SŁOWNIK GEOGRAFICZNY

KRÓLESTWA POLSKIEGO

I INNYCH KRAJÓW SŁOWIAŃSKICH.

WYDANY

Pod Redakcyą:

Bronisława Chlebowskiego, Magistra nauk filologiczno-historycznych b. Szkoły Główněj Warszawskiéj.

Władysława Walewskiego, obywatela ziemskiego, Kandydata nauk dyplomatycznych Uniwersytetu Dorpackiego.

WEDŁUG PLANU

Filipa Sulimierskiego

i z pomocą zgromadzonych przez niego materyałów.

TOM VI.

WARSZAWA.

NAKŁADEM WŁADYSŁAWA WALEWSKIEGO.

Druk „WIEKU“ Nowy-Świat Nr. 61.

1885

Дозволено Цензурою.
Варшава, 19 Ноября 1885 года.

M.

(Dalszy ciąg).

Malczyce, węg. *Malcsa*, wś w hr. ziemneńskiem (Zemplin, Węg.), kościół paraf. katol. i gr.-katol., uprawa roli, st. p., 696 mk. *H. M.*

Maldaiten (niem.), dobra ryc., pow. fyszhuski, st. p. Laptau 4 kil. odl. Majątek ten obejmuje prócz tego dobra rycer. Tiedtken (niem.) i folwarki: Ekritten, Wittehnen i Kemsie. Wszystkie razem mają roli or. i ogrodów 516·27 ha., łąk 118·03, pastw. 119·41, boru 412.03, nieużytków 22·62, wody 0·61, razem 1188·97 ha.; wiatrak; do majoratu tego należą też Friedrichswalde i Jouglanken, st. p. Kranz o 5·5 kil. odl.; mają obszaru 142 ha. a mianowicie: 56 roli or. i ogr., 12 łąk, 60 past., 2 lasu, 2 nieuż.; 1857 r. było tu 948 mk. *Kś. Fr.*

Maldanein (niem.), ob. *Magdalenki.*

Maldaniec, niem. *Maldanietz*, wieś, pow. szczycieński, st. p. Szymany; ma 11 włók, 171 mk. r. 1857; wś ta leży śród dużych borów kropelskich, niedaleko granicy polskiej.

Maldanin, ob. *Magdalenki.*

Malden (dok.), ob. *Melno, Mielno.*

Maldeuten (niem.), pow. morąski, wielkie dobra ryc. nad kanałem elbląsko-mazurskim (ob. t. II, 168), łączącym tu jez. Röthlaff z jez. Sämrodt, 14 kil. od m. powiat. Morąga, nad bitym traktem prowadzącym z Olsztynka do Ostrody. Z M. rozchodzą się dwie szosy na przeciwne strony, jedna do Morąga, druga do Zalewa (Seefeld). Osada ta leży w górzystej okolicy; ziemia jest tu po części gliniasta, ale są także znaczne pokłady torfu, spoczywające na wapiennym marglu. W M. jest 234 ewang. mk., cegielnia, mleczarnia wysyłająca masło do Berlina; młyn i piec do wypalania wapna są w miejscu, także i st. p. 3-go rzędu. Osiem codzień odchodzących i przychodzących poczt ułatwia komunikacyą, mianowicie idą poczty osobowe: 1) z Güldenboden na Maldeuten do Ostrody, 2) z M. do Morąga, 3) z M. do Zalewa, dokąd prócz tego dochodzi i poczta posłańcowa. Do dóbr tych ryc. należą jeszcze następujące folwarki: Seegertswalde, Figaiken, Zöpel, Wilhelmshöhe i wybudowania: Żöpl, Eichwerder i Moosbruch. Cały ten klucz obejmuje 1825 ha. i to: 1262 ha. roli or. i ogr., 138 łąk, 53 past., 343 lasu, 26 nieuż., 3 wody.

Maldur al. *Maldur*, niem. *Mälter*, wś w hr. spiskiem (Węg.), w pow. popradzkim, w dystrykcie lubowelskim, nad rz. Krygowską Wodą, dopływem Popradu, graniczy od wsch. z obszarem Łomnicy Kruczej, od płn. wsch. z obszarem Toporca, od zach. z Krygiem a od płd. zach. i płd. z Buszowcami. Obszar Maldura zrasza od płn. zach. ku płd. wsch. rzeczka Krygowska Woda; wzdłuż płd.-zach. granicy płynie pot. Seifhagen, dopływ Białej Spiskiej. Wschodni obszar zrasza rzeka Poprad. Między powyżej wymienionemi potokami, na płd. od wsi, wznosi się góra Markthöhe, 655 m. wys. Na płn. od wsi, nad granicą toporczańską, wznosi się góra Maldurska 687 m. wys., a w płn.-zach. narożniku, nad granicą krygowską, Krygowska hora, 932 m. wys. Liczy dm. 134. mk. 762, obszaru 1915 kwadr. sążni kat. Należy do sądu powiat. i urzędu podatk. w Kieżmarku, st. poczt. w Białej Spiskiej. Par. łac. w Toporcu; w miejscu atoli wznosi się kościołek filialny pod wez. ś. Marcina. Według szemat. dyec. spiskiej z r. 1878 było dusz rz.-katol. 32, ewan. 648, nieun. 90, żyd. 13, razem 783. Jest tu także kościół ewang. Od r. 1596 gm. Maldur tworzyła samodzielną gminę ewan., której proboszczem był Jan Fulgentius, senior dolno-popradzkiego okręgu. Dzisiejszy kościół ewang., drewniany, ukończono r. 1819 i poświęcono t. r. w Zielone Świątki. Jest atoli filialnym, należącym do gm. ewang. w Toporcu. Wś istniała już r. 1297 (Féjer, Cod. dipl. Hung. t. VI, cz. 2, str. 117). *Br. G.*

Maldurska góra, w Beskidach spiskich (Węg.), przedstawia szeroki grzbiet górski, odrywający się od szczytu Ihły (1284 m.) ku

szczytowi Schwarzenberg (1291 m.). Na płn. wsch., a potem na płn., pomiędzy potokami Laiblem (ob.) od zach. a Kolaczką (ob.) od wsch., szczyty w nim bezimienne wynoszą 1230 m., 1165 m., 1009 m. wys. npm. Długość jego wynosi 6 kil. *Br. G.*

Maldziuny, wś, pow. wileński, 3 okr. adm., o 67 w. od Wilna, 13 dm., 156 mk. kat (1866).

Male 1.) wś, pow. wileński, 4 okr. adm., o 50 w. od Wilna, 19 dm., 145 mk., 17 prawosł., 123 katol., 5 żyd. 2.) **M.**, folw. tamże, 1 dm., 7 mk. katol. (1866).

Malec 1.) przys. do Niska, leży nad kanałem odprowadzającym wody z lew. brz. do Sanu, po wsch. stronie gościńca prowadzącego do Rozwadowa, ma duży staw i jest o 3 kil. od miasta odległy. Brzegi Sanu są tutaj niskie, często zalewane a zawsze mokre, tworzą przeto obfite łąki. Siarczyński (rkp. Bibl. Ossol. 1825) nazywa tę miejscowość leśną osadą. Od zach. i płn. oblewa M. rzeka, na zach. zasłania go las szpilkowy, ciągnący się nieprzerwanie 12 kil. wzdłuż a 22 kil. wszerz; na płd. zaś graniczy z folw. Sopothem. 2.) **M.**, wś w pow. bialskim, w okolicy pagórkowatej, nad dużym stawem, przez który przepływa potok Malecki, dopływ Soły z praw. brz., po wsch. stronie gościńca zbudowanego na brzegu Soły prowadzącego z Oświęcima do Kęt. Położenie wsi wznosi się 294 m. npm. Oddalenie od Kęt wynosi 2·2 kil. M. należy do par. rzym.-katol. w Osieku i liczy 402 rz.-kat. mk. Pos. więk. Adeli hr. Borkowskiej ma obszaru 338 mr. a z tych 249 roli, 9 łąk i ogr., 24 past. i 56 mr. lasu; pos. mn. z 431 mr. uprawia 361 mr., 21 jest łąk, 41 past. a 8 lasu. Dawniej należał M. do księstwa oświęcimskiego; w r. 1452 osadził Piotr Szafraniec tamtejszy zamek, z którego dzisiaj nie ma śladu, i trzymał w nim załogę stu pieszych i tyluż jeźdźców tak długo, dopóki książę nie zapłacił mu 2000 zł., które mu był winien. Ta wieś graniczy na płn. z folw. Włosaniem, na wsch. z Osiekiem i Witkowicami, na płd. z folw. Kluskowizną i Nową wsią a na zach. z Kańczugą. 3.) **M.**, wieś w pow. dąbrowskim, w piaszczystej sosnowemi borami pokrytej równinie nadwiślańskiej, 181 m. npm., nad potokiem bezimiennym uchodzącym do Radgoszczy upustnej, dopływu Brenia z lew. brz. Od wsch. otacza tę osadę Jamski las a od płd. Dalecki las. Odległy od Dąbrowy o 14 kil., należy M. do par. rzym.-kat. w Radomyślu i liczy 532 mk., z których 38 przebywa stale na obszarze więk. pos. Artura hr. Potockiego. Szematyzm duch. dyec. tarnowskiej z r. 1880 podaje liczbę rzym.-kat. na 517. Więk. pos. ma powierzchni 171 roli, 12 łąk i 176 mr. past.; pos. mn. 445 roli, 21 łąk i 72 mr. past. M. graniczy na zach. z Łęgiem a na płn. z Brzozówką i Suchym gruntem.

Malec, *Wielki* i *Mały*, dwa dopływy Abeli, pow. kowieński.

Malec, góra, ob. *Kozy*.

Malecewen (niem.), ob. *Maleczewo*.

Malechin, *Malechiny*, ob. *Malachin*.

Malechów (rus. *Malechiw*), 1) wś w pow. lwowskim, 6 kil. na płn. wsch. od sądu powiat. we Lwowie, tuż na płd. od urzędu poczt. w Dublanach. Na zach. leżą Zboiska, na płn. Grzybowice i Dublany, na wsch. Laszki; płd. narożnik przypiera do Lwowa. Wody płyną do Pełtwi. Uprowadza je mała struga, płynąca środkiem obszaru od płn. zach. na płd. wsch. do Laszek, i druga, płynąca ze Zboisk od zach. na wsch. również do Laszek. Doliny potoków podmokłe. Zabudowania wiejskie leżą w środku obszaru (cerkiew 272 m.). Zach. część obszaru przebiega gościniec lwowsko-żółkiewski. Własn. więk. (funduszu szpitala ś. Łazarza we Lwowie) ma roli or. 169, łąk i ogr. 74, past. 6, lasu mr. 54; własn. mn. roli or. 479, łąk i ogr. 227, past. 65 mr. W r. 1880 było 687 mk. w gm., 23 na obsz. dwor. (431 obrz. gr.-kat., 266 rzym.-kat.). Par. rzym.-kat. w miejscu, dek. lwowski zamiejski. Fundował ją Jan z Chomentowa, sędzia ziemski lwowski, w r. 1521. Kościół murowany pod wez. ś. Michała Archanioła, niekonsekrowany. Do par. należą: Dublany, Grzybowice i Zboiska. Par. gr.-kat. także w miejscu (dek. lwowski zamiejski), ma filią w Dublanach. We wsi jest cerkiew, szkoła etat. 1-kl. i kasa pożyczk. gm. z kapit. 213 zł. w. a. O geologicznych stosunkach M, pisze Bąkowski („Glina dyluwialna we Lwowie i najbliższej okolicy", Kosmos VI, 571): „W tej okolicy występuje glina dyluwialna na całym obszarze, pokrywając wszystkie prawie wzgórza i ich zbocza.. Przed wsią od drogi krajowej, na zach. od porosłej lasem góry Chowaniec, ciągnie się głęboki i długi jar, w którym widać wszędzie glinę na 3 do 8 m. odsłoniętą. Glina spoczywa bezpośrednio na kredzie, jest w całym pokładzie jednaka, często także zbita, z pionowemi szczelinami i szparami. Nigdzie koło Lwowa nie napotkałem tak pięknych pokładów gliny, jak tu w tej miejscowości. Ściany jej, piętrząc się w rozmaitych załomach i kierunkach, tworzą jakby jaki labirynt. W całym żłobie tym albo nie ma glina wcale uwarstwowania, albo występują w niej warstwy niewyraźne. W jednem miejscu, po prawej stronie jaru, idąc w górę, znalazłem glinę najwidoczniej uwarstwowaną naprzemian z piaskiem i drobnym szutrem, nieco zaś niżej pod temi warstwami większe odłamki ostrokrawędzistego szutru z trzeciorzędnych wapieni. Patrząc na wyżej położone warstewki drobnego szutru z piaskiem zmieszanego, nie trudno domyślić się, że naniosła je woda i to najprawdopodobniej

już w czasie okresu aluwialnego, co zresztą także uszkodzone skorupki dyluwialnych mięczaków, w większej ilości na jednem miejscu nagromadzone i odmiennie ułożona nad niemi glina na ten sam domysł naprowadzają. W warstwach tych znalazłem, oprócz innych, niżej wymienionych skorupek, jeszcze dwie skorupki Limnaea truncatula. Skorupek w glinie bardzo wiele. Wszystkie są całe, pomimo swej nader delikatnej budowy. Są to te same gatunki, co zresztą wszędzie w glinie: Succinea oblonga, Helix hispida, Pupa muscorum i Helix tenuilabris. W górze, przy końcu jaru, skorupki te znikają zupełnie. Geody wapienne i zwapniałe resztki roślinne zawiera glina wszędzie. Małe blaszki łuszczyku potasowego rozsiane są w niej podobnież w całej warstwie. Na wierzchołku tego wzniesienia, również przy końcu jaru tego, napotkałem jeszcze tak zwane studnie glinowe, o których Richthofen w pracy swej o glinie w Chinach wspomina. Od strony płn. tego samego lasu mamy także jar głęboki, w którym glina leży na tym samym pokładzie. W jednem w jar wysuniętem miejscu, nie dostrzegłem żadnej pośredniej warstwy między gliną i kredą. Glina jest jakby odcięta od opoki. Pod gliną znalazłem tu dosyć duży, około 1 klgr. ważący kształtu jajowatego otoczak piaskowca kwarcytowego". W dokumencie z r. 1377 (A. G. Z. III, 50) oznajmia Władysław Opolski, jako Mandrus ormianin sprzedał swój folwark Malochę (tak nazywano wówczas Malechów) Janowi Machewiczowi, rusinowi. W r. 1392 (A. G. Z. III, 103) poświadcza Jan z Tarnowa, wojew. sandomirski i ststa ruski, sprzedaż wsi M. przez Piotra Bloroka Michałowi Lambackiemu. W r. 1419 d. 30 września przenosi Władysław Jagiełło wsie M., Żydatycze i Klekotów na prawo niemieckie (A. G. Z. IV, 101). W r. 1469 d. 8 kwietnia Piotr z Branic sędzia i Jan z Wysokiego podsędek lwowscy ziemscy na skargę prokuratora królewskiego Mikołaja Grzymały, odsądzają Piotra i Jana z Malechowa, synów Jana Jury z Ostrowa, wojskiego trembowelskiego, od prawa pobierania cła w Malechowie (A. G. Z. VI, 126). W r. 1469 d. 10 kwietnia ci sami urzędnicy odsądzają Jana Jurę z Ostrowa od prawa pobierania cła w części wsi Malechowa do niego należącej (A. G. Z. VI, 130). W r. 1471 Jan Jura z Malechowa poleca Stanisława, syna Jana z Rohatyna, kleryka, Grzegorzowi z Sanoka, arcyb. lwowskiemu, prosząc go, aby tegoż Stanisława dopuścił do wyższych święceń, i obowiązując się, że o utrzymanie jego i beneficium starać się będzie (ib. VI, 141). W 1473 Piotr z Branic i Jan z Wysokiego poświadczają, że Jan Jura zaspokoił Jerzego Kuneta i Jana Jachnę i Annę, rodzeństwo z Tuligłów, za dział z dóbr Malechowa i Klekotowa należący się im po matce Oluchnie i dziadzie Andrzeju (ib. VI, 169 i 170). W r. 1480 Gunter z Sieniawy sędzia i Jan z Wysokiego podsędek, ziemscy lwowscy, poświadczają, że Jan Jura i synowie jego Piotr i Jan z Malechowa i Ostrowa sprzedali wsie swe dziedziczne M. i Klekotów za 700 grzywien Pawłowi Jurkowskiemu z Czartoryi (ib. VI, 199, 201 do 203). W r. 1484 Gunter z Sieniawy sędzia i Piotr Gołąbek z Zimnej Wody podsędek, ziemscy lwowscy, poświadczają, jako przed nimi Dymitr Daniłowicz, dziedzic Rudy i Prokop Korawa, dziedzic M., uskutecznili podział dóbr po wuju swym Pawle Jurkowskim (ib. VII, 146). W r. 1489 zatwierdza Kazimierz Jagiellończyk dokonaną przez rajców lwowskich zamianę wsi Łuczan, Nahorzan i Bołszowa, do szpitala ś. Ducha należących, na wieś M. należącą do Dymitra Chodorowskiego (ib. VII, 167). Zdaje się, że rajcy zrobili tutaj interes dla szpitala niekorzystny. W r. 1491 wypuszczono w arendę wieś M., wyjąwszy karczmę i czynsze w gotowiźnie, za 7 grzywien rocznej opłaty (Arch. miej. lwow. lib. 1076, str. 480). W r. 1578 rozstrzyga król Stefan spór Mikołaja Herburta kstty lwowskiego, z rajcami lwowskimi o kilka kamienic we Lwowie położonych i wieś M. (Arch. Bernard. we Lwowie, C. t. 337, str. 1301). W r. 1591 pozwala Zygmunt III mieszkańcom M. korzystać z lasów w Grzędzie i Sieciechowie, o czem uwiadamia dzierżawcę tych wsi Mikołaja Trzebińskiego (ib. C. t. 348, str. 612). W r. 1695 d. 10 lutego przyszli Tatarzy wieczorem w okolicę Lwowa i minąwszy Krzywczyce, na noc stanęli pod Malechowem (Dziennik Wilczka; Zubrzycki, Kronika Lwowa, str. 444). 2.) **M.**, wś w pow. żydaczowskim, 12 kil. na płn. od Żydaczowa, 13 kil. na płd. wsch. od sądu powiat. w Mikołajowie, 4 kil. na płn. wsch. od urzędu poczt. w Rozdole. Na płn. leży Iłów, na zach. Stulsko i Rozdół, na płd. Brzezina, na wsch. Brzozdowce i Kuty (obie w pow. bobreckim). Wzdłuż granicy zach. płynie dopływ Dniestru Kłodnica (ob.) od płn. na płd. Do Kłodnicy podąża mały potok, nastający w płn. wsch. stronie wsi a płynący przez podmokłe pastwisko Myniów na płn. zach. do Iłowa, gdzie się łączy z pot. Laszki, dopływem Kłodnicy. Wody z reszty obszaru płyną małemi strugami na wsch. i płd. wsch. do Wiszni. W płd. wsch. stronie obszaru leżą zabudowania wiejskie, na płn. od nich wznosi się wzgórze Markiwka do 349 m. (znak triang.). Na zach. leży las Garby (359 m. na płn., 314 na płd.). Własn. więk. (hr. Lanckorońskiego) ma roli or. 342, łąk i ogr. 25, past. 33, lasu 1158 mr.; własn. mn. roli or. 543, łąk i ogr. 442, past. 32, lasu 15 mr. W r. 1880 było 608 mk.

w gm., 25 na obsz. dwor. (obrz. gr.-kat., 22 rzym.-kat.). Par. rz.-kat. i gr.-kat. w Brzozdowcach. We wsi jest cerkiew i szkoła niezorganizowana. „Dom panien miłosiernych w Rozdole miał tu zapisanych 40,000 złp. i trzymał wieś w zastawie aż do złożenia tej sumy" (Siarczyński, rkp. w Bibl. Ossol. l. 1825). *Lu. Dz.*

Malechow (dok.), ob. *Malchow.*

Malechowszczyzna, ob. *Kornin* i *Iwanków.*

Malechy, wś, pow. makowski, gm. i par. Karniewo. W 1827 r. własność funduszu edukacyjnego, ma 14 dm., 82 mk. Według Tow. Kred. Ziems. dobra M. składają się z folw. M. i Rutki. Rozl. wynosi mr. 487; folw. M.: grunta orne i ogr. mr. 229, łąk mr. 31, lasu mr. 47, nieuż. i place mr. 15, razem mr. 322, bud. mur. 1, z drzewa 5; płodozmian 7-polowy; folwark Rutki: grunta orne i ogr. mr. 150, łąk mr. 4, wody mr. 2, nieuż. i place mr. 9, razem mr. 165; bud. z drzewa 7; płodozmian 8-polowy; rzeczka Pełta przepływa stroną południową.

Malećicy, niem. *Maltitz*, wś na saskich Łużycach, pow. lubijski; 59 dm., 364 mk., w tem 170 Serbów (1880). *A. J. P.*

Malecitz (dok.), ob. *Małuszyce.*

Malecki potok, potok, nastaje w obrębie gminy Witkowic, w pow. bielskim, z połączenia dwóch potoków Małego Maleckiego i Wielkiego Maleckiego. Pierwszy, t. j. Mały M. bierze początek w Bulowicach (pow. bielski), po północno-wschodniej stronie wzgórza Bukowej Niwy; płynie na północny zachód u stóp tego wzgórza przez obszar bulowicki i przechodzi na obszar Witkowic, gdzie od prawego brz. łączy się z Wielkim Maleckim. Ten zaś potok nastaje na obszarze gm. Wieprza, w pow. wadowickim, przepływa kilka stawków, przechodzi w płn. zach. kierunku na obszar Bulowic, następnie Witkowic. Od połączenia się obu tych strumieni, powstała rzeczka płynie w tymże samym kierunku przez zachodni obszar Witkowic, już to przez stawy, już też obok stawów, następnie przepływa wś Malec, zasila tutaj znaczny staw, a opuściwszy go, poniżej chat maleckich, tworzy granicę Kańczugi i Osieka i zlewa swe wody do Roczynki, dopływu Soły. Długość biegu 11 kil. (od źródeł W. Maleckiego) a 10 kil. (od źródeł M. Maleckiego). *Br. G.*

Malecsicz (dok.), ob. *Małuszyce.*

Malecz, ob. *Małecz.*

Malecz, mko, pow. prużański, okr. polic. bereziański, gm. M., o 22 w. od Berezy-Kart., o 18 w. od Prużany, o 180 od Grodna, złożone z domów prawie wyłącznie drewnianych (1878 r. 1189 mk., w tem 660 izr.), ma cerkiew, synagogę i kilkanaście jarmarków, z których najważniejsze poniedziałkowe w wielkim poście. Folw. M. należy do Zawadzkiego, ma 800 dzies. gruntu, gorzelnię, kopalnię wapna i parę garbarń. Gm. M. ma 1460 dusz. *L. Kr.*

Maleczewo, ob. *Małeczewo.*

Maleczkowice, ob. *Małkowice* i *Maliczkowice.*

Maledugnie, wś rząd. nad rz. Mereczanką i Dereśnicą, pow. trocki, 4 okr. adm., 48 w. od Trok, 5 dm., 48 mk. kat. (1866).

Malejkowszczyzna, zaśc. rząd. nad rz. Lidzieją, pow. lidzki, 1 okr. adm., o 3 w. od Lidy, 9 mk., młyn wodny (1866).

Malejnik, grupa chat włościańskich w Jeleśni, wsi pow. żywieckiego. *Br. G.*

Malejów, potok górski, nastaje na płdn. obszarze gm. Łętowni, w pow. myślenickim, u płdn. podnóża góry Gańczarzowej (599 m.); płynie na południe, tworząc granicę gm. Naprawy i Łętowni, wreszcie przechodzi na obszar wsi Malejowej i tutaj uchodzi do Naprawki po 4½ kil. biegu. Przyjmuje potok Grapę z praw. brz. Po wschodniej stronie wznosi się góra Kowalówka (597 m.). *Br. G.*

Malejowa, wś w pow. myślenickim, u ujścia Malejowskiego potoku do Naprawki, pob. Skawy z praw. brz., i przy gościńcu z Mszany dolnej do Jordanowa. Okolica górska, lesista, ma glebę zimną, owsianą. Wieś rozrzucona w dolinach potoków i wzdłuż gościńca ma przeciętne wzniesienie 492 m. npm.; liczy 718 mieszk. rzym.-kat. Pos. więk. (Leonarda Wężyka) ma 222 mr. roli, 20 mr. łąk, 24 mr. pastw. i 111 świerkowego lasu; pos. mniej. 879 mr. roli, 48 mr. łąk, 209 mr. pastw. i nieuż., a 104 mr. lasu. Ta wieś graniczy na wschód z Naprawą, na zachód z Jordanowem; na północ rozdzielają ją wzgórza od Łętowni Średniej, a na płd. od Wysokiej. *Mac.*

Malejowce, *Malijowce*, wś nad rz. Uszką, pow. uszycki, o 35 w. od Uszycy, o 25 od Jarmoliniec, gm. i par. Mukarów. Mieszk. wraz ze słobódką Malejowiecką 1100, w tej liczbie 79 jednodworców, ziemi włośc. 687 dz., dwor. 588 dz., cerkiewnej 42 dz. Cerkiew pod wez. ś. Krzyża, do której należy 868 paraf., kilka młynów, kamień ciosowy do budowy i na nagrobki, także kamień litograficzny, fosforyty (Słobódka Malejowiecka) ziemia glinkowata, lasów dosyć. M. posiadają piękny pałac, doryckiego porządku, o 2 piętrach, cały z miejscowego ciosowego kamienia. Pałac stoi nad pochyłością góry, nad skalistym jarem, którym płynie rz. Uszka, zamienionym przez sztukę i naturę w jeden z najpiękniejszych ogrodów na Podolu. Część pałacu od ogrodu wspiera się na 4 kolumnach, z jednostajnego ciosu, w pałacu mieści się kaplica, filia mukarowskiego kościoła, od lat jednak kilkunastu z rozporządzenia rządu zamknięta; biblioteka liczy 7,600 dzieł, gabinet numizmatyczny, jeden z większych w kraju, szczególnie piękny zbiór medali greckich, monet półwyspu hisz-

pańskiego, olbijskiego i rzymskich kolonialnych. Gabinet ten, początkowo zbierany przez ks. Ignacego Krasickiego arcybisk. gnieźnieńskiego, znacznie powiększony został przez jego synowca hr. Ignacego Krasickiego i przez tegoż darowany wnukowi swemu, teraźniejszemu właścicielowi Ignacemu Orłowskiemu. Pałac zbudowany w końcu zeszłego stulecia przez Jana Onufrego Orłowskiego, przez niego też założony ogród, chociaż głównie do upiększenia go przyczyniła się Róża z hr. Krasickich Orłowska († 1880), która, pomimo późnej swej starości, z zamiłowaniem ciągle się nim zajmowała. Są tu obszerne oranżerye, figarnie, duża kaskada z wysokości 48 stóp spadająca, pod którą w skale wykute jaskinie z ołtarzami i posągami świętych, ozdobne łazienki, ptaszarnia i t. p. Na drugiej stronie jaru, naprzeciwko pałacu wznoszą się ruiny opuszczonego bazyliańskiego klasztoru, fundowanego przez Wawrzyńca Pepłowskiego, sędziego podols., podstarościca łuckiego (Rolle). Fundator w akcie erekcyjnym wydanym w 1708 r. pisze: „Do należytego porządku, pod dyspozycye JW. Episkopa Podolskiego, wielebnego Ojca Janiszkiewicza za humena (ihumena) postanawiam i wszelki rząd zakonny zlecam, ofiaruję 3 kawałki pola, młynek najbliżej położony, prawo zrębu w lesie i t. p.“ Mieściło się tu 7 zakonników i opat. Klasztor został zniszczony przez hajdamaków, według miejscowego podania pod wodzą jakiegoś Hanibala. O pałacu malejowskim pisał poeta Rajmund Korsak: „O aedes! fausta es nato, charissima amicis,“ a także Przeździecki w Podróżach swoich po Wołyniu, Podolu i Ukrainie. Była tu dawniej szkoła męska i żeńska, dobrze urządzony szpital dla włościan, utrzymywany przez zmarłą Różę Orłowską; wszystko to jednak dziś z rozporządzenia rządu zamknięte. Malejowce (daw. *Miłowce?*), zdaje się założone przez Malejowieckich, należały jakiś czas do Kawieckich, Pepłowskich, Turkułów i Marchockich. Jan Onufry Orłowski, łowczy koronny, nabył je od Wojciecha Marchockiego, kaszt. kam., i odtąd ciągle należą do rodziny Orłowskich, którzy troskliwie podtrzymują pamiątki po swych przodkach. Obok M. leży Słobódka Malejowiecka, nad Uszycą, o 67 osadach, po większej części jednodworców. Jest tu młyn i nie eksploatowane dotąd pokłady fosforytów. *Dr. M.*

Malejsze, zaśc. rząd., pow. święciański, 2 okr. adm., o 33 w. od Swięcian, 3 dm., 22 mk. katol. (1866).

Malelyn (dok.), ob. *Malinin.*

Malemujża, dobra w Kurlandyi, pow. mitawski, par. Doblena, i pow. zelburski, par. Zelburg.

Malenchen (niem.), ob. *Jazorce.*

Maleneszne al. *Maleniczne*, ob. *Małyneszny.*

Malenice, ob. *Lubiejki.*

Malenicze, ob. *Korosteszów*, t. IV, 416.

Malenie 1.) wś i folw., pow. sieradzki, gm. Wierzchy, par. Bałdrzychów, odl. od Sieradza w. 38; wś dm. 4, mk. 51; folw. dm. 2, mk. 18. Według Tow. Kred. Ziems. folw. M. rozl. mr. 179: grunta orne i ogr. mr. 160, pastw. mr. 5, lasu mr. 10, nieuż. i place mr. 4, bud. mur. 3, z drzewa 6. Wś M. osad 7, z grun. mr. 6. 2.) **M.**, wś włośc., pow. opoczyński, gm. Machory (ob.), par. Żarnów; odl. 24 w. od Opoczna, ma 8 dm., 44 mk., 140 mr. obszaru. 3.) **M.**, wś włośc. i folw. pryw., pow. płocki, gm. Łubki, par. Daniszewo, o 32 w. od Płocka; wś ma 2 dm., 4 os., 52 mk., 6 mr. gruntu. Folw. należy do dóbr Nadółki. 4.) **M.** al. *Podbierzyny*, ob. *Kopsodzie.* *Br. Ch.*

Malenie, por. *Malinie.*

Maleniec, właściwie *Maliniec*, nazwa zwykła miejscowości; najczęściej błota leśne, obfitujące w maliny.

Maleniec 1.) wś, pow. koniński, gm. i par. Gosławice (ob., czyt. Łaski, Lib. ben. I, 229), przy szosie konińsko-włocławskiej, o 6 w. na płn. od Konina, o 4 w. od rz. Warty. Ma 530 mk., 92 mr. ziemi i folw. do dóbr Gosławic należący. Gleba szczerkowata. 2.) **M.**, wś, pow. kolski, gm. Czołowo, par. Grzegorzew, odl. od Koła w. 18; dm. 18, mk. 226. Wchodziła w skład dóbr Koło al. Dąbrowice; ob. *Koło* (str. 275). 3.) **M.**, kol. i os. karcz., pow. piotrkowski, gm. Grabica, par. Tuszyn. Posiada szkołę początkową 1-kl. ogólną, 25 dm., 163 mk., 414 mr. ziemi; os. karcz. 1 dm., 4 mk. Wchodził w skład dóbr Grabica (ob.). 4.) **M.**, os. włośc., pow. iłżecki, gm. i par. Krzyżanowice; odl. 2 w. od Iłży, 4 dm., 19 mk., 12 mr. ziemi. 5.) **M.**, wś i os. fabr., pow. opoczyński, gm. Machory, par. Bedlno, odl. 24 w. od Opoczna. Posiada fabryki żelaza, walcownie, gwoździarnie i fryszerki; własność Fel. Wielogłowskiego. Zatrudniają około 80 robotników i produkują za 27000 rs. M. ma 47 dm., 415 mk., 12 mr. ziemi dwors., 75 mr. włośc. Por. *Ruda Maleniecka.* 6.) **M.**, attynen. w pow. koneckim do dóbr Lipa (ob.). 7.) **M.**, pow. włoszczowski, gm. i par. Secemin. 8.) **M.**, wś włośc., pow. janowski, gm. i par. Modliborzyce, o 14 w. od Janowa, niegdyś do dóbr Potoczek należąca, śród lasów dworskich założona; grunta liche, piaszczyste; 10 dm., 117 mk., 400 mr. ziemi. 9.) **M.**-*Świdry*, ob. *Świdry.* 10.) **M.**, folw., pow. krasnostawski, gm. i par. Izbica, 400 mr. roli ornej. *Br. Ch.*

Maleniecka Ruda, ob. *Ruda M.*

Malenin, wś, pow. gnieźnieński, par. Witkowo (Łaski, Lib. ben. I, 23); 18 dm., 170 mk., 4 ew., 166 kat., 76 analf. Poczta w Witkowie o 5 kil., st. kol. żel. we Wrześni o 15

kil. Dom. M., 1144 mr. rozl., należało niegdyś do Koraszewskiego. *M. St.*

Malenin (niem.), *Malenino* (dok.), ob. *Malinin.*

Maleniska al. *Maliniska*, przys. Litowiska (ob.), pow. brodzki, śród Woroniaków, 386 m. npm. Zajmuje płd.-wsch. część tej wsi. Roku 1880 było 177 mk. w gm., 9 na obsz. dwor. (139 rz.-kat.). Par. rzym.-kat. Podkamień (o 4 kil. na wsch.). Na płn. leżą lasy Pańkowczyna.

Malenkowo, ob. *Malinkowo.*

Malenkowszczyzna, ob. *Kołyszki.*

Malenowice, niem. *Malenowitz*, wieś, pow. frydecki, par. kat. Borowa, na Szląsku austr., rozl. mr. 2193, ludn. 660.

Malenówko, niem. *Mallinowken*, os., pow. ządzborski, st. p. Stara Ukta.

Malenuppen, *Mallenuppen* albo *Pötscheln* (niem.), wś, pow. darkiejmski, leży nad szosą z Darkiejm do Wystrucia prowadzącą; st. p. Darkiejmy. 1857 r. było tu 106 mk., między tymi 8 gospodarzy. *Kś. Fr.*

Malerdorf (dok.), ob. *Mahlendorf.*

Malesz..., por. *Malisz....*

Malesz, *la Malesiu*, nazwa osady strażnika ogrodów owocowych, pod Lipowanami, należącego do obszaru dworskiego w Petrowcach nad Suczawą, w pow. suczawskim. *Br. G.*

Maleszaków groń, góra na południe od wsî Lasu, w pow. żywieckim, 680 m. wys.

Maleszczewa, znaczna góra lesista, wznosząca się po lewym brzegu rzeki Świrza, na południe od wsi Tucznej, w pow. przemyślańskim, pod 42° 9′ 13″ wsch. dłg. g. F., a 49° 33′ płn. sz. g. Wznies. 425 m. Miejsce znaku triang. *Br. G.*

Malesze, wś w pow. bielskim gub. grodz., na północ od traktu Bielsk-Brańsk, o 14 w. od Bielska, z zarządem gminy obejmującej 1869 dusz.

Maleszechowo (niem.), ob. *Małociechowo.*

Maleszecy, niem. *Malschwitz*, wś serbska na saskich Łużycach, pow. budyszyński. Kościół ewang. z nabożeństwem serbskiem, szkoła elementarna; 102 dm., 582 mk., w tem 487 Serbów (1880). *A. J. P.*

Maleszew al. *Maleszewo*, dwa folw. w pow. mozyrskim, w okr. polic. 3 turowskim; jeden własność Frankowskich około 13 włók, drugi własność Gierłowiczów około 10 włók.

Maleszewo, dwie wsie bliskie, w pow. mozyrskim, w okr. polic. 3-im turowskim, przy gościńcu wiodącym z Dawydgródka do Turowa, nad kotliną Prypeci. M. Wielkie ma cerkiew, osad 28; M. Małe osad 19. Lud trudni się flisactwem, rybactwem i nieco rolnictwem; miejscowość bardzo nizinna, odludna, bogata w dary natury. *Al. Jel.*

Maleszewo, ob. *Maliszewo.*

Maleszewskie jez., ob. *Łomża* (V, 706) i *Maliszewo.*

Maleszna, niwa w płn. stronie Jazowa Nowego, pow. jaworowski.

Maleszowa, wś i folw., pow. stopnicki, gm. Maleszowa, par. Lisów. Leży na prawo od drogi bitej z Chmielnika do Kielc. Posiada gorzelnię, dwa młyny i cegielnię. W 1827 r. było 41 dm., 239 mk. M. stanowiła jednę całość z dobrami Gumienice. Jest tu staw z wyspą a na niej ruiny zamku Tarnowskich, piękny ogród i oranżerya. Według Tow. Kred. Ziems. dobra M. albo klucz Maleszowski po dopełnionej segregacyi w r. 1879 na 7 części składają się z folw.: M., osad młynarskich Podmurny, Podleśny, Brody i Trzcianka, oraz folw. Tarnoskała. Rozl. wynosi mr. 2314; folw. M.: grunta orne i ogr. mr. 625, łąk mr. 126, pastw. mr. 264, wody mr. 54, lasu mr. 959, nieuż. i place mr. 52, razem mr. 2081, bud. mur. 15, z drzewa 19, młynów wodnych 4; cegielnia, piec wapienny, pokłady kamienia wapiennego, marmurowego i torfu; rzeka Morawka przepływa, formując 6 stawów i 5 sadzawek; folw. Tarnoskała: grunta orne i ogr. mr. 107, łąk mr. 11, pastw. mr. 6, lasu mr. 69, zarośli mr. 31, nieuż. i place mr. 8, razem mr. 233. Bud. mur. 19. Wieś M. osad 47, z grun. mr. 374; wś Skrzelczyce os. 60, z grun. mr. 729; wś Piotrkowice os. 52, z grun. mr. 265; wś Gumienice os. 38, z grun. mr. 547; wś Górki (ob.) os. 25, z grun. mr. 311; wś Brody os. 17, z grun. mr. 190; wś Lisów osad 41, z grun. mr. 342; wś Grabowiec (ob.) osad 36, z grun. mr. 330; wś Minostawice os. 22, z grun. mr. 264; wś Komórki os. 19, z grun. mr. 288; wś Znojów os. 2, z grun. mr. 16; wś Ługi os. 13, z grun. mr. 166. Gmina M. należy do sądu gm. okr. I w Chmielniku, gdzie też i st. poczt.; obszaru ma 15496 mr. i 3175 mk. (1867 r.). W gminie znajdują się: 1 szkoła początkowa, dwie gorzelnie, cztery młyny wodne i cegielnia. *Br. Ch.*

Maleszowce, ob. *Milaszkowce.*

Maleszyce (dok.), ob. *Małoszyce*, pow. olkuski.

Maleszyn, pow. olkuski, gm. i par. Kidów.

Maletany (?), ob. *Kłośno.*

Maletsicz (dok.), ob. *Małuszyce.*

Maletyńce, ob. *Malutyńce.*

Maletyniec, góra wznosząca się na północ od wsi Chliwisk (Chlivestie), w pow. kocmańskim, na granicy północnej tejże wsi z gm. Malatyńcami, pod 43° 19′ wsch. dłg. g. F., a 48° 29′ 51″ płn. sz. g. Od wschodu płynie rz. Sowica. Wznies. 308 m. npm. *Br. G.*

Malew, wś nad Styrem, pow. dubieński, na płn.-wsch. od Boremli.

Malewicz (dok.), ob. *Mollwitz.*

Malewicze 1.) al. *Zarzecze*, wś nad Turejką,

pow. lidzki, 2 okr. adm., o 53 w. od Lidy, 4 dm., 28 mk. katol. 2.) **M.**-*Górne*, wś, pow. lidzki, 2 okr. adm., o 59 w. od Lidy, 7 dm., 102 mk. kat. 3.) **M.**-*Dolne*, wś rząd., pow. lidzki, 2 okr. adm., o 59 w. od Lidy, 2 dm., 20 mk. (1866).

Malewicze, wś i dobra, pow. rohaczewski, 1 okr. adm., przy kolei, między Żłobinem a Czerwonym brzegiem, o 22 w. od Rohaczewa. Dobra należą do Józefa Żukowskiego i mają 7000 dzies. obszaru, w tem 600 dzies. roli ornej, 400 dz. łąk, gleba urodzajna. We wsi M. byt włościan zamożny, gmina, szkoła wiejska. Do klucza M. należało niegdyś 1200 dusz. Gm. M. ma 1318 dusz. *E. E.*

Malewo, wś, pow. sierpecki, gm. i par. Koziebrody, odl. o 23 w. od Sierpca, ma 8 dm., 67 mk., 198 mr. gruntu. Folw. należy do dóbr Koziebrody.

Malewo, wś, dobra i zaścianek obok siebie położone, w pow. słuckim, nad rzeką Uszą i dopływem do niej uchodzącym, nieopodal gościńca wiodącego z mka Snowia do historycznego Nieświeża, o milę na południe od onego. Wś ma cerkiew, osad pełnonadziałowych 26, zaścianek osad 2. Dobra, dawne dziedzictwo radziwiłłowskie, należą do ordynacyi nieświeskiej, mają około $79^1/_2$ włók, młyny, glebę piękną, miejscowość bezleśna. W r. 1785, gdy król Stanisław August jechał do Nieświeża, w M. były uszykowane pierwsze poczty rycerstwa i stąd rozpoczął się tryumfalny wjazd królewski do stolicy radziwiłłowskiej. Ob. u Kotłubaja, Galer. Nieśw., str. 503. *Al. Jel.*

Malewo, folw. n. Obrą, pow. śremski, 5 dm., 74 mk.; należy do dom. Daleszyna.

Malewo, niem. *Mahlau* (dok. 1400 *Malyn*, 1565 *Mallau*), wś, pow. sztumski, st. p. Malbork, okrąg urzędu stanu cywil.: Dąbrówka niemiecka. Przywilej tej wsi zaginął w pierwszej wojnie szwedzkiej; dla tego ssta sztumski Zygmunt I Güldenstern go odnowił r. 1641 d. 12 paźdz.; wś była osadzona na prawie chełm.; sołtys malewski i 15 innych sołtysów z pobliskich wsi posiadali wspólnie w sstwie sztumskiem dwie łąki sołeckie i co rok 8 dni przed św. Janem zbierali się i dzielili się łąkami (Ob.: „Gesch. des Stuhmer Kreises“, von Schmitt, str. 206). *Kś. Fr.*

Malewskie, okolica szlachecka, powiat lidzki, 4 okr. adm., od Lidy w. 35, od Wasiliszek w. 30, dm. 4, mk. 34 rzym.-kat. (1866).

Malewszczyna, os. wymieniana dawniej w pow. owruckim (Archiw J.Z.R., cz. III, t. 3).

Malewszczyzna, wś, pow. zamojski, gm. Podklasztor. Ma 16 dm., 118 mk., 294 mr. gruntu piaszczystego.

Malewszczyzna 1.) zaśc. szlach., pow. wileński, 4 okr. adm., o 77 w. od Wilna, 1 dm., 3 mk. katol. 2.) **M.**, zaśc. szlach., pow. wileński, 3 okr. adm., o 59 w. od Wilna, 1 dm., 8 mk. katol. 3.) **M.**, zaśc. pryw., pow. dziśnieński, o 90 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 2 dm., 15 mk. prawosł. (1866). *F. S.*

Maleyken (niem.), ob. *Malleiken*.

Malezalonczne (niem.), ob. *Załączne M.*

Mależowce, ob. *Malczowce*.

Mależyki, była wś w b. pow. krzemienieckim, we wsch. części dziś zasławskiego.

Malęcin, niem. *Mallentin* al. *Malenzin* 1.) folw., pow. gdański, st. p. Pruszcz o 10 kil. odl.; zawiera 52.68 ha. roli orn. i ogr., 9.49 łąk, 1.81 nieuż., 0.28 wody, razem 64.26; należy do dóbr ryc. Lisewo. 2.) **M.**, leśnictwo, pow. gdański, st. p. Pruszcz; par. katol. Pręgnowo o pół mili odl. *Kś. Fr.*

Malękowo, ob. *Malinkowo*.

Malga al. *Ruda* (Kętrz.), duża wś kościelna, pow. niborski, nad granicą pow. szczycieńskiego, 25 kil. na płdn.-zachód od Szczytna, nad rzeką Omulew, uchodzącą do Narwi; leży śród dużej piaszczystej równiny. Tuż obok wsi, tam gdzie przed tem było spuszczone już dziś jez. Malga, rozciągają się żyzne łąki i znaczne pokłady torfu. R. 1857 było tu 409 mk., r. 1878 zaś 661, którzy po większej części mówią po polsku, ale są wyznania ewang. St. p. jest w miejscu, skąd do Jedwabna dochodzi poczta posłańcowa. R. 1403 nadaje Jan von Schönenfeld, komtur ostródzki, mistrzowi hutnickiemu Ekartowi hutę żelazną w Rudzie czyli Maldze (w t. z. niegdyś puszczy Patrąk). Dan w Niborku r. 1403 w poniedziałek po św. Janie Chrzcicielu. W M. mieszkają r. 1537 Jerzy i Marcin, rybacy. Gdy r. 1450 w. m. v. Erlichshausen odbierał hołdy szlachty, ziemian i miast, ziemianie polscy mieszkający około M. złożyli mu przysięgę tamże dnia 16 sierp. (Ob. Kętrz.: „O ludn. pols. w Prusiech,“ str. 342 i 351). M. stanowi filią do ewang. parafii jedwabińskiej należącą. Katolicy należą do par. niborskiej. Dawniej była tu hamernia żelazna; istniała jeszcze na końcu XVIII stulecia (Ob. Toeppen: „Gesch. Masurens,“ str. 392). *Kś. Fr.*

Malgowskie piece, niem. *Malgaofen*, wś na południe od wsi kościelnej Malgi, niedaleko granicy pow. szczycieńskiego; leży w pow. niborskim, st. p. Malga; 1857 r. 212 mk.

Maliau (niem.), ob. *Mahljau*.

Malice 1.) kol., pow. częstochowski, gm. Dzbów, par. Konopiska. Ma 10 dm., 69 mk., 111 mr. obszaru. 2.) **M.**-*Dąbrówka*, wś nad rz. Swinną, pow. łódzki, gm. Dzierząznа, par. Zgierz. Wś ma 3 dm., 27 mk., 103 mr., cztery osady częściowych właścicieli, 10 dm., 45 mk., 241 mr. obszaru. Wieś i osady stanowią część obszerniejszej całości, objętej ogólną nazwą Dąbrówka (ob. *Sawice*, *Strumiany*, *Lućmierz*). 3.) **M.**, wś nad rz. Żurawką, pow. san-

domierski, gm. Samborzec, par. Obrazów; odl. 7 w. od Sandomierza; ma 38 dm., 250 mk., 546 mr. obszaru. W XV w. własność biskupów krakowskich, ma 9 łanów kmiecych (Dług. II, 317). 4.) **M.**-*Kościelne*, wś i folw. nad rz. Opatówką, pow. sandomierski, gmina Lipnik, par. Malice, odl. 17 w. od Sandomierza. Mają 24 dm. (7 mur.), 426 mk., 697 mr. ziemi dwors., 360 mr. włośc. Młyn wodny. W 1827 r. 32 dm., 167 mk. Jest tu kościół par. drewniany, istniejący już w XV wieku. W XVI w. dziedzice wsi, Maliccy h. Junosza, przyjąwszy kalwinizm, zamienili tutejszy kościół paraf. na zbór, który istniał do 1635 r. Zmuszeni wyrokiem trybunału do zwrócenia katolikom zabranego kościoła, wybudowali nowy, który po długich sporach i procesach zburzony został w 1702 r. Sama egzekucya wyroku w 1635 r. miała formę zajazdu, wykonanego przez gromadę zbrojnego ludu z proboszczem na czele. Stawiający opór kalwini zostali pokonani i potracili poczęści życie w bójce. Dotąd miejscowość ta nosi nazwę: Szubienica, a osada: Męczennice. Opis M. i samego wypadku podała „Księga Świata“ z 1860 r., t. V. Par. M. dek. sandomierski: dusz 2211. Według Tow. Kred. Ziems. folw. M. i Adamów rozległy mr. 934; grunta orne i ogr. mr. 686, łąk mr. 48, pastw. mr. 64, lasu mr. 98, nieuż. i place mr. 43. Wś M. os. 16, z grun. mr. 93. 5.) **M.**, wś nad Huczwą, pow. hrubieszowski, gm. Werbkowice, par. Tyszowce. W 1827 r. 28 dm., 306 mk. Według Tow. Kred. Ziems. dobra M. składają się z folw. M. i Łysa Góra, wsi M. Rozl. wynosi mr. 1170: folw. M.: grunta orne i ogr. mr. 218, łąk mr. 102, lasu mr. 433, nieuż. i place mr. 16, razem mr. 769; bud. mur. 5, z drzewa 16; płodozmian 10-polowy; folw. Łysa Góra: grunta orne i ogr. mr. 331, łąk mr. 64, nieuż. i place mr. 6, razem mr. 401; bud. z drzewa 3; płodozmian 7-polowy. Młyn wodny, cegielnia, pokłady torfu. Wś M. os. 54, z grun. mr. 549. *Br. Ch.*

Malice, niem. *Malitz*, dom., pow. szubiński, 1322 mr. rozl., 8 dm., 151 mk., 30 ew., 107 kat., 14 żyd., 42 analf. Poczta, tel. i par. w Kcyni o 4 kil., st. kol. żel. w Nakle o 20 kil. Niegdyś M. ze Szczepicami, mr. 6383, należały do Zabłockiego. Czyt. Łaski, Lib. ben., I, 124.

Malichy, folw., pow. warszawski, gmina Pruszków, par. Raszyn.

Malicki, *Malitski*, młyn w Winnikach, pow. lwowski.

Malicza, potok górski, wypływa na południowo-wschodnim obszarze gm. Hańczowy, w pow. gorlickim, na południowo-zachodnim stoku góry Koziego Żebra (853 m.); płynie na północny zachód górską doliną, nad którą od wsch. wznosi się Kozie żebro i Hańczowa g. (821 m.) a od zach. Gródek (712 m.) i Dział, Zlewa swe wody do Ropy we wsi Hańczowie. z praw. brz. Długość biegu 3 kil. *Br. G.*

Maliczkowice (po rusku *Małyczkowyczi*), wś w pow. lwowskim, 13 kil. na płd. zach. ode Lwowa, 15 kil. na płn. wsch. od sądu powiat. w Szczercu, tuż na wsch. od urzędu poczt. i st. kolej. w Nawaryi. Na płn. wsch. leżą Sokolniki, na wsch. i płd. Nagorzany, na płd. zach. Nawarya, na płn. zach. Hodowica. Wzdłuż granicy płd. zach. płynie pot. Szczerek od płn. na płd. i tworzy we wsi mały stawek. Płd. wschodnią część wsi przepływa dopływ Szczerka, pot. Sołonecki, płynąc przeważnie blisko granicy lub wzdłuż takowej od wsch. z Sołonki na płd. zach. a potem na zachód. W stronie płd. nad Sołoneckim potokiem leżą zabudowania wiejskie (część wsi „Szpitalne“ na wschodzie). W stronie płn. dochodzi jedno wzgórze 335 m. wys. Własn. więk. ma roli orn. 178, łąk i ogr. 69, pastw. 6, lasu 93 mr.; własn. mniej. roli orn. 357, łąk i ogr. 62, pastw. 54 mr. W r. 1880 było 376 mk. w gminie, 29 na obsz. dwor. (222 obrz. rzym.-kat., 102 gr.-kat.). Par. rzym.-katol. w Hodowicy, gr.-kat. w Nawaryi. We wsi jest kasa pożyczk. gm. z kapit. 626 zł. w. a. i młyn. W r. 1508 potwierdza Zygmunt I co do trzeciej części darowiznę wsi Maliczkowice i Żydatycze kapitule lwowskiej od Janusza dziedzica uczynioną, z zastrzeżeniem służby podczas wyprawy wojennej (Ob. Dodatek tygodn. do Gaz. lwows. 1858 № 12). W r. 1554 nakazuje Zygmunt August burmistrzowi, rajcom, wójtowi i ławnikom lwowskim, aby dozwolili Stanisławowi Jabłońskiemu, zwanemu Maleczkowskim, sprzedać pewne części swych posiadłości (Maleczkowic). Ob. Arch. bernar. C. t. 329, str. 179. Według Siarczyńskiego (Rkp. w Bibl. Ossol. № 1825) nadał Jan Kazimierz w r. 1655 wieś tę Wieniawskim. W r. 1721 przeznacza August II komisarzów do rozgraniczenia dóbr Pustomyty i Maleczkowice (Arch. bernard. C. t. 526, str. 1023). W r. 1729 uwiadamia August II Józefa i Ludwikę Potockich, sstwo szczerzeckich, dzierżawców Sokolnik, o delegowaniu komisyi celem rozgraniczenia Sokolnik od Maleczkowiec (ib. C. t. 570, str. 1407). W r. 1730 komisarze królewscy rozgraniczają Pustomyty, Porsznę, Nagorzany, Maleczkowice, Siemianówkę i t. d. (ib. C. t. 570, str. 1381). *Lu. Dz.*

Malien (dok.). Według Toeppena, Geschichte Masurens, str. 1, tak się zwała w XIV w. rz. Omulew.

Malienshof al. *Ellerfeld* (niem.), ob. *Lniskie pole.*

Maliers (niem.) 1.) wś, pow. oleśnicki, do dóbr Juliusburg należy, ma kościół paraf. ew.

od r. 1602; parafianie w części Polacy (Knie). 2.) **M.**, folw. do wsi Kozły, pow. sycowski.

Malijki, ob. *Molejki*.

Malijowce, ob. *Malejowce*.

Malijówka, uroczysko w Matusowie, pow. czerkaski.

Maliki, wś włośc., pow. święciański, 3 okr. adm., o 21 w. od Swięcian, 10 dm., 111 mk. katol. (1866).

Maliki, ob. *Malkowy*.

Malików (dok.), ob. *Malków*.

Malikowce, wś rząd., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 28 w. od Szczuczyna, 8 dm., 75 mk. (1866).

Malikowska, grupa chat włościańskich w obr. gm. Kątów, w pow. chrzanowskim.

Malikowy, ob. *Malkowy*.

Malin, mko, pow. radomyski, na lewym brzegu rz. Irszy, która koło wsi Jelcówki czyli Białego brzegu uprowadza swoje leśne wody do rz. Teterowa. Nad jej brzegiem wyzierają malowniczo szare granitowe czoła skał. Okolica to leśna przeważnie i w rudę obfitująca żelazną. Mczko to odległe od Kijowa o 135 w. a od Radomyśla o 35, liczy mieszkańców w ogóle 3634; w tej liczbie 2106 prawosł., 1175 żydów, 110 katol., 243 ewang.; domów na prawach własności 98, na prawach czynszu 96, razem 144; cerkiew, szkoła początk. od r. 1861, kościół 1, sklepów 12; rzemieślników 21; jarmarków 7. Wioski należące do M. są: Hamernia, Sieliszcze, Oblitki, Stara Rudnia, Szlamarnia, Pirożki, Potijówka, Ruda Potijowska, Remanówka, Hołowki. Dopiero od czasów Aleksandra Jagiellończyka, króla polskiego i w. ks. litew., zaczyna się szereg, znanych nam z dokumentów, właścicieli Malina. W tych czasach włość tę posiadał Hryńko Wnuczkiewicz, i ten, mając trzy córki, jednę wydał za Hornostaja, drugą za Woronę (przodka Woroniczów), trzecią zaś Marynę za Iwana Jelca, sąsiada z pobliskich Malinowi Pirożków. Hryńko Wnuczkiewicz dał mu w posagu M. (Niesiecki). Jelcowie, była to stara miejscowa rodzina, wyrosła z hojnych nadań królewskich (porów. *Kornin*). Jakoż Pirożki były nadane jeszcze dziadowi Iwana Jelca Jackowi, „jako wysługa,“ przez króla Aleksandra. Atoli już za Iwana Jelca Pirożki powiększone zostały o trzy nowe osady; osiadły bowiem na gruntach ich: Hołowki czyli Holanki (tak zwane, że poddany Holanka tam naprzód osiadł), Łomla albo Sławów i Remianówka. Następnie Jelcowie jeszcze więcej nabyciami rozprzestrzenili swoje dobra; i tak od Szrutowicza Jakubowicza nabytą została „Sozańska ziemia obapół rz. Irszy,“ od Butowicza zaś Zankowszczyzna, niegdyś Surynowska, w której ziemi było uroczysko tak zwane „Wasylowa mogiła“ (konnotacya majętności dziedzicznych Feodora i Remigiana Jelców 1634). R. 1571 właścicielem M. jest Dymitr Jelec, miecznik kijowski, który, ożeniony z Olizarówną, zostawia czterech synów: Filipa, Konstantego, Iwana i Teodora, chorążego kijow., i ten ostatni na mocy działu zostaje dziedzicem M. Z Malinem już wtedy połączone były wsie następne: Pirożki, Huta, Hołowki, Remianówka, Łomla, Marsol, Skakunka, Nowe i Stare Horodyszcze, Jelcówka, Łubowicze, Polachowka, Pieniażewicze, Sieliszcze, Kamionka, Liplany, Koma, Nowaki, Chotynówka, Niemirówka, Fedorówka. Ten atoli Teodor Jelec ginie śmiercią tragiczną. Jerlicz w swojej kroniczce pisze pod rokiem 1648. „W tychże czasach, w jesieni, p. Teodora Jelca, chorążego kijow., dla zarażenia paraliżem nie mogącego uciekać z domu, chłopi właśni, naszedłszy w majętności jego własnej, zabili, a na potem z dworem spalili“ (t. I, str. 68). Bo też rozpoczęły się były już wtedy wojny Chmielnickiego a z niemi połączone pożogi setne miast, wiosek, dworów, i przez rozpasaną na wszystko czerń, mordy i zabójstwa. Do jakiego zaś stopnia srogość tej wojny zniszczyła była posiadłości Jelców, można wziąć miarę z własnych zeznań poddanych tych dóbr, których zapytywał o to Michał Teodor Jelec w r. 1691, gdy nareszcie, po uspokojeniu się wojen kozackich, powrócił był do swoich włości poniszczonych. Owoż poddani ci pod przysięgą zeznali, że przed „ruiną“ było we wsi Malinie dymów 40, w Łumli 26, w Pirożkach 12, w Serhijówce 2, w Hołowkach 14, w Romańczycach 6, w Remianówce 40, w Sieliszczu 12;—teraz zaś po „hostilitates et rebelliones cosaticas“, we wszystkich wyż mianowanych majętnościach nie znajduje się starynnych ludzi z nowoosiadłymi (już za Mich. Teod. Jelca) jak tylko w M. 7 dymów; w Pirożkach 8; w Hołowkach 1; w Serhijówce 1; z inszych zaś miasteczek i majętności wszyscy za Dniepr powychodzili, a insze wsie pustkami zostały (Archiw. JZR., część 6, t. I, str. 208, w dodatkach). Michał Teodor Jelec był synem Remigiana a wnukiem Teodora, o którym wyżej była mowa; on to, przyszedłszy do pustych dóbr, zajął się pilnie pracą osadniczą, tak że M. wkrótce z wioski na stopień mczka wyniesionym został. Tenże Mich. Teodor Jelec zeszedł bezpotomnie, a M. dostał się do jego brata Jana Wacława, który zostawił dwóch synów: Józefa i Antoniego i córkę: Magdalenę za Nakwaskim, kaszt. rawskim, Barbarę za Franc. Orzechowskim i Maryannę za Starzechowskim. Z tych Antoni Jelec, generał w wojsku kor., dziedzic na Pleszczewicach, Bykowie, Malinie, Horodyszczu, Pieniażewiczach, Turbowie, Rostwenku i wielu innych włościach, ostatni z domu umarł bezżenny (do-

piski Ign. Krasickiego u Bobrowicza) i cała fortuna jego przeszła na własność sióstr jego, a od tych przez ślubne związki ich potomstwa płci żeńskiej, do Defressów, Pieńkowskich, Zaleskich, Trzeciaków i hr. Krasickich. Anna ze Starzechowskich hr. Krasicka, matka Ignacego Krasickiego, bisk. warm., posiadła też M., jako też i inne dobra, po wygraniu procesu z jezuitami o spadek po Jelcach. Atoli M. niedługo w ręku Krasickich zostawał; przedali go oni następnie Ignacemu Kordyszowi, pisarzowi ziems. włodzim., a od tego taż majętność dostała się do jego syna Stanisława Kordysza, dziedzica Cybulowa i Konely (por. *Cybulów* i *Konela*). Ten zaś dał M. w posagu córkom swoim: Katarzynie za Ignacym Jełowickim sstą zawideckim, i Franciszce za Pruszyńskim, które sprzedały go w 1801 r. Józefowi Morzkowskiemu. Od tego zaś M. przeszedł do jego córki księżnej Cecylii Radziwiłłowej, i następnie przez księżnę tę sprzedany został Łukinowi i Skuratowi, od których w r. 1855 znów nabyła też dobra ks. Szczerbatowa. Kościół tutejszy fundowany był przez Stanisława Kordysza w 1780, a w 1784 przez ks. Rajmunda Zakrzewskiego, miejscowego plebana, benedykowany. R. 1811 plebanem tutejszym był ks. Stefan Szymański. W tymże roku należała do kościoła tego kaplica Justynowiecka, przez Fortunata Michałowskiego, marszałka olhopolskiego w 1797 r. zbudowana;—miała fundusz annuaty od tegoż Michałowskiego, na dobrach janowieckich zabezpieczony (ks. archidyak. kijow.). Obraz Matki Boskiej, cudowny, znajdujący się w tym kościele, został przeniesiony do kijows. kościoła w r. 1869 po spaleniu się tutejszego kościołka. Ks. Cecylia Radziwiłłowa testamentem zapisała 20000 rs. na zbudowanie kościoła, który d. 16 listop. 1884 r. został poświęcony przez ks. biskupa-sufragana Lubowickiego, za proboszcza miejscowego ks. Cybulskiego. Par. malińska ma kaplicę w Mirczy a miała też w Justynówce i Antonówce. Dusz ma 1690. Cerkiew tutejsza jest pod wezw. ś. Dymitra. R. 1756 dziedziczka M. Anna ze Starzechowskich hr. Krasicka zatwierdziła tejże cerkwi posiadanie zdawna należących do niej pewnych gruntów. Papiernia założona 1873 r., parowa, o sile 150 koni, własność akcyjnego towarzystwa, 125 robotników, 77222 rs. prod.; garbarnia założona 1877 r., własność Narodyckiego, 4 robot., 6000 rs. prod. (1882). *Edward Rulikowski.*

Malin, wś, pow. dubieński, okr. polic. ołycki, gm. M., o 13 w. od Ołyki, o 15 od Jarosławicz.

Malin, ob. *Malinin*, *Małyń*, *Mahlen.*

Maliń, niem. *Greifenhain*, wś na dolnych Łużycach, pow. kalawski, dziś już zniemczona, głównie staraniem pastora Blütchen (1823—1861). Tylko niektórzy starzy ludzie mówią jeszcze (1881) po serbsku, i dla nich odbywa się w miejscowym kościele ewang. kilka razy do roku kazanie serbskie i komunia. *A. J. P.*

Malin, *Malina*, według Kętrzyńskiegs dawne imię własne, od którego pochodzą nazwy wielu miejscowości na ziemiach polskich.

Malina 1.) wś, pow. kutnowski, gm. Sójki, par. Kutno, przy szosie warszawsko-kaliskiej, odl. od Kutna w. 2, z attyn. Pohulanką. Ma 17 dm., 233 mk., ogólna przestrzeń wynosi mr. 686, w tem włośc. os. 25, mr. 19. W 1827 r. 13 dm., 120 mk. 2.) **M.**, pustkowie i młyn, pow. częstochowski, par. Kłobucko. 3.) **M.**, wś, pow. kalwaryjski, gm. Janów, par. Kalwarya, odl. 6 w. od Kalwaryi. Ma 9 dm., 57 mk. Por. *Ludwinów.* *W. W.*

Malina al. *Malinka*, wś, pow. wiłkomierski, b. st. poczt. na trakcie z Wiłkomierza do Poniewieża, między Wiłkomierzem a Szczęśliwą, o 22 w. od Wiłkomierza, 86 w. od Kowna. Dziś st. poczt. w Towianach.

Malina, folw. w Rokitnie, pow. gródecki.

Malina, niem. *Malino*, 1532 r. *Mallina*, wś, pow. opolski, par. Groszowice, nad strugą Malińską (Malinoerbach), uchodzącą do Odry za Groszowicami, leży obok lasu rządowego, ma 118 bud., 77 dm., 512 mk., 2061 mr. rozl., 32 osad, szkołę katol. *F. S.*

Malina 1.) rz., dopływ Moszczenicy, por. *Bzura.* 2.) **M.**, rz. w pow. będzińskim, gm. Sulików, pod wsią Zędkowice.

Malińce, wś u źródeł rz. Rynkacza, wpadającej do Prutu, pow. chocimski gub. bessarabskiej, par. Chocim. Ma 275 dm., cerkiew paraf. drewnianą. *X. M. O.*

Malinchen (niem.), ob. *Malinka.*

Malinconow (dok.), ob. *Malinkowo.*

Malineszty, wś, pow. chocimski gub. bessarabskiej, par. Chocim. Ma cerkiew paraf.

Malinia, *Malenya*, tak Lib. ben. Łaskiego (I, 449) zowie wś w par. Buczek, dziś pow. łaski.

Malinicz, góra lesista, na granicy gmin Modrycza i Tustanowic, w pow. drohobyckim, pod 41° 9′ wsch. dłg. g. F., a 48° 17′ 41″ płn. sz. g. Stok południowy, wschodni i północny opływa pot. Wisznica, od zachodu Żółty potok. Na południ. wschód od M. wznosi się Babina jama (405 m.). Ob. *Lipnik*, t. V, 276 № 3.

Malinicze, wś nad rz. Samcem, pow. proskurowski, okr. polic. Felsztyn, par. Proskurów, o 12 w. od Felsztyna, o 10 od Proskurowa. Ma 165 dm., 922 mk., 670 dz. ziemi dwors., 835 włośc. Cerkiew pod wezw. św. Jana ma (z Kudryńcami) 1200 parafian, 37 dz. ziemi. Urząd gminny obejmuje: M., Kudryńce, Rezolińce, Wołkowce Wyższe i Niższe, Rososza, Karpowce, Różyczna, Rożyczanka,

Hreczana, Szaraweczka, Maćkowce, Malaszowce, Wolica (14 starostw, 1868 osad, 10892 mk. włościan a 11294 wszystkich; ziemi włośc. 10912 dz., w tem ornej 8975; ziemi prywatnej 6078, w tem 4277 ornej). St. poczt. w miejscu. M. leżą w pięknem położeniu, mają piękny ogród i dwór a należą oddawna do Makowieckich. *Dr. M.*

Maliniczek, nazwa dolnego biegu rzeczki Jelnówki al. Jelny. Ob. *Jelnówka*, t. III, str. 560. *Br. G.*

Malinie 1.) wś włośc., pow. janowski, gm. Chrzanów, par. r. l. Goraj, o 14 w. od Janowa, nad rz. Ładą, niegdyś część dóbr ordynacyi zamojskiej; 36 dm., 276 mk., w tem 202 r. l., 497 mr. ziemi, gleba gliniasta, urodzajna. Mylnie zwane *Malinne*, a r. 1827 podane p. n. *Malinice*; miało wtedy 30 dm., 177 mk. 2.) **M.**, os. leśna, pow. piotrkowski, w dobrach Osiny. 3.) **M.**, por. *Malenie*. *Br. Ch.*

Malinie, wś, pow. mielecki, na praw. brz. Wisłoki i przy gościńcu z Mielca (8.2 kil.) do Baranowa, leży w równinie 176 m. npm. Ze wsi wychodzi droga gminna na zach. do Chrząstowa. Ludność rzym.-katol. w liczbie 411 jest przyłączoną do parafii w Chorzelowie. Więk. pos. uprawia 592 mr., utrzymując na swym obszarze stale 62 osób; 46 mr. zajmują łąki, 199 mr. podmokłe niziny tworzą pastwiska a 56 mr. zajmuje las. Pos. mniej. ma 195 mr. roli, 37 mr. łąk i 11 mr. pastw. M. graniczy na wschód z Grachowem i Trześnią, na północ z kolonią niemiecką Tuszowem, na zachód z Chrząstowem a na południe z Chorzelowem. *Mac.*

Malinie 1.) dom., pow. pleszewski, 4246 mr. rozl., 4 miejsc.: a) M., dom.; folwarki: b) Piekarzew, c) Baranówek, d) Lasew; 17 dm., 437 mk.; 101 ew., 335 kat., 1 żyd, 223 analf. Poczta w Pleszewie o 1 kil., st. kol. żel. i tel. w Pleszewie o 3 kil., par. w Chorzowie (Łaski, Lib. ben. II, 46). 2.) **M.** czyli *Maliny*, folw., pow. śremski, 3 dm., 58 mk.; należy do gm. i dom. Nowiec. *M. St.*

Malinie, młyn wodny do wsi Gwoździan, pow, lubliniecki.

Maliniec, ob. *Maleniec*.

Maliniec, jez. do Lubichowa należące, pow. starogardzki. Wizytacya Madalińskiego z r. 1686 donosi, że podówczas należało do probostwa lubichowskiego; proboszczowi przysługiwało w niem wolne rybołóstwo latem i zimą.

Malinik, folw. i leśniczówka koło Nowosiółki skałackiej, pow. skałacki.

Malinin, *Malynyno*, tak Łaski, Lib. ben. II, 476, zowie wś wpar. Grochowo, dziś pow. kutnowski.

Malinin al. *Malenin*, niem. *Mahlin* (dok. *Malelyn*, *Malenino*, *Malin*), wś, pow. gdański, st. p. i kol. żel. Pszczółki; leży tuż nad granicą pow. starogardzkiego i obejmuje 2396.86 mr. Roku 1867 było tu 612 mk., 507 kat., 100 ew. i 5 żyd.; 16 gbur. i 4 chałupników, dm. mieszkal. było 47; par. katol. Miłobądz o ćwierć mili odl., paraf. ewang. Rębielcz; szkołę w miejscu rdwiedza 93 dzieci (r. 1867); odl. od miasta pow. Gdańska wynosi $3^3/_4$ mili. M. należy do starszych osad, o którą już od r. 1285 toczyły się spory, już to między Swiętopełkiem a Samborem książętami pomorskimi, już to między zakonem johanitów w Lubiszewie a cystersów w Pelplinie (Ob. Perlbach: Pomm. Urk. Buch, str. 8 i 138). Ze starych dokumentów zasługują na wzmiankę następujące: 19 czerwca 1248 r. daje książę pomorski Swiętopełk wś M. (villam Malenino), którą brat jego Sambor nieprawnie był odebrał johanitom, tymże napowrót (fratres hospitalis beati Johannis in quietam restituimus possessionem jam secundo). (Perlbach, str. 88). R. 1258 posiada tę wieś rycerz Jan z Wyssenburga, niemiec, dworzanin Sambora II, który w okolicy Tczewa osiedlił kilka rodzin niemieckich, sam lubiąc się otaczać szlachtą i mieszczanami tego pochodzenia (Ob. Kujot: „O majątkach bisk. na Pomorzu,“ str. 43). Jan z Wyssenburga darował jednak r. 1258 M. cystersom, którzy podówczas mieszkali jeszcze w Pogutkach. Księga zmarłych, liber mortuorum, wspomina go 8 września następującemi słowy: „Johannes dictus de Wittenburg, quondam miles devotus et nostrae ecclesiae conversus, qui contulit nobis duas villas, Malelin scilicet et Godeszow, et in multis aliis profuit nobis.“ Ks. Sambor potwierdza tę darowiznę 10 lipca 1258 r. i 24 marca 1276 r. Ale r. 1287 wszczął się o M. między cystersami i johanitami spór, który arcyb. gnieźnieński Jakób, znajdujący się wówczas celem konsekracyi kościoła w Tucholi, za zleceniem księcia Mestwina rozstrzygnął na korzyść cystersów (pronunciamus praefatos fratres de Novo Doberan (t. j. Pelplin) ipsam hereditatem Malelin debere jure hereditario perpetuo possidere). (Ob. Perlbach, str. 380). Zdaje się jednakowoż, że cystersi nie czuli się jakoś pewni w posiadaniu tej wsi, dla tego się jej chętnie pozbyli, odstępując ją wraz z Godziszewem, Gemlicami i Scowem (Sceuo) biskupowi kujawskiemu Gerwardowi. Za to ustąpił biskup z wszystkich wsi zakonnych dziesięciny cystersom. Jako uznanie praw biskupich miał konwent rocznie dawać trzy grzywny toruńskiej monety (100 marek 80 fen.). („Opat wspomniony i klasztor jego, tak mówi dokument, będą posiadali prawem wieczystem dziesięciny z dóbr w okręgu pelplińskim w tegoczesnych granicach... tak z pól, które własną pracą i nakładem obrabiają, jak z tych, które prawem niemieckiem albo wieczystą dzierżą-

wą (jure emphiteutico) wydadzą. (Ob. Kujot: Opactwo pelpl., str. 77). Odtąd należał M., aż do okupacyi pruskiej, jako folwark, do klucza subkowskiego. R. 1760 istniała w M. karczma prywatnej własności, było także sołectwo z 2 włókami; cała osada obejmowała 26 włók. (Ob. Kujot: „O majątkach bisk. na Pomorzu", str. 59). Z r. 1762 zachował się ciekawy spis inwentarza sołeckiego. Sołtysem był wówczas Machowski. Taksa ta została zrobiona na rozkaz Lindnera, starosty subkowskiego i szotlandzkiego (manuskrypt w Pelplinie). *Ks. Fr.*

Malinina, wś w okolicy Mińska-Litewskiego, w pobliżu folwarku Dworzyszcza i dr. żel. brzesko-smoleńskiej, ma osad 6; miejscowość wzgórzysta, bezleśna, grunta szczerkowo-glinkowate. *Al. Jel.*

Malininow (dok. z r. 1224), *Malinconov* i *Malitonow*, zapewne Malinkowo pod Mokrem, pow. grudziąski.

Maliniska 1.) ob. *Maleniska*. 2.) **M.**, przys. do Brzozy Królewskiej, pow. łańcucki, leży śród lasów sosnowych, w piaszczystej równinie 228 m. npm., przy drodze gminnej z Sokołowa do Leżajska. Więk. pos. jest attynencyą ordynacyi łańcuckiej, klucza leżajskiego, i ma 47 mr. pastw.; pos. mniej. 101 mr. roli, 20 mr. łąk i 16 mr. lasu i pastw. Ludność rzym.-katol. jest przyłączoną do par. w Leżajsku. Od tego miasta dzielą tę osadę lasy, otaczające ją od wschodu i południa, na zachód graniczy z Brzozą Król., a na północ ciągną się łąki i moczary aż po Jelnę. *Mac.*

Maliniska, góra lesista, na północny zachód od wsi Podusilnej, w pow. przemyślańskim, pod 42° 20′ 15″ wsch. dłg. g. F., a 49° 31′ 21″ płn. sz. g. Wznies. 416 m. Miejsce znaku triang. U północnych stóp M. bierze początek pot. Baczówka (ob.). *Br. G.*

Maliniszki, zaśc. szlach., pow. święciański, 4 okr. adm., o 46 w. od Święcian, 1 dm., 8 mk. katol. (1866).

Malinka 1.) ob. *Malanka*. 2.) **M.**, wś, pow. owrucki, między rzekami Kamionką a Zwizdalem.

Malinka, ob. *Malina*.

Malinka, niem. *Malinchen*, folw., pow. chodzieski, 1184 mr. rozl., 3 dm., 40 mk., należy do gm. Ujście olędry (Uschhauland). Poczta w Uściu o 6 kil., st. kol. żel. i tel. w Pile o 9 kil. *M. St.*

Malinka, niem. *Malinken* al. *Mallinken*, dobra ryc., pow. lecki, st. p. Miłki. Areału jest tu 314.02 ha., mianowicie 91.89 ha. roli orn. i ogr., 82.77 łąk, 5.11 pastw., 122.20 boru, 6.41 nieuż. i dróg, 5.64 wody; najbliższa st. kol. żel. w Wydminach o 6 kil., cegielnia; 1857 r. 95 mk. *Ks. Fr.*

Malinka, pot. górski, wypływa kilku strugami na płd. zach. stoczystości gór Malinowa (1095 m.) i Malinowskiej Skały (1150 m.), na wsch. obsz. gm. Wisły (pow. skoczowski). Płynie na zach. i uchodzi do Białej Wisełki. Długość biegu 7 kil. W dolinie tego potoku i na stokach sąsiednich grzbietów górskich legły grupy chat włościańskich, należące do obsz. gm. Wisły: Czantorya, Na młace, Cerchla, Niedźwiedzi i Kosarzysko. Pędzi kilka młynów i traczów. *Br. G.*

Malinka, góra wznosząca się w Beskidzie szląskim, na granicy gm. Brenny i Wisły, w pow. skoczowskim, w dziale wodnym między Wisłą a Liśnicą, ramieniem źródlanem Brenicy, pod 36° 34′ 30″ wsch. dłg. g. F., a 49° 40′ płn. sz. g. Wzniesienie 809 m. npm.

Malinki, wś, pow. berdyczowski, nad strugą uchodzącą do Rosi o 3 w. stąd pod Pedosami; 436 mk. prawosł., 86 katol.; cerkiew z r. 1821, w 1742 już istniała.

Malinki, dok. *Malinnice*, wś nad rz. Ponorą, dopływem Ikopotu, pow. starokonstantynowski, par. Kulczyny.

Malinki. Wś t. n. (in. *Malinna*) w pow. krzemienieckim i druga w pow. winnickim przeszły w r. 1753 z ordynacyi Ostrogskich w ręce: Grocholskich a druga Lubomirskich.

Malinkowo al. *Malankawo*, niem. *Malenkowo* al. *Mallenkowo*, *Malunkowo*, *Malękowo*, *Malinkowo*, (dok. *Malininov*, *Malinconow* i *Malitonow*), folw., pow. grudziądzki, par. kat. Mokre o $^1/_2$ mili odl. Leszek, dux Poloniae, nadaje bisk. Prus Krystyanowi praedium Malininov, dam omnimodam libertatem, videlicet ut liberum in ibi forum instituant et a quibuslibet exactionibus extranei habeantur (r. 1224). (Ob. Preus. Urk. B. I, str. 37). St. p. Grudziądz, tamże paraf. ew., szkoła Lisiekąty, 3 bud., między temi 1 dm., 16 kat. mk. (1868). M. należą do dóbr ryc. białochowskich. *Ks. Fr.*

Malinna, ob. *Malinki*.

Malinna, grupa domów w Słowicie, pow. przemyślański.

Malinne, ob. *Malinie*.

Malinnice, ob. *Malinki*.

Malinnik 1.) wś, pow. kolneński, gm. Kubra, par. Przytuły. 2.) **M.**, folw., pow. biłgorajski, gm. i par. Krzeszów.

Malinnik, ob. *Mereczanka*.

Malinnik, piękny folw. Radziwiłłów w powiecie słuckim, do r. 1874 należał do ordynacyi kleckiej, odtąd w skutek układu familijnego dołączony do ordynacyi nieświeskiej, ma obszaru 60 włók. *A. Jelski.*

Malinnik, niwa w płd.-zach. stronie Dublan, pow. lwowski.

Malinnik, las, ob. *Gniła*, rz.

Malinniki, wś włośc. nad Spuszą, pow. lidzki, 3 okr. adm., o 10 w. od Szczuczyna; 14 dm., 152 mk. (1866).

Malino (niem.), ob. *Malina.*

Malinoerbach (niem.), ob. *Malina,* pow. opolski.

Malinopol, wś, pow. witebski, 4 okr. polic., 5 okr. sąd., własność Lisowskich, ziemi dworskiej wraz z folw. Malinówką 1419 dzies.

Malinów, por. *Malinowo.*

Malinów 1.) kol. w dobrach Rusocice, pow. koniński, gm. Władysławów, par. Rusocice, odl. od Konina w. 18, dm. 25, mk. 196. 2.) **M.**, wś włośc., pow. radomski, gm. Jedlińsk, par. Lisów, odl. 17 w. od Radomia, ma 4 dm., 69 mk., 55 mr. obszaru.

Malinów. Wś t. n. istniała w gm. chodorkowskiej, albo w płn. części pow. skwyrskiego albo w płd. stronie radomyskiego.

Malinów, grupa chat w obrębie wsi Szlachtowy, w pow. nowotarskim. *Br. G.*

Malinów al. *Malinowa góra,* szczyt w Beskidach zachodnich, na granicy Galicyi i Szląska austr., po nad źródłami Żylczy (od płn.) a Malinki (od płd.). Wznies. 1095 m. npm. Cokolwiek na wsch. od tego szczytu wznosi się na tejże granicy szczyt Malinowska Skała (1150 m.). Stok płn. Malinowa a zach. Malinowskiej Skały należy do obszaru Szczyrka (w pow. bielskim); wsch. zaś M. Skały do Lipowy (pow. żywiecki), a płd. obu gór do obszaru wsi Wisły (pow. skoczowski). *Br. G.*

Malinowce al. *Malinówka,* wś, pow. kamieniecki, nad Dniestrem, gm. Hawryszówka, par. Żwaniec; ma 75 dm., 638 mk., w tem 71 jednodworców, 424 dz. ziemi włośc., 89 osad, 1338 dz. ziemi dwors. (ze słobódką Malinowiecką i Hryńczukiem). Należały M. do ststwa kamienieckiego, dziś ks. Obolеńskich. *Dr. M.*

Malinowce al. *Malinowiec,* część Gołogór, pow. złoczowski.

Malinowe, grupa chat w obrębie gm. Sidziny, w pow. myślenickim. *Br. G.*

Malinowice, wś i folw., pow. będziński, gm. i par. Wojkowice-Kościelne. Ma 35 dm., 270 mk., ziemi włośc. 212 mr., 40 os., folwarcznej 466 mr., własność ks. Hugona Hohenlohe. W 1827 r. 27 dm., 226 mk.

Malinowiec, ob. *Malinowce.*

Malinowiec, pot., nastaje w lesie Brylińcach, na zach. obszarze wsi Kniażyc, w pow. przemyskim, płynie od zach. na wsch. przez Kniażyce, Koniuszki, Darowice, a przeszedłszy na obszar Hermanowic, zwraca się na płn. wsch., przecina gościniec wiodący z Przemyśla do Niżankowic, następnie drogę kolei żel. przemysko-łupkowskiej, zwraca się na płn. i na obszarze Nehrybki zlewa swe wody do Wiaru z lew. brz. W Darowicach przyjmuje pot. Kormanicę z praw. brz., który nastaje w lesie Kruhlu, na obsz. gm. Kormanic, i płynie na płn. wsch. Długość biegu 12 kil.

Malinowiecka słobódka, in. *Wietrzanka, Wietranka,* nad Dniestrem, pow. kamieniecki, par. Żwaniec, gm. Hawryszówka; 150 mk., w tem 33 jednodworców, 88 dz. ziemi włośc. Por. *Malinowce.* *Dr. M.*

Malinowiszcze 1.) lesisty grzbiet górski w Karpatach wschodnich, na granicy gmin Kryczki i Maniawy, w pow. bohorodczańskim, odrywający się od potężnego skalistego działu górskiego Czortką zwanego, w kierunku płn.-wsch., między dolinami górnych biegów pot. Płoski i Maniawki. Długość grzbietu 3 kil. Najwyższe jego wzniesienie wynosi 1055 m. npm. Północne przedłużenie jego, rozpościerające się po zach. stronie wsi Kryczki, zwie się Worosznym (823 m.). 2.) **M.**, las w płd. stronie Starzawy, pow. dobromilski. Najwyższe jego wzniesienie na płd. wsch. 633 m. Pochyla się na płn.-zach. ku dolinie Strwiąża.

Malinówka 1.) wś, pow. jędrzejowski, gm. i par. Brzegi. 2.) **M.**, attyn. dóbr Mnichów, pow. kielecki. 3.) **M.**, kol., pow. chełmski, gm. Brzeziny, par. Puchaczów. 4.) **M.**, kol. włośc., pow. chełmski, gm. Bukowa, par. Sawin. W 1827 r. 1 dm., 7 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. M., od rz. Bugu w. 4, rozl. mr. 600: grunta or. i ogr. mr. 288, łąk mr. 76, wody mr. 1, lasu mr. 164, zarośli mr. 66, nieużytki i place mr. 5, bud. z drzewa 13. Folw. ten w r. 1869 oddzielony od dóbr Łowcza. 5.) **M.**, wś, pow. suwalski, gm. Wólka, par. Bakałarzew, odl. 16 w. od Suwałk. Ma 32 dm., 270 mk. W 1827 r. wś rząd. 13 dm., 77 mk. 6.) **M.**, wś, pow. wyłkowyski, gm. i par. Pojewoń, odl. 25 w. od Wyłkowyszek, ma 4 dm., 28 mk. *Br. Ch.*

Malinowka 1.) zaśc. w pow. bobrujskim, w okr. polic. hłuskim, w par. katol. hłuskiej, o mil 2 na płd. od mka Hłuska, ma os. 11; miejscowość odludna, poleska, grunta piaszczyste. 2.) **M.**, mała wś w pow. borysowskim, w okr. pol. łohojskim, przy drodze z Horodca do Okołowa, ma osad 5; miejscowość mocno falista, niebezleśna. 3.) **M.**, wś i folw. w pow. mińskim, na pół odległości pomiędzy Mińskiem Litewskim i Gródkiem Tyszkiewiczowskim; wieś ma osad 9; folw., własność Bucewiczów, w glebie dobrej. *A. Jelski.*

Malinówka 1.) folw. pryw., pow. wilejski, o 70 w. od Wilejki, 3 okr. adm., gm. Parafianowo, 2 dm., 12 mk. 2.) **M.**, folw. pryw. nad jez. bezimiennem, pow. wilejski, o 45 w. od m. Wilejki, 2 okr. adm., 1 dm., 28 mk. kat. 3.) **M.**, zaśc. pryw. nad rz. Łuczajką, pow. dzisieński, o 44 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 1 dm., 7 mk. kat. 4.) **M.**, wś rząd., pow. dzisieński, o 8 w. od Dzisny, 1 okr. adm., gm. Jazno, 5 dm., 67 mk. (1866).

Malinówka, ob. *Malinopol.*

Malinówka 1.) wś, st. dr. żel. dynebursko-witebskiej, między Krzesławką a Józefo-

wem, o 217 w. od Witebska, o 27 od Dyneburga, o 345 od Smoleńska, nad jez. Głuchem. W gminie M. są całe wsie Wielkorossyan. 2.) **M.**, zaśc. do dóbr Kownata.

Malinówka 1.) ob. *Malinowce*. 2.) **M.**, słobódka głuszkowiecka, u źródeł Uszki, dopływu Uszycy, pow. płoskirowski, gm. Jarmolińce, par. Sołodkowce. Własność Aleksandra Orłowskiego. R. 1868 miała 55 dm. 3.) **M.**, pow. uszycki, gm. i par. Sołodkowce.

Malinówka, st. dr. żel. kursko charkowsko-azowskiej, o 28 w. od Łozowej, o 82 od Kramatorskiej.

Malinówka 1.) z *Koźlęciem* (*Koźleńcem*), wś w pow. brzozowskim, gęsto zabudowana nad pot. Górskim, dopływem Wisłoka z praw. brz., w okolicy górskiej i lesistej. Od płn. otacza ją duży las zwany Dworskim lasem, od wsch. las na wzgórzach ze szczytem Korczypkowa góra 434 m. npm., który tę wś dzieli od Brzozowa. Na płd. od wsi pokrywają mniejsze, poprzerywane lasy niższe wyniosłości, zwane Bukowskiemi górami, o które się opiera przys. Koźleniec. M. liczy 951 mk. rzym.-kat. należących do par. w Komborni. Tutaj jest szkoła ludowa 1-kl. i mniejsza kopalnia nafty (Tatomir, Geogr. Galic. 76). Kasa pożyczk. gm. rozporządza kapitałem 300 zł. w. a. Pos. więk. ma jedynie las 401 mr.; pos. mn. wynosi 669 roli, 108 łąk, 141 past. i 53 mr. lasu. Na zach. graniczy M. z Jabłonicą, a na płd. wschód ze Zmiennicą. 2.) **M.**, karczma przy Leksandrowej, należąca do obszaru dwors. w Wiśniczu, w pow. bocheńskim. 3.) **M.**, część Mostek, pow. lwowski. 4.) **M.**, folw. na obszarze dwors. Krzywe, pow. skałacki. *Mac.*

Malinówka 1.) *Mała*, niem. *Kl. Mallinowken*, folw. pryw., pow. łecki, o 10 kil. na płn. od Ełka, gdzie jest st. p.; leży nad jez. Laśmiady, na Mazurach. Obejmuje 78·74 ha. roli or. i ogr., 29·03 łąk, 7·85 past., 3·10 nieuż., razem 118·72 ha. Właśc. Fryderyk v. Pilchowski; 1857 r. 26 mk. 2.) **M.** *W.*, niem. *Gr. Mallinowken* al. *Malinoffken*, wś, pow. łecki, st. p. Ełk; leży na płd. stronie dużego jeziora zwanego Laśmiady; 1857 r. 107 mk. R. 1557 nadaje ks. Olbracht Rafałowi Nickowskiemu (Nitzkovius), plebanowi straduńskiemu, 4 włóki boru pod Sikorami na prawie chełmińskiem. Malinówka posiada r. 1600 tylko polską ludność (Ob. Kętrz., O ludn. pols. str. 513).

Malinówka, mała rzeczułka w pow. mińskim, zaczyna się w lesistej nizinie około wsi Popki, płynie w kierunku zach. ku miasteczku Pierszaje, pod Pierszajami przecina gościniec, ma młynek i wpada nieco niżej do Pierszajki, dopływu Istoczy, z lewej strony; długość biegu około wiorst 4. *A. Jelski.*

Malinówka, ob. *Tykicz Zgniły*.

Malinowo 1.) *Nowe* i *M. Stare*, wsię, pow. ostrołęcki, gm. Czerwin, par. Jelonki. W 1827 r. 12 dm., 96 mk. Według Tow. Kred. Ziems. dobra M. (z wsią M. i Nowy Rynek) rozległe 1866 r. mr. 1507. Dobra powyższe należały do Władysława hr. Łubieńskiego, następnie nabył je Henryk ks. Woroniecki, który w r. 1872 rozprzedał 68 częściowym nabywcom. Wś M. os. 34, z grun. mr. 163; wś Nowy Rynek os. 4, z grun. mr. 64. 2.) **M.**, wś, pow. mazowiecki, gm. Klukowo, par. Kuczyn (ob.). W 1827 r. 12 dm., 118 mk. 3.) **M.**, folw., pow. maryampolski, gm. Pogiermoń, par. Pokojnie, leży w stronie płn. wsch. o 53 w. od Maryampola, o $9^1/_2$ od Pren; ma 2 dm., 43 mk., gruntu 498 mr. Należy do dóbr Jakimiszki (ob.). 4.) **M.**, os., pow. maryampolski, gm. Balwierzyszki, par. Igłówka. W 1827 r. os. rząd. 1 dm., 3 mk. *Br. Ch.*

Malinowo, zaśc. szlach., pow. dziśnieński, 3 okr. adm., gm. N. Pohost, o 57 w. od Dzisny, 2 dm., 14 mk. (1866). Por. *Hrazie.*

Malinowo 1.) zaśc. dziedziczny od r. 1847 w pow. bobrujskim, mieszczan i włościan: Korbutów, Możejków, Płyszewskich, Statkiewiczów i Syćków, razem włók 43. 2.) **M.**, wś w pow. słuckim, w okr. polic. 1-m starobińskim, przy drożynie wiodącej ze wsi Starzyny i Smolacz do Dominikowicz, nieopodal rz. Wołki, ma osad 6, miejscowość odludna, poleska; obręb gm. wyżniańskiej. *A. Jelski.*

Malinowo *Żółtki* i *M. Kalnica*, dwie wsie gub. grodzieńskiej, w b. ziemi bielskiej.

Malinowo, niem. *Amalienhof*, dobra, pow. niborski, st. p. Działdowo.

Malinowska góra, ob. *Malinów* szczyt.

Malinowska st. poczt., ob. *Grakowska.*

Malinowski 1.) **potok**, pot. górski, wytryska w lesie Lipowskim, z pod Malinowskiej Skały (1150 m.); płynie na wsch. i w obrębie gm. Lipowy, w pow, żywieckim, uchodzi do Leśny, dopływu Soły. Długość biegu niemal 4 kil. 2.) **M. potok**, wypływa z lasu w płd. stronie obszaru Laszek murowanych, w pow. staromiejskim, płynie na płn. wsch. i w Laszkach mur. zlewa swe wody do Tarnawki, dopływu Strwiąża, z prawego brzegu. Długość biegu 4 kil. *Br. G.*

Malinowszczyzna, folw. pryw. nad strumykiem, pow. wilejski, o 34 w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., przy byłej drodze pocztowej z Wilna do Mińska, o 3 w. od st. drogi żel. Prudy, własność Świętorzeckich; kwitnie tu wzorowe gospodarstwo, 200 sztuk bydła (nabiał), gorzelnia, browar, fabryka krochmalu, tartak, kościarnia, sieczkarnia, wszystko poruszane wspólnym motorem parowym. M. była zawsze awulsem do Lebiedziowa. R. 1827 przeszła od Radziwiłłów do Świętorzeckich. Jest tu kaplica katol. parafii Lebiedziów (ob.). R. 1866 było w M. 89 mk.

Malinowszczyzna 1.) wś włosc., pow. wilejski, o 95 w. od Wilejki, 3 okr. adm., gm. Sitce, 8 dm., 74 mk. 2.) **M.**, folw. szlach. tamże, 1 dm., 30 mk., 2 prawosł., 28 katol. 3.) **M.**, folw. pryw. tamże, 1 dm., 2 mk. prawosł. 4.) **M.**, folw. szlach., nad jez. Lejpole, pow. wileński, 3 okr. adm., o 50 w. od Wilna, 1 dm., 16 mk., 3 prawosł., 13 katol. (1866).

Malińska struga, ob. *Malina*, pow. opolski.

Malińskie Zagrody, ob. *Łada*, rz., *Malinie* i *Zagrody M.*

Maliński, młyn do Myszowic, pow. niemodliński.

Maliny, folw., pow. gostyński, gm. Pacyna, par. Luszyn (ob.). W 1827 r. 8 dm., 50 mk.

Maliny, zaśc. włośc., pow. wileński, 3 okr. adm., o 66 w. od Wilna, 2 dm., 23 mk. katol. (1866).

Maliny (dok.), ob. *Malin*, pow. radomyski.

Maliny, ob. *Malinie*.

Malischicze (dok.), ob. *Małszyce*.

Malisowizna, wś, pow. suwalski, gm. Pawłówka, par. Jeleniewo, odl. 15 w. od Suwałk, ma 21 dm., 210 mk. W 1827 r. wieś rząd., 21 dm., 127 mk.

Malissen al. *Ostrowen* (niem.), wś, pow. stołupiański, st. p. Stołupiany.

Maliszew, *Maliszów*, wś i kol., pow. radomski, gm. Gębarzew, par. Kowala, odl. 9 w. od Radomia, ma 23 dm., 258 mk., 475 mr. ziemi włośc. i 224 mr. kolonistów. W 1827 r. było tu 24 dm., 166 mk. W XV w. M., dziedzictwo Jana Łabęcia, ma folw. i łany kmiece. (Dług. II, 519). Według Tow. Kred. Ziems. folw. M. (z wsią M., Podgórze i osadą Majewo) rozległy mr. 468: grunta or. i ogr. mr. 376, łąk mr. 90, nieuż. i place mr. 2, bud. z drzewa 15, pokłady torfu. Wś M. os. 29, z grun. mr. 278; wś Podgórze os. 8, z grun. mr. 70; osada Majewo gruntu mr. 15. *A. Pal.*

Maliszewa *Stara* i *Nowa*, wś, pow, sokołowski, gm. Dębe Nowe, par. Kosów. M. Stara ma 23 dm., 152 mk., 960 mr.; M. Nowa 43 dm., 337 mk., 2000 mr. W 1827 r. M. Stara miała 22 dm., 148 mk.; M. Nowa 39 dm., 240 mk.

Maliszewko, wś, pow. płocki, gm. Drobin, par. Rogotwórsk, odl. o 30 w. od Płocka, ma 5 dm., 85 mk., 12 mr. gruntu. Według Tow. Kred. Ziems. folw. M. rozl. mr. 492: grunta or. i ogr. mr. 242, łąk mr. 20, past. mr. 35, wody mr. 2, lasu mr. 180, nieuż. i place mr. 13, bud. mur. 3, z drzewa 7. Wś M. osad 9, z gruntem mr. 11.

Maliszewo 1.) wś, pow. płocki, gm. Drobin, par. Rogotwórsk, odl. o 30 w. od Płocka, ma 3 dm., 43 mk., 185 mr. gruntu. Według Tow. Kred. Ziems. folw. M. rozl. mr. 183: grunta or. i ogr. mr. 139, łąk mr. 6, past. mr. 32, lasu mr. 2, nieuż. i pl. mr. 4, bud. mur. 1, z drzewa 5. 2.) **M.**, wś i folw. nad rz. Mień, pow. lipnowski, gm. Bobrowniki, par. Lipno, odl. o 6 w. od Lipna, ma 17 dm., 209 mk., 1229 mr. gruntu, 45 nieuż. W 1827 r. 18 dm., 191 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. M. (z wsią M. i Rumunki Maliszewskie), od rz. Wisły w. 10, rozl. mr. 1330: grunta or. i ogr. mr. 490, łąk mr. 151, past. mr. 263, wody mr. 5, lasu mr. 298, zarośli mr. 56, nieuż. i place mr. 67, bud. mur. 6, z drzewa 24; gorzelnia, browar, młyn wodny i tartak, pokłady torfu. Wś M. os. 41, z grun. mr. 93; wś Rumunki Maliszewskie os. 25, mr. 361. 3.) **M.**, wś i rum., pow. lipnowski, gm. Bobrowniki, par. Kikoł, odl. o 6 w. od Lipna. Ma 20 dm., 179 mk., 340 mr. gruntu, 16 mr. nieuż. 4.) **M.** *Porkusze* al. *Perkusy* i *M. Łynki*, wś, pow. łomżyński, gm. Chlebiotki, par Zawady.; M. Łynki w 1827 r. 19 dm., 133 mk.; M. Perkusy 31 dm., 228 mk. Obszar ogólny wynosi 2457 mr. We wsi jest tak zwane jeziorko Maliszewskie. M. wspominane w aktach 1430 r. jest gniazdem Maleszewskich (Gloger, Ziemia łomż.).

Maliszewo, wś w pow. rzeczyckim, w gm. chojnickiej, w okr. polic. 2-gim jurewickim, o wiorst parę na płd.-wsch. od mka Chojnik. Za poddaństwa należała do starodawnej rodziny Prozorów, ma os. pełnonadziałowych 30, grunta lekkie, nieco podniosłe nad poziom okolicznych nizin poleskich. *A. Jelski.*

Maliszewski rewir, las nad rz. Wereszycą, w płn. stronie wsi Wereszycy, pow. gródecki.

Maliszów, wś i folw., ob. *Maliszew*.

Maliszowa, ob. *Maliszewa*.

Maliszówka 1.) wś, pow. starokonstantynowski, par. Ostropol. R. 1867 miała 32 dm. 2.) **M.**, przys. do Józepówki, pow. berdyczowski. 3.) **M.** Wś t. n. wymieniają A. J. Z. R. w pow. skwyrskim, gm. pawołockiej.

Maliszyn, ob. *Małyszyn*, pow. iłżecki.

Maliszyszki, zaśc. szlach., pow. wileński, 3 okr. adm., o 57 w. od Wilna, 1 dm., 4 mk. katol. (1866).

Malitonow (dok.), ob. *Malinkowo*.

Malitsch (niem.), 1202 r. *Maluts parvum*, 1217 *Maluci*, 1218 *Malowicz*, 1370 *Malatsch*, wś, pow. jaworski, ma kościół paraf. katol., szkołę, park, zamek. Por. *Jaworz*.

Malitz (niem.), ob. *Malice*.

Maliw, ob. *Małów*.

Malk (dok. 1322), ob. *Małki*.

Malkau (niem.), ob. *Małki*.

Malkaw (dok.), ob. *Malkowy*.

Malke (niem.), rz., por. *Małksa*.

Malken (niem.), ob. *Małki*.

Malken (niem.), ob. *Czartowiec*, pow. brodnicki.

Malkewicz (dok.), ob. *Malkwitz*.

Malki, dok. *Malkowce*, wś, pow. zasławski, gm. i par. Butowce, ma kaplicę katol. i paraf cerkiew drewnianą.

Malkiehnen (niem.), ob. *Małkiny*.

Malkiehn-Fluss i *Malkiehnen-See* (niem.), ob. *Małkiń*.

Malkinsken (dok.), ob. *Małkiny*.

Malków, wś włośc., pow. opoczyński, gm. Sworzyce, par. Bedlno (Łaski, Lib. ben. I, 705), odl. 15 w. od Opoczna. Ma 20 dm., 122 mk., 290 mr. obszaru, szkołę pocz. 1-kl. ogólną.

Malków, własność ziemska w pow. bobrujskim, należąca do Rynejskich; około 3 1/2 włók.

Malkow (dok.), ob. *Małki*.

Malkowa, wzgórze w dziale zwanym Wierzbowcami, w Karpatach wschodnich, w obrębie gm. Wierzbowiec, w pow. kosowskim, rozlegającym się między potokami Czerniatynem (ob.) od płn., a Tarnowcem od płd. W dziale tym wznoszą się szczyty Malkowa (444 m.), Perehrask (425 m.), Sekatura (413 m.) i Gruhilak (378 m.). *Br. G.*

Malkowe, pustk. w pow. lublinieckim, ob. *Lisowice*.

Malkowice 1.) wś, pow. opatowski, gm. Kiełczyna, odl. 22 w. od Opatowa, ma 34 dm., 215 mk., 493 mr. ziemi włośc. i 1 mr. rząd. W 1827 r. wś rząd. 19 dm., 116 mk. Według Długosza (t. II, 327) Malikowice wś królewska ma folwark, młyn, karczmy, zagrodników i łany kmiece. Gmina M., z urzędem w Malkowskiej Woli, ma 3509 mk., 527 dm., rozl. 10902 mr., w tem ziemi dwors. 6248 mr., sąd gm. okr. II i st. p. Iwaniska, w gm. 2 huty szklane. W skład gminy wchodzą: Buczyna, Ceber, Dziewiętle, Gorzków, Grzybów, Gryzikamień, Grzesiaki, Jastrzębska Wola, Kiełczyna, Kiełczyńska Wola, Łagowica, Łopacionko, Łopatno, Malkowice, Malkowska-Wola, Młynki, Miłoszowice, Niedźwiedź, Niemirów, Pipała, Przyborowice, Skoczylas, Skolankowska-Wola, Swoboda, Świnia-Krzywda, Ujazd, Ujazdek, Wygiełzów i Zagrody. 2.) **M.**, wś nad Wisłą, pow. pińczowski, gm. Filipowice, par. Przemyków. Leży na prawo od trakktu z Koszyc do Korczyna. W 1827 r. 17 dm., 184 mk. Wspomina tę wś Długosz (t. II, 149). Według Tow. Kred. Ziems. dobra M. składają się z folwarków: M., Siedliska, Sokołowice i Kępa, wsi: M., Sokołowice, Skałka, Stanisławice, Wymysłów i Kępa; rozl. wynosi mr. 951; folw. Malkowice i Siedliska grunta or. i ogr. mr. 327, łąk mr. 81, pastw. mr. 25, lasu mr. 25, nieuż. i place mr. 45, razem mr. 503, bud. mur. 4, z drzewa 16, płodozmian 16-polowy; folw. Sokołowice i Kępa grunta orne i ogr. mr. 337, łąk mr. 43, past. mr. 7, lasu mr. 30, nieuż. i place mr. 21, razem mr. 448, bud. mur. 3, z drzewa 9, płodozmian 4 i 12-polowy; młyn amerykański, rz. Wisła i Szreniawa przepływają, tworząc 3 stawy i jezioro. Wś M. os. 16, z grun. mr. 96; wś Sokołowice os. 19, z grun. mr. 118; wś Skałka os. 11, z grun. mr. 72; wś Stanisławice os. 10, z grun. mr. 68; wś Wymysłów os. 5, z grun. mr. 27; wś Kępa os. 8, z grun. 45. *Br. Ch.*

Malkowice, niem. *Malkowitz*, *Malkwitz*, kol. w pow. prądnickim, należy częścią do Dobierzowa, częścią do Twardawy.

Malkowicze, wś i ogromne dobra w płn. stronie pow. pińskiego, w gm. chotynickiej, w okr. polic. 1 łohiszyńskim, nad rz. Cną; wś ma osad 40, cerkiew; dobra pojezuickie, należą do Potockich, miejscowość całkiem odludna, poleska, pełna dzikiego zwierza, ryb, grzybów etc., pozbawiona dróg komunikacyjnych; grunta lekkie, łąk obfitość. Por. *Lipsk*. *A. Jel.*

Malkowicze 1.) wś włośc. nad rz. Narycą oraz nad jez. Korpówką i Żabinką, pow. wilejski, o 79 w. od m. Wilejki, 3 okr. adm., gm. duniłowicka, 7 dm., 63 mk. katol. 2.) **M.**, wś pryw., pow. dzisieński, o 9 w. od Dzisny, 1 okr. adm., gm. Mikołajów, 6 dm., 58 mk. (1866). *F. S.*

Malkowo. Wś t. n. wymienia Lib. ben. Łaskiego I, 74 w par. Raczkowo (pow. wągrowiecki).

Malkowska Wola, wś, pow. opatowski, gm. Malkowice, par. Kiełczyna, odl. 23 w. od Opatowa. Posiada szkołę począt. i urząd gm., 46 dm., 313 mk., 577 mr. ziemi włośc. i 23 mr. rząd. W 1827 r. wś rząd., 19 dm., 116 mk. W XV w. wś królewska (Dług. II, 327).

Malkowszczyzna 1.) zaśc. pryw. nad rz. Dryświatycą, pow. dzisieński, o 97 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 1 dm., 11 mk. starowierców. 2.) **M.**, folw. szlach., pow. dzisieński, 3 okr. adm., gm. drujska, o 19 w. od Balbinowa, o 6 w. od Drui (ob.), o 56 w. od Dzisny, 1 dm., 19 mk. katol. (1866). Dziedzictwo najprzód kniaziów Massalskich, dalej Rudominów, od których Gotard i Andrzej-Wilhelm Szumscy Szaumanowie nabywają w r. 1699, dalej przechodzi do Jerzego Szaumana, od niego do Jana Szaumana, dziś własność jego wnuków Mikołaja, Michała i Gabryela. Do M. należały dwa awulsa: Ryżowszczyzna i Zadrujek nad rz. Drujką z młynem. W M. jest kaplica w r. 1792, wystawiona kosztem Jana Szaumana, ziemi 415 dzies., dusz męs. 66. Do M. należały wsie: Minejty 37 dusz, Albinowszczyzna 12, Puszkiele 9, Rohalewo 8 dusz; do Ryżowszczyzny liczyło się ziemi 379 dzies., dusz 52; do niej należały wsie Trybuchy 25, Radkuny 19, Ozierawki 4 i Lipówka 9 dusz. W Zadrujku ziemi 449 dzies., dusz 63; do niego należała wieś Trybuchy 63 dusz. 3.) **M.**, wś włośc., pow. święciański, 3 okr. adm., o 29 w. od Święcian, 5 dm., 57 mk. katol. (1866).

Malkowszczyzna, *Milkowszczyzna*, uroczysko nad Borszczajówką, gdzie dziś Sofijska Borszczajówka.

Malkowy 1.) al. *Małkowo*, *Malkowo*, niem.

Mahlkau, dok. *Malkaw*, dobra, pow. kartuski, st. p. Żukowo o 4 kil. odl. Obejmują 426·50 ha. roli or. i ogrodów, 55·69 łąk, 68·26 past., 14·29 nieuż., razem 564·74 ha.; gorzelnia parowa. R. 1868 liczyły M. i wybudowanie Młyńsk razem 169 mk., 131 kat., 38 ew.; 15 dm.; par. katol. Żukowo o 1/2 mili odl., parafia ewang. Przyjaźń, szkoła Żukowo; odl. od miasta pow. 1 3/4 mili. Malkowy należą do starych osad. R. 1339 nadaje w. mistrz Dyteryk de Aldenburg wiernemu Janowi za usługi wyświadczone zakonowi: M., Mniszewo razem 40 włók, dalej 11 włók w Krokowie i 1/2 włóki łąk i bagien nad Redą, tam gdzie wpływa w morze „quod Puczker Habe (t. j. Haff, Zatoka Pucka) nuncupatur. Nadto dajemy mu, nad tą samą rzeką dalej w głąb kraju postępując, łąki obejmujące wszerz 4 sznury, a wdłuż 6, aż tam dotąd gdzie do nich przytykają dobra bisk. kujawskiego Melescow i Warneokole, jure culmensi. W morzu może mieć jeden statek (in salso mari in nostris stationibus, quae Ficzzen vulgariter dicuntur, potuerunt habere libere unam navim, quae Burding dicitur pro captura allecum t. j. śledzi); w zatoce przysługiwać mu ma prawo rybołóstwa cum instrumento quod newod dicitur. W morzu zaś będzie miał prawo rybołóstwa, piscaturam quae Czokfank in vulgari nuncupatur. Za to będzie nam wraz ze swoimi spadkobiercami służył na koniach i w zbroi, według możności w wojnach przeciwko najazdom na kraj nasz. Będzie nam dalej pomagał przy budowaniu i naprawianiu nowych warowni na każde zawołanie. Nadto będzie płacił od każdego pługa (1 pług = 2 włóki) 2 korce t. j. 1 pszenicy i 1 żyta w rok (de quolibet aratro 2 mensuras, unam siliginis et unam tritici, nobis singulis annis solvere tenebuntur). Na uznanie zaś zwierzchności będzie płacił od tych dóbr 1 funt wosku (ein markpfunt) i 1 denar koloński albo 5 zwyczajnych denarów na św. Marcin. Datum Marienburg a. 1339 in vigilia sanctarum XI^m virginum“. (Ob. Odpisy Dregera w Pelplinie, str. 50—51). R. 1380 powstała na terytoryum malkowskiem nowa wieś Słupno, ku czemu odłączono od M. 21 włók. (Ob. rkp. Cod. dipl. Cartusiae w Pelplinie). Tegoż roku dostają od Piotra z Małków (Erbherr v. M.) Vosla i Zolkyn sołectwo w M., 3 włóki na prawie chełmiń., trzeci fenig od wszystkich kar sądowych „und der Schillingen“ i trzeci fenig od czynszu z karczmy. Za to mają nam służyć z jednym koniem na naszych wyprawach. Gdyby mu koń przyszedł do szkody, zwrócimy mu go; także i inne szkody poniesione podczas wypraw wynagrodzimy mu. Gdybyśmy tego nie uczynili, nie będzie miał obowiązku nam służyć aż po wynagrodzeniu strat. Ma mu też przysługiwać prawo osadzenia tamże wolnych włościan, którzy jednak zobowiązani będą płacić nam 18 szkudów i 2 kury na M. B. Gromniczną od każdej włóki i płużne. Panom zaś z Małków mają dawać 1 korzec pszenicy i 1 korzec żyta, według liczby pługów i gburzy ze Słupna tak samo. Biskupowi natomiast mają płacić pół wiardunka na ś. Marcin. Dla karczmy dajemy 1 mr. roli na ogród i 1 1/4 mr. łąk, od których nam mają płacić 2 części czynszu, trzecią zaś sołtysom wyż wzmiankowanym. (Ob. Cod. dipl. Cartusiae, rkp. w Pelplinie, str. 144). R. 1397 poświadcza w. mistrz Konrad v. Jungingen, że Przibke v. Exow, „Ritter und Herr“, za wiedzą zakonu dał klasztorowi w Kartuzach 7 mr. łąk, z tem jednak zastrzeżeniem, że spadkobiercy jego po jego śmierci będą mogli je odkupić za 30 grzywien. Dan w Sztumie w środę po ś. Filipie i Jakóbie (ob. tamże, str. 145). R. 1427 przedaje Anna, wdowa po Janie v. Exow, 1/2 Małków Gabryelowi v. Russentzin „die marrk Ziuss vor zwanzigk marrk“. (Tamże str. 145 *b*). R. 1428 kupuje Mikołaj von Dobrzesin od Anny von Exow 3 1/2 włóki w Małkach. R. 1434 daje Gabryel z Rusęczyna, któremu przypadła połowa owych 7 mr., swoją cześć klasztorowi bez prawa wykupienia ich na nowo. (Tamże str. 146). Córka Gabryela Małgorzata wyszła potem za gdańszczanina Henryka Kokram, który, będąc kartuzyanom winien 1100 grzywien, r. 1437 zawarł z nimi następną ugodę: Pozostaje im winien jeszcze tylko 600 grzywien, za to daje im w zastaw połowę Małków za 300 grzywien, t. j. 15 włók, może je jednak wykupić kiedy mu się będzie podobało, tak samo jego spadkobiercy, za 300 grzywien. Resztę długu t. j. 300 grzywien zobowiązuje się Kokram ratami spłacić zakonowi w ten sposób, że, od Zielonych Świątek r. 1439 począwszy, co rok odda 50 grzywien. R. 1437 zeznaje Anna von Exow, że od kartuzyan pożyczyła najprzód 122 grzywien a potem 78, razem 200 grzywien. Za to kupili ci od niej połowę wsi naszej Malkowy al. Słupno zwanej (Ob. tamże str. 148). Teraz więc posiadał zakon całą wieś. Z r. 1547 zachował się jeszcze przywilej sołecki, który w tym roku odnawia Jan przeor kartuski; w nim nadaje przeor sołtysowi wś Malkowy, zawierającą 33 włók, na prawie chełmiń. i karczmę wolną z morgiem roli i morgiem łąki. Od drugich włók mają klasztorowi mieszkańcy płacić na ś. Marcin 1 1/2 grzywny i 2 kury; do robocizny z kosą są zobowiązani przez 2 dni; biskupowi mają płacić pół wiardunka. Z szczególnej łaski dajemy sołtysowi trzeci fenig wszystkich kar. Gdyby sołectwo miało zostać sprzedane, winien nam kupujący dać dziesiątą grzywnę od zakupna. (Ob. tamże str. 152). R. 1583 donosi wizytacya bisk. chełm. Rozdrażewskie-

go, że w Malkowie było wtedy 30 gburów (włośc.), którzy płacili proboszczowi w Żukowie od włóki korzec żyta i korzec owsa; sołtys 2 korce żyta i 2 owsa (pag. 19). 2.) **M.** *Dolne* al. *Malchowy* i *Malikowy*, niem. *Nieder-Malkau* al. *Mahlkau*, dobra ryc., pow. kościerski, st. p. Pogótki w odl. 6 kil.; leżą nad Wierzycą, niedaleko granicy pow. starogardzkiego, o milę od żelaznej kolei z Chojnic do Tczewa prowadzącej. Właściciel Wilhelm Hall ma prawo zasiadywania w sejmiku powiatowym. Areału jest tu 305·13 ha. i to 228·27 ha. roli or. i ogr., 29·25 łąk, 24·42 past., 17·79 lasu, 4·24 nieuż., 1·16 wody; wodny młyn i olejarnia. 1868 r. było tu 82 mk., 45 kat. (według szemat. dyec. 54) i 37 ew., 6 dm. mieszkalnych. Par. katol. Pogótki 1 milę odl.; par. ewang. Nowe Polaszki, szkoły nie ma w miejscu; dzieci katol. odwiedzają szkołę ewang. w Kobylu. Odległość od m. pow. wynosi $3^3/_4$ mili. Najbliższa st. kolei żel. Zblewo o 8 kil. odl. 3.) **M.** *Górne* al. *Malchowy*, niem. *Ober-Malkau* al *Mahlkau*, majątek prywatny, wydany przez rząd 17 paźdz. 1786 na wieczystą dzierżawę, pow. kościerski, st. p. Pogótki, najbliższa st. kolei żel. Zblewo o 8 kil. odl. Dobra te leżą nad Wierzycą i obejmują znaczne pokłady torfu. Obszaru ziemi liczą 259·60 ha., mianowicie: 188·90 roli or. i ogr., 20·70 łąk, 19·10 past., 20·10 boru, 8·80 nieuż. 1867 r. było tu 5 dm. mieszkalnych i 70 mk., 43 kat., 27 ew. Par. katol. Stara Kiszewa pół mil odl.; par. ewang. Nowe Polaszki. Odległość do m. pow. Kościerzyny wynosi $3^3/_4$ mili. Szkoła ewang. Kobyle, dokąd uczęszczają także dzieci katolickie z Malków. *Kś. Fr.*

Malkwitz (niem.) 1.) 1255 r. *Malckowitz*, 1360 *Malkewicz*, wś, pow. wrocławski, z kościołem paraf. katol., który 1353 r. już istniał, i szkoła. Młyn wodny: Dohm. 2.) **M.**, ob. *Malkowice*. *F. S.*

Mallankowo (niem.), ob. *Malankowo*.

Mallar (niem.), ob. *Malarki*.

Malleczewen (niem.), ob. *Małeczewo*.

Malleiken al. *Maleyken* (niem.), wś, pow. gołdapski, st. p. Gawaiten, leży nad granicą pow. darkiejmskiego i obejmuje 38 włók; 1857 r. 81 mk. *Kś. Fr.*

Mallenkowo (niem.), ob. *Malinkowo*.

Mallentin (niem.), ob. *Malęcin*.

Mallenuppen (niem.), ob. *Malenuppen*.

Mallet (niem.), rzeczka w pow. tylżyckim.

Mallien (dok.), rz., ob. *Omulew*.

Mallina (dok.), ob. *Malina*.

Mallinken (niem.), ob. *Malinka*.

Mallinowken (niem.), ob. *Malenówko* i *Malinówka*.

Mallmannsthal (niem.), niem. kol. na obszarze dwors. Majdan, pow. drohobycki.

Mallmitz (niem.), ob. *Malmitz*.

Mallnie (niem.), ob. *Malnie*.

Mallschau (niem.), wś, pow. niemczyński, par. Prauss.

Mallwellen (niem.), folw., pow. ragnecki, st. p. Lengwethen, należy do dóbr ryc. Gerskullen. Obejmuje 123 ha. areału, i to roli or. i ogr. 76·60, łąk 43·40, nieuż. 3. Do klucza tego należą jeszcze folw. Kallehnen, Naugeningken i Skaticken; obszar ziemi razem wziąwszy obejmuje 1340·33 ha. *Kś. Fr.*

Mallwischken (niem.), ob *Malwiszki*.

Mallwitz, ob. *Malmitz*.

Mally Park (niem.), ob. *Mały Park*.

Malmitz (niem.) 1.) *Mallmitz*, *Mallwitz*, niegdyś *Malnitz*, wś, pow. szprotowski, par. Eisenberg. Jest tu st. dr. żel. z Lignicy do Żegania, o 11 kil. od Żegania; kościół paraf. ew. 1741 r. założony, a dawniej był i katolicki filialny. Huty żelazne. 2.) **M.**, *Mallmitz* (niem.), 1357 r. *Malnicz*, wś, pow. lubiński, par. Lubiń, obejmuje pod tem miastem zamek, folw. Jaenkerei oraz część lasu. Por. *Lubiń*. *F. S.*

Malmurzyn, wś, pow. kielecki, gm. Mniów (ob.), par. Grzymałków. W 1827 r. 7 dm., 74 mk.

Malmuta, ob. *Łubań*, V, 770.

Malnicz (dok.), ob. *Malmitz*.

Malniki, wś szlach., pow. wileński, 4 okr. adm., o 55 w. od Wilna, 3 dm., 23 mk. katol. (1866).

Malnitz (niem.), ob. *Malmitz*.

Malnów, ob. *Małnów*.

Malocha, ob. *Malechów*.

Maloczin (niem.), dobra, dziś już pod tą nazwą nie istniejące, pow. kartuski. R. 1339 rezygnują bracia Demach i Tomasz na M. i odbierają go od komtura gdańskiego jako lenno; za to zobowiązani byli służyć zakonowi w wyprawach wojennych i przy budowaniu warowni i do innych służb „ut alii habentes jus militare in nostro territorio usque hoc facere consueverunt.“ *Kś. Fr.*

Malonelen (niem.) lub *Jägersthal*, majątek chełmiński, pow. stołupiański, st. p. Mehlkehmen o 5 kil. odl. Areału jest tu 489.67 ha., mianowicie 294.44 roli orn. i ogr., 156.13 łąk, 23.14 pastw., 8.32 boru, 5.00 nieuż., 2.64 wody; cegielnia i młyn wodny; 1857 r. 77 mk.

Malorówka, góra i szczyt w północnych rozgałęzieniach Magóry Spiskiej, na obszarze gm. Kacwina (ob.), w hr. spiskiem (Węgry), między Kacwińskim pot. (od zach.) a Kacwińską rzeką (od wsch.). Wznies. 956 m. npm.

Maloschuetz (dok.), ob. *Małuszyce*.

Malowa góra, wś i folw., pow. bialski, gm. Kobylany nadbużne, par. Malowa góra, o 10 w. od Terespola. Posiada kościół par. drewniany. W 1827 r. było tu 18 dm., 160 mk., obecnie jest 18 dm., 93 mk., 574 mr.; obszar folwarczny stanowi własność gener. Niroda.

Par. M.-góra dek. bialski: 300 dusz rzym.-kat. Kościół pod wezw. Przemien. Pańsk. istniał już 1464, gdy M.-góra należała do Szczyttów. R. 1657 zburzyli go Szwedzi i Siedmiogrodzianie, a r. 1782 ks. Adam Czartoryski wzniósł nowy, drewniany. W parafii M.-góra było 1861 r. 1492 dusz, t. j. 1200 r. g., 220 r. l., 68 izr., 4 akatol. *Br. Ch.*

Malowana 1.) os., pow. chełmski, gm. i par. Staw. Por. *Horodyszcze*. 2.) **M.**, os. karcz., pow. chełmski, należy do miasta Chełma.

Malowana, karczma, pow. olhopolski, par. Obodówka.

Malowana Wola, wś i kol., pow. noworadomski, gm. Dmenin, par. Kodrąb. Wś ma 19 dm., 199 mk., 249 mr.; kol. 22 dm., 48 mk., 510 mr. ziemi.

Malowanka, folw. w pow. kowieńskim, ob. *Łabunów*.

Malowanka 1.) os. rząd., pow. trocki, 1 okr. adm., 12 w. od Trok, 1 dom, 40 mk. kat. 2.) **M.**, karczma rząd. nad jez. Gudzyp, tamże, 6 dm., 28 mk. katol. 3.) **M.**, zaśc. włośc. nad pot. Kabarsztą, pow. wileński, 2 okr. adm., o 62 w. od Wilna, 1 dm., 7 mk. katol. 4.) **M.**, karczma rząd., pow. wileński, 6 okr. adm., o 10 w. od Wilna, 1 dm., 8 mk. żyd. (1866).

Malowanka 1.) al. *Porzécze*, *Porzécze małe*, *malowane*, *zawidowskie*, część Porzécza gródeckiego, pow. gródecki. 2.) **M.**, część Dziewięcierza, pow. Rawa Ruska.

Malowaty, grupa chat w obr. wsi Kuczurmare, w pow. czerniowieckim. *Br. G.*

Malowaty, potok górski, w Karpatach wschodnich, w dziale czarnohorskim, wypływa w obr. gminy Hryniowy, w pow. kosowskim, płynie na południowy wschód, opłukując południowe stopy góry Stoubej (1018 m.), i uchodzi we wsi Hryniowie do Probiny z lew. brz. Długość biegu 3 kil. i ćwierć. *Br. G.*

Malówka, wś, pow. rzeszowski, par. rzym.-katol. i urz. poczt. w odległym o 1 kil. Niebylcu, sąd pow. w Strzyżowie, leży nad Gwoźnicą, dopływem Wisłoka z praw. brz., w okolicy lesistej, podgórskiej. Przez wieś liczącą 218 mk. rzym.-kat. prowadzi droga z Niebylca do Połomyi. Więk. pos. (Schuller i S-ka) ma w ogóle 14 mr.; mniej. pos. 204 mr. roli, 20 mr. łąk, 33 mr. pastw. i 41 mr. lasu. M. graniczy na północ z Baryczką, na południe z Niebylcem, wschód z Blizianką, a zachód z Gwoździanką. *Mac.*

Malowszczyzna, wś, pow. zamojski, gm. Podklasztór, par. Krasnobród, odl. od Zamościa na płd. o w. 30 i od gm. w. 6; dom. 16, mk. 130 r. l. i 4 r. g., razem 134; rozległy 295 mr. *T. Ż.*

Malsau (niem.), ob. *Małżewo* i *Małżewko*.

Malschawe (niem.), *Maltschawe*, 1203 *Malchouo*, 1406 *Malczaw*, wś, pow. trzebnicki, par. Trzebnica, w bardzo pięknem położeniu w dolinie śród najwyższych gór trzebnickich. Wzorowa owczarnia zarodowa.

Malschitz (niem.), ob. *Małuszyce*.

Malschiz (dok.), ob. *Maltsch*.

Malschoewen (niem.), ob. *Małszewko* i *Małszewo*.

Malschuetz (niem.), ob. *Małuszyce*.

Malschwitz (niem.), ob. *Maleszecy*.

Malschwitz, niegdyś *Maschelwitz*, wś, pow. kożuchowski na Szląsku, par. Beuthen nad Odrą.

Malsen (niem.), 1360 r. *Malassow*, wś, pow. wrocławski, par. Paschwitz, do 1810 r. własność kapituły katedr. we Wrocławiu.

Malsicke (dok.), ob. *Omulew*.

Malsitz (niem.), ob. *Małszecy*.

Malsno (dok.), ob. *Małżewo*.

Malsobe (dok.) al. *Malszhöffensee*, jez., pow. szczycieński, przy wsi Małszewku, dawniej własność biskupstwa warmińskiego (Script. rer. Warm. I, 67).

Malsoven (niem.), ob. *Małszewo*.

Malsowe (dok.), ob. *Małżewo*.

Malsze, wś gm. stefanpolskiej, nad rzeką Dziśnienką, pow. dzisieński, 3 okr. adm., o 26 w. od Dzisny, 4 dm., 33 mk. prawosł. (1866).

Malszewo, ob. *Małżewo*.

Malta, karczma i folw., pow. poznański; folw. ma 198 mr. rozl., 4 dm., 45 mk.; należą do gm. Chartowo; własność Chełmickich. Poczta, tel., st. kol. żel. w Poznaniu o 4 kil. *M. St.*

Malta, ob. *Małta*.

Maltcak, os. włośc., pow. płoński, gm. Szumlin, par. Joniec, odl. o 14 w. od Płońska, ma 2 dm., 6 mk., 66 mr. gruntu.

Malteinen (niem.), zamek krzyżacki na Sambii. Zachodzi r. 1384 (Ob. Script. rer. Pruss. I, 188. Przypisek); dziś Molthenen, al. Molthainen, na płd. zach. od Nordenborka w pow. gierdawskim; r. 1856 247 mk. Okrąg urzędu stanu cywilnego: Arklitten, st. poczt. Gierdawy. Gdy r. 1384 nadmarszałek Conrad v. Wallenrod objeżdżał w Sambii zamki, uzbroił tutejszy gród w następ. sposób: III rukarmbrost, IIII stegereif armbrost, des hadt der sniczmeister dargegeben; III stegereif armbrost, 1 ruckarmbrost. Item XXIV schok pfile, der hadt der sniczmeister IX dargegeben (tamże, str. 709). *Ks. Fr.*

Malter, ob. *Maldur*.

Maltergrund (niem.), potok górski w hr. spiskiem, wypływa u południ. stóp góry Reniawy (1005 m.), we wschodnich działach Magóry spiskiej; płynie na południe i zlewa swe wody do Toporca, lewego dopływu Popradu. Długość biegu 4 kil. *Br. G.*

Maltitz (niem.), ob. *Malecicy*.

Maltsch (niem.), 1202 r. *Malschiz*, 1217 *Malcici*, wś, pow. nowotarski na Szląsku, nad

Odrą, st. dr. żel. lignicko-wrocławskiej, o 42 kil. od Wrocławia, par. Camoese; bardzo rozwinięty przemysł węglowy i handel; 1428 mieszk. *F. S.*

Maltschawe, ob. *Malschawe* (niem.).

Maluci (dok.), ob. *Malitsch.*

Malucianka, wś, o 3 w. od Hlewachy nad rzeczką Hlewachą w pow. kijowskim. Mk. 310, trudniących się rolnictwem.

Maluczyn (dok.), ob. *Maluszyn* i *Małyszyn.*

Malugowen (niem.), ob. *Bałamutowo.*

Maluki, wś włośc. w gm. Zabłoć, pow. lidzki, 4 okr. adm., od Lidy o w. 49, od Wasiliszek w. 14, dm. 10, mk. 90 kat. (1866).

Malukowa hrebla, uroczysko nad górną Turyą, powyżej Lebiedyna.

Maluniszki, wś rząd. i zaśc., pow. święciański, 1 okr. polic., mk. kat. 17, dm. 2, młyn wodny (1866). Por. *Konciarzyn* (Malupiszki?).

Malunkowo, ob. *Malinkowo.*

Maluny, dwór nad rz. Piwesą, pow. poniewieski, okr. polic. wobolnicki, o 29 w. od Poniewieża, 12 mk., młyn wodny, wody mineralne siarczane (1859).

Maluny, wś rząd. nad rz. Duksztą, pow. wileński, 1 okr. adm., o 30 w. od Wilna, 5 dm., 50 mk. katol. (1866).

Malupie, folw. szlach. nad rz. Szyrwintą, pow. wileński, 2 okr. adm., o 55 w. od Wilna, 1 dm., 18 mk. katol. (1866).

Maluschuetz (niem.), r. 1203 *Malussino*, wś, pow. trzebnicki, par. Trzebnica.

Maluschycze (dok.), ob. *Małszyce.*

Malusin, *Maniusin, Mieczysław* (?), ob. *Grabów nad Wisłą.*

Maluszyce, folw., pow. noworadomski, gm. i par. Dąbrowa (Łaski, Lib. ben. I, 493, 513: *Malachice*); 1 dm., 9 mk., 601 mr. obszaru. Por. *Dąbrowa*, 42.

Maluszyce, wś i trzy bliskie folw. w pow. nowogródzkim gub. mińskiej, nad rzeczką Mczawką, dopływem Newdy, w gm. rajczańskiej, w okr. polic. 2-im horodyszczańskim, przy drodze wiodącej ze wsi Mokrowa do wsi Cimoszkowicz; wś ma osad pełnonadziałowych 48. Dwa folwarki, własność mahometańsko-polskiej rodziny Ułan, mają każdy po 5 włók; trzeci, własność Sawicza, prawosławnego duchownego, ma włók 10 i propinacyą; miejscowość bezleśna, wzgórzysta, gleba urodzajna, łąki dobre. *Al. Jelski.*

Maluszyn 1.) wś i folw. nad rz. Pilicą, pow. noworadomski, gm. i par. Maluszyn; odl. 31 w. od Radomska. Leży przy drodze z Radomska do Włoszczowy; na samej granicy od pow. włoszczowskiego. Posiada kościół paraf. murowany z XVIII w. i drugi kościół drewniany na cmentarzu (Łaski, Lib. ben. II, 202, 209). Urząd gminny, szpital gminny, szkołę początkową. W 1827 r. było tu 23 dm., 263 mk.; obecnie wś ma 28 dm., 257 mk., 318 mr.; folw. 10 dm., 139 mk., 1269 mr. (361 mr. ornej). M.-*Poduchowny*, wś, 7 dm., 33 mk., 30 mr. i os. prob. 2 dm., 4 mk., 6 mr. Na obszarze folwarcznym wzorowe gospodarstwo. Łąki sztucznie nawodnione. Dobywanie torfu odbywa się tu od 40 przeszło lat. Lasy dóbr M. mają 11200 mr. obszaru, w tem 2638 mr. obsianych. Właścicielem dóbr jest p. August Ostrowski. Według Tow. Kred. Ziems. dobra M. składają się z folw.: M. i Ciężkowiczki; wsi: M., Ciężkowiczki, Sudzinek i Kąty. Podług wiadomości z r. 1866 rozl. wynosi mr. 1880: grunta orne i ogr. mr. 541, łąk mr. 280, lasu mr. 666, pastw. i zarośli mr. 292, nieuż. i place mr. 106. Wś M. os. 21, z grun. mr. 318; wś Ciężkowiczki os. 9, z grun. mr. 146; wieś Sudzinek os. 15, z grun. mr. 242; wś Kąty os. 7, z grun. mr. 171. Par. M. dek. noworadomski: 2500 dusz. Gmina M. należy do sądu gm. okr. VI w Soborzycach o 11 w., st. poczt. w Koniecpolu. Obszar gm. wynosi 15654 mr., ludność 5216 dusz. W gminie znajdują się liczne sady owocowe przy osadach włościańskich. 2.) **M.**, wś i folw. nad Gozdownicą, pow. rypiński, gm. i par. Gujsk, odl. o 24 w. od Rypina. Ma 18 dm., 142 mk., 1230 mr. gruntu. W 1827 r. było tu 29 dm., 261 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. M. rozl. mr. 972: grunta orne i ogr. mr. 625, łąk mr. 113, pastw. mr. 213, lasu mr. 2, nieuż. i place mr. 19, bud. mur. 2, z drzewa 14; płodozmian 11-polowy, pokłady torfu. Wś M. os. 58, z grun. mr. 411. R. 1789 własność M. Maluskiego i 20 części drobnej szlachty; wysiew 128 kor. żyta. *Br. Ch.*

Maluta, folw., pow. wileński, 4 okr. adm., o 66 w. od Wilna, 1 dm., 28 mk. kat. (1866). Por. *Ławaryszki.*

Malutka, *Malutki*, folw. dóbr Dobryszyce, pow. noworadomski.

Maluts parvum (dok.), ob. *Malitsch.*

Malutyńce, dok. *Maletyńce*, wś w byłej sotni łubieńskiej, pow. piratyński, nad rz. Gniłą Orżycą.

Malutyński folw., ob. *Hostoml*, por. *Malucianka.*

Maluzsina, ob. *Małużyna.*

Malużyn, wś nad Wkrą, pow. ciechanowski, gm. Wola Młocka, par. M., od Płońska odl. w. 13, od Ciechanowa i od Gąsocina w. 18. Rozl. mr. 1500, lasu 450, łąk 89, nieuż. 51. Prócz tego wieś odseparowana r. 1881 mr. 750. Ludn. 510 chrześ. i 14 żyd. Budyn. dwors. 17, z tych 5 murowanych; włościańskich chat 8. Dwór stary drewniany, ogród owocowy i dziki na wzgórzu nad rzeką, po której z wiosną spławiają drzewo. Młyn wodny i tartak. Kościół pod wezw. św. Wojciecha z XV w., w połowie murowany. Erekcya zaginęła, lecz na ce-

głach wyryty rok 1445. Część murowana w stylu krzyżackim, 1853 odnowiona. W kościele wmurowana tablica pośmiertna niejakiej Swieckiej z r. 1465. Cmentarz grzebalny dawniej przy kościele, r. 1858 przeniesiony poza wieś; r. 1882 nowy założony. Szkoła zapisana legatem poprzedniego właściciela Mdzewskiego r. 1811. Ludność napływowa z powodu wyludnienia po bitwie r. 1831. Wś od 1817 r. zostaje w posiadaniu Łempickich Junoszów. Na ziemi należącej do M. buduje się obecnie nowy folw. Bielawy dla lepszego rozkładu gospodarstwa. Według Tow. Kred. Ziems. folw. M. (z wsiami: M., Budy, Konradowo, Zawiłka, Sadek, Suchowierzba, Janowo) rozległe mr. 1740: grunta orne i ogr. mr. 652, łąk mr. 182, pastw. mr. 96, lasu mr. 751, nieuż. i place mr. 59, bud. mur. 5, z drzewa 24. Wś M. osad 39, z grun. mr. 112; wś Budy os. 2, z grun. mr. 7; wś Konradowo os. 5, z grun. mr. 20; wś Zawiłka os. 2, z grun. mr. 18; wś Sadek os. 21, z grun. mr. 169; wś Suchowierzba osad 4, z grun. mr. 37; wś Janowo os. 4, z grun. mr. 66. *Z. M.*

Małużyna, ob. *Małużyna.*

Malwinów 1.) pow. łukowski, gm. i par. Ulan. 2.) **M.**, pow. garwoliński, gm. Maciejowice, par. Wargocin. 3.) **M.**, pow. pułtuski, gm. Somianka, par. Pniewo. Por. *Gładczyn.*

Malwinowo, zaśc. szlach., pow. święciański, 3 okr. adm., o 44 w. od Święcian, 1 dm., 9 mk. katol. (1866).

Malwiszki, wś, pow. władysławowski, gm. Gryszka-buda, par. Wysoka-ruda, odl. 25 w. od Władysławowa. Ma 6 dm., 53 mk.; w 1827 r. wś rząd., 5 dm., 42 mk. Por. *Leśnictwo.*

Malwiszki 1.) niem. *Mallwischken*, duża wś kościelna w pow. piłkalskim, nad bitym traktem gąbińsko-tylżyckim, niedaleko granicy pow. gąbińskiego, 16 kil. na płn. od Gąbina, nad rzeczką Eymenis. Leży śród żyznej równiny, graniczącej na zachód z dużemi borami Tszulkińskiemi (Tzullkiner-Forst). R. 1877 było tu 805 ewang. mieszkańców, mówiących przeważnie po niemiecku, którzy atoli z mieszkańcami okolicznych wiosek rozmawiają chętnie i po litewsku. Gleba pierwotnie gliniasta i piaszczysta, dziś dzięki wytrwałości i zabiegom pracowitych mieszkańców, trudniących się głównie rolnictwem i hodowaniem bydła, bardzo jest urodzajna. Do dobrobytu tutejszej ludności przyczyniają się także bujne łąki i znaczne pokłady torfu. Żyto i bydło odstawiają głównie do Gąbina. W miejscu jest st. p. trzeciej klasy, gorzelnia i browar. Poczta osobowa idzie dwa razy na dzień z Gąbina na Malwiszki do Ragnety. 2.) **M.**-*I*, dobra chełm. tamże, razem z folw. Jungwalde obszaru 150.15 ha., 97.80 ha. roli orn. i ogr., 33.19 łąk, 12.77 past., 5.11 lasu, 1.28 nieuż.; 1857 r. 95 mk. 3.) **M.**-*II*, dobra chełm., tamże, 147.89 ha., 89.54 ha. roli orn. i ogr., 24.78 łąk, 26.76 pastw., 6.81 nieuż.; gorzelnia i browar. Do majątku tego należy także folwark Stirnlauken z łąkami, które zajmują 5.11 ha.; roli orn. i ogr. jest tu tylko 0.51 ha.; 1857 r. 148 mk. *Kś. Fr.*

Malxe (niem.), ob. *Małksa.*

Malyczew (dok.), ob. *Małczew.*

Malyschycze (dok.), ob. *Małszyce.*

Malyschyna (dok.), ob. *Małoszyna* w par. Rusocice.

Malzmühle (niem.) 1.) młyn, pow. międzychodzki, ob. *Słodowy młyn.* 2.) **M.**, młyn, pow. czarnkowski, ob. *Osuch.* W okolicy wykopano „tibią“ rogową, młotek kamienny używany do walki, brązowy nóż ofiarny o dwóch uchach na wzór perskich. *M. St.*

Malzmühle (*Damnitzer-*) (niem.), młyn słodowy w Dębnicy, pow. człuchowski.

Malżyce, wś, pow. pińczowski, gm. Czarnocin, par. Stradów. W 1827 r. 11 dm., 83 mk. W XV w. dziedzice cząstkowi: Stanisław Sikora, Stanisław Romak.

Malżyn, wś, pow. sandomierski, gm. Lipnik, par. Malice, odl. 20 w. od Sandomierza, ma 12 dm., 86 mk., 604 mr. ziemi folw. (do Słopkowa); 129 mr. ziemi włośc. W 1827 r. 23 dm., 110 mk. W XV w. dziedzictwo Jana h. Topór, należy do par. Goźlice. Kmiecie i zagrodnicy płacą dziesięcinę do Mydłowa a folwark do Goźlic.

Mała *wieś*, ob. *Maławieś.*

Mała, wś, pow. ropczycki, ma parafią rzym.-kat. i jest od urzędu poczt. w Wielopolu skrzyńskiem o 9 kil. odległą; leży nad potok. Maląką, uchodzącym do Wielopolki z prawego brzegu, w okolicy podgórskiej i lesistej 363 m. npm. Pos. więk. (1035 mr.) ma staw i dwa folwarki: jeden w pobliżu kościoła, drugi na zachodnim krańcu wsi nad potokiem, nazwany Pustkami. Pod uprawę obraca posiad. więk. (Włodz. Hupka) 552 mr., na łąki 42 mr., na pastw. 24 mr., na las 417 mr.; pos. mniej. (1791 mr.) ma 1284 mr. roli, 64 łąk i ogr., 99 mr. pastw. i 344 mr. lasu. W r. 1820 było tylko 384 mr. roli i 18 mr. łąk dwors., 10.140 dni robocizny, a dochód szacowano na 3078 zł. (Siarczyński, Rkp. bibl. Ossol. № 1825). Obecnie ma M. szkołę ludową jednoklasową, kasę pożyczk. gminną z kapit. 596 zł. i fundusz ubogich niewiadomej fundacyi dla wspierania miejscowych ubogich, zostający pod zarządem naczelnika gminy, składający się z papierów wartościowych w kwocie 280 zł. w. a. Kościół drewniany zbudowali między r. 1591 a 1596 Rafał i Elżbieta Łyczkowscy. Najdawniejsze metryki pochodzą z r. 1640 (dyec. tarn. dek. wielopolski). M. graniczy na północ z Niedźwiadą, na zachód z Głobikową, na

wschód z Glinikiem. Lasy otaczają wieś do koła, nie są jednak bardzo duże. *Mac.*

Mała, góra pod Kaniowem, niedaleko Dniepru.

Mała, wzgórze 321 m. wys. pod 40° 51′ 30″ wsch. dłg. F., a 49° 36′ 40″ płn. szer., w Barańczycach Wielkich, pow. samborski.

Mała Barania, góra bezleśna, w Beskidzie żywieckim, na lewym brzegu Soły, na północ i wschód od pot. Bystrej (I, 507, № 2) al. Kamesznicy, na wschodniej granicy gm. Kamesznicy z gm. Ciśca, w pow. żywieckim, pod 36° 44′ 38″ wsch. dłg. g. F., a 49° 34′ 39″ płn. sz. g. Wznies. 658 m. npm. *Br. G.*

Mała Biała al. *Mały Beli potok*, ob. *Jamnicki potok.*

Mała Borszć, *M. Strypa*, *M. X.*, ob. *Borszć*, *Strypa*, *X* i t. p.

Mała Bychowszczyzna, wś, pow. słucki, w gm. łańskiej, nad rzeczułką, dopływem Łani, osad 16. Nieopodal wś Wielka-Bychowszczyzna, nad Łanią, osad 37, gleba piękna, miejscowość bezleśna. *Al. Jel.*

Małacentów, wś włośc. i straż leśnictwa Łagów, pow. opatowski, gm. i par. Łagów, odl. 27 w. od Opatowa. Ma 26 dm., 199 mk., 163 mr. obszaru.

Małachiwczyk, por. *Matahiwczyk.*

Mała Chojnica, ob. *Chojniczki.*

Małachów 1.) folw., pow. opatowski, gm. i par. Cmielów, odl. 15 w. od Opatowa, ma 1 dm., 11 mk., 180 mr. Należy do dóbr Brzóstowo ks. Druckiego-Lubeckiego. 2.) **M.**, wś i os. fabr., nad rz. Kamienną, pow. opatowski, gm. i par. Kunów (ob.), odl. 25 w. od Opatowa, ma 13 dm., 90 mk., 60 mr. ziemi włośc. i 3 mr. os. fabr. W 1827 r. wś rząd. 9 dm., 45 mk. Por. *Łysogóry.* 3.) **M.**, wś nad rzeką Czarną, pow. konecki, gm. i par. Miedzierza, odl. 14 w. od Końskich ku Kielcom. Ma 29 dm., 205 mk., 171 mr. ziemi włośc. i 41 mr. rząd. Istniała tu rządowa fabryka żelaza (fryszerka) przed 1868 r., 1833 r. naprawiona. 4.) **M.**, ob. *Małochów.* *Br. Ch.*

Małachów, *Małachowskie pasmo*, ob. *Matahów*, *Matahiwczyk.*

Małachowce, wś w pow. nowogródzkim, w gm. jastrzęblewskiej, w okr. polic. 5-ym snowskim, nad rzeką Myszanką, dopływem Szczary, ma osad pełnonadziałowych 23, cerkiewkę, młyn na stawie; miejscowość wzgórzysta, malownicza, niebezleśna, grunta i łąki dobre. *Al. Jelski.*

Małachowce 1.) wś włośc., pow. wileński, 5 okr. adm., o 32 w. od Wilna, 10 dm., 94 mk. katol. 2.) **M.**, wś włośc., pow. wileński, 5 okr. adm., o 30 w. od Wilna, 10 dm., 82 mk. katol. (1866).

Małachowice, wś i folw., pow. łęczycki, gm. Rogóźno, par. Modlna (Łaski, Lib. ben. II, 412); odl. od Łęczycy 12 w.; wś dm. 27, mk. 237; folw. dm. 6, mk. 48. W 1827 r. było tu 20 dm., 214 mk. Folw. M. rozl. mr. 720: grunta orne i ogr. mr. 540, łąk mr. 15, pastw. mr. 84, zarośli mr. 16, wody mr. 2, nieuż. i place mr. 63, bud. mur. 2, z drzewa 18; płodozmian 12-polowy, pokłady torfu. Wś M. osad 38, z grun. mr. 227. Folwarki M., Śladków rozlazły i podleśny mają razem 1980 mr. rozl. *Br. Ch.*

Małachówka, wś, pow. owrucki, u źródeł jednego z lewych dopływów rzeczki Żerew.

Małachowo 1.) wś włośc. i folw., pow. płocki, gm. Góra, par. Rogotwórsk, o 30 w. od Płocka, 4 dm., 12 osad włośc., 68 mk., 329 mr. gruntu (280 mr. ornego), w tem 10 mr. włośc. 2.) **M.**-*Piekło*, wś szlach., pow. łomżyński, gm. Borzejewo, par. Wizna. Ma 6 dm., 41 mk. Mieszka tu drobna szlachta.

Małachowo 1.) wś, pow. śremski, 32 dm., 242 mk., 8 ew., 234 kat., 70 analf. Poczta i tel. w Dolsku o 4 kil., st. kol. żel. Chocicza o 22 kil. 2.) **M.**, dom. tamże, 2639 mr. rozl., 2 miejsc.: a) M., dom., b) Gaj, folw.; 8 dm., 115 mk., wszyscy katol., 56 analf. Własność Dyonizego Budziszewskiego. 3.) **M.**-*Kępe*, I i II, dom., pow. gnieźnieński; I ma 436 mr. rozl.; II także 436 mr.; 8 dm., 95 mk., wszyscy kat., 43 analf. Poczta i tel. w Witkowie o 3 kil.; st. kol. żel. w Gnieźnie o 17 kil. Własność Władysława Ulatowskiego. Pod wsią wykopano brązową „Izys.“ 4.) **M.**-*Szemborowicze*, dom., pow. gnieźnieński, 759 mr. rozl., o 3 kil. na północ od poprzedniego, 2 miejsc.: a) M., dom., b) Szemborówko, folw.; 8 dm., 150 mk., wszyscy katol., 77 analf. Poczta i tel. w Witkowie o 3 kil.; st. kol. żel. w Gnieźnie o 15 kil. 5.) **M.**-*Wierzbiczany*, dom., pow. gnieźnieński, 654 mr. rozl., 12 dm., 134 mk., wszyscy kat., 53 analf. Poczta i tel. w Witkowie o 2 kil.; st. kol. żel. w Gnieźnie o 17 kil. Własność Ossowickiego. 6.) **M.**-*Złych miejsc*, dom., pow. gnieźnieński, 1468 mr. rozl., 7 dm., 168 mk., wszyscy katol., 64 analf. Poczta i tel. w Witkowie o 4 kil.; st. kol. żel. w Gnieźnie o 13 kil. Własność Franciszka Żółtowskiego. *M. St.*

Małachowskie góry, por. *Matahów.*

Małachowszczyzna al. *Maksymowski Obręb*, zaścianek odludny, poleski, we wschodniej stronie pow. ihumeńskiego, w okr. polic. berezyńskim, obszar około 3 włók, od r. 1875 własność włościanina Szamko. *Al. Jel.*

Małachwiejowce, wś i dobra, pow. wołkowyski.

Małacin, os. karcz. i os. młyn., pow. siedlecki, gm. Krześlin (ob.), par. Suchożebry.

Małacin, *Małacina*, *Małaciński pot.*, *Małacinka*, ob. *Malacin*, *Malacina*, *Malaciński* pot., *Malacinka.*

Małackowszczyzna, ob. *Malackowszczyzna* i *Ihumeń*.

Mała Czuta, rz. w pow. czehryńskim, dopływ Irklejca, dopływu Taśminy.

Małaczyńszczyzna al. *Małańszczyzna*, folw. na obsz. dwors. Kawsko, pow. stryjski.

Maładusz, *Małodusze*, wś z zarządem gminnym i folw. w pow. rzeczyckim, w okr. polic. 4-ym rzeczyckim, przy gościńcu wiodącym z mka Chojnik do Rzeczycy, o 25 w. od Rzeczycy; wieś ma osad pełnonadziałowych 21; gm. małoduska składa się z 10 starostw, 18 wiosek i około 1260 włościan płci męskiej; szkółka gminna, szpital gminny. Dobra, dziedzictwo Korbutów, dziś Hektora Przybory, około 240 włók; propinacye; grunta lekkie, nieco wzgórkowate; miejscowość poleska, odludna. Do M. należy dwór Borsuki 3862 dzies. ziemi. *Al. Jelski.*

Małafieicze, wś w północnej stronie pow. mińskiego, przy drogach z Dubrowy i Usiaża do Gadulina, ma osad 7, miejscowość niebezleśna, wzgórkowata. *Al. Jel.*

Małafiejówka, zaśc. o w. 6 na północ od Mińska-Litewskiego położony, ma osad 2.

Małagie, wś, pow. rossieński, par. wewirżańska.

Małagłowa, ob. *Brzuchowice.*

Małagłowo al. *Małaszowo*, wś gm. mikołajewskiej, pow. dzisieński, 3 okr. adm., o 13 w. od Dzisny, 4 domy, 75 mk. prawosł. (1866).

Małagóra, por. *Mała*, góra.

Małagóra 1.) szczyt w dziale Lubonia W. (ob.), wznosi się na płn. od wsi Glisnego, w pow. limanowskim, pod 37° 41′ wsch. dłg. g. F., a 49° 40′ 50″ płn. sz. g. Wznies. 840 m. npm. Ob. *Strzebel.* 2.) **M.**, szczyt w Gorcach (ob.), na południowej pochyłości głównego ich grzbietu, nad lewym (wschodnim) brzegiem Łopuszny (ob.), na północnym obszarze gm. Łopuszny, w pow. nowotarskim, pod 37° 48′ 38″ wsch. dłg. g. F., a 49° 30′ 51″ płn. sz. g. Wznies. 919 m. Na płn. od M. wznosi się Czaszki, 1088 m. npm. wys. 3.) **M.**, gajówka w płd. wsch. stronie Łoziny, pow. gródecki. *Br. G.*

Małagórka, wś, pow. średzki, 21 dm., 179 mk., wszyscy kat., 64 analf. Poczta w Targowej Górce o 3 kil., tel. i st. kol. żel. we Wrześni o 6 kil.

Małagoszcz, ob. *Małogoszcz.*

Mała Grafka al. *Mała-Graukа*, wś poleska w południowo-wschodniej stronie pow. ihumeńskiego, w gm. pohorelskiej, w okr. polic. berezyńskim, nad rzeczułką, dopływem Świsłoczy, w okolicy pomiędzy Łapiczami i Pohorełem, ma osad 18; w pobliżu druga wieś Wielka-Grafka osad 40. W około ostępy pełne dzikiego zwierza, miejscowość mało ludna, grunta nizinne, piaszczyste. *Al. Jel.*

Małahowiec, góra do 723 m. wys., por. *Matahów.*

Mała hutta, wś, pow. suwalski, gm. Huta, par. Suwałki, odl. 3 w. od Suwałk, ma 23 dm., 146 mk.

Małaja... (ross.), ob. *Mała...*

Mała karczma, niem. *Kleinkrug*, os. i st. poczt., pow. kwidzyński.

Małaki, wś rząd., pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 18 w. od Oszmiany, 2 dm., 17 mk. kat. (1866).

Mała kolonia, niem. *Friedrichsberg*, kol., pow. namysłowski, par. ewang. Miedary, par. katol. Siemysłów Wielki.

Mała korzyść, os., pow. kalwaryjski, gm. Raudan, par. Kalwarya, odl. 12 w. od Kalwaryi. Ma 1 dm., 7 mk.

Mała Lipa, rz., wspominana w dok. z r. 1392 (AGZ. II, 34, 40). Por. *Kościejów.*

Małałąka, ob. *Cieszyn.*

Mała Łąka albo *Małołąka*, piękna hala w Tatrach nowotarskich, na obszarze gm. Zakopanego, w pow. nowotarskim; rozpościera się na północnym stoku Czerwonego Wierchu Małołączniaka (2101 m.), zawarta od wschodu Małym Giewontem i grzbietem Łysanek, tworzących zachodnią ścianę doliny Strążysk. Od zachodu okrąża tę ogromną łąkę halską Wielka Turnia (1988 m.), Przysłop (1351 m.) i hala Miętusia (1295 m.). Pozioma powierzchnia tej łąki halskiej pozwala przypuszczać, że było tu kiedyś jezioro, które, powoli zasypane zwirem, po oberwaniu się płn. brzegu, spłynęło; dno zaś jego, zamulone przez wody spadające z otaczających je grzbietów, wytworzyło bujną łąkę. Nietylko siana ona dostarcza swoim właścicielom, ale i dosyć bydła się tu pasie w górnym tarasie. Szopy na siano, obory dla krów i szałasy nadają M.-Ł. pozór małej osady pośród Tatr, ożywionej szczególnie w czasie sianożęci. Wzniesienie jej dosyć znaczne (1209 m.) i położenie zaciszne z pięknym widokiem na urwiste turnie Czerwonych Wierchów zaliczają M.-Ł. do przyjemnych i bliskich wycieczek turystów z Zakopanego. Czyt. W. Eliasza, Przewodnik do Tatr, str. 82—84. *Br. G.*

Małamażew, rz., dopływ rz. Siniuchy.

Małamysa, ws nad rz. Oksną, pow. oszmiański, 2 okr. adm., 26 w. od Oszmiany, 3 dm., 34 mk. prawosł. (1866).

Mała-Niwna, wieś na północnym krańcu pow. mozyrskiego, przy granicy pow. bobrujskiego, w gm. łuczyckiej, w okr. polic. 2-im petrykowskim, nieopodal lichej drożyny wiodącej z Chojna do Kowalów w bobrujskiem; osad 5, miejscowość całkiem odosobniona, głucha, poleska. *Al. Jel.*

Małanka, ob. *Małąka.*

Mała-Noteć, rz., poboczna Noteci po lewej,

dopływa do tejże pod wsią Kołudą, wzmocniona przez Żabienkę.

Małańszczyzna, ob. *Małaczyńszczyzna.*

Małapanew, *Małapiana, Małepany, Małopany, Waładapew*, niem. *Malapane*, rz., największa z prawych dopływów Odry na Szląsku górnym, ma źródła w pow. będzińskim, na płd.-zach. od Siewierza, o 6 kil. od gran. pruskiej (według innych źródeł w pow. lublinieckim pod Woźnikami). Ma 16 mil dług. a dorzecze jej wynosi 37 mil kwadr. Płynie głównie przez lasy, dzieli wzgórza tarnowickie od lubszowskich, przyjmuję Wodę Lubliniecką, Jemielnicką, Leśnicką. Uchodzi do Odry pod Czarnowąsem, o 7 kil. poniżej Opola. *F. S.*

Małapanew, os., ob. *Ozimek.*

Mała rzeczka (*ryczka*), potok górski, bierze początek ze źródeł leśnych w obrębie gminy Łuhu, z lasów pokrywających północno-wschodnią stoczystość góry Czornohorca (1402 m.), wznoszącej się na granicy Łuhu i Zielonej. Płynie leśnym parowem na północny wschód i w obrębie wsi Ł. zlewa swe wody do Przemyskiej, dopływu Prutu. Długość biegu $5^1/_4$ kil. Ujście leży 611 m. npm. *Br. G.*

Małasik, ob. *Małaszek.*

Małastów, wś w pow. gorlickim, nad potok. Sękową, uchodzącym z praw. brz. do Ropy. Por. *Małastówka.* W wąskiej górskiej dolinie stoją zabudowania włościan długim szeregiem nad rzeczką, przy gościńcu prowadzącym z Gorlic przez Konieczną na Węgry. Dolinę ścieśnia od zachodu lasem pokryta Magóra małastowska 814 m. npm., od wschodu Ostra góra 735 m. bezwzględnej wysokości. Budowę geologiczną tej wsi badali H. Walter i dr. Dunikowski (Kosmos, 1882) i uznali Magórę małastowską za oligocen, zresztą wszystko za górny eocen. Mieszkańców 430, mianowicie 399 gr.-katol. a 31 rzym.-katol.; ci ostatni przyłączeni do parafii w Sękowy. Jest tutaj parafia gr.-katol. z cerkwią murowaną, urząd pocztowy i szkoła jednoklasowa ludowa. Grunt nieurodzajny, kamienisty i zimny. Pos. więk. (Wilh. hr. Siemiński-Lewicki) ma 19 mr. roli i 136 mr. lasu; pos. mniej. 494 mr. roli, 115 mr. łąk, 481 pastw. i nieuż. i 116 mr. lasu. Wyposażenie parocha gr.-kat. składa się ze 191 mr. roli w ogóle i 135 zł. dodatku do kongruy. Parafia obejmuje Ropicę ruską, Pętnę i przys. Draguszów z ogólną liczbą 1974 gr.-kat., 40 rzym.-kat. i 39 żydów. W r. 1440 została ta wieś nadaną prawem magdeburskiem i była własnością Giebułtowskich. Siarczyński (Rkp. Bibl. Ossol. № 1825) nazywa potok Sękowę Małastowem i chwali ją dla obfitego połowu pstrągów. M. graniczy na południe z Pętną, a na północ z Draguszowem. *Mac.*

Małastówka, pot., bierze początek na zach. obszarze gm. Banicy, w pow. gorlickim, u płn. podnóża pasma Magóry Małastowskiej. Płynie na płn. zachód przez wś Pętnę i Małastów, a na obszarze Ropicy Ruskiej uchodzi do Przegonki z lew. brz. Długość biegu 9 kil. Od lew. brz. zabiera wody z płn. wsch. stoczystości Magóry Małastowskiej. Od wsch. wznosi się dział górski z szczytami Dziamerą, 757 m., i Ostrą górą, 735 m. wysokiemi. *Br. G.*

Małastówki al. *Krasnopole* (ob.), mko, pow. czerykowski, o 30 w. od Czerykowa, nad rz. Turyą. Już 1784 r. było tu mko. R. 1861 350 dm., 2165 mk. (w tem 1945 izr.), 2 cerkwie, 4 domy modlitwy izr., targi co czwartek. Handel konopiami.

Małaszczyne, ob. *Kamionka Wołoska.*

Małaszek, *Małasik*, wś włośc., pow. ostrowski, gm. i par. Długiesiodło. Osada M. powstała w końcu zeszłego stulecia; osiadł tu wtedy niejaki Małasik, zobowiązawszy się odrabiać do dworu w Pacynach lub Długiesiodło 52 dni sprzężajnych i tyleż pieszych, 20 dni tłoki w żniwa; płacić 5 złp. hyberny, 30 złp. 8 gr. 1 szel. dziesięciny dwors., 24 gr. czynszu; oddawać 2 kury, 20 jaj, 2 kapłonów i 3 łokcie przędzy. W 1819 r. znajdujemy 1-go pańszczyźnianego, opłacającego powyżej wymienione prestacye, wysiewającego $1^1/_2$ korca jarzyn i tyleż oziminy i zbierającego 2 fury siana; 1 chałupnik odrabiający 4 dni tłoki i 3 łokcie przędzy. W 1827 2 dm., 11 mk. Por. *Leszczydół.* *Lud. Krz.*

Małaszewicze *Małe* i *M. Wielkie*, wś, pow. bialski, gm. Kobylany Nadbużne, par. Terespol. M. Małe w 1827 r. 26 dm., 190 mk.; obecnie 37 dm., 230 mk., 1822 mr. M. Wielkie w 1827 r. 25 dm., 147 mk.; obecnie 34 dm., 304 mk., 1614 mr. Budują tu na lew. brz. Bugu, na płd. od Terespola, fort do Brześcia Litew. Od r. 1880 jest w M. przystanek drogi żel. terespolskiej. Według Tow. Kred. Ziems. folw. M. Wielkie lit. A. rozl. mr. 391: grunta orne i ogr. mr. 235, łąk mr. 42, past. mr. 85, lasu mr. 22, nieuż. i place mr. 8, bud. z drzewa 7. Wś M. Wielkie lit. A. os. 7, z grun. mr. 172. Folw. M. Wielkie lit. B. rozl. mr. 446: grunta orne i ogr. mr. 272, łąk mr. 56, lasu mr. 26, past. mr. 67, nieuż. i place mr. 25. Wś M. Wielkie lit. B. os. 8, z grun. mr. 170. Folw. M. Wielkie lit. C. rozl. mr. 351. Wś M. lit. C. os. 11, z grun. mr. 249. Folw. M. Małe lit. D. rozl. mr. 1401: grunta orne i ogr. mr. 447, łąk mr. 236, wody mr. 2, lasu i zarośli mr. 348, nieuż. i place mr. 368, bud. z drzewa 18. Wś M. Małe lit. D. os. 15, z grun. mr. 298. *A. Pal.*

Małaszki, 1.) wś gm. mikołajewskiej, pow. dzisieński, 3 okr. adm., o 8 w. od Dzisny, 7 dm., 104 mk., 68 prawosł., 36 katol. 2.) **M.**, folw. pryw., pow. wilejski, o 38 w. od m. Wi-

lejki, 1 okr. adm., przy byłej drodze pocztowej z Wilna do Mińska, 1 dm., 4 mk. katol. Własność Ancuty. 3.) **M.**, wś włośc. tamże, 8 dm., 73 mk. prawosł. (1866).

Małaszów, ob. *Małoszów*.

Małaszowce (po rusku *Małasziwci*), wieś w pow. tarnopolskim, 16 kil. na płn. zach. od sądu pow. w Tarnopolu, 7 kil. na płn. zach. od st. kolej. i urzędu poczt. w Hłuboczku Wielkim. Na płn. leżą Jankowce, na wsch. Ihrowice i Iwaczów Górny, na płd. Iwaczów Górny i Hladki, na zach. Hladki i Czernichów. Wzdłuż granicy zach. i płd. zach. płynie Seret od płn. na płd., potem na płd. wsch. i rozlewa się w końcu w staw, zajmujący zach. część Iwaczowa Górnego. Zabudowania wiejskie leżą w zach. stronie obszaru. Na wsch. wznosi się wzgórze Mohiła (al. Małaszowce) do 361 m. (znak triang.). Na płn. krawędzi obszaru leży niwa Zamczyska, w stronie płd. las Dubowyhaj. Własn. więk. ma roli or. 151, łąk i ogr. 4, past. 1, lasu 144 mr.; własn. mniej. roli or. 954, łąk i ogr. 134, past. 207 mr. W r. 1880 było 673 mk. w gm., 7 na obszarze dwors. (612 obrz. gr.-kat., 46 rz.-kat.). Par. rzym.-kat. w Płotyczu; gr.-kat. w miejscu, dek. tarnopolski, archidyec. lwowska. We wsi jest cerkiew pod wez. św. Trójcy i kasa pożyczk. z kapit. 2596 zł. w. a. *Lu. Dz.*

Małatouka, ob. *Mołotowka*.

Małaty, wś, pow. węgrowski, 12 osad, 313 mr. gruntu włośc.; należy do dóbr Kamionna.

Małatycze, ob. *Malatycze*.

Małatyn, folw., leśniczówka i gorzelnia w Wiszence Małej, pow. gródecki.

Maława, wś, pow. płoński, gm. Stróżęcin, par. Baboszewo, odl. o 15 w. od Płońska. Ma 4 dm., 55 mk., 202 mr. gruntu (169 mr. roli or.).

Mała-Wełna, rz. uboczna Wełny po lewej, ma źródło w pow. gnieźnieńskim, na płn. od jez. Kłeckiego, płynie w kierunku naprzód płd. zach.; niedaleko miasta Kiszkowa tworzy granicę pomiędzy pow. gnieźnieńskim a wągrowieckim, zbliża się zmieniwszy kierunek ku płn. do miasta Skoków, płynie przez jeziora Budziszewskie i Rogozińskie i niedaleko Rogoźna dopływa do Wełny. Długość wynosi około 4 mil. *M. St.*

Maławieś 1.) wś, pow. nowomiński, gm. i par. Kuflew. W 1827 r. 24 dm., 184 mk. 2.) **M.**, wś, pow. grójecki, gm. i par. Belsk. W 1827 r. 21 dm., 190 mk. Według Tow. Kred. Ziems. dobra M. składają się z rezydencyi M., folwarków Belsk, Stara wieś, Rosochów i Jeziory i nomenklatury Niedołek, własność Maryi ks. Lubomirskiej, rozl. wynosi mr. 3936: rezydencya M. i folw. Belsk grunta orne i ogr. mr. 701, łąk mr. 51, pastw. mr. 12, wody mr. 15, lasu mr. 492, nieuż. i place mr. 47, razem mr. 1318, w tem rezyd. M. zajmuje mr. 31; bud mur. 26, z drzewa 20; płodozmian 5 i 10-polowy; folw. Starawieś grunta or. i ogr. mr. 906, łąk mr. 50, past. mr. 5, lasu mr. 227, wody mr. 6, nieuż. i place mr. 51, razem mr. 1245, bud. mur. 11, z drzewa 20, płodozmian 4 i 11-polowy; folw. Rosochów grunta or. i ogr. mr. 187, łąk mr. 17, wody mr. 1, nieuż. i place mr. 7, razem mr. 212, bud. mur. 1, z drzewa 5, płodozmian 4 i 7-polowy; folw. Jeziora grunta or. i ogr. mr. 394, łąk mr. 43, past. mr. 16, wody mr. 5, lasu mr. 627, zarośli mr. 42, nieuż. i place mr. 45, razem mr. 1162, bud. z drzewa 21. Gorzelnia, browar, 2 młyny wodne, wiatrak, cegielnia, rzeczka Jeziorka przepływa, rybołówstwo zaprowadzone w stawach. Wś Mały Belsk os. 11, z grun. mr. 272; wś Duży Belsk os. 21, z grun. mr. 442; wś Jezioro os. 22, z grun. mr. 269; wś Bodzew os. 19, z grun. mr. 336; wś Wola Starowiejska os. 10, z grun. mr. 258; wś Stara wieś os. 7, z grun. mr. 8; wś Rosochów os. 3, z grun. mr. 6; wś M. os. 14, z grun. mr. 372. 3.) **M.**, wś, pow. grójecki, gm. Rykały, par. Przybyszew. W 1827 r. 7 dm., 71 mk. 4.) **M.** (*folwarczna*), wś, pow. sochaczewski, gm. i par. Głusk. W 1827 r. 4 dm., 24 mk.; wchodziła w skład dóbr Głusk (ob.). 5.) **M.** (*przy drodze*), wś, pow. sochaczewski, gm. i par. Głusk. W 1827 r. 7 dm., 53 mk. 6.) **M.** (*za drogą*), wś, pow. sochaczewski, gm. i par. Głusk. W 1827 r. 5 dm., 83 mk. 7.) **M.**, wś i folw., pow. rawski. gm. Gortatowice, par. Sierzchowy (Łaski, Lib. ben. II, 304). Ma 21 dm., 240 mk., ziemi włośc. 298 mr., dwor. 770 mr. W 1827 r. 18 dm., 147 mk. Według Tow. Kred. Ziemsk. folw. M., od rz. Pilicy w. 10, rozl. z przyl. Parolice mr. 807: grunta or. i ogr. mr. 525, łąk mr. 99, past. mr. 68, lasu mr. 90, nieuż. i place mr. 23, bud. mur. 5, z drzewa 8, płodozmian 18-polowy, pokłady torfu. Wś M. osad 27, z gruntem mr. 287. 8.) **M.**, wś włośc., pow. noworadomski, gm. i par. Zytno. Ma 48 dm., 351 mk., 496 mr. obszaru, szkołę począt. 1-kl. ogólną. W 1827 r. 23 dm., 197 mk. 9.) **M.**, kol., pow. kolski, gm. i par. Kłodawa, odl. od Koła w. 22, dm. 3, mk. 25; wchodziła w skład dóbr rząd. Kłodawa. 10. **M.**, wś nad rz. Wartą, pow. wieluński, gm. Konopnica, par. Rychłocice, odl. od Wielunia w. 31, dm. 27, mk. 193. W 1827 r. 14 dm., 138 mk. 11.) **M.**, wś włośc., pow. kozienicki, gm. i par. Głowaczów, odl. 22 w. od Kozienic. Ma 16 dm., 90 mk., 223 mr. 12.) **M.**, wś, pow. iłżecki, gm. Bobrowniki, par. Głowaczów. Gruntu mr. 797, mk. 258; dm. drewn. 34. 13.) **M.**, wś, pow. sandomierski, gm. Wiśniowa, par. Bogorya, odl. 20 w. od Sandomierza. W 1827 r. 9 dm., 69 mk.; obecnie 12 dm., 103 mk., 154 mr. ziemi dwors. i 101 mr. włośc. Według Tow. Kred. Ziems.

folw. M. rozl. mr. 226, grunta orne i ogr. mr. 145, łąk mr. 13, past. mr. 62, nieuż. i place. mr. 6, budowli z drzewa 6; pokłady torfu. Folw. ten w r. 1870 oddzielony od dóbr Bogorya-miasto. 14.) **M.** al. *Niekłań Mały*, ob. *Niekłań*. 15.) **M.**, wś, pow. sierpecki, gm. i par. Koziebrody (ob.), odl. o 24 w. od Sierpca. Ma 13 dm., 137 mk., 262 mr. gruntu. W 1827 r. 11 dm., 76 mk. *Br. Ch.*

Maławieś, wieś i folw., pow. płocki, gm. Święcice, par. Orszymowo. Leży przy trakcie wiodącym z Modlina przez Czerwińsk, Wyszogród do Płocka. Odl. od Płocka w. 29, od Wyszogroda w. 7, od Orszymowa w. 3. W. H. Gawarecki w „Pismach Historycznych“ z 1824 r. tak pisze: „M. W., wś dziedz. Franciszka Nakwaskiego, senatora, kasztelana, gniazdo domu Małowieyskich. Pałac murowany, ogrody owocowy i angielski, oranżerya, porządny zajazd dla podróżnych zdobią to miejsce. Na dziedzińcu wyniosłe lipy przypominają szacowne zwyczaje przodków naszych, które Krasicki w dziele „Podstolego“ wystawił. Każdy z tutejszych rolników ma przy mieszkaniu swojem ogródek, drzewami owocowemi, przez dziedzica udzielonemi, zasadzony. Wieś ta w dobrym stanie i w przynależnym porządku utrzymywana, drzewami zacieniona, widok przyjemny sprawia, liczy dymów 30. Wjeżdżając do niej spostrzegać się daje statua kamienna ś. Jana Nepomucena; napis na niej położony świadczy, iż przez Klemensa Nakwaskiego, podkomorzego, pana Małejwsi w r. 1799 jest wystawiona. Na gruncie do Małejwsi należącym widzieć się daje wzniesiony ręką ludzką na równinie kopiec; okoliczni włościanie twierdzą, iż to jest grobowiec sławnego wojownika; jakie jego nazwisko i jakiego był narodu, niewiadomo“. Dobra Mała-Wieś przez długi czas były własnością rodziny Nakwaskich; tu mieszkała i zmarła 21 paźdz. 1851 r. Anna z Krajewskich Nakwaska, córka instygatora koronnego, żona prefekta, kasztelana, wojewody i senatora Fr. Nakwaskiego, autorka „Anieli“, „Wspomnień z czasów pruskich i Xięstwa Warszawskiego“ i wielu innych prac treści beletrystycznej i historycznej. Ona w początkach bieżącego stulecia założyła w M. W. na 19-stu morgach wspaniały park, do którego sprowadziła z zagranicy mnóstwo drzew i krzewów i starała się przyswajać je do naszego klimatu, co jej się powiodło. Park ten ozdobiła pięcioma kanałami, oranżeryą, altanami, domkiem szwajcarskim i wieloma posągami z kamienia. Wśród parku stanął piękny murowany dwór, w guście pałacu, a blisko niego oficyna. Tu przebywała także czasowo synowa Anny, Karolina z Potockich Nakwaska, autorka „Dworu Wiejskiego“. Od Nakwaskich za ich córką w posagu dobra te odziedziczył Cypryan Walewski, posiadacz pięknej biblioteki i autor kilku prac literackich; w r. 1870 nabył je p. Przeździecki, a od Przeździeckiego w 1878 r. przeszły na własność Lucyny i Wojciecha Białosukniów. W 1827 r. M. W. miała 14 dm, 107 mk. Dobra M. W. leżą przeważnie w pszennej glebie, złożone z 3-ch folwarków: M. W., Niździn i Gałki, zawierających razem przestrzeni dwor. 1852 mr., w tem ogrodów mr. 40, ziemi or. 1211, łąk 28, past. 101, lasu 421, wód mr. 9, reszta pod zabudowaniami, drogami i t. d. Płodozmian na wszystkich folwarkach od lat dwudziestu kilku wprowadzony. Gospodarstwo leśne urządzone z sześćdziesięcioletnią koleją. Osad włościańskich M. W. liczy 31, do których należy 184 mr. ziemi. Wszyscy mieszkańcy wyznania rzym.-katol. *Wojciech Białosuknia.*

Maławieś 1.) przys. do Swiniarska, w pow. sądeckim, leży w urodzajnem porzeczu na lew. brzegu Dunajca, na zach. od Nowego Sącza, i tam jest przyłączona do par. rzym.-kat. Liczy 140 mk. rzym.-kat. W dyplomie papieża Urbana IV z r. 1283 (Kod. Małop. 121) jest zaliczona do uposażenia klasztoru pp. klarysek w Starym Sączu przez ś. Kingę. Graniczy na płd. ze Świniarskiem, na zach. z kolonią niem. Hundsdorf (Psia górka, część Biczyc). W 1611 r. ustawa sejmowa zwolniła jej mieszkańców od powinności składania osepów do Sącza. 2.) **M.**, wś w pow. wielickim, w państwie kokotowskiem (ze Strumianami), leży przy gościńcu z Wieliczki (5.3 kil.) do Niepołomic, w równinie nadwiślańskiej 251 m. npm. Przez wś płynie potok Dąbrowa, dopływ Trawy, wpadającej z lew. brzegu do Wisły. Należy do parafii w Wieliczce i liczy 226 mk. rzym.-kat. Dawniej była częścią Węgrzec Małych, z któremi się styka na płn.; na wsch. graniczy z Zakrzowem, na płd. z Sułkowem a na zach. z Zabawą. Pos. więk. 91 mr. rozl. 3.) **M.**, część wsi Nieszkowic Małych, w pow. bocheńskim. *Mac.*

Maławieś, niem. *Kleindorf*, wś i gm. nad Obrą, pow. babimoski, 3 miejsc.. a) M., wś; b) Wielka wieś (Grossdorf), gospodarstwo; c) Fryderyków (Friedrichshof), folw.; 35 dm., 274 mk., 46 ew., 228 kat.; 66 analf. Poczta i tel. w Kargowie o 4 kil.; st. kol. żel. Zbąszyń o 18 kil. *M. St.*

Mała Wioska, węg. *Bodrogh-Kis-Falud*, niem. *Kleindörfel*, wś w hr. ziemneńskiem (Zemplin, Węg.), w Hegyallyi, nad rz. Bodrogiem, kościół katol. filialny, uprawa roli, winnice u stoków góry Varhegy, w których rodzi się znakomite wino; ruiny słynnego i obronnego niegdyś zamku Szeghy, 536 mk.

Maławola 1.) wś i folw., pow. rawski, gm. i par. Czerniewice; wś ma 8 dm., 45 mk., 223 mr.; folw. 2 dm., 25 mk., 1101 mr. (500 mr. roli). W 1827 r. było tu 9 dm., 64 mk.

Według Tow. Kred. Ziems. folw. M. W. rozl. mr. 618: grunta or. i ogr. mr. 378, łąk mr. 53, lasu mr. 176, nieuż. i place mr. 11. Wś M. osad 9, z grnn. mr. 118. 2.) **M.**, wś, pow. lubelski, gm. i par. Bychawa. 3.) **M.**, wś, pow. biłgorajski, gm. Puszcza Solska, par. Biłgoraj.

Maławola, folw. z cegielnią, pow. pilzeński, należy do Straszęcina, leży na lew. brzegu Wisłoki, w miejscu gdzie się przecinają drogi ze Straszęcina do Przecławia i z Wiewiórki do Dębicy. *Mac.*

Mała-Wólka, wś, pow. szczuczyński, gm. Przestrzele, par. Rydzewo.

Małchowice, ob. *Małkowice.*

Małcianka al. *Małta*, rz. w pow. lucyńskim.

Małczew, kol., folw. i os. młyn., pow. brzeziński, gm. Gałkówek, par. Brzeziny (Łaski, Lib. ben. II, 399). Leży na prawo od drogi bitej z Brzezin do Rokicin, przy samej linii dr. żel. fabrycznej łódzkiej. W 1827 r. 15 dm., 132 mk.; obecnie kol. 19 dm., 169 mk., 222 mr.; folw. 3 dm., 18 mk., 358 mr.; os. młyn. 1 dm., 7 mk., 4 mr. ziemi. Wieś M. 1465 r. wspominana przy działach braci Bielawskich. Według Tow. Kred. Ziems. folw. M. (z wsią M. i Adamów) rozl. mr. 364: grunta or. i ogr. mr. 320, łąk mr. 36, wody mr. 1, nieuż. i place mr. 7, bud. z drzewa 14, płodozmian 8-polowy, wiatrak. Wś M. os. 23, z grun. mr. 222; wś Adamów os. 27, z grun. mr. 482.

Małczynie, jez. na zachód od wsi Słupie, w pow. suwalskim, stanowi właściwie część jez. Wigry, od którego dzieli je wązki pas niskiego lądu, odsłonięty przez obniżenie poziomu wód.

Małdakiszki, zaśc. szlach. nad jez. Żelkszetis, pow. święciański, 2 okr. adm., o 55 w. od Święcian, 4 dm., 25 mk. katol. (1866).

Małdejki, ob. *Natygała.*

Małdeni. 1.) okolica szlach., pow. szawelski, gm. i par. tryska; Polikarp Radźwiłłowicz ma tu 3 włóki, Anicety Radźwiłłowicz 9 wł., Liczkunowa 3 wł., Tadeusz Daniłłowicz 1 wł. ziemi. W tem sporo lasu. 2.) **M.**, wś, pow. szawelski, gm. janiska, 94 dusz męs., 94 dzies. ziemi w glebie bardzo żyznej. 3.) **M.**, wś, pow. szawelski, gm. żagorska, dusz męs. 3, dzies. ziemi 50; włók 30 lasu pozostało przy dworze Stare Żagory. Niegdyś folw. dóbr Leżyki Umiastowskich, Stankiewiczów, sprzedanych hr. Medemowi. *J. Godl.*

Małdruny, dwór rząd., pow. rossieński, par. girdyska.

Małdryki al. *Mandryki*, grupa domów w Ławrykowie, pow. Rawa Ruska.

Małdupis, rz., dopływ Okmiany z prawej strony.

Małdur, ob. *Maldur.*

Małduty, ob. *Plotele.*

Małe 1.) wś, folw. i os., nad rz. Ner, pow. łęczycki, gm. Poddębice, par. Tur (Łaski, Lib. ben. II, 366), odl. od Łęczycy w. 20; wś dm. 8, mk. 103; folw. dm. 2, mk. 17; os. dm. 1, mk. 11. W 1827 r. 14 dm., 98 mk. Folw. M. należy do dóbr Golice. 2.) **M.**, wś, pow. sejneński, gm. i par. Berżniki, odl. 11 w. od Sejn, ma 4 dm., 22 mk. *Br. Ch.*

Małe al. *Tatarka*, zaśc. poleski w pow. bobrujskim, w okr. pol. hłuskim, przy lichej drożynie wiodącej ze wsi Bojanicz do Zahala, ma osad 10, miejscowość odludna, nizinna, grunta piaszczyste. *A. Jelski.*

Małe, wś, pow. poznański, 9 dm., 68 mk., wszyscy kat., 21 analf. Poczta w Sadach, tel. i st. kol. żel. w Poznaniu o 15 kil. *M. St.*

Małe 1.) jezioro przy wsi Jeziorki, w pow. sejneńskim, jedno z grupy drobnych jeziór jaką składają: M., Jurkowo i Piaskowo. Wody ich spływają do Czarnej Hańczy, odl. o 2 w. w kierunku zachodnim. 2.) **M.**, jezioro śród lasów na północ od wsi Strzelcowizna, w pobliżu Czarnej Hańczy. *Br. Ch.*

Małe, ross. *Małoje*, jezioro w południowej stronie pow. borysowskiego, w okolicy wsi Jurewo i kotliny rzeki Usiaży, długie na półtorej wiorsty, szerokie prawie na wiorstę; w południowej stronie przyjmuje w siebie małą rzeczułkę Studziankę; moczarami na wschód i północ łączy się z jeziorem zwanem Wielkie (Wielikoje) i rzeką Usiażą; dość rybne, brzegi ma bagniste. *Al. Jel.*

Małe, jez. w dobr. Kublicze (ob.).

Małe (*Libawskie*), jez. w pow. grobińskim w Kurlandyi, ob. *Libawa.*

Małe, jezioro, ob. *Jeziorany.*

Małe, morze, ob. *Pucka zatoka.*

Małe przedmieście: a) w mieście pow. Jaworowie; b) w Potyliczu, pow. Rawa Ruska.

Małe-*Bagienice, Kosicze* i t. p., ob. *Bagienice, Kosicze* i t. p. *Małe.*

Małe-Bobki, wś w pow. mińskim, w gm. kojdanowskiej, nad rzeką Uździanką, dopływem Usy Niemnowej Górnej, w okolicy pomiędzy Basmanówką i Dobryniewem; miejscowość wzgórkowata, bezleśna. *Al. Jel.*

Małe-Bołocicze, wś w pow. nowogródzkim, w gm. jeremickiej, nad rzeką Uszą, lewym dopływem Niemna, przy drodze wiodącej ze wsi Wilcze-Błoto i wsi Skorycze do mczka Jeremicz. Ma osad pełnonadziałowych 24. Na północ rozlega się lesista kotlina Niemna, na zachód w stronę Turca wzgórza urodzajne; łąk obfitość. *Al. Jel.*

Małe Bortniki, wś w pow. bobrujskim, w gm. bortnickiej, nieopodal szosy wiodącej z Bobrujska do Rohaczewa, w pobliżu Wielkich-Bortnik (ob. *Bortniki*), ma osad pełnonadziałowych 49, grunta lekkie; okolica poleska; okr. polic. 1-szy. *Al. Jel.*

Małe Boże, wś, pow. kozienicki, gm. Gra-

bów nad Pilicą, par. Stromiec, odl. 34 w. od Kozienic, ma 35 dm., 240 mk., 802 mr. włośc. i 1 mr. dwors. *Br. Ch.*

Małe-Chociuchowo, wś w pow. borysowskim, w gm. chołopienickiej, osad 7, miejscowość małoludna, dość lesista, grunta lekkie. Obacz *Chociuchowo*, dobra Brodowskich od r. 1874. *Al. Jel.*

Małe-Chotowo al. *Ogrodniki*, *Ogorodniki*, wś na granicy powiatów: oszmiańskiego i mińskiego, w gm. słobodzkiej, w okr. polic. kojdanowskim, ma osad 4, miejscowość falista, niebezleśna; tędy gościniec z Iwanowszczyzny do folw. Chotowa. *Al. Jel.*

Małecz, wś i folw., pow. brzeziński, gm. Łazisko, par. Lubochnia. Wś (lit. A. i B.) ma 55 dm., 362 mk., 523 mr. ziemi włośc. Folw. 7 dm., 38 mk., 695 mr., os. leśna 15 dm. i os. karcz. rząd., 1 dm., 1 mr. Do r. 1788 była tu par. katol. (Łaski, Lib. ben. II, 319), od tej pory należy do par. Lubochnia. R. 1609 włas. Krzemieniewskich, kościół paraf. drew. ś. Floryana Męcz. Do par. należały Małecka Woła, Skrzynki, Przesiadłowo, Ojrzanów, Stangrocz, Niewiadów (część), Zaoszie. Według Tow. Kred. Ziems. folw. M. lit. C., własność Stanisława hr. Ostrowskiego, z kupna w r. 1864 od rządu, rozl. mr. 1820: grunta orne i ogr. mr. 623, łąk mr. 7, pastw. mr. 18, lasu mr. 1150, nieuż. i place mr. 22, bud. z drzewa 29. *Br. Ch.*

Małeczewo al. *Maleczewo*, niem. *Malleczewen* al. *Malecewen* i *Mallesczewen*, majątek chełmiński, pow. łecki, st. p. Bajtkowo 6 kil. odl., okrąg urzędu stanu cywilnego Ełk; obejmuje 73.11 ha. roli orn. i ogr., 25.50 łąk, 7.62 pastw., 51.70 boru, 4.33 nieuż., razem 162.26 ha.; cegielnia. M. zakłada r. 1566 Hieronim Maletius, pleban łecki. Ze szlacheckich familij polskich mieszkały w M. około r. 1600: Krajewscy i Małeccy, od których ta osada może przybrała swe miano. (Ob. Kętrz.: O ludności pols. w Prusiech, str. 464 i 466).

Małe-Gajany, wś w pow. mińskim, w gm. białoruckiej, nad rzeczką Gajanką, dopływem Wiaczy, ma cerkiew, osad włócznych 23, grunta dobre, miejscowość niebezleśna.

Małe góry, grupa domów w Łozinie, pow. gródecki.

Małe-Jelenie, jez., ob. *Jelenica.*

Małejodło, folw., pow. opatowski, gm. Waśniów, par. Kunów (ob.), odl. 22 w. od Opatowa, ma 1 dm., 15 mk., 60 mr.; należy do majoratu gen. Szwarca.

Małejsze, wś, pow. wiłkomierski, parafia Swiadoście, uwłaszczona od dóbr Sawiczuny.

Małe Końskie, wś, pow. opoczyński, gm. Zajączków, par. Błogie, odl. 21 w. od Opoczna, posiada urząd gminny, 24 dm., 228 mk., 526 mr. ziemi włośc. i 28 mr. ziemi rządowej.

Małe Kościeliska, ob. *Kościeliska dolina.*

Małe-Kosicze, folw. w pow. nowogródzkim, własność Leparskich, 5 1/4 włóki.

Małepany, rz., ob. *Małapanew.*

Małe paski al. *Kownata* (ob.), wś, pow. jańsborski.

Małepole, niem. *Kleinfelde*, wś, pow. kwidzyński, st. p. Ryjewo (Rehhof); parafia kat. i ewang. Gniew, szkoła Schadewinkel. Areału liczy 1703.48 mr. magd., 1868 r. 21 bud., między temi 7 dm., 92 mk., 56 katol., 36 ewang. *Kś. Fr.*

Małe pustkowie, niem. *See Maly*, pow. bytowski (Kętrz.).

Małeraczki, wś, pow. suwalski, gm. Koniecbór (ob.), par. Raczki, odl. 15 w. od Suwałk, mają 33 dm., 261 mk.

Małe sanki, wś włośc., pow. wileński, 5 okr. adm., o 40 w. od Wilna, 12 dm., 101 mk. katol. (1866).

Małe siołko, wś rząd., pow. lidzki, 2 okr. adm., o 50 w. od Lidy, 10 dm., 92 mk. katol. (1866).

Małe stopnie, szczyt w Karpatach czarnohorskich, w obr. gm. Żabiego, w pow. kosowskim, na południe od szczytu Skupowej (ob.), 1583 m. wys., pod 42° 29′ wsch. dłg. g. F., a 48° 1′ płn. sz. g., nad źródłami potoków Ludoweci i Kekaczy (ob.); wznies. 1246 m. npm. Stok południowy zowie się Stopniami. Tutaj wytryskuje pot. Czarny, dopływ Probiny.

Małeszyce, ob. *Małyszyce.*

Małe Wilkucice, kol., pow. brzeziński, gm. Ciosny, par. Budziszewice. Ma 15 dm., 121 mk., 264 mr. ziemi.

Małe-Zalesie, folw., ob. *Górka*, domin., 6.

Małęczyn, wś i folw., pow. radomski, gm. Kuczki, par. Radom, odl. 8 w. od Radomia, ma 35 dm., 269 mk., 960 mr. ziemi dworsk., 404 mr. włośc., młyn wodny. Wspomina ją Długosz (III, 264). Według Tow. Kred. Ziems. folw. M.-Stary, z wsią M. i Kiedrzyn, rozl. mr. 396: grunta orne i ogr. mr. 337, łąk mr. 16, pastw. mr. 20, lasu mr. 6, nieuż. i place mr. 17, bud. z drzewa 12; w r. 1883 od dóbr tych oddzielono mr. 451 pod nazwą Małęczyn Nowy. Wś M. osad 54, z grun. mr. 227; wś Kiedrzyn os. 23, z grun. mr. 319. *Br. Ch.*

Małgorzacin, folw., pow. włodawski, gm. Horodyszcze, par. Wisznice. Ma 3 dm., 921 mr. Według Tow. Kred. Ziems. folw. M., od rzeki Bugu w. 10, rozl. mr. 877: grunta orne i ogr. mr. 364, łąk mr. 268, lasu mr. 187, zarośli mr. 42, nieuż. i place mr. 15, bud. mur. 1, z drzewa 5. Folw. ten w r. 1870 oddzielony od dóbr Wisznice. *Br. Ch.*

Małgorzatów 1.) kol., pow. rawski, gm. i par. Boguszyce, ma 21 dm., 177 mk., 363 mr. ziemi. 2.) **M.**, folw., ob. *Łukom.*

Małgorzaty, wś, pow. sejneński, gm. Kudrany, par. Sereje, odl. 44 w. od Sejn, ma 15 dm., 127 mk.

Małgorzaty Św. (*Góra*), ob. *Góra Św.Małgorzaty*.

Małgów, A.B.C.D. E., wsie i folw., pow. turecki, gm. Skarzyn, par. Lisków, odl. od Turku w. 16; lit. A. dm. 3, lit. B. dm. 9, lit. C. dm. 4, lit. D. dm. 12 i lit. E. dm. 2; mieszkańców w ogóle 257 głów; folw. dm. 7, mieszk. 66. W 1827 r. 16 dm., 158 mk. Dobra M. z lasem do dóbr tych należącym, w skład których wchodzi kolonia Józefów razem z lasem na Józefowie i lasem Madalińskim zwanym, tudzież nomenklaturami: Tencery, Dębniałki i Łuby, rozl. mr. 892: grunta orne i ogr. mr. 577, łąk mr. 118, pastw. mr. 18, lasu mr. 150, nieuż. i place mr. 32, bud. z drzewa 21.

Małgów 1.) wś i gm., pow. krotoszyński, 2 miejsc.: a) M., wś, b) Wziąchów, wś; 30 dm., 194 mk., 14 ew., 180 kat., 36 analf. Poczta i tel. w Pogorzeli o 5 kil., st. kol. żel. w Koźminie o 12 kil. 2.) **M.**, dom. tamże, 2068 mr. rozl., 2 miejsc.: a) M., dom., b) Staw, folw.; 7 dm., 160 mk., 6 ew., 154 kat., 21 analf. Należy do dóbr Borzęciczek. *M. St.*

Małgużew, wś i dobra, pow. szawelski, okr. polic. 3 janiski, gm. i par. krukowska. Hr. Karol Keyserlingk ma tu około 50 włók ziemi.

Małka, malutka rzeczka w pow. borysowskim, ma początek z pod wzgórz w okolicy mka Pleszczenice; płynąc ciągle w kierunku zachodnim około wiorst paru, wpada pod Rudnią do Dźwinosy, dopływu Wilii. Por. *Gromnica*. *Al. Jel.*

Małki 1.) wś, pow. tomaszowski, gm. i par. Tomaszów. 2.) **M.**, wś, pow. makowski, gm. Sielc, par. Rożan. W 1827 r. 9 dm., 48 mk. Jest tu urząd gminny. Wś w części zamieszkana przez drobną szlachtę.

Małki, por. *Malki*.

Małki, część Dworzec, pow. żółkiewski.

Małki, niem. *Malken* al. *Malkau* (dok. *Malkow* (1340) *Malk* (1322), wś nad bitym traktem toruńsko-brodnickim, niedaleko granicy polskiej, pow. brodnicki, st. p. Brodnica, paraf. katol. Wrock, $^3/_4$ mili odl. paraf. ewang. Kawki; w miejscu jest tylko szkoła ewang., do niej uczęszczają i dzieci katol., którym nauczyciel z Cieszyna udziela nauki w religii kat. Obszar ziemi wynosi 1829.94 mr.; 1867 r. było tu 61 budynków, między temi 32 mieszkalnych, mieszk. było 284, ewang. 217, kat. 67. Według ksiąg szkodowych przez krzyżaków spisanych poniosły M. r. 1414 w ogóle 800 marek szkody, bo cała wieś została spalona. R. 1322 nadaje Otto Bonsdorf, komtur kowalewski, Konradowi z Kornic, sołtysowi w Małkach, 41 włók tamże celem pierwszej lokacyi na prawie chełm., z nich przypadają 4 włóki ziemiańskie i trzeci grosz sądowy sołtysowi; braciom jego zaś Mikołajowi i Marcinowi nadaje komtur 6 włók ziemiańskich, z tym warunkiem jednak, aby jemu i komandoryi kowalewskiej według prawa pols. służyli. Wieś ta od dawna istniała, ale była spustoszona (Ob. Kętrz.: O ludn. pol. w Prusiech, str. 66). R. 1340 otrzymuje M. Clauko de Jura, t. j. Klawko (Kleofas) z Jaworza na prawie chełm. (tamże, str. 123). Roku 1434 nadaje Paweł v. Russdorf Mikołajowi Salendorf dla zasług jego 20 włók w **M.** w obwodzie lipińskim na prawie chełm., tak, że gdyby zakon po jego śmierci miał cofnąć ten list nadawczy, winien spadkobiercom zapłacić 200 grzywien. Nadaje mu też zakon wielkie i małe sądownictwo, wyjąwszy drożne, za to ma służyć na koniu w zbroi i płacić 1 funt wosku i fen. koloński rocznie. Datum Stuhm. Po r. 1415 zawierają M. 34 włók, z których czynszują 17 kojców od włóki, 14 włók było osadzonych, 20 pustych. Karczmarz płacił 15 skojców. Por. *Kiszewa*. *Kś. Fr.*

Małkiń 1.) ob. *Makosieje*. 2.) **M.**-*Nowy*, ob. *Woszczele*.

Małkiń, niem. *Malkiehn-Fluss*, strumyk w pow. łeckim, w dok. często wzmiankowany; nad nim leżą wsie Małkiń al. Makosieje, Sypitki, Kucze i Stacze; wypływa z jez. Selmętno i uchodzi do jez. Stacze, odnogi znaczniejszego jez. rajgrodzkiego, leżącego po większej części już w Polsce. Por. *Ełk*, rz. *Kś. Fr.*

Małkiń, niem. *Malkiehnen-See*, małe jezioro w pow. łeckim, nad którem leżą wsie Małkiny i Woszczele al. Nowy M.

Małkinia, *Małkynia Dolna* i *M. Górna*, wś, pow. ostrowski, gm. Orło, par. Brok. Jest tu stacya dr. żel. warsz.-peters., odl. 78 w. od Warszawy. W 1827 r. M.-Dolna, wś rząd., miała 10 dm., 66 mk. i M.-Górna, wś rząd., 46 dm., 315 mk.; obecnie M. obie mają 62 dm., 420 mk., st. poczt., trzy wiatraki. Obie wsie wchodziły w skład dóbr bisk. płockich; po zabraniu tychże na rzecz skarbu, weszły w skład dóbr narodowych Brok. Przywilejem z 1751 r. wydanym na imię włościan Andrzeja i Michała Skoniecznego, Wojciecha Błażka, Jana Zyska, Pawła Druży i t. d. przez bisk. płock. wsie Małkynia Górna i Dolna, Błędnica, Kuskowizna, Siemiężne i inne okoliczne otrzymują prawo wybierania wójtów, sprzedawania własności, krudunku boru na łąki i grunta, wyrabiania barci, polowania, wyboru ssty bartnego, za co nawzajem były obowiązane opłacać 48 złp. czynszu z włóki. Rozbiór kraju stosunki te zmienił; włościanie postradali przywileje, pomimo, iż dość energicznie się o takowych utrzymanie upominali (skarga zbiorowa z 1817 o niedotrzymanie przywilejów i t. d.). M.-Dolna i Górna, z lasami i z polami wsi

Przewóz, Klukowo i Borowe, podług pomiaru Tamm'a z 1804, zawierały 6458 mr. W 1819 r. wysiew w Górnej M. wynosił 122 kor. jarz. i tyleż ozim., zbierano 106 fur siana; w Dolnej wynosił $9^1/_2$ kor. jarz. i tyleż ozim., zbierano 4 fur siana. Znajdowało się wtedy w Górnej M. na 37 osadach 43 gospodarzy, opłacających czynszu za grunta i łąki bartne 1819 złp. 24 gr., hyberny 151 złp., dzies. dwors. 151 złp., 23 wyrobników, zdun., szynk; razem 48 dm., 51 mk. W 1850 r. 43 osad roln., 4 ogrod. W Dolnej M. w 1819 r. znajdujemy: 3 czynszowników, opłacających 128 złp. 27 gr. czynszu, 11 złp. 15 gr. hyberny, 11 złp. dziesięciny do dworu; 3 chałupników z ogrodami, opłacających 34 złp. 6 gr. czynszu, chałupnik, szynk, razem 9 dm., 48 mieszkańców. W 1850 roku 3 osad roln., 5 ogrodn. W 1851—52 urządzone obiedwie wsie kolonialnie; przytem obie Małkynie, Górną i Dolną, połączono w jednę całość. Na 1415 mr. 155 pręt. utworzono 46 osad roln., 9 ogrodniczych, kowalską, karczemną, leśną i szkołę. Czynsz przed upływem lat wolnych ustanowiono na 433 rs. 40 kop.; po ich upływie 486 rs. 91 kop. W 1819 r. obie M. dawały po $2^1/_2$ złp. z osady na utrzymanie szkółki przy probostwie w Broku, ale z powodu odległości nie mogły posyłać dzieci do szkoły; prosiły więc o pozwolenie otworzenia szkółki w Górnej M. Nazwa litewska M. odpowiada polskiej *Drwały*. *Lud. Krz.*

Małkiny, niem. *Malkiehnen* (dok. *Melkinsken*, *Malkinsken*), wś nad jeziorem tejże nazwy, pow. łecki, st. p. Grabnik, 1857 r. 105 mk., w miejscu jest młyn konny. R. 1473 nadaje Walter Kiekierzyc, wójt łecki, Andrzejowi na prawie magdeburskiem 8 włók wolnych od czynszu i tłoki nad jeziorem małkińskiem z obowiązkiem $^1/_2$ służby (Ob. Kętrz.: O ludn. pols. w Prusiech, str. 451). *Ks. Fr.*

Małków 1.) wś, pow. nowomiński, gm. Dębe Wielkie, par. Pustelnik. W 1827 r. 4 dm., 23 mk. Por. *Krubki*. 2.) **M.**-*Nowy* i *M.-Cielecki*, wś i folw. nad rz. Wartą, pow. turecki, gm. Bartochów, par. Warta (Łaski, Lib. ben. I, 410, 439), odl. od Turku w. 40; M.-Nowy dm. 27, mk. 151; M.-Cielecki wś 15 dm., 146 mk., folw. 6 dm., 176 mk. W 1827 r. 29 dm., 279 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. M.-Cielecki z attyn. Zmyślona i Rekrucka (wsiami: M.-Cielecki, M.-Nowy, Duszniki), rozl. mr. 1353: grunta orne i ogr. mr. 834, łąk mr. 332, pastw. mr. 146, wody mr. 23, nieuż. i place mr. 18, bud. mur. 14, z drzewa 8; płodozmian 8-polowy. Gorzelnia, dwa wiatraki, pokłady torfu, rzeka Warta przepływa. Wś M.-Cielecki os. 22, z grun. mr. 163; wś M.-nowy os. 26, z grun. mr. 135; wś Duszniki os. 56, z grun. mr. 291. 3.) **M.**, wś, pow. chełmski, gm. Cyców, par. Wereszczyn. 4.) **M.**, wś i folw. n. rz. Bukową, pow. hrubieszowski, par. i gm. Kryłów (ob.). Jest tu cerkiew dla ludności rusińskiej, dawniej filialna do Szychowic, unicka i szkoła początk. 1-kl. ogólna. Gorzelnia z produkcyą na 18980 rs. i browar za 890 rs. produkujący. *Br. Ch.*

Małków, niwa w płd.-zach. stronie Przyłbic, pow. jaworowski.

Małkowice 1.) po rus. *Małkowyczi*, dok. *Maleczkowice*, wś w pow. gródeckim, 5 kil. na płd. wsch. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Gródku. Na płn. leżą Artyszczów i Kiernica, na płd. wsch. Lubień Wielki, na płd. zach. Lubień Wielki i Czerlany. Płd. zach. granicę tworzą dwa stawy, utworzone przez Wereszycę, a mianowicie: staw Czerlański i Lubieński (ob.). Na przestrzeni przeszło kilometrowej, oddzielającej oba te stawy, płynie Wereszyca dwoma ramionami, z których jedno przerzyna obszar Małkowic. Na lew. brzegu tego ramienia i na wsch. b. stawu Lubieńskiego leżą zabudowania wiejskie. Na wsch. wznosi się Łysa góra (al. Małkowice) do 301 m. (znak triang.). W środku wsi jest źródło wody siarczanej, używanej często przez włościan. Własn. więk. (bar. Brunickiego) ma roli or. 55, łąk i ogr. 11, past. 2 mr.; własn. mn. roli or. 765, łąk i ogr. 196, past. 217 mr. Gleba przeważnie piaskowa, pod spodem kamienista, sprzyja głównie uprawie ogórków. Mórg pola wydaje 3 kopy zboża. W r. 1880 było 969 mk. w gm., 11 na obsz. dwors. (10 obrz. rz.-kat., reszta gr.-kat.). Par. rzym.-kat. w Gródku, gr.-kat. w miejscu, dek. gródecki, archidyec. lwowska. Do parafii tej należą Artyszczów i Czerlany. Ludność trudni się głównie uprawą roli i rybółówstwem w rybnej Wereszycy. Ogórkami prowadzą rozległy handel, wywożąc je do Gródka, Komarna, Szczérca i Lwowa. Podczas kiedy w całej okolicy lud mówi *buty*, *bul*, wymawiają Małkowiczanie: *byty*, *byl*, a sąsiadów swoich zwą *Bułakami*. We wsi jest szkoła etat. 1-kl. i cerkiew drewniana. Cerkiew tę postawiono na mocy hramoty Władysława IV z 31 maja 1636 r., którą on potwierdził nadanie Władysława z Mirowa, margrabiego Myszkowskiego, starosty gródeckiego, i pozwolił wystawić gromadzie nową cerkiew w miejsce starej, przez Tatarów zburzonej. Cerkiew odnowiono i poświęcono 10 czerwca 1722 r., a r. 1788 ozdobiono wewnątrz i zaopatrzono w ikonostas. Za czasów polskich należała wieś do dóbr koronnych w ststwie gródeckiem. Dnia 28 listop. r. 1408 nadaje Władysław Jagiełło Maternie, mieszczaninowi gródeckiemu, sołtystwo we wsiach Małkowicach i Czerlanach i osadza je na prawie średzkiem (A. G. Z. X, 17). Dnia 28 stycz. r. 1463 pozwala Kazimierz Jagiellończyk Krzysztofowi de Sancto Romulo, lwowskiemu poborcy

cel, żupnikowi drohobyckiemu, wykupić z rąk Slabossia wsie Kiernice, Małkowice, Czerlany i Kąty (ib. 88). D. 15 kwiet. r. 1492 nadaje Kazimierz Jagiellończyk Dersławowi Wilczkowi z Lubienia brzegi i groblę we wsiach Czerlany, Czuczenosy i Małkowice z prawem rybołówstwa i obowiązkiem utrzymania grobli (ib. 137). Dnia 30 maja r. 1529 Zygmunt I, rozstrzygając spór między Stanisławem z Pilczy a Janem Wilczkiem z Lubienia, stolnikiem lwowskim, o wsie królewskie Malkowice, Krynicę, Czerlany i Czuczenosy, nadaje je jako dzierżawę Wilczkowi i jego potomkom (Archiw. Bernard. we Lwowie C. t. 14, str. 261). D. 17 paźdz. r. 1533 poleca Zygmunt I Ottonowi z Chodcza i Pawłowi Tarle sprawę Jana Wilczka o zrzeczenie się sołtystwa w Małkowicach i Czerlanach na rzecz króla (ib. C. t. 14, str. 253). Lustracya z r. 1570 (rkp. Ossol. № 2834, str. 248) podaje następujące szczegóły: „W tej wsi jest ludzi, różno osadzonych na łanach 11, 22. Z każdego czynszu dają po gr. 18, owsa po jednej kłodzie, kapłonów po 2. Gromada z obszaru robi; płaci ogółem zł. 6. Zagrodnik, który nowo osiadł na piasecznym, daje czynszu na rok z pustych ról z ćwierci zł. 3 gr. 15. Pop ruski z cerkwi i roli płaci zł. 2. Z karczmy czynszu corocznego na rok przychodzi zł. 10 gr. 4. Suma prowentu zł. 40 gr. 15“. W lustracyi z r. 1662 (ib. str. 232) czytamy: „Ta wieś zdawna zasiadła na łanach 9. Poddanych przed wojną było 23. Teraz poddanych, którzy na ćwierciach siedzą, jest 8. Czynszu z ćwierci dają po 5 gr., fecit 1 zł. 10 gr. Owsa z ćwierci łanu dawać winni po półłanków 2, więc półłanków 16 po gr. 15 fecit zł. 8. Gęsi z dwóch ćwierci przychodzi 4 po gr. 10, fecit 1 zł. gr. 10. Kurę z ćwierci jednę, przychodzi kur 8 po gr. 3, fecit 24 gr. Robić powinni z ćwierci po 2 dni w tydzień od południa. Drugich zagrodnictw, którzy na zagrodach siedzą, jest 7, dają po gr. 4, fecit gr. 28. Wybrańców w tej wsi było juxta lustrationem A. 1627 na półłanach 2. Tych teraz nie masz. Hajduczyzny gromada daje zł. 2. Pop z cerkwi zł. 2. Karczma tu była, do której rola należała; dawano z niej na rok zł. 24; teraz jej nie masz i piwa nie szynkują. Suma prowentu z tej wsi zł. 17 gr. 22“. Podanie mówi, że w czasie napadów tatarkich zniszczono tę wieś całkowicie. Uszedł tylko jeden mieszkaniec nazwiskiem Mucha i schronił się w zaroślach. Gdy tenże po oddaleniu się nieprzyjaciół wyszedł z ukrycia, znalazł tylko jednę chatę niezniszczoną, a w niej zastał niewiastę tatarską, z którą się połączył. Ród jego istnieje do dzisiaj, a całą budową swoją przypomina typ mongolski. Według lustracyi z r. 1765 wynosiła prowizya tej wsi 1895 zł., z czego kwarta 473 zł. 22½ gr. Przy licytacyi z r. 1826 nabył wieś tę wraz z Artasowem, Brünnsdorfem i Vorderbergiem Karol Müller de Neckersfeld za 26,740 zł. m. k. Na wsch. kończynie wsi, na moczarach między stawem Lubieńskim a Małkowicami, był niegdyś zamek, przez Humienieckich wzniesiony dla obrony przeciw napadom tatarskim, obwiedziony głębokim rowem, istniejącym dotąd, napełnionym wodą z Wereszycy. W czasie napadu (około r. 1629 ?) spuścili Tatarzy wodę, zamek zajęli i zniszczyli. Dziś pozostały tylko fundamenta jako ślad zamku. Na granicy wsi płn. wsch. wznosi się 12 stóp wysoki, z ciosowego kamienia wykonany nagrobek hr. Kalinowskiego, zmarłego tutaj na cholerę w r. 1832. Krótki opis M. podało ruskie Słowo, Lwów, 1875, № 57. 2.) **M.**, wś w pow. przemyskim, 10 kil. na płn. wsch. od sądu powiat. w Przemyślu, tuż na płn. od urzędu poczt., st. kolej. i telegr. w Żurawicy. Na wsch. leżą Walawa i Wyszatyce, na płd. Żurawica, na płd. zach. Duńkowiczki, na zach. Orzechowce i Hnatkowice, na płn. zach. Drohojów, na płn. Sośnica (w pow. jarosławskim). Wody z całego obszaru płyną małemi strugami na wschód do Sanu. Zabudowania wiejskie leżą w środku obszaru (213 m.). Część wsi zwie się Chałupkami. Własn. więk. (Jadwigi ks. Sapieżyny) ma roli or. 463, łąk i ogr. 31, past. 69 mr.; własn. mn. roli or. 679, łąk i ogr. 84, past. 170 mr. Gleba wyborna. W r. 1880 było 798 mk. w gm., 35 na obsz. dwor. (32 obrz. rzym.-katol.). Par. rzym.-katol. w Żurawicy, gr.-kat. w miejscu, dek. przemyski. Do parafii należą Duńkowiczki. We wsi jest cerkiew i szkoła etat. 1-kl. Dawniej należała ta wieś do biskupstwa przemyskiego gr. W r. 1596 nadał ją Zygmunt III Dunikowskiemu, wbrew protestom biskupa Kopystyńskiego, w zamian za wieś Rudniki. W ten sposób przeszła wieś w ręce świeckie, z których już nie wyszła. (Czacki o litewskich i polskich prawach t. I, str. 2935. Volumina legum t. II, str. 1221 i 1606; t. VI, str. 645). 3.) **M.** (al. *Małchowice*, po rus. *Małkowyczi*), wś w pow. przemyskim, 10 kil. na płn. wsch. od Przemyśla, 5 kil. na płn. wsch. od sądu pow., urzędu poczt., st. kolej. i telegr. w Niżankowicach. Na płn. leżą Hermanowice, na wsch. Wielunice, na płd. Niżankowice i Zabłotce, na zach. Kupiatycze. Wody z całego obszaru uprowadza mała struga na płn. do Wiaru. Przez wieś idzie gościniec z Przemyśla do Chyrowa i kolej galicyjsko-węgierska. Własn. więk. (funduszu religijnego) ma roli or. 250, łąk i ogr. 3, past. 9 mr.; własn. mn. roli or. 212, łąk i ogr. 18, past. 18 mr. W r. 1880 było 228 mk. w gm., 10 na obsz. dwor. (24 obrz. rz.-kat., reszta gr.-kat.). Par. rz.-kat. w Niżankowicach, gr.-kat. w Hermanowicach. We wsi jest cerkiew.

Małkowice, ob. *Malkowice* i *Dobierzów*.

Małkowicze, wieś, pow. wołkowyski, na płn.-wschód od m. Piaski.

Małkowicze, wś, pow. piński, ob. *Malkowicze*.

Małkowo, okolica szlachecka w pow. bobrujskim, w okr. polic. hłuskim, nieopodal lichej drożyny wiodącej ze wsi Choromcy do wsi Sławkowicz; osad 12, miejscowość odludna, poleska, grunta lekkie. *A. Jelski*.

Małkowo, niem. *Mahlkau*, ob. *Malkowy*.

Małksa, niem. *Malxe*, strumień na dolnych Łużycach, wypływa niedaleko Barszcza, płynie ku płn.-zach. koło Picnia, zwraca się potem na zach. i poniżej wsi Prjawoz (Fehrow) wpada do Szprewji. *A. J. P.*

Małkynia, ob. *Małkinia*.

Małmuta, ob. *Malmuta* i *Łubań*.

Małmyhy, wś w pow. wilejskim, nad Wilią, na praw. brz. między Sosenką a Wilejką, o 111 w. od źródeł Wilii, o 10 w. od m. Wilejki, przy byłej drodze pocztowej borysowskiej, 17 dm., 152 mk. Własność Tukałły (1866).

Małniany, wś, pow. rossieński, par. pogromoncka.

Małniw, ob. *Małnów*.

Małnoniszki, wś, pow. rossieński, par. retowska.

Małnów al. *Korsówka*, dobra, pow. lucyński, własność dawna Szadurskich, dziś Juliusza von der Ropp, 10,410 dzies. obszaru; tu jest kościół pod wez. Jezusa Chrystusa i N. Maryi P. Rożańcowej 1762 r. fundacyi Franciszka Xawerego Szadurskiego; parafian 3839 dusz. Por. *Kołup*.

Małnów (po rus. *Małniw*), wś w pow. mościskim, 14 kil. na płn. zach. od sądu powiat. i st. kolej. w Mościskach, 9 kil. na płd. zach. od urzędu poczt. w Krakowcu. Na wsch. leży Małnowska Wola, na płd. Sokola i Czerniawa, na płd. zach. Starzawa, na zach. Kalników, na płn. Wola Gnojnicka (w pow. jaworowskim). Płd. zach. część obszaru przepływa Wisznia, dopływ Sanu, od płd. wsch. z Czerniawy, na płn. wsch. do Kalnikowa. W obrębie wsi przyjmuje Wisznia od praw. brz. pot. Litowiska, nastający w płd. wsch. stronie wsi, a płynący zrazu na płd. zach., potem na płd. a w końcu znowu na płd. zach., i pot. bezimienny, nadpływający od wsch. z Małnowskiej Woli, a płynący na zach., przy końcu biegu zaś na płd. zach. W dolinie tego ostatniego potoku leżą zabudowania wiejskie, bliżej granicy wsch., a na płd. zach. od nich części wsi: Dubinki (al. Dębinka, Dubyna), Horbki (al. Jacyki na Horbkach), Mełeszki z folw., Rzeczka (po rus. Riczka), Zahorby. W stronie płn. wznosi się wzgórze Łukowa (250 m., znak triang.). Jest to najwyższy punkt we wsi. Stąd ku płd. i zach. opada obszar tak, że wznosi się od 219 do 209 m. Przez wś idzie droga wiodąca z Krakowca do Przemyśla. Własn. więk. (Pawlikowskiego) ma roli or. 48, łąk i ogr. 135, past. 63, lasu 465 mr.; własn. mn. roli or. 2427, łąk i ogr. 770, past. 994, lasu 138 mr. W r. 1880 było 1763 mk. w gm. (obrz. gr.-kat. z wyjątkiem kilku rzym.-kat.). Par. rzym.-kat. w Mościskach, gr.-kat. w miejscu, dek. mościski, dyec. przemyska. We wsi jest cerkiew i szkoła etat. 1-kl. Pamiętnik Szczepłocki wspomina na str. 36 o monasterze bazyliańskim, który tu istniał dawniej. Za czasów polskich należała wś do dóbr kor., do starostwa mościskiego. *Lu. Dz.*

Małnowo, ob. *Małnów*, pow. lucyński.

Małnowska Wola (al. *Małnówka*, po rus. *Małniwska Wola*), wś w pow. mościskim, 14 kil. na płn. od sądu powiat. i st. kolej. w Mościskach, 7 kil. na płd. od urzędu poczt. w Krakowcu. Na zach. leży Małnów, na płd. Sokola, na wsch. Sarny, na płn. Wola Gnojnicka (dwie ostatnie miejscowości w pow. jaworowskim). Wody płyną na płd. zach., do Małnowa, małą strugą, środkiem obszaru. Wś składa się z części: Bajdały, Bożaki, Koniec, Kupiaki (al. Kopiaki), Lasowce (al. Nalesie), Martyny, Olszyna i Petyki. Należą tu prócz tego folwarki: Kasperszczyzna i Obszar. Własn. więk. (Pawlikowskiego) ma roli or. 645, łąk i ogr. 113, past. 38, lasu 205 mr.; wł. mn. roli or. 1074, łąk i ogr. 226, past. 274, lasu 53 mr. W r. 1880 było 1002 mk. w gm., 52 na obsz. dwor. (obrz. gr.-kat. z wyjątkiem 46 obrz. rzym.-kat.). Par. rzym.-kat. w Mościskach, gr. kat. w miejscu, dek. mościski, dyec. przemyska. Do par. tej należy Wola Sarnowska (część wsi Sarny). We wsi jest cerkiew drewniana i szkoła etat. 1-kl. Za czasów polskich należała wś do dóbr koronnych, do ststwa mościskiego. Według inwent. z r. 1768 było wójtostwo tej wsi w posiadaniu Jana Klemensa Branickiego i Izabeli z Poniatowskich, z prowizyą 986 złp. 8 gr., z czego kwarta 246 złp. 17 gr.; oddane w r. 1787 jako częściowy ekwiwalent za Nadwórnę. *Lu. Dz.*

Małnupele, wś, pow. rossieński, par. kielmeńska.

Małoarchangielsk, m. pow. w gub. orłowskiej, nad rz. Kulikowy Rżewiec, 1051 w. od Petersburga a 95 od m. gubern. odległe, 3715 mk., st. poczt.

Małobądź 1.) wś, pow. olkuski, gm. i par. Bolesław. W 1827 r. 21 dm., 180 mk. 2.) **M.**, wś i folw. nad rz. Czarną-Przemszą, pow. będziński, gm. Gzichów, par. Będzin. Ma 56 dm., 400 mk., 516 m. ziemi włośc., 100 mr. folw. (należy do dóbr Gzichów) i 16 mr. młyn. Jest tu olejarnia z produkcyą na 51,600 rs. i młyn amerykański z prod. na 57,000 rs. W XV w.

M. dziedzictwo Mikołaja Siestrzenieca h. Kornicz (Dług. II, 190.

Małocentów, ob. *Malacentów*.

Małochlebówka, karczma przy Woli nędzińskiej, w pow. tarnowskim, należąca do obszaru dwors. w Gumniskach. *Br. G.*

Małochów, wś, pow. włoszczowski, gm. Irządze, par. Nakło, w stronie południowej powiatu, o 5 w. od Szczekocin, o 10 od Lelowa, niedaleko traktu lelowsko-szczekocińskiego, ma 12 dm., 122 mk., 80 mr. ziemi włośc., w tem 75 roli ornej, 4 łąk. Folw. należy do dóbr Siedliska. Gleba miejscami glinkowata, miejscami iłowata, urodzajna. *Dr. E. B.*

Małochwiej, wś, pow. krasnostawski, gm. i par. Krasnystaw, ma szkołę pocz. 1-kl. ogólną. W 1827 r. było tu 31 dm., 207 mk., wieś rządowa.

Małocice, wś i folw., pow. warszawski, gm. Cząstków, par. Łomna. Leży na lewo od drogi bitej z Warszawy do Modlina, o 3 w. od Wisły. Jest tu owczarnia posiadająca 900 sztuk owiec negretti. W 1827 r. par. Kazuń (ob.), 32 dm., 226 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. M. z nomenklaturą Jawólka (wsiami: M., Czosnów i Wólka Czosnowska) podług wiadomości z r. 1866 rozległy mr. 1214: grunta orne i ogrody mr. 462, łąk mr. 96, past. mr. 161, zarośli mr. 119, nieuż. i place mr. 373. Wś M. os. 31, z grun. mr. 261; wś Czosnów os. 7, z grun. mr. 84; wś Wólka Czosnowska os. 17, z grun. mr. 83. *Br. Ch.*

Małociechowo, niem. *Maleszechowo* (dok. krzyż. *Malczkaw*), wś, pow. świecki, st. p. i par. kat. Gruczno $1/_2$ mili odległe, par. ewan. Bukowiec; szkoła ewang. w miejscu; do niej uczęszczają i katol. dzieci. Ma 2157·68 magd. mr. arealu; 1868 r. było tu 106 budynków, między tymi 74 mieszkalnych; 478 mk., 169 ew., 294 kat. Za czasów krzyżackich było M. majątkiem rycerskim. Według taryfy poborowej na symplę wyrachowanej z r. 1717 płaciło M. z częściami 18 groszy. *Ks. Fr.*

Małocin, wś włośc., pow. mławski, gm. Mostowo, par. Szreńsk, odl. o 27 w. od Mławy, ma 15 dm., 117 mk., 685 mr. gruntu, 10 nieuż. W 1827 r. 9 dm., 53 mk.

Małocin, niem. *Waltershausen*, nad rz. Rokitką, wś i dom., pow. wyrzyski; dom. ma 1820 mr. rozl.; 15 dm., 178 mk.; 100 ew., 78 kat., 51 analf. Poczta, tel., st. kol. żel. w Nakle o 7 kil. *M. St.*

Małodusze, ob. *Maladusz*.

Małogórka, ob. *Górki*, str. 714.

Małogórne, kol. nad rz. Bzurą, pow. łęczycki, gm. Chociszew (Łaski, Lib. ben. II, 356), par. Parzęczew, odl. od Łęczycy w. 18, dm. 6, mk. 212. Przy M. są nomenklatury: Wydrzyłów i Psiatoń, obie nad rz. Bzurą. Por. *Krzepocin*.

Małogoszcz, osada miejska, przedtem mko, pow. jędrzejowski, gm. i par. Małogoszcz (Łaski, Lib. ben. I, 557, 581—97; II, 316). Leży w górzystej okolicy, na pochyłości wzgórza, przy drodze z Chęcin do Włoszczowy, odl. 14 w. od Chęcin, 28 w. od Kielc, 22 w. od Włoszczowy a 189 w. od Warszawy, nad rz. Lasociną. Posiada kościół parafialny murowany, szkołę począt., urząd gm., st. poczt., dom schronienia dla kalek, kopalnię białego kamienia (ikrowiec) na gruntach miejskich, browar. W 1827 r. było tu 155 dm. i 1009 mk.; w 1860 r. 231 dm. i 1160 mk. Początkiem osady był tu gród obronny, mieszczący się pierwotnie na przyległej górze Bochyniu. Gród ten miał swego kasztelana. Osada pierwotna istniała podobno dokoła grodu i dopiero pożar czy zniszczenie przez Tatarów spowodowało przeniesienie jej na obecne miejsce (Kod. dypl. pol. III, pod r. 1153). Prawo niemieckie zaprowadzone dopiero w 1408 r. Kościół tutejszy wzniósł Kazimierz W. w 1342 r. z cegły w stylu ostrołukowym pod wez. Wniebowzięcia N. P. Maryi. Odnowił i rozszerzył go w niektórych częściach ks. Chrostkowski w 1595 r. Tenże ksiądz wzniósł mały kosciołek na cmentarzu na górze zwanej Babinek. Drugi kościół ś. Rozalii istniał poprzednio na placu targowym. Według miejscowej tradycyi Kazimierz W. opasał miasto murem. Za czasów większej zamożności śród rynku wznosił się obszerny murowany ratusz i dokoła ozdobne kamienice mansyonarskie. W 1863 r. pod M. zaszły dość ważne i głośne wtedy walki. O okolicy M. pod względem geologicznym czyt. Pamiętnik fizyogr. III, 181. Starostwo niegrodowe małogoskie w wojew. sandomierskiem, pow. chęcińskim, podług lustracyi z r. 1765 składało się z msta M. z wójtostwem i wsi: Cieśle z folw., Skórków i Leśnice. W r. 1771 posiadał je od r. 1742 Konstanty Szaniawski, który zeń opłacał kwarty złp. 2244 gr. 25, łanowego zaś złp. 600. Na sejmie z 1773—1775 r. stany rzpltej nadały toż ststwo rzeczonemu Szaniawskiemu w posiadanie emfiteutyczne. Dobra rząd. M. podług wiadomości z r. 1838 składają się z folwarków Cieśle i Leśnica, msta M., nomenklatur: Bocheniec, Słomianka, Zaraska, Ostatni, wsi: Cieśle, Leśnica, Skórków; rozległość dominialna ma wynosić mr. 2296, w tem grunta orne mr. 259 i lasu mr. 2037. Leśnictwo M. dzieli się na straże: Korczyn, Gniezdziska, Kurzelew, Jędrzejów. *Br. Ch.*

Małohory al. *Małouhorska*, st. poczt. w pow. kołogrywskim, gub. kostromskiej.

Małojarosławiec, msto pow. w gub. kałuskiej, na praw. wyniosłym brzegu rz. Łuży, 723 w. od Petersburga a 58 od msta gubern. odległe; 5173 mk., st. poczt. Pamiętna krwawą bitwą 24 paźdz. 1812 r. pomiędzy francu-

skiemi a rossyjskiemi wojskami, podczas której msto przechodziło siedm razy z rąk do rąk, poczem nastąpił odwrót Francuzów.

Małojedy *Wysokie*, ob. *Kozły*.

Małokisz (dok.), ob. *Mołokisz*.

Małoklęski, wś nad rz. Naruszewką, pow. płoński, gm. Szumlin, par. Joniec, odl. o 16 w. od Płońska, ma karczmę, 9 dm., 94 mk., 119 mr. gruntu, 3 nieuż.

Małoklincze (dok. z r. 1582), osada ta dziś już nie istnieje; należała do par. kościerskiej, leżała w pow. kościerskim. R. 1582 było tam 6 gburów (coloni), każdy miał mesznego płacić od włóki pół korca żyta i tyleż owsa, ale dla ubóstwa już od 2-ch lat nie uiszczali się z tego obowiązku. (Ks. Rozdrażewskiego).

Małolenie, wś, należąca do dóbr Krupie-Albrychtów.

Małolepszy, pustkowie, pow. ostrzeszowski, 13 dm., 76 mk., należy do gminy i wsi Strzyżewa. *M. Si.*

Małołaryonowska st. poczt. w pow. warnawińskim gub. kostromskiej.

Małołączniak, al. *Małołącki potok*, ob. *Gąsienicowy potok*.

Małołączniak, nazwa jednego ze szczytów w grupie Czerwonych wierchów w paśmie Tatr nowotarskich. Ob. *Czerwone Wierchy*.

Małołąka, ob. *Mała Łąka*.

Małołęka, wś, pow. warszawski, gm. i par. Nieporęt.

Małomierz, wś, folw. i os. karczm., pow. rawski, gm. Rzeczyca, par. Inowłódź (ob.). Leży przy przecięciu się dróg z Rawy do Inowłodza i z Tomaszowa do Nowego Miasta. Ma 160 mk., 21 dm., ziemi włośc. 365 mr. Folw. należy do dóbr Rzeczyca. W 1827 r. wś rząd. 10 dm., 80 mk.

Małomierzyce, wś i os. leś., pow. iłżecki, gm. Krzyżanowice, par. Iłża, odl. 7 w. od Iłży. Ma 80 dm., 557 mk., 1290 mr. ziemi włośc. i 46 mr. ziemi rząd. W 1827 r. wieś rząd., 40 dm., 235 mk. W XV w. własność biskupów krakowskich, ma 40 łanów kmiecych i karczmę. Folwarku nie ma ani zagrodników. (Dług. II, 483). Por. *Iłża*, str. 274.

Małomin, wś, pow. lipnowski, gm. Osiek, par. Tłuchowo, odl. o 18 w. od Lipna. Ma 14 dm., 166 mk., 681 mr. gruntu, 51 nieuż. W tej liczbie 233 mr. ziemi włośc. W 1827 r. 13 dm., 94 mk.

Małomolińce, ob. *Mormolińce*.

Małoniż, wś, pow. tomaszowski, gm. Czerkasy, par. Łaszczów, o pół mili od Łaszczowa (ob.). Ma 34 dm., 322 mk., z nich 202 r. l., ludność rolnicza. Gruntu 396 mr., piasek i popielatka, lasu brak. R. 1827 dm. 26, mk. 216. Niegdyś osobna parafia katolicka.

Małonki, *Małonka*, wś, pow. dzisieński, gm. Ihumenów (zapewne nad rz. M., por. *Dulino* i *Grauże*), dusz 41. Folw. należy do dóbr Zielona łąka, niegdyś Arciszewskich, dziś Boguckich. R. 1866 dm. 21, mk. 225, w tem 15 izr.

Małopana, rz., ob. *Małapanew*.

Małopolanka, ob. *Polanka*, pow. lwowski.

Małopole, wś, pow. radzymiński, gm. Małopole, par. Dąbrówka. W 1827 r. 16 dm., 140 mk. Gmina M. należy do sądu gm. okr. V w Radzyminie, gdzie też st. poczt., ma obszaru 22,278 mr. i 4498 mk. Według Tow. Kred. Ziems. dobra M. składają się z folwarków M. i Dręszew, attynencyi Karpin i Dąbrówka, wsi: M., Karpin, Dręszew i Kołakowo, rozl. wynosi mr. 3209: folw. M. grunta orne i ogr. mr. 504, lasu mr. 1090, nieuż. i place mr. 64, razem mr. 1658, bud. mur. 5, z drzewa 19, płodozmian 9-polowy; folw. Dręszew grunta orne i ogr. mr. 178, łąk mr. 160, pastw. mr. 290, lasu mr. 850, nieuż. i place mr. 73, razem mr. 1551, bud. z drzewa 11; wiatrak; rzeka Bug stanowi granicę północną. Wś M. os. 48, z grun. mr. 383; wś Karpin os. 31, z grun. mr. 250; wś Dręszew os. 35, z grun. mr. 300; wś Dąbrówka os. 32, z grun. mr. 268; wś Kołakowo os. 27, z grun. mr. 546.

Małopolska. I. *Nazwa* nierychło się pojawia, i jednego zawsze obszaru nie obejmuje. Od najdawniejszych czasów ujawnia się przeciwieństwo ziem położonych nad Wartą, Prosną, Obrą i Notecią, wyłącznie u Lachów zwanych Polonia (Polska ziemia), do porzecza górnej Wisły, także przez Lachów zajętych. Lecz na samo to porzecze są różne nazwy. Najprzód Chrobacya. Źródło greckie (Konstanty Porfirogeneta 905 † 959), mówiąc o jakiejś wędrówce słowian (Chrobatów i Serbów) z północy nad Dunaj za cesarza Herakliusza (610 † 641), mieści Białochrobatów za Bagibareją, obok Frangii. Bagibareja ściśle w nazwie odpowiada Bawaryi, która obejmowała i dzisiejsze księstwo austryackie; na wschód Węgry a na północ Czechy miała (Passio S. Colomani, rozdz. 2; Pertz: Monum. Germ. IV, str. 675). Frangia zaś jest nazwą niemieckiego księstwa Frankonii, które wraz z ks. Saksonii stanowiło królestwo niemieckie Ottona (I) Wielkiego († 973). Ten król był zwierzchnikiem Białochrobatów, niechrzconych a spowinowaconych z Węgrami. Powieść ta dobrze odpowiada stosunkom historycznym Czechów, którzy za Wacława I (Świętego), od 928 podbici przez Henryka Ptasznika, cesarza Niemiec, płacili im daninę. Gdy zaś Wacław został zabity (936) przez swego brata Bolesława I, można było tę śmierć poczytać za upadek chrześciaństwa. Bolesław I lat 14 walczył z Ottonem I i musiał jego zwierzchnictwo uznać († 967). Dąbrówka, jego córka, wyszła za Mieszka I, z którym Bolesław II (967—999) mimo swego szwagrostwa miał spory koło 990 r. o zie-

mie nadodrzańskie na Szląsku. Tenże Bolesław II władał Krakowem aż po Tatry, co nasz Bolesław I Chrobry dopiero zdobył na Bolesławie III 999 r. Tym sposobem Chorwacya biała Konstantyna Porfirogeneta obejmować może Czechów, istotnie 950 już podbitych, i krakowskie do 999 r. im uległe. W opisie angielskiego króla Alfreda (871—901) czytamy, że na wschód Bawarów, koło Regensburga siedzących, są Czesi; od tych na wschód Morawianie. Od Morawian na wsch. Wiślanie (Vislaland), zaś na północny wschód są Dalemińce (o 2 mile od Elby z m. Strelą, Zehren pod Meissen) a od Dalemińców Chorwaci (Choriti), graniczący na północ z krajem dziewic (Mägdhaland), za którym znowu na północ Sarmacya aż do gór Ryfejskich rozciąga się. Oczywiście trzeba przypuszczać, że Białochrobacya greka i Chrobaci anglosasa jednę i tęż samą ludność i ziemię oznaczają. Ponieważ zaś Białoserbi, wedle tegoż Konstant. Porfir. (roz. 32), mieszkają za Węgrami (t. j. za Karpatami) w okolicy zwanej Bojki (dziś ród Bojków na wierzchowinie Dniestru, Stryja, Oporu i Świecy), obok Białochrobatów i Frangii, i od tychże Serbów pochodzą Zachlumianie nadadryatyccy, przybyli (roz. 33 Konst. Profir.) pod wodzą Michała syna Wyszewita z nad rzeki Wisły zwanej Ditzike (zamiast Nidzica czy Nida?); łatwo wywnioskować, że tak Białochrobacya jak Białoserbia przysiadły u stóp Karpat, czyli Chrebtów. Zna ich i kronikarz ruski Nestor, wymieniając Białochrobatów z Serbami i Chorątanami, obok Czechów i Morawców, w rozkładzie geograficznym (roz. 3) i pod r. 993 (6501) „Szedł Włodzimierz na Chorwatów" z przeciwnej strony, niż Suła rz., skąd Pieczyngi nań naszli—mieszkających. W 992 wedle roczników niemieckich, Bolesławowi I naszemu „groziła wielka wojna od Rusinów," co o tyle się zgadza z poprzednią wieścią, że Chrobaci wojowani przez Włodzimierza W. nie siedzieli w Chrobrego państwie, lecz nad granicą, i stąd tylko mu wojna „groziła". Do czasu tych wojen Włodzimierza z Chrobatami należy powieść Nestora (Monumenta Bielowskiego, I, 626, por. 558, 607), że Radymicze siedzący nad Sożą i Wętycze nad Oką przyszli od Lachów i są Lachami. Pierwsi zaś przez wojewodę Włodzimierza W. (984 r.) Wilczychwosta zostali pobici przy rzece Pieszczanie, skąd poszło przysłowie: Pieszczańcy (Piasek) przed Wilczymchwostem (ogonem) uciekają. W pobliżu Sanu i Sandomierza jest Radymno, skąd mógł Włodzimierz jeńców nad Sożę (w województwie mścisławskiem) przeprowadzić, a nazwa Pieszczan (pomijając fakt shistorycznienia zwykłego faktu, że „piasek wzbija się od ogona zwierzęcego") tłumaczy się nazwą rz. Pieszczany w XI w., która jako Piszczel płynęła przez sandomierskie przedmieście Kobiernik w XV w., a w XIX w. jako strumień bezimienny płynie przez „tak zwane Piszczele" (Pamiętnik Towarz. lekars. w Warszawie, 1884, zesz. 1 i 2, str. 231—4). Pomimo to jednak, że historyczne istnienie nazwiska Białochrobacyi w okolicach później Małopolską zwanych ze źródeł da się wykazać; wszelako dwie te nazwy mają znaczenie synonimów tylko w dzisiejszej terminologii naukowej. W źródłach kronikarskich i dyplomatycznych antyteza M. do Polan wyraża się przez nadawanie obszarom pierwszej nazw od miast Wrocławia, Krakowa, Sandomierza, w XII w. zwanych stolicami państwa głównemi (sedes regni principales; Gallus: Kron. II, 9, por. 21), gdy kraj nad Wartą zwie się Polonią. Podział 1138 r. dobywa na wierzch prowincyonalne nazwy. Atoli, lubo okres podziałów ustalił nazwy Mazowsze, Szląsk, Pomorze, Kujawy, Łęczyca i t. d.; lubo nawet ogół ziem Mieszka III, za jego spadkobierców, oznaczany bywa z uwydatnieniem tych przeciwstawności, naprzykład 1234 w tytułach Henryków: Brodatego (książę Szląska i Krakowa) i Pobożnego (ks. Szląska i Polski; Kodeks Wielkopolski № 169, 173), a nawet 1242 synowie Władysława Ottonicza Przemysław I i Bolesław Pobożny przybierają stanowcze miano książąt Majoris Poloniae (K. W. № 232), czem dają poznać, że jest jakaś Minor Polonia; jednakże takiej nazwy nie znajdujemy przez cały w. XIII. Leszek Biały, ks. Krakowa i Sandomierza, bierze czasem tytuł dux Poloniae (Monum. Medii Aevi I, str. 17 i 18, III, str. 9), ale nie Minoris Poloniae. Przemysław II 1290 r. i 1292 przeciwstawia w swym tytule Polonia Major i Cracovia (K. W. № 649, 692, por. akty z tego roku Polonia et Cracovia), a dość często używa nazwy Maior Polonia (№ 678 z 1291, № 689 z 1292, № 695 z 1293, № 274, 276 z 1294, № 736 z 1295). Najwyraźniej jednak mówi tylko o ziemiach krakowskiej i sandomierskiej (№ 692), nie uogólniając ich jedną nazwą. Peryód dwu książąt albo dwu dziedziców królestwa polskiego stanu rzeczy nie zmienia, i tytuł Polski zostawia późniejszej W. Polsce, wyróżniając z niej pojedyńcze ziemie: Kraków, Sandomierz, Kujawy, Łęczycę, Sieradz, Pomorze. Możnaby twierdzić, że miano geograficzne Minor Polonia istnieje potencyalnie, usprawiedliwia byt nazwy Major Polonia, wyjaśnia racyą tytułu Jadwigi żony Łokietka (tocius Poloniae regina w 1320, zaraz po koronacyi Łokietka, M. M. Ae., V, A. № 11, str. 13) i tegoż tytuł z 1333 rex universalis Poloniae (Mon. Med. Ae., III, № 191, str. 226), bo koronacya Łokietka połączyła obie Polski; on był królem całej Polski, był królem ogólnym Polski (por. K. W. № 1013).

Może raz tylko lub dwa i to w obcych ustach, Łokietek ma tytuł króla krakowskiego (np. 1329 K. W. № 1097), przez co chciano wyrazić różnicę do królestwa (Wielko) Polski. Cała kronika Janka z Czarnkowa, syna wójta miejskiego (†1386), daje tylko antytezy Maior Polonia (Polacy) i Krakowiacy i Sandomierzanie. Długosz († 1480) rozróżnia także tylko Major Polonia i partes Cracoviensium et Sandomiriensium (r. 1449, 1455, wyd. Przeźdz. XIII, str. 68 i 203). Z głosem kronik zgadzają się wyrażenia ustaw sejmowych z 1430 w Jedlni i 1474 w Korczynie (Bandtke, Jus Polonic, str. 226 i 328). Dopiero 1493 r. Jan Olbracht w Piotrkowie używa wyrażenia: terrigene regni nostri tam Majoris quam Minoris Poloniae (Bandtke: Jus Polonicum, str. 328). Po polsku nazwa ta brzmi Mała Polska, jednak niewłaściwie. Co do obszaru bowiem jest większą od tak zwanej Wielkopolski. Jedynie usprawiedliwionym przekładem byłoby wyrażenie „młodsza,“ gdyż takie znaczenie ma wyraz minor (minor frater Kod. Wielk. № 238 z 1243; Monumenta Poloniae, Bielowski, II, str. 936 Johannes maior Tarnowski). Prócz tego i co do czasu, Polska południowa jest późniejszą czyli młodszą.

II. *Historya.* Przed przyłączeniem Chrobacyi do państwa Piastów (Pasztów) słyszymy o Wisławie „białym“ (decorus, piękny, t. j. tyle co biały np. u Dytmara Bele-hori, piękna góra, Beleknehini = piękna pani, por. białogłowa = piękna głowa) księciu Wiślicy (nad Nidą), którego błędna powieść kroniki wielkopolskiej t. zw. Bogufała zestawia z Walterem Wdałym w jeden ciąg wypadków (Monum. Biel. II, str. 510). Wiemy ze źródła wcześniejszego (Mon. Biel. I, 34), że wnuk jego Michał, syn Wyszewita (Wisławica), uchodząc z nad Wisły (zwanej tu Nidzicą?), osiadł w Dalmacyi (w ziemi Zachlumian). Powód tego następny (Monum. I, str. 107): „Pogański książę, bardzo potężny, siedząc w Wiślicy, urągał chrześcianom i szkody im robił. Posławszy więc do niego św. Metody (arcybiskup Wielkich Moraw) rzekł: dobrzeby było, synu, abyś się dał ochrzcić dobrowolnie na swojej ziemi, bo inaczej będziesz w niewolę wzięty i zmuszony przyjąć chrzest na cudzej i pomnisz moje słowo. Tak się też stało“, kończy się ta powieść, służąca za dowód w legendzie o św. Metodym, że „miał dar proroczy i że spełniło się wiele z jego przepowiedni.“ Zgodnie z tem wiemy, że Świętopełk ks. Moraw zawojował wiele krajów: Czechy, ziemię nad Odrą, po rz. Gran w Węgrzech (Kozmas pod r. 894), i sięgnął nawet w Chrobacyą. Na pewno widoczne z owych słów Metodego, że za jego czasów był książę wiślicki, potem zbiegły gdzieindziej, i że coś podobnego stało się z Michałem Wyszewitem. Bielowski (Wstęp krytyczny) przypuszcza, że to Świętopełk zwojował Wiślicę i wygnał Michała. Tym sposobem Wisław biały musiał jeszcze dawniej panować, o dwa pokolenia ludzkie (66 lat, więc koło 900 r.), wcześniej niż słychać o śmierci Świętopełka W. Morawskiego († 894) i bliskiem jej wypędzeniu Michała wnuka Wisławowego. (Pruszcz., str. 176, mówi o przysłaniu krucyfiksu z Moraw pierwszemu X. chrześciańskiemu w Polsce). Pod 998 r. czytamy (u Kozmasa), że Bolesław drugi czeski rozszerzył granice Czech „aż do gór, które są za Krakowem a zowią się Trytry.“ Fałszywy dokument z 973 r. zakreśla dyecezyą praską po rzekę Styr, Bug, z miastem Krakowem i zależną odeń prowincyą Wag (Kozmas 1086). Co przynajmniej jeśli nie istotne granice 973 r. Czechów oznacza, to dowodzi ich władzy w Krakowie. W r. 999 miał go Mieszko (właściwie Mieszkowic: Bolesław I) książę polański, w chytrości niemający równego, podstępem zdobyć, wyrżnąwszy wszystkich Czechów tam się znajdujących (Kozmas, 999). Byłaby to chwila sięgnięcia Polan nadwartońskich w strony chrobackie, stwierdzona i przez inne źródła. Dytmar, kronikarz saski († 1018—19), pisze, że Bolesław I, po śmierci ojca, wygnał macochę i braci, oraz oślepił swoich wazali Odylena i Prybuwoja (Monum. Biel. I, 263). Imię Odylena odnajduje się we władzcy Tyńca, który ma walczyć z Wisławem i żony go pozbawić (u t. zw. Boguchwała) a nazwany jest po części z niemiecka Walter, a po części z polska Wdały (udały, udałoj). Imię Prybuwoja tkwi zdaje się w Prokuju, stróżu miasta pogranicznego państw Bolesława i Węgier, który to Prokuj „starszy,“ przez swego siostrzeńca wygnany z swych ziem, odzyskał potem odeń żonę, i wówczas ów wuj „w owem mieście“ pogranicznem z łaski Boga odniósł zwycięstwo a Bolesław I nieszczęście (infortunium; Dytmar, Mon. Biel. 1, str. 312—313). Prawdopodobnie Bolesław przytulił, jak widać, wygnańca i dał mu w zarząd gród ów graniczny, a zarządzca, wywdzięczając się siostrzeńcowi za zwrot żony, wydał mu zamek. Z czasem musiał Bolesław mieć sposobność pomszczenia się na zdrajcy przez oślepienie, i to Dytmar, bez związku z przygodą Prokuja, opowiedział przy śmierci Prybuwoja. Nie wiemy gdzie była dzielnica Dobremira, teścia Bolesława I. O rezydowaniu Bolesława II w Krakowie wiemy na pewno z kroniki Gallusa, gdy jego brat Władysław Herman, nawet „sam rządząc po śmierci braci,“ mieszkał ciągle w swym dzielnicowym Płocku. Syn jego jednak, z pierwszej żony (z rodu Prawdziców), Zbigniew kształcił się w Krakowie, który wraz z Wrocławiem i Sandomierzem stanowią dział Bole-

sława Krzywoustego, i sedes regni principales (Mon. Biel. I, 434, por. 439). Zatargi ze Zbigniewem późniejsze wykazują, że Kalisz i Gniezno (W. Polska), Spicimir i Łęczyca wraz z Mazowszem stanowią dzielnicę Zbigniewa, nie Małopolskę, już oddzieloną (Mon. Biel. I, 453) wyraźnie dla Krzywoustego w powyższym wykazie. Działy roku 1138 (w którym umarł Krzywousty, nie 1139) uczyniły dzielnicę krakowską dożywociem każdorazowego wielkiego księcia, który to tytuł Gallus daje już Krzywoustemu. Sandomierz dostał się Henrykowi. Nieliczne akty jego rządów świadczą o granicach owoczesnych tego księstwa, obejmujących nietylko sandomierskie ale i późniejsze lubelskie. (Cod. Poloniae III, str. 4—5, 9, I, str. 28, M. M. Ae. I, str. 42. Wzmianki. Cod. Pol. II, 589—590, K. W., str. 17—19, Mon. Biel. II, 375—6, 775, Kronika Hipaciejow. Połn. Sobr. Rus. Latop. II). Zaczyna rządzić Henryk swoją dzielnicą między 1145—1153, w wyprawie na Jadźwingów ginie w błotach 1166 r. Sędomierz z najlepszą jedną trzecią częścią objął Bolesław IV Kędzierzawy; Kaźmierz, najmłodszy brat żyjący, objął Radomskie i rezydował często w Sieklukach (pod Białobrzegami nad Pilicą). Czy były to dwie trzecie pozostałe puściny Henryka, czy jedna trzecia—niewiadomo. Wygnanie Władysława II (1146) obaliło myśl zjednoczenia całości dzielnic w jednem ręku. Jeszcze za życia następcy Władysława II, t. j. za Bolesława Kędzierzawego (1146—1173) starał się Kaźmierz przywłaszczyć tron krakowski około 1171 r. (por. Przegląd bibliogr. archeol. w Warszawie 1882, str. 401—404), z jednej strony mając poparcie syna i zięcia wygnanego i oślepionego przez Władysława: Dunina, a z drugiej jednając sobie w Łęczycy poparcie biskupów przez znaczne dla nich i ich dóbr ludności ustępstwa. Zamach się nie udał, i dopiero śmierć Bolesława IV Kędzierzawego (1146—1173) skupiła pod rządami Kaźmierza II dzielnicę Kędzierzawego (po jego synu Leszku † 1186), t. j. Mazowsze, Sieradz i Kujawy, oraz Henryka, i dożywocie wielkoksiążęce, t. j. Kraków (złączony z $1/_3$ sandomierskiego). Wyprawa Kazimierza II na Drohiczyn ruski z biskupem płockim, jakby w krucyacie na Połowców, przyniosła ostatniemu Kock z 4 wsiami (M. M. Ae. III, str. 63, Kod. Mazow., str. 337, Mon. Biel. II, 422, Kron. Hipac. Połn. Sobr. II, 414, r. 1179 Kończak). Ciekawym faktem etnograficznym (może z tą wyprawą w związku) jest nazwa Koziary, stosowana do okolicy położonej między Łukowem, Siedlcami, Mordami i Międzyrzecem, polskiej i katolickiej, ze stolicą w Zbuczynie. Ze śmiercią Kazimierza II rozdział następuje jego dzielnicy między dwu jego synów: Leszka i Konrada. Mieszko III, ich stryj, o kasatę nowej zasady dziedziczenia Krakowa w rodzie Kazimierza II zabiegając,—kilkakrotnie wdzierał się do Krakowa; dzięki gniewom Leszka z rodem Lisów oderwał od Sandomierza, kędy osiadł Leszko, Wiślicę (Mon. Biel. II, 444) pod pozorem, że należała (za Bolesława IV) do Krakowa, oraz od dzielnicy Konrada Kujawy (campestrium provinciola, Mon. Biel. II, 406, 443—4, por. K. W. № 125), które oddał synowi swemu Bolesławowi († 1195) z wojewodą Henrykiem, a po jego śmierci długo sam dzierżył († 1202). Rządy Leszka Białego, księcia Krakowa, Sandomierza i Łęczycy (M. M. Ae. III, str. 20, 39), schodzą na zabiegach o uspokojenie Prus a względnie i Pomorza, przyczem Leszko 1227 ginie, oraz próbach owładnięcia Podniestrzem. Dalej Odrowąże spierają się z Gryfami, i Iwo Odrowąż marzy o arcybiskupstwie krakowskiem, ale umiera na wygnaniu Henryk Brodaty, upomniawszy się o swe prawa po Władysławie II do Krakowa 1210 (M. M. Ae. III, 12). Władysław Laskonogi z powołaniem się na układ na przeżycie z Leszkiem Białym (M. M. Ae. I, 26—27) i Konrad brat Leszka, dobijają się o Kraków, i chwilowo każden z nich tam panuje. W Sandomierzu już zdaje się 1229 przebywa wdowa Leszka, Grzymisława, z synem, w otoczeniu swych panów: wojew. i kasztel. Sandomierza, i kasztelanów Wiślicy, Lublina, Sieciechowa, Sądcza, Wojnicza, Tarnowa, Czchowa, Zawichosta, Małogoszcza (M. M. Ae. III, 19), gdy Krakowem po marcu 1228 (Cod. Pol. I, № 19, M. M. Ae. I, № 11) rządzi Laskonogi do 1230 (M. M. Ae. I, № 19). Później w Sandomierzu osiada Bolesław Kondratowicz (1230 Cod. Pol. II, № 9) a Bolesław Leszkowic na stałe 1239 (Cod. Pol. I, № 28, M. M. Ae. III, 30; por. 1234, Bart. Cod. Pol. III, № 13) przyczem zaszedł ten godzien uwagi fakt, że okrąg wiślicki z kasztelanii na województwo został zamieniony, lubo na krótko, może dla tego, by zastąpić brak drugiego wojewody (krakowskiego), który służy to Konradowi, to Henrykom szląskim. Od czerwca 1243 (M. M. Ae. I, № 29, III, № 26; Cod. Pol. Rzyszcz. II, № 34) Bolesław Leszkowic tytułuje się już stale księciem Krakowa i Sandomierza. Dla dziejów Małopolski, rządy tego niedołężnego księcia, który, zamiłowany w łowach aż do przedajności, tchórzył przed żoną i Tatarami, mają znaczenie z wielu względów ważne. Najprzód religijnie zarysowywa się autonomia Lubelskiego (zupełnie tak, jak całej Polski) przez fundacyą biskupstwa w Łukowie, czemu idzie w pomoc ostateczne wytępienie Jadźwingów, dopełnione wspólnemi siłami Małopolski i Mazowsza (patrz *Jadźwingi*). Powtóre najazdy tatarskie, niszcząc w okropny

sposób M., sprowadziły rozwój kolonizacyi niemieckiej, a z nią zmiany głębokie ekonomiczne (por. niżej stosunki ekonomiczne w M.). Potrzecie usilne przez Bolesława przeprowadzenie (1253) kanonizacyi św. Stanisława, będące tryumfem idei kościoła nad ideą władzy świeckiej, sprowadza przewrót w literaturze, która los kraju czyni zawisłym od tego wypadku, czyli od przygody jednej osoby (jak np. czyni to później Długosz, tłumaczący wygaśnięcie Piastów i utratę korony przez nich, i Zbigniewowi Oleśnickiemu biskupowi Krakowa faktycznie rolę biskupa Stanisława przypisuje; choć ją Zbigniew miał tylko w myśli. Obok tego liczne żywoty św. Stanisława zjawiają się i szerzą wiarę w cuda, na równi z rocznikami franciszkańskiemi). Poczwarte przywileje, nadane duchowieństwu krakowskiemu z racyi tej kanonizacyi, tworzą statum in statu. Popiąte: chwiejność hierarchiczna urzędników ustala się za Wstydliwego w ten sposób, że kasztelan krakowski (począwszy od Warsza) zaczyna wyprzedzać wojew. sandomierskiego a ten krakowskiego. Istnieją ważne akta pod względem geograficznych granic M. z czasów tego w. księcia. W 1263 r. Bolesław uwalnia mieszkańców „opola mstowskiego“ od stróży sokołów, ciążącej na nich z obowiązku służby książęcej (M. M. Ae. III, str. 78—79). W sąsiedztwie znajdujące się Pławno należy do Wielkopolski (M. M. Ae. III, str. 67, 83), a część Warty do Kazimierza kujawsko-łęczyckiego (str. 5758), czem granica obu prowincyj w XIII w. ściśle jest wskazaną, zgodnie z granicami dyecezyi. Na wschodnio-południowej granicy posiada Bolesław Wstydliwy Łubno (dawne) w Żmigrodzkiem i dolinie Wisłoki a parafii Łubienko (M. M. Ae. III, str. 100). Na wschodnio-północnej granicy 1258 Kock, własność biskupa płockiego, zostaje uwolniony przez Bolesława od juryzdykcyi książęcej, czyli od sądów kasztel. łukowskiego (M. M. Ae. III, str. 63), a 1252 posiadłości opactwa sieciechowskiego sięgają po Łęczną nad Wieprzem (M. M. Ae. I, str. 92 i nast.). To też nazwa tych dóbr nadwieprzańskich „Ruś“ do XVI w. (ob. ks. Gacki: Klasztor bened. w Sieciechowie, str. 56) najlepiej świadczy o granicy nietylko państwowej ale i etnograficznej w tych stronach. Tę granicę wytykają Łuków, Kock, Lublin, zależne za Wstydliwego od wojewody sandomierskiego. I rzeczywiście 1256 r. król halicki Daniło z Lwem i dwoma synami, z Ziemowitem Kazimierzowiczem Mazowieckim i Bolesławem ks. Krakowa i Sandomierza wojował resztki tutejszej Jaćwieży i wówczas spalono wś Komat, 1257 Kośmiatyn zwany. Połowszyłło bierze dań od Jaćwieży, a część z niej Sygniewowi wojewodzie (Krakowa) „posłuszeństwa radi“ (Połn. Sobr. II, 192—194). 1264 wodza Jaćwieży Komata zabito (Mon. Biel. II, 808, 834, 878; III, 363), wszakże jeszcze następca Wstydliwego Leszek Czarny miał z nimi do czynienia 1282 r. (Mon. Biel. III, 51, 181). Janusz wojewoda i rycerze sandomierscy wystąpili przeciw Leszkowi i wydali Radom Konradowi Mazowieckiemu (Mon. Biel. II, 844, 850, 878, 882; M. M. Ae. III, str. 130—1; I, 118) a ze zdrajcami połączył się Otto (Toporczyk) wojew. sandomierski i Grzegórz z Balic, zwany Żegocicz. Zamach spełzł na niczem. Wszakże po śmierci Leszka, Konrad z pomocą Rusinów zawładnął Lubelskiem, lecz Rusini nowy Lublin założyli, i choć są polscy kasztelani Lublina: Jan Abramowicz 1284 i 1285, Floryan 1286, przecie ten Lublin odzyskano na Rusi dopiero 1305—6 (Przezdziecki: Paweł z Przemankowa, str. 46, 1). Podanie więc o władaniu Rusi Lublinem 57 lat zwiększyło mylnie liczbę lat, gdyż od czasów Leszka Białego szereg bez przerwy kasztelanów i archidyakonów lubelskich ciągle towarzyszy wielkim książętom krakowskim. Kraków chwilowo posiadł Bolesław mazowiecki, brat Konrada, lecz tryumf był krótkotrwały. Z prawami swemi wystąpili: Przemysław II, jako książę Wielko-polski i Krakowa z zapisu Henryka Probusa (K. W. № 645), oraz Łokietek Władysław brat Leszka Czarnego przyrodni, jako książę Krakowa, Sandomierza, Kujaw i Sieradza 1290 (M. M. Ae. III, 138—139; M. M. Ae. I, str. 127—130; K. W. № 647—653, 660—662, 665). Wszystkich jednak odsadził Wacław II król czeski, zawarłszy 1291 pakta konwenta z reprezentantem M. biskupem krakowskim Pawłem z Przemankowa (M. M. Ae. I, str. 130—1). W 1295 sstą krakowskim jest brat Wacława, Mikołaj ks. Opawy, który 1301 bierze tytuł ssty (namiestnika) królestwa polskiego; 1303 Ulryk Boskowicz obejmuje rządy także, najprzód w Mało a potem w Wielkopolsce; Taszo z Wiszemburga, po nim 1305 Paweł von Paulenstein (jeszcze 1306), z którymi spółcześnie występuje Fryderyk de Chochowicz „komornik królestwa polskiego,“ potem zjawia się z tymże tytułem Mikołaj Bozatisch. Wszyscy ci przedstawiciele zagranicznego króla i pana wnieśli z sobą pojęcie rządów sprężystych, surowych, oraz przypomnienie tytułu królewskiego, czego echem była koronacya Przemysława II na króla (Wielko) Polski, oraz tytuł księcia lub dziedzica królestwa polskiego noszony (1296 — 1320) przez Łokietka, jako zwierzchnika M., Sieradza, Kujaw, Łęczycy i Pomorza, oraz przez Henryka ks. Głogowy, Kalisza i Pomorza. Drugim rezultatem było wprowadzenie nowej grubej (grossus) monety czeskiej na miejsce dawniejszej, miseczkowatej (brakteaty), często dla kruchości i niszczenia

przebijanej, a przez to dającej powód do nadużyć. Moneta ta ostatecznie do czczej nazwy (koc) zredukowała obyczaj dotychczasowy używania futer zamiast pieniędzy (np. siedemdziesiąt skór = 14 grzyw. czyli 14 razy 48 groszom praskim i t. d.). Trzecim nabytkiem tych czasów czeskich jest przyswojenie instytucyi sstów (capitanei), w nowem znaczeniu urzędnika sądowego (gardłowego), administracyjnego i policyjnego, przez Władysława Łokietka. Wypada jednak dodać, że tytuł ssty (tanquam capitanes discurrendo nos legitimum principem et patronum) już za Leszka Czarnego 1286 (M. M. Ae. III, str. 131) pojawia się, chociaż oznacza tylko wyjątkową rolę buntownika. Władysław Łokietek pierwszym sstą Wielkopolski (całego królestwa Polski) i Kujaw, uczynił Stefana Pankawkę (1316—1319); Sieradza: Wacława Lisa (1314); w 1324 jest podstarosta kaliski. Za Łokietka też zjawiają się wielkorządcy (procuratores) dóbr państwowych: 1296 Stefan (Pankawka?) krakowski, 1299 sandecki, 1290 Bartłomiej sandomierski (provisor). Koronacya spełniona 1320 (nie 1319 r.) położyła kres zachciankom Jana króla czeskiego, powołującego się na prawa swoje spadkowe po Wacławach, a które też chciał umorzyć Łokietek, swatając syna swego Kazimierza z Juttą córką Jana. Małżeństwo z Jadwigą (córką Bolesława Pobożnego ks. Kalisza a potem Wielkopolski, z wygaśnięciem rodu Przemysława I) węzłem dynastycznym łączyło obie Polski, którym nowego sojusznika znalazł w mężu swej siostry, Karolu Robercie Węgierskim, i Gedyminie litewskim, ojcu swej synowej (od 1325 do 1339). To nadało nowy kierunek dziejom nietylko M. ale i całego państwa. Po ostatniej próbie (za przykładem teścia), dokonanej przez Łokietka do współki z Litwą, by zgnębić wrogów od zachodu opasujących Polskę, zaczyna się odtąd kierunek na wschód. Za Łokietka wreszcie zjawia się termin na określenie rady przybocznej panującego, t. j. nazwa senatu (1317 Bartosz. III, str. 177, 1311 M. M. Ae. III, str. 176—177). Rządy syna Łokietka Kazimierza W. (1334—1370) dalej rozwijały się w kierunku zakreślonym przez ojca, i ród Melsztyńskich (Tarnowskich), który za Łokietka się dźwignął z głuszy historycznej, ze Spytkiem z Dębna († 1352, jako kaszt. krakowski, por. Turkawski: Spicimir h. Leliwa, kaszt. krak., Lwów, 1879), przewodzi i za Kazimierza W., objąwszy prawie w dziedzictwo wyższe urzędy w krakowskiem i sandomierskiem. Zrzekł się król Szląska i tak już straconego, byleby odzyskać Mazowsze i usunąć pretensye Czechów do Polski. Z krzyżakami sprawa odzyskania ziem przez nich zagarniętych ciągnęła się na drodze dyplomatycznej bez stanowczych rezultatów. Zabór jedynie Rusi lwowskiej (1340) ostatecznie zakończył szereg odpowiednich usiłowań od czasów Kazimierza II datujących. Posuwanie się doliną Dniestru na wschód dopełnia się nietylko na drodze zdobyczy wojennej. Zwyczajem dotąd przyjętym, obok kanclerzy polskiego (ostatni Otto de Lisowicz 1364), kujawskiego (ostatni Jan żyjący 1389, łęczyckiego (ostatni Floryan 1366), dobrzyńskiego (ostatni Maciej ze Snieszkowic † 1396), sieradzkiego (ostatni Sieciech żyjący 1401), sprawujących czynność pisarzy aktów przez panującego wydawanych, a teraz obok Kazimierza W. króla całej Polski zgromadzonych; zjawia się w 1356 kanclerz ruski Jan Suchywilk. Dalej Kazimierz W. stara się o utworzenie hierarchii kościelnej greckiej w nowem swem państwie i daje poparcie „zdobyczom pługa,“ wyposażając panów małopolskich ziemiami ruskiemi. Tak Jan syn Pakosława ze Strożyszcz dostaje Rzeszów z okolicą na pograniczu sandomierskiego, Otto z Pilczy dostaje Łańcut, później Spytko z Melsztyna dostanie Sambor, którego „panem“ się będzie pisał. Co ważniejsza, pod koniec życia ostatniego Piasta, wciąż przy jego boku bawi jeden z wnuków Gedymina Koryatowiczów, władzców Podola. Kazimierz W. chciał w braku synów, oddać z córką jedną tron swój Konstantynowi Koryatowiczowi, pod warunkiem przyjęcia katolicyzmu; na co ten nie miał się zgodzić. W razie przyjęcia, dynastya rusko-litewska posiadłaby Kraków, i Ruś prędzejby się była zlała z M. (Narusz.: Hist. pol. ed. Bobr. IX, str. 55, Stadnicki: Synowie Gedymina I, str. 57, 61). Może 1375 Aleksander Koryatowicz nie bez celu był w Krakowie. W polityce wewnętrznej Kazimierza W., wielkiego znaczenia jest najprzód ustanowienie najwyższego trybunału dla spraw miejskich w Krakowie, czyli tak zwanego najwyższego sądu magdeburskiego 1356 (wedle Piekosińskiego, nie 1365 jak pisze Bobrzyński), przez co przerywał się ostatecznie związek prawny z Niemcami. Powtóre za czasów tego króla najbardziej rozwija się praca kolonizacyjno-populacyjna śród leśnych nieużytków, wyrażająca się w powstaniu roju nowych wsi i miast i obwarowaniu miast istniejących. Potrzecie w 1334 r. Kazimierz W. w Krakowie (przed owładnięciem Lwowa?!) i 1367, 25 kwietnia, we Lwowie potwierdził dla żydów Krakowa, Sandomierza, Lancburga (sic) i innych miejsc królestwa dawny statut żydowski z 1264 r. Bolesława Pobożnego (Bandtke: Jus Polonicum, str. 1, nast. z B. II, Przewod. Nauk i Liter. lwowski 1873, II, str. 717—727). Statut ten legalizował powszechny pobyt żydów w M., ile że np. Wstydliwy 1262 nie pozwolił im osiedlać się w Koprzywnicy (M. M. Ae. III, str. 77), gdy

tymczasem w Krakowie mieszkał żyd, którego zabójcy dom za karę skonfiskowany Łokietek po 1288 (1292? K. W., № 580) darował kapitule krakowskiej, a 1327 na targi do Sącza żydom pozwolił przybywać (M. M. Ae. III, str. 206). Przepis synodalny krakowski biskupa Jana Grota z 1331 (Star. P. Pr. Pol. IV, str. 40) zdawałby się zapobiegać praktykowanej (per iuris negligenciam) spółgrzebalności żydów i innych akatolików z katolikami w M. W każdym razie rozporządzenie synodalne z 1267 r. (§ 12 nie dopiero czasy po kazimierzowskie, jak chce mylnie Kraushar: Hist. Żydów I, str. 258 i 12—13, i nie synodyk Trąby z 1420, jak twierdzi Maciejowski: Żydzi, str. 40) postanowiło osobne dla żydów po miastach dzielnice (Ghetta), które pod nazwą vicus judaeorum spotykamy w Krakowie 1347 r., z synagogą na ulicy żydowskiej w 1356 (M. M. Ae. IV, A, № 1584 i 1682, późniejsze collegium Artistarum Helcel II, № 3974). Poczwarte za Kazimierza W. ułożyli prawoznawcy Jan Suchywilk doktór dekretów i Jarosław Bogorya ze Skotnik dawniejsze prawa w jedną całość. W dzisiejszych zbiorach widzimy: umniejszenie nadmiernej liczby sędziów z podsędkami do dwu, po jednym w krakowskiej i sandomierskiej ziemiach (A.Z. Helcel: St. P. P. P. I, str. 54, § 11—12) i na tych wojewoda sandomierski i krakowski muszą poprzestać wedle dawnych obyczajów. Określono też i ustalono miejsca sądów kasztelana: krakowskiego w Krakowie, Wieliczce i Jędrzejowie (§ 14); toż samo co do kaszt. sandomierskiego zrobiono. W razie nagany sądu (§ 95) kaszt. krakowskiego, kazano mu płacić koce w gronostajach, kasztel. sandomierskiemu i lubelskiemu w tym razie łasiczne, sędziom: krakowskiemu i sandomierskiemu kunie, podsędkom lisie, podkomorzym po 6 grzywien i t. d. W razie ciążania, bydło wolno zapędzać do obory wojewody lub kasztel. krakowskiego i sandomierskiego (§ 118). Oskarżony o zbrodnię a niedopuszczony do oczyszczenia się przed królem i sstą i protestujący co do tego przed biskupem Krakowa i wojewodami Krakowa i Sandomierza, ma przyznane pewne prawa (§ 123). Po piąte Kazimierz W. założył uniwersytet w Krakowie wedle wzorów włoskich. Czasy niewoli węgierskiej (1370—1382) sprowadziły przewagę M., która najprzód wyraziła się w odmówieniu Wielkopolanom odbycia koronacyi w Gnieźnie (Mon. Biel. II, str. 644) a następnie w przewadze małopolskiego rodu Różyców (Kurożwęckich), z którego członków tryumwirami byli Dobiesław kaszt. krakowski, oraz syn jego Zawisza biskup krakowski (1381). Z Zawiszy też pomocą akt koszycki 1374, warujący następstwo tronu w braku synów i córkom Ludwika węgierskiego, siostrzeńca Kazimierza W., został narzucony Polsce. Za inicyatywą panów wielkopolskich po śmierci Ludwika (1382 r.) oświadczyli małopolanie w Wiślicy Zygmuntowi margrabi brandenburskiemu a mężowi Maryi Ludwikówny, że uznają tę córkę za swą panią, która osiądzie w Polsce (Vol. leg. I, str. 26, Mon. Biel. II, str. 724), dowolnie już interpolując tym warunkiem ugodę koszycką. W skutek tego, Zygmunt, niewielu aktami (np. w Radomiu M. M. Ae. III, 430—431) swą władzę w M. zaznaczywszy, musiał zrzec się nadziei na jej otrzymanie, zwłaszcza, że wedle tejże ugody z 1374 Elżbieta Bośniaczka, matka Maryi, przelała 1383 r. prawa męża do Polski na Jadwigę, swą młodszą córkę, poślubioną Wilhelmowi synowi Leopolda księcia Austryi (Mon. Biel. II, 752—3). Jaśko z Tęczyna kaszt. wojnicki wstrzymał od wyboru Ziemowita IV na króla, a później nieco panowie małopolscy Spytko z Charzewa i Książa wojew. krakowski (h. Leliwa), Dobiesław z Kurozwęk (h. Poraj) kaszt. krakowski, Jaśko z Tarnowa kaszt. sandomierski, tajny układ z panami wielkopolskimi zawarli, mocą którego Jadwiga bez zwłoki miała być koronowaną, ale Polska na przeżycie być miała połączoną z Węgrami (Mon. Biel. II, 736—7). Zażądali później panowie małopolscy od Ziemowita ks. Mazowsza (który pretensyi do tronu nie porzucał) i Konrada ks. Szląska, starających się zagarnąć Wielkopolskę, by zjechali do Krakowa ułożyć się co do spraw kraju. W istocie w dzień ś. Michała 1383 zawarto rozejm, ale potem z Węgrami Zygmunta, który był w Krakowie w sierp. i paźdź, Małopolanie spustoszyli Rudę, Sochaczew, Łowicz, Gombin, Gostyń, Kujawski Brześć oblegli. Nowy rozejm stanął w dzień Wielkiejnocy 1384. Zniszczenie kraju wywołane przez walkę dwu tych pretendentów, sprowadziły nowe poselstwo Sędziwoja z Szubina (h. Pałuka) ssty Krakowa z Małopolanami: Michałem komesem Wirzbna i Janem z Mielsztyna (h. Leliwa), by co rychlej Jadwiga przyjeżdżała; Elżbieta posłów zatrzymała, a Jaśka z Tarnowa kaszt. sandomierskiego wezwała, by zamek krakowski wydał Węgrom. Sędziwój przestrzegł, by tego nie czyniono i sam konno 60 mil ubiegł (z Zadry w 24 godzin). Zjazd, zrazu do Lelowa, potem do Radomska zwołany (Mon. Biel. II, 751; M. M. Ae. II A, str. 1—3), 2 marca 1384 uchwalił ustanowienie rządu tymczasowego, który składało sześciu panów z każdej ziemi i dwu obywateli z msta jej stołecznego. Z ziemi krakowskiej weszli Dobiesław z Kurozwęk kaszt. krakowski, Sędziwój (Wielkopolanin) z Szubina ssta krak., Spytko z Charzowa (Tarnowa) wojew. krak. († 1399), Jaśko z Tęczyna kaszt. wojnicki, Piotr ze Szczekocin kaszt. lubelski,

Zbiszko łowczy krakowski. Z ziemi sandomierskiej należeli do rządu: Otto z Pilczy wojew. sandomierski († 1383? M. M. Ae. III, 419—420, № 3), Jan z Tarnowa kaszt. sand., Piotr kaszt. małogoski, Mikołaj Bogorya kaszt. zawichojski (por. Przeg. Bibl. archeol. str. 409, Warszawa 1882), Prandota podsędek sandomierski i Krystyn z Ostrowa. Za sprzymierzeńca (coadiutor) swego obrali Władysława ks. Opola, czasowo Rusi a teraz Wielunia i Kujaw. Zastrzegłszy umową posłuszeństwo sobie, ogłosili każdego do Węgier z poselstwem jadącego za wroga kraju. Nadto orzekli, że wakanse świeckie do czasu koronacyi mają być nieobsadzone. Do pomocy w obronie zamku krakowskiego zjechali się z Małopolan, według tejże samej uchwały: Jakusz stolnik krakowski, Paszko łowczy sandomierski. Zygmunt, wysłany przez teścię na rządcę Polski, wrócił z Lubowli z niczem, ale wyrobił nową zwłokę w przysłaniu Jadwigi do Zielonych Świątek 1384 (Mon. Biel. II, 752). Nadto na zjeździe małopolskim w Sączu postanowiono między innemi wysłać Spytka z Tarnowa wojew. krakowskiego i Piotra Szczekockiego kaszt. Lublina, do Węgier, by Jadwiga koniecznie na Zielone Świątki zjechała. Inaczej bowiem, póty pod dachem nie spocznie żaden z nich, póki na jej miejsce króla nie obiorą. Przecław Wąwelski, pierwsze na to „nie pozwalam“ wyrzekł; mimo to Sędziwój pojechać zamierzył. Ostateczny zjazd elekcyjny wyznaczono na 8 września 1384 zrazu do Krakowa, później do Sieradza (gdzie już Ziemowita byli okrzyknęli królem). Jadwiga przybyła wreszcie przed 13 paźdz. 1384 do Krakowa i już 18 stycz. 1385 Skirgiełło, Olgimunt i Borys książęta litewscy zażądali jej dla Jagiełły w małżeństwo, obiecując przedtem jego i Litwy chrzest (Mon. Biel. II, str. 909). Panowie małopolscy odesłali posłów do Budy, by się porozumieli tam z matką Jadwigi. 14 sierpnia 1385 Jagiełło w Krewie przyjął za swoje, obietnice posłów, a tymczasem w Krakowie pod dozorem Władysława Opolczyka z rozkazu Elżbiety jej matki, Jadwiga dopełniła małżeństwa z oblubieńcem swych lat dziecinnych Wilhelmem Austryackim 15—23 sierpnia 1385 r. (Szujski: M. M. Ae. IV, str. XL; E. Swieżawski: Przyczynki do dziejów medycyny w Polsce, 1879, t. I, str. 124—131). 11 stycz. 1386 Włodko kaszt. lubelski, Piotr Szafraniec podstoli krakowski, Mikołaj Bogorya kaszt. zawichojski i Krystyn „tutor“ kazimirski, upoważnieni przez wszech panów i ogół królestwa, oraz przez Władysława ks. Opola, w Wyłkowyszkach obrali Jagiełłę za swego króla i za żonę oddali mu Jadwigę. (Bartosz.: Cod. dipl. III, 337—8). Trzeba dodać, że stronnik Ziemowita IV, i chcący nawet dać mu ślub z gwałtem porwaną Jadwigą w 1383 r., Bodzanta arcyb. gniezn. w 1384 r. 12 grud. od zarzutu czernienia Jadwigi został uwolniony przez sąd panów małopolskich, oraz przez Dymitra arcyb. Ostryhomia i Zygmunta margrabiego brandeburskiego — z woli Elżbiety (Kod. Wielk. № 1825). Możnaby przypuszczać, że Bodzanta jakieś watpliwości podniósł z racyi wypadków 15—23 sierpnia roku zeszłego. Na domiar zbiegu wypadków i sprzecznych interesów, Konstanty Koryatowicz ks. Podola i niedoszły następca Kazimierza W, był 17 kwietnia 1385 r. w Krakowie (M. M. Ae. V, str. 74—5), może kusząc się o ziszczenie tych przebrzmiałych projektów. Wbrew ludziom i czynom, plany Łokietka spełniły się. Niedługo zwlekając, Jagiełło 1386 r. stanął w Krakowie, ochrzcił się i po unieważnieniu ślubów z Wilhelmem, poślubił Jadwigę (Mon. Biel. II, str. 912—13) 17 lutego 1386 r. W latach 1386 i 1388 wydane przywileje (Jus Pol. str. 189—193) wyraźnie zastrzegły, że urzędy (honor) ziem krakowskiej i sandomierskiej oraz innych tylko szlachcie krakowskiej i sandomierskiej i t. d. za radą ziemian tej ziemi rozdawać będzie bez ekspektatyw (piśmiennych obietnic), co powtórzono 1430 r. wymieniając Wielkopolskę jeszcze wyraźnie. Tak zastrzeżona samoistność Małopolski, o mały włos ledwo że nie uległa zamachowi Opolczyka, który, korzystając z nieobecności obojga królestwa, chciał ubiedz zamek krakowski w maju 1399, lecz schwytali go ludzie ssty Sędziwoja z Szubina, i odstawili Jagielle do klasztoru cystersów w Mogile (Przeźdz.. Życie dom. J. i J., str. 11—14), gdzie wymógł na jeńcu król zapis Włocławka, Tuczna, Bydgoszczy i Dobrzynia dla córki Opolczyka, zaślubionej Wigundowi krewskiemu księciu. Uchwały z 1420 r. w Krakowie zapadłe porównały (§ 14), co do prezydencyi roczków powiatowych przez sędziego lub podsędka, Małopolskę z „Wielkopolską, gdzie to jest zwyczajem“. Odwrotnie w § 18 porównano opłatę pisarzy ziemskich wielkopolskich z opłatą „notaryuszy“ ziem krakowskiej i sandomierskiej. W uchwałach 1422 r. pod Czerwińskiem w obozie zapadłych, § 8 specyalnie mówi o poborcach podatku „królestwo“ w Małopolsce, aby bieżącą go monetą pobierali. Za Jagiełły ster polityki prowadzili Małopolanie, jako kanclerze i podkanclerze, tak, że jeden tylko Władysław z Oporowa podkanclerzy jest Wielkopolaninem (Maurer: Bibl. Warsz. 1877, III, str. 32). Tak Jastrzębiec Sandomierzanin bisk. krakowski, ostatnio arcybiskup, jak jeszcze bardziej Zbigniew z Oleśnicy, bisk. krak., obaj Małopolanie, ciążą na kierunek spraw zagranicznych Polski. Pierwszy w myśl Witolda, marzącego o unii kościelnej Rusi (a potem i Czech) z Rzymem, by

utworzyć wielkie państwo słowiańsko-zachodnie (Smolka: Szkice histor., I) ze spółrzędnych Polski i Litwy, zawarł przymierze w Lubowli z cesarzem Zygmuntem 1412 r., które doprowadziło 1420 do niekorzystnego obrotu spraw z zakonem z mocy wyroku rozjemczego tegoż cesarza (Polska utraciła ziemię chełmińską, michałowską i 40,000 kóp gr. prag„ które mogła była przed 6-ciu laty posiąść w czasie wojny 1414). Z oskarżeniem Jastrzębca wystąpili dwaj Małopolanie: Piotr Szafraniec z Pieskowej Skały, podkomorzy krakowski (znany z 1386), Bartosz z Charbinowic sandomierski (krewny starosty Podola naddniestrzań.) i wielkopolski, Wojciech Malski podkomorzy łęczycki, iż „przez wiedzenia panów wojew. krakowskiego (Jana z Tarnowa) i sandomierskiego (Mikołaja z Michałowa)... uszkodził króla i wszystką koronę pospólstwa". Mimo to oczyścił się Jastrzębiec, potrzebny jako kanclerz Witoldowi w sprawie unii z Czechami, którym posłał za swego namiestnika Zygmunta Korybuta. Z Lublina wysłano do cesarza już jednak nie kanclerza, lecz Jana z Tarnowa, i jeszcze tylko protonotaryusza kancelaryi królewskiej Zbigniewa z Oleśnicy, z żądaniem, by zrzekł się korony czeskiej i przyczynił się do zgody husytów z Rzymem, co było warunkiem unii Czech z Polską, żądanej przez Witolda na tymże sejmie. Atoli Zbigniew, na własną rękę, z obawy przed herezyą husycką, koniecznie przy związku z Czechami politycznym osłabić zdolną powagę kościoła w Polsce, zaproponował Zygmuntowi wrócenie do tajnego układu (z 1412) rozbioru państw krzyżackich, ale z dodaniem rękojmi, że Szląsk katolicki wróci Zygmunt Polsce. Cesarz zgadzał się tylko na frymark Szląska, dodając projekt swatów Jagiełły z swą córką lub wdową po bracie Wracławie. Nie wiedział jednak jeszcze o związkach Witolda z Czechami. Wieść o nich ostudziła zapał cesarza, a tymczasem Witold, ożenieniem Jagiełły z Sonką Olgimundówną, zniweczył na zawsze projekt Zbigniewa co do Szląska. Już też i 1422 Korybut musiał opuścić Czechy, a papież Marcin V nalega na Jagiełłę i Witolda, by zerwali z husytami, co tem jest konieczniejsze przy związku cesarza z krzyżakami, który najprzód po leniwej wojnie wydał pokój w Melnie zwracający Litwie Żmudź a Polsce tylko Nieszawę, a powtóre zrodził myśl cesarza w Presburgu (1422), aby dokonać rozbioru Polski: zakonowi oddać Żmudź, Nieszawę, Dobrzyń, Łęczycę i Kujawy, Węgrom dać Ruś Czerwoną. Krzyżacy na to odpowiedzieli, że Polska i Litwa z pomocą Turków i Tatarów potrafią się obronić przed wszelkiemi zachciankami. Wówczas cesarz wrócił do myśli sojuszu z Polską, która, po niedoszłym związku z Czechami, przyjęła tę myśl i w czyn wprowadziła w Kesmarku 1423, na zasadzie układów z 1412 i 1422 r. (w Lubowli, Melnie). Z upadkiem unii czeskiej, zatryumfował Zbigniew z Oleśnicy, który też został bisk. krakowskim, gdy miejsce Jastrzębca, teraz prymasa, przyjaciela Witolda, jako kanclerza, zajął Jan Szafraniec, brat oskarżyciela Jastrzębcowego z 1420 r. Obalenie pomysłów Witolda o koronie litewskiej, przez cesarza popieranych (1429—1430), było dziełem Zbigniewa, który też, jako pierwszorzędna potęga, występuje za obu synów Jagiełły: Warneńczyka i Kazimierza III, aż do swej śmierci (1455). Ledwo umarł Jagiełło, Spytek z Mielsztyna, syn pana Podola († 1399), Dersław z Rytwian, Jan Strasz i Abraham Zbąski, husyci wszystko, chcieli Ziemowita IV księcia Mazowsza mieć królem zamiast Władysława III, a gdy ta kandydatura upadła, gdyż 1425—1433 uznano następstwo jednego z Jagiellończyków, chcieli mieć z Ziemowita rejenta, zamiast Zbigniewa. Skończyło się na ustanowieniu tak zwanych tutorów (opiekunów) w ziemi krakowskiej i sandomierskiej, jak Mikołaj z Michałowa kaszt. i ssta krakowski, Jan z Czyżowa kaszt. i ssta sandomierski, Jan z Tęczyna kaszt. biecki i ssta lubelski, Jan z Osolina kaszt. radomski, Klemens Wątróbka ze Strzelc. W 1439 r. pojawił się akt „konspiracyi szlachty małopolskiej i ruskiej przeciw opiekadlnikom, jak widać, młodziutkiego króla Władysława" (Dzien. sejmów walnych koron. 1555—1558, str. 318, gubernator-opiekadlnik, Helcel II, № 2357), zawarty przez Spytka z Mielsztyna i innych husytów przeciw Zbigniewowi, ale w bitwie nad Nidą położył głowę. Ubieganie się Władysława III o koronę węgierską, a później zapasy z Turkiem († 1444 pod Warną), przyzwyczaiły kraj do samorządu, a raczej rządzenia się magnatów. Jan z Czyżowa, kaszt. krakowski, był namiestnikiem króla, z prawem zwoływania sejmów i korzystania ze skarbu. Buczaccy obejmują Podole prawie że w dziedziczny zastaw; Dersław z Rytwian marzy to o ślubie z wdową po cesarzu Zygmuncie, Barbarą Cylli, to z Eufemią córką Bolesława IV ks. Warszawy, zdobywa zatorskie księstwo na chwilę. Ta samowola odbija się na czasach Kazimierza IV Jagiellończyka (1447—1492), którego panowie nie dopuszczają, po elekcyi nawet, do wykonywania sądów na złoczyńców (rugi), jakimi bywali i magnaci, jak: Jan, Siestrzeniec zwany Kornicz, kolejno dzierżawca (tenutarius) Będzina, Tęczyna, nawet Krakowa (Helcel). Piotr Szafraniec podkomorzy krakowski, zamki Malec i Będzin trzymał, łupił swoich, jak np. Wierzynkowi z Secemina 5000 grzywien zabrał, a łupił ziemię toską i oświecimską (1450,

1452, Długosz XIII, 52, 125; por. 160 i 271), przekupiony przez zakon 1454, i by uniknąć zdrady, mianowany dowódcą wojsk 1458, dla rozbojów przez ludność miejscową w Czorsztynie Szafrańcem przezwany. 1455 Świeborowski Jan z Irzykiem Stosem z Olbrachcic Morawem, łupią Ilkusz, Sławków i palą miejscowego sste Gunię, zdobywają twierdzę Kępno (str. 214). Inni łupieżcy siedzą w warownych Mysłowicach, Żebraczej i Wapiennej górze 1457 (M. M. Ae. II B, str. 170, 259, 262). 1460 Borzywój z Skrzynna łupił okolice z 2-ch warownych gór Turzy pod Dobczycmi i z Żywca (str. 304), a potem z Bukowca 1462 (str. 350). 1465 w Karpatach łupieży banda t. z. „braci", t. j. zbrojnych niepłatnych przez króla Węgier, a zostających pod wodzą polskiego szlachcica Szczęsnego (str. 407) z Paniowa (Paprocki: Herby, str. 361), który 1474 został dworzaninem królewskim i zastawnym starostą Żydaczowa (A. G. Z. IX, str. 110, 122, 153 r. 1479), jest kasztelanem lwowskim 1487—1488 i hetmanem (Kampiduktor Paprocki: Herby 265; Helcel II, № 4317; stąd mylnie Liske: A. G. Z VII, str. 162, że nieznany), polskim urzędowym, mimo tej rozbójniczej swej przeszłości, i może właściwie gwoli jej, jako dającej gwarancyą, że zna wojenne rzemiosło. Kiedy ci „braciszkowie" wygnani z Austryi, a wierzyciele i Jagiellończyka, napadli i złupili Częstochowę 1466, żaden z sąsiednich starostów Krakowa: Jakób z Dębna i Spiża, Przecław z Dmszyc nie ruszył się (Długosz). W ogóle jest to epoka gdy się roi w Małopolsce od kondotyerów (aemuli, wyraz na to techniczny u Długosza i w sądowych wypisach Helcla). Jako charakterystyczny rys tej epoki należy wspomnieć wybuchy nienawiści socyalnej między uciskanymi mieszczanami a panami, których punktami wytycznemi są: zabójstwo Jędrzeja z Tęczyna w Krakowie 1461, zatargi z starostą w Lublinie 1450, Radomian ze szlachtą Łabędź 1447, konfederacya Lwowian i szlachty ruskiej przeciw Odrowążom i t. d. (Por. E. Swieżawski o Ostrorogu w Ateneum 1883, kwiecień, maj). Wytężenie zuchwałości panów w stosunku do króla odpowiada ich naciskowi na mieszczan. Michał Lewocki marszałek dworski i ssta łęczycki, siedzący za przestępstwa swoje w wieży krakowskiej, oświadcza królowi, że skoro obietnic piśmiennych nie dotrzymał, może pieczęć, którą je pieczętował, psu u ogona powiesić. Nieinaczej 1459 traktuje Jan z Rytwian, starosta sandomierski, króla, skoro ten lęka się detronizacyi. I może ta myśl nie była zbyt daleką, skoro Jan z Czyżowa 1446 kaszt. krakowski zalecał elekcyą Fryderyka margrabi Brandenburga, podobnie jak arcyb. Wincenty, biskupi: Zbigniew krakowski, Władysław chełmiński, Andrzej poznański (Dług: XIII, str. 17—19), a Jan z Tęczyna kaszt. krakowski (1458) żałował, że był przeciwny elekcyi Fryderyka (Dług. XIII, str. 21) i popierał wbrew Kazimierzowi obiór Bolesława IV mazowieckiego. Statuta nieszawskie 1454 r., ogłoszone w ciągu wyprawy na krzyżaków, objawiają myśl obrony autonomij prowincyonalnych, którą też podnieśli z arcybiskupem wielkopolscy panowie z racyi kardynalskich zachcianek Zbigniewa Oleśnickiego co do wyższego miejsca, niż arcybiskup, co „byłoby obdarciem Wielkopolski przez Krakowian z resztek wyższości", jaką już dziś górują (Dług. XIII, str 68 r. 1449). W Opokach Małopolanie ułożyli swoje odrębne petyta (Hube i Bobrzyński: Statuta nieszawskie) po przyznaniu cerekwickich Wielkopolanom, i 11 listop. 1454 statut małopolski, służący tylko ziemiom: krakowskiej, sandomierskiej i innym do nich przyłączonym (§ 3 i 13 radomskiej i wiślickiej), wzięty jest za wzór innym autonomicznym statutom. Odsyłając po szczegóły do rzeczonych rozpraw, jako wybitniejsze punkta tych ustaw zaznaczamy wyłączny pomysł Małopolan § 1, niepozwalający dawać w zastaw starostw z zamkami i stolicami, pod utratą zastawu; § 7 skłaniający króla do wymiaru sprawiedliwości ziemianom w ich sporach z starostą okręgu, zanim wyjedzie z niego. Ponieważ ssta reprezentuje władzę króla i ucisk samowolny panów, jest to więc samopomoc drobnej szlachty przyjęta w oba statuty (M. § 12, W. § 13). Inne ziemie zastrzegły się przeciw faworyzowaniu Małopolan w dygnitarstwach (§ 9). § 25 małopolski wyłącznie wskazuje bogactwo ziemian, regulując warunki służby wojennej właściciela ziem różnopowiatowych. Małopolskie są §§ 27 i 28 o soli. W statucie małopolskim przyjęto § 23 od Wielkopolan co do kary za zatrzymywanie chłopów zbiegłych. Co najciekawsza, wbrew innym statutom (§ 33 W., 31 sieradzki z § 18 cerekwickiego), małopolski statut milczy o wpływie sejmików na prawodawstwo i wojnę. Osóbne postanowienie z 1456 (Bandtke: Jus pol. 300 i t. d.), wydane dla Małopolski przez Kazimierza III, tę lukę wypełniło. Gorący spór wynikł o wybór biskupa krakowskiego w czasie wakansu po śmierci Tomasza ze Strzempna 1460 r., przyczem papież brata stryjecznego bisk. Zbigniewa z Oleśnicy († 1455), imieniem Jakób z Sienna, biskupem mianował, gdy król chciał nim mieć Jana Gruszczyńskiego bisk. włocław., a kapituła Jana syna Lutka z Brzezia. Było to skutkiem postanowienia królewskiego, aby stolice biskupie obejmowali ludzie ulegający jego woli, nie zaś idący jej wbrew, jak miał co do tego doświadczenie ze Zbigniewem Oleśnickim, który porównał w liście Kazimierza

III do Bolesława, zabójcy Stanisława (M. M. Ae. II, str. 147). Spór ten trwał lat kilka i skończył się tryumfem króla nad niezależnością kapituł i mięszaniem się papieży w sprawy kościoła polskiego. Godne przytem uwagi, że Zbigniew i Jan z Tęczyna wojew. krak. domagali się zniesienia przywilejów żydowskich i przybrania ich w szaty i znaki odmienne 1454 r. Małopolska terytoryalnie urosła za tych czasów, bo Zbigniew Oleśnicki kupił księstwo siewierskie (1440) i połączył z dobrami biskupstwa krakowskiego, przybierając tytuł księcia siewierskiego. Obok tego Spiż odzyskany 1412 od Węgrów, trzymał zastawem i bronił od napaści Węgrów. Dalej Ruś (lwowska) i Podole sprawy załatwiały wspólnie z właściwą Małopolską, tak że pojęcie tej ostatniej geograficzne powoli się rozszerzało przez to. Tak w Nowem Mieście Korczynie uchwała 1486 zapewniła ziemię krakowską, sandomierską, ruską i podolską, że król bez ich wiedzy, na sejmie zasięgniętej, nowej wyprawy do Prus nie podejmie. Inny przywilej z tego samego roku o nadawaniu urzędów sejmowych i podkomorstwa, oraz chorążostwa, za wiedzą ziemi, kędy wakują, zaś marszałka i podskarbiego za wiedzą baronów, o nialienacyi Oświecima i t. d. nadany jest ziemiom: krakowskiej, sandomierskiej, lubelskiej, lwowskiej, przemyskiej i ruskiej 1474, w opatowieckim dodano ziemię korczyńską (Jus Pol.). W 1451 panowie małopolscy przed zjazdem w Brześciu Litewskiem wzywają rusinów na zjazd prowincyonalny w Korczynie (M. M. Ae. II B, str. 114). Za rodzaj odzyskania można uważać powrót do rąk króla zamku i ziemi sandomierskiej po śmierci Dersława z Rytwian kaszt. krakowskiego i ssty sandomierskiego 1478 r. W 1453 ks. Janusz oddał Oświecim w ręce Jana z Czyżowa (M. M. Ae. II B, str. 133), a 1457 za 50,000 grzywien sprzedał Polsce swe księstwo z 2-ma miastami Oświecimem i Kętami oraz wsiami: Bielany, Laszki, Babicze, Lipnik, Osiek, Brzeście, Monowicze Dwory i t. d. (Vol. Leg. I, str. 86). Wacław, ks. Zatorza złożył hołd 1454, a od ks Janusza kupił to księstwo Jan Olbracht za 80,000 flor. węg. 1494 (Vol. Leg. I, str. 84, 112). Odrębność prowincyj jeszcze widać 1492 w potwierdzeniu przywileju ziemi sandomierskiej (str. 133) przez Jana Olbrachta i w potwierdzeniu „specyalnych obyczajów ziemskich“ ziemi krakowskiej przez Aleksandra (str. 148). W obiorze następcy Kazimierza III nie było zgody. Ród herbowy Rożyców z małopolskich panów, mający na wyższych urzędach podówczas Dobiesława z Kurozwęk wojew. lubelskiego, Piotra z Kurozwęk podskarbiego i w 1491 sstę krakowskiego, Mikołaja z Kurozwęk kaszt. sieradzkiego oraz m. Kraków, przemawiali za Janem Olbrachtem,— Rafał marsz. koronny oraz ród Tęczyńskich h. Topór, jak Jędrzej z Tęczyna kaszt. wojnicki, Zbigniew z Tęczyna podkom. krakowski ssta kaliski, popierali Zygmunta. Przybycie 1600 jezdnych z Krakowa umorzyło pretensye książąt mazowieckich, popieranych przez Oleśnickiego i zyskało koronę dla Olbrachta. Elekcya Aleksandra była też wyborem Małopolan. Mimo opozycyi panów polskich, przez usta Małopolanina Mikołaja Firleja (później wojew. krak.) wyrzeczonej, Litwa wyprzedziła w elekcyi Koronę, obrawszy sama Zygmunta I (1506—1548). W osobie mieszczanina krakowskiego Jana Bonara († 1523) i jego synowca Seweryna, obrót i zarząd skarbem dostał się za tego króla Małopolsce. Dwaj Szydłowieccy, kanclerz Krzysztof i podskarbi Mikołaj przez swe urzędy oraz mienie i królewszczyzny trzęśli Małopolską, a spokrewnieni są przez kobiety z Tarnowskimi, Tęczyńskimi i Zborowskimi. Tęczyńscy siedzą w Lublinie, chełmskiem i bełskiem, jak znowu Jan z Tarnowa posiadł województwo ruskie. W 1525 nastąpiła reakcya. Pobór pieniędzy w komisyach wojewódz. czyni się, a szafunek ich wojsku odbywa się bez podskarbiego (Mikołaj z Szydłow.). Krzysztofowi odjęto wpływ na sądy, ograniczając 1519 sądy nadworne do ziemi, kędy król bawi. Mikołajowi Firlejowi odjęto popis wojsk, przelewając go na wojewodów. Nareszcie zaciągi prywatne magnatów ograniczono do 8 koni. Przeciw Szydłowieckim, mającym starostwa na Podlasiu, Mazowszu i Małopolsce wymierzono prawo o dawaniu starostw osiadłym. Dalej odebrano prawo chowania ksiąg sądowych Tarnowskim, Tęczyńskim, co datowało z czasów potrzeby ochrony tych ksiąg w obronnym zamku przed zniszczeniem, ale utrudniało dostęp prawującym się. 1523 wychodzi procedura sądowa dla Małopolski, Bełża, Rusi i Podola. Od 1519 komisya prawodawczo-kodyfikacyjna ma na czele Małopolanina Jędrzeja z Tęczyna, już wojewodę lubelskiego, a w 1526 dodano po jednym pośle z każdego województwa, starając się wzmódz wpływ ziemiaństwa w sądzie. To też i liczba posłów w sejmie szybko rośnie. 1511 r. jest ich 34, w 1520 jest ich 45, w 1521 — 51, w 1525 — 60. Łuków osóbnego posła dostał, także tego chciały Pilzno i Wiślica, czemu odmówiono, bo nieby nie zostało do obioru 6 posłów z sandomierskiego. 1519 skasowano osóbny sejmik w Skrzynnie w sandomierskiem, a 1532 przeniesiono inny z Urzędowa do Lublina. Gdy połączono Mazowsze, 1528 było posłów 78. W tej epoce mieszczanie małopolscy stają się ziemianami. Żupnik Paweł Szwarc czyli Czarny z Witowic, kupuje nawet księstwo udzielne Pszczyn, a córkę żeni z Wincentym

z Mielsztyna. Bonarowie zostają szlachtą 1537. Mieszczanie małopolscy są szafarzami skarbu państwa (Lubomirski: Trzy rozdziały). Stanisław Odrowąż żeni się z księżn. mazowiecką Anną i sięga po Mazowsze; Kmita Piotr z Wiśnicza († 1553, ostatni z rodu) i Zborowscy dwaj, Marcin i Piotr kaszt. małogoski, sprowadzają wybuch wojny kokoszej 1537, w którym złamano powagę króla, jego usiłowania finansowe na rewizyi nadań ziemskich oparte. U Jana Tarnowskiego chronią się (1527) pretendenci węgierscy; on też kraj broni od Wołochów (1539). Później już będąc kaszt. krakowskim od 1553, wrogo usposobiony przeciw królowi, ledwo tegorocznego sejmu nie zerwał; przeszkadza 1554 r. i wciąż odtąd oponuje († 1561), szerząc wieści, że król Austryi po sobie następstwo daje. Z jego też podniety prawie, szlachta małopolska, obruszona niezwoływaniem sejmu (1559—1561), w razie dalszej zwłoki, zagroziła na zjeździe własnowolnym w Proszowicach i przez wysłaną z niego deputacyą do Zygmunta, obiorem innego króla. Słynie T. jako dobry pan dla swych włościan. Syn jego Jan Krzysztof Tarnowski kasztelan wojnicki, 1562—63 dał przykład egzekucyi, dobrowolnie składając dożywocie na sstwo sandomierskie. Za to Stanisław z T. drugi syn jego, wojew. sandomierski (głośny z wojny domowej o Tarnów z Wasilim z Ostroga), oponował przeciw egzekucyi. Siostra Jana T. Zofia wniosła Tarnów, Przeworsk, Wiewiórkę i i. w dom Ostrogskich. Również głośnym oponentem jest Jan Tenczyński, ostatnio wojew. sandomierski, który wolał widzieć Solimana niż Barbarę Radziwiłłównę na tronie, i ograniczeniem egzekucyi dóbr zniweczył ją (1550). Jan Chrzciciel z Tarnowa wojew. bełski, niedoszły narzeczony Cecylii królewny duńskiej. Ród Zborowskich, głośny już w czasie wojny kokoszej, wsławia się 1538 r. zrobieniem spisku, celem którego było tylko w tym razie, po śmierci Zygmunta I, oddać synom tron, jeżeli potwierdzi prawa szlachty i zabierze klerowi ⅓ dotychczasowego jego mienia. Ten spisek Marcina Z. odkrył Pretficz. Mord Sanguszka Dymitra, który zprzed nosa im porwał bogatą dziedziczkę Halszkę z Ostroga (wnuczkę Zygmunta I przez Beatę Kościelecką), wsławia Marcina za Zygmunta Augusta 1553. Zabójstwo nie pomogło, bo wielkop. Górkowie schwytali tłusty kąsek. Na sejmie 1563 r. oponował M. Z. przeciw już przyjętej niemal przez panów egzekucyi dóbr, i niby bronił biskupów przed odjęciem ich klątwom pomocy brachium seculare († 1561 heretykiem). Teść za to jego syna Samuela, Spytko Jordan pierwszy za obaleniem tej pomocy głosował. Tenże Jordan zbił wniosek posłów 1565 r. utworzenia obieralnych ze szlachty cenzorów vel instygatorów dozorujących i skarżących opieszałych urzędników. Zamach to nowy na panów, dzierżących wysokie dostojeństwa, i pnących się po tytuły hrabiów zagraniczne (jak np. Tęczyńskich 1527, poprawiony 1561). Małopolska też wreszcie z Pińczowem Oleśnickich i Rakowem Sienińskich (krewnych bisk. Zbigniewa z Ol.) jest gniazdem aryanów, zawiera w sobie Sandomierz, kędy przyszedł do skutku konsens sandomierski trzech wyznań, prócz aryanów (1570), i mieści w sobie Lublin, kędy przyszła do skutku unia 1569 r. Za elekcyi Henryka Walezego ważyły się losy Polski i jej religii w sporze Jana Firleja wojew. krakow. i marsz. małopol. kalwina z prymasem, czy marszałek, czy prymas jest interrexem w bezkrólewie czyli głową kraju. Za Firlejom stali różnowiercy i Małopolska i oni też zawiązali konfederacyą kapturową dla bezpieczeństwa kraju. (Kaptur tu był symbolem żałoby i zupełnej wszechwładzy). Konfederacya generalna warszawska 1573, na sejmie konwokacyjnym ułożona, na wzór zgody augsburskiej zawarta, wyszła też z inicyatywy Małopolan dysydentów: Hieronima z Osolina sandomier., Stanisława Szafrańca bieckiego kasztelanów (h. Topór i Zaprzaniec) i Jakóba Niemojowskiego, zapobiegająca wojnom religijnym ale... i warująca władzę panów nad poddanymi i co do ciała i co do ducha. Tu po raz pierwszy występuje Jan Zamojski († 1605) ssta bełski, którego walka ze Zborowskimi i tych burdy wypełniają czasy Stefana Batorego i Zygmunta III. Zamachy na Stefana, elekcya Maksymiliana, są ostatnimi czynami Zborowskich małopolskich. Zamojski zwycięża ich i swojego kandydata przeprowadza. Rusin to z mazurskiej krwi, i dwa te pierwiastki etnograficzne biorą górę nad Małopolską, która na rzecz Mazowszan (Warszawy) traci przywilej stołecznej prowincyi już od elekcyi Walezego, jakkolwiek, jakby na pożegnanie dawnej powagi, małopolanom Szafrańcowi (1574), Tęczyńskiemu wojew. bełskiemu, Kostce sandom. przebłyskała (1575) nadzieja elekcyi na króla. I założenie akademii Zamojskiej (1595) miało zrujnować przewagę Krakowa małopolskiego pod względem umysłowego z uniwersytetem przewodnictwa. Za to Ruś tryumfowała przez wysunięcie stolicy trybunału małopolskiego, od 1578 Lublina, ku Rusi, i zaliczenie do jego juryzdykcyi tejże Rusi, (lwowskiego) bełskiego Podola i Podlasia. 1589 Kijów, Wołyń i Bracław, osóbny mające trybunał w Łucku, przeszły też do Lublina. Nowoczesne studya (Chlebowskiego) zwracają nawet uwagę na wpływ Rusi na rozwój literatury małopolskiej.

III. *Granice i podział administracyjny Małopolski* są następujące. Na zachód, według określeń granic dyecezyi krakow-

skiej u Długosza, okręgi miast Zatora, Żywca, Wadowic, Oświęcima, Kęt, Pszczyna aż do miasta Żarek, a potem okręgi Mikułowa, Woźnik, Siewierza i Bytomia, aż do rz. Koczawy i Izwarty (Liczwarty), dzielących dyecezyą krakowską od wrocławskiej, a potem Liczwartą od gnieźnieńskiej aż do Mstowa nad Wartą. (Lib. benef. Długosza I, str. 1—2). 1460 zapisano przysłowie, że Polak, który przekroczy Skawinę, staje się wrogiem swej ojczyzny i odrzuciwszy język ojczysty, tamtejszy przyjmuje (M. M. Ae. II B, str. 203). Zgodnie z tem, 1228 r. Klemens wojew. Opola szląskiego, 1234 kaszt. biecki a 1238 krakowski, dostaje (od pierwotnego swego księcia Kazimierza Opolskiego za pomoc w budowie zamku opolskiego) wsie: Niemodlin (Falckenberg), Czeladź, Smolice koło Wisły i Skawy, Rozkochonice (Rossdorf), Kęty, Zator nad Skawą, oraz wsie Głuchów, Posiłów (w par. Kościelec), Makocice, Czusów, Gruszów i Radzimice (w Proszowick.) Bartosz. III, 14—15. 38, 43, 48. Ród ten szląski, złożony z Klemensa i jego braci: Jędrzeja biskupa Mazowsza, Janka kasztelana zrazu Cieszyna a potem Rudy (III, str. 34 i 59) wieluńskiej, z synem Sulisławem i Wierzbiętą, posiadał jeszcze Bochnię (przez kupno od Wincentego) i Wiśnicz z okolicą, oraz Czyrzyc (1244), co w części na klasztor w Staniątkach fundacyi Klemensa, a w części na klasztor w Czyrzycu fundacyi Czadrona wojew. krak. przeszło. Część tego okręgu może też kiedyś należała do Szląska, co by usprawiedliwiało sąd z 1460 o Skawinie wyrażony. Granice 1326 i 1329 od Mikułowa (wedle list poborców papieskich u Tejnera), są też same co w XV w. Mstów w XV w. stoi w punkcie zetknięcia się ziemi krakowskiej, radomskiej i wieluńskiej nad Wartą (Lib. ben. III, str. 149), 1279 przez Bolesława Wstydliwego ks. Krakowa na miasteczko zmieniony, a 1276 do niego należy jako powiat i *opole* (toż 1441 M. M. Ae. III, 78—79; Helcel II, № 2949). Kaleja leży 1419 w ziemi krakowskiej i powiecie krzepickim (Bart. III, 373), lecz 1262 jako w swej dzielnicy Bolesław Pobożny ks. Wielkopolski nadaje Pławno, Rybno i Mykanów klaryskom w Zawichoście (M. M. Ae. I; Kod. Wielk. № 394), a 1296 Łokietek Władysław jako książę Polski, Pomorza, Kujaw, Sieradza i Łęczycy, po połowie ziemi kłobuckiej dał Henrykowi ks. Głogowa i Bolesławowi ks. Opola (Kod. Wielk. № 745). Stąd widać, że ziemie te od Wielkopolski w części przeszły do Sieradza i Łęczycy, a w części do Małopolski. Dalsza granica nawet pod względem duchownym niepewna. Tak Secemin, wedle nadania Władysława Jagiełły i Jadwigi Piotrowi Szafrańcowi z Łuczyc 1395 i 1396, leżał w ziemi sandomierskiej, co zdaje się było i 1484 r. (A. G. Z. V, str. 27—28; Helcel II, № 4290) a według wizyty Padniewskiego (1565—1570) leży w obrębie dyec. krakowskiej; za wizyty Radziwiłła (1595—98) znajdujące się w archidyec. gnieźnieńskiej Chęciny leżą w kasztelanii małogoskiej a województwie sandomierskiem 1275 r. (M. M. Ae. III, str. 105—6), za Łaskiego liczone były do archidyec. gnieźnieńskiej (I, str. 581 nast.). Lelów leży w ziemi krakowskiej (M. M. Ae. III, r. 1369). Akta zwierzchniczej działalności Leszka Białego (1221 o Swieciechów, Cod. Pol. Rzyszcz. I, № 12, 19, str. 23, 31—2; por. M. M. Ae. I, III) na wschodnim brzegu Pilicy, jak i tytuł księcia Łęczycy przezeń używany, wyjaśniają fakt niezrozumiały dla Długosza (Lib. benef. I, 804 nast.) czemu kanclerz łęczycki, już będący za jego czasów tylko czczym tytułem w kapitule krakowskiej, miał uposażenie nie w ziemi łęczyckiej, lecz w sandomierskiej. Domyślał się już on, że z powodu innego rozgraniczenia, część sandomierskiego musiała należeć do ks. Łęczycy. Według wskazówek dochodów tego kanclerstwa, Błogie, Stoczek, Radunia, Mniszków, Jawor, Grabowa, Końskie, Trzebiatów, Zajączków, Potok, Siodłkowice, Kunia (na lewym brz. Pilicy), Lubieszów, Chroszczowiec, Buczek, Dęba, Lubochnie dwie (W. i M. na lew. brz. Pilicy) oraz Przedbór byłyby tą posiadłością sandomierską ks. Łęczycy. Ciekawy dla Błogiego jest dokument z 1237 Bolesława Kondratowicza ks. Mazowsza i Sandomierza, rozsądzający sprawę granic Sulejowa i Wochrza, przyczem zjawia się kasztelan Żarnowa. (Rzyszcz. Cod. Pol. I, № 27, str. 41—2, por. str. 23 z r. 1221 jest kapelan z Żarnowa). Z tej parafii Żarnów uposażono kolegiatę w Sandomierzu, co chyba wskazuje sandomierskie Żarnowo (Lib. benef. I, 301, 1191; M. M. Ae. III, 3). Zdawałoby się znowu naodwrót, że część sieradzkiego (Rozprza, Milejów) zawisła od Wstydliwego 1239 (Cod. Pol. I, str. 92—93), jak kasztelania wolborska od jego matki (l. s. l.), choć sieradzkie zaraz poniżej Przedbora dopierało do Pilicy (A. G. Z. VI, 164, r. 1472). Kiedy z Lubochniami sandomierskie zdaje się przeskakiwać na północ Pilicy, Opoczno niewątpliwie jest sandomierskie, bo już 1284 należy do uposażenia sandomierskiej kolegiaty, a 1361 jest tu sąd sandomierski (Bart. III, 273; Rzysz. II, 379), sądzący sprawę Swieciechowa, znanego w 1221 r.; zaś pierwszy znany nam sędzia opoczyński jest Jędrzej z Drzewicy († 1385 M. Biel. III, 271), gdy świadkami chyba sandomierzanie Wiszota z Gowarczowa, Dobiesław z Końskich i Swiętosław z Dąbrowy pod Drzewicą. Skrzynno jednak 1231 leżało w ziemi Konrada ks. Mazowsza (Kod. Wielk. № 132), Siekluki znowu były w posiadaniu Kazimierza II, jako część spadku po Henryku

sandom. (M. M. Ae. I, 1; Rzysz. Cod. Pol. I, str. 28), a później 1359 całe „Zapilcze“ między Pilicą a Radomierzą oddają ks. mazowieckiemu (Kod. Maz. str. 75). I tu zaczyna się sporna granica arcybiskup. i biskupstwa; dziesięciny z Gelczowa i Solca (par. Żarnów) zabiera Mikołaj Kurowski 1408, a z Plaszkowa, Bierzwna, Woli Goryńskiej, Zawady, z parafii Golina (między Jedlińskiem a Głowaczowem) wydarli dziesięciny Dobrogost Wydrzeoko Wilhelmowi a potem Zbigniewowi z Oleśnicy, zaś Wojciech Jastrzębiec Stanisławowi Ciołkowi jako ze wsi na nowinach powstałych (Lib. benef. Długosz I, str. 325—337). Świerze, dające 1191 uposażenie kolegiacie sandomierskiej, wskazują granicę płn. prawdopodobną sandomierską. Dalsze granice wskazuje opis dyecezyi krakowskiej (u Długosza), obejmujący lubelskie począwszy od Pruszyna przez Zbuczyn, Łuków, Trzebieszów, Ulan, Ciemierniki, Parczów (?), Ostrów, Nowogród, Łęcznę, Laczuchów, Białkę — Biskupice, drugie Ciemierniki, Częstoborowice, Chrzanów, Bychawę W., Targowska, Wysokie, Goraj, Białę, Potok, Słup, rz. Wieprz, m. Rzeszów, Trzcianę, rz. Jasło, m. Jaśliska, Dukla, Kamieniec — Karpaty, Podoliniec, porzecza Dunajca i Popradu. Godna uwagi, że miasteczko Puchaczów w XVI w. powstało z Łęczny mniszej, a dobra tamtejsze, dotąd zwane Rusią, puchaczowskiemi zwać poczęto (Ks. Gacki: Kl. Ben. w Sieciechowie, str. 56). Podobnież Sambor na pograniczu Rusi 1395 zwał się Pohonicze (A. G. Z. VI i VII 65) jako wskazówki tu i tam zetknięcia się z pogańszczyzną (puhaczew = pohoniec = pohaniec = poganin). Granica Rusi szła na Chełm, Szczebrzeszyn, Krasnystaw miasta „ruskie“ (A. G. Z. V, str. 4, r. 1352), a „wrota“ t. j. granice polskie (porta polonorum, źle petra. Mon. Biel. II, str. 889, pod r. 1266 III, 48; Długosz VII, str. 397 Pyetha), może są jednoznaczne z „wrotami czyli broną czerwińską“, między Kumowem a Uchaniami (Poł. sobr. rus. liet., II, str. 157), gdzie leży mityczny prawie Czerwińsk. To pojęcie wrot nie może nas dziwić, bo 1299 Gryfina mówi „o obojgu wrotach naszej ziemi do wchodzenia i wychodzenia“ (M. M. Ae. III, str. 160). Województwo krakowskie i sandomierskie już w początku XII w. pojawia się w osobach swych wojewodów Mikołaja i Goworka. Pierwszy znany kasztelan lubelski jest Wojciech syn Stupoty (Stefana) także za Leszka Białego w 1224 r. Dobiesław kmita kasztelanem był 1464 do 12 marca 1474 r. (A. G. Z. IV, str. 193—5), a pierwszym wojewodą 28 listop. 1474 r. (Helcel II, № 4136). Województwo krakowskie u rzeki Nidzicy graniczyło z wojew. sandomierskiem (Długosz: Lib. benef. II, str. 149). W r. 1466 dzieliło się na 6 powiatów (Helcel II, str. 711), t. j. krakowski, proszowski, ksiąski, lelowski, czchowski, biecki. 1564 ostatecznie wcielono księstwo oświecimskie i zatorskie, które też 1581 z powiatem spiskim wymieniono (1587 Spiż opuszczono). Obok wyrazu powiat (districtus, także territorium) znany jest drugi opole (ob—pole, vicinia) np. brzezińskie 1279 (z Brzeska M. M. Ae. I, str. 110), 1263 w Mstowie (M. M. Ae. III, str. 78—79; por. Helcel II, № 2949), wreszcie w Jedlni (Ks. Gacki: Kościół w Jedlni), gdzie do ostatnich czasów istniało „prawo obelne“, t. j. solidarność gminna, obowiązujące wedle dawnego prawa polskiego, czyli książęcego. Wiele z tych pierwotnych powiatów potem ubyło. Tak 1262 były skalski i zadroski (M. M. Ae. III, str. 75), 1324 i 1402 jest ziemia szczyrzycka (Bart. Cod. Pol. III, str. 181; Helcel II, № 899), 1328 territorium wisłockie z miastem Pilznem (M. M. Ae. III, str. 211), 1382 powiat olsztyński (Długosz: Lib. benef. III, str. 121), 1355 powiat jędrzejowski (Długosz: Lib. benef. I, str. 238). I liczba kasztelanij zmieniała się: 1212 krakowski, 1231 sandecki (Hwalisław), 1223 biecki, 1229 czchowski (Przecław), 1243 chrzanowski (Jan), 1338 brzeziński (Klemens). Ludwik węgierski w dokumencie z 1374 w liczbie zamków i miast, do których są urzędy i sądownicza władza przywiązane, wymienił w ziemi krakowskiej tylko Kraków, Biecz, Sandecz, Wiślicę (!) i Wojnicz. W 1569 w kolei wskazanej urzędowo, występują: krakowski, wojnicki, sądecki, biecki, żarnowski, czchowski, oświecimski kasztelani. Gwagnin 1578 wymienia 5 kasztelanów: krakowskiego, sądeckiego, wojnickiego, bieckiego i oświecimskiego. Województwo sandomierskie 1490 (M. M. Ae. II B, str. 395) obejmuje 6 powiatów: sandomierski, radomski, opoczyński, chęciński, wiślicki i pilzneński. W 1539 i 1564 jeszcze ten podział trwa, ale 1567 przybywa stężycki (wojski stężycki znany 1435, Bart. III, 408), który z radomskim i opoczyńskim ma zwykle osobnego drugiego poborcę teraz i 1577; 1578 dodano do tych 3-ch powiatów chęciński, co zostało 1580 i lat następnych; 1589 i 1595 brak stężyckiego i t. d. Pierwszym znanym wojewodą Sandomierza jest Goworek 1212, kasztelan zaś Mściwój 1224, wiślicki Ostazy 1222, małagoski Dobiesław 1224, żarnowski Wrociżyr i zawichojski Dobiesz w 1229 r., połaniecki Mirosław 1224, radomski 1272, łagowski 1351 (M. M. Ae. I, 247) powiat chęciński 1472 (A. G. Z. VI, 164). Ludwik wyliczył 1374 w ziemi sandomierskiej zamki: Sandomierz, Zawichost, Lublin, Sieciechów, Łuków, Radom. 1569 wymieniano kasztelanów 7: sandomierski, wiślicki, radomski, zawichojski, żarnowski, małagoski, połaniecki. Gwagnin 1578 podał tych samych. Wojew. lubelskie utwo-

rzono między 12 mar. a 28 listop. 1474 r. Z kasztelanią lubelską i łukowską łączono Kock 1258 jako wspólne zależności wojew. sandomierskiego (M. M. Ae. III, str. 63); 1286 zaliczano tu i Łysogórę (Bart. III, str. 140; ks. Gacki: Kl. Ben. na Łysogórze str. 193, № 2). Tak otoczona zewsząd kasztelania sieciechowska z kasztelanami: Floryanem 1229, Gosławem 1250—1252, Pełką 1333—1339 należała z pewnością do lubelszczyzny. To też 1359 razem wymieniono ziemie: lubelską, sieciechowską i łukowską. W latach 1405, 1415, 1473 jest ziemia i powiat lubelski, 1417 są ziemia lubelska i powiat łukowski wymienione, choć jeszcze o wojew. lubelskiem nie słychać zupełnie (A. G. Z.) VII str. 49, III str. 167, VI str. 67; Kod. Mazow. str. 160—161). W Łukowie istnieją kasztelani: Piotr 1375 (M. M. Ae. III, str. 392), Boksa 1398—1400 (Helcel II, № 206, 225, 276, 335, 634, 662). Znikła potem ta kasztelania, i odnowiono ją dopiero dla Jacka h. Lewart Jezierskiego 1775. Nadto, niezależnie od kasztelanów kazimierskich w Wielkopolsce (Kod. Wielk. № 1711 i 1328) są znani: Wilczko kaszt. Kazimierza Małopolskiego (Kś. Gacki: Kl. Ben. w Sieciech., str. 61) w 1372; 1417 jest kaszt. Dadźbog, 1473 Mikołaj z Ostrowa dzierżawca (Bart. Cod. Pol. III, str. 337—8; M. M. Ae. II, str. 4—5; Helcel II, № 1512). W 1539 r. wojew. lubelskie ma 3 powiaty: lubelski, łukowski i urzędowski (Vol. Leg.), ale 1569 jednego tylko kaszt. lubelskiego. Z powodu wątpliwości, podajemy tu listę kasztelanów lubelskich: 1224 Wojciech syn Stupoty (Stepana czyli Stefana), 1231 Dzierżykraj, 1254 Sygniew (Sangniew), Mikołaj 1255, Piotr 1258, Warsz 1262, Janusz 1268, Jakób 1271, Żegota 1280—1281, Jan Abramowicz 1284—1285, Floryan 1286, Sando 1320—1325, Pełka 1333, Eustachy (Ostazy) 1351—1358, Abraham 1362, Piotr ze Szczekocin 1375—1384, Piotr Kmita z Wiśnicza 1384—1401, Michał z Bogumiłowic (Czyżowa, Jeżowa, Chmielowa) 1403—1408, Jan ze Szczekocin 1411—1433, Dobiesław z Oleśnicy 1434, Domarat z Kobylan 1435, Warsz z Ostrowa 1439, Krzesław z Kurożwęk 1444—1459, Piotr z Kurowa 1460, Dobiesław Kmita 1464—1474. Starostów urząd zjawia się dopiero w czasach czeskich i węgierskich. Za Elżbiety stą krakowskim rodakiem jest Jaśko Kmita z Wiśnicza 1375 r. (1367 sieradzkim, a 1368 i 1371 ruskim) zabity w końcu 1386 (Mon. Biel. II, str. 675—7; M. M. Ae. III, str. 386). Starostowie ci noszą tytuł jeneralnych bo władza ich sądowniczo-kryminalna, wykonawcza, administracyjna i policyjna rozciągała się na sześć grodów (powiatów) ziemi krakowskiej (Helcel II, № 451) a od 1562 i na księstwa Zatora i Oświecima. Od 18 maja 1495 dwaj starostowie są czynni w Krakowie Mikołaj z Kamieńca ssta sanocki i Stanisław z Młodziejowic (Helcel II, str. 902, № 4448) w nieobecności towarzysza niedziałający (№ 4444); 8 lutego 1496 (№ 4457) jest wzmianka tylko o jednym staroście, tak że dwoistość urzędu byłaby tylko chwilową. Tylko urząd starosty krakowskiego wolno było łączyć z innemi urzędami, nie narażając się na tak zwane incompatibilia. Innych starostów i zamków nie wyliczamy, dla ich mnogości, która słusznie mogła Małopolsce nadać nazwę Kastylii Polskiej. Spis ich podali w dzisiejszych czasach Weynert (O Starostwach) i Czemeryński (O dobrach honorowych b. Rpltej Polskiej). Dodajemy, że starostwa służyły w czasach późniejszych za uposażenie urzędników państwowych, zastępując dawniejsze pojedyncze wsie i dobra przywiązane do godności kasztelanów, chorążych i t. d. (Por. M. M. Ae.; Cod. dipl. Bartoszewicza).

IV. *Kościół* w M. został uorganizowany z chwilą utworzenia biskupstwa w Krakowie. Czasy kiedy mógł należeć do dyecezyi praskiej (np. Wratysław II, czeski i polski król, 1086 r. odnawiał niby na mocy aktu z 973 r., zakreślając granice biskupstwa po Styr i Bug), zostawiły ślad w dedykacyi katedry na Wawelu ś. Wacławowi. Prócz tego żywe są tradycye o ś. Wojciechu (uczniu ś. Nila, greka w Rzymie) w Krakowie (na rynku kościół „przedtem bałwochwalski.“ Pruszcz. Klejnoty ed. Turow., str. 66) i obok w Modlnicy, gdzie kościół pod jego wezwaniem. Wyznanie bizanckie, greckie, wschodnie, miało być w posiadaniu kościoła Salwatora (Spasa) w Zwierzyńcu, niegdy parafialnego, potem 1191 oddanego Premonstrantom (1191 Długosz Lib. ben. III, str. 58). Kościół ś. Michała na skałce, w Wiślicy, mają kształty greckie wedle Długosza. Wś Popów pod Świeciechowem, jako dział duchownego, to jest popa zwane (Długosz, Lib. benef. I, 193) i Popowa góra od popa ś. Stanisława tak zwana (Żywot ś. Stanisława przez Długosza; por. *Pamięt. kielecki*, 1876) nie tyle świadczą o istnieniu obrządku bizanckiego, ile o powszechności użycia wyrazu papas na oznaczenie duchownego. S. Metody miał nawracać księcia Wiślicy 884 r. na obrządek słowiańsko-rzymski. Wielkie zamieszanie wybuchłe po śmierci Bolesława I uważają także za ruch religijny, za walkę obrządku grecko-bizanckiego z łacińsko-rzymskim (Mon. Biel. IV, 814—815). Mieszko II wprowadził do kościoła język grecki i „swój,“ co także miało sprowadzić powstanie religijne (por. Biel.: *Wstęp krytyczny*). Fundacya sufraganii arcybiskupstwa gnieźnieńskiego w Krakowie 1000 (czy 999) roku (jeszcze w Rzymie) położyła kres wątpliwościom religijnym.

Krytyka, za pierwszego w ogóle biskupa krakowskiego, uznaje Popona, ustanowionego z ramienia papieża i cesarza przez Bolesława I. Zakres jego władzy uległ wcześnie różnorakiemu ścieśnieniu. W r. 1075 papież Grzegórz VII skarżył się, iż w państwie Bolesława Szczodrego za mało biskupów, a za duże są dyecezye. Przysłany nowy arcybiskup Henryk, z Wittburga (czy Wirzburga) opat, może jednym z dwu legatów wówczas działających w Polsce będący, wpływał zapewne na nowy stan rzeczy, którego rezultat widzimy w asyście piętnastu biskupów na koronacyi Szczodrego w Boże Narodzenie 1076 r. odbytej (Mon. Biel. I, str. 368, 370, Monumenta Germaniae Pertzii V, str. 225). Pozostanie wieczną tajemnicą przyczyna sporu tego króla z biskupem Stanisławem krakowskim, później kanonizowanym, która doprowadza do wymierzenia nietylko na innych ale i na biskupie (1079) pogańskiej kary obcięcia członków, zwykłej za przestępstwa polityczne. Można z pewnych danych przypuszczać, że wskrzeszenie przez króla dawnej czci Swantewita pod postacią wróżb jego konia (dziś konik zwierzyniecki) jest jedną z przyczyn sporu. Prócz tego jednak, list Paschalisa II do arcybiskupa Marcina, następcy Henryka (Kod. Wielk., № 5), wspomina ze zgrozą, że „bez wiedzy biskupa rzymskiego najwyższego wyklął (Henryk) biskupa,“ a król przenosi biskupów z ich stolic własną swoją mocą. Życiorysy biskupów wrocławskich i ś. Stanisława (Długosza) akcentują, że biskup ten działał natarczywie i wyklina króla, wbrew woli arcybiskupa Piotra (imię fałszywe), poradom biskupa wrocławskiego Piotra także, a Paprocki (w Herbach, ed. Turow., str. 647) zapisuje, że jeden z zabójców późniejszego świętego, Marek Szreniawita, zostaje biskupem płockim. Czyli późne źródła samemu biskupowi Krakowa przypisują inicyatywę działania i form jego przeciw królowi, co zgodne jest znowu z tem co list Paschalisa o klątwie Henryka przeciw jakiemuś biskupowi mówi. Zagadkowa klątwa i kaźń niezwykła wywołać musiały głębokie zmiany w stosunku dyecezyi krakowskiej do arcybiskupa gnieźnieńskiego, skoro późniejsi biskupi krakowscy 1186 i 1256 (M. M. Ae. I, str. 67 i 69) zastrzegali właściwe granice przewadze hierarchicznego swego zwierzchnika nad sobą. W każdym razie, należy mieć na uwadze i nagły przyrost 15 biskupów do pierwotnych trzech (czy 6) z r. 1000, mogący też być sprężyną sporu, zakończonego katastrofą 1079 r. Niebawem, zwłoki biskupa, późniejszego świętego, leżące dotąd w kościele ś. Michała „do dnia przenosin, których wiadoma przyczyna“ (jak mówi kronika Mon. Biel. II, str. 297), roku 1088 (Mon. II, 796; III 344; IV 388—389, 394) zostają przeniesione do katedry ś. Wacława na Wawelu; kasztelania łagowska (własność biskupów władysławskich czyli kujawskich) dostaje się kościołowi w Kruszwicy od Judyty żony Władysława Hermana 1085 (Długosz, Lib. benef. I, str. 620, 532—3) i spis posiadłości nowej dyecezyi włocławskiej (1148 Cod. Pol. II, str. 2) wymienia „probostwo ś. Michała w Krakowie, zamki: Wolbórz, Łagów i Gdańsk z okręgami (skąd nazwa biskupów włocławskich; pomorscy, Haselbach Cod. Pomer. №№ 422, 290, 291) i kościoły P. Maryi w Sandomierzu i Zawichoście, do czego 1185 przybywa zamek Słońsk z okręgiem, kaplica w Gniewkowie, kościół w Kowalu i Kurowie (Cod. Pol. II, str. 5). Fakta te dowodzą utworzenia dyecezyi we Włocławku między 1085—1088, która, objąwszy i stolicę, wywołała potrzebę ekshumacyi zwłok ofiary z 1079, by je z obcej do swojej dyecezyi przenieść. Nowe zatargi wybuchły za biskupstwa Iwona (1218—1229) z jednej strony z biskupem wrocławskim, który (gwoli przewadze politycznej Szląska, za Henryka Brodatego † 1238) wziął przed Iwonem przodek w hierarchii (Bart. III, str. 12, Mon. Biel. III, 356, Długosz, Histor. VI, str. 63), a z drugiej tenże Iwon starał się o utworzenie archidyecezyi w Krakowie, wbrew Gnieznu, do czego służył dyplomat fałszywy erekcyi tegoż arcybiskupstwa już 1046 r. (Mon. Biel. III, 326—7). Wywołało to tylko przyznanie użycia paliusza arcybiskupiego w dniach świątecznych Janowi Grotowi (1326—1347, Mon. Biel. III, 368). Było to echo może zatargów z 1079 r. Usiłowania Iwonowe daremne, zakończone jego wygnaniem przez Brodatego (Mon. Biel. II, 803), odbiły się i na całości dyecezyi krakowskiej. Mianowicie, klasztor w Opatowie, należący do templaryuszy (czego ślad w posągach ich u bramy zachodniej kościoła w Opatowie istniejących, dopiero dziedzic opatowski Rafał z Brześcia zniszczył; Długosz, Lib. benef. I, 574 nast. 633) miał tenże Brodaty 1237 r. oddać w posiadanie swojego biskupa lubuskiego, któremu też przyznano dawne zwierzchnictwo duchowne nad Rusią katolicką, 1257 (Tejner, Mon. I, № 144; por. Mon. Biel. II, 556 i 573). W 1327 r. Jan XIII papież ujmował się u króla Łokietka za prawami Stefana biskupa lubuskiego do „mniejszej Galacyi, zwanej Rusią,“ kędy we „Włodzimierzu“ jego stolica dyecezyalna była, i kędy pracą apostolską się zajmował, a czemu sąsiedni biskupi przeszkadzali, wdzierając się w jego prawa zwierzchnicze (№ 376). Chodziło zaś pewno nietylko o przyjęcie Bolesława ks. Rusi z kościoła greckiego do rzymskiego (№ 383 i 384), ale i o Kijów, który wbrew pretensyom tegoż biskupa oddano dominikanowi Henrykowi

1320 (№ 252, 255). Zdaje sie, że takich rywali biskupa lubuskiego należy także widzieć w biskupach katolickich przemyskich (jak Iwan, jego następca Mikołaj 1353 r. (Tejner I, № 720), włodzimirskich (jak Piotr z 1358; Tejner, I, № 786) i chełmskich, których ostatecznie 1375 poddano metropolii halickiej (v. lwowskiej; Tejner I, № 963, 968) umarzając pretensye bisk. lubuskiego do zwierzchnictwa nad nimi. Nowa dyecezya w ziemi Jadźwingów, w ciągu w. XlII utworzona, również stała się niebezpieczną dla całości biskupstwa krakowskiego, może w wyższym stopniu niż biskupstwo lubuskie. 1249 na biskupa „Jatwesonii“ został naznaczony Henryk dominikanin (Tejner I, № 98). 1257 w Łukowie, posiadanym przez templaryuszy, odnowione tęż dyecezyą z biskupem franciszkaninem Bartłomiejem Czechem (№ 142, 143). Wprawdzie, spowiednik ten Bolesława Wstydliwego i świadek jego ostatniej woli 1278 r. chwilowo tylko jak i poprzednik biskupowali; okolica zaś poddana ich władzy włączoną została do archidyakonatu radomskiego dyecezyi krakowskiej, jak to widzimy z wykazu poborców papieskich 1326—1329. Atoli biskup chełmski, krążąc ze swoją stolicą (wznowioną 1417, 19 sierpnia, 1455, 18 stycznia przeniesioną do Hrubieszowa; 1473 29 kwietnia przeniesioną do Krasnegostawu. Gołębiowski: Panow. Jagiel. I, str. 432, № 727, III, str. 315 n. 699) ciągle na pograniczu dyecezyi, wskazywał niejako tkwiącą w samych stosunkach geograficznych potrzebę utworzenia nowego biskupstwa na pograniczu Rusi. Znikli wprawdzie poganie Jadźwingi, dla których biskupstwo łukowskie powstało, ale mnożyli się chrześcianie na ich miejsce. Z drugiej strony czytamy, że 1452 i 1463 dochody biskupa chełmskiego wynosiły tylko 60 florenów (po 17 groszy każden, 48 groszy stanowi grzywnę) rocznie, z tego powodu dozwalano dygnitarzom zatrzymywać dotychczasowe prebendy (Tejner, Monum. II, str. 91, № 134, № 151), jakie posiadali w innych dyecezyach, przed swoim awansem. Możnaby tedy przypuszczać, że zmiana miejsca stołecznego dla dyecezyi chełmskiej wyobraża poszukiwanie lepszego przytułku. Wyrazem tych potrzeb czyli też innych wyższych było żądanie w 1424 r. owoczesnego biskupa chełmskiego (dominikanina) Jana, nawet zatwierdzone przez papieża Marcina V, by archidyakonat lubelski przyłączono do jego dyecezyi i za stolicę Lublin mu dano (Długosz, 1424, t. XI, str. 330). Temu umniejszeniu swej dyecezyi oparł się Zbigniew Oleśnicki biskup krakowski. W 1781 r. przyszło jednak do wykonania tej myśli, której nawet szerszą praktykę nakazał rozbiór kraju w 1772 r. dopełniony. Z części dyecezyi krakowskiej w kordonie rakuskim utworzono biskupstwo tarnowskie, a czasowy administrator dyecezyi krakowskiej 1784 Michał Poniatowski, 1786 utworzył sufraganią sandomierską, trwającą zrazu tylko tak długo, jak jej pierwszy piastun, ks. biskup Radoszewski, ale wznowioną 1819 jako osobne biskupstwo sandomierskie. Wówczas 1813 powstało, w zastępstwie łukowskiego z XIII w., biskupstwo podlaskie; wszakże oba już ulegały nowemu arcybiskupowi w Warszawie, po zerwaniu związków hierarchicznych (jak wprzódy politycznych) z Gnieznem. Tak skreśliwszy dzieje biskupstwa w całości uważanego, rozejrzymy jego stosunki wewnętrzne. Do takich należą przedewszystkiem stosunki administracyjne, stojące w związku z rozrostem terytoryalnym i populacyjnym dyecezyi. Bardzo wczesnych czasów sięga naprzykład powieść, że chotelska parafia miała pięć mil powierzchni, zanim z niej i z wiślickiej utworzono kolegiatę wiślicką. Takiej zaś rozległości powód Długosz podaje (Lib. benef. I, 404) w małej liczbie dopieroco nawróconych pogan miejscowych. Gdy 1222 r. występuje proboszcz i kanonik wiśliccy (M. M. Ae. I, str. 20) jestto wskazówką, że kolegiata w Wiślicy już w początkach XIII w. istniała, a powstała zapewne w XII w. tak jak i inne kolegiaty. Tak sandomierska 1191, 8 września (Długosz, Lib. benef. I, str. 301 i nast. M. M. Ae. III, str. 5—6), kielecka, założona przez biskupa Getka († 1185 Mon. Biel. III, str. 350), jak ś. Floryana czyli na Kleparzu z 1184 (Długosz, Lib. ben. I, str. 477). Sposób uposażania każdej z tych kolegiat, ze względu na odległość geograficzną źródeł uposażenia od samych kolegiat, może także służyć za ciekawy i może wiarogodny materyał do statystyki populacyjnej M. w okresach najdawniejszych. Sandomierz naprzykład ma dochody z kościoła parafialnego w Połańcu, Świerzach.... Kielecka kolegiata żyje z parafii, później kasztelańskiego miasta Radomia, i ślad tego za Długosza ma w nazwie dwoistej radomskiego i kieleckiego dekanatu. Niejakie wskazówki rozwoju ludności a zarazem i hierarchii znajdujemy w kolejnych zmianach administracyjnych kościoła małopolskiego. Podajemy niektóre daty. W 1325 (do 1329) dyecezya dzieliła się na 5 archidyakonatów: krakowski, zawichoski, sandomierski, radomski i lubelski. Archidyakonat krakowski (według kolei źródła) zawierał 18 dekanatów: prędociński, niegowiecki (albo czyrzycki), zatorski, jędrzejowski, kazimierski, zręciński, tarnowski, irządzki, pleszkowski, sławkowski, sandecki, pałecznicki, oświęcimski, korczyński albo bolesławski, czarnociński, kijski, księżnicki, dembicki. Dekanat prędociński obejmował obszar, którego znanemi w owych latach (Tejner, Monum. I, № 358,

359, 360) granicznemi punktami są: Raciborowice, Zielonki, Giebułtów, Modlnica, Bolechowice, Biały kościół, Racławice, Przeginia, Luboszowa, Zadroże, Szreniawa, Uniejów (Miechów), Sławice, Prędocin, zgrupowane naokoło więcej dziś znanych Skały i Słomnik. Dekanat niegowicki albo czyrzycki, w dolinie rzeki Raby położony, sięga na wschód Lipnicy, Wiśnicza, Bochni, na północ Chełma, Wieliczki, Kosocic, na zachód zaś Gaj, Mogilany, Sulkowice, Harbutowice, Myślenice. Dekanat zatorski rozłożył się nad Skawą, częścią Wisły, na zachód od Krakowa ją przekroczył. Znane graniczne punkta w 1326 r. są: Mucharz, Barwałd, Zebrzydowice, Kszęcin, Tyniec, Morawica, Rudawa, Zalas, Regulice, Poręba, Palczowice, Przeciszew, Głębowice, Wieprz (Wadowice). Dekanat jędrzejowski rzeką Nidą odgranicza się od archidyecezyi gnieźnieńskiej na północ, a od dekanatu Kije na wschód. Na południe Wrociżyr, Lubcza, Sędziszów, Obichów. Na zachód Nagłowice, Rakoszyn nieściśle wytykają granice od dekanatu irządzkiego. Dekanat kazimirski od Wielkiej Kaźmiery tak zwany, gdy M. Kaźmierza należała do dekanatu czarnocińskiego, sięga od Cudzynowic na północy, przez Kościelec, oba Brzeska, Wawrzynczyce, Rachwałowice, Przemyków (Koszyce), przekracza Wisłę w dolinę dolnej Raby, gdzie kończy się (wedle znanych z 1326 spisów) na Mikłuszowicach. Dekanat Jedźrancino albo Zrzęcin, na pograniczu dyecezyi przemyskiej i Węgier, rozciągał się nad górną Wisłoką i jej dopływem lewym Ropą, miał główne punkta Żmigród, Biecz i Jasło. Dekanat tarnowski na zachód graniczy z szczyrzyckim w Jasieniu, Porębie, Uszwie, Łukowie, Czchowie, gdzie przekracza Dunajec, którego doliną idąc, zagarnia na prawo Tuchów i Tarnów, w dół rzeki: Wojnicz i Radłów. Dekanat irządzki legł na wierzchowinie Warty, Pilicy i dwu Przemszy, obejmując Kłobuck, Częstochowę, Lelów, Szczekociny (od W. na granicy dek. jędrzejowskiego), Żarnowiec (od W. na granicy dek. pałecznickiego), Dłużec, Gołaszowy (od W. na granicy dekanatu prędocińskiego), gdy na południe rozciąga się dekanat sławkowski, a na zachód dyecezya wrocławska. Dekanat pleszowski między prędocińskim na zachód, pałecznickim na północ, kazimierskim na wschód, stolicę swą Pleszów ma nad Wisłą, obejmował Niegartów, Luborzyce, Proszowice, Zembocin, Czulice, Igołomię, Ruszczę. Dekanat sławkowski dochodzi na północ do dekanatu irządzkiego Koziegłowami, Siewierzem, gdzie obejmował doliny górne Przemszy obu, w miastach Chechło, Siewierz, Olkusz, Płocik i Nowagóra stałą ma granicę wschodnią od dekanatu prędocińskiego. Na południe stykał się z dekanatem oświecimskim, u jego miast Trzebini, Chrzanowa, Woszczyc. Mysłowice, Będzin, Bytoń i Mikułów są w obrębie dekanatu sławkowskiego, który na zachód graniczy z dyecezyą wrocławską. Dekanat sądecki rozłożył się u spływu dwu Dunajców, od czego też jego stolica (zwała się niegdy Asanka w II w. po Chr.) Sutecz (w XIII w. po Chr.) a dziś Sącz (z—tek) wziął nazwisko (Szaraniewicz: „Kritische Blicke in die Geschichte der Karpathen“, Lemberg, 1871, str. 67, n. 1). Na północ miał dekanat szczyrzycki i tarnowski, na wschodzie zrzęciński, na południu góry. Dekanat pałecznicki ze stolicą w Pałecznicy ściśnięty między czarnocińskim i pleszowskim na wschód i południe, na zachód mając zatorski i irządzki, na północ graniczy z jędrzejowskim. Obejmował Mstyczów (Włodzisław?), dwa Książe, Kalinę, Słaboszów, Racławice, Nasiechowice i Pałecznicę. Dekanat oświecimski, nad Sołą i górną Wisłą rozłożony, na południe sięga do Żywca nad Sołą, na zachód do Biały nad rz. t. i., Wisły, Woszczyc; na północ ma dekanat sławkowski. Porębów, Osiek, Witkowice, Kąty, Czaniec kończą dekanat od wschodu. Dekanat korczyński albo bolesławski u zbiegu Wisły, Nidy, Raby i Dunajca obejmuje Korczyn (nad Wisłą), Opatowiec, ku wschodowi Bolesław i Sumcin na prawym brzegu Wisły, ku północy Stróżyska, Solec, dekanaty czarnociński, kijski i księżnicki, a od wschodu dembicki (de Silvis inaczej). Dekanat czarnociński na zachodnim brzegu dolnej Nidy (powyżej korczyńskiego) rozłożony, objął Działoszyce, Chrobierz, Dzierząźnę, Stradów, Probołowice, Czarnocin, a to między kijskim (Płn.), pałecznickim (Z.), kijskim (W.), korczyńskim (W. Płd.). Dekanat kijski legł na wschód Nidy i dekanatu czarnocińskiego, oraz jędrzejowskiego u Lisowa, Kijów, Sędziejowic, Szańca, Buska, obu Chotlów; na północ graniczył z probostwem kieleckiem. Na wschód u Gnojna, Janiny, Szczaworyża spotykał się z dekanatem księżnickim, a na południe z korczyńskim. Dekanat księżnicki objął Stobnicę, Kurów, Kołuszów, Szydłów, Staszów, Koniemłoty, Połaniec, Księżnice, Biechów. Na wschodzie ma już archidyakonat sandomierski, na południe za Wisłą dekanat dembicki, i suchą granicę z korczyńskim dekanatem. Na Z. dekanat kijski, na Płn. probostwo kieleckie. Dekanat dembicki (de Silvis; por. Monum. Biel. III, str. 73, pod r. 1259 eodem tempore venientes de Sylvis Bodzanta Sandomieriensis decanus etc.) leży w dolinie Wisłoki na północ zrzęcińskiego; na północ sięga do Gawłuszowic, od Dembic nad Wisłoką, przez Łubszynę i Sędziszów przesuwa się w dolinę Wisłoka, gdzie już na granicy przemyskiej ma Czudec i Dobrzechów. Drugi archidyakonat krakowskiej dyecezyi, zawichojski, rozciągnął

się nad Wisłą za ujściem Sanu; na zachód u Opatowa, Ptkanowa, Szewnego, zetknął się z prob. kieleckiem; na północ nad Wisłą u Piotrowina, a dalej u Rybitw i Dzieszkowic (przy rus. Urzędowie) z archidyakonatem lubelskim. Potok, Biała leży na wschodzie. Trzeci archidyakonat dyecezyalny objął Sandomierz, bieg Sanu po Racławice (ujść Tanwi), bieg Wisły w górę rzeki po ujścia Wisłoki (Gawłuszowic). Granica zachodnia u Niekwasowa (Osieka), Strzegomi, Kiełczyny, Ujazdu, Modliborzyc (t. j. dek. kijski, prob. kieleckie). Na północ Włostów, Obrazów, oddzielają archid. sandom. od archidyakonatu zawichojskiego. Czwarty archidyakonat radomski na północ Iłży od Wierzbicy i Ciepielowa przez Radom, Sieciechów, Korytnicę, Żelechów, sięga do Łukowa na północ. Skaryszew, Tczew, stanowią wschodnią granicę od archidyakonatu lubelskiego, który zaczyna się na zachodnim brzegu Wisły u Krępy, Chotcza i Solca, przez Opole, Kraśnik, Bychawę, Częstoborowice z południa, a przez Jaroczyn, Kock, Syrokomlę, Czemierniki z północy dochodzi do granic dyecezyi krakowskiej z chełmską i łucką. Prócz tych archidyakonatów w 1326 r. była jeszcze kolegiata w Szkalbimierzu, Wiślicy, Opatowie i Kielcach, do których należał obszar zawarty między Kielcami, Mirem, Iłżą, Kurowem, Maminą, Szumskiem, Łagowem i Działoszycami, dotykający na W. dekanatów: radomskiego, lubelskiego, zawichojskiego i sandomierskiego, a na płd. kijskiego. Klasztorne probostwa były w Zwierzyńcu, Imbramowicach, Krzyżanowicach, w Busku było premonstrantów i ich klasztor w Brzesku; klasztory benedyktynów w Tyńcu, Staniątkach, Sieciechowie, Łysogórze i ich probostwo w Mstowie. Cystersi w Mogile, Jędrzejowie, Szczyrzycu, Koprzywnicy, Wąchocku; w Miechowie Bożogrobcy, przeorstwo w Lubiechowy ś. Marka, klaryski w Sączu i u ś. Andrzeja w Krakowie. W 1359 jeszcze powiaty koło Długopola, Czorsztyna, t. j. między drogą, która idzie od Myślenic do Twardoszyna, oraz między „Słonogórą" i „Obidową" nad Dunajcem, z powodu płonności gruntów i wielkiego zimna, miały składać dziesięcinę niesnopową, lecz 3 skojce (6 groszy) z łanu na ś. Marcin (Ordin. Bodz. § 4; Bandtke: Jus pol. 165). Długosz zapisał ciągły przyrost kościołów w lubelskim archidyakonacie z powodu ciągłego przyrostu ziemi lubelskiej (Lib. benef. II, str. 536). O tym rozroście mamy niektóre wskazówki. Tak np. Bychawa w XV w. (str. 544) jest „czteroimienna" choć jedną nazwą ogólną objęta: na skraju wsi (we dlach, jak mówiono) Szdrapy, w środku Bychawa, na początku Wola, w końcu odróżniający się krzakami „Olszowiec". Na mapie Kolberga trzy ostatnie są już osobnemi nomenklaturami, gdy w wykazach 1326 i 1320 o nich nie słychać. W Biskupicach dopiero Zbigniew Oleśnicki 1444 i sadzawkę z młynem w Giełczwi założył. Wojcieszków należał do parafii Tuchowiec (pod Łukowem), a kościół założył w nim tenże Zbigniew Oleśnicki, który też i w Batorzu i Piotrawinie (1441) ufundował lub zmurował nowy. Na krudunkach powstawały Ruda Jankowska, także w Janikowie za Rudą w Psarach, świeżo pola wyczynione nad Czerwoną strugą, a nadto młyn nowy, wszystko robota przybylca Profety (dziś Wólka Profeska). Z Chotczy nad Wisłą utworzyła się nowa parafia aż w Siennie, daleko na lewym brzegu Wisły. 1497 r. Zbigniew z Oleśnicy bisk. krakowski utworzył nowy archidyakonat sandecki, ujmując część archidyakonatowi krakowskiemu i probostwu wiślickiemu, zwróconą ku Węgrom i Karpatom (Lib. benef. II, 234—5 nast.). Dzielił się się on na dekanaty: biecki, dembicki, sandecki i tarnowski albo tuchowski, a objął dawniejsze z 1326 zręciński, dembicki, sandecki i tarnowski (oraz część oświecimskiego). Archidyakonat krakowski objął dekanaty: czarnociński, pałecznicki albo słaboszowski, dobczycki albo szczyrzycki (zawierający północną część dawnego tarnowskiego, zatorskiego i szczyrzycki). Dekanat Wielkiej Kaźmierzy albo witowski objął obie Kaźmirze, dawniejsze oba dekanaty pleszowski i kazimierski. Poniższy cytat statystyczny wykaże zmiany hierarchiczno-administracyjne w w. XVI. Stan mianowicie kościoła katol. a w części protestanckiego przedstawiony w cyfrach statystycznych i rozwoju geograficznym w latach 1595—1598 mamy w pracy ks. Bukowskiego Dzieje reformacyi w Polsce (1883). Jest to obraz co prawda niekompletny, bo materyał skąd pochodzi, t. j. wizyta bisk. Radziwiłła lub Padniewskiego, nie objął wszystkich dekanatów dyecezyi krakowskiej (np. na 41 dekanatów za Padniewskiego zwiedzono tylko 11), ale zawsze daje pewne jakieś wskazówki; i tak archidyakonat krakowski: dekanat dobczycki kościołów 30 w tem heretycki 1; jędrzejowski koś. 25, her. 10; kielecki koś. 27; kijski koś. 22, her. 6; lelowski koś. 38, her. 8; lipnicki koś. 23, her. 2; nowogórski koś. 26, her. 3; opatowiecki koś. 21, her. 5; oświecimski koś. 33, her. 9; pacanowski koś. 16, her. 6; proszowicki koś. 29, her. 3; pszczyński koś. 20, her. 16; skawiński koś. 18, her. 1; skalski koś. 29, her. 6; sokoliński koś. 16 her. 6; siewierski (bytomski) koś. 36, her. 15; tarnowski koś. 17, her. 1; wielicki koś. 10; witowski koś. 13, her. 5; wojnicki koś 17, her. 1; wolbromski koś. 13, her. 1; wrocimowski koś. 16, her. 7; zatorski koś. 32, her. 11. Archidyakonat sandecki: dekanat bobowski koś. 20,

her. 10; biecki koś. 20, her. 1; jasielski koś. 15, her. 1; mielecki koś. 13, her. 2; nowotarski koś. 18; pilzneński koś. 19, her. 2; ropczycki koś. 18; sandecki koś. 29, her. 9; żmigrodzki koś. 12, her. 2. Archidyak. lubelski: dek. chodelski koś. 16, her. 2; łukowski koś. 14, her. 2; parczowski koś. 28, her. 10; radomski koś. 13; solecki koś. 10, her. 3; stężycki koś. 16, her. 3. Archidyak. sandomierski koś. 52, her. 3. Archidyak. zawichojski koś. 54, her. 9. Razem na 916 zwiedzonych kościołów, 288 było heretyckich.

V. *Szkoły w Małopolsce*, jak powszechnie w wiekach średnich, są w ręku duchownych. Ksiądz, zajmujący się uczeniem dzieci w szkołach, i stąd zowiący się scholastykiem, był obowiązany, wedle poleceń papieskich (Grzegorza XI r. 1377, Tejner Mon. I № 1009), umieć dobrze czytać, dobrze zdania układać, pięknie śpiewać i poprawnie mówić po łacinie, być biegłym w naukach, śpiewać jutrznię i nieszpory (Lib. ben. II str. 499). Zazwyczaj wś, będąca uposażeniem tych scholastyków zowie się Mistrzowice, jak np. krakowskich nad Dłubnią w parafii Raciborowice, sandomierskich w par. S. Trójcy w Zawichoście. (Dług. Lib. benef. I, str. 78, 328—9). W tej nazwie tkwi ślad faktycznego pełnienia obowiązków mistrza szkoły (magister scholae) przez tytularnego później tylko scholastyka, który potem od siebie mianował i uposażał właściwego nauczyciela. W wiślickiej wszelako kolegiacie do czasów Długosza (w XV w.) nauczyciel był zarazem wikarym; co ówczesny scholastyk wiślicki Piotr z Walkowa z porady swej kapituły zniósł i przez co nauczyciel stał się osobą świecką. Świeckim lub duchownym bywał znowu nauczyciel sandomierskiej scholasteryi. Do scholastyka należały też budowla, utrzymanie i reperacya domu szkolnego (Dług. Lib. ben. I, 451, 521). Taką np. szkołę zmurował na cmentarzu kościoła ś. Floryana w Krakowie proboszcz miejscowy Grzegórz z Lubrańca podkanclerzy 1493 (I, str. 481) w myśl tych obowiązków edylowskich scholastyka. Co do dochodów i wynagrodzenia, to i tu często, scholasteryą nazywając, przez dawny nałóg i zwyczaj, obowiązki nauczyciela, oznaczano ich wysokość rozmaicie i niejednakowo. Scholastyk krakowski płacił „mistrzowi szkoły, katedry i zamku krakowskiego“ z dochodów czynszowych Mistrzowic 12 grzywien „bez zwłoki i trudności“, resztę sobie zatrzymując. W Miechowie (III, 19) brał nauczyciel z Podleśnej Woli dziesięcinę ocenianą także na 12 grzywien. Kochanowski w „Satyrze“ o pensyi 10 grzywien nauczyciela mówi; i tyleż brał nauczyciel w Policznej. Obok tego jednak w Kraśniku klasztor dawał 5 grzywien (III, 174), w Starym Sączu (339) każdy z 50 łanników dawał po 6 denarów stołowego. W Przecławiu (II, 298) wedle fundacyi 1444, nauczyciel brał dziesięcinę 4 grzywny i ofertorya do równego działu. Skarbimirski zastępca scholastyka brał część wikaryuszowską z dziesięcin, z warzelni piwa, z ofertoryów i z sukna pogrzebowego. W Swoszowicach i Mstyczowie brał kopę, w Jemielnie dziesięcinę wartości 6 grz. (II, 23, 89, 67), w Kozłowie brał dziesięcinę wartości 2 grz., a w Krzeszowicach trzecią część ofertoryów (II, 89, 64). W Wiślicy (Dług. Lib. benef. I, 417) brał nauczyciel 1 grz. z izby tortur czyli kłody (więzienia). Co do prawa nominacyi, to wypada zaznaczyć w Wieliczce istnienie sporów między zarządem miastami (rajcami) a proboszczem co do wyboru osoby nauczyciela (Helcel II, № 3659, 3726), trwający dość długo, ciągnący się jeszcze 1461 i 1463. Rozstrzygała go najprzód komisya sędziów duchownych z polecenia króla, a potem egzekucya ssty (podstarościego lub sędziego grodowego wrazie nieobecności starosty) na korzyść plebana. Raz była rękojmia 300 grz., drugi raz 200 grz. wrazie nieposłuszeństwa burmistrza z rajcami naznaczoną. Spory te w XV w. trwające, może dadzą się objaśnić faktem naznaczania nauczyciela tylko przez rajców miejskich we Lwowie (1449 A. G. Z. V, str. 136, 151, IV, 10) oraz faktem wspólnej nominacyi przez rajców i proboszcza w Starej Nieszawie od czasów Jagiełły i w N. Nieszawie od Kazimierza III Jagiellończyka 1436 (Kod. pol. II, str. 927), w Wyszogrodzie 1382, Fordonie 1424 (Kod. pol. II, str. 832). Może był jednak w Wieliczce spór wynikiem dążności nielegalnej (z ducha pierwotnej fundacyi, która wyraźnie jest niestałą), ale mającej źródło w kierunku husyckim. Uczniowie szkół oddawna musieli zyskać sobie techniczne nazwisko żaków, jak świadczy powieść następna. Kazimierz syn Mieszka II Lamberta, w Gallusa kronice ma przydomek qui fuit monachus, jest zwany obok tego homo literatus, to jest wykształcony w prawie rzymskiem i cywilnem (Mon. Biel. I, str. 415—416, 619, IV, str. 256), gdyż do klasztoru był chłopięciem oddany, aby się w piśmie św. kształcił. Tenże Kazimierz przez Długosza i mnichem i dyakonem już jest zwany (Hist. ed. Przeźdz. ks. III, str. 269). W podaniu tem znalazły się dwa pojęcia: mnichostwo i w ogóle stan duchowny, w którym istnieje stopień dyakona, i uczenie się w szkole klasztorne. Mieli tacy uczniowie tytuł łaciński clerici, tłumaczony zwykle „żak“ (por. clericales alias żakowe A. G. Z. II, str. 208: clerici Dług. Lib. benef. II, str 103), co pochodzi właśnie od dyakon. Świadczy o tem forma diak, diaczek, w ruskich dziejach oznaczająca pisarza, teraz sługę kościelnego (w rodzaju naszego

klechy, także niby uczonego). Z tej formy diak objaśnia się: żak przez pośrednią formę dżak, o której związku, nie tylko faktycznym ale i etymologicznym, z dyakonem, księdzem, wiedziano jeszcze w XVII w. w przysłowiu (Kochowski: Epigramata, str. 45): „Nie z każdego żaka ksiądz". Gallus jeszcze wyraźniej potwierdza ten wywód w powieści o Zbigniewie, który przez ojca, Władysława Hermana, oddany najprzód do szkoły w Krakowie, a potem w Saksonii „do klasztoru zakonnic" (monialium Mon. Biel. I, 431; Komarnicki i Lelewel przemilczeli o tem), traci przez to w oczach Pomorzan, gdyż jako vir litteratus i wymowny, powinien raczej jako żak (clericus Mon. Biel. II, str. 440) kościołem rządzić niż bojować. Tu wyraz clericus musi mieć koniecznie już owoczesne kalamburowe: ksiądz i żak znaczenie, boby inaczej dowcipu w tym zwrocie nie było. Być może, iż chodzili w szatach zakonnych, co by pomyłkę ułatwiało (Tejner I, № 169). Żaki ci już 1173—1179 są znani w Krakowie z rozpusty, jako rozbijający żydów, za co ich Mieszko III tak karał, jak za zbrodnię stanu (Mon. Biel. II, 381, scholares; Zeissberg „straż przyboczna", niezręcznie; Vincent. Kadl. str. 105 n. 1). Rzucanie kamieniami spowodowywało niekiedy zabójstwo osób trzecich (Tejner I, № 169). 1230 r. żaki (scholares) krakowscy uprzykrzają się benedyktynom tynieckim, wyprawiając sobie w Boże Narodzenie i w dni następne uczty i pijatyki, śpiewy, gry i bójki aż do krwi, zabawy straszne i sprośne (Kod. Tyniecki, str. 34). Są to zapewne gry, pijatyki, uczty i zabobonne obrzędy w ten sam czas zakazywane w Wielkopolsce 1420 przez bisk. Laskarysa (Star. Pom. Pr. pol., IV, § 29, 30, 33, 34), do czego kolędowanie i maskarady, polegające na zamianie strojów płci wzajemnej, należą. Żaki małe 1448 r. w Krakowie, 1459 w innem mieście, żebrzą (Tejner I, № 169, str. 131, M. M. Ae. II, B, str. 46), co służy za dowód powszechności zwyczaju tego, który w Wieliczce (Dług. Lib. benef. II, str. 103) wywołał ofiarę urzędników i robotników miejscowej żupy solnej, że klerykom szkoły przy kościele ś. Klemensa dawali jadło i napój na śniadanie i obiad; co się powtarza gdzieniegdzie za obrębem Małopolski w stołowaniu proboszcza z 2 żakami (Ostapkowice 1475; A. G. Z. VI, str. 184). Żaki miejscowi dostawali darmo kąpiel co tydzień w łaźni miejskiej (Wawrzyńczyce, Lib. benef. II, str. 173). Śpiew żaków przy obrzędach kościelnych obowiązkowy; towarzyszą księżom do chorych, z kadzidłem i światłem, i za to płacę i kąpiel dostają (Lwów, Płock A. G. Z. IV, str. 10; Kod. Mazow. str. 253 r. 1471). Wychodzili też na powitanie konduktów, jak np. Zygmunta Augusta 1569 r. i witali je śpiewem (Księgi Metr. Stołu 284) w Białaczowie, Radoszycach, Małagoszczy, wsi Złotnikach, Jędrzejowie (kantor), Książu, Miechowie. Toż samo, oczywiście z wesołemi śpiewami występowali na powitanie żywych. Tak w Korczynie na rozkaz Jadwigi d'Anjou królowej, śpiewający żaki (scholares) dostali groszy 390 (Przeźd. Życie dom. J. i J. str. 18). Zygmunt I 1503 pod Częstochową wsparł żaka chorego i żaka waryata, który biegł przy „kolebce"; 1518 wspierał żaków w Radomiu (starszym dawał 5, młodszym 2), Szydłowcu, Seceminie, Miechowie, Niepołomicach (Lubom. Trzy rożdziały str. 16 n. 2) witających go po drodze. W sposób podobny, chodząc ze śpiewem i graniem, żywił się Grzegórz z Sanoka, zmarły jako arcybiskup lwowski 1477 r. Szkoła była miejscem nauki, pobytu i odpoczynku dla dzieci przychodnich, bez różnicy stanu, obyczajem całego królestwa polskiego (Lwów A. G. Z. VI, 30); od 1490 z ograniczeniem dla rodzin plebejskich po jednym z rodziny. Był w niej piec, przy którym przyjeżdżający do kościoła grzeli się (Helcel II, № 372 r. 1463 w Łapanowie), zapewne zasilając się piwem i jadłem, przez nauczycieli szkoły często z upoważnienia królewskiego sprzedawanem (np. w Tymbarku 1349). Oczko w XVI w. za przykład, jak źle mieszkania wpływają na stan zdrowia, cytuje między innemi „szkoły ubogie w Polszcze", wraz z więzieniami głębokiemi, karczmy smrodliwemi, szpitalami i kopalniami (Przymiot, ed. Klinka, str. 284). Co do zakresu nauk wykładanych po szkołach, to wiemy z Glicznera (Książki owych dzieci, ed. Friedlein 80), że uczono dzieci „pierwej abiecadła, a, b, c, d, potem sylabizować albo litery składać, a naostatek czytać zupełną sentencyą albo słowo. Pospolicie bakałarzowie dzieciom piszą wokabuły, dwie słowie po łacinie a dwie po polsku: sanctus święty, maledictus przeklęty; potem zaś wierszyki im całe dają: Ama Deum super omnia, Homo sine litteris speculum impolitum. Te wierszyki eksponują im na polskie; naostatek, gdy się dobrze nauczy czytać dobrą a zupełną łacinę, w której będzie wiersz, dwanaście, dwadzieścia piszą"... Rękopis Wojciecha z Krasnegostawu (na pograniczu Małopolski) w r. 1407 opracowany: Praefatio in raptum Proserpinae, Klaudyana (Łukaszewicz: Hist. szkół I, 19 n. 3), wskazuje sposób objaśniania utworów łacińskich, nakazany 1237 przez arcybiskupa Pełkę po polsku. (Zachował się wykład listów Owida przez Marcina ze Słupczy. Mon. Biel. II, str. 211—212). Zalecenie historyka czasów Bolesława Krzywoustego, kronikarza Gallusa († po 1138), by jego praca vero interprete była recitata po szkołach, znalazło echo, bo Mateusz Cholewa, zrazu scholastyk w Stobnicy (Dłg. V, str. 10

pod r. 1144), wykładał dzieło swego poprzednika, skracając je i uzupełniając w szkole, której przewodniczył, zanim za pożyczkę pieniędzy powołano go na stolicę biskupią krakowską (Patrz jego odpowiedź żądającym drugiej pożyczki V, str. 68 pod r. 1166 zgodna z duchem kroniki). Winc. Kadłubek z tekstu historyi polskiej i z komentarza z wypadków historyi powszechnej i innych „podobieństw“, gwoli życzeniu Gallusa dołączonego grzez verum interpretem Mateusza, urobił rozmowę Janika i Mateusza, nawet utrzymywaną i w czwartej księdze już przez siebie spisanej niby w czasie biesiadniczej o dziejach powieści (wedle drugiego życzenia Gallusa). W w. XV wykładali kronikę Wincentego Maciej z Kobylina w szkole na zamku krakowskim“ (Mon. Biel. II, str. 205—6) czego trzy skrypta dochowały się, które, jak widać z nadpisów po rękopisach, pisali „mistrz Jan z Szadka“, Jan Odelf rektor szkoły sandomierskiej u Panny Maryi 1471, bakałarz Dominik w szkole ś. Anny w Krakowie 1456, Teofil z Bogusławic rektor żaków z Lublina 1481. I w ogóle mamy świadectwo z XV w., że „wielu teraz (Historyą Kadłubka) czyta, bądź dla wartości treści, bądź zalet stylu“ (str. 214). Stosownie do zwykłego podziału na trivium (gramatyka, retoryka, dyalektyka) i quadrivium (arytmetyka, jeometrya, astrologia, muzyka), gramatyki uczono z Donata i Katona. Język polski już w szkole polskich magnatów po 1085 r. założonej przez (S.) Ottona biskupa późniejszego Bambergu (zdaje się w Krakowie) był używany (Mon. Biel. II, str. 32). Późniejsze rozporządzenia arcybiskupów gnieźnieńskich we względzie tegoż języka, odnoszące się do całego kościoła polskiego, dotyczą oczywiście i Małopolski, jak Pełki, Świnki, Jarosława. Bez zamiaru i możności podania spisu wszystkich szkół przed XV w. w Małopolsce istniejących, przykładowo wymieniamy te, które w aktach spotkaliśmy. W Krakowie już za Władysława Hermana była szkoła, w której uczył się Zbigniew. Później 1206 i 1212 jest znany magister Benedykt „scholastyk“, który „chłopcom żakom“ zwykł był mawiać: „o dzieci, młodzieńcy, słuchajcie nas zgrzybiałych i starców! Za waszego życia odkryją największy skarb tego kościoła, t. j. ś. Stanisława, którego na własne oczy widzieliśmy, jak ołtarze obchodził i pontyfikalnie ubrany mszę odprawiał“ (Mon. Biel. IV, str. 395). 1235 czytamy scholares obok wikaryuszy, katedry; 1263 jest mistrz Adam, wikary krakowskiej katedry, rector puerorum, a 1267 rector scholarum kościoła krakowskiego (M. M. Ae. I, str. 90). Mistrz Gerard, kanonik 1263, proboszcz w Wiślicy 1266 a od 1267 dziekan (do 1279), był doctor scolarum tegoż kościoła (M. M. Ae. I, str. 90, 94, 96; Mon. Biel. II, str. 809, 812), zapewne przed Adamem. W 1364 r., więc w 16 lat po założeniu praskiej a na rok przed fundacyą wiedeńskiej, Kazimierz W. założył wszechnicę w Krakowie na wzór włoskich, t. j. z samorządem uczni, wybierających z pomiędzy siebie rektora i z pomiędzy wykładających sobie miłych profesorów. Miano wykładać teologią, prawo kanoniczne i cywilne, medycynę i nauki wyzwolone. Wyrażenie z 1367 „w zamku krakowskim czyli w uniwersytecie“ (Niwa 1882, № 187, str. 495) okazuje, że wszechnica Kazimierzowa mieściła się, choć w części, na Wawelu, gdzie jeszcze 1495 wymieniają szkołę „koło wieży i domu Lanckorońskich“ (Helcel II, № 4410). Bakałarze w tej wszechnicy graduowani byli potem w Pradze czeskiej 1368 i 1373. 1379 w Krakowie bawi Maciej, profesor ś. teologii, oczywiście profesor w uniwersytecie, jeszcze 1390 bawiący w Pradze (M. M. Ae. IV B, str. 166, 229). W latach 1368 i 1384 są karani bedele, oczywiście uniwersyteccy także. Nakoniec w liczbie dowodów istnienia wszechnicy krakowskiej, cytuje Szujski fakt wielkiej liczby uczni (229), którzy się zapisali w pierwszym roku odnowienia szkoły głównej przez Jagiełłę, jak tego potem nie bywało, a co świadczy o słuchaczach pozostałych z dawnej wszechnicy Kazimierza W. (M. M. Ae. IV, XXXIII—IV). Wypada jednak dodać, że ze studentów tego 1400 r. (Album studiosorum univer. cracov. Kraków 1883 str. 13—15) z Krakowa, jako stali mieszkańcy zapisali się Mikołaj Psitacus de Czartky wikary krakowski, Adam syn Jędrzeja z Jägerdorfu, podwojci krakowski, Klemens syn Klemensa, Jan syn Marcina Cirkelmejster, Jan syn Jana, Michał syn medyka, Andrzej Grawdna. Czterech nie podało miejsca pochodzenia: Mikołaj syn Floryana pierca (prokurator), Andrzej syn Burcharda ksiądz, Jan Tempelfolk i Mikołaj Lichtenberk. Wieliczka, Sandomierz, Bochnia, Skarbimir ma po kilku przedstawicieli. Reforma Jagiełły, na wzór paryski, oddała szkołę w ręce profesorów i z ich łona obieranego rektora, a pod kuratelą każdorazowego biskupa krakowskiego, ze specyalnym celem „wytępienia błędów“ heretyckich. Pomieściło się collegium jagellonicum na miejscu dawnej synagogi w ulicy żydowskiej, w grodzkiej od 1403 było collegium iuridicum, a od 1411 medicum; collegium novum (potem bursa Hungarorum) od 1464 w ulicy brackiej (franciszkanów). Nowa wszechnica w drugim roku istnienia miała słuchaczów (jeśli wierzyć dopiskom nazwy kraju przy imionach) z Saksonii, Turyngii, z węgierskiego Ucmarku. 1402 są z Eisenach Kolonii i innych miast Niemiec; (Marcin) kustosz kościoła z Wilna, dwaj Niemcy z Królewca. 1403 dwaj toruńszczanie i

gdańszczanin zapisał się. 1413 i lat nast. zjawiają się coraz liczniej Litwini. 1417 student z Erfurtu, 1418 szwed z Upsalu, 1419 finlandczyk z Abo. Prócz szkoły na zamku w Krakowie, odbudowanej przez ks. Bedlińskiego 1532 r. (Mon. Biel. III, 107; Papr. Herby str. 535), istnieje szkoła szpitalna u ś. Ducha 1424, odbudowana 1474, 1647 upadła (Przycz. do dz. medyc. I, str. 38; Dług. Lib. benef. III, 39); u Panny Maryi w rynku 1355 a 1407 poznajemy imię jej rektora, Stefana Hopfera, będącego wedle zwyczaju wskazanego przez ustawę dziekanem wydziału artystów w uniwersytecie (A. G. Z. IV, M. M. Ac. IV); 1395 spaliła się szkoła u ś. Anny, oczywiście dawniej istniejąca; 1402 paliło się koło szkoły Wszystkich Świętych, już istniejącej 1375 pod kierunkiem Jakóba a 1397 pod zarządem mistrza Klemensa; 1556 była szkoła na Skałce i mniszek na Kazimierzu; 1426 magister Jan, medyk, włoch żonaty, utrzymuje szkołę medyczną prywatną. W Sandomierzu w szkole u ś. Maryi 1384 jest rektorem mistrz Bartłomiej (Życie dom. J. i J. str. 68); istnieje 1436, kiedy Zbigniew Oleśnicki potwierdził nową szkołę parafialną, przez ks. Bernarda ze Strzałkowa założoną u ś. Piotra (ks. Buliński: Monog. Sandom. 397, niewiedzący o 1394 r.); przestała istnieć 1717. W tejże szkole Panny Maryi Jan Odelf wykłada Kadłubka 1471. 1587 pomyślała kapituła o poprawie szkoły i wyborze uczeńszego i pilniejszego nauczyciela, którym zazwyczaj ksiądz; jeżeli był świeckim, musiał nosić księżą suknię; 1787 zyskała szkoła budynek murowany. O szkole u ś. Pawła nic nie wiadomo kiedy powstała, może z odbudową kościoła z cegły 1426, może był w niej nauczycielem Dzierzęga; 1672 była w gruzach. Jezuici (przybyli 1602—3) z łaski Gostomskiego Hier. mieli szkołę o 5-ciu klasach i konwikt szlachecki fundacyi Jakóba Boboli, podczaszego sandomierskiego 1635—1773 r. Seminaryum przez dra med. ks. Leopoldowicza założone 1616 r., upadło 1783. Szkoły akademickie trwały jeszcze 1791 r. Przy szpitalu ś. Ducha od 1604 miała być szkoła z wykładem religii, pisania i czytania, t. j. elementarna. W Lublinie już 1413 r. jest szkoła; dr. Andrzej, bakałarz sztuk, a 1481 Teofil z Bogusławic są jej rektorami. (Helcel I, str. XXVIII n. 3; Mon. Biel. II, str. 214). Kolonia akademicka lubelska odbywała popis 1791 r. W XV w. znane szkoły następne: 1416 w Sędziszowie, 1443 Racławicach, 1454 Niegowicach, 1463 w Łapanowie i Wieliczce (Helcel II, № 1434, 3135, 3555, 3723, 3726), Swoszowicach, Krzeszowicach, Jemielnie, Mironicach (odnowiona 1439), Mstyczowie, Kozłowie, Moskorzewie, Bochni, Wawrzyńczycach, Wierzchowiskach, Strzyżowicach, Strożyskach, Tuchowie, Miechowie, St. Sączu, Konopnicy, Kraśniku (Dług. Lib. ben.); w Bochni była 1447. (Mon. Biel. III, 245). W XVI w. poznajemy szkoły 1503 w Częstochowie, 1518 w Radomiu, Szydłowcu, Seceminie, Miechowie, Niepołomicach; 1569 w Opocznie, Białaczowie, Jedlińsku, Radoszycach, Małogoszczy, Złotnikach, Jędrzejowie, Książu, Miechowie. W Nowem mieście Korczynie 1564 żaki dostają 6 par chlebów i piwa 3 miary; 1691 szkoła zostaje kolonią akademicką; 1692 jezuici szkołę swoją otwierają. W Opatowie szkołę zbudował Piotr Glawicz scholastyk opatowski (1519 † 1544), że jednak dziekan w Opatowie Stefan występuje już 1212, musiał być więc i scholastyk ze szkołą. Istniała szkoła jeszcze 1746. W Tarnowie Marcin Łyczko proboszcz kolegiaty 1531 założył kolonią akademicką, z której 1784 Austryacy utworzyli gimnazyum 6-klasowe. (Łukasz., Hist. Szkół). W Pińczowie szkołę akademicką założył 1701 (potwier. 1726) Józef Wład. Myszkowski, margrabia pińczowski, zbudowawszy gmach i przeznaczywszy fundusz na 3-ch profesorów: gramatyki, poetyki i retoryki. 1783 było tu uczniów 48. Kielce miały szkołę oo. komunistów 1726 r.; w 1784 miały 206 uczniów. Za wzór szkołom dysydenckim służyła pińczowska, założona, po wypędzeniu paulinów z ich klasztoru, przez Mikołaja Oleśnickiego z pomocą Stankara, w której od 1552 rektorem był Grzegórz Orsacius (po nim), Piotr Statorius z Thionville (pierwszy gramatykarz polski po polsku 1568, odkąd przezwał się Stojeńskim), który z Janem Tenandusem byli nauczycielami. Miała 4 klasy, w 4-ej uczono czytać, pisać i katechizmu po polsku, w 3-ciej łaciny, w 2-ej prozodyi i składni, czytano Terencyusza, Cycerona i katechizm łaciński Kalwina, i przekładano z polskiego. W pierwszej była dyalektyka i retoryka, czytano „wymowę“ Cycerona, listy jego i etykę, Wergilego, Horacego i Justyna, uczono greckiej gramatyki i czytano Ksenofonta, Lucyana, Demostenesa i katechizm grecki (wyd. Robertà Stephana). Pisano listy po polsku i łacinie, tłumaczono je na grecki, dysputowano po łacinie. Codziennie chodzono na kazanie dwa razy, co środę i sobotę była rekreacya po obiedzie. Od 1560 Pińczów stał się gniazdem aryanizmu, pod kierunkiem Stojeńskiego, Witrelina Aleksandra, Marcina Krowickiego i innych aż do 1586, kiedy umarł Mikołaj Oleśnicki, jej opiekun, odkąd przeszedł w ręce katolików. W Krakowie rektorami byli koło 1568 Jan Tenandus i Krysztof Tretzius (senior 1570). W Seceminie Szafrańców rektorem był Jan Poitevin; szkołę stąd przeniesiono do Lewartowa. W Chmielniku uczył słynny Wojciech Kaliski (Calissius), zrazu nauczyciel w Turobinie ruskim,

potem w Ch., nakoniec w Lubartowie, którą urządził koło 1586 r. już jako socynianin. Szkoła ta w Lewartowie, ufundowana za staraniem Mikołaja Kazimierskiego, upadła z jego nawróceniem się 1597. Wedle Cichockiego, kalwini z Holandyi i Flandryi osiedli w Lubartowie i Mikołaja Firleja wojewodę lubelskiego skłonili do fundacyi szkoły swego wyznania. Szkoła w Oxie Rejów miała za pierwszego rektora Andrzeja Persteina szlązaka, doktora medycyny. W Lublinie szkoła luterska była w domu Stanisława Tęczyńskiego, ostatnio wojewody krakowskiego († 1563); Stanisław Pakleski uczył tu kalwinizmu (1560—† 1567). Zbór, potem zmieniony na aryański, upadł 1627. Szkołę po śmierci Pakleskiego przeniesiono do Bełżyc, gdzie 1618 rektorem był Lambert à Moische, rektor z Rakowa. Szkoła ta bełżycka miała 4 klasy, i prócz rektora 3 do 4-ch nauczycieli. Uczniowie jechali stąd zwykle na dokończenie nauk do Prus polskich, do Leszna wielkopolskiego, gdzie uczyli bracia czescy, albo do szkół jezuickich. W Bychawie, własności Andrzeja Myszkowgo, kasztelana lubelskiego, kalwiński zbór i szkoła stanęły 1560, pod rektorstwem Piotra Pulchrana niemca i Jana Sokołowskiego. Wedle Węgierkiego, szkoła kalwińska z Lubartowa przeniosła się do Kocka, nad Bugiem, którą otworzył Jędrzej Firlej, kasztelan radomski. Wedle Łukaszewicza, następczynią lewartowskiej ma być rakowska, od 1602 istniejąca z fundacyi dziedzica miejscowego, Jakóba z Sienna (Por. Dzieje reformacyi w Polsce ks. Bukowskiego I, str. 369—378).

VI. *Drukarnie*, dające miarę oświaty w Małopolsce, wymienia Bandtke, Kołaczkowski, ks. Bukowski i w. i.

VII. *Służba zdrowia*. Instytucye w części lecznicze a w części dobroczynne, pod nazwą szpitali, z aktów znane są: Biecz posiadał szpital, na który królowa Jadwiga († 1399) zapisała wsie Kruk i Libusza, w pewnych sumach, które skupiono na rzecz starostwa bieckiego 1470, pozwalając rajcom Krosna, jako rządcom szpitala, kupić wójtostwa w tychże miastach, Bieniarowej lub gdzieindziej (Bart. III, 447—8). Szpital w Kętach 1297 uposażył Łokietek, a 1309 szpital S. Ducha w Krakowie (założony na Prądniku 1221, czy w Sławkowie 1203 a w 1244 przeniesiony do Krakowa do ś. Krzyża). Tu też w Krakowie istnieje szpital trędowatych 1322. Szpital ś. Jadwigi na Stradomiu nowe uposażenie zyskał 1465. 1428 w Wieliczce szpital S. Ducha zyskuje nowe uposażenie od chcących zamieszkać w niej dożywotnio; podobnie szpital w Łańcucie (E. Swieżawski, Przycz. do dz. medyc. I, str. 36 nast. Por. Lib. benef. I, str. 257 Długosza). Zbigniew Oleśnicki z dochodów Parstowej Woli fundował szpital w Iłży 1452. W Opatowie nowo szpital zmurował r. 1480 kantor miejscowy Jan Bronikowski z Bodzętyna. Szpital w Sławkowie uposażył biskup krakowski Jan Muskata (Dług. Lib. benef. II, 484, I, 51, II 57). Apteki o charakterze mieszanym: cukierni, kramu korzennego i norymberskiego i officinae sanitatis istniały już w następnych datach: 1333 jest aptekarz Konrad w Krakowie, w Lublinie Piotr, † przed 1577, w Bochni Marcin 1578, Krośnie 1592 Paweł Piotrowski, Sandomierzu 1560 Maciej, w Pińczowie 1797 dr. Markus Feliks, w Kielcach 1791 Jędrzej Słuchowski (Przegląd bibl.-archeol. I, str. 442; por. Materyały do dziejów farmacyi, Swież. i Wenda 1882 i 1883).

VIII. *Przemysł* w Małopolsce, polegając na przeróbce surowego materyału, dla onego dalszego obrobienia w rzemiosłach na przedmioty bezpośrednio użyteczne, oraz te rzemiosła rozwijają się stopniowo. Najpierwszym przemysłem jest A) *fabrykacya gorących napojów*, już pojawiająca się w okresie prawa polskiego, to jest przed wprowadzeniem osad na prawie niemieckiem, implicite z przemysłem i rzemiosłami połączonem. Warzenie piwa, sycenie miodu, łagiewnictwo (bednarstwo) a następnie piekarstwo, sukiennictwo, są najpowszechniejsze. Nie są jednak przywiązane do pewnego miejsca, lecz przenoszą się wraz z księciem, którego potrzebom specyalnie służą (M. M. Ae. III, str. 94—95; Bart. III, 65; zresztą Smolka: Mieszko Stary i wiek jego, str. 438—9). Jedynie może produkcya miodu w plastrach (a może jako napitku) ze względu na powszechną daninę opolową „miód“ (str. 441) zdaje się być przywiązaną do lasów. Od wprowadzenia osadnictwa na prawie niemieckiem datują tak zwane taberny królewskie, w ogóle rządowe i prywatne, których czasowi lub dziedziczni posiadacze otrzymują prawo wyrobu i przedaży napojów gorących. Tak np. 1333 królowa Jadwiga Łokietkowa pozwala księdzu proboszczowi w Jakubkowicach, we własnej tabernie, a niezależnie od królewskiej, palić napoje (cremandi liquores). W 1349 Kazimierz W., uposażając nauczyciela szkoły w Tymbarku, dał mu prawo szynkowania tak piwem jak gorzałką (crematum). Tabernę też otrzymuje 1388 proboszcz w Niepołomicach, jako źródło dochodu dla swej nowoerygowanej parafii (cura animarum). Z tych przykładów (Cod. Pol. Bart. III, str. 190, 226, 256) wnioskujemy zarazem, że dla taberny najodpowiedniejszym przekładem będzie wyraz „karczma“, dosłownie pochodzący od cremare i crematum, i później jeszcze w XV i XVI w. oznaczający dom, gdzie się warzy i sprzedaje piwo i miody. (Dług. Lib. benef. II, str. 306; Pawiński: Źródła dziejowe V, str. 108). Oczy-

wiście, bardzo ściśle „karczmarza“ brać za przekupnia i fabrykanta gorących trunków nie można, gdyż np. 1358 w Jodłowej nad Wisłoką, z fundacyą wsi zjawia się taberna cum braseatorio (Bart. III, 258), co wskazywałoby różnicę między szynkiem a słodownią. Następnie tabernator warzy i sprzedaje często piwo, a zarazem bije bydło i sprzedaje mięso (Dług. Lib. ben. I, str. 281, dla tego 1348 macellum carnium seu cameram braseatorum nadano A. G. Z. III, str. 12) czyli tak mnogie kumuluje czynności jak młynarz, którego nawet przewyższa... będąc, jak w Tymbarku, nauczycielem. Trzeba dalej pamiętać, że jest cała kategorya ludności wiejskiej, zwanej tabernatores (np. w Świerzach i Pirkowie, Dług. Lib. benef. I, 343, 629), która między innemi obowiązkami, „zwykle“ słód (brasea) dla dworu przyrządza, piwo warzy, do warzenia i suszenia słodu drzewa dostarcza. Obfitość brazeatoryów (Melzhaus), w Krakowie (już od 1301) „prawie na każdej ulicy“ (M. M. Ae. IV, str. LI i rejestr) znajdujących się, już od 1372 konkuruje z coraz gęstszym pocztem piwowarów (braxator, różny od braseator, M. M. Ae. IV B, str. 44—45), a w 1367 zjawiają się raz pierwszy pincerny t. j. przedający piwo (M. M. Ae. IV B, str. 13; V, str. 187). Tym sposobem oddzielają się w XIV w. trzy funkcye niegdyś połączone: fabrykanta słodu, piwowara i szynkarza. Pojawiają się też wówczas przepisy co do szynkowania trunku w dobrej mierze i z jednego naczynia (M. M. Ae. IV B, str. 72, 80). Następnie w Krakowie 1396 ogłaszają sposób przyrządzania piwa. Więc z 20 ćwiertni pszenicy wywarzano 9 beczek (vasa) piwa i 10-tą langwelle, z 24 ćwiertni bywało 11 beczek piwa i 12-ta langwelle. (M. M. Ae. II B, rejestra). 1551 r. przybyli z polecającemi listami od cesarza niemieckiego Ferdynanda I, Krysztofor Negelin i Ulrych, którzy udoskonalili wyrób piwa i konstrukcyą pieców tak, że oszczędzali trzecią część opału. Zygmunt August polecił ich piwowarom miejscowym na nauczycieli, nakazując, w razie korzystania z ich wskazówek, wynagradzać ich rocznym przybytkiem wyrobu, jeżeli się okaże takowy przy ich sposobie fabrykacyi (Czacki: O litew. i pols. prawach I, str. 291 ed. Turow.). Wkrótce potem Firlej 1573 musiał nakazać by piwo robiono z czystej pszenicy nie ze słodu jęczmiennego lub mięszanki zbożowej (Gołębiowski: Dwory i Domy str. 104). Marcin z Urzędowa także świadczy w swym Zielniku, że „nasze piwo słusznym a żądnym obyczajem z pszenicy czynią“. 1685 r. oznaczono na beczkę piwa 36-garncową 2 korce pszenicy i 10 korcy jęczmienia. Jak prawo zakładania taberny przy lokowaniu nowej osady jest częstem, prawie stałem zjawiskiem, tak stosunkowo rzadko zdarza się łączenie z taką lokacyą prawa sadzenia chmielników i winnic (horti humulorum et vinearum w Brzeźnicy 1286; Bart. III, str. 129). W każdym razie 1426 w Bozanczowicach nad Rabą i w Dobrzycach, 1473 w Skrzydlnie istnieją chmielniki (orti humulares Helcel II, № 1955 i 4101). W Kłobucku przed 1480 były dwa ogrody chmielnik (humularium) obok jęczmiennika (braseatorium; Długosz Lib. benef. III, 166). W XV w. chmielnik jest w Czchowie (Lib. benef. II, 239). Wzmianki o istnieniu podobnych plantacyj świadczą o rozwoju przemysłu, o czem też zdają się dowód twierdzący składać wiadomości, że najprzód w ciągu XV w. słychać w kilku miejscach o podatku na wyszynk miodu i piwa, nałożonym pod nazwą guthowe albo conthowe (Dług. Lib. benef. III. 4, 12, 166; Helcel II, № 3739 r. 1464). Nazwa tego podatku (późniejsze czopowe?) zdaniem W. A. Maciejowckiego (por. Słowniczek przy dziele Ant. Zyg. Helcla, odbitka z VI t. Sprawozdań i Rozb. Akad. Um. wydz. filozofii, str. 167 s. h. V) ma pochodzić stąd, że „brano trunek na conto“. Prawdopodobniej jednak ten wyraz stoi w związku z francuskiemu cantine i cantinière. Powtóre trzeba wiedzieć, że przy lokacyi nowych miast lub z przenoszeniem dawnych na prawo niemieckie, dawane bywało braseatorium liberum; np. w lesie nad rzeką Pobiedniszczą 1334, osadzając wieś Sławkową Wolę, pod N. Sączem (A. G. Z. VII, str. 6); 1335 wieś Dębno między rz. Białą i Dunajcem (M. M. Ae. III, 235). Nadając dziedzicznie młyn w Radoszycach nad rz. Łączną (w opoczyńskiem) Kazimierz W. 1369 r. zastrzegł dla swego dworu (curia, zamku) w tejże wsi prócz 20 ćwiertni mąki żytniej, dwie takież miary słodu (brazeum Bart. III, 314; por. M. M. Ae. I, str. 991, układ w Wawrzyńczycach z 1273 także z młynarzem w Książu 381, III, str. 425). I w ogóle młynarze zdają się być obowiązani do „mlew słodowych“ (np. w Wolwrawowem mieście, t. j. Wolbromiu (Helcel II, № 3406). Otóż 1397 i 1480 w Krakowie spotykany „miernik“ słodów (mensurator braseorum) kasztelana i starosty krakow. może być urzędnikiem skarbowym, dozorującym produkcyi słodów, coby świadczyło o jej mnogości, skarb zbogacić mogącej. (M. M. Ae. II, B, str. 315, № 22; Helcel II, № 4235). W tej też epoce 1456 r. Kazimierz III musi brać w opiekę piwowarstwo krakowskie przed dowozem i przedażą wyrobów zagranicznych, dopuszczając wyszynku tylko piwa krakowskiego. Fakt to tem ciekawszy, że niedawno przedtem sami krakowianie do 1447, ze szkodą Kazimierza, sprzedawali piwo cieszyńskie i świdnickie przed ś. Jakóbem (M. M. Ae. V). Statut piotrkowski 1511 dowodzi powszech-

ności piwowarstwa, oświadczając, że browary szlacheckie warzące piwo na własny użytek są wolne od opłaty czopowego, tylko w razie sprzedaży obkładając piwo tym podatkiem w r. 1552. Co do miejsc, gdzie wyrabiano piwo, wiemy, że na dworze Jagiełły prócz piwa swojego waru (miejskiego?) używano wiślickiego i zatorskiego (Życie domowe J. i J. str. 6, 15, 26). Za Długosza (Lib. benef. I, str. 433) w Wiślicy z dwu browarów bywało dochodu 4, 5, 6 grzywien „stosownie do ilości warzących piwo“, co wskazuje, że mieszczanie warzyli we wspólnym browarze. Warzono także w Krakowie piwo stare białe i czarne 1396 r. także pszeniczne, jęczmienne, marcowe (M. M. Ae. IV B) i tak zwane langwelle oraz schagte (cienkusz). Zdaje się, że także przemysł ten kwitł w Przegini, oraz w innych miejscowościach 1392 r., gdyż w tym roku, prócz piwowara Witosława z Przegini, przyjęto jeszcze do obywatelstwa krakowskiego 10 braxatorów i jednego braseatora Jaśka Balińskiego (M. M. Ae. IV B, str. 84); 1393 przyjęto braxatora z charakterystyczną nazwą Stanisław Orkisz (str. 98). Od 1564 znane są piwa białobrzeskie, gielniowskie, skaryszewskie, drzewickie, końskowolskie, kazimierskie i zwoleńskie (Gołębiowski: Dwory i domy str. 105); 1602 r. było 28 piwowarów na Podzamczu w Lublinie, a 1639 w Lublinie był browar na górze Siałkowskiej (Zieliński Monogr. m. Lublina I, 76, 99, 131) jakkolwiek za Augusta III (1733—1763) słynęło szczególnie w Lublinie piwo łowickie, jak odwrotnie małopolski produkt wąchockie piwo w wielkopolskim Piotrkowie (Gołęb. l. s. l.). Piwo to miano robić bez chmielu, bo zastępcze własności miała woda sprowadzona z gór węglowskich. (Zarysy z. Opatow. i Sandom. 1862, str. 43). 1658 wyrobił sobie syndyk żydów koronnych przywilej na wyrób piwa zwykłego i czarnego, a także miodu i gorzałki w Krakowie i Olkuszu (W. A. Maciej., Żydzi, str. 56). Z uposażenia nauczycieli szkół dowiadujemy się o wyrobie piwa w Skarbimirzu (Dług. Lib. ben. I, str. 516, II, str. 23), około w 80-ciu domach proboszczowskich, a także w Wojniczu (II, str. 306). Wino dość wcześnie było uprawiane w Małopolsce. Już 1153 r. w Zagościu istniejącą winnicę z dwoma winiarzami (vinearii) Domanem i Zaborem darował Henryk Krzywoustowicz książę Sandomierza klasztorowi szpitalników ś. Jana Chrzciciela z Jerozolimy w temże mieście (Bart. III, str. 4). Z tutejszej winnicy, trzy achtele „wina własnego“ 1389 dostarczono Jagielle i Jadwidze do Korczyna (Przeźdz. Zycie dom. J. i J., str. 14), co świadczyć może o trwaniu jeszcze w XIV w. wina zagojskiego. O „winie krajowem“ (vino terrestri) wspominają rachunki krakowskie 1402 (M. M. Ae. IV B, str. 269) a 1408 o obrachunkach za wino z Jononem (281—2), może za krajowe, które kryje się (?) pod nazwą białego i czerwonego, często używanych. 1394 roku brano w Nowem mieście Korczynie wino dla Jagiełły (Życie domowe J. i J. 53). W Sandomierzu, tradycya dominikanów z klasztoru ś. Jakóba niosła, że winnica tych zakonników powstała za ich przybyciem do Sandomierza, co podając ks. Buliński (Mon. m. Sandom. str. 127) jeszcze przypuszcza, że ś. Jacek winną latorośl z Włoch sprowadził (1220) wraz z orzechami włoskiemi, które lud sandomierski dotąd „jackami“ zowie. Przed 1258 drugą winnicę swoją „darował im ksiądz Izaak, wikary od ś. Pawła“ (M. M. Ae. str. 139). Prebenda pierścienia królowej w Sandomierzu, utworzona 1321 r., miała, prócz innych, dochody z winnic miejskich, z każdej grosz, jeśli większa to dwa (Lib. benef. Dług. I, 372). Ślady winnic znajdujemy w Sandomierzu duchowne i świeckie 1364, 1378, 1394, 1399, 1529, 1537, 1590, 1784. Winnice łysogórskie w Sandomierzu były znane już tylko z nazwy 1803—1819. Kanclerz Ossoliński za Władysława IV wyprawił ucztę, na której nie było win obcych, lecz polskie białe i czerwone z jagód sandomierskich i winogrona. Starowolski w tymże XVII w. chwali je, że nie były cierpkie, a Obuchowicz pisze o ich leczniczej własności (Kś. Gacki: Ben. kl. ś.-krz. na Łysog. str. 268—270; kś. Buleński l. s. l.). Winnice były w XV w. we wsi Gyandrzyszkowice pod Sandomierzem, w Tampoczole pod Skarbimirzem, w Opatowcu może już 1283, w Pińczowie zakonne paulinów, z której Oleśniccy 1449 r. zastrzegli sobie beczułkę wina, tytułem „książęcej dniówki“ w Tyńcu. W Nasiłowie winnica benedyktyńska „wyborna, rodziła wyborne grona“ w XV w., 1589 r. wydzierżawiona Firlejowi wojew. krak. z warunkiem naprawy winnic; 1688 trzeba było nowe karcze zasadzić, bo dawne zgniły. W Laszkowie pod Jędrzejowem brano wino do mszy w XV w., jak w Sandomierzu, Zswichoście i Tarnowie (Dług. benef. I, 302, 505; II, 409; III, 131, 138, 183—4, 215, 266, 371, 465; kś. Gacki: Kl. ś.-krz. str. 268—270; Kl. Ben. w Sieciechowie str. 92). Przed 1616 (w którym umarł kś. Cichocki autor Colloq. osiec.), były winnice w Osieku i Samborzu. W Lublinie na Wieniawie miała być winnica, własność Klossmana, Góreckiego 1419 r., Brandylentego (M. m. Lublina Zieliń. I, str. 35). W 1456 była winnica w Karniowicach, spalona przez Świętosława Skwarę, karczmarza w Giebołtowie (Helcel II, № 3575). 1286 pozwolono w Brzeźnicy winnicę założyć (Bart. III, 129) przy fundacyi wsi tej na prawie niemieckiem. Chmielnik (humularium a. lupularium) był

w Chęcinach (Łaski I, str. 587). Gorzałka (wódka), zwana vinum adustum, 1564 vinum sublimatum „przepalanka“ (Maciej. Żydzi 56), jako crematum, wraz z piwem była robioną i sprzedawaną przez nauczyciela szkoły w Tymbarku 1349 (Bart. III, str. 226). W Lublinie od czasów Zygmunta I, rajcy lubelscy z palenia gorzałki mieli 1602 r. 140 fl.; 1681 Podzamczanie mogli ją pędzić u siebie oraz szynkować nią. (Zieliń., M. Lublina I, 76, 133). Benedyktyni sieciechowscy w dawnej karczmie 1405 założonej w Złotnikach, gdzie od 1405 na przyjazd opata warzono piwo, 1610 był aparat do palenia gorzałki. 1741. w Opatowicach był browar i gorzelnia, w Garnie 1736 karczma wyszynkowała 148 beczek piwa, 37 beczek gorzałki; 1819 w dobrach sieciechowskich był tylko jeden browar i jedna gorzelnia; warzono 45 warów rocznie piwa zwyczajnego; na war 8 korcy, z korca 80 garncy. Wyszło tego piwa dla klasztoru 26,000 gar., na sprzedaż 2000. Gorzałki przymusowo karczmarze brali 6000 gar. (Ks. Gacki: Kl. w Sieciech, 12, 91—92). W Sandomierzu vinum crematum v. sublimatum zjawia się 1571 r. (ks. Buliński str 84). W Zatorzu 1564 było „garnców gorzałczanych“ sześć, płaciły do skarbu rocznie po 2 zł., co czyniło 7 grzyw. 24 gr. (Bibl. Krasińs.; Muzeum Świdzińs. II, str. 302). W Wadowicach garnce także t. r. trzy (308). Miód ściśle się wiąże z pszczolnictwem, które dostarcza do niego surogatu, od którego rozpowszechnienia i rozwoju produkcya czyli sycenie miodu zależy. Jako właściwość Małopolski należy uważać nazwę pszczoły lub uli swiepoto (Bart. III, 412 apes alias swiepoto; Statut litewski: ktoby świepiot porąbał i miód wybrał; M. M. Ae. I, str. 165: in apibus excidendis que S. vulgariter dicuntur). Były nawet rzeki Swiepietnice (jak w jasielskiem M. M. Ae. I, str. 240—1) i całe wsie (1319 w bieckiem, Kod. tyn. 79). W sieciechowskiem 1378 pasieka zwała się „obleżą“ lub “obliną“ (ks. Gacki: Jedlnia str. 75, Kl. Ben. w S. str. 94—5; por. Rzyszcz. II, str. 132, mellificium, otinebit, może od pierwiastku obł rotundus, choć mamy pasieki 1403 r. Helcel II, № 1020). W bardzo dawno znanej Jedlni pod Radomiem, kędy w puszczy „dziano“ barcie powszechnie, istniało prawo obelne czyli bartnicze, którem bartnicy sądzili się jeszcze 1833 r. Ule czyli barcie robiono w sosnach na suchym gruncie, z dozwolenia właściciela lasu, który czasem sobie zakładanie pasiek warował (M. M. Ae. I, 111; por. 207; III, 189, 230; por. 326). Pozwalano i po 30 barci w drzewach wydziać (1363 w lasach iłżyckich nad rz. Lubienią M. M. Ae. I, str. 296). Opłaty z pasiek są dawno znane, noszą nazwę „pocztów miodowych“ (1433 Helcel II, № 2486). Miarą miodową w tym razie była „pokiew“. Niekiedy w takiej daninie miodowej dawano uposażenie, jak np. Elżbieta węgierska 1375 r. swojej pannie służebnej, pani Dzierżce, wdowie po Rafale z Tarnowa kaszt. wiślickim, dała sobie służące pokiewy z wsi Grębowa i Sobowa w rzeszowskiem położonych. (M. M. Ae. III, str. 386). W Jedlnie bartnicy składali do skarbu królewskiego 4-tą część swych zbiorów, t. j. tak zwaną ćwierć (quarta). Wyszynk miodu (i piwa) w XV w., wyraźnie podciągnięty pod opłatę gutowego czyli kątowego, wspomina Długosz: w Miechowie, Skaryszewie i Kłobucku, a wedle zapisków sądowych Helcla i w Charzowie w bieckiem (1464). Marcin z Urzędowa pisze: „wiśnie czarne mają bliskość z czerwonem winem, przez to nie złe picie“. Jest to zapewne kierstrang (kiersch-trank) wymieniony obok malinnika (etc. zapewne maliniak i inne na miodzie robione trunki) w uniwersale poborczym z 1564 r. i lat następnych; obok wymieniono „miód praśny“. Za Jagiełły na użytek dworu miano swój miód, to jest zapewne krakowski 1394 (Życie dom. J. i J. 71). Miód sycono z chmielem i korzeniami (Oczko: Przymiot ed. Klinka, str. 420), B.) *Przemysł mielniczy* czyli *młynarski*, musi chronologicznie przy trunkach stanąć, gdyż młyn w ogóle jest jakby przednią strażą cywilizacyi w dawnej Polsce, na równi z blockhausami amerykańskich squatterów. Widzieliśmy jego udział w produkcyi słodu. Mianowicie, w młynach urządzano „stempy“ dębowe do mlewa zboża i do szrótowania prosa (seruti, Bartosz. III, str. 320, pod Tarnowem 1378, por. w Szydłowie 1347, str. 219). Prócz tego zużytkowywano siłę wody nagromadzonej przez sztuczną „groblę,“ albo urządzając ferri fabricam z 3 kołami, która np. dziesięć żelaz do całkowitego pługa należących na św. Jan Chrzciciel i św. Marcin w dwu ratach wyrabiać miała (M. M. Ae. I, str. 197, w Iłży 1333, por. III, 336, gdzie młyna zabroniono, lecz pozwolono fabricam w rzece stawić). W dobrach sieciechowskich 1475 na rz. Czarnej w Janikowie pozwolono zbudować młyn z foluszem, stępą do obtłukania prosa i piłę czyli tartak, co jeszcze było 1538 r. Przepis tychże dóbr sieciechowskich z 1708 r. obowiązujący młynarzy wychodzić na robociznę z toporem, siekierą, świdrem, heblem i sznurem, nie zaś z cepami, pługiem i sierpem, co tydzień raz od kamienia (ks. Gacki. Kl. w Sieciech, str. 88—89) okazuje, że zasługi i obowiązki dla cywilizacyi naszej położone przez młynarzy w M., odpowiadają temu, co szczegółowo podają źródła o młynarzach wielkopolskich. A więc, dla objaśnienia owych robocizn z 1708 widzimy, że młynarze wyrabiali stoły i ławy dla panujących, z drzewa książęcego (1345

Łęczyca, Rzyszcz. II, str. 693), co w Łagowie pod Szydłowem w ziemi sandomierskiej i całym jego okręgu 1399 r. wyrażało się „wedle dawnego zwyczaju“ w obowiązku robienia drzwi, stołów, ram do okien (foramina) i t. p. (Rzyszcz. II, 760, 352). Byli też obowiązani reperować stare budowle jak np. (Lib. benef. I, str. 173) w Świątnikach (koło Pabianic), w Kobylanach (I, 8), robić nowe drzwi i progi, a nowe budynki taniej wznosić. Dodać do tego wypada, że do młyna dochodziły żeremie bobrowe, więc zwierząt, szczególniej ludzi unikających, a w każdym razie mieszkających w zaciszu; że we młynie sprzedawano chleb i piwo, a nawet mięso (Rzyszcz. II, 718—719, Kod. Mazow. ks. Lubomirs., str. 94), i po jego grobli udawano się do kościoła (por. Przyroda i Przemysł z 1880, № 45 i 46; Przyczynki do dziejów przyrodn.). Młyn tedy stanowił niekiedy ważne ognisko wygód cywilizacyjnych, na skraju... dziczy leśnej. Warunki między właścicielem a młynarzem, co do budowli i dostawy materyału na nią, co do korzyści z mlewa (miarek), użycia otrębów na wypas wieprzy, posiadania sadzawki, pól lub ogrodów (z warunkiem czasem sadzenia tylko kapusty i cebuli, w M., w Tarnowie 1378 Bartosz. III, str. 319), prawa zbiórki, suszu na opał i t. d. stanowią „prawo, porządek i zwyczaj młynarzy“ (Rzyszcz. II, 514), na które w XV w. nastawał Jan baron Ostroróg w swojem Monumentum, zapewne nietylko z tytułu konkurencyi, jaką czynią w handlu i przemyśle szlacheckim, ale i z powodu, że tworzą samoistne jeszcze w XVI w. stowarzyszenia. W nich bywały warunki co do trzymania i kształcenia uczni, oraz wyznaczane nagrody za dozór młyna (Czacki: O lit. i pol. prawach II, str. 201, nota). C) *Młyny*, służące zarazem za tartak drzewny, wskazują na blizki związek, łączący w liczbie narzędzi i dźwigni cywilizacyjnych las z miastami, które na karczunkach powstawały. Niema prawie aktu lokacyjnego z czasów Łokietka lub Kazimierza W., któryby nie wspominał o chęci pomnożenia korzyści i dochodów państwa przez wyczynianie lasów (M. M. Ae. I, str. 184, 215, 249, 250, 260 i t. d.). Korzyści były wielorakie, i kilka gałęzi przemysłu leśnego tworzyły. Na pierwszym planie należy postawić samo zakładanie miast i wsi, które, jak się okazuje z fundacyi miasta Brzeźnicy w bieckiem 1362 r., było przedsiębiorstwem ciesielskiem (M. M. Ae. III, 315). Mianowicie król Kazimierz W. co do samego założenia miasta, rozrządza, że przyszli wójtowie, bracia Gielnikowie, mają opłacić cieśli 25 grzywien groszy, król zaś obowiązuje się dostarczyć materyału (?). Z tem w związku stoi wyrażenie, tegoż samego aktu, że król dla rychlejszego zaludnienia miejscowości, udzielił na lat dwadzieścia swobodnej używalności okolicznego lasu. Między innemi korzyściami tego lenczeństwa (por. niżej) było cięcie drzewa budowlanego (Helcel, II, № 3143). Ponieważ domy mieszkalne, a nawet zamki bywały drewniane (II, № 851, 2401, 4141, 3099) a bezwątpienia były niemi kramy przemysłowe i rzemieślnicze, rzeźnie (kutelhof), wagi.... stanowiące istotę miasta; rola cieśli owych, gromadnie płatnych, jest bardzo zrozumiałą. Bywały miejsca, gdzie drzewo tak ścięte leżało zwane naton (na—tnę, ciąć, Helcel, II, № 2710), o którego przedawnienie prawowano się nawet. Ścinający, nosili nazwę pletników (por. płatać, połeć, płotnik) i, jak wypadło, to ścięte drzewo spławiali (Helcel, II, № 1760). Drzewo takie dostarczano nieraz do Krakowa; zdaje się, że w latach 1430, 1436, dostawą trudnił się jakiś Antoni Łośko ze Stradomia (Ponte Regali), doznający zawodu od pierwszego wyrębywacza, i procesujący się z odbiorcą, przyczem wystąpił pierwszy i jedyny raz tu wymieniony dozorca spławów tak zwany „sędzia rzeki“ Kwartnik (Helcel, II, № 2691, 2334), sądzący „wodnem prawem“ (Rzyszcz, II, str. 925). 1363 jest inna nazwa na tych spławiaczy w Krakowie Slosser, dzisiejsi flisi (M. M. Ae. V, str. 41). Druga nazwa „pecheneri videlicet cieśle“ w użyciu koło Niepołomic będąca 1266 r. (M. M. Ae. I, str. 84) jeszcze dochowała się w nazwie zabawy zwyczajowej w krakowskiem puchery (Konopka: Pieśni ludu krakow.). Godna uwagi, że wyraz ten najbliżej w dźwięku stoi z *peleketor* (*peleketer* od *pallo i pelekys*) ze zmianami fonetycznemi l = n (spieka i spinka) k = ch (tęsknić, mocka, tęschnota) i z wyrzuceniem t. Istnienie całych wsi zwanych Cieśle (1306 M. M. Ae. I, str. 148) dowodzi rozwoju zajęcia i wędrownej natury. Drugim rodzajem przemysłu leśnego jest korzystanie z lenczeństwa (z licentia), które stanowi cięcie drzewa (cisura lignorum) odróżniana od cisura aedificiorum, więc cięcie drzewa opałowego i budulcowego, wypasanie trzody i palenie węgli (Helcel; II, № 3143, 2538, 3258). Cięcie drzewa („naczynić,“ № 149) odbywało się na birzwna (trabes por. bierzwiona, № 851), zwane też stucholcz (stehholz?) łokieć grube, 14 łokci długie (№ 2691) i tarcice (№ 4141, 2472, scissura, asseres ferati). Wyrabiano też gonty i wszczanki (asseres parvi et magni, Bartosz. III, 320, por. Życie domowe J. J., str. 96, 85). W łacinie krakowskiej używany wyraz scilindrium (№ 2438) jest źródłosłowem dla „szkudeł.“ Obyczajowo brano od każdego z mieszczan bierwno na budowę łodzi (1491 w Opatowcu, Kodeks Tyniecki, str. 539). Do zamykania wyjścia (wągroda) ze wsi wyrabiano w lesie „lasy“ (№ 878, 2640

valvae). Znani pod Chęcinami 1275 r. (przed najazdem Tatarów M. M. Ae. III, 105) „łagiewnicy“ wzięli nazwę od lagena starołacińskiego, oznaczającego naczynie do piwa, używane przez tabernatorów (Helcel: II, № 2374) i do przemysłowców leśnych należą. Palić węgle („żecz“ Helcel, II, № 3258, por. „wyżegać“ № 1191) było zwyczajem albo na użytek tak zwanych kowadlni (M. M. Ae. III, str. 209) czyli hamerni, i w ich sąsiedztwie, jak to wiemy o Choruniu nad Wartą, albo też brano się do tego przemysłu w okolicach nieurodzajnych, i zbyt poparcelowanych, jak np. w Krzyszkowicach (Długosz, Lib. benef. I, str. 141), kędy już 1383 występuje cieśla Paweł „węglarz“ (carbonista M. M. Ae. IV, B, str. 32). Pasienie bydła jest regalią, dającą początek przemysłowi państwowemu, zrazu wykonywanemu przez „karmników“ jeszcze za Wstydliwego 1256 (M. M. Ae. III, str. 51). Zazwyczaj brali oni sztuki bydła, w daninie składane przez opola księcia. W owej dani brali krowy, owce, do których trzeba dodać tak zwanego barana (podworowego), wieprza (tamże, str. 53, z r. 1257). Do leńczeństwa zaliczano tylko pasienie wieprzy, od czego pobierano roczną opłatę (Helcel: II, № 588, 3771), wganiane zowiąc wegnanicami. Pastwiska ich zwano pryrambą. Niekiedy i po 500 sztuk trzody chlewnej pasiono (№ 697), jak mianowicie w Strzelcach 1400 r. Opat tyniecki w Ukolicach (w Czchowskiem) pozwolił 60 wieprzy sołtysowi wypasać (Bart. III, 347). Miasto Żywiec (Saubusch) miało od tej hodowli świń nazwę zyskać. Mamy przykłady wielkich zakupów i przesyłek wołów, ale znajdujemy je jeno z Rusi; idą głównie tranzyto przez M. Tak np. 1473 jeden nabywca ze Lwowa od Stanisława z Chotcza, wojewody Rusi a starosty Podola, Trębowli i Halicza, kupił 700 opasów po 2 złote węgierskie za sztukę (A.G.Z. VI, str. 172). Nabywano bydło i dalej na wschodzie, nietylko na Rusi i Podolu, ale nawet i na Wołochach, i znaczono „piętnami,“ by uniknąć zatrzymywania ich po drodze, pod pozorem, że są kradzione 1484 (A.G.Z. VII, str. 145). Szły zaś aż do Norymbergi, Lipska, Frankfurtu nad Menem (wraz ze zbożem) 1499, a także i do Wrocławia (1427 Mosbach: Przyczynki do dziejów Polskich z archiwum m. Wrocławia, str. 120, A.G.Z. V, str. 55). Godna uwagi, że 1427 r. szczególniej na drodze przez starostwa sandomierskie idącej, w Tursku, Połańcu, Grabowcu, bardzo dotkliwie tych „gońców“ opłatami trapiono, i prześladowano za szkody w polach, lasach, rzekomo robione przez bydło przepędzane. D) *Górnictwo* i *przemysł górniczy* w M. szybko przyszły do posiadania właściwego sobie prawodawstwa. Już Leszek Biały († 1227) wydał za zgodą baronów swoich „konstytucyą,“ by wszyscy pracujący (artifices) w złocie i srebrze, należcy, kopacze, a także w innym kruszczu, jak ołowiu (aes), i soli „nawet,“ używali praw swego kraju stosownie do pochodzenia, romańskiego lub niemieckiego, zresztą władzcom ziemi, gdzie mieszkają, składając należytości, i broniąc ziemi przeciw najeźdźcom. Jeżeli złoto lub srebro znajdą w ziemi panującego lub osób prywatnych, duchownych i świeckich, będą składać tylko dziesięcinę kościołowi krakowskiemu. Jeżeli grunt będzie własnością tego kościoła przez dar lub kupno od osób prywatnych, podobnież uiszczać będą dziesięcinę. Ale, jeżeli grunt ów dostał się kościołowi z łaski panujących, to ponieważ jest zdanie, że panujący całe swe prawo na kościół przelewa, więc z daniny należnej od górników ze złota lub srebra panu ziemi, połowę będą uiszczali panującemu a połowę kościołowi, oprócz dziesięciny ostatniemu należnej. (W razie zamieszkania w takich dobrach kościelnych, robotnicy będą we wszystkiem podlegali prawu kościoła; względem panującego obowiązani tylko do obrony kraju). Jeżeli znajdą (aes) ołów, sól w gruncie kościelnym, wedle „starodawnego obyczaju,“ wszystko będzie należało do kościoła (M. M. Ae. I, str. 17). Bolesław syn Leszka tego w 1249 nadając cystersom w Wąchocku dziewięcinę z soli w Bochni, postanowił na ich korzyść taki przywilej, że z wszelkiej soli, w księstwie krakowskiem lub państwie sandomierskiem znalezionej lub z pomocą książęcą wyrabianej, trzecia część będzie szła na klasztor wąchocki po wszystkie czasy, bez udziału mincarzy i celników. Nadto, jeżeli znajdą się kruszce złota lub srebra, piąta część, zaś z ołowiu, miedzi i cyny, trzecia część Wąchockowi będzie się potrącała (Rzyszcz, Cod. Pol. I, str. 55). W 1255 nadając nowemi swobodami cystersów w Szczyrzycach, już obdarowanych przez Henryka Brodatego († 1238) za jego rządów w krakowskiem, dodaje przywilej pobierania połowy dochodów z mogącej się otworzyć tam kopalni kruszców, drugą połowę zastrzegając dla panującego (M. M. Ae. III, str. 49). W 1286 r. w przywileju fundacyjnym Sandomierza, Leszko Czarny przyznaje wójtowi miasta i jego spadkobiercom prawo wyrobu kopalni złota, srebra, miedzi, ołowiu i cyny w okręgu miasta znaleść się mogących, a to na mocy prawa górniczege (jure montano, barkrecht); a z dochodu szósty denar będzie doń należał (Bart. III, 29 i 146). Kazimierz W. Spytkowi kasztelanowi krakowskiemu 1350 nadał prawo korzystania z kopalni złota, srebra, miedzi i cyny, mogących się znaleść w jego dobrach; „wedle prawa górniczego, którem się rządzą inne kopalnie we wszystkich zie-

miach“ (Bart. III, 230). Podobnież, nadanie „źródeł soli“ na Rusi, „za Kołomyją“ w Nowicy i Wtropie 1367 powołuje się na prawa górnicze istniejące w Polsce i gdzieindziej (Łabęcki: Górnictwo II, str. 101). Dopiero 1368 spisaną została ustawa dla żup wielickich i bocheńskich w „rejestr“ z ust „znających wszystkie obyczaje zarządu żup“ (tamże, str. 109) a to by usunąć różne pobory nielegalne, uregulować tryb robót, określić funkcye i prawa. Resztę przywilei pomijamy, jako drukowaną w tymże zbiorze Łabęckiego, skąd tylko jeszcze wyjmujemy wiadomość, że 1448 r. Kazimierz Jagiellończyk wydał przywilej na szukanie złota, srebra, ołowiu i miedzi po całej Polsce, oraz topienia „wedle praw węgierskich i czeskich (podobnie 1504 I, str. 112, 114). W r. 1517 z dotychczasowej władzy nadzorczej podkomorzego krakowskiego, nad kopalniami, utworzył Zygmunt I osobny urząd podkomorzego górniczego, za wskazówkę dając mu prawa węgierskie górnicze (I, str. 116). Stefan Batory 1576 za Henrykiem Walezym 1573 zrzekł się prawa do wnętrza ziemi dotąd obowiązującego (I, str. 122), ustępowanego jak dotąd widzieliśmy osobnemi przywilejami (jak i w W. Polsce np. 1289 Rzyszcz. II, 132). W 1782 powstała z woli króla komisya kruszcowa czyli górnicza, pobierająca corocznie 48000 zł. na dobywanie kruszców. Głównie Miedzianą górą była zajęta (Łabęcki, I, 272, Korzon: Wewnętrzne dzieje Polski za Stanisława Augusta II, t. str. 222 — 224). Co do kopalni *złota*, to Długosz zachował i miano placerów złotych, t. j. „Złotwiny“ i podanie o ich użytkowaniu koło Rytra i potoku Roztoka, koło Barcic i potoku Trzebiałek, między Tylmanową i Dunajcem, pod Wielką Szczawnicą, koło Łącka, Muszyny i t. d. przez Wydżgę, kasztelana sądeckiego przed 1249 r. (Przyroda i Przemysł 1880 r. № 9, Przycz. do dz. przyrod. Pol. E. S. Swież., por. *Wycieczka w Czorsztyńskie* przez Gustawicza, 1881, str. 79, nast. bez wzmianki o poprzedniej pracy). W Łącku przed 1480 samo złoto z ziemi „tryszcze“ (Długosz, Lib. benef. III, 345—346). Też same miejscowości 1504 Aleksander nowym gwarkom dał na poszukiwania, co świadczy o tradycyi jeszcze żywej co do tych złotwin. Koło Wieliczki mistrz Wacław Solcz z Gleiwic wskazywał żyłę złota bardzo bogatą, a Długosz widział liczne ślady kopalni złota i srebra w Braciejowej czyli Głodomęce (w ropczyckiem Długosz, Lib. benef. III, str. 264). 1791 w Gumienicach w Wiślickiem, Joachima Tarnowskiego, kopiąc lat kilka szyb dla soli, znaleziono srebro czarne (Gazeta Obca i Narodowa № 19, str. 74). W Iłkuszu, jak mówiono pierwotnie, już 1257 klaryski zawichojskie pobierały dwie grzywny złota „w ołowiu;“ 1262 jest supa plumbi tamże (M. M. Ae. III, 53, 72) a więc na 100 lat z górą przed 1374, w którym Elżbieta pozwala iłkuszanom na lat 6 kopać *srebro* lub *ołów* w obrębie mirowym, przy daninie (olborze) na korzyść panującego jedenastej grzywny srebra i jedenastego cetnara ołowiu i i. (Łabęcki, II, str. 125). Przywilej Jagiełły z 1410 wskazuje, że kopano w Iłkuszu miedź i srebro (Gołębiowski, Dzieje Jagiel. I, 371 n. 1.). Próby ostatnie zrobiono w Olkuszu 1728 (I, str. 265), oraz 1779—1781 (str. 269—277), Długosz znał mnicha z zakonu pustelnika ś. Augustyna zwanego „białym krukiem,“ który instynktem odkrywał ołów w Iłkuszu (Lib. benef. III, 472—3). W Chęcinach kopalnie istnieją 1494, a o kopaniu miedzi, ołowiu i bronzu wie już Długosz i akt Zygmunta I, z 1525 (Lib. benef. I, str. 465, Łabęcki, I, str. 293—4). Ustały przed 1660 r. Głazów w parafii Obrazów pod Sandomierzem, przed 1282 własność Żegoty kaszt. krak., przed 1480 miał kopalnią *ołowiu* (Lib. benef. Dług., II, 352 i 52). Za Jana Muskaty biskupa krakowskiego (1295 † 1320) w Sławkowie kopalnie ołowiu powstały tak obfite, że od niego ulice nazwano w Krakowie i Wrocławiu, a dla chorych kopaczy i robotników tenże biskup 1298 szpital założył. Zaczęły upadać za Kazimierza W. (Długosz, Lib. benef. II, 56 i 472). 1412 Piotr Wysz biskup krakowski zastrzegł sobie z kopalni tych jedenasty cetnar, 1544 i 1574 ostatnie ślady ich (Łabęcki, I, str. 192—3) istnienia znajdujemy, 1464 r. koło Bobrka kopano ołów (Helcel, III, nr. 3739, 3746), w Psarach 1502 pod Rabsztynem były huty ołowiane (Łabęcki, II, 184), Psary w bieckiem miały góry ołowiane 1464 (Helcel, II, nr. 3746). Klasztor w Staniątkach posiadał też kopalnie ołowiu 1242, może w Jaworznie, gdzie węgle potem kopano 1792 (Lib. benef. II, str. 298, Bartosz. III, 433). W Trzebini należącej do Dersława Karwaciana z Janowic, istniały kopalnie (góry) ołowiu, któremi dzielono się 1404 r., wyrabiano 1415 (Helcel, II, № 1054, 1378). W r. 1415 Mikołaj Klaus Kissinger ma przywilej Jagiełły na wyrabianie ołowiu (Łabęcki, I, str. 193—4, potwierdzony 1507), a w 1417 jest kilku współwłaścicieli (Helcel, II, № 1508 i 1509) tamże. Kissinger sprzedał Trzebinię z jej użytkami Jerzemu Morsztynowi i Jurkowi Czarnemu jego zięciowi 1419 za 1200 grzywien (Helcel, II, № 1600 i 1649). Olborę z Trzebini brali Jędrzej kasztelan krakowski i Jan wojewoda sandomierski Tęczyńscy, a ich wzorem Stanisław Borgk doktór praw i kantor gnieźnieński i krakowski, 1541 (ks. metr. 63, str. 18); 1518 są kopalnie ołowiu w Długoszynie nad Białą Przemszą (Metryk. koron. ks. 30, str. 296), a 1479 w Luszowskiej górze ko-

ło Będzina (Gołęb., Dzieje Jagiel., II, str. 379 notaty). Wedle przywileju Łokietka z 1306 (M. M. Ae. V, str. 9), *miedź* do Krakowa przychodziła z Węgier lub Sącza; 1335 w Kazimierzu jest skład soli, miedzi i ołowiu (str. 31). Tyle jej wyrabiano, że Fugerowie 1521 zakupiwszy w okolicach Krakowa, spławili do Gdańska, kędy ją holendrzy na 68 statków ledwo zabrali (Dütz—Decius. De Sigis. I, Pistor. Coll. I, 312). 1502 r. z wielkim nakładem Aleksandra kopano srebro i miedź w Tatrach o 3 mile od N. Targu (Miechowita: Gołęb., II, 380, n. b) co może wskazywać na ów Sącz z 1306 r. i tłomaczyć produkcyą 1521 r. Pamięć tych kopalni dochowała się jeszcze do XVII w.; 1647 dla kopalni czorstyńskich i nowotarskich Władysław IV stosuje ogólne prawa olkuskie (Łab. II, 381). Latem 1594 (Mosbach: Wiadomości z archiwum szląskiego do rzeczy polskich, str. 235—6). Jerzy Radziwiłł biskup krakowski i kardynał odkrył w Kielcach miedź i jął ją kopać i w takiej ilości, że cząstka darowana królowi, wedle Piaseckiego, mogła posłużyć do pokrycia dachu na pogorzałym wówczas zamku krakowskim. W erekcyi Tumlina 1599 zastrzeżono z kopalń i fabryk kieleckich cetnar miedzi gotowej co kwartał (Łabęcki, I, str. 301). Obfitość miedzi wyrabianej w Bodzętynie głoszą w 1678 roku. W Miedzianej górze na nowo od 1782—1789 kopano miedź, a przerabiano ją w Niewachlowie (I, str. 303). Co do *żelaza*, to już 1261 Bolesław Wstydliwy za wieś Bezdeń daną za usługi Rynaldowi krakowianinowi, a cystersom jędrzejowskim odjętą, w zamian tym cystersom darowywa dwie wsie Rudniki (pod Kurzelowem), kędy jest młyn rozdrabiający rudę żelazną, zapewne obok kopaną (skąd nazwa wsi. Bartosz. Cod. Pol. III, str. 81); 1333 jest fabryka żelaza w Iłży. W latach 1332 i 1357 nad rzeczką Krztynią łącznie z Żebrówką, wpadającą do Pilicy poniżej Szczekocin, a należącej do klarysek ś. Jedrzeja w Krakowie, są dymarki żelazne (suffaturae ferri M. M. Ae. III, 223 i 294) znane 1419 i 1568. Przed 1480 r. „fabryki żelaza“ wymienia Długosz w Zajączkowie (w par. Chęciny). Pawłowska fabr. jest w par. Koziegłowy, w Dziebałtowie pod Końskiemi, trzy fabryki w parafii Kłobucko (z tych Herboldowska Długosza, 1566 i 1660 zwie się Panki a przybywają 1566 Truskolasy Łabęcki, I, 317, por. 1393 koło Częstochowy, Bartosz., III, 351—352), w Lenartowym moście i Bzinie w rzece (jak zwykle) Kamionie, dla uzyskania siły wody do poruszania miechów w dymarce (Lib. benef. I, 595, II, 192, III, 171, 404). Z tych 1553 Hieronim Szafraniec odnawia fabryki w Zajączkowie, Korczynie, Falisławicach i Gnieździskach (Łabęcki, I, 316); 1393 w Częstochowie w XV w. w Gnaszynie (Lib. benef. III, 121, 125). Do Koziegłowskich należały 1439 i 1446 cztery ferrificia w Lelowskiem Koszyk Jurga, Paweł i nowy Zarszyń i Choruń w rzece Warcie. W majątku Pileckich Czangowice między 1402 a 1480 powstają 3 fabryki żelaza (Helcel, II, № 881, Lib. benef. II, 188) a zięć Elżbiety Pilecko-Granowsko-Jagiełłowej, Bolko książę opolski ma takież fabryki w Zawierciu i Bielanowicach (w parafii Kromołów) 1431 r. (Bart., III, str. 396) w posagowym swojej żony powiecie pileckim. We Wręczycach 1531 bierze w dzierżawę kuźnię starostów krzepickich rodzina Łojków rudników i trwa ona we wzmiankach rządowych do 1553 r. (1554, 1579). Za Zygmunta Augusta, wedle Czackiego, powstaje fabryka broni w Korczynie. Za Zygmunta III Piotr Tylicki biskup krakowski sprowadza włochów, którzy zaczynają wytapiać żelazo na nowy sposób, w dymarkach bergamskich lub niskich piecach (Stückofen albo Fluszofen). Pierwszy Jan Hieronim Caccia wypuszczone miał liczne wsie na lat 20 i t. p. w kluczu Samsonów biskupów, dla opędzenia wydatków produkcyi. Na wyprawę smoleńską 1612 Caccia dostarczył broń odporną białą i palną i t. p. za co, 1613, mocą przywileju królewskiego, Andrzej i Wawrzyniec Cacciowie wzięli po bracie fabryki żelaza i stali, z monopolem ich urządzenia na lat 15; zaś stal ich z Kielc uwolniono na lat 20 od wszelkiego cła na drodze do Gdańska. Władysław IV polecał ich nowemu biskupowi Szyszkowskiemu 1624. W 1633 Cacciowie za 39000 talarów odstąpili przywileju swego na fabryki i kopalnie spółce trzech rodaków Bernard Servalli, Piotr Gianotti i Jan Giboni, co król potwierdził przywilejem osobnym, i nowonabywców nadał wolnością od ceł i od sądów zwyczajnych. 1658 r. Jan Kazimierz uwolnił od hyberny fabrykę Giboniego, która już obejmowała wówczas zakłady w Bobrzy, Cmińsku, Kołomanie, Tumlinie i Zagdańsku. Od Gibonich i Gianotów (1654 i 1662 naturalizowanych) nabyto fabryki 1700 i wcielono do dóbr stołowych królewskich. Za Jana III postawiono pierwszy piec wielki do którego majster z Węgier kamień na naprawę sprowadził aż ze swej ojczyzny. Później za Augusta II, zaprawiano kamieńmi polskiemi, choć fabryki Cacciów stanęły, a nowe dymarki zjawiają się w kluczu suchedniowskim biskupów krakowskich, jako to w Ogonowie, Jędrewie, Berezowie, Baranowie, Makowie i Michałowie. Rudę do nich kopano we wsiach Żeberka, Kalenówka, Osieczno, Opole, Dąbrowa, za Parszowem, pod Majkowem, Mostkami, Młodzawą, Żarnową górą. W Bzinie koło 1700 dymarkę przerobił Kownacki opat wąchocki na półwielki piec. Rudę dla niego kopano w gó-

rach: Zarębieniec, Bukowiec, Siołka, Olejówka. 1725 biskup Szaniawski postawił wielki piec w Ząbkowicach pod Siewierzem. Za biskupa Załuskiego stanął wielki piec w Parszowie 1748, blacharnia do blachy czarnej pod Suchedniowem w Berezowie. Za biskupa Sołtyka skończono wielki piec w Mostkach 1759, a w Suchedniowie urządzono blachownią do czarnej blachy pod kierunkiem majstra sasa. Kanclerz koronny Jan Małachowski w dobrach swych pod Końskiemi, kędy w XV w. w Dziebałtowie była fabrica ferri wedle Długosza, postawił wielki piec 1738 w Stąporkowie, z zaprawą saską, choć polska była tuż w Duraczowie. 1784 r. urosło też do 5000 ludności (Korzon, II, 211). Drugi piec postawił w Ruskim brodzie 1750, w Janowie opoczyńskim dwa 1755, wdowa czwarty w Rudzie opoczyńskiej 1762. Od 1750 istniała w Pomykowie tegoż Małachowskiego ruralnia, w której do 1782 wyrobiono 1150 karabinów, 1020 fuzyj, 1216 par pistoletów za 104374 złp. Koło Końskich w Gowarczowie stanęła szabelnia z żelaza krajowego a stali obcej. Szobert, za biskupa Załuskiego 1750 r. dyrektor fabryk żelaznych biskupstwa, założył później piec wielki w kasztelanii łagowskiej, a w prywatnych dobrach Piórkowie biskupa kujawskiego Ostrowskiego. W 1774 stanął piec wielki w Szałasie (do 1829), a 1778 w Samsonowie nowy piec na miejsce dawnego. W starostwie radoszyckiem były wielkie piece w Królewcu (zamiast dymarki już przed 1626) a 1781 w Antoninowie i fryszerki w Adamowie (Górnic. Łabęcki). Do benedyktynów na ś. Krzyżu należała kuźnica w Michałowie, już 1754 zniszczona; miała dwie dymarki i jeden piec kowalski. 1800 r. inwentarze podają taksę robotników w razie, gdyby roboty zaczęto na nowo; 1802 i 1807 pytał rząd benedyktynów, czyby nie ustąpili swych kopalni i czemu robót nie prowadzą? W pierwszym razie odrzekli, że sami użytkować z rud będą, bo już mieli piec wielki. 1818 rząd królestwa wymienił Wierzbnik z Michałowem i i. za Starą i Nową Hutę, i pod Wierzbnikiem jął kopać rudę, a w Michałowie w 1821 szła fryszerka (ks. Gacki: Klasztor benedykt. ś. Krzyża na Łysej górze, 244, 268). Wedle geografii powszechnej prymasa Wł. Łubieńskiego w Ojcowie była fabryka szabel, w Świątnikach pancerze, karaceny, pochwy na szable i wszelkie zbroje. Już 1320 w Krakowie jest dzwonolejnik Jan (Mon. M. Ae. IV A, № 579) a jego następców wyliczył Kołaczkowski (Przeg. arch. bibl. 1881, str. 238 nast.). W Sandomierzu u dominikanów na jednym z dzwonów jest rok 1314, na drugim jest nadpis: „w Imię Ojca i Syna i rucha św. brat Jan przeor sandomirski 1389 D." (Bulin. Mon. m. Sandom. str. 306), co jest zapewne datą odlania i dawcy. Ks. Siarkowski (Dzwony gub. Kieleckiej 1872 Warsz.), J. Łepkowski (1850 Bibl. Warsz. III) i J. I. Kraszewski (Dzwony w Kalend. Ungra r. 1855) podali spis. Najdawniejszy jest w Hebdowie w norbertańskim kościele z datą 1108 (?), w Czaplach Wielkich 1111, ostatni piastowski w Pobudniku Małym 1327, Jagiellońskie zaczynają się 1438, kończą 1667. W Krakowie 1394 ulano dzwon do Wilna za 5 grzywien (Życie dom. J. i J. str. 58). W Kozienicach Stanisław August założył hamernię i fabrykę broni pod kierunkiem Jędrzeja Kownackiego. Z fabryką w Końskich i Przysusze wyrabiała 500 sztuk rocznie. Zniszczona 1795 (Korzon II, 219—220). *Siarka* wedle opisów Długosza (I, 313, 417; II, 372, 382; III, 90) zaprawia swą wonią rzekę Chotel, która pod wsią Chotel (kustosza, dziś czerwony) płynąc, następnie przepływa przez Chotel włodziczy (dziś zielony, szlachecki, u Długosza „zieny"; Słownik I, 638, wbrew Długoszowi kustoszy czyli plebański, zowie zielonym a szlachecki czerwonym). Oczko w swych Cieplicach (edycya Klinka, str. 489) czyniąc z siarki źródło wewnętrznego ognia ziemi, pisze że Grecy siarkę zwali *daom* (?), co z artykułem *ho daom* może być źródłosłowem Chotelu. Za cieplice siarczane wymienia 1578 „na Krępaku w Drużbakowie, ... w Swoszowicach przy Krakowie moc tę mające, chorego który w nich siedzi, ratować" (str. 517). W Swoszowicach 1422—1428 zjawia się Krzystan górnik siarczany (Helcel II, № 1869, 2080, 2086, 2151, 2229, 2244), w 1436 Stanisław Patryarcha (№ 2686), w 1439 Marcin Chmiel rajca krakowski posiada kopalnie swoszowickie a służy mu Bartosz górnik z warunkiem wyrabiania siarki tylko w jego kopalni, pod karą uwięzienia i sfantowania (№ 2783). Syn Marcina, Tomasz 1483 zastawił kopalnią Jerzemu Morsztynowi rajcy Krakowa za 60 złotych węgierskich (№ 4283) .... 1598 Zygmunt III przyznał właścicielom Swoszowic dziedzictwo ich kopalń (Łabęcki II, str. 356). Kopalnia siarki „Opatrzność Boska" we wsi Czarkowy nad Nidą (parafii Korczyn, źle wyjaśniana przez Łabęckiego II, str. 500 z „Siarkowy" u Długosza Czarnków większy i mniejszy I, 495—6; w akcie 1198 także Czarnków) rozpoczęta dopiero za rządów austryackich porozbiorowych (1795—1809) zrazu przez spółkę prywatną, potem przez dziedzica X. Michała Radziwiłła. *Węgiel kamienny* Cellari 1649 wskazuje pod Trenczynem; 1782 w starostwie olsztyńskiem go znaleziono (X, Osiński: Opisanie polskich żelazn. fabryk). W 1783 r. król upoważnił tworzenie się spółki do warzelni soli i kopania węgli a 1783 potwierdził kontrakt spółki 32 akcyonalistów, opartej na akcyach zakładowych po 1000 dukat., i podział własno-

ści na 28 akcyj (kustoszów) z wyłączeniem żydów. Dyrektorem obrano bar. Leopolda Beusta, dyrektora salin saskich i moguckich. Szukała węgla pod Szczakową; 1791 Kownacki Hipolit donosi o używaniu węgla kamiennego przez siebie w jednym roku do opału, i o kopaniu go między wsiami Strzemieszyce, Niemce i Porębka. (Łabęcki I, str. 464—7). Czacki 1791 wspomina o swej podróży do kopalń, w której zboczył do Będzina (Gazeta narod. i obca 1791, № 68, str. 274). Zdaje się, że łatwo wskazać położenie tych kopalń, pamiętając, że w Jaworznie Moszyński w 1792 kopał węgle, i tych Austryacy 1797—1810 wykopali 300,000 korcy. Jeszcze zaś wcześniej w 1795 o pół mili na W. od Będzina pastuszki odkryli na karczowisku po lesie Radocha węgle, które na odkrywkę Bendzinianie 1786—1796, a potem Prusacy w tak zwanej kopalni Reden wyrabiali 20,000 korcy rocznie. 1807—1813 donacya Lannera ks. Montebello w 1803 dzierżawiona za 800 złp. W ks. siewierskiem między Strzyżowicami a Psarami kopalnia węgla 1789 i 1792 przynosiła koło 3000 złp. intraty rocznie; 1795 przeszła pod zarząd szląskiego górnictwa i zamieniona była na kopalnię Hoym 1797. Wydawała 20,000 korcy. 1807—1814 wydzierżawiona za 1200 złp. przez Lannera ks. Montebello (Łabęcki). *Sól.* Pomijając wątpliwe lub fałszywe dokumenta tynieckie, mogące istnienie soli w Wieliczce (magnum sal dosłownie) posunąć do początku XI w., mamy w akcie Bolesława Wstydliwego z 1277 r. wzmiankę o korycie soli, które ojciec jego Leszek Biały († 1227) nadał cystersom w Koprzywnicy w kopalni soli (salisfodina), zwanej u ludu Wieliczką (magnum sal M. M. Ae. III, str. 110). Akt nadający różnemi dobrami klasztor benedyktynek w Staniątkach (Nova Cella) w r. 1239 wymienia Łopankę (w sąsiedztwie Brzeźnicy i Przycieckiej doliny pod Bochnią) cum sale, w akcie takimże z 1242—43 jest Lopyand cum sale, i dziedzictwo Wincentego zwane Bochnia i dwie porcye soli zwane „poczym“ (peczyny) i „korcze“ z Wieliczki (Bart. III, str. 35, 39; Lib. ben. Dług. III, 299—300). Akta z 1250 udowadniają wreszcie, że bisk. krakowski Prandota tak w tej dacie zaczął pobierać dziesięcinę (t. j. dziesiąty czerań) soli z dochodu w Bochni, jak to się działo z dochodami z Wieliczki (M. M. Ae. I, str. 40). W r. 1251 roczniki zapisują odkrycie sal durum t. j. soli twardej w Bochni, co nie usuwa istnienia warzelni (karbaryi) w Bochni przed tą datą, a „łupania“ soli w Łopance. Legenda też o pierścieniu Kunegundy, z żup węgierskich przenoszącym się do polskich, stosuje się do Bochni nie do Wieliczki (Mon. Pol. Biel. IV, str. 696). Akt miechowski z 1198 wspomina o nadaniu soli bożogrobcom w Miechowie jeszcze przed tą datą, z Bochni, z Przewienczny i Sydziny koło Wieliczki (Kod. Wielk. I, № 34, str. 43); w „Przeniechan“ miała żyła soli zginąć wedle Długosza (Lib. benef. III, 11) a w Szydzinie studnia wyschła i zniszczoną została. Okazuje to, że w obu miejscowościach sól i wcześniej była znaną, jak zwykle podawano i w obu warzelnia wyprzedziła wyrób soli twardej. Ostatecznie konstytucya sejmu warszawskiego z 1590 r. uznała dochód z obu za własność stołu królewskiego (listy cywilnej), nie wyłączając możności użytkowauia z żup i przez prywatnych, a z pozwolenia królewskiego, jak o tem świadczy i ustawa solna z 1368 Kazimierza Wielkiego. Za Stanisława Augusta wybito 8 szybów 80 łokci długich, celem wykrycia soli, a bar. Beust od 1783 za opłatą roczną 1000 złp. OO. Norbertanom jako właścicielom Buska dalej prowadził poszukiwania, których rezultatem było pozwolenie 1784 na spółkę warzelniczą z 32 „akcyonistów“. Solankę ($1\frac{1}{2}$—2%) wywarzano do 1796 r. Wydała do 4000 centn. soli. Kapitan Corosi 1780—1785 świdrował daremnie między Krzeszowicami i Mogiłą (Łabęcki I, 179—180; Korzon II, 221—2). 1340 r. Kazimierz W. nadając Tuchowu, posiadłości benedyktynów tyniec., prawo magdeburskie (Kod. Tyniec. str. 98), pozwala własnym kosztem studnię solną, t. j. „szachtę“ wybić i pobierać co sobota grzywnę, mocą „barkrechtu“ (berg-recht), wszakże inne szachty będą do króla należały, i żupnicy będą płacili z nich po grzywnie tygodniowo opatowi. Prawa zresztą będą tej żupy królewskiej, też same co w Bochni i Wieliczce. *Galman,* potrzebny do wyprażania cyny (z miedzią tworzącej mosiądz) musiał być używany w hamerni „sloferni“ i druciarni, założonej przez Pawła Kaufmana w Starczynowie pod Olkuszem. Spółce Mikołaja Firleja i in. 1583 Stefan Batory pozwolił szukać galmanu (lapis calaminario) w całej rzplitej. 1648 w Olkuszu kopano galman w związku z miedzią bożęcińską, dający mosiądz (aurichalcum), sprzedawany w Gdańsku. W dobrach tenczyńskich, Dembicki ssta wolbromski kazał w Lgocie kopać galman do wyrobu mosiądzu, na początku XVIII w., ale fabrykacyi zaniechał. Ks. Czartoryski galman tam kopany wysyłał do Gdańska (1740—1750). Koło 1782 r. korzec tego galmanu sprzedawano po 30 złp. Remiszewski dziedzic Bolesławia, do Gdańska też sprzedawał galman u siebie kopany w końcu XVIII w. (Łabęcki I, str. 503—5). *Marmury* były poszukiwane do budowy kaplicy Zygmuntowskiej przez Bartłomieja Berecci w Kazimierzu nad Wisłą, w Olkuszu i w Tęczynie 1525 r. (Sprawozd. Kom. do badania historyi sztuki w Polsce 1878, zesz. 2, str. 29). Czarne mar-

mury w Dębniku wyrabiane za Zygmuntów, służyły do zbudowania ołtarza wielk. w Wiedniu 1640 i nagrobka Adama Arzat w kościele wrocławskim św. Maryi Magdaleny 1678 r. W Chęcinach wyrobiono kolumnę Zygmunta III w Warszawie od 1643 stojącą (w Słopcu). Marmurołomy czarne w Szklarach w olkuskiem i około Czerny, oraz porfiry czerwone w Dębniku i Miękini oglądał 1788 Stanisław August (Łab. I, 298). 1787 urządzono w Dębniku łomy pod kierunkiem Bacciarelego, jeneralnego inspektora fabryk. Zrazu Schiante, 1789 Galbi maitre marbrier zgodzeni do wyrobu i nauki uczni. Fabryka istnieje 1786—1796. Dochód 1791 wynosił 61690, w 1792—48091, potem 4000 (Korzon II, 224—5). Łomy kamienia w Nasiłowie należały do benedyktynów w Sieciechowie (ks. Gacki str. 59). Stąd brano kamień 1623 do budowy zamku warszaw. W XIV w. były kamieniołomy na górze Lasotni pod Krakowem, których jedną część Henryk Czipser mularz i obywatel krak., a drugą rodzina Hanka Wołka darowali miastu 1375 i 1388 (M. M. Ae. str. 56, № 46; V, 79 № 65). 1399 r. Jagiełło pozwala Mikołajowi i Jakubowi z Krakowa oraz Mikołajowi z N. Sącza kopać agat w okręgu zamku czorsztyńskiego (in districtu, tu tyle co in capitaneatu), ale wedle prawa górniczego węgierskiego (Kod. Wielk. III, № 2010, str. 730). W Wąchocku były kamienie młyńskie i osełki (obok kuźnic żelaza i kopalni), wedle Cellaryusza. W Kunowie wedle Zejlera oraz Starowolskiego marmur zielony i czerwony. W Pińczowie kamień do budowli kościołów (Cellar.). W Proszowicach rzeźbiono kafle dla Jagiełły 1393 (Życie dom. J. i J. 85). Oczko 1578 zauważył koło Lubowli na Krępaku wody słone, kwaśne, smrodliwe, które pewnie „witryola, solną a merkuryuszową naturę mają" (Przymiot ed. Klinka, 492). Do kąpieli już za jego czasów na Krępaku w Drużbakowie, gdzie jest ciepła woda, także u Krosna, zapisał wodę witreolową w Bieczu (str. 517). W XVII w. stawiano obok wody badeńskie i w Drużbaku (Kochowski: Epigramata, ed. Turowskiego, str. 107. E) *Szklarstwo.* W Krakowie 1317 r. spotykamy Jędrzeja, który robi szyby (parat specula M. M. Ae. IV A, № 382). 1357 jest już cała ulica szklarzy (speculatorum, spieglergasse, № 1684, wstęp XLIX). 1399 Herman, majster szklarski, musiał od pewnego czasu wyrabiać szyby w tem miejscu, albo też przed nim istniała „hutnica" między wsiami: Radwanowice, Bętkowice i Sokolec, gdyż pod tą datą Łokietek, nadając Hermanowi las do wykarczowania i osiedlenia, między owemi wsiami położony, określa go bliżej topograficznie: „las nasz, pospolicie zwany pod Hutnicą" (M. M. Ae. III, str. 215). W 1399 r. zachodziły spory w Bętkowicach co do wdzierania się współwłaścicieli w dzielnice swoje przy kopaniu, i kasztelan krakowski wydał wyrok by każden kopał u siebie, i co wykopie, to będzie jego własnością (Helcel II, № 538). Może to odnosić się do kopania materyałów (wapno, glinka) do fabrykacyi szkła potrzebnych. Za Długosza (przed 1480) już istnieje wieś Szklary, podobno przez Kazimierza W. († 1370) powstała na części pól wsi Radwanowic, a sądząc z nazwy, będąca tąż samą nomenklaturą, co Hutnica z 1329 (Lib. benef. I, 8, 9, 59). Dwu czy trzymilowa odległość tej huty nie pozwala orzec, czy z niej, czy skądinąd brano szyby (membranae vitreae, por. 1441 Helcel II, 2932) do łaźni królewskiej na Wawelu, które wstawiał Mikołaj szklarz (vitreator) z Krakowa 1389 r. (Przeźdz. Życie J. i J. 9—16). Sam wyraz łaciński w tym razie użyty, a przy opisie domu królewskiego w Knyszynie w 1564 oddany przez zwrot „błony szklane" (Bibl. Kras. Mon. Swidz. II, str. 291, por. 216, w Modlnicy z 1582, str. 174), jeszcze staje się dobitniejszy przez określenie, że membranae były w oknach domu Drogosza na Wawelu 1389 (Życ. dom. J. i J. str. 42). W Zakopanem dotąd szklarza zowią błomiarzem (Gustawicz: Wyciecz. w Czorszt. 100 n. 189). Dowód to, że błony zwierzęce, czyli pęcherze były jedyną zasłoną otworów okiennych. Ten stan rzeczy widział Verdum w okolicach Żółkwi 1670 (Liske: Cudz. w Polsce I, str. 84). Użycie szkła daje miarę postępu w zbytku i przemyśle. 1497 w Krakowie wydawano przepisy dla połączonych cechów: szklarzy, goldszlagerów i malarzy, co Stefan Batory 1581 potwierdził (Kołaczkowsk: O fabrykach i rękodz. w daw. Polsce, w Przegl. archeolog. bibliogr. w Warszawie 1881, № 4, str. 353). 1452 huta (vitreatura) w Myślenicach przechodzi z rąk do rąk w cenie 5 grzyw., oczywiście istniejąc dawniej (Helcel II, № 3492). W XVII w. Mikołaj Rej wspomina o prostej sklenicy myślenickiej, co dowodzi istnienia huty szklannej w Myślenicach jeszcze w tym wieku (Żywot poczciwego człowieka, ed. Turow., str. 224). Niewiadomo jednak czy jednocześnie wspominana „malowana z bożą męką" (tamże i str. 65; por. w Paprockiego Herbach, ed. Turow. 430 „za zdrowie Pana Jezusowe pijał") sklenica jest domowego wyrobu. Zna ją i Kochanowski i Miaskowski. W N. Sączu szkło wyrabiano 1493 (Szczęsny Morawski: Sądeczczyzna II). W 1529 benedyktyni łysogórcy mieli hutę szklaną (ks. Gacki: Kl. Ben. S. Krzyża, str. 267), której nazwa dotrwała do dziś dnia (Zarysy z. opatow. i sandom. 1862, str. 5). F) *Garncarstwo.* W XVI w. znane są już garnki iłżeckie z tak zwanej dawniej Iłżły, i Górnicki (Dworz. pol. ed. Turow. 160) opowiada o nich anegdotę

w związku z Twardowskim. Ks. Gacki w opisie Iłży (Pamiętnik relig. mor. XXVIII, 1854, nr. 10, 11) wywodzi Iżłżę od „iłu“, który jednak dopiero o 5 mil ku Ostrowcu zaczyna się (str. 366) jako wskazówkę bardzo charakterystycznej nazwy. Wedle jego wiadomości stanowią garncarze osobny cech, i osobne swym wyrobom dają nazwy: miski, rynki, pokrywki zowią się płaszczyzna; garnki kwaterkowe, mniejsze i dla dzieci: drobiszcze; garnki kwadratowe: podpniaczęta; garnki trzykwartowe: obszerniaki; garncowe: pniaki; półtoragarncowe: podjagielniki; dwugarncowe: jagielniki; większe: krużce. W XVII w. garnki iłżeckie i łagowskie jako głośne podane (Zejler u Mitzlera II, str. 488; Cellaryusz I, 548). Aż do Szwecyi szły iłżeckie wedle Starowolskiego. W Ćmielowie garncarze posiadają dokumenta Augusta III (1750) i Poniatowskiego (1768). Tarłów na gruntach wsi Szczekarzewic koło ujść Kamionny do Wisły, z fundacyi Jędrzeja Tarła 1550 r. (Zarysy z. opatow. i sandom. str. 69) uzyskał 1664 r. przywilej na spław swych garnków Wisłą do Gdańska (Kołaczkowski: Przegl. bibl. arch. w Warsz. 1881, str. 129, które te i inne ogólnikowo podaje, por. str. 491, przyczem błędnie o rośnięciu garnków, to jest urn w ziemi w Małopolsce, koło Szremu, z Kromera; źródłem Długosz). W Krakowie ulica garncarska znana jest 1331 (M. M. Ae. IV). G) *Cegielnie*. W Krakowie już przed 1341 musiała istnieć cegielnia, bo w tym roku wspomniano słodownię „z gliny zrobioną“ (M. M. Ae. IV A, № 1399; por. 981, 1491), a 1357 jest słodownia murowana (braseatorium muratum nr. 1684). 1336 występuje Teodoryk argillator (№ 1201) a 1392, 1394, 1397 murarz Lindentolde (IV B, str. 299, 105, 166). R. 1392 wpisuje się do obywatelstwa krakowskiego Filip „czigilnik“ (str. 83), 1394 wpisuje się Andrzej laterifex (str. 121). W rachunkach miejskich 1391 wyłuszczone rozchody są z cegielni i z pieca wapiennego (str. 295), a 1393 poznajemy mistrza ceglarskiego Parchowicża, wypalacza (arsor) wapna mistrza Mewerera, i Piotra mistrza wapiennego (str. 306). Zapewne były oba zakłady urządzone dla budowy kościoła Panny Maryi, Sukiennic i innych owocześnie wznoszonych lub reperowanych gmachów i murów. 1399 zjawił się wypalacz cegieł Filip, i nowy mistrz strycharski Piotr Hajn (str. 324). 1401 obok wypalacza wapna (arsor) jest lasownik (extinctor str. 328). 1404 pojawia się Mikołaj majster cegielny (latrifex 336). 1360 była „cegielnia“ nad Prądnikiem (M. M. Ae. IV, str. 305). Przed 1360 a potem jeszcze 1405 w Krakowie była urządzona druga „cegielnia“ za bramą ś. Mikołaja (M. M. Ae. IV B, str. 540; por. V, str. 61). Z Krakowa też 1441 r. sprowadzono do Besca cegły i wapno na budowę części świątyni. A czas murowania (może zwyczajowo ?) oznaczano na dwa tygodnie po Zielonych Świątkach t. s. r. (Helcel II, nr. 2932). 1595 Zygmunt III przepisał, by w tej miejskiej cegielni (Kołaczkowski str. 490) cegła była pół łokcia długa, ćwierć szeroka, a pół ćwierci łokcia gruba. Tysiąc płacono 2 zł. 10 gr. Wapna skrzynia o 26 korcach krakow. gaszonego kosztowała grzywnę, a niegaszonego pół grzywny. 1378 była cegielnia w Tarnowie (Bart. III, str 319). 1456 Kwanta swoją cegielnię i wapielnią w Lublinie darował franciszkanom (Mon. Biel. III, str. 254). *Majoliki* niewiadomo czy istotnie były wyrabiane, ale Antoni Destesi wenecyanin dostał od Stefana Batorego monopol ich wyrobu na lat 30 od r. 1582 w całem państwie polskiem i litewskiem z karą 10,000 florenów (30-groszowych) płatnych w połowie na skarb a w połowie Destesiemu, ktoby jego monopol naruszył (Pawiński: Źródła dziejowe XI, str. 253). H) *Sukiennictwo* w każdem prawie mieście istnieć mogło, gdzie są postrzygalnie, choć nie zawsze tam gdzie są składy sukna t. j. sukiennice jak np. w Krakowie, Sandomierzu (1286, Bart, III, str. 145). Sprzedaż (względnie wyrób) sukna, czyli jatka albo kram sukienniczy (jak rzeźniczy, szewcki, kuźnia), należy do skutków i zalet prawa niemieckiego (tamże str. 259). W Krzyżanowicach nad Nidą 1367 r. pozwolono sukiennikom osiadać i pracować, sprzedawać wyrób swój na łokcie i całemi postawami, sprowadzać i wywozić „wedle obyczaju i sposobu innych miasteczek Królestwa“ (str. 302). W Krakowie w XV w. wyrabiano bloser białe i siwe, selbfar, kosmate, szette; na Kleparzu wyrabiano tylko białe i siwe (M. M. Ae. IV, XXIV). Za czasów Długosza w Żarnowie, liczącym 125 domów, byli różni rzemieślnicy, a szczególniej tkacze (Lib. benef. III, 322), co dowodzi istnienia sukien żarnowskich. 1367 r. na korzyść sukienników miejscowych w Lelowie, Kazimierz W. wydał przywilej, w XV w. sfałszowany (A. G. Z. III, str. 31). Tkacze w Radomiu 1433 dostali nadanie od biskupów krak. (kś. Gacki: Jedlnia 121). Należy zaznaczyć też i rzecz godną bliższego zbadania, że Bolesław Wstydliwy 1250, 1255 roku uwalniał dobra cystersów czyrzyckich od stacyi tkaczy sukienniczych (a statione pannificum Bart. Cod. Pol. III, str. 65; M. M. Ae. III, str. 37, 48), co należy zapewne w ten sposób tłómaczyć, że sukiennicy książęcy, na korzyść, nietylko na użytek dworu wyrabiający sukno, objeżdżali (na równi z piwowarami i i.) majątki prywatne i z nich zabierali w formie daniny (lub kupna ?) surogat. W 1766 zawiązała się „Kompania manufaktur wełnianych“ akcyjna, która upadła 1771 r.

z braku rzemieślnika i kierownictwa fachowego (Korzon II, 214—219). I) *Płótno* białe wyrabiano w Sączu 1425 r. (Helcel II, № 2036), 1354 rozróżnił Kazimierz W. w Krakowie płótna białe, zwłaszcza golcz (1394 „solcz"? cienkie sindo; Życie dom. J. i J. str. 45) mające się mierzyć długim łokciem od płócien czarnych krajowych (terrestris) mierzonych zwykłym łokciem (M. M. Ae. V, str. 33). 1458 rajcy krakowscy uzyskali prawo brania wody z rzeki Rudawy, za murami miasta u kościoła ś. Mikołaja płynącej, do młyna (Walkmole) blichującego (dealbetro) płótno, sukno i barchany (str. 235). Płótno z Krosna 1456 szło do Mołdawii (A. G. Z. III, str. 239). Zdaje się, że co do uprawy lnu istniały miejscami pewne warunki i okoliczności sprzyjające lub hamujące rozwój przemysłu na tym surogacie opartego. Tak np. 1293 w Rogoźniku (w parafii Modlnica?) pod Krakowem, uwolnił opat zwierzyniecki uprawę czterech nasion (semina) a w ich liczbie len i konopie od opłaty dziesięciny (M. M. Ae. III, str. 143), która trzy pęczki t. j. kitę wynosiła (str. 328). Gdzieindziej znowu pozwalano tylko wysiewać tyle surogatów, co starczyło na własną potrzebę, co wskazuje, że tu tamowano wyprzedaż do tkalni obcych np. 1274 w Garlicy len (M. M. Ae. I, str. 102—3), w Opatkowicach pozwolono konopie w stawie młynarzowi moczyć (Kod. Tyniec. str. 31).

IX. *Rolnictwo* ma w dyplomataryuszach, libri beneficiorum Długosza i wypisach sądowych Helcla bardzo ciekawe materyały. Opracowali je Feliks, Zieliński w sprawozdaniu z pracy Długosza w Bibl. Warsz. 1872, po części W. A. Maciejowski w „Historyi Włościan", Stawiski w dawniejszej swej pracy w tej mierze, oraz w „Encyklopedyi rolniczej". Wspominamy dla ciekawości, że produkt rolnictwa, dający początek rzemiosłu piekarskiemu, ulegał ograniczeniu w tym ostatnim przetworze. Mamy wyroki sądowe w Małopolsce co do pewnych miast, iż piekarzom w nich wolno lub nie wolno było piec chleba, (np. w Wieliczce 1430 Helcel II, № 2326), co stoi w związku z dawnym obyczajem stacyj piekarzy książęcych (rzeźników i szewców M. M. Ae. III, 363). Godna też uwagi, że niektóre nazwy tego wyrobu „zemły" (w. XIII), „strucle" (w. XV) są niemieckie.

X. *Handel małopolski* przedewszystkiem wywoził z kraju materyał surowy: drzewny, górniczy i i. W XV w. do Flandryi wysyłano z Krakowa rękawiczki, których przygotowywano kilkanaście tysięcy par (M. M. Ae. IV, str. LXXIV). Trzewiki z zagiętemi nosami używane w XIV w. (Życie dom. J. i J, str. 52 r. 1394; por. Star. Pom. Pr. Pol. IV, str. 17 r. 1320) słynęły we Francyi pod nazwą à la Poulaine, a w Anglii Crakows, dochodząc u elegantów do wielkości takiej, że ich końce przyczepiano łańcuchem do kolana (Arch. do hist. sztuk piękn., wyd. przez Akad. umiej. w Krakowie). Nie inaczej jak drogą handlu musiały się tam dostawać. Za Jagiełły (1388—1417) używano drogą handlu nabytych płótna flamandzkiego na podszewkę, łokieć 3 gr.; nisseńskiego łok. 3 gr.; sukna angielskiego szarego łok. 24 gr.; brukselskiego zielonego i białego łok. po 23 gr., hirszberskiego czarnego, cytowskiego i świdnickiego (Życ. dom. J. i J. 77). Z ksiąg miejskich Krakowa poznajemy (1300—1400) handel suknami z żuław nadreńskich, z miast: Arras, Bruges, Bruksela, Liège, Mecheln (Malines), Tyn, Eypern; z Anglią Dyllermund (Dendermond), Londyn. Do szląskich przybywa sukno wrocławskie i kruczborskie. Z ksiąg sądowych krakowskich (Helcla) znamy sukna z Lundu (lunica), Aras (Haras), Mecheln, Amsterdam (ostrodamski). Handlowano z Kolonią ryżem, barchanem, cukrem i mączką cukrową, rodzynkami, migdałami, pieprzem i t. d. już w XIV i XV wieku.

XI. *Drogi* w Małopolsce zawisły od warunków telurycznych i od właściwości handlu wewnętrznego. W związku z naturą stoi ogólna robocizna krajowa zwana przesieką, t. j. wycinanie lasu (M. M. Ae. III, № 11), praktykowane w czasie wypraw wojennych (Kod. Wielk. № 236). Do jakich to rozmiarów dochodziło, świadczy powieść Długosza o wyprawie 1428 (ed. Przeźdz. XI, str. 362), czasu której 10,000 ludzi z siekierami na pował obalało drzewa, tworząc pokład (strata) mostowy, długi na kilkadziesiąt mil. 1228 r. Grzymisława wdowa Leszka Białego uwalniała klasztor jędrzejowski od przesieki na całej przestrzeni między Wiślicą a Pilicą (t. j. w Małopolsce), może po raz ostatni, jako w okolicy względnie ludnej. Atoli jeszcze 1433 r. pod Radomiem (ks. Gacki: Jedlnia str. 8, 68) młyn Pacynę otrzymał od Jagiełły Wawrzyniec Pacz magister pontium exercituum nostrorum expeditionalium (mostowniczy naszych wojsk czynnych). Zapewne też za zabytek tych czasów wypada uważać tak zwane „ławy" albo „ławki", które istniały 1412 pod Krakowem w Zwierzyńcu królewskim (Helcel II, № 1303); 1436 w sandomierskiem na ługu (t. j. błocie) między rzeczkami Brzeźnicą i Opidową (we wsi Witkowice) „cisowe ławy" były (A. G. Z. VII, str. 8). Koło Wójkowy na prawym brzegu Wisły 1270 były „gołubowe ławy" (M. M. Ae. III, str. 95—96), jak niegdy w Wollinie u ujść Odry 1126 r. (Mon. Biel. II, str. 37) i śród błot Gopła 1487 (Rzysz. Cod. Pol. II, st. 570) Jeszcze w XVIII w. w Lublinie były Kozmianowe ławy. Drugą służebnością państwową, która ułatwiała komu-

nikacye, jest budowanie i reperacya mostów (M. M. Ae. III, № 82, str. 235) ściśle postawiona w związku z istnieniem drogi handlowej wiodącej przezeń. Zwłaszcza w czasie lodów, i w gwałtownej potrzebie pomoc ludności jest wymaganą nawet w formie podwód. I tu zdaje się należeć powinność narub albo naramb (M. M. Ae. III, № 44, 58), którą Smolka („Mieszko Stary i wiek jego“ str. 431 n. 2) odnosi do rąbania lodu w fosach zamkowych, a pewno jest rąbaniem kry przy mostach. Zazwyczaj w razie braku mostu, lub jego połamania się zimą, urządzano w jego miejsce przewóz. By utrzymać stałą komunikacyą wzbraniano takiego przewozu, przez co ludność musiała odbudować most. Dla naprawy tak zniszczonego jak i dróg pozwalano cła pobierać (Bart. Cod. Pol. III, str. 1202), pod nazwą mostnego, do czego był i mostnik (1367) poborca. (Przyroda i Przemysł 1880 № 28 i 29; Przyczynki do dziejów przyrod. E. S. S.). Mosty są taką rzadkością zrazu, że noszą imiona czy to właścicieli czy budowców; tak na Brynicy pod Czeladziem jest 1228 most Gawła, 1242 most Jana na Luciąży, 1260 jest most Slemrzyn nad rz. Łukową (Bart. Cod. Pol. III, str. 14, 41; M. M. Ae. I, str. 79). Mosty kamienne były rzadkością, i gdzie się znalazł, to słynął za dziwo wokoło. Tak np. był most kamienny na Szreniawie 1222 (M. M. Ae. I, str. 20); podobnyż był na drodze z Cyszyn w parafii mogilskiej do Krakowa w 1389 i 1428 (M. M. Ae. V, str. 90, 187). Nawet przedmieście Krakowa Stradom używało innej a charakterystycznej nazwy „most królewski“ (1419 r. Pons regalis M. M. Ae. V, str. 160; 1409 r. Helcel II, № 1183), zapewne jako wskazówki niezwykłości i użyteczności podobnej budowli. Pamiętne ugrzęźnięcie lekarza i dziejopisa Miechowity w błotach pod Krakowem (1501) i Stanisława Augusta w Lublinie u bramy świętoduskiej 1787 świadczyć mogą o potrzebie takich mostów. Starosłowiańskim też obyczajem otoczone błotem miasta (jak Wiślica, 1587 Heidenstein pol. przekład II, str. 253) wymagały koniecznie tego środka komunikacyi. Kierunek dróg jest stały, jak tego dowodem są świadectwa historyczne o tożsamości, czy to szlaków wypraw najezdniczych Litwy i Tatarów, czy to gościńców królewskich, czy też kupieckich. A stałość ta kierunków koniecznie musi zależeć od stosunków hydro- i hylograficznych. Tak najazd Tatarów 1241 odbywa się na Lublin, Zawichost, Sandomierz, Wiślicę i Skarbimirz, w ciągu którego zaszła bitwa pod Połańcem (Wielkim Turskiem) nad Czarncą, pamiętna śmiercią Michała Predwojowicza (Dług. Hist. VII, str. 266—7). Dokumenta z 1262 Bolesława Wstydliwego wykazują łupieże tatarskie w Zawichoście i Koprzywnicy, na linii tegoż traktu znajdujących się (M. M. Ae. III, str. 66, 76). Dróżnik tegoż księcia idący na Korczyn, Osiek, Koprzywnicę, Sandomierz, Zawichost, potwierdza byt onego szlaku. Kazimierz W. umierający 1370 (Biel. Mon. II, str. 632—4), jedzie z Sandomierza na Koprzywnicę, Osiek, Korczyn, Opatowiec, Kraków. Rzeźnicy krakowscy 1393 i woły 1427 r. szły na jarmark wrocławski ze Lwowa nie inną drogą, tylko na Sandomierz, Koprzywnicę, Osiek, Tursko, Połaniec, Wiślicę, Korczyn, Pacanów, Opatowiec (M. M. Ae. V, str. 107; A. G. Z. V, str. 55). W trop ich jeździ Kazimierz III Jagiellończyk (Dług. XIII, str. 50, 171) z Lublina na Urzędów, Zawichost, Sandomierz, Koprzywnicę, Połaniec, Proszowice, Korczyn. 1495 była droga królewska z Wiślicy do Proszowic (Helcel II, nr. 4447). Stefan też Batory do Lublina z Krakowa jechał na Proszowice, Piekary, Podolany, Korczyn lub Zborów (Heiden. II, 150, 159, 218). Również ciekawym jest pochód Litwy na Drohiczyn, Chełm (Lubelski), Skaryszew (pod Radomiem), Iłżę i Tarżek w 1268 r. (Poł. sobr. rus. liet. II, str. 203). Dalszym jego ciągiem zapewne jest droga z Rusi na Małogoszcz, Chęciny, Kurzelów, znana 1275 przez napady Tatarów (M. M. Ae. III, str. 105; Łaski: Lib. benef. I. str. 583). Skaryszów, będący miejscem zjazdów książęcych 1228 i 1263 r. (M. M. Ae. III, 17, 78), leży też na trakcie handlowym, który 1349 i 1455 szedł z Torunia do Włodzimierza na Sieciechów, Radom, Zwoleń, Kazimierz, Kunstat (?) i Lublin, Krasnystaw, Hrubieszów, Bełż (Kod. Wielk. № 1289 i ed. Raczyń. str. 174—5). 1419 Jagiełło wskazał drogę z Tarnowa do Wrocławia mieszkańcom pierwszego miasta, na prośby Jana z Tarnowa wojewody krak.: na Opatowiec, Działoszyce, Lelów i Krzepice (A. G. Z. IV, str. 100). Musiał to być trakt powszechny, bo 1278 celny gościniec szedł na Sącz, Wojnicz, Opatowiec, Korczyn (M. M. Ae. III, str. 114). 1491 r. szła „wielka droga“ z Wojnicza do Tarnowa (A. G. Z. VII, str. 173). Północną część tegoż samego traktu wskazuje dróżnik z 1364 r. przez Lelów, Rokitno (koło Oludzy granicznika dyecezyalnego) do Żarnowca (M. M. Ae. III, str. 324). W tej samej linii bieży droga z Rzędowic (pod Książem W.) 1381 do „Skalmierza“ (M. M. Ae. III, str. 425), może nieróżna od traktu na Działoszyce (dawne). Jednem z najciekawszych ceł jest pobierane na tej drodze przez Pawła ze Szczekocin 1457 które nazywano lodowem, a obciążało przewóz towarów po lodzie (ks. Buliń. Mon. Sand. str. 65; por. A. G. Z. VII, 240). Skała w 1262 i 1333 była punktem, przez który przechodziły trzy trakty (M. M. Ae. III, str. 72, 221), jeden przez Wysocice i Pstroszyce; drugi wprost na

Żarnowiec, gdzie spotykał się z lelowskim, na Rokitno idącym; trzeci szedł na Krocice także do Lelowa. Wedle innych wskazówek, inny trakt z Krakowa szedł na Paczołtowice do Iłkusza czyli Olkusza, tak zwana droga królewska (1491 Helcel II, № 4379, 4380), która jest zapewne tąż samą, co „droga wielka“ (idąca ku Wolbromowi i Żarnowcu) na Chrząstowice 1327 r. (M. M. Ae. III, str. 204—5). Ułamek „wielkiej drogi“ znajdujemy 1276 pod Przeginią (Bart. III, str. 112); nie umiemy jednak określić jej kierunku, przy braku dokładniejszych w dokumencie spółczesnym określeń. „Drogi publiczne“ istniały w Czeszkowie W. z Wiślicy do Skalmierza i przez Begłow do Sk. (Lib. benef. I, str. 407—8). Dawny trakt przez Karpaty wskazują wsie: Stare Cło, Stróża. Z Krakowa (Długosz, Lib. benef. I, str. 167) wiodła „droga Miechowska“ między Babicami i Węgiercami, przez Raciborowice, most na rzece Goszczy ku Słomnikom (Lib. benef. I, str. 160 i ku Skarbimirzowi I, str. 156, por. 1328 M. M. Ae. III, str. 185—6) a dalej Miechów, Jędrzejów, Małogoszcz, Przedbórz, Piotrków (Długosz, XIII, str. 142, 316, 329, 413). W Jędrzejowie od beczki śledzi pobierał kasztelan krakowski po 30 sztuk cła do 1355, w którym odstąpiono jego pobór klasztorowi cystersów w tymże Jędrzejowie (M. M. Ae. III, str. 281). Na południu Krakowa była „droga publiczna“ na Bochnią z Bogucic do Uścia przy rz. Rabce, a w kierunku doliny tej rzeki (Lib. benef. I, str. 129); doliną Dunajca wozy kupieckie jechały na Sącz, Czchów 1327, Wojnicz, Opatowiec, Korczyn 1278 (M. M. Ae. III. 206, 114). Z Sącza na Ruś jechano przez Biecz, Żmigród, Sanok 1345 (str. 258). Dawny trakt szedł z Rusi na Turbią do Sandomierza (Długosz, Lib. benef. I, str. 349), który potem odwrócono na Ropczyce. Chronologiczną wskazówkę mamy w sporach Krosna z Ropczycami 1399 r. (A. G. Z. III, str. 135), że trakt ten był nowy, w porównaniu z dawniejszemi na Ruś wiodącemi. Tego roku obowiązano Krośnian, że gdyby jechali do Sandomierza lub na Mazowsze, to w każdym razie przez Ropczyce jechać i cło opłacić muszą. Ten nakaz Jagiełły po naradzie podkanclerzego Klemensa z Moskorzewa i starosty sanockiego z rajcami miast Biecza, Jasła, Pilzna i Dambowdziału wydany, najlepiej świadczy o pętach, jakie nakładał na komunikacyą handlową system komór celnych państwowych. Prawo składów, nadawane Krakowu, Sandomierzowi, Sączowi, których kupcy omijać z towarami nie mogli, jest drugą przeszkodą sztuczną, ku korzyści pewnych miast uprzywilejowanych wymyśloną, a bezpośrednich stosunków nieułatwiającą. Reparacya dróg, zdaje się w formie dzisiejszych szarwarków, odbywała się z nakazu starosty (Helcel, II, № 4462). Komunikacya wodna odbywa się rzekami, które już 1447 r. wyliczono w konstytucyi sejmowej, podając je za spławne. Należą do nich z rzek małopolskich: Wisła, Dunajec, Wisłoka, Wieprz, Nida „i inne.“ Spław bywał utrudniony przez młyny i jazy, na których zniesienie niejednokrotnie powstawano. Ponieważ na drogach, cło i składy przewóz towarów obciążały, częstokroć opóźniano trakt lądowy i towary spławiano Dunajcem i Wisłą. Kraków np. wielokrotnie o to miał zatargi z Sączem, że korytem Dunajca omijały go towary na Sącz z Węgier idące (M. M. Ae. III, str. 261, r. 1273, str. 212, r. 1329).

XII. *Lasy* w Małopolsce są czynnikiem zarówno nadającym specyalną fizyognomią ziemi, jako też wpływającym na naturę zajęć mieszkańców. Gdzie mianowicie dopiero praca rudunkowa rozpoczyna się i lasy przemagają, tam o rozwoju rolnictwa niema co mówić. Pod Karpatami nic dziwnego, że słychać o lasach. Tak o lasach Szczyrzyckich aż do Tatrów czytamy 1255 r. (M. M. Ae. III, str. 49). W parafii Raciechowice, biskup Prandota krakowski 1264, w „czarnym lesie,“ który zapewne nazwę tę zawdzięcza nietylko przewadze drzew liściastych, ale i zwartości drzewostanu (forêt viérge), 100 łanów pozwala wykarczować na pola z majątków swych kapitulnych (str. 84—85). Inny las z 1270 r. koło Wojkowa, służący do łowów książęcych, w dzielnicy nadanej przez Bolesława synom Macieja Hinsirowicza, dziedzicom wsi Dupe (dziś Dubie), obejmuje przestrzeń od Chmielowa, Wojkowa do Baranowa, t. j. mili (str. 95—97). 1318 w lesie nad Uszwą, 104 łany wyznaczono (str. 184); 1360, gdy nad rz. Rabą 70 łanów pod wieś Lubień wyznaczono, łowów i pasiek dozwolono „po wszystkich pagórkach i górach aż do granic węgierskich“ (str. 300), 1369 powstał dopiero Bodzętyn w lesie tego nazwiska nad rz. Wirzchowisko, a to ze względu na „przyrost korzyści z osadzania wsi po lasach w powiecie sandomierskim“ (str. 363). Kiedy pod Kunowem w dąbrowie Prawęcin zakładano wieś t. s. n. miano na względzie pomnożenie użytków z gajów, lasów i dąbrów w 1340 (str. 249). Pomijając zresztą wszystkie inne przykłady, wymownym będzie akt darowizny „puszcz (vastitates), lasów i gajów, z których żaden użytek (Jagielle 1420) nierósł w powiecie radomskim i ziemi sandomierskiej“ nad Swarzyną, Ciemną strugą i Kamionką położonych w takiej rozciągłości, że ogólnie tylko określono, iż z 30 łanów wykarczowanych służbę wojenną odbywać się będzie z kopią, z 20 łanów z dwoma łucznikami dobrze zbrojnymi i na dobrych koniach, a z 10 z jednym

łucznikiem (Bart. III, 379—381). Dla zachęty uwalniano od różnych uciążliwości prawa polskiego, nadawano samorząd miejski, kilkoletnią wolność od opłat pod nazwą czynszu należnych z tych osad na prawie niemieckim. Znaleźliśmy nawet przykład w M., że w Przegini 1319 w lesie Tęczyn imieniem Łokietka i właściciela Nawoja kasztelana krakowskiego (Paprocki: Herby, str. 66—67) zbrodniarzom zapewniano dwutygodniową bezkarność, byleby się osiedlili w nowej miejscowości. Każda taka miejscowość stała się miejscem targów, okoliczną produkcyjność skupiającem; zjawiały się różne rzemiosła i przemysł, z przywilejem lokacyi połączone wirtualnie (por. M. M. Ae., Lib. benef. Dług.).

XIII. *Ceny ziemi, bydła, towarów i wogóle przedmiotów* potrzebnych w społeczeństwach cywilizowanych dają pewne przybliżone wyobrażenie o rozwoju i stopniu tych potrzeb. Przykłady nasze nie mają pretensyi innej nad wskazanie istnienia materyału do opracowania tej kwestyi. Ni miejsce ni czas nie pozwalają na szczegółowsze nawet podjęcie przedmiotu. Podnosimy tylko kwestyą cenników czyli taks narzucanych przez rząd miastom i wsiom. Za Kazimierza W. (1334—1370) istniała następna taksa żywności dla wojska w pochodzie, obowiązująca jeszcze za Kazimierza Jagiellończyka (1457): wół pół grzywny, t. j. 24 grosze, krowa 16 gr., wieprz 12 gr., baran 2 gr., dwie kaczki grosz, miara (cassula) pszenicy 2, a takież miary żyta i owsa po groszu. 1338 r. zapisano wielką żyżność zapewne w okolicy Miechowa: miara (conerus) żyta 4 denary, mąka 8 (Mon. Biel. II, str. 884). 1413 w Krakowie, po odjęciu prawa miastu stanowienia cen na swój towar samoistnie, co później do wszech miast przeniosło się, a co było hamowaniem rzemiosł i przemysłu miejskiego na rzecz wiejskiego, t. j. szlacheckiego (por. *Jan Ostroróg*, E. S. Swież. Ateneum, 1884, za kwiecień i maj), cennik ustanowiony przez urzędników państwowych, t. j. szlacheckich takie ceny opiewał: Miara: pszenicy 7 gr., żyta 5 gr., owsa 2 gr., jęczmienia 4 gr., korzec grochu 4 gr., prosa 3 gr., maku 4 gr., konopi 2 gr., cebuli 1 gr., dwa jaja 1 denar, na Wielkanoc jedno po denarze, gęś 16 denarów, kaczka ½ gr., prosię 11 gr., szemonuszki alias Brachvogil 5 za 1 gr., wiewiórka bez skóry 3 den., zając 2 gr., koza 8 gr., cielę 6 gr. Kamień mydła 10 gr., słoniny 10 gr., lnu jesiennego 20 gr., zimowego 16 gr. Skóra większa wołowa 14 gr. Sto drzew okrągłych 1½ gr., kopa budowlanych okrągłych 6 gr., kopa dachówek 10 gr. Trzewiki (trepki) zwyczajne 2 gr., dla dzieci po 1 gr., dla żołnierzy 6 gr. Garbarze brali od większej skóry 3 gr., od lżejszej 2 gr. Trzewiki pańskie po 12 gr., sług pańskich po 8 gr., kmiece po 7 gr., para botorum (butów) po 4 gr. Para strzemion zwyczajnych 2 gr., lepszych 3 gr. Funt pieprzu w kramach 8 gr., szafranu jedna kopa 1 gr. Łokieć płótna szwabskiego 2 gr., czwelich 1½ gr., golcz 1 gr. Sukno brukselskie krótkie łok. po 20 gr., długie tyńskie 14 gr., krótkie tyńskie 9 gr., mechelnskie dobre 17 gr., lowańskie krótkie 16 gr., angielskie sukno po 14 gr. Kortu łokieć 12 gr., Kirsingu 3 hr., Bdingu 8 gr., Birinsberg 8 gr., ostrzychomskie 5 gr., świdnickie 4 gr., wrocławskie długie 5 gr., krótkie 4 gr., białe i siwe krakowskie 2 gr. i 4 den., krakowski bloser 11½ gr., krakowski selbrach 3 gr., krakowski loden alias Kosmathe 11½ gr., krakowski szette 3 grosze, dyllermundzkie 15 groszy, zyttawskie 6 groszy, harasz 3 grosze. *Ernest S. Swieżawski.*

Małorossya. W XIII i XIV w. książęta na dzielnicach czernihowskiej, halickiej, włodzimierskiej, kolejno przybierali sobie tytuł książąt Małej Rusi (Natus dux Russiae Minoris); jednakże Małorossyą właściwą czyli kozacką utworzył dopiero Bohdan Chmielnicki (r. 1654), a legalne istnienie zapewnił jej traktat andruszowski r. 1667. Traktatem tym odstąpioną została wielkiemu księstwu moskiewskiemu część województwa kijowskiego za Dnieprem, jak niemniej samo miasto Kijów z okręgiem, w którym miasta: Trypol, Stajki, Wasylków i Wyszogródek na lat dwa. Zadnieprską część województwa składały miasta: Lubecz (sstwo), Ostrz (sstwo, gdzie miasteczka: Bobrownica, Jalmeńka Stara i Nowa), Perejasław (sstwo, gdzie mczka: Berezan, Iahotyn, Gielmazów, Byków, Mirgrod, Półtawa, Zygmuntów, Krasnopol, Hadziacz); część sstwa czerkaskiego, gdzie miasta: Arklej, Hołtwa, Kropiwno, Krzemieńczuk. Zawarty jednak, w 1686 r. traktat z Moskwą przez Grzymułtowskiego, wojew. poznańskiego, na wieczne czasy ustąpił Kijowa z tymże okręgiem. Nadto, na mocy wspomnionego traktatu andruszowskiego, województwo czernihowskie; między Dnieprem i Desną położone, przeszło pod panowanie w. ks. moskiewskiego. Utworzona z tych krajów M. różne odtąd koleje przechodziła. Za panowania Katarzyny II składała się ona z namiestnictw: czernihowskiego, nowogródsiewierskiego i kijowskiego. Cesarz rossyjski Paweł I, ukazem do senatu z d. 30 listopada v. s. 1796 r., zatwierdzając w Małej Rusi zarząd i sądownictwo, jakie tamże (podług dawnych praw i zwyczajów) istniały, rozkazał jednocześnie z trzech istniejących dotąd namiestnictw: czernihowskiego, nowogródsiewierskiego i kijowskiego, utworzyć jednę gubernię małorossyjską. Nadto do tejże gubernii wcielić rozkazał były pułk półtawski

(przyłączony przedtem do noworossyjskiej, późniejszej ekaterynosławskiej gubernii), miasto Krzemieńczug z innemi mczkami i osadami, należącemi do byłego pułku mirgorodzkiego, tudzież powiaty, które później odeszły do gub. ekaterynosławskiej; miasto zaś Kijów, jako za Dnieprem położone, wraz z innemi od Polski przyłączonemi ziemiami, utworzyło osobną gubernią kijowską (Połn. Sobr. Zak., I sobr., nr. 17594). W r. następnym (d. 29 sierpnia v. s.), na powiatowe tejże gubernii miasta przeznaczone były: Półtawa, Zieńkowo (miasteczko), Krzemieńczug, Chorol, Hadziacz, Romno, Łubny, Zołotonosza, Perejasław, Piratyn, Przyłuki, Kozielec, Nieżyn, Czernihow, Świenice, Konotop, Głuchów, Nowogród-Siewierski, Starodub i Mglin. R. 1801 gub. małoruska została podzieloną na dwie: połtawską i czernihowską. Wojsko kozackie od niepamiętnych czasów spisane było imiennie w osobno przeznaczone na to księgi czyli regestra, i dla tego nazywało się regestrowemi kozakami, różniącemi się w tej mierze od kozaków zaporoskich, nowo ustanowionych. Dzieliło się zaś to wojsko podług kureni czyli rodów, siół, i okolic. Kilka siół czyli słobód (osad) stanowiło kureń, a znowu kureni kilka tworzyło okolicę; stąd kozacy nazywali się także kurenną i okólną szlachtą. Brali zapomogę ze skarbu polskiego, z resztą za swoje służąc w wojsku. Kto położył zasługi i długo służył w wojsku, nazywał się towarzyszem; kto przeciwnie, ten był kozakiem. Kureniami rządzili kurenni atamani, tudzież ich towarzysze: wybierano ich z rycerstwa. Małe zatargi załatwiali oni sami; większe sprawy odsyłali do powiatowych i grodzkich sądów. Tym celem miewali publiczne narady w dwóch miejscach: w Białej-Wieży (niedaleko miasta Nieżyna) i w Kryłowie za Dnieprem. Najwyższą władzę nad rycerstwem i pospólstwem sprawował hetman w stolicy kraju, w mieście Czerkasach nad Dnieprem mieszkający, będąc na ten urząd przez kozaków czyli rycerstwo obrany. Częstokroć atamani kurenni, nie mając do tego upoważnienia od hetmana i bez przywołania do siebie chorążych, zbierali się i formowali pułki ochotnicze (ochocze komonny, to jest konne pułki), z któremi napadali na Turcyą, Krym i t. p. pod pozorem ażeby odbić niewolników, w rzeczy samej dla rabunku; z czego częstokroć powstawały wojny. Hetman Eustafi kniaź Różyński, także Różyckim nazywany (obrany r. 1514), chcąc temu zapobiedz, urządził (za panowania w Polsce Zygmunta I) dwadzieścia pułków starych kozackich regestrowych, każdy pułk po dwa tysiące i nazwał je od znakomitszych miast w ziemiach ruskich; kijowskim, czernihowskim, siewierskim, perejasławskim, kamienieckim, czerkaskim, czehryńskim, humańskim, korsuńskim, bracławskim, kalnickim, kropiwiańskim, ostrożskim, mirhorodzkim, półtawskim, hadziackim, łubieńskim, przyłuckim, nieżyńskim, winnickim. Pułki podzielił na sotnie i nazwał je od celniejszych miasteczek. Nad sotniami przełożył zasłużonych towarzyszów czyli setników, a nad pułkami pułkowników dożywotnich, lub dopókiby na wyższy nie wstąpili stopień. Ci oraz i cywilne sprawowali urzędy. Stefan Batory, król polski, przeznaczył na rezydencyę hetmana i posiedzenia trybunału Baturyn (Batoryn) miasto, które sam założył. W Czerkasach mieszkał namiestnik czyli nakaźny hetman, jak w Polsce, królewską władzę na Rusi reprezentujący. Za hetmaństwa Bohdana Chmielnickiego (1647—1657 r.) było pułków kozackich 32. Liczba ta na początku XVIII w., za hetmana Skoropadzkiego (1708—1722 r.) do dziesięciu zmniejszona, a temi były pułki: 1) kijowski, 2) czernihowski, 3) starodubowski, 4) nieżyński, 5) perejasławski, 6) przyłucki, 7) łubieński, 8) hadziacki, 9) mirgorodzki i 10) półtawski. Był jeszcze osobny rodzaj służbowych kozaków: bobrownicy, strzelcy i ptasznicy, których powinnością było trudnić się dla hetmana połowem bobrów, zwierząt i ptaków i za to od służby wojskowej byli uwolnieni; liczba ich kilka tysięcy dworów wynosiła; w późniejszym czasie (po hr. Razumowskim), zamiast myśliwstw, opłacali oni podatek do skarbu małorossyjskiego. Oprócz konnych, było kilka pieszych pułków kozackich, zwanych serdiukami, o których pierwsza wzmianka w latopisach małoruskich znajduje się pod r. 1674. Za hetmaństwa Mazepy, serdiukowie składali trzy pułki, stojąc załogą w Baturynie i okolicach tego miasta. Z dziewięciu pułków małorossyjskich, utworzono r. 1785 pułki karabinierne. Por. *Ruś* (z *Enc. Orgelbr.*).

Małoryto, wś, pow. brzeski gub. grodz., 2 okr. polic., o 39 w. od Brześcia, z zarządem gminy złożonej z 1093 dusz. Jest tu st. dr. żel. kij.-brzes., między Aleksandryą i Zabłociem, o 43 w. od Brześcia lit.

Małość 1.) folw. pryw. nad jez. Załowo, pow. dzisieński, o 26 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 1 dm., 5 mk. katol. 2.) **M.** albo *Pietrucilki*, folw. szlach., pow. dzisieński, 3 okr. adm., o 38 w. od Dzisny, 1 dm., 15 mieszk. katol. (1866).

Małosiołki, wś i szlach. zaśc. w pobliżu siebie położone w pow. nowogródzkim, w gm. niehniewickiej, w okr. polic. 1-ym niehniewickim, nad rzeczką Wołownią, lewym dopływem Niemna; wś ma osad 16, zaścianek osad 2, miejscowość mocno falista, bezleśna, grunta wyborne pszenne. Niegrodowe sstwo małosiołkowskie, albo Kucharzewszczyzna, opłaca-

ło w XVIII w. kwarty złp. 42 gr. 24, zaś hyberny złp. 12.

Małośnina, ob. *Małoszyna*.

Małoszajcie, wś pryw. w pow. rossieńskim, o 10 w. od Rossien.

Małoszczyzna, wś, pow. zamojski, ob. *Krasnobród* i *Maloszczyzna*.

Małoszewo, wś, pow. płocki, gm. Ramutówko, par. Bodzanów, odl. o 17 w. od Płocka. Ma 14 dm., mk. 85, 247 mr. gruntu, 3 nieuż. Stanowi jednę całość ze wsią Miszewko Garwackie.

Małoszewskie, leśniczówka i tartak koło Majdanu, pow. gródecki, na obsz. dwors. Lelechówki.

Małoszów 1.) wś, pow. miechowski, gm. i par. Książ Wielki. W 1827 r. 16 dm., 96 mk. W XV w. dziedzicem Jan Giebułtowski h. Lis. Są tu łany kmiece, karczmy, zagrodnicy i folwark (Dług. II, 84). Por. *Mianocice*. 2.) **M.**, wś, pow. pińczowski, nad Łaszówką, gm. Boszczynek, par. Małoszów, odl. od Krakowa mil 5, od Miechowa i Pińczowa mil 3, od Szkalbmierza o 5 w., u podnóża jednej z większych wyniosłości okolicy szkalbmierskiej. W niej są pokłady kamienia używanego przez mieszkańców okolicznych wiosek do budowy i nasypu dróg. M. należał prawem własności do Stanisława Kostki Dembińskiego, wojew. krakowskiego, a za Długosza (Lib. ben. II, 169) do Jana z Kurozwęk h. Róża. Czyt. też Kod. dypl. pol. pod r. 1243 w t. III. Jest w M. szkoła początkowa 1-klasowa ogólna. Kościół tutejszy, ubogo uposażony, w r. 1646 przez ś. p. Tomasza Lachowskiego miejscowego proboszcza, w miejsce wprzód drewnianego śród wioski stojącego, przeniesiony na drugą stronę, Dembiński z kamienia ciosowego nowo wybudował. Kościół ten niewielki, pod wezwaniem św. Mikołaja, mieści w sobie trzy ołtarze. Szczególnie zasługują na uwagę oddrzwia z pięknego czarnego marmuru przy wchodzie do zakrystyi. W nawie środkowej kościoła trzy marmurowe pomniki Stanisława Dembińskiego, Ksawerego i Franciszka Ponińskich, późniejszych właścicieli M., w ścianie wmurowane a obok drzwi wchodowych do kruchty kościelnej proboszcza Ks. Jakóba Rzepczewskiego. W r. 1806 M. został kupiony przez hr. Franciszka Ponińskiego od starościny wolbromskiej Dembińskiej za sumę 600000 złp. i odtąd należy do Ponińskich. Parafia ma tylko 212 dusz, i proboszcz utrzymuje się głównie dzięki poparciu dziedzica. R. 1827 M. miał 23 dm., 192 mk. Dobra M. składają z folw.: M., Sietejów i Bolowiec; wsi: M., Sietejów i Wola Bolowiecka. Rozległość wynosi mr. 1068; folw. M. i Sietejów: grunta orne i ogr. mr. 682, łąk mr. 83, pastw. mr. 13, wody mr. 1, lasu mr. 19, nieuż. i place mr. 29 razem mr. 827, bud. mur. 5, z drzewa 11; płodozmian 8 i 10-polowy; folw. Bolowiec: grunta orne i ogr. mr. 224, łąk mr. 5, nieuż. i place mr. 12, razem mr. 241; bud. mur. 1, z drzewa 2; płodozmian 8-polowy. Pokłady gipsu i kamienia budulcowego. Wieś M. osad 24, z grun. mr. 136; wś Sietejów os. 16, z grun. mr. 127; wś Wola Bolowiecka os. 6, z grun. mr. 49.

Małoszowska Wola, wś, pow. pińczowski, gm. Boszczynek, par. Małoszów.

Małoszyce 1.) wś i folw., pow. olkuski, gm. Żarnowiec, par Szczekociny. Leży przy drodze ze Szczekocin do Żarnowca; posiada szkołę wiejską, gorzelnię i młyn wodny. W XV w. wś królewska ma 10 łanów kmiecych, młyn, karczmę, dwóch zagrodników, folw. królewski (Dług. III, 324; Kod. dypl. pol. I, 80). Dobra rząd. M. podług wiadomości z r. 1855 składają się z folwarków i wsi: M., Otola, wsi: Małe Łany, Osepy, oraz folw. i wsi Jeziorowice. 2.) **M.** al. *Małyszyce*, pow. olkuski, gm. Jangrot, par Imbramowice (ob.). Czyt. Dług. (t. III, 100, 108 i 110). 3.) **M.** wś i folw. nad rz. Obręczanką, pow. opatowski, gm. Sadowie, par. Grocholice, odl. 6 w. od Opatowa. Ma 11 dm., 130 mk., 600 mr. ziemi dwors. i 85 mr. włośc. W 1827 r. 14 dm., 58 mk. Folw. z os. młyn. Kornobłót rozl. mr. 561: grunta orne i ogr. mr. 420, łąk mr. 55, past. mr. 39, lasu mr. 28, nieuż. i place mr. 19, bud. mur. 3, z drzewa 15, płodozmian 5 i 6-polowy, młyn wodny, dwie rzeczki przepływają. Wś M. os. 12, z grun. mr. 85. 4.) **M.**, wś, pow. opoczyński, gm. i par. Studzianna, od m. pow. w. 21, gruntu mr. 734, dm. drewn. 22, mk. 186. W XVI w. (Łaski, Lib. ben. I, 647) M. należały do par. Brudzewice. 5.) **M.**, ob. *Małszyce*.

Małoszyce, ob. *Małuszyce*.

Małoszyna, *Małoszynka*, kol., pow. koniński, gm. Władysławów, par. Rusocice (Łaski, Lib. ben. I, 268, zowie ją Malyschyna), o 24 w. na wsch.-płd. Konina, o 4 w. od Władysławowa, ma 246 mk. Polaków i Niemców, 630 mr. ziemi żytniej. Powstała 1847 r. w dobrach Rusocice (hr. Gurowskich naówczas). R. 1827 była tu już jednak wś mająca 6 dm., 111 mk.

Małouhorska, ob. *Małohory*.

Małów, rus. *Maliw*, wś, pow. trembowelski, o 3 kil. na płd. zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Trembowli. Na płn. leży Trembowla, na płd. wsch. Semenów, na płd. zach. Humniska. Płd. część wsi przepływa Seret. Własn. więk. w M., Semenowie, Humniskach i Zielińcach ma roli or. 826, łąk i ogr. 9, past. 118; wł. mniej. roli or. 1869, łąk i ogr. 342, past. 138 mr. W r. 1880 było 435 mk. w gm. (132 obrz. rzym. kat., reszta gr. kat.). Par. rzym. kat. w Trembowli, gr. kat. w Humniskach. We

wsi jest szkoła filialna. Za czasów polskich należała wś do dóbr koron., do sstwa trembowelskiego. W lustr. wojew. ruskiego z lat 1661 do 1664 (rkp. w Bibl. Ossol. № 2118 str. 5) czytamy: „Wś do sstwa trembowelskiego należąca, którą nieboszczyk p. Bałaban, ssta przeszły, na słobodę był osadził, Spustoszała także; mieszka jednak tam 3 poddanych, ale żadnej powinności nie odprawują i podatków nie dają, ani dnia robią, bo i teraz są na słobodzie". Był tu dawniej monaster bazylianów, który w r. 1744 przyłączono do kamienieckiego. *Lu. Dz.*

Małowcówka (?), por. *Maciejowice.*

Małowiany 1.) dwór rząd., pow. rossieński, par. niemoksztyńska. 2.) **M.**, wś, pow. rossieński, par. widuklewska.

Małowice, szczyt lesistej góry wznoszącej się na płd. wschód od wsi Waśniczyna w pow. rohatyńskim; wznies. 347 m. npm. Miejsce znaku triang. 42° 8′ 42″ wsch. dłg. g. F., a 49° 20′ 38″ płn. sz. g. *Br. G.*

Małowidz, wś u zbiegu rz. Świniarki z Orzycem, pow. przasnyski, gm. Jednorożec, par. Chorzele, odl. o 21 w. od Przasnysza. Ma 48 dm., 299 mk., 1326 mr. gruntu, 397 nieuż. W 1827 r. wś rząd. 34 dm., 228 mk.

Małowienka, znaczna góra, na granicy gmin Turzego (pow. staromiejski) i Smolny (pow. drohobycki), pod 40° 49′ 24″ wsch. dłg. g. F., a 49° 16′ 53″ płn. sz. g. Z płd. zach. pochyłości spływają wody, między niemi Roztoki pot., do Turzanki, od zach. do Zdziannego pot., a od płn. wschodu do Zberu. Wznies. 852 m. npm. Miejsce znaku triang. *Br. G.*

Małowiersztyńskie jez., pow. ostródzki, wymienione r. 1501 w przywileju łutynowskim, w którym ziemianie łutynowscy otrzymują prawo łowienia ryb watami na potrzebę własną w tem jeziorze (Kętrz., O ludn. pols. str. 286).

Małowiste, wś, pow. sejneński, gm. Pokrowsk, par. Studzienniczna, odl. 24 w. od Sejn; ma 16 dm., 80 mk. W 1827 r. wś rząd., par. Krasnopol, 2 dm, 43 mk.

Małowody, wś w pow. podhajeckim, 17 kil. na płn. wsch. od Podhajec, 17 kil. na płn. zach. od sądu powiat. w Wiśniowczyku, 15 kil. na płd. wsch. od urzędu poczt. w Kozowej. Na płn. wsch. leży Rakowiec, na wsch, Sosnów, na płd. zach. Justynówka, na zach. Uwsie. Najwyżej wznosi się płn. część obszaru (364 m.); stąd obniża się na płd. wsch. ku dolinie Fudynki, dopływu Strypy. Włas. więk. ma roli or. 416, łąk i ogr. 6, past. 1 mr.; włas. mniej. roli or. 503, łąk i ogr. 38, past. 11 mr. W r. 1880 było 463 mk. w gm., 22 na obsz. dwor. (według szemat. łacin. archid. lwow. z r. 1881 było tu 556 mk. obrz. łaciń.). Par. rzym.-kat. w Rosochowaćcu, gr. kat. w Uwsiu. We wsi jest szkoła filialna, na cmentarzu zaś kaplica poo wez. św. Łukasza ewang. i M. B., w r. 1850 kosztem Jaroszyńskiego wzniesiona, w której się niekiedy nabożeństwo odprawia.

Mało-Wola, zaśc. szlach., pow. trocki, 1 okr. adm., 19 w. od Trok, 1 dm., 12 mk, kat. (1866).

Małożewo, ob. *Mołożewo.*

Małpa (al. *Małpy*) z *Jasionowem* (al. *Jasienów*, po rus. *Jaseniw*), wieś w pow. rudeckim, 14 kil. na płd. wschód od Rudek, 7 kil. na płd. zachód od sądu powiatowego i urzędu pocztowego w Komarnie. Na północ i płn. wsch. leżą Tuligłowy, na płd. wsch. Susułów, na zach. Podolce, na płn. zach. Hołodówka. Płn. część obszaru przepływa dopływ Wereszycy, pot. Grzęski (al. Grząski), z Hołodówki od płn. zach. na płd. wsch. do Tuligłów. W płn. stronie leżą zabudowania wiejskie (275 m.), w stronie płd. las. Są tu torfy, używane w gorzelni i parowej młocarni. Własn. więk. (Bala) ma roli or. 107, łąk i ogr. 7, past. 34, lasu 299 mr.; własn. mniej. roli or. 129, łąk i ogr. 34, past. 19 mr. W r. 1880 było 445 mk. w gm. (311 obrz. rz.-kat., 19 gr.-kat.). Par. gr.-kat. w Koniuszkach Królewskich, gr.-kat. w Tuligłowach. *Lu. Dz.*

Małpin, niem. *Melpin* 1.) wś, pow. śremski, 12 dm., 175 mk.; 23 ew., 152 kat.; 96 analf. Poczta i tel. w Dolsku o 6 kil., st. kol. żel. Czempin o 22 kil. 2.) **M.**, dom. tamże, 2520 mr. rozl., 2 miejsc.: a) dom., b) Lubiatowo, folw.; 12 dm., 207 mk.; 9 ewan., 198 kat.; 93 analf. Własność Wiktora Unruga. *M. St.*

Małpy, ob. *Małpa.*

Małszecy, niem. *Malsitz*, wś serbska, pow. budyszyński, 21 dm., 138 mk., w tem 101 Serbów (1880). *A J. P.*

Małszewko, niem. *Malschöwen*, dobra ryc. nad jez. t. n., pow. szczycieński, st. p. Dźwierzuty 3 kil. odl.; areał wynosi 1546 ha.; między temi 210 ha. roli or. i ogr., 236 łąk, 140 past., 284 boru, 25 nieuż., 5 wody. 1857 r. 201 mk. Konrad von Jungingen, w. mistrz, nadaje Piotrowi Heine niemcowi 30 włók w boru przy jez. Małszewko na prawie chełmiń. i wolne rybołóstwo w jez. Saskiem (Schoben) z obowiązkiem jednej służby w lekkiej zbroi. Dan w Malborku r. 1401 we środę po Zielonych Świątkach. (Ob. Kętrz., O ludn. pols. w Prus. str. 396). 1601 r. siedzieli w M. Albrecht i Jan Kuchmeistrowie na 60 włókach (tamże str. 403). *Kś. Fr.*

Małszewko, ob. *Małżewko.*

Małszewo, niem. *Malschöwen* (dok, *Malsoven*), wś, pow. niborski, nad jez., na prusko-polskich Mazurach, z dobrą glebą, st. p. Jedwabno. 1857 r. 388 mk. Kuno von Liebenstein, komtur ostródzki, nadaje dobra M., obejmujące 50 włók na prawie chełmiń., Janowi i bratu jego Jaku-

bowi. Dan w Olsztynku r. 1383 w wilią św Fabiana i Sebastyana. R. 1447 Konrad v. Erlichshausen, w. mistrz, podaje do wiadomości, że Jan Truchses v. Stetten, komtur ostródzki, uczynił z Jurgą Bratyanem (Jurgen Brathean) zamianę, dając mu za M. 52 włók na prawie magdeb. w Tusznicy w pow. ostródzkim z wyższem i niższem sądownictwem. Jobst Truchses wójt niborski, sprzedaje karczmarzowi Stanisławowi Spierszkowskiemu (Sprzskoffsky) karczmę w M., oraz 1 włókę na prawie chełm. i dozwala mu warzyć tyle piwa, ile karczma potrzebować będzie lub sprowadzać takowe z Niborka i Pasymu nie jest mu jednak wolno szynkować białego piwa z Janowego mostu czyli Janowa lub w ogóle mazowieckiego. Dan w Niborku we środę po ś. Franciszku r. 1511 M. ma r. 1600 tylko polską ludność. W XVII i następnych wiekach mieszkali w M. z szlachty polskiej: Gierlicy i Kownaccy. (Ob. Kętrz., O ludn. pols. w Prusiech str. 279, 341 i 354).

Małszyce, wś nad Bzurą, pow. łowicki, gm. Kompina, par. Łowicz, odl. 1 w. od Łowicza. W 1827 r. wś rząd. 26 dm., 190 mk. Lib. ben. Łaskiego zowie ją *Malischitze, Maluschycze, Malyschycze.* Dziś M. mają 45 dm. i jeden dworski. Cegielnia była tu kiedyś miejska. Ziemi w 1881 r. mr. 974, osad 39 klasy 1-ej. 1864 r. 974, a ziemi nieurodzajnej mr. 65, osad 40, ludności 387. 2.) **M.**, wś i folw., pow. lipnowski, gm. Dobrzejewice, par. Ciechocin, odl. o 28 w. od Lipna, ma 23 domy, 217 mk., 914 mr. gruntu, 7 nieuż. W 1827 r. wś rząd. 24 dm., 181 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Lądy Małszyce od Nieszawy w. 23, rozl. mr. 293: grunta orne i ogr. mr. 264, łąk mr. 17, past. mr. 1, lasu mr. 2, nieuż. i place mr. 7, bud. z drzewa 8, płodozmian 10-polowy. R. 1789 w M. (par. Nieszawa), włościanie dawali 1292 zł. czynszu biskupom kujawskim.

Małta 1.) wś i mczko w pow. rzeżyckim, w Inflantach polskich, położone nad rzeką Małtą, o 4 mile od pow. miasta Rzeżycy, w kierunku południowo-zachodnim, własność Janowskich, niegdyś Ryczków małcieńskich Mieścinę zaludnia około 100 żydów płci obojga, posiadających kilkanaście chałup i 1 dom modlitwy. Wś Małta należy do parafii preźmieńskiej (ob. *Preźma*). 2.) **M.**, wś i dobra w pow. rzeżyckim, w Inflantach polskich, parafii warklańskiej (ob. *Warklany*), własność hr. Potockich. Okolica równa i płaska, mało urozmaicona. Przez grunta i dwór małcieński przechodzi rz. Małta, ułatwiająca spławianie drzewa do Łubanu a stamtąd przez Ewiksztę i Dźwinę do Rygi. Gleba przeważnie urodzajna. Ogół gruntu stanowi ziemia szara; jest tu wszakże i dużo piasków, które pokrywają lasy sosnowe. Część gruntów składa się z gliny, tu i owdzie napotykamy suglej. Rozległość tej majętności, do której należy i część jeziora Łubanu (ob.), wynosi 5248 dziesięcin, których $^1/_6$ zajmują obszary leśne, a $^3/_8$ nieużytki. Zarząd policyjny w Warklanach, gminny w miejscu. *G. M.*

Małta, rzeka w pow. rzeżyckim w Inflantach polskich, stanowi jeden z głównych dopływów jeziora Łubańskiego (ob.), z którego wspaniałym strumieniem wypada z impetem skalista rzeka Ewikszta (ob.), będąca najznaczniejszym przypływem praw. brzegu Dźwiny. Rzeka Małta bierze początek w jeziorze Meltuńskiem, przecina z kolei jeziorka: Sołowskie, Izolskie, Lisnę i Piernatki, zrasza środkową część powiatu rzeżyckiego, dążąc wprost ku Łubanowi. W górnym biegu zachowuje kierunek północno-wschodni, w dolnym zaś płynie stale w kierunku północnym aż do samego Łubanu. Długość M. wynosi mil 11 $^1/_2$, szerokość zwyczajna od 4 do 6 sążni; wszelako w czasie wiosennego wezbrania wód, bystra ta rzeka przepełnia wodą rybne jeziorka znajdujące się na jej porzeczach, zalewa całą swoją dolinę i miewa w tej porze od 100 do 260 sążni szerokości. Głębia rzeki nie przechodzi 6 stóp. Pęd wody, zwłaszcza w górnym biegu, niezwykle jest bystry a dno kamieniste. W górnym biegu brzegi po części kręte i wysokie, w dolnym niskie, u ujścia błotniste. Na M. są dwa młyny i 8 mostów. Rzeka ta właściwie tylko w porze wiosennej za spławną uważaną być może. Spław na niej uskutecznia się przeważnie na przestrzeni mil 7-miu, a mianowicie pomiędzy majętnością Dorotpolem i miasteczkiem Wielony. Wszakże o $^1/_2$ mili przed ujściem ułatwia ona stałe spławianie lasu przez Łuban, Ewiksztę i Dźwinę do Rygi. *G. M.*

Maługiszki, wś, pow. rossieński, par. botocka.

Maługowo, ob. *Bałamutowo* (94 mk. r. 1856).

Małukówka, grupa chat w obrębie gminy Stróży, w pow. myślenickim.

Małunka, rz., lewy dopływ Niewiaży, uchodzi poniżej Jody.

Małusze 1.) *Wielkie* al. *Małusy Wielkie*, wś, folw., pow. częstochowski, gm. Wancerzów, par. Mstów. Leży na prawo od drogi ze Mstowa do Janowa, o 14 w. od Częstochowy. W 1827 r. 39 dm., 236 mk., obecnie wś 63 dm., 331 mk., 515 mr.; folw. 6 dm., 75 mk. i z attynencyą Brzyszewo rozl. mr. 1107; grunta orne i ogr. mr. 963, łąk mr. 89, lasu mr. 15, nieuż. i place mr. 39, bud. mur. 9, z drzewa 8; płodozmian 9-polowy. Gorzelnia, pokłady wapna. W XV w. odróżniono M. Błotne, pośrednie i stare. W każdej z tych trzech wsi był folwark i łany kmiece. Dziesięcina szła na stół biskupa krakowskiego.

Sześciu dziedziców siedziało na tych trzech wsiach, a mianowicie: Jakób Wójcik h. Pobóg, Jakób Piotraszek i Piotr Siedlecki h. Szreniawa, Włodek h. Szreniawa, Jan Ożog i Bartłomiej Obulec h. Odrowąż (Dług. III, 154 i 155). 2.) **M.** (*Małusy*), *Małe, rządowe*, wś, pow. częstochowski, gm. Rędziny, par. Mstów. W r. 1827 wś rząd 8 dm., 40 mk., obecnie wś 13 dm., 101 mk., 297 mr.; os. karcz. rząd. 1 dm., 1 mr. 3.) **M.** (*Małusy*), *Małe* al. *Szlacheckie*, folw. i kol., pow. częstochowski, gm. Wancerzów, par. Mstów, o 9 w. od Kłomnic, o 3 od rz. Warty. W 1827 r. 14 dm., 91 mk., obecnie folw. 5 dm., 49 mk., 360 mr., kol. 14 dm., 13 osad, 121 mk., 151 mr. *Br. Ch.*

Małuszyce al. *Małoszyce*, niem. *Malschitz* al. *Malschütz* (dok. *Malecitz*, *Maletsicz*, *Malescicz* i *Maleschitz*), wś na Pomorzu, pow. lęborski. R. 1310, 12 czerw., odstępuje ją margrabia brandenburski Waldemar zakonowi krzyżackiemu (Ob. Cramer. Gesch. der Lande Lauenburg und Bütow, II, str. 3 i 7). R. 1437 czynszuje ta wś na pol. pr. 2 grzywny. R. 1507 d. 25 kwiet. w niedzielę: „Jubilate" nadaje książę pomorski Bogusław wieś M. miastu Lębork w tych samych granicach i w tym stanie, w jakim ją nabyli od dawniejszych właścicieli Matzke (Macieja) i Nikell (Mikołaja), wraz z sądownictwem i wszelkiemi innemi przywilejami. Dan w Lęborku. (Ob. tamże, str. 150). R. 1437 płacą M. 2 grzywny czynszu (Tamże, str. 291). R. 1553, 6 maja, sprzedaje miasto sołectwo Jerzemu Gysel za 80 grzywien prus. i 20 gr. M. zachodzą już w dok. z r. 1310. (Ob. Perlbach, P. U. B., str. 603 i 617). *Kś Fr.*

Małużyna, węg. *Maluzsina*, wś w hr. liptowskiem, w pow. hradeckim, w dystrykcie górno-liptowskim, w dolinie rzeki Bocy, dopływu Wagu, w okolicy górskiej, w pośród Tatr Niżnich, pod 37° 26′ 30″ wsch. dłg. g. F., a 48° 58′ 50″ płn. sz. g. Liczy dm. 33, mk. 303, obszaru 6872 kwadr. sążni katastr. W miejscu wznosi się kościół pod wezw. Podniesienia ś. Krzyża. Parafia założona r. 1799. Metryki ma od r. 1801. Według szem. dyec. spiskiej z r. 1878 było w miejscu dusz rzym.-katol. 254, ewang. 20, nieun. 40, żydów 10, razem 324; do parafii należą przysiołki M. Szeroka z 39 mk., Michałowa z 8 mk. i Taich z 7 mk.; następnie wsi: Boca wyźnia, średnia i niźnia. Ogółem liczy parafia M. dusz rzym.-kat. 357, ew. 1144, nieun. 40, żyd. 28, razem 1569 (r. 1878). Huta szklana. *Br. G.*

Mały, zaśc. w pow. bobrujskim, nad rzeką Oresą, okr. polic. hłuski, niedaleko mka Lubań; ma 2 osady, gleba lekka, łąki obfite.

Mały, szczyt w paśmie Gorganu ilemskiego (ob. t. II, 707, № 3) czyli Arszycy, tworzący południowo-wschodni czubek tegoż pasma, pod 41° 38′ 50″ wsch. dłg. g. F., a 48° 40′ 51″ płn. sz. g. Wznies. 1516. *Br. G.*

Mały-Boków, wś poleska i folw. w pow. mozyrskim, w okr. polic. 1-ym skryhałowskim, nad rzeką Mytwą, dopływem Prypeci, wś ma osad 25, młyn; grunta lekkie, łąki znaczne. *Al. Jel.*

Mały Bołszów, dawniejsza nazwa Bołszowca pod Haliczem. Ob. A. G. Z. II, 47, dokument z r. 1402, w którym Piotr z Charbinowic, ssta halicki, poświadcza, że Agnieszka, wdowa po Pawle Szekyrce, mieszczaninie halickim, darowała wieś swą Mały Bołszów (*Maliboÿszow*) Jakóbowi, arcybiskupowi halickiemu. *Lu. Dz.*

Mały Bór, os. leśna, pow. sieradzki, gm. i par. Złoczew, odl. od Sieradza w. 23; dm. 1.

Małybór, niem. *Kl. Heide* 1.) majątek chełm. z papiernią, pow. lubawski; zawiera 92.35 ha. areału; odl. od Lubawy 7.5 kil. 2.) **M.**, folw., pow. suski, st. p. Radomno, paraf. katol. Iława, ew. Rudzicz, 3 bud., między tymi 1 dom., 7 ew. mieszk. (r. 1868). *Kś. Fr.*

Mały Byków, wieś w pow. słuckim, nad rzeczką Siewielgą, prawym dopływem Słuczy, w gm. pohostskiej, w okr. polic. 1-ym starobińskim, o w. 4 na północ-zachód od mczka Pohosta, w miejscowości równej, bardzo dogodnej, ma osad 25; na drugiej stronie rzeki leży Stary-Byków, osad 45. Łąk obfitość.

Małyczkowyci, ob. *Maliczkowice*.

Małydwór, folw. na obszarze dworskim Tyśmieniczany, pow. stanisławowski.

Małydwór, niem. *Kleinhof*, pow. wschowski, 5 dm., 92 mk.; należy do dom. Pawłowic.

Mały dział 1.) szerokie wzgórze, na wschód od wsi Wieprza, w pow. wadowickim, między rz. Wieprzówką od zach. a Frydrychówką od wsch., pod 37° 3′ wsch. dłg. g. F., a 49° 53′ 30″ płn. sz. g. Wznies. 369 m. npm. Na północ od niego wzgórze Kuckoń, 328 m., a na południe Studlików, 369 m. npm. Miejsce znaku triang. 2.) **M.**, pasmo górskie, w północno-zachodnim obszarze gm. Żabiego, w pow. kosowskim, między pot. Ilcią (od wsch.), a Krywcem (od zach.); grzbiet jego pokrywają obszerne połoniny; wzniesienie jego 1247 m. npm. Na stokach jego legły rozrzucone chaty włościańskie i zabudowania gospodarskie, jak Dił i Krywopole nad pot. Krywcem. *Br. G.*

Małyfolwark, niem. *Kleinvorwerk*, folw., pow. międzyrzecki, 2 dm., 26 mk., należy do dom. Gorzycy Wielkiej.

Mały-gost, zaśc. szlach., pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 30 w. od Oszmiany, 1 dm., 15 mk. katol. (1866).

Mały-Janów, folw. w południowej stronie powiatu nowogródzkiego, w okr. polic. 5 ym snowskim, w okolicy pomiędzy wsiami: Hryckiewicze i Nielepowo. *Al. Jel.*

Mały las, wś włośc., pow. mławski, gm. i par. Zielona, odl. o 34 w. od Mławy. Ma 6 dm., 73 mk., 172 mr. gruntu.

Mały las al. *Turośl M.*, niem. *Malilass* al. *Kl. Turoscheln*, wś, pow. jańsborski, st. p. Turośl; nad rzeką Turośl, niedaleko granicy polskiej, 1857 r. 51 mk. *Kś. Fr.*

Mały młyn, na obsz. dwors. Rakowej, pow. samborski.

Mały mostek, niem. *Kleinbrueck*, os., pow. ządzborski, st. p. Peitschendorf.

Małyń, wś, folw. i os. nad rz. Nerem, pow. sieradzki, gm. Krokocice, par. Małyń (Łaski, Lib. ben. I, 356—75); odl. od Sieradza w. 37. Posiada kościół par. drewniany z XVIII w. Wś ma dm. 28, mk. 435; folw. dm. 6, mk. 80; os. dm. 1, mk. 3. M.-poduchowny dm. 2, mk. 35. W 1827 r. 27 dm., 146 mk. Par. M. dek. sieradzki: 3742 dusz. M. jest osadą starożytną, w XV w. wspominaną, gniazdo rodowe Małyńskich (gałąź Porajów-Garnkowskich), którzy tu zamek obronny podobno mieli. Według Tow. Kred. Ziems. folw. M. rozl. mr. 668; grunta orne i ogr. mr. 369, łąk mr. 54, pastw. mr. 13, lasu mr. 197, nieuż. i place mr. 35, bud. mur. 5, z drzewa 5; płodozmian 10-polowy. Gorzelnia, młyn wodny. Wś M. os. 61, z grun. mr. 286.

Małyneszny al. *Maleneszne*, także *Maleniczne*, przys. Podzacharycza, w pow. wyżnickim.

Małyniany, folw. w pow. słuckim, w okolicy pomiędzy wsiami Żelichów, Żabcze i Bielewicze. *Al. Jel.*

Małyniów, wś włośc., pow. konecki, gm. i par. Miedzierza. Ma 27 dm., 174 mk., 269 mr. obszaru. W 1827 r. 11 dm., 112 mk.

Małyniszki 1.) wś włośc., pow. wileński, 5 okr. adm., o 34 w. od Wilna, 1 dm., 4 mk. katol. 2.) **M.**, wś włośc., pow. wileński, 5 okr. adm., o 37 w. od Wilna, 4 dm., 57 mk. katol. (1866).

Małynyk, las w zach. stronie Gajów niżnych, pow. drohobycki, przy gościńcu drohobycko-stryjskim. Wody płyną na wsch. do pot. Semenowa. Na płd. od M. leży las Garb, na płn. Iwanowce.

Mały Park, niem. *Mally Park*, os. z domem leśnym, pow. gierdawski, st. p. Nordenburg.

Mały płock, wś nad rz. Skrodą, pow. kolneński, gm. i par. Mały płock, odl. 13 w. od Kolna posiada kościół par. drewniany (z 1772 r.), erekcyi Zygm. Augusta, sąd gminny okr. II, urząd gminny, szkołę początkową. W 1827 r. wś rząd. 44 dm., 421 mk., obecnie 3671 mr. obszaru. Dobra rządowe M. Płock stanowiły dawniej jedną całość z dobrami Kolno (ob.). Par. M. P. dek. kolneński: 6988 dusz. Gmina M. P. ma 5329 mk., rozl. 22.745 mr., st. p. w Kolnie o 13 w. W skład gm. wchodzą: 4 wsie szlacheckie: Cwaliny-Duże, C.-Małe, Mściwuje i Wścieklice; 3 wsie z ludnością mięszaną: Łoniewo. Rakowo-Chmielewo i R.-Zalesie, oraz 13 wsi włościańskich: Borkowo, B.-Kozłówka, B.-Żelazne, Janowo, Kąty, Korzeniste, Krukówka, Mały-Płock, Rakowo-Podleśne-Nowe, R.-Podleśne-Stare, Ruda-Skroda, Rudka-Skroda i Wygrane. Według Tow. Kred. Ziems. dobra M.-Płock nadane w r. 1835 tytułem majoratu tajnemu radcy Michałowi Żukowskiemu, obecnie należą do Eugeniusza Żukowskiego. Podług wiadomości z r. 1854 rozległość dominialna wynosi mr. 4516 i składają się z folwarków: Mały-Płock mr. 964; folw. Piątnica mr. 921; folw. Janowo mr. 133. Wójtostwo Czarnocin mr. 629, attynencya Kraska mr. 22, lasu mr. 1847, oraz wsie: Wś M.-Płock os. 55, z grun. mr. 1252; wś Kąty os. 130, z grun. mr. 3107; wś Czarnocin os. 43, z grun. mr. 1086; wś Janowo os. 99, z grun. mr. 2047; wś Piątnica os. 41, z grun. mr. 810; wś Budy Czarnockie os. 27, z grun. mr. 566; wś Budy Żelazne os. 10, z grun. mr. 239; wś Budy Kozłowskie os. 17, z grun. mr. 353; wś Michajłowskie os. 21, z grun. mr. 134; wieś Aleksiejewo os. 25, z grun. mr. 50. *Br. Ch.*

Mały potok, część Podzwierzyńca, pow. radecki.

Małyska, niem. *Moi*, młyn wodny do Rzędowic, pow. lubliniecki (Knie).

Małyskowszczyzna, znakomite dobra w południowo-zachodniej stronie powiatu ihumeńskiego nad Niemnem, dawniej radziwiłłowskie, od r. 1828 dziedzictwo Jodków, mają obszaru z folwarkami około 223 włók w glebie lekkiej, ale silnie usterkoryzowanej, tak, że M. jest pierwszym folwarkiem z urodzajności w powiecie. Dziedzic Otton Jodko, urządził tu wzorowe gospodarstwo rolne i ogrodowe; budynki wszystkie z muru wzniesione; murowany pałac nad Niemnem jest ozdobą całej okolicy; łąk nadzwyczajna obfitość, co daje możność hodowania wiele inwentarza; pola wszystkie są zabezpieczone gradochronami; lasy piękne w starodrzewiu, a zarazem zaprowadzano zagajniki na piaskach nadniemeńskich. Z drugiej strony Niemna starożytne mczko Piaseczna (ob.) do dominium Małachowszczyzna należące. Propinacye wynoszą przeszło 600 rs., młyny drugie tyle, przewóz na Niemnie i pierwsza przystań, do której z góry spławia się las na wiosnę z okolicznych puszcz; znaczny jest dochód z owej przystani na brzegach dziedzica. Okr. polic. 1-szy uździeński, parafia katolicka uździeńska; tędy przechodzi gościniec z Piaseczna do Uzdy i dalej przez Dudzicze, Dakorę, do powiat. miasta Ihumenia. *Al. Jel.*

Mały szałas (*sałasz*), nazwa poszczególnych chat we wsi Zmiącej, w pow. limanowskim.

Małysze, wś w południowo-wschodniej stro-

nie pow. nowogródzkiego, ku granicy powiatu słuckiego, nad rzeką Lipnicą, w gm. krzywoszyńskiej, w okr. polic. 5-ym snowskim, o w. 4 ku północy od mczka Krzywoszyna, osad 17, miejscowość poleska, łąki obfite. *A. Jel.*

Małysze, wś włośc., pow. lidzki, 2 okr. adm., o 34 w. od Lidy, 14 dm., 144 mieszk. (1866).

Małysze, dwie wsie, pow. dzisieński, gm. Stefanpol, dusz 15 i 18.

Małysze na kącie, część Młynów, pow. jaworowski.

Małyszew, mały folw. w pow. ihumeńskim, w okolicy wsi Hrebionka, w okr. polic. smiłowickim, przy drodze wiodącej z Hrebionki do Czernowej-Budni, miejscowość poleska, ponura, grunta lekkie. *A. Jel.*

Małyszewicze, wś w pow. słuckim, w gm. czaplickiej, przy drożynach wiodących z Kowierzny i Raczkiewicz do Bielewicz, ma osad pełnonadziałowych 36, cerkiew, miejscowość równa, leśna. *A. Jel.*

Małyszewo 1.) wś, pow. dzisieński, gm. Mikołajów, dusz 30. 2.) **M.**, wś, pow. dzisieński, gm. Mikołajów, dusz 30.

Małyszewska, st. p., ob. *Bronnicka.*

Małyszki 1.) zaśc. rząd. nad rz. Serwecz, pow. wilejski, o 35 w. od m. Wilejki, 1 dm., 19 mk. 2.) **M.**, wś rząd., tamże, 2 okr. adm., 18 dm., 145 mk. 3.) **M.**, folw. szl., pow. wilejski, 3 okr. adm., o 65 w. od Wilejki, 2 dm., 13 mk., 3 prawosł., 10 katol. (1866).

Małyszkowszczyzna, folw. szl., pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 20 w. od Oszmiany, 1 dm., 17 mk. kat. (1866).

Małyszyce, ob. *Małoszyce* i *Imbramowice.*

Małyszyn 1.) wś, os., folw., pow. wieluński, gm. Starzenice, par. Ruda (Łaski, Lib. ben. II, 111); odl. od Wielunia w. 4; wś dm. 13, mk. 103; os. dm. 1; folw. dm. 1, mk. 8. Jest tu szkoła pocz. 1-kl. ogólna. 2.) **M.**, wś i os. leś. nad rz. Kierzek, pow. iłżecki, gm. Lubienia, par. Iłża (ob.), odl. 7 w. od Iłży. Wś ma 74 dm., 446 mk., 1021 mr. włośc. i 1 mr. rząd.; os. leś. 3 dm., 11 mk., 30 mr. Należy do starachowieckich zakładów żelaznych. W 1827 r. par. Mirzec; wieś rząd. 41 dm., 263 mk. Wspominana przez Długosza w par. Mirzec (II, 479). *Br. Ch.*

Mały Winnik, nazwa używana w dokumencie z r. 1352 (A. G. Z. II, str. 1), w którym Kazimierz W. poświadcza Jerzemu Rupertowi i Małgorzacie, dzieciom Macieja, byłego wójta lwowskiego, jako ich własnością są: młyn zwany Schilzki Kut, wś Mały Winnik i posiadłość alodyalną Podpresk zwaną. Dokumentem z r. 1378 (A. G. Z. III, 52) daje Władysław Opolski Jerzemu Steckerowi łąki, krzaki i 5 pługów roli w „Małym Winniku“. Z tej wioski, a oraz ze wsi Wielki Winnik powstała niezawodnie wś Winniki, która znowu dała początek Winniczkom. *Lu. Dz.*

Małżewko al. *Małszewko*, niem. *Kl. Malsau*, dobra ryc., pow. starogardzki, st. p. Swarożyn, 6 kil. odl. Areał obejmuje 391·83 ha., między temi 348·09 roli or. i ogr., 30·66 łąk, 10·13 nieuż., 2·95 wody. R. 1868 było tu 130 mk., 84 kat., 45 ew., 1 kalwin, 4 dm. mieszk. Par. kat. Lubiszewo al. Lubichowo, odl. od Starogardu $2^3/_4$ mili, szkoła W. Turze, par. ew. Sobowidz. Według taryfy z r. 1717 na symplę wyrachowanej, płaciło M. 12 gr. *Kś. Fr.*

Małżewo, niem. *Gr. Malsau*, dok. *Malsow*, *Malsowe*, *Malschow* i *Malszewo*, dobra ryc., pow. starogardzki, st. p. Swarożyn, 7·5 kil. odl. Areał wynosi 534·77 ha., mianowicie 451·93 roli or. i ogr., 46·20 łąk, 18·64 past., 18 ha. nieuż. 1868 r. 169 mk. 139 kat., 21 ew., 9 dom. mieszkal. Par. kat. Lubiszewo, ew. Sobowidz, szkoła W. Turze, odległ. od Starogrodu $2^1/_2$ mili. M. jest prastarą osadą. Tu już w XIII stuleciu Sambor II, ks. pomorski osadził szlachtę niemiecką; 11 listop. r. 1258 nadaje Sambor Hermanowi Bolco dobra Małżewo i Turze które tenże „emptionis titulo“ nabył od Conrada de Bordin. Za to winien nam Herman i jego spadkobiercy służyć na jednym koniu (cum uno equo servire). Dobra te może sprzedać komukolwiek chce. Granice: „Protenduntur siquidem haec bona Malsowe et Thurn eciam (?) lacus nomine Thurn usque ad granicies illorum de Gostowe et abinde ad granicias illorumde Lubsow. Datum: Dyrsowe“ (Tczew). Ob. Pom. Urk. Buch, str. 151. 1303 r. 23 listopada opat pelpliński Henryk poświadcza, że powyższy dokument widział na własne oczy całki i nigdzie nieuszkodzony. Datum in Pelplin. (Ob. tamże str. 550. Według taryfy poborowej z r. 1717 na symplę wyrachowanej płaciło Małżewo 12 groszy. *Kś. Fr.*

Mamadysz, m. pow. w gub. kazańskiej, przy ujściu Oszmy do Wiatki, na wyniosłej górze, 1615 w. od Petersburga, a 158 od Kazania odległe; 4478 mk. St. poczt. i przystań statków parowych. *Z. B.*

Mamaj, zaśc. pryw. nad rz. Wilią, pow. wilejski, o 9 w. od m. Wilejki, 2 okr. adm., 3 dm., 23 mk. prawosł. (1866).

Mamaje, wś pryw., pow. dziśieński, o 58 w. od Dzisny, 1 okr. adm., gm. Głębokie, przy byłej drodze pocztowej z Wilejki do Dzisny, 23 dm., 173 mk. Był tu kościół katol. mur. oddany duchowieństwu prawosł. (1866).

Mamajestie, ob. *Mamajowce.*

Mamajka, rz., lewy dopływ Ingułu.

Mamajowce *Stare* i *Nowe*, *Mamaiwci Stary* i *Nowy*, *Mamaestii de'n sus* i *d'en jos*, ze *Stryleckim Kątem*, dwie wsi parafialne w pow. czerniowieckim nad Prutem, po lewym t. j. północnym jego brzegu, tuż obok siebie, tak iż chaty M.

Starych stykają się z chatami M. Nowych; zachodnie zabudowania tworzą M. Stare, wschodnie zaś M. Nowe. Przysiołek Strylecki Kąt, także Kluczem Stryleckim zwany, legł na prawym, południowym brzegu Prutu. Obszar M. graniczy od płn. z obszarem Szubrańca, od wsch. z Łękowem prywatnym (Privat-Lenkoutz) i Białą, od płd. wsch. z obsz. m. Czerniowic, od zach. z obsz. Rewny, Łużan i Witelówki. Tędy wiedzie gościniec z Czerniowic do Galicyi na Śniatyn, a drugi gościniec przez Kocman do Galicyi na Zaleszczyki. Również północnym brzegiem wsi przechodzi droga kolei lwowsko-czerniowiecko-jaskiej. Obszar północno-zachodni zrasza rz. Sowica, płynąca od północy i poniżej M. Nowych uchodzi do Prutu z lew. brz. Nad Sowicą legły mokrawidła, zwane Ostrowem Małym. Między Sowicą a zach. granicą obszaru, po płn. stronie M. Starych rozpościera się pole Rutke, 179 m. wys. npm., miejsce znaku triang. Płn. część obszaru wzniosła się na polach Żurawelem zwanych do wysokości 237 m. Na płd. od nich leżą pola orne Pid horu (Pod górą) i Seleszcze, tuż nad Sowicą. Na wsch. od nich, między nimi a granicą wsch. obszaru łąki Ostrów Wielki (172 m.) i za Sowicą. M. Stare nad Prutem, naprzeciwko rozległej kępy, objętej dwoma ramionami Prutu, wznoszą się 168 m., a M. Nowe przy ujściu Sowicy do Prutu, 164 m. npm. Płd. część obszaru M. obejmująca Strylecki Kąt, jest przeważnie górzystą. Najwyższy punkt stanowi płd. zachodni narożnik, 504 m. wys. Wzdłuż zach. granicy, na płd. obszarze płynie pot. Berenówka, z płd. ku płn. Obszerne kamieńce nad Prutem. W miejscu wznosi się par. grecka nieun.; mieszkańcy gr.-un. należą do cer. gr.-un. w Kocmanie. M. Stare liczą 1789, M. Nowe z obsz. dworskim 2482. W M. Nowych folw. i młyn. Należy do funduszu religijnego. St. p. Łużany. *Br. G.*

Mamajowski potok, bierze początek na wsch. pochyłości góry Tomnatyka (900 m.), na łąkach gm. Słobody, w pow. dolińskim; stąd płynie temi łąkami na wschód, następnie lasami gminy Cerkowny i na granicy tejże gminy ze Stankowcami i Roztoczkami, zlewa swe wody do Łużanki. Długość biegu przeszło 3 i pół kil. *Br. G.*

Mamajsirka, rzeka w pow. melitopelskim, gub. taurydzkiej, wpada do rz. Konki koło W. Znamienki (dawny Karajtaban).

Mamałyga, wś nad Prutem, pow. chocimski, gub. bessarabskiej, par. Chocim. Ma cerkiew parafialną. *X. M. O.*

Mamarta, os., pow. augustowski, gm. i par. Bargłów, odl. 12 w. od Augustowa, ma 3 dm., 18 mk.

Mamczary, część Rudy brodzkiej, pow. brodzki.

Mamczyńskie bagno pod Ząbkami, w pow. warszawskim, ciągnie się jako nizina błotnista między Pragą a Zegrzem nad Czarną strugą. Nazwę swa nosi od przyległej wsi Mamki.

Mameliszki, zaśc. rząd., pow. święciański, 2 okr. adm., o 14 w. od Święcian, 1 dm., 10 mk. kat. (1866).

Mamiany, wś poduch., pow. wiłkomierski, par. uciańska.

Mamień (?) os. nad rz. Bzurą, pow. łęczycki, gm. Chociszew, par. Ozorków, odl. od Łęczycy w. 16, dm. 3, mk. 30.

Mamina, *Manina*, ob. *Momina.*

Mamino, wś szlach., pow. makowski, gm. Sypniewo, par. Gąsewo, składa się z 3-ch części: M. Wyszki (1827 r. 20 dm., 130 mk.), M. Średniaki (17 dm., 96 m.) i M. Lipniki (6 dm., 31 mk.

Mamki, wś, pow. warszawski, gm. Brudno, par. Praga. W 1827 r. par. Kobyłka, 20 dm., 126 mk. Folw. M. od Wołomina i Rembertowa w. 5, rozl. mr. 811: grunta orne i ogrody mr. 320, łąk mr. 39, past. mr. 46, lasu mr. 361, nieuż. i place mr. 45, bud. mur. 4, z drzewa 9, cegielnia. Wś M. os. 15, z grun. mr. 64.

Mamlack (niem.), os. dziś jeszcze istniejąca w dawniejszem komturstwie brandenburskiem w Prusach wsch. (Czyt. Töppen, Hist. comp. Geogr. str. 207).

Mamlicz, niem. *Mamlitz* 1.) wś, pow. szubiński, 12 dm., 123 mk.; 27 ew., 96 kat.; 50 analf. Poczta i tel. w Barcinie o 5 kil., gośc. o 4 kil., st. kol. żel. Złotniki o 10 kil., Chmielniki 20 kil. 2.) **M.**, olędry tamże, 14 dm., 115 mk.; 114 ew., 1 kat.; 9 analf. 3.) **M.**, dom. tamże, 4400 mr. rozl., 5 miejsc.: a) M., dom.; b) dom. leśnika; folwarki: Golczewo, Czarnebłota, Czelupki; 19 dm., 376 mk.; 4 ew., 372 kat.; 106 analf. Własność Władysława Dąmbskiego. Por. *Łabiszyn.* *M. St.*

Mammel (niem.), ob. *Niemuń.*

Mamokalnie, wś włośc., pow. wileński, 3 okr. adm., o 38 w. od Wilna, 4 dm., 35 mk. katol. (1866).

Mamonis, zaśc. rząd. nad rz. t. n., pow. święciański, 3 okr. adm., o 44 w. od Święcian, 1 dm., 7 mk. katol. (1866).

Mamonowszczyzna, wś i dwór, pow. dryssieński, własność Szczyttów.

Mamornica, niem. *Mamornitza*, wś pograniczna w pow. czerniowieckim, na płd. wsch. od Czerniowic 11 kil. odległa, graniczy od płn. z Żurynem i Ostrycą, od zach. z Mołodżą, od płd. z Łukawicą, od wsch. oddziela pot. Łukawica, dopływ Prutu, od Multan. Domostwa legły na lew. brz. tegoż pot., od płn. rozpościera się Seredne pole (172 m.), a od zach. wzgórze bezimienne (194 m. wys.). Folw. i młyny nad Łukawicą. Należy do par. gr.-nieun. w Żurynie. St. p. Żuryn, mk. 500 (r. 1880).

Własność Henryka Mikulego, Tomasza Simonowicza i 24 wspólników. *Br. G.*

Mamoty, ob. *Momoty*.

Mamoty 1.) os., pow. pleszewski, 1 dm., 12 mk., wszyscy kat.; 8 analf. Poczta, tel. w Pleszewie o 7 kil., st. kol. żel. Pleszew o 6 kil. 2.) **M.**, dom. i wś tamże; dom. ma 749 mr. rozl.; 9 dm., 98 mk., wszyscy kat.; 61 analf. Własność Antoniego Cichorzewskiegr. *M. St.*

Mamry al. *Niebolin*, (dok. *Mabrow* i *Swokisken*), niem. *Mauer-See*, duże jezioro w Prusach wsch. w pow. węgoborskim, leży na grzbiecie wyżyny Baltyckiej, która od licznych na niej rozłożonych jeziór otrzymała nazwę Pojezierza Pruskiego Obszar jeziora przedstawia cztery odnogi mające kształt krzyża i nazywają się: Mamry z wyspą Upałty, Dargejmy, Kisajno i jez. Dobskie z wyspą Dobą. Leży 425 stóp npm., obejmuje 0·52 mili kwadr. i jest 3 mile długie i $1^3/_4$ mili szerokie Zasila się od strony wsch. wodami z jeziora Gołdapskiogo i Kruklińskiego, z któremi połączone jest kanałem. Na stronie płd. zaś stoi w związku z Lewientynem za pomocą kanału zbudowanego r. 1765, dalej z Tałtami, Jagodnem i Śniardwami (Spirding-See), a spławny kanał jańsborski (ob.) łączy je z jez. jańsborskiem, tak że obecnie nie tylko tratwy, lecz i statki parowe idą od Jańsborka na Ryn i Lecaż do Węgoborka. Pierwszy parowiec „Masovia" przybył z Jańsborka do Węgoborka 3 wrześ. 1856 r. Z płn, odnogi, Mazurami zwanej, wypływa bystra rz. Węgorap (Angerapp), uchodząca do Pregoły. Nad Mamrami i wymienionemi już wyżej odnogami leżą następujące osady: Węgobork, Kal, Zdorkowo, Ogonki, Pierkunowo, Piękna Góra, Fuleda, Kinort, Doba, Steinhof, Pilwa, Labab, Sztynort, Amalienruh, Kietlice, Pniew, Przystaw i Trygort. (Ob. Weiss: Preussisch Littauen und Masuren I, 142 i II, 37 i 59). Co do etymologii nazwy, to Töppen słusznie zauważa, że źródłosłów tego wyrazu pochodzi z staropruskiego narzecza, a nie z niemieckiego „Mauer", t. j. mur, jak twierdzi Heneberger. Stan wody w tem jeziorze dawniej był daleko niższy jak obecnie, powiadają bowiem, że z Kala do Węgielsztyna, gdzie jest kościół, prowadziła dawniej prosta droga, którą jeszcze dziś widzieć można pod wodą, i że z Sztynorta suchą nogą można było dojść do łąk i kęp, dziś śród jeziora się znajdujących. Przez wzniesienie grobli, mających zapobiedz wylewom, podniósł się poziom jeziora o kilkanaście stóp. Później kiedy Mamry kanałem złączono z pobliskiemi jeziorami, zniżył się nieco stan wody i tedy to wynurzyła się owa wyspa Upałty, z jakie 1500 kroków od brzegu oddalona; najgłębsze miejsca w jeziorze dochodzą według Töppena 70—85 stóp. Nad Mamrami ciągną się obszerne lasy dębowe, w których jeszcze w zeszłym wieku trzymały się łosie i niedźwiedzie, rätujące się nieraz przed myśliwymi ucieczką na kępy śród jeziora się znajdujące. W ogóle cała ta okolica należy do najpiękniejszych na Mazurach, mianowicie zwierzyniec w Sztynorcie, własność hr. Lehndorffa, z swoimi stuletnimi dębami tak silne robi wrażenie, że człowiek stoi tam z początku jak wryty, a potem poznawszy swoją ułomność, korzy się przed majestatem Boskim. Czyt. Töppen: Geschichte Masurens str. 279 i XVIII, XXVI etc. (Według powyższego opisu sprostować należy co powiedziano pod Kisajnem (t. IV, str. 106, 6) jakoby to jezioro, także i Leckiem (Lötzener-Kissain-See) zwane, nie stało w związku z jez. Mamry, którego przecież tylko jest odnogą. Zachodzi tu oczywiście omyłka z jeziorem Lewientynem, które leży nieco dalej na południe i także Leckiem się zowie). *Ks. Fr.*

Mamu al. *Albrecht-Naujehnen* (niem.), wś, pow. piłkalski, st. p. Schillehnen. R. 1857 miała 37 mk.

Mamule, wś rząd., nad rz. Miadziołką, pow. święciański, 3 okr. adm., o 50 w. od Święcian, 9 dm., 72 mk. katol. (1866).

Mamut-Sułtan, st. p. w pow. symferopolskim, gub. tauryckiej, na trakcie z Symferopola do Ałuszty.

Mamylany, ob. *Górsk*, pow. toruński.

Mamysze, folw., własn. ziemska Rdułtowskich, w pow. mińskim, $4^1/_2$ włók. *A. Jel.*

Manaczyn, *Monaczyn*, wś, pow. starokonstantynowski, okr. pol. kupielski, gm. M., o 10 w. od Wójtowiec, a 13 od Wołoczysk nad rz. Grabarką, dopływem Zbrucza, par. Wołoczyska o 16 w. od Kupiela. R. 1867 miała 210 dm.

Manajów, wś, pow. złoczowski, o 30 kil. na wsch. Złoczowa, o 15 kil. na płn. wsch. od sądu pow. i st. kol. żel. w Zborowie, a o 7 kil. na płn. od urzędu poczt. i par. rz.-kat. w Olejowie. Południową stroną obszaru płynie od Harbuzowa jedno z zachodnich ramion (właściwie dopływów) Seretu, zwane tu Wydrówką (od połowu wyder); do tego potoku wlewa się płynący od zachodu z folw. Tworymirki mały przytok. (Ramię powyższe wypływa w Nuszczu p. n. Seret, w stawie ratyskim (Ratyszcze pow. brodzki), łączy się ono z głównym Seretem). Okolica górzysta, położenie wysokie; zabudowania wiejskie leżą w dolinie potoku (339 m.), grunta orne na wzgórzach, wznoszących się od 352—382 m. npm.; w stronie zach. ciągną się lasy; grunt przeważnie gliniasty i piaszczysty. Wioskę zamieszkuje 958 mk., a to: religii rz.-kat. 133, gr.-kat. 754, izr. 71; języka pols. używa 204, rus. 754, umie czytać 66. Głównem zatrudnieniem mieszkańców jest gospodarstwo rolne prowadzone w płodozmianie dwupolowym; z płodów uprawiają najwięcej kartofli, które się dobrze udają, obszary

dworskie uprawiają na małych przestrzeniach chmiel; pszczelnictwem zajmuje się kilku gosp. i obszar dwor.; sadów nie ma. Z przemysłu domowego podnieść należy wyplatane przez włościan w porze zimowej z sitowia udatne koszyki, torby i rogóżki. Obszar całej wsi wedle ostatnich pomiarów katastr. wynosi 1591 ha., rozdzielonych na 1904 parcel; z tej przestrzeni posiada gmina 367 ha. roli, 116 łąk i ogr., 297 past.. i 1 ha. lasu; obszary dwor. posiadają 328 roli, 106 łąk i ogr., 21 past. i 516 ha. lasu. Czysty dochód z gruntów na r. 1884 obliczony wynosi w gm. 1883 r. 74 kr., na obsz. dworskim 2453 r. 91 kr., a od tego podatek bezpośredni (bez dodatków) od gminy 386 r., od dworów 530 złr. 15 kr. Obszerne łąki i pastwiska sprzyjają hodowli bydła, której też włościanie przeważnie się oddają. Szkoła fil. od r. 1859. Właściciel Kaz. hr. Wodzicki. Par. gr.-kat. w miejscu, dek. załosiecki, archidyec. lwowska. We wsi jest cerkiew i szkoła filialna. W r. 1595 Andrzej, kaszt. nakielski, ssta włocławski, Piotr podkomorzy ziemi poznańskiej i Jan Czarnkowscy z Czarnkowa, bracia, zapisują na wsi Manajowie Sianisławowi z Czepowa w sieradzkiem i Sabinie z Studzienic, małżonkom, 1500 złp. (ob. Arch. Ber. we Lwowie, C. t. 350 str. 512). W r. 1596 ciż sami Czarnkowscy zastawiają wś M. małżonkom Czepowskim (ib. C. t. 350, str. 665). W obrębie M. jest kilka mogił, także niwa pod nazwą „Mogiły“ dziś całkiem zaorana. Tu wydobywano rozmaite przedmioty krzemienne, czerepy, guzy srebrne i pieniądze polskie. W lesie tutejszym jest także kilka dobrze zachowanych mogił, czyli kurhanów. *Lu. Dz.*

Manasowskie, uroczysko koło Buhryna, pow. ostrogski.

Manast..., por. *Monast*...

Manastér 1.) (al. *Łuka Manastér*, *Manastérek*, *Monastyr*), część Łuki i gorzelnia w pow. buczackim. 2.) **M.** (al. *Manastérska góra*, *Monastér*), młyn, karczma i os. w Swaryczowie w pow. dolińskim. 3.) **M.** (*Monastyr*) część Szczepiotów w pow. jaworowskim. 4.) **M.** (al. *Manastyrek*), folw. na obsz. dwor. Chrusne Stare w pow. lwowskim. 5.) **M.**, gajówka na obsz. dwor. Litwinów, w pow. podhajeckim. 6.) **M.**, plebania w Wyspie, w pow. rohatyńskim. 7.) **M.**, poszczególne domy w Zagwoździu w pow. stanisławowskim. 8.) **M.**, grupa domów i młyn koło Kruszelnicy (obszar dworski Korczyn) w powiecie stryjskim. 9.) **M.** *Dereżycki*, wś w pow. drohobyckim, zajmuje płn. część Dereżyc (ob.). Mk. według spisu z r. 1880 było 159 (obrz. gr.-kat.). Należą oni do par. w Hubicach. We wsi jest cerkiew. W szemat. monasterów bazyliańskich (Lwów 1867, str. 181) czytamy: W r. 1582 Ministerialis Palatinatus Russiae generalis providus Jacko Wereszczak de Nahujowice cum nobilibus Romano Popielowski et Antonio Tasilnicki recognoverunt, ex requisitione officiosa Religiosi Prothasii Humen (sic) monachi riti graeci condescenderant ad fundum villae Derazyce vigore litterarum Sacrae Regiae Majestatis eidem monacho et ejus posteris circa eandem Ecclesiam riti gr. degenti per Sacram Regiam Majestatem datarum, t. j. grunt, na którym jest monaster i w Łanku na potoku Glinnym, także w niwy Żuczkowskie zdawna przekopane do tego monastyru należne, także w role kmiece Derazyckie około monastyra, na staje Dąbrowy do tych przerzeczonych niw Żuczkowskich wziąwszy do Glinicza potoczka po roztoczku, który wyszedł do przerzeczonych niw Żuczkowskich, tamże na tych potoczkach stawki albo sadzawki dwie, a trzecią na Uściu Glinego, do tegoż jeszcze w Łące, która leży nad rz. Tyśmienicą wedle drogi, która bieży z Drohobycza do Hubicza podlа łąk kmiecych Derażyckich z jednej strony, a z drugiej strony łąk Modrzyckich, a z trzeciej strony rz. Tyśmienicy, prout ea omnia literae Sacrae Reg. Majest. disponunt realiter et de facto intromisserunt, nemine eam intromissionem denegante et impugnante, quinimo ipsomet Nobili Paulo Skomorowski Vice-Capitaneo Drohobycensi benevole admittente. W r. 1658 poświęcał tutejszy ihumen archimandryta Wiktor Kamieniecki cerkiew, zbudowaną w Przemyślu przez Antoniego Winnickiego w miejsce spalonej cerkwi św. Trójcy. Stąd wnosili niektórzy, że monaster dereżycki był archimandryą. W r. 1775 ściągnięto fundusze monasterów dereżyckiego, letniańskiego i liszniańskiego i utworzono z nich fundacyą monastyru drohobyckiego. Grunta tych monasterów odebrała kamera w r. 1804, a monasterowi drohobyckiemu wyznaczyła natomiast roczną rentę. 10.) **M.** *Dobromilski* (zwany także *Huczańskim*) św. Onufrego (ob. *Dobromil*). Już pod r. 1600 wspominają jako założyciela tego monaste u i cerkwi Bazylego Ustrzyckiego, łowczego schowskiego. Wkrótce potem występuje jako wtóry założyciel i największy dobrodziej Jan Szczęsny Herburt, ssta mościski i wiszeński. Przywilejem z r. 1613 nadał on zakonnikom ziemię koło klasztoru i pozwolił igumenowi o. Anastazemu budować na górze drugą cerkiew pod. wez. ś. Mikołaja, która wraz z monasterem istniała tam do r. 1705. W tymże roku postanowiono przenieść monaster pod górę, a w r. 1710 wymurowano staraniem igumena o. Hieronima Kuzmycza cerkiew ś Onufrego. Przy tej cerkwi wybudował w r, 1731 igumen o. Gerwazy Pasławski klasztor o jednem piętrze. Na budowę dzwonnicy, w której także zegar umieszczono, pozwoliła w r. 1783 A. Białogłowska brać kamień z zamku herburtow-

skiego, stojącego w pobliżu na górze Tarnawskiej. Dobrodziejami klasztoru byli: Albrecht Krasiński, kaszt. ciechanowski, w r. 1663; Samuel Jaworski, miecznik kijowski, Jan Czernecki, cześnik sochaczewski i Stanisław Bratkowski, miecznik pomezański, dziedzic żurawiński a ojciec archimandryty uniewskiego, Onufrego Bratkowskiego. Po kapitule dubieńskiej w r. 1743 przyłączono do Dobromila monaster przemyski ś. Jana i oddano mu ruchomości po zniesionych monasterach w Brzuchowicach, Ułuczu i Kłodzienku (ob.). Do monasteru należą obecnie dwie wsie: Bukowa i Żurawin i część Ulmowa. Część tę kupił dobromilski igumen Ambroży Haliczkowicz w r. 1795 za 9410 zł. 15 kr. i chciał ją nadać monasterowi drohobyckiemu; lecz temu zamiarowi oparł się urząd protoigumeński i Ulmów pozostał przy monasterze dobromilskim. W r. 1802 chciał rząd sprzedać monaster dobromilski, pieniądze wcielić do funduszu religijnego a mnichów przenieść do kolegium pojezuickiego w Przemyślu. Pokazało się jednak, że kolegium przemyskie nie znajdowało się wówczas w takim stanie, w jakim było przed zniesieniem jezuitów. Mieściły się tu szkoły i pomieszkania dla prefekta i profesorów. Przebudowanie byłoby kosztowało 20,000 zł. Miejsce samo nie byłoby odpowiednie na nowicyat, a nadto trzebaby było kupować nowe miejsce na szkoły. Tak więc pozostał monaster w Dobromilu. W r. 1693 uchwalono na soborze przemyskim, aby w Dobromilu był nowicyat. Odtąd istnieje on tam do dzisiaj. Gdy w ostatnich latach zakon bazylianów w Galicyi począł coraz bardziej podupadać, postanowiono za staraniem prowincyała Sarnickiego przeprowadzić reformę. Do tej misyi powołano jezuitów, w r. 1882 wprowadzono ich do monasteru dobromilskiego, gdzie pozostaną aż do ukończenia reformy. Za staraniem jezuitów odnowiono też klasztor, w ostatnich latach znacznie zaniedbany i podupadły. 11.) **M.** *Krechowski*, ob. *Krechów*. 12.) **M.** *Letniański*, ob. *Letnia*. 13.) **M.** *Liszniański*, ob. *Lisznia*. 14.) **M.** *Ułaszkowiecki*, część Ułaszkowiec w pow. czortkowskim. Podanie głosi, że początkowo, a to już w XVII w. mieszkali mnisi w jaskini, w skale nad którą stoi klasztor dzisiejszy. Jaskinię tę przekształcono na kaplicę, a lud odwiedza ją w czasie odpustu z czcią wielką. Podanie mówi także, że gdy Jan Sobieski szedł na Turków pod Chocim, spowiadała się tu u mnichów cała jego armia, a król sam prosił o błogosławieństwo i modlitwy. Około r. 1720 zbudował igumen Józef Bryliński cerkiew i monaster nad jaskinią i przeniósł do niej ikonostas z obrazem M. B., umieszczony dawniej w jaskini. Na obrazie tym umieścił malarz r. 1678. W r. 1737 potwierdził metropolita Szeptycki cerkwi monasterskiej trzy odpusty. Igumena Brylińskiego uprowadziło wojsko rossyjskie w r. 1740 ze wszystkiemi cerkiewnymi przyborami i dokumentami do Rossyi, skąd on już nie powrócił. W 1720 darowała klasztorowi Ludwika Załuska, kaszt. rawska, kilka kawałków gruntu. Tę darowiznę powiększył w r. 1749 Wawrzyniec Lanckoroński, ssta stobnicki, dziedzic Ułaszkowiec „saltem propter angendam gloriam divinam et honestam sustentationem Religiosum“, nie wkładając na mnichów żadnych obowiązków, i nadał im grunta orne, sianożęć w lasku „Czahry“ i tenże lasek. W r. 1797 ukończono budowę obecnej kaplicy ś. Jana. Do budowy tej przyczynili się: Nisiorowski, leśniczy ułaszkowiecki; Maciej Srokowski; Maurycy hr. Łoś; Baraniecki, komornik; Pryszlakiewiez, ruski paroch ułaszkowiecki; Bazyli Bohunyk, kmieć ułaszkowiecki; Bachmiński i Gawroński, który to ostatni i tę jeszcze wyświadczył przysługę, iż wyjednał u rządu pozostawienie klasztoru jako parafii dla Milowic. Igumen tutejszy Ignacy Nagórski († 1866) wymurował i urządził ze szczupłych dochodów monasterskich piękną cerkiew w miejsce starej, podupadłej. 15.) **M.**, ob. *Monaster*. *Lu. Dz.*

Manaster, ob. *Ostra*.

Manaster, las, ob. *Krasna*, pow. kałuski.

Manasterce, ob. *Manasterzec*, pow. stryjski.

Manasterczany (al. *Monastyrczany*) wieś w pow. bohorodczańskim, 14 kil. na płd. zach. od Bohorodczan, tuż na wsch. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Sołotwinie. Na zach. i płn. leży Sołotwina, na płn. wsch. Żuraki, na wsch. Starunia, na płd. Babcze i Markowa. Płn. zach. część wsi przepływa Bystrzyca Sołotwińska, od płd. zach. z Sołotwiny, na płn. wsch. do Żuraków, dzieli się na ramiona i przyjmuje w obrębie wsi od praw. brz. Maniawkę, płynącą od płd. z Markowy na płn. wsch. Między tymi ramionami wód leżą rozrzucone zabudowania wiejskie (408 m. na płd.). Płd. wsch. część wsi zajmuje niwa Pohorylec (483 m.). Własn. więk. (Tow. dla płod. leśn. w Wiedniu) ma łąk i ogr. 1, pastw. 7; własn. mniej. roli orn. 531, łąk i ogr. 750, past. 349, lasu 4 mr. W r. 1880 było 1202 mk. w gminie (obrz. gr.-kat., z wyjątkiem 26 rzym.-kat.). Par. rzym.-kat. w Sołotwinie, gr.-kat. w miejscu, dek. bohorodczański, archidyec. lwowska. We wsi jest cerkiew. Nazwa wsi pochodzi prawdopodobnie od istniejącego tu niegdyś monasteru bazyliańskiego. Za czasów polskich należały M. do dóbr koronnych, do dzierżawy sołotwińskiej w ziemi halickiej. W lustr. z r. 1765 (Rkp. Bibl. Ossol. № 1892, str. 29) czytamy: „Wieś M. podług produkowanego inwentarza osiadłości poddanych ma ad praesens 54. Importuje intraty na rok zł. 2238 gr. 24.

Arendy karczemnej z porękawicznem płaci na rok zł. 847 gr. 20, które do sumy 2238 zł. 24 gr. wchodzi.“ *Lu. Dz.*

Manastérec, ob. *Manastérzec*, pow. drohobycki.

Manastérek 1.) gajówka koło Podgrodzia na obsz. dwor. Zalipie w pow. rohatyńskim. 2.) **M.**, część Podhorzec w pow. złoczowskim. 3.) **M.**, ob. *Manastér*, *Manastyrek*, *Monasterek*. 4.) **M.**-*Brodzki* (al. *Monastérek*, po rusku *Manastyrok*), wś w pow. brodzkim, 22 kil. na płn. zach. od Brodów, 8 kil. na płd. wsch. od sądu powiat. w Łopatynie, 3 kil. na płd. od urzędu poczt. w Stanisławczyku. Na płn. leży Stanisławczyk, na wsch. Berlin, na płd. Ruda Brodzka, na zach. Turze i Trójca. Wzdłuż granicy zach. płynie Styr od płd. na płn. i tworzy w zach. stronie wsi staw, przeszło 2 kil. długi, a 100 do 500 m. szeroki. Wypłynąwszy ze stawu tworzy Styr w stronie wsi płn. zach. mały, na wsch. wygięty łuk, poczem przybiera znowu jako rzeka graniczna kiernnek płn. We wsch. stronie wsi nastaje mały potok, dopływ Styru, i płynie na płn. do Stanisławczyka. Zabudowania wiejskie leżą w płn. zach. stronie obszaru, nad Styrem, część wsi zwie się tam „Perekałki;“ na wsch. od niej leży część wsi Birki. W stronie płd. zach. leży część wsi Bazyna wraz z folwarkiem, a na płd. zach. od niej folw. Prystup (al. na Prystupie). We wsch. stronie obszaru leżą części wsi: „Na Młotkach,“ „Na Mielniczkach,“ „Zbroje.“ Przeważną część obszaru na płd. i wsch. zajmuje las (las Czarny na płn. wsch.). Najwyższe wzniesienie na płd. wsch. czyni 219 m. Własn. więk. ma roli orn. 64, łąk i ogr. 134, pastw. 38, lasu 2289; własn. mniej. ma roli orn. 264, łąk i ogr. 465, pastw. 21, lasu 5 mr. W r. 1880 było 537 mk. w gminie, 15 na obsz. dwor. (479 obrz. gr.-kat., 7 rzym.-kat.). Par. rzym. i gr.-kat. w Stanisławczyku. We wsi jest cerkiew pod wezw. ś. Mikołaja. Nazwa wsi pochodzi prawdopodobnie od istniejącego tu niegdyś klasztoru bazyliańskiego. 5.) **M.**-*Ohladowski*, wś w pow. kamioneckim, 30 kil. na płn. wsch. od Kamionki Strumiłowej, 14 kil. na płd. wsch. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Radziechowie. Na płn. leży Ohladów, na wsch. Majdan Stary i jego przysiołek Pustelniki, na płd. Czanyż, Huta Połoniecka i Połoniczna, na zach. Dmytrów. Wody płyną do Styru za pośrednictwem pot. Krzywego (al. Ohladówki), dopływu Baczki, płynącego przez płn. wsch. część wsi od płn. zach. na płd. wsch. a zasilonego kilkoma dopływami, i za pośrednictwem Berezówki, dopływu Baczki, płynącego przez płd. część obszaru od zach. na wsch. Płn. wsch. część obszaru zajmuje Manasterek, na płd. od niego leży Majdan Nowy, a na zach. grupa domów Babiny (al. Babin). Obszar przeważnie lesisty. Na płn. wsch. las Cygany, na płd. las Wyhary (229 m.). O roli ornej i t. d. ob. *Ohladów*. W r. 1880 było 543 mk. w gminie (450 w Manasterku, a 93 w Majdanie Nowym), 37 na obsz. dwor. (543 obrz. gr.-kat., 12 rzym.-kat.). Par. gr.-kat. w Ohladowie, rzym.-kat. w Łopatynie. We wsi jest cerkiew. Klasztor bazyliański istniał tu już w r. 1723. W księdze „Cathalogus alph. Patrum et fratrum O. S. B. M. czytamy na str. 704: „Jsaias Czajkowski, natus in Czajkowice terrae Premisl., ruthenicam linguam et polonicam optime callens, ingressus religionem in monasterio Sanctae Trinitatis prope Ohladów sito, a. 1723 die 13 decembris.“ 6.) **M.**-*Werchracki* (al. *Monaster*), część Werchraty i leśniczówka, pow. Rawa ruska. *Lu. Dz.*

Manasterek, wioska w pow. kaniowskim, położona o 3 w. poniżej wsi Trechtymirowa nad rz. Dnieprem, posiada ziemi majątkowej przynależnej Konstantemu Hudymie Lewkowiczowi, zaliczonej wraz z wioską Zarubińcami 1278 dz., z której do 450 dz. ziemi odeszło wykupowej i liczy mk. prawosł. 248, oraz katol. 4. Dawniej M. z pomienionemi gruntami stanowił własność Trechtymirowskiego Monasteru byłego na temże miejscu. Czego dowodzi przywilej wydany przez Jana Kazimierza d. 10 mar. 1652 r., z którego to przywileju dosłowną kopię tu umieszczamy: „Na pokorną prośbę i suplikę Wojska Naszego Zaporozkiego, My chętnie się nakłonili. I fundacyę Monasteru Trechtemirowskiego, od antecesorów Naszych na ułomnych i niedołężnych z pomienionego wojska żołnierzy, chwalebnie uczynioną, stwierdzić i umocnić umyśliliśmy. Jakoże i tem listem Naszym, prawa i przywileje, temu Monasterowi od przodków Naszych nadane, we wszystkich punktach, klauzulach i kontentach, powagą Naszą aprobujemy i ratyfikujemy, który to Monaster, teraźniejszy przełożony i po nim jego następcy, podług ordynacyi i postanowienia wojska Naszego Zaporozkiego, ze wszystkiemi pożytkami i przyległościami wedle tego jak od Komisarzy Naszych ocerklowany i ograniczony będzie, trzymać i onego spokojnie używać będą wiecznemi czasy, tak jednak, żeby dochody z niego, podług intencyi pobożnych funduszów, na ułomnych i niedołężnych z wojska Zaporozkiego żołnierzy obracane były“ (Jan Kazimierz król polski). Tu przebywał pewien czas Juraś Chmielnicki jako czerniec. Po r. 1686 monaster zajęli unici; 1768 zburzyli go hajdamacy.

Manasterska Ruda, ob. *Ruda M.*

Manasterska woda, potok górski, nastaje w lesie Łazy, na północno-wschodnim góry Luty)1093 m.): w południowo-zachodniej stronie obszaru gm. Mizunia, w pow. doliń-

skim, płynie na północny wschód przez lasy i łąki Mizunia (i po 6 kil. biegu uchodzi do Krainy (ob.), dopływu Mizuńki. *Br. G.*

Manasterski potok, nastaje na południowo-zachodnim obszarze gm. Olchowca, w pow. brzeżańskim, płynie na południowo-wschód, wzdłuż podnóża, wzgórza lesistego Obreczowy (429 m.) przez obszar tejże gminy, następnie przez obszar Rybników, gdzie łączy się z Mięczyszczowskim potokiem, od praw. brz., i uchodzi w Rybnikach do Złotej Lipy, z praw. brz. Długość biegu 6 kil. *Br. G.*

Manasterskie (al. *Monasterskie*), przysiołek i niwa w płn. wsch. stronie Łuki i zach. stronie Trościańca w pow. złoczowskim. Są tu widoczne ślady dawnego monasteru w miejscu znacznie wzniesionem, okrążonem od strony płn. i wsch. lasem. Z wzgórza spływa mały strumyk i tworzy wodospad, nazwany przez Sobieskiego „Niedowiarką.“ Miejsce to polubił także dziedzic Złoczowa, Aleks, hr. Komarnicki, i kazał się tu pochować. Na grobie stoi obelisk, znacznie nadpsuty. Obacz *Łuka.* *Lu. Dz.*

Manastersko (al. *Monastersko*), wś w pow. kossowskim, tuż na zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Kossowie. Na płn. zach. leży Pistyń, na płd. wsch. Moskalówka, na płd. zach. Horod. Wzdłuż granicy płd. wsch. płynie od płd. zach. na płn. wsch. Rybnica, dopływ Prutu. Do niej wpada w obrębie wsi kilka strug małych, nastających w zach. stronie obszaru, w części lesistej i górzystej (Pohar 666 m., Stisky 691 m.), a płynących na wschód. Zabudowania wiejskie rozrzucone na znacznej przestrzeni we wsch. stronie obszaru Wzdłuż granicy płn. wsch. idzie gościniec, wiodący z Kut na Kossów, Pistyń i Jabłonów do Kołomyi. Własn. więk. (rządowa) ma łąk i ogr. 1, pastw. 8, lasu 224; własn. mniej. roli orn. 109, łąk i ogr. 422, pastw. 309, lasu 25 mr. W r. 1880 było 2199 mk. w gminie, 35 na obsz. dwor. (1309 obrz. gr.-katol., 170 rzym.-kat.). Par. rzym. i gr.-kat. w Kossowie. *Lu. Dz.*

Manasterycha al. *Monasterycha*, folw. na obsz. dwors. Kozina, pow. skałacki.

Manasterz 1.) z *Podosobniem*, wś w pow. Lisko (także *Monasterz*), ma parafię gr.-katol., należy zaś do paraf. rzym.-katol., sądu powiat. i urzędu poczt. w odległym o 7.5 kil. Lisku. Wieś leży w okolicy górskiej 316 m. npm. na prawym, a folw. Podosobień na lewym brzegu Sanu. Grunta wiejskie i parafialne przecinają tory kolei przemysko-łupkowskiej między stacyą Łukawicą a Załużem. Chaty są pobudowane wzdłuż potoku uchodzącego do Sanu. Do około podnosi się teren pokryty lasem, szczególniej piętrzą się wzgórza północne Hrynia horb 651 m. npm. Rusinowa pasieka 672 m., od wschodu Słona polanka 614, góry zaś w stronie południowej dochodzą tylko do 454 m. npm. Północne pasmo górskie tworzy granicę pow. sanockiego i liskiego obejmując M. ramionami trójkąta równoramiennego, którego południowe pasmo jest podstawą. Siarczyński (Rkp. Bibl. Ossol. № 1825) pisze, że przy strudze zwanej Janicką znajduje się dobra ruda żelazna, którą kopano, ale już w r. 1820 zaniechano dobywania, a Schindler (str. 23), że odkryto ślady rudy miedzianej, malachitu i miedzi rodzimej w r. 1813. Obecnie niema tam żadnych kopalń. Z 818 mieszk. przebywa stale na obszarze więk. pos. 18, podług szemat. duch. ma być jednak 950 gr.-katol., 27 rzym.-kat. i kilkunastu izraelitów. Więk. pos. ma 173 mr. roli, 53 mr. łąk, 41 mr. past. i 1053 mr. lasu; pos. mniej. 1046 mr. roli, 102 mr. łąk, 211 mr. pastw. i 34 mr. lasu. Cerkiew parafialna drewniana (dyec. przem. dek. kańczucki (liski) obejmnje Bermichową, Łukawicę i Łazy załuckie z ogólną liczbą 1891 gr.-katol. i 74 żydów). Uposażenie parocha składa się ze 122 mr. roli; dodatku do kongruy 92 zł. i procentów z 500 zł., które zapłacono za grunta zabrane pod tory kolei żelaznej. M. graniczy na południe z Bermichową i Łukawicą, a folw. Podosobień na zachód z Zastawiem, a na południe z Postołowem. 2.) **M.** z *Nieważką* i *Rzekami*, wś w pow. łańcuckim, leży nad Mleczką, dopływem Wisłoka, przy drodze z Kańczugi (6 kil.) na południowy zachód do Zagórza, w okolicy pagórkowatej 326 m. npm., która podnosi się upłazem ku zachodowi. Z tej wyżyny spływa potok Hussowski wpadający w M. do Mleczki. Ta rzeka ma tutaj prawy brzeg nizki i tworzy łąki podmokłe. W najniższym punkcie 293 m. npm. zbudowana karczma nosi nazwę Mokra. Także ku wschodowi podnosi się okolica nieznacznie tworząc wzgórze 341 m. bezwzględnej wysokości. U północnego stoku tego wzgórza stoi folw. Zagórski, nazwany prawdopodobnie od pobliskiej wsi Zagórze. Na wschód od M. nad Hussakowskim pot. znajduje się przys. Rzeki, a na północ od niego drugi przys. Nieważka lub Niewaszka. Kilka chat oddzielnie stojących nazywają „Za oblaskiem.“ Te przysiołki otacza od wschodu las, noszący na północy nazwę Zapust (407 npm.) i Niwa Górna, w środku Strasznik, a na południu Rzeżański las (384 m. npm.). Ten las dzieli M. od Siedlaczki, leżącej w północnej stronie; dalej w stronie północno-wschodniej ciągną się nad rzeką ku Pantalowicom podmokłe łąki, a na wschód ku Łopusznie Wielkiej małe liściaste gaje. Na południe graniczy ta wieś z Zagórzem. M. należy do sądu pow. w Przeworsku i ma parafię rzym.-katol. Liczy 1379 mieszk. rzym. katol. Podług dokumentu wystawio-

nego przez Spytka z Tarnowa w r. 1428 nazywała się ta wieś pierwotnie Świątoniową Wolą, ale już w owym czasie zmieniono jej nazwę na Manasterz, z powodu, że tam był klasztor ruski. Podług aktu wizytacyi bisk. Wacława Sierakowskiego, znaleziono przy przemalowywaniu kościoła w 1745, na siestrzanie po nad krzyżem dzielącym prezbiteryum od nawy wyryty rok 1552, coby mogło oznaczać, że w tym roku ukończono budowę kościoła. W 1611 r. powiększyła ks. Ostrogska uposażenie parafii i dała nowy przywilej. Z nieznanego źródła podaje Siarczyński (Rkp. Bibl. Ossol. № 1825) rok budowy kościoła na 1650. R. 1881 położony kamień węgielny pod nowy kościół katolicki. M. ma 1379 mieszk., między tymi 1220 rzym.-katol., 89 akat. i 40 izr. Parafia dyec. przemyskiej dek. przeworskiego, obejmuje także Hadle i ma w ogóle 1636 rzym.-kat., 89 akat. i 57 izrael. Pos. więk. spadkobierców Józefa Kellermanna ma obszaru 140 mr. roli, 44 mr. łąk, 37 mr. pastw. i 347 mr. lasu; pos. mniej. 1203 mr. roli, 184 mr. łąk, 226 mr. pastw. i 110 mr. lasu. 3.) **M.** lub *Monasterz*, wieś w pow. jarosławskim, po rusku *Manastyr*, leży w widłach utworzonych przez ujście Lubaczówki do Sanu, po prawym brzegu tej rzeki, przy drodze z Jarosławia do Sieniawy (8.7 kil.), w równinie 189 m. npm. wzniesionej. Od wschodu otacza wieś duży las częściowo szpilkowy, częściowo liściasty, od północy i zachodu oblewają ją obydwie rzeki, a na południe otwarta równina sięga aż po granicę wsi Nielichowic. M. ma parafię gr.-kat. drewnianą, wyznawcy zaś rzym.-katol. obrządku, są przyłączeni do kościoła filialnego w Wiązownicy. Z ogólnej liczby 904 mieszk., przebywa 27 stale na obszarze więk. pos., 394 jest obrz. rzym.-kat., a 510 gr.-kat. Więk. pos. Jerz. ks. Czartoryskiego ma obszaru 258 mr. roli, 15 mr. łąk, 34 mr. pastw. i 100 mr. lasu; pos. mniej. 1138 mr. roli, 82 mr. łąk, 191 mr. pastw. i 26 mr. lasu. Jest w tej wsi szkoła ludowa jednoklasowa i od r. 1840 filiał parafii ewang. Jarosław. Paraf. gr.-katol. należy do dyec. przemyskiej dek. jarosławskiego, ma dołączoną Czerwoną Wolę i przys. Derewicki z ogólną liczbą 900 gr.-kat. Uposażenie parocha gr.-kat. składa się z 66 mr. roli, 65 zł. w. a. dodatku do kongruy, wspólnego pastwiska z gminą, 12 sągów opałowego, w połowie twardego, a w połowie miękiego drzewa i 46 kóp żyta. *Mac.*

Manasterzec (po rusku *Manastyrec*) 1.) wś w pow. drohobyckim, zwana także *Monastercem*, 26 kil. na płn. zach. zach. od Drohobycza, 11 kil. na płn. zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Podbużu. Na wsch. leżą Łukowica i Łopuszna, na płd. Stronna, na zach. Sprynia, na płn. zach. Spryńka i Błażów, na płn. wsch. Czerchawa (4 ostatnie miejscowości w pow. samborskim). Przez płn. zach. część wsi płynie od płd. zach., ze Spryni, na płn. wsch. do Czerchawy pot. Sprynia, jedno z ramion Czerchawy, dopływu Bystrzycy. W obrębie wsi przyjmuje Sprynia kilka znaczniejszych strug, płynących od płd. na płn. Nad dolnym biegiem jednego z tych dopływów leżą zabudowania wiejskie (369 m.); na płn. wsch. od nich część wsi Rakowiec. Płd. część lesista, wzniesiona na krańcu płd. do 534 m., na płn. zach. do 471, na płn. wsch. do 444 m. Włas. więk. ma roli orn. 317, łąk i ogr. 68, pastw. 98, lasu 718; włas. mniej. roli orn. 472, łąk i ogr. 111, pastw. 444 mr. W r. 1880 było 548 mk. w gminie, 34 na obsz. dwor. (14 obrz. rzym.-kat., reszta gr.-kat.). Par. rzym.-kat. w Czukwi, gr.-kat. w Błażowie. We wsi jest cerkiew i szk. etat. jednokl. 2.) **M.**, wś w pow. rudeckim, 22 kil. na płd. wsch. od Rudek, 10 kil. na płd. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Komarnie. Na zach. leżą Mosty z Dniestrzykiem, na płn. Nowawieś (a mianowicie część wsi Mielnicze), na płd. wsch. Tatarynów, na wsch. Powerchów i Terszaków, na płd. Wołoszcza (w pow. samborskim). Wzdłuż granicy płn.-zach., płn. i płn.-wsch. płynie Dniestr krętym biegiem. Równolegle z Dniestrem płynie jego dopływ, pot. Wyrla, Płd. część obszaru moczarzysta. Na płn., nad Dniestrem, leżą zabudowania wiejskie (265 m., znak triang.). W r. 1880 było 295 mk. w gminie, 20 na obsz. dwor. (obrz. gr.-kat.). Par. rzym.-kat. w Wołoszczy, gr.-kat. w miejscu, dek. horożański, dyec. przemyska. Do parafii należą: Terszaków i Mosty z Dniestrzykiem. We wsi jest cerkiew. Według podania miał tu być dawniej klasztor bazyliański. 3.) **M.** (al. *Manasterce*), wś w pow. stryjskim, 11 kil. na płd. zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Stryju. Na płn. leży Kłodnica, na wsch. Koniuchów, na płd. wsch. Hurnie, na płd. Wola dołhołucka, na zach. Uliczno (w pow. drohobyckim). Wsch. część wsi przepływa pot. Selanka, dopływ Kłodnicy, zwana w górnym biegu Niedźwiadkiem, od płd. z Woli dołhołuckiej, na płn. wsch. do Kłodnicy, i zabiera w obrębie wsi z lew. brz. pot. Szypilski, płynący z Woli Dołhołuckiej na płn. wsch. W dolinie Selanki leżą zabudowania wiejskie (343 m.). Na wsch. leży las Chaszcze (346 na płn., 385 m. na płd.). W skład wsi wchodzą następujące części: Kłodnica, Mielniki (po rusku Mełnyki), Rogulski, Wierzbina i folw. Ubereż (Obereże) z karczmą i leśniczówką. Własn. więk. ma roli orn. 227, łąk i ogr. 108, pastw. 83, lasu 117 mr.; własn. mniej. roli orn. 377, łąk i ogr. 515, pastw. 76 mr. W r. 1880 było 331 mk. w gminie, 77 na obsz.

dwor. (przeważnie obrz. gr.-kat.). Par. rzym.-kat. w Stryju, gr.-kat. w Woli Dołhołuckiej. We wsi jest młyn. 4.) **M.** (al. *Monasterzec*), wś w pow. żydaczowskim, 26 kil. na płd. wsch. od Żydaczowa, 7 kil. na płd. wsch. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Żurawnie. Na wsch. leżą Kotoryny, na wsch. Perekosy i Dołha (obie w pow. kałuskim), na zach. Bujanów i Lutynka, na płn. wsch. Mielnicz, na płn. Żurawno i Żurawienko (w pow. rohatyńskim). Wzdłuż granicy płn. płynie Dniestr od zach. na wschód, tworząc kilka zakrętów. Wzdłuż granicy zach. płynie na małej przestrzeni dopływ Dniestru Lutynka, a na większej przestrzeni dopływ Lutynki, Czarny Suchy potok; środkiem obszaru dopływ Dniestru Olszynka, nastający w płd. części wsi a płynący na płn. Wsch. część obszaru nakoniec przepływa pot. Kiełbaska, nastający w płd. wsch. stronie wsi, a płynący na płn., potem na płn. wsch. i łączący się z drugim potokiem, płynącym z Kotoryn; tak zasilony potok przybiera kierunek płn. zach. i wpada do Dniestru. W dolinie Olszynki, prawie w środku obszaru, leżą zabudowania wiejskie, na płn. wsch. od nich część wsi Stara Wieś (po rusku Stare-seło). Na płd. granicy wznosi się wzgórze Perekosy do 353 m. (znak triang.), w środku obszaru dochodzi punkt jeden 304 m. Na płn. wsch., w pobliżu Dniestru, opada obszar do 282 i 245 m. Własn. więk. ma roli orn. 153, łąk i ogr. 75, pastw. 168, lasu 465 mr.; włas. mniej. roli orn. 1598, łąk i ogr. 992, pastw. 433, lasu 59 mr. W r. 1880 było 1418 mk. w gminie, 37 na obsz. dwor. (13 obrz. rzym.-kat., 1202 gr.-kat.). Par. rzym.-kat. w Żurawnie, gr.-kat. w miejscu, dek. żurawieński, archidyec. lwowska. We wsi jest cerkiew pod wezw. św. Mikołaja i szk. jednokl. niezorganizowana. I tutaj był prawdopodobnie monaster bazyliański. 5.) **M.**, obacz *Monaster*. *Lu. Dz.*

Manasterzyska, ob. *Monasterzyska* i *Monasteryszcze.*

Manasterzyska al. *Monastyryska*, nazwa południowej części przedmieścia Roszu miasta Czerniowic na Bukowinie. *Br. G.*

Manasthircze. R. 1463 Jerzy Strumiłło z Dymoszyna zapisuje franciszkanom lwowskim wś Czyszki z sołectwem i M. (A. G. Z. V, 188—189). *Lu. Dz.*

Manastiara al. *Manastiora*, grupa chat w obr. gm. Russ Plawalar, w pow. suczawskim, na południowy wschód od wsi, z kaplicą św. Iwana. *Br. G.*

Manastiora, ob. *Russ manastiora* i *Onufry Ś.*

Manastirea 1.) *humorulni*, niem. *Klosterhumora*, ob. *Humora*, t. III, str. 219. Liczba mk. 1261 (1880 r.). 2.) **M.**-*Putna*, ob. *Putna*, klasztor. 3.) **M.**-*Sucevitei*, ob. *Suczawica*, klasztor. *Br. G.*

Manastiresti, przedmieście Czerniowiec.

Manastyr 1.) os. w Łanowcach, pow. borszczowski. 2.) **M.**, por. *Manaster*, *Monaster*.

Manastyrec, ob. *Manasterzec*.

Manastyrek 1.) al. *Monastyrek*, *Ruda Manastyrska*, wś w pow. rawskim, 8 kil. na płd. od sądu powiat. w Rawie Ruskiej, 7 kil. na płn. wsch. od urzędu poczt. w Magierowie. Na płn. leży Kamionka-Starawieś, na wsch. Ruda Magierowska, na płd. Kamienna Góra i Biała, na zach. Ulicko-Seredkiewicz. Środkiem obszaru płynie od płd. zach. na płn. wsch. pot. Mielniczne, zwany w dalszym biegu Moszczaną, dopływ Raty. Wieś składa się z części: Doberki, Glinik, Hołowków (z folw.), Miłków Kąt (al. Miałkowy Kąt). Na płn. zach. leży las Hołówka (szczyt 334 m.). Własn. więk. ma roli orn. 1078, łąk i ogr. 124, pastw. 72, lasu 1465 mr.; włas. mniej. roli orn. 2200, łąk i ogr. 214, pastw. 332, lasu 89 mr. W r. 1880 było 777 mk. w gminie, 19 na obsz. dwors. (37 obrz. rzym.-kat., reszta gr.-kat.). Par. rzym.-kat. w Magierowie, gr.-kat. w miejscu (Ruda Manastyrska), dek. potylicki, dyec. przemyska. Do parafii należą: Zamek i Pogorzelisko. We wsi jest cerkiew drewniana, postawiona w r. 1782. Był tu niegdyś monaster bazyliański. 2.) **M.**, część Zazulów w pow. złoczowskim. 3.) **M.**, ob. *Manaster*. 4.) **M.**-*Bilczecki*, wś, a raczej przys. i folw. w Bilczu, w pow. borszczowskim, przedtem zaleszczyckim (ob. Bilcze). Zajmuje on płd. wsch. część wsi nad samym Seretem i liczył według spisu z r. 1880 mk. 325. Stefan Potocki założył tu po r. 1600 klasztor bazyliański. W czasie wojen kozackich uległ klasztor zniszczeniu. Odnowił go Jan Potocki, kaszt. bracławski, w r. 1735, a rodzina Siekierzyńskich powiększyła fundacyę w r. 1768. Monaster ten zniesiono w r. 1793. Historyą monasteru posiada biblioteka klasztoru bazyliańskiego we Lwowie. 5.) **M.**-*Brodzki* i *Ohladowski*, ob. *Manasterek*. *Lu. Dz.*

Manastyrska 1.) *Huta* (al. *Huta*, *Hutka*), poszczególne domy w Skwarzawej Nowej, w pow. żółkiewskim. 2.) **M.**-*Ruda*, obacz *Ruda.-M.*

Manastyrskie, ob. *Manasterskie* i *Monastyrskie.*

Manastyrski *Kąt*, *Kut*, przedmieście Horodenki.

Manastyryk, leśniczówka koło Kurypowa, pow. stanisławowski, na obsz. dwors. Dorohowa.

Manastyryska, ob. *Monasterzyska.*

Manastyrzec, ob. *Manasterec* i *Manasterzec.*

Manaszówka al. *Bryszcze*, folw. na obsz. dwors. Mikołajowa, pow. brodzki.

Manazyl, folw. pryw. nad rz. Dzisienką, pow. dzisieński, o 21 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 1 dm., 13 mk. (1866).

Mancheguth (niem.), ob. *Mańki.*

Manchowe (dok.), ob. *Mansowo.*

Manciuny, wś rząd., pow. trocki, 4 okr. adm., 72 w. od Trok, 12 dm., 93 mk., 87 katol.. 3 żyd (1866).

Manciuszany, wś nad Szyrwintą, pow. wileński, 2 okr. adm., 62 w. od Wilna, 13 dm., 158 mk. katol. (1866).

Mańce al. *Olszyca*, jez. w pow. borysowskim, uformowane śród bagien i lasów z rozlewu rzeki Serguta, łączy się z jeziorem Pławio z rozlewu tejże rzeki na południe powstałem; ma obszaru przeszło 4 w. kwadr., wchodzi w system kanału berezyńskiego (ob.); rybne. *Al. Jel.*

Mancoschicz (dok.), ob. *Mangschütz.*

Mańcza al. *Izba*, rzeczka bagnista w południowej stronie pow. borysowskiego. Zaczyna się w moczarach około wsi Gumny (błoto Nieryb), płynie lesistemi nizinami w kierunku południowo-zachodnim; przed zaściankiem Nowosiele, przyjmuje w siebie rzeczkę Bosynię i inną małą; pod zaściankiem Prudok rozlewa się w jeziorko, ma młynek i niżej wpada do Berezyny z lewej strony. Długość biegu około dwóch mil. Między rz. Mańczą i rz. Brusiatą zalegają ogromne lasy pełne dzikiego zwierza, w pośród których między wsiami Orzeszkowicze i Zmitrowicze leży błoto mające dług. 7 w. a szer. 3 w. Błoto porośnięte zrzadka karłowatemi sosnami lub wcale bezleśne, jest przytułkiem żórawi i gęsi.

Manczarówka, karczma i zabudowania gospodarskie na obsz. dwors. Zuchorzyc, pow. lwowski.

Mancze (dok.), ob. *Manze.*

Manczewo, por. *Kościerzyna.*

Mańczuki, wś w północnej stronie powiatu mińskiego, nad rzeczką Dubrawką, lewym dopływem Usiaża, o wiorstę na wschód od Ostrożyc, ma osad 10, miejscowość dogodna, niebezleśna, gleba i łąki dobre. *Al. Jel.*

Manczuliwski potok, potok leśny, płynący wzdłuż granicy Dychtenicy i Putylli, w pow. wyżnickim, na płn. wschód i uchodządo Dychtenicy pot. (ob.). Źródło jego leży u południowych stóp góry Semakowej (981 m.). Długość pot. 4 kil. i pół. *Br. G.*

Manczuny, wś, pow. kalwaryjski, gm. Balkuny, par. Mirosław; odl. 47 w. od Kalwaryi, ma 27 dm., 242 mk. W 1827 r. wś rząd., 13 dm., 88 mk.

Manczykowice, ob. *Maćkowice.*

Mandangni (dok.), stara nazwa pruska strugi na Warmii, niedaleko miasta Melzak, pod Kirschienen i Palten, Czyt. Cod. dipl. Warm. I, 112 i Sieniawski, Biskupstwo warm. 182.

Mandarowszczyzna, mały zaśc. w pow. mińskim, w okolicy mczka Jużnica; przy drodze z Iwieńca do folw. Pokucia, w okr. polic. 2-im rakowskim, w parafii kamieńskiej; ma osad 2, grunta mierne, glinkowate. *Al. Jel.*

Mandaryszki, zaśc. szlach., pow. wileński, 2 okr. adm., o 70 w. od Wilna, 1 dm., 5 mk. starowier. (1866).

Mandawa, rz., ob. *Łużyce*, t. V, 841.

Mandel, *Mandele* (dok.), ob. *Mędrzyce.*

Mandelau (niem.), r. 1312 *Mandlow*, 1368 *Mandelow*, wś, pow. wrocławski, par. Thauer.

Mandelkobel, *Mandelkoben* (dok.), ob. *Mędrzyce.*

Mandelkow, *Mandelkowen* (dok.), ob. *Mędrzyce.*

Mandeln (niem.), wś, pow. królewiecki, st. p. Neuhausen. Ma 1560 mr. ziemi, 125 mk. (1857).

Manderkowitz (dok.), ob. *Mądrzechowo.*

Mandilkoben (dok.), ob. *Mędrzyce.*

Mandreki, ob. *Mandryki.*

Mandrill-Mitzko (niem.) al. *Mitzken*, wś, pow. szyłokarczemski, na granicy nizinowego, st. p. Joneiten; 46 mk. (1857).

Mandrokowitcz (niem.), ob. *Mądrzechowo.*

Mandronika, była wieś w gminie Połonne, t. j. w płd. części dzisiejszego pow. zwiahelskiego lub w przyległej zasławskiego.

Mandrowo, st. poczt. w pow. wałujskim gub. woroneskiej.

Mandryk, młyn koło Wierczan, na obsz. dwors. Podhorzec, pow. stryjski.

Mandryki 1.) grupa domów na obsz. dwor. Toporowa, pow. brodzki. 2.) **M.**, część Markówki, pow. kołomyjski. 3.) **M.**, ob. *Maldryki.*

Mandrzeschitz (niem.) al. *Mandrokowitcz*, ob. *Mądrzechowo.*

Mandtkeim al. *Mantkeim* (niem.), wś, pow. rybacki, st. p. Heiligen-Kreutz; leży niedaleko brzegu morza baltyckiego w samym klinie dawnej Sambii 812 mr., 65 mk., (1857).

Mandtkeim al. *Mantkeim* (niem.), folwark, pow. fiszhuski, st. p. Thierenberg. 1857 r. 62 mk.

Mandwieden (niem.) al. *Peter-M.*, wś przy dr. żel. tylżycko-kłajpedzkiej, pow. szyłokarczemski, st. p. Saugen; 129 mk. (1857).

Mandycze w lisku, os. na obsz. dwors. Raźniowa, pow. brodzki.

Mandżalejowski zamek, por. *Manżelejowski.*

Mandżary, przedm. Korsunia, ob. t. V, str. 44.

Mandzialin, horodyszcze, obacz *Czerkasy*, t. I, 807.

Mandziaki, część Szczurtkowa, pow. cieszanowski.

Mandzinki, ob. *Kamionka wołoska.*

Manecewo (dok.), ob. *Mansowo.*

Manejcie, wś uwłaszczona z dóbr Dekszniany, pow. wiłkomierski, par. Sudejki.

Mangarben (niem.), wś, pow. wystrucki, st. p. Norkitten, leży przy dr. żel. królewiecko-wystruckiej.

Mangelmühl (dok.), ob. *Mędromierz.*

Mangelwitz (niem.), 1455 r. *Mangilwicz*, wś, pow. głogowski, par. Gr.-Kauer.

Mangen (niem.), dobra w Kurlandyi, pow. i par. Kuldyga.

Mangersdorf (niem.), 1534 r. *Magnuschowitz*, wś i dobra, pow. niemodliński, o milę na płn. od Niemodlina, dzielą się na wś Gross-M. (90 bud., 111 dm., 610 mk., 65 os., 2510 mr. ziemi) i wś i dobra Klein-M. (21 bud., 76 dm., 222 mk., 26 os., 1683 mr. ziemi włośc., 471 folw. do dóbr Niemodlin). *F. S.*

Mangonscastrugha al. *Mansgonscastruga* (dok. z r. 1275), rz. pod Sławnem na Pomorzu. Czyt. Perlbach, Pr. Urkb., 224, 227 i 585.

Mangschütz (niem.), ob. *Mąkoszyce.*

Mangub, ob. *Krym.*

Manguszewska, st. poczt. w pow. sergackim gub. niżegorodzkiej.

Mani, *Manie*, wieś, pow. nowogród-wołyński, gm. Hordyjowiecka, par. Cudnów, włościan dusz 51, ziemi włośc. 137 dzies., ziemi dwors. 287 dzies. Należy do kilku właścicieli. R. 1867 dm. 26. *L. R.*

Maniałowo, wś pryw., pow. dzisieński, o 4 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 5 dm., 99 mk. prawosł. (1866).

Maniansdorf (dok.), ob. *Manusdorf.*

Maniatyn, wś, pow. nowogrod-wołyński, gm. Berezdowska; włościan dusz 200, ziemi włośc. 710 dzies., ziemi dwors. 697 dzies. Należała niegdyś do dóbr Berezdowskich Jabłonowskich, obecnie własność Wroczyńskich.

Maniawa ze Skitem, wś w pow. bohorodczańskim, 23 kil. na płd. zach. od Bohorodczan, 8 kil. na płd. zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Sołotwinie. Na płd. zach. leżą Porohy, na płn. zach. Kryczka, na płn. Sołotwina, na płn. wsch. Markowa, na wsch. Babcze, na płd. wsch. Bitków i Pasieczna, na płd. Zielona (2 ostatnie miejscowości w pow. nadworniańskim). Wzdłuż granicy płd. zach. ciągnie się dział górski Czortka od płd. wsch. na płn. zach., ze szczytami 1282 i 1271 m. wysokimi. Na płn. od niego ciągnie się lesiste pasmo górskie Malinowiszcze wzdłuż granicy zach. (szczyt 1055 m.). Na granicy płd. wsch. wznoszą się: Koliba do 1020 m., Pohar Małaczyński do 949 m., a jedno wzgórze do 1066 m. Ku płn. obniża się cały ten obszar lesisty za biegiem Maniawki, dopływu Bystrzycy Sołotwińskiej, nastającego na płn. wsch. stoku Czortka a płynącego środkiem obszaru na płn. wsch. i zasilonego z obu boków mniejszemi dopływami, z których znaczniejsze: Łozowaty i Suchy od praw. brz. W dolinie Maniawki leżą zabudowania wiejskie. Skit, gruzy klasztoru bazyliańskiego, leży blisko granicy płn. wsch., na zboczu śródleśnej debry, o kilkaset kroków od pot. Łozowatego, niedaleko dawnej warzelni soli, zaniechanej obecnie. Ruiny Skitu śród boru dzikiego dziwnie są urocze. Pozostały tylko mury obwodowe, a po części wieże, skąd głos dzwonów wraz z hymnem czerńców szeroko rozlegał się po dalekich połoninach. W ogólnym zarysie można jeszcze poznać rozkład monasteru, który, wnosząc ze znacznej przestrzeni, jaką zajmują mury, gdzieniegdzie mało co nadwerężone, należał do znaczniejszych klasztorów w naszym kraju. Przy dużej bramie frontowej utrzymały się jeszcze dość wyraźne malowidła cerkiewne. Brama ta prowadzi na obszerny cmentarz kościelny. Tutaj widać szczątki kościoła i klasztoru, porosłe krzewami. Na uwagę zasługuje na 3 piętra wysoka, smukła budowla czworoboczna o wąskich oknach, t. zw. skarbiec, w której prócz przyborów cerkiewnych znachodziła się także biblioteka. Z jednej strony opadają mury monasteru pionowo w przepaścistą debrę, którą wyrzeźbił sobie mały potoczek górski Batersów (al. Skitec). Własn. więk. (Tow. dla prod. leśnych w Wiedniu) ma roli orn. 7, łąk i ogr. 24, pastw. 17, lasu 3914; własn. mniej. roli 351, łąk i ogr. 1753, pastw. 941, lasu 48 mr. W r. 1880 było 1487 mk. w gminie, 17 na obsz. dwor. (8 obrz. rzym.-katol., reszta gr.-katol.). Par. rzym.-katol. w Sołotwinie. gr.-katol. w miejscu, dek. bohorodczański, archidyec. lwowska. We wsi jest cerkiew. Dawniejszy monaster bazyliański powstał był w początkach w. XVII, a historya jego założenia następująca: Za Zygmunta III Jan Kniehynicki, syn zamożnego szlachcica z Tyśmienicy, odznaczał się w szkołach niepospolitemi zdolnościami. Po ukończeniu nauk szkolnych przebywał on lat kilka na dworze Piotra, starosty Śniedyńskiego, i dał się poznać Wasylowi, księciu Ostrogskiemu. Posłany od niego na górę Athos, aby złożył w imieniu jego bogate upominki do tamecznych monasterów, przyjęty był z wielką czcią od mnichów, którzy mu z największą uprzejmością pokazywali wszelkie osobliwości klasztorne i o szczegółach życia zakonnego rozpowiadali. Zrobiło to na młodym jego umyśle takie wrażenie, że zaledwie wywiązawszy się z poselstwa, wrócił do Athos, i w monasterze zwanym Watoped, postrzygł się na mnicha, zamieniając świeckie swoje imię Jan, na zakonne Ezechiela. Po niejakim czasie wrócił do swojej ojczyzny i zmienił prosty habit na ostrą włosienicę. Jako schimnik, najsurowszym ślubem zakonnym

związany, przezwał się Jobem, czyli według wymowy starosłowiańskiej Jowem, i bawił na Pokuciu zrazu u rodzeństwa swego w Tyśmienicy, później w Uhornikach, gdzie mu przełożeństwo nad nowo wzniesionym monasterem oddano. Wkrótce złożył on je w ręce hierodyakona Herasyma, a sam szukał dzikiej jakiej ustroni, gdzieby mógł wzorem starych patryarchów, resztę dni swoich pustelniczo przepędzić. Był podówczas na Pokuciu jednym z zamożniejszych obywateli Piotr Lachowicz. Trzymał on dzierżawą banie od Włodka, ówczesnego ssty halickiego, i poznawszy bliżej naszego Jowa, wielce go sobie dla jego światła i cnót zakonnych polubił. Jako najlepiej świadomy miejscowości oprowadzał Jowa po rozmaitych ustroniach. Puściwszy się razu jednego w górę ponad wybrzeża Maniawy, ujrzeli w głuchem zaciszu między skałami piękne samotne wzgórze nad potok. zwanym Batersów (al. Batrasów.). Podobało się ono wielce naszemu zakonnikowi, a było to właśnie pole należące do Lachowicza. Tu uklecił sobie Jow na prędce szałas i zaczął wieść życie samotne. Lachowicz pośpieszył zbudować mu tu porządną celę zakonnę, i od czasu do czasu zaopatrywał go w niezbędne potrzeby do życia. Nie mało osób ze szlachty okolicznej, z duchownych i z ludu udawało się do ustroni tego pobożnego zakonnnika zasięgając jego rad lub modlitwom się jego polecając. Zgłaszali się też do niego różnemi czasy mnisi z pobliskich monasterów i dawni towarzysze jego, chcąc razem z nim wieść życie milczące w tejże ustroni. Po niejakim czasie, za życia jeszcze Jowa, stanął tu pierwszy monaster, nakładem Piotra Lachowicza wzniesiony. Z powodu odludnego, pustelniczego życia Jowa, które wzorem i regułą dla przyszłych zakonników być miało, nazwano monaster Skitem od greckiego wyrazu *sketis*, *skete = desertum*, puszcza. Przy pomocy mnicha Teodozego z Pitrycza pod Haliczem (wyświęconego w monasterze mołdawskim Putna) a za opieką i wsparciem Anastazyi z Bałabanów Wolanowskiej, zbudował Jow pierwszą cerkiew ś. Krzyża r. 1611—1612, a następnie drugą w r. 1619. Jow był gorliwym obrońcą prawosławia, utrzymywał ciągłe stosunki z patryarchami wschodnimi i wyrobił dla tegoż Skitskiego monasteru prawo stauropigialne, według którego monaster podpadał wyłącznie pod zarząd patryarchy carogrodzkiego z pominięciem krajowych biskupów. Protektorami tego monasteru byli także bojarowie wołoscy, którzy nie szczędzili datków na wymurowanie monasteru. Jow umarł r. 1621, a po nim Teodozy d. 24 września 1629 r. Na prośbę czerńców określa Stanisław Potocki aktem z d. 12 lipca 1629 r. dokładnie posiadłości monasteru, a na podstawie tego aktu król Władysław IV przywilejem z d. 26 paździer. 1634 r. datowanym we Lwowie, w całości je potwierdza. Skromną budowę monasteru przerabiano kilkakrotnie według coraz nowych potrzeb, i wzrosła w krótkim czasie do takich rozmiarów, że już około r. 1640 mogło się w niej mieścić 200 zakonników. „Pójdź na Pokucie do Skitu“ mówi Piotr Mohiła w dziele „Litos“ wydanem w Kijowie r. 1644 na str. 367, „tam aniołów w ciele ludzkiem żyjących do 200 w kupie, owych dawnych pustelników życie naśladujących, znajdziesz.“ Największymi dobrodziejami monasteru byli członkowie szlacheckiej rodziny Żurakowskich. W r. 1666 zapisał Piotr Żurakowski 3000 złp. na Żurakach, Staruni i Grabowie; w r. 1669 Konstantyn Żurakowski pole „Petryczyna Dmytrowa“ w Żurakach; w r. 1672 Paweł Ż. pole i sianożęć w Żurakach; w r. 1675 Marya z Chrząstowskich, żona Bazylego Ż. pole „Łaz przykry“ i dwie niwy „Tymkowskie“ w Żurakach; w r. 1676 Aleksander Ż. i żona jego Zofia z Łastowieckich swoję część wsi Żurak; w r. 1676 Jan Ż. pole „Uroczyszcze przykre“ w Ż., a w r. 1698 Stefan Z., syn Pawła Ż. a mnich zakonu, 5000 złp. Dobrodziejami Skitu byli także: wojewoda mołdawski Eliasz Aleksander, Turkułowie, którzy się pogrzebać kazali w cerkwi podniesienia ś. Krzyża, Szymon Ładnowski i żona jego Helena z Żurakowskich, Stefan Ławryszewicz, mieszczanin lwowski i Jan Karoński. Igumen monasteru, O. Filaret, był na soborze w Uniowie w r. 1711. Rewizya igumenów z r. 1724 mówi: „Monaster Skitski Wielki, za funduszem siedzą osobliwym. O. Ihumen Laurenty za erekcyą zwyczajną tego monastera. Zakonników wszystkich w Skicie 30.“ W r. 1774 podał prowincyał Bazylianów J. Bratkowski prośbę do dworu o zniesienie monasteru i wydalenie czerńców dyzunitów. Odpowiedziano mu, że rząd życzy sobie, aby ich łagodnemi środkami skłonić do przyjęcia unii. Skoro jednak czerńcy oświadczyli, że unii nie przyjmą, powstało przeciw nim duchowieństwo unickie. Zwłaszcza kiedy biskup lwowski Piotr Bielański przyjechał do swoich dóbr Perehińska, witający go księża wnieśli przedstawienie, aby znieść monaster Skit. W sprawie monasteru wyjechał igumen do Wiednia, lecz wkrótce wrócił z wiadomością, że będą wydaleni. Było to w r. 1784. Odtąd czerńcy gotowali się do wyjścia, lecz czasu nie wiedzieli! W r. 1786 na dwa tygodnie przed wyjściem dano im znać z urzędu obwodowego, aby zrobili inwentarz monasteru i oddali go na ręce rządcy dóbr solnych w Sołotwinie, Strassera. Gdy dzień wyjścia nadszedł, przyjechał Strasser, czerńcy oddali mu inwentarz, odprawili

służbę bożą we wszystkich cerkwiach, a nawet w kaplicy nad M. i z krzyżem w ręku, z tem co mieli na sobie, wyszli. Czerńcy rozproszyli się, kilku poszło do Kijowa, Soczawy, najwięcej zaś do Soczewicy. Dzwony, zegar wieżowy i ścienny, ornaty, między niemi jeden ze złotogłowiu, kielichy, krzyże i księgi, między niemi ewangelia wielka w srebro okuta, wzięto do seminaryum grecko-katolickiego we Lwowie. Dotąd znajduje się tu kilka ornatów z XVI i XVII w., o przepysznych haftach, a pochodzących z tego klasztoru. Ikonostas z cerkwi podniesienia ś, Krzyża wzięto do Bohorodczan, samą cerkiew sprzedano do Nadwórny. Amwon z niej, a oraz nagrobek Jowa i Teodozego, wzięto na ołtarz do Markowy. Inne cerkwie rozebrano, drzewo sprzedano, a murowane częścią się rozsypały, częścią zaś z nich, równie jak z innych monasterskich budowli pobudowano żupne budynki w Maniawie. Obrazy posprzedawano do sąsiednich cerkwi. Dzwon wielki rozbił się; ze średnich jeden wzięto do Sołotwiny, drugi do Żarwanicy. Źródła do historyi Maniawskiego Skitu: „Monastyr Skit w Maniawie“ p. D. J. Wagilewicza, Lwów 1848, z dwoma rycinami, z których jedna przedstawia rozwaliny monasteru, a druga amwon, nagrobek Jowa i Teodozego. Krytykę tej pracy ogłosił Lisowski w Bibl. Warsz. 1849, t. IV, str. 585. „Galicya w obrazach“ zesz. 7, zawiera widok monasteru z krótkim opisem. „Skit Maniawski“ epiczny poemat małoruski p. A. L. Mogilnickiego, cz. I, Przemyśl 1852. Bielowski w art. „Pokucie“, Czas dod. mies. t. VI, 1859, str. 656. „Zorya Hałycka“ jako album, 1860, str. 225—251 (A. Petrunowicz). „Naukowyj Sbornyk“ hałyckó-ruskoj Matycy“ 1868, zesz. I i II, str. 109—159 (A. Petrunowicz). Przyjaciel domowy, Lwów 1875, str. 28 z ryciną Szematyzm monasterów bazyliańskich, Lwów 1867, str. 166. W opisach M. znajdujemy także często wzmiankę o pięknym wodospadzie Maniawki. Są także ryciny przedstawiające ten wodospad (Pillera „Galicya w obrazach“, zesz. VI; zbiór rycin Pawlikowskiego № 4218 i 4219; zbiór rycin w Muzeum Ossol. w tece „Widoki Galicyi“ № 5794). Owoż nadmienić wypada w tem miejscu, że wodospadu tego nie tworzy Maniawka, lecz pot. Buchtowiec, dopływ Bystrzycy nadworniańskiej. Wodospad ten prawie 20 m. wysoki, nie znajduje się też w obrębie wsi M., lecz w obrębie sąsiedniej Pasiecznej. Za czasów polskich należała M. do dóbr koronnych, do sstwa halickiego, a była tu także warzelnia soli. W lustracyi z r. 1661 (rkp. Ossol. № 2127) czytamy na str. 124: „Nowa Słobódka za Skitem Maniowa robi w pół roku po niedziel 3, 4 do bani solnej i do okna, które tam jest. Czynszu teraz nie dają i innych powinności, ale kiedy wynidzie Słoboda, równie z inszemi wsiami powinni będą płacić“. Na str. 127: „Bania w Słobodzie Maniowej, w niej czerenów 2, rachując ad proportionem czerenów 5 mołodkowskich, z których przychodzi za sól złp. 1000. Exclusiv itaque czerenów 3, przychodzi ze 2 czerenów bani maniowskiej 400. Expensę ad proportionem bani mołodkowskiej wytrąciwszy zł. 60 gr. 24, zostaje 334 zł. 6 gr.“ W lustracyi z r. 1765 (Bibl. Ossol. № 1892, str. 8, 9) czytamy: „Wś ma pola gruntów in № 33. Poddani pańszczyznę zwyczajem Mołodkowa i Markowy odbywają. Czynszu corocznie dają złp. 281 gr. 15, powozu zł. 83 gr. 18, za jałowiec zł. 2 gr. 7 płacą; rydze, orzechy, maliny etc. simili też dają. Stróże także odbywają, rogowszczyzny z dziesięciną pszczelną, owczą i świnną w tych wsiach, t. j. Mołodowy, Babczy, Markowy i Maniowy, corocznie było złp. 1000; w tychże wsiach arend karczemnych wraz z żupną proweniencyą, corocznie było 7800 złp.“ O żupie solnej podaje Siarczyński (rkp. Ossol. № 1825) następujące szczegóły: „Jest tu zdrój jeden używany a dwa opuszczone. Głębokość studni 50, wysokość wody 15 sążni. Sto funtów surowicy wydają 24½ funta soli. Rocznie warzy się jej na 8 ceronach, dających po 22 beczek, 8000 centn.“ O salinie czyt. także Jahrb. des geol. Reichsan. t. 26, str. 185. Ryciny, przedstawiające saliny maniawskie ob. w zbiorze rycin Pawlikowskiego № 4217 i w Muz. Ossol. „Widoki Galicyi“ № 5788. Salinę zniesiono, wś przydzielono wraz z innemi do dóbr Sołotwiny i sprzedano w r. 1868. *Lu. Dz.*

Maniawka 1.) rz. podgórska, ma swoje źródła na płd. obszarze gm. Maniawy, w pow. bohorodczańskim, na płd. obszarze tej gminy, wzdłuż granicy jej i gm. Bitkowa, z gm. Zieloną ciągnie się znaczny, wyniosły, skalisty grzbiet Czortką zwany, której najwyższy czubek tejże nazwy wynosi 1259 m. npm. Po płn. stronie tego pasma, w lesie Komarnikami zwanym biją źródła tej rzeki. Mały potoczek dąży górskim, ciasnym parowem, śród lasów, na płn., zasilając się wodami potoczków spływających z wsch. pochyłości grzbietu Malinowiszcza (ob.). Wypłynąwszy na łąki maniawskie, zwraca się na wsch., a od ujścia Łozowatego pot., płynie na płn. wsch. pomiędzy domostwami Maniawy, przez Markowę i Monasterczany, poniżej których zlewa swe wody do Bystrzycy sołotwińskiej. Dolinę tego strumienia górskiego od zach. zawierają wyniosłe działy górskie, jak Łubieniec (ob.) ze szczytami Wapnienką (795 m.) i Kożenioczką (694 m.); od wsch. zaś Buben (933 m.). las Skit (763 m.) z ruinami klasztoru bazyliańskiego, Skitem zwanego, następnie Krepa (715 m.), Pasowisko (512 m.) i Pohorylec (483 m.). Od

Maniawy począwszy tworzy rozległe kamieńce. Zasila się wodami licznych pomniejszych strug. Spadek wód podają następujące liczby: 1100 m. (źródło), 552 m. (ujście Łozowatego p.), 394 m. (ujście. Długość biegu 21 kil. W wodach tej rzeki żyją: pstrąg, kowbel i zderka (nazwy ludowe); przedstawia krainę pstrąga. 2.) **M.**, rzeczka podgórska, wypływa z pod góry Wyrowatego (752 m.), między nią a Klewą (777 m.), na płd. granicy obszaru gm. Grabowa z gm. Ilemnią, w pow. dolińskim; płynie wzdłuż tej granicy, jako też granicy gm. Grabowa i Lolina; poczem przez lasy Grabowa na płn., a dosięgnąwszy chat tejże wsi, zwraca się na wsch., płynie środkiem wsi Łopianki i na obszarze Strutyna wyżniego zlewa swe wody do Czeczwy z lewego brzegu. Długość biegu $11^1/_2$ kil. Płynie doliną górską, śród której legły chaty wsi Grabowa i Łopianki. Nad prawym, t. j. wsch. bokiem tej doliny wzbiły się szczyty lesiste: Wyrowaty (752 m.), Klewa (777 m.), Kamień (685 m.); nad lewym zaś, t. j. zach. szczyty Zabój (782 m.), Borsuków (763 m.), Czerteżek i Kiczar (550 m.). Przyjmuje liczne strugi; znaczniejsze z lewego brzegu są: Krzywa i Sokol, a z prawego brzegu Łazozny potok. *Br. G.*

Manichinska, st. p. w pow. nowoładoskim, gub. petersburskiej.

Manie, wś, pow. radzyński, gm. Tłuściec, par. Międzyrzec. Ma 54 dm., 407 mk. i 1130 mr. obszaru. W 1827 r. 61 dm,, 290 mk.

Manie, ob. *Mani.*

Maniec, jez. w pow. borysowskim, na granicy lepelskiego, uformowane z rozlewu rz. Sergut, lewego dopływu Berezyny, na płn. łączy się z jez. Pławio z tegoż rozlewu powstałego, ma długości $3^1/_2$ w., szerokości najwyżej $^3/_4$ w., wchodzi w skład „Systemu Berezyńskiego“ (ob.), rybne, brzegi ma nizinne. Por. *Mańco.* *A. Jelski.*

Manieczki, dom., pow. śremski; dom. ma 1788 mr. rozl., gospodar. chłopskie 227 mr., 2 miejsc.: a) dom.; b) Boreczek, folw.; 11 dm., 175 mk., wszyscy kat., 43 analf. Poczta i tel. w Śremie o 6 kil.; st. kol. żel. w Czempiniu o 12 kil. Własność Grodzickiego. Pod wsią przy szukaniu kamieni napotkano w r. 1857 na rozległe cmentarzysko pogańskie, które starannie rozkopał Antoni Białecki, wydobył kilkaset z niego przedmiotów, rozklasyfikował je i na wezwanie Tow. przyjaciół nauk poznańskiego umieścił o wykopalisku w pierwszym roczniku Towarz. z r. 1860 gruntowną rozprawę, z której najciekawsze powtarzamy szczegóły. 180 przedmiotów archeologicznych z tego cmentarza ofiarowanych Towarzystwu, dotąd zdobi jego zbiory. Białecki napotkawszy pierwszą popielnicę, zakreślił w tem miejscu prostokąt na 2 mr. 86 pr. kwadr. objętości, który rozkopać postanowił. Po dość długiem bezskutecznem szukaniu, doszedł w części płd.-wsch. cmentarza do licznych grobów pojedynczych, ułożonych po większej części w kształcie koła. Kamienie ułożone zwykle jedną warstwą, przykrywają spodem umieszczone naczynia; kamienie są albo granitowe, albo piaskowce. Średnica koła grobami zapełnionego wynosi od pół do $2^1/_2$ metra. Drugi rodzaj rzadszy, zawiera urny bez porządku w piasku zagrzebane. We wsch. części wykopaliska znalazł B. ślady miejsca, gdzie się ciałopalenie odbywało. Miejsce to okrągłe miało dwa metry średnicy, różniło się wyraźnie od otoczenia; cały bowiem pokład cmentarza składa się z napływowego piasku osadzonego na gliniastym spodzie, a tutaj na ćwierć łokcia pod warstwą urodzajną ziemi poczynała się warstwa czarna jak heban, zawierająca zwęglone resztki najrozmaitszych przedmiotów. Groby były albo familijne, albo pojedyńczych osób; pod kamieniami znajdowały się albo pojedyńcze popielnice, albo dwie, trzy razem, otoczone dokoła różnemi mniejszemi naczyniami najrozmaitszych kształtów. Przy grobach familijnych popielnice są przykryte pokrywami, a spodem pod niemi są popodkładane kamyczki, aby urny mocno stały. Osoby znakomitsze mają popielnice przykryte niekiedy potrójną warstwą kamieni, a wkoło lub szeregiem po jednej stronie ustawione liczne przystawki, naczynia obrzędowe, różne przedmioty jako to: młotek kamienny, szpilka brązowa i t. p. Naczynia znalezione w cmentarzu dzielą się na dwie główne klasy: 1) popielnice czyli urny z popiołami; 2) przystawki. Popielnice dwa przedstawiają wybitnie się różniące kształty: a) wypukłe, wąskie; b) pękate, spłaszczone na szerokość wzrastające. Wielkość jest rozmaita; najmniejsza jest 0·13 metra wysoką, a średnica otworu wynosi 0·08 metra. Rysunków i nacięć na popielnicach manieczkowskich mało spostrzeżono. Naczynia dodatkowe w grobach umieszczone czyli przystawki, dzielą się pod względem przeznaczenia na przystawki właściwe zawierające napoje, pokarmy i t. d. i na naczynia obrzędowe służące do spełnienia obrzędu religijnego. Naczyń przystawkowych wykopano w Manieczkach mnóstwo. Przystawki właściwe mają najczęściej szeroki bardzo otwór i brak uszów, natrafiają się jednakże i naczynia podobne do dzbanków, flaszek, a więc zapewne były do płynów przeznaczone; wyrób tych naczyń staranny, kolor zwykle czarny, ozdoby liczne; a wreszcie są naczynia kształtem bardzo podobne do popielnic, tylko znacznie mniejsze, zapewne służyły także do potraw. Z naczyń obrzędowych najliczniejsze są w formie talerzyka opatrzone jednem uchem; niemi zapewne spełniano libacye, Koloru bywają

rozmaitego, czarnego, żółtego lub czerwonego. Do rzadkich naczyń znalezionych w M. należą dwie czary wysokie, naokoło umyślnie podziurawione. Białecki sądzi, że to były kadzielnice. W jednej popielnicy odkryto małą glinianą łyżeczkę, przedmiot również arcyciekawy; do osobliwszych przedmiotów jeszcze się liczą: owalna miseczka o 4-ch uszach; rodzaj lampy pięknemi ozdobami pokrytej. Pomiędzy przedmiotami dodatkowemi jakie się w grobach napotykają, przytacza Białecki z wykopaliska manieczkowskiego: krążki płaskie gliniane, które się podstawiały pod urny; młotek granitowy, starannie wyrobiony a mocno zużyty; kamień piorunowy, kilka kawałków krzemienia, siedem grubych obręczy żelaznych, 3 śpilki, parę zwojów drutu, jeden paciorek; ostatnie przedmioty brązowe. Czyt. także Bibl. Warsz. 1857, t. I, 647. *M. St.*

Maniek albo *Mańko*, dawne imię własne.

Maniewo, wś i gm., pow. obornicki, dwie miejsc.: a) M., wś; b) Radzim, folw. probostczowski; w M. dwa większe gospodarstwa: 1) ma 330 mr. rozl.; 2) 322 mr.; M. folw. ma 950 mr. rozl., należy do dom. Ocieszyna, 49 dm., 606 mk., 105 ew., 498 kat., 3 żyd., 240 analf. Poczta w Chludowie o 6 kil., st. kol. żel. i tel. w Obornikach o 7 kil. Pod wsią rozkopano cmentarzysko pogańskie. Par. M. al. Radzim w dek. obornickim miała 1873 r. 830 dusz.

Manigoldi villa (dok.), ob. *Mannsdorf*.

Manike (dok.), ob. *Mańki*.

Manikowce, mylnie *Mańkowce*, wś, pow. latyczowski, gm., par. i okr. polic. Michałpol (daw. par. Nowosiołka), o 18 w. od Deražni. Ma 146 dm., 773 mk. przeważnie katol.; ziemi włośc. 776, a dwors. 785 dzies. Jest tu kaplica katol., przed kilkunastu laty z rozporządzenia władzy zamknięta; obszerny dwór piętrowy. Własność Kosielskich, dawniej Sieniawskich i Czartoryskich (klucz zińkowiecki).

Manikowce, ob. *Husiatyn* i *Mańkowce*.

Maniłówka, daw. *Maniowce*, wś, pow. proskurowski, w płn. części powiatu, obok Mikołajewa, par. Mikołajew, gm. i urz. polic. Czarny Ostrów nad rz. M., dopływem Bożka. Ma 73 dm., 106 mk., 576 dz. ziemi włośc. Należy do czarnoostrowskiego klucza Przeździeckich, dawniej Czartoryskich. *Dr. M.*

Maniłówka, rzeczka w pow. płoskirowskim, uchodzi od prawego brzegu do Bożka pod Mikołajowem.

Maniły, ob. *Dziuńków*, t. II, 302.

Manin 1.) wś, pow. koniński, gm. Piorunów, par. Wyszyna, o 12 w. od Konina na wsch. płd., o 5 w. od szosy poznańskiej, ma 6 dm., 36 mk., 247 mr. ziemi piaszczystej. 2.) **M.**, folw., pow. hrubieszowski, gm. i par. Grabowiec. Folw. M. al. Majdan Tuczempski, od Hrubieszowa w. 28, rozl. mr. 419: grunta orne i ogr. mr. 391, past. mr. 2, zarośli mr. 23, nieuż. i place mr. 3, bud. mur. 3, z drzewa 4. Folwark ten w r. 1873 oddzielony od dóbr Tuczempy.

Maniniszki, wś wymieniana w XVIII w. jako należąca do klucza Możejkowskiego Wiśniowieckich.

Maniny, niem. *Maninen*, podług Kętrzyńskiego w pow. szczycieńskim; w spisach urzędowych nazwy tej nie ma.

Maniów, wś, dawniej mko, pow. krzemieniecki, nad Horyniem.

Maniów, wś wymieniana w XVIII w. jako należąca do klucza starowiśniowieckiego na Wołyniu.

Maniów 1.) wś w pow. Lisko, leży na prawym brzegu Osławicy u ujścia do niej pot. Roztoki, w wąskiej dolinie górskiej 651 m. npm., którą otaczają od płn. lesiste góry z najwyższym szczytem Dilec W. 937 npm. a od płd. Kiczara 847 bezwzględnej wysokości. M. należy do sądu pow. w Baligrodzie a urzędu poczt. i st. kolejowej w Łupkowie; ma par. gr.-kat. i liczy 487 mk. gr.-kat. Gleba owsiana zimna nie wydaje odpowiednich plonów do nakładu, dla tego więk. pos. ma tylko 25 mr. roli i łąk, które stanowią dodatek do płacy nadzorców leśnych i 951 mr. lasu; pos. mniej. ma obszaru 512 roli, 307 łąk, 673 pastw. na zboczach górskich i 11 mr. lasu. Szkoła ludowa 1-kl. nie jest jeszcze zorganizowaną. Cerkiew p. t. ś. Mikołaja cudotwórcy drewniana, jest zbudowana w zwykłym stylu. Par. gr.-kat. obejmuje Balnicę i Szczerbanówkę, należy do dyec. przemys., dek. jasielskiego i ma w ogóle 1222 gr.-kat. parafian. Żydów w całej par. jest 32. Uposażenie parocha składa się z 71 mr. roli, z dodatku w kwocie 163 zł. i 58 zł. procentu od obligacyi na 1230 zł. za zniesienie skupczyny. M. graniczy na wsch. z Szczerbanówką, na zach. z Wolą Michową a na płd. z Balnicą. 2.) **M.** z *Czułnowem*, wś w pow. dąbrowskim; leży w nizinie 168 m. npm. na praw. brz. Wisły, która ją od zach., płn. i wsch. otacza, mając w tem miejscu brzegi w stronie zach. 169, a wsch. 171 npm. wzniesione. Od zalewów bronią tę wś tamy. W stronie północnej pokrywa brzeg Wisły gęsta wiklina. Czułnów leży także nad Wisłą, jest folwarkiem wysuniętym na płd. wsch. od wsi i ma na płd. sosnowy las zwany Chybami; na wsch. graniczy ze Słupiem. M. odległy od parafial. kościoła i urzędu poczt. w Szczucinie o 0·6 kil., liczy 704 mk. rz.-kat., z których 48 przebywa na obszarze więk. pos. i ma szkołę ludową 1-kl. Grunta namuliste przepuszczalne są urodzajne, miejsca piaszczyste pokrywa las. Pos. więk. ma 206 roli, 12 łąk, 37 past. i 164 mr. lasu (Hel. hr. Husarzewska), pos. mniej. 360 roli, 52 łąk, 96 mr. pastw. 3.) **M.**,

częściej *Maniowy* (ob.) al. *Maniowa*, wś w pow. nowotarskim. *Mac.*

Manjow, niem. *Moenau*, wś serbska na pruskich górnych Łużycach, pow. wojerecki. Miała 1840 r. 139, 1860 r. 137, a 1880 r. 160 Serbów. *A. J. P.*

Maniowa, ob. *Maniów.*

Maniowce, wś nad rz. Ponorą, dopływem Ikopotu, pow. starokonstantynowski, par. Kulczyny, ma kaplicę katol. R. 1867 miała 127 dm. R. 1753 M. przeszły od Ostrogskich do Ilińskich. *X. M. O.*

Maniowicze, wś, pow. łucki, nad rz. Stochodem.

Maniówka, os., pow. suwalski, gm. Hutta, par. Kaletnik, odl. 13 w. od Suwałk, ma 13 dm., 13 mk.

Maniówka, rzeczka w pow. suwalskim, poczyna się pod Bilwinowem, o 8 w. na płn.-wsch. Suwałk, płynie w stronę wsch.-płd. przez wsie Potule, Lipniaki i wpada z praw. brzegu do Wiatrołuży. Długa w. 4. *J. Bl.*

Maniowy, mylnie *Maniowa* lub *Maniów*, wś paraf. w pow. nowotarskim, nad Dunajcem, północnym (lewym) brzegiem jego, u południowych stóp Gorców, graniczy od wsch. z obszarem Kluszkowiec i Mizerny, od pln. z obsz. Ochotnicy, od zach. z Hubą, Szlembarkiem i Dębnem, a od płd. z Frydmanem i Falsztynem wsiami spiskiemi (Węg.). Płn. granica bieży wzdłuż głównego grzbietu Gorców; w nim szczyt Groniek (1005 m.). Z płd. stoku jego spływają liczne potoki, z płn. na płd., jak Palenica, Hubanka, Piekiełko, Koszarski pot., Limierzysko, a wzdłuż wsch. granicy pot. Sygulina. Wzniesienie wsi koło kościoła 527 m. npm. Obszar większej posiadłości ma roli or. 330, łąk i ogr. 196, past. 110, lasu 915; mnioj. pos. roli or. 1157, łąk i ogr. 180, past. 410 lasu 3 mr. austr. W r. 1777 było dm. 132, mk. chrz. 593, żyd. 11 (2 rodziny); w r. 1799 dm. 156, mk. chrz. 903, żyd. 8 (1 rodz.); w r. 1824 dm. 167, mk. chrz. 969, żyd. 14 (8 rodz.); w r. 1869 dm. 206, mk. 1243; w r. 1880 mk. 1299. M. należały do sstwa czorsztyńskiego. W lustracyi sstwa czorsztyńskiego z r. 1660 wś ta wymieniona p. n. Maniawy, prawdopodobnie błąd pisarski. Było tu według niej pierwotnie łanów 38, teraz 2, bo woda zabrała z kościołem; kmieci 8, płacili czynszu po gr. 18, na stróża po gr. 8, razem fl. 4 gr. 24; pszenicy po korcy $1^1/_3$ miary krakowskiej wierzchowatej korcy 12, równych 15 po gr. 24, co czyni fl. 12; żyta po $1^1/_2$ korca tejże miary, co czyni fl. 12; owsa po $4^1/_2$ korca, co czyni korcy 36, równych 44 po gr. 10, co czyni razem fl. 14 gr. 20; każdy po 4 kapłony po gr. 8, razem fl. 8 gr. 16; po 2 gęsi po gr. 10, razem fl. 5 gr. 10; cała gromada na lisa płaci fl. 2; serowego 15 gr.; razem czyni fl. 55. Robią po 3 dni w tydzień bydłem. Zagrodników 2, odrabiają pieszo w tygodniu dzień 1. Z karczmy poddany płacił za szynkowanie gr. 20. Młyn Ciechorzyn na odnodze Dunajcowej, o 2 kołach, dawał czynszu fl. 40, za karmienie 2 wieprzów czynsz fl. 10. Dochód cały czynił fl. 110 gr. 15. Sołtystwo trzyma starosta. Wybraniec Andrzej Kopera za przywilejem z r. 1654. Według lustracyi z r. 1765 było ról $20^1/_4$. Prócz robocizny dochód z rozmaitych podatków czynił złp. 1975 gr. $1^1/_2$. Trzy ćwierci roli malinowskiej miał pleban za grunt, na którym był dwór czyli folwark. Był tu folwark starościński i wybraniectwo. To ostatnie było w posiadaniu Jakóba Bukowskiego za przywilejem Augusta III z 21 paźdz. 1758, ojcu jego i następcom nadane. Płacono z niego łanowego złp. 100. Dochód z folw. starościńskiego w M. czynił złp. 695, gr. 1, den. $4^1/_3$. Par. rz.-kat. w miejscu. Kościół dziś murowany pod wez. ś. Mikołaja. Dawny kościół modrzewiowy erygowano r. 1216; w XVI w. t. j. r. 1526 (28 lipca) Zygmunt uposażył go. Dyplomu erekcyjnego, okazanego przy wizycie kanonicznej 24 marca 1600 r. już nie ma. Pierwszym plebanem był Krzysztof Pietraszewski z Jawornika. Według fundacyi i zwyczajów ówczesnych pleban maniewski miał wolny wręb do lasu, wolne polowanie i rybołówstwo w Dunajcu od Dębna, włości królewskiej, aż do Czerwonego klasztoru, własną propinacyą, własne pastwisko. Młyn Ciechorzyn na plebańskim gruncie opłacał wprawdzie czynsz do zamku czorsztyńskiego, lecz plebanowi wolno było w nim mleć na własną potrzebę. Dla odległości mieszkania plebana od koscioła, ssta Stanisław Cikowski zamienił je na inny dom, Dworzykiem zwany, w sąsiedztwie kościoła położony, odstępując go z ogrodem i innemi przynależnościami plebanowi Stanisławowi Wróblewskiemu i jego następcom (3 list. 1614). Zamianę tę zatwierdził król w Warszawie 23 marca 1615. Kościół ten zabrał Dunajec. R. 1662 zmurowano nowy kościół, poświęcony 27 stycznia 1679 przez sufragana krakow. Mikołaja Oborskiego. Kościół ten atoli rozebrano, gdyż upadkiem groził i wymurowano na wzgórzu z funduszu skarbowego nowy r. 1819, który poświęcił r. 1826 Grzegorz Tomasz Ziegler, bisk. tyniecki. Małą nawę dawnego kościoła, który znachodził się na gruncie dzisiejszego ogrodu plebańskiego, pozostawiono jako kaplicę pod wez. ś. Marka do użytku codziennego. Fundował ją r. 1855 Marek Krzonowski, zakonnik maniowianin. Na cmentarzu jest kościołek drewniany (modrzewiowy) ś. Sebastyana, zbudowany na pamiątkę moru w r. 1723. Poświęcał go Józef z Zakliczyna Jordan, kanonik katedry krak. i archidyakon kolegiaty sądeckiej. We-

wnątrz na ścianie płn. przybite są środek i skrzydła ołtarza szafiastego, mocno pouszkadzane i dwie resztki pomniejszego ołtarza lub z wierzchu ołtarza większego pochodzące. Na wysokiej murowanej wieży są dwa wielkie dzwony. Mniejszy z nich nosi napis: „Campana haec fusa A. D. 1607 sub pleb. Alb. Kościel.“ Imiona miejscowych plebanów znane są dopiero z drugiej połowy XVII w. Liber mortuorum zaczyna się r. 1737, metryki chrztu r. 1666. Do par. M. należy exkurenda w Dębnie i w Sromowcach wyżnich. W Kluszkowcach była również exkurenda pod wez. ś. Jana Chrz., lecz r. 1816 zgorzała wraz ze wsią. Par. M. obejmuje wsi Maniowy, Czorsztyn, Dębno, Hubę, Kluszkowce, Krośnicę, Mizernę i Sromowce wyżnie. W miejscu dusz rz.-kat. 1182 (r. 1882), w całej par. ogółem 3694; żydów zaś 122. W r. 1614 wś spaliła się. Król Zygmunt III uwolnił spaleńców na lat cztery od wszelakich opłat i danin pismem danem w Warszawie 30 marca 1615. Jest tu stacya meteorologiczna, założona staraniem towarz. tatrzańskiego. Szkoła ludowa niezorganizowana o 1-m nauczycielu. Właścicielami są ss-rowie Antoniego Gerżabka. St. p. Czorsztyn. *Br. G.*

Maniska, przys. na wsch. od Żarek, pow. chrzanowski, śród lasów szpilkowych, par. Babice, po obu stronach gościńca krakowsko-szląskiego. *Mac.*

Manisty, wś, pow. mogilnicki, 61 mk., 25 ew., 36 kat., 18 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Trzemesznie.

Manity (?), *Maniły* (ob.).

Maniusin, ob. *Mieczysław.*

Maniuszki, zaśc. szlach., pow. wileński, 3 okr. adm., o 59 w. od Wilna, 1 dm., 9 mk. katol. (1866).

Manka (dok.), ob. *Męka.*

Manka, *Mianka*, rz. w pow. mazowieckim, powstaje z 4-ch strumieni płynących z płn. na płd. od wsiów Średnicy, Moczydeł, Jankowic i Dąbrowy, wszystkich prawie na linii drogi żel. warsz.-petersb. między Szepietówką a Łapami, te łączą się ostatecznie pod Nowemi Rzepkami, poczem płynie ku wsch., a od wsi Proszanka-Baranka (w gub. grodz.) skręca na płd. i stanowi aż do ujścia granicę od cesarstwa, wpada powyżej wsi Błonie z prawego brzegu do Nurca. Długa 15 w. Pod wsią Proszanka-Baranka przyjmuje na granicy z lewego brzegu Markówkę. *J. Bl.*

Mankajnie, wś, pow. rossieński, par. widuklewska.

Mankau (niem.), ob. *Mękowy.*

Mankelwitz (niem.), wieś, pow. lignicki, par. Malitsch.

Mankendorf (niem.), ob. *Mańkowice.*

Mankerguth (dok.), ob. *Mańki.*

Mankerwitz (niem.), 1403 r. *Mankirwicz*, wś, pow. trzebnicki, par. Schawoine.

Mańki, wś, pow. warszawski, gm. i par. Nieporęt, leży przy drodze z Białołęki do Nieporętu.

Mańki, por. *Czernelówka.*

Mańki, grupa domów w Jazowie Starym, pow. jaworowski.

Mańki, niem. *Manchenguth*, (dok. *Manike*, *Mankenguth*), wś kościelna, pow. ostródzki, st. p. Olsztynek, leży nad granicą pow. olsztyńskiego. 1857 r. 230 mk. Nazwę swą wzięła ta wś od prusaka, który się nazywał Maniek i tu osiadł r. 1340. (Ob. Kętrz., o ludn. pols. w Prusiech, str. 233). Ziemianie tutejsi byli zobowiązani do służby zbrojnej tylko w ziemiach między Wisłą a Niemnem (tamże str. 263). Aleksander v. Konre, komtur dzierzgoński, nadaje Konradowi Mańkowi (Maneke), Wawsecie i Janowi (Jon) 60 włók na prawie chełmiń. śród oznaczonych granic; z nich 4 włóki dla księdza. Dan w Olsztynku w dzień ś. Łukasza ewang. r. 1340. M. mają r. 1594 tylko polską ludność. (Tamże str. 373).

Mankirmen, ob. *Kijów*, str. 62.

Manklow (dok.), ob. *Metlew.*

Mankoczyn (niem.), ob. *Mąkocin.*

Mańków, folw. w pow. słuckim, poradziwiłłowski, przez wiano księżniczki Stefanii Radziwiłłowej, własność ks. Wittgensteina, przy drodze wiodącej ze wsi Podliwiacy do folw. Mańkowek, o w. 10 ku zach. od Słucka, ma obszaru przeszło 21 włók, w glebie dobrej, miejscowość równa. *A. Jelski.*

Mańkowa al. *Mańkówka* (ob.).

Mańkowce, wś nad Niemnem, pow. augustowski, gm. Balla Wielka, par. Hoża-Sylwanowce, odl. 65 w. od Augustowa. Ma 13 dm., 100 mk. Dobra ziemskie M. dawniej Czechów zwane, po obu stronach rz. Łososny położone, stanowiące w zeszłym wieku własność Jana Chrebnickiego, marszałka pow. wychowskiego i jego małżonki Konstancyi z Białozorów. W r. 1780 nabyte zostały przez Jana Dankiewicza, skarbnika i sędziego grodzkiego pow. grodzieńskiego, który w r. 1802 część tych dóbr pod panowaniem Prus będącą, sprzedał Janowi Sokołowskiemu, dworzaninowi skarbu w. ks. litewskiego. Od tego ostatniego dobra Czechow nabył Wojciech Sobolewski b. prezes Dyrekcyi Szczeg. Tow. Kr. wojew. augustowskiego. Obecnie nazwa tych dóbr zmieniona została na M. Rozl. folw. M. mr. 493: grunta or. i ogr. mr. 247, łąk mr. 32, wody mr. 36, lasu mr. 100, zarośli mr. 75, nieuż, i place mr. 3, bud. z drzewa 4, pokłady torfu i 3 jeziora.

Mańkowce 1.) wś w płd. zach. części pow. lityńskiego, nad rz. Rowkiem, który tworzy tu duży staw; od Litynа 47, od st. Serbinowiec w. 10, gm. i urząd polic. w Mezyrowie. Mk. 1200,

dm. 189, ziemi włośc. 1163 dz., dwors. w całym kluczu do którego należą: Czerniatyn ze Słobódką i Tokarówka razem 4018 dz.; kościół paraf. dek. lityńskiego pod wez. ś. Trójcy wymurowany w 1789 r. przoz Józefa Dąbskiego, sędz. latycz., parafian 893 (kaplica w Stodulcach). Cerkiew pod wez. N. P. Maryi Rożań. z 1611 paraf. i 36 dz. ziemi; st. wiejska poczt. Wały około domu i baszta murowana dowodzą, że miejsca to było umocnione, zapewne od napadu hajdamaków. Ziemia glinkowata. Majętność ta należała do rodziny Swierczów, ponieważ graniczyła ze sstwem barskiem, nadanem królowej Bonie, przeto też królowa domagała się kupienia jej lub zamiany. Dobrowolną więc umową Swiercz Jan, za M. dostał Husiatyn i Kutkowce. Gdy zaś M. skutkiem złej administracyi, czy też przez Tatarów zniszczone znacznie upadło, a przeciwnie Husiatyn przeistoczony na miasto pod zarządem Swiercza znacznie się podniósł, domagano się więc unieważnienia umowy, zapadł więc powtórnie wyrok królewski w 1567 r., którym zamianę tę na wieczne czasy Zygmunt August utwierdził (ob. *Husiatyn*). Tak więc M. ostatecznie weszły w skład sstwa barskiego i dalsze z niem dzieliły losy, należały więc do Wyhowskich, Lubomirskich, Ponińskich, Dąbskich i Witosławskich, którzy piękną tę majętność w ostatnich czasach oddali w obce ręce, dziś należą do Lwowych. Jest tu gorzelnia parowa (12069 wiader prod.), browar (2000 wiader), 2 wapniarki, 2 cegielnie. Do parafii katol. należą wsie: M., Malczowce, Hołodki, Antonówka, Popówka, Tokarówka, Czerniatyn (ob.), Stepanki, Plebany i Kudujowce. Por. *Hołowczyńce*. 2.) **M.**, ob. *Manikowce*. 3.) **M.**, ob. *Mańkówka*. *Dr. M.*

Mańkóweczka al. *Monastyrek*, uroczysko koło Mańkówki, pow. humański, dawna wieś cerkiewna.

Mańkówek, folw. poradziwiłłowski w pow. słuckim, o w. 10 ku zach. od m. Słucka, nad rzeczułką lewym dopływem Łokniei, w miejscowości dogodnej, w glebie urodzajnej pszennej, ma obszaru 28 włók i 3 mr. *A. Jelski.*

Mańkowice, wś i folw., pow. bialski, gm. Kościeniewicze, par. Piszczac. Ma 4 dm., 30 mk., 155 mr. Folw. M. od Chotyłowa w. 12, rozległy mr. 108: grunta or. i ogr. mr. 59, łąk mr. 14, pastw. mr. 14, zarośli mr. 19, nieuż. i place mr. 2, bud. z drzewa 3. Folw. ten w r. 1874 oddzielony od dóbr Dąbrowica Wielka.

Mańkowice, niem. *Mankendorf*, wś, pow. opawski na Szląsku austr., ma kościół paraf. katol. i szkołę ludową.

Mańkowicze 1.) mko nad rz. Miadziolicą, pow. wilejski, w 3-im obr. polic., o 125 w. od Wilna, o 70 w. od Wilejki, gm. M., par. Postawy. Ma 74 mk., leży przy byłej drodze poczt. połockiej, idącej od granicy pow. dziśnieńskiego do granicy pow. święciańskiego, ma dwie cerkwie prawosł., kaplicę rz.-katol. murowaną i szkołę paraf. Gmina M. pow. wilejskiego, ludn. 5208, t. j. 2452 męż. i 2756 kob. Składa się z 8 okręgów wiejskich: M., Soroczyno, Radźki, Piotrowszczyzna, Smycz, Dołża, Kubarka, Męczeniaty; liczy 12 wsi. Byłe dziedzictwo Zenowiczów, później Kiełpszów, Żabów, nareszcie książąt Druckich-Lubeckich. 2.) **M.**, folw. szlach., pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 13 w. od Oszmiany, 1 dm., 33 mk. katol. 3.) **M.**, por. *Tarnowszczyzna.*

Mańkowicze 1.) wś i zaśc. w pow. bobrujskim, w gm. Nowe-Dorohi, w okr. polic. 3-im hłuskim, przy gościńcu wiodącym z Nowych Doraj i Pastowicz do Hłuska, nad strugą wodną rozlewającą się stąd do wsi Babirowa; wś osad 19, zaśc. os. 2. Miejscowość nizinna poleska, odludna, grunta lekkie, łąk błotnych dużo. 2.) **M.**, wś i piękne dobra radziwiłłowskie, ordynacyi nieświeskiej, w pow. pińskim, nad Horyniem, w gm. Stolin, w okr. polic. 3-cim płotnickim, w pobliżu mka Stolina; wś ma os. 39, mk. 209, dobra około 180 włók. dochód znaczny z propinacyi i młynów. Ludność trudni się rybactwem, flisactwem i rolnictwem; miejscowość nieco podniosła nad powierzchnią otaczających nizin lesistych, niezmiernie bogata w dary przyrody; łąk wielka obfitość. *A. Jelski.*

Mańkówka 1.) mylnie *Mańkowce*, wś nad Bohem, pow. olhopolski, gm. Ujście, par. Czeczelnik, ma 151 dm., 1120 mk., 1093 dz. ziemi włośc., 1065 dwors. Cerkiew pod wez. ś. Trójcy ma 1500 parafian i 39 dz. ziemi. Stara osada, dziedzictwo jeszcze ks. Koreckich, Zbaraskich i Wiśniowieckich, następnie Piaseckich; Szczęsny Potocki nabył M. od Mikołaja Piaseckiego podkom. krzemienieckiego z klucza beszadzkiego. Dziś Sulatyckich. 2.) **M.**, wś nad Bohem, pow. hajsyński, gm. i par. Ładyżyn; 75 dm., 526 mk., 626 dz. ziemi włośc., 1539 dwors. (z Białousówką i Łukaszówką). Cerkiew prawosł. ma 33 dz. ziemi. M. należy do Feliksa Sobańskiego. *Dr. M.*

Mańkówka, wś w pow. humańskim, położona pod lasem, z klucza humańskiego, od 1830 r. rządowa. Ma wiele budynków murowanych, jako to: stajnie dla koni kawalerzystów, mieszkania dla oficerów i magazyny. Ma 14 mk. katol. (par. Humań), 2600 prawosł.

Mańkówka, rz., łączy się z rz. Byk i wpada w pow. humańskim do Tykicza uhorskiego Por. *Iwańka.* *E. R.*

Mańkowo 1.) wś, pow. płocki, gm. Majki, par. Słupia, odl. o 28 w. od Płocka. Ma 15 dm., mk. 172, 630 mr. gruntu, 150 nieuż. W 1827 r. 14 dm., 67 mk. 2.) **M.**, folw., pow. płocki, gm. i par. Brwilno, odl. o 5 w.

od Płocka, ma 3 dm., 11 mieszk., 221 mr. gruntu.

Mańkowo-Kalitwieńska słoboda i st. poczt. w okr. donieckim Ziemi Wojska Dońskiego.

Mańkowszczyzna 1.) folw. pryw., pow. wilejski, o 58 w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., przy byłej drodze pocztowej z m. Młodeczna do gran. pow. mińskiego, 1 dm., 9 mk. 2.) **M.**, wś włośc., tamże, 4 dm., 23 mk. (1866).

Mankowy, ob. *Mękowy*.

Mankuna, wyniosłość w pow. kowieńskim, o 12 w. na płn.-wschód od Żejm, 52 saż. npm. wysokości.

Mankunele, wś, pow. sejneński, gm. Mirosław, par. Sereje, odl. 47 w. od Sejn, ma 10 dm., 97 mk.

Mankuniszki 1.) zaśc. szlach., pow. wileński. 5 okr. adm., o 47 w. od Wilna, 1 dm., 5 mk. katol. 2.) **M.**, wś rząd., pow. wileński, 5 okr. adm., o 37 w. od Wilna, 4 dm., 31 mk. katol. (1866).

Mankuny 1.) wś i folw., pow. sejneński, gm. Mirosław, wś par. Sereje (folw. par. Mirosław), odl. 41 w. od Sejn. Ma 56 dm., 558 mk. W 1827 r. wś rząd. 30 dm., 268 mk. 2.) **M.**, wś, pow. władysławowski, gm. Szyłgale, par. Słowiki, odl. 21 w. od Władysławowa, ma 8 dm., 81 mk. *Br. Ch.*

Mankuny 1.) wś, pow. wiłkomierski, par. i gm. Wieprze (o 2 w.), st. poczt. Pogiełoże (o 2 w.). 2.) **M.**, wś, pow. kowieński, par. Siesiki, gm. Janów (o 18 w.). 3.) **M.**, okolica szlach., pow. rossieński, par. betygolska. 4.) **M.**, wieś, pow. rossieński, parafia girtakolska. *F. S.*

Mankuslaucken (niem.) al. *Stenzel-Aurieth*, wś, pow. szyłokarczemski, st. p. Jugnaten, leży niedaleko dr. żel. tylżycko-kłajpedzkiej; 1857 r. 264 mk.

Mankwitz (niem.), ob. *Mądrzechowo*.

Mannewitz, ob. *Manowice*.

Mannoe (niem.), wyspa w zatoce parnawskiej Baltyku.

Mannsdorf (niem.), 1373 r. *Maniansdorf*, 1374 *Manigoldi villa*, wś i folw., pow. nisański, par. Hermsdorf; 96 bud., 122 dm., 740 mk. Wś ma 75 os., 2784 mr. ziemi i kościół filial. a folw. 527 mr. ziemi. *F. S.*

Manow (dok.), ob. *Mohnau*.

Manow (niem.), wś i dobra ryc. w Pomorzu, pow. koszaliński (Köslin), 10 kil. od Koszalina nad koleją żel.; gleba jest tu średniej tylko wartości, za to są tu duże lasy, łąki i rozległe pokłady torfu, wapna i marglu. 1878 r. 256 mk., po większej części ewang. wyznania; trudnią się rolnictwem i hodowaniem bydła albo pracują, na dobrach ryc., których właścicielem jest ks. Karol Antoni v. Hohenzollern-Sigmaringen. W miejscu jest agentura poczt.; poczty osobowe idą z Koszalina na Manow do Nowego Szczecina. *Kś. Fr.*

Manowice, niem. *Mahnwitz*, *Mannewitz*, dobra, pow. słupski, st. p. Dębnica (Hebron-Damnitz; niem.) sąd okręgowy Słupsk. Tworzą osobny okrąg urzędu stanu cywilnego, który d. 1 grudnia 1880 liczył 1102 dusz.

Manówka al. *Wolanówka*, folw. koło Olesina, pow. brzeżański.

Mansau (dok.), ob. *Mansowo*.

Manscheit-Luttko (niem.), ob. *Luttken*, *Luttkomantscheit*, *Luttkomandszeit*, wś, pow. szyłokarczemski, tuż nad granicą pow. nizinowskiego, st. p. Schakuhnen.

Manschicz (dok.), ob. *Mondschütz*.

Manse, jez. na Warmii, pod Licbarkiem, wymienione (Cod. dipl. Warm. II, 377) w dok. z r. 1364 przy lokacyi wsi Sterneberg.

Mansgonscastruga, ob. *Mangonscastrugha* (dok.).

Mansieje, wś, pow. rossieński, par. taurogowska.

Mansowo, może *Mączewo*, niem. *Mancewo* (dok. 1291 *Manchowe*, *Manecevo*), *Mansovo*, *Mansau* (Schwengel), wś dziś już nie istniejąca; leżała na terytoryum w wschodniej stronie wsi Kłobucina (ob.) w pow. kartuskim, a nie tam, gdzie dziś jest Szymbark, jak dawniej mniemano; wś ta uległa zniszczeniu pewnie w 30-letniej wojnie. R. 1284 zapisał książę Mestwin II M. wraz z całą ziemią kościerską (terram, quae Pirsna vulgariter nuncupatur) ciotce swej Giertrudzie. Datum in Slupzk: Świadkowie: Svenza, kasztelan, Jaronim podkomorzy, Pomorec podstoli. (Ob. Perlbach: P. U. B. str. 349—50). *Kś. Fr.*

Mansteinhof (niem.), pow. licbarski, dawniej folwark biskupi na Warmii przy Licbarku, zawierający 16 włók. (Ob. Cod. dipl. Warm. I, 516, № 33). *Kś. Fr.*

Manszurowa, wś rząd., pow. bałcki, gm. Wielka Meczetna; 792 mk. żydów uprawiających tu 1221 dzies. roli. *Dr. M.*

Mantau (niem.), wś i dobra, pow. królewiecki, st. p. Waldau; 126 i 30 mk. (1857). Wś 1658 mr. rozl.

Mantiawa, przedm. m. pow. Skałatu.

Mantigin (dok.), ob. *Klecewo*.

Mantkeim (niem.), ob. *Mandtkeim*.

Mantorowa, wś, pow. dorohobuski gub. smoleńskiej. R. 1812 potyczka z Francuzami.

Mantowtyszki, wś włośc., nad jez. Dumblis, pow. święciański, 2 okr. adm., o 40 w. od Święcian, 11 dm., 93 mk. katol. (1866).

Mantrum-Matz (niem.) al. *Saugen*, wś, pow. szyłokarczemski, st. p. Kukoreiten; leży przy dr. żel. tylżycko-kłajpedzkiej; 1857 r. 57 mieszk.

Mantusza 1.) wś włośc., pow. wileński, 5 okr. adm., o 20 w. od Wilna, 4 dm., 47 mk.,

40 katol., 7 żydów. 2.) **M.**, wś włośc., tamże, 2 dm, 19 mk. katol. (1866). Por. *Kiena.*

Mantwilleiten (niem.), wś, pow. tylżycki, na płn. od Tylży, st. p. Pietupoenen; 181 mk. (1857).

Mantyki 1.) folw. majorat, pow. sieradzki, gm. Wróblew, par. Sieradz, odl. od Sieradza w. 9. Ma dm. 7, mk. 39. Folw. M. z nomenklaturą Sosnowiec, od rzeki Warty w. 7, rozl. mr. 220: grunta orne i ogr. mr. 202, łąk mr. 9, wody mr. 2, nieuż. i place mr. 7, bud. z drzewa 7; płodozmian 11-polowy. Wieś M. osad 6, z grun. mr. 8. 2.) **M.**. wś, pow. rypiński, gm. Dzierżno, par. Swiedziebna, odl. o 11 w. od Rypina. Ma 3 dm., 20 mk., 591 mr. gruntu. Ob, *Dzierzno kożuchowe.*

Mantyszki, wś, pow. rossieński, par. poszylska.

Manuiłowka, wś, pow. kremieńczucki gub. połtawskiej, nad Psiołą, 267 dm., 1897 mk.

Manusy, część Terebiża, przysiołka Oleska, pow. złoczowski.

Many, wś, pow. grójecki, gm. Komorniki, par. Tarczyn. Ma 16 dm., 80 mk. Dobra M. składają się z folwarków: M. i Sucha struga; wsi: M., Sucha struga i Julianów, od Grodziska w. 16. Rozl. wynosi mr. 1204; folw. M.: grunta orne i ogr. mr. 676, łąk mr. 70, pastw. mr. 73, lasu mr. 211, nieuż. i place mr. 28, razem mr. 1058, bud. mur. 7, z drzewa 13; folw. Sucha Struga: grunta orne i ogr. mr. 135; łąk mr. 7, nieuż. i place mr. 4, razem mr. 146, bud. z drzewa 3. Wieś M. osad 9, z grun. mr. 62; wś Sucha Struga os. 6, z grun. mr. 50; wś Julianów os. 19, z grun. mr. 155.

Manyż, folw., ob. *Janowice*, t. III, 430.

Manze (niem.), 1373 r. *Mancze*, wś, pow. niemczyński, par. Bohrau. Słynna owczarnia zarodowa.

Manżeleja, mko, pow. kremieńczucki gub. połtawskiej, u zbiegu strugi M. z Psiołą, o 35 w. od m. powiat.; 445 dm., 2409 mk. Przed traktatem andruszowskim należało do pułku połtawskiego.

Manżelejowski zamek miał leżeć koło Berdyczowa.

Manztal (niem.), hamernia, na północnym obszarze gm. Jakuben, w pow. doma-kimpoluńskim, na lewym (wschodnim) brzegu Bystrzycy Złotej; 6 pieców fryszerskich.

Maracze, zaśc. nad jez. Szwakszty, pow. święciański, 3 okr., o 38 w. od Swięcian, 2 dm., 32 katol. (1866).

Maracze, folw., pow. wołkowyski, obacz *Iwaszkiewicze.*

Maraczówka, wś i folw., pow. zasławski, należy do klucza sławuckiego.

Maradken, ob. *Maradki.*

Maradker Wolla (niem.), ob. *Maradzka wola.*

Maradki (niem.), *Maradken*, *Marattken*, *Merrettesfeldt*, wś, pow. ządzborski, st. p. Sorkwity, nad granicą pow. szczycieńskiego na prusko-pols. Mazurach; areału jest tu 2946 mr. 1857 r. 271 mk. R. 1445 Wolfang Schwausfelder i Piotr z Kozłowa nadają Niemierzy Romie (Nemersch Roma) 20 włók około jeziora Perzuk na prawie chełm. Dan w Szczytnie. (Ob. Kętrz.: O ludn. pols. w Prusiech, str. 410). Z szlachty polskiej mieszkali w M. w różnych czasach: Ostaszewscy i Zalescy (tamże, str. 420), ob. *Kozłowskie dobra* (t. III, str. 566 i 567). *Kś. Fr.*

Maradykiw al. *Maradyków*, grupa górska w płd.-wsch. stronie Ławocznego (ob.), pow. stryjski, ze szczytem 890 m. wys. pod 48° 47′ szer. płn. i 41° 4′ dł. wsch. *Lu. Dz.*

Maradzka Wola, niem. *Maradker wolla*, wś, pow. ządzborski, st. p. Rybno; leży nad granicą pow. szczycieńskiego na polsko-pruskich Mazurach, obejmuje 135 mr., 1857 r. 26 mk.

Maradź, os. leśna, pow. koniński, gmina Rzgów, o 21 w. na płd.-zach. od Konina, należy do dóbr Biskupice.

Maradz, ob. *Domaradz.*

Marang (niem.), jez., ob. *Marong.*

Maranowo, ob. *Maronowo.*

Maranowo (Fitzerie), wś, pow. czarnkowski, 36 dm., 417 mk., 379 ew., 38 kat., 107 analf. St. poczt. w Gębicach o 9 kil., st. kol. żel. Chodzież (Colmar) o 18 kil., gośc. o 7 kil., od miasta powiat. o 15 kil. *M. St.*

Maran-See (niem.), jez., ob. *Maróz.*

Maransen (niem.), ob. *Maróz* i *Marózek.*

Maransen-Gr., ob. *Maroz* v. *Marązy*, *M.-Kl.*, ob. *Marózek.*

Marantów, folw. i kol., pow. koniński, gm. Gosławice, par. Morzysław; odl. od Konina w. 5; dm. 1, mk. 25. Gleba szczerkowata, ob. *Gosławice* (II, 741).

Maraskówka, attyn. Kisielówki, pow. limanowski, na wsch. od tej wsi, nad dopływem Łososiny z lew. brz., płynącym z Kamiennej góry. Graniczy na płn. z Pasierbcem, na płd. z Bałaczówką, na wsch. z Makowicą. *Mac.*

Maraszanki, część Wolicy Derewlańskiej, pow. Kamionka Strumiłłowa.

Maraszczówka, ob. *Ługi* (t. V, 804—1).

Maraszówka, przys. do Brzyzny (ob.) al. Brzyny, pow. sądecki, na płd. stoku Suchego gronia, 945 m. npm., w glebie owsianej, śród lasu. *Mac.*

Maraszkowizna, ob. *Muraszkowizna.*

Maratki, ob. *Maradki.*

Maraton, mały folw. w pow. rzeczyckim, w okr. polic. 1-ym brahińskim, o w. 4 na południe od wsi Mikulicz; przy drożynie wiodącej z Dubrowna do Mikulicz; miejscowość nieco wzgórkowata, ziemia lekka. *Al. Jel.*

Marattken (niem.), ob. *Maradki.*

Maratyn, szczyt górski, ob. *Czeremosz.*

Maratyn, wś, pow. owrucki, nad strugą do rz. Zwizdal wpadającą.

Maraunen (niem.), al. *Cremonen*, wś, pow. rastemborski, st. poczt. Rastembork; 60 mk. (1857).

Maraunen (niem.) 1.) *Klein*, os. pryw., pow. królewiecki, na płn. od Królewca, 67 mr. ziemi, 8 mk. (1857). 2.) **M.**-*Klein*, folw. dóbr Boettchershöfen, tamże, o 2 kil. od Królewca.

Maraunen (niem.), *Maruny*, dobra ryc., do których należy także Banditten i folw. Nonnenhausen, pow. świętosiekierski, st. p. Cynty. Cały ten klucz obejmuje 966 ha., między tymi 591 ha. roli orn. i ogr., 98 łąk, 9 pastw., 235 boru, 21 nieuż., 12 wody; czysty dochód z gruntu wynosi 5826 marek. Właśc. jest Wilh. von Saint-Paul; odl. od st. p. 3 kil., cegielnia. 1857 r. 145 mk. *Kś. Fr.*

Maraunen-Gross al. *Maraunenhof* (niem.), dobra ryc., pow. królewiecki, st. p. Quednau. Mają rozległości 289.50 ha., i to 184.70 roli orn. i ogr., 31.90 łąk, 42.30 pastw., 21.70 boru, 8.90 nieuż. Czysty dochód z gruntu szacują na 4886 marek. Właśc. jest kupiec Max Herbig; odl. od st. poczt. wynosi 1.5 kil. Mleczarnia odstawia mleko do Królewca. 1857 r. 76 mk. *Kś. Fr.*

Maraunen-Neu (niem.), *Biedowo*, wś na Warmii, st. poczt. Wartembork, pow. olsztyński, ma 528.76 mr. rozl.; paraf. katol. Wartembork; 11 dm., 108 kat. mieszk. (r. 1864). Por. *Biedowo.* *Kś. Fr.*

Marawken (niem.), ob. *Murawki.*

Marąg, ob. *Marong.*

Marązy, ob. *Maroz.*

Marborg, ob. *Malbork.*

Marcalfalu (węg.), ob. *Mitoszyn.*

Marcen (niem.), według Knie, *Martzen*, według Triesta, kol. do wsi Wędzin, pow. lubliniecki.

Marcebiliszki, nad rz. Smouść, folw., pow. ihumeński, gm. Śmiłowicka, obszaru liczy 576 mr., miejscowość równa, niska i bagnista, lasów niedostatek. M. były własnością Oziębłowskich, w r. 1880 sprzedane z licytacyi częściowo. *T. S.*

Marcelewo (niem. *Fichtenau*), ob. *Marcellewo.*

Marcelin, kol., pow. warszawski, gm. Jabłonna, par. Tarchomin. Przy linii dr. żel. nadwiśl., w pobliżu Tarchomina odl. 4 w. od Pragi. W 1827 r. wieczysta dzierżawa, 5 dm., 66 mk.

Marcelin, pow. nowomiński, gm. Ładzyń, par. Mińsk.

Marcelin, folw., pow. mohylowski, par. łac. Bar, par. gr.-kat. Kijanówka. Należy do wsi Kijanówki, do której przylega. *X. M. O.*

Marcelino 1.) lub *Marcellino*, osada, pow. średzki, 1 dm., 9 mk., wszyscy kat., 5 analf. Poczta, tel., gośc. i st. kol. żel. w Środzie. 2.) **M.**, folw., pow. poznański, 510 mr. rozl., 3 dm., 40 mk.; należy do gm. i wsi Ławicy (ob.). Poczta, gośc., tel. i st. kol. żel. w Poznaniu o 4 kil. *M. St.*

Marcelinów al. *Marcelów*, wś włośc., pow. piotrkowski, gm. Kluki, par. Parzno. Ma 15 dm., 114 mk., 173 mr., ob. *Lubiec.*

Marcelinów, dystylarnia smoły na gruntach wsi Suski, pow. równieński, o 20 w. od Równego, o 8 od Klewania, własność departamentu Udiełów, założona 1863 r. Zatrudnia 12 robotników, produkuje 24000 wiader smoły i 7200 pudów terpentyny za 20880 rs. (1881).

Marcelów, kol., pow. sieradzki, gm. Krokocice, par. Małyń, odl. od Sieradza w. $28\frac{1}{2}$; dm. 3, mk. 47, ob. *Krokocka Wola.*

Marcelów al. *Zadąbrowo*, os. włośc., pow. łaski, gm. Zapolice, par, Strońsko. Ma 6 dm., 52 mk., 61 mr.

Marcelów, kol., pow. noworadomski, gm. i par. Rząśnia, 11 dm., 100 mk., 160 mr.

Marcelów, wś, pow. radomski, gm. Gzowice, par. Sucha, odl. 18 w. od Radomia, ma 14 dm., 105 mk., 188 mr. ziemi włośc. i 1 mr. dwors., ob. *Czarna 6*).

Marcelów al. *Marcellów*, wś włośc. nad rz. Radomką, pow. radomski, gm. Jedlińsk, par. Wsola, odl. 9 w. od Radomia. Ma 7 dm., 50 mk., 172 mr.

Marcellewo, niem. *Fichtenau*, folw., pow. bydgoski, folw., 1 dm., 6 mk., należy do dom. Piszczyna (Ludwigsfelde).

Marcelówka 1.) folw. na obsz. dwor. Brzeżan. 2.) **M.**, folw. na obsz. dwor. Krynicy w pow. drohobyckim. 3.) **M.**, folw. koło Uhrynowa na obsz. dwor. m. powiat. Podhajec. 4.) **M.**, leśniczówka na obsz. dwor. Duplisk w pow. zaleszczyckim. 5.) **M.**, folw. koło Duplisk, na obsz. dwor. Dźwiniacza w pow. zaleszczyckim.

Marcewek al. *Marcewko*, wś, pow. słupecki, gm. i par. Młodojewo, odl. od Słupcy w. 8; dm. 40, mk. 255. W 1827 r. wś rząd. 27 dm., 358 mk.

Marcewo, wś i os. młyn. nad strum. Meszną, pow. słupecki, gm. i par. Młodojewo, odl. od Słupcy w. 8; wś dm. 22, mk. 169; os. dm. 1; młyn dm. 1, mk. 11. W 1827 r. wś rząd. 16 dm., 198 mk. (por. Łaski, Lib. Ben. I, 302 i 303), ob. *Młodojewo.*

Marchaczewszczyzna, ob. *Margaczewszczyzna.*

Marchanówka. leśniczówka i karczma na obsz. dwors. Nowosiółki Kostiukowej, pow. zaleszczycki.

Marchaty, wś włośc., pow. rawski, gm.

Maryanów, par. Biała. Ma 28 dm., 309 mk., 804 mr. (330 ornej).

Marcheffken (niem.), ob. *Marchewki.*

Marchel, nomenklatura, ob. *Drobin.*

Marchelówka (*Marcelówka*), wś, pow. kijowski nad rz. Rosławką, odl. 2 w. od Jankowic. Początkiem osady była pasieka założona śród lipowego lasu w zeszłym stuleciu przez zakonnika pobliskiego klasztoru. Ziemi 753 dzies., czarnoziem drugorzędny; mieszk. 305, trudnią się rolnictwem, należała do rządu; obecnie ziemia rozdana włościanom.

Marchewka, niem. *Marchewko-Mühle*, według Kętrzyńskiego w pow. brodnickim; spisy urzędowe M. nie podają. Ob. *Chełmonie.*

Marchewki, wś, pow. wieluński, gm. i par. Siemkowice, odl. od Wielunia w. 27; dm. 6, mk. 42. W 1827 r. 5 dm., 26 mk.

Marchewki, część obsz. dwors. Gorajec, pow. cieszanowski.

Marchewki, niem. *Marchewken* al. *Marcheffken*, wś, pow. jańsborski, st. p. Prostki; leży tuż nad granicą polską. R. 1509 sprzedaje Jerzy v. Kolbitz, wójt piski, Wawrzyńcowi Marchewce na prawie magdeb. 20 włók boru i puszczy nad granicą sstwa łeckiego między Kurczątkami a Gorczycami z obowiązkiem jednej służby zbrojnej. (Ob. Kętrz.: O ludności polskiej w Prusiech, str. 441). 1857 r. 73 mieszk. *Kś. Fr.*

Marchewko-Mühle (niem.), ob. *Marchewka.*

Marchia, z niemieckiego: *die Mark*, były to niejako rycerskie kolonie, które Niemcy zakładali po krajach słowiańskich. Każda marchia miała najmniej jedno miasto silnie obwarowane. Z niego marchion albo markgraf lub wódz (dux) rządził okolicznym krajem, wspierał misyonarzy, zaprowadzających chrześciaństwo i cesarzowi zastępy zbrojne dostawiał. W późniejszych czasach, a mianowicie w XII wieku, kiedy Słowianie już groźny odpór stawiali, napady na Niemców robili, przyjąwszy chrześciańską wiarę, marchią uważano za okrąg pograniczny, mający obowiązek tylko bronić państwa od wszelkich napadów, który wreszcie opłacał daninę, był lennikiem zrazu dożywotnim, jako uprzywilejowany od cesarza, a później i dziedzicznym. Marchie te stanowią pierwotny zawiązek panowania niemieckiego i późniejszego państwa pruskiego. Najdawniejsza z nich Stara-Marchia (Alt-Mark), założona została na zachód od Elby przez Henryka I, pod nazwą Marchii północnej (Nord-Mark). Cesarz Lotar nadał to margrabstwo Albrechtowi Niedźwiedziowi w r. 1135. Ten zagarnął ziemie słowiańskie między Elbą i Odrą i tu powstała Marchia Środkowa (Uckermark). Od słowiańskiego grodu Branibora, obszar ten otrzymał nazwę margrabstwa brandenburskiego. Potomkowie Albrechta rozszerzyli granice przez włączenie Nowej Marchii (Neumark).

Marchijski Frydląd, ob. *Frydląd M.*

Marchocice al. *Markocice*, wś, pow. miechowski, gm. i par. Racławice. Leży przy drodze bitej z Miechowa do Działoszyc. Należała do dóbr jezuickich. W 1827 r. było tu 28 dm., 191 mk. Posiada szkołę początkową. W XV w. dziedzicem był Mikołaj Morski Toporczyk. Wś miała wtedy 18 łanów kmiecych, dwie karczmy, młyn, trzech zagrodników. Z tych ról dziesięcina szła na dochód kanonii przy katedrze krakowskiej, Marchocką zwanej. Folwark zaś jeden płacił dziesięcinę plebanowi w Racławicach (Dług. I, 134).

Marchocice, wś, pow. włoszczowski, gm. i par. Secemin.

Marchocice v. *Markotyńce*, wś nad rz. Uszycą, pow. uszycki, gm. i par. Mińkowce. Przedmieście Minkowiec; należało do Sciborów Marchockich. W skutek konfiskaty dziś rządowa. W r. 1868 było 12 dm. *X. M. O.*

Marchówko, niem. *Klein-Marchowo* al. *Kl.-Marchowie*, os., pow. wejherowski, st. p. Kielno; należy do dóbr Koleczkowo.

Marchowo, jez. w pow. kartuskim, należało dawniej do klasztoru kartuzyan (ob. t. III, 884—1).

Marchowo al. *Marchowy*, niem. *Gross-Marchowo* al. *Gr.-Marchowie*, os., pow. wejherowski, st. p. Kielno, o 19 kil. od Wejherowa; należy do dóbr Koleczkowo.

Marchowy, ob. *Marchowo.*

Marchule, wś, pow. rossieński, par. lalska.

Marchwacz 1.) wś i folw. nad strum. Cienią al. Pokrzywnicą, pow. kaliski, gm. Marchwacz, par Rajsko, odl. od Kalisza w. 14. Posiada gorzelnią parową, młyn parowy, młyn wodny, olejarnią, cegielnią, eksploatacyą torfu. Wś dm. 7, mk. 168; folw. dm. 12, mk. 28. W 1827 r. 17 dm., 126 mk. Właścicielem M. był i tu mieszkał Niemojowski Bonawentura, głośny poseł opozycyjny na sejmach królestwa kongresowego od 1820 r. Według Tow. Kred. Ziems. dobra M. składają się z folw.: M. i Wybranów; wsi: M. i Modła. Rozl. wynosi mr. 905, a mianowicie: folw. Marchwacz: grunta orne i ogr. mr. 507, łąk mr. 26, pastw. mr. 4, lasu mr. 15, nieuż. i place mr. 33, razem mr. 595; bud. mur. 19, z drzewa 3; płodozmian 11-polowy; folw. Wybranów: grunta orne i ogr. mr. 299, pastw. mr. 1, nieuż. i place mr. 310, bud. mur. 2, z drzewa 2; płodozmian 8-polowy. Wieś Marchwacz os. 20, z grun. mr. 22; wś Modła os. 15, z grun. mr. 38. 2.) **M.**, gmina należy do sądu gminnego okr. IV w os. Staw, st. poczt. w Kaliszu. Obszar gminy wynosi 9938 mr., ludn. 3857 (1867 r.).

Mąrchwiaki, pow. olsztyński, obacz *Kalborno*.

Marchwiana góra, szczyt i góra lesista w zachodnich rozgałęzieniach Gorców (ob. t. III, 700), na północnym obszarze gm. Nowegotargu, pod 37° 42′ wsch. dług. g. F., a 49° 31′ 5″ płn. sz. g.; wznies. 780 m. npm. Po płdn. stronie wytryskują liczne potoki, zasilające wody pot. Kowańca (ob.). Las po stronie północnej zwie się *Matyjówką*. *Br. G.*

Marchwina-Paleniki, gajówka koło Tatarynowa na obsz. dwors. Komarna, pow. rudecki.

Marchwitz (niem.), pow. namysłowski, ob. *Smarchów*.

Marcie, zaśc. i karczma, pow. wiłkomierski, par. Siesiki, okr. polic. Pogiełoże (o 4 w.), własność Kapuścińskiego, gleba lekka.

Marcie, folw. do Markuciszek, pow. wiłkomierski.

Marcin (Święty), ob. *Swati Martin*.

Marcina góra, wzgórze, na wschód od Biadolin radłowskich, w pow. brzeskim, płd. zachodni kraniec lasu radłowskiego, pod 38° 28, wsch. dłg. g. F., a 49° 49′ płn. sz. g. Wznies. 268 m. npm. Miejsce znaku triang. *Br. G.*

Marcina (Świętego), góra pod Tarnowem, na podgórzu Beskidów Wschodnich 384 m. wys. (ob. t. III, 864—1).

Marcinek, pow. włoszczowski, gm. i par. Włoszczowa.

Marcinek, część Budkowic, pow. opolski.

Marcinek, młyn, niem. *Obermühle* i folw., pow. chodzieski, folw. ma 360 mr. rozl., 4 dm., 27 mk., 15 ew., 12 kat., 7 analf. Poczta i tel. w Margoninie o 7 kil., gośc. o 3 kil., st. kol. żel. Białośliwie (Weissenhöhe) o 16 kil.

Marcinielewicze, wś rząd., pow. wilejski, 3 okr. adm., o 68 w. od Wilejki, 6 dm., 52 katol. Wiatrak (1866).

Marcinienki, wś pryw., pow. dzisieński, o 76 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 2 dm., 13 mk. starowierców (1866).

Marciniszki, wś, pow. maryampolski, gm. i par. Szumsk; odl. 9 w. od Maryampola. Ma 8 dm., 70 mk.; w 1827 r. wś rząd. 4 dm., 27 mk.

Marciniszki 1.) folw. szlach., przy jez. Gedrojcie, pow. wileński, 3 okr. adm., o 43 w. od Wilna, 2 dm., 32 mk., z tego 21 katol., 11 żydów. Murow. gorzelnia nieczynna (1866). 2.) **M.**, okręg wiejski w gminie Gedrojciach, pow. wileński, zawiera w swym obrębie wsie: Słowianka, Zaniance, Pelikańce, Dowiacie, Torowszczyszki, Chorążynki, Podworzańce, Rudziańce, Mickańce, Mejszkiele, Dudańce, Baśki, Herczuki, Łatwie, Szlewiatry, Poszyle, Maguny; zaścianki: Szarakiszki, Użalia, Połuknie, Szyle, Smielina, Troki, Pikieta, Szawdzie, Pukaniszki.

Marciniszki, dwór nad Łankiesą, pow. kowieński, okr. polic. janowski, odl. 35 w. od Kowna a 1 w. od Żejm, 10 w. od Janowa, przy gościńcu z Janowa do Kiejdan. Ziemi 42 włók, gleba żyzna. St. kol. żel. libawskiej. Majętność niegdyś Zawiszów. R. 1648 Marya Zawiszanka wniosła posagiem rodzinie Kossakowskich: obecnie własność hr. Jarosława Kossakowskiego.

Marciniszki, folw. pryw., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 15 w. od Szczuczyna, 9 mieszk. (1866).

Marcinka, potok, nastaje w północno-zachodnim obszarze gm. Korczyny, w pow. krośnieńskim, na południowo-zachodnim stoku, Podzamczem zwanym, Łysej Góry (470 m.); płynie na południe, a w Spornem zwraca się na zachód i w tym kierunku płynąc granicą Białobrzegów i Odrzykonia, zlewa swe wody do Wisłoka z praw. brz. Długość biegu 4 kil. i pół. *Br. G.*

Marcinkańce, os. i folw. nad rz. Marycha, pow. sejneński, gm. Krasnowo, par. Sejny; odl. 3 w. od Sejn, 2 dm., 25 mk. W 1827 r. 5 dm., 38 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Marcinkańce ma rozl. mr. 238, a mianowicie: grunta orne i ogr. mr. 111, łąk mr. 119, past. mr. 63, nieuż. i place mr. 5, bud. mur. 1, z drzewa 6, są pokłady torfu; folw. ten w r. 1881 oddzielony od dóbr Ochotniki.

Marcinkańce, wś nad rz. Judupis, pow. trocki, 4 okr. adm., 86 w, od Trok. St. dr. żel. warsz.-peters. na przestrzeni Grodno-Wilno, między Porzeczem a Oranami, o 93 w. od Wilna. Wś posiada kościół katolicki śś. Szymona i Judy, drewniany, założony 1770 przez ks. Józefowicza, filia parafii mereckiej, dusz 2912. Osada stacyi ma 1 dm., 38 mk.; w tem 12 prawosł., 6 katol. i 4 żyd. (1866).

Marcinki, folw., pow. inowrocławski, 726 mr. rozl., 1 dm., 12 mieszk., należy do dom. „Piaski."

Marcinki, niem. *Martingken* al. *Martinken*, wś, pow. piłkalski, st. p. Schillehnen; 1856 r. 60 mk.

Marcinki, niem. *Martinke*, os. do Cieciszewa, pow. kartuski, st. p. Przodkowo.

Marcinki, niem. *Maersdorf*, wś, pow. sycowski, par. Syców (Poln. Wartenberg), 567 mk. (246 katol.), szkoła ewang.

Marcinkiszki, folw. pryw. i okolica szlachecka nad rz. Pietraszką, pow. lidzki, 5 okr. adm., od Lidy o 43 w. od Ejszyszek 7; folw. M. mk. katol. 26, okol. M. mk. tegoż wyzn. 122, dm. 8 (1866).

Marcinków, pow. radzymiński, gm. Radzymin, par. Kobyłka.

Marcinków 1.) wś, pow. opoczyński, gm. Machory, par. Żarnów; odl. 21 w. od Opoczna. Posiada urząd gminny, 16 dm., 136 mk., 73

mr. ziemi włośc. i 3 dwors. W 1827 r. 10 dm., 69 mk. 2.) **M.**, wś przy ujściu rz. Kaczki do Kamienny, pow. iłżecki, gm. Wielka wieś, par. Wąchock; odl. 26 w. od Iłży, ma 52 dm., 379 mk., 718 mr. ziemi włośc. i 2 mr. rząd. W 1827 r. wś rząd. 24 dm., 150 mk.

Marcinkowice 1.) wś i folw. nad rz. Marcinkówką, pow. opatowski, gm. i par. Opatów. Ma 19 dm., 185 mk., 236 mr. ziemi rząd. (majorat Rzecz. R. St. Osten-Sakena) i 133 mr. włośc. W 1827 r. wś duch. 16 dm., 84 mk. M. należały niegdyś do biskupów lubuskich (na Szląsku). Jeden z nich Stefan na mocy układu z kanonikami katedry opatowskiej ustąpił im na własność M., które zostały rozdzielone na uposażenie dziekana, scholastyka i pięciu pierwszych proboszczów katedry opatowskiej. Łanów kmiecych było tu 11, z tych po 2 mieli dziekan i scholastyk, proboszcze zaś po jednym. Były tu także dwa młyny do dziekana należące. 2.) **M.**, wś i folw., pow. miechowski, gm. Tczyca, par. Uniejów; odl. 7 w. od Miechowa. W 1827 r. 26 dm., 178 mk. Wchodziła w skład dóbr Kępie. Według Towarz. Kred. Ziems. folw. M. rozl. mr. 315, a mianowicie: grunta orne i ogr. mr. 201, łąk mr. 62, pastw. mr. 40, nieuż. i place mr. 12, budowli z drzewa 4; folw. ten w r. 1873 oddzielony od dóbr Pogwizdów. 3.) **M.**, wś i folw., pow. pińczowski, gm. Nagórzany, par. Kościelec; odl. 35 w. od Pińczowa a 6 w. od Wisły. W 1827 r. 16 dm., 126 mk. Wspomina ją Długosz (II, 167). Według Tow. Kred. Ziems. folw. i wś Marcinkowice rozl. mr. 367: grunta orne i ogr. mr. 286, łąk mr. 37, lasu mr. 29, nieuż. i place mr. 15, bud. z drzewa 11. Wś Marcinkowice os. 22, z grun. mr. 92. *Br. Ch.*

Marcinkowice z *Marcinkowską Wolą*, 1.) wś, pow. nowosądecki, 8·3 kil. od Nowego Sącza. Należy do par. rz.-kat. w Chomranicach i liczy podług spisu ludności z r. 1881 mk. 745, z których 65 przebywa stale na obszarze większej posiadłości. Mieszkańcy są rz.-kat. wyznania. Wś leży na lew. brz. Dunajca u ujścia pot. Smolnika. Dunajec tworzy tu silny skręt z kierunku płn. ku płn. zachodowi. Przez wś prowadzi gościniec słotwińsko-sądecki. Dolinę wsi 269 m. npm. wzniesioną, opasuje od płd. las na małych wzniesieniach, zwany Szczabem, z najwyższym punktem 489 m. npm., od płn. las Dąbrowa 614 m. npm. M. Wola leży na zach. od wsi w wyższem położeniu 418 m. npm. również nad tym potokiem. Układ geologiczny tych dwóch miejscowości badali H. Walter i dr. Dunikowski. W M. w dolinie potoku zastali na cyplu wchodzącym w Dunajec pasmo menilitowe a na niem gruboławicowy, bogaty w wapień piaskowiec oligoceński (Kosmos 1822, str. 456), w M. Woli na wzniesionym cyplu skała składa się z piaskowca drobnoziarnistego o lepiszczu marglowem jasnej barwy, który tworzy ławice o dość znacznej miąższości (tamże str. 460). Długosz nazywa tę wś Pogwizdowem al. Marczinkowicze (Lib. ben. II, 20), widocznie zatem w jego czasie zmieniła ta wś nazwę. Pos. więk. dawniej Paszyców, teraz hr. Marassé, ma obszaru 328 roli, 13 łąk i ogr., 63 past. i 224 mr. lasu; pos. mn. 419 roli, 45 łąk, 140 past. i 28 lasu. Kasa pożyczk. gm. ma kapitału 418 zł. w. a. M. graniczy na zach. z Klęczanami, a na płd. z Chełmem; M. Wola zaś na płn. z Chomranicami, na zach. i płd. z Krasnem Potockiem a na wsch. z Klęczanami. 2.) **M.**, wś, pow. brzeski, w równinie 185 m. npm. na lew. brz. tutaj zregulowanego Dunajca, który miał dawniej wiele zakrętów. Na górze po nad wsią były jeszcze w początkach b. stulecia zwaliska murów, zapewne gniazda rodziny Marcinkowskich Gryfitów (Siarczyński, rkp. Bibl. Ossol. № 1825). Wś odległa o 11·3 kil. od urzędu poczt. i kościoła paraf. w Radłowie, ma 259 mk., między tymi 235 rz.-kat. i 4 izr. i ma obszaru 566 mr., z których pos. więk. ma 289 roli, 33 łąk, 7 past. i 23 mr. lasu; pos. mn. 143 roli, 25 łąk i ogr. i 43 mr. past. Kasa pożyczk. gm. ma 768 zł. w. a. Dwa sosnowe lasy otaczają wś od wsch., na płn. graniczy z Przybysławicami a na płd. ze Zdrochcem. *Mac.*

Marcinkowice, niem. *Maerzdorf*, wś, pow. oławski (w dok. 1342 r. Martini Villa w 1343 r. Mertinsdorf). Kościół paraf., szkoła katol. Uprawa tytoniu, rzepaku, pszczolnictwo; 695 mk. (106 ewang.).

Marcinkowizna, wś, pow. sejneński, gm. i par. Swiętojeziory, odl. 29 w. od Sejn, ma 11 dm., 56 mk.

Marcinkowo, kol., pow. nieszawski, gm. Wierzbie, par. Mąkolno.

Marcinkowo 1.) dom., pow. inowrocławski, 1261 mr. rozl., 7 dm., 112 mk., 25 ew., 87 kat., 71 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Inowrocławiu o 7 kil., gośc. o 6 kil. 2.) **M.** *Dolne*, wś, pow. mogilnicki, 3 dm., 16 mk., wszyscy kat., 11 analf. Poczta i tel. w Gąsawie o 5 kil., gośc. o 3 kil., st. kol. żel. Mogilno o 23 kil. 3.) **M.** *Dolne*, dom., 1403 mr. rozl., 10 dm., 135 mk., 4 ew., 131 kat., 64 analf. Własność Stanisł. Jasińskiego. 4.) **M.** *Górne*, wś, pow. mogilnicki, 5 dm., 42 mk., 6 ew., 36 kat., 9 analf. Poczta, tel. w Gąsawie o 2 kil., gośc. o 2 kil., st. kol. żel. w Mogilnie o 20 kil., w Jankowie (Amsee) o 11 kil. 5.) **M.** *Górne*, dom., 1939 mr. rozl., 13 dm., 157 mk., 1 ew., 156 kat., 66 analf. Własność Hieronima Karskiego. Por. Łaski: Lib. ben. I, 176,77). 6.) **M.**-*Gozdanińskie*, dom., pow. mogilnicki, 1178 mr. rozl., 4 dm., 114 mk., wszyscy kat. 62 analf. Poczta, tel. i gośc. w Gębicach (Gembitz) o 1 kil., st. kol. żel. w Mogil-

nie o 9 kil. Własność Bielickiego (ob. Gozdanin). *M. St.*

Marcinkowo 1.) niem. *Mertensdorf* al. *Mertinsdorf*, wś na pols.-pruskich Mazurach, pow. ostródzki, st. p. Dąbrówno, w miejscu jest oprócz ewang. szkoły rząd. prywatna element. szkoła katol., utrzymywana przez Towarz. ś. Bonifacego i Wojciecha. Pensya nauczyciela wynosi z pieniedzmi na drzewo 850 mrk i mieszkanie. R. 1856 było tu 230 mk. R. 1483 Marcin Truchses komtur ostródzki nadaje Kasprowi Mikołajowi Andrzejowi i Piotrowi z Marcinkowa 13 włók chełmiń. w M., z obowiązkiem jednej służby pruskiej; potomkowie ich mają czynić dwie służby pruskie. Dan w Ostrodzie w niedz. Trzech Króli. (Ob. Kętrz.: O lud. pol. 302). 2.) **M.**, niem. *Marzdorf* al. *Märzdorf*, duża wś paraf. z kośc., szkołą i st. p., 12 kil. na płd. wsch. od Marchijskiego Frydlądu, pow. wałecki, w górzystej, naprzemian lasami i bujnemi łąkami pokrytej okolicy. Parafia tutejsza należy do dyec. poznańskiej; par. ewang. Tuczno. Obszar wynosi 1617·04 mr. magd., bud. było 1867 r. 60, między tymi 30 dm., liczba mk. wynosiła 1867 r. 303, 1878 r. 678, po większej części katol. trudniących się rolnictwem i hodowlą bydła. Zupełnie w pobliżu nad dużem jez. Bytyńskiem (ob.), z niem. Bottin zwanem znajdują się ruiny starego zamku krzyżackiego Malborkiem zwanego, który r. 1629 przez Szwedów zniszczony został. Na zach, widać jeszcze tak zw. szańce szwedzkie. 3.) **M.**, niem. *Martensdorf* al. *Mertinsdorf*, wieś, pow. ządzborski, st. poczt. Ządzbork, okrąg Bagnowo. Obszar wynosi 1890 mr. 1856 r. 393 mk. M. istniało już r. 1422. Tamże mieszkali r. 1536 Polacy i Niemcy, roku zaś 1693 sami Polacy. (Ob. Kętrz.: Ludność pol. w Prus., str. 412). 4.) **M.**, niem. *Marczinkowo*, pow. grudziądzki (Kętrz.). W urzędowych spisach nie ma tej osady. 5.) **M.**, niem. *Neu-Mertinsdorf* al. *Märtinsdorf*, wieś na Warmii pols. w płn.-wsch. klinie pow. olsztyńskiego, st. p. i par. ew. Biskupiec; okrąg W. Bartołty obejmuje 1915·21 mr. obszaru, między tymi 174·97 boru. Par. katol. Ramsowo, par. ew. Biskupiec. Marcin Kromer biskup warmiński wyznacza 25 włók po części odłogiem leżących między Rydbachem, Raszągiem, jez. Naulszą, Kierzbuniem i dobrami Katrejny i Nasy celem założenia wsi dannickiej mającej się nazywać Mertinsdorf i w tym celu nadaje Tomaszowi Gulej 2 włóki ziemiańskie i urząd sołecki. Dan w Licbarku r. 1586. (Ob. Kętrz.: O ludn. pols. w Prus. str. 555). Według lustr. z r. 1656 zawierało M. 23 włók 6 gburskich posiadłości; dalej był tam sołtys, 1 karczma; czynszu dawali 20 korcy owsa, 1 łaszt pszenicy, 1 łaszt żyta, 28 kur, 7 gęsi i 56 flor. 1856 r. 215 mk. 6.) **M.**, wś, pow. brunsberski, st. p. Lindenau przy Brunsberku, okrąg Schalmey. Według lustracyi z r. 1656 było tu 26 włók, 6 gburów, 1 sołtys; płacili 1 łaszt i 18 korcy owsa, 40 kur, 20 gęsi, 6 wiązanek lnu, 136 flor. czynszu ad mensam i 52 flor. ad benef. 1856 r. 138 mk. Dawniej należało M. kapitule warmińskiej, która je 27 list. 1350 r. nadała na dożywocie Mikołajowi Kyl wraz z większem i mniejszem sądownictwem (Concedimus .... fideli nostro Nycolao Kyl Civi in Elbingo propter multa suae fidelitatis servicia .... dominium et jurisdictionem villae nostrae Mertinsdorf cum judiciis majoribus et minoribus quo ad vitam suam). Patronat zaś nadwikarego, który brat jego Marcin przy kościele w Fromborku ufundował i nad nową, którą sam fundować przyrzekł, będzie jeszcze i jego synowi przysługiwał, potem po ich śmierci kapitule. (Ob. Cod. dipl. Warm. II, str. 162). Jeszcze dziś pobierają wikaryusze tumscy w Fromborku ten czynsz z M. 7.) **M.**, niem. *Mertensdorf*, dobra ryc., pow. frydlądzki, st. p. Frydląd, 4 kil. odl.; razem z folw. Sortlack zawierają 599·11 ha. roli or. i ogr., 134 łąk, 4 pastw., 219 boru, 18·90 nieuż., 2·37 wody, razem 977·38 ha.; czysty dochód z gruntu 5701 mrk. Właściciel Fritz Baron v. J. Goltz. Tutejszy okrąg liczył 1880 r. 639 dusz. 8.) **M.**, niem. *Alt-Märtinsdorf* al. *Mertinsdorf*, wś na Warmii pols., pow. olsztyński, st. p., okrąg i par. kat. i ew. Purda. Ma 1574·62 mr. obsz., między tymi 108·73 mr. boru. 1863 r. 19 dm., 196 mk. kat. Polaków. Wś ta leży nad granicą pow. szczycieńskiego. R. 1380 d. 21 sierp. potwierdza kapituła warmińska, że Marcin de Leysen odebrał od kapituły dawniej 75 włók na prawie chełmiń. „sitos juxta fluvium Kösnyk, quorum graniciae primo incipiuntur a flumine Koysnyk, procedendo ad quercum situatam inter Wereyn et Merthyn, et proceditur ad granicam, quae est sita prope mericam, deinde debeant mensurari quindecim mansi inter mericam et dictum fluvium ascendendo, t. j. Marcinkowo“. Nadto dano mu wolne rybołówstwo w jeziorze Purden, małemi narzędziami na własny użytek, jazu jednak nie wolno mu tam urządzać; ma także większe i mniejsze sądownictwo (absque ecclesia parochiali et molendino, quae in dictis bonis nequaquam aedificabunt). Za to był zobowiązany do jednej konnej służby, do pomagania przy budowaniu zamków i do zwykłego czynszu po 5 latach wolnych. Kapituła rezerwuje sobie prawo postawienia tam młyna, kiedy będzie chciała. Kilka lat potem odstąpił Marcin na życzenie kapitule jednę z tych 15 włók wykarczowaną i uprawioną; za to dała mu kapituła jeszcze 3 przyległe włóki, i to tak, że od wszystkich 17 włók był zobowiązany do tych tylko ciężarów, jak przedtem od owych 15. Dat. 1394 r. 15 list.

R. 1622 d. 21 stycz. został ten przywilej odnowiony. (Ob. Cod. dipl. Warm. III, str. 75). Lustracya z r. 1656 donosi, że tu wówczas było 15 włók, 8 wolnych, którzy byli obowiązani do 1 służby i płacili 3³/₄ łasztów (?) pszenicy, tyleż żyta, 1 funt wosku i 1 koloński fenig. 9.) **M**, niem. *Marzdorf*, duże dobra ryc., pow. wałecki, st. p. wieś Marcinkowo, obejmują 1594·57 ha. roli or. i ogr., 125·20 łąk, 83·22 past., 1468·82 lasu, 45·70 nieuż., 602·33 wody, razem 3919·84 ha.; czysty dochód z gruntu 22037. Właścicielką jest Maryanna Günther; w miejscu jest cegielnia i gorzelnia. *Ks. Fr.*

Marcinów 1.) wś, pow. kutnowski, gm. Krzyżanówek, par. Strzegocin, ma 10 dm., 109 mk., ziemi or. dobrej żytniej mr. 319 pr. 140. Wchodziła w skład dóbr Krzyżanów (ob.). W 1827 r. par. Łęki, 10 dm, 77 mk. 2.) **M.**, wś, pow. łęczycki, gm. i par. Dalików, odl. od Łęczycy w. 21, dm. 7, mk. 79. 3.) **M.**, al. *Marcinków*, kol. i folw., pow. sieradzki, gm. i par. Zadzim; odl. od Sieradza w. 24¹/₂; kol. dm. 8, mk. 116; folw. dm. 1 należy do dóbr Rzeczyca. 4.) **M.**, fol., pow. lubartowski, gm. Wielkie, par. Rudno, odl 21 w. od Lubartowa. Według Tow. Kred, Kred. Ziems. folw. M. z wsią Sosnówka ma rozl. mr. 1202: grunta or. i ogr. mr. 954, łąk mr. 102. past. mr 1, lasu mr. 112, nieuż. i place mr. 34, bud. mur. 1, z drzewa 11; jest wiatrak. Wś Sosnówka os. 31 z gruntem mr. 670..

Marcinów grunt, kol., pow. koniński, gm. Wysokie, par. Kramsk, leży na wsc.-płn. od Konina, odl. od t. m. 21 w., od rz. Warty 4 w.; powierzchni 27 mr., ludności męs. 12, kob. 24, razem 38; grunt sapowaty, zalewom nie podlega. Mk. rolnicy udają się wiosną na tratwy ze spławem drzewa. Kol. powstała w r. 1855 z ziemi do dóbr Wysokie należących. Tu przepływa rzeczka Wiercica wpadająca do rzeki Warty, długa w. 8. *J. Chor.*

Marcinowa Wola al. *Marcinowola*. niem. *Marzinowolla* al. *Martyinowolla*, wś na pols.-pruskich Mazurach, pow. lecki, st. p. Miłki. R. 1553 sprzedaje Jerzy Krosta, ssta lecki, sołtysowi Marcinowi z Buwełna ostrów w jez. Buwełnie. Ks. Olbracht Fryderyk podaje r. 1571 do wiadomości, że Jerzy Krosta niegdyś założył wś dannicką Marcinówkę, wyznaczając dla danników włók 50, a dla sołtysa 5 na prawie chełmiń. W M. znajdujemy r. 1625 samą tylko ludność polską. 1857 r. było tu 398 mk., obejmuje ta wś 4348 mr. (Ob. Kętrz.: Ludn. pol. i t. d. str. 493). *Ks. Fr.*

Marcinowce 1.) wś, pow. dzisieński, gm. i par. Miorska. Dm. 4, mk. 56, kob. 26, męż 30 (przeważnie katolicy; gruntów jest mr. 167·7. Odl. od st. kol. Balbinowo (dyneb.-witeb. żel. dr.) wynosi w. 31, od Dzisny 45 w. 2.) **M.**, wś, pow. dzisieński, gm. Jody; dusz 16.

Marcinowice, wś, pow. miechowski, gm. Kozłów, par. Mstyczów. Leży w pobliżu drogi z Żarnowca do Wodzisławia o 16 w. od Miechowa. Szkoła gm. W 1827 r. było tu 24 dm., 228 mk. Ob. Karczowice. W XV w. dziedzicami byli bracia: Piotr, Jan i Mikołaj Żegota Toporczykowie. Obok 12¹/₂ łanów kmiecych był tu jeden folw., młyn, karczma i 2-ch zagrodników. Dziesięcinę płacono klasztorowi ś. Andrzeja w Krakowie (Dług. II, 90 i III, 326). Por. także Łaski: Lib. ben. II, 209. Według Tow. Kred. Ziems. dobra Marcinowice składają się z folw. M., wsi: M., Karczowice i Przysieka, rozl. wynosi mr. 1542: grunta or. i ogr. mr. 469, łąk mr. 94, pastw. mr. 214, lasu mr. 730, nieuż. i place mr. 35, bud. mur. 2, z drzewa 13. Są pokłady kamienia budulcowego. Wś M. os. 79, z grun. mr. 737; wś Karczowice os. 38, z grun. mr. 670; wś Przysieka os. 58, z grun. mr. 564. *Br. Ch.*

Marcinowicze 1.) wś, pow. rzeczycki, przy granicy pow. bobrujskiego. nieopodal doliny rz. Ippy, w okr. polic. 3 kalinkowickim, os. 15, miejscowość poleska, mało ludna, łąki obfite, grunta lekkie. 2.) **M.**, folw., pow. miński, okr. polic. kojdanowski, par. kat. kojdanowska, leży nad rzeczułką przy drodze wiodącej ze wsi Wołowniki do Jurkowicz, w miejscowości mocno wzgórzystej, małoleśnej, od r. 1855 własność Klukowskich, ma obszaru około 19¹/₂ włók, grunta szczerkowo-glinkowate. *Al. Jel.*

Marcinówka, rzeczka, dopływ Krzemienicy (ob.).

Marcinówka, pow. warszawski, gm. Pruszków, par Służew.

Marcinówka, wś i folw. w płn. stronie pow. zamojskiego, gm. i par. Skierbieszów, o 24 w. od Zamościa i 7 w. od gm. położona na granicy pow. krasnystawskiego w falistej okolicy ugajonej lasami, liczy os. włośc. 11, mk. 64, w tem prawosł. 18, przestrzeni 147 mr. Folw. M. należy do dóbr Skierbieszów (ob.). Gleba dość urodzajna, lecz brak łąk. *T. Żuk.*

Marcinówka, zaśc. pryw., pow. wilejski, o 65 w. od m. Wilejki, 2 okr. adm., 1 dm., 11 mk. katol. 2.) **M.**, folw., pow. piński, okr. polic. 1 łohiszyński. leży nad kanałem Ogińskim, łączącym Szczarę z Jasiołdą, z lewej strony naprzeciwko wsi Szwardówka; miejscowość lesista, obfita w łąki. 3.) **M.**, wś, zaśc. i folw., pow. ihumeński, gm. Jurewicka, okr. polic. berezyński, leży przy gość. wiodącym z Ihumenia do Berezyny, nad rzeczką Podwołoczką, lew. dopływem Usy; ma osad 12, miejscowość odludna, poleska, grunta piaszczyste. *A. Jel.*

Marcinówka, wś, pow. żytomirski, par. Berdyczów, własn. Kamińskich. *X. M. O.*

Marcinówka, wś, pow. zasławski, posiada kaplicę katol. należącą do par. Ostropol.

Marcinowo 1.) niem. *Martyinowen*, pow. margrabowski; istniało już r. 1539 (Kętrz.: O ludn. pol. str. 507). W niemieckich spisach urzęd. nie ma tej osady. 2.) **M.**, niem. *Marczinowen*, wś, pow. gołdapski, st. p. Grabowo, obejmuje 68 włók; 1857 r. 241 mk. 3.) **M.**, jez., pow. margrabowski (dok. r. 1560). Ob. Kętrz.: O ludn. pol. w Prus.; nad niem leży Stożne. 4.) **M.**, niem. *Marczinowen* al. *Marzinowen*, wś, pow. łecki, st. p. Kalinowo, ma szkołę, 235 mk. (1857). *Kś. Fr.*

Marcinowo 1.) folw. szlach., pow. wileński, 5 okr. adm., o 42 w. od Wilna, 1 dm., 23 katol. (1866). 2.) **M.**, folw. szlach., pow. wileński, 3 okr. adm., o 59 w. od Wilna, 1 dm., 12 katol. (1866). 3.) **M.**, folw. szlach., pow. trocki, 3 okr. adm., 62 w. od Trok, 1 dm., 10 katol. (1866). 4.) **M**., folw. rząd. nad rz. Strawą, pow. trocki, 2 okr. adm., 39 w. od Trok, 8 dm., 53 m. wielkorosyan (1866). 5.) **M.**, folw. szlach., pow. trocki, 4 okr. adm., 50 w. od Trok, 1 dm., 20 katol. Cegielnia (1866). 6.) **M.**, wś, pow. lepelski, 1 okr. polic., 3 okr. sąd., nad rz. Ulanką, b. własność Reuttów, po 1863 zasekwestrowana przez skarb; 688 dz. ziemi dworskiej. *M. K.*

Marcinowola al. *Marcinowa Wola*, wś, pow. lecki, st. goczt. Milken.

Marcinowska gmina, pow. dyneburski, o 21 w. od Dyneburga, 3017 dusz obejmuje.

Marcinpol, *Martinpol*, *Zagóra*, *Martynopol*, część Michałowic i folw., pow. rudecki.

Marcinpol, po łotew. *Mortinpols*, wś w pow. lucyńskim, par. Brygi, własność Rosena, niegdyś Kublickich.

Marcińska góra, al. *Góra św. Marcina*, *Martinsberg*, karczma na obszarze gm. Zaczarnia, w pow. tarnowskim. *Br. G.*

Marciny, część Turzego, pow. brodzki.

Marcisze-*Konarzewo*, ob. *Konarzewo.*

Marcisze *Olszewo*, ob. *Olszewo.*

Marcisze, ob. *Borze*, pow. pułtuski.

Marciszew, ob. *Marciszów.*

Marciszewski *Rzepiennik*, ob. *Rzepiennik.*

Marciszkany, wś, pow. sejneński, gm. i par. Mirosław, odl. 46 w. od Sejn, ma 18 dm., 160 mk.

Marciszów al. *Marciszew*, wś, os. młyn. i os. leś. nad rz. Wartą, pow. będziński, gm. Poręba Mrzygłodzka, par. Kromołów. Posiada młyn amerykański z prod. na 2760 rs. Wś ma 52 dm., 340 mk. 433 mr.; grunta dworskie nieuprawne 1042 mr.; os. młyn. 1 dm., 1 mr. i os. leś. 1 dm., 1 mr. *Br. Ch.*

Marciszówka, folw. na obszarze dworskim Starejwsi, w pow. limanowskim. *Br. G.*

Marcovisna (niem.), ob. *Markowizna.*

Marcówka, os., pow. radzymiński, gm. Zabrodzie, par. Niegów.

Marcówka, wś w pow. wadowickim, 7·5 kil. od Suchy, należy do par. w Strzyszowie i liczy 414 mk., z których jest 391 rz.-kat. a 23 żyd.; leży nad małym dopływem Palukiego pot. wpadającego z praw. brzegu do Skawy, w wysokości bezwzględnej 290 m. na południowym stoku góry Chełm 604 m. npm., która pokryta lasem świerkowym zasłania ją od północnych wiatrów. Wś jest rozrzucona, dla tego pojedyńcze grupy domów noszą odmienne nazwy jako to: Fadranówka, Kielczawka, Lachówka, Pilchówka, Gruszeczkowa, Chowańców i Jolków. Granicę wsi stanowi od wsch. granica pow. myślenickiego, od płd. potok Paluki, od zach. Skawa a od płn. góra Chełm i rzeczka Kosielnikowa. Lasy otaczają M. dokoła. Najbliższe wsie są: na płn. Dąbrówka, na wsch. Budzów, na płd. Zembrzyce a na zach. Skawce. Pos. więk. ma 138 roli, 36 łąk i past. i 93 mr. lasu; pos. mn. 308 roli, 19 łąk i ogr., 55 past. i 74 mr. lasu. *Mac.*

Marcówka, folw., pow. limanowski, w widłach Raby i Mszany, 499 m. npm.

Marcówka, nazwa chat w obr. gm. Mszany Dolnej, w pow. limanowskim. *Br. G.*

Marcusdorf (dok.), ob. *Marxdorf.*

Marcushof (niem.), wś włośc., pow. malborski, st. p. Grunowo. Była przedtem na wieczystą dzierżawę wydana; dziś obejmuje 54 posiadłości, 5 zagród, razem 141 włók 12 mr., 680 mk., 463 ew., 78 kat., 139 menon., 76 dm.; par. ew. Thiensdorf, katol. Thiergart, szkoła w miejscu, odl. od Malborka $3^3/_4$ mili. Podatek od gruntu 1238 tal. 2 srb. 8 fen.; od budynków 69 tal. 9 srb., od dochodu 156 tal., od procederu 74 tal., klasowe 626 tal. Do wsi tej należy także odosobniona karczma zwana po niem. „Blaue Hand“. *Ks. Fr.*

Marcyanki, folw., pow. nieszawski, gm. Wierzbie, par. Lubotyń.

Marcyanna, ob. *Marcyanów.*

Marcyanów 1.) wś, pow. brzeziński, gm. Dobra par. Skoszewy, ma 6 dm., 57 mk., 82 mr. Wchodziła w skład dóbr Glinnik. 2.) **M.**, folw., pow. kaliski, gm. Iwanowice, par. Staw, odl. od Kalisza w. 17, dm. 2, mk. 72 i 442 mr. obszaru. Należy do dóbr Szczytniki. 3.) **M.**, wś, pow. turecki, gm. Skarzyn, par. Przezpolew, odl. od Turka w. 14; dm. 28, mk. 174. 4.) **M.**, wś, pow. kolski, gm. Kłodawa, par. Bierzwienna Długa, odl. od Koła w. 8, dm. 4, mk. 22. 5.) **M.** albo *Marcyanna*, kolonia, powiat płocki, gm. Święcice, par. Orszymowo, odl. o 35 w. od Płocka, pos. karczmę, 21 dm., 160 mk., 401 mr. gruntu dobr., 4 nieuż., ob. *Ciućkowo.*

Marcyanów al. *Mała Izła*, folw. pryw. nad rz. Izłą, pow. wilejski, o 55 w. od m. Wilejki, 2 okr. adm., 1 dm., 9 mk.

Marcyanów albo *Sidorowszczyzna*, dobra, pow. witebski, niedaleko Witebska. Do r. 1750 rezydencya Marcyana Ogińskiego wojew. witebskiego; miały 3588 dzies. ziemi i 571 dusz męskich. *A K. Ł.*

Marcyanówka, wś i folw., pow. ihumeński, gm. jurewicka, przy drodze z Ihumenia do Berezyny luboszczańskiej, leży na równinie śród głębokich jodłowych lasów. Obszar gruntu 1731 mr. należy do Łapickiego od r. 1818. *T. S.*

Marcyanowo, folw., pow. wągrowiecki, 3 dm., 56 mk., należy do dom. i gm. Niemczynka.

Marcyanowo, zaśc. pryw., pow. dzisieński, o 48 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 1 dm., 7 mk. katol. (1866).

Marcyanowo, okr. wiejski, gm. Kniaginin, pow. wilejski, ma w swym obrębie wsie: Swatki, Rudziewicze, Zamosze, Chołmówka, Nawry, Horodyszcze, Dowżany.

Marcybelin, dobra, pow. nowoaleksandrowski, 1053 dz. ziemi, własność Wład. Ogińskiego. Wzięły nazwę od Marcybelli z Późniaków Ogińskiej, kasztelanowej brasławskiej.

Marcybelino, folw. pryw. nad jeziorem, pow. dzisieński, o 66 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 1 dm., 19 mk. (1866).

Marcybeliszki, folw., pow. ihumeński, okr. polic. smiłowicki, nad rz. Słouść, dopływem Wołmy, o 1 w. od dawnego traktu pocztowego mińsko-ihumeńskiego z prawej strony. Miejsce to niegdyś należało do tak zwanych dóbr baksztańskich klucza smiłowickiego (ob. *Smiłowicze*), dziedzictwo Kieżgajłów, później Zawiszów i Ogińskich; wzięło nazwę od Marcybelli z Ogińskich Zawiszyny, marszałkowej nadwornej litewskiej, o której pisze Matuszewicz (ob. Pamiętniki t. I, 223). Z kolei własność Moniuszków, a przez nich dziś Oziębłowskich; ma obszaru 19 włók i 6 mr. Ziemia i łąki dobre, młyn, propinacya, miejscowość niebezleśna. Parafia katolicka do r. 1867 smiłowicka, odtąd, po kasacie, koreliszczewicka. *A. Jel.*

Marcyporęba z *Bachorowicami*, wś, pow. wadowicki, leży nad dwoma potokami uchodzącemi do Brodówki, małego dopływu Wisły z praw. brzegu, w okolicy wznoszącej się z 288 m. npm., gdzie jest wieś zabudowana ku południowi w pokryte lasami wzgórza, które są podnóżami góry Wysokiej 440 m. i Drabosza 435 m. npm. Przez wieś prowadzi droga z Brzeźnicy (5.3 kil.) do Wadowic. Najwięcej domów grupuje się nad potokami, są jednak i odosobnione. Przysiołek Bachorowice znajduje się pod lasem w stronie południowo-zachodniej od wsi. Ta stara osada zwana jeszcze u Długosza (Lib. benef. II, 53) „Poramba“ ma szkołę ludową jednoklasową i kościół parafialny drewniany. Jest to obszerna budowla z r. 1660 bez śladów sztuki lub starożytności. Najdawniejszy sprzęt, chrzcielnica z r. 1545 nie zasługuje na uwagę. Za Zygmunta Augusta aż do początku XVII wieku posiadali ten kościół kalwini (Łukaszewicz: Dzieje kośc. helw. 397), którzy zbór mieli w Brzeźnicy. Rozwiązać tutaj możemy wątpliwość podniesioną przez prof. d-ra Łepkowskiego (Rocznik Tow. przyj. nauk. krak. z r. 1861) ażali w tej Brzeźnicy lub pod Bochnią? że jedynie mógł być zbór helwecki w tej, gdyż tamta była wówczas własnością klasztoru staniąteckiego. Również mylnem jest podanie w Słowniku geogr. że w Brzeźnicy pod Bochnią jest kościół murowany, jest bowiem drewniany, modrzewiowy. W M. znajduje się w archiwum kościelnem przywilej pisany z czeska po polsku z r. 1586 oblatowany w grodzie oświecimskim r. 1663. Podaje go prof. dr. Łepkowski w całości podług rękopisu: Fundacye, legaty, zapisy i t. d. kościoła farnego w M. P. spisane przez ks. Michała Kamelskiego plebana kleckiego, w M. P. kuratora, pisarza dekan. zatorskiego w r. 1753. Ten dyplom bezwątpienia podrobiony nadaje proboszczowi wyłączne prawo palenia gorzałki, piwa, uciążliwe dziesięciny i t. d. i jest świadectwem chciwości duchowieństwa w czasie bezpośrednio poprzedzającym reformacyą. Teraźniejsza nazwa wsi pochodzi od Marka Porębskiego herbu Radwan, założyciela kościoła lub współczesnego Długoszowi, kościół bowiem był założony 1176 r. a na nowo konsekrowany 1667 r. Parafia należy do dyec. krak. dek. skawińskiego, ma wsie parafialne: Brzeźnicę z Pasieką, Kopytówkę, Owsiankę z Nowemi dworami i Stanisław górny. Ogólna liczba parafian: 3161 rzym.-kat. i 57 izrael. Siarczyński podaje (Rkp. Bibl. Ossol. № 1825), że w dawnej taryfie ma ta wieś także drugą nazwę: Świętykost. Pisali się z niej oprócz Porębskich Radwanitów także Wilkowscy i Bielscy. Wspomina ją także Bodzanta w dyplomie z r. 1353 erygującym parafię w Tłuczaniu dolnym. (Kod. Małop. 278). Pos. więk. ma obszaru 120 mr. roli, 19 mr. łąk, 12 mr. pastw. i 401 mr. lasu; pos. mniej. 936 mr. roli, 117 mr. łąk, 196 mr. pastw. i 62 mr. lasu. M. graniczy na północ z Brzeźnicą na wschód z Brzezinką, Kopytówką i Bęczynem, na południe z Wysoką, na zachód z Lgotą i Tłuczaniem dolnym. *Mac.*

Marczalfalva, ob. *Mitioszin*.

Marczenkowa bałka al. *Podolskie futory*, wś, pow. chorolski gub. połtawskiej, nad uroczyskiem Podolem; 215 dm., 1858 mk.

Marczeńska, st. poczt. w pow. bachmuckim gub. ekaterynosławskiej.

Marczewskie, folw. pow. odolanowski, 1

dm., 18 mk.; należy do dom. i gm. Czekanowa.

Marczina wolla (niem.), ob. *Marcinowa Wola.*

Marczinkowo (niem.), ob. *Marcinkowo.*

Marczinowen (niem.), ob. *Marcinowo.*

Marczinowska (dok.), ob. *Merzdorf.*

Marczukinie, pow. maryampolski, gmina Kwieciszki, par. Maryampol, odl. 7 w. od Maryampola. Ma 10 dm., 115 mk. W 1827 r. wś rząd., 10 dm., 81 mk.

Marczyce (dok.), ob. *Maurzyce.*

Marczycha, część Niwry, powiat borszczowski.

Marczychina Buda, wś, pow. głuchowski gub. czernihowskiej, nad rz. Szenikiem; 312 dm., 2887 mk.

Marczyki, mała wś w pow. nowogródzkim, gub. mińskiej, przy drodze wiodącej z mczka Horodyszcza do Jatry, nad rzeczułką, dopływem Jatry, ma osad 3, miejscowość nie bezleśna, grunta i łąki piękne, okr. polic. horodyszczański. *A. Jelski.*

Marczykowskie 1.) *Pustkowie*, pow. ostrzeszowski, 5 dm., 62 mk., należy do gm. i wsi: Kuźnica Bobrowska. 2.) **M.**, folw., wraz z dom. Kuźnicą Bobrowską ma 13 dm., 113 mk., należy do gminy i dom. „Kuźnica Bobrowska“ (ob.). *M. St.*

Mardarowka, st. dr. żel. odeskiej o 80 w. od Razdzielnej i 28 w. od Birzuły.

Marduły, część wsi Poronina, pow. nowotarski.

Mardyszyszki, wś nad Wilią, pow. kowieński, par. Skorule, gm. Janów.

Mardzina al. *Margine*, wś parafialna w pow. radowieckim, na płd. wschód od Radowiec, nad Suczawicą, graniczy od wsch. z obszarem Solki, Glitu i Wołowca, od płn. z Horodnikiem Górnym, od zach. z obszarem Fürstentalu i Suczawicy, a od płd. z obsz. Humory (klasztoru). Zabudowania wiejskie legły przeważnie na płdn. (prawym), w mniejszej zaś części na północnym (lew.) brzegu Suczawicy. Suczawica przepływa północny obszar M., od zach. ku wsch., na przestrzeni 9800 m., tworząc obszerne kamieńce i liczne wyspy. Większa część płdn. obszaru jest lesistą i górzystą. Przerzynają go liczne potoki i strumienie, dopływy Suczawicy, mianowicie: 1) Soarek (Soarecu), bijący z płn. stoczystości góry Moierilor (943 m.), płynący na płn. krętym biegiem i uchodzący na zach. granicy M. do Suczawicy; 2) Haska al. Soarek mały, prawy dopływ Soareka, cały na obsz. M.; 3) Floka; 4) Hawrysz, oba z pod góry Cirisei (708 m.) płynące, pierwszy na płn., drugi na płn. wsch. przez wś M.; 5) Jasłowiec al. Jazłowiec, płynący na wsch., w górnym biegu tworzący granicę M. od Glitu, i uchodzący do Suczawy, wreszcie 6) Wołowiec z 7) Herbowcem, płynący na wsch. do Suczawicy. Na północno-zachodniej granicy wznosi się wzgórze Fotului (539 m. triangul.). Wzdłuż zachodniej granicy ciągnie się lesisty grzbiet Obczyna Tressora, w nim szczyt z polaną Tressorą, 1039 m. wys. i szczyt 1011 m., następnie dział Hełm (Holm), z czubkami 930 m., 874 m., 856 m. i 560 m. Między tymi dwoma grzbietami a pot. Soarekiem rozpościera się las Soarek. Nad źródłowiskami Soareku wznosi się szczyt Pietra Moierilor, 943 m., od niego na płn., na wsch. granicy, szczyt Hultur 986 m.; między Jazłowcem a Wołowcem, potokami, wzgórze 488 m. wys.; wzniesienie wsi nad Surawicą, zach. kraniec 490 m., most na gościńcu z Wikowa wiodący, 444 m. Na północ od pot. Haski, między nim (od płd.), Soarekiem (od zach.), a wschodnią granicą, wznosi się góra lesista Ples (841 m.); na północnym stoku tejże góry wytryskuje obfita solanka (źródło słone). Liczba mk. 2956 (r. 1880). Ma kościół par. rzym.-kat. i st. p. Wś rządowa. *Br. G.*

Mareckie, wś, pow. miński, nad rz. Wołma, w pobliżu mczka Wołmy, w okr. polic. 2-im rakowskim; ma osad 3, miejscowość mocno falista, bezleśna, grunta i łąki dobre.

Mareczki, wś, pow. nowoaleksandryjski, gm. Celejów, par. Wąwolnica. W 1827 r. wś rząd. 13 dm., 93 mk. Należała do dóbr sstwa kazimierskiego (ob. t. III, 928—I).

Marenic, prawy dopływ Czeremoszu białego, ob. *Czeremosz.*

Marenicze, *Mareniczeny*, ob. *Marynicze.*

Marentschine (niem.), ob. *Marzęcino.*

Marenżów, ob. *Kuznocin.*

Marenzen (niem.), ob. *Maroz.*

Marepy, część Obroszyna, pow. gródecki.

Mare recens (łac.), zatoka fryska albo świeża.

Mare salsum (łac.), Bałtyk, niem. Ostsee.

Mares. Litewska nazwa hafu kuryjskiego.

Maretzey, ob. *Merycej.*

Mareza 1.) niem. *Mareese*, wś, pow. kwidzyński, st. p. Kwidzyń, gdzie jest także kościół paraf. Obejmuje 945.28 mr., 159 budynków, między tymi 60 dm.; 523 mk. (r. 1868). 465 ew., 111 kat. Podatek od gruntu wynosi 522 tal., od budynków 103 tal.; jestto przedmieście Kwidzyna (ob.). 2.) **M.**, niem. *Mareese-Schloss*, majątek prywatny, powiat kwidzyński, stacya pocztowa Kwidzyn, 5 kilomet. odl.; obejmuje 60.89 ha. roli orn. i ogr., 32.14 łąk, 4.74 pastw., 0.69 boru, 1.00 nieuż., 3.18 wody, razem 102.64 ha.; czysty dochód z gruntu wynosi 2763 marek. Właśc. jest Jan i Henryk Ehms. R. 1868 było tu 8 budynków, między tymi 3 dm., mk. 45, 38 ew., 7 kat. Podatek od gruntu wynosi 159 tal., od budynków 5 tal. *Kś. Fr.*

Marężów, ob. *Kuznocin*.

Margaczewszczyzna al. *Marchaczewszczyzna*, wś i folw. w płd. stronie pow. mińskiego, w obrębie gm. Nowo-Swierzni, w okr. polic. kojdanowskim, w par. kat. swierzeńskiej, nad rzeczką dopływem Niemna. Wś ma os. 12, grunta i łąki piękne, miejscami bezleśna. Folw. pamiętny pobytem młodziutkiego Syrokomli na gospodarstwie od 1836 do 1841 r. Tu stawił lirnik litewski pierwsze kroki na drodze umysłowości, kształcił się samoistnie bez zasobów pomocniczych, obcował z naturą i z ludem pokochawszy go przez poznanie bied jego ówczesnych. (Ob. wyd. zupełne dzieł Kondrat. z r. 1872 w przedm. Korotyński mylnie mówi, że M. u źródeł Niemna, początek bowiem tej rzeki o mil 4 stąd na północ. *A. Jel.*

Margaliszki, zaśc. szlach., pow. wileński, 3 okr. adm., o 25 w. od Wilna, 1 dm., 6 katol. (1866).

Margałówka al. *Margołówka*, wś i folw. pow. kalwaryjski, gm. i par. Simno, odl. 33 w. od Kalwaryi a 11 w. od Niemna; wś ma 7 dm., 26 mk.; folw. 7 dm., 21 mk. Według Tow. Kred. Ziems. folw. Margałówka ma mr. 418: grunta or. i ogr. mr. 254, łąk mr. 95, lasu mr. 64, nieuż. i place mr. 5, bud, mur. 1, z drzewa 8, płodozmian 4 polowy, są pokłady torfu; folw. ten w r. 1874 oddzielony od dóbr Simno.

Margań, ob. *Margoń*.

Margareta, nazwa pieca wysokiego żelaznego w Jakubenach, w pow. kimpolińskim, na prawym brzegu Bystrzycy Złotej. *Br. G.*

Margareth, pols. *Bobrowice* albo *Gajtowo* (w 1276 r. *Goycone* al. *Boberwitz*, 1313 *Margaretha*, 1344 *Boberowitz*), wś, pow. wrocławski o $1^5/_8$ mili od Wrocławia. Posiada kościół par. katol., 434 mk. (89 ew.). Cegielnie tutejsze zaopatrują Wrocław w cegłę (Knie). Por. też *Bobrowice*.

Margarethenhof (niem.), os. założona w r. 1870, pow. wałecki, st. p. Jastrowie.

Margaszka, folw., pow. łęczycki, gm. Tkaczew, par. Leźnica Mała. W 1827 r. 1 dm., 6 mk.

Margawszczyzna, ob. *Leśnictwo*, tom V, 160—2.

Margeczan, Łuczański potok.

Margeczan al. *Margecan*, pot. górski w hr. spiskiem (Węg.), wypływa w Beskidach spiskich, w obr. gm. Pawlan, kilku strugami leśnymi; płynie zrazu na wsch., poczem wygina się na płd.; wzdłuż swego biegu tworzy granicę między gm. Łuczką i Kolbachem (z praw. brz.) a gm. Olszawicą, Podproczem i Ordzowianami (z lew. brz.). W końcu przepływa obszar wsi Kolbachu i w Podegrodziu (Kirchdrauf) łączy się z praw. brz. z Łuczańskim pot., tworząc Rybniczek, dopływ Hornadu. Nad tym potokiem legły folw. Margeczan i młyn Wyźni i Niżny Kolbachski. Długość biegu czyni 11 kil. Na obszarze Podegrodzia pędzi kilka młynów i tracz. Z pomiędzy dopływów uwagi godnym jest potok Kolbach od prawego brzegu. *Br. G.*

Margeczany al. *Margiczany*, węg. *Margitfalu*, wś w hr. spiskiem (Węg.), w pow. bańskim, przy ujściu rz. Hnilca do Hornadu; w Rudawach Spiskich, w okolicy górzystej i uroczej, st. dr. żel. koszycko-bogumińskiej, o 43 kil. od Koszyc, od wsch. graniczy z hr. szaryskiem, a zwłaszcza z gm. Klembarkiem, Mikluszowcami i Fönixhutą; od płd. wsch. i zach. z Jaklowcami, a od zach. z Kluknową. Obszar tej gm. obejmujący 1933 katastr. sążni kwadr. (r. 1880), dzieli rz. Hornad na dwie połaci, północną i południową. Płn. górzysta i lesista tworzy płd.-wsch. stoczystość Czarnej Hory (1023 m.), z której spływają wody do Hornadu. Wzdłuż doliny Hornadu ciągnie się droga wspomnianej kolei, przeważnie po północnym jego brzegu. Niemniej górzystą jest płd. połać. Tu wznosi się nad prawym (płd.) brzegiem Hornadu, wzgórze, zwane Cymermańskim wierchem (669 m.), na którego płn. stoku wije się gościniec hornadzki. W płd. wsch. stronie od płd. ku płn. toczy swe bystre wody Hnilec, zlewając je tutaj do Hornadu. Ma dm. 113, mk. 649 (r. 1880). Należy do par. rz.-kat. w Jaklowcach, sądu powiat. i urzędu podatk. w Gielnicy (Hnilcu), urząd poczt. i telegr. w miejscu. *Br. G.*

Margel, część Kuźminej, pow. dobromilski.

Margen al. *Margeński potok*, potok leśny, wypływa w ob. gm. Hryniowy, w pow. kosowskim, w Karpatach lesistych, z pod g. Niźniej (1386 m.) w dziale Hostowca (ob.); płynie na wschód u północnego podnóża Hostowca (1274 m.), a południowego podnóża Czarnego Działu (1217 m.), przez las Suszycę i zlewa swe wody do Czeremoszu Białego. Długość biegu 3 kil. i pół. *Br. G.*

Margen (niem.), wś, pow. kłajpedzki, st. p. Dawile, leży niedaleko granicy rosyjskiej; 1857 r. 107 mk.

Margen (niem.), wś nad zatoką fryską, pow. fiszhuski, st. p. Metgethen; obejmuje 133 mr., 20 mk. r. 1857.

Margen (niem.), dobra ryc., pow. fiszhuski, st. p. Metgethen 5 kil. odl., obszar wynosi 245.92 ha., mianowicie jest tu 108.44 ha. roli orn. i ogr., 128 łąk, 9.48 nieuż., czysty dochód z gruntu przynosi 3039 marek. Właśc. jest Harry Lührsen. 1857 r. 95 mk.

Margen (niem.), majątek chełmiński, pow. nizinowski, st. p. Skajzgiry, 3 kil. odl. Obszar ziemi wynosi 221.24 ha. roli orn. i ogr., 9.83 pastw., 24.25 lasu, 6.75 nieuż., 1.56 wody, razem 263.63 ha., które przynoszą 2480 mrk.

czystego dochodu. Właśc. jest Möller. 1857 r. 67 mk. *Ks. Fr.*

Margenau, ob. *Marienau.*

Margenauer Kampe (niem.), os., pow. malborski, st. p. Piekło.

Margenwalde (dok.), ob. *Marwałd.*

Margenwerder (niem.), ob. *Kwidzyn.*

Marggrabowa (niem.), ob. *Margrabowo.*

Margi (po litewsku dziewicze, piękne), jezioro o milę od Trok położone, niegdyś posiadłość kapituły wileńskiej, dzisiaj własność rządu; pomiędzy dwoma pasmami wzgórzy, na zielonym tle łąk i sosniaków, prawdziwie piękny przedstawia widok; poczyna się od wsi Pięknienie, ciągnie się około wiorsty do wsi Markuciszki. *Kar. Ger.*

Margicani, ob. *Margeczany.*

Margiecany, ob. *Margeczany.*

Margierowo, wś, pow. kalwaryjski, gm. Nadniemeńska, par. Rumbowicze, odl. 57 w. od Kalwaryi, ma 3 dm., 16 mk.

Margiliszki, zaśc. szlach., pow. wileński, 1 okr. adm., o 25 w. od Wilna, 1 dm., 5 katol. (1866).

Margine, ob. *Mardzina.*

Margiszki, wś, pow. władysławowski, gm. Kidule, par. Sudargi, odl. 35 w. od Władysławowa, ma 4 dm., 45 mk.

Margiszki, wś, pow. rossieński, par. gawrońska.

Marglauken (niem.), wś, pow. nizinowski, st. p. Skajzgiry; 611 mr. rozl., 108 mieszk. (1857).

Margole, wś, pow. biłgorajski, gm. Sól, par. Puszcza Solska. Należy do dóbr ordynacyi Zamoyskich.

Margoliszki, wś rząd., pow. trocki, 2 okr. adm., 59 wiorst od Trok, 1 dm., 12 katol. (1866).

Margołówka, ob. *Margałówka.*

Margoń, przys. do Popradowy w pow. nowosądeckim, należy do parafii gr.-kat. w Maciejowy a rzym.-katol. w Nawojowy; liczy 109 rzym.-katol. i wraz ze wsią Rybieniem 31 gr.-katol., leży na wschód od Popradowy nad małym bezimiennym potokiem uchodzącym z praw. brzegu pod Popradową do Kamienicy. Dolinę górską otacza od północy góra Skolnik 672 m. od wschodu Kania góra 697 m., a od południa Margoń 742 m. bezwzględnej wysokości. Całą dolinę zajmują rozrzucone zabudowania. *Mac.*

Margoń, dwa szczyty górskie lesiste, w dziale wodnym między Kamienicą (t. III, str. 746, 2) a Kamionką, jej dopływem (t. III, str. 793, 1), jeden zachodni M. wyżni, na obszarze gminy Popardowej, w pow. nowosądeckim, 742 m. wysoki, drugi wschodni M. niżni, na obsz. gm. Rybienia, 777 m. npm. Na płn. od tamtego wznosi się Kania g. (697 m.), a na płn. od drugiego Solisko (684 m.). Na płn. zach. stoczystości M. wyżniej legł Margoń al. Margań, przysiołek gm. Popardowej. *Br. G.*

Margonia, wś w hr. szaryskiem (Węg.), nad rz. Toplą, kościół paraf. ewang., łąki, pastwiska, lasy, 307 mr.

Margonin, rzeczka, dopływ Noteci z lew. brzegu. Wypływa ze wzgórza na południe od miasta t. n., biegnie ku północy, przepływa przez jeziora t. n., i płynąc ciągle ku północy, śród bagnistej doliny rozciągającej się po obu brzegach Noteci, łączy się z Notecią niedaleko Miasteczka (Friedheim).

Margonin, jezioro pod miastem t. n. w pow. czarnkowskim, ma około 1600 mr. obszaru. Przepływa przez nie rzeka uprowadzająca wody jeziora do Noteci.

Margonin 1.) miasto nad jeziorem i rzeką t. n. pow. chodzieski, w okolicy leśnej dość urodzajnej. Dwie miejscowości: a) M., miasto, b) Müllerowo, folw., 2105 mr. rozl. W r. 1881 M. miał 1946 mk., 871 ew., 886 kat., 189 żydów; w r. zaś 1871 było 211 dm., 1943 mk., 933 ew., 789 kat., 221 żyd., 389 analf. Sąd okręgowy należy do sądu ziemiańskiego w Pile. Kościół kat. paraf. należy do dek. czarnkowskiego, kościół protestancki paraf. do dyecezyi chodzieskiej, synagoga. Szkoła elementarna kilkoklasowa. Mieszkańcy trudnią się przeważnie rolnictwem, nadto wyrabianiem sukna i wyprawą skór. Gościniec idący z Wągrowca przez M. do Szamocina i Białośliwia (Weissenhöhe) łączy Chodzież z Wągrowcem i Wyrzyskiem. St. kol. żel. Białośliwie o 15 kil. Urząd pocztowy trzeciej klasy, stacya telegraficzna, poczta osobowa z Białośliwia przez M. do Wągrowca. W r. 1811 było 155 dm., 1424 mk.; w r. 1831 zaś 202 dm., 1813 mk., 714 ew., 636 kat. i 463 żyd. Pod M. znajdują się dwa tak nazwane szańce szwedzkie, jeden pod samem miastem, drugi nad jeziorem, niedaleko miasta. M. jeszcze w początku XVII w. był wsią należącą do rodziny Rozrażewskich. Kościół istniał tu już w początkach XVI w. (por. Łaski, Lib. Ben. I, 179) pod wezw. ś. Wojciecha. Kiedy został M. miastem niewiadomo. Od Rozrażewskich M. przeszedł w ręce Ciecierskich, potem Skórzewskich. 2.) **Margonińska wieś**, dom. i gm., niem. *Margoninsdorf*, pow. chodzieski, 12600 mr. rozl., z których przeszło 8000 mr. lasu; 8 miejsc.: a) M., dom., młyny, b) Folusz (Walkmühle), c) Nowy młyn (Neumühle), d) Rudki (Rutke), dom rybacki nad jeziorem; folwarki: e) Lipin lub Lipiny, f) Lipińskie czworaki (Steinau); obydwa mają 2400 mr. rozl., g) Weśrednik ma 1560 mr. i młyn, h) Borowo (Eichenau) 620 mr., razem jest 42 dm., 459 mk., 260 ew., 199 kat., 97 analf.

Gorzelnia parowa, młyn, cegielnia. Poczta, gośc. i tel. w Margoninie mieście o 2 kil., st. kol. żel. Białośliwie o 14 kil. 3.) **M.**, wś, 20 dm., 237 mk., 130 ewang., 107 katol., 58 analf. *M. St.*

Margóra al. *Mirgora*, wyniosłość na odludnem, zapadłem polesiu w pow. bobrujskim, ku granicy pow. słuckiego, o 2 w. na płd. od wsi Soroki, wysoka przeszło na 94 sążni, czyli na 662 stopy ang.; w około niziny i moczary leśne. *A. Jel.*

Margowice, ob. *Morgowice*.

Margrabowo al. *Margrabowa* (Kętrz.), niem. *Marggrabowa* al. *Olecko*, niem. *Oletzko*, m. pow. w obwodzie regencyi gąbińskiej, na pol.-prus. Mazurach, leży miedzy rz. Legą a wielkiem jez. Oleckowskiem, niedaleko granicy polskiej, 9 mil od Gąbina, pod 54° 2′ płn. sz., a 40° 10′ wsch. dłg., 170 m. npm., w pięknej górzystej okolicy. 1877 r. 4346 mk., 1879 r. 4412 mk. po większej części ewang., którzy mówią po niem. Tylko niższe warstwy, zwłaszcza lud roboczy, wynoszący tu 10%, mówi po polsku. Gleba składa się z żwiru, gliny i piasku i wydaje różne zboża i kartofle, które skupują gorzelnie w mieście i w okolicy się znajdujące. To też miasto tutejsze prowadzi znaczny handel spirytusem i zbożem z Królewcem, który ułatwia kolej stąd do Wystrucia i dalej do Królewca prowadząca. W miejscu jest fabryka machin żelaznych i browar, dalej młyn parowy do mielenia kości, drukarnia połączona z księgarnią, bank kredytowy i pożyczkowa spółka, dworzec kolei żel., stacya telegr., sąd okręg., landratura, kasa powiatowa, urzędnik katastrowy, urząd poborowy (Steuer Amt); jarmarków odbywa się rocznie 8 i to 4 kramne i 4 na bydło i konie (r. 1856), najnowszy kalendarz wylicza tylko 4 jarm., które jednak trwają zawsze 2 dni. Do miasta należało 1858 r. 106 włók roli or., 7 wł. łąk i 563 mr. prus. boru. Bite trakty któremi idzie poczta prowadzą z Gąbina przez M. do Ełku, i z M. do Widmin przez Dunajki, nadto z M. do Wieliczek; omnibus prywatny dochodzi z M. do Czymoch. M. jest bardzo rozwlekle budowane, sam rynek niemałą ozdobę miasta stanowiący obejmuje blisko 2 ha. obszaru. Na środku rynku stoi śród zagajeń ewang. kościół zbudowany pewnie krótko po r. 1560, dalej magistrat, szkoła miejska. Mk. liczyło miasto 1782 r. 1620, 1818 r. 1908, 1837 r. 1629, 1856 r. 3472, 1861 r. 3776, 1864 r. 4081: dm. liczono 1856 r. 248. Tutejszy okrąg urzędu stanu cywilnego liczył 1880 r. 4347 dusz; 1882 r. urodziło się 140 dz., zawarto 26 ślubów, umarło 125 osób. Tutejsza poczta 2 klasy wysyła 6 poczt, tyleż przyjmuje dziennie dotąd; listów, kart korespond. i t. d. nadesłano 1878 r. 146200, wysłano 139300, paczek bez deklar. wartośc. nadeszło 18100, wysłano 8200, listów i paczek z dekl. wart. nadeszło 1700, reprezentujących 2,112,900 marek.; wysłano 2300 reprez. 2,99800 mrk. Zaliczek pocztow. nadeszło 1100 z 10,700 mrk.; mandatów poczt. nadeszło 505 na 55,402 mrk.; przekazów poczt. nadeszło 5203 z 187,348 mrk., wysłano 11360 z 710,533 mrk. Podróżujących pocztą było 2215; za portorya wpłynęło 30,161 mrk.; telegramów nadeszło 1658, wysłano 1803; za telegramy zapłacono 1496 mrk.— *Historya miasta*. W miejscu gdzie dziś jest miasto, stał już za czasów krzyżackich nad jez Oleckowskiem dwór myśliwski (Jagdbude). (ob. Töppen: „Gesch. Masur.“ str. 212). R. 1560 zjechali się tu król Zygmunt August i ks. Albrecht, który na pamiątkę tej rozmowy założył tu miasto i Margrabowem je nazwał. Wiadomo, że Zygmunt wówczas r. 1561 także o 8 mil od M. w Polsce wystawił miasto Augustów zwane. M. było przy zakładaniu obliczone tylko na 300 mieszczan; w herbie ma połowę czerwonego orła i białe i czarne pole. Tutejszy kościół katol. został fundowany r. 1853 d. 27 sierp. in honorem victoriosissimae Crucis et s. Adalberti przez ks. sufragana Frenzla konsekrowany, jest patronatu biskupiego; r. 1878 liczyła par. margrab. należąca do dek. sambijskiego, 597 komunikantów. Ze starszych wypadków historycznych zapisujemy jeszcze, że podczas drugiej wojny szwedzkiej zaszła 22 paźdz. 1656 r. między Szwedami i Brandenczykami z jednej, a Polakami i Tatarami z drugiej strony pod M. pomyślna dla oręża naszego potyczka. Przy tej okazyi uległo miasto, które niedawno przedtem pożar dość znaczny nawiedził, całkiem zniszczeniu wraz z kościołem i ratuszem. Podczas wojny 7-letniej (1756—1763) obsadzili Rossyanie 2 sier. 1757 r. miasto tutejsze, dowodzili nimi Sybilski i Liewen. Już dzień przedtem oświadczyli byli mieszkańcy, że się poddają carowej i wykonali też niebawem na rozkaz głównodowodzącego feldmarszałka Apraxina hołd poddańczy, za to też miasto mało co ucierpiało, dostało nawet straż, by je strzegła przed wybrykami żołdactwa, ale wsie okoliczne tem większe poniosły straty. Już 5 sierp. opuścili Rossyanie miasto i ruszyli do Gołdapii, gdzie się rozłożyli obozem.— *Powiat*. Za czasów krzyżackich należał dzisiejszy pow. margrabowski do głównego wójtostwa leckiego. Na początku XVI w. oddzielono od niego wschodnią część i utworzono z niej i z przyległej puszczy nad granicą litewską pow. straduński, który, gdy rezydencyą starostów przeniesiono do Olecka, zwano potem oleckowskim. Oleckiem zaś zowią, Polacy zwłaszcza, Margrabowo od zamku Olecka, którego ruiny podobno jeszcze do dziś dnia sterczą nad Margrabowskiem jeziorem. O zam-

ku tym nie mogliśmy jednakowoż znikąd zasięgnąć bliższej historycznej wiadomości, a Adlerhold (1704 str. 729) powiada, że Olecko leży nad rz. i jez. tejże samej nazwy; stąd może poszło, że Polacy i miasto tam założone Oleckiem zwali. Starostami oleckowskiemi, których początkowo straduńskimi zwano, byli według Töppena: 1) Antoni v. Lehwald 1530; 2) Kasper v. Aulack 1532; 3) Sebastyan v. Lehndorff 1540; 4) Kasper v. Aulack 1542—1544. 5) Michał v. Eysack w Stradunach 1544; 6) Krysztof v. Glaubitz 1548—1560; Reinhold v. Eysack, rządca 1557; 8) Krysztof v. Eysack 1557, także rządca; 9) Wawrzyniec v. Halle 1561—1568 (al. 1569); 10) Henryk v. Kracht 1570—1581; 11) Piotr v. Podewils 1587 † 1601; 12) Rufus v. Glaubitz 1599—96; 13) Sebastyan v. Lehndorff 1601—1603; 14) Baltazar v. Fuchs,radca ziemiański 1613—1624; 15) Jan Albrecht v. Perbandt 1625 † 1628; 16) Krysztof Joachim v. Packmohr, szambelan 1632—36 † 1645; 17) Zygmunt v. Wallenrodt 1645; 18) Wolf v. Creytzen 1645—63; 18) Krysztof Albrecht v. Schönaich, porucznik 1653—54; 19) Krystyan Ludwik v. Kalckstein, porucznik 1654—56; 20) Henryk v. Wallenrodt, porucznik 1658—59; 21) N. N. v. Proeck (1665 rządca? 22) Henryk v. Wallenrodt, porucznik 1666; Jan Albrecht v. Königsegg 1670—77; 24) Jerzy Henryk v. Perbandt 1684—88; 25) Fryderyk Wilhelm v. Lesgewang 1688—95; 26) Fryderyk v. Tettau 1701—11; 27) Krysztof burgrabia i hr. Dohna-Schlodien 1713; 28) Ernst Władysław hr. v. Dönhoff, podporucznik aż do 1727; 29) Jan Krysztof v. Hirsch, rządca 1723. 30) Fryderyk v. Egel 1727—34 † 1736; 31) Dyteryk Albrecht v. Lesgesang 1730—33 rządca. 32) Karol Ehrentreich v. Rappen do 1736, także rządca; 33) Karol Fryderyk hr. v. Posadowski 1737—47; 34) Tymoteusz v. Brauchitz 1741, rządca; 35) August Reimar Juliusz v. Schwerin 1747 † 1754; 36) Ewald Jerzy v. Kleist 1754—68; 37) Jan Wacław v. Zastrow 1768—73 i 38) Krysztof Karol v. Buelow 1773—88. Kętrz. zaś wymienia jako pierwszych 5-ciu, innych, są nimi: 1) Tomasz Kantzler, burgrabia straduński 1526; 2) Piotr Schwarz, burgr. i ssta straduński 1526—31; 3) Kasper v. Aulak, ssta straduński 1537—44; 4) Michał v. Eysak, ssta straduński 1544—50; 5) Krysztof v. Glaubitz, ssta straduński 1554—60; 6) Wawrzyniec v. Halle, ssta oleckowski 1561—67. (Ob. O ludn. pol. w Prusiech, str. 637—638) Dzisiejszy pow. oleckowski zawiera 15·5 mil kwadr. czyli 85·302 ha. i leży między 39° 45″ i 40° 24 wsch. dł. a 53° 54″ i 54° 14 płn. szer.; graniczy na wsch. z Król. Pols., na płn. z pow.gołdapskim na zach. z pow. węgoborskim i łeckim, a na płd. z łeckim. Największa rozciągłość z wsch. na zach. wynosi 4½ mili, z płn. na płd. 5 mil. Pod względem orograficznym leży pow. margrabowski prawie cały na wyżynach, można nawet powiedzieć, że jest najwyżej położony ze wszystkich powiatów Prus wsch., choć niektóre okolice dawnych powiatów leżą może wyżej. Najwyższym punktem całego pow. są góry Szeskie (Seeskerberg) tuż nad granicą pow. gołdapskiego, do którego częściowo przechodzą, wznoszą się 922 stóp npm., nawet najniżej położone okolice (Hasny) wzbijają się jeszcze 350—406 stóp nad Baltyk, tak że przeciętna wyniosłość przeszło 700 stóp. Od gór Szeskich rozchodzą się wyżyny na wsch. i zach., potem opadają powoli ku płd,, gdzie jest pow. łecki; w ogóle więc cały nieomal pow. margrabowski jest górzysty, tylko na płd. zachód i płd. wsch. granicy są równiny, chociaż i tu nie brak pagórków. Granica między wyżej a niżej położoną częścią powiatu ciągnie się od Mieruniszek na Monety, Olszewo, Gordejki i Świętajno do rzeki Hasny, ku wiosce Szczecinowie. Klimat powiatu jest w ogóle chłodny, spostrzeżenia 9-letnie pokazały, że średnia ciepłota roczna wynosi tylko + 5·3° R. Najwyższa temperatura pokazywała + 27° R. w cieniu, najniższa — 26° R. Powietrze jest wilgotne, niebo częściej zachmurzone jak wypogodzone. Całkiem pogodne dni należą do rzadkości, bardzo często następuje nagła zmiana temperatury. Lód i śnieg pokrywają ziemię na stopę nieraz 5—6 miesięcy, od listopada do kwietnia. Wiatr wieje najczęściej z zachodu, wiatr płn.-zach. sprowadza oziębienie powietrza, co tem więcej czuć się daje, że nie ma tu borów, które wycięte zostały. Burze i grady nawiedzają powiat dosyć często, zwłaszcza okolice w pobliżu gór Szeskich położone. Pod względem gleby zawiera powiat 0·357 mil kwadr. czyli 2·3 % gleby gliniastej, 11·530 mil kw. czyli 74 % gleby mieszanej, 2·614 mil kw. czyli 16·9 % piaszczystej, 0·233 mil kw. czyli 1·5 % torfowej, wody obejmują 0·758 mil kw. czyli 4·9 % obszaru. Pola kamieniami jakby zasiane trafiają się dość często, uprawiać ich prawie niepodobna; taką glebę mają np. Łęgowo i Stassen. Jeziór liczą w powiecie 37, z obszarem wynoszącym 13,807 mr. Największe są: Hasny, obejmujące 2367·48 mr. i W. Oleckowskie (1087·87 mr.); ostatnie jako i jez. Sedranki (301·08 mr.) pokryte są na dnie pniami i kłodami, utrudniającemi bardzo rybołóstwo. Gdy r. 1864 Sedranki nagle opadły, wynurzyła się w środku jeziora wyspa, pniami drzew starych pokryta. Z innych znaczniejszych jeziór wymieniamy jeszcze: Litygajno, Pillwanz (niem.), Krzywe, Gr. Schwalg (niem.) czyli Szwałk; Dobskie, Krzywił, M. Oleckowskie, Mieruniskie (Mie-

runsker-See), Gąskie (Gonskener-S.) i Kukowskie. Rola orna zawiera 162506 mr. czyli 48·7 %, ogr. 346 czyli 0·1 %; razem 7·6 mil kwadr., łąki obejmują 59,789 mr. czyli 17·9 %, pastw. 35,757 czyli 10·7 %, razem 4·5 mil kwadr., lasy 50,189 mr. czyli 15·0 %; torfowe pokłady 0,233 mili kwadr. czyli 1·5 %, wody 15,750 mr. czyli 4·7 % od tych płacą podatek; bez pożytku jest 607 mr. czyli 0·2 % całego obszaru, nieuż. i t. d. wynoszą 123 mr. Zboże jare można dopiero pod koniec kwietnia siać. Zbiór żyta zaczyna się zazwyczaj 25 lipca, potem zaraz jęczmień, owies, pszenicę i groch, tak że pod koniec sierpnia główne żniwa są ukończone. Pierwsze sianożęcie rozpoczyna się w końcu czerwca, drugie na początku sierpnia. Oziminę sieją w połowie sierpnia i września. Na wiosnę uprawiają w płdn. części pow. już rolę, podczas gdy w północnej wyżej położonej części jeszcze jest sanna. Na dobrach jest płodozmian 5 do 7-polowy, na gburstwach 3-polowy. Obszar wsi jest bardzo różny, mamy tu bowiem osady 300 do 5,700 mr. zawierające. Prócz zwyczajnej mierzwy używają do koniczyny gipsu i popiołu torfowego albo nawozu z trzęsawisk i moczar; na niektórych dobrach użyzniają glebę zmielonemi kośćiami. Żytem zasiewają około 40000 mr., kartoflami 20000, owsem 15000, pszenicą 10000, grochem 6000, jęczm. 5000, lnem 1000. Bukwity uprawiają bardzo mało. Przecięciowo przynosi mr. żyta 5 korcy i 1200 funt. słomy, pszenicy 7 korcy i 1200 funt. słomy; owsa 8 kor. i 800 f. słomy, jęcz. 9 kor. i 800 f. sł., grochu 5 kor. i 800 f. słomy. Z jarzyn sadzą: marchew, cebulę, brukiew, rąkiel i kapustę, która u niższych warstw oprócz kartofli stanowi główną potrawę. Drzewa owocowe pielęgnują z wielką starannością, ale przeważnie tylko na dobrach. Bory na gruntach prywatnych z małymi wyjątkami zmniejszają się od roku do roku, nie tak fiskalne, które zajmują 21,095 mr. Najczęściej trafiają się sosny, buki, brzozy, osiny, rzadko kiedy olsze i dęby. 1867 r. liczono 7652 koni, r. 1873 zaś 7437, a więc 215 mniej, co się tłumaczy ostatnią wojną francuską. Bydła liczono 14731 sztuk 1867 r.; a 1873 r. 18539; owiec 1867 r. 36381; 1873 r. 41447; świń: 1867 r. 8002; 1873 r. 8522; kóz 1867 r. 27; 1873 r. 21; ulów 1867 r. 1096; 1873 r. 1501. Konie mazurskie są wytrwałe, choć przy lichej paszy; za konia płacą 50—80 tal., za najlepsze 150 tal.; za krowę 18—40 tal.; za gęś 20 sbr. (1870 r.); psów liczono 1867 r. 1860. Ryb dostarczają liczne jeziora wielką obfitość. Najczęściej znachodzą się: szczupaki, leszcze, sztynki, okonki, płocie, liny, morenki i raki. Fiskalne jez. są wydzierżawione i to po większej części pol. żydom, którzy ryby wysyłają do Polski, już to łodziami, już to w beczkach. Osad liczy tutejszy pow. 192 (1877 r.), mianowicie 1 miasto, 3 królewskie domeny, 26 dóbr ryc. i 13 większych dóbr, 19 folw., 5 młynów i 5 osobno stojących domów, 109 wsi, 16 prywatnych i 17 królew. leśnictw. Po separacyi wyniosło się wiele gospodarzy ze wsi na wybudowania, ich miejsce zajęli zagrodnicy. Dóbr i gburskich posiadłości, obejmujących 600—3000 mr. jest 28, 300—600 mr. 32; 30—300 morgów 1509; 5—30 morgów 563; mniej jak 5 morgów 824. Budynków było 12917; między temi 4435 dm. a 7703 dymów (1871 r.), gmachów publ. było 118 i to dla władz państwowych 4, powiatowych 1, dla szkół 83, dla kultu 10, włącznie z 1 synagogą, 8 dla duchownych, 5 szpitali, 1 lazaret powiatowy, 1 dom dla sierot i więzienie, przecięciowo mieszka w 1 domu na wsi 8, w mieście 13 mk. Domy w mieście są murowane i dachówką kryte, na przedmieściach są jeszcze stodoły ze słomianym dachem. Domy po wsiach są z drzewa pod słom. dachem. Za lepsze pomieszkania płacą w mieście 100—150 tal., za średnie 60—80 talarów, za mniejsze dla rzemieślników 20—30 tal.; dla robotników 12 tal.; na wsiach płacą robotnicy 6—8 tal. W nowszych czasach dzierżawy wszędzie poszły w górę. Za mr. roli płacą 18—30 tal. Bite trakty przerzynają pow. w różnych kierunkach i to I. państwowe: 1) z M. na Kowale i dalej w kierunku do Gołdapi na 18,281 metrowej przestrzeni; 2) z M. do Gąsk, gdzie jest granica pow. łeckiego, (14,033 metr.); 3) z M. na Czymochy w pow. łeckim (13,833 metrów); 4) kowalsko-mieruński do granicy pol. (12,579 metr.). II. powiatowe: łączą 1) Kowale z Dunajkiem (19,765 metr.) 2) M. z Wesołowem w kierunku na Wydminy. (19,766 metrów); 3) Wieliczki z Gutami (11,197 metr.), razem 111,916 metr. Dróg zwyczajnych liczą 12. Kolej z Wystrucia na Darkejmy, Gołdap, M., Ełk i Prostki, przerzyna środek powiatu z płn. na płd; stacye mają Kowale, M. i Kiöwen. Co się tyczy melioracyi osuszono już Markowskie łąki, od jez. łęgowskiego 68 mr. i jez. przy Judzikach całkiem osuszono; obejmowało zaś 261 mr. Ludności liczono 1880 r. 40,781; 1879 r. 39,276 mk., 1873 r. zaś 38,512, i to 15,593 niem. i 22,919 pol. Miasto jest niemal wyłącznie niemieckie, na wsiach przeważa polska mowa (71 proc.). Dawniej było inaczej, roku 1600 mieszkali według Kętrz. w M. nieomal sami polacy; jeszcze 1839 r. było między 28347 mk. 22074 polaków, którzy tedy tworzyli 78 proc. ludności, dziś tylko 58 proc. Niemcy więc pomnożyli się w ciągu 34 lat o 20 proc. do germanizacyi przyczynia się mianowicie ta okoliczność, że mazurzy są ewangelikami, mie-

nią się być prusakami. Co do wyznania liczono 1873 r. 37,756 ew., kat. 562, żydów 184 i 10 baptystów. Te liczby podaje niemieckie źródło: (Ob. Weiss R. B. Gumbinnen str. 221) ale co do kat. szematysmus dyecezalny warmiński z r. 1879 podaje, że par. margrabowska, liczyła samych komunikantów 597. R. 1839 było w pow. według Weissa 604 kat, t. j. $2^1/_2$ proc. całej ludności, dziś tylko $1^1/_2$ proc.; żydów było 1838 r. 67 czyli $^1/_4$ proc., dziś nieomal $^1/_2$ proc. Ludność kat. zamieszkuje przeważnie pogranicze, gdzie się styka z Polską. Ew. liczą 7 kościołów i 9 predykantów, kat. 1 kościół z 1 księdzem, żydzi 1 synagogę, zbudowaną r. 1834. Od r. 1869—70 przeszło z wiary kat. na ew. 29 osób, a wskutek mieszanych małżeństw 86; z wiary ew. na kat. 4; 2 żydów przeszło na wiarę lut. U prostego ew. ludu zachowała się jeszcze wiara, że wymijanki w kościele kat. są skuteczniejsze od tych, które w ew. kościele się odmawiają, dla tego spieszy gromadami w święta, zwłaszcza na Przemienienie pańskie do Olecka, do kat. kośc. Aby temu zapobiedz, odprawiają ew. w dzień ten rodzaj misyi, w której biorą udział wszyscy predykanci powiatu. Ew. grunta kościelne wynoszą 1553.37 morg. Patronem wszystkich kośc. ewang. jest fiskus, dochód 8 ew. predykantów, można obliczyć za 10000 tal. Kat. kościół i proboszcza utrzymuje stolica bisk. warm. Szkół publicznych liczono 83; prócz tego są jeszcze 2 szkoły prywatne w mieście z 103 dz. (23 chł. i 80 dziew.). Nauczycieli było 103, dzieci szkolnych 6907, między tymi 48 kat., przypadało więc na 1 naucz. 66 d. W pow. jest pow. kasa oszczędności r. 1855 założona, dalej spółka kredytowa (1866) i tow. kredytowe (1867). Ubogich było w mieście 1873 r. 53, na wsiach 560, na pierwszych wydano 1135 tal., na ostatnich 1686 tal., nadto znalazło w 5 szpitalach 16 szpitalników utrzymanie. Od r. 1867—1873 zmniejszyła się ludność o 1168 dusz (2,95 proc.), na milę kwadr. przypada 2534 mieszk. Większa część ludności trudni się rolnictwem; samych gospodarzy i właścicieli gruntów jest 3211, ze służbą razem 10685; rzemieślników było w mieście 164, na wsiach 820, handlem zwłaszcza zbożowym, zajmowało się w mieście 137, na wsiach 224 osób. Cały handel koncentruje się głównie w M. i w Mieruniszkach, ostatnie leżą już nad granicą polską; tam jest także komora celna I klasy. Większą część towarów wysyłają jednak na Czymochy w pow. łeckim, gdzie także jest poboczna komora celna. Import z Rossyi wynosił 1869/70 r. 1000—1200 ctr. lnu, 2000 ct. szmat, 8000 korcy siemienia lnianego i 2000 korcy owsa i jęczm. Prócz 2 targów odbywa się w M. 8 jarm., a w Świętajnie 4. Na jarm. w M. przyganiają wiele koni i bydła z Polski. Oberży i karczem było w mieście 26, na wsiach 122, zbyt wiele; stacyi poczt. było 6, tel. 1 w M. Przemysł mało rozwinięty: na wzmiankę zasługuje drukarnia w M. i hamernia w Nowym młynie, gdzie kują sztaby żelazne i robią machiny gospodarskie. Gorzelni jest 24; między temi 7 w mieście; browarów liczą 4, większych cegielni 3. Ludność robocza na wsiach dzieli się na 3 klasy; do pierwszej należą parobcy i służące; parobcy pobierają na dobrach 20—26 tal. myta, buty i sukmanę około 8 tal. warte u gbura 3—4 tal. myta, ubiór i 2 korce kartofli. Służące dostają na dobrach 12—14 tal. i ubiór w wart. 3 tal., u gbura 3—4 tal., ubiór i nieco kartofli. Do 2-ej klasy liczą się deputatnicy; ci pobierają na większych posiadłościach i dobrach, oprócz wolnego mieszkania i drzewa na opał $12^1/_2$ tal. myta, 12 korcy żyta, 3 korce jęczmienia, 4 korce owsa, 2 korce grochu, $^1/_4$ morgi ogrodu, 125 prętów kwadr. dla kartofli, 60—80 dla lnu, zorane i zbronowane, siana dla 1 krowy, pastwisko do 2—3 świń z podściółką, przy młóceniu cepami $^1/_{11}$, machiną $^1/_{16}$ kor., rocznie około 50 kor. Za to jest w lecie od 15 kw.—15 paźdz. chłop i służąca zobowiązany do roboty od wsch. słońca do zachodu bez wynagrodzenia; zimą od 15 paź. do 15 kwiet. pobiera chłop 2 sbr., służąca 1 sbr., jeżeli żądają, musi i kobieta przyjść przynajmniej na poobiedzie, za co dostaje 2 sbr. Ta klasa jest więc dobrze uposażona. Do 3 klasy rachują zwyczajnych robotników; ci pobierają w żniwa 8—10 sbr. kobiety tylko 5—6 sbr.; w innym czasie latem chłop 8 sbr., kobieta 5 sbr.; zimą chłop 5 sbr., kobieta 4 sbr. Cały ich zarobek wynosi najwyżej 80 tal. na familią, jeżeli im się czasem kartofle nie udadzą, to są wskazani na dobroczynność drugich. To też niedziw, że i tu wychodztwo coraz się wzmaga. Co do podatków, przypada na każdego mieszczanina 1 tal. 2 fen. aż do 7 tal., na wsiach 12 sbr. 8 fen. przecięciowo na każdego 17 sbr. 10 fen. Gospodarz 600 mr. posiadający, trzyma 4 konie, których utrzymanie kosztuje około 400 tal. Powiat m. w dzisiejszych granicach został zorganizowany r. 1818 Zawiera 7 ew. parafii i to Cichy z 23 wsiami, Gąski z 16, M. z 25, Mieruniszki, z 10, Szarejki z 18, Świętajno z 17 i Wieliczki z 20 wioskami; 6 osad należących do Cich i Świętajna, przyłączono r. 1861 do Orłowa w pow. łeckim. Dalej liczy pow. 26 obwodów poborowych. Co do pośrednich podatków, należy pow. do głównej komory celnej w Ejtkunach; w pow. są 2 komory celne w M. i w Mieruniszkach przy nich jest ustanowionych 2 rendantów, 2 głównych kontrolerów, 3 poborowych dozorców (Steuieraufseher) i 12 strażni-

ków. R. 1872 miało do kasy wpłynąć podatku gruntowego 10,049 tal. 10 sbr. od 82,744 ha.; budynkowego 2996 tal. od dochodu 1254 tal. klasowego 16544 tal. od procederu 2492 tal. Okręgów policyjnych liczono 1873 r. 28, okręgów urzędu stanu cywilnego 1884 r. 18, są nimi: Babki, Biała, Cichy, Dunajek, Gąski, Hasny, Kowale, M., miasto i okrąg ziemski, Mieruniszki, Nory, Orzechówko, Szarejki, Świętajno, Stacze, Wężewo, Wesołowo i Wieliczki. Sejmik powiatowy liczył 1873 r. 28 posłów pierwszego stanu, t. j. posiedzicieli dóbr ryc. i takich dóbr chełm., które zawierają przynajmniej 6 włók i nie należą do żadnej gminy, 3 drugiego stanu t. j. miasta i 3 trzeciego t. j. wsi. Do parlamentu i do sejmu wybiera tutejszy pow. razem z łeckim i jansborskim 2, względnie 1 deputowanego. sąd okręgowy jest tylko 1 w M., przy nim jest ustanow. 7 sędziów i 27 niższych urzędników. Okręgów polubowych było 13. O przebiegu kolonizacyi tutejszego powiatu, która najprzód nastąpiła w południowej części w XV w., zestawił Kętrz. bogaty materyał (Ob. „O ludn. pol. w Prusiech“, str. 497—525 i 243) Choć tu w XV w. założono kilka wsi niem., choć kilku ziemian i kilku panów niem. brało także udział w kolonizacyi, pomimo to pow. marg. miał r. 1600 charakter czysto polski, bo nawet we wsiach pierwotnie niem., jakiemi były: Cejzy, Piaski i Straduny, mieszkali tylko sami Polacy. Niemcy zaś zakładając wioski, posługiwali się Polakami, jak tego dowodzą pol. nazwy miejscowości przez nich założonych, jak Kowale r. 1471, Kukowo 1471, Turowo 1473, Mieruniszki 1541, Świętajny 1544, Żmudziny 1475 pewnie z lit. kolonistami, Wężówka 1475, Niedźwiedzkie 1476, Babki 1476, Szarejki 1566 i t. d. Szlachta posiadała r. 1600 około 625 włók i składała się z wyjątkiem Wawrzyńca Rocha z samych Niemców. Ale później nie brakło i tu szlachty pol.; tak np. mieszkali: Bieniewscy w Wężewie, Ciesielscy w Mieruniszkach i innych wsiach, Czechańscy w Plewkach, Daszkiewicz w Białej, Dzięgielowie w Doliwach, Gliźmińscy w Przytułach i Rogoniach Kraińscy w Lenartach, Łęccy w Staczach, Łosiowie w Kukowie i Zalesiu, Mrazkowie w Kuczach, Skołowiczowie w Norach, Pełkowscy w Kukowie i t. d. Semkowscy w Białej, Tyszkowie w Kowalach, Warkojowie w Białej, Więckowscy w Lenartach i Drozdowie, Wierzbiccy w Niedzwiedziach i Wilkasach. Z rzek znaczniejszych tutejsz. pow. zasługują na wzmiankę Lega (ob.) i Hasna (ob.) W dokumentach zachodzą jeszcze następ. rzeki i jez. Garbasznica, struga, nad którą leżą Mieruniszki (Kętrz. O ludn. pol. str. 506); jez. W. Mieruniszki i Citkowa, między niemi leży wieś W. Garbas (str. 506); jez. Bruk, Długie Kociołek, Rumity; między niemi leżą Chełchy (str. 514); jez. Gmojanka, W. Liga i Steinfliess; między niemi leży wieś Doliwy (str. 514), strumyk Czerwonka, nad niem leży wś Krżyżowo (str. 518); Mikołajówka jez. (Guty) str. 522, struga Bierk (Mazury, str. 523) jez. Slep (wś Slepie, str. 524), struga Biała, uchodzi do W. oleckowskiego jez. (Lenarty, str. 525), Twardowski strumyk (Czymochy, st. 502); strumyk borowy (Heideflies), nad nim leży Niedźwiedzkie; str. 502). Marcinowo jez. (Stożne str. 515) i Pełczanek jez. (Stożne str. 515). *Ks. Fr.*

Margsdorf (niem.), ob. *Markotów*.

Marguciszki, folw., pow. święciański, 1 okr. polic., mieszkańcéw. katol. 29, dm. 1, (1866).

Margudziszki zaśc. szlach., pow. święciański, 3 okr. adm., o 21 w. od Święcian, 1 dm., 5 mk. starowierców (1866).

Marguhnen (niem.), wś, pow. iławski, st. p. Reddenau; 37 mk. (1857).

Margulaczka, karczma na obszarze dworskim Dołżanki, pow. tarnopolski.

Marguliszki, folw. rządowy, pow. święciański, 1 okr. polic., 1 dm. 18 mk. starowierców (1866).

Margunin, wś, należała do dóbr Kurszany, w pow. szawelskim (ob. T. IV 939—2).

Marg-upis, rzeczka, dopływ rz. Gerżdanwy, ob. Jurborg (T. III 629—1).

Marguszki, zaśc. rząd. nad rz. Niemnem, pow. trocki, 4 okr. 82 w. od Trok, 2 domy, 11 mk., z tego 9 kat. 2 praw. (1866).

Maria-Alois (niem.), ob. *Marya-Aloizy*.

Mariae-Sanctae *Castrum* (dok.), ob. *Malbork*.

Mariae Sanctae *Insula* (dok.), ob. *Kwidzyn*.

Mariahilf, przedmieście m. pow. Kołomyi, kol. niem., liczyła w r. 1880 mk. 242. Jest tu kapelania rzym. kat. erygowana w r. 1853 z funduszu religijnego. Kościół murowany, poświęcony w r. 1857. Do tej kapelanii należą wsie: Diatkowce, Iwanowce, Kamioneczki małe z Dobrowódką, Majdanik pograniczny, przedmieście Nadworniańskie, Rakowczyk, Sadzawka, Słobódka leśna, Szeparowce i Tłumaczyk. W obrębie tej kapelanii było w roku 1881 kat. 1172, żydów 287. W M. jest szkoła fil. *Lu. Dz.*

Mariampil, *Mariampol*, ob. *Maryampol*.

Mariampol, ob. *Maryampol*.

Marianau (niem.), pow. olesiński, ob. *Marienau*.

Marianenhof, folw., pow. chodzieski, 23 dm., 254 mk.; należy do gminy i dom. Szamocina.

Marianenthal, kol., pow. kożuchowski. Należy do wsi Lippen (ob.).

Marianenvorwerk (niem.), folwark do Mahnau.

Marianken (niem), ob. *Maryanki.*

Mariannenhof (niem.), osada, pow. starogrodzki, st. p. Godziszewo (ob.).

Marianow, ob. *Maryanów.*

Marienau, folw., pow. pleszewski, 1 dm., 6 mk.; należy do gm. i dm.: „Grudzielec".

Marienau Gr. 1.) (niem.), wś nad rzeką Liwną, pow. kwidzyński. Ma obszaru 196,87 ha.; budynków 204, między tymi mieszk. 115; r. 1868 było tu 1344 mk., ew. 1023, kat. 248; podatek od gruntu wynosił 35 tal., od budynków 125 tal. Par. kat. i ew. Kwidzyn, gdzie jest i najbliższa st. p., szkoła w miejscu. 2.) **M.** *Kl.* (niem.), wś, pow. kwidzyński, st. p. Kwidzyn. Ma obszaru 574,93 ha., budynków 87, między tymi mieszk. 75, mk. 672 (r. 1868) ew. 561, kat. 109; podatek od gruntów wynosił 63 tal., od budynków 43 tal., paraf. kat. i ew. Kwidzyn, szkoła w miejscu.

Marienau, 1.) wś w pow. grotkowskim, ob. *Lichtenberg.* 2.) **M.** (niem.), kol., pow. bystrzycki, par. Kieslingswalde, u stóp t. zw. Maria-Schneebergu, góry 2528 st. wys. 3.) **M.** (niem.), pow. olawski, ob. *Maryak.* 4.) **M.** (ob.) Marynowo.

Marienbach, rz., dopływ rz. Egel wielki (ob.)

Marienberg, dom., pow. poznański, ob. *Rosnowo.*

Marienberg (niem.), folw., pow. królewiecki, st. p. Królewiec; 67 mr. rozl., 15 mk. (1856). 2.) **M** (niem.) dobra, pow. frydlądzki, nad granicą powiatową; 8,5 km. od Frydlądu, gdzie jest najbliższa st. p. i tel. Razem z folw. Moritzblick obejmują te dobra 23268 ha. roli orn. i ogr., 27,50 łąk; 3,64 pastw. 52,35 boru; 4,24 nieużyt. razem 320,13. Czysty dochód z gruntów wynosi 2523 mrk. Właściciel jest Karol. Grunau, 1856, 50 mk. 3.) M., (dok.) r. 1260), ob. *Pelplin.*

Marienbruch (niem.) wś, pow. labiewski, st. pocz. Niemenice. nad rz. Gilią; 87 mieszk. (1856).

Marienbruck 1.) (niem.), wybudowanie, pow. wałecki, st. p. Schönthal, zostało założone r. 1829, paraf. katol. Sypniewo, ew. Zamborst, szkoła Budy, (niem) Jagdhaus 1868 r. 2 budynki między temi jeden mieszkalny, 13 mk. ew. 2) **M.** (niem.) leśnictwo; pow. wałecki, st. p. Schönthal, paraf. kat. Sypniewo, szkoła Budy; 7 budynków, między temi jeden mieszk., 13 mk. ew. *Kś. Fr.*

Marienburg (niem.), ob. *Malbork.*

Marienburg (niem.) Zamek na wyspie marienburskiego jeziora w pow. Walk, gub. ryskiej. Wzniósł go 1341 r. mistrz zakonny Burchard von Drayleven. Rezydował tu osobny komtur 1390 r. spalił ten zamek Witold. R. 1702, gdy Szeremetjew zamek ten zdobywał, artylerzysta Wulf wysadził go w powietrze. ob. *Felin* (T. II, 427).

Marienburger Laachenhaus (niem.) wybudowanie rybackie nad jez. Druznem; pow. malborski, st. p. Elbląg. Należy do wsi Schwansdorf. *Kś Fr.*

Marienburger Stobbenhaus (niem.), wybudowanie, pow. malborski, st. p. Elbląg; szkoła Węgle.

Marienburger Urban al. *Sudmanten* (niem.) wś, pow. Kłajpedzki, st. p. Carlsberg. Obejmuje 430 mr.; r. 1856 było tu 44 mk.

Marienburskie al. *Alluksne,* jez. w pow. Walk gub. ryskiej, ma 18 w. obwodu i wzniesione jest 589 stóp nad poziom morza. Na wyspie śród tego jeziora wznosił się zamek, od którego ono otrzymało swą obecną nazwę ob. *Marienburg.*

Marienbusch (niem.), ob. *Maryi gaj.*

Mariendorf, wś, pow. babimostski. 31 dm., 220 mk.; 40 ew., 180 kat.; 61 analf. Poczta najbliższa i gość. w Kopanicy; st. kol. żel. i tel. w Zbąszymie; 2.) **M.**, wś, pow. czarnkowski, ob. *Maryanawo.*

Marienfeld (niem.), dobra, pow. wałecki, st. p. Witowa góra, 4 klm. odl. Wraz z folwarkiem liczą te dobra 345,45 ha., a wprawdzie 300,29 roli orn. i ogr., 3762 łąk, 1,42 lasu, 6,12 nieużyt., czysty dochód z gruntu wynosi 3597 mk. Właściciel jest Oscar v. Żychliński, par. kat. Skrzetusz, par. ew. Wałcz. R. 1868 było tu 13 budynków, między temi 5 domów mieszkalnych, 75 mk., 44 ew., 21 kat. Podatek od gruntu wynosił 74 tal., od budynków 8 tal. *Kś. Fr.*

Marienfelde, os. i folw., pow. wyrzyski; folw. ma 2100 mr. rozl.; należy do wsi i gm. Brostowa. 2.) **M.**, wś, pow. bydgoski, ob. *Maryampol.*

Marienfeld 1.) (niem.), pow. olesiński, ob. *Oś.* 2.) **M.** al. *Marienvorwerk,* folw., do Tscheplau, pow. głogowski.

Marienfelde (niem.) 1.) dobra, pow. brunsberski, st. p. Brunsberk. 2.) **M.** (niem.), duża wś, pow. kwidzyński, tamże jest i szkoła; wieś tę można uważać właściwie tylko za przedmieście Kwidzyna. Obszaru ma ta wieś 318·65 mr. magd., bud. 167, między tymi 137 mieszkalnych; r. 1868 było tu 1192 mk., 1028 ewan., 137 katol., podatek od gruntu wynosił 73 tal., od budynków 243 tal. 3.) **M.** (niem.), wś i wybudowanie, pow. holądzki, st. p. Pr. Holąd; r. 1856 było we wsi 454 mk. 4.) **M.** al. *Mschanno* (niem.), ob. Mszano. 5.) **M.** (niem.), po pol. *Glaznoty,* wś kościelna pow. ostródzki, st. p. Lubawa. Leży nad granicą pow. lubawskiego. Glaznoty są według Kę-

trzyńskiego pruskiego początku; istniały już r. 1414. R. 1428 nadaje Paweł v. Russdorf Nikluszowi i Jurdze (Niclus und Jorgen) 7 włók wolnych od dziesięcin i tłoki w Gl. na prawie pruskiem; pełnić jednak mają powinności kościelne i inne, jak inni mieszkańcy glaznoccy, oraz jednę służbę na każde wezwanie i gdziekolwiek by była potrzeba. R. 1445 nadaje w. mistrz Konrad von Erlichshausen Hartwikowi 10 włók w Gl. na prawie magd. R. 1482 nadaje w. mistrz Marcin Truchses Janowi Berkanowi (Pirkhan) 60 włók dannickich w Gl. wraz z włókami sołeckiemi i kościelnemi na prawie chełm., oraz wyższe i niższe sądownictwo. Dan w Niborku w wilią narodzenia Najśw. P. Maryi r. 1482. Glaznoty mają r. 1552 tylko ludność polską. R. 1620 siedzą w Gl. na 60 włókach Jan, Zygmunt, Mikołaj i Krysztof Prusowie, Andrzej Studzicki i Fryderyk Kalkstein. Później znajdujemy tu z szlachty polskiej liczne rodziny, mianowicie zasługują na wzmiankę: Bąbkowie, Busztynowie, Finkowie, Glaznoccy, Kownaccy, Piątkowscy, Prusowie, Rejtejnowie, Skowrońscy i Zawadzcy. (Ob. Kętrz. O ludn. pol. str. 235 i 263). R. 1856 było tu 502 mk. Tutejszy kościół, obecnie w ręku innowierców, należał dawniej do katolików i był prywatnego patronatu. (Ob. ks. Fankidejski: Utracone kościoły i kaplice, str. 133). 6.) **M.** (niem.), dobra ryc., do których należy także folw. Schnassdorf; leżą w pobliżu kolei pilsko-tczewskiej, w pow. człuchowskim, st. p. i kolei Buchholz (niem.) i kościół. Obejmują 641·31 ha. roli or. i ogr., 72·95 łąk, 36·82 pastw., 123·54 boru, 20 nieuż., 0·94 wody, razem 895·56 ha., które przynoszą 9617 mrk. czystego dochodu. Właśc. jest Karol Hilgendorff. W miejscu jest cegielnia, par. ewang. Gronowo w pow. złotowskim, katol. Pr. Frydląd, $^3/_4$ odl. Według taryfy poborowej na symplę wyrachowanej płacił Maryenfelt r. 1817 zł. 3 gr. 17 den. 9. 7.) **M.** (niem.), wś granicząca z wymienionemi powyżej dobrami. Obszaru ziemi ma 1347 mr. magd. W obu osadach razem było 1868 r. 120 budynków, między tymi 41 dm. mieszkalnych, 435 mk., 39 kat. i 396 ew. Podatek od gruntu wynosił na dobrach ryc. 379 tal., we wsi 106 tal., od budynków 17 tal. resp. 21 tal. Dawniej istniał tu kościół kat., a nazwa Marienfelde wskazuje, że nosił imię Najśw. Maryi P., od początku swego istnienia był parafialnym; w r. 1362 Henryk von Thaba, komtur człuchowski wystawiając tej wiosce dokument lokacyjny, przeznacza dla proboszcza 4 włóki, a zaś 1387 r. proboszcz z M., którego imię nie jest podane, ufundował razem z miastem Frydlandem mszę św., która co dzień rano miała się odprawiać we frydlandzkiej farze. R. 1410 Mikołaj dziekan chojnicki, wzywa proboszcza z M. ażeby ściągnął od swej gminy przynależne arcybiskupie dziesięciny (Pr. Prow. Bl. II, 449). Później kościół w M. albo zaginął w czasie wojny, albo też, co jest prawdopodobniejszem, dostał się w ręce innowierców. Ani arcybiskup Gębicki, ani późniejsze wizytacye nie wspominają więcej tego kościoła, tylko oficyał Trebnic donosi, że r. 1653 istniał w M. bezprawnie zbór luterski. (Ob. Fankidejski: Utrac. kość. etc. str. 340 i 366). 8.) **M.** (niem.), dobra, pow. toruński, pod Kowalowem. Ob. *Marienhof.* *Kś. Fr.*

Marienfliess (niem.), klasztor żeński zakonu cysterskiego na Pomorzu w ziemi starogrodzkiej. R. 1248 d. 2 list. nadaje ks. Barnim siostrom 1100 włók ziemi po części jeszcze nieuprawianej. (Ob. Cod. dipl. Pomeraniae, I; 817 i „Die Cistercienser des nördl. Deutschl.“ von Winter“ Gotha 1871, str. 113—114).

Marienhagen (niem.), dobra pryw., pow. królewiecki, st. p. Loewenhagen. *Kś. Fr.*

Marienhaus ob. *Maryenhauz.*

Marienheim, wś, pow. krobski, ob. *Chumiętek.*

Marienhein (niem.), leśnictwo na polsko-pruskich Mazurach, pow. niborski, st. p. Koszelewy. *Kś. Fr.*

Marienhoehe (niem.), dobra, do których należy także część wsi Alt-Maygunischken, pow. gąbiński, st. p. Walter-Kehmen, 6 kil. odl.; dobra M. same obejmują 91·33 ha. roli ornej i ogr., 50·03 łąk i 4·07 nieuż., razem 145·43 ha.; czysty dochód z gruntu wynosi 1839 mrk. Część we wsi leżąca ma obszaru 143·95 ha., mianowicio: 104·07 ha. roli or. i ogr., 35·68 łąk, 1·93 past., 1·87 nieuż.; czysty dochód z gruntu oszacowano na 1599 mrk. Właśc. jest Jan Büttler; w M. jest wiatrak; mk. było tu 1856 r. 65. 2.) **M.** (niem.), dobra z pertynencyami w Przechowie położonemi, pow. świecki, st. p. Terespol, 4 kil. odl. Cała rozl. tego obszaru wynosi 196.26 ha. mianowicie: 168·68 roli or. i ogr., 18.64 łąk, 7·66 past., 1.28 nieuż.; czysty dochód z gruntu 601 mrk. Własn. Roberta Stampe. Par. katol. i ewang. Swiecie; 11 bud. między temi 7 dm., 72 mk., 45 katol., 27 ewang. 3.) **M.** (niem.), folw., pow. świętosiekierski, st. p. Wolittnick, należy do dóbr ryc. Wesslienen zwanych, których właścicielem jest major pozasłużbowy Karol von Schmeling. 4.) **M.** (niem.), os. leśna, powiat świętosiekierski, st. p. Hermsdorf. 5.) **M.**, (niem.), dobra, pow. braniewski, st. p. Braniewo. *Kś. Fr.*

Marienhof, 1) folw., międzyrzecki; 3 dm., 54 mk., nal. do dom. i gm. Kuligowo (Kulkau). 2.) **M.**, folw. pow. wichowski, ob. *Maryanowo.*

Marienhof, 1.) (niem.), folw., pow. wałecki, st. p. Jabłonowo, 1 kil. odl. paraf. katol.

Marcinkowo, ew. Lubno, bud. 11, między temi 3 dm., 87 mk., 3 kat. 87 ew. Ma 468,83 ha. obszaru, i to 346,17 roli or. i ogr. 14,01 łąk, 15,15 pastw., 1,89 boru, 5,00 nieużyt., 20,18 wody; czysty dochód z gruntu: 4969 mr. Własn. Hermana Wseller; gorzelnia parowa. 2.) **M.**, (niem.) majątek chełm., pow. łecki, st. p. Borzymy, 2 kil. odl. Obszar wynosi 137 ha., roli or. i ogr., 32 łąk, 20 pastw., 29 boru, 4 nieużytk., razem 222 ha., czysty dochód z gruntu około 1090 mrk. Właściciel jest A. Schumann; gorzelnia. 3.) **M.**, (niem.), dobra chełm., pow. fiszhuski, st. p. Drugehnen. 2,7 kil. odl. Obejmują 150,25 ha. roli ornej i ogr., 23,25 łąk, 7,28 pastw., 5,02 nieużyt., razem 185,80 ha.; czysty dochód z gruntu: 1920 mrk. Właśc. jest kapitan pozasłużbowy Ernst Feyerabend. 1856 r. 57 mk. 4.) **M.**, (niem.), folw., pow. niborski, st. p. Koszelewy. 146 mr. 10 mk. r. 1856; 5.) **M.**, (niem.), dobra, pow. gąbiński, st. p. Gąbin. 6.) **M.**, (niem.), kolonia założona dopiero r. 1861, pow. człuchowski, st. p. Hamersztyn, al. Czarne; paraf. kat. i ew. Hamersztym, szkoła Falkenwalde, 11 bud., między temi 4 domy, 66 mk. ew., odl. od H. wynosi $^3/_4$ mili. 7.) **M.**, (niem.) dobra, pow. Kłajpedzki, st. p. Kłajpeda. Obszar wynosi 333 mr. 8.) **M.**, (niem.) dobra, pow. rastemborski, st. p. Rastembork, 10 kil. odl. Obszaru ziemi zawierają 135 ha., i to 103 roli orn. i ogr., 27 łąk, 3 pastw., 3 nieuż. Czysty dochód z gruntu 1892 mrk. Własność Jana Rösenfleisch, 1856 r. 26 mk. 9.) **M.**, (niem.), folw., pow. szyłokarczemski, st. p. Saugen. 1856 r. 11 mk. 10.) **M.** (niem.), folw., pow. ostródzki, st. p. Turznica. 11.) **M.** (niem.), folw., pow. labiawski, st. p. Seith. 1856 r. 58 mk. 12.) **M.**, (niem.), dobra, pow. ządzborski, st. p. Rydwągi. Rozl. wynosi 418 mr.; 1856 r. 22 mk.; 13.) **M.**, (niem.), wybudowanie, pow. nizinowski, st. p. Skajzgiry, 3 kil. odl. Obejmuje tylko 37,72 ha. obszaru, i to 30,34 roli or. i ogr.; 6 łąk, 1,38 nieużyt., czysty dochód z gruntu, szacują na 339 mrk. Właśc. Adolf Kurschat. 1856 r. 60 mk. *Kś. Fr.*

Marienhof 1.) (niem.), folw., do Mąkoszyc, pow. brzeski. 2.) **M.**, folw. do Putschlau, pow. głogowski. 3.) **M.**, folw. do Gr. Baudis, pow. lignicki. 4.) **M.**, folw. do Bełku dolnego należący, pow. rybnicki, 15 mk. polaków. 5.) **M.**, folw. do dom. niemieckiej Wisły należący, pow. pszczyński.

Marienhof w Kurlandyi, por. *Neuenburg*.

Marienhof (niem.) al. *Marienfelde* ob. *Maryanki*,

Marienhorst, ob. *Maryanowo*.

Marienkrast, wś, pow. wrocławski, par. Margareth. W 1845 r. 50 dm., 363 mk. (139 ew.). W 1250 r. w dokum. nosi nazwę Cranstauo, w 1360 r. Cranstow.

Marienkron (niem.), klasztor Kartuski na Pomorzu; r. 1406 w pobliżu Sławna fundowany, potem do Rügenwalde przełożony (ob. Script rer. Prus. III, 727.) R. 1421—27 był tu włódarzem zakonu Henryk Plöne (IV, 449). *Kś. Fr.*

Marien-Magdalinen, st. p. w gub. estlandzkiej, między stacyą Rakke, dr. żel. dorpacko-tapskiej i Wezenbergiem.

Marienmole, ob. *Marusza*.

Marienparadies (niem.), *Cartusia Paradisi Mariae* (łac.), klasztor, ob. *Kartuzy*.

Marienrode 1.) folw., pow. kościański, 2 dm., 48 mk.; nal. do dom. Pietrowa. 2.) **M.**, folw., pow. obornicki; 10 dm., 125 mk., nal. do dom. Łopuchowa.

Marienruh (niem.), kol. do wsi Gross-Tschuder, pow. wołowski na Szląsku.

Mariensee, na Bukowinie ob. *Kirlibaba* i *Jakubeny*.

Mariensee 1.) dawna nazwa: Durny młyn. Duerr Mühle, dom. pow. chodzieski; 545 mr, rozl., 2 dm., 23 mk.; 20 ew., 3 kat.; 6 analf. Poczta w Śmiełowie, o 1 kil.; gość., tel. i st. kolei żelaz. w Miasteczku o 7 kil.; 2.) **M.**, dom., pow. bydgoski, 1820 mr. rozl.; 7 dm., 98 mk.; 25 ew., 73 kat.; 55 analf. i cegielnia. Poczta i tel. w Mroczeniu, o 8 kil., gość. o 5 kil.; st. kol. żel. w Nakle, o 11 kil. *M. St.*

Mariensee 1.) (niem.) dobra, pow. wałecki, st. p. Wałcz, 2 kil. odl. Zawierają 309,92 ha. mianowicie 260,22 ha. roli or. i ogr., 7,48 łąk 15,15 pastw., 1,88 lasu; 5 nieuż., 20,18 wody; czysty dochód z gruntu: 2922 mrk. Właśc. jest Herman Riemschneider. W miejscu jest mączkarnia i cegielnia, par. ew. i kat. Wałcz; szkoła także Wałcz. 9 bud., między temi 2 domy, 82 ew. mieszk; 2) **M.**, (niem), os., pow. reszelski, st. p. Jeziorany; 3.) **M.**, (niem.), ob. *Przywidz* i *Przywidzkie* jez.

Mariensee, po łotew. *Morynziejs*, wś w pow. rzeżyckim, par. sterniańskiej, własność Borchów, z pięknym pałacykiem, niegdyś do dóbr warklańskich należąca.

Marienshoffnung (niem.), kopalnia galmanu w Rudzie Piekarskiej, pow. bytomski.

Marienstern (niem.), ob. *Marijna Hwjezda*.

Marienswusch (niem.), huta cynkowa do Łagiewnik, pow. bytomski.

Mariental, po łotew. *Maryntols*, wś w pow. rzeżyckim, par. berzygalskiej, własność Tomkowidów.

Marienthal, wś, pow. ostrzeszowski, ob. *Marydół*; 2.) **M.**, folw. pow. wyrzyski, 5 dm., 54 mk., nal. do dom. Kiaszkowa.

Marienthal (niem.), ob. *Stępiska*, pow. świecki. 2.) **M.**, (niem.), wś kościelna, pow. rastemborski, st. p. Dryfort. 1856 r. 462 mk,

Leży na pograniczu pow. węgoborskiego nad rzeczką Omet, uchodząc do Łyny; 3.) **M.**, (niem.), folw., pow. gąbiński, st. pocz. Gąbin, 1856 r. 63 mk. 4.) **M.** (niem.) folw., pow. wałecki, st. p. Marcinkowo, par. kat. i ew. Tuczno, szkoła Knakendorf; 10 bud., między tymi 3 dm., 62 mk., 20 katol., 42 ew. 5.) **M.** (niem.) folw., pow. kłajpedzki, st. p. Carlsberg. Obejmuje 276 mr., 1856 r. 26 mk. 6.) **M.** (niem.) folw., pow. morąski, st. p. Zalewo, 1856 r. 32 mk. 7.) **M.** (niem.) dobra, pow. ządzborski, st. p. Ządzbork. 8.) **M.**, (niem.), ob. *Maryanki*. *Kś. Fr.*

Marienthal (niem.), wś na milę długa, pow. bystrzycki, ma kościół kat. fil. paraf. Rosenthal.

Marienthal (niem.), ob. *Marijny doł*.

Marientorf (niem.), os. dziś już nieistniejąca, pow. złotowski. Czyt. Schmitt „Der Kreis Flatow“, str. 301. *Kś. Fr.*

Marienwalde 1.) wś, pow. międzychodzki, ob. *Marylasek*. 2.) **M.**, folw., pow. wyrzyski, 4 dm., 72 mk.; nal. do dom· „Stareń“. 3.) **M.**, folw., pow. szubiński, 1 dm., 22 mk.; nal. do dom. „Brzyskorzystew“.

Marienwalde, st. dr. żel. z Krzyża do Starogrodu, o 31 kil. od Krzyża.

Marienwalde 1.) (niem.) dobra ryc., pow. darkiejmski, st. p. Lawningken, 5 kil. odl. Obszar wynosi 168 ha. i to roli orn. ogr. 119 ha., łąki 45, nieuż. 4; czysty dochód z gruntu: 1251 mrk. Właścic. Wilhelm Werner. 1857 r. 49 mk. 2.) **M.**, (niem.) folw., pow rastemborski, st. p. Barciany. 1857 r. 49 mk. 3.) **M. Gr.**, (niem.) wś, pow. nizinowski, st p. Gr. Friedrichsdorf, 713 mr., 121 mk. r. 1857 12 dm. 4.) **M.** Kl. (niem.) wś, pow. nizinowski, st. p. Gr. Friedrichsdorf. Ma 442 mr.; 1856 r. 59 mk., 9 dm. *Kś. Fr.*

Marienwalde, ob. *Marwald* i *Elgnowo*.

Marienwerder, ob. *Kwidzyn*.

Marienwill (niem.), folw., ob. *Marwil*.

Mariińska st. p., w pow. krapiweńskim, gub. tulskiej.

Mariińska st. p. w okr. dońskim. Ziemi Wojska Dońskiego.

Marijna Hwjezda, po niem. Marienstern, do dziś istniejący klasztor Cystersek na Saskich Łużycach w pow. kamienieckim. Założycielami jego byli bracia Withego I, Bernard III i Bernard IV synowie Bernarda II pana na Kamieńcu w 1248. Początkowo, zanim klasztor zbudowany został, mniszki przebywały czas jakiś przy szpitalu w Kamieńcu. Nadane miał liczne posiadłości i do dziś dnia posiada znaczne dobra ziemskie. Od r. 1820 zakonnice utrzymują pensyonat żeński. Tuż koło klasztoru leżą serbskie wsie: Panczicy i Kuków. *A. J. P.*

Marijny doł po niem. Marienthal, klasztor cystersek w niem. stronie saskich Łużyc w pow. żitawskim, o 30 minut drogi od przeważnie katolickiego miasta Ostritz. Założony w r. 1234 przez Kunegundę żonę Wacława króla czeskiego. W latach 1424 i 1427 ucierpiał od husyckich napadów. Odbudowany w r. 1422. Później kilkakrotnie ulegał pożarom.

Marim (dok.), stare pole pruskie na Warmii, leżało tam gdzie dziś wś Perwilten (Cod. dipl. Warm. I, 105). *Kś. Fr.*

Marin, lesiste wzgórze w płd. stronie Woli Koblańskiej, pow. staromiejski. Szczyt 697 m. npm. Na płn. jego stoku źródła Krzemionki, dopływu Dniestru. *Lu. Dz.*

Marina Gorka, ob. *Maryi-Góra*.

Maringe (dok.), ob, *Marong*.

Marinki (niem.), ob. *Marynki*.

Marisori, znaczne wzgórze lesiste, na granicy przysiołka Althuette z gr. Krasną-Putną, w pow. storożynieckim, pod 43° 10' 50" wsch. dłg. g. F., a 48° 1' 50 płd. sz. g. Na północny zachód wznosi się szczyt Berdo (765) i Weczu (749 m.). Od płd. zach. płynie z pod g. Berda potok Kakacz, uchodząc u płd. podnóża M. do Seretczela. dopływu Małego Seretu. U płn. stóp M. rozłożyła się Althuette (ob.). Wzniesienie 695 m. npm. *Br. G.*

Maritima, *Maritimi* (łac.), ob. *Pomorze* i *Pomorzanie*.

Mariupol m. pow., gub. ekaterynosławskiej. Posiada piękny kościół kat., wzniesiony kosztem Włocha Membolli. Głównie podtrzymują parafią Słowacy katolicy. W pow. M. są następujące kolonie polskie: Aleksandrówka, Kremiennaja, Maryanka, Mikołajewsk, Temriuk, Gajczur, Hulajpole, razem dusz 670.

Marja.... nazwy tak się zaczynające ob. pod *Marya*....

Marjewka al. *Marjewski rudnik*, stac. pocz. w gub. ekaterynosławskiej w pow. ługońskim.

Mark (*Preusisch*), ob. *Przezmark*.

Mark, ob. *Markowce*.

Marka, potok, nastaje w płd. zach. obszarze gm. Wiśniówy, w pow. wielickim; płynie na płn.-wsch. i w tejże wsi zlewa swe wody do Krzyworzeki z lew. brz. Długość biegu 2 kil. i pół. *Br. G.*

Markawen (niem.), ob. *Markowo*.

Markaym, *Markaymen* (dok.), ob. *Markeim*.

Mark-Csemernye (węg.), ob. *Czemernje puste*.

Markehnen (niem.), folw, pow. fiszhuski; st. p. Thierenberg; 1,5 kil. odl. Obejmuje razem z folw. Dulak 279.61 ha., mianowicie roli orn. i ogr. 169,02, łąk 38,07, pastw. 17,87; boru 41,62, nieuż. 13,03. Własn. Fryderyka Kröck, który posiada prócz tego dobra ryc.

Thierenberg i Auerhoff. 1856 roku mieszk. 47. *Kś. Fr.*

Markeim (niem.), dok. *Markaymen* al. *Markaym*, wś, pow. licbarski, st. p. Licbark, leży we Warmii, ma 1050 mr., 1856 r. było tu 196 mieszk. M. należał dawniej do bisk. warm. Przywilej miasta Licbarka z d. 12 sierp. 1308 r. wykazuje, że bisk. warm. Jan, nadaje kościołowi w Licbarku 7 włók, 4 w mieście samem i 2 w Markeim położone, (Ob. Cod. dipl. Warm. I. 246 i Script. rer. Warm., str. 440). R. 1392 d. 19 marca wyznacza bisk. warm. Henryk na wyposażenie wikarego przy kaplicy zamkowej w Licbarku od 13½ włók w Markaym 7 grzywien bez 1 wiardunka pruskiej monety („Septem marcarum minus uno fertone praefatae monetae censum annnm perpetuum inde et super XIII ½ mansis in Markaym.“)· (Ob. Cod. dipl. Warm. III str. 228 i II, str. 252 i 400). *Kś. Fr.*

Markeliszki, zaśc, szlach., pow. wileński, 3 okr. adm., o 67 w. od Wilna, 1 dm., 7 kat. (1866).

Markeniszki, wś rząd., pow. święciański, 2 okr. adm., o 31 w. od Święcian, 5 dm., 35 katol. (1866).

Markersdorf 1.) (niem.), 1369 r. *Markwartsdorf*, pow. nissański; 2.) **M.**, wś, ob. *Liskowiec*; 3.) **M.** (niem.), ob. *Markracicy*.

Marker-See (niem.), jez., pow. ządzborski.

Mardgrund (niem.), wś, pow. kładzki, par. Koenigswalde.

Markhausen 1.) (niem.), folw., pow. gierdawski, s. p. Gierdawy. W 1856 r. 85 mk; 2.) **M.** (niem.), osada leśna, pow. gierdawski, st. p. Gierdawy; 3.) **M.**, (niem.), dobra rycer., pow. iławski, st. p. Reddenau, 2 kil. odl. Obszar ziemi wynosi 179,87 ha., i to roli orn. i ogr. 212,80, łąki 58,30, pastw. 12,20, las 79,60 nieużyt. 7,37, czysty dochód z gruntu 3073 mrk. Własn. Juljusza Belau. R. 1856 mk. 75. Dobra te liczą się do dużych posiadłości, do których należą wszystkie te, które płacą więcej jak 225 mrk. podatku od budynków i gruntu. *Kś. Fr.*

Marki 1.) wś nad rz. Dłuską, pow. warszawski, gm. Brudno, par. Praga. Leży przy drodze bitej z Warszawy do Radzymina. Odl. 7 w. od Warszawy, a 14 w. od Radzymina. Graniczy na wsch. z lasem rządowym do leśnictwa warszawskiego należącym, od południa podobnież, od zachodu z błotami do ekonomii warszawskiej należącemi, a z używalnej granicy w błotach ze wsią Brudno i Grodziskiem, od północy z Grodziskiem i lasem. Według rejestru poborowego podymnego) z r. 1661) mieszkańcy tej wsi zwali się Markiewicze, wieś sama należała do ssa warszawskiego, a później do dóbr rządowych, składających ekonomią Warszawa. Dwie włóki chełmińskie w tej wsi za dawnemi przywilejami nadane zostały niejakiemu Markowi czy też Mankowi. Podług pomiaru z r. 1805—7, wś M. złożona wówczas z 49 gospodarzy, jednej karczmy, jednego wolnego wójtostwa, łącząc w to pastewniki, bagna, części do wsi Grodziska należące, łąki dworskie brudzeńskie we wsi leżące, niemniej kąty w lesie wykarczowane, posiadała w ogóle mr. magd. 2540 pr. 46, podług zaś pomiarów z r. 1820, przestrzeń tej wsi wynosiła mr. magd. 3750 pr. 164. Przez grunta te przepływa rzeczka Dłuska al. też Oknica, wpadająca do Narwi. Rzeczka ta w lecie często bardzo zupełnie wysycha, lecz na wiosnę zwykle szeroko po nadbrzeżnych łąkach się rozlewa. Po urządzeniu wsi w r. 1820 było 55 rolników, prócz tego posiadała jedną osadę szkolną, jedną karczemną i osadę dla gajowego. Na bagnach zwanych Kobyłki, znajdują się znaczne pokłady torfu. Położenie tej wsi jest na równinie ponad błotami wśród gruntów piaszczystych lub czarno popielastych i mało urodzajnych, łąki obszerne, wzdłuż rzeki Dłuski. W r. 1827 było tu 70 dm., 414 mk., i wieś należała do par. Skaryszew, obecnie jest 166 dm. i szkoła początkowa 1-klasowa. 2.) **M.**, kol. i os. leśna, pow. piotrkowski, gm. Wadlew., par. Łobudzice. Kol. ma 6 dm., 60 mk., 121 mr. Os. leśna 6 dm., 3 mr., należy do dóbr Głupice. 3.) **M.**, pust., pow. wieluński, gm. i par. Praszka, odl. od Wielunia 20 w., 5 dm., mk. 47; 4.) **M.**, wś szlach., pow. szczuczyński, gmina i par. Grabowo. W r 1827 12 dm., 97 mk.; 5.) **M.**, pow. łomżyński, gmina i par. Śniadowo. *R. Br.* i *Br. Ch.*

Marki, przysiołek, składający się z karczmy i kilku chat rzuconych 3 kil. na południe od Dąbrowicz, w pow. tarnobrzeskim, w pobliżu olbrzymich sosnowych borów. Jest objęty pasem granicznym cłowym, i należy do par. rzym.-kat. w Michocinie. Graniczy na wschód z Porębami (przys.) i folw. Koniecpolem, na północ z folw. Józefowem i przys. Zawodzianem, na wschód z folw. Urszulowem a na południe z leśniczówką zw. Karolówką i przys. Krasisławem. *Mac.*

Marki 1.) część Trościańca, pow. jaworowski; 2.) **M.**, część Kamionki wołoskiej.

Marki 1.) Mark, mały folw., pow. piński, okr. polic. 1 lubieszewski, nad rz. Wiesiełuchą, dopływ Styru i nieopodal jeziora Ostrowia, przy drożynie wiodącej z Kucheckiej Woli do Ostrowska; głuche, zapadłe, odludne polesie.

Marki 1.) wś, pow. drysieński, 3 okr. polic., okr. sądowy połocki, należały do składu dóbr Druja, nabytych przez Miłoszów od Sapiehów w końcu XVIII w. Ma 1281 dz. ziemi dwors., własność Eugeniusza Miłosza. Do dóbr tych

należy miasteczko Przydrujsk. Ob. też *Druja*. 2.) **M.**, wś, pow. dzisieński, gm. Ihumenów, dusz 32. Należy do dworu Chwastowa Bagińskich. 3.) **M.**, wś pryw. nad rz. Dzisienką, pow. dzisieński, o 58 w. od Dzisny, 7 dm., 108 mk. (1866). *A. Jel.*

Markienen (niem.), dobra ryc., pow. frydlądzki, st. p. Bartoszyce, 7·5 kil. odl., nad bitym traktem z Bartoszyc do Iławy prowadzącym. Obejmuje 213·70 ha. roli ornej i ogr., 52·13 łąk, 20·50 past., 156·35 boru, 9 nieuż., razem 785·35 ha., czysty dochód z gruntu 4981 mrk. Właśc. jest Fritz v. Berg, major pozasłużbowy. Dobra te liczą się do dużych posiadłości. 1856 r. 99 mk. W M. mieszkali dawniej z szlachty pol. Gostkowscy. (Ob. Kętrz. O ludn. pol. str. 582). *Kś. Fr.*

Markieniata 1.) folw. szl. przy rz. Klewicy, pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 26 w. od Oszmiany, 1 dm., 15 katol. (1866). 2.) **M.**, wś przy rz. Klewicy, pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 26 w. od Oszmiany, 16 dm., 132 mk., z tego 54 katol., 78 prawosł. (1866).

Markieniki,, wś rząd., przy jez. Morgi, pow. środki, 1 okr. adm., 10 w. od Trok, 5 dm., 40 mk. kat. (1866).

Markieniszki, zaśc. szlach., pow. dzisieński, 3 okr. adm., o 50 w. od Dzisny, 1 dm., 9 starow. (1866).

Markija, rz., w pow. telszewskim, ma źródło pod m. Niewierany, przepływa jez. Markiszki i Szyliszki, a wpada od wsch. do jez. Plinksze, które leży na płd. wsch. od m. Siady.

Markiniany, jezioro w pow. święciańskim, przy zaśc. Kondraciszki.

Markiszki, wś, pow. sejneński, gm. Hołny Wolmera (ob.), par. Berżniki, odl. 9 w. od Sejn, ma 6 dm., 54 mk.

Markiszki, jeziorko w pow. telszewskim, przez które rz. Markija przepływa.

Markiszki, zaśc. szl., pow. wileński, 1 okr. adm., o 18 w. od Wilna, 1 dm., 9 kat.

Markiwci, *Markiwka* (rus.), ob. *Markowce*, *Markówka*.

Marklack (niem.), majątek szl., pow. rastemborski, st. p. Barciany (niem. Barten), 5 kil. odl., obszar wynosi 895 ha., i to roli orn. i ogr. 733, łąki 121, past. 19, nieuż. 21, wody 1 ha., czysty dochód z gruntu 15396 mrk. Własność hrabiny na Solms-Sonnenwalde w Brandenburgii. 1856 r. 160 mk. M. liczy się do dużych posiadłości. *Kś. Fr.*

Marklissa, msto w reg. lignickiej, zwane pierwotnie *Leisno*, *Lissow*, *Lissa*. Od r. 1636 gdy Łużyce odłączono od Czech do Saksonii i miasteczko to stało się nadgranicznem otrzymało obecne miano *Marklissa*, odl. 9½ mil od Lignicy, leży nad rz. Kwiaź. Do 1815 r. należała do saskich górnych Łużyc. W 1840 r. było tu 1666 mk. (1605 ew., 61 kat.). Kościół tutejszy pierwotnie katol., od 1529 r. zreformowany, W pobliżu miasta bazaltowa góra (Knappberg), z której widok bardzo piękny na okolicę. *Br. Ch.*

Marklowice, wś pow. cieszyńskiego na Szląsku austr., gm. i par. Pogwizdów, rozl. mr. 375, ludności 128.

Marklowice *Dolne* 1.) niem. *Nieder-Marklowitz*. wś, pow. frysztacki, o pół mili na płn.-wsch. od Frysztatu, nad Piotrówką, z folwarkami Niederhof i Sedlnitzky, własność hr. Larischów. Ma gorzelnię, lasy, młyn, tartak, kościół katol. filialny par. Zebrzydowice Dolne, szkołę katol. 2-klas., 100 dm., 685 mk., 1060 m. rozl. Dr. żel. ces. Ferdynanda wsi tej dotyka. 2.) **M.** *Górne*, niem. *Ober-Marklowitz*, wś, pow. frysztacki, par. Zebrzydowice Dolne, tuż nad granicą pruską i rz. Piotrówką, graniczy z powyższą wsią, należy także do Larischów, ma pałac, folw., owczarnię, kościołek filialny, 57 dm., 400 mk., 610 mr. rozl. St. p. Piotrowice. *F. S.*

Markocice, ob. *Marchocice*.

Markocin, niem. *Markoschin*, wś, pow. starogardzki, st. p. Osiek pół mili odl., zawiera 3 gburskie posiadłości, 5 zagrod., razem 359·62 mr. ziemi, 94 kat. mk. 10 dm., par. kat. Osiek, par. ew. Skurcz, szkoła Osiek, odl. od m. powiat. 4 mile. Podatek od gruntu wynosi 8 tal. 9 sbr. 11 fen., od budynków 3 tal. 24 sbr. Klasowe 30 tal. M. leży na pograniczu pow. kwidzyńskiego śród rozległych lasów.

Markoewen (niem.), jez. w płn. stronie pow. szczycieńskiego.

Markopol (po rus. *Markopil*) mko w pow. brodzkim, 30 kil. na płd. wsch. od Brodów, 10 kil. na płn. zach. od sądu powiat. i urz. poczt. w Załoźcach, między 49° 49′ 15″ a 49° 54′ płn. szer. i m. 42° 55′ a 42° 59′ wsch dłg. od F. Na płn. leżą Szyszkowce, na wsch. Wierzbowczyk i Ratyszcze, na płd. Trościaniec Wielki, Hnidawa i Batków, na zach. Zwyżyn i Szyszkowce. Wody z całego obszaru zabiera Seret. Płd. część mianowicie przepływa od zach. na wsch. pot. Seret, zwany w początkach biegu Wyatyną i tworzy w płn. wsch. części mka rozległy staw (lustro wody 323 m.). Na płn. od tego pot. płynie drugi pot. Grabarka, również od zach. na wsch., tworzy staw mniejszy w środku obszaru, a wypłynąwszy zeń przybiera kierunek płd. wsch. i wchodzi do Ratyszcz. Wzdłuż granicy zach. płynie Litowiski rów (ob.) od płn. na płd., a wzdłuż granicy płn. wsch. pot. Seret w tym samym kierunku. W środkowej części obszaru, na płn. od stawku, utworzonego przez Grabarkę, leżą zabudowania miejskie. Rynek dość obszerny z ratuszem. W płd. wsch. stronie obszaru, na płn. brzegu stawu większego, utworzonego przez Seret leży grupa domów Międzygóry

(al. Międzygórze, po rus. Meżyhory). W stronie płd. najwyższe wzniesienie 378 m., w stronie płn. 384 m. Własn. więk. (Włodzimierza hr. Dieduszyckiego) ma roli or. 335, łąk i ogr. 106, past. 443, lasu 431 mr.; własn. mn. roli or. 1280, łąk i ogr. 183, past. 23, lasu 4 mr. W r. 1880 było 1047 mk. w gm., 41 na obsz. dwor. (obrz. rz.-kat. 43, gr.-kat. 942 w Markopolu a 73 w Międzygórach). Par. rz.-kat. w Pieniakach, gr.-kat. w miejscu, dek. załoziecki, archidyec. lwowska. Cerkwie są dwie: jedna w Markopolu pod wez. Narodzenia N. Maryi P., druga w Międzygórach, za stawem, na górze pod „Gajami", pod wez. Wniebowstąpienia Chrystusa. Ta ostatnia jest bardzo uboga stara i spruchniała, a w niej mieści się cudowny obraz M. B. W cerkiewce tej nie ma ani ikonostasu, ani wrot carskich. Koło tej cerkiewki była niegdyś wioska „Retwiany", zniszczona przez Tatarów. Nazwa miasteczka pochodzi według podania stąd, że któraś wojewodzina polska powiła tu syna i dała mu imię Marka. Na cześć syna nazwała ona osadę, wś podówczas, Markopolem i wyrobiła dla niej przywilej na miasteczko. Dawniej należało mko do dóbr Sobieskich. Było też wówczas większe niż dzisiaj. W r. 1717 uległo zniszczeniu przez pożar. Na uwagę zasługują tu wały położone w środku wsi, w kształcie czworoboku z kopcami po rogach, ślad dawnego zamczyska; między ludem zachowała się wieść o częstych napadach Tatarów, którzy miasto i zamek zburzyli. Na południu leży mała osada Międzygórze, należące do Markopola, którą zamieszkuje 81 mk. W M. jest szkoła etat. 1-kl. Czyt. „Wremennyk instytuta staropigijskoho" Lwów 1871, str. 125. *Lu. Dz.*

Markoschin (niem.), ob. *Markocin.*

Markos-Janosi (węg.), *Januszewo*, wś w hr. bereskiem, 499 mk.

Markotice (ross.), ob. *Marchocice.*

Markotów, niem. *Margsdorf* i *Marksdorf*, 1261 *Marquardi*, wś, pow. kluczborski.

Marków, góra, wznosząca się na zach. granicy gm. Klimca z gm. Karlsdorfem, w pow. stryjskim, między pot. Klimczanką od wsch. a Stryjem od zach. Wzniesienie 833 m. npm.

Marków, pot. górski, wypływa w obrębie gm. Zawoi w pow. myślenickim, na płn. stoku działu Babiej Góry (1725 m.), z lasu pokrywającego stok płn. szczytu Brany (1517 m.), płynie na płn. parowem leśnym, a w końcu pomiędzy zabudowaniami zawojskiemi, koło leśniczówki uchodzi do Skawicy z praw. brz. Zabiera kilka strug spływających z lasu Urwiska. Między M. a Skawicą szczyt zwany Mokry Kozub, 832 m. wys. Niedaleko źródła tego potoku leży stawek Morskiem Okiem zwany (1156 m.). Dług. biegu 5 kil. *Br. G.*

Marków, mko pryw. w pow. wilejskim, nad Hordzieją, odl. 35 w. od Wilejki, 82 w. od Wilna. Posiada kaplicę katolicką należącą do b. par. w Bienicy, 562 mk. (286 żyd.). Markowskie sstwo niegrodowe mieściło się w wojew. wileńskiem, pow. oszmiańskim, dziś w wilejskim, wedle metryk lit. a mianowicie przywileju króla Aleksandra z r. 1513 składało się z mka M., z dzierżawy krewskiej, dóbr Niezadowszczyzny i dworu putyłowskiego. W XVIII w. posiadał je Jan Szczytt kaszt. inflan. a później syn jego Justynian pisarz lit., nareszcie brat jego przyrodni Tadeusz Kociełł, który zeń opłacał kwarty złp. 3161 gr. 10. Na sejmie z r. 1773 stany rzpltej nadały toż sstwo w emfiteutyczne posiadanie Ignacego Kurzenieckiego sędziego pow. pińskiego, łącznie z sstwem wilejskiem. Na tymże sejmie przez oddzielną konstytucyą wyznaczono komissyą z 7 urzędników lit. do ostatecznego oznaczenia rozciągłości tych dóbr.

Marków las, kol., pow. sieradzki, gm. i par. Kliczków Mały, odl. od Sieradza w. 13³/₄, dm. 6. (Ob. Kliczków Wielki).

Markowa al. *Markówka*, rz., nastaje na zach. końcu wsi Markowy, w pow. łańcuckim; podąża pomiędzy domostwami tejże w kierunku wsch., następnie przerzyna wś Gać i Białoboki, płynie granicą gm. Ostrowa i Mikulic (od płd.) a gm. Wolicy i Urzejowic (od płn.), w końcu zrasza płd. obszar Urzejowic i na granicy Urzejowic z Żurowiczkami długiemi uchodzi z lew. brz. do Mleczki, dopływu Wisłoku. W górnym swym biegu zabiera od prawego brzegu potoki: Hussowski i Glinik. Długość biegu 17 kil. *Br. G.*

Markowa, wzgórze bezleśne, polne, na granicy gmin Mszanki i Stróżówki, w pow. gorlickim, pod 38°47′30″ wsch. g. F., a 49°40′52″ płn. sz. g.; od strony płd. wypływa potok bezimienny, płynący na płd. wsch. przez Stróżówkę i poniżej Gorlic zlewający swe wody do Ropy, od zach. zaś i płn. płynie również bezimienny pot. do Wolskiej Wody, a z nią do Moszczanki, dopływu Ropy. Wznies. 427 m. npm. Miejsce znaku triang. *Br. G.*

Markowa 1.) wś duża, zabudowana wzdłuż niewielkiego dopływu Wisłoka z praw. brz. po płd. stronie gościńca z Łańcuta (11 kil.) do do Przeworska, w urodzajnej równinie 241 do 257 m. npm. Należy do pow. łańcuckiego, ma szkołę ludową o 2-ch nauczycielach, par. rz.-kat., 2 wiatraki i dom ubogich dla utrzymania niezdolnych do pracy kalek lub starców, niewiadomej fundacyi, posiadający 2 mr. roli i zostający pod zarządem zwierzchności gminnej. Liczy 3099 mk., z których 3074 rz.-kat. i 25 izrael. Więk. pos. jest attynencyą ordynacyi przeworskiej ks. Lubomirskich i ma 229 mr. roli; pos. mn. 4114 roli, 291 łąk i ogr., 188 past. i 85 mr. lasu. Była tu dawniej osadą

niemiecka zwana Markenhof, co później przekręcono na Markenhów, założona przez Pileckich, którzy także fundowali parafią. Jako Markenhof jest wymieniona w liście Eryka bisk. przemyskiego do kapituły z r 1384, w którym nadaje kapitule dziesięciny z tej wsi. Aktu erekcyi nie ma, gdyż się spalił, ale w r. 1424 jest wymieniony z tej wsi pleban Jan, w aktach biskupich. W 1623 była własnością osiadłego w Polsce greczyna Konstantego Korniakta de Białoboki, który był także fundatorem parafii w Ostrowie i na dokumencie erekcyjnym podpisał się greckiemi głoskami: Konstantinos Korniatos. Ten odnowił i rozszerzył fundacyą parafii w M. w r. 1623, ale już następnego roku spalili Tatarzy wieś i kościół. Korniakt zebrał rozproszonych osadników a może i sprowadził nowych z Niemiec i wybudował nowy kościół dotąd istniejący. Siarczyński pisze (Dykcyonarz geogr. rkp. Bibl. Ossol. № 1825), że włościanie do początku bieżącego stólecia zachowali ślady swej pierwotnej ojczyzny, mięszając wyrazy niemieckie do mowy polskiej. Śpiewają także na Boże Narodzenie i Wielkanoc pieśni w niezrozumiałym języku, może niemieckim popsutym. Na Wielkanoc po rezurekcyi witają się wyrazami „Krist is aufersztanda" (Christ ist auferstanden). Dopóki w Jarosławiu była komisya moderunkowa wojskowa, trudnili się wszyscy włościanie tkactwem i siali dużo lnu, sam obszar dworski po 25 korcy, dzisiaj jednak ten przemysł podupadł. Wspomnieć jeszcze należy że od r. 1760 do 1772 była tu parafia przyłączona do kanclerstwa kolegiaty jarosławskiej, którą bisk. Kierski rozwiązał i parafie usamowolnił. Par. należy do dyec. przemyskiej, dek. przeworskiego. M. graniczy na zach. z Albigową i Wysoką, na płn. z Kosiną, na zach. z Gaciem, z którym się domami styka a na płd. z Chodawką i Hussowem. 2.) **M.**, wś w pow. bohorodczańskim, 17 kil. na płd. zach. od Bohorobczan, tuż na płd. wsch. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Sołotwinie. Na płn. zach. leży Sołotwina, na płn. wsch. Manasterczany, na płd. wsch. Babcze, na płd. zach. Maniawa. Srodkiem obszaru płynie Maniawka, dopływ Bystrzycy Sołotwińskiej, od płd. zach. z Maniawy, na płn. wsch. i przyjmuje w obrębie wsi z obu boków liczne małe strugi. W dolinie Maniawki leżą zabudowania wiejskie (481 m.), na praw. jej boku część wsi Bania. Na granicy wsch. wznosi się Pasowiska do 512 m. (znak triang.); na płd. zach. szczyt jeden do 672 m. Własn więk. (Tow. dla płod. leśn. w Wiedniu) ma łąk 1; własn. mn. roli or. 491, łąk i ogr. 601, past. 753, lasu 15 mr. W r. 1880 było 959 mk. w gm. (19 obrz. rz.-kat., reszta gr.-kat.). Par. rz.-kat. w Sołotwinie, gr. kat. w Babczem. We wsi jest cerkiew pod wez. Narodz. ś. Jana Za czasów polskich należała wieś do dóbr koronnych w sstwie halickiem i była czas jakiś mkiem. Następnie zamieniono miejscowość na posadę wiejską, jak i wiele innych w ziemi halickiej, dotkniętej licznemi kleskami. Była tu także warzelnia soli, jedno źródło na wzgórzu, studnia 20 sążni głęboka, w niej solanka na 15 sążni wys. Sto funtów surowicy dostarczało 20 fun. soli. Na 2-ch cerunach warzono 9800 ctn. soli. Warzelnię tę zwinął rząd austryacki, pozostało tylko nazwa „Bani" dla jednej części wsi. W lustracyi z r. 1556 (rkp. Ossol. № 2127 str. 11) czytamy: „Jest tu bania, w niej wież pańskich 2, a ludzkich 10". W lustracyi z r. 1661 (ib. str. 125, 162 i 165) czytamy: „Miasteczko Markowa teraz powinności nie odprawuje; którzy mają woły, powinni przywieźć do roku wozów drew 15, a pieszy wyrąbać wozów 15 do roku. Karczma w tej wsi do arendy generalnej należy. Powołowszczyzny siódmego roku biorą. W bani markowskiej cerenów 2; na jednym cerenie zrabia się soli 1000 beczek, czyni na 2-ch cerenach do roku beczek 2000. Rachując beczkę po 1 złp. facit zł. 2000. Expensa: drew na 150 beczek wynidzie wozów 100. Wóz po gr. 6 = 20 zł. Zwarychom od 100 beczek po złp. 5 = 100 zł. Nabijaczowi od 100 beczek zł 20; temu co kieratnego konia ma, zł. 30. Kierat co 3 lata musi być nowy, kosztuje zł. 20. Lina jedna na rok kręcona, konopna, zł. 20. Na konia do kieratu zł. 30. Na cereny kładzie się zł. 60. Suma expensy zł. 533 gr. 10. Reszta facit 1466 zł." W lustracyi z r. 1762 (ib. № 1892, str. 8) czytamy: W tej wsi jest pola gruntów 350½. Poddani tej wsi każdy corocznie daje zł. 2, powozu zł. 10, półgruntowy zaś daje czynszu zł. 1. Rydze, orzechy, maliny i t. p. dają. Stróżę dobową w kolej do bani odbywają. Do reperacyi budynków bannych, mostów, dróg nemini excepto idą. W tej wsi jest bania z oknem surowicznem, przy której bani jest wież 3, w każdej po czyrynów 3." Inwentarz z r. 1767 podaje: „Wieś Markowa, niegdyś miasteczko, w niej kierat, gdzie surowicę ciągną; 3 rynny, któremi surowica od wież, gdzie sól warzą, idzie. Wieże 3 z drzewa, każda o jednym czyrynie. Szop na skład soli 2". Po zaborze Galicyi przydzielono wś do dóbr sołotwińskich w r. 1787 i sprzedano wraz z tymi dobrami w r. 1868. O stosunkach geologicznych tej okolicy pisał Alth („Pogląd na źródła solne i naftowe w Galicyi", w dodatku miesięcz. do Gazety Lwow. 1872, t. III, str. 49 i in.). O salinie tutejszej czyt.: Jahrb. des geol. Reichsanst. t. 26, str. 125 i Verhandl. der geol. Reichsanst. 1871, str. 5. 3.) **M.**, wś, w pow. podhajeckim, 15 kil. na płd. zach. od

sądu powiat. w Podhajcach, 6 kil. na płn. od urzędu poczt. w Zawałowie. Na płd. leżą Zawadówka i Toustobaby, na zach. Panowice, na płn. Seredne i Zaturzyn, na wsch. Szwejków, na płd. wsch. Huta Nowa (w pow. buczackim). Środkiem wsi płynie Złota Lipa, od płn. wsch. z Zaturzyna na płd. do Zawadówki i przyjmuje w obrębie wsi mniejsze strugi z obu boków. W dolinie Lipy (245 m. na płn,) leżą zabudowania wiejskie (270 m.). W stronie zach. wznosi się w części lesistej, na granicy płd. Holeszów do 380 m. W stronie wsch., przeważnie lesistej, na płn. Chmielna góra do 348 m., na płd. wsch. Czarnylas z Seredną górą, Ptasią górą i szczytem 387 m. wys. na granicy płd. Własn. więk. (arcybiskupstwa łaciń. lwow.) ma roli or. 159, łąk i ogr. 66, past. 8, lasu 1614 mr.; własn. mn. roli or. 473, łąk i ogr. 319, past. 197 mr. W r. 1880 było 980 mk. w gm., 18 na obsz. dwor. (252 obrz. rz.-kat., 624 gr.-kat). Par. rzym.-kat. w miejscu, dek. konkolnicki, archidyec. lwowska. Fundatorami parafii byli Wacław Sierakowski, arcybis. lwowski, i Walenty Cwynarski, proboszcz konkolnicki, w r. 1777. Kościół drewniany pod wez. ś. Jana Nepomucena konsekrowany. Rok konsekracyi niewiadomy. Do par. należą: Zaturzyn i Zawadówka. Par. gr.-kat. w miejscu, dek. podhajecki, archid. lwow.. Do par. należą Zaturzyn i Huta. We wsi jest cerkiew i szkoła ludowa. W M. kwitnie głównie uprawa tytoniu. *Lu. Dz.*

Markowa, mały zaśc., pow. słucki, przy szosie brzeskiej, pomiędzy Ladną i Hulewiczami, os. 5. *A. Jel.*

Markowa góra, część Woroniaków, pow. złoczowski.

Markowa-Wola al. *Markowola*, wś włośc., pow. kozienicki, gm. Sarnów, par. Regów, odl. 25 w. od Kozienic, ma 20 dm., 160 mk., 432 mr. W 1827 r. 17 dm., 145 mk.

Markowa Wolica, część wsi Sokólczy, w pow. skwirskim.

Markowce, wś, pow. augustowski, gm. Hołynka, par. Teolin, odl. 50 w. od Augustowa, ma 29 dm., 317 mk. W 1827 r. było tu 26, 161 mk. M. wchodzą w skład majoratu Łabno (ob.).

Markowce 1.) wś, pow. sanocki, 10·9 kil. od Sanoka, należy do parafii rzym.-kat. w Dudyńcach a gr.-kat. w Pełkini, liczy 152 mk., z których 26 przebywa stale na obszarze więk. pos. Pod względem religii jest 44 obrządku rzym.-kat., 108 gr.-kat., ma kaplicę M. B. i mały staw obok folwarku. Pos. wiek. Hier. Romera wynosi 219 mr. roli, 48 łąk, 51 mr. pastw. i 6 mr. lasu; mniej. 60 mr. roli i 12 mr. łąk. Ta mała osada leży na wysoko (388 m. npm.) położonej równinie na lewym brzegu Sanoczka, dopływu Sanu także z lew. brzegu i graniczy na południe z Prusieniem i Pobielnem, na wschód z Pławcami, na północ z Sanoczkiem wsią, a na zachód z Dudyńcami. 2.) **M.** (al. *Markowice*, po rusku *Markiwci*), wś w pow. tłumackim, 16 kil. na płd. zach. od Tłumacza, 9 kil. na płd. płd. zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Tyśmienicy. Na płn. wsch. leży Chomiakówka, na wsch. Czarnołożce i Słobódka, na płd. Ladzkie, na zach. Bratkowce, na płn. zach. Tyśmienica. Środkiem obszaru płynie Strymba, dopływ Worony, od płd. z Ladzkiego na płn., a potem na płn. wsch. do Chomiakówki, i dzieli się w obrębie wsi na kilka ramion. Wzdłuż granicy płn. zach. płynie Uniawa, dopływ Strymby, od płd. zach. na płn. wsch., a wzdłuż granicy wsch. Rokitna, dopływ Worony, od płd. na płn. W środku obszaru leżą zabudowania wiejskie w dolinie Strymby. Na lew. brzegu Strymby las Uniawa, na praw. brzegu Nedwedyszcze. Zach. część obszaru przebiega kolej lwowsko-czerniowiecka a M. leżą w połowie drogi ze Stanisławowa do Ottynii. Własn. więk. ma roli orn. 279, łąk i ogr. 158, pastw. 192, lasu 636 mr.; własn. mniej. roli orn. 552, łąk i ogr. 1165, pastw. 273, lasu 33 mr. W r. 1880 było 860 mk. w gminie, 165 na obsz. dwor. (836 obrz. gr.-kat., 60 obrz. rzym.-kat.). W tej liczbie 118 polaków, 11 żydów, reszta rusini. Par. rzym.-kat. w Tyśmienicy, gr.-kat. w miejscu, dek. tyśmieniecki, archidyec. lwowska. Do parafii należy Odaja. We wsi jest cerkiew pod wezw. ś. Dymitra, szk. fil. i kasa pożyczk. gminna z kapit. 817 zł. Dawniej należała wieś do klasztoru oo. dominikanów w Tyśmienicy z nadania Mikołaja Potockiego, kaszt. krak., w r. 1643 (Rkp. Siarczyńskiego w Bibl. Ossol. № 1828), dziś jest własnością Konstantego Ładomirskiego. *Mac.* i *Lu. Dz.*

Markowce, po węg. *Mark*, wś w hr. ziemneńskiem (Zemplin Węg.), uprawa roli. Kościół paraf. gr.-kat., 460 mk.

Markowce 1.) wś nad Bohem, pow. latyczowski, gm. Susłowce, par. Latyczów, odl. 10 w. od Latyczowa. Ma 46 dm., 284 mk., 298 dzies. ziemi włośc., 1100 dzies. dwors., gorzelnię, która w 1881 r. wyprodukowała 6960 wiader spirytusu, cerkiew ś. Michała z 32 dz. ziemi. Należała do sstwa latyczowskiego. R. 1770 posesorami M. byli Leon i Ludwika Rulikowscy; opłacali 295 zł. 29 gr. kwarty. Dziś własność Lüdersów. 2.) **M.**, wś, pow. berdyczowski, par. Machnówka, odl. 4 w. na południe od Machnówki. W 1868 r. 40 dm., i 430 mk. (w tej liczbie 70 katol.). Cztery piąte części wsi i 596 dzies. ziemi należały do Lucyana Mazarakiego, a piąta część z 120 dzies. do Dobrowolskiego. 3.) **M.**, wś nad rz. Bożkiem, pow. starokonstantynowski, par. Kulczyny-Krasiłów. W XVIII w. prze-

szły od Sanguszków do Lubomirskich. W r. 1868 miało 91 dm. 4.) **M.**, mołd. *Markoucy*, wś, pow. chocimski gub. bessarabskiej, par. Chocim. Leży nad ogromnym stawem, przez który przepływa rz. Rakowiec. Ma cerkiew paraf.

Markowce 1.) wś, pow. miński, okr. polic. kojdanowski, w okolicy wsi Jezioro, ma osad kilka, miejscowość bezleśna, glina w pokładach. 2.) **M.**, mały zaśc., pow. ihumeński, okr. polic. 2-gi smiłowicki, par. kat., do roku 1867 smiłowicka, po kasacie koreliszczewicka, pomiędzy rzekami Wołma i Słouść położona, ma osad 2, miejscowość dość równa, małoleśna, ziemia dobra. 3.) **M.**, wś nad rz. Wilią, pow. święciański, 4 okr. sąd. o 77 w. od Święcian, 10 dm., 70 kat. (1866). 4.) **M.**, wś, pow. lidzki, gm. Możejki Małe, 4 okr. adm., o 42 w. od Lidy, 7 od Wasiliszek, dm. 9, mk. wyzn. katol. 91 (1866). *Al. Jel.* i *A. T.*

Markowe, niem. *Markerey*, dwie os. i młyn do Brynicy, pow. kluczborski.

Markowe Łąkie, ob. *Łąkie M.*

Markówek, pow. włocławski, gm. Śmiłowice, par. Kruszyn.

Markowiak, ob. *Markowice*, pow. raciborski

Markowica, szczyt, ob. *Hale Wiaterne.*

Markowice 1.) wś i folw., pow. będziński, gm. Koziegłowy, por. Koziegłówki. Ma 79 dm., 630 mk., 966 mr. ziemi włośc. Folw. 1 dm., 4 mk., 348 mr. Należy do dóbr Koziegłowy (ob.). W 1827 r. wś rząd. 60 dm., 399 mk. 2.) **M.**, wś, pow. biłgorajski, gm. Księżpol, par. Puszcza Solska. Należy do dóbr ordynacyi Zamoyskich. W 1827 r. 21 dm., 148 mk. *Br. Ch.*

Markowice 1.) niem. *Markowitz*, pow. średzki, 6 dm., 43 mk., wszyscy kat., 13 analf. Poczta we Węgierskiem o 3 kil., gośc. o 3 kil., tel. i st. kol. żel. w Srodzie o 9 kil. 2.) **M.**, dom., 1992 mr. rozl., 14 dm., 170 mk., 35 ew., 135 kat., 57 analf. 3.) **M.**, wś, pow. inowrocławski, 21 dm., 241 mk., 18 ew., 223 kat., 70 analf. Siedziba komisarza obwodowego. Poczta i gośc. w miejscu, st. kol. żel. w Inowrocławiu o 9 kil. i w Jankowie (Amsee) o 8 kil. Poczta osobowa z Inowrocławia przez Markowice do Strzelna. Jest tu kościół filialny, par. w Ludziskach (ob. Łaski, Lib. Ben. I, 198). 4.) **M.**, dom., 4019 mr. rozl., 2 miejsc.: a) M., dom., b) Gay, 20 dm., 378 mk., 118 ewang., 260 katol., 163 analf. Tu urodził się w 1809 r. Gustaw Zieliński, poeta, autor „Kirgiza.“ *M. St.*

Markowice, ob. *Krupin.* (Nazwę M. otrzymały od pierwszych osadników, od braci Pawła i Stańka Markowskich 1561 r. W. Kętrz.: O ludn. pol., str. 227).

Markowice, niem. *Markowitz*, 1309 *Marcowicz*, 1313 *Marcomich*, 1532 *Marckhowitz*, wś kościelna nad Odrą, z praw. brzegu, pow. raciborski. Leży przy linii kolei Górno-Szląskiej. Składa się z obszaru dworskiego, należącego do dóbr ks. Raciborskiego i gminy. Posiada kościół paraf. drewniany, założony w 1247 r. i szkołę dwuklasową. Dobra te ks. Leszko nadał dożywotnio swej siostrze Ofce w 1316 r. Obszar gminy wiejskiej wynosi 1821 mr. roli, 54 mr. lasu, 124 mr. łąk, 49 mr. ogr. Jest tu 8 gospodarzy, 12 gospodarzy połowicznych, 6 ogrodziarzy i 96 komorników. Par. M. dek. pogrzebiński, ma 4668 dusz. Do M. należy folw. Markowiak i os. leśna Łążek (Lenczok). *Br. Ch.*

Markowicze, wś, pow. włodzimierski. Posiadała kaplicę należącą do parafii Łokacze, po 1830 r. zniesioną. Dobra M. wraz z Skobelką i Starostawami obejmują 1877 dzies. i należą do hr. Tad. Tarnowskiego.

Markowicze, wś, pow. homelski, o 40 w. od Homla, z zarządem gminy obejmującej 2317 dusz.

Markowiczowa Wola, ob. *Markowskie.*

Markowiec, potok, w obr. gm. Orowa, w pow. drohobyckim, spływający ze wzgórza pogranicznego między Orowem, Dobrohostowem i Dołhołuką, Bahnyną (634 m.) zwanego i wznoszącego się po nad doliną rz. Hynawki, w której legła wś Orów. Bieg tego strumienia ku południowi jest nader krótki, gdyż zaledwie 2 kil. przeciągający się, kręcąc się między parowami. Potok ten zlewa swe wody do Stynawki od lew. brz. *Br. G.*

Markowiecka słobódka, pow. chocimski gub. bessarabskiej, par. Chocim, leży nad Suchym Rakowcem. *X. M. O.*

Markowiętą, ob. *Jabłoń.*

Markowizna 1.) os. włośc. i os. młyn. nad strum. b. n., pow. noworadomski, gm. i par. Sulmierzyce, os. włośc. 2 dm., 24 mk., 23 mr., os. młyn. 1 dm., 5 mk., 24 mr. Należy do dóbr Wydrzyna-Wola. 2.) **M.**, pow. mazowiecki, gm. i par. Mazowieck.

Markowizna, wś w piaszczystej równinie 235 m. npm. na zachodniej stronie gościńca z Sokołowa do Niska, w pow. kolbuszowskim, 10·6 kil. od Sokołowa oddalona, należy do parafii rzym.-kat. w Górnem i liczy 517 rzym.-kat. mieszk. Siarczyński (Rkp. Bibl. Ossol. № 1825) nazywa tę wieś osadą niemiecką śród lasów. Pos. więk. hr. Reja Wład. ma wogóle 187 mr. roli; pos. mniej. 427 mr. roli, 85 mr. łąk i 53 mr. pastw. Od zachodu otacza M. olbrzymi sosnowy bór, na północ graniczy z Kamieniem, na południe z Turzą, na wschód z Łowiskiem. *Mac.*

Markowizna, niem. *Marcovisna* (Kętrz.); w spisach urzędowych niema M.

Markówka, rz. w pow. mazowieckim, poczyna się w gub. grodzieńskiej, pod Marko-

wem dotyka królestwa, stanowiąc na długości 3 wiorst granicę i pod Proszanką Baranką wpada z lew. brzegu do Mańki. *J. Bl.*

Markówka, kol. włośc., pow. łaski, gm. Wymysłów. Leży na prawo od drogi z Łasku do Lutomierska. Ma 28 dm., 309 mk., 804 mr. (330 ornej).

Markówka, potok w pow. łańcuckim, przyjmuje we wsi Markowej z praw. brz. Hussowski pot. (ob.).

Markówka, folw. i browar do Tworkowy, pow. brzeski, nad potok. b. n. spływającym z lew. brz. do Dunajca, przy drodze z Lipnicy do Zakluczyna. Graniczy na zach. i płd. z Tworkową, na wsch. z Jurkowem, na płn. z Lewniową. *Mac.*

Markówka al. *Markiwka*, wzgórze, na północ od wsi Malechowa, w pow. żydaczowskim, pod 41° 47′ wsch. dłg. g. F., a 49° 29′ 9″ płn. sz. g. Od płdn. wsch. i płd. powstające potoki opływają Malechów i w Brzozdowcach uchodzą do pot. Wiśni, dopływu Dniestru. Wznies. 349 m. npm. Miejsce znaku triang. *Br. G.*

Markówka (po rusku *Markiwka*), wś w pow. kołomyjskim, 15 kil. na płd. zach. od Kołomyi, 3 kil. na płd. zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Peczeniżynie. Na zach. i płn. leży Mołodiatyn (al. Młodiatyn), na płn. wsch. i wsch. Peczeniżyn, na płd. wsch. i płd. Rungury, na płd. zach. Słoboda Rungurska. Wody z całego obszaru płyną na płn. wsch. i wpadają do Łuczki, dopływu Prutu, płynącej w pobliżu granicy wsch., wprost, albo za pośrednictwem jej dopływ Demianówki, jak np. pot. Punczewa, nastający w stronie płd. zach., na płn. stoku góry „Waratyki“ (779 m., znak triang.). Ścieśniony wąwóz tego potoku otacza ciemny las bukowy. Im wyżej, tem gęstsze wyrastają na dnie burzany, a pokrzywy sięgają idącemu aż do twarzy. Bujność roślinności dochodzi tu ku schyłkowi lata do największych rozmiarów. Zabudowania wiejskie leżą we wsch. stronie obszaru, 446 do 453 m. wzniesionej. Własn. więk. (rządowa) ma łąk i ogr. 20, pastw. 190, lasu 728 mr.; własn. mniej. roli orn. 321, łąk i ogr. 696, pastw. 225 mr. W r. 1880 było 491 mk. w gminie (2 obrz. rzym.-kat., reszta gr.-kat.). Par. rzym.-kat. w Kołomyi, gr.-kat. w Mołodiatynie. We wsi jest cerkiew i kasa pożyczk. gminna z kapit. 211 zł. Za czasów polskich należała wieś do dóbr koronnych peczeniżyńskich w ziemi halickiej. *Lu. Dz.*

Markówka, karczma i młyn na obszarze dwor. Toutry, w pow. kocmańskim. *Br. G.*

Markówka al. *Szumiłówka*, rz., lewy dopływ Dniestru, zaczyna się w płn.-wsch. części, pow. jampolskiego, około mka Markówki wchodzi do olhopolskiego pow., znowu wraca do jampolskiego, gdzie we wsi Wielka Kośnica wpada do Dniestru. W początkach swoich nazywa się Szumiłówka. Do niej wpada z prawej strony Jałaniec al. Izwar, zaczyna się pod wsią Ihnatówką w jampolskim pow. i przyjmuje z lewej rzeczkę Szachtanie. Do M. z lewego brzegu wpada rz. Olszanka wypływająca z pól wsi Olszanki w pow. jampolskim. Długość ogólna dochodzi 7 mil. *Dr. M.*

Markówka 1.) al. *Jangrod*, *Januszgrod*, mko w pow. jampolskim, odl. 50 w. od Jampola, a 8 w. od Wapniarki st. kol. żel. odeskiej, ma ziemi dworskiej 879 dz., lasu 445 dz., ziemi włośc. 872 dz. Ludność 928 dusz prawosł. i 233 żyd. Cerkiew paraf. drewniana; katol. kościół paraf. był dawniej w mku Komargrodzie; po zabraniu go w 1874 r. na cerkiew, par. przeniesiona do mka Tomaszpola o w. 25. W samym środku mka wytryskają z pod skał wapiennych obfite źródła i tworzą rzeczkę Markówką lub Szumiłówką zwaną, której wody tak są obfite i taki spad posiadają, że w odległości kilkuset sążni od źródła wprawiają w ruch trzy młyny; na przestrzeni zaś przebiegu rzeczki Markówki do Dniestru jest jeszcze kilka młynów. Markówka rozłożona na głębokim jarze z pokładem wapiennym, ma grunta czarnoziemne i kopalnie kamienia, z którego bardzo dobre wapno się wypala. Zarząd gminny w Komargrodzie, zarząd polic. w Tomaszpolu. Wś M. w dawnem woj. bracławskiem położona, zostawała oddawna w posiadaniu ks. Czetwertyńskich. W r. 1760 właścicielem jej był ks. Janusz Czetwertyński, który uzyskał od króla Augusta III przywilej nadający wsi M. prawo miejskie i zmieniający jej nazwę na Januszgrod. Przywilej ten z własnoręcznym królewskim podpisem, opatrzony wielką kanclerską pieczęcią pod datą d. 24 października 1760 r. jest w posiadaniu obecnego dziedzica M. R. 1775 owoczesny właściciel Januszgrodu ks. Antoni Czetwertyński otrzymał od króla Stanisława Augusta „Przywilej na jarmarków 12 do miasteczka Januszgroda nazwanego, w województwie bracławskiem, w powiecie winnickim leżącego, urodzonego Antoniego, Jana Nepomucena Xięcia Światopełk Czetwertyńskiego, Chorążego Zwinogrodzkiego dziedzicznego dany. Dan w Warszawie d. 16 miesiąca Czerwca Roku Pańskiego 1775.“ Mko Januszgrod al. Jangrod w początkach istnienia swego, mając nadane prawo magdeburskie i rozmaite od właścicieli dogodności, zaczęło się znacznie wznosić i zaludniać. Ks. Janusz Czetwertyński wystawił obszerny murowany ratusz z licznemi kramami, którego dość okazałe szczątki służą za mieszkanie kilku rodzinom żydowskim. Lecz już od początku teraźniejszego stólecia, zaczęło się mko kłonić ku upadkowi, żydzi emigrowali do sąsiednich miasteczek Czeczelnika, Olhopola i

Bałty, nawet samo nazwisko Januszgrod wyszło zupełnie z użycia, i dziś mko M. nie mając ani jarmarków, ani żadnego handlu, dzieli wspólne losy z innemi niegdyś przez ks. Czetwertyńskich pozakładanemi miastami, Kitajgrodem, Komargrodem, Horyszkówką, służąc za przytułek kilkunastu rodzinom żydowskim żyjącym z szynkarstwa i drobnego handlu. 2.) **M.**, wś w hajsyńskim pow. nad rz. Kibliczem al. Kubliczem, gm. Kiblicz, par. Granów, mk. 650, dm. 87, ziemi włośc. 671 dz., dwor. 618 dz. Cerkiew pod wez. ś. Koźmy i Damiana licząca 860 parafian i 39 dz. ziemi; grunt czarny, własność dawniej Grozy, dziś Zbyszewskich. 3.) **M.**, wś, pow. bracławski, nad rz. Bilką, gm. Łuka, par. Woroszyłówka, mk. 120, dm. 29, ziemi włośc. 157, dwor. 578 dz., grunt miejscami górzysty, ziemia glinkowata, należy do Białeckich. 4.) **M.**, inaczej *Majdan Markówka*, mała wioska, pow. latyczowski, gm., okr. polic. i par. w Deražni, dm. 20, mk. 262, ziemi włośc. 93, dwor. 209 dz., własność dawniej Markowskich, Newelskich, dziś Iznoskowa. 5.) **M.**, wś, pow. nowogrodwołyński, gm. baranowiecka, włościan dusz 76, ziemi włośc. 176 dz. Należy do dóbr baranowieckich. Własność pierwej Lubomirskich, Walewskich, ks. Gagarynowych, obecnie Strogonowych. 6.) **M.**, wś nad Słuczą, pow. zwiahelski, par. Miropol. R. 1867 miała 20 dm.

Markówka, rzeczka, prawy dopływ Mienki, prawego dopływu Nurca, wpadającego z prawej strony do Bugu.

Markówka, karczma pryw., pow. dzisieński, o 5 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 1 dm., 7 mk. żydów (1866).

Markowo 1.) (*Holendry*), kol., pow. włocławski, gm. Piaski, par. Kruszyn. W 1827 r. 10 dm., 80 mk. Należała do dóbr Kazanie (ob.). 2.) **M.**, wś i folw., pow. wyłkowyski, gm. i par. Bartniki, odl. 14 w. od Wyłkowyszek, ma 5 dm., 51 mk. W 1827 r. 6 dm., 64 mk. Folw. M. ma rozl. mr. 266: grunta i ogr. mr. 203, łąk mr. 55, past. mr. 2, nieuż. i place mr. 6, bud. mur. 3, z drzewa 7, płodozmian 4-polowy, są pokłady torfu. *Br. Ch. A. Pal.*

Markowo, dom., pow. inowrocławski, 2642 mr. rozl., 2 miejsc.: a) M., dom.; b) Emmingen, folw.; 12 dm., 217 mk., 51 ew., 166 kat., 98 analf. Poczta i tel. w Murzynnie (Morin) o 3 kil., goscin. o 3 kil., st. kol. żel. w Gniewkowie o 5 kil. *M. St.*

Markowo, niem. *Markawken* al. *Markawischken*, dobra, pow. gołdapski, st. p. Dubeninki, 4 kil. odl., obszar wynosi 148 ha. i to: 54 rola orna i ogr., 26 łąki, 1 past., 64 bór, 3 nieuż.; czysty dochód z gruntu 722 mrk. Własn. C. v. Horn, 1856 r. 35 mk. *Kś. Fr.*

Markowo, mko, pow. wilejski, w 1-m okr. polic., o 85 w. od Wilna, o 35 w. od Wilejki, 562 mk., 79 dm., własność mieszczan chrześcian. Cerkiew prawosł. mur., dwie drewn. kaplice, szkoła początkowa. Leży przy trakcie pocztowym z Wilna do Mińska.

Markowo 1.) folw. pryw., nad rz. bezimienną, pow. wilejski, 1 okr. adm. przy byłej drodze poczt. z Wilna do Mińska, 1 dm., 38 mk. Własność Plewaki (1866). 2.) **M.**, wś rząd., pow. dzisieński, o 42 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 4 dm., 56 mk. (1866).

Markowo *Wielkie*, wś, pow. bielski, gub. grodzieńskiej, gm. Oleksin, par. Domanów, odl. od Bielska 30 w., od Wysokiego Mazowieckiego 21 w., od st. dr. żel. w Szepietowie 15 w. Leży na granicy pow. mazowieckiego, gub. łomżyńskiej, od której dzieli ją rzeczka Markówka. Wś zaludniona przez włościan katol., około 250 dusz. W r. 1544 jest wzmianka w Niesieckim o Józefie Markowskim z Markowa W. jako podsędku ziemi bielskiej i dotąd M. pozostaje w ręku tej samej rodziny. Znajduje się ślad w aktach, że król Zygmunt August w d. 1 i 4 octobra 1567 r. przebywał w M. (zapewne w skutek myśliwskich wycieczek z Knyszyna odległego o mil 8) i datował z tych dwa reskrypta do kasztelana gdańskiego Stemberga. Podanie niesie; że wieś była o wiele większa, lecz zburzona przez Szwedów dziś zaludniona w innem miejscu. Na dawnych gruntach tej posiadłości Markowskich istnieją obecnie dwie wsie: Wólka Markowo i Lendowo w pow. mazowieckim, gub. łomżyńskiej. (Acta Terrestr. Bilscensi, Niesiecki. Assygn. Kom. Skarb. ks. 2, fol. 234 i 242).

Markowo Wólka, wś szlach., pow. mazowiecki, gm. i par. Piekuty, leży na granicy Cesarstwa o 4 w. od Piekut, o 18 w. od Wysokiego, już pod r. 1500 wspominana. Ma 32 dm., 181 mk., w tem 21 izrael., 286 mr. ziemi. Gleba średnia, gospodarstwo 3 polowe w szachownicy. Ludność wiejska trudni się stolarstwem. W 1827 r. 186 mk. *P. Ł.*

Markowska góra, na wsch. granicy gm. Stężnicy z gm. Bereźnicy wyżniej, w pow. Lisko, pod 40°29″ wsch. dłg. g. F,, a 49°19′55″ płn. sz. g. Od płn. wsch. pokrywa ją las Lipowica, należący do obszaru Bereźnicy wyżniej; od płd. zach. opływa ją pot. Stężnica, który zabiera wody z zach. stoczystości tejże góry. Wznies. 747 m. Czubek zach. 675 m. npm. Miejsce znaku triang. *Br. G.*

Markowska łąka, grupa chat we wsi Szczyrku, pow. bielski w Galicyi.

Markowskie, osada, pow. wieluński, gm. Skrzynno, par. Rudlice, odl. od Wielunia w. 15, dm. 2, mk. 6.

Markowskie al. *Markowiczowa Wola*, niem. *Markowsken* al. *Markoitzwolla*, wś, pow. margrabowski, st. p. Wieliczki, r. 1856, mk. 362. M. istniały już r. 1561. R. 1600 mieszkali tu

sami Polacy. R. 1613 nadaje ks. Jan Zygmunt niemcowi Baltazarowi Fuchs, staroście oleckowskiemu, zamiast 50 włók w Baranowie w pow. ryńskim, wś M. w pow. oleckowskim, z 33 włókami a 14 włókami nadwyżki, oraz wyższe i niższe sądownictwo. (Ob. Kętrz., O ludn. pol. w Prus. str. 517 i 243). *Kś. Fr.*

Markowszczyzna, wś, pow. warszawski, gm. Cząstków, par. Kazuń. Wś ma 14 dm., 215 mr., tworzy jednę całość z wsią Sędykowszczyzną. 2.) **M.**, pow. kalwaryjski, gm. i par. Udrya, odl. 46 w. od Kalwaryi, 1 dm., 7 mk. 3.) **M.**, os. włośc., nad rz. Pokrzywianką, pow. opatowski, gm. i par. Iwaniska, odl. 13 w. od Opatowa, 2 dm., 13 mk., 15 mr.

Markowszczyzna 1.) folw., pow. białostocki, par. niewodnicka, odl. od Białegostoku 12 w., od Suraża 12 w., od st. kol. żel. brz.-graj. Starosielce 10 w., od Narwi 5 w., poczta w Białymstoku. Od 1826 do 1856 znajdowała się tutaj fabryka kortów, która następnie do Topol przeniesioną została. Folw. ten przeszło od lat 300 zostaje w posiadaniu rodziny Łyszczyńskich. Jeden z przodków tej rodziny Kaźmierz Łyszczyński, za sprawą jezuitów za panowania Jana Sobieskiego, oskarżony o kacerstwo, był sądzony, skazany i stracony. M. wraz z osadą fabryczną Topole, oraz folwarkami: Niewodnicą Korycką, Niewodnicą Kościelną i częścią Czaplina, stanowi jedno dominium, należące obecnie do Witolda Łyszczyńskiego. W majątkach tych jest przeszło 40 włók wyborowego lasu sosnowego, po większej części starodrzewu; znajduje się również cegielnia. Folw. M. z osadą fabryczną Topole, położoną o w. 3, połączony jest drogą szosową. Droga ta stanowi pamiątkę pracy i wytrwałości jednego z poprzednich współwłaścicieli Michała Łyszczyńskiego, który mając już przeszło lat 50, wziął się do przeprowadzenia tej szosy. Sam, z pomocą tylko jednego robotnika, zbierał kamienie, tłukł i budował z nich drogę. Pracując przez lat 10, wybudował doskonałą szosę, i dzisiaj nie przestaje chodzić około wzorowego jej utrzymania. Po obu stronach drogi, również własnoręcznie pourządzał kląby z róż, bzu, jaśminu i innych krzewów, pozasadzał akacye, modrzewie i utworzył rodzaj prześlicznej alei zdumiewającej podróżnego, któremu przez ten las w porze wiosennej, gdy krzewy pokryte są kwiatami, przejeżdżać wypadnie. 2.) **M.**, folw. szl., pow. trocki, 1 okr. adm., 18 w. od Trok, 1 dm., 21 prawosł. 3.) **M.**, karcz. i wś szl., pow. trocki, 1 okr. adm., 18 w. od Trok, 3 dm. 28 mk. kat. 4.) **M.**, wś włośc. nad rz. Żyżmą, pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany o w. 56, od Dziewieniszek w. 21, dm. 8, mk. kat. 74 (1866). *A. T.*

Markowszczyzna 1.) wś, pow. miński, gm. białorucka, nad rz. Wiaczą, po uwłaszczeniu miała osad włócznych 6. 2.) **M.**, folw., pow. nowogródzki, o wiorstę na płn.-zach. od mka Kraszyna, położonego na pół odległości pomiędzy stacyami Pohorelce i Baranowicze brzes.-smol. kolei; miejscowość bezleśna, grunta dobre. 3.) **M.**, folw., pow. ihumeński, okr. polic. puchowicki, par. błońska, nad rz. Citewką, dopływem Swisłoczy, na pół drogi pomiędzy miasteczkami Błoń i Puchowicze, w miejscowości bardzo dogodnej, obszar około 26 włók, grunta i łąki piękne, propinacya, młyny i przewóz na Świsłoczy przynoszą około 600 rubli. Dawniej własność Frybessów, teraz przez wiano Jacewiczów. 4.) **M.**, folw. na płd.-wsch. cyplu pow. ihumeńskiego, w okolicy mka Kliczewa, w okr. polic. berezyńskim, par. kat. berezyńskicj, nieopodal rz. Olsy, przy lichej drodze wiodącej z Kliczewa do Stojałowa, miejscowość bardzo odludna, poleska, grunta lekkie. 5.) **M.**, mały zaśc. w płn. stronie pow. borysowskiego, na samej granicy pow. lepelskiego, u źródeł rz. Iduty, osada 1, okr. polic. 3 dokszycki, miejscowość lesista.

Markowszczyzna, okolica szl., pow. witebski, 4 okr. polic., 5 okr. sąd., do 300 dz. rozl., należy do kilkunastu właścicieli, przeważnie z rodziny Bitny-Szlachto. *M. K.*

Markowy gaj, kolonia niemiecka w Ottyne, pow. tłumacki.

Markowy grunt, wś, pow. kolski, gm. Budzisław kolski, par. Osiek Wielki, odl. od Koła w. 8, dm. 5, mk. 39.

Mark-Preussisch (niem.), ob. *Przezmark.*

Markraćicy, niem. *Markersdorf*, trzy wsie nad białym Halsztrowem, pow. zhorjelski na Szląsku, zwane: *Delnje*, *Hornje* i *Klosztersкie M.*, z kośc. paraf. ewan. (par. kat. Jawornik) i pomnik Francuzów poległych tu 22 maja 1813 r.

Marksdorf (niem.), ob. *Markotów* i *Marxdorf.*

Marksdorf, ob. *Markuszowce.*

Marksdorf, niem. *Kukermühle.*

Marksdorf, st. dr. żel. koszycko-bogumińskiej, o 75 kil. od Koszyc.

Markseifen, pot. podtatrzański w hr. spiskiem (Węg.), bierze początek na płd. wsch. stoku Tatr bielskich; płynie na płd. wschód przez obszar gm. Białej Spiskiej, już to przez lasy Hecgschlicht i Zipfen, już też łąkami, przepływa środkiem miasto Białą Spiską, poniżej której zlewa swe wody do Popradu z lewego brzegu. Płynie przeważnie od źródeł począwszy aż po cegielnię bielską rowem ku osuszeniu okolicy wykopanym i od lew. brz. łączy się za pomocą rowu Rohr Graben z rz. Białą Spiską, a od praw. brz. za pomocą rowu Neu Graben z Czarną Wodą. Długość biegu 14 kil. *Br. G.*

Marksewo *Stare* 1.) niem. *Alt Marxöwen*, wś nad jez. tejże nazwy, pow. szczycieński,

st. p. Rańsk. Zawiera 31 włók 1856 r., 240 mk. Ks. Olbracht nadaje niemcowi Romanowi Spek wś M. z 24 włókami celem lokacyi wsi dannickiej na prawie chełm. Dan w Królewcu d. 26 paźdź. r. 1548. W M. mieszka r. 1602 więcej Polaków aniżeli Niemców. (Ob. Kętrz.: O ludn. pol. w Prus., str. 399 i 241). 2.) **M.**, dok. *Markxobe*, niem. *Marxhöffersee*, jez. przy wsi tejże nazwy, pow. szczycieński na polsko-pruskich Mazurach, należało dawniej do biskupstwa warmińskiego. (Ob. Scriptores Rerum Warm. I, str. 29 i 67). 3.) **M.** *Nowe*, niem. *Neu-Marxöwen*, wś, pow. szczycieński. st. p. Rańsk, 7 włók rozl., 38 mk. (1856).

Markucie (*Swistopole*) 1.) folw. szl. nad rz. Wilenką, pow. wileński, 6 okr., o 3 w. od Wilna, 14 dm., 94 mk., z tego 2 prawosł., 80 katol., 12 żyd. (1866). 2.) **M.**, zaśc. włośc. nad rz. Mussą, pow. wileński, 2 okr. adm., o 50 w. od Wilna, 3 dm., 30 kat. 3.) **M.** (*Kociełówka*), zaśc. włośc. od Wilna, 1 dm., 9 kat. 4.) **M.**, zaśc. włośc., pow. wileński, 3 okr., o 36 w. od Wilna, 2 dm., 17 kat. 5.) **M.**, wś włośc., pow. lidzki, gm. Wawerka, 4 okr. adm., od Lidy o w. 27, od Wasiliszek w. 11, dm. 5, mk. 24 wyzn. rz.-kat. (1866). *A. T.*

Markuciszki 1.) dwór, pow. wiłkomierski, par. Wieprze, okręg. polic. Pogiełoże o 7 w., o 1 w. od szosy petersburskiej nad Łokią, grunta lekkie; do M. należą folwarki: Adamajcie, Pupkule, Dragacie, Jurgiańce, Satkuny, Pustelniki, Stożki, Iłgobrody, Machówka, Pilakojnie, Podłokie, Kowszonka, Marcie. Własn. Wiktora Adamowicza. Stadnina koni arabskich, młyn wodny i folusz na rzeczce Łokia w samych Markuciszkach; 2.) **M.**, wś nad jeziorem Margi (ob.) pow. trocki, starożytna osada, należała do kapituły wileńskiej, dzisiaj do rządu; w okolicach wsi tej, nad rzeką Strawą, krzyżacy, otrzymali w roku 1348 nad Litwinami zwycięstwo, które im otworzyło drogę w głąb Litwy.

Markuniszki, wś, pow. wiłkomierski, par. Świadoście, własn. Machwica.

Markuny 1.) wś szlach., nad rz. Wilią, przy ujściu do niej Oszmianki, pow. wileński, 4 okr. pol., o 64 w. od Wilna, 35 dm., 276 mk., z tego 155 katol., 11 żydów. (1866) własność Kotwicza; 2.) **M.**, wś, nad rz. Syrwintą, pow. wilejski, 2 okr. polic., o 57 w. od Wilna, 4 dm., 38 kat. (1866); 3.) **M.**, wś rząd. pow. trocki, 2 okr. polic., 45 w. od Trok, 6 dm., 73 kat. (1866); 4.) **M.**, okręg wiejski w gminie Worniany, pow. wileński, mieści nast. wsie: Szwejlany, Jacyny, Kierele, Czechy, Markuny; zaścianki: Widziuny, Zielonka, Olchowo; 5.) **M.**, pow. wiłkomierski, par. Szaty.

Markupie, wś, pow. rossieński, parafia lalska.

Markuschewen (niem.), *Markuschoewen*, ob. *Markuszewo.*

Markusfalu (węg.), ob. *Markuszowce.*

Markushaza (węg,), ob. *Wybuchaniec.*

Markusze, (*Markuszowce* w daw. dokum.) wś, pow. berdyczowski, par. Berdyczów. Odl. 7 w. od Berdyczowa, w stronie płd.-zach. Leży w głębokim jarze nad strumieniom. Ma 642 mk., w tej liczbie 532 prawosł., 100 kat. i 10 żydów. Obszaru 2308 dzies. Cerkiew paraf. drewniana, zbudowana 1777 r. Obszar dworski należy do Juliusza Marszyckiego.

Markusze, wś, pow. lityński, nad rz. Śniwodą, która tworzy tu duże stawy, o 35 w. od Lityna, gm. Ułanów, par. Chmielnik. Ma 120 dm., 708 mk., 1069 dzies. ziemi włośc., 1103 dz. dwor., 35 dz. cerkiewnej. Cerkiew p. w. N. M. P. Róż., młyn. Gleba czarnoziem. M. należały do stwa chmielnickiego, lustrator Humiecki (1616) zowie je *Markuszowce.* „Posesorowie Jan i Mikołaj Petrykowscy pokazali konsens Zygmunta III, na pozwolenie i potwierdzenie kupna prawa lennego od szlachetnych Markuszewskich, na tę wś Markuszówce, na której wsi tak antecesorowie ich jako i oni sami byli posesorami za prawem lennem, od ś. p. króla Augusta onym danym, także i za zapisaniem sumy grzywien 30 ratione locationis od tegoż króla. Racione cujus służbę wojenną za obwieszczeniem im pana hetmana kor. konno służyć powinni.“ (Źródła dziejowe). Za lustracyi 1636 r. M. trzymał Piotr Łabęcki rotmistrz JKM. za opłatą 57 zł. Roku 1770 posesorami byli Feliks i Zofia z Rycharskich Nowiccy, za opłatą kwarty 2314 zł. 6 gr. W ostatnich czasach należały M. do Budzyńskich, Stempkowskich, dziś do Szymanowskich. *Dr. M.*

Markuszewskie stwo niegrodowe, było położone w wdztwie podolskiem, pow. latyczewskim. Powstało z dawniejszego stwa chmielnickiego przez oddzielenie wsi Markusze z przyległościami. W r. 1771 było w posiadaniu Feliksa Nowickiego, łowczego chełmskiego, który zeń opłacał kwarty złp. 2,314, gr. 6. Gdy nader liczne i wieloletnie spory zachodziły o granice tego sswa z dobrami chmielnickiemi, przeto stany rzplitej na sejmie z r. 1773—75 wyznaczyły przez oddzielną konstytucyę komisyą z 19 urzędników koronnych do ścisłego i ostatecznego oznaczenie granic obu tych starostw.

Markusze, okolica szlachecka, w pow. lidzkim, 4 okr. adm., od Lidy o w. 27, od Wasiliczek w 11, dm. 5, mk. wyzn. prawosł. 3, rz.-kat. 28 (1866). *A. T.*

Markuszew, ob. *Markuszów.*

Markuszewo, niem. *Markuschewen*, wś, pow. ostródzki, st. p. Łukta.

Markuszka, przys. do Załęża, pow. jasiel-

ski, o 3 kil. od st. p. Osiek, 127 mk. kat. Leży przy ujściu Kłopotnicy do Wisłoki, graniczy na płn. z Załężem, na płd. z Zawadką, na zach. z Wolą dębowiecką. *Mac.*

Markuszew, os. miejska przedtem miasteczko, nad rz. Łachą, pow. nowo-aleksandryjski (puławski) gm. i par. Markuszew. Odl. w. 5 od Kurowa, 8 w. od stacyi dr. żel. Nadwiśl. Miłocin, 21 w. od Puław, 25 w. od Lublina i 130 w. od Warszawy. Leży przy trakcie bitym warszawsko-lubelskim, między Kurowem a Lublinem, w dolinie rzeczki tworzącej zagłębienie śród okolicznej wyżyny. Posiada kościół par. murowany i drugi filialny, dom schronienia dla 10-u starców i kalek, synagogę, urzad gminny, szkółkę początkową, kasę wkładowo-zaliczkową wiejską, i fabrykę narzędzi rolniczych. Stacya pocztowa w Kurowie, gdzie także i sąd gminny dla M. W 1827 r. było tu 78 dm., 525 mk., w 1861 r. 91 dm. (9 mur.) i 826 mk. (387 żydów.); obecnie ma 1256 mk. (672 żydów) i 135 dm. (6 mur.) Pierwotni dziedzice i założyciele zapewne wsi pochodzili z możnego rodu Firlejów, którzy dla kolonizacyi obszaru między Wisłą a Bugiem, położyli wielkie zasługi. Przybrali oni od siedziby miano Markuszewskich, lecz zachowali wspólny herb Lewart. Po wygaśnięciu tej gałęzi rodowej (na Kazanowskiej sędzinie łukowskiej) majątek przeszedł do Firlejów, a po nich należał do Hryniewieckich, Tarnowskich, Zbyszewskich. W 1608 roku dziedziczka M. Gertruda Firlejowa (z Bnina Opalińska) żona podskarb. w. koronnego wzniosła tu kościół murowany ś-go Ducha i szpital. Kościół ten został przyłączony do parafialnego, który wznieśli tu Jan i Andrzej Firlejowie w r. 1667. Ten ostatni murowany, z dwoma wieżami, sklepiony, ma dwa nagrobki Katarzyny Hryniewieckiej kasztel. kamienieckiej (z r. 1773) i Rafała Tarnowskiego (1803 r.) z marmuru. Przywilej miejski nadał osadzie Jan III w r. 1686, a cechy ustanowił 1689 r. M., par. dekan. nowo-aleksandryjski, 2558 dusz. M., gm., należy do s. gm., okr. II w Kurowie, gdzie też i st. p., ma 11,536 mr. obszaru i 3,547 mk. (1867) W skład gminy wchodzą: Bobowisko, Góry, Kalenie, Kłoda, Kątna wólka, Łomy, Markuszów, Orlicz, Przybyszewska wola, Zabłocie, Zastawa. W gminie istnieje jedna szkoła początkowa, jeden wiatrak, dwa młyny wodne i 1 fabryka narzędzi rolniczych z prod. za 2,500 rocznie. Dobra M. składają się z folw. Łany v. Markuszów, nomenklatury Marynki, osady miejskiej M., wsi: Góry, Zabłocie, Kłoda, Bobowisko, Łąkoć, Barłogi, Choszczów, Rany, Kaleń i Zastawie. Rozl. wynosi mr. 2223, grunta orne i ogr. m. 717, łąk mr. 245, pastw. mr. 50, wody mr. 37, lasu mr. 1108, nieuż. i place mr. 76. Bud. mur. 7, z drzewa 19. Płodozmian 14-polowy, młyny wodne i wiatrak. Osada M., osad 116, z grun. mr. 892; wś Góry, osad 37, z grun. mr. 777; wś Zabłocie, osad 21, z grun. mr. 625; wś Kłoda, osad 26, z grun. mr. 689; wś Bobowisko, osad 11, z grun. mr. 352; wś Łąkoć, osad 11, z grun. mr. 307; wś Barłogi, os. 11, z grun. mr. 349; wś Choszczów, osad 26, z grun. mr. 615; wś Łany, osad 19, z grun. mr. 58; wś Kaleń, osad 16, z grun mr. 469; wś Zastawie, osad 13, z grun. mr. 395. Poduchowne grunta w M., mające 284 mr., przeszły na własność rządu, i zostały sprzedane w r. 1881 za 19,345 rs. *Br. Ch.*

Markuszowa 1.) przys. do Janowic pow. limanowski, leży nad potokiem Wilkowiskiem uchodzącym do potok. Tarnawy, a z nim do Stradomki, w okolicy górskiej 352 m. npm., lesistej, należy do paraf. rzym.-kat. w Skrzydlnie i liczy i 148 mk. rzym.-kat. Gleba owsiana, górska. Posadł. więk. OO. Cystersów w Szczyrzycu wynosi 37 mr. lasu, mniejsza 145 mr. roli, 27 mr. łąk, 47 mr. pastw. i 5 mr. lasu. Graniczy na północ z Jodłownikiem, na zachód ze Skrzydlną, na południe ze Stróżą Struszkiewicz, a na wschód ze wsią Wilkowisko. 2.) **M.**, wś, pow. rzeszowski, na prawym brzegu Wisłoka. Sama wś zaległa porzecze 270 m. npm., ale ze wszystkich stron podnosi się teren, tworząc kraj podgórski i lesisty. Wś liczy 461 mk., z których 68 przebywa stale na obszarze więk. posiad. Teofila Wasylewskiego. Ludność jest rzym.-katol. i należy do parafii w Dobrzechowie, a sądu pow. w Strzyżowie. Kasa pożycz. gminna rozporządza zaledwie 43 zł. w. a. Pos. więk. ma obszaru 445 mr. roli, 55 mr. łąk i ogr. 42 mr. pastw., i 11 mr. lasu, pos. mn. 282 mr. roli, 28 mr. łąk i 38 mr. pastw. M. graniczy na zachód z Kozłówkiem, na płd. z Oparówką, na wschód z Wysoką. Wisłok stanowi część granicy od wschodu a od zachodu całą granicę tej wsi. *Mac.*

Markuszowce, ob. *Markusze.*

Markuszowce, niem. *Marksdorf*, węg. *Markusfalu*, wś, w hr. spiskiem (Węgry), w pow. hornadzkim, w dystrykcie ślewockim, na lewym brzegu Hornadu, stacya drogi żel. koszycko-bogumińskiej, graniczy od wsch. z Czepanowcami, od półn. z Leskowianami, od płn.-zach. z Nową wsią spiską (Igló), od zachodu z Tepliczką i Roztoką, a od płd.-wsch. z Zawadką. Domostwa legły po płn. (lewym) brzegu Hornadu, na wys. 445 m. npm., tak, iż z domostwami wsi Czepanowiec, wchodzą (od wsch.) w bezpośrednią styczność. Wzdłuż południowo-wschodniej granicy, płynie potok Przykopiec (Prikopec), zlewający swe wody do Kotterbachu, dopływu Hornadu. Oprócz tego przeżyna płd. obszar M. potok Korytny,

również dopływ Hornadu. Obszar M. wraz z Czepanowcami, liczy 2092 katastr. sążni kwadr. (1870 r.) Są tu łomy marmuru. Kościół p. w. św. Michała Arch. starożytny, istniał już w r. 1280; posiada metryki od roku 1691—1699 i od r. 1703 do dzisiejszych czasów. *Br. G.*

Markwacz, pierwotna nazwa wsi. Marchwacz, paraf. Rajsko, ob. Łaski lib. benef. II, 9.

Markwarcice, niem. *Markersdorf.*

Markwartowice al. *Markwatowice*, niem. *Marquartowitz*, wś rycer. i obszar gminny, powiat raciborski. Obszar dworski, należy od r. 1844 do v. Rothschilta, ma 614 mr., w tem 150 mr. zarośli, stanowiących bażantarnią. Gmina składa się z 14 całych, 11 połowicznych osad, 14 ogrodziarzy, 42 rodzin bezrolnych komorników. Do gminy należy 1854 mr., w tem 1175 mr. roli, 537 mr. lasu. W miejscu jest stara kaplica, w której niekiedy odprawia się nabożeństwo; szkoła na 110 dzieci. Ludność trudni się także furmaństwem, górnictwem i drwalstwem. Część gruntów niezamieszkałych, należy do wsi Dobrosławic (ob.) na Szląsku austryackim. *Br. Ch.*

Markwartsdorf, (dok.). ob. *Markersdorf.*

Markwatów, folw. na obszarze dw. Rychwałdu, pow. żywiecki.

Markwatowice, ob. *Markwartowice.*

Markwitz (niem.), ob. *Krupin.*

Markwitzwolla (niem.), ob. *Markowskie.*

Marlewo 1.) wś, niedaleko Warty, pow. poznański, 6 dm. 75 mk., 5 ew., 40 kat., 12 analf. Poczta, tel., st. kolei żel. w Poznaniu, o 7 kil.; gośc. o 3 kil. 2.) **M.**,—*Biniewo*, wś, pow. wągrowiecki, 9 dm., 91 mk., 21 ewang., 70 kat., 24 analf. Poczta, kol. i st. kol. żel. w Rogoźnie, o 2 kil.; gośc. o 1 kil. 3.) **M.**, folw., 1131 mr. rozl., 4 dm., 108 mk., należy do dom.: „Sierniki“, własności d-ra Władysława Szołdrzyńskiego. *M. St.*

Marlinowka, folw., pow. nowogrodzki, własność szlacheckiej rodziny Sokołow, ma obszaru około 4 włók. *Al. Jel.*

Marlinowo al. *Dudki*, niem. *Marlinowen* al. *Dutken*, wś, pow. gołdapski, st. p. Dubeniszki, okrąg urzędu stanu cywilnego Rogainen. 1856 r. 265 mk. M. założono r. 1580; w tym roku bowiem kupiło 4 gospodarzy, 40 włók od pana Aulaka, płacąc za włókę 58 grzywien. Majątek ten nadał pierwotnie ks. Albrecht swemu słudze, Piotrowi Marlinowi, który go Aulakowi sprzedał. (Ob. Kętrz. O ludn. pols. str. 541). *Kś. Fr.*

Marlutten (niem.), folw., pow. rastemborski, st. p. Sępopel.

Marmany rum. i wś włośc., pow. rypiński, gm. i par. Chróstkowo, odl. o 16 w. od Rypina- Ma 6 dm., 40 mk., 137 mr. gr. dobr. 20 nieuż.

Marmaros, źródliska Cisy ob.

Marmasze, część wsi Dworce, pow. żółkiewski.

Marmaszowice al. *Marmaszówka*, *Marmuszowce*, *Marmorówka*, część Firlejówki, pow. złoczowski, nad rz. Olszanką, śród stawów i lasów.

Marmet, ob. *Mermet.*

Marmiszki, pow. władysławowski, gm. Tomaszbuda, paraf. Gryszkobuda. Odl. 24 w. od Władysławowa, ma 9 dm. 59 mk. W r. 1827 wś rząd., 3 dm., 36 mk.

Marmoliszki, pow. maryampolski, gm. Michaliszki, par. Płutyszki. Odl. 23 w. od Maryampola. Ma 5 dm., 34 mk.

Marmoncie, wś, pow. rosieński, par. chwejdańska.

Marmowicze, wś, w płn.-zach. stronie pow. rzeczyckiego, ku granicy pow. bobrujskiego, o w. 3 na płn.-zach. od miast. Zutuszkiewicz, osad 20, miejscowość poleska, odludna.

Marmozówka, al. *Marmuszowice*, ob. *Firlejówka.*

Marmuszowice, ob. *Marmozówka.*

Marnawieś, grupa chat w Rybiu nowem, pow. limanowski.

Marniszki, ob. *Marmiszki.*

Marnopole al *Marynopol*, wś, pow. janowski, gm. i par. Gościeradów, o 10 w. od Kraśnika, o 32 od Janowa, należała do dóbr gościeradowskich, założona śród lasów, grunta sapowate lecz urodzajne; 16 dm., 157 mk., 141 mr. ziemi. *R. P.*

Marohn-Kaempe (niem.), ob. *Marońska Kępa.*

Marong al. *Marung*, dok. *Maringe* i *Marang*, jez. w zach. części, pow. olsztyńskiego, nad którem leżą wioski Szomfalt, Zamensdorf i Lajsy. Obejmuje 419 mr.; z niem stoi w związku jez. Pęglity, 38 mr. duże. Dziś jeziora te są spuszczone, i przynoszą mieszkańcom nie małe zyski; i tak wynosił dochód z gruntów, na których dawniej jezioro Marong roztaczało swe wody w 1852 r. 139 tal., w 1855 r. 2790 tal., w 1858 r. 7908 tal., w 1861 r. 3698 tal., w 1863 r. 6739 tal., w ogóle 47227 tal. w 12 láta. W dok. zachodziło jez. już w 1378 r. gdzie kapituła warmińska nadaje sołtysowi w Laajsach (ob.) Wernerowi prawo rybołóstwa w tem jeziorze. (Ob. Cod. dipl. Warm. str. 37 T. III i Tom II, str. 116 i 158).

Maronowo al. *Maranowo*, karczma nad Ossą pow. grudziądzki, st. p. Łasin, gdzie jest kościół paraf., szkoła Pęsławice. 1868 r. 2 dm., 22 mk., 11 kat. i 11 ew. Pierwotnie należała ta karczma do Pęsławickich dóbr ryc. i była wydaną na wieczystą dzierżawę. Gdy nastąpiło uwłaszczenie, nabyło ją znów domi-

nium mocą recesu z d. 29 maja 1828 r., dając ówczesnemu jej posiedzicielowi Janowi Witkowskiemu w zamian 46 morgów i 33 prętów kwadr. we wsi Pęsławicach. 1859 r. 7 czer. atoli odkupiła gmina tę karczmę, do której należało 58 mr. roli i 2 domy za 2250 tal.

Marońska Kępa, niem. *Marohn-Kämpe*, os., pow. inowrocławski, 1 dm. 8 mk., należy do gminy i dom.: „Gniewkowska kępa".

Maropol, folw., pow. kowieński, należał do dóbr Iłgów, w pow. władysławowskim, po drugiej stronie Niemna, ob. *Iłgów*.

Maroz al. *Morązy* 1.) niem. *Gross-Maransen*, wś, pow. ostródzki, st. p. Witramowo, leży po zach. stronie jez. M.; miała 1857 r. 119 mk. R. 1411 już istniał M. i był osadą bartnicką, której rola była oddaną na prawie chełmińskiem. 2.) **M.** al. *Morązy*, niem. *Gr. Maransen.*, znaczne jez. w pow. ostródzkim, ciągnie się z płd. na płn.

Marózek, niem. *Klein-Maransen*, wś, pow. ostródzki, st. p. Kurki, leży po wsch. stronie jez. M.; 68 mk. (1857).

Marquardi (dok.), ob. *Markotów*.

Marquardsmuehle (dok.) dziś Dągówki, niem. *Dongen*, młyn, pow. olsztyński. Młyn tutejszy został postawiony r. 1404, a d. 19 sierp. wystawiła kapituła warm. nań przywilej, w którym go sprzedaje wraz z 4 włókami na prawie chełm. młynarzowi Janowi Delow, który za to będzie odstawiał rocznie 6 łasztów żyta, 3 na wielkanoc i 3 na św. Michał, i 6 tucznych świń, z których każda winna być warta przynajmniej 16 szkotów, połowę na gwiazdkę, a połowę na zapusty. Przysługuje mu prawo rybołóstwa w stawie dla własnej potrzeby. (Ob. Cod. dipl. Warm. III, str. 392. *Kś. Fr.*

Marquardsthal (niem.), dobra, pow. wałecki, st. p. Jabłonowo, 6 kil. odl.; najbliższa st. kolei Czaplinek (niem. Tempelburg) Obszar obejmuje 182,47 ha. mianowicie 164,55 roli orn. i ogr., 6,9 łąk, 0,25 pastw., 6,29 boru, 2,94 nieużytk. 1 54 wody; czysty dochód z gruntów 1799 mrk. Właśc. jest Gustaw Moetling, par. kat. Wałcz, ew. Lubno; szkoła Wysoki Kamień (Hohenstein) 1868 r. 9 budynków, między temi 4 mk. domy, 51 mk., 1 kat. i 50 ew. Podatek od gruntu 53 tal., od budynków 3 tal. *Kś. Fr.*

Marquart (niem.) dok. wś, dziś pod tą nazwą już nie istniejąca, nazywa się raczej Dągówki, niem. *Dongen*, pow. olsztyński, paraf. Diwitten. R. 1363 d. 15 sierp. zapisuje kapituła warmińska Nycolao Hoenberg 12 włók nad jez. Dewythen et inter granicas villae Dewythen et Rosenaw, Kaselew et Stolpe z małem i większem sądownictwem ad manum et collum se extendentibus na prawie chełm. Postawienie młyna jednak sobie zastrzegamy. Dajemy mu prawo rybołóstwa w jez. Dewythen małemi narzędziami dla własnej potrzeby, a nie na sprzedaż. Za to będzie nam służyć na koniu i płacić dań zwykłą. Datum Wrowenburg. Przywilej ten został odnowiony r. 1500, d. 5 lipca. *Kś. Fr.*

Marquartowitz (niem.), ob. *Markwartowice*.

Marquartsdorf (niem.). Tak zwały się jeszcze r. 1656 Dągówki (ob. Według lustracyi z owego roku, obejmowały 12 włók, 2 wolne. Por. Zeitschr. f. d. Gesch. Ermlands, 1880, str. 248. *Kś. Fr.*

Marquiste (niem.), przys. wsi Gugelwitz, pow. mielicki.

Marren, dobra prywatne, okrąg Goldynga, gub. kurlandzka.

Marsau (niem.), ob. *Marze* al. *Marzy*.

Marschallsheide (niem.), leśnictwo, pow. rastemborski, st. p. Nordenburg.

Marschau (niem.), ob. *Marszewo*.

Marschauerberg (niem.), wś, pow. kartuski, st. p. Stęgwałd; powstała r. 1825 na wykarczowanem i przez rząd sprzedanem polu; zawiera 13 zagród i ma 81 mr. obszaru. 1868 r. było tu 187 mk., 120 kat., 55 ew. i 12 żydów, 16 dm. Do tutejszej szkoły katol. przyłączone są następ. wsie: Marszewo, Ober Pommerkau, Stęgwałd, Nowa Karczma, Zalesie, Friedrichshof i Weismist. Odl. od miasta pow. $2^3/_8$ mili. Podatek od gruntu 3 tal. 11 sbr. 11 fen., od budynków 2 tal. 26 sbr., od proceder u 6 tal., klasowe 58 tal. 15 sbr.

Marsche, kol. i folw. do Sonnenberga należący, pow. niemodliński.

Marscheiten (niem.), wś, pow. fyszhuski, st. p. Heiligen-Creutz; 656 mr. rozl., 145 mk. (1856).

Marschenen (niem.), wś, pow. fyszhuski; st. p. Powayen; 678 mr. rozl. i 88 mieszk. (1856).

Marschenkowitz (niem.), pow. bytomski, ob. *Marzankowice*.

Marschfeld (niem.), winnica pod m. pow. Zielonogórą.

Marscholken (niem.), ob. *Marszałki*.

Marschowitz (dok.), ob. *Marszowice*.

Marschwitz (niem.), ob. *Marszewiec*.

Marschwitz (niem.), ob. *Marszowice*.

Marsedin (dok.), wś dziś już nie istniejąca, na Sambii, należała do tamtejszych biskupów (Cod. dipl. Warm. II, 338).

Marsowiec al. *Marsówek*, szczyt w paśmie Gorców, w dziale Lubania, wschodni jego naróżnik, na granicy gm. Krościenka i Kłodnego, po nad Wyrem; stromo opada ku wschodowi do doliny Dunajca, łagodniej ku południu do dol. Krośnicy. Leży pod 38° 4′ 12″ wsch. dłg. g. F., a 49° 28′ płn. sz. g. Wznies. 832 m. Miejsce znaku triang. *Br. G.*

Marszałki, tak się zwał niegdyś przys. wsi Turawa, pow. opolski.

Marszałki 1.) wś i gm., pow. ostrzeszowski, 4 miejsc.: a) M., wś, b) Siekierzyn, pustkowie, c) Gruszyński młyn, d) Siekierzyński młyn. Poczta w Bukownicy o 2 kil., gośc. o 2 kil., st. kol. żel. i tel. w Ostrzeszowie o 10 kil. 2.) **M.**, dom., 3206 mr. rozl., 2 miejsc.: a) M., dom., b) Zamysły, folw., 15 dm., 195 mk., 17 ew., 178 kat., 95 analf. Własność Bolesława Bronikowskiego. *M. St.*

Marszałki, wś, pow. oszmiański, 4 okr. adm., 56 w. od Oszmiany, 8 dm., 84 mk. (80 prawosł., 4 katol.) (1866).

Marszałkowa, szczyt górski (920 metr.), w Beskidzie zachodnim w Żywieczczyznie.

Marszałkowa, pot. górski, ob. *Karpaty*, t. III, str. 859—2.

Marszałkowa, zaśc. rząd., pow. oszmiański, 2 okr. polic., 24 w. od Oszmiany, 1 dom, 10 mk. (9 prawosł., 1 katol.) (1866 r.).

Marszałkówka, grupa chat w Budzowie, pow. myślenicki.

Marszałkowo, wś, pow. nieszawski, gm. Bądkowo, par. Łowiczek. Posiada cegielnią, wchodziła w skład dóbr Łowkowice (ob.).

Marszałowizna, folw., pow. częstochowski, gm. i par. Kłobuck.

Marszczynowicze, mały folw., pow. mozyrski, okr. polic. leniński nad rz. Słuczą, o milę na płdn. od mka Lenisza; głuche odludne polesie; łąk i ryb obfitość. *A. Jel.*

Marsze, wś, pow. orszański. Marszańskie sstwo niegrodowe, mieściło się w dawnem województwie witebskiem, pow. orszańskim. Pierwotnie zaliczało się do województwa smoleńskiego. Podług metryk litewskich w r. 1545 składało się ze wsi Marsze i Zalesie z przyległościami. Zniszczone wojnami to sstwo posiadał w r. 1771 Ogiński, opłacając zeń kwarty złp. 36 gr. 28, a hyberny złp. 100.

Marszew, kol., pow. brzeziński, gm. Ciosny, par. Ujazd, ma 4 dm., 34 mk., 105 mr ziemi.

Marszew, dom., pow. pleszewski, 2780 mr. rozl., 21 dm., 294 mk., 7 ew., 287 kat., 64 analf. Poczta, tel. i gośc. w Pleszewie, 2 kil., st. kol. żel. Pleszew o 4 kil. Dobra M. mające 5727 mr. obszaru, własność Kazim. Ponińskiego.

Marszewiec 1.) niem. *Marschwitz*, leśnictwo, pow. szamotulski, 1 dm., 20 mk., należy do dom. Biezdrowa, 2.) folw., pow. obornicki, 4 dm., 75 mk., należy do dom Rożnowa.

Marszewice, ob. *Marszowice.*

Marszewnica, wś nad rz. Działdówką, pow. mławski, gm. Zieluń, par. Dłutowo, odl. o 32 w. od Mławy. Ma 18 dm., 176 mk., 565 mr. gruntu, w tem 310 mr. ziemi włośc. Ob. *Gościszka.*

Marszewo 1.) wś, folw. nad jez. t. n., pow. słupecki, gm. Wilczagóra, par. Wilczyn, odl. od Słupcy w. $24^1/_2$, dm. 12 mk. wraz z młynem Szubianka 86, folw. dm. 3, mk. 109. W 1827 r. było tu 16 dm., 135 mk. Wspomina tę wś Lib. Benef. Łaskiego (t. I, 201 i 202). Folw. M. z wsiami: M., Wacławów i Zygmuntów, ma w ogóle 497 mr.: grunta orne i ogr. mr. 427, łąk mr. 45, pastw. mr. 4, nieuż. i place mr. 21, bud. mur. 9, z drzewa 4; płodozmian 11-polowy, olejarnia. Wieś M. os. 18, z grun. mr. 35; wś Wacławów os. 13, z grun. mr. 92; wś Zygmuntów os. 10, z grun. mr. 16. 2.) **M.**, folw., pow. płoński, gm. Sarbiewo, par. Baboszewo, odl. 9 w. od Płońska. Ma 1 dm., 5 mk., 210 mr. obszaru. *Br. Ch.*

Marszewo 1.) folw., pow. śremski, 2 dm., 69 mk., należy do dom. Kadzewa. 2.) **M.**, folw., pow. bukowski, 3 dm., 66 mk., należy do dom. Brody.

Marszewo 1.) al. *Marszewy*, niem. *Marschau*, wś, pow. kartuski, st. p. Stęgwałd; dawniej własn. oo. jezuitów w Szotlandzie przy Gdańsku. D. 5 list. 1820 r. wydał tę wieś rząd pruski, skonfiskowawszy dobra zakonne, dawniejszym czynszownikom na własność. Obszar wynosi 305 mr.; we wsi jest 5 gburskich posiadłości i 6 zagrod.; r. 1868 było tu 91 mk., 54 kat. i 37 ew., domów mieszk. 10 i cegielnia. Paraf. kat. Dolne Prągowo, ew. Przyjaźń, szkoła: Marschauerberg (niem.). Odl. od miasta pow. $2^3/_8$ mili. Podatek od gruntu wynosi 21 tal. 14 sbr. 11 fen., od budynków 2 tal. 27 sbr., klasowe 35 tal. 2.) **M.** (niem.) *Marschau*, kolonia, na wykarczowanem polu r. 1817 założona, pow. kartuski, st. p. Stęgwałd. Zawiera 72 mr., 14 zagród, 14 dm., 120 mk., 19 kat. i 101 ew., paraf. katol. Dolne Prągowo, ew. Przyjaźń, szkoła: Czapielsk. Odl. od miasta pow. $2^1/_2$ mili, podatek od gruntu 5 tal. 7 sbr. 10 fen., od budynków 3 tal., od procederu 4 tal., klasowe 35 tal.

Marszewskie, jezioro, przy wsi Marszewo, w pow. słupeckim, łączy się z jez. Powidzkiem a przez nie z Gopłem.

Marszewy, ob. *Marszewo.*

Marszowice, wś, pow. miechowski, gm. i par. Luborzyca. W 1827 r. par. Goszcza, 28 dm., 199 mk. W XIII w. stanowi własność niejakiego Rodgera i Falisława (Dług. I, 160). W XV w. jest posiadłością bisk. krak. (Dług. I, 181). Jan Rzeszowski bisk. odstąpił dziesięcinę z tej wsi kapitule w 1474 r. Wtedy były tu 4 łany kmiece i karczma. Należała do par. w Luborzycy jak i teraz. (Obacz też Dług. I, 235).

Marszowice z Klęczanami i Dąbrową, wś w pow. bocheńskim, leżą na lewym brzegu

Raby przy gościńcu z Bochni do Gdowa, 4·6 kil. od tego mczka, w urodzajnem porzeczu 228 m. npm., które łagodnie podnosi się ku północy. Jest tutaj kamieniołom, przy którym wyrabiają słupy milowe i proste krzyże pomnikowe. Przys. Klęczany leży po drugiej stronie rzeki pod lasem zręczyckim, pokrywającym wzgórza. M. należą do parafii rzym.-katol. w Niegowcu a sądu pow. w Niepołomicach; liczą 604 mieszk. rzym.-katol. Pos. więk. Anast. Benoëgo ma obszaru 373 mr. roli, 13 mr. łąk, 6 mr. pastw. i 164 mr. lisciowego lasu; pos. mniej. 549 mr. roli, 66 mr. łąk, 168 mr. pastw. i 34 mr. lasu. Długosz wymienia tę wieś w Lib. benef. II, 117. Pisali się z niej Ligięzowie i Ociescy; graniczy na zachód z Gdowem, na północ ze Swistówką, częścią Niewiarowa, a na wschód z Nieznanowicami. *Mac.*

Marszowice, niem. *Marschwitz*, w XIV w. Marschowitz. 1.) wś, pow. nowotarski na Szląsku, par. Lissa. 2.) **M.**, wś, pow, olawski, par. Würben, ma kościół paraf. ew.

Marszowiec, przys. do Zielonki, w pow. krakowskim, 7·6 kil. od Krakowa, leży w pasie granicznym cłowym i składa się z folwarku i osady małej położonej na wschód od Zielonki. Długosz (Lib. benef. II, 148) Marschowycze nazywa królewskim łanem (praedium) przy którym niema ani zagród, ani łanów kmiecych. Ten przys. graniczy na południe z Witkowicami, na wschód z Babicami, a na północ z Garlicą murowaną. *Mac.*

Marszywiec, wś, pow. piotrkowski, gm. Bujny, ma 9 dm., 111 mk., 178 mr. obszaru.

Marta, huta, niem. *Marthahütte*, pow. bytomski, par. Katowice. Jest tu fabryka i walcownia szyn kolejowych założona w 1857 r.

Marta al. *Martwia*, niem. *Marthe* al. *Marte*, wś, pow. wałecki, st. p. Tuczno. Zawiera 3475·98 mr. magd., 108 bud., między tymi 32 dm., 275 mk., 68 ew., 207 kat. Podatek od gruntu wynosi 47 tal., od bud. 25 tal.

Marta Nowa, niem. *Neu-Marthe*, folw., pow. wałecki, st. p. Tuczno; własn. hr. Stolberg-Wernigerode, do którego należą duże dobra ryc. Tuczno, obejmujące 5234 ha. obszaru, 8 bud., między tymi 3 dm., 54 mk., 31 katol., 23 ewang. *Kś. Fr.*

Marta Waleska, niem. *Martha-Valesca*, kopalnia węgla, pow. pszczyński. Znajduje się w obrębie dóbr Łaziska-Średnie.

Martąg, niem. *Irrgang*, ws, pow. malborski, zawiera 4 wolne chełmińskie posiadłości i 1 zagrodę; 43 włók i 9 mr. obszaru; 124 mk. r. 1868; 77 katol., 32 ew., 15 menonitów; 10 dm., paraf. ew. kat. i okrąg urzędu stanu cywilnego: Lasowice: odl. od Malborga $^3/_4$ mili; podatek od gruntu 343 tal. 8 sbr., od bud. 12 tal., od dochodu 30 tal., klasowe 118 tal. 15 sbr., st. p. Malborg; dokument lokacyjny tej wsi datuje z r. 1341.

Marte (niem.), ob. *Marta.*

Martenhayn (niem.), ob. *Martyany.*

Marteniwka, nazwa chat we wsi Czarnym potoku, w pow. kocmańskim.

Martennen-Goerge al. *Parpen* (niem.), wś, pow. kłajpedzki, st. p. Krotynga Niemiecka; 552 mr. rozl., 37 mk. (1856).

Martensdorf, ob. *Gętomie.*

Martenshoehe (niem.), os., pow. ostródzki, st. p. Ostroda.

Martha (niem.), ob. *Marta.*

Marthashausen, folw., pow. bydgoski, ob *Morzewiec.*

Martin garnen 1.) al. *Paugen* (niem.), dobra, pow. kłajpedzki, st. p. Kłajpeda, 343 mr., 43 mk. (r. 1856). 2.) **M.**-*Geiden* al. *Klauberten*, al. *Usslöknen* (niem.), wś, pow. szyłokarczemski, st. p. Jugnaten, 220 mk. (r. 1856). 3.) **M.**-*Genstschellen* al. *Genstschellischken* (niem.), wś, pow. kłajpedzki, st. p, Plicken (niem.), po pol. Pliki. 4.) **M.**-*Gibbischken* (niem.), wieś, pow. kłajpedzki, st. p. Kłajpeda. 5.) **M.**-*Görge-Reuter* al. *Liebken* (niem.), po pol. *Lipka*, wś, pow. kłajpedzki, st. p. Kłajpeda, 512 mr., 44 mk. r. 1856. 6.) **M.**-*Jagschen* albo *Kalwen* (niem.), pow. kłajpedzki, st. p. Dawile; zawiera 503 mr., 1856 r. 52 mk. 7.) **M.**-*Plücken* (niem.), wś, pow. kłajpedzki, st. p. Kłajpeda; 581 mr. obszaru, 22 mk. r. 1856. 8.) **M.**-*Prussen* (niem.), wś, pow. kłajpedzki, st. p. Dawile, 203 mr. obszaru; 10 mieszk. roku 1856. *Kś. Fr.*

Martin (St.), ob. *Swati Martin.*

Martina, szczyt górski, w Tatrach liptowskich nad pot. Hibica (ob.).

Martinau, ob. *Marcinowo.*

Martingken (niem.) al. *Martinken*, ob. *Marcinki.*

Martini Villa (dok.), ob. *Maerzdorf* i *Merzdorf.*

Martinke (niem.), ob. *Marcinki.*

Martinouo (dok.), ob. *Maertinau.*

Martinpol (rus.), ob. *Marcinpol.*

Martinsau, pojedyncza osada, pow. obornicki, 1 dm., 16 mk., należy do gm. i miasta: Oborniki.

Martinsberg (niem.), wś, pow. bystrzycki, nad strugą Puhn, par. Konradswaldau i Neu-Waltersdorf. Do M. należy kol. Tschihak.

Martinsdorf 1.) (niem.), ob. *Maertinau* i *Maerzdorf.* 2.) **M.** (niem.), ob. *Marcinkowo.*

Martinshagen, wś na Pomorzu; w okr. reg. Koszalińskiej pod Sławnem. Perlbach przypuszcza, że zachodzące w dok. z r. 1262 „Grabowe" jest dzisiejsze M. nad rzeką Grabow. (Pom. Urk. B., str. 162—190). Dziesięciny stąd zapisał biskup Hermann z Kamienia klasztorowi cystersów w Bukowie. *Kś. Fr.*

Martinshof (niem.), folw., pow. gierdawski, st. p. Gierdawy.

Martinsholm al. *Meinardsholm*, wyspa na Dzwinie, ob. t. IV, 101—2.

Martinswaldau (niem.), r. 1386 *Merbotenwalde*, 1400 *Merwittenwalde*, wś, pow. bolesławski na Szląsku, par. Ober-Thomaswaldau.

Martischen (niem.), wś, pow. gąbiński, st. p. Gąbin; 1856 r. 131 mk.

Martischken (niem.), wś, pow. gołdapski, st. p. Tollmingkehmen.

Martoń (Szett), ob. *Swati Martin*.

Martori (dok.), ob. *Mozyr*.

Martuli, wś rząd., pow. wilejski, 3 okr. adm., o 68 w. od Wilejki, 4 dm., 37 katol. (1866 r.).

Martwa Woda, *Martwe Wody*, rz. dopływ Bohu z lewej strony, poczyna się przy wsi Nieczajówce, wpada do Bohu pod Woznesieńskiem. Zabiera ze sobą z praw. brz. rzeczki: Kostowata, Komyszewata i Arbuzenka.

Martwe, pow. włocławski, gm. Dobiegniewo, par. Kowal.

Martwia, ob. *Marta*.

Martwy-bród, ob. *Nacza*.

Martyany, niem. *Mertenheim* al. *Martenhayn*, *Martenhein*, wś na polsko-pruskich Mazurach, pow. lecki, st. p. Nakomady, okrąg urzędu stanu cywilnego W. Sterławki. W. M. Konrad v. Jungingen nadaje mieszkańcom w M. 6 włók w polu Kamionka na pomoc 30 włókom, które im nadał tamże W. M. Konrad Wallenrod. Wszystkie 36 włók razem otrzymują teraz na takich warunkach, jak przedtem 30 i również z obowiązkiem jednej tylko służby zbrojnej. Dan w Malborku w środę przed ś. Wawrzyńcem r. 1395. R. 1610 kupił Adam Myślęta, pleban swarczyński tamże $5^1/_2$ włóki, które jednak już r. 1621 odsprzedał mieszkańcom martyańskim. (Ob. Kętrz.: O ludn. pol. w Prusiech, str. 486). R. 1856 mieszk. 314. Z szlachty polskiej mieszkali tu Kowalewscy. *Kś. Fr.*

Martykłos, według Knie os. do wsi Gola, pow. olesiński.

Martyna al. *Martina*, wzgórze bezleśne, na północny zachód od Wychodnej, w hr. liptowskiem (Węgry), między niem a pot. Hibicą, pod 37° 32′ 50″ wsch. dłg. g. F., a 49° 3′ 48″ płn. sz. g., 827 m. wysokie. Miejsce znaku triangul. *Br. G.*

Martynajcie, okolica szlach., pow. szawelski, gm. i par. szawlańska. Niekrasz ma tu 3 włóki, Wambut 2 a Kimont, Misiewicz, Chrzonowicz, Kodzewicz i Ignatowicz po jednej.

Martyńce, wś nad Prutem, pow. chocimski gub. bessarabskiej, par. Chocim, st. p. Nowosielica. Ma cerkiew paraf. *X. M. O.*

Martyniance, wś rząd. nad rz. Niemen, pow. trocki, 3 okr. pol., o 70 w. od Trok, 4 dm., 40 mk., 1 prawosł. 39 katol. (1866).

Martynicko, ob. *Ludrowianka*.

Martynie, wś, pow. ostrogski, o 17 w. na płd. od Ostroga, śród lasów; pierwotnie należała do Malińskich, a w końcu ostatniego stulecia nabyta przez pułk. b. wojsk polsk. Stanisława Jabłonowskiego, uległa w 1831 r. konfiskacie i obecnie należy do rządu. Ma 16 osad włośc., młyn wodny i karczmę; gleba krzemionkowa.

Martyniec, szczyt bezleśny na Podhalu liptowskiem, na północ od wsi Hory, a na wschód od wsi Końskiej, pod 37° 23′ 50″ wsch. dłg. g. F., a 49° 7′ 15″ płn. sz. g., między pot. Klinówką (od wsch.) a Końskim (od zach.). Wznies. 849 m. Miejsce znaku triangul.

Martyniki, część Sassowa, pow. złoczowski.

Martyniszki, wś i dobra nad rz. Świętą, pow. szawelski, par. Staro-Zagórska, gm. Krupiewska. Leży przy bitym trakcie o 13 w. od m. Zagór i tyleż od Krup. Przed zbudowaniem kolei żelaznej z Możajk do Rygi, tym bitym traktem ciągnęły tysiące fur do Mitawy i Rygi ze Żmujdzi a nawet towary z Prus. Obecnie trakt ten podupadł i służy na miejscową komunikacyę mieszkańców. Najbliższa stacya mitawskiej drogi żel. Aue o 3 mile i Behnen przez Zagóry o mil 4. W Zagórach sąd pokoju 3 okr. i st. poczt. Po uwłaszczeniu włościan pozostało w M. włók 90 ziemi, w tej liczbie z dziesięć włók bagnistych nieużytków, 30 włók lasu opałowego. Według taryfy ks. żmujdzkiego 1717 r. M. z Szakinowem, wraz z Zagórami Nowemi stanowiły część dóbr królewskich i były we władaniu Berga. Następnie w 1801 r. Paweł I darował hr. Waleremu Lautrec emigrantowi francuskiemu. Syn tegoż urodzony z polki Aleksander Loutrec marszałkował powiatowi szawelskiemu lat 12. Wymurował ładny dom mieszkalny w M. Założył park i wzniósł budowle gospodarskie z muru. Sprzedał Szakinów i wzorowo urządził włościan. Obecnie są chaty uwłaszczone po sześć włók ziemi a najmniejsza posiada trzy włóki. Unikając reform włościańskich w 1856 r. Hr. Lautrec sprzedał M. Rudolfowi Kościałkowskiemu z wiłkomierskiego powiatu. Małżonka tego Tekla z Siesickich zaprowadziła w M. zarodową oborę i inne ulepszone urządzenia. W 1868 r. Kościałkowska sprzedała M. już bez ziemi kupcowi ryg-skiemu Millerowi, od którego nabył we dwa lata baron Felsen z Kurlandyi. Wybudował on w M. piękne folwarczne budowle w fol. Jautmalki i we dworze i za podwójną cenę 1881 r. sprzedał Neuraudowi z Mitawy, który we dwa lata, z wielką korzyścią sprzedał obecnemu właścicielowi Jerzemu Hejkingowi. Jak widzimy w ciągu dwudziestu kilku lat

szósty raz przeszły M. z rąk do rąk i cena tego majątku podniosła się do 1500 rs. za włókę z nieużytkami i dobrze wyciętym lasem. Do M. należą folw. Jautmalki, zaścianki: Szorkinie, Bombały, Kupłejki, młyn w Nowogródku i oberża nazwana „biała karczma.“

Martyniuk, młyn, na obszarze dwors. Czernawki, w pow. czerniowieckim.

Martynka, potok leśny, ob. *Horpinka.*

Martynkowce, ob. *Martynówka.*

Martynopol, ob. *Marcinpol.*

Martynów, pow. grójecki, gm. Drwalew, par. Chynów. Folw. M. rozl. mr. 371: grunta orne i ogr. mr. 309, pastw. mr. 5, wody mr. 2, lasu mr. 51, nieuż. i place mr. 6, bud. z drzewa 10, gospodarstwo 4-polowe, wiatrak.

Martynów 1.) *Nowy* (po rusku *Martyniw nowyj*) z Sulową i Wyhówką (al. Wychowską), wś, pow. rohatyński, 24 kil. na płd. od Rohatyna, 8 kil. na płd. zach. od sądu powiatowego w Bursztynie, 5 kil. na płd. wsch. od urzędu poczt., stacyi kolej. i telegr. w Bukaczowcach. Na płn. wsch. leżą Tenetniki, na płn. Bursztyn i Demianów, na wsch. Demianów, na płd. wsch. i płd. Martynów Stary, na płd. zach. Siwka wojniłowska (w pow. kałuskim). Przez płd. zach. część obszaru płynie Dniestr od płn. zach. na płd. wsch. i tworzy granicę od Siwki, wysyłając na wschód dwa ramiona, które się potem łączą ze sobą, a przybierając kierunek płd. i zach. z głównem ramieniem Dniestru. Nad Dniestrem leżą zabudowania wiejskie (256 m.), na płn. wsch. od nich wznosi się wzgórze ze znakiem triangul. do 288 m. Stronę płn. przerzyna kolej lwowsko-czerniowiecka. Własn. więk. ma roli orn. 673, łąk i ogr. 91, pastw. 33, lasu 350 mr.; włas. mniej. roli orn. 644, łąk i ogr. 176, pastw. 134, lasu 39 mr. W r. 1880 było 1038 mk. w gminie, 51 na obsz. dwor. (562 obrz. rzym.-katol., 432 gr.-katol.). Par. gr.-kat. w miejscu, dek. żurawieński, archidyec. lwowska. Do parafii należą Martynów Stary i Tenetniki. We wsi jest cerkiew pod wezw. św. Mikołaja. Par. rzym.-kat. także w miejscu, dek. doliński, archidyec. lwowska. Do parafii należą: Demianów, Martynów Stary, Moszkowce, Rozdwiany, Siwka, Sobotów, Tenetniki i Wychówka. Posiadając kopią erekcyi tej parafii z d. 31 sierpnia 1607 r., która służyła ks. Janowi Samborczykowi, pierwszemu plebanowi Martynowskiemu, podaję z niej ciekawsze szczegóły: „Ja Mikołaj Staniński, pan dziedziczny miasta (sic) Martynowa i wsi do niego należących, t. j. przedmieść dwoje, Martynów Stary, Rozdwiany i Sobotów, Moszkowce, Siwka, Demianów, umyśliłem za dobrego zdrowia fundować kościół w dziedzictwie swojem Martynowie ku czci, ku chwale Panu miłemu Bogu, w którym aby chwała ustawiczna odprawowana była, to jest: aby zawsze w każdy tydzień ofiara przenajświętsza tym sposobem szła: Trzy dni w tydzień pro vivis et pro defunctis, a niedziela, aby była in suo robore według zwyczaju kościelnego, tak też uroczyste festa pro vivis et pro defunctis przodki moje, mię, dziatek, poddanych i czeladzi. A iż synów mam czterech, dlategom wsie wszystkie mianował, aby ze wszystkich wsi i od wszystkich panów po śmierci mej decymę wszyscy panowie do tej majętności należący dawali, to jest: dziesiąty snop każdego zboża ze wszystkich łanów polnych, gdziekolwiek i w któremkolwiek polu są położone pańskie łany, poddanych tak miejskich jako i sielskich nie mieszając, ci od tego wszyscy wolni, okrom mieszczan i przedmieszczan, ci powinni każdy z nich z osobna, którzy ćwierci dzierżą, z ćwierci za osyp księdzu dawać po groszy 40 na ś. Marcin, żadnej ćwierci nie ekscypując. Do tego daję wiecznemi czasy łan roli, w którym łanie ma być 4 ćwierci takich, jako i mieszczanie dzierżą; a ma ten łan kościelny iść wzdłuż równo z miejskiemi aż do granicy bursztyńskiej. Do tego daję sianożęci 2; jedna na Sulowej a druga pod Korczową, tak jako z dawna używał kościół. Daję też przeciwko łanowi kościelnemu sadzawek dwie, nad któremi zaraz pasieka kościelna, plebania z ogrodem, z gumnem, z sadem, z inszemi przyległościami do niej należącemi, daję wiecznemi czasy. Dworzysk 4 daję: osiadłych 2, pustych 2, wiecznemi czasy. Daję sad, który zowią Błażowski, w tejże ulicy daję na organistę, plac tamże na dom organiście, a gdzieby organisty nie było, tedy ten sad, albo prowent jego obracać się ma na ochędóstwo kościelne. Do tego daję wiecznemi czasy w młynach wolną mlewę, w browarze, w słodowni wolne robienie piw na swą potrzebę własną, tylko piwowarzowi i słodownikowi jego trunkał dać. Dannych wieprzów albo świń 4 na każdy rok powinni dać. Rzeczy kościelne na inwentarzu oddać, aby tak successive jeden drugiemu podawali, jakoby szkoda żadna nie była w rzeczach kościelnych, a podawanie kapłana do kościoła, to ma być przy synach moich i potomstwu ich póty, póki katolickiej wiary w domu moim stawa, o co Pana Boga proszę, aby nigdy odmiana nie była, uchowaj Panie Boże, żeby się odmiana miała stać, aby z potomków moich haeresis miała się wnieść, podawanie kapłana do tego kościoła przy JMości ks. arcybiskupie lwowskim zostaje, to jest z tym dokładem, aby się grunt nie tracił tym dziedzicznym panom. Pleban też każdy, który successive nastawać będzie, żaków 2 dobrych powinien będzie chować, aby chwała Boga swym porządkiem szła i dziatki aby zawsze ćwiczenia mieli; do tego aby każdy pleban plebanię oprawiał

i opatrywał. Także w szkole i w szpitalu aby dozorcą był i we wszystkiem." Jest tu kościół drewniany, konsekrowany w r. 1774 pod wezw. ś. Mikołaja, a restaurowany w r. 1879. We wsi jest szkoła ludowa jednoklasowa i kasa pożyczk. gm. z kapit. 150 zł. M. istniał jako gród już w czasie zajęcia Rusi halickiej przez Kazimierza W. (ob. Szaraniewicz, „Rys wewnętrznych stosunków Galicyi wschodniej w 2 połowie XVI w.", str. 10, 21 i 111). W r. 1470 poświadczają Ihnat z Kutyszcz, sędzia, i Mikołaj Sieniawski, podsędek, ziemscy haliccy, że Elżbieta ze Żmigroda, córka Teodoryka z Jazłowca, ssty kamienieckiego, zamężna Masłowska, sprzedała Janowi Kole z Dalejowa, podkomorzemu halickiemu, dwie części działu swego na Martynowie i przynależytościach, a trzecią część mu darowała (ob. AGZ. IV 188 i dodatek do Gaz. lwow. 1852 str. 160). Gdy w roku 1624 Tatarzy pod wodzą Kantymira na Ruś wpadli i pod Medyką kosz swój założyli, zapuszczali się ztamtąd aż pod Kazimierz nad Wisłą, i mnóstwo jeńców obojej płci i rozmaitego wieku zabrali i majątki złupili. Pędząc lud zabrany doszli do Martynowa. Tutaj dopadł ich hetman Stanisław Koniecpolski z wojskiem kwarcianem i zmusił do ucieczki. Że zaś w tłumach pędzonych niewolników wielu dla wieku i osłabienia nie było w stanie wydołać szybkim konnym tatarskim pochodom, przeto wyciąwszy w pień starych i wycieńczonych, a dzieci na polach żywe zostawiwszy, z resztą silnych brańców w dalszą puścili się drogę. Koniecpolski kazał dzieci zabrać na kilkadziesiąt wozów i odesłał do Lwowa. Urząd radziecki nie mając gdzie umieścić tych dzieci, wystawił je na rynku, ażeby każdy, kto chce, mógł je brać za swoje lub do usługi. Czytaj „Porażenie Tatarów pid Martynowem w 1624 roci. Istoryczne opowidanie. Napysaw Iwan Em-Lewickij. Lwów, 1882 r., 2.) **M.** *stary* wś w pow. rohatyńskim, 25 kil. na płd. Rohatyna, 9 kil. na połud.-zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Bursztynie. Na płn.-zach. płn. leży Martynów nowy, na wsch. Demianów i Rozdwiany, na płd. Moszkowce i Siwka wojniłowska. Wzdłuż granicy południowej płynie Dniestr krętym biegiem od zach. na wsch. W płd. stronie obszaru leżą zabudowania wiejskie. W stronie płn. las Greglowa. Płn. część wsi przerzyna kolej lwowsko-czerniowiecka. Przez obszar zach. idzie gościniec wiodący z Bursztyna do Wojniłowa. Własn. więk. ma r. o. 249, łąk i ogr. 132, pastw. 121, lasu 296, wł. mn. roli orn. 376, ł. i o. 284, past. 16 mr. W r. 1880 było 542 mk w gm. 36 na obsz. dwor. (100 obrz. rzym. kat., 329 obrz. gr. kat.). Parafie rzym. i gr. kat. w M. nowym. We wsi jest cerkiew pod wezw. św. Michała i kasa pożyczk. gm. z kapitałem 66 zł. w. a. *Lu. Dz.*

Martynowa dolina, w pow. zaleszczyckim ob. *Latacz.*

Martynowce 1.) wś, pow. proskurowski, gm. Czarny-Ostrów. 2.) **M.** al. *Martynówka*, wś, pow. lityński, dusz męz. 135, ziemi włościań. 319 dzies., należy do Czeremzina, ob. *Meżyrów.*) 3.) **M.**, ob. *Bucniowce.*

Martynowicze, wś, pow. miński, okr. polic. kojdanowski, w okolicy wsi Nowosady i Tołkaczewszczyzna, w miejscowości mocno wzgórzystej, malowniczej, małoleśnej, ma osad 7. *A. Jel.*

Martynowicze, wś, pow. radomyski, na lewym brzegu rz. Uszy, o 15 w. od miasta Chabnego, w nizinie śród lasów. Posiada cerkiew par. drewnianą, z dawna istniejącą, szkołę początkową, 780 mk. M. z przyległymi wioskami: Steczanka, Pawłowice, Łubianka, Warowicze i Maksymowicze, należała w końcu XVIII w. do Jana Steckiego, star. owruckiego. Wnukowi jego, Stanisławowi skonfiskowano te dobra w 1832 r. Do 1877 r. zostawały w administracyi rządu, a następnie rozdano ziemię włościanom za tak zwany „obrok". W okolicy M. założono kolonie dla żydów w r. 1851, lecz jakkolwiek liczba osadników doszła do 236 dusz w dwóch koloniach, jednak zajmują się oni więcej handlem niż rolnictwem. *Br. Ch.*

Martynówka, wś, nad rz. Popówką, pow. Nowogrod wołyński, gm. rajkowska, paraf. Ostropol, włościan dusz 242, dm. 80, ziemi włośc. 656 dzies, ziemi obywatelskiej 763 dz. Własn. Kuprenków. *L. R.*

Martynówka 1.) wś, nad rz. b. n. wpadającą do Rosawy, w pobliżu Pilawy, pow. kaniowski. Odl. 17 w. od Maniowa, a 15 w. od Tahańczy. stac. dr. żel. Posiada cerkiew par. drewnianą, zbudowaną w 1854 r. przez dziedzica Daryusza Poniatowskiego na miejsce dawnej z 1773 r. Wieś na 1509 mk., w tem 1483 prawosł. i 26 kat. W 1863 r. na mocy umowy wykupnej, włościanie nabyli 500 dzies. ziemi za 34,064 rs. Obszar dworski jest obecnie własnością hr. Buturlina. Istnieją następne zakłady fabryczne: a) Cukrownia, założona 1850 r., znajduje się obecnie w dzierżawie Akcyjnego towarzystwa Buturlińskich fabr. cukru. W 1881 r. posiadała 2 prasy hydrauliczne, 5 kotłów parowych o sile 450 koni, przerobiła 83868 berkowców buraków, z których otrzymano 61000 pudów mączki cukrowej. b) Gorzelnia parowa w roku 1880 wyprodukowała 76365 wiad. spirytusu, zatrudnia 12 robotników. c) Browar, własność mieszczanki Koreckiej, założony w r. 1864. Roczna produkcya na sumę 2000 rs. d) Kościopalnia założona w r. 1874 własność Koha-

na. Suma produkcyi rocznej 6000 rs. 2.) **M.** al. *Martynkowce*, wś, pod ujściu Szukajwody do Zbrucza, pow. proskurowski, gm. Jaryńce, par. Satanów, 51 dm., 320 mk., 306 dzies. ziemi włośc., cerkiew drewn., posterunek straży granicznej, szkółka wiejska, gleba czarnoziem. Należy do klucza satanowskiego. 3.) **M.**, wś, nad rz. Wojtowiną, dopływem Bohu, pow. proskurowski, gmina i par. Czarny ostrów, leży obok dr. żel. odesko-wołoczyskiej, między Proskurowem a Czarnym Ostrowem, ma 69 dm., 400 mk. i z Hruzewicą 1075 dz. ziemi włośc. Należy do klucza czarnoostrowskiego. 4.) **M.**, wś, nad rz. Rów, dopływem Bohu, pow. lityński, gm. i par. Meżyrów, o 35 w. od Lityna, a 15 w. od st. dr. żel. Żmirynka. Ma 47 dm., 270 mk. 319 dzies. ziemi włościań., a dwors. wraz z całym kluczem meżyrowskim 3149 dz. Jest tu gorzelnia założona w r. 1873, która w 1881 r. zatrudniała 111 robot, i wyprodukowała 11,380 wiader. Należała do stswa barskiego, była w ręku Wyhowskiego, Lubomirskich, Piaskowskiego, Józefa Potockiego, od którego 1789 roku przeszła do Andrzeja Orłowskiego i jego córki Czeremzinowej. 5.) **M.**, wieś, powiat mohylowski, gm. Maryanówka, par. Bar; posiada cerkiew, 56 dm., 400 mk., 517 dzies. ziemi włośc., 921 dz. dwor., wapniarka wypalająca około 15,000 pudów wapna rocznie. Należała do Paszkowskich, Abamelików, dziś Popandopuło. 6.) **M.**, wś, pow. zwiahelski, par. Ostropol, ma kaplicę kat. *Dr. M.*

Martynówka, wś, pow. borzeński, guber. czernichowskiej, o 30 w. od Borzen, 312 dm., 1774 mieszk.

Martynówka, słoboda w ziemi wojska dońskiego, w pierwszym okręgu dońskim, nad rz. Sołą, 2200 mk., st. p.

Martynowo, folw., pow. lepelski, 445 dz. rozl., własność Reuttów.

Martyny 1.) część Trościańca, pow. jaworowski. 2.) **M.**, część Małkowskiej woli, pow. mościski.

Martyszki, wś, nad rzeką Wilią, pow. święciański, 4 okr. polic, o 77 w. od Święcian, 20 dm., 152 kat. (1866).

Martyszkowce, wś wymieniana w XVIII w. jako należąca do klucza nowo-wiśniowieckiego na Wołyniu.

Martyszuny, wś, nad pot. Suwałką, pow. wileński, 1 okr., o 31 w. od Wilna, 7 dm., 64 katol. (1866).

Martyszyszki, folw., pow. władysławowski, gm. i par. Błogosławieństwo. Odl. 34 w. od Władysławowa, 1 dm. 45 mk.

Martzenchowitz. Dok. z r. 1532 tak zowie Maciejkowice, pow. bytomski.

Martzen (niem.), ob. *Marcen*.

Martzinowen (niem.), ob. *Marcinowo*.

Martzinowolla (niem.), ob. *Marcinowa Wola*.

Marucha, wyniosły kopiec, znajdujący się w pow. dubieńskim, o 4 kil. od m. Beresteczka, ręką ludzką usypany, niewiadomego pochodzenia, w malowniczej miejscowości, wśród pól rozległych i małych lasków, na gruntach wsi Kutrowa (własność Witosławskich, przedtem Ożarowskich) w sąsiedztwie dużego boru należącego do w. Smolawy. Kopiec ten leży tuż przy granicy państwa austr. i rossyj. R. 1772 przechodziła tam granica wojew. wołyń. i bełzkiego. Ze szczytu kopca rozległy widok na stwo bełzkie, dziś okolice Galicyi. Najbliższym punktem w Galicyi, jaki z M. widzieć się daje, jest wś Strzemilcz. Około 1858 r. ówczesny rządca dóbr Beresteckich, Hil. Nałęcz. Korzeniowski, wzniósł na owym kopcu malutką kapliczkę z wizerunk. olejnym Niep. Pocz. Mar. P. Na tym wizerunku N. M. P. stoi na globie, opierając się stopami o Wisłę, Niemen, Horyń i t. d. Miejscowe podanie mówi, że tam pod kopcem złożono zwłoki Maryi (zgrubiałe Marucha) księżn. Prońskiej, aryanki. Miały być puszczone z łuku, w Beresteczku, trzy strzały—jak chce podanie; pierwsza padła tam, gdzie jest grób ks. Aleks. Prońskiego, wojew. trock., pod m. Beresteczkiem, (który to grób mylnie „Staroż. Polska“ Baliń. i Lipiń., nazywa pomnikiem bitwy pod Beresteczkiem bo żadnego pomnika bitwy tam niema); druga strzała sięgnęła do miejsca, kędy kopiec M. wznosi się, trzecia gdzieś lasów dobiegła. W pierwszem miejscu pochowano ks. Aleks. Prońskiego, wojew. trock, aryanina, gdzie dotąd w dość dobrym stanie jego murowany grobowiec znajduje się, blisko gościńca prowadzącego z Krzemieńca przez Horochów do Porycka i Włodzim. Woł., w drugiem zaś ma być grób jego siostry, Maryi; tak przynajmniej chce podanie. Wyniosły ów kopiec, zdala od dróg dzisiejszych leżący, tembardziej uwagę zwraca, iż okolica ta nie posiada żadnych mogił i kopców. Nawet mogiły pozostałe po bitwie beresteckiej (1651 roku) czas i lemiesz rolnika zgładziły. Pole bitwy było na północ od m. Beresteczka na praw. brz. rz. Styru, a M. leży na płd. od pola bitwy, na lew. tejże rzeki brzegu. *M. D.*

Maruda, karczma pryw., pow. dzisieński, o 101 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 1 dm., 9 mk. żydów. (1866)

Marudka, folw. i część wsi Rajtarowic, pow. samborski.

Marueldt (dok.), była to wś w dekanacie człuchowskim (Visitatio Trebniciana r. 1617), w której innowiercy mieli zbór własny.

Maruga, rz., dopływ. Dźwiny, ma ujście o 3 w. na wsch. od ujścia Rawkiety.

Maruhnen Gross. 1.) al. *Pladden* (niem.),

wś na Litwie pruskiej, pow. ragnecki, st. p. Lengwethen, 902 mr. obszaru, 57 mk. r. 1856. 2.) **M.** *Klein.* (niem.), dobra, pow. ragnecki, st. p. Lengwethen 4 kil. odl.; liczą obszaru 90,58 ha., mianowicie roli orn. i ogr. 68,90; łąk 9,69, pastw. 7,77, boru 1,53, czysty dochód z gruntu wynosi 517 marck. Własność v. Groddeck. *Kś. Fr.*

Marulew, wś, folw., pow. kolski, gmina i par. Brudzew, odl. od Koła w. 17; wś, dm. 14, mk. 81, folw. dm. 3 mk. 13. W 1827 r. 13 dm. 62 mk. M. należy do dóbr rządowych Koło, wraz z Wincentowem i Wolą Rozostową, ma 3608 mr. (1140 m. lasu). Wieś tę wspomina pod nazwą Maruylewo. Łaski, Lib. ben. (t. I 253, 4). *Br. Ch.*

Marulewo (Friedrichsfelde), domin., pow. inowrocławski; 800 mr. rozl.; 4 dm.; 77 mk., 5 ew., 72 kat, 48 analf. Stacya poczt. i kol. żel. w Inowrocławiu, o 3 kil.; gośc. o 1 kil. Wieś tę wspomina Łaski (Lib. benef. I, 147). Ziemomysł ks. kujawski nadał prawo niemieckie 1223 roku wsiom M., Bartkowo i Szropsko (Kod. Dypl. M. P. I. 81).

Marulewy (dok. *Marulewo*), wś, pod Inowrocławiem; książę Sambor jest świadkiem, jako zięć jego Ziemomysł książę kujawski nadaje krzyżakom 3 wsie, między niemi i M. (Ob. Perlbach, P. U. B. str. 183). *Kś. Fr.*

Marulin, ob. *Newda.*

Maruna (*Marunia*) folw. i os. młyn., pow. błoński, gm. i par. Grodzisk. Odl. 7 w. od Grodziska. W 1827 r. par. Izdebno, 4 dm. 29 mk. Rozl. wynosi mr. 161, a mianowicie: grunta orne i ogr. m. 140, łąk mr. 4, pastw. mr. 11, nieuż. i place mr. 6. Bud. z drzewa 6, folw. ten w roku 1867, oddzielony od dóbr Izdebno. *A. Pal.*

Marung (niem.), ob. *Morong.*

Maruńka, strumień, wypływa na wschodnim obszarze miasta Lwowa, pow. lwowski, z lasu pokrywającego wzgórze na południe od gościńca łyczakowskiego, a na wsch. od drożyny wiodącej z przedmieścia Łyczakowa na Pohulankę i Majerówkę; płynie na wschód i przechodzi na obszar Winnik. Dosięgnąwszy gościńca winnickiego zwraca się na południowy wsch., płynąc podleśną dolinką, równolegle do tegoż gościńca, przez Młynowce, przysiołek winnicki, gdzie zasila trzy stawki, górny, średni i niźni, wreszcie opływa Winniki od południa i opuściwszy czwarty staw, wychodzi wkrótce na obszerne łąki i w kierunku wschodnim, tworząc granicę gm. Czyszek i Czyżykowa (od str. połudn.) z gm. Winnik i Podberezca, uchodzi tuż przy gościńcu winnickim do Kabanówki (ob.) Długość biegu wynosi 15 kil.; od pr. brz. przyjmuje Czyszkow potok. *Br. G.*

Maruńskie, jez., niem. *Marung-See*, na Warmii, przepływa przez nie rz. Giling.

Maruny (niem.) *Maraunen*, dobra ryc. na Warmii nad Łyną, pow. licbarski, st. p. Roggenhauson; 1857 r. 80 mk., liczą 213,43 ha. roli orn. i ogr., 44,22 łąk, 6,43 pastw., 26,65 boru; 4,30 nieuż., 1,10 wody razem 293.13 hn., które przynoszą czystego dochodu 3157 mrk. Właśc. jest Rudolf Blell; odl. od st. p. wynosi 2,5 kil. W 1376 r. 26 paźdz. sprzedaje bisk. warmiński Henryk III szlachcicowi Merune w Marunach 3 włóki z nadwyżką niedaleko wsi Katzen, na prawie chełm. za 100 i pół grzywny rocznego czynszu, ale bez tłoki: Acta in castro Heilsberg. (Ob. Cod. dipl. Warm. III str. 19). R. 1702 mieszk. w M. szlachcic Ludwik Hatyński (Ob. Kętrz. „O ludn. pol. w Prusiech", str. 563). R. 1405 d. 26 czerw. potwierdza biskup Henryk sprzedaż 5 włók przez sołtysa z Katzen, Nitsche Merun i jego żonę Annę do rąk Hannus Markgreve von Merunenhoue; 3 z tych włók są właśnie te, o których w powyższym zapisie była mowa, drugie dwie zostały odłączone od czterech włók, na których wś Maruny pierwotnie była osadzona. Włóki te są wolne od tłoki; czynsz zaś ma od włóki wynosić ½ grzywny. Przedawca rezygnuje na swoję własność: coram... domino Casparo Baysen protunc advocato ecclesiae nostrae et judicio bannito oppidi nostri Heilsberg in suburbio castri nostri Heilsberg propter hoc facto et habito.". Rüdiger, brat Nitsche Meruna daje swoje zezwolenie. Datum in castro Heilsberg. R. 1409 d. 7 list. daje bisk. warm. Henryk nowy przywilej na 12 włók w Marunach przy wsi Katzen, bo stary spalił się przy pożarze, który spotkał lennika Hartwich von Ruthenberg. Rudiger i Merun, synowie rycerza Merun, mają 10 włók, 2 włóki sprzedał ich brat Nitsche Merun Janowi Marggrefen. Wszystkie 2 włóki mają prawo chełm., 8 z tych mają sądownictwo większe i mniejsze tylko nad poddanymi, rybołóstwo w Łynie dla potrzeby stołowej, za służbę konną, pomoc przy budowlach warownych i zwykłe podatki. Pozostałe 4 włóki były czynszowe bez tłoki i płaciły po pół grzywny. Datum in castro Heilsberg (Cod. dipl. Warm. III str. 454). R. 1702 znajdujemy w M. Ludwika Hatyńskiego (Kętrz. O ludn. pol. 063). *Kś. Fr.*

Maruny (niem.) *Gr. Maraunen* (dok. *Merunen, Merunendorf*), dobra ryc. na Warmii, pow. olsztyński, st. p. Wartembork, 3 kil. odl. Mają 529 ha. roli orn. i ogr., 69 łąk, 4 pastw., 150 boru, 13 nieuż., razem 765 ha., czysty dochód z gruntu wynosi 4798 mrk. Właścicielem jest Bernard v. Puttkammer; w miejscu cegielnia. Do dóbr tych należy także folw. Neurode; dm. było tu 1864 r. 10, mk. 218, 193

kat i 25 ew., 135 Polaków i 83 Niemców. M. są może najstarszą osadą na całej Warmii, istniały bowiem już za czasów pogańskich i nazywały się jeszcze w XIV wieku Kunlawken. Przypuszczają, że tu była siedziba króla ziemi „Gunlawken, czyli Gundelawken“ bo „kun“ jest źródłosłowem wyrazu „kunig“ czyli „König“, a „lankos“ nazywa się po starorusku pole; Kunlawken znaczyłoby więc tyle, co ziemia królewska. (Ob. „Gesch. und Statistik des Kreises Allenstein“ vom Grunenberg str. 4.) Nazwę „Marung“ przybrała ta osada dopiero 1349 r. od Meruna, ówczesnego jej właściciela co wynika z następującego przywileju: R. 1349 poświadcza bisk. warm. Herman, że wierny Merun Nakie otrzymał był przedtem od Henryka de Luterm, syndyka stolicy biskupiej, 20 włók położonych „in terra Gunlawke, in Campo, quem primo poloni possidebant“ na prawie chełmińskiem zwiększem i mniejszem sądownictwem i z prawem wszelkiego użytku. Tenże Merun Nakie dokupił był 20 pogranicznych włók od Henryka Nakie. Tak pierwsze jako i drugie kupno potwierdza biskup. Tenże Merun, który przedtem do więcej służb wojskowych był zobowiązany, będzie teraz czynił tylko jednę zbrojną służbę na koniu i będzie pomagał przy obronie kraju i wznoszeniu i naprawianiu warowni, już to dla swych zasług, już to dla zniszczenia wspomnionej posiadłości przez Litwinów („propter desolationem dictorum bonorum per litwanorum, Crucis Christi inimicorum potenciam iniquam factam“.)) Prócz tego nadaje mu biskup 10 graniczących z powyższemi włók, nie bardzo urodzajnych. Po 10 latach wolności płacić będzie za wszystkie włóki razem „in signum libertatis, jeden funt wosku do katedry (lapidem unum cerae). W końcu ma M. prawo rybołóstwa w jeziorze „Wadangen“ i dwóch innych w pobliżu leżących, ale tylko na własną potrzebę. Datum Wormedith, mense Novembris die nona a. 1349.“ (Ob. Cod. dipl. Warm. II,“ str. 142). Później Maruny w różnych znajdowały się ręku. R. 1656 posiadał je Pilchowitz, z obowiązkiem jednej służby i dostarczania rocznie 10 korcy pszenicy, tyleż żyta i 1 funta wosku. Na początku XVIII w. należały M. do Batyńskich (1702 Zygmunt Batyński), którym je nadał bisk. Potocki. R. 1712 nabył je drogą kupna Louis v. Liezen, później v. Quoss, który się jednak na nich nie mógł utrzymać. Sprzedał je zatem radcy ziemskiemu Kunckel, który tu wystawił piękny pałac z wysmukłą ośmioboczną wieżą. (Ob. „Gesch. des Kr. Allenstein, str. 55). *Kś. Fr.*

Marusche-mühle (niem.) al. *Heide mühle*, młyn pod Ostrowinem, pow. oleśnicki.

Maruschmühle (niem.), ob. *Marusza*.

Marusia, ob. *Marusza*.

Marusin, ob. *Marysin*.

Marusy, wś i folw. nad rz. Soną, pow. ciechanowski, gm. i par. Sońsk, odl. 15 w. od Ciechanowa; ma 35 dm., 379 mk., 636 mr. ziemi, należącej do drobnej szlachty. W 1827 r. było tu 42 dm., 236 mk.

Marusz, niem. *Dyhrngrund*, kol., pow. rybnicki, par. Jodłownik, w 1845 r. 30 dm. 202 mk. (61 ewang.)

Marusza (*Maros*), rzeka węgierska, bierze początek w Karpatach (T. III 875—1).

Marusza, (dok. 1667 r. *Maruszczka* al. *Marusia*), niem. *Marusch Mühle* al. *Marienmühle*, (dok. *Marienmole, Marusche*), młyn, pow. grudziądzki, st. p. Grudziądz, 9 kil. odl. Leży nad strugą Gacią, uchodzącą do Wisły. Majątek ten obejmuje 316·36 ha. obszaru i liczy się do dużych posiadłości (Grossgrundbesitz), roli or. i ogr. 160·06, łąk 25, past. 21, boru 100, nieuż. 8.66 wody 1·64 ha.; czysty dochód z gruntu 1188 mrk.; własn. Gustawa Mehrlein. Par. katol. Okonin, ewang. Grudziądz, szkoła Pokrzywno; 1868 r. 14 bud., między temi 3 domy, 43 mk. 29 kat. 13 ew.; podatek od gruntu 38 tal.. od budynków 6 tal. Kiedy ten młyn został założony, niewiadomo, istniał jednak już w XIV stóleciu i należał do komturstwa pokrzywnickiego. Po bitwie pod Grunwaldem został zniszczony i stał pusto. R. 1425 nadaje wójt Jan Bychau z Rogoźna za zezwoleniem W. M. Pawła z Russdorf młyn ten Janowi Wenzel, który był zobowiązany (pierwszego roku) do czynszu wynoszącego 2 łaszty żyta; po upływie onegoż miał płacić co rok jeden łaszt więcej i tak dalej, ażby w końcu czynsz wynosił rocznie 7 łasztów. Winien nadto mleć bez wszelkiego wynagrodzenia zboże i słód dla zamku pokrzywnickiego. Za to miał prócz wolnego drzewa na opał, prawo rybołóstwa i sianożęcia na dwóch morgach w pobliżu małego lasku. R. 1446 stał młyn znów pusty, dla tego został na nowo nadany. R. 1592 d. 28 września nadaje ten młyn król Zygmunt III Bartłomiejowi Dubskiemu, a r. 1616 zatwierdza sąd grudziądzki Olbrachtowi Dubskiemu tę posiadłość. W drugiej wojnie szwedzkiej młyn tutejszy ponownie został zniszczony. Dla tego nadaje go r. 1664 d. 26 maja ssta pokrzywnicki Jan Dominik Działyński uczciwemu Andrzejowi Duchnau i jego spadkobiercom za 800 zł. Zburzony młyn winien Duchnau jak najprędzej pobudować wraz z tamami i śluzami, a skoro zacznie mleć będzie odstawiał w 1-m roku 30 korcy żyta do zamku, w 2-gim 60, w 3-cim 90, czyli $1^1/_2$ łaszta grudziądzkiej miary i tyleż w następnych latach. Wspomniany Duchnau ma także tartak wystawić; dwie sztuki drzewa winien odstawiać do zamku, trzecia zawsze się jemu ma należeć. Czeladnik

młynarski dostanie od każdej sztuki tarcicę od brzegu. W stawie przy młynie przysługuje Duchnau rybołóstwo, ale tylko małemi narzędziami; wolno mu także hodować owce, ale najwyżej 400, za pastwisko będzie płacił rocznie 20 zł. Drzewo opałowe i budulcowe także mu wolne, przysługuje mu także prawo warzenia piwa i pędzenia gorzałki, ale tylko dla własnego użytku, nie na sprzedaż, od tłoki całkiem będzie wolny. Dan w Pokrzywnie. Król Jan Kaźmierz potwierdza ten przywilej d. 8 sierp. 1664. Lustracya z r. 1765 donosi, że młyn marusiński posiadał tedy Jakób i Sara Racht, czynsz wynosił $1^1/_2$ łaszta żyta, zamiast którego płacono 180 fl., korzec po 2 fl. liczywszy. D. 23 kwiet. r. 1766 nadaje starościni hr. Jadwiga Teresa Dąbska na Lubrańcu 8 mr. wraz z rozgartem i łączką tamże się znajdującą Jakóbowi Racht na 40 lat za 20 tal. zakupnego i 40 zł. rocznego czynszu. Zapis ten potwierdza król Stanisław August 17 grud. 1766 r. Rząd pruski puścił ten młyn w wieczystą dzierżawę za 20 tal. zakupnego i 21 tal. 22 gr. rocznego kanonu. Potem zwolnił rząd właściciela młyna od obowiązku dostarczania rocznie 90 korcy żyta i odkupił od niego prawo wolnego pastwiska i to w ten sposób, że mu nadał 270 mr. i 109 prętów kw. między Nową Wsią, Pokrzywnem, Pol. Węgrowem i Maruszą za 210 tal. zakupnego i za roczną rentę w kwocie 6 tal. 20 sbr. Reces ten datuje z d. 27 maja 1830 r. (Ob. Fröhlich: Gesch. des Graudenzer Kreises. 1868. I, str. 211—213). *Kś. Fr.*

Maruszczka (dok.(, ob. *Marusza.*

Maruszka, strumień, dopływ Nidzicy, odlewa wody jez. Krzywdy.

Maruszka, rzeczka, wytryska u zach. podnóża wzgórza Mohiłki (408 m.), w obrębie gm. Poluchowa, w pow. przemyślańskim; płynie na zach. przez wś Poluchów, gdzie pędzi młyn „Za Maruszką" zwany, następnie wś Pletenice, Brykoń, gdzie od pr. brz. zasila się wodami potoku Ładańce czyli Kródlówki, w końcu mija wś Wołków i tutaj śród obszernych łąk naprzeciw Meryszczowa, zlewa swe wody do Gniłej Lipy. Długość biegu 11 kil. *Br. G.*

Maruszka 1.) młyn i karczma w Poluchowie Małym, pow. przemyślański. 2.) **M.**, część Bezbrudów, pow. złoczowski. 3.) **M.**, część Lubeli, pow. żółkowski. 4.) **M.**, część Woroniaków, pow. złoczowski.

Maruszka, folw., pow. poznański, 1 dm., 37 mk., należy do dom. Wierzonka.

Maruszów, wś i folw., pow. iłżecki, gm. i par. Lipsko, odl. 27 w. od Iłży. Posiada szkołę począt., ma 55 dm., 264 mk., 1083 mr. ziemi włośc. i 2 mr. dwor. W 1827 r. 24 dm., 154 mk. Folw. M. należy do dóbr Daniszów (ob.).

Maruszów, wś, folw., pow. opatowski, gm. Lasocin, par. Trójca, odl. 29 w. od Opatowa. Posiada wiatrak, 15 dm., 200 mk., 519 mr. ziemi dwor. i 77 mr. włośc. W 1827 r. 22 dm., 109 mk. Przy wsi jest jez. Czarne mające 29 mr. obszaru. M. stanowił uposażenie scholastyka sandomierskiego; w XV w. było tu 5 łanów, karczma, zagrodnik, folw. z dworem, staw i dwie sadzawki dworskie. (Dług. I, 329). Folw. Maruszów w r. 1866 miał 519 mr. obszaru. Wś M. os. 18, z grun. mr. 78. *Br. Ch.*

Maruszowiec, folw., pow. radzyński, gm. Sitno, par. Kock, 2 dm., 5 mk.

Maruszyna, wś, pow. nowotarski, na Podhalu nowotarskim, graniczy od wsch. z Szaflarami, od płn. z Zaskalem, Ludźmirzem i Rogoźnikiem, od zach. ze Starem Bystrem, od płd. z Międzyczerwonem, Skrzypnem i Bańską. Płd. wsch. granicę tworzy pot. Skrzypny al. Mały Rogoźnik. Zach. kraniec wsi wznosi się 768 m., wsch. 746 m.; w tej stronie wznosi się góra Żar 773 m. npm. Domostwa porozrzucane w kierunku od wsch. na zach. Według lustracyi z r. 1636 było siodlarzy z zarębnikami i wójtem 22, płacili razem czynszu złp. 299, zagrodnik 1 złp. 2, od 7 polan złp. 39, komornicy złp. 5 gr. 12, razem złp. 345 gr. 12. Według lustracyi z r. 1660 zasiadła ta wieś na zagrodach nierównych, na których znajduje się chałupników 12, ci płacą czynszu rocznego złp. 202 gr. 2, ciż dają kwartalnego złp. 44, spy korcy 8, miarek 3, co czyni złp. 3 gr. 9 den. 9, oprawy łokci 25, co czyni złp. 2 gr. 2 den. 9. Każdy z chałupników daje gonty, tramy i kury, jak we wsi Bańskiej; robią do roku bydłem dni 6, pieszo tyleż. Całkowity dochód ze wsi czyni złp. 151 gr. 12. Według lustracyi z r. 1765 było w M. ról 22; podatku rozmaitego płacono złp. 2518 gr. $14^1/_2$ den. 4. W r. 1777 było dm. 153, mk. 786; w r. 1799 dm. 173, mk. 1107; w r. 1824 dm. 189, mk. 1156; w r. 1869 dm. 229, mk. 1225 (męż. 586, kob. 639); w r. 1880 mk. 1241. Obszaru większ. posiadłości nie ma; obszar mniej. pos. zawiera roli or. 1984, łąk i ogr. 295, past. 199, lasów 132. Należy do par. łac. w Szaflarach. St. p. Nowytarg. Właścicielka Honorata Uznańska. Czyt. dra Stanisława Zaręcznego „Dodatek do fauny warstw tytońskich w Rogoźniku i Maruszynie" (Sprawozd. Kom. fizyogr. t. X). *Br. G.*

Marwa, strumień wpadający do Niemna z lewej strony o $2^1/_2$ w. niżej Kowna, przy ujściu którego w 1853 r. poczyniono ciekawe odkrycia archeologiczne.

Marwa folw. i wś *Gierniki-Marwa*, nad Niemnem poniżej Kowna, pow. maryampolski, gm. Aleksota, par. Godlewo, odl. 55 w. od Maryampola, 21 w. od Kowna, ma 9 dm., 200 mk.; w 1827 r. 3 dm., 54 mk. (Ob. *Girniki*). Dobra M. w 1866 r. składają się z folw. M. i

Wojszwidowo, nomenklatur: Wasilewszczyzna, Kaczorginie i Sto-Jańsk, wsi: Gierniki-Marwa, Gierniki-Jakiemickie, Ławniany, Kordaki, Piple, Wierszuny i Wiecie; rozl. dominialna wynosi mr. 2353: grunta or. i ogr. mr. 976, łąk mr. 475, lasu mr. 156, past. i zarośli mr. 328, nieuż. i place mr. 418. Wś Gierniki Marwa os. 65, z grun. mr. 1987; wś Gierniki Jakimickie os. 5, z grun. mr 217; wś Ławniany os. 9, z grun. mr. 227; wś Kordaki os. 79, z grun. mr. 1801; wś Piple os. 37, z grun. mr. 897; wś Wiecie os. 12, z grun. mr. 28; osada Wierszwy z grun. mr. 49. *Br. Ch. A. Pal.*

Marwalde (niem.), ob. *Marwałd.*

Marwałd, niem. *Marwalde*, dok. *Margenwalde*, wś kościelna w tak zw. Starych Prusach, pow. ostródzki, 11 kil. na płn. zach. od Dąbrowna, leży na wzgórzach uralsko-baltyckich, których najwyższy szczyt Kernsdorf zwany (ob. Słow. geogr. t. IV), ma 317 m. wysokości. Okolica jest tu górzysta, lesista; grunta są gliniaste. R. 1878 było tu 355 mk., po większej części ewangelików, ale mówią po polsku i trudnią się głównie rolnictwem. Tutejsza agentura pocztowa odebrała 1877 r. 4300 listów, wysłała zaś 3500. Paczek bez deklarowanej wartości nadeszło 220, wysłano zaś 450, listów i paczek z deklarowaną wartością nadeszło 20 na 540 mrk.; wysłano zaś 70 na 12,800 mrk.; mandatów pocztowych nadesłano 6 na 238 mrk.; wykazów pocztowych nadeszło 132 z 4854 mrk. wysłano zaś 416 w kwocie 16000 mrk.; za portorya wpłynęło do kasy 537 mrk.; do Dąbrowna dochodzi poczta posłańcowa. M. istniał już za czasów pokoju toruńskiego. Nadkomtur Henryk v. Richtenberg nadaje Mikołajowi Sperling wś Marwałd z 40 włókami na prawie magdeb. z sądownictwem wyższem i niższem. Dan w Królewcu w sobotę przed niedzielą jucunditatis 1467. M. będąc wsią kościelną miał r. 1638 włók 60 wraz z włókami kościelnemi. Spis posiadłości pustych i osiadłych z tegoż roku pochodzący, da zarazem poznać, jakie w ogóle w owych stronach były stosunki narodowościowe: 1) Kozłowski, posiadłość pusta. 2) Wczelowski, 3) Szwejkowski, pos. pusta. 4) Lipa, pos. pusta. 5) Podraza jest sołtysem i ma 6-ro dzieci: 3-ch synów: Macieja, Adama i Michała, oraz 3 córki: Kasię (Cascha), Basię (Baze) i Anusię (Anusch). 6) Kuna zbiegł. 7) Maciej Wczel. 8) Jan Schwytaj. 9) During piekarz. 10) Krysiek Król. 11) Więcek Wieczorek, prowizor kościoła. 12) Kowalkowski, pos. pusta. 13) Lelinowska. 4) Samulowska, pos. pusta. 15) Łukaszowska, pos. pusta. 16) Grajlakowska, pos. pusta. 17) Krysiek ziemianin ma 2 włóki. 18) Lenartowska, pos. pusta. 19) Maciej (Macz). 20) Baranowska. Jędraszek nie jest chłopem, trzyma 2 włóki w miejsce wysłużonej pensyi, którą mu winien p. Gablenz. 21) Dychtowski; w tem posiadle mieszka karczmarz, który ma 2 synów i córkę Kasię. 22) Waszutowski, pos. pusta. 23) Rataj. 24) Szaruda. 25) Kalisz. (Ob. Kętrz.: O ludn. pols. str. 302—304). Nazwa wsi jednak jest niem. *Ks. Fr.*

Marwianka, wś i folw. zwany *Karczma Marwianka*, pow. maryampolski, gm. Aleksota, par. Godlewo, odl. 52 w. od Maryampola, ma 42 dm. i 560 mk.

Marwil, dwór, pow. kowieński, okr. polic. janowski, o 37 w. od Kowna; młyn wodny i gorzelnia (1859).

Marwitz *Gr.* i *Kl.* (niem.), dwa folw., pow. holądzki, st. p. Hirschfeld (niem.), należą do dóbr ryc. Wiese, których właśc. jest Paweł Frankenstein. W Gr. M. było 1856 r. 106 mk.; w Kl. M. 381 mk. *Kś. Fr.*

Marxdorf (niem.) 1.) ob. *Markotów.* 2.) **M.** al. *Marksdorf*, 1327 r. *Marcusdorff* z wsią *Garnczarsky*; 1396 *Teppirsdorf*, wś, pow. świdnicki, par. Gorkau. *F. S.*

Marxdorf, ob. *Markuszowce.*

Marxoewen (niem.), ob. *Marksewo.*

Mary, niem. *Maahren* al. *Mahren*, wś, pow. kwidzyński, st. p. i okr. urzędu stanu cywil. Nowa wioska (Neudörfchen); par. katol. Szymwałd, ewang. Trumieje, szkoła w miejscu; ma 1756·39 mr. magd. obszaru, 95 bud, między tymi 63 dm., 391 mk. (r. 1868) 7 kat. 384 ew., płaci 92 tal. podatku gruntowego i 33 tal. od budynków. *Kś. Fr.*

Marya, huta, ob. *Mariahütte.*

Marya (*Święta*), ob. *Swata Mara.*

Marya *Aloizy*, niem. *Maria-Alois*, wś, pow. ostrzeszowski, 20 dm., 165 mk., 132 ew., 33 kat., 27 analf. Najbliższa poczta, gośc., tel. i st. kol. żel. w Ostrzeszowie.

Maryackie, wś, pow. radomski, ob. *Górki Maryackie* i *Kownatki.*

Maryak 1.) niem. *Mariendorf*, wś, pow. sycowski, par. ewang. Międzybórz. 2.) **M.**, niem. *Marienau*, 1350 r. *Mergenaw*, wś, pow. oławski, nad Kraińską wodą, ma kościół paraf. katol. W pobliżu istnieć miała wś Wischau, podczas 30-letniej wojny przez morową zarazę wyludniona. Por. *Lichtenberg.*

Maryampol, m. pow. gub. suwalskiej, leży nad rz. Szeszupą, pod 54° 32′ 5 szer. i 41° 1′ 2 dłg. g., odl. 56 w. od Suwałk i 324 w. od Warszawy. Drogi bite łączą M. ze stacyami kolei Landwerowo-Wierzbołowskiej w Wyłkowyszkach (o 21 w.) i Mauruciu, pierwszej stacyi za Kownem, jak również ze Suwałkami, Simnem i Władysławowem. M. leży przy szosie warsz.-kowień. Miasto posiada kościół paraf. mur., klasztor Maryanów, kościół ewang. mur., szpital, gimnazyum klasyczne, 3 szkoły począt. ogólne i 1 żeńską, II okrąg zjazdu sędziów pokoju i sąd pokoju III okręgu dla M.

i Pren, urząd powiat., urząd miejski, urząd poczt. i stacyą tel., ogród spacerowy. W 1827 r. było tu 188 dm. i 1759 mk.; w 1861 r. 272 dm. (43 mur.) i 3718 mk. (w tem 3015 żyd.); obecnie jest 360 dm. i 5389 mk. Dochód kasy miejskiej w 1877 r. wynosił 10,974 rs. Zakładów przemysłowych posiada: 5 browarów z prod. 13,260 rs., 2 dystylarnie z prod. 12,572 rs. i 2 fabryki wyrobów miedz. z prod. 1,292 Terytoryum miasta leży w punkcie gdzie się schodziły granice puszczy Preńskiej i Kowieńskiej. Strzelcy starościńscy wykarczowali tu kawał lasu i pobudowali swe domki. Stąd powstała osada zwana Staropole w 1739 r. Następnie zbudowano tu drewniany kościołek, do którego przyjeżdżał ksiądz aż z Pren. Gdy pożar zniszczył w 1765 r. kościół i osadę, wtedy Franciszka z Butlerów Szczukowa, starościna preńska wystawiła kościół i klasztor, w którym osadziła księży Maryanów, który to zakon utworzył Stanisław Popczyński pijar w 1674 r. Obdarzeni hojnie ziemią Maryanie, zaczęli tu sprowadzać osadników i połączywszy nową osadę z dawną wsią, nazwali ją Maryampolem Choć osada ta miała od początku organizacyą miejską, jednak dopiero Stanisław August nadał w 1792 r. przywilej lokacyjny, prawo magdeburskie i herb (ś. Jerzy na koniu). M. wtedy należał do w. ks. litewskiego. Z utworzeniem królestwa kongresowego, M. stał się w 1817 r. miastem powiatowem. Do wzrostu przyczyniło się wiele osiedlenie w mieście i okolicy kolonistów niemieckich, dla których wzniesiono świątynię w 1828 r. Kościół klasztorny pierwotnie drewniany spłonął w 1809 r., a na jego miejsce wzniesiono nowy murowany w 1819 r. Przed 1862 r. była tu 4-klas. szkoła powiat., którą przekształcono na gimnazyum klasyczne. Do gimnazyum tego uczęszczają w znacznej liczbie synowie włościan litewskich, odznaczających się dobrobytem i pracowitością. M. par. katol., dek. maryampolski; M. par. ewang-augsb. ma dusz 3099 i trzy filiały: Kalwarya, Wyłkowyszki, Sereje. — *Powiat maryampolski*, gub. suwalskiej utworzony został w 1867 r. z części dawnego powiatu t. n. Ma on 39·55 mil kw. obszaru. Granicę naturalną stanowi Niemen oddzielający powiat z płn. od gub. kowieńskiej ze wsch. zaś od gub. wileńskiej, od płd. graniczy z pow. kalwaryjskim, od zach. z władysławowskim i wyłkowyskim. Część obszaru położona na lewo od drogi bitej łączącej M. z Kownem pokrytą jest rozległymi lasami. Wody leśne tej części uchodzą rzeczkami Pilwą i Jurą do Szeszupy, która od Ludwinowa płynie granicą powiatu, od Kwieciszek do Giewałtowa przerzyna zach. część powiatu, a następnie aż po za Pilwiszki stanowi granicę. We wsch. połowie lasy skupiają się głównie w części między Balwierzyszkami, Prenami i Michaliszkami. W środkowej części tego obszaru znajduje się dziś rozległe błoto (Pale) stanowiące widoczne dno jeziora (jest osada Pojeziory nad brzegiem). Ma ono do 6 wiorst w kierunku od płd. zach. do płn. wsch. i 2 do 3 w. szerokości; stanowiło dawniej część grupy jezior przyległego pow. kalwaryjskiego (Amalwa i Żuwinta). Brzegi błota mają 270 stóp wzniesienia, gdy na zach. w Jesiotrakach jest 385, tyleż na wsch. w Kunigiszkach, a 440 stóp na płn. w Ingowangach. Brzeg Szeszupy pod Ludwinowem ma 255 stóp a za Surginiami 225 stóp. Wody wspomnianego powyżej błota jak i całej grupy łączących się z nim jezior, uchodzą do Szeszupy. Rzeczka Jesia biorąca swój początek niedaleko zach. brzegu błota, uchodzi do Niemna. Cały obszar powiatu stanowił jeszcze w czasach historycznych wielką puszczę rozpadającą się na kilka mniejszych obszarów leśnych, noszących nazwy od pobliskich nadniemeńskich osad. Była więc puszcza Preńska (koło Pren), Dorsuniska (od Dorsuniszek na praw. brzegu), Frejda (od Fredy-Frejdy) i Kamionka. Brzegiem Niemna ciągnęły się liczne święte gaje, obfite w bogatą roślinność, zdroje leczące (Narawa, Birsztany i słynne z obfitości słowików (Użupie pod Żytomiszkami). Tu również wznosiły się grody warowne, świątynie i osady handlowe dawnej Litwy. Brzegi Niemna w okolicach Aleksoty (naprost Kowna) słyną z piękności, na którą się składa wyniosłe położenie, bogata roślinność, zabytki starożytne i ożywiony ruch na samej rzece. Nieco dalej od brzegów Niemna rozpościerała się puszcza z bujną roślinnością liściastą przeważnie (cisy, lipy), ze wspaniałą fauną (żubry, tury, niedźwiedzie, sarny, sobole) dostarczającą nielicznym mieszkańcom (budnicy-mazury i rusini) obfitego pokarmu ze zwierzyny, oprócz miodu, jagód (moroszka-malina), owoców (jabłek) i ryb rzecznych (pstrągi). W nazwach miejscowości przechowały się świadectwa bogactw tutejszej przyrody. W spuściźnie po tych bogactwach została się dobra gleba, cechująca cały obszar powiatu, z wyjątkiem naturalnie obszarów bagnistych. Mimo dość częstego czarnoziemu uprawa pszenicy, z przyczyny ostrzejszego klimatu jest dość ograniczoną. Wysiew jej w 1878 r. wynosił 3535 czetw., podczas gdy jednocześnie wysiano 27,773 żyta, 31,730 owsa, 14,799 jęczmienia, 65,689 czetw. kartofli, 4718 innych zbóż. Ponieważ puszcze tutejsze stanowiły własność królewską i należały do kilku starostw, przeto dziś ziemia należy przeważnie do włościan, gdyż średnia własność nie mogła się rozwinąć. Jedynie tylko nad brzegami Niemna spotykamy w większej ilości gospodarstwa folwarczne i większe

majątki. Folwarki dawnych dóbr królewskich przeszły w ostatnich czasach na tak zwane donacye. Lasy rządowe zajmują 81,879 mr. i stanowią leśnictwa: Szlanowskie, Pilwiskie i część Maryampolskiego. Przemysł fabryczny stoi na niskim bardzo stopniu. W 1878 r. było tylko 28 fabryk zajmujących 91 robotn. i produkujących za 434,703 rs., w tej liczbie 12 gorzelni z 52 rob. z prod. 304,808 rs., 1 dystylarnia z prod. na 81,280 rs, 7 browarów z prod. na 13,540 rs., 10 fabryk wyrobów płóciennych z prod. na 5,600 rs. i 3 fabryk wyrobów miedzian. z prod. 1268 rs. Pozostałe są to drobne fabryki octu, miodu, świec, cegielnie. Lud wiejski trudni się wyrobem grubszych płócien. Szkół początkowych jest w powiecie 20. W osadach Preny, Pilwiszki i wsi Godlewo po dwie, po jednej zaś mają: Aleksota, Balwierzyszki, Bogate, Grygaluny, Gudyny, Gudele, Igłowo, Nendzyn, Poniemoń, Pokojnie, Sapieżyszki, Szumsk, Wejwery, Wysoka Ruda. Ludność powiatu wynosi obecnie 91,665 głów, samych niemal Litwinów, po wsiach mianowicie. Pod względem kościelnym pow. m. stanowi dekanat t. n., w skład którego wchodzą następujące parafie: Balwierzyszki, Godlewo, Gudele, Igłowo, Pokojnie, Pilwiszki, Płutyszki, Poniemoń, Preny, Sapieżyszki, Skrawdzie, Szumsk, Wejwery, Wysoka Ruda. Pod względem sądowym stanowi okrąg III sądu pokoju dla Maryampola i Pren i cztery okręgi sądów gminnych: Maryampol, Dębowa Buda, Godlewo, Preny. Pod względem administracyjnym składa się z 1-go miasta, 2-ch osad miejskich i 14 gmin: Aleksota, Antonowo, Balwierzyszki, Chlebiszki, Freda, Gudele, Jaworowo Kwieciszki, Michaliszki. Pilwiszki, Pogiermoń, Poniemoń, Pożajście, Szumsk, Wejwery. *Br. Ch.*

Maryampol 1.) wś i folw., pow. błoński, gm. Żyrardów, par Wiskitki. Ma 192 mk., 17 osad i 221 mr.; należała do dóbr Guzów. 2.) **M.**, kol., pow. łęczycki, gm. Piaskowice, par. Parzęczew, odl. od Łęczycy w. 17, dm. 18, mk. 144. W 1827 r. 19 dm., 137 mk. 3.) **M.**, folw. nad rz. Wartą, pow. kolski, gm. i par. Kościelec, odl. od Koła w. 4, dm. 2, mk. 14. Należy do dóbr Kościelec (ob.). 4.) **M.**, wś, pow. kozienicki, gm. Maryampol, par. Głowaczów, odl. 23 w. od Kozienic. Posiada urząd gm. 42 dm., 293 mk, 762 mr. ziemi włośc. i 5 mr. dwor. M. wchodzi w skład dóbr Grabna Wola. M. gm. ma 3999 mk., przestrzeni 8809 mr., w tem ziemi dwor. 2898 mr., dm. 465, sąd gm. okr. V we wsi Brzóza o 7 w., st. poczt. Magnuszew. W skład gm. wchodzą: Cecyliówka, Dąbrówka, Emiliów, Ewinów, Głowaczów, Grabna-Wola, Helenówek, Henryków, Ignacówko, Jasieńczyk, Lipa, Leżenice, Maniuchy, Maryampol, Matyldzin, Michałów, Rogożek i Żelazna Brama. 5.) **M.**, wś włośc., pow. opoczyński, gm. Radonia, par. Wójcin, odl. 17 w. od Opoczna, ma 23 dm., 120 mk., 301 mr. Założona w obecnem stóleciu na gruntach wsi Mikułowice. 6.) **M.**, pow. stopnicki, gm. i par. Stopnica. 7.) **M.**, wś, pow. nowoaleksandryjski, gm. Rybitwy, par. Józefów. W 1827 r. par. Gościeradów, 11 dm., 51 mk. 8.) **M.**, kol., pow. chełmski, gm. Żmudź, par. Kumów. 9.) **M.**, folw., pow. konstantynowski, gm. Witulin, par. Nosów, okr. sąd. Komarno, rozl. mr. 360; właściciel Wilhelm Wężyk. 10.) **M.**, pow. radzyński, gm. Milanów, par. Parczew. Ma 5 dm.. 11 mk., 100 mr. 11.) **M.**, wś, pow. makowski, gm. Perzanowo, par. Czerwonka. W 1827 r. 15 dm., 105 mk. Należała do dóbr Czerwonka. 12.) **M.**, attyn. dóbr Nieszawa.

Maryampol, niem. *Marienfelde*, wś, pow. bydgoski, 64 dm., 397 mk., 162 ew., 235 kat., 169 analf. Poczta i gośc. we Fordonie; st. kol. żel i tel. w Bydgoszczy.

Maryampol 1.) al. *Marjampol* po rus. *Mariampil* miasto z Maryampolem wsią, a raczej przedmieściem i z Wołczkowem, w pow. stanisławowskim, 18 kil. na płn. wsch. od Stanisławowa, 15 kil. na płd. wsch. od sądu powiat. w Haliczu. pod 49° 1' 39'' a 49°3' płn.-szer. i m. 42°29' a 42° 36' wsch. dług. od F. Na płn. leżą Wodniki, Łany i Tumierz, na wsch. Trościance (w pow. buczackim) i Dołhe (w pow. tłumackim), na płd. Stryhańce (w pow. tłumackim) i Pobereże z Branówką, na zach. Jezupol (stacya kolei lwowsko-czerniowieckiej). Wzdłuż granicy zach., płynie Dniestr od płn. na płd., przyjmuje Bystrzycę, a potem skręca na płd.-wsch. i załamując się na wschód, płn. wsch. i znowu płd.-wsch. tworzy granicę płd. Środkiem obszaru płynie od płn., z Łanów pot. Zabłocie, dopływ Dniestru, zwany w dalszym biegu pot. Zgniłym, a wzdłuż granicy płn.-wsch. inny mały dopływ Dniestru, płynący z Tumierza, od płn. zach., na płd. wsch. Nad dolnym biegiem potoku Zgniłego leżą zabudowania miejskie (238 m.) z czworobocznym rynkiem, na płd. od nich gmina Wołczków, nad tymże potokiem, dalej na płn. folw. Świdowa, a na granicy płn. przysiołek Woronica z karczmą i młynem. Własn. większa ma roli orn. 655, łąk i ogr. 112, pastw. 335, lasu 385, własność mniej. r. o. 1685, łąk i ogr. 330, pastw. 516, lasu 8 mr. W r 1880 było 1620 mk. w M. mieście (z tych 4 na obsz. dwor.) a 1034 w M. wsi (z tych 28 na obsz. dwor.) a 915 w Wołczkowie w gm. a 15 na obsz. dwor. Wyzn. rzym.-kat. było w M. 896, w W. 797, wyzn. gr.-kat. w obu tych miejscowościach 783. Par. rzym.-kat. w miejscu, dek. buczacki, archidyec. lwowska. Parafia była pierwotnie fundowana w Delejowie (al. Dalijowie) przez Jana Rolę,

dziedzica tejże wsi w r. 1401. Po przeniesieniu do M. fundował ja na nowo w r. 1827 Jan Kajetan Jabłonowski, wojewoda ruski. Kościół murowany koło rynku, konsekrowany w r. 1825 pod wezw. św. Trójcy. Do parafii tej należą: Delejów, Dubowce, Łany, Tumież, Wodniki i Wołczków. Paraf. grecko katol. w miejscu, dek. uścieński, archidyec. lwowska. Należy do niej Wołczków. Jest tu cerkiew pod wezwaniem wzniesienia św. Krzyża. W M. jest szkoła etatowa jednokl., urząd pocztowy, kasa pożyczkowa gminna z kapitałem 443 zł. i zakład sióstr miłosierdzia św. Wincentego a Paulo fundowany przez ks. Teresę Jabłonowską w r. 1746. Pod opieką sióstr zostaje zakład dla sierot i chorych, założony również przez Jabłonowskich w celu utrzymania i leczenia ubogich chorych, tudzież utrzymania i wychowania osieroconych dziewcząt. Majątek zakładowy składa się z 47,983 zł. w obligacyach i folwarku w Dubowcach. Przełożoną zakładu jest przełożona klasztoru. Jest także zakład ubogich założony przez Jana Kajetana Jabłonowskiego. Celem zakładu: usługa przy kościele parafialnym obrz. łaciń. Majątek zakładowy składa się z obligacyi w nominalnej wartości 1300 zł. W r. 1883 było 84 zł. dochodu. Przełożonym zakładu jest miejscowy pleban rzym.-kat. Dawniej był tu także klasztor OO. kapucynów, założony przez Janusza ks. Jabłonowskiego, wojewodę bracławskiego, zniesiony w XIX w. Dziś mieszczą się w tym klasztorze siostry miłosierdzia. Jabłonowscy ozdobili również miasto pięknym pałacem, niegdyś obwarowanym. W okolicy M. kwitnie uprawa tytoniu, który się wybornie udaje. Jest także krzemień przydatny na skałki, który stąd wożono do fabryki niżniowskiej, i bardzo piękny alabaster. (Siarczyński, Rkp. Oss. № 1825). Herb miasta przedstawia Matkę Boską z dzieciątkiem Jezus, a pod nią tarcza z herbem Jabłonowskich. W bibliotece Ossolińskich znajdują się w wielkiej szkatule pod № 1473 akta maryampolskie odnoszące się głównie do organizacyi wojskowej, prowiantowania wojska i t. p. w pamiętnym r. 1809. 2.) **M.**, dwór, na obszarze dwor. Horodnicy, w pow. husiatyńskim. *Lu. Dz.*

Maryampol 1.) słoboda, pow. owrucki. Własność Pruszyńskiego. Smolarnia założona 1878 r. produkcya 300 rs. 2.) **M.**, nazwa, jaką przez czas jakiś nosiło mko Borodzianka (ob.) w powiecie kijowskim.

Maryampol, przysiołek, pow. bałcki, par. Hołowaniewskie. W r. 1868 było tu 7 dm.

Maryampol al. *Głusza W.*, mko, pow. kowelski, o 71 w. od Kowla. R. 1870 miał 765 mk., w tem 5 proc. izr., 191 dm., cerkiew, gorzelnię i cegielnię. M. został miastem w roku 1808.

Maryampol 1.) folw. pryw. nad rz. Migocin, pow. dzisieński, o 40 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 1 dm., 11 mk. kat. 2.) **M.**, folw. pryw., pow. dzisieński, o 90 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 1 dm., 9 mk. kat. 3.) **M.**, folw. pryw. i dwór, nad rz. Żyżmą, pow. lidzki, 5 okr. adm., od Lidy o w. 52, od Ejszyszek 37, mk. kat. 14. (1866). 4.) **M.** attyn. dóbr. *Hermanowicze nowe*, w pow. dziśnieńskim. 5.) **M.**, wś, pow. wiłkomierski, gm. Zaręby, par. Rogów.

Maryampol, po łotew. *Marynpols*, wś w pow. dyneburskim, parafii Dagda, własność bar. Uexküll-Guldenband, niegdyś Hylzenów.

Maryanek, szczyt górski, ob. Karpaty (T. III, 863, 2).

Maryanek, wś włośc., pow. noworadomski, gm. Przerąb, par. Bęczkowice. Ma 10 dm., 88 mk., 105 mr.

Maryangóra, folw. szlach., pow. oszmiański, 4 okr. adm. 52 w. od Oszmiany, 1 dm., 35 mk., 18 praw, 18 kat.

Maryanin, folw., pow. pleszewski, 4 dm., 50 mk., należy do gm. i dom.: „Pacanowice“.

Maryanin 1.) pow. warszawski, gm. Jeziorna, par. Słomczyn. 2.) **M.**, folw., pow. częstochowski, gm. Lipie, par. Parzymiechy. Ma 4 dm., 9 mk., 900 mr.

Maryaniszki, folw., pow. telszewski, należy do dóbr Brewiki (ob.)

Maryanka 1.) pow. błoński, gm. Piekary, par. Lutkówka. 2.) **M.**, pow. grójecki, gmina Komorniki, par. Turczyn. Jestto attyn. do wsi Drozdy. 3.) **M.**, wś włośc., pow. nowomiński, gm. i par. Jakubów. Powstała na terytoryum dóbr Łaziska (ob.) rozdzielonych na kolonie w 1850 r. Ma 10 osad i 124 mr. obszaru. 4.) **M.** i *M. mała*, pow. nowomiński, gm. i par. Mińsk. 5.) **M.**, wś włość., pow. rawski, gm. i par. Lubochnia. Ma 9 dm., 71 mk., 82 mr. 6.) **M.** al. *Staropole*, folw., pow. wieluński, gm. Skrzynno, par. Rudlice, odl. od Wielunia w. 13 i pół; dm. 1, mk. 4. 7.) **M.** *dąbrówka*, pow. łódzki, gm. Dzierzązna, paraf. Zgierz, 5 dm., 30 mk., 18 mr. 8.) **M.**, wś, pow. noworadomski, gm. Masłowice, paraf. Chełmo. Ma 8 dm., 87 mk., 75 mr. 9.) **M.**, al. *Maryanki*, folw., pow. noworadomski, gm. i par. Kruszyna, 2 dm., 10 mk, 240 mr. Należy do dóbr Kruszyna. 10.) **M.**, os. włość., pow. noworadomski, gm. Gosławice, par. Radomsk, 1 dm., 10 mk., 6 mr. 11.) **M.**, os. leś., pow. będziński, gm. Żarki, 1 dm., 3 mk., 50 mr. 12.) **M.**, folw., pow. częstochowski, gm. i par. Rędziny. Ma 8 dm., 5 mk., 448 mr. 13.) **M.** *kościelecka*, wś włość. i folw, pow. częstochowski, gm. Rędziny, par. Borówno. Odl. 9 w. od Częstochowy. Wieś ma 4 dm., 25 mk, powstała na gruntach dóbr Kościelec (ob.) Rozl. wynosi mr. 100, a mianowicie: grunta orn. i ogr. mr. 94, lasu mr. 4, nieuż.

i place mr. 2; bud. mur. 2, z drzewa 1, płodozmian 7-polowy. 14.) **M.**, wś włość., pow. opoczyński, gm. Radonia, par. Błonie. Odl. 20 w. od Opoczna, ma 7 dm., 49 mk., 119 mr. W 1827 r, 4 dm., 22 mk. **M.**, 15.) pow. olkuski, gm. i par. Kroczyce. **M.** 16.) wś, pow. biłgorajski gm. Księżpol, paraf. Tarnogród. Wchodziła w skład dóbr Ordynacyi Zamojskich. 17.) **M.**, folw., pow. lubelski, gm. Jastków. **M.** 18., folw., pow. krasnostawski, gm. Izbica, paraf. Tarnogóra. **M.** 19.) folw. pow. sokołowski, gm. i par. Kosów, 1 dm. 184 mr. 20.) **M.** folw., pow. lipnowski, gm. i par. Szpetal, odl. o 21 w. od Lipna, ma 1 dm. 17 mk., 9 mr. gr. 21.) **M.**, wś, pow. suwalski, gm. Kadaryszki, par. Wiżajny. Odl. 26 w. od Suwałk, ma 20 dm., 193 mk. Wchodziła w skład majoratu Kadaryszki. 22.) **M.**, folw. pow. kalwaryjski, gm. i par. Kalwarya. Odl. 9 w. od Kalwaryi, ma 16 dm., 50 mk. 23.) **M.** pow. maryampolski, ob. *Freda.* 24.) **M.** al. *Marynka,* folw., pow. pińczowski, gm. Gartatowice, par. Kije. Odl. 8 w. od Pińczowa. Rozl. wynosi mr. 391 a mianowicie: grunta orne i ogr. mr. 350, łąk mr. 30, pastw. mr. 3, nieużyt. i place mr. 8. Bud. mur. 7, folw. ten w r. 1875 oddzielony od dóbr Gartatowice.

Maryanka, ob. Łęka, pow. krobski.

Maryanki 1.) folw. i dwór na obszarze dwor. Mikołajewa, pow. brodzki. 2.) **M.**, karczma na obszarze dworskim Smarzowa, pow. brodzki. 3.) **M.**, część Kupczyniec i folw. tamże, pow. tarnopolski. *Lu. Dz.*

Maryanka 1) prawy dopływ Uhorskiego Tykicza, wierzchowiny Siniuchy, lewego dopływu Bohu. Wpada przed Kniażą Krynicą pod Annopolem. 2.) **M.**, potok wpadający do Zgniłego Taszliku.

Maryanka, kol. polska, pow. mariupolski, gub. ekaterynosławskiej, dusz 100.

Maryanki 1.) pow. włocławski, gm. Pikutkowo, par. Wieniec. 2.) **M.**, kol., pow. łęczycki, gm. Witonia, par. Strzegocin, odleg. od Łęczycy 15 w., ma 10 dm., 106 mk., posiadają gruntu mr. 183. Stanowiła całość z przyległą wsią Leszno. 3.) **M.**, folw. dóbr Kruszyna, ob. *Maryanka.* 4.) **M.**, wś nad Czarną Przemszą, pow. będziński, gm. Wojkowice kościelne, ma 9 dm., 67 mk, 100 mr. ziemi włościańsk. 5.) **M.** kol. i folw., pow. radomski, gm. i par. Stromiec. Odl. 23 w. od Radomia, 8 w. od rz. Pilicy, 10 dm., 114 mieszkańców. Rozl. mr. 390, a mianowicie: grunta orne i ogrody mr. 135, łąk mr. 11, pastw. mr. 38, lasu mr. 203, nieużyt. i place m. 4. Bud. drew. 6; folw. ten w r. 1874 oddzielony od dóbr Stromiec. 6.) **M.**, kol., pow. radomski, ob. *Jankowice.* 7.) **M.**, wś, pow. iłżecki, gm. Łaziska, par. Wielgie. Odl. 20 w. od Iłży, ma 11 dm., 68 mk., 48 mr. obszaru. 8.) **M.**, wś, pow. włodawski, gm. Turno, par. Hola (grec. obrz.) Ma 74 dm., 272 mk., 1021 mr. 9.) **M.** wś, pow. lipnowski, gm. i par. Tłuchowo, odl. o 21 w. od Lipna, ma 7 dm. 54 mk., 184 mr. gruntu. 10.) **M.**, wś pow. rypiński, gm. Starorypin, par. Strzygi, odl. o 4 w. od Rypina, ma 6 dm., 65 mk., 33 mr. gr. Wś M. stanowi jedną całość ze wsią Podole. Folw. M. należy do dóbr Rusinowo. 11.) **M.** folw., pow. sierpecki, gm. Żuromin, par. Lutocin, odl. o 25 w. od Sierpca, ma 3 dm., 35 mk., 318 mr. gr.

Maryanki 1.) niem. *Marienhof* al. *Marienfelde,* dobra, pow. toruński, st. p. kol. i telegr. Kowalewo, 4 kil. odl. Zawierają 311,49 ha. roli orn. i ogr. 10,21 łąk, 15,30 torfowych pokładów, 7,15 nieużyt., 0,51 wody, razem 344,66 ha., czysty dochód z gruntów 4764 mrk. Właśc. Jan Kuhlmay, cegielnia, hodowla owiec Rambouillet; świń rasy Yorkshire. Paraf. katol. i szkoła Wielkałąka; ew. Kowalewo; odl. od kat. kośc. paraf. pół mili. 1868 r. 89 mk, 66 kat. 23 ew., 4 dm., 11 bud. w ogóle. Podatek od gruntu 123 tal. od bud. 7 tal. Dawniej należało to miejsce do rychowskiego leśnictwa, ale ponieważ okolica ta podczas wojen francuskich uległa spustoszeniu, dla tego wydało miasto Toruń część tego obszaru w dzierżawę 1822 r., i tedy to powstała ta osada (Ob. Wernicke: Be schreibung der St. Thorn str. 275. 2.) **M.** (niem.) *Marianken,* kolonia, pow. toruński, st. p. Wąbrzeżno; par. kat. Ryńsk, ew. Wąbrzeżno; ma 485,47 morgów magdeb. 16 budynków, między tymi 7 dm., 79 mieszk., którzy są wszyscy kat. Podatek od gruntu wynosi 17 tal., od budynków 4 tal. Odl. od kośc. paraf. pół mili. Szkoła w Ryńsku. 3.) **M.** (niem.) *Marianken,* al. Marienthal, wś pow. gołdapski, st. p. Gołdap, leży niedaleko żwirówki gołdapsko-wystruckiej, liczyła w 1857 r. 67 mieszk. *Kś. Fr.*

Maryanków, folw. i os., pow. kutnowski, gm. i par. Zychlin, dm. 5, mk. 103. Ziemi ornej w połowie pszennej w połowie żytniej mr. 225, łąk i pastw. mr. 83, uwłaszczonych mr. 9. Folw. należy do dóbr Dobrzelin.

Maryankowo, wś pow. lipnowski, gm. Obrowo, paraf. ewang. Ossówka, odl. o 10 w. od zarządu gmin., ma gruntów włośc. 142 mr., w tej liczbie 140 mr. ornej ziemi, 8 dm., 71 mieszk.

Maryanów 1.) wś pow. radzymiński, gm. Małopole, par. Dąbrówka. 2.) **M**. folw., pow. sochaczewski, gm. i par. Szymanów. 3.) **M.** pow. skierniewicki, gm. Słupia, par. Lipce. 4.) **M.**, kol., pow. gostyński, gm. Skrzany, paraf. Trębki, Ma 8 dm. 170 mk., ziemi ornej żytniej mr. 80. 5.) **M.**, kol. pow. gostyński, gm. Duninów, par. Gostynin. Ma 12 dm., 74 mk., posiadają gruntu mr. 118. Szkoła paraf. ew.

Wchodziła w skład dóbr Górki. 6.) **M.** wś włośc. i os. pow. rawski, gm. Maryanów, par. Biała. Leży na lewo od drogi bitej z Rawy do Biały. Wś ma 9 dm., 102 mk., 223 mr. os. 1 dm., 7 mk., 42 mr. M. gm. należy do s gm. okr. IV w Biały, st. p. w Rawie. Ma obszaru 19,416 mr. i 5577 mk. W gm. są dwie szkoły począt., gorzelnia, 3 cegielnie i 7 młynów wodnych. 7.) **M.**, kol., pow. piotrkowski gm. Bełchatówek, par. Grocholice, ma 4 dm. 44 mk. 67 mr. Należała do dóbr Dobrzelów. 8.) **M.**, kol., pow. piotrkowski, gm. Golesze, par. Chorzęcin. 3 dm., 42 mk., 56 mr. 9.) **M.** al. Taurów, pow. brzeziński, gm. Popień. 1 dm., 16 mk., 70 mr. 10.) **M.** *kołacki*, wś i os. nad rz. Mrożycą, pow. brzeziński, gm. Mroga dolna, par. Kołacinek. W 1827 r. 20 dm., 128 mk., obecnie wś 20 dm., 115 mk., 261 mr. os. pryw. 1 dm., 5 mk., 7 mr. Należał do dóbr Kołacin (ob.). 11.) **M.** *rogowski*, wś pow. brzeziński, gm. Mroga dolna, par. Jeżów. W 1827 r. 30 dm., 140 mk., obecnie 32 dm., 304 mk., 164 mr. obszaru. 12.) **M.**, kol., pow. łódzki, gm. Lućmierz. Ma 5 dm., 47 mk, 45 mr. 14.) **M.**, kol., pow. łódzki, gm. Radogoszcz, par. Zgierz. Ma 10 dm. 160 mk., 150 mr. Wchodziła w skład dóbr Kały. 14.) **M.**, kol., pow. łaski, gm. Wodzierady, par. Mikołajewice. Ma 18 dm., 105 mk., 244 mr. obszaru. 15.) **M.**, kol., pow. kaliski, gm. Marchwacz, par. Rajsko, odl. od Kalisza w. 19, dm. 16, mk. 90. 16.) **M.**, kol., pow. turecki, gm. Kowale pańskie, paraf. Tokary, odl. od Turka w. 7; dm. 21, mk. wraz z kol. Podarek i Siewieruszki wielkie liczy 244. 17.) **M.**, *kowalski*, folw., pow. turecki, gm. i par. Kowale pańskie, odl. od Turka w. 7; dm. 1, mk. 7. 18.) **M.**, kol. nad strum. Brodek, pow. kolski, gm. Sompolno, par. Lubstówek, odl. od Koła w. 19; dm. 15, mk. 129. Wchodziła w skład dóbr Lubstówek. 19.) **M.**, wś pow. kolski, ob. *Kęcerzyn*. 20.) **M.**, kol., pow. sieradzki, gm. Majaczewice, par. Burzenin, odl. o 17 w. od Sieradza, powstała po wyciętym lesie Ręszew zwanym, a należącym niegdyś do dóbr Strzałki. Ma 244 mk., 226 kat., 18 ewang. Rozl. 277 mr., z tego 230 mr. roli ornej, 47 mr. łąk. 21.) **M.**, wś, folw., pow. sieradzki, gm. Gruszczyce, par. Wojków, odl. od Sieradza w. 24, folwark M. al. *Szczepanów*. rozległy m. 179; grunta orne i ogr. m. 71, łąk m. 3, zarośli m. 92, nieuż. i place m. 13; budowli z drzewa 5; folw. ten w 1877 r. oddzielony od dóbr Grzymaczew lit. C. 22.) **M.**, wś włość, pow. kozienicki, gm. i par. Brzóza. Odl. 12 w. od Kozienic, ma 73 dm., 472 mk., 872 mr. W 1827 r. było tu 42 dm., 205 mk. 23.) **M.**, wś pow. kozienicki, gm. Sarnów, par. Oleksów. Odl. 26 w. od Kozienic, ma 15 dm., 96 mk., 430 mr. 24.) **M.**, wś, pow. iłżecki, gm. Łaziska, paraf. Wielgie. Odl. 14 w. od Iłży, ma 21 dm., 141 mk., 372 mr. ziemi włośc. i 2 mr. ziemi dwor. Należała do dóbr Czerwona. 25.) **M**, folw. nad rz. Wisłą, pow. iłżecki. gm. i par. Pawłowice. Odl. 37 w. od Iłży, ma 1 dm. 6 mk., 153 mr. należy do dóbr Pawłowska Wola. Jest tu 9-morgowe jezioro zwane Wiślisko. 26.) **M.** wś, pow. opoczyński, gm Niewierszyn, paraf. Dąbrowa. Odl 24 w. od Opoczna, ma 17 dm. 124 mieszk, 375 mr. ziemi włośc. i 1 mr dwors. 27.) **M.**, wś, pow. kielecki, gm. i par. Łopuszno. Wchodziła w skład dóbr Czartosowy (ob.) 28.) **M.** folw.. pow. stopnicki, gm. Zborów, par. Solec Należy do dóbr Kików. 29.) **M.** pow. włoszczowski, gm. i par. Secemin. 30.) **M.**, pow. jędrzejowski, gm. Mstyczów, par. Tarnawa. 31.) **M.**, pow. jędrzejowski, gm. Nagłowice, par. Tarnawa. 32.) **M.**, folw., pow. pińczowski, paraf. Dzierążnia. 33.) **M.**, folw., pow. miechowski, gm. i par. Tczyca. Należy do dóbr Janikowice. 34.) **M.**, folw., pow. wyłkowyski, gm. i par. Giże. Odl. 12 w. od Wyłkowyszek. Ma 4 dm., 22 mk., wchodzi w skład dóbr Giże (ob.). 35.) **M.**, kol. pow. noworadomski, par. Chełmo, należy do dóbr Chełmo, 55 mk. 36.) **M.**, folw. dóbr Starawieś, pow węgrowski. 37.) **M.**, przysiołek dóbr *Cianowice*. 38.) **M.**, attynen. dóbr *Długa Kościelna*, w pow. nowomińskim. *Br. Ch.*

Maryanów 1.) folw. na obszarze dwors. Szumlany W., powiat podhajecki. 2.) **M.**, część Kutkorza, pow. złoczowski.

Maryanów, miasto nad Ladawą, według dykcyonarza Echarda, to samo zapewne co wś Maryanówka (ob.) w pow. mohylowskim.

Maryanów 1.) folw., pow. rzeczycki, okr. polic. 2 jurewicki, o 3 w. od Prypeci, w okolicy wsi Obuchowszczyzna; miejscowość poleska, nizinna, grunta lekkie. 2.) **M.**, mały zaścianek w płn-wsch. stronie pow. borysowskiego, nad rz. Uszaczą, w okr. polic. 3 darszyckim przy drodze z Puciłowicz do Kutewszczyzny i Augustynowa al. Kazimirowa, ma osadę jedną. 3.) **M.**, nazwa druga miasteczka Andrzejowa w pow. rossieńskim.

Maryanowa, wś, ob. *Maryanów* i *Golesze*.

Maryanowiecki folw., pow. płoskirowski, ob. *Zielona*. *M. R.*

Maryanówka, folw., pow. lubelski, gm. i par. Niedrzwica.

Maryanówka, dwór na obszarze dworskim Strzelisk starych, pow. bobrecki.

Maryanówka, mała bagnista rzeczka, na płd.-wschod. krańcu pow. nowogrodzkiego; zaczyna się w nizinnej okolicy miasteczka Krzywoszyna i ubiegłszy prawie 5 w. w kierunku płd., przecina drogę wiodącą z Krzywoszyna do miasteczka Lipska, i wpada pod wsią Zalipienie do Lipnicy, tu wyprostowanej ka-

nałem, doprowadzonym do Jabłonowki, dopływu Szczary. *A. Jel.*

Maryanówka 1.) folw., pow. mozyrski nad Prypecią, z lewej strony, obok wsi Końkowicz, przy drodze wiodącej z Petrykowa do Skryhałowa; miejscowość ze wszech miar bogata. 2.) **M.**, kol. w płd.-zach. stronie pow. pińskiego, gm. Uhrynicka, okr. polic. 2 Lubieszewski. Miejscowość poleska, piaszczysta. 3.) **M.**, wś. pow. piński, 2 okr. polic., mk. 60. Własność Massalskiego. 4.) **M.**. awuls, w powiecie rzeczyckim, nad rz. Hłyboczek, należy do dominium Dudzicze, własność Horwatów; tu się zapędza bydło na pastwisko odosobnione wśród puszcz okolicznych. 5.) **M.**, (*Pogary*) zaśc. szlach., pow. dziśnieński, 3 okr. adm. o 25 w. od Dzisny, 1 dm. 15 katol. (1866)

Maryanówka 1.) wś, pow. żytomirski nad granicą pow. radomyskiego. Leży nad ruczajem wpadającym do Bodiaczku z praw. brzegu, odl. o 20 w. od mczka Czerniachowa. Labradoryty spotykają się bardzo rzadko. Grunta złożone z gnejsu. 2.) **M.**, futor w pow. ostrogskim, położony na wschód od Ostroga o 19 w., a o 2 w. od Milatyna. Jest tu kilka chatek czynszowników. M. należała do ks. Ostrogskich, później do klucza Annopolskiego ks. Jabłonowskich, a w 1812 r. nabyta została przez właściciela największej części wsi Milatyna, Krzyżanowskiego i dziś zostaje w ręku wnuków jego. Mieszkańcy tutejsi mają obszerne fruktowe ogrody, w których utrzymują pszczoły i pełnią obowiązki gajowych, lasu należącego do Milatyna. 3.) **M.** wś na wsch. granicy pow. żytomierskiego, na prawo od doliny rz. Trościannicy. 4.) **M.**, część wsi Zadki, pow. radomyski, należy już do gubernii wołyńskiej.

Maryanówka 1.) wś, pow. berdyczowski, odl. 4 w. od Biełołówki, ma 270 mk., 423 dzies. ziemi. 2.) **M.**, wś nad rz. Teterowem, pow. radomyski, o 1 w. od Stawek, ma 50 mk., 168 dzies. ziemi, należała do Piotra Zaręby. 3.) **M.**, wś, pow. radomyski, leży przy drodze z Chabnego do Wołczkowa, o 4 w. od Stebel, ma 468 mk. 4.) **M.**, wś nad rz. Rotką, pow. wasylkowski, odl. 4 w. od Ksawerówki. Posiada kaplicą katolicką, par. Motowidłówka i 1294 mk., w tej liczbie 1177 prawosł. i 117 katol. Ludność cała przeważnie polskiego pochodzenia, z drobnej szlachty. M. niewątpliwie istnieje na miejscu bardzo starożytnej osady. Na jej gruntach i w okolicy (Chwastowiec i Sady Winnickie) znajduje się 54 mogił a między nimi głośna na Rusi mogiła Perepiatycha i druga zwana Waregską. W 1845 r. Iwaniszew prof. uniw. kijow. rozkopywał Perepiatychę i znalazł w niej wielki sklepiony grób mieszczący 14 ludzkich szkieletów, broń, ozdoby, kości końskie, złote przedmioty i gliniane naczynia. Kroniki ruskie wspominają już w XII w. tę mogiłę, a u ludu łączy się z nią wiele podań wiążących tę mogiłę z drugą Perepiat zwaną, mieszczącą się w pobliżu na polach Chwastowa. 5.) **M.**, wś, pow. zwinohrodzki, o 3 w. od Szpoły, w stronie wschodniej, nad strumieniem wpadającym do Taszłyku, w dolinie otoczonej wyniosłościami. W pobliżu są dwa jeziora: Kupinaste i Slusarewo wysychające latem. Posiada cerkiew par. drewnianą zbudowaną w 1777 r., 950 mk. i 704 dzies. ziemi wykupnej. Na gruntach wsi znajduje się 13 mogił na sąsiednich wzgórzach a jedna śród wsi ma 33 sążnie dług., 12 szerok. i 2 wys. Przy rozkopywaniu znajdują w tych nasypach kości ludzkie i szczątki naczyń glinianych bardzo grubych. Lud powtarza rozmaite podania odnoszące się do dwóch gór przyległych zwanych: Kniaża i Tamara. *Br. Ch.*

Maryanówka 1.) wś, pow. kamieniecki, gm. Lanckoroń, par. Orynin, w zachodniej części, obok wsi Hukowa, o kilka wiorst od granicy galicyjskiej. Mk. 742, dm. 142, ziemi włośc. 572, dwors. z Hukowem 2140 dz. Cerkiew na miejscu pod wezw. N. P. z 35 dz. ziemi czarnoziemu. Wieś ta należała do Lanckorońskich; wnuka hetmana, Agnieszka Lanckorońska wniosła ją w dom Mierzejewskich (Zbrzyż, Huków, Maryanówka, Siekierzyńce i Kociubińce); Anna Salomeja Mierzejewska kaszt. zakroczymska, wniosła w dom Adama Tarły ssty brzegowskiegp i gostyńskiego. Po rozpadnięciu się fortuny Tarłów, trzymał ją jakiś czas w zastawie Franciszek Strzałkowski, a około 1820 r. przeszła pod kolokacyą. W ostatnich czasach władali Jaszowscy, Sadowscy, od których jako wiano posagowe przeszła w dom teraźniejszych właścicieli Dwernickich. 2.) **M.**, słobódka, pow. kamieniecki, gm. Bahowiec, par. Kitajgród, przy ujściu Tarnawy do Dniestru, dm. 13, należy do Wróblowiec, własność Makowieckich. Przeprawa przez Dniestr 3 promy. 3.) **M**, wś, powiat kamieniecki, gmina i parafia Smotrycz, 41 dm., ziemi dwor. wraz z Hutą i Wołkotrubami 600 dzies. Należy do klucza smotryckiego, dawniej hr. Potockich, dziś Łabęckich. 4.) **M.**, wś, pow. bracławski, gm. Rubań, par. Niemirów, od Niemirowa w. 12, na pograniczu kijowskiej gub., mk. 360, dm. 67, ziemi włośc. 369, dwors. 419 dz. Należała do Potockich, dziś do Sosnowskich. 5.) **M.** nad Bohem, mała wioska rząd., pow. bracławski, gm. Monastyrska, par. Bracław. Ma 29 dm., 160 mk., 275 dzies. ziemi. Należała dawniej do sstwa bracławskiego. 6.) **M.**, przys. m. Miastkówki, pow. olhopolski, gm. i par. Miastkówka, własność Jaroszyńskich, obecnie Koczubeja. 7.) **M.**, wś, pow. lityński, gm. Ka-

czanówka, par. Kumanów, w północnej części powiatu, mk. 396, ziemi 771 dz. Wś ta należała do sstwa czudynowskiego, w skład którego wchodziły: Czudynowo, Maryanówka, Łozowa, Skarzyńce, Sołkówka, Torczyn i Uhle. Trzymał je prawem emfiteut. hr. August Iliński bez opłaty kwarty. Dochód roczny wynosił 5083, obecnie należy do rządu. 8.) **M.**, wś, pow. mohylowski, pod. gub. nad rz. Ladawą, która tworzy tu duży staw, od M. Kopajgroda 8 w. Mk. 660, ziemi włośc. 669. Należała do niedawna cała do Stadnickich, obecnie Radowicza 470 dz., Stadnickich 338 dz. Cerkiew pod wezw. N. P. Roz. liczy 730 par. i 36 dz. ziemi. Par. kat. do Snitkowa. Jest tu urząd gminny, do którego należą: M. Wierzchówka, Mytki, Matwiejków, Słobódka, Matwiejkowiczka, Kosarzyńce, Popowce, Szepinki, Wołodiowce i Maryanówka, razem starostw 13, dm. 1117, ludności męskiej włośc. 4266, kobiet 4590, ziemi włośc. 9246, w tej ilości ornej 6064 dz., wypada więc na jednego mieszkańca 1.04 dz. W obrębie gminy innych stanów: męż. 1138, kob. 1184 i ziemi do niej należącej 12995, w tej ilości ornej 6277 dz. W obrębie więc tej gminy ziemi należącej do wszystkich właścicieli, w ogóle jest 22244 dz., w tej ilości 12341 dz. ornej. Ludność wszystkich stanów: męż. 7402, kob. 7428, razem 14820. Był tu obszerny piętrowy dom mieszkalny, obecnie zniszczony. 9.) **M.**, wś, pow. hajsyński nad rzeką Kubliczem, gmina i parafia Kuna, domów 95, mieszkańców 532, ziemi włośc. 610 dz. Cerkiew Wniebowzięcia liczy 1300 par. i 40 dz. ziemi. Należy do klucza kuniańskiego Czesława Jaroszyńskiego (7013 dz. ziemi). 10.) **M.**, wś, pow. proskurowski, gm. Czarny-Ostrów, ma 230 dusz męz., 512 dz. ziemi włośc. należy do Przeździeckich. 11.) **M.**, wś, pow. bałcki, gm. Lipoweńkie, paraf Hołowaniewskie, u źródeł Mokrej Dereniuchy. Roku 1868 miała 23 dm. *Dr. M.*

Maryanówko, folw., pow. czarnkowski, 2 dm., 27 mk., należy do dom. i gm. Gębice.

Maryanowo 1.) wś i folw., pow. koniński, gm. Sławoszewek, par. Ostrowąs, odl. od Konina w. $24 \frac{1}{2}$, dm. 12, mk. 89, ziemi pszennej 205 mr. Folw. M. należy do dóbr Ostrowąs. 2.) **M.**, pow. nieszawski, gm. Ruszkowo, par. Połajewo. 3.) **M.**, folw., pow. rypiński, 2 okr., gm. Wąpielsk, par. Radziki, odl. o $7 \frac{1}{2}$ w. od Rypina, 1 dm., 38 mk., 15 mr. gruntu. Należy do dóbr Długie. 4.) **M.**, wś włośc., pow. przasnyski, gm. i par. Krzynowłoga Mała, odl. o 19 w. od Przasnysza, ma 12 dm., 109 mk., 300 mr. gruntu dobrego. Wchodziła w skład dóbr Krzynowłoga Mała. 5.) **M.**, wś, pow. mławski, 4 okr., gm. Dębsk, par. Szydłowo, odl. o 6 w. od Mławy, ma 3 dm., 33 mk., 10 mr. gruntu. 6.) **M.**, kol., pow. ostrowski, gm. Długosiodło, par. Lubiel, odl. 4 w. od rz. Narwi, ma 39 dm., 274 mk., ewangielików głównie, szkołę początkową. Powstała na gruntach dóbr Przetycz. Os. M. rozl. wynosi mr. 148: grunta orne i ogr. mr. 35, łąk mr. 107, nieuż. i place mr. 6, bud. z drzewa 5. *Br. Ch.*

Maryanowo, ob. *Maryanów*.

Maryanowo 1.) niem. *Mariendorf*, nad Notecią, wś, pow. czarnkowski, 36 dm., 290 mk., 282 ew., 8 kat., 72 analf. Poczta, gośc., tel., st. kol. żel. w Wieleniu o 2 kil. 2.) **M.**, niem. *Marienhof*, folw., pow. wschowski, 1 dm., 58 mk., należy do dom. Antonina (Antonshof). 3.) **M.**, niem. *Marienhorst*, wś, pow. czarnkowski, 20 dm., 159 mk., 20 ew., 139 kat., 27 anal. Poczta i gośc. we wsi. Miała 4 kil., st. kol. żel. i tel. w Wieleniu o 10 kil. 4.) **M.**, wś, pow. średzki, 8 dm., 58 mk., wszyscy kat., 21 analf. Poczta najbliższa w Gieczu, st. kol. żel., gośc. i tel. w Środzie. 5.) **M.**, kol., pow. śremski, 5 dm., 42 mk., wszyscy katol., 9 analf. Trzy gospodarstwa mające razem 120 mr. rozl. przyłączone do dom. Grabianowa. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Czempinie o 9 kil., gośc. o 1 kil. 6.) **M.**, wś, pow. międzychodzki nad Wartą, 12 dm., 109 mk., 63 ew., 46 kat., 33 analf. Poczta, gośc. i tel. w Sierakowie (Zirke) o 2 kil., st. kol. żel. we Wronkach o 26 kil. 7.) **M.**, wś, pow. babimostski, 34 dm., 222 mk., 89 ew., 133 kat., 67 analf. Poczta we wsi Hansmer, gośc. w Kopanicy, st. kol. żel. i tel. w Zbąszynie (Bentschen). 8.) **M.**, wś, pow. inowrocławski, 25 dm., 197 mk., 25 ew., 169 kat., 3 żyd., 71 analf. Poczta najbliższa w Jerzycach, gośc. i tel. w Kruświcy, st. kol. żel. w Inowrocławiu. 9.) **M.**, folw., pow. śremski, 1 dm., 12 mk., należy do dom. Gogolewa. 10.) **M.**, folw., pow. poznański, 1 dm., 23 mk., należy do dom. Tarnowa. 11.) **M.**, folw., pow. obornicki, 1 dm, 12 mk., należy do dom. Przecławia. 12.) **M.**, folw., pow. szamotulski, 2 dm., 56 mk., należy do dom. Nowej wsi (Neudorf bei Samter). 13.) **M.**, wś, pow. krotoszyński, 7 dm., 44 mk., należy do gm. i wsi Paradowa. 14.) **M.**, leśnictwo, pow. czarnkowski, 1 dm., 18 mk., należy do dom. Nothwendig. 15.) **M.** lub *Maryanów*, folw., pow. pleszewski, 1 dm., 28 mk., należy do dom. Czarnuszka. 16.) **M.**, folw., ob. *Grudzielec*. 17.) **M.**, niem. *Marienhof*, folw., pow. międzyrzecki, ob. *Kuligowo*. *M. St.*

Maryanowo, niem. *Marianenhof* al. *Mariannenhof*, folw., pow. złotowski, st. p. Jastrowie. Należy do dóbr ryc. Radawnicy, nazwany od imienia małżonki b. dziedzica tych dóbr Grabowskiego.

Maryanowo 1.) wś włośc., pow. lidzki, 1 okr. adm., o 9 w. od Lidy, 3 dm., 33 mk. 2.)

M., mały folw., pow. borysowski, 3 wł., 15 mr. rozl., własność Grabowskich. 3.) **M.**, dwór pryw. w pow. poniewieskim, nad Jodą, o 14 w. od Poniewieża, z kaplicą katolicką parafii Poniewież. 4.) **M.**, folw. poleski w płd. stronie pow. słuckiego, w okolicy Deniskowicz i Jaśkiewicz, przy wodnej strudze rozlewającej się w bagnach zwanych Stryż, w okr. polic. 2-im kleckim. Młyn ma na stawie, miejscowość całkiem odludna, bez dróg komunikacyjnych, mająca od południa niezmierne obszary błot mszystych zwanych: Jasień, Gadzin, Stryż, Żernowo, Odryno i inne. 5.) **M.**, dwa folw. t. n., pow. miński, jeden własność dawna Szembetów, ma obszaru przeszło 168 mr.; drugi własność Witkowskich (od r. 1861), ma obszaru 162 mr. 6.) **M.**, zaśc. szlach., pow. święciański, 4 okr. adm., o 48 w. od Święcian, 1 dm., 9 kat. 7.) **M.**, folw., pow. święciański. 1 okr. polic., 1 dm. i 27 mk. kat., odl. 6 w. od Święcian.

Maryanowska Huta, wś, pow. zwiahelski, włas. Franc. Sawickiego, huta szklana.

Maryanowska, st. poczt. w pow. ananiewskim gub. chersońskiej.

Maryanpol 1.) zaśc. szlach., pow. wileński, 3 okr. adm., o 30 w. od Wilna, 1 dm., 6 mk. katol. 2.) **M.**, folw. szlach., pow. wileński, 3 okr. adm., o 31 w. od Wilna, 1 dm., 27 mk. katol. Dwa wielkie stawy. 3.) **M.** (Mirsniszki), zaśc. szlach. nad jez. Wygorka, pow. święciański, 2 okr. pol., o 35½ w. od Święcian, 1 dm., 7 kat. 4.) **M.**, zaśc. rząd. nad jez. Dumblis, pow. święciański, 3 okr. adm., o 39½ w. od Święcian, 1 dm., 12 katol. 5.) **M.**, zaśc. szlach., pow. wilejski, o 66 w. od m. Wilejki, 2 okr. adm., 1 dm., 9 mk. 6.) **M.**, folw. pryw., pow. wilejski, o 20 w. od m. Wilejki, 2 okr. adm., przy byłej drodze pocztowej z m. Dołhinowa do m. Wilejki, 1 dm., 8 mk. 7.) **M.**, zaśc. pryw., pow. wilejski, o 78 w. od Wilejki, 3 okr. adm., gm. łuczajska, 1 dm., 18 mk. katol. 8.) **M.**, folw. pryw. nad rz. Dzisienką, pow. dziśnieński, o 75 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 1 dm., 13 mk. kat. 9.) **M.**, folw. pryw., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 22 w. od Szczuczyna, 13 mk. (1866).

Maryanpol, słoboda, pow. owrucki.

Maryanpole, osada, pow. mozyrski, okr. polic. 3 turowski, nad kotliną Prypeci, przy gościńcu wiodącym z mczka Dawidgródka do m. Turowa, o wiorst prawie 5 na północ-zachód od Turowa; miejscowość bogata w dary natury, lecz odludna i nizinna. *Al. Jel.*

Maryanpole, nazwa dawana niekiedy wsi Bereścianka (ob.).

Maryańska słoboda, kol., pow. wieluński, gm. i par. Naramnice, odl. od Wielunia w. 12½, dm. 16, mk. 43.

Maryańskie pole, przedmieście m. Karniowa (Szląsk austryacki).

Maryańskie porzecze, wś, pow. garwoliński, gm. Wilga, par. Goźlin, ma 9 dm., 38 mk., 63 mr. obszaru.

Maryantów 1.) wś, pow. koniński, gm. Władysławów, par. Rusocice, blisko traktu z Władysławowa do Turka, o 22 w. na wsch. płd. od Konina o 8 w. od szosy poznańskiej, ma 8 dm., 86 mk., 121 mr. gruntu żytniego. M. powstał 1836 r. na gruntach dóbr Rusocice. 2.) **M.**, wś nad strum. Białym, pow. słupecki, gm. i par. Trąbczyn, odl. od Słupcy w. 19, ob. *Trąbczyn.*

Maryatel, folw. we wschodniej stronie pow. rzeczyckiego, przy gościńcu poczt. wiodącym z mka Horwala do Rzeczycy, nad rz. wpadającą nieopodal do Dniepru, w okr. polic. 4-ym rzeczyckim, miejscowość lekkowzgórkowata, od zachodu lesista, grunta piękne. *A. Jel.*

Marycha, *Czarna*, *Rudawka*, *Sejny*, dawniej *Sejenka* (Enc. Org. XXIII, 230) rz. spławna (Połujański gub. aug. 289) w gub. suwalskiej; początek w pow. suwalskim pod wsią Dębniak na płd. zach. Puńska; płynie w kierunku wschodnio-południowym pod nazwiskiem rz. Czarnej lub Rudawki przez jezioro pod wsią Boksze, wchodzi w pow. sejneński i płynie przez Rudawkę, Sienkiewicze pod m. Sejny. Od Sejn do jez. Pomorze zwaną jest Sejny, odtąd zaś aż do ujścia Marycha. Od jez. Pomorze płynie pod Zelwą, Borowiczami, Stanowiskiem i wpada z praw. brzegu do Czarnej Hańczy na granicy z pow. augustowskim. Długa jako Czarna 15 w., jako Sejny 8 w., jako Marycha 22 w. Powyżej Sienkiewicz jako Czarna (Rudawka), przyjmuje z lew. brzegu Zwikiele. Z praw. niedaleko ujścia Szlamicę. *J. Bl.*

Marycne, potok górski, ob. *Hostowiec.*

Marydół, niem. *Marienthal*, wś i gm., pow. ostrzeszowski, 4 miejsc.: a) M., b) Huta (Ludwighof, c) leśnictwo: Kamola, d) kol. Garbacz, 40 dm., 401 mk., 283 ew., 118 kat., 216 analf. Najbliższa poczta, gośc., tel. i st. kol. żel. w Ostrzeszowie. *M. St.*

Maryen, lewy dopływ Czeremoszu Białego (ob.).

Maryengródek, attyn. dóbr Saryi, pow. dryssieński.

Maryenhauz, po niem. *Marienhausen*, po łotew. *Marynauza*, wś, dobra i mczko nad jez. tegoż imienia w Inflantach polskich, pow. lucyńskim, pod 57° 12′ płn. szer. i 45° 20′ wsch. dłg. geogr., licząc od południka Ferro. Mko stanowi właściwie tylko osadę; zwraca ono na siebie uwagę zwaliskami warownego niegdyś maryenhauzeńskiego klasztoru, przerobionego w XVI stuleciu na zamek obronny. Resztki ruin znajdują się na wyspie śród wspomniane-

go powyżej jeziora. W zeszłym wszakże wieku, za czasów kaszt. Hylzena, słynnego kronikarza Inflant, zamek ten zdezolowany, jak się wyraża zacny nasz kronikarz, groźnie jeszcze z głębi wód wyzierał. Widok ruin tego zamczyska od strony jeziora, rysowany z natury w r. 1797 przez znanego badacza starożytności inflanckich, Jana Krzysztofa Brotzego, podaje książka „Inflanty polskie", str. 130. Warowny klasztor założył w M. trzeci z rzędu arcybiskup ryski Joannes de Vechte w r. 1295, a siedemnasty arcybiskup, pobożny lecz słaby Gaspar Linde od fundamentów wzniósł go na nowo r. 1509. W lat kilkadziesiąt później klasztor ten przerobionym został na pograniczny zamek obronny w ziemiach wyłącznie arcybiskupich, nie należących wcale do zakonu krzyżackiego. Wilhelm margrabia brandenburski, ostatni na pół zlutrzony arcybiskup ryski, poszedł za przykładem mistrza krzyżackiego Gotarda Kettlera i obaj, zgodnie już, całą swą obszerną ziemię a z nią i stronę zwaną Livonia australis, oraz wszystkie jej zamki obronne oddali pod opiekę króla polskiego Zygmunta Augusta. Arcybiskupi gród M. wraz z krzyżackimi zamkami Dyneburgiem, Rzeżycą i Lucynem r. 1559 najprzód jako zastaw, za koszta wojenne, przeszedł w posiadanie rzpltej polskiej, a po wcieleniu do niej całych dawnych Inflant stał się częścią jej posiadłości. W r. 1569 oblegały go wojska rosyjskie. Osadę zamkową składali w owym czasie wyłącznie Litwini, któremi dowodzili Jan i Aleksander Połubińscy. Dzielni Litwini nietylko zmusili oblegających do ucieczki, ale pędzili za nimi aż do miasta Izborska, które szturmem wzięli, zabrali tam mnóstwo ludzi w niewolę, a pomiędzy innymi i wodza Naszczokina. Moskwa, usiłując posiąść te strony, zdobyła r. 1577 M., zburzyła silną wówczas warownię, mieszkańcy zaś uprowadzeni zostali do niewoli. Polacy za Stefana Batorego, na mocy traktatu 1582 r. odzyskali go znowu i zaraz utworzono tu oddzielne starostwo. Przy zawarciu przymierza pomiędzy Polską a Rossyą w r. 1582 znajdowało się w zamku maryenhauskim dział 7, hakownic 8, moździerzy 2, z których jeden był nadpsuty. Zamek warowny, na nowo umocniony, stał się siedzibą sstów maryenhauskich. W r. 1598 rezydował jako ssta w nim Mikołaj Suchodolski. Wszakże już po kilkunastu leciech królewszczyzna ta, zawsze jako sstwo, przechodzi do Jana Karola Chodkiewicza, który nader rzadko tutaj przebywał. Za czasów rzpltej sstwo maryenhauskie płaciło kwarty 6456, hyberny zaś 800 złotych. Zamek ten pograniczny w wojnach szwedzkich wielokrotnie ciężko ucierpiał, a na początku XVIII stulecia w czasie wielkiej północnej wojny, zupełnie zburzonym został. Starostą maryenhauskim był w owej burzliwej epoce spokojny szambelan czyli, jak wówczas jeszcze mawiano, podkomorzy nadworny Augusta II, Jerzy Konstanty Hülsen de Eckeln, który swój chwalebny żywot zakończył w Gdańsku a pogrzebionym został w kościele słynnego klasztoru oliwskiego pod Gdańskiem, gdzie dotąd zwraca na siebie uwagę podróżnych wspaniały grobowiec, którym jeden z synów utrwalił tam jego pamięć. Odtąd M. był już prawie dziedzicznym w domu Hylsenów. Gdy w pierwszych latach panowania Augusta II wspomniany powyżej szambelan Jerzy Konstanty Hülsen (piszący się następnie Hylzen) został ojcem drugiego syna, Jana Augusta, późniejszego naszego kronikarza, sstwo maryenhauskie dla niego zawczasu już przez rodziców przeznaczonem zostało. Młody jeszcze bardzo Jan August Hylzen otrzymał przywilej z kancelaryi królewskiej, na mocy którego nabył pewnych praw do sstwa, w razie, gdyby ojciec chciał przelać na niego swój urząd, ale od chwili wydania tego przywileju mógł już wszędzie młody Hylzen przed trybunałem i po grodach nazywać się sstą maryenhauskim. W r. 1744 król August III mianował go kasztelanem inflanckim i odtąd ten ssta maryenhauski zasiada w senacie. Zwyczajem panów polskich J. A. Hylzen pod starość wyrabiał u króla przywileje dla synów swoich na posiadanie sstwa. Nie ustępował im jeszcze władzy, ale zapewniał po sobie dziedzictwo przez tak zwane jus communicativum albo przez expektatywę. Tak ustąpił Parchowa na Pomorzu, gród Brasławski na Litwie a Maryenhauszczyznę w Inflantach. Ostatnia dostała się młodszemu jego synowi, Justynianowi Hylzenowi, który służył w szeregach wojsk rzpltej jeszcze za czasów króla elektora i miał rangę generał-majora. Dla niego ojciec aż dwa razy wyrabiał przywilej na sstwo maryenhauskie, raz za króla Augusta III a drugi raz już za Stanisława Augusta. Tenże Justynian Hylzen był posłem z księstwa inflanckiego na sejmie elekcyjnym i podpisał wybór ostatniego króla polskiego nietylko jako wojewodzic miński, ale także jako ssta maryenhauski. Na kilka miesięcy przed śmiercią ustąpił mu rzeczywiście z M., kronikarz Inflant, wówczas już wojewoda miński. Rezydował wszakże Justynian w tem starostwie tylko do śmierci ojca, zmarłego w Warszawie 14 lutego 1767 r. i w tymże roku w Dagdzie pogrzebionego (ob. art. *Dagda* w niniejszym Słowniku, tom I. str. 892 i 893). Odtąd Justynian Hylzen, komandor maltański, ostatni ssta maryenhauski osiada w stolicy rozległych posiadłości ojcowskich, w pałacu dagdzieńskim, gdzie po jedynastu leciech r. 1778 umie-

ra, jedynego tylko zostawując syna Idziego. Po śmierci tego ostatniego ssty maryenhauskiego, który prawa swoje na sstwo synowi przekazać niezdołał, Maryenhaus z całym swym obrębem, jako królewszczyzna, przeszedł do panującej już wówczas nad krajem Katarzyny II, a cesarzowa rozległy okręg maryenhauski zasłużonemu swemu dygnitarzowi Jełaginowi na prawie wieczystem oddała. Wdowa Jełagina wkrótce przelewa swe prawa na zięcia Buturlina, którego rodzina częstokroć przez czas dłuższy posiadłości maryenhauskie zamieszkiwała. Składały się one wtedy nietylko z dzisiejszej maryenhauszczyzny, ale i z otaczających ją rozległych dóbr, jako to: Bołowsk, Kudep, Szkiełbany, Baltynowo, Ruskuły i t. p. i w całej tej masie, obejmującej przeszło 163,776 dziesięcin, jeszcze przed r. 1820 przez Buturlinów niejakiemu Szymonowi Horożańskiemu sprzedane zostały. Ten zaś, nie mogąc się utrzymać przy tylu rozległych dobrach, w kilka lat potem ogranicza się na posiadaniu Bołowska, Szkiełban i Baltynowa, a występuje z Ruskuł i Maryenhauzu, z których to majętności pierwsza prawem kupna przechodzi do zagranicznego szlachcica hr. Teodora Kellera, Maryenhaus zaś w r. 1824 ostatecznie nabywa Ignacy Lipski, rodem z Połockiego; po śmierci tego w okolicy wcale nieznanego nabywcy, M., na mocy podziału, przypadł na część jego młodszego syna, późniejszego marszałka Jana Lipskiego. Ten znacznie podniósł dochody Maryenhauzu, będącego obecnie w niepodzielnem posiadaniu jego kilku córek. Dobra M., nazywane także Maryenhauzą, liczą teraz ziemi ornej i łąk 3000 dziesięcin, nieużytków i lasu 33435 dz., a więc ogółem rozległość ich wynosi 36435 dzies. Słynne niegdyś dziewicze lasy maryenhauskie, obecnie już mocno przetrzebione, składają po większej części świerki i sosny, W niektórych jednak cząstkach lasu maryenhauskiego wszelkie gatunki drzew, jakie tylko klimat Inflant polskich do siebie przytulił, splatają dotąd gąszcz leśną. Król puszczy dąb, lipa i olcha, klon, jesion, wiąz i świerki żyją tu częstokroć w sąsiedztwie i zgodzie. W innych cząściach osina zaczyna zalegać drzewostany, jakie przed kilkunastu laty czerniały od drzew iglastych. Wszystkie części tych lasów tę mają właściwość, że w nich napotykamy mnóstwo porozrzucanych głazów eratycznych. Obfitość wody i jezior rybnych, z których największem jest jezioro maryenhauskie. W środku jeziora znajduje się podłużna wysepka, której rozległość nie przechodzi dwóch dziesięcin. Przecina ją w poprzek fossa, jaką niegdyś zapełniały wody jeziora. Część wschodnią wysepki zapełniają karłowate zarośle, na zachodniej zaś widnieją dotąd resztki zwalisk wspaniałej niegdyś ruiny maryenhauskiej, która przed 50 laty jeszcze w dosyć dobrym znajdować się miała stanie, lecz potem na materyał budowlany rozebraną została. Niedaleko jeziora i dworu jest pagórek, na którym odkryto przed parą laty starożytne cmentarzysko. Z. Gloger cmentarzysko to rozkopywał i znalazł tu wielką ilość ozdób bronzowych i wyrobów żelaznych, a mianowicie: 15 pierścieni, 60 dzwoneczków i brzękadeł, kilkanaście bransolet, sprzążek, kilka naszyjników, kilkadziesiąt guzów, wiele łańcuszków, wisiadeł blaszkowych, mnóstwo perełek szklanych najrozmaitszej wielkości i barwy, tudzież kilkaset sztuk muszli białych, jakie dotąd służą za monetę w Indyach, Tybecie i Sudanie, przedziurawionych do nawlekania, których cały sznur znajdował się na szyi każdej pogrzebanej kobiety. Przy wojownikach leżały żelazne groty oszczepów i bardysze czyli siekiery do podpierania i walki służące. Grunta maryenhauskie przeważnie gliniaste, miejscami sapowate, nad jeziorem piaszczyste. W osadzie czyli mczku M. liczą mieszkańców przeszło 200 i dm. 28. Parafiia tutejsza katolicka dek. lucyńskiego ma 4862 dusz. Tutejszy kościół drewniany rzymsko-katolicki, sięga pierwotną swoją erekcyą wieku XVII. Mamy bowiem przed sobą ciekawą relacyą biskupa inflanckiego Krzysztofa Szembeka do Papieża Klemensa XI. pisaną w r. 1714 o stanie dyecezyi inflanckiej, a dotąd jeszcze drukiem nieogłoszoną, z której wyjmujemy ustęp dotyczący wyłącznie kościoła i parafii maryenhauskiej: „Sexta Ecclesia Marienhausensis — są słowa relacyi—prope ipsos Moschoviae et illius partis Livoniae quae suetica dicebatur limites sita. Fundatio pro uno Sacerdote, tempore pacis posset esse utcumque sufficiens. Coadjutoribus autem omnino indiget. Nam cura animarum per viginti milliaria germanica peragi debet. Vicinissimus huic Parocho Sacerdos est ab eo dissitus quindecem milliaribus germanicis idque ab ea parte, qua non potest esse transitus, nisi siccâ admodum aestate, vel rigente hyeme, viis alioquin ob frequentes paludes impermeabilibus. Ex aliis partibus Ecclesiae hujus merum Schisma et Haeresis. Ipsa fabrica Tempelli hujus lignea, miserrima ex fundamentis de novo extruenda. Decies durante hoc bello, á Cosacis, Calmucis et latronibus spoliatum fuit hoc Tempellum, ita ut nec filum de apparatibus relictum fuisset. Adhuc modo majori ex parte commudatis utitur apparamentis. Parochiani ibi omnes pauperes, rusticelli. Domini autem Loci sive Capitaneatus illius possessores, longius plerumque dissiti, raro aut nunquam ibi residebant". Godnem uwagi w łacińskiej relacyi biskupa Szembeka do stolicy apostolskiej jest niedostępne

położenie niektórych wsi śród lasów i moczarów M. Do jednych i obecnie dostać się można bez trudu tylko zimą, kiedy bagna zamarzną, do innych znowu po belkach ułożonych na polach. Łatwo pojąć, jak niewygodne być muszą takie ścieżki z drągów ułożonych i mostki ciągnące się nieraz pół mili. Dzikie i niebezpieczne są także drogi śród lasów tej zapadłej okolicy. Dla uniknięcia ich, często potrzeba znaczną przestrzeń nakładać, gdzie znowu o suchej porze roku, ogromne pożary w lasach porobiły spustoszenia, a burze jesienne wywrotami drzew drogę zawaliły. Przerażony powyższym czarnym obrazem Klemens XI, wpłynął przez nuncyusza na ówczesnego starostę maryenhauskiego szambelana Jerzego Hylzena, że jeszcze w r. 1716 z gruntu odnowił kościół maryenhauski i odpowiednio go opatrzył. Następnie, już za czasów kasztelana inflanckiego Jana Augusta Hylzena, będącego równocześnie i sstą maryenhauskim, na miejscu dawnego w r. 1716 przez Jerzego Hylzena odnowionego kościołka, wzniesiono tu teraźniejszy wcale obszerny kościół drewniany w r. 1748, staraniem miejscowego proboszcza, księdza Januszkiewicza. Konsekrował go w r. 1805 koadjutor mohilewski biskup gadareński Jan Benisławski. Widok tego kościoła, zdjęty z natury w r. 1794, podaje Jan Krzysztof Brotze w tomie VII na karcie 171 słynnego dziesięciotomowego drukiem dotąd nieogłoszonego rękopismu p. t.: „Sammlung verschiedener Livländischer Monumente etc.“. Ponieważ zaś obecnie i ten kościół drewniany, obszerny, a pięknemi wyposażony aparatami, już zaczyna grozić ruiną, istnieje projekt wzniesienia na jego miejscu odpowiedniej murowanej świątyni katolickiej. mogącej przetrwać wieki. *G. Manteuffel.*

Maryenpol, nad rz. Dźwiną, b. st. poczt. w gub. witebskiej, przy trakcie z Witebska do Połocka.

Maryenpole, folw., pow. nowogrodzki, okr. polic. 2-gi horodyszczański, nad rz. Sworotwą, w pobliżu dóbr Sworotwa; miejscowość ze wszech miar dogodna, niebezleśna, łąki wyborne, gleba żyzna. *A. Jel.*

Maryental, ob. *Mariental.*

Maryew, pow. warszawski, gmina i parafia Zaborów.

Maryewka, st. poczt. w pow. mikołajewskim, gub. samarskiej.

Maryi Dolina, ob. *Marienthal.*

Maryi gaj al. *Wielka bieda*, niem. *Marienbusch*, kol., pow. czarnkowski, 17 dm., 123 mk., wszyscy ew., 24 analf. Poczta i gośc. w Biernatowie o 5 kil., st. kol. żel. i tel. w Wieleniu o 15 kil. *M. St.*

Maryi-Góra al. *Marina horka*, st. libawo-romeńskiej dr. żel. o 59 w. od Mińska, ze stacyą i ekspedycyą poczt. i zarazem dobra ziemskie i niższa szkoła rolnicza wraz z wzorową fermą. Szkoła ta powstała ze składek prywatnych szlachty i włościan. W r. 1877 pierwotny kapitał składkowy wynosił 80,000 rs. Główny cel tego zakładu: kształcenie niższych i średnich oficyalistów gospodarczych, tudzież ogrodników, pszczolarzy i rzemieślników wiejskich. Zakład ten rozwija się z dniem każdym i wróży pożytek dla miejscowości. Maryi-Góra należy do dom. Nowosiołki. Niegdyś własność znanej w woj. mińskiem rodziny Burzyńskich, póżniej Ratyńskich, z kolei Krupskich; w r. 1863 zasekwestrowana, stała się własnością ministra Makowa, którego zwłoki po dokonanem samobójstwie 1883 r. tu pogrzebano w wielkiej cerkwi świeżo wzniesionej. Miejsce to oddawna było czczone przez lud okoliczny w obrazie N. P. i pamiętne skandalicznym procesem pod koniec w. XVIII, kiedy ówcześni dziedzice R. ze sławnych Dudzicz, nocną porą skradli obraz N. P. i zamieścili go w Maryi-Górze, w celu odciągnięcia pątniczego ludu dla zysków propinacyjnych. Gorsząca ta sprawa zakończyła się wyrokiem sądowym, na mocy którego obraz powrócono kościołowi dudzickiemu. W dawnej cerkiewce pounickiej groby fundatorów Ratyńskich. Dobra należą do dominium Podbłoń, razem mają obszaru przeszło 54 włóki w glebie dobrej. *A. Jel.*

Maryi Gwiazda, ob. *Marienstern.*

Maryi (Raj), ob. *Kartuzy*, t. III, str. 884.

Maryikalnis al. *Góra Maryi*, attyn. należąca do dóbr Balwierzyszki, pow. maryampolski. Jest to wyniosłość wysoka 120 stóp nad poziom okolicy. U stóp tej góry od wsch. płynie rz. Niemen, zaś na płd. leży mko Balwierzyszki. Ze szczytu roztacza się krajobraz ożywiony licznemi wioskami, lasami i kręto wijącym się Niemnem. Tu stoi statua N. Maryi P. dłuta Henryka Stattlera, sprowadzona z Warszawy i tu ustawiona w 1871 r. kosztem właścicielki Balwierzyszek pani Józefy z hr. Tyszkiewiczów Wodzińskiej. Statua z podstawą waży 188 pudów. Z tej góry spływa do Niemna kilka obfitych źródeł wody mineralnej.

Maryińsk, ob. *Maryjsk.*

Maryińska osada, w gub. kazańskiej, 1359 w. od Petersburga, o 175 od miasta guber. odległa, 3061 mk. st. poczt., przystań statków parowych.

Maryipole, ob. *Marypol.*

Maryjka, wś, pow. taraszczański, nad strumieniem b. n., odl. 3 w. od Olszanki, ma 337 mk., 1393 dz. ziemi, w tem 412 ziemi włośc. Jest tu kaplica prawosł. należąca do cerkwi paraf. w Olszance. Wieś własnością Stanisława Tańskiego.

Maryjsk al. *Maryińsk*, *Maryńskoje*, kol., pow. łowicki, gm. Bąków, par. Łowicz. Nowo utwo-

rzona osada na gruntach poduchownych we wsi Niedźwiada. Nosi nazwę od imienia żony komisarza włościańskiego, który ziemię tę rozdawał pomiędzy żołnierzy dymisyonowanych, odl. od Łowicza 7 w. W 1881 r. dm. 33 a ziemi włościan 470 mr., osad 14. *R. Oczyk.*

Marylasek, niem. *Marienwalde*, wś, pow. międzychodzki, 21 dm., 149 mk., 146 ew., 3 kat., 10 analf. Poczta, gośc. najbliższe w Przytoczni, tel. w Skwierzynie, stacya kol. żel. w Landsbergu i we Wronkach. *M. St.*

Marylin, attyn. dóbr Łyniów, w pow. włodawskim.

Marylin 1.) dobra w pow. mozyrskim, od r. 1873 własność kupca Szaposznikowa, razem z folwarkiem Tadeuszewo 765 wł.; dwa młyny wodne. 2.) **M.**, ob. *Newda.*

Marylka, os., pow. ciechanowski, gm. Regimin, par. Niedzborz, odległa o 14 w. od Ciechanowa, posiada cegielnię, 2 dm., 15 mk. 2 mr. gruntu.

Marylów, folw. dóbr Kołup (ob.), w pow. dyneburskim.

Marylówka *Kujawska*, folw. pow. kamieniecki, folw. gospodarczy nowo założony na gruntach wsi Kujawy (ob.) z obszernym ogrodem. Należy do gm. Kujawy, par. Skazińce, urząd polic. Kupin; do 1000 dz. ziemi dwors., własność Juliusza Tołkacza. *Dr. M.*

Marym (dok.), pole na Warmii, pow. licbarski, wspomniane w przywileju z 18 marca 1347 r. (Cod. dipl. Warm. II, 95).

Marymont, posiadłość rząd., pow. warszawski, gm. Młociny, par. Wawrzyszew. Leży w stronie płn. zach. od Warszawy w pobliżu Wisły, przy drodze z Warszawy do Bielan. Śród lasu królewskiego, który otaczał pierwotnie Warszawę i stanowił miejsce łowów dla książąt mazowieckich, a którego to lasu ostatnie szczątki przechowały się na Bielanach, wystawiła sobie Marya Kazimiera Sobieska pałacyk na wzgórzu i nazwała po francusku *Mariemont.* Jan III przebywał tu dla polowania. Według tradycyi tu prowadził poseł austryacki Wilczek układy z królem o pomoc przeciw Turkom w 1683 r. Tu także w 1691 r. rozstrzygała się sprawa ponownej wojny przeciw Turcyi, do której nakłaniała Austrya przez posła hr. de Thun, a odwodziła Francya. Po śmierci Jana III, król August II nabył ten pałacyk w 1720 r. od Konstantego Sobieskiego i świetnie urządził. Od 1724 r. przepędzał tu letnie miesiące i urządzał wspaniałe zabawy. August III założył tu zwierzyniec w którym polował bardzo chętnie, Za Stanisława Augusta elektorowie sascy jako właściciele wydzierżawiali M. prywatnym osobom. Dzierżawcą był naprzód Tomasz Wroughton poseł angielski, który dozwalał wstępu publiczności do parku, po nim zaś trzymał M. Franciszek Rzewuski marszałek nadworny, wielki magnat i marnotrawca, który przyozdobiwszy siedzibę z wielkim przepychem, zamknął ją dla publiczności, a sam wkrótce opuścił kraj. Rząd pruski odkupił M. od rodziny saskiej wraz z innemi posiadłościami i osadził tu leśniczego. Za królestwa kongresowego wybrano M. na pomieszczenie Instytutu agronomicznego, który otwarto 1818 r. Dla uposażenia instytutu oddano mu sąsiednie wsie: Wawrzyszew, Rudę, Bielany, Buraków, z których utworzono klucz marymoncki. W 1824 r. otworzono tu Instytut weterynaryi. Szkoła agronomiczna otrzymywała nowe ustawy w 1841 i 1858 r.; kursa dwuletnie rozszerzono na trzyletnie. Reforma zakładów naukowych królestwa 1862 r. położyła koniec zakładowi, który przekształcono na Instytut politechniczny i pomieszczono w Puławach. Jeszcze za Augusta II przybyli z Saksonii młynarze założyli pod Marymontem ulepszone młyny, na których poczęli wyrabiać głośną przez długi czas z delikatności mąkę „marymoncką“ zwaną. Dotąd jeszcze na Wołyniu i Ukrainie młyny pierwotnie na wzór marymonckich stawiane, noszą miano „marymontów“. W młynach tych Stanisław August znalazł schronienie, gdy porwany przez konfederatów w 1776 r. zdołał odzyskać swobodę. W 1830 r. założono w M. fabrykę perkali, jedyną podówczas w kraju. (Według F. Sobieszcz. w Enc. Orgel.). Historyą zakładów naukowych w M. istniejących napisał Erlicki. Prócz tego opisywali je: Flatt i Jordan. *Br. Ch.*

Marymów, wś, pow. chełmski, gm. Brzeziny, par. Milejów.

Maryna, wś, pow. suwalski, gm. Kuków, par. Głęboki rów, odl. 8 w. od Suwałk, ma 22 dm., 134 mk.

Marynauza, ob. *Maryenhauz.*

Maryńce, wś, pow. lepelski, na granicy gub. smol., nad rz. Owsieją.

Maryngródek, folw. dóbr Sarya, pow. dryseński.

Maryniańce, wś, pow. wiłkomierski, par Widziszki, gm. Towiany (o 3 w.).

Marynice, wzgórze 232 m. wysokie, pod 42° 2′ 0″ dług. wsch. i 49° 58′ szer. płn., w płd.-zach. stronie Sokołowa, pow. Kamionka Strumiłłowa.

Marynicze al. *Marenicze*, *Mareniczeny*, *Maryniczeny*, wś paraf., w pow. wyżnickim, na prawym (wsch.) brzegu Czeremoszu, na granicy Bukowiny z Galicyą, naprzeciwko Chorocowy, galic. wsi, na płn. od Uścia Putylli; liczy mk, 721 (r. 1880). Ma parafią gr.-nieun.; należy do st. p. w Uściu Putylli. Własność G. Aywasa i br. Gordiona Gudenusa. *Br. G.*

Marynin 1.) folw., pow. błoński, gm. Helenów, par. Brwinów (ob.) 2.) **M.**, os. włośc.,

pow. noworadomski, gm. Radziechowice, par. Lgota, 1 dm., 7 mk., 4 mr. 3.) **M.**, kol., pow. chełmski, gm. Rejowiec, par. Pawłów, ma 227 mr. obszaru. 4.) **M.**, pow. chełmski, gm. i par. Pawłów. 5.) **M.**, majdan, pow. krasnostawski, ob. *Hruszów*. 6.) **M.**, fol., pow. bialski, gm. Sidorki, pow. Biała, 2 dm., 11 mk., 470 mr. 7.) **M.**, folw., pow. radzyński, gm. Biała, par. Radzyń, 3 dm., 14 mk., 450 mr. 8.) **M.**, folw., pow. konstantynowski, gm. Łysów. Należy do dóbr Patków Ruski. 9.) **M.**, folw. nad rz. Sonią, pow. ciechanowski, gm. Opinogóra, par. Ciechanów, odl. o 5 w. od Ciechanowa, ma 1 dm., 13 mk., 90 mr. gruntu dobrego, 1 nieuż. 10.) **M.**, wś, pow. pułtuski, gm. i par. Zegrze, posiada szkołę początkową.

Marynin, 1.) folw, pow. bydgoski, 1 dm., 10 mk., należy do dom. Samsieczna. 2.) **M.**, folw., pow. krotoszyński, 2 dm., 40 mk., należy do gm. i dom. Baszkowa. *M. St.*

Marynin, folw. utworzony r. 1840 do 1842 na karczunkach lasu należącego do Woli Zarszyckiej, a w małej części także Wólki Niedźwieckiej, zapisany w katastrze jako Wólka Niedźwiecka, przy której jest położony, jest attynencyą ordynacyi łańcuckiej, klucza leżajskiego hr. Alfreda Potockiego. Obszar wynosi w ogóle 809 mr. Z tych uprawiają włościanie jako dzierżawcy 167 mr., zarząd folwarku 458 m., 122 zajmują łąki. 40 past. a 22 mr. stawy i nieużytki. Gleba jest piaszczysta, miejscami nieprzepuszczalna. Około zabudowań gospodarczych murowanych i gontem krytych przepływa potok Trzebonia, dopływ Sanu z lewego brzegu; na płn. zaś i płd. rozciągają się duże sosnowe lasy. Oprócz 10-ciu budynków gospodarczych, między którymi jest gorzelnia gospodarcza na 35 hektolitrów zacieru, stajnia opasowa na 60 sztuk wołów i gumno, jest także wiatrak. Przy wzorowej uprawie osiągnięto w r. 1884 następujący produkt: siana 1800, potrawu 600, koniczu 1300 centn. wied.; żyta 500, pszenicy 43, jęczmienia 148, owsa 174, hreczki 30 a łubinu 70 kóp. Roczna produkcya kartofli wynosi 3 do 4000 korcy. Nazwę temu folwarkowi nadał na cześć Maryi z książąt Sanguszków hr. Potockiej ówczesny plenipotent dóbr łańcuckich. Okolica jest równiną śród lasów. M. graniczy na płd. z Wólką Niedźwiecką. *Mac.*

Marynin, wś i dwór, pow. drysieński, dziedzictwo Szczyttów.

Marynin, ob. *Hubków*, pow. rowieński (t. III, 199).

Maryniszki, ob *Giełmie*.

Marynka 1.) wś, pow. kalwaryjski, gm. Balkuny, par. Mirosław, odl. 40 w. od Kalwaryi, ma 7 dm., 34 mk. 2.) **M.**, folw., pow. maryampolski, gm. i par. Balwierzyszki, odl. 36 w. od Maryampola, ma 4 dm., 131 mk. Należy do dóbr Leonowo: rozl. mr. 766: grunta or. i ogr. mr. 475, łąk mr. 116, past.. mr. 20, lasu mr. 102, zarośli mr. 31, nieuż. i place mr. 22, bud. mur. 4, z drzewa 13, płodozmian 8-polowy; są pokłady torfu. 3.) **M.** al. *Graużyszki*, ob. 4.) **M.** al. *Starepole*, os., pow. wieluński, gm. Skrzynno.

Marynka, os., pow. wągrowiecki, 1 dm., 9 mk.; należy do gm. i dom. Wiatrowa.

Marynka al. *Marynki*, część Lachowic podróżnych, pow. żydaczowski.

Marynki 1.) folw., pow. błoński, gm. i par. Grodzisk. Należy do dóbr Kozerki (ob.). 2.) **M.**. fol., pow. grójecki, należy do dóbr Grzegorzewice. 3.) **M.**, kol. nad rz. Bzurą, pow. łęczycki, gm. i par. Tum, odl. od Łęczycy w. 4, dm. 14, mk. 141. 4.) **M.**, folw. pow. łęczycki, gm. Poddębice, par. Kałów, odl. 21 w. od Łęczycy, rozl. mr. 188: grunta orne i ogr. 183, łąk mr. 2, nieuż. i place mr. 3, bud. z drzewa 4, jest wiatrak, pokłady torfu. Folw. ten w r. 1876 oddzielony od dóbr Tumusino. 5.) **M.**, kol. nad jez. Korzecnickiem, pow. kolski, gm. Izbica par. Modzerowo, odl. od Koła w. 18, dm. 16, mk. 139, ziemi 85 mr. 6.) **M.**, folw., pow. kozienicki, gm. Grabów nad Pilicą, par. Wrociszew. Należy do dóbr Grzegorzewice, w pow. grójeckim. 7.) **M.**, folw., pow. sandomierski, gm. i par. Obrazów, odl. 12 w. od Sandomierza, rozl. wynosi mr. 159: grunta or. i ogr. mr. 145, łąk mr. 10, nieuż. i place mr. 4, bud. z drzewa 5; folw. ten w r. 1874 oddzielony od dóbr Bilcza. 8.) **M.**, folw.. pow. lubelski. Należy do dóbr Gałęzowska Wola. 9.) **M.**, wś, pow. nowoaleksandryjski, gm. i par. Garbów (ob.). 10.) **M**, folw. pow. konstantynowski, gm. Łysów, par. Ruskow, odl. 28 w. od Konstantynowa, a 6 w. od Buga, rozl. mr. 236: grunta or. i ogr. mr. 164, łąk mr. 16, lasu mr. 41, zarośli mr. 8, nieuż. i place mr. 7, bud. mur. 2, z drzewa 5; folw. ten w r. 1877 oddzielony od dóbr Puczyce. Ob. *Czuchów*. 11.) **M.**, folw., pow. sierpecki, gm. Żuromin, par. Poniatowo, odl. 20 w. od Sierpca, rozl. mr. 280: grunta or. i ogr. mr. 180: past. m. 92, nieuż. i place mr. 8, bud. mur. 1, z drzewa 4; folw. ten w r. 1878 oddzielony od dóbr Poniatowo. *Br. Ch.*

Marynki, niem. *Marinki*, folw. pow. chełmiński, st. p. Żygląd, szkoła i par. kat. Trzebcz par. ew. Chełmno, ma 6 bud., 3 dm., 52 mk. kat., należy do Ślaskich na Trzebczu.

Marynki 1.) folw. we wsch.-płd. stronie pow. mozyrskiego, okr. polic. Skryhatowski, o 4 wiorsty na płd. od m. Jelska, miejscowość odosobniona poleska, równa. 2.) **M.**, zaśc. szlach., pow. dziśnieński, 3 okr. adm., o 28 w. od Dzisny, 2 dm. 10 kat. 3.) **M.**, folw. dóbr Justynianowa w dryssieńskiem.

Marynkowska góra, wzgórze obszerne, na

północ od Krościenka wyźniego, w pow. krośnieńskim, nad pr. brz. Wisłoku, pod 39° 29' 20" wsch dług, g. F., a 49° 41' 10" sz. g. Wzniesienie 330 m. Miejsce znaku tryangulacyjnego. *Br. B.*

Maryno, folw., pow. będziński, ob. *Sulików.*

Marynopol al. *Marnopole*, wś, pow. janowski, gm. i par. Gościeradów (ob.).

Marynówka, folw., pow. zamojski, gmina Zwierzyniec. Leży przy trakcie z Zwierzyńca do Frampola i Biłgoraja pod lasami w falistej okolicy, należy do dóbr ordynacyi Zamojskich Zwierzyniec, od którego odległość wiorst 2. *P. Ż.*

Marynowo, wś, pow. sejneński, gm. Krasnopol, par. Sejny. Odl. 2 w. od Sejn, ma 10 dm., 64 mk.

Marynowo (niem.), *Marienau.*

Marynowy, niem. *Marienau*, duża wś kościelna parafialna, na żuławach między Wisłą a Nogatem, pow. malborski, st p. Nowodwór (niem. *Tiegenhof*). W skład tej wsi wchodzą także dwa wybudowania: Świętepole z 8-u gburskiemi posiadłościami i cegielnią Muehlenfeld. Marynowy zawierają 30 chełm. posiadłości i 28 zagród, razem 137 włók i 9 morgów. Mk. było w 1869 r. 864, 411 ew., 347 kat. i 106 menonitów, dm. mieszk. 76. Prócz kat. kościoła jest tu i ewang. także paraf. Kat. kościół marynowski tytułu św. Anny jest patronatu królewskiego. Do tutejszej parafii przyłączona jest filia Tuga (niem. *Tiege*); gdzie jest mały kościołek świętego Jakóba Liczba komunikantów w całej paraf. wynosiła 1879 r. 365 dusz. Odl. od Malborka wynosi 2 mile. Najstarszy przywilej datuje z 1321 r. Za czasów krzyżackich około r. 1400 płaciły M. od włóki 1 i pół grzywny czyli 7 i pół tal. czynszu, co świadczy o wielkim dobrobycie mieszkańców, którzy nadto byli wolnymi od robót przy wielkiej tamie. Karczmarz marynowski płacił zakonowi 1 i pół grzywny i 30 kur. Gdy już w XVI wieku protestantyzm i na żuławach szerzyć się zaczął, przeszedł tutejszy proboszcz Maces (pewnie Maciej) na lut. wiarę, a od 1574 r. powoływano dotąd już regularnie ew. proboszczów (Ob. Gesch. des Kreises Marienburg von Eckerdt. 1868 str. 19, 25, 30, 36 i 97). Więksi posiedziciele są tu 1) Jan Penner; 2) Piotr Enss; 3) Wilhelm Kling; 4) Reinhold Lietz I; 5) Reinhold Lietz II; 6) Jan Penner. Do tutejszej parafii katol, należy filia Tuga i Ruckenau; 1868 r. liczyła cała paraf. 667 dusz. Do ew. paraf. przyłączona jest jeszcze tylko wś Ruckenau; 1868 r. było w całej par. 584 dusz. *Ks. Fr.*

Maryńsk, ob. *Pisarówka.*

Maryńskoje, ob. *Maryińsk.*

Maryntols, ob. *Mariental.*

Maryopol, wś, pow. kutnowski, gm. Dąbrowice, par. katol. do Dąbrowic, ewang. do Chodzcza dm. 6, mk. 57, ziemi śred. żytniej m. 140. W 1837 r. os. rząd., 7 dm. 47 mieszk. Wchodziła w skład dóbr Kłodawa (ob.)

Marypol al. *Maryipole*, folw., pow. miński, o 2 w. na płd. od miast. Samochwałowicz. Dawne dziedzictwo Uniechowskich, należało do dom. Rusinowicze albo Seksnerowicze (ob.) Po podziale w 1875 r. M. dostał się Józefowi U., który go pięknie zagospodarował Lasu włók 2, obszar cały około włók 12, grunta i łąki wyborne, par. katolicka kojdanowska, fil. wiazyńska. *A. Jel.*

Marysewska mała, os. w Mikuliczynie, pow. nadworniański.

Marysie, zaśc. pryw., pow. dzisieński, o 83 wiorst od Dzisny, 2 okr. adm., 1 dm., 5 mk. katol.

Marysin 1.) pow. radzymiński, gm. Strachówka, par. Jadów. 2.) **M.**, kol, pow. koniński, gm. Wysokie, par. Kramsk, o 22 w. na wsch. od Konina, o 2 w. od rz. Warty. Ma 3 dm., 20 mk., 96 mr. ziemi. Grunt szczerkowaty, podlega raz lub dwa razy do roku zalewom rzeki; wylew jesienny sprawia znaczne szkody. Mieszkańcy prócz rolnictwa, trudnią się jeszcze i flisactwem. M. powstał 1854 r. na gruntach dóbr Wysokie. 3.) **M.**, folw., pow. łódzki, ob. *Łagiewniki* T. V, 572—2. 4.) **M.**, folw., pow. radomski, gm. Przytyk, Odl. 26 w. od Radomia. Ma 1 dm., 51 mk., 430 mr. obszaru. Należy do dóbr Goszczewice. 5.) **M.**, folw., pow. lubelski, gm. i par. Bychawa. Odl. 27 w. od Lublina. Rozl. m. 326, grunta orne i ogr. m. 236, łąk mr. 8, pastw. m. 10, lasu m. 66, nieuż. i place m. 7. Bud. mur. 1, z drzewa 2, jest cegielnia, folw. ten w r. 1875 oddzielony od dóbr Gałęzów; 6.) **M.**, folw., pow. lubelski, gm. Jastków. 7.) **M.**, kol., pow. chełmski, gm. i par. Swierze, ob. Hniszów. 8.) **M.**, folw., pow. lubartowski, gm. i par. Syrniki. 9.) **M.**, folw., pow. krasnostawski, gm. Fajsławice. 10. **M.**, folw., pow. tomaszowski, gm. Kotlice, par. Tyszowce. Należy do dóbr Perespa. 11.) **M.**, folw., pow. hrubieszowski, należy do dóbr Mircze. 12.) **M.**, folw., pow. siedlecki, gm. i par. Żeliszew. Odl. 22 w. od Siedlec, o 4 w. od st. dr. żel. Teresp. Kotuń. Rozl. m. 420, grunta orn. i ogr. m. 158, łąk m. 54, pastw. m. 19, lasu mr. 183, nieuż. i place m. 6. Płodozmian 8-polowy. Bud. z drzewa 7, folw. ten w r. 1879 oddzielony od dóbr Żeliszew. *Br. Ch. A. Pal.*

Marysin, folw. koło Kuropatnik, pow. brzeżański.

Marysin 1.) folw., pow. nowogrodzki, okr. polic. 1. Niehniewicki, należy do dom. Szczorse, (ob.) Chreptowiczów, jest tu staranne gospodarstwo rolne; zabudowania z muru wzniesione, gleba pszenna wyborna, miejscowość

falista, wcale bezleśna. 2.) **M.**, folw. pryw., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 8 w. od Szczuczyna, 77 mk. (1866). 3.) **M.**, al. *Marusin*, folw., pow. słucki, w okolicy wsi Kucewszczyzna.

Marysinowo, jezioro w pow. poniewieskim, na wsch. od mka Dyle.

Maryśka, wś, pow. mławski, gm. Ratowo par. Unieck, odl. o 29 w. od Mławy, ma 4 dm., 50 mk., 389 mr. gr. dobr. 51 nieuż. ob. *Giełczyn*.

Marysławów, kol., pow. łęczycki, gmina i par. Dalików, odl. od Łęczycy w. 17 i pół; dm. 6, mk. 54.

Maryszczanka, część Wolicy Derewlańskiej, pow. Kamionka Strumiłłowa.

Maryszewska, *mała* i *wielka*, dwa poprzeczne grzbiety górskie, w Karpatach wschodzich, w dziale czarnohorskim, między pasmem Kostryczą od wsch., a Czarnohorą od zachodu., ponad źródliskami Prutu; wzniesienie ich różne. M. małej od 1298 do 1451 m., wielkiej zaś 1564 m. npm. Wśród lasów, pokrywających ich grzbiety legły obszerne polany i hale z zabudowaniami halskimi, zwłaszcza na M. małej, tworzącymi attynencyą gm. Worochty, w pow. nadworniańskim, tuż nad jego granicą z pow. kosowskim, a obszarem gm Żabiego. *Br. G.*

Marytówka, grupa chat w Chełmie, w pow. myślenickim. *Br. G.*

Marywil 1.) kol., pow. łowicki, gm. i par. Bielawy, odl. od Łowicza, w. 22 od Bielaw 2. W 1881 r. dm. 38, ziemi mr. 527, osad 40. W 1864 r. ziemi 526 mr., a nieużyt. m. 24, osad 40. Ludności 246. 2.) **M.**, folwark, powiat konecki, gm. i paraf. Szydłowiec, odległ. 42 w. od Szydłowca; ma 3 dm., 19 mk. 200 mr. obszaru, należy do majoratu Sadek, własn. Rz. R. St. von Mengdena. 3.) **M.**, folw. pow. maryampolski, ob. *Józefowo* 43). 4.) **M.** al. *Marwil*, os. i folw., pow. maryampolski, gm. Freda, par. Godlewo. Odl. 46 w. od Maryampola, os. ma 2 dm., 11 mk., folw. 4 dm. 66 mk., ob. *Freda dolna*. 5.) **M.**, folw., pow. wyłkowyski, gm. Kibarty, par. Olwita. Odl. 12 w. od Władysławowa, 1 dm. 7 mk. Wraz z folw. Nowy al. Augustów, ma rozl. m. 494, grunta orne i ogr. m. 404, łąk m. 67, pastw. m. 7, nieuż. i place m. 16. Bud. mur. 3 z drzewa 6, płodozmian 9-polowy, są pokłady torfu; folw. ten w r. 1878 oddzielony od dóbr Szykszniewo. 6.) **M.**, folw., pow. wyłkowyski, gm. i par. Wisztyniec. Odl. 34 w. od Wyłkowyszek, ma 3 dm., 16 mk. *Br. Ch.*

Marywil, niem. *Marienwill*, folw., pow. starogardzki, st. p. Pelplin pół. mili odl. Leży na wzgórzu w pięknej okolicy; z jednej strony wije się wśród łąk i pól wartka Węgiermuca z drugiej strony zamyka horyzont bór dębowy i iglasty, służący już od lat uczniom bisk. progimnazyum pelplińskiego za ulubione miejsce majówek dorocznych. M. jest od dawna własnością Kalksteinów i zawdzięcza swój początek jednemu z ich pradziadów Jerzemu K. podkomorzemu chełmińskiemu, który w XVIII wieku kształcił się w szkole wojskowej przez króla Leszczyńskiego fundowanej. Wróciwszy do kraju, wybudował tu folw. i nazwał go na cześć swej ciotki Maryanny z Kalksteinów Pawłowskiej „Marie ville“ co spolszczono na Marywil. Paraf. i szkoła kat. Klonówka $^1/_4$ mili odl. Według szematyzmu dyec. z 1867 r. było tu 35 kat. mk. *Kś. Fr.*

Marywil 1). dwór, pow. kowieński, paraf. Skorule, okr. polic. Janów (o 5 w.), st. dr. żel. Janów (o 3 w.) Do M. należą zaścianki: Czudy, Narbuty, Szylsk, Wiłejkiszki. Rozl. 30 i kilka włók. Gleba lekka. Własność Władysława Szwojnickiego. 2.) **M.**, ob. Huta rohaczowska, T. III, str. 234.

Marzankowice, kol., ob. *Ornontowice*.

Marze Stare al. *Marzy Stare*, 1686, niem. *Alt Marsau*, wś, pow. świecki, nad Mątawą, st. p. Grupa, paraf. kat. Świecie; kościół filialny w Sartowicach, szkoła Nowe Marze, par. ew. Grupa. M. mają 928,43 m. obszaru 30 bud. między tymi 16 dm., 150 mk., 6 kat., 143 ew., ale szematyzm dyecezyalny podaje liczbę kat. na 33. Podatek od gruntów wynosi 77 tal., od budynków 14 tal. M. były dawniej majątkiem szlacheckim na polskiem prawie. Po bitwie pod Grunwaldem tak osada ta była zniszczoną, że ją zakon krzyżacki zwolnić musiał od służby. R. 1453 d. 12 sierp. donosi komtur świecki wielkiemu mistrzowi, że Szerliński (pewnie Szarlej), Jan Ostrowski i Jan v. Marsaw którzy się właśnie u niego znajdują w 4000 jazdy związkowi chcą przyjść w pomoc przeciw zakonowi. (Ob. Wegner, Kreis Schwetz, str. 152 i 416—417). Według taryfy poborowej na symplę wyrachowanej z r. 1717 płaciły Stare M. 5 zł. i 13 i pół denarów. 2.) **M.** *Nowe*, al. *Marzy Nowe*, niem. *Neu Marsau*, wś, pow. świecki, st. p. Grupa, par. kat. Świecie, ew. Grupa, szkoła w miejscu. Obszaru jest tu 2037,17 m. magdeb., 50 budyn., między tymi 34 dm., 226 mk., 3 kat., 212 ew., szematysmus dyec. z r. 1867 podaje liczbę kat. na 34 dusz podatek od gruntu wynosi 152 tal., od budynków 18 tal. Według taryfy na symplę wyrachowanej z 1717 r. płaciły Nowe M. 4 zł. 29 groszy i 9 denarów. N. Marze leżą w klinie, który tworzą dwie odnogi Mątawy (ob.). *Kś. Fr.*

Marzeczki, folw. pow. opatowski, gmina i par. Słupią nowa, od Opatowa 26 w., 1 dm. Należy do majoratu Baszowice, własność Elżbiety Giuliani.

Marzele, wś włośc. nad potok. Kabarszta,

pow. wileński, 2 okr. adm., o 65 w. od Wilna, 9 dm., 110 kat.

Marzelewo, leśnictwo, pow. wrzesiński, 2 dm., 34 mk., nal. do dom. Opieszyna.

Marzenczitz (niem.), ob. *Marzęcice*.

Marzenek, wś włośc., pow. łaski, gm. Zapolice, par. Marzenin. Ma 13 dm., 79 mk., 109 morg.

Marzenin, wś i folw. nad rz. Grabią, pow. łaski, gm. Pruszków, par. Marzenin, leży przy drodze bitej do Widawy, odl. 7 w. od Łasku. Posiada kościół paraf. mur. z XIV w. (Ob. Łaski: Lib. Ben. I, 467, 481). Wś ma 15 dm., 232 mk., 152 mr.; folw. 6 dm., 39 mk., 588 mr.; os. poduch. włośc. 2 dm., 11 mk. 38 mr.; os. prob. 2 dm., 6 mk., 6 mr. Folw. M. rozl. mr. 589: grunta or. i ogr. mr. 269, łąk mr. 79, pastw. mr. 123, lasu mr. 39, zarośli mr. 43, nieuż. i place mr. 35, bud. mur. 4, z drzewa 10. Wś M. os. 23, z grun. mr. 152. M. par. dekanat łaski, 2300 dusz. *Br. Ch.*

Marzenin, (*Marzenino*), wieś i gm., pow. wrzesiński, 40 dm., 361 mk., 13 ew., 348 kat., 6 analf., 231 wątpliwych; we wsi folw. mający 664 mr. rozl.; własność Walerego Dembińskiego. Poczta, tel. i st. kol. żel. we Wrześni o 8 kil., st. kol. żel. w Czerniejewie o 7 kil., gośc. o pół kil. M. był własnością kapituły gnieźnieńskiej, która tu niewiadomo kiedy wzniosła kościół. Istniał już w XIV w. (Ob. Łaski: Lib. Ben. I, 27, 28). Obecny kościół mur. został konsekrowany 1848 r. Par. należy do dek. gnieźn. ś. Trójcy i ma 1691 dusz.

Marzeńska-Wola, wś i folw. nad rz. Grabią, pow. łaski, gm. Pruszków, par. Marzenin. Wś ma 8 dm., 149 mk., 42 mr.; folw. 6 dm., 38 mk., 430 mr.

Marzęcice, wś i folw., pow. noworadomski, gm. Pajęczno, par. Makowiska. Ma 17 dm., 190 mk. W 1827 r. 15 dm., 123 mk.; rozl. mr. 498: gr. orne i ogr. mr. 196, łąk mr. 16, lasu mr. 207, zarośli mr. 67, nieuż. i place mr. 12. Wś M. os. 24, z grun. mr. 165. Wspomina tę wieś Lib. Ben. Łaskiego (t. I, 527).

Marzęcice, niem. *Marzenczitz*, (dok. *Mosanczendorf*, wś, pow. lubawski, st. p., par. katol. i ewang. Nowe Miasto. Obszaru ma 2246·43 mr. magd., budynków było 1867 r. 74, między tymi 42 dm., 279 mk., 273 kat., 6 ew. Podatek od gruntu wynosił 132 tal., od budynków 19 tal., odl. od Nowego Miasta pół mili. W. mistrz Michał Küchmeister (1414—1422) zamienił mieszkańcom prawo polskie na chełmińskie. (Ob. Kętrz.: O ludn. pol. w Prusiech, str. 114, 115). *Kś. Fr.*

Marzęcin, wś, pow. stopnicki, gm. Busk, par. Bogucice. W 1827 r. 24 dm., 142 mk. W XV w. własność rodziny h. Jelita; jest folwark i łany kmiece (Dług. II, 415). Rozl. mr. 460: gr. orne i ogr. mr. 362, łąk mr. 29, pastw. mr. 60, nieuż. i place mr. 9, bud. mur. 3, z drzewa 10; są pokłady gipsu. Wś M. os. 34, z grun. mr. 107.

Marzęcino, niem. *Marentschine*, wś, pow. mielicki, par. Strabórek.

Marzękowice, ob. *Bujaków*.

Marzicze (dok.), ob. *Maurzyce*.

Marzinowen (niem.), ob. *Marcinowo*.

Marzinowolla (niem.), ob. *Marcinowa Wola*.

Marzniczki, os. włośc. pow. opoczyński, gm. i par. Przysucha, odl. 25 w. od Opoczna, ma 3 dm., 15 mk., 75 mr.

Marznikowa (?), ob. *Merzdorf*, pow. ziębicki.

Marzonkowitz (niem.), pow. pszczyński, ob. *Marzankowice*.

Marzucie al. *Nowawola*, wś, pow. wyłkowyski, gm. Kibarty, par. Łankieliszki, odl. 13 w. od Wyłkowyszek ma 28 dm, 366 mk.

Marzuły, wś włośc., pow. wileński, 3 okr. adm., o 65 w. od Wilna, 1 dm., 24 kat.

Marzupany, wś rząd., nad jez. Błotko i Góry, pow. święciański, 2 okr. adm., o 18 w. od Święcian, 6 dm., 49 katol.

Marzysz, wś i folw. nad Czarną Nidą, pow. kielecki, gm. Szczecno, par. Lisów. Leży przy odnodze Łysogór, dochodzącej tu do 1260 stóp wzniesienia. Są tu pokłady marmuru ciemnego; młyn z tartakiem. W 1827 r. wś poduchowna, 45 dm., 274 mk. M. nosił pierwotnie nazwę Opan (Oppan). Mirogniew syn Michała darował tę wieś klasztorowi wąchockiemu. W XV w. było tu pięć łanów kmiecych, sołtystwo (2 łany), folwark, młyn, karczma i zagrodnicy. (Dług. III, 411).

Masalany, wś, pow. grodzieński, 3 okr. adm., o 20 w. Łunny, o 42 od Grodna, ma zarząd gm. bohorodyckiej. Była tu kapl. katol. parafii Wielkie Ejsymonty.

Masaliszki, wś i zaśc. szl. nad rz. Strawą, pow. trocki, 4 okr. polic., 70 w. od Trok. Wś ma 16 dm., 119 mk. katol.; zaśc szlach., 2 dm., 13 mk. katol.; młyn wodny. Par. katol. Merecz. Dobra M. składały się w 1850 r. z 4-ch wsi i folw. i miały 1958 dz. obszaru. Własność Łukaszewicza.

Masalsk, m. pow. gub. kałuskiej, po obu brzegach rz. Możajki, odl. 864 w. od Petersburga, a 106 od Kaługi, 2129 mk., których głównem zatrudnieniem jest handel zbożem; posiada bank miejski, szkołę pow., 4 cerkwie i 3 fabryki skór. St. poczt. Pow. masalski ma 3890 w. kw. i 131,000 mk.

Masalszczyzna 1.) zaśc., pow. dzisieński, 3 okr. polic., o 61 w. od Dzisny, 1 dm., 8 mk., 2.) **M.**, zaśc., pow. święciański, 1 okr. polic. mk. kat. 14, dm. 3, odl. od Święcian 18 w.

Masałai, wś w wsch. stronie pow. bory-

sowskiego, na samej granicy pow. oszmiańskiego, w gm. naczskiej, nad rz. Lipinką, dopływem Bobru, ma os. 5, miejscowość poleska mało ludna. *A. Jel.*

Masany, pierwotna nazwa wsi Snietynki, w pow. wasylkowskim.

Masarka, rzeczka, pow. częstochowski, gm. Huta Stara, pod kolonią Bór.

Maschelwitz (niem.), ob. *Malschwitz.*

Maschingrund (niem.), folw., pow. szczycieński, st. p. Szczytno, należy do dóbr Lesiny.

Maschkowitz (niem.), r. 1358 *Maschowitz*, kol., pow. nissański, należy do wsi Baucke, (w 1375 r. Buckaw), ma 11 ogrodziarzy i 16 komorników, 72 mr. ziemi.

Masdulino, zaśc. rząd., pow. wilejski, 3-ci okr. adm., gm. Miadziel, 2 dm., 60 mk.

Mase al. *Misa*, rz., dopływ Ekawy, przyjmuje Falkę i Cennę.

Masehnen (niem.) 1.) wś, pow. węgoborski, st. p. Rozengart, obejmuje 1512 mr. i 164 pr. kw. obszaru, mianowicie: 1380 mr. roli or., łąk i past., 92 mr. 85 pr. kw. boru, 39 mr. 159 pr. kw. nieuż., dróg, roli nauczycielskiej i proboszczowskiej. W 1859 r. 215 mk., szkoła w miejscu; do niej uczęszczają także dzieci z dóbr Masehnen zwanych i z Gryzławek; dzieci szkolnych było 75. Odl. od Węgoborka wynosi 3 mile, do Leca także 3, do Królewca $13^1/_4$. 2.) **M.** (niem.), dobra ryc., pow. węgoborski, st. p. Rozengart, 4 kil. odl., zawierają 257 ha. roli or. i ogr., 78 łąk, 50 boru, 8 nieuż., 23 wody, razem 416 ha. Własn. Jerzego Rastell; szkoła we wsi tejże nazwy. W 1859 r. 110 mk., czysty dochód z grun. 3074 mrk. W. M. Konrad v. Wallenrod nadaje r. 1392 Jakubowi Chrystyanowi 40 włók na prawie chełm., nadmieniając, że sprawy z Prusakami należą do sądu komtura lub wójta. Dan w Bartach w poniedz. przed N. M. Gromn. r. 1392. R. 1496 nadaje w. mistrz Jan v. Tiefen tamże 20 włók Jerzemu Projkowi i Fryder. Holsase. (Ob. Kętrz.: O ludn. pol. w Prus. str. 527). *Kś. Fr.*

Masenów, niem. *Marsenau*, wś i gm., pow. odolanowski, 2 miejsc.: a) M. wś; b) Młynik, młyn, 65 dm; w r. 1881 było 606 mk., w r. zaś 1871 było: 538 mk., 16 ew., 522 kat., 197 analf. Poczta w Rososzycy o 5 kil.; gośc. o 2 kil., st. kol. żel., tel. w Ostrowie o 18 kil.

Masergut (niem.), dobra, pow. oleckowski, st. p. Orłowo; 339 mr. rozl.. 9 mk. (1857).

Maserwitz (niem.), 1358 r. *Masoruicz*, wś, pow. nowotarski na Szląsku, par. Obsendorf, blisko stacyi dr. żel. Maltsch.

Masewicze, *Massewicze*, wś, pow. piński, gm. Stawek.

Masewko, niem. *Kl. Massow*, pow. lęborski na Pomorzu

Masewo, niem. *Massow*, miasto na Pomorzu, pow. Naugard, prawie w środku między pięciu miastami, mianowicie: Golinowem, Naugardem, Dabrzewem, Freienwalde i Starogrodem, od każdego z nich o jakie 20 kil. odległe. Okolicę miasta tworzą rozległe równiny z dobrą ziemią; żyzne pola odmieniają się z łąkami i pastwiskami; 2671 mk. przeważnie ewang., którzy się trudnią rolnictwem i hodowlą bydła. Podczas trzydziestoletniej wojny miasto dużo ucierpiało, a r. 1625 i 1638 wielu mieszczan padło ofiarą morowego powietrza. Kościół N. Maryi Panny pochodzi z XIII wieku. Jest tu także szpital pod tyt. ś. Jerzego i zakład dla preparandów, towarz. pożyczkowe, sąd i inne władze miejskie; nadto stacya poczt. trzeciej klasy. Poczty osobowe idą do Golinowa i do Starogrodu; poczta posłańcowa dochodzi do Schönwalde. *Kś. Fr.*

Masewo, niem. *Massow*, dobra, pow. lęborski. R. 1334 nadaje te dobra Jordan, komptur gdański 11 czerwca Jeskowi v. Cletschow i jego siostrze, którzy je kupili od rycerzy belgardzkich, Jeromini Domislaus i Sulislaus. Swiadkowie Geroslaus Taditz, rycerz, Jesko Swinczin, włódarz (lodyrius), Jan nasz tłumacz, Tilko, nasz notaryusz (ob. Cramer: Gesch. des Lande Lauenburg und Bütow, 1858, str. 226). *Kś. Fr.*

Masiady, mczko pryw. nad rz. Bartawą w pow. telszewskim, o 48 w. od Telsz. Paraf. kościół katol. ś. Michała Arch., wzniesiony z muru przez mieszkańców 1560 r.; na cmentarzu od 1845 r. ich staraniem zbudowana kaplica drewniana. Paraf. katol. dek. szkudowskiego: dusz 5000. Kaplica w Areli i Szatraszynach. Mko ma 361 mk., gmina 2837 mk.

Masiak, wś i folw., pow. przasnyski, gm. i par. Krzynowłoga Mała, odl. 20 w. od Przasnysza, ma 11 dm., 121 mk., 729 mr. gruntu dobrego, 3 nieuż.

Masiany 1.) wś włośc., pow. wileński, 1 okr. adm., o 20 w. od Wilna, 5 dm., 40 katol. 2.) **M.**, zaśc. szlach., pow. wileński, 1 okr. adm., o 25 w. od Wilna, 1 dm., 21 mieszk. katol.

Masiawskie, pow. władysławowski, gm. i par. Gryszkabuda, odl. 23 w. od Władysławowa, ma 4 dm., 35 mk. W 1827 r. os. rząd. 4 dm., 33 mk. Wchodziła w skład dóbr rząd. Leśnictwo.

Masie 1.) okol. szlach., pow. trocki, 3 okr. adm., 50 w. od Trok, 4 dm., 15 mk. kat. 2.) **M.**, wś, pow. szawelski, gm. krupiewska, o 12 w. od mka Krupic, śród lasów, niegdyś staro-ścińska. Ma 22 dusz, 230 dzies. ziemi gleby trzeciorzędnej. W pobliżu pokłady wapniaku. *J. Godl.*

Masienie, wś, pow. prużański, o 53 w. od Prużan, z zarządem gminy złożonej z 1623 dusz.

Masiewicze, wś, pow. piński, okr. polic.

łohiszyński, nieopodal rzeczułki wpadającej do Jasiołdy i gościńca wiodącego z Pińska do Porzecza; osad 24, lud trudni się rolnictwem i flisactwem; miejscowość nieco falista, grunta lekkie. *A. Jel.*

Masiewki, dwie wsie, pow. dzisieński, gm. przebrodzka, dusz 8 i 9.

Masiewo, wś, pow. prużański, okr. polic. narewski, gm. M., o 16 w. od Narewki, o 45 od Prużany, o 130 od Grodna.

Masiliszki, folw. szlach. nad rz. Strawką, pow. trocki, 4 okr. adm., 70 w. od Trok, 1 dm., 54 mk. kat. Gorzelnia.

Masin nad rz. Ładą, folw. do dóbr Abramów należący, pow. zamojski, gm. Goraj, par. Radzięcin, leży na urodzajnych wzgórzach gliniastych, odl. 5 w. od Góraja. Ma 3 dm., 465 mr. ziemi: roli orn, 377, łąk 26, lasu 41, wody 2, nieuż. i pod bud. 17 mr. *R. P.*

Masiów, os. leśna w puszczy białowieskiej, posiadała w końcu XVIII w. wielką potażarnią.

Masiowa Jasionka, ob. *Jasionka M.*

Masiowce, wś rząd., pow. latyczowski, nad rz. Bohem, przy dawnym trakcie proskurowsko-latyczowskim, gm. Bachmatowce, par. Międzybóż; 138 dm., 637 mk., 1987 dzies. ziemi, 2 młyny. Była tu st. poczt. i kolonie wojskowe. Należały M. do klucza międzyboskiego, Czartoryskiemu skonfiskowanego. *Dr. M.*

Masiowce, wś, pow. dzisieński, gm. czereska; dusz 27.

Masiowe, wzgórze na lew. brz. Oporu, pod 41° 2′ wsch. dłg. a 48° 49′ 40″ płn. szer., w płn.-wsch. stronie Tarnawki, pow. stryjski. Szczyt 845 m. npm.

Masiówka, potok, nastaje w płn. zach. narożniku obszaru Szczepanowa, w pow. podhajeckim, z połączenia strug napływających z obszaru gm. Krzywego, w pow. brzeżańskim; płynie na płd. wsch., przepływa wś Szczepanów, gdzie pędzi młyn, zrasza płd. zach. narożnik gm. Kalnego, w pow. brzeżańskim, następnie wschodni obszar gm. Telacza (pow. podhajecki), Mużyłowa, i w Nowosiółce uchodzi do Koropca z praw. brz. Długość biegu 10 kil. i pół. *Br. G.*

Masiowszczyzna, folw. pryw., pow. lidzki, 2 okr. adm., o 18 w. od Lidy, 1 dm., 15 mk. (1866).

Masiukowszczyzna, wś i folw., pow. miński, nieopodal dr. żel. libawo-romeńskiej, pomiędzy Mińskiem i st. Ratomka, nieopodal rz. Świsłoczy, w glebie dobrej. Wś ma osad 11, folw. od 1869 r., własność urzędnika Ciechanowicza, w nagrodę nadany. *A. Jel.*

Masiuny, wś włośc., pow. oszmiański, 3 okr. polic., od Oszmiany o 52 w., od Dziewieniszek 12 w. Ma 6 dm., 67 mk. katol.

Masiupy, część Sieniawki, pow. cieszanowski.

Maskaliszki, zaśc. szlach., pow. wileński, 3 okr., o 29 w. od Wilna, 2 dm., 24 katol.

Maskawa, rzeka, dopływ Warty z praw. brzegu, ma źródło w pow. średzkim, na północ od wsi Tulce, płynie naprzód w kierunku płd. zach. aż po za Żerniki, następnie wpłynąwszy w pow. śremski, zmienia kierunek ku płdn. i wschodowi, dotykając wzgórzy szczodrzykowskich, zraszając wsie Robakowo, Dachowo, Szczodrzykowo, pod Kromolicami wpływa znowu do pow. średzkiego i przepływa pod wsią Januszewem. O pół mili od Środy, blisko wsi Włostowa, przyjmuje mały strumień (Szpora?), idący do miasta Środy. W kierunku płn.-wschodnim dopływa do wsi Nietrzanowa, skąd zakreśla łuk i zamienia kierunek na zachodnio-południowy, przepływa przez las murzynowski, zrasza wieś Wyszakowo, łączy się z strumykiem bezimiennym idącym do Śniecisk i oblewa wieś Czarnotki. Po za Olędrami czarnockiemi dopływa do Maskawy rzeczka Szywra płynąca od Winnogóry i Murzynowa Leśnego; M. zaś pod wsią Kępą Małą wpada do Warty. Długość całego biegu wynosi około 6 mil. *M. St.*

Maskertzin (niem.), ob. *Musternick.*

Maskisze, wś włośc., pow. lidzki, 4 okr. adm., od Lidy o 42 w., od Wasiliszek 7 w., dm. 14, mk. 9 prawosł. i 117 katol.

Maskotyn, potok górski, nastaje na płd. obszarze gm. Hryniawy, w pow. kosowskim, w Karpatach wschodnich, w dziale czarnohorskim, ze źródeł leśnych na płd. stoku grzbietu, łączącego szczyty Lissowaty (1525 m.) i Hostyn (1583 m.); płynie na płdn. wsch. parowem leśnym, uchodząc do Czeremoszu Białego z lew. brz. Długość biegu 6 kil. *Br. G.*

Maskowa Wielka, potok górski, bierze początek na płd. zach. krańcu wsi Kosmacza, w pow. bohorodczańskim, z pod lasu Łazarywskiego, pokrywającego płn. wsch. stoczystość Kosmackiej góry (782 m.), płynie między domostwami tej wsi, na płn. wsch., następnie zrasza obszar Rosólny, gdzie z praw. brz. zlewa swe wody do Sadzawki. Od zach. nad doliną potoku rozpościera się wzgórze Maskowa (455 m.), a od wsch. lesiste pagóry Brzezina (451 m.) i Chyba, oddzielające ją od doliny pot. Matyjówki (ob.). Długość biegu 5 kil. i pół. *Br. G.*

Maskówka, nazwa chat w obr. gm. Rzyk, w pow. wadowickim.

Maskryten, wymienione w dok. z r. 1323 dobra, pow. sztumski (Cod. dipl. Warm. I, 367).

Maślaki, wś i *Maślane holendry*, folw., pow. słupecki, gm. Wilczagóra, par. (ewang.) Konin, odl. od Słupcy w. 27; dm. 12, mk. 80.

Posiada kościół ewangielicki filialny, cmentarz i szkołę. Wś M. wchodziła w skład dóbr Kopydłowo (ob.), folw. Maślane Holendry należy do Dębowca.

Maślaki, nazwa kilku chat rozrzuconych pod „Czarnym lasem" na płd. od wsi Szerzyn, pow. jasielski.

Maślaki, wś, pow. horecki, o 35 w. od Horek, z zarządem gminy obejmującej 1142 dusz.

Maślana góra, pow. elbląski pod wsią Trencz, 632 stóp, ob. t. II. str. 338.

Maślana góra, szczyt w odnodze Beskidów wschodnich, między rzekami Białą i Ropą, 779 m. wys. (ob. *Karpaty*, t. III, 863—2.

Maślanczyzna, pasieka na obszarze dwors. Perepilnik, pow. złoczowski.

Maślanka, dwór, pow. rossieński, par. botocka, własność Masłowskiego.

Maślanków, os. w Dachnowie, pow. cieszanowski.

Maślatówka, nazwa chat włościańskich w Rabie niżniej, w pow. limanowskim.

Maslec (dok.), ob. *Masselwitz*.

Maślenniki, wś włośc., pow. święciański, odl. 17 w. od Święcian. Ma 10 dm., 131 mk. katol. i 6 żyd.

Maslic (dok.), ob. *Masselwitz*.

Maślikowce, nad rz. Gawiją, okol. szlach. i zaśc. rząd. pow. oszmiański, 3 okr. adm., o 43 w. od Oszmiany, o 18 w. od Dziewieniszek, 5 dm., 25 mk. katol. *A. T.*

Maślisze, przys. na płn. od Grębowa, pow. tarnobrzeski.

Maśliszki 1.) wś i folw., pow. święciański, ma 4 dm., 28 mk. 2.) **M.**, wś, pow. święciański, 1 okr. polic., ma 5 dm., 25 mieszk. katol. i 19 starowierców.

Maślona góra, wznosi się na granicy gmin Bystrej i Szymbarka, w pow. gorlickim, a gm. Gródka (w pow. grybowskim), pod 38° 43′ 38″ wsch. dłg. g. F., a 49° 38′ 40″ płn. sz. g.; na płd. wsch. od niej wznosi się szczyt lesisty, Jelenią górą zwany, 686 m. wys. Pokrywają M. g. lasy, od płn. Czarny Las, od płd. zach. Wielki Las. Z płn. wsch. stoczystości spływają wody do Bystrej, dopływu Ropy; z płd. zach. stoku do pot. Gródka, dopływu Białej dunajcowej; od płd. wreszcie opada M. g. do doliny rz. Ropy, na tym to stoku legły chaty szymbarskie tworzące część Szymbarka, a Szklarkami zwane. Wznies. M. g. 747 m. npm. Miejsce znaku triangul. *Br. G.*

Maślonka, młyn nad rzeką Ołobokiem, pow. odolanowski, 1 dm., 15 mk., należy do dom. Psary.

Maślonka, grupa domów we wsi Łomnicy, w pow. sądeckim (t. V, 694—1).

Maslow (dok.), ob. *Massel*.

Maślówka, las we wsch. stronie Podmanasterza, pow. bobrecki. Szczyt 385 m.

Maśluchy, jezioro przy wsi t. n., w pow. włodawskim, ma 57 mr. obszaru, leży w zlewie Wieprza.

Maśluchy, wś, pow. włodawski, gm. Uścimów, par. Ostrów. Ma 22 dm., 236 mk., 630 mr. obszaru. W 1827 r. wś rząd., 22 dm., 167 mk.

Maślukowo, wś, pow. lepelski, 4 okr. sąd., na granicy pow. dzisieńskiego, o 9 w. od Dzisny, o 75 od Lepla; ziemi dworskiej 300 dzies. Własność Rypińskich. *M. K.*

Maślukowszczyzna, wś, należała do dóbr Kublicze (ob.) w pow. lepelskim.

Masłaj, podaniowa (u ludu) nazwa miejscowości we wsi Borki, w pow. kijowskim, przy ujściu Irpenia do Dniepru. O $1^1/_2$ w. od tej wsi, w uroczysku Chełmy znajdują się ślady dawnego grodziska, gdzie wedle podania miał stać gród Masłaj mający 60 cerkwi.

Masłochy, nazwa chat w Włosienicy, wsi położonej w pow. bielskim. *Br. G.*

Masłomęcz, wś i folw., pow. hrubieszowski, gm. Mieniany, par. Hrubieszów, odl. 10 w. od Hrubieszowa, o 6 w. od rz. Bugu. W 1827 r. 57 dm., 345 mk.; obecnie jest tu cerkiew pounicka filialna i szkoła począt. Folw. Masłomęcz z wsiami M. i Czerniczynek rozl. mr. 1130. grunta or. i ogr. mr. 685, łąk mr. 154, past. mr. 18, lasu mr. 226, nieuż. i place mr. 47, bud. mur. 1, z drzewa 43, jest wiatrak. Wś M. os. 69, z grun. mr. 791; wś Czerniczynek os. 22, z grun. mr. 250. *Br. Ch.*

Masłomiąca, wś, pow. miechowski, gm. Michałowice, par. Więcławice, odl. 10 w. od Krakowa, o 25 w. od Miechowa. W XV w. dziedzicami są dwaj Toporczykowie. Wś ma 10 łanów kmiecych, 3 folw. zagrodników, 4 karczmy (Dług. II, 50). Obecnie ma 52 dm., 379 mk., 290 mr. ziemi włośc., 535 mr. dwors., kopalnia gipsu i młyn, stawy pięknie zarybione. W 1827 r. było tu 28 dm., 181 mk. Folw. i wś M. z przyległ. Tarczówek, Klinówka i Zerwana; rozl. mr. 534: gr. or. i ogr. mr. 334, łąk mr. 16, past. mr. 32, lasu mr. 131, nieuż. i place mr. 21, bud. mur. 9, z drzewa 7, są pokłady gipsu. Wś M. os. 51, z grun. mr. 303.

Masłoń, os. młyn., pow. będziński, gm. i par. Żarki. 1 dm., 92 mr. Należy do folw. Masłońskie.

Masłonica, rz. w pow. będzińskim, poczyna się na granicy z pow. olkuskim, pod Ogrodzieńcem, płynie ku zach. przez Kuźnicę Masłońską i pod młynem Kudziela niedaleko Turzy, wpada z lew. brzegu do Czarnej Przemszy. Długa 8 w. Właściwie stanowi początek tej ostatniej. Por. Łabęckiego: Górn. I, 494 i 497.

Masłoniewizna, os. włośc., pow. będziński, gm. Choroń, ma 2 dm., 12 mk., 60 mr.

Masłonka, grupa chat w Piwnicznej w powiecie nowosądeckim.

Masłonków, grupa chat w Milówce, wsi położonej w pow. żywieckim. *Br. G.*

Masłońska Kuźnica, wś, ob. *Kuźnica Masłońska.*

Masłońskie al. *Masłoński piec*, wś i folw. nad rz. Wartą, pow. będziński, gm. Żarki, par. Przybyszów, ma 26 dm., 236 mk., ziemi włośc. 284 mr.. dworsk., 240 mr. Istniał tu wielki piec; jest też papiernia z prod. na 4800 rs.

Masłów, wś, pow. kielecki, gm. Dąbrowa, par. Kielce, leży o milę od Kielc przy drodze bitej kielecko radomskiej. Posiada szkołę początkową i urząd gm. W 1827 r. należała do dóbr rząd. górniczych ekonomii Kielce; miała 47 dm., 819 mk.

Masłów, zaśc., pow. wilejski, o 29 w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., 1 dm., 5 mk. prawosł.

Masłowa, wś nad rz. Gniły Tołmacz, pow. czehryński, odl. 6 w. od Lipianki. Leży śród bezleśnego stepu; gleba urodzajna. W 1808 r. było tu 77 dm., 717 mk.; obecnie 789 mk. i 2600 dzies. ziemi. Cerkiew paraf. drewniana, wzniesiona na miejsce dawnej w 1791 r. W 1803 r. generał Wysocki sprzedał M. majorowi Nieczajewowi.

Masłowce, góra 835 m. wys. pod 41° 4′ wsch. dłg. a 49° 13′ płn. szer., w płd.-wsch. stronie Schodnicy, pow. drohobycki. Wody płyną na płd. do Pereprostyny dopływ Stryja.

Masłowice 1.) wś, folw., pow. wieluński, gm. Starzenice, par. Ruda, odl. od Wielunia 6 w., od rz. Warty 7 w. Posiada gorzelnią i młyn wodny; wś dm. 61, mk. 477; folw. dm. 7. W 1827 r. było tu 38 dm. i 389 mk. Wś tę wspomina Lib. Ben. Łaskiego (t. II, 111). Dobra M. składają się z folw.: M., Stawek i Małyszyn; wsi: M., Małyszyn, Borowiec i Stawki, rozl. mr. 2040: folw. M. gr. or. i ogr. mr. 360, łąk mr. 156, past. mr. 10, lasu mr. 883, nieuż. i place mr. 63, razem mr. 1422, bud. mur. 13, z drzewa 16, płodozmian 9-polowy; folw. Stawek gr. orne i ogr. mr. 278, łąk mr. 41, nieuż. i place mr. 5, razem mr. 324, bud. z drzewa 3, płodozmian 9-polowy; folw. Małyszyn gr. orne i ogr. mr. 261, łąk mr. 21, nieuż. i place mr. 12, razem mr. 294, bud. mur. 5, z drzewa 4, płodozmian 7-polowy. Wś M. os. 72, z grun. mr. 392; wś Małyszyn os. 10, z gr. mr. 128; wś Borowiec os. 12 z grun. mr. 74; wś Stawki os. 26, z grun. mr. 231. 2.) **M.**, wś i folw., pow. noworadomski, gm. Masłowice, par. Chełmo, odl. 4 w. od rz. Pilicy, 14 w. od Gorzkowic, st. dr. żel. warsz.-wied. i 21 w. od Radomska, leży na prawo od drogi z Gorzkowic do Przedborza. Posiada urząd gm., młyn wodny, 36 dm., 495 mk., pokłady torfu. Wś tę wspomina Lib. Ben. Łaskiego (t. II, 200—206). Folw. M. z nomenklaturą Będzin, wsiami: M., Krery i kol. Krery rozl. mr. 1736: gr. orne i ogr. mr. 544, łąk mr. 184, past. mr. 11, lasu mr. 966, nieuż. i place mr. 31, bud. mur. 5, z drzewa 30, płodozmian 10-polowy, Wś M. os. 39, z grun. mr. 347; wś Krery os. 8, z grun. mr. 93; kol. Krery os. 38, z grun. mr. 448. M. gm. należy do sądu gm. okr. VII w Chełmie, st. p. w Przedborzu; obszar gm. 18649 mr. i 8000 mk. W gm. jest 5 szkół począt., 3 gorzelnie, huta szklana, tartak parowy i 4 młyny wodne. *Br. Ch.*

Masłowice, niem. *Gr. Massowitz*, wś, pow. bytowski, st. p. Kramarzyny (Kremerbruch), tworzy osóbny okręg urzędu stanu cywilnego, który r. 1880 liczył 1589 mk.; r. 1882 ur. się 65 dzieci, umarło 33 osób, zawarto 14 ślubów. Par. kat. Niezabyszewo (Damsdorf).

Masłowicze 1.) zaśc. szl., pow. wilejski, 3 okr. adm., o 76 w. od Wilejki, 1 dm., 8 mk. (4 prawosł., 4 katol.). 2.) **M.**, wś i fol., pow. miński, o 3 w. na płn. zach. od starożytnego Sołomerecza, przy dopływie Wiaczy, w miejscowości pięknej. Wś po uwłaszczeniu miała osad włócznych 7; folw. od r. 1831 własność Walickich, ma obszaru przeszło 258 w.; gleba dobra, łąki piękne. *A. Jel.*

Masłowiczki, niem. *Kl. Massowitz*, wś, pow. bytowski, st. p. Kramarzyny, okr. urzędu stanu cywilnego Masłowice, par. kat. Niezabyszewo.

Masłowiec, os. młyn., pow. opatowski, gm. i par. Łagów, od Opatowa 26 w., młyn wodny, 2 dm., 12 mk., 38 mr. ziemi.

Masłowiec, góra lesista, wznosząca się na granicy gm. Schodnicy (w pow. drohobyckim) i Urycza (w pow. stryjskim), pod 41° 3′ 51″ wsch. dłg. g. F. a 49° 13′ płn, sz. g. Po stronie płn. M. nastaje potok Schodnica, po stronie płd. zach. potok Pereprostyna, a od płd. potok Urycz, wszystkie trzy prawe dopływy Stryja. Stok płd. M. zwie się Dupławcem. Wzniesienie 835 m. npm. *Br. G.*

Masłowizna, os. do dóbr ryc. Niewierz należąca, pow. brodnicki, st. p. Brodnica, 6 bud., 3 dm., 17 mk. kat. (1867).

Masłówka, wś, pow. dzisieński, gm. Mikołajów, 13 dusz.

Masłówka, wś, nad rz. Rossawą, pow. kaniowski, pięknie i szeroko zabudowana, leży na lewym brzegu Rossawy, w jednej z żyźniejszych okolic powiatu. Otaczają dokoła ją stepowe rozłogi. To miejsce nazywało się dawniej Masłowym-stawem (ob. mappę Beauplana). Z imieniem Masłowego-stawu wiąże się kilka wspomnień z dawnej kozaczyzny i jej zaburzeń. Poskromiciel kozaków u „Niedźwiedzich łóz“ Stan. Koniecpolski, hetman w. kor., w odwrotnej swojej drodze (d. 12 listop. 1625 r.) przeprawiwszy się przez Roś u Konończy i powyznaczawszy stanowiska dla wojsk rzpltej na Ukrainie, z pułkiem tylko własnym puścił się dalej, i d. 14 tegoż miesiąca stanął w Masłowym-stawie, gdzie nie-

bawem po jego stąd odjeździe, w obecności Adama Kisiela, podkom. czernich. i Stanisł. Potockiego, wojewodzica bracł. i pułkownika, kozacy radę złożyli czerniecką, podczas której wykonali przysięgę, iż przyjmą przepisane im przez hetmana porządki. (Zb. pam. Niemc. VII, i Dyar. Okols. str. 66). Ale kozacy podówczas byli już w stanie ciągłego prawie buntu i w 1637 i 1638 r. znowu nowe wybuchły rozruchy, które atoli i tą razą były krwawo i surowo, pod Kumejkami i Starcem, stłumione. Toć zwycięzki Mikołaj Potocki, hetman polny kor. zmusił też kozaków naonczas, aby przed komisarzami, którzy zjadą się na dzień 4 grudnia do Masłowego-stawu, zaprzysięgli, że przyjmą ordynacyą nad wojskiem zaporoskiem świeżo na przeszłym sejmie uchwaloną, tudzież że armatę, buławę, buńczuk i sztandary oddadzą. Jakoż na ów dzień naznaczony, komisya rzeczona zjechała do M. i kozacy też nadciągnęli. Sprawcami tej komisyi byli: Mikołaj Potocki, wojew. bracł. i hetman polny kor.; Piotr Potocki, wojewodzic bracł., Maks. Brzozowski podst. kijow., Ludwik Olizar, Eliasz Czetwertyński, Jan Żołtowski, Jerzy Łowczycki, Roman Zahorowski, Wincenty Przerębski, Stefan Czarniecki, Jan Skowiecki i Jacek Szemberg. Zaczęła się więc komisya od wykonania najpierw przez kozaków przysięgi na ordynacyą sejmową i złożenia przez tychże armaty i znaków wojskowych w ręce Piotra Komorowskiego, a następnie, w moc także ustawy sejmowej rozpoczął się obiór ze szlachty — pułkowników, a z kozaków — assaułów, setników i atamanów. Na pułkownika czerkaskiego obrano zatem Jana Giżyckiego, na perejasławskiego Stan. Ołdakowskiego, na kaniowskiego Ambr. Siekierzyńskiego, na korsuńskiego Kiryka Czyża, na białocerkiewskiego Stan. Kalińskiego, i na czehryńskiego Jana Zakrzewskiego. Co do setników zaś, pomiędzy wielu innymi został obrany setnikiem czehryńskim Bohdan Chmielnicki. (Okolski: Kontyn. dyar., str. 91). Jednakże wybór miejsca dla odbycia tej komisyi u Masłowego-Stawu, nad Rossawą, nie zdaje się być przypadkowym tylko, i bodaj czy nie był obmyślanym w duchu pokoleniowej tradycyi kozackiej, która wielki tutejszy ustęp stepowy, rozpostarty pomiędzy ramionami Rosi i Rossawy, zdawna przeznaczała na miejsce zwyczajne, na punkt zborny, dla wszelkich, będących w zwyczaju u kozaków „rad czernieckich", zbrojnych popisów i schadzek zgiełkliwych, bo oprócz że dostatek wody i pastwiska czynił tę równinę najdogodniejszą dla takich zebrań, ale niemniej i dla tego, że w tych oto stronach, pomiędzy Kaniowem i Korsuniem, uwił był sobie przeważnie gniazdo element kozacki; niby tu sam gąszcz jego i „patoka" była, jak się obrazowo ówcześni wyrażali kozacy. Toć następnie i Bohdan Chmielnicki, po pamiętnej w 1651 r. pod Beresteczkiem klęsce, nie gdzieindziej, tylko nad Rossawą, jako w uświęconem zwyczajem miejscu, na nowe swe siły zbierał przeciwko Polakom. (Sam. Twardowskiego: Wojna domowa z Kozaki, str. 451). Ale i później w 1673 r. hetman Doroszenko, na tychże samych równinach nadrossawskich, w tym punkcie zwyczajowo zbornym, 30,000 kozaków „popisał"; sam jednak na tym popisie nie był, obawiając się hałaśliwego rojowiska kozackiego, „bo, jak się wyraża list ówczesny, in maxima quantitate, takowa u ludzi kozackich nie dobra bywa". (Spom. ojczyste II, str. 238—9). Masłowy-staw czyli późniejsza Masłówka, stanowiła cząstkę dóbr sstwa kaniowskiego. Po „hosticum" atoli, Stanisław Szczeniowski, ssta trechtymirowski, wytoczył był pretensye do M. jako zdawna nie do sstwa, ale do dóbr prywatnych Chodorowa należącej (lustracya ssarostwa kaniowsk. 1765), ale nie wylegitymował się dostatecznie z roszczonego prawa i następnie dobra te wraz z Kaniowem przeszły na własność ks. Stanisława Poniatowskiego, a od tego do hr. Olizarów i hr. Przeździeckich. Roku zaś 1854 kupił tę żyzną i piękną włość od hr. Przeździeckich Władysław Prozor, syn Karola, ostatniego oboźnego litew. Obecnie liczy się tu ludności obojej płci 1900 głów; w 1741 było tu 20 dymów, w 1790 r. 110 dymów i 901 mk. rachowano. Cerkiew tutejsza jest pod wez. ś. Mikołaja, na miejscu dawnej w 1746 postawiona. Za Janowską karczmą, na wzgórzu, po lewej stronie drogi wiodącej do Kozina, jest mogiła która ma rów wewnętrzny, mogący pomieścić kilkudziesięciu ludzi; za rowem w środku jest plac równający się swym szczytem z wysoką mogiłą, a może w dawnym czasie był wyższym; na nim mógł stać jeździec na koniu dla straży i postrzegania nieprzyjaciela. Po trzech stronach umocnienia widać na kilka sążni dług. usypane potrójne wały. Przy wychodzie z bramy tego nasypu, jest ślad ogniska, którego dowodzi peczyna, czyli spieczona ziemia, jak zwyczajnie w piecu. Szaniec, o którym mowa, panuje nad traktem, który od karczmy się biorąc doliną, prowadzi do Kijowa. Usypy te nie mogą z pewnością uchodzić za roboty ziemne z czasu pobytu w Masłowym-stawie Bohdana Chmielnickiego r. 1651, bo noszą na sobie cechę daleko starszą i podobną do tej, jaka piętnuje inne w tej okolicy usypy, tak w bliskim Kozinie, jak w Berkozówce, Tahańczy, Pilawie, Browachach, Moskulenkach i w Sałowym futorze się znajdujące. (Por. Kozin w dodatku do litery K). Zważywszy jednak, że kozacy częstokroć, przy okazyi, umacniali się około starych stanowisk i szańców (Zbiór pam.

Niemc. VI, str. 153), to może i Chmielnicki w 1651 użył był tych dawnych ziemnych robót i dorywcze z nich i obronne dla siebie urządził był stanowisko. *Edward Rulikowski.*

Masłówka 1.) wś, pow. bracławski, gm. i par. Niemirów, ma 42 dm., 450 mk. z Dubowczykiem, 566 dusz ziemi włośc. Należy do klucza niemirowskiego. 2.) **M.**, przys. do Szarogrodu, leży przy ujściu rz. Kiełbaśny do Moraszki, pow. mohylowski, 30 dm. *Dr. M.*

Masłowo 1.) wś i folw., pow. szremski: folw. ma 400 mr. rozl.; 38 dm., 292 mk., 74 ew., 218 kat., 101 analf. Poczta i tel. w Dolsku o 4 kil.; gośc. o 2 kil., st. kol. żel. w Nowem Mieście o 24 kil. 2.) **M.**, niem. *Massel*, gm., wś i folw., pow. krobski, 2 miejsc.: a) M., wś; b) Buchwerder, leśn. królewskie; folw. ma 502 mr. rozl., 30 dm., 229 mk., 209 ew., 20 kat., 13 analf. Poczta, tel. i st. kol. w Rawiczu o 2 kil., gośc. na miejscu. *M. St.*

Masłowo, wś rząd., nad jez. t. n., pow. trocki, 1 okr. adm., 20 w. od Trok, 5 dm., 50 mk. katol.

Masłowo, ob. *Massel.*

Masłowszczyzna, wś i os., pow. sejneński, gm. i par. Mirosław, odl. 49 w. od Sejn, ma 13 dm., 128 mk. Należała do dóbr Gudzieniszki.

Masłowszczyzna 1.) folw. szlach., pow. oszmiański, 1 okr. adm., 13 w. od Oszmiany, 1 dm., 14 kat. 2.) **M.**, zaśc., pow. dziśnieński, 3 okr. polic., o 10 w. od Dzisny, 3 dm., 26 mk. 3.) **M.** dwór, pow. kowieński, okr. polic. ejragolski, nad Dubisą, o 60 w. od Kowna, 21 mk., młyn wodny (1859). 4.) **M.**, wś i dwór, pow. rossieński, par. betygolska. Leży na lew. brzegu Dubissy, na wzgórzu między Paszkajciami a Betygołą. Własność Zacharewiczów. Młyn wodny.

Masłowy staw, ob. *Czehryn* i *Jasnohorodka*, t. III, 492.

Maśnik, os. nad rz. Wisłą, pow. sandomierski, gm. i par. Połaniec, od Sandomierza 47 w., 1 dm., 5 mk., 1 mr.

Masny, młyn i tartak na obszarze dworskim Straszewic, pow. staromiejski.

Masony, wś, pow. oszmiański, 2 okr. polic., 62 w. od Oszmiany, 6 dm., 40 mk. (33 prawosł., 7 katol.).

Masoruicz (dok.), ob. *Maserwitz.*

Masovia (łac.), ob. *Mazowsze.*

Masów, niem. *Massow*, ob. *Cioszczyn.*

Masowicze, wś w zach. stronie pow. ihumeńskiego, w gm. pereżyrskiej, w okr. polic. uździeńskim, nad rz. Świsłoczą z praw. strony, przy gościńcu dawnym pocztowym mińsko-ihumeńskim, obok wsi Sieniła, ma osad pełnonadziałowych 9, grunta i łąki wyborne, miejscowość nieco falista. *A. Jel.*

Masowiczyn, wzgórze na płd. od Werenczanki, w pow. Kocmańskim, pod 43° 24' 30" wsch. dłg. g. F., a 48° 31' 42" płn. sz. g., wznosi się do wys. 258 m. npm. Miejsce znaku trian. *Br. G.*

Massakwietyszki, ob. *Massykwietyszki.*

Massaliszki, okr. wiejski, pow. trocki, gm. Niedzingi, zawiera w obrębie swym wsie: Massaliszki, Pogilcze, Łankorojście, Montwiliszki, Hucewicze.

Massalście, wś, pow. rzeżycki, należy do dóbr Warklany; zaludniona wyłącznie przez włościan pochodzenia polskiego w liczbie około stu osób płci obojej.

Massanken (niem.), ob. *Mazanki.*

Massąwnen (niem.) 1.) wś, pow. frydlądzki, st. p. Szępopel. 1856 r. 40 mk. 2.) **M.** (niem.), dobra ryc., pow. frydlądzki, st. p. Szępopel, 6 kil. odl. Obejmują 785·35 ha., mianowicie 547·50 roli or. i ogr., 52 łąk, 20·50 past., 156·35 boru, 9 ha. nieuż. Czysty dochód z gruntów 4981 mrk. Własność Aleksandra Gamp. W miejscu jest gorzelnia parowa, cegielnia na 200,000 sztuk cegły i wiatrak; podatek od gruntu i budynków wynosi przeszło 225 mrk., dla tego dobra te liczą się do dużych posiadłości. 1856 r. 193 mk. *Ks. Fr.*

Masseiten (niem.), wś, pow. tylżycki, st. p. Stonischken, 64 mk. (1857).

Massel (niem.), 1364 r. *Maslow*, wś, pow. trzebnicki, par. Zirkwitz; ma kościół paraf. ewang. z r. 1592 i słynne wzgórze zwane Toeppelberg, w którem wiele urn odkopano. Z pod wzgórza wytryska obfite źródło zimnej wody. W okolicy dużo cmentarzysk. Starożytnicy szląscy uważają M. za *Massilią* dawnych Lygiów. Do wsi M. należy folw. Neurode.

Massel (niem.), ob. *Masłowo*,

Massel, w pow. oleśnickim, niedaleko Trzebnicy. Znaleziono cmentarzysko przedhistoryczne.

Masselwitz (niem.), 1193 r. *Maslec*, 1316 *Masselize*, 1327 *Maslic*, 1360 *Mazzlicz*, wś nad Odrą, pow. wrocławski, par. ś. Mikołaja i Bożego Ciała we Wrocławiu; fabryki.

Massenau (niem.), ob. *Masenów.*

Massewicze, wś, pow. piński, 1 okr. polic. 91 mk., własność Pusłowskiego. *Ks. M.*

Massilia (staroż.), ob. *Massel.*

Masslisch-Hammer, wś, pow. trzebnicki, kuźnica blachy miedzianej. W pobliżu Polnisch-Hammer fabryka wełny sosnowej.

Massów, wś, pow. nowoaleksandryjski, gm. Irena, pow. Bobrowniki. W 1827 r. 16 dm., 112 mk.; obecnie majorat rządowy.

Massow (*Gross-*) al. *Masewo* i *M.* (*Klein*) al. *Masewko*, pow. lęborski na Pomorzu, słynna uprawa kilkuset odmian ziemniaków.

Massow (niem.), ob. *Masów.*

Massowe, *terra M.*, wspominana w dok. z r. 1269 okolica na Pomorzu.

Massowitz (niem.), ob. *Masłowice* i *Masłowiczki.*

Massowo, folw. w pow. wyrzyskim, ob. Liszkowo.

Massutschen (niem.), ob. *Masutschen.*

Massykwietyszki al. *Massakwietyszki,* wś, pow. wyłkowyski, gm. Pojeziory, par. Wyłkowyszki, odl. 6 w. od Wyłkowyszek, ma 9 dm., 114 mk. W 1827 r. wś rząd. 10 dm., 79 mk. Folw. M. powstał z uwłaszczonych osad, rozl. mr. 459, grun. or. i ogr. mr. 331, łąk mr. 106, past. mr. 12, nieuż. i place mr. 10, bud. mur. 1, z drzewa 20, płodozmian 5-polowy; są pokłady torfu. *A. Pal.*

Massyłowicze, wś, pow. słonimski, na płn. od Krasnegostawu.

Massyn (dok.), ob. *Moszyna.*

Mastałtowicze 1.) folw. szlach. nad pot. Obejce, pow. trocki. 3 okr. polic., 51 w. od Trok, 1 dm., 5 mk. kat. 2.) **M.**, młyn nad pot. Obejce, pow. trocki, 3 okr. polic. 51 w. od Trok, 2 dm., 13 mk. katol.

Mastbot, wś, pow. mitawski, należała do ekonomii Kron-Wurzau.

Masten (niem.), ob. *Maszty.*

Mastis, jez. tuż pod miastem Telsze; wypływa zeń ruczaj Durbinas.

Mastki, wś nad rz. Czerniewką, pow. łowicki, gm. Jeziorko, par. Złakow, odl. o 12 w. od Łowicza, leży na lewo od drogi z Łowicza do Kiernozi, posiada szkołę począt. W 1827 r. wś rząd., 36 dm., 217 mk.; obecnie 245 mk., 39 dm. i 1001 mr. obszaru. Lib. Ben. Łaskiego zwie tę wś Mastky (t. II, 243, 259, 511, 551).

Mastkówka, grupa chat w Olszówce, pow. limanowski.

Mastnówka, os. karczm., nad strumykiem bez nazwy, pow. dzisieński, o 36 w. od Dzisny, 1 okr. polic. 1 dm., 4 mk. prawosł.

Mastupis, strumień w pow. telszewskim, wpada od wsch. do jez. Mastys pod Telszami.

Mastupis, ob. *Potekla.*

Masty (*Maszty*), wś, pow. jańsborski, st. p. Johannisburg.

Mastys, jez. w pow. telszewskim, pod górą na której się wznoszą Telsze, $3\frac{1}{2}$ w. dł., $\frac{1}{2}$ do $1\frac{1}{2}$ w. szer. W epoce przedchrześciańskiej uchodziło za święte.

Masuchen (niem.), ob. *Mazuchy.*

Masuchowken (niem.), ob. *Mazuchówka.*

Masuhren (niem.), ob. *Mazury.*

Masuhren-Jacob (niem.) al. *Jacob-Masuhren,* wś, pow. kłajpedzki, st. p. Kłajpeda; 174 mr. rozl., 29 mk. (1856).

Masuhren-Matz (niem.) al. *Matz-Masuhren,* wś, pow. kłajpedzki, st. p. Kłajpedá, 177 mr. rozl.; 112 mk. (1856). Musieli tu być polscy koloniści niegdyś.

Masurenbruch (niem.), ob. *Mazurskie bagna.*

Masurhoefchen (niem.), wś, pow. gierdawski, st. p. Nordenbork; 1856 r. 21 mk.

Masurmuehle (niem.), ob. *Mazur,* młyn.

Masutschen (niem.) al. *Massutschen,* wś, pow. darkiemski, st. p. Kleszczewo, 1856 r. 81 mk., w tem 4 gburów.

Masykwietyszki, ob. *Massykwietyszki.*

Masza, zaśc. szl. nad jez. Niecześć, pow, trocki, 3 okr. polic., 30 w. od Trok. 1 dm., 7 katol.

Mászarfalwa (węg.), ob. *Niegrejew.*

Maszau (niem.), ob. *Maszewo.*

Maszcze, wś, pow. rowieński; w 1753 r. Sanguszko Lubomirskiemu sprzedał.

Maszczenki, wś nad Dnieprem, dziś *Chreszczatyk* zwana, pow. czerkaski, odl. 10 w. od Tubolca; naprzeciwko M. na przeciwnym brzegu Dniepru leży mko Bubnów i wś Prochorówka w gub. chersońskiej. M. leżą w uroczyszczu zwanem Sieliszcze; jest tu jezioro uważane za święte. Według podania Tatarzy kiedyś zburzyli ludne i bogate M. i cerkiew złupili. Obecną cerkiew z 1792 r. postawiono na miejscu dawnej. W 1740 r. było w M. 14 dm.; obecnie do 400 mk. *Br. Ch.*

Maszczykowa, os. młyn., pow. będziński, gm. Żarki, par. Przybynów, 1 dm., 6 mk., 30 mr.

Maszellen (niem.) al. *Matz-Maschuth,* wś, pow. szyłokarczemski, st. p. Jugnaten; 1856 r. 90 mk., wiatrak.

Maszelwethen (niem.) al. *Tracken,* folw., pow. ragnecki, o 3·5 kil. od Ragnety, należy do dużych dóbr Tussainen.

Maszen (niem.) al. *Jurge-Dargen,* wś, pow. szyłokarczemski, st. p. Szyłokarczma, 1856 r. 116 mk.

Maszenice, folw., pow. inowrocławski, 6 dm., 112 mk., należy do dom. Głębokie.

Maszerki 1.) wś, pow. dzisieński, o 34 w. od Dzisny, 1 okr. polic., 5 dm., 57 mk. 2.) **M.**, os. karcz., pow. dzisieński, o 23 w. od Dzisny, 1 okr. pol., 1 dm., 6 mk. żydów.

Maszew, wś i folw., pow. turecki, gm. Ostrów warcki, par. Jeziorsko, odl. od Turka 21 w., od rz. Warty 2 w. Wś dm. 7 (ob. *Jeziorsko*); folw. dm. 5, mk. 77. W 1827 r. było tu 16 dm., 159 mk. Wspomina tę wś Lib. Ben. Łaskiego (t. I, 407—9). Folw. i wś M. rozl. mr. 839: gr. orne i ogr. mr. 568, łąk mr. 13, past. mr. 236, nieuż. i place mr. 22, bud. mur. 4, z drzewa 7, płodozmian 5 i 6 polowy. Wś M. os. 21 z grun. mr. 22.

Maszewo *Wielkie* i *Małe,* kol., pow. płocki, gm. i par. Brwilno, nad rz. Brzeźnicą w pobliżu Wisły. Mają 751 mk., 71 os., 85 dm., z tych 5 mur., powierzchni mr. 589 mr. (567 mr. ziemi ornej), 2 domy modlitwy: jeden luterański, a drugi braci Morawskich, szkółka ewang., browar, 2 olejarnie, wiatrak, 3 skle-

py, szynk i karczma. Prócz tego do M. Wielkiego należą dwie osady rząd.: os. karcz. i os. młyn. wraz z młynem wodnym. Wś włośc. M. wraz z wsią Winiary nad Wisłą położona, ma 299 mk., 33 os. włość., 35 dm., powierzchni 730 mr, (723 mr. gruntu orn.), We wsi znajduje się karczma należąca do majoratu Biała. W 1827 r. M. wś rząd. miała 18 dm., 119 mk. a M. kol. rząd., 69 dm., 545 mk. Os. M. powstała z uwłaszczonych gruntów, rozl. mr. 91: grunta or. i ogr. mr. 88, past. mr. 2, nieuż. i place mr. 1, bud. z drzewa 7. *Br. Ch.*

Maszewo, niem. *Massau* i *Maschau*, leśnictwo i pustkowie, pow. wejherowski, st. p. Chylonia, ob. *Chylońskie pustki.*

Maszki, wś i folw., pow. lubelski, gm. i par. Wojciechów. W 1827 r. 33 dm., 232 mk., obecnie 42 dm., 383 mk. i 1107 mr. ziemi włośc. Należy do dóbr Wojciechów. Tu się urodził Muczkowski, badacz dziejów uniwersytetu Jagiellońskiego.

Maszkiany, wś włośc. nad jez. Wajonis, pow. święciański, 2 okr. pol. o 16 w. od Święcian, 4 dm., 40 mk. kat.

Maszkienice,, wś w pow. brzeskim, leżąca w równinie 209 m. npm. nad Złockim pot. uchodzącym z praw. brz. do Uszwicy, 3 kil. linii pow. od st. kol. żel. arcyks. Karola Ludwika. Równinę zamyka w oddaleniu od płn. duży las sosnowy, a od wsch. bukowy. Liczy 1015 mk. rz.-kat. przydzielonych do par. w Jadownikach podgórnych. Jest tutaj szkoła ludowa 1-klas. i kasa pożyczk. gm. z kapitałem 296 zł. w. a. Oddalenie od Brzeska wynosi 7·5 kil. Pos. więk. dawniej hr. Wita Żeleńskiego, teraz Marfiewicza wynosi obszaru 140 roli, 12 łąk ogr. i past. i 19 mr. lasu; pos. mn. 765 roli, 112 łąk, 35 past. i 8 mr. lasu. M. granicą na płn. ze Sterkowcem, na wsch. z Biadolinami i Perłą, na płd. z Wolą Dębińską a na zach. z Brzegowcem. *Mac*

Maszków, wś nad rz. Dłubnią, pow. miechowski, gm. i par. Iwanowice, leży w dolinie rz. Dłubni, posiada tartak i młyn, odl. 10 w. od Krakowa, o 22 w. od Miechowa. W 1827 r. wieś duch., 26 dm., 153 mk. M. był darowany przez Bolesława Wstydliwego klasztorowi ś. Andrzeja w Krakowie. W XV w. nie było tu łanów kmiecych, tylko 4-ch zagrodników, karczma, młyn na strumieniu Minodze i folw. Ze wszystkich gruntów, prócz folw., dziesięcina szła dla prebendy marchockiej w Krakowie. (Dług. III, 333). Folw. M. rozl. mr. 337: gr. orne i ogr. mr. 242, łąk mr. 7, pastw. mr. 67, zarośli mr. 2, nieuż. i place mr. 19, bud. mur. 3, z drzewa 16, jest młyn wodny, pokłady kamienia wapiennego i budulcowego. Folw. ten poduchowny został przez rząd sprzedany za 23,840 rs. *Br. Ch.*

Maszkowce, wś, pow. słonimski, na wsch. od drogi ze Słonima do Wiązowca.

Maszkowica, las, pow. uszycki, gm. Kosikowce, par. Sokule, należy do wsi Kosikowiec, własn. Bolesława Regulskiego. *X. M. O.*

Maszkowice z *Ernstdorfem*, wś w pow. nowosądeckim, 2.2 kil. od urzędu poczt. w Łącku, leży na lew. brzeguDunajca, wzdłuż uchodzącego do tej rzeki potoku i przy drodze ze Starego Sącza do Krościenka. Od Łącka prowadzi do tej wsi wąska skalista droga, przebywszy ją jednak wchodzi się na wysoką, bo 517 m. npm., położoną równinę, którą wieś zajmuje, a która ma żyzne grunta wydające najwięcej grochu i prosa. Pierwotnie ojcowizna i gniazdo Zyndrama Maszkowskiego, sławnego wojownika z czasów Władysława Jagiełły, odznaczającego się talentem wodza pod Grunwaldem 1410 i Koronowem przeciw krzyżakom, była za Długosza (Lib. benef. II, 522) własnością klasztoru sądeckiego i miała 17 łanów kmiecych prócz roli dworskiej (praedium militare). Później wieś podupadła i była uważaną za przysiołek Łącka (Morawski: Sąd. II, 74 i 360); po zajęciu zaś dóbr klasztornych za Józefa II została rozszerzoną przez kolonią niemiecką Ernstdorf, a następnie sprzedaną. Obecnie jest własnością Sew. hr. Drohojewskiego. Liczy 750 mk. rz.-kat. i ma kasę pożycz. gm. z kapit. 2923 zł. w. a. Obszar więk. pos. ma obszaru 66 roli, 5 łąk, 26 past. i 117 mr. lasu; pos. mn. 853 roli, 132 łąk, 436 past. i 371 mr. lasu. Ernstdorf nazywają także Wyrąbiskami, Gawronówką i Gorzkowem, leży na wsch. od wsi. M. granicą na płn. z Czarnym potokiem, na zach. z Łąckiem a na wsch. z Jazowskiem.

Maszkowice, wś i folw., pow. łęczycki, gm. Leśmierz, par. Modlna, odl. od Łęczycy w. 13. Wś ma dm. 30, mk. 136; folw. dm. 5, mk. 50. W 1827 r. 20 dm., 173 mk. Wspomina M. Lib. ben. Łaskiego (t. II, 413, 14).

Maszkowska Wola, ob. *Maćkówka.*

Maszłuchy, ob. *Maśluchy.*

Maszna, wś i folw. pow. sochaczewski, gm. Seroki, par. Pawłowice. W 1827 r. 10 dm., 79 mk.

Maszniken (niem.), wś, pow. piłkalski, st. p. Lesdehnen, 1856 r. 161 mk.

Maszobel, zaśc. szl., pow. wileński, 3 okr. adm., o 57 w. od Wilna, 2 dm., 23 mk. katol.

Maszów *Średni*, wś i folw., *M. Mały* i *M. Szlachta*, folw., powiat krasnostawski, gm. Rudnik, par. Płonka, odl. 14 w. od Krasnegostawu a 10 w. od rz. Wieprza. W 1827 r. wś rząd. 38 dm., 307 mk. Folw. M. Średni z nomenklaturą Wyszpolszczyzna, wsiami: M. Sredni, Majdan Łuczyński i Majdan Urszulin rozl. mr. 603: gr. orne i ogr. mr. 418, łąk mr. 47, past. mr. 67, lasu mr. 50, nieuż. i place mr. 11, bud. mur. 1, z drzewa 10. Wś M. Śre-

dni os. 15, z grun. mr. 113; wś Majdan Łuczyński os. 8, z grun. mr. 90; wś Majdan Urszulin os. 7, z grun. mr. 80. Folw. M. lit. C. z wsiami: M. Mały i Majdan Borowski rozl. mr. 249: gr. orne i ogr. mr. 171, łąk mr. 23, past. mr. 8, lasu mr. 43, nieuż. i place mr. 4, bud. z drzewa 12. Wś M. Mały os. 3, z grun. mr. 20; wś Majdan Borowski os. 11, z grun. mr. 93. Fol. M. lit. B. z wsią Majdan Kobylański rozl. mr. 441: gr. orne i ogr. mr. 308, łąk mr. 20, lasu mr. 90, zarośli mr. 20, nieuż. i place mr. 3. Wś Majdan Kobylański os. 15, z grun. mr. 214. *A. Pal.* i *Br. Ch.*

Maszów, wś, pow. radomyski, leży na wyniosłym brzegu doliny Prypeci, odl. 3 w. od Krasna; ma 345 mk. Była tu niegdyś cerkiew paraf., dziś przeniesiona bliżej rzeki na obszar wsi Krasno.

Maszówka, potok, powstaje w obsz. gm. Wisłoka wielkiego, w pow. sanockim, na południ. zach. stoku działu górskiego, Bukowicą zwanego; płynie na południe z początku przez las, potem przez łąki wisłockie, dolinką, nad którą od wsch. wznosi się lesisty Koziniec (642 m.), a od zach. Kiczórka (621 m.) i zlewa swe wody z pr. brz. do Osławicy, prawego dopływu Wisłoka. Długość biegu wynosi 3 kil. i pół. Nad źródłami tego potoku wznosi się szczyt Żebracze (678 m.). Ujście leży na 499 m. npm. *Br. G.*

Maszrimmen (niem.), wś, pow. nizinny, st. p. Joneiten; 21 włók ziemi, szkoła, 121 mk. (1856).

Masztajcie, wś i folw., pow. władysławowski, gm. i par. Giełgudyszki. Odl. 40 w. od Władysławowa, ma 17 dm., 224 mieszk., w 1827 r. 13 dm., 158 mk. Folw. M. należy do dóbr Giełgudyszki dolne (ob.)

Masztalerze, wś, pow. kalwaryjski, gm. i par. Krakopol. Odl. 39 w. od Kalwaryi, ma 30 dm. 377 mk., w 1927 r. wś rząd., 18 dm., 146 mk. ob. Krakopol. *Br. Ch.*

Masztarki 1.) wś nad rz. Gulidówką, pow. dzisieński, o 64 w. od Dzisny, 2 okr. polic., 4 dm., 35 mk. kat. 2.) **M.**, wś, pow. dzisieński, gm. Postawy, dusz 10, własność Dłużniewskich.

Maszty, niem. *Masten* al. *Mast*, wś, pow. jańsborski, st. p. Jańsbork. W 1856 r. 104 mk. Zygfryd Flach v. Schwarzburg, komtur baldzki, nadaje Maciejowi Rogali i Marcinowi 10 włók pod Kumielskiem i Liskami na prawie magd. Dan w Piszu r. 1471. (ob. Kętrz. O ludności pols. w Prusiech, str. 433).

Maszuki, ob. *Moszuki*.

Maszurmathen (niem.), wś, pow. tylżycki, st. p. Willkischken; 1856 r. 108 mk.

Maszuth-Matz (niem.), ob. *Maszellen*.

Maszuthen (niem.), ob. *Masutchen*.

Maszutkina, wś, pow. suwalski, gm. Kadaryszki. Odl. 32 w. od Suwałk, ma 14 dm., 270 mk.

Maszwillen (niem.), wś, pow. ragnecki, stacya pocz. Szillen; 1120 mr. rozl., 153 mk. (1856).

Maszwitz (niem.), część wsi Plohe, pow. strzeliński.

Maszyce, wś, pow. olkuski, gm. Cianowice, par. Smardzowice. W malowniczej okolicy w pobliżu Ojcowa i Korzkwi. W 1827 r. 9 dm., 73 mk., obecnie 222 mk., z tych 28 umie czytać i pisać. Należała do dóbr Korzkiew. Na gruntach wsi M. znajduje się jaskinia w miejscowości Lisie-jamy, badana przez G. Ossowskiego (Wszechświat 1883 r. № 45). *F. Sul.*

Maszycze, okolica w pow. słuckim, o 10 w. na płd. od Słucka, ma os. 65, w miejscowości równej, w glebie dobrej. *Al Jel.*

Maszynki, os. szlach., pow. wiłkomierski, par. Truszkańska.

Maszyrowa, kol., pow. bałcki, par. Krzywe jezioro. R. 1868 miała 75 dm.

Matachin, szczyt w paśmie górskim Żełemiance, na wsch. granicy, gm. Tuchli, w pow. stryjskim, pod 41° 14′ 5″ wsch. dług. g. F., a 48° 55′ 10″ płn. sz. g. Od wschodu spływają wody do Brzazy, a od płd. zach. do Sechły. Na płn. zach. wznosi się szczyt Kindrat (1158 m.), na płd. Daszkowiec (1128 m.), a na płn. Ubicz (879 m.). Wznies. M. wynosi 1220 m. *Br. G.*

Matahów, al. *Matachow*, mylnie *Małahów*, pasmo górskie, lesiste, będące płn. zach. przedłużeniem Ihrowiszcza (ob.), wychodzące ze szczytu Wysokiej (1808 m.) i ciągnące się na przestrzeni 7 kil. aż do doliny rzeki Łomnicy. Od płn. wsch. płynie równolegle do jego grzbietu pot. Kuźmieniec (ob.), zabierając z płn. wsch. stoczystości jego liczne strugi. Południowo-zachodni stok, lesisty zwie się Matahiwczykiem (mylnie Małahiwczyk) i wysyła swe wody wprost do Łomnicy; między nimi największy pot. Jałe (ob.) Wśród tego lasu wystrzela skalisty czubek bezimienny, 1422 m. wysoki. W grzbiecie M. szczyt bezimienny 1672 m. *Br. G.*

Matahowiec, góra na płn. wsch. od Tuchli, w pow. stryjskim, pod 41° 9′ 25″ wsch. dług. g. F., a 48° 55′ płn. sz. g., nad prawym brzegiem Oporu; u płd. stóp płynie potok Sechła. Wzn. 729 m. *Br. G.*

Matajcie 1.) dwór pryw., pow. szawelski, o 52 w. od Szawel. 2.) **M.**, dwór, pow. rossieński, par. girdyska, własność Gobiaty. 3.) **M.**, wś, pow. rossieński, par. szwekszniańska. 4.) **M.**, wś., pow. rossieński, par. wewirżańska. 5.) **M.**, ob. *Dyrwiany*.

Matakinie, zaść. rząd., nad pot. Podubin-

ki, pow. wileński, 1 okr. adm., o 40 w. od Wilna, 5 dm. 22 mk. kat.

Mataków, ob. *Mistów*.

Matalujnie, dawna dzierżawa królewska, w daw. pow. wileńskim. Ob. T. V, str. 338.

Matałańce, wś włośc. nad jeziorem, pow. wileński, 3 okr. adm., o 60 w. od Wilna, 5 dm., 65 mk. kat.

Motały, wś, pow. węgrowski, gm. Łochów, par. Kamionna. W 1827 r. 13 dm., 64 mk. Obecnie 16 dm., 226 mk., 282 mr.

Matare, rzeczka podgórska, spływa z płd. stoku grzbietu górskiego Obczyny Feredena, (1229 m.), w obsz. gm. Sadowy, w pow. kimpaluńskim, przepływa łąki sadowskie i na zach. krańcu tejże wsi uchodzi do Sadowy z lewego brz. Od zach. wznosi się nad doliną tej rzeczki góra Patuli (957 m.), a od wsch. Runculetu (1059 m.). Długość biegu wynosi 3 kil.

Mataszki 1) zaśc. pryw. nad rz. Dobryłówką, pow. dzisieński, o 48 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 3 dm., 25 mk. 2.) **M.**, wś, pow. dzisieński, gm. Zaleś, dusz 36.

Mataszowce, ob. *Matyaszowce*.

Mataszówka, wś, pow. kijowski, o 20 w. od Wasylkowa, o 18 w. od Trypola. Gorzelnia parowa, własność L. Modzelewskiego, 13 robotn., 15025 wiader spirytusu (1881).

Matawa, część Zarzecza, powiat nadwórniański.

Matcze, wś i folw., pow. hrubieszowski, gm. Horodło. Posiada cerkiew par. pounicką i szkołę początkową. W 1827 r. było tu 65 dm., 440 mk. Była to posiadłość duchowna, mająca 1400 mr. obszaru; po przejściu na własność rządu sprzedana w 1881 r. za 66,000 rs.

Matczyce, wś włośc., pow. wilejski, o 15 w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., 6 dm., 38 mk. prawosł.

Matczyn, wś i folw., pow. lubelski, gm. Bełżyce, par. Matczyn. Posiada kościół par. drewniany z XVII w. dom schronienia dla starców i kalek (?). W 1827 r. było tu 22 dm. 115 mk. Kościół tutejszy erygował 1605 r. Krzysztof Ziemacki dziedzic. W 1664 r. dziedzic Pszonka Andrzej wystarał się o urządzenie parafii. Obecny drewniany, odnowiony w 1854 r. M. par. dek. lubelski 928 dusz. Dobra M. składają się z folw.: M., Wojcieszyn i Jadwinin z wsią: Matczyn. Rozległe m. 1145; folw. M. grunta or. i ogr. mr. 351, łąk m. 40, lasu m. 207, nieuż. i place m. 18, razem m. 607, bud. z drzewa 18, płodozmian 9 i 12 polowy; folw. Wojcieszyn, grunta orn. i ogr. 377, łąk m. 1, nieuż. i place mr. 6, razem m. 384, bud. z drzewa 7, płodozmian 9-o polowy; folw. Jadwinin grunta orne i ogr. m. 152, nieuż. i place m. 2, razem m. 152, bud. z drzewa 4. Płodozmian 10-polowy. Wieś M. osad 17 z gruntem mr. 157. *Br. Ch.*

Matczyne (niem. *M uttersee*) jezioro w pow. suskim o 1 milę od Susza. Nad jeziorem leży wś Grazymowo.

Mate-Vagas, ob. *Matyowce*.

Matejkany, wś włośc. nad rz. Wersoką, i folw. prywatny, pow. lidzki 5 okr. pol., od Lidy o w. 38, od Ejszyszek 2 w., 5 dm., 36 mk. kat.

Matejki, wś nad Bugiem, z prawego brzegu, pow. sokołowski, gm. i par. Sterdyń. Leży o 1 w. na płd. od Błałobrzeg, w lesistej i podmokłej nizinie. W 1827 r. było tu 5 dm., 33 mk. Obecnie 9 dm., 66 mk. Według pomiaru z 1844 r. było tu ziemi orn. 133 mr., łąk 56 mr., ogr. 246 pręt., pastw. 61 mr., lasu sosn. 17 mr., lasu brzoz. i olsz. 26 mr., zarośli 56 mr., bagien 151 pr., wody 2 mr. 160 pr., drogi i nieuż. 13 mr. 35 pr., piasków 15 mr., pod budynkami 109 pr. Razem 383 mr., 177 pr. Folw. M. rozl. mr. 199; grunta orne mr. 4, łąk mr. 41, pastw. mr. 4, lasu mr. 115, zarośli mr. 12, nieużyt. i place m. 23; bud. z drzewa 2; folw. ten w r. 1873 oddzielony od dóbr Łazów

Matejki 1.) zaśc. szlach., pow. trocki, 1 okr. adm. 14 w. od Trok, 1 dm., 13 mk. kat. 2.) **M.**, wś, pow. rossieński, paraf. kielmeńska.

Matejkowo, ob. *Matwijkow*.

Matejóc, ob. *Maciejowce*.

Matejów (rus.), ob. *Maciejów*.

Matejuny, os. szlach., pow. wiłkomierski, par. Traszkuny.

Matelsko, ob. *Medelzen*.

Mateniówka pow. rzeszowski. Ob. *Lubenia*.

Mater (niem.), leśnictwo, pow. szczycieński, st. p. Szymany. *Fr.*

Materka, os., pow. olkuski, gm. i paraf. Sławków.

Materka, zaśc. rząd nad rz. Niemen, pow. trocki, 4 okr. adm., 84 w. od Trok, 2 dm., 5 mk. (3 praw. 2 kat.)

Materki, pot., ob. *Klidzie*.

Matern 1.) wś rząd., hasenpocki, par. Grobin. 2.) **M.**, folw., pow. goldyngeński, należy do dóbr Edwalen (ob.)

Materna, al. *Maternia*, niem. *Mattern* al. *Matern*, dobra z koś. par., pow. gdański, o $1\frac{1}{2}$ mili odl., st. p. Oliwa, 6 kil. odl. Obszar tych dóbr wynosi 566·3 ha., mianowicie zajmują ogr. i rola orn. 454·36, łąki 19·57, pastw. 23·44, bór 43·4, nieuż. 25·53, czysty dochód z gruntu szacują na 3491 mrk. Prócz wymienionych co dopiero dóbr należy do M. jeszcze karczma Goldkrug, probostwo, 1 gbur. i 2 zagrody. Mk. było w 1869 r. 181, katol. 166, ew. 15, dm. mieszk. 16. Paraf. ew. jest Gdańsk; w skład tutejszej parafii kat. wchodzą następ. wioski: M. (181 dusz), Bysewo (380), Czaple (148), Goldkrug czyli Karczem-

ki (33), Klukowo (426), Kokoszki (170), Wysoki Kiełpin (131), M. Kiełpin (96); Matęblowo (9), Jasień al. Nynkowy (204), Smęgorzyn (95), Banino (157), Barniewice (21). (Ob. szematyzm dyec. z r. 1867). Liczba dusz wynosiła 2074, liczba komunikantów 1244. Do tutejszej szkoły katol. uczęszczało 63 dzieci, między których są już wliczone dzieci z Kokoszek i M. Kiełpina; druga kat. szkoła jest w Klukowie z 95 dzieci. Prócz tego zwiedzało 15 kat. dz. ew. szk. w Sidlicach, 13 w Sulminie, 10 w Leźnie. Przy kośc. w M. jest oddawna bractwo trzeźwości. Że M. jest prastarą osadą, świadczy znalezione tam cmentarzysko, w południowej stronie wsi o $1^1/_2$ kil. Na niewielkich dwóch wzgórzach piaszczystych, oddzielonych płytkim wąwozem, na prawo od drogi wiodącej do Kiełpinka, natrafiono przypadkowo na groby skrzynkowe, z których miejscowy proboszcz ks. Herthl ocalił i przechował jedną urnę, pokrywę od drugiej urny i zausznice z drutu bronzowego. Gdy Godfryd Ossowski r. 1877 badał to cmentarzysko, znalazł tam jeszcze dwa groby skrzynkowe. W jednym z nich było urn ośm, a w drugim siedm. Z pomiędzy tych urn jedenaście było twarzowych. Wszystkie przedmioty, tam znalezione, znajdują się z muzeum towarz. nauk. w Toruniu. M. była dawniej własnością cystersów oliwskich, którym ją był darował ks. pomorski Sulisław zaraz przy założeniu klasztoru 1170 r. Tak donosi Borck w „Echo sepulcralis". II, str. 207. W dok. erekcyjnym M. nie jest jednak wymieniona, być może, że się ukrywa pod jedną z tam zachodzacych wiosek, a ks. Kujot sądzi, że nią jest wieś „Choyno", wymieniona w przywileju z 1283 r., bo ta osada leżała 1342 na terytoryum Kokoszek, wsi w pobliżu Materny leżącej. (Ob. Perblach: Pom. Urk. Buch. str. 312 w przypisku). Patron kościoła św. Maternus dał jej dzisiejszą nazwę. Wizyt. bisk. Rozdrażewskiego (1581—1600) z 1582 r. donosi, że w M. był kościół Bożego Ciała, cały murowany z kamieni i cmentarz ogrodzony, proboszcza nie było tam podówczas, bo opat oliwski patron kościoła, biskupowi żadnego nie prezentował od 15 lat i przysyłał jednak co niedziela braciszka do odpraw. nabożeństwa. Do probostwa należały 4 włóki; (Ob. str. 18). Na innem miejscu donosi taż sama wizytacya (str. 172) że gdy wizytator biskupi, ks. kanonik Wolicki 1583 r. znów dotąd przybył, właśnie w dzień św. ap. Mateusza, zastał jako proboszcza O. Bernarda, z zakonu Premonstratensów; sołtysem był Szymon Schwedt. Do kościoła należał dom, za który płacono rocznie 3 grzywny czynszu; wsi paraf. było 20; mieszkali jednak w nich i lutrzy; mesznego pobierał proboszcz $3^1/_2$ łasztów. Podczas wojny gdańskiej za Batorego został tutejszy kościoł całkiem zrabowany. Patronem kościoła był św. Maternus, od którege ta wieś wzięła później swą nazwę. Z wizytacyi bisk. Madalińskiego, (1681—1691), spisanej w 1686 i 1687 r., dowiadujemy się nadto, że w M. był kościół murowany św. Walentego; ściany były bielone, w kośc. stał jeden ołtarz, po prawej stronie była zakrystya także murowana; na dachu z dachówki stała mała wieżyczka, deszczułkami kryta bez dzwonu. Do probostwa należały 4 włóki; za dom z ogrodem pobierała kasa kościelna rocznie 12 flor. Do parafii były podówczas następ. wsie przyłączone: Maternia, Klukowo, Kokoszki, Czaple, Smogorzyn, Bysowo, Banino, Wysoki Kiełpin, Mały Kiełpin, Nenkowy, Leszno i Bassenhaff; z nich pobierał probosz meszne; ale i luteranie mieszkali już w tych wsiach. Zabudowania proboszczowskie znalazł wizytator w dobrym stanie, tak samo szkołę wraz z ogrodem. Na pensyą nauczyciela składali się parafianie, każdy, gbur dostarczał $^1/_4$ korca żyta, a ze skarbony kościelnej pobierał nauczyciel jeszcze 2 flor. rocznie. (Ob. str. 56—57). Z „Echo sepulchralis" przez proboszcza Borcka r. 1775 napisanego, zasługują jeszcze na wzmiankę następ. szczegóły: Do paraf. tutejszej należały tedy Kokoszki, Materna, Smęgorzyn, Kiełpinko, Banino, Nenkowy, Kiełpino Większe, Czaple, Bysewo, Szyperya Wolecka, Klukowo, Jakubowo i Karczemki. Z administratorów paraf. wylicza Borck następ.: 1627 r. Michał Danus, 1716 r. O. Bernard Łaszewski, później opat w Andrzejewie, 1729 r. O. Jan z klasztoru oliwskiego; 1732 r. ks. Edmund Schlesiger z Oliwy, 1735 r. Jan Roheweder, przeor potem oliwski; 1738 r. znów Edmund Schlesiger, 1749 r. O. Bernard Mateblewski, z Warmii, z Olsztyna pochodzący; 1750 r. O. Izydor Tokarzewski, doktór św. teologii, potem opat pelpliński (ob. str. 206—210). Gdy 1772 r. nastąpiła sekularyzacya dóbr duchownych przez rząd pruski, uległa i M. konfiskacie. Kompetencyą, wynoszącą 50 pr. dochodn, obliczono tedy na 137 tal. 62 gr. 15 fen. tę rząd zobowiązał się wyplacać opatowi; W 1807 r. odstąpił rząd te dobra miastu Gdańsku, które je później puściło w wieczystą dzierżawę. (Ob. Kretschmer: Gesch. der Kloster in Pomerellen, Danzig 1847, str. 142). O obrazie św. Walentego w Materni, tak pisze ks. Fankidejski: Kiedy w XVI w. panowała u nas reformacya, nikt nic nie wiedział o czci ku. św. Walentemu w M. Kościół tutejszy, przez długi czas zaniedbany, nosił tytuł Bożego Ciała, za patrona miał świętego Materna. Dopiero w następnym XVII stuleciu, kiedy znowu u nas się rozbudziło katolickie życie, cześć św. Walentego stała się głośną w Ma-

ternie. Odtąd także i o obrazie tego sławnego patrona donoszą kościelne akta, że powszechnie czczony był jako łaskawy. Odpust św. Walentego odbywał się z wielkim udziałem wiernych w sam dzień 14 lutego. O teraźniejszym stanie rzeczy donosi ks. probosz Herthl; „Obraz stary św. W., malowany na drzewie istnieje jeszcze w ołtarzu, ale nikt już nie wie, żeby był łaskawy. Przez wiele lat nawet osobnego odpustu św. Walentego tu nie było, aż dopiero przed 12 laty postarano się o takowy ze Rzymu. Lud teraz dość licznie przychodzi na odpusty, do komunii św. przystępuje zwykle około 200 osób. Wotów srebrnych przy obrazie żadnych nie ma.“ (Ob. Cudowne obrazy i miejsca w dyec. chełmińskiej, str. 235—236). *Kś. Fr.*

Materne, ob. *Materny*.

Maternhof, (niem.) dobra ryc., do których należą także pertynencye we wsi Jungferndorf, pow. królewiecki, st. p. i kol. żel. Królewiec o 9·5 kil. odl. Mają obszaru 219·90 ha.; i to 123·90 roli orn. i ogr. 74·10 łąk; 18·80 pastw., 3 nieuż. Czysty dochód z gruntów: 4608 mrk. Właśc. jest kupiec O. Tinschmann. M. liczy się do dużych posiadłości, gdyż podatek od gruntu i budynków wynosi więcej jak 225 mrk. *Kś. Fr.*

Maternhoefen (niem.) dobra rycer. pow. świętosiekierski, st. p. Brunsberg, o 5·5 kil. odl. Mają obszaru 179 ha; mianowicie 139 ro- orn. i ogr., 15 łąk, 4 pastw, 17 boru, 4 nieuż; czysty dochód z gruntu wynosi 2736 mrk. Własność spadkobierców Mossnera. M. leży 3/4 mili od kol. żel. tczewsko-królewieckiej; 1856 r. 50 mk. *Kś. Fr.*

Maternówka, kilka chat pod lasem, na zachód od wsi Lubeni, pow. rzeszowski.

Materny, wś, pow. władysławowski, gm. Leśnictwo, par. Władysławów. Odl. 9 w. od Władysławowa, mają 18 dm., 200 mk. W 1827 r. wś rząd. 14 dm. 117 mk.

Materowszczyzna, folw. i zaść, pow. nowogrodzki, w okolicy pomiędzy Stołowiczami i Horodyszczem, w glebie dobrej. *Al. Jel.*

Materschobensee (niem.) ob. *Sasek Duży*, pow. szczycieński. *Fr.*

Materska, ob. *Maciurska*.

Mateszańce, wś nad rz. Niemnem, pow. trocki, 3 okr. pol., 72 w. od Trok, 18 dm. 87 mk. kat.

Mateuszek niem., dobra, pow. szczycieński, st. p. Szymonka, o 4 kil. odl. Zawierają 123·83 ha. roli orn. i ogr. 127·66 łąk; 25·53 torfisk, 76·60 pastw. 15·32 boru, 7·66 nieuż., razem 376·60; czysty dochód z gruntów około 2500 mrk. 1856 r. 49 mk. *Kś. Fr.*

Mateuszki al. *Białygrąd* (ob.), pow. szczycieński, okr. urzędu stanu cywilnego Puzary (Wilhelmsthal).

Mateuszówka, pow. makowski, gm. Sypniewo, par. Nowawieś.

Mateuszówka 1.) część Dobropola i folw., pow. buczacki. 2.) **M.**, gajówka na obszarze dwors. Horodyszcza, pow. tarnopolski.

Matęblewo, niem. *Matenblewo*, leśnic. rząd., pow. gdański, st. p. Langfuhr, par. Oliwa, szkoła Brentowo, obejmuje 4228 mr.

Mathaeocz (węg.), ob. *Maciejowce*.

Mathelsdorf (niem.), ob. *Machalowce*.

Mathesdorf (niem.), wś kolon., pow. bytomski, par. kat. Zabrze, poczta Gliwice. W 1845 r. 20 dm., 130 mk. katol.

Mathesthal (niem.), mylnie *Mathesdorf* zwaną, wś kolon., pow. rybnicki, o 1 5/8 mili od Rybnika; poczta Sohrau, par. Woszczyce, 10 dm.

Matheussek (niem.), ob. *Mateuszek*.

Mathiashof (niem.), folw., pow. frydlądzki, st. p. Korsze; 55 mk. (1856).

Mathildenhoehe, folw., pow. wyrzyski, 3 dm., 43 mk.; należy do dom. „Wyrza“.

Mathildenhof, folw., pow. krotoszyński, 1 dm., 33 mk.; należy do księs. krotoszyńskiego.

Mathildenhof 1.) (niem.), dobra, pow. licbarski, st. p. Rogoźno. 2.) **M.** (niem.), wybudowanie, pow. łecki, st. p. Ełk. 3.) **M.** (niem.), dobra, pow. reszelski, st. p. Bergenthal. 1856 r. 19 mk. 4.) **M.** (niem.), dobra, pow. braniewski, st. p. Braniewo. 5.) **M.** (niem.), folw., pow. morąski, st. p. Kiszpork, 60 mk. (1856). 5.) **M.** (niem.), ob. *Krzywki*, pow. suski.

Mathildenmuehle, młyn, pow. wyrzyski, ob. Broniewo.

Mathisdorf (dok.), ob. *Maciejów* i *Matzdorf*

Matholischken (niem.) al. *Nathalwethen*, wś pow. piłkalski, st. pocz. Schillehnen, 42 mk. (1856).

Mathshaus, ob. *Matyaszowce*.

Mathia..... nazwy tak się rozpoczynające ob. pod *Matya*.

Matiekhowitz (dok.), ob. *Maciejkowice*.

Matieyowkiers (dok.), ob. *Maciowakierz*.

Matiiwci (rus.), ob. *Matyjowce*.

Matiszowa, wś w hr. szaryskiem (Węg.), niedaleko rz. Popradu, kościół paraf. gr.-kat., lasy, 606 mr.

Matiuki 1.) wś, pow. dzisieński, gm. czereska, dusz 34. 2.) **M.**, dwie wsie, pow. dzisieński, gm. miorska, dusz 27 i 3.

Matiusze, wś nad rz. Rastawicą, pow. wasylkowski, odl. 4 w. od Truszek a 5 w. od Szamajówki. Ma 1701 mk. (1600 prawosł., 88 katol., 13 żyd., cerkiew drewnianą ś. Michała istniejącą już zdawna. Według wizyt cerkiewnych z 1740 r. już wtedy była uważaną za dawno istniejącą; wieś sama miała wtedy 20 dm. i 200 mk. *Br. Ch.*

Matka, góra, ob. *Emmo-Mäggi*.

Matkajcie, dobra, pow. szawelski, par. sza-

wlańska, 11 włók ziemi, niegdyś Cytowiczów, dziś Milwidowej. *J. G.*

Matków (po rus. *Matkiw*) z *Mochnatem* i *Iwaszkowcami*, wś w pow. turczańskim, 30 kil. na płd. płd. wsch. od Turki, 20 kil. na płd. wsch. od sądu powiat. w Boryni, 5 kil. na płd. wsch. od urzędu poczt. w Wysocku wyżnem. Na zach. leżą Krywka i Husne niżne, na płn. zach. i płn. Wysocko wyżne, na wsch. Krasne, Smorze wyżne i Karlsdorf (dwie ostatnie miejscowości w pow. stryjskim), na płd. Węgry. Wzdłuż granicy węgierskiej ciągnie się Beskid ze szczytem Płaj, 836 m. wys. Środkiem obszaru płynie Stryj. Wchodzi tu z Karlsdorfu i płynie zrazu na płn. zach., potem na płn., w płn. stronie obszaru skręca na zach., potem na płn., w końcu znowu na zach. i wchodzi do Wysocka wyżnego. Z obu boków zasilają go liczne strugi. Z tych wymieniamy od praw. brz.: Krzemieniankę, Rudawiec, Kraśniankę płynącą od płn. wsch. z Krasnego, na płd. zach. a potem na zach., i zasiloną w obrębie wsi od praw. brz. pot. Mochnatem, nastającym w płn. stronie obszaru, a płynącym na płd. Na lew. brz. Stryja leżą w płd. stronie przy granicy węgierskiej Iwaszkowce (ob. t. III, str. 323), a w stronie płn. Matków z przysiołkami: Bagno (po rus. Bahno), Brzeg (po rus. Berih), Michałówka (po rus. Michaliwka) i Wierzch (po rus. Werch). Na praw. brz. Stryja zajmuje stronę płn. wsch. Mochnate z przysiołkami: Horisznej Koneć, Poriczyna, Zakutyna i z dworem Podkiczera. Na praw. brz. Stryja wznoszą się od płd. ku płn.: Prutucz werch (1000 m.), Zdjary, Pohar, Berdocko (792 m., znak triang.), na lew. brz.. Serakiczera (922 m.), Brdo (846 m.), Kaminia (778 m.). Własn. więk. ma roli or. 1507, łąk i ogr. 43, past. 56, lasu 2545 mr,. wł. mn. roli or. 2932, łąk i ogr. 655, past. 1045 mr. W r. 1880 było mieszkańców w M. 836 (4 obrz. rz.-kat. reszta gr.-kat.) w Iwaszkowcach mk. 256 (obrz. gr.-kat.), w Mochnatem 538 w gm., 8 na obsz. dwor. (2 obrz. rz.-kat., reszta gr.-kat.). Par. rz.-kat. dla wszystkich miejscowości w Turce, gr.-kat. dla M. i Iwaszkowiec w Krywce, dla Mochnatego w Krasnem. Cerkwie są we wszystkich 3-ch miejscowościach; w M. szkoła ludowa nieetatowa. Cerkiew w Mochnatem wystawiono w r. 1870 do 1878, malarz Szymon Gliński ozdobił ją pięknem malowidłem, poświęcił zaś dziekan Roman Pasiczyński. Ludność wszystkich tych osad należy do górskiego rodu Bojków. *Lu. Dz.*

Matkowce, *Mat'kowce* (zapewne *Maćkowce*), wś, pow. płoskirowski. Mieszkają tu osadnicy mazurscy.

Matkowszczyzna 1.) folw. na obsz. dwor. Turzego, pow. staromiejski. 2.) **M.**, część Ladzkiego koło Tyśmienicy, pow. tłumacki.

Matlak al. *Plewnina* (na m. hydr.), rz. mająca początek w pow. kolneńskim pod wsią Romany; płynie ku wsch. przez wsie Wilamowo, Glinki, wchodzi w pow. szczuczyński, płynie przez Słucz, Radziłowo, i zaraz poniżej tego mczka wpada z praw. brz. do Wissy. Długa 12 wiorst. Pod Radziłowem przyjmuje z praw. brzegu Kubrzankę. *J. Bliz.*

Matlaki, część Wysocka wyżnego, pow. turczański.

Matlawa, część m. pow. Dobromila.

Matłak al. *Matlak*, wś nad rz. Krywulką, gm. Wólka, par. Bakałarzewo, odl. 21 w. od Suwałk. Ma 15 dm., 97 mk.

Matławka, wś i folw. nad rz. Leponą, pow. wyłkowyski, gm. Kopsodzie, par. Wierzbołów, odl. 23 w. od Wyłkowyszek. Leży na samej granicy od Prus. W 1827 r. wś rząd. 13 dm., 110 mk.; obecnie wś ma 19 dm., 168 mk.; folw. 4 dm., 74 mk. Starostwo niegrodowe matławskie al. Uzbole, leżało w wojew. trockiem, pow. kowieńskim. Podług spisów podskarbińskich z r. 1771 zaliczały się do niego dobra Matławka, zwane także Uzbole i wsie Romejki i Kurpiki. W r. 1771 posiadał je Podlecki, podstoli łomżyński, opłacając z niego kwarty złp. 374 gr. 26, a hyberny złp. 190. *Br. Ch.*

Matnówka, pot. nastaje w obr. gm. Soboniowic, w pow. wielickim; płynie na północny wsch. przez obszar Soboniowic i Barycza, tutaj wygina się na płn., tworzy w dalszym swym biegu granicę wsch. Kosocic, a wypłynąwszy na obszar Rząki, podąża w kierunku płn. wsch. i na obszarze Bierzanowa zlewa swe wody do Srawy, prawego dopływu Wisły. Długość biegu $6^1/_2$ kil. *Br. G.*

Matonka, wś, pow. dzisieński, gm. łucka, dusz 40.

Matora, jez. w pow. lidzkim, na granicy gub. grodzieńskiej, śród obszernych lasów, rozległe $120^1/_2$ dzies. Brzegi błotniste, w niewielu miejscach tylko dostępne. *W. S.*

Matoszka, folw. nad rz. Możą, dopływem lewym Bobra, w płd. wsch. stronie pow. borysowskiego, okr. polic. 1-szy chołopienicki, przy drożynie wiodącej ze wsi Możan do Nowej Słobody; miejscowość odludna, nizinna, poleska. *A. Jel.*

Matoszki, wś, pow. dzisieński, gm. Zaleś, dusz 36.

Matów, nad pot. Kurbów, przyległość Humnisk, w pow. trębowelskim, leży na granicy gub. wołyńskiej.

Matowszczyzna, zaśc. szl., pow. oszmiański, 1 okr. pol., o 14 w. od Oszmiany, 1 dm., 13 mk. kat.

Matra, pasmo gór Karpackich na Węgrzech, na zach. od Jager (Erlau), między górami Karanckiemi a Pikowemi, równoległe do Tatr, bardzo ciekawy łańcuch trachitowy, spadający

bezpośrednio na wielką równinę węgierską i dla tego pod względem wysokości przeceniany. Najwyższy szczyt (Daszko Adlerberg) ma 910 m. wysokości i blisko 100 m. głęboki wygasły krater. Wstrząśnienia ziemi nie są tu rzadkością. Ob. *Karpaty*, t. III, 856-2.

Matrenki, wś, pow, mozyrski, o milę na płd. od Mozyrza, w gm. michałkowskiej, 34 os., położenie faliste i lesiste. *A. Jel.*

Matręga, niem. *Matrenga-Mühle*, młyn, pow. bukowski, 4 dm., 36 mk., należy do olędrów: „Sępolno".

Matschkau (niem.), ob. *Macki.*

Mattenblewo (niem.), ob. *Matęblewo.*

Mattendorf (niem.), ob. *Matyjojce.*

Matteningken (niem.), wś, pow. wystrucki, st. p. Didlacken. 1856 r. 225 mk. *Kś. Fr.*

Matter-See (niem.), jez. ob. *Sasek Mały.*

Mattern (niem.), ob. *Materna.*

Matterningken (niem.), wś na Litwie pruskiej, pow. ragnecki, st. p. Krupiszki, obszar wynosi 547 mr. 1856 r. 72 mk. *Kś. F.*

Matternischken (niem.), wś, pow. stołupiański, st. p. Pillupönen. 18;6 r. 92 mk.

Mattheisvorwerk (niem.), ob. *Maciej.*

Mattischkehmen 1.) (niem.), karczma, pow. gąbiński, st. poczt. Trakieny. 2.) **M** (niem.), dobra, pow. gąbiński, st. p. Trakieny, o 7 kil. odl., obszar wynosi 478·50 ha., między tymi zajmują łąki 37·60, rola or. i ogr. 421·50, past. 6·90, nieuż. 9, wody 3·50 ha., czysty dochód z gruntów 5902 mrk. Właścicielem jest skarb; w miejscu jest cegielnia parowa. 1856 r. 188 mk. *Ks. Fr.*

Mattischken (niem.), wś na Litwie pruskiej, pow. ragnecki, st. p. Ragneta, ma obszaru 809 mr. 1856 r. 83 mk.

Mattkuln, wś, pow. tukumski w Kurlandyi, par. Zabeln. Należą: Karkeln i Tojatten.

Mattlauken (niem.), wś na Litwie pruskiej, pow. stołupiański, st. p. Pillupönen. 1856 r. 59 mk.

Mattsdorf (niem.), ob. *Maciejowce.*

Mattugowen al. *Balamutowen* (niem.), ob. *Bałamutowo.*

Matujzy, wś włośc. nad rz. Wersoką, pow. lidzki, 5 okr. polic., od Lidy o 51 w., od Ejszyszek 15, dm. 18, mk. kat. 81, star. 9.

Matuki 1.) zaśc., pow. wileński, 2 okr., o 54 w. od Wilna, 3 dm., 20 mk. 2.) **M.**, wś włośc., nad jez. Sacyajcis, ma 5 dm., 37 mk. katol.

Matukiszki, zaśc. szl. nad jez. Naruciany, pow. trocki, 1 okr. pol., 15 w. od Trok, 2 dm., 15 mk. katol.

Matule, wś, pow. władysławowski, gm. Giełgudyszki, par. Szaki, odl. 25 w. od Władysławowa, ma 4 dm., 68 mk. Ob. *Giełgudyszki Dolne.*

Matulen (dok.), ob. *Mothalen.*

Matulewo al. *Francyanowo*, zaśc., pow. dzisieński, 3 okr. pol., o 37 w. od Dzisny, 2 dm., 24 mk. katol.

Matuliszki, wś, pow. wyłkowyski, gm. i par. Wyłkowyszki, odl. 4 w. od Wyłkowyszek, ma 10 dm., 97 mk.

Matuliszki al. *Matulischekk*, pow. selburski w Kurlandyi, par. Ueberlanz, dobra pryw. Należy do nich Georgenhof. Własność Juliusza Siwickiego.

Matułowa, wś w gub. witebskiej.

Matusiańce, wś włośc., pow. święciański, 2 okr. p.lic. o 10 w. od Święcian, 5 dm., 29 mk. katol.

Matusiów młyn, na obsz. dwor. Daszawy, pow. stryjski.

Matusów, wś nad rz. Taszłyk, pow. czerkaski. Leży w płd. zach. części, na granicy pow. zwinogrodzkiego, odl. o 10 w. od st. p. w Szpole, o 60 w. od Czerkas. Ma 3432 mk. (w tem 2998 prawosł. i 435 żyd.). Dwie cerkwie: murowana wzniesiona 1816 r. na miejsce dawnej drewnianej i drewniana z 1762 r. która do 1818 r.była parafialną dla M. M jest centrem znacznego klucza dóbr, które od ks. Potemkina nabył w 1811 generał Wysocki, a od niego Orłów. Dobra te miały 20,494 dzies. W ostatnich czasach uległy rozdrobnieniu. Na polach M. znajduje się wiele mogił. *Br. Ch.*

Matusówka, wś, pow. czerkaski, o 12 w. od Szpoły, o 12 od Ćwietkowa, o 60 od Czerkas. Cukrownia, własność ks. Olgi Łopuchinowej, założona 1844 r., ma jednę bateryą dyfuzorów i 10 kotłów parowych o sile 340 koni; r. 1880 przerobiła 81,600 berk. buraków na 57,000 pud. mączki cukr. Robotników 300.

Matusy, ob. *Budy-Matusy*, pow. włocławski (t. I, 443).

Matusy, zaśc., pow. miński, okr. polic. kojdanowski, par. kojdanowska, nad rzeczką, lewym dopływem Usy, tuż przy kolei żelaznej smoleńsko- brzeskiej, ma osad 4, grunta dobre.

Matuszkowiec, ob. *Olbrachcice.*

Matuszyszki, wś, pow. szawelski, gm. okmiańska, dusz 2, ziemi 63 dz. gleby 4-rzędnej.

Matuzówka, grupa chat włościań., w Olszówce, w pow. limanowskim. *Br. G.*

Matwicha al. *Matwieicha*, wś nad strumieniem Torczycą, pow. taraszczański. Leży pomiędzy Wołodarką i Torczycą w odl. 8 w. od obu. Część wsi leżąca na praw. brzegu Torczycy zwie się Lichaczycha i stanowi osobną posiadłość (Leonarda Ułaszyna) mającą 1365 dzies. ziemi i 165 mk. W M. na drugim brzegu jest 625 mk. (18 kat. i 13 żyd.) i 1368 dz. ziemi. Własność Wandy Czarnowskiej. M. wchodziła dawniej w skład dóbr tetyjowskich a Lichaczycha należała do Białocerkiewszczyzny. Na polach M. jest kilka starożytnych mogił; jedna z nich zwana Carewa rozkopywa-

na w 1845 r. Znaleziono grób ale bez szkieletów, tylko ze szczątkami całopalenia. Cerkiew tutejsza drewniana, zbudowana 1784 r.

Matwiejew kurgan, st. pocz. w mijuskim okręgu, ziemi wojska dońskiego, w bliskości st. kol. żel. kursko-charkowsko azowskiej t. n.

Matwiejewo, st. p. w pow. kołogrywskim, gub. kostromskiej.

Matwiejki (w dok. *Matyjki*), wś, pow. łucki, gm. Czorniska, nad rz. Kormin, w płn. wsch. stronie od Czernysza a na płd. od Czartoryjska (ob. Archiw. J. Z. Rusi cz. VI, t. I, dodatki 284—7).

Matwiejkowce, ob. *Matwijkowce*.

Matwiejowce (*Matwijowce*), wś, pow. krzemieniecki nad rz. Horynką, na zach. od Jampola (ob. Pamiat. Kij. Arch Kom., t. IV cz. 2, 201 i Arch. J. Z. Rusi, cz. VI, t. I.).

Matwiejowicze, wieś, pow. owrucki we wsch.-płn. stronie od Wielednik niedaleko drogi z Owrucza do Sławeczna. Arch. J. Z. Rusi, cz. IV, t. I, 58.

Matwiejówka al. *Matwijówka*, część wsi Leśkowa, w pow. lipowieckim.

Matwiejówka, pow. piński, majorat Afanasjewa, 571 dzies.

Matwije, część Wólki Mazowieckiej, pow. Rawa Ruska.

Matwijewszczyzna, pow. żytomierski, uroczyszcze przy wsi Suszki.

Matwijewo, *Hodyczewko*, uroczysko, ob. *Dymir* (t. II, 250).

Matwijki, wś, pow. owrucki, na lew. brz. Użu, poniżej ujścia Noryni.

Matwijków al. *Matwiejków*, wś w płn. wsch. części pow. mohylowskiego, u źródeł rz. Muraszki, gm. Tereszki; 141 dm., 660 mk., 1363 dz. ziemi włośc. (ze Słobodą), 2490 dz. dwors., 39 cerkiewnej. Cerkiew pod wez. ś. Michała, 1365 parafian. Należał M. doststwa barskiego, 1616 r. w posesyi był Prokopa i Elżbiety z Jeżowskich Strzyżowskich, za prawem dożywotniem, z czynszem, daninami etc. stawami dwoma, młynem, folwarkiem, z którego krescencya niewielka dla tego, że na samym szlaku... summa prowentu tej wsi fl. 125, kwarty z tego fl. 25. (Zródła dziejowe). R. 1636 posesorka Elżbieta Jeżowska, z opłatą 171 fl. R. 1770 Tadeusz i Salomea z Trembińskich Dzieduszyccy; kwarta 1414 fl. Dziś M. do Sulatyckich należy. *Dr. M.*

Matwijkowce al. *Matwiejkowce*, wś, pow. proskurowski, nad strugą Pisia, dopływem Trościańca, gm. par. i okr. polic. Felsztyn, o 30 w. od Proskurowa, o 18 od Jarmoliniec, o 8 w. od Felsztyna; 193 dm., 860 mk., 523 dz. ziemi włośc. Należała do klucza gródeckiego Mniszchów, dziś tu Swiderskich 268 dz., Huczańskiego (dawniej Gadomskiego i Jackowskiego) 82 dz., Nebelskich (2 części) 315, Jaworskich 23 dz. Włościanie trudnią się wyrabianiem z sitowia (szuwar) plecionek, kobiałek, koszyków. Cerkiew w miejscu.

Matwijkowce al. *Matwiejkowce*, wś, pow. krzemieniecki, o 23 w. od Krzemieńca, własność spadkobierców hr. Leduchowskiego. Gorzelnia założona 1847 r., parowa, 8 robotn., 10923 wiader spirytusu (1881).

Matwijkowska słoboda, wś nad Muraszką, pow. mohylowski; 64 dm., 400 mk. Por. *Matwijków*.

Matwijówka, część wsi Liczkowiec, pow. husiatyński.

Matwijówka al. *Matwiejówka*, wś w pow. czehryńskim, w płd. części lasu motronieńskiego. W 1807 r. było tu 109 dm. i 857 mk. Obecnie 877 mk. Cerkiew drew. z 1774 r. ma 36 dzies. ziemi. Wieś ta należała pierwotnie do Lubomirskich, ostatecznie do Grabowskich, którzy wraz ze wsią Birki posiadali 3945 dzies

Matwiszki, zaśc. włośc., nad jez. Aszerynis, pow. święciański, 2 okr., o 49 w. od Święcian; 3 dm., 23 mk. kat.

Matyasfalu, *Matyasóc*, ob. *Matyaszowce*.

Matyasowo, folw., pow. oszmiański, 3 okr. pol., odl. 63 w. od Oszmiany. Należy do Milewskiego. *A. T.*

Matyasy 1) wś włość. pow. dzisieński, o 60 w. od Dzisny, 2 okr. adm.; 6 dm., 48 mk. prawosł. (1866). 2.) **M.**, wś, pow. dzisieński, gm. Plisa; dusz 33. 3.) **M.**, wś, pow. dzisieński, gm. łastowicka; dusz 50. 4.) **M.**, wś, pow. dzisieński, gm. Wierzchnie; dusz 32.

Matyasze, część Dobrotworu, pow. Kamionka Strumiłłowa.

Matyaszów, wś nad rz. Wisłą, pow. sandomirski, gm. Tursko, par. Niekrasów. Odl. 34 w. od Sandomierza, ma 37 dm., 208 mk., 289 mr. ziemi dworsk. i 320 mr. włośc. Obszar folw. należy do dóbr hr. Artura Potockiego.

Matyaszowa wola, wś w pow. liskim nad Włosianką albo Bereźnicą, potokiem uchodzącym z lewego brzegu do Sanu, w górskiej dolinie ścieśnionej od zachodu wzgórzami dochodzącemi do 611 m. npm. Ta wioska odległa od Liska o 15 kil. ma 262 mieszk. gr. katol. przyłączonych do paraf. w Beresku. Posiad. więk. Fel. Bala ma obszaru 207 m. roli, 22 m. łąk, 62 m. pastw., 45 m. lasu, pos. mn. 388 m. roli, 41 m. łąk, 87 m. pastw. i 87 m. lasu; graniczy na zach. z Żernicą wyższą, na wsch. z Myszkowem, na południe z Bereźnicą wyższą, a na północ z Bereskiem. *Mac.*

Matyaszowce, niem. *Matzau*, *Matzhaus*, węgier. *Matyásfalu*, wś, w hr. spiskiem (Węgry), w pow. magórzańskim, w dystrykcie starowiejskim, nad rz. Kowniną, dopływem pobliskiego Dunajca, leży na płd. od Starej wsi, na wsch. od Kacwina i Frankowej W. na

płn. od Hanuszowiec i Gibela, na zach. od Hafki, w okolicy górskiej i uroczej. Na zach. granicy wznoszą czubki magórzańskie Harden niżni (751 m.), Harden wyżni i Frankowa hora (873 m.). Między tą granicą a rz. Kowniną są wyniosłości Rawuszka 724 m. i Suchy Łaz; w wschodniej zaś połaci obszaru mamy Keznar 768 m. Od płd. ku północy doliną „Pod Obłazkiem" zwaną, płynie rz. Kownina, która od zachodu zasila się na obszarze M. wodami potoku Kolconowa, a od wsch. Gibelskiego potoku Wzniesienie wsi 556 m. npm. Liczy dm. 167, mk. 917; obszar M. wynosi 3042. katastr. sążni kwadr. (r. 1880). Posiada starodawny kościół paraf. p. w. św. Piotra i Pawła apostołów. Rok erekcyi niewiadomy. Metryki pochodzą z 1646 r. Według szem. dyec. spiskiej z 1878 r. było tu dusz rz. kat. 768, nieun. 125, żydów 57, razem 940; do obszaru M. należy młyn „Do Łopaty" z 8 mk., i karczma Sucha z 5 mk. (żyd.); razem wszystkich mk. na obszarze M. 953. Do parafii należy wieś Gibel. Ogółem liczy parafia dusz rzym. kat. 976, nieun. 150, żyd. 66, razem 1192. St. p. Stara wieś. Należy do sądu pow. i urzędu podatk. w Kieżmarku. *Br. G.*

Matyaszowce wyżnie, węg. *Felsö-Matyasóc*, i *M. niżnie*, węg. *Alsó-M.*, także *Mataszowce*, dwie osady słowackie, tworzące jednę gminę, w hr. liptowskiem (Węgry), w pow. mikulaskim, w dystrykcie środkowo liptowskim, u płd. stóp Tatr orawsko-liptowskich, na wschód od Kwaczan, na płd. od Benuszowiec, na zach. od Małego Bobrowca. Zachodnią granicę tworzy potok Suchy, dopływ Kwaczanki. Wśma dm. 59, mk. 172, obszaru zaś 993 katastr. sążni kwadr. (1880). W M. niżnich jest kościół parafialny rz. kat. p. w. św. Władysława króla. Pierwotnie była tu kapelania, którą 1809 przemieniono na parafię. Od tego roku poczynają się metryki. Według szem. dyec. spiskiej z r. 1878 było dusz rzym. kat. 193, ewan. 14, nieun. 45, żydów 10, razem 262. Ogółem zaś w obu M. było według tego duchownego szematyzmu 1878 r. dusz rz. kat. 318, ewang. 22, nieun. 45, żydów 18, razem 403. Liczba ta nie zgadza się z liczbą mk. podaną powyżej, a wyciągniętą z urzędowego źródła (Orts-Lexicon der Laender der ungar. Krone. 1882). M. należą do sądu pow. i urzędu podatk. w Sielnicy. *Br. G.*

Matyaszówka, wś i os. pow. bialski, gm. Międzyleś, par. Zabłoć. Wś ma 54 dm., 384 mk., 920 mr. Os. 1 dm., 5 mk., 110 mr. Wchodziła w skład dóbr kodeńskich.

Matyaszówka, wś, pow. kijowski, nad rz. Krasną, o 6 wiorst od Hermanowki, ziemi 1910 dzies. pszennej, mk. 400, chat 50. Należała dawniej do stwa Białocerkiewskiego, lecz już przy końcu zeszłego wieku stanowiła prywatną własność Kazimierza Milewskiego. Dziś własność jenerała Głazenap.

Matyaszyszki, pow. władysławowski, gm. Zyple, par. Łuksze. Odl. 33 w. od Władysławowa, ma 9 dm., 73 mk.

Matyca, potoczek, powstaje ze zlewu kilku źródlanych strug, spływających z lasu Balińcami zwanego, rozpościerającego się po zach. stronie gm. Hołoska, przy granicy z gm. Kondratowem, w pow. Turka; potok płynie w kierunku płd.-wsch. do wsi Hołoska, gdzie się łączy z potokiem Rybnikiem. *Br. G.*

Matyewicze, węg. *Matycze*, wś w hr. użhorodzkiem, 222 mk.

Matygi, folw., pow. nowoaleksandryjski, gm. i par. Gołąb. Należy do majoratu Dęblin, al. Iwanowskie sioło, nadanego ks. Paszkiewiczowi.

Matyjki, ob. *Matwiejki.*

Matyjojce, niem. *Mattendorf*, wś serbska na dolnych Łużycach, pow. chociebuski. *A. J. P.*

Matyjowce al. *Matyowce*, *Matiowce*, po rus. *Matijwci*, wś, pow. kołomyjski, 10 kil. na płd. wsch. od sądu powiat., urzędu poczt., stacyi kolej. i telegr. w Kołomyi. Na płn. leżą Kornicz i Zahajpol, a wsch. Załucze, na płd. Tracz (część Załucza), na zach. Trościanka i Pererów. Płn. część obszaru przepływa Prut od zach. na wsch., dzieląc się na 3 ramiona. Na płn. od niego płynie dopływ Prutu, Olchowiec (zwany w górnym biegu Cieniawą), od płn. zach. z Pererowa, na płd. wsch. do Załucza. Na płd. od Prutu płynie Berezówka (ob.) od płd. zach., z Trościanki, na płn. wsch. do Załucza. Wody z płd. kończyny zabiera potok Kirczynów. Zabudowania wiejskie leżą na praw. i na lew. brzegu Prutu. Płn. część wsi przerzyna kolej żelazna i gościniec wiodące z Kołomyi do Śniatyna. Własn. więk. ma roli or. 364, łąk i ogr. 83, past. 85, lasu 234 mr.; wł. mn. roli or. 563, łąk i ogr. 381, past. 156 mr. W r. 1880 było 664 mk. w gm., 30 na obsz. dwor. (42 reszta gr.-kat). Par. rzym.-kat. w Kołomyi, gr.-kat. dla jednej części wsi w Pererowie, dla drugiej za Prutem położonej, w Załuczu. We wsi jest cerkiew i kasa pożyczk. gm. z kapitałem 508 zł. w. a. Za czasów polskich należała wieś do dóbr koronnych do ststwa kołomyjskiego w ziemi halickiej. W lustracyi z r. 1764 (rkp. w Bibl. Ossol. № 1892, str. 53) czytamy: „W M. poddanych ad praesens in № 48. Intraty rocznej zł. 1285 gr. 18 den. 12. Do tej sumy wchodzi rata arendy karczemnej, na rok 330 zł. wynosząca". Po zaborze Galicyi oddano wieś spadkobiercom Antoniego hr. Bilskiego, jako częściowy ekwiwalent za Utorop. *Lu. Dz.*

Matyjówka, ob. *Górce*, t. II, 700.

Matyjówka, pot. podgórski, nastaje w zach. stronie obszaru gm. Dźwiniacza, w pow. boho-

rodczańskim, nieopodal źródeł pot. Dźwiniacza, w lesie Matyjowcu. Płynie na płn. wsch., tworzy na niemałej przestrzeni granicę między Dźwiniaczem a Rosólną, następnie zrasza łąki śródleśne Chlebówki i poniżej kościoła w Chlebówce zlewa się do Zasadzawki, dopływu Bystrzycy sołotwińskiej. Długość biegu 8 kil.

Matylda, niem. *Mathilde-grube*, kopalnia węgla kamiennego, pow. bytomski, par. Królewska Huta, leży na gruncie dóbr Świątochłowice.

Matyldów 1.) wś i *M. Mały*, kol., pow. sochaczewski, gm. i par. Rybno. Jest tu szkoła początkowa i olejarnia z produk. na 2650 rs. 2.) **M.**, wś włośc., pow. gostyński, gm. Łąck, par. Dobrzyków, ma 25 dm., 237 mk., 315 mr. obszaru. Wchodziła w skład dóbr Ciechomice.

Matyldzin, wś, pow. kozienicki, gm. Maryampol, par. Głowaczów, odl. 23 w. od Kozienic. Ma 7 dm., 55 mk., 120 mr. włościań. i 1 mr. dworska.

Matylin, zaśc. rząd. nad rzeczką t. n., pow. wilejski, o 32 w. od m. Wilejki, 2 okr. polic. przy b. drodze pocztowej bałaszewskiej, 1 dm., 14 mk. prawosł.

Matyniew, wś włośc., pow. konecki, gm. i par. Miedzierza, odl. 14 w. od Końskich, ma 27 dm., 174 mk., 269 mr. obszaru. Wchodziła w skład dóbr Lipa.

Matyojce, ob. *Matyjojce*.

Matyowce, po węg. *Mate-Vogas*, wś w hr. szaryskiem (Węg.), kościół fil. gr.-kat. 139 mk.

Matyski, wś, pow. dzisieński, gm. prozoroska, dusz 27. Należy do dóbr Rodzewszczyzna Szyszki.

Matysówka, wś w pow. rzeszowskim, leży nad dopływem Strugu wpadającego z praw. brz. do Wisłoka, 333 m. npm. Pagórki i lasy otaczają wś od płd. i wsch. tę wieś, która na płn. graniczy z Nowemi Budami i Słociną, na zach. z Zalesiem a na wsch. z Chmielnikiem. Z 643 mk. jest 122 gr.-kat. należących do par. w Zalesiu, 500 rz.-kat. przydzielonych do par. w Słocinie a 21 izrael. Odległość od Rzeszowa wynosi 7 kil. *Mac.*

Matysówka, pot., wypływa z lasu w płd.-wsch. stronie gm. Matysówki, w pow. rzeszowskim; płynie pomiędzy domostwami M., poczem na granicy płn.-zach. gm. M. zwraca się na zach., przepływa wś Zalesie i na obszarze gm. Białej, przyjąwszy z lew. brz. strugę od Białej płynącą, uchodzi do Strugu z praw. brzegu. Długość biegu 6 kil. *Br. G.*

Matyszcze, jez. na lew. brz. rz. Dzisny, do której zlewa swe wody.

Matyszki, wś i dwór (Juszkiewicza), pow. rossieński, par. pogromoncka.

Matz, niemiecki przydomek, znachodzący się przy licznych nazwach osad, zwłaszcza na Litwie pruskiej położonych, znaczy tyle co Maciej, po niem. Matthias, czego jest tylko streszczeniem. *Kś. Fr.*

Matzau, ob. *Matyaszowce*.

Matzaten (niem.), ws na Litwie pruskiej, pow. kłajpedzki, st. p. Prökuls; zawiera 410 mr. 1856 r. 104 mk.

Matzblieden (niem.), ob. *Gliematzen*, 1856 r. 75 mk.

Matzdorf (niem.), 1386 *Mathisdorff*, część 1369 *Droskotin*, wś i dobra, pow. lwowski na Szląsku, par. Wünschendorf, ma piękny pałac, wspaniały park, kaplicę, ruiny zamku. Zamek (ob. J. G. Thomas: „Histor. Nachrichten von der Herrschaft M.“) sięga 1424 r., kiedy dziedzicem M. był Heinze von Mesenau albo Mezenaw. *F. S.*

Matzdorf, ob. *Maciejowce*.

Matz-Ginnuth (niem.), ob. *Ginnuth-Matz*.

Matz-Girkallen (niem.), ob. *Girkallen-Matz*, obejmuje 911 mr. 1856 r. 79 mk.

Matzgirren (niem.), wś na Litwie pruskiej, pow. nizinowski, st. p. Kallningken, 530 mr., 74 mk. r. 1856.

Matz-Gudell (niem.), ob. *Gudell-Matz*, st. poczt. Wiessen.

Matz-Hans-Müller (niem.), ob *Hans-Müller-Matz*, 386 mr., 51 mk. r. 1856.

Matz-Hans Sanden (niem.), ob. *Hans-Sanden-Matz*, 1856 r. 74 mk.

Matziken (niem.), majątek chełmiński na Litwie pruskiej, pow. szyłokarczemski, st. p. Szyłokarczma, o 3 kil. odl. Obszaru ma 303·22 ha. i to 111·50 roli or. i ogr., 32·16 łąk, 94·56 pastw., 57 boru, 6·47 nieuż., 1·53 ha. wody; czysty dochód z gruntów wynosi 903 mrk. Właśc. jest dr. Seydel w Królewcu, w miejscu jest browar. 1856 r. 73 mk.

Matz-Jon-Wirkutt (niem.), ob. *Jon-Wirkutt-Matz* (r. 1856 było 152 mk.).

Matzkahlen (niem.), dobra, pow. królewiecki, st. p. Quednau 5·5 kil. odl., mają obszaru 78 ha., mianowicie 56·9 roli orn. i ogr., 8·9 łąk, 8·8 pastw , 3·2 nieuż., 0·2 wody; czysty dochód z gruntów wynosi 1071 mrk., 1856 r. 30 mk. *Kś. Fr.*

Matzkau (niem.), ob. *Maćki*.

Matzkowetz (niem.), ob. *Maćkowiec*.

Matzkutschen (niem.) wś na Litwie pruskiej, pow. stołupiański, stac. p. Pillupoenen. 1856 r. 130 mk.

Matz-Mantrum (niem.), ob. *Mantrum-Matz*.

Matznaryszki, pow. węgoborski, na pol. prus. Mazurach; (w niemiec. spisach urzędowych nie ma tej osady). Bartłomiej z Wilkas w pow. oleckowskim kupuje w 1597 r. 4 włóki nadwyżki tamże za 200 grzywien, przyłączając je do swoich włók sołeckich. (Ob. Kętrz. „O ludn. pol. w Pr.“ str. 543).

Matz-Naudo-Baltrum (niem.), ob. *Jacken* (759 mr. rozl., 43 mk. w 1856 r.).

Matz-Nausseden (niem.), ob. *Hans Sauden Matz* (74 mk. w 1846).

Matznorkehmen (niem.) wś pow. gołdapski, st. p. Dubeninki; ma 45 włók i 157 mk. (1856 r.)

Matzpesten al. *Galten* (niem.), wś na Litwie pruskiej pow. kłajpedzki, st. p. Dawillen: obejmuje 666 mr. 1856 r. 44 mk.

Matz-Praetz-Kadies al. *Tumstallies* (niem.) wś na Litwie prus., pow. szyłokarczemski, st. p. Schakuhnen.

Matz-Praetz-Rudies al. *Kuppern*, (niem.) wś pow. szyłokarczemski, st. p. Schakuhnen. 1856 r. 37 mk.

Matz-Schmidt al. *Pilatischken*, (niem.) wś pow. kłajpedzki, st. p. Dawillen; ma 571 mr. i 49 mk. (1856).

Matzstaenden al. *Kodiahnen* al. *Wabbeln*, niem. wybudowanie, liczy 249 mr. i 20 mk. (1856 r.) pow. kłajpedzki, st. p. Kłajpeda.

Matz-Stubbern, niem. wś pow. tylżycki, st. p. Coadjuthen. 169 mk. 1856 r.

Matz-Subell al. *Wilken*, niem. wś, pow. szyłokarczemski, st. pocz. Jugnaten; 32 mk. 1856 r.

Matztyken al. *Schakinnen*, niem. wś pow. kłajpedzki, st. p. Plicki; liczy 627 m., 102 mk. (1856 r.) *Kś. Fr.*

Matzutkehmen al. *Mazutkehmen*, niem. wś pow. gąbiński, st. p. Walterkehmen; ma 349 mk. (1856) i młyn z 4 gankami.

Matzwallen al. *Matzwolla* (niem.) ob. *Maciejowa wola.*

Matzweissen (niem.) ob. *Maczwoyse.*

Matzwoehlen (niem.), dobra, pow. kłajpedzki, st. p. Carlsberg; 123 mr. rozl., 15 mk. (1856). *Kś. Fr.*

Matzwolla (niem.), ob. *Maciejowa Wola.*

Mauche (niem.), ob. *Mochy.*

Maucherheidel, leśnictwo, pow. babimostski; 1 dm., 13 mk.; należy do dom.: „Kaszczor“ (ob.).

Mauda, wś, pow. suwalski, gm. i par. Wiżajny. Odl. 27 w. od Suwałk; ma 10 dm., 77 mieszk.

Mauden (niem.), ob. *Majdy.*

Mauditen (niem.) al. *Mauditien*, wś na Sambii, wymieniona w dok. z r. 1302, gdzie Sygfryd, bisk. sambijski, nadaje ją katedrze królewieckiej (Cod. dipl. Warm. I, 218).

Mauen-*Kl.* 1.) niem., dobra ryc., pow. welawski, st. p. Alembork, o 10 kil. odl.; liczą 558 ha. obszaru, a wprawdzie roli orn. i ogr. 318, łąk 44, pastw. 132, boru 53, nieuż. 10, czysty dochód z gruntów wynosi 3960 mrk., 90 mk. r. 1856. 2.) **M.**-*Kl.*, niem. cegielnia, pow. welawski, st. p. Alembork. *Kś. Fr.*

Mauenfeld, niem. al. *Adelig - Dombrowken*, *Dąbrówka*, wś, pow. gierdawski, st. p. Kl. Gnie, 243 mk. r. 1856. Ob. *Dombrowken.*

Mauenfelde, niem. las, pow. gierdawski, st. p. Kl. Gnie; zawiera 0·35 ha. roli orn. i ogr., 6 łąk, 48·14 boru, 0·70 nieuż., razem 54·56 ha.; czysty dochód 208 mrk. *Kś. Fr.*

Mauenwalde, niem. dobra ryc., pow. gierdawski, st. p. Georgenfelde o 6·5 kil. odl. Obszaru mają 281·72 ha , i to roli orn. i ogr. 215·57, łąk 9·42, pastw. 4·92, boru 43·15, nieuż. 7·83, wody 0·83, czysty dochód z gruntu 2237 mrk. W 1856 r. 99 mk. *Kś. Fr.*

Mauer, jezioro pod m. Angerburg, źródło rz. Angramy, o 336 stóp powyżej ujścia Pregli. Ob. *Jańsborski kanał.*

Mauer (niem.), 1371 r. *Mouwer*, wś, pow. lwowski na Szląsku, par. Laehnhaus; nad rz. Bobrą.

Mauer (niem.), ob. *Kietlice* i *Pniewo.*

Mauergraben, niem., rzeka, pow. labiawski, wypływa przy wiosce Schoenwiese z Pregoły, płynie potem w płn.-zach. kierunku aż do Augstagirren; tu zwraca się nagle na zachód i uchodzi pod Paddeim do Dejmy, a z nią do zatoki kurońskiej. *Kś. Fr.*

Mauer-See (niem.), ob. *Mamry.*

Mauersin, niem. dobra, pow. człuchowski, st. p. Stolzenfelde, par. katol. i ew. Człuchowo, 1 milę odl., szkoła Kałdowo. Obszaru obejmują 1962·93 mr. magd., 10 bud., między tymi 5 dm., 52 mk., 31 ew., 21 katol.

Maukel (niem.), os. leśna, pow. licbarski, st. p. Liewenberg.

Maukendorf (niem.), ob. *Mutczów.*

Maulen 1.) niem., wś, pow. królewiecki, st. p. Królewiec, ma 728 mr. i 100 mk. r. 1856. Ob. *Heide.* 2.) **M.**, niem., rozległe dobra ryc., pow. królewiecki, st. p. Królewiec, 7·5 kil. odl., liczą 569 ha. roli orn. i ogr., 95·7 łąk, 82·10 pastw., 34·80 boru, 18·70 nieuż., 1·60 wody, razem 801·90 ha., które przynoszą czystego zysku 11434 mrk. Własn. hr. Dohna-Waldburg i hr. Dohna Schlobitten; w miejscu jest cegielnia; 1856 r. 167 mk. R. 1513 posiadał te dobra Fabian v. Lehndorff al. v. Maulen, po nim syn jego Melchior. Ob. Angerburger Kreis v. Schmidt, str. 57. 3.) **M.**, niem., młyn tamże. 4.) **M.**, niem., folw. tamże. 5.) **M.** (niem.), dwie wsie, pow. braniewski, st. p. Braniewo: a) *Gross*, 40 mk.; b) *Klein*, 49 mk. (1856). *Kś. Fr.*

Maulenhofen (dok. z r. 1656), pow. braniewski, obszar wynosił 9 włók, na których siedziało dwóch wolnych (Freie). Czyt. Zeitschs. f. d. Gesch. Ermlands, 1880, str. 191. *Kś. Fr.*

Maulfritzen (niem.), folw., pow. morąski, st. p. Libsztat; 53 mk. (1856).

Maurachshof (niem.), os., pow. licbarski, st. p. Licbark.

Mauratschatschen (niem.), wś, pow. pilkalski, st. p. Szyrwinty; 100 mk. (1856).

Maurin, jez., pow. morąski; nad niem leży

m. Morąg. Czyt. Scriptores rerum pruss. t. I, str. 214, 612.

Maurucie, *Mauryce* al. *Mawrucie*, wś, pow. maryampolski, gm. Wejwery, par. Godlewo; odl. 64 w. od Wierzbołowa, 35 w. od Maryampola a 18 w. od Kowna. Jest tu stacya dr. żel. warsz.-petersb. na odnodze z Wilna do Wierzbołowa. W 1827 r. było tu 12 dm., 97 mk., obecnie 35 dm., 266 mk.

Maurutschatschen (niem.), ob. *Mauratschatschen*.

Mauryca, wś, pow. łaski, gm. i par. Łask, ma 26 dm., 187 mk., ziemi włośc. 278 mr.

Mauryce, ob. *Maurucie*.

Maurycego, wyspa na jeziorze Usmaiten w Kurlandyi, nazwana tak od Maurycego Saskiego, który tu w 1727 r. oszańcował się z 300 ludźmi przeciw wojskom rosyjskim.

Mauryców 1.) pow. sochaczewski, gm. i par. Szymanów. 2.) **M.** al. *Maurycyn*, kol., pow. łaski, gm. Wodzierady, par. Mikołajewice, ma 14 dm., 93 mk., 362 mr.

Maurycówka, folw. koło Lipia, obszar dworski Narol, pow. cieszanowski.

Maurycy, kopalnia węgla kamiennego pod Niwką w pow. będzińskim, wydaje rocznie około 8500 korcy grubych a 2500 drobnych węgli.

Maurycyn, ob. *Mauryców*.

Maurzyce, wś, pow. łowicki, gm. Bąków, par. Zduny; odl. 6 w. od Łowicza, 3 w. od Zdun. Leży przy drodze bitej łowicko-kaliskiej. W 1827 r. było tu 37 dm., 239 mk. i wieś była rządową. Obecnie jest 48 dm., 51 osad, 315 mk. katol., 1518 mr. ziemi włośc., w tem 92 mr. nieuż. W Lib. Ben. Łaskiego wieś ta nosi nazwę Marzicze, Marczyce, Marzice (t. II, 505). *R. Oczyk.*

Maus, ob. *Łady-maus*.

Mausboden, ob. *Josefsberg*.

Mausch, ob. *Ostrów*.

Mausch-See (niem.), jez., pow. kartuski, blisko gran. pow. słupskiego, ciągnie się z płd. na płn.-wsch. i w płd. części dzieli się na dwie odnogi. Nad niem leżą wsie: Kłoda, Grabowo i osady Friedrichshof. *Ks. Fr.*

Mauschel al. *Michel-Dargen*, al. *Mussathen* (niem.), wś, pow. szyłokarczemski, st. poczt. Kolletzischken; 89 mk. (1856).

Mauschellen-Goerge (niem.), wś, pow. kłajpedzki, st. p. Karlsberg; 410 mr. ziemi, 60 mk. (1856).

Mauschern (niem.), wś, pow. labiewski, st. p. Lauknen; 51 mk. (1856).

Mauschwitz 1.) (niem.), ob. *Myszowice*, pow. niemodliński. 2.) **M.** (niem.), ob. *Muczznica* (łuż.).

Mausdorf-*Gr.* 1.) niem. dok. 1378 *Grosse Mawsdorff*, 1395 *Grosse Musdorff*, wś włośc. ze st. poczt., pow. elbląski; zawiera 1016·02 ha. czyli 60 włók i 13 mr., 35 dm., 490 mk., 290 koni, 192 sztuk bydła rogatego, 34 owiec, podatek od gruntu wynosi 893 tal. 9 sbr., od budynków 57 tal. 5 sbr. (1869 r.); tow. rolnicze na Żuławy Malborskie. 2.) **M.**-*Kl.*, niem., wś włośc., pow. elbląski, liczy 503·48 ha., 31 dm., 288 mk., 153 koni, 167 sztuk bydła rogatego, podatek od gruntu wynosi 542 tal. 19 sbr., od budynków 31 tal. 26 sbr. (1869 r.), st. p. Tiegenhof (pol. Nowodwór). Wsie te powstały na terytoryum m. Elbląga r. 1332. W tym bowiem roku nadaje rada miasta Janowi zwanemu Mus, część terytoryum miejskiego, dla założenia tam dwóch wsi, „sic, quod granicies ipsarum villarum incipere debent a granicie illorum de vurstenow, qui (pewnie quae) dicuntur szalmen (Schalmung, t. j. wykarczowanie) et erit latitudo XXXV funes continentes et longitudo a granicie de vurstenow usque ad graniciem Tydemanni de dulmen supra pautam"; od każdej włóki mają osadnicy dawać $1^1/_2$ grzywny czynszu po 7 latach wolnych. Zakupne ma wynosić 6 denarów od włóki, quae pecunia dicitur „vormite". Zastrzegamy sobie jednak prawo urządzenia tamże karczem. Tylko sołtys może w każdej wsi jednę karczmę postawić, za co nam będzie płacił od każdej karczmy 2 grzywny i 60 kur na Boże Narodzenie. Przypiski w dokumencie wykazują jeszcze, że w Gr. M. (musdorp) było 48 włók bez trzech morgów, z których proboszcz miał 2 wolne włóki, a sołtys 4, od drugich winni właściciele płacić 5 wiardunków od włóki na św. Marcina. Od czynszu tego dostawać będzie „domina de dulmen" $3^1/_2$ grzywny i 1 wiardunek, tak że miastu pozostaną 3 grzywny i $3^1/_2$ szkudów rocznie W Kl. M. (in parvo musdorp) liczono 25 włók; z których sołtys posiadał 3 włóki; od reszty 23 włók będą płacili 5 wiardunków od włóki na św. Marcin, a od jednej włóki „Bux hufe" 2 grzywny, tyleż od karczmy. (Ob. Cod. dipl. Warm. I, str. 427—429). R. 1337 sprzedaje Henryk sołtys w Friedenwalde, t. j. Mausdorf, wraz z małżonką, wdowie po Janie Mus, Gerkoni Raptori ac Hermano Bogener, mieszczanom elbląskim swoje 4 wolne i drugie 4 czynszowe włóki, które im już były zastawione. *Ks. Fr.*

Mausdorferweiden Kl., wś włośc., st. p. Nowodwór, ma obszaru 133·57 ha., 16 dm., 104 mk., podatek od gruntów wynosi 151 tal. 20 sbr., od budynków 14 tal. 26 sbr. Wś ta została założoną r. 1715. Magistrat elbląski nadał tedy osadnikom 4 włóki, za co mu zapłacili 100 tal. od włóki; czynsz roczny miał wynosić 15 tal. od włóki. *Ks. Fr.*

Mauserim-Ilgauden al. *Kibelksten* (niem.) (ob.); 536 mr. rozl., 59 mk. (1856).

Mausern, wś w Prusach wschodnich, ob. *Kurońskie niziny*.

Mausz, niem. *Mausch-See*, wielkie jezioro w pow. kartuskim.

Mautschke (niem.), młyn do wsi Vieskau (?), pow. głupczycki.

Mautschnitz, ob. *Mucznica*.

Mawern al. *Mavern* (niem.), os. na Warmii, pow. licbarski, st. p. Arnsdorf, 210 mk. (1856 r.) i 960 mr. obszaru. Według Kętrz. (O ludn. pol. w Prusiech, str. 548) były dobra Mavern r. 1486 w posiadaniu Jana Czoła z Czechowic (Jahn Czolle v. Czechowitz). R. 1366 d. 28 wrześ. potwierdza bisk. warm. Jan, że widział przywilej poprzednika swego Hermana, wystawiony dla wsi M. Wówczas wieś ta obejmowała 22 włók; potem wykazało się, że tam jeszcze było 6½ włók nadwyżki, tak, że obecnie wieś ta ma 28½ włók. Te nadajemy teraźniejszemu sołtysowi Henrykowi Wegener do obsadzenia; jemu zaś samemu nadajemy 3½ włóki wolnych, pobierać ma także połowę czynszu od karczmy; kary od mniejszych sądów i 3 część kar od większych. Będzie miał dalej prawo łowienia ryb w jez. Bowgen dla własnej potrzeby; gdyby łowił ryby na sprzedaż, traci prawo rybołóstwa. Od każdej włóki będzie nam płacił 2 korce żyta na św. Marcin, a proboszczowi od każdego pługu 1 korzec żyta i tyleż owsa. Od drugich włók będą mieszkańcy płacili ½ grzywny (mediam marcam denariorum) na Boże Narodzenie. „Graniciae dictae villae sunt primo incipiendo a villa Petirswald circa fontem scaturientem usque ad villam Krummeyn jacentem circa lacum Kytz procedendo, et abhinc usque ad granicas Sadluke procedendo et ab illa villa et granicis eundo, donec ad granicas villae Freymarkt, quae procedent iterato granicas villae Petirswalde, ubi ab inicio sunt inceptae. Datum in Castro nostro Heilsberg". (Ob. Cod. dipl. Warm. II, str. 411). R. 1375 d. 11 list. nadaje bisk. warm. Henryk III wsi tej 5 włók boru; za czynsz wynoszący 8 szkudów i 2 kury od włóki (ob. Cod. dipl. Warm. II, str. 548). Lustracya z r. 1656 donosi, że wś ta miała podówczas 28½ włók, 7 gburów, 1 sołtysa; czynsz wynosił 44½ korcy owsa, 50 kur, 12 gęsi i 39 flor. 1 gr. 12 fen. (Ob. Zeitschrift für die Gesch. Ermlands—1880, str. 236). *Kś. Fr.*

Mawle, wś, pow. wiłkomierski, par. Pagóry, własność Szadziewicza.

Mawrucie, ob. *Maurucie*.

Mawryczyn. Tak się nazywa płn. część wsi Cześniki w pow. tomaszowskim. W erekcyi wsi Cześniki są wzmianki, że obok wsi Cześnik istniało mko zwane Mawryczyn. Jakoż i dziś jest tu 9 chałup, które lud zowie „Miasteczkiem". Przy kopaniu trafiają fundamenta murowane. Tu właśnie jest cerkiew b. unicka, od r. 1872 murowana. *X. S. S.*

Mawsdorff (dok.), ob. *Mausdorf*.

Mawys, jez. przy wsi Nossberg, niedaleko Dobrego miasta na Warmii; zachodzi w dok. z r. 1362. (Ob. Cod. dipl. Warm. II, str. 343). *Kś. Fr.*

Max..., ob. *Maks....*

Max al. *Maxen* (niem.), dobra szlach., pow. kartuski, st. p. Szymbark, par. kat. Stężyca, około 2 mil od Kartuz. O grobach skrzynkowych tu się znajdujących wspomina p. Helm w referacie swym na posiedzeniu stowarzyszenia antropologicznego w Gdańsku 9 czer. 1874 r. Miejsce cmentarzyska nie jest jednak podane. (Ob. Ossowski: Objaśn. do mapy archeol. Prus Zach., str. 54). *Kś Fr.*

Maxhausen. niem. wybudowanie, do wsi Grabowa (ob.) należące, pow. starogardzki, st. p. Bobowo.

Maxhof (niem.), wybudowanie, pow. lecki, st. p. Wydniny.

Maxhof, folw. dóbr Lubowice (ob.).

Maxkeim 1.) (niem.), dobra ryc., pow. frydlądzki, st. p. Barsztyn, 9 kil. odl. Obejmują 266·46 ha. roli orn. i ogr., 57·83 łąk, 2·55 pastw., 4·49 boru, 7·80 nieuż., razem 339·13 ha., przynoszących 5831 mrk. czystego dochodu; 124 mk. r. 1856. 2.) **M.**-*Kl.* (niem.), dobra ryc., pow. iławski, st. p. Iława, 9 kil. odl. Mają obszaru 230·16 ha., mianowicie 123·74 ha. roli orn. i ogr., 29·98 łąk, 68 pastw., 3·3 boru, 3·85 nieuż., 1·29 wody; czysty dochód z gruntu wynosi 1385 mrk.

Maxthal, leśnictwo, pow. krotoszyński, ob. *Maksymilianowo*.

Maxwalde, niem., dobra szlach., pow. chełmiński, st. p. Wąbrzeźno, 4 kil. odl., liczy 140·18 ha. roli orn. i ogr., 5·68 łąk, 5·98 pastw., 0·46 nieuż., 0·21 wody, razem 152·51 ha., przynoszących 1103 mrk. czystego dochodu W miejscu jest młyn parowy, mączkarnia i cegielnia. 1865 r. 10 mk. ew., 3 budynki, 1 dm. mieszk.; podatek od gruntu wynosi 35 tal., par. katol. i ew. Wąbrzeźno; szkoła Łabędź. M. jest nową osadą, założoną dopiero r. 1860, która nazwę wzięła od najstarszego syna teraźniejszej posiedzicielki Otylii Vogel. *Kś. Fr.*

Maxymiec, niem. *Maximetz*, przys. Jabłonicy, w pow. wyżnickim.

Maybaum (niem.), ob. *Maibaum*.

Maycken (niem.), ob. *Meyken*.

Maydahnen (niem.), ob. *Majdany*.

Mayenthal (niem.), dawniej *Olszewski młyn*, os., pow. złotowski, st. p. Sępolno, par. katol. i szkoła Wałdowo; 4 bud., 1 dom, 3 kat., 15 ewang.

Mayerhoefen, ob. *Majerka*.

Maygunischken-*Alt* 1.) niem., wś, pow

gąbiński, st. p. Walterkehmen, 219 mk. r. 1856. Jedna część obszaru należy do dóbr Ernstberg (niem.), których właśc. jest Wilhelm v. Krause, bankier w Berlinie. 2.) **M.**-*Neu* al. *Sipplieshof* (niem.), wybudowanie, pow. gąbiński, st. p. Gąbin. 3.) **M.**-*Neu* al. *Hoffmannshof*, al. *Bittersfelde*, niem., wś, pow. gąbiński, st. p. Walterkehmen, 111 mieszk., r. 1856. *Kś. Fr.*

Maykoszyc (mylnie u Knie), ob. *Mąkoszyce*, pow. brzeski.

Maynaberg (niem.), ob. *Majnagórze*.

Maynau (dok.), ob. *Mengen*.

Maynenberg (niem.), ob. *Majnagórze*.

Maywaldau (niem.), 1387 r. *Meyenwalde*, wś, pow. szunowski, ma dwa kościoły paraf., ewang. i katol.

Mazalskie, błoto w pow. horeckim gub. mohilewskiej, wzdłuż rz. Buki, 25 w. dł., 5 w. szer.

Mazałowszczyzna, wś, pow. mścisławski gub. mohylewskiej, leży w pobliżu miasta powiat., posiada prawosławny monastyr (Archiw. J. Z. Rusi, t. I, 282). R. 1678 dziedziczka Suchodolska założyła tu klasztor bazylianek.

Mazanajestie al. *Mazanestie*, wś w pow. suczawskim, po północnej stronie drogi wiodącej z Suczawy do Gurahnmory, leży na płd. od Dragojestie, na zach. od Łukaczestie, na płd. wsch. od Korlaty, a na płn. od Bajaszestie; od Suczawy na płd. zach. 18 kil. odległa. Mk. 549 (w r. 1880). W miejscu cerkiew grecko-nieunicka. Własność klasztoru mołd. w Slatynie. Ma st. poczt. *Br. G.*

Mazańcowice, ob. *Mazankowice*.

Mazaniec 1.) pustk., pow. wieluński, gm. Radoszyce, par. Siemkowice, odl. od Wielunia w. 23; dm. 6 (ob. *Lipnik*, t. V, 274). 2.) **M.**, pow. olkuski, gm. Rabsztyn, par. Olkusz.

Mazanki al. *Marzanki*, niem. *Massanken* (dok. *Mosantz*, *Monszanz*, *Monssantz*), wś, pow. grudziądzki, st. p. Radzyn. Obejmuje 1129·56 mr. magd. obszaru; 1868 r. było tu 26 bud., między tymi 8 dm., 87 mk.: 51 ew., 36 katol. paraf. katol. i ew. Radzyn; w miejscu jest tylko szkoła ew., do której uczęszczają i dzieci katol. Podatek od gruntów wynosił 116 tal., od budynków 13 tal. Okrąg urzędu stanu cywilnego Jarantowice. Z przywileju miasta Radzyna (ob. Voigt: Cod. dipl. I, 183) wynika, że M. istniały już r. 1285 jako wieś o 12 włókach, które w. m. Konrad v. Thierberg w owym roką przyłączył do Radzyna, wynagradzając w ten sposób mieszczan za ogrody, przez które przeprowadzono fosę i za nową drogę, którą miasto musiało założyć. W r. 1410 zostały M. całkiem spalone, ale wnet na nowo odbudowane. Według rejestrów czynszowych z r. 1446, płacił sołtys w M. $2\frac{1}{2}$ grzywny czynszu za włóki wprost do zamku radzyńskiego. R. 1472 d. 22 grud. zatwierdza król Kazimierz, że cała ta wieś, obejmująca $14\frac{1}{2}$ włók obszaru, wraz z wszelkimi użytkami należy do Radzyna. Według taryfy poborowej z r. 1682 płaciły M. 16 gr. Roku 1746 nabyły panny benedyktynki w Grudziądzu M. prawem zastawnem od miasta Radzyna; panna ksieni zapłaciła za nie 2000 zł. i wydała gburom na czynsz, z którego 30 zł. obracano na lampę przed obrazem M. B. Różańcowej. (Ob. ks. Fankidejski: Klasztory żeńskie, str. 220—221). R. 1772, w którym nastąpiła okupacya pruska, liczyły M. 63 mk. i 11 dm. z drzewa pod dachem słomianym; należały znów do Radzyna i były wydane w wieczystą dzierżawę. R. 1778 d. 6 maja nadało miasto dotychczasowym 7 czynszownikom 14 włók, 4 mr. i 100 pręt. kwadr. na własność; zakupne wynosiło 500 tal., a roczny czynsz 12 tal. i 60 gr. od włóki; za to przysługiwało im prawo wolnego pastwiska w lasku miejskim, Bukowskim zwanym i mogli warzyć trunki w czasie żniwa, powinni jednak dostarczyć miastu 8 czterokonnych podwód. Nazwy owych czynszowników są: Baehr, Foth, Felski, Templin, Zillmann, Mallon i Drawert; z początku mieli jeden za wszystkich i wszyscy za jednego być odpowiedzialni, ale r. 1830 zniesiono ten warunek. Przy ponownem wymierzeniu r. 1834 przedsięwziętem wykazało się, że cała wieś obejmowała 31 włók 7 mr. i 43 pręt. kwadr., czyli 937 mr. i 43 pręt. kwadr. na pruską miarę. O tutejszych stosunkach szkolnych dowiadujemy się jeszcze z sprawozdania burmistrza radzyńskiego z r. 1784 datowanego, że w M. istniała ewang. szkoła dla chłopców, którą zawiadował Piotr Duerks. Dochodu pobierał za to 5 tal. rocznie i 15 gr. miesięcznie za każdego ucznia, których było 16. Różne akcydencya przynosiły mu jeszcze 1 tal. gotówki, 7 korcy żyta, $3\frac{1}{2}$ korca jęczmienia, 14 bochenków chleba, 7 funtów masła i 7 fur drzewa. (Ob. Froehlich: Gesch. des Graudenzer Kreises, str. 222—223). *Kś. Fr.*

Mazankowice al. *Mazańcowice*, niem. *Matzdorf*, wś, pow. bielski na Szląsku austr. Posiada kościół paraf., zamek, szkołę ludową, szkołę prywatną, 1522 mk. i 1427 mr. obszaru.

Mazanów, wś i folw. nad rz. Stróżą, pow. nowoaleksandryjski (puławski), gm. Rybitwy, par. Prawno, odl. 45 w. od Puław, 7 w. od Józefowa, a 5 w. od Wisły. Posiada dwa młyny wodne ulepszonej konstrukcyi. W r. 1827 było tu 37 dm., 219 mk., obecnie 28 dm., 160 mk. Dobra M. należały dawniej do klucza Józefowskiego, Potockich. W końcu XVIII w. przez Niesiołowskich oddzielone,

przeszły do Chociszewskich, później były własnością Cukra z Lublina, który korzystając z wody, jako naturalnego motoru, urządził w M. fryszerki żelaza, następnie po jego upadłości nabył dobra M. przemysłowiec warszawski Albert Klejf, ten odprzedał młyn i dwie kolonie braciom Janeczko, a dobra sprzedał w 1876 r. Kazimierze Złotnickiej, od tej zaś nabyła M. w 1879 r. dzisiejsza ich właścicielka Emilia Bojarska za 66000 rs. Istniały tu dwie fryszerki żelaza z produkcyą roczną na 10000 centn., walcownia i pudlingarnia z prod. do 35000 centn., tokarnia i gwoździarnia wyrabiające do 4000 centn. gwoździ. Gdy zakłady te upadły, przerobiono pozostałe budynki na papiernią, która istniała do 1883 r. i wyrabiała różne gatunki papieru, tektury i bibułkę na papierosy. Niepowodzenia, brak odpowiedniej wody, zły stan komunikacyi i pęknięcie kotła parowego w 1883 r., który to wypadek zrujuował budowlę, spowodowały zwinięcie fabryki ze stratą na niej około stu tysięcy rubli. Poprzedni właściciele dóbr Józefowskich i M. Potoccy, byli protektorami założonego przez nich w XVII w. klasztoru oo. bernardynów w Józefowie. Erekcya tegoż klasztoru, początkowo przez Andrzeja Potockiego kasztelana krakowskiego d. 17 kwiet. 1691 r. nadana, a następnie przez syna jego, właściwego założyciela Józefowa, Józefa Potockiego wojew. kijowskiego w zamku halickim 1693 r. przyznana, w aktach grodzkich lubelskich 1727 r. oblatowana, obciążyła dobra M. następującymi ciężarami wniesionymi do księgi hypotecznej. Według tych nadań należało się corocznie oo. bernardynom Józefowskim: żyta miary polczyńskiej korcy 60, pszenicy pięknej kor. 20, pszenicy słodowej kor. 15, jęczmienia kor. 50, tatarki na krupy kor. 25, grochu kor. 15, jagieł kor. 4, owsa kor. 60, siemienia konopnego albo rzepaku na olej kor. 4, siemienia lnianego korzec 1, wina do mszy ś-tej antał jeden, wosku kamieni 4, łoju kam. 7, ryb solonych beczkę 1, wieprzy karmnych 4, soli Rumówki beczek 4, albo soli Ruskiej beczek 12, masła fasek 4, serów kóp cztery, kapusty beczek 2, jarzyny różnej korcy 12, miodu praśnego ruskiego półbeczków 2, śledzi beczek 4, lnianego płótna półsetków 4, paczosnego płótna półsetkow 2, konopnego płótna półsetków 4 i zgrzebnego płótna półsetków 2, a nadto gotowizną po 300 złp. na habity i po 200 złp. na mięso i korzenie, wreszcie prawo wolnego mlewa we wszystkich młynach i wolnego wrębu w lasach. Wszystkie te obowiązki po skasowaniu klasztoru bernardynów w Józefowie w 1864 r. przeszły na własność skarbu i o spłatę takowych służebności, obecnie właścicielka M. toczy układy ze skarbem. Dobra M. składają się z folw. M., wsi: M., Chruślanki, Prawno, Graniczno, Pielgrzymka i Miłaszówka. Rozl. mr. 2634: grunta orne i ogr. mr. 613, łąk mr. 97, pastw. mr. 57, wody mr. 109, lasu mr. 1719, nieuż. i place mr. 39, bud. mur. 6, z drzewa 49 ubezpieczonych na rs. 47260. Wś M. os. 40, z grun. mr. 403; wś Chruślanki os. 36, z grun. mr. 360; wś Prawno os. 37. z grun. mr. 332; wś Graniczno os. 12, z grun. mr. 36; wś Pielgrzymka os. 9, z grun. mr. 157; wś Miłaszówka os. 26, z grun. mr. 341. *R. P.*

Mazanówka, wś i folw. (lit. B. i D.), pow. bialski, gm. Międzyleś, par. Huszcza, odl. 14 w. od Kodnia a 30 w. od Siedlec. W 1827 r. 33 dm., 206 mk., obecnie 40 dm., 254 mk., 1671 mr. obszaru. Folw. i wieś Mazanówka lit. B. rozl. mr. 167. grunta orne i ogr. mr. 74, łąk mr. 32, pastw. mr. 10, lasu mr. 32, zarośli mr. 16, nieuż. i place mr. 4, bud. z drzewa 5. Wś M. os. 22, z grun. mr. 301. Folw. M. lit. D. rozl. mr. 177: grunta orne i ogr. mr. 82, łąk mr. 27, pastw. mr. 12, lasu mr. 24, zarośli mr. 18, nieuż. i place mr. 6, bud. z drzewa 9. *A. Pal.*

Mazany, część Kamionki Wołoskiej.

Mazarówka al. *Henrykówka,* folw. i część obszaru dwors. Rasztowiec, pow. skałacki.

Mazepińce, wś nad rz. Kamionką, pow. wasylkowski; leżą na lewym brzegu rz. Kamionki (dawniej Kamienicą zwanej), dopływu Rosi, liczą ze stykającą się z niemi wsią Drozdami, mieszkańców obojej płci 2093. Włościanie posiadają ziemi, na mocy wykupnego aktu, 2315 dziesięcin, za sumę 95700 rs. Obszar dworski należy do dóbr Białocerkiewskich. Równiny otwarte rozpościerają się tu dokoła, i tylko nad korytem rz. Kamionki, gęsto i szeregiem rozsiadły się wioski, jako to: Mazepińce, Drozdy, Sydory, Ustymówka, Kowalówka, Poliniczyńce, Czerwona, Bernawka i Trylesy. Gleba czarnoziemna. W XVI w. miejscowość ta wchodziła w skład pustyń białocerkiewskich, słabo zaludnionych. Przed tak zwanem „wyniatjem“ Mendligireja (1482) okolica ta musiała być zaludnioną, jak o tem zaświadczały liczne spustoszałych wiosek ślady, czyli uroczyska, jeszcze w XVI w. istniejące, i w dokumentach wspominane, jako to: Rut Stary, Rut Nowy, Tohanów, Oczków, Nowosielica, Kosztomirów etc. W ostatnich dziesiątkach XVI w. znowu w tych miejscach życie zaczęło się krzewić. Oto w 1572 r. ziemianin kijowski Michał Mazepa od Zygmunta Augusta, mającego szafunek ziemi narodowej, drogą zasługi, otrzymał pustkę bezimienną nad rz. Kamienicą (dziś Kamionką). Król dał temuż Mazepie osobny na to przywilej, który brzmiał następnie: „Iż według konstytucyi Sejmu przeszłego Lubelskiego, w ziemi kijowskiej, miejsca puste, ludźmi nieosiadłe, dla

osadzenia ludźmi tych tam pustyń, wieczności, lenna i dożywocia od Nas rozdawane być mają;—My tedy na pewnych Panów Rad Naszych przyczynę, służby i godność szlachetnego Michajła Mazepę, ziemianina Naszego ziemi kijowskiej, zalecających, daliśmy mu, jakoż i tym listem Naszym dajemy w ziemi kijowskiej ziemię pustą, ludźmi nieosiadłą, leżącą około rzeki Kamienicy, począwszy od mostu, na który idzie wielki gościniec, aż do uroczyszcza Poczuchowa, ze wszystkimi należytościami i pożytki, do tej ziemi przysługującemi, tak, jako ta ziemia zdawna w sobie jest: o czym i Rewizorowie Nasi tamtejsi ziemi kijowskiej Nam pewną sprawę dali, iż ta ziemia pusto leży, a pożytku i służby z niej Nam Hospodaru żadnej niemasz, którą ziemię wyżej pomienioną, za tym listem Naszym, ma on sam, żona, dzieci, i potomki ich męzkiego stanu, tę ziemię wyżej pomienioną trzymać i wszelakich pożytków z niej używać, ludźmi osadzywać, i jako najlepiej rozumiejąc, tam sobie wszelakie pożytki przybawiać i rozszerzać wiecznymi czasy, przez przenagabania i przekazy każdego człowieka; służąc Nam Hospodaru i Rzeczypospolitej z tego służbę Naszą ziemską wojenną, po temu jako inni ziemianie powiatu kijowskiego służą, i na tośmy mu dali ten Nasz list, do którego na świadectwo i pieczęć koronną przycisnąć rozkazaliśmy.—Dan w Warszawie d. 15 Junii r. 1572, a panowania Naszego 24". (Relacya W. Walentego Dębickiego z Dębina, kanclerza korony polskiej; u tego przywileju pieczęć koronna wielka przyciśniona, a podpis ręki W. Im. P. kanclerza korony polskiej w te słowa: Walenty Dębicki). Mazepowie koledyńscy pieczętowali się herbem Kurcz (Krasicki: Zb. wiadom. t. I, str. 482) i uważali się za odnogę kniaziowskiego rodu Kurczów, ale luboć biła w ich żyłach krew dawnych miejscowych kniaziów, rodowitość ich niegdyś, być może, kwitnąca, przy ciągłych walkach w tym kraju z tatarami, i wyzucie się przez to samo z dobrego bytu, w niwecz zdrobniała, i „z pszenicy w mak się obróciła" jak się w on czas wyrażano. Atoli szeroka i pusta darowizna, jaką otrzymał Michał Mazepa była już w one czasy mniej więcej ubezpieczoną; albowiem leżała w dość bliskim promieniu od Białejcerkwi, gdzie około 1550 r. ks. Fryderyk Proński, wojew. kijowski zbudował był obronny zamek dla straży i osłony granic od Tatar. Ale to nieprzeszkadzało, że i nad Kamienicą, za staraniem tegoż Mazepy, wyrosła niebawem też maluczka zamczyna, jak i również zarodek późniejszej wioski Mazepiniec — tak nazwany „futor na Kamienicy". Ale oprócz tej posiadłości nad Kamienicą tenże Michał Mazepa, już za panowania Henryka Walezyusza w 1574 r. otrzymał był przywilej na wieś Pasieczne (około Lubomierza czyli późniejszych Stawiszcz) (z arch. Aksaków: Notaty tranzakcyi z metryki kor. fol. 54). Pod rokiem zsś 1616 występuje jako posiadacz „futoru nad Kamienicą" Mikołaj Mazepa Koledyński (ob. Lustr. sstwa białocerk. 1616). Trzymał on ten futor na prawie lennem, i służbę wojenną powinien był z niego odbywać (tamże). Zdaje się, że synem tego Mikołaja M. był Adam M., który, jak to dowiadujemy się z pewnego dokumentu, „za zabicie okrutne Jana Zieleńskiego, był skazany na karę infamii i wywołania z państw koronnych i w. ks. litew. Ale ponieważ tenże Adam M. wdowę i dzieci po zabitym Zieleńskim „uspokoił", to jest zapłacił im za głowę zabitego, otrzymał przeto glejt na 6 miesięcy, podczas których powinien się był postarać o zniesienie infamii, na nim przez dekret sądu trybunalskiego ciążącej. (Arch. J.Z.R., część 3, t. I, o Kozakach). Toć widać, że musiał owe zniesienie pozyskać, ile że w 1659 r. król Jan Kazimierz, w czasie gdy hetm. Jan Wyhowski z Ukrainą poddał się rzplitej, potwierdził temuż Adamowi M. osobnym przywilejem posiadanie wsi Mazepiniec, jak też małżonce jego i potomstwu płci męskiej i białogłowskiej, z lennego prawa na dziedziczne zamieniając. Oto jest ten przywilej: „Zawsze zwykliśmy tych zasługi, którym dobrze czynić mamy, wprzód na szale uwagi i rozsądku Naszego królewskiego...... a kładąc i stąd dopiero wielkość onych uważać, a to czynimy dla tego, abyśmy znamienitym każdego w ojczyznie Naszej zasługom, równe z dobroczynności Naszej opatrywali nagrody. I teraz, gdy się zapatrujemy na zasługi ur. Adama Mazepę, dawnego i dobrego Nam w różnych okazyach zasłużonego szlachcica i żołnierza, ku Nam i ojczyźnie Naszej zawsze skłonnego, wiernego w wielu ekspedycyach wojennych, doświadczonego męstwem i odwagą swoją na dobrą sobie sławę zarabiającego; tudzież i na zalecenie W. Jana Wyhowskiego, wojew. kijow. Generalnego Wojsk W. Księstwa Ruskiego i Zaporowskiego Hetmana Naszego, więc i to osobliwie uważając, że syna swego Jana, przy boku Naszym, na usłudze Naszej Rzeczypospolitej, zostawując, z którego, że ojczyzna czasu swego odniesie pociechę i ozdobę, z obyczajów jego dochodzimy, ochotnie się do tego skłaniamy, abyśmy Mu, małżonce i potomstwu Jego, obojej płci, wieś zdawna Kamienicę nad rzeką Kamienicą leżącą, a teraz Mazepińce, nazwaną (które przodkowie jego za przywilejem ś. p. Zygmunta Augusta, antecessora i wuja Naszego kosztem swoim osiedlili) w województwie kijowskiem, a w trakcie białocerkiewskim będącą, z lennego prawa, pod którym dotąd pomieniona wieś Mazepiń-

ce była, w dziedzictwo, na wieczne i nieśmiertelne czasy inkorporując; zaraz one, do prawa szlacheckiego, dziedzicznego, ze wszystkiemi przynależytościami, obrócić i przenieść umyśliliśmy; jakoż tym przywilejem Naszym obracamy i przenaszamy, które dobra wsi pomienionej ur. Adam Mazepa, małżonka i sukcessorowie jego, jako już własne swoje dziedzictwo ze wszystkimi zdawna należącymi do tej pomienionej wsi własnościami, okolicznościami, pożytkami, począwszy od Mostyszcza aż do Poczujek, trzymać, mieć, używać, na potomne wieki, zamieniać, darować i sprzedać, według swego zdania bezpiecznie może i mogą, ażeby wieczna pamiątka prawa i daniny pomienionej wsi, przedtym Kamienicy, a teraz Mazepińce nazwanej, do wszelakiej zostawała potomności". Przywilej ten „graciose konferowany" do akt grodzkich włodzimirskich podał do oblaty Jan Mazepa, podczaszy czernichowski 1669 r. d. 14 maja (z Arch. Komis. archeogr. w Kijowie). Widać, że tenże Adam Mazepa nie przestawał i potem czynnie przysługiwać się królowi, kiedy tenże po śmierci Sołtyka mianuje go d. 9 marca 1662 r. podczaszym czernichowskim (sygillaty) a w 1663 znowu exemptem wyjmuje go z pod wszystkich sądów. Exempta zaś takie, jak wiadomo, dawały się tylko wrazie gdy kto służbę publiczną pełnił, lub gdy dla niej musiał się wydalać z kraju. Atoli tenże Adam Mazepa w 1665 r. już nie żył, albowiem w tym też roku bierze, po nim podczaszowstwo czernichowskie, syn jego, Jan Mazepa ten sam, który jak to widzieliśmy w wyżej położonym przywileju „przy boku królewskim" zostawał. Ten Jan Mazepa, syn Adama, pokojowy królewski, byłże by to późniejszy hetman Zadnieprza? Bartoszewicz wahał się stanowczo rozstrzygnąć tę kwestyą (ob. T. Święckiego: Hist. pam. t. I, str. 365), tymczasem sam hetman Mazepa oświadczał małorossyjskiemu prykazowi, że ojciec jego był rodem z Ukrainy, że on sam rodził się w Mazepińcach, i że go w młodości ojciec jego wyprawił na dwór króla Jana Kazimierza, gdzie też był „pokojowym" (Kostomarow: Mazepa. str. 10—51 i 118). Jednakże zachodzi tu dość trudna do wyjaśnienia okoliczność. Jakkolwiek przypuszczenie że ów Jan z królewskiego przywileju, syn Adama, był istotnie późniejszym hetmanem, zdaje się być pewnem, skądże atoli i dla czego, pytamy, Iwan Mazepa, hetman Zadnieprza, stale się pisał Stefanowiczem, a nie Adamowiczem. To pytanie chyba by można wytłómaczyć i rozwiązać tem tylko, że w ceremoniałach sakramentu chrztu była różność w kościołach greckim i łacińskim; i tak z tej przyczyny też Świdrygiełło ochrzczony Bolesławem, gdy dla miłości żony rusinki przyjął obrządek cerkwi prawosławnej, został Lwem (Długosz: Hist. Polon. fol. 611); a toż samo Witold, który był Jerzym ochrzczony, a gdy przeszedł na obrządek łaciński, został Aleksandrem (Latop. Kijow. i Lit. zachowany w głównem arch. spraw zagran. M. S. pod № 37, fol. 476 verso). Za unii zaś były to wypadki bardzo częste i powszednie. Ks. Dobrogost Jabłonowski, nazwany „Kozak" (ob. Pam. Micowskiego, Bibl. Warsz. 1855, zesz. marcowy str. 402), przyjąwszy unią, wziął imię Mikołaja. Ale kancelarya koronna i litewska, nie mogły wchodzić w takie drobnostki, i Mikołaj Jabłonowski, byłby najpewniej w jej oczach został Dobrogostem albo Bonawenturą; tak samo Stefana Mazepę po staremu Adamem pisała, a że syn jego hetmaniąc kozaczyżnie prawosławnej, na *otczestwo* wziął imię ojca greckiego rytuału, to nawet i nie mogło być inaczej. Oto jest całe słowo zagadki. Znane są powszechnie koleje życia Iwana Mazepy, hetmana kozaczyzny. Tu nam tylko zaznaczyć przyjdzie, że go z Polski, gdzie od młodości przebywał, nie miłosna przygoda, jak podaje Pasek, na Ukrainę sprowadziła, ale zjechał on tu w ważnem poselstwie, bo za zleceniem wręczenia od króla buławy hetmanowi nowoobranemu Pawłowi Teterze. Osiedlił się zaś on był już stale na Ukrainie, gdy przy końcu tegoż roku Jan Kazimierz idąc na wyprawę zadnieprską, zatrzymał się był w Białejcerkwi (Kostomarow: Mazepa, str. 14). Zastał w Mazepińcach jeszcze starego ojca przy życiu. Ale nadeszła tak zwana „ruina". Kozackie i tatarskie gospodarzenie ogniem i mieczem po kraju, dało się we znaki i Mazepińcom, i te tak jak inne miejscowości, spustoszone doszczętnie — zniknęły. Nie było więc po co dosiadywać w zniszczonej poojczystej zagrodzie i gdy Ukraina odtąd zaczęła być uważaną, jako mętna woda, do połowu sposobna, dla chciwych władzy warchołów, toć, i Mazepa zostaje partyzantem Doroszenka, i nareszcie po hetmanie Samujłowiczu ogłoszony hetmanem Zadnieprza, „szlakami i zabiegami" wyrasta na mocno historyczną osobistość. Mamy jednak ślad, że pomimo bogactw i wielości dóbr, jakie za hetmaństwa swego posiadł na Zadnieprzu, Mazepa nie przestawał wszakże interesować się swoją dawną ojczystą posiadłością, i nawet znosił się ze szwagrem swoim Janem Wojnarowskim sędzią z. kijow., aby ten ludzi w spustoszałych Mazepińcach osadzał (Kost.: Mazepa, str. 60). Jakoż mieszkała w tej wsi jakiś czas, siostra Mazepy Wojnarowska, ale ta w końcu rozstawszy się z mężem, umarła w klasztorze, przy matce swej ihumeni Maryi Magdalenie (z domu Mokijowskiej). w Kijowie. (Wieliczko, str. 340). Hetman Mazepa, jak wiadomo umarł w Benderze 1710 r. d. 18 marca, za zdrajcę

wywołany — toć niezliczone jego skarby bogactwa i dobra zostały skonfiskowane na Zadnieprzu, a przy Mazepińcach nawet jego jedyny i ulubiony synowiec Andrzej Wojnarowski nie ostał się, bo i on umarł na wygnaniu w Jakutsku. Mazepińce też jako już niczyje, pochłonęło ststwo białocerkiewskie. R. 1765 liczono w tej wiosce 22 chałup (lustracya). W dzisiejszych Mazepińcach kilka zabytków zachowało się po Mazepach. W pewnym odstępie ode wsi, na polu, po dziś istnieje tak zwany „horodok Mazepy“ w którym, jako w miejscu warownem z pewnością mieścił się dwór, czyli miejsce pobytu dziedziców; nieco dalej, jest uroczysko noszące nazwę „piwnicy Mazepy“, a nieopodal za rzeką, naprzeciwko wsi, śród stepu sterczy „kurhan Mazepy“. Oprócz tego, jest tak zwany „szlak Mazepin“ który prowadzi z Mazepiniec do wsi Połohów i dalej. *Edward Rulikowski.*

Mazepińce 1.) (w dok. *Mazipiłka*), wś nad rz. Ikopot', pow. starokonstantynowski. Roku 1753 ks. ks. Ostrogski darował Kazimierzowi Ilińskiemu. (Ob. Archiw. J. Z. Rusi cz. VI, t. I 290). 2.) **M.**, wś, pow. lityński, u źródeł rz. Salnicy, o 60 w. od Lityna, na pograniczu Wołynia, gm. Kaczanówka, par. Ułanów, 52 dm., 200 mk., 317 dz. ziemi włośc. 1133 dz. (z Ignatówką) dwors., corkiew drewniana, gorzelnia. M. należały do ststwa salnickiego, następnie do hr. Morkow, dziś do Szopurowej.

Mazew, wś i fol,, pow. łęczycki, gm. i par. Mazew, odl. 18 w. od Kutna, 14 w. od Łęczycy, a 10 w. od Krośniewic. Posiada kościół paraf. mur., szkołę począt., urząd gm., 72 dm., 730 mk. (w tej liczbie 11 ew. i 8 żyd.). Ogólny obszar wynosi 1464 mr., z tego do wsi należy 814 mr. a do folw. 442 mr., nowo uwłaszczeni mają 40 mr. a do wiatraka należy 2 mr., probostwo z cmentarzem i kościołem 8 mr., szkoła 2 mr., past. wspólne 138 mr. i pod drogami, rowami i t. p. 13 mr. Wś ta pierwotnie zwana Mazowo, Mazów, należała do dóbr arcybisk. gnieźn. i stanowiła osadę bartników mazurskich. W XIV w. arcybiskup Jarosław Skotnicki wcielił ją do uposażenia kustodyi łęczyckiej. Wtedy już istniał tu kościół fundowany i uposażony przez arcybisk. gnieźn. Jagiełło wracając z wyprawy krzyżackiej pod Grunwaldem, obozował tu z wojskiem, co przyczyniło kustoszowi ówczesnemu Kiełczonowi z Bzowa wielkie szkody w inwentarzu i zapasach zboża. Nagradzając to król nadał wsi w 1416 r. przywilej miejski i przeniósł z prawa polskiego na magdeburskie (Cod. dipl. Pol. VI 382). Z przywileju tego nie skorzystano i M. pozostał wsią. Według opisu w Lib. Ben. Łaskiego (t. II, 463) M. w 1520 r. jest wsią; przy kościele siedzi proboszcz Andrzej rodem z Mazowa, prezentowany przez Zygmunta z Kamieńca kustosza łęczyckiego. We wsi jest szkoła i dwie karczmy a także wójtostwo. Dziesięcinę kmiecie płacą kustoszowi łęczyckiemu; proboszcz zaś ma skromne uposażenie: dwa łany roli, łąkę i po 20 gr. z każdej karczmy, tudzież dziesięcinę z sołtystwa i łanów kmiecych we wsi Romartowie. W 1718 r. arcyb. Szembek probostwo w M. oddał na uposażenie seminaryum w Gnieźnie, zostającego pod zarządem missyonarzy, którym powierzył pieczę nad parafią. W 1741 r. wystawili misyonarze nowy kościół drewniany. W 1797 r. rząd pruski zabrał grunta probostwa około $2^1/_2$ włók i wyznaczył za to 120 zł. kompetencyi rocznej. Ponieważ to nie wystarczało, przeto M. nie miało proboszcza aż do 1816 r. w którym misyonarze zrzekli się probostwa. Skutkiem zniesienia parafii w Sławoszewie w 1812 r. przyłączono do M. 15 wsi. Po spaleniu się kościoła w 1821 r. wzniesiono obecny mur. w 1830 r. kosztem parafian; w 1877 r. został zrestaurowany. Fol. M. przez lat 30 od 1846 r. zostawał w dzierżawie Wacł. Aleks. Maciejowskiego, który historyą tej wsi skreślił w osobnej monografii (Bibl. Warsz. 1857 r.). Obecnie jest donacyą generała Frydryksa. M. par. dek. łęczycki. M. gmina należy do sądu gm. okr. I w Grabowie ma 13,413 mr. obszaru i 3957 mk. (1866 r.). W skład gm. wchodzi 23 wsi włośc., 26 folw. i 3 kolonie. *Br. Ch.*

Mazewo 1.) i *Mazewko*, wś, pow. pułtuski, gm. Gołębie, par. Nasielsk, leży przy linii dr. żel. nadwiśl., o 4 w. od Nasielska ku Gąsocinowi. W 1827 r. było tu 13 dm., 75 mk. 2.) **M.**, wś, pow. szczuczyński, gm. Szczuczyn, par. Niedźwiadna, odl. 4 w. od Szczuczyna, a 14 od Grajewa. W 1827 r. część rząd. miała 4 dm., 24 mk., a część pryw. 8 dm., 51 mk. M. należało do dóbr Czarnówek.

Mazgajówki, mała os., pow. kolbuszowski, graniczy na wsch. z lasem Paryny, na płn. z Nartem Nowym, na zach. z Wolą Raniszowską, na płd. z Zielonem. *Mac.*

Maziarka, *Maziarki* al. *Maziarnia*, są to osady założone po lasach do pędzenia smoły. Nazwa ta występuje na obszarze dawnej Rusi.

Maziarka 1.) os. włośc., pow. opatowski, gm. Ruda Kościelna, par. Ćmielów. odl. 19 w. od Opatowa, 1 dm., 3 mk., 15 mr. 2.) **M.** *Krasienińska*, osada, pow. lubartowski, gm. Samoklęski.

Maziarka, wś, pow. ostrogski, o 10 w. na płd. od Ostroga, należy do klucza wilejskiego, dziedzictwa ks. Jabłonowskich, położona w lesie; nazwę ma stąd, że w okolicznych sosnowych lasach, był piec w którym pędzono smołę, a robotnicy przy tym piecu pobudowali domki i w nich osiedli około 1838 r. Ma tylko 6 dm. Mieszkańcy trudnią się pędzeniem smoły.

Maziarki, część Chlewczan, pow. Rawa Ruska.

Maziarnia 1.) os. leśna, pow. janowski, gm. i par. Zaklików, należy do dóbr zaklikowskich i łączy się z nowopowstałemi na wyciętej części lasu koloniami, noszącemi ogólną nazwę Baraki. R. 1877 miała 3 dm., 19 mk. 2.) **M.**, os., pow. hrubieszowski, gm. Horodło. 3.) **M.** *Świeciechowska*, folw., pow. janowski, gm. Świeciechów. 4.) **M.**, folw., pow. chełmski, gm. i par. Wojsławice. Fabryka terpentyny i smoły. 5.) **M.**, os. w dobrach Wólka Leszczańska, pow. chełmski. 6.) **M.**, wś, pow. biłgorajski, gm. i par. Huta Krzeszowska. Należy do dóbr ordynacyi Zamojskich. W 1827 r. były tu dwie oddzielne wsie mające razem 45 dm. i 257 mk.

Maziarnia 1.) karczma na obszarze dwors. Grzymałówki; 2.) **M.**, karczma na obsz. dwor. Kustynia; 3.) **M.**, gajówka na obsz. dwors. Romanówki w pow. brodzkim. 4.) **M.** grupa domów w Łowczy. 5.) **M.** grupa domów w Hucie rożanieckiej. 6.) **M.** grupa domów w Baszni (w części wsi zwanej Borową górą). 7.) **M.** grupa domów w Łukawcu, w pow. cieszanowskim. 8.) **M.** leśniczówka na obsz. dwor. Drohomyśla w pow. jaworowskim. 9.) **M.** (al. Podrudne) grupa domów w Dobrotworze. 10.) **M.** poszczególne domy w Majdanie starym. 11.) **M.** poszczególne domy w Niemiłowie, pow. Kamionka Strumiłowa. 12.) **M.** karczma na obsz. dwors. Werchraty, pow. Rawa ruska. 13.) **M.** *Berbecka*, gajówka koło wsi Sokole, pow. Kamionka Strumiłowa. 14.) **M.** *Berbekowa*, poszczególne domy w Połonicznej, pow. Kamionka Strumiłowa. 15.) **M.** *Gogołowa* (al. gogołowska) grupa domów w Sokolem, pow. Kamionka Strumiłowa. 16.) **M.** *Kamieniecka*, grupa domów w Jasienicy ruskiej, pow. Kamionka Strumiłowa. 17.) **M.** *Karańska*, grupa domów w Nieznanowie, pow. Kamionka Strumiłowa. 18.) **M.** *Spaska*, grupa dm. w Spasie, pow. Kamionka Strumiłowa. 19.) **M.** *Wawrzkowa*, część Grabowej z leśniczówką i fabryką terpentyny, pow. Kamionka Strumiłowa, Są tu torfy. 20.) **M.** *Słup* także *Słup maziarny i Maziarnia*, wś pow. niski, leży na prawym brzegu Łęgu, który płynie śród olbrzymich sosnowych borów, tworzących płd. część puszczy sandomirskiej. Nad tą rzeką wyrąbano już w bardzo dawnych czasach większe obszary, które zaludnili osadnicy mazurscy. Znaczniejszy obszar niepokryty lasem obsiadły tutaj gminy: na południu Bojanów, Korabina i Laski, w środku Stany i Maziarnia, a na północy Przyszów szlachecki i kameralny. Wieś jest 12 kil. odległa od Niska, należy do par. rzym.-kat. w Jeżowem i liczy 688 mk. rzym.-kat. Pos. więk. hr. Eugen. Kińskiego ma obszaru 53 mr. roli, 37 mr. łąk, 57 mr. pastw. i 6290 mr. lasu; pos. mn. 827 mr. roli, 122 mr. łąk., 103 mr. pastw. i 4 mr. lasu. Gleba jest piaszczysta, miejscami nieprzepuszczalna, tworząca moczary. Położenie astronomiczne: 39° 41′ wschodniej długości od Ferro, 50° 27′ północnej szerokości. M. S. graniczy na południe ze Stanami, na północ z częścią Przyszowa Kameralnego, Kołodziejem i z Występami. 21.) **M.** przys. do Krzątki, w pow. kolbuszowskim jest małą osadą 4·5 kil. na płn. od tej wsi śród sosnowego lasu położoną. 22.) **M.** do Wilczej woli, w pow. kolbuszowskim, jest nazwa lasu na wschód od tej wsi położonego; Kumersberg nieoznacza miejsca przysiołka na mapie admin. Galicyi (ark. 2) a na Spezialkarte Galiz. Z. 4 Col. 26 za obszarem lasu tego nazw. jest oznaczona jako należność do Wilczej woli kilka chat pod 39° 39′ wsch. dług. i 50° 20′ 30″ szerokości. 23.) **M.**, przys. do Niska, wymienia Orzechowski w Skorowidzu, niema jednak takiej miejscowości, ani na mapie Kumersberga ani Specyalnej Galicyi. *Mac.*

Maziarze 1.) wś pow. iłżecki, gm. Błaziny, par. Iłża. Odl. 9 w. od Iłży, ma 42 dm., 241 mk., 363 mr. ziemi włośc. i 31 mr. ziemi należącej do towarzystwa starachowieckich zakładów górniczych. 1827 r. wś rząd., 31 dm. 268 mk. 2.) **M.**, kol., pow. iłżecki, gm. Wierzchowiska, par. Krępa kościelna. Odl. 23 w. od Iłży. Ma 300 m. obszaru, 24 mk. i 13 dm. 3.) **M.**, wś, pow. biłgorajski, gm. i par. Łukowa. Należy do dóbr ordynacyi Zamojskich. *Br. Ch.*

Maziły, wś, pow. tomaszowski, gm. i par. Tomaszów, o 2 mile od Tomaszowa, przy samym pasie granicznym galicyjskim, gdzie jest dom straży granicznej. Ma 48 dm., 667 mr. gruntu ornego, 363 mk., grunt piaszczysty, śród lasów. Włościanie rolnicy pozakładali starannie sady owocowe. Przed r. 1864 M. należały do dóbr Ordynacyi Zamojskiej.

Maziulewszczyzna, folw. szl., pow. dziśnieński, 3 okr. adm., o 56 w. od Dzisny, 1 dm., 4 mk. kat.

Mazlak, *Melzak*, *Mezlak* (u Połujańskiego I, 350), rz., ob. *Bronowka*. *J. Bl.*

Mażnica, ob. *Karolów*, pow. noworadomski.

Mazniewo 1.) wś, pow. dzisieński, o 61 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 14 dm. i 161 mieszk. prawosł. 2.) **M.** wś, pow. dzisieński, o 19 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 7 dm., 41 mieszk. prawosł. 3.) **M.**, pow. dzisieński, gm. Jazno; dusz 19.

Maźnik, rz., wpada do rz. Olszanki, w pow. zwinigrodzkim. *E. R.*

Mazniki, wś nad rz. Rowkiem, pow. latyczowski, gm Michałpol, par. Zinków. Ma 161 dm., 1064 mk., ziemi włośc. 1196 dzies. dwors. 1308 dz., 2 młyny. Cerkiew, do któ-

rej należy 59 dz. ziemi; gorzelnia, poczta, sąd w Zinkowie, okr. pol. w Michałpolu. M. należały do klucza zinkowskiego Odrowążów, Kostków, Sieniawskich i Czartoryskich. Była to scheda Maryi z Czartoryskich ks. Wirtemberskiej, obecnie własność Ludomira Skibniewskiego.

Mazolin, dwór, pow, ross'eński, par. Łotocka, własn. Minkiewicza.

Mazorav (dok.), ob. *Mosurau.*

Mazów 1.) folw. i karczma na obsz. dwors. Łahodowa. 2.) **M.**, folw. na obsz. dwors. Słowity, pow. przemyślański. 3.) **M.**, błota w pow. przemyślańskim, ob. *Krzywice.*

Mazowiecka gub. królestwa polskiego, utworzoną została w 1840 r. z dawniejszego wojew. t. n., lecz w kilka lat potem zniesiona przy wprowadzeniu nowego podziału kraju na pięć gub., który to podział trwał do 1866 r.

Mazowiecka wólka, wś, ob. *Wólka Mazowiecka.*

Mazowiecki bór, las, w pow. kolbuszowskim, ob. *Lipnica* 6).

Mazowiecki powiat, ob. *Wysokie Mazowieckie.*

Mazowieckie wojew. ob. *Mazowsze.*

Mazowszany wś i *Mazowszańska huta*, wś, pow. radomski, gm. Gębarzew, par. Radom. Odl. 6 w. od Radomia. M. liczą 18 dm., 139 mk. M. huta zaś 24 dm., 158 mk. W XV w. dziedzicem był Jan Kazimir h. Zgraja. Wieś płaciła dziesięcinę dziekanowi kieleckiemu. Folw. nie było tylko łany kmiece, karczma i zagrodnicy (Dług. I, 446 i II 514). Folw. M. z wsiami. M. i Huta Mazowszańska. mr. 393 gr. or. i ogr. mr. 202; łąk mr. 26, pastw. mr. 74; lasu mr. 82, nieuż. i place mr. 9; bud. mur. 1, z drzewa 7. Wś M. os. 19 z grun. mr. 76; wieś Huta Mazowszańska, os. 22, z grun. mr. 359. *Br. Ch.*

Mazowsze. I. *Nazwisko Mazowsza* najprościej da się wywieść od źródłosłowu *maz*, do którego końcówka *owsze* przyłączyła się, złożona z *ow* + *sze* (Trzaskowski: „Nauka o pierwiastkach jęz. pols. 1865, str. 34, 81), gdzie *sz* (§ 95) występuje bardzo słusznie jako wskazówka stopnia wyższego, obfitości elementu męskiego (mąż, muż, por. Mensch, mas, maris, manusha). Chodakowski (Czarnocki: „Listy“ Bibl. Warsz. 1866) w lipnowskiem wskazywał wieś Mazowsze za źródłosłów nazwy. W liczbie nazw starożytnych, formie Maz + owsze i Maz + ur (por. co do końcówki: kost + ur, koc + ur i t. d.) odpowiadają z geografii Ptolomeusza (II, 12) Lugowie t. j. Lęchowie Omani mieszkający pod Buguntami (Butoni Strabona), którzy od Odry do Wisły sadyby zajęli. Tacyt wymienił ich także w liczbie Ligijów, pod nazwą Manimów (Germania roz. 43). Wywód Naruszewicza Mazurów od Masagetów uznał już Lelewel za błędny, podobnie jak są błędne zestawienia Bielowskiego i Lelewela Mazurów z Mazejami w Panonii (Strabo VII, 314). Szafarzyk (Staroż. Słow. przeł. Bonkowski II, str. 497 n. 61) zwraca uwagę na język kramarzy w twerskiej gubernii, pod Toropcem, zwany mazowskim albo masowskim, w którym *mas* znaczy tyle co człowiek, *szewel* (scheffel) = *wies*, *wezel* (węzeł, wiązka siana), *loch* (lach) = chłop, wieśniak i t. p. Nie podejmujemy się rozstrzygnąć kwestyi, skąd się wzięli ci Mazurzy. Może takim zaborem, jak nad Rosią (Nestor pod r. 6539; Mon. Biel. I, str. 698; por. Stecki: „Wołyń“ I; Pamiętnik Kielecki z 1871; „Parę słów o Krakowiakach“ E. S. S.) tu się dostali. Wywód Kętrzyńskiego („O Mazurach“ 1872, str. 7) od *mazuras*, po litewsku człowiek krępy znaczącego, nie przekonywa, bo może być właśnie wziętym z polskiego technicyzmem etnograficznym przerobionym synonimicznie w celu oznaczenia wzrostu właściwego Mazurom. Oskar Kolberg („Mazowsze“ I, str. 37 n. 1) zacytowawszy mój artykuł z Encykl. Mniej. o Mazurach, wraca do podobieństwa (Naruszewicza) do Masagetów i (Bielowskiego) do Mezów — pono błędnie.

II. *Granice i podział Mazowsza* zmieniały się z biegiem czasu, jak to można zauważyć z uposażeń najdawniejszych biskupa płockiego. Tak ks. mazowiecki Bolesław Konradowicz 1229 potwierdza bisk. Piotra w posiadaniu zamku Świeca i odeń zależnych wsi Gorzno i t. d. (Kod. Maz. str. 3 № 5), jako oczywiście leżących w obrębie Mazowsza podległego jego władzy. Tymczasem 1348 toż Gorzno, już jako zamek, leży w ziemi dobrzyńskiej, wydzielonej z kompleksu M. (Rzyszcz. Cod. Pol. I, str. 198; por. II, 722, powiat Księte), a co najciekawsza w liczbie wsi tych z 1229 wymienione jest „Mazowsze“, wedle teoryi Chodakowskiego, centralny imionodawczy punkt prowincyi (por. 1379 Rzyszcz. II, 326). Bieżuń nad Wkrą 1406 leżał w pow. płockim, a 1519 jest już w pow. bielskim. Błonie z kościołem fundacyi Konrada II a oddanym augustyanom z Czerwińska dostało Miedzeszyno w pow. warszaw. 1289 r. (Kod. Maz. str. 30); 1630 leżała ta wieś w woj. rawskiem; 1660 w pow. warszawskim wojew. mazowieckiego. Słońsk wedle Kromera na pograniczu Mazowsza, 1765 w dobrzyńskiem; 1771, 1774, 1789 w wojew. inowrocławskiem (Star. Pol.). W czasach historycznych M. rozpadło się na liczne księstwa, z których Dobrzyń, Kujawy, Łęczyca, Sieradz odrębne zupełnie miały losy i do M. nie liczyły się. Zrazu były w M. dwie główne dzielnice, które wytworzyły się z państwa Ziemowita I, obejmującego Płock, Czersk, Ciechanów, Wyszogród, Wiznę, Pułtusk, a

Według mnie Mazowsze to właściwie Mazosze, i znaczy ziemię Mazochów czyli Mazurów [illegible]. Mazurzai, Mazoch, Mazowiecz są odmianami od źródłosłowu maz (mazać) widocznego i w nazwach miejscowych Mazew, Mazaniec Mazanów i t. p. Mazuchy.

zlały się znowu po zgonie Konrada II (†1294) jednego jego syna. Po drugim synu Bolesławie II, Trojden wziął Czersk, Wacław Płock, Wyszogród i Gostynin, Ziemowit Wiznę. Po Trojdenie wydzieliło się chwilowo księstwo warszawskie, zlane znowu z Czerskiem i Rawą. Ten kompleks rozdarł się na dwie dzielnice: czersko-liwsko-ciechanowską i płocko-rawsko-wiską, a te jeszcze bardziej się drobiły. Po wcieleniu M. do korony powstaje wojew. rawskie koronne z wojewodą i 3-ma kasztelanami: rawskim, sochaczewskim i gostyńskim; wojew. płockie z Płockiem, Bielskiem, Raciążem, Sierpcem, Szreńskiem, Mławą i Płońskiem, Radzanowem z wojewodą i 3-ma kasztelanami: płockim, raciąskim, sierpskim. Księstwo mazowieckie z miastami: Warszawa, Czersk, „Wyszegrad", Zakroczym, Ciechanów, Czerwińsk, Rożan, „Pułtowsk" (Pułtusk), Warka, Błonie, Tarczyn, „Grodziec" (Grójec), Przasnysz, Łomża— ma wojewodę (mazowiecki generalny) i 5-ciu kasztelanów: warszawski, czerski, wyszogrodzki, zakroczymski, ciechanowski; prócz tego ziemia liwska (Liw, Węgrów, Wizna, Nur, Kamieniec) z 2-ma kasztelanami: bieckim i „wiszneńskim" (wedle Gwagnina 1578). Porządek rady koronnej z 1569 r. zna 3 wojewodów (płocki, mazowiecki, rawski) i w liczbie kasztelanów 3-ch większych (płocki, czerski, rawski), 10-ciu mniejszych (sochaczewski, warszawski, gostyński, wiski, raciąski, sierpski, wyszogrodzki, zakroczymski, ciechanowski, liwski). Dla ojca pani Grabowskiej, potajemnie królowi Poniatowskiemu zaślubionej, Teodora Szydłowskiego 1768 r. utworzono kasztelanią mazowiecką z powodu, że „Księstwo M. z 10 ziem i wielu powiatów złożone, od imienia województwa swego nie ma kasztelana". Okręgi sądowe dają też materyał administracyjny, dla tego je tu podajemy. Wieca i roki odbywały się w Płocku, wieca dla „wszystkiego wdztwa" 1565, roki dla płockiego w Płocku, (1581 w Płocku, Raciążu i Płońsku), dla Zawkrza w Szreńsku, dla mazowieckiego wdztwa w każdej ziemi, z pewną odmianą dla ziem: wiskiej, ciechanowskiej, łomżyńskiej, zambrowskiej i nurskiej; dalej były roki regulowane 1565 rawskie, sochaczewskie i gostyńskie (w Gostyninie i Gąbinie). Roki z. czerskiej odbywane były w Czersku, Grójcu, Warce (ks. Czerska), 1567 przybyły w Garwolinie i odbywano je kolejno tygodniami, co skasowano 1764, wszystkie roki skupiając w Czersku, a 1775 dla powiatów czerskiego i garwolińskiego stanowiąc sądy w Czersku, a dla grójeckiego i wareckiego w Warce. Błońskie 1578, 1589 i 1611 kombinowano z sądami w Warszawie i Tarczynie. W 1764 r. sądy te ziemi warszawskiej złączono w Warszawie. Roki z. ciechanowskiej 1578, 1581, 1593, 1616 odbywały się w Sąchocinie, Ciechanowie i Przasnyszu. Łomżyńskie ziemskie odbywały się 1589 w Łomży, wrazie niedojścia wolno było zwoływać drugie 1593, nie tylko dla powiatów łomżyńskiego, kolińskiego, ostrołęckiego ale 1633 i zambrowskiego; od 1775—6 wspólne sądy były w Łomży. Rożańskie kombinowano z makowskiemi 1581 i 1588. Były roki w Liwie 1578, Nurze, Ostrowi i Kamieńczyku 1589, nurskie 1775 przeniesiono do Ostrowia. Sochaczewskie stanowione 1565, łączono 1778 z kadencyą w Mszczonowie. Przechodząc do obrazu kolejnego ziem mazowieckich, zaczynamy od granic w ogóle. Mazowsze graniczy na zach. z ziemią dobrzyńską. Tu pogranicze w ten sposób mniej więcej da się wyznaczyć. U samej Wisły leży wieś Murzynowo w ziemi dobrzyńskiej 1329 r. wymieniona, a koło ujść Skrwy (Rzyszcz. II, str. 658). Powyżej ku płn., na zachodnim brzegu Skrwy leżą wsie Żyrniki i Gorzechowo, w 1349 wieś i las dobrzyńskie (I, str. 200), Tłuchów nad Skrwą 1364 (I, 226), 1375 Sudragi (II, str. 750). Rokitnica, Swiedziebno, Janowo, Księte 1356 leżą w ziemi dobrzyńskiej u granicy pruskiej na zach. (Rzyszcz. II, 722) a Lubowidz 1345 w płockiem, 1521 pow. szreńskim (Star. Pol. I 384; Kod. Maz. str. 56—57). Żuromin (wdztwo płockie, zawskrzyńska ziemia 1767, Gawarecki str. 282) leży w płockiem czyli na Mazowszu. Od wsch. granicę mamy w traktacie z Litwą 1358 r. (Kod. Maz. str. 72), w którym Goniądz i wiski powiat zaliczone do M. a kresy biegą z Kamionnego brodu przez Rajgród, rz. Metę, Biebrzę, Targowisko, Uście wielkiej strugi, Małą Sucholdę, Sprząślę, Popielowe Siedlisko, Newstyncze uście. Co do ziemi płockiej kasztelan Witgo płocki znany jest 1241 (Kod. Wlkp. № 229) i 1242 (Rzyszcz. II, str. 597), 1250 piastował ten urząd Abraham (Kod. Maz. str. 15), 1288 (nie 1278 jak mylnie Kod. Wlkp. № 477 i Rzysz.) Hwalisław. W 1250 r. jest kasztelan Raciąża płockiego Jakób (Kod. Maz.). Obejmowała miasta Płock, Bielsk, Raciąż, Sierpc (znany 1375), Płońsk (wymieniany i w tytule ks. panujących), Bieżuń (1406), Lubowidz (w pow. szreńskim 1521). Szreńsk miał kasztelana 1458 (Kod. Maz.). Kasztelania wyszogrodzka w 1349 r. miała następną granicę od płockiej ziemi (Kod. Maz. str. 59—60) poczynając od ujść Mołtawy do Wisły, i za jej biegiem zaliczając miejscowości leżące na prawo do Wyszogrodu a na lewo do Płocka: aż do źródeł Mołtawy u wsi Czerzniewo. Powyżej Słonkowa do W., Przedpełcz do P.; Miedzewo i Szarzyno do W., Żdżary do P.; Góra Łanka (Lankoni) do W., w niej „część sędziego i braci" do P., Kierz i Dobrsk(a) do W., Gralewo do P., „wszystkie Puchały" do W., Sarbsko z Kozolinem i

„wszystkie Pąsze“ (por. Kapica „Herbarz“ wyd. Glogera № 398) do P.; Drozdowo i Świrćsko do W., „także Brudne misy“ do W., Mążeszyce do P.; z Mążeszyc drogą publiczną do Lipy i potem między Strzegowem i Uneszyrzem (Unezyr dziś Unierzysz nad Wkrą, zamek mazowiecki budowany przed 1233 r. Rzyszcz. Cod. Pol. II, str. 11) w W., Strzegowo w P.; dalej korytem Wkry przeszedłszy do drogi publicznej, Koskowo do W. dalej Pokryte wody do P., a Sułkowo do W. Wciąż tąż drogą postępując, spotyka się Dąbek do W., Kosiny do P.; Wyszyny do W., Otocznica do P., tąż drogą idąc, Wieczwnice do W., Kuklino do P. Prócz tego po drugiej stronie Wisły do tejże kasztelanii wyszogrodzkiej należały jeszcze 1474 (por. str. 261) Młodzieszyn z puszczą, Kamień, Przesławice, Kaniowo, Swarocino (te dwie znane 1349, nieznane 1474), Rębowo, Wilczkowo, Orszymowo, Wiszowo (dopiero 1474). Kasztelana wyszogrodzkiego spotykamy 1239 r. przy Bolesławie mazowieckim. Ziemia gostyńska 1462 r. (Kod. Maz. 23—2—3) obejmowała miasta: Gostyn(in), Gąbin i Osmoły ze wsiami: Korzeń, Mysłowna, Rataje, Kozice, Międzydrzewio, (dziś Niedrzewie), Golanow, Strzelce, Muchnica (połowa), Skorzewa (połowa), Niezdraków, Długołęka, Skrzany, Topolno Lipienickie, Krobisze (dziś Krubin), Starep (Staropol?), Czyżewo, Sanniki, Siedlec, Brzezie, wś Osmolin, Rozlazłowo. W 1319 jest Zbrosław podkomorzy gostyński, co wskazuje na uprzednie istnienie ziemi, przed tą datą. 1345 jest Paweł kasztelan gostyński. W 1372 wspomniane jest territorium gostyńskie. W 1368 r. Stefan gostyńskim i ciechanowskim ststą jest. Ziemia sochaczewska 1451 (Kod. Maz. str. 215) obejmowała miasta: Sochaczew, Mszczonów, Bolimów, Wiskitki, Białe miasto (Biała?) i wsie: Czerwonka, Czerwona niwa, Stare Wiskitki, Kozłowice, Jabłonowo, Guzowo, Oryszewo, Kaski, Zator, Miedniewice, Miedniewska wola, Bolimów wś, Bolimowska Wola, Korabiewice i Żukowo. Kasztelan sochaczewski Rfalanka znany 1221 (Rzyszcz. I). Ziemowit III syna Trojdena 1359 r. w księstwie M. wyróżnił „księstwo“ S. i w nim podaje powiat łowicki (Kod. Wlkp. № 1404). Ziemia czerska 1289 obejmuje powiat warszawski, potem czerski (1382), warecki, grójecki, bątkowski (parafie Goszczyn i Promna ostatni raz 1435 r. ks. Czerska). W 1280 ma kasztelana w Rokicinach, 1295 w Czersku i w Biały, 1297 w Nasielsku, 1303 w Sochaczewie (1254 kasztelani Wizny, Ciechanowa, Wyszogroda, Zakroczymia). Ziemia wiska 1351 z zakroczymską i płocką uważana za jądro M., obejmowała Wiznę, Wąsosz, Radziłłów, Szczuczyn. W 1250 znany jest Gerhard kasztelan wiski. Ziemia warszawska 1436 obejmowała Warszawę starą i nową, Łomżę, Nowygród, Błonie, Kamieniec v. Kamieńczyk (Kod. Maz. str. 186—7, lustracya 1564). W 1289 wieś Miedzieszyno (Młodzieszyn?) nadana proboszczom błońskim, leży w pow. warszawskim, a 1313 i 1321 jest (Wojciech zwany Kuźma) kaszt. warszawski. W 1345 jest Panko zwany Lotana, kasztelan nowogrodzki (Nova Curia) i Aleksy kasztelan kamieniecki. W 1417 i 1421 jest sędzia łomżyński, 1476 wojski, a 1472 podkomorzy łomżyński. Powiat łomżyński albo ziemia wymieniona 1414 i 1447 r. Z powiatami ostrowskim, ostrołęckim, zambrowskim i kolińskim (Kolno) tworzy ziemię łomżyńską 1593—1633 (Vol. Leg.). Sędzia zambrowski znany jest 1462 (Kod. Maz.), wszakże 1476 Zambrów leży w pow. łomżyńskim (Kapica „Herbarz“, str. 48). Powiat ostrołęcki znany 1393 (Kod. Maz. Kapica). Ziemia ciechanowska występuje w podziale 1379 r., W 1390 jest districtus podobnie jak 1402. Prócz Ciechanowa należał tu Sąchocin (1385), Przasnysz (1476), Rostków, Chorzele, Janowo miasto (1421). W 1254 jest Racibor kasztelan ciechanowski. Tu leżał klucz bisk. płockich Juniec (1484). W 1421 Maków nad Orzycem przeniesiony na prawo chełmińskie, miał sędziego i był 1465 i 1616 w ziemi ciechanowskiej a przez Augusta III i Poniatowskiego (1733—1795) w osobnej ziemi rożańskiej (nad Narwią). Starosta makowski znany już 1476, przed włączeniem tedy do korony. Ziemia zakroczymska wymieniona jest 1351 r. Do niej należy Zakroczym, Nasielsk, Serociec (Serock); do Zakroczymia należał Maków (1465), Nowe miasto nad Soną (1616), Pułtusk (1779 pomieszczony w ziemi zakroczymskiej w dyplomacie, geografowie każden inaczej go podają). W 1254 jest Wojciech kasztelan zakroczymski, co najlepiej błąd „Staroż. Polski“ wykazuje, która twierdzi, że dopiero w XVI w. nastał ten urząd po przyłączeniu do korony. Ziemia rawska wymieniona 1348 jako powiat ziemi M. (Kod. Wlkp. № 1278) a 1374 (K. W. № 169) jako ziemia narówni z ziemią płocką, wyszogrodzką, zakroczymską, warszawską, sochaczewską, gostyńską jako własność Ziemowita ks. Czerska i Rawy, ma 1313—1317 Przedsława kasztelana, 1345 sędziego i podskarbiego, 1359 sędziego rawsko-sochaczewskiego, 1374 chorążego, podczaszego i podłowczego oraz notaryusza zamku rawskiego, a 1368 i 1379 podkomorzego także rawsko-sochaczewskiego. Prócz Rawy należą tu: Biała nad rz. t. n. w ziemi raws. (1521), Popyen (1540, gdy Mielencyn do warszaw.), Mogilnica. Ziemia zawskrzyńska (za Wkrą) liczyła 3 powiaty: osiedzborski, mławski i szreński, znana 1367 (Cod. Pol. II, 741, 751, 798). Władysław syn Ziemowita IV († 1455), tytułował się pierwszy

księciem M. panem różnych ziem i zawskrzyńskiej. W 1764 r. suscepta w Szreńsku płocka (Vol. Leg.). W 1768 by uniknąć niedogodności sądów w Płocku o 15 mil odległym, utworzono uchwałą sejmową dla tej ziemi gród w Szreńsku z podstarościm, rejentem i pisarzem (Star. Polska). Roki (sądy) jednakże zawskrzyńskie już 1565 nakazano odbywać w Szreńsku (Vol. Leg.), zmieniając ich terminy 1581. Co do jej urzędników to kasztelana dotąd nieznaleźliśmy, ale są 1391 chorąży zawskrzyński, 1425 sędzia, starosta 1462 (Kod. Maz.).

III. *Etnografia i stosunki społeczne.* Mazowsze zasługuje na uwagę ze względu uzdolnień kolonizacyjnych ludności, które to plemię zapędzały na Ruś Czerwoną, w ziemię bialską, więc w sadyby dawnych Jadźwingów, na Podole. Wszędzie jednakże swoje plemienne cechy, a chociażby nazwę zachowywali Mazurzy. Do dziś dnia między Rabą a lewym brzegiem Sanu ludność miejscowa nosi nazwę Mazurów, z których część pod nazwą Grębowiaków (Lisowiaków al. Borowców) siedzi między Wisłą, dolnym Sanem po Mielec i Leżajsk. (Tatomir Geografija Galic. 1876 str. 59) We wsi Woli 1445 r. odróżniano zagrodników Mikołaja „Niemca“, Macieja „Mazura“ (Helcel II, № 3222) Mamy zaś ślady, że 1373 w Sanockiem nad Sanem, z daru ks. Wład. Opolskiego, a wówczas pana Rusi (lwowskiej) i Wielunia, otrzymał wieś Jabłonicę Przybysław syn Fala z ziemi łęczyckiej (AGZ. VII str. 15—16) W rok później 1374 Benko z Kuchar dostaje od tegoż księcia Żabokruki i Braniec we lwowskiem (str. 16). Tego Benka z Żabokruk znamy 1384, 1408 (AGZ V str. 25, IX 15—16, por. AGZ. II IV po którym Piotr Czebrowski 1054 r. dzierży Żabokruki a Frączko 1456 r. Dziewiętniki). W Paprockim znani są Kucharscy h. Godziemba w ciechanowskim, „tegoż domu drudzy w Rusi“ (Herby str. 691). Benko ten zatem krom wątpienia jest Godziembą z ciechanowskiego. Z nim prawie stale spotykamy Jaśka Mazowitę z Makowic i Jaryczowa (AGZ III r. 1389—140 5) (AGZ IV 17 1402, V, 25 1389) albo Mikołaja Mazowitę (AGZ. VII 42 1398. Może być Mikołaj Mazowszanin 1402 (Helcel II, 892) Jacka z Miłoszyc też Mazowitę (AGZ III r. 1407) Już przezwiska charakteryzuje dostatecznie, że tu mamy przed sobą kolonistę z Mazowsza. Zwał się ten Jaśko też Mazowskim. Niewiadomo czy to to samo co Mazowiecki ród dobrzyński h. Dołęga znany 1441 (Paprocki 402) Słynny „łapka“ (rabuś) z pierwszej połowy XV w. Mikołaj Siestrzeniec Kornicz ssta Będzina i Przedboru (r. 1443) zdaje się pochodzić z Karnic w Sochaczewskiem (por. recenzyją E. S. S. na artykuł p. t. t. Prohazki w „Szkicach hist. z XV wieku“ podaną w Ateneum 1885 roku) Może z M. też idzie Zaśkobiołek z Czulic (tamże № 978). Gloger w „Ziemi bielskiej“ (Bibl. Warszaw. 1873 r.) wykazuje masę wspólnych nazw na Podlasiu i w ziemiach Łomżyńskiej, Wiskiej, Ciechanowskiej. System kolonizacyi takiej okazuje się na Sikorach, których założyciel 1421 r. Maciej Sikora, z mławskiego czy lipnowskiego miał 6 synów, i ci z ojcowskiej wsi Sikory wyszedłszy, tworzą sześć innych osad, zwanych też Sikorami z dodatkiem Pawłowięta, Tomkowięta, Bartkowięta (Bartyczki), Janowięta, Wojciechowięta. Cały spis takich osad, pączkujących z jednej głównej, po której dziedziczą główną nazwą, a odróżniających się patronimikiem, wyliczył dalej tenże badacz. Te osady zamieszkałe są przez samą szlachtę jednoherbową i tworzą tak zwane zaścianki. Bywały one dość liczne. Tak np. z trzech Grodzkich (Stare 1493, Nowe i Szczepanowięta) 1569 stanęło w grodzie brańskim 28 dziedzicznej szlachty, 1775 r. było ich 52. W 12 osadach o wspólnej nazwie Łapy było 1775 r. 189 właścicieli, a z tego 186 samych Łapińskich. W Kostrach Pułaziach, (ojczyznie słynnych Pułaskich) 1775 r. było 19 właścicieli, a w K. Podsędkowiętach 13 (1] było 1476 r. kod, Maz. 273) Chylińscy z pod Makowa w Zakroczymskiem 1465 r. osiedli w puszczy brzostowskiej w ziemi wiskiej (Kapica Herbarz str. 51) W 1476 r. coś podobnego jest z Dadźbogami zdaje się (kod. Mazow. str. 271) we wsi W. Dąbrówce w pow. liwskim. Typ zaścianka zbiorowego przedstawia wieś Kałuszyn, którą zajmują Dobrzonowicze, Żebrowscy, Klukowscy, Chroszczyccy, Sulkowscy (str. 272). Na Rusi czerwonej np. Rawa ruska, założona przez książąt Mazowsza i Bełza zarazem, świadczy o kolonizacyi mazurskiej. Giżyccy z M., „mało niewszystek powiat sanocki osadzili“ Pisali się z Humnisk (Paprocki, Herby str. 294). Szarzeńscy z płockiego, przez ślub z Zimnowodzką, osiedlili się u Lwowa. Z tego rodu idzie poeta „Semp“ (str. 323). Jakaccy mieszkali na M. i Rusi (str. 357) podobnie Pudłowscy (str 391), Kakowscy (392). Na Podolu do dziś dnia został ślad kolonizacyi mazowieckiej, w dyalogu rymowym „Wasil i Małanka“, wystawianym w wilię nowego roku, w którym występuje mazur ze swoim akcentem (Bibl. Warsz. 1868 III 298—301). U Kurpiów (Tadeusz Wojciechowski Chrobacya I str. 271), istnieje podanie świadczące, że dwie puszcze ostrołęcka („Zagajnica") między rz. Zbojną, Turoszem i Omolwią (lustr. 1616) i nowogrodzka („Puszcza zielona") była rodzajem późniejszej Ukrainy naddnieprowej, i Kurpie sami opowiadają o sobie, że są potomkami rozmaitych rodzin polskich, których los lub własna swawola poniżyła, i któ-

rzy byli zmuszeni ukrywać się w tych stronach jako wygnańcy. Fonetyczną właściwością M. jest „mazurzenie" albo „zacinanie z mazowiecka", które jest zmianą przyciskowych (sz, cz, rz, dż) na zwyczajne syczące i zębowe (s, c, z, dz). Odwrotna przemiana, właściwa osobom z niższego stanu, silącym się o wytworną wymowę, jest „sadzenie". Musiały być i pewne odrębności etymologiczne na M. Świadczy bowiem o tem wiersz ks. Grochowskiego Stanisława „Na cenzurę albo na wiersze polskie Kaspra Danowskiego P. L... pełna niezwyczajnej w Polsce mowy"" następnym ustępem. „Gdzieś wzdy wyrwał tę mowę *nieuczek przeczysty*, *Lga*, *Rig*, *Osen i puchnie i script ciemnoglisty. Więc Polanin takuchno albo zmutylował.* Wierzę, żeś dla takich słów Mazowsze splądrował. Ale i Mazurowie bracia naszy mili, Tak sprośnie, jak ty piszesz, nigdy nie mówili. Dalej Grochowski (tamże str. 324 ed. Turow „Wiersze") mówi, że autor krytykowany powtarzał „o szpoceniu pisma Słupskiego", i zaleca dodać następne wyrazy, na dowód, że w polszczyznie (mazurskiej?) biegły: *Si*, *Me*, *Tutka*, *Pęk*, *Sieno*, *Jebłho*, *Jegły*. Z tych ostatnich przykładów (trzeba wyznać) widać, że staromazurski zdawał się przeprowadzać ściślej słabnięcie samogłosek (*a*, *o* między dwiema, po lub przed spółgłoskami miękkiemi), niż inne dyalekty. (Siano, Jabłko, Jagły) Zabytki prawne (u Lelewela, ks. czerska) wskazują także istnienie specyalnych wyrażeń jak np. wardężyn (por. Sumner Maine The Early History of Institutions 1875 r. str. 135—136, „aire-desa" stopień szlachecki u dawnych irów, wedle Brehon-law. Por. „bo-aire" dosłownie „krowi szlachcic", i ruski litewski bojar, celtyckie braccae, rosyjskie brżuki), które mogą być też spadkiem nietylko wspólnoaryjskim, ale i historycznym, po Celtach, którzy zajmowali północne Włochy (por. Bologna) Bawaryą (Boioaria), Czechy (Boio-heim), Karpaty (Bojiki, Pieniny=Poenini, tyn=dunum). Przyrost ludności, wywołujący emigracyą, wywoływał też i parcelacyą gruntu. Dla tego też z jednej strony czytamy w księdze czerskiej o miernikach czyli geometrach już 1421 r. (№ 1322, 1422 1615) I pewno dla potrzeb miejscowych rojący się na M. miernicy, podsunęli Grzebskiemu autorowi Geometryi 1566 r. uwagę, „bo w Polszcze trudno się miernika dopytać, jam tylko o jednym słyszał na Podgórzu, ale i ten już był umarł. Przetoż, kiedy w Litwie chciano mierzyć imienia, do M. po miernika posłano" (Popis publiczny uczniów na Żoliborzu 1819 r. str. 37). Przykład cytowany z Górnickiego, jakoby o nadużyciu w mierzeniu sznurem przez izbę ciągniętym, po przez dziury w ścianach zrobione (tamże str. 36 n. 54 i Czacki O prawach lit. i pol. I str. 221) może być nietyle objawem złej woli takich geometrów, ile zabytkiem dawnych praw granicznych, wedle których granica szła przez piec (Grimm Grenzalter thümer r. 1845; por. Naturmythen v. Rochholz, Lipsk 1862 str. 23, 25) i stosowanych pewno w Małopolsce, kędy dzielono dwory na poły (Helcel II №4101, 3222) Drugim skutkiem parcelacyi jest skłonność do procesów i obfitość adwokatów. Dowody tego znajdujemy w księdze sądowej czerskiej, skąd podaliśmy sylwetkę adwokata Barana z Falęcin („Staropolska Palestra" krytyka E. S. S. odczytu Kraushaura pod t. t. w Przegl. bibl. Arche.) robiącego najprzód sieci na jelenie łowieckie a potem matnie adwokackie na ludzi. W XV w. znajdujemy takich „prokuratorów" z M. w krakowskiem także, jest np. 1404 r. Stanisław z Bogusławic „na Mazowszu" prokurator Klemensa z Moskorzewa podkanclerzego (Helcel II № 1070). Związki rodzinne a raczej rodowe na Mazowszu noszą specyalną nazwę *gniazdo* (progenies), członek rodu ma tytuł *gniezdnik* albo *jednej dzielnicy.* (ks. Czerska № 341, 590) w wieku XV. Od tego należy odróżnić wyrażenie zupani i zupcz (Kod. Mazow. str. 98) Genit. Pl. od supa t. j. urząd (Rzyszcz. II 21) tłomaczone przez honorati, i na Mazowszu (Kod. Mazow. str. 111 r. 1391), a z którem zbiega się w znaczeniu wyraz czestniki (honorati Kod. Mazow. str. 221) znany i w księdze czerskiej (str. XLI n. 1 rok 1518) źle jednak wyjaśniony tamże przez „uczastników" (Wyraz „czestników" pochodzi od cześć honor, i w wypisie z 1516 r. także oznacza ludzi „czestnych" honoratiorum, następnie urzędników. W pewnych więc razach, można czestnik uważać za synonim nobilis, w aktach wielkopolskich asymilowany do probi et honesti.) W aktach mazowieckich jus nobile tłomaczą „slachetne prawo" (ks. Czerska № 1724), wskazując tem związek etymologiczny wyrazów szlachetny i szlachcic. Szlachcic na M. wedle statutu z 1390 r. (por. ks. Czer. № 744, 862) traci prawa swego stanu osiadając na nieswojej ziemi, i z powrotem na swoją odzyskuje swe prawa szlacheckie. Tylko co do nawiązki (opłaty za zabójstwo) wynoszącej 40 grzywien (nie 60 jak w Koronie) i za kradzież 30 grz. (Kod. Maz. str. 77 r. 1363) różnią się prawa szlacheckie na M. od koronnych. Podział szlachty na nobilis i miles (władyka) w różnicy tytułów i nawiązki (48 kop i 20 kop) wyrażający się (Dunin str. 75) polegał, jak w Małopolsce na posiadaniu herbu lub jego braku. Dunin odróżnia błędnie władykę od skartabela (tamże) bo właśnie scartabelat nawet językowo (od Squiroo władyka u Helcla II 2369, 2688) powstał z władyctwa i jest giermkostwem polskiem. Mylnie też pisze wstęp do ks. Czerskiej (str. LXXXIX)

że pozwy były ustne, lecz wchodził już zwyczaj pozwów na piśmie. Właśnie bowiem szlachta posiadała przywilej, że pozywano ją na piśmie (por. Niwa r. 1875 str. 323—327 E. Swież. „Niewydany dokument Łokietka"). gdy nieosiadłych pozywano „gołym służebnikiem" (por. Helcel II № 3362, 3734, 4316). Do tego prawa szlachty odnosi się skarga Głowaczowy, wdowy po wojewodzie, iż ją pozwano „nie wedle jej prawa tylko przez woźnego" (ks. Czers. № 1031, 1045); dla tego Cztan (jako szlachcic) żądał pozwu na piśmie (ks. Czer. LXXXIX). Że dowody powinny być na pargaminie jak wnioskowano z faktu r. 1471 (tamże), zwyczaj to może i małopolski (Helcel II № 3275 „cielęcina skrobana".) Przyczem jednak wypada dodać, że istniały i pozwy pargaminowe i papierowe w Małopolsce, i papierowy służył tylko na jeden rok (Helcel II, № 3493.) Zarówno autor wstępu do ks. Czers. jako i K. Dunin („Dawne prawo mazowieckie) nie wyjaśnili kwestyi może czysto mazowieckie", że 1421 r. istniała dziewiąta część spadku (ks. Czerska № 1219) co warto porównać z szczegółem nadania Mogilnu „w całem Mazowszu" 1165 r. przez Bolesława IV Kędzierzawego „dziewiątej części" wszystkich dochodów (Bielow. Monum I. str. 360). Szczególnością właściwą Mazowsza, jest energia i samodzielność kobiet (Dunin dz. cyt. str. 112—113; por. Liske „Cudzoziemcy w Polsce I str. 74), rękojemstwo włościan, czyli wolność ich ruszania się za poręczaniem dłuższe niż gdzieindziej, choć na M. najprzód (1478 świeckie 1453 biskupie) kartele ekstradycyjne na „hultajów" t. j. kmieci-zbiegów pojawiły się. Nazwa „obelnik" dawana kmieciom na M. (ks. Czer. № 1063 r. 1418) jest wspólną z Małopolską. Źródłosłów jest ob-pole-opole. W Jedlni prawo obelne, i obelnik (kś. Gacki Jedlnia) zamiast opolne wyjaśnia formę mazowiecką obelnik. Odpowiedni wyraz łaciński i polski jest „com-metaneus obapolny" (Kod. Wielkopol. AGZ V str. 40) Dowód solidarności opolnej, 1303 r. podał Dunin (d. cyt. str. 200) Za szczególność mazowiecką niemożna też uważać Ruchy albo Ruciczy, t. j. kary za zabójstwo kobiety (Dunin 112) bo ją zna Małopolska (może „rache"? Helcel II 2832,3334; Rzyszcz. Cod. dypl. Pol.); ale za to żenienie się rycerza z kmiecianką (prawo z 1390 r.) bez ujmy klejnotu szlacheckiego jest godne uwagi, obok faktu, że chłopi bywają sądem polubownym między panami (ks. Czer. № 1056 u Dunina str. 68 n. 1) co ze względu na wzmiankę „parochia" (znaną z statutu Kaźmierza W.) zdaje się być echem czasów opolowych, kiedy opole obejmowało nobiles i simplices. Nieprzeszkadzało to czynić sobie wzajem zarzutów o mierzenie kwartą i łokciem (ks. Czer. № 1385 r. 1421).

IV. *Historya Mazowsza* jeszcze ciemniejsze ma początki niż Małopolska. Chociaż imię jego ludu znane jest, jak widziemy, w I i II w. po Chrystusie, żadnych przecie czynów historycy greccy i rzymscy niezapisali. Pierwszym faktem dziejów M. jest powstanie (opisane przez Gallusa) „komesa t. j. dostojnika z dworu Mieszka II Lamberta, Mieczsława (Mojsława), który będąc jego cześnikiem i wazalem, po jego zgonie, (1034) wymową swoją (jak drugi Krakus) skłonił lud swój rodzimy z Mazowsza, do okrzyknięcia siebie księciem i (co jedno znaczyło) chorążym tej dzielnicy. Naonczas, w skutek zbiegostwa ludności z Poznania i Gniezna, pewno i z innych ziem lechickich „za Wisłę" „do Mazowsza", kraina ta tak wzmogła się w mieszkańców, że rolnikom pól, bydłu pastwisk, a ludziom mieszkań zabrakło. To natchnęło Mieczsława odwagą opierania się synowi Mieszka II, Kaźmierzowi-Karolowi, skoro ten silny prawem następstwa, chciał tego księcia elekcyjnego do uległości sobie przywieść. Tradycya późniejsza dochowała wspomnienie, że ten Mieczsław czyli Matzo pokonawszy sąsiednich Ulmerugów w Prusiech, corocznie pewną liczbę młodzieńców od nich brał, tytułem daniny (zapewne do wojska, por. Szafarzyk dz. cyt. II, str. 454—5). Dopiero z pomocą Gotów uwolnili się Ulmerugi od tej daniny. Wiadomem jest, że (wedle Nestora) w 1041 r. Jarosław ruski (gocki) wojował z Mazowszanami, dopłynąwszy (Bugiem?) łodziami do ich ziemi, a potem wydawszy siostrę za Kaźmierza-Karola, 1047 r. zwyciężył Mazowszan, zabił ich księcia Mojsława i upokorzył ich Kaźmierzowi. Cała więc powieść o Ulmerugach i pomocy gockiej wyjaśni się pomocą ruską Jarosława, oraz stosunkami Mojsława z Pomorzanami, którzy po pokonaniu (wedle Gallusa) 30 „szyków" Mazowszan przez 3 „szyki" Kaźmierza, przyszli w pomoc Mazowszanom. Pokonał i Pomorzan cztery „legiony", Kazimierz z półtora legionem swoich. Ci Pomorzanie, to jest pewno Zemzil dux Pomeraniorum w 1046 r. godzący się w Merseburgu z Kaźmierzem (An. Altahens. majores w Pertza Monnm Germaniae XX str. 802.) Na 1046 r. wypadałoby poprawić datę zwyciężenia Mojsława (według Nestora), albo też przy sprzeczności podań krajowych i ruskich, wyłącznie swoim ziomkom tryumf przypisujących, może trzeba 1046 r. przyjąć jako datę rozerwania sojuszu Pomorzan (Ulmerugów) z Mazowszem, poczem nastąpiłby rozgrom Mojsława w dacie podanej przez Nestora. (Mon. Biel. I, str. 416—418 str. 702—3) Na nowo słychać o Mazowszu za synów Kaźmierza I; mianowicie Władysław Herman „w swojem Mazowszu chętniej mieszkał", synowi Zbigniewowi M. po swej śmier-

ci przekazywał (str. 434 ks. II, roz. 8) i ze stolicą Płockiem; tenże Zbigniew ledwo niezagarnął Mazowsza, jeszcze za życia ojca (str. 439). Herman umarł w Płocku i tam został poc owany, w kościele płockim (str. 443) 1102 r. W jednym ze swych napadów przed r 1124, Pomorzanie kości książąt i Hermana, wedle opowieści Krzywoustego, wydobyli, i po drogach rozsuli, a z głów zęby powybijali. (Mon. Biel. II str. 63). Po śmierci ojca, Zbigniew objął Gniezno, Kalisz, Spicimir, i samo Mazowsze (Gallus II, roz. 21 i 37, 38) a po utracie przezeń całej dzielnicy (roz. 41) w skutek podstępnych zamachów na dzielnicę Krzywoustego, Mazowsze dostało się w zarząd dotychczasowego rządcy Wrocławia, komesa Magnusa (II roz. 49). Gdy z podniety Zbigniewa rozpoczęta przez Henryka V wojna z Polską (III, 2) skończyła się na niczem, a i pomoc Czechów go zawiodła (roz. 23, 25), udał się w pokorę do brata i dostał Mazowsze w lenno. Niebawem jednak pycha uniosła Zbigniewa do przybrania insygnii suzerena, a pono nawet i do namawiania różnych osób, by zamordowały Krzywoustego. Rozgniewany Krzywousty oślepił brata i wygnał (Mon. Biel. I, str. 480 i II, str. 328) podobno 1110. 1129—1131 pokutował Krzywousty, a duchowni w miarę kajania się, przy uroczystościach kościelnych, lub poświęceniach kościołów, umniejszali mu pokuty „z mocy kanonów.“ Nareszcie z polecenia papieskiego zadośćuczyniwszy bratu , (Zbigniewowi), zyskał odpust i pogodził się z bratem.“ Ze zgonem Krzywoustego 1138 r., M. z Kujawami utworzyło odrębną dzielnicę będącą uposażeniem Bolesława Kędzierzawego (1138—1173). W czasie walk towarzyszących wygnaniu Władysława II, ustąpiono Wiznę z 3 zamkami Rusinom, sprzymierzeńcom Władysława. Lestko († 1186) syn Kędzierzawego objął rządy nad Mazowszem i Kujawami (Monum Bielow. II str. 375, 799, 835). Ślad tych rządów Lestka, Kędzierzawica mamy w akcie z 1185, ze stycznia (Rzysz. II str. 5—6) którym obdarza kościół Panny Maryi w Włocławku zamkiem w Słońsku, kaplicą w Gniewkowie, wsiami Kowale, Kurow, Inowłodź. W 1186 r. już w Płocku sądzi Kazimierz II, jako zwierzchnik w otoczeniu książąt (principes) to jest dwu biskupów, płockiego Wita i kujawskiego Stefana, oraz Syrona komesa i Mikołaja (krakowskiego) „prymasa“ (Rzysz. I str. 12) Żyro ów znany już 1161 r. był za małoletniego Lestka, wielkorządcą i opiekunem jego dzielnicy (Mon. Biel. II 390, 397, 530) z polecenia Kaźmierza II, i wówczas (1186) przybierał tytuł Dei gratia z Bożej łaski (Hube) raz wojewody Mazowsza (Okol. Orbis polonus III 110—111). A rządów tych pamiątka dochowała się jeszcze 1222 r., (Rzyszcz. III str. 26—28) przyczem dowiadujemy się, że w godności rządcy następcą Żyrona był syn jego Otto. (Wnukiem był Getko 1256, str. 77) Wszakże nastąpił rozdział Mazowsza od Kujaw. Zabiegi Mieszka III by uzyskać zapis chorego Lestka dla swego syna Mieszka, oraz ustąpienie Kujaw (Bielow. II, str. 406—7, 443) musiały przyjść do skutku, choć ze zmianą osób obdarowanych (Mon. Biel. IV, 12), bo do śmierci swej w bitwie pod Mozgawą 1195 r. Bolesław syn Mieszka Starego rządził Kujawami z wojewodą Henrykiem (Mon. Biel. II, str. 835, Kod. Wielk. № 125, 211). Później sam Mieszko III objął na siebie Kujawy († 1201). Nierychło dopiero odziedziczył je Konrad syn Kazimierza II i oddał w zarząd wojew. Krystyna (tamże i Mon. Biel. II, 802, 836). Po gwałtownej śmierci tego Krystyna w 1217, zrazu oślepionego, a potem dopiero zdławionego z rozkazu Konrada I, miało M., płynące dotąd miodem i mlekiem, zamiast miodu piołun i kwaśne mleko oglądać. Wedle innych źródeł miał on ludy zamorskie, Prusaków i innych wrogów M. pokonać tak, że i wrócił spokój M. i podbici lennikami zostali. Oskarżenie a potem śmierć sprowadzili nań oskarżyciele rywale (Mon. Biel. IV, str. 752). Długosz pod r. 1217 wypisując te szczegóły, za powód kaźni daje obawę Konrada, by niestał się Krystyn groźnym jemu i synom jego. Z drugiego zaś źródła, w liczbie podszczuwających na Krystyna wymienia Jana błędnie zwanego Czaplą, bo jestto błędne odczytanie słowa *capelanus*. A powodem niechęci księcia, były niby wymówki Krystyna za życie niegodne Konrada, niegdy jego ucznia. W 1245 (1263) znaleziono Krystyna głowę z włosami szafranowemi, jaśniutkiemi. Pochowano z głową biskupa Wernera (Mon. Biel. II, str. 753). W 1239 r. został powieszony rzekomy sprawca kaźni Krystyna, ksiądz Jan. Powodem tej kary (Mon. Biel. II, str. 560) miał być za długi pobyt ks. Jana ze swym uczniem Kazimierzem, a synem Konrada w Wrocławiu u jego narzeczonej, córki Henryka II Pobożnego. (Kod. Wielk. № 226, Theiner, Monum. Poloniae, № 74). Darowizna Łowicza, mająca wedle kroniki wielkopolskiej i Długosza (pod r. 1240) być okupem za ów grzech Konrada, danym arcybiskupom gnieźnieńskim, jest fałszywie do tego faktu zastosowaną. Bo już 1136 r. (K. W. № 7) „Łowicz z dziesięcinami, wsiami i ich mieszkańcami, z łowami, bobrami, i sądownictwem świeckiem ma tylko odpowiadać przed biskupem“, t. j. za pierwotnej organizacyi kościelnej (za Mieszka I Lamberta † 992) przed biskupem polskim. W 1136 r. zaś, posiadłość ta jest już wliczoną w poczet majątków arcybiskupa gnieźnieńskiego. Dwa te najgłośniejsze fa-

kty z życia Konrada przedstawiwszy we właściwem świetle wedle źródeł, przechodzimy do trzeciego, t. j. do wpływów żony jego na rządy księcia. Wedle Długosza, ta żona, Agazya, miała się znęcać nad ciałem, już powieszonego i umęczonego kś. Jana, którego uwięzić miał trzeci syn Konrada, Ziemowit. Wyklęcia Agazyi w buli znanej niema, lubo Długosz o tej karze jej za ów czyn wspomina. Niema też nic w dawniejszej kronice wielkopolskiej o tym udziale Agazyi w sprawie kś. Jana, jakkolwiek Konrad przyczynę śmierci kś. Jana zwala „na porady przewrotnych", co może odnosić się i do Agazyi. Prawdopodobieństwo wzmaga się z faktem zabrania wsi Chełmce „z porady złych ludzi" a to „przez wzgląd na żonę" biskupowi włocławskiemu (Rzyszcz. II, str. 591, por. Kod. W. № 211 z 1238 r.; por. Rzyszcz. II, str. 11—13 z r. 1233) przez tegoż ks. Konrada. Agazya ta jest córką Świętosława kś. ruskiego, którego z 4 innymi, wódz Leszka Białego, po zwycięstwie 1205 r. nad Romanem odniesionem, przez Leszka i Konrada, powiesił z rozkazu tegoż Leszka (Mon. Biel. III, str. 353). Być może, że na jej ślubie z Konradem, niepozwolił arcybiskup Henryk odprawić mszy biskupowi płockiemu (Theiner I, str. 8, № 17). Imię jej i 3 synów wraz z Konradowem figuruje na darowiźnie ziemi chełmińskiej krzyżakom w „Kruszwicy przed mostami" w lipcu 1230 r. (Theiner I, str. 19—20, № 40), z warunkiem pomocy w razie napaści od Prusaków i innych ludów pogańskich, przez Konrada uczynionej. Ten stosunek do Krzyżaków jest czwartym faktem rządów Konrada. Łączy się to z kwestyą napadów, jakie czynili Pomorzanie i Prusacy zdawien dawna na M. w ogóle. W kronice Gallusa, opisującej czasy Bolesława III (aż do wygnania Władysława II) pełno wzmianek o tych najazdach. Wszakże odpierał je Krzywousty sam, posługując się na M. procesyami (np. biskupa Szymona) dla podniecenia ducha ludności pierwiastkiem religijnym, co istotnie nawet dziewczęta mazurskie skłaniało do zbierania pomorczyków, jeńców, zamiast łomu. Myśl nawrócenia najezdników podjęta przez śś. Wojciecha († 997) i Brunona († 1009) i przerwania w ten sposób ich najazdów, została wznowioną przez cystersa z Łekna Gotfryda (1207) a potem od 1210 już arcybiskup gnieźnieński Henryk ma zlecony dozór nad apostołami i neofitami aż do czasu utworzenia osobnej dla ostatnich dyecezyi. Szczególniej czynnym był nowy apostoł Krystyn, cysters z Oliwy. W 1215 już dwaj neofici pruscy Swabuno i Warpod podarowali nowemu biskupowi dwie ziemie Lonzanią i Lubawią. Od 1216 zaczynają się nowe najazdy tak, że Honoryusz III uwalnia arcybiskupa od krucyaty do ziemi Ś. dla choroby, i pozwala użyć miejscowych krzyżowców do obrony swej archidyecezyi, co rozszerzył potem i na biskupa pruskiego, owego Krystyna, w r. 1217. Mimo zabiegów Krystyna, by zebrać krzyżowców i śród obcych, krucyata odwlekła się do 1222, zwłaszcza, że Konrad 1218 i Leszek Biały 1221 zachorował (Theiner I, 62, Rzyszcz. II, str. 7). W 1222 r. Leszek z bratem rodzonym Konradem i z Henrykiem Brodatym ks. Wrocławia, w otoczeniu biskupów niemal wszystkich i dostojników świeckich, wyprawę odbyli. W jej ciągu został Krystyn obdarowany przez Konrada w Łowiczu zamkiem chełmińskim na miejsce pobytu i wsie różne, ziemię chełmińską niewiadomo który z krzyżowców miał posiąść; każden miał dochodami dzielić się z Krystynem, prócz Henryka, mającego dopiero ułożyć się co do tego z biskupem (Dogiel IV, 11; Theiner I, № 29). Teraz i biskup płocki Gedeon cedował swe posiadłości i dochody w chełmińskiem na Krystyna, którego jeszcze później Konrad i prywatni uposażyli. W 1224 nowe najazdy nastąpiły, opactwo cystersów zniszczono. Wówczas podobno (1224—1228) został utworzony zakon braci rycerskich Chrystusa mających wojować w Prusiech trybem inflanckim. Od miejsca pobytu zwano ich Dobrzyńskimi. Gdy i tych pomoc nieokazała się skuteczną, wezwano krzyżaków (1226) za poradą Henryka szląskiego, wedle źródeł wielkopolskich, a w ciągu wypraw Konrada na Kraków wedle dokumentów (1228). Dano wówczas ziemię chełmińską w lenno krzyżakom, później dodano Nieszawę, a 1230 w Inowrocławiu zrzekł się Krystyn swych posiadłości w chełmińskiem na rzecz zakonu, z wyjątkiem dziesięciny i dwustu włók ziemi (i 5 zagród). W zamian krzyżacy mają bronić jego i jego posiadłości, i oddawać mu honory zwierzchnicze. W 1230 nastąpiło nadanie ziemi chełmińskiej zakonowi raz warunkowe, a potem drugie sfałszowane podobno, na własność. Tym sposobem w zanadrzu M. osiadł zakon, obcy krwią, żądny tylko władzy, który nawet jak widać 1238 r., nie bronił Krystyna, pozwolił go poganom wziąć do niewoli, niewykupił, lecz owszem na jego ziemie, zamek „Sanctir" z tymi poganami napadł tymczasem (Theiner I, № 73). Dawniejsi obrońcy M. dobrzyńscy rycerze, jeszcze 1230 r. siedzący też między Koprzywnicą i Chełmnicą (Kod. Maz. № 6, str. 4) 1237 zwani jako „niegdy dobrzyńscy" uzyskali od Konrada zamek Drohiczyn i całą krainę sięgającą od środka rzek Bug i Nur aż do granic ruskich (Hasselbach: Cod. Pomer. I, str. 556), gdyż tu nowy nieprzyjaciel wyrastał w osobie Litwinów. Piątym faktem rządów Konrada jest ubieganie się jego o rządy

Krakowa. Leszek, jak powszechnie źródła donoszą, został zabity przez Władysława Ottonicza 24 listopada 1227 r. (Mon. Biel. II, str. 938) z udziałem Pomorzan i panów polskich (Połnoje sobr. rusk. ljet. II, str. 503), na zjeździe w Gąsawie śród całego kleru wyższego polskiego (Rzyszcz. II, № 31). Być bardzo może, że zjazd gąsawski był dalszym ciągiem „synodu w Buczkowie“, który odbywał się 8 maja 1227 r. (Hasselbach: C. Pom. I, № 161, str. 377). Po zjazdach z swoją bratową Grzymisławą, nic o Krakowie widać niedecydujących, Konrad ruszył z wojskiem na Małopolskę, w której osiadł na zasadzie umów z zabitym i z klerem Władysław Laskonogi (1228—1230). Zdaje się, że skutkiem tej wyprawy jest zabór Krakowa (1231) i Sandomierza w 1230 przez Konrada (Rzyszcz. II, str. 9, № 9, Kod. Maz. № 7, 8; K. W. № 134) a w związku jest wyprawa jego z synami Romana Halickiego († 1205) na Kalisz, w celu odebrania go dla Ottonicza Laskonogiemu (Połn. sobr. rusk. liet. II, 503). Miasto to jednak niebawem przeszło w ręce Henryka Brodatego. Odtąd tworzy się federacya terytoryalno-rodzinna w linii Konrada, której głową jest on sam († 1247), to tytułując się tylko księciem Mazowsza (1231 K. W. № 132, 134, 1237, 1239 Kod. Maz., str. 9. 10) to Kujaw (1232 K. W. № 140), to Mazowsza i Kujaw (1232 Kod. Maz., str. 6, 1236 Rzyszcz. Cod. Pol. II, str. 15), to Łęczycy (1234, 1239 i 1247 K. W. № 172, 226, 267, Rzyszcz. II, str. 14, 20, I, 50; K. W. № 267), to Krakowa i Łęczycy (1241—3 Rzyszcz. II, str. 39, 44, 46, 594; K. W. № 234, Bart. III, 38, 42), to samego Krakowa (K. W. № 229 z r. 1241), to Mazowsza i Krakowa (M. M. Ae. III, str. 31). Raz tylko 1231 zatytułował się księciem Krakowa, Mazowsza, Sandomierza i Łęczycy (Kod. Maz., str. 4, 5). Zdaje się, że pod jego zwierzchnictwem zostawali jego synowie: Bolesław książę Sandomierza już 1230 (Rzyszcz. II, str. 9—10) aż do roku 1232 (Rzyszcz II, str. 30), jak to wskazał już Naruszewicz a po nim Smolka. Jeszcze 1237 r. ten Bolesław przywiesił pieczęć księcia Mazowsza i Sandomierza, choć się tylko tytułuje mazowieckim (Rzyszcz. I, str. 41—42). W r. 1233 zwie się ks. Sieradza (Rzyszcz. I, str. 37—38). Później znowu mazowieckim (1239, 1241, 1246, 1247 Kod. Maz.), poczem umarł a Ziemowit brat jego objął Mazowsze czerskie. Kazimierz: Kujawy i Łęczycę prawie stale trzymał jeszcze za życia ojca aż do śmierci († 1268). Rządy Konrada w Chrobacyi przerywali to książęta szląscy, to sam Bolesław Leszkowic, i myśl o skojarzeniu napowrót w swym ręku obu dzielnic ojcowskich była tylko czczem marzeniem tego księcia Mazowsza. Zdaje się, że przewagę swoją zawdzięczali książęta szląscy i pochodzeniu od najstarszego syna Krzywoustego i bohaterskiej śmierci Henryka II Pobożnego, w boju z Tatarami pod Lignicą, gdy udział Konrada skończył się na daniu przytułku Danielowi Romanowiczowi, przyszłemu królowi Rusi drohickiej, a zbiegowi przed Tatarami. (Połn. sobr. rusk. liet.). Ze zgonem Konrada, losy dzielnic chwilowo skojarzonych pod jego rządami rozchodzą się. Najprzód co do Mazowsza, to Ziemowit I stale nosi tytuł dodatkowy czerskiego i prócz wojewody Mazowsza (z której to godności przechodzono na kasztelana płockiego, Kod. Mazow., str. 15) ma kasztelanów Płocka, Wizny (znana 1145), Ciechanowa, Zakroczymia, Wyszogrodu (str. 18, rok 1254), wyrokuje w okręgu zamku pułtuskiego (1250) co wskazuje granice terytoryalne w przybliżeniu. Więziony przez brata Kazimierza z żoną 1254—1255, w 1259 w przymierzu z Bolesławami Wielko i Mało-Polski, i Romanem królewiczem ruskim (synem Daniela) spustoszył Łęczyckie i objął w posiadanie zamek tamże przez sprzymierzeńców zbudowany. To skłoniło Kazimierza do układów. W 1260 r. Litwini pod wodzą Mendoga spustoszyli Płock, a 1262 napadli na Jazdów (pod Warszawą), zabili Ziemowita wydanego przez przekupionego jego sekretarza Goszcza, a Konrada syna Z. wzięli do niewoli (Mon. Biel. II, str. 573, 574, 585, 586, 588, III, str. 862). Opiekę nad wdową i synami Konradem i Bolesławem objął Bolesław Wielkopolski, który odbudował zamek płocki, jedyną obronę M. od pogan i dał go rodzinie. Konrad, za którego tyle okupu Litwini żądali, żeby całe księstwo nań niestarczyło, cudownie się uwolnił, bez grosza okupu (Kod. Maz., str. 26—27), i to upamiętnił darowizną wsi Rafałowo katedrze płockiej 1285. W dziejach ogólnopolskich znany jako współzawodnik Leszka Czarnego do Krakowa i posiadacz nawet Lublina. Z pomocą Rusi i Litwy miał zdobyć Gostyń, a w zatargach z Leszkiem Czarnym, zwyciężył jego wojew. sieradzkiego Macieja. Zmarł 1294 bezdzietnie. Ma już przy sobie kasztelana z Rokicin. Brat jego Bolesław II chwilowy pan Krakowa 1288, pod Krzywiczem pomagał Władysławowi Łokietkowi księciu Sieradza (więc po 1288) przeciw Henrykowi ks. Głogowa (K. W. № 477, mylna data 1278) nadał arcybiskupom prawo bicia monety w Łowiczu 1286 i 1288 r. (№ 565, por. № 791). Nosił tytuły pana płockiego 1286, w 1295 pana Wizny i Czerska (Kod. Maz., str. 32), 1297 ks. Mazowsza i Czerska (K. W. № 765, 766) a 1298 pana czerskiego. Miał być w związkach z Litwą, gdy 1299 pustoszyła Łęczycę i zabiła brata Łokietka Kazimierza, a mistrz

pruski Mejnhard za te związki zniszczył mu zamek Wiznę. W 1286 (?) Władysław Łokietek zdobył Płock zapewne śród ubijatyk o dzielnice i Kraków. Bolesław ten † 1313. Z trzech jego synów, Trojden był księciem czerskim (Kod. Maz. str. 38), Wacław płockim (str. 40, 41) a Ziemowit czerskim. Z tych najgorzej się popisał Wacław, który został 1329 hołdownikiem Jana króla Czech (str. 47—48) ze swemi zamkami w Płocku, Wyszogrodzie i Gostyninie. Syn tego Wacława, Bolesław III ks. Mazowsza i pan Płocka, także był hołdownikiem Karola (syna Janowego) króla Czech a następnie cesarza. Bez względu na to, Kazimierz W. po jego śmierci, 1350 zajął „wakujące" księstwo płockie, t. j. ziemię płocką, wiską i zakroczymską, obiecując 1351 najbliższych krewnych zmarłego, synów Trojdena czerskiego uwolnić od lennictwa czeskiego z ziemi płockiej, lub w razie przeciwnym zwrócić ją im, oni zaś Sochaczowskie oddadzą królowi, dane obecnie alodyalnie. Po śmierci Kazimierza W. bez synów, Trojdenowicze obejmą Płock, Wiznę, Zakroczym i Sochaczew niezależnie. Wdowa po Bolku w oprawie dożywotnio będzie siedzieć, a po jej śmierci Płock, Zakroczym, Płońsk, Wyszogród wrócą do króla, a Gostyńskie do Trojdenowiczów. Prawa dawne Kazimierz W. zachowuje ziemiom płockiej, wiskiej i zakroczymskiej (Kod. Maz. str. 62—64). Dopiero w 1353 za odstąpione Jawor i Świdnicę na Szląsku, Ludwik uzyskał od Czech niezależność lenną Płocka (str. 66). Z synów Trojdena ks. Czerska tytułujących się ks. Mazowsza a panami Czerska i Rawy, suto tak obdarzonych 1351 przez Kazimierza W., Kazimierz lennik z ziemi warszawskiej z okręgiem i zamkami: Ciechanów, Sochaczew, Wiskitki, Nowygród nad Pyszą i Nowydwór nad Narwią i ich okręgami wprędce umarł, a Kazimierz W. 1355 nadał jego brata Ziemowita III temi lennami, do dawnych ziem i zamków Czersk, Rawę, Gostynin i Liw przyłączając. W razie swej śmierci bez syna, spadek po ś. p. Wańkowej z zapisu syna jej i Wańki Bolesława, t. j. Płock z ziemią, Wyszogród i Płońsk zamki z ziemiami, Kazimierz W. daje feodalnie Ziemowitowi, nadto ziemię wyszogrodzką ku Gostyniowi, sobie zatrzymując drugi brzeg Wisły (str. 69—70). W 1359 Kazimierz W. po swej śmierci bezwzględnie zapisał Płock alodyalnie Ziemowitowi z dodatkiem Zapilcza, t. j. ziemi między Radomierzą i Pilczą (str. 75). Tym sposobem Ziemowit ten III tytułuje się księciem Mazowsza a panem Czerska, Rawy, Sochaczewa i Gostynina 1359 (str. 76) a 1379 rozdzielił swoje państwo tak między synów (str. 92): Jan dostał Czersk, Warszawę, Liw, Zakroczym, Wyszogród, z wsiami: Kamion, Przesławice i Młodzieszyn, Ciechanów.... Ostrołękę, Nowogród; Ziemowit II zaś Płock, Gostyń, Sochaczew, Rawę, Płońsk, Wiznę po Narew i Siennicę. Gdy Ziemowit zastawił Wiznę krzyżakom, Jan 1382 zastrzegł sobie w razie wykupu granicę ojcowską między Wiską ziemią a swoją kasztelanią nowogrodzką (str. 97). Śród zatargów po zgonie Ludwika o spadek Polski, Ziemowit IV zajął Kujawy 1383—4 (str. 99, 100, 102) i okrzyknięty królem w Sieradzu, byłby (gdyby nie wylew Wisły) został i mężem Jadwigi. Skończyły się te zamiary na ślubie z Aleksandrą siostrą Jagiełły, której dał na oprawę Rawę i Sochaczów 1388 (str. 106), oraz na donacyi Bełza, Lubaczowa, Buska, Grabowca, Horodła, Sewłosza, Łopacina w Rusi 1396 i 1397 (str. 117—120). Zwróciwszy 1385 r., 1398 wziął Kujawy zastawem od Jagiełły (Rzyszcz. II, 765, 809). W 1401 r. oddał swemu bratu Januszowi ziemię wiską z pow. goniądzkim (str. 138—140) wykupione przez tegoż Janusza od krzyżaków, którego posiadłości zwiększyło nadanie Drohiczyna, Mielnika, Suraża i Bielska 1391 przez Jagiełłę (str. 112—113) a którego stolicą stała się Warszawa († 1429). Synowie Ziemowita IV, Ziemowit V, Kazimierz, Trojden († 1427) i Władysław († 1455), 1427 r. zawarli umowę dodatkową co do nadań królewskich i powiatu krzeszowskiego (str. 172), podzieliwszy się tak spadkiem po ojcu, że Władysław wziął Płock i Wiznę, Płońsk i zawskrzyńskie (Daniłł. I, str. 252 n. 3) Mławę oraz Bełz. Ziemowit V objął Rawę, Sochaczew, Gostyń, Mszczonów i na Rusi Żydaczów († bezdzietnie 1446). Kazimierz występuje 1424 u Zawiszy Czarnego i 1429 przy nadaniu prawa chełmskiego Mławie, wspólnie z braćmi (Gawarecki: Przywileje, str. 126), a ożeniony z wojewodzianką międzyrzecką, umarł bezdzietny jako książę Bełża 1446 r. Choć 1431 z Polakami trzej bracia wyruszyli pod Łuck walczyć z Świdrygiełłą swym wujem podówczas w. ks. Litwy, a nieprawym zaborcą Podola (Daniłłowicz: Skarbiec № 1562) weszli z pomagającym mu zakonem w przymierze (№ 1608, por. 1613, 1614), a to celem restauracyi Świdrygiełły, pozbawionego Litwy 1432 na rzecz Zygmunta. Ponieważ na umowy z wujem pojechał sam Ziemowit, pokłócił się o to z nim Władysław (nie Włodzimierz № 1661) tak, że ledwo ich zgodzono, ale postanowili się 1433 r. podzielić ziemiami w ten sposób, że Władysław weźmie ziemie z tej strony (na płn.) Wisły położone i podda się krzyżakom, którym gwoli będą Płoczczanie utrudniać polskiej armii przejście Wisły (№ 1663). Niebawem Władysław jawnie oświadczył się z chęcią przystania do Świdrygiełły, byleby zwrócił ziemie zapisane mu

przez Witolda. Choć do zgody już nie przyszło, i Władysław połączył się z Zygmuntem, za to panowie mazowieccy ofiarowali swe usługi Świdrygielle (N. 1664), którego zabiegi atoli skończyły się klęską zupełną. W 1437 zapewniono Zygmunta uroczyście, że książęta mazowieccy a zwłaszcza Kazimierz (wierny jeszcze?) opuści swego wuja. W 1435 Bolesław IV wnuk Janusza a ks. warszawski odprzedał Wiznę Władysławowi (Kod. Maz. str. 132—3), a na to zajął Drohiczyn i inne odebrane przez Witolda a teraz dane sobie 1440 przez Zygmunta w. ks. Litwy (Dług. XII, 622) za którego syna Michała oddał swą siostrę Ofkę. W 1444 r. Kazimierz Jagiellończyk w. ks. Litwy o ten Drohiczyn ubiegał się (Dług. XII, 711—3), to też Bolesław przyjął do siebie Michała Zygmuntowicza, rywala Kazimierza na Litwie, ale że Władysław nie poparł Bolesława, nie przyszło do rozgromu Litwy, owszem Bolesław stracił i Drohiczyn i Węgrów sobie przyznane. Wówczas Władysław, nie spodziewając się synów, nagle zapisał całe księstwo: Płock, Rawę, Sochaczew, Gostynin, Wiznę, Raciąż, Zawkrze, Płońsk, Bełż, Lubaczew, Busk, Horodło, Sewłosz i Łopacin (str. 208—9) temu Bolesławowi IV, który za przykładem bisk. płockiego Pawła z Giżyc (późniejszego opiekuna synów Władysława) i panów świeckich polskich, został obrany też królem polskim choć na chwilę po śmierci Warneńczyka. Był to jednak przelotny rozbłysk chwały dla Mazowsza, i pozorne na papierze skupienie w jednem ręku, umożliwiające rozwój potęgi. Dzielnica Władysława rozpadła się między dwu jego synów Ziemowita VI († 1462) i Władysława II († 1462) a Bolesława IV († 1454) między 4-ch: Konrada, Kazimierza, Bolesława V i Janusza II. Zaczęło się też zaraz powolne wcielanie Mazowsza do korony. W 1462 r. Władysławicze otruci zostali przez Gotarda z Rybna kasztelana sochaczewskiego, zagrożonego przez nich zaborem Rybna (Długosz). To też zaraz rawskie i gostyńskie wcielił Kazimierz Jagiellończyk do Polski, a Bełż oddał jako tenutę królewską, dotychczasowemu stście, zaś wyrokiem sądowym po długich sporach, odebrał 1468 dalszym krewnym jako Konradowi synowi Bolesława IV Płock, ziemię zawskrzyńską, płońską, wiską, sochaczewskę (M. M. Ae. II, Kod. Maz.). Kazimierz obrany 1471 bisk. płockim, za 6000 zł. węg. oddał Konradowi ziemię wyszogrodzką 1474 r., ale śmiercią wywołał spory między tym Konradem a Bolesławem V o spadek po sobie, zakończone dopiero 1482. Spory Konrada z Janem Giżyckim zakończył Jan Olbracht 1490 r., a gdy umarł Bolesław V (1488), dał temuż Konradowi dożywociem Czersk, Warszawę, Wyszogród, Zakroczym, Ciechanów, Łomżę, Nowogród 1496 (Kod. Maz.). Atoli Aleksander Jagiellończyk wcielił ziemię płocką, zawskrzyńską i wiską, i porównał ją z koroną 1502, 1504, 1505 a synom Konrada, 1504 lennem już tylko nadał Warszawę, Wyszogród, Zakroczym, Ciechanów, Łomżę i Nowogród. W 1516 wcielono ziemię drohicką. Po zgonie ostatnich ks. M. Janusza i Stanisława 1525 r. wcielono M. do korony, zostawiając do czasu namiestnika i pewne wyłączności zwane ekseptami mazowieckiemi. Była chwila kiedy Anna ks. mazowiecka miała posagiem wnieść M. Zygmuntowi I. Zwyciężyła Bona Sforcya, herbu Wąż. Już po przyłączeniu, wywarło M. znaczny wpływ na dzieje rzpltej, gdyż dla celów religijno-politycznych, by obrać katolika, miejsce pierwszej elekcyi przeniesiono pod Warszawę, kędy też w osierdziu katolicyzmu od Zygmunta III osiedlili się na stałe, z Krakowa, królowie polscy. „Sitarze“ przegłosowali na rzecz „pana Gawińskiego“, „Rdesta“ i innych pretendentów, a potem monarchiczno-teokratyczny głos Skargi, księdza kaznodziei i jezuity z Grójca mazowieckiego zaważył równie potężnie w literaturze. Krasiński Jan w swej Polsce (tłom. z 1852, str. 129—130) wskazawszy że w M. zbiegają się rzeki 3 prowincyj: Wisła (Polski), Narew (Litwy), Bug (Rusi), i że dla dogodnego nad Wisłą położenia, odbywają się sejmy walne—określił centralną geograficzną konieczność M. dla rzpltej.

V. *Kościół w Mazowszu*, wedle podań kroniki wielkopolskiej zorganizowany miał być w dyecezyą przez Bolesława I (Mon. Biel. II, str. 482), czego powieść spółcześnika Dytmara nie potwierdza. Bulla papieża Inocentego II z 1133 r. 4 czerwca (Haselbach: Cod. Pomer. I, str. 26, № 12; Kod. Wlkp. № 6) wymienia w liczbie sufraganii magdeburskich „Masowią“. Późniejszy Cencius wyliczając 1192 r. pobory papieskie z dyecezyj polskich wymienia osobno z płockiej 4 grzywny złota płatne przez króla do Rzymu, a z mazowieckiej biskup ma płacić ćwierć grzywny, t. j. fertona (Muratori: „Antiquitat. Ital. V, str. 875 u Narusz. „Hist. Nar. pol.“ ed. lipska IV, str. 246 nota). Świadczyłoby to nawet o istnieniu dwu, nie tylko jednej dyecezyi na M. w XII w. Że dyecezya płocka była ustanowioną do nawracania Prusaków i Jadźwingów, jak kujawska dla Pomorza i lubuska dla Lutyków, jest hypotezą prof. Małeckiego (Przewod. nauk. i liter. 1875, str. 310, 313, 314) nieusprawiedliwioną przez cel i naturę dyecezyi, przedewszystkiem dla swej stolicy i jej okręgu zakładanej. Katedra miała być poświęconą w Płocku 1144 r. (Mon. Biel. III, str. 118) co objaśnia się faktem jej zniszczenia przez Pomorzan 1126—7 r. z grobami książąt miejscowych. Ten też rok 1144 przynosi nam

nazwisko biskupa płockiego Aleksandra, fundatora kościoła w Czerwińsku, który też występuje 1145 oraz 1155 na uposażeniu Mogilneńskiego kościoła przez Bolesława IV Kędzierzawego (K. W. № 11, por. 12 i 3). Jemu też przypisane odbudowanie i skończenie z gruntu kościoła P. Maryi katedralnego (Mon. Biel. II, str. 335) zapewne 1144 r. Umarł 1156 (str. 798). Poprzednikiem Aleksandra będzie biskup Szymon, współcześnik komesa Magnusa (Mon. Biel. 1, str. 459) rządcy Mazowsza, może w 1119 (por. str. 457—458 i II 774) a żyjący za dedykacyi pierwszej księgi kroniki Gallusa. W 1161 r. przy poświęceniu kościoła w Łęczycy występuje Werner biskup mazowiecki (M. M. Ae. III str. 19 n. 5), który 1165 posłując do Fryderyka I, przywiózł relikwie śś. Henryka i Zygmunta do Płocka, a 1172 (?) został zabity przez Bolestę kasztelana wiskiego (Mon. Biel. IV 751). Po śmierci Wernera, objął dyecezyą Lupus, obecny na zjeździe łęczyckim Kazimierza (przed 1171—2) zaś po nim Wit, żyjący 1187 r. (Rzyszcz. 1, str. 14) a obecny 1191 r. przy poświęceniu kolegiaty w Sandomierzu (M. M. Ae. III, str. 5—6). Tak wskazawszy umyślnie pierwszych niewątpliwych biskupów płockich, zapisujemy o wielkich zatargach przed 1218 r. jakie wynikły między biskupem płockim a arcybisk. Henrykiem. Między innemi zarzucał arcybiskup gnieźnieński tolerowanie księży żonatych, nawet dwużennych. Mamy wówczas przykład dziedziczenia dziekanii płockiej syna po ojcu (może Guntera, potem biskupa płockiego). Piotr, obrany 1244 na biskupa po Andrzeju, jest synem księdza żonatego przed nakazem celibatu (1220 r. ?). Klemens dziekan płocki 1317 i 1322, a 1325 proboszcz katedralny, zmarły jako biskup płocki 1357 r., w r. 1338 ma zięcia pana Mroczka. Biskup płocki Henryk (od 1392) ożenił się z Ryngałłą siostrą Witolda i przez nią otruty. (Por. „Przyczynki do dziejów medycyny w Polsce II, str. 3, 4, 8, 9). W 1218 karcono bisk. płockiego za pociąganie duchownych przed sąd świecki. Co do dziesięcin jeszcze w początkach XIII w. płacono je skórkami kun i wiewiórek. W 1231 Konrad I nadał zupełną swobodę kościołowi płockiemu a 1239 ludność w jego dobrach wyjął z pod jurysdykcyi świeckiej, a poddał sądownictwu bisk. płockiego, co potwierdzono 1241, 1257, 1402, 1464, 1537, 1550, 1618. Już za Konrada do biskupa należały zamki: Pułtusk, Kock pod Lublinem, Brok nad Bugiem, Breńsk, Święcko, Czarnów, Gorzno. Biskup płocki nosił tytuł księcia pułtuskiego, a sufragan jego biskupa lacedomońskiego. Proboszcz katedralny płocki Arnold 1404 wspomina o powiecie sieluńskim, od którego jego następcy w XVI w. przybierają tytuł książąt. Wykonywują tam takie prawa zwierzchnicze jak biskupi krakowscy w księstwie siewierskiem. W r. 1443 z archidyakonatu płockiego, biskup Ścibor oddzielił archidyakonat pułtuski, którego granica szła od granicy pruskiej przez Janów, Krzynowłogę dwoistą, Dzierzgowo, Wągrę, Przasnysz, Maków, Nowe miasto, Janów, Czarnino, Pomiechów i Pomiechówek wzdłuż Narwi do Wisły tak, że strona prawa tej linii należała do płockiego, a lewa do pułtuskiego archidyakonatu. Powodem do takiego zwiększenia dozoru nad wiernymi był (ile się zdaje) husytyzm. Burzenie się sołtysów, pochodzenia szlacheckiego, w dobrach kościelnych, na które skarżą się biskupi płoccy 1418 i 1439 (Kod. Maz.) taką pewno ma doniosłość. Za sprzyjanie husytom biskupi Ciołek (z płockiego) i krewny jego Stanisław Pawłowski byli uważani za herezyarchów 1427 (Cod. epist. Vitoldi) a 1448 tylu namnożyło się heretyków, że za niewyświęcanie ich obrządku kleryków, spustoszyli dobra biskupa płockiego Giżyckiego (M. M. Ae. B) i palce obcinają katolickim księżom. Na Mazowszu też zostało wydane surowe prawo przeciw heretykom 1525 r. przez ostatniego z książąt udzielnych, Janusza, zrazu tylko do M. i przeważnie do Warszawy stosowane, a później rozszerzone dalej, które zakazywało czytać dzieł Lutra po łacinie i niemiecku, pod karą śmierci i konfiskaty mienia. Friese wymienia za luteranina Jerzego Bornbacha burmistrza w Warszawie († 1544), którego synowie już byli katolikami. Jerzy Niemsta z Krzczencic 1581 r. daremnie chciał zbór dla akatolików wznieść, ale szlachta kazała go zburzyć. Lutrów napłynęło do Warszawy po r. 1607, kiedy sejm nakazał w Warszawie i Łomży wyrabiać dużo broni, a rzemieślnikow brakło i zwołano niemców (Ks. Bukowski: „Historya refor. w Polsce). Leszno miasteczko zbudowane 1648 zajęli wyłącznie akatolicy, 1659 r. stanął zbór kalwiński w Węgrowie, którego filią był warszawski. W 1767 r. stanął pierwszy zbór ewangelicki w Warszawie w obrębie dworca posła duńskiego Saphorina. W ogóle, jeżeli Mazurowie zasłużyli sobie z czasów pogańskich na przydomek „z pod ciemnej gwiazdy“, „ślepy Mazur“ (jak w Niemczech „ślepy Hess“) za swoją wytrwałość w dawnej wierze, to podobnejże dowody złożyli w czasie reformacyi, trzymając się gorliwie katolicyzmu. Kpiono z wiary, którą Maciek z Prus w butach przynosił. Wyprawy krucyatowe za Bolesława Krzywoustego, biskupa Szymona i komesa Magnusa po M. odbywane, w celu odparcia Pomorzan; wyprawa Kazimierza II z biskupem płockim na czele na Jadźwingów, i podobna działalność Kazimierza ks. kujawsko-łęczyckiego na Jadźwingii i Galindyi,

świadczą równie o wczesnej gorliwości apostolskiej Mazurów. Małżeństwo Bolesława Trojdenowicza z księżniczką Rusi Czerwonej (naddniestrzańskiej), a później posiadanie Bełża darowanego Ziemowitowi IV, otworzyło jeszcze dalsze horyzonty propagandzie katolickiej Mazurów. Bolesław Trojdenowicz przypłacił ją życiem, otruty 1340 przez swych bojarów ruskich. Z czasów rządów M. w Bełżu, mamy właśnie akt 1394 (niedrukowany ex libro fundationum XXIII, str. 352) Ziemowita IV ks. Płocka pana Wizny, w którym mamy ślad fundacyi kościoła rzymskiego na miejscu kościoła obrządku greckiego-bizantyńskiego. Prócz biskupa płockiego, na Mazowsze sięgała i jurysdykcya biskupa poznańskiego, aczkolwiek przecięta z płn. na płd. przez dyecezyą kujawską. Jak archidyakon dobrzyński przy biskupie płockim figurujący bardzo często w aktach, obręb Mazowsza północnego, skupiony w ręku dyeceźnika płockiego charakteryzuje, tak urząd archidyakona czerskiego, do XV w. przy osobie bisk. poznańskiego, wyraża zawisłość Mazowsza południowego od Poznania. Po przeniesieniu kolegiaty z Czerska do Warszawy (1406) już np. 1472 spotykamy się z archidyakonem warszawskim. Dopiero wiek XVIII widzi tytuły przechodnie biskupów warszawskich brane przez poznańskich. Biskupstwo warszawskie powstało po podziale rzeczypospolitej.

VI. *Zamki w Mazowszu* nie są tak gęste jak w Małopolsce. Jeżeli jednak włączymy tu dzielnicę Kujaw, w części Sieradza i Łęczycy, prawie stale chodzącą z Mazowszem, to spotykamy się tu z zasadami, których tylko skutki widzieliśmy w Małopolsce, tu zaś poznajemy zasady prawne. Mianowicie szczególniej co do Mazowsza i Kujaw mamy akty nadające wyraźnie i imiennie przywilej budowania zamków osobom prywatnym w swych dobrach. Dla Mazowsza mamy późny dokument z 1506 r. w którym czytamy, że szlachcic Mikołaj Polyak z Potrykoz wybudowawszy u siebie fortalicium sive opugnaculum, jeszcze uzyskał prawo zbudowania bramy, sposobem zamków, czyli tak zwany *wswoth* (most zwodzony ?), wszakże bez zamiarów szkodliwych krajowi (Kod. Maz. str. 333—4). Prawo to, służące i dawane świeckim, na Kujawach ma wcześniejsze ilustracye. W 1329 Władysław ks. dobrzyńsko-łęczycki pozwolił zamki (locanda castra) zakładać rodzinie Ogonów (Cauda) we wsiach ich Lubin, Wola, Dąbrówka, Murzynowo (Rzyszcz. II 659). 1356 r. Wojciech z Pakości wojew. kujawski uzyskał od Kazimierza W. prawo budowania zamków (Rzyszcz. II, str. 721). Także w ziemi dobrzyńskiej a powiecie księskim Piotr z Brusiny w Swiedziebny, Rokitnicy, Janowie, Księtem, dostał od Kazimierza W. prawo zbudowania sobie castrum seu fortalicium (str. 723). To prawo świeckich do budowania zamków w swych dobrach, o wiele łagodzi przywilej kleru mazowieckiego 1231 i 1232, polegający na uwolnieniu od budowy zamków książęcych, a pozwoleniu budowy zamków „osieków“ i innych obwarowań w zrujnowanych miastach i dobrach kościoła (Kod. Maz. str. 5—6). Z tego tytułu wspólnych (a nawet wyższych nad świeckie) praw duchownych, nie może dziwić ani oburzać (por. Krytyka E. S. S. na rozprawę Wł. Smoleńskiego: „Szlachta mazowiecka w poddaństwie prob. płockich“, w Bibl. Warsz. 1878) fortalicium Schelun przed 1598 r. w dobrach probostwa katedralnego w Sieluniu (Gawarecki: „Przywileje i t. d. udzielone miastom województwa płockiego 1828 str. 297). Z tych przykładów możemy na pewno wnioskować o istnieniu panów zamkowych (kasztelanów, baronów), władnących własną fortecą, jako pan dziedziczny, prawie niezależny, na M. W Fordoniu Władysław Jagiełło 1424 obiecał mieszczanom zbudować most na Szyroku z warownym przyczołkiem, który mieli utrzymywać w porządku i reperować (Rzyszcz. II, 832). Jestto ogólną wskazówką, w jakim stosunku zostaje zamek królewski do każdej miejscowości. Do takich zamków należą wyliczone w akcie Bolesława IV Kędzierzawego ks. Mazowsza z Kujaw, 1155 (Mon. Biel. VI 360—3) Grudziąż, Zakroczym, Serock nad Bugiem, Rypin, Sochaczew (?), Sierpsk, Nowy Raciąż, Osielsk, Szreńsk, Ciechanów ?, Nasielsk, Wyszogród, Płock, Dobrzyń, Włocławek, Przypust, Płońsk. W 1229 biskup płocki ma zamki Swiece, Gorzno (Kod. Maz. str. 3), 1233 Pułtusk, Brok, Swięcko, Karniow (? str. 337—338). Warszawa ma dokumenta niby Konrada I, brata Leszka Białego, z tą datą u Paprockiego („Herby“ 405) co powtarzają Baliński (Star. Pol. I 409, 397 n.), oraz Oskar Kolberg („Mazowsze“ część I, 1884 str. 8), bez zwrócenia uwagi, że Konrad nosi tytuł księcia Mazowsza, pana i dziedzica Płocka, Czerska, Rawy i t. d., nieużywany nigdy przez Konrada I, do którego czasów data 1224 dokument z wzmianką Warszawy zdaje się odnosić. Te tytuły służą synom Bolesława IV w akcie z 1464 r. (Kod. Maz. str. 10—11). Do tychże czasów należy tytuł praefectus curiae, użyty w akcie niby z 1224. Drugi dokument z 1241 (Paprocki, str. 386) jak się okazuje z metryk koronnych, datowany jest w Czersku (Rzyszcz. II, str. 26 n. 11). Trzeci dokument wbrew Balińskiemu (Star, Pol. I, str. 397 n. 1) mówi dopiero 1252 o „Warszewie“ jako wsi płacącej dziesięcinę do Góry Kalwaryi (Kod. Wkp. № 599). W 1253 jest włodarz płocki Jakób (Kod. Maz. 12, 17).

W 1350 Kazimierz ks. warszawski mówi już o zamku w tem mieście (Kod. Wkp. № 1300) którego potem budowlą książęta mazowieccy, Zygmunt August, Zygmunt III i i. się zajmowali. Wójt Bartłomiej znany 1334 (Kod. Maz. str. 49). W 1475 mamy ststę Wszebora ze Smolska (str. 263). Płock 1237 z pozwolenia Piotra bisk. płockiego zyskał miasto na placu między kościołami Wisława (P. Maryi) i ś. Dominika po drogę do Czerwińska wiodącą koło grobów, do dwu studni: Wisława i żydowskiej i do drogi koło dominikanów. W tem mieście rządzi sołtys (Kod. Maz. str. 8—9) jeszcze 1314 (str. 39). Zamek jest wspomniany wyraźnie 1322 (str. 45) a także 1350 (str. 61). Mur i wieże zyskało od Kazimierza W. 1353 r.; ssta Dadźbog 1363 (str. 77). W 1355 wspomniano zamki Ciechanów, Sochaczew, Wiskitki, Nowygród nad Pyszą i Nowydwór nad Narwią, Wyszogród, Płońsk (str. 69). Zamek w Rawie wspomniany 1374 (str. 84; K. W. № 1697). Przybko jest sstą tamże (Kod. Maz. str. 130). Czerski zamek znany 1350 (K. W. № 1301). Ruina dzisiejsza zamkowa datuje z budowli Zygmuntowej, gdyż 1545 ślad jest o rozwalaniu dawnych budowli (Księga Czerska str. LXXVII n. 1). Od 1441 są sstowie czerscy, pierwszym ma być Wawrzyniec z Sobień (str. XCI). Zamek w Pułtusku istnieje już 1232, a ssta tamże Piotr z Żdżar 1456 (Kod. Maz. str. 7, 223—224). Były też zamki jeszcze w XVII (Święcicki) w Bieżuniu, w XVI w Bodzanowie (Gwagnin), zamek drewniany w Wiznie 1616 spustoszony był. Zamek Nasielski istniał 1232, 1257 (Kod. Maz. str. 6; Gawarecki: „Przywileje i t. d. udzielone miastom wdztwa płockiego“ str. 141). Ciechanów miał w swym zamku posiadać „kurzą nogę“ jak Kraków (T. Lub. Trzy rozdziały str. 83) co stoi w związku z wyrażeniem litewskiem „na kurzej nóżce“ (niebezpiecznie, chwiejnie) i chatką „na kurzej nóżce“ w powieściach Glińskiego „Bajarz Polski“.

VII. *Szkoły na Mazowszu* w kronikach i źródłach dotąd dostępnych nierychło zjawiają się. Istnienie wsi „Mijstrewo”, stanowiącej uposażenie scholastyka płockiego, w r. 1322 r. świadczy, jako to już widzieliśmy w Małopolsce, o istnieniu szkoły katedralnej w Płocku, przed tą epoką (Kod. Maz. str. 44) tak, że magister Jan z 1207 r., urządzający młyn we wsi „Bréśnic” (villa magistratus Rzyszcz. Cod. Pol. I str. 19) scholastyk (K. W. №. 211) powieszony r. 1239 przez Konrada I, byłby nietylko prywatnym książąt, ale i szkoły katedralnej mistrzem. Ściśle mówiąc, synowie Konrada mieli osobnych „pedagogów“ (Rzysz. II str. 7). W 1483 r. na prośby księcia i biskupa, papież Sykstus IV ustanowił magistra teologii i doktora prawa kanonicznego, na dwu prebendach miejscowych, z prawem wykładu żakom (scholaribus) i osobom prywatnym (simplicibus personis) obu tych nauk (Kod. Maz. str. 293—4) przez co utworzył się rodzaj wszechnicy. Przed 1471 r. była szkoła u S. Bartłomieja (str. 253). W XVII gimnasium castrense (szkoła zamkowa) z profesorami z akademii warszawskiej (Starowolski) istnieje. W 1249 jest Witalis scholastyk ś. Michała (Kod. Maz. str. 14), a 1264 r. kapelan książęcy (str. 17—18). W 1297 r. znajdujemy pedagoga Bogufała w Wiskitkach przy Bolesławie ks Czerska (Kod. Maz. str. 33); niewiadomo czy książęcy czy zwyczajny. W Czersku była szkoła na zamku, od daty niewiadomej. W 1435 ks rector scolae w Lewiczynie; w 1448 r. ks. Jan z Osiemborowa director scolarum w Jazgarzewie; w 1477 ks. Jan director Scolae w Radwankowie (ks. Czerska, str. XCV). Tegoż 1477 r. w Kazuniu książę Bolesław IV przeznaczył plac na szkołę (Kod. Maz. str. 283—4). W r. 1334 jest w Rawie szkoła, jej rektorem Marcin, pisarz księcia Ziemowita (Kod. W. № 1131 i 1574). Jezuici tu uposażeni przez bis. kujawskiego Wołuckiego 1624 r. mają szkoły (Baliń., St. P. I, str. 564). W 1791 uczyli tam XX. Miechowici (Gaz. Nar. i Ob. w № 74 str. 298 por. str. 390). W Pułtusku szkoła istnieje przed 1449, a zapisy na nią ciągną się począwszy od bis. Erazma Ciołka 1512 do 1560 (por. Łukaszewicz Histor. szkół III 509). W 1563 na sejmie o poprawę jej upominano się. Gdy w skutek zarazy r. 1564—65 akademicy Pułtusk opuścili, ich miejsce zajęli Jezuici sprowadzeni z Braunsberga przez bis. Noskowskiego (Paprocki Herby ed. Tur. str. 424), który im szkołę zmurował. Z łaski arcybis. Uchańskiego (1581 r.) uczył się tu ks. Stan. Grochowski poeta pod Jakóbem Wujkiem (Wiersze 1859 r. str. 300). Warszawa miała szkołę przy kościele parafialnym św. Jana r. 1339, w którym Hanko był rector scholae. W połowie XVI w. są szkoły triviales (Paprocki, Herby str. 422). W 1577 były szkoły u ś. Ducha, P. Maryi, ś. Jerzego, św. Trójcy. W jednej z nich ks. Piotr Starga dwa lata był przewodnikiem, a Oczko syfilodolog się uczył (Metr. Kor. Księga stołu 248 pod dniem 28 i 29 stycznia, Łukaszewicz Histor. Szkół III, 511). Szkoła akademicka istnieje 1746 i 1791 (Gaz. Nar. i Obca № 64 str. 268). Pijarskie powstały 1657, Jezuickie 1668 (Łuk. I, 176, 171, IV, 179). Ksiądz Stanisław Konarski buduje nowe kolegijmu 1743, nie tyle z pomocą króla Stanisława Leszczyńskiego, ile z daru Ludwika XV, który na lat kilka przeznacza dochody z pewnego opactwa w sumie 1948 liwrów. W 1747 uzyskano przywilej na konwikt ze szkołą wojskową, z różnemi od polskich dawców darami, a Orłowski na

gruntach Stawki al. Szymanowo zbudował dom letni dla szkoły. „Jolibord t. j. krasny brzeg“ (Popis publ. w Żoliborze 1816 r.) Szkołę rycerską (kadetów) założył Stan. August 1764 i utrzymywał do 1795. Dla niej ułożył „katechizm“ z zasadniczą sprężyną działania „honor“ ks. Czartoryski. W 1791 noszono się z myślą założenia szkoły głównej w Warszawie. (Listy Śniadeckiego wydanie Kraszewskiego str. 18, 46). W 1474 były szkoły w Błoniu, Bolimowie, tj. na trakcie pogrzebu Zygmunta Augusta do Krakowa. W 1580 założył Wodziński szkołę w Kamieniu (Paprocki Herby 421); szkoła była w Rypinie (str. 521). W Szreńsku 1779 zalecił król Poniatowski dzieci posyłać do szkoły. W Myszyńcu 1677 r. OO. Jezuitom Sobieski dał grunt pod szkołę. W Wyszogrodzie nad Wisłą Władysław ks. Opolski Wieluński, Kujawski i Dobrzyński 1382 wybór nauczyciela szkoły oddał plebanowi i rajcom. Na uniwersytecie krakowskim 1400 r. było z Mazowsza najwięcej uczni t. j. z Sochaczewa 2, Warszawy, Ujazdu Rozprzy, Rypina, Przedborza, Płocka, Białotarza, Brzezin, Łowicza po jednym, 1401 z (Włocławka), Rawy 2, Belska; w 1402 z Rożana, Łowicza, Strykowa, Warszawy, Gostynina, Gulczewa, Ujazdu; 1405 r. z Płońska, Kruszwicy, Lichyna, Płocka, Gnatowic, Raciąża, Radziejowa, Juńca, Łowicza; 1406 r. z Mniszewa, Błotnicy, Piotrkowa, Brzezin, Łowicza, Uniejowa, Jeżowa, Piątku i t. d.; 1407 r. z Dobrzynia 2, Wyszogrodu, Rawy, Mogilnicy; 1407 z Jeżowa, Szadka (2) Warki, Piotrkowa, Radziejowa; 1409 r. z Dobrzynia, Grąbczewa.

VIII. *Przemysł na Mazowszu* nie zdaje się być różnym od małopolskiego. a) *Wyrób napojów gorących* ze względu na *miód* może okazuje się obfitszym, z powodu większej lesistości i dłużej, oraz na większą skalę praktykowanego pasiecznictwa, czyli bartnictwa po puszczach. Ustawy bartnicze drukował Woycicki (w Bibl. starożyt. pisarzy) obowiązujące w puszczach Ostrołęckiej i sąsiednich. Miarę wielkiego rozwoju tej gałęzi przemysłu daje zwyczaj sądowy opłacania księciu miary (pokiew) miodu, przez wdowy, które wbrew pogańskiemu obyczajowi skazującemu je na spalenie, chciały powtórnie iść za mąż. Zniósł to Konrad I 1232 (Kod. Maz. str. 81). Rączka (manuale) miodu płaciła się z 20 groszy w Czersku 1415 r. (ks. Czerska № 307). Zdaje się z XIV w. pochodzą dochody miodowe biskupa płockiego obliczone tak (Mon. Biel. III 122): koło Pułtuska 33 wielkich garknów (urnae), z innych miejsc 20,14, 9 razem „76”. W roku 1295 czytamy o płaceniu kary garnka miodu przez chłopów za zabójstwo między sobą popełnione (Kod. Maz. str. 33). W 1345 w tym razie płacili trzy kamienie wosku (str. 55). W 1506 szlachta wiska wykupiła barcie od bartników (str. 333—336) Miód bywał nawet uposażeniem księcia jeszcze w XV w. (z puszczy Młodzieszyn str. 261—2).— *Winnice.* Lubo klimat surowszym się wydaje niż w Małopolsce, jednak ślady licznych winnic są zadokumentowane historycznie. Znajdujemy je w Płocku (por. Baliński Star. Polska) 1407 i 1414 był vineator, zniszczone 1655 r. W Czersku 1414 był Piotr vineator (ks. Czerska № 109272) inna 1564 „dobrze ogrodzona, winnica była wina nie mało, szczepów mogłoby być, ale ich nie szczepią”. Uprawą zajmowała się wieś Tatary. Wieś znikła 1766 r. W Wyszogrodzie naprzeciw ujścia Bzury do Wisły 1565 r. tłoczono beczkę wina lub dwie. Święcicki jeszcze w XVII w. wspomina o winnicach tutejszych. Mieli przywilej od Bony na wybieranie win, potwierdzony 1551 r. W XVII w. miały być winnice i w Pułtusku. — *Piwowarstwo* na Mazowszu przynosi nam właściwą nazwę na braseatorium to jest *ożnice,* w których mieszczanie byli obowiązani słód suszyć czyli oździć (por. przyw. Liwa 1453 Kod. Mazow. str. 346 i Mińska 1468 r. księga czerska str. L IX nota) Wyraz ten ciekawy jest i z tego względu, że objaśnia suszarnie zboża na Litwie zwane osieciami (oździecie). Po najeździe szwedzkim, 1660 w Grójcu piwo warzyć przestano. O piwie w Warce mówiono „santa biera di Varca. W Garwolinie przed 1660 było 79 piwowarów. W Latowiczu 1564 r. było ich 36 na 102 rzemieślników do opłat obowiązanych. W Błoniu 1564 r. było ich 31; 1660 r. wolno było szynkować piwo piątkowskie. W Stanisławowie przed r. 1660 było ich 80, po Szwedach tylko 2. W Wąsoszu wolno było robić piwo 1616 nietylko z pszenicy, ale i z innego zboża. Zakroczym 1564 na 161 rzemieślników miał piwowarów 71. Nowe miasto nad Soną piwowarów 1564 r. miało 13. W Łomży 1620 r. było piwowarów z „pogorzelcami“ 68. Szynkowano piwo koleńskie. W Nowogrodzie nad Narwią 1620 r. było piwowarów 14. W Liwie 1564 r. na 171 rzemieślników, piwowarów 60, r. 1616 było ich 53. W Nurze, sądząc z miarek, byłoby 400 piwowarów r. 1616; w Czersku r. 1564 piwowarów było 24. W Wiskitkach wedle przywileju 1595 r. nakazane było sprzedawać piwo wareckie i piątkowskie. Było też piwo pospolite kolejne zwane t. j. od dwu warów, po 7 korcach zacieru, jedną beczkę kolejną dawano ście. W Broku, należącym do biskupów płockich, 1650 r. domów było 481, a do 82 piwowarów (Gawarecki. Przywileje i t. d. str. 48) W Chorzelu nad rz. Orzyc czy z mocy przywileju 1542 czy 1642 r. piwo warzyli mieszczanie (1616 było 10 browarów) czemu dwór (starościński, przasnyski) prze-

szkadzał, zmuszając dworskie tylko szynkować. Sobieski 1690 r. to nadużycie zniósł. W Czerwińsku od każdorazowego waru, pobierał klasztor augustyjanów „kozłowe“ albo „warowe“ 1582 r. Ówczesny opat Stanisław Falęcki, słynął z pijania „za zdrowie Jezusowe.“ W Dobrzyniu nad Wisłą 1454 r. wójt miał trzy czeranie (caldoria).—*Wódka* al. *Gorzałka.* W Płocku było r. 1616 palących ją 38, w Płońsku dla braku drwa, przywożą tylko z innych miast na wyszynk, w Czersku 1564 karczmarzów gorzałczanych 9; w 1425 r. w Warce jest sprawa wytoczona przez wójta wareckiego (Heljusza № 1817) jakiemuś Stanisławowi, że rozbił „knyaski garnek" (ks. Czerska № 1895) to jest książęcą gorzelnią. W N. Mieście nad Soną 1564 r. na 274 domów było 20 gorzelni, w Ostrowie (stwo nurskie) 1616 r. „jest garców co w nich gorzałkę palają 34". Są wzmianki w lustracyach (Star. Polska) o paleniu wódki i w wielu innych miastach, jak np. w Rawie, gdzie 1616 r. zalewano 62 korcy żyta z owsem na słody gorzałczane, ale że tylko podany przerób, nie liczba gorzelni, stąd je opuszczamy. W Zakroczymiu 1564 było 161 rzemieślników, z tych 38 palących gorzałkę, 1616 r. „garnców co w nich gorzałkę palają" było 56, ale dla drogości zboża nie wszystkie były czynne jak nam podaje lustracya. W Myszyńcu Sobieski OO. Jezuitom 1677 r. dozwoliwszy karczunku puszczy Ostrołęckiej dał grunt pod szkołę, szpital i browar. W Wyszkowie bisp. płocki Wincenty 1602 r. nałożył czynsz 10 groszy z każdego domu, gdzie warzą piwo. Z innych nie warzących piwa po 5 groszy na Św. Marcin. Przed 1670 z szynkowni ratusznej piwo, miód, (mulsum) gorzałka i inne trunki (oraz śledzie) szły aż do Szwecyi. W 1440 r. kanonik Dołęga i brat jego Świętosław Goliasz, marszałek dworu ks. Władysława płockiego dostali prawo przedaży piwa, miodu i trunków w domu przy kościele i klasztorze ś. Trójcy w Płocku. W niektórych miastach, jak w Zieluniu 1767 r. zakazano piwa i trunków robić lub sprzedawać. Taki zakaz spadł na żydów płońskich r. 1677 wbrew pozwoleniu króla Michała r. 1670.—B.) *Przemysł górniczy* ubożej się przedstawia na M. jak w Małopolsce bo mniej wyczerpano źródeł dotąd, lubo skarby niedrukowane mieszczą się w metrykach koronnych. *Sól.* Słońsk, który wedle Kromera leżał na pograniczu Prus i Mazowsza, w 1235 r. ma dwie warzelnie (patellas) ustąpione krzyżakom, z których książę Konrad zastrzegł sobie 14 korcy soli. (Star. Polska) Ponieważ jednak 1237 r. są przepisy o żegludze po Wiśle i zaborze statków po wyładowaniu soli pod Płockiem (Kod. Maz.) można stąd sądzić, że wyrób soli był nieobfity w M. i przywożono ją z południa. *Rudy* ma akt z 1476 „mineram“ nad rz. Chorzel w pow ciechanowskim koło Przasnysza (Kapica, str. 48). W r. 1416 znany Jan minerus (górnik) z Przasnysza nad Skrodą koło Nowogrodu osiedlony (Rzyszcz. Cod. Pol. I, str. 292). Przy Nowogrodzie nad Pyszą 1569 była ruda przy mieście, 1620 r. w ręku szlachty nie starosty. W dobrzyńskiem nad Wisłą w okolicy Złotoryi 1391 jest Silberberg (srebrna kopalnia? Rzyszcz. II 785) a 1425 w Czerskiem mowa o wyrobie pasów ze srebra i cenie zwykłej. (ks. Czerska № 1820). W 1382 Wyszogród nabył prawa kopania kruszców (Gawar. 263) 1607 r.; w Łomży nakazano starostom trzymać płatnerzy i rusznikarzy na użytek szlachty. Walenty Duracz z Kamiony kowal, za dostawę potrzeb żelaznych do mostu warszawskiego, został przez Stefana Batorego r. 1575 uszlachcony. *Glina,* używana do budowli na cegły znaną jest w Warce 1419 r. (ks. Czerska № 1120 nie dopiero 1505 jak str. LXII) gdzie istnieją „gliniarze" z wyrobem gliny (może kopaniem z glinianek zajęci) mający styczność. R. 1429 jest cegielnia w Ostrołęce; 1643 r. na Pradze warszawskiej. W Belwederze do dziś dnia w liczbie budowli jest „młynek“, gdzie mielono materyał na porcelanę a raczej fajans, od r. 1774 wyrabiany w królewskiej fabryce (por. art. Ceromika w Polsce Gołęb. w Bibl. Warsz. 1878) Sas Wolff założył fabrykę fajansow na Bielinie w Warszawie (ulica Królewska i Marszałkowska) i z glinki z dóbr ks. Marszałkowej w. k. po 18 złp. za beczkę płaconej. wyrabiał naczynia fajansowe 1783 siłą 40 ludzi (Korzon II 287). C) *Rolnictwo* w Mazowszu jako cechę odróżniającą ma podane przez Długosza r. 1471 że „Mazowszanie i Łęczycanie w jednego konia orzą" (M. M. Ae. II B. str. 281 № 234) „Grunta na M. (wedle Verduma z 1671 Cudz. w Polsce I str. 73) są piaszczyste i nadzwyczaj kamieniste, tak, że wały, pola i płoty składają się z samych kamieni. W niektórych miejscach mięsza się trochę iłu pomiędzy piasek i kamienie, a tam rola wydaje dobre owoce. Pola orzą bardzo dziwacznie w wązkie zagony, niewięcej jak na dwa kroki szerokie, choć pola samo z siebie są wysoko położone i wcale niemokre". Historyczne „przezwisko za elekcyi Walezego, dane Mazurom: „sitarze" od kaszy, którą im dawano; przytyki w rodzaju: „Mazurowie naszy, po jaglanej kaszy, mokre wąsy mają, piwem je maczają“, oraz „kto sieje tatarkę, ma żonę Barbarkę, i krowami orze—nie pytaj go czy zdrów, ale czy żyjesz nieboże“: wskazują co przeważnie na M. wysiewano. Mimo to akt r. 1597 wydany dla Pułtuska przekonywa, że z Pułtuska wyprawiano statki ze zbożem do Gdańska, i to z tą ulgą, że ładowane w Pułtusku statki pła-

cą 6 groszy od łasztu; zaś ładowane gdzieindziej płacą w Pułtusku złoty od łasztu; kupione w Pułtusku na targu i sprzedane na statki znów tylko 6 gr. Widoczną tedy jest chęć zwrócenia handlu zbożowego do Pułtuska, oraz rozległość tego handlu. Podobnie w Nurze nad Bugiem w XVII w. kwitł handel zbożem, które zakupiwszy mieszczanie spławiali do Gdańska. W Czerwińsku 1582 r. był wymagany „grabark" owsa czterykrotny czasu żniwa, a mieszczanie z części opackiej z pół łanka 6 „korcy" owsa musieli opłacać. D) *Spław wodny* z cła przynosił w Płocku rocznie 900 flor. 1616 r., a jest znany 1237 r. w którym to roku zastrzeżono, że „plenuski" choć po wyładowaniu soli nie idą na własność księcia, tylko temu losowi ulegują „korabie", wszakże nie przemocą po przybiciu, co niegdyś było pospolite. (Kod. Maz.) Z nadania Wyszogrodowi 1382 r. (Gawar. 263) prawa, by satki i „plassagines" z drzewem stawały przy mieście „jak to innym miastom nadwiślnym zwykłem jest", widać, że prawo portu było wyjątkiem, a jus naufragii (Srandrecht) ogólną regułą. W Serocku byli rybacy 1616 r., którzy obowiązkowo przewozili do Zakroczymia, dokąd Serock należał. W Zakroczymiu 1616 było rybaków 15, zamiast czynszu „winni podług starodawnego zwykłego przewodować czółnem do Warszawy, Wyszogrodu, Płocka, Serocka i Włocławia (Włocławka) o swej strawie." Przy rolnictwie już wspomnieliśmy o wielkich spławach zbożem w Pułtusku i Nurze. Istniało osobne „prawo wodne" (1460 z racyi Nieszawy Rzyszcz. II, str. 925). Klonowicz w „Flisie" daje opis okrętu, porównanego z rybą, po której kształt bierze (sztaba, rufa, zęga). Kończy ten opis uwagą: „Tak nauczyła roztropna natura, urobić szkutę zmyślnego Mazura", co wskazuje, że naszemu M. głównie przypisywano w XVII w. zmysł żeglarski. Widziemy z Flisa także, że cło opłacali żeglarze wiślni w Nowym dworze, u Narwi; drugą opłatę od żyta uiszczano w Płocku „Karłowi" (Kerl?). E) *Sukiennictwo i płóciennictwo* w Mazowszu było dobrze rozwinięte. Sierpc 1509 r. uzyskał od Zygmunta I dla swych sukienników, głośnych z dobroci swych wyrobów, osobną markę handlową: literę S. pod koroną, nad lwem. Miał też wedle przywileju z 1577 r. postrzygalnią. Radzanów przy ujściu Mławki do Wkry 1532 r. otrzymał markę podobna. (Baliń. Star. Pol. I) Sochaczewscy sukienniey zyskali prawo handlowania swym towarem jak radomscy i sandomirscy w Lublinie 1476 r. (Kod. Maz. str. 268—9). W Wyszogrodzie w 1564 r., na 308 rzemieślników, było 24-ch sukienników, wyrabiających 4500 postawów sukna. W 1616 już ich nie było. W 1787 Michał Poniatowski, ostatnio Prymas nabył grunt w Łowiczu pod „Społeczeństwo fabryki krajowej płóciennej" z funduszem 900.000 złp., podzielonych na 225 akcyj. Upadła r. 1794 (Korzon II, str. 242—3). Prot Potocki miał fabrykę sukna na Pradze 1788) str. 240). F) *Hodowla koni, bobrów, bydła rogatego i t. d.* rozwija się tak dobrze na M. jak w Małopolsce. „Wypisy z Helcla pełne są wzmianek o „świerzopach" t. j. dzikich nieujeżdżonych koniach. Jednakże na M. znajdujemy fakt ściśle związany z hodowlą koni, a bardzo nauczający. Mianowicie 1218 r. spotykamy się Marcinem „grabihc" (grabicz-hrabicz, comte) wnukiem ś. p. Hugona, zwanym *Bucr*, któremu to Hugonowi Bolesław Krzywousty, a Marcinowi Konrad I ludzi zwanych „spudownicy" przysądzili. (Rzyszcz. Cod. Pol. I, str. 6—7) Ponieważ konie rycerskie musiały być spadones t. j. wałachy, a wyraz bucr etymologicznie łączy się z bubreg, bugger, bougre etc., stąd urząd Hugona i Marcina, stał wyraźnie w ścisłym związku z przygotowywaniem takich koni przez spądowników (od łacińskiego spado tak zwanych). Stąd i nazwa bucr, w Małopolsce dająca źródło nazwie rodowej Bogoryjów (por. Pamięt. Lekar. w Warsz. 1881 str. 750 n. 2 Przegl. Bibl. Archeol. Warsz. 1882 str. 407). Do specyalnych objawów hodowli na M. należy policzyć hodowlę bobrów, prowadzoną racyonalnie (por. Przyroda i Przemysł 1880 № 46 „Zwierzęta domowe przed XV w. E. S. Swież.) W 1229 był bobrownik książęcy, Jaśko z Makowa; w Pułtuskiem wybierają 251 sztuk z których wzięto 10 na użytek, 50 na przedaż, resztę przeznaczono na rozpłód. Z Flisa wiemy, że bobr robił swe „jaty" z olszyny. W r. 1295 nad r. Rawką, w Czerskiem koło Karczewa; 1416 znano podatek „bobrowe" koło Nowogrodu nad Narwią. Przez miasto Bielsk r. 1441 wedle dawnego obyczaju pędzono do ziemi krzyżaków owce i wieprze, za opłatą pieprzem do skarbca książęcego. Mławę (z Zawskrzyńskiem) 1616 „siła bydła" przechodziło i tu brano stare cło ziemne pograniczne, od konia w wozie po groszu, od wołu pędzonego do Prus po 9 denarów, od owiec po 3. W Ciechanowie 1616 Prusacy na jarmarkach dużo wołów kupują. W Przasnyszu w tymże czasie wzmiankowany jest targ na woły (oppidum foro vendendis bobus clarum) i większy pokup jest w Przasnyszu niż w Ciechanowie. *Bibliografia.* Szereg prac o M. rozpoczyna Święcickiego „Topographia sive Descriptio Masoviae" (Warszawa 1634) przełożona przez Wł. Smoleńskiego (Kwartal. Kłos: 1877 T. II.) Po dwuwiekowej przerwie ogłosił Kownacki „Dzieje księstwa Mazowieckiego" w Pam. Warsz. z 1820 r. Wincenty Gawarecki oddawszy się specyalnie poszukiwaniom

nad historyą miast i osad mazowieckich, wydał cały szereg monografii: „Wiadomość historyczna o Płocku“. Warszawa 1821 r., Opis topograficzno-historyczny ziemi dobrzyńskiej” Płock 1825, „Pisma historyczne“ 1824 (zbiór monografii), „Wiadom. histor. o mieście Pułtusku“ Warsz. 1826. „Przywileje, nadania i swobody etc. udzielone miastom wojew. płockiego z dodaniem wiadom. o księstwie sieluńskiem Warsz. 1828. „Pamiętnik hist. płocki“, Warsz. 1828. G. Zieliński drukował w Bibl. War. o ziemi dobrzyńskiej. Wojcicki K. Wł. zwrócił uwagę na życie ludowe i pieśni Mazurów zarówno w opowiadaniu „Kurpie“ (Lwów 1834) jak w swych „Starych gawędach i obrazach“. Starożytna Polska“ (Warszawa 1843—1850) rzuciła wiele światła na historyą miast mazowieckich. Historyą M. w szerszych rozmiarach skreślił Kozłowski w dziele „Dzieje M. za panowania książąt“ Warszawa 1859. Romanowski J. N. napisał De Conradi ducis Masoviae atque ordinis cruciferorum prima mutuaque conditione. Poznań 1857. Sokołowski A. „Konrad książę na Mazowszu i zakon Krzyżacki.“ Poznań 1874. Krzyżanowski ks. „Katedra płocka i jej biskupi“. Płock, 1877. (por. krytyka E. S. S. w Bibl. Warszawskiej. Lukas „Przyłączenie Mazowsza do korony“ (Przew. liter. lwowski—1875.) Dunin. K. Dawne mazowieckie prawo. Warszawa 1880. Dzieje szlachty mazowieckiej bada i odtwarza w monografiach współczesny historyk Władysław Smoleński. Charakterystykę ludu i zbiór pieśni dał Oskar Kolberg w dziele „Lud“, którego ostatni tom obejmuje Mazowsze. Dokumenta historyczne, odnoszące się do M. mieści: Rzyszczewskiego Codex diplomaticus Poloniae“ (Warszawa). I, II, ks. Lubomirski kodeks Mazowiecki, Kapicy „Herbarz“ (wyd. Glogera). *E. S. Swieżawski.*

Mazowsze pruskie al. *Mazury*. I. *Położenie, rozległość, kształt powierzchni.* Mazurami zowią płd. część Prus Wschodnich, położoną między 37° 21′ o 40° 28′ wsch. dłg. geogr: i między 53° 7′ a 54° 32′ płn. szer. geogr. Ze wschodu i południa okrąża M. granica królestwa Polskiego od Przerośli aż do Mławy. Północno-zachodnią granicę zaś tworzy linia pociągniona od Gołdapi począwszy, w prostym kierunku na Węgobork, Rastembork, Szczęsno (Sehsten), Biskupiec i Pasym do Dąbrowy i Działdowa. Powiaty przez Mazurów zamieszkałe są: niborski, szczycieński, ządzborski, margrabowski, łecki, lecki, jańsborski a po części węgoborski i gołdapski. Według Weissa (Ob. „Preussisch Littauen und Masuren“ II, 215) siedzą Mazurzy sporadycznie i w płd. części pow. darkiejmskiego. Pow. niborski i szczycieński należą do obwodu regencyi królewieckiej, wszystkie inne do gąbińskiej. Obszar kraju, przez Mazurów zajętego, dochodzi 200 mil kwadr. Znaczniejsze miasta mazurskie są: Nibork (4259 mk. 1880), Działdowo 2809, Szczytno 2000, Wielbark 2641, Ządzbork 3321, Mikołajki 2192, Olecko 4212, Ełk 5912, Lec 4034, Ryn 2340, Jańsbork 2896. Umysłowem ogniskiem Mazurów jest dziś Lec. Tu bowiem wychodzi Gazeta Lecka, aż do niedawna jedyne polityczne czasop. mazurskie, ztąd rozchodzi się co rok kalendarz Gersa na całe Mazury. Ziemia mazurska leży na wyżynie Baltyckiej, która od licznych, po niej rozrzuconych, jezior nazwę wschodnio-pruskiego pojezierza otrzymała. Wyżyna ta ciągnie się z wsch.-płn. wschodu ku zach.płd. zachodowi i tworzy wododział między Pregołą i zatoką Świeżą na północ, a Biebrzą, Narwią i Bugiem na południowy wschód. Średnia jej wyniosłość wynosi 400—500 stóp, niektóre szczyty dochodzą jednak do 1000 stóp. Największe jezioro mazurskie, Śniardwy (Spirding-See), leży 425 stóp npm., w tej samej wysokości rozłożyły się Mamry, o mało co niżej Lewientyn (Loetzener-See) 416 $^1/_2$ stóp. Jeżeli z Reszla na Warmii pociągniemy przez M. linię na Ełk, natenczas natrafimy na następne wzniesienia: Sterławki w środku między Rastemborkiem a Lecem, 588 stóp npm., Siemionki między Lecem a Ełkiem 613, Zamejty nieco na północ od Ełku 565 stóp, Borki na południe od Ełku, także 565 stóp, Wierzbołowo na wschód od Ełka, 577. Jeszcze wyżej leży Surmówka w pow. ządzborskim, 669, Botowo w szczycieńskim, 635, Usranki w pow. leckim 678, Jabłonki w szczycieńskim 665; Jedwabno w niborskim 577. Pow. lecki 500 do 800 stóp npm. leżący, nazywa się ztąd mazurską Szwajcaryą; najwyższe szczyty znajdują się w płn.-wsch. części, gdzie góra gołdapska sięga do 868 stóp, a góry szeskie, na pograniczu pow. margrabowskiego i gołdapskiego, aż do 987 stóp. Dowcip ludowy dzieli całe Mazury na trzy części, stosując się do powierzchni ziemi i jej jakości, t. j. na Mazury piaszczyste (pod Szczytnem), na Mazury kamieniste i garbate czyli pagórkowate (pod Gołdapiem). Aczkolwiek miejscami nawet na dobrych gruntach nie zbywa, jest jednakowoż wiele okolic, które wszystkie te trzy przymioty w sobie łączą. Dużo ziemi leży jeszcze odłogiem, często dlatego, że pola są jakby zasiane kamieniem wapiennym, tak że zboża nie rodzą. Wielka część ziemi mazurskiej pokryta jest lasami liściowymi i szpilkowymi; w pow. gołdapskim obejmują bory 100,071 m., czyli 26·0 % całego obszaru, w jańsborskim 197,583, czyli 30·1 %, w margrabowskim 50,189 m., czyli 150 %, w ządzborskim 116·389 czyli 24·2 % i t. d. Najbardziej słyną bory jańsborskie 98 kil. dł. a 45 kil. szerokie.

II. *Hydrografia.* Obfitość jezior stanowi wybitną cechę obszaru Mazowsza; rzut oka na mapę już to uwydatnia. W pow. łeckim i leckim zajmują wody 30,000 morgów, w ządzborskim przeszło 60,000, a w jańsborskim nawet 72,000 morgów. Jeziora mazurskie ciągną się najczęściej z południa na północ. Największe jezioro Śniardwy ma 1,86 mili kwadr. obszaru i 12 do 14 mil obwodu. Lewientyn jest 3 i pół mili dług. a pół mili szer. i obejmuje 0·47 mili kwadr.; Mamry są 0·52 mili kwadr. duże, 3 mile dług. 1 3/4 mili szer.; Orzysz 1 1/4 m. dług.; Niskie 3 1/4 m. dług.; Wisztyniec 3/4 mili dług. 1/2 mili szer.; Hasny czyli Łaźno 2367 morgów obejmuje; Olecko 1087 morgów i t. d. Po trzech pierwszych chodzą statki parowe, a kiedy burza nastanie, bywają na nich fale niemal morskie. Według najnowszego obliczenia obejmują jeziora mazurskie 84·745 ha. i dostarczają rocznie 19420 ton lub 833·680 kilogramów ryb. Wszelako wskutek wyzyskiwania jezior przez dzierżawców i potajemnego łowienia przez nadbrzeżnych wieśniaków ryb coraz więcej ubywa. Najwięcej ryb idzie do królestwa Polskiego. Najczęściej znachodzą się następne gatunki ryb: leszcze, sandacze, liny, szczupaki, węgorze, morenki, w Sniardwach są i sumy, dalej stynki, płocie, okonie, łososie, minogi; raków także wielka obfitość. Z rzek mazurskich zasługują na wzmiankę: Działdówka w pow. niborskim, Omulew także w pow. niborskim, Rożoga i Skwa w pow. szczycieńskim, Pisa w pow. jańsborskim i jej dopływ Wincenta; w pow. gołdapskim: Jarka, Gołdap, Rominta; w leckim Gawlik; w łeckim Ełk; w margrabowskim Lega i Hasna; w ządzborskim Guber. Największą rzeką mazurską jest Węgorap, która wypływa z jez. Mamrami zwanego, jej długość ztąd aż do Wystruci, gdzie uchodzi do Pregoły, wynosi 22 i pół mili, spad 336 stóp. Większa część wymienionych tu jezior i rzek łączy się ze sobą już to za pomocą mniejszych strug, już to za pomocą kanałów; wymieniamy tu tylko kanał jańsborski, łączący za pośrednictwem Pisy i Węgorapi Wisłę z Pregołą. Gdzie są góry, bory i jeziora, tam nie zbywa na miejscowościach pięknością położenia odznaczających się. Zachwycającym jest np. widok na jezioro łękuckie pod Orłowem, otoczone z jednej strony pagórkami, których wierzchołki jodłami, świerkami i brzozami zarosłe, z drugiej strony dwór łękucki, gaje i łąki zielone i kościół orłowski z wysmukłą wieżyczką. Nie daleko ztąd leży Łaźno (Haschnen) śród zieleniejących borów i szumiących jezior; wieś ta bywa uważana za najpiękniejszą w całej okolicy. I miasto Ełk, stolica mazurska, w ładnej leży okolicy, ze starem zamczyskiem w pośrodku jeziora.

III. *Komunikacyą lądową* ułatwiają liczne bite trakty, które przy poszczególnych powiatach są wymienione. Żelaznych kolei liczą Mazury tylko trzy; południowa wschodnio-pruska kolej (Królewiec-Grajewo) przechodzi nieomal przez środek ziemi mazurskiej przez Lec i Ełk; wschodnie powiaty przerzyna kokej wystrucko-łecka al. mazurska, a najdalej na zachód wysunięty powiat niborski kolej malborsko-mławska.

IV. *Klimat* Mazowsza jest wogóle wskutek wysokiego położenia zimny; wiosna tu późna, jesień rychła, zima ostra i długa, pogoda niestała, temperatura zmienna, ranki w wiosennej i jesiennej porze mgliste. Całkiem pogodne dni są rzadkie. Przymrozki na wiosnę, nawet w maju, śniegi i lody trwają aż do połowy kwietnia, a na wyżynie do początku maja leżą. Średnia temperatura całego obwodu gąbińskiego, do którego M. po największej części należy, wynosi według Weissa + 5° R. Upały dochodzą + 20, rzadko 28° R.; mrozy—18 aż do 22° R. Najzimniejszym punktem M. a podobno i całego państwa pruskiego jest wś Orzysz w pow. jansborskim, położona między 53° 48′ płn. szerok. i 39° 36′ wsch. dług., a wyniesiona 465° 7′ stóp npm. Tu najwyższa i najniższa temperatura wynosi w marcu —19·8 i + 12·9; w kwietniu —11·7 i + 22·3; w maju — 2·6 i + 23·8; w czerwcu + 2·3 i + 28·8; w lipcu 2·8 i 24·8; w sierpniu + 4° i 26°; we wrześniu — 1·6 i + 22·4; w październiku — 8·4 i + 18·5. Deszcze obecnie mniej obfite jak dawniej. Nagłym zmianom temperatury towarzyszą częste gradobicia. Głównie uprawiają tu pszenicę, żyto, jęczmień, owies, jarkę, groch, bukwitę, kartofle i len; z jarzyn: marchew, cebulę, brukiew, rąkiel i kapustę, stanowiącą obok kartofli główną potrawę uboższych warstw.

V. *Ludność* polska i niemiecka, ziemię mazurską zamieszkująca, wynosiła podług urzędowych danych statystycznych dnia 3 grudnia 1867 roku przeszło 400,000 mieszkańców. Ilu z tej liczby należy do Niemców, ilu do Polaków, dowiemy się porównywając odnośne daty z 1837 r. 1) w pow. węgoborskim liczono wtenczas 8,994 pol. a 20.834 niemc.; 2) w gołdapskim 3,333 pol. a 25,516 niem.. 3) w jańsborskim 29,386 pol. a 3,695 niem.; 4) w leckim 21,207 pol. a 3,086 niem. 5. w łeckim 27,718 pol. a 3,635 niem.; 6) w margrab. 22,074 pol. a 6,266 niem.; 7) w ządzborskim 27,958 pol,, a 4,921 niem.; 8) w szczycieńskim 1848 r. 42,827 pol. a 5,581 niem. 9) Ludność powiatu niborskiego wynosiła 1867 r. 50,340 mieszk. a ponieważ cały nieomal jest polski, liczyć można przynajmniej 45,000 polaków. Zmniejszywszy ostatnie dwie liczby stosunkowo, będziemy mieli w 1837 r.

mniej więcej 210,000 polaków a 77,000 niemców w 9 powiatach. Odliczywszy zaś powiaty: węgoborski i gołdapski, których część małą tylko zamieszkują Polacy, będziemy mieli w 7 powiatach około 200,000 polaków a 32,000 niemców. Przyjmując dziś, jeszcze ten sam stosunek, będzie w 9 powiatach mniej więcej 260,000 polaków a 140,000 niemców, lub w 7 powiatach mniej więcej 250,000 polaków i 70,000 niemców. Autor mapy etnograficznej Prus królew., książęcych i Warmii (Ob. Pamiętnik fizyograficzny, III. str. 485) podaje w objaśnieniach wieksza liczbę Mazurów 470,000; Guthe zaś (Ob. Lehrbuch der Geographie, Hannover 1879, str. 886) liczy ich 350,000. Weiss wreszcie podaje następne liczby: R. 1873 było w pow. węgor. 1813 pol. 34,735 niem.; w gołd. 954 pol., 41,893 niem.; w jańsb. 35,150 pol. 9226 niem.; w leckim 18,364 pol. 20,465 niem.; w łeckim 30,991 pol. ,14,742 niem.; w margrab. 22,919 pol., 15,593 niem.; w ządzborskim 25,120 pol,, 21,282 niem., razem 135, 311 pol. Brak pow. szczycieńskiego i niborskiego, z których nie mamy pod ręką cyfr odpowiednich. Gdyby Mazurzy razem z resztą ludności polskiej w Prusach iść chcieli liczba posłów polskich w Berlinie znacznie by przez to wzrosła. Co do wyznania, Mazurzy są ewangielikami, katolików może być między niemi 10 do 15,000. Przed reformacyą należały parafie mazurskie do biskupstwa warmińskiego, mianowicie do trzech dekanatów: biskupieckiego, szępopelskiego i reszelskiego. W Pasymie był proboszcz i wikary; do probostwa należały 4 włóki meszne wynosiło $3^1/_2$ łaszt.; w Dzwierzutach 4 włóki, meszne 2 łaszty; w Wildenheim była filia dokąd prob. dojeżdżał co 14 dni; kościół istniał tu tylko do 1531 r. W Trelkowie został kościół fundowany już 1391 r. Dalej znajdował się kościół w Szczytnie, proboszcz w Rańsku posiadał 4 włóki, meszne wynosiło 3 łaszty; w Targowie 2 włóki resp. 3 łaszty; wymienione tu kościoły leżały w wójtostwie szczycieńskiem; w wójtostwie szesnińskiem istniały kościoły kat. w Sorkwitach, Ządzborku, Szesnie, Nawiadach i w Botem. Wszystkie te parafie, z wyjątkiem ostatniej, należącej do dekanatu reszelskiego, przyłączone były do dekanatu biskupieckiego. Do dek. reszelskiego należały: Okartowo i filia Orzysz (4 włóki, meszne 2 i pół łasztów); Ryn, Mikołajki, Klusy, Jańsbork, Drygały (4 włóki, 1 łaszt i 22 korcy), Biała (2 włóki, 2 łaszty), Kumilsk (4 włóki, 1 łaszt i 20 korcy), Ełk, Lisewo, Grabnik (?); w wójtostwie leckim były kościoły w Lecu, Miłkach i Juchach z filią w Stradunach, w Kalinowie i w Sterławkach, gdzie istniała tylko kaplica. Do wójtostwa węgoborskiego były przyłączone następ. parafie: Rozengart (4 włóki, 2 łaszty i 20 korcy mesznego), filia Doba; Kruklanki i Węgielsztyn (4 włóki). Po nieszczęsnej sekularyzacyi zakonu 1525 r., gdy ks. Albrecht przyjął protestantyzm, ludność mazurska przyjęła to wyznanie. A gdy biskup warmiński Maurycy Ferber temu się energicznie opierał, odłączono Mazury od dyecezyi warm., do której dotąd należały. Między ludem zachowało się jednak jeszcze dosyć katolickich zwyczajów. Jak u nas tak i tu zachował się jeszcze obrząd kolendy; Mazurzy dają w kościele na wypominki, nie tylko u pastora swego, ale i u proboszcza katolic., zwłaszcza w dzień przemienienia Pańskiego. W ostatnim czasie robi katolicyzm znaczne postępy na Mazurach, jużto przez nawracanie się jużto przez przypływ ludności z Warmii, która tu zakupuje grunta. Dla rozproszonych wiernych założono w ostatnich latach stacye misyjne utrzymywane przez tow. św. Wojciecha i Bonifacego. Kat. kościoły zostały zbudowane 1853 r. w Ełku, gdzie 1879 r. było 453 kom., w Margrabowie także 1853 r., kom. 597; r. 1851 w Lesinach w pow. szczycieńskim 622 kom, w Klonie 1861 r. 680 kom. i w Ządzborku także 1861 r. kom 823. Nadto są stacye misyjne w Wystruci 172 kom., w Jańsborku 210 kom. i w Pasymiu 650 kom.; wymienione tu kościoły i stacye misyjne należą do dyec. warmińskiej. W dyecezyi chełmińskiej zaś utworzono na polskich Mazurach 1851 r, nowy dekanat pomezański, który oprócz trzech starych parafii Łęcka (1812 dusz r. 1883), Turowa 698 i Białut 1249 ma 4 nowo za teraźniejszego biskupa ks. Marwicza założone parafie: w Działdowie od r. 1862 (1639 dusz r. 1883), w Dąbrownie od r. 1864 (1218 dusz), w Niborku od r. 1860 (962 dusz) i w Ostrodzie od r. 1860 (1088 dusz); ostatnie 4 parafie utrzymuje tow. św. Wojciecha i św. Bonifacego z siedliskiem w Pelplinie z dobrowolnych składek dyecezyalnych (Ob. Słow. Geogr. I, str. 567). Parafia ostródzka leży w tak zwanych Starych Prusach i do mazurskich policzoną być nie może.—Postać i charakter ludu mazurskiego, pisze Kętrzyński, są nieomal te same, jak wogóle ludu polskiego. Mazur jest zwykle wzrostu średniego, a ztąd jego nazwisko, bo w litewskim języku mazuras oznacza człowieka niewielkiego wzrostu, człowieka krępego, zsiadłego; rysy twarzy nie są bez inteligencyi. Usposobienie Mazura jest wesołe, dla tego lubi on towarzystwo, a najmilej mu, gdzie gwarno. Jest gościnny i przyjąwszy obcego do swej chaty, rad się od niego dowiedzieć, co tam słychać w świecie. Skoro z obcym się spotyka, będzie pewnie po zwyczajnym: „Dobry dzień", na co się odpowiada „Bóg zapłać", pierwsze jego zapytanie: A skiela (zkąd) waść? Mazur serce ma dobre, na-

wet dobroduszne i gotów zawsze ostatnim kawałkiem chleba się podzielić. Przytem jest on trochę uparty i dosyć kłótliwy, a ponieważ wstrzemięźliwość tam mało znana i niejeden wskutek tego co rok mienie i zdrowie traci, ztąd często głośne kłótnie i bójki po karczmach, targach i jarmarkach.—Odzież Mazura jest prosta; latem długa sukmana granatowa i kapelusz podobny do tego, który Kurpie noszą; zimową porą kożuch i czapka futrzana, czyli kołpak, krawatki i chustki czerwonego lub innego jaskrawego koloru. Ubiór kobiet niema nic nadzwyczajnego; panny chodzą z gołą głową; kolor włosów nieomal blond. Mężatki i starsze kobiety obwijają głowę w im tylko właściwy sposób chustką jedwabną, ale nie czerwoną jak na Kujawach, a również nie jest to taki jak tam rodzaj zawojów. Chustka zawiązuje się nad czołem i węzły spoczywają tamże tworząc rodzaj skrzydeł motyla.—Mazur lubi mieszkać nad wodą; wioski jego i miasteczka, składające się zwykle z jednej, często bardzo długiej ulicy, leżą nieomal wszystkie nad jeziorami. Chatki drewniane, słomą pokryte, bo drzewo nie zbyt drogie, nie wysokie ale szerokie, okienka małe, w izbie piec ogromny, bo zimy bywają długie i silne, a przy ścianach i na ścianach i pod sufitem zgromadza się wszystkie statki domowe. Zamożność i dostatek są rzadkie, bo ziemia mazurska to piasek niebardzo urodzajny. Gospodarność i oszczędność u Mazura nie wielka. Budynki gospodarskie małe, a inwentarz nędzny. Konie także są małe, chude, długimi włosami obrosłe, ale dosyć wytrwałe; woły i krówki małe i nędzne, a owce, gdzie takowe mają, są swojskie. Na lekkich swych gruntach uprawia Mazur kartofle, tatarkę, len i żyto, rzadko owies i jęczmień. W miastach zaś stanowi Mazur proletaryat rzemieślniczy, który z ciągłą biedą i niedostatkiem walczy i zarazem klasę robotników wszelkiego rodzaju i służących. Wiele obyczajów ogólno polskich przechowało się na Mazurach. Po ukończonych żniwach, skoro ostatni snopek zwieziono, wieśniacy stroją siebie, kosy i grabie w kwiaty i wieńce i idą, przodownica z wieńcem wielkim, dla państwa przeznaczonym, na przodzie, przyśpiewując piosnki, do dworu. Kiedy się ku niemu zbliżają, zaczynają ową pieśń, którą od Bugu do Odry, od morza Baltyckiego do Karpat usłyszysz: „Plon niesiemy plon, Ze wszystkich stron“ i t. d. Skoro wieniec oddano, chłopcy i dziewczęta na to już czychający, zaczynają przybyłych oblewać wodą, nie szklankami, lecz garnkami, węborkami, a widz zręcznie uwijać się musi, żeby nie został także zlany do nitki. Jak w Prusach zachodnich, tak i na Mazurach bywają te same zwyczaje przy weselach. Już długo przed ślubem drużba w niedzielnym ubiorze, przybrany we wstążki czerwone, białe i niebieskie, często w szarfy, wyjeżdża konno do kmotrów i sąsiadów całej okolicy, aby ich na wesele zaprosić. Podczas zaprosin drużba z konia nie zsiada, a kiedy domek nie za niski a drzwi dosyć wysokie, to konno wjeżdża do izby, aby tam poselstwo swoje odprawić. Drużba do zgromadzonych wierszem przemawia, który zwykle zaczyna się od tych słów: „Prose, prose na wesele“, i w którym przedstawia, jakie przyjęcie zaproszonych oczekuje, że piwa podostatek i że muzykanci aż z pod Królewca. W dzień ślubny państwo młodzi z drużbami i swatami, wszyscy kwiatkami, wieńcami i wstażkami przystrojeni, bryczkami jadą do kościoła; poprzedza ich dwóch drużbów pstro wystrojonych, którzy dzikiemi wykrzykami państwu młodym drogę torują. Po ślubie następuje suta biesiada czyli gody, a potem tańce, co czasem trwa dni kilka. — Wymawianie Mazurów jest nieco odmienne niż u Wielkopolan; różnica polega na tem, co mazurzeniem zwykle nazywamy, że spółgłoski podniebienne *cz*, *sz*, *ż*, *dż* przechodzą w syczące *c*, *s*, *z*, *dz*; płynną zaś spółgłoskę *rz* dotąd czysto wymawiają; są jednak wyjątki, które tej ogólnej zasadzie się sprzeciwiają; i o których warto tutaj wspomnieć. Mówią bowiem Mazury żaba, szubienica, a nie zaba, subienica, a miejscami nawet szarna, zamiast sarna. Inne różnice, które jeszcze zachodzą, mają swój początek stąd, że Mazury, wykluczeni od związku z resztą ludności polskiej, od wieków już żyją pod wpływem obcej kultury i obcego języka. Rzecz naturalna, że język naprzejmował dużo obcych wyrazów i że wymowa się nieco zepsuła. Tak np. razi najbardziej polskie ucho *ch* z niemiecka wymawiane; *mi* zwykle wymawia się *mni*, np. mnięka; czasem jednak *m* przechodzi w *n*, np. niech zamiast miech; renie = ramię, kenień = kamień; *ł* niekiedy zupełnie w ustach mówiącego niknie; czasem je jak *u* lub *v* wymawiają: np. mniuje = miłuje, svysys = słyszysz. Mazury zachowują dotąd w swej mowie *a* jasne, co w ich ustach prawie brzmi jak *e* lub *ae*. W wielu razach *a* jasne zupełnie przeszło na *e*, tak że dzisiaj żadnej różnicy spostrzedz już nie można, np. reda = rada, jewor = jawor, jerząb = jarząb; *e* zaś często ma brzmienie *é* lub *y*, np. sérce, ćymno; *ę* wymawia się niemal regularnie jak *in* lub *en*, a w zakończeniach zawsze jak *e*. Czują to sami Mazury, bo kto z nich bliżej gramatyki języka polskiego nie zna, pisze: sierotkie zamiast sierotkę, matkie zamiast matkę. Nosowe *ą* także czysto już się nie wymawia, brzmi ono czasem jak *um*, np. dumb = dąb; czasem jak *o*, np. wzioł = wziął; a skoro stoi na końcu brzmi zupełnie jak *o*; *y*

bardzo często wymawia się wyraźnie jak *i*, np. czisty = czysty, ziła = żyła; *ó* pochylone często jeszcze znajduje się tam, gdzie u nas tego już nie ma, np. zóna = żona, zwóń = dzwoń. Należy się na tem miejscu wspomnieć o ciekawem dla filologów zjawisku językowem tyczącem się głosek *wi*. Pod Węgoborbiem *wi* czysto wymawiają; mówią bowiem tam: wino, wiosna, wiecor zupełnie jak my; pod Lecem zaś, Orłowem, Margrabową, Ełkiem, Janowem, Ządzborkiem zamiast *wi* wymawiają *ji*, np. jadro = wiadro, jém = wiem; jecór = wieczór; jidły = widły, jilk = wilk, josna = wiosna, ojes = owies, moje = mówię, a zamiast ojcu lub raczej ojcowi, nieraz ojcoju. W okolicach niborskich mówią zamiast *wi* — *zi*, np. ziór = wiór, zino = wino, ziecór = wieczór, a czasem nawet wzino, wziecór i t. p. Kętrzyński prócz tego zwraca jeszcze uwagę na niektóre osobliwości mowy mazurskiej. Kiedy *dz* stoi na początku wyrazu, to w mowie potocznej zwykle słychać tylko *z*, np. zwoń = dzwoń, zban = dzban. Zamiast gwóźdź mówi się góźdź, zamiast kartofle mówią tam bulwy lub gulby. Zamiast chwała mówi się wchała, zamiast chwalić — falić, zamiast figiel często chigiel. Zamiast drzwi mówią drji, drwi, dźwierze (dzwierze mówią i w borach tucholskich). Koniczyna nazywa się u Mazurów konikiem, a grzyby bedłkami; grzyb bowiem jest tylko jeden ich gatunek. Między Mazurami spotykamy charakterystyczne nazwiska a właściwie przezwiska, jak np. Wądołek, Wrzodek, Bury, Kusy, Żółty, Robacek, Bębenek, Skiendziel, Maślanka, Piecocha, Pazucha, Duda, Skrzecha, Pieconka, Krosta, Gorcyca, Stopka, Rzepucha, Brozda. — Literatury Mazury właściwie nie mają, bo wszystko, co się u nich pojawiło, jest treści religijnej. Więc cały zapas książek, które zwykle w ręku Mazura się znajdują, składa się z biblii, która jest tylko przedrukiem edycyi gdańskiej z r. 1632, z kancyonału i z kalendarzyka, który Giersz, radca miejski w Lecu, od lat kilkunastu wydaje. Kalendarzyk ten rozchodzi się w 8000 egzemplarzy. Kancyonał zawiera bogaty zbiór pieśni kościelnych, tak oryginalnych jak i tłumaczeń, O autorach tych pieśni zdał szacowną sprawę prof. Kuehnasl (dziś w Kwidzyniu) w rozprawach po polsku pisanych i w programach gimnazyum raściborskiego drukiem ogłoszonych. Mazury są muzykalni, jak cały lud polski; ich poezye ludowe tchną tym samym duchem, którym się odznacza cała poezya ludu naszego. Zbioru pieśni ludu mazurskiego dotąd żadnego jeszcze nie posiadamy; już Gizewiusz, pastor ewang. w Ostrodzie, pierwszy Mazur, który miłował swój język i narodowość, wydając „Przyjaciela Łeckiego“ (w r. 1843) zbierał te pieśni. Jego rękopis, długo uważany za zatracony, znajduje się w ręku Oskara Kolberga. W ostatnich czasach (około 1872 r.) zajmował się zbieraniem pieśni Pełka, pastor przy kościele polsko-ewang. w Królewcu, gdzie założył polską bibliotekę treści religijnej dla teologów Mazurów. Zbiór dosyć liczny posiada także Giersz w Lecu, który obecnie pracuje nad słownikiem i gramatyką mowy mazurskiej; ułożył także spis wszystkich miejscowości mazurskich, podając w nim podług parafii, jak każda miejscowość po polsku i niemiecku się nazywa. Kętrzyński w swej broszurze „O Mazurach“ ogłosił 54 pieśni mazurskich.

VI. *O dziennikarstwie* na Mazurach podajemy według monografii dr. Ossowskiego następne szczegóły. Pierwszem co do czasu a zarazem najlepszem z pism mazurskich był „Przyjaciel ludu Łecki“, który niestety tylko dwa lata (1842 i 1844 r.) wychodził w Ełku. Redaktorem był pastor Gizewiusz. Co miesiąc ukazywał się arkusz tego pisemka, wieśniakom ciekawym poświęconego, a stosownie do programu przynosił każdy numer 1) rzeczy tyczące się chrześciaństwa, do oświecenia ludu w wierze i ćwiczeniu w obyczajach dobrych służące, o wychowaniu dziatek; 2) rzeczy gospodarskie, do gospodarstwa rolniczego i domowego należące, o chowaniu bydła, koni, pszczół, o ogrodach, sadach i owocowych szczepach; 3) o zachowaniu zdrowia przez należyte ciała opatrywanie; nakoniec 4) rozmaitości pożyteczne, przyjemne, ku zabawie i nauce, o dziejach ojczystych, o różnych rzeczach stworzonych i przyrodzonych na świecie, przeciw zabobonom i t. d. Znaczna część przyczynków oryginalnych jest pisana wierszem. Korespondentami są przeważnie pastorzy, czasem nauczyciele. Wstępne artykuły, ciągnące się niekiedy przez kilka numerów, pisywał Gizewiusz sam. Dla braku abonentów przestał „Przyjaciel Łecki“ po dwóch latach wychodzić. Roku 1859 zaczął wychodzić „Prawdziwy ewangielik polski“, pismo tygodniowe dla polskich ewang. chrześcian (rocznik 1-szy 1859, 2-gi 1860) redaktor Moeller, kaznodzieja ewangielii Chrystusowej w Ostrodzie. Pismo to propagowało patryotyzm pruski. Z pism politycznych pierwszem był „Przyjaciel ludu“, który przez krótki czas wychodził w 1848 r. w Ełku, pod redakcyą fizyka obwodowego dra Kol i asesora Feldhuzen. Niedługo potem zaczął wychodzić w Olsztynku (Hohenstein) inny „Przyjaciel ludu“ pod redakcyą nauczyciela gimnazyum Dudka, drukiem i nakładem Harycha. W czerwcu 1849 roku wydano pierwszy numer. W tym „Przyjacielu ludu“ był tekst niemiecki i tłumaczenie polskie. I to pisemko nie dożyło roku; w kwietniu 1850 r. wyszedł ostatni numer. Zastąpił je

„Pruski przyjaciel ludu“, który wychodził w Królewcu, początkowo tylko w niemieckim języku. Później ukazało się odrębne tłumaczenie polskie, p. t. „Pruski przyjaciel ludu“. Pismo to o tyle zasługuje na wzmiankę, iż wychodziło najdłużej, bo przeszło lat 10. Najważniejszem z pism politycznych mazurskich a razem aż do niedawna jedynem istniejącem jest „Gazeta lecka“, pod red. Gersza w Lecu, pismo z antypolską tendencyą. Gersz wydał 1883 r. pisemko polskie z okazyi czterechsetnej rocznicy urodzin Lutra. W r. 1883 zaczął wychodzić w Ostrodzie „Mazur“; język daleko poprawniejszy niż w „Gazecie leckiej“, która miewała tylko do 300 abonentów. Redaktorem „Mazura“ jest prowizor aptekarski J. K. Sembrzycki w Tylży, podczas kiedy jego gazeta drukuje się w Ostrodzie, co bardzo utrudnia wydawnictwo. I to czasopismo redagowane jest w duchu protestanckim. Od r. 1884 wychodzą staraniem naczelnego prezesa Prus Wschodnich pod redakcyą pastora z Małych Jerułek (w Wschod. Prusach) „Nowe ewangielickie głosy“, które rozrzucają nietylko między prot., lecz i katol. ludność. Polszczyzna jest bardzo licha. Obecnie więc wychodzą dla Mazurów 3 polit. czasopisma. Przed r. 1860 wydawał rząd jeszcze „Kurka mazurskiego“ przeciw patryotycznym zabiegom polskim. Wybory do parlamentu wywołały pod koniec paźdz. 1882 r. krótkotrwały płodzik dziennikarski p. t. „Ogłoszenie prawdy“. Wyszły tylko 3 numery w Królewcu pod redak. R. Siegfrieda. Przez krótki czas wychodziło na Mazurach i pisemko gospodarskie: „Zaradny gospodarz wiejski“; wydawał je Antoni Gąsiorowski w Jańsborku r. 1859 przy pomocy kilku członków jańsborskiego towarzystwa gospodarsko-rolniczego, oraz członków centralnego towarz. gosp. roln. dla Litwy i Mazurów.

VII. *Stan oświaty* całego ludu mazurskiego stoi na najniższym stopniu; bo w szkołach miejskich wykład, z wyjątkiem najniższej klasy, jest tylko niemiecki, a język polski nawet nie jest przedmiotem wykładu. Inaczej bywało jeszcze w zeszłym wieku, gdzie wykład we wszystkich szkołach był tylko polski. I w seminaryach nauczycielskich w Węgoborku i w Karalenie nieuczą podobno języka polskiego. Cierpią go w szkołach tylko w najniższej klasie, jako środek niezbędny do uczenia dzieci po niemiecku. To też miasta już całkiem są niemieckie; dziś nie ma tam już Mazurów po polsku mówiących, prócz biednych rzemieślników i robotników miejskich. Do giermanizacyi przyczyniają się także służba wojskowa i koleje żelazne, przy których jest zwykle wielu urzędników niemieckich. Mazury mają 3 gimnazya: w Ełku, Raściborzu i Olsztynku, w których naturalnie jezyka polskiego, bez względu na liczną ludność mazurską, wcale nieuwzględniono. Kto się poświęca teologii ewang., na akademii znów zacząć musi uczyć się po polsku, bo potrzeba znajomości języka polskiego, aby uzyskać stypendya a potem posadę pastora. Akademik zwykle nie miewa tyle czasu, aby przysposabiając się do egzaminu, mógł się nauczyć dobrze obcego lub zapomnianego języka. Dostawszy zaś posadę, wielu tłumaczy kazania swoje z niemieckiego za pomocą słownika, tak że czasem trudno myśl zrozumieć; a lata mijają, zanim pastor język polski tak przyswoi, że z ludem jako tako rozmówić się potrafi. Nabożeństwo odbywa się co niedzielę tak po wsiach jako i w miasteczkach po niemiecku i po polsku. Pierwsze kazanie niem. miano w Ełku w 1584 r. Podczas nabożeństwa niemieckiego kościoły są niezbyt pełne, podczas polskiego zaś przepełnione. Przy niskim stanie oświaty skłonność do zabobonów jest wielka, na co Kętrzyński z kroniki kościelnej orłowskiej rażące przytacza przykłady (ob. „O Mazurach“, Poznań 1872, str. 22—29).—Dobra wszystkie znajdują się w ręku Niemców lub zniemczonych Polaków, którzy język polski zwykle tylko o tyle znają, aby z czeladnikami i robotnikami się porozumieć. I tak liczą się do gorliwych Niemców rodziny niegdyś mazurskie Łęskich, Przyborowskich, Dębowskich, Leszczyńskich, Dąbrowskich, Oborskich, Sakowskich, Parczewskich, Radziwiłłów, Brzosków, Tyszków, Kostków, Rogala Bibersteinów, Morsztynów, Rutkowskich, Wiśniewskich, Gizewiuszów, Gierszów i wielu innych. Ale nawet chociaż Mazur mówi jeszcze po polsku, to jednak rzadko z ust jego słyszy się, że jest Polakiem, prędzej odpowie, że jest Prusakiem; Polaków bowiem już dla religii nie lubi.

VIII. *Historya*. O pochodzeniu i narodowości pierwotnych mieszkańców M. pruskiego mieli uczeni długo różne zdania. Polacy utrzymywali, że Mazurzy są autochtonami na swej ziemi, jak ludność polska w Królestwie; Niemcy zaś, że Mazurzy są przybyszami z drugiej strony granicy. Szubert, prof. uniwersytetu królewieckiego, pisze: Polacy w regiencyi gąbińskiej osiedlili się tutaj prawdopodobnie w XVI i XVII wieku za czasów zależności lennej Prus od Polski, a mianowicie po napadzie Tatarów i Polaków r. 1656, który część południową Prus spustoszył. Szubert wyobrażał sobie, że to się stało mianowicie przez osiedlenie się szlachty polskiej, oraz że żywioł polski rozszerzał się, choć pojedyńczo, tylko po powiatach: rastemborskim, węgoborskim i darkiejmskim. (Ob. „Allg. Staatskunde des Preuss. Staat“, t. I, 456). Inni znów, jak Heinel, za nim Horch, Schmidt,

Saltzwedel twierdzą, że M. naprzód miało ludność niemiecką którą Polacy wyrugowali. Pierwsi, którzy lepiej obeznani ze stosunkami mazurskimi, do prawdy najbardziej się zbliżyli, byli: Pisański (1767) i dr. Toeppen. Całkiem wyjaśnioną została ta kwestya dopiero przez dzieło Kętrzyńskiego, p. t. „O ludności polskiej w Prusiech niegdyś krzyżackich". Z niego więc i z Toeppena zestawiamy tu z historyi mazurskiej następne wiadomości: Dzisiejsze M. obejmuje według Toeppena dawniejszą ziemię pogańskich Prusaków, gołędzką zwaną i małą cząstkę Sudawii. Pierwotna ludność tych terytorów wyginęła po większej części już w ustawicznych walkach z Polakami za czasów Bolesława Chrobrego, Krzywoustego i Kędzierzawego oraz Kazimierza Sprawiedliwego, który r. 1192 pobił Sudawian na głowę. Co nie padło pod mieczem, zginęło od głodu, który był skutkiem ciągłych spustoszeń, a reszta, nie mogąc się na swym gruncie utrzymać, ani wyżywić, musiała się cofnąć w głąb kraju, gdzie większe było bezpieczeństwo. Ziemi tej, orężem zdobytej, nie zajęli Polacy zaraz, bo Mazowsze pograniczne, wówczas stosunkowo słabo zaludnione, miało dla swych mieszkańców pod dostatkiem ziemi nieuprawionej; nie było więc jeszcze potrzeby, ani nawet możności zajęcia ziem zdobytych i osadzenia na nich kolonistów polskich. Dla tego pozostało to pogranicze tymczasem bezludną puszczą i stan ten trwał do końca XIV w. Gdy r. 1254 Krzyżacy ziemię tę zajęli, protestował przeciwko temu Kazimierz, książę kujawski. Jemu bowiem już r. 1253 papież Innocenty przekazał był ziemię gołędzką; ale zakon się temu opierał, roszcząc dla siebie prawo wyłączne zdobywania orężem ziem pruskich. Zakon, jako silniejszy, przeparł swą sprawę, a Kazimierz musiał zrzec się swoich praw do tej ziemi r. 1255 i 1257 (Mon. Warm. I, № 31). Prócz zachodniej części ziemi sudawskiej i prócz ziemi gołędzkiej obejmuje dzisiejsze M. pruskie jeszcze część ziemi saskiej (Sassen) aż do ziemi lubawskiej i puszczę Patrąk, dzielącą ziemię saską od gołędzkiej. I ta okolica przeszła w XIII w. w ręce Krzyżaków. Ale póki stosunki się nie ustaliły, póki te posiadłości zakonne zagrożone były wszędzie przez Litwinów, o zaludnieniu tej dużej puszczy i myśleć nie było można. Obfitowała ona w miód i rozliczną zwierzynę, cenioną wysoko dla futer lub dla mięsa, mianowicie w wilki, rysie, niedźwiedzie, jelenie, łosie, bobry, wydry, żubry i dzikie konie; jeziora zaś, przerywające jednostajność puszczy, dostarczały ryb różnego rodzaju. Aby mieć choć mały dochód z puszczy, pozwalał Zakon za pewną opłatą myśliwym, bartnikom i rybakom chodzić tam za zarobkiem. Ludzie ci byli przeważnie polskiego i pruskiego pochodzenia, o czem świadczą nazwy, które nadawali jeziorom i rzekom, a które przeważnie noszą polski charakter, na co Kętrzyński liczne przytacza przykłady (str. 224). Gdy po zlokalizowaniu wojny z Litwinami podjęto myśl kolonizacyi, zaczęto ją tam przeprowadzać, gdzie obawa spustoszeń wojennych była najmniejszą, t. j. od zachodu, od pow. niborskiego. Po bliższe szczegóły odsyłamy czytelników do Kętrzyńskiego, który też do dzieła swego dołączył mapę, w której trzy wieki, przez które kolonizacya trwała, wyrażone są różnymi znakami. Tu nadmieniamy tylko jeszcze, że do kolonizacyi dzisiejszej ziemi mazurskiej używał zakon krzyżacki przedewszystkiem Polaków, a obok nich Niemców, Prusaków i Litwinów. Każdy z tych szczepów pozostawił ślady swej działalności w nazwach miejscowych, na co Kętrz. liczne przytacza przykłady (str. 225—249). W 1466 r. mocą traktatu toruńskiego razem z Prusami Wschod. i M. pruskie, stanowiące ich część południową, zostało lennem polskiem; bezpośrednio jednak nigdy do Polski nie należało. W r. 1525 zamieniono ziemię krzyżacką w księstwo świeckie zależne od Polski, a r. 1618 przypadło M. pruskie prawem dziedzicznem brandenburskim Hohenzollerom. Dzieje M. pruskiego krytycznie zbadali: Toeppen (Geschichte Masurens, Gdańsk, 1870) i Kętrzyński Woj. (O ludności polskiej w Prusiech niegdyś krzyżackich, Lwów, 1882 r.). O samym ludzie mazurskim pisał tenże Toeppen: „Aberglauben aus Masuren mit einem Anhange enthaltend masurische Sagen und Mährchen" (Gdańsk, 1867) i Kętrzyński W. „O Mazurach i zbiór pieśni ludu mazurskiego" (Poznań, 1872). W ostatnich czasach badał życie ludu i obecny stan całego M. pruskiego J. Ossowski w Królewcu. *Ks. Fr.*

Mazowsze wieś i folw. nad jez. t. n., pow. lipnowski, gm. i par. Mazowsze, odl. o 18 w. od Lipna, posiada kościół paraf. drewniany, urząd gm. i szkołę początkową. Ma 31 dm., 434 mk., 1529 mr. gruntu dobrego, 105 nieuż. W 1827 r. 21 dm., 217 mk. Obecny kościół paraf. wystawiony w 1782 r. na miejscu dawnego, odnowiony był 1846 r. Według przechowanych papierów M. było 1789 r. własnością Gabryela Karwosieckiego, który tu wysiewał 134 korce żyta, proboszcz zaś wysiewał 25 kor. żyta, 2 kor. pszenicy. Część M. zwała się Hornówka i tu dziedzic siał 32 kor. żyta, 7 kor. pszen.; drugi zaś właściciel częściowy 48 kor. żyta, 4 kor. pszenicy. Folw. M. z wsią: M. i Bernardowo rozl. mr. 1488: grunta orne i ogr. mr. 1201, łąk mr. 148, pastw. mr. 89, wody mr. 18, nieuż. i place mr. 31, bud. mur. 15, z drzewa 4; płodozmian 12-polowy, pokłady torfu. Wś M. os. 34,

z grun. mr. 286, wś Bernardowo os. 17, z grun. mr. 250. M., par., dek. lipnowski, 1330 dusz. M., gmina, należy do sądu gm. I okr., ma 435 dm., 3821 mk. i 15044 mr. obszaru, w tem 981 mr. nieuż. W gm. znajdują się 4 kościoły, 3 szkoły, młyn wodny. W skład gm. wchodzą następujące wioski: Bernardowo, Ciechanówek, Działyń, Jackowo, Kuźniki, Kołat, Kaźmierzewo, Kijaszkowo, Kijaszkowice, Liciszewy, Łążyn, Mazowsze, Morgowo, Przystań, Piotrkowo, Pachtarma, Pustki działyńskie, Rębiocha, Rembiesznica, Świętosław, Syberya, Ścieklinek, Trutowo, Zębowo, Zimny-Zdrój. *Br. Ch.*

Mazuchówka, niem. *Masuchowken*, wś na polsko-pruskich Mazurach, pow. lecki, st. p. Wydminy; leży nad rzeczką Gawlik. 1856 r. 642 mk., ma obszaru 6338 mr. Kasper v. Aulak, ssta straduński, sprzedaje r. 1542 Eliaszowi z Juniów i Brożejowi, jego synowi, 4 włóki sołeckie na prawie chełm., włókę za 36 grzywien, celem wykarczowania boru i osadzenia tam na 40 włókach danników. Wawrzyniec v. Haller, ssta oleckowski, odnawia r. 1561 Marcinowi Gogańskiemu przywilej na 2 włóki sołeckie, wystawiony niegdyś przez ś. p. sstę Krzysztofa Glaubitza (ob. Kętrzyński: O ludności polskiej w Prusiech, str. 508). *Kś. Fr.*

Mazuchówka, jezioro przy wsi t. n., pow. lecki. Ob. *Hasny.*

Mazuchy, niem. *Masuchen*, leśnictwo król., pow. olsztyński, st. p. Purda; 1 dm., 6 mk. (1856). W pobliżu jest jezioro *Czerwonki* (ob.).

Mazuk, os., pow. przasnyski, gm. Zaręby, par. Chorzele, odl. 27 w. od Przasnysza, 1 dm., 5 mk., 7 mr.

Mazule 1.) dobra w pow. wileńskim, wchodziły w skład dóbr (starostwa) Madziuny. Ob. *Ławaryszki.* 2.) **M.**, wś, pow. rossieński, par. kołtyniańska.

Mazulin, folw. w płn. stronie pow. borysowskiego, przy drodze wiodącej ze wsi Wieśnisk do Starzyny, miejscowość lesista, grunta lekkie, okr. polic. 3 dokszycki. *Al. Jel.*

Mazur, młyn, ob. *Kielce*, t. IV, 26.

Mazur, część Wołosowa, pow. nadwórniański.

Mazur, niem. *Masurmühle*, os. młyn., pow. opolski, należy do wsi Szczedrzyk.

Mazuraki, ob. *Kamionka wołoska*, t. III, 788—2.

Mazuriwka (rus.), ob. *Mazurówka.*

Mazurka, zaśc. szlach., pow. święciański, par. Komaje.

Mazurki, folw. i M.-Nowe, wś nad rz. Gołką, pow. augustowski, gm. Dowspuda, par. Janówka, od m. Augustowa 5 w., od m. Suwałk w. 30. Dawniej należał do ogółu dóbr prywatnych Dowspuda, potem przeszedł na własność skarbu, a w r. 1871 oddany jako majorat jenerałowi Glebow, który temu majoratowi dał nazwę Nikolskoje; dziś zaś należy do jego syna. Ma przestrzeni ogólnej mr. 1585, z czego przypada na rolę użytkową mr. 792, a na lasy mr. 793. Grunta żytnie a las mieszany iglasty z liściastym. W tym lesie, zwanym Okół, przechowują się dotąd sarny w dosyć znacznej ilości. Założono tu sad owocowy znacznych rozmiarów. Do dóbr tych należy i młyn wodny zwany Slipsk. Folw. M. ma 7 dm, 84 mk. M.-Nowe zaś 5 dm., 39 mk.

Mazurki 1.) wś nad rz. Szczarą, pow. nowogrodzki gub. mińskiej. Leży blisko brzesko-mosk. szosy. 2.) **M.**, wś i folw. w zach. stronie pow. słuckiego, gm. Niedźwiedzicka, okr. polic. 2 klecki, nad małym bezimiennym dopływem Szczary. Wś ma osad pełnonadziałowych 10; miejscowość niebezleśna, grunta lekkie, wzgórkowate, łąki obfite. *Al. Jel.*

Mazurkowo, wś, pow. garwoliński, gm. Sobolew, par. Gończyce, ma 7 dm., 25 mk. 71 mr.

Mazurów al. *Mazurówka*, os. w Skale, pow. borszczowski.

Mazurów, por. *Mosurau.*

Mazurów, folw.. pow. janowski, gm. Urzędów, par. Popkowice, odl. 7 w. od Kraśnika; 390 mr. ziemi: 1 mr. ogr., 347 roli orn., 11 pastw., 26 zarośli, 5 mr. nieuż.; dm. drew. 1, bud. 4. Gleba gliniasta, sapowata lecz żyzna. Należy do dóbr Popkowice. *R. P.*

Mazurowa 1.) wś, pow. bałcki, dusz męz. 267, ziemi włośc. 1130 dzies. Należała do rządu 1067 dz. ziemi nadane tajnemu radcy Warendzie. 2.) **M.**, ob. *Mazurówka.*

Mazurowce, ob. *Mazurówka.*

Mazurowe, młyn wodny, pow. lubliniecki, należy do Luboczki i Kochcic.

Mazurówka, druga nazwa wsi Czerpowody w pow. humańskim, zamieszkanej przez Mazurów.

Mazurówka 1.) al. *Mazurowce*, wś, pow. bracławski, pod miastem Tulczynem, gm. Żórawlówka; ma 460 mk., ziemi włośc. 1006 dz., paraf. kat. do Tulczyna. Należała do klucza tulczynieckiego, sprzedanego przez Maryę z Potockich Strogonowę departamentowi dóbr państwa. 2.) **M.**, przedmieście m. Czerniejowiec, pow. jampolski. 3.) **M.** al. *Mazurowa*, wś, pow. bałcki, gm. Wielki Bobryk, par. Krzywe-Jezioro. Ma 541 mk., ziemi włośc. 1565 dz. Cerkiew, do której należy 102 dz. ziemi. Należała do dóbr skarbowych i wraz z Gedziłową w 1816 r. nadana Perfiliowi. 4.) **M.**, wś nad rz. Bohem, pow. lityński, przedmieście m. Chmielnika, gm. i par. Chmielnik, od Lityna w. 31. Ma 350 mk., dm. 51, ziemi włośc. 566 dz., dwors. 600 dz. Cerkiew pod

wezw. ś. Eliasza z 58 dz. ziem. Należała do star. chmielnickiego, nadanego hr. Kuszelewowi Bezborodko, dziś Kanszyna, który posiada tu 4238 dz. 5.) **M.**, pow. mohylowski. Jestto część wsi Łuczyńczyk, zamieszkana przez katolików. 6). **M.**, wś nad rzeczką bez nazwy, dopływem Jaromirki, pow. kamieniecki, par. Smotrycz. Miała 1868 r. 25 dm.

Mazurówka (po rusku *Mazuriwka*) 1.) część Białoboźnicy w pow. czortkowskim. 2.) **M.**, grupa domów i młyn w Celejowie w pow. husiatyńskim. 3.) **M.**, część przedmieścia Łyczakowskiego w stołecznem mieście Lwowie. 4.) **M.** (al. *Mazorówka*), wś w pow. skałackim, 12 kil. na płd. od Skałatu, tuż na płd. zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Grzymałowie. Na płd. leży Eleonorówka, na płn. Hlibów, na zach. Iławcze i Hleszczawa (obie w pow. trembowelskim). Wzdłuż granicy płn. wsch. płynie pot. Budka, dopływ Gniłej, i zabiera w obrębie wsi od praw. brz. mały potok, płynący od płd. zach. na płn. wsch. Zach. część obszaru przepływa dopływ Tajny, płynący od płn. zach. z Hlibowa na płd. wsch. do Eleonorówki. Zabudowania wiejskie leżą na płn. wsch., nad Budką. W zach. stronie wsi wznosi się Grzymałów Mogiła (338 m., znak triang.). W r. 1880 było 554 mk. w gm., 179 na obsz dwor. (474 obrz. rzym.-katol., reszta gr.-katol.). Par. rzym. i gr.-katol. w Grzymałowie. We wsi jest gorzelnia, młyn parowy i kasa pożyczk. gminna z kapit. 782 zł. w. a. 5.) **M.**, część Bajkowiec w pow. tarnopolskim. 6.) **M.**, część Romanowego Sioła w pow. zbarazkim, dwór i folw. tamże (zwane także Janówka). 7.) **M.**, ob. *Mosorówka*. 8.) **M.**, wś w pow. żydaczowskim, 15 kil. na płd. wsch. od Żydaczowa, 5 kil. na płn. zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Żurawnie. Na płn. leży Lubsza, na wsch. Żurawno, na płd. Włodzimirce, na zach. Jajkowce. Wzdłuż granicy płn. płynie dopływ Dniestru Lubeszka, od zach. na wsch. Na praw. brz. potoku leżą zabudowania wiejskie. Własn. więk. ma roli orn. 11, łąk i ogr. 27 mr.; własn. mniej. roli orn. 263, łąk i ogr. 169, pastw. 12 mr. W r. 1880 było 289 mk. w gminie (57 obrz. rzym.-katol., reszta gr.-katol.). Par. rzym.-katol. w Żurawnie, gr.-kat. w Lubszy. W r. 1865 wykopano w tutejszym folwarku 4 kościotrupy przedhistoryczne, które w trupiarni dłuższy czas leżały. Mniemano z początku, że to kości zabitych ludzi i dla tego oglądano je sądownie. *Lu. Dz.*

Mazurowo 1.) wś nad jez. t. n., pow. dzisieński, o 28 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 10 dm., 99 mk. 2.) **M.**, wś, pow. dzisieński, gm. esermenicka, dusz 41.

Mazurowszczyzna 1.) zaśc. szlach., pow. dziśnieński, 3 okr. adm., o 61 w. od Dzisny, 1 dm., 2 mk. katol. 2.) **M.**, zaśc. pryw., pow. lidzki, 1 okr. adm., o 10 w. od Lidy, 1 dm., 4 mk. 3.) **M.**, zaśc. szlach., pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 14 w. od Oszmiany, 2 dm., 22 mk. kat.

Mazurska droga żelazna, stanowi odnogę linii Wystruckiej, przechodzi przez Rastembork, Lec, Ełk i łączy się z linią dr. ż. brzesko-grajewskiej.

Mazurskie bagna, niem. *Masurenbruch*, pow. złotowski, przy os. tejże nazwy. Już r. 1795 pociągnęli przez nie hr. Potuliccy kanał, by je osuszyć, ale z małym skutkiem; dopiero w nowszym czasie uskuteczniono ten zamiar z lepszem powodzeniem; koszta wynosiły 5800 tal., na mórg więc 10 tal., bo cały obszar obejmuje 580 mr.; czysty dochód wynosi 10% (ob. Schmitt: Der Kreis Flatow, str. 7).

Mazurskie jeziora, ob. *Lec*, t. V, 115—2.

Mazurskie kanały. Tak Niemcy zowią kanały, które łącząc jeziora Rosche, Spirding, Loewentin i Mauer ułatwiają komunikacyą między Johannisburgiem i Angerburgiem.

Mazury 1.) os. i folw., pow. włocławski, gm. Pikutkowo, par. Wieniec. W 1883 r. przeniósł dziedzic dóbr Wieniec, do których należą M., mieszkających tu rolników na grunta sąsiedniej wsi Łuba (ob). 2.) **M.** al. *Nierada*, wś, pow. piotrkowski, gm. Łękawa, par. Grocholice. Ma 67 dm., 429 mk., 1859 mr., w tem 1301 mr. ziemi ornej. 3.) **M.**, wś i folw., pow. mazowiecki, gm. Sokoły, par. Jabłoń-Kościelna. W 1827 r. 23 dm., 193 mk., obecnie 2232 mr. obszaru. Folw. M. z attyn. Brok, wsiami: M. i Brok. W 1866 r. rozl. mr. 2100: grunta orne i ogr. mr. 540, łąk mr. 130, lasu mr. 1380, nieuż. i place mr. 30. Wś M. os. 22, z grun. mr. 132; wś Brok os. 12, z grun. mr. 197. 4.) **M.**, wś, pow. maryampolski, gm. Poniemon-Pożajście, par. Poniemoń, odl. 59 w. od Maryampola, ma 15 dm., 186 mk. 5.) **M.**-*Gizewicze*, os., pow. suwalski, gm. Wólka, par. Bakałarzew, odl. 23 w. od Suwałk, 1 dm., 8 mk. *Br. Ch.*

Mazury 1.) zaśc. nad rz. Mytwą, dopływem Prypeci, pow. mozyrski, okr. polic. skryhałowski, ma osad 4, miejscowość odludna poleska. 2.) **M.**, mylnie Muzury, dwa sąsiadujące zaścianki, pow. miński, okr. polic. kojdanowski, par. kojdanowska, w bliskości dawnego traktu pocztowego, wiodącego z Mińska do Kojdanowa w miejscowości wzgórkowatej, bezleśnej, oba mają osad 8. 3.) **M.** (*Wielkie i Małe*) dwa zaśc., pow. piński, w okr. polic. 1 łohiszyński, paraf. kat. Pińsk z filią w Łuninie o 8 w. Wielkie-M., nad jeziorem Białe zwanem, osad 14; Małe-M. albo Budki, o w. kilka ku płn. od Wielkich M., osad 6, zapadłe Polesie. 4.) **M.**, wś, pow. kobryński, na płd.

wschód od wsi Płosk. 5.) **M.** ob. *Łodosie-Mazury.*

Mazury, pustkowie, pow. odolanowski, 8 dm., 59 mk.; należy do wsi Daniszyn.

Mazury 1.) niem. *Masuhren*, majątek chełm. na polsko-pruskich Mazurach, pow. oleckowski, st. p. Cichy, 5 kil. odl. Obejmuje 104·77 ha., i to 56·48 roli orn. i ogr., 38·78 łąk, 8·01 pastw., 1·50 nieuż.; czysty dochód z gruntu wynosi 562 mrk. 2.) **M.**, niem. *Masuhren* al. *Masuren*, wś, pow. oleckowski, st. p. Cichy; leży na polsko-pruskich Mazurach; 1856 r. 412 mk. Ks. Olbracht odnawia r. 1566 przywilej na 3 włóki sołeckie w Mazurach spadkobiercom Jana Dyni (Dienge) tej treści: Wawrzyniec v. Halle, ssta oleckowski, sprzedaje Mojżeszowi, Heningowi i Bartoszowi, braciom, synom Mazura z Płociczna, 2 włóki boru, a Pawłowi Bełchowi 1 włókę na sołectwo, włókę za 60 grzywien, celem założenia wsi dannickiej na 27 włókach, nadanych prawem magd. i 10-letnią wolnością między Rogoniami, Gryzami, Dybowem (Dybowskie) i strugą Bierk. M. posiadają r. 1600 tylko polską ludność (ob. Kętrz.: O ludn. pols. w Prusiech, str. 523). 3.) **M.**, niem. *Masuri* al. *Masuren*, os., pow. złotowski, st. p. i par. Więcbork, szkoła Wielowiczek; 1 dm., 5 mk. (1861). *Kś. Fr.*

Mazury 1.) z Olszową wś pow. kolbuszowski, 7 kil. na wsch. od Raniżowa, leży w równiuie piaszczystej na północnej stronie drogi z tego miasta do Sokołowa, należy do parafii rzym.-kat. w Raniżowie i liczy 1230 mieszk. rzym. kat. Od południa dotyka wielkiego lasu pow. Tuczą, od północy ma podmokłe łąki nad Turką, dopływem Łęgu, na zachód graniczy z Zielonką, a wschód przez lasy z wsią Tuczą. Położenie astronomiczne 39° 39′ wsch. długości od Ferro, 50° 20′ północnej szerokości. Pos. więk. ma tylko 25 m. obszaru, pos. mn. 683 m. roli piaszczystej, równej, 155 m. łąk 148 m. pastw. Jest tu szkoła ludowa niezorganizowana i kasa pożyczk. gminna z kapitałem 529 zł. r. a. 2.) **M.** przys. do Czajkowy pow. mielecki, w piaszczystej i lesistej równinie, składa się z kilku chat położonych na północ od Czajkowy przy drodze do wsi Babuli. 3.) **M.**, część wsi Lisiejamy, pow. cieszanowski. 4.) **M.**, przysiołek Krasiczyna w pow. przemyskim. 5.) **M.**, część Kozowej w pow. brzeżańskim. 6.) **M.** część Barysza w pow. buczackim. 7.) **M.**, grupa domów w Dąbrowicy w pow. gródeckim. 8.) **M.** (al. Na Mazurach) część Ulicka-Seredkiewicz, pow. Rawa ruska. 9.) **M.** część Zameczka w pow. żółkiewskim. 10.) **M.** ob. Zalesie olszańskie.

Mazuryk, część Kamionki Wołoskiej, pow. Rawa ruska.

Mazuryn 1.) folw. nad rz. Jaźnicą, pow. dzisieński, o 12 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 1 dm., 8 mk. 2.) **M.**, dwór, pow. dzisieński, gm. Wierzchnia, b. własność Sznitki, 179 dusz.

Mazuryno 1.) wś, pow. dzisieński, gm. i par. Mikołajów, dusz 30. 2.) **M.** wś w gub. witebskiej, między Janowiczami a Wieleżkowiczami, w położeniu bardzo podniesionem.

Mazuryszki 1.) wś, pow. fol. maryampolski, gm. Gudele, par. Wejwery; odl. 35 w. od Maryampola, ma 26 dm., 206 mk. Dobra M. al. Poniemoń, składają się z folw. M. al. Poniemoń, Pitkieliszki, Ludwipol, Bilsk, os. Rasznowo, nomenklatur: Kazimierzów, Wojtopol. Rozl. m. 4972: fol. M. gr. or. i og. m. 775, łąk m. 81, wody m. 3, nieuż. i place m. 58, razem m. 917; bud. mur. 6, z drzewa 20, płodozmian 9-polowy; folw. Pitkieliszki gr. or. i ogr. m. 323, łąk m. 35, wody m. 1, nieuż i place m. 20, razem m. 380; bud. mur. 6, z drzewa 9, płodozmian 7-polowy; folw. Ludwipol gr. or. i ogr. m. 173, łąk m. 62, nieuż. i place m. 12, razem m. 246; bud. mur. 4, z drzewa 2; folw. Bilsk gr. orn. i ogr. m. 58, łąk m. 10, pastw. m. 33, nieuż. i place m. 11, razem m. 112; bud. mur. 1, z drzewa 3. Os. Rasznowo w gruntach, ogrodach i łąkach m. 40, w nomenklaturach i osadach m. 459, w lasach m. 2818. Są tu dwie gorzelnie, browar, cegielnia i dwa wiatraki, rzeczka bez nazwy przepływa i droga żelazna przechodzi. Torf i kamień wapienny znajduje się. Dobra powyższe w 1872 r. oddzielone zostały od dóbr Freda. 2.) **M.** wś, pow. władysławowski, gm. i par. Giełgudyszki, odl. 33 w. od Władysławowa; ma 28 dm., 244 mk. W 1827 r. było tu 13 dm., 158 mk. *Br. Ch.*

Mazuryszki 1.) zaśc. szlach., pow. wileński, 1 okr. pol., o 12 w. od Wilna, 2 dm., 10 mk. kat. 2.) **M.** folw., pow. wileński, 1 okr. pol., o 15 w. od Wilna, 1 dm., 45 mk. (4 prawosł., 36 kat., 5 żydów), 870 dzies. ziemi, własność Rothów. 3.) **M.**, wś włośc., nad rz. Permaksznią, pow. wileński, 3 okr. pol., o 7 w. od Wilna, 3 dm., 44 mk. kat. 4.) **M.**, folw. szlach., pow. oszmiański, 1 okr. pol. o 14 w. od Oszmiany, 1 dm., 9 mk. knt.

Mazurzyn, wś pryw. pow. dzisieński, o 62 w. od Dzisny, 5 okr. pol., 1 dm., 14 mk.

Mazurzyno, wś pryw. nad rz. Dźwiną, powiat dzisieński, o 5 w. od Dzisny, 1 okr. pol., 5 dm., 84 mk. praw.

Mazutkehmen 1.) (niem.), wś, pow. gołdapski, st. p. Szittkehmen; 201 mk. i 62 wł. rozl. (1856). 2.) **M.** (niem.), ob. *Matzutkehmen*.

Mazzlicz (dok.), ob. *Masselwitz.*

Maża, rzeczka w płn. stronie pow. słuckiego. Zaczyna się pod wsią Wieleszyna, płynąc w kierunku zach. około 6 w., wpada pod m. Kopylem do Kamionki. *Al. Jel.*

Mażajcie 1.) wś, pow. szawelski, gm. krupiewska; 12 dusz, 16 dzies. ziemi. 2.) **M.**, dobra tamże, gm. i par. radźwiliska, 38 włók ziemi, połowa pod lasem, własność Neurandów. 3.) **M.**, folw., pow. szawelski, gm. i par. krupiewska, o 8 w. od Krup, 8 włók ziemi, dobrze zabudowany. Dobra, własność Konst. Giedmina, z wioseczką Girkiszki i należącym do niej bagnistym laskiem, 25 włók ziemi.

Mażany, wś i dwór, pow. rossieński, paraf. taurogowska, własność Urbanowicza.

Maże niem. *Maaschen*, wś na polsko-prusk. Mazurach, pow. łecki, st. p. i okrąg urzędu stanu cywilnego Kalinowo, 91 mk. (1856 r.). Melchior Köchler v. Schwansdorf, komtur brandenburski, nadaje Jakóbowi, Bartoszowi, Piotrowi i krawcowi z Pohybla na prawie magdeb 15 włók na Pohyblu, wolnych od czynszu i tłoki. Dan w Lecu r. 1494 (ob. Kętrz. „O ludn. pol.“, str. 504). *Ks. Fr.*

Mażeja, wś pryw., pow. dzisieński, o 45 w. od Dzisny, 1 okr. pol., 3 dm., 45 mk.

Mażeli 1) wś, pow. szawelski, gm. żagorska, 38 dusz, 315 dzies. ziemi. 2.) **M.**, wś tamże, gm. krukowska, 26 dusz, 88 dzies. ziemi. 3.) **M**, wś tamże, gm. okmiańska, 10 dusz, 3 dzies. 4.) **M.**, wś, tamże, gm. kiryanowska, 58 dusz, 377 dzies. ziemi. *J. Godl.*

Mażełata, jez. w pow. święciańskim, tuż obok rz. Żejmiary, wprost przystanku Kretonka dr. żel. warsz.-petersb.

Mażenajcie, pow. szawelski, par. krupiewska, ob. *Gierkiszki.*

Mażucie, wś, pow. wyłkowyski, gm. i par. Wyłkowyszki, odl. 8 w. od Wyłkowyszek, leży przy drodze z Pilwiszek do Wyłkowyszek, ma 19 dm., 172 mk.

Mażucie 1.) folw. i dobra, pow. telszewski, 3 okr. polic., 1210 dzies. rozl., własność barona Rutcena. 2.) **M.**, wś, pow. rossieński, par. widuklewska.

Mażule, wś, pow. oszmiański, 3 okr. pol., odl. 39 w. od Oszmiany, o 18 w. od Dziewieniszek. Ma 5 dm., 66 mk. kat.

Mażulewo, zaśc. pryw., pow. wilejski, o 54 w. od m. Wilejki, 1 okr. polic., przy b. drodze poczt. z m. Młodeczna, do gr. pow. mińskiego, 4 dm., 22 mk.

Mażułowka, zaśc. szlach. nad jez. Konciarzyn, odl. o 12 w. od Święcian, 1 dm., 29 mk. katol.

Mażunajcie, dobra, pow. szawelski, gm. i par. popielańska, o 5 w. od Popielan, śród lasów, 10 włók rozl., własność Aliny z Wysockich Tomkiewiczowej.

Mażunce, wś nad rz. Sutszą, pow. trocki, 3 okr. pol., o 49 w. od Trok, 15 dm., 126 mk. katol.

Mażuntajcie, wś, pow. rossieński, par. widuklewska.

Mażupia, rzeczka w pow. poniewieskim, płynie pod mkiem Johaniszkiele.

Mażutko al. *Teodoryszki*, zaśc. szlach. nad jez. Konciarzyn, pow. święciański, 3 okr. pol., o 14 w. od Święcian, 1 dm., 11 mk. kat.

Mażutówko, zaśc. szlach., nad jez. Konciarzyn, pow. święciański, 3 okr. pol., o 12 w. od Święcian, 1 dm., 7 mk. kat.

Mażynty, wś, pow. rossieński, par. skawdwilska.

Mażyszki, wś, pow. władysławowski, gm. Tomaszbuda, par. Gryszkabuda, odl. 28 w. od Władysławowa; mają 2 dm., 28 mk.

Mą.... nazwy tak zaczynające się a tu nie zamieszczone ob. pod *Mon.*

Mąchocice al. *Mąkocice* (*Mochoczicze*), wś, pow. kielecki, gm. Górno, par. Leszczyny. Leży na płd. stoku Łysogór, nad rzeczką, która od wsi tej bierze nazwę Mąchockiej al. Mąkąckiej. Stanowiła własność biskupów krakowskich (Dług. I, 456) a następnie należała do ekonomii kieleckiej dóbr rządowych. Było tu wójtostwo i osada młynarska.

Mąchocka, ob. *Mąkocka.*

Mąciaki, wś, pow. wołkowyski, własność Jelskiego.

Mącice, niem. *Montwitz*, wś nad granicą polską, pow. szczycieński, st. p. Opaleniec. W M., mających 70 włók, był r. 1571 sołtysem Jerzy Białobrzeski. R. 1600 mieszka tu tylko ludność polska (ob. Kętrz O ludn. pol., str. 350). Dawniej w XVIII w. znajdowały się w trzęsawiskach tutejszych pokłady rudy żelaznej. 1856 r. 465 mk. Obwód urzędu stanu cywilnego Wielbark. *Ks. Fr.*

Mącze, niem. *Monczen* i Oltunien, wś na pol. prusk. Mazurach, pow. łecki, st. p. Bajtkowo, okrąg urz. stanu cywilnego Ełk; szkoła w miejscu; 1856 r. 92 mk. Wieś ta istniała już 1574 r. *Ks. Fr.*

Mączewo, wś, pow. mławski, gm. i par. Unierzyż. Ma 12 dm., 91 mk., 380 m. gruntu, w tem 180 orn.; grunta piaszczyste i sapowate, łąki podmokłe. Zamieszkała przez drobną szlachtę. W 1827 r. 14 dm., 95 mk. *F. O.*

Mączki, folw., pow. mławski, gm. Ratowo, par. Gradzanowo, odl. o 26 w. od Mławy, ma 1 dm., 6 mk., 36 m. gr.

Mączne, przysiołek Lachowic, wsi w pow. żywieckim. *Br. G.*

Mączniki Stare, folw. *M. nowe*, wieś, nad rz. Prosną, pow. kaliski, gm. Ostrów kaliski, par. Giżyce, odl. od Kalisza w. 29; wś dm. 3; folw. dm. 1, mk. 11. W 1827 r. 30 dm., 220 mk. Wsie te wchodziły w skład dóbr Giżyce, wspomina je Lib. Ben. Łaskiego (II, 44.). *Br. Ch.*

Mączniki 1.) niem. *Montschnik*, wś, pow. gnieźnieński, par. Sokolniki; ma 20 dm., 202 mk., wszyscy kat.; 66 analf. Poczta w Modli-

szewku o 5 kil.; gośc. o 4 kil.; st. kol. żel. i tel. w Gnieźnie o 10 kil. Należała dawniej do klasztoru kanoników Grobu Chrystusa w Gnieźnie; wspomina tę wś Lib. Ben. Łaskiego I, 18. 2.) **M.**, wś i dom., pow. średzki, dom. ma 1366 mr. rozl.; 8 dm., 132 mk.; wszyscy kat., 48 analf. Kościół kat. paraf. nal. do dekan. średzkiego. Poczta, gośc., tel. i st. kol. żel. w Środzie o 3 kil. Wś M. należała niegdyś do proboszczy katedralnych poznańskich, którzy prawdopodobnie kościół paraf. tam wystawili; w pierwszej połowie XV wieku już istniał. Był drewniany, kilkakrotnie spłonął; teraźniejszy poświęcony był przez sufragana poznańskiego Wierzbowskiego r. 1701. Obecnie M. i Bagrowo mają jednego zwykle proboszcza. M. dom. są teraz własnością Włodzimierza Wolniewicza.—M. par. dek. sredzki, 1145 dusz, z filią Bagrowie. 3.) **M.**, dom., pow. odalanowski; 1533 m. rozl., 9 dm., 205 mk., wszyscy kat.; 10 analf. Poczta i gośc. w Skalmierzycach, st. kol. żel. i tel. w Ostrowie o 16 kilom.

Mączuny, wś, pow. trocki. Leży o 3 w. na płn. od mka Żośle.

Mączyn, wś nad strum. Olszanką, pow. berdyczowski. Odl. 1 w. od Sojusza, ma 892 mk., cerkiew drew. z 1756 r. i 2084 dzies. ziemi.

Mączyńce 1.) dok. *Mołczyńce*, 2 wsie t. n. pow. starokonstantynowski; jedna w gm. konstantynowskiej, druga nad dopływem Ołuczy w kuźmińskiej gminie. 2.) **M.**, *Monczyńce*, wś, pow. winnicki, na pograniczu gub. kijowskiej, gm. Kutyszczyki, par. Pików; osad 75, mk. 486, w tej liczbie 20 jednodw., 714 dzies. ziemi włośc., 1337 dzies. dworsk. (z Chomutyńcami), 76 dzies. cerkiewnej. Cerkiew p. w. N. P. M. 1300 parafian (z Napadówką). Należała do klucza glińskiego Rzewuskich, dziś Borejki. *Dr. M.*

Mądralowa, ob. *Mądraława*.

Mądraława, na mapach *Mądralowa*, szczyt w Beskidach zachodnich, w dziale babiogórskim, wznoszący się na granicy Galicyi i Węgier (Orawy), na północny zachód od Babiej Góry, pod 37° 8′ wsch. dłg. g. F., a 49° 36′ 53″ płn. sz. g. Wzniesienie 1170 m. npm. *Br. G.*

Mądrałowe, ob. *Mądraława*.

Mądre 1.) wś, pow. średzki; 10 dm., 109 mk., wszyscy kat.; 33 analf. Kościół kat. paraf. należy do dek. średskiego. Par. ma 893 dusz. Poczta w Zaniemyślu o 5 kil., gośc. o 4 kil., st. kol. żel. i tel. w Środzie. W dawniejszych wiekach należała do stołowych dóbr biskupów poznańskich. Kościół, wystawiony zapewne przez jednego z biskupów, istniał już na początku XVI w. Był zawsze drewniany teraźniejszy wystawiony jest przy schyłku zeszłego wieku. 2.) **M.**, folw., 2 dm., 20 mk., nal. do dom. i gm. Nadziejewa; własność seminaryum duchownego w Poznaniu.

Mądre 1.), poszczególne domy i młyny w Głęboce, pow. samborski. 2.) **M.**, część Wojutycz, pow. samborski

Mądre-głowy, wś nad rz. Czarnowodką, pow. kamieniecki, gm. Kujawy, par. Skazińce, o 15 w. od Jarmoliniec, ma st. poczt. gminną, 65 dm 300 mk., 293 dzies. ziemi włośc., 400 dz. dworskiej, młyn. Zbudowana w końcu XVIII w. na gruntach wsi Czarnowody, należała do Telefurów, obecnie do Starorypińskich. *Dr. M.*

Mądroszki, folw., pow. koniński, gmina Rzgów, par. Grabienice. Odl. o 18 w. na płd.-zach. od Konina, należy do dóbr Biskupice, ma 1 dm., 7 mk., 430 mr. ziemi żytniej sapowatej.

Mądrówka (w dok. *Modrówka*), urzędownie *Mudrowka*, wś, pow. czehryński, nad rz. Hreczanką, na płn. wschód od Miedwiedowki, należy do par. Topiłówka, ma 1014 mk. (ob. Archiw. J. Z. R. cz. VI t. II, 358).

Mądrzechowo albo *Mędrzechowice*, niem. *Maudrzechütz* al. *Manderkowitz* 1387 al. *Mandroshowitcz* (1437), pow, bytowski; W r. 1431 ustanawia Łukasz von Lichtenstein, wójt (Pfleger) w Bytowie, nowego sołtysa w M.; był nim Helken Ponat; świadkami są: Tomasz Sorge, podczaszy w Bytowie, Jan (Hans) von Pomoiske i Jerzy (Jürcke) Zurna, burmistrz. R. 1437 było tu 27 włók, od każdej dawali pół grzywny i 2 kury i zbierali siano z pół morgi, 2 wł. były puste; wieś płaciła 1 łaszt owsa; z 6 ogrodów dawali po 10 kur od każdego; sołtys pobierał trzecią część kar. Wogóle płacili czynszu 12 i pół grzywny, dalej 1 łaszt owsa i 70 kur. *Ks. Fr.*

Mądzełówka (al. *Mądzielówka, Mondzielówka* po rus. *Mozoliwka*), wś, pow. podhajecki, 10 kil. na płd. wsch. od sądu pow. i urzędu pocztow. w Podhajcach. Na płn. wsch. leżą Gniłowody, na płn. i płn. zach Siółko, na zach. Wierzbów, na płd. zach. i płd. Hołhocze, na płd. wsch. Bobulińce (w pow. buczackim). Wody uprowadza mały pot. Kurynka, dopływ Strypy, nastający we wsi i płynący wzdłuż granicy płd. zach. Zabudowania wiejskie leżą w środku obszaru (cerkiew 384 m.). Na płd. wsch. wznosi się niższa cokolwiek „Wesołagóra“. Własność więk. ma roli or. 716, łąk i ogr. 34, pastw. 12; własn. mn. roli or. 1209, łąk i ogr. 65, pastw. 17 m. W r. 1880 było 908 mk. w gm., 46 na obsz. dwor. (16 obrz. rzym. kat., 800 gr. kat.). Paraf. rzym. katol. w Podhajcach, gr. kat. w miejscu, dek. podhajecki, archidyec. lwowska. Do parafii należą Gniłowody. We wsi jest cerkiew. *Lu. Dz.*

Mądzin, folw., pow. wschowski, 3 dm., 27 mk., nal. do dom. Święcichowy.

Mąka, ob. *Męka*.

Mąkajcie, *Monkajcie*, dwór pryw., pow. rossieński, o 54 w. od Rossień.

Mąki niem. *Moncken* al. *Monken*, wś na pol. prus. Mazurach, pow. łecki, st. p. Bajtkowo; okr. urz. st cyw. Ełk; 1856 r. 88 mk. M. istniały już około r. 1574. *Kś. Fr.*

Mąkiszki, *Monkiszki*, dwór pryw., pow. rossieński, o 40 w. od Rossień.

Mąkobody, ob. *Mokobody*.

Mąkocice 1.) wś, pow. miechowski, gm. Klimontów, par. Proszowice. W XV wieku według Długosza, wieś ta należała do klasztoru świątnickiego, ma 6 łanów kmiecych; część wsi druga stanowi własność Jana h. Rawa, ma on 4 łany. Z tych dziesięciu łanów idzie dziesięcina dla prebendy bodzowskiej w Krakowie (Dług., III, 294). W drugim miejscu powiada znowu iż wieś ta stanowiła w połowie własność klasztoru w Staniątkach, w drugiej zaś połowie dziedzictwo Goworka h. Rara (Dług. I, 111). W 1827 r. było tu 21 dm., 171 mk. Folw. i wieś M. rozl. 451 mr., gr. or. i ogr., m. 400, lasu m. 40, nieuż. i place m. 11. Wieś M. osad 26, z grun. m. 152. 2.) **M.**, ob, *Mąchocice*. *Br. Ch.*

Mąkocin, niem. *Mankotyin* al. *Mankoczyn*, dok. *Mankeczin* i *Mankoczin*, folw., pow. kartuski, st. p. Żukowo; należy do dóbr ryc. Łapino (ob.). M. istniał już r. 1311 jako wieś, której r. 1360 Krzyżacy nadali prawo chełm. Sołtys ma większe i mniejsze sądownictwo i pobiera od każdej we wsi założonej karczmy połowę czynszu. W wyprawach wojennych stawia M. razem z Sulminem 2 konie (2 seyme). R. 1401 poświadcza Albrecht v. Schwarzburg, komtur gdański, że poprzednik jego Giselbrecht v. Dudilsheim (1360—63) nadał Andrzejowi 17 włók w M., celem obsadzenia ich (ob. Odpisy Dregera, manuskr. w Pelplinie, str. 55). Wskutek zaburzeń wojennych był M. już kilka lat przed r. 1437 całkiem opuszczony, tak że go 20 maja 1437 r. przyłączono do Łapina za 5 grzywien rocznego czynszu. Ł. należał tedy do szpitala św. Elżbiety w Gdańsku. Gdy w 17 w. Gdańszczanie wzbraniali się płacić za M. proboszczowi w Żukowie 15 korcy żyta i tyleż owsa, zaskarżył ich 1693 r. proboszcz żukowski Leyding i wygrał proces przed trybunałem w Piotrkowie (ob. Cod. dipl. Cartusiae, str. 74—76) *Kś. Fr.*

Mąkocka (m. hydr.), *Mąchocka*, *Knapizna* (m. Reym.), *Gawlice* (Enc. Org., XXIV, 43), rz. w pow. kieleckim; poczyna się pomiędzy Kielcami i Bodzętynem z kilku strumieni górskich, płynących od Kajetanowa, Klonowa i klasztoru ś. Katarzyny, łączących się pod Ciekotami; płynie ku płd. przez Mąkocice, a dalej ku zach. koło Leszczyn i wpada z lewego brzegu do Lubżanki powyżej Cedzyny. Długa około 10 wiorst. *J. Bl.*

Mąkolice 1.) wś, i *Mąkolska Wola* wś, pow. łowicki, gm. Lubianków, par. Mąkolice, odl 7 w. na zach. od Główna a 33 w. od Łowicza. M. posiadają kościół par. drewn. i szkołę początkową. W 1827 r. M. miały 103 dm., 539 mk.; obecnie 135 dm. i 665 mk. M. Wola zaś 58 dm., 310 mk., obecnie 426 mk. katol. Na ogólną ludność M., Woli Mąkolskiej i kol. Feliksowa, wynoszącą 1210 mk., uczęszcza do szkoły 120 dzieci a około 600 umie czytać. Pożar w 1882 r. zniszczył prawie wszystkie budowle. Część poduchownych gruntów w M. zamieniono na kolonią pod nazwą Aleksandrowskoje. Wś M. ma 1231 mr. (w tem 162 m. nieuż.); M. Wola 1263 mr.; kol. Aleksandrowskoje ma 62 mr. i grunta poduchowne 130 mr. (75 nieuż.), M. stanowiły część dóbr arcyb. gnieźn. i należały do klucza piątkowskiego. Arcyb. Wojciech Jastrzębiec (1422—1436) rozpoczął budowę kościoła w M., lecz ukończył go dopiero następca jego Wincenty Kot w 1444 i odłączywszy wś od par. w Piątku utworzył nową parafią, która należała do funduszu mansyonarzy w Piątku (ob. Lib. Ben. Łaskiego, t. II, 406). We wsi były dwa odrębne łany, na których siedzieli w początku XVI w. kmiecie: Waga, Baran i Sokół. Łany te stanowiły własność kościoła par. w Waliszewie, którego proboszczowi płacili kmiecie po pół marki, 2 kapłony, 30 jaj z łanu i odrabiali dwa dni w tygodniu. — M., par. dek. łowicki (dawn. zgierski), ma 1800 dusz. 2.) **M.**, wś i folw., pow. piotrkowski, gm. Woźniki, par. Bogdanów, leży przy trakcie bitym z Piotrkowa do Bełchatowa. Posiada pokłady torfu, wiatrak. Wś ma 43 dm., 363 mk.; folw. 6 dm., 42 mk. W 1827 r. było tu 32 dm., 274 mk. Wspomina tę wś Łaski, Lib. Ben., t. II, 220. Folw. i wś M. z attyn. Lipowice, rozl. mr. 971: gr. or. i ogr. mr. 372, łąk mr. 114, pastw. mr. 244, lasu mr. 78, nieuż. i place mr. 23; bud. mur. 7, z drzewa 11; płodozmian 9-polowy, Wś M. os. 37, z grun. mr. 643.

Mąkolin, wś, pow. płocki, gm. Mąkolin, par. Łętowo, odl. o 24 w. od Płocka. Ma urząd gm., kasę wkładowo-zaliczkową i karczmę, 32 dm., 334 mk., 1170 mr. ziemi, 16 mr. nieuż. W 1827 r. wś rząd., 19 dm., 112 mk., stanowiła ekonomią dóbr rządowych. Dobra M. obecnie stanowią majorat nadany gener. Lüdersowi i składający się z folw. Chotkowo, Pieczyno, Rogowo duchowne, M. i Olszanowo wraz z młynem nad rz. Multany. — Mąkolin gmina należy do sądu gm. okr. IV w Bodzanowie, gdzie też i st. poczt., 5954 mk., 15322 mr. obszaru, w tej liczbie 12,645 mr. gruntu orn., domów mieszk. 505, w tem 16 mur., 3 kościoły katol., 2 domy modlitwy ewang., synago-

ga, bóżnica, 5 szkółek element., 4 młyny wodne, 2 cegielnie, 9 wiatraków, 17 szynków i karczem, 15 sklepów. Do gminy należą następujące miejscowości: Bodzanów osada, Bulkowo, Buhary, Chodkowo, Dobra, Dzierżanowo, Gąsewo, Gocłowo, Golanki, Gromice, Karwowo duchowne, Krobice, Leksin, Łętowo, Mąkolin, Olszamowo, Osmolin, Osiek, Parkoczewo, Reczyno, Rogowo duchowne, Rąkcice, Wiciejewo. *Br. Ch.*

Mąkolno, wś i folw. nad jez. Mostowskiem, pow. kolski, gm. Sompolno, par. Mąkolno, odl. od Koła w. 20. Posiada kościół par. drewniany z XVIII w.; wś dm. 7, mk. wraz z M. poduchownem liczy 95; folw. dm. 2, mk. 42, należy do dóbr Mostki. W 1827 r. było tu 14 dm., 84 mk. M., par. dek. kolski, 2470 dusz.

Mąkolska wola al. *Mąkolicka wola*, ob. *Mąkolice*.

Mąkomazy, ob. *Makomasy* i *Komasz*.

Mąkosy, wś, pow. kozienicki, gm. i par. Jedlnia, odl. 21 w. od Kozienic. Posiada szkołę początkową, ma 76 dm., 573 mk., 1646 mr. ziemi włośc. i 15 mr. ziemi rząd. W 1827 r. wś rządowa, 19 dm., 149 mk. M. wchodziły w skład dóbr rząd. Kozienice.

Mąkoszyce 1.) niem. *Mangschütz*, r. 1350 *Mancoschicz*, wś, pow. brzeski na Szląsku, par. Bankwitz, ma kościół paraf. ewang. z nabożeństwem w dwu językach (Knie), który już 1268 r. istniał. 2.) **M.**, niem. *Mangschütz*, wś, pow. sycowski, par. Syców. Był tu kościół katol. Do M. należą dwa folw. Nowy i Stary.

Mąkoszyn 1.) wś, pow. nieszawski, gm. Wierzbie, par. Mąkoszyn. Posiada kościół par. drewn. z 1620 r., fundacyi Adama Mąkowskiego, opata jędrzejowskiego, gorzelnię, z produkcyą roczną na 6700 rs., cegielnię, browar, wyrabiający za 840 rs., wiatrak, pokłady torfu. W 1827 r. było tu 20 dm., 264 mk. M., par. dek. nieszawski, 1590 dusz. Dobra M. składają się z folw. M., nomenklatur Dębowiec Stary, Dębowiec Nowy i Sowa; wsi: M., Goczki Polskie, Dębowiec i Władysławów; rozl. mr. 1554: grunta or. i ogr. mr. 928, łąk mr. 219, lasu mr. 360, nieuż. i place mr. 47; bud. mur. 21, z drzewa 3; płodozmian 13-polowy. Wś M. osad 31 z grun. mr. 42; wś Goczki Polskie os. 10, gr. mr. 376; wś Dębowiec os. 5, gr. mr. 10; wś Władysławów os. 30, gr. mr. 275. 2.) **M.**, wś i os. karcz., pow. piotrkowski, gm. Grabica, par. Srocko. Wś ma 31 dm., 216 mk., 511 mr. obszaru; os. karcz. 1 dm., 5 mk., $7^1/_2$ mr. W 1827 r. wś rząd., par. Krzepczów, 20 dm., 135 mk. M. wchodził w skład dóbr Grabica. M. wspomina Lib. Ben. Łaskiego, II, 171. 3.) **M.**, wś, pow. kielecki, gm. Cisów, par. Bieliny. W 1827 r. wś rząd. 37 dm., 246 mk. 4.) **M.**, wś i folw., pow. sandomierski, gm. Dwikozy, par. Sandomierz, odl. 3 w. od Sandomierza. Ma 17 dm., 120 mk., 283 mr. ziemi dwors. i 160 mr. włośc. W XV w. wś królewska, ma trzy łany kmiece nad Wisłą; folw. królewski pod granicą od Rzeczycy. Par. u ś. Piotra w Sandomierzu (Dług., I, 587). *Br. Ch.*

Mąkowarsk, wś w pobliżu ujścia Sępolny do Brdy, pow. bydgoski, o 39 kil. od miasta pow. Nadleśnictwo królewskie ma 26,474 mr. rozl. Gośc. i poczta na miejscu, st. kol. żel. i tel. w Kotomierzu o 29 kil. W r. 1845 M. miał 36 dm., 357 mk.; w r. 1881 M. miał 882 mk.; w r. zaś 1871: 82 dm., 858 mk., 143 ew., 702 kat., 13 żyd.; szkoła element. kilkoklasowa, 201 analf. Kościół kat. paraf. należy do dek. bydgoskiego. Ajentura pocztowa, poczthalterya, poczta osobowa z Bydgoszczy przez Mąkowarsk do Tucholi. M., par. dek. bydgoski, ma 1600 dusz (1873 r.).

Mąkownica, wś i folw., pow. gnieźnieński; folw. ma 571 mr. rozl., 22 dm., 240 mk., 19 ew., 219 kat., 2 żyd., 42 analf.; cegielnia. Poczta i tel. w Witkowie o 4 kil., gośc. o 4 kil., st. kol. żel. Gniezno o 18 kil. Folw. jest własnością Ossowickiego.

Mąkuszki, wś, pow. święciański, 1 okr. polic., 4 dm., 46 mk. kat.

Mątasek, niem. *Montassek*, kol. do Osin, pow. świecki, st. p. Osiek, par. Nowe, szkoła Jeżewnica, 8 bud., 8 dm., 60 mk., 23 kat., 37 ew. (1868). *Kś. Fr.*

Mątawa, niem. *Montau*, rz. w pow. świeckim, wytryska z zach. części jez. radzyńskiego (niem. Radsi-See), 12 kil. na zachód od Nowego (Neuenburg). Płynąc potem z płn. na płd. pędzi w Borowym i Bąkowskim młynie piłę i młyn, mija w dalszym biegu karczmę z niem. Hirsekrug zwaną i podleśnictwo Zdrojewo. Potem przyjmuje z swej prawej strony strużkę Schonowkę (niem.). Wioski których następnie dotyka, są: Rulewko, gdzie przez nią przechodzi kolej Wschodnia, Rozgardy, Buszna, Piła, gdzie obraca młyn. Przy Sarniaku i Mniszkowskiej karczmie dzieli się M. na dwie odnogi, lewa zowie się Starą, a prawa Nową Mątawą; nad Starą Montawą leży Mniszech, nad Nową Montawą zaś Święte i Małe Święte, między któremi przechodzi szosa bydgosko-gdańska; w samym klinie między temi dwiemi odnogami leżą Nowe Marzy. Przepłynąwszy tak 45 kil. w płn.-płd. kierunku, zwraca się Nowa M. przy Małem Swiętem, a Stara po nad Nowemi Marzami nagle w całkiem przeciwną stronę, t. j. na płn. i płyną równolegle z Wisłą. Między Michalem a Staremi Marzami schodzą się znów oba ramiona. W swym dalszym biegu mija M. znów liczne wioski; na wzmiankę zasługują: Dolna i Górna Grupa, gdzie ją przerzyna kolej grudziąsko-leskowicka, Tragoszcz, M. Lubień, gdzie przecina szosę z Grudziądza do Warlubia prowadzącą; dalej

W. Lubień, Bzówko, Targowisko, Zajączkowo i Zajączkówko, Mątawy, W. i M. Komorsk, Tryl, Pastwisko i Zdroje. Pod W. Komorskiem przyjmuje M. t. z. Młyńską Strugę, która wypływa z Warlubskiego jez. i w Komorsku młyn pędzi. Ubiegłszy tak znów 45 kil., wpada M. pod Nowem do Wisły w miejscu, gdzie tejże wysokość nad poz. wynosi 59 $^2/_3$ stóp. Tu znajduje sie duża śluza, która gdy woda w Wiśle wzbiera, bywa zamykaną wtedy M. występuje z swego koryta i zalewa przyległe łąki. Bieg M. jest łagodny; okolice, przez które płynie, są po części górzyste i lesiste, po części szerokiemi i żyznemi łąkami przeplatane. Z ryb znajdują się w niej szczupaki, płotki, karasie, węgorze, liny i mnóstwo raków. *Kś. Fr.*

Mątawski cypel, niem. *Montauer Spitze*, tak zowie się miejsce, gdzie Wisła dzieli się na dwa ramiona: Nogat i właściwą Wisłę. Jest tu karczma i os. na Żuławach malborskich, pow. malborski, st. p. Piekło. *Kś. Fr.*

Mątawy, niem. *Montau*, dok. XIV w. *Newe-Montaw*, wś między Mątawą i Wisłą, pow. świecki, st. p. Nowe, tamże par. ewang.; par. kat. W. Lubień milę odl.; szkoła ewan. w miejscu; ma 4006·46 mr. magdeb. obszaru, 97 bud., między tymi 50 dm., 466 mk. (1868), 255 ew., 29 kat.; podatek od gruntu 960 tal., od bud. 65 tal. Tworzy osobny okrąg urz. cywil., który wraz z przyłączonemi doń wioskami liczył 1880 r. 1576 mk. R. 1882 urodziło się 72 dzieci, umarło 61 osób, zawarto 15 małżeństw. Przywilej lokacyjny tej wsi bez daty został wystawiony niezawodnie między 1374—81 r. Ponieważ w nim wś nazywa się Nowemi M. (Newe Montąw), stąd wynika, że istniały dawniej jeszcze i Stare Mątawy. Mocą tego przywileju nadaje Ulryk v. Hachenberg (Hankenberger), komtur pokrzywiński, Nowym Mątawom 46 włók na prawie chełmiń. Sołtys i jego spadkobiercy dostali 4 włóki, sołectwo i trzeci fenig kar sądowych, z wyjątkiem sądownictwa nadrożnego; prócz tego rybołóstwo w Wisle dla własnej potrzeby, ale tylko małemi narzędziami. Komtur potwierdza przy tej okazyi, że sołtys te włóki sołeckie i sołectwo od Zakonu prawnie nabył (und bekennen ym das her dasscholtisgut vnd amecht redelich von uns hat gekoft). Kościół ma posiadać 10 włók, proboszcz ma prócz tego pobierać od każdej włóki w wiosce rocznie na ś. Marcina korzec owsa i jęczmienia; przysługuje mu także prawo rybołóstwa w Wiśle jak sołtysowi. Biskup ma pobierać od każdej włóki pół wiardunka fenigami. Każdy właścicieł prócz tych, którzy posiadali wolne włóki, miał płacić zakonowi rocznie na M. B. Gromniczną $1^1/_2$ grzywny czynszu i gęś na ś. Marcina; winni nadto siano żąć dla zamku co rok, za co im się opuści od czynszu 9 skojców. Każdy właściciel ma prawo rybołóstwa w Mątawie w granicach swej posiadłości; nadto dajemy im jeszcze 3 morgi nad jeziorem w Zajączkowie. Ob. Wegnera: Kreis Schwetz str. 59—62. Rejestra czynszowe z początku XV w. donoszą dalej, że M. miały wtedy 40 włók czynszow., z każdej pobierał Zakon $4^1/_2$ wiardunka i gęś (l. c. str. 68). R. 1415 było tu 2 karczmy.

Mątew, ob. *Mątwy*.

Mątewki, folw., pow. wieluński, gm. Mokrsko, par. Chotów, odl. od Wielunia w. 9; dm. 3, mk. 9. Folw. M. al. Montewki, rozl. mr. 270: gr. or. i ogr. mr. 254, łąk mr. 5, nieuż. i place mr. 11, bud. mur. 3, z drzewa 3, płodozmian 13 polowy; folw. ten w r. 1868 oddzielony od dóbr Chotów.

Mątewna, kol. nad strum. t. n., pow. wieluński, gm. Kamionka, par. Pątnów, odl. od Wielunia w. 9, dm. 4. Ob. *Pątnów*.

Mątki, ob. *Mątwy Małe*.

Mątowo, pow. ządzborski, ob. *Muntowo*.

Mątowski przylądek, ob. *Mątawski cypel*.

Mątwica al. *Montwica*, wś, pow. łomżyński, gm. Kupiski, par. Nowogród, leży przy trakcie prowadzącym z Nowogrodu do Łomży, o 11 w. od Łomży; posiada 83 dwor., liczyła w 1876 r. 262 mężcz. W 1827 r. miała 66 dm., 514 mk. Jest to obszerna i dobrze zabudowana włóść, ciągnąca się blisko 2 wiorsty na długość, prostopadle do traktu. Należała kiedyś do uposażenia starosty łomżyńskiego, następnie weszła w skład ekonomii nowogrodzkiej; w 1845 r. z dobrami kupiskiemi dostała się w donacyą ks. Szachowskiemu. Przy uwłaszczeniu odpadło 2053 mr., z tej liczby 1972 mr. ornej ziemi. Dwór kupiski posiada na Mątwicy obecnie niewielki folwarczek, złożony z gruntów dawnego wójtostwa i sołectwa M. Grunt pagórkowaty, miejscami szczerki z gliną pod spodem; na łąkach kopią torf. *Lu. Krz.*

Mątwica 1.) *Mutwica*, rz., dopływ Niemna z prawej strony, ma ujście poniżej rz. Kamorodek. 2.) **M.**, *Mutwica*, rz., dopływ Stwihy z prawej strony, w pow. mozyrskim, ma ujście wprost wsi Ryczów. 3.) **M.**. *Mutwica*, ob. *Uborć*.

Mątwiliszki, wś, pow. trocki, par. Merecz, należy do częściowych właścicieli. Łukaszewicz miał tu 170 dz., Kirklewski 169 dz., Noniewicz 60 dz., Rowiński 40 dz., Dobyszewski 34 dz., Winiarski 80 dz., Jacuński 40 dz. (w 1850 r.).

Mątwy al. *Mątew*, nazwa rz. Noteci od jez. Gopła do jez. Pakość.

Mątwy al. *Muntowy*, niem. *Montau*, wś z kat. kościołem paraf., pow. malborski, st. p. Alt-Münsterberg, okrąg urzędu cywil. Kończewice, tamże par. ew. Ma szkołę kat. i ew.; zawiera 12 posiadłości chełmińskich i 13 zagród, razem

97 włók i 24 mr. obszaru, 435 mk. (1868 r.), 361 kat., 66 ew., 8 żyd.; 42 dm. (1856 r. 312 mk.). Podatek od gruntu 361 tal. 26 sbr. 11 fen., od bud. 30 tal. 24 sbr., klasowe 251 tal., od procederu 24 tal. Odl. od msta pow. 1 3/4 mili. M. leżą na t. z. wielkich malborskich Żuławach między Nogatem i Wisłą. Tutejsza parafia liczyła 1878 r. 540 komunikantów. Kościół tytułu ś. ap. Piotra i Pawła jest patronatu królewskiego. M. istniały już r. 1321 (ob. Kętrz. O ludn. pols. w Prus., str. 213). Najstarszy przywilej wystawił w. mistrz Konrad Zöllner 1383 r. W M. urodziła się d. 6 lut. 1347 r. błogosł. Dorota, czczona przez lud jako święta patronka Prus (30 paźdz.). Ojcem jej był holender Wilhelm Schwartze, matką Agata. Dorota od dzieciństwa miała szczególniejsze nabożeństwo do Męki Pańskiej. Ulegając woli rodzeństwa, wyszła za mąż za mieszczanina gdańskiego. Po śmierci męża, który się okrutnie z nią obchodził (1390), poświęciła się wyłącznie służbie Boga i osiadła w Kwidzyniu, gdzie sobie od zwierzchności duchownej uprosiła pozwolenie, że ją zamurowano (2 maja 1393) w celi stykającej się z kościołem ś. Jana; tu umarła 25 czerwca 1394 r. Już w rok po jej śmierci wnieśli biskup warm. Henryk III, pomezański Jan i Henryk, biskup sambijski, jako i kapituły 4-ch biskupstw pruskich, oraz opaci pelpliński i oliwski, wreszcie w. mistrz Konrad v. Jungingen, do papieża Bonifacego prośbę o jej kanonizacyą; zdaje się że zawieruchy wojenne, które tu wkrótce potem nastąpiły, przeszkodziły ukończeniu procesu kanonizacyjnego, i kroki króla Zygmunta III w tym względzie później przedsięwzięte, nie odniosły pożądanego skutku, choć stolica apostolska sprawie tej zawsze okazała się przychylna. Życie Doroty spisał najobszerniej jej spowiednik Jan z Kwidzyna (Johannes Marienwerder). (Ob. Töppen Script rer. Pruss., II, 179—374; por. także: Encykl. Kościelna przez Nowodworskiego, t. IV p. w. Dorota, str. 325). Kiedy r. 1419 Władysław Jagiełło, odstąpiwszy od oblężenia Malborka, wracał przez Kwidzyn do kraju, pokazał mu biskup celę Doroty, o czem wspomina Długosz („Regeque ecclesiam cathedralem ingresso, cuiusdam Dorothae feminae religiosae et devotae, quae solitariam et arctam vitam ducens, plerisque clarescebat miraculis, nondum tamen canonisatae, cellam et habitationem ostendebat". Lib. IX, str. 90, ed. Przeździec.). Dziś katedra ta jest w ręku innowierców, a zwłok błogosł. Doroty nie można odnaleść. Tutejszy kościołek jest już bardzo stary, jednę poboczną nawę zabrała kiedyś Wisła i już jej więcej nie przybudowano, tak że kościół składa się obecnie z jednej wyższej i drugiej niższej nawy. Jest też w nim wizerunek błogosł. Doroty. Do tutejszej parafii należą: M. Bystrze i M. Mątwy (927 dusz r. 1868). *Kś. Fr.*

Mątwy *Małe* al. *Muntowki, Mątki*, niem. *Kl. Montau*, wś, pow. malborski, st p. Altmünsterberg 6 kil. odl., okr. urz. stanu cywil. Pogorzała wś (Wernersdorff); do wsi liczy się także wyb. Klosowo, Cygany i leśnictwo Mątwy; zawiera 22 posiadłości włośc., 17 zagród, 111 włók i 10 mr. obszaru; 535 mk. (r. 1868), 393 kat., 106 ew., 36 dm; par. kat. Mątwy, ew. Pogorzała wś, szkoła Mątawy, odl. od Malborka 2 mile. Podatek od gruntu 715 tal. 6 sbr. 8 fen., od bud. 39 tal. 1 sbr., od dochodu 138 tal., klasowe 337 tal. 15 sbr., od procederu 19 tal. 10 sbr. M. były dawniej folw. malborskiej ekonomii królewskiej; jako wś wydane zostały na prawie emfiteutycznem d. 26 lipca 1726 r., teraz są wsią włościańską. Najbogatsi właśc. są tu 1) Edward Schultz, który posiada 180·22 ha. roli orn. i ogr. i 45·78 past.; czysty dochód z gruntu 6277 mrk.; 2) Emil Schultz ma 64·58 roli orn. i ogr., 44·09 past.; czysty dochód z gruntu 2783 mrk. *Kś. Fr.*

Mątwy, w pow. biłgorajskim, nad rz. Bukową, mylnie podane (t. I, 461 str.) zamiast *Momoty*.

Mątwy, wś, pow. inowrocławski, ob. *Montwy*.

Mątygaliszki, folw. szl., pow. wileński, 2 okr. ad., o 42 w. od Wilna, 1 dm., 10 mk. kat.

Mceńsk, m. pow. w gub. orłowskiej, nad rz. Zuszą i wpadającą do niej Mceną, 908 w. od Petersburga a 48 w. od Orła odległe. Ma 14,452 mk., 2 monastery, 11 cerkwi, szkołę powiat., bank miejski, liczne fabryki i zakłady przemysłowe, słynie z przemysłu kowalskiego oraz z wyrobu koronek, na sprzedaż do Moskwy wywożonych. St. poczt. i st. kol. żel.

Mchawa, potok górski, nastaje w lesie Żebraku w płd. zach. stronie obszaru gm. Roztok dolnych, w pow. Lisko, przepływa wś Roztoki dolne w płn. kierunku, a przybywszy na obszar gm. Mchawy, od której bierze swą nazwę, zwraca się na płn. wschód, i przerznąwszy gościniec baligrodzki, zlewa swe wody do Hoczewki z lew. brz. Długość biegu wynosi 8 kil. Przyjmuje liczne strugi spływające z lasu Żebraka, jako też *Długi potok* (ob.) z lew. brzegu.

Mchawa, wś w pow. liskim, w okolicy górskiej, lesistej na lew. brzegu Hoczewki i przy gościńcu z Baligroda (3·3 kil.) do Liska, ma par. gr.-kat. z cerkwią drewn. i kaplicą liturgiczną i należy do par. rzym.-kat. w Baligrodzie, ma jednak kaplicę murowaną, w której się niekiedy msza ś. odprawia. Szkoła ludowa nie jest jeszcze zorganizowaną. Z 467 mk. przebywa 24 stale na obszarze więk. pos., 290 należy do obr. gr.-kat., 170 rz.-kat. a 7 mojż. wyznania. Grunt zawiera w sobie rudę marglo-żelazną nieużytkowaną. Pos. więk. spadkobierców Józefy Papara ma obszaru 343 roli,

45 łąk, 168 past. i 175 mr. lasu; pos. mn. 652 roli, 68 łąk i 137 mr. past. Graniczy na zach. z Kielczawą, na płd. z Baligrodem, na wsch. z Brzeźnicą wyżną a na płn. z Cisowcem. *Mac.*

Mchów, folw., pow. łęczycki, gm. Gostków, par. Wartkowice, odl. od Łęczycy w. 23, dm. 2, mk. 12. Należy do dóbr Spędoszyn.

Mchowice, kol., os. nad błotem Zgonno i Ułów, pow. łęczycki, gm. Tum. par. Góra św. Małgorzaty, odl. od Łęczycy w. 7; kol. dm. 16, mk. 176. W 1827 r. wś rząd., 14 dm., 111 mk. Wspomina tę wieś Lib. Ben. Łaskiego, t. II, 415.

Mchowisko, wyniosłość w pow. dobromilskim, ob. t. II, str. 74.

Mchówko 1.) al. *Mchówek*, wś i folw., pow. kolski, gm. Lubotyń, par. Mąkoszyn, odl. od Koła 25 w. Wś ma dm. 23, mk. 170; folw. dm. 6, mk. 101. W 1827 r. 14 dm., 148 mk. Fol. M. al. Mchówek, z wsiami M. i Wiecienin, rozl. mr. 713: gr. or. i ogr. mr. 477, łąk mr. 96, past. 122, nieuż. i place mr. 18; bud. mur. 11, z drzewa 5; są pokłady torfu; płodozmian 7-polowy. Wś M. os. 59, z grun. mr. 150; wś Wiecienin os. 12, z grun. mr. 30. 2.) **M.**, wś nad rz. Morawką, pow. przasnyski, gm. Karwacz, par. Przasnysz, odl. o 3 w. od Przasnysza, posiada wiatrak, 13 dm., 151 mk., 526 mr. gruntu, 12 nieuż. W 1827 r. było tu 14 dm., 102 mk. Fol. i wś M. lit. A, rozl. mr. 251: gr. or. i ogr. mr. 181, łąk mr. 33, past. mr. 31, nieuż. i place mr. 6; bud. z drzewa 7. Wś M. lit. A, os. 8 z grun. mr. 17. Fol. i wś M. lit. B, rozl. 223 mr.: gr. or. i ogr. mr. 154, łąk mr. 6, past. mr. 40, lasu mr. 18, nieuż. i place mr. 5. Wś M. lit. B, os. 11, z grun. mr. 56.

Mchowo 1.) *Wielkie*, wś fol., pow. kolski, gm. Lubotyń, par. Mąkoszyn, odl. od Koła w. 24; wś dm. 6, mk. 90; fol. dm. 5, mk. 52. Fol. i wś M. Wielkie rozl. mr. 708: gr. or. i ogr. mr. 537, łąk mr. 64, wody mr. 6, lasu mr. 70, nieuż. i place mr. 27; w os. młynar. wieczystoczynszowej mr. 4; bud. mur. 10, z drzewa 3; płodozmian 12-polowy; jest cegielnia, pokłady torfu. Wś M. Wielkie os. 23, z grun. mr. 38. 2.) **M.**, wś i folw., pow. przasnyski, gm. Chojnowo, par. Węgra, odl. o 5 w. od Przasnysza. Posiada sąd gm. i karczmę, liczy 41 dm., 487 mk., 1326 mr. gr. orn., 45 nieużyt. W 1827 r. było tu 28 dm., 178 mk. Fol. M. lit. A, z wsią M. lit. A i Koty rozl. mr. 1218: gr. or. i ogr. mr. 796, łąk mr. 160, lasu mr. 155, past. i zarośli mr. 85, nieuż. i place mr. 22. Wś M. lit. A os. 76, z grun. mr. 372; wś Koty os. 18, z grun. mr. 127. Fol. M. lit. B C, z wsią M. lit. B C, Potałenka lit. A i os. Osowiec Kmiecy rozl. mr. 241: gr. or. i ogr. mr. 180, łąk mr. 28, past. i zarośli mr. 27, nieuż. i place mr. 6. Wś M. lit. B C os. 24, z gr. mr. 215; wś Patołenka lit. A os. 6, z gr. mr. 14; os. Osowiec Kmiecy z gr. mr. 2.

Mchy, wś, pow. lubelski, gm. Izbica, par. Tarnagóra. W 1827 r. 6 dm., 63 mk; obecnie ma 17 dm., 127 mk., 155 mr. ziemi włośc.

Mchy 1) *M.* (*Emchen*), wś, pow. szremski; 19 dm,, 214 mk.; 10 ew., 204 kat.; 60 analf. 2) M., domin., 6164 mr. rozl., z których 2000 mr. lasu; 28 dm., 546 m., 16 ew., 530 kat.; 201 analf. 3) M., probostwo, 374 mr. rozl. Gorzelnia parowa z młynem; cegielnia parowa z piecem pierścieniowym. Kościół par. nal. do dekan. boreckiego. Stacya poczt. w Książu o 4 kil; gośc. o 5 kil.; stacya kol. żelaz. w Chociczy (Falkstaedt) o 12 kil. Wieś M. jest gniazdem rodziny Mchowskich, obecnie wygasłej; następnie posiadali ją Sępieńscy, Mieszkowscy, Radolińscy; przez wiek zaś XVIII i początek XIX Bieńkowscy; teraz należy do Ludwika Karśnickiego. Kościół par. założony przez Mchowskich, istniał już na początku wieku XVI; pierwotny był z drzewa; od drugiej połowy XVII wieku murowany, ozdobiony wieżą pokrytą miedzią; dawniej należał do dekan. nowomiejskiego. M. par. dek. borecki 1766 dusz (1873 r.)

Mczawka al. *Mczanka*, rzeczka w pow. nowogrodzkim, zaczyna się w północnej okolicy jeziora Switeż, pod Miratyczami, kierując się na płn., płynie około folw.: Zaberdowo i Jurysdyka, wsi: Szczenowo i Mokrowo, pod którą ma młyn i zwraca się na zach.; dalej płynie koło wsi i folwarku Matuszyce; przy ostatnim rozlewa się na błoniu w jeziorko i ma młyn, po za którym, ubiegłszy wiorst 3, wpada do Newdy, dopływu Serwecza z prawej strony. Długość biegu około 2 mil.

Mdzewko, wś, pow. mławski, gm. i paraf. Dąbrowa, odl. o 20 w. od Mławy, ma 26 dm., 311 mk., 1362 mr. gr. dobr., 26 nieuż. Do M. należą kolonie: Mdzewska, Dalnia, Krestówka, Mdzewskie Borki. W 1827 r. M. miało 12 dm., 126 mk. Folw. M. z nomenkl. Borki, Dalnia i Kretówka, wsiami: M., M. Dalnie i Kretówka. Rozl. mr. 1178 a mianowicie: gr. or. i ogr. mr. 404, łąk mr. 135, pastw. m. 37, lasu mr. 571, zarośli m. 5, nieuż. i place m. 26; bud. z drzewa 21; są pokłady wapna i torfu. Wś M. osad 30, z gruntem m. 129; wś M. Dalnie osad 7, z gruntem m. 74; wś Kretówka osad 2, z gruntem m. 38.

Mdzewo, wś i folw., pow. mławski, gm. Unierzyż, par. Dąbrowa, odl. o 19 w. od Mławy, a 9 w. od st. dr. żel. Nadwiśl. Konopki, przy drodze bitej płocko-mławskiej; posiada karczmę, 28 dm., 349 mk., 908 mr. gr. dobr., 11 nieuż. Folw. należy do dóbr Strzegocin. W 1817 M. miało 16 dm., 184 mk.

Mdzewskie-budy, wś włośc., pow. mławski, gm. Unierzyż; par. Dąbrowa, odl. o 18 w.

od Mławy, ma 6 dm., 47 mk., 139 m. gr. dobr., 2 nieuż.

Me..., por. *Mie...*

Mebius, szyb w kopalni węgla Fryderyk, w os. Dębowa-góra pow. będziński.

Mecedelowce, po węg. *Mecsedelfalva*, wioska w hr. spiskiem (Węg.), 48 mk.

Mecedy 1.) folw., pow, szawelski, przy trakcie z Gruźdź do Kurszan, 5 włók ziemi ornej, należy do dóbr Gruździe Aleksandra Naryszkina. 2.) **M.**, folw., pow. szawelski, par. starożagorska, włók 8 (roli ornej 3, reszta łąki i las), należy do dóbr Liżyki. Wś M. na inne miejsce przeniesiona. *J. G.*

Mechau (niem.), 1310 r. *Mechow*, wś, pow. górski na Szląsku, par. Gross-Osten.

Mechau (niem.), ob. *Miechów*, pow. sycowski.

Mechau (niem.), ob. *Mechowo.*

Mechczyce, wś, pow. brzesko-litewski, na płd. od Brześcia, między Bugiem a fortem wołyńskim.

Mechedowszczyzna, zaśc., pow. miński, przy gościńcu kojdanowsko-wołmiańskim, o 4 w. na płn.-wschód od miasteczka Wołmy, w miejscowości wzgórzystej położony. Od r. 1869 własność włościanina Tereka, wydzierżawiona, ma gruntów ornych 3 wł. obszaru około 4 włók. *Al. Jel.*

Mecherzyn 1.) al. *Mecheryn*, folw., pow. borysowski, okr. pol. 1 chołopienicki, dość dawna właść Sikorskich; wraz z folwarkiem Olesin albo Podgaj ma obszaru 7 i pół włók i 5 mr. 2.) **M.**, folw., pow. borysowski, okr. polic. 1 chołopienicki, par. chołopienicka, własność Morendów, niegdyś Iwaszkiewiczów, razem z folw. Bogumiłowo ma obszaru 16 włók; 3.) **M.** al. *Meheryno Stare, Meheryn*, wś, pow. borysowski, o 4 w. ku zach. od miast. Chołopienicz, okr. polic. 1 chołopienicki; ma cerkiew, osad 8, miejscowość dość leśna, grunta lekkie, w okolicy znaczne obszary błót mszystych. 4.) **M.** al. *Meheryno-Nowe, Meheryn*, wś, pow. borysowski, gm. chołopieniecka, przy drożynie wiodącej z Rubież do Michejówki, ma os. 13, grunta ubogie. *Al. Jel.*

Mecherzyńce 1.) al. *Mecheryńce*, wś, pow. nowogród wołyński, gm. Ostropol, w pobliżu Słuczy, na płn.-wsch. od Ostropola (Archiw. J. Z. R., cz. III, t. I. 291). 2.) **M.**, wś nad Słuczą, pow. starokonstantynowski, par. Bazalia, ma kaplicę katol. W 1703 r. od Ostrogskich przeszła do Sapiehów. R. 1867 miała 104 domów. *X. M. O.*

Mecherzyńce dębowe al. *Macharyńce dubowe*, wś, pow. berdyczowski, odl. 8 w. od Białołówki. W malowniczem położeniu, na wzgórzach śród gajów lipowych i dębowych. Na najwyższej górze stoi cerkiew, zbudowana z kamienia dobywanego z tejże góry. U stóp góry płynie Rastawica. Jestto bardzo dawna osada i cerkiew tu założoną była w odległej epoce. Obecna zbudowana w 1816 r. poprzednia drewniana w 1728 r. Od Sanguszków i Rogozińskich przeszły M. do Abramowiczów, a następnie nabył je Morgulec (przed 1863 r.) W tedy obszar ogólny wynosił 2391 dzies., z tego 2078 dzies. posiadał Margulec. Ludność podówczas wynosiła 928 dusz (57 kat. i 9 żydów).

Mecherzyńce Wołoskie al. *Macharyńce* wś, nad rz. Sitną dopływem Rastawicy, pow. berdyczowski, gm. Koziatyn, okr. pol. Machnówka, par. katol. Białołowka. Była tu dawniej kaplica katolicka. Mieszkańców obojga płci przeszło 1000. Ziemi w ogóle 2706 dzies. Osada ta powstała w pierwszej ćwierci XVII w. i już na kartach Beauplana (około 1640 r.) oznaczona; założona na gruntach należących do dóbr białołowieckich książąt Koreckich. Anna z Chodkiewiczów ks. Joachimowa Korecka, taż sama która wzniosła zamek w Białołówce, którego ruiny do dziś istnieją, zasiedliła Macherzyńce, Siostrzanowkę, Ohijowkę i Hołobowkę. Osadczymi tych wiosek była szlachta w służbie książąt Koreckich zostająca: Macharzyński (Macharowski?), Siostrzeniec, Ohij i Hołub (patrz Białołowka). Po wygaśnięciu książąt Koreckich, ostatni z rodu umarł 1651 r., dobra przeszły na sukcesorów z linii żeńskiej, Sanguszków, Lubomirskich i innych; że zaś nastąpiły czasy wojen i zamieszek krajowych, przeto w sto lat dopiero, t. j. 1751 r., zostały dobra przysądzone ostatecznie sukcesorom Stefana Mikołaja Branickiego herbu Gryf, którego córka była za ks. Janem Lubomirskim, ztąd też pochodzą niektóre prezenty na cerkwie unickie, jak w Sokulcu 1727 r., przez tegoż księcia nadane. M. miały w 1727 r. cerkiew unicką uspieńską, wzniesioną 1723 r., której proboszczem był Joachim Haskiewicz; w późniejszych czasach cerkiew ta została odnowioną i na kamiennych fundamentach postawioną. R. 1741 osada liczyła 57 domów. Obszerne włości ks. Koreckich dostały się także w części ks. Lubomirskim, którzy w trzecim dziesiątku zeszłego stulecia (ob Lińce) owładnęli Mecherzyńcami wołoskiemi, Niemierzyńcami, Kniażykami i innemi wsiami, te następnie przeszły sukcesyą po linii żeńskiej w dom ks. Sanguszków, a ci wyprzedawali się z dóbr tutejszych po drugim podziale Polski, gdy linia graniczna przyłączała tę okolicę do Rossyi; wtedy to nabył M. od ks. Sanguszków Abramowicz. Wnukowi jego Edwardowi Abramowiczowi majątek ten skonfiskowano w 1865 r. i nadano gen. Koźlaninow. W 1873 r. powstało towarzystwo cukrowniane pod przewodnictwem Jerzego Szaszera, które nabyło od gen. Koźlaninowa około 60

dziesięcin ziemi poniżej wsi z biegiem rzeczki Sitny i tam stanęła cukrownia; przerabiano dziennie około 1,500 berkowców, czyli 18 tys. pud. używając stosunkowo niewielu robotn., gdyż maszyny i relsy, ułożone przy fabryce, zastępują ręczną pracę. Opala się dziś częścią drzewem, częścią węglem kamiennym; ma 10 kotłów parowych o sile 700 koni. W 1881 r. przerobiła 162,735 ber. buraków, z których otrzymano 106,599 pud. mączki cukrowej. Zatrudnia 372 robotn. Gdy sążeń drzewa (50 wersz. kubicz) kosztuje rs. 26, wtedy cena opału drzewem równa się cenie opału węglem. Dla ułatwienia transportów, fabryka połączona została w 1884 r. drogą żelazną na 9 w. długości ze stac. dr. żel. Koziatyn; kapitał zakładowy 450,000 rs., nadto ogólny koszt drogi żel. sto kilka tys. rs. Przy robieniu rozkopów i wydobywaniu piasku napotkano ślady fosforytów, w głębokości około $1^1/_2$ sążnia; pokład ma grubość parę cali. *Mar. Wasiutyński.*

Mechina (dok.), ob. *Mechlinko.*

Mechinatoblotho, *Mechinetoploto* (dokum.), *Mechlińskie błoto* (?), jez. pod Żarnowcem, pow. wejherowski. Czyt. Pomm. Urkundenbuch v. Perlbach, str. 258 i 260. *Ks. Fr.*

Mechlin, wś, pow. opoczyński, gm. Przysucha, par. Gielniów, odl. 23 w. od Opoczna; ma 12 dm., 66 mk., 95 mr. ziemi dwors. i 72 mr. włośc. W 1827 r. 11 dm., 55 mk. W początku XVI w. M. należał do par. Skrzyńsko. Lib. Ben. Łaskiego (t. I, 691) zwie tę wieś Machnyn.

Mechlin 1.) wś, pow. szremski, blisko Warty, 24 dm., 240 mk., 8 ew., 232 kat.; 93 analf. Poczta i tel. w Szremie o 4 kil.; gośc. na miejscu; st. kol. żel. Czempin o 21 kil. 2.) **M.**, dom. (ma z Dąbrowem, Grobelką, Lucinem i Topiołką: 12942 mr. rozl., z których 4900 mr. jest lasu); do gm. należy 2 miejsc.: a) M., dom.; b) Topiołka, leśnictwo, 15 dm., 266 mieszk., wszyscy katol.; 91 ana f. Własność Skrzydlewskich. Klucz M. należał w XVIII w. do kolegium jezuickiego w Poznaniu.

Mechlinie, ob. *Mechlinko.*

Mechlinken (niem.), ob. *Mechlinko.*

Mechlinko al. *Mechlinie* i *Mechlino*, niem. *Mechlinken*, dok. *Mechlincke* i *Mechina*, wś włośc., pow. wejherowski, st. p. Kosakowo. Zawiera 20 gburskich posiadłości i 3 zagrody; 32 włók i 1 mr. obszaru; 1868 r. 272 mk., 259 kat., 9 ew., 4 żyd.; 27 dm.; paraf. katol. Oksywie, ew. Rumia; odl. od m. pow. wynosi 3 mile. M. leży na t. z. Oksywskiej Kępie tuż nad zatoką Pucką. R. 1210 zapisuje Swinisława, matka Świętopełka, M. Pannom Norbertankom w Żukowie. R. 1288 d. 31 grud. zezwala Mestwin, książę pomorski, że klasztor oliwski może mieć w M. okręt jeden dla własnej potrzeby (ob. Perlbach: Pom. Ur. R., str. 396). R. 1316 przechodzi ta wś w ręce cystersów w Oliwie; według innych nastąpiło to już r. 1224 d. 23 kwiet. (ob. Prutz „Gesch. des Kreises Neustadt“, str. 18), domyślają się bowiem, że wymienione tamże Nemichowo, które już dziś nie istnieje, jest właśnie M. R. 1603 d. 11 sierp. donosi rada miejska w Pucku radzie gdańskiej, że król szwedzki Karol im zagraża, że Michalinko czyli Mechlinko już Szwedzi splądrowali (ks. Fankidejski: „O klasztorach żeńskich“, str. 55). *Ks. Fr.*

Mechlino, ob. *Mechlinko.*

Mechnacz 1.) niem. *Helmsdorf*, dom., 554 mr. rozl., pow. szubiński; 4 dm., 56 mk., 34 ew., 22 kat.; 19 analf. Poczta i gośc. w Kcyni o 4 kil., st. kol. żel. Nakło o 16 kil. 2.) **M.**, wś, pow. międzychodzki, 3 miejsc.: a) M., wś; b) Hofarty (Hoffartshausen); c) dom szosowy; 35 dm., 275 mk., 241 ew., 34 kat.; 32 analf. Poczta w Kwilczu o 4 kil.; gośc. na miejscu, tel. w Międzychodzie o 8 kil.; st. kol. żel. Wronki o 35 kil.

Mechnice 1.) wś i gm., pow. ostrzeszowski, 2 miejsc.: a) M., wś; b) Świtoń, młyn; 29 dm., 290 mk., 23 ew., 265 kat.; 101 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Domaninie o 5 kil.; gośc. o 2 kil. 2.) **M.**, dom., 988 mr. rozl., 5 dm., 108 mk., 8 ew., 100 kat.; 38 analf.

Mechnice 1.) niem. *Mechnitz*, wś, pow. kozielski, $1^1/_4$ mili na płn. od Koźla. M. należały w XIII w. do Bożogrobców w Miechowie, którzy w Nissie filią urządzili. Jest tu obecnie kościół par., wzniesiony w końcu XVIII w. na miejscu dawnego, zniszczonego przez pożar. W 1845 r. 102 dm., 650 mk. katol. M. par. dek. kościęciński, 1839 dusz (1869 r.). 2.) **M.** (dok.), ob. *Muchenitz*, pow. opolski.

Mechnitz (niem.), ob. *Mechnice.*

Mechoczin (dok.), ob. *Miechucin.*

Mechow al. *Mochów*, wś, we wschod. stronie pow. rzeczyckiego, nad kotliną Dniepru, przy gośc. poczt. wiodącym z Łojowa do Chołmecza, ma osad pełnonadziałowych 33, gleba urodzajna, lud trudni się flisactwem; od zach. rozłogi odludnego Polesia. *Al. Jel.*

Mechowiec, ob. *Miechowiec.*

Mechowitz (dok.), ob. *Miechowice.*

Mechowo, wś, pow. poznański, we wsi: 1) młyn z folw., mającym 341 mr. rozl., i 2) folw., mający 354 mr. rozl., 10 dm., 133 mk., 42 ew., 91 kat.; 39 analf. Poczta, tel. i gośc. w Swarzędzu o 4 kil.; st. kol. żel. Kobylnica o 4 kil. *M. St.*

Mechowo 1.), niem. *Mechau*, dok. *Mechow*, wś włośc. z kośc. paraf., pow. wejherowski, st. p. Puck. W 1872 r. 46 dm., 73 familii, 315 mk., powiększej części katol. Odl. od m. pow. $2^1/_4$ mili; w miejscu jest szkoła, tow. rolnicze, wolne sołectwo, nadleśnictwo i jaskinia stalaktytowa, wielka rzadkość w naszej pro-

wincyi. M. należy do starych osad, była własnością cystersów w Oliwie; na roli należącej do szkoły miejscowej, znaleziono bowiem cmentarzysko i to w pobliżu bożej-męki, pomiędzy drogą wiodącą do Darzlubia i drożyną polną, we wschodniej stronie wsi. A przed 20—25 laty znaleziono w pobliżu kościoła, w zachodniej jego stronie, w ogrodzie popielnicę odosobnioną, przykrytą kamykiem płaskawym. Miejsce to leży przy samej już dolinie łąkowej i niewiele jest wzniesione nad jej poziomem. Wydobyto tę urnę na głębokości 1—1½ stóp wynoszącej, ale przy wykopaniu zniszczono ją. Wreszcie znaleziono w torfowiskach wsi tutejszej narzędzie dziwnego kształtu, do niewiadomego użytku. Wyrób ten znajduje się w Muzeum Towarz. Nauk. w Toruniu, w sekcyi znalezisk wyrobów żelaznych (ob. Ossowski: Objaś. do mapy archeol. Prus Zach., str. 63, 91 i 107). Tutejszy kościół pod tyt. św. Jakóba i św. Mikołaja wystawił opat oliwski Rybiński r. 1742. Tegoż roku został kościół benedykowany; to też dawniej opaci byli patronami. Paraf. mechowska wraz z filią liczyła według szematyzmu dyec. z r. 1867 w ogóle 3771 dusz, między temi 2534 komunikantów; wsiami parafialnemi są: Mechowo (300 dusz), Zdrada (121), Darzlub (488), Leśniewo (303), Domatowo (388), Domatówko (80), W. Piaśnica (29), M. Piaśnica (64), Czechy, Sikorzyn i Bieszki (razem 32 dusz). W Starzynie jest kościół filialny pod tyt. ś. Michała Arch., zbudowany r. 1649. Do niego należą: Starzyn (357 dusz), Werblin (433), Starzyński dwór (199), Parskowo (94), Radoszewo (96), Kłanin (62), Sulice (68), Polchówko (42), Głuszewo (62); szkoły katol. istnieją w Mechowie (63 dzieci), w Darzlubiu (83), w Leśniewie (95), w Starzynie (70), w Werblinie (79), w Radoszewie (46).—R. 1300 d. 19 paźd. zeznaje Swenza, wojew. pomorski, że Radzisław z Darzlubia sprzedał wieś swoję Mechowo, którą mu był darował książę Mestwin, opatowi oliwskiemu (quod Radislaus miles de Darsolube... domino abbati de Oliva... villam suam Mechov..., quam ex donatione illustris principis domini Misciwgii longo tempore pacifice possederat, pro condigna pecunia vendidit.... Datum et actum in Gdanzk; ob. Perlbach: Pom. Urk. B., str. 526). R. 1301 d. 16 sierp. zrzeka się biskup kujawski Gerward dziesięciny z wsi klasztoru oliwskiego, między któremi jest wyliczone i Mechowo. Za to ustępuje mu klasztor 3 wioski, Radoslowo, Chwaszczyn, Brzeźno (str. 530). R. 1303, 13 stycz. Wacław II, król czeski i polski, potwierdza, że klasztor oliwski prawnie posiada M. i inne wioski (str. 540). Wizytacya bisk. Madalińskiego z r. 1686—87 donosi, że kościół tutejszy (tituli s. Crucis) zbudowany był w mur pruski. W kościele były 2 ołtarze, murowana chrzcielnica, zakrystya była cała murowana. Dzwonnica do kościoła przybudowana była drewniana, w niej 2 dzwony; kostnica pokryta była deszczułkami. Do probostwa należały dawniej 4 włóki, ale podówczas było tylko tyle roli, ile 9-ciu korcami żyta obsiać można. Kościół nic nie posiadał, tylko co w dzwonek dawano w święta i niedzielę i co wpływało za dzwonienie. Do parafii mechowskiej należały wsie następ.: Mechowo, Darzubie (?), Mechowski młyn, Nowe Mechowo al. Leśniewo i Piasnice; z tych płacą meszne; dusz było razem około 300; plebania z 3 izbami dosyć dobra, do niej przytykał ogród i 2 stawy rybne; do probostwa należała jeszcze i łąka, zwana Eschembruk. Do szkoły należał także ogród; nauczyciel pobierał od gburów, a singulis per gr. 50 pro anno, prócz tego to, co zebrał na kolędzie, i od zagrodników po 3 grosze (a hortulanis per gr. 3); od kościelnych zaś, jeżeli w duże święta grał dwa razy, po 3 gr. (a vitricis vero, dum in festis solennioribus duplicat, per 3). Podówczas był prob. Marcin Kwitosicz, z dyec. poznańskiej. R. 1782 uległ i ten majątek klasztorny sekularyzacyi i rząd wydał go w dzierżawę, a r. 1808 d. 27 lipca dał go 8 czynszownikom na własność. 2.) **M.** al. *Tuczno*, os., pow. kościerski, st. p. Kalisz. Ob. *Lipusz*. *Ks. Fr.*

Mechsen, ob. *Miechcin*.

Mechwitz (niem.), ob. *Miechowice*.

Mecken (niem.) 1.) al. *Wenzkehmen*, wś, pow. stołupiański, st. p. Bilderweitschen. 2.) **M.**-*Klein*, szkoła, pow. stołupiański, st. p. Ejtkuny; 177 mk. (1856).

Mecsedelfalva, ob. *Mecedelowce*.

Meczetna- *Wielka* 1.) wś, pow. bałcki, nad rz. Sekretarką, dopływem Bohu, odl. 14 w. od Bohopola, a 24 w. od Krzywego Jeziora. Ma 127 dm., 910 mk., ziemi włośc. 2512, dwors. 1562 dz. Należała do dóbr skarbowych i wraz z w. Czausową, Kamienną białą i Tokarówką w 1816 r., nadana na 12 lat Michałowi Bałubiańskiemu, a od niego, za potwierdzeniem monarszem, ustąpiona Francisz. Markowskiemu z opłatą kwarty 666 rs. W ostatnich czasach cała ta majętność darowana admirałowi Lawojko. Jest tu cerkiew pod wezw. N. P., licząca 1400 par. i 100 dz. ziemi, stacya pocztowa wiejska i zarząd gminny, do którego należą Meczetna Wielka i Mała, Tokarówka, Czausowa, Bogaczówka, Berezki, Łukanówka, Ternowata, Onyskowa, Hołosków, Pokutyłowa, Manszurowa, razem 13 starostw, osad 1327, ludn. włośc. 4224 męż., 4319 kob.; ziemi we władaniu włośc 12204 dz., w tej ilości 7207 dz. ornej, wypała więc na jednego mieszk. 1·41 dz. Oprócz tego w obrębie gmi-

ny innych stanów męż. 506, kob. 521, ziemi należącej do rządu i prywat. właścicieli 16915 dz., w tej ilości ornej 6370 dz. W ogóle więc w obrębie gminy wszystkiej ziemi tak prywatnej jak i włośc. 29119 dz., w tem 13577 dz. ornej; ludność wszystkich stanów męż. 4730, kob. 4840, razem 9570. Parafia katol. i urząd policyjny Krzywe Jezioro. 2.) **M.**-*Mała*, wś, pow. bałcki, gm. Meczetna-Wielka, par. Krzywe-Jezioro. Ma 121 dm., ziemi włośc. 668, dwors. 2397, mieszk. 538. Cerkiew Wniebowzięcia licząca 2090 par. i 99 dz. ziemi. Należała do ks. Abamelików, dziś Długoborskiej. Ob. Archiw. J. Z. R., cz. I, t. 2, 232.

Meczetyńska, stanica kozacka, w ziemi wojska dońskiego, okręgu czerkaskim, nad rz. Meczetką, 2400 mk., cerkiew parafialna, stacya pocztowa, na trakcie z Aksajskiej stanicy do Średniego Jegorłyku. *Zen. Bart.*

Mecznyc (dok.), ob. *Vogelsang.*

Meczotraki, wś, pow. maryampolski, gm. Michaliszki, par. Igłówka, odl. 20 w. od Maryampola, ma 27 dm., 209 mk. W 1827 r. wś rząd., 15 dm., 109 mk.

Meczylek, szczyt górski, mający 1516 metr., w pasmie karpackim zwanym Arszycą (ob. Czeczwa, t. I, 782—2 i por. też Gorgan, t. II, 707).

Meczyszcziw (rus.), ob. *Mieczyszczów.*

Medaliszki, wś, pow. maryampolski, gm. Jaworowo, par. Maryampol, odl. 6 w. od Maryampola, ma 4 dm., 54 mk.

Medardów, folw., ob. *Zabłoć.*

Medardowo, zaśc. szlach., pow. wileński, 2 okr. adm., o 54 w. od Wilna, 1 dm., 7 mk. katol.

Medari (dok.), ob. *Miedary.*

Medden, wś pryw., pow. Doblehn w Kurlandyi, par. Gränzhof.

Meddersin, ob. *Niedarzyn.*

Meddicken (niem.), majątek chełmiński, pow. kłajpedzki, st. p. Pliki 3·8 kil. odl.; obejmuje 204·50 ha roli orn. i ogr., 79·50 łąk, 9·78 pastw., 7·70 boru, 0·90 nieuż., 10 wody, razem 312·30 ha, czysty dochód z gruntu 3053; właśc. jest Aug. Ogilvie; hodują tu bydło holenderskiej i angielskiej rasy. *Kś. Fr.*

Meddum, jez. w pow. selburskim w Kurlandyi. *M.* (łotew. Medde-mujża), dobra pryw. z przyległ. Berghof.

Medejki 1.) wś włośc., pow. wileński, 3 okr. polic., o 50 w. od Wilna, 5 dm., 74 mk. kat. 2.) **M.**, wś, pow. rossieński, par. wewirżańska.

Medeksze, dobra, pow. kowieński, par. kiejdańska, przy drodze z Janowa do Kiejdan, nadane za Jagiełły niejakiemu Proszczy, który przyjął nazwisko Medeksza. Z tej rodziny pochodził Franciszek z Proszcza Medeksza, sędzia ziemski kowieński (1680), którego księgę pamiętniczą obecnie wydała Akademia Umiejętności. Dobra M., włók 60, w małej tylko cząstce utrzymywały się dotąd w ręku jednej gałęzi rodziny Medekszów; częściowo władali niemi Boguszowie, Koplewscy, Jurewiczowie, Lugajłłowie, a w XIX w. przeszły do Giejsztorów (do r. 1863). Do M. należały wieś Czynkie i folw. Słobódka. *J. K. G.*

Medeligisdorf (dok.), ob. *Modelsdorf.*

Medellen (niem.) al. *Paul-Schwermuth*, dobra, pow. szyłokarczemski, st. p. Kokoreiten, okr. urz. stanu cyw. Saugen.

Medelówka, wś, pow. radomyski, o 4 w. od Wyszewicz nad Teterowem. W 1783 r. 100 mk.; w 1860 r. 465 mk. Była to własność kijowskiej metropolii (Arch. J. Z. R., cz. I, t. 4, str. 642).

Medelzen, ob. *Matelsko.*

Medemrode, dobra, pow. szawelski, par. wiekszniańska, na samej granicy Kurlandyi, dwa folwarki, budynki mur., gorzelnia, młyn wodny, 183 włók ziemi (69 lasów, 36 nieuż.). Własność niegdyś Szopingów, potem Firksa, dziś Roppa. Włościanie w tych dobrach otrzymali 60 włók ziemi na własność.

Medenau (niem.), ob. *Medenowo.*

Medencse, ob. *Miedianica.*

Medencze, ob. *Miganica.*

Medenice (al. *Medynice*, po rus. *Medynyczi*; w dokumencie z r. 1395 *Medinicza*), wś, pow. drohobycki, 22 kil. na płn. wsch. od Drohobycza, 14 kil. na wsch. od najbliższej stacyi kolejowej w Dobrowlanach, a 16 kil. na zach. od stacyi Bilcze-Wolica. Na płn. leżą Lipice, na wsch. Lipice, Ugartsberg (al. Wypuczki), Horucko i Krynica, na płd. Josefsberg (al. Korośnica) i Letnia, na zach. Rabczyce, Litynia (część wsi Hrudy) i Terszaków (w pow. rudeckim). Wody uchodzą do Dniestru za pośrednictwem Tyśmienicy, płynącej na małej przestrzeni wzdłuż granicy płn. zach., a zasilonej od praw. brz. Rabczanką, i za pośrednictwem Letnianki (ob.), przepływającej środek obszaru, i Korośnicy, płynącej przez wsch. krawędź. Wszystkie te potoki płyną od płd. na płn. Zabudowania wiejskie leżą w płd. stronie obszaru, w dolinie Letnianki (271 m.); na wsch. i na zach. od nich leżą orne pola (do 291 m.). Płn. część wsi zajmują przeważnie moczarzyste łąki i pastwiska (265 m.), jako to: Rudawyna, Zawoszcze i t. p. Leży tu też folwark Piaski na granicy Ugartsbergu. Rozległe niegdyś bagna medynickie osuszyły się w znacznej części bez udziału człowieka. Włas. więk. ma roli orn. 82, łąk i ogr. 551, pastw. 12 mr.; włas. mniej. roli orn. 1346, łąk i ogr. 1111, pastw. 688 mr. W r. 1880 było 2230 mk. w gminie, 36 na obsz. dwor. (między nimi 1048 obrz. gr.-katol., 1015 rzym.-kat.). Par.

gr.-kat. w miejscu, dek. drohobycki, dyec. przemyska. We wsi jest cerkiew. Par. rzym.-kat. w miejscu, dek. drohobycki, dyec. przemyska. W aktach wizytacyjnych Fryderyka Alembeka znajduje się świadectwo, że parafią tę obdarzył Zygmunt August przywilejem z r. 1550. W kościele pod wezw. św. Trójcy fundował Jan Ratajowski, paroch miejscowy, ołtarz ś. Jana Chrzciciela w r. 1729. Kościół dzisiejszy, murowany, wzniesiono w r. 1824, konsekrowano r. 1858. Do parafii należą wsie: Bilcze, Brigidau, Dołhe, Horucko, Josefsberg, Krynica, Letnia, Lipice, Litynia, Opary, Radelicze, Rabczyce, Tynów, Ugartsberg i filia w Königsau. Żydzi mają swoję synagogę. We wsi jest szk. etat. dwuklasowa, urząd pocztowy, sąd powiatowy i notaryat. M. słyną w okolicy z uprawy wybornego chmielu. Jest tu także browar. W r. 1831 założono tutaj fundusz ubogich. Powstał on z zapisu ostatniej woli ks. Ratajowskiego i przez następne zapisy innych proboszczów miejscowych. Celem funduszu jest utrzymanie miejscowych ubogich. Majątek zakładowy wynosi 1080 zł. w obligacyach. Przełożonym funduszu jest proboszcz łaciński. Za czasów polskich należała wieś do dóbr koronnych, do ziemi przemyskiej. W r. 1395 bawił tu Władysław Jagiełło, jak świadczy dokument z d. 30 października (ob. A. G. Z., III, 111). W Sumaryuszu dokumentów (Rkp. w Bibl. Ossol., № 2837, str. 188) czytamy: „A. 1533. Privilegium Sigismundi primi regis, quo mediante idem rex villas Medynice etc. in capitaneatu drohobycensi jacentes a tributo seu praestatione boum praedicta Odumarszczyzna nuncupata liberat, tum quoque a censu fuginatitio et podvodis immunes declarat, praeter podvodas pro rege“. R. 1645 nadaje Władysław IV Matwijowi młyn w Medynicach (ob. archiwum lwow. bernard., C. t. 400 k. 654). W r. 1687 pozwala Jan III Samuelowi Bielskiemu korzystać z lasu Kamienica, przyległego do dóbr królewskich Medynice (ib. C. t. 457, str. 814). W r. 1693 nadaje Jan III Stefanowi Brataniczowi młyn medynicki i grunta doń przyległe (ib. C. t. 465, str. 1439). W lustracyi ekonomii samborskiej z czasów Jana III, z r. 1686 (Rkp. w Bibl. Ossol., № 1255, str. 54 i nast.) czytamy: „Klucz medynicki. Dwór wszystek w parkanie stoi, wały stoją. Quondam zameczek bywał. W tych wałach komór trzy, w których schowanie od żołnierza poddani mają, w wale wieżyczka alias bramka jedna, pokryta w kwadrat. Przy tych wałach lamus, zbudowany nowo z drzewa w podwórzu, pod słomą i piwnica pod nim z drzewa, z wschodami. Syrnik na pośrodku z chróstu na słupach 4, bardzo ladajaki. Dwór we środku podwórza stary, przed którym wystawa al. przysionek słomą poszyty. Z tego przysionku wejście do sieni, drzwi na biegunie drewnianym. Zasuwa drewniana po prawej stronie. Piekarnia, do której drzwi na zawiasach żelaznych, zaszczypka w nich drewniana. Okien 4, trzecie zabite. Piec w niej czarny. Wedle tej piekarni komór 2, drzwi z obojga są na biegunach drewnianych, okienka ciemne. Po lewej stronie w tym budynku izba wielka, do niej drzwi na zawiasach żelaznych, klamka z wrzeciądzami i skoblami, okien w drewno 4 z okienicami, piec zielony, kominek wedle drzwi, stół i ławy w około. Z tej izby alkierz jeden, drzwi na zawiasach, klamka, wrzeciądz z skoblami i haczkiem, okno jedno w drewno, piec zielony. Z tego alkierza drugi, do którego drzwi na zawiasach z klamką i wrzeciądzem i haczkiem, piec także zielony. Wedle tych alkierzy komór ciemnych 2, drzwi w nich na zawiasach żelaznych, z wrzeciądzami i skoblami. Z alkierza starego wyszedłszy, alkierz nowy, drzwi do niego na zawiasach z klamką, wrzeciądzem i haczkiem, okien 3, pieca niemasz, stolik mały. To wszystko słomą pokryte. Wedle tego budynku górka pod dachem złym, na której górce izdebka z sionką i komór 2. W tej okien 4, złych, drzwi na zawiasach, także do komory, których 2, w tych okien 4. Z tych drzwi na zawiasach żelaznych z wrzeciądzami i skoblami. Pod tą górką komory 2 ciemne, drzwi na biegunach drewnianych, zasuwy do nich drewniane. Niedaleko tego budynku wozownia nad piwnicą, która się zawaliła, w drzewo, do niej wrot nie masz, ta pod słomą. Wedle tegoż budynku stajnia w drzewo, wielka, pod słomą, stara, do niej wrota na biegunie drewnianym. Za stajnią karmnik drewniany, zły, pod słomą, do niego drzwi jedne, na biegunie drewnianym, wrzeciądz z skoblami, na spodzie sąsieków 11, na wierzchu 4. Obora w płot grodzona, niedaleko szpichlerza, pod słomą, bardzo zła, poprawy potrzebuje. Wedle obory stodoła porządna, w drzewo, pod słomą, drzwi na biegunach drewnianych 4, brogów 15. Niedaleko stodoły od pola strzelnica, w drzewo, niepokryta, wrota w niej dwoiste na biegunie. Stajnia na podwórzu, w chróst grodzona, pod słomą, bardzo zła. Wszystek ten dwór porządnie ostrożony, do którego wrota z tarcic, na biegunie drewnianym. Tamże pode dworem winnica, w której izba z 2 oknami, piec czarny, drzwi na biegunie drewnianym, kotłów 3 złych, czwarty do zacierania. Przycierków 4, koryto dębowe. Do tej winnicy drzwi na biegunie z zasuwą, wrzeciądz żelazny. Słodownia do słodów robienia, w drzewo, pod słomą, wrota do niej szerokie, na biegunie drewnianym. Izba o 3 oknach w drewno, piec biały prosty, drzwi na

biegunie. Z tej izby komora na biegunie z wrzeciądzem. Z tej komory drzwi drugie do sieni, zabite. Naprzeciwko tej izby druga izba do słodu robienia, okien 2 złych, piec prosty, drzwi na biegunie, zasuw drewniany i wrzeciądz żelazny z skoblami, kadzie 2 złe. Karczma, przy której i browar, w nim drzwi 2, na biegunach drewnianych z zasuwami, kadzi 2 piwnych, kocioł piwny wielki. Do karczmy samej drzwi 2, na biegunach z wrzeciądzami; okien 4 w drewno, piec kaflowy biały i kominek, stołów 2, ława w koło izby. Z tej izby wyszedłszy w sieni komór 2, o jednem oknie, w drzewo. Item słodownia do suszenia słodów, w płot grodzona, pod słomą, drzwi na biegunie z zasuwem, niedaleko karczmy. Winnica druga, nowo zbudowana, pod słomą, nad sadzawką, przy tej izba, drzwi do niej na biegunach drewnianych z wrzeciądzem, okien 2 w drewno. Przy tej izbie z sieni komora ze drzwiami na biegunie z wrzeciądzem żelaznym. Sama winnica w płot grodzona, jeno izba i komora z drzewa, koryto dębowe. Do klucza medynickiego należały włości: Medynice, Letnia, Horucka, Bylec, Lipie i Radlicz. Zasiewek na folwarku medynickim; żyta wysiano półmiarków miary samborskiej 136, pszenicy ozimej 22, owsa 165, jęczmienia 50, hreczki 29½, grochu 8½, lnu 8½, konopi 7½, prosa 3. Wś M. zasiadła na łanach 7½. Z osobna ćwierć karczmarska 1, ćwierci popowskich 2, hajduckich 4, plebańskich 4. Robią z ćwierci każdej po 4 dni od południa, albo za dwa dni płacą na rok zł. 7 według zgody, co in arbitrio dworu zostawać ma. Zażen, obżen, zakos i obkos do południa powinni odprawić z chlebnika. Do Samboru i Lwowa z ćwierci sprzągszy się powinni jeździć za pańszczyzną, a dalej za mil 12, to już z półłanu. Na szarwark powinni do stawów, sadzawek, młynów, kiedy potrzeba. Dziesięcinę pszczelną płacą, dają dziesiąte pszczoły, a z osobna oczkowego dają od każdego pnia po gr. 8. Za żer, gdy się rodzi, dają dwudziestego wieprza, a kto nie ma tak wiele wieprzów, to daje od każdego wieprza po gr. 3. Stróżę odprawują po jednemu, koleją w nocy i we dnie, albo mają dorocznego stróża. Przędzy dają z każdej ćwierci ze swego przędziwa na rok po łokci 2, a z chleba powinni prząść po łokci 4. Konopie pańskie moczyć i mądlić powinni, bez pańszczyzny. Podsadków jest 30, którzy robią po 2 dni w tydzień od południa pieszo, czynszu dają po zł. 5 gr. 5. Hyżnego dają na całej podsadowczyźnie siedzący po gr. 3. A kiedy nie robią dnia, za robociznę dają po zł. 4 i gr. 5. Przędą z pańskiego przędziwa po łokci 4; mądlą i moczą bez pańszczyzny. Ciż podsadkowie do podatków trzecim groszem się przykładają. Hyżnego z każdego domu albo chaty płacą po gr. 6. Pop czynszu płaci zł. 4. Z chałupy czynszu płacą z półćwierci zł. 1 gr. 19½. Wójt trzyma ćwierć jedną, z której czynszu nie płaci, tylko robocizny dogląda. Ćwierć ozarkowska, przedtem do młyna Ozarki zwanego należała, teraz, po spustoszeniu tego młyna, na dwór tę rolę zasiewają. A kiedy tej roli zażywali poddani, płacili z niej zł. 12. Z pola pańskiego za stawem, którego gdy poddani zażywają, płacą z zagonu każdego po gr. 3. Tkaczom od półsetków tak płacą jakoby w Dublanach. Zagrodników jest w tej wsi 9. Robią po 2 dni od południa. Czynszu dają po zł. 6. Błażej Kowal na zagrodzie siedzi, trzymając sztukę pola pańskiego, z tego nic nie daje, tylko pańską do dworu robotę robi. Chałupników w tej wsi jest 20. Ile się ich znajduje, dzień robią od południa, do tego dają czynszu po gr. 6, a kiedy nie robią, to dają po złotemu i groszy 24. Komornicy, ilu się ich znajduje, robią po dniu w tydzień od południa, a kiedy nie robią dają po 1 zł. 18 gr. Sianożęci w tej wsi jest dostatek, które gdy poddani koszą, płacą z nich według szacunku przysiężnych przy widzu dworskim. Pasterników dwa było. Jeden spasają, drugi posiany jęczmieniem. W pasiece było ulów z pszczołami 15. Teraz tylko jedne stare, drugie powyzdychały. Sadzawek 2 pode dworem. Młyn we wsi na rzece o 2 kołach, ma ćwierć roli do tego młyna; należy do arendy; płaci 2 miarki arendarzowi, trzecią sobie odbiera. Pastwiska są pod Kołodrubem do tejże wsi należące, które sobie nienależycie przywłaszczył Jmp. Pruszczycki, chorąży żytomirski, i snać na nie otrzymał list Kr. JMC. Bydła oddano № 9, to jest krów 2 z cielętami, krów jałowych 3, jałówek dwuletnich 2, byk 1, drugiego dano za jałówkę; świń starych maciorek 9, młodych rocznych wieprzów 9, prosiąt 10, w karmniku wieprzów 2. Gęsi oddano 6, kaczek 3, kokosz 1, kur 1. Teraz tylko oddają kur 2 i byka jednego i cielę jedno. Drugie bydło wyzdychało od powietrza generalnego (jako powiada gromada), w tej wsi panującego. Świń zostaje starych maciorek 10. Prowent z lasów medynickich: Z Pukienic za rusz leżący jednają się i płacą na rok mac stryjskich owsa 28, kapłonów 20. Z części zaś p. Koropatwy i p. Komarnickiego także dają mac owsa 20 i kapłonów 20. Z Dorożany, kiedy zima dobra, że Dniestr stanie, że do boru jeździć mogą, dają zł. 30 i mac owsa 30. Do tego klucza medynickiego kraina wołosiańska robocizną pomaga i tu zarabia". Na str. 242 zaś czytamy: „Arendę całego klucza medynickiego trzyma Hryń Kusz, sołtys, dać powinien 3,000 złp." Z inwentarza ekonomii samborskiej z r. 1760 (Rkp. w Bibl. Ossol., № 1632, str. 39 i nast.) podajemy następne

szczegóły: Wś M. osiadła na łanach $7^1/_2$, czyni ćwierci 30. Videlicet roboczych ćwierci $9^1/_2$, arendownych 16, pustych $4^1/_2$. Podsadczyzn 30, w każdej po prętów 2, facit ćwierci 15, videlicet roboczych 10 pręt 1, arendownych 3 prętów 2, pustych niesianych 1 pręt 1. Zagród ad praesens wynalezionych $13^1/_2$, videlicet roboczych $3^1/_2$, arendownych 8, pustych 2. Ogrodników ad praesens znajduje się 14, videl. roboczych 6, pustych 8. Zosobna plebańskich ćwierci 4, popowskich 2, sołtyskich 2, mielnicza 1, ozarkowska 1, minikowska pusta 1, karczmarska do arendy 1, pisarzowa 1, wójtowskiej $^1/_2$. Chlebnika ad praesens znajduje się in № 38, podsadków 38, zagrodników 7, ogrodników 6, komorników 32, leśnych z podsadków 2, kościelnych z ogrodników 2. Czynsze tej wsi: z ćwierci gromadzkich roboczych 36 zł. 3 gr., z tychże ćwierci roboczych przędzy łokci 19 albo po gr. 6 za łokieć = 3 zł. 24 gr.; z arendownych ćwierci po zł. 14 = 224 zł.; chyżnego z chałup kmieckich 38 po gr. 6 = zł. 7 gr. 18, od podsadków 110 zł. z roboczych ćwierci, a 4 zł. chyżnego z 40 chałup; z arendownych podsadecznych ćwierci 57 zł. 26 gr., od zagrodników z zagród roboczych 4 zł. 6 gr., a chyżnego z chałup 7 gr. 21; z arendownych zagród 40 zł., od ogrodników roboczych 1 zł. 6 gr., a chyżnego 18 gr., od komorników 51 zł. 6 gr. i chyżnego 3 zł. 6 gr., mielnicy z jednej ćwierci dają czynszu 12 zł., a z drugiej zarosłej, t. zw. „Ozarkowskiej", 5 zł. 15 gr., pisarz gromadzki z swojej ćwierci czynszu 2 zł. 6 gr., z dziesięciny pszczelnej ad praesens pni 7 = 58 zł., oczkowego od pszczół pni 113 = 30 zł. 4 gr.; z sadów pustych przychodzi 16 zł. 14 gr., z siana z błot od pustych ćwierci i za rzeką Tyśmienicą będących 154 zł. 20 gr. Suma czynszu 823 zł. 13 gr. Ad hae elekcyonalnego od wójta i przysiężnych zł. 24 dawać powinni. Popowskich ćwierci 2 do cerkwi są oddane. Na takową ćwierć pustą remonstrował reskrypt Komisyi Skarbowej Jmp. Antoni Junosza Dąbrowski, przy którym zachowany być ma wraz z małżonką swoją ad vitae tempora bez żadnej do gromady jako i do dworu solucyi, ex quo, że pusta była, na której swoim kosztem budynki postawił. *Lasy*: Las wielki jodłowy, Kamienica nazwany, poczynający się od granicy wsi Dołhego, a ciągnący się do rzeki Litynki, za którą to Litynką zaraz znajdują się Zapusty, od lat kilku nazwane Głębuczki, dosyć gęste, ale jeszcze cieńkie, których by szkoda było jeszcze wycinać na drwa do żup drohobyckich, a w dalszym czasie, jak dorosną, znaczny byłby suplement do tychże żup, których zapustów i lasu przerzeczonego teraźniejszy leśniczy Jmp. Józef Dąbrowski dosyć pilnie i starownie dogląda, za co do jego szczupłej z tegoż leśnictwa intraty trzebaby z kasy naznaczyć pensyjkę. Roczna intrata z klucza medynickiego: czynszu 3817 zł. 20 gr., elekcyonalne 80 zł., arenda 3600 zł., stawów 2 do spuszczania co lat 3 = 200 zł. na rok; za pastwiska z 2 gór, nazwanych Surżyn, od wołów kupieckich najemnego 200 zł., za owies osypowy z lasów byleckich 132 zł., za krescencye i siana, które p. pułkownik Pretwicz za kontraktem trzyma 3000 zł., razem 11,029 zł. i 20 gr. Mając jednak wzgląd na lata mokre, w których z łąk i siana nie może być taka percepta, kładzie się z niego na dalsze lata taka intrata: Z czynszów, arend i innych prowentów daje p. Dąbrowski juxta contractum 7300 zł., p. Pretwicz, pułkownik wojsk J. K. M., za siano i krescencyę 3000 zł., razem 10300 złp.". Według inwentarza z r. 1768 przynosił klucz medynicki intraty 14978 złp. 3 gr. Klucz ten zajęto w r. 1772 d. 1 lipca. W r. 1827 przydzielono doń wsie klucza dublańskiego: Hruszów, Lityna i Tyniów, na gruntach dworskich założono przedtem osady: Brigidau, Josefsberg, Königsau i Ugartsberg, a w r. 1868 sprzedano wszystkie te dobra Józefowi i Maurycemu Kolischerom za 560000 złr. w. a. Ogromny pożar spustoszył tę wieś w 1880 roku. *Lu. Dz.*

Medenie, folw., pow. wiłkomierski, par. Uciany, własność Zągołowiczów.

Medeniki al. *Medenik*, pow. rossieński, par. girtakolska. W 1355 r. pustoszyli okolicę tej wsi Krzyżacy.

Medeniszki, wś, pow. rossieński, par. szyłelska.

Medenizc (dok.), ob. *Mednitz*.

Medenmujża, po łotew. *Miedniumujża*, wś, pow. rzeżycki, par. berzygalska; własn. Zahorskich.

Medenow (dok.), strumień (?) w Sambii, nad którym leżą osady t. n. Czyt. Perlbach, Preuss. Regesten, str. 328.

Medenowo, niem. *Medenau*, dobra ryc., pow. fiszhuski, st. p. Powayen 5 kil. odl., niedaleko kolei z Królewca do Piławy prowadzącej, w pięknej okolicy; w pobliżu znajduje się góra (Wollberg), na której miał dawniej stać zamek biskupi. Ottokar, król czeski, zburzył całą tę okolicę r. 1255. Obszar wynosi 134·36 ha. roli orn. i ogr., 20 łąk, 11·80 pastw., 60 boru, 5 nieuż., 5 wody, razem 236·16 ha.; czysty dochód z gruntu 2797 mrk.; w miejscu jest browar, cegielnia i młyn, hodują bydło na sprzedaż; 100 mk. r. 1856. M. tworzy osobny okr. urz. stanu cywil., który r. 1880 liczył 1912 dusz; r. 1882 urodziło się w tym okręgu 85 dzieci, zawarto 16 małżeństw, umarło 63 osób. *Kś. Fr.*

Medenowo, niem. *Medenau*, wś kościelna,

pow. fiszhuski, st. p. Powayen, dokąd prowadzi szosa, 3 kil. odl.; inna szosa idzie z M. do Pojerstieten, 5·5 kil. dług. Istniała już przed przybyciem Krzyżaków; r. 1254 odniósł tu Ottokar zwycięstwo nad Sambijczykami. *Kś. Fr.*

Medenowo, niem. *Medenau-Kl.* al. *Medenowe* (dok.), dobra ryc., pow. fiszhuski, st. p. Powayen 5·5 kil. odl. Obejmują 149·10 ha. roli orn. i ogr., 21 łąk, 18·70 pastw., 27·40 boru, 7·40 nieuż., 0·20 wody, razem 221·90 ha. Właś. Karol Andersch, konsul włoski; hodują bydło rasy fryskiej i woły rasy Shorthorn. Według Duisburga było M. osobnem terytoryum Sambii (III, c. 70); Töppen: Hist. c. Geogr. v. Preussen, str. 20). *Kś. Fr.*

Mederabe, gródek litewski, znajdował się po lewej stronie rzeki Niewiaży, w którym miejscu niewiadomo. Krzyżacy wszedłszy na Żmujdź, w r. 1291 zdobyli go i spalili do szczętu. *Kar. Gerlach.*

Medeszów, wś, pow. dubieński, gm. Boreml, par. Łysin. Folw. należy do dóbr Łopawsze (ob.).

Medeszówka, wś wymieniana w XVIII w., jako należąca do dóbr Czechowce na Wołyniu.

Medewageln (dok.), ob. *Medwagoła.*

Medewitz (niem.), ob. *Mjedziojz* (łuż.).

Medginy, wś, pow. szawelski, gm. poszwytyńska, 53 dusz, 500 dzies. ziemi gleby pierwszorzędnej. *J. G.*

Medianka, rz., wpada do rz. Bałaklejówki, a ta do Taśminy.

Mediavilla (dok.), ob. *Halbendorf*, pow. opolski.

Medicz (dok. 1242) al. *Miedzice*, dziś *Trzciano* (ob.). Czyt. Kętrz. O ludn. pol., str. 212.

Medien 1.) al. *Warkallen*, niem., wś, pow. gąbiński, st. p. Niebudssen; 257 mk. r. 1856. 2.) **M.**, niem. (dok. *Medinen* i *Medyn*), wś na Warmii, pow. licbarski, st. p. Licbark, r. 1856 mk. 208. R. 1320 d. 28 stycz. nadaje bisk. warmiński Eberhard niemcowi Janowi Padeluche i jego spadkobiercom 41 włók („Johanni dicto Padeluche verisque heredibus et successoribus legitimis utriusque sexus XL mansos et unum in campo Medinen vulgariter dicto ex utraque parte fluvii Synserne LXXII funes in longitudine et LI in latitudine continentes“). Z tych 41 włók ma posiadać Jan 4 włóki, jako lokator i z szczególnej łaski jeszcze 2 „cum ipse primus theutonicus fuerit, qui locacionem ex ista parte Alnae (Łyny) receperit“; nadto 1 włókę na ogrody. Udziela mu także mniejsze sądownictwo aż do przełęgów (solidi), które jemu przypadać będą; większe sądownictwo zaś (majora vero judicia ad collum et ad manum se extendencia) będzie przysługiwało adwokatowi biskupiemu, który 1/3 kar pieniężnych dawać będzie Janowi, a 2/3 biskupowi; może tamże założyć także karczmę (taberna), za którą będzie płacił biskupowi 2 funty wosku. Od reszty 34 włók Jan i jego spadkobiercy płacić będą co rok od włóki pół grzywny na św. Marcina (per annum de quolibet manso censuali dimidiam marcam, denariorum usualium... solvent“). Będzie nadto pomagał przy wzniesieniu i naprawianiu warowni jak inni poddani. Proboszczowi w Licbarku będzie dawał od każdego pługa korzec żyta i korzec owsa także na ś. Marcin. Dozwolone mu jest rybołóstwo w rzece Sinserne (Simser) „cum calamis et hamis“ i w stawie Synserne małemi narzędziami dla własnego użytku. Przysługuje mu także prawo sprzedaży albo zamiany. Wreszcie może górę Geckensteyn obwarować („quod ipsi montem, qui Geckensteyn dicitur, aedificare et firmare poterint“). Przywilej ten potwierdza d. 22 listop. r. 1554 bisk. Stanisław z małemi zmianami. D. 5 czerw. 1567 sprzedaje bisk. Hozyusz mieszkańcom wsi Medien za 300 grzywien przyległe dobra Kossaw, 6 włók obejmujące, które już przedtem obrabiali za 4 grzywny rocznego czynszu. Według prawa chełm. byli mieszkańcy za to zobowiązani płacić biskupowi rocznie 4 grzywny a proboszczowi licbarskiemu 1 korzec żyta i 1 korzec pszenicy, ale od tłoki byli wolni (ob. Cod. dipl. Warm., I, str. 337). *Kś. Fr.*

Medien, ob. *Medinen.*

Medilanze (dok. 1298), ob. *Międzylęż.*

Medinen al. *Medien* i *Medynen*, stare pole pruskie pod Licbarkiem na Warmii. Czyt. Cod. dipl. Warm., I, 337. *Kś. Fr.*

Medino, stare lasy na pograniczu dawniejszych terytoryów pruskich, ziemi bardzkiej i Natangii. Czyt. Cod. dipl. Warm., I, 387.

Medischkehmen (niem.) wś, pow. tylżycki, st. p. Coadjuthen; 358 mk. (1856).

Medkow al. *Medkowo*, wś nad rz. Horyń, pow. rówieński, w stronie zachod. od mczka Aleksandryi. Dawniej posiadłość biskupów łuckich (Arch. J. Z. Rusi, cz. I, t. 1, 202, 207).

Medlauk al. *Medlaukne* (niem.), strumień, prawy dopływ rz. Laukne, w pow. nizinnym. Czyt. Weiss, Preuss. Littauen u. Masuren, II, 45. *Kś. Fr.*

Medlauken 1.) (niem.), wś, pow. nizinny, st. p. Gr. Friedrichsdorf, okr. urz. stanu cyw. Schneken; 3 dm., 17 mk., 450 mr. ziemi (1856). 2.) **M.** (niem.), folw., pow. labiewski, st. p. Laukischken; 25 mk. (1856). 3.) **M.**, folw., pow. fyszhuski, st. p. Schugsten; 10 mk., 194 mr. ziemi (1856). *Kś. Fr.*

Medlaukne, ob. *Medlauk.*

Medlitz (niem.), wś, pow. oleśnicki, par. Kunersdorf.

Medławki, wś, pow. szawelski, gm. tryska, 9 dusz, 38 dzies. ziemi.

Mednicken, niem., dobra ryc., pow. fiszhuski, st. p. Metgethen, 6 kil. odl. Liczą 467 ha roli orn. i ogr., 94 łąk, 58 pastw., 168 lasu, 17·50 nieuż., 69 wody, razem 873·50; czysty dochód z gruntu wynosi 9112 mk. Właśc. jest Hans hr. v. Kanitz na Podangen; w miejscu jest browarnia. M. tworzą okr. urz. stanu cywil., do którego r. 1880 należało 260 dusz; w r. 1882 urodziło się 8 dzieci, małżeństw zawarto 2; a umarło 5. *Kś. Fr.*

Mednitz (niem.), 1310 r. *Medenizc*, wś, pow. żegański, par. Dittersbach, ma kościół katol. filialny.

Medno, ob. *Podhorce.*

Medokisz, węg. *Medokis*, pusta, należąca do gm. Szczawnicy W. (Nagy-Selmec), w hr. liptowskiem (Węgry). Ob. *Lubochna.*

Medouense *territorium* w Sambii. Czyt. Script. rer. pruss., V, 602.

Medowa, wś, pow. brzeżański, 25 kil. na płn. wsch. od Brzeżan, 15 kil. na płn. płn. wsch. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Kozowej, 14 kil. na płd zach. od najbliższej stacyi kolej. w Jeziernej. Na płn. leżą Kaplińce, na wsch. Taurów i Płotycza, na płd. Budyłów i Wymysłówka, na zach. Wybudów. Wzdłuż granicy wsch. płynie Strypa od płn. zach. na płd. wsch. Do niej wpada mały potok, płynący od zach. z Wybudowa na wsch. a potem na płn. do Kapliniec. Zabudowania wiejskie leżą we wsch. stronie, w dolinie Strypy. W stronie zach. najwyższe wzniesienie 380 m. Własn. więk. ma roli orn. 670, łąk i ogr. 76, pastw. 5, lasu mr. 32; własn. mniej. roli orn. 623, łąk i ogr. 48, pastw. 11 mr. W r. 1880 było 277 mk. w gminie, 26 na obsz. dwors. (60 obrz. rzym.-katol., 223 gr.-katol.). Par. rzym. i gr.-kat. w Budyłowie. *Lu. Dz.*

Medowata, wś, pow. lipowiecki, par. kat. Monasterzyska, prawosł. Cybermanówka, od Borowskich przeszła w posiadanie Drohomireckich. M. ma 270 mk. a wraz z Konelskimi futorami ma 1177 dzies. ziemi. Ob. *Konela*, t. IV, str. 327.

Medowka (*Miodówka*?), wś nad str. Żydy, pow. lipowiecki, odl. 3 w. od Czagowa. Posiada cerkiew drewn. z 1771 r., 2200 dzies. ziemi i 1037 mk. (28 katol.). Należała do Lenkiewicza.

Medrogi, wś, pow. szawelski. Należała do dóbr Dyrwiany.

Medsedzie, wś, pow. rossieński, par. gorzdowska.

Medsen, dobra prywatne, pow. hasenpocki, par. Grobin.

Medszohol-Moor (niem.), ob. *Medzokol-M.*

Meducha, wś, dawniej w pow. rohatyńskim, od 1 stycz. 1885 r. przyłączona do pow. stanisławowskiego, 29 kil. na płn. płn. wsch. od Stanisławowa, 7 kil. na płn. wsch. od sądu powiat. w Haliczu, 6 na płd. wsch. od urzędu poczt. w Bołszowcach. Na płd. leżą Delejów i Międzyhorce, na zach. Siemikowce, na płn. zach. Konkolniki, na płn. Słobódka Konkolnicka (obie w pow. rohatyńskim), na wsch. Byszów (w pow. podhajeckim). Wzdłuż granicy zach. płynie dopływ Dniestru Bybełka (ob.) od płn. na płd. do Międzyhorzec, i zabiera od lew. brz. małe strugi z obszaru wiejskiego. W płd. wsch. kończynie wsi nastaje u stóp Łysej góry, 352 m. wys., mała struga, pot. Zabłocie (al. Zgniły potok) i płynie na płd., do Dniestru. W środku obszaru leżą zabudowania wiejskie. Własn. więk. (lwowskiego arcybiskupstwa łacińskiego) ma roli orn. 670, łąk i ogr. 76, pastw. 5, lasu 32 mr.; własn. mniej. roli orn. 623, łąk i ogr. 48, pastw. 11 mr. W r. 1880 było 1402 mk. w gminie, 26 na obsz. dwors. (między nimi 799 obrz. gr.-kat., 651 obrz. rzym.-kat.). Par. gr.-katol. w Międzyhorcach, rzym.-kat. w Konkolnikach. We wsi jest cerkiew pod wezw. ś. Mikołaja, kaplica na cmentarzu, w której się niekiedy msza odprawia, szk. jednokl. etat. i kasa pożyczk. gminna z kapit. 201 zł. Kwitnie tu uprawa tytoniu. W górach znajduje się piękny, biały, przezroczysty alabaster, niekiedy z żyłami różowo-czerwonemi. Głębiej i ku zach. jest marmur czarnosiwy, twardy i pięknie gładzić się dający. Okolica obfituje także w gips. W r. 1464 poświadczają Piotr z Branic, sędzia, i Jan z Wysokiego, podsędek ziemscy lwowscy, że Michał ze Strzelic sprzedał trzecią część wsi swojej, Meducha zwanej, za 200 grzywien zwykłej monety, Grzegorzowi z Sanoka, arcyb. lwow. (A. G. Z., II, 181). W r. 1469 stanął układ Grzegorza z Sanoka, arcybisk. lwowsk., i Mikołaja Karnkowskiego z Meduchy, dotyczący sadzawek między Meduchą i Bybłem (A. G. Z., V, 214). Na dokumencie z r. 1402 podpisany jest niejaki Bulricus de Meducha (A. G. Z., II, 48). W pobliżu M. znajduje się ogromna mogiła niewiadomego pochodzenia, nie badana dotychczas. Na polach tutejszych znachodzono różnemi czasy garnki i inne przybory ofiarnicze a Schneider wspomina w zapiskach swoich o śladach jakiegoś bożka, nie podając bliższych szczegółów. *Lu. Dz.*

Medukallen (niem.) 1.) al. *Sergehlen*, wś, pow. wystrucki, st. p. Neunischken; 60 mk. 2.) **M.**, wś tamże, st. p. Szillen, 109 mieszk. (1856). *Kś. Fr.*

Medulczyna, szczyt górski, pow. doliniański, ob. *Ilemic.*

Medum, jezioro, na zachód od wsi Meżaniszek i rzeki Łaukiessy.

Medunischken 1.) niem., osada leśna, pow. darkiejmski, st. p. Szabienen, Żabin. 2.) **M.**-*Gr.* (niem.), dobra ryc., pow. darkiejmski, st.

p. Żabin, 4 kil. odl. Zawierają 283 ha roli orn. i ogr., 86 łąk, 8 pastw., 32 nieuż., razem 409 ha; czysty dochód z gruntu wynosi 2095 mrk. Właśc. v. Bujack; do klucza tego należą jeszcze dobra Stoeringen, obejmujące 141 ha roli orn. i ogr., 17 łąk, 11 nieuż. (czysty dochód z gruntu 612 mrk.) i Gr. Sunkeln, liczące 276 ha roli orn. i ogr., 94 łąk, 5 nieuż., 17 pastw., 5 wody (czysty dochód z gruntów 1590 mrk.); prócz tego bór Traupiszkowski, obejmujący 149 ha, przynoszący 184 mrk. czystego dochodu. W 1856 r. było tu 212 mk. Okr. urz. stanu cywil. Sobrost. 3.) **M.**-*Kl.*, niem., dobra, pow. darkiejmski, st. p. Żabin 4 kil. odł.; okr. urz. stanu cywil. Rapa, niem. Angerapp; obszar wynosi 486 ha, mianowicie rola orna i ogr. 289, łąki 61, pastw. 34, bór 97, wody 5; czysty dochód z gruntu 5609 mrk.

Medunischker Wiese (niem.), os., pow. węgoborski, o 5 kil. od st. Szabienen, 51 ha rozl. *Kś. Fr.*

Medwagoła, w dok. krzyżackich *Medewageln*, *Medwagen* lub *Medenik* (dziś Miedniki?), była warownia litewska o 10 w. od Worń, w okolicy szlach. Berże, r. 1329 przez Krzyżaków zburzona.

Medwajdele, góra w pow. rossieńskim, z gruzami sławnej niegdyś warowni t. n. oraz świątyni Praurymy, bogini ognia i słońca.

Medwałaki 1.) wś, pow. szawelski, należy do dóbr Kurszany. 2.) **M.**, folw., pow. szawelski, gm. ligumska, jednę włókę rozl., własność Franc. Wojczatysa. *J. G.*

Medwece 1.) (*Medvedze*), wś, hr. szaryskie (Węg.), kościół paraf. gr.-kat., jałowa ziemia, tylko uprawa owsa, 110 mk. 2.) **M.**, *Medwecze*, wś, hr. orawskie (Węg.), ziemia urodzajna, młyn wodny, 277 mk.

Medwedia, potok górski, wypływa z Dubowego lasu, w obr. gm. Łuczy, w pow. kołomyjskim, płynie na południe górską doliną i w Łuczy uchodzi z lew. brz. do Łuczki; od lew. brz. przy ujściu swem zabiera potok Medwedzicę, również z tego lasu wypływający. Medwedzicę zowią także Saratą al. Seratą. Długość M. 6 kil., Medwedzicy 3 kil.

Medwedie, szczyt górski w obrębie Hołowski, pow. turczański, w sąsiedztwie lasu Jawornisty zwanego.

Medwedidol (dok.), ob. *Mezvezidol.*

Medwediwka, niwa w zach. stronie Woli Rajnowoj, w płd. stronie Janowa, w pow. samborskim, i w płn.-wsch. stronie Starejsoli, pow. staromiejski. *Lu. Dz.*

Medwedka al. *Medwedówka*, wś nad rz. Stawiszcze, pow. winnicki, par. Strzyżawka. Ma 59 dm., 660 mk., w tej liczbie 53 jednodw.; 677 dzies. ziemi. Należała do sstwa winnickiego (ob. Archiw J. Z. Rusi, część III, t. 3, str. 369). *Dr. M.*

Medwedki, ob. *Medwedówka.*

Medwedno, wś nad rz. Sławeszną, pow. mozyrski, na północ od Owrucza, blisko granicy pow. owruckiego. Posiada cerkiew. Przy wsi leży uroczyszcze Ustyż (ob. Archiw J. Z. Rusi, cz. V, t. 4, 232, 243, 381 i cz. VI, t. 2, 15).

Medwedowce (po rus. *Medwediwci*), z Podlesiem (Pidlisie), wś, pow. buczacki, 6 kil. na płn. wsch. od sądu pow. i urz. poczt. w Buczaczu. Na płn. leżą Nowostawce i Pilawa, na wsch. Pilawa, na płd. Pyszkowce i Trybuchowce, na zach. Podzameczek i Dźwinogród. Przez wieś płynie pot. Olchowiec, dopływ Strypy. Wchodzi on tu od płn. z Nowostawiec, rozlewając się w staw zaraz na wstępie, poczem wypływa ze stawu na płd. do Pyszkowiec. W dolinie Olchowca i nad stawem leżą zabudowania wiejskie (346 m.), na płd. zach. od nich klin lesisty „Podlesie“, na wsch. zaś niwy: Płoszcze, Młaka (356 m.), a dalej na wsch. grupa domów Romaszówka (368 m.). Własn. więk. ma roli orn. 959, łąk i ogr. 144, pastw. 35, lasu 466 mr.; własn. mniej. roli orn. 1650, łąk i ogr. 194, pastw. 47 mr. W r. 1880 było 1373 mk. w gminie (1055 w M. a 318 w Podlesiu) a 137 na obsz. dwor. (49 w Janówce, 54 w M. a 34 w Płoszczy). Między mieszk. było 839 obrz. gr.-kat., 280 obrz. rzym.-kat. w M., 297 w Podlesiu. Par. rzym. kat. w Buczaczu, gr.-kat. w miejscu, dek. czortkowski, archidyec. lwowska. Do parafii należą Nowostawec i Pilawa z Janówką. We wsi jest cerkiew, szk. etat. jednokl. i młyn. We wsi są ślady licznych mogiłek, zwłaszcza w polu „Macocha“ i „na Pruskach“ (al. na Pryskach). W tem ostatniem miejscu znachodzono dawniej toporki kamienne, ślicznie szlifowane. Ślady mogiłek są także w lesie „Dąbrowa“. *Lu. Dz.*

Medwedowce, ob. *Medwedówka.*

Medwedowce, wś, pow. winnicki.

Medwedówka 1.) mała rz. w pow. proskurowskim, lewy dopływ Zbrucza, bierze początek pod wsią t. n., płynie pod wsiami Kaczorynce i Kurniki i wpada do Zbrucza z lewego brzegu powyżej Tarnorudy a poniżej wsi Polany w pow. starokonstantynowskim. 2.) **M.**, rzeczka, bierze początek w pow. czehryńskim, na gruntach mczka Medwedówki i wpada z prawego brzegu do Taśminy, dopływu Dniepru.

Medwedówka 1.) wś u źródeł rz. Chomorca, dopływu Chomora, pow. zasławski. Była tu kaplica katolicka fil. parafii w Połonnem. 2.) **M.**, wś, pow. zasławski, gm. i par. Butowce, ma cerkiew drewnianą; własność Steckiego. 3.) **M.**-*Wielka* i *M.-Mała* al. *Medwedki*, wś, pow. zasławski, na wschód od Zasławia. W 1753 r. Sanguszko sprzedał M. Jabłonow-

skiemu (ob. Archiw J. Z. Rusi, cz. VI, t. 1, 292). 4.) **M.**, przysiołek nad strugą do Teterówki wpadającą, pow. żytomirski, par. Krasnopol. R. 1867 miała 13 dm. 5.) **M.**, os. szlach., pow. rowieński, w dobrach Hubków. 6.) **M.**, wś, pow. nowogródwołyński, gmina Emilczyn, osad czynszowych 35; należy do dóbr Emilczyn, własność Uwarowych.

Medwedówka (*Wedmediwka*, *Medwedica*, dawny *Daniłów* lub *Danielgród*), mczko, pow. czehryński, nad rz. Taśminą, po prawej stronie górzystego jej wybrzeża, przy ujściu rz. Medwedówki. Ta ostatnia, nadawszy osadzie nazwisko, przecina ją na dwie połowy, z których jedna, położona na prawej stronie, od wieków wchodziła w obręb stwa czehryńskiego i dziś jest własnością skarbową; druga jak przedtem, tak i obecnie jest posiadłością prywatną. Taśmina czyli Taśmin, porosły gęstem i szerokiem pasmem olch i oczeretów, otwiera widok na okolicę. Na przeciwległym brzegu leży szeroka smuga piasku, towarzysząca temu brzegowi Taśminy od Smiły do Dniepru, co pozwala się domyślać, że bagnisty Irdyn, łączący się z ługami teraźniejszego koryta Dniepru pod Mosznami, a następnie Taśmina, z którą się łączy pod Smiłą, był niegdyś korytem Dnieprowem. Na tę myśl naprowadza także i pozycya prawego brzegu Taśminy, wyniosłego, poprzerzynanego jarami, słowem zupełnie podobnego do brzegu Dnieprowego, jak widzimy, od Kijowa do Kaniowa. Taśmina, płynąc wśród secin wysp porosłych drzewami i sitowiem, przedstawia piękniejsze widoki niż wiele rzek, przez nagie płaszczyzny toczących swe nurty. W miasteczku nic nie pozostało, coby świadczyło o jego starożytności, wyjąwszy w połowie już zniszczonych okopów nad Taśminą, które wskazują, że w tem miejscu był zameczek, i starej bardzo, drewnianej, dziś pustej kaplicy, w ścianie okopu. U wjazdu zaś do mczka sterczy wysoki kurhan, z dwoma innymi mniejszymi. Jeszcze w pierwszej połowie XVI w. okolica ta leżała pustynią i tylko tu i ówdzie, jako na rubieży od pól dzikich, powyrastały na niej strażnicze posterunki; jednym z tych był Czehryn i zamek nowy, zwany „Kitajhorodem“ (Papr. Herby, str. 221), który otrzymawszy w r. 1589 lokacyjny przywilej na miasto, stał się dopiero jakoby metropolią wszystkich bliższych osad. Naonczas wchodził on jeszcze w skład starostwa czerkaskiego. Atoli natłok ludności musiał być znaczny, kiedy Jan Daniłowicz, ssta czehryński i korsuński, „dla ludzi wolnych, w Czehrynie już się niemieszczących“, wyrobił lokacyą dla nowego miasta M., którą od swojego imienia nazwawszy Daniłowem albo Danielgrodem, wystarał się nadto dla niego i o prawo municypalne magdeburskie, tak że odtąd Daniłów czyli M. miał już swój osobny magistrat i rząd miejski (Arch. J. Z. R., część 5, t. I, str. 551). Toć w księdze „Bolszoho Czerteżu“ ułożonej przy końcu XVI w., czytamy: „a wysze Czyhiryna na Taśminie, 2 mili, horod Medwedica“. Ale podczas gdy po prawej stronie rz. Medwedówki miasto to się lokowało, to zarówno i po lewej skupiała się osada zarzeczna, należąca do dóbr radywonowskich, dziedzicznej posiadłości wpierw ks. Hlinskich Putywlskich, potem Żubryków. Ci też ostatni wznieśli na tej swojej części zarzecznej zameczek. Ale niedługo nastąpiły zamieszki kozackie, i sławetni mężowie miasta Daniłowa przyłączyli się do zbuntowanych, tak, że rygor srogiej konstytucyi z 1601 r. „o swywoli ukrainnej“ został i do Daniłowa rozciągnięty (Vol. leg., II, str. 443). W połączeniu z buntami atoli kozacy szerzyli zniszczenie: jakoż Czehryn i Daniłów tak przez nich spustoszony był, że w 1611 r. konstytucyą osobną do drugiego sejmu musiano ekscypować te miasteczka od wybieranego z całego wdztwa poboru (Vol. leg., III, str. 29). Z opustoszenia tego skorzystał Bohusz Łuczkiewicz Kochanowski, podstarości czerkaski, który, roszcząc jakieś prawa do M., z racyi spadku po ks. Hlińskich Putywlskich, wpadł do Daniłowa starościńskiego ze zbrojną kupą, pozabierał grunta, spalił most na rzece i prom porąbał. Skarżył się o to sądownie Jau Daniłowicz, ssta czehryński i kors. (Dawn. regestr ks. grodz. i ziems. kijow.). Ale w lat kilka tenże D. już się znowu nieprzyszczupłą zapełnił ludnością. Oto co mówi lustracya sstwa korsuń. z 1616 r. „Daniłów, nowa osada; to miasteczko lat pięć jak osiadło. Jest w niem domów miejskich pod posłuszeństwem N. 20; którzy, gdy słobody wysiedzą, na tejże powinności będą co korsuńscy. Kozackich domów N 280. Arenda młynów, karczmy czyni zł. 100. Suma prowentu mczka tego 100 zł.“ Lustracya zaś z 1622 r. przedstawia taki stan mczka: „Daniłów słoboda. To mczko nad rz. Niedźwiedziówką położone jest, palami w okrąg ostawione. Jest w niem mieszczan posłusznych N. 50; mają słobody do lat 20“. Stan. Koniecpolski, hetman polny kor., nabywszy Radywońszczyznę całą od sukcesorów Zubrykowskich, został też dziedzicem i części do niej należącej w Medwedówce; jakoż w 1633 r. postarał się aby tę jego część od Daniłowa czyli M. starościńskiej i w ogóle od sstwa czehryń. rozgraniczono. Mocą tego rozgraniczenia rzeczka Kosara i Taśmin goły miały odtąd jakby miedzę przyrodnią między temi dwoma posiadłościami stanowić (Arch. J. Z. R., część 5, t. I, str. 552). R. 1637 Stanisław Daniłowicz, ssta czehryń. i korsuń. „z ochoty i ambicyi chwały,“ udawszy się ze swego sstwa na wyprawę w pola

tatarskie, w boju postrzelony i wzięty do niewoli, jako jeniec tragiczną w Krymie poległ śmiercią, bo go okrutny Kantymir w oczach swoich kazał ściąć (Pam. Albr. Radziwiłła, t. I, str. 330). Młodzian ten „wielkiej nadziei i fortuny dziedzic“, był ostatnią iskierką zasłużonego i sławnego domu Daniłowiczów. Należał on do tej ofiarnej generacyi, co szczerej krwi swojej dla obrony ziemi swej nie szczędziła. Tymczasem Bohdan Chmielnicki niedługo daje hasło srogiej walki i po rozgromie korsuńskim Ukraina kijowska wpada w moc jego. Wiadomo że wojna ta kozacka wypłoszyła szlachtę z dóbr i Chmielnicki zagarnia też na rzecz swoją Czehryn, Medwedówkę, Żabotyn, Kamionkę, Nowosielce i Subotów (Pam. Kiew. Kom., t. III, odz. 3, № 15; Arch. innostr. dieł Małor., № 4). Toć w M. odtąd konsystuje sotnia kozacka, której sotnikiem był r. 1649 Iwan Ruczka. Chmielnicki atoli, dbający o zachowanie ligi z Tatarami, a w środkach nieprzebierający, horody i włości nawet, dla zaspokojenia ich, jak chce podanie, w jassyr im oddawał. „Chmielnickij toj buw takij — mówi podanie — szczo z Turkom znawsia. Pojde buło do Turka, da i prodaśt' odin, druhij horod, abo seło. To Turki wże tyż seła rozorali i jassyr brali. Medwediwku i Taszłyk dwa razy prodawano. A koło Smiły każut', mimo samu hrablu, Turki iszli, ałe Smiłoj nie zajmały, bo ne buła prodana. Jest' i pieśń z toho czasu: „Oj bodaj Chmelia Chmielnickoho Perwa kula ne minuła; Szczo weliw braty parubki i diwki I mołodyi mołodyci. Parubki idut śpiwajuczy, A diwczata rydajuczy, A mołodyi mołodyci Staroho Chmelia proklinajuczy. Oj bodaj Chmelia etc. etc.“ (Istor. piesni małor. nard. przez Wł. Anton. i M. Dragom., t. II, str. 116—117 i P. Kulisza: Zapiski o Jużnoj Rossii, S.-Petersburg 1856, t. I, str. 322). Tradycya ta zamiast o Tatarach wspomina o Turkach; widocznie dwa różne historyczne momenta, to jest czasy Bohdana Chmielnickiego pomieszała z czasami syna jego Jurka. Ale tak M. jak i cała ta prowincya była tylko przelotną zdobyczą Kozaków; po tak zwanej „ruinie“ i „zhonie“ dziedzice ukraińscy, spłoszeni najazdem Kozaków, wracają nareszcie do swoich dóbr, choć pustych. Ale po zamieszaniach tych, z trudnością przychodziło onymże dziedzicom uporządkować swoje stosunki majątkowe. Dziedzictwo Koniecpolskich Mlijów i Żabotyn (dawniejsza Radywońszczyzna) po traktacie Hadziackim, w skutek złej informacyi, zostało rozdarowane bezprawnie kilku zasłużonym Rzpltej Kozakom i dopiero w 1661 r. Jan Stan. Koniecpolski z rąk nieprawnych posiadaczy uwolnił je. Pomimo to jednak Aleksander Jabłonowski, chorąży w. kor., zajechał Mlijowszczyznę i klucz żabotyński (do którego należała i zarzeczna część M.) a to z tytułu nabycia od Zarudnego praw do tychże dóbr, które jednakże od czasu restytucyi tychże Koniecpolskiemu mocą sejmowej konstytucyi, nie mogły mieć już żadnego znaczenia. Zajazd Jabłonowskiego wypadł podczas wojny szwedzkiej, kiedy dziedzice ukraińscy znowu się trzymali na uboczu. Tymczasem po Janie Aleksandrze Koniecpolskim, zeszłym bezpotomnie, zgasło imię Koniecpolskich; spadła sukcesya na Walewskich, od których nabył dziedzictwa całej Koniecpolszczyzny ks. Jerzy Lubomirski, podtenczas oboźny kor. Ten zapozwał ks. Jabłonowskiego o dobra zajechane, sprocesował i wiele dóbr przez tradycyą odebrał. Jan Aleksander Jabłonowski, chorąży w. kor. i ssta korsuński, umarł w 1733; ale ze śmiercią jego pretensye Jabłonowskich nie upadły: owszem synowiec jego ks. Kajetan Jabłonowski, wojewoda bracławski i ssta czehryński, wznowił na nowo przegrany proces, inny wszakże do przychodzenia do dóbr obmyśliwszy sposób. Oto nabywa on praw dziedzicznych do ósmej części Koniecpolszczyzny od króla Stanis. Leszczyńskiego, na którego istotnie, chociaż prawem dość wątpliwem, przychodził w części spadek po Koniecpolskich, i którego z Jabłonowskimi stosunki krwi łączyły. Nie trudno też przyszło Jabłonowskiemu, jako stście czehryńskiemu, zagarnąć i część M. zarzecznej, którą od jego M. starościńskiej tylko rzeka rozdzielała. Jakoż z tejże racyi, że taż zarzeczna M. należała do Jabłonowskiego, krewnego i stronnika króla Leszczyńskiego, w r. 1733 była miejscem głównej kwatery wojsk auzyliarnych na Ukrainie. Stał tu z wojskiem rossyjskiem Szachowskoj i generał major Kejt (Kiews. starina 1882, t. II, str. 127). R. zaś 1741 Jan Kajetan Jabłonowski, jako ssta czehryński, w M. starościńskiej ustanawia cech tkacki, a w 1762 r. cech szewcki eryguje (Arch. J. Z. R., część 5, t. I, str. 553). Miasto to też, używając dobrodziejstw pokoju, wzrastało i tylko napady hajdamaków zagęszczone, od czasu do czasu zawieruszały jego spokojność. Oto w 1751 r. siczownicy wpadają do M., kuszą się o zdobycie zameczku, ale niezdobywszy, uchodząc zabierają tylko zakopaną w ziemi kufę saletry, bydła rogatego sztuk 40, i kufę gorzałki (Arch. J. Z. R., część 3, t. III, str. 607). Atoli Jan Kajetan Jabłonowski sprawę swą z Lubomirskim w 1760 r. przegrał, i dopiero po jego śmierci wdowa jego ks. wojewodzina bracławska „podstępną zgodą“ w Przybysławicach sprawę tę zakończyła, otrzymawszy na siebie połowę dziedzictwa Żabotyna (Pamięt. ks. Ant. Barnaby Jabłon.; Sprawozd. z czynności zakł. nar. im. Ossol. z r. 1879). Lustracya z r. 1765 powiada, że w M. (staro-

ścińskiej) chałup 114; że z dóbr Żabotyna sianożęcie i grunta odbierają. Tymczasem nadeszły dni krwawej pamięci — tak zwanej koliszczyzny. Było to w 1768 r. Maksym Żeleźniak, porzuciwszy zbójectwo, schronił się był do monasteru ś. Mikołaja w M., gdzie zamierzał już żywot pobożnie na modlitwie i pokucie zakończyć. Ale nagle rzuca on swój monaster i udawszy się do pobliskiego lasu motrenińskiego, zbiera tam wałęsających się hultai zaporoskich. Był to pierwszy zawiązek jego watahy. Wydało mu się, że pułkownik Kwaśniewski, dowodzący horodowymi kozakami w M., sprzyja mu i że przejdzie na jego stronę. Pojechał tedy do niego, ale niezastawszy pułkownika w M., przestraszył tylko żonę tegoż, odjeżdżając powiedział, że w Chołodnym jarze w lesie Motrenińskim będzie czekał na rychłą odpowiedź od pułkownika. Kwaśniewski widząc że nieprzelewki, obawiając się napadu, umknął z żoną do Kryłowa, położonego na ruskiej stronie Taśmina (Maksymowicz: Soczynienia, t. I, str. 638). Wiadomo jaki potem straszny krwi rozlew nastąpił. Kolije wpadli też do tutejszego monasteru, cerkiew i cele zakonników zrabowali, skarby i mienie monasterskie zabrali (Pochilewicz). Po stłumionej koliszczyznie jakiś czas przechowywał się w M. watażka Neżywy (Kiew. starina, t. III, r. 1852, str. 309). Roku zaś 1775 została zesłaną umyślnie komisya z sejmu, dla rozsądzenia sprawy między pozostałą wdową ks. Jabłonowską, wojewodziną bracławską, a ur. ks. Lubomirskim o klucz żabotyński (Vol. leg., VIII, str. 325). Od tego też czasu cały dzisiejszy powiat czehryński rzetelnie dzielił się na dwie części. Wszystko co leżało na prawym brzegu Taśminy, albo raczej co opisywała Taśmina, zakreślająca prawie koło, było sstwem i majątkiem Jabłonowskich, którzy, jak to widzieliśmy, tylko w charakterze dóbr dziedzicznych posiedli byli klucz żabotyński i medwedowski; po drugiej zaś stronie wszystko należało do Smilańszczyzny, czyli do ks. Lubomirskich. Ale jakkolwiek wyżej wspomniana komisya, zjechawszy na grunt, sprawdziła była, opisała i postanowiła granice, jednakże nie załatwiła wszystkich spornych kwestyj w wielu miejscowościach i szczególnie wioska Kosara, na granicy tych dóbr położona, stała się prawie kamieniem obrazy i skałą zgorszenia dla ustawicznych o nią sporów i kłótni. Toć ks. Ksawery Lubomirski, dziedzic Śmilańszczyzny, czynił wciąż na nią zamachy. Ale była ona w ręku mocnego adwersarza, ks. Ant. Barnaby Jabłonowskiego, ssty czehryńskiego, który całość obrębów dóbr swoich i sstwa zbrojną strzegł i bronił ręką. Tradycya w ustnem podaniu wiele epizodów z tej wojny sąsiedzkiej przechowała. W Kosarze był zameczek, w którym siedział zawiadowca Zieliński, z nieodstępną czujnością i bacznością. Ale Lubomirskiemu nie tak chodziło zaiste o ten strzęp ziemi, jak raczej o postawienie na swojem, lub też namiętnie lubiącemu rycerskość o zaprawę poniekąd i „exercytacyą wojenną". Jakoż niedopuściwszy w 1779 r. aby urząd podkomorski łucki sypał kopce, postanowił przemocą, bądź co bądź, oderwać Kosarę. Służył on wtedy w szeregach rossyjskich (był generałem majorem), a więc sprowadziwszy do Smiły szwadron huzarów rossyjskich, pod jego zostających komendą a konsystujących nad granicą, i przebrawszy ich w strój nadwornych swoich „zieleńców", na ich czele na wojnę wyruszył sąsiedzką. Zaczął też od obcesowego natarcia na zamczynę, ale gdy szturm nie wydał pomyślnego skutku, książę pan udał się do wybiegu. Oto, ogromne fury słomy szły przed jego wojskiem i tworzyły przodem tabór, który miał je zasłaniać od pocisków oblężonych a zarazem służyć miały ku zapełnieniu słomą fosy i dopomożeniu wdrapania się na wały. Lecz Zieliński, nie w ciemię też bity, kazał nabić kilka śmigownic płachtami maczanemi w smole; za zbliżeniem się fur wystrzelono tedy; płomienie ogarnęły słomę i znowu to Lubomirskiemu pomieszało szyki, ale w końcu, gdy mimo to napastnicy znowu chcieli wznowić szturm, Zieliński poczęstował ich kartaczami — kilkunastu huzarów padło a reszta poszła w rozsypkę. Lubomirski nie był z tych ludzi coby mógł połknąć tak łatwo upokorzenie; zraniony w dumie posłał Jabłonowskiemu dwie złote kulki, z domaganiem się przyjęcia pojedynku albo oddalenia Zielińskiego z obowiązku. Jabłonowski podobno miał przyjąć ostatnią propozycyą. Ale na tem się nie skończyło. Lubomirski ciężko mógł odpowiadać, że w tym najeździe użył rossyjskich huzarów, z których wielu zabito, i to w granicach obcego państwa. Powiadają, że to było powodem, iż w 1787 r. zbył on cały klucz smilański ks. Potemkinowi. Ks. Antoni Barnaba Jabłonowski, znany nam z pamiętników, które zostawił, człowiek wzorowej zacności i wielkiej używający powagi, będąc w jednej tylko części dziedzicem M., a drugą władając jako ssta czehryński, użył własnych funduszów dla ulepszenia tego dziedzictwa Rzpltej. Chcąc też podupadłe mto M.— mówi dokument — do dobrego stanu przyprowadzić, i one wolnym ludem, handel i rękodzieła sprawującym, pomnożyć, dozwolił mieszczanom stanowić winnice i wolnego w nich gorzałki palenia, tudzież szynki wolne każdemu osiadłemu, za opłatą kotłowego zostawił; czynsz z każdego placu oznaczył; urzęda sądownicze i rządowe zachował; cechmistrzów od wszel-

kich podatków uwolnił; prowadzenie wszelkich handlów zabezpieczył; chcącym zająć się rolnictwem grunta pewne wyznaczył; kupców zaś handlujących i rękodzielników w rynku i ulicach miasta porozmieszczał; jednem słowem znaczną osadę ludu wolnego na prawach i wolnościach m. Czehryna, w ludność, w handle i rękodzieła pomnożył i przystojną postać miasta uformował (Arch. J. Z. R., część 5, t. I, str. 555). Ale niemniej troskliwą ręką pomnażał pomyślność i reszty sstwa i dóbr swoich dziedzicznych, dźwigając szczególnie rolnictwo, jako pierwiastek cywilizacyjny wśród ludności, której wrodzona gnusność od uprawy roli odwodziła, a temperament bujny i dziki spokojnem wzgardzał życiem. Toć duch czynności ssty wkrótce otoczył ten zakąt pasmem bogatych i kwitnących osad a stepy w urodzaj płodne, przestały odtąd nareszcie wieczystym martwieć odłogiem. W skutek prawa zapadłego na sejmie czteroletnim o miastach, król Stan. August dał w 1792 r. miastu M. przywilej renowacyjny (Arch. J. Z. R., część 5, t. I, str. 549—557). Ant. Barnaba ks. Jabłonowski był ostatnim sstą czehryńskim; po jego śmierci sstwo za rządu rossyjskiego zostało posiadłością skarbową, dziedziczne zaś jego dobra (Żabotyn i połowa M.) spadły na syna jego ks. Maksymiliana, tajnego radcę i wielkiego mistrza dworu cesarstwa rossyjskiego, wojewodę królestwa polskiego, który M. odprzedał Bielińskim, a ci Hieronimowi Sobańskiemu, a od tego nabył te dobra senator Iwan Funduklej. Majętność ta obecnie składa się z wiosek następnych: Hołowkówki, Mielnik, Osoty (Kajetanówki) i Janówki. Kajetanówka przed laty słynęła z leczniczej wody żelaznej. Za M., o wiorst 3, leży na wyspie Taśminy monaster ś. Mikołaja pustynny. W cerkwi monasterskiej jest napis, z którego widać, że monaster ten zbudowany był w 1765, a odbudowany na nowo w 1792 r. Ks. Jabłonowscy sowicie go nadali i ubogacili. Monaster ten atoli musiał istnieć i dawniej, bo w 1666 r. hetman Paweł Tetera wznowił dawne temuż monasterowi nadane przywileje (Biełojezierski: Jużnoruskie lietop., str. 117). Trwa dotąd żywa tradycya ludu o ostatnim napadzie ordy na M. Było to w 1769 r. Tatarzy wpadli do Nowej Rossyi a ztąd przez Nowoserbią do Smilańszczyzny dostali się i tam w wielu włościach dużo ludzi w jasyr zabrali, innych w pień wycięli (z notat Tad. Sztejna). M. szczyci się swoją bohaterką legendową. Była to tak nazwana „popówna z Widmidiwki". Legenda nie powiada atoli nic o czasie, w którym żyła ta rycerska dziewica, ale łatwo można się domyślić, że to było w tych czasach, kiedy wobec ustawicznych najazdów tatarskich, każdy mieszkaniec pogranicza tego żył życiem heroicznem, pośród przygód krwawych i niebezpieczeństwa. „Gdy orda szła — mówi legenda — to ludzie chowali się do zamku, a pod ziemią takie były przejścia, że nimi można się było dostać do rzeki. Tam też ludzie długo przebywali, aż póki orda nie schwytała pewnego niecnotę, który im wskazał, kędy się dostać do bramy. A tam była popówna, która walecznie nie puszczała ich do zamku. Starzy i młodzi wołali też w niebogłosy: „Wyjdit', wyjdit' Wedmidiwna Protiw ordy z chlibom!!.." „Oj ne budem proklatym, Oj ne budem korytysia; Jest' u nas jasne oriżja Budem boronitsia...." Widmidiwska popiwna Horos uczyniła; Simsot Turok— janiczar Z konej powaliła!.... Skończyło się wszakże na tem, że Tatarzy wojowniczkę ową zabili, a młodą czeladź w jasyr zajęli (Czubiński Zapiski, t. I, str. 299). W r. 1819 stała tu kaplica katolicka, zbudowana przez Hieronima Sobańskiego. R. 1848 założono cukrownią a w 1836 browar, Dwie tu są cerkwie: Uspeńska, drewniana, zbudowana w 1735 r. na miejscu dawnej, i druga Michajłowska drewniana. Wizyta czyhryńskiego dekanatu z r. 1740 powiada. „Cerkiew p. t. ś. Michała wyżej okien zbudowana, bez powału i podłogi i ogrodzonego cmentarza, słomą pokryta przez parochian, w r. 1738, po spalonej Tatarami, wybudowana. Paroch Joan Samujłowicz, poświęcony 1723 r. w Pereasławiu. W tymże mczku była druga cerkiow Uspeńska, którą Tatarowie ze wszystkiem spalili". M. w 1860 r. miało w obu częściach rządowej i prywatnej, 1415 mk. chrześcian i 2320 żydów. W 1741 r. było tu 200 dm., 1500 mk. i ani jednego żyda. W 1808 r. było 122 dm., 1167 mk. chrześc. i 350 żyd. Dobra M. miały 16,916 dzies. ziemi. *Edward Rulikowski.*

Medwedówka, przedm. Machnówki, pow. berdyczowski. 2.) **M.**, wś, pow. kaniowski, odl. o 2 w. od Hruszowa, własność Leona Modzelewskiego, obszaru 1372 dzies. ziemi, z której 540 dz. odeszło dla włościan. Cerkiew prawosł. i 940 mk. prawosl.; 12 katol. Na obszarze dworskim wzorowe rolne gospodarstwo. M. należała do sstwa kaniowskiego.

Medwedówka 1.) wś, pow. lityński, gm. Chmielnik, par. Nowy Konstantynów, o 21 w. od Lityna, 28 dm., 122 mk., 106 dz. ziemi włośc. W 1527 r. zostawała w posiadaniu 4-ch braci: Łukasza, Bunicza, Eliasza, Junicza, którzy ją zamienili na wś królewską Kożuchów (ob.). Należała do klucza nowo-konstantynowskiego (9171 dz.), dawniej Rzewuskich, Czartoryskich, Jaroszyńskich, a od tych ostatnich drogą przymusowej sprzedaży przez Koczubejów nabytego. 2.) **M.**, wś, pow. proskurowski, gm. Tretelniki, par. Czarnyostrów; 65 dm., 352 mk.; 470 dz. ziemi włośc. Nale-

żała do Wolęckich, dziś tu mają: Korzonowa 319, Rudzcy 354 dz. Jest tu fabryka potażu.

Medwedowski monaster, w pow. czehryńskim, o 3 w. od Medwedówki, na wyspie rz. Taśminy. Powstał on prawdopodobnie w XVI w., bowiem nadania Jerzego Chmielnickiego i Pawła Tetery (1663 r.) mówią o nim jako o dawno istniejącym. Zniszczony w czasie wojen w drugiej połowie XVII w., został odbudowany i urządzony w 1730 r. pod opieką Jana Stanisława Jabłonowskiego, ssty czerkaskiego. Ponieważ nie brał udziału w ruchu hajdamackim z 1768 r. podległ spustoszeniu od band kozackich; odbudowany na nowo, istnieje dotąd.

Medwedyca, *Niedźwiedzica*, rz., lewy dopływ Prypeci w pow. rzeczyckim.

Medwedycze, ob. *Niedźwiedzica.*

Medwedza jama, pasieka na obszarze dwors. Filipkowiec, pow. borszczowski.

Medwedze, góra w płd. stronie Zubrzycy w pow. turczańskim, pod 49° 5′ płn. szer. a 40° 53′ 30″ wsch. dłg. od F. Wznosi się ona na prawym brzegu Rybnika Zubrzyckiego, do którego też spływają jej wody małemi strugami, na płd. płynącemi. Szczyt góry dochodzi 1069 m. *Lu. Dz.*

Medwedzia góra, ob. *Niedźwiedzia góra.*

Medwedzie al. *Medvedze*, wś w hr. orawskiem (Węg.), w pow. warskim, na praw. brz. Orawy, naprzeciwko Twardoszyna; w okolicy górskiej, liczy dm. 56, mk. 327, obszaru 979 katastr. sążni kwadr. (1880 r.). Należy do sądu pow. w Trzcianie, urzędu podatk. w Twardoszynie. Par. rz.-kat. w Twardoszynie. Według szem. dyec. spiskiej z r. 1878 było tutaj dusz rz. kat. 273, ewan. 1, żyd. 3, razem 281. St. p. Twardoszyn. *Br. G.*

Medwedzów, część Ławrowa, pow. staromiejski.

Medwejówka, woda lecznicza w Zastawczu, koło Zawałowa, pow. podhajecki.

Medwełaki, wś, pow. rossieński, par. lidowiańska.

Medwesza, po węg. *Medvezsa*, wś, hr. bereskie (Węg.), obszerne lasy, 109 m.

Medweża, ob. *Niedźwiedza.*

Medweża, rz., wpada do rz. Jatrani z prawej strony, w pow. humańskim. *E. R.*

Medweże 1.) wś, pow. bracławski, gm. i par. Niemirów, 101 dm., 502 mk., 680 dz. ziemi włośc. Stara osada, własność jeszcze ks. Koreckich, później Zbaraskich, Wiśniowieckich, Potockich, obecnie Strogonowych. 2.) **M.**, wś u źródeł rz. Budyłuja, wpadającej do Prutu, pow. chocimski, gub. bessarabskiej, par. Chocim. Ma 120 dm. i cerkiew paraf. murowaną.

Medweży, ob. *Niedźwiednia.*

Medwidno, ob. *Medwedno.*

Medwiedno, ob. *Medwedno.*

Medwiedówka, ob. *Medwedówka.*

Medwiedyca, ob. *Niedźwiedzica.*

Medweżii Łozy, uroczyszcze nad Dnieprem, w pobliżu Kurukowa (Kriukowa?). Tu w 1625 r. zawarty został układ z Kozakami (ob. Archiw. J. Z. Rusi, cz. III, t. I, 287).

Medwin, wś, pow. radomyski, na wyniosłości po nad ługami nadbrzeżnymi rz. Teterowa, o 3 w. od Hornostajpola, ma 145 mk. Należał do dóbr Rotycze, gdzie jest cerkiew parafialna.

Medwin, mko, pow. kaniowski, o 17 w. od m. Bohusławia. Rozłożone śród 12-stu niewielkich jarów, z których spływają małe strumyki ku rozciągniętej w pośrodku dolinie, gdzie się znajduje samo miasteczko. W tej dolinie strumyki te łączą się ze sobą i tworzą dosyć obszerne dwa stawy, od których bierze początek rz. Chorobra. Okolica M. ma grunta dobre i żyzne, obfituje w sady owocowe, w których rosną gruszki, jabłka i śliwki węgierki w doskonałych gatunkach. Posiada dwie cerkwie prawosł. i ma 6258 mk. prawosł., 26 katol. i 846 żyd. Włościanie w M. mają ziemi miejskiej 1083 dz. i 2569 dz. orn. gruntów. M. ma kilka uroczysk zwanych: Mogiła Saur, położona niedaleko drogi prowadzącej od M. do wsi Krasnogródki, o pół w. od mczka Tistów Jar a o 2 w. od mczka na płn. Juszków las; Hopczyna pole, Święta góra i Wilcza góra; do tych uroczysk są przywiązane podania ludowe. Według podań, jeszcze za Włodzimierza W-go M. był jednym z grodów książęcych i nazwę otrzymał od składów miodu książęcego, później zniszczony od Tatarów, był bezludnym (samgorodok), aż za sprawą czarownicy odzyskał ludność. Najdawniejsze autentyczne wiadomości sięgają 1520 r. i wtedy już M. zależał jako gródek mniejszy od Bohusławia. W XVII w. M. miał samorząd, własne grunta; mieszkańcy wybierali starostów i sędziów. W XVIII w. dopiero, uciskani przez starostów bohusławskich, utracili samorząd i swobody i w skutek tego wszczęli w Warszawie proces z sstą bohusławskim Rzewuskim. Wypadki 1794 r. przerwały bieg sprawy. Rząd rossyjski zatwierdził prawa poprzednich polskich właścicieli względem mieszczan i nie uwzględnił ich dawniejszych swobód. Dokumenty same odnoszące się do praw mieszczan i wszczętego przez nich procesu, zostały w 1859 r. zabrane z cerkwi, w której je przechowywano, i zniszczone.

Medwiże, wś, pow. maryampolski, gm. Balwierzyszki, par. Preny, odl. 36 w. od Maryampola, ma 14 dm., 143 mk. W 1827 r. wś rząd., 6 dm., 82 mk.

Medyka z *Chałupkami medyckiemi*, wś, pow. przemyski, 12 kil. na płn. zach. od sądu powiat. w Przemyślu. Na zach. leżą Wyszaty-

cze, na płn. Torki i Pozdziacz, na płn. wsch. Buców, na wsch. Szechynie, na płd. Nowosiółki, Byków i Siedliska, na zach. Hurko i Bolestraszyce. Wzdłuż granicy zach. płynie San krętym biegiem od płd. na płn. Wody ze wsch. części obszaru płyną małą strugą od płd. na płn. do Sanu. Jest to t. zw. w dalszym biegu Bucowski kanał. Zabudowania wiejskie leżą w środku obszaru, na zach. od nich, tuż nad Sanem, część wsi Chałupki medyckie. W płd. wsch. stronie wznosi się wzgórze Medyka do 270 m. (znak triang.). Przez wś idzie kolej Karola Ludwika i ma tutaj swą stacyą. Równolegle prawie z koleją idzie gościniec lwowsko-przemyski. Własn. więk. (Pawlikowskiego) ma roli or. 850, łąk i ogr. 145, past. 30, lasu 57 mr.; własn. mn. roli or. 2003, łąk i ogr. 331, past. 268, lasu 24 mr. W r. 1880 było 2178 mk. w gm. (193 w Chałupkach, 1985 w M.) a 40 na obsz. dwor. (między tymi blisko 700 obrz. rz.-kat., przeszło 1000 obrz. gr.-kat.). Par. rz.-kat. w miejscu, dek. mościski, dyec. przemyska. Do parafii należą: Buców, Dziwięczyce, Hureczko, Hurko, Jaksmanice, Popowice, Poździacz, Siedliska, Szechynie i Torki. O założeniu parafii myślał już Władysław Jagiełło, do skutku przyszło dzieło jednakże dopiero za Zygmunta III, który parafią fundował i nadał ją kolegium mansyonarzy przy kościele katedralnym przemyskim r. 1608. Po zniesieniu mansyonarzy otrzymali parafią wikaryusze katedry przemyskiej. Kościół tutejszy, starożytny, pod wez. ś. Piotra apost., odnowił znacznym kosztem dziedzic wsi Gwalbert Pawlikowski. Parafia gr.-kat. w miejscu, dek. i dyec. przemyska. Do parafii należą Szechynie. Cerkiew zbudował swym kosztem hr. Wodziński w r. 1800 z drzewa miękkiego. Grunta, ogrody i sianożęcia, należące do par. medyckiej, zatwierdzone są następującymi przywilejami: Przywilejem nadanym wszystkim parochom w państwie medyckim przez króla Zygmunta Augusta w r. 1553 a potwierdzonym przez króla Michała w r. 1672; przywilejem Anny Mogilanki, starościny medyckiej, datowanym w Mościskach r. 1643, a przez króla Michała zatwierdzonym r. 1669; lustracyą królewską z r. 1689; przywilejem Jana III z r. 1694. Przywilej króla Michała z r. 1669, zatwierdzający posiadanie gruntów, nadanych przez książąt ruskich dla cerkwi szechyńskiej, tak opiewa: „Michał z Bożej łaski Król Polski i t. d. Wszem wobec i każdemu z osobna komu to wiedzieć należy, wiadomo czynimy niniejszym że szczęśliwej koronacyi naszej juramentem stwierdziliśmy osobliwie wolności, nadania i prawa Bożych kościołów i sług ich wiary świętej naszej katolickiej, jako i religii starożytnej greckiej, ku pomnożeniu dalszej chwały Boskiej, nienaruszenie i cale zachowawszy, a skłoniwszy się do pokornej supliki pobożnego Hrehorego Pałtejczyka i brata jego Teodora, produkowane przed nami nadanie gruntów pewnych przez urodzoną niegdyś Annę Mohilankę, czernichowską kasztelankę, drahimską, medycką starościnę, pobożnemu niegdy Teodorowi Pałtyczaku w Mościskach dnia 7 maja 1643 r., konferowanej przez Najjaśn. Pana Kazimierza, Króla Jm. Polskiego, antecessora naszego, de data we Lwowie 21 paździer. 1662 r. konfirmowane, które i my niniejszym listem konfirmujemy i we wszystkiem w całości zachowujemy i ratyfikujemy: Pobożnego Hrehorego, już teraz popa Szechińskiego, i brata jego Teodora, synów niegdyś Teodora, popa Szechińskiego, przy wyraźnych wspomnionych urodzonej Anny Mohilanki konsensie i nadaniu gruntów, Hurki nazwanych, leżących między rolami poddanych medyckich z jednej strony Waśka Krzepiaka, karczmarza medyckiego, z drugiej strony Dmytra Czabana, kmiecia, item roli „Czerteż“ nazwanej i „Pod Łęgiem“, do tego łąki w Krasnem polu konserwujemy i nienaruszenie zachowujemy, które trzymać i zażywać będą do ostatniego kresu życia swego. Obiecujemy też po nas i najjaśniejszych sukcesorach naszych, królach polskich, iż pobożnego przerzeczonego popa Szechińskiego Hrehorego i małżonkę jego Jagnę z bratem Teodorem od dożywotniego gruntów wyrażonych używania i spokojnej posesyi nie oddalimy, ani oddalić pozwalamy. Nadto by pobożny Hrehory Pałtyczak chwałę Boską codziennie pomnażał, uwalniamy go z łaski naszej od wszelkich niezwykłych stanowi duchownemu ciężarów, furmanek, robocizn, zażynków, obżynków, obkosków, dziesięcin pszczelnych i bydlęcych, podymia, poborów, stacyj żołnierskich i chodzenia do gromad, pozwoliwszy onemu wolne warzenie piwa, gorzałki, na własną swoją potrzebę domową. Prawa jednak nasze królewskie, Rzpltej, Kościoła śgo katolickiego wcale zachowując“. Około r. 1643 darowała Anna Mogilanka dla cerkwi medyckiej i szechyńskiej czaszę złotą, dwa krzyże trzyramienne, rznięte z drzewa cedrowego, trzy felony z drogich materyj i dwa antyminsy z góry Athos przywiezione. We wsi jest szkoła etat. 1-klas., założona przez gromadę w r. 1873, i urząd poczt. Do uświetnienia Medyki przyczynił się najbardziej Gwalbert Pawlikowski, były c. k. nadworny sekretarz w Wiedniu, mąż rozmiłowany w rzeczach krajowych, miłośnik nauk i sztuk nadobnych znawca. On to założył tu słynną w kraju bibliotekę i nagromadził cenne zbiory rycin, map, medalów, monet i pieczęci polskich. Biblioteka medycka posiada wiele dzieł rzadkich, mnóstwo najdawniejszych druków i osobliwości bibliografi-

cznych, autografów i dyplomatów, między niemi z XIV i XV w. z dobrze zachowanemi pieczęciami. Z tych wiele odrytował Kielisiński. Map i atlasów jest około 1000. Największem bogactwem odznacza się zbiór rycin i rysunków, największy jaki kiedy był w Polsce, zawierający dzieła prawie wszystkich znakomitszych artystów polskich (jak np. Falka zupełny, 300 egzempl., Chodowieckiego, Johna, Płońskiego, Oleszczyńskiego i t. d. Są tu także prace malarza Józefa Peszka, z Krakowa rodem, ucznia Smuglewicza, w 2-ch oddziałach. W pierwszym jest przeszło 60 obrazów osnutych na tle dziejów polskich, wykończonych tuszem, w drugim zbiór ubiorów i uzbrojeń dawnych Słowian i Polaków, zebranych ze starożytnych pomników, lub z opisów dawnych pisarzy. Dwa te zbiory stałyby się pięknym dla sztuki nabytkiem, gdyby je sztychem rozpowszechniono (ob. Rastawiecki, Słownik mal. pols., t. II, str. 99). W r. 1849, w czasie przechodu wojsk rosyjskich, gdy pałac w M. zajęto na szpital wojskowy, przewieziono bibliotekę i zbiory do Lwowa, gdzie dotąd pozostają w klasztorze dominikańskim (ob. Lwów). Przekonany o korzyściach, jakie dla kraju ogrodnictwo u nas zaniedbane przynieść może, zaprowadził Gwalbert Pawlikowski ogrodniczy zakład w M. Ogród, założony na wielkie rozmiary i z niepospolitem znawstwem, wkrótce krajową uzyskał sławę, a zasilając wszystkie ogrody galicyjskie krzewami i kwiatami, przynosił właścicielowi także korzyści. W r. 1840 np. pielęgnowano tu w 10 ogromnych szklarniach mnóstwo drzew, krzewów i kwiatów aklimatyzowanych; samych kamelii 5000, wszelkich gatunków i odmian, różne palmy, wanilią. Była także oranżerya, figarnia, mnóstwo skrzyń inspektowych, szkółka drzew owocowych, szkółka ziół i krzewów lekarskich, szkółka drzew, krzewów i kwiatów ku ozdobie i t. p. Nowe odmiany kwiatów, wypielęgnowane w M., otrzymywały nazwy ludzi zasłużonych w kraju, np. georginie Urzędowskiego, Spiczyńskiego, Falimierza, Kluka, Jundziłła, Wodzickiego i innych zasłużonych w ogrodnictwie, lub Kopernika, Śniadeckiego, Ossolińskiego, Czackiego i innych, z nauk lub oręża głośnych. Szkoła ogrodnicza, założona r. 1831, liczyła w r. 1835 przeszło 20 uczniów. Opłata za jednego ucznia wynosiła rocznie 6 czerw. zł. (wikt i pomieszkanie). Kurs trwał 3 lub 4 lata. Nauki udzielano w języku polskim. Szkoła ta, pod kierownictwem biegłego ogrodnika-botanika Błażka, dostarczała ogrodników na całą Galicyą, w czem dziś zastępuje ją szkoła, istniejąca przy ogrodzie botanicznym we Lwowie. Obecny właściciel M. rzadko tu przebywa. Pałacyk ze zbiorami, niewywiezionemi do Lwowa, zamknięty, lecz pięknie utrzymane wielkie ogrody, oranżerye i ananasarnie i śliczna miejscowość wabią zwiedzających. Po liczniejsze szczegóły odnośne do opisu samej miejscowości i ogrodu medyckiego w jego najświetniejszym okresie odsyłamy do następujących źródeł: Błażek „Spis roślin ogrodu medyckiego“ wydawany we Lwowie u Pillera od 1834 do 1841.—„Cieplarnia w M.“, Rozmaitości, 1834, str. 289.— „Ogrodniczy zakład w M.“, Przyjaciel ludu, 1835, str. 53 (z ryciną).—„O bibliotece i ogrodzie medyckim“, Rozmaitości, 1836, str. 185.—„Widok zamku w M. od strony ogrodu“ (gmach piętrowy z balkonem, nad stawem) w wydawnictwie Pillera „Galicya w obrazach“, r. 1838, zesz. II; „Medyka“ Przyj. ludu, 1840, str. 202, z dwoma rycinami (widok pałacu i widok ogrodu); „Medyka, p. Zawadzkiego, Tyg. ilustr., 1864, t. 10, str. 305 (z ryciną przedstawiającą pałac); „Miasto Przemyśl i wieś M.“ p. Dobieszewską, Tyg. illustr., 1873, t. II, № 276 (z ryciną przedstawiającą pałac). W muzeum Ossolińskich, w tece: „Widoki Galicyi“, znajdują się ryciny przedstawiające widok pałacu, cerkwi, kościoła i t. p. pod № 1748 do 1752 i 5167. W zbiorze rycin Pawlikowskiego znajdują się widoki ogrodu, zakładu ogrodniczego, zamku i t. d. pod № 4222 i następnemi do 4242. Czytaj także Rkp. w Bibl. Ossol. № 2865, str. 9 i nast. Za czasów polskich należała M. do dóbr koronnych i stanowiła z przyległościami: Szechynie, Toki, Pozdziacz starostwo, które płaciło kwarty 9582 złp. Królowie polscy przejeżdżali tędy często z Krakowa na Ruś. Z dokumentów tu wystawionych wiemy o pobycie Władysława Jagiełły w r. 1403 (A. G. Z., VIII, 53), 1405 (ib. III, 155), 1407 (ib. IV, 59), 1412 (ib. VIII, 64) przyjmował tu poselstwo od Zygmunta, cesarza i króla czeskiego, żądającego pożyczenia 37000 kop groszy praskich za Spiż jako zastaw, 1423 (ib. III, 179), 1425 (ib. IV, 135) i nakoniec w r. 1434, kiedy jadąc do Halicza po hołd od Stefana multańskiego, słuchał tu śpiewu słowików w późną noc i rozchorował się, a wyjechawszy do Gródka, umarł tamże (ob. Gródek). Gdzie dziś nowy, był niegdyś stary zamek, wałami i fosami opasany, obwarowany w w. XVI przez Piotra Kmitę, hetm. w. k., dziś nie ma ani śladu z tego zamku. W r. 1572 odbywało województwo ruskie w M. swe sejmiki przedelekcyjne. Sejmy z r. 1564 i 1613 wyznaczyły M. jako miejsce dla popisów rycerstwa ziemi przemyskiej. W r. 1624, gdy Tatarzy pod Kantemirem na Ruś wpadli, założyli pod M. swój kosz i stąd podejmowali dalsze wyprawy. W lustracyi z r. 1663 czytamy, że zamek medycki znajduje się w dobrym stanie. Do niego wjazd po moście, na

około niego ze wszystkich stron jezioro głębokie, dziedziniec oparkaniony i wałem dobrze otoczony. We środku budynek stary; przy bramie budynek drugi, baszt 4 na schowanie rzeczy. Stajnia na 40 koni. Posesorką jest Jwp. Anna Mohilanka Potocka, wojew. krak., het. w. k. Wieś zasiadła na łanach 9, zagrodników jest 2, chałupników 5, karczmarzów było 7, teraz 3. Wybrańtwo jest, z którego służba wojenna odprawowana ma być. Spaśne od wołów, koni, kiedy na jarmarki pędzono, czyniło na rok zł. 200; połowę wieś na swój użytek obracać miała; teraz per injuriam temporum i ustawiczne wojny, wołów niepędzą. Jan III przybywał tu czasem na łowy, nawet i z żoną. W r. 1682, zabawiając się polowaniem, doniósł stąd królowej o przecięciu intryg Vernego, agenta francuskiego, który popierał w Polsce powstanie węgierskie Tekelego, i o pochwyceniu kuryerów węgierskich (Helzel, Listy Jana Sobieskiego do żony, str. 341). Za rządów austryackich przeszła M. na własność Zofii ks. Lubomirskiej, kaszt. krakowskiej, w zamian za odstąpione przez nią dobra dobromilskie. Potem przeszła M. do Głogowskiego a od niego kupił ją Józef Benedykt Pawlikowski, ojciec Gwalberta. Sławne były dawniej lipowe lasy medyckie, w których mieszkańcy tutejsi i wsi okolicznych mieli swe pasieki. Od tych pasiek i miodu (po rusku medu) wzięła wś swą nazwę. Przy karczowaniu lasów od strony Bucowa wydobywano z ziemi dużo rzeczy starożytnych. W mogiłkach na polu Bawolniku, dziś poniszczonych, znachodzono dawniej popielnice, krzemienne i bronzowe starożytności. W rejestrze ekonomicznym sstwa przemyskiego z r. 1542 (Archiwum przemyskie № 293, str. 110) czytamy: „Medika sedet in jure ruthenico, sed habet tripartitos agros: ozime, jare pole, ugor. Primum vocatur Rosczinie, in quo pro quolibet kmethone emensuratum est plus quam per medium laneum. In eodem campo habent miarki, additamenta ad agros in Kolaczkowo, quilibet aequaliter emensuratos. Secundum pole vocatur Kolaczkowo versus Bikowskie granicze, cuilibet kmethoni, poponi et thabernatori emensuratus est unus laneus sine duabus virgis, et incipiunt a Medika, finiunt ad granice Bikowskie. Tertium pole Serednie, in quo pro quolibet kmethone, popone, tabernatoribus per mediam aream cuilibet aequaliter emensuratum est, et tendit usque ad potok łąg, vocatur ugor. 39 areae pro kmethonibus emensuratae sunt, de quibus nullum censum volvunt, sed quotidie laborant in praedio Medika, quidquid illis mandatur; tantum unus dies in hebdomada illis liber dimittitur. Pro festo Paschae quilibet tenetur per 30 ova dare, et truncum avenae. Thywon non laborat. Pop avenae truncum, duos gallos, 30 ova, 2 panes semel in anno, et unam juvencam tempore adventus D. Regis dat. Solvunt nuptiala (Kunicze) quas dat ab ancillis quilibet kmetho, quando ancillam suam locat nuptui, tenetur dare domino per florenum unum. Medica est arx JU. D. Petri Kmitha, palat. Cracovien., 1542 nondiu noviter aedificata. Quilibet kmetho habet prata in Krasnepole per medium laneum, et in silvis circa Krasnepole prata per unum laneum, alia prata Zabłocie de Krasnopole tendendo ad Medicam emensurata, pro quolibet kmethone et popone per medium laneum. In błonie a Medika versus Premisliam emensurata sunt prata: pro quolibet kmethone et tabernatoribus per medium laneum, aliud błonie circa villam Torko est optimum, pro bobus pascendis, pecuniam colligit Thywon de Torki pro festo S. Petri et Pauli. Tertia sylva tendit ad Buczow, ibidem est pasieka. Quinta sylva Stupieniecz, in hac homines de Czerniawa tenent mellificia. Sexta sylva Krzywy potok, medium miliare longa incipit a Buczow villa, et tendit ad pratum Krasnepole, ibidem homines de Czerniawa mellificia habent“. *Medyckie* sstwo niegrodowe, podług lustracyi z r. 1663 powstało z dawniejszego starostwa mościckiego przez oddzielenie wsi: Medyka, Szechynie, Pozdziacza, Torki, Maćkowice, Batycze, Darowice albo Komiechowice, Witoszyńce i Buczów. W r. 1771 posiadał je Antoni ks. Lubomirski wraz z żoną Zofią z Krasińskich, którzy zeń opłacali kwarty złp. 9982 gr. 20, a hyberny złp. 4046 gr. 25 *Lu. Dz.*

Medykajcie, os., pow. szawelski, gm. janiska, 29 dzies. ziemi.

Medylanze (dok.), ob. *Międzyłęż*.

Medyle, wś, pow. wileński, 2 okr., o 58 w. od Wilna, 10 dm., 141 mk. kat.

Medyn (dok.), ob. *Medien*.

Medyń, wś, pow. zbarazki, 30 kil. na płd. wsch. wsch. od Zbaraża, 9 kil. na płd. wsch. od sądu powiat. w Nowemsiole, 9 kil. na płn. od stacyi poczt., kolej. i telegr. w Podwołoczyskach. Na płn. leżą Hnilice Małe, na płn. wsch. Worobijówka, na płd. wsch. Pieńkowce, na płd. Skoryki, na płd. zach. Klimkowce, na zach. Hołoszyńce. Wody z całego obszaru płyną do Zbrucza. Środkiem obszaru mianowicie płynie potok, zwany w dolnym biegu pot. młyńskim, z Hołoszyniec od płn. zach. na płd. wsch. od Pieńkowiec i tworzy we wsi dwa małe stawy. Wzdłuż granicy płd. płynie pot. Walczek od zach. na wsch. i łączy się z poprzednim. Na płn. zach. nakoniec nastaje mały dopływ Zbrucza i płynie przeważnie wzdłuż granicy płn. od zach. na wsch. Najwyższe wzniesienie, 327 m., znak tiangul., znajduje się we wsch. stronie obszaru. Zabu-

dowania wiejskie leżą w stronie płd. wsch., nad jednym ze stawów. W płd. zach. stronie leży część wsi „Chatki", na płn. zach., blisko granicy, grupa domów „Stawki". Włas. więk. ma roli orn. 616, łąk i ogr. 152, pastw. 24, lasu 51 mr.; własn. mniej. roli orn. 1471, łąk i ogr. 70, pastw. 22 mr. W r. 1880 było 981 mk. w gminie, 23 na obsz. dwor. (między nimi 379 obrz. rzym.-kat.). Par. rzym.-katol. w Tokach, gr.-kat. w miejscu, dek. zbaraski, archidyec. lwowska. Do parafii należą Pieńkowce i Worobijówka. We wsi jest cerkiew, kościół, w którym się niekiedy msza św. odprawia, kasa pożyczk. gminna z kapit. 272 zł. i młyn. Są tu dwie mogiły w zach. stronie wsi, na granicy z Klimkowcami, nie badane dotąd. Na polach tutejszych wyorują chłopi czasem pieniądze dawniejsze, ostrogi, podkowy, dzidy i tym podobne przybory. Pod względem geologicznym badał okolicę prof. Łomnicki i podał o tem krótką wiadomość w Verhandl. der k. k. geolog. Reichsanst., 1880, str. 273 (Ob. Archiw. J. Z. Rusi, cz. VI, t. 1, 292). *Lu. Dz.*

Medyna 1.) zaśc. szlach. nad strum. Łaguną, pow. wileński, 3 okr. adm., o 57 w. od Wilna, 1 dm., 6 mk. kat. 2.) **M.**, wś włośc., pow. wileński, 3 okr., o 56 w. od Wilna, 2 dm., 26 mk. kat. 3.) **M.**, zaśc. szlach. nad strum. Kejmiany, powiat wileński, 2 okr. pol., o 65 w. od Wilna, 1 dm., 7 mk. starowierców. 4.) **M.**, folw. szlach., pow. wileński, 3 okr. adm., o 38 w. od Wilna, 1 dm., 42 mk. kat. 5.) **M.**, zaśc. szlach., pow. święciański, 2 okr. pol., o 53 w. od Święcian, 2 dm., 15 mk. kat.

Medyndok, potok górski, wypływa z lasu Czarnego działu, w wschodniej stronie obszaru gminy Wysowej, w pow. gorlickim, płynie na płd. zachód i powyżej kościoła w Wysowej zlewa swe wody do Blechniarki, al. Hanczowego pot., dopływu Ropy. Długość biegu 3 kil. *Br. G.*

Medynen, ob. *Medinen.*

Medyngiany, miasteczko pryw. nad rzeką Minią, powiat telszewski, 4 okr. adm.; 15 dm., 84 mieszk. (1861 r.); o 25 wiorst od Telsz. Kościół katolicki św. Trójcy, wzniesiony z drzewa 1762 przez ks. Goetza, filialny parafii Zorany. Młyn wodny.

Medynia z *M. łanacką* i *głogowską*, wś nad rz. Wisłokiem, pow. łańcucki. Założona w początku XVII w. przez Stanisława na Łańcucie Stadnickiego, zabitego 1610 r., dysydenta, i nazwana Wielkim Stadnikiem, którę nazwę później zmieniła, ma parafię rzym.-kat., założoną 1718 r. przez Jana ks. Lubomirskiego, rycerza maltańskiego, hr. na Wiśniczu i Jarosławiu, dziedzica W. i M. Stadnika, i jego brata Aleksandra, sstę bohusławskiego. M. leży w piaszczystej równinie, 264 m. npm., nad małym dopływem Wisłoka z lew. brzegu, zajmując wąski, około 1 kil. szer. a 6 kil. długi pas ziemi, pomiędzy dwoma dużemi sosnowemi borami. Z tych trzech osad leży M. łanacka nad samym Wisłokiem, głogowska w środku a w pobliżu wsi Trzeboś wieś Medynia. Z nieznanego mi źródła opowiada Siarczyński (Rkp. Bibl. Ossol., № 1823), że wieś osadzona na kopaninach 1610 r. zniszczyła ze szczętem wojna Stadnickich z Opalińskimi około 1620 r. i że dopiero w r. 1650 przybyła nowa ludność z Bratkowic. Teraźniejszy drewniany kościół został zbudowany w r. 1731, co niewyklucza prawdopodobieństwa tego opowiadania. Parafia (dyec. przemyskiej, dek. leżajskiego) obejmuje prócz tych trzech osad Pogwizdów, Węgliska i Zalesie, z ogólną liczbą 3854 rzym.-kat. i 51 izrael. W tych trzech miejscowościach jest 1806 mieszk. rzym.-kat., którzy mają kasę pożyczkową gminną z kapit. 780 zł. w. a. Obszar tworzy dwie gminy katastralne: M. z M. łanacką i M. głogowską. W pierwszej obszar więk. pos. ma 126 mr. roli, 16 mr. łąk i 6 mr. pastw.; mniej. pos. 936 mr. roli, 119 mr. łąk i 38 mr. pastw.; w drugiej obszar więk. pos. 10 mr. roli i 164 mr. lasu; mniej. pos. 407 mr. roli, 42 mr. łąk, 39 mr. pastw. i 8 mr. lasu. *Mac.*

Medynia, wś, pow. kałuski, 19 kil. na płn. wsch. od Kałusza, 7 kil. na płd. wsch. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Wojniłowie, 9 kil. na płn. wsch. od najbliższej stacyi kolejowej w Bednarowie, a 14 kil. na płd. zach. od Halicza. Na zach. leży Wojniłów i Przewoziec, na płd. Bryń, na wsch. Komarów, na płn. Temerowce (3 ostatnie miejscowości w pow. stanisławowskim). Wody uchodzą do Dniestru za pośrednictwem Łomnicy. Wchodzi ona tu z Przewoźca i przepływa płn. zach. część obszaru, zrazu na płn., potem na płn. wsch., w końcu na wsch. do Temerowiec. Od lew. brz. przyjmuje ona w obrębie wsi pot. Baranówkę, płynący od zach. z Wojniłowa na płd. wsch. Płd. wsch. część wsi przepływa mały dopływ Łomnicy, nastający blisko granicy płd., a płynący na płn. wsch. do Temerowiec. Zabudowania wiejskie leżą w środku obszaru, na praw. brzegu Łomnicy (247 m.). Na płd. wsch. leży las „Zrąb", ze szczytem 338 m. wysokim. Pod względem geologicznym badał miejscowość i podaje następujące szczegóły (Kosmos, 1881, str. 177): „Pod lasem „na Pomiarkach" a przed ujściem pot. Baranówka nad samym przewozem odsłania się stroma ścianka, której górną część tworzą skały gipsowe, potężnie rozwinięte, jako ciąg dalszy Temerowieckich gipsów, a dolną, na 10 m. przeszło wysoko po nad poziomem Łomnicy, zajmuje szarawo-popielatawa kreda senońska.

Ku górze na 2 do 3 m. przybiera ta kreda coraz więcej wrosłych, bardzo drobniutkich krzemyczków zielonawo-czarnych. Drobniutki ten żwir krzemykowy, dokładnie dopiero pod lupą rozpoznalny, nadaje tym warstwom odmienne wejrzenie petrograficzne, a ponieważ w kilku punktach odległych (Kołodziejów, Szczerzec) margle te z tym samym powtarzają się charakterem, przeto zasługują przy badaniu warstw górnokredowych na bliższą uwagę. Bezpośrednio pod gipsem ziarnistym rozwinęły się piaskowcowe łupki ilaste, zielonawo-żółtawe, z drobniutkiemi łuszczkami miki. Zawierają one, podobnie jak iły nadgipsowe (w Przewożcu), gładkie przegrzebki (*Pecten cf. denudatus* R.) ale gorzej zachowane". Włas. więk. ma roli orn. 194, łąk i ogr. 42, pastw. 118, lasu 767 mr.; włas. mniej. roli orn. 554, łąk i ogr. 219, pastw. 225 mr. W r. 1880 było 1063 mk. w gminie, 26 na obsz. dwors. (między tymi 856 obrz. gr.-kat.). Par. rzym.-kat. w Wojniłowie, gr.-kat. w miejscu, dek. kałuski, archidyec. lwowska. We wsi jest cerkiew, szk. fil. i młyn. Petrunewicz pisze w Swodnoj latopisie pod r. 1638, że w tymże roku kupił Teodozy Onyskowicz wraz z gromadą za 24 zł. ewangelią wydaną we Lwowie w r. 1636 i ofiarował ją tutejszej cerkwi. Ewangelia ta znachodzi się dzisiaj w cerkwi mka Czernelicy, dokąd się dostała w r. 1658, jak to świadczy napis znajdujący się na tej księdze. *Lu. Dz.*

Medynice, *Medynyczi*, ob. *Medenice.*

Medynie 1.) zaśc. rząd., pow. święciański, 2 okr. pol., o 31 w. od Święcian, 2 dm., 20 mk. kat. 2.) **M.**, zaśc. rząd., pow. święciański, 2 okr. pol., 39 w. od Święcian, 1 dm., 9 mk. katol. 3.) **M.**, pow. wiłkomierski, par. Wieprze.

Medyniki, wś, pow. rossieński, par. girtakolska.

Medyniszki, wś, pow. maryampolski, gm. i par. Balwierzyszki, odl. 35 w. od Maryampola, mają 7 dm., 46 mk. W 1827 r. wś rząd., 1 dm., 5 mk.

Medynka, wś włośc., pow. wileński, 3 okr. pol., o 41 w. od Wilna, 2 dm., 18 mk. kat.

Medynki, wś, pow. dzisieński, gm. Bohiń; dusz 13.

Medynowa, wś, pow. owrucki, na płd. graniczy z pow. radomyskim.

Medyny 1.) wś, pow. wiłkomierski, par. Żmujdki (o 3 w.), przy gościńcu starodyneburskim, między Widziszkami i Żmujdkami. 2.) **M.**, wś, pow. trocki, par. Użugość. 3.) **M.**-*Szyłogajlis*, ob. *Szyłosady.*

Medysowka, ob. *Miodusówka.*

Medyszki, wś, pow. szawelski, gm. łuknicka, 13 dusz, 373 dzies. ziemi, niegdyś starościńska. Gleba 4 rzędu. *J. G.*

Medytiany, wś, pow. rossieński, par. lidowiańska.

Medzani, po węg. *Megye*, wś, hr. szaryskie (Węg.), kościół kat. filial., 646 mk.

Medzelicz, wschodnia część wsi Rohoźny, pow. czerniowiecki, tuż obok Sadogóry.

Medzeriky, część Ryczki, pow. kosowski.

Medzibor (niem.), ob. *Międzybórz.*

Medzibrogy, wś, hr. orawskie (Węgry), na lewym brzegu Orawy, w pow. dolno-kubińskim, przy ujściu pot. Pucowa do Orawy; liczy dm. 86, mk. 331, obszaru 1136 katastr. sążni kwadr. (r. 1880). Należy do par. rzym.-kat. w Bzinnem (Bezine). Według szem. dyec. spiskiej z r. 1878 było tutaj dusz rzym.-kat. 323, ewang. 8, nieun. 43, żyd. 14, razem 388. Należy do sądu pow. i urzędu podatk. w Kubinie Dolnym. Poczta Podzamek orawski (Arva-Váralja). *Br. G.*

Medzihradne, wś, hr. orawskie, pow. dolno-kubiński, na zach. od Kubina Dolnego, w górzystej okolicy. Ma 27 dm., 145 mk., obszaru 448 katastr. sążni kwadr. (r. 1880). Należy do sądu pow., urzędu podatk. i poczt. w Kubinie Dolnym. Par. rzym.-kat. w Kubinie Dolnym. Według szem. dyec. spiskiej z r. 1878 było tutaj dusz rzym.-kat. 10, ew. 100, żyd. 25, razem 135. Ewangielicy należą do gm. ewang. w Kubinie Dolnym. *Br. G.*

Medzi-Laborce, węg. *Mező-Laborcz*, wś, hr. ziemneńskie, nad rz. Laborcą, stacya węgiersko-galicyjskiej kol. żel., st. poczt. i teleg., kościół paraf. gr.-katol., uprawa roli, lasy; 816 mk.

Medziołanki, wieś, pow. szawelski, gm. wiekszniańska, 73 dusz, 616 dzies. ziemi. Niegdyś starościńska. *J. G.*

Medzokol-Moor (niem.) al. *Berstus-Moor*, wś, pow. szyłokarczemski, st. p. Palleiten.

Medzygorce, nazwa Międzyhorzec koło Halicza, używana w dokum. z r. 1431. Czyt. A. G. Z., V, 65.

Meelbantz (dok.), ob. *Miłobądz.*

Meelsack (dok.), ob. *Melzak.*

Meerauge, ob. *Morskie Oko*, *Rybie jezioro.*

Meeraugen-Spitze, ob. *Rysy.*

Meesendorf (niem.), *Moesendorf*, 1329 *Sikorschitz*, 1349 *Czichorschitz* i *Meisendorff*, 1351 *Sykorczicz*, 1361 *Sykorsicz* i *Syndroschicz*, 1368 *Meysindorf*, wś, pow. nowotarski na Szląsku, par. Wilkau.

Meffersdorf (niem.), wś, pow. lubański, nad strugą Lausitz, u stóp Tafelfichte, ma piękny zamek, 1336 st. npm., paraf. kościół ewang., par. kat. do Friedeberga. W XVIII w. były tu szlifiernie granatów. Por. *Wiegandsthal.* *F. S.*

Mega, wś, pow. wyżnicki, przy drodze z Mihowy do Baniki mołdawskiej, leży na płd. od Łukawca, na płd.-wsch. od Mihowy,

na płn. od Baniki mołdawskiej. Wzdłuż płdn. granicy płynie potok Pantin od zach. na wsch. do Małego Seretu. Zachodni obszar zajmują lasy rozległe, Pantinem zwane. W nich, w płdn. zach. narożniku, wznosi się czubek Tarniczka, 679 m. wys. Z lasów tych, z północnej ich części, spływa ku płdn. bezimienny potok do pot. Pantina. Chaty wsi rozrzucone śród łąk i polan leśnych. Liczy 385 mieszk. (1880 r.). Należy do par. gr. nieun. w Mihowie. St. poczt. Berhomet n. Seretem. Właściciel Kassandra Dzurdzowan. *Br. G.*

Megallen-Kiaul al. *Simon* (niem.). wś, pow. kłajpedzki, st. p. Kłajpeda; 58 mk., 321 mr. ziemi (1856). *Kś. Fr.*

Megelin, szczyt (groń) we wschodnich Karpatach, ob. t. III, 869—2.

Megelońska, lewy dopływ Jasionki, w obr. gm. Kondratowa, w pow. turczańskim.

Megla i *M. Mała* i *Średnia*, ob. *Megla.*

Megła, *Średnia* i *Mała*, dwa szczyty w Karpatach wschodnich, w tak zwanym Beskidzie wyszkowskim, w obr. gm. Wyszkowa, w pow. dolińskim. Od szczytu Jaworowej Kiczery (1115 m.), wznoszącego się w grzbiecie granicznym (ob. t. III, 528), odrywa się ku płn. grzbiet lesisty, zwany Długą Górą, ze szczytem Długim, 1102 m. wys. Tutaj rozdwaja się ten grzbiet na dwie odnogi: zachodnia bieży dalej na płn. i kończy się Megłą Średnią (1312 m.), wschodnia zaś nieco ku płn.-wsch. kończy się Megłą Małą (1240 m.). Oba te szczyty wznoszą się na zach. (lewym) boku doliny górnej Świcy. Wspomniany grzbiet górski leży między górną Świcą od wsch., a Roztoką Czarną od zach. U płn. stóp M. Średniej Roztoka Czarna wpada do Świcy. Lasy rozpościerające się na lewym brzegu Świcy, niedaleko jej źródłowisk, zwą się Megłami. Śród nich szczyt bezimienny 1187 m. npm. wys. *Br. G.*

Megły, ob. *Megła.*

Megolina, lesista góra w płd.-zach. stronie Sopotu, pow. stryjski, i w płn.-wsch. stronie Majdanu, pow. drohobycki. Na płn. jej stoku nastaje pot. Jasinów, dopływ Stryja, i płynie na płn.

Megowo, kasz., ob. *Mgowo.*

Megumy, ws, pow. rossieński, parafia rosieńska.

Megussen, przyległ. dóbr Waldegalen, okr. tukumski, par. Talsen.

Megye, ob. *Medzani.*

Megyes, wś, hr. szaryskie (Węg.), kościół katol. filialny, 226 mk.

Mehla (niem.), struga w pow. labiewskim, nad którą leży wś Mehlawischken. *Kś. Fr.*

Mehlauken, niem., wś w pow. labiawskim, śród okolicy czysto litewskiej, nad Tymbrą (Timber).

Mehlawischken, ob. *Melawiszki.*

Mehleden, niem., dobra ryc., pow. gierdawski, st. p. Friedenberg 3·8 kil. odl.; okr. urzędu stanu cywil. Schackenhof. Obszaru ziemi mają 260·06 ha, mianowicie roli orn. i ogr. 170·81 ha, łąk 16·08, pastw. 6·89, boru 62·04, nieuż. 4·24; czysty dochód z gruntu wynosi 2765 mrk.; 1856 r. 71 mk.

Mehlend (niem.), dobra, pow. holądzki, o 3 kil. od st. p. Reichenbach; okr. urz. stanu cywil. Kwiatuszki (Blumenau), 144·4 ha rozl.

Mehlensdorf (dok.), ob. *Młyniki.*

Mehlgast (niem.), ob. *Miłogoszcz.*

Mehling (niem.), ob. *Mielniczek.*

Mehlke (niem.), rz., ob. *Miałka* i *Młyńsk.*

Mehlkehmen, niem., wś kośc. ze st. poczt., pow. stołupiański, 25 kil. na płdn. od miasta powiat., z którem ją łączy szosa, w górzystej, na płdn. lasami pokrytej okolicy. Ma 689 mk. (r. 1877), którzy się głównie trudnią rolnictwem, hodowaniem bydła i koni. W miejscu są 2 gorzelnie, 2 browary, 1 młyn i olejarnia. Mieszk. są nieomal wyłącznie ewang. wyznania. Najbliższa st. kolej. Trakeny. M. tworzy także osobny okr. urz. stanu cywil., który 1880 r. liczył 1001 dusz; 1882 r. urodz. się w tym okręgu 45 dzieci, zawarto 13 małżeństw, liczba zmarłych wynosiła 33. Dawniej mieszkali tu Metalscy (ob. Kętrz. O ludn. pol., str. 583). *Kś. Fr.*

Mehlken (niem.), ob. *Młynki.*

Mehlkinten (niem.), wś, pow. stołupiański, st. p. Trakieny. okr. urz. stanu cywil. Soginten; 54 mk. (1856). *Kś. Fr.*

Mehlsack, ob. *Melzak.*

Mehlschicken (niem.) al. *Mehlschuecken*, wś, pow. stołupiański, st. p. Stołupiany, okr. urz. stanu cywil. Jucknischken; 37 mk. (1856).

Mehltheuer (niem.), wś, pow. strzeliński na Szląsku, par. Strzelno. Niedaleko M. w lesie istniała wś Goschwitz, podczas wojen husyckich zrównana z ziemią. M. i sąsiedni Podiebrad sąto czeskie kolonie z epoki wojen husyckich. Ludność trudni się tkactwem.

Mehltheuer (niem.), ob. *Lubjenc.*

Mehrsyn (dok.), ob. *Mierzynek.*

Mehsau (niem.), ob. *Mezowo.*

Mei..., por. *Mey....*

Meidaggen, folw. dóbr rządowych Gross Zezern w Kurlandyi, okrąg i par. Goldynga.

Meiern, w Kurlandyi, ob. *Karkeln.*

Meinardsholm (niem.), ob. *Kirchholm.*

Meinkowicz (dok.), ob. *Minkowice.*

Meihof al. *Maihof*, dobra pryw., okr. i par. Mitawa.

Meiruhnen (niem.), leśnictwo, pow. nizinny, st. p. Seckenburg; 1 włóka ziemi, 6 mk. (1856). *Kś. Fr.*

Meischlauken (niem.) al. *Meischlaugken*, wś, pow. tylżycki, st. p. Koadjuthen, 210 mk.

(1856). Okr. urz. stanu cywil. M. miał 1881 roku 1373 mk. *Ks. Fr.*

Meischlitz (niem.), ob. *Myślęta*.

Meislatein (niem.), ob. *Myślatyn* al. *Muslatyn* i *Elbląg*, t. II, 338.

Meissen, ob. *Miśnia*.

Meisterfelde (niem.), folw. i os. leśna, pow. elbląski, st. p. Domnowo; 78 mk. na folw. (1856). *Ks. Fr.*

Meisterholm, ob. *Herrmeisterholm*.

Meistersfelde (niem.), wś, pow. rastemborski, st. p. Barciany, okr. urz. stanu cywil. Skandlack; 291 mk. (1856). *Ks. Fr.*

Meisterwalde al. *Meisterswalde* (niem.), ob. *Mierzyszyn*.

Meitzen (niem.), ob. *Mycyny*.

Meizow (dok.), *Mozow* (niem.), wś na Pomorzu, w pobliżu Sławna; r. 1240 Świętopełk nadaje ją Joanitom. Czyt. Perlbach: P. U. B., str. 61. *Ks. Fr.*

Meja, ob. *Myje*.

Mejciszki, wś szlach., pow. trocki, 1 okr. pol., 10 w. od Trok, 5 dm., 46 mk. kat.

Mejdany, wś, pow. trocki, 1 okr. pol., 8 w. od Trok, 6 dm., 95 mk. kat.

Mejeryszki, niem. *Meirischken* al. *Rutzau*, pow. grobiński. St. poczt. między Libawą a Połągą.

Mejka, rzeczka w pow. nowogródzkim.

Mejkszty al. *Mejszty*, wś, pow. nowoaleksandrowski, par. Widze. Jestto dziedzictwo dawne Naruszewiczów, przez wiano przeszły do Augustyna Wawrzeckiego, a następnie tą drogą do Pauliny, córki Józefa Wawrzeckiego, gener., żony Michała Meysztowicza. Syn generała Szymon, wzorowy gospodarz, podniósł M. i ozdobił je pałacem i pięknemi budowlami. Dobra te mają obszaru 3746 dzies. Najbliższa st. poczt. Widze, a st. dr. żel. Dukszty. Rysunek pałacu mieści się w Albumie N. Ordy.

Mejliszki 1.) wś szlach. i folw., pow. kowieński, par. Hrynkiszki, o 2 w. od Wasiliszek. 2.) **M.**, wś, pow. szawelski, gm. kiryanowska, 25 dusz, 124 dzies. ziemi. *J. G.*

Mejluny 1.) wś, pow. oszmiański, 3 okr. pol., odl. 56 w. od Oszmiany a 29 w. od Dziewieniszek. Ma 4 dm., 33 mk. kat. 2.) **M.**, wś włośc., pow. wileński, 2 okr. pol., o 39 w. od Wilna, 6 dm., 47 mk. kat.

Mejluszki, wś nad jez., pow. trocki, okr. pol., 10 w. od Trok, 5 dm., 45 mk. kat.

Mejnarty i *Mejnartele*, dwie okolice szlach., pow. rossieński, par. retowska.

Mejnie al. *Milejkiszki*, wś włośc. nad rzeką Szyrwintą, pow. wileński, 2 okr. pol., o 58 w. od Wilna, 7 dm., 72 mk. kat.

Mejnory, wś, pow. szawelski, gm. wiekszniańska, 37 dusz, 422 dzies. ziemi. *J. G.*

Mejrańce, wś włośc., pow. wileński, 3 okr. pol., o 40 w. od Wilna, 3 dm., 45 mk. kat.

Mejrany, wś nad jez. Zusza, pow. święciański, 2 okr. pol., o 27 w. od Święcian, 14 dm., 149 mk. (140 kat., 9 żyd.).

Mejry 1.) wś i dwór, pow. rossieński, par. kołtyniańska. Własność Szczepanowicza. 2.) **M.**, trzy wsie sąsiednie, pow. lidzki: a) M., gm. Wawerka, 4 okr. pol., od Lidy w. 20, od Wasiliszek 15 w., dm. 14, mk. 67.; b) M., wś, gm. Wasiliszki, dm. 15, mk. 77; c) M., okol. szlach., dm. 2, mk. 14. We wszystkich trzech mieszkańcy katolicy. *A. T.*

Mejskie, wś, pow. rossieński, par. wewirżańska.

Mejszagoła 1.) wś kośc., mczkiem nazywana, pow. wileński, o 28 w. od Wilna, przy wielkiej drodze stąd do Wiłkomierza prowadzącej, nad rzeczką Mussą, w otwartem i pagórkowatem położeniu i dobrych gruntach. Jest to jedna z najdawniejszych osad litewskich; jeszcze w epoce pogańskiej był tu drewniany zamek i dwór wiejski wielkich książąt litewskich. Stał on na okrągłej sypanej górze, którą do dziś dnia widać w ogrodzie i którą dla tego zamkiem królowej Bony dotąd nazywają, że za jej czasów, kiedy tę majętność trzymała w dzierżawie od męża, dwór czyli zamek jeszcze się na niej znajdował. Tu podług podania mieszkał Olgierd, zapewne po ustąpieniu tronu synowi Jagielle, tu zmarł w późnej starości, pogrzebiony obyczajem pogańskim, około r. 1380. Blisko zamku zieleniał gaj odwiecznych dębów, a między nimi stał kamienny posąg Kukowojtisa, któremu był poświęcony; tam przyprowadzono zwłoki bohatera i mocarza Litwy, w bogate szaty ubrane i razem z koniem jego najlepszym i bronią spalono na stosie, rękami kapłanów urządzonym. Okolice tutejsze za czasów Olgierda zwłaszcza i Jagiełły, aż do objęcia rządów przez Witolda, często były wystawione na najazdy krzyżackie i stawały się polem bitew i zapasów nieustannych, mianowicie w r. 1365, w którym i sama M. została przez w. mistrza zniszczoną. Po przyjęciu chrześciaństwa w Litwie, Jagiełło z pomiędzy siedmiu kościołów parafialnych w r. 1387 w Litwie ustanowionych, tu jeden z nich kazał zbudować. Król Aleksander fundusz plebanii powiększył i odtąd ciągle legata prywatne pomnażały go znakomicie. Altaryą fundowali r. 1495 Stanisław i Szymon Bohdanowiczowie a Aleksander zatwierdził. Było przy tutejszym kościele trzy inne altarye, a z nich najznamienitsza Radziwiłłowska, w r. 1517 przez Marcina Radziwiłła Wołczkiewicza założona, pod tytułem: Niepokalanego Poczęcia P. M., której nadał plac w mczku i dworzec nad Mussą z 27 poddanemi. Głośne tu było bractwo pod temże nazwiskiem przez księży i parafian miejscowych w r. 1533 wprowadzone,

zatwierdzone w r. 1545, którego ustawy spisał ksiądz Przyałgowski (Żywot. bisk. wil., t. I, str. 159). Królowa Bona przyczyniła się w r. 1535 do pomnożenia funduszu innej altaryi. Po kilku pożarach kościoła, Zygmunt III odbudowawszy go, fundusze w r. 1589 potwierdził. Dzisiejszy drewniany został zbudowany w r. 1760 przez księdza Bejnarta, proboszcza miejscowego, przy pomocy Eperyesza, ssty mejszagolskiego. Kaplica starodawna do ściany kościelnej przymurowana, jest właśnie ową altaryą Radziwiłłowską. Na zewnętrznej ścianie obok drzwi jest tablica żelazna starożytna, z wyobrażeniem chrztu Chrystusa przez ś. Jana; Duch Ś. w postaci gołębicy spuszcza się z góry, u spodu wyryty rok 1579. Kościół ten odnowiony został 1865 r. przez ks. Urbanowicza. M. ma 59 dm., 715 mk., w połowie katolików a w połowie żydów. Było własnością Wołowicza, obecnie Witolda Houwalda. Gmina M. obejmuje 193 wsi, 575 dm. i 8342 mk. Par. katol. ma 5180 dusz, należy do dek. wileńskiego. Kaplice: na cmentarzu i w Izabelinie.—*Mejszagolskie* sstwo niegrodowe, mieściło się w województwie i pow. wileńskim. W r. 1771 składało się z M. z przyległościami. W tym czasie posiadał je Eperyesz, ssta wiłkomierski, który łącznie posiadał i sąsiednie sstwo szyrwinckie, opłacając z M. kwarty złp. 2,518 gr. 3, a hyberny złp. 852. Na sejmie warszawskim z r. 1773—1775 stany rzpltej z uwagi, że miasto Lachowicze, w województwie nowogrodzkiem, dziedziczne ks. Massalskiego, biskupa wileńskiego, miało w sobie fortecę, mogącą posłużyć do obrony kraju, postanowiły zamienić je za sstwa mejszagolskie, połągowskie, płungiańskie i szyrwinckie i oddzielną komisyę z 9 urzędników litewskich dla uskutecznienia tej zamiany wyznaczyły. 2.) **M.**, folw. szlach., 1 dm., 31 mk. kat. Gorzelnia, browar i młyn wodny.

Mejszele, wś nad jez. i rz. Szyrwintą, pow. wileński, 3 okr. pol., o 46 w. od Wilna, 11 dm., 83 mk. (29 prawosł., 54 kat.).

Mejszty, wś i folw., pow. władysławowski, gm. Leśnictwo, par. Władysławów; leżą tuż przy mieście Władysławowie. Wś ma 16 dm., 332 mk.; folw. 4 dm., 29 mk. W 1827 r. wś rząd., 19 dm., 174 mk.; folw. rząd. 1 dm., 9 mk. Folw. M. wchodzi w skład dóbr rząd. Leśnictwo. *Br. Ch.*

Mejszty 1.) dwór, pow. nowoaleksandrowski, okr. polic. widzki, o 30 w. od miasta powiat.; ma gorzelnię (1859). 2.) **M.**, wś, pow. rosieński, par. rossieńska. 3.) **M.**, ob. *Mejkszty*.

Mejsztyszki, wś, pow. maryampolski, gm. i par. Pilwiszki, odl. 28 w. od Maryampola, mają 15 dm., 115 mk. W 1827 r. wś rząd., 3 dm., 21 mk.

Mejszyny (*Mejszymy*), wś, pow. kalwaryjski, gm. i par. Urdomin, odl. 23 w. od Kalwaryi; ma 35 dm., 238 mk. W 1827 r. było tu 26 dm., 190 mk.

Mejże 1.) wś włośc. nad rz. Szyrwintą, pow. wileński, 2 okr. pol., o 58 w. od Wilna, 4 dm., 42 mk. kat. 2.) **M.**, folw., pow. szawelski, par. wiekszniańska, włók 7; własność Pancerzyńskich. 3.) **M.**, folw. tamże, b. własność Pancerzyńskich, po 1863 skonfiskowana i przez Piotra Truniewa nabyta. 4.) **M.**, dwie wsie tamże, dusz 20, ziemi 100 dzies. gleby 3-rzędnej. 5.) **M.**-*Świętopol*, folw., pow. szawelski, gm. podubiska, par. kurtowiańska, 7 włók ziemi, własność Gabryałowicza. 6.) **M.**, folw. tamże, 3 włóki, własność Antoniego Rodowicza. 7.) **M.**, folw. tamże, 3 włóki, własność Ignacego Michniewicza. 8.) **M.**, wś, pow. rossienski, par. taurogowska. *J. Godl.*

Mejżele, wś, pow. rossieński, par, szwekszniańska.

Mejżgie, jez., ob. *Aszwa*.

Mejżuli, wś, pow. wileński, 3 okr. polic., o 52 w. od Wilna, 4 dm., 54 mk. kat.

Mejży, ob. *Mejże*.

Mejżyszki, wieś, pow. rossieński, gmina Szydłów.

Mekie, wś rząd. po-bazyliańska, niedaleko Dubissy, pow. szawelski.

Mekienen al. *Mekiehnen* (niem.), dobra, pow. frydlądzki, o 3·7 kil. od st. p. Bartoszyce, okr. stanu cywil. Rothgörken, 66 mk. (1856), 262·80 ha rozl. *Kś. Fr.*

Mekietyńce, ob. *Mykietyńce*.

Mekijówka, ob. *Makijówka*.

Mekitiany, wś, pow. kaniowski, leży w pobliżu wsi Jachnów, w okolicy wzgórzystej i mało wodnej. Posiada cerkiew prawosł., 620 mk. prawosł. i 2 kat., ziemi 360 dz. Należy do Bohusławia i kończy dobra bohusławskie.

Mekitinki al. *Myketynki*, folw. i karczma na obsz. dwors. Nakwaszy, pow. brodzki, w płn.-wsch. stronie wsi, blisko granicy rossyjskiej.

Meklenburg, niem. *Mecklenburg*, dwa wielkie księstwa niemieckie, wchodzące w skład dzisiejszego cesarstwa. Zajmują one obszary na zach. od Pomorza pruskiego nad rz. Hawelą i morzem Baltyckiem. Elba stanowi zachodnią granicę terrytoryum, które jest w części jej dorzeczem a w części wysyła swe wody do Baltyku. Jestto równina dość żyzna, miejscami piaszczysta i bagnista. Księstwo M. Szweryn, nad Baltykiem położone, ma 244 mil kw. i 560 618 mk. M. Strelic ma 49·5 mil kw. i 98,770 mk. W pierwszem głównem miastem jest Rostok (uniwersytet); porty w Rostoku i Wismarze; drugiego stolicą zaś Strelic (Strzelce). Oba powstały na dawnych obszarach słowiańskich, zamieszkiwanych przez Bodrytów i nazwę swą wzięły od wioski Meklenburg (Mikilinborg), dawnej rezydencyi bo-

dryckiego księcia Niklota, poległego w boju 1160 r. Syn tegoż Przybysław, protoplasta dotąd panującego tu domu, przyjął chrzest i został wasalem niemieckim jako władzca całego obszaru dzisiejszego M., z wyłączeniem probostwa Szwerynu. Germanizacya, mając na dworze książęcym swe ognisko i podporę, postępowała szybko. Syn Przybysława, zięć Henryka Lwa, gorliwie ją popiera. Język dolno-niemiecki wypiera narzecze słowiańskie W 1229 r. prawnukowie Przybysława podzielili się krajem i dali początek czterem liniom książęcym, z których najstarsza dotąd się utrzymuje. W 1471 r. zjednoczyły się przez wygaśnięcie książąt wszystkie dzielnice w jedną, lecz przez podziały w 1611 i 1621 r. powstały znowu dwie odrębne linie: Güstrow i Schwerin. Po wygaśnięciu linii Güstrow w r. 1615 skutkiem układów familijnych powstała linia Strelitz. Od 1866 r. oba księstwa weszły w skład państwa niemieckiego.

Mekła, rzeczka w pow. kowieńskim, pod wsią Gielmy.

Melachowicze, wś i zaśc. szlach., nad rz Waką. pow. trocki, I okr. pol., par. starotrocka, o 21 w. od Trok, 11 dm., 75 mk. kat.

Melańce, wś, pow. Nowogród-wołyński, gm. romanowska, ma 280 mk., ziemi włośc. 955 dz., należy do dóbr romanowskich, własność hr. Ilińskich, obecnie Steckich. *L. R.*

Melania, folw. obszerny na gruntach wsi Czańków, pow. uszycki, gm. i par. Dunajowce, własność Wiktora Skibniewskiego. Należy do dóbr Hołozubińce (ob.). *Dr. M.*

Melaniów 1.) wś włośc., pow. kozienicki, gm. i par. Tczew, odl. 31 w. od Kozienic, ma 7 dm., 27 mk., 81 mr. 2.) **M.**, folw., pow. garwoliński, gm. i par. Łaskarzew (ob.). Ma 23 dm., 247 mk., 425 mr. obszaru.

Melanki 1.) niem *Mehlauken*, targowisko, pow. labiawski, nad żeglownym kanałem Tymborskim i nad bitym traktem z Labiawy do Mehlawischken prowadzącym, 30 kil. na wsch. od Labiawy. Ziemia jest tu równista, po części gliniasta, po części torfowiskami pokryta, są tam i rozległe lasy, podzielone na dwa nadleśnictwa: Cotta i Alt-Sternberg. W 1877 r. było tu 580 mk., przeważnie ewang. wyznania, mówiących po części po litewsku; trudnią się rolnictwem i hodowlą bydła. W miejscu jest agentura poczt. 3-ej klasy i st. telegr. Poczta osobowa idzie z Labiawy przez Melanki do Mehlawischken. M. tworzy osobny okr. urz. stanu cywil., w którym r. 1880 d. 1 grud. liczono 2477 dusz; w r. 1882 urodziło się w tym okręgu 107 dzieci, zawarto 19 małżeństw, zmarło zaś 57. W M. jest także deputacya sądowa, składająca się z 3-ch sędziów. Rocznie 4 jarmarki. 2.) **M.**, niem. *Mehlauken Adl.* z folw. *Geduhnlauken*, dobra ryc., pow. labiawski, st. poczt. targowisko Melanki, obejmują 378·93 ha roli or. i ogr., 164·94 łąk, 9·45 pastw., 15·14 nieuż., razem 568·76 ha; czysty dochód z gruntu wynosi 8110 mrk. Właścicielem jest kapitan pozasłużbowy Gustaw Lorenz; w miejscu jest browar i młyn koński, 193 mk. 3.) **M.**, niem. *Mehlauken*, domena, pow. labiawski, st. poczt. targowisko Melanki, 129 mk. *Kś. Fr.*

Melanów, ob. *Melaniów.*

Melanowicze, mko, pow. kowelski, w 1870 r. miało 95 dm., 603 mk.; cerkiew.

Melanówka, niem. *Melanenhof*, folw. do Melanowa, 1868 r. założony, pow. chojnicki, o 10 kil. od st. p. Wierzchowo, 207·54 ha rozl.

Melanowo, dobra szlach., pow. chojnicki, st. p. Wierzchowo 7·5 kil. odl., obejmują 389·27 ha roli or. i ogr., 19·23 łąk, 3·87 past., 0·71 boru, 5 nieuż., razem 418·08 ha, czysty dochód z gruntów wynosi 4897 mrk. Par. kat. Ogorzeliny, ew. Chojnice, okr. stanu cywil. Zamarte. W 1868 r. 18 bud., między tymi 8 dm., 138 mk., 98 kat., 40 ew., podatek od gruntu 219 tal. Własność Wolszlegrów. M. istnieje jako osobny majątek dopiero od r. 1854. Do M. należy folw. Melanówka. *Kś. Fr.*

Melatyn, las, pow. uszycki, gm. Kosikowce, par. Sokulec, należy do Borsukowiec, Zagórzan i Sokulca. *X. M. O.*

Melawiszki, niem. *Mehlawischken*, duża wś, pow. labiawski, st. p. w miejscu. Leży nad rz. Mehla i strugą Tymber, obok traktu bitego z Królewca do Tylży prowadzącego, 29 kil. na płn.-zach. od Wystruci, w płaskiej, żyznej, borami i łąkami przeplatanej okolicy. Ma 331 mk. ew. wyznania, którzy po większej części mówią po litewsku i rolnictwem, hodowlą bydła i koni się trudnią, uprawiają przeważnie żyto i pszenicę, zimą wyplatają koszyki ze słomy dla pszczół. W pobliżu wsi są 2 gorzelnie, 1 browar i 1 tartak parowy. Poczty osobowe idą z Tylży na Melawiszki do dworca welawskiego i z M. do Labiawy. Okrąg urzędu stanu cywilnego dla tutejszej wsi jest wieś Popielki. *Kś. Fr.*

Melbancz (dok.), ob. *Miłobądz.*

Melbing (dok.), ob. *Elbląg.*

Melbock, ob. *Muehlbock.*

Melc, ob. *Witkow.*

Melchersdorf (niem.), wś, pow. gierdawski, st. p. Georgenfelde, urz stanu cyw. Annawalde; 161 mk. (1856). *Kś. Fr.*

Melchertswalde (niem.), wś, pow. suski, st. p. Rudzicz, urz. stanu cyw. Tynwałd, par. kat. Iława, ew. Frednowy; 980·09 mr. rozl., 43 bud., 19 dm., 214 mk. (1868), 1 kat., 213 ewang. *Kś. Fr.*

Melckenen (niem.), ob. *Makosieje.*

Melculis (dok.), góra w pow. kwidzyńskim, koło Ostrowitego i Pieniążkowa, po lew. brz.

Wisły. Zachodzi w dok. z r. 1451, gdy w. mistrz Ludwik von Erlichshausen nadaje Arnoldowi de Mohrungen M., Swierkocin i Smarzewo. Czyt. Varia acta w Pelplinie, str. 23.

Meldensee (dok.), ob. *Mełno*.

Meldienen 1.) niem., majątek chełm. na Litwie pruskiej, pow. ragnecki, st. p. Szillen 9 kil. odl., obszar wynosi 121·65 ha roli or. i ogr., łąk 29·50, boru 41·80, nieuż. 7·59, razem 200·54 ha; czysty dochód z gruntu wynosi 1604 mrk. Włańc. Fritz Bender, kapitan; 44 mk, r. 1856. 2.) **M.** niem., wś, pow. gołdapski, st. p. Walterkehmen, okr. urz. stanu cywil. Waldaukadel; 1856 r. 129 mk.

Meldiglauken (niem.), wś, pow. tylżycki, st. p. Langszargen, 67 mk. (1856 r.).

Meldsern (łot. *Meldsere*), dobra pryw., okrąg hasenpocki, par. Amboten w Kurlandyi.

Meldykważe, wś, pow. rossieński, par. taurogowska.

Meldynie, zaśc. poduch., pow. wiłkomierski, par. uciańska.

Meldynis, jez. w pow. sejneńskim, w dobrach Hołny Walmora. Ma 10 mr. obszaru.

Melechańce, wś włośc. nad rz. Naczą al. Kotrą, pow. lidzki, 5 okr. polic., od Lidy o 50 w., od Ejszyszek 25 w., dm. 5, mk. kat. 23.

Melechów al. *Melechowszyzna*, wś nad rzeką Teterów, wchodziła w skład dóbr Iwankowskich w pow. radomyskim. Opustoszała i zniszczona w czasie wojen (ob. Archiw. J. Z. Rusi, cz. VI, t. I, Dodatki 156).

Melechowicze 1.) wś i folw., pow. trocki, par. starotrocka, 495 dz. rozl. 2.) **M.**, wś, pow. wołkowyski, na pł.-zach. Różany.

Melechowszczyna, ob. *Melechów*.

Melechy, wś, która istniała dawniej w pow. krzemienieckim, na płd. od Rachmanowa (Pam. archeogr. Kom., t. IV, cz. I, 79).

Melecinka al. *Melecinka*, pot. górski, nastaje w obrębie gm. Lipowicy, w pow. dolińskim, ze zlewu dwóch strug leśnych, wypływających z pod Wólkana (1021 m.); płynie na płn.-zachód górską doliną leśną, nad którą od płd.-zach. wznosi się potężny grzbiet górski, Górny wierch, ze szczytami: Podkamieniste (957 m.), Wierzchny (983 m.) i Ostry wierch (881 m.). Również od płn.-wsch. wznoszą się lesiste czubki 880 m. i 790 m. wysokie; a nad dolnym biegiem rozpostarł się las Brusne. Liczne strugi krótkie zasilają go swymi wodami; najznaczniejszym dopływem jest potok Powolny; w dolnym swym biegu tworzy granicę gm. Łuh i Suchodoła. Zlewa swe wody do Czeczwy z praw. brz. Długość biegu 9 kil. Źródłowiska leżą na wysokości 1000 m., ujście 493 m. npm. *Br. G.*

Meleckaja, st. poczt., pow. małmyski, gub. wiackiej, na trakcie z Małmyża do Debess.

Melegiany 1.) al. *Mielagany*, mko nad rzeczką Konciarzyną, pow. święciański w 3 okr. polic., o 105 w. od Wilna a 21 w. od Święcian, własność Karola Kublickiego, 389 mk. Kościół paraf. kat., dek. święciańskiego, dyec. wileńskiej, pod wez. ś. Jana Chrzciciela, z cegły wymurowany, na wzór katedralnego kościoła w Wilnie, w r. 1772 przez Justynę Kublicką, w 1839 r. z gruntu wyrestaurowany kosztem Stanisława Kublickiego, posiada w ołtarzach obrazy Wincentego Smokowskiego. Na cmentarzu grzebalnym kaplica murowana, z grobami fundatorów. Par. liczy 4251 dusz. W Poryndze o 8 w. wzniesiono w 1819 r. kaplicę murowaną.—M. gmina ma 412 dm., 3002 włośc. obojej płci. Zarząd gm. w mczku M. Gmina składa się z 2-ch okręgów wiejskich: M. i Polesie, liczy 39 wsi, należy do II okręgu pokoju, do spr. włośc. w m. pow. Święciany, oraz do 2 okr. powołanych do służby wojskowej z pow. święciań., w m. Nowe Daugieliszki. **M.** okrąg wiejski w gm. t. n., zawiera w swym obrębie msto M., wsie: Kalniuńce, Krykiany, Buckuny, Jodziegalwie, Dubiszki, Górki, Maliki, Dębiele, Mołdyniany, Rubielniki, Mociuny, Wiejdzieszany; zaśc.: Lejpuszki, Kigiżerys, Kondraciszki. 2.) **M.** *Kiżegieris*, zaśc. szl. nad jez. Kiżegieris, pow. święciański, 3 okr. ad., 1 dm., 5 mk. kat. 3.) **M.**, fol. szl. nad jez. Kiżegieris, pow. święciański, 3 okr. ad., 1 dm., 14 mk. kat. 4.) **M.**, kar. szl. przy rz. Konciarzyn, pow. święciański, 1 dm., 6 mk. żydów. *J. Krz.*

Melejczyce, ob. *Milejczyce*.

Melejki, 1.) wś nad Wilią z praw. brzegu, pow. kowieński. 2.) **M.**, wś, pow. słonimski, przy drodze z Kosowa do Różany.

Melekes, wś i st. poczt. w pow. stawropolskim, gub. samarskiej.

Meleńce, wś (w dok. *Mileńce*, *Milenicze*), pow. Nowogród wołyński, dawniej żytomierski, nad rz. Ibrą, na wsch. od Czartoryi (Arch. J. Z. Rusi, cz. VI, t. I, Dod., 324, 330).

Melengiany, ob. *Melegiany*.

Melenie, (w dok. *Meleniewicze*, wś szl., pow. radomyski, leży w równinie o 1 w. od ujścia rz. Złobicza do Irszy. Mieszka tu sama drobna szlachta (Meleniewscy). Posiadają oni 6200 dz. ziemi i od 1839 r. są prawosławni. Ludność dochodziła 1862 r. do 1765 dusz, a w tej liczbie tylko 152 włościan i 58 osób innych stanów. Cerkiew pochodząca z zeszłego stulecia, odnowiona 1855 r. Sąsiednie wsie Czopowicze i Skuratów zamieszkuje także drobna szlachta (ob. Arch. J. Z. Rusi, cz. III, t. 2, 172; cz. IV, t. I, 114 i inne; cz. VI, t. 1, 7).

Meleniów (po rus. *Meleniw*), wś, pow. złoczowski, 19 kil. na płd.-wsch. od Złoczowa, 7 kil. na płn.-zach. od sądu pow., urzędu poczt., stacyi kolej. i telegr. w Zborowie. Na zach. leży Sławna, na płn.-zach. Płuhów (st. kolej.),

na wsch. Kabarowce, na płd. Młynowce i Prysowce. Środkiem obszaru płynie Strypa (a mianowicie Główna Strypa) z płn. na płd. i zabiera w obrębie wsi w płn. stronie od praw. brz. mały dopływ, nadpływający z Płuhowa. Zabudowania wiejskie leżą w środku obszaru nad Strypą i dolnym biegiem rzeczonego potoku. W płd. stronie wznosi się wzgórze „Na Netrebie" do 392 m. (znak triang.). Zach. część wsi przebiega gościniec tarnopolsko-złoczowski, a część wsch. kolej Karola Ludwika. Obie te linie komunikacyjne idą równolegle do siebie w oddaleniu 2 kil. Tuż przy moście kolejowym od strony Meleniowa odkrywają się piaskowce, które po drugiej stronie mostu dostarczają wybornych płyt, na 2 do 3 m. długich a na 0·1 m. grubych. W tym łomie pod żwirowiskiem i stoczyskami, złożonymi głównie z wapieni nadgipsowych (dziki kamień), występuje piasek żółtawy i białawy, naprzemianległy z zbitemi ławicami piaskowca wapnistego, szarawo-zielonawego. Po nad najgłębszą ławicą piaskowca przewija się na kilka centymetrów gruby ił popielatawy, z mnóstwem zwęglonych resztek roślinnych. Na niektórych ułomkach lignitu dokładnie można rozpoznać słoje roczne (ob. Łomnicki, Sprawozdanie z badań dokonanych między Gniłą Lipą i Strypą, Kosmos, V, str. 484). Własn. większ. ma roli or. 399, łąk i ogr. 64, past. 19, lasu 19 mr.; własn. mn. roli or. 595, łąk i ogr. 29, past. 48 mr. W r. 1880 było 454 mk. w gm., 44 na obsz. dwor. (51 obrz. rzym.-kat., reszta gr.- kat.). Par. rzym.-kat. w Zborowie, gr.-kat. w Grabkowcach. We wsi jest cerkiew pod wez. ś. Mikołaja, szkoła fil., kasa pożyczk. gminna z kapitałem 509 zł. w. a., dwór i folwark. *Lu. Dz.*

Melenki, msto powiat. gub. włodzimirskiej, nad rz. Melenką i Unżą, 5597 m., cerkiew, szk. powiat. i paraf.; 27 fabryk; znaczny handel lnem, zbożem i bydłem; wielki jarmark.

Melenkowszczyzna, folwark pryw., pow. lidzki, 1 okr. adm., o 7 w. od Lidy ku Dziewieniszkom.

Melensdorf (dok.), ob. *Młyniki.*

Melentin (niem.), ob. *Mielęcin.*

Melentz (niem.), zapewne *Mielenz* (ob.). Script. rer. Pruss., II, 375.

Melescow, dobra, pow. wejherowski, znajdują się w dok. 1339, może dzisiejsze Młynki; należały dawniej do bisk. kujawskich. Kujot („O mająt. bisk." str. 40) sądzi, że M. to Miłostowo nad Redą. Z późniejszych czasów nie znajdujemy o M. żadnej wzmianki, zdaje się, że jako drobna osada została zwinięta. Por. Malkowy, t. VI, 21. *Kś. Fr.*

Melesnica, wś włośc., pow. piński, 1 okr. polic., gm. Łunin, 16 mk. *Ks. M.*

Melesz, przysiołek gm. Szypotu suczawskiego, czyli kameralnego, w pow. radowieckim.

Meleszków, rus. *Meleszkow*, wś, pow. hajsyński, gm. Kiślak, par. Granów, nad rz. Kubliczem, o 12 w. od Hajsyna; 88 dm., 652 mk., 602 dz. ziemi. Cerkiew z 40 dz. ziemi, młyn. Meleszkowie to dawny ród w Bracławszczyźnie. R. 1469 ks. Bohusz Korecki daje słudze swemu Meleszkowi z M. puste uroczysko Zalisie koło Winnicy (Rulikowski). Następnie należał M. do Słupiczów, obecnie do Chołoniewskich, do klucza ziatkowskiego (do 5000 dz. ziemi używalnej obejmującego). *Dr. M.*

Meleszkowce, wś, należała do dóbr Kuna. Będzie to zapewne dzisiejszy Meleszków.

Meletów, os. w r. 1395, może koło Ragnety (Script. rer. Pruss., II, 674).

Meletyna, rzeka w pow. białostockim, pod Zabłudowem.

Meleve (dok.), ob. *Milewo.*

Melewce, wś, pow. dzisieński, gm. przebrodzka, 3 okr. polic.,, odl. 87 w. od Dzisny, ma 7 dm., 60 mk. (57 kat., 3 prawosł.).

Melewkiszki, os., pow. maryampolski, gm. Balwierzyszki, odl. 38 w. od Maryampola, 1 dm., 13 mk.

Meleżów, wś, pow. kobryński, na granicy prużańskiego.

Melgrowa góra, os., pow. kartuski; należy do Górnego Grzybna.

Melhawss (dok.), ob. *Młynary.*

Melhusen (dok.), ob. *Młynary.*

Meliawa, ob. *Milawa.*

Meling (niem.), ob. *Mielnik.*

Melitonowo, dobra w zach.-płn. stronie pow. bobrujskiego, w okr. polic. hłuskim, przy drodze z Osipowicz do Horek; dziedzictwo rodziny Sołtanow. M. ma obszaru przeszło 76 włók, miejscowość poleska, grunta piaszczyste.

Melitopol, msto pow. gub. taurydzkiej, odl. 245 w. od Symferopola. Nazwę nosi od greckiego miasta Melitopola, które, jak utrzymują, leżało w pobliżu dzisiejszego miasta tegoż imienia. Starożytny Melitopol miał być miastem portowem, gdyż wtedy nie było przesypu między jeziorem Mołocznem a morzem Azowskiem, rzeka zaś Mołoczna wprost wpadała do tego morza i była żeglowna. To miasto przez Batego, w czasie napadu Tatarów. zburzone zostało. Dzisiejszy M. utworzony był w r. 1842 z osady rządowej Nowoaleksandrówki; nowy zaś powiat melitopolski z części dawnych powiatów dnieprowskiego i melitopolskiego. M. ma 4852 mk., cerkiew, szkołę elementarną, 6 cegielni i fabrykę do topienia łoju. St. p. i st. dr. żel. łozowsko- sewastopolskiej o $8^1/_2$ w. odległa. Pow. melitopolski posiada glebę czarnoziemną; lasów nie ma, uprawa wina i owocowych drzew. W powiecie tym zamieszkują koloniści katolicy, należący do par. chersoń-

skiej. Raz albo dwa razy do roku ciągną oni wierst 80 do 100, do przystani Kochówki na Dnieprze, ztamtąd jadą statkiem do Chersonu, do najbliższego kościoła. Lud to z dawnych polskich czynszowników pochodzący, wysiedlony z powiatów ukraińskich, a nawet i berdyczowskiego. Zamieszkuje on wsie: Mikołajówkę, Konstantynówkę, Kosówkę, Targówkę i Petrówkę. Mówią pół po polsku, pół po rusińsku i pamiętają siedziby pierwotne ojców.

Meliwo (niem.), ob. *Mieliwo* i *Milewo*.

Melka, młyn, pow. pleszewski, 1 dm., 6 mk., należy do wsi Szołów.

Melkanowicze, wś, pow. słonimski, na płd.-zachód od Słonima.

Melkhof (niem.), folw., pow. pasłęcki, st. p. Güldenboden, 33 mk. (1856).

Melkin (niem.), ob. *Makosieje*.

Melkinsken (dok.), ob. *Małkiny*.

Melkinten (niem.), ob. *Mehlkinten*.

Melkiu (*Melkin*?), las w Lubieniu Wielkim, pow. gródecki, szczyt 308 m., ob. *Grodecki powiat*, t. II, 822.

Mellen *Gr.*, niem., wś ze st. p., na Pomorzu, w obwodzie regencyi szczecińskiej, pow. Saatzig, 39 kil. na wsch. od Starogrodu, okolica piaszczysta; wś jest prastara i była przedtem podobno miastem; w pobliżu są ruiny starego zamku. W 1877 r. 417 mk. ew.; trudnią się rolnictwem i hodowlą bydła, prócz tego koszykarstwem i robieniem pantofli; poczta posłańcowa dochodzi do Nörenberg. *Kś. Fr.*

Mellen (niem.), ob. *Mielno*.

Mellenberg (dok.), ob. *Gzin*. Czyt. Kętrz. O ludn. pols. (str. 74, pod r. 1222).

Mellentin (niem.), ob. *Mielęcin*.

Melletschen (niem.), wś, pow. darkiemski, st. p. Sodehnen, okr. stanu cyw. Kallnen; 109 mk. (1856). *Kś. Fr.*

Mellies, niem., folw., pow. fiszhuski, st. p. Girmo, 4 kil. odl. Ma roli orn. i ogr. 19·37 ha, łąk 45·39, past. 14·71, boru 92·55, nieuż. 1·22, razem 173·24 ha; grunta przynoszą czystego dochodu 1063 mrk. Folw. M. należy do dóbr ryc. Gauten, które obejmują 336·17 ha, a mianowicie: roli or. i ogr. 267·90 ha, łąk 32·71, past. 24·02, nieuż. 11·54; czysty dochód z gruntu 5145 mrk. *Kś. Fr.*

Mellnevaggen (niem.), *Alt* i *Neu*, dwie wsie, pow. kłajpedzki, st. p. Kłajpeda, urząd stanu cyw. Plucken-Martin. *Kś. Fr.*

Mellonkafluss, *Mellonkasee* (niem.), ob. *Mielonka* i *Mielonko*.

Melluppe, rzeczka, dopływ rz. Waddaks w Kurlandyi, par. Freuenberg, na granicy gub. wileńskiej.

Mellwin (niem.), ob. *Melwin*.

Melnica, (dok. *Melniza*), rz. w pow. chojnickim, płynie przez jez. Plęsko i wpada do wielkiego jez. zowiącego się Charzykowskiem; znajduje się już w dok. z r. 1275 i 1292 (ob. Perlbach: P. U. B., str. 233 i 433 i Script. rer. Prus., I, 699). *Kś. Fr.*

Melnik 1.) część Majdanu starego, pow. Kamionka Strumiłłowa. 2.) **M.**, część Strutynia, pow. złoczowski.

Melniszki, wś, pow. maryampolski, gm. i par. Balwierzyszki, odl. 36 w. od Maryampola, mają 6 dm., 36 mk.

Melniza (dok.), ob. *Melnica*.

Melno, jez., pow. kartuski, pod Kartuzami. R. 1380 d. 21 marca odkupił fundator klasztoru oo. kartuzów od Krzyżaków, by je nadać zakonowi wraz z przyległą okolicą (ob. Zeitsch. des west-preus. Geschichts-Vereins, 1882, str. 88). M. jez. zwane także Dąbrowskiem, w pow. ostrodzkim, pod Dąbrownem, w pobliżu pola bitwy grünwaldzkiej. *Kś. Fr.*

Melno, ob. *Mełno*.

Melno al. *Mełno*, jez. (dok. 1293 *lacus Alden*, Długosz *Meldeze*), pow. grudziąski, 79 m. nad p. m., nad niem leżą dobra ryc. tej samej nazwy, sławne pokojem mełdzińskim w roku 1422 między Polską a Krzyżakami zawartym.

Melnyczne, góra w zach. stronie Libochory i we wsch. stronie Tuchli, pow. stryjski, na praw. brz. pot. Sechłego. Na płd. naga, wznosi się ku płn. coraz wyżej do 1071 m. i jest pokryta lasem. *Lu. Dz.*

Melonek, wś, pow. opatowski, gm. Gęsice, par. Zbilutka, odl. 23 w. od Opatowa, ma 26 dm., 145 mk.; 419 mr. ziemi włośc. i 30 mr. ziemi należącej do majoratu Zbilutka.

Melonelen, ob. *Jaegersthal*.

Melonkeim (niem.), dobra ryc., pow. iławski, st. p. Kawka, 6 kil. odl., okr. urz. stanu cywil. Loschen. Zawierają 77·68 ha roli or. i ogr., 14·98 łąk, 4·44 past., 2 nieuż., 0·19 wody, razem 99·29 ha, czysty dochód z gruntu wynosi 1178 mrk. 1856 r. 35 mk. *Kś. Fr.*

Melpin (niem.), ob. *Małpin*.

Melsak, ob. *Melzak*.

Melsztyn, mały przys. z ruinami starożytnego zamku w pow. brzeskim. Należy do wsi Charzewic i ma zaledwie 196 mk. rzym.-katol. W XIV w. był wsią parafialną, a nawet podług tradycyi miasteczkiem i gniazdem głośnej w dziejach polskich rodziny Spytków Melsztyńskich h. Leliwa. M. leży w malowniczej okolicy na lew. brz. Dunajca, przy gościńcu słotwińsko sądeckim, w pobliżu niegdyś powiat. msta Czchowa. Okolica nad samym Dunajcem równa, podnosi się z obudwu brzegów w podgórza Karpat. pokryte przeważnie liściastymi lasami. Na takiej sto kilkadziesiąt sążni wysokiej, niedostępnej skale sterczą ruiny zamku po nad gościńcem i rzeką, przez którą się tutaj na promie trzeba przewozić. Ze szczytu góry widok otwarty i na płd. wsch.

aż po Tropie dolinę Dunajca przejrzeć można. Te zwaliska, zajmujące przestrzeń około 3 mr., składają się obecnie z narożnej wieży, najdawniejszej części zamczyska, o niezmiernej grubości murach, szczególniej w dolnych piętrach, ułomków baszt narożnych, zamek bowiem miał postać trójkąta, którego wierzchołek stanowiła nad rzekę wysunięta wieża, znacznie uszkodzonych części obronnych murów, bramy z ciosowemi gzémsami i futryn ciosowych, w niektórych oknach z gotycką ornamentyką. Na płd. stronie ruiny uprawia wieśniak kilka krzewów winnej latorośli, zasadzonej, podług Kuropatnickiego „Geogr. Galicyi w XVIII w.", przez właściciela wówczas jeszcze zamieszkałego zamku Lanckorońskiego, wojew. bracławskiego, który miał mieć z tej winnicy rocznie po kilkanaście beczek wina. Zamek został w r. 1771 opanowany przez konfederatów barskich, ale wkrótce po nich przybyli kozacy i jęli zamku dobywać. Podczas obrony wszczął się pożar i zniszczył tak dalece tę starożytną budowę, że jej nie odbudowano, przeciwnie wybierano ztamtąd kamień do budowy kościoła w Domosławicach i folwarków we wsiach sąsiednich. Na początku b. w. były jeszcze dobre piwnice i cysterny, ale w ciągu czasu i to uległo zniszczeniu. Dopiero w ostatnich latach pościągano żelaznemi ankrami mury i nakryto je, aby dalszemu upadkowi zapobiedz. Na zwaliskach można rozpoznać czas, w którym poszczególne części były stawiane. Podług badań na miejscu doszedł S. Morawski (Sądeczyzna, I, 99) do takiego rezultatu. Pierwotny M., zbudowany podług herbarzy 1079 r. przez Spicymira, protoplastę Melsztyńskich, składał się ze stróży, t. j. wysmukłej wieży, siostrzycy dobrze dotąd zachowanej baszty czchowskiej. W obydwóch widać ten sam sposób murowania, tę samą wysokość i miąższość murów, wreszcie ten sam pomysł obrony, wejście bowiem znajduje się dopiero około trzech metrów wysoko nad ziemią. Do tej wieży dobudowano w 1330 r. pomieszkanie zamkowe i okop, które otoczyły mały dziedziniec z cysterną. Potężna ściana domu wraz z rowem broniły ten gród od strony pasma górskiego. Wchód bardzo przykry, nawet dla pieszego człowieka, był z boku od napotocznej przepaści. Podzamcze obejmowało gospodarkę, ale prawdopodobnie za Kazimierza Jagiellończyka, niedługo przed r. 1461, stało się samo zamkiem, zostawszy okolonem potężnym murem. Zapewne też w tym czasie wymurowano nowy zamek, z obrobionego w kostkę ciosu, a stary zamek zaopatrzono w działobitnie. To przypuszczenie potwierdza zarówno rozmaitość sposobu murowania, który łacno rozeznać można, jako też wypadki z historyi rodu Melsztyńskich, które lepszego zaopatrzenia obrony domagały się. Budowa bowiem wieży narożnej, zupełnie taka sama jak w Czchowie, Rytrze, Tropsztynie, i część zwalisk koło Myślenic jest bez wątpienia dawniejszą od wykształconej murarki z czasów Kazimierza W. W czasach Jagiełły nie mogła znowu wystarczyć za siedzibę dla przemożnego rodu, biorącego wybitny udział w nadaniu korony temu królowi. Przedstawicielem Melsztyńskich był wówczas Jan Spytek, który w 18-m roku życia został wojewodą krakowskim, później od Jagiełły dostał zarząd Podola jure perpetuo feudali, a zginął przy boku Witolda przeciw Tatarom 14 sierpnia 1398 r. nad Worsklą. Za Władysława Warneńczyka widzimy znowu Spytka z M. występującego po stronie szlachty, niezadowolnionej z przewagi duchowieństwa, na którego czele stoi Zbigniew Oleśnicki. Był on już przedtem wrogiem Oleśnickiego, najeżdżał 1437 jego klucz uszwicki (pow. brzeski, niedaleko Melsztyna), może więc w tym czasie poprawiał i dodawał obrony swemu grodowi. Gdy na zjeździe nowokorczyńskim stronnictwo rządzące zawiązało konfederacyą przeciw tym, którzy gwałcą prawo ziemskie i pragną wprowadzić innowacye albo błędy kacerskie, wiąże się Melsztyński z sąsiadem Jakubem Przekorą, kasztelanem czchowskim, w r. 1439 i wydaje dyplom, w którym sprzysiężeni obowiązują się do wzajemnej obrony. Z tego aktu widać, że Spytek dążył do obalenia potęgi Oleśnickiego. Biskup krakowski skorzystał z tej okoliczności aby się przy władzy utrwalić, uderzył na Spytka Melsztyńskiego i pobił go pod Grotnikami (nad Nidą, pow. stopnicki, par. Korczyn). Ranny w pierwszem natarciu, został Melsztyński pojmany, osądzony i ścięty jako burzyciel pokoju i gwałtownik, a ciało jego dozwolono dopiero po trzech dniach pochować. Długosz przedstawia go obłąkanym, nie chcąc prawdy powiedzieć. Mimo to zagrabiono na skarb królewski tylko zamek Rabsztyn, M. zaś, za wstawieniem się panów, pozostawiono jego żonie. Atoli zmienna fortuna zmusiła stronnictwo Oleśnickiego szukać następnie schronienia w r. 1461 u brata poległego pod Grotnikami Melsztyńskiego. Albowiem gdy po śmierci bisk. krakowskiego Strzępińskiego, Pius II ustanowił, bez wiedzy Kaźmierza Jagiellończyka, biskupem Jakuba z Sienna, brata stryjecznego Zbigniewa Oleśnickiego, postanowił Kazimierz Jagiellończyk oddać nominacyą biskupów koronie i zakazał Sienińskiemu konsekrować się. Kapituła krakowska, w której zasiadał historyk Długosz, przejęta wyobrażeniem godności władzy duchownej, zaszczepionem przez Zbigniewa Oleśnickiego, ale zarazem niechcąca się wprost narazić królowi, wybrała biskupem miłego Kazimierzowi podkanclerzego Lutka z Brzezia. Król jednak

nie ustąpił i mianował Jana Gruszczyńskiego. Lutek z Brzezia na rozkaz króla zrzekł się kandydatury, ale Sieniński zamknął się w Pinczowie i kazał się wyświęcić. Postanowiwszy przełamać potęgę duchowieństwa, wysłał król Szafrańca i Pieniążka, starostów krakow. i sandomier., którzy Pinczów oblegli, dobra biskupie oddali Gruszczyńskiemu, a kapitułę krakowską rozpędzili. Sieniński opuścił Pinczów tajemnie i wraz z Długoszem udał się do Melsztyna, czekając bulli papieża. Istotnie papież zagroził klątwą królowi, to jednak nie skutkowało. Kazimierz Jagiellończyk zagroził gardłem każdemu, ktoby dał schronienie banitom. Zdaje się, że Melsztyński nie chciał kruszyć z królem kopii za nieprzyjaciół dawnych swego brata, bo widzimy Sienińskiego i Długosza podróżujących i ukrywających się w Sądeczyźnie, Jan Melsztyński zaś wpuszcza do zamku sekretarza królewskiego i tłumaczy się, że dał wprawdzie księżom przytułek, ale że ich za burzycieli spokoju nie uważał. Do oblężenia M. nie przyszło, Sieniński i kapituła krakowska upokorzyli się przed królem i powrócili do jego łaski. Także znalazł w tym zamku przytułek Mikołaj Krydlar, rajca krak., po zabiciu w Krakowie przez mieszczan Jędrzeja Tęczyńskiego. Po wygaśnięciu rodziny Melsztyńskich w XV w., przeszedł zamek na Tarnowskich, którzy z tamtą rodziną byli spokrewnieni, następnie zaś, przez małżeństwo, na Jordanów. Gdy ta linia Jordanów na Wawrzyńcu Spytku, kaszt. krak., 1558 r. wygasła, objęli M. Taszyccy, po nich gorliwi aryanie Tarłowie a w końcu Lanckorońscy, którzy go dotychczas posiadają. Kościół drewniany p. t. ś. Krzyża, zwany Melsztynem, stał w pobliżu zamku aż do r. 1791. Za Długosza mieszkał przy nim prebendarz, który miał dom i ogród (pomerium). Wówczas do parafii należał zamek i trzy wsie: Karnowycze, zapewne Charzowice, Zawadczani (Zawada) i Pobrzycze, może Pobrzeże, na prawym brzegu Dunajca, na płn. od Filipowic (Lib. ben. II, 139). M. był miejscem rodzinnem Katarzyny Białoszyny, zmarłej 1648 r., słynnej z pobożności i hojności dla ubogich i uważanej za błogosławioną, o której pisze Bzovius: „De gestis Polonorum“ c. 13, i uczonego Spytka, któremu mylnie przypisano autorstwo dzieła Reja p. t. „Źwierciadło w którem się każdy swym sprawom przyjrzeć może“. M. graniczy na zach. z Faliszowicami, na płn. z Charzewicami, a na wsch. z Zawadą Małą. O M. czytać można: w Balińskiego „Starożytnej Polsce“, I, 199; Siarczyńskiego „Dykcyon. geogr. Galicyi“; rkp. Bibl. Ossolińskich № 1823; Morawskiego „Sądeczyźnie“ I, 99; II, 164 i 225, gdzie też znajduje się plan zamku; dalej w książce W. Balickiego „Miasto Tarnów“ (1831), który Melsztyńskich wywodzi od Jana syna Spicymira h. Leliwa, słowianina a nie niemieckiego Przybysza i stara się dowieść, że Tarnów był wcześniej założonym od M., czemu się niemiecka nazwa Mühlstein (Kamień młyński) albo Mehlstein sprzeciwia; w Stęczyńskiego „Okolicach Galicyi,“ str. 155, gdzie jest także zdjęty widok; w Michała Balińskiego „Spytko z Mielsztyna“ (Bibl. Warsz. z 1844 r.); tudzież „Przyjaciel ludu“ z 1840 r. № 42; w Goszczyńskiego „Dzien. podr. do Tatrów“; M. Turkawskiego „Wędrowiec“ z 1879 r., № 127. *Mac.*

Meltsch, ob. *Witków*.

Melucken (dok.), ob. *Miłuki*.

Meludwiesen (niem.), folw., pow. frydlądzki, st. p. Schönbruch, 61 mk. (1856). *Kś. Fr.*

Melupa, lewy dopływ rz. Berze, lewego dopływu Aa.

Melwica, niem. *Melwitz*, łąka do wsi Szwornigac należąca, pow. chojnicki; r. 1322 nadaje ją komtur tucholski sołtysowi i mieszkańcom (ob. Odpisy Dregera, rkp. w Pelplinie, str. 123).

Melwidzie, *Milwidy*, *Milwidzie*, dwór szlach., pow. szawelski nad Wentą, par. Janiszki, z kaplicą ś. Martyniana z początku XVII w.

Melwin al. *Milwin*, 1717 *Melwino* i *Millwyn*, niem. *Mellwin*, wraz z wybud. Melwińską hutą zwanem, dobra ryc., pow. wejherowski, st. p. Smażyn 4 kil. odl., okr. stanu cywil. Luzin, szkoła Barłomin, par. kat. Luzino, ew. Smażyn; odl. od Wejherowa $1^3/_4$ mili, cegielnia w miejscu. Mieszkańców było w M. (1871 r.) 259, dm. 21, w Melwińskiej hucie zaś liczono 4 dm., 32 mk. R. 1868 było tu 220 kat. a 16 ew. Melwin I i Melwińska huta zawierają 447·96 ha roli or. i ogr., 25·53 łąk, 76·60 boru, 14·89 nieuż., 2·19 wody, razem 567·17 ha; czysty dochód z gruntu obliczają na 2322 mrk. Właśc. jest Wiktor de Żelewski. Melwin II ma obszaru 232·41 ha, mianowicie: 184·94 roli or. i ogr., 5·11 łąk, 25·53 boru, 14·84 nieuż., 1·99 wody; czysty dochód z gruntu wynosi 630 mrk. Właśc. Michał v. Tempski. Według taryfy na symplę z r. 1717 płacili w M. Jan Mielwiński 4 gr., Piotr Zelewski 12 gr., W. Łebiński też 12 gr. Od r. 1381 należał M. do wójtostwa mirachowskiego. W ostatnim czasie nabył M. Gruchałła za 73,500 mrk.

Melving (dok.), ob. *Elbląg*.

Melwino i *Melwińska huta*, ob. *Melwin*.

Melwitz (niem.), ob. *Melwica*.

Melzak, niem. *Mehlsack*, dok. *Melsatia*, *Maelsack*, *Malcekuke*, *Melsacg*, *Melsagh* (1394), *Meelsack*, *Melszak* (XV w.), miasto w Warmii z zamkiem biskupim, nad rzeczką Walszą, uchodzącą wśród lesistej doliny do Pasargi w pow. brunsberskim, 31 kil. na płd.-wsch., a 30 kil. na płn.-zach. od Licbarka. Okolica górzysta, gleba żyzna, składa się z gliny, żwirowatego piasku i marglu, miejscami znajdują się torfo-

we pokłady i bagna. W 1877 r. 3684 mk., po większej części katol., lutrzy tworzą tylko 7·7 proc., żydzi 3·5 proc. Ludność trudni się głównie rolnictwem. Len wysyłają ztąd aż na Szląsk i do Austryi. Jest tu sąd okręgowy i towarz. pożyczkowe; co rok odbywa się tu 8 jarmarków. Bity trakt idzie ztąd do Packhausen i dalej do Brunsberka. Niedawno zbudowano kolej żelazną z Olsztyna na Dobremiasto, Ornetę, Melzak i Hogendorf do Brunsberka; nadto zaprojektowano odnogę z Melzaka do Kobbelbude, gdzie się złączy z koleją wschodnią, do Królewca wiodącą. Tutejszy okr. urzędu stanu cywil. liczył 3760 dusz; r. 1882 ur. się 162 dzieci, zmarło 116 osób, zawarto 36 ślubów. Tutejsza st. p. należy do III-ciej klasy. Poczty osobowe idą ztąd do Packhausen; poczta posłańcowa dochodzi do Frauendorf. Do tutejszej poczty nadesłano 1877 r. 26200 listów, kart poczt. i t. d., wysłano zaś 42100; paczek bez deklar. wart nadesłano 7100, wysłano zaś 4500 paczek i listów z deklar. wart. w kwocie 1,076,900 mrk.; nadeszło 490, wysłano 1300 deklar. na 1,287,300 mrk. Zaliczek poczt. nadeszło 1200 na 12,002 mrk., mandatów poczt. nadesłano 141 na 18,040 mrk.; wykazów poczt. nadeszło 2055 z 104,644 mrk., wysłano 6197 z 359,991 mrk.; liczba podróżujących wynosiła 981 osób; telegramów nadeszło 642, wysłano 704. — Katol. kościół tutejszy należy do starszych w dyec.; wielki ołtarz konsekrował bisk. Stan. Hozyusz 1554 r. Znajdująca się obok fary kaplica Różańca ś., cała murowana, została wystawiona kosztem tutejszego burmistrza Jana Schau r. 1667. Z proboszczów melzackich, których prezentuje kapituła, są znani: 1.) Echardus, (1304 r.), 2) Jan (1315 r.), 3) Teodor (r. 1374 studyował prawo w Pradze), 4) Piotr Steinbutte (Steinbotten) w 1421 roku. 5) Cristannus Tapiaw (1456—97); Jan Majbom viceplebanus (1462), 6) Wawrzyniec Seydels (1532), 7) Fabian Emerich (1532). Wikarym był tu r. 1480 Marcin Verchenauw. Na przedmieściu był przy szpitalu ś. Jerzego wikaryat ś. Jerzego; księżmi tu ustanowionymi byli Jan v. Kirsburg (1359 r.) i Piotr Tham (1375 r.) Kaplica ś. Jakuba po za miastem została poświęcona przez bisk. Kromera; od r. 1620—22 wymurowano ją na nowo, a bisk. Załuski poświęcił ją 5 listopada 1700 r. na cześć ś. Jakuba i Rocha (ob. Script. rer. Warm., I, pag. 428—29). Par. melzacka liczyła 1878 r. 3155 komunikantów. Tutejszy kościół ewang. został zbudowany r. 1817 (ob. Töppen: Hist. consp. Geogr., str. 347). Dawniej należały do tutejszej parafii i Lajsy i aż do r. 1581 był jeden z tutejszych kapelanów zarazem komendarzem w L. Dopiero potem odłączono te dobra i ustanowiono proboszcza. Do dekanatu melzackiego są przyłączone następne parafie: 1) Melzak, 2) Orneta i Open (4632 komunikan.), 3) Heinrikau (1023 kom. w 1878 r.), 4) Langwalde (1378), 5) Lajsy i Sonnwalde (1391), 6) Lichtenau (934), 7) Migehnen (1372), 8) Peterswalde (997), 9) Plauten (1241), 10) Wusen i Stegmannsdorf (1777), 11) Basien (810 kom.).— M. należy do prastarych osad, czego dowodem między innemi cmentarzysko, cimeterium pruthenicale, które tu znaleziono (ob. Sieniawski Bisk. Warm., t. I, str. 219). Dzisiejsza nazwa jest tylko skrócone staro-pruskie Malcekuke, jak opiewa przywilej z r. 1312, który niżej przytaczamy. Tak bowiem zwała się tutejsza okolica, ale i miano Wewa zachodzi w dok. Kiedy miasto tutejsze właściwie zostało założone, nie wiadomo, ale już r. 1282 zachodzi jakiś Pundico de Melzak jako świadek (ob. Cod. dipl. Warm., I, str. 106). Z przywileju de dato „In Frowenburg" r. 1312 dowiadujemy się, że kapituła warmińska powierzyła była lokacyą tego miasta wraz z sołectwem najprzód Teodorykowi de Lichtenfelde. Tenże jednak, nie będąc pewnie w stanie podołać temu zadaniu, sprzedał swoje prawo Henrykowi, tkaczowi z Pr. Holądu; od niego zaś kupił sołectwo i prawo lokacyi Fryderyk, także z Pr. H. pochodzący („Nos Henricus praepositus... totumque capitulum... procuravimus, quod honestus vir ffredericus, civis quondam Hollandensis, sculteciam et locacionis officium in civitate nostra sita cum centum viginti et uno mansis... in quodam nostro territoris malcekuke pruthenice, quod sonat theutonice melzak, dicto et nomine ipsius territorii melzak vocata, quae ad Theodoricum de lichtenfelde nostrum ibidem primum scultetum ratione locationis et post haec ad henricum Lanitextorem, civem in Holland, legitima et rationabili emptione pervenerat, a jam dicto Henrico.... comparavit"..., tamże, str. 283). Z tego miasta więc przybyli dotąd, jak się zdaje, pierwsi osadnicy; a ponieważ Pr. H. założony został przez zbiegów z Holandyi, dla tego mieszkańcy M. używają do dziś dnia jeszcze narzecza dolno-niemieckiego (ob. Sieniawski l. c., str. 67). Dalej opiewa zapis, że wyżej wspomniany Fryderyk nabył także prawo rybołóstwa w Wałszy (in aqua walscha) i polowania na zwierzynę i ptaki (cum venacionibus et aucupacionibus), z wyjątkiem górnictwa („omni minera quocunque nomine censeatur excepta"). Kapituła potwierdza mu wszystkie te prawa, ale pod następ. warunkami: 6 włók wolnych należy się proboszczowi i kościołowi, 21 miastu, 10 sołtysowi Teodorykowi i jego spadkobiercom. Właściciele reszty 84 włók będą po 9 wolnych latach pół grzywny od włóki płacić nam na św. Marcin. Od jatek rzeźnickich, piekarskich, szewieckich i kramarskich będzie

sołtys pobierał $1/3$, a $1/3$ miasto. Z łaźni należyć się będzie połowa prowentów sołtysowi, a druga połowa miastu; $1/3$ kar sądów większych pobierać będzie sołtys sam. Miasto ma posiadać prawo chełm., bo to dla wzrostu miast w Prusach okazało się najkorzystniejszem. Granice są takie: „Incipiendo ab aqua walscha sursum ad metas Rosengarten procedendo, deinde prope terminos skuditen (Sonnenfeld) versus woyniten usque ad fontem Kavnyne. De fonte vero contra campum pukhusen, abhinc vero prope metas villae Sugenyn ad terminos villae Laysen et de his denuo ad aquam walscham...". Wreszcie zastrzega kapituła sobie i syndykowi swemu 5 mr. łąk nad Wałszą. R. 1326 d. 27 wrześ. potwierdza proboszcz kapitulny Jordan miastu owe 21 włók i udzielone przedtem prawa (tamże, str. 384). R. 1346 d. 2 lut. nadaje kapituła miastu 12 włók lasu i 6 puszczy („donamus XII mansos nemoris et sex mansos mericae, sitos infra granicias villarum... Psytunen, Wilkeniten, Schoneborn, Pluten, Steynebutten, Lutirfeld, Leysen"). Od każdej włóki będą płacili na św. Marcin 1 wiardunek zwyczajnej monety. R. 1359 d. 25 lip. funduje Mikołaj, plebanus in Pluten, wikaryą przy kościele św. Jerzego, na którą prezentuje Jana de Kirsburg. Potem ma to prawo posiadać kapituła „perpetuam vicariam habentem in redditibus decem marcas comparatas pro centum marcis apud s. Georgium in Melsac... fundavit", II, str. 283). R. 1366 d. 2 lut. nadaje kapituła Henrykowi Ernestowi, swemu syndykowi, większe i mniejsze sądownictwo nad dworem swoim, do którego należy 10 włók; uwalnia go nadto od wszelkiego czynszu i tłoki. R. 1374 d. 26 stycz. daje kapituła zezwolenie na założenie w M. hamerni miedzi pędzonej wodą. Helmicus, który ten przywilej otrzymuje, może wyrabiać wszelkie naczynia i owa hamernia ma na zawsze pozostać w jego familii. Za to będzie płacił rocznie na św. Marcin 4 grzywny (II, str. 498). R. 1382 d. 6 maja wystawia kapituła przywilej dla 20 szewców, 12 piekarzy i tyluż rzeźników. Liczba ich nie powinna się powiększyć. Piekarze i szewcy będą płacili od każdego przyławku (de quolibet scamno) 1 wiardunek, rzeźnicy zaś dwa kamienie sadła topionego rocznie na św. Marcin (III, 103). R. 1386 d. 21 stycz. sprzedaje kapituła miastu 16 włók lasu „in loco Clewinkel dicto"; od włóki będą płacili $1/2$ grzywny rocznie na św. Marcin (III, 153). R. 1411 d. 19 sierp. oświadczają poddani wsi w kameracie melzackim położonych, że przez spławianie drzewa Passargą do Fromborka dla potrzeb kapituły tak są obciążeni, iż niejedni do jawnego ubóstwa doprowadzeni zostali. Dla tego zapisał im Jan Gunther, dawniej kapelan w M., jeszcze za życia swego $9^1/_2$ grzywien rocznego dochodu z posiadłości swoich (tamże, III, str. 467 i Sieniawski, str. 116). W wojnie trzynastoletniej (1454—66) przechodził M. różne koleje. Kapituła warm. bowiem tylko z przymusu przystąpiła była do związku miast pruskich i nie czując się całkiem bezpieczną we Fromborku, schroniła się po części do M. (1454), dokąd wpuścili załogę krzyżacką. W skutek tego oblegali ich tu sprzymierzeni, tak, iż kanonicy udali się do mocniej obwarowanego Olsztyna. Wkrótce potem, bo jeszcze przed 23 kwiet. 1455 r., zostało miasto zdobyte i spalone (ob. Voigt, VIII, 443). Po nieszczęśliwej bitwie pod Chojnicami został M. na nowo odbudowany i nowym przywilejem lokacyjnym obdarzony (9 sierp. 1457); osadzono w nim znów żołnierza krzyżackiego, któremu przywodził Kasper v. Warnsdorf; po nim dzierżył dowództwo r. 1462 Mikołaj Nebeschuetz. Ale r. 1466 opanował Jan Skalski, wsparty przez Elblążan, w nocy tutejszy zamek. Krzyżacy wyprawili co żywo z Królewca 3000 ludzi pod dowództwem Henryka Reuss v. Plauen na odzyskanie tego zamku. Uderzył on w nocy z czterech stron na wały i już nawet bramę jednę zdobył, lecz mężnie odparty, straciwszy 200 ludzi, odstąpić musiał od oblężenia. R. 1478 odebrali Polacy znów M., a mieszkańcy hołdowali królowi pols. R. 1520 Polacy ponownie miasto zajęli, ale książę Albrecht, mistrz krzyżacki, napadł i zajął je niespodzianie jeszcze tegoż samego roku; sześć tu zdobytych chorągwi zawieziono do Królewca do tumu (Voigt, IX, 585). W pierwszej wojnie szwedzkiej zajęli Szwedzi miasto r. 1626, które pozostało w ich ręku aż do r. 1629, w którym nastąpił rozejm na 6 lat w Starymtargu. Lustracya z r. 1656 donosi, że i M. jest obwarowany dosyć silnymi murami, posiada nowe i dobrze zbudowane domy i na około dobre grunta, podzielone między mieszczan. Posiada 72 wł. roli i 37 wł. boru. Czynszu z roli, jatek, ogrodów i wyszynku wódki płaci kapitule warm. 165 flor. W mieście było 2 burm. i 6 radnych, dalej sąd z jednym sędzią, 1 nadprzysiężnym i 6 ławnikami, sądzącymi według prawa chełm. Zamek stoi w obrębie murów miasta, niedaleko kośc. paraf., silnie obwarowany i wygodny, zwłaszcza, że się tam buduje jeszcze jeden nowy gmach. Na zamku siedzi burgrabia Piotr Schwengel, który sądzi wolnych i gburów w kameracie, do czego zwykł przybierać pisarza miasta jako notaryusza. Nad szlachtą zaś ma kapituła sama juryzdykcyą; w sprawach kryminalnych wysyła kapituła komisarzy, którzy sprawę rozpoznawają. Po za miastem stoi młyn z 3 gankami. Dochód z niego wynosił 2383 flor. 5 gr. Przy młynie jest i

folusz, który sukiennicy utrzymują; od każdej sztuki dają 3 gr., zeszłego roku wpłynęło stąd 32 flor. 18 gr. Z tartaku weszło 6 flor. Cały dochód kameratu melzackiego wynosił 31862 flor. 6 gr. 6 fen., rozchód 1601 flor. 5 fen. (ob. Zeitsch. für die Gesch. Ermlands, str. 205—206 i 217). W M. urodził się pewnie r. 1696 historyk Jerzy Schwengel, przeor oo. kartuzyan w Kartuzach. Schwengel uporządkował archiwum klasztorne, napisał kilkotomowe, jeszcze drukiem nie ogłoszone dzieło, p. t. „Annales Cartusiae Paradisi B. M. V. prope Dantiscum", i dołączył do tego 2 tomy „apparatus", zawierające odpowiednie dokumenta. Prócz tego zbierał ten pilny zakonnik materyały do hist. szlachty pruskiej i przepisywał własnoręcznie stare kroniki pruskie (ob. Preuss. Prov. Bl., 1855, 2, 51 i 1853, III i 1856, str. 250—252 i 342—346). Na wzmiankę zasługuje także zachowane w manuskrypcie dzieło p. t. „Documenta varia de prima fundatione domus nostrae etc...". Schwengel umarł r. 1766, a kronika klasztorna powiada o nim słusznie: „Laudabiliter vixit". *Kś. Fr.*

Melzak, niem. *Mehlsack*, folw., pow. brodnicki, st. p. Wrocki; należy do dóbr Słoszewo zwanych; paraf. katol. Mszano, ew. Kawki, szkoła Małki, 4 bud., między tymi 3 dm., 24 mk., 7 kat., 17 ew. (r. 1868). *Kś. Fr.*

Mełajcie, wś, pow. szawelski, gm. janiska, 42 dusz, 464 dzies. ziemi.

Mełanin, potok pod Kaniowem, dopływ Dniepru.

Mełchów, wś, pow. włoszczowski, gmina Drochlin, par. Lelów, odl. 30 w. od Włoszczowy. W 1827 r. 19 dm., 140 mk. Folw. i wś M., rozl. mr. 893: grun. orne i ogr. mr. 350, pastw. mr. 22, lasu mr. 508, nieuż. i place mr. 13, bud. mur. 5, z drzewa 7; płodozmian 10 i 12-polowy; pokłady torfu. Wś M. os. 24, z grun. mr. 207. *Br. Ch.*

Mełdabudzie, wś, pow. maryampolski, gm. Michaliszki, par. Płutyszki, odl. 27 w. od Maryampola, ma 4 dm., 48 mk.

Mełdarzyszki, wś, pow. maryampolski, gm. Chlebiszki, par. Preny, odl. 29 w. od Maryampola, ma 4 dm., 42 mk.

Mełdno, ob. *Mielno*.

Mełecinka, pot. w pow. dolińskim, dopływ pot. Czeczwy.

Mełeczechówo, kaszubska nazwa wsi Małociechowo (ob.).

Mełejgany, ob. *Miłejgany*.

Mełencina, folw. na obszarze dwors. Podhorzec, pow. złoczowski.

Mełeszki, część Małnowa, pow. mościski.

Mełgiew (dawniej *Meglew*), wś, i M. Podzamcze, wś i folw., pow. lubelski, gm. i par. Mełgiew. Leży przy linii dr. żel. nadwiśl., o 2 w. od Minkowiec a 15 w. od Lublina. Posiada kościół paraf. murowany z XVIII w.; sąd gminny okr. III; młyn wodny ulepszony i pokłady kamienia wapiennego. W 1827 r. M., wś prywatna, 34 dm., 239 mk., a M. poduchowna 37 dm., 387 mk. W XV w. M. nosi wyłącznie nazwę Meglew (ztąd Meglewscy). Ma ona wtedy już kościół drewniany, parafialny ś. Wita. Dziedzicem jest Jan Podoleński h. Lewart. Obok łanów kmiecych, zagrodników i karczem są tu dwa folwarki. Pleban z tych ról bierze 30 marek dziesięciny i ma swe role i łąki (Dług., II, 551). Obecny kościół murowany wystawił na miejscu dawnego w 1726 r. Jacek Stoiński, sędzia ziem. lubartowski. Dobra M. w ostatnich czasach przeszły od Puchałów do Szlubowskich.—M., par., dek. lubelski, 4911 dusz. Dobra M. Podzamcze składają się z folw.: M. Podzamcze, Żanecin i wsi M. Rozl. mr. 2189; folw. M. Podzamcze: grun. orne i ogr. mr. 434, łąk mr. 57, lasu mr. 1232, nieuż. i place mr. 116, razem mr. 1839; bud. mur. 5, z drzewa 21; płodozmian 10-polowy. Folw. Żanecin: grun. orne i ogr. mr. 339, nieuż. i place mr. 11, razem mr. 350; bud. mur. 1, z drzewa 5; płodozmian 11-polowy. Wś M. Podzamcze os. 32, z grun. mr. 309. Folw. M.-Jaców z wsiami: M.-Jaców, Dominów i Żurawieniec rozl. mr. 966: grun. orne i ogr. mr. 550, łąk mr. 191, pastw. mr. 21, nieuż. i place mr. 204; bud. mur. 4, z drzewa 12; płodozmian 7 i 10-polowy. Wś M.-Jacków os. 23, z grun. mr. 367; wś Dominów os. 54, z grun. mr. 551; wś Żurawieniec os. 22, z grun. mr. 402. Folw. i wś M. rozl. mr. 910: grun. orne i ogr. mr. 303, łąk mr. 81, pastw. mr. 22, lasu mr. 483, nieuż. i place mr. 211, bud. z drzewa 12. Wś M. os. 14, z grun. mr. 155. M., gmina, należy do sądu gm. okr. III w miejscu, st. poczt. Lublin. W gminie jest gorzelnia, pięć młynów ulepszonych, pięć kopalń kamienia wapiennego i pieców wapiennych, dwie cegielnie, szkoły niema. Obszar gminy wynosi 20328 mr., ludność: 4478 dusz. W skład gminy wchodzą: Dominów, Janowice, Jacków, Józefów, Kazimirów, Krępiec, Minkowice Górne, M. Dolne, Mełgiew, Smolarnia, Trzeciaków, Trzeszkowice, Złość, Żanecin. *Br. Ch.* i *A. Pal.*

Mełn..., por. *Mieln....*

Mełna (po rusku *Melna*), wś, pow. rohatyński, 18 kil. na płn.-zach. od sądu powiat. w Rohatynie, 10 kil. na płn. od urzędu poczt. w Podkamieniu koło Rohatyna, 17 kil. od najbliższej stacyi kolej. w Chodorowie. Na płd. leżą Jahłusz (al. Jachlusz) i Wyspa, na zach. Strzeliska Stare (w pow. bobreckim), na płn. Prybeń, na wsch. Korzelice (obie w pow. przemyślańskim). Wieś leży całkiem na wyżynie podolskiej, nad potokiem Świerzem, w jarze głębokim, którego obustronne zbocza mają na-

ziom bardzo nierówny, debrami bocznemi wielokrotnie poszarpany. Świerz przepływa zach. część wsi od płn. na płd. i przyjmuje w obrębie wsi kilka małych dopływów, z których najznaczniejszy nastaje we wsch. stronie, a płynąc środkiem obszaru na zach., wpada od lew. brz. do Świerza. W dolinie tego potoku i w dolinie Świerza leżą zabudowania wiejskie. Przeważna część obszaru lesista. Na płn.-wsch. leży las Bukowy (szczyt 424 m.) a w nim wznosi się na granicy Korzelic wzgórze Mogiła, 429 m. wys., znak triang. Na stokach jaru, po prawym brzegu Świerza, przewaliły się znaczne zwały gliny dyluwialnej, której brak zboczu lewemu. To też od wsch. strony odsłoniły się miejscami bardzo wyraźnie warstwy piasków i piaskowców mioceniczných, a samym dopiero spodem, przy dnie potoku, występuje kreda senońska. W dołujących tu sypkich piaskach białych, w samej wsi jeszcze, znachodzą się pięknie zachowane skamieliny, przemawiające za drugiem piętrem śródlądowem trzeciorzędnego utworu: Terebratula haliciensis np., Argiope squamata Eichw., Pecten Niedźwiedzkii Hibl i t. d. Po nad tymi piaskami rozwinął się bardzo zwięzły piaskowiec gruboziarnisty, złożony w znacznej części z samych okruchów mięczakowych, serpulowych i litotamniowych. Piaskowiec ten służy, podobnie jak z pobliskiego Tucznego, do robienia wybornych kamieni młyńskich. Samą górą ułożyły się warstwy luźnie spojonych i łatwo wytraczających się buł litotamniowych. Na wsch. od Mełny ku Firlejowi wrzyna się w te utwory głęboka debra, której zbocza porasta las, złożony przeważnie z buku i grabu, z wmieszaną dębiną i brzozą. Na płn. zboczu lesistem tej debry, a na płd. od strumyka, wpadającego poniżej we wsi samej do Świerza, odsłaniają się łomy kamienia młyńskiego, po części zarzucone, z których dziś w jednem tylko miejscu prowadzi się odbudowa i gdzie też trafiono na liczne kopalne szczątki dyluwialnych ssawców, jak np. niedźwiedzia jaskiniowego, hyeny jaskiniowej i t. p. Tuż pod tymi warstwami, w poziomie górnym miałkich piasków, potworzyły się naturalne pieczary, ale prawie do stropu zamulone żółtawym, nieco gliną przemieszanym piaskiem. Czaszki niedźwiedzia, hyeny, tudzież inne dobrze zachowane kości tych zwierząt, odkryte w M. w r. 1879, znajdują się w muzeum im. Dzieduszyckich, a pieczary tameczne badał prof. Łomnicki i ogłosił kilka słów w tej sprawie w Kosmosie z r. 1881 p. t. „Zapiski do dyluwialnej fauny ssawców w Galicyi wsch.", str. 560. Własn. więk. ma roli orn. 58, łąk i ogr. 12, pastw. 22, lasu 2452 mr.; własn. mniej. roli orn. 181, łąk i ogr. 94, pastw. 53, lasu 19 mr. W r. 1880 było 298 mk. w gminie, 25 na obsz. dwors. (9 obrz. rzym.-katol., reszta gr.-kat.). Par. rzym.-kat. w Podkamieniu, gr.-kat. w Wyspie. We wsi jest cerkiew pod wezw. św. Michała, kasa pożyczk. gm. z kapit. 1011 zł. w. a. i młyn. *Lu. Dz.*

Mełna, szczyt w pasmie Gołogór (ob. t. II, 677).

Mełniczeńko al. *Młynówka*, część Gruszki, pow. tłumacki.

Mełno al. *Melno*, al. *Mellno* (dok. *Malden*, *Alden*, *Meldno*), dobra ryc. ze st. p., telegr. i kolei żel. z Grudziądza do Jabłonowa prowadzącej, pow. grudziądzki. Leżą nad jez. Melnem, od którego mają swą nazwę; paraf. kat. i ew. Radzyn; szkoła ewang. w miejscu; do niej uczęszczają i katol. dzieci; M. tworzy osobny okr. urz. stanu cywil., który r. 1880 liczył 2052 dusz. W 1882 r. urodziło się tu 106 dzieci, umarło 64 osób, zawarto 20 małżeństw. W 1868 r. M. miało 34 bud., między tymi 13 dm., 291 mk., 172 kat., 119 ew. Obszaru mają te dobra 843·50 ha, roli orn. i ogr. 551·35, łąk 71·49, pastw. 25·10, nieuż. 14·59, wody 180·97 ha. Czysty dochód z gruntu obliczają na 17002 mrk. W miejscu jest gorzelnia. Właśc. niemiec. W przywileju wsi Okonina z r. 1325 spotykamy Piotra Hildegarda i Kunzego, jako właścicieli z Mełna. Według rejestrów czynszowych komturstwa radzyńskiego z r. 1415 posiadał Clauco (Klawko) z synami swoimi Hanuszem i Bartołtem większą część dóbr jako lemani, a Mikołaj Schreiber mniejszą; pierwszy płacił do zamku 3 grzywny czynszu, drugi 1 grzywnę i 6 skojców; obaj byli nadto zobowiązani brać udział w wyprawach Krzyżaków w ziemi chełmińskiej z lekką zbroją na koniu. W 1411 r. urządził sobie zakon na jednej części dóbr, która straciła pana, folwark z niem. Aldenhof zwany, na którym według rejestrów archiwum królewieckiego z r. 1411 stało 66 koni i 11 źrebiąt, a w 1434 r. 30 koni roboczych i odpowiednia liczba bydła i świń. Gdy r. 1410 król po bitwie pod Grunwaldem nie zdołał zdobyć Malborga, ciągnął przez Kwidzyn i Sztum do Radzyna, gdzie zamek jeszcze był w ręku Krzyżaków. Nad jez. mełdzyńskiem rozłożył się obozem i bawił tu 3 tygodnie. Zamek dostał się w ręce Polaków. Wtedy to stracił Mikołaj z Melna, jak podają księgi szkód krzyżackie z 1414 r., 200 grzywien na swoim majątku. Ów Mikołaj (Niclas) Schreiber pochodził ze szlachty niemieckiej, która dopiero po bitwie pod Dąbrownem zaczęła osiedlać się częściej w Prusiech. W tym roku zaś mieszkali w M. prócz niego jeszcze Stango, przodek rodu Meldzyńskich, oraz Pietrasz i Konrad. Ale otoczenie polskie taki na tę niemiecką familią Schreiberów wywarło wpływ, że potomek owego Niklasa w aktach sądowych nie-

mieckich już się nie pisał Schreiber, lecz „Niclas Schreybertzki“, gdy razem z Maciejem Stanowskim r. 1521 kupił wś Skurgawy. Jest to jedyny szlachcic niemiecki, którego za czasów krzyżackich w XV w. na ziemi chełmińskiej spotykamy (ob. Kętrz. O ludn. pols. w Prusiech, str. 145—146 i 127). R. 1422 został zawarty pokój między Polską i zakonem krzyżackim w obozie „ad littora fluvii Ossa prope lacum Melno dictum, inter castra Radzyn et Rogozno“, mocą którego Pomorze, ziemia chełmińska i michałowska zostały przy Krzyżakach (Długosz, Lib. XI, str. 306). W XV w. stanowiło M. z Nielubiem, Wroniem i Borowem jeden majątek. R. 1445 wymieniają krzyżackie księgi czynszowe czterech właścicieli dóbr M., których imiona są: Mikołaj (Niklas), Stange, Petrusche i Kuntze; każdy z nich płacił do zamku radzyńskiego 9 korcy żyta, tyleż pszenicy, owsa i jęczmienia; zdaje się zatem, że każdy posiadał równą część; mełdzyński folwark, który tu Krzyżacy r. 1411 byli założyli, już tedy pewnie nie istniał. Z czasów polskich zasługują na wzmiankę „Bartolt von Aldenn“, sędzia ziemski około r. 1492, dalej Łukasz z Melna, który w 1526 r. był starostą rogozińskim, i Feliks z Melna, który te dobra posiadał od r. 1552—1560. R. 1610 było M. w ręku biskupa Szymona Rudniskiego, który je odstąpił staroście kowalewskiemu Janowi Plemięckiemu z wszelkiemi prawami. Z wizytacyi Strzesza z r. 1667 dowiadujemy się, że M. było wtedy własnością Sebastyana Czapskiego, która to familia dłuższy czas je posiadała. R. 1772, w którym nastąpiła okupacya pruska, należało M. wraz z Linowem, Boguszewem, Dąbrówką, Rywałdem, Szczuplinkami, Nowym Młynem, Powiatkiem i Wroniem, ście Tomaszowi Czapskiemu, dobra M. jednakowoż były zastawione Zygmuntowi Kretkowskiemu za procenta od kapitału, który tenże Czapskiemu był pożyczył. M. zawierała tedy 16 włók roli ornej, 1 włókę łąk, 2 gaje brzozowe, jezioro, 2 pustkowia, karczmę, a właścicielowi przysługiwało nadto prawo warzenia piwa i pędzenia wódki, polowania i sądownictwo. Z dokumentów ówczesnych wynika także, że Kretkowski już prawem dziedzicznem przejął M. w zastaw, bo Maryanna Konojadzka, której majątek na niego przeszedł, już r. 1756 pożyczyła była ówczesnej właścicielce Konstancyi Czapskiej 12845 złotych prusk. Równocześnie wzięła Konojadzka dobra M. w dzierżawę za 2000 flor.; ale ponieważ procent od owych 12845 zł. wynosił 770 flor., dla tego płaciła Konsojadzka rocznie tylko 1230 flor. Dzierżawa miała tak długo trwać, aż pożyczony kapitał zostanie spłacony. W 1799 r. nabyła cały ten klucz wraz z M. księżna Urszula Radziwiłłówna, sprzedała go jednak za 83,333 tal. 10 sbr. i za roczną opłatą w kwocie 3333 tal. 10 sbr. Tobiaszowi v. Blumberg, który się jednak na tych dobrach długo nie utrzymał. W 1804 r. oszacowano same dobra M. 60,145 tal. 20 sbr. Znajdował się tam wówczas jednopiętrowy murowany dom mieszkalny z kilku izbami, osobna pralnia, kurnik, szopa do torfu, w pruski mur budowana, śpichlerz, 2 stodoły, stajnia dla koni, 2 stajnie dla bydła, owczarnia, dom ogrodowy i studnia. Prócz tego należała do M. mlekarnia Wygoda. Mocą kontraktu z r. 1821 d. 22 czerw. został cały klucz M., składający się jeszcze z Mełna i Wygody, dalej z Boguszewa, Dąbrówki, Linowa i należącej do niego karczmy Popas zwanej, prócz tego 2 wsi szlacheckich Szczuplinek i Rywałdu, sprzedany dyrekcyi banku głównego za 260,000 tal. W 1830 r. kupił M., Wygodę, Linowo i Popas niemiec Bieler. M. zawierało wtedy 113 włók 17 mr. i 110 pręt. kwadr. Goldbeck wymienia 1789 r. w swej topografii M., jako folw. i wś z 18 dymami. *Kś. Fr.*

Mełnyki, ob. *Mielniki* i *Młynarze*.

Memel, ob. *Kłajpeda*.

Memel, niemiecka nazwa Niemna.

Memel-Althof (niem.), al. *A.-M.*, dobra ryc., pow. kłajpedzki, o 0·6 kil. od Kłajpedy, okr. urz. stanu cywil. Barschken. Rozl. 394·50 ha roli orn. i ogr., 145·50 łąk, 20·80 nieuż., 8·90 wody. Młyn holenderski, hodowla bydła. *Kś. Fr.*

Memeler Tief, ob. *Kłajpedzka cieśnina*.

Memento (niem.), folw. dóbr Gr. Thierbach, pow. holądzki, st. p. Quittainen o 4 kil., 68 mk. (1856). Własność Dönhoffów. *Kś. Fr.*

Memole (dok.), ob. *Niemen*.

Menczel, *Menczeł*, ob. *Mińczoł*.

Menczelik, szczyt lesisty w Karpatach wschodnich, w dziale czarnohorskim, w płd.-wsch. stronie obszaru Kosmacza, w pow. kosowskim, nad źródłami pot. Kosmacza (ob.), pod 42° 24′ 25″ wsch. dłg. g. F., a 48° 15′ 21″ płn. sz. g. Na zach. od niego wzbija się wyniosły czubek Hordie (ob.), 1478 m., a na płd. wsch. Grahit (1171 m.). Las pokrywający M. od płn. zwie się Ledeskulem. Wzniesienie czyni 1300 m. *Br. G.*

Menczels (niem.), ob. *Mieczysławy*.

Menczelsdorf (dok.), ob. *Narzym* i *Mensguth*.

Menczelszgutt (dok.), ob. *Mensguth*.

Menczeł, ob. *Menczel*.

Menczenięty, folw. i os. karcz. nad strumykiem, pow. wilejski o 76 w. od Wilejki, 3 okr. adm., gm. mańkowiecka. Folw. ma 1 dm., 33 mk. starowierców; os. karcz. 2 dm., 9 mk.

Menczil, ob. *Menczel*.

Menczul, szczyt górski w obrębie pow. doliniańskiego (ob. t. II, 99).

Menczyce, wś, pow. włodzimierski, na płd.

od wsi Zimno, własność monastyru zimeńskiego. (ob. Pam. Arch. Kom., t. IV, od, 2, 17).

Menczykal (niem.), ob. *Męcikał.*

Menczyki, wś, pow. władysławowski, gm. Szyłgale, par. Słowiki, odl. 19 w. od Władysławowa, ma 7 dm., 62 mk. W 1827 r. wś rząd., 6 dm., 51 mk.

Menczyki, wś, pow. rossieński, par. widuklewska.

Mendaryszki, wieś niedaleko Krasławki w pow. dyneburskim.

Mendczykal (niem.), ob. *Męcikał.*

Mendler (niem.), młyn., ob. *Jemielnica.*

Mendoga mogiła. Tak zowią kurhan w pobliżu b. monastyru bazylianów na przedmieściu Leszcz w Pińsku.

Mendrienen al. *Mendrinen* (niem.), ob. *Mędryny* i *Mędrzyny.*

Mendritz (niem.), ob. *Mędrzyce.*

Mendromierz (niem.), ob. *Mędromierz.*

Mendykowce, mołd *Mendykaucy*, wś, pow. chocimski, gub. bessarabskiej, par. Chocim, leży przy trakcie z Kłokuszny do Bulboki, ma 67 dm. i cerkiew paraf. drewnianą. *X. M. O.*

Mendzisko, ob. *Mędzisko.*

Menersdorf, ob. *Wierzbów.*

Menge (niem.), rz., pow. wystrucki (ob. Weiss: Preuss. Littauen und Masuren, II, 56).

Mengeinen (niem.), wś na Warmii w kameracie orneckim, w urzędowych spisach nie ma jej, istniała jednakowoż jeszcze r. 1656, i według lustracyi miała 66 włók, 15 gburów, 2 sołtysów, 3 wolnych, 1 karczmę pustą; dawali 92 kur i 32 gęsi, czynszu 286 flor. 17 gr. 9 fen. (ob. Zeitsch. für die Gesch. Ermlands, 1880, str. 219). *Kś. Fr.*

Mengen (niem.), dok. *Maynan*, dobra ryc., pow. licbarski, st. p. Kiwity 3 kil. odl., mają obszaru 315·29 ha, a mianowicie roli or. i ogr. 187.20 ha, łąk 71,39, past. 34.88, boru 18·94, nieuż. 2·66, wody 0·22; czysty dochód z gruntu wynosi 3071 mrk. Właściciel niemiec. R. 1376 d. 26 paźdz. zapisuje biskup warmiński Henryk Prusakowi Tulneco (Tulneco pruteno) i jako spadkobiercom po kądzieli i mieczu „in campo Maynan", t. j. Mengen, na prawie pruskiem 3 wł., za to będzie zobowiązany do jednej służby konnej, będzie pomagał przy budowli zamków i płacił podatki zwykłe; zagłówne wynosić miało 30 grzywien kary. Dat. in curia nostra Wormedith... (ob. Cod. dipl. Warm., III, str. 19—20). R. 1702 mieszkał w M. Jan Krzysztof Knobelsdorf, którego dziadek Krysztof dobra te r. 1608 otrzymał od bisk. Rudnickiego (ob. Kętrz. O ludn. pols. w Prus., str. 562). Z szlachty tu zamieszkałej wymienia Kętrz. Łąckich (str. 564) i Trebniców (str. 585). W 1856 r. 66 mk. *Kś. Fr.*

Mengieli, wś, pow. szawelski, gm. żagorska, 8 dusz, 40 dz. ziemi.

Mengsdorf, ob. *Międuszowce.*

Menguszfalu, ob. *Międuszowce.*

Menhard, ob. *Wierzbów* al. *Verbowo.*

Menharder Bach, ob. *Wierzbowski potok* i *Kahlenseifen.*

Menicz, lesiste wzgórze, 384 m. wys., pod 49° 57′ 30″ płn. szer. a 42° 38′ wsch. dłg. F., w płd.-zach. stronie Zahorzec, pow. złoczowski.

Menkenhof, dobra prywatne w Kurlandyi, w okr. i par. selburskiej.

Menkewitz (niem.), ob. *Minkowice.*

Meńki, ob. *Mińki.*

Menkimmen (niem.), dobra ryc. na Litwie pruskiej, st. p. Kowary (3 kil. odl.), okrąg urz. stanu cywil. Karpowo, obszar wynosi 241 ha, mianowicie: rola or. i ogr. 170 ha, łąki 30, pastw. 35, nieuż. 6; czysty dochód z gruntów 1698 mrk. 1856 r. 60 mk. *Kś. Fr.*

Menkinie, wś, pow. władysławowski, gm. i par. Syntewty, odl. 19 w. od Władysławowa, ma 15 dm., 112 mk. W 1827 r. 7 dm., 67 mk.

Menkoszyn, ob. *Mękoszyn.*

Meńkowa, młyn i tartak na obszarze dwor. Spasa, pow. doliński.

Menkupie al. *Miękupie*, wś, pow. kalwaryjski, gm. i par. Kalwarya, odl. 9 w. od Kalwaryi, ma 35 dm., 266 mk. Wchodziła w skład dóbr rząd. Kalwarya (ob.).

Menkwitz (niem.), ob. *Minkowice.*

Menonici, właściwie *Mennonici*, wychodźcy holenderscy (z Fryzyi), tak zwani od Menno twórcy odrębnej sekty śród anabaptystów, szukając spokojnych siedzib osiadali w różnych stronach Polski. Najwcześniej przybyli oni do Prus, gdzie osiedlili się około 1568 r. w pow. malborskim i gdzie ich dotąd mieszka około 5000. Później spotykamy ich drobnemi grupami w pow. warszawskim i przasnyskim, w berdyczowskim pow., gub. kijowskiej (wś Michalin, gdzie osadzili ich Potoccy), w pow. lwowskim i grodeckim gdzie w drugiej połowie XVIII w. osiedli za cesarza Józefa II. O tych ostatnich pisał Goehlert „Die Karaiten und Menoniten in Galizien." (Sitz Berichte der k. k. Akad. Wien 1861).

Mensdorf, *Ménhard*, ob. *Wierzbów.*

Mensdorfer Bach, ob. *Wierzbowski potok.*

Mense (niem.), najwyższa góra w pow, kładzkim.

Mensguth (niem.), dok. *Menczelszgutt*, *Auszlevo*, *Syrgut*, *Swerszutten*, *Menczelsdorf*, ob. *Dźwierzuty.* Tu dodatkowo dajemy więcej szczegółów. Wś ta leży 18 kil. na płn. od Szczytna, nad szosą ztamtąd do Biskupic prowadzącą; w Dźwierzutach odłącza się od szosy inna do Niborka wiodąca, w pobliżu jez. z niem. Schobensee zwanego. Okolica górzysta, lasami pokryta, gleba piaszczysta, gliniasta, miejscami są pokłady torfu. W 1877 r. 1200 mk.,

przeważnie ewang.; ludność trudni się rolnictwem. W pobliżu są 2 cegielnie i kilka gorzelni. Kościół na wzgórzu z wieżą pochodzi z czasów krzyżackich. W miejscu jest stacya misyjna z nową kaplicą, stowarzyszenia św. Bonifacego i Wojciecha. W r. 1878 dusz 430. Dźw. tworzą też osobny okr. urz. stanu cywil., który d. 1 grud. 1880 r. miał 2639 dm.; roku 1882 urodziło się 134 dzieci, zawarto 24 małżeństw, zmarło 82 osób. Tutejsza st. p. liczy się do III klasy; poczty osobowe idą ze Szczytna na Dźw. do Rothfliess, z Rothfliess na Dźw. da Wielborka i ztąd do Niborka; poczta posłańcowa dochodzi do Pasynia i do Rańska. Dźw. istniały już r. 1399. Filip Wildenow zwalnia na prośbę swoich najbliższych przyjaciół i pana Mikołaja Targowskiego (v. Tergewisch), bartników w Dźwierzutach od pańszczyzny (herrendinst); i ustanawia ich stosunki. Świadkami byli: Mikołaj Targowski i Tomasz, proboszcz dźwierzucki (Swersatten). Dan r. 1403 w dzień śś Trzech Króli. R. 1438 Tomasz, sołtys dźwierzucki, posiada prawo chełmiń. Mikołaj Targowski, Kończ z Zybułtowa i Jan Piławski (Philsdorf) z Dźwierzut nadają Giedatowi, wiernemu słudze, karczmę w Dźw. z 1-m morgiem roli na prawie chełm. Dan r. 1438 w dzień śś. Wita i Modesta. Świadkami byli: Jakub, proboszcz dźwierzucki, Mikołaj Schwansfeld, Mikołaj Lindern i Kacper, pisarz. R. 1484, za czasów bisk. warmińskiego Mikołaja v. Tüngen, został na probostwo tutejsze prezentowany przez Konrada de Stauchouwitcz, prowizora w Szczytnie, Erasmus de Elbing, clericus Warmiensis dioecesis; instytucya jego nastąpiła, die Jovis XVIII Marcii. R. zaś 1485 został tu proboszczem Wawrzyniec Simonis, a r. 1489, 29 listop. Wawrzyniec Cronow. Proboszcz tutejszy posiadał 4 włóki, mesznego pobierał 2 łaszty, co 14 dni odprawiał też nabożeństwo w nieistniejącej już wsi Wildenheim, gdzie był kościół aż do r. 1531. R. 1602 mieszkało w Dźw. więcej Polaków aniżeli Niemców. (Ob. Kętrz.: O ludn. pols. w Prus., str. 391—92 i Script. rer. Warmien., I, str. 376, 379, 387, 402). Z szlachty mieszkali w Dź. r. 1602 Rochowie. *Ks. Fr.*

Mensik (niem.), ob. *Mężyk.*

Menthen (niem), ob. *Minięta.*

Mentów (*Mętów?*) al. *Głuszczyzna*, wś i fol., pow. lubelski, gm. Zemborzyce, par. Czerniejów. Folw. należy do dóbr rząd. W 1827 r. wś duchowna, 30 dm., 213 mk. W XV w. należał do par. Krężnica Jara (Dług. III, 306). Fol. M. al. Głuszczyzna z wsią Głuszczyzna, rozl. mr. 412: gr. or. i ogr. mr. 303, łąk mr. 14, past. mr. 5, lasu mr. 83, nieuż. i place mr. 6; bud. mur. 1, z drzewa 4; płodozmian 12-polowy. Wś Głuszczyzna os. 10, z gr. mr. 233.

Mentula (mapa Reym.), rz. w pow. łukowskim; właściwie jest to odnoga Wieprza, oddzielająca się z praw. brzegu pod Bozniewicami na zach. Kocka, płynąca ku zach. pod Mściskiem i powracająca do głównego koryta pod Łysobykami. *J. Bliz.*

Menturren (niem.) 1.) wś na Litwie prus. pow. darkiejmski, st. p. Darkiejmy, okr. urz. stanu cywiln. Gailboden, w 1856 r. 147 mk. 2.) **M.** *Gr.* (niem.), wś, pow. darkiejmski, st. p. Sodehnen. *M. Kl.* wybud. tamże, 11 mk. w 1856 r. *Kś. Fr.*

Mentuszewo, os., pow. szczuczyński, gm. Szczuczyn, par. Wąsosz.

Menzelińsk, miasto pow. gub. ufimskiej, na lew. brzegu rz. Menzeli, przy ujściu do niej rzek Czanki i Skorodumki, odl. 1780 w. od Petersburga, a 271 w. od miasta guber. Ma 5872 mk., bank, stacyą pocztową, twierdzę w r. 1736 wystawioną.

Menzels (niem.), ob. *Mieczysławy.*

Menzels-Alt (niem.), folw., pow. morąski, st. p. Miłomin, należy do dóbr ryc. Banners.

Menżykowszczyzna, wś, pow. oszmiański, 4 okr. adm., 56 w. od Oszmiany, 7 dm., 65 mk. (58 prawosł., 7 katol.).

Meradow (dok.), ob. *Rywałd.*

Meran (dok.), ob. *Mirany.*

Meraunen (dok.), ob. *Morany.*

Merawn, *Merayno* (dok.), ob. *Mirany.*

Mercestwo, os., pow. wejherowski, st. p. Smażyna, o 2 mile od Wejrowa, należy do Szynwałda.

Merchwiada, nazwa lasu rozpościerającego się w płd. zach. obszarze gm. Kropiwnika Starego, w pow. drohobyckim, na płn. stoku góry Wieży (1028 m.) i pokrywającego górę, Merchwiada zwaną. Z lasu tego wypływa potok Bukowiec, płynący na płn. i po 4 kil. biegu uchodzący do Stryja z praw. brz. *Br. G.*

Mercke al. *Merckem* (niem.), ob. *Grzywna.*

Mercza, rz., dopływ *Anczy*, ob.

Mercze, wś i fol., pow. wyłkowyski, gm. Zielonka, par. Olwita, odl. 11 w. od Wyłkowyszek, ma 17 dm., 136 mk. W 1827 r. 14 dm., 149 mk. Folw. i wś M. rozl. mr. 338: gr. or. i ogr. mr. 285, łąk mr. 26, past. mr. 24, nieuż. i place mr. 3; bud. z drzewa 9. Wś M. osad 17, z gr. mr. 100.

Merczyce, wś nad rz. Jasiołdą, pow. piński, gm. Porzecze, 1 okr. pol., 161 mk. Własność Twardowskiego.

Merdyn, ob. *Mordyn.*

Merecice, po węg. Szent-Imre, wś w hr. szaryskiem (Węg.), kościół kat. filial., 242 mk.

Mereckie 1.) wś, nad jez. Czarnem, pow. dzisieński, o 50 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 20 dm., 210 mk. 2.) **M.**, dwie wsie, pow. dzisieński, gm. głębocka, w 1 okr. adm., dusz 89.

Merecz 1.) łac. *Meretium*, u Krzyżaków *Merkenpille* lub *Merken*, mko na praw. brz. Niemna,

przy ujściu Mereczanki, pow. trocki, w 4 okr. adm.; 102 w. od Wilna, 84 w. od Trok, 77 od Grodna; 233 dm., 2148 mk. (1882 r.). Prawosławna cerkiew murowana, kościół parafialny katol. Wniebowzięcia M. B., sąd gminny, szkoła, targi tygodniowe co niedziela, st. poczt. odl. 24 w. od Oran. Na Niemnie znajduje się prom. M. stanowi własność skarbu, który ziemię oddał włościanom na wykup. Dawniej znajdowali się w M. dominikanie, dla których burmistrz miejscowy Krzysztof Stefanowicz i jego żona Anna ofiarowali r. 1605 kamienicę z placem a kanclerz litewski Gabryel Wojna wymurował przed r. 1615 kościół pod wez. P. M. Gromnicznej i ś. Kazimierza. Nadto było w M. kolegium jezuickie, założone 1676 r. przez Michała Kazim. Paca, woj. wil. i hetm. w. lit., ze szkołami niższemi. Po kasacie jezuitów komisya edukacyjna 1777 r. oddała mury ich dominikanom, którzy utrzymywali szkołę podwydziałową. M. jestto jeden z najdawniejszych grodów litewskich, często rezydencya książąt litewskich, którzy dla łowów w okolicznych kniejach chętnie tu przebywali; bogaty jest w rozmaite wspomnienia historyczne. Pierwsza wzmianka historyczna o nim znajduje się w kronikach krzyżackich pod r. 1377, w którym Gotfryd Linden, marszałek krzyżacki, wyprawiwszy się przeciwko Olgierdowi, znaczne łupy z M. zabrał. W r. 1391 Witold opanował zamek merecki; w wyprawie zimowej 1393 r. w. mistrz Konrad Jungingen zdobył i zburzył zamek. Po odbudowaniu go przez Litwinów, marszałek zakonu Werner Tettingen 1403 r. także go opanował, spustoszywszy okolice. M. znajdując się na drodze wypraw zakonnych przeciw Trokom i Wilnu, bezustannie był wystawiony na najazdy krzyżackie. Wogóle do końca panowania Wł. Jagiełły M. miał wielkie znaczenie wojenne. Wkrótce po zaprowadzeniu wiary chrześciańskiej w Litwie, Jagiełło fundował w M. farę pod wez. ś. Mikołaja, uposażaną przez w. ks. Kazimierza 1442 r. oraz Aleksandra Jagiellończyka 1493 i 1496 r., za którego wymienioną jest pod wez. N. M. P., dalej przez Zygmunta I w 1516 r. i Stefana Batorego 1582 r. Zygmunt I dał 1536 r. starostwo mereckie w dożywocie Janowi Zabrzezińskiemu, woj. trockiemu i marszałkowi w. ks. lit. Zygmunt August nadał M. potwierdzenie na prawo magdeburskie przywilejem podpisanym 7 grud. 1569 r. w Knyszynie. Najważniejsze wspomnienia łączą się do panowania Władysława IV, który królewiczem jeszcze będąc bawił tu w latach 1630—31, a potem jako król w r. 1633, 1634 a ostatecznie w r. 1648, kiedy wracając z Wilna do Warszawy, zatrzymał się tutaj, i, w ciężką zapadłszy chorobę, d. 20 maja życie zakończył. Najazd nieprzyjaciół za Jana Kazimierza sprowadził ostateczną klęskę na M., z której już nigdy nie powstał, pomimo uchwały sejmowej 1655 r., zwalniającej miasto na lat 6 od ciężarów i potwierdzającej dawne przywileje. Za drugiej wojny szwedzkiej zatrzymał się w M. 1707 r. w paźdz. oraz w stycz. 1708 r. cesarz Piotr W. Przy samem ujściu Mereczanki do Niemna wznosi się góra, w wyższej części sypana, na której stał niegdyś zamek, jedyny ślad po którym pozostał w dużym okopie, wieńczącym szczyt góry, w odłamkach cegły i żużli, a nadto w znalezionych kilku kulach kamiennych, ważących przeszło 80 fun., oraz szczątkach machin wojennych. Chwilowo M. był głównem m. powiatu, stanowiącego część pow. trockiego. Par. kat. dekanatu mereckiego dusz 4820 a z filiami 12,588. Filie w Marcinkańcach i Rotnicy; dawniej i w Niedzingach. Kaplica była w Pilwingach. Dekanat merecki dyec. wileńskiej składa się z 14 parafij: M., Niedzingi, Olkieniki, Daugi, Punie, Jeźno, Stokliszki, Olita, Piwosiuny, Hanuszyszki, Dusmiany, Niemonajcie, Niemoniuny, Birsztany, wszystkie w pow. trockim; wiernych liczy 73,214. *Merecz* gmina, pow. trocki, posiada 888 dm., 5699 włościan ob. płci; 30,740 dz. gruntu; zarząd gminny w mczku M. Gmina składa się z 13 okr. wiejskich i obejmuje 2 miasteczka, 53 wsi i 17 zaścianków. Okręgi są: 1) Merecz, 2) Radówka, 3) Nierowo, 4) Kobiele, 5) Mordasowo, 6) Kościuny, 7) Ruskie sioło, 8) Nietesy, 9) Soleniki, 10) Rzeczany, 11) Piórzyszki, 12) Rondomańce, 13) Brokorościele. Gm. należy do II-go okr. pokoju do spraw włościań. M. okrąg wiejski w gm. Mereczu, mieści w obrębie swym mko M., wś Maksymańce, oraz zaścianki: Zamereczanka, Jabłonowo, Zakowale, Poszylinga, Kamienciszki, Bakanowa. M. st. poczt. na trakcie Orany-Merecz, odl. od Wilna na 102 w. *Mereckie* starostwo grodowe, w wojew. i pow. trockim. W r. 1766 wedle spisów podskarbińskich składało się z miasta M. z wójtostwem i przyległemi dobrami, które w czasie pierwszej wojny szwedzkiej zupełnie wraz z miastem były zniszczone. W tym czasie posiadał je Mateusz Ogiński, wojewodzic witebski, który zeń opłacał kwarty złp. 3425 gr. 12, a hyberny złp. 4226. Do r. 1846 utrzymywał się na wzgórzu nad samą Mereczanką dwór, gdzie zwykle starostowie miejscowi przemieszkiwali. Na sejmie z r. 1773—75 stany rzpltej nadały to sstwo w emfiteutyczne posiadanie Józefowi Narbutowi, chorążemu i posłowi pow. lidzkiego. Na tymże sejmie uchwalono przeniesienie grodu z Merecza do Olity. 2.) **M.**, zaśc., pow. wileński, gm. Turgiele, w 5 okr. adm. 3.) **M.** *Michnowo*, majątek, pow. wileński, gm. Turgiele, w 5 okr. adm.; własność

Koreckich. 4.) **M.**, wś, pow. wileński, ob. *Pawłowo*. 5.) **M.** *Julianowo*, fol. szl. nad rz Mereczanką, pow. wileński, 5 okr. adm., gm. Turgiele, o 35 w. od Wilna, 1 dm., 14 mk. kat.; własność Kochanowskich. 6.) **M.**-*Wilkiszki*, fol. szl. nad rz. Mereczanką, pow. wileński, 5 okr. adm., o 25 w. od Wilna, 1 dm., 22 mk. (7 prawosł., 15 katol.), 908 dz. ziemi; własność Zielonki. 7.) **M.**-*Mijanowski*, folw. szl. nad rz. Mereczanką, pow. wileński, 5 okr. adm., o 35 w. od Wilna, 1 dm., 14 mk. (5 prawosł., 9 katol.). *J. Krz.*

Mereczanka, rzeczka w gub. wileńskiej. prawy dopływ Niemna, wypływa w pow. wileńskim z leśnego jeziora pod Lejpunami, w pobliżu Taboryszek, niedaleko od prawych dopływów Wilii, i ubiegłszy 110 w., wpada pod Mereczem. Przepływa około wsi Merecze, Puzyryszek, Merecze Koreckie, mka Turgiele, zaśc. Pawłowa, Merecz-Desztrunga, mka Jaszuny, w. Rudniki, m. Olkieniki, w. Orany i Przełaje. Szerokość jej wynosi do 6 sążni; spławna na przestrzeni 60 w., poczynając od ujścia Sołczy; głęboka w górnym biegu 1', w dolnym, od ujścia Sołczy, przeszło 2'. Od prawego brzegu M. przyjmuje, oprócz kilku bezimiennych strug błotnistych, rzeczki: Cyrwią, Aunupis, Grausupis i Orankę, z lewego zaś: Pireupis, Sołczę, Wersokę; Ułłę z Osupką i Grudą. *J. Krz.*

Mereczowszczyzna, fol., pow. słonimski, par. Kossów, należy do dóbr Kossów (ob. t. IV, 473). Tu d. 12 lut. 1746 był ochrzczony Tadeusz Kościuszko (dzień urodzenia niewiadomy), którego ojciec Ludwik, miecznik brzeski, miał wspomniony folwark w zastawie od Sapiehów za sumę złp. 54,500, spłaconą mu 1761 r. przez hr. Fleminga, wojew. pomorskiego. Była tu kaplica katol. par. Kossów. Tadeusz Kościuszko urodził się stanowczo nie w M. lecz w Siechnowicach. *J. Krz.*

Mereda, ob. *Miereda.*

Merefa, wś ze st. poczt., pow. i gub. charkowska, o $2^3/_4$ w. od st. dr. żel. kursko-charkowsko-azowskiej.

Mereja, rz., lewy dopływ Dniepru w gub. smoleńskiej. Częściowo stanowi granicę między tą gubernią a gub. mohilewską. Przyjmuje rz. Świnię pod miastem Krasne i płynie pod miastem Lady w gub. mohilewskiej.

Mereny, ob. *Wagendrüssel* al. *Wondrysel.*

Meresina (dok.), ob. *Mierzyna.*

Meretzei, wś, pow. suczawski, na Bukowinie. Gmina ma 1438 mk. (1881).

Merewlany, wś, pow. wileński. W 1728 r. własność Michała Kopcia.

Mereynica (dok. z r. 1289), struga pod Starą Kiszewą. Czyt.: Perlbach P. U. B., 400.

Mergá (zdrobniałe *mergéle*, *mergyte*), w języku litewskim dziewczyna Wyraz ten dał początek nazwie licznych miejscowości w ziemiach litewskich, jak Mergażery, Mergbudzie, Mergi, Mergiełajcie, Mergiuny, Mergińce, Mergoszyle.

Mergażery 1.) wś, pow. trocki. 2.) **M.**, okrąg wiejski w gm. Orany, pow. trocki, ma w obrębie swym wsie: Mergażery, Girażery, Moladugno, Sołowarce.

Mergażerys, jez. w dobrach Dowcielany (Owsianiszki), jedno z grupy 6-ciu jeziór: Olosa, Berżona, Gopielnice, Zelwa, Mergażerys i Podłapoje. Jeziora te razem ze stawami zajmują 123 mr. 263 pr. kw. Najgłębsze jezioro jest Berżona 5 sążni (8·6 m.).

Mergbudzie, wś, pow. władysławowski, gm. i par. Gryszkabuda, odl. 20 w. od Władysławowa, ma 11 dm., 103 mk. W 1827 r. wś rząd., 11 dm., 103 mk., wchodziła w skład dóbr rządowych Leśnictwo.

Mergenaw (dok.), ob. *Maryak.*

Mergenburg (niem.), ob. *Malbork.*

Mergenwerder (niem.), ob. *Kwidzyn.*

Mergeszka, wś w hr. szaryskiem (Węg.), kościół paraf. gr.-kat., lasy, 101 m.

Mergi 1.) zaśc. rząd. nad rz. Niemenczą, pow. wileński, 1 okr. pol., o 23 w. od Wilna, 1 dm., 6 mk. kat. 2.) **M.** al. *Morgi*, 4 osady wiejskie w pow. mińskim, nad rzeczułką, dopływem Wołmy, w miejscowości mocno falistej, małoleśnej. *A. Jel.*

Mergiełajcie, wś, pow. szawelski, gm. krupiewska, przy trakcie z Krup do Popielan, 26 dusz, 411 dz. ziemi gleby 4-rzędnej. Niegdyś starościńska. *J. G.*

Mergilsee (dok. 1395 r.), jez. pod Ragnetą (Script. rer. Pruss., II, 675).

Mergińce, wś włośc., pow. lidzki, 1 okr. adm., o 32 w. od Lidy, 12 dm., 108 mk. (1866).

Mergiuny, zaśc., pow. szawelski, gm. żagorska, dusz 4, ziemi 54 dzies. gleby pierwszorzędnej. *J. G.*

Mergoszyle, wś, pow. maryampolski, gm. Michaliszki, par. Igłówka, odl. 17 w. od Maryampola, ma 11 dm., 102 mk.

Mergun, rz., ob. *Rimsaht.*

Mergusza, struga, dopływ. rz. Kudep w Inflantach (gub. witebska).

Meriama, mko pow. hapsalski, gub. estlandzka, st. poczt.

Meridian mire, góra, pow. lwowski (ob. t. 5, 550—1).

Merienwerder, *Merienwert* (niem.), ob. *Kwidzyn.*

Merinck (dok.), ob. *Morąg.*

Merine (niem.), ob. *Mierzyn.*

Merine-Alt i *Merine-Neu*, ob. *Mierzyn-Stary* i *Mierzyn Nowy.*

Merinoss (niem.), folw., pow. suski, st. p. Susz, należy do dóbr ryc. Kamieniec.

Merkau (dok.), ob. *Mirakowo.*

Merkaw (dok.), ob. *Mirakowo* i *Mierki.*

Merke (dok.), ob. *Mirakowo.*

Merkelsdorf (dok.), tak zwano Marxöwen w pow. szczycieńskim (Script. rer. pruss., III, 166).

Merken (niem.), ob. *Mierki.*

Merken, inaczej *Menanen*, tak w archiwach krzyżackich zowie się część brzegów Niewiaży, prawie całe jej brzegi, wówczas śród gęstych lasów ukryte, choć posiadać już miały osady: Opiten, Sase, Jaswojnie, Kałnaweże, Orwistów.

Merkilshof (niem.), była posiadłość pryw. w okolicy Fromborka (Script. rer. Warm., I, 219).

Merklaniszki, zaśc., pow. święciański, 2-gi okr. polic., o $27^1/_2$ w. od Święcian, 3 dm., 22 mk. kat. Położenie niskie, błotne.

Merkowa, nazwa chat w obr. gm. Świnnej Poręby, w pow. wadowickim. *Br. G.*

Merkszany 1.) al. *Merkszjany*, jez., pow. święciański, przy zaśc. M. i Dugiszki. 2.) **M.**, dwa zaśc. nad jez. t. n., pow. święciański, 1szy okr. polic., mają 46 mk. kat. i 6 starow.

Merkszyszki, wś, pow. wyłkowyski, gm. Giże, par. Wyłkowyszki, odl. 8 w. od Wyłkowyszek, ma 9 dm., 83 mk.; w 1827 r. wś rząd., 6 dm., 69 mk. *Br. Ch.*

Merkułowicka gmina, pow. rohaczewski, o 43 w. od Rohaczewa, obejmuje 1353 dusz.

Merl al. *Merla*, lewy dopływ Worskły, lewego dopływu Dniepru.

Merława, lesiste wzgórze w płn.-zach. stronie obszaru Płatkowiec, w pow. borszczowskim, pod 43° 37′ 11″ wsch. dłg. g. F, a 48° 55′ płn. sz. g. Miejsce znaku triang. Wzniesienie 321 m. npm. *Br. G.*

Merliszki, folw. szl., pow. oszmiański, 1szy okr. pol., odl. 15 w. od Oszmiany, 2 dm., 17 mk. katol.

Merlowa, zakład stadniczy dla poprawy rasy koni, na obszarze dworskim Izworu, w powiecie radowieckim. *Br. G.*

Merła al. *Merło*, rz. w pow. bogoduchowskim gub. charkowskiej, lewy dopływ Worskły, lewego dopływu Dniepru, wpada na granicy gub. połtawskiej, poniżej m. Oposzni.

Merława, grupa domów i folw. w Piłatkowcach, pow. borszczowski.

Mermerowizna, kol. i folw., pow. olkuski, gm. i par. Kromołów. Wchodzi w skład dóbr Kromołów.

Mermet, wś, pow. starogrodzki, st. p. Lubichowo, zawiera 9 gburstw, 4 zagrody, 387·42 mr. obszaru, 98 mk. kat., 15 dm.; paraf. kat. Czarny las, ewan. Borzechowo, szkoła Wiele; odl. od Starogrodu $3^3/_4$ m. Mieszkają tu Kaszubi, zwani Lasaki (ob. t. III, 906). *Ks. Fr.*

Merone (dok.), ob. *Mirany.*

Merrettesfeldt (niem.), ob. *Maradki.*

Merseburg, miasto obwodowe nad rz. Salą, w części dawnej Saksonii, którą kongres wiedeński przyłączył do Prus, niedaleko Halli i Lipska, ma 13,000 mk. Zawiązkiem miasta była katedra biskupia, którą tu założył w r. 968 cesarz Otton I na ziemi Słowian. Pierwszym biskupem był Bozon, mnich z klasztoru ś. Emmerama w Ratyzbonie, zmarły w r. 970; nastąpił po nim Giziler, który został później arcybisk. magdeburskim i zgodził się na kasatę biskupstwa merseburskiego, postanowioną przez papieża Benedykta VII w r. 981. Po jego śmierci w r. 1104, cesarz Henryk II fundował po raz drugi biskupstwo merseburskie dla kapelana swego Wigberta. Ten kazaniem i nauczaniem ciągłem nawrócił wielu pogan, wyciął las święty i wzniósł na nim kościół pod wez. ś. Romana. Wigbert umarł w r. 1009 a po nim nastąpił syn Sigfryda hrabiego na Walbeku, Dytmar, autor szacownej kroniki, w której najwięcej szczegółów o Polsce znajdujemy, a zwłaszcza o Bolesławie Chrobrym; na niej oparł Karol Szajnocha znakomitą pracę: „Bolesław Chrobry“ (Lwów, 1849). Cesarz Henryk II lubił zamek merseburski i często zwoływał tu zjazdy książąt i panów cesarstwa. Kilkakrotnie przyjeżdżał tam Bolesław Chrobry dla otrzymania ustępstwa na lenność zdobytej krainy łużyckiej. W r. 1015 założył biskup Dytmar gmach dzisiejszy katedry merseburskiej i w kilka lat później zakończył życie; zwłoki jego spoczywają w tej świątyni bez nagrobka. Katedra ta wraz z zamkiem biskupim przebudowaną została w XV w. przez biskupa Tilona z Troty. W r. 1545 większa część kapituły przyjęła protestantyzm i uprosiła na administratora dyecezyi księcia Augusta saskiego. Odtąd administracya ta została dziedziczną w ich domu a w r. 1653 przybrała tytuł młodsza linia, książąt sasko-merseburskich. W r. 1738 księstwo to połączyło się z elektorstwem saskiem za Augusta III, króla polskiego. Ciekawe pomniki grobowe i zabytki starożytne, w skarbcu zachowane, opisał Aleksander Przeździecki (Bibl. Warsz. t. III, z r. 1863). W tak zwanej Białej wieży, przechowane jest bogate archiwum kościelne z oryginalnemi dyplomatami z X, XI i XII w. Piękny park otacza zamek merseburski od strony rz. Sali.

Mersewen (dok.), ob. *Mierzejewo.*

Mersin (niem.), ob. *Mierzyno.*

Mersina (dok.) ob. *Messina.*

Mersinke (niem.), ob. *Mierzynko.*

Mertenhain, *Mertenheim* (niem.), ob. *Martyany.*

Mertensdorf al. *Mertinsdorf* (niem.), ob. *Marcinkowo.*

Mertinischken al. *Kl. Pelledauen* (niem.), wś na Litwie prus., pow. darkiejmski, st. p. Darkiejmy, okr. urz. stanu cywil. Gudwallen.

Mertin-Naudisch al. *Kl. Grabuppen* (niem.), wś na Litwie prus., pow. szyłokarczemski, st. p. Szyłokarczma; 1856 r. 180 mk.; okr. urz. stanu cyw. Trackseden, ob. *Grabuppen*. *Kś. Fr.*

Mertinsdorf (niem.), ob. *Marcinkowo*.

Merulino, fol., pow. nowogrodzki, do niedawna własność Tyzenhauzów, teraz Przeździeckich; około 40 włók w glebie dobrej.

Merwa al. *Mierzwa*, wś, pow. dubieński, gm. Beresteczko (dawniej pow. łucki), na granicy od Galicyi, przy ujściu Sudyłówki do Styru, w stronie zach. od Beresteczka (ob. Pam. Arc eogr. Kom., t. IV, od. 2, 78 i 116, cz. II, t. I, 127).

Merwice, dok. *Mervicz*, ob. *Mierzwica*.

Merwin, wś, pow. lipowiecki, przy drodze z Lipowca do Monasteryszcz, odl. 6 w. od wsi paraf. Małej Rostówki; ma 1049 mk. i 2379 dzies., własność Józefa Zdziechowskiego. W M. znaleziono kamienny posąg (tak zwaną Babę), przedstawiający niewiastę ze złożonymi rękami, z kolczykami w uszach i z dziwnem nakryciem głowy, wyrobiony z kamienia jakiego nie ma w okolicy. Baby te spotykane są zwykle w mogiłach gub. chersońskiej; w obrębie Ukrainy znaleziono tylko w M. i Subotówce. Posąg merwiński mieścił się w ogrodzie dworskim.

Merwycia, ob. *Mierzwica*.

Meryca, rzeczka w pow. dziśnieńskim (ob. *Dróżki*).

Merycej al. *Meretzey*, *Meritzey*, *Maretzey*, wś, w pow. suczawskim, z przys. *Merycejką*, niem. *Klein-Meretzey*, graniczy od płn. z obsz. Kalinesta czyli z Jenakami, od zach. z obsz. Danilli, od płd.-zach. z obsz. Parhowiec, a od wsch. z Hatną. Wzdłuż płd.-zach. granicy płynie rzeka Suczawa; większą część granicy wsch. tworzy rz. Hatnica, lewy dopływ Suczawy. Zabudowania legły na pr. brz. rz. Hatnicy, między nią a drogą wiodącą ze Seretu przez Botuszanicę i Jenaki do M., a po płn. wsch. stronie gościńca serecko-suczawskiego. Przysiołek Merycejka legł na zach. obsz. tejże gminy. Przez płd. obszar M. przechodzi droga kolei żel. czerniowiecko-jaskiej. Między wsią M. a jej przysiołkiem legł las Borsuki (470 m. wys.). Jest tu dwór, folw., gorzelnia i kilka młynów. Należy do par. gr.-nieun. w Hatnie; st. p. w Suczawie. Właściciele Bogdan, Gabryel i W. Prunkul. *Br. G.*

Meryszczów (po rus. *Meriszcziw*) al. *Mereszów*, wś w pow. przemyślańskim, 6 kil. na płd. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Przemyślanach. Na płn. leżą Uszkowice, na wsch. Wołków i Kosteniów, na płd. Brzuchowice i Ostałowice, zach. narożnik przypiera do Niedzielisk. Wzdłuż granicy wsch. płynie Gniła Lipa od płn. na płd. i przyjmuje w obrębie wsi kilka małych dopływów od praw. brzegu, płynących od zach. na wsch., z których najznaczniejszy pot. Zielony, przepływający płd. część obszaru, skręcający w dolnym biegu na płd.-wschód. Zabudowania wiejskie leżą na praw. brz. Lipy. W małem oddaleniu od Lipy idzie gościniec lwowsko-halicki. W zach., lesistym narożniku wsi, wznosi się Kamienna góra do 423 m. (znak triang.). Własn. więk. ma roli or. 305, łąk i ogr. 36, past. 20, lasu 360 mr.; własn. mn. roli or. 581, łąk i ogr. 36, past. 62 mr. W r. 1880 było 456 mk. w gm., 64 na obsz. dwor. (32 obrz. rz.-kat., reszta gr.-kat.). Par. rz.-kat. w Przemyślanach, gr.-kat. w Ostałowicach. We wsi jest cerkiew, szkoła fil. i młyn. (Ob. Archiw. J. Z. Rusi, cz. I, t. 4, 532). *Lu. Dz.*

Meryszory, część Pasiecznej, pow. nadwórniański.

Meryszówka, część Wicynia, pow. złoczowski.

Merzdorf (niem.), ob. *Łućo*.

Merzewskie, os., pow. wejherowski, st. poczt. Przetoczyn.

Merzlaki, wś, pow. dzisieński, gm. Mikołajów, dusz 12.

Merzle, wś, pow. rossieński, par. retowska.

Mesaki, ob. *Mysaki*.

Mesau (niem.), ob. *Mezowo*.

Mesaw (dok.), ob. *Mezowo*.

Meschenecken 1.) dobra z przyl. Karlshof, okr. hasenpocki, par. Amboten, w Kurlandyi. 2.) **M.**, przyległość dóbr Rumbenhof, w okręgu mitawskim, par. Doblehn.

Meschibrod, ob. *Meżybrody*.

Meschkeit-Alex al. *Alex-M.* (niem.), folw., pow. tylżycki, st. p. Schillgallen, okr. urzędu stanu cywil. Pakamonen, ma obszaru 141·47 ha roli or. i ogr., 30·23 łąk, 31·26 past., 75.65 boru, 6·67 nieuż., 0·22 wody, razem 285·50 ha. Folw. ten należy do dóbr ryc. Schillgallen; w 1856 r. 31 mk. *Kś. Fr.*

Meschken, niem., dobra rycer. na Litwie prusk., pow. ragnecki, st. p. Krupiszki, 5 kil. odl., okr. urz. stanu cywil. Girrhenen. Zawiera 266·80 ha roli or. i ogr., 108·26 łąk, 4·34 nieuż., razem 379·40; czysty dochód z gruntu wynosi 2111 mrk. 1856 r. 108 mk. *Kś. Fr.*

Meschkeningken al. *Miszken* (niem.), wś na Litwie prusk., pow. gąbiński, st. p. Nemmersdorf, okr. urz. stanu cywil. Szuszkehmen. w 1856 r. 87 mk. *Kś. Fr.*

Meschkuppen (niem.), majątek chełmiński, pow. piłkaleński, st. p. Kussen, 4 kil. odl., okr. urz. stanu cywil. Spullen, obszaru ma 258·90 ha roli or. i ogr., 71·10 łąk, 1·79 nieuż.; czysty dochód z gruntów wynosi 2940 mrk. Do majątku tego należy jeszcze pertynencya w Spullen, gdzie jest 52·02 ha roli or. i ogr. i 2·81 ha łąk, a czystego dochodu z roli 465 mrk. 1856 r. 79 mk. w M. *Kś. Fr.*

Meschkuppen *Kl.* (niem.), kol., pow. piłkaleński, st. p. Rautenberg, okr. urz. stanu cywil. Spullen. 1856 r. 101 mk. *Kś. Fr.*

Meschtellen al. *Metellen* i *Mestellen*, *Ardres-Wischten* (niem.), wś na Litwie prusk., pow. szyłokarczemski, st. p. Saugen. W najnowszym urzęd. spisie nie ma tej wsi pod tą nazwą; nazywają tylko Mestellen; okr. urz. stanu cywil. Lappienen. 1856 r. 68 mk.; leży nad szosą, do Kłajpedy prowadzącą. *Kś. Fr.*

Meschwitz (niem.), ob. *Mjeszicy* (łuż.).

Mescyno, *Mesczino* (dok.), ob. *Mieszczyn.*

Meselancz (Script. rer. pruss., III, 551), Międzyłąż (ob.).

Meselwitz (dok.), ob. *Myśliwiec.*

Meseritsch (*Wallachisch*), ob. *Międzyrzecze Wałaskie.*

Meseritz, miasto i pow., ob. *Międzyrzecz.*

Meseritz (niem.), por. *Mezerycze.*

Mesewitz (dok.), ob. *Niedźwiedź.*

Mesiegutowskaja, st. poczt., pow. złotoustowski, gub. ufimska.

Mesiht, posiadłość miasta Mitawy, leży tuż przy mieście, z przyległ. Zemalen i Uksze.

Mesin, *Mesino* (dok.), ob. *Messino.*

Meskenberg, ob. *Moeskenberg.*

Meskuppe (niem.), rz., lewy dopływ rz. Wystruci w pow. piłkalskim.

Meślany 1.) wś, pow. wileński, 4 okr. pol., o 57 w. od Wilna, 5 dm., 35 mk. kat. 2.) **M.**, folw., pow. wileński, 4 okr. pol., o 57 w. od Wilna, 1 dm., 7 mk. kat.

Meslino (dok.), ob. *Moetzlin.*

Mesoten (łot. *Meschohtne*), dobra pryw., okr. mitawski, par. Bauske, w Kurlandyi. Należą tu Schmaddenhof i Kaupenhof.

Messeden (niem.) al. *Meszeden*, wś, pow. stołupiański, st. p. i urz. stanu cywil. Melkehmen; 50 mk. (1856). *Kś. Fr.*

Messek (dok.), ob. *Mniszek.*

Messendorf, wś, pow. frydecki, posiada kościół paraf. katol., szkołę ludową i 578 mk.

Messina (niem.), wysepka pod Górkami (Neufaehr), przy ujściu Wisły do Baltyku.

Messino, *Mesin*, *Mesino* (dok.), wś dziś już nieistniejąca pod Puckiem, pow. wejerowski. Wymieniana często w starych dok. R. 1271 nadaje Mestwin M. klasztorowi oliwskiemu (ob. Perlbach: P. U. B., str. 203). R. 1279 rezygnuje bisk. kujawski na dziesięciny ze wsi klasztornych, za opłatą 6 grzywien toruńskiej monety; między wyliczonemi tam wsiami jest i M. (str. 265). R. 1285 potwierdza Mestwin klasztorowi oliwskiemu, że prawnie posiada wś M. i 2 inne (str. 357). Toż samo czyni książę Przemysław, który r. 1291 wystawia klasztorowi nowy przywilej na wszystkie posiadłości (str. 429). To samo dokumentuje ks. Bogusław IV r. 1291 (str. 431). Jako król polski odnawia Przemysław dawny przywilej r. 1295 (str. 472, 477 i 481). *Kś. Fr.*

Messyno (dok.), ob. *Mieszczyn.*

Mestecin, ob. *Misteczyn.*

Mesteczek (czesk.), ob. *Lewin.*

Mesteczeny al. *Mistezien*, gajówka obok Sołońca, należąca do obszaru dworskiego w Teodorestic, w pow. suczawskim, u stóp wzgórza Misteczyna (433 m. npm.). *Br. G.*

Mestellen, ob. *Meschtellen.*

Mestikanestie, przysiołek gm. Jakuben, w pow. kimpoluńskim.

Mestin al. *Mestien* (niem.), ob. *Mieszczyn* al. *Mieścina.*

Mestisko (*Mesztiszko*), wś w hr. szaryskiem (Węg.), nad rz. Ondawą, kościół katol. filial., łąki, lasy, 378 mk.

Mesvezydol (dok.), ob. *Mezvezydol* al. *Mezvesidol.*

Meszcze, kol. i os. leś., pow. piotrkowski, gm. Uszczyn, par. Piotrków. Leży na trakcie z Piotrkowa do Wolborza. Posiada szkołę początkową. Kol. ma 23 dm., 327 mk., 533 mr. ziemi włośc., os. leś. należąca do piotrkowskiego leśnictwa rządowego, ma 2 dm., 12 mr. Miejscowość tę wspomina Lib. Ben. Łaskiego (II, 222). *Br. Ch.*

Meszczowsk, w dok. *Meszczersk* i *Mezeck*, m. pow. gub. kałuskiej, nad rz. Tureją, 7823 m., 5 cerkwi, 2 sobory, szkoły pow., szpital, teatr, rzemiosła rozwinięte, szczególnie ślusarstwo, handel znaczny produktów rolniczych, konopi, zboża; 2 wielkie jarmarki. Bardzo starożytne, w XIII w. stołeczne udzielnych książąt Meszczerskich, w końcu XIV w. należało do Litwy, wróciło do Rusi 1494 r.

Meszczyna, raczej *Mieścina*, domy na obszarze dwors. Wołostków, pow. mościski.

Meszeden (niem.), ob. *Messeden.*

Meszehnen 1.) (niem.), wś, pow. nizinny, st. p. Skajzgiry, okr. urz. stanu cywil. Demnenen; 121 mk. (1856). 2.) **M.**, niem., wś na pol. prusk. Mazurach, pow. gołdapski, st. p. Kiauten; 112 mk. (1856), 26 włók obszaru, okr. urz. stanu cywil. Pabbeln. *Kś. Fr.*

Meszeln (niem.), wś, pow. kłajpedzki, st. p. Lankuppen. *Kś. Fr.*

Meszencowice, dziś Dziewięczyce, przys. Popowic, pow. przemyski. Czyt. A. G. Z., VIII, 77. *Lu. Dz.*

Meszka, w jęz. litewskim niedźwiedź; wyraz ten dał początek nazwom wielu miejscowości, jak: Meszkabuda, Meszkabudzie, Meszkakulpis, Meszki i inne i służy za dowód licznego przebywania tego zwierzęcia w ziemiach dawnej Litwy.

Meszkabuda, wś, pow. władysławowski, gm. Tomaszbuda, par. Gryszkabuda; odl. 31 w. od Władysławowa, ma 18 dm., 110 mk. W 1827 r. wś rząd., 8 dm., 71 mk.

Meszkabudzie, os., pow. maryampolski,

gm. Pogiermoń, par. Preny, odl. 44 w. od Maryampola, 1 dm., 9 mk.

Meszka-kulpis, wś, pow. rossieński, par. widuklewska.

Meszkale, wś włośc., pow. lidzki, gm. Wawerka, 4 okr. adm., od Lidy 22 w., od Wasiliszek w. 21, dm. 3, mk. 31 katol. *A. T.*

Meszki, wś, pow. konstantynowski, gm. Czuchleby, par. Niemojki. Posiada 12 dm., 124 mk., 272 mr.; w 1827 r. 12 dm., 85 mk.

Meszki 1.) okolica, pow. szawelski, par. tryska, eksdywizorska część z dóbr Szawdyń Godlewskiego Ludwika, przy trakcie z Tryszek do Popielan. Folw. M. Franciszka Dowiata ma 8 wł. ziemi; folw. M.-Gadoniszki, po Gadonach Przebyłowskiej, 2 włóki; folw. M.-Porogi Nikodema Iwanowskiego 10 włók; folw. M.-Zutowtyszki Mieczysława Januszkiewicza włók 5 i folw. M. skonfiskowany Baniewiczom, dziś Charlińskiego, włók 2. 2.) **M.**, wś, pow. szawelski, gm. szawelska, 37 dusz, 482 dzies. ziemi. *J. Godl.*

Meszkiany, folw., pow. szawelski, par. popielańska, przy trakcie z Tryszek do Popielan, 10 włók ziemi, własność Franciszka Bereśniewicza, brata biskupa. *J. G.*

Meszkiele, folw., pow. szawelski, parafia wieksznianska, 7 włók ziemi, własność prof. Wład. Kondratowicza. *J. G.*

Meszkieluny, wś, pow. władysławowski, gm. Swiatoszyn, par. Iłgowo, odl. 42 w. od Władysławowa, ma 3 dm., 25 mk.

Meszkinie 1.) wś, pow. maryampolski, gm. Gudele, par. Skrawdzie, odl. 26 w. od Maryampola, ma 12 dm., 104 mk. W 1827 r. wś rząd., 8 dm., 104 mk. 2.) **M.**, wś, pow. maryampolski, gm. Michaliszki, par. Płutyszki, odl. 25 w. od Maryampola, ma 10 dm., 90 mk. 3.) **M.**, wś, pow. maryampolski, gm. Jaworowo, par. Maryampol, odl. 8 w. od Maryampola, ma 4 dm., 20 mk.; w 1827 r. wś rząd., 3 dm., 14 mk. 4.) **M.**, wś i folw., pow. władysławowski, gm. Kidule, par. Kajmele, odl. 31 w. od Władysławowa, ma 4 dm., 38 mk. 5.) **M.**, wś, pow. władysławowski, gm. i par. Gryszkabuda, odl. 23 w. od Władysławowa, ma 2 dm., 20 mk. 6.) **M.**, wś, pow. władysławowski, gm. Zyple, par. Łuksze, odl. 29 wiorst od Władysławowa, ma 3 dm., 33 mieszk. *Br. Ch.*

Meszkiniki, wś, pow rossieński, par. jurborska.

Meszkinis al. *Rubeżyszki*, wś, pow. szawelski, gmina kiryanowska, 5 dusz, 32 dzies. ziemi. *J. G.*

Meszkodańce, okol. szlach., pow. lidzki, 5 okr. adm., od Lidy 52 w., od Ejszyszek 20 w., 3 dm., 20 mk. kat. *A. T.*

Meszkruppien (niem.), wś, pow. gołdapski, st. p. Dubeninki; 28 włók, 161 mk. (1856).

Meszkucie, wś, pow. maryampolski, gm. Szumsk, par. Kieturwłoki, odl. 6 w. od Maryampola, ma 66 dm., 382 mk.; w 1827 r. wś rząd., 49 dm., 341 mk.

Meszkucie 1.) al. *Meszkujcie*, mko, pow. szawelski, gm. Gruździe, o 18 w. od Szawel, o pół wiorsty od szosy szawelsko-mitawskiej, ma kościół katol., od 1834 paraf., st. poczt. na trakcie z Mitawy do Taurogen, 43 dusz uwłaszczonych na 372 dzies. ziemi. Niegdyś należało do dóbr stołowych królewskich, potem do hr. Zubowa, obecnie w ręku jego sukcesorów Naryszkinów. Tutejszy kościół pod wezw. św. Stanisława, 1677 r. z drzewa wzniesiony kosztem mieszkańców. Parafia katol. dekanatu Janiszki: dusz 2570. M., wś tamże, 23 dusz, 101 dzies. ziemi; folw. M. należy do dóbr Gruździe. 2.) **M.**, wś, pow. szawelski, gm. chwałojńska, par. użwencka, 10 dusz, 81 dzies. ziemi gleby 2 rzędu. 3.) **M.**, wś, pow. rossieński, par. teneńska. 4.) **M.**, wś, pow. trocki, 4 okr. adm., 14 w. od Trok, 17 dm., 196 mk. katol. *J. Krz.*

Meszkupie, ob. *Menkupie*.

Meszle, zaśc. nad rz. Merknianką, pow. święciański, 2 okr. pol., o 15 w. od Święcian, 3 dm., 21 mk. kat.

Meszliny, wś, pow. wyłkowyski, gm. i par. Pojewoń, odl. 14 w. od Wyłkowyszek, ma 10 dm., 93 mk. W 1827 r. wś rząd., 6 dm., 63 mk. Położona śród błot i jeziór, z których bierze początek rz. Bredejka. Należała do dóbr królewskich w kluczu Królowe Krzesło, stanowiącym część ekonomii Olita; następnie rządowa. *Br. Ch.*

Meszna al. *Grabienica* (w dok. *Wierzbiec*), rz. w pow. słupeckim, wypływa z jez. Powidzkiego pod wsią Mieczownicą, płynie w kierunku zachodnio-południowym pod Meszną, Młodojewem, Koszutami, Słupcą, Kotunią, Kątami, gdzie wpada od lewego brzegu do rzeki Strugi, płynącej od ks. Poznańskiego, a z nią do Warty.

Meszna, kol. nad strum. t. n., pow. słupecki, gm. i par. Młodojewo, odl. od Słupcy w. 8; dm. 9, mk. 44 (ob. Łaski, Lib. Ben., I, 304).

Meszna 1.) wś, pow. bialski, w pobliżu granicy szląskiej, 435 m. npm., na wschod. stoku Magóry, wznoszącej się do 1093 m. npm. Wś odległą od Biały o 12 kil. przecina droga z Wilkowic do Rybarzowic i przepływa mały potok, zwany Meszna, wpadający do Biały. Tę osadę, liczącą obecnie 331 mieszk. rzym.-kat., założył w 1712 r. Jerzy Warszycki, kaszt. łęczycki, właściciel Łodygowic, w miejscu, gdzie był poprzednio Zwierzyniec i nazwał od potoka (Siarczyński, Rkp. Bibl. Ossol. № 1825). Mieszkańcy są przydzieleni do parafii w Wilkowicach, mają jednak murowaną kaplicę, w której się czasami nabożeństwo odprawia.

Więk. pos. niema; pos. mniej. ma obszaru 110 mr. roli, 29 mr. łąk, 160 mr. pastw. i 16 mr. lasu. Mieszkańcy trudnią się obok uprawy roli sukiennictwem i mają nad potokiem folusz. M. graniczy na płn. z Bystrą, na zach. z częściami Wilkowic i Łodygowic zwanemi Borem, a na płd. z Buczkowicami. Od zach. ciągną się rozległe lasy na górach aż po granicę szląską. 2.) **M.**-*Szlachecka* al. *Buchcice*, pow. tarnowski, par. Tuchów. Leży w okolicy podgórskiej, 325 m. npm., nad małym dopływem z lew. brzegu Biały Dunajcowej, w glebie żytniej. Ma 500 mk., z których 476 rzym.-kat. Na obszarze więk. pos. przebywa stale 33 osób. Jest tutaj kasa pożyczk. gminna z kapit. 255 zł. w. a. Oddalenie od mczka wynosi 0·6 kil. Pos. więk. ma obszaru 240 mr. roli, 125 mr. łąk, 24 mr. pastw. i 38 mr. lasu; pos. mniej. 445 mr. roli, 51 mr. łąk, 85 mr. pastw. i 41 mr. lasn. M.-Szlachecka graniczy na płd. z Łowczowem, na wsch. z Grabkiem, na zach. z Łowczówkiem i Rychwałdem. 3.) **M.**-*Opacka*, wś, pow. tarnowski, par. Tuchów, ma 365 mieszk., z których 312 rzym.-kat. a 53 izrael. Leży na płd. od poprzedniej, 331 m. npm., w okolicy pagórkowatej lesistej, jest przecięta dwoma dopływami Biały i ma na około niewielkie liściaste lasy. Dawniej należała do opactwa benedyktynów w Tyńcu, którzy w Tuchowie posiadali duży dworzec, zwany do dzisiaj opactwem, i wsie: Meszna, Lubaszowa, Brzozowa i Brzostek. Po wyniesieniu ostatniego opata tuchowskiego Floryana Amansa Janowskiego w 1786 r. na stolicę biskupią w Tarnowie, zostały te wsie przyłączone do funduszu religijnego a następnie, bądź częściowo, bądź w całości, sprzedane. Z tego powodu ma tu więk. pos. tylko 21 mr. roli; pos. mniej. 394 mr. roli, 25 mr. pastw., 37 mr. łąk i ogr. i 158 mr. lasu. Kasa pożyczk. gminna rozporządza kapitałem 143 zł. w. a. Siarczyński w Dykcyonarzu geogr. Galicyi (Rkp. Bibl. Ossol. № 1825) powiada, że w tej wsi był klasztorek bernardynów z pięknym kościołem, który teraz, t. j. w 1820, mają Jezuici, ale to jest pomyłka, gdyż tam niema kościoła i może do tej wsi zaliczył dzisiejszą komandoryę w Tuchowie. M.-Opacka graniczy na płdn. z Siedliskami a na zach. z Lichwinem. *Mac.*

Meszne, był to dochód kościelny, przeznaczony na odprawianie mszy, stąd przeznaczone w tym celu folwarki lub obszary gruntów, nadawane kościołom, otrzymywały często nazwy: Meszna, Meszne, Meszno, Mszanna.

Meszne, przys. do Górnego, pow. kolbuszowski, na zach. od tej wsi, koło boru sosnowego Krasne, ma glebę piaszczystą, graniczy na płn. z Zagajami, na płd. z Zaborzem. *Mac.*

Mesznik, rzeczka w sieradzkiem, powstająca ze stawów i błót wsi Gęsiny, płynie przez dobra Kliczkowskie i Charłupskie, oddziela wś Smardzew od Wólki Dzierlińskiej, rozlewa znaczne stawy i znika w łęgu dzierlińskim.

Meszno 1.) wś włośc., pow. lubartowski, gm. Chudowola, par. Michów. Posiada szkołę początkową. W 1827 r. 17 dm., 145 mk., obecnie 21 os. i 872 mr. Wchodziła w skład dóbr Łukawica. 2.) **M.**, wś i os., pow. lubartowski, gm. Samoklęski.

Meszno, os., pow. szubiński, 2 dm., 12 mk.; należy do gm. i wsi Kornelino.

Meszódzura, kasz., ob. *Mysza dziura.*

Meszupis, rz., dopływ Minii z prawej strony, uchodzi między Bobrungą a Sałantą.

Meszyny, kol. al. pustkowie, pow. ostrzeszowski, należy do gm. i wsi Rojowa.

Meta, zaśc. pryw., pow. dzisieński, o 78 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 2 dm., 18 mk. starowierców.

Metanówka 1.) wś, pow. hajsyński, gm. Sobolówka, par. Ładyżyn; 127 dm., 1204 mk., 1571 dzies. ziemi włośc., 62 cerkiewnej. Cerkiew: 1615 parafian. Należy do hr. Aleksandry Potockiej, która posiada około 21000 dzies. ziemi używalnej. 2.) **M.**, folw. dóbr Teplik, pow. hajsyński, 540 dzies. rozl. *Dr. M.*

Metce (w dok. *Mica*), wś, pow. zasławski na płd. od Sulżyna (ob. Archiw. J. Z. R., cz. VI, t. 1, 290).

Metele, jezioro w pow. sejneńskim, o dwie wiorsty na wschód od jeziora Duś (ob.). Ma około 6 w. długości w kierunku od płd. ku płn. i $1\frac{1}{2}$ do 3 w. szerok. Obszar jeziora wynosi około 10 wiorst kwadr., a według innych danych do 1500 mr. Głębokość 30 do 70 stóp. Brzegi od zach. i płn. bezleśne, niskie, od płd.-zach.-płd. i płn.-wsch. lesiste. Na brzegach leżą wsie: Bućkuny, Metele, Poniatowce. Do jeziora wpada strumień prowadzący wody z bagien Pieszczanki, a wypływa strumień idący do sąsiedniego jeziora, mającego około 10 mr. obszaru. Dno piaszczyste i iłowate.

Metele, wś i folw., pow. sejneński, gm. i par. Metele. Leży na przesmyku między dwoma jeziorami: Duś i Metele; odl. 36 w. od Sejn. Posiada kościół par. murowany, szkołę początkową, urząd gminny, młyn wodny, cegielnię. Ma 83 dm., 740 mk. W 1827 r. wś M. miała 52 dm., 391 mk., folw. 2 dm., 17 mk. M. są dawną osadą litewską, która posiadała gród obronny, później z tego powodu uważane były za mczko (Echard je zowie miastem). Kościół tutejszy wzniósł ks. Sapieha w 1822 r. Grunt w okolicy M. jest piaszczysty i mało urodzajny, więc i mieszkańcy żyją nie tyle z roli, ile zarabiają łowiąc ryby w jeziorach i robiąc sieci dla rybaków żydów, których tu jest ze 100 dusz. U Metelanów przechowało się podanie, że w okolicach M. polski wódz Wiśniowiecki stoczył bitwę ze Szwedami. Polacy przegrali tę bitwę, zostawiając obóz nie-

przyjacielowi razem z cudownym obrazem Matki Boskiej, który teraz znajduje się w par. metelskiej, w kaplicy tak zwanej „Trzech Krzyżów" Matki Boskiej Boruńskiej. M. par. dek. sejneński: 3729 dusz. Folw. M., z wsiami: M., Bućkuny, Poniatowce, Obelniki, Barcice, Pejzeniki, Rynkajcie, Zaczepka i Sutra, rozl. mr. 938: grunta orne i ogr. mr. 507, łąk mr. 151, past. mr. 144, wody mr. 125, nieuż. i place mr. 11, bud. mur. 4, z drzewa 17. Jest tu gorzelnia, cegielnia, młyn wodny i folusz. Wś M. os. 54, z gr. mr. 1278; wś Bućkuny os. 35, z gr. mr. 1594; wś Poniatowce os. 31, z gr. mr. 1113; wś Obelniki os. 32, z gr. mr. 617, wś Barcice os. 53, z gr. mr. 725; wś Pejzeniki os. 18, z gr. mr. 456; wś Zaczepka os. 5, z gr. mr. 4; wś Sutra os. 6, z gr. mr. 19; os. Rynkajcie 1, z gr. mr. 38. M. gmina ma 3352 mk., rozl. 10911 mr., sąd gm. okr. III i st. p. w os. Sereje o 10 w. W skład gminy wchodzą: Barcie, Bućkuny, Grauże wś i folw., Jazykowo, Kapininy, Kumiecie, Kunigałówka, Maćkańce, Metele wś i folw., Metelica, Miszkinie, Niekruniszki, Obelica-Piaseckich folw., O.-Proniewiczów wś i folw., O.-Struczkowskich wś i folw., Obelniki, Okocie, Paszenka, Poniatowce, Porzeczany, Roskoszne, Rynkajce, Strajgiszki, Sutra-Rządowa, Sutra-Metelska, Szyrwinta, Tejženiszki, Wojćkuniszki, Zaczepka i Żebrzyszki wś i folw. *Metelskie* sstwo niegrodowe, leżało w województwie i powiecie trockim, w trakcie zaniemeńskim. W r. 1766 składało się z mczka M. z przyległościami i wójtostwa Simnieńskiego. W tym czasie posiadali je Jan i Antonina Todwenowie, cześnikostwo, opłacając zeń kwarty złp. 2747 gr. 17, a hyberny złp. 1038. Na sejmie z roku 1773—1775 stany rzpltej nadały to sstwo w emfiteutyczne posiadanie Jerzemu Wierpszy, krajczemu i posłowi powiatu rzeczyckiego. *Br. Ch.*

Metelica 1.) wś, pow. sejneński, gm. i par. Metele, odl. 35 w. od Sejn, ma 10 dm., 53 mk. 2.) **M.**, wś i folw., pow. kalwaryjski, gm. Simno, par. Metele, odl. 33 w. od Kalwaryi. Wś ma 25 dm., 53 mk., folw. ma 9 dm., 43 mk. W 1827 r. M. wś rząd., 15 dm., 143 mk.; folw. pryw., 2 dm., 21 mk.

Metelin 1.) wś i dwór, pow. hrubieszowski, gm. Mieniany, par. Hrubieszów, odl. o 5 w. od Hrubieszowa. Browar z produkcyą na 1515 rs. W 1827 r. 38 dm., 304 mk. Niegdyś własność Aksaków, później Kurdwanowskich, na początku bież. stulecia Bormanów, obecnie Horodyńskich. Jest tu starożytny, pięknie zachowany, skarbiec piętrowy murowany z końca, jak się zdaje, XVII w. Folw. M. z wsią M. i Terebiniec, rozl. mr. 743: grunta orne i ogr. mr. 439, łąk mr. 95, lasu mr. 188, nieuż. i place mr. 21, bud. mur. 6, z drzewa 37; płodozmian 15-polowy. Wś M. os. 54, z gr. mr. 382; wś Terebiniec os. 21, z gr. mr. 283. 2.) **M.**, folw., pow. janowski, gm. Urzędów, par. Boby, od dóbr Boby oddzielony; bud. drew. 5, młyn wodny, roli ornej 150 mr., łąk 30 mr. Własność ks. Jana Metelskiego. *Br. Ch.*

Metellen, ob. *Meschtellen.*

Metelno (*Mytelno*), wś nad rz. Putyływną, pow. dubieński, na płd. od Ołyki (Pam. Archeogr. Kom., t. IV, od. 2, 126).

Metelskie, jezioro, ob. *Motolskie.*

Meten al. *Metenfliess* (dok.), rz., dziś *Nette* (ob.) zwana.

Meteniów, wś, pow. złoczowski, leży na północnym skraju wyżyny podolskiej, o 19 kil. na płd.-wsch. od Złoczowa, o 10 kil. na płn. od sądu powiat., urzędu poczt. i parafii obrz. łać., a o 4 kil. od stacyi kolej. i urzędu telegr. w Zborowie; par. gr.-kat. w Grabkowcach, wiosce o 2 kil. na płd. leżącej; w miejscu zaś jest cerkiew drewniana pod wezw. św. Mikołaja. Od płn. z Iwaczowa płynie środkiem obszaru wsi Główna Strypa ku płd., wrzynając się coraz głębiej w poziom wyżyny; na prawym jej brzegu, w dolinie, leżą zabudowania wiejskie. Zach. częścią obszaru prowadzi gościniec rządowy złoczowsko-tarnopolski, a środkiem linią kolei żelaznej Karola Ludwika; wioska leży w środku między stacyami Płuhowem a Zborowem. Położenie równe, wysokie, stąd wiosna tu opóźnia się, śniegi leżą dłużej. Wschodnia część obszaru wznosi się do 401 m., zachodnia 392 m., a dolina Strypy 358 m. npm. Warstwę rodną stanowi glinka, na której udaje się najlepiej jęczmień i owies; gospodarstwo rolne dwupolowe. Obszar całej wsi wynosi 693 ha w 1405 parcelach; z tej przestrzeni posiada gmina 341 ha roli, 17 ha łąk i ogr. i 27 ha pastw., a obsz. dwors. 230 ha roli, 4 ha łąk i ogr., 11 ha pastw. i 11 ha dębiny. Czysty dochód, wedle obliczenia na r. 1884, wynosi w gm. 1651 złr. 44 kr., na obsz. dwors. 1195 złr. 18 kr.; od tego opłaca rocznie bezpośredn. podatku gruntowego gmina 337 złr., dwór 231 złr. 91 kr. Właściciel Juliusz hr. Dzieduszycki. Mieszkańcy zajmują się wyłącznie uprawą roli; obok chat pielęgnują małe sady jabłoniowe i gruszowe; pszczelnictwem zajmuje się kilku gospodarzy i dwór, przemysł domowy nie rozwinięty, a drobny handel w ręku izraelitów. Z ogólnej liczby mieszkańców, których, wedle spisu z 1880 r. było 498, przypada na obrz. gr.-kat. 455, rzym.-kat. 8, a wyznania mojżeszowego 35; języka polskiego używa 46, ruskiego 452; umie czytać 99. We wsi było 139 koni, 187 sztuk bydła, 2 owce, 173 sztuk trzody chlew. i 195 pni pszczół; we dworze 29 koni, 63 szt. bydła i 26 pni pasiek. Gmina posiada

własną kasę pożyczkową z kapitałem zakładowym 421 złr. 78 kr. Szkoła filialna z wykładem ruskim, istnieje od r. 1865.

Meterska, mała rzeczka, lewy dopływ Dniestru, oddziela z płd.-wsch. strony pow. uszycki od mohylowskiego. Zaczyna się w pow. uszyckim koło wsi Dunian, wpada do Dniestru około wsi Radkowice. *Dr. M.*

Metgethen (niem.), dok, *Mintegeithen*, dobra ryc., ze st. poczt., telegr. i dr. żel. królewiecko-piławskiej, pow. królewiecki, 9 kil. na zachód od Królewca, w pagórkowatej, lesistej okolicy, z lekkimi gruntami. Była to dawniej puszcza Kaporowska (Kapornsche Haide) nad zatoką fryską. Ma 229 mk. ewang., trudniących się rolnictwem; sieją żyto i owies. Okr. urz. stanu cywil. Judyty. Obszaru mają 998·90 ha, mianowicie 310·60 ha roli orn. i ogr., 101·10 łąk, 211·10 pastw., 353·20 boru, 17·80 nieuż. i t. d., 5·10 wody; czysty dochód z gruntów 12497 mrk. W miejscu cegielnia. R. 1278 d. 17 stycz. nadaje marszałek Konrad v. Tierberg Prusakowi Regune w zamian za posiadłość, którą tenże zakonowi odstępuje, włóki w polu Mintegeithen prawem dziedzicznem, zwalnia tak jego, jako i spadkobierców od dziesięciny i tłoki; za to będzie służył w zbroi i pomagał przy budowaniu zamków (ob. Perlbach: Preuss. Regesten, str. 232). *Kś. Fr.*

Metkaym (dok.), ob. *Mettkeim*.

Metlicha, odnoga, kanał boczny Dniepru z lew. brzegu, w pow. melitopolskim, między właściwym Dnieprem a rz. Końską, powyżej Karajdubiny (ob. Wieliczko, t. III, 473).

Metlinie, wś nad Kunką, pow. hajsyński, gm. Kiślak, par. Kuna; 187 dm., cerkiew, 2 młyny wodne. Por. *Hajsyn* *X. M. O.*

Metnica, ob. *Mytnica*.

Metritz-Kampe (niem.), włość emfiteutyczna, tworzy jedną wś z Piekłem, pow. malborski; 3 do 4 włók rozl.; 19 mk. (1856).

Metropolitarna-Waka, własn. rząd., nad rz. Waką, pow. trocki, 1 okr. adm., 15 w. od Trok, 1 dm., 20 mk. kat.

Metschullen al. *Metzullen* (niem.), wś na Mazurach, pow. wystrucki, st. p. i okr. urz. stanu cywil. Norkitten; 120 mk. (1856).

Metszullen (niem.) al. *Augsgirren*, wś, pow. ragnecki, st. p. Krupiszki, okr. urz. stanu cywil. Warnen. *Kś. Fr.*

Mettau al. *Metawa, Meluja*, lewy dopływ Elby.

Metterquetten (niem.), wś, pow. szyłokarczemski, tuż nad granicą rosyjską, st. p. Koleciszki, urz. stanu cywil. Paszieszen; 183 mk. (1856). *Kś. Fr.*

Mettkau (niem.). Tak zostały 1884 r. przezwane dobra ryc. Łączyńska huta, pow. kartuski.

Mettkau, w 1326 r. *Mettichaw*, 1360 r. *Metkaw*, dobra, pow. wrocławski, par. katol. Borganie; st. dr. żel. z Wrocławia do Halbstadt, o 30 kil. od Wrocławia.

Mettkeim, dok. *Metkaym* (niem.), wś i os. w zach. części pow. labiewskiego, st. p. Wulfshöfen. M. tworzy osobny okrąg urzędu stanu cywil., do którego 1880 r. należało 1229 dusz. Wś M. w 1856 r. miała 343 mk. Wspominana już 1277 r. (Perlbach: Preuss. Regesten, str. 229). *Kś. Fr.*

Metuezablota (dok.), jez. pod Kamieniem, pow. złotowski, zachodzi w dok. z r. 1273 (Czyt. Perlbach: P. U. B., str. 210). *Kś. Fr.*

Metuja, ob. *Mettau*.

Metyjki, ob. *Motejki*.

Metyńce 1.) wś, pow. lityński, gm. Ułanów, par. Chmielnik, o 38 w. od Lityna; 73 dm., 432 mk., 671 dzies. ziemi włośc., 1330 dwors. Dziedzictwo dawniej Kornelowskich, Trzeciaków, dziś Mazarakich. Czarnoziem, budowle murowane, ogród angielski. 2.) **M.**, wś nad rz. Bożkiem, pow. starokonstantynowski, par. Kulczyny-Krasiłów. R. 1867 miała 98 dm.

Metyngen (dok.), jez., pow. reszelski. Czyt. Cod. dipl. Warm., III, 294.

Metzelbitz (dok.), ob. *Myśliwiec*.

Metzullen (niem.), ob. *Metschullen*.

Meuslicz (dok.), ob. *Myślęta*.

Mew, szczyt lesistej góry, 598 m. wys., pod 49° 3′ płn. szer. i 41° 24′ wsch dłg. F., w zach. stronie Cisowa, na gran. Bubniszcz, pow. doliński, na dziale wodnym między Sukielem a jego dopływem Beniowem w lesie Karbolowa zwanym.

Mewe (dok. *Mewa*), ob. *Gniew*.

Meweńskie albo *Mewskie* starostwo, ob *Gniewskie* starostwo.

Mewischfelde (niem.), ob. *Gniewskie pole*, st. p. Kurzybrak, okr. urz. stanu cywil. Schadewinkel.

Mey..., por. *Mai...*.

Meybome, *Meybowm* (dok.), ob. *Maibaum*.

Meycz, *Meycze* (dok.), ob. *Mycyny*.

Meyenhof (niem.), dobra, pow. kłajpedzki, 5 mk., 414 mr. ziemi (1856), st. p. i okr. urz. stanu cywil. Prokuls.

Meyenthal (niem.), ob. *Olszewko*, pow. złotowski.

Meyerhof (niem.), dobra, pow. labiewski, st. p. i okr. urz. stanu cywil. Laukischken (o 2 kil.); 123·70 ha roli orn. i ogr., 5·94 łąk, 25·13 pastw., 8·75 nieuż., 72 mk. (1856).

Meyerischken (niem.), ob. *Majeryszki*.

Meyers-Abbau (niem.), os., pow. łecki, st. p. Neuhof.

Meyken (niem.), dobra ryc., pow. labiewski, st. p. i telegr. Seith o 1 kil. odl., okr. urz. stanu cywil. Drozdy; 486·24 ha rozl., 165 mk. (1856). *Kś. Fr.*

Meykersmuehle, młyn, pow. wągrowiecki,

2 dm., 27 mk., 11 ew., 16 kat., 7 analf. Poczta w Smogulcu.

Meynie (dok.), ob. *Minia.*

Meynkowicz (dok.), ob. *Minkowice.*

Meyran (dok.), ob. *Mirany.*

Meyselwalde (dok.), ob. *Miswalde*, por. *Elbląg*, t. II, 336.

Meyszen-Dargi al. *Szilmeyszen*, *Szilmeuszen*, wś, pow. szyłokarczemski, na wsch. od st. p. Szyłokarczma, niedaleko granicy ces. rosyjskiego. *Kś. Fr.*

Mezbeze al. *Mezweze*, błoto (palus ursi), ob. *Konarzyny* 1), IV, 322.

Mezdeni, przysiołek Dorny Watry, w pow. kimpolońskim. *Br. G.*

Mezeń, miasto pow. gub. archangielskiej, nad rz. Mezenią, otoczone od płn. i wsch. trzęsawiskami, odl. 1470·75 w. od Petersburga, a 507 od miasta gubernialnego. Ma 1906 mk., trudniących się połowem łososia; 2 cerkwie, szkołę powiatową i przystań, gdzie się zatrzymują płynące z morza łodzie. St. poczt.

Mezeńce, wś nad rz. Ikopotem, dopływem Słuczy, pow. zasławski, par. Kulczyny.

Mezericze, potok, prawy dopływ Ilemki, ob. *Ilemie.*

Mezerycze *Nowe* (*Międzyrzecz*), kol., pow. suraski gub. czernihowskiej, o 8 w. od osady Klińce, nad rz. Unecz, założona 1832 r., i fabryka sukna. Nazwana i urządzona przez Isajewa na wzór fabryki w Międzyrzeczu (*Meseritz*) poznańskim. Ma 30 dm., 346 mk., szkołę ewangielicką.

Mezewitz (niem.), ob. *Niedźwiedź.*

Mezgusza, rz., dopływ rzeki Kudep (ob.).

Meziakow, ob. *Miziaków.*

Mezinowka, zaśc., pow. miński, okr. polic. kojdanowski, nad rzką wpadającą do Pierecczutej, w okolicy o milę ku zachodowi od dóbr Zubrewicze; miejscowość lesista, grunta i łąki piękne, osad cztery. *A. Jel.*

Meziuny, wś, pow. rossieński, par. gawrańska.

Mezlak, ob. *Mazlak.*

Mezocz, ob. *Mizocz.*

Mezö, węg., znaczy: polny.

Mezow, ob. *Mizow.*

Mezowo, niem. *Mehsau*, dok. *Mesaw*, dobra ryc. z wybud. Kozią Karczmą zwanem, pow. kartuski, st. p. Kartuzy 6 kil. odl.; 546 stóp npm., w uroczej okolicy, na małym półwyspie śród jeziora wadzyńskiego. M. ma 124·27 ha roli orn. i ogr., 25·46 łąk, 39·88 pastw., 5·74 boru, 10·73 nieuż., 45·45 wody, razem 251·53 ha; czysty dochód z gruntu wynosi 722 mrk. W miejscu cegielnia, młyn i tartak; hodowla bydła. Do dóbr należy także jezioro, mające 178 mr. obszaru. Do M. zalicza się jeszcze 19 posiadłości gburskich i 15 zagród prywatnej własności. W 1867 r. 437 mk., 307 kat., 130 ew., 47 dm. Do ew. szkoły w M. znajdującej się uczęszczają i dzieci katol., którym nauczyciel z Dzierzążna udziela naukę w religii kat. (1884 r. 30 dz. ew., 70 kat.); paraf. ew. Kartuzy, kat. Żukowo; okrąg urz. stanu cywil. Żukowo. W 1258 r. d. 26 lipca zapisuje książę pomorski Świętopełk II pannom norbertankom Mezowo (ob. Perlbach: Pom. Urk. B., str. 150) wraz z jeziorem Wadzynem; sądzą jednak, że dokument ten nie jest autentyczny i że dopiero r. 1316 M. przeszło na własność panien, podczas gdy dotąd należało do klasztoru oliwskiego (ob. „Zeitschs. des Westpr. Gesch. Vereins", VI, str. 67). Jak przypuszczają akta żukowskie, została ta wieś wraz z pobliskim Wadzynem i Dzierzążnem zburzona przez Krzyżaków w wojnie około r. 1454. W sto lat później otrzymał te opustoszałe wsie (r. 1557) w wieczystą dzierżawę Konstanty Ferber, radny miejski gdański; rocznej dzierżawy płacił 100 grzyw. On to na nowo M. odbudował. Później jednak w XVII wieku dzierżawę odjęły panny i same gospodarstwo prowadziły. R. 1748 stały tu prócz dworu 3 domy dla robotników (ob. ks. Fankidejski: Klasztory żeńskie w dyec. chełm., str. 27 i 54—55). Pierwotnie była ta wieś osadzona na prawie niem. Por. *Grądy* (t. II, 802). *Kś. Fr.*

Mezowskie pustki, pow. kartuski, niedaleko Mezowa, nad jez. Okunkowo; tu stała podobno dawnemi czasy wś Wadzyno z kościołem i cudowną figurą N. M. P. Czyt. Fankidejski: Klasztory żeńskie, str. 41. *Kś. Fr.*

Mezö-Laborcz, st. kol. żel. w Węgrzech, ob. *Jaśliska.*

Mezuez (dok. 1312 r.), ob. *Niedźwiedź.*

Mezvezidol (dok.) al. *Medwedidol*, *Mezuezidos*, *Musvesdol*, stara dziś już nie istniejąca wś pod Gniewem, na lewym brzegu Wisły, pow. kwidzyński, dawniej własność cystersów w Oliwie; wspomniana po raz pierwszy w dok. z r. 1245, w którym papież Inocenty IV potwierdza klasztorowi wszystkie jego posiadłości (ob. Perlbach: P. U. B., str. 74). W 1279 r. d. 29 kwiet. potwierdza bisk. Alberus i kapituła kujawska klasztorowi oliwskiemu ugodę zawartą niegdyś z bisk. Michałem względem dziesięcin z wsi, które posiadał zakon już od r. 1233. Między temi wsiami jest i M. R. 1281 potwierdza Mestwin klasztorowi darowiznę Sambora, dotyczącą ziemi gniewskiej, i tu wymieniona jest wś Musvesdol. R. 1283 nadaje Mestwin zakonowi 16 wiosek jako wynagrodzenie za inne w ziemi gniewskiej położone i Krzyżakom odstąpione wsie; między ostatniemi była i wś Mesvezydol. R. 1283 d. 26 lip. nadaje Mestwin biskup. kujawskiemu za odstąpione dziesięciny z kilkunastu wsi, między któremi zachodzi M.,

i inne wsie, mianowicie Postałowo, i połowę Centnowa i Mrzezina. *Ks. Fr.*

Mezynowka, wś nad rz. Niemoreże, pow. zwinogródzki, odl. 10 w. od Zwinogródki. Powstała w XVIII w. z futorów mieszczan zwinogródzkich. Gdy Ksawery Branicki został obdarzony M., wtedy po upadku rzeczypospolitej mieszczanie miasteczek na Rusi zostali zrównani z poddanymi wsi szlacheckich i rządowych i posiadłości ich przeszły do właścicieli. Branicki podarował M. Niemiryczowi, ten zaś sprzedał po połowie Rosnowskiemu i Jaczewskiemu. Jest tu cerkiew, zbudowana na miejscu dawnej kaplicy w 1785 r. W 1862 r. obie połowy M. miały 1292 dzies. i 709 mk. (12 kat. i 20 żyd.). Na polach M. są ślady okopów, wałów i murów. Lud zwie te szczątki zamczyskiem Żygmonta (Zygmunta?).

Meża, *Mieża* (właśc. *Miedza*), rz., lewy dopływ Dźwiny, nastaje w gub. twerskiej, we wsi Meży, poczem zaraz wstępuje w gub. smoleńską, płynie głównie z płn.-wsch. na płd.-zach., lubo znaczne czyni kolana często od tego odstępując kierunku. Ze wszystkich rzek, które Dźwina zabiera, jest M. co do długości największa i najwięcej rozgałęziona, płynie bowiem na przestrzeni przeszło 200 wiorst, przy szerokości 25 do 35 sążni i głębok. $1^1/_2$ do 5 stóp. Górne jej gałęzie legły jeszcze na grzbiecie wysoczyzny północnej, której płd. stoki okrąża jej dolina na znacznej przestrzeni w przedłużeniu z doliną wpadającej do niej Obszczy. Ta Obszcza jest już od Biały spławną i nią dostają się pośrednio do M. i Dźwiny naprzeciw wsi Ujścia, zabierając znaczną ilość strug i rzeczek: od praw. brz. wpada do niej struga Wysoczeńka, dalej Budanówka, Czarnuszka, na dalszej przestrzeni jest ten brzeg ogołocony z dopływów, bo M. przybliża się ku Dźwinie, lecz znaczniejsze są te dopływy, które zabiera z lew. brzegu, jako to: Meżyca, pod wsią tegoż nazwiska, dalej Ponikła, Bereza, na Przyberezie płynąca, dalej Łuczesa, która tu poniżej Berezy uchodzi, dalej Obsza czyli Obszcza spławna i ze wszystkich najznaczniejsza. Ta ostatnia wypływa z bagnisk i źródłowiska jej są zbliżone do źródeł Dniepru, kierunek jej ze wsch. na zach., również jak wszystkich rzeczek, które powyżej jej ujścia wpadają do M. Z praw. brz. wpada do Obszy (Obszczy) jedna Łba, poniżej miasta Biały, z lewego zaś Nacza, następnie Sosenka, przy wsi Pouczowie, sama zaś Obszcza wpada do M. naprzeciwko wsi Ujścia. Dalsze dopływy M. zmieniają poniżej ujścia Obszczy kierunek i mają się odtąd głównie z płd. ku płn.; te są: Rzać w połączeniu ze strugami Bielus al. Bilejka i Luty, dalej Szatnica, wypływająca z jeziora Szatno, którą zasila Kaneda i Łonna, w końcu zaś wpada do M. Sowsza, która z praw. brzegu uprowadza Seremiatę i Dołżycę z Jelszą, płynące do jeziora Szczuczego, zaś Iryłowa z jezior od lew. brz. *W. Pol.*

Meżamujża, ob. *Graenzhof*.

Meżaniszki, wś przy drodze żel. warsz.-petersb., o 11 w. na płd. od Kałkun, tuż obok przystanka Girwiszki i rzeki Łaukiessy.

Meżawna, rz., zapewne *Meżanka*, ob. *Kotówka* i *Szczara*.

Meże, wieś, pow. rossieński, par. taurogowska.

Meże al. *Meża*, wś nad rz. Łowacią w gub. witebskiej.

Meżenicze, wś, pow. słonimski, o 21 w. od Słonima, z zarządem gminy, obejmującej 1951 dusz.

Meżerycka, gm. w pow. wołkowyskim, we wsi Szejkach, o 25 w. od Wołkowyska, ma 1223 dusz.

Meżupis, ob. *Wejszatys*.

Meżużoł, jez. w pow. borysowskim, o 5 w. na płn. od jez. Miadzioł, otoczone błotnistemi lasami, dł. w. 4, sz. w. $1^1/_4$.

Meżyboż, ob. *Międzyborz*.

Meżybrody al. *Meschibrod*, przysiołek, gm. Podzaharycza, w pow. wyżnickim. *Br. G.*

Meżybrody, ob. *Międzybrody*.

Meżyca, ob. *Meża*.

Meżygór 1.) inaczej *Międzygórze* al. *Rozałówka*, wś, pow. kamieniecki, gm. Hawryszówka, par. Żwaniec, 28 osad, 164 mk., 130 dz. ziemi, należy do Rozałowskich. Por. *Sokół*. 2.) M., ob. *Meżygorie*. *Dr. M.*

Meżygory, ob. *Meżygorie*.

Meżyhir, ob. *Międzygórze*.

Meżyhirci, ob. *Miedzyhorce*.

Meżyhorie, ob. *Meżyhory*.

Meżyhorka, wś, pow. czehryński, na płn.-zach. od Złotopola, a na płd.-zach. od Smiły. (Archiw. J. Z. Rusi, cz. VI, t. I, 540).

Meżyhory, ob. *Międzygóry*.

Meżyhory (*Meżyhorje*, *Międzygórka*), nad Dnieprem, os. rząd., fabr. i klasztor, pow. kijowski, odl. 18 w. od Kijowa a 3 w. od Wyszhorodu. Leży w głębokim parowie, ze trzech stron zamkniętym górami, i tylko z czwartej, od Dniepru, nakształt wrót rozwartym. W miejscu ustronnem wznosi się monaster, z dwiema murowanemi cerkwiami: Preobrazeńską (Spasa) i apost. Piotra i Pawła. Miejsce to, położeniu swemu, między górami, winno też swoje nazwisko. Dla zachwycających zaś widoków, w jakie to urocze obfituje miejsce, latem, w niedzielę i święta, M. są zwyczajnym celem pozamiejskich wycieczek kijowian, którzy tu się Dnieprem, na parostatku, dostają. Niema zgody, pomiędzy historykami Kijowa, co do czasu pierwotnego założenia tego monasteru. Jedni z nich utrzymują, że pierwotna cerkiew tutejsza „Białego

Spasa“ została założoną w r. 1161 przez w. księcia Andrzeja Bogolubskiego; inni znów są zdania, że była założoną dawniej, to jest w 988 r. przez mnichów, przybyłych z Grecyi do Kijowa, wraz z pierwszym metrop. kijow. Michałem. Zakrewskij jednak krytycznie udowodnił, że tak jedni jak i drudzy twierdzą bałamutnie, że twierdzenia ich, jako oparte nie na ówczesnych kronikach, ale jedynie na późniejszych, t. j. z XVII wieku już pochodzących monasterskich-zapiskach, są zbyt niepewne, aby mogły zasługiwać na wiarę, i przeto też wniósł stanowczo, że pierwiastkowe założenie tej cerkwi chyba odnieść by wypadało do doby o wiele późniejszej, bo do czasów pomongolskich czyli litewskich. Że cerkiew i monaster w M. istniał już za dni Kazimierza IV, mamy tego wybitną wskazówkę w hramocie Zygmunta I, do wojewody Andrzeja Niemirowicza z r. 1520, w której tenże król Misajlowi Szczerbinie, dozwala cerkiew św. Spasa w M. „na sej czas w pustie“ stojącą, odnowić; albowiem, jak się mówi dalej w tejże hramocie „ta cerkow Bożaja, ot wyniatja Kiewskoho opustoszała i chwały Bożoj w nej ne było“ (Akty Z. R., t. II, № 121). Wiadomo zaś, że wtedy, pod wyrazem „wyniatje“ rozumiano wyłącznie napad w 1483 r. Mendligireja na Kijów, wydarzony za rządów Kazimierza Jagiellończyka. Monaster ten przeto po zniszczeniu swem, przez Szczerbinę odnowiony, następnie należał do podawania królewskiego i Zygmunt August dał go w dożywocie, wraz z ziemią wyszogrodzką, r. 1571 Eustachemu Wysockiemu, pisarzowi kancelaryi kor. ruskiej (Akty istor., t. I, № 53). Już wtedy oddawanie dóbr monasterskich w dzierżenie ludzi świeckich poczęło być bardzo częste. Prawdopodobnie zwyczaj ten przyszedł z zachodu (ob. Ducange: Glossar. infim. latin. pod: Abba comites). Stefan Batory też zarówno miał w swej opiece wyłącznej tenże monaster. Niemniej też i panowie ówczesni ruscy wielką dla tego miejsca okazywali dewocyą, jak np. kniaź Jurji Semenowicz Słucki, Andrzej Połoz, Hornostaj, Andrzej Niemira, Jacko Butowicz i wielu innych. Monaster posiadał dziedzicznie ziemię wyszogrodzką ale, z powodu niepewności jej obrębu, często Czerncy narażeni byli na zatargi z sąsiadami. Jakoż dopraszali się oni u króla o sprawiedliwość, skarżąc się na kniazia Eustachego Rużyńskiego, podstar. kijow., który im grunta pozabierał. Król je wrócić rozkazał i nadto rotmistrzowi kijow. Kacprowi Stużeńskiemu (mazurowi) bronić Czerńców od przemocy podstarościego (rusina) polecił. Ale zaczęły się kozackie zamieszki. Szlachcic polski Kosiński podniósł bunt i kozacy jego w 1592 r., pod wodzą Iwana Grenkowicza, włamali się do monasteru w M.; ihumena Józefa Bobrykiewicza Kopota związali i zbili, a wstręt mając wrodzony ku wszelkim zapisanym papierom, w kawałki darli hramoty królewskie, nogami deptali. Sam zaś monaster zrabowali i spustoszyli (u Zakrewskiego: Akty Mezyh. monast., № 2, t. II, str. 465). Monaster tak spustoszony długo stał pustką prawie, aż nareszcie ihumen Afanasi, moskwicin, wychowaniec ks. Konst. Ostrogskiego podniósł go z ruiny i odbudował a nadto u egzarchy patryarszego konstant. wyrobił dlań stauropigią. Następnie w 1612 r. bulgarski sofijski metrop. Neofit, podczas swojego pobytu w Kijowie, cerkiew nową tutejszą poświęcił. Liczba czerńców była znaczna. Piotr Mogiła powiada: „obacz w kijowskiej ziemi (nie wspominam fundusz mające monastery) Meżyhorski, w którym jest więcej niż półtorasta zakonników, in communitate, z pracy rąk swoich, sposobem Antoniego, onego wielkiego Pustelnika, żyjących“ (Litos). Iż czerncy ci z pracy rąk swoich żyli, to rzecz podobna, ale żeby byli pozbawieni funduszów, jak chce Mogiła, to się nam nie zdaje, albowiem, oprócz ziemi, którą posiadali (w tym czasie skarżyli się na lustratorów, że im część gruntów odjęli, ob. Opis akt, № 12, str. 7), toć jeszcze i na funduszach im nie zbywało, ile że szlachta ruska wciąż ich testamentowymi zapisami swymi hojnie obdzielała. Oto np. co pisze w swojej ostatniej woli Jerzy Lassota, dziedzic Hostomla (ob. Hostoml): „Ciało moje ma być pochowane podług zakonu naszego greckiego w cerkwi monasteru meżyhorskiego, na którą cerkiew nieboszczka żona moja legowała złt. 400, a ja teraz leguję 600. Ciało moje ma być położone obok ciała żony mojej pierwszej Niemierzycówny“ (testament ten w zb. Konst. Świdz.). Oprócz szlachty i kozacy zaporozcy niemniej też swoję okazywali szczodrobliwość. W dumie o Samujle Koszce, powiedziano, że zdobycze dzielono na 3 części, dla meżyhorskiej cerkwi, Trechtymirowskiego monasteru i Pokrowskiej Siczowej cerkwi, które: „Dawnym kozackim skarbom budowały, Szczob za nich wstajuczy i lahajuczy, Myłoserdnoho Boha błahały“ — ale kiedy w skutek krwawych powstań, Trechtymirów odebrano za karę kozakom, Meżyhorski monaster zaczął odgrywać tę samą rolę u Zaporozców co wpierw Trechtymirowski. Za wojen wszakże Chmielnickiego Trechtymirów wrócił znowu do Kozaków. Bohdan Chmielnicki wiele też monasterowi meżyhorskiemu świadczył; zawarował mu dawne jego przywileje i wiele dóbr darem nadał (Piotrowce, Moszczuny, Czernin). Wieliczko opowiada o bitwie, jaka miała miejsce jakoby pod Meżyhorami, pomiędzy Tatarami a Chmielnickim. Było to

w 1654 r. Tatarzy zaciekłszy się krwawymi zagony aż w głąb Wołynia, w odwrotnej drodze z jassyrem szli pod Kijów, Chmielnicki chcąc im przeciąć odwrót, dopadł ich pod M. i rozbiwszy, w rozsypkę rzucił. Od tej chwili spółka kozacko-tatarska miała się jakoby rozerwać a Chmielnickiemu nie pozostawało jak poddać się Rossyi. Dziwna rzecz, że o tej porażce Tatarów, tak znaczącej i doniosłej, tylko jeden Wieliczko wspomina, w innych źródłach zupełnie o tem głucho (Wieliczko, t. I, str. 166). R. 1660 car Aleksy Michajłowicz monaster znacznymi obdarzył dobrami (Bobrowice, Kozarowicze, Hlebówka, Jasnohorodka i Ihnatówka; Zakrewskij, t. I, str. 472). Ale w 1663 r. pożar zniszczył cerkiew i monasterskie zabudowania. Widać atoli, że monaster ten był w obronnym stanie i pod opieką dział, bo w 1671 r. pułkownik Piwo, który strzegł granic od Kijowa, wpadł tu i pozabierał działa (porów. Dymir). Niezbywało i teraz monasterowi na dobrodziejach i chlebodawcach. Hetman Samujłowicz hojne sypał jałmużny, a najbardziej Joakim, patryarcha moskiewski. Jakoż wkrótce na miejscu spalonej cerkwi czerńcy pobudowali nową Preobrażeńską. R. 1679 d. 5 stycznia umarł w Dymirze, wiadomy z historyi Eustachy Hohol, hetman Ukrainy, z ramienia rzplitej, i 9 stycz. tegoż roku w grobach meżyhorskiej cerkwi został pochowany (Maksymowicz, Soczynienja, t. I, str. 519). Następnie zaś, gdy od 1687 r., t. j. od traktatu Grzymułtowskiego, Zaporożcy utracili byli swój Trechtymirów, toć w miejscu tegoż obrali oni Meżyhorski monaster na swój szpital wojskowy, Sicz swoję do jego parafii załączyli, a cerkiew swoją własną Siczową i monaster Samarski na filie tegoż monasteru obrócili. Widzieliśmy wyżej, że czerncy posiedli byli w granicach rzplitej dobra ziemskie, acz nieprawnie, bo te należały właściwie do ziemian, których wojny kozackie wypłoszyły były przed laty z własnych gniazd i siedzib. Toć w instrukcyach i laudach wojewódzkich z 1710 i późniejszych spotykamy ustawiczne reklamacye o restytucyę tychże dóbr (Arch. J. Z. R., część III, t. II, str. 727). Ale z czasem u Zaporożców M. coraz więcej nabierają wziętości i znaczenia. Coraz częstsze między nimi a monasterem zachodzą stosuuki. Tu ci synowie stepu radzi hojnych udzielają jałmużn, zapisują grosz dorobny, swoje krwawe łupy i swoje skarby zdobyczne przekazują. Nie jeden też junak zaporożki, po hulaszczem, krwawem i pijanem na przemiany życiu, przychodzi do monasteru odzyskać stracony spokój duszy (duszu spasat') i osiada na dewocyi. Atoli w końcu monaster zaczyna upadać. R. 1708, w skutek ukazu Piotra W., traci on swoję stauropigię i zostaje podporządkowany pod władzę metropolitów kijowskich (Zakrewskij, II, str. 485). Ale przez zbieg i powiązanie okoliczności tenże monarcha nietylko na nowo wkrótce powraca mu utracone prawa do stauropigii, lecz archimandryą w nim ustanawia, bo przez czerńców meżyhorskich, zajmujących zawsze wpływowe na Zaporożu stanowisko, myślał on odstrychniętą Sicz, po odstępstwie Mazepy, do opamiętania przywieść. Jakoż czerńcy, za wpływami swymi i staraniami, włożonemu na siebie zadaniu uczynić zadość usiłowali. Koszowy ataman Siczowy dźwignął tu też kosztem swoim, około 1772 r., cztery budynki klasztorne, które przez pożar jeszcze w 1717 r. były zniszczone, i wymurował wielką bramę, na której piętrze cerkiew Petropawłowską ze dzwonnicą ulokowano. R. 1760 były w M. monasterze: cerkiew Preobrażeńska murowana, druga Święto Duska, trzecia Bohorodiczna drewniana i czwarta „trapeza“ a w niej cerkiew ś. Mikołaja, drewniana (Andr., Istor. mater., zeszyt III, str. 131). Atoli dni Zaporoża były już policzone. W 1775 r. Sicz, jak wiadomo, z woli imperatorowej Katarzyny II została zniesioną, a gdy się tak z Kozakami raz na zawsze załatwiono, toć i monaster w M., przez to samo, podstawę swego bytu utracił, a więc został skasowany, a dobra ogromne, stanowiące jego uposażenie, na skarb zostały zabrane. Kiedy imperatorowa Katarzyna II, podczas swojego pobytu w Kijowie r. 1787, wybierała się zwiedzić tę ustroń uroczą, w nocy pożar zniszczył, w przeddzień tych zamierzonych odwiedzin cały monaster. Imperatorowa zgliszcza te darowała miastu Kijowu. W 1798 r. miasto w pustkach zrujnowanego monasteru zaprowadza fabrykę fajansów. R. 1798 do fabryki dołączono wś Piotrowce i 2187 dzies. ziemi. Atoli w 1860 r. monaster wskrzeszono na nowo. W pobliżu M. istnieje pieczara. Jest tu uroczysko pod nazwą „Władymirowe budy“, na którem wznosiły się starożytne dęby, ale te oddawna pod siekierą padły i tylko pniaki sterczą, świadki odległych czasów. Inne uroczysko nosi nazwisko „Dzwonki“, gdzie jest strumień i krynica, z której dobywa się woda, czysta jak kryształ i wyborna do picia. Przed laty, jeden z ihumenów chował w strumieniu ulubione karpie, które w dzień na głos dzwonka tłumami z głębi na brzeg wypływały. Jako u zbiegu dwóch granic, w M. stała komora celna i forpoczt rosyjsski. W dokumencie jednym z XVIII wieku spotykamy wzmiankę o uroczysku, nazwanem „Winogradowa niwa“, bo w monasterze tym, uprawie wina, za dawnych wieków, szczególna była poświęcona baczność. Orłowski w „Defensie“ swej powiada: „Koło M., gdzie rzeka Irpień wpada do Dniepru, jest mogiła „Księża“; nie-

co opodal jest i druga, gdzie rozbójnicy mieszkali i rozbijali. Jest tu też mogiła „Baranowa". Na brzegach Dniepru w M. wydobywa się bursztyn w małych okruchach. Fabryka fajansu zajęła w 1822 r. dawne budowle poklasztorne i dobudowała nowe kosztem 153000 rs. W 1857 r. zaprowadzono maszyny parowe, założono szkółkę dla dzieci robotników. W 1858 r. rząd wypuścił fabrykę w dzierżawę za 6000 rs., gdyż administracya pochłaniała całe zyski. Dyrektor pobierał 6000 rs. płacy, kierownik techniczny 4000 rs., owsa dla koni wychodziło po 5000 czetwerti rocznie a drzewa po 1500 sążni. *Edward Rulikowski.*

Meżylesie, wś pod Słuckiem, posiadłość Ławry kijowskiej (Arch. J. Z. Rusi, cz. I, t. I, 387).

Meżylisie, wś, pow. owrucki, w 1 okr. adm.; kaplica katol. par. Nerodycze.

Meżyliska, wś, pow. owrucki, nad strugą do rz. Zwizdal wpadającą.

Meżyliski, kol., pow. ostrogski, o 12 w. na płn. od Ostroga, założona 1830 r. przez menonitów, na gruntach do m. Kaniowa należących. Po wydaleniu się menonitów w 1874 r. do Ameryki, zajęta przez Czechów. Grunt krzemionkowaty, łąki nad Wilią, dopływem Teterowa, obfite wydają trawy. Koloniści Czesi zajmują się rozmaitemi rzemiosłami, jak: tokarstwem, stolarstwem i t. d.

Meżyrecze, ob. *Międzyrzecz.*

Meżyreczka, ob. *Międzyrzeczka.*

Meżyricze, ob. *Międzyrzyce.*

Meżyrów, mko, pow. lityński, 3 okr. polic., między rz. Rowem a Rowkiem, odl. 40 w. od Lityna, 110 od Kamieńca, 9 w. od Żmerynki, a kilka w. od st. Serbinowce (Sewerynówka) dr. żel. odes.-wołocz., w malowniczem położeniu, śród płaskowzgórza między dwoma wielkimi stawami łączącymi się w jeden olbrzymi. Ma 1695 mk., w tej ilości większa część żydów, dm. 163. Cerkiew pod wez. ś. Aleksandra News. liczy do 1000 parafian i 52 dz. ziemi (z Korostowcami); ziemi włośc. 448 dz.; dwors., ze wsiami należącemi do tego majątku Michałówką, Martynówką, Rowem i Bilikowcami, 3149 dz. Kościół paraf. katol. dekan. lityńskiego, wymurowany w 1794 r. przez Jędrzeja Orłowskiego pod wez. Wniebowzięcia N. P., liczy 1438 parafian; do par. należą: m. Meżyrów i Wników, Martynówka, Płazówka, Bilkowce, Sewerynówka, Serbinowce, Słobódka Meżyrowska, Korostowce, Kuryłowce, Hołowczyńce, Majdan, Petranie, Czernołówka, Huta, Winikowa, Makarów, Dubowa, Łopatyńce, Razepy, Owsianiki, Kłopotowo i Słoboda Noskowiecka. Synagoga, szkółka wiejska, młyny, cegielnie, sklepów 12, rzemieślników 39, targów 26; urząd polic., poczta wiejska, urząd gm. (wołost), do której należą: m. Meżyrów, Row, Martynówka, Michałówka, Korostowce, Bilkowce, Serbinowce, Słobódka Meżyrowska, Sewerynówka, Mańkowce, Tokarówka, Czerniatyn, Stepanki, Malczowce, Hodulce, Razepy, Antonówka, Hołodki, Popówka, Glinianka i Łopatyńce, razem 22 starostw, 1829 osad, ludności włośc. męż. 6034, kob. 6092; ziemi należącej do włośc. 12,238 dz., w tej ilości ornej 10,122 dz., wypada więc na 1 mk. 1·01 dz. Oprócz tego w obrębie gminy mieszka męż. 1136 i kob. 922 różnych stanów; ziemi rządowej i prywatnych włościan w obrębie gminy 20,602, w tem ornej 11,816 dz., razem więc w obrębie gm. ziemi włośc. i prywatnej 32,890 dz., w tej ilości ornej 21,938 dz., całej zaś ludności 14,194; 4 wapniarki. M. był pierwotnie wsią założoną na gruntach sstwa barskiego, dopiero Zygmunt III przywilejem z 17 lipca 1591 r. pozwala staroście barskiemu wieś M. przemienić na miasteczko, z nadaniem stosownej ilości gruntów. Nadto obdarza tenże król miasto prawem magdebur., mianuje wójtem szlachetnego Zacwilichowskiego, nadaje mu nowoosiedloną wieś Przewłokę, plac w mieście na wystawienie domu z ogrodem, pasiekę (sareptam alias pasiekę), przeznacza mu 3-ci grosz od kar zasądzonych, pozwala w własnej gorzelni gorzałkę pędzić, wkłada zaś obowiązek, ażeby na każdą wyprawę wojenną stawał konno przy staroście z jeźdźcem, oba uzbrojeni i w dobry oręż opatrzeni. Mieszczanie powinni jeden dzień w roku orać, gdzie im ssta wskaże, po 2 dni żąć zboże i siano kosić, zwieść wszystko zboże, odbywać szarwarki do naprawy grobel, ilekroć tego potrzeba wymagać będzie, opłacać po 15 gr. czynszu z domu, dawać osepy (odsypu) po 3 miarki, zwane trzecienniki, dziesięcinę pszczelną, świńszczyznę i 10 wołów wspólnym zakupić kosztem każdego roku dla starosty; zabrania mieszczanom piwo warzyć, lecz mają tylko starosty i wójta piwo szynkować; wrazie zaś trwogi, wszyscy uzbrojeni stawać są obowiązani przy staroście; nakoniec pozwala targ zaprowadzić w którymkolwiek dniu tygodnia (Baliński: Staroż. Polska). Niedługo jednak mko cieszyło się spokojem i pomyślnością. W kilkanaście lat po nadaniu mu powyższego przywileju w 1612 r. uległo zupełnemu zniszczeniu przez Tatarów. Znowu więc Zygmunt III upoważnia pod d. 23 grudnia 1613 r. Stanisława Żołkiewskiego, wojewodę kijowskiego sstę barskiego, aby zajął się odbudowaniem miasta; ponawia poprzednio nadane prawa, utwierdza na wójtostwie Jana Zacwilichowskiego, wraz z jego żoną Teodorą Sielecką, pozwala mieszczanom mieć winnicę i słodownie (holodia vulgo słodownie), gorzałkę palić i szynkować; ustanawia jarmarki: w czwartek po ś. Marcinie, we środę po

niedzieli środopostnej i w oktawę Bożego Ciała, targi we Czwartki. We dwa lata później znowu mko uległo zniszczeniu; czytamy bowiem w lustracyi z 1615 r., że Kozacy do Wołoch przechodzący, wielkie szkody i morderstwa prawie pogańskie w miasteczku poczynili. Do smutniejszego jeszcze stanu doszło miasto w czasie wojen kozackich za Jana Kazimierza. W tymże czasie sstwo barskie wraz z M. nadane zostało Danielowi Wyhowskiemu; syn jego Eustachy w 1698 r. sprzedał je Dominikowi Jerzemu Lubomirskiemu, od którego M. nabył Mikołaj Junosza Piaskowski, podkomorzy krzemieniecki, i sprzedał Józefowi Potockiemu, krajczemu koron. W 1784 r. nabył M. Andrzej Orłowski, sędzia podolski, za 700,000 złp. On to wymurował kościół, pałac, gorzelnię, papiernię i hamernię, dziś już nie istniejące, i starał się podnieść miasteczko. Obecnie M. należy do Konstancyi z Orłowskich Czeremzinowej.

Meżyrowska słobódka, wś, pow. lityński, gm. i par. Meżyrów.

Meżyrycz, *Międzyrzec*, mko przy ujściu Rosawy do Rosi, pow. czerkaski, w 2 okr. adm., o 15 w. od Kaniowa, 50 w. od Czerkas, a 120 w. od Kijowa odległe; 1470 mk., w tej liczbie 1286 prawosł., 12 katol. i 172 żyd. Cerkiew prawosł. paraf. pod wez. Narodzenia N. M. P., wzniesiona w 1795 r. z drzewa przez parafian, kościół katol., szkoła począt., założona 1849 r. przez ks. Bazylego Grygorowicza, szpital dla włościan. Na zach. od M. ciągną się po nad Rosią wyniosłości, z których najbliższe noszą nazwy: góra Szybennica, góra Kuriacza i Horodyszcze; na płd. od mka za Rosią zaczynają się bory. Przeprawa przez Roś uskutecznia się za pomocą promu. M. bez wątpienia należy do najdawniejszych osad okolicy, sądząc z jego położenia, podań ludowych i śladów dawnych siedzib i warowni. W pobliżu znajdują się uroczyska: Bublikowa droga, Wolski jar, Czarny las i inne. W zeszłym wieku M. wraz z okręgiem należał do sstwa kaniowskiego, następnie stanowił kolejno dziedzictwo ks. Lubomirskiego, Potemkina, siostrzeńca jego Bazylego Engelhardta, córki ostatniego Katarzyny hr. Skawrońskiej, 2do voto Litte, jej córki ks. Bagration, w końcu nabyte po jej śmierci w 1858 r. przez Parczewskiego. Do dominium M., oprócz mka, należały do niedawna wsie: Babica, Kononcza, Chmielna, Piekary, Hamernia, Rożówka, Worobiewka, Łuka, Worobiewska buda, huta M., Mironówka, Czerepin, Olchowczyk i Zawadówka. W majątku liczyło się 4634 dusz rewizyjnych i 22736 dzies. ziemi urodzajnej, obfitującej w lasy. Ob. Archiw., cz. I, t. 2, 572, 577, 579, 587, 595, 598, 605, 628, 688; cz. VI, t. 2, 331.

Meżyryczka, wieś na lew. brz. Teterowa, pow. radomyski, w 1 okr. polic., na wsch.-płn. od Radomyśla, 826 mk., w tej liczbie 15 kat., 2042 dzies.; w 1783 r. było 66 dm. i 307 mk. Za czasów polskich należała do dóbr radomyskich lub poleskich metropolitów kijowskich uniackich, po przyłączeniu w 1795 r. do Rossyi, darowana przez rząd gen. Złotnickiemu, byłemu komendantowi twierdzy krzemienieckiej, należy obecnie, wraz z Raczą, Krzynką i Bilką, do jego syna Ant. Złotnickiego. Majątek zawiera 6747 dzies. ziemi, po większej części pokrytej lasem. Cerkiew drewniana, pod wez. Narodzenia P. M., wzniesiona 1756 r. na miejscu dawniejszej; w 1850 r. odnowiona. Ob. Arch. J. Z. R. cz. I, t. 4, 5—8, 338, 339, 642; cz. III, t. I, 214; t. II, 416. *J. Krz.*

Meżyryczka, wś, pow. owrucki, nad rz. Użem, niedaleko ujścia rz. Szesteni z Grozdawcem; przez wś płynie potok wpadający do Uża we wsi Dziedkowicach. Odległa o 18 w. na płn.-wsch. od mka Iskorościa. Składową część ziemi stanowi czerwony granit i syenit. Ob. Arch. J. Z. R. cz. III, t. 2, 611, 738; cz. IV, t. I, 299; cz. VI, t. I, dodatki 200, 201.

Męcikalskie, jez. w pow. chojnickim, w pobliżu Męcikał.

Męcikał, niem. *Menczykał* al. *Mendczikal*, *Męcikały* 1664 r., wś, pow. chojnicki, st. poczt. Brusy 7 1/3 kil. odl., leży nad Brdą i nad szosą chojnicko-kościerską; obejmuje 6792·19 mr. magd. obszaru, 64 bud., między tymi 24 dm., 212 mk., 202 kat., 10 ew. (r. 1868) Par. kat. Brusy, ewang. Friedrichsbruch, szkoła katol. w miejscu; do niej przyłączone są następne wsie: Struga, Śpierwia, Pokrzywno, Dąbrówka, Turowiec, Kossabudno i Czernica. Okr. urz. stanu cywil. Brusy. Według taryfy poborowej z r. 1648, uchwalonej na sejmiku malborskim d. 25 czerwca, gdzie przyzwolono ze wsi podwójną, a z miast potrójną taryfę (duas agrarias et tres Accisas, quamlibet duobus solidis de modio brasei aestimatam), Lengnich Gesch. d. Lande Pr., VII, Doc. 2, str. 5), płacili męcikałscy poddani od 4 karczem i od jednego ogrodu 5 flor. 18 gr. (ob. „Roczn. Tow. Nauk w Poznaniu“ 1871 r. str. 181—186). Według lustracyi z r. 1664 dawał M. do starostwa tucholskiego 87 flor. i 15 gr. czynszu. Ob. *Kosobudy* (t. IV, 467). *Ks. Fr.*

Męcina 1.) *Dolna* i *Górna* z *Kłodnem*, wś, pow. limanowski. Posiada kościół par. kat. i szkołę ludową 1-klas. Odl. od Limanowy 11·8 kil. M. leży w dolinie potoku Zadziela, wpadającego pod Marcinkowicami z lew. brz. do Dunajca, u ujścia do tego potoku dwóch górskich dopływów: pot. Bobrowskiego i Kłodnianki. Wś rozsiadła się w dolinie, czerwieniejącej się od iłów, pod któremi leżą ciemne łupki. Do wsi, którą zasłaniają od wiatrów północnych Babia gora 730 m. i Chełm 793 m. npm. pro-

wadzi droga z Limanowy. Położenie samej wsi obok kościoła wynosi 334 m. bezwzględnej wysokości. Obecnie różnica między Górną i Dolną M. pozostała tylko w nazwie i w podziale więk. pos. pomiędzy czterech właścicieli, którzy posiadają folwarki: M. Górna, M. Dolna czyli Biały dwór, Paszkowiec i Dębina. Przys. Kłodne leży na płn. od wsi nad Kłodnianką i należy do par. w Chomranicach. Ludność wynosi 2307 mk., mianowicie w M. 1613, Kłodnem 635, Białym dworze 37, Dębinie 22, z których 19 jest izrael., wszyscy zaś religii rz.-kat. Robiono tu próby kopania nafty, ale teraz wszystkie szyby są zaniechane. Przyczyną jest silny rozwój iłów i warstw górnoropianieckich, niebędących naftonośnemi, chociaż warstwy górnoropianieckie mają czasem ślady nafty (H. Walter i dr. Dunikowski: „Geolog. budowa naftonośnego obszaru galic. Karpat“, Kosmos z r. 1882, str. 461). Pos. więk. ma obszaru 698 roli, 108 łąk i ogr., 156 past. i 753 mr. lasu; pos. mn. 1282 roli, 318 łąk, 292 past. i 506 mr. lasu. Kościół paraf. jest drewnianym, zbudowanym przez Wacława Przerębskiego, obożnego kor. w 1325 r. ówczesnego dziedzica tej wsi. W początku XVI w. była M. w posiadaniu Krzeszów (Morawski, podług Aktów sąd. Now. Sącza, Sądecz., II, 388), z których Jan należał do pierwszych, co po r. 1551 przestali płacić kościołom dziesięciny. Jeszcze 1551 obowiązują się Stanisław i Sebastyan Krzesze płacić plebanowi dziesięcinę wytyczną, ale zapobiegając jego niedbalstwu o służbę bożą kładą za warunek, aby trzymał zdolnego wikarego, któremu ma wystawić dom na mieszkanie i oddać ogród niegdyś szkolny. Widocznie pleban, dzierżący kilka beneficyów, dozwolił na zupełny upadek szkoły dawniej istniejącej, czem poparł dążenia ówczesnej szlachty, dobijającej się panowania nad wolnemi do XVI w. kmieciami. Pleban nie uczynił zadosyć warunkowi, dla tego gdy w r. 1552 podzielili się Krzesze ojcowizną w Nowym Sączu, zajął Sebastyan, dziedzic M. Dolnej i Górnej, wyrębisko księże i nie płacił dziesięcin. Pozwany o to 1553 r. przed sąd duchowny w Podegrodziu, oskarża ks. Macieja plebana o niedbalstwo w służbie bożej, tak że ludzie bez chrztu i śś. Sakramentów umierają, o złe obyczaje, mianowicie, że publicznie w karczmie ze zgorszeniem parafian kobiety całuje, że wreszcie w plebanii piwo warzy i szynkuje. Sąd wytoczył księdzu śledztwo, Krzeszowi zaś nakazał zwrot zagrabionego mienia. Odtąd obie strony odgrażały sobie przemocą, ksiądz nawet posłał ślusarzowi do naprawy strzelbę i naciskał na rychłe wykonanie roboty, bo szło nie na żarty (Sądy duch. w Podegrodziu 12 stycz. 1554 r. u Morawskiego Sąd., II, 441). Ostatecznie przemógł kolator, wypędził ks. Macieja i zadzierżawił plebanią 7 marca 1555 na trzy lata, obowiązując się trzymać zdolnego wikarego. Był to jednak podstęp; niedługo bowiem potem sprowadził z Wielogłów dwóch różnowierczych kaznodziejów, zburzył ołtarze a na środku kościoła wkopał krzyż, a po spaleniu ołtarza i obrazów zaprowadził obrzęd nowochrzczeńców. Zabrano wtedy z kościoła trzy kielichy srebrne z patynami, 2 srebrne krzyże, pozłacaną monstrancyą, wielki dzwon z dzwonnicy a mały z kościoła, 2 ornaty złotogłowe, 2 aksamitne, adamaszkowy, czarny kamlotowy, kapę aksamitną, 4 antipedia i t. d., co 1595 r. Jakób Zięba i Antoni Jamesz zeznali (Arch. kościelne w Męcinie, Morawski Sądecz., II, 412). Zniszczono także wówczas wszystkie dokumenta kościelne. Później aż do r. 1605 był tam zbór aryański. Dotychczas panuje w tej wsi zwyczaj, że w wielkanoc spieszy młodzież wiejska na pobliskie wzgórze Miczaki do źródeł potoku, gdzie podług dawnego zwyczaju przy ogniu odbywają się tańce, pijatyka i śpiewy. Biskup przemyski zakazał to w r. 1729 surowo, ale bezskutecznie. Być może, że w tem zachowała się pamięć niszczenia obrazów, gdyż sobótki w tamtej stronie palą w Zielone Świątki. Par. należy do dyec. tarnowskiej, dekanatu nowosądeckiego. M. graniczy na wsch. z Chomranicami i Krasnem Potockiem, na płd. z Wysokiem a na zach. z Kaniną i Pisarzową. 2.) **M.** *Mała* i *Wielka*, dwie wsie w pow. gorlickim, 10·4 kil. od Gorlic, leżą w okolicy naftonośnej, po wsch. stronie gościńca z Gorlic przez Konieczną na Węgry. M. Mała liczy 263 mk. rz.-kat., przydzielonych do par. w Kobylance i rozsiadła się w dolinie górskiej 371 m. npm. nad pot. Męciną, uchodzącym z praw. brzegu do Sękowy, pob. Ropy. M. Wielka liczy 562 mk., mianowicie: 90 rz.-kat. (parafia w Kobylance), 15 izrael. i 457 gr.-kat., mających cerkiew drewn. paraf. Ta zabudowała się nad Libuczanką, uchodzącą do Ropy, 383 m. npm. Dolinę otacza od płn. góra, zw. pod Trąbą 554 m. i Dubnakowa góra 488 m. npm.; wysoczyzny od płd. sięgają do 598 m. bezwzględnej wysokości. W M. Wielkiej znajduje się szkoła etat. 2-klas., a na płd. od wsi źródła nafty. O tych kopalniach powiada H. Walter i dr. Dunikowski (Kosmos, 1882, str. 283; ob. też pod nazwą *Łaski*, t. V, str. 603). Za menilitami znajduje się piaskowiec eoceński nie w silnym rozwoju, dalej czerwone iły, płytowate, górnoropianieckie piaskowce z fukoidami, w nich wtrącone ciemne iły i stołupki, w końcu ciemnozielonawa strzałka z licznymi hieroglifami. Kopalnie w M. Wielkiej (tamże str. 473) bardzo wyczerpane, możnaby jednak robić próby dalej w górze na wsch. granicy kopalni. M. Mała nie ma przyszłości,

chyba przy głębokich wierceniach. Więk. pos. Maryi Skrzyńskiej ma obszaru 399 mr lasu; mn. 676 roli w czerwonych nieurodzajnych iłach, 237 łąk, 422 past. i 98 mr. lasu. Par. gr.-kat. dyec. przemyskiej, dekan. bieckiego, obejmuje Rozdzielne i przys. Podrużną i Wapienne z 1471 parafianami. Uposażenie parocha składa się z 86 mr. roli i 167 zł. w. a. dodatku do kongruy. Obie wsie graniczą na płn. z Dominikawicami i Krygiem, na wsch. z Wapiennem, na płd. z Podrużną i Ropicą Ruską, a na zach. z Sękową. Długosz wymienia te wsie w Lib. benef., II, 301. Po rusku piszą „Macina“. *Mac.*

Męcinka, pot., nastaje w obrębie gm. Męciny Wielkiej, w pow. gorlickim, u płd.-wsch. góry Pod Trąbą (554 m.), płynie na płd.-zach., tworzy granicę między gm. Męciną Wielką i Małą, poczem przepływa Męcinę Małą i na obszarze Sękowej uchodzi do Sękowej. Długość biegu wynosi $4^1/_2$ kil. *Br. G.*

Męcinka, wś, pow. krośnieńskim, leży w okolicy pagórkowatej, urozmaiconej lasami, na płd. stronie drogi murowanej z Jasła do Krosna. M. należy do par. rz.-kat. i urz. poczt. w oddalonych o 2·2 kil. Siedliczach, liczy 450 rz.-kat. a 6 izr. mk. i ma kasę pożyczk. gm. z kapit. 717 zł. w. a. Więk. pos. (Stojowscy) ma powierzchni 55 roli i 11 mr. lasu; pos. mn. 295 roli, 55 łąk i 60 mr. pastw. Gleba żytnia. W XVI w. była M. własnością Justa na Chyżowie Romera. M. graniczy na płn. z Jaszczewią, na zach. z Brzezówką i dużym lasem, na płd. z Jedliczem a na wsch. z lasami należącymi do Ustrobny. *Mac.*

Męciszew, wś włośc., pow. kozienicki, gm. Suskowola, par. Sucha, odl. 23 w. od Kozienic, ma 23 dm., 161 mk., 561 mr.; wchodziła w skład dóbr rząd., obecnie majoratu Suskowola (gen. Obruczewa). W 1827 r. wś rząd., 10 dm., 95 mk. *Br. Ch.*

Męciszki, wś, pow. sejneński, gm. Kopciowo, odl. 29 w. od Sejn, ma 24 dm., 208 mk.

Męciszów, część wsi Pustkowia, pow. ropczycki, par. Przecław, st. poczt. Dębie, o 1 kil. na płn. M. leży w równinie 187 m. npm., na praw. brz. Wisłoki, przy gościńcu z Dębicy do Rzochowa. Wieś zabudowana częścią koło gościńca, częścią wzdłuż drogi prowadzącej na wsch. do Woli Ocieskiej, ma 498 mk. rz.-kat., z których 22 na obszarze więk. pos., mającej zabudowania nad niewielkim stawem, 0·7 kil. na płn. od środka osady. Ku płd.-zach. podnosi się cokolwiek teren, tworząc małe wzgórki 189 m. npm., zwane Ogrodami, w stronie płn.-wsch., miejsce gdzie ustawiono trianguł mierniczy, ma 193 m. bezwzględnej wysokości. Położenie astronomiczne: 39° 9′ wsch. dłg. od F., 50° 9′ 30″ płn. szer. Gleba namulista z przepuszczalną piaskową podstawą, łąki obfite a pastwiska na wybrzeżu są podmokłe. Pos. więk. hr. K. Bobrowskiego ma obszaru 303 mr. roli, 41 łąk, 130 past.; pos. mn. 451 mr. roli, 113 łąk i 29 past. Na płd. graniczy M. z Pustkowiem a na wsch. z Krownicami i Wolą Ocieską. *Mac.*

Męciuny, wś, pow. sejneński, gm. Kopciowo, odl. 28 w. od Sejn, ma 21 dm., 210 mk.

Męciwka al. *Męczywka*, pot. górski, bierze początek na płn.-wsch. stoku pasma górskiego, Gorganu ilemskiego al. Arszycy, w lesie Spaskim, w płd. stronie obszaru gm. Suchodoła, w pow. dolińskim; nad źródłowiskami jego wznosi się szczyt Nerydów (1557 m.). Zrazu płynie potok górskim parowem na płn.-wsch., a od polany Roskilcza zwraca się na płn. i na polanie Męczywce, w obrębie Suchodołu, zlewa swe wody górskie do Czeczwy z praw. brz. Nad praw. (wsch.) brzegiem ciągnie się grzbiet górski i lesisty Sehły (1350 m.), a nad lewym (zach.) płn.-wsch. odgałęzienia wspomnianej Arszycy, oddzielające dolinę M. od doliny górnej Czeczwy. Długość biegu wynosi $9^1/_2$ kil. Źródła leżą na wys. 1300 m., ujście 660 m. npm. *Br. G.*

Męcka Wola, wś i folw. nad rz. Trzebiczną, pow. sieradzki, gm. Wojsławice, par. Męka, odl. od Sieradza w. 6; wś dm. 26, mk. 230; folw. dm. 8, mk. 130. W 1827 r. 33 dm., 283 mk.

Męckowski bór (lustr. z r. 1664), leżał w puszczy sstwa tucholskiego, w tak zwanej polnej części pod Cekcynem i Bysławiem.

Męcmierz, wś nad Wisłą, pow. nowo-aleksandryjski, gm. Rogów, par. Kazimierz, ma 56 dm.; (ob. *Dobre* 3).

Męcowizna, fol., pow. lipnowski, gm. Kłokock, par. Lipno, odl. o 7 w. od Lipna, ma 2 dm., 20 mk., 275 mr. grun. dobrego, 15 nieuż.

Męczeliny, część Jabłonicy, pow. nadwórniański.

Męczeniaty, wś, pow. wilejski, gm. Mańkowice. Była tu kaplica katol. parafii Postawy. M., okrąg wiejski w gm. Mańkowicach, posiada w swym obrębie wsie: Bijuce, Boćwiny, Wołki, Bogarce, Kursiewicze, Kuryłowicze, Michnicze, Sawicze, Gutory, Makarewce, Postawy, Mniskie, Gogowo, Zacharewszczyzna, Męczeniaty, Wesoła; zaścianki: Kułakowo, Falkowo, Awłasy.

Męczenice, wś włośc. nad rz. Opatówką, pow. sandomierski, gm. Lipnik, par. Malice, odl. 16 w. od Sandomierza, ma 25 dm., 199 mk., 344 mr. W 1827 r. 21 dm., 142 mk. Ob. *Malice kościelno* (t. VI, 12).

Męczenino *Wielkie* i *M. Małe*, wieś i folw., pow. płocki, gm. Rogoźno, par. Zagroba, odl. o 11 w. od Płocka. Ma 18 dm., 308 mk., 1149 mr. obszaru, w tem 1036 mr.; folw. 924 roli ornej i 169 mr. nieużytków. W 1827 r. było

tu 16 dm., 143 mk. Już w w. XII nadaną została kanonikom regularnym w Czerwińsku, gdyż bulla papieska z 1254 r. wymienia M. między wsiami należącymi do klasztoru. (Ob. *Czerwińsk*, I, 837). Fol. M. Wielkie i M. Małe, z wsiami M. Wielkie i M. Małe, rozl. mr. 1025: gr. or. i ogr. mr. 789, łąk mr. 47, past. mr. 15, lasu mr. 142, nieuż. i place mr. 32; budowli mur. 10, z drzewa 14, jest wiatrak. Wś M. Wielkie os. 11, z grun. mr. 9; wś M. Małe os. 23, z grun. mr. 155. *Br. Ch.*

Męczki-*Sulkowo*, wś, pow. łomżyński, gm. Bożejewo, par. Wizna. W 1827 r. 15 dm., 102 mk.; zamieszkała przez drobną szlachtę.

Męczychudoba, niem. *Justinenhof*, folw. do Właściborza, pow. złotowski, st. p. Sępolno, par. Wałdowo.

Męczył al. *Munczul*, ob. *Mińczol*.

Męczyn, wś, pow. siedlecki, gm. Skupie, par. Mokobody. Ma 23 dm., 144 mk., 906 mr. obszaru. W 1827 r. było tu 28 dm., 162 mk.

Męczywka, potok, ob. *Męciwka*.

Mędralów, os. młyn. nad rz. Jabłonną, pow. konecki, gm. i par. Chlewiska, odl. 42 w. od Końskich, ma 2 dm., 4 mk., 2 mr. Należy do dóbr Rzuców.

Mędrice (dok.), ob. *Mędrzyce*.

Mędromierz 1.) *Mały*, niem. *Kl. Mendromierz* al. *Kl. Mangelmuehle*, dok. *Kl. Mandelmyr* 1366, wś niedaleko Tucholi, pow. tucholski, st. p. Tuchola, okr. urzędu stanu cywil. Nowa Tuchola, par. kat. Jeleńcz, ew. Tuchola, szkoła kat. w miejscu, do niej uczęszczają i dzieci z Nowej wsi (95 dz.). M. ma 5191·09 magd. mr. obszaru, 170 bud., między tymi 80 dm., 562 mk. (1868 r.), 470 kat., 92 ew. M. należy do najstarszych osad w okolicy, czego dowodem grób skrzynkowy, znaleziony tu przed kilku laty i zawierający 5 urn większych i mniejszych; z tych 3 potłukły się przy wydobywaniu, a 2 znajdują się jeszcze na starem miejscu w grobie, który był pokryty dwoma kamiennemi płytami. Najstarszy nam znany dokument pochodzi z r. 1366; w r. tym kasuje komtur tucholski Siegfried v. Gerlachsheim stary przywilej i nadaje inny, potwierdzając że Jankowi z Kłodawy (Jenchen von Cladaw) sprzedał sołectwo w M. Małym z 6 włókami wolnemi na prawie chełmiń.; ma nadto pobierać 3-ci grosz kar sądowych a 2 grosze powinien do zamku oddawać. Obywatele i posesorowie 56 (26?) włók będą płacili do zamku z każdej włóki po grzywnie i parę kur na ś. Marcina i będą zobowiązani przez dwa dni do usługi przy robocie dworskiej, albo w innej potrzebie; arcybisk. gnieźnieńskiemu zaś będą płacili z włóki 2 skojce, są także zobowiązani zakonowi do wszelkich innych zwyczajnych usług, przy wznoszeniu nowych budowli, naprawianiu starych i t. d. Między świadkami wymieniony Tilemann, proboszcz tucholski. Dan w Tucholi w wilią ś. Jerzego 1366 r. W 1397 r. nadaje Konrad v. Eltz, komtur tucholski, ze względu na niedostatek wsi w wyganianiu bydła i ich zaciągowej powinności (so haben wir angesehen den gebrechen des dorfs an ir fleg trift und an erren Scharwerk) 7½ włóki, które przedtem należały do t. z. Czerwonego Dworu (roter Hof) na wieczną posesyą prawem chełmiń. Za to będą nam płacili rocznie od włóki 4½ wiardunka czynszu na ś. Marcin. Dan w Tucholi r. 1397 „an der obirsten taghe“, t. j. w dzień święta wielkanocnego. Swiadkowie: Henryk, brat nasz (Priesterbruder), Szymon Czobke, nasz łowczy, Mikołaj Bastegert, nasz piwniczy (ob. Odpisy Dregera i Codex z Belna w Pelplinie). R. 1665 d. 20 stycz. odnawia król Kazimierz lemanom Albrechtowi Mindakowi i Krysztofowi Zabłockiemu ich przywileje, które się były spaliły, ich obowiązki i prawa mają być też same jak innych sołtysów. Dan w Warszawie (ob. Księgę gruntową w Kwidzynie, III, 141). R. 1669 d. 6 wrześ. sprzedaje Andrzej Morsztyn, ssta tucholski, szlachetnemu Ignacemu Babickiemu dwa puste miejsca Marcinkowskie (?) i Grabowskie (?) zwane, za 10 złp., co potwierdza król Michał Wiśniowiecki 9 sierp. 1670 r. (tamże str. 143). R. 1696 d. 14 czer. nadaje Kazimierz Bieliński, ssta tucholski, Albrechtowi i Jadwidze Chylewskim 3 włóki niemczewskie pod zwykłemi warunkami. Dan w Warszawie. Przywilej ten konfirmuje król August II d. 1 lut. 1698 r. (tamże III, 125). R. 1699 d. 10 wrześ. nadaje Bieliński Szymonowi Kwiatowi 3 włóki Gajkowskie na zawsze, za co będzie płacił od włóki 8 zł. i 2 korce owsa, nadto kury i pieprz jak inni; zobowiązany jest także do jednej podwody do Gdańska, drzewo będzie miał wolne. Dan w Tucholi. Przywilej ten potwierdza król August II w 1701 r. (tamże III, 146). R. 1701 d. 1 maja nadaje K. Bieliński włókę Bączkowską Wojtkowi Chylewskiemu na zawsze, czynsz ma być zwykły. Dan w Gdańsku (tamże Altes Grund.-Buch, str. 106). Że w 1706 r. Mały i Wielki M. na 40 lat został dany w zastaw Słupeckiemu, powiedziano pod W. Mędr. (ob.). R. 1701 d. 24 kwiet. nadaje Bieliński 3 wł. brzeskie Krzysztofowi Bucholz i Elżbiecie; podatki zwykłe, ale nie mają ponosić żadnych innych ciężarów, wolno im oprócz tego owce trzymać (tamże). R. 1729 d. 1 grud. nadaje Rafał Bucholz, ssta bowski, podkomorzy J. K. M., Wawrzynowi Parczykowi 3 janowskie włóki. Dan w Tucholi (ob. Altes Grund-Buch w Kwidzynie, str. 109). R. 1742 d. 20 sierp. nadaje Tekla Wiśniowiecka ur. Radziwiłłówna, starościna, Janowi Buchholzowi i żonie i potomkom, 3 michałow-

skie włóki, które już posiadają; owiec mogą trzymać ile chcą; czynsz zwykły. Dan w Wiśniowcu (ob. Altes Grund-B., 105). R. 1744 d. 2 mar. taż starościna nadaje Stanisławowi Parczykowi 3 mindakowskie wł. (A. G.-B.) Dan w Wiśniowcu. R. 1747 d. 6 stycz. poświadcza Kazimierz Bogusz, sędzia surrogat stwa tucholsk., że 3 włóki należą oddawna do Rudna. Ale Marx, młynarz, przywileju nie ma, może zaginął, bo przysięga; teraz sprzedał je Bartkowi Zabłockiemu, pewnie z M. Dan w Tucholi (A. G.-B., 110). W 1754 potwierdza król August III Fabiana Bladowskiego na $^1/_4$ łanu wybranieckim w Bladowie i Andrzeja Gwiazdowskiego na $^1/_4$ łanu w M.; mają mieć wolne drzewo, łanowe jeszcze zapłacą. Dan w Warszawie (ob. Gr. B. III, 144). Lustracya z r. 1570 donosi, że Mały M. dzierżawy Jerzego Żalińskiego, ma włók 58, osiadłych 48; 2 sołtysów na 6 dziedzicznych wł.; 1 wybraniecką włókę trzyma wieś. Z lustr. z r. 1664 wynika, że czynszu płacono z tej wsi 40 fl. i 25 gr. Według taryfy poborowej z r. 1648 płacili poddani w Małym M. od 30 osadzonych i 27 pustych wł., od karczmy i ogrodów 88 fl. 18 gr. Inwentarz starostwa tuchol. z r. 1565 donosi jeszcze, że w M. jest gburów 15 na 52 wł., sołeckich 4, płacą 34 flor. po 20 gr., ziemia jest piaszczysta; w granicach wsi jest pusty czerwony dwór; ogrodników gburskich było 5, którzy na folwarku nie robią, ale latem pomagają około plewidła; dostają tedy w zamku jeść; jezior nie ma. (Ob. Wyciągi ks. Kujota z Archiw. Królewieckiego). 2.) **M.**-*Wielki*, niem. *Gr. Mendromierz* al. *Mangelmuehle, Mandromicze* (1313 r.), *Mandromir* (1356), *Mandilmir* (1382), wś, pow. tucholski, st. p. i paraf. ew. Tuchola, paraf. kat. Jeleńcz, okr. urz. stanu cywil. Nowa Tuchola. Do tutejszej szkoły katol. uczęszczają i dzieci ze Switu; w 1866 r. było 86 dz. Obszar wynosi 5199·27 magd. mr.; 170 bud., między tymi 90 dm., 562 mk., 449 kat., 34 ew. (1868 r.). Podatek od gruntu 301 tal., od bud. 38 tal. Do tutejszego filialnego kościoła należą: W. Mędromierz, M. Mędromierz, Łyskowo, Bralewnica, Brzuchowo, Wieszczyc i folw. Annafeld. Niedawno pobudowano przez M. szosę, prowadzącą z Tucholi do Sępolna. W źródłach historycznych jest pierwsza wzmianka o M. w dokumencie r. 1313 d. 7 czerw. wystawionym, w którym M. nabywają synowie Swency od zakonu krzyżackiego (ob. Voigt, Cod. dipl. Prus., t. II, № 70, str. 84 i Toeppen: Hist. consp. Geogr., str. 69). Niedługo potem posiada ją znów zakon. R. 1356 nadaje W. M. Winryk v. Knyprode Mikołajowi Grzeli (Nicotaus Grsellen) i jego sukcesorom 62 włók, z tych 6 dla sołectwa, jak jego poprzednicy mieli, i trzeci grosz od sądów, jako też pół czynszu karczemnego. Drugą część pozostawiamy sobie. Prócz tego dajemy jemu i jego sukcesorom dwie włóki wolne od czynszu i zwyczajnej tłoki i przyległe jezioro pół wolne za cztery włóki, które wzwyż wymieniony Mikołaj był kupił od szpitalu. Proboszcz dostaje 4 wolne włóki. Od tych drugich 50 włók powinni posiedziciele nam czynszować z włóki po pół grzywny zwyczajnej monety i kur parę co rok na św. Marcin na zamek nasz tucholski. Prócz tego będą zobowiązani dwa dni usługi czynić na zamku. Arcybiskupowi gnieźn. mają dać 2 skojce zwyczajnej monety z każdej włóki co rok jako dziesięcinę, a proboszczowi z każdej włóki pół ćwiertni żyta i pół ćwiertni owsa. Dan w Tucholi w oktawę Poczęcia N. M. P. Świadek: Albrecht von Leesten, komtur tucholski (ob. Odpis Belneński w Pelplinie, str. 2). R. 1382 kazał komtur tucholski Henryk v. Bollendorf przemierzyć obszar wsi tutejszej, przyczem wykazało się 8 włók nadmiarku. Z tych sołtysowi i Peczowi, który był domu naszego sługą, 6 włók; od reszty włók mają posiedziciele płacić zakonowi po 2 grzywny czynszu od włóki i 1 grzywnę za zaciąg. Dan w niedzielę Invocavit (tamże, str. 3). R. 1383 nadaje w. m. Konrad Zollner v. Rotenstein wiernemu Peczowi i jego sukcesorom 12 włók na Brzuchowie na prawie chełm. wolne i dziedzicznem prawem. Prócz tego użyczamy mu 4 włóki na prawie wzwyż wymienionem przy wsi M., ażeby nam tem pilniej służył. Od tych 4 włók ma według liczby włók równo z drugimi posiedzicielami dawać na bakałarza i na pasterza i czynić wszystkie powinności. Bydła zaś nie mają więcej hodować na tych 4 wł., jak inni we wsi na tyluż wł. siedzący. Nadto dajemy temuż Peczowi 15 mr. łąk przy Kamienicy (tamże, str. 3). R. 1604 w piątek po św. Macieju sprzedał Samuel Żaliński na Żalnie i Brzuchowie 4 włóki do folw. Brzuchowa należące, z łąką w Brzuchowie położoną, jako lemaństwo Jędrzejowi Tyzikowi za 600 zł. Kontrakt ten konfirmuje Władysław IV d. 18 stycz. 1635 r. Lemaństwo to musiało leżyć w obszarze dzisiejszej wsi M., bo Brzuchowo było dobrem szlacheckiem, lemaństwa zaś tylko na królewskich gruntach powstawać mogły. R. 1665 d. 23 maja odnawia Jan Kazimierz powyższy przywilej Janowi Chylewskiemu; nadto zezwala, że może paść 200 owiec w Żołwińcu. R. 1681 d. 20 kwiet. nadaje Jan Andrzej Morsztyn, wielki skarbnik koronny, pewnie temuż Janowi Chylewskiemu (?) za wierne usługi, gdy jeszcze sstwo tucholskie posiadał, na dożywocie 3 puste włóki do uprawy. Czynsz ma być zwykły, od robocizny będzie wolny. Gdyby co mieli napowrót zwrócić, spadkobiercy nie są obowiązani ustą-

pić, aż im się wszystko wynagrodzi. Przywilej ten konfirmuje król Jan III d. 31 maja 1681 r. R. 1700 d. 6 czerw. nadaje Kazimierz Bieliński, ssta tucholski, 3 włóki karwasowskie Maciejowi Szczepańskiemu; pozwala mu owce trzymać. Ma płacić 5 polskich zł. od włóki i korzec owsa; zobowiązany jest także do jednej podróży do Gdańska; drzewo na opał i do budowli ma mieć z borów starościńskich. Potwierdzenie tego przywileju nastąpiło w Warszawie 21 lut. 1701 r. R. 1706 daje tenże ssta tucholski Bieliński za sąsiedzkie usługi Kazimierzowi Słupeckiemu i Konstancyi z Garczyńskich Wielki i Mały M. na 40 lat w zastaw; za to dostaje 4000 tynfów i rocznie 30 zł. pol.; sądownictwo i wszelkie inne dochody pobiera Słupecki, tylko kryminały idą do zamku. R. 1763 d. 21 mar. konfirmuje August III Wawrzyńcowi Szamockiemu lemaństwo. R. 1767 d. 18 marca potwierdża król Stanisław August przywilej sołecki Albertowi Gierszowi i Jakubowi Lubińskiemu, posiadającym 8 włók; dań i kontrybucye mają płacić według lustracyi z r. 1763 (ob. Wyciągi ks. Kujota z ksiąg gruntowych w Kwidzynie). Lustracya z r. 1570 pisze: Wś Wielki M. ma włók 60, prob. 4, sołtysk. 8, 6 włók przed rokiem ogniem zniszczone; osiadłych 51, ogrodów 5, dzierżawy Jerzego Żalińskiego; 2 karczmy, 5 gburów, lemańskich 4. Według taryfy z r. 1648 (ob. Lengnich, Gesch. d. L. Pr., VII, Doc. 2, str. 5) płacili w M. podwładni od 31 osadzonych włók, od karczmy i ogrodu 63 flor. 18 gr. Lustracya z r. 1664 pisze: Wś M. Wielka ma włók 60, sołtyskich 8, plebańskich 4, lemańskich 4, gburów 5, kościół jest collationis regiae; summa villae flor. 78 gr. 2. Inwentarz star. tuchol. z r. 1565 podaje, że w M. są średnie grunta; poddani szarwarkują do Bralewnicy; sołtyskich włók było 8, lemańskich 4, na które mają prawo szlacheckie; nie są zobowiązani do roznaszania listów, tylko 1 beczkę miodu winni do Torunia zwozić; osiadłych włók 44, na których siedzi 15 gburów; winni 4 fury drzewa zwieść do zamku. W czasie wojny są gburzy zobowiązani do straży na zamku i powinni czynić, co im rozkażą (ob. Wyciągi ks. Kujota z archiw. królewieckiego). Wizytacye Trebnica z r. 1653 i Mathego z r. 1767 donoszą, że w W. M. znajduje się kościół św. Stanisława bisk. konsekrowany. Kościół i wieża z drzewa pobudowane, odnowione zostały po części r. 1752, dach był deszczułkami pokryty; ławek było 16. Wielki ołtarz rzeźbiony zawierał obraz przedstawiający św. Trójcę; drugi ołtarz obraz św. Stanisława, a trzeci po drugiej stronie ozdobiony był obrazem N. M. P. Ołtarz ten konsekrował d. 18 listop. 1713 r. sufragan gnieźnieński Antoni Mzdzewski. Odpust odprawiał się w dzień poświęcenia kościoła. Nabożeństwo zaś miewał tu prob. jeleniecki co drugą niedzielę W wieży wiszą 2 dzwony i sygnarek. Trebnic pisze, że dawniej proboszcz tu mieszkał, dopiero kiedy plebania się spaliła przeniósł się do Jeleńcza. Za czasów Mathego jednak były zabudowania proboszczowskie już znów odbudowane. Do probostwa należały 4 włóki w 3 oddziałach. R. 1653 uprawiali je karczmarz i 2 gburzy, którzy za nie płacili 15 flor. od włóki. R. 1767 zaś dzierżawił 3 włóki Ignacy Kalinowski, a czwartą leman Wojciech Kamiński; od włóki płacili tynfów 40, 2 gęsi i 4 kury i byli zobowiązani do tłoki w czasie żniw. Proboszcz miał wolne rybołóstwo w jeziorze i innych wodach na terytoryum wsi się znajdujących, dalej drzewo na opał i do budowli, ostatnie jednak tylko za zezwoleniem ssty tucholskiego. Do probostwa należały także 2 ogrody, jeden przy plebanii a drugi po drugiej stronie kościoła; za ostatni płacił 1767 r. Jan Kamecki 2 flor. pruskiej monety. Według wizytacyi Trebnica dawał mesznego dwór w Łyskowie 6 korcy żyta i tyleż owsa; z Brzuchowa pobierał proboszcz 4 korce żyta i tyleż owsa; dawniej 5; z Bralewnicy dawniej po 3 korce, obecnie nic. Wieszczyc płacił po 5 korcy żyta i owsa, dawniej po 8. Z M. pobierał od każdego sołtysa 1 $^1/_2$ kor. żyta i tyleż owsa, od 6 gburów miał dostawać w ogóle 9 kor. żyta i owsa, ale dla lichych czasów dawali tylko mało co; ale w czasie żniwa dostarczał każdy z nich 3 mędle żyta (tres manipulos siliginis). W kasie kościelnej znalazł wizytator Trebnic około 100 flor. Kościelnymi byli Andrzej Lemani Jakub Wypi (?), których wizytator sławi jako gorliwych. Według wizyt. Mathego z r. 1767 pobierał proboszcz z Wielkiego M. od 58 włók $^1/_2$ kor. żyta i tyleż owsa od włóki; tak samo i z Małego M, gdzie także było 58 włók, ale z przyległych zagonów, Czerwonem dworem zwanych, włościanie nic nie dawali; Łyskowo płaciło 9 kor. żyta i owsa tucholskiej miary, Brzuchowo 4 kor. żyta i owsa, dawniej 5; Wieszczyc po 5 kor. Bralewnica płaciła dawniej 3 kor. żyta i tyleż owsa. Ale przedostatni jej właściciel ugodził się prywatnie z prob. i dawał zamiast mesznego 50 flor. pruskiej monety. Ale obecny posiedziciel nie chce płacić tej sumy, chce tylko 3 kor. żyta i tyleż owsa dostarczać, co jednak jest ze szkodą dla kościoła, bo obecnie jest tam więcej roli jak przedtem. Meszne zwożą wszyscy do Jeleńcza, tam też przysyłają swoje furmanki, gdy ksiądz ma jechać do chorego. Kościelnymi byli Antoni Wysocki i Piotr Żmichowski. Różni dłużnicy byli kościołowi winni 478 flor.; w skarbonie kościelnej znajduje się 11 flor. Szkoły i szpitala nie

było we wsi. Mieszkańców liczono 1767 r. w Wielkim M. 242 samych katol., w Małym M. 140 katol., 4 ew.; w Łyskowie 80 kat., 14 ew.; w Brzuchowie 28 kat., 15 ew; w Wieszczycu 48 katol., 15 ewang.; w Bralewnicy 33 katol., 11 ewang.; żydów nie było w tych wsiach. *Ks. Fr.*

Mędrów, wś, pow. stopnicki, gm. Potok, par. Ociesęki. W 1827 r. wś rząd., 20 dm., 128 mk., obecnie donacya gen. Arystowa.

Mędryki al. *Sylki*, wś, pow. miński, o milę ku zach. od mka Samochwałowicze, ma osad 6, miejscowość wzgórkowata. *A. Jel.*

Mędrykowszczyzna, okolica pryw., pow. lidzki, 1 okr. adm., o 17 w. od Lidy, 2 dm., 22 mk. (1866).

Mędryny, niem. *Mendrienen*, osada, pow. ostródzki, st. p. Kurki; 6 mk. (1856).

Mędrzechów, wś nad Wisłą, pow. dąbrowski, 4 kil. od kościoła paraf. w Bolesławie. Ma 1264 mk. rzym.-kat., kaplicę zbudowaną w r. 1844 przez Adama hr. Potockiego i szkołę ludową. Wś położona w nizinie, 175 m. npm., na prawym brzegu Wisły przy drodze z Tarnowa przez Dąbrowę do granicy Królestwa Polskiego, od najdawniejszych czasów wystawiona na częste wylewy, ma glebę namulistą, bardzo urodzajną. Na samym brzegu Wisły są podmokłe wikliny. Pos. więk. spadkobierców Adama hr. Potockiego ma obszaru 398 mr. roli, 52 mr. łąk i ogr., 14 mr. pastw. i 396 mr. lasu; pos. mniej. 890 mr. roli, 219 mr. łąk, 471 mr. pastw., 19 mr. lasu. Za Długosza (Lib. benef., II, 433) była ta wieś dziedzictwem Jana Wielopnickiego herbu Półkozic, nie miała łanów wymiernych, ale tylko 10 kmiecych, którzy mieli płacić dziesięciny do kościoła wiślickiego. Ponieważ jednak często tę wieś zalewała Wisła, przeto, na podstawie układu, płacili mieszkańcy lenni kościołowi tylko 2 grzywny. Paroch w Bolesławie miał tylko „combulationem". M. graniczy na zachód z Toniem na płn. z Wisłą i wsią Kupieninem, na wsch. z Wojcynem i lasem należącym do Wólki grądzkiej, a na południe z Grądami. *Mac.*

Mędrzechowice, ob. *Mądrzechowo*.

Mędrzechowska Wola al. *Wólka*, wś, pow. dąbrowski, leży w nizinie nadwiślańskiej, 171 m. npm., śród sosnowych lasów, nad małymi dopływami Brenia, 8 kil. od Bolesława. Należy do parafii rzym.-kat. w Szczucinie, ma glebę przeważnie piaszczystą, staw kilkumorgowy i liczy 500 mk. rzym.-kat. Pos. więk. spadkob. Adama hr. Potockiego wynosi 17 mr. roli, 39 mr. łąk, 5 mr. pastw. i 27 mr. lasu; pos. mniej. 262 mr. roli, 234 mr. łąk i ogr., 266 mr. pastw. i 16 mr. lasu. Graniczy na płn. z Delastowicami, na wsch. ze Skrzynką i Radwaniem, na płd. ze Smogorzewem, a na zach. z Wólką grądzką. *Mac.*

Mędrzyce, niem. *Mendritz*, dok. *Mandel, Mandelkow, Mandelkoben* 1415, *Mędrice*, dobra ryc., pow. grudziąski, st. p. Lisnowo 4 kil. odl., tamże paraf. ew., kat. Łasin $^3/_4$ mili odl.; szkoła kat. Pęsławice; okr. urz. stanu cywil. Bogdanki; M. mają 379·91 ha roli orn. i ogr., 30·58 łąk, 11·20 pastw., 66·45 boru, 6·77 nieuż., 2·94 wody, razem 497·85 ha; czysty dochód z gruntu wynosi 8018 mrk; w miejscu jest młyn wodny. W 1868 r. było tu 23 bud., między tymi 11 dm.; 169 mk., 75 kat., 94 ew.; podatek od gruntu wynosił 256 tal., od bud. 18 tal. M. istniały pewnie już przed przybyciem Krzyżaków w te strony. W dok. zachodzą M. po pierwszy raz r. 1285, jako własność zakonu krzyżackiego. Rejestra czynszowe z r. 1415 wykazują, że dobra te obejmowały podówczas 20 włók, za które zakon pobierał 7 grzywien i 1 wiardunek czynszu. R. 1430 dzieliły się M. na dwie części, które wydane były czynszownikom. W. mistrz Paweł v. Russdorf nadaje Janowi z Cymbarku (Hans v. Zegenberg), jego synowi i spadkobiercom, za jego wierne usługi, czynsz z obu części dóbr mędrzyckich na prawie chełm., wraz z wielkiem i małem sądownictwem, z wyjątkiem drożnego. Mieszkańców zaś zwalnia z obowiązku rozwożenia listów, a Jan z Cymbarku otrzymuje wolne rybołóstwo w jez. łasińskiem po tejże stronie rzeki przy Jakubkowie, małemi narzędziami, dla własnej potrzeby nie na sprzedaż. Za to powinien dostawić uzbrojonego strzelca bez wynagrodzenia. A na uznanie zwierzchnictwa miał dawać funt wosku, 1 koloński fenig, 1 korzec pszenicy i tyleż żyta. Gdy r. 1435, pomimo preliminacyi brzeskiej, zanosiło się na wojnę, zjechali się Jan Mgowski i Jan z Cymbarku, chorąży chełm., i inni w Mikołajkach celem porozumienia się, aby nie brać udziału w wojnie, gdyby zakon takową Polsce wypowiedział. W ręku Jana z Cymbarku znajdowały się M. także r. 1445, w którym księgi czynszowe komturstwa radzyńskiego rejestrują je jako posiadłość szlachecką, zobowiązaną do dawania zamiast czynszu zboża. Ale ponieważ wbrew przywilejowi 1430 r. żądano od niego pięć korcy pszenicy i tyleż żyta, dla tego nie płacił nic; a w rejestrze stoi przypisek, że Jan z Cymbarku chce dostarczyć dowody na to, że nie jest zobowiązany do ponoszenia tego ciężaru. Według ugody z r. 1505, zawartej w archiwum grudziądzkiem sprzedaje Jan z Cymbarku dobra Orle, Pantzerdorf, t. j. Pęsławice, Mędrzyce (Mandele) i Bogdanki (Bogensdorf) Janowi v. Tczadel, t. j. Sadlińskiemu za 1700 grzywien, które do połowy miały być zapłacone węgierskiemi złotymi a do połowy w zwyczajnej

pruskiej monecie. Potem brak dalszych wiadomości o M. Dopiero wizytacya kan. Strzesza z r. 1667 donosi, że jednę część dóbr tych posiadał wówczas Jan Wituski a drugą Jan Biedrzycki; każdy z nich dawał mesznego po 3 korce żyta i tyleż owsa. R. 1682 dzierżył większą część Wituski, a mniejszą Zalewski. Według taryfy poborowej na symplę wyrachowanej płacono od większej części 22 gr., od mniejszej 8 gr. R. 1724 wymieniają archiwa łasińskie Michała Garczyńskiego, asesora ziemi michałowskiej, jako właściciela Mędrzyc. A z wizytacyi łasińskiej z r. 1749 wynika, że tenże około r. 1740 wybudował tu na wzgórzu za wsią kaplicę, chcąc przez to uczcić pamięć swej matki. U góry we wieżyczce wisiał dzwon dosyć wielki. Jako kapelan pełnił przy niej służbę Bożą ks. Gaude, dawniejszy proboszcz z Tychnów. Raz w roku wielki bywał odpust w M. w jakąś uroczystość N. M. Panny, połączony z jarmarkiem. Kiedy zaginęła kaplica tutejsza o tem nie ma pewnych wiadomości (ob. ks. Fankidejski: Utracone kościoły i kaplice, str. 107). Akta hypoteczne wykazują, że Kajetan v. Rautemberg Gruszyński sprzedał d. 14 maja 1764 r. Mędrzyce, Bogdanki, Pęsławice i pretensye do Jakubkowa za 110,500 pruskich złotych Ignacemu Pawłowskiemu; podczas okupacyi pruskiej dzierżył te dobra syn jego Ksawery. Według pomiarów katastrowych z r. 1776 zawierały M. 30 włók średniej tylko gleby; przynosiły dla tego tylko 248 tal. 20 gr. 11 fen. zysku. Do dóbr mędrzyckich należał prócz tego bór, karczma, trzy stawy rybne i młyn wodny; nadto przysługiwało właścicielowi prawo patronatu nad kościołem w M., rybołóstwo w Osie, większe i mniejsze sądownictwo, polowanie i warzenie piwa i wódki. Według topografii Goldbecka składały się M. w 1789 r. z szlach. folw. i wsi z 16 dymami. R. 1856 posiadali te dobra Ferdynand i Albert v. Koss. O familii Cymbarków, do których przez pewien czas należały M., zestawił ciekawe szczegóły Kętrzyński (O ludn. pol. w Pr., str. 123—124).

Mędrzyny, niem. *Mendrinen* (dok. *Armdrei*), wś na Warmii, pow. olsztyński, st. p. Purda; na granicy pow. szczycieńskiego, nad jez. Kośno zwanem; w miejscu młyn wodny; obejmuje 225·49 mr.; między tymi 3·57 boru; sąd okręgowy Olsztyn; paraf. kat. Bartąg, ew. Olsztyn; w 1863 r. 3 domy, 25 kat. mk. Polaków. Mikołaj Kos, proboszcz, Henryk Sampławski, kustosz, Stanisław Hozyusz, kanonicy katedralni, pozwalają r. 1590 Krzysztofowi Lewarkowi postawić młyn na prawie chełm. w dobrach Armdrei. R. 1607 był młynarzem tamże Andrzej Broda a później Antoni Hermanowski (ob. Kętrz. O ludn. pols. w Prus., str. 556). *Ks. Fr.*

Mędzisko al. *Mendzisko*, folw., pow. szamotulski; 1 dm., 19 mk., należy do dom. Szczuczyna.

Męka (*Księża Męka, Manka* w dok.), wś kol. przy zbiegu rz. Trzebiczny z Wartą, pow. sieradzki, gm. i par. Męka, odl. 6 w. od Sieradza. Posiada kościół par. murowany, szkołę początkową. Wś ma 58 dm., 680 mk., dwie os. karcz., 2 dm., 15 mk. Wspomina tę wś Lib. ben. Łaskiego (t. I, 390, 3, 434, 78) i Kod. Dypl. Muczk. i Rzyszcz (t. II, 55). Kościół tutejszy istniał już w XIV w. i należał do kanoników regularnych, których w 1358 r. przeniósł Kazimierz W. do Kalisza. W 1685 r. bisk. krak. Andrzej Trzebicki wzniósł tu kościół drewniany na miejscu dawnego, obecny pochodzi z XVIII w. M. par. dek. sieradzki: 2727 dusz. *Męka*, gmina, należy do sądu gm. okr. I w Zapuście Małej, st. poczt. Sieradz. Ma 9798 mr. obszaru i 3674 mk. (1867 r.). W gminie całej przeważnie trzy polowe gospodarstwo. *Br. Ch.*

Mękaliny, pow. ostrowski, gm. i par. Poręba.

Mękarzów, wś i folw., pow. włoszczowski, gm. Moskorzew. par. Dzierzgów, leży nad rz. Nidą, w dolinie błotnistej, odl. 21 w. od Włoszczowy. Posiada 369 mk., 13 dm. mur., 22 dm. drewn. Ogólny obszar wynosi 2123 mr. (z czego na grunta dworskie przypada 1682 mr.): 561 mr. ziemi ornej, 841 mr. nieuż., 531 mr. lasu, 240 mr. pastw., 70 mr. łąk; na włościańskie: 340 mr. roli ornej, 72 mr. lasu, 21 mr. łąk, 8 mr. nieuż. Jest tu młyn wodny. Ogólna powierzchnia gruntu nieco falowata, na miejscach wyżej położonych gleba rędziniasta, urodzajna, z podłożem wapniakowem; niższe grunta są albo sapowate, mocno wilgotne, albo też piaszczyste. Na uwagę tu zasługują nieużytki, stanowiące aż 841 mr. obszaru a przezwane miejscowo „górami“. Są to rozległe wydmy piaszczyste, faliste, pokryte rzadką rośniną karłowatą, jałowcem, oraz bardzo lichą trawą. Łąki utrzymane w dobrym stanie i do pewnego stopnia irrygowane wodą z pobliskiej Nidy. Lasy rozmaite, już to wysokopienne, nieźle utrzymane, już młode lub krzaki prawie bez wartości. W XV w. kmiecie tutejsi płacą dziesięcinę prepozyturze krakowskiej, zaś obszar folwarczny prob. w Dzierzgowie. Dziedzicem jest Jan Prawdzic (Dług., I, 21). W XVII w. M. należał do Kochowskich a mianowicie do Urbana, brata Wespazyana poety. W 1827 r. było tu 24 dm. i 271 mk. Do M. należą trzy folwarki, t. j. M., Rajtary i Zagórzec. Lud tu jest biedny, bez żadnego wykształcenia. *Dr. E. Br.*

Mękarzowice, wś, pow. pinczowski, gm. Złota, par. Probołowice. W 1827 r. par. Pełczyska, 23 dm., 151 mk. W XV w. wś ta by-

ła własnością Jana Długosza (starszego), historyka, i należała do par. w Czarnocinie. Miała 9 łanów kmiecych i 5 folw. (Dług., I, 134).

Mękowy al. *Mankowy*, niem. *Mankau*, majątek szlach., pow. chojnicki, st. p. Wierzchowo (Firchau), 1 milę od Człuchowa, a 1/2 mili od kolei żel. tczewsko-pilskiej, w klinie wsuwającym się głęboko w pow. człuchowski; obwód wójtowski Zamarte, sąd okręg. Chojnice, par. kat. Człuchowo, ew. Gronowo, szkoła Wierzchowo. W 1868 r. 9 bud., między tymi 4 dm. mieszkalne, 46 mk., 23 kat., 23 ew. M. mają 146·81 ha roli or. i ogr., 53·61 łąk, 3·50 nieużyt., 29·36 wody, razem 233·28 ha; czysty dochód z gruntów obliczają na 1500 mrk. Jest tu cegielnia. Według taryfy poborowej na symplę wyrachowanej z r. 1717 płaciły M. 9 groszy. *Kś. Fr.*

Mękwa, os. młyn. nad rz. Wartą, pow. noworadomski, gm. Gidle, par. Pławno, ma 3 dm., 20 mk., 3 mr. Młyn wodny przy ujściu do Warty rzeczki bez nazwiska, płynącej od wsi Cadow.

Mętgirżeje, wś i posiadł. rząd. nad jez. t. n., pow. trocki, 1 okr. adm., 10 w. od Trok, 15 dm., 169 mk. kat. Ziemia rząd. ma 1 dm., 30 mk. kat.

Mętków *Mały* i *M. Wielki*, dwie wsie tworzące jedną gminę administracyjną i katastralną, w pow. chrzanowskim, w par. rzym.-kat. w Babicach, 4 kil. od urz. poczt. w Lipowcu. M. Wielki leży u ujścia pot. Chechła do Wisły; M. Mały zaś nieco na wsch. od M. Wielkiego, nad dużym stawem mającym 0·8 kil. długości a 0·4 kil. szerokości. Lewy brzeg Wisły, tutaj bardzo niski, sprawia, że prawie trzecią część obszaru tych wsi stanowią łąki i pastwiska. Od płn. zasłania obydwa M. duży, przeważnie szpilkowy las, pokrywający małe wzgórza. M. Wielki graniczy na zach. z Żarkami, M. Mały jest oddzielony od Wielkiego lasem, potokiem płynącym od Płaz po pod ruiny Lipowca, który tworzy przed ujściem do Wisły wązki ale prawie kilometr długi staw, ciągnący się od wsi Jankowic. Na płd. tych wsi, po prawym brzegu Wisły, jest położone Koło lipowieckie. Obie wsie mają 690 mk. kat., z których 22 przebywa stale na obszarze więk. pos. Ta wynosi 129 urodzajnej namulistej roli, 66 łąk, 10 past. i 875 mr. lasu; pos. mn. 380 roli, 161 łąk, 64 past. i 19 mr. lasu. *Mac.*

Mętlew, kol. i fol. nad kanałem rz. Bzury, pow. łęczycki, gm. i par. Tum, odl. od Łęczycy w. 5; kol. dm. 23, mk. 197; fol. dm. 3, mk. 6. W 1827 r. wś rząd., 22 dm., 153 mk. Wspomina tę wieś Lib. Ben. Łaskiego (t. II, 430), pod nazwą Manklów. Fol. i wś M. rozl. mr. 231: gr. or. i ogr. mr. 202, łąk mr. 15, nieuż. i place mr. 14, bud. z drzewa 11. Wś M. os. 28, z gr. mr. 298. *Br. Ch.*

Mętne, ob. *Miętne*.

Mętula, ob. *Mentula*.

Mężenin 1.) al. *Mężenino*, wś, pow. łomżyński, gm. Kossaki, par. Rutki, przy drodze bitej z Warszawy do Białegostoku, o 16 w. za za Zambrowem a 28 w. od Łomży. W 1827 r. 19 dm., 163 mk. Są tu 4 stawy, 3 młyny wodne i folusz. Założyli tę osadę Jan i Stefan synowie Mikołaja z Mężenina (ciechanowskiego), pierwotnie na włókach 10-ciu, kupionych w r. 1466 od sukcesorów Konrada z Zaćwiaczyna, między granicami Rutek, Dębnik, Waloch i Idźków. Mężeńscy powiększyli znacznie swoje dziedzictwo, a już r. 1603 Maksymilian Mężeński, kasztelanic wiski, żeniąc się z Zofią Górnicką, córką Łukasza, autora Dworzanina, posag jej i oprawę zabezpieczył na dobrach swych Lasach, M., Ożarach, Rutkach, Zawadach, Małej Kołomyi, Zajkach, Chlebiotkach, Srebrowie i Zabłociu. Córka tego Mężeńskiego wyszła za Wojciecha Opackiego, wielokrotnego posła do dworów zagranicznych od króla Jana Kazimierza, i M. wniosła w dom Opackich. Z tych praprawnuk Wojciecha, Gabryel Chryzanty Opacki, kasztelan wiski, słynny gospodarz i przedsiębiorca, założył w M. prześliczny ogród, wykopał znacznym kosztem 6 stawów i urządził w nich gospodarstwo rybne, pobudował przy stawach 4 młyny, założył browary, chmielniki, ogród botaniczny, szkółki drzew owocowych i dzikich, zaprowadził bydło holenderskie, wzniósł pierwsze w okolicy murowane budowle gospodarskie, prostował drogi i wysadzał drzewami, a chcąc uczynić z M. miasteczko, założył „juryzdykcyą rzemieślniczą“ i wyjednał u króla r. 1782 przywilej na targi; prowadził obszerny handel zbożowy z Gdańskiem, Elblągiem i Warszawą. Opacki miał jedyną córkę, słynną z wykształcenia, która wyszła za R. Rembielińskiego, a później za Bechona, pułkownika b. w. p., a jakkolwiek była bezdzietną, to jednak M. przeszedł drogą układów na rodzinę pierwszego męża i przez Eug. Rembielińskiego sprzedany izraelitom berlińskim, następnie po wycięciu wielkich lasów rozparcelowany na zagony. Dziś już z dawnej rezydencyi, malowniczego ogrodu, gospodarstwa, przemysłu etc. nawet ślady zniszczone i zatarte zostały. Dobra te przed rozparcelowaniem, razem z Kołomyją, Walochami i Pęsami miały przestrzeni mr. 7500. W tem lasu sosnowego i dębowego mr. 3360. Dziś przestrzeń powyższa (m. 7500) należy do kilkudziesięciu posiadaczów, których liczba powiększa się ciągle. Obecnie folw. M. z wsiami M., Ożary, Rutki, Góra Strękowa, Kołomyja, Kołomyjka, Ożarki, Pęsie Lipno i osady Górki Ponikłystok, rozl. mr. 1346: grunta or. i ogr. mr. 695, łąk mr. 283, past. mr. 38, wody mr. 10, lasu mr.

308, nieuż. i place mr. 12; budowli mur. 17, z drzewa 21; płodozmian 14-polowy. Wś M. os. 54, z gr. mr. 123; wś Ożary os. 11, z gr. mr. 189; wś Rutki os. 42, z gr. mr. 55; wś Góra Strękowa os. 9, z gr. mr. 45; wś Kołomyja os. 23, z gr. mr. 134; wś Kołomyjka os. 13, z gr. mr. 127; wś Ożarki os. 19, z gr. mr. 188; wś Pęsie Lipno os. 7, z gr. mr. 11; osada Górki Ponikłystok z grun. mr. 24. 2.) **M.**, wś i fol. nad rz. Bugiem, pow. konstantynowski, gm. Chlebczyn, par. kat. Rutków, praw. Łysów, st. p. Łosice, okr. sąd. Komarno. Ma 37 dm., 401 mk.; w 1827 r. 44 dm., 292 mk. Rozległość gruntów włośc. mr. 664, dm. 38, ludności 396; gruntów folw. mr. 1808, w tem policzony folwark do majątku tego należący Michałów; właściciel Jundziłł. Przy M. znajduje się przystań nad Bugiem, do której zwieziono zboża 1877 r. 156,000 pudów. Ob. *Konstantynów* (IV, 360). Dobra M. składają się z fol. M. i Michałów, przyległości Chrostowiec i wsi M., rozl. mr. 2015; fol. M. gr. or. i ogr. mr. 600, łąk mr. 171, past. mr 103, lasu mr. 725, nieuż. i place mr, 143, razem mr. 1742; bud. mur. 5, z drzewa 13, płodozmian 12-polowy; fol. Michałów gr. or. i ogr. mr. 196, łąk mr. 13, past. mr. 16, lasu mr. 45, nieuż. i place mr. 3, razem mr. 273; bud. drzwn. 3. Wś M. os. 38, z gr. mr. 527. *Z. Glog.*, *Rz.*, *A. Pal.*

Mężenino- *Węgłowice* i *M. Kłoski*, wś i folw. nad rz. Soną, pow. ciechanowski, gm. Gołymin, par. Ciemniewko, odl. o 8 w. od Ciechanowa. M. Węgłowice ma 4 dm., 34 mk., 153 mr. gr. dobrego, 6 nieuż.; M. Kłoski zaś ma 3 dm., 19 mk., 171 mr. gruntu użyt. i 9 mr. nieuż. Mieszka tu drobna szlachta. Folw. M.-Węgłowice rozl. mr 176: gr. or. i ogr. mr. 159, łąk mr. 4, past. mr. 9, nieuż. i place mr. 4; budowli z drzewa 11.

Mężenino-*Stare*, wś, pow. łomżyński, gm. i par. Śniadowo. Mieszka tu drobna szlachta; starożytne gniazdo Mężeńskich, wspominane w aktach z 1423 r. (Gloger). W 1827 r. 6 dm. i 39 mk. *Br. Ch.*

Mężyk, niem. *Mensik*, nad jez., wś, pow. czarnkowski, 30 dm., 220 mk., 57 ew., 162 kat., 12 żyd.; 66 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. we wsi Miała o 7 kil.; gośc., tel. i st. kol. żel. w Wieleniu o 10 kil.

Mgle, wś i zaśc. w płd.-zach. stronie pow. borysowskiego, po obu stronach rz. Usiaży, dopływu Hajny, w gm. jurewskiej, w okr. polic. łohojskim. Wś ma osad włócznych 29; zaścianek osadę 1; miejscowość lesista, łąk dostatek. *A. Jel.*

Mglejów, *Mglijów*, wś w pow. czerkaskim, ob. *Mlijów*.

Mglin, m. pow. gub. czernihowskiej, nad rz. Sudynką i Mołotkówką, 918 w. od Petersburga a 235 w. od m. guber. odległe; 6165 mk., 6 cerkwi, szkoły, zakłady dobroczynne, znaczny handel, zwłaszcza lnem i konopiami; 3 jarmarki; st. poczt. Osada starożytna, w XIV w. należała do Litwy i była znacznem miastem; od 1502—1607 wróciło do Rusi, poczem znowu do Polski i Kozaczyzny. Niegdyś warowne. Wspominane w latopisach ukraińskich, jak u Grabianki: str. 111, 175; tak zw. Samowidca: 19, 33, 64, 83, 258. Jedna z sotni kozackich nosiła nazwę Mglińskiej; jako jej sotnicy wymienieni są Andrzej Esmatowski i Iwan Rakuszko-Romanowski. *J. Krz.*

Mgłowin, ob. *Mgowo.*

Mgłowo, ob. *Mgowo.*

Mgoszcz, niem. *Heimbrunn*, dok. *Borgkardswalde*, dobra ryc., pow. chełmiński, st. p. i okr. urz. stanu cywil. Lisewo 4 kil. odl., leżą niedaleko od szosy z Chełmna do Wąbrzeźna prowadzącej, par. ew. Radzyn, kat. Płużnica, szkoła Lisewo, 21 bud., między temi 6 dm., 188 mk. (r. 1867), 124 kat., 64 ew.; podatek od gruntu 283 tal, od bud. 11. Zawierają 501·02 ha roli or. i ogr., 18·70 łąk, 3·51 past., 9 nieuż., 2 wody, razem 534·23 ha; czysty dochód z gruntów 8868 mrk. Właściciel niemiec. M. należał dawniej do benedyktynek w Chełmnie, był tu las obszerny. R. 1590 osadzono poddanego, bo pustoszał. Folwark składał się z dworu, danników i ogrodników, którzy pewne dni robią i czynsz płacą, a którym dwór naprawiał budynki. R. 1615 Tylicki płacił arendy 200 zł. R. 1617 jest tu arendarzem Kamiński. R. 1764 daje dzierżawy Działowski 1800 zł. Po nim sam klasztor gospodarzył, któremu stąd dostawiał r. 1765 Wieckowski, stolnik, krewny panny ksieni, czynszów wiejskich 175 zł., z piwa 155, z gorzałki 102 zł. Owce tego roku wyparszały. Żyta było korcy 620, do siewu 354, klasztorowi 105, jęczmienia 300, do siewu 64, owsa 300, grochu 200, pszenicy 19 korcy. Po okupacyi trzymały panny ten folwark w wieczystej dzierżawie aż do kasaty. Następnie został sprzedany (ob. Kś. Fankidejski: Klasztory żeńskie, str. 115). R. 1409 mieszka w M. Bartusch von Borkardisdorf (Bartosz z M.); r. 1430 Welislaff zu Borgkartswalde (Wielisław z M.); r. 1437 Jocosch von Borgkartiswalde (Jakusz z M.). Ob. Kętrz.: O ludn. pols. w Pr., 128 str. Przypuszczają, że wś ta zwała się dawniej Heimsot, którą w odległych czasach wymieniają jako osobną parafią (ob. Schultz: Gesch. des Kreises Kulm, I, str. 198). *Kś. Fr.*

Mgowo (dok. *Glovino* 1222, *Glowen*, *Megow* 1437, *Mglow* 1479, *Lugendorf*, *Logendorf*, *Legendorf*, *Lehndorf* w XVI w. i *Mgłowo*, tak jeszcze u Długosza, V, 694), kasz. *Megawo*, dobra rycerskie, pow. chełmiński, stacya pocztowa Wiewiórki, 3 kil. odl., okr. urzędu stanu cywil. Nowaj wieś, tamże parafia kat., par.

ewang. Radzyn; w miejscu jest i szkoła kat., do której jest i Bągart przyłączony (47 kat. dzieci r. 1866), 46 bud., między tymi 19 dm., 306 mk. (r. 1868); 295 kat., 11 ew.; podatek od gruntu 668 tal, od bud. 10. Obszaru mają te dobra 857.83 ha i to: roli or. i ogr. 729·68, łąk 95·47, past. 13·08, nieuż. 19·06, wody 0·54; czysty dochód z gruntów wynosi 20,944 mrk. Właśc. Antonina Działowska. Poprzednim właścicielem M. był Zygmunt Działowski († 1878). M. zaliczyć trzeba do starych osad. Wykopano tu cmentarzysko, które leżało w zach. stronie tej miejscowości, o 1 kil. za wysiółkiem zwanym Piekło, na wzgórzu występującem po prawej stronie od drogi do Wieldządza. W r. 1874 natrafiono tu pługiem i zburzono grób skrzynkowy. Z przedmiotów w nim się znajdujących ocalała jedna tylko pokrywa od urny, która się znajduje w Muz. Tow. nauk. w Toruniu (B. № 303; Skc. IV b, № 43). Także o 1—1½ kil. w płn.-wsch. stronie M., na lewo od drogi do Zielnowa, na wzgórzu wznoszącem się nad głęboką kotliną, natrafiono r. 1877 na grób skrzynkowy, który już zrujnowany badał Godfryd Ossowski; znalazł jednak w nim same pogniecione popielnice, znajdujące się obecnie w Muz. Tow. nauk. w Toruniu; wiadomość o wypadku tych badań podaną została na posiedzeniu tegoż Towarz. d. 20 maja 1877 r. (ob. Objaśn. do mapy archeol. Prus zach. przez Ossowskiego, str. 71). R. 1335 Henko de Lugendorf, t. j. Hojko (Hugo) z Mgowa otrzymał od bisk. chełmińskiego dobra Truszczyny w ziemi lubawskiej, gdzie familia jego w początku XVI w. wymarła (ob. Kętrz.: O ludn. pol., str. 122). Na początku XV w. mieszkały w M. trzy rodziny: Stangonowie, Świnkowie i Dytryk z Mgowa. R. 1409 zachodzi Hannus von Logendorf, zwykle Janussius von Logendorf szlachcic polski, tylko ze zniemczoną przez Krzyżaków nazwą. Familia Maulen-Mgowskich, pochodzi od Prusaka Kleca (Clecz), który r. 1288 otrzymał bona Dumele, t. j. Klecewo (Kętrz. tamże, str. 192). W 1423 r. nadaje w. mistrz Paweł v. Russdorf Hannusowi von Logendorf za dobre usługi jez. Wieldządz (Wielsonds) pod Rogoźnem, do tego połowę czynszu, który jego poddani z Rybieńca do Starogrodu płacili za to, że mieli prawo rąbania drzewa w lesie. Dan w Malborku (ob. Schultz: Kreis Kulm, I, str. 200 i II, 100). R. 1435 wymieniają akta Janusza z M., Johannes de Megow; był on sędzią ziemskim chełmińskim, z rodu Stangonów, i zięciem Janusza Kościeleckiego, woj. gniewkowskiego i ssty dobrzyńskiego, Paweł z M., bisk. warmiński, był jego synem; bratem zaś bisk. Pawła był Jan, który broniąc wolności ojczystej ziemi r. 1456 poległ przy zdobyciu Radzyna przez Krzyżaków. Synowie jego Szymon i Andrzej zeszli z tego świata bezpotomnie. Z córek jego wyszła Anna za mąż za Mikołaja Milewskiego a po jego śmierci za Jaranta Frąckiego, późniejszego kasztelana chełmiń., który z nią w posagu otrzymał mgowskie dobra i t. d. (ob. Kętrz. O ludn. pol., str. 128 i 136). Najsłynniejszym członkiem tej rodziny był Dytryk von Logendorf czyli z Mgowa, żarliwy zwolennik zakonu krzyżackiego i obrotny statysta. Bratem przyrodnim jego był Gabryel z Rusocina, który r. 1410 na czele Polaków maszerował na Gdańsk, podczas gdy Dytryk bronił miasta (ob. l. c. str. 129). Wizytacya Strzesza z r. 1667 donosi, że wówczas dobra te posiadał Czarnkowski, który proboszczowi w Nowej wsi płacił mesznego 3 korce żyta i tyleż owsa, kmiecie zaś 18 korcy (exceptio agris desertis). W M. jest kaplica p. t. św. Barbary. *Kś. Fr.*

Mhar al. *Mgar*, wś w pow. łubieńskim gub. połtawskiej, nad rz. Sułą, na płn.-wsch. od m. pow., słynny monaster męski łubieński albo mharski p. wez. Zbawiciela (Spasa). W monasterze tymi ihumenami byli pomiędzy innymi: Wiktor Zahorowski i Melchisedech Znaczko-Jaworski, ten sam, który 1768, jako ihumen monasteru motreneńskiego pod Medwedówką, rozdmuchał płomień hajdamaczyzny. Ob. Pamiat. Kijew. Arch. Kom., t. II, cz. 1, 168; Arch. J. Z. R., cz. I, t. 3, 280, 864; Latopis Wieliczki, t. I, 191, 339; t. II, 461; t. III, 99, 102. *J. Krz.*

Mi..., por. *My....*

Miachkochody, ob. *Miahkochody*.

Miachowicze, fol., pow. wilejski, o 49 w. od Wilejki, 3 okr. adm., gm. gabska, 3 dm., 23 mk. Była tu kaplica kat. murowana. Należy do częściowych właścicieli.

Miaciewicze al. *Miecewicze*, wieś i dobra nad rz. Słuczą, pow. słucki, gmina Pohoska, okr. polic. 1-szy starobiński; leży na praw. brz. Słuczy; wś ma osad pełnoudziałowych 46. Dobra, pierwotnie dziedzictwo książąt słuckich Olelkowiczów, przez wiano ostatniej Olelkowiczówny Zofii, przeszły w 1617 r. do Radziwiłłów; stanowiły następnie część tak zwanych dóbr neuburgskich (ob. Neuburgskie dobra) i trzymane w zastawie przez Leszczyńskich, z kolei różnych przeszły do Krupskich w pierwszej połowie b. stulecia; obecny dziedzic Bonifacy Krupski. Obszar 120 włók, grunta piękne, łąk wielka obfitość. Jest tu kaplica katol., par. Starczyce. *A. Jel.*

Miacieży, dwie małe wsie t. n., pow. miński; 1) o 3 w. na płn.-wsch. od mczka Wołmy, ma osad 2; 2) dalej o 1 milę na wschód, w okolicy wsi Sakowicze, nad rzeczułką, ma os. 3; miejscowość obu wzgórkowata. *A. Jel.*

Miaćkiany, wś włośc. nad jez. Styrnie,

pow. wileński, 3 okr. adm., o 65 w. od Wilna, 3 dm., 22 mk. katol.

Miadara, ob. *Miodara*.

Miadyna, (*Miadzyno ?*), zaśc. szlach., pow. trocki, w 2 okr. pol., 45 w. od Trok, 2 dm., 27 mk., (10 katol., 17 prawosł. wielkoros.).

Miadzielce, wś szlach. nad rz. Dziśnianką, pow. dzisieński, w 3 okr. polic., o 15 w. od Dzisny, 4 dm., 35 mk. (4 prawosł., 31 kat).

Miadzielica, mała bagnista rzeczka w pow. borysowskim, prawy dopływ Berezyny, ma początek w moczarach około zaśc. Barbarów, płynie w kierunku wsch., z lewej strony przyjmuje w siebie rzeczkę Tumiłówkę, wpada do Berezyny przy końcu rozlewu jej zwanego jeziorem Miadzieł (ob.) nieopodal osady Baturynki. Długość biegu około mili, dość rybna na wiosnę. *A. Jel.*

Miadzielsk, zaśc. pryw. nad bezimiennym strumykiem, pow. dzisieński, w 2 okr. adm., o 92 w. od Dzisny, 1 dm., 14 mk. prawosł.

Miadzieł, jez. w płn. stronie pow. borysowskiego, utworzone z rozlewu rz. Berezyny, dług. 2 1/2, szer. 1 w., bardzo rybne; na płd. krańcu przyjmuje rz. Miadzielicę, po za nią znowu koryto rz. Berezyny. Brzegi na przemian dostępne i bagniste, zabudowane zaściankami: Czernica, Ujazd, Ostrów, Szwedzka góra, wsią i folwarkiem Porzecze. Na południu jeziora przechodzi przez Berezynę historyczny szlak Batorego i tu leży osada Baturyna, kędy Stefan Batory idąc na Połock w 1579 r. stanął obozem i miał przeprawę. *A. Jel.*

Miadzioł al. *Sosnowe*, jez. w dorzeczu Dzisny, na granicy pow. święciańskiego i wilejskiego, na wsch. od jez. Narocz, o 1/2 m. od m. Miadzioł odległe, pod wsią Sosnową i folw. Pereczety; podług Strzelbickiego 12 w. kw. powierzchni; głębokie do 5 sążni. Łączy się z jez. Batorzyn al. Batoryn. Na jeziorze znajduje się wyspa ze śladami dawnego zamku, podobno książąt Radziwiłłów.

Miadzioł, dwa mka, pow. wilejski w 3-cim okr. polic. 1.) *Stary* **M.**, w bardzo pięknem położeniu na wzgórku, pomiędzy jeziorami Miastro i Narocz, odległe 49 w. na płn. od Wilejki a 298 w. od Wilna, 25 dm., 349 mk. (29 prawosł., 58 katol., 201 żyd., 61 mahom.); cerkiew, kośc. paraf, kat. pod wezw. ś. Stanisława, z drzewa w 1858 r. wystawiony przez parafian na miejscu zgorzałej dawnej świątyni; drewniana żydowska szkoła i dom modlitwy oraz meczet mahometański; jarmarki odbywają się: 12 i 24 kwiet., 16 sierp., oraz 30 październ. St. poczt. o 61 w. od Głębokiego a 25 w. od Postaw. Istniało już w XV w., albowiem około 1454 r. Andrzej Sakowicz, kasztelan trocki, fundował kościół pod wez. ś. Stanisława. Początkowo własność rodu ks. Radziwiłłów, od których przeszło do Frąckiewiczów. W 1621 r. Jan Frąckiewicz sprzedaje M. Janowi Rajskiemu, pułkownikowi wiłkomirskiemu. Około 1680 r. przechodzi do Grabkowskich, z których Jan Bonawentura, łowczy rożański, z Zofią, sprzedają dobra w 1687 r. Michałowi Koszczycowi, pisarzowi ziem. witebskiemu, za 95,000 złp. Około 1736 r. Koszczycowie założyli mko M. i uzyskali 2 przywileje Augusta III z 1736 r. W 1754 r. Antoni, syn Stanisława, Koszczyc, ssta zarzecki, osadził tu karmelitów bosych, wymurowawszy dla nich klasztor i kościół, konsekrowany d. 15 sierp. t. r. Przywiezione przez fundatora z Rzymu relikwie ś. Justyna ściągają do tego kościoła mnóstwo pobożnego ludu. W kościele znajdują się portrety i groby rodziny Konczyców. W mku tym, dla wielkiej rozciągłości powiatu oszmiańskiego, do którego zaliczało się dawniej, odbywały się przez czas długi sądy grodzkie a nawet i ziemskie. (Ob. Pamiat. Kijew. A. Kom., t. II, cz. 2, 93). W nowszych czasach Stary M. był własnością Dworzeckiej, obecnie Michaliny Koziełłowej. W pobliżu znajduje się góra, wzniesiona 106 sąż. npm. Par. prawosł. staromiadzielska dek. miadzielskiego, ma 3224 wiernych; par. kat. dekan. nadwilejskiego; ma 4188 dusz; kaplice w M. i Przegrodziu. 2.) *Nowy* **M.**, nad jez. Miastro, w pobliżu Starego M., 89 dm., 654 m. (52 prawosł., 344 kat., 258 żyd.); cerkiew murowana i drewniana, kośc. kat. drewniany, kaplica na cmentarzu kat., szkoła paraf., szkoła żydow., dom modlitwy, targi co niedziela i święta, jarmark raz do roku. Własność rządowa, grunta przy uwłaszczeniu wydzielone włościanom. Dawne dziedzictwo ks. Swirskich, którzy w liczbie siedmiu, potwierdzając w r. 1463 fundacyą przodków swoich kościoła parafial. ś. Andrzeja, nowe poczynili mu nadania w ziemi okolicznej i dziesięcinach. W 1533 r. Wojciech i Andrzej ks. Świrscy sprzedali te dobra za 400 kop gr. lit. Olbrychtowi Gastoldowi. Par. prawosł. nowomiadzielska dekan. miadzielskiego, ma 2953 wiernych. Dekanat prawosł. miadzielski obejmuje 10 parafii: Stary i Nowy M., Mańkowicze, Haby, Sity, Zośnę, Porpliszcze, Hruzdy, Noryce, Duniłowicze; 10 cerkwi paraf., 4 fil., 1 kaplica cmentarna; 21,337 dusz. *Miadziolska* gmina, należy do 3-go okr. pokojowego do spraw włościańskich, dzieli się na 6 okr. wiejskich: Miadzioł, Ostrów, Niekazieck, Piotrowo, Nowiki, Posopowa; ma 97 wsi, 806 dm. i 10,638 mk. *Miadziolski* okrąg wiejski zawiera w swym obrębie 2 majątki M. Michaliny Koziełłowej z folwarkami: Kuliki, Szymki, Bielawin, Różki, Koczergi, Niewiary i Uzła hr. Tyzenhauzena z folw.: Andrzejki, Starynki, Rusaki, Bonda, Jezżeńce, Łuże, Brusy, Gatowicze; 794 włościan uwłaszczonych. *Miadziolskie* sstwo gro-

dowe, leżało w pow. oszmiańskim woj. wileńskiego. Podług spisów podskarbińskich z r. 1569 zaliczało się wówczas do dóbr stołowych królewskich, następnie około r. 1766, stawszy się sstwem, obejmowało miasto M., dzierżawę Nowiki, które posiadał łącznie Marcin Oskierko, marszałek oszmiański, opłacając zeń kwarty złp. 2080 (hyberny cały pow. oszmiański nie uiszczał). Na sejmie z r. 1773—75 stany rzpltej postanowiły przeniesienie grodu z M. do miasteczka sąsiedniego Postawy. *J. Krz.*

Miadziołka, rz. w pow. dzisieńskim, lewy dopływ Dzisny. Do opisu podanego w t. II, str. 298—1 należy dodać, że, oprócz Łuczajki i bezimiennych strug, przyjmują z lew. brz. Birwitę i Daukszynkę. Długość biegu M. wynosi do 35 w., szerokość 3—7 sążni; brzegi płaskie, błotniste.

Miadziołka, kar. szl., pow. wileński, 3 okr. polic., o 69 w. od Wilna, 1 dm., 10 mk. żyd.

Miadziuszki, wś rząd., pow. lidzki, 5 okr. adm., 32 w. od Lidy, 7 w. od Ejszyszek, 5 dm., 45 mk. katol. *A. T.*

Miadźwiedzica, ob. *Niedźwiedzica.*

Miadzyny, zaśc. rząd. w majątku Daukszyszki, pow. oszmiański, 1 okr. polic., w gm. Polany, o 5 w. od Oszmiany, 2 dm., 13 mk. kat.

Miagczyły al. *Miagczele*, wś włośc., pow. wilejski, o 42 w. od m. Wilejki, 2 okr. adm., w gm. dołhinowskiej, przy b. drodze pocztowej z m. Dołhinowa do m. Wilejki, 5 dm., 54 mk.

Miagiele, wś rząd., pow. lepelski.

Miagowice, potok, wypływa z płn.-wsch. stoku góry Werszki (697 m.), wznoszącej się na granicy gm. Topolnicy i Łopuszanki Chominej (w pow. staromiejskim); płynie na płn. przez obszar Topolnicy i między zabudowaniami wiejskiemi uchodzi do Topolnicy z lew. brz. Długość biegu 3 kil. *Br. G.*

Miagowicze, folw., pow. oszmiański, własność Milewskiego, w 3 okr. adm., o 72 w. od Oszmiany, a 50 od Dziewieniszek, 14 mk. kat.

Miahkochody, u Marczyńskiego *Miachkochod*, wś nad rzeką Udyczem, dopływem Bohu, powiat hajsyński, gm. M., par. Ternówka, urz. polic. Teplik (o 18 w.). Ma st. poczt. gminną, 128 dm., 686 mk., 800 dzies. ziemi włośc., dwors. z Czarnogroblą 1944 dzies., w tem 1762 używalnej i 182 dzies. nieużytków (dawniej Potockich, Czepielowskich, dziś Lipkowskich), cerkiewnej 103 dzies.; cerkiew pod wez. ś. Dymitra, 1200 parafian (z Rakówką). Do gminy M. należą: M., Rakówka, Czarnogrobla, Łozowata, Czerniatka, Chmarówka, Krasnosiołka, Zawadówka, Orłówka, Moczułka W. i M. i Myszarówka, razem 12 starostw, 2288 osad, 10,232 mk. włościan, mających 12,252 dzies. ziemi (w tem 9404 dzies. ornej); prócz tego 967 mk. innych stanów, mających wraz z rządem 11.879 dzies. ziemi (w tem ornej 8,068). *Dr. M.*

Miakinnica, mała bagnista rzeczka, w pow. bobrujskim, bierze początek w okolicy zaśc. Nowe-Tolicze, płynie kręto lesistemi nizinami w kierunku wsch.-płn., przecina gościniec wiodący z Mosiejewicz i Radutycz do Pastowicz i za wsią Tolicze, zatoczywszy półkole, wpada z lewej strony do Zeleźnianki, dopływu Ptyczy, długość biegu około 10 w. *A. Jel.*

Miakołowicze, wś, pow. Nowogródwołyński, gm. Emilczyn, nad samą granicą pow. owruckiego; 198 mk. włościan, 1830 dz. ziemi włośc. Należy do dóbr Emilczyn, własność Uwarowych; smolarnia o 4 kotłach. *L. R.*

Miakołowiecka rudnia, wś, pow. Nowogródwołyński, gm. Emilczyn, 66 mk. włościan, 956 dz. ziemi włośc., należy do dóbr Emilczyn, własność Uwarowych. *L. R.*

Miakoły, wś, pow. ostrogski, w 3 okr. pol., o 15 w. na płd. od Ostroga, par. kat. Kuniów, gm. Płużne. Ma 880 mk., ziemi włośc. 854 dz.; cerkiew paraf., szkółka wiejska, młyn wodny i karczma. Rozłożona po górach i urwiskach, okolona lasami, ma grunt kamienisty, w małej części gliniasty. Włościanie są zamożni, trudnią się uprawą roli, wyrabianiem w okolicznych lasach drzewa spławnego i budulcu, oraz hodowlą koni, bydła, owiec i trzody; włościanki wyrabiają płótno oraz sukno proste. Należały do ks. Ostrogskich, później do Koniecpolskich, od tych przeszło do ks. Jabłonowskich, w których ręku i obecnie się znajdują.

Miakucewicze, wś, w płd. stronie pow. nowogrodzkiego, w gm. snowskiej, 5 w. na płd. od mka Snowia, w miejscowości bezleśnej, ma osad pełnodziałowych 27, grunta dobre.

Miała, wś i gm., pow. czarnkowski, dwie miejsc.: 1) M. wś; 2) Drasko, niem. Dratzig, osada, 46 dm, 346 mk., 122 ew., 221 kat., 3 żyd.; 86 analf. Jest tu st. dr. żel. na przestrzeni od Poznania do Krzyża, o 70 kil. od Poznania, a także st. p. i tel. 2.) **M.** czyli *Rohrberg*, leśnictwo, pow. czarnkowski, 1 dm., 14 mk., należy do dom. Nothwendig.

Miałka al. *Słupianka*, niem. *Mehlke* al. *Stolpe-Fluss*, mały pot. w pow. kartuskim, przy Kartuzach, wypływa z jez. Cichego, przechodzi przez jez. Grzybno (ob.) i łączy się dalej z Radunią, a przez nią z Motławą i Wisłą pod Gdańskiem. *Kś. Fr.*

Miałkie, jez. w pow. sejneńskim, gm. Sejny, ma 2 mr. obszaru, głębokie do 24 stóp.

Miałkie, kol., pow. nieszawski, gm. Czamanin, par. Orle, ob. *Głuszynek.*

Miałkowy kąt, ob. *Miłków kąt.*

Miałkusz, jez. w pow. toruńskim, przy Bilczynach, w płn. stronie względem Chełmży (ob.).

Miałowa, wieś wymieniana w XVIII w.

jako należąca do klucza czechowieckiego na Wołyniu.

Miana, rzeczka w pow. ihumeńskim, ob. *Ihumeń* (t. III, 251).

Miandzyrecze, ob. *Międzyrzecze*.

Mianka, ob. *Manka*.

Mianocice, wś nad rz. Nidzicą, pow. miechowski, gm. i par. Książ Wielki, odl. 12 w. od Miechowa a 40 w. od granicy. M. leżą w pobliżu Książa Wielkiego, na wyniosłem płaskowzgórzu, niedaleko źródeł rzeczki Nidzicy. W XV w. M. były dziedzictwem Krystyna Mianockiego, miały łany kmiece, młyn i folw. (Dług. II, 84). W XVII w. M. ze wsią Cisia Wola należały w r. 1605 do Adama Bonara, który w r. 1631 sprzedał ją Piotrowi Szyszkowskiemu, dworzaninowi J. K. M., później stście wareckiemu, kasztelanowi sandeckiemu, Piotr Szyszkowski połączył z M. wsie: Małoszów, Tuchołów, Giebudtów i Maciejów, odziedziczone po bisk. Marcinie Szyszkowskim, który w r. 1625 dostał je od Jana z Tęczyna, woj. krakowskiego. Dobra te przechodziły następnie drogą spadku lub kupna w ręce Stanisławskich, Oleśnickich, Branickich, Myszkowskich, Morsztynów, Kossów i Jordanów. Procesa Jordanów z Morsztynami o te, a następnie z Wielopolskiemi o margrabstwo i M., trwające od r. 1718, zagodzone zostały w r. 1738 kompromisem przez kardynała Lipskiego, bisk. krakowskiego. M. zostały przy Jordanach, z których Adam ożenił się z Maryanną Lubomirską, córką ks. Jerzego, generała wojsk saskich. W r. 1767 przeszły M. w ręce ks. Adolfa Lubomirskiego, a w r. 1780 należały do Morsztyna, szambel. J. K. M. Następnie nabył je Lanckoroński, po którego wyjściu za granicę w r. 1831, kupił je na licytacyi Piotr Steinkeller, od tego zaś niebawem Antoni Helcel, kup. krakowski, wówczas już właściciel przyległych dóbr Rzędowice. Od r. 1850 posiada M. z Małoszowem i Cisią Wolą, córka Antoniego Helcla, Julia Hallerowa, reszta zaś powyżej wymienionych wsi przeszła w posiadanie jej rodzeństwa. Antoni Helcel objąwszy te dobra w stanie ruiny uporządkował je, zagospodarował, wystawił budynki murowane obszerne, zaprowadził płodozmian i odbudował dwór starożytny, chylący się do upadku. Dobra M. składają się obecnie z folw. M., Cisia Wola, Małoszów, Trąba i Brzeziny; wsi: M., Cisia Wola i Małoszów, mają rozl. mr. 2465. Fol. M. gr. or. i ogr. mr. 240, łąk mr. 18, lasu mr. 394, wody mr. 5, nieuż. i place mr. 73, razem mr. 730; bud. murow. 12, z drzewa 8; fol. Cisia Wola gr. or. i ogr. mr. 138, past. mr. 5, lasu mr. 18, nieuż. i place mr. 61, razem mr. 795; bud. z drzewa 5; fol. Małoszów gr. or. i ogr. mr. 158, łąk mr. 30, past. mr. 5, lasu mr. 213, nieuż. i place mr. 85, razem mr. 489; bud. mur. 5, z drzewa 6; fol. Trąba gr. or. i ogr. mr. 114, lasu mr. 682, nieuż. i place mr. 33, razem mr. 794; fol. Brzeziny gr. or. i ogr. mr. 62, nieuż. i place mr. 2, razem mr. 64; bud. mur. 1, z drzewa 1; płodozmian na folwarkach jest 4-, 7- i 9-polowy. Wś M. os. 19, z gr. mr. 69; wś Cisia Wola os. 34, z gr. mr. 253; wś Małoszów os. 15, z gr. mr. 122. Lasy tutejsze w połowie sosnowe, w drugiej połowie liściaste, przeważnie bukowe. Ziemia glinkowata na podłożu marglowem, rodzi piękną pszenicę. Z powodu położenia pagórkowatego i głębokich parowów rozdzielone są pola na 4 folwarki, zagospodarowane płodozmianami od lat 50. Dwór tutejszy zgorzał w r. 1881, lecz został odbudowany, przy nim znajduje się obszerny ogród, bogaty w stare drzewa i piękne widoki na miasteczko Książ Wielki i na zamek Mirów. Na folwarku znajduje się młyn półamerykański i browar, wyrabiający piwo zwyczajne i bawarskie. Wś M. ma ludn. 278 dusz, Cisia Wola 195, Małoszów 165. Cała ludność trudni się wyłącznie rolnictwem. Włościanie posiadają po 6 do 10 mr. gruntu, a tylko kilku ma po 2 mr. i mniej. Skrzętnie uprawiają oni swe role, obsiewając je ciągle, ugoru nie znają prawie. Szynku w całych dobrach nie ma. W lesie znajduje się miejscowość zwana Zbójeckie Jamy. Była tu przed laty, w opoce marglowej, jaskinia, nie wiadomo czy naturalna czy sztuczna, ani jak wielka, ponieważ otwór do niej jest teraz zawalony. Według podania miały się tam znajdować skarby, przez rozbójników nagromadzone; jednak Lanckoroński robiąc w jaskini poszukiwania nie znalazł w niej nic prócz drzwi żelaznych u wejścia i kotła żelaznego. Przy drodze, koło folw. M., znajdują się dwie figury kamienne. Jedna przedstawiająca św. Jana Kantego, z kamienia pinczowskiego w stylu barocco, postawiona w r. 1744 przez Adama i Maryannę z ks. Lubomirskich Jordanów, których połączone herby wykute są na podstawie. Druga, nosząca na sobie cechy starożytności, jest to okrągła kolumna z piaskowca, z czworograniastą podstawą, dźwigająca na sobie mały posążek ś. Krzysztofa. Na podstawie z jednej strony znajduje się napis: *Renovatum*, rok zaś, pod napisem wyryty, został przez czas zatarty. Z drugiej strony jest uszkodzony herb Jastrzębiec, a koło niego litery: A. B. Z. B. Napis ten mógłby znaczyć: *Adam Bonar, Żupnik Bocheński, (Wielkorządca) Krakowski*, gdyby temu nie przeczył herb, którym się Bonarowie nie pieczętowali. *C. Haller.*

Mianocka Wola, ob. *Cisia Wola*.

Mianów, wś i folw., pow. łódzki, gm. Puczniew, par. Kałów. Wś ma 13 dm., 230 mk., 256 mr.; folw. 5 dm., 30 mk., 989 mr. (420 ornej); należy do dóbr Pucznie w. W 1827 r.

było tu 13 dm., 106 mk. Wspomina tę wieś (Mianowo) Lib. Ben. Łaskiego, t. II, 373.

Mianówek, folw., pow. ostrowski, gm. Szulborze Koty, par. Zuzel, ob. *Gostkowo* 5).

Mianowice (po rusku *Nynowyczi*), wś, pow. sokalski, 14 kil. na płn.-zach. od sądu powiat. i stacyi kolejowej w Sokalu, 5 kil. na płd.-wsch. od urzędu poczt. w Uhrynowie. Na płn. leżą Nuśmice i Tudorkowice, na wsch. Wojsławice i Chorobrów, na płd.-zach. Łubów z Korkowem, zach. część przypiera do Królestwa Polskiego. Wzdłuż granicy zach. płynie Warężanka, dopływ Bugu, od płd. na płn. i zabiera we wsi kilka strug małych od praw. brzegu. W środku obszaru leżą zabudowania wiejskie. Własn. więk. ma roli orn. 41, łąk i ogr. 50, pastw. 2, lasu 159 mr.; włas. mniej. roli orn. 654, łąk i ogr. 134, pastw. 5, lasu 74 mr. W r. 1880 było 387 mk. w gminie, 25 na obsz. dwor. (między tymi 30 obrz. rzym.-kat., reszta gr.-kat.). Par. rzym.-kat. w Uhrynowie, gr.-kat. w Wojsławicach. We wsi jest cerkiew, szk. fil. i kasa pożyczk. gm. z kapit. 486 zł. w. a. *Lu. Dz.*

Mianowice, niem. *Mianowitz*, dom. i gm., pow. ostrzeszowski, 1662 mr. obszaru; 3 dm., 132 mk., 66 ew., 66 kat.; 41 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Kępnie o 2 kil., gośc. na miejscu.

Mianowo 1.) wś, pow. mławski, gm. Zielona, par. Kuczbork, odl. o 20 w. od Mławy, ma 5 dm., 23 mk., 226 mr. gruntu dobrego, 36 nieużyt. W 1827 r. 6 dm., 28 mk. 2.) **M.**, wś i folw., pow. ostrowski, gm. Szulborze-Koty, par. Andrzejewo; odl. o w. 8 od st. dr. żel. w. petersb. Czyżew, o 8 mil od miasta gub. Łomży i o 3 mile od miasta pow. Ostrów. Rozl. 942 mr. 275 pręt. podług pomiaru dokonanego w r. 1881; w tem ziemi ornej 604 mr. Do dóbr M. należy folw. Jabłonowo, ogólnej przestrzeni 605 mr. 258 pr., w tem ziemi orn. 418 mr. 284 pr. W pięknej pszennej glebie o podłożu średnio przepuszczalnem, płodozmian, trzy sadzawki. Przez folw. Jabłonowo przepływa Brok Mały, stanowiący granicę, oddzielającą posiadłości dworskie od osady kościelnej Andrzejów. M. stanowiło niegdyś klucz wielkich posiadłości, rozciągających się na kilka mil kwadratowych, bardzo bogatych w lasy. W ostatnich czasach M. przeszło na własność p. Kochanowskiego, za którego znanem się stało z doborowej stajni. Następnie było własnością hr. Starzeńskiego, od którego w r. 1880 odkupił Mencel, właściciel fabryki narzędzi rolniczych w Białej Cerkwi i ostatecznie te dobra w r. 1881 przeszły na własność W. Czerniejewskiego. Na folw. Jabłonowo znajduje się jeszcze wiatrak. *A. Kryłów.*

Mianowo, niem. *Tauschendorf*, wś, pow. mogilnicki, 12 dm., 102 mk.; wszyscy kat.; 42 analf. Poczta, gośc., tel. i st. kol. żel. w Wylatowie.

Miany, folw., pow. gostyński, gm. i par. Pacyna. Ma 3 dm., 21 mk., 150 mr. obszaru. Pokłady torfu na 5 mr. łąk. Folw. M. rozl. mr. 149: grun. orne i ogr. mr. 83, łąk mr. 64, nieuż. i place mr. 2, bud. z drzewa 8.

Miapuszcicze al. *Miapuszczycze*, wś, pow. nowogródzki, gm. korelicka, okr. polic. 1 niehniewicki, nad rzeczułką wpadającą do Ruty, ma osad 6; miejscowość falista, bezleśna, gleba wyborna pszenna. *A. Jel.*

Miarki, folw. w Strzałkach, pow. bobrecki.

Miarkołowicze, wś, pow. rohaczewski. Należała do starostwa, które od niej nosiło nazwę.

Miarkołowskie, sstwo niegrodowe, mieściło się w wojew. mińskiem, pow. rzeczyckim. Podług metryk lit. powstało ze sstwo czeczerskiego przez odseparowanie z niego wsi: Rosochy, Miarkołowicz i Przyklicy z przyległościami, które kolejno posiadali od 1582 r. Ujejscy, Kliszkowiczowie, Zawiszowie, Michałowscy, Turczynowie, Bystry i Pruszanowscy; wreszcie z mocy przywileju Augusta III z d. 29 listop. 1762 r. Ignacy Pruszanowski, wojski rzeczycki, ustąpił je Tadeuszowi Pruszanowskiemu, który opłacał z niego kwarty złp. 613 gr. 26. Od d. 16 września 1772 r. przeszło pod panowanie rossyjskie.

Miasie, zaśc. szlach., pow. trocki, w 3 okr. pol., par. i gm. Wysoki dwór; 60 dz. W 1850 r. włas. Jacuńskiego.

Miaskowicze, wś, pow. piński, w 2 okr. pol., gm. Chojno; cerkiew paraf. pod wezw. ś. Trójcy; 52 m. Własność dawniej Michałowskich, obecnie Ejsmunta. *Ks. M.*

Miaskówka, os., pow. żytomierski, par. Cudnów, dawniej własność Miaskowskich, dziś rządowa. R. 1867 miała 9 dm.

Miaskowo, wś, pow. szubiński, 18 dm.; 165 mk.; 28 ew., 137 kat.; 66 analf. Poczta, tel. i gośc. w Kcyni (Exin); st. kol. żel. w Nakle.

Miasota, wś, folw. i zaśc., pow. wilejski, okr. pol. 1. Wś M., między rzeczkami Krasne i Mołodeczno, przy drodze pocztowej z Wilna do Mińska, dziś o pół wiorsty od drogi żel. libawo-romeńskiej a 32 w. od Wilejki. Wieś ma 26 dm., 228 mk.; folw. 1 dm., 20 mk.; zaśc. 2 dm., 11 mk. Dziedzictwo niegdyś Zbarażskich, następnie Ogińskich do pierwszych lat wieku obecnego. Ma starannie utrzymywane archiwum majątkowe od r. 1501, akta z wieku XVI i XVII przeważnie w języku polskim, od początku XVIII w. wyłącznie w polskim. Folw. i wś nad rzeczkami Pisarzewką i Uszą, wpadającemi do Wilii. Pierwsza z tych rzek w aktach z XVI w. nazywana stale rzeką Miasotą. Przy końcu wioski cerkiewka, filia cerkwi niegdyś unickiej krasnosielskiej. O cza-

sie jej założenia nie ma śladu w aktach, podanie zaś przechowujące się stale między mieszkańcami wioski o jej początku jest następne. W czasie wojen szwedzkich w pierwszych latach XVIII w. cała ludność tej wioski była przez Szwedów wyciętą, ocalał zaś jeden tylko włościanin, nazwiskiem Suszko, w skutek ślubu, iż w razie ocalenia „wyniesie na plecach cerkiew“. Ocalony dopełnił ślubu dźwigając sam z pobliskiego lasu pnie na budowlę. Tradycyę tę potwierdza ta okoliczność, iż większość familii zamieszkujących wioskę, która ma około 40 chat gospodarskich, nosi dotąd nazwisko Suszków. W pierwszych dziesiątkach bieżącego stulecia wś M. miała stacyą pocztową. Atynencye tej wsi mają nomenklatury: Byczynszczyzna, Pisarzewszczyzna, Domanowo, Wołki i Wirydowo. Właścicielem tej wsi był zasłużony myśliciel, krytyk i prof. literatury polskiej w Szkole Głównej warszawskiej Aleksander Tyszyński, który tu się urodził i umarł. *Miasota*, okręg wiejski, w gm. Krasne, zawiera w swym obrębie wsie: Miasota, Byczynszczyzna, Pisarzewszczyzna, Wołki, Wirydowo; zaśc. Domanowo. *Al. Tysz.*

Miasteczko 1.) wś, pow. radomski, gm. i par. Skaryszew, odl. 18 w. od Radomia, ma 19 dm., 134 mk., 321 mr. 2.) **M.**, wś, pow. tomaszowski, gm. Kotlice.

Miasteczko 1.) wś włośc. nad rz. Łuczajką, pow. wilejski, o 64 w. od Wilejki, 3 okr. adm., gm. Mańkowicka, przy byłej drodze pocztowej Połockiej, od granicy pow. dzisieńskiego do granicy pow. święciańskiego. Ma 10 dm, 111 mk. (92 prawos. i 19 katol.). 2.) **M.**, wś, pow. witebski, na płd.-wsch. od Witebska, nad rz. Łososiną i Chotemlą, dopływami Łuczesy, przy trakcie z Witebska do Mohylewa przez Babinowicze. 3.) **M.**, wś, pow. dyneburski, nad rzeką Jaszą, prawym dopływem Dubny.

Miasteczko, *Miesteczko*, wś, pow. radomyski, na lew. brz. rz. Zdwiża, o 6 w. od m. Brusiłowa i Rożewa; 568 mk. prawos. i 32 katol. Do 1830 r. należała do hr. Podoskich, od których drogą małżeństwa przeszła do ks. Romualda Gedrojcia. Do dóbr, oprócz M., należą wsie: Stawiszcza, Rakowicze i Rajewka, liczące 12367 dz. przestrzeni. We wsi znajdują się dawne wały i zamczysko, podług zdania niektórych ślady starego miasta Zwiżeńska. Cerkiew paraf. drewniana pod wezw. Narodzenia M. P., poprzednio unicka, wzniesiona za czasów metr. unickiego Teodozego Rostockiego (między 1788—1793 r.). Dawniejsza zbudowana była więcej na północ. *J. Krz.*

Miasteczko, wś nad rz. Mukszą, pow. kamieniecki, między wsią Czeczelnikiem a Słobódką Balińską, par. Zalesie; 57 dm. *Dr. M.*

Miasteczko 1.) (rus. *Misteczko*), przedm. miasta Brzeżany, leży na zachod. stronie tego miasta, wzdłuż potoku, wypływającego z lesistych wzgórz wsi Leśnik, o 1 kil. na zach. od M. Potok ten zwany „Leśnicki“ wpada na końcu M. do Złotej Lipy. Wzdłuż M. przechodzi gościniec brzeżańsko-rohatyński. Obok mostu stoi młyn na potoku. Na zach.-płn. stronie M. na stoku góry Storożesko (207·6 m. nad poz. m.) wznosi się klasztor i kościół oo. bernardynów (ob. *Brzeżany*). Przy samym końcu M. znajduje się fabryka zapałek. 2.) **M.**, wś, pow. brzeżański nad pot. Narajówką, graniczy na zach. ze Stratynem, na płn. z wsią Narajowem, na wsch. z Leśnikami, a na płd. z Rohaczynem, z którym tworzy jeden obszar dwor., należący do dóbr Brzeżany, oddalona od sstwa, sądu i urzędu tel. w Brzeżanach o 7 kil., od dawniejszego urzędu poczt. w Narajowie o 6 kil. na płd., obecnie ma urząd poczt. w Kurzanach o 4 kil. na płd. Ludność rzym.-katol. 332, należących do paraf. w Narajowie. W lesie na płn.-zach. nad potoczkiem leży mała osada Huta i rzeczywista huta szklana, należąca do właściciela tych dóbr Stanisława hr. Potockiego. 3.) **M.**, przys. do Koniuch, pow. Brzeżany, stanowi północną część tej włości. Podanie niesie, iż M. jest najstarszą częścią Koniuch, które niegdyś były miastem i stąd nazwisko tej miejscowości (p. *Koniuchy*). 4.) **M.**, część Horyńca i konwent oo. minorytów (bernardynów) w pow. cieszanowskim. 5.) **M.**, część Czyszek w pow. lwowskim. 6.) **M.**, część Burkanowa w pow. podhajeckim. 7.) **M.**, grupa domów w Pohorylcu w pow. przemyślańskim. 8.) **M.**, część Chlebowic świrskich w pow. przemyślańskim. 9.) **M.**, część Ostrowa i Młyny w pow. tarnopolskim. 10.) **M.** (al. *Lutomierz*, *Lutomirsk*), część Kasperowiec w pow. zaleszczyckim. Ob. *Kasperowce* i *Lutomirsk*. *Lu. Dz.*

Miasteczko, niem. *Friedheim*, a dawniej *Staedtchen*, miasto, pow. wyrzyski. Leży pomiędzy wysokiemi wzgórzami na gruncie piaszczystym, o pół mili na płn. od Noteci. W pobliżu znajdują się dość głębokie pokłady węgla brunatnego, do tego czasu nie eksploatowane. M. ma 979 mk., 641 ew., 263 kat., 75 żydów. Mieszkańcy zajmują się głównie rolnictwem, chowem bydła. M. należy do komisaryatu w Białośliwiu, do sądu okręgowego w Wyrzysku. Kościół kat. paraf. należy do dek. nakielskiego; kościół protestancki do dyecezyi łobżenickiej. Szkoła elementarna kilkoklasowa; 110 ar alf. St. kol. żel. wschodniej (Ostbahn) o 20 kil. od Piły (Schneidemühl); urząd pocztowy trzeciej klasy; stacya telegraficzna. W r. 1811 M. miało 50 dm. i 317 mk.; w r. 1831: 51 dm., 534 mk., t. j. 194 kat., 300 prot. i 40 żydów. W okolicy odkryto cmentarzysko pogańskie, w którem znaleziono znaczną liczbę urn i wydobyto z nich brązową

ostrogę, brązowe szczypczyki, paciorki szklane i kilka złotych przedmiotów. Par. dek. nakielskiego, ma 1942 dusz (1873 r.). *M. St.*

Miasteczko, niem. *Georgenberg*, mko, pow. tarnowicki, na Szląsku Górnym; odl. 2 1/4 mili od Bytomia. Ma kościół par. katolicki, szkołę dwuklasową i 1124 mk., głównie nożowników i gwoździarzy. Leży na wzniesieniu 950 stóp nad poz. m. Osada ta powstała między 1526 a 1543 r., gdy Jerzy Brandenburski, nabywszy księstwa bytomskie i bogumińskie, poparł tu górnictwo. Osada ta otrzymała w 1561 r. prawo miejskie od ks. Jerzego Fryderyka i od jego imienia nazwę Georgenburg. Rozwinęło się tu wtedy dobywanie ołowiu. W 1547 r. istało 79 szacht; w 1627 r. ustała ta praca. Osada składa się z rynku, na którym jest ratusz i dawny margrabski zamek myśliwski, mieszczący obecnie urząd leśny, i czterech ulic. Obszar gruntów mieszczańskich wynosi 1766 mr., rozdzielonych na 150 osad, z tych 15 nosi nazwę szlacheckich, gdyż posiadali je przybysze Polacy szlacheckiego pochodzenia w zeszłym wieku. Własność miasta stanowi 100 mr. Kościół katolicki wzniesiony został z drzewa w 1666 r. pod wezw. św. Jerzego. Szkoła katolicka dwuklasowa, ma 180 uczniów.

Miasteczkowicze, folw., pow. piński, od 1850 r. własność Ejsmontów, około 16 1/2 wł.

Miastka góra, na południowej granicy gm. Szymbarka z Bielanką, w pow. gorlickim, pod 38° 46′ 24″ wsch. dłg. g. F., a 49° 36′ 21″ płn. sz. g. U wschodnich podnóży płynie potok Bielanka, od płn. Ropa. Na płd.-zach. wznosi się Łysa góra (641 m.). Wznies. M. 634 m. Miejsce znaku triang. Ob. *Magóra małastowska.*

Miastko al. *Miastków*, niem. *Rummelsburg*, m. pow. na Pomorzu, w obwodzie regencyi koszalińskiej, pod 54° płn. szer. a 34° 38′ wsch. dłg., nad traktem ze Słupska do Szczecinka prowadzącym, 57 kil. na płd. od Słupska; od niedawna jest tu st. kol. z Poznania na Szczecinek do Rügenwalde wiodącej; M. leży 168 m. npm., na wzgórzu gołemi otoczonem pagórkami, nad strugą Stiednitz (niem.); w okolicy są znaczne bory, jeziora i pokłady torfowe. Klimat dla wysokiego położenia ostry. W r. 1877 było tu 4783 mk., przeważnie ewang. wyznania; trudnią się rolnictwem i sukiennictwem. Trzy znaczne przędzalnie zatrudniają licznych robotników; co rok odbywają się tu 4 jarmarki. M. jest siedzibą landrata, superintendenta i komisyi sądowej, ma st. poczt. i tel.; poczty osobowe idą stąd do Szczecinka, dalej do Koszalina, Sławna, do Zuckers i Bytowa; co dzień odchodzi i przychodzi 5 poczt. Bite trakty prowadzą prócz wyżej wymienionego jeszcze do Białemborka (Baldenburg), do Bytowa, do Sławna i do Koszalina. Do tutejszej poczty nadesłano 1877 r. 104400 listów, wysłano zaś 103500; listów i paczek z deklar. wartości w kwocie 1046300 mrk. nadesłano 1200, wysłano zaś 2200 reprezent. 1998000 mrk. Tutejszy okrąg urzędu stanu cywil. liczył 1880 r. 5304 dusz; 1882 r. urodziło się 196, um. 125 osób, zawarto 23 małżeństw. O historyi miasta brak dokładniejszych wiadomości, gdyż r. 1719 zgorzało M. do szczętu a razem i wszystkie dokumenta. *Powiat miastkowski* (Rummelsburg) obejmuje 19 4/5 mil kw. i miał 1873 r. 31894 mk.; graniczy na płd. z Prusami zachod., mianowicie z pow. człuchowskim, na wsch. z bytowskim, na płn. ze słupskim, a na zach. z sławińskim. *Kś. Fr.*

Miastków 1.) *Kościelny*, folw. i młyn, i *M.-Stary*, wś, folw. i młyn nad rz. Wilgą, pow. łukowski, gm. i par. Miastków; odl. 35 w. od Łukowa a 28 w. od Mrozów, st. dr. żel. Terespol. Posiada kościół paraf. murowany, sąd gm. okr. I i urząd gminny. M.-Kościelny ma 21 dm., 291 mk., 2027 mr. Jest tu gorzelnia, młyn wodny, tartak, folusz, pokłady torfu. M.-Stary ma 24 dm., 444 mk., 1670 mr., młyn wodny, smolarnię, pokłady torfu. W 1827 r. M.-Kościelny miał 19 dm., 163 mk., a M.-Stary 23 dm., 185 mk. Parafia założoną tu została w 1424 r.; kościół pod wezw. Nawiedz. P. Maryi, jednocześnie zbudowany dotąd przetrwał, jest więc najdawniejszy w całej dawnej ziemi czerskiej. Pożar w 1657 r. zniszczył dokumenta kościelne. Dobra M.-Kościelny składają się z folw.: M.-Kościelny, Gąsowo, Zgórze, Rudnik i Zabrozdy; wsi: M.-Kościelny, Brzegi, Huta Miastkowska, Wola Miastkowska, Stary Miastków, Przybory, Zabrozdy, Kruszówka i Glinki; rozl. mr. 4541; folw. M.-Kościelny: grun. orne i ogr. mr. 914, łąk mr. 255, pastw. mr. 29, wody mr. 30, lasu mr. 460, zarośli mr. 70, nieuż. i place mr. 52, razem mr. 1809; bud. mur. 7, z drzewa 32; płodozmian 10-polowy; folw. Gąsowo: grun. orne i ogr. mr. 225, łąk mr. 10, nieuż. i place mr. 12, razem mr. 247; bud. z drzewa 2; płodozmian 7-polowy; folw. Zgórze: grun. orne i ogr. mr. 503, łąk mr. 68, pastw. mr. 12, wody mr. 4, lasu mr. 414, zarośli mr. 65, nieuż. i place mr. 41, razem mr. 1107; bud. z drzewa 24; płodozmian 17-polowy; folw. Rudnik: grun. orne i ogr. mr. 31, łąk mr. 59, pastw. mr. 91, nieuż. i place mr. 6, razem mr. 466; bud. z drzewa 2; płodozmian 5-polowy; folw. Zabrozdy: grun. orne i ogr. mr. 274, łąk mr. 65, pastw mr. 14, wody mr. 2, lasu mr. 538, zarośli mr. 5, nieuż. i place mr. 11, razem mr. 909; bud. z drzewa 12; płodozmian 4-polowy; jest gorzelnia, młyn wodny, tartak, folusz, pokłady torfu i marglu; staw i 7 sadzawek. Wś M.-Kościelny osad 4, z gr. mr. 72; wś Brzegi os. 24, z gr. mr. 625; wś Huta Miastkowska os. 9, z gr. mr. 27; wś Wola Miastkowska os. 20,

z gr. mr. 455; wś Stary Miastków os. 22, z gr. mr. 533; wś Przybory os. 15, z gr. mr. 401; wś Zabrozdy os. 11, z gr. mr. 266; wś Kruszówka os. 11, z gr. mr. 215; wś Glinki os. 6, z gr. mr. 137; folw. M.-Stary rozl. mr. 1061: grunta orne i ogr. mr. 522, łąk mr. 88, wody mr. 32, lasu mr. 346, zarośli mr. 45, nieuż. i place mr. 28; bud. mur. 3, z drzewa 16; płodozmian 14-polowy; jest staw i 2 sadzawki; folw. ten w r. 1876 oddzielony od dóbr Miastków Kościelny. M. par., dek. łukowski (dawniej łaskarzewski), 1878 dusz. M. gm., graniczy z gm. Prawda i Mysłów i z pow. garwolińskim, ma 3682 mk. i 18461 mr., st. p. Żelechów albo Garwolin, do Łukowa 39 w., do Siedlec $49^1/_4$, do Garwolina 16 w. W skład gm. wchodzą: Borowie, Brzegi, Brzoza, Brzozkowola, Filipówka, Glinki, Gościewicz, Gózd, Jaźwiny, Kamionka, Kruszówka, Miastkowska-Huta, M.-Wola, Miastków-Kościelny, M.-Stary, Ozimkówka, Przykory, Ryczyska, Suchowola, Zabrózdy, Zgórze i Zwola. 2.) **M.**, ob. *Miastkowo*. *Br. Ch.*

Miastkówek, wś, pow. nowoaleksandryjski, gm. Wola Czołnowska.

Miastkowicze, wś, pow. piński. Była tu kapl. katol. parafii Pińsk.

Miastkówka, *Miastówka* al. *Miaskówka*, małe mko nad rz. Szumiłówką (Markówką), pow. olhopolski, w płn.-zach. części powiatu, na pograniczu pow. jampolskiego, w 3 okr. pol., gm. i par. M., st. p. Olszanka; o 17 w. od Wapniarki, o 13 od Kryżopola; urząd polic. Pieszczanka. Ma 722 dm., do 3000 mk., w połowie żydów, ziemi włośc. 3269 a dwors. 4100 dzies. Dokoła przysiołki: Rotmistrzówka, Maryanówka, Bazanówka, Wołoszczyzna, Ostapówka, Pawlukówka, Hniżanówka. W mku 30 sklepów, 36 rzemieślników, 26 jarmarków. Cerkiew pod wezw. Zwiast. N. P. M. ma 74 dz. ziemi i 2000 parafian. Kościół paraf. dek. bałckiego, pod wezw. Niepok. Pocz. N. P. M., zbud. 1747 r. przez ks. Lubomirskiego, odnowiony w 1785 r. przez Bielskiego, ma 1962 (1883 r.) parafian i kaplicę fil. w Dymitraszkówce. Synagoga. Do parafii katol. M., oprócz M. i mka Kniażopola, należą wsie; Dymitraszkowka, Maryanówka, Haraczkówka, Żydówka, Stawki, Bołhan, Dżugastra, Werbka wołoska, Olszanka, Trybusówka, Gruszka, Petronówka, Hołubecza, Zielenianka, Kajetanówka, Nowosiółka, Kukuły, Chrestyszcze, Szarapanówka, Kośnica, Andryaszówka, Kietrosy, Netrebówka, Tachtalia, Altanka, Antonówka, Kazienna Słobódka, Kniża, Leonówka (Dżugastrzańska Słobódka), Łużajka, Mykitówka, Szlachecka (niemiecka) Słobódka, Tarnawka Mała, Wysoka Grobla. Do gminy M. należą: M., Wysoka-Grobla, Maryanówka, Haraczkówka, Chrestyszcze, Olszanka, Werbka Wołoska, Dżugastra, Leonówka, Petronówka, Kajetanówka, razem 11 starostw, 2300 osad, 13818 mk. włościan, mających 12485 dzies. ziemi (10362 ornej); 2174 mk. innych stanów; ziemi rządowej i prywatnej 24684 dzies. (12274 ornej). M. posiada kamień wapienny, ciosowy i młyński. Założona przy końcu XVI w. stanowiła niegdyś osobny klucz Koniecpolskich, Lubomirskich. Potem należała do Bielskich i Jaroszyńskich, dziś drogą przymusowej sprzedaży Koczubeja. Ob. Archiw. J. Z. R., cz. III, t. 3, 38, 39. *Dr. M.*

Miastkowo (*Miastków*), pow. łomżyński, gm. i par. Miastkowo. Posiada kościół par. murowany, sąd gminny okr. II, urząd gminny, szkołę początkową, 487 mk. i 3754 mr. obszaru. Była tu dawniej st. poczt. na trakcie z Warszawy do Kowna, między Ostrołęką a Łomżą, o mil 18 od Warszawy. W 1827 r. było tu 27 dm., 270 mk. Wś M. wspominana w dokumentach z 1413 r. jako gniazdo Miastkowskich. Kościół i parafią założyli tu ks. Mazowieccy w 1451 r. M. par. dek. łomżyński: 3270 dusz. M. gm. ma 4385 mk., rozl. 17848 mr. W skład gm. wchodzą następujące miejscowości: Chmielewo, Czartorya, Drogoszewo, Dzierzki, Jankowo, Korytki-Leśne, Kuleszka, Łuby-Kiertany, Ł.-Kurki, Miastków, Rybaki, Rydzewo, Sosnowiec, Sulimy, Tarnowo i Zaruzie-Gozdy Stare. Gm. M. w połowie zaludniona przez drobną szlachtę a w połowie przez włościan. *Miastkowskie* sstwo niegrodowe, mieściło się w województwie mazowieckiem, w ziemi łomżyńskiej. Podług lustracyi z r. 1660 powstało z dawniejszego sstwa wizneńskiego (ob.), przez odseparowanie od niego wsi: Miastkowa i Kule, z folwarkami i przyległościami. W r. 1771 posiadał je Michał Staniszewski, skarbnik łomżyński, opłacając zeń kwarty złp. 534 gr. 27, a hyberny złp. 383 gr. 10. *Br. Ch.*

Miastkowska Wola, wś, pow. łukowski, gm. i par. Miastków. Ma 21 dm., 268 mk., 1510 mr. Por. *Miastków*.

Miasto-Nowe, ob. *Nowe Miasto*.

Miasto-Stare, ob. *Stare Miasto*.

Miastowice 1.) (właśc. *Umiastowice*), niem. *Eckardtsfelde*, wś, pow. wągrowiecki, 11 dm., 118 mk., wszyscy kat.; 54 analf. 2.) **M.**, dom. i gm., 2402 mr. rozl., 2 miejsc.: a) M., b) Wygoda, folw., 7 dm., 153 mk.; 7 ew., 146 kat.; 89 analf. Gorzelnia parowa. Poczta, gośc. i tel. w Kcyni, st. kol. żel. w Nakle o 19 kil. Wspomina tę wieś Lib. Ben. Łaskiego, jako Umyasztchowycze w par. Dziewierzewo (t. I, 136). *M. St.*

Miastro, jez. w pow. wilejskim, wąskim szlakiem ziemi oddzielone od jez. Narocz; nad brzegiem leżą mka Miadzioł St. i N., oraz wś Koczergi i folw. Giryny.

Miaszkali-dyma al. *Mieszkałydyma,* wieś włośc., pow. wileński, w 3 okr. pol., w gminie Janiszki, w okr. wiejskim Goćkiszki, odległa o 52 w. od Wilna; 4 dm., 38 mk. kat. (1866); 15 włościan uwłaszczonych.

Miatki al. *Makowiki,* osada, pow. gnieźnieński, 2 dm., 18 mk.; należy do gm. Gaj.

Miatlewska, st. poczt. w pow. miedyńskim gub. kałuskiej; st. dr. żel. riażsko-wiaziemskiej.

Miaty, wś, pow. gnieźnieński, 17 dm., 217 mk., 11 ew., 206 kat.; 106 analf. Poczta, gośc., tel. i st. kol. żel. w Trzemesznie.

Miatyn, wś nad rz. Ikwą, pow. dubieński, na płn.-zach. od Dubna, w 1753 r. przeszedł od Sanguszków do Lubomirskich; ob. Archiw. J. Z. R., cz. III, t. 2, 448.

Miatyn, wś, pow. ostrogski, o 25 w. na płn.-zach. od Ostroga; cerkiew paraf.; należała do zamożnej na Wołyniu rodziny Kierdejów, posiadających tu następne majętności: Tajkury, Posiahwę, Stary i Nowy Mylsk, Kopytów, Zaboroszcz i inne; następnie przeszła do Pepłowskich, Wielopolskich margr. Myszkowskich, Turnów, obecnie należy do hr. Aleks. Ilińskiego. Położona na równinie, od zach. otaczają ją lasy a od płn. wzgórza; gleba czarnoziem 5-klasy. Włościanie zamożni, trudnią się rolnictwem, mają przytem zarobek od cukrowni Mizockiej, która tu plantuje buraki.

Miawskie góry, ob. *Białe góry.*

Miażuliszki, w Kurlandyi, właśc. *Matuliszki* (ob. t. VI, 175, 2).

Miączyn al. *Miączyno,* folw. nad rz. Wisłą, pow. płoński, gm. Wychodź, par. Chociszewo, odl. o 26 w. od Płońska, pos. cegielnię; ma 10 dm., 102 mk., 280 mr. gruntu dobrego, 60 nieuż. Dobra M. składają się z folw.: Miączyno i Miączynko, wsi Miączyn; rozl. mr. 488; folw. M.: grun. orne i ogr. mr. 220, lasu mr. 60, wody, place i nieuż. mr. 56, razem mr. 336; bud. mur. 2, z drzewa 8; folw. Miączynek: grun. orne i ogr. mr. 62, lasu mr. 60, wody, place i nieuż. mr. 30, razem mr. 152; budowli z drzewa 3; wiatrak. Wś M. os. 19, z grun. mr. 71. *A. Pal., Br. Ch.*

Miączyn 1.) *Wielki,* wś, pow. mławski, gm. Dąbrowa, par. Szreńsk, odl. o 16 w. od Mławy, ma 12 dm., 151 mk., 793 mr. gruntu dobrego, 15 nieuż. W pobliżu wsi M. Wielki i M. Mały rozciągają się rozległe błota, mające do 9 w. dłg. a 1 do 2 w. szerok., pomiędzy wsiami: Kowalewem i Kowalewkiem. 2.) **M.**-*Mały,* wś, pow. mławski, gm. Dąbrowa, par. Szreńsk, odl. o 15 w. od Mławy, pos. wiatrak, ma 12 dm., 143 mk., 515 mr. gruntu dobrego, 16 nieuż. Są pokłady wapna. Folw. i wś M.-Mały rozl. mr. 481: grun. orne i ogr. mr. 322, łąk mr. 80, pastw. mr. 59, nieuż. i place mr. 20; bud. mur. 3, z drzewa 7; płodozmian 5 i 8-polowy. Wś M.-Mały osad 14, z grun. mr. 51. 3.) **M.**, wś i folw., pow. hrubieszowski, gm. Miączyn, par. Grabowiec, odl. 30 w. od Hrubieszowa. Posiada cerkiew parafialną pounicką, urząd gminny, szkołę początkową, gorzelnią produkującą za 36000 rs., dwa młyny wodne, wiatrak, cegielnię, pokłady torfu i kamienia wapiennego. W 1827 r. było tu 78 dm., 570 mk. Tutejsza cerkiew paraf. erekcyi niewiadomej, obecna z 1824 r., murowana, filia Zawalew o 2 w. Dobra M. składają się z folw.: M. i Ministrówki, wsi M. Rozl. mr. 3000; folw. M.: grun. orne i ogr. mr. 868, łąk mr. 369, lasu mr. 223, nieuż. i place mr. 28, razem mr. 1489; bud. mur. 6, z drzewa 33; płodozmian 10-polowy; folw. Ministrówka: grun. orne i ogr. mr. 499, łąk mr. 56, lasu mr. 941, nieuż. i place mr. 15, razem mr. 1511; bud. mur. 2, z drzewa 10; płodozmian 4-polowy. Wś M. os. 108, z grun. mr. 1424. *Miączyn,* gm., należy do sądu gminnego okr. II w Grabowcu, st. poczt. Zamość. Gmina ma 19603 mr. obszaru i 3998 mk. (1867 r.). W skład gminy wchodzą: Franciszków, Frankamionka folw., Horyszów Ruski, wś i folw. Koniuchy, Konstantynówka, Miączyn, Ministrówka, Namuły, Rogów, Stanisławówka, Świdniki, Zawalew, Zuków. *Br. Ch.*

Miączyńce, ob. *Mączyńce.*

Miączynek, wś nad rz. Wisłą, pow. płoński, gm. Wychodź, par. Chociszewo, odl. o 25 w. od Płońska, ma 12 dm., 181 mk., 139 mr. gruntu dobrego, 60 nieuż. Istniał tu kośc., od 1452 r. parafialny, przez dziedzica M. fundowany, 1778 r. zniesiony. *Br. Ch.*

Miączynek, folw., pow. wągrowiecki, 1 dm., 10 mk., należy do dom. i wsi Pawłowa; poczta w Kiszkowie (Welnau).

Miąkszyn, część Niemiłowa, pow. Kamionka Strumiłłowa.

Miąse al. *Miąsze,* wś, pow. radzymiński, gm. Międzyleś, par. Klembów, odl. 17 w. od Radzymina a 4 w. od st. dr. żel. warsz.-peters. w Tłuszczu. W 1827 r. 25 dm., 211 mk. Folw. M. z nomenklaturą Łysobyki, z wsią M. i Łysobyki, rozl. mr. 1360: grun. orne i ogr. mr. 572, łąk mr. 167, pastw. mr. 222, lasu mr. 281, nieuż. i place mr. 118; bud. mur. 1, z drzewa 15; płodozmian 5 i 7-polowy. Wś M. os. 29, z gr. mr. 307; wś Łysobyki os. 18, z gr. mr. 261. *A. Pal., Br. Ch.*

Miąskowo 1.) wś i gm., pow. średzki, 2 miejsc.: a) M., wś, b) Antonina (Antonja), olędry; 19 dm., 202 mk.; wszyscy katol.; 66 analf. Poczta w Pięszkowie, st. kol. żel., tel. i gośc. w Środzie. 2.) **M.**, dom., pow. kościański, 1002 mr. rozl., 4 dm., 80 mk., 9 ew., 71 kat.; 45 analf. Poczta i tel. w Krzywiniu o 3 kil., gośc. o 2 kil.; st. kol. w Starem Bojanowie o 18 kil., w Lesznie o 19 kil. W 1400 r.

należało do braci Czewleja i Jarosława (Terr. Cost. 1400, fol. 148). Ci sprzedali je w r. 1415 siostrzeńcowi swemu Piotruszowi, który zmarł bez potomka męskiego. Córka Piotrusza Małgorzata poślubiła w r. 1449 Mikołaja z Jurkowa h. Leliwa i wniosła mu M. w posagu. M. pozostawało następnie w ręku Bończów Miaskowskich, od których dopiero w r. 1749 dostało się przez sprzedaż w ręce Eleonory z Szołdrskich Garczyńskiej. Obecnie należy do Niemców (Złota Księga, II, 191).

Miąsowa, wś, pow. jędrzejowski, gm. Brzegi, par. Mnichów. W 1827 r. 13 dm., 77 mk.

Miąsze, ob. *Miąse.*

Miąszy potok, potok górski, w obr. gm. Łomny, w pow. cieszyńskim, wypływa w Beskidzie jabłonkowskim, z pod Upłazu (950 m.); płynie na płn. i w Łomnej zlewa swe wody do rz. Łomnej (ob.) z praw. brz. Długość biegu 2 kil. i pół. Od zach. wznosi się nad doliną tego potoku góra Miąszy Wierch (893 m.).

Micajcie, ob. *Mieczajcie.*

Micanka, folw., pow. nowogródzki, przy gościńcu lidzko-nowogródzkim, o w. 4 na płd. od Nowogródka. *A. Jel.*

Mice, *Mica*, ross. *Metcy*, wś, pow. zasławski, w gm. sulżyńskiej, w 2 okr. pol., na płd. od Sulżyna, przeszła w 1753 r. od Sanguszków do Jabłonowskich; ob. Archiw. J. Z. R., cz. VI, t. 1, 290.

Micewicze, wś, pow. sejneński, gm. i par. Lejpuny, odl. 42 w. od Sejn, mają 11 dm., 87 mk.; w 1827 r. było tu 17 dm., 111 mk.

Mich, struga pod wsią Sładków, pow. łęczycki.

Michacz, uroczysko, błoto przy wsi Lewkowicze, pow. owrucki; ob. Archiw. J. Z. R., cz. IV, t. 1, 98.

Michacze, zaśc., w płd.-zach. stronie pow. mińskiego, okr. polic. kojdanowski, nieopodal rz. Suły, pomiędzy Tulonkami i Siemieńczycami a Nowopolem. Miejscowość nizinna, niebezleśna, od wsch. falista, grunta i łąki dobre; osada 1. *A. Jel.*

Michael (Sanct-), ob. *Aniołki.*

Michaeler Feld, wzgórze, ob. *Kieżmarek* (t. IV, 55).

Michaelshuette, niem., wś włośc., pow. kartuski, paraf. ew., gmina i poczta Przywidz (Mariensee), paraf. katol. Mierzyszyn, $1^3/_4$ mili odl. *Ks. Fr.*

Michajliki, wś, pow. zwinogródzki, należały w wieku przeszłym do dóbr lisiańskich ks. Jabłonowskich, ob. *Lisianka* (t. V, 305, 2).

Michajliszki, ob. *Michaliszki.*

Michajliwka, ob. *Michałówka.*

Michajłow 1.) m. pow. gub. razańskiej, nad rz. Proną, o 60 w. od Razania, 3218 m., 9 cerkwi, w liczbie których soborna ze słynnym obrazem ś. Michała Arch.; st. poczt. Sadownictwo rozwinięte na wielki rozmiar. Założone 1137, od 1546 historyczne, niegdyś warowne. *Michajłowski* powiat ma na przestrzeni 2578 w. kw. przeszło 120000 mk. 2.) **M.**, pohost, pow. wielkołucki gub. pskowskiej.

Michajłowce, ob. *Michałowce.*

Michajłówka 1.) (w dok. *Michałkowce, Michałów*), wś kośc., pow. owrucki, nad potokiem Grozdawcem, wpadającym do rz. Szesteniu z praw. brzegu we wsi Waśkowiczach, na płd.-zach. od m. pow., o 16 w. od mka Iskorościa; należała niegdyś do sstwa owruckiego; założona w 1614 r. przez Michała Wiśniowieckiego, sstę owruckiego. Składową część ziemi stanowi gnejs i granit czerwony. Na polach spotyka się wołynit, labradoryt a niekiedy syenit. Ob. Arch. J. Z. R., cz. IV, t. 1, 44, 299, 323, 371. 2.) **M.**, wś, pow. dubieński, w pobliżu rz. Stubły, na płn.-wsch. od Dubna, fabryka świec; ob. Arch. J. Z. R., cz. III, t. 3, 743. 3.) **M.**, mko, pow. dubieński, dawniej Boremel (ob.). *J. Krz.*

Michajłówka 1.) część Rubieżówki, leżąca na lew. brz. rzeki Myśliny, pow. kijowski; ob. *Rubieżówka.* 2.) **M.**, wś na praw. brz. rz. Rosi, pow. skwirski, założona w 1750 r. przez Michała Głębockiego na gruntach dóbr Łochwinu (ob.), na wprost wsi Berezny, od 1848 r. własność Jana Podgórskiego, który w M. wystawił sobie rezydencyę; 501 mk. ob. płci. We wsi znajdują się ślady wałów dawnego zamczyska, obecnie prawie zupełnie zaorane. 3.) **M.** al. *Horodeczna*, wś, pow. radomyski, ob. *Horodeczna.* 4.) **M.**, wś na praw. niskim brz. Rosi, pow. czerkaski, w 2 okr. pol., na płn.-zach. od mka Moszny; 658 m.; w 1740 r. miała 35 dm. Cerkiew paraf. pod wezw. ś. Michała, wzniesiona w 1802 r. kosztem parafian, na miejscu pierwotnej, niegdyś unickiej, wybudowanej w 1700 r. z okrąglaków sosnowych. Wś M. należy do dóbr Kumejki hr. Branickich. Ob. Arch. J. Z. R., cz. I, t. 2, 283, 326, 477, 479, 577, 587, 593, 594, 599, 601, 603, 605, 696—698. 5.) **M.** al. *Michałówka*, niegdyś miejscowość w pobl. lasu Lebedzińskiego, około m. Szpoły i wsi Wodianoj, t. j. w zach. części dzisiejszego pow. czehryńskiego lub w sąsiedniej części zwinogródzkiego; ob. Arch. J. Z. R., cz. VI, t. 2, 273, 283, 323. 6.) **M.**, wś nad rz. Sobotą, pow. wasilkowski; 664 mk. obojej płci. De 1827 r. M. należała do par. praw. Wielkopołonieckiej, w tymże roku wybudowano oddzielną cerkiew paraf. drewnianą pod wezw. ś. apostołów Piotra i Pawła, do której należy 35 dz. ziemi. 7.) **M.**, ob. *Sosowa*, wś nad rz. Sosową, pow. zwinogródzki, w 2 okr. pol., gm. i par. praw. Bohaczówka; 426 mk. praw. i 20 mk. kat.; należała niegdyś do sstwa zwinogródzkiego, obecnie rządowa. 8.) **M.**, zachodnia część wsi Zwie-

niacza, oddzielona od niej bezimienną strugą, w pow. taraszczańskim, nazwana od imienia Michała Kalityńskiego chorążego, który na początku zeszłego wieku dzierżawił wś Zwieniaczę (ob.). *J. Krz.*

Michajłówka 1.) al. *Upyry, Upiry* (w dok. *Słobodzka Grobla*), wś nad rz. Ostrą, pow. osterski gub. czernihowskiej, na wsch. od m. powiat., własność niegdyś kijowskiego monasteru michajłowskiego; ob. *Kijew*, oddz. III, 124. 2.) **M.**, st. dr. żel. chwastowskiej, między Bogdanówką a Funduklejówką, w gub. chersońskiej, odl. 25 w. od Znamienki a 55 w. od Bobryńskiej. 3.) **M.**, wś, pow. melitopolski gub. taurydzkiej, o 7 w. od stacyi M. drogi żel. łozowsko-sewastopolskiej. 4.) **M.**, wś, pow. chocimski gub. besarabskiej, par. Chocim, leży niedaleko wsi Lewiniec. *X. M. O.*

Michajłówka 1.) wś i b. st. pocztowa przy starej drodze ze Smoleńska do Moskwy, o 22 w. przed Dorohobużem. 2.) **M.**, st. dr. żel. moskiew.-brzeskiej, w gub. smoleńskiej, odl. 75 w. od Smoleńska a 90 w. od Wiaźmy. 3.) **M.** (*Stara*), wś i st. poczt. w pow. bachmuckim gub. ekaterynosławskiej, o $14^1/_2$ w. od st. Zawodzkiej (Juzowa) drogi żel. konstantynowskiej. 4.) **M.**, stannica, kol. polska, w pow. bachmuckim gub. ekaterynosławskiej, 100 dusz. 5.) **M.**, słoboda i st. poczt. w pow. dmitryewskim gub. kurskiej, o 26 w. od Dmitryewa.

Michajłowo, wś i dobra, pow. nowogródzki, własność A. Bułhaka. Za grunta włośc. wzięto tu sumy wykupnej 2678 rs. 87 kop.

Michajłowo, b. zameczek książęcy pod Kijowem (ob. t. IV, 70—2).

Michajłowo, wś, pow. bielski gub. smoleńskiej; pomiędzy M. a wsią Kostino bierze początek Dniepr.

Michajłowsk, wś, pow. szawelski, gm. podubiska, w 1 okr. polic., 6 dusz, 107 dzies. ziemi. *J. G.*

Michajłowska 1.) gmina, pow. święciański, w 1 okr. adm.; 4 okręgi wiejskie: Cerkliszki, Sory-Strunojcie, Święcianiki i Sorokpol-Zuławo; 78 wsi, 327 chat; 4514 mk. 2.) **M.**, gmina we wsi Szenie, pow. prużański, w 3 okr. polic., o 3 w. od Prużany, 1698 dusz; należy do 5 okr. pokoju do spraw włośc. 3.) **M.**, gmina, pow. święciański, ob. *Pertukiżynie.*

Michajłowska stanica, w ziemi wojska dońskiego, 21764 mk.

Michajłowski futor, pow. głuchowski gub. czernihowskiej, nad rz. Kipiaczką, o 52 w. od Głuchowa; 5 dm., 71 mk.; cukrownia.

Michajłowskie sstwo niegrodowe, było położone w wojew. mścisławskiem (obecnie gub. mohylewska). Podług metryk litewskich od r. 1592 posiadali je: Tymofiej Selicki, Krzysztof Wiesiołowski, Gedrojcowie, Ciechanowieccy, Suchodolscy, Pleskaczewscy, Józef Dulęba, sekretarz pieczęci większej w. ks. lit., Chodkiewiczowie, wreszcie, z mocy przywileju króla Augusta III z d. 4 lipca 1761 r., Aniela z Pleskaczewskich Chodkiewiczowa ustąpiła tego sstwa synowi swemu Tadeuszowi. Ostatnim sstą był w r. 1773 Bogusław Jasieński, krajczy kowieński, który zeń opłacał kwarty złp. 125 gr. 11.

Michajłowskoje Sioło, pow. bogorodzicki, gub. tulska, st. poczt. o 26 w. od Malewki, st. dr. żel. Chruszczewo-jeleckiej.

Michala Góra, wś, pow. kielecki, gm. i par. Łopuszno. Wchodziła w skład dóbr Czartosowy (ob.).

Michalce 1.) wś i dobra, pow. dzisieński, w 1 okr. polic., gm. Wierzchno, dawniej attyn. Mosarza, b. własność Adama Hrebnickiego; miały 221 dusz, 924 dz. ziemi dwors. M., okręg wiejski w gm. Wierzchno, mieści w swym obrębie wsie: Zaleski, Sucharuki, Popszyce, Berwiaki, Wyszatki, Pastuchowo, Sieńkowce, Demidowo, Paczkowskie. 2.) **M.**, os. karcz. nad rz. Różanicą, pow. dzisieński, o 59 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 1 dm., 7 mk. żyd. 3.) **M.**, wś pryw., nad rz. Różanicą, pow. dzisieński, o 59 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 1 dm., 17 mk.; był tu murowany młyn wodny.

Michalcza, dom., pow. gnieźnieński, 1281 mr. rozl., 9 dm., 100 mk., wszyscy kat.; 41 analf. Poczta i tel. w Kłecku o 6 kil., gośc. o 3 kil., st. kol. żel. w Gnieźnie o 21 kil. Wspomina tę wś Lib. Ben. Łaskiego (t. I, 91).

Michalcze, ob. *Lisiejamy*, powiat cieszanowski.

Michalcze, grupa chat w pow. mieleckim, przy drodze z Mielca do Baranowa, między Złotnikami a Cyranką; na płn. graniczy z Bezdechowem. *Mac.*

Michalcze, wś, pow. horodeński, leży na praw. brz. Dniestru, przy gośc. pow. z Kołomyi do Uścieczka, nad potok. Deneczenka. Graniczy na wsch. ze wsią Siemakowce, na płd. z gm. Bilką, na zach. z wsiami: Daleszów i Kolanki, na płn. dzieli ją Dniestr od Czerwonogrodu i Uścieczka. Przestrzeń pos. więk. gr. orne 728, łąk i ogr. 42, pastw. 95, lasu 502; włośc. gr. or. 1287, łąk 72, pastw. 15, lasu 74. Ludn. rzym.-kat. 288, gr.-kat. 710, należącej do par. gr.-kat. w Siemakowcach. Kościół par. katol. w miejscu, założony w 1439 r. przez Mużyła (Michała) z Buczacza, sstę śniatyńskiego i kołomyjskiego, który uposażył ten kościół wsią swoją Repużyńce, położoną w obwodzie koropieckim, jak świadczy akt fundacyjny (A. G. Z., t. V, 95). Na akcie erekcyi tą samą ręką i podobnym atramentem dopisano: „Fundator ecclesie Michael alias Muzilo cum Katherina uxore una voce de Buczacz heredes, Jhesu miserere anime ipsorum et

qui presencia leget oret pro salute eorumdem". Po prawej zaś stronie napisano kirylicą imię wystawiającego Mużyło. Na zielonym jedwabnym sznurze zawieszona na zielonym wosku wyciśnięta pieczęć z herbem Habdank, a w otoku napis: „Muzilo de Buczacz". M. było, jak z tego dokumentu się okazuje, mczkiem, a proboszcz otrzymał oprócz wsi Repużyńce także jeden łan frankoński gruntu w M. i dziesięcinę; pierwszym proboszczem zamianował fundator swego sekretarza (nostrii notarii et plebani ecclesie iamtacte) Piotra ze Skawiny. Probostwo to jednak przestało istnieć z powodu napadów tatarskich, które tę okolicę w pustynię zamieniły; dopiero w r. 1715 właściciel tych dóbr Jan Skarbek, arcybisk. lwow., odnowił erekcyę, kościół murowany poświęcony w r. 1775 pod wezw. św. Michała Archanioła. Jeszcze Dykcyonarz Echarda zwie M. miastem. Parafia obejmuje 7 miejscowości: Biłka o 2 kil. z 228, Daleszowa o 4 kil. z 36, Dąbki o 6 kil. z 50, Kolanki o 4 kil. z 176, Raszków o 10 kil. z 8, Repużyńce o 7 kil. z 56, Siemakowce o 4 kil. z 258 parafianami; w obrębie całej parafii znajduje się 1103 kat., 420 izr.; na cmentarzu znajduje się murowana kaplica, poświęcona w r. 1858, w której czasami odbywa się nabożeństwo. Kasa pożyczk. z kapit. 235 złt.; jest tu także gorzelnia na obszarze dwors. Sąd pow., notar., urząd poczt. i telegr. Horodenka. Właściciel posiadłości większej Kajetan de Kamienczanul Teodorowicz. *B. R.*

Michalcze al. *Mihalcze*, wś kośc. nad rz. Korową, pow. czerniowiecki, na płd.-zach. od Czerniowiec, przy gościńcu czerniowiecko-storożynieckim. Graniczy od płn.-wsch. z obszarem Czerniowic, od wsch. i płd. z Kameną, a od zach. z Brzoszkowcami i Draczyńcem. Zabudowania legły po obu brzegach rz. Korowiej, która wytryska w płn.-zach. obszarze tej gminy z lasu Michaleckiego; płynie na płd.-wsch., zrazu przez tenże las, zabierając od lew. brz. potok Cecinę z Spaską, a od praw. Chliweczną pot., poczem zrasza obszary łączne i przepłynąwszy wieś, w niezmiennym kierunku wchodzi w obr. gm. Kameny, następnie Kuczurmare, gdzie zwraca się na płn.-wsch.; przerzyna wieś Korowią i na granicy Czahora i Mołodyi zlewa swe wody do Derelui, dopływu Prutu. Rzeka ta rozdziela obszar gm. Michalcza na dwie połaci, płn.-wsch. i płd.-zach. W części płd.-zachodniej, na granicy wznosi się szczyt Czeresurek (480 m.), od którego na płn. wzdłuż granicy rozlega się Piaskowaty garb, Bilski zrub i szczyt Dracului (457 m.). Śród lasu Mihaleckiego szczyt Ostry Horb (375 m.). W płn.-zach. stronie rozlega się kilka chat, zwanych Spaskami. St. poczt. w miejscu. Liczy na obszarze włośc. 2398, na obszarze dwors. 41 mieszkańców, razem 2439 (r. 1880). Właściciel Popowicz i 50 wspólników. *Br. G.*

Michalczenkowa, wś rząd., pow. bałcki, w 5 okr. polic., gm. W. Bobryk, par. Krzywe jezioro; 35 dm., 295 mk., 1197 dzies. ziemi włośc. M. należała do dóbr królewskich, do folw. buryłowskiego, w skład którego wchodziły: Buryłowa, Dubinów, Kaułataryk, M. i Olszanka. Kwarty dawał 700 rs. R. 1816 nadano go na lat 12 gen. Janowi Horkolin, który ustąpił praw własności skarbnikowi Sewerynowi Wisłouchowi. Obecnie 803 dzies. ma gen. Waranda. *Dr. M.*

Michalczów al. *Michalczew*, wś i folw., pow. grójecki, gmina Nowa-Wieś, par. Warka. W 1827 r. 16 dm., 119 mk. Wchodził w skład dóbr Gośniewice.

Michalczowa, wś, pow. nowosądecki, leży w małej kotlinie podgórskiej, z której wodę odprowadza potok do Łososiny, przy drodze z Lipnicy przez Tęgoborzę do Nowego Sącza. Wieś ma zabudowania rozrzucone i dwa folwarki, jeden w stronie północnej, drugi wschodniej. Oba nazwane są Białą. Wzniesienia lesiste na zach. od wsi sięgają do 495 m., na wsch. do 424 m. bezwzględnej wysokości. Na płn. i płd. podnosi się teren nieznacznie po nad dno kotliny, dochodząc tylko do 259 m. npm. M. należy do par. rzym.-kat. w Jakubkowicach i liczy 323 mk., z których 58 przebywa stale na obszarze większej posiadłości. Pod względem wyznania jest 292 rzym.-kat. a 31 izrael. O M. powiada Długosz (Lib. ben., II, 243), że ją dzierżą czterej bracia, którzy wydalili kmieci i założyli cztery szlacheckie dwory (curiae, quarum praedia depositis cmethonibus instituta sunt.). Teraz jest także kilku współwłaścicieli obszaru więk. pos., wynoszącego razem 244 mr. roli, 11 mr. łąk i ogr., 24 mr. pastw. i 49 mr. lasu; pos. mniej. ma 156 mr. roli, 16 mr. łąk i 26 mr. pastw. M. graniczy na płn. z Grabiem, na zach. z Sechną, na płd. z Łososiną Dolną, a na wschód z Witowicami. *Mac.*

Michalczuny, wś rząd., przy uroczysku Nadarzynie, pow. lidzki, w 5 okr. polic., o 50 w. od Lidy, 21 od Ejszyszek; 12 dm., 108 mk. katol. *A. T.*

Michalczy, grupa domów w Lisich jamach, pow. cieszanowski.

Michalczyki, zaśc. szlach., pow. dzisieński, w 3 okr. polic, o 13 1/2 w. od Dzisny, 3 dm., 12 mk. katol.

Michalczyna Słoboda, mko, pow. nowogródsiewierski gub. czernihowskiej, nad strumieniem Rohozińskim, o 43 w. od m. powiat., ma 93 dm., 711 mk.

Michalczyszki, wś, pow. rossieński, w 2 okr. polic., par. widuklewska.

Michale 1.) wś, pow. dzisieński, w 1 okr.

polic., gm. Łastowica; dusz 44. 2.) **M.**, wś włośc., pow. święciański, w 3 okr. polic., o 51 w. od Święcian, 6 dm., 33 mk. (29 katol., 4 żydów).

Michale 1.) niem. *Michelau*, kasz. *Mjchalé*, fol. należący do dóbr ryc. Grupa, pow. świecki, st. p. Grupa, st. kolei Warlubie o 13 kil. odl., par. kat. Sartowice, ew. Grupa, szkoła wś Michale; 12 bud. między tymi 5 dm., 6 mk., 5 ew., 1 kat. i 208 ha obszaru. 2.) **M.** (dok. *Milchaw* XV w. i *Michelaw*), wś na lew. brz Wisły, pow. świecki, st. p. Grupa, okr. urz. stanu cywil. Lubień Wielki, par. kat. Świecie. ew. Grupa. Obejmuje 3082·94 mr. obszaru, 86 bud., między tymi 59 dm., 498 mk., 32 kat., 457 ew. Na początku XV w. w r. 1410 należały M. do tych posiadłości, które odprawiały 1 służbę zbrojną, konną (ob. Wegner: Kreis Schwetz, II, str. 52). W r. 1433 w dzień ś. Pawła ap. wyznacza Jeschke von Michelau in Pommern, żonie swej, jako dożywocie, 400 grzywien, z których rocznie mają jej wypłacać 30 grzywien, aż legowany kapitał będzie wyczerpany. Około r. 1434 występuje Tymo von Milchaw jako świadek (str. 117). R. 1451 3 maja, w czwartek przed znalezieniem św. Krzyża odsyła sędzia świecki i ławnicy Ottona Kropp z jego pretensyami co do michalskich dóbr do wielkiego mistrza (str. 415). R. 1454 d. 15 czer. w d. ś. Wita i Modesta nadaje w. mistrz Ludwik v. Erlichshausen, Maciejowi von der Kirchturau pół wsi Michale zwanej, w komturstwie świeckiem (str. 418). W M. był zdawna kościół, który dziś już nie istnieje. Wizytacya biskupa Rozdrażewskiego z 1686 r. podaje, iż kościół ten już oddawna był spustoszony (depopulata), przez heretyków zajęty, tak, że wizytator nie miał do niego przystępu. O tutejszym kościele znajduje się także wzmianka w Varia Acta (r. 1699 str. 40, rkp. w Pelplinie). Według taryfy na symplę z r. 1717 płaciło M. 9 zł. i 4 gr.

Michale, ob. *Michała*.

Michalenki, wieś, pow. żytomierski, par. Cudnów, ma cerkiew drewnianą, należy do Tereszczenki. R. 1867 miała 42 dm.

Michalew, ob. *Michalew*.

Michalewice (al. *Michałowice*, po rus. *Mychalewyczi*), wś w pow. rudeckim, 4 kil. na zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Rudkach. Na płn. leży Jaremków, na wsch. Bieńkowa Wisznia, Wistowice i Nowosiółki gościnne, na płd. Chłopczyce, na zach. Szeptyce i Woszczańce. Przez wś płynie Wiszenka od zach. na wsch. i przyjmuje w obrębie wsi mały dopływ od praw. brz. Zabudowania wiejskie leżą na praw. jej brz., w środku obszaru (279 m.). W płd. stronie wsi karczma Cechówka, a w płn. karczma Mohylice. Własn. więk. (Albina Rayskiego) ma roli or. 370, łąk i ogr. 106, past. 5, lasu 96 mr.; wł. mn. roli or. 611, łąk i ogr. 100, past. 29 mr. W r. 1880 było 715 mk. w gm., 38 na obsz. dwor. (między tymi 334 obrz. rz.-kat.). Par. rz.-kat. w Rudkach, gr.-kat. kapelania w miejscu, dek. komarniański, dyec. przemyska; do kapelanii należy Jaremków. We wsi jest cerkiew pod wez. ś Mikołaja i szkoła etat. 1-kl. Dańko Korczak z Boratyna, wziąwszy działem M., zaczął dom Michałowskich Korczaków. *Lu. Dz.*

Michalewicze, wś nad rz. Szaczą, pow. ihumeński, gm. szacka, okr. polic. 1 uzdzieński, leży tuż pod Szackiem. M. należały dawniej do Oskierków, mają osad pełnoudziałowych 21, grunta lekkie, wzgórkowate, łąki obfite nad Szaczą. *A. Jel.*

Michalewo 1.) fol., pow. miński, nad rzeczułką, dopływem Szacilki, okr. polic. kojdanowski, par. kat. dawniej rubieżewicka a po kasacie około 1869 r. kojdanowska; miejscowość wzgórkowata, małoleśna, grunta dobre. 2.) **M.**, wś i dobra nad rz. Ołą, pow. bobrujski, gm. bortnicka, okr. polic. 1, nieopodal szosy wiodącej z Brześcia przez Bobrujsk do Rohaczewa i Moskwy. M. wieś osad pełnoudziałowych 49. Dobra M. przed kilkunastu laty dziedzictwo Kiełczewskich, zostały nabyte przez włościanina starowiercę Kutaja, który pracą mozolną, wyrabiając duhy do zaprzęgów, dorobił się znacznego kapitału. M. ma obszaru około 102 włók, młyny i propinacye przynoszą około 2000 rubli, grunta lekkie, łąki obfite. 3.) **M.**, fol., pow. ihumeński, par. błońska, okr. polic, puchowicki, przy drodze wiodącej z miasteczka Puchowicz do Turynia; dawniej dziedzictwo dysydenckiej rodziny Estków, przez wiano Konstancyi Estkówny przeszło do Wańkowiczów; razem z folw. Puchowicze ma obszaru około 48½ włók; miejscowość równa, małoleśna, grunta średnie. 4.) **M.**, os., pow. dzisieński, o 16 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 4 dm., 10 mk. kat. 5.) **M.**, dobra w pow. rzeczyckim, od r. 1871 własność kupca Bagleja, około 180 włók. *A. Jel.*

Michalewszczyzna 1.) wś, pow miński, nad rz. Wołmą, dopływem Istoczy; 3 w. na poł. od Wołmy, w okr. polic. 2 rakowskim; ma osad pełnoudziałowych 14; miejscowość mocno falista, bezleśna, grunta ubogie. 2.) **M.**, zaśc. w pow. mińskim, okr. polic. kojdanowski, nieopodal rz. Piereczuty, na płd. od Niehorołego, i kolei żel. smoleńsko-brzeskiej, ma osadę jedną. 3.) **M.**, wś, pow. słucki, gm. hrozowska, przy gościńcu hrozowsko-słuckim, o 1 w. od Hrozowa. *A. Jel.*

Michalice al. *Michałowice*, niem. *Michelsdorf*, wś, pow. namysłowski, stanowi uposażenie proboszcza w sąsiednich Krzyżownikach.

Michalicki, część Bohutynia, pow. złoczowski.

Michaliczka, ob. *Polanowce.*

Michalików, wś, pow. zwinogródzki, należała do dóbr Lisianka (ob. t. V, 304—1).

Michalin 1.) fol., pow. błoński, gm. Piekary, par. Osuchów, odl. 28 w. od Błonia, a 9 w. od st. dr. żel. warsz.-wied. w Rudzie Guzowskiej. Fol. M. rozl. mr. 80: ogr. mr. 67, zarośli mr. 12, nieuż. i place mr. 1; bud. z drzewa 4. 2.) **M.**, fol., pow. rawski, gm. Wałowice, par. Kurzeszyn, ma 1 dm., 150 mr. obszaru, należy do dóbr Konopnica. 3.) **M.**, pow. włocławski, gm. Dobiegniewo, par. Wistka. 4.) **M.**, pow. nieszawski, gm. Bądkowo, par. Zbrachlin. 5.) **M.**, wś, pow. kozienicki, gm. Grabów nad Wisłą, par. Zwoleń, odl. 32 w. od Kozienic, ma 10 dm., 65 mk., 136 mr. włośc. i 1 mr. dwor., do dóbr Grabów należącej. 6.) **M.**, fol., pow. janowski, gm. Kosin, par. Swieciechów. Należy do dóbr Opoka duża, rozl. 470 mr.: 388 roli or., 60 lasu, 12 pod bud. i nieuż. 7.) **M.**, fol., pow. płocki, należy do dóbr Bromierz Wielki. 8.) **M.**, pow. pułtuski, gm. Somianka, par. Wyszków. 9.) **M.**, wś i fol., pow. sejneński, gm. i par. Lejpuny, odl. 34 w. od Sejn, 8 dm., 75 mk. Należała do dóbr Jurgielew. 10.) **M.**, fol. i wś, pow. maryampolski, gm. Szumsk, par. Maryampol, odl. 3 w. od Maryampola, ma 9 dm., 177 mk.; w 1827 r., wś rząd. 4 dm., 54 mk. 11.) **M.**, pow. maryampolski, gm. Chlebiszki, par. Preny, odl. 31 w. od Maryampola, ma 16 dm., 116 mk.; w 1827 r. wś rząd., 3 dm., 52 mk.

Michalin, wś, pow. słonimski. Posiada fabrykę terpentyny i smoły; od 1840 r. zajmuje ona 20 robotników; produkuje terpentyny i smoły za 3500 rs.; własność Pusłowskiego. Znajduje się tu także huta szklanna, produkująca rocznie za 12,000 rs. różnego rodzaju wyrobu. (Enc. Org.).

Michalin 1.) folw., szl. nad rz. Szwaczyna, pow. święciański, 2 okr. pol., o 35 w. od Święcian, 1 dm., 13 mk. kat. 2.) **M.**, folw., pow. dzisieński, o 64 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 1 dm., 6 mk. kat. 3.) **M.**, fol., pow. ihumeński, okr. polic. puchowicki, w okolicy Omelna, miejscowość dzika, poleska. *A. Jel.*

Michalin, wś, pow. drysieński, attynencya dóbr Oświeja, Szadurskich.

Michalin, wś i fol., pow. rówieński, w kluczu bereżeńskim, o 14 w. od Bereźnego, ma 13 dm.; garbarnia i fabryka smoły.

Michalin, wś, pow. berdyczowski, 267 mk. prawosł., 998 dz. ziemi; par. prawosł. w Józefówce; zarząd gm. i polic. w Samhorodku. Należy do dóbr Józefówka, wł. Justyna Abramowicza. Na płn. od wsi M. po nad drogą pocztową z Berdyczowa do Lipowca ciągną się oddzielne kolonie menonitów, osiedlonych w 1791 r. przez Potockich. Menonici otrzymali od Potockich i rządu polskiego przywileje, z jakich nigdy nie korzystali krajowcy, dzięki czemu wyróżniają się i dzisiaj dobrobytem i oświatą od włościan okolicznych. W M. mają dom modlitwy i szkołę elementarną. Liczba ich wynosi do 150 dusz ob. płci. *J. Krz.*

Michalin, fol. i gm., pow. bydgoski, 2 miejscow.: a) M.. b) Bogacin, fol.; 6 dm., 107 mk., 30 ew., 77 kat.; 32 analf. Należy do dóbr potulickich. Poczta w Ślesinie o 5 kil.; gośc. o 5 kil.; st. kol. żel. i tel. w Nakle o 10 kil.

Michalinek, kol. i fol., pow. płoński, gm. Wójty-Zamoście, par. Krysk, odl. o 7 w. od Płońska, ma 8 dm., 48 mk., 300 mr. gruntu dobrego, 2 nieuż. Fol. M. rozl. mr. 302: gr. or. i ogr. mr. 254, zarośli mr. 44, nieuż. i place mr. 4; bud. z drzewa 4. *Br. Ch.*

Michalinka, wś, pow. szubiński, 5 dm., 44 mk. ew.; 13 analf. Poczta w Gromadnie, gośc. i tel. w Kcyni, st. kol. żel. w Nakle.

Michalino 1.) fol. pryw. nad rz. Zareżanką, pow. wilejski, o 83 w. od m. Wilejki, 3 okr. adm., gm. duniłowicka, 1 dm., 10 mk., kat. Był tu młyn wodny i fabryka sukna. 2.) **M.**, wś i mały zaśc., pow. miński, na zach. od Mińska Litewskiego, przy samej linii kolei żel. libawo-romeńskiej, w miejscowości falistej, w glebie gliniastej. *A. Jel.*

Michalino, os., pow. bukowski, 2 dm,, 13 mk.; należy do wsi i gm. Wojnowic.

Michalinów 1.) fol., pow. nowogródzki, okr. polic. 4 mirski, w pobliżu rz. Ruty. Miejscowość falista, bezleśna, grunta wyborne, pszenne. 2.) **M.** al. *Michalinowo*, fol., pow. miński. o 4 w. na zach. od Rubieżewicz, w okr. polic. kojdanowskim, par. kat. dawniej rubieżewicka, teraz kojdanowska, własność Dobrowolskich, ma obszaru $3^1/_2$ włók, miejscowość falista, grunta dobre. *A. Jel.*

Michalinówka, zaśc., pow. słucki, na granicy pow. ihumeńskiego, nad małym dopływem Wyni, ma os. 1, okr. polic. 3 kopylski.

Michalinowo 1.) kol., pow. słupecki, gm. i par. Trąbczyn, odl. od Słupcy w. 19, dm. 34, wk. 283. W 1827 r. 21 dm., 170 mk. 2.) **M.**, wś włośc., pow. mławski, gm. Mława, par. Wieczfnia, odl. o 8 w. od Mławy, ma 3 dm., 70 mk., 180 mr. gruntu dobrego, 4 nieuż.

Michalinowo, folw. przy rz. Dunaje, pow. oszmiański, w 1 okr. polic., o 28 w. od Oszmiany, 1 dm., 18 mk. kat.

Michalinowo, wś, pow. inowrocławski, 6 dm., 68 mk., wszyscy kat.; 24 analf. Poczta, gośc., st. kol. żel. i tel. w Przyjezierzu.

Michaliszki 1.) fol, pow. maryampolski, gm. Michaliszki, par. Preny, odl. od Suwałk 80 w., od Maryampola 24 w. Ma 6 dm., 56 M. gmina ma 5800 mk., rozległości 16,197 mr.; sąd gm. okr. IV i st. p. w Prenach o 20 w. W skład gm. wchodzą: Balimoje, Bałtromorgi, Buchta, Deginy, Dąbrowo, Dąbrówka, Dumi-

szki, Eliza, Elżbiecinek, Gabowo, Grygaluniszki, Gryszkamorgi, Hijacentowo wś i fol., Jelenia góra, Jesionowo, Jesiotraki, Józefinek, Karczówka, Kiżyszki, Klonowa góra, Kuszelewszczyzna, Kwietyszki, Linmorgi, Łosiszki, Maczuliszki-Michaliszkie, M.-Tartupskie, Marmoliszki, Mieczotraki, Miełajszkampie, Miełajszupie, Mełdabudzie, Mergoszyle, Meszkinie, Michaliszki, Morożyszki, Nadpale, Obrona, Obszruta, Ossak, Pinkowiszki, Płutyszki, Pobale, Podekśnie, Podkiżyszki, Podmełdabudzie, Podpaliszki, Podpłutyszki, Podskrzynupie, Podstroga, Podszynkowiszki al. Rufinek, Podumiszki, Podwesołe-oko, Pomaczuliszki, Pomiełajszupie, Pomiełajszkampie, Pomorgi, Poobelkinie, Poossak, Poszławanty, Pruszyszki, Purwie, Rowy, Rogówka, Sarginie, Serbientynie, Skiersobole, Skrzynupie, Skujgie, Smolnica, Stara-huta, Straż, Stroga-Hutna, Stroga-Tartupska, Szarabuda, Szynkowiszki, Taboryszki, Tartupie, Utalina, Utalinka, Użbole, Warnakiele, Warty, Wasilewszczyzna, Wesołe-oko, Wincentowo, Zapałki, Zielona-buda, Żemajtkiemie i Żywawoda. 2.) **M.**, pow. maryampolski, ob. *Badwiecie*. 3.) **M.**, wś, pow. sejneński, gm. i par. Kopciowo, odl. 24 w. od Sejn, ma 9 dm., 92 mk.; w 1827 r. 7 dm., 43 mk. Należała do dóbr Justyanów (ob.). 4.) **M.**, pow. augustowski, gm. Dowspuda, par. Janówek, odl. 15 w. od Augustowa, 1 dm., 13 mk. 5.) **M.**, pow. kalwaryjski, gm. Raudań, par. Kalwarya, odl. 21 w. od Kalwaryi, ma 7 dm., 64 mk.

Michaliszki 1.) mko na lew. brz. Wilii, przy ujściu Straczy, pow. wileński, w 4 okr. pol., o 59 w. od Wilna; 62 dm., 843 mk. (w $^4/_5$ żyd.); kościół kat. paraf. mur.; na cmentarzu grzebalnym kaplica, fundacyi Kotwicza; synagoga, szkoła żydowska, browar, targi co niedziela i święta. Własność Ksawerego Kotwicza, Jana Misiewicza i włościan miejscowych. Niegdyś M. należały do dóbr ks. Radziwiłłów, potem Prońskich, Jakóba Kieniszki; d. 28 czer. 1604 r. kupił je Jan Cypryan Brzostowski, referandarz koronny, ktory w 1622 r. fundował klasztor augustyanów (kanoników regularnych); syn jego Cypryan Paweł wymurował im w r. 1653 piękny kościół pod wez. ś. Michała Archanioła; w podziemiach kościoła są groby rodziny Brzostowskich. Do fundacyi klasztoru należały potem wsie: Łabudzie, Bujwidze, Widzimiszki. W 1832 r. zniesiono klasztor. Parafia kat. dek. wileńskiego liczy 2530 dusz. *Michaliskie* starostwo niegrodowe, było położone w wojew. trockiem, pow. upickim. W uchwałach sejmowych nazywano je także wójtostwem podlinkowskiem; W r. 1771 składało się z mka Michaliszki z przyległościami, które posiadał Józef Puzyna, staroscic upicki, opłacając zeń kwarty złp. 161 gr. 6, a hyberny złp. 300. 2.) **M.**, zaśc. szl., pow. wileński, w 5 okr. pol., o 42 w. od Wilna, 1 dm., 11 mk. kat. 3.) **M.**, folw. szl., pow. wileński, w 4 okr. pol., o 65 w. od Wilna, 1 dm., 20 mk. kat.; młyn wodny. 4.) **M.**, wś szl., pow. wileński, w 1 okr. polic., o 37 w. od Wilna, 1 dm., 12 mk. kat. 5.) **M.**, zaśc. szl., pow. wileński, w 1 okr. polic., o 18 w. od Wilna, 1 dm., 9 mk. kat. 6.) **M.**, wś włośc., pow. wileński, w 1 okr. polic., o 18 w. od Wilna, 4 dm., 34 mk. kat. 7.) **M.**, wś włośc., pow. wileński, w 3 okr. polic., o 51 w. od Wilna, 2 dm., 27 mk. kat. 8.) **M.**, zaśc. włośc., pow. wileński, w 2 okr. polic., o 42 w. od Wilna, 1 dm., 9 mk. kat. 9.) **M.**, wś, pow. szawelski, gm. kiryanowska, 67 dusz, 482 dz. ziemi włośc. 10.) **M.**, dwór, pow. wiłkomierski, o 3 w. od Wiłkomierza, par. Dziewałtów, gleba żyzna, własność Roubów. 11.) **M.**, fol. dóbr Wołajnie, pow. poniewieski. 12.) **M.**, zaśc., w płn. stronie pow. mińskiego; położenie wzgórzyste, nad rzeczółką, ma osad 3. *J. Krz.*

Michaliwka, ob. *Michałówka*.

Michalken (niem.), ob. *Michałki*.

Michalken, łuż. *Michawky*, wś, pow. wojerecki, par. Wojrowice.

Michalkowitz, ob. *Michałkowice*.

Michalnie, awuls dóbr oświejskich, pow. drysieński.

Michalów (*Michałów*), wś i folw. nad rz. Wieprzem, pow. zamojski, gm. Sułów, par. Szczebrzeszyn, należy do dóbr ord. Zamojskich Bodaczów (ob. *Gaj Gruszczański*). Leży w zach.-płn. stronie powiatu, o 18 w. od Zamościa, 13 w. od Sułowa, a 6 w. od Szczebrzeszyna, na lewym brzegu Wieprza. Posiada młyn wodny o 2 kamieniach, cegielnią o 4 piecach, wypalającą za 1200 r. rocznie cegły, stajnię koni rasowych i kuźnię. Liczy dm. dwor. 3, osad wł. 38, mk. 371, z których 16 prawosł., ziemi or. urodzajnej 382 mr. i łąk 144 mr., razem 526 mr. posiadłości włośc. Gospodarze zamożni, niektórzy trudnią się pszczolnictwem. Lasu nie ma. W 1827 r. 44 dm., 357 mk. 2.) **M.** al. *Michałów*, wś, pow. tomaszowski, gm. Rachanie, par. Wożuczyn, odl. 14 w. od Tomaszowa, ma 51 dm., 461 mk. (215 byłych unitów, 7 żyd.). W 1827 r. było tu 42 dm., 253 mk. Gr.or. 681 mr., lasu 66. Fol. ma 1087 mr. gr., 917 lasu, własność hr. Starzyńskiej. Przy fol. znajduje się 5 wysokich kopców, rowem i fosą opasanych; największy 26 st. wysoki. W tem miejscu były zwaliska starych murów, z których wystawiono przy wsi na wzgórzu murowaną kaplicę. Przy rozkopywaniu jednego kopca znaleziono urny gliniane z popielnicami i szczątkami kości. W innem miejscu woda wymuliła szkielet, na którym był łańcuszek miedziany. 3.) **M.**, ob. *Michałów*.

Michalowce al. *Mihalowce*, wś, pow. mohylowski gub. podols., gm. Tereszki, par. Joł-

tuszków, leży na drodze z Czemerys wołoskich do Barszczów; cerkiew, 706 mk., 1016 dz. ziemi włośc., 1380 dz. dworskiej. Należała do Dębowskich, dziś Witosławskich. *Dr. M.*

Michalowce, ob. *Michałowce.*

Michalówka, wś, pow. rzeczycki, o 10 w. ku zachodowi od wsi Peredziełki naddnieprzańskiej, ma osad 7. *A. Jel.*

Michalówka *Tulczyniecka*, wś w płd.-wsch. części pow. bracławskiego, u źródeł rz. Siarczystej, dopływu Sielnicy, gm. Chołodówka; 122 dm., 702 mk., 380 dz. ziemi włośc, cerkiew z 1600 paraf. i 70 dz. ziemi. Należy do kilku właścicieli (Komodzińskiego, Pieniążkiewiczów, Bartmanowej, Czajkowskiej). *Dr. M.*

Michalówka, ob. *Michałówka. Dr. M.*

Michalowska woda al. *Bór*, pot. górski, wypływa w płn. stokach Gorców, w obr. gm. Koniny, w pow. limanowskim, u płn. stóp Turbaczyka (1091 m.); płynie na płn. przez zach. obszar tejże gminy doliną górską, nad którą od wsch. wznosi się Fraczka groń, a od zach. Maczkowa góra (716 m.); u stóp tej góry zwraca się na zach. i w Niedźwiedziu wpada do Koniny. Długość biegu $4^1/_2$ kil. *Br. G.*

Michalska, mielizna na Bałtyku, u wejścia do zat. ryskiej, 5·5 w. kw. rozl., 17 do 18 st. głęb., niebezpieczna.

Michalska Rudnia, wś, pow. radomyski, na wsch. od wsi Michałki, należy do dóbr metropolii kijowskiej; ob. Arch. J. Z. R., cz. I, t. 4, 642.

Michalskie pola, *Michaelcz Feld*, rozległe wzgórza na zach. od Kieżmarku, po zach. brz. Popradu, między Forberskim potokiem a Białą Wodą, na Spiżu się rozpościerające. Wzniesienie 684 m. npm.

Michalszczyzna, os., pow. sieradzki, gm. Wróblew, par. Charłupia Wielka, odl. od Sieradza w. 12, dm. 4 (ob. *Rowy*).

Michaluki, część wsi Sałasze, pow. Rawa Ruska.

Michała al. *Michale*, przys. do Wrzępi, pow. bocheński, par. Cerekiew, w okolicy równej, namulistej, podmokłej, na praw. brz. potoku Grobki, uchodzącego z praw. strony Wisły, o 5·3 kil. od Uścia solnego, ma 78 mk. *Mac.*

Michałejki, część Wiszenki Wielkiej, pow. gródecki.

Michałki 1.) fol. dóbr Jeżówka al. Jeżowa Wola, pow. sochaczewski. 2.) **M.**, wś i fol., pow. konstantynowski, gm. i par. Rokitno, poczta i sąd Janów, rozl. gruntów włośc. mr. 1360, dm. 50, ludn. 402; gruntów folw. mr. 1117; własność rząd. W 1827 r. 37 dm., 226 mk. Szkoła począt. Fol. M. wchodził w skład dóbr Derło, a następnie w skład dóbr Kornica. 3.) **M.**, wś, pow. rypiński, gm. Staroryрin, par. Sadłowo, odl. o 8 w. od Rypina. Posiada kościół i szkołę ew., ma 14 dm., 172 mk., 45 mr. gr. Probostwo ewang. ma też 45 mr. M. par. ewang. ma 3000 dusz. Folw. należy do dóbr Kłośno. W 1827 r. wś rząd. 17 dm., 124 mk. Wś tę przeważnie zamieszkuje ludność niemiecka ewang., mówiąca narzeczem dolno-niemieckim, dość licznie osiadła w tej okolicy. Kościół paraf. tego wyznania w M. drewniany pod słomą jest w nędznym stanie; mieszka tu pastor i ma włókę roli, uposażenie parafii stanowiącej. Jest i szkółka, w której uczą głównie religii, a wykład odbywa się w narzeczu dolno-niemieckim. Do składu tej parafii należy wiele wsi porozrzucanych po całym pow. rypińskim: Grzęby, Szejnwald, Tereszewko, Tomaczewko najbliższe, bo pograniczne; dalsze zaś są: Głowińsk pod Rypinem, w pszennej doskonałej ziemi; Tomaszewo i Oborki. Są to wsie w najlepszych gruntach z wybornemi łąkami, to też nie rzadko widzi się u tych gospodarzy budynki murowane pod dachówką. W każdej takiej wsi jest szkoła. Nie rzadko można spotkać między tymi kolonistami, chociaż już zdawna osiedlonymi, a zwłaszcza śród kobiet, nieumiejących wcale po polsku. Dawniej każda taka wieś miała swój oddzielny cmentarz, na którym chowano zmarłych bez udziału pastora, lecz zajmował się tem nauczyciel szkółki, zwany „szkolny“. W granicach trójkąta, mającego swe wierzchołki w Michałkach, Wyszogrodzie i Lipnie, mieszka do 10,000 ludności niemieckiego pochodzenia, zamożnej i przechowującej dotąd swe odrębne cechy. 4.) **M.**, wś i fol., pow. mazowiecki, gm. i par. Mazowieck.

Michałki, ob. *Dąbrowa*, okolic szlach., pow. mazowiecki (t. I, str. 923).

Michałki 1.) wś i dobra we wsch. stronie pow. mozyrskiego, na trakcie poczt. owrucko-mozyrskim, pomiędzy Jelskiem i Mozyrzem, nad rzeczką dopływem Sołokuczy, w okr. polic. Skryhałów, par. kat. mozyrska. Wś ma cerkiew, zarząd gminny, osad pełnonadziałowych 56. Gmina michałkowska składa się z 11 starostw, 44 wiosek i liczy 1900 włościan płci męzkiej; ma szkołę gminną. Dobra M. były królewszczyzną, od r. 1775 lenne we władaniu rodziny Lenkiewiczów. Mają obszaru $55^1/_2$ włók; propinacya i gorzelnia; miejscowość poleska i falista. 2.) **M.**, mała wś poleska nad rz. Mytwą, pow. mozyrski, okr. polic. skryhałowski, osad 12. 3.) **M.**, wś, pow. słonimski, wś Śliźniów. 4.) **M**, wś w pow. homelskim, z kaplicą kat. par. homelskiej. *A. Jel.*

Michałki, wś nad lew. brz. Teterowa, pow. radomyski, naprzeciw wsi Makalewicze, oddzielona od niej błotnistemi łąkami, 4 w. szerokiemi; należy do dóbr hr. Branickich, 495 m. Niegdyś własność metropolii kijowskiej. Cerkiew fil. drewniana pod wez. ś. Aleksandra Newskiego, wzniesiona około 1820 r. Ob. Arch.

J. Z. R., cz. I, t. 4, 248, 400, 642 i cz. III, t. 3, 528. *J. Krz.*

Michałki, część Uwisłej, pow. husiatyński.

Michałki 1.) al. *Nichałki*, niem. *Michelsdorf*, dok. *Swanendorf*, *Schwanendorf*, wś na pol.-prus. Mazurach, pow. szczycieński, st. p. i okr. urzędu stanu cywil. Pasym. Konrad Wallenrod, w. mistrz (1391—93), nadaje 10 włók w Swanendorf na prawie chełmiń., oraz rybołówstwo w jez. Gulbiki Kalba. Paweł v. Rusdorf, w. mistrz, odnawia r. 1429 Tomaszowi Glabunowi, Piotrowi i Mikołajowi, synom Nicza białego (weysse Nitczsche) z Michałek, przywilej na 8 włók chełmińskich. Henryk Reuss v. Plauen, komtur elbląski, podaje r. 1415 do wiadomości, że Jan Krause, stary komornik ziemski w Szczytnie, Fryderyk jego syn i Gunter z Schwanendorf prosili o odnowienie przywileju Konrada Wallenroda. Wilhelm hr. Elsenberg, w. komtur, odnawia Maciejowi, Jurdze, Janowi i Szymonowi przywilej na 8 włók chełmiń. w Michałkach. Dan w Szczytnie r. 1498 w niedzielę ś. Trójcy (ob. Kętrz.: O ludn., str. 395). Z szlachty pols. mieszkali tu dawniej Skrodzcy (str. 403). W 1856 r. 175 mk. 2.) **M.**, niem. *Michalken*, wś, pow. chełmiński, st. p., par. kat. i ew. Wybrzeźno ½ mili, okr. urzędu stanu cywil. Stanisławki, szkoła ew. Łabędź. Ma 319·49 mr. obszaru, 32 bud., między tymi 14 dm., 118 mk., 33 kat., 85 ew. 3.) **M.** al. *Michałowo*, niem. *Michalken*, wś nad rz. Nidą, pow. niborski, st. p. Witramowo, okr. urzędu stanu cywil. Łyna (Lahna). W 1856 r. 109 mk. M. wspominane są już w księgach czynszowych z r. 1436—7. Marcin Truchses, komtur ostródzki, wystawia Jerzemu z Sitna (Seythein) nowy przywilej na 18 włók w Michałowie czyli Michałkach w ziemi saskiej i zatwierdza mu prawo chełmińskie, które jego rodzice i przodkowie posiadali. Dan w Olsztynku r. 1475 we wtorek po N. M. Pannie Gromnicznej. W M. mieszkają r. 1600 sami Polacy (ob. Kętrz.: O ludn. pol., str. 346—347). *Ks. Fr.*

Michałki, wś, pow. wojerecki. W 1840 r. było tu 62, w 1860 r. 84, w 1880 r. zaś 99 Serbów.

Michałków 1.) fol., pow. wieluński, gm. Wydrzyn, par. Czarnożyły, odl. od Wielunia 8 w.; dm. 1, mk. 9. Należy do Czarnożył. 2.) **M.**, wś i fol. nad Bugiem, pow. bialski, gm. Kobylany Nadbużne, par. Terespol. Leży nad Bugiem powyżej Terespola, pod fortem Małaszowiec. Posiada szkołę począt., 30 dm., 170 mk., 446 mr. W 1827 r. było 31 dm., 197 mk. Fol. i wś. M., rozl. mr. 219: gr. or. i ogr. mr. 120, łąk mr. 28, past. mr. 30, nieuż. i place mr. 41. Wś M. os. 27, z gr. mr. 271.

Michałków, góra wznosząca się w obrębie gm. Horoda, w pow. kosowskim, na południe od wsi, pod 42° 44′ 15″ wsch. dłg. g. F., a 48° 17′ 30″ płn. sz. g. Las od strony płd.-zachodniej zwie się Kutami. Wznies. 815 m. npm. Miejsce znaku triang. *Br. G.*

Michałków 1.) wś, pow. kołomyjski, na płn. granicy powiatu położona, nad pot. Czerniawą, który tu w staw się rozlewa i obraca młyn wodny. Obszar dwor. gr. or. 181, łąk 80, past. 82, lasu 290 mr.; włośc. gr. or. 104, łąk 80, past. 4 mr.; ludn. rz.-kat. 56 do par. Zuków o 6 kil., gr.-kat. 142, par. Żukocin o 2 kil. M. graniczy na wsch. z Żukowem, płd. z Zukocinem, zach. z Czeremchowem, na płn. Bohorodyczynem. Kasa pożycz. z kapit. 140 złr.; właśc. więk. posiadł. Paweł Nikorowicz. 2.) **M.**, wś, pow. borszczowski, leży w okr. cłowo-granicznym, na lew. brz. Dniestru, graniczy na wsch. z Chudykowcami, na płd. z Uściem Biskiem, na zach. z Dniestrem, na płd. z Filipkowcami. Obszar dwor. gr. or. 350, łąk 140, past. 22, lasu 12 mr.; włośc. gr. or. 375, łąk 67, past. 64, lasu 27 mr.; ludn. rz.-kat. 15 do par. w Krzywczu o 10 kil., gr.-kat. 450, par. Filipkowce; sąd powiat. Mielnica, urząd poczt. Uście Biskupie, szkoła filialna. 3.) **M.**, kopalnia nafty na obszarze dworskim Schodnicy, pow. drohobycki. *B. R.*

Michałków, wś nad strugą t. n. dopływem Nieporowy, pow. chocimski gub. besarabskiej, par. Chocim, ma cerkiew drewnianą; w 1868 r. było tu 101 dm. *X. M. O.*

Michałków, fol., pow. odolanowski, 3 dm., 72 mk.; należy do dom. Lewkowa. Poczta i t. d. w Ostrowie.

Michałkowa-Polana al. *Michałkowce*, wś należąca do sstwa żytomierskiego, niedaleko m. Żytomierza; ob. Arch. J. Z. R., cz. VI, t. 1, 303, 305.

Michałkowce 1.) wś, pow. ostrogski, ob. *Michałowce*. 2.) **M.**, wś, pow. starokonstantynowski, kaplica kat. par. Starokonstantynów.

Michałkowce, wś, pow. proskurowski, na pograniczu pow. latyczowskiego, o 15 w. od Proskurowa, o 25 od Jarmoliniec (okr. polic. i st. p.), gm. Szarawka, par. M. Ma 105 dm., 700 mk., 643 dz. ziemi włośc., 848 dz. dwors., kościół paraf. pod wez. Niepok. Pocz. N. P. M. zbudow. z drzewa 1714 r. przez Wrzeszczów, 1860 r. nowowymurowany ze składek, staraniem proboszcza Kaczorowskiego; parafian 2038; kaplica we wsi Kołybaniach; cerkiew p. w. ś. Paraski, 624 parafian, 45 dz. ziemi. Duży ogród fruktowy z rzadkiemi gatunkami owoców. Po Wrzeszczach należały M. do Gawrońskich i Zawadzkich; Michał Zawadzki (kompozytor) sprzedał je około 1863 r. Markowskiemu. Gleba glinkowata, położenie pagórkowate. Do parafii katol. michałowieckiej oprócz M. i Michałkowieckiej słobódki, należą wsie: Bałamutówka, Iwaszkowce, Jankowce,

Kazimierek, Kołybanie, Łuka, Monastyrek, Swinna i fol. Zarudzie. *Dr. M.* i *X. M. O.*

Michałkowice, fol., pow. wągrowiecki; 2 dm., 26 mk.; należy do dom. Zelice. Poczta Poczta w Wągrówcu.

Michałkowice 1.) niem. *Michalkowitz*, w dok. z 1384 i 1532 r. *Michelkowitze*, wś i dobra, pow. bytomski. Posiadają kościół paraf. kat., szkołę katol., piec wapienny, cegielnię, kopalnie węgla kamiennego i trzy huty cynkowe. Kopalnia węgla Fanny zajmuje 230 robotn. i produkuje przeszło 250,000 tonn węgla. Pożar jaki powstał w tym pokładzie węgla w r. 1816, trwał do ostatnich lat. Huty cynkowe zatrudniały 300 robotn. i produk. za 250,000 tal. W 1570 r. M. były własnością Jana, po nim syna jego Krzysztofa Mieroszewskich. Ten ostatni zapisuje M. bratu Wojciechowi, podwoj. krakows. W XVIII w. przeszły przez wiano do rodziny Schwerengrebel. Par. dek. bytomski, w obrębie jej 4600 kat., 106 ewang. i 52 izr. 2.) **M.** (*Michalkowicz* w 1430 r.), kol. do Jankowic należąca. 3.) **M.**, niem. *Michalkowitz*, wś, pow. boguniński na Szląsku austr. Posiada kaplicę katol., filią par. Ostrowa Polska, szkołę począt., zarząd kopalni węgla należących do dr. żel. płn. cesarza Ferdynanda i kopalnie węgla. *Br. Ch.*

Michałkowicze, wś, pow. borysowski, okr. pol. łohojski, przy drodze z Hajny do Chotajewicz. Ma osad włócznych 25. Okolica wzgórzysta; wypływa stąd na zach. kilka małych rzeczek, mianowicie: Rudzianka i dwie Boczyłówki, dopływy Ilii. *A. Jel.*

Michałkowiecka słobódka, wś, pow. latyczowski, gm. i okr. polic. Michałpol (o 6 w.), par. Michałkowce; 93 dm., 614 mk., 562 dz. ziemi włośc., 406 dz. dwors. Zawadzcy sprzedali ją w ostatnich czasach Lüdersowi-Weimarn. *Dr. M.*

Michałkowo 1.) wś włośc., pow. lipnowski, gm. Chalin, par. Sobowo, odl. o 25 w. od Lipna, ma wiatrak, 9 dm, 136 mk., 351 mr. gr. dobr., 20 nieuż. Fol. M. *dworskie*, nad rz. Kamieniczką, ma 2 dm., 21 mk., rozl. mr. 544: gr. or. i ogr. mr. 440, łąk mr. 60, past. mr. 2, lasu mr. 29, nieuż. i place mr. 13; bud. mur. 5, z drzewa 9, wiatrak i pokłady torfu. Wś M. os. 23, z gr. mr. 55. 2.) **M.**, wś włośc., nad rz. Skrwą, pow. lipnowski, gm. i par. Tłuchowo, odl. o 26 w. od Lipna, ma 7 dm., 59 mk., 177 mr. gr., 5 nieuż. Jest tu ewang. dom modlitwy. 3.) **M.**, wś włośc., pow. sierpecki, gm. i par. Borkowo Kościelne, odl. o $4^1/_2$ w. od Sierpca, ma 3 dm., 10 mk., 4 mr. gruntu.

Michałkowszczyzna, fol. w płn. stronie pow. borysowskiego, w okolicy wsi Starzyny, okr. polic. 3-ci dokszycki, miejscowość lesista.

Michałoc, ob. *Michałpol.*

Michałopol, kol. i os. karcz. nad rz. Wiercicą, pow. noworadomski, gm. Żytno, par. Gidle. Kol. ma 25 dm., 220 mk., 307 mr.; osada karcz. 1 dm., 5 mk., 6 mr. M. wchodził w skład dóbr Ciężkowice. *Br. Ch.*

Michałów 1.) wś, pow. warszawski, gm. Jabłonna, par. Tarchomin. W 1827 r. 18 dm., 65 mk. 2.) **M.**, wś i fol., pow. warszawski, gm. Jabłonna, par. Wieliszew, odl, 17 w. od Warszawy, w pobliżu Narwi. W 1827 r. 29 dm., 253 mk. Fol. M. z nomenkl. Owczarnia i wsią Łajsk, rozl. wynosi mr. 1535: gr. or. i ogr. mr. 544, łąk mr. 147, past. mr. 35, lasu mr. 763, zarośli mr. 6, wody mr. 7, nieuż. i place mr. 33; bud. mur. 1, z drzewa 16; płodozmian 8 i 10 polowy. Wś Łajsk os. 37, z gr. mr. 868. 3.) **M.**, wś, pow. warszawski, gm. i par. Okuniew, odl. 19 w. od Warszawy. W 1827 r. 13 dm., 97 mk. Dobra M. składają się z fol. M. i Sadowszczyzna, rozl. mr. 1518: fol. M. gr. or. i ogr. mr. 755, łąk mr. 79, lasu mr. 547, nieuż. i place mr. 21, razem mr. 1402; bud. z drzewa 11; fol. Sadowszczyzna gr. or. i ogr. mr. 69, łąk mr. 44, nieuż. i place mr. 2, razem mr. 116; bud. z drzewa 2. Dobra te w r. 1877 oddzielone zostały od dóbr Okuniew. 4.) **M.**, wś i os. fabr., pow. błoński, gm. Radzików, par. Leszno, odl. 16 w. od Grodziska, 6 w. od Błonia, a 34 w. od Warszawy. Posiada cukrownię, własność Jana Bersona i Samuela Bernsteina, która w 1880 wyprodukowała za 300,000 rs. i zatrudniała 250 robotn. Osada fabr. ma 560 mk. i 120 mr. obszaru; leży na terrytoryum dóbr Leszno (ob.). 5.) **M.**, wś, pow. skierniewicki, gm. Korabiewice, par. Jeruzal. Posiada szkołę począt. ogólną. W r. 1827 r. 28 dm., 171 mk. 6.) **M.**, fol., pow. sochaczewski, gm. i par. Głusk. Należy do dóbr Gniewniewice. 7.) **M.** *Dolny* i *M. Górny*, wś i fol. nad rz. Pilicą, pow. grójecki, gm. Lechanice, par. Wrociszew. M. Dolny miał w 1827 r. 28 dm. i 288 mk. M. Górny 23 dm., 233 mk. Jest tu piękne gospodarstwo folwarczne, gorzelnia, browar, młyn amerykański, cegielnia, owczarnia zarodowa i stadnina. M. leży na wyniosłym brzegu doliny Pilicy, w pięknem położeniu. W końcu XVII w. był tu zamek, o którym wspomina w swej podróży Verdum (str. 117, wyd. Liske). Dobra M. składają się z fol.: M., Rudawica, Ignacówka, Palczew, Wola Palczewska; attyn.: Budy Michałowskie i Majdan; wsi: M. Górny, M. Dolny, Bończa, Palczew, Wola Palczewska, Zastruże, Budy Michałowskie, rozl. mr. 6016: fol. M. i Ignacówka gr. or. i ogr. mr. 823, łąk mr. 138, past. mr. 77, wody mr. 123, nieuż. i place mr. 15, razem mr. 1176, płodozmian 7-polowy; fol. Rudawica gr. or. i ogr. mr. 342, łąk mr. 25, wody mr. 1, nieuż. i place mr. 1, razem mr. 369; płodoz. 7-polowy; fol. Palczew i Wola Palczewska gr. or. i ogr. mr. 846, łąk

mr. 156, past. mr. 224, wody mr. 18, nieuż. i place mr. 5, razem mr. 1749, płodozmian 6-polowy; nomenkl. Budy Michałowskie gr. or. i ogr. mr. 3, łąk mr. 131, razem mr. 134, nadto w lasach mr. 2321, zarośli mr. 180, w nieuż. i drogach mr. 582, w osad. mr. 5, bud. z drzewa w całych dobrach jest 73, ubezpieczonych na rs. 72,330; pokłady torfu i rudy żelaznej. Wś M. Górny os. 38, z gr. mr. 415; wś M. Dolny os. 39, z gr. mr. 536; wś Bończa os. 27, z gr. mr. 505; wś Palczew os. 32, z gr. mr. 439; wś Wola Palczewska os. 16, z gr. mr. 173; wś Zastruże os. 12, z gr. mr. 222; wś Budy Michałowskie os. 11, z grun. mr. 135. 8.) **M.**, wś, pow. gostyński, gm. Czermno, wchodziła w skład dóbr Czermno (ob.). 9.) **M.**, przyległość dóbr Kuźmy, w pow. łowickim. 10.) **M.**, wś, kol. i os. nad strum. Pokrzywnicą i Rudnik, pow. kaliski, gm. i par. Opatówek, odl. 14 w. od Kalisza. Wś (złożona z 4 części) ma 32 dm. i 243 mk.; 1-sza kol. 13 dm., 87 mk.; 2-ga kol. wraz z kol. Cienia i folw. Ryte Góry 8 dm., 65 mk. W 1827 r. było tu w ogóle 29 dm., 259 mk. Wś tę wraz z przyległą wsią Cienia Kazimierz W. dał arcyb. gnieźn. w 1359 r. w zamian za Królewice i Chroślnię w ziemi sandomierskiej i krakowskiej (Dług. I, 618). Por. też Lib. Ben. Łaskiego (t. II, 53). 11.) **M.**; os., pow. wieluński, gm. Kuźnica Grabowska, par. Kraszewice, odl. od Wielunia w. 34, dm. 2, mk. 13. 12.) **M.**, kol. i os. karcz., pow. piotrkowski, gm. i par. Gorzkowice; kol. ma 5 dm., 38 mk., 12 mr. włośc.; os. karcz. 1 dm., 8 mk., 5 mr. W 1827 r. było tu 6 dm., 42 mk. 13.) **M.**, kol. włośc., pow. piotrkowski, gm. Szydłów, par. Piotrków. Ma szkołę począt.; 18 dm., 347 mk., 374 mr. Por. *Jarosty*. 14.) **M.**, fol., pow. piotrkowski, gm. Woźniki, 1 dm., 260 mk. 15.) **M.** al. *Gryf* al. *Nowa osada leśna*, kol., pow. piotrkowski, gm. Szydłów, 4 dm., 23 mk., 85 mr.. 16.) **M.**, wś, pow. brzeziński, gm. i par. Łaznów. Ma 21 dm., 185 mk., 178 mr., majorat M. Brujewicza. 17.) **M.** i fol. nad rz. Mrożycą, pow. brzeziński, gm. Mroga Dolna, par. Jeżów. Wś ma 5 dm., 52 mk., 98 mr.; fol. ma 1 dm., 4 mk., 180 mr. 18.) **M.**, kol. włośc., pow. brzeziński, gm. Długie, ma 5 dm., 9 mk., 138 mr. 19.) **M.**, kol. włośc. nad rz. Moszczenicą, pow. brzeziński, gm. Biała, ma 5 dm, 27 mk., 76 mr. 20.) **M.**, wś i *M. poduchowny*, pow. noworadomski, gm. gm. gm. Kruszyna, par. Kłomnice. Wś ma 19 dm, 104 mk., 79 mr. M. poduchowny, wś, 29 dm., 65 mk., 75 mr. 21.) **M.**, fol., pow. noworadomski, gm. Rzeki, par. Kłomnice, ma 2 dm., 300 mr. obszaru. Należy do dóbr Chorzenice. 22.) **M.**, fol., pow. częstochowski, gm. Kamienica Polska, par. Poczesna, 2 dm., 2 mk., 294 mr. Własność M. Sobolewa. 23.) **M.**, os. włośc. i fol., pow. będziński, gm. Pińczyce, par. Mrzygłód, ma 4 dm., 24 mk., 40 mr.; walcownia blachy żelaznej. 24.) **M.**, wś włośc., pow. radomski, gm. Zakrzew Kościelny, par. Jarosławice, odl. 16 w. od Radomia. Ma 10 dm., 66 mk., 119 mr. 25.) **M.**, wś, i *Michałówek*, wś, pow. kozienicki, gm. Maryampol, par. Głowaczów, odl. 21 w. od Kozienic. M. ma 19 dm., 118 mk., 294 mr. ziemi włośc. i 1 mr. dwors. Michałówek zaś 5 dm., 37 mk., 75 mr. włośc., ob. *Grabna Wola*. 26.) **M.**, wś i fol. nad rz. Kamienną, pow. iłżecki, gm. i par. Wierzbnik, leży przy drodze bitej, odl. 22 w. od Iłży a 8 w. od Wąchocka, posiada szkołę począt. i fabrykę żelaza, 64 dm. (19 mur.), 497 mk., 474 mr. ziemi włośc. i 88 mr. należącej wraz z fabryką do towarz. zakładów starachowieckich. W 1827 r., wś rząd., miała 19 dm. 170 mk. Obecnie jest tu pudlingarnia o 7 piecach pudlowych, dubeltowych i jednym piecu szwejsowym z młotem parowym. Zakład poruszany siłą wody, wyrabia półproduktu żelaznego do 120,000 cnt., zatrudnia 150 robotn., zarabiających od 50 kop. do 1 rs. dziennie (dane z r. 1880). Wchodzi w skład zakładów starachowieckich, które są własnością towarzystwa akcyjnego. Do r. 1816 M. należał do benedyktynów łysogórskich i wtedy posiadał fryszerki i szlifiernie do broni siecznej i palnej. r. 1836 przerobione na pudlingarnię. R. 1870 br. Fraenkel nabył M od rządu wraz z innemi zakładami starachowieckiemi, a r. 1877 od Fraenkla nabyło towarzystwo akcyjne. Zakład michałowski był wybudowany podług systemu pierwotnego, lecz przeszedłszy na własność prywatną, został znacznie powiększony i pod względem hutniczym ulepszony. 27.) **M.**, kol., pow. iłżecki, gm. Pętkowice, par. Bałtów, odl. 40 w. od Iłży; ma 10 dm., 51 mk., 271 mr. 28.) **M.**, os., pow. iłżecki, gm. Rzeczniów, par. Iłża, odl. 12 w. od Iłży, ma 1 dm., 9 mk., 2 mr. 29.) **M.** *Mały*, wś, pow. iłżecki, gm. Skarzysko Kościelne, par. Wąchock, odl. 24 w. od Iłży, ma 19 dm., 123 mk., 282 mr. 30.) **M.**, wś włośc., pow. opatowski, gm. Modliborzyce, par. Opatów, odl. 8 w. od Opatowa, ma 7 dm., 28 mk., 259 mr. 31.) **M.**, os. włośc., pow. opoczyński, gm. Unewel, par. Białobrzegi, odl. 28 w. od Opoczna, ma 3 dm., 21 mk., 25 mr. 32.) **M.** al. *Barycz*, fol., ob. *Gowarczów*. 33.) **M.**, os. fabr., pow. olkuski, gm. i par. Bolesław, założona na gruntach fabr. Mijaczów. W 1880 r. odkryto tu pokłady galmanu. Jest tu fabryka drutu żelaznego, gwoździ i łańcuszków, która przecięciowo zatrudnia 72 ludzi dziennie, posiada 2 hydrauliczne koła o sile 15 koni. Fabryka przerabia średnio 30,000 pudów różnego gatunku drobnego żelaza, spotrzebowując około 6000 korcy węgla kamiennego.

Zakład wyprodukować może z surowych materyałów do 60,000 pud. i przygotować wyrobów do 50,000 pud. rocznie. 34.) **M.**, wś nad rz. Nidzicą, pow. pińczowski, gm. Góry, par. Michałów, leży na drodze z Pińczowa do Działoszyc. Posiada kościół paraf. mur., szkołę począt. Młyn wodny ameryk., przerabiający 140 czetw. mąki i kaszę drobną (krakowską). W 1827 r. 5 dm., 82 mk. Kościół paraf. erekcyi niewiadomej, podobno z 1356 r. W XV w. istniał już tu kościół paraf. św. Wawrzyńca, z kamienia stawiony. Dziedzicem wsi był Jan Kurozwęcki h. Róża. Wś miała 7 łanów kmiecych, karczmę, zagrodników, folw. i młyn na Nidzicy (Dług. II, 384). M. par., dek. pińczowski (dawniej szkalbmierski), ma 703 dusz. Dobra M. składają się z fol. M., Podlesie, Terczyn i wsi M. W 1866 r. ogólna rozl. dominialna wynosi mr. 2361: gr. or. i ogr. mr. 1081, łąk mr. 225, lasu mr. 140, zarośli mr. 808, past. mr. 33, nieuż. i place mr. 74. Wś M. os. 80 z gr. mr. 678. 35.) **M.**, pow. włoszczowski, gm. i par. Chrząstów. 36.) **M.**, pow. włoszczowski, gm. i par. Secemin. 37.) M., pow. włoszczowski, gm. Włoszczowa, par. Kozłów. 38.) **M.**, fol., pow. janowski, gm. i par. Modliborzyce, odl. 10 w. od Janowa, założony około 1850 r. przez dziedzica dóbr Lute Michała Malhomme'a, śród lasów dworskich, 9 dm., 128 mk., 240 mr. ziemi. Obecnie rozdzielony na części. 39.) **M.**, fol. należący do dóbr Mężenin (ob.). 40.) **M.**, ob. *Michalów*. *Br. Ch.*

Michałów 1.) dwór, pow. rossieński, par. ejragolska, własność Dowgirda. 2) **M.**, folw., pow. rzeczycki, ob. *Brahin* (t. II, 348—2). 3.) **M.**, folw., pow. rzeczycki, okr. polic. 2 jurewicki, o 10 w. na wsch. od mka Jurewicz; miejscowość poleska, nizinna. 4.) **M.** al. *Michałowo*, folwark, powiat ihumeński, okręg polic. 1 uździeński; w XVIII wieku należał do rodziny Oskierków, do dominium Szack (ob.), na początku wieku bieżącego przeszedł do Hruszwickich i dotąd jest ich własnością; ma obszaru około 64 włók. Ziemia lekka, łąki nadzwyczaj obfite nad Ptyczą, dużo ryby i zwierzyny, są nawet bobry, lasy dębowe, jesionowe i sosnowe. Młyny na Ptyczy, dochód z propinacyi i czynszów znaczny. 5.) **M.**, mylnie *Machałów*, folw. o 4 w. na płd.-zach. od Mińska, nad rz. Łoszycą, dopływem prawym Świsłoczy położony; dziedzictwo Obrąpalskich, ma obszaru przeszło 48 włók, grunta żyzne; młyn. *A. Jel.*

Michałów, góra lesista, w Karpatach wschodnich, w Baligrodzkich górach, na granicy gm. Rabego i Łubnego, w pow. Lisko, pod 48° 54′ 53″ wsch. dłg. g. F., a 49° 17′ 50″ płn. sz. g. Od zach. i płn. opływa ją potok Rabski, a od wsch. Hoczewka. Wznies. 810 m. npm. *Br. G.*

Michałów, ob. *Michałowo*, pow. brodnicki.

Michałowce 1.) wś, pow. ostrogski, o 4 w. na wsch. od rz. Horynia, o 23 w. na płn.-zach. od Ostroga; cerkiewka filialna. Miejscowość górzysta; wzgórza ciągną się od płd. ku płn. i przy samej wsi zaginają się ku zachodowi; strona zachodnia niska, pokryta lasami i błotami, północna zaś piaszczysta; grunta glinkowate, wydają obfite plony. Włościanie dość zamożni, trudnią się rolnictwem, hodowlą bydła, koni i owiec, oraz transportem drzewa, wyrabianego w okolicznych lasach; kilku z nich zajmuje się pszczolnictwem. W okolicznych wzgórzach znajduje się kreda i kamień wapienny, z którego wypalają wapno. M. należały niegdyś do Firlejów, potem przeszły do Bertramów, a w 1796 r. rozdzielone zostały pomiędzy Kępińskich, Rosołowskich i Potockich. Potoccy sprzedali swą część Łobaczewskim, do których przeszła także część Kępińskich; część zaś Rosołowskich nabyli Ilińscy. Obecnie część Łobaczewskich jest w posiadaniu Krasikowskiego; równie i część Ilińskich zmieniła właściciela. 2.) **M.**, wś, pow. starokonstantynowski, par. Starokonstantynów, na wsch. od Krasiłowa. Ma kaplicę katolicką. R. 1867 miała 75 dm. Ob. Archiw. J. Z. R., cz. VI, t. 1, 291. *J. Krz.*

Michałowce, *Michajłowce* (u Marczyńskiego *Michalowce*), wś, pow. mohylowski, na pograniczu uszyckiego, niedaleko źródeł rz. Żwanki, dopływu Terebieży, gm. i par. Snitków, na drodze z m. Wierzchówki do Boguszówki; 205 dm., 950 mk., 1270 dzies. ziemi włośc., 1291 dz. dwors. Bronisława Sobańskiego i 1292 dz. Milewskiej, 63 cerkiewnej. Cerkiew pod wezw. św. Michała, piękny dwór, ogród, grunta górzyste, gleba glinkowata, kamień wapienny i cegielnia. Należała do sstwa barskiego, potem do Dzierżków, obecnie Sobańskich i Milewskiej. M. tem pamiętne, że tu 29 lut. 1768 r. ułożono i podpisano naprzód w 8 osób (między nimi Pułascy i Krasińscy) akt konfederacyi barskiej w domu Rafała Dzierżka. *Dr. M.*

Michałówek 1.) pow. nowomiński, gm. i par. Wiązowna. 2.) **M.**, kol., pow. łowicki, gm. i par. Nieborów, odl. 12 w. od Łowicza. Ma 8 dm., 56 mk., 15 mr. ziemi. 3.) **M.**, pow. kozienicki, ob. *Michałów*. 4.) **M.** al. *Michałów*, folw., pow. janowski, gm. i par. Modliborzyce.

Michałowice 1.) wś, pow. warszawski, gm. Pruszków, par. Raszyn, odl. 7 w. od Warszawy. W 1827 r. 17 dm., 149 mk. Folw. i wś M. rozl. mr. 700: grun. orne i ogr. mr. 530, łąk mr. 93, pastw. mr. 31, lasu mr. 5, nieuż. i place mr. 21, bud. mur. 2, z drzewa 9; płodozmian 6-polowy. Są 3 stawy. Wś M. osad 22, z gr. mr. 97. 2.) **M.**, wś, pow. grójecki, gm. Borowe, par. Michałowice. Leży pomię-

dzy Nowem-Miastem a Przybyszewem w pobliżu Pilicy. Posiada kościół par. drewniany, szkołę początkową. W 1827 r. miała 29 dm., 261 mk. M. gniazdo Michałowskich h. Trzaska, posiadały kościół par. już w początkach XV w. Według Lib. Ben. Łaskiego (t. II, 309, 10) w skład par. M. wchodziły wsie: Brzostowice, Komarów, Koski, Ługowice, Michałowice, Pomyczów, Porzecze, Ślepa Wola, Stamierowice, Świdno, Stryków, Tomczyce. Według akt kościelnych (Acta Visit.) M. były w 1609 r. własnością And. Swidzińskiego, Mateusza Jezierskiego i Jana Michałowskiego, miały kościół paraf. drewniany WW. ŚS. Obecny wzniósł w 1752 r. dziedzic M. Świdziński. M. par. dek. grójecki: 1675 dusz. 3.) **M.**, wś, pow. skierniewicki, gm. Kowiesy, par. Chojnata, odl. 22 w. od Skierniewic, a 15 w. od Radziwiłłowa, st. dr. żel. w.-wied. W 1827 r. 18 dm., 116 mk. Jest tu cmentarzysko przedhistoryczne. Folw. M. lit. A. rozl. mr. 181: grunta orne i ogr. mr. 178, pastw. mr. 1, nieuż. i place mr. 2, bud. mur. 1, z drzewa 6; płodozmian 4-polowy. 4.) **M.**, wś nad rz. Bzurą, pow. łęczycki, gm. i par. Tum, odl. od Łęczycy w. 5 1/2; dm. 5, mk. 62. Ob. Łaski, Lib. ben. (t. II, 430). 5.) **M.**, wś i folw., pow. pińczowski, gm. Czarnocin, par. Stradów, odl. 20 w. od Pińczowa, posiada młyn wodny. W 1827 r. 15 dm., 99 mk. Długosz podaje dwa opisy M., w pierwszym dziedzicem jest Piotr Grabiński h. Strzemię, w drugim Korzeński tegoż herbu; w pierwszym dziesięcina idzie do Dzierząźni, w drugim do Stradowa. Było tu wtedy 6 łanów kmiecych, zagrodnicy i folw. (ob. Dług. II, 66 i 417). Folw. i wś M. rozl. mr. 329: gr. orne i ogr. mr. 262, łąk mr. 19, pastw. mr. 1, lasu mr. 30, nieuż. i place mr. 17, bud. mur. 2, z drzewa 14; płodozmian 11-polowy. Wś M. os. 28, z gr. mr. 49. 6.) **M.**, wś nad rz. Dłubnią, pow. miechowski, gm. Michałowice, par. Więcławice. Leży na granicy królestwa, o 8 kil. od Krakowa, przy szosie warsz.-krakowskiej, w dolinie rz. Dłubni, wpadającej do Wisły pod Mogiłą. Rzeczka ta powyżej wsi Sieciechowice nazywa się Glanówką od wsi Glanowa, skąd bierze początek. Jest tu urząd gminny, szkółka wiejska, stacya pocztowa i telegraficzna, komora celna, przy której bywają targi zbożowe 2 razy na tydzień, młyn wodny. Dymów 106, ludności 924, gruntów włościańskich mr. 1285, dwors. 715. W 1827 r. było tu 67 dm., 430 mk. Położenie M. pagórkowate, ziemia lekka do uprawy, glinkowata, urodzajna, spoczywa na t. z. opoce wapiennej, zawierającej liczne skamieniałości, np. jerzyki różnej formy, muszle, amonity, korale i t. p. Włościanie zamożni, trudnią się wyłącznie rolnictwem i furmankami. Komora celna przeniesiona tu z Wilczkowic w 1838 r., od r. 1882 zamieniona z I, na komorę III klasy. Wartość towarów wywiezionych w 1881 r. 646893 rs. kredyt.; w r. 1883 rs. 927994, w tem: za rok 1881 jaj sztuk 7392000 za rs. 123200. Zboża w ziarnie czet. 31646 za rs. 464490, pierza pud. 1151 za rs. 35600, ptastwa domowego sztuk 15756 za rs. 15551. W r. 1883 wywieziono: jaj sztuk 26312800 za rs. 429454, zboża w ziarnie czet. 26170 za 287228, pierza pud. 2876 za rs. 85100, ptastwa (gęsi) sztuk 13378 za rs. 13236 i t. d. Przywieziono towarów w 1881 r. za rs. 758370, cło od nich przyniosło 193534 rubli metalicznych, główniejszemi przywozowemi towarami była: sól pud. 107052, której przywóz wzrósł w 1883 r. do 122263 pudów. Maszyny rolnicze w 1881 r. pud. 4026 za rs. 24589; w r. 1883 przywóz ich zmniejszył się do pud. 2576 za rs. 14309. W XV w. M. były własnością klasztoru Bożogrobców w Miechowie. Było tu 24 łany kmiece, dwie karczmy (jedna 6, druga 8 marek płaciła), siedmiu zagrodników, dwa młyny na Dłubni i folw. klasztorny. Dziesięcinę (w ilości 30 marek), należącą do prebendy Czechowskiej w Krakowie, dzierżawił sam klasztor (Długosz, III, 426). Michałowice należały dawniej do probostwa miechowskiego. Uchwałą sejmową z r. 1768 przeznaczone zostały na powiększenie dochodów akademii krakowskiej. Na mocy przywileju Stanisława Augusta z dnia 2 maja 1788 r. M. przeszły w wieczyste posiadanie ks. Hugona Kołłątaja, referend. wiel. ks. litew., za opłatą rocznego czynszu na rzecz tejże akademii. Konfederacya targowicka, pod pozorem niepłacenia czynszu, odebrała Kołłątajowi M. i inne edukacyjne dobra i uchwałą z d. 16 czerwca 1793 r. nadała takowe Karolowi Głębockiemu. W kilka dni potem, Głębocki zbył te prawa swoje do M. Józefowi Ankwiczowi, do innych zaś dóbr po Kołłątaju, Antoniemu Raczyńskiemu. Po uchyleniu przez sejm grodzieński w d. 15 wrześ. 1793 r. aktów konfederacyi targowickiej i wyznaczeniu komisyi do zbadania zrządzonych przez nią krzywd obywatelom, plenipotent Kołłątaja, nacisnięty przez jego wierzycieli, udowodnił kwitami akademii krakowskiej regularne opłacanie czynszu, a tem samem nieprawne pozbawienie Kołłątaja jego własności, odzyskał on też M., lecz tylko chwilowo, gdyż po uwięzieniu go w r. 1794, rząd austryacki nałożył sekwestr na jego dobra. Przeciwnicy ponownie usiłowali pozbawić go tytułów własności; nareszcie po wielu kolejach, z mocy dekretu król. sask., księcia warszawskiego, z d. 24 paźdz. 1810 r., M. powrócone zostały Kołłątajowi. Po jego śmierci przeszły drogą spadku do brata jego Jana, następnie do hr. Maryi z Kołłątajów Krasickiej, która, spłaciwszy

fundusz edukacyjny, stała się właścicielką M., pozostających w tej samej rodzinie do r. 1875, w którym je kupił Tadeusz Dąbrowski. Folw. i wś M. rozl. mr. 716: gr. orne i ogr. mr. 358, łąk mr. 12, pastw. mr. 99, lasu mr. 212, nieuż. i place mr. 35, bud. mur. 1, z drzewa 13; płodozmian 6-polowy. Wś M. os. 76, z gr. mr. 1371. M., gmina należy do sądu gm. okr. IV w Wilczkowicach, st. p. Michałowice. Gmina ma 7808 mr. obszaru i 2884 mk. (1867 r.). *A. Pal.*, *Dąb.* i *Br. Ch.*

Michałowice, zaśc. pryw. nad rz. Dzisną, pow. dzisieński, w 2 okr. polic., o 120 w. od Dzisny, 1 dm., 7 mk. kat.

Michałowice al. *M. Tyśmienickie*, rus. *Mychałewyczi Tyśmenycki*, wś, pow. drohobycki, 8 kil. na płn. wsch. od sądu powiat., urzędu poczt., stacyi kolej. i telegr. w Drohobyczu. Na płn. leżą Rychcice i Lipowice, na wsch. Słońsko i Delawa, na płd. Neudorf, na płd, zach. Raniowice, na zach. Poczajowice i Rychcice. Środkiem wsi płynie Tyśmienica. Wchodzi ona tu od płd. z Poczajowic i płynie na płn.-wsch., a w końcu na wsch. do Lipowic, zabierając w obrębie wsi pomniejsze strugi od lew. brz. W środku obszaru leżą zabudowania wiejskie, na płn.-zach. część wsi Chatki Lasowe, we wsch. narożniku grupa domów Fedorcy, na płd. krańcu część wsi i folw. Maryampol (al. Marcinpol, Martynopol, Zagóra). Tutaj wznosi się najwyższe wzgórze (365 m., znak triang.), podczas kiedy na płn. zach. wznosi się najwyższy punkt do 277 m. Płd. kończynę wsi przebiega gościniec drohobycko-stryjski, część płn.-zach. kolej naddniestrzańska. Własn. więk. (Bielskiego) ma roli orn. 255, łąk i ogr. 41, pastw. 13, lasu 87; własn. mniej. roli orn. 720, łąk i ogr. 417, past. 167, lasu 5 mr. W r. 1880 było 1120 mk. w gminie, 30 na obsz. dwor. (między tymi 101 obrz. rzym.-kat., 1020 obrz. gr.-kat.). Par. rzym.-kat. w Rychcicach, gr.-kat. w miejscu, dek. drohobycki, dyec. przemyska. Do parafii należą Słońsko i Poczajowice. We wsi jest cerkiew pod wezw. śś. Kozmy i Damiana, szkoła etat. jednokl. i kasa pożyczk. gminna z kapit. 519 zł. w. a. W lesie koło Słońska jest staw. Podanie miejscowe głosi, że na tem miejscu stała niegdyś cerkiew. Pewnego razu w dzień Wielkiejnocy, poszli mieszkańcy zamiast do cerkwi, do karczmy, która stała w pobliżu. Za karę zapadła się cerkiew i karczma, a w miejscu tem powstał staw. 2.) **M.**, ob. *Michalewice*. *Lu. Dz.*

Michałowiecki Jar, przys., pow. uszycki, par. Zaleśce, nad rz. Tarnawą, ma młyn wodny, należy do Makowieckiej. *X. M. O.*

Michałowiecki potok, potok, wypływa w obr. gm. Michałówki, w pow. borszczowskim, płynie po wsch. stronie wsi M., w kierunku południowym, oddzielając obszar M. od obszaru Kudryniec, następnie granicą Dźwiniaczki i Paniowiec i poniżej Dźwiniaczki uchodzi z lew. boz. do Dźwiniaczki. Między tym potokiem a Dźwiniaczką legła Michałowiecka góra (243 m.). Długość biegu 4 kil. i pół. Ujście leży 187 m. npm. *Br. G.*

Michałowin, wś, pow. chełmski, gm. Turka, par. Dorohusk (ob.). Posiada szkołę początkową. W 1827 r. 24 dm., 152 mk.

Michałówka, struga w pow. kaliskim, gm. Iwanowice, płynie pod wsią Chojno, Niemiecka Wieś, Borek Księży, Kuczowola i Korzekwin.

Michałówka 1.) wś, pow. kaliski, gm. Brudzew kaliski, par. Piątek Wielki, odl. od Kalisza w. 18; dm. 4, mk. 12. 2.) **M.**, kol. nad rz. Wartą, pow. turecki, gm. Niemysłów, par. Pęczniew, odl. od Turka w. 28; ma 8 dm. 3.) **M.**, kol. nad rz. Strugą, pow. łęczycki, gm. i par. Piątek, odl. od Łęczycy w. $21\frac{1}{2}$, dm. 9, mk. 67. 4.) **M.**, wś, pow. kozienicki, gm. i par. Świerze Górne, odl. 10 w. od Kozienic, ma 5 dm., 40 mk., 59 mr. obszaru. 5.) **M.**, wś, pow. olkuski, gm. i par. Jangrot. W 1827 r. wś duchowna, 78 dm., 536 mk. 6.) **M.**, pow. miechowski, gm. Michałowice, par. Więcławice. 7.) **M.**, os. karcz., pow. lubartowski, gm. Rudno. 8.) **M.**, folw., pow. tomaszowski, gm. Kotlice, par. Dub (ob.). 9.) **M.**, wś, pow. garwoliński, gm. Wola Rębkowska, par. Garwolin. Ma 12 dm, 70 mk., 27 mr., posiada szkołę początkową. 10.) **M.**, wś, pow. kalwaryjski, gm. Janów, par. Kalwarya, odl. 4 w. od Kalwaryi, ma 28 dm., 294 mk. W 1827 r. wś rząd., 20 dm., 129. 11.) **M.**, ob. *Lenie*, pow. lipnowski. *Br. Ch.*

Michałówka 1.) wś rząd., nad stawem, pow. wileński, w 5 okr. polic., o 15 w. od Wilna, 11 dm., 135 mk. (5 praw., 130 katol.). 2.) **M.** al. *Pieczyszcze*, zaśc. w płn. stronie pow. rzeczyckiego, nieopodal granicy pow. bobrujskiego, nad rzką Żerdzianką, prawym dopływem Berezyny, osad 5. Zapadłe, głuche polesie, grunta mizerne, lekkie. 3.) **M.**, wieś w płd. stronie pow. rzeczyckiego, w 1 okr. polic. (brahińskim), gm. sawickiej, nad dużem jeziorem uformowanem z rzeki Nieświcz (ob.), ma osad 21; miejscowość poleska, grunta dobre, łąki obfite. 4.) **M.** al. *Michałouka*, jezioro a właściwie zatoka rz. Prypeci, w pow. mozyrskim, o 4 w. na płn. od mczka Skryhałowa i naprzeciwko wsi Żechowicze; długie na $4\frac{1}{2}$ wiorst, szerokie na $\frac{1}{4}$ w., bardzo rybne. 5.) **M.**, karczma, pow. słucki, w 2 okr. polic. (kleckim), przy szosie brzeskiej, pomiędzy wsiami: Zajelnia i Trzeciaki. 6.) **M.**, folw., pow. szawelski, ob. *Gierżdele*. 7.) **M.**, folw., pow. kowelski, ob. *Kaczyn*. *Al. Jel.*

Michałówka 1.) wś, pow. żytomierski, par.

Lubar, własność dawniej Budzyńskich, potem Micińskich, dziś Michała Piotrowskiego. Ma cerkiew drewnianą. O półtorej wiorsty od wsi M. leży stacya poczt. t. n., między Cudnowem a Lubarem. 2.) **M.**, zaginiona wś w pow. krzemienieckim, w pobliżu m. Łabunia i Sudiłkowa, jak się zdaje leżała w płd.-zach. części pow. zasławskiego lub w sąsiedniej pow. nowogródwołyńskiego; ob. Archiw. J. Z. R., cz. VI, t. 1, 292. 3.) **M.**, ob. *Michałpol.*

Michałówka (*Michajłowka*, u Marczyńskiego *Płazówka*), wś, pow. lityński, na pograniczu winnickiego; gm., par. i okr. polic. Meżyrów; o 39 w. od Lytynia; 20 osad, 36 mk., 310 dz. ziemi włośc. Należy do klucza meżyrowskiego Konstancyi z Orłowskich Czeremzinowej. *J. Krz.*

Michałówka 1.) al. *Michalówka Woronowicka*, wś, pow. bracławski, w 4 okr. polic., gm. Obodne, na pograniczu pow. winnickiego; 115 dm., 318 dusz męskich; 578 dz. ziemi włośc.; par. katol. Woronowica, kaplica katol. na miejscu; cerkiew podwyższenia Krzyża ś., liczy 1560 dusz. Należała do Szczeniowskich, następnie Krasickich, którym po 1863 r. została skonfiskowana. 2.) **M.** al. *Michalówka*, wś, pow. bracławski, 282 dusz męz., 973 dz. ziemi. Należała do Michała Potockiego; dziś dobra koronne. 3.) **M.** (*Michajłowka, Michalówka*), wś, pow. winnicki, w 2 okr. polic., gm. i par. Strzyżawka, przy ujściu rz. Desny do Bohu, która tworzy tu duży staw; 23 dm., 526 mk. (z Kołomijówką); 787 dz. ziemi włośc., 1368 dwors. Należy do klucza pietniczańskiego Grocholskich. 4.) **M.** (*Michajłowka*), wś nad Bohem, w płd.-wsch. części pow. winnickiego, na pograniczu pow. bracławskiego, w 1 okr. polic., na wsch. od m. Tywrowa, gm. i paraf. Tywrów; 87 dm., 400 mk., 543 dz. ziemi włośc. Należała do Wyrzykowskich i Jaroszyńskich, od których po 1863 r. drogą przymusowej sprzedaży przeszła do hr. Koczubejów. Ob. Arch. J. Z. R., cz. III, t. 3, 181. 5.) **M.** al. *Michajłowka Jaruska*, duża wś nad Dniestrem, pow. jampolski, w 1 okr. polic., gm. i par. Dzigówka, o 8 w. od Jampola odległa; 303 dm., 1062 mk., 1719 dz. ziemi. Przeprawa przez Dniestr promem. Cerkiew pod wezw. Wniebowzięcia N. M. P., uposażona 62 dz. ziemi. M. znajduje się kamień wapienny opoczysty i płytowy. Należała do sstwa jaruskiego (ob. *Jaruga*), zamienionego z Potockiemi, na mocy konstyt. sejmu warszawskiego 1768 r., na klucz smotrycki. Następnie przez lat 12 trzymał je gen. Czaplic, opłacając kwarty 3692 rs.; dochód roczny wynosił 5592 rs. 6.) **M.**, po rus. *Michajłowka Murafska*, wś, pow. jampolski, w 2 okr. polic., o 12 w. od st. Rachny dr. żel. kijowsko-odeskiej, gm. i par. Murachwa (Murafa), 148 dm., 746 mk., 1345 dz. ziemi; cerkiew pod wezw. ś. Michała, uposażona 36 dz. ziemi, liczy 1002 paraf. Należała do Mostowskich, następnie Dobków, którym skonfiskowana. 7.) **M.** (*Michałowce*), duża wś, pow. hajsyński, w 2 okr. polic., gm. i par. Granów, przy trakcie pocztowym z Hajsyna do Humania, 204 dm., 1200 mk., 2596 dz. ziemi. Par. katol. Granów, cerkiew prawosł. w miejscu pod wezw. N. M. P., uposażona 50 dz. ziemi. Należała do klucza granowskiego (ob. *Granów*, t. II, 797), skonfiskowanego ks. Adamowi Czartoryskiemu, jakiś czas była zamieniona na kolonie wojskowe, dziś rządowa. Ob. Arch. J. Z. R., cz. III, t. 3, 149, 150, 285; cz. VI, t. 1, 26. 8.) **M.**, wś, pow. hajsyński, w 3 okr. polic., gm. Sobolówka, par. Ładyżyn; 47 dm., 442 mk., ziemi włośc. 576 dz.; należy do Czesława Jaroszyńskiego. 9.) **M.** al. *Michalówka*, wś nad rz. Jałańcem, pow. olhopolski, w 1 okr. polic., gm. Dymówka, par. Czeczelnik; 139 dm., 964 mk. (razem z Lubaczówką), ziemi włośc. 993, dwors. 917 dz. Cerkiew pod wezw. N. P. M. liczy 1300 paraf. (z Jakubówką) i posiada 80 dz. ziemi. Należała do Moszyńskich, dziś Juriewiczów. 10.) **M.** (dawniej *Świstówka*), wś, pow. uszycki, nad rzką Błyszczanówką, która powstaje we wsi z połączenia 3 strumieni: Gniłe Wody Michałowieckie, Gniłe Wody Zalesieckie i Gniłe Wody Rachnowieckie, gm. Rachnówka, par. Zaleśce, st. poczt. w Słobódzce Rachnowieckiej (Rachnówka) o 5 w., st. tel. w Dunajowcach o 10 w. Odl. od Kamieńca Podols. 24 w., od m. Szatawy 5 w., od st. dr. żel. odeskiej Derażni o 70 w., od m. Kitajgrodu 15 w., od Odesy 400 w. Położenie nieco faliste, obszar wsi poprzerzynany jarami. Gleba przeważnie czarnoziem gliniasty, pod którym jest gruba warstwa gliny mamutowej, a jeszcze głębiej wapień piaskowy z domieszką głazów kamiennych. W niektórych miejscach pod powierzchnią czarnoziemną są ukryte jednolite skały piaskowcowe, pod niemi rodzaj wapna z domieszką drobnych muszelek, a jeszcze głębiej warstwa żwiru i krzemieni z odciskami mięczaków i skorupiaków przedpotopowych. Na dnie rzeczki przed kilkudziesięciu laty, znaleziono czaszkę i rogi jelenia kopalnego. Najgłębsza formacya odkryta w M. jest sylurska. Z głębi ziemi wydostają się obfite źródła wody czystej, lecz wapiennej, temperatury 6—8° R. Jest tu parę źródełek mineralnych, zawierających żelazo i siarkę. O starożytności tej osady świadczą licznie znajdywane na polach i w ogrodach urny i wyroby krzemienne, oraz brązowe, a szczególnie monety, przeważnie srebrne, greckie i rzymskie. W lesie tutejszym są ślady miejsca obronnego. Przed kilku laty, przy kopaniu kamienia wapiennego, znaleziono tam wielki klucz żelazny i pół wiel-

kiego miecza obosiecznego z rękojeścią. Na granicy gruntów wsi Rachnówki, częścią zaś na polach tejże wsi są dotąd ślady starożytnego wału. W przeszłym wieku był w tem miejscu las. Na polu michałowieckim jest starożytna duża mogiła, dotąd przez nikogo niezbadana. Dość często znajdują się także monety Zygmunta III i Jana Kazimierza, które, wraz ze starożytnemi, są obecnie w zbiorach właściciela majątku. Na początku zeszłego stulecia była tu maleńka osada Świstówka, należąca do Błyszczanówki. Dopiero około r. 1720 Michał Makowiecki, skarbnik czerwonogrodzki, właściciel Błyszczanówki, rozpoczął w Świstówce budowę zameczku obronnego i całą osadę przezwał od swego imienia M. Syn jego, Stefan, również skarbnik czerwonogrodzki, zameczek wykończył i wzmocnił go wałami, basztami i strzelnicami. Brał on udział w konfederacyi barskiej i nieraz tu odpierał nieprzyjaciół. Prowadził głośny proces z sąsiadem Wojciechem Raciborowskim, właścicielem wsi Makowa, o linię graniczną, co było powodem częstego rozlewu krwi. Postawił we wsi dla włościan cerkiew unicką, pod wezw. ś. Michała i w niej w 1791 r. został pochowany. Na planie wsi z 1787 r., oprócz zameczku, oblanego ze wszech stron wodą, jest oznaczona cerkiew, gorzelnia, 32 chaty i, na granicy M., Supruńkowiec i Szatawy, wielki kopiec, zwany Szubienice, na którym były trzy starożytne pomniki z krzyżami. Powierzchnię M. na tym planie obliczono na 16847746 łok. kwadr. Synem Stefana był Jan, chorąży pow. uszyckiego i szambelan królewski, o wiele spokojniejszego usposobienia. Fortyfikacyj nie podtrzymywał a zameczek począł przerabiać na dom mieszkalny. Umierając bezdzietnie cały majątek zapisał synowcowi Narcyzowi Makowieckiemu, marszałkowi szlachty pow. uszyckiego, zamieszkałemu w Proskirówce. Dokumenta z tego czasu o M. tak powiadają: Majątek ten składa się z jednego folwarku, w skład którego wchodzą wsie M., Błyszczanówka i Huta błyszczanowicka. Podług ostatnich obliczeń (1845) zawierają one: M. 306 dusz męzk., 304 dusz żeńs.; Błyszczanówka i Huta 283 dusz męzk. i 301 dusz żeńs. Szlachty czynszowej 14 dusz męzk. Włościanie gospodarze, dzielą się na grupy. Grupy te odróżniają się między sobą ilością ziemi, którą używają dla własnych potrzeb. Parny ma ziemi ornej 24 mr. i sianożęci 2 mr.; pojedynek—ziemi ornej 12 mr. i sianożęci 1 mr.; pieszy—ornej 6 mr. i sianożęci 1 mr.; a oprócz tego wszyscy oni, jako też i ogrodnicy, mają sadyby, których przestrzeń pod ogrodem i sadem jest mniej więcej półtora morga. Ogrodnicy, mieszkający w wiosce Hucie, mają po większej części więcej ziemi od innych, bo około dwóch morgów każdy. Posiadający wyżej wymienioną ilość ziemi, utrzymują bydło dla wypełniania pociągowych gospodarskich robót: pierwsi przynajmniej trzy pary a drudzy—dwie pary wołów i na mocy tego nazywają się pociągowymi (parni i pojedynki). Półciągłymi, czyli pieszymi, nazywają się ci, którzy nie mając takiej ilości bydła, należą do niższej grupy. Przejście gospodarza z jednej grupy do drugiej zależy od woli obywatela i od możności gospodarza co do wypełniania robót. Majątek ten zawiera: ziemi ornej 2970 mr., sianożęci 137 mr., lasu, w którym siano się kosi, 3000 mr., pod sadybami i ogrodami 400 mr., nieuż. 400 mr., cerkiewnej 60 mr., razem 6967 mr. Uprawa i zbiór produktów odbywa się pańszczyzną i własnymi środkami obywatela, który, dla śpieszniejszej roboty i dla ulżenia włościanom, posiada 12 pługów, 10 radeł zwanych siedmiorakami, 20 radeł pojedynczych, 20 bron i 15 wozów z zaprzęgiem i usługą. Najmuje także robotnika za pieniądze lub wynagradza go zbożem, oddając mu piątą lub szóstę część zebranego zboża. Lasami bezwarunkowo rozporządza obywatel, dając włościanom na opał susznik w miarę potrzeby, a na budowę lub poprawę budynków drzewo materyałowe. Podług przyjętego zwyczaju włościanie sieją w lesie, na gruntach oznaczonych, konopie i sadzą kartofle. Ziemia wydaje bez nawożenia pszenicę ozimą i jarą, jęczmień, owies i wszystkie inne gatunki zboża. Przez ziemię tego majątku przepływa rzeka Błyszczanówka, która porusza młyny. Włościanom wolno jest łapać ryby. Są także dwa stawy, w których łowienie ryb należy do obywatela. Przechodzi tędy handlowa droga z Kamieńca, Szatawy, Dunajowiec i innych miasteczek do Kiszyniewa, Odesy i innych handlowych punktów. Oprócz mieszkalnych domów obywatela i włościan, znajduje się: 4 karczem, tyleż młynów wodnych, z których jeden o 6 kamieniach, 1 o 3-ch i dwa o 2-ch kamieniach, gorzelnia parowa, z dziennym zacierem na 100 pudów mąki; zwykle wódkę pędzą przez sześć miesięcy i w tym czasie wyrabiają do 10000 wiader wódki, t. j. z puda zboża otrzymuje się 6 ók. W cegielni pracują ludzie wolni, lub dobrowolnie najmujący się włościanie. Tak jedni jak i drudzy otrzymują po rs. 1 kop. 60 od wyrobionych 1000 cegieł. Tartak wodny na Błyszczanówce, dla wycierania drzewa z własnych lasów. Są tu łomy kamienia piaskowego i piece do wypalania wapna. Gospodarstwo prowadzi się trzypolowe, z wyłączną produkcyą ziarna. Ziemia orze się pługiem zaprzężonym w trzy pary wołów, radłem siedmiorakiem w trzy pary wołów, radłem pojedynczem o jednej parze wołów i broną o pa-

rze wołów lub jednym koniu. Przeważnie ekonomia zasiewa pszenicę, żyto, owies, jęczmień i hreczkę, przytem groch i rzepak, oraz sadzi kartofle. Włościanie sieją przeważnie pszenicę, żyto, owies i jęczmień, a z warzyw ogrodowych: buraki, kartofle, kukurydzę, kapustę, ogórki, cebulę i mak. Przeciętny wysiew zboża na morg bywa: pszenicy 26 garncy, żyta 26 garncy, jęczmienia 26 garncy, owsa 40 garncy, hreczki 20 garncy, grochu 20 garncy, rzepaku 3 garnce; kartofli sadzą 11—12 korcy. Średni urodzaj z morga bywa: pszenicy 5 korcy, żyta 5 kor., jęczmienia 3 kor., owsa 8 kor., hreczki 5 kor., grochu 5 kor., rzepaku 3 kor., kartofli 50 kor. Przy średnim urodzaju ekonomia zyskuje pszenicy 1050 kor., żyta 250 kor., jęczmienia 260 kor., owsa 1035 kor., hreczki 220 kor., grochu 80 kor., rzepaku 30 kor., i kartofli 590 kor. Włościanie zyskują pszenicy 1350 kor., żyta 1484 kor., jęczmienia 700 kor., owsa 1420 kor., hreczki 400 kor., grochu 100 kor., kartofli 2000 kor. Dla domowego użytku z przemysłowych roślin, włościanie wysiewają do 100 kor. siemienia konopnego. Lnu wcale nie sieją. Ekonomia na własny użytek wysiewa do 40 garncy lnu i do 8 korcy konopi. Średni zbiór z morga bywa: siemienia lnianego 5 kor., a konopnego 8 korcy. W ciągu roku ekonomia zbiera 1500 pudów siana, a włościanie do 4100 pudów. Ekonomia po większej części produkta swoje spławia Dniestrem na galarach do Odesy i używa do tego wolnych ludzi i włościan, którym płaci za czas sześciomiesięczny po 20 rs. i wszelkie koszta podróży za nich opłaca. Jeżeli produkta sprzedają się na miejscu, to kupcowi wolno jest najmować miejscowych włościan dla transportów. Transporty do 100 wiorst odbywają się pańszczyzną, zaliczając za takowe włościanom po jednym dniu za każde 20 w. tam i z powrotem. Włościanie zbywają swoje produkta na miejscu, przyjeżdżającym kupcom, lub na targach w Kamieńcu i sąsiednich miasteczkach: Szatawie, Dunajowcach i Kitajgrodzie. Przeciętna cena jest: korzec pszenicy 1 rs. 20 kop., żyta 70 kop., jęczmienia 60 kop., owsa 60 kop., hreczki 60 kop., kartofli 55 kop., rzepaku 3 rs., śliwek węgierskich suszonych 1 rs. 80 kop., gruszek suszonych 2 rs. 40 kop., jabłek suszonych 1 rs. 80 kop.; pud miodu 2 rs. 25 kop.; pud siemienia konopnego 1 rs. 50 kop., pud słomy 1 kop., pud siana 6 kop.; sztuka płótna do 4 rs.; 1000 cegieł 6 rs. Na wypadek nieurodzaju włościanie są zabezpieczeni zachowanym zbożem, którego w zapasowym magazynie znajduje się: ozimego 600 korcy i jarego 300 kor. Zapasy te są zebrane z corocznych wkładów od każdej duszy męskiej rewizyjnej po 4 garn. ozimego zboża i po 2 gar. jarego. Państwowy podatek włościanie płacą sami za siebie, tak za obecnych jako też i za brakujących do spisu rewizyjnego, jako to: zmarłych, wziętych do wojska i za zbiegłych. Cała suma podatkowa przypadająca z włościan pobiera się od nich w stosunku używanej przez każdego ziemi. Włościanie są przeważnie średniej zamożności; posiadają bydła roboczego 474 sztuk, nieroboczego: dużych 298, małych 939; pszczół 446 pni. Oprócz rolnictwa, włościanie zajmują się hodowlą bydła rogatego, owiec i trzody, dalej uprawą sadów i ogrodów, wyrobem grubego sukna i płótna, a niektórzy kowalstwem, tkactwem i szewstwem, wyrabiają koła, proste telegi, wozy, sanie i różne naczynia bednarskie. Drzewo na wyroby kupują w miejscowym lesie. Za roboty dzienne otrzymują: robotnik z parą wołów 10 kop., mężczyzna majster 10 kop., robotnik $7\frac{1}{2}$ kop., kobieta 5 kop. Dla gospodarskich robót, wykonywanych pańszczyzną, oznaczone są prace, które robotnik lub robotnica powinni wykonać w ciągu dnia: a) z pomocą roboczego remanentu: 1) pługiem o 6-u wołach wyorać trzecią część morga; 2) radłem siedmiorakiem o sześciu wołach zaradlić dwie trzecie morga; 3) radłem pojedynczem o parze wołów zaradlić jeden raz jeden morg; 4) zabronować jeden morg dwa razy; 5) nasienie dla zasiania 15-u mr. wywieść w pole, lecz nie dalej jak o 3 w.; 6) przywieść na tok z odległości 1—3 w. 6—9 kóp zboża ozimego lub 9—14 kóp jarzyny; 7) przewieść trzy wozy siana, licząc na wóz po 25 pudów, na odległość 3 w.; 8) przewieść 25 pudów wagi o w. 20; 9) przewieść trzecią część sążnia drew opałowych na odległość 3 w.;—b) bez roboczego remanentu: 10) zasiać 4 mr. zboża; 11) nażąć i zebrać $1\frac{1}{2}$ kopy zboża ozimego; 12) skosić morg zboża lub siana; 13) związać 3 kopy skoszonego zboża; 14) omłócić z przewianiem i oddzieleniem słomy 1 kopę ozimego lub $1\frac{1}{2}$ kopy jarego zboża; 15) ułożyć w stertę zboże zebrane z 4 mr.; 16) przesuszyć i ułożyć w kopice siano z jednego morga; 17) złożyć w stertę siano zebrane z dwóch morgów; 18) nakryć słomą lub okłotami 4 sążnie sterty, mającej szerokości 2 sążnie; 19) nakopać 3 korce kartofli; 20) narąbać pół sążnia grubego drzewa; 21) nałamać wapiennego, lub używanego na budowle kamienia 16-tą część stosa, który ma na długość i szerokość po 6 arszynów a na wysokość $1\frac{1}{4}$ arsz.; 22) wykopać 4 sążnie rowu, którego głębokość i szerokość równa się $1\frac{1}{4}$ arsz. W 1848 r. w M. zamieszkał Mikołaj Makowiecki, syn Narcyza. Wystawił on wielką oranżeryę, stary i opuszczony sad przerobił na piękny park angielski, a sam dom powiększył i wykończył, przemieniając w piękny pałacyk, wzniesiony z kamienia ciosanego, z wysmukłą

basztą na rogu, kryty blachą. Na wysokości pierwszego piętra rozciąga się długi kamienny balkon, otaczający z czterech stron dom starannie ażurowo rzeźbioną balustradą. Każdy szczegół, każda ozdoba domu, została wykonana starannie i dokładnie przez miejscowych włościan. Posadzki robiore na miejscu lub sprowadzone z Połonnego na Wołyniu. Praca to była nielada, to też dom ledwo w 12 lat ukończono. W 1861 r. w M. i Błyszczanówce przemieszkiwało 708 włościan mężczyzn, między którymi gospodarzy ogrodników było 93, pieszaków 72 i pojedynków 89. Mieli oni we władaniu 1316 dzies. ziemi, wartości po 51 rs. dziesięcina. Sadyb włościańskich było 254, z których na M. przypadało 118, na Błyszczanówkę 136. Obecnie majątek ten należy do Stefana Makowieckiego, syna Mikołaja. Orna ziemia jest wydzierżawiona po 7 rs. 60 kop. za morg rocznie, a że gospodarstwo jest trzypolowe, więc za morg zasiewany wypada rocznie po 12 rs. Separatu w majątku nie ma. Pola ornego należącego do ekonomii jest 1350 mr., lasu opałowego i materyałowego liściastego jest 2000 mr., sadybowej 85 mr., razem 3435 mr. Gospodarstwo leśne starannie prowadzone. Las rozdzielony na 60 poręb rocznych. Drzewo opałowe sprzedaje się na morgi, po 230—280 rs. za morg i wtedy kupiec własnym kosztem je rąbie, albo też na stosy (1 sąż. sześc.), po 8—12 rs. stos na miejscu. Cena pojedynczego dębu na pniu 18—35 rs. Polany w lesie zasadzają się drzewem materyałowem liściastem lub też modrzewiami, jodłami, świerkami i sosnami amerykańskiemi. Oprócz domu mieszkalnego, dużej oranżeryi i zabudowań gospodarskich, są jeszcze młyny na rz. Bystrzanówce i wielka, z ciosanego kamienia oberża, w której od paru lat zamiast karczmy egzystuje, jedna z najpierwszych w tych stronach, gospoda chrześciańska. Jest tu także od paru lat szkółka wiejska dwuklasowa, do której chodzą dzieci obojga płci z M., Błyszczanówki i Supruńkowiec. Za wsią jest cmentarz prawosławny i katolicki. Na tym ostatnim jest grób rodzinny Makowieckich. Chaty i ogrody przez wiele lat używane przez szlachtę czynszową, w r. 1885 zostały przez właściciela darowane szlachcie na wieczną własność. Dawniej była w M. kaplica katolicka, dziś zamknięta. Widok M. pomieszczony jest w Albumie Ordy; ob. także Marczyńskiego (t. 1, str. 262) i Rolli (Dr. Antoniego J.) Opowiadania historyczne (str. 195—201, Lwów, 1875 r.). 11.) **M.** (*Michałówka, Michajłówka*), wś nad Dniestrem, pow. bałcki, w 1 okr. polic., gm. Cybulówka, par. kat. Rybnica, prawosł. Harmackie; 38 dm., 493 mk., ziemi włośc. 367, dwor. 797 dz.; przeprawa przez Dniestr promem; wieś bezleśna, grunt górzysty. Należała do klucza jahorlickiego Koniecpolskich, następnie do Lubomirskich, Grabowskiej, wojskiej ciechanow., i Popowskich. *Dr. M., St. Makowiecki, J. Krz.*

Michałówka, pot. orawski, wypływa z pod Kunowa wierchu (743 m.); płynie na płd.-wsch., wzdłuż płn.-wsch. granicy obszaru m. Namiestowa i uchodzi do Półhoranki z praw. brz. Przyjmuje od lew. brz. Czerwony potok. Długość biegu 5 kil. *Br. G.*

Michałówka 1.), gajówka na obszarze dwors. Zalesiany, pow. wielicki. 2.) **M.**, przys. do Wysokiej, w pow. jasielskim, par. rzym.-kat. w Dobruchowie, leży na zch. od Wysokiej, na płn. stoku lesistej góry Kamieńca, wznoszącej się 404 m. n. p. m. Przysiołek zabudowany w położeniu 321 m. npm., jest od płd. i zach. otoczony lasem a na płn. graniczy z wsią Oparówką. 3.) **M.**, wś., w pow. jarosławskim, leży w piaszczystej równinie na prawym brzegu Sanu i połud. stronie gościńca z Radymna (5 klm.) do Krakowa, zabezpieczona wałami od wylewów rzeki, ma par. rz.-kat. i liczy 364 mk., z których 49 przebywa na obszarze więk. pos. Podług szemat. jest tu 279 rzym. kat., 59 gr. kat. i 41 żydów. Katolicy gr. wyznania należą do par. w Łozach i mają cerkiew drewnianą w sąsiednich, na płn. leżących Duńkowicach. Parafię rzym. kat. i istniejący drewniany kościół założył 1763 Józef z Drohojowa Drohojowski, chorąży żydaczowski, dziedzic Michałówki i Duńkowic. Parafia należy do dyec. przemyskiej, dekanatu mościskiego i obejmuje Barycz, Duńkowice, Grabowiec, Nieszowice i Skład solny, z ogólną liczbą 760 rzym.-kat. i 112 izraelitów. Powierzchnia obszaru więk. pos. Aloizego Rybickiego i pos. mn. jest objęta w wykazach katastralnych razem z Duńkowicami wielkiemi, z któremi dawniej tworzyła jednę gminę. M. graniczy na płn. z Zasaniem, na wsch. z Nieszowicami, a na płd. z Grabowcem. 4.) **M.** (po rusku *Michaliwka*), folw., na obsz. dwor. Zagórza w pow. brodzkim. 5.) **M.**, niem. kol. na obsz. Poddębiec (al. Poddubiec), w pow. rawskim, 13 km. na płn.-wsch. od Rawy ruskiej, 5 km. na płd.-zach. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Uhnowie. Jest tu 263 mk. obrz. rzym.-kat., należących do par. w Uhnowie i szkoła ludowa. Przez obszar wiejski idzie kolej jarosławsko-sokolska. Ob Poddubce. 6.) **M.**, folw. w Kornalowicach, w pow. samborskim. 7.) **M.**, gajówka na obsz. dwor. Łuczyc, w pow. sokalskim. 8.) **M.**, folw. na obsz. dwor. Tustania, w pow. stanisławowskim. 9.) **M.**, grupa domów w Matkowie, w pow. turczańskim. 10.) **M.**, grupa domów w Nowem Siole, w pow. żydaczowskim. 11.) **M.**, ob. Kaciuba. 12.) **M.**, ob. Tracz. 13.) **M.**, wś., pow. borszczowski, graniczy na wsch.

z Kudryńcami i Zawalem, na płd. z Dziniaczką, na zach. z Mielnicą, na płn. Iwaniem pustem i Nowosiołką; prz. pos. więk. gr. or. 195, łąk i ogr. 31, past. 8, lasu 75; włość. gr. or. 433, łąk i ogr. 37, past. 2, lasu 1 m. kw.; ludn. rzym.-kat. 184, parafia Mielnica o 7 klm., gr.-kat. 310, par. Dzwiniaczka; kasa pożyczk., sąd pow. Mielnica, urząd pocztowy Uście Biskupie; właśc. pos. większ. Daszkiewicz Jan. *Mac.* i *Lu. Dz.*

Michałówko, wś., pow. płoński, gm. Załuski, par. Wrona, odl. o 13 w. od Płońska, ma 8 dm., 56 mk., 205 mg. gruntu dobrego, 1 nieuż.

Michałówko, ob. *Michałowo*, pow. suski.

Michałowno, jez. pod Obozinem, pow. kościerski.

Michałowo, 1.) wś. włośc., pow. gostyński, gm. i par. Czermno, ma 10 dm., 77 mk., 112 morg., ziemia pszenna; plantacye buraków. 2.) **M.** fol., pow. włocławski, gm. Pyszkowo, par. Boniewo; ob. Nowa wieś i Grójec. 3.) **M.** wś., pow. nieszawski, gm. Sędzin, par. Kobielice. W 1827 r. M. miało 15 dm., 146 mk. Dobra M. składają się z folw. i wsi. M. i Kobielice. W 1866 r. rozl. dóbr wynosiła mr. 1451, gr. orn. i ogr. mr. 1163, łąk mr. 83, pastw. mr. 60, lasu mr. 75, nieuż. i place mr. 14. Wieś M. os. 25, z gr. mr. 23; wś. Kobielice, os. 21, z gr. mr. 122. 4.) **M.** kol., pow. słupecki, gm. i par. Ostrowite, odl. od Słupcy w. 20$^1/_2$, dm. 10, mk. 98. 5.) **M.** kol., pow. słupecki, gm. i par. Młodojewo, odl. od Słupcy w. 8; dm. 5, mk. 62. 6.) **M.** folw., pow. mławski, gm. Dębsk, par. Szydłowo, odl. o 7 m. od Mławy, ma 2 dm., 15 mk., 90 mr. gr. dobr., 45 nieuż. Folw. M. oddzielony w r. 1875 od dóbr Giednia, rozl. mr. 134. 7.) **M.**, wś włośc. nad rz. Mławką, pow. mławski, gm. Turza, par. Bogurzyn, odl. o 10 w. od Mławy, ma 2 dm., 16 mk., 102 mr. gruntu; ob. Głużek. 8.) **M.**-*Wielkie* wś, pow. ostrowski, gm. Dmochy Glinki, par. Czyżewo, w 1827 r. 14 dm., 118 mk. 9) **M.**-*Wróble*, wś szlach., pow. ostrowski, gm. Kamieńczyk-Wielki, par. Czyżewo. W 1827 r. 10 dm., 65 mk. Folw. M.-Wielkie z wsią M.-Wielkie i M.-Wróble, rozl. mr. 534: gr. or. i ogr. mr. 412, łąk mr. 109, nieuż. i place mr. 13, budowli z drzewa 10; wś M.-Wielkie os. 21 z gr. mr. 83; wś M.-Wróble os. 17 z gr. mr. 59. 10.) **M.**-*Nowe* nad rz. Narew, i *M.-Stare*, wsie, pow. ostrołęcki, gm. Szczawin, par. Goworowo. W obrębie M. znajduje się jezioro rozległe 25 mr., głęb. 12 stóp, utworzone przez odnogę Narwi. 11) **M.**, pow. augustowski, gm. Balla-Wielka, par. Hoża Sylwanowce, odl. 60 m. od Augustowa, 1 dm., 16 m. 12.) **M.**, wś., pow. kalwaryjski, gm. i par. Kalwarya, odl. 4 w. od Kalwaryi, ma 13 dm., 54 mk. 13.) **M.**, folw., pow. maryampolski, gm. Freda, par. Godlewo, odl. 42 w. od Maryampola, ma 5 dm., 38 mk. *Br. Ch.*

Michałowo 1.), wś, pow. wrzesiński; 19 dm., 245 mk., 9 ew., 236 kat.; 91 analf. Poczta, gośc., tel. i st. kol. żel. w Żerkowie. 2.) **M.**, wś, pow. pleszewski; 8 dm., 64 mk, 6 ew., 58 kat.; 44 analf. Poczta, gośc., tel. i st. kol. żel. w Chociczy. 3.) **M.**, wś, pow. krobski, 25 dm., 224 mk., 10 ew., 214 kat; 74 analf. Poczta, gośc. i tel. w Piaskach; st. kol. żel. w Jarocinie i w Lesznie. 4.) **M.**, wś, pow. gnieźnieński, 5 dm., 41 mk., wszyscy kat.; 25 mk. o których nie wiadomo czy umieją pisać i czytać. Poczta, gośc. i tel. w Witkowie, st. kol. żel. w Trzemesznie. 5.) **M.**, wś, pow. wągrowiecki, 3 dm., 29 mk., wszyscy kat.; 12 analf. Poczta, gośc. i tel. w Rogowie, st. kol. żel. w Gnieźnie. 6.) **M.**, karczma, pow. poznański, 2 dm. 24 mk., nal. do wsi i gm. Krzyżownik. Poczta i t. d. w Poznaniu. 7.) **M.**, folw., pow. poznański, 3 dm., 47 mk.; nal. do dom. i gm. Spławia. Poczta i t. d. w Poznaniu. 8.) **M.**, osada, pow. inowrocławski, 2 dm., 51 mk; nal. do miasta i gm. Gniewkowa. Poczta i t. d. w Gniewkowie. 9.) **M.**, folw., pow. średzki, 3 dm., 67 mk.; nal. do dom. i gm. Dominowa. Poczta i t. d. w Środzie. *M St.*

Michałowo 1), zaść szl., pow. wileński, w 4 ok. pol., o 41 w. od Wilna, 2 dm., 25 mk. (17 prawosł., 8 kat.). 2.) **M.**, os. szl., pow wileński, w 6 ok. pol., o 10 m. od Wilna, 1 dm., 9 mk. kat. 3.) **M.**, folw. pryw., pow. wilejski, o 76 w. od Wilejki, w 3 okr. adm., 1 dm., 19 mk. kat. M., okr. wiejski w gm. Norzyca, pow. wilejski, w 3 okr. pol., liczy w swym obrębie wieś Turczany i Darewo. 4.) **M.**, wś, rząd. nad rz. Oranką, pow. trocki, w 4 okr. pol., 56 w. od Trok, 12 dm, 125 mk., 122 kat., 9 żydów. 5.) **M.**, wś szł., pow. trocki, 3 okr. adm., 35 w. od Trok, 8 dm., 46 kat. 6.) **M**, wś rząd., pow. trocki, w 3 okr. pol., gm. Butrymańce, okr. wiejski Piwoszuny; 55 włośc. uwłaszczonych. 7.) **M.**, folw., pow. trocki, w 3 okr. pol., gm. i par. Wysoki-Dwór, własn. Lackiej, 37 dm.; 16 włośc. uwłaszczonych. 8.) **M.**, folw. pryw., pow. lidzki, w 3 okr. polic., o 3 w. od Szczuczyna, 23 mk., (1866). 9.) **M.**, folw., pow. oszmiański, w 4 okr. polic., 64 w. od Oszmiany, 1 dom, 31 mk. (27 prawosł., 4 kat.). 10.) **M.**, folw., pow. oszmiański, w 3 okr. polic., o 22 w. od Oszmiany a 20 od Dziewieniszek, 13 mk. kat.; własność Szczerbińskiego. 11.) **M.**, wś nad rz. Bereźnicą, pow. oszmiański, w 2 okr. polic., 49 w. od Oszmiany, 1 dom, 6 mk. kat. 12.) **M.**, wś, nad rz. Bereźnicą, pow. oszmiański, w 2 okr. polic., 49 w. od Oszmiany, 3 dm., 35 mk. prawosł. 13.) **M.**, folw. szlach., pow. oszmiański, w 2 okr. polic., 58$^1/_2$ w. od Oszmiany, 1

dom, 11 mk. kat. 14.) **M.**, zaśc., pow. oszmiański, w 2 okr. polic., gm. Połoczany, okr. wiejski Szypilicze, 31 włośc. uwłaszczonych. 15.) **M.**, zaśc. nad pot. Szeminką, pow. święciański, w 2 okr. polic., o 11 w. od Święcian, 2 dm., 16 mk. kat. 16.) **M.**, gm., pow. święciański, 1 okr. adm., ma 327 dm., 4513 włośc. obojej płci; 1536 włośc. uwłaszczonych, 16 jednodworców, 63 włośc. rząd., 100 włośc. bezudziałowych i 16 b. włośc. dwors. Gmina składa się z 4 okr. wiejskich: 1) Cerkliszki, 2) Sory, 3) Święcianiki, 4) Sorokpole. W skład jej wchodzą: 1 mko (Sorokpole), 49 wsi i 24 zaścianków. Należy do 1-go okr. pokoju do spr. włośc. w m. Święcianach, oraz do 1-go okr. powołanych do służby wojsk. z pow. święciańskiego. 17.) **M.**, wś rząd. nad pot. Duboka, pow. święciański, w 2 okr. polic., o 21 w. od Święcian, 4 dm., 30 mk. kat. 18.) **M.**, wś rząd. nad pot. Skrypicą, pow. święciański, w 2 okr. polic., o 27 w. od Święcian, 34 dm., 261 mk., z tego 139 kat, 114 starowier., 8 żydów. M., okr. wiejski w gm. Daugieliszki, pow. święciański, w 2 okr. polic., liczy w swym obrębie wsie: Boguciszki, Strakszyszki, Ryzguny, Makniszki, Porynga, Auguciszki, Żyleniszki, Daniuny, Michałowo, Wiktoryno, Rapiszki; zaśc.: Budniki, Basiszki, Pomaliszki, Cyceniszki, Bindaryszki, Powieremie, Wojtaniszki, Iliszki, Kumiki; 286 włośc. uwłaszczonych, 1 kol. w. ross. i 26 włośc. bezudziałowych.

Michałowo, kol. fabr., pow. białostocki, w majątku Niezbudek, na pr. brz. Supraśli; fabryki sukna, kortu i flaneli, z 140 warsztatami i produkcyą roczną do 250000 arsz. W 1860 r. były tu 4 fabryki sukna, główna z nich Michałowskiego, dziedzica rozkolonizowanych dóbr Niezbudek; oprócz tego Brauera, Konitza i Moritza. W fabrykach tych pracuje około 650 robotników (w tej liczbie do 150 cudzoziemców), 452 ewang. *J. Krz.*

Michałowo, wś, pow. rossieński, w 3 okr. adm., par. Pogromońcie, dek. Botoki.

Michałowo 1.), wś, pow. miński, własn. Obrąpalskich, 963 dz. ziemi. 2.) **M.**, mały folw., pow. miński, w okolicy wsi i folw. Piaciewszczyzna. 3.) **M.**, mały zaśc., pow. słucki, w 1 okr. pol. starobińskim, nad rz. Wyznianką, lewym dopływem Morocza, o 3 w. na płn.-zach. od mka Wyzny; miejscowość równa, poleska, os. 5. 4.) **M.** albo Michałów, wś i folw. nad rz. Hajną, pow. borysowski, w 2 okr. polic. łohojskim, przy gośc. z Łohojska do Pleszczenicy; wś ma os. 10, folw., dawne dziedzictwo Pawlikowskich, ma obszaru 778 mr.; miejscowość górzysta, dość leśna, grunta dobre; za czasów poddaństwa liczyło się 63 włośc. płci męzkiej. 5.) **M.**, wś, nad rz. Pientrycą, dopływem Berezyny, pow. ihumeński, w 3 okr. polic. berezyńskim, przy drodze z mka Bohuszewicz i Osmołówki do Bożyna; 12 os. pełnonadziałowych; miejscowość głucha, poleska, grunta lekkie, łąki obfite. 6.) **M.**, pow. bobrujski, ob. *Mieżystrow*. *Al. Jel.*

Michałowo, dobra, pow. połocki, w 1 okr. polic., 2 okr. sąd., o 50 w. od Połocka, o 15 od dr. żel. dynebursko-witebskiej. Ziemi 2654 dzies., własn. niegdyś Reuttów, od których nabył przed 40 laty Klemens Hłasko, dziś jego spadkobierców. Okr. wiejski M. składa się z włościan katolików, należących do par. Uła. *M. K.*

Michałowo, po łotew. *Mykalowa*, wś w Inflantach polskich, pow. lucyński, dobra skarbowe, niegdyś wchodziły w skład stwa lucyńskiego. Par. kat. Warków. Jest tu cerkiew prawosł., około 1840 r. z gr.-unic. przerobiona. W dobrach tych żyje wielu Estów.

Michałowo, wś, pow. drysieński, par. Leszczyłowo.

Michałowo 1.) al. *Michałówko*, niem. *Michelau*, folw., pow. suski, st. poczt. Susz, należy do dóbr ryc. Kamieniec (ob.), których właśc. jest hr. Dohna-Finkenstein; par. kat. Iława, ew. Olbrachtowo; szkoła w miejscu. Obejmuje 1266.45 mr. obszaru, 22 bud. między tymi 6 dm., 136 mk. (r. 1868), 1 kat., 135 ew. 2.) **M.**, ob. *Michałki*, pow. niborski. 3.) **M.**, niem. *Michalowo*, wybud., pow. świecki, st. poczt. Warlubie, par. kat. Jeżewo, ew. Grupa, szkoła Buszna; 4 bud., między tymi 3 dm., 33 mk. (1868 r.), 14 kat., 19 ew.; należy do Piły. 4.) **M.** (dok.) *Michalaw*, jez. pod Obozinem, pow. kościerski, wspomniane w liście nadawczym tej wsi z r. 1305. 5.) **M.**, al. *Michałów*, niem. *Michelau*, wś nad Drwęcą, pow. brodnicki, st. poczt., par. kat. i ew. Brodnica. Ma 1955.03 mrg. magd. obszaru, 72 bud., między tymi 37 dm., 325 mk. (1868 r.), 248 kat., 77 ew.; do tutejszej szkoły uczęszczało w 1884 r. 63 kat. pol. dzieci i 7 ew. M. tworzy osobny okr. urz. stanu cywil., który d. 1 grud. 1880 r. liczył 2896 dusz; w 1882 r. ur. się 118 dz., zawarto 22 ślubów, zmarło 117 osób. Wizytacya Strzesza z r. 1667 donosi, że M. należało dawniej do mta Brodnicy i tam dotąd płaciło meszne. Dawniej był tu zamek obronny, od którego imię wzięła sławna ziemia michałowska; o nią królowie polscy zacięte toczyli wojny z zakonem krzyżackim. O zamku tutejszym jest już mowa w dok. z r. 1240 (Voigt. Cod. dipl. Pruss., I., № 51.) Ale dziś już tylko małe widać po nim szczątki; w pobliżu wsi znajduje się miejsce z ziemią koloru czerwonawego; podanie ludowe głosi, że to ślady zaszłej tu niegdyś krwawej bitwy. Według krzyżackich ksiąg szkodowych z r. 1414 poniosła ta wś w wojnie ostatniej 700 grzyw. szkody. *Ks. Fr.*

Michałowska ziemia, niem. *Michelau* (dok. *Michalo* 1291, *Michelaw*, *Mychalow*, *Michelovia*, *Michalovia*, *terra Michaloviensis*, *territorium Michelow*), wzięła swą nazwę od starodawnego zamku w Michałowie (ob.). Jej granice nie były zawsze te same; trzeba rozróżniać ziemię M. przed drugim pokojem toruńskim i po tym pokoju. Granica pierwotna szła, według Töppena, od wsi Świecia nad Drwęcą, poniżej ujścia Branicy, ku ziemi dobrzyńskiej do strugi Rokietnicy, dalej wzdłuż tej rzeki aż do Opalenicy i wzdłuż Opalenicy aż do Rypienicy, do której uchodzi Opalenica, podczas kiedy Rypienica wpada do Drwęcy poniżej Brodnicy. Na wsch. graniczyła z biskupstwem płockiem, ciągnąc się opodal Jastrzębia ku Drwęcy (ob. Töppen: Hist.-comp. Geogr. v. Preussen, str. 82 i 90 i tegoż: Atlas zur hist.-comp. Geog. v. Pr., № II). Pierwotnie więc obejmowała ta ziemia mały tylko obszar po lewej stronie Drwęcy. Wynika to i z akt komisyi zajmującej się r. 1339 w Warszawie, z polecenia papieża, sporem toczącym się o tę ziemię między Polakami a Krzyżakami. Tam bowiem zeznaje świadek (78^my^) zapytany o granice ziemi M.: „Durat dicta terra 4 miliaria a qualibet parte. I dalej: Interrogatus, quot.... miliaria faciunt dictam, dixit, quod 7 miliaria vix unus homo potest ire in una die“ (ob. Script. rer. Prus., II, str. 725). Był to więc obszar ziemi zajmujący około 5 mil kw. W spisie miejscowości z czasów krzyżackich w XV w. są jako w tej ziemi leżące osady wymienione: Cielęta, Dzierzno, Jeleń, Gorczenica, Gotartowo, Grązawy, Jastrzębie, Kosernitz (niem.), Koziróg, Michałów, Szymkowo, Świerczyny, Szczuka, Sobiesierznie i Wapno (ob. Kętrz.: O ludn. pols. w Pr., str. 86—87). Ale już w XV w. wysunięto granicę ziemi M. daleko na wschód, bo w spisie grodów i miast pruskich z czasu przed wojną 13-letnią czytamy dosłownie: „Terra Michaloviensis habet unam civitatem Luthbork, t. j. Lidzbark, et XIV villas“ (ob. Kętrz.: str. 103). Ziemia M. w swoich pierwotnych granicach była oddawna polską i stanowiła osobną kasztelanią. Potwierdzają to r. 1464 obywatele pruscy i Polacy, utrzymując: „quod terrae... Pomeraniae, Culmensis et *Michaloviensis* a primaeva sui fundatione, locatione et exordio et ex antiquissimo tempore et diu priusquam ordo cruciferorum in rerum fuisset natura, fuerunt et sunt locatae et possessae per genus et linguagium Polonicum“ (Script. rer. prus., V, 237 i Kętrz., str. 34). W podziale Polski między synami Bolesława Krzywoustego (1139 r.) otrzymał Mazowsze, Dobrzyń, Kujawy i kasztelanią chełmińską i michałowską Bolesław Kędzierzawy (ob. Kronika wielkopolska, rozdz. 30 i Kętrz., str. 34). Jeden z jego następców, których książętami kujawskimi nazywamy, Leszek, ks. na Inowrocławiu i Wyszogrodzie (u Dług. zowie się on: „dux Michaloviensis“), zastawił tę ziemię Krzyżakom. Popierając bowiem Karola Roberta, króla węgierskiego, przeciw Wacławowi czeskiemu, roszczącemu sobie prawo do korony ś. Stefana, dostał się w niewolę czeską. Chcąc się z niej wykupić, zastawił r. 1303 d. 15 list. ziemię tę „pignoris nomine“ zakonowi za 180 grzywien monety toruńskiej na 3 lata, i to pod bardzo niekorzystnymi warunkami, między którymi główny był ten, że gdyby on albo jego dwaj bracia Przemysław i Kazimierz w rzeczonym czasie owej sumy nie wypłacili, ziemia ta na zawsze zostać miała przy zakonie (ob. Stronczyński: Wzory pism dawnych, p. 22, № 21; Dług., III, str. 17; Voigt, IV, 188—191; Töppen: Hist.-comp. Geogr., 80—81). R. 1304 d. 14 paźd. odnowił Leszek tę ugodę, a zakon dopłacił mu za to jeszcze 120 grzywien (Lesko D. G. Dux Cuiaviae et Dom. Juvenis Wladislaviae... ad notitiam universorum volumus pervenire, quod quam Nobis in necessitatis articulo... Conradus Saccus Magister Prussiae ceterique Fratres sui... centum et octoginta marcas denariorum Thorun. concessessent, et demum ... 120 marcas denariorum Thor. mutuassent nos ... ipsis obligavimus nomine pignoris pro supra dicta pecunia in solidum Territorium nostrum Michalau ... prout ad nos pertinet et in partem nostrum ex divisione Terrae Cuiaviae facta cum Fratribus nostris Inclitis Principib. et Ducib. Cuiaviae Primislao et Casimiro est haereditarie devolutum“. Datum Thorun (ob. Dogiel: Cod. dipl. Regni Poloniae IV, № 44, str. 37). Jeszcze tego samego roku zastawił Leszek znów 40 włók w ziemi M. naprzeciw Brodnicy za 62 grzywien (ob. Töppen, str. 81 i Dogiel IV, 49). Gdyby ich zakonowi nie zwrócił 2 tygodnie po Wielkanocy przyszłego roku, natenczas traci prawo wykupienia. Ale ani Leszek, ani jego bracia nie byli w stanie należytości tej w oznaczonym czasie spłacić. Później zaś, gdy im Leszek i jego bracia pieniądze ofiarowali, nie chcieli ich Krzyżacy żadną miarą przyjąć. „Tandem cum post elapsos terminos solutionis faciendae praenominatae pecuniae, mówi Leszek, Reverendo viro, Fratri Magistro ordinis... aliquoties instaremus, ut saepe dictum Territorium Michelow Nobis redimendum concederetur, nec obtinere possemus, eo quod ad ipsos Fratres ... jam devolutum perpetualiter extitisset“ (Dogiel, № 49, str. 42). To samo zeznali r. 1339 przed sądem świadkowie co do braci Leszka: „Fratres ipsius Lestkonis Kazimirus et Premislius saepius obtulerunt dictam pecuniam cruciferis, quia volebant terram recuperare, quod facere cruciferi noluerunt“ (ob. Script. rer. Prus., II, 724).

Chcąc sobie jednak jeszcze zapewnić ten nabytek dopłacili Krzyżacy Leszkowi r. 1317 jeszcze 200 grzywien, tak że tenże całkiem 562 grzywien odebrał, co według obrachunku Naruszewicza czyniło 44,960 złp. Za to odstąpił im tę ziemię Leszek na własność już nie „sub nomine pignoris", lecz „emptionis titulo", na co osobny wystawił przywilej. „Nos itaque .... eisdem Fratribus praedictum Territorium Michelow damus et conferimus pro antedicta pecunia plenum et integrum ... jure haereditario possidendum. Testes sunt Dominus Bogitz Sub-Camerarius noster, Proscribosant subjudex Gerwinus, advocatus noster, Theodoricus, Proconsul, et Martinus Feodarius noster, ac plures alii fide digni. Actum et datum Nessaw A. D. 1317, XVI Kal. Aug. (17 Juli) (ob. Dogiel, IV, № 49 i Voigt: Gesch. Pr., IV, str 318). Trzeba jednak o tem pamiętać, że tu zawsze tylko mowa o ziemi M. w ściślejszem znaczeniu, jak wynika z akt komisyi tą sprawą się zajmującej w Warszawie r. 1339. W taki to sposób nabyli Krzyżacy ziemię M. Wyzyskali krytyczne położenie księcia pol., który, jak się zdaje, jeszcze się nie był zaznajomił z polityką swoich nowych sąsiadów. Postawili mu warunki, o których nieomal na pewno przypuszczać mogli, że ich zastawiający nie będzie mógł wykonać. Zatem nie bez przyczyny skarży się Długosz na to postępowanie, pisząc: „Terra ... Michaloviensis tam turpi et foedo commercio a Magistro et Ordine Cruciferorum coepta est damnabiliter detineri" (Hist. Pol., III, str. 17, ed. krakowska). Tak tedy od r. 1317 aż do 1466 należała ziemia michałowska do komturstwa brodnickiego, choć Polacy już za czasów Władysława Łokietka długoletnie o nią toczyli wojny. Nareszcie udali się do stolicy apostolskiej, by spór rozstrzygła. Zjechała więc r. 1339 komisya do Warszawy, wyznaczona przez Benedykta XII, by rzecz gruntownie zbadać. Przesłuchano 126 świadków. Kazimierz, brat Leszka, zeznał, że ziemia M. wszystkim trzem braciom wspólnie należała, że ją Leszek dał w zastaw przeciw ich woli („contra voluntatem et prohibitionem testis et fratris sui mortui Premislai, qui cum Lestkone habebant terram pro *indiviso*"; ob. Script. rer. Prus., str. 725). Uderza także, że w wystawionych Krzyżakom przywilejach z r. 1304 i 1317 żaden z braci nie zachodzi między świadkami. Voigt odpowiada wprawdzie na to, że ci trzej bracia podzielili między siebie księstwo kujawskie, przyczem między innemi przypada Leszkowi i ziemia michałowska (t. IV, str. 189), ale ta okoliczność, że tenże przy zastawie zastrzegł nie tylko sobie ale i braciom prawo wykupu, dowodzi, że im jeszcze przysługiwało jakieś prawo do tej ziemi, które przy jej sprzedaniu nie zostało uwzględnione. Na podstawie powyższych zeznań, przyznała komisya Pomorze, Kujawy, ziemię dobrzyńską, chełmińską i michałowską Polakom. (Voigt IV, 570; Morawski: Dzieje Narodu pols., I, 245). Ale Krzyżacy, widząc iż Kazimierz W. zatrudniony gdzieindziej, nie był w stanie wyroku orężem popierać, o zwrocie zabranych krajów ani myśleli, aż nakoniec król zawarł z zakonem w lipcu r. 1343 pokój w Kaliszu, mocą którego ustąpił Krzyżakom Pomorze, ziemię chełmińską i michałowską, (ob. Dogiel IV, № 62). Od tego też czasu pozostali oni w posiadaniu tej ziemi, aż dopiero przez sławny pokój toruński r. 1466 razem z Prusami królewskiemi i ziemia michałowska do Polski przywróconą została (ob. Starożytności Polskie, s. v. Michałów). Odtąd należała do województwa chełmińskiego i stanowiła osobny obwód, rozciągający się jednak daleko szerzej, niż pierwotna ziemia. Granicę jej stanowiły teraz na zach. ziemia chełmińska, na płd. dobrzyńska i Mazowsze, na wsch. i płn. Prusy książęce. Obejmowała więc mniej więcej dzisiejszy pow. brodnicki i lubawski i dzieliła się na 4 powiaty: brodnicki, golubski, łasiński, nowomiejski, miała też swego sędziego ziemskiego, który odprawiał sądy w Brodnicy i Nowem mieście nad Drwęcą; tam też było złożone archiwum ziemskie michałowskie czyli „Acta terminorum Michaloviensium", sięgające do początku XIV w. (ob. Kętrz., tamże, str. 24). Archiwum to zaginęło. Jakie zaś skarby zawierało, o tem świadczy lustracya tegoż archiwum z r. 1630. Była tam więc: 1) książka niem. bardzo stara w pergaminie in 8-vo z r. 1319; 2) księga stara niem. w pergaminie, in fol., poczynały się w niej akta od r. 1480—1566; 3) księga niem. w białym pergaminie z aktami poczynającemi się z r. 1403, a kończącemi się z r. 1436; 4) księga w czerwonej skórze wybijanej, połowa w niej pisana była łaciń. językiem, część niem., część pols., zawierała akta od r. 1544—1567 i jeszcze 9 innych, sięgających aż do r. 1619 (ob. Kętrz., tamże, str. XIV—XV). Pod jurysdykcyą zamku michałowskiego czyli kasztelanii michałowskiej, stała i ziemia lubawska. Ztąd pochodzi, że i ziemię lubawską nazywano michałowską (Kętrz., tamże, str. 23—24). Znaczniejsze w ziemi M. położone miasta są: Brodnica, Golub, Nowe miasto, Lidzbark i Lubawa. Przy pierwszym podziale Polski, dostała się ziemia M. razem z zachod. Prusami pod berło pruskie i stanowiła aż do r. 1807, wraz z dzisiejszym pow. lubawskim, pow. michałowski, który potem od r. 1807—1815 należał do księstwa warszawskiego. Ale już r. 1813 zagarnęły Prusy znów ziemię M. i utworzyły z niej r. 1816 pow. brodnicki. Że pow. michałowski istnieje dziś jeszcze w zarządzie ziem-

skiego towarz. kredytowego dóbr szlacheckich o tem była już mowa w art. o Brodnicy (t. I, str. 870). *Ks. Fr.*

Michałowski, zaśc. nad rzeczką Tremlą, lewym dopływem Prypeci, w płn.-zach. krańcu pow. rzeczyckiego, w 3 okr. polic. kalenkiewickim, ma osad 8, miejscowość odludna, poleska, łąki obfite. *A. Jel.*

Michałowskie, jez. w pow. ostrołęckim, ob. *Michałowo.*

Michałowskie budy 1.) baraki, pow. warszawski, gm. i par. Okuniew, ob. *Budy Michałowskie.* 2.) **M.**-*Budy*, wś i fol. nad rz. Pilicą, pow. kozienicki, gm. Grabów nad Pilicą, par. Wrociszew, odl. 41 w. od Kozienic, mają 13 dm., 71 mk., 157 mr. ziemi włośc. i 2820 mr. ziemi dworskiej.

Michałowszczyzna, fol., ob. *Frydrychowice* w pow. wadowickim.

Michałowszczyzna, góra w wschodnich odnogach Roztocza żółkiewskiego, od strony płd. Grzybowic Wielkich, w powiecie lwowskim, pod 41° 42′ 16″ wsch. dłg. g. F., a 49° 54′ 30″ płn. sz. g.; wzniesienie 361 m. npm. Miejsce znaku triang. *Br. G.*

Michałowszczyzna 1.) wś i fol. nad rz. Klewicą, pow. oszmiański, gm. Holszany, w 1 okr. polic., o 12 mil od Wilna, 4½ od pow. miasta Oszmiany i 8 w. od Holszan (st. p.), leży w prześlicznej okolicy. Zabudowania dworskie pomieszczone są na wzgórzu, u stóp którego przepływa rzeczka, na której opodal stoi młyn do dworu należący. Za rzeczką na pochyłej dolinie rozściela się wś M., z 40 z górą chat złożona (dawniej do dworu należąca). We wsi na uboczu stoi cerkiewka murowana (do r. 1876 drewniana, później obok drewnianej murowana stanęła), prawosł. dawniej unicka, pod wezw. Zmartwychwstania Pańskiego, fundowana w 1801 r. przez Adama Mańkowskiego. Ludność wsi przeważnie rzym.-kat. wyznania. Gospodarstwo prowadzone wzorowo, grunta urodzajne, przeważnie żytnie. Własność Wituńskich. Wś w 1866 r. miała 175 mk., folw. 21 mk. 2.) **M.**, os. karcz. nad rz. Klewicą, pow. oszmiański, w 1 okr. polic., o 26 w. od Oszmiany, 1 dm., 12 mk. żyd. 3.) **M.**, okr. wiejski, gm. Holszany, pow. oszmiański, w 1 okr. polic., liczy w swym obrębie dobra Michałowszczyzna, wsie: Krasna-Górka, Poklewo, Kozłowszczyzna, Dorgiszki, Paszkiszki, Moskiniata, Znoski; 252 włośc. uwłaszczonych, 38 włośc. skarbowych. 4.) **M.**, fol. szl., pow. trocki, 2 okr. polic., 35 w. od Trok, 1 dm., 32 mk., 4 prawosł., 25 kat., 3 żyd. 5.) **M.**, wś, fol. i zaśc., pow. trocki, gm. Poporcie, własność Paszkowskiego, 440 dz. rozl. 6.) **M.**, wś, pow. dzisieński, w 1 okr. polic., gm. Głębokie, okr. wiejski Wincentowo, 37 dusz, własność Rudominy. Do majątku M. należą wsie: Łaplino (27 dusz) i Weretej (10 dusz). 7.) **M.**, fol., pow. nowogródzki, od 1861 r. własność Terajewiczów, około 9 włók obszaru.

Michałpol al. *Michałówka*, wś, pow. ostrogski, o 10 w. na wsch. od Ostroga, przy starej pocztowej drodze z Ostroga do Dubna, otoczona lasem. Niegdyś należała do ks. Ostrogskich; ostatni ordynat Sanguszko darował ją z innemi majętnościami kanclerzowi w. kor. Małachowskiemu; ten sprzedał M. Czackiemu, któremu skonfiskowana, przeszła do generała Ferzen, a od tego do senatora Ilińskiego. W 1822 r. kupił ją ks. Czetwertyński i w ręku jego potomków do dziś zostaje. Włościanie trudnią się rolnictwem; ziemia glinkowata, pszenna.

Michałpol, 1.) dawn. *Mihal, Michaloc*, mczko, pow. latyczowski, nad rz. Wołczykiem, która tworzy tu duży staw, o 20 w. od st. kolej. i poczt. Deraźni, o 40 od Latyczowa, a 15 od Proskurowa; cerkiew pod wezw. N. Panny z 1500 paraf. i 33 dz. ziemi. Kościół paraf. katol. pod wez. ś. Kiliana, wymurowany w r. 1824 przez Wisłockich, konsekrowany w 1837 r. przez biskupa Mackiewicza, na miejsce drewnianego, wzniesionego w 1743 r. przez Michała Rzewuskiego, wojew. podolskiego, pod wezw. N. Panny i ś. Michała archanioła; synagoga; 168 dm., 7 sklepów, 13 rzemieśl. Jest tu kilka małych garbarni i fabryka świec łojowych; 1801 mk., w tej liczbie 1254 żydów, reszta włościan; ziemi włośc. 559, dwors. 644 dz. Położenie wzgórzyste, ziemia czarnoziem glinkowaty. Urz. polic. (stan) i urz. gm., do którego oprócz M. należą wsie: Widoczna, Zahińce, Faszczyjówka, Mazniki, Bebechy, Jaśkowce, Jaśkowieckie Futory, Mańkowce, Nowosiółka, Krasnosiółka, Korzowce, Słobódka Michałkowiecka, Jankowce, Monastyrek, Swinna, Łuka i Korolówka, razem 19 starostw, 2084 osad, ludności wiejskiej 6382 męż., 6132 kob., razem 12514; ziemi należącej do włośc. 12021 dz., w tej ilości ornej 8476 dz., wypada więc na 1 mk. 0·96 dz. Oprócz tego w obrębie gm. mieszka innych stanów 1032 męż., 1035 kob.; ziemi prywatnych właścicieli 14337 dz., w tej ilości 8199 ornej, razem więc w obrębie gminy ziemi włościan i prywat. właścicieli 26358 dz., w tej ilości ornej 16675 dz.; ludności wszystkich stanów 14581. Marczyński w swojej Statystyce gub. podolskiej, polegając na księdze wizyt kościelnych, utrzymuje że M. założoną została przez Michała Rzewuskiego, pisarza koron., zdaje się jednak, że to jest mylne, gdyż Zygmunt III w przywileju z d. 8 marca 1605 r. wyraźnie powiada: „Powziąwszy wiadomość, iż zmarły Stanisław Stanisławski, podkomorzy kor., założył był miasto Michał zwane, w pow. kamienieckim, lokacyą takową zatwierdzamy, a nadto, przychylając się do za-

niesionej przez spadkobierców prośby, obdarzamy je prawem magdeb. i nadajemy za herb: łuk napięty ze strzałą (arcum cum sagitta ad jaculandum extensum)". Być zresztą może, że już przedtem była tu osada założona przez Michała Rzewuskiego i przez Tatarów zniszczona, a na jej miejscu Stanisławski założył teraźniejsze miasteczko. Zygmunt III ustanowił jarmarki: na Nowy Rok, na Niedzielę 5 po Wielkiej nocy i na Podwyższenie ś. Krzyża; targi zaś we czwartki. W 1776 r. M. był w posiadaniu Kazimierza Rzewuskiego, pisarza poln. kor., słynnego pojedynkowicza i muzyka. W tym czasie posiadał zaledwie 93 domów. W 1780 r. właścicielem został Grzegorz Worcel, kaszt. halicki, szambelan król. Stanisław August na jego prośbę nadał jeszcze jarmarki: w wigilią ś. Mikołaja tygodniowy, w wigilią Przemienienia Pańskiego (Spasa) 4-tygodn. i w wigilią N. Panny Gromn. tygodniowy. Od Worcelów M. kupił Teodor Wisłocki, szambelan król. On to zaczął budować w 1817 r. teraźniejszy kościół, a syn jego Wawrzyniec, chorąży pow. latyczowskiego, dokończył go w r. 1824. Niedługo jednak władali majątkiam tym Wisłoccy, przeszedł on wkrótce pod rozbiór. M. nabył Ludwik Kosielski (644 dz.) i dziś należy do jego córki Heleny Baranieckiej. Prócz tego są tu małe przestrzenie Stokalskiego, Boguckiego, Starzyńskiego. Do par. kat. michałpolskiej, dekan. latyczowskiego, oprócz M. należą wsie: Faszczyjówka, Janówka, Korolówka, Manikowce, Mykityńce, Widoczna i Zahińce, razem 1360 dusz (1883 r.); dawniej była kaplica w Manikowcach. 2.) **M.** *Michałówka*, wieś, pow. kamieniecki, par. Zbrzyż, w 1868 r. miała 13 dm. 3.) **M.**, słobódka obok wsi Maryanówki, pow. kamieniecki, gm. Lanckorona, osad 13. *Dr. M.*, *X. M. O.*

Michałpol, fol. na obszarze dwors. Babuliniec, pow. buczacki.

Michałuszki 1.) wś nad rz. Zmiejką, pow. dzisieński, o 22 w. od Dzisny, w 1 okr. polic., 3 dm., 22 mk. prawosł. 2.) **M.**, wś, pow. dzisieński, w 4 okr. polic., gm. Stefanpol, okr. wiejski Szenbino, dusz 18.

Michały, wś i fol., pow. łęczycki, gm. i par. Witonice, par. fol. Topola Królewska, odl. od Łęczycy w. 14; wś, dm. 2, mk. 33; fol. dm. 2, mk. 13; ziemi fol. 214 mr., włośc. 4 mr., wchodziła w skład dóbr Kuchary (ob.). *W. W.*

Michały, wś rząd., pow. dzisieński, o 62 w. od Dzisny, w 1 okr. polic., 9 dm., 54 mk. prawosł.

Michamsonie, wś rząd. nad rz. Oszmianką, pow. oszmiański, w 1 okr. polic., o 2 w. od Oszmiany, 24 dm., 370 mk. kat.

Michanowicze, wś i st. dr. żel. libawo-romeńskiej, odl. 19 w. od Mińska w stronę Bobrujska, pow. miński, przy granicy pow. ihumeńskiego, nad rz. Swisłoczą, ma osad 28; miejscowość falista, małoleśna, grunta i łąki dobre. *A. Jel.*

Micharzewo al. *Miecharzewo*, folw. prob., pow. wągrowiecki, 836 mr. rozl., 5 dm., 60 mk., wszyscy kat.; 25 mk. analf. Poczta, gośc., tel. w Wągrowcu, st. kol. żel. w Rogoźnie. Wspomina tę wś Lib. Ben. Łaskiego (Myecharzewo, w par. Tarnowa, t. I, 109, 111).

Michasienki, wś, pow. dzisieński, w 3 okr. polic., gm. czereska, o 28 w. od Dzisny, 3 dm., 29 mk.

Michedowicze, *Michidowicze*, wś i dobra, pow. mozyrski, gm. Grabowo, 2 okr. polic. petrykowski, przy drodze wiodącej z Grabowa do Babunicz; wś ma os. 45; dobra dziedzictwo Biskupskich, 1734 dz. ziemi. Miejscowość odludna, poleska, pełna dzikiego zwierza, grunta lekkie. 2.) **M.**, dobra w pow. mozyrskim, w 2 okr. polic. petrykowskim. własność Izmailskich, około 126 $^1/_2$ włók. Miejscowość poleska. Ob. Archiw. J. Z. R., cz. I, t. 4, 468.

Michedy, wś, pow. borysowski, w 1 okr. polic. łohojskim, przy gościńcu wiodącym z Sutok do Ziembina, osad 6, miejscowość falista, kamień narzutowy w obfitości; lasu dostatek.

Michejew, por. *Skuratów*, pow. radomyski.

Michejewo, st. poczt. w pow. małojarosławieckim, gub. kałuskiej.

Michejki, wś nad rz. Słuczą, pow. słucki, gm. słucka, osad 42, miejscowość niska, gleba i łąki wyborne. *A. Jel.*

Michejówka al. *Michijówka*, wś, pow. nowogrodwołyński, gm. Horodnica, 182 dusz włośc., niegdyś należała do dóbr Koreckich, od Czartoryskich przeszła do Potockich, po 1831 r. skonfiskowana Hermanowi Potockiemu, obecnie własność rządowa. Jest tu przeszło 1000 dz. prześlicznie utrzymanego lasu masztowego. Ob. *Horodnica* (t. III, str. 138 —140). *L. R.*

Michel-*Dargen* 1.) (niem.), ob. *Mauschel-Dargen*. 2.) **M.**-*Hoppen* (niem.), wś na Litwie pruskiej, pow. kłajpedzki, st. p. Immersatt, 38 mk. r. 1856. 3.) **M.**-*Prussen* (niem.), ob. *Pliki*. 4.) **M.**-*Radwill* al. *Bartel-Brossien*, *Brussen* (niem.), wś, pow. szyłokarczemski, st. p. Saugen, 149 mk. r. 1856. 5.) **M.**-*Rundeit* al. *Wietullen* (niem.), wś, pow. szyłokarczemski, st. p. Kukoreiten, 153 mk. r. 1856. 6.) **M.**-*Sakuthen* al. *Wabbeln* (niem.), wś, pow. szyłokarczemski, st. p. Lankuppen, 224 mk. r. 1856. 7.) **M.**-*Szurlig* (niem.), wś na Litwie pruskiej, pow. kłajpedzki, st. p. Immersatt. 8.) **M.**, *Trump* al. *Szillgallen*, wś na Litwie pruskiej, pow. kłajpedzki, st. p. Prökuls. *Kś. Fr.*

Michelau (*Górne* i *Dolne*), w 1210 r. *Michalovo*, wś, pow. brzeski. Posiada kościół paraf. kat., kościół paraf. ewang., szkołę kat. i ew,

Par. M. dek. brzeskiego w r. 1869 liczyła 338 katol., 900 ewang.

Michelau 1.) (niem.), wś i wyb., pow. fiszhuski, st. poczt. Kranz. Roku 1856 liczyła wś 108 mk., wybud. 8. M. tworzy osobny okr. urz. stanu cywil., który r. 1880 liczył 408 dusz. R. 1882 urodziło się 15 dzieci, zawarto 3 śluby, umarło 11 osób. 2.) **M.**, (niem.), folw., pow. welawski, st. p. Goldadler. 3.) **M.** (niem.), ob. *Michałowo.* 4.) **M.** *Gross* i *Klein* (niem.), łąki w pow. elbląskim (ob. Rhode: Der Elbinger Kreis, str. 150, № 44). 5.) **M.** (*Gross* i *Klein*), ob. *Michlau Gr.* i *Kl.*, pow. welawski. *Kś. Fr.*

Michelbruch (niem.), wybud., pow. darkiejmski, st. Sodehnen.

Michelmont, przyst. dr. żel. lipawo-romeńskiej, między Datnowem a Bejsagołą.

Michelowe, dok. 1393, ob. *Michałowo.*

Michelsdorf, wś, pow. włodawski, gm. Wola Wereszczyńska, par. Wereszczyn, odl. 21 w. od Włodawy, posiada 16 dm., 223 mk., 374 mr.

Michelsdorf, węg. *Michalfalva*, ob. *Straża.*

Michelsdorf 1.), kol., pow. niemodliński, par. kat. Prondy. 2.) **M.** (1289 Michelsdorf), wś, pow. kamionogórski, posiada kościół par. katolicki i szkołę, tudzież ewang kościół i szkołę. 3.) **M.**, kol., pow. głupczycki, par. Branice, utworzona na gruncie Branic w 1802 r. 4.) **M.**, wś, pow. lubiński, par. ew. Seebnitz. 5.) **M.**, 1373 r. *Michilsdorf*, wś, pow. nowotarski, par. ew. Nowy targ. 6.) **M.**, 1375 *Michelsdorf*, wś, pow. świdnicki, par. Kweitsch. 7.) **M.**, 1385 r. *Michelsdorff*, pow. walbrzyski, kościół par. kat., poprzednio ewang., w 1834 r. nowoodbudowany. 8.) **M.** (dolne i górne), 1362 r. *Michilsdorf*, pow. hajnowski. *Br. Ch.*

Michelsdorf 1.), niem. ob. *Michałki*, pow. szczycieński. 2.) **M.** (niem.), ob. *Nikielkowo*, pow. olsztyński.

Michelshuette niem, folw. do Przywidza.

Michelsthal, wś, pow. bystrzycki.

Michelwitz 1.), 1358 r. *Micholwicz*, wś, pow. brzeski. Dzieli się na dom. Garbendorf i Luisenthal, par. Lubieś. 2.) **M.**, 1294 *Michalowicz*, 1350 *Widen*, 1360 *Micheldorf* i *Michelwicz*, pow. strzeliński, par. ew. Grossburg, kat. Wangern. 3.) **M.**, 1402 *Michilwicz*, wś, pow. trzebnicki, par. Lossen.

Micherdówka, część gm. Porąbki, pow. bielski w Galicyi. *Br. G.*

Micherzyńce, wś, pow. nowogródwołyński, w 5 obr. polic., gm. ostropolska, 157 dusz włośc., 332 dzieś. ziemi włośc., 258 dz. ziemi dworskiej; własn. Bośniackich; jedyny w powiecie wapielnik. *L. R.*

Michicka, rz., lewy dopływ Wilii, uchodzi między Wiazucią a Uszą.

Michidra, ob, *Mihodra.*

Michiejewicze, wś. w płd. stronie pow. borysowskiego, w gm. dymitrowickiej, w 1 okr. polic. chołopienickim, nad rz. Brusiatą, dopływem Berezyny, przy drodze wiodącej z Dymitrowicz do Bielawicz; ma osad pełnonadziałowych 29; miejscowość poleska, grunta lekkie, łąki obfite. *A. Jel.*

Michiejówka, po białorusku *Michiejeuka*, sześć osad wiejskich i folw., pow. borysowski, w gm. chołopienickiej, w 1 okr. polic. 10-ym chołopienickim, miejscowość lesista, grunta ubogie. *A. Jel.*

Michijówka, ob. *Michejówka.*

Michla, wś, nad Horyniem, pow. zasławski, i folw. należący do zasławskiego klucza dóbr sławuckich, w 1 okr. polic., cerkiew, fabryka papieru na niewielką skalę, w której wyrabia się wyłącznie papier do obwijania cukru, z produkcyą roczną około 28000 rs., fabryka piwa, likierów, wody kolońskiej.

Michlau, al. *Michelau Gr.* i *Kl.* (niem.), 2 wsie, dobra i wybud., pow. welawski, st. pocz. Grünhayn, okr. urz. stanu cywilnego Grünlinde. *Kś. Fr.*

Michlewszczyna, lub *Niwki*, wś, nad rz. Suszycą, pow. radomyski, 17 mk., 70 dz. ziemi, własn. Kajetana Goreckiego.

Michnajcie-*Dolne* 1.), wś, pow. władysławowski, gm. Leśnictwo, par. Władysławów, odl. 1 w. od Władysławowa, ma 10 dm., 159 mk. W 1827 r. wś rząd., 10 dm., 90 mk., wchodziła w skład dóbr rząd. Leśnictwo. 2.) **M.**-*Górne*, pow. władysławowski, gm. i par. Gryszkabuda, odl. 19 w. od Władysławowa, ma 19 dm., 148 mk. W 1827 r. wś rząd., 16 dm., 116 mk. *Br. Ch.*

Michnajcie, wś, nad Szeszupą, pow. szawelski, w 2 okr. polic., gm. żagorska, 17 dusz, 206 dzies. ziemi. *J. G.*

Michnicze, wś rząd., pow. wilejski, o 76 w. od Wilejki, w 3 okr. polic, gm. Mańkowicze, przy dr. pocztow. połockiej; 14 dm., 139 mk.; 64 włośc. uwłaszczonych. 2.) **M.**, zaśc., pow. wilejski, w 2 okr. polic., o 14 w. od Wilejki, przy b. dr. pocztowej borysowskiej; 7 dm., 69 mk. prawosł.

Michnicze, wś, pow. czerykowski, o 50 w. od Czerykowa, z zarządem gm. obejmującej 1142 dusz.

Michnieków ka, młyn, w obr. gm. Laskowy, pow. wadowicki. *B. G.*

Michniewicze, 2 wsie t. n., nad rz. Zurze, pow. oszmiański, 2 okr. polic., 41 w. od Oszmiany. Pierwsza wś ma 29 dm., 242 mk. (122 prawosł., 120 kat.). Druga wś (folw?) ma 2 dm., 9 mk. (kat.), kaplicę murowaną nieukończoną, młyn, kuźnię i dom zajezdny.

Michniewo, wś i folw., pow. kalwaryjski, gm. Krakopol, par. Dauksze, odl. 33 w. od

Kalwaryi; folw. ma 5 dm., 20 mk.; wś 15 dm., 126 mk. W 1827 r. wś rząd. 12 dm. 94 mk.

Michniów, wś, pow. kielecki, gm. Suchedniów, par. Wzdół, odl. 3 w. od Suchedniowa. W 1827 r. wś rząd., 21 dm., 122 mk. Jest tu góra Kamień, złożona z kwarcytów sylurskich.

Michniówka, kol., pow. turecki, gm. Piekary, par. Skęczniew, odl. od Turka w. 18; dm. 6 (ob. Zagaj).

Michniszki, wś, pow. kalwaryjski, gm. i par. Urdomin, odl. 20 w. od Kalwaryi; ma 30 dm., 182 mk. W 1827 r. 20 dm., 114 mk.

Michniszki 1.), wś rząd., pow. trocki, gm. Troki, w 1 okr. polic.; 48 włośc. uwłaszczonych. M., okr. wiejski w gm. Troki, pow. trocki, liczy w obr. swym wsie: Michniszki, Nowe Jeziorki, Słoboda, Chorążyszki, Pupańce, Borcie, Markuciszki, Markieniki, Żukiszki, Pasieki, Wardziniszki, Woźniczany; zaścianki: Mowszyszki, Kopciszki, Skiersabola; okolicę Penkieniki; 6708 dzies. rozległości 2.) **M.**, dwór rząd., pow. rossieński, par. kołtyniańska, w 1 okr. polic. 3.) **M.**, wś, pow. rossieński, par. lalska, w 2 okr. polic.

Michniuny, wś, pow. trocki, w 4 okr. pol., gm. Niedzingi; kaplica kat. par. Niedzingi.

Michnogóry, zaśc. włośc., pow. wileński, w 2 okr. polic., o 45 w. od Wilna, 1 dm., 10 mk. katolików.

Michnolasy, zaśc. rząd., pow. trocki, w 3 okr. polic., o 66 w. od Trok; 2 dm., 19 mk. katolików.

Michnów, wś i folw., pow. zasławski, okr. polic. białogrodzki, gm. M., o 14 w. od Zasławia, o 7 od Białogródki. Należy do zasławskiego klucza dóbr sławuckich. Młyn na Horyniu.

Michnowa dolina, ob. *Haligowce*.

Michnowce, wś nad rz. Czarną, pow. sejneński, gm. i par. Krasnopol, odl. 6 w. od Sejn, ma 11 dm., 143 mk. W 1827 r. wś rząd., 8 dm., 89 mk.

Michnowicze 1.), wś, w płn. stronie pow. mozyrskiego, tuż przy granicy pow. rzeczyckiego, nad kotliną Prypeci i jez. Dworzyszcze, w okr. polic. petrykowskim; cerkiew, osad 34; miejscowość poleska, obfitującą w ryby i łąki. 2.) **M.**, folw. pow. mozyrski, od 1871 r. własność Podhackich; $144^1/_2$ włók; propinacye i dochód z czynszu wynosi około 500 rubli. *A. Jel.*

Michnowiec (al. *Michnowice*, po rusku *Myhnowec*), wś, pow. turczański, 28 km. na płn.-zach. od sądu pow. w Turce, 7 km. na płn.-wsch. od urz. poczt. w Lutowiskach. Na płn.-zach. leży wś Lipie, na płn. Bystre, na płn.-wsch. Mszaniec i Grąziowa (wszystkie trzy w pow. staromiejskim), na płd.-wsch. Łopuszanka Lechnowa, na płd. Krywka, na płd.-zach. Lutowiska, na zach. Skorodne (3 ostatnie miejscowości w pow. lisk im). W płd. stronie wsi nastaje pot. Jawornik i płynie na płn. do Bystrego, zabierając z obu boków liczne strugi, między niemi także pot. Michnowiec. Zabudowania wiejskie leżą w płn. stronie obszaru. Na płd.-zach. leży las ze szczytami 783 i 761 m. wysokiemi, na płn.-wsch. wznosi się Magóra łomniańska. Własn. więk. (spółki handl. dla prod. leśn.) ma lasu 577 mr.; wł. mn. roli orn. 1737, łąk i ogr. 199, pastw. 574, lasu 12 mor. W r. 1880 było 806 mk. w gminie i na obsz. dwor. (obrz. gr.-kat.). Par. rz.-kat. w Turce, gr.-kat. w miejscu, dek. żukotyński, dyec. przemyska. Do par. tej należy wś Bystre. We wsi jest cerkiew drewn. pod wezw. Narodz. N. M. P. Za czasów polskich należała wś do dóbr koronnych, do krainy lipeckiej (ob. Lipie, t. V, 258), w ekonomii samborskiej a ziemi przemyskiej. W sumaryuszu dokumentów (rkp. w bibl. Ossoll.,№ 2837, str. 55), czytamy: „A. 1527. Privilegium Sigismundi I provido Wankoni, locandi villam, in loco dicto Michnowiec, super fluvio Mozaniec, Michnowiec appellandam collatum. In qua ad Scultetiam, una area, omnes columbationes,— tortae pro festis—Paschae et Natalis Domini, datur. Cui Sculteto subditi duos diei quotannis laborare, scilitet unum metere, alterum falcastrare obstringuntur. Ratione quorum, dictus scultetus, bellicam expeditionem subire tenetur, praecisa statione annuali, per scultetos ad aerarium regni pendi solita. Quod privilegium Sigismunds Augustus approbavit cum appendice, ut scultetus, tabernam suam aedificet. Varsaviae, A. 1558.“ W lustracyi z r. 1686 (rkp. w bibl. Ossoll., Nr. 1255, str. 226) czytamy: „Wieś M. ma łanów $38^1/_2$, między tymi: sołtyskich łanów 2, popowski 1, wójtowski 1. Czynsze na św. Michał: kuchenne, nożne, żyrowszczyzny, kopy hajduckie, za sądy zborowe tak płacą jako Łomna. Czynsze na św. Marcin czynią 78 zł. 16 gr. Pan Modyrski trzyma pół łanu roli gromadzkiej, a nic nie daje do gromady, tedy aby rolę gromadzie oddał, albo do gromady się przykładał, nakazujemy. Czynsze na św. Wojciech: kuchenne, nożne, kopy hajduckie, za jagnię i jarząbki, owiec, gęsi, kury, barana kuchennego, dziesięcinę owczą, baranka na Wielkanoc i jaja, tak dają jako Łomna. Robociznę takąż odprawują jako Łomna. Cieślę posyłają do zamku na robotę ze 20 łanów jednego. Karczma do dalszej ordynacyi zamku samborskiego.“ Extr. inwent. z r. 1760 (rkp. w bibl. Ossol., Nr. 1632, str. 208) podaje następujące szczegóły: „Ta wś osiadła na łanach $36^1/_2$. Videlicet sianych łanów 12, koszonych $14^1/_2$, pustych 10. Z osobna wójtowski 1, hajduckich seu sołtyskich 2, popowski 1. Chlebnika ad praesens znajduje się in Nr. 14. Czynsze tej wsi

wynoszą 548 zł. 22 gr. Wójtostwa tej wsi posesorami szlachetni Paweł i Iwan Michnowscy, bracia rodzeni, na które prawo pokazali, vigore którego płacić powinni do kasy ekonomicznej zł. 14, tudzież hybernę na gardekurów JKr. M. i inne onera fundi ponosić tenentur. Lasy tej wsi: las od Grąziowy nazwany Magóra, w nim jedlina i buczyna; las od granicy krywieckiej nazwany Ostry, jodłowy. Skarzyli się poddani tej wsi, iż ks. Jan Szaydycz przywłaszczył do swego łanu popowskiego gruntu gromadzkiego pręt jeden od lat kilkudziesiąt, a czynszu nie przykłada się. Ciż poddani żalili się na zastawnika swego, iż nad kontrakt robotników od nich wymaga i prowizyą niezmierną obciąża. Rekomenduje się juryzdykcyi zamku samborskiego, aby w to wejrzała, żeby nie więcej prowizyi wyciągano, jak po zł. 10 od sta.“ Szczegóły do tej wsi odnośne, podane w rewizyi praw, przywilejów i t. d., odprawionej w r. 1766, ob. w dodatku miesięcznym do Gaz. lwow. z r. 1872, t. II, str. 53 i 248. *Lud. Dz.*

Michnówka 1.) mko nad rz. Turyą, pow. kowelski, na płn.-wsch. od Kowla, 200 mk., cerkiew prawosł.; założone w 1635 r., pierwotnie pod nazwą Filonowo. Ob. Arch. J. Z. R., cz. VI, t. 1, dodatki 555, 568. 2.) **M.**, zaśc. w płd.-wsch. stronie pow. mińskiego, nad rz. Komylanką, dopływem Piereczutej, w okr. kojdanowskim, par. kat. kojdanowska, 2 osady; miejscowość leśna, grunta równe, urodzajne, łąki piękne. *A. Jel.*

Michnowo 1.) wś, pow. rzeczycki, w gm. mikulickiej, w I okr. polic. brahińskim, os. 9; od płn. niezmierne przestrzenie moczarów. 2.) **M.**, wś, pow orszański, kaplica katol. parafii orszańskiej.

Michnowszczyzna 1.) wś i dobra, pow. wilejski, własność Rudominów. 2.) **M.**, fol. pryw., pow. dzisieński, o 75 w. od Dzisny, w 1 okr. polic., przy b. drodze poczt. z Wilejki do Dzisny, 1 dm., 10 mk. kat. 3.) **M.**, wś i dwa fol., pow. nowogrodzki, gm. horodyszczańska, o 6 w. na płd.-wsch. od mczka Horodyszcza; wś ma osad 7; folwarki, własność Chmielewskich, mają po 4 wł., w glebie dobrej.

Michny (*Kurząłki*), wś szlach,, pow. kolneński, gm. Stawiski, par. Romany. W 1827 r. 10 dm., 68 mk.

Michocin ze *Skałką* i *Wiankiem*, wś nad Wisłą, pow. tarnobrzeski, leży na prawym brzegu Wisły, na płd. od Tarnobrzegu, przy gościńcu z Baranowa do tego miasteczka. Położenie jest niskie i podmokłe, 175 m. npm. a przys. Skałka jest zabudowany pod samem mczkiem. Ta wś liczy 767 mk., z których 65 przebywa stale na obszarze więk. pos. Są oni wyznania rz.-kat. Jest tutaj parafia rz.-kat. z kościołem mur., szkoła ludowa i kasa pożyczkowa gm., z kapitałem 1437 zł. w. a. Par. nie ma aktu erekcyjnego, istniała jednak już w r. 1326, a za Długosza (Lib. ben., II, 358—360), t. j. w XV w., byli kolatorami Marcin i Mikołaj h. Habdank Machowscy wraz z Jakóbem Domaratem Grzymałą. Później przeszedł M. z kluczem dzikowskim w dom hr. Tarnowskich, którzy go dotychczas posiadają. Par. niegdyś dyec. krak., teraz przemyskiej, dek. michocińskiego, obejmuje Tarnobrzeg i 14 wsi: Chmielów, Dzików, Kajmów, Machów, Mokrzyszów, Nagnajów, Osice, Siedleszczany, Stadle, Cygany, Alfredówka, Podłęże i Jadachy z Janówką. Oprócz ośmiu najpierw wymienionych należały jeszcze w XV w. do par. Borów, Radobancz, Wieczerzyska, Dąbrowica i Suchorów. Do tej par. należy kościół filial. w Szlęzakach. Parafią i ekspozyturę obsługuje proboszcz i 3-ch wikaryuszów; obejmuje ona 8822 rz.-kat,, prócz nich zaś mieszka na jej obszarze 2328 izrael. Ta wieś graniczy na płd. z Kajmowem a na wsch. z Mokrzyszowem. *Mac.*

Michończyce 1.) nazwa dzisiejszych Niechowic (al. Nihowic) w pow. rudeckim, wizyta w dokumencie z 17 maja 1505 (ob. A. G. Z. IX, 223). 2.) **M.**, nazwa wsi Dmytrze, w pow. lwowskim, używana niekiedy w dokumentach z w. XVI i XVII. I tak np. w r. 1570 lustrują Nikodem Łekiński, kaszt. nakielski, i inni lustratorowie wsie Dobrzany, Karaczenow, Sokolniki, przedmieście szczerzeckie i Dmitrze alias Michończyce (ob. Arch. Bernardyńskie we Lwowie, ob. t. 397, str. 1819). W lustracyi z r. 1571 (rkp. w Bibl. Ossol. № 2248, str. 45) czytamy: „Villa Dmitre seu Michończyce 56 laneos continens, z pół łanku per grossos sexdecem solvendo, quatuordecem dies tantummet in anno laborant. My z równych przyczyn jako i insze wsie tak w zaciągu po 2 dni z łanu w tydzień, jako też et in oneribus aequaliter praestando, porównaliśmy tę wieś.“ W lustracyi z r. 1661 i 1662 (rkp. w Bibl. Ossol. № 2884, str. 150) czytamy: „Wieś Michończyce al. Dmitrze, do dzierżawy Szczerzeckiej należąca. W tej wsi juxta lustrationem A. 1616 i 1627 było łanów 25, et in lustr. a. 1627 osiadłych tylko 13. Teraz, po spustoszeniu przez nieprzyjaciela i po zniesieniu przez przechodzącego żołnierza nie znajduje się osiadłych łanów tylko 3. Czynszu płacą z łanu po gr. 18, fecit 1 zł. 24 gr. Owsa po dwie kłodzie z łanu miary szczerzeckiej wierzchowatej, przychodzi półmiarków 24 po gr. 15, fecit zł. 12. Kapłonów z łanu po dwa, przychodzi 6 po gr. 6, fecit 1 zł. 6 gr. Dziesięciny pszczelnej dostało się pniów 10 po złp. 3, fecit zł. 30. Jajec z łanu 12, za nie gr. 6. Stróżę sami odprawują koleją. Robić powinni juxta lustrationem a. 1627 cztery dni w tydzień we żniwa po dwójgu pieszo z pół łanku do sta-

wów robić powinni, a w stawach nie łowić powyżej stawów. Tywon nic nie płaci, tylko służbę odprawuje. Pop z cerkwi i z roli daje zł. 2. Z jednego młyna dawano przedtem arendy według lustr. z 1616 r. zł. 300, ale teraz po dezolacyi kładzie się 100 zł. Staw w tej wsi i drugi we wsi Łaniech pod Szczercem, które się szacują w 4-tym roku na zł. 1200. Wybraniec tej wsi służbę wojenną odprawować powinien. W tej wsi trzyma półtora łanu pani Kalinowska, niewiedzieć jakiem prawem, na których może się urodzić zboża różnego z 80 kop. Przeto polecilismy JMPanu dzierżawcy, aby w prawo wejrzał, a poddanym krzywdy czynić zabronił, i dóbr Króla Jmc. in dispersionem nie podawał, a owszem alienata prawem windykował. Suma prowentu z tej wsi fecit zł. 44 gr. 7 den. 6. *Lu. Dz.*

Michorowo (dok. *Michaelis* 1295, *Mikosch* 1405, *Mikorzewo* 1594, *Micheraw* 1773), dobra ryc., pow. sztumski, st. p. i kol. Mikołajki, 6 kil. odl. Mają 230·97 ha roli or. i ogr., 16·68 łąk, 4·26 past., 5·79 nieuż., razem 257·70 ha; czysty dochód z gruntów 5343 mrk. Właśc. Polidor v. Wełdowski. Par. kat. Postolin, ew. Klecewo, szkoła Mirany; 14 bud., między tymi 6 dm., 96 mk. (1868 r.), 94 kat., 2 ew.; podatek od gruntu 171 tal., od bud. 9 tal. R. 1483 posiadali te dobra bracia Lawe czyli Lewe. Na początku XVI w. Schmoltz także v. Zubrzyc Michorowscy (ob. Kreis Stuhm von Schmith, str. 237). Roku 1406 wspominany w dok. Jacob von Mikosch al. Micors, t. j. Jakub Michors z Michorzewa czyli Michorowa (Kętrz. O ludn. pol., str. 187). *Kś. Fr.*

Michorszczyzna, ob. *Michowszczyzna*.

Michorzewko 1.) wś, pow. bukowski, 30 dm.; 286 mk.; 10 ew., 276 kat.; 24 analf. Poczta w Kuszlinie; gośc., tel. i st. kol. żel. w Opalenicy. 2.) **M.**, olędry, pow. bukowski, 8 dm.; 55 mk., wszyscy ew.; 15 analf. Poczta i t. d. w Eichenhorst. 3.) **M.**, folw., pow. bukowski; 7 dm., 122 mk.; należy do dom. Michorzewa. *M. St.*

Michorzewo 1.) dom. i gm., pow. bukowski; 4789 mr. rozl.; 2 miejsc.: a) M.; b) Michorzewko, folw., 23 dm.; 386 mk.; wszyscy kat.; 61 analf. Gorzelnia parowa. Kościół paraf. katol. należy do dekanatu grodziskiego. Poczta i tel. na miejscu; st. kol. żel. w Opalenicy o 9 kil. Własność p. Emilii Sczanieckiej. W XV i XVI w. M. należało do znakomitej rodziny wielkopolskiej Opalińskich herbu Łodzia, którzy tam zapewne kościół wystawili. Kościół ten istniał już w wieku XVI. Naprawiony został gruntownie kosztem plebana miejscowego ks. Jakuba Kosickiego r. 1770. 2.) **M.**, wś, pow. bukowski; 17 dm.; 131 mk.; wszyscy kat.; 23 analf. M. par. dek. grodziskiego: 1490 dusz. *M. St.*

Michorzewo (1594 dok.), ob. *Michorowo*.

Michotzin (niem.), ob. *Miechucin*.

Michotziner Gestrauch (niem.), ob. *Michucińskie zarośla*.

Michów, os. miejska, dawniej mczko, pow. lubartowski, gm. Chudowola, par. Michów, odl. 35 w. od Lublina, 21 w. od Lubartowa, 6 w. od rz. Wieprza. Leży w piaszczystej równinie, w lesistej okolicy, pomiędzy Lubartowem a Baranowem, zdala od dróg bitych i linii dr. nadwiśl. Posiada kościół par. drewniany, dom schronienia dla starców i kalek, sąd gminny okr. II, szkołę początkową, urząd gminny, kasę wkładowo-zaliczkową, 170 dm. (10 murow.) i 2140 mk., w tej liczbie 1106 żydów. Z zakładów przemysłowych istnieje tu garbarnia, która w 1880 r. wyprodukowała za 10400 rs. W 1827 r. M. miał 89 dm., 613 mk., zaś w 1859 r. było 150 dm., 1407 mk. (609 żyd.). Położony śród całej grupy drobnych osad miejskich (Baranów, Łysobyki, Firlej, Kamionka, Kurów, Markuszów), wyniósł się nad nie ludnością i zamożnością przez swą ruchliwość handlową. M. dawna własność i siedziba Michowskich (zapewne Gryfitów z Michowa pod Jędrzejowem, którzy osiedliwszy się w tych stronach, jak wiele rodów małopolskich, nadali siedzibie nowej nazwę dawnego rodowego gniazda) był pierwotnie wsią. W r. 1616 r. Wojciech Michowski, łowczy lubelski, wzniósł kościół par. Wnieb. P. Maryi i założył przy nim szpital i szkółkę, jednakże dopiero w 1638 r. Zadzik, bisk. krak., erygował tu parafią. W 1661 r. liczono w M. 150 gospodarzy rolnych. Po śmierci ostatniego z Michowskich w 1732 r. dziedziczką została Ewa Szaniawska, kasztelanka lubelska. Ona to sprzedała czy też darowała M. jezuitom lubelskim w tymże samym roku, jezuici uzyskali dla M. od Augusta III w 1747 r. przywilej erekcyjny miejski na prawie magdeburskiem, ustanawiający 5 jarmarków. Po kasacyi zakonu M. został własnością funduszu edukacyjnego i był wydzierżawiony księżnie Annie Jabłonowskiej, dziedziczce Kurowa, i o ile się zdaje przez nią nabyty. Po niej dziedzicami byli: Ignacy Potocki, marsz. w. ks. litew., a od 1803 r. Piotrowscy. W 1850 r. wykopano tu urny gliniane w znacznej ilości. Gdy 1817 cały M. został zniszczony przez pożar, spłonął i kościół, w którego ruinach, popodpieranych przez belki, odprawiało się nabożeństwo aż do 1879 r., w którym położono fundamenta pod nowy kościół, na który parafianie złożyli 17000 rs. Kościół ten został wykończony i poświęcony w początkach 1881 r. M. par. dek. lubartowski (dawniej kazimierski), ma 3001 dusz. Dobra M. składają się z folw.: Rudzienko, Natoiin, os. młynarskiej Skrobak, os. miejskiej M.; wsi: Rudzienko, Składowa,

Adamówka, Wólka Ostrowska. Rozl. mr. 2580: folw. Rudzienko: gr. or. i ogr. mr. 673, łąk mr. 137, lasu mr. 941, nieuż. i place mr. 56, w wieczystych dzierżawach mr. 543, razem mr. 2351; bud. mur. 11, z drzewa 7; płodozmian 12-polowy; folw. Natolin: gr. or. i ogr. mr. 233, nieuż. i place mr. 6, razem mr. 239; bud. mur. 1, z drzewa 7; płodozmian 4-polowy. Są pokłady torfu. Osada M. os. 207, z gr. mr. 1578; wś Rudzienko os. 61, z gr. mr. 673; wś Składowa os. 13, z gr. mr. 149; wś Adamówka os. 7, z gr. mr. 94; wś Wólka Ostrowska os. 9, z gr. mr. 208; w r. 1882 os. młyn. Skrobak, z gr. 35 i w innych miejscowościach gruntu mr. 180, zostało odprzedane częściowym nabywcom. *Br. Ch.*, *A. Pal.*

Michowa al. *Mihowa*, *Mychowa*, po rusku *Myhowa*, wś, pow. dobromilski, 6 kil. na płd.-zach. od sądu powiat., urzędu poczt. i telegr. i st. kolej. w Dobromilu. Na płn. leżą Paportno i Kropiwnik, na płn. wsch. Kniażpol, na wsch. Wełykie, na płd. Katyna, na zach. Kwaszenina, na płn.-zach. Arłamów. Środkiem obszaru płynie Wyrwa. Wchodzi ona tutaj od zach. z Kwaszeniny i płynie zrazu na płd.-wsch., potem na płn.-wsch. do Kniażpola, zabierając w obrębie wsi pomniejsze strugi z obu boków. W dolinie Wyrwy leżą zabudowania wiejskie (381 m.). Na praw. brz. Wyrwy leży las Katynki, ze szczytem Niedźwiadne, 503 m. wys., na granicy płd. Na lew. brz. Wyrwy las Czeremoszne. W płn.-wsch. stronie wsi wznosi się punkt jeden do 526 m. Własn. więk. (rządowa) ma roli orn. 24, łąk i ogr. 3, pastw. 6, lasu 919 mr.; własn. mniej. roli ornej 624, łąk i ogr. 83, pastw. 73, lasu 897 mr. W r. 1880 było 477 mk. w gminie, 9 na obsz. dwor. (między tymi 13 obrz. rzym.-kat., reszta gr.-kat.). Par. rzym.-kat. w Dobromilu, gr.-kat. w miejscu, dek. dobromilski, dyec. przemyska. Do parafii tej należy wś Wełykie. We wsi jest cerkiew. Dawniej należała M. do dóbr koronnych, do klucza dobromilskiego w ziemi przemyskiej. *Lu. Dz.*

Michowa Wola, mko, pow. liski, leży w górach nad Osławą w jej górnym biegu, 546 m. npm. Przez wieś prowadzi droga łącząca dolinę Osławy z doliną Solinki, przekraczając dział wodny między wsiami Szczerbanówką, nad źródłami Osławicy i Zubraczem, na górnym brzegu Solinki. Na obszarze wsi wpadają do Osławy z lewego brzegu dwa potoki: Magurniczy wyżny i M. niżny, a z prawego prócz pomniejszych Chliwny potok. Dolina, na której się to mko zabudowało, jest ścieśnioną na południowy zachód Niedźwiedzą górą, 692 m. npm., będącą wysłannikiem Beskidów, od północnego wschodu zaś Chliwnym wierchem, 649 npm., po za którym ku wschodowi ciągną się lesiste pasma, dochodzące w szczycie zwanym Włosań 1001 m. bezwzględnej wysokości. U ujścia pot. Magurniczego niżnego stoi murowana cerkiew, na południe zaś od niej, w widłach utworzonych przez ujście pot. Chliwnego, folwark. Grunt jest tutaj zimny, owsiany, lasy zaś częścią bukowe, częścią świerkowe. Z 840 mieszk. przebywa 24 na obszarze więk. pos., a prócz 210 izraelitów, zajmujących się częściowo eksploatacyą sąsiednich lasów, wyznaje reszta religię gr.-kat. Obszar więk. pos. należy do kapituły gr.-kat. w Przemyślu i ma 65 mr. roli, 90 mr. łąk, 191 mr. pastw. i 1226 mr. lasu; pos. mniej. 925 mr. roli, 499 mr. łąk, 665 mr. pastw. i 172 mr. lasu. Jest tutaj kapelania lokalna gr.-kat., urząd poczt. i szkoła ludowa. Uposażenie kapelana składa się z 52 mr. roli, 38 mr. łąk i 48 mr. pastw.; nadto otrzymuje kapelan 16 sągów drzewa twardego na opał i 4 sągi miękiego. Ze skopczyny pobiera 46 kóp owsa a nadto 95 zł. w. a. dodatku do kongruy. Paraf. należy do dyec. przemyskiej, dek. jasielskiego. To górskie mko niema jarmarków, ani też pod żadnym względem nie różni się od sąsiednich wsi, z wyjątkiem tego, że mieszka tu stosunkowo wielka ilość żydów. M. w. graniczy na południowy wschód z Maniowem, na północ ze Smolnikiem zw. przy Baligrodzie, na wschód dzielą ją ogromne lasy od Jabłonki, a na zach. góry od Łupkowa. *Mac.*

Michowce, wś i dobra, pow. oszmiański, własność Bułhaków.

Michowice 1.) wś, pow. skierniewicki, gm. Głuchów, par. Wysokienice. W 1827 r. wś rząd., 22 dm., 212 mk. 2.) **M.**, przedmieście Sochaczewa; w 1827 r. 7 dm., 64 mk. 3.) **M.**, kol. nad rz. Wisłą, gm. Czermno, pow. gostyński, par. Traszyn. Ma 18 dm., 127 mk. ewang.; ziemia pszenna, na której sadzą buraki cukrowe; wyrób serów holenderskich, obszerne ogrody owocowe, przynoszące rocznie po rs. 250, plantacye wierzb nad Wisłą. Jest tu przystanek dla statków parowych. 4.) **M.** al. *Miechowice*, wś, folw. i kol., pow. włocławski, gm. Falborz, par. Brześć. Jest tu szkoła początkowa. W 1827 r. M. wś rząd., 14 dm., 123 mk.; kol. M. 3 dm., 17 mk. Folw. M. rozl. 455 mr. Wś M. os. 18, z gr. mr. 474; kol. M. os. 15, z gr. mr. 136. *Br. Ch.*

Michowice, niem. *Michowitz*, dom., pow. inowrocławski, 790 mr. rozl.; 7 dm., 93 mk., 29 ew., 64 kat.; 38 analf. Poczta, tel., st. kol. żel. w Inowrocławiu o 4 kil.; gośc. o 2 kil.

Michowszczyzna, al. *Michorszczyzna*, wś, pow. rówieński, należała do klucza klewańskiego Czartoryskich; ob. *Klewań*, t. IV, 140—1.

Michowo, wś nad rz. Płonką, pow. płoński, gm. Kuchary, par. Płońsk, odl. o 3 w. od Płońska, ma 6 dm.; 147 mk. Folw. i wś M.

rozl. mr. 353: gr. or. i ogr. mr. 318, łąk mr. 20, nieuż. i place mr. 15; bud. z drzewa 12, Wś M. os. 17, z gr. mr. 16.

Michowska Wola, ob. *Michowa Wola.*

Michowska Wólka, wś, pow. lubartowski, gm. Rudno, par. Michów.

Michrów, wś nad rz. Jeziorką, pow. grójecki, gm. Konie, par. Rembertów, odl. 7 w. od Grójca. W 1827 r. 20 dm., 149 mk. Hr. Jezierski urządził tu gospodarstwo rybne. Dobra M. składają się z folw.: M., Łękomin, Dzidusin; wsi: M., Michrówek, Kruszew, Kruszewek, Kożerany, Wólka Kożerańska i Cieśle. Rozl. mr. 2766: folw. M.: gr. or. i ogr. mr. 727, łąk mr. 92, pastw. mr. 10, wody mr. 26, lasu mr. 774, nieuż. i place mr. 38, razem mr. 1667; bud. mur. 11, z drzewa 16; płodozmian 12-polowy; folw. Łękomin: gr. or. i ogr. mr. 576, łąk mr. 15, pastw. mr. 28, lasu mr. 186, nieuż. i place mr. 18, razem mr. 823; bud. mur. 6, z drzewa 5; płodozmian 9-polowy; folw. Dzidusin: gr. or. i ogr. mr. 107, łąk mr. 101, pastw. mr. 1, wody mr. 13, lasu mr. 41, nieużytki i place mr. 11; bud. mur. 2, z drzewa 5. Jest gorzelnia, dwa młyny wodne, tartak, cegielnia, smolarnia, rzeczka Jeziorka i Kruszenka przepływają i stanowią motory do młynów i tartaka. Wś M. os. 17, z gr. mr. 169; wś Michrówek os. 11, z gr. mr. 178; wś Kruszew os. 21, z gr. mr. 463; wś Kruszewek os. 7, z gr. mr. 168; wś Kożerany os. 15, z gr. mr. 366; wś Wólka Kożerańska os. 12, z gr. mr 52; wś Cieśle os. 2, z gr. mr. 35.

Michrówek, wś, pow. grójecki, gm. Konie, par. Rembertów. W 1827 r. 11 dm., 65 mk.

Michrowo, kasz. *Mjchrowo*, niem. *Mickrow* dok. *Micorowo*, wś i dobra ryc., pow. słupski, na płn. stoku pojezierza pomorskiego, 12 kil. na płd. od Potęgowa, st. kol. żel. prowadzącej z Berlina przez Szczecin do Gdańska. Leży śród równiny, gleba zimna i mokra lub bagnami pokryta, wydaje tylko w korzystnych latach jakie takie żniwo. W pobliżu jest znaczne jez. Lupowken (niem.) obfite w białe ryby (cyprinus Brama). W 1877 r. 482 mk.; trudnią się przeważnie rolnictwem i hodowaniem bydła. Wś tę nadał Mestwin Maciejowi ze Sławna, który r. 1284 i 1298 był podkomorzym, a 1301 kasztelanem w Sławnie; przywilej Mestwina potwierdził Sambor z Rugii d. 4 kwiet. 1301 r.; w XV w. posiadała tę wś familia niem. Zitzewitz (ob. Script. rer. Pruss. I, 716 i Perlbach: P. U. B., str. 527). *Kś. Fr.*

Michtowce, wś, pow. lidzki, w 4 okr. polic., o 26 w. od Lidy, 10 w. od Wasiliszek, w gm. mytlańskiej, okr. wiejskim Wawerka; 7 dm., 50 mk. kat. *A. T.*

Michucińskie jezioro, ob. *Miechucin.*

Michunki, *polne i lasowe*, dwie wsie w pow. latyczowskim, w kluczu Międzybóż (ob.), Czartoryskich, zniesione przy zakładaniu kolonii wojskowych. *Dr. M.*

Michyryńce al. *Mecheryńce*, *Mecherzyńce*, wś, pow. nowogródwołyński, niedaleko rz. Słuczy, na płn.-wsch. od Ostropola, w 5 okr. polic., gm. Ostropol. Ob. Arch. J. Z. R., cz. VI, t. 1, 291.

Miciajówka, *Mitiajewka*, wś nad rzką Bojarką, pow. kaniowski, par. prawosł. Medwin; w 1790 r. było 711 mk., obecnie 812.

Micianiszki, ob. *Mitianiszki.*

Micieginy al. *Miciaginy*, wś nad rzką Strawą, pow. trocki, w 1 okr. polic., o 16 w. od Trok, 7 dm., 58 mk. kat.

Micielnik, przys., pow. tarnobrzeski, przy drodze z Jamuńcy do Kotowej Woli, otoczony od płn., zach. i wsch. dużemi borami sosnowemi.

Micielno, ob. *Mycielno.*

Micieńce, wś, pow. żytomierski; w 1753 r. Sanguszko odstąpił Lubomirskiemu.

Micigózd al. *Miecigózd*, wś, pow. kielecki, gm. i par. Piekoszów. Leży przy drodze bitej z Kielc do Włoszczowy, w równej odległości od Kielc i Chęcin. W 1827 r. 21 dm., 135 mk. Wspomina tę wieś Lib. Ben. Łaskiego (t. I, 590).

Miciowszczyzna, wś nad jez. Balka, pow. trocki, w 1 okr. polic., o 7 w. od Trok, 5 dm., 35 mk. kat.

Miciuńce, wś, pow. trocki, w 3 okr. polic., o 40 w. od Trok, 9 dm., 99 mk., z tego 96 katol., 3 żydów.

Miciuńsk al. *Saratowska słoboda*, wś, pow. szawelski, w 3 okr. polic., gm. poszwytyńska, ma ludność starowierczą; dusz 9 otrzymało tu 130 dzies. ziemi. *J. G.*

Miciuny 1.), wś szlach., pow. wileński, w 4 okr. pol., o 54 w. od Wilna, 28 dm., 203 mk. kat. 2.) **M.**, wś rząd., pow. trocki, w 1 okr. polic., w gm. Jewie, o 42 w. od Trok; 6 dm., 71 mk. kat. 3.) **M.**, wś, pow. trocki, w 2 okr. polic., o 35 w. od Trok; 8 dm., 80 mk. kat. 4.) **M.**, wś nad jez. Swincia, pow. trocki, w 2 okr. polic., o 21 w. od Trok, w gm. Zosielskiej; 4 dm., 50 mk. (36 kat., 14 wielkorosyan). Własność Budkiewiczowej. 5.) **M.**, wś rząd., pow. trocki, gm. Jewie; 9 dm., 81 mk. kat. Niegdyś starostwo niegrodowe. *Miciuńskie* al. *Miczuńskie*, stwo niegrodowe, leżało w wdztwie i pow. trockim. Wedle spisów podskarbińskich z r. 1766 składało się tylko z dwu wsi: Miciuny i Wiluniszki, które wówczas posiadali Piotr i Anna Pietraszewiczowie, opłacając kwarty złp. 52 gr. 15, a hyberny złp. 10. 6.) **M.**, cztery folw. t. n., pow. szawelski, w 4 okr. polic., par. radźwiliska. a) 2 włóki rozl., niegdyś Dowiatta, dziś Ant. Jonajtysa; b) pół włóki, Aleksandra Waltera; c) 2 włóki rozl., własność Rozalii Dołubow-

skiej; d) 3 włóki ziemi, własność Eliasza Brenera. 7.) **M.**, wś, pow. szawelski, w 3 okr. adm., gm. poszwytyńska, 25 dusz, 228 dzies. ziemi.

Mick..., por. *Mitk...*

Mickajcie, dwór, pow. rossieński, par. ławkowska, własn. Jakowicza.

Mickaleitschen al. *Gr. Warkau*, niem. wś, pow. wystrucki, st. poczt. Aulowöhnen; okr. urz. stanu cywiln. Gr. Franzdorf, 362 mk. r. 1856. *Kś. Fr.*

Mickańce 1.), wś nad rz. Szyrwintą, pow. wileński, w 3 okr. pol., o 46 w. od Wilna; 7 dm., 93 mk. (7 prawosł. 86 kat.). 2.) **M.**, okolica szl. nad rz. Naczką, pow. lidzki, w 5 okr. polic., o 35 w. od Lidy, 21 w. od Ejszyszek, 8 dm., 104 mk. kat., 6 starozakonnych; młyn wodny. *A. T.*

Mickehnen 1.) (Alt), al. *Mikehnen* niem., wś na Litwie prus., pow. ragnecki, st. poczt. Neu-Eggleningken, okr. urz. stanu cyw. Juckstein. 660 mr. obszaru; 138 mk. r. 1856. 2.) **M.**-*Neu*, kol. tamże. *Kś. Fr.*

Mickelnick 1) *Gross* (niem.), dobra ryc., pow. rastemborski, st. poczt., tel. i kol. Rastembork, 7 km. odl., okr. urz. stanu cywiln. Lamgarben; zawierają 105 hekt. roli orn. i ogr., 15 łąk, 8 pastw., 2 nieuż., 1 wody—razem 131 hekt.; czysty dochód z gruntu 2700 mrk. 2.) **M.**-*Neu*, niem. folw., pow. rastemborski, st. poczt. Rastembork, około 8 km. odl., należy do dóbr ryc. Podlacken. *Kś. Fr.*

Micken, niem. wś, pow. olsztyński, st. p. Olsztyn, okr. urz. stanu cywiln. Nikielkowo, ma 1433,60 mr. obszaru; między tymi 318,42 boru; par. kat. Dywity, ew. Olsztyn. W 1861 r. 8 dm., 89 mk., 88 kat., 1 ew.; 85 polaków, 4 niem. Wś M. wspomniana w dok. zr. 1399 przy odnowieniu przywilelu wsi Wadąga (cod. dipl. Warm. III str. 317). Założona została przez prusaka Mike (ob. „Gesch. des. Keris Allenstein,“ v. Grunenberg. 1864. str. 5). Z rodzin szlach. mieszkali tu dawniej, Hozyuszowie i Wilamowscy. (ob. Kętrz. o ludn. pol. str. 564 i 566). *Kś. Fr.*

Micken niem., ob. *Myki.*

Micki, wś, pow. władysławowski, gm. Leśnictwo, par. Gryszkabuda, odl. 13 w. od Władysławowa. W 1827 r. wś rząd., 11 dm., 108 mk.; obecnie 10 dm., 139 mk. Wchodziły w skład dóbr rząd. Leśnictwo.

Micki *Wielkie* i *Małe*, dwie wioski, pow. mozyrski, w gm. michałkowskiej, w okr. polic. skrychałowskim, po obu brzegach małego dopływu Sołokuczy. Wielkie M. osad 23, Małe M. osad 4; miejscowość falista, lesista. *A. Jel.*

Micki 1.), wś, pow. szawelski, w 2 okr. pol., gm. popielańska, 7 dusz, 76 dzies. ziemi. 2.) **M.**, wś, pow. szawelski, gm. ligumska; 55 dusz, 484 dzies. ziemi włośc. 3.) **M.**, wś, pow. szawelski, gm. podubiska; 18 dusz, 86 dzies. ziemi. *J. G.*

Mickiany 1.), zaśc. szlach. nad jez. Szwakszty, pow. święciański, w 3 okr. polic., gm. Komaje, okr. wiejski Karolinowo, par. Komaje, o 34 w. od Święcian; 3 dm, 14 mk. (11 kat., 3 starowierców). 2.) **M.** al. *Sawonara*, wś nad jez. Sawonarą, pow. nowoaleksandrowski, gub. kowieńskiej, o 12 w. od Bracławia, 706 dzies. ziemi dwor. Wład. Bortkiewicza. Niegdyś wchodziła w skład dóbr Dryświaty, (ob. t. II, 180).

Mickie, wś, pow. rossieński, par. kielmeńska, w 1 okr. polic.

Mickiewicza dolina, ob. *Aleksota.*

Mickiewicze wś, pow. augustowski, gm. Łabno, par. Adamowicze, odl. 57 w. od Augustowa, o 2 w. od szossy grodzieńskiej. Ma 31 dm., 197 mk. — w 1827 r. wś rząd.; 38 dm., 198 mk. M. wchodziły w skład dóbr rząd. Adamowicze. Ob. Łabno (t. V, 561).

Mickiewicze 1.), wś, pow. wilejski, o 37 w. od m. Wilejki, 2 okr. adm.; 17 dm., 174 mk. 2.) **M.**, wś, pow. oszmiański, w 2 okr. adm., 44 w. od Oszmiany; 25 dm., 164 mk. (82 prawosł., 82 kat.). 3.) **M.**, wś nad bezimiennym dopływem Łani, pow. słucki, gm. Łańska, o 10 w. na płd Nieświeża. Osad 26, grunta dobre, lekko wzgórkowate, miejscowość bezleśna. 4.) **M.**, folw, pow. słucki, poradziwiłłowski, teraz ks. Wittgenstejna, 14 włók i $4\frac{1}{2}$ mr. 5.) **M.**, wś, pow. słomiński, na płd.-wsch. od Mołczadzi.

Mickiewicze, błędnie, zamiast *Miskiewicze*, ob. *Malatycze.*

Mickiszki 1.) zaśc., trzy folw., pow. szawelski, gm. tryska. Zaścianek ma 3 mk., 10 dzies. Własność Sakiela. Folw. M. 10 włók rozl., własność Aleksandra Sypowicza. Drugi folw. tamże, włók 10, śród lasu, własność Leonarda Sakiela, dziedzica dóbr Powondeń w telszewskiem. Eksploatacya lasu. Trzeci folw. śród lasów, 8 włók rozl., własność Magdaleny Walentynowiczowej. 2.) **M.**, wś, pow. rossieński, par. botocka. *J. G.*

Micko, osada w pobliżu Korosteszowa, pow. radomyski, późniejszy Radomyśl, łącznie z nazwami okolicznych osad i wsi, jak: Mińczany, Mińczyki, Mina, Mininy, Miniejki, ma być śladem dawnego plemienia Mińczan lub Miczan, odnogi Drewlan (obacz *Korosteszów*, t. IV, 416—1).

Micków, niem. *Mücka*, wś łużycka, pow. rozborski, przed r. 1815 na saskich Łużycach. Ludność ewangelicka.

Mickowszczyzna 1.) zaśc. pryw., pow. dzisieński, o 74 w. od Dzisny, w 2 ok. polic., 2 dm., 56 mk. 2.) **M.**, zaśc. szlach., pow. oszmiański, 1 okr. polic., o 12 w. od Oszmiany, 1

dm., 14 mk. kat. 3.) **M.**, zaśc., pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 6 w. od Oszmiany, 2 dm., 17 mk., 8 kat., 9 żyd. 4.) **M.**, dwa zaśc., pow. borysowski, nad rzeczką Ziembinką, lewym dopływem Hajny, o 4 w. na płd.-zach. od mczka Ziembina, w par. katol. ziembińskiej, w okr. polic. łohojskim, w gm. ziembińskiej, każdy ma osad 3; miejscowość mocno falista, dużo kamienia narzutowego, lasu dostatek. *A. Jel.*

Mickrow (niem.), ob. *Michrowo.*

Mickuny 1.) mczko nad rz. Wilejką, pow. wileński, 6 okr. polic., o 12 w. od Wilna, 84 mk. Własn. Aleksandra Piller v. Pilchau. Istniała tu kaplica kat. par. ławaryskiej, browar i młyn. Była to majętność rodziny dra Becu, ojczyma Słowackiego Juliusza, który tu jako student spędzał corocznie wakacye, i chwile w M. przebyte wspomnina nie raz w listach do matki. *Mickuny* okrąg wiejski, w gm. M., obejmuje, w obrębie swym mko M., wsie: Hajduny, Skajstery, Kiwiszki, Papiernia, Wikorzyszki, Sungiały, Tawria, Werbezdany, Wołowszczyzna, i zaśc. Rakunty. *Mickuny* gmina pow. wileński, w 6 okr. polic., liczy 123 wsi, 571 dymów, 4624 włośc. obojej płci. Mczko M. miejsce pobytu zarządu gm. Gmina liczy 5 okręgów wiejs.; 1) Ławaryszki, 2) Wierzby, 3) Paluliszki, 4) Łoźniki, 5) Mickuny. Gmina należy do II okręgu pokoju do spraw włościań. w m. Wilnie i do 74 cyrkułu powołanych do służby wojskowej w pow. wileńskim, w m. Wilnie. 2.) **M.**, os. karcz., pow. wileński, w 6 okr. pol., o 16 w. od Wilna, 1 dm., 13 mk. żyd. 3.) **M.**, os., pow. lidzki, w 1 okr. polic., o 18 w. od Lidy, 2 mk. 4.) **M.**, fol. nad rz. Swiętą, pow. wiłkomierski, par. Dobejki, w 4 okr. polic., należy do dóbr Sterkańce, własn. Łappy. 5.) **M.**, wś, pow. szawalski, gm. ligumska, 26 dusz, 360 dz. ziemi.

Mickunowo, okol. szl,, pow. trocki, w 4 okr. adm., o 46 w. od Trok, 45 mk., 42 kat., 3 żydów.

Mickut-*Blausden* 1.) al. *Rupkalwen* (niem.), wś na Litwie pruskiej, pow. szyłokarczemski, st. p. Szyłokarczma, okr. stanu cywil. Wieszen, 156 mk. r. 1856. 2.) **M.**-*Kioschen* (niem.), wś, ob. *Kioszen*, pow. szyłokarczemski, st. p. Szyłokarczma, a nie Lankuppen, okr. urz. stanu cywil. Kiszki. 3.) **M.**-*Lampsaten*, ob. *Lampsaten*, okr. urz. stanu cywil. Kiszki, 156 mk. 1856 r. 4.) **M.**-*Schudereiten* ob. *Schudereiten* (niem.), wś, pow. szyłokarczemski, st. p. Kaukehmen, okr. urz. stanu cywil. Schakunen, 32 mk. r. 1856. *Kś. Fr.*

Micolis, ob. *Mikolisz.*

Micoschen (niem.), ob. *Mikosze.*

Miców, ob. *Myców.*

Micowce, ob. *Mycowce.*

Micsak, ob. *Miczakowce.*

Micurów, ob. *Tykicz Górny.*

Micury, wś na lewym brzegu Prypeci, przy ujściu rz. Bobryk, pow. mozyrski, w gm. petrykowskiej, ma osad 13, miejscowość bogata w ryby, łąk obfitość. *A. Jel.*

Miczajcie 1) fol. dóbr Kieciny, nad rz. Urdupis, pow. szawelski, par. kurszańska, w 2 okr. polic., o 4 w. od Kurszan ku Szawkianom, a 26 w. od Szawel; kościół fil. drew., pod wez. J. Chr., odnowiony w 1857 r. przez parafian; cmentarz, wiatrak, karczma. Własność Jana Jakubowskiego. 2) M. okolica szl. tamże. Mają tu: Antoni Pacewicz 2 wł., Choromański 1 wł., Mingin 1 wł., Margiewicz Winc. 1 wł., Margiewiczowa Agata 2 wł., Tomkiewiczowa Aniela 1 wł. i Hipolit Narbutt $1^1/_2$ wł. *J. G.*

Miczaki, fol. na obszarze dworskim Męciny Dolnej, pow. limanowski. *Br. G.*

Miczakowce, węg. *Micsak*, wś, hr. ziemneńskie (Zemplin Węg.), nad rz. Toplą, uprawa roli, 30 mk.

Miczanie al. *Mińczanie*, odnoga plemienia Drewlan, zamieszkała niegdyś około Korostenu, dzisiejszej Iskorości (ob. t. IV, str. 416, 1).

Miczedelowce, ob. *Międzydołowce.*

Miczelka, niem. *Mietzelchen*, dobra, pow. szczycieński, st. p. Dźwierzuty. *Kś. Fr.*

Miczewicze, wś, pow. słonimski, w 2 okr. adm., o 21 w. od Słonima; gmina M. liczy 1951 mk.

Miczkowa dolina, ob. *Jureczkowa.*

Miczkowszczyzna, ob. *Mieczkowszczyzna.*

Miczulaki, część Muszyny, pow. sądecki.

Miczuły 1.) niem. *Mitschullen*, wś na pol.-prus. Mazurach, pow. węgoborski, st. p. i okr. urz. stanu cywil. Banie, odl. od Węgoborka $2^1/_2$ mili, od Leca $4^1/_2$, od Królewca 16; obszaru liczą 20 wł. czyli 2118 mr., między tymi roli or., łąk i pastw. 2054 i nieuż. 63 mr. W 1859 r. 196 mk. Do tutejszej szkoły należą: M. wś i dobra, W. i M. Zakałcze, Widutki, Śluza i król. leśnictwo; par. ew. Banie. Dawniej należały M. do szkoły w Dąbrówce. W M. było 6 czynszowników litewskich, którzy 27 grzywien czynszu płacili. Przy pomiarach okazało się tamże 26 włók. Wawrzyniec Roch, ssta węgoborski, nadaje takowe sołtysowi Mikołajowi, celem założenia wsi dannickiej i sprzedaje mu 2 wł. sołeckie za 80 grzywien; prócz tego nabywa Mikołaj jeszcze 2 wł. ziemiańskie. Dan r. 1560 (1566?) w święto N. M. Panny Gromnicznej (ob. Kętrz. O ludn. polskiej, str. 530). 2.) **M.**, niem. *Mitschullen*, dobra, pow. węgoborski, st. poczt., okr. urz. stanu cywilnego i par. ewang. Banie. Mają 7 wł., prócz tego 2 wł. w M. Piłakach, 33 mk. Roli or., łąk i past. 569 mr. 28 pr. kw., wody 8 mr. i 5 pr. kw., nieuż. 9 mr. 25 pr. kw.; odl. od Węgoborka $2^1/_2$ mili. R. 1633 nadaje się Jerzemu Gabryelowi Marquart, sędziemu ziemskiemu, na prawie magd. 7 wł. w Miczu-

łach, 2 wł. z tej strony rz. Gołdap, 1 włókę w Dunajku i jez. wielkopilackie za to, że się zrzekł prawa polowania jeleni, łosiów, niedźwiedzi i dzików w majątkach Błędowo i Kosaki pod Grabowem i Górnemi (ob. Kętrz. O ludn. pol., str. 538). Widać stąd, jak wielce ceniono podówczas prawo polowania (ob. „Der Angerburger Kreis“ Schmidta, 1860, str. 78). 3.) **M.**, niem. *Mitschullen*, fol., pow. gierdawski, st. p. Nordenbork, należy do dóbr ryc. Kurkowo. *Kś. Fr.*

Midąkiwsky horby, grupy zabudowań w Koniutynie i Jabłonicy, pow. wyżnicki.

Midczałówka 1.) zaśc. szl., pow. trocki, 2 okr. polic., o 38 w. od Trok, 1 dm., 14 mk. (9 kat., 5 wielkoros.). 2.) **M.**, folw., pow. trocki, 2 okr. polic., 37 w. od Trok, 1 dm., 16 mk. katol.

Middelhagen (niem.), wś ze st. p., na Rugii, na półwyspie Mönchgut, wysuwającym się ku płd., 15 kil. na wsch. od m. Putbus; gleba tylko do łąk i na pastwiska zdatna; 1878 mk. ew., trudni się głównie rybołóstwem albo rotmańśtwem; uprawą roli trudnią się tylko kobiety. W tym odległym zakątku przechowały się jeszcze do dziś dnia stare obrządki i zwyczaje. Małżeństwa zawierają tylko między sobą; dziewczęta wybierają sobie same męża, to nazywają po niem. Freijagd. Niemniej charakterystyczny jest ubiór. Mężczyźni noszą kamizelki z wielu guzikami i wysokim kołnierzem, przy uroczystościach zaś długie sukmany, prócz tego kilka spodni jedne na drugich, a na wierzchu jeszcze szarawary do kolan sięgające. Niewiasty noszą kilka koszul, jedna na drugiej, z rękawami, dalej kaftan wełniany o jaskrawych barwach, ozdobiony niebieską obwódką, na to biorą czarną suknię, guzikami spiętą. Na głowie mają czapkę wysoką, z której się długie i szerokie wstęgi na dół spuszczają, pod czapką noszą biały wełniany czepeczek. Niewiasty zamężne zdobią te czapki jeszcze jedwabną wstęgą. Z Putbus idzie na M. do Thiessow poczta jednokonna. *Kś. Fr.*

Midno al. *Miedno, Miedna*, grupa domów na obsz. dwors. Smolna, pow. brodzki.

Midorowszczyzna, wś włośc., pow. wilejski, w 1 okr. polic., o 56 w. od Wilejki, przy b. drodze pocztowej z Wilna do Mińska, 3 dm., 17 mk.

Midwery, wś, pow. rossieński, par. wojnucka.

Midyki, grupa domów w Smolinie, pow. Rawa Ruska.

Midziutony, wś szl. nad jez. Mergi, pow. trocki, w 1 okr. polic., o 10 w. od Trok; 3 dm., 21 mk. katol.

Miebły, wś, pow. dziśieński, w 4 okr. polic., gm. Jazno, dusz 22.

Miechaleszczyzna, dwór w Kropiwniku Starym, pow. drohobycki.

Miechocin 1.) wś, pow. krobski, 15 dm., 96 mk., 85 ew., 11 kat., 18 analf. Poczta, tel. i gośc. w Poniecu, st. kol. żel. w Bojanowie. 2.) **M.**, fol., pow. krobski, 3 dm., 38 mk., należy do dom. i gm. Wydawy, ob. *Janiszew* 2).

Miechotzin (niem.), ob. *Miechucin.*

Miechów 1.) miasto pow. gub. kieleckiej, pod 50° 21′ 8 szer. i 37° 40′ 2 dłg. geogr., położone nad rz. Wielką al. Miechówką (dopływ Szreniawy). Leży śród wyżyny olkusko-krakowskiej na stokach wzgórza, obniżającego się w kierunku rzeczki, płynącej o wiorstę w stronie zach. M. leży przy drodze bitej, stanowiącej starożytny trakt z Kielc do Krakowa, odl. 71 w. od Kielc, 154 w. od Radomia, 242 w. od Warszawy, a około 6 mil od Krakowa. Kolej żelazna dąbrowsko-iwangrodzka łączy M. z Warszawą, Kielcami, Radomiem. Miasto posiada obecnie kościół paraf. mur., szpital ś. Anny na 20 łóżek, ochronę, dom schronienia dla starców i kalek, szkołę pocz. męs. i żeń., zjazd sędziów pok. okr. II, sąd pok. okr. I, sąd gm. okr. I, urząd pow., zarząd akcyzy 9 okr., urząd miejski, urząd poczt., stacyą telegr., st. dr. żel. dąbrowsko-iwangrodzkiej, pomiędzy Sędziszewem (o 23 w.) i Wolbromiem (o 14 w.). W 1827 r. było tu 159 dm. i 1171 mk.; w 1860 r. było 150 dm. i 1578 mk. (samych chrz.). Po spaleniu miasta w 1863 r. zostało 40 dm. i 830 mk. W 1878 r. było 170 dm. i 3000 mk. (w tem 1943 stałej ludności). Do 1865 r. nie wolno tu było mieszkać żydom, stąd w r. 1879 było ich tylko 274. Z zakładów przemysłowych istniały tu w 1876 r.: dystylarnia z prod. na 3500 rs., browar z prod. na 1560 rs., mydlarnia (1000 rs.) i 2 cegielnie (1600 rs.). Kasa miejska miała dochodu 5300 rs. a rozchodu 3344 rs. M. jest starożytną osadą. W XII w. stanowił on posiadłość rodu Gryfów, wywodzących się od książąt syrbskich. Dziedzic ówczesny Jaksa, bawiąc w Palestynie, sprowadził z Jerozolimy kilku kanoników reguły ś. Augustyna, mających pieczę nad kościołem grobu Chrystusowego. Wystawił im w swej wsi kościół i klasztor w 1162 r. i uposażył przez nadanie wsi: Miechów, Zagórzyn i Komorów. Od nazwy wsi zakonnicy ci przybrali miano Miechowitów. Przemysław II ks. wielkopolski i krakowski nadał osadzie, jaka się utworzyła przy klasztorze, przywilej miejski w 1290 r. na prawie niemieckiem. Współubieganie się książąt polskich o tron krakowski, naraziło klasztor miechowski i przyległą osadę na dwukrotne najścia. Bolesław Mazowiecki zajął i złupił w 1294 r. a w 6 lat potem węgierski oddział, walczący w sprawie Łokietka, zajął klasztor, z którego zakonnicy musieli ustąpić. Jakkolwiek Władysław

Łokietek zwrócił w kilka lat potem klasztor i dobra zgromadzeniu, jednakże miasto utraciło przytem prawo obioru rajców, których odtąd naznaczał wojewoda krakowski. Nie mając warunków pomyślnego rozwoju, obciążane powinnościami na rzecz klasztoru i niszczone częstymi pożarami (1344, 1379, 1506, 1595, 1745) miasto nie mogło się podnieść i stanowiło zawsze nieludną i ubogą osadę. W XVI w. istniały tu cechy: szewcki, stolarski, bednarski, sukienników, rymarski od 1604, krawiecki od 1641, kowalski i rzeźniczy od 1708 r. Zniesienie klasztoru przyniosło ulgę ludności. Przy utworzeniu kongresowego królestwa polskiego w 1815 r. M. został stolicą obwodu i powiatu w wojew. krakowskiem i to stanowisko miasta powiatowego dotąd zatrzymał. W 1863 r. w lutym, w skutek bitwy stoczonej przez wojska rossyjskie z oddziałem powstańców, który zorganizowawszy się w dolinie Ojcowa zaatakował Miechów, miasto zostało spalone tak, iż pozostało w nim tylko 40 dm. Główną ozdobą M. i jedynym zabytkiem przeszłości jest wspomniany kościół poklasztorny. Obok pierwotnego zbyt szczupłego kościoła, obróconego na kaplicę grobową, dotąd istniejącą, zaczął w 1233 r. Henryk, prob. miechowski, budować nowy kościół z wieżą; Wisław, biskup krakowski, położył kamień węgielny budowy. Budowa trwała 50 lat. Kilkakrotne pożary i przerabiania zatarły pierwotne cechy gmachu, który, o ile się zdaje, był wzniesiony w stylu ostrołukowym. Pożar 1506 r. zniszczył zupełnie kościół, który został na nowo urządzony i ozdobiony staraniem Tomasza z Olkusza. Wielki pożar z 1746 r. ogołocił znowu kościół z pomników, ołtarzy i ozdób; sklepienie nawet zapadło się. Mimo to potężne mury i gorliwość zakonników pozwoliła na nowo odbudować. Obecnie jest to budowla bez wyraźnego stylu, murowana, kamieniem ciosowym wyłożona, z kopułą i wysoką dzwonnicą, obok stojącą. Kaplice otaczające kościół zostały później dobudowywane. Wchodzi się do kościoła z boku, przez tak zwany babiniec, stanowiący rotundę sklepioną, mieszczącą w sobie ołtarz z Chrystusem na krzyżu i 5 kamiennych postaci świętych. Ztąd drzwi marmurowe prowadzą do kaplicy M. Boskiej i kościoła. Nawa kościoła uderza swą wyniosłością, która nie zmniejsza się w prezbiteryum. Dwadzieścia jeden dużych okien oświeca tę nawę. W wielkim ołtarzu rzeźba roboty Mikołaja z Krakowa, przedstawia grób Chrystusa i jego zmartwychwstanie. Figury są naturalnej wielkości i dobrej roboty. W prezbiteryum są piękne stalle dębowe. Zasługuje na uwagę pięknej roboty ambona i dwa ołtarzowe obrazy (ś. Anna i ś. Józef), roboty Smuglewicza. Dawne grobowce zniszczały w pożarach; obecnie jest tu pomnik marmurowy założyciela klaszt. Jaksy, wzniesiony w obecnem stuleciu przez prob. Nowińskiego i nagrobek tegoż Nowińskiego († 1839). Skarbiec kościelny, mieszczący się przy prezbiteryum, posiada bogaty zbiór aparatów kościelnych a między niemi relikwiarz srebrny z kopułą, w formie kościoła jerozolimskiego, darowany przez ś. Karola Boromeusza Andrzejowi Batoremu, generałowi Miechowitów. Jest tu także starożytny, wielki antyfonarz na pergaminie z pięknymi miniaturami. Z kaplicy Pana Jezusa wychodzi się do krużganków otaczających kościół od zachodu i prowadzących do oddzielnie stojącej kaplicy grobu jerozolimskiego, mieszczącej w sobie odtworzenie grobu Chrystusa. Przy krużgankach było dawniej 14 kaplic stacyjnych, obecnie zniszczonych. W tej kaplicy odprawiało się w Wielki Piątek uroczyste nabożeństwo, ściągające pobożnych z odległych stron. Obok kościoła stoi czworograniasta wieża, której dolna część z ciosu i cegły sięga XIII w., kończąca zaś ją kopuła z podwójnym krzyżem Miechowitów wzniesioną została przez ks. Nowińskiego. Przed kilku laty frontowa ściana kościoła przyozdobioną została przez postawienie kolosalnej statui Chrystusa, dłuta Rygiera. Po za krużgankami rozciągają się obszerne dwupiętrowe budynki, otaczające kaplicę grobu, które stanowiły pomieszczenie generała zakonu, prałatów, księży młodszych i kleryków. Historyą klasztoru miechowskiego skreślił uczony członek tego zgromadzenia ks. Szymon Nakielski, którego kamień grobowy znajduje się w kaplicy grobu, w dziele: „Miechovia", wydanem 1634 r. w Krakowie. Z M. rodem był uczony lekarz, geograf i historyk Maciej Miechowita; założył on w M. szkołę i zapisał fundusz na jej nauczyciela. Klasztor miechowski posiadał piękną bibliotekę, liczącą do 9000 tomów, która spłonęła w d. 1732 r. M. par., dek. miechowski 6450 dusz. M. gmina należy do sądu gm. okr. I w Miechowie, urząd gm we wsi Jaksice pod Miechowem; gmina ma 11837 mr. obszaru i 3684 mk., 3 szkoły początkowe (Kamieńczyce, Falniów i Przesławice) i 8 młynów wodnych. *Miechowski* powiat gub. kieleckiej, utworzony został w 1867 r. z 26 gmin dawnego powiatu t. n. i 1 gminy pow. olkuskiego. Posiada 24,89 mil kw. obszaru i graniczy od zach. z olkuskim, od płn. z jędrzejowskim, od wsch. z pińczowskim a od płd. z Galicyą. Wisła stanowi naturalną granicę od Galicyi na przestrzeni od wsi Pobudnik, stanowiącej najdalej na płd. wysunięty punkt Królestwa, aż do Jaksic nad granicą pow. pińczowskiego. Cały obszar powiatu stanowi część rozległej wyżyny olkusko-sandomierskiej, rozpościerającej się na lewym brzegu Wisły. Wyżyna ta dochodzi do najwię-

kszego wzniesienia na obszarze zawartym między Olkuszem, Pilicą, Książem, Słomnikami i Ojcowem. Przedstawia się ona jako płaskowzgórze piętrzące się tarasami, z powyżłabianemi przez działanie wód wąskiemi dolinami, występującemi na krawędziach środkowego, bezwodnego i bezleśnego dziś płaskowzgórza. Pilica, Szreniawa, Przemsza i Rudawa (w Galicyi) okrążają to centralne płaskowzgórze; Dłubnia i Prądnik wrzynają się w nie swemi głębokiemi dolinami; sam środek przecie, oprócz leniwo się wlokącej i ginącej w piaskach Baby (ob.), nie posiada żadnej rzeczki. Zachodnia część pow. miechowskiego leżąca, na lewo od drogi bitej idącej z Krakowa na Słomniki, M., Książ do Jędrzejowa i Kielc, należy do tej centralnej wyżyny i przedstawia przy średniem wzniesieniu 1100 do 1200 stóp w niektórych punktach znacznie większe wyniosłości. Na płn. od wsi Poręba Górna, na prawo od drogi z Wolbromia do M., wznosi się góra na 1618 stóp, pod wsią Bąk mamy 1484 stóp, pod Pogwizdowem (o 2 1/2 w. na wsch.) mamy 1452 stóp. Pomiędzy Wielkim Książem, Przybysławicami, Kamionką, Kempiem i Pogwizdowem rozpościera się obszerna lesista wyżyna, mało zaludniona. We wschodniej połowie powiatu pod wsią Góry, przy drodze z M. do Działoszyc, wzniesienie dochodzi 1280 stóp, średnie zaś wyniesienie poziomu 900 do 1000 stóp. W miarę zbliżania się ku brzegom Wisły wzniesienie zmniejsza się tarasowato, co wybornie obserwować można jadąc drogą z Ojcowa do Krakowa. Śród tego obszaru, który w odległej przeddziejowej epoce już był zaludniony, jak o tem świadczą poszukiwania odbywane po jaskiniach doliny Prądnika i przyległych jej dolin, osady pierwotne powstawały nad brzegami rzek i strumieni. Dolina Szreniawy stanowi niewątpliwie wraz z doliną Nidy i lewym brzegiem Wisły pierwotną kolebkę chrobackiej Polski. Rzeka ta przerzyna cały pow. miechowski w kierunku od płn.-zach. ku płd. aż do Słomnik, a od Słomnik skręca na Proszowice, w kierunku wschodnim ku Wiśle. Pokłady tłustej gliny i namułów wodnych, pokrywające skaliste podłoże dolin i stoki wyniosłości wytworzyły żyzną glebę, na której utrzymuje się bogata roślinność, cechująca dolinę Prądnika i głośne z urodzajności i pięknej pszenicy okolice Proszowic. W 1876 r. wysiew pszenicy wynosił w pow. 12,613 czet., zbiór 63,193 czet., jarej pszenicy wysiano 1,354, zebrano 6,928; żyta wys. 18,259, zebr. 75,540 czet.; owsa wys. 17,853, zebr. 85,359; jęczmienia wys. 15,523, zebr. 69,681 czet.; innych ziarn 5,057, zebr. 24,751; kartofli wysadz. 41,591, zebr. 187,534 czet. Uprawa ogrodowizn i owoców rozwija się u włościan, którzy dzięki bliskości Krakowa i trzem drogom bitym, prowadzącym od granic powiatu do tego miasta, mają łatwy zbyt na swe produkta. Cena ziemi w płd. części powiatu dochodzi do wyjątkowej wysokości. Lasów w powiecie bardzo mało, głównie w płn. części. W 1880 r. było 13,302 mr. lasów prywatnych nieurządzonych, 12,543 mr. z urządzonem gospodarstwem, 3009 mr. zasianych po wycięciu, 4123 mr. wyciętych a nie zadrzewionych, 271 mr. oddanych włościanom za serwituty, 47 mr. włościańskich. Sady dwors. zajmowały 490 mr., włośc. 671 mr., w osadach miejskich tylko 14 mr. Przemysł fabryczny słabo rozwinięty dla braku kolei i miast większych. W całym powiecie było w 1881 r. 51 fabryk, produkujących za 807,859 rs., w tej liczbie jednak jest 5 młynów amerykańskich, z prod. na 167,810 rs., 14 tartaków, 15 cegielni, 3 gorzelnie (86,736 rs.), 5 browarów (3,289 rs.), 1 cukrownia (63,580 rs.), fabryka narzędzi rolniczych w Proszowicach (12,300 rs.), a więc przeważają drobne zakłady, nie mające trwałych warunków bytu (tartaki, cegielnie). Dróg bitych pow. miechowski posiada stosunkowo więcej niż sąsiednie. Sam M. połączony jest nie tylko ze wszystkiemi sąsiedniemi miastami powiatowemi, ale i z główniejszemi osadami miejskiemi przez drogi bite. Trzy drogi bite (od komor: Michałowice, Baran i Igołomia) łączą powiat M. z przyległym Krakowem. Nowozbudowana droga żelazna z Dąbrowy do Iwangrodu (Deblina), przecina płn. część powiatu w kierunku od Wolbromia na M., Książ i łączy Miechów z Kielcami, Radomiem i Lublinem. Ludność powiatu w 1879 r. wynosiła 85,581 (41,765 męż. i 43,816 kob.). Szkół początk. posiadał w 1883 r. pow. miechowski 59, w następujących wsiach: Brzesko Nowe, Książ W., Proszowice (2), Słomniki, Birkow, Błogocice, Chodów, Czaple W., Damice, Falniów, Giebułtów, Gołcza, Goszcza, Hebdów, Jeżówka, Iwanowice, Igołomia, Kacice, Kalina W., Kalina M., Kamieńczyce, Kępa, Klimontów, Koniusza, Kościejów, Kozłów, Książ M., Luborzyca, Łętkowice, Marchocice, Marcinowice, Michałowice, Moczydło, Maniukowice, Nadzów, Nasiechowice, Niedźwiedź, Niegardów, Pałecznica, Pojałowice, Prandocin, Przybysławice, Pstroszyce, Racławice, Rzędowice, Rudno Średnie, Słaboszów, Strzeżów, Tczyca, Tropiszów, Uniejów, Wawrzeńczyce, Wierzbno, Wierzchowiska, Więcławice, Wolica, Wrocimowice, Zębocin. Pod względem kościelnym stanowi pow. miechowski dekanat tej nazwy dyec. kieleckiej, składający się z 40 następujących parafii: Birków, Brzesko Nowe, Brzesko Stare v. Hebdów, Czaple Wielkie, Gołcza, Goszcza, Igołomia, Iwanowice, Kalina W., Koniusza, Kozłów, Książ W., Książ M., Lubo-

rzyca, Łętkowice, Miechów, Nasiechowice, Niedźwiedź, Niegardów, Pałecznica, Pobiednik M., Poborowice, Poręba Górna, Prandocin, Proszowice, Racławice, Radziemice, Słaboszów, Sławice, Słomniki, Szreniawa, Tczyca, Ulina W., Uniejów, Wawrzeńczyce, Więcławice, Wrocimowice, Wysocice, Zielenice i Zębocin. Pod względem sądowym stanowi jeden okrąg sądu pokoju dla M. i 6 okr. sąd. gmin.: M., Książ W., Słomniki, Wilczkowice, Proszowice, Brzesko. Pod względem administracyjnym składa się z jednego miasta, 4 osad miejskich i 24 gmin: Gruszewo, Igołomia, Iwanowice, Kacice, Klimontów, Koniusza, Kowala, Książ W., Kozłów, Luborzyca, Łętkowice, Michałowice, Miechów, Niedźwiedź, Nieszków, Pałecznica, Proszowice, Racławice, Rzerzuśnia, Słomniki, Tczyca, Wawrzeńczyce, Wielko-zagórze, Wierzbno. 2.) **M.**, wś i fol. nad rz. Iłżanką, pow. iłżecki, gm. Miechów, par. Kazanów, odl. 17 w. od Iłży. Posiada młyn wodny i tartak, 28 dm., 295 mk., 1740 mr. ziemi dwors. i 267 mr. włośc. W 1827 r. było tu 17 dm., 171 mk. Na terytoryum M. założone zostało mczko Kazanów (ob.). M. gmina z urzędem w Kowalkowie, 4709 mk., 640 dm., rozl. 15,649 mr., w tem ziemi dwors. 8903 mr.; sąd gm. okr. III os. Kazanów, st. p. Zwoleń. W skład gm. wchodzą: Anielin, Borów, Czarny-las, Dębnica, Dobiec, Gąciarska-Wólka, Huta, Ignaców, Kazanów, Kochanów, Kopiec, Kowalków, Koziorowa Ruda, Kroczew-mniejszy, Kroczew-większy, Maziarska - Wólka, Miechów, Niedarczów-dolny, Niedarczów-górny, Ostrownica, Sajdy, Tomaszów, Władysławów i Zakrzówek. *Br. Ch.*

Miechów, przyległość wsi Górka Szlachecka, pow. chrzanowski.

Miechów al. *Mnichów*, niem. *Mechau*, wś, pow. sycowski, par. ewang. Międzybórz, katol. Domasłów. Około 1770 r. był tu jeszcze kościół katol. fil. *F. S.*

Miechów Wielki, dawne nazwisko mczka Denków (ob.).

Miechowen, niem., ob. *Miechowo*.

Miechowice 1.) wś, folw. i osada pałacowa nad rz. Mogilniczką, pow. grójecki, gm. Błędów, par. Mogielnica, odl. 21 w. od Grójca. W 1827 r. 17 dm., 125 mk. Istniało tu wzorowe gospodarstwo folwarczne, obora i owczarnia postępowa. Folw. M. z wsią M. i Popowice rozl. mr. 475: gr. or. i ogr. mr. 359, łąk mr. 17, pastw. mr. 12, lasu mr. 50, zarośli mr. 29, nieuż. i place mr. 8; bud. mur. 3, z drzewa 3. Wś M. os. 26, z gr. mr. 225, wś Popowice os. 20, z gr. mr. 496. M., pałac i ogród rozl. mr. 100: gr. or. i ogr. mr. 56, łąk mr. 13, pastw. mr. 8, lasu mr. 8, nieuż. i place mr. 15; bud. mur. 3, z drzewa 3; jest młyn wodny i cegielnia. Osada ta w r. 1877 oddzielona od dóbr M. Por. *Dobiecin.* 2.) **M.**, pow. włocławski, ob. *Michowice.* *Br. Ch.*

Miechowice-*Małe* 1.) wś, pow. dąbrowski, par. rzym.-kat. Wietrzychowice. Leżą w nizinie 185 m. npm., w widłach utworzonych przez ujście Kisieliny do Dunajca, z lew. brz. tej rzeki. Odległe od urzędu poczt. w Siedliszowicach o 6 kil.; liczą M.-Małe 561 mieszk., z których 48 przebywa stale na obszarze więk. pos. Ludność jest rzym.-kat. obrządku. Pos. więk. ma 568 mr. roli, 89 mr. łąk i 91 mr. pastw.; pos. mniej. 181 mr. roli, 143 mr. łąk i 9 mr. pastw. Ta wś graniczy na płn. z Suborzycami, na płd. z Przybysławicami, a na wsch. z Jadownikami mokremi. Nazywają ją także Miechowiczkami. 2.) **M.**- *Wielkie*, wś, pow. dąbrowski. Leży na płn. od poprzedniej, na lewym brzegu Dunajca a prawym Błonicy, uchodzącej do Wisły, w równinie podmokłej, 185 m. npm. wzniesionej, należąca do parafii rzym.-kat. w Wietrzychowicach i 4 kil. oddalona od Siedliszowic, liczy 635 mk., z których 600 rzym.-kat. a 35 izrael. Pos. więk. Fel. br. Konopki ma 324 mr. roli i 48 mr. łąk; mniej. 453 mr. roli, 122 mr. łąk i 161 mr. pastw. Łąki i pastwiska są najniżej położone, dla tego ulegają częstym wylewom. M.-Wielkie graniczą na płn. z Dęblinem, na wsch. z Jagodnikami i częścią Jadownik mokrych, a na południowy-zach z Wietrzychowicami. *Mac.*

Miechowice 1.) Górne i Dolne, niem. *Miechowitz*, w 1532 r. *Mechowitz*. Wielka wś, pow. bytomski. Posiada kościół katol. parafialny, szkołę początkową, kopalnią galmanu i ołowiu i do 5000 mk., przeważnie polaków. Obszar dworski należy do właściciela niemca, ma 3761 mr., w tem 2263 mr. lasu, 1301 mr. roli, 167 mr. łąk i 90 mr. ogrod. Grunta lekkie, średnie, po części drenowane. Siedzibą właściciela jest piękny zamek gotycki. Wś M. wraz z koloniami: Karco i Osin ma 4 gospodarzy, 2 połowicznych, 4 ćwierć łanu mających, 17 ogrodziarzy, 50 zagrodników i 56 komorników. Ogółem mają 906 mr. ziemi. Inwentarz wiejski składa się z 96 koni, 228 krów i 65 sztuk jałowizny. Kopalnie istnieją tu następne: a) Marya, kopalnia galmanu od 1822 r., machiny ma o sile 170 koni i zatrudnia 688 ludzi; b) Emilienfreude, kopalnia galmanu od 1826 r., zatrudnia 135 ludzi i wydaje do 48000 cent. galmanu; c) Johanna, kopalnia galmanu od 1848 r. Dobywanie rudy ołowianej odbywało się w różnych czasach z przerwami, z powodu, iż sąsiednie kopalnie galmanu dostarczały wiele ołowiu, a tutejsza ruda ołowiana była ubogą w srebro i nieopłacała kosztów dobywania. Kościół tutejszy pod wezw. św. Jacka pochodzi z XIV w. W 1856 r. wzniesiono nowy, w stylu ostrołukowym.

Dzieje tego kościoła i życie wieśniaków polskich w M. opisał ks. Bontzek w ciekawym i z talentem skreślonym poemacie „Kościół w Miechowicach" (Bytom). Jest tu także kaplica św. Barbary, wzniesiona w 1856 r. na górze, na obszarze dworskim. Droga bita łączy M. z pobliskim Bytomiem ($^3/_4$ mili) i ze stacyą Karf dr. żel. górno-szląskiej, na jej bocznej odnodze z Tarnowic. Par. M. dek. tarnowskiego w 1869 r. miała 4369 katol., 40 ewang., 50 izrael. 2.) **M.**, niem. *Mechwitz*, wś, pow. oławski, ma kościół paraf. ewang., należy do par. kat. Więzów. *Br. Ch.*

Miechowiec al. *Mechowiec*, al. *Mechowice*, wś, pow. kolbuszowski. Leży w piaszczystej równinie 225 m. npm., nad małym dopływem Łęgu, zwanego w tem miejscu Przyrwą, a na płn.-wsch. od Dzikowca. Należy do parafii rzym.-kat. w Cmolasie, ma 608 mk. rzym.-katol. i kasę pożyczk. gminną z kapit. 844 zł. w. a. Pos. więk. ma tylko 25 mr. łąk; mniej. 683 mr. roli, 155 mr. łąk i 148 mr. pastw. M. graniczy na płd. z Zagrodami, a na płn.-zach. z Rudą. *Mac.*

Miechówka, rz. w pow. miechowskim; początek pod Pstroszycami, płynie ku południowi przez Siedliska, Miechów i pod Kamieńczycami wpada z lew. brzegu do Szreniawy. Długa 8 w. *J. Bliz.*

Miechówka, os. karcz., pow. dzisnieński, 3 okr. polic., o 49 w. od Dzisny, 1 dm., 7 mk. katol.

Miechowo, niem. *Miechowen*, nad rz. Ełk, dobra ryc. na Mazurach, pow. łecki, st. kol. i p. Prostki 7 kil. odl., okr. urz. stanu cywil. Borki. Mają obszaru 265·62 ha i to roli orn. i ogr. 122·46 ha, łąk 49·61, pastw. 44·09, boru 38·59, nieuż. 3·73, wody 7·14; czysty dochód z gruntów 1410 mrk. *Ks. Fr.*

Miechowszczyzna, jezioro w pow. konstantynowskim, we wsi Derło, ma 2 mr. obszaru (Enc. Orgel.).

Miechowsk, dobra, pow. słonimski, własność Połubińskiego. Za ziemię włościańską wykup wynosił tu 2986 rs. 34 kop.

Miechowski tunel, pierwszy, jaki wykonano w królestwie polskiem przy budowaniu dróg żelaznych, przebity został w górze zwanej Piaskowiec, w gm. Kozłów, w pow. miechowskim, pomiędzy folwarkami Przybysławice i Piaskowiec, należącemi do dóbr Rzędowice, na 208-ej wiorście budującej się kolei, licząc od Iwangrodu (Dęblina). Wysokość góry, pokrytej lasem bukowym, w najwyższym punkcie od spodu tunelu wynosi 158 $^1/_2$ stóp ang. nad poziom drogi. Tunel przebity został w skale mniej więcej jednorodnej, piaskowcowo-wapiennej. Długość tunelu wynosi 2,464 stóp angiel. (przeszło $^2/_3$ wiorsty), wysokość 23·8 stóp ang., szerokość największa 17 $^1/_2$ stóp ang., spadek w kierunku od Dąbrowy ku Sędziszewu 8 stóp na 1000.

Miechowszczyzna 1.) folw. pryw., pow. wilejski, o 51 w. od m. Wilejki, w 1 okr. polic., przy b. drodze pocztowej z Młodeczna do granicy pow. mińskiego, 1 dm., 4 mk. kat. 2.) **M.** (po białorusku *Miechouszczyzna*), wś w płd. krańcu pow. bobrujskiego, przy granicy pow. rzeczyckiego, w okr. polic. paryckim, ma osad 21, miejscowość odludna, poleska. *A. Jel.*

Miechucin, niem. *Miechutzyn*, *Miechuczyn*, *Michotzin*, dok. 1402 r. *Mechoczin*, wś ze st. poczt., pow. kartuski, 12 kil. na zach. od Kartuz, 180 metrów npm., dla tego klimat tu ostry. Ma 449 mk., 426 kat., 23 ew., hodują przeważnie bydło, świnie, drób. M. ma obszaru 2690 mr. łącznie z jeziorem, obejmującem 218 mr. Zawiera 16 gburskich posiadłości i 23 zagród; ma katol. szkołę i 60 dm., paraf. kat. Chmielno, ew. Mirachowo; leży przy szosie gdańsko-słupskiej. Z miechucińskiego jez. wypływa rzeka Łeba, uchodząca do Bałtyku. Okr. urz. stanu cywil. Chmielno. M. należy do prastarych osad, czego dowodem są urny tu znalezione i miecz starodawny (ob. Zeitsch. des Westpreuss. Gesch. Vereins, 1882, str. 5). Za czasów krzyżackich miała ta wieś prawo polskie i płaciła od radła 1 grzywnę i 4 korce owsa (str. 38 i 40). R. 1373 siedział tu włódarz zakonu, który później miał swą siedzibę w Mirachowie (str. 29). Za polskich czasów należał M. do sstwa mirachowskiego. *Ks. Fr.*

Miechucińskie jezioro, ob. *Miechucin.*

Miechucińskie zarośla, wś, pow. kartuski, st. p. Mirachowo. Osada ta powstała na wykarczowanem polu zwolna od r. 1830 począwszy; składa się z rozproszonych wybudowań; obszaru ma 693 mr.; 106 kat. mk., 18 dm. (1868), paraf. kat. Chmielno, ew. Mirachowo, szkoła Miechucin, odl. od Kartuz 2 mile.

Miechuczyn (niem.), ob. *Miechucin.*

Miechurzewo, folw., ob. *Łekno.*

Miechutzyn (niem.), ob. *Miechucin.*

Miechy, wś nad rzeką Berezyną, pow. oszmiański, w 4 okr. polic., o 42 w. od Oszmiany, 3 dm., 36 mk. (19 prawosł., 17 kat.).

Miechy, niem. *Mniechen* al. *Kurczątka* (ob.), 84 mk. (1856 r.), okr. urz. stanu cywil. Miłki.

Mieciany, wś rząd. nad rzeczką Ożwietą, pow. święciański, w 3 okr. polic., o 28 w. od Święcian, 8 dm., 111 mk., z tego 106 kat., 5 żydów.

Mieciele, zaśc. pryw., pow. dzisieński, o 61 w. od Dzisny, w 2 okr. polic., 1 dm., 9 mk. starowierców.

Miecielszczyzna, wś, pow. trocki, 2 okr. polic., o 48 w. od Trok, 8 dm., 74 mk. kat.

Mieciewicze, ob. *Miaciewicze.*

Mieciszcze al. *Mieciszczewo*, folw. nad bezim. strugą, dopływem Deszczanki, pow. bobrujski,

w okr. polic. hłuskim, w pobliżu szosy brzeskiej, pomiędzy wsiami Sołon i Słoboda; miejscowość odludna, poleska, grunta piaszczyste.

Mieciuny al. *Miciuny*, pow. sejneński, ob. *Męciuny*.

Mieckany, wś włośc., pow. oszmiański, 1 okr. polic., o 22 w. od Oszmiany, 4 dm., 50 mk. kat.

Mieczajcie, po żmudzku *Micajtia*, ob. *Miczajcie*.

Mieczańce, zaśc. szlach., pow. wileński, w 3 okr. polic., o 44 w. od Wilna, 1 dm., 7 mk. katol.

Miecze i *M. myza*, wś i folw., pow. szczuczyński, gm. Przestrzele, par. Rydzewo, odl. 23 w. od Łomży, a 9 w. od Grajewa st. dr. żel. W 1827 r. par. Rajgród, 24 dm., 147 mk. Folw. M. z attyn. leśną Kuligi. Rozl. mr. 2289: gr. or. i ogr. mr. 365, łąk mr. 414, past. mr. 593, lasu mr. 548, nieuż. i place mr. 43, sporny obszar mr. 326; bud. mur. 3, z drzewa 18. Dobra te w r. 1876 oddzielone od dóbr Rydzewo-Czarny las.

Mieczek, ob. *Krajkowo-Mieczek*, pow. płocki.

Mieczewo, wś, pow. szremski, 38 dm., 455 mk., wszyscy katol.; 281 analf. Folw. ma 228 mr. rozl. Poczta i tel. w Kurniku; st. kol. żel. w Gądkach o 17 kil.; gośc. o 3 kil.

Mieczewo-Czołowo, leśnictwo do dóbr Kurnik (ob. t. IV, 925).

Mieczki, okolica szlachecka, pow. łomżyński i ostrołęcki, gniazdo rodu Mieczkowskich, wspominane w dokumentach z 1405 r. (Gloger). W jej obrębie leżą wsie następne: 1.) **M.** *Małystok*, wś szlach., pow. łomżyński, gmina i parafia Puchały. W spisie z 1827 r. nosi nazwę M. Mały Płock, ma 7 dm., 49 mk. 2.) **M.** *Poziemaki*, wś szl. i *M. Ziemaki* nad rz. Ruż, pow. ostrołęcki, gm. i par. Piski, odl. 21 w. od Ostrołęki. W 1827 r. M. Poziemaki mają 16 dm., 82 mk., a M. Ziemaki 3 dm., 49 mk. Były tu wtedy jeszcze M. Obramy, 4 dm., 32 mk. Fol. M. Ziemaki z wsiami: M. Ziemaki, M. Abramy, M. Poziemaki i os. Łosie, rozl. mr. 775: gr. or. i ogr. mr. 276, łąk mr. 215, past. mr. 41, wody mr. 4, lasu mr. 30, zarośli mr. 190, nieuż. i place mr. 19, budowli z drzewa 11, są pokłady torfu. Wś M. Ziemaki os. 16, z grun. mr. 129; wś. M. Abramy os. 9, z grun. mr. 239; wś M. Poziemaki os. 2, z grun. mr. 35; os. Łosie grun. mr. 60. 3.) **M.** *Czarne*, wś szl., pow. kolneński, gm. Kubra, par. Przytuły. W 1827 r. par. Radziłów, 26 dm., 168 mk. 4.) **M.** *Sucholaszczki*, wś szl., pow. kolneński, gm. Stawiski, par. Romany. W 1827 r. 11 dm., 63 mk.

Mieczkoszczyzna al. *Miczkowczyzna*, grupa domów i folw. w Wojtkowej, pow. dobromilski.

Mieczków, os. fabr., pow. brzeziński, gm. Dobra. Jest to fabryka krochmalu i mączki kartoflanej, założona przez warszawskiego fotografa Mieczkowskiego i od niego nazwana. Ob. *Dobieszków*.

Mieczkówka, niem. *Mitschkowen*, pow. węgoborski, st. p. Banie, okr. urz. stanu cywil. Lisy. Wś tę założył Stanisław Mieczkowski r. 1612 na 7 wł. 12 mr. nadwyżki, które ujęto Lisom. 1859 r. 84 mk., szkoła Rudziska, par. ew. Banie, odl. od Węgoborka 4 mile, od Leca $4^1/_4$, od Królewca 17 mil. *Kś. Fr.*

Mieczkowo, fol., pow. ostrzeszowski, 2 dm., 30 mk., nal. do dom. i gm. Wyszanowa. 2.) **M.**, wś i gm., pow. szubiński, 2 miejsc.: a) M., b) Wygoda, karczma; 83 dm., 608 mk., 435 ew., 168 kat., 248 analf. Poczta w Gromadzie, gośc. i tel. w Kcyni, st. kol. żel. w Nakle.

Mieczne, wś w półn.-wschod. stronie pow. owruckiego.

Miecznik, os. młyn., pow. stopnicki. Należy do dóbr rząd. Czyżów.

Miecznikowo, okolica szlach., pow. mławski, gm. Szczepkowo, par. Janowiec Kościelny, odl. 18 w. od Mławy. W obrębie jej leżą następujące wsie: 1.) **M.**-*Cygany*, wś, 4 dm., 32 mk.; 127 mr. gruntu drobnej szlachty. W 1827 r. 3 dm., 23 mk. 2.) **M.** *Gołębie*, wś, ma 8 dm., 80 mk., 202 mr. gruntu drobnej szlachty. W 1827 r. 11 dm., 53 mk. 3.) **M.**-*Kołaki*, wś nad strugą bez nazwy, 9 dm., 87 mk., 183 mr. gruntu drobnej szlachty. W 1827 r. 10 dm., 63 mk. (ob. *Kołaki* 3). 4.) **M.**-*Miącky*, wś, 4 dm., 14 mk., 258 mr. gruntu drobnej szlachty, młyn wodny. W 1827 r. 4 dm., 25 mk. 5.) **M.**-*Siwe*, wś, 5 dm., 50 mk., 155 mr. gruntu drobnej szlachty i 76 mr. nieużytków. W 1827 r. 5 dm., 16 mk. 6.) **M.**-*Sowy*, wś, 4 dm., 36 mk., 135 mr. gruntu drobnej szlachty. W 1827 r. 2 dm., 21 mk. *Br. Ch.*

Mieczotraki, wś, pow. maryampolski, gm. Michaliszki, odl. 20 w. od Maryampola, ma 27 dm., 209 mk. Niezamieszczona ani w spisie wsi z 1827 r., ani w Skorowidzu Zinberga.

Mieczownica, wś i folw. nad rz. t. n., pow. słupecki, gm. Ostrowite, par. Giwartów, odl. od Słupcy w. 10; wś dm 7, mk. 86; fol. dm. 8, mk. 136, obszaru 1360 mr. (360 mr. lasu). W 1827 r. 19 dm., 169 mk. Wspomina ją Lib. Ben. Łaskiego (t. I, 301) pod nazwą Myeczewnycze i Myeczewnyczky. Dobra M. składają się z fol. M. i Chrzanów, wsi: M., Doły, Chrzanów i Brzozogaj, rozl. mr. 1175: fol. M. gr. or. i ogr. mr. 620, łąk mr. 57, lasu mr. 187, nieuż. i place mr. 32, razem mr. 896; budowli mur. 16, z drzewa 7, płodozmian 10 i 14 polowy; fol. Chrzanów grun. or. i ogr. mr. 270, past. mr. 2, nieuż. i place mr. 7, razem mr. 279; bud. mur. 3, z drzewa 1, płodozmian 13-polowy; jest tu gorzelnia parowa, przera-

biająca rocznie 45,000 korcy kartofli; pokłady torfu. Wś M. os. 18, z gr. mr. 31; wś Doły os. 17, z gr. mr. 248; wś Chrzanów os. 10, z gr. mr. 20; wś Brzozogaj os. 13, z gr. mr. 379.

Mieczyn, wś, pow. włoszczowski, gm. i par. Krasocin, leży przy trakcie bitym z Włoszczowy do Kielc. W 1827 r. 21 dm., 140 mk. Wchodzi w skład dóbr Huta Nowa al. Krasocińska (ob. *Huta Nowa*, 76), które stanowiły znowu jednę całość z dobrami Gruszczyn (ob.).

Mieczysław 1.) os., pow. włocławski, gm. Pikutkowo, par Wieniec. 2.) **M.** al. *Maniusin* al. *Malusin*, wś włośc., pow. kozienicki, gm. Grabów nad Wisłą, par. Zwoleń, odl. 32 w. od Kozienic, ma 14 dm., 91 mk., 167 mr. Należał do dóbr Grabów (ob.).

Mieczysławice, fol., pow. garwoliński, gm. Ułęż, par. Żabianka, 1 dm., 12 mk., 502 mr.

Mieczysławka, os., pow. lubartowski, gm. Łuck, par. Lubartów. W 1827 r. 2 dm., 12 mk.; obecnie 10 os., 86 mr. Należała do dóbr Lubartów.

Mieczysławka, wś, pow. bałcki, gm. Trojany, par. Hołowaniewskie; 134 dm., 1062 mk., 2188 dz. ziemi dwors., 2900 dz. włośc. Dziedzictwo Potockich, Strogonowej, dziś należy do dóbr rodziny cesarskiej. *Dr. M.*

Mieczysławowo, kol., pow. kolski, gm. Izbica, par. Modzerowo, odl. od Koła w. 21; dm. 40, 340 mk., przeważnie ewang., ziemi 736 mr. Wchodziła w skład dóbr Izbica (ob.).

Mieczysławowo, fol. pryw., pow. dzisieński, o 54 w. od Dzisny, w 1 okr. polic., 1 dm., 8 mk. katol.

Mieczysławowo, wś, pow. szremski, 8 dm., 72 mk., 8 ew., 64 kat. Poczta, gośc., tel. i st. kol. żel. w Miłosławiu.

Mieczysławska Wola, wś, pow. lubartowski, gm. Łuck, par. Lubartów.

Mieczysławy, niem. *Alt* i *Neu-Menzels*, wś i folw., pow. morąski, st. pocz. Miłomin 5 kil. odl. Nazwa Menczels ukazuje się w księgach czynszowych krzyżackich z r. 1436/37 i wskazuje według Kętrz. na pol. kolonistów. Okr. urz. stanu cywil. Herzogswalde. Fol. M. Stare należy do dóbr ryc. Banners, które dzierży Karol v. Petzinger; drugi fol. nazywa się Gartenpungel; cały ten klucz ma 347 ha roli or. i ogr., 118 łąk, 30 past., 75 boru, 16 nieuż., 10 wody, razem 596 ha; czysty dochód z gruntów wynosi 4799 mrk. Mleczarnia około 60 krów, 700 owiec. Dawniej mieszkali tu Cyganowie (Kętrz. O ludn. pol., str. 567, 581). R. 1527 sprzedaje Marcin Boburski 10 włók w M. Grzegorzowi Cyganowi, biorąc 60 grzywien za włókę (tamże, str. 580). *Kś. Fr.*

Mieczyszczów, wś, pow. brzeżański, o 15 kil. na płd.-zach. od tego miasta. Leży nad potoczkiem, który na płd.-zach. krańcu tej wsi ma swe źródła i o 1 kil. na płn.-wsch. od wsi wpada do potoku płynącego z Nadorożniowa; graniczy na wsch. z Rybnikami, Kotowem i Trościańcem, na płd. ze Sławentynem, na zach. z Lipicą Dolną i Lipicą Górną, na płn. z Huciskiem i Nadorożniowem. Wś rozsiadła się śród wysokich i lesistych gór brzeżańskich, w głębokim jarze. Na płd. wznosi się góra Popilicka 232·6 m. npm., a obok tej ku wsch. Kozakowa ze śladami starych wałów; przechodzi tędy droga zwyczajna z Brzeżan do Bursztyna, która z powodu ciężkiej ziemi po dołach, gliny po górach i górzystego położenia w jesieni i na wiosnę jest prawie nie do przebycia. W M. jest gorzelnia i młynek wodny, piękny dwór, do niedawna siedziba rodziny Sahajdakowskich, obecnie własność Horocha Horowitza z Podhajec; druga droga prowadzi na Sławentyn, Bybło, Konkolniki do Bułozowca. Przestrzeń dwor. gr. or. 839, łąk 410, past. 78, lasu 1976; włośc. gr. or. 1356, łąk 327, past. 119, lasu 318 mr. kw. n. a. Ludn. rz.-kat. 235, par. Brzeżany, gr.-kat. 1148, par. M., dek. brzeżański, dyec. lwowska, szkoła etatowa. *B. R.*

Miedack, jez., niem. *Niedatz-See*, pow. starogardzki, leży między M. Bukowcem a Łążkiem, 106 m. npm.; z niego wypływa mała struga, która na wsch. od Zblewa tworzy staw, kilkanaście mr. obejmujący, który pędzi młyn i piłę. Przy Piesienicy, wsi o milę od Zblewa odl., uchodzi ta struga do Wierzycy. *Kś. Fr.*

Miedary 1.) al. *Miedar*, 1534 *Medarih*, dobra, pow. bytomski, odl. $2^3/_4$ mili od Bytomia, o 1 milę od Tarnowic. Dobra ryc. M. z fol. Kopanina mają 1440 mr. roli, 470 łąk i 2090 lasu. Wś włośc. ma 9 kmieci, 32 ogrodziarzy, 10 komorn., mających 809 mr. ziemi. Jest tu szkoła kat. par. Broslawice. 2.) **M.**, 1534 *Medari*, dobra, pow. kozielski. Dobra mają fryszerki żelaza i zakłady żelazne w os. Blachownia (Blechhammer). W 1844 r. było 69 dm., 707 mk. (90 ew.). Wartość prod. fabryk żelaznych dochodziła do 200,000 tal. Szkoła kat. w miejscu, par. kat. Sławęcice. 3.) **M.**, niem. *Hoenigern*, 1382 *Honegern*, 1395 *Honigerdorf*, dobra, pow. namysłowski, o $1^1/_2$ mili od Namysłowa. W 1844 r. 63 dm., 621 mk. (63 kat.). Jest kościół par. ew. (z 1742 r., na nowo 1786 r. odbudowany), szkoła ew. Par. kat. Biestrzykowice (Eckersdorf). Do M. należą przyległości: Charlottenau, Zielony las, Żaba (Saabe) i Piękna studnia (Schönbrunn). *Br. Ch.*

Miedele, wś, pow. rowieński; w 1753 r. Sanguszko odstępuje Lubomirskiemu.

Miedeńskie, nazwa niwy we wsch. stronie Berlina, pow. brodzki.

Miedianka, strumień, wpadający z lewej strony do Taśminy, powstaje z trzech potoków Murajka, Bałakałka i Serebranka.

Miedlinowo, wś nad rz. Żyżmorką, pow.

trocki, 2 okr. polic., 35 w. od Trok, 2 dm., 26 mk., 2 prawosł., 24 katol.

Miedliszki, wś, pow. trocki, u zbiegu rz. Wierzchniej z Niemnem.

Miedna, os. włośc., pow. kozienicki, gm. Suskowola, par. Sucha, odl. 25 w. od Kozienic, 1 dm., 4 mk., 45 mr.

Miedna, wś, pow. brzeski, w 1 okr. polic., o 28 w. od Brześcia Lit., z zarządem gm., obejmującej 1616 dusz, przy b. trakcie Brześć-Włodawa.

Miedniemujża, ob. *Medenmujża*.

Miedniewice 1.) wś, fol., os. leś. i smol., pow. błoński, gm. Guzów, par. Szymanów. Leży między Wiskitkami a Bolimowem, na prawo od linii dr. żel. warsz.-wied. za Rudą ku Radziwiłłowi, odl. 17 w. od Błonia a 10 w. od Rudy Guzowskiej, st. dr. żel. warsz.-wiedeń. W 1827 r. było tu 49 dm., 542 mk., obecnie 677 mk. i szkoła począt. Istnieje tu kościół poklasztorny, filialny obecnie, głośny ze znajdującego się tu cudownego obrazu Matki Boskiej. Obraz ten miał się pojawić na sosze w stodole kmiecia Jakóba Trojańczyka, 1674 r.; był on na papierze malowany, wyobrażający Pana Jezusa, N. Pannę i ś. Józefa, i zaczął czynić cuda, które tłumy ludu zgromadzały. Dziedzic tej włości Mikołaj Grudziński, ssta gołubski, wystawił na miejscu stodoły w 1676 r. kościół drewniany a następnie zbudował pomieszkanie dla księży reformatów, których uroczyście wprowadził Mikołaj Popławski, biskup inflancki i piltyński, 1686 r. Pomieniony fundator zaczął murować klasztor w 1692 r., który dokończony został po jego śmierci przez żonę Lukrecyą z ks. Radziwiłłów w 1704 r. Kościół murowany, dziś istniejący, na miejscu poprzedniego wystawili sami zakonnicy ze składek 1755 r. Mnóstwo ludzi, z odległych nawet okolic, nawiedzało miejsce to głośne cudami; po otrzymaniu zezwolenia z Rzymu, Ignacy Krasicki bisk. warmiński, przy pomocy Jędrzeja Józefa Załuskiego, bisk. kijowskiego, ukoronował wizerunek Matki Boskiej Miedniewickiej w d. 7 czerwca 1767 r. Była to, jak pisze sam Załuski, pyszna koronacya, do której się wiele księżna Sanguszkowa przyłożyła. W 1817 r. papież Pius VII nadał zupełny odpust wszystkim wiernym tu przybywającym. Zwykłe zaś odpusty, na które pobożni licznie się zgromadzają, odbywają się szczególniej na Zielone Świątki i Narodzenie N. M. Panny. Obszerniejszy opis M. znajduje się w dziele: „Źródła cudów i łask Przenajdostojniejszej Maryi Panny z cudownego Miedniewickiego obrazu". (Warsz. 1841 r.). Dobra M. składają się z fol. M., Hipolitów i Kamionka, wsi: M., Nowa wieś i Antoniów, rozl. mr. 3945: fol. M. gr. or. i ogr. mr. 838, łąk mr. 120, lasu mr. 838, nieuż. i place mr. 75, razem mr. 1871; bud. mur. 6, z drzewa 22, płodozmian 10-polowy; fol. Hipolitów gr. orne i ogr. mr. 306, łąk mr. 38, lasu mr. 42, nieuż. i place mr. 8, razem mr. 396; budowli murow. 2, z drzewa 6; fol. Kamionka gr. orne i ogrody mr. 321, łąk mr. 71, lasu mr. 1259, nieuż. i place mr. 26, razem mr. 1677; bud. mur. 1, z drzewa 9. Wś M. os. 53, z gr. mr. 676; wś Nowa wieś os. 37, z gr. mr. 443; wś Antoniów os. 21, z gr. mr. 219. 2.) **M.**, wś nad rz. Rawką, pow. skierniewicki, gm. Skierniewka, par. Skierniewice, odl. 4 w. od Skierniewic, należy do księstwa łowickiego, posiada szkołę począt., 86 osad, 1568 mr. obszaru; położona przy trakcie ze Skierniewic do Mszczonowa; gleba w połowie pszenna a w połowie żytnia. Włościanie tutejsi produkują kaszę jęczmienną i wywożą na targi do Warszawy. W XVIII w. znaleziono tu urny mieczem owinięte, pisze o tem ks. Koralewicz, reformat, w dodatku do kroniki swego zakonu, ogłoszonym 1722 r. Wspomina tę wieś Lib. Ben. Łaskiego (t. II, 274). Należała ona do skierniewickiego klucza dóbr łowickich, stanowiących uposażenie arcybiskupów gnieźnieńskich. *Br. Ch.*

Miedniewska al. *Miedniewicka Wola*, wś, pow. błoński, gm. Guzów, parafia Wiskitki. W 1827 r. było tu 41 dm., 323 mk. Wchodziła w skład dóbr Guzów (t. II, 920).

Miednik, wś i fol., pow. węgrowski, gm. Miedzna, par. Stoczek, ma 8 dm., 93 mk., 1280 mr. obszaru. W 1827 r. było tu 10 dm., 78 mk.

Miedniki, wś, pow. hrubieszowski, gm. Jarosławiec, par. Uchanie. W 1827 r. 20 dm., 138 mk.

Miedniki 1.) mczko i fol., pow. wileński, w 5 okr. polic., o 28 w. od Wilna, 26 dm., 297 mk., przeważnie katol., własność dawniej Kamieńskich, obecnie gen. Łabyńcewa i włościan. Była tu kaplica kat. b. par. szumskiej. Fol. M. 1 dm., 13 mk. (3 prawosł., 10 katol.). Os. karcz. 1 dm., 8 mk. żyd. Jest to starożytna osada litewska. Początkiem jej był gród warowny książęcy, po którym zostały rozległe ruiny, zajmujące obszar mający 249 łokci długości i 195 łokci szerokości. W 1385 r. w. mistrz Konrad Zolner przerażony zbliżeniem Litwy z Polską wtargnął i splądrowawszy kraj aż po Oszmianę, stanął obozem pod Miednikami. Tu sprawił wspaniałą ucztę rycerstwu. W zamku tym często mieszkał Olgierd, a następnie młodzi królewicze (synowie Kazimierza Jagiellończyka), gdy bawili pod opieką Długosza na Litwie. Tu złożone były zwłoki królewicza Kazimierza aż do 1636 r., w którym je przewieziono uroczyście do kaplicy na cześć świętego wzniesionej przy katedrze wileńskiej. Kościół par. tutejszy założył Witold. Osadzono później przy nim augu-

styanów. Poseł cesarski Herberstein wracając z Moskwy w 1517 r. zastał zamek w M. już opustoszałym. Widok ruin zamku miednickiego znajduje się w Albumie Ordy. M., okrąg wiejski w gminie Szumsk, pow. wileński, liczy w obrębie swym: miasteczko Miedniki, wsie: Kurhany, Dworce, zaścianek Piotrzyszki; włościan uwłaszczonych 134, skarbowych 11. 2.) **M.**, fol. szlach., pow. wileński, 5 okr. adm., o 32 w. od Wilna, 1 dm., 50 mk. (9 prawosł., 11 katol., 30 żyd.). Gorzelnia, browar i cegielnia. 3.) **M.**, wś, pow. kowieński. 4.) **M.**, dawna nazwa *Worń* (ob.), pozostała dotąd w nazwie pewnej części tego miasta. Nazwa ta pochodzi prawdopodobnie od wyrazu litewskiego *médis* (gen. *médzio*), drzewo. 5.) **M.**, ob. *Stoczek*. *J. Krz.*

Miednikowo, st. poczt. w pow. bałacheńskim gub. niżegorodzkiej, pomiędzy Puczeżem a Bałachną.

Miedniszki, *Miedyniszki*, *Medyniszki*, wś rządowa, pow. trocki, 5 okr. polic., 62 w. od Trok, gm. Jezno, okr. Nibry, 6 dm., 56 mk. kat.

Miedniwa, mała rzeczka w pow. lucyńskim, ob. t. V, str. 467, 2.

Miednoje, st. poczt. w pow. nowotorżeckim gub. twerskiej, na trakcie z Tweru.

Miedowa góra, ob. *Dębek*, pow. wejherowski.

Miedowarce, zaśc., pow. trocki, w 1 okr. adm., gm. Międzyrzecze, okr. wiejski Angliniki, 15 w. od Trok, 1 dm., 6 mk. kat.

Miedryki 1.) wś i fol., pow. oszmiański, w 1 okr. polic., gm. solska, okr. wiejski Kuszelewszczyzna, o 16 w. od Oszmiany; wś ma 4 dm. i 31 mk. kat. (26 włośc. uwłaszczonych); folw. 1 dm., 8 kat. (własność Zdanowskiej) 2.) **M.**, zaśc., pow. oszmiański, gm. solska, 7 włościan uwłaszczonych. *I. Krz.*

Miedrzyca, dobra, pow. lepelski, w 3 okr. polic., gm. Goracewicze, 208 włościan uwłaszczonych, 1250 dzies. rozl., b. własność Kołbów, dziś Zdrojewskiego. *A. K. Ł.*

Miedukszta, okolica włośc. nad rz. Miedukszanką, pow. trocki, 4 okr. polic., 66 w. od Trok, 5 dm., 47 mk. (43 kat., 4 prawosł.).

Miedunsken (niem.), ob. *Mioduńskie*.

Mieduszyna, polana w obr. gm. Makowa, pow. myślenicki.

Miedwegoła, właściwie *Medwejgoła*, *Medwegoła*, góra w pow. rossieńskim, na płn.-zach. od Kołtynian, wzniesiona 766 st. ang. npm.

Miedwied', wś i st. poczt. w pow. i gub. nowgorodzkiej, na trakcie z Szumska.

Miedwiedica, ob. *Niedźwiedzica*.

Miedwiedniki, wś, pow. rzeczycki, nad rz. Fejmanką, dopł. Dubny, prawym dopływem Dźwiny zach.

Miedwiedówka al. *Medwedówka*, zaśc. szl. nad jez. Giełusze, pow. trocki, 1 okr. adm., 10 w. od Trok, 2 dm., 12 mk. kat.

Miedwiedówka, rzeczka, ob. *Medwedówka*.

Miedwiedziowo (*Medwedowo*), wieś, pow. dzisieński, gm. Plisa, okr. wiejski Hołubicze, o 10 w. od gminy, 23 dusz. (Dwór Aloizberg).

Miedwieńka, st. poczt. w gub. i pow. kurskim, pomiędzy Kurskiem i Obojanem.

Miedwieże, sioło, pow. romeński gub. połt., o 23 w. od Romn, nad strugą Romną, 386 dm., 2744 mk.

Miedwieże *Wielkie*, wś, pow. łucki, gm. M., w 3 okr. polic., o 23 w. od Gródka a 25 od Kołków.

Miedwin, ob. *Medwin*.

Miedwinowce, wś, pow. słonimski, na płd. od Wiązowca, przy drodze do Słonima.

Miedyń, m. pow. gub. kałuskiej, przy ujściu rz. Tomyszewki do Miedynki, 760 w. od Petersburga a 74 od Kaługi, 7800 mk., 3 cerkwie, szkoła pow. i par., szpital, bank, fabryka zapałek (roczna prod. do 42,060 rs.) i perkalików, st. poczt. Starożytne, do 1386 r. nanależało do ks. smoleńskiego, potem do moskiewskiego. Pod miastem d. 13 październ. 1812 r. została stoczona bitwa między wojskami rossyjskiemi a przednią strażą korpusu ks. Józefa Poniatowskiego. *J. Krz.*

Miedyniszki 1.) wś rząd., pow. wileński, w 2 okr. adm., o 62 w. od Wilna, 4 dm., 27 mk. kat. 2.) **M.**, zaśc., pow. wileński, w 2 okr. polic., gm. Szyrwinty, okr. wiejski Wazguny, 2 dusze. 3.) **M.**, zaśc., pow. wileński, w 2 okr. polic. gm. Szyrwinty, okr. wiejski Bejwidzie, 6 dusz. 4.) **M.**, wś, pow. trocki, w 3 okr. pol., gm. Jezno, okr. wiejski Nibry, 24 włościan uwłaszczonych.

Miedynki 1.) zaśc. pryw., pow. dzisieński, o 110 w. od Dzisny, 2 okr. polic., 2 dm., 27 mk. katol. 2.) **M.**, zaśc. szl., pow. trocki, 2 okr. polic., 42 w. od Trok, 1 dm., 8 mk. w. ros. 3.) **M.**, zaśc. szl. nad jez. Taura, pow. trocki, 1 dm., 11 mk. katol. *J. Krz.*

Miedyny 1.) zaśc. szl., pow. trocki, w 2 okr. polic., o 42 w. od Trok, 1 dm., 12 mk. kat. 2.) **M.**, zaśc. szl., pow. trocki, 2 okr. pol., o 49 w. od Trok, 13 dm., 26 mk. kat.

Miedysówka, *Midysówka*, *Miodusówka*, wieś nad rz. Żerdzią, pow. starokonstantynowski, na wsch. od Białozierki; ob. Arch. J. Z. R., cz. VI, t. I, 234, 235.

Miedza, fol., pow. kaliski, gm. i par. Zbiersk, odl. od Kalisza w. 21, dm. 1.

Miedza, ob. *Meża*.

Miedzanka, *Miedzianka*, rz. w pow. węgrowskim, początek na wsch. Miedzny pod Orzeszówką, płynie stąd w kierunku płd.-zach. pod Wąchołami i za Ludwinowem, na płn. Węgrowa, wpada z prawego brzegu do Liwca. Długa 14 wiorst. *J. B.*

Miedze al. *Miedze-lasek*, wś, pow. sieradzki, gm. Dzierzązna, par. Rossoszyca, odl. 17 1/2 w. od Sieradza. Ma 37 osad i 280 mk. Powstała z uwłaszczenia bezrolnych włościan w 1864 r.

Miedzechów, wś i fol., pow. grójecki, gm. Nowa wieś, par. Boglewice, odl. 10 w. od Grójca. W 1827 r. było tu 36 dm., 236 mk. Fol. M. z wsią M. i Czarna, rozl. mr. 752: gr. or. i ogr. mr. 604, łąk mr. 116, pastw. mr. 3, nieuż. i place mr. 29, bud. mur. 4, z drzewa 9. Wś M. os. 52, z grun. mr. 473; wś Czarna os. 4, z grun. mr. 8. *Br. Ch.*

Miedzeszyn, wś i fol. nad Wisłą, pow. warszawski, gm. Zagóźdź, par. Żerzeń, leży prawie na wprost Wilanowa, na prawym brzegu, odl. 10 w. od Warszawy. W 1827 r. 28 dm., 192 mk. Obecnie jest tu staranne gospodarstwo folwarczne. Fol. M. rozl. mr. 555: gr. or. i ogr. mr. 101, łąk mr. 42, past. mr. 2, wody mr. 1, lasu mr. 97, zarośli mr. 168, nieuż. i place mr. 20, w wieczystych dzierżawach mr. 124; bud. mur. 1, z drzewa 10.

Miedzeszynek, wś nad Wisłą, pow. warszawski, gm. Zagóźdź, par. Żerzeń, odl. 8 w. od Warszawy. Ludność tutejsza trudni się koszykarstwem. Fol. M. rozl. mr. 379: gr. or. i ogr. mr. 151, łąk mr. 4, past. mr. 121, wody mr. 98, nieuż. i place mr. 5; bud. mur. 1, z drzewa 2. *Br. Ch.*

Miedziaki, grupa domów we wsi Krasów, pow. lwowski (ob. t. IV, str. 645—2).

Miedziaków, mylnie *Miziaków* (urzędowe), małe mko rząd., pow. winnicki, przy ujściu Zharu do Bohu, na płn.-zach. od m. powiat., 3 okr. polic. pikowski, gm. do Kalinówka (st. dr. żel. odesko-kijows. o 13 w. odległa), par. Strzyżawka; do 2000 mk., w tej liczbie większa połowa żydów, 140 dm., ziemi ze słobódką Miedziakówką 2156 dz. Cerkiew pod wez. ś. Michała posiada 126 dz. ziemi, szkółka wiejska, dom modlitwy żydowski, młyny. Mko to należało do sstwa winnickiego i zwało się pierwotnie Kolumnów, od herbu założyciela swego około 1757 r. Józefa Czosnowskiego, ssty winnickiego. Podług inwentarza 1762 r. znajdowało się gospodarzów chrześcian 22 i 33 żydów; we dwa lata zaś potem sporządzony inwentarz mówi, iż pierwszych jest 45, drugich 17 i że z arendy znaczny pokazał się niedobór dla zubożenia poddaństwa. W lustracyi 1789 r. takowe znajdujemy szczegóły: M., dawny Kolumnów, nad Zharem, ma 2 rozległe stawy, na niższem są 3 młyny, w rynku 11 dm. żyd., z tych 3 zajezdne, zatylnych 4 pustych. Mko 2 razy pogorzało, tudzież przez upadłą fabrykę rudnią mocno w intracie poniżone. Na drugiej stronie grobli wś Miedziaków ma dwór duży cum omni commoditate odbudowany, słomą kryty i 96 chałup chłopskich. Posiadał je następnie w dożywociu ks. Józef Poniatowski, wraz ze sstwem winnickim (1782) i ustąpił Protowi Potockiemu, wojew. kijowskiemu. Po upadku jego fortuny, komisya banku warszawskiego prawo do tego dożywocia sprzedała w 1801 r. Kajetanowi Skopowskiemu; od niego przeszło do Jordanów i Grocholskich (ob. *Winnica*). Jest tu st. poczt. konna wiejska. Ob. Arch. J. Z. R., cz. III, t. 3, 148; cz. VI, t. 1, 118; cz. VI, t. 2, 339, 340, 473.

Miedziakowka słobódka, mylnie *Miziakowska słobódka*, pow. winnicki, nad Bohem, naprzeciwko mka Miedziakowa, 26 osad, 242 mk.; należała do St. Winnickiego, dziś rząd.

Miedziakowskie futory, duża wś rząd., pow. winnicki, o 16 w. od m. Winnicy. gm. i par. Strzyżawka, 2200 mk. (w tej liczbie 33 jednodworców), 2885 dz. ziemi włośc., 421 dm. Włościanie dostatni; duże fruktowe sady; cerkiew. Ob. Arch. J. Z. R., cz. VI, t. 2, 339, 341, 471—473. *Dr. M.*

Miedziana góra, góra w pow. kieleckim, należy do pasma wyniosłości ciągnących się od wsi Miedzierzy do Zagdańska. Leży ona na gruntach wsi Kostomłoty w pow. kieleckim i wznosi się na 984 stóp npm. Są tu piękne marmury, glinka ogniotrwała i następujące rudy: miedź (rodzima, szara, czarna, szklista, pstra, czerwona, błyszcząca, błękitna), piryt miedziany i malachit. Kierunek pokładów od zach.-płn. ku wsch.-płd., nachylenie 30 do 45°. Układ warstw górnych: łupek wapienny, łupek kwarcowy, ilasty i glina. Kopalnie miedzi odkryte w końcu XVI w., z nich to Jerzy Radziwiłł, bisk. krakowski, przysłał w darze Zygmuntowi III miedź na pokrycie zamku krakowskiego po spaleniu w 1595 r. W XVII w. eksploatacya ustała. Stanisław August wziął te kopalnie od biskupów krakowskich i kazał wznowić roboty. Miedź dobywaną tu, używano do bicia monety. Huta w Niewachlowie przerabiała dobywane tu rudy. Za królestwa kongresowego, z ustanowieniem dyrekcyi górniczej w Kielcach, roboty odnowiono. W 1817 r. urządzono sztolnię Stanisław, do odprowadzania wody. Od 1817 r. dobywano rudę miedzianą, dającą 12% miedzi, z której otrzymano w latach od 1818 do 1824— 747 grzywien srebra. Rudę żelazną dobywano w kopalni Zygmunt, lecz woda zatamowała roboty. Dla zużytkowania glinki ogniotrwałej założono w 1862 r. fabrykę naczyń fajansowych, której czynność ustała 1863 r. Na górze samej stoi kościołek, niedawno ze składek włościan odnowiony. *Br. Ch.*

Miedziana góra, wś, pow. kielecki, gm. Niewachlów, par. Kielce, odl. o 9 w. na płn. od Kielc, leży przy drodze bitej kielecko-piotrkowskiej, na połowie drogi między Kielcami a Cmińskiem. Początkiem wsi była zapewne osada górnicza, powstała przy otworzeniu w są-

siedniej górze kopalni miedzi w XVI w. Ztąd nazwa góry i wsi zarazem. Wś ta należała do biskupów krakows.; w 1827 r., jako rządowa górnicza posiadłość, liczyła 101 dm. i 633 mk.

Miedziana, góra, ob. *Krywka*, pow. turczański.

Miedziana góra, niem. *Kupferberg*, wś, pow. opolski, par. kat. Wielkie Strzelce. W 1844 r. 24 dm., 109 mk., odl. 2 mile od Opola.

Miedziane, potężny grzbiet górski w Tatrach nowotarskich, odrywający się od głównego grzbietu ku płn.-wsch. na dziale dolin Pięciu Stawów Polski (Roztoki i Białki). Szczyt wznoszący się w głównym grzbiecie wynosi 2167 m.; temu szczytowi nadają Węgry nazwę Hrubego albo Grubego Wierchu. Drugi szczyt płn. wznosi się 2239 m. npm. (szt. gen,).

Miedzianka, prawy dopływ Liwca, ob. *Miedzanka*

Miedzianka (*Nadzianka*), rzka w pow. czerkaskim, powstała z połączenia dwóch strumieni około wsi Ostrowiec, przepływa koło Ostrowieckiej Budy i Ksawerowa i pod Bałaklają łączy się z rz. Serebrianką, dopł. Taśminy.

Miedzianka, góra pod Chęcinami, przy wsi t. n., za wioską miejską Polichno. Według lustracyi z 1569 r. były tu huty miejskie, dobywano kruszec miedziany i srebra nie mało, a także lazur bardzo kosztowny i zielenicę bardzo cudną. *Br. Ch.*

Miedzianka, wś nad rz. Lasociną, pod górą t. n., pow. kielecki, gm. Zajączków, par. Chęciny. W 1827 r. wś rząd., 17 dm., 110 mk. O M. wspomina Lib. Ben. Łaskiego (t. I, 586).

Miedzianów, dom.. pow. odolanowski, 1272 mr. rozl., 5 dm., 132 mk., 6 ew., 126 kat., 73 analf. Cegielnia, kopalnie torfu. Poczta, tel. i gośc. w Skalmierzycach o 6 kil., st. kol. żel. w Ostrowie o 13 kil.

Miedzianówek, wś, pow. odolanowski, 6 dm., 54 mk., 1 ew., 53 kat., 29 analf. Poczta, gośc. i tel. w Skalmierzycach, st. kol. żel. w Ostrowie. *M. St.*

Miedziany, wś rząd. nad jez. Wieregoja, pow. trocki, w 3 okr. polic., 47 w. od Trok, gm. Jezno, okr. wiejski Pieszkowiany, 21 dm., 192 mk. (174 kat., 18 żyd.).

Miedziany, ob. *Medzani.*

Miedziaty, wś, pow. wiłkomierski, w 3 okr. polic., par. Żmujdki. własność Charmańskiego.

Miedzice, dziś *Trzciany* al. *Trzciano* (dok. 1242 *Nudicz* mylnie, zamiast *Midicz* al. *Medicz*, od miodu zwane, stąd niem. *Honigfelde*; 1565 *Königsfeld, Honigfeld*), wś w Pomezanii, pow. sztumski, st. p. Kwidzyn, paraf. katol. i okr. urz. stanu cywil. Straszewo, paraf. ew. Gdakowo (Dakau), ma 4249·66 mr. obszaru, 219 bud. (1868 r.), między tymi 149 dm., 1033 mk., 875 kat., 158 ew. M. zostało, jak dowodzi Kętrz. (O ludn. pols. w Prus., str. 26—27 i 180), założone jeszcze przed przybyciem Krzyżaków, przez Pomorzan, którzy aż dotąd zapuścili swoje zagony. R. 1242 nadaje mistrz krajowy Henryk v. Wyda Niemcowi Dytrykowi z Dypenowe (de Tyfenow) M. i inne wsie, z pozwoleniem obsadzenia ich ludźmi wszelkiej narodowości, nawet Prusakami, byleby ostatnich nie osadził na lepszem prawie jak zakon („Ceterum libertatem habeant haec et omnia alia bona sua ex omni natione hominibus collocandi, dummodo Prutenis, si quos locaverint in eis eundem rigorem, quem nos nostris Prutenis injunxerimus, injungant et ipsi"). Actum in Thorn (ob. Voigt: Cod. dipl. Pruss., I, № 51). Za czasów polskich należały M. do sstwa straszewskiego, które r. 1565 odłączono od sztumskiego. R. 1629 d. 27 czerw. zaszła tu walna bitwa między Gustawem Adolfem a Koniecpolskim. Król miał zamiar wsunąć się między wojsko polskie i posiłki cesarskie pod Arnheimem. W tym celu wyruszył z Malborka na Kwidzyn, ale w pochodzie dowiedział się, że te posiłki już się były złączyły; zwrócił się więc czemprędzej ku Malborkowi, ale Koniecpolski zaczepił tylną jego straż pod Trzcianą. Polacy zdobyli tu 10 dział i 5 chorągwi; sam Gustaw był po dwa razy pojmany, tylko niepoznany, wymknął się z rąk zwycięzców; kapelusz jego posłano sławnemu wodzowi wojsk cesarskich Wallensteinowi. Dopiero gdy nadszedł Wrangel z jazdą i Baudissin z piechotą na pomoc, wycofał się król szczęśliwie z tej zaciętej walki i uszedł do Malborka, straciwszy około 200 żołnierza (ob. Schmitt: Gesch. des Kr. Stuhm, str. 57—58). Bitwę tę nazywają Szwedzi potyczką pod Sztumem, Polacy pod Trzcianą. *Kś. Fr.*

Miedzichowska Wola, istniała w dawnej ziemi czerskiej, w 1479 r. założona (Księgi sąd. ziemi czersk.).

Miedziechowszczyzna, folw. szlach. nad rz. Rzeszą, pow. wileński, 1 okr. polic., gm. i okr. wiejski Rzesza, o 14 w. od Wilna, 4 dm., 34 mk. katol., własn. Aleksandrowicza.

Miedzieniewicze, wś, pow. nowogródzki, gm. horodyszczańska, nieopodal gościńca wiodącego z mka Horodyszcza przez Zaosie do Czernichowa i Snowia, o kilka wiorst ku zachodowi od jeziora Kołdyczewskiego; 33 osad pełnonadziałowych; miejscowość lekko falista, małoleśna, grunta dobre. *A. Jel.*

Miedzieniszki, zaśc. szlach., pow. wileński, w 4 okr. adm., o 65 w. od Wilna, gm. Worniany, okr. wiejski Podworańce, 2 dm., 13 mk. katol.

Miedzierza, wś i folw. nad rz. Czarną, pow. konecki, gm. i par. Miedzierza, odl. 14 w. od Końskich, leży na lewo od drogi bitej z Końskich do Kielc. Od M. rozpoczyna się jedna z gałęzi stanowiących początek Łysogór. Po-

siada kościół par. drewniany, kopalnie rudy żelaznej zatrudniają 150 górników i maszynę o sile 16 koni. Folw. M. należy do dóbr Lipa i Maleniec. W 1827 r. było tu 36 dm., 262 mk., obecnie 62 dm., 652 mk., 3935 mr. ziemi dworsk. (właśc. Józef Bocheński), 530 mr. włośc. i 6 mr. kościelnej ziemi. W 1779 r. wystawił tu wielki piec Kluszewski, ostatni żupnik krak. Kościół tutejszy wystawił 1621 r. Stan. Przerębski, właśc. M.; konsekrowany pod wezw. ś. Stanisława w 1685 r. Do 1846 r. stanowił on filię par. Radoszyce. Wś tę wspomina Lib. Benef. Łaskiego (I, 596 i 702); płaciła ona dziesięcinę z łanów włościańskich i folwarcznych proboszczowi w Końskich. M. par. dek. konecki (dawniej szydłowiecki), 3830 dusz. M. gmina, należy do sądu gm. okr. III w Radoszycach, urząd gm. we wsi Królewiec, stacya poczt. Mniów. Leży ona w południowej stronie pow. koneckiego i południową stroną przytyka do pow. kieleckiego, ogólna jej powierzchnia 19286 mr. W tem lasów rządowych, do leśnictwa Przedbórz zaliczających się, mr. 5020, prywatnych 4385, nieuż. 1198 mr., resztę stanowią grunta i łąki różnej gleby i wartości. Folwarków prywatnych dwa: Kłócko i Miedzierza do rozleglejszych dóbr Ruda Maleniecka należące. Gm. M. składają wsie: Zaborowice, Przyłogi, Smyków, Trawniki, Zastawie, Królewiec, Muszczarz, Sałata, Lisie jamy, Borki, Małachów, Kamienna Wola, Kozów, Jan Dziadek i nowo z lasu erygowana Skobelew. Wsie prywatne: Miedzierza, Kawęczyn, Wólka Smolana, Świnków, Miedzierza Pokościelna, Rozgół, Matyniów, Strażnica, Wyrębów, Kłóck, Stanowiska, Huta, Straszów, Gliniany Las, Sośnina, Ostre Górki. Szkoły nie ma. Ludność ogólna 6228 głów. W tem 3035 męż., 3198 kob. Co do wyznań: katol. 6160, prawosł. 1, żyd. 67. Bydła rogatego 2521 sztuk, koni 481, owiec 1640, trzody 960. W Kawęczynie wielki piec, przetapia rocznie rudy żelaznej kiblów 20000 i produkuje 30000 pudów surowca, który odstawiany jest do zakładów Ruda Maleniecka; bogate kopalnie rudy zatrudniają wielu górników. Podobnaż kopalnia w Glinianym Lesie do dóbr Kłócko należącym, wydaje rocznie 12000 kiblów. Przed 10 laty była rozległa i bogata kopalnia w lesie rządowym w obrębie Małachów, nazwana Jan, z dobrze urządzoną sztolnią, dostarczająca rocznie 15000 kiblów do pieca w Mroczkowie, lecz zaniedbana od kilku lat runęła. W samym Małachowie istniała w tymże czasie fryszerka rządowa, dziś wraz z magazynami i budowlami zawiadowcy w zwaliskach. Obfitość rudy w tej okolicy tak jest znaczna, że włościanie wsi rządowych, nie mogąc prowadzić robót porządnie, w wielu miejscach zryli dość głęboko swoje kolonie a wydobytą rudę sprzedają do pieca w prywatnych przyległych dobrach Krasna, powiatu kieleckiego. *Alf. Kucz.*

Miedziewszczyzna, zaśc. szlach., pow. oszmiański, 1 okr. adm., 14 w. od Oszmiany, 3 dm., 33 mk. katol.

Miedziki, 2 wsie, pow. oszmiański, w 3 okr. polic., gm. Traby, okr. wiejski Czeniewicze, 1) o 33 w. od Oszmiany a 10 w. od Dziewieniszek, 11 dm., 80 mk. katol., 2) 3 dusze rewiz.

Miedzinka, jez. w pow. mozyrskim, w kotlinie Prypeci, łączące się z jej rozgałęzieniami, na przeciwko wsi Dereszewicze; przez nie przepływa rzeczka Karasino; bardzo rybne.

Miedzińska Wola, wieś, ob. *Miedzyńska Wólka.*

Miedziokalnia (*Medżokalnas*, drzewem porosła góra), wyniosła góra tuż pod Krożami (ob.), na której za czasów pogaństwa składano cześć bogini myślistwa zwanej Medzojma. Na górze tej poeta Sarbiewski, mieszkający w Krożach na początku XVII w., układał wiersze łacińskie i wyrzynał je lub pisywał na korze dębów. Za jego czasów góra M. była porosła odwiecznemi dębami, dziś są na niej niewielkie lipy i leszczyny, gdzie niegdzie dęby i dużo dzikiej róży, cierni, głogów i t. d. *J. Krz.*

Miedziołówka, zaśc., pow. trocki, par. Zośle, własn. Andrzejewskiego, 60 dz. rozl.

Miedziuki, wś włośc. nad pot. Tało, pow. wileński, w 2 okr. adm., o 39 w. od Wilna, gm. i okr. wiejski Mejszagoła, 13 dm., 81 mk. katol.

Miedziuny 1.) wś rząd. nad rz. Komajką, pow. święciański, w 3 okr. polic., gm. Goduciszki, okr. wiejski Kowalciszki, o 37 w. od Święcian, 7 dm., 58 mk. katol. 2.) **M.**, wś, pow. poniewieski, par. Poniewież, należała do dóbr Kirów (ob.).

Miedziuś, mylnie *Miodziuś*, grupa chat, między Szczawnicą niźnią a wyźnią, w pow. nowotarskim, należąca do Szczawnicy niżniej. Nazwa Miodziusia spotyka się jedynie w opisach lekarskich Szczawnic, tymczasem lud zowie to miejsce Miedziusiem. Również w urzędowym opisie sołtystwa szczawnickiego z 14 stycznia 1667 czytamy: „Item na *Miedzywsiu* jest także rola Musołówka“. Z nazwy „Międzywsie“, al. „Miedzywsie“, pozostało dzisiejsze miano. *Br. G.*

Miedziuszki, zaśc. włośc. nad jez. Wajonis, pow. święciański, w 2 okr. adm., gm. Zabłociszki, okr. wiejski Perweniszki, 3 dm., 35 mk. katol.

Miedzna, u Długosza i w Lib. ben. Łaskiego *Miedzwna* i *Miedzwne* (może skrócone formy z *Miedźwiedna* i *Miedźwiedne*). Tak samo nazwy *Miedzno*, *Miedniewice*, brzmiały dawniej: *Miedzwno*, *Miedwniewice* (*Miedźwiedniewice?*). *Br. Ch.*

Miedzna 1.) osada miejska, dawniej mko, nad rzeczką Miedzianką, dopływem Liwca, pow. węgrowski, gm. i par. Miedzna, odl. 8½ w. od Węgrowa, 41 w. od Siedlec a 79 w. od Warszawy. Posiada kościół par. drewniany, 107 dm. (2 mur.), 1004 mk. i 2399 mr. ziemi. W 1827 r. było tu 200 (?) dm. i 632 mk. W 1860 r. 912 mk. (159 żydów) i 101 dm. Kościół par. pod wezw. Zwiastowania P. M. istniał tu już w 1470 r. Miasteczko samo założone zostało w 1531 r. przez Jana Wodyńskiego, dziedzica, na gruntach wsi Międzylesie. Zygmunt I wydał przywilej erekcyjny na prawie magdeburskiem. Gotard Butler, towarzysz niewoli Jana Kazimierza we Francyi, wziął za żoną w posagu M. Uchwałą sejmową z 1631 r. wyznaczoną została M. na miejsce odbywania sądów ziemskich. Konstytucya 1673 r. potwierdziła tę uchwałę. Butlerowie, w których ręku M. do końca XVIII w. zostawała, starali się podnieść ubogą osadę. Jan Butler, ssta drohicki, pułkow. królewski, odnowił 1690 r. dawne przywileje i swobody i czynił rozmaite udogodnienia dla osiadających, tak chrześcian, jak żydów. W połowie XVIII w. doszła M. do pewnej pomyślności i liczyła do 100 dm. Jeszcze w 1794 r. stał tu niewielki murowany zamek, służący za rezydencyą dziedzicom. Kościół obecny wznieśli, na miejscu dawnego, w połowie z muru, w połowie z drzewa, Butlerowie w 1802 r. Jest w nim głośny z cudów obraz M. Boskiej. W miejscu, gdzie się ten obraz pierwotnie pojawił stoi murowana kaplica. Targi i jarmarki, choć zapewnione przywilejami, nie odbywały się w M. z powodu bliskości innych miast. Folw. M. posiada gorzelnią, browar, cegielnią, młyn wodny, fabrykę terpentyny. Dobra M. i Jartypory składają się z folw.: M., Wrotnów i Wrotnówek, Międzyleś, Miednik, Jartypory, Warchoły, Tchórzewo; wsi: Wrotnów, Miednik, Międzyleś, Ugoszcz, Drgicz, Zgrzebichy, Żeleźniki, Treblinka, Wyczech, Wronkowizna, Rostki, Sokołowszczyzna, Jartypory, Warchoły, Tchórzewo, Poszewka i Kozołupy. W 1864 r. rozl. dominialna ogólna wynosiła mr. 14498; w tem: grunta orne i ogr. mr. 4439, łąk mr. 681, lasu mr. 6477, zarośli mr. 2026, pastw. mr. 498, nieuż. i place mr. 377. Z powyższej rozległości w r. 1878 sprzedano częściowym nabywcom mr. 480. Budowle ubezpieczone na rs. 31700. Obecny obszar dworski dóbr M. wynosi 8572 mr. Wś Wrotnów os. 33, z gr. mr. 1102; wś Miednik os. 4, z gr. mr. 104; wś Międzyleś os. 29, z gr. mr. 490; wś Ugoszcz os. 27, z gr. mr. 861, wieś Drgicz os. 34, z gr. mr. 604; wś Zgrzebichy os. 10, z gr. mr. 280; wś Żeleźniki os. 21, z gr. mr. 353; wś Treblinka os. 20, z gr. mr. 252; wś Wyczech os. 5, z gr. mr. 102; wś Wronkowizna os. 4, z gr. mr. 43; wś Rostki os. 23, z gr. mr. 637; wś Sokołowszczyzna os. 4, z gr. mr. 2; wś Jartypory os. 63, z gr. mr. 697; wś Warchoły os. 8, z gr. mr. 216; wś Tchórzewo os. 18, z gr. mr. 374; wś Poszewka os. 3, z gr. mr. 172; wś Kozołupy os. 13, z gr. mr. 363. W 1884 r. folw. Miedzne rozkolonizowano na 13 osad po 40 mr., zakupionych przez 13 rodzin czeskich. M. par., dek. węgrowski, 3500 dusz. M. gm., graniczy z gm. Ruchna, Starawieś, Łochów i Stoczek, sąd gm. okr. II Stoczek o 15 w., st. p. Węgrów o 8½ w., do Siedlec 41 w., ludn. 4005, rozl. 23293 mr. W skład gm. wchodzą: Drgicz, Kostki, Kozołupy, Miedzna os., Miedzyńska-Wólka, Miednik, Międzyleś, Orzeszówka, Orzeszowska Wólka, Poszewka, Rostki, Tchórzewo, Ugoszcz, Wronkowizna, Wrotnów, Wrotnówek, Wyczech, Zgrzebichy i Żeleźniki. 2.) **M.**-*Drewniana*, wś nad rz. Węglanką, pow. opoczyński, gm. i par. Białaczów, odl. 6 w. od Opoczna. Gorzelnia, browar i młyn wodny. Należy do dóbr Białaczów. Ma 37 dm., 373 mk., 485 mr. ziemi dwor. i 546 mr. włośc. W 1827 r. było tu 34 dm. i 237 mk. 3.) **M.**-*Murowana*, wś i folw. nad rz. Wąglanką, pow. opoczyński, gm. Topolice, par. Białaczów, odl. 10 w. od Opoczna, ma 29 dm., 244 mk., 470 mr. ziemi dwor. i 317 mr. włośc. W 1827 r. było tu 24 dm. i 100 mk. Długosz odróżnia M.-Wielką (major) i Małą. Opisuje tylko pierwszą. Kmiece łany, karczma i zagrodnicy dawali dziesięcinę dla prebendy dwikozkiej w Sandomierzu. Zaś z gruntów folwarcznych, według Lib. Ben. Łaskiego, pobierał dziesięcinę pleban w Białaczowie (I, 707, 9). Folwark był dziedzictwem Mszczuga h. Lis (Dług. I, 366). Druga M., zwana Małą (minor), według Lib. Ben. Łaskiego (I, 623) miała tylko łany kmiece i dawała dziesięcinę proboszczowi w Żarnowie. *Br. Ch.*, *A. Pal.*

Miedzna, wś i dobra, pow. pszczyński, o 1 milę na wsch. od Pszczyny, przy drodze z Pszczyny do Górowa. Posiada kościół par. drewniany z XIV w., obecny z 1858 r., szkołę katol., mającą do 180 uczniów ze wsi M., Grzawa, Siegfriedsdorf i Erdmannsbruch. Obszar dominial. obejmuje osuszone bagna: Zborowiec (18 mr.), Kościelniok (26 mr.), Spólnik (19 mr.), Wilczek (24 mr.) i pole Potok, po wyciętym lesie na mokradłach (82 mr.). Obszar gminny ma 2000 mr. roli, 100 mr. zarośli i 100 mr. ogrodów. Włościanie mają 67 koni, 500 sztuk bydła i 200 świń. Par. M. dek. pszczyński w 1869 r. miała 3749 dusz katol., 66 ewang., 56 izrael. Należały do niej wsie: M., Grzawa, Gilowice, Wola, Górów, Zawadka, Międzyrzecz, Siegfriedsdorf i Erdmannsbruch; kościoły filialne: Grzawa i Górów, w Woli kaplica. *Br. Ch.*

Miedzne, grupa zabudowań w Wadowicach, w pow. wadowickim. *Br. G.*

Miedzno 1.) część wsi Grochów (ob.) w pow. kutnowskim. 2.) **M.** (dok. *Miedzwne*), wieś i folw., pow. sieradzki, gm. Męka, par. Rossoszyca, odl. od Sieradza w. 12; wś dm. 17, mk. 126; folw. dm. 1, mk. 5. M. stanowiła jedną całość z dobrami Grądy (ob.). Wspomina tę wś Lib. Ben. Łaskiego (I, 388). 3.) **M.**, folw., pow. wieluński, gm. i par. Siemkowice, odl. od Wielunia w. 26, dm. 1, mk. 6. 4.) **M.**, wś i folw., pow. częstochowski, gm. i par. Miedzno. Leży na drodze z Działoszyna do Kłobucka, o 20 w. na płn. od Częstochowy. Posiada kościół paraf., urząd gminny, szkołę początkową i piec wapienny. Ma 161 dm. (15 folw.), 1199 mk., 2472 mr. ziemi włośc. i 2086 (857 ornej) folwarcz. W 1827 r. było 114 dm. i 691 mk. M. wchodziło dawniej w skład starostwa krzepickiego al. kłobuckiego (ob. t. IV, 178—1 i 784—2). Kościół tutejszy stanowił filią kościoła kłobuckiego i został wzniesiony około XIV w. (ob. Dług. II, 213). Po spaleniu kościoła w 1856 r. wzniesiono nowy murowany kosztem parafian w latach 1872—1877. Dobra M. składają się z folw.: M. i Izbiska, wsi: M. i Borowo. Rozl. mr. 2163: folw. M.: gr. or. i ogr. mr. 494, łąk mr. 37, pastw. mr. 120, lasu mr. 1405, nieuż. i place mr. 38, razem mr. 2094; bud. mur. 13, z drzewa 17; płodozmian 5 i 9-polowy; folw. Izbiska: gr. or. i ogr. mr. 64, nieuż. i place mr. 5, razem mr. 69; bud. mur. 3; jest gorzelnia, pokłady kamienia wapiennego i budowlanego. Wś M. os. 99, z gr. mr. 1689; wś Borowa os. 21, z gr. mr. 914. M. par. dek. częstochowski. Gmina M. należy do sądu gminnego okr. III w Kłobucku, gdzie też st. poczt., ma 14170 mr. obszaru i 3917 mk. (1874 męż. i 2043 kob.) a według wyznań 3300 katol., 16 ewang. i 90 izrael. (1880 r.).

Miedzno 1.) (dok. *Miedsno*, *Mestyno*, 1253 *Meszwino*, za czasów krzyżackich), wś, pow. świecki, st. p. Osie, paraf. katol. i ewang. Osie, tamże urz. stanu cywil. Obszaru ma 2840·89 mr. W 1868 r. 117 bud., 65 dm., 419 mk., 369 kat., 50 ew. M. należy do starych osad. R. 1253 nadaje je Mestwin bisk. kujawskiemu. R. 1283 posiada M. Glabuna Waysil. Księga czynszowa z r. 1415 donosi, że do M. należało wtedy 24 włók; z tych posiadał 1 wolną; od drugich pobierał zakon $^1/_2$ grzywny od włóki i 2 kury; osadzone były tedy tylko 4 włóki. Według księgi czynszowej z r. 1415 płacił karczmarz w M. zakonowi 4 wiardunki i 2 skojce czynszu (ob. Wegner: „Ein Pomersches Herzogthum", str. 431). Wegner twierdzi, że M. wzięło swą nazwę od Mestwina; trafniejszy jest wywód od miedzy, zwłaszcza jeżeli zważymy, że tędy szła stara droga z Drzycimia na Osiek do Starogardu i Gdańska. 2.) **M.**, kasz. *Mjedzno*, dok. *Mesewin*, wś nad Czarną wodą, pow. chojnicki, st. p. Karsin, sąd okr. Chojnice, okr. urz. stanu cywil. Karsin; paraf. katol. Wiele, ew. Mokre. Ma obszaru 1319·58 mr., 6 bud., 3 dm.; 64 mieszk. katol. (r. 1867); według szematyzmu dyec. 128 (r. 1866). W 1870 r. liczono tu 74 mk., 7 dm. M. leży na granicy pow. chojnickiego i starogardzkiego, w piaszczystej okolicy; czysty dochód z morga szacują tu na 3 sbr. W 1353 r. nadaje komtur tucholski Konrad Vulekop uczciwemu Czeszkowi za jego wierną usługę dobra zakonu M. podle Bedy (t. j. Wody czyli Czarnej wody) na obu brzegach leżące. Po 5 latach będzie nam dawał co rok jednę grzywnę pruską czynszu na św. Marcin. Uwalniamy go też od wszelkich dróg do Litwy, tylko przy polowaniu po 5 latach, jak często mu będzie nakazane od braci naszych zakonnych, służyć nam jest zobowiązany. Dajemy mu też w rzece Wdzie jaz do łowienia ryb i wolne pastwisko w dobrach naszych. Według lustracyi z r. 1664 płaciło pustkowie M. do kasy sstwa tucholskiego 4 flor. 25 gr. czynszu (ob. Odpisy w Pelplinie). M. należało wtedy do klucza kosobuckiego czyli zaborskiego. 3.) **M.**-*Szlacheckie*, niem. *Adl. Miedzno*; wybudowanie, pow. chojnicki; należy do wsi Odry, paraf. kat. Wiele, ew. Mokre, st. poczt. Karsin. *Kś. Fr.*

Miedźwieck, wś, pow. lepelski, ob. *Iwańsk.*

Miedźwiedź (dok.), ob. *Niedźwiedź.*

Miedźwiedzice, wś, pow. słucki, kościół paraf. kat. drewniany, pod wezw. śś. Piotra i Pawła, fundowany w 1645 r. przez ks. Radziwiłła, bisk. wil. Paraf. dek. słuckiego, 1713 dusz; kapl. w Sowejkach.

Miedźwiedzie Ucho, ob. *Niedźwiedzie Ucho.*

Miedźwiedziszki, wś, pow. wileński, w 2 okr. polic., gm. Mejszagoła, okr. wiejski Dukszty, 8 dusz rew.

Miedzyń 1.) wś, pow. bydgoski; 33 dm.; 296 mk.; 259 ew., 37 kat.; 109 analf. Poczta, tel., gośc., st. kol. żel. w Bydgoszczy. 2.) **M.**-*Mały*, wś, pow. bydgoski, 11 dm., 46 mk., 45 ew., 1 kat.; 10 analf. Poczta i t. d. w Bydgoszczy. W 1879 r. zmieniono nazwę wsi na Golddorf. 3.) **M.**-*Wielki*, niem. *Wilhelmshöhe an der Weichsel*; blisko Wisły, dom., 1743 mr. rozl.; 3 dm., 52 mk.; należy do gm. i dom. Niecponie. Poczta i tel. w Fordonie o 2 kil.; gośc. o 2 kil.; st. kol. żel. w Bydgoszczy o 10 kil. *M. St.*

Miedzynięta, zaśc., pow. oszmiański, w 3 okr. polic., gm. Jewie, okr. wiejski Urciszki, 6 dusz rewiz.

Miedzyńska Wólka, wś, pow. węgrowski, gm. i par. Miedzna. Ma 21 dm., 160 mk., 431 mr. obszaru.

Miegany, ob. *Surwiliszki.*

Miegiany, wś, pow. szawelski, gm. skiemska, 24 dusz, 115 dzies. ziemi.

Mieglecy, st. poczt., w pow. borowickim gub. nowogrodzkiej, pomiędzy st. Ustiużna i Borowicze.

Mieguny, wś włośc. nad jez. Surwiliszki, pow. święciański, w 3 okr. polic., par. Komaje, o 28 w. od Święcian, 27 dm., 264 mk. kat. Os. karcz., 1 dm., 4 mk.

Miehałki al. *Mihałki*, ob. *Michałki.*

Miejka, rzka, w pow. nowogródzkim, zaczyna się w moczarach około wsi Zalesie, płynie w kierunku południowym koło wsi Zarowie, folw. Stai i tu rozlawszy się w dwa jeziorka obraca młyn; przeciąwszy drogę wiodącą z Zarowia do Hołubowszczyzny, ma młyn i zwraca się odrazu na płn.-wsch.; przed drogą z Zarowia do Czernichowa ma staw i przeciąwszy drogę obraca młyn; pod folw. Jasin rozlewa się w jeziorko, ma młyn, poniżej którego przyjąwszy z prawej strony rzekę Chmarkę, traci swą nazwę, bo odtąd połączone wody przybierają nazwę Dzwieja. Długość biegu około 10 wiorst. *A. Jel.*

Miejlunie, wś, pow. wileński, w 2 okr. polic., gm. Muśniki, okr. wiejski Kiernów, 33 dusz rew.

Miejsce, wś, pow. krośnieński, odl. 7 kil. od Krosna, par. rzym.-kat., urząd poczt., szkoła ludowa jednoklasowa i kasa pożyczk. gminna z kapit. 1465 zł. w. a. W ostatnich miesiącach utworzono tu nadto st. kol. transwersalnej (podkarpackiej). Ta wieś zabudowana w małej dolinie górskiej, 311 m. npm. wzniesionej, leży u zlewu potoku Iwonicza, zwanego także Małą Lubatówką do Lubatówki. We wsi przecinają się gościńce z Krosna do Rymanowa i z Domaradza do Dukli. Dolinę, w której się wieś rozsiadła, zasłania od połowy góra Winna 343 m., od wsch. góra Wapniska 318 m., upłazowe wzniesienia od płd. dochodzą 319, a od zach. 392 m. npm. W północnej części wsi, przy skrzyżowaniu się gościńców stoi drewniany kościół, przy drodze do Rymanowa cmentarz, a zabudowania dworskie nad Lubatówką, przy drodze gminnej do Wrocanki. Dawniej wieś królewska, opłacająca, wraz z pobliską Lubatówką, w ostatnich latach rzplitej 1250 złp. kwarty, została założoną niedługo przed r. 1348, gdyż w przywileju nadanym sołtystwu w Rogach jest wymienioną w tym roku jako Meszcze. W późniejszych aktach piszą nazwę tej wsi Miestce. Parafia (dyec. przemyska, dek. rymanowski) niema aktów erekcyi, jest jednak wymieniona w aktach biskupich w r. 1569, a w akcie wizytacyjnym bisk. Wacł. Sierakowskiego jest uważaną za istniejącą od kilku wieków. Niewiadomo także z którego roku pochodzi istniejący obecnie kościół. Podług spisu ludności z r. 1881 liczy M. 915 mieszk. rzym.-kat. i 11 izrael. Pos. więk. Maryi z Trzecieskich Krasińskiej ma obszaru 307 mr. roli, 44 łąk i ogr. i 11 mr. pastw.; pos. mniej. 680 mr. roli, 135 mr. łąk i 34 mr. pastw. M. graniczy na wsch. z Targowiskami, na płd. z Iwoniczem wsią, na zach. z Rogami i Wrocanką, a na płd. z Głowienką i Łężanami. *Mac.*

Miejsce, wś, pow. wadowicki, na prawym brzegu Wisły, która tutaj dwa razy silnie się wygina i zagięciami wieś obejmuje. Brzegi rzeki są niskie, 221 m. npm., gleba namulista i urodzajna, same zaś wybrzeża zajmują łąki i pastwiska. W kilku stawach prowadzą gospodarstwo rybne racyonalne. Ta wieś należała dawniej do księstwa zatorskiego, za czasów Długosza (Lib. Benef., II, 230) miała kościół p. t. P. M., dziedziczył ją zaś obywatel krakowski Niklinno. Teraz należy do parafii rzym.-kat. w Spytkowicach a od Zatora jest o 9·8 kil. odległą. Liczy 193 mk. rzym.-kat. Pos. więk. Aug. hr. Potockiego ma 59 mr. roli, 5 mr. łąk i 44 mr. pastw. i stawów; pos. mniej. 244 mr. roli, 25 mr. łąk i 46 mr. pastw. M. graniczy na zach. ze Smolicami, na płd. z Palczowicami i Spytkowicami, od wsch. i płn. jest oblana Wisłą. *Mac.*

Miejsce al. *Miesce*, wś i dobra, pow. kozielski, odl. 1 1/2 m. od Koźla. Obszar dominialny z fol. Louisenhof i os. leśną Kobylec, ma 450 mr. roli, 8 past., 272 lasu, 22 nieuż., ogółem 752 mr. Wś ma 9 gospodarzy, 1 ogrodz., 26 komorników. Posiadają oni 770 mr. roli, 15 past., 15 lasu, 47 wody, 39 nieużyt., ogółem 929 mr. obszaru. Parafia i szkoła w Sławencicach. *Br. Ch.*

Miejska dąbrowa, wś włośc., pow. kozienicki, gm. Bobrowniki, par. Głowaczów, odl. 24 w. od Kozienic. Posiada urząd gminny, 34 dm., 256 mk. i 797 mr.

Miejska góra, wznosi się między Seretem a Dniestrem, na płd. od wsi Kasperowiec, w pow. zaleszczyckim, pod 48° 30′ wsch. dłg. g. F., a 48° 39′ 8″ płn. sz. g.; dochodzi wysokości 272 m. npm. *Br. G.*

Miejska górka, mko, ob. *Górka Miejska.* W uzupełnieniu podanych powyżej (t. II, 710) wiadomości dodajemy, iż w 1882 r. stanął tu dom sierot z funduszu prof. Stan. Radajewskiego. Dobra M. Górka należą do ordynacyi ks. Sułkowskiego, mają 8109 mr. obszaru. Par. kat. M. Górka, dek. jutrosiński, 1998 dusz (1873 r.) *Br. Ch.*

Miejska Wola al. *Miejska Wólka*, niem. *Steinfliess*, dwa dobra ryc., pow. ostródzki, na pols.-prusk. Mazurach, st. poczt. i tel. Rychnowo, 7·8 kil. odl., okr. urz. stanu cywil. Szczepankowo. Osada ta powstała wraz z Kitnowem i Dąbkowem na 80 wł., które Hartung v.

Sonnenborn, komtur dzierzgoński, nadał Piotrowi z Kitnowa i bratu jego Hartwikowi w ziemi saskiej, na takiem prawie, jakie mają Piotr z Leszcza, Hejman z Wądzyna i Konrad z Grzybin. Granice tych 80 włók: dobra Konrada Doringa, dobra Jana z Otoczyna—Rychnowo, Gierwałd, Frygnowo (Fregenau), Dylewo (Sickerin). Otrzymują także wolne rybołóstwo w jez. Pancerzyn i 16 lat wolności, po upływie których powinni czynić 2 służby w lekkiej zbroi. Dan r. 1335 w dzień ś. Maryi Magdaleny. Obszaru było wtedy w M. W. 20 włók (ob. Kętrz. O ludn. pol., str. 361). Pierwsze z tych dóbr zawiera 133 ha roli or. i ogr., 4 łąk, 8 past., 5 lasu, 2 nieuż., 1 wody, razem 153 ha; czysty dochód z gruntu 681 mrk. Drugie obejmują 41 ha roli or i ogr., 7 łąk, 5 past., 88 boru, 4 nieuż., razem 145 ha; czysty dochód z gruntu 449 mrk. Ob. *Kitnowo.*

Miejska Wólka, przedmieście miasta Zamościa w gub. lubelskiej.

Miejska Wólka, ob. *Miejska Wola.*

Miejski, folw., niem. *Domaine Rehden*, pow. grudziąski, par. kat. Radzyn, 2667·25 mr. obszaru, 19 bud., 8 dm., 126 mk., 104 kat., 22 ew.; M. fol. jest królewską domeną i nie płaci żadnych podatków; rola or. i ogr. zawierają 420·33 ha, łąki 97·49, past. 22·14, nieuż. 15·90, wody 127·70, razem 683·56 ha; czysty dochód z gruntu 14,723 mrk. *Kś. Fr.*

Miejski Kruhel, ob. *Kruhel Wielki.*

Miejski las, w zach. stronie Sielca, pow. sokalski. Najwyższe wznies. 215 m.

Miejski potok, nastaje z połączenia dwóch strug we wsi Dołhomościskach, w pow. Mościska, przepływa tę wś w kierunku płn., poczem zwraca się na zach., zrasza wsch. obszar Sądowej Wiszni i na przedmieściu, Dworskiem zwanem, wpada do Wiszni, z praw. brzegu. Długość biegu niemal 6 kil. Przy opisie wsi Dołhomościsk podano mylnie ujście tego potoku do potoku Rakowa. *Br. G.*

Miejskie Folwarki, przedmieście Kamieńca Podolskiego.

Miejskie jezioro, ob. *Okuniew.*

Miejskie Psiny, ob. *Psiny miejskie.*

Miekajcie, wś, pow. rossieński, w 3 okr. polic., par. erżwiłkowska.

Mieklińce, mylnie *Mietlińce*, wieś nad rz. Kunką, pow. hajsyński, gm. Kiślak, par. Kuna, 185 dm., 1220 mk. (67 jednodworców), 1604 dz. ziemi. Cerkiew pod wez. ś. Michała, 71 dz. ziemi. M. należały do sstwa hajsyńskiego, dziś własność rządowa. *Dr. M.*

Miel, zaśc. szl., pow. święciański, 4 okr. polic., o 62 w. od Święcian, 1 dm, 14 mk. kat.

Mielachowicze, wś i fol., nad rz. Waką, pow. trocki, 1 okr. polic., gm. Międzyrzecz, okr. wiejski Skorbuciany, 21 w. od Trok; wś ma 42 włościan uwłaszczonych; fol. zaś 1 dm., 10 mk. kat. Własność niegdyś Antoniego Jeleńskiego, dziś rządowy. 2.) **M.**, fol., pow. nowogrodzki, od r. 1867 własność urzędnika Trykućko, przeszło 72 włościan. *A. Jel.*

Mielagiany, wł. *Melegiany*, wś rząd., nad rz. Grejmianą, pow. święciański, 1 okr. adm., o 14 w. od Święcian, gm. Święciany, okr. wiejski Sudata, 53 włościan uwłaszczonych.

Mielańce, zaśc. szl. nad jez. Mielańce, pow. trocki, w 1 okr. polic., 20 w. od Trok, 1 dm., 11 mk. katol.

Mielany, wś włośc., pow. wileński, w 1 okr. polic., o 26 w. od Wilna, gm. Niemenczany, okr. wiejski Podkrzyż, 9 dm., 57 mk. kat.; właściciel Wincenty Dauksza (1866).

Miélasze, wś włośc., pow. lidzki, 1 okr. adm., o 16 w. od Lidy, 11 dm., 129 mk., z tego 116 prawosł. (1866).

Mielawa, ob. *Milawa.*

Mielawicze, wś rząd. nad rz. Krowlatką, pow. oszmiański, w 2 okr. polic., o 31 w. od Oszmiany, 12 dm., 79 mk. (9 prawos., 70 kat.).

Mielcarek, pustkowie, pow. odolanowski, 2 dm., 20 mk., należy do wsi i gm. Krempa. Poczta i t. d. w Ostrowie. Pod wsią rozkopano groby pogańskie, z których wydobyto mnóstwo skorup i odłamków krzemieni. *M. St.*

Mielce, mko nad rz. Turyą, pow. kowelski, na płn. od m. pow., 200 mk., kościół i klasztor prawosł., fundowany w 1542 r. przez Sanguszków pod wez. ś. Mikołaja, z obrazem tegoż św., czczonym od pobożnych; szkoła duch., 2 jarmarki. Za Augusta III było w M. opactwo bazyliańskie. Ob. Arch. J. Z. R., cz, I, t. 1, 6, 7, 368, 870. *J. Krz.*

Mielcucha, *Milcicha*, ob. *Jonka* i *Liszki.*

Mielcuchy, kol. nad strum. t. n., pow. wieluński, gm. Kuźnica Grabowska, par. Kraszewice, odl. od Wielunia w. 34, dm. 58, mk. 596, wchodziła w skład dóbr Kuźnica (ob.). W 1827 r. nosi nazwę Mieluchy, ma 8 dm., 71 mk.

Mielec, msto pow., zbudowane w piaszczystej równinie, 186 m. npm., na praw. brz. Wisłoki, odl. 1 milę od Przecławia, 2 m. od Radomyśla, 6 mil od Sandomierza, obszaru 1153 m. 915 kw. sążni; 3177 mk., z których 1705 religii rz.-kat. a 2472 izr. W środku msta zabudowanego przeważnie parterowemi, częścią drewnianemi domami, otoczonemi ogrodami, wznosi się okazały, starożytny mur. kościół, z zdala bielejącą się wieżą. Samo miasto jest zbudowane w miejscu o tyle wyższem, że wrazie wylewu Wisłoki wygląda jakby stało na wyspie niezmierzonego okiem jeziora. Jeszcze w 1-szej ćwierci b. stulecia bardzo schludne, niecierpiące na swym obszarze żydów, nie różni się dzisiaj to miasto od innych mniejszych miast Galicyi. Z miasta prowadzą gościńce: na płn. do Baranowa, na wsch. droga z przewozem na Wisłoce do Dębicy (o 33 kil.) a na

zach. także z przewozem do Radomyśla. W pobliskich wsiach t. j. w Podleszanach i Woli Mieleckiej, dzielą się te drogi na kilka ramion. Miasto oblewa Wisłoka od płd. i zach., od wsch. zaś otacza je olbrzymi sosnowy bór, będący połudn. częścią puszczy sandomierskiej. W płn. stronie miasta nad rzeką jest fol. Babia góra, a przy drodze do Woli Mieleckiej na zach., gdzie Wisłoka zagina się prawie pod kątem prostym, zmieniając bieg zachodni na północny, na miejscu w tym już wieku rozebranego zamczyska, znajdują się zabudowania więk. pos. Gmina uboga nie posiada żadnego majątku, wszystkie zaś wydatki dla utrzymania porządku opędza z poboru należytości targowych i z dodatku do podatku konsumcyjnego od mięsa, co razem w r. 1883 przyniosło 4674 zł. w. a. Starostwo wraz z urzędami z niem połączonymi, mianowicie urzędem budowniczym, załatwiającym także sprawy powiatu tarnowskiego i urzędem podatkowym, mieści się w budynku suprymowanego w końcu zeszłego stulecia klasztoru ks. trynitarzy. Oprócz sstwa znajduje się tutaj sąd pow. złożony z sędziego, 2-ch adjunktów i 2-ch kancelistów, załatwiający sprawy sporne 51 gmin i 35 obszarów więk. pos. z ludnością 32,998. Dalej jest Mielec siedzibą notaryusza, urzędu poczt. i telegr., rady powiat., rady szkolnej okręgowej dla okręgu mieleckiego i tarnobrzeskiego, urzędu katastralnego, wydziału okręgowego towarz. kredyt. ziems. i okręgowego towarz. rolniczego. Stale przebywa w tem mieście 2-ch lekarzy, 2-ch magistrów chirurgii i weterynarz. Jest apteka i kilka dosyć dobrze urządzonych sklepów z towarami korzennemi i bławatnemi. Dla oświaty zrobiono dotychczas nie wiele, jest bowiem tylko szkoła ludowa 4-klasowa mieszana. Przemysł popiera towarzystwo zaliczkowe, liczące 844 członków, którzy złożyli 12,206 zł w. austr. w udziałach, 2494 zł. na fundusz rezerwowy. Koszta administracyi w r. 1883 wynosiły 1038 zł. w. a., dano pożyczek w kwocie 91,815 zł., a cały obrót kasowy wyniósł 135,319 zł. w. a. Celom humanitarnym służy zakład ubogich z kapitałem 2063 zł. i fundacya szpitalna Pinkasa Kranza, mająca dom drewniany szacowany na 2574 zł. w. a. i 5588 zł. w papierach wartościowych. M. był gniazdem Gryfów Mieleckich, których ród wygasł w r. 1771, a którzy pierwotną wś zamienili na miasteczko. W 1502 r. zniszczył je pożar i dla tego król Aleksander uwolnił mieszkańców na 10 lat od wszelkich podatków; w 1516 r. odbył się tutaj zjazd panów rad koronnych dla obmyślenia obrony przeciw Tatarom, a w 1522 r. dozwolił król Zygmunt I, przywilejem wydanym w Grodnie, aby Stanisław Mielecki dla kosztownego utrzymania dróg, grobel i mostów w okolicy bagnistej i trudnej do przebycia, pobierał od ładownego wozu po 4 denary czyli obole. Na prośbę Stanisława i Sebastyana Mieleckich podniósł król Zygmunt I w 1532 r. opłatę myta, a około r. 1580 przeszło mko w wianie Zofii Mieleckiej w dom Tarnowskich. Później przeszedł Mielec spadkiem na hetm. koron. Karola Chodkiewicza, po którym nabył go Zbigniew Ossoliński, podkomorzy sądecki w 1610 r. i w tej rodzinie był 200 lat z górą. Teraz właścicielem więk. pos. jest Ludwik hr. Starzeński. Teraźniejszy kościół mur. pochodzi z 1826 r. i ma godne widzenia pomniki rodziny Mieleckich. Do końca zeszłego wieku była z nim połączona prepozytura z 4 mansyonarzami, a do r. 1854 obejmował kościół w Chorzelowie jako filią. Par. starożytna dyec. tarnowskiej, dek. mieleckiego, obejmuje: Wojsław ze Smoczką, Cyrankę, Biesiadkę, Rzędzianowice, Trzcianę i Złotniki, z ogólną liczbą 5948 rz.-kat., 45 ew. i 2695 izr. Jeszcze w r. 1611 dozwolił Zygmunt III dla podniesienia miasta na zaprowadzenie targów co wtorek a jarmarków na ś. Jakuba i M. B. Gromniczną. Teraz odbywa się 5 jarmarków dorocznych we czwartki: po M. B. Gromnicznej, ś. Trójcy, po Wniebowzięciu, po ś. Mateuszu i ś. Marcinie. Głównym przedmiotem handlu jest na tych targach zboże, trzoda i płótno. Obszar więk. pos. wynosi 153 mr. roli, 26 łąk i ogr., 16 pastw. i 27 mr. lasu; pos. mn. 510 roli, 38 łąk i 87 mr. pastw. Na płd.-wsch. graniczy M. z Wojsławiem a na płn. z Cyranką i Złotnikami. *Powiat mielecki* w Galicyi obejmuje nisko położone piaszczyste i sosnowemi borami pokryte dorzecza Brenia i Wisłoki dolnej, graniczące na zach. z pow. dąbrowskim, na płd. z pow. tarnowskim i ropczyckim, na wsch. z kolbuszowskim i tarnobrzeskim, a na płn. z Wisłą, stanowiącą granicę Galicyi od królestwa polskiego. Obszar powiatu wynosi 8·3788 kw. miriam. z 66,264 mk., rozsiedlonymi w 106 osadach i 91 gminach katastralnych. Należy zatem do najsłabiej zaludnionych, albowiem na 1 kil. wypada zaledwie 80 mk. W całym powiecie są dwa sądy: w M. i Radomyślu i nie ma żadnej szkoły średniej. Miasteczek jest 4: M., Radomyśl, Rzochów i Przecław. Podług wykazów statystycznych z r. 1869 wypadał ślub w tym powiecie na 56 par, narodziny na 26 par, a śmiertelność, z powodu wilgotnego położenia, była znaczną, mianowicie 1 wypadek śmierci na 29 mk. Pod względem rozdziału powierzchni zauważać należy, że w posiadłości większej lasy zajmują o 1905 mr. więcej niż role, łąki i pastwiska razem; lasy bowiem zajmują 37,588, role 26,414, łąki 4511, a pastw. 4,758 mr. Powodu należy szukać w nieurodzajności piaszczystej gleby, która nie zwraca

poniesionych kosztów na trzebienie lasów, lub miejsca wykarczowane zamienia w pustki o lotnym piasku. Pos. mn. uprawia dla wyżywienia się prawie dwa razy tyle roli ornej co pos. więk., t. j. 45,933 mr., stosunek jednak pastwisk do ornej roli i łąk jest bardzo znaczny, przypada bowiem na łąki 7,774 mr. a na pastwiska 10,782; za to obszar lasów mn. pos. wynosi zaledwie 721 mr. To pochodzi przeważnie z powodu, że włościanie wyniszczyli swe lasy dla wyrabiania smoły, a na wyrębach powstały nieużytki. W powiecie nie ma także fabryk większych; w 1883 r. nie była w ruchu ani jedna gorzelnia lub browar piwny, przez co i dochód państwa z tego powiatu jest stosunkowo mały. W 1869 r., późniejszych bowiem wykazów statystycznych nie mamy pod ręką, wynosił podatek gruntowy ordyn. wraz z dodatkami $^1/_3$ i $^1/_3$ na rzecz państwa 48,024 zł. w. a. 61 ct., a czysty podatek czynszowy 781 zł. w. a. Ponieważ powiatu nie przecina żadna kolej żelazna ani gościniec rządowy, a kamieniołomy są nader rzadkie, przeto komunikacya jest utrudnioną, a nawet główny artykuł zbytu, t. j. drzewo, traci wiele na swej wartości. *Mac.*

Mielechańce, wś, pow. lidzki, w 2 okr. pol., gm. Koniawo, okr. wiejski Krzywile, należy do dóbr Koniawki Jundziłłów; 13 dusz męs.

Mielechowicze, wieś, pow. nowogródzki, gm. stołowicka, o 3 w. na płd.-wsch. od jez. Kołdyczewskiego, u początku rz. Szczary, ma 13 osad; miejscowość małoleśna, grunta dobre.

Mielechowo, fol. pryw., pow. lidzki, 1 okr. pol., o 24 w. od Lidy, 3 mk. (1866). M. okrąg wiejski w gm. Dokudowo, pow. lidzki, liczy w swym obrębie wsie: Czerewki, Korniłki, Misiury, Wbołotnia, Mikulicze, Onacki, Kazieczyn, Kiryanowce, Bakuny; 273 włościan uwłaszczonych.

Mielechy, nieistn. wś w pow. krzemienieckim, w gm. zahajeckiej, t. j. na płn. od Rachmanowa; ob. Pamiat. Kij. Arch. Kom., t. IV, oddz. 1, 79.

Mielecka wola, dawniej *Długawola*, wieś, pow. mielecki, par. rz.-kat. Książnice, leży na praw. brz. Wisłoki, naprzeciw miasta Mielca, na małym wzgórku, 186 m. npm., podczas gdy brzegi rzeki tylko 175 m. npm. są wzniesione. Na obszarze tej wsi przecinają się drogi z Mielca do Radomyśla i z Dębicy do Glin nad Wisłą. Tu urodził się 1748 r. Józef Maksymilian Ossoliński autor prac krytycznych i historycznych, fundator Biblioteki narodowej imienia Ossolińskich we Lwowie. Wś ma 644 mk., z których 90 przebywa stale na obszarze więk. pos. Z nich 625 wyznaje religią rz.-kat. a 19 mojżesz. Pos. więk. jest własnością Zakładu narod. imienia Ossolińskich, zostaje jednak, na mocy aktu fundacyjnego tegoż Zakładu, w dzierżawie krewnych fundatora, na warunkach, których zarządowi Zakładu zmieniać nie wolno. Oprócz Mieleckiej woli zapisał fundator Zakładowi Piątków i Zgórsko, składające się z folw.: Starydwór, Giełda, Przybyl, Partyń i Schabowiec. Pos. więk. w M. woli ma 858 roli, 110 łąk i ogr., 34 past. i 21 mr. lasu; pos. mn. 499 roli, 35 łąk i 57 mr. pastw. Gleba jest piaszczysta, średnio urodzajna. M. wola graniczy na płn. z Rzędzianami, na zach. z Trzcianą a na płd. z Podlaszanami. *Mac.*

Mielejczyce, wś nad rz. Krupą, pow. brzesko-litewski, na płn.-zach. od Brześcia. Była tu par. katol. dek. brzeskiego, z kaplicami: Chlewiszcze, Nurzec i Połowce. Ob. Pamiat. Kij. Arch. Kom., t. II, oddz. 2, 90.

Mielenie, wś nad rz. Irszą, pow. radomyski; zaludniona przez drobną szlachtę mazurskiego pochodzenia; 1765 mk., do 1839 r. unitów, dziś prawosł.; około 6,200 dzieś. ziemi. Cerkiew drewn. pod wez. ś. Michała, wzniesiona w początku zeszłego wieku, w 1800 i 1855 r. odnowiona. Znajduje się tu glina kredowa.

Mielenko al. *Melinki*, jez. w komturstwie gdańskiem, było już w 1380 r. własnością oo. kartuzyan w Kartuzach (ob. Cod. dipl. Cartusiae, str. 250; rkp. w Pelplinie).

Mielenowicze, *Milenowicze*, mko, pow. kowelski, ob. *Milanowicze.*

Mielenz al. *Milenz* (niem.), dok. *Milorades-dorf*, *Myloradestorph* dok. 1282, wś z kościołem paraf. na Żuławach malborskich, pow. malborski, st. p. Neumünsterberg, par. ew. Altmünsterberg, okrąg urz. stanu cywil. Gnojewo, szkoła w miejscu; odl. od Malborka $1^1/_4$ mili. Wś ta ma 16 gburskich posiadłości, 4 zagrody, 136 włók i 6 mr. obszaru; 495 mk. (1868 r.), 376 kat., 87 ew., 26 menonitów, 6 żyd.; 43 dm. Do tutejszego kościoła paraf. należy także filia w Altmünsterberg. W 1878 r. było 344 komunikantów. Przywilej lokacyjny tej wsi datuje z r. 1321; za czasów krzyżackich płacili włościanie od włóki $1^1/_2$ grzywny i 2 kury. *Ks. Fr.*

Mieleśnica, 3 osady wiejskie, na głuchem Polesiu, pow. piński, w 1 okr. pol. łohiszyńskim, w okolicy pomiędzy Łuninem i Łunińcem, przy drożynie z Wólki do Dziaciełowicz.

Mieleszewo, wś, pow. miński, w okr. polic. kojdanowskim, pomiędzy wsią Szabuniewszczyzną i fol. Wilszczyzną, 4 osady; miejscowość bezleśna, grunta dobre. *A. Jel.*

Mieleszki, osada należąca podług lustracyi z 1636 r. do dóbr kaniowskich, ob. *Kaniów* (t. III, 813—1).

Mieleszkiewicze 1.) wś i dobra nad rz. Łoszą, lew. dopływ. Czercienia, pow. mozyrski, w okr. polic. skryhałowskim, o 24 w. na płd.-zach. od Mozyrza, przy trakcie handlowym z Mozyrza do Pińska; wieś ma 85 osad

pełnonadziałowych, cerk. z cudownym obrazem N. M. P. Gmina mieleszkiewicka składa się z 7 starostw wiejskich, 11 wiosek i do 1000 włościan płci męzkiej; szkółka gm. Dobra niegdyś Sulistrowskich, za czasów poddaństwa w pierwszej połowie bieżącego stulecia przynosiły dochodu z pańszczyzny męzkiej około 7000 zł., z pańszczyzny kobiecej około 4000 zł., z gwałtów przeszło 600 zł.; z danin, mianowicie: z miodu 1256 zł., z grzybów 150 zł., z chmielu 150 zł., z dranic łupanych 150 zł., z kur 155 zł., z jaj 38 zł.; z propinacyi i czynszów około 2600 zł. (wypis z Inwentarza). Od r. 1874 własność kupca z Rygi Szepelera przeszło 1135 wł. obszaru. Odludne, zapadłe, głuche Polesie; grunta piaszczyste, pełno dzikiego zwierza; lud w stanie pierwotnej prostoty. Ob. Arch. J. Z. R., cz. IV, t. I, 165. 2.) **M.**, wś, pow. słucki, gm. słucka, w miejscowości poleskiej, 54 osad pełnonadziałowych. *A. Jel.*

Mieleszkowicze, dobra, pow. sieński, gm. zamecka, z folw.: Sobole, Słobódka, Starosiel, Hrynki i zaśc. Myszki, 2 młyny, krupiarnia, folusz, 3 karczmy i kilka siedzib, przytem 12 jezior, z tych niektóre są rybne (poławiają się szczupaki, liny, leszcze). Dwie rzeki: Uświeja (dopływ Ulanki) i Swiecza, łącząca dwa jeziora. Odległe o 47 w. od st. Kropki dr. żel. moskiewsko-brzeskiej, o 15 w. od m. Czesnik, 25 w. od m. Bieszecikowicz, 13 w. od Czereż. Z nazwy tych dóbr można wnioskować, że prawdopodobnie były one niegdyś dziedzictwem znanej rodziny senatorskiej Mieleszków h. Korczak, osiedlonej najprzód w Smoleńszczyźnie, później zaś, po zajęciu tego kraju przez Rossyą, na Litwie i Rusi litew. Mieleszkowie, jako zasłużeni a przytem „egzulanci", prawdopodobnie otrzymali przywilej królewski do zakładania i osiedlania ziem pustych, do szafunku korony należących, którym następnie dali nazwę własnego miana rodowego. Później zaś, jako wiano lub sprzedażą przeszły M. w posiadanie innej rodziny. Milczy o tem jednak tradycya i źródła piśmienne; ślady zaś zachowane w miejscowem archiwum wskazują jako dziedziców M. w drugiej połowie XVI wieku kniaziów Łukomskich. Wieś zwana Zameczek, w odległości 3 w. od M., posiadająca kilkadziesiąt chat osady, cerkiew paraf. (niegdyś unicką, obecnie prawosł.), zarząd gm. i szkółkę włośc., przytem (należące do dziedzica M.) karczmę z młynem na rzece Uświei, w XVI a nawet jeszcze w połowie XVIII w. była miasteczkiem z warownią, zwaną w inwentarzach ówczesnych „Zamkiem Biełohorodkiem Mieleszkowskim", który przed paru wiekami był stolicą obszernego klucza, same zaś M., chociaż jako fundum majątku już wówczas istniały, miały znaczenie wyłącznie gospodarskie. Pierwsza piśmienna wzmianka o istnieniu M. łączy się ze wspomnieniem zatargów granicznych z sąsiadami. W Obolcach, nędznej teraz mieścinie pow. orszańskiego, w odległości kilkudziesięciu wiorst od M., znajduje się kościół (dawniej paraf. teraz filial.), fundowany przez Władysława Jagiełłę w 1387 r., i hojnie przez niego uposażony. W liczbie szerokich posiadłości tamecznego plebana były dobra Wiodziec z folwarkami, graniczące z M. Ta okoliczność dała powód do nieustannych kłótni i sporów granicznych. Wynikiem tego był dekret komisarski graniczny między kn. Andrzejem Andrzejewiczem Łukomskim, dziedzicem M. i ks. Janem Haykiem, plebanem oboleckim, zapadły w 1552 r. „za żałobami y listami Króla Jmci". Pomieniony dekret kwestyi granicznej stanowczo nie rozstrzygnął, gdyż podobne spory zachodzą i w późniejszym czasie między kn. Iwanem Łukomskim i następcą ks. Hayki, ks. Maciejem Radymińskim. W 1605 r., po zejściu kn. Iwana Andrzejewicza Łukomskiego, M. drogą spadku stają się dziedzictwem kn. Iwana Borysowicza i Romana Iwanowicza Łukomskich. Z dokumentu dzielczego, w którym obręb każdej wsi wymieniony po szczególe, przekonać się można, że granice klucza w początkach XVII w. sięgały znacznie dalej niż w czasie późniejszym, t. j. przy schyłku XVIII w. Nowi dziedzice zachowali wspólne władanie zamkiem „Białohorodkiem" i połową miasteczka, z młynami, stawem i wolnym połowem ryb; we wspólnem także władaniu obu kniaziów pozostały grunta niemierzone; przestrzeni zaś objętej pomiarem wypadło na schedę kn. Romana 329 włók, a dla kn. Iwana 332 wł. Połowa zamku Biełohorodka z zabudowaniem dwornem, częścią miasteczka, z cerkwią, z placami do mieszczan należącemi, z młynem na rzece Uświei, z wsiami: Kamieniec, Uhły, Sobolewicze (dziś Sobole) i z obszarem gruntów przeszło 86 włók było dziedzictwem Sasina Olechnowicza Borejszy i żony jego, zatem kn. Roman dla zaokrąglenia swych posiadłości, nabył to wszystko na własność w 1610 r. Następnie znajdujemy, że Frydrych Niemirowicz Szczytt, wspólnie z żoną Maryną Iwanówną z domu Łukomską, dziedziczą część nabytą od kn. Romana Iwanowicza, która w 1613 r. przez małżonków wspólnie odprzedaną została na wieczność kn. Iwanowi Borysowiczowi Łukomskiemu; świadczy o tem inwentarz (pisany po polsku), wydany przy sprzedaży. W 1623 r. kn. Iwan Borysowicz Łukomski, sędzia ziemski orszański, ustępuje dziedzictwo M. synowi swemu Bazylemu, który zastawia pomienione dobra z folwarkami Lwu Sapieże, wojew. wileńskiemu, w 1624 r. za sumę 18,000 złp. Jednocześnie zaś prawie w 1623 r. tenże kn. Iwan Bo-

rysowicz sprzedaje „Zamek Biełohorodzki" ze wszelkiem zabudowaniem i „ruchomością wojskową"' przytem mczko z placami, gruntami i folw. Bielniakowskim za 6000 kop groszy litew. Adamowi Aleksandrowi Wojciechowiczowi Szorcowi Sławeckiemu. W 1629 r. kn. Bazyli Łukomski, sędzia ziemski orszański, sprzedaje Leonowi Sapieże, wojew. wileńskiemu, hetm. w. litew., majętność M. z folw. Sobolami i Cholniewiczami i ze wszelkiemi przynależnościami za 40,000 złp.; tenże Sapieha w 1631 r. nabywa od Jana Szorca zameczek „Białohorodek Mieleszkowski" na wieczność, z miasteczkiem, z folwarkiem za rzeką Uświją i t. d. Od tej pory M., jako część obszernych dóbr czerejskich, dziedziczne Sapiehów, pozostały we władaniu tej zamożnej rodziny aż do końca zeszłego wieku. Płn.-wsch. część Rusi litew., jakkolwiek wolna od nawały tatarskiej, niemniej jednak częste i dotkliwe ponosiła klęski. Nie licząc bowiem bratobójczych walk, w dawniejszej epoce pomiędzy kniaziami połockimi i kijowskimi, w czasach późniejszych krótkiego stosunkowo używała spokoju za silnych rządów Gedymina, Olgierda i Witolda. Po zgonie tego ostatniego nastąpiła długa i rujnująca mieszkańców zawierucha domowa pomiędzy Zygmuntem Kiejstutowiczem i niespokojnym Świdrygiełłą, sprzymierzonym z rycerzami mieczowymi z Inflant. Później za Jagiellonów i Wazów kraj ten staje się placem długoletniej walki z Rossyą, która za Zygmunta Augusta, po zdobyciu Połocka, sięgać zaczęła w głębszą Litwę. Tak np. na polach iwańskich około Czasznik (w sąsiedztwie M.) szczupły oddział wojsk litewskich pod dowództwem Mikołaja Radziwiłła, hetm. w. ks. litew., stanowczą zadał klęskę wojskom Iwana Groźnego, dowodzonym przez Szujskiego d. 26 stycznia 1569 r. Za Jana Kazimierza walka wrzała tu nieustannie. W r. 1660 armia Chowańskiego stała obozem pod Czereją (również w sąsiedztwie M.) i w tejże okolicy wojska polskie zniosły znaczny oddział Chowańskiego, który sam omal nie wpadł w niewolę, zostawując na pobojowisku działa i chorągwie. Szczupłe siły Czarnieckiego gromiły nieprzyjaciela cztery razy z rzędu w okolicach Czerei, o czem świadczy Pasek w swych Pamiętnikach. Taki stan rzeczy ujemnie wpływał oczywiście na dobrobyt całej okolicy. Ów „Zamek Biełohorodek Mieleszkowski" zrujnowany do szczętu, chociaż jeszcze w w. XVIII posiadał załogę milicyi nadwornej Sapieżyńskiej, nawet w tradycyi ludowej wspomnień nie zostawił; teraz zaś zaledwie niewyraźny ślad wałów obronnych świadczy o dawno minionej epoce. Nie mniejsze też zmiany zaszły pod względem ekonomicznym. Same fundum M. składały niegdyś dwa osobne dwory kniaziów Iwana i Romana Łukomskich. Scheda tego ostatniego była następnie w dożywotniem władaniu Maryny z Łukomskich Szczyttowej. Za rządów Sapieżyńskich utworzył się jeden tylko folw. Wzmiankowane w inwentarzach folwarki Sobolewicze alias Sobole, w końcu XVIII w. wcale nie istniały i na nowo odbudowane zostały przed laty kilkudziesięciu; Cholniewicze zaś, o 20 w. położone, przy wyprzedaży ogólnej Czerejszczyzny w końcu XVIII w. przeszły w obce władanie. W tej epoce jednak klucz mieleszkowski jeżeli nie w kwitnącym, to w znośnym stosunkowo zostawał położeniu. Włościanie za rządów Sapieżyńskich i późniejszych odznaczali się zamożnością, płacili niewielkie czynsze i umiarkowaną odbywali pańszczyznę. W początkach wieku bieżącego nowa katastrofa polityczna przeważny znów wpływ miała na stan ekonomiczny M., gdyż tameczna okolica była teatrem krwawej walki wojsk rossyjskich i francuskich w 1812 r.; wówczas kilka wsi mieleszkowskich spalono, na opustoszałych zaś gruntach potworzone zostały około 1820 r. folwarki Słobódka i Sobole; w nowszych zaś czasach, przed uwłaszczeniem włościan, stanęły jeszcze nowe folwarki: Starosiel, Hrynki i zaścianek Myszki czyli Autuchy. Przy końcu XVIII w. niepomyślny stan interesów majątkowych skłonił ks. Franciszka Sapiehę do sprzedaży częściowej hrabstwa czerejskiego. Tym sposobem na przestrzeni pomienionych dóbr potworzyły się drobniejsze, niemniej jednak obszerne posiadłości kilkunastu najmniej nowych właścicieli. Klucz mieleszkowski nabył w 1798 r. Adam Chmara, wojew. miński, za 534,000 złp., z warunkiem spłaty zastawnika mieleszkowskiego w terminie prawnym, t. j. w 1800 r. w ilości 318,000 złp., pozostałość zaś umówionej sumy wypłacił przy zawarciu tranzakcyi. Po zejściu wojewody mińskiego w 1805 r. M. razem z innemi jego dobrami przeszły we władanie wdowy jego Maryanny z Orańskich, jako dożywotniczki. M. posiadały wówczas przeszło 300 chat włościańskich i jeden tylko folwark, t. j. samo fundum; główny zaś dochód stanowiły czynsze włościańskie, dzierżawa z jezior, karczem i młynów. Dziedzictwo M. spadło na rodzonego brata wojewody Joachima Chmarę, wojskiego mińskiego, zmarłego w 1811 r.; dożywotniczka zaś zgasła w 1816 r. a wówczas M. stały się własnością Hilarego Chmary (syna wojskiego), który rządził tym majątkiem przez lat kilkadziesiąt, umierając zaś przekazał całkowitą spuściznę dwom synom: Adamowi i Joachimowi. Nowi dziedzice wspólnie, bez podziału władali tym majątkiem do zgonu Joachima Chmary w 1868 r. Nareszcie skutkiem układów familijnych przeszły M.

z folwarkami na wyłączną własność Adama Chmary, na mocy aktu intromisyi urzędowej w 1878 r. Jednocześnie, celem załatwienia interesu o podział majątku i dla spłaty wierzycieli, folwarki: Sobole, Starosiel, Hrynki z zaściankiem Myszki sprzedane zostały z przestrzenią ziemi na ogół 959 dzies., w tej liczbie używalnej 841 dzies. i nieużytków 118 dzies., w posiadaniu zaś dziedzica teraźniejszego M. z folw. Słobódką, gruntami do karczem i młynów należącemi we wsiach: Zameczku, Dubrowicy, Pieśkach i Wiaciorze, tudzież z osobnym obrębem leśnym (o 30 wiorst odległym) w uroczysku Łotyszowo czyli Adam-lada pozostało 2,589 dzies., w tej liczbie używalnej 1,600 dzies. i 989 dzies. nieużytków, przyczem jeziora zaliczono do nieużytków. Grunta urodzajne gliniaste (w niektórych miejscach czarnoziem). Znajdują się tu miejsca piaszczyste i niziny wilgotne (w niewielkiej ilości). Łąki i pastwiska wyborne, siana zbiera się rocznie do 30,000 pud. Główną produkcyą stanowi żyto, pszenica, jęczmień, len, groch i owies. Lasu niewielka obfitość; w pobliżu majątku drzewo wyłącznie prawie opałowe. Włościanie należący niegdyś do dóbr M. po uwłaszczeniu posiadają następną ilość ziemi podległą wykupowi: wś Zameczek ziemi używalnej 353 dz., nieuż. 120 dz.; wś Bielniaki używ. 332 dz., nieuż. 93 dz.,; wś Kamieniec używ. 130 dz., nieuż. 25 dz.; wś Sobole używ. 306 dz., nieuż. 44 dz.; wś Uhły używ. 187 dz., nieuż. 55 dz.; wś Puśki używ. 430 dz., nieuż. 194 dz.; wś Mihlewszczyzna używ. 86 dz., nieuż. 42 dz.; wś Kruhlica używ. 141 dz., nieuż. 21 dz.; wś Łazuki używ. 316 dz., nieuż. 68 dz.; wś Hrynki używ. 157 dz., nieuż. 206 dz.; wś Żuczki używ. 63 dz., nieuż. 18 dz.; wś Osow używ. 186 dz., nieuż. 38 dz.; wś Zieleźki używ. 147 dz., nieuż. 59 dz.; wś Dubrowica używ. 209 dz., nieuż. 43 dz.; wś Załozie używ. 109 dz., nieuż. 66 dz.; wś Wiacior używ. 488 dz., nieuż. 94 dz.; wś Chotnin używalnej 421 dz., nieuż. 151 dzies. *A. Ch.*

Mieleszówka, wś nad Prosną, pow. ostrzeszowski, 17 dm., 191 mk. ew., 533 mr. obszaru. Poczta w Bobrownikach, st. kol. żel. i tel. w Ostrzeszowie i w Podzamczu.

Mieleszyn, kol., fol. majorat, os. karcz, nad rz. Prosną, pow. wieluński, gm. Bolesławiec, par. Mieleszyn, odl. od Wielunia 25 w. Posiada kościół par. drewn. Kol. dm. 85, mk. 681; folw. dm. 3, mk. 42; os. karczem. dm. 1, mk. 7; M. poduchowny, majorat 29 mk.; os. prob. 8 mk. W 1827 r. wś rząd., 60 dm., 455 mk. M. wraz z Chróścinem i lasami żdżarskiemi stanowi dziś majorat gen. Krasnokuckiego, mający 3157 mr. rozl. (1569 lasu). M. stanowił pierwotnie uposażenie klasztoru cystersek w Ołoboku. Już w początku XVI w. była tu kaplica stanowiąca filią Bolesławca. Około 1541 r. została ona zamienioną na kościół par., gdyż wprowadzono tu probosz. Marcina z Poznania. Jednocześnie w miejsce pierwotnej kaplicy zrujnowanej, wystawiły zakonnice nowy drewn. kościołek. W 1761 r. powtórnie nowy wzniosły zakonnice. Chylącą się do upadku budowlę wyrestaurował miejscowy proboszcz około 1850 r., zapobiegając zamierzonemu zniesieniu parafii. Kościół fil. (dawniej parafialny podobno) istnieje w Chróścinie, który także stanowił uposażenie cystersek w Ołoboku (por. Lib. Ben. Łaskiego, t. II, 145). M. par., dek. wieluński, 1500 dusz. *Br. Ch.*

Mieleszyn (dok. *Mileszyno*), dom., pow. gnieźnieński, par. Sokolniki, 2169 mr. rozl., 2 miejsc.: a) M., b) Babin, leśn., 10 dm., 225 mk., 10 ew., 215 kat., 95 analf. Olejnia, cegielnia. Poczta w Łopiennie, tel. w Klecku o 7 kil., gośc. o 6 kil., st. kol. żel. w Gnieźnie o 17 kil. Własność Kazimierza Kalksztejna. Według Lib. Ben. Łaskiego (t. I, 89, 94) wieś ta płaciła dziesięciny arcybisk. gnieźnieńskiemu od końca XVI w. Posiadała kaplicę filialną drewn., z 2-ma ołtarzami, fundacyi dziedzica Stanisława Jabłkowskiego, który zostawił fundusz dla plebana. Dziś nie ma śladu kaplicy.

Mieleszynek, kol. i fol., pow. wieluński, gm. Sokolniki, par. Mieleszyn, odl. od Wielunia w. 26.; kol dm. 5, mk. 27; fol. dm. 3. W 1827 r. wś rząd., 3 dm., 24 mk.

Mielewicze 1.) wś włośc. nad rz. Raduńką, pow. lidzki, 1 okr. polic., o 21 w. od Lidy, 5 dm., 68 mk. (1866). 2.) **M.**, wś, pow. lidzki, w 2 okr. polic., gm. Ejszyszki, okr. wiejski Poraduń o 15 w. od Ejszyszek, należy do dóbr Poraduń Turskiego, 31 dusz rew. 3.) **M.**, wś, pow. słonimski, przy drodze z Dereczyna do Piasek.

Mielewszczyzna 1.) wś włośc., pow. oszmiański, w 2 okr. polic., o 21 w. od Oszmiany, 3 dm., 37 mk. (15 prawosł., 22 katol.). 2.) **M.**, wś, pow. drysieński, parafia rosicka.

Mielęcin, wś, pow. włocławski, gm. Smiłowice, par. Kruszyn, ob. t. III, str. 270—2.

Mielęcin, dom. i gm., pow. ostrzeszowski. Leży na samej granicy od Szląska, ma 4653 mr. rozl.; 6 miejsc.: a) M., dom., karczmy, b) Utrata, c) Stępna; folwarki: d) Emilianopol, e) Faustyanka, f) M., leśnictwo; 14 dm.; 193 mk.; 84 ew., 108 kat. 1 żyd. Gorzelnia, młyn i cegielnia. Poczta i tel. na miejscu; gośc. i st. kol. żel. w Bralinie w Szląsku o 5 kil.

Mielęcin 1.) niem. *Mellentin* al. *Melentin*, folw., pow. wałecki, st. p. Ruszona, 2 kil. odl. Zawiera 278·09 ha roli orn. i ogr., 47·14 past., 222·35 boru, 10·66 nieuż., razem 558·24; 5 bud., 2 dm., 43 mk., 25 kat., 18 ew. 2.) **M.**, niem. *Mellentinal*, wś paraf. z kośc., pow. wałecki, st. p. Ruszona; paraf. ew. Człopa; szkoła

w miejscu. Parafia kat. należy do archidyecezyi gnieźnieńskiej, dek. wałecki, ma 1947 dusz. Obszar wynosi 5776·96 mr. magd., 175 bud., między tymi 59 dm., 542 mk. (r. 1868), 510 kat., 27 ew.; podatek od gruntów 92 tal., od bud. 35 tal. M. tworzy osobny okr. urz. stanu cywil., który r. 1880 liczył 1633 dusz; r 1882 urodziło się 70 dzieci, zmarło 34 osób, zawarto 9 małżeństw. *Kś. Fr.*

Mielęcinek, niem. *Friedenfeld*, folw., pow. babimostski, 704 mr. rozl.; 3 dm., 45 mk.; ob.: Wioska. Poczta w Jabłonie; st. kol. żel. w Nowym Tomyślu.

Mielgie, wś rząd., pow. lidzki, o 5 w. od Lidy, 5 dm., 30 mk. (1866).

Mielianowo, wś w zach.-płd. stronie pow. borysowskiego, w gm. smolewickiej, w okr. polic. łohojskim, ku granicy pow. mińskiego, 10 osad, miejscowość poleska, grunta lekkie, nizinne. *A. Jel.*

Mielice 1.) al. *Mielicz*, niem. *Militsch*, dok. z 1154 r. *Milich*, 1249 r. *Milicz*, łac. *Milicium*, miasto pow. na Szląsku, w reg. wrocławskiej. Leży nad rz. Barycz, która odtąd staje się spławną i tu przyjmuję Brandę. Położone pod 51° 31′ 28 płn. szer. i 34° 59′ 53 wsch. dłg., odl. 8 mil od Wrocławia. Wzniesienie 318 st. nad poziom Baltyku a 15 st. nad poziom wód Baryczy. Miasto stare posiada trzy bramy, zamkową, polską i wrocławską i dwa przedmieścia polskie i niemieckie. W 1844 r. było tu 128 dm. w mieście, 21 dm. w starem mieście, 22 dm. w polskim i 52 w niemieckim przedmieściu; 2231 mk. (1839 ewang., 297 kat. i 95 żydów). Obecnie M. mają 3316 mk. Piękny park i zamek hr. Maltzan. M. posiadają prócz zwykłych władz powiatowych i miejskich, kościół par. katolicki i szkołę katol., kościół par. ewang. (przy którym dawniej bywał oddzielny polski kaznodzieja), szkołę ewang. 4-klasową, synagogę, szpital, dom dla ubogich, więzienie okręgowe. Ludność trudni się tkactwem, rękodzielnictwem, rybołówstwem i uprawą roli na 12 włókach do miasta należących. Początkiem miasta był gród warowny, wspominany już 1154 r. W 1336 r. król Jan czeski zdradą opanował gród, o który toczył w 1339 r. spór z bisk. Nankerem. W 1432 r. Husyci napadli miasto. Pożar zniszczył zamek 1536 r. a miasto w 1549 r. Od 1494 istniało swobodne państwo mielickie, które od rodziny Kurtzbachów przeszło 1590 r. do hr. Maltzan. Mielicki powiat (Militsch-Trachenberg) regencyi wrocławskiej, w średnim Szląsku, ma 16½ mil kwadr., 55731 mk., przeważnie ewang. Obszar powiatu lesisty, gleba piaszczysta, dużo łąk. Lasy obfitują w zwierzynę. Hodowla owiec, gospodarstwo rybne i miejscami uprawa wina. Par. M., dek. t. n., miała 1869 r. 1170 kat., 15000 ew., 105 izrael., 3 dyss. Dek. mielicki dyec. wrocł. miał tegoż roku 10232 katol., 39483 ewang., 252 izrael., 3 dyss., w 5 parafiach: Twardagóra, Frauwaldau, Frejno, Goszyce, Mielice, Sulau, Tscheschen. 2.) **M.**, niem. *Militsch*, dok. 1406 *Militzo*, wś i dobra, pow. kozielski, odl. 2½ w. na płd.-zach. od Koźla. Leży w pobliżu dróg z Głogowy do Raciborza i z Koźla do Głupczyc. Obszar dworski, własność hr. Larisch w XVIII w., należy stale do właścicieli niemców, ma 1285 mr. roli, 20 mr. ogrodu, 116 mr. łąk, 232 zarośli, 36 mr. dróg i pod budowlami ogółem 1689. Położenie górzyste, gleba w części piaszczysta, uprawa rzepaku i roślin pastewnych, hodowla owiec poprawnych i bydła rasy szwajcarskiej. Wielka gorzelnia. Wieś ma kościół paraf. katolicki, wzniesiony 1412 r., w 1574 r. na nowo z muru z wieżą zbudowany przez ówczesnego dziedzica Larischa. Szkoła katol., już przed 1720 r. istniejąca, ma 160 dzieci. We wsi mieszka 22 ogrodziarzy, 25 komorników, mających 530 mr. roli, 6 mr. ogrodów, 44 mr. łąk, 8 mr. pastw. i 28 mr. nieuż. Inwentarz stanowi 44 koni, 115 sztuk bydła, 500 owiec. Są tu dwa wodne młyny. *Br. Ch.*

Mielichy (*Mielachy*), wś włośc., pow. oszmiański, w 3 okr. polic., o 47 w. od Oszmiany, 11 w. od Dziewieniszek, gm. Siedlicko, okr. wiejski Gieranony, 16 dm., 117 mk. katol.

Mieliczek, ob. *Mieliczki*.

Mieliczki al. *Mieliczek*, niem. *Militschek*, wś nad Milicą, pow. starogardzki; st. p. Skurcz; sąd okręg. Starogard, szkoła Mirotki, paraf. kat. i ew. Skurcz. Odl. od m. pow. 3½ mili. Obejmuje 3 gburskie posiadł. i 1 zagrodę, razem 342·85 mr.; 71 mk., 69 kat., 2 ewang. (1868 r.), 9 dm. *Kś. Fr.*

Mielinek al. *Mielinko*, wś i folw., pow. włocławski, gm. Pyszkowo, par. Chodecz, odl. 21 w. od Włocławka. W 1827 r. było tu 11 dm., 87 mk. Folw. M. z os. Uklejnica rozl. mr. 612; gr. or. i ogr. mr. 267, łąk mr. 73, pastw. mr. 7, wody mr. 24, lasu mr. 233, nieuż. i place mr. 8; bud. mur. 7, z drzewa 2; płodozmian 9-polowy, pokłady torfu i jezioro.

Mielinko, wś, pow. mogilnicki; 17 dm.; 114 mk., 28 ew., 86 kat.; 37 analf. Poczta w Józefowie; st. kol. żel. i tel. w Mogilnie.

Mielinów, 1253 *Milonowo*, 1360 *Milnów*, 1427 *Meylnau*, obecnie niem. *Mellenau*, wieś, pow. olawski, par. Sobacisko (Zottwitz).

Mielińskie jez. al. *Melin*, niem. *Mühlener* al. *Mühlen-See*, na płn. od Olsztynka, pow. ostródzki; w jego pobliżu bierze swój początek Drwęca, a tam, gdzie odpływ jeziora łączy się z Drwęcą, leży wieś Mielno, która od tego jez. wzięła swą nazwę (Kętrz.: O ludn. pols., str. 226). R. 1359 nadaje Winryk v. Kniprode, w. mistrz, Kunkowi (Cuneke) z Pacółtową prawo

łowienia ryb w jez. mielińskiem (ob. Kętrz.: O ludn. pols., str. 358). *Kś. Fr.*

Mielińskie budy, niem. *Mühlener-Buden*, wyb. pod Mielnem, pow. ostródzki.

Mielitz (niem.), pow. frydlądzki, st. poczt. Bartoszyce. *Kś. Fr.*

Mieliwe, dok. 1717 r., miejscowość w dawniejszym pow. tczewskim; płaci według taryfy na symplę z 1717 r. 24 gr. (ob. Codex z bibliot. w Belnie); może dzisiejsze Milewo w pow. świeckim. *Kś. Fr.*

Mieliwko (dok. z r. 1717), miejscowość w dawniejszym pow. tczewskim; płaci według taryfy na symplę z 1717 r. 2 zł.; była wtedy własnością oo. dominikanów gdańskich. Konojacki z M. zaś płacił 4 gr. (ob. Codex z Belna); może dzisiejsze Milewko w pow. kwidzyńskim. *Kś. Fr.*

Mieliwo 1.) niem. *Melíwo*, według Kętrz. miejscowość położona w pow. brodnickim; w spisach urzędowych nie ma jej. 2.) **M.**, ob. *Milewo*, pow. świecki i lubawski.. *Kś. Fr.*

Mielken (niem.), ob. *Młynek*.

Mielkenhof (niem.), wybud., pow. wejherowski, st. p. Krokowo, odl. od Wejherowa $3^1/_2$ mili; należy do Żarnowca. *Kś. Fr.*

Mielki, wś włośc. i folw. nad jez. Mielkie, pow. wileński, w 1 okr. adm., o $23^1/_2$ w. od Wilna, wś ma 8 dm., 51 mk. kat.; folw. 1 dm., 28 mk. katol. (1866).

Mielkowicze, wś, pow. miński, w okr. polic. kojdanowskim, o 3 w. od st. Niehorełe, dr. żel. brzesko-smoleńskiej; 10 osad pełnonadziałowych. *A. Jel.*

Miellen (dok.), ob. *Mielne*.

Mielnica 1.) folw., pow. wieluński, gm. i par. Siemkowice, odl. od Wielunia w. 22; dm. 1, mk. 6. 2.) **M.**-*Mała*, wś i **M.**-*Duża*, wś nad jez. Gopłem, pow. słupecki, gm. Skulska wieś, par. Skulsk, odl. od Słupcy w. $42^1/_2$; M.-Mała dm. 10, mk. 68; M.-Duża dm. 15, mk. 110; M. os. karcz. 1 dm., mk. 15. W 1827 r. 27 dm., 205 mk. M.-Duża wchodziła w skład dóbr Lisewo. 3.) **M.**-*Pudłowska*, os. nad rz. Ner, pow. sieradzki, gm. i par. Wierzchy, odl. od Sieradza w. 41; dm. 1, mk. 14. *Br. Ch.*

Mielnica, lewy dopływ Słochodu, prawego dopływu Prypeci.

Mielnica 1.) mko, pow. kowelski, w 6 okr. polic., gm. wielicka, o 10 w. od Hołub a 8 od Wielicka. W 1870 r. było 420 mk., w tem 32 proc. izrael., 162 dm., cerkiew, kościół, kaplica, dom modlitwy, browar, cegielnia, 2 młyny, 17 sklepów, 20 rzemieślników, 2 jarmarki. W kośc. kat. znajduje się słynny obraz Bogarodzicy, malowany na blasze, który, podług podania, miał mieć z sobą Jan III w wyprawie pod Wiedeń. Jest tu także b. piękny obraz św. Franciszka, malowany przez Szymona Czechowicza. Była tu paraf. kat. dekanatu kowelskiego. Osada b. dawna na Wołyniu, w XIV w. miasto dość ważne. Ob. opis Steckiego w Kłosach, t. XIV, 269. 2.) **M.**, zaśc., pow. wileński, w 5 okr. polic., gm. i okr. wiejski Ilino, 4 dusze rew. 3.) **M.**, zaśc., pow. wileński, w 5 okr. polic., gm. Ilino, okr. wiejski Onżadowo, 8 dusz rew. 4.) **M.** al. *Młynek*, zaśc. rząd. nad rzeką Olszą, pow. trocki, w 3 okr. polic., 45 w. od Trok, 1 dm., 10 mk. kat. 5.) **M.**, zaśc., pow. trocki, w 1 okr. polic., gm. Troki, okr. wiejski Kowieńska Waka, o 15 w. od Trok, 5 dusz rewiz. 6.) **M.**, zaśc. szlach., pow. trocki, w 1 okr. polic., gm. Jewie, okr. wiejski Białolisie, 20 w. od Trok, 1 dm., 10 mk. kat.; młyn wodny. 7.) **M.**, wś, pow. dziśnieński, w 2 okr. polic., gm. Postawy, okr. wiejski Połow, o 30 w. od Postaw, 20 dusz. 8.) **M.**, wś, pow. horodecki, gub. witebskiej, nad rz. Issą (prawym dopływem rz. Obol).

Mielnica, lesiste wzgórze w płd.-wsch. stronie Brusna Starego, pow. cieszanowski, pod 41° 4′ wsch. dłg. F. a 50° 14′ 30″ płn. szer. Na płd. jej stoku nastaje pot. Dublen.

Mielnica, strumień podgórski, wypływa z lasu Wierzbowca, z pod góry Malkowej (444 m.), na płn. obszarze gm. Wierzbowiec, w pow. kosowskim; płynie na płn.-wsch., potem na płd. wsch. przez obszar Rożnowa, opływając od płd. i wsch. wzgórze Czerniatyn (382 m.). Przyjąwszy od lew. brz. pot. Czerniatyn, podąża pomiędzy domostwami Rożnowa do Rybnicy, do której uchodzi z lewego brzegu. Wśród swego biegu łączy się osobną odnogą z pot. Tarnowcem, dopływem Rybnicy. Długość biegu 10 kil. W średnim biegu zowią go także Wołowym. *Br. G.*

Mielnica, miasto, pow. borszczowski nad potokiem Wykorukowa i rz. Dniestr, który tu oddziela Galicyą od Bessarabii. Graniczy na wsch. z Dźwiniaczką i Michałówką, na płd. z Olchowcem i Suworowem, na zach. z Dniestrem oraz z wsią Chudykowcami, od której ją potok Wykorukowo dzieli, na płn. z Iwaniem pustem. M. leży w najżyźniejszej części galicyjskiego Podola, przestrz. dwor. gr. or. 1721, łąk i ogr. 136, pastw. 152, lasu 681; włośc. gr. or. 3132, łąk i ogr. 244, past. 98, lasu 11 m. kw.; do obszaru dworskiego należą 2 folw.: Brusówka i Julianówka, na wsch. od M. położone; w Julianówce są dwa małe stawki, a na jednym z nich młynek wodny. Lud. rzym.-kat. 394, gr.-kat. 1510, obydwie parafie w miejscu. Rzym.-katol. parafia, należąca do dek. jazłowieckiego dyec. lwow., erygowana w 1851 r., systemizowana 1861 r. przez Mieczysława Dunina hr. Borkowskiego, właściciela tych dóbr, kościół murowany poświęcony w 1871 r. pod wezw. św. Henryka. Do tej parafii należy 20 miejscowości: Babińce o 7 kil. z 54, Bielowce o 20 kil. z 12, Boryszkowce i Wygoda

o 15 kil. z 210, Dźwinogród o 10 kil. z 114, Horoszowa o 15 kil. z 60, Iwanie puste o 4 kil. z 186, Kudryńce o 10 kil. z 78, Łatkowce o 9 kil. z 69, Michałówka o 7 kil. z 184, Okopy z Kozaczówką o 21 kil. z 16, Olchowiec o 5 kil. z 60, Paniowce o 10 kil. z 69, Trubczyn o 15 kil. z 14, Uście biskupie o 7 kil. z 96, Wołkowce o 7 kil. z 14, Zawale o 15 kil. z 1 rzym.-kat. W całej parafii jest katol. 1685, akatol. 36, żydów 1666. W Okopach istnieje kościół zniszczony, niegdyś parafialny, pod wezw. ś. Trójcy, także kaplica prywatna w Dźwiniaczce, w której od czasu do czasu msza święta odprawianą bywa; na cmentarzu w Mielnicy znajduje się kaplica publiczna. Par. gr.-kat. należy do dekan. kudrynieckiego dyec. lwow., obejmuje filię w Chudykowcach z 510 gr.-kat., w Mielnicy cerkiew pod wezw. św. Michała, w Chudykowcach pod wezwaniem św. Parascewii dziewicy; sąd powiatowy, urząd pocztowy i telegraficzny w miejscu; szkoła etatowa o 2 nauczycielach, należąca do rady szkol. okręg. w Zaleszczykach, kasa pożyczk. z kapit. 1546 złr. Pod względem przemysłu i handlu było w r. 1881 w M.: kupiec żelazny 1, mydlarz 1, rzeźników 6, drobnych handlarzy 15, handlarzy wieprzami 3, handlarzy zbożem 8, gorzelnia 1, dzierżawców prop. 2, szynkarzy 10, powroźnik 1, krawców 3, handlarzy skórami 5, szewców 7, kuśnierzy 2, handel galant. 1, stolarz 1, aptekarz 1, golarz 1, przedsiębiorstwo transportowe 1, spekulantów pieniężnych 2, kupców towarami mieszanymi 1, kramarzy 12, wekslarz 1. M. była przedtem wsią, dopiero przywilejem Stan. Augusta z d. 11 stycz. 1767 r. na prośbę ówczesnego właściciela Franciszka Lanckorońskiego, ssty rawskiego, została wyniesioną do rzędu miasteczek, obdarzona prawem magdebur.; w dalszym ciągu tego przywileju ustanawia król targi w niedzielę, jarmarki zaś na: 21 marca, 6 i 20 kwietnia, 4 i 18 maja 1, 15 i 20 czerwca, 10 i 24 sierpnia, 7 i 21 września, 5 i 19 paźdz., 2, 6 i 30 listop., 4 grudnia, a nadto: na środę po Wielkiej Nocy, nazajutrz po ś. Janie Chrzcicielu, po ś. Ilim i po ś. Michale, podług kalendarza ruskiego. Na targi te uczęszcza ludność z poza Dniestru. Właśc. posiadł. dwor. Mieczysław Dunin hr. Borkowski, poseł sejmowy. *B. R.*

Mielnica, struga w pow. chojnickim, ob. *Lukome*.

Mielnicz, z Uruskami i Tartakiem, wś, pow. żydaczowski, nad rz. Swicą, która w obrębie tej gminy wpada do Dniestru, na płn.-wsch. od M. przy folwarku. Jest tu tartak, młyn wodny, do której woda puszczona z pot. Podbereza, mającego swe źródła na płd. od M. w lasach wsi Czerteż; potok ten płynie z płd.-zach. ku płn.-wsch., przepływa między M. a Tartakiem i tuż pod folw. wpada do Dniestru; przechodzi tędy prywatny gościniec, łączący Wojniłów z Żurawnem. Wieś ta graniczy na wsch. z wsiami: Manasterzec i Lutynką, na płd. z Lutynką i Dubrawką, na zach. z Świcą i leżącą za tą rzeką wsią Włodzimirze i również nad Świcą leżącem Żurawnem, na płn. z Dniestrem, za którym rozciągają żurawieńskie lasy. Przestrz. dwor. gr. or. 84, łąk 8, pastw. 303; włośc. gr. or. 604, łąk 177, pastw. 89 kw. m., ludność rzym.-kat. 2, parafia Żurawno, gr.-kat. 421, par. w miejscu, dek. żurawieński, dyecez. lwow., cerkiew pod wez. św. Mikołaja; przyłączone filie: a) Bujanów z 481, z cerk. pod wez. Narodzenia Pana Jezusa; b) Lutynka z 197, z cerk. pod wezw. N. P. Maryi. Sąd pow., urząd poczt. i teleg. Żurawno, szkoła fil. należąca do rady szkol. okręg. w Stryju, kasa pożyczk. z kapit. 521 złt., właśc. posiadł. większej Ewelina Chajęcka. *B. R.*

Mielnicze, wś włośc. nad jez. Tuszcze, pow. święciański, w 4 okr. adm., o 59 w. od Święcian, 11 dm., 78 mk. kat.

Mielnicze 1.) grupa domów w Birczy, pow. dobromilski. 2.) **M.**, grupa dm. w N.-Wsi, pow. rudecki.

Mielniczek, niem. *Kl. Mehling*, jez., pow. ostródzki, tam gdzie jest wś Grazymy (ob. Kętrz. O ludn. pols., str. 375). *Kś. Fr.*

Mielniczki, grupa domów w Bordulakach, pow. brodzki.

Mielniczna (na mapie Kummersberga: *Chmielniczna*), góra 823 m. wys., pod 49° 12′ 40″ płn. szer. a 41° 40′ wsch. dłg. F., na granicy Kropiwnika Nowego i Schodnicy, pow. drohobycki.

Mielniczne (po rusku *Melnyczne*), wś, pow. turczański, tuż na płd. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Turce. Na wsch. leżą Łosiniec i Ilnik, na płd. Borynia, na zach. Jabłonka niżna i Turka, na płn. Turka. Płn.-zach. część wsi przepływa pot. Mielniczne, dopływ Stryja, od płd. zach. na płn. wsch., i zabiera kilka strug małych z obu boków. Płd. kończynę wsi przepływa pot. Łokieć, również dopływ Stryja. W dolinie pot. Mielnicznego leżą zabudowania wiejskie (651 m.). Na płd.-zach. leży grupa domów „Na lipach‟. Na praw. brz. pot. Mielnicznego wznoszą się: Żwianków do 812 m., na płd.-zach. od niego Druniówka, a dalej ku płd. wzgórza 721 i 699 m. wys. Zach. część wsi przebiega gościniec turczańsko-użocki. Własn. więk. ma roli or. 130, łąk i ogr. 14, pastw. 46, lasu 47; własn. mniej. roli or. 1117, łąk i ogr. 146, pastw. 338, lasu 228 mr. W r. 1880 było 522 mk. w gm. (między tymi 21 obrz. rzym.-kat.). Parafie rzym. i gr.-kat. w Turce. We wsi jest cerkiew pod wezw. św. Michała. W sumar. do-

kum. (Rkp. w Bibl. Ossol. № 2837, str. 32) czytamy: „A. 1538 dislimitatio villarum Turca, Jasionka, Łastówka, Wysockie niżne, Mielniczne, Jasiennica, Ilnik, Ilniczek, qua mediante ad mentem privilegii 1431 originalis Vladislaviani, villam Turca cum amplissima camporum vastitate cuidam Vańczą Valacho et filiis ejus Chwedkoni, Iwankoni et Zankoni jure perpetuo haereditario donantis, in a. 1444 primoprimiter, dein in a. 1519 confirmati, villa Jasionka, pars villae Ilnik, villa Zawadka et vastitates versum Bieszczad, alias Magnos montes dictos Płoniny pro regalibus, villae vero Turka cum Jawora, Ilnik et Mielniczne, tanquam in fundo haereditario privilegio 1431 donato locatae, pro terrestribus haereditariis adjudicatae fuerunt. Ubi cipati sunt scopuli et signa granitialia facta cum caeteris de jure solennitatibus. Cujus dislimitationis per Sigismundum primum facta approbatio Cracoviae. A. 1538". W rewizyi praw, przywilejów i t. d. z r. 1766 czytamy: „Mielniczna, wś ziemiańska, ale królowa Bona kupiła w niej cząstkę od Tutra nijakiego i Pawła Rybki. Leży ta wieś między Ilnikiem ziemiańskim, Borynią, Jabłonką Czernieckiego i Turką, wsią ziemiańską. Trzeba wejrzeć w to kupno królowej, bo znać by więcej tam miał dzierżyć król JM. niż dzierży" (ob. dodatek miesięczny do Gazety lwowskiej, 1872, t. I, str. 232 i 233). *Lu. Dz.*

Mielniczny *Potok*, 1.) potok, wypływa w płd.-wsch. narożniku gm. Jasionki maziowej, w pow. turczańskim, na zach. stoku góry Bukowskiej (1001 m.); potok płynie na płn., chwilowo łąkami jasioneckimi, następnie zachodnim brzegiem lasu Jaworzynki, tworząc granicę aż doswego ujścia między Łastówką a Kropiwnikiem Starym (w pow. drohobyckim). Zlewa swe wody do Stryja, z praw. brz., pod Korytyowcem, grupą chat należących do Kropiwnika Starego. Długość biegu 4 kil. i pół. Od zach. wznoszą się nad doliną potoku Bukowska góra (887 m.) i Kiczerka (791 m.). 2.) **M.**-*Potok* al. *Mielniczne*, potok górski, powstaje z połączenia kilku strug spływających z północnej stoczystości góry Wilchowatego boryńskiego (799 m.), w północnej stronie gm. Boryni, w pow. turczańskim; wkrótce przechodzi na obszar gm. Mielnicznego, płynie w płn.-wsch. kierunku koło mielnicznych chat „Na lipach" i między domostwami tejże wsi, dolinką, nad którą od wsch. wznoszą się Druniówka (699 m.), Zwianków (812 m.), a od zach. Bebewy horbek i Szymonka (814 m.). W końcu zrasza południowy obszar Turki i tutaj, w tak zwanem Zwierzyńcu, przysiołku Turki, uchodzi do Stryja z lew. brz. Długość biegu 6 kil. i pół. 3.) **M.**-*Potok*, potok górski, ma źródła u płn.-zachodniego podnóża g. Kruhłego (1029 m.); płynie na północny-wschód przez obszar gm. Dołhego, w pow. drohobyckim, i w tejże wsi zlewa swe wody do Stryja z praw. brz., zabierając kilka leśnych strug małych. Długość biegu 3 kil. Wzdłuż doliny potoku wiedzie drożyna z Dołhego do jego przysiołka Majdana, leżącego nad Rybnikiem majdańskim. Od płn. wznoszą się nad doliną jego Horodok i Dołhe (889 m.). 4.) **M.**-*Potok*, obacz *Moszczana*. *Br. G.*

Mielnie, wś, pow. szawelski, gm. poszwytyńska, 44 dusz 319 dzies. ziemi.

Mielnik, mko nad Bugiem, pow. bielski, o 50 w. na płn. od Bielska; w 1878 r. 1147 mk. (463 prawosł., 224 kat., 460 żyd.), 206 dm. i 3467 dzies. ziemi do mieszczan należącej. Ludność trudni się rolnictwem, rybołówstwem i handlem. Cerkiew paraf. praw. (1899 dusz) i synagoga. Dawniej był tu kościół kat. paraf. (dekan. bialskiego) dziś zniesiony. O początku grodu nic pewnego nie da się powiedzieć. Po napadzie Tatarów 1240 r., zdobyte w roku nast. przez ks. lit. Erdziwiłła na Rusinach i odbudowane, było odtąd w dzierżeniu różnych książąt. Jagiełło w 1390 r. nadał Janowi, ks. mazowieckiemu, prawem dziedzicznem ziemię drohicką, w której mieścił się M. Litwini zagarnęli zamek, lecz odzyskał go Bolesław, ks. mazowiecki, i obdarzył miasto prawem chełmińskiem, oraz nadał rozmaite przywileje. W. ks. lit. Kazimierz Jagiellończyk zdobył 1440 r. M. i wcielił go do swego państwa. W 1501 r. w. ks, lit. Aleksander zjechał się tu ze swą radą, dla ułożenia warunków ściślejszego połączenia Litwy z Polską, przyczem obdarzył miasto prawem magdeburskiem, zaprowadził targ i 3 jarmarki do roku i nadał inne swobody. W grudniu 1506 r. złożył tu zjazd Zygmunt, w. ks. lit, na który przybyli posłowie polscy, ofiarując mu koronę Piastów, którą on przyjął i bezzwłocznie udał się ztąd do Krakowa. Tenże monarcha, udając się 1513 r. do Wilna, odprawił sejmik w M., przyczem potwierdził przywileje miasta, które ponowił również król Stefan 1576 r. Spalone 1655 r. przez Szwedów niezdołało się już podźwignąć, niezważając na uchwałę sejmujących stanów z 1678 r., mocą której pozwolono ludziom jakiegobądź narodu i religii budować się, a każdy tu osiedlony miał prawo prowadzić handel, trunki szynkować, robić je lub zkądinąd sprowadzać. Podług lustracyi z 1789 r. miasto było osiadłe na 122 włókach, z których 62 lasem zarosłych. Dawniej mieszczanie opłacali po 12 gr. z każdej włóki osiadłej. lecz od zniszczenia miasta przez nieprzyjaciół opłata ustała i wnoszą tylko po 40 zł. spaśnego z smugów za rzeką. Znajdował się w nim kościołek murowany zniszczony, do

którego należała wś Wojków, kościołek drewniany św. Rocha, 2 cerkwie unickie, 108 dm., przez mieszczan osiadłych, 3 karczmy starościńskie, 7 dworków szlacheckich, szpichlerze i t. d. Za czasów polskich M. był miastem gł. ziemi mielnickiej i starostwem. Ob. Pamięt. Kijew. Arch. Kom., t. 2, oddz. 2, 90; t 3, oddz. 3, 317, Grodz. Gub wiedom., 1868 r., № 13. *Mielnicka* ziemia, jedna z trzech ziem wojew. podlaskiego; sejmiki odbywała w M., wybierała 2 posłów i 1 deputata; sądy ziemskie i grodzkie odbywały się w Mielniku. Miała swoich podkomorzych i innych urzędników ziemskich. Przyłączona do Korony w r. 1547. *Mielnickie* sstwo grodowe, leżało w województwie podlaskiem, ziemi mielnickiej. Podług spisów podskarbińskich z 1569 r. zaliczało się wówczas do dóbr stołowych królewskich; podług zaś lustracyi z 1650 r. jako sstwo składało się z m. Mielnika i wsi: Moszczona, Radziłówka Zerczyce, Zalesie, Hołowczyce, Klepaczew, Serpelice, Borszuki, Młynarze, Horoszki i Woli Horoszkowej. W 1771 r. posiadał je Aleksander Butler, opłacając zeń kwarty złp. 3404 gr. 12 a hyberny złp. 2830. Na sejmie z r. 1773—1775 stany rzplitej przez oddzielną konstytucyę nadały sstwo w dożywocie Adamowi Szydłowskiemu, podkomorzemu nadwornemu, zachowując dożywocie Adama Butlera na rzeczonych dobrach. Podług lustracyi z 1789 r. do sstwa, oprócz powyżej wymienionych, należały wsie: Zabuże, Stankowicze, Kudelicze, Homoty, Pawłowice i Oksintycze. Dochód stały ustanowiony został na złp. 15162 gr. 14. *J. Krz.*

Mielnik 1.) os. w Stajach, pow. Rawa Ruska. 2.) **M.**, część Chylczyc, pow. złoczowski. 3.) **M.**, os. w Majdanie gołogórskim, pow. złoczowski.

Mielnik, niem. *Meling*, jez., pow. ostródzki, tam gdzie leży wś Grazymy (ob. Kętrzyński O ludn. pols., str. 375) *Ks. Fr.*

Mielniki 1.) folw., pow. konstantynowski, gm., paraf. i okr. sąd. Huszlew, poczta i st. dr. żel. Międzyrzec o 10 w.. Folw. M. z attyn. Waśko-Wólka rozl. mr. 411: gr. or. i ogr. mr. 273, łąk mr. 32, pastw. mr. 6, lasu mr. 45 zarośli mr. 45, nieużytki i place mr. 11; budowli z drzewa 13. Są pokłady torfu; folwark ten w roku 1870 oddzielony od dóbr Huszlew. 2.) **M.**, wś, pow. władysławowski, gm. Giełgudyszki, par. Szaki, odl. 28 w. od Władysławowa, ma 6 dm., 72 mk., ob. *Giełgudyszki*. *Br. Ch.*

Mielniki 1.) wś włośc. nad rz. Szyrmierz, pow. święciański, w 3 okr. polic., o 48 w. od Święcian, gm. i okr. wiejski Kobylnik, 7 dm., 80 mk. katol.; młyn wodny drewn. 2.) **M.**, wś, pow. wileński, w 4 okr. polic., gm. Worniany, okr. wiejski Podworańce, 12 dusz rew. 3.) **M.**, wś nad Niemnem, pow. grodzieński, na płn. od Grodna. 4.) **M.**, wś, pow. rossieński, par. girdyska. 5.) **M.**, ob. *Dubienie*. 6.) **M.**, zaśc. nad rz. Ołą, pow. bobrujski, w 1 okr. polic., w okolicy wsi Pacowska-Słoboda, 3 osady, młyn; grunta piaszczyste, łąki dobre, miejscowość odludna poleska. 7.) **M.**, zaśc. nad rz. Brożą, prawym dopływem Berezyny, pow. bobrujski, nieopodal gościńca wiodącego z Bobrujska do Hłuska, o 15 w. ku płd. od Bobrujska, 2 osady; młyn na stawie; miejscowość poleska. 8.) **M.**, zaśc. nad rzką Borowlanką, pow. borysowski, w okr. polic. łohojskim, 1 osada; miejscowość poleska zapadła. 9.) **M.**, zaśc. nad rz Łoszą, na odludnem Polesiu, pow. mozyrski, gm. mieleszkiewicka, 3 osady i dwa młyny. 10.) **M.**, zaśc, w płd. stronie pow. mozyrskiego, gm Skorodno, w 1 okr. polic. skryhałowskim, nad bezim. rzką, prawym dopływem Sławezny, 3 osady; nizina. 11.) **M.**, wś nad rz. Wynią, w płn.-zach. stronie pow. słuckiego, przy drodze z Kuczynki do Dumicz, gm. Ocowska, w 3 okr. polic. kopylskim, 4 osady, 2 młyny na stawie; miejscowość dość leśna, łąki i gleba dobre. 12.) **M.**, wś, pow. słucki, gm. krugowicka, nad rz. rozlewającą się w bagnach rz. Łani, o 6 w. ku płn. od wsi Krugowicz. Ma osad 11, młyn na stawie, miejscowość poleska. 13.) **M.**, zaśc. nad rz. Cną, w południ. stronie pow. słuckiego, na odludnem Polesiu, w 2 okr. polic. kleckim, o 3 w. na wsch. od st. poczt. Lubaszewo na gościńcu nieświesko-pińskim, przy drożynie z Ogierewicz do Lubaszewa; ma młyn. *A. Jel.*

Mielniki, wś, pow. owrucki, nad Noryniem, powyżej Noryńska.

Mielniki 1.) wś nad rz. Medwedówką, pow. czehryński, o 5 w. od Hołowkówki i tyleż od mk. Medwedówki, otoczone czarnym lasem; 1456 mk. prawosł., 10 katol., 22 żyd.; w 1808 r. było 58 dm. i 939 mk.; własność Fundukleja. We wsi znajduje się wielka gorzelnia, a w lesie za wsią huta szklana, założona w 1837 r. Na rz. Medwedówce wiele młynów wodnych. Cerkiew drewniana, wystawiona pierwotnie 1775 r. przez parafian, odnowiona w 1835 r. 2.) **M.**, wś, pow. kaniowski, w 3 okr. polic., o 2 w. od st. dr. żel. chwastowskiej Tahańczy, otoczona lasem pokrytemi górami; 858 mk. ob. płci; w 1741 r. było 25 dm.; należy do dóbr Tahańczy, własn. Poniatowskich. Cerkiew, podług lustracyi z 1746 r. wystawiona pierwotnie 1740 r., po spaleniu na nowo wybudowana 1800 r.; w 1855 r. z gruntu odnowiona staraniem parafian i właściciela. *J. Krz.*

Mielniki, wś, pow. zołotonoski gub. połtawskiej, nad Kropiwną, o 18 w. od m. pow., 417 dm., 2458 mk.

Mielniki 1.) poszczególne domy w Łopusznej w pow. bobreckim. 2.) **M.**, poszczególne domy w Kozłowie w pow. brzeżańskim. 3.) **M.**, część Lublińca Nowego. 4.) **M.**, część Narola. 5.) **M.**, grupa domów w Żukowie. 6.) **M.**, część Borzkowa. 7.) **M.**, część Kobylnicy wołoskiej. 8.) **M.**, część Krowicy hołodowskiej. 9.) **M.**, grupa domów w Lipowcu. 10.) **M.**, grupa domów w Szczutkowie. 11.) **M.**, poszczególne domy w Załużu w pow. cieszanowskim. 12.) **M.**, poszczególne domy w Woli Jakóbowej w pow. drohobyckim. 13.) **M.**, część Drozdowic. 14.) **M.**, grupa domów w Rodatyczach. 15.) **M.**, część Wiszenki Wielkiej w pow. gródeckim. 16.) **M.**, część Zbadynia. 17.) **M.**, część Budomierza. 18.) **M.**, część Młynowa. 19.) **M.**, część Sarn w pow. jaworowskim. 20.) **M**, grupa domów w Banuninie, pow. Kamionka Strumiłowa. 21.) **M.**, grupa domów w Łanach w pow. lwowskim. 22.) **M.**, grupa domów w Hwoździe w pow. nadworniańskim. 23.) **M.**, osada w Nowosiółce w pow. podhajeckim. 24.) **M.**, przedmieście Glinian w pow. przemyślańskim. 25.) **M.**, grupa domów w Smolinie. 26.) **M.**, część Hujcza. 27.) **M.**, grupa domów w Kamionce Wołoskiej (w Pomłynowie), pow. Rawa Ruska. 28.) **M.**, grupa domów w Głuchowie. 29.) **M.**, poszczególne domy i młyn w Siebieczowie w pow. sokalskim. 30.) **M.**, grupa domów i młyn w Stynawie niżnej. 31.) **M.**, grupa domów w Dołhem. 32.) **M.**, grupa domów w Manastercu w pow. stryjskim. 33.) **M.**, grupa domów w Lubeli. 34.) **M.**, grupa domów w Bujanowie w pow. żółkiewskim. 35.) **M.**, przys. śród lasów, nad Lubaczówką, pow. jarosławski, w równinie 186 m. npm., na płn. od Manasterca, na wsch. od Czerwonej Woli. 36.) **M.**, *Dolna* i *Górna*, grupy domów w Doroszowie, pow. samborski. 37.) **M.**, ob. *Dąbrowica*, pow. gródecki (t. I, 932). 38.) **M.**, pow. bohorodczański, ob. *Łukawiec Mały* (t. V, 815). *Lu. Dz.*

Mielników, os. w Trędowaczu, pow. złoczowski.

Mielników garb, wzgórze 309 m. wys., pod 41° 19′ 30″ wsch. dłg. F. a 50° 6′ 40″ płn. szer. w płn. stronie Magierowa, pow. Rawa Ruska.

Mielnikowce, wś, pow. hajsyński, gm. Kropiwna, par. Bracław, o 12 w. od Bracławia a 54 od st. Rachny; 132 dm., 809 mk. (60 jednodw.), 539 dzies. ziemi włośc., 1272 dzies. dworskiej. Cerkiew pod wezw. ś. Dymitra: 40 dzies. ziemi. Należała do Chołoniewskich, Rutkowskich, dziś Czerwińskich. W 1780 r. należały do Kątskich. *Dr. M.*

Mielnikówka, wś nad rz. Serebrianką, pow. czerkaski, 916 mk., 2068 dzies. ziemi czarnoziemu a w części górzystej i pokrytej lasem; cerkiew drewniana, niewiadomej fundacyi, ma 36 dz. gruntu. *J. Krz.*

Mielnikowszczyzna al. *Sady*, folw. nad rz. Kalinówką, pow. zamojski, gm. Skierbieszów, rozl. 12 mr., własność Grynasiuka. *P. Ż.*

Mielno 1.) jezioro, o $1^1/_2$ w. na wsch. od Skępego w pow. lipnowskim. Stanowi jedno z ogniw łańcucha pięciu jezior: Skępe, Święte, Mielno, Czermno i jezioro pod wsią Wólka, połączonych ze sobą przez rzeczkę przepływającą przez nie a przez strumień z jez. Łąckiem. M. ma 10 mr. obszaru i około 6 stóp głębokości. 2.) **M.**, jezioro jedno z grupy sześciu drobnych jezior w pow. słupeckim pod Bieniszewem (ob. t. III, 924). 3.) **M.**, jezioro pod wsią t. n. w pow. rypińskim. *Br. Ch.*

Mielno, niem. *Ällen, Alten, Malden*, jezioro, ob. *Mełno.*

Mielno 1.) wś, pow. włocławski, gm. i par. Chodecz. W 1827 r. 10 dm., 122 mk., obecnie 6 dm., 62 mk. (28 kat., 34 ewang.), 237 mr. obszaru. 2.) **M.**, pow. nieszawski, gm. Ruszkowo, par. Broniszewo. 3.) **M.**, wś nad jeziorem t. n., pow. rypiński, gm. Dzierżno, par. Swiedziebna, odl. 15 w. od Rypina. Ma 6 dm., 68 mieszk., 212 mr. gruntu dobrego, 5 nieużytków. *Br. Ch.*

Mielno 1.) wś, pow. mogilnicki; 10 dm.; 92 mk.; 5 ew., 87 kat; 42 analf. Poczta i gośc. w Józefowie; st. kol. żel. i tel. w Mogilnie. Wspomina tę wieś (w par. Pakość) Lib. Ben. Łaskiego (t. I, 184). 2.) **M.**, dom. nad jeziorem, pow. gnieźnieński; 4579 mr. rozl.; 5 miejsc.: a) M., dom.; b) Nowaszyce, dom.; c) Biskupice, karczma; d) cegielnia; e) leśnictwo; 20 dm., 311 mk.; 115 ew., 196 kat.; 97 analf. Cegielnia. Parafia i poczta w Modliszewku; gośc., tel. i st. kol. żel. w Gnieźnie o 11 kil., i st. kol. żel. w Rogowie o 9 kil. Wspomina tę wieś Lib. Ben. Łaskiego (I, 52, 96). Por. *Działyń.* 3.) **M.**, leśnictwo, pow. szamotulski; 1 dm.; 7 mk.; należy do dom. i gm. Ottorowa. Poczta i tel. w Ottorowie; st. kol. żel. w Szamotułach. *M. St.*

Mielno 1.) niem. *Mühlen*, dok. *Miellen* al. *Myelno* 1520, wś i dobra ryc., pow. ostródzki, st. p. Olsztynek 8 kil. odl., okr. urz. stanu cywil. Sztymbark (Tannenberg). Dobra mielińskie powstały na terytoryum obejmującem 200 włók, które około r. 1328 nadał Luder, książę bruńświcki, komtur dzierzgoński, Mikołajowi z Kowalek (Cobelaw) na prawie chełm., z obowiązkiem pięciu służb takich, jakie czynią inni rycerze ziemi saskiej, posiadający toż prawo, czas wolności wynosił 12 lat. Na tych 200 włókach powstały, prócz Mielna z 70 wł., jeszcze Gąsiorowo (40 wł.), Tymawa (40 wł.), Zielonowo (40 wł.) i Prusy (10 wł.). Przywilej powyższy odnawia Gunter v. Schwarzburg, wielki komtur (1334 — 36),

w Dąbrownie, niewiadomo jednak w którym roku. R. 1451 zatwierdza W. M. Ludwik v. Erlichshausen powyższe przywileje, które się spaliły, na prośbę Macieja z Mielna. W 1480 r. proszą właściciele tych 200 włók, a mianowicie Jan Żyra (Ihan Schyraw), Pielgrzym z Tymawy, Jurga z Sitna, Mikołaj z Bolemina i Piotr z Lichtajn W. M. Marcina Truchsesa o odnowienie pierwotnego przywileju; w. mistrz czyni to w Królewcu, nadając im oprócz jeziora mielińskiego jeszcze 2 jeziora: W. i M Omen. M. było r. 1451' w posiadaniu Macieja z Mielna, do którego też Zielonowo należało. Potomkiem jego był Jakub Marcin Nicki (Niczki), syn ś. p. Jakuba. Gdy r. 1520 Polacy w tamtych stronach się pojawili, cała szlachta i miasto Dąbrowno dobrowolnie się poddali i Zygmunta I za króla uznali, tylko Jakób Marcin Nicki, dziedzic na Pacółtowie, uchylił się od tego, trzymając się Niemców i Zakonu. W skutek tego skonfiskowano jego dobra Pacółtowo i działy jego w Mielnie i Zielonowie, a Mikołaj z Dąbrowicy Firlej, wojewoda sandomierski i hetman, oddał je na własność Jakubowi Żyra (Zira) Mielińskiemu (Mielenski), który był potomkiem Jana Zyry z. r. 1480 (ob. Kętrz. O ludn. pols. w Prus., str. 372—73). Później mieszkały w M. następ. szlacheckie rodziny polskie: Finkowie, Nachtrabowie, Ostaszewscy, Sieniawscy i Tymawscy (tamże, str. 383—84). Według najnowszych pomiarów obejmują tutejsze dobra ryc. 600 ha roli orn. i ogr., 11 łąk, 40 pastw., 1182 boru, 32 nieuż., 400 wody, razem 2265 ha; czysty dochód z gruntu wynosi 6592 mrk. Właśc. Fryderyk Wernitz, kapitan. Jest tu młyn wodny z turbiną i cegielnia, hodowla bydła i owiec. Tutejszy kościół, prywatnego patronatu, należał dawniej do katol., ale już od początku reformacyi przeszedł w ręce innowierców (ob. Fankidejski: Utracone kościoły, str. 147). 2.) **M.** i *Mielonko*, od r. 1871 złączone w jedną wieś, zowiącą się *Mielno*, niem. *Mellno Gr.* i *Kl.*, al. *Gr.* i *Kl. Mellen*, pow. człuchowski, st. p. Zielona (Gruenhotzen), paraf. kat. Borzyszkowy, ew. Sępolno (Sampohl); szkoła w miejscu; okr. urz. stanu cywil. Zielona. M. ma 3117·19 mr. magd., 62 bud., 16 dm., 129 mk. (r. 1868), 117 kat., 12 ew. Mielonko ma 896·06 mr. magd., 42 bud., 11 dm., 85 mk. kat. Przy M. leży góra biskupia (Bischofsberg). *Kś. Fr.*

Mielnów (po rusku *Milniw*), wś, pow. przemyski, 14 kil. na płd.-zach. odj sądu powiat. w Przemyślu, 4 kil. na płn.-zach. od urzędu poczt. w Olszanach. Na płn. i wsch. leżą Krasice, na płd.-wsch. Olszany, na płd.-zach. Krzeczkowa, na zach. Chołowice. Wzdłuż granicy płn. i wsch. płynie San, zrazu od zach. na wsch., potem na płd., i zabiera ze wsi kilka strug małych. Zabudowania wiejskie leżą na praw. brz. Sanu, w płn.-wsch. stronie obszaru, na płd. od nich część wsi „Pod lasem", a o 2 kil. na płn.-zach. od wsi, na lew. brz. Sanu, część wsi „Za Sanem" al. „Mielnowskie Chałupki". Własn. więk. ma roli orn. 184, łąk i ogr. 26, pastw. 33, lasu 178 mr.; własn. mniej. roli orn. 69, łąk i ogr. 9, pastw. 2 mr. W r. 1880 było 170 mk. w gminie, 49 na obsz. dwor. (między nimi 33 obrz. rzym.-katol.). Par. rzym.-kat. w Krasiczynie, gr.-kat. w Olszanach. We wsi jest cerkiew pod wezwaniem św. Michała Archanioła. *Lu. Dz.*

Mielonek, jeziorko, koło miasta Tucholi, pow. tucholski; po większej części zamulone i trzciną zarosłe.

Mielonka, niem. *Mellonkofluss*, potok w pow. człuchowskim, płynie przy wsi Mielnie i uchodzi do jez. Mielonko. *Kś. Fr.*

Mielonko 1.) niem. *Mellonka-See*, jez. w pow. człuchowskim. Przyjmuje wody strugi Mielonka a w pobliżu leży wieś Mielno. 2.) **M.**, niem. *Kl. Mellno*, ob. *Mielno*.

Mielowce al. *Milowce*, wś, pow. zaleszczycki, na płn.-wschod. cyplu powiatu, na praw. brz. rz. Seret. Graniczy na wsch. z Ułaszkowcami, Zabłotówką i Kapuścińcami, od tych wsi dzieli je Seret, na płd. z Lisowcami, na zach. ze Świdową i Muchawką, na płn. z Zagielnicą i Ułaszkowcami. Leży w urodzajnej okolicy, oprócz zwykłego zboża dojrzewa tu kukurydza, tytoń uprawiany na wielką skalę przez włościan, którzy go dostawiają do rządowej fabryki w Jagielnicy, kawony także w polu udają się dobrze. Przestrz. dwor. gr. or. 854, łąk 12, pastw. 80, lasu 272, włośc. gr. or. 1241, łąk 80, pastw. 9; kw. m.; ludn. rzym.-kat. 149, parafia Jagielnica, gr.-kat. 803, par. w miejscu, dek. skalski, dyec. lwow., obejmuje filię w Ułaszkowcach z 417 gr.-kat.; w M. cerkiew pod wezw. Zmartwychstania Pańskiego, w Ułaszkowcach pod wezw. Narodz. N. P. M. Sąd pow. Uścieczko, urząd poczt. Ułaszkowce, telegr. Czortków. Właśc. pos. więk. Adolf Geringer. *B. R.*

Mielowce, mylnie, ob. *Milowce*.

Mielsztyn, ob. *Melsztyn*.

Mieluny 1.) wś rząd., pow. trocki, w 4 okr. polic., o 63 w. od Trok, gm. Aleksandrowo, 14 dm., 115 mk. katol. M., okręg wiejski w gm. Aleksandrowo, pow. trocki, mieści wsie: M., Wieciuny, Pucilańce, Powortany, Podoława, Makarówka; zaśc. Szowkiany. 2.) **M.**, wś rząd., pow. oszmiański, w 3 okr. polic., gm. Siedlisko, okr. wiejski Gilwińce, 17 włościan uwłaszczonych.

Mielżyn, mczko, pow. gnieźnieński, o 24 kil. na płd.-wsch. od Gniezna, niedaleko granicy królestwa polskiego, w równinie. Ma 43

dm.; 537 mk.; 15 ew., 486 katol., 36 żydów; w r. 1881 było 610 mk.: szkoła elementarna kilkoklasowa; 156 analf. Mieszkańcy trudnią się rolnictwem, chowem bydła; handel prowadzą chlewną trzodą, bydłem i końmi. W pobliskim Ruchocinie była przez dłuższy czas fabryka cygar Gutowskich. Kościół kat. paraf. należy do dekanatu powidzkiego. Siedziba komisarza obwodowego. Agentura pocztowa. Poczta osobowa chodzi z Gniezna przez M. do Słupcy. Gościniec na miejscu. St. kol. żel. we Wrześni (Wreschen) o 15 kil.; w Gnieźnie o 17 kil. W r. 1811 M. miał 40 dm., 209 mk.; w r. 1831 było 40 dm. i 388 mk., 296 kat., 29 ew. i 63 żydów. M. już w XIV w. posiadał zapewne kościół paraf., gdyż w aktach kościelnych z 1456 r. nazwany jest dawnym. W XVI w. wzniesiono tu kościół murowany, dotąd istniejący, konsekrowany 1592 r. W XVII w. przybudowano kaplicę św. Anny a w 1843 r. kaplicę Ś. Krzyża. Według Lib. Ben. Łaskiego (t. I, 326) M. był w XVI w. miastem (oppidum). Proboszcz pobierał dziesięcinę z folw. miejskich i meszne od mieszczan (oppidani) i podmiejskich osadników (suburbani). Do par. melżyńskiej należało: miasto M. i wsie: Jaworowo i Lipie. M. jest gniazdem rodowem Mielżyńskich. M. par. dek. powidzki (dawniej mielżyński), ma 1105 dusz (1873 r.). *M. St., Br. Ch.*

Mielżynek 1.) wś, pow. gnieźnieński; 27 dm.; 255 mk.; wszyscy katolicy; 132 analf. Poczta w Mielżynie o 0·5 kil.; tel. w Witkowie o 6 kil.; st. kol. żel. we Wrześni (Wreschen) o 15 kil.; w Gnieźnie o 22 kil.; gośc. o 7 kil. 2.) **M.**, dom.; 2831 mr. rozl.; 2 miejsc.: a) M., dom.; b) Lipa, folw., 9 dm.; 160 mk.; 2 ew., 158 kat.; 103 analf. Własność Wiktora Bielażewskiego. *M. St.*

Miełajszkampie, wś, pow. maryampolski, gm. Michaliszki, par. Preny, odl. 33 w. od Maryampola, ma 17 dm., 131 mk. W 1827 r. wś rząd., 8 dm., 105 mk.

Miełajszupie, wś, pow. maryampolski, gm. Michaliszki, par. Preny; odl. 33 w. od Maryampola. Ma 10 dm., 90 mk. W 1827 r. wś rząd., 4 dm., 54 mk.

Miełki al. *Miałki* (*Miełok*), prawy dopływ rz. Łani, w pow. słuckim, zaczyna się w bagnistej okolicy wsi Mielniki; z początku ma kierunek płn.-zach., później zwraca się odrazu na płn.-wsch.; długość biegu około 6 wiorst.

Miełuki, zaśc. rząd., pow. święciański, w 2 okr. polic., gm. Zabłociszki, 2 dm., 16 mk. katol.

Mień al. *Mnień*, rzeczka, ob. *Lipianka*. Do podanych pod nazwą Lipianka szczegółów, dodajemy tu, iż rzeczka M. płynie koło Karnkowa, śród wyniosłych brzegów, w głębokim parowie i według tradycyi miała być spławną dla drzewa. Gnieździły się nad nią bobry, jak świadczy nazwa miejscowa Bobrownik, w dawnych napotykana aktach. Wypływa ona z jeziora skępskiego, obraca 5 młynów, 2 tartaki, uchodzi do Wisły pod wsią Nowogródkiem naprzeciw Nieszawy. Pod młynem Wąkole poławiają się w niej pstrągi. Długość jej wynosi 23 wiorst. *Br. Ch.*

Mień, folw., pow. lipnowski, gm. Ossówka, par. Czernikowo, odl. 1 w. od Wisły, 5 w. od st. dr. żel. warsz.-bydg. w Aleksandrowie, ma wraz z osadą Sztarkówiec 900 mr., w tej liczbie 239 mr. ornych. M. os. nad rz. Mień ma 2 dm., 17 mk., młyn wodny i karczmę; Sztarkówiec nad Wisłą, 1 dm., 5 mk., karczma. Młyn tutejszy w 1789 r. płacił 1224 zł. czynszu do Steklina. Folw. M. rozl. mr. 252: gr. orne i ogr. mr. 231, łąk mr. 6, zarośli mr. 12, nieuż. i place mr. 3; bud z drzewa 4. Są pokłady torfu.

Mień, wś, pow. bielski gub. grodzieńskiej, na praw. brz. Nurca.

Miena, prawy dopływ Desny, lewego dopływu Dniepru. Przybiera z prawej strony Diagowo.

Miena al. *Mena*, mko, pow. sośnicki gub. czernihowskiej, o 21 w. na zach. od m. pow., nad rz. M. Jest tu 372 dm., 3460 mk., 3 cerkwie, słynna hodowla tytuniu. St. poczt. i st. dr. żel. lipawo-romeńskiej, między Makoszynem a Niskówką, o 128 w. od Romn. Już w X w. warownia. R. 1066 zdobyli ją Świasosław i Wsiewołod Jarosławicze; 1115 r. oblegał Włodzimierz Monomach.

Mienczenięta, ob. *Menczenięty*. M. okr. wiejski, obejmuje wsie: Bijucie, Boćwiny, Wołki, Bogarcie, Kursiewicze, Kuryłowicze, Michnicze, Sawicze, Hutory, Makarewce, Postawy, Mińskie, Gogowo, Zacharewszczyzna, M., Wesoła; zaśc. Kułakowo, Falkowo, Awłasy i liczy 587 dusz rewiz.

Miendziswiec, ob. *Międzyświeć*.

Mienia 1.) rz. w pow. nowomińskim, poczyna się na zach. Kałuszyna pod Przytoką, płynie ku płd. do wsi Mieni, ztamtąd ku zach. na płd. Mińska do Wiązowny, od tej wsi zwraca się ku płd. i pod wsią Białek, poniżej Mlądza, wpada z praw. brzegu do Świdra. Długa 37 w., obfituje w wodę dostateczną dla celów fabrycznych, nawet w najgorętsze lata. Przyjmuje z praw. brzegu rzeczkę Srebrną, płynącą od Mińska. 2.) **M.**, ob. *Lipianka*. *J. Bliz.*

Mienia, wś, pow. nowo-miński, gm. i par. Cegłów, odl. 7 w. od Nowo-Mińska. Posiada szpital ś. Józefa na 20 łóżek i prócz tego istniał tu przez lat kilka szpital letni dla chorych piersiowych, pod kierunkiem dra Dobrzyckiego. Grunta dworskie i rozległe lasy należą zdawna do szpitala Ś. Ducha w Warszawie. Ogólny obszar ziemi szpitalnej 2336

mr. Lasy M. wraz z lasami przyległej wsi szpitalnej Piaseczno mają 4129 mr., na których zaprowadzono staranne gospodarstwo. Na gruntach folwarcznych dzierżawca od wielu lat prowadzi uprawę nasion traw pastewnych. Lud trudni się płóciennictwem. W r. 1827 r. było 43 dm., 316 mk. *Br. Ch.*

Mieniany, wś, pow. hrubieszowski, gm. Mieniany, par. Hrubieszów (rus. Slipcze), odl. 10 w. od Hrubieszowa. W 1827 r. było tu 68 dm., 370 mk. Istnieje tu cerkiew filial. par. Slipcze, pounicka, i urząd gm. M. wchodziły w skład dóbr Kozodawy. M. gmina należy do sądu gm. okr. III w Dyakonowie, st. p. w Hrubieszowie. Gmina ma 12,919 mr. obszaru i 3704 mk. (1867 r.). W skład gminy wchodzą. Cegielnia pasieka, Cichobuże, Czerniczynek, Czomów, Dąbrowa pasieka, Gajek pasieka, Grodek nadbużny, Kozodawy wś i fol. Masłomęcz (z folw.), Mietelin (z folw.), Mieniany Slipcze (z folw.), Wygoda karczma.

Mienica, *Minica*, wś, pow. lepelski, w 1 okr. polic., gm. w miejscu; 179 włościan uwłaszczonych, 3099 dz. ziemi; cerkiew fundacyi Sielawów. W 1691 r. Dymitr Mienicki sprzedał M. ks. Stanisł. Umiastowskiemu i całemu konwentowi dominikanów połockich; w 1703 r. dominikanie odstępują połowę M. Rzążewskiemu, a w 1709 r. Stan. Rzążewski sprzedał część swoją Józefowi Antoniemu Sielawie za 18,000 tynfów; dziś własność Kazimierza Sielawy. Gmina M. zawiera 7 okr. wiejs. i liczy 405 włościan uwłaszczonych. *A. K. Ł.*

Mienijki, *Minijki*, ob. *Minki*.

Mieńka, rz., dopływ Narwi z praw. strony.

Mieńki, wś, pow. miński, w okr. polic. rakowskim, przy drodze z Wołmy do Duszkowa, nad rzeczką, ma osad 6, położenie wzgórkowate, grunta szczerkowe. *A. Jel.*

Mienkowice, ob *Minkowice*.

Mieńkówka,, os. włośc., pow. miński, nad rz. Ptyczą, w okolicy Starego Sioła, w miejscowości lesistej. *A. Jel.*

Mieńkówka, wś, pow. radomyski, parafia Janówka.

Mieńsk (dok.), ob. *Mińsk*.

Mienten (niem.), ob. *Minięta*.

Mier...., nazwy tak zaczynające się a tu nie pomieszczone, ob. pod *Mir..*.

Mieradz (*Mirau*), nadleśnictwo w pow. inowrocławskim, ob. *Kurzebiela*.

Mieradze, ob. *Miradze*.

Mierańce, wś włośc. nad rz. Miarą, pow. święciański, w 1 okr. polic., 4 dm., 30 mk. katol., 5 starow.

Mierau *Gr.* (niem.), ob. *Mirowo*.

Mierau *Kl.* (niem.), ob. *Mirówko*.

Mierauerwalde al. *Mirauerwalde* (niem.), wś na Żuławach malborskich, pow. malborski, st. p. Neu-Münsterberg, okr. urz. stanu cywil. Baarendorf, par. kat. Nytych, ew. Nowydwór, szkoła Vierzehnhuben, odl. od Malborka $2^1/_4$ mili. Liczy 6 gburskich posiadłości, 16 wł. i 29 mr. obszaru, 33 mk., 1 kat., 11 ew., 21 menonitów, 7 dm. Przywilej lokacyjny pochodzi z r. 1364. *Kś. Fr.*

Mierczna, rz., ob. *Bałdówka*. Nazwa ta spotyka się w dok. z XIII w. (K. Dypl. M. Rz., I, 147).

Mierczyce al. *Mierczycy*, wś, pow. piński, nad kotliną Jasiołdy, przy gościńcu wiodącym z Pińska przez Wieleśnicę do Porzecza, w 1 okr. polic. łohiczyńskim, gm. porzecka, osad pełnonadziałowych 36, miejscowość znakomita pod względem spławu, łąk i ulepszonej ziemi; włościanie trudnią się rolnictwem, tkactwem i rybołówstwem. Naprzeciwko M. znajduje się początek kanału Ogińskiego. *A. Jel.*

Mierczyn, wś, fol. i os. nad rz. Bzurą, pow. łęczycki, gm. Tum, par. Góra ś. Małgorzaty, odl. od Łęczycy w. 5. Wś dm. 6, mk. 71; fol. dm. 4, mk. 4; os. dm. 1, mk. 14. W 1827 r. 9 dm., 64 mk. Fol. M. z wsią M. i Komorów, rozl. mr. 470: gr. or. i ogr. mr. 435, łąk mr. 15, nieuż. i place mr. 20, bud. mur. 3, z drzewa 12, młyn wodny. Wś M. os. 10, z gr. mr. 6; wś Komorów os. 10, z gr. mr. 160. *A. Pal.*

Miereda al. *Mereda*, rz., poczyna się w poleskiej głuszy, na granicy pow. borysowskiego i ihumeńskiego, płynie tą granicą około 5 w., potem wchodzi w pow. borysowski pod wsią Hibajłowicze rozlewa się w kilkomorgowe jezioro, porusza 2 młyny, przecina gościniec wiodący ze wsi Smory do wsi Bielawicz, płynie koło wsi Kuplenki i za nią wpada z lewej strony do rz. Moży, kierunek ma zach.-północny, długość biegu około 2 mil; przerzyna odludną miejscowość. *A. Jel.*

Miereszczyn (dok.), ob. *Mierzyszyn*.

Mierki, fol., pow. mogilnicki, 2 dm., 40 mk., należy do dom. i gm. Czewojewa. Poczta w Żninie.

Mierki al. *Nierki*, niem. *Moerken* (dok. *Merkaw*), wś w dawn. Pomezanii, pow. ostródzki, st. poczt. Olsztynek, tamże urząd stanu cywil. Henryk v. Meitz, komtur ostródzki, nadaje Miłobratowi (Milebrath) 80 wł., celem założenia wsi dannickiej na prawie chełmiń., z nich 8 wł. ziemiańskich przeznacza dla sołtysa a 6 dla kościoła. Dannicy dawali od każdej wł. czynszu pół grzywny i 2 kury. Granice: jeziora Jemiołowskie i Pluskie. Dan w Dąbrownie r. 1343 w dzień N. M. P. Gromnicznej. W M. mieszkają r. 1599 sami Polacy (ob. Kętrz., O ludn. pol. w Pr., 374). *Kś. Fr.*

Mierkie, wś rząd., pow. wiłkomierski, w 4 okr. polic., par. Uszpole.

Mierkinie *Stare* i *M. Nowe*, wś, pow. suwalski, gm. Wiżajny, par. Przerośl, odl. 22 w. od

Suwałk, ma 11 dm., 109 mk. W 1827 r. 17 dm., 109 mk. Wchodziła w skład dóbr Hańcza.

Mierków Groń, szczyt górski we wsi Gaboń, w pow. sądeckim, ma 1120 m. wysok.

Mierkowiec *Wielki* al. *Mirkowice* 1.) wś, pow. wągrowiecki, 15 dm, 107 mk.; 83 ew., 24 kat., 25 analf. Poczta, gośc. i tel. w Wągrowcu; st. kol. żel. w Rogoźnie. 2.) **M.** *Mały*, wś, pow. wągrowiecki, 10 dm., 101 mk., 45 ew., 56 kat., 38 analf. Poczta, gośc. i tel. w Wągrowcu; st. kol. żel. w Rogoźnie. *M. St.*

Mierniki-Konarzewo, ob. *Konarzewo.*

Mierność 1.) fol., pow. szawelski, par. szakinowska, 8 wł. ziemi, należy do dóbr Żorany Zygm. Lutyna. 2.) **M.**, fol., pow. szawelski, par szawkiańska, ob. *Krykle.* *J. G.*

Miernów, wś, pow. pinczowski, gm. Winiary Wiślickie, par. Stary Korczyn; posiada szkołę począt. ogólną. W 1827 r. par. Probołowice, wś rząd., 25 dm., 176 mk. W XV w. M. jest wsią królewską, należy do par. Probołowice. Grunta tej wsi we trzy miejsca dają dziesięcinę. Fol. królewski, łan karczemny i większa część łanów i gruntów kmiecych dają plebanowi miejscowemu, wartości 20 mrk. Dwa łany i kilka pól dają kantoryi wiślickiej (wartości 3 mrk.). Biskup krakowski wreszcie pobiera z niektórych pól w wartości 2 marek (Dług., I, 412). *Br. Ch.*

Mierogoniewice al. *Mirogoniewice*, wś, pow. inowrocławski, 3 dm., 22 mk., 6 ew., 16 kat., 6 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Gniewkowie o 6 kil.; gośc. o 5 kil. 2.) **M.**, dom., 869 mr. rozl., 4 dm., 78 mk., 13 ew., 65 kat., 36 analf. *M. St.*

Mieronice 1.) wś, pow. jędrzejowski, gm. Wodzisław, par. Mieronice, leży na trakcie z Wodzisławia do Żarnowca. Posiada kościół par. mur. z 1439 r., założony przez dziedzica wsi. W 1827 r. 21 dm., 210 mk. M. par., dek. jędrzejowski, 1114 dusz. 2.) **M.**, wś, pow. jędrzejowski, gm. Złotniki, par. Rembieszyce, odl. 14 w. od Jędrzejowa. W 1827 r. 22 dm., 179 mk. W XV w. należały do par. w Małogoszczy. Dziedzicem był Mirońskі h. Odrowąż. Łany kmiece płaciły dziesięcinę prebendzie ś. Jerzego; fol., zagrodnicy i karczma proboszczowi w Rembieszycach (Dług. I, 595). Dobra M. składają się z fol. M. i Pustawola, wsi M.; rozl. mr. 754: fol. M. gr. or. i ogr. mr. 310, łąk mr. 18, pastw. mr. 8, lasu mr. 239, nieuż. i place mr. 12, razem mr. 587; bud. mur. 5, z drzewa 5, płodozmian 9-polowy; fol. Pustawola gr. or. i ogr. mr. 121, łąk mr. 3, past. mr. 5, lasu mr. 34, nieuż. i place mr. 4; bud. mur. 1, z drzewa 1, płodozmian 5-polowy; są pokłady kamienia wapiennego i piec wapienny. Wś M. os. 40, z grun. mr. 245.

Mierów (al. *Mirów*), wś, pow. kamionecki, 24 kil. na płn.-wsch. od Kamionki Strumiłowej, 7 kil. na płd.-zach. od sądu powiat. w Radziechowie, 4 kil. na płd.-wsch. od urzędu poczt. w Chołojowie. Na płn.-zach. leżą Pawłów i Stanin, na wsch. Krzywe, na płd.-wsch. Dmytrów, na zach. Chołojów. W płd. stronie wsi nastaje pot. Berezówka (ob.), dopływ Baczki, wpadającej do Styru, i płynie na wsch. do Dmytrowa. Własn. mn. ma roli or. 374, łąk i ogr. 12, past. 2 mr. W r. 1880 było 179 mk. w gm. (między nimi 22 obrz. rz.-kat., reszta wyznania ewang.). Par. rz.-kat. w Radziechowie. We wsi jest szkoła 1-klas. niezorganizowana, ewang.; kościół fil. ewang. par. Józefów, zbudowany w 1868 r. (istnieje od 1790). Nazwę swą otrzymała od założyciela hr. Miera. *Lu. Dz.*

Mierskie, jez. w pow. dzisieńskim, blisko wsi Miery, 640 saż. długie, 48 saż. szerokie, do 4 saż. głębokie.

Mierszlany al. *Miereszlany*, wś nad rz. Rudalszczycą, pow. trocki, w 1 okr. polic., gm. Międzyrzecze, okr. wiejski Skorbuciany, 25 w. od Trok, 19 dm., 137 mk. kat.; własn. niegdyś Ludwika Jeleńskiego, dziś gen. Pachomowa.

Mierucin 1.) niem. *Falkenthal*, w dok. *Myruczyno*, wś, pow. wyrzyski, 8 dm., 91 mk., 8 ew., 83 kat., 34 analf. 2.) **M.**, dom., 1705 mr. rozl., 7 dm., 127 mk., 10 ew., 117 kat., 65 analf. St. poczt. w Tuszewie o 4 kil.; gośc. o 9 kil., st. kol. żel. w Nakle o 21 kil. 3.) **M.**, niem. *Ruhfelde*, kol., pow. mogilnicki, 18 dm., 194 mk., 149 ew., 45 kat., 82 analf. St. poczt. w Dąbrowie (Kaisersfelde) o 3 kil., st. kol. żel. w Mogilnie o 9 kil., gośc. o 3 kil. 4.) **M.**, wś, pow. mogilnicki, 21 dm., 323 mk., 148 ew., 175 kat., 146 analf. Poczta w Dąbrowie o 4 kil.; st. kol. żel. w Mogilnie o 8 kil., gośc. o 4 kil. Wspomina tę wś Lib. Ben. Łaskiego (par. Słaboszew, t. I, 184). *M. St.*

Mieruniszki, niem. *Mirunsker See*, jez., pow. margrabowski, nad granicą polską, położone śród wyżyny wzgórkowatej, wzniesione 192 m. npm. Leżą nad niem Mieruniszki Wielkie i Małe i Garbas Wielki.

Mieruniszki *Wielkie* 1.) niem. *Gr. Mierunsken* al. *Mieruntzken*, targowisko ze st. p. i kościołem ew. na polsko-prusk. Mazurach, pow. margrabowski, 18 kil. na płn.-wsch. od Margrabowy, 1 kil. na zach. od granicy Król. Polskiego, nad jez. tej samej nazwy, śród wyżyny wzniesione, M. ciągną się 4 kil. wzdłuż i mają 1410 mk., przeważnie ewang., mówiących do połowy po niemiecku i po mazursku. Trudnią się głównie rolnictwem i rybołówstwem. Gleba gliniasta i piaszczysta, miejscami kamieniami wapiennemi pokryta, rodzi żyto, kartofle i cebulę, kwitnie tu także przemysł garbarski. W historyi wspominają M. już około r. 1277 w wojnach zakonu krzyżackiego z Sudawianami. Przy pobliskiem, ale już

za granicą leżącem Filipowie, stoczyli sprzymierzeni ze Szwedami Brandenburczycy, potyczkę z Polakami, w której ostatni cofnąć się musieli; było to r. 1656 d. 22 paźdz. R. 1541 podaje ks. Olbracht do wiadomości, że Kasper v. Aulak, ssta straduński, sprzedał r. 1537 Janowi, Augustynowi, Wojtkowi i Jakubowi Pietraszewiczowi, braciom z Turowa w pow. straduńskim, 10 wł. sołeckich w puszczy nad Garbasznicą za 240 grzywien, celem założenia wsi dannickiej na 100 wł. nadanych prawem chełm. i 9-letnią wolnością. Dan w Królewcu. W M. mieszkają r. 1600 sami Polacy (ob. Kętrz. O ludn. pols. w Prusiech, str. 506). Z szlachty pols. mieszkali tu w późniejszych czasach Dzięgielowie (str. 526). W M. jest przykomórek; tutejszy okr. urz. stanu cywil. 1880 r. liczył 3806 dusz. R. 1882 urodziło się 178 dzieci, zawarto 32 ślubów, umarło 131 osób. Poczta osobowa kursuje między M. a Kowalami i Filipowem. St. telegr. otworzoną została dopiero 1877 r. Według Duisburga stanowiły M. dawniej osobne terytoryum Sudawii (Töppen, Hist. comp. Geogr., str. 30). 2.) **M.** *Małe*, niem *Klein Mierunsken*, majątek chełmiński, pow. margrabowski, st. p. Mieruniszki, 2 kil. odl. Zawiera 134·65 ha roli or. i ogr., 54·38 łąk, 4·16 past., 10·33 boru, 2 nieuż., razem 205·52 ha, które przynoszą 737 mrk. czystego dochodu. 3.) **M.**, fol., niem. *Mierunsken*, pow. margrabowski, należy do dóbr drozdowskich. Cały ten obszar obejmuje 453·54 ha roli or. i ogr., 173·10 łąk, 45·20 past., 28·44 boru, 11·07 nieuż., razem 711·35 ha; czysty dochód z grun. 3337 mrk. W miejscu jest gorzelnia, najbliższa st. poczt. Kowale, 6 kil. odległa. Okrąg urzędu stanu cywil. Biała.
Kś. Fr.

Mierunsken *Gr.* i *Kl.* (niem.), ob. *Mieruniszki.*

Mieruszyn, *Miruszyn* al. *Mieruszyno*, niem *Miruschin*, dok. r. 1286 *Mirosschin*, 1678 r. kasz. *Mjereszeno*, wś nad Baltykiem, pow. wejherowski, st. poczt. Starzyn, okr. urz. stanu cywil. Łepcz; par. kat. i szkoła Strzelno $^1/_3$ mili odl., par. ew. Puck, odl. od m. pow. $3^3/_4$ m. Razem z wyb. Czarny młyn (Czarnausche Muehle) zawiera 1 większą posiadłość na wieczystą dzierżawę wydaną, dalej 7 gburstw i 17 zagród czyli 141 włók i 9 mr. obszaru. W M. było 1871 r. 24 dm., 34 dymów, 198 mk.; w Czarnym młynie 3 dm., 5 dymów, 26 mk. po większej części kat., bo r. 1868 liczyły obie osady 214 mk., 187 kat., 27 ew. W M. jest także wolne sołectwo. W 1286 r. nadaje ks. Mestwin II sędziemu puckiemu Jarosławowi „das erbe Mirosschin“; nie ma także podlegać książęcym urzędnikom (Ouch neme wir daz vorgenante erbe us von allen ammechtsluten und von unsern obirsten, das sie keyne macht ober di lute des vorgenanten erbis sollen haben zcu richten anedie erben, den wir geben gerichte mit allen nutzen do von teil zcu nemen. Goscheben czu Dantzk (ob. Pom. Ur.-B. v. Perlbach, str. 372). R. 1364 nadaje zakon Maciejowi (Matz) Bruene wś M. na prawie chełmiń. z 36 włókami; 4 z nich mają być wolne jako włóki sołeckie, drugie mają płacić po 91 skojców i po 4 kury; ich właściciele są także zobowiązani do tłoki. R. 1402 wymieniają źródła tę wś jako zobowiązaną do 1-nej służby. R. 1447 d. 27 lut. potwierdza komtur gdański Mikołaj Poster uszkodzony przywilej Mieruszyński. Do M. należy oddawna Czarny młyn al. Młyn (Czarnauer-Mühle) nad rz. Czarną, uchodzącą do Baltyku. R. 1552 d. 31 sierp. nadaje król Zygmunt August, stary przywilej potwierdzając, osadę tę Aleksandrowi Mędrzyńskiemu; ma czynszu dawać rocznie 12 grzywien, ma mieć wolną pastwę w boru Rossefr, wolne rybołówstwo i wolne drzewo budulcowe dla naprawy młyna. Wioski Łepcz, Strzelin, Mieruszyn, Ostrowo, Tupadły i Chłapowo winny tylko tu dawać zboże do młyna. Za rządów polskich należał M. do sstwa puckiego, które r. 1491 król dał w zastaw Gdańszczanom. Lustracya z r. 1657 d. 26 lutego donosi, że na folw. tutejszym stały 4 krowy, 3 woły, 8 jałówek, 25 świń, 11 kur; na wysiew przeznaczano rocznie 2 łaszty żyta i $^1/_2$ korca, 1 łaszt $11^1/_2$ korca jęczmienia, $1^1/_2$ łasztu 8 korcy grochu, 6 korcy tatarki,; dzierżawca płacił miastu 43 fl. 10 gr., dał 13 funtów masła, 6 gęsi, 4 kury, 106 jaj. R. 1658 liczono we wsi M. 4 gburskie posiadł. i pustą. R. 1662 d. 22 sierp. nadaje miasto Gdańsk Maciejowi (Matthes) Prina karczmę w M. przez 3 lata wolną od czynszu, tylko w sierpniu ma służyć z kosą i motyką, 2 kury dawać; po 3 latach jednak będzie płacił rocznie 10 grzywien czynszu; piwo winien brać li tylko z mieruszyńskiego browaru (ob. Prutz, Gesch. des Kreises Neustadt, 1872, str. 197 i inne). Lustracya starostwa puckiego z r. 1678 podaje następne szczegóły: I. *Folwark* w tej wsi: dworski budynek, gdzie urzędnik mieszka, ma izdeb 2, stołów 2, ław 3, dach dobry, stodoła o dwu klepiskach po prusku budowana, strona chróstem spleciona od pola nie dobra; szop 3: jedna we środku na woły, przy niej stajenka na konie; 2-ga dla krów; 3-cia szopa, gdzie owce stawają; na niej śpichlerz, ale teraz zepsowany, balki się połamały; Sernik na słupach. Browar i izba dobra. Dachy pod dachówką poprawy potrzebują. Kum (sic!) do słodu; beczek 36. Kosz i statki insze piwne dobre. Piwnica murowana osobno stoi, dobra. Wozów bosych 2. Na każdym kole po cztery rynki. Pług a dwie parze żelaz do niego. *Bydło i Drobiazgi*: Wołów robotnych 10, krów

24, stadnik 1; świni starych 10, gęsi 30 starych, gąsiorów 2, kokoszy 30; owczarnia tu jedna z Łepską. *Zboże na zimę wysiane*: Żyta wysiano łasztów 2 korcy 28$^1/_2$. Urzędnik powiedział, że jarzyny wysieje: jęczmienia łasztów 2, owsa wysiać może łasztów 3. Jarki nie sieją, grochu korcy 3. *Czeladź w tym folwarku*: Na tym folw. urzędnik Michał Kluk, poddany, z żoną, ma dzieci czworo; ma parobka jednego do folwarku i dziewek 2. Mielarz, co piwo warzy, (dostaje) na rok fl. (?) 144 myta. Parobek i dziewki dostają po 10 fl. na rok, żyta na osobę korcy 6, jęczmienia $^1/_2$ korca, owsa $^1/_2$ korca, grochu tyleż, słoniny połeć, sadło jedno. Urzędnik zaś dostaje fl. 40, żyta korcy 14, jęczmienia 2, owsa 2, grochu 1, słoniny połci 2, sadła 2, piwa beczek 6, soli achteli 8; i na się i na czeladź także śledzi achteli 8. II. *Osada wiejska*: W tej wsi bywało gburów 11, obrócono je na folwark. Po wojnie zaś bywało 5, teraz nie masz jeno jeden, drudzy w niwecz obróceni przez żółnierzów osobliwie JMPana Chełmskiego, na którego całe starostwo tu skarży. Szołtys Jerzy Lesnow z żoną, dzieci ma czworo, na 4 wł., tak jak drudzy ex usu podwody odprawuje. Matys Hadas, poddany z żoną, gbur na włókach 2$^1/_2$, szarwarkuje jak i drudzy gburzy; daje czynszu fl. 3 i 15 gr., owsa korcy 6, kurów 6, jaj 30. Matys Prima, poddany z żoną, dzieci ma pięcioro, na włókach 2$^1/_2$, arendarz, daje fl. 30 i we żniwa jak drudzy arendarze pomaga. Paweł Bolga, poddany z żoną, ma dzieci dwu synów niedorosłych, na gburstwie siedzi, daje czynszu fl. 12, we żniwa pomaga na połowę jak arendarz. Adam Bezewski, poddany z żoną, ma dziecko jedno, ma mieszkanie i ogród, daje z niego na rok fl. 10 i pomaga w żniwa. Marcin Ratka, poddany z żoną, ma dzieci troje, rataj, w chałupie pańskiej siedzi, ordynarya jego i powinność jak i Pieleszewskiego (ob.). Mik. Dargosz, poddany z żoną, stary, bywał za ogrodnika, teraz sobie chałupę postawił. Wawrzyniec Dargosz, poddany z żoną, ma dzieci dwoje, ogrodnik, siedzi w pańskiej chałupie, powinność jego jak i drugich ogrodników. Karczma pusta stoi. Karczmarza nie masz; starać się kazaliśmy aby osadzić, żeby w tej wsi piwo pańskie szynkowano. Andrzej Dytlof, poddany z żoną, dzieci ma troje, ogrodnik, siedzi w pańskiej chałupie. Jerzy Frydrych z żoną, ma dzieci sześcioro, ogrodnik, siedzi w pańskiej chałupie; nie dobra jest. Grzegorz Ratha, poddany z żoną, kaleka cale, ma dzieci pięcioro, nie robi nic; wszystkich włók jest 36. Wizyt. bisk. Rozdrażewskiego z r. 1583 donosi, że w M. było wtedy 12 gburów (coloni), płacili każdy 1 kor. żyta i tyleż owsa (str. 7). *Ks. Fr.*

Mierwina al. *Mierwiny*, 2 wsie i fol., pow. słucki, gm. hrycewicka, w 2 okr. polic. kleckim, nad kotliną rz. Łań z praw. strony, przy drodze wiodącej z Ostrowczyc do Hrycewicz. Wielka M. ma 19 osad pełnonadziałowych; Mała M. 14 os.; fol. dziedzictwo Radziwiłłowskie, do r. 1874 należał do ordynacyi kleckiej, odtąd w skutek układu familijnego do nieświeskiej, ma około 5 wł. obszaru; miejscowość wzgórkowata, małoleśna, grunta dobre, łąki obfite. *A. Jel.*

Mierzana, pust., pow. sieradzki, gm. i par. Gruszczyce, odl. od Sieradza w. 15$^1/_2$, dm. 2.

Mierzańce 1.) wś włośc., pow. wileński, 2 okr. pol., o 35 w. od Wilna, gm. Mejszagoła, okr. wiejski Jurjewo Hejszyszki, 11 dm., 107 mk. katol. 2.) **M.**, wś wł., pow. wileński, 3 okr. polic., o 48 w. od Wilna, 7 dm., 64 mk., z tego 57 kat., 7 żyd. (1866). 2.) **M.**, wś włośc., pow. wileński, 3 okr. adm., o 57 w. od Wilna, 4 dm., 27 mk. kat.

Mierzanów, fol., pow. wieluński, gm. Radoszewice, par. Osiaków, odl. od Wielunia w. 20; dm. 2, mk. 29.

Mierzanowice, wś i fol., pow. opatowski, gm. Wojciechowice, par. Mikułowice, odl. 12 w. od Opatowa, ma 27 dm., 229 mk., 451 mr. ziemi dwors. i 284 mr. włośc. W 1827 r. par. Wojciechowice, 18 dm., 137 mk.

Mierzanowo, wś i fol. nad rz. Łydynią, pow. ciechanowski, gm. Grudusk, par. Łysakowo, odl. o 17 w. od Ciechanowa, ma 8 dm., 128 mk., 571 mr. gr. dobrego, 16 nieuż. Do włościan należy tylko 30 mr. W 1827 r. 15 dm., 105 mk. *Br. Ch.*

Mierzany 1.) wś rząd., pow. święciański, w 1 okr. polic., gm. Święciany, okr. wiejski Sudata, o 11 w. od Święcian, 90 włośc. uwłaszczonych. 2.) **M.**, wś, pow. święciański, w 1 okr. polic., gm. michałowska, okr. wiejski Cerkliszki, 104 dusz rew., własn. hr. Mostowskiej. 3.) **M.**, wieś rząd., nad pot. Szundzis, pow. święciański, 2 okr. pol., o 9 w. od Święcian, 16 dm., 151 mk. kat.. 4.) **M.**, pow. święciański, ob. *Grzyby*. *J. Krz.*

Mierzawa, wś, pow. jędrzejowski, gm. Wodzisław, par. Krzcięcice. W 1827 r. 10 dm., 102 mk.

Mierzawa al. *Sędziszówka*, rz. w gub. kieleckiej, bierze początek w pow. jędrzejowskim, pod wsią Mstyczów, na płn. Żarnowca, płynie w kierunku płn.-wsch. pod Krzelowem, Sędziszewem, Pawłowicami, Mierzawą, poczem skręca w stronę wsch.-płd., płynie pod Przyłęczkiem, Przyłękiem, Konarami, Niegosławicami, Sędowicami; za Wrocieryżem wchodzi w pow. pińczowski, od Michałowa skręca ku płn. i pod Pawłowicami na zach. Pińczowa wpada z praw. brzegu do Nidy. Długa 42 w. Pod Niegosławicami przyjmuje z praw. brzegu Mozgawę. Być może, iż dawniej M. nosiła

nazwę Mozgawy i w takim razie bitwa Krakowian z Mieszkiem Starym mogła mieć miejsce pod wsią Mozgawą, niedaleko Nidy. *J. Bl.*

Mierzączka 1.) wś włośc., pow. kozienicki, gm. Grabów n. Wisłą, par. Zwoleń, odl. 34 w. od Kozienic, ma 23 dm., 158 mk., 450 mr, 2.) **M.** *Duża*, kol. i os. karcz., pow. łaski, gm. i par. Dłutów. M. Duża, kol., ma 44 dm., 370 mk., 683 mr.; os. 1 dm., 6 mk., 2 mr. M. Mała, kol. 21 dm., 166 mk., 306 mr.; os. karcz. 1 dm., 2 mk., 2 mr.; os. leś. 1 dm., 4 mk., 8 mr. W 1827 r. M. wś rząd., 19 dm., 139 mk. Ob. *Dłutów*. 3.) **M.**, wś, pow. garwoliński, gm. i par. Górzno (ob.), ma 8 dm., 88 mk., 136 mr. 4.) **M.**, ob. *Mierzwiączka*. *Br. Ch.*

Mierzączka, przys. do Lednicy górnej, na płn. od niej, pow. wielicki, przy drodze z Wieliczki (2·3 kil.) do Gdowa, na płd.-wsch. od Wieliczki. Kilka domów schludnych. Ludność pochodzi od osadników niemieckich z końca XVIII w. *Mac.*

Mierzeja *Świeża* al. *Nierzeja*, niem. *Frische Nehrung*, wąski półwysep ciągnący się nakształt długiej piaszczystej grobli, między zatoką Świeżą (Frisch Haf) a Baltykiem, ma do 13 mil dług., a $1/_8$ do $1^1/_4$ m. szerok. Zaczyna się pod Gdańskiem przy ujściu Wisły. Mało zaludniona dla gleby ubogiej, ob. *Nierzeja*. M. Kurońska (Kurische Nehrung) w Prusach wsch., takiż sam wąski a długi półwysep, oddzielający nakształt wielkiej grobli zatokę Kurońską od Baltyku. Ob. *Kurońska Mierzeja*.

Mierzejewo, niem. *Mnierziewen* al. *Mierziewen* (dok. *Moerszewen* i *Mersewen*), wś, pow. lecki, st. p. Zalec. Jan v. Beenhausen, wójt rastemborski, nadaje r. 1427 Janowi oraz Marcinowi i Grzegorzowi, jego synom, 15 wł. nad jez. Notyst na prawie chełmiń. (ob. Kętrz., O ludn. pol., str. 469); 10 lat mają być wolni od służby wojskowej (str. 263).

Mierzejewo, okolica szl. w pow. ostrołęckim. W obrębie jej powstało 15 dotąd istniejących wsi, które jednak porzuciły pierwotne wspólne nazwisko i w spisach urzędowych figurują pod swemi odrębnemi jedynie nazwami. Jest to gniazdo pierwotne rodu Mierzejewskich. W dokumentach z 1473 r. spotykamy: Mierzejewo Zamość, M. Drwęcz, M. Zapieczne, M. Janki Stare, M. Janki Młode, M. Przęczki, M. Borowie, M. Wielgouchy, M. Jarnuty, M. Rępki, M. Wojcze, M. Tomasze, M. Janczyki, M. Czambrowizna, M. Bobino, M. Damięty; z tych: Drwęcz i Borowie leżą w par. Rzekuń; Bobin w par. Goworowo; Zamość, Wojsze, Przęczki, Rępki, Jarnuty w par. Troszyn; pozostałe w par. Czerwin. W księgach hypotecznych dotąd utrzymuje się co do niektórych wsi pierwotna wspólna nazwa. Wś i fol. M. Janki, gm. Troszyn, par. Czerwin, mają obszaru fol. 606 mr. (333 roli, 139 łąk, 88 past., 8 lasu, 23 mr. zarośli) i 225 mr. ziemi włośc. (31 osad). M. Janki Młode, os. włośc., 4 dm., 17 mk. M. Zamość, fol. i wś, gm. Troszyn, mają 1001 mr. ziemi fol. (1866 r.) i 83 mr. (16 osad) włośc. M. Przęczki, fol., w 1856 r. miały 428 mr. ogólnego obszaru. M. Czambrowizna (Czamrowizna), fol., ze wsią Bobin i Janczyki miał 222 mr. ziemi fol. (155 roli, 62 mr. łąk). Wś Bobin 6 os. i 12 mr.; Janczyki 9 os. i 27 mr. *Br. Ch.*

Mierzejewo, wś, pow. wschowski, 19 dm., 126 mk., 12 ew., 114 kat., 31 analf. Poczta i tel. w Poniecu o 7 kil., gośc. o 3 kil., gośc. o 3 kil., st. kol. żel. w Rydzynie o 15 kil. i we Wschowie o 17 kil. 2.) **M.**, dom., 1435 mr. rozl., 6 dm., 141 mk., 2 ew., 139 kat., 40 analf. Własn. hr. Marcelego Żółtowskiego. *M. St.*

Mierzejówka, *Mierzyjewka*, słoboda około Brusiłowa, nad rz. Zgarą, prawdopodobnie dzisiejsza wś Nowosielica, pow. lityński, na płd. od Brusiłowa a na płn.-wsch. od m. pow.; ob. Arch. J. Z. R. cz. VI, t. 2, 133.

Mierzejówka, *Mierzyjówka*, wś, pow. uszycki, gm. Kapuściany, par. Wońkowce, ma 28 osad. Należy do dóbr hlebowskich, skonfiskowanych 1863 r. Tadeuszowi Zieleniewskiemu i darowanych gen. Putiatynowi. Gleba glinkowata. *Dr. M.*

Mierzeniec, wś, pow. pułtuski, gm. Kozłowo, par. Gzy. W 1827 r. 14 dm., 108 mk.

Mierzewo 1.) olędry, pow. gnieźnieński, 19 dm., 153 mk., wszyscy katol., 56 analf. Poczta i tel. w Witkowie o 7 kil., gośc. o 6 kil.; st. kolei żel. w Czerniejewie o 8 kil., w Gnieźnie o 16 kil. 2.) **M.**, dom., 3745 mr. rozl., 2 miejsc.: a) M., dom.; b) Królewiec, fol., 19 dm., 313 mk., 2 ew., 311 kat., 116 analf. Własn. Kaczkowskich. M. wspominają już dok. w początkach w. XV; należała zdawna do par. Jarząbkowo (ob. Łaski, Lib. Ben., t. I, 25). *M. St.*

Mierzęcice, wś, os. leś. i karcz., pow. będziński, gm. Sulików, par. Targoszyce, odl. 15 w. od Będzina, przy drodze z Siewierza do Niezdary. Posiada szkołę począt., urząd gm., 117 dm., 1028 mk., 2312 mr. ziemi włośc. (w tem 1619 mr. ornej); os. leś. rząd. 1 dm., 30 mr.; dwie os. karcz. rząd. 2 dm., 5 mr. W spisie z 1827 r. nosi nazwę Mierzęcin, wś rząd., 90 dm., 508 mk. Wś M. istniała pierwotnie podobno na górze należącej do sąsiednich Targoszyc; obecnie na tej górze stoi kościół paraf.; po spaleniu w czasie wojen, wś na inne przeniosła się miejsce, a następnie i parafia otrzymała nazwę targoszyckiej. *Br. Ch.*

Mierzęcin 1.) wś, pow. pułtuski, gm. Zatory, par. Pniewo. W 1827 r. 6 dm., 75 mk. 2.) **M.**, wś i rum., pow. rypiński, gm. Szczutowo, par. Łukomia, odl. o 24 w. od Rypina, ma 13 dm., 98 mk., 214 mr. gr. M. stanowi

jednę całość ze wsią Topiąca i kol. Łukomka. Wchodziła w skład dóbr Łukomie.

Mierzęcin 1.) niem. *Mierzenczin*, kol., pow. kozielski, par. i okr. polic. Kostenthal. Powstała w 1829 r. z części fol. skarbowego, ma 70 mr. roli. 2.) **M.**, fol. do Wronina, pow. kozielski. 3.) **M.**, kol. do wsi Kozki, pow. kozielski. *Br. Ch.*

Mierzno, ob. *Mieżno.*

Mierzona, (dok. *Myerzonya*), os. włościań., pow. opoczyński, gm. Topolice, par. Żarnów, odl. 16 w. od Opoczna. Leży tuż pod Żarnowcem, ma 7 dm., 85 mk., 7 mr. obszaru. Wspomina tę wieś Lib. Ben. Łaskiego (I, 623).

Mierzonka, os. włośc., pow. ihumeński. Posiadłość włościanina Reckiego, $3^1/_2$ włóki.

Mierzyca, rz. w pow. dzisieńskim, dopływ Dźwiny, płynie w gminach: Druja i Leonpol; przepływa około wsi Kopiżniki i Lipkowo.

Mierzyszki al. *Rudupie*, zaśc., pow. wileński, ob. *Mieżyszki.*

Mierzwa, wś nad rz. Styrem, przy ujściu Sudyłówki, pow. dubieński, gm. Beresteczko. Leży na granicy Galicyi, na zachód od Beresteczka; ob. Pamiat. Kijew. Arch. Komisyi t. IV, oddz. 2, 78, 116, cz. VI, t. 1, 127; dodatki 133.

Mierzwiączka, wś, pow. nowo-aleksandryjski, gm. Irena, par. Stężyca, majorat rząd., należy do dóbr Dęblin. Wś ta leży pośród fortów okalających twierdzę Iwangród, pomiędzy twierdzą a linią kolei żel. nadwiśl.

Mierzwica 1.) po rus. *Merwycia*, zwana w dawnych dokum. *Merwice*, *Mervicz*, *Myrzwycza* i t. p., wś pow. żółkiewski, 9 kil. na płd.-wsch. od sądu powiat. w Żółkwi, tuż na zach. od urz. poczt. w Kulikowie. Na zach. leży Wiesenberg, na płn.-wsch. Przemiwółki, na płd. Kościejów, na płd.-zach. Zarudce (obie w pow. lwowskim). Wody płyną małemi strugami na płd.-wsch. do Kulikowa i podążają do Pełtwi. Zabudowania wiejskie leżą w zach. stronie obszaru (cerkiew 275 m.). Płn.-wsch. narożnik wsi przerzyna gościniec lwowsko-żółkiewski. Własn. więk. tu i w Wiesenbergu ma roli or. 50, łąk i ogr. 30, past. mr. 3; wł. mniej. roli or. 1987, łąk i ogr. 326, past. 128 mr. W r. 1880 było 812 mk. w gm. (między nimi 272 obrz. rz.-kat.). Par. rz.-kat. w Wiesenbergu, gr.-kat. w miejscu, dek. żółkiewski, dyec. przemyska. We wsi jest cerkiew pod wez. ś. Jana Chrzciciela, szkoła etat. 1-klas. i browar. Z wybornego chmielu słynęła ta wieś oddawna, a Siarczyński wspomina (rkp. w Bib. Ossol., № 1825), że produkowano tu za jego czasów rocznie 8 ctn. chmielu, nieustępującego w niczem najlepszemu czeskiemu. Röhrer wspomina w opisie swojej podróży, że czyniono tu także doświadczenie z sadzeniem rośliny rabarbarum (Rheum palmatum). W r. 1800 zasadzono na 4 mr. i 535 kw. sążni. 500 roślin 7-letnich, 66 4-letn., 95 3-letn., 8667 2-letn., 314 1-rocznych, a nakoniec 36,800 sztuk całkiem świeżo, czyli razem 40,442 sztuk. Próba nie powiodła się jednak, zdaniem Röhrera dla tego, że w jednej części gruntu, nisko położonej, wilgoć psuła korzenie, druga zaś część, wyższa, wystawiona była na ostre wiatry, których ta roślina nie cierpi. Za czasów polskich należała wieś do dóbr koronnych w ziemi lwowskiej. W r. 1378 oznaczył Władysław ks. opolski granice dóbr zaszkowskich, kościejowskich i 4 dworzysk w Mierzwicy, niedawno przedtem oo. dominikanom lwowskim darowanych (Ak. gr. i ziem., II, 12). Władysław Jagiełło zastał już w r. 1397 w posiadaniu 4 dworzyszcz tej królewszczyzny dominikanów lwowskich. W r. 1563 wzywa Zygmunt August Stanisława Oporowskiego, sstę kruszwickiego, dzierżawcę dóbr król. Mierzwicy i Mokroczyna, aby nie wyrządzał krzywd dominikanom lwowskim (Arch. Bernard. lwow, C. t. 321, str. 264). W r. 1572 poleca Zygmunt August Piotrowi Klophasowi, komornikowi swemu, aby się wwiązał w wsi Mierzwiecze, Mokroczin, Kamienobrod i Czuniów, a następnie oddał je opiekunom potomków Stanisława Oporowskiego, ssty kruszwickiego, w posesyą (ib. C. t. 335, str. 145). W r. 1589 uwiadamia Zygmunt III Jana Zamojskiego o wysłaniu delegatów, celem rozpoznania sporu Herburta z Fulsztyna, dzierżawcy Rokitny, a Mikołaja Mniszcha, dzierżawcy Mierzwicy i Mokroczyna (ib. C. t. 346, str. 592). W 1589 r. uwiadamia Zygmunt III o wysłaniu delegatów w tym samym celu (ib. C. t. 346, str. 593). W 1589 r. wzywa Zygmunt III dominikanów lwowskich, jako właścicieli Zaszkowa, aby byli obecnymi przy rewizyi Rokitny, Mierzwicy i Mokroczyna (ib. C. t. 346, str. 594). W r. 1605 nadaje Zygmunt III Jerzemu Mniszchowi wieś Mierzwicę, Mokroczyn i inne (ib. C. t. 364, 1366). W r. 1609 wzywa Zygmunt III Krzysztofa Leśniowskiego, Zygmunta Poradowskiego i innych, jako delegowanych komisarzy swoich, aby przeprowadzili sprawę wykupna wsi Mierzwicy, Mokroczyna i innych z rąk spadkobierców Michała Mniszcha na korzyść Jerzego Mniszcha (ib. C. t. 364, str. 1293). W r. 1609 uwiadamia Zygmunt III Piotra i Andrzeja braci Mniszchów, dzierżawców Mierzwicy, Mokroczyna i innych wsi, że pozwolił wykupić te wsi Jerzemu Mniszchowi (ib. C. t. 354, str. 1293). W r. 1609 przeprowadzają Krzysztof Leśniowski i inni komisarze królewscy sprawę wykupna Mierzwicy, Mokroczyna i innych wsi z rąk spadkobierców Michała Mniszcha na rzecz Jerzego Mniszcha (ib. C. t. 364, str. 1292). W r. 1656 uwiadamia

Jan Kazimierz wójtów Mierzwicy, Mokroczyna i innych wsi, że dobra te nadał Kazimierzowi Piaseczyńskiemu, staroście mławskiemu, pułkownikowi swemu (ib. C. t. 405, str. 937). W r. 1656 uwiadamia Jan Kazimierz o tem samem urząd grodzki lwowski (ib. C. t. 405, str. 829). W r. 1656 nadaje Jan Kazimierz te wsie Piaseczyńskiemu (ib. C. t. 405, str. 759). W lustracyi z r. 1662 (rkp. w Bibl. Ossol., № 2834, str. 100) czytamy: „Dzierżawa mierzwicka ze wsiami: Mierzwica, Smereków, Błyszczywody, Przedrzymiechy, Mokrotyn, uroczyszczem zwanem Targowiszcze, Artaszów. Posesorką tej dzierżawy jest Jm. Pani Barbara z Kuropatnik Grabianczyna, urodzonego niegdyś Jm. Pana Marcyana Grabianki małżonka pozostała, za przywilejem króla Jana Kazimierza de dato w obozie pod Glinianami 5 lipca 1658 r. miłościwie nadanym. Wieś M. zasiadła zdawna na łanach 7. Poddanych było 70. Teraz poddanych, którzy na ćwierciach siedzą, jest 18. Zosobna wójt na ćwierci, od podatku wolen, który robotę rozkazuje do dworu poddanym. Poddani z ćwierci łanu czynszu dają po gr. 15, fecit zł. 9. Owsa po 2 półmiarki, miary żółkiewskiej, przychodzi owsa półmiarków 36 po gr. 20, fecit zł. 24. Pszenicy z ćwierci po półmiarku, przychodzi półmiarków 18, po zł. 2, fecit zł. 36. Kapłon z ćwierci 1, przychodzi 18, po gr. 6, fecit zł. 3 gr. 18. Kurczę z ćwierci 1, przychodzi 18, po gr. 3, fecit 1 zł. 24 gr. Jajec z ćwierci 15, przychodzi kop 4, po gr. 10, fecit zł. 1 gr. 15. Robić powinni z ćwierci łanu po 2 dni w tydzień, prząść powinni z pańskiego przędziwa po łokci 3. Powozu każdy z nich z ćwierci dać powinien po zł. 4, fecit 72 zł. Zagrodników w tej wsi jest 20, którzy czynszu dawać powinni po gr. 6, fecit zł. 2. Prząść także po łokci 3. Poddani wszyscy we żniwa tłoką okrom pańszczyzny, zażynki, obżynki, okrom pańszczyzny powinni. Karczma w tej wsi w arendzie była, teraz dworskie piwo dają, co się szacuje na zł. 30. Summa prowentu tej wsi okrom folwarku fecit zł. 183 gr. 27. Urodzaj folwarku mierzwickiego: Żyta kop 65 (wysiew 13, wikt 7, reszta 45 po 1 zł. 15 gr., fecit 67 zł. 15 gr.), pszenicy kop 110 (wysiew 22, wikt 8, reszta 70 po zł. 2, fecit 140 zł.); jęczmienia kop. 30 (wysiew 6, wikt 4, reszta 20 po 1 zł., fecit zł. 20); owsa kop 150 (wysiew 30, wikt 10, reszta 110 po gr. 20, fecit 73 zł. 10 gr.); tatarki kop 180 (wysiew 36, wikt 14, reszta 130 po 1 zł., fecit 130 zł.); grochu kop 10 (wysiew 2, wikt 2, reszta 6 po zł. 2, fecit 12 zł.); prosa kop 3, to na wychowanie. Siana stert 3 w sążni 6, z tych jedna na wychowanie a 2 na sprzedaż po zł. 4 sażeń fecit, 48 zł. Summa prowentu z folwarku jest 490 zł. 25 gr.“ W 1666 r. chorągiew tatarska strażnika w. kor. oszacowuje bydło zabrane w Mirzwicy i Smerekowie na rachunek asygnaty (Arch. Bernard. C. t. 417, str. 517). W r. 1684 pozwala Jan III Barbarze z Kuropatnickich Grabiańczynie przenieść prawa swe dożywotnie do wsi Mirzwicy, Mokrotyna, Smerekowa, Błyszczywody, Przedrzymiechy na osobę Wiktoryna Sobieskiego, syna jej (ib. C. t. 167, str. 2061). W r. 1738 nadaje August III Adamowi Duninowi Mięcińskiemu, podkomorzemu swemu, i żonie jego dzierżawę wsi Mierzwicy (ib. C. t. 542, str. 174). W r. 1762 daje August III Pawłowi Starzyńskiemu i małżonce jego Teresie z Wybranowskich „starostwo mierzwickie“, to jest wsie: Mirzwicę, Mokrotyn, Błyszczywody, Przedrzymichy, Smeryków i Majdan, opróżnione skutkiem dobrowolnego zrzeczenia się Filipiny de Horst Mieczyńskiej (ib. C. t. 590, str. 1913). W lustracyi z r. 1765 czytamy, że dzierżawa mierzwicka przynosiła następujące dochody: Wś Mierzwica 3820, kwarta 950 złp; Przedrzymichy prow. 1220, kwarta 305 złp.; Błyszczywody prow. 1595 złp. 18 gr., kwarta 398 złp. 27 gr.; Smereków prow. 2740, kwarta 685 złp.; Opłytna, nowa kol., bez prowentu; Mokrotyn prow. 6290 złp., kwarta 1578 złp. 15 gr.; Polana prow. 414 złp. 24 gr., kwarta 103 złp. 21 gr. i Majdan prow. 806 złp. 29 gr., kwarta 201 złp. 28 gr. Cały klucz wraz z osadami Deutsch-Mokrotyn i Wiesenberg przy licytacyi 1834 r. nabył hr. Aleksander Czacki za 135,505 zł. m. k. 2.) **M.**, przys., ob. *Bojaniec*. *Lu. Dz.*

Mierzwina, wś i folw. nad rz. Bugiem, pow. konstantynowski, gm. Chlebczyn, paraf. r. l. Sarnaki, r. g. Chłopków, poczta Łosice, okr. sąd. Komarno, rozległ. gruntów włościańskich mr. 1249, dm. 46, ludn. 430, gruntów folwarcznych mr. 316. Wieś ta należała do królewszczyn i Stanisław August dał ją w dożywocie pułkownikowi Byszewskiemu, a po jego śmierci w 1792 r. Tomaszowi Aleksandrowiczowi, wojew. podlaskiemu, w dodatku do sstwa łosickiego; dziś jest własnością rządową. W 1827 r. 43 dm., 224 mk. Ob. *Hołowczyce*. *Rz.*

Mierzwin, wś, pow. jędrzejowski, gm. i par. Mierzwin, odl. 8 w. od Kielc a 3 w. od rz. Nidy. Posiada kościół parafialny, szkołę gminną, młyn wodny. W 1827 r. było tu 31 dm., 210 mk. Kościół paraf. murowany, niewiadomej erekcyi, przeniesiony tu ze wsi Grudzyny. M. par. dek. jędrzejowski. Dobra M. składają się z folw. i wsi M. i Zegartowice, rozl. mr. 1577, folw. M.: gr. or. i ogr. mr. 401, łąk mr. 5, pastw. mr. 136, lasu mr. 285, nieuż. i place mr. 19, razem mr. 846; bud. mur. 5, z drzewa 11; płodozmian 8-polowy; folw. Zegartowice: gr. or. i ogr. mr. 357, łąk mr. 43,

pastw. mr. 7, nieuż. i place mr. 324, razem 731; bud. mur. 3, z drzewa 6; płodozmian 8 i 9-polowy. Wś M. os. 39, z gr. mr. 84; wś Zegartowice os. 34, z gruntem mr. 182. Mierzwin gmina, należy do sądu gm. I okr. w Jędrzejowie, gdzie też st. poczt. Ma 19463 mr. obszaru, 5500 mk. W gminie są: dwie szkoły elementarne, cztery młyny wodne, dwie gorzelnie, dystylarnia wódek, cegielnia, tartak. *Br. Ch.*, *A. Pal.*

Mierzwiń (*Mały* i *Wielki*), dwie okolice w pow. bielskim gub. grodz., na płn.-wsch. od Brańska.

Mierzwin, wś, pow. lipowiecki, ob. *Merwin*. Do podanych tam wiadomości należy dodać, że w M. znajduje się filia par. katol. Oratów.

Mierzwin, dom., pow. inowrocławski; 1647 mr. rozl.; 3 miejsc.: a) M., dom.; karczmy: b) Czerwiniak; c) Byczek; 8 dm.; 158 mk.; 39 ew., 119 kat.; 62 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Złotnikach o 4 kil.; gośc. o 3 kil.; st. kol. żel. Inowrocław o 12 kil. Własność Więckowskiej. *M. St.*

Mierzwińce (w dok. *Mieżwieńce*, *Merwińce*, *Mierwińce*), wś, pow. jampolski, nad rz. Muraszką, gm. Babczyńce, par. Czerniejowce, na płn.-zach. od m. pow., o 15 w. od Mohylowa, o 60 od st. Rachny, o 5 w. od rz. Dniestru; 110 dm., 522 mk., 564 dzies. ziemi włośc., 756 dzies. dworskiej, gorzelnia, łomy kamienia młyńskiego, plantacya winorośli. Należała do Zamojskich, Koniecpolskich, Moczulskich, Sarneckich, dziś Rokickich. Ob. Arch. J. Z. R., cz. III, t. 3, 70. *Dr. M.*

Mierzwino-*Bartoszowięta* i *M.-Stare*, dwie wsie, pow. bielski gub. grodzieńskiej.

Mierzwińskie, folw. w Załubińcach, pow. sądecki.

Mierzyce, wś, kol., folw., pow. wieluński, gm. i par. Mierzyce, odl. 11 w. od Wielunia. Posiada kościół par. murowany, szkołę początkową ogólną, urząd gminny. Wś wraz z kol. i os. ma 65 dm., 734 mk.; folw. 6 dm., 47 mk.; os. prob. 1 dm., 2 mk. W 1827 r. wś rząd., 60 dm., 307 mk. Kościół tutejszy wspominany już jest w aktach z 1460 r. Erekcya nieznana. Na miejsce starego drewnianego stanął w latach 1837 i 1838 r. nowy murowany, ze składek parafian i z zasiłku skarbowego. Konsekrowany 1839 r. Do par. M. wcielono w 1818 r. kościół paraf. w Kamionie, jako filią. Drugi kościół filialny jest w Łaszowie (ob. Lib. Ben. Łaskiego, t. II, 95, 113). M. par., dek. wieluński: 3350 dusz. W skład parafii wchodzą: Broników, Cieśle, Cisowa, Dziadaki, Jajczaki, Jarzębie, Kamion, Krzeczów, Łaszów, Mierzyce, Ogroble, Przywóz, Toporów, Troniny, Więcławy, Załęcze Małe. Mierzyce, gmina, należy do sądu gm. okr. IV w os. Działoszyn, st. poczt. Wieluń, ma 21188 mr. obszaru i 4894 mk. (1867 r.). W gminie jest 1 szkoła początk., dwie fabryki bibuły i grubego papieru, 1 smolarnia i 7 młynów na Warcie. *Br. Ch.*

Mierzyn, wś i folw., pow. piotrkowski, gm. Rozprza, par. Mierzyn. Posiada kościół par. murowany i szkołę początkową ogólną. Wieś ma 56 dm., 561 mk., 455 mr.; folw. 7 dm., 15 mk., 2210 mr. (520 ornej ziemi); os. prob. 1 dm., 5 mk., 6 mr. W 1827 r. było tu 41 dm., 332 mk. Kościół tutejszy wedle tradycyi założony został wkrótce po rozszerzeniu chrześciaństwa w Polsce. Wspomina go Długosz (I, 286 i 290). Pierwotny kościół stanowiło obecne prezbiteryum, do którego dziedzice wsi Mierscy przybudowali około 1600 r. murowaną nawę. Ta nawa w 1825 r. zawaliła się niszcząc wszystkie sprzęty, skutkiem czego wzniesiono nową z cegły i konsekracya odbyła się 1835 r. Według Lib Ben. Łaskiego (t. II, 192—194) proboszcz w M. pobierał dziesięciny z wielu daleko położonych wsi (w okolicach Łowicza i Brzezin), coby świadczyło o wielkiej starożytności tutejszej parafii (por. Lib. Ben., I, 218, 229, 230, 232, 235 i 240). Do par. M. w początkach XVI w. należały wsie: Bryszki, Rajsko Wielkie i Małe, Lubien (Lubyn), Tunawa (Thomowa), Żerochowa, Daniszewice, Cieszanowice i Szczepanowice. Stwierdza starożytność tutejszej osady wykopalisko monety, jakie miało miejsce w 1881 r. przy oraniu roli dworskiej. Znaleziony zbiór składał się z monet srebrnych z drugiej połowy XIV w., których przeszło 400 sztuk od znalazców odebrano. To co z owego wykopaliska ocalało, składało się głównie z półgroszków koronnych i denarów króla Kazimierza Wielkiego. Pierwszych znajdowało się sztuk 35, drugich przeszlo 370. Obok tego było 5 całkowitych groszy pragskich króla Karola Luksemburczyka, 3 denarki tegoż samego monarchy, jeden denarek węgierski Karola Roberta i przeszło 200 sztuk całkiem niemych prawdopodobnie szlązkich. M. par. dek. piotrkowski: 2330 dusz. *Br. Ch.*

Mierzyn 1.) *Stary*, niem. *Alt-Merine*, olędry, blisko Warty; pow. międzychodzki; 12 dm., 107 mk., 104 ew., 3 kat.; 4 analf. Poczta, tel. i gośc. w Międzychodzie o 7 kil.; st. kol. żel. w Drezdenku o 29 kil. 2.) **M.**-*Nowy*, niem. *Neue-Merine*, olędry, blisko Warty, na wschód od Mierzyna Starego, pow. międzychodzki, 31 dm., 240 mk., 229 ew., 11 kat.; 21 analf. Poczta, tel. i gośc. w Międzychodzie o 6 kil.; st. kol. żel. Drezdenko o 28 kil. *M. St.*

Mierzyn (ob.) *Mierzynek*.

Mierzynek, wś, pow. lipnowski, gm. Dobrzejewice, paraf. Ciechocin, odl. 34 w. od Lipna; 79 mk. Dworskie grunta Mierzynek iOśniałowo wynoszą 629 mr., w tej liczbie 529

mr. ornych; Mierzynek ma 6 dm., 12 mk.; Ośniałowo zaś, położone przy strumieniu bezimiennym, 2 dm. M. należał do dóbr kapituły włocławskiej. W 1827 r. własność funduszu edukacyjnego, 12 dm., 63 mk. *Br. Ch.*

Mierzynek, przedtem *Klimkowo*, niem. *Petersdorf*, dok. *Mirzinek*, *Mehrsyn*, *Petryndorf* i *Dolmau*, dobra ryc., pow. lubawski, st. p. Biskupice 9 kil. odl.; razem z folw. Richterhoff i wybudowaniem Kurzętnickiem al. Zacharczyzna (Julienhoff) liczą 664 ha roli orn. i ogr., 102 łąk, 3 nieuż., 14 wody, razem 783 mrk.; czysty dochód z gruntu około 3438 mrk. Gorzelnia. Szkoła Sumin, par. kat. Lipinki, ew. Biskupice; okr. urz. stanu cywil. Lipinki. M. liczył 1868 r. 133 mk., 92 kat., 41 ew., 25 bud., między tymi 9 dm. W 1667 r. posiadał te dobra Wład. Zawacki, chorąży pomorski; płacił mesznego 1 korz. żyta i tyleż pszenicy. R. 1346 dostaje Jon, t. j. Jan z Płowęża, rycerz, wś Clemekow, t. j. Klimkowo czyli Mierzynek na prawie magd.; na M. siedzi r. 1440 Hanusz (Hannos) z Płowęża, syn Jana, 1440 Bolke v. d. Kl. Plofsese, t. j. Bolko czyli Bolesław z Płowężka (ob. Kętrz. O ludn. pols., str. 123). Według rejestrów czynszowych z r. 1415 płacił M. 3 wiardunki czynszu. *Kś. Fr.*

Mierzynko, kasz. *Mjerzeno*, niem. *Mersinke* (dok. *Cleine mirssyno*), dobra, pow. lęborski, okr. urz. stanu cywil. Solino. R. 1544 wydaje książę szczecińsko-pomorski Barnim w lenno kilka łąk w granicach Mierzynka i Gartkowic (ob.) Jerzemu Krackow, dziedzicowi w Rościecu. Do r. 1437 miały te dobra jeszcze urządzenie starodawne pomorsko-polskie, według którego zamiast czynszu dawały pierwotnie na ś. Mikołaja, na M. B. Gromniczną, na ś. Jana i ś. Dominika, świnie, krowy i przewód. Potem zamieniono im to na podatek pieniężny. *Kś. Fr.*

Mierzyno, niem. *Mersin*, dok. *Merezina* i *Gross-Mirzinko*, kasz. *Mjerzinko*, wś, pow. lęborski, 19 kil. od Bałtyku, 23 kil. na północny-zach. od Wejherowa; gleba w północnej części torfowa, łąkami pokryta, w południowej orna, gliniasta i piaszczysta. W 1877 r. 218 ew. mk.; trudnią się rolnictwem i hodowlą bydła. Okr. urz. stanu cywil. Gniewino. Tutejsza stacya pocztowa liczy się do III klasy; wysyła pocztę osob. do Żelazna; do M. przychodzi poczta osob. z Wejherowa. M. wspomniane już w starszej kronice oliwskiej, gdzie Sambor zapisuje klasztorowi oliwskiemu dziesięciny z tej wsi („decimam de Merezina“); ob. Script. rer. prus. I, 672 i Cramera Gesch. des Lande Lauenburg und Bütow, II, 235). *Kś. Fr.*

Mierzyszyn al. *Mierzeszyn* (dok. z r. 1686 *Miereszyn*, *Miereszczyn* 1717 r.), niem. *Meisterwalde*, wś włośc. z kościołem paraf.; pow. gdański, st. p. Pruszcz. Obejmuje 45 posiadł. gbur. i 27 zagród, razem 5104·03 mr. W 1868 r. 763 mk., 254 kat. i 497 ew., 17 żyd., 80 dm., odl. od Gdańska 3 1/2 mili, w miejscu jest szkoła symultanna. M. tworzy osobny okr. urz. stanu cywil., który 1 grud. 1880 r. liczył 2149 dusz; w r. 1882 urodziło się 87 dzieci, umarło 43 osób, zawarto 19 małżeństw. Paraf. mierzyszyńska liczyła według szematyzmu dyec. z 1867 r. 555 dusz a 320 komunikantów. Tyt. kość. św. Bartłomiej; patronatu królewskiego, przy kość. jest bractwo trzeźwości, założone 20 maja 1861 r. W skład parafii wchodzą następ. wsie: Mierzyszyn (242 dusz), Graniczna wieś (69), Kaninchenberg (3), Wippich (13), Lenzberg (22), Kossenberg (123), Zalesie (40), Popenwinkel (13), Friedrichshof (19) i Hanung (11); szkół katol. nie ma w tej parafii. Wizytacya bisk. Madalińskiego z r. 1686 donosi, że w M., podówczas dobra królewskie stanowiącym, był kościół filialny, należący do parafii ś. Wojciecha pod Gdańskiem, znajdował się jednak w bardzo opłakanym stanie, ściany były popękane, dach zepsuty, cmentarz nie miał żadnego ogrodzenia; nabożeństwo wcale się nie odprawiało; kielich i patenę przechowywano u ś. Wojciecha pod Gdańskiem. Do probostwa należały 4 włóki, które były wydzierżawione za 45 flor. Do parafii tutejszej były przyłączone tylko Mierzyszyn i Przywidz; M. płacił meszne w pieniądzach, Przywidz w zbożu. Większa część mieszkańców w M. była wyznania ewang.; tak że w całej parafii naliczył wizytator tylko 9 parafian katol. Do probostwa należała, prócz plebanii, jeszcze 1 chałupa, z której proboszcz czynsz pobierał. Według taryfy poborowej na symplę, wyrachowanej z 1717 r., płacił M. 6 zł. i 17 gr. W r. 1842 znaleziono tu około 60 kręgów rozmaitej średnicy. Wiadomości o nich podaje dr. Lissauer w dziele: Crania Prussica (Zeitsch. für Ethnol, 1874, Jahrg. VI, str. 206). Obok tych zabytków znajdowano ułamki skorup od urn, pochodzących prawdopodobnie z grobów kamiennych skrzynkowych (ob. Objaśnienia do mapy archeol. Prus Zach. przez Ossowskiego, str. 82). Groby rzędowe odkryto tu także r. 1842. Czaszki, które wydobył wówczas z tej miejscowości dr. Berendt z cmentarzyska, znajdującego się na wzgórzu w lesie, złożone zostały w Muz. tow. przyrodników w Gdańsku. Badał je i opisał dr. Lissauer w Alt-Pommerllische Schädel (Zeitsch. d. Naturforsch. Ges. zu Danzig, t. III, zesz. 2, 1872, str. 2) i Crania prussica (l. c. 1874, str. 205); ob. Ossowski l. c., str. 19. Znaleziono tu także 2 całe, jeszcze dobrze zachowane, szkielety, co dowodzi, że umarłych nietylko palono ale i chowano. *Kś. Fr.*

Mies al. *Mże*, lewy dopływ Berauna, lewego dopływu Mołdawy.

Mieścin, folw., pow. ihumeński, przy drodze wiodącej z Ostrowia i Zakorek do Żydowskiej-Słobody i mczka Jakszyc, nad bezim. dopływem Berezyny, w miejscowości małoludnej, poleskiej; młyn, grunta piaszczyste, łąki obfite, około 29½ włók obszaru; własność niegdyś jezuitów, potem Szemeszów, dziś Porębskich. *A. Jel.*

Mieścina, płn. część wsi Wołostkowa, powiat mościski, śród lasów; leśniczówka 300 m. npm.

Mieścina, ob. *Mieszczyn*.

Mieścisk 1.) wś, pow. szamotulski, 9 dm.; 72 mk.; 20 ew.. 48 kat.; 11 analf. Poczta, tel. i gośc. w Bytyniu o 4 kil.; st. kol. żel. w Buku o 11 kil. 2.) **M.**, dom.; 1038 mr. rozl.; 5 dm.; 70 mk.; 7 ewang., 63 katol.; 28 analf. *M. St.*

Mieściska, część Jasienny, pow. sądecki, par. Wilczyska.

Mieściska ulica, wś, pow. wągrowiecki; 15 dm.; 161 mk.; 24 ew., 137 kat.; 39 analf. Poczta, gośc. i tel. w Mieścisku, mieście; st. kol. żel. w Rogoźnie.

Mieścisko, wś włośc., pow. kozienicki, gm. Sarnów, par. Oleksów, odl. 22 w. od Kozienic, ma 12 dm., 101 mk., 153 mr.

Mieścisko (dawniej *Nowe-Miasto*), miasto, pow. wągrowiecki, na lewym brzegu Wełny, o 11 kil. na południ.-wschód od miasta powiatowego. Leży w równinie przerywanej tu i owdzie małemi wzgórzami, w glebie dość urodzajnej, na trakcie z Wągrowca do Rogowa. Ma 76 dm., 949 mk.; 81 ew., 738 katol., 140 żydów. W r. 1881 było 996 mk. Folw. proboszczowski ma 526 mr. rozl. Mieszkańcy trudnią się rolnictwem, chowem bydła, handlem zbożowym i handlem gęsiami. M. należy do komisaryatu w Wągrowcu, do sądu okręgowego w Wągrowcu. Kościół katol. paraf. do dekan. gnieźnieńskiego św. Piotra i Pawła. Szkoła elementarna kilkoklasowa. Agentura pocztowa i tel.; poczta osobowa z Gniezna przez Mieścisko do Wągrowca. St. kol. żel. w Rogoźnie (Rogasen) o 24 kil. W r. 1811 było 48 dm.; 350 mk.; w r. 1833 było 563 mk.; 450 kat., 12 ew., 101 żydów. Jest to dawna osada królewska, z której dochodów (dziesięcin) fundowana była kanonia gnieźnieńska (fundi Mieścisko) dla doktorów przeznaczona. Akta z 1416 r. wspominają tutejszy kościół pod wezw. ś. Michała, jako zdawna istniejący. Na miejsce drewnianego stanął w końcu XVII w. murowany kościół, który ulegał dwukrotnemu pożarowi w 1769 r. i 1866 r. W 1875 r. został wyrestaurowany i rozszerzony (Lib. Ben. Łask., t. I, 79—81). M. par. dek. gnieźnieński, 1435 dusz (1873). *Mieściskie* sstwo niegrodowe, leżało w województwie kaliskiem, powiecie kcyńskim i nakielskim. Podług lustracyi z r. 1661 powstało z dwu dawniejszych starostw: nakielskiego i kcyńskiego i składało się z mczka Mieścisko i z wsi Wiela z przyległościami. Całe te dobra za pierwszej wojny szwedzkiej całkiem zniszczone były. W r. 1771 posiadał je Filip Raczyński, ojciec słynnego mecenasa literatury polskiej, Edwarda, który zeń opłacał kwarty złp. 595 gr. 25, a hyberny złp. 134 gr. 3. *M. St., Br. Ch.*

Miesiące, wś włośc., pow. nowoaleksandryjski, gm. i par. Garbów, ob. *Garbów*.

Miesiączkowo 1.) niem. *Miesionskowo*, wś, pow. brodnicki, st. p. Bartniczki; par. katol. Górzno, ew. Brodnica; okr. urz. stanu cywil. Gutowo; szkoła kat. w miejscu, do niej przyłączone są wsie: Zaborowo, Zdroje i Pólko, razem 140 dz. (1866 r.). Obszar wynosi 4331·38 magd. mr., 195 bud., między tymi 82 dm., 585 mk., 488 kat. i 97 ew. (r. 1868), odl. od Górzna ⅝ mili. Dawniej ciągnęła się obok M. granica ziemi michałowskiej i bisk. płockiego (ob. Töppen: Hist. comp. Geogr. v. Preussen, str. 90). 2.) **M.**, niem. *Miesionskowo*, dobra, pow. brodnicki, st. p. Bartniczki 2 kil. odl. Obejmują 181·28 ha roli orn. i ogr., 20·43 łąk, 1·53 nieuż., razem 203·24 ha; czysty dochód z gruntu 1053 mrk. *Kś. Fr.*

Miesiołki, wś szlach. i włośc., pow. kolneński, gm. Stawiski, par. Romany.

Miesionskowo (niem.), ob. *Miesiączkowo*.

Mieska hora, szczyt w Tatrach niżnich na Węgrzech, ob. *Lupczanka*.

Mieskendorf al. *Müskendorf*, ob. *Charzykowy*.

Mieśkowicze, wś i folw. nad rz. Strumień, pow. piński, gm. Chojno, w 2 okr. polic. lubieszewskim. Cerkiew, 23 osad; włościanie trudnią się rybactwem i flisactwem; miejscowość małoludna, bardzo nizka, obfita w łąki i ryby. *A. Jel.*

Mieskowo (dok.), ob. *Wyczechowo*.

Mieśluki, wś, pow. wileński, w 2 okr. polic., gm. i okr. wiejski Mejszagoła, 14 włościan uwłaszczonych, własność Hauwalda.

Miesreda, rzeczka, ob. *Ihumeń* (t. III, 251).

Miesteczek al. *Lewin*, miasto, pow. kładzki na Szląsku, odl. 4 m. od Kładzka a 1¾ mili od Nachodu w Czechach. Położone w górzystej okolicy, wzniesione 1324 stóp npm. Jestto dawna osada, kiedy została miastem niewiadomo. W 1426 zniszczyli je Husyci, pożary w 1586 i 1779 r. obróciły w perzynę. Obecnie jest tu kościół par. katol. pod wezw. ś. Michała, szkoła miejska katolicka, szpital, stacya pocztowa, urząd celny. W 1844 r. 173 dm., 1301 mk., obecnie 1616 mk. Ludność trudniła się dawniej płóciennictwem, później

zarzuciła tę gałęź przemysłu a wzięła się do wyrobu bawełnianych tkanin. *Br. Ch.*

Miesteliszki (po lit. *Miesteliszkie*), wś, pow. telszewski, w 4 okr. polic. worniańskim, o 22 w. od Telsz, 5 dm., 53 mk. (1859); wiatrak.

Miestellen (niem.) al. *Mestellen*, wś, pow. szyłokarczemski, ob. *Meschtellen.*

Mieszaki, wś włośc. nad rz. Sierpienicą, pow. sierpecki, gm. i paraf. Borkowo, odl. 5 w. od Sierpca, ma gruntów 360 mr., 72 mk., 9 dm. Wś ta leży na trakcie raciąskim, do niej należą grunta Mieszaki przy rz. Sierpienicy i wsi Wilczogóra.

Miesza, błoto około wsi Bondary, pow. osterski gub. czernihowskiej, 14 w. dług., od 1/2 do 4 w. szer.

Mieszczańce, wś, pow. święciański, w 3 okr. polic., gm. Melegiany, okr. wiejski Polesie, 46 dusz rew.

Mieszczeli, zaśc., pow. trocki, w 1 okr. polic., gm. Międzyrzecze, okr. wiejski Rudniki, 5 włośc. uwłaszczonych.

Mieszczk, wś włośc. i folw. nad rz. Skrwą, pow. sierpecki, gm. Borkowo, par. Sierpc, odl. o 3 1/2 w. od Sierpca, ma 6 dm., 36 mk., 277 mr. gruntu dobrego, 80 nieuż. Folw. M. rozl. mr. 345: gr. or. i ogr. mr. 285, łąk mr. 17, pastw. mr. 2, wody mr. 1, lasu mr. 15, nieuż. i place mr. 22; bud. mur. 1, z drzewa 8; płodozmian 12 polowy. *Br. Ch.*

Mieszczucki las i *Mieszczuki*, dzisiejsze *Nestiuki* al. *Neściuki*, część Pomorzan, pow. złoczowski. Nazwy M. używano w XVII w. a Jan III naznaczył chorągwi tatarskiej (Tatarów Lipków) siedzibę na tem przedmieściu (czyt. Kronika Pomorzańska, str. 86).

Mieszczyn al. *Mieścina*, niem. *Mestin*, dok. *Mescyno, Mesczino*, kasz. *Mjescin*, pow. starogardzki, st. p. Pszczółki. Leży w północnej części pow., na granicy pow. gdańskiego, pod Miłobądzem; zawiera 7 gburskich posiadł., 11 zagród, 1623·92 mr. obszaru; 1868 r. 254 mk., 220 kat., 34 ew., 26 dm. Paraf. kat. Miłobądz, ew. Rębielcz; okr. urz. stanu cywil. Dalwin; szkoła katol. w miejscu (1866 r. 36 dz.). Odl. od m. pow. 3 3/8 mili, od kościoła paraf. 1/4 mili. Na folw. jest cegielnia. We wsi jest szkoła katol., 2 wiatraki i 2 karczmy. M. należy do starych osad. R. 1256 d. 13 maja nadaje książę pomorski Sambor Henrykowi Scildere i Janowi de Beyzenburg Zajączkowo i M. (Vnesino) i ich spadkobiercom po mieczu i kądzieli; nadto mają mieć wolne rybołóstwo w rzece zowiącej się Cissovniza, tamże mogą młyny stawiać. „Servitium vero, quod essent nobis exinde facturi, eorum commisimus voluntati. Datum in Dersov“ (ob. Pom. Ur. B. v. Perlbach, str. 137—138). R. 1282 nadaje książę pomorski Mestwin bisk. kujawskiemu Albertowi między innemi wsiami i wś Moscino, t. j. Mieszczyn. Actum in Sweze infra octavas s. Michaelis (tamże, str. 300—301). W dok. z r. 1283 figuruje znów Mescyno między wsiami, które Mestwin ustępuje biskupowi (str. 328). R. 1286 d. 4 stycz. potwierdza książę pom. Mestwin, biskupowi kujawskiemu Wisławowi, że należące się mu wsie, między któremi jest i Meszcino, t. j. Mieszczyn, są wolne od ciężarów. Datum in Gdansk (str. 362—63). R. 1290 d. 8 kwiet. dokumentuje Mestwin, że należące się bisk. kujawskiemu wsie, między któremi wyliczony jest i M. (Mesczino), zostały słusznie odebrane dawniejszym właścicielom za to, że się w podstępny sposób złączyli z Brandenburczykami, by księcia pozbawić tronu i życia („Ad universorum notitiam volumus pervenire, quod cum diabolus discordiam seminasset inter nos Msciwogium et marchionem, multa mala et damna in nostro dominio evenissent, Theutonicis incolis Pomeraniae marchioni adherentibus et in nostram et in nostrorum baronum ejectionem et in nostram mortem et nostrorum conspirantibus, etc...“, str. 415). Widać ztąd jakie niebezpieczeństwo już wówczas zagrażało Pomorzu ze strony margrabiów (ob. Kujot: O majątkach bisk., str. 43). *Ks. Fr.*

Mieszeniec, w t. IV, str. 565, mylnie, zamiast *Mierzeniec.*

Mieszkabudzie, os., pow. maryampolski, gm. Pogiermoń, par. Preny, odl. 44 w. od Maryampola, 1 dm., 9 mk.

Mieszkadańce, wś, w półn. części pow. grodzieńskiego, nad jez. Motor, z którego Kotra wypływa.

Mieszkańce 1.) wś włośc., pow. wileński, 3 okr. polic., o 28 w. od Wilna, 7 dm., 133 mk. (31 prawosł., 102 katol.); w pobliżu góra 106 sąż. npm. 2.) **M.**, wś, pow. kowieński, w 4 okr. polic., par. Skorule, gm. Janów (o 3 w.), gleba uboga.

Mieszkasole, wś rząd., pow. trocki, w 4 okr. polic., o 86 w. od Trok, gm. Aleksandrowo, okr. wiejski Ilginiki, 13 dm., 106 mk. katol. *J. Krz.*

Mieszki 1.) wś, pow. konstantynowski, gm. Czuchleby, par. r. l. Niemojki, r. gr. Chotycze, poczta i okr. sąd. Łosiec. Rozl. mr. 274, dm. 13, ludn. 125 (u Zinberga pominięte). 2.) **M.**, okolica szlach. w pow. pułtuskim, gm. Gzowo, par. Winnica. W obrębie jej leżą wsie: M. Bursy, M. Kuligi, M. Leśniki, M. Morgi i M. Przybyły. Jestto gniazdo Mieszkowskich, w dawnej ziemi łomżyńskiej. W 1827 r. M. Bursy 6 dm., 55 mk.; M. Kuligi 6 dm., 29 mk.; M. Leśniki 11 dm., 90 mk.; M. Morgi 6 dm., 29 mk. i M. Przybyły 11 dm., 84 mk. Folw. i wś M. Leśniki rozl. mr. 480: gr. or. i ogr. mr. 209, łąk mr. 25, pastw. mr. 232, zarośli mr. 12, nieuż. i place mr. 2;

bud. z drzewa 9; płodozmian 12-polowy. Wś M. Leśniki os. 19, z gr. mr. 115. 3.) **M.**-*Atle*, wś, pow. ciechanowski, gm. Nużewo, par. Ciechanów, odl. o 5 w. od Ciechanowa; ma 5 dm., 46 mk., 191 mr. gruntu dobrego, 15 nieuż. Tu mieszka drobna szlachta. 4.) **M.**-*Bardony*, wś i folw., pow. ciechanowski, gm. Opinogóra, par. Ciechanów, odl. 7 w. od Ciechanowa. Ma 6 dm., 85 mk., 158 mr. ziemi i 6 mr. nieuż. Folw. należy do dóbr Opinogóra. 5.) **M.**, *Ruszki*, pow. ciechanowski, gm. Nużewo, par. Ciechanów, odl. o 5 w. od Ciechanowa, ma 12 dm., 100 mk., 213 mr. gruntu. W 1827 r. 9 dm., 59 mk. Mieszka tu drobna szlachta. 6.) **M.**-*Wielkie*, wś, pow. ciechanowski, gm. Sońsk, par. Ciechanów, odl. o 7 w. od Ciechanowa, ma 24 dm., 142 mk., 556 mr. W 1827 r. 24 dm., 145 mk. *Br. Ch.*

Mieszkinie, zaśc. rząd., pow. wileński; 4 okr. polic., o 27 w. od Wilna, 1 dm., 7 mk. (3 prawosł., 4 starow.).

Mieszkopiewie, folw., pow. maryampolski, gm. Chlebiszki, par. Preny, odl. 41 w. od Maryampola, 1 dm., 9 mk.

Mieszków 1.) miasto nad rz. Lubieską, pow. pleszewski, przy dawnym trakcie z Jarocina przez Nowe Miasto do Środy, w okolicy płaskiej, bogatej w łąki, o 6 kil. na płn.-zach. od st. kol. żel. w Jarocinie. Ma 57 dm., 619 mk., 147 ew., 453 kat., 19 żydów. Mieszkańcy trudnią się rolnictwem i chowem bydła. M. należy do komisaryatu w Nowem-Mieście, do sądu okręg. w Jarocinie. Kościół kat. paraf. Szkoła elementarna kilkoklasowa; 116 analf. Gorzelnia; młyn parowy. Folwark probostczowski ma 283 mr. rozl. Urząd pocztowy trzeciej klasy; poczta listowa do Jarocina. W r. 1811 miał 31 dm.; 328 mk.; w r. 1837 było 733 mk. M. był w XVII w. jeszcze wsią; jest gniazdem rodziny Mieszkowskich, herbu Odrowąż, do których należał do XVIII w.; następnie posiadali go Hersztopscy a po nich Taczanowscy. Kościół parafialny stanął tu r. 1290 nakładem Jana Gerbisza, biskupa poznańskiego. Aż do połowy XVI w. utrzymał się w pierwotnym stanie, ale w tym czasie był już tak spustoszony, że proboszcz Jan Cieński zmuszony był go opuścić. Nowy z gruntu został wybudowy około r. 1670 kosztem Stanisława Mieszkowskiego. W czasie wizyty Gnińskiego z r. 1683 najdawniejszym dokumentem zachowanym w kościele był przywilej kardynała Fryderyka Jagiellończyka dany kościołowi na pewne odpusty. Pomiędzy pomnikami w kościele znajduje się jeszcze nagrobek Ludwika Hersztopskiego z r. 1789. M. par. dek. nowomiejski 1600 dusz (1873 r.). 2.) **M.**, wś, pow. pleszewski, 33 dm., 331 mk., 1 ew., 330 katol.; 133 analf.; poczta i tel. w mieście M.; st. kol. żel. w Jarocinie o 7 kil. 3.) **M.**, dom., 9038 mr. rozl.; 6 miejsc.: a) M., dm.; folwarki; b) Stramnice, c) Wolica pusta, d) Bąszczew, e) Bielejewo, f) Osiek; 53 dm., 712 mk., 30 ew., 682 kat.; 317 analf. Gorzelnia parowa, młyn, cegielnia, znaczne kopalnie torfu. Własność Władysława Taczanowskiego. *M. St.*

Mieszkowice, wś, mylnie podana w dobrach Dorohusk, zamiast Myszkowiec.

Mieszkowszczyzna, zaśc. włośc., pow. święciański, w 1 okr. polic., gm. michałowska, okr. wiejski Cerkliszki, o 13 w. od Święcian, 2 dm., 21 mk. kat.

Mieszkucie 1.) wś, pow. wileński, w 5 okr. polic., gm. Szumsk, okr. wiejski Drzewieniki, o 46 w. od Wilna, 7 dm., 58 mk., z tego 39 prawosł., 19 katol. 2.) **M.**, wś rząd., pow. trocki, w 4 okr. polic., o 66 w. od Trok, gm. Orany, okr. wiejski Bobryszki, 1 dm., 16 mk., z tego 4 prawosł., 12 katol. 3.) **M.**, wś rząd. nad pot. Musza, pow. trocki, w 1 okr. polic., 40 w. od Trok, 2 dm., 13 mk. katol. 4.) **M.**, wś, pow. trocki, w 4 okr. polic., gm. Niedzingi, 59 dusz rewiz. M., okr. wiejski w gm. Niedzingach, pow. trocki, liczy w swym obrębie wsie: Rokotany, Pacukiszki, Geniuszki, Rokońce, Mieszkucie, Ławkieniki; 59 włościan uwłaszczonych, 119 skarbowych. Mieszkuciańskie sstwo niegrodowe, było położone w województwie i pow. trockim. Podług spisów podskarbińskich z r. 1766 składało się z dzierżawy M. z przyległościami, które w tym czasie posiadał Rytta, opłacając zeń kwarty złp. 52 gr. 15, a hyberny złp. 10. 5.) **M.**, wś i folw., pow. miński, nad bezim. dopływem Dublenczyka, w 2 okr. polic. rakowskim, gm. iwienieckiej, w par. katol. dawniej iwienieckiej, po kasacie (1867 r.) kamieńskiej; dziedzictwo Jaworskich; 34 włók obszaru, w miejscowości niezbyt leśnej, ku zachodowi pochylonej, w glebie dobrej. *A. Jel.*, *J. Krz.*

Mieszkuciszki, folw., pow. trocki, gm. Kronie, okr. wiejski Angleniki, 5 dusz rew.

Mieszno (dok. 1717), miejscowość w dawniejszym pow. świeckim; może dzisiejsze *Miedzno*; według taryfy poborowej na symplę z r. 1717 płaciło M. 2 zł. 6 gr. *Ks. Fr.*

Mieszwald, niem. *Miswalde*, al. *Meyselwalde* dok., wś, pow. morąski, ma własną st. p. i kośc. ew., leży nad bitym traktem z Zalewa do Gueldenboden prow., 10 kil. na płn.-zach. od Zalewa, w górzystej okolicy; gleba gliniasta i piaszczysta. Liczy 600 mk. ew. trudniących się rolnictwem. Ser tu wyrabiany wysyłają aż do Berlina. Z Gueldenboden idzie przez M. poczta osobowa do Zalewa. W XV w. nadał tę wś król Kazimierz klasztorowi brygitek w Elblągu. R. 1466 jednak utracił klasztor tę wieś, gdyż Krzyżacy nie chcieli jej wydać (ob. Słow. geogr. II, str. 336—1). R.

1601 siedzieli tu według ksiąg sstwa przezmarkowskiego Polacy: Piotr Mazgaj, Balcer Gruda i Balcer Łajda; reszta mieszkańców ma niem. nazwiska (ob. Kętrz.: O ludn. pols., str. 573). Tutejszy okr. urz. stanu cywil. liczył 1880 r. 1721 dusz; 1882 r. urodziło się 72 dz., um. 58, zawarto 12 małżeństw. R. 1354 d. 18 pażdz. nadaje Konrad v. Brungisheym, nadszatny i komtur kiszporski, Arnoldowi z Mieszwałdu i jego braciom 7 wł. bez 3 mr. pod Mieszwałdem (ob. Script. rer. Warm., II, str. 212). *Kś. Fr.*

Mieszyce, wś, pow. miński, okr. polic. kojdanowski, należy do Łęskich, razem z folw. Suchodoły obszaru przeszło $7^1/_2$ wł., dzierżawione przez szlachtę zagrodową. *A. Jel.*

Mieszycze al. *Mieszyce*, wś, pow. miński, na granicy pow. oszmiańskiego, nad rz. Usą-Niemnową (Dolną), w 3 okr. polic. kojdanowskim, gm. słobodzka, przy gościńcu z Iwieńca do Chotowa i Nalibok; ma 26 osad pełnonadziałowych; miejscowość wzgórkowata, dość leśna; ku południowi pochylona; gleba i łąki dobre. *A. Jel.*

Mieta, zaśc., pow. dzisieński, gm. Jody, okr. wiejski Rafałów, o 7 w. od Jod, 9 dusz.

Mietczałówka al. *Miedczałówka*, ob. *Midczałówka*.

Mietel, wś, pow. stopnicki, gm. i par. Stopnica. Leży na drodze ze Stopnicy do Pacanowa, o 3 w. od Stopnicy a 12 w. od Wisły. W 1827 r. było tu 42 dm., 84 mk. Folw. M. z wsią: M., Komadzice i Kwasów rozl. mr. 790: gr. or. i ogr. mr. 663, łąk mr. 50, pastw. mr. 19, lasu mr. 10, nieuż. i place mr. 48; bud. mur. 6, z drzewa 5. Wś M. os. 25, z gr. mr. 130; wś Komadzice os. 3, z gr. mr. 18; wś Kwasów os. 28, z gr. mr. 87. *A. Pal.*

Mietelica, ob. *Metelica*.

Mietelin, ob. *Metelin*, pow. hrubieszowski.

Mietełka al. *Mietiełka*, os. włośc., pow. włodawski, gm. Turna, par. Sosnowica, 2 dm., 8 mk., 7 mr. Należy do dóbr Bruss.

Mietkiny (*Miedkiny?*), wś rząd., pow. oszmiański, w 1 okr. polic., o 15 w. od Oszmiany, 4 dm., 39 mk. katol. *J. Krz.*

Mietkowo, wś nad bezim. dopływem Świsłoczy, pow. miński, w 2 okr. polic. rakowskim, o kilka wiorst ku płn. od folw. Borzdyń, w miejscowości mocno wzgórzystej, małoleśnej. Osad kilka, grunta, szczerkowe, kamieniste. *A. Jel.*

Mietlica, os., pow. inowrocławski; 3 dm., 58 mk.; 13 ew., 45 katol.; 23 analf. Poczta w Jerzycach, tel. w Kruszwicy, st. kol. żel. w Inowrocławiu. *M. St.*

Mietlicyna, dwa bliskie zaścianki, pow. miński, nad rzką Wieśnianką, 1-szy ma 3 osady, drugi 1 osadę; łąki dobre. *A. Jel.*

Mietliczyce, wś i folw., pow. borysowski, w okr. polic. łohojskim, nad rzką Korgowicą, prawym dopływem Dzwinosy, w pobliżu mka Okołowa, par. katol. okołowska; wieś po uwłaszczeniu miała osad 13; za czasów poddaństwa 208 włościan płci męzkiej; dobra od dawna własność rodziny Święcickich, mają około $65^1/_2$ włók litewskich; miejscowość falista, dość leśna, łąki dobre. *A. Jel.*

Mietlińce, ob. *Mieklińce*.

Mietły 1.) wś rząd. nad rz. Ośmierką, pow. dzisieński, w 1 okr. polic., o 8 w. od Dzisny, 6 dm., 53 mk. 2.) **M.**, wś, pow. dzisieński, 4 okr. polic., gm. Jazno, okr. wiejski Kuryłowicze, o 8 w. od Jazna, 26 dusz rew.

Mietnica, karczma na obszarze dwors. Zwiniacza, pow. kocmański.

Mietnica, ob. *Mytnica*.

Mietniów, wś, pow. wielicki, leży w falistej okolicy, pod 37° 45′ wsch. dług. od Ferro a 49° 57′ 30″ płn. szer., 4·5 kil. na płd. od Wieliczki, między drogami z tego miasta do Gdowa i do Dziekanowic. Pola żytnie, średniej urodzajności, są glinkowate z podstawą kamienną przepuszczalną i są poprzerywane małemi liściowemi gajami. M. należy do parafii rzym.-kat. w Wieliczce i liczy 270 mk. rzym.-kat., z których 22 przebywa stale na obszarze wiek. pos. Żuka Skarszewskiego, wynoszącej 137 mr. roli, 24 mr. łąk, 7 mr. pastw. i 5 mr. lasu; pos. mniej. ma 133 mr. roli, 24 mr. łąk, 12 mr. pastw. i 3 mr. lasu. Za Długosza (Lib. benef, II, 108) była ta wieś własnością Mikołaja i Mateusza Mietniowskich i Sosnowskiego. M. graniczy na płn. z Lednicą, na zach. z Rożnową i Pawlikowicami, na płd. z Chorągwicami a na wsch. z Biskupicami. *Mac.*

Mietuliszki, folw., pow. maryampolski, gm. Michaliszki, par. Płutyszki.

Mietzel, prawy dopływ Odry, wypływa z jeziora Soldyńskiego, płynie pod Kostrzyn.

Mietzelchen (niem.), ob. *Miczelka*.

Miezieniec, mały zaśc. na odludnom Polesiu, pow. bobrujski, okr. polic. hłuski.

Miezowicze al. *Miazowiczy*, wś w płn. stronie pow. bobrujskiego, przy drodze z Protasewicz do Mojsiejewicz, ma 10 osad, miejscowość poleska, grunta piaszczyste. *A. Jel.*

Miezowo, *Mizowo*, *Myzowo*, *Mizów*, wś, pow. kowelski, w 1 okr. polic., gm st. konarska, o 19 w. na płn.-zach. od Kowla, st. dr. kijowsko-brzeskiej, pomiędzy Kowlem i Krzymno; ob. Pamięt. Kijow. Arch. Kom. t. I, oddz. 2, 85, 93; Arch. J. Z. R., cz. I, t. 1, 400, 413; cz. VI, t. 1, 217. 219; dodatki 71.

Mieża 1.) dobra i wś kośc. nad jez. Mieżo, pow. horodecki, własn. Mikołaja Glińskiego; 1713 dzies. ziemi wraz z folw. Borysówką. 2.) **M.**, ob. *Meża*.

Mieżańce 1.) wś, pow. wileński, w 2 okr. polic., gm. Mejszagoła, okr. wiejski Jurjewo-

Ejszyszki, między Kiernowem a Europą, należy do dóbr Europa, Narbuta, 52 dusz rewiz. 2.) **M.**, okolica szl., pow. lidzki, w 2 okr. polic., gm. Ejszyszki, okr. wiejski Podborze, należała do b. dóbr rząd. Raduny, o 10 w. od Ejszyszek; 4 dusze rewiz. 3.) **M.**, wś włośc., pow. lidzki, w 2 okr. polic., gm. Koniawo, okr. wiejski Nacza, 49 dusz rewiz. *J. Krz.*

Mieżanka, zwana także *Bołotnicą*, z powodu błotnistego koryta, rz., bierze początek około wsi Rony w pow. borysowskim, płynie w kierunku płd. i przebiegłszy około 32 w., wpada do Berezyny z lewej strony naprzeciw folw. Hlewin. M. przyjmuje z prawej strony dopływ Żuromlę. Na jej brzegach znajdują się bujne łąki i ruda żelazna. Znaczniejsze wsie nad M. są: Ratucicze, Zamieżany, M. Niehłowicze, W. Niehłowicze, Dziukirki i Miodcza. Niedaleko ostatniej wsi leży niewielkie jez. zwane Głuchem. M. przecina dr. żel. moskiewsko-brzeską między stacyami Borysów i Bojary i między wsiami W. i M. Niehłowiczami. W 1812 r. d. 25 listop. przy ujściu M. do Berezyny operował oddział wojsk franc., ażeby odwieść gen. Czyczagowa od Studzianki i przeprawy przez Berezynę. *T. S.*

Mieżany 1.) fol. i wś rząd., pow. oszmiański, 3 okr. polic., gm. Dziewieniszki, okr. wiejski Stołhany o 35 w. od Oszmiany, 5 w. od Dziewieniszek, 6 dm., 62 mk. kat. (17 dusz rew.). 2.) **M.**, wś włośc., pow. święciański, gm. Święciany, okr. wiejski Wójtostwo Sudaty, o 12 w. na płd.-wsch. od Święcian, 90 dusz rew. *J. Krz.*

Mieżareczka, rzeczka w pow. ihumeńskim, ob. *Międzyrzecz.*

Mieżdżice, dobra nad rz. Ulanką, pow. lepelski, 2 okr. polic., 3 okr. sąd., o 18 w. od Lepla. Należały do jezuitów połockich, potem we władaniu komisyi edukacyjnej, w końcu w. XVIII nabyli te dobra Kołbowie, dziś należą one spadkowo do Zdrojewskich. Ziemi dwors. wraz z folw. Janowo 1250 dz. Kaplica kat. par. lepelskiej pod wez. śś. Piotra i Pawła, fundacyi jezuickiej. *M. K.*

Mieżeń, wś, pow. suraski, w 1 okr. polic., gm. zajkowskiej, 192 włościan uwłaszczonych.

Mieżewicze, wś, pow. słonimski, 2 okr. polic. rożański, gm. M., o 18 w. od Różany, o 20 od Słonima a 118 od Grodna, przy drodze z Różan do Słonima.

Mieżewo 1.) wieś, pow. wołkowyski, na płd.-zach. od m. Piaski. 2.) **M.**, wś, pow. połocki, w 3 okr. polic., gm. M., 30 włościan uwłaszcz. Mieżewska gmina ma 7 okr. wiejskich: kazimirowski, dubieniecki, czermecki, wasilowski, stanisławski, łyskowski i mieżewski; 588 włościan uwłaszczonych.

Mieżnica, mała rz. we wsch. stronie pow. borysowskiego; właściwie dalszy ciąg rz. Łosznicy, płynącej w pow. orszańskim, nazwanej M. od granicy pow. borysowskiego w okolicy wsi Radzicy; za Radzicami, kędy ma młynek, przyjąwszy bezimienną strugę, z lewej strony wpada do Naczy, lewego dopływu Bobra; długość właściwej M. około 5 w., kierunek ma południowy. *A. Jel.*

Mieżniki, wś w zach.-płn. stronie pow. nowogródzkiego, gm. wsielubska, w 1 okr. polic., niehniewickim, nieopodal rz. Kremuszewki, 10 osad, miejscowość dość leśna, grunta dobre wzgórkowate. *A. Jel.*

Mieżno al. *Mierzno Stare* i *Nowe*, wś i kol. pow. rawski, gm. i par. Budziszewice, wś ma 36 dm., 300 mk., 428 mr.; kol. 8 dm. 45 mk., 120 mr.; os. karcz. 1 dm., 3 mk., 6 mr. W 1827 r. wś rząd., 11 dm., 100 mk.

Mieżo, jez. w pow. horodeckim, przepływa przez nią rz. Łowac, wpadająca do jez. Ilmen.

Mieżonki, okolica szl. na głuchem Polesiu, pow. ihumeński, w 3 okr. polic. berezyńskim, w par. berezyńskiej, przy lichej drożynie wiodącej z Duleb do Protasewicz i Druczan, 14 osad, grunta piaszczyste. *A. Jel.*

Mieżostrowie, ob. *Mieżystrow.*

Mieżów, dobra, pow. orszański, dziedzictwo Chrapowickich; około 1760 r., własność Antoniego Marcina Chrapowickiego.

Mieżujewo, st. poczt. w pow. toropieckim, gub. pskowskiej, pomiędzy st. W. Łuki i Toropiec.

Mieżulewo, zaśc. nad rz. Piotrówką, praw. dopł. Olnicy, pow. bobrujski, w 3 okr. polic. hłuskim, w par. kat. hłuskiej, przy drodze wiodącej z mka Urzecza do Hłuska, 7 osad, młyn, miejscowość głucha, poleska, piaszczysta.

Mieżulewszczyzna, wś, pow. miński, w 2 okr. polic. rakowskim, gm. iwieniecka, na pół odległości pomiędzy mkami Kamień i Iwieniec, 9 osad, w miejscowości równej, bezleśnej.

Mieżużoł, *Mieżużały* al. *Meżużoł*, jez. w pow. borysowskim, na granicy pow. lepelskiego. Do podanych już pod ostatnią nazwą szczegółów dołączamy tu zupełniejsze. Jezioro to leży śród lasów i moczarów, o 4 w. na płn. od jez. Miadzioł, w okolicy Czernicy. Należy do dóbr Kublicze w pow. lepelskim. Ma figurę łuku podłużnego, rozpościera się w kierunku od płd. na płn. na długość 4 w. przy szerokości 1-ej w.; dość rybne. *A. Jel.*

Mieżybród, wś, pow. siebieski, w 2 okr. pol., gm. kićkowska; 52 włościan uwłaszczon.

Mieżyły, wś, pow. drysieński, par. rosicka.

Mieżyrecze, ob. *Międzyrzecz.*

Mieżyreczije, ob. *Usza.*

Mieżyrycz, ob. *Międzyrzecz.*

Mieżystrow al. *Mieżostrowie*, al. *Michałowo*, wś u źródeł rz. Jelnicy, dopływu Berezyny, w płn. stronie pow. bobrujskiego, w gm. świsłockiej, w 4 okr. polic. świsłockim, przy dro-

żynie wiodącej z fol. Pierekala do wsi Chocienia, ma 14 os., miejscowość odludna, poleska.

Mieżyszki 1.) lit. *Mieżyszkiej*, dwór nad rz. Niewiażą, pow. poniewieski, w 1 okr. polic., o 14 w. od Poniewieża, 1 dm., 12 mk.; kościół fil. drewn., par. poniewieskiej, pod wez. N. M. Panny, wzniesiony 1792 r. przez Przeciszewskiego. M. należały dawniej do Tyszkiewiczów. 2.) **M.**, wś, pow. lidzki, w 2 okr. pol., gm. Ejszyszki, okr. wiejski nowodworski, o 18 w. od Ejszyszek, należy do dóbr Meleciszki Kuncewiczów; 25 dusz rew. 3.) **M.**, nad rz. Wersoką, okolica szl. i wś włośc., pow. lidzki, 5 okr. adm., o 39 w. od Lidy a 3 w. od Ejszyszek; okolica M. 2 dm., 13 mk. katol.; wś M., 7 dm., 48 mk. tegoż wyzn. 4.) **M.**, wś rząd., pow. wiłkomierski, w 2 okr. polic., o 56 w. od Wiłkomierza, 33 dm., 350 mk., kaplica kat. (1859), dziś zniesiona. 5.) **M.** al. *Rudupie*, zaśc., pow. wileński, 3 okr. pol., gm. Podberezie, okr. wiejski Glinciszki, 3 dusze rew. 6.) **M.**, *Mierzyszki* (*Mieryszki* ?), wś rząd. i zaśc. nad jez. Semejdo, pow. trocki, w 1 okr. pol., 9 w. od Trok; wś ma 1 dm., 5 mk. kat.; zaśc. 1 dm. i 9 mk. kat. *J. Krz.*

Mięcierzyn, niem. *Mittelwalde*, wś, pow. mogilnicki, 73 dm., 612 mk., 246 ew., 366 kat., 268 analf. We wsi są folwarki: 1) 462 mr i 2) 458 mr. Kościół protestancki paraf. należy do dyec. gnieźnieńskiej. Według Lib. Ben. Łaskiego M. (Manczerzyno) należał do parafii w Lubczu (t. I, 167). Poczta i gośc. w Gościeszynie o 3 kil., tel. i st. kol. żel. w Trzemesznie o 17 kil. *M. St.*

Mięciszki, wś, pow. sejneński, gm. i par. Kopciowo, odl. 29 w. od Sejn, ma 24 dm., 208 mk.; w 1827 r. 16 dm., 91 mk. Wchodziła w skład dóbr Justyanów.

Mięciuny, wś, pow. sejneński, gm. i par. Kopciowo, odl. 28 w. od Sejn, ma 21 dm., 210 mk. W 1827 r. 17 dm., 107 mk.

Męcowizna, fol., pow. lipnowski, gm. Kłokock, par. Lipno, odl. 7 w. od Lipna, ma 2 dm., 20 mk., 275 mr. *Br. Ch.*

Mięczów al. *Mieńczów*, góra lesista, wznosi się na płn.-wsch. granicy gm. Leszczyn z Rychwałdem, w pow. gorlickim, pod 39° 50′ wsch. dłg. g. F., a 49° 34′ 25″ płn. sz. g. w paśmie Magóry małastowskiej. Wzniesienie 673 m. npm. Wody z płd. stoczystości spływają do Przysłopu, prawego dopływu Ropy, a od płn. do potoku Siarki, lewego dopływu Sękowej. *Br. G.*

Mięczyszczów, pot., nastaje z połączenia kilku strug leśnych, biorących początek w lesie, Dworskimi Łanami zwanym (483 m.), wśród których od płd. wznosi się szczyt Popielicha (446 m.); płynie na płn.-wsch. przez wieś Mięczyszczów, w pow. brzeżańskim, gdzie przepływa dwa stawy, a połączywszy się z pot. od Nadorożniowa napływającym, zwraca się na wsch., zrasza obszar Rybnik i tutaj u płn. podnóża wzgórza Omileńki (317 m.) zlewa swe wody do Złotej Lipy z praw. brzegu; zabiera z lew. brzegu potok Manasterski i Olchowiec. Długość biegu 10 kil. Od płd. wznoszą się wzgórza Rastowa (422 m.), Kopanie (399 m.) i Na osobny (343 m.). Od płn. między M. pot. a Manasterskim, rozlega się grzbiet górski Obreczowa (429 m.). *Br. G.*

Międzyczerwienny potok, ob. *Czerwony potok*, t. I, str. 845.

Międziaki al. *Miedziaki*, część wsi Polanej, pow. lwowski.

Między..., ob. *Medzi...*, *Meży...*

Międzybor, ob. *Międzybórz*.

Międzybórz, wś, pow. opoczyński, gm. Opoczno, par. Libiszew, odl. 5 w. od Opoczna, ma 15 dm., 144 mk., 105 mr. ziemi dwor. i 174 m. włośc. Wspomina tę wieś (Myedzyborze) Lib. Ben. Łaskiego (t. I, 644). Fol. M. rozl. mr. 139: gr. or. i ogr. mr. 119, łąk mr. 17, nieuż. i place mr. 3, bud. z drzewa 6. *Br. Ch.*

Międzybórz, folw., pow. szremski, 6 dm., 167 mk., wszyscy kat., 52 analf. Poczta, gośc. i tel. w Książu o 4 kil., st. kol. żel. w Chociczy o 9 kil.

Międzybórz, ob. *Niedzbórz*.

Międzybórz, niem. *Medzibor* al. *Mittelwalde*, mko, pow. sycowski, w księstwie oleśnickiem, na górze, śród winnic i gajów, ma kościół paraf. ewang. w r. 1494 erygowany, z nabożeństwem polskiem i niemieckiem; par. katol. do Drołtowic. R. 1619 i 1633 splądrowali to mko Polacy, r. 1643 spalili je Szwedzi, w 1756 prawie całe spłonęło. Kwitnie tu płóciennictwo i ogrodnictwo. Fol. M. pod miastem należy do par. katol. w Mielicach. W „Szkole polskiej“ z r. 1850, ks. Fiedler umieścił art.: „O szkołach polskich w ewang. par. M.“

Międzyborze, niem. *Mittenwalde*, os., pow. krotoszyński, 2 dm., 19 mk., należy do dóbr Borzęciczek. Poczta i gośc. w Borzęciczkach.

Międzyboż (*Międzybuże*, mylnie *Międzybor*), mko, pow. latyczowski, leży na wzgórzu u zbiegu rz. Boha i Bożka, zkąd otrzymało nazwę, w 2 okr. polic., gm. w miejscu. W 1778 r. było 706 dm.; w 1868 r. 579, obecnie zaś 510 dm., 5014 mk., w tej liczbie 710 mieszczan chrześcian, 2000 żydów; resztę (2034) stanowią dawniejsi koloniści wojenni (posieleńcy), dziś włościanie. Dwie cerkwie paraf. i 2 filial., kościół kat. paraf., synagoga, ratusz mur. z kilkudziesięciu sklepami w około, dawnych sięgający czasów, kilkanaście murowanych domów zajezdnych i kamienic, 2 apteki. Zarząd polic., urząd gm., st. p. między Latyczowem a Masiawcami, st. tel.; odległe $15^3/_4$ w. od Latyczowa a $17^1/_2$ w. od Deraźni, st. dr. żel. odesko-wołoczyskiej. W ogóle M. należy do

lepszych i porządniejszych miasteczek Podola i zdala zwłaszcza malowniczo i okazale się przedstawia. Ulice ma w części brukowane. Mieszczanie trudnią się wyprawą skór, tkactwem i drobnym handlem; żydzi nadto prowadzą dość obszerny handel zbożem i drzewem, w które okolica obfituje; w ogóle ludność słynie z zamożności. Kościół katol. początkowo drewn., przed 1586 r. pobudowany i dla starości rozebrany, natomiast w pomienionym 1586 r. Rafał Sieniawski, kaszt. kamieniecki, wybudował w zamku kaplicę, w której posługa parafialna odbywała się do 1632 r. Dziś stojący kościół par., wedle księgi erekcyjnej, wymurował 1600 r. z kamienia Hieronim Sieniawski, podczaszy kor., starosta jaworowski, w stylu gotyckim, w kształcie krzyża, pokryty gontami, prócz kopuły pod blachą, bez naw, ze sklepieniem ozdobionem sztukateryą; dzwonnica również murowana fundacyi księcia Adama Czartoryskiego 1812 r., o czem zachowany napis świadczy „Bogu J. O. X. Czartoryski 1812 r.“; 10 ołtarzy, w wielkim obraz pędzla Bacciarelego, przedstawiający grupę patronów rodziny Sieniawskich i Czartoryskich, śś. Hieronima, Mikołaja, Rafała i Adama, w górze tegoż ołtarza herb Sieniawskich; konsekrowany powtórnie, post hosticum, 1741 r. przez bisk. kamienieckiego Hieronima Sierakowskiego, pod wez. S. Trójcy. Kopia erekcyi, oblatowanej w grodzie latyczowskim 1740 r., świadczy, że przy kościele był fundusz na utrzymanie 12 ubogich. ks. Czartoryskiego, wojew. ruskiego, zaś Rafał Sieniawski wieś całą Rusanowec jako też łąkę przy drodze do Baru, wolne mlewo, konia jednego ze stadniny, annuaty 50 florenów z myta międzyboskiego, oraz dziesięcinę snopową z łanów dworskich na utrzymanie kościoła i księży, erekcyą w tymże grodzię latyczowskim 1591 r. oblatowaną, na wieczne czasy dał i darował. Przy kościele byli tak zwani altarzyści na mocy zapisu 1756 r. W. Badyńskiego 10,000 zł. na dobrach międzyboskich hipotekowanych. Odpust wraz z pamiątką koronacyi obchodzi się corocznie przy napływie pobożnych. Przy kościele jest bractwo z przywileju Klemensa XII z 1760 r. Par. kat. dek. latyczowskiego ma 1548 wiernych; dawniej była kaplica w Hreczyńcach. Do par. międzyboskiej, oprócz M. z przedmieściem, należy mko Pilawa i wsie: Bachmatowce, Banaszki, Bozulińce, Bułhaje, Czartoryjka, Dłużek, Głowaczówka, Hołosków, Hołowczyńce, Hreczyńce, Ihnatowce, Jarosławka, Junaczyńce, Kantywka, Karpowce, Lubomirka, Łysanowce, Łysohórka, Masiowce, Michunki lasowe i polowe, Mołomolińce, Mytkowce, Podchomowce, Pańkowce, Pilawka, Pirohowce, Podleśce, Popowa, Proniłów, Raj futor, Redwińce, Rusanowce, Stawnica, Szpiczyńce, Tereszowce, Wacowa, Wołosowce, Zapadyńce, Zawujka i Złotarynka. Do b. dekanatu unickiego (protopopii) M. należały parafie: Dawidkowce, Derażnia, Czeszki, Kopaczówka, Sieniawa Stara, Stawnica, Szpuczyńce, Zapadyńce. Cmentarzy 2, na starym jest kaplica w 1800 r. kosztem bractwa ś. Trójcy i parafian z cegły postawiona; była też dawniej przy kościele szkoła parafialna o 2-ch klasach. Zamek obronny Sieniawskich, później rezydencya baszów tureckich i przez nich w stylu wschodnim odrestaurowany, w całości się zachował. Ks. Adam Czartoryski gorliwy o oświatę swych współobywateli, darował zamek na szkołę powiatową, która otwartą została 10 paździer. 1814 r., w obecności licznie zgromadzonej szlachty, przez Jana Nep. Wilczyńskieskiego, marszałka zwiahelskiego, wizytatora gub. podolskiej i wołyńskiej. Jednocześnie z konfiskatą M. szkoła została zamknięta a zamek zaliczony do dóbr państwa i jako dworzec cesarski posiada swego komendanta. Cesarz Mikołaj I i Aleksander II często w nim rezydowali podczas jesiennych manewrów wojsk konsystujących na Podolu. Kaplica zamkowa nic szczególnego nie posiada, oprócz pomników pamiątkowych bytności w M. rodziny węgierskiej hr. Esterhazych w 1749 r. Pomniki przeniesiono do kośc. paraf., kaplicę zaś przerobiono na cerkiew i bogato w stylu bizantyjskim ozdobiono. Oprócz cerkwi zamkowej, obsługiwanej przez kapelanów wojskowych, w starem mieście jest 3 cerkwie: katedralna (sobór), pod wez. N. Panny (Uspenja Bohorodicy), murowana i dwie filialne ś. Dymitra mur. i ś. Trójcy drewn., obie przerobiono z unickich. Na przedmieściu Trybuchówce jest druga cerkiew paraf. Uspenja. Szkółka ludowa 1-kl. Żydzi mają obszerną murowaną synagogę i 5 domów modlitwy; kosztem zaś kahału utrzymują szpital na 20 chorych. Dwa młyny: jeden na Bohu, drugi na Bożku są własnością gminy miasta, arendowane rocznie w sumie 1600 rs.; gorzelnia o 150-pudowym dziennym zacierze; fabryka świec łojowych. Jarmarki: 6 stycznia, na Trzech Króli, trwający cały tydzień, zjazd bywa nader liczny, konie w wielkiej ilości sprowadzane z Małej Rossyi, woły z Besarabii i Ukrainy; obrót pieniężny według wykazu rządowego 300,000 rs.; mniej znaczne jarmarki są: na Przewody, na Zesłanie ś. Ducha, 20 lipca na ś. Eliasza i 20 grudnia na ś. Makarego. Po za rz. Bożkiem widać wyspę zwaną Rakowiec, zarosłą drzewami, wśród których widnieją ruiny zamku z wieżą, jakoby przez Turków wzniesioną. Podanie miejscowe nazywa je ruinami zamku Rakoczego. Jest wieść, jakoby od pałacu w M. prowadzi podziemne sklepienie pod Boż-

kiem aż do wyspy Rakowiec. Dziś ono zatarasowane. W tych to lochach, jak mówi podanie, lud ukrywał się przed Tatarami. Za miastem, ku wsi Wołosowcom, jest grupa mogił, o których jest następujące podanie: W czasie jednego z licznych napadów, M. będąc otoczony przez Tatarów, znajdował się w wielkiem niebezpieczeństwie, gdy niespodzianie na czele wojska, zjawia się młodziutka ks. Lubomirska z Zińkowa, odpędza hordę od miasta, a ścigając zadaje jej porażkę. Liczne mogiły świadczą o zwycięztwie dzielnej niewiasty i garstki mężnego rycerstwa nad dziczą tatarską. Podług innego podania stał tu obozem przez 3 dni Jan Kazimierz i pobił Tatarów, na pamiątkę czego usypano mogiłę. Do gminy międzyboskiej należy 13 starostw, w nich osad 2,247, ludności w obrębie gminy włościan 6,164 męż., 6,759 kob., innych stanów 1,477 męż., 1,561 kob., w ogóle więc mieszkańców w obrębie gm. 15,961. Ziemi należącej do gm. we władaniu włościan 24,201 dz., w tej ilości ornej 16,025 dz., wypada więc na 1 włośc. 1·09 dz.; do innych stanów należy tylko 2,004 dz., w tej ilości 625 dz. ornej, z przyczyny, że cała gmina należała do Czartoryskich i po skonfiskowaniu dworska ziemia rozdaną została włościanom. Miejscowość z samej natury obronna, jako leżąca w widłowinach dwóch rzek, okrążona bagnami i lasami, w żyznej glebie, wcześnie musiała nasunąć pierwotnym mieszkańcom myśl szukania tu bezpiecznego schronienia. To też wraz z pierwotnemi dziejowemi wzmiankami o Podolu, spotykamy wspomnienia o M. W XII już wieku M. był grodem warownym, zniszczonym zapewne podczas najścia Tatarów 1240 r. Wyparowawszy ich w 1331 r. w. ks. lit. Olgierd, oddał M. synowcom swoim ks. Koryatowiczom, którzy zbudowali tu wspaniały i obronny zamek. Kazimierz W., zawierając w 1366 r. pokój z ks. litewskimi, wymienia posiadłości ks. Lubartowi przeznaczone, a M. w tej liczbie. Tyle pobieżnych wzmianek o M. znajdujemy z czasów władania nad Podolem książąt litewskich. Nie wiele więcej można znaleść danych o pierwszych wiekach po przyłączeniu Podola do Polski i wcieleniu do krajów koronnych. Zdala od ogniska życia politycznego, jak w ogóle wszystkie sprawy kresowe, o tyle zasługują na uwagę kronikarzy, o ile jaka miejscowość zasłynie jako widownia świetnego zwycięztwa lub wielkiej klęski. Jako królewszczyzna z obronnym zameczkiem, zbudowanym nad czarnym szlakiem, jedną z głównych arteryj, którą dzicz tatarska spływała w głąb kraju, M. oddawany bywał w czasowe władanie tak zwanym nadgranicznym starostom, ludziom rycerskiego animuszu, zawsze gotowym z orężem w ręku na spotkanie nieproszonych gości. W 1451 r. Jan Łaszcz, ssta zińkowski, Matyasz, prawdopodobnie także Łaszcz, ssta międzyboski, z Janem rzeczonym Niemcem, sstą latyczowskim, pobili oddział tatarski pod Trębowlą. W d. 23 lipca 1507 r. Jan Kamieniecki, kaszt. lwowski, po trzytygodniowym wypoczynku w M., walczył zwycięzko z Tatarami na polach sąsiedniej wsi Woronowa. W 1566 r. hetman Mikołaj Sieniawski od przemagającej ordy był oblężony w M., prawdopodobnie z niewielkim oddziałem rezydujący chwilowo w zameczku już jako właściciel, bowiem 1581 r. brat het. Rafał Sieniawski, kaszt. kamieniecki, buduje w zamku kaplicę par. i odpowiednio ją uposaża. Zasłużona w kraju rodzina Leliwitów Sieniawskich zrozumiała znaczenie z natury obronnej miejscowości, położonej naówczas na linii strategicznej zagonów tatarskich, w przyszłości zaś zbuntowanej czerni kozaczej i często z nią sprzymierzonych zastępów obcych. Wzmacniają i powiększają zamek, utrzymują stałą i liczną załogę, drobne więc oddziałki tatarskie z trwogą obchodzą kresową forteczkę, nawet pamiętny napad 1615 r. hana Dziamy-Gereja, który na czele 100,000 krymskiej ordy, mieczem i ogniem niszcząc i wyludniając całe niemal Podole i Wołyń, przechodzi spokojnie pod murami Międzyboża. Przy tak sprzyjających okolicznościach, w warunkowo spokojniejszych za czasów panowania Stefana Batorego, Zygmunta III i Władysława, M. szybko zajmuje na Podolu pierwszorzędne prawie stanowisko pod względem ludności i zamożności. Okoliczna szlachta buduje tu dworki, służące za bezpieczne schronienie dla ich rodzin i mienia w chwilach trwogi od zagonów tatarskich. Licznie osiadły lud rzemieślniczy wyrabia i sprzedaje na targach i jarmarkach: juchty, safiany, kurdybany i kapelusze, których wyrób przetrwał najdłużej (podług Marczyńskiego M. jeszcze w 1823 r. słynął z wyrobu kapeluszy kastorowych). Kolonie Ormian i Greków zakładają bogate sklepy i składy wschodnich towarów, mających obszerny odbyt do sąsiedniego Wołynia i Ukrainy. W tak kwitnącym stanie liczył M. kilkanaście tysięcy ludności. Wkrótce jednak niepokoje kozackie zniszczyły wszystko do szczętu. W onych nieszczęsnych latach M. bardziej zarysowuje się w dziejach naszego kraju, pełno o nim wzmianek niemal we wszystkich pamiętnikach. Latyczów, Bar, M. stanowią linią demarkacyjną, po za którą idea t. z. swobody kozaczej wcale się nie przenosi i nie znajduje poparcia między ludem; inne tu warunki społeczne i towarzyskie. Międzybożczyzna z ordynacyą ostrogską jest prawie krańcowym punktem magnackich fortun, kraj zaś zbliżony do Wołynia przybiera cechę więcej szlachecką;

w rozdrobionych majętnościach rezydują sami właściciele. Stosunek z włościanami zbliżony, patryarchalny, antagonizmu religijnego nie ma. Unia kościelna, łatwo dawniej przyjęta, łączy u stóp ołtarza pana z poddanym. Przy takim więc ustroju M. staje się prawdziwą kresową warownią dwóch sprzecznych prądów, okoliczny kraj pierwszym etapem wojennym, gdzie zastępy stron bojujących wzajemnie się zmieniają, to też zaraz w okolicy Konstantynowa ks. Jeremiasz Wiśniowiecki gromi drobne oddziały Kozaków. W 1648 r., w przededniu nieszczęśliwej potrzeby pilawieckiej, Bohdan Chmielnicki pod M. łączy swe wojsko z zwycięzkim oddziałem Krzywonosa, wracającym z pod Baru. Dla czego wówczas nie pokusił się o zdobycie obronnego zamku, niewiadomo. Hieronim Adam Sieniawski, ssta lwowski, dziedzic M., 24 marca 1649 r. swoim pułkiem zasila garnizon międzyboski, który się wkrótce powiększa pieszymi pułkami Latalskiego. Nim się bowiem wojsko polskie oszańcowało pod Zbarażem, jeden z regimentarzy Mikołaj Ostroróg, podczaszy kor., radził stanąć obozem pod Konstantynowem, opierając się o forteczkę międzyboską, i tu czekać na nieprzyjaciela; gdy zdaniu Ostroroga inni współregimentarze byli przeciwni, Mikołaj Firlej, na czele 20 chorągwi podchodzi pod M. i zabiera oddział Latalskiego, oraz pułki Sieniawskiego. W tymże dniu Kozacy z sprzymierzonymi Tatarami zajmują bezbronny zamek, niszczą i palą miasto. Z mocy traktatu zbarażskiego M. chwilowo wraca do Sieniawskich, lecz zaraz w następnym roku Chmielnicki w drodze do Kamieńca ze sprzymierzoną ordą staje obozem między Chmielnikiem a M.; szczupły garnizon polski przed tak znacznie przemagającą siłą musiał zamek opuścić, którym powtórnie zawładnął Bohdan Chmielnicki. Po ustąpieniu Chmielnickiego tylną straż jego, pod wodzą pułkownika Prystupina, hetman pol. Kalinowski znosi pod Konstantynowem i M. Ostatni pobyt Chmielnickiego w M. był w 1653 r. Obozuje tu watażka czas dłuższy i śle posłów pułkowników Antona Kijowskiego i Daniła do Jana Kazimierza, znajdującego się wówczas w obozie na polach Gliniańskich. Poddanie się Kozaczyzny Rossyi w Perejasławiu w następnym 1654 r. zmienia nieprzyjazną dotąd ordę w sprzymierzeńca, kozaczyzna zmienia kierunek swych napadów, następują więc spokojniejsze czasy, tylko drobne oddziały grasują jeszcze w Bracławszczyźnie. Śmierć Bohdana Chmielnickiego d. 15 sierpnia 1657 r. w Czehrynie, wybór na hetmaństwo Jana Wyhowskiego i traktat hadziacki 1658 r. darzą kilkuletnim spokojem znękaną bratobójczą wojną krainę. M. wraca w posiadanie Sieniawskich; Hieronim Adam Sieniawski, ssta lwowski, umarł jeszcze w 1649 r. w młodym wieku, zostawiając jedynego syna, zrodzonego z Elżbiety Potockiej, Mikołaja Hieronima małoletnim, pod opieką matki i jej ojca Stanisława Rewery Potockiego, hetm. w. kor. Hetman chętnie i dłużej przesiaduje w forteczce swego wnuka, odbudowuje z gruzów zamek, uzbraja zdobytym orężem i armatą, a gdy w 1655 r. het. pol. Stan Lanckoroński, po potrzebie ochmatowskiej, ściga cofające się w głąb Ukrainy wojsko rossyj., 16 sier. Rewera Potocki z rannymi i częścią taboru wraca do M. i przez jeńców wojennych sypie wały, kopie fosy, dla uzupełnienia zniszczonej warowni. W 1656 r. widzimy znowu Rewerę Potockiego w M. D. 23 lipca 1656 r. w M. w obecności sędziwego het. Potockiego, Jerzego Lubomirskiego, Pawła Sapiehy, het. w. lit., Jana Sobieskiego, natenczas chorążego, i Stef. Czarneckiego, woj. ruskiego, Jerzy Rakoczy, ks. siedmiogrodzki podpisuje uniżający dla siebie traktat, mocą którego z 30,000 wojska i 27 armatami składa broń, wypłaca milion złotych wojsku polskiemu, dwakroć wodzom i drugie tyle hanowi krymskiemu. Po owym fakcie historycznej doniosłości M. schodząc z widowni politycznej pozostaje zawsze jedną z lepszych podolskich warowni; dziedziczy ją Mikołaj Sieniawski, strażnik, chorąży nakoniec hetman polny kor. Gdy więc w listopadzie 1666 r. liczna orda krymska łącznie ze zgrają kozacką oblega i atakuje wielokrotnie M., miejscowa załoga tak mężny stawia opór, że chociaż w następnych latach: 1668 i 1669 różne ordy plądrują nieustannie po Podolu i Wołyniu, nie kuszą się jednak o powtórne zdobycie M.; Dopiero w przededniu tureckiej wojny, zakończonej traktatem buczackim w 1671 r. znaczne siły tatarskie oblegają M. lecz ruchy strategiczne oddziałów polskich, z jednej strony Buhłanowskiego, pułkownika podolskiego, z Mohylowa, z drugiej strony połączenie przez kasztelana czernihowskiego Gabryela Silnickiego rozrzuconych chorągwi w obozie pod Sołobkowcami, zmuszają ordę do odwrotu. Kiedy mianowicie i jakiemi siłami został zdobyty M. określić trudno, mógł nim owładnąć w lipcu lub sierpniu 1672 r. han tatarski Mengli-Gerej dążąc na czele swej ordy wraz z Piotrem Doroszenką na pomoc sułtanowi Mahometowi IV pod Kamieniec, lub, co pewniej, wskutek traktatu Buczackiego opuściła go dobrowolnie załoga polska, ustępując miejsca oddziałom janczarów tureckich, w zamku zaś i w wyludnionem miasteczku osiadają tatarzy wychodzcy litewscy, znani w historyi pod nazwą Lipków, z dowódzcą swoim niejakim Tarasawskim, również tatarem litewskim, który za pośrednictwem Halit Baszy Kamienieckiego prosił sułtana o emirostwo i pobudowanie

meczetu w M.; sułtan odmawia dla niepewności utrzymania M.przy Turcyi. Przewidywanie sułtana rychło się spełniło: 18 października tegoż roku Mikołaj Sieniawski, już jako chorąży kor., wraz z Tarłą, woje. sandomirskim, po odbiciu 200 podwód prowiantu, dążącego do Kamieńca pod eskortą turecką, oblega, M., zmusza załogę do poddania się, wycina w pień Lipków, tak że jeden tylko Tarasowski zdołał umknąć. Po zwycięztwie Chocimskiem, gdy zdobycie Kamieńca okazało się niemożebnem, i system nieustannej blokady został przez Jana III postanowiony, w M. staje na czele 1000 koni Modrzejewski, podcz. sieradzki. W 1674 r. Jan Sobieski, idąc na zdobycie Baru, gości czas jakiś w M. Snać dzielny M. Sieniawski zdołał utrzymać się w M. w brew umowie Żurawińskiej 1677 r., acz Porta w liczbie innych fortec i M. sobie zawarowała, gdyż Pasek w swym pamiętniku pod 1678 r. ubolewa nad spustoszeniem przez Turków Niemirowa i M. Jakie dalsze były losy miasteczka do traktatu Karłowickiego, w czasie nieustannych walk z potęgą turecką, tatarami i ze zbuntowanem kozactwem, niewiadomo; musiał M. pozostać we władaniu Turków, gdy mieli czas pobudować meczet, do dziś dnia egzystujący, powiększyć i w stylu wschodnim ozdobić zamek; tem pewniej, że w tym czasie Mikołaj Sieniawski opuszcza kresy podolskie, towarzysząc Janowi III, już jak hetman polny, w wyprawie Wiedeńskiej, po powrocie z której zmarł w 1684 r. Spadek po nim otrzymuje ostatni potomek po mieczu Adam Mikołaj Sieniawski, kaszt. krak. hetman W. Kor., stały adherent i partyzant Sasów, sprzymierzeniec i osobisty przyjaciel Piotra W. Dumny możnowładza, bez talentu i instynktów politycznych, marzący o koronie polskiej, strawił swe życie na intrydze lub bratobójczej wojnie; to też w długoletniem władaniu M. żadnego ważnego faktu zaznaczyć nie można. M. stoi otworem dla wojsk obcych, które w rozmaitych czasach w wojnie z Karolem XII i Turcyą, wałęsają się po kraju. Umierając d. 16 lutego 1726 r. Sieniawski pozostawił olbrzymią fortunę w spadku jedynej swej córce Zofii, zaślubionej 1-mo woto Stanisławowi Denhofowi, hetmanowi pol. litew., po śmierci którego wyszła powtórnie w 1730 r. za Augusta Aleksandra na Klewaniu i Żukowie ks. Czartoryskiego, wojew. ruskiego. Odtąd M. zostaje jakby gniazdem podolskim ks. Czartoryskich, chociaż stale mieszkają na Litwie lub w Puławach. M. jest ogniskiem administracyjnym i ekonomicznym rozległych ich dóbr: kluczów Mikołajewskiego, Granowskiego i Międzyboskiego, który sam liczył w końcu zeszłego stulecia 65 wsi i 4 miasteczka. Kozacy z Tatarami zrabowali i spalili, zabór turecki ostatecznie wyludnił Podole, zdawało się że kraj w perzynę obrócony, pustynią na zawsze zostanie; nie uszło jednak kilkadziesiąt lat zapobiegliwych a rozumnych rządów ks. Czartoryskich i step ten bezludny przywdziewa istnie cywilizacyjną szatę: odbudowane wioski, murowane folwarki i groble, drogi utrzymane w porządku, wysadzone drzewami. Nie liczną ludność miejscową, rozbujałą tradycyą hajdamaczyzny i zagonów tatarskich, potrafili ks. Czartoryscy osiedlić i nakłonić do pracy około roli. Ks. wojew. ruski, następnie syn jego Adam, generał ziem podolskich, niejednokrotnie rezydują w zamku międzyboskim; w odbudowanem miasteczku żyją tłumy książęcych oficyalistów i przybyłej okolicznej szlachty. Obaj gościnni i uczynni, wielcy patryoci, ludzie wzniosłego umysłu, z poczuciem uszanowania praw i konieczności organicznej pracy, zbawiennie oddziaływują na podolskie społeczeństwo, które na wzór ich buduje się i zabiera do pracy. We wrześniu 1790 r. na czele dywizyi złożonej z 14,000 wojska różnej broni przybył na Podole Tadeusz Kościuszko, i ze swym sztabem zakwaterowawszy się w M., stale tu zostawał do lipca 1791 r. i w tym czasie poznał i pokochał Teklę Żurawską, chorążankę żydaczewską. Ostateczny pogrom rzeczypospolitej zastał ks. generała ziem podolskich w Wiedniu, gdzie od 1792 r. wraz z rodziną zamieszkał. Podole włączone do Rosyi, M. z innemi dobrami ks. Czartoryskich, skonfiskowany, zostawał w administracyi rządowej do 1795 r., w którym cesarzowa Katarzyna II ukazem z d. 20 sierpnia kazała całą fortunę zwrócić synom ks. generała: Adamowi i Konstantemu, przebywającym w Petersburgu jako oficerowie gwardyi i szambelani cesarscy. W 1796 r. cała rodzina ks. Czartoryskich zjeżdża do M. W dziale rodzinnym z 1823 r. po śmierci ks. generała, M. dostał się ks. Adamowi. Po 1831 r. M. wraz z innemi dobrami ks. Czartoryskich zabrany został na rzecz skarbu. Międzybożczyzna z kluczem Granowskim przez ukaz ces. Mikołaja, zamienioną została w osadę wojenną (posielenie), z zarządem wojskowym; następnie, w skutek oswobodzenia włościan za ces. Aleksandra II w 1861 r. posielency ci zostali uwłaszczeni. W. M. urodził się w 1824 r. ks. Witold Czartoryski. Ob. opis w Tyg. illustr. z 1867 r. N 382 i Kazimierza Pułaskiego w Kłosach, t. XV, 274. Porów. Pamiat. Kijew. Arch. Kom.; t. I, cz. 3, 188, 191, 434; t. III, cz. 3, 204, 209, 230, 394, 414; t. IV, cz. 3, 162; Arch. J. Z. R., cz. I, t. 4, 214, 579; cz. III, t. 3, 169, 458, 520, 578, 771, 773; cz. III, t. 3, 21, 32, 55, 72, 98, 99, 104, 132, 147, 180; c. V, t. 1, 283; cz. VI, t. 1, 27, cz. VI, t. 2, 261; Wieliczko, t. I, 175, 347; t. II,

275, 501; t. IV, 41; Grabianka, 132, 207, 216, 270; t. z. Samowidziec, 20, 48, 117, 156, 274, 278. *Mich. Ziel., Dr. M., X. M. O.*

Międzybożek, futor, pow. latyczowski, par. Międzybóż.

Międzybrody (po rusku *Meżybrody*), wś, pow. stryjski, 26 kil. na płd.-zach. od Stryja, 10 kil. na płn.-wsch. od sądu powiat. i urz. poczt. w Skolem. Na wsch. leży Synowudzko niżne, na płn. i zach. Synowudzko wyżne, na płd. Pobuk. Wzdłuż granicy zach. płynie Opór od płd. na płn.; wzdłuż granicy płn. i wsch. Styj, zrazu od zach. na wsch., potem na płd. i odtąd zaczyna być spławnym. Wr. 1880 było 129 mk. w gm., 8 na obsz. dwor. (obrz. gr.-kat., należących do górskiego rodu Bojków). Par. rzym.-kat. w Skolem, gr.-katol. w Pobuku. We wsi jest cerkiew pod wezw. św. Mikołaja. *Lu. Dz.*

Międzybrodzie, 1.) *Lipnickie*, wś, pow. bialski. Leży w napływowej nizinie 336 m. npm. na lewym brzegu Soły, u ujścia małego pot. płynącego z Magórki (913 m wznies.). Dolinę otaczają lesiste wzgórza, będące podnóżami Magórki, spadające w pobliżu wsi na 672 m. od płd. a 666 m. npm. od płn. Widok na wsch. po drugiej stronie Soły zasłania Zjar 761 nad poziom morza wzniesiony. Gęsto zaludniona, bo według spisu w r. 1881 licząca 1285 mk, wieś ma przeważnie podmokłe grunta obracane na łąki i pastwiska. Obszar więk. pos. nieuprawia roli zupełnie i ma tylko 610 mr. pastw. i 1389 mr. lasu; pos. mn. ma 530 mr. roli, 301 mr. łąk i 208 mr. pastw. Jest tutaj parafia rzym.-kat. dyec. krak. dek. bialskiego, z kościołem murowanym, wzniesionym w r. 1862, i szkoła ludowa jednoklasowa. Dawniej był tu kościół filialny do parafii w Czańcu, zamieniony 1845 r. na kapelanię lokalną a 1850 r. na parafialny. Obejmuje ta parafia Miedzybrodzie Kobiernickie z ludnością 2689 rzym.-kat. i 45 izrael. Przy kościele jest zakładowy majątek na szpital dla ubogich z kapitałem 105 zł. w. a. Ta wieś graniczy na zach. z Ponikwą, na płd. z Czernichowem. Wchodziła w skład starostwa lipnickiego. 2.) **M.** *Kobiernickie*, wś, pow. bialski na półn. od M. lipnickiego, leżąca na lewym brzegu Soły, u ujścia do niej Małej i Wielkiej Żarnawki. Obydwa pot. płyną w kierunku płd.-wsch. z lesistego grzbietu odgraniczającego tę wieś na zach. od Straconki. Dolina, w której wieś jest zabudowaną, ma 313 m. bezwzględnej wysokości, grzbiet zaś górski na zach. sterczy w szczytach Groniczki do 824 m., na Lasach do 670 m. npm. Granicę od wsi Wielkie Kozy, t. j. płn., tworzą wyniosłości sięgające od zach. ku wsch. 839, 741, 830 i Bujakowa góra 749 m. npm. Na zach. ku rzece zniżają się góry osiągając w szczycie Zasolnicy 662 m.; Krzaki zaś oddzielające M. Kobiernickie od lipnickiego, zwane Nowym Światem, dochodzą w najwyższym miejscu do 666 m. bezwzględnej wysk. Z 975 mieszk. rz.-kat. przebywa 34 na obszarze więk. pos. St. Tomkowicza, składającego się z 330 mr. roli i pastwisk i 1155 mr. lasu. Pos. mn. ma 364 roli, 139 łąk, 92 past. i 2 mr. lasu. W obydwóch wsiach liczby mk. podane w spisie Vollstaend. Ortzverzeichniss i Szem. duch. z r. 1880 nie zgadzają się zupełnie, w pierw. bowiem podano liczbę rz.-kat. na 1438, w drug. na 1251. 3.) **M.** *Żywieckie*, wś, pow. żywiecki, przy ujściu pot. Isepnicy do Soły, po praw. brzegu tej rzeki. Wieś rozsiadła się w obszernej napływowej nizinie 394 m. npm., okolonej z obu stron łagodnymi zalesionymi stokami Kiczery 831 m. npm., Zjaru 761 m. i Magórki. Potok płynie w kierunku płd.-zach. z podnóża W. Czysownika 853 m. wys. mającego. Nad pot. rozpościera się wysoka terasa dyluwialna, najprawdopodobniej pochodzenia lodowego, z wielkimi bryłami kwarcowego piaskowca, mającego znaczną zbitość i twardość. Ten piaskowiec trudno wietrzeje i dla tego nie tworzy rumowisk właściwych typowym jamneńskim piaskowcom, znajduje się zaś w ławicach do dwóch m. grubych, na których leżą cienkie warstwy czarnych albo ciemno szarych stołupków piaszczystych (Szajnocha Studya geol., Kosmos, 1884, str. 62). Przez wieś prowadzi droga z Kęt do Żywca. Ta wieś należy do parafii w pobliskim Żywcu i ma 877 mk. rz.-kat. Pos. więk. Arcks. Albrechta ma obszaru 61 mr.past. i 570 mr. lasu. pos. mn. 415 roli, 170 łąk i 466 mr. past. Granice pociągnięte szczytami gór, t. j. Kiczery, Zjaru i W. Czysownika, oddzielają na płn. M. od Porąbki, linia poprowadzona lasami od W. Czysownika do szczytu Jaworzyny 864 m. npm. na wsch. od Kocierza, na płd. zaś styka się ta wieś z Oczkowem. Za czasów rzpltej należało M. żywieckie do państwa żywieckiego, Kobiernickie do starostwa zatorskiego a lipnickie do starostwa lipnickiego. 4.) **M.**, wś, pow. sanocki, po rusku *Meżybrod*, leży w nizinie Sanu (304 m. npm.), który oblewa ją od zach., płn. i wsch. znajdując zapory w lesistej górze Bani 576 m. npm. wzniesionej, która wstrzymuje jego bieg płn. i zmusza do obrania kierunku najprzód wsch. a następnie płd., poczem góry pokryte lasem, otaczające M. od płd., sięgające do 440 m. bezwzględnej wysokości, zmieniają bieg rzeki znowu na wsch. W tej niewielkiej osadzie, liczącej 313 mk. podług spisu ludności z r. 1881, znajduje się cerkiew parafialna drewniana (dyec. przemyskiej, dek. sanockiego). Szematyzm duch. ruski z r. 1881 podaje liczbę mk. podług wyznania na 360 gr.-kat., 6 izrael. i 11 rz.-kat. Pos. więk. ma 732 mr. lasu bu-

kowego, pos. mn. 275 roli, 19 łąk i ogr. i 99 mr. past. Najbliższe wsie, leżące jednak za rzeką, są: na zach. Trepcza, na wsch. Dębna a na płd. przys. Sanoka Königsbrunn. *Mac.*

Międzybrodzie, przysiołek wsi Kacze (Kacse) na Spiżu.

Międzychód 1.) niem. *Birnbaum*, miasto powiatowe, na lewym brzegu Warty, pod 52° 36′ szer. płn. i pod 33° 34′ dług. wschodniej od Ferro. Grunt w górnych warstwach jest piaszczysty, głębiej natrafia się na margiel, glinę, jeszcze głębiej na węgiel brunatny. Okolica pagórkowata z pięknemi widokami aż do Sierakowa. Na przestrzeniach piaszczystych ku granicy brandeburskiej rozległe są lasy iglicowe. W licznych rybnych stawach i jeziorach znajdują się niekiedy i sułwice (Moraene). Gmina składa się z 3 miejsc.: a) M., miasto, b) Tama mostowa (Brueckendamm), c) Schönau. Z miastem łączy się bezpośrednio gm. Lipa (niem. Lindenstadt). W r. 1881 było 3153 mk.; 2031 ew., 711 kat. i 403 żydów; w r. 1876: 3068 mk., 2000 ew., reszta przez połowę kat. i żydzi. W r. 1871 zaś było: 230 dm.; 3207 mk.; 2028 ew., 582 kat., 11 dysydentów, 586 żydów. Ludność prawie wyłącznie niemiecka. Mieszkańcy trudnią się rolnictwem, prowadzą handel ożywiony drzewem, okowitą, wełną, zbożem i końmi. Siedziba landrata, komisarza obwodowego, poborcy powiatowego, budowniczego pow., kontrolera katastru, fizyka pow., weterynarza pow., król. nadleśniczego. Sąd okręgowy należy do sądu ziemiańskiego w Międzyrzeczu, nadziemiańskiego w Poznaniu. Przed rokiem 1879 w M. był sąd powiatowy kolegialny. Kościół katol. parafialny należy do dekanatu lwoweckiego; kościół paraf. ewang. do dyecezyi międzychodzkiej i synagoga. Szkoła rektorska; 2 szkoły elementarne kilkoklasowe, będące pod nadzorem inspektora powiat. mieszkającego w Międzyrzeczu, 479 analf. W najbliższej okolicy 5 gorzelni, cegielnie; w mieście 2 przędzalnie wełny, fabryka maszyn, 3 fabryki tabaki, browar, młyn parowy. W okolicy 2 kopalnie węgla brunatnego, w których 32 ludzi pracuje, piła parowa. Kasa oszczędności miejska; kasa pożyczkowa licząca przeszło 200 członków. Czytelnia i księgarnia, drukarnia. Trzech lekarzy, apteka, weterynarz. Urząd pocztowy drugiej klasy ze stacyą telegraficzną; poczthalterya; poczta osobowa do Wronek, przez Sowiągórę (Eulenburg) do Drezdenka (Driesen); do Międzyrzecza; poczta listowa do wsi Wiejce (Waitze). St. kol. żel. Drezdenko (Driesen) o 30 kil.; st. kol. żel. Wronki o 36 kil. W krótce kolej żelazna ma się budować od Wronek przez Sieraków, Międzychód ku granicy brandeburskiej. W r. 1811 w M. było 262 dm.; 1679 mk.; w r. 1843 zaś: 2637 mk.; 1877 chrześcian, 760 żydów. M., położony w dawnem województwie poznańskiem, był przed w. XVI własnością Andrzeja Nieszczkowskiego, który go r. 1505 puścił Tomaszowi Krzyżanowskiemu. W połowie XVI w. miasto należało do Stanisława Ostroroga, kasztelana międzyrzeckiego, i Mikołaja Skóry z Gaju, sędziego poznańskiego; na prośbę tychże Zygmunt August pozwolił w r. 1566 pobierać mieszkańcom mostowe na Warcie. W r. 1597 kupili M. od Ostrorogów Unrugowie, którzy byli właścicielami przez dwa wieki i którzy miasto i najbliższą okolicę zaludnili niemcami i protestantami. Kto pierwotnie wystawił kościół katol. paraf. niewiadomo. Łukaszewicz wspomina, że w księdze biskupiej jest o tym kościele wzmianka pod r. 1443, a więc w połowie XV w. już istniał. Ostrorogowie przystąpiwszy za panowania Zygmunta Augusta do reformacyi, oddali kościół międzychodzki współwyznawcom, którzy w nim odprawiali nabożeństwo przez kilkadziesiąt lat. W roku 1691 Jan Ostroróg, wojew. malborski, powróciwszy na łono kościoła katolickiego, odebrał kościół protestantom i w miejsce dawnego drewnianego nowy wzniósł z cegły palonej. W księdze konsystorskiej znajduje się erekcya tegoż dziedzica z r. 1621, ponieważ poprzednia zaginęła. W tej erekcyi Ostroróg zastrzegł, że prawo kolacyi kościoła ma należeć do biskupów poznańskich i kapituły, w razie gdyby M. miał być własnością rodziny protestanckiej. Unrug, dziedzic M., jakkolwiek wyznania luterskiego, złożył przeszło 5000 złt. pols. na naprawę kościoła. W M. urodził się znakomity bibliograf polski Jan Daniel Janocki (Jaenisch), bibliotekarz Załuskiego. M. par. dek. lwowecki 1098 dusz.

Międzychodzki powiat położony w części północno-zachodniej departamentu poznańskiego, pomiędzy 52° 26′, a 52° 46′ szer. płn., i pomiędzy 32° 56′, a 34° dłg. wsch. od Ferro, graniczy na płn. i zach. z departamentem frankfurtskim prowincyi brandenburskiej, na płn.-wsch. z pow. czarnkowskim, na wsch. z pow. szamotulskim, na płd. z pow. bukowskim i międzyrzeckim. Największa szerokość powiatu ze wschodu na zachód cokolwiek na północ od miasta Babimostu wynosi 66·5 kil., z północy zaś na południe w przecięciu tylko 20 kil.; na wschód zaś od Kamionny, gdzie się pow. na płn. i płd. cokolwiek rozszerza, 30·5 kil. Powiat ma rozległości 25·50 mil kw. czyli 1420 kil. kwadr. Przepływa go Warta, zanim do Brandeburgii wchodzi. Na płn. od tej rzeki są rozległe lasy, w południowej zaś części krajobraz urozmaicają wzgórza; liczne jeziora; dolinę Warty na lewym brzegu zamyka szereg pagórków od Międzychodu do Skwierzyny; nad samemi brzegami rzeki dość znacz-

ne są łąki. Grunt w ogóle średnio tylko jest urodzajny; 42% obszaru składa się z roli uprawnej; 5·5% jest łąk, 6·2% pastw.; przeszło 40% lasów, reszta wody. Chów bydła nie jest znaczny, liczba przeciętna w całem państwie pruskiem o wiele przewyższa pow. międzychodzki. Dwie większe rzeki przerzynają obszar powiatu: Warta i Obra. Warta płynie przez całą szerokość ze wsch. na zach.; niedaleko karczmy Trzy buki (Dreibuchen) dochodzi do powiatu, dąży pod miastami Sierakowem, Międzychodem i Skwierzyną ku zachodowi i pod wsią Czajką opuszcza powiat, płynie następnie jeszcze przez 5·5 kil. na samej granicy i pod wsią Birkenwerder wdziera się do Brandeburgii; w powiecie całym jest spławną. Przybiera z lewej str. Kwilcz i Kamionnę; po za Skwierzyną Obrę. Obra wpływa do pow. pod Borowym Młynem (Küntzelmühle), o 3 kil. na płd. od Bledzewa z pow. międzyrzeckiego, płynie z płd. na płn., przybiera dwie mniejsze rzeki: Tymę i Tarnakal i łączy się z Wartą pod Skwierzyną. W jeziora większe i mniejsze powiat bardzo jest bogaty; do większych, których jest blisko 20, należą: Wielkie, na granicy pow. międzychodzkiego i szamotulskiego, Chrzypsko na wsch. od Sierakowa, Bielsko pod Międzychodem, Libichowo (Libuch) na płd. od Przytoczni na południowej granicy, Lutom na płd. od Sierakowa. Mieszkańców miał powiat w 1880 r.: 50365; 23925 ew., 25241 kat. i 1135 żydów; z pomiędzy katolików znaczna większość należy do narodowości polskiej; w r. 1875 było ludności: 47955; w r. zaś 1871: 47449 mk., w miastach samych: 14333 mk. Gmin miejskich jest 5: 1) Bledzewo (Blesen), 2) Kamionna (Kähme), 3) Międzychód (Birnbaum), 4) Sieraków (Zirka), 5) Skwierzyna (Schwerin a. W.); 41 jest obwodów dominialnych; 102 gmin wiejskich, ogółem 157 gmin; 281 miejscowości, 4343 dm. mieszkalnych. Ludność w r. 1871 dzieliła się na 22558 męż., 24891 kob.; 23299 ew., 22614 kat., 14 dysyd., 1522 żydów. W przecięciu na milę kwadratową przypada około 2000 mk.; pow. międzychodzki wraz z międzyrzeckim najmniejsze mają zaludnienie w W. Ks. Poznańskiem. Głównem zatrudnieniem mieszkańców jest rolnictwo, gorzelnictwo, piwowarstwo, praca w fabrykach, w kopalniach węgla brunatnego, handel spedycyjny, palenie smoły, wypalanie wapna, chów bydła. Miejscem urzędowania landrata jest M. Powiat jest podzielony na cztery obwody czyli komisaryaty: 1) międzychodzki, 2) miłostowski, 3) sierakowski i 4) skwierzyński. Urząd poborowy jest również w M. Przed reorganizacyą sądową z r. 1879 był w M. sąd kolegialny; od tego czasu powiat posiada dwa sądy okręgowe: 1) w Międzychodzie, 2) w Skwierzynie, należące do pow. ziemiańskiego w Międzyrzeczu. Parafii katolickich jest piętnaście: a) w dekan. lwoweckim: 1) Chrzypsko, 2) Kamionna, 3) Kwilcz, 4) Lubosz, 5) Lutom, 6) Międzychód, 7) Sieraków, 8) Wierzbno; b) w dekan. zbąszyńskim: 9) Bledzew, 10) Goraj, 11) Rokitno, 12) Skwierzyna, 13) Przytoczna, 14) Falkenwalde, 15) Trzebiszew (Trebisch). Kościoły filialne są we wsiach: Łężce, Gorońsko, Popowo, Zemsko, Chemsko, Kolsko, Twierdzielewo, Osiecko, Nowa Wieś. Parafii protestanckich jest 7: a) do dyecezyi międzychodzkiej należą: 1) Międzychód, 2) Przytoczna (Prittisch), 3) Świniary (Schweinert), 4) Wiejce (Waitze), 5) Sieraków (Zirke), 6) do dyecezyi międzyrzeckiej: b) Skwierzyna; c) do dyec. poznańskiej drugiej: 7) Orzeszkowo, dawna kalwińska parafia. Żydzi mają synagogi w Bledzewie, Międzychodzie, Sierakowie i Skwierzynie. Szkół wyższych nie ma w powiecie, rektorskie są w M., Sierakowie i Skwierzynie; obok nich tylko szkoły elementarne; w r. 1871 było 8277 analfabetów. Czytelnia istnieje w M.; drukarnie w M. i w Skwierzynie. Powiat ma obszaru 506112 mr.; większa własność obejmuje 286224 mr., wliczając królewszczyzny mające 101535 mr. rozl. Polskich właścicieli mają tylko jeszcze następujące majątki: Kwilcz hr. Kwileckiego, Ławica Rutkowskiego i Mościejewo Stablewskiego; do tych jeszcze dodać można Łężeczek, wieś należącą do probostwa w Biezdrowie, a mającą gruntów proboszczowskich 1698 mr. Ogółem w ręku polskim jest jeszcze blisko 20000 mr. Po r. 1848 przeszły w ręce niemieckie: Dłusk hr. Belinów-Węsierskich, Niemierzewo Kierskiego, Białcz hr. Skarbka i Chalin Trzebińskiej, razem blisko 21000 mr. Kopalnie węgla brunatnego znajdują się pod Sierakowem, Bielskiem, Henriettenhof i Maryanowem. Gorzelnie istnieją w Wielkiej Wsi, w Starej Gorzycy (Alt-Goerzig), w Gorzynie, w Nowej Gorzycy, w Wierzbnie (Wiersebaum), w Muchocinie, w Wiejcach (Waitze), w Małych Mnichach (Klein Münche), w Wielkich Mnichach (Gross-Münche), w Rozbitku, w Kwilczu, w Wituchowie, w Łubuszu (Lubosch), we wsi Łęczec, w Starym Rowku (Althöfchen), w Dłusku (Lauske), w Łubikowie (Liebuch), w Przytoczni (Prittisch), w Chemsku (Gollmütz), w Nowej Wsi (Neudorf); browary są: w Międzychodzie, w Skwierzynie, w Sierakowie i w Przytoczni; fabryka tabaki w M., fabryka cygar w Skwierzynie, fabryka ram złoconych w Skwierzynie, fabr. syropu w Goraju; piece do wypalania wapna: 2 w Skwierzynie, w Sierakowie, w Wielkiej Wsi, w Aleksandrowie; młyny parowe: w M., w Bledzewie (Blesen), w Skwierzynie, w Sierakowie, w Vorheide, w Kwilczu, w Rozbitku, w Lu-

buszu, w Wituchowie, w Grobii (Grabitz). Drukarnie: w M. i w Skwierzynie; domy sierot: w Rokitnie i w Lipie. Urząd pocztowy pierwszej klasy ze stacyą telegraficzną znajduje się w Skwierzynie; drugiej klasy ze st. telegr. w M., trzeciej klasy ze st. teleg. w Górzynie, bez stacyi telegr. w Kwilczu i w Wiejcach (Waitze), w Przytoczni, ze st. telegr. w Sierakowie; agentury pocztowe: w Bledzewie, w Kamionnie, w Nowym Moście (Neubrück). Powiat posiada następujące gościńce: 1) z Gorzynia przez Międzychód i Sieraków do Wronek, 31 kil. długości w powiecie; 2) z Landsberga przez Skwierzynę, Chemsko (Gollmütz), Przytocznią, Wierzbno, Górzyn, Kamionnę, Kwilcz i Lubusz do Pniew (Peune), 64 kil. dług. w pow.; 3) z Międzychodu i Gorzynia przez Nową Gorzycę do Pszczewa i dalej do Międzyrzecza, 4 kil. dług. w pow.; 4) z Międzychodu przez Sowią-górę (Eulenburg) do Drezdenka (Driesen), 13·5 kil. dług. w pow.; 5) z Sierakowa do Kwilcza, 11·5 kil. dług.; 6) ze Skwierzyny przez Popowo (Poppe) do Międzyrzecza, 13 kil. dług. w pow. W okolicy miasta M. wykopano urny. 2.) **M.**, wś, pow. szremski, 14 dm., 81 mk., 10 ew., 71 kat.; 21 analf. Poczta i tel. w Dolsku o 6 kil.; gośc. o 2 kil., st. kol. żel. w Czempiniu o 22 kil. 3.) **M.**, dom., pow. szremski, 2131 mr. rozl., 3 miejsc.: a) M., folwarki: b) Psuka, c) Szelag, 11 dm., 146 mk., 14 ew., 132 kat.; 38 analf. Własność Konstantego Szczanieckiego. 4.) **M.**-*Nowy*, folw., pow. wągrowiecki, 2 dm., 34 mk.; należy do dom. i gm. Laskowa. Poczta i tel. w Łopiennie. Wspomina tę wieś Lib. Ben. Łaskiego (t. I, 86), jako leżącą w par. Łopienno. *M. St.*

Międzyczerwone al. *Międzyczerwienne* (tak zwana jeszcze w 1799 r.), wś, pow. nowotarski. Graniczy od płn. z Rogoźnikiem i Maruszyną, od wsch. ze Skrzypnem i Zubsuchem, od płd. z Zubsuchem, od zach. z Ratułowem. Obszar tej wsi zrasza pot. Czerwony, dawniej Międzyczerwienny zwany; w płd.-wsch. narożniku obszaru nastaje pot. Skrzypny, dopływ Rogoźnika; tworzy on tutaj część granicy wschodniej gm. M.; w płn. znów stronie obszaru z pod góry Sormówki (732 m.), wypływa potok Rączy, który okrążywszy Sormówkę od płd. i zach., przechodzi na obszar Starego Bystrego, gdzie uchodzi z praw. brz. do Dunajca Czarnego. Na płd.-zach. granicy z Ratułowem wznosi się dział wzgórzysty Bachladówką zwany (952 m. i 958 m.); nad pot. Skrzypnym od zach. polne wzgórze Budza (900 m.). Grupa chat, które legły u wschodniego podnóża Sormówki, zwą się Morawą, a na granicy zach. z Miętustwem, na Czerwonym pot. chaty leżące zwą się Takuskami. Wzniesienie wsi 771 m. Nazwę wsi wyprowadzają bądź od nazwy potoku (Siarczyński, Rkps. Bibl. Ossol., № 1825), bądź od czerwonawego granitu, będącego głównym składnikiem skał otaczających tę zagrodę. Te skały pokrywają się w lecie delikatnym mchem, czerwonej barwy, który po starciu wydaje woń podobną do zapachu fiołków. W geografiach z początku b. wieku znajdujemy uwagę, że tutaj są nieprzebrane rudy żelazne, dzisiaj jednak niema w najbliższej okolicy wsi kopalni. Gleba jest kamienistą, zimną, rodzącą jedynie owies i kartofle, które często przed zebraniem pokrywa śnieg. Z wystających brył kamienia, które przed uprawą roli wieśniacy usuwają, robią obmurowania na około zagród zamiast płotów, używając zamiast wapna lub gliny mchu, który za spójnik kamieni służy. Głównem zatrudnieniem mieszkańców, należących do szczepu góralskiego Podhalan, jest dowóz rudy do kuźnic w Zakopanem i Poroninie i chów owiec na polanach. Mieszkańcy są w ogóle inteligentni, wszyscy umią czytać, wielu pisać, a kilku ukończyło po kilka klas gimnazyalnych. Są wyznania rzym.-kat. i należą do parafii w odległym o 11·3 kil. Poroninie. W 1777 r. było tu 660 mk.; w r. 1799 dm. 145, mk. 885; w r. 1824 dm. 165, mk. 914; w r. 1869 dm. 171, mk. 899 (mężcz. 418, kob. 481); w r. 1880 mk. 912. Lustracya z r. 1636 podaje, że w M. było zarębników 17, którzy opłacali czynszu rocznego złp. 128 gr. 15. Według lustracyi z r. 1660: „Wieś osiadła na zagrodach bez ról. Od chałupników 11 czynszu dorocznego brano złp. 225 gr. 22; kwartalnego złp. 40; spy owsianej korcy 6, w wartości złp. 2 gr. 12; oprawy dorocznie łokci 21, w wartości złp. 1 gr. 22 den. $4^1/_2$; każdy z nich daje po 100 gontów i 2 tramy; robią do folw. Zubskiego bydłem dni 6, pieszo dni 6. Roczny dochód czynił złp. 269 gr. 26 den. $4^1/_2$". Lustracya z r. 1765 podaje: „Ról 10. Płacono rozmaitego podatku złp. 1766 gr. 2 den. 9". W r. 1869 obszar mniejszej posiadłości wynosił roli ornej 1365, łąk i ogr. 227, pastw. 81, lasu 143 mr. Należy do par. łać. w Czarnym Dunajcu. *Br. G.. Mac.*

Międzydołowce albo *Medzydołowce*, węg. *Mecsedfalu* al. *Micsedelfalu*, ztąd także *Miczedelowce*, w hr. Spiskiem (Węgry), osada, tworząca przysiołek m. Czwartku (ob.), leży na płd. od tego mczka; liczy 48 mk. (1878). *Br. G.*

Międzydrzewio (w dokum.), nazwa dawna wsi Niedrzewie al. Niedrzew w pow. kutnowskim.

Międzygóry (al. *Międzygórze*, po rusku *Meżyhory*), grupa domów w Markopolu w pow. brodzkim. W szematyzmie Bazyliańskich monasterów czytamy na str. 137, że nazwę tę nosił monaster „Buczyna", zwany także zło-

czowskim, położony między górami niedaleko Złoczowa, a założony przez przodków Jana III. W r. 1744 przyłączono ten monaster do monasteru podhoreckiego. *Lu. Dz.*

Międzygórz, wś nad rz. Opatówką, pow. sandomierski, gm. Lipnik, par. Malice, odl. 14 w. od Sandomierza, ma 27 dm., 164 mk., 700 mr. ziemi dwors., 247 mr. włośc. W 1827 r. 20 dm., 142 mk. W XV w. dziedzicem był Jan h. Topór. Obok łanów kmiecych istniały karczmy, zagrodnicy, folwark i młyn (Dług., I, 388). Na wzgórzu pod lasem stoją ruiny zamku, Zaklików podobno, potem rodziny Jawornickich, do której dawniej M. należał.

Międzygórze, wś i folw., pow. pińczowski, gm. Topola, par. Skalmierz. Folw. M. należy do dóbr Kobylniki.

Międzygórze, pow. kamieniecki, ob. *Meżygór.*

Międzygórze, wś, pow. tłumacki. Leży na płn. kończynie pow. nad potok., dopływem pobliskiego Dniestru, graniczy od wsch. z Zadarowem, od płd. z Uściem Zielonem, od zach. z Trościańcem, od płn. z wsią Jeziorko, stanowi z Uściem Zielonem o 2·8 kil. oddalonem jedną gminę katastr., ludność rzym.-kat. 138, gr.-kat. wraz z Jeziorkiem 558, obydwie par. w Uściu Zielonem. Kazimierz Jagiellończyk dokumentem wystawionym w Opatowcu d. 1 grud. 1473 r. pozwala Jakóbowi Zaklice z M. dla wynagrodzenia jego zasług wykupować dobra królewskie w którejkolwiek ziemi położone; dokument oryg. na pergaminie, własność zakładu nar. im. Ossolińskich № 596, umieszczony w zbiorze aktów grodz. i ziem. wydanym przez galic. wydział kraj., t. VI, str. 176 i 177. Obecny właściciel F. Bąkowski.

Międzygrudami, las we wsi Kulczyn, pow. sokalski, ob. *Kuliczków.*

Międzyhale al. *Międzyhole*, część Sopotni Wielkiej, pow. żywiecki.

Międzyhorce, z *Korczakiem*, wś, pow. rohatyński, nad potok. Bybełka, na którym istnieje w środku wsi stawek, a na połud. kończynie tegoż młyn wodny. Graniczy od wsch. z Byszowem, płd. Wodnikami, zach. Siemikowcami, Tustaniem i Chorostkowem, płn. Meduchą. Potok Bybełka, dopływ pobliskiego Dniestru. M. stanowią południową kończynę pow. rohatyńskiego. Przestrz. dwor. gr. or. 212, łąk, staw i ogr. 115, past. 36, lasu 47; włośc. gr. or. 761, łąk i ogr. 259, pastw. 17 kw. m.; ludność rzym.-kat. 19, par. Konkolniki o 12 kil. na płn., gr.-kat. 785 parafia w miejscu, obejmuje filię Meducha z 765 gr.-kat., dek. rohatyński, dyec. lwow. Sąd pow. Bursztyn, poczta Halicz. Władysław Jagiełło dokumentem z d. 23 lut. 1431 r. w Sandomierzu wystawionym, nadał Janowi z Koniecpola miasto Boscz, (teraźniejszy Kulików, pow. żółkiew.) Zboiska, (wś pode Lwowem) Milatyn, (pow. grodecki), i Medzygorce, jako nadgrodę za wieloletnie służby i jako zastaw za pożyczone 300 grzywien; oryginał znajduje się w zakładzie nar. im. Ossolińskich. D. 28 maja 1466 r. w Haliczu Ihnat z Kutyszcza, sędzia ziemski, i Piotr z Godowa, chorąży halicki, poświadczają, że Grzegorz z Sanoka, arcybiskup lwow., oddał wsie arcybiskupie Międzyhorce i Siemiankowce (Siemikowce) w dożywocie Piotrowi z Dobiejowa, podsędkowi halickiemu, i żonie jego Helenie, które to wsie tenże arcybiskup tego samego dnia i roku nabył od tychże małżonków za 250 grzywien. Wieś ta należy dotychczas do dóbr stołowych rzym.-kat. arcybiskupstwa lwowskiego. Jedno miejsce w tej wsi (pisze Siarczyński) zwie się Zamczyskiem a drugie Monasterem. W Zamczysku nie ma żadnych śladów muru. Zamek, jaki tu był niegdyś, musiał być drewniany. Miejsce zwane Monasterem, jest to jaskinia w pasmie wzgórz ciągnących się od Bursztyna po za Maryampol wzdłuż Dniestru, przystępna łatwo od płn. Jaskinia ta ma widoczne ślady ręki ludzkiej, a zarzucona jest łomami alabastru, marmuru i gipsu. Że tu był monaster czerńców ruskich świadczy nazwa i podanie (Rkp. Siarcz. w Bibl. Ossol., № 1825). *B. R.*

Międzykrzesaniec, obecnie „Brama Kraszewskiego“, skała w dolinie kościeliskiej, ob *Krzesanica*—1).

Międzylas, wś, pow. przasnyski, gm. i par. Dzierzgowo, odl. o 22 w. od Przasnysza, ma 17 dm., 150 mk., 453 mr. gruntu dobrego, 13 nieuż. Wchodził w skład dóbr Kamień i łączy się ze wsią Cichowo (ob.).

Międzylasek, wieś, pow. sieradzki, gm. Dzierząszna Wielka, odl. od Sieradza w. 17½, dm. 37, mk. 280.

Międzyleś 1.) wś i fol., pow. radzymiński gm. Międzyleś, par. Klembów, odl. 21 w. od Radzymina a 8 w. od st. dr. żel. war.-peters. Tłuszcz. Posiada sąd gminny okr. III, urz. gm.; są tu 3 częściowe posiadłości (lit. A. C. D.) W 1827 r. było 24 dm., 231 mk., Folw. M., lit. B. z os. Grudź i wsiami: M., Kobiel, Borucza, Rudniki, Franciszkowo, Pawłowo, Grabowo i Paluchy, roz. mr. 1129: gr. or. i ogr. mr. 444, łąk mr. 232, pastw. mr. 144, lasu mr. 280, nieuż. i place mr. 29; bud. mur. 3, z drzewa 7; płodozmian 4-polowy. Wieś M. os. 48, z gr. mr. 281; wś Kobiel os. 4, z gr. mr. 23; wś Borucza os. 11, z gr. mr. 69; wś Rudniki os. 3, z gr. mr. 16; wś Franciszkowo os. 15, z gr. mr. 433; wś Pawłowo os. 16, z gr. mr. 360; wś Grabowo os. 8, z gr. mr. 235; wś Paluchy os. 2, z gr. mr. 28. M. gm., należy do sądu gm. okr. III w miejscu, st. p. w Radzyminie, ma 20089 mr. obszaru i 4135 mk. W gminie jest jedna szkoła począt.

i młyn wodny. 2.) **M.**, kol., pow. nowomiński, gm. i par. Glinianka. Jestto nomenklatura oddzielona od dóbr Dobrzyniec Wielki. 3.) **M.**, ws, pow. bialski, gm. Międzyleś, par. Zabłoć, odl. 34 w. od Biały. Posiada szkołę początkową, urząd gm., 77 dm., 568 mk. i 1568 mr. obszaru. W 1827 r. par. Kodeń, 68 dm., 410 mk. M. należał do dóbr Kodeńskich. M. gm., graniczy z gm. Zabłoć, ma 3732 mk., rozległ. 19720 mr., sąd gm. ok. IV Sławatycze o $11^1/_2$ w., st. p. Kod eń, do Bia ły $34^1/_2$ w. W gm. gorzelnia 1, we Władysławowie; szkoła 1, w Międzylesiu. W skład gm. wchodzą: Bohinka, Kalinowszczyzna, Krzywowólka, Matyaszówka, Mazanówka, Międzyleś, Ogrodniki-małe, O.-wielkie, Rozbitówka, Sagówka, Tuczna, Zańków i Żuki. 4) **M.**, wś i fol., pow. węgrowski, gm. i par. Miedzna. Ma 26 dm., 264 mk., 1250 mr. W 1827 r. było 22 dm., 127 mk. *Br. Ch.*

Międzylesie 1.) ws i kol., pow. koniński, gm. Władysławów, par. Rusocice. Leży przy trakcie z Władysławowa do Turku, o 23 w. na wsch.-płd. odKonina, ma 314 mk., 245 mr. ziemi żytniej. Ludność oprócz rolnictwa trudni się wyrabianiem płócienek, drelichu i muślinu. Jest tu szkoła elementarna, do której i dzieci wyzn. ewang. uczęszczają. Wieś M. istniała już w początku XVI w., gdyż wspomina ją Lib. Ben. Łaskiego (t. I., 268); kolonie zaś powstały w 1828 r. na gruntach do Rusocic należących. 2.) **M.**, wś i kol. nad Wartą, pow. koniński, gm. Gosławice, par. Morzysław, odl. 5 w. od Konina. Wieś ma 13 dm., 98 mk. M., kol. nad jeziorem, ma 22 dm. (12 murow.), 129 mk. i 491 morg. ziemi; szkoła początkowa. W 1827 r. wś rząd., 10 dm., 70 mk. Wspomina tę wieś Lib. Ben. Łaskiego, (I, 237) ob. *Konin* i *Czarków*. 3.) **M.**, wś, pow. włoszczowski, gm. i par. Kurzelów. W 1827 r. wś rząd., 16 dm., 104 mk. Wspomina tę wieś Lib. Ben. Łaskiego (T. I., 356). *Br. Ch.*

Międzylesie, fol., pow. ihumeński, w okolicy mka. Puchowicze, w 2 okr. pol., własność Rusieckich, około $43^1/_2$ włók. *A. Jel.*

Międzylesie-Lewkowicze, wś, pow. prużański, 2 okr. pol. bereziański, o 16 w. od Berezy Kart., o 43 od Prużany, o 185 od Grodna. Jest tu zarząd gminy maciejowskiej, liczącej 979 dusz. Kaplica kat. parafii Siehniewicze.

Międzylesie 1.) dom., pow. obornicki; 1288 mr. rozl., 6 dm., 90 mk., wszyscy kat., 39 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Rogoźnie o 3 kil., gośc. o 1 kil. 2.) M., os., pow. obornicki; 5 dm., 42 mk., 13 ew., 29 kat., 20 analf. 2.) **M.**, dom., pow. wągrowiecki; 1911 mr. obszaru; 8 dm., 135 mk., 33 ew., 102 kat., 54 analf. Poczta, tel. w Janówcu o 7 kil., st. kol. żel. Rogoźno o 31 kil. Wspomina tę wieś Lib. Ben. Łaskiego. Należała ona wtedy w połowie do par. w Kozielsku (I, 142) a w drugiej połowie do par. Juncewo (I, 157.)

Międzyłęż 1.) *Stary*, al. *Międzyłęże*, niem. *Alt.-Moesland*, dok. 1298 *Medilanze*, *Meselanz i Medylanze*, wś, pow. kwidzyński, st. p. Pelplin, paraf. kat. Wielki Garc. o $^3/_4$ mili odl., ew. Rudno, szkoła ew. folw. Międzyłęż, okr. urz. stanu cywil. Walichnowy; ma 1316.95 mr. magd. obszaru, 44 bud., 24 dm., 236 mk. (1868 r.), 157 kat., 75 ew., 148 tal. wynosi podatek od gruntu, 24 tal. od bud. M. leży już na nizinach wiślanych między łęgami, skąd wziął swą nazwę; należy do starych osad, wspominany bowiem już w dok. z r. 1282, gdzie bisk. Filip z Fermo, legat papieski, potwierdza, że książę Mestwin odstąpił zakonowi krzyżackiemu ziemię gniewską czyli wąską i dodał mu „villam Medilanze vulgariter dictam.“ Granice: „Primus terminus est a villa Rossitzyna (t. j. od Walichnów) Wizlam descendendo usque Slanzam et ab eo loco Slanzam ascendendo usque ad finem stagni et ab eo loco usque ad locum castri Garzeke“ (ob. Pom. Urk.-B., str. 292 i 296). Zamierzają tu położyć bruk między Walichnówkami i N. i St. Międzyłężem aż do tamy i ile możności aż do granicy powiatu starogardskiego pod Słońcą, bo na wiosnę i w jesieni drogi tu prawie do nieprzebycia. 2.) **M.**-*Nowy*, niem. *Neu-Moesland*, wś, pow. kwidzyński, st. p., szk., paraf. kat. i ew. jak wyżej; ma 1134.38 mr. magd. obszaru, 43 bud., między tymi 23 dm., 250 mk., 134 ew., 116 kat. (1868 r.) 3.) **M.**-*folwark*, niem. *Vorwerk-Moesland*, wś, tamże; obejmuje 1150.14 magd. mr., 33 bud., między tymi 14 dm., 132 mk. (1868 r.), 47 ew., 81 kat. M. był za czasów Krzyżackich siedzibą wójta (ob. Töppen: Hist.-comp. Geogr., str. 226). Urząd ten piastował 1) Henryk v. Leydenstein 1394—1403; 2) Jan v. Techwitz 1404—1409; 3) Otto v. Wesenthau 1409; 4) Iost v. Gehewoltf 1411; 5) Iost v. Hohenkirchen 1411—1413; 6) Iost v. Gehewolf 1413—1417; 7) Hermann v. Gans 1417—18; 7) Iost v. Gehewolf 1481—19; 8) Konrad v. Helmsdorf 1419—27; 9) Helfrich v. Drahe 1427. 10) Eckart v. Bucheim 1441; 11) Henryk v. Richtenberg 1441; 12) Piotr Hebicher 1445; 13) Wilh. v. Hundenborn 1445—47; 14) Egloff v. Rosenberg 1447 (Ob. Voigt: Namens codex, str. 93—94.). Wójtostwo tutejsze należało do komturstwa malborskiego. *Międzyłęskie* ststwo niegrod., leżało w wojew. pomorskiem. Podług lustracyi z roku 1664, powstało z dawniejszego sstwa osieckiego, w pow. kościerzyńskim, przez odseperowanie wsi: Międzyłęż Nowy i Stary, Garc, Walichnowy Stare i Nowe. W r. 1771 posiadała je wraz ze sstwem gniewskiem Karolina Hen-

ryka z Lubomirskich generałowa Flemingowa, opłacając zeń kwarty złp. 5892 gr. 24, a hyberny złp. 2352 gr. 66. *Ks. Fr.*

Międzyrzec, miasto nad rz. Krzną, przy ujściu do niej Tłuścca, pow. radzyński. Leży przy linii dr. żel. warsz.-teresp., odl. 136 w. od Warszawy, 24 w. od Radzynia. Posiada kościół par. mur., dwie cerkwie pounickie, szpital żydowski na 20 łóżek, szkołę dwuklasową męską i 1 klas. żeńską, sąd pokoju okr. II, należący do zjazdu sędziów w Biały, sąd gminny I okr., oddział hipoteczny, urząd miejski, stacyę kol. żel. warsz. teresp. (po za miastem), stacyę telegr. i stacyę pocztową. Śród pięknego parku wznosi się pałac dziedziców dóbr międzyrzeckich. Z zakładów fabrycznych jest młyn parowy, fabryka wyrobów miedzianych i garbarnia. M. ma obecnie: 566 dm., 9792 mk. i 7183 mr. ziemi do mieszczan należącej. M. jest dawną bardzo osadą. W 1390 r. Władysław Jagiełło nadaje Abrahamowi Chamcowi wsie: Międzyrzec i Stołpno z obowiązkiem stawiania się na wojnę każdą samotrzeć, w uzbrojeniu z kopii, łuku i sajdaku złożonym. Prawo miejskie otrzymała ta osada widocznie w XV w., bowiem już jako miasto należy w 1477 r. do Jana Nasutowicza, starosty brzeskiego, który na miejscu starego kościoła wznosi nowy pod wezw. św. Mikołaja i uposaża hojnie probostwo. Miasto i łączące się z nim dobra należały potem do Wyszyńskich a przez wiano posiadł je Jan Zabrzeziński, woj. trocki. Syn jego Jan, marsz. nadw. litew., ożeniony z Beatą Tęczyńską, zabezpieczył jej posag (3000 dukatów) na tych dobrach. Po śmierci Beaty Tęczyńscy prowadzili z pozostałym mężem proces o posag córki. Następnie również przez wiano posiadał M. Stefan ks. Zbaraski, woj. trocki którego córka Barbara, wydana za Gabryela Tęczyńskiego, wniosła mu M. w posagu. Umierając zostawia tenże (w 1617 r.) jedyną córkę Zofią pod opieką brata Jana, woj. krak., a probostwo oddaje głośnemu matematykowi Janowi Brosciuszowi (Brożkowi) pod warunkiem aby akademia krakowska utrzymywała w M. profesora łaciny i greckiego a z części dochodów probostwa została ufundowana katedra do wykładu ksiąg politycznych Arystotelesa. Jednakże pozostała po Tęczyńskim córka, wyszedłszy za Daniłowicza, nie spełniła woli ojca i zapisu nie utrzymała. Później znowu w posagu za Zofią z Sieniawskich Denhofową wziął M. wraz z 40 wsiami ks. August Czartoryski, woj. ruski. Z taryfy poborowęj z 1775 r. widzimy iż M. był największem miastem na Podlasiu, miał bowiem 424 dm. Cesarz Józef II wracając z Petersburga nocował tu w 1780 r. Opieka ks. Czartoryskich wiele przyczyniała się do utrzymania porządku i podniesienia dobrobytu miasta. Pałac książęcy spustoszony był w 1812 r. Probostwo tutejsze miewało do 50000 zł. dochodu i zwykle zostawało w ręku biskupów. W 1800 r. został tu proboszczem ks. Grzegorz Piramowicz, uczony pedagog i członek tow. ksiąg elementar. Kościół sam murowany, posiada dwie boczne kaplice. Z dwóch cerkwi: pierwsza założoną została w 1564 r. przez Jana i Zofię Daniłowiczów; obecna zaś z 1784 r. fundacyi ks. Aug. Czartoryskiego; druga cerkiew paraf. bez erekcyi ma tylko przywilej z r. 1583 nadany przez Stef. Zbaraskiego, woj. trockiego, obecną w 1774 r. fundował ks. Aug. Czartoryski. M., jako ognisko handlowe całego Podlasia, rozwijał się szybko, zwłaszcza między 1830 a 1861 r. Podczas gdy w 1827 r. ma tylko 443 dm. i 4340 mk., to w 1862 r. ma 535 dm. (173 mur.) i 8219 mk. (w tem 6636 żydów). Pożar w 1875 r. zniszczył tu do 80 dm. W M. urodził się 1807 r. znakomity matematyk polski współczesny G. H. Niewęgłowski. M. par. dek. radzyński 5630 dusz. W 1861 r. par. międzyrzecka miała: 4188 kat., 6565 unitów, 95 akat., 6234 izraelitów, ogółem 17082. Międzyrzecki dekanat dyecezyi podlaskiej obejmował parafie: Kock, Komarówka, Kąkolownica, Łysobyki, M., Ostrówki, Radzyń, Serokomla, Wohyń. Międzyrzecki dekanat gr.-unicki dyec. chełmskiej w 1863 r. dzielił się na 14 parafii: Dołha, Drelów, Łukowce, Makarówka, Międzyrzec Nowe-Miasto, Międzyrzec Stare-Miasto, Mostowo, Mszanna, Prochenki, Radzyń, Ruskowola, Swory, Szóstka i Witoroż. Dobra M. i Witoroż, własność hrabiny Potockiej, składają się z folwarków: Zadworny, Halasy, Dołhołęka, Żerocin, Ostrówki, Turów, Łózki, Drelów, Witoroż, Danówka, Rogoźnica, Przyłuki, Krzewica, Żabce, Tuliłów, Grabowiec i Bereza. W 1866 r. rozl. mr. 44503: gr. or. i ogr. mr. 11401, łąk mr. 4753, lasu mr. 13841, past. mr. 3698, zarośli mr. 1283, nieuż. i place mor. 3001. Budowle ubezpieczone na rsr. 466,900. Są tu 2 gorzelnie, 3 cegielnie, młyn parowy o sile 40 koni, 2 wiatraki i deptak. Do składu tych dóbr należą: miasto M. os. 1251, z gr. mr. 7334; wś Zasiadki os. 33, z gr. mr. 900; wś Szóstka os. 82, z gr. mr. 2465; wś Łukowisko os. 63, z gr. mr. 2057; wś Sitno os. 23, z gr. mr. 481; wś Dzieduchy os. 4, z gr. mr. 82; wś Sowki os. 18, z gr. mr. 454; wś Rudniki os. 5, z gr. mr. 202; wś Krzewica os. 50, z gr. mr. 1542; wś Żabce os. 37, z gr. mr. 627; wś Sokule os. 35, z gr. mr. 347; wś Łuby os. 26, z gr. mr. 552; wś Worsy os. 58, z gr. mr. 1092; wś Grabowiec os. 35, z gr. mr. 490; wś Wólka Krzymowska os. 28, z gr. mr. 652; wś Wólka Łuziecka os. 45, z gr. mr. 1118; wś Zerocin os. 72, z gr. mr.

1413; wś Jelnica os. 50, z gr. mr. 931; wś Misie os. 69, z gr. mr. 1522; wś Szachy os. 21, z gr. mr. 463; wś Strzakły os. 62, z gr. mr. 1167; wś Przychody os. 50, z gr. mr. 1041; wś Bereza os. 54, z gr. mr. 1198; wś Koszeliki os. 30, z gr. mr. 769; wś Utrówki os. 8, z gr. mr. 171; wś Rzeczyca os. 57, z gr. mr. 461; wś Turów os. 62, z gr. mr. 1499; wś Puchacze os. 14, z gr. mr. 449; wś Krzymoszyce os. 31, z gr. mr. 556; wś Surmacze os. 6, z gr. mr. 236; wś Drelów os. 78, z gr. mr. 1811; wś Tłuściec os. 68, z gr. mr. 1170; wś Kwasówka os. 44, z gr. mr. 945; wś Stolino os. 35, z gr. mr. 290; wś Pościsze os. 52, z gr. mr. 799; wś Strzyżówka os. 13, z gr. mr. 482; wś Rogoźnica os. 44, z gr. mr. 1338; wś Zahajki os. 38, z gr. mr. 1088; wś Wygnanka os. 49, z gr. mr. 379; wś Witoroż os. 29, z gr. mr. 760; wś Dołha os. 37, z gr. mr. 886; wś Leszczanka os. 19, z gr. mr. 409; wś Manie os. 57, z gr. mr. 1143; wś Tuliłów os. 45, z gr. mr. 896; wś Przechodzisko os. 43, z gr. mr. 1183; wś Ostrowki os. 83, z gr. mr. 2574; wś Łużki os. 103, z gr. mr. 2128; wś Pereszczówka os. 35, z gr. mr. 795; wś Danówka os. 15, z gr. mr. 364; wś Łuniew os. 53, z gr. mr. 901; wś Kożuszki os. 45, z gr. mr. 911; grunta kościelne wynoszą mr. 1814. *Br. Ch.*, *A. Pal.*

Międzyrzecz, *Mieżyreczje*, *Mieżareczka*, rzeczka, wypływa z lasów przy zaśc. Międzyrzecz w pow. ihumeńskim, płynie przez wś Moszczenicę i uchodzi do rz. Uszy, dopł. Berezyny z praw. strony, po za fol. Moszczenicą.

Międzyrzecz 1.) *Meżyrecze*, *Mieżyreczje*, wś, pow. wołkowyski, w 1 okr. pol. izabelińskim, o 15 w. na wsch. od Izabelina, o 24 w. od Wołkowyska a o 100 w. od Grodna; kościół par. kat. pod wez. Zwiastowania N. P. M., drewniany, fundowany 1533 r. przez wojewodę Macieja Kłoczka i żonę jego Katarzynę, z obrazem M. B., cudami słynącym. Par. katol. dek. wołkowyskiego 2470 dusz, miała dawniej kaplice w Ułasowszczyźnie, Iwaszkiewiczach i Żerdnie. M. wchodził niegdyś w skład starostwa Łyskowskiego. Ob. Pamiat. Kij. Arch. Kom., t. II, cz. 2, 91. 2.) **M.**, poprzednio *Dąbrowica*, dobra nad rz. Wiatą, pow. dzisieński, w 3 okr. pol., gm. Leonopol, par. kat. Druja, 44 w. od Dzisny; fabryka papki papierowej z osiny i młyn wodny na Wiacie. Dawniej dziedzictwo ks. Sapiehów, od których nabył Bohdan Wołosowski, zmienił dawną nazwę na M. i założył od swego imienia nazwany folw. Bohdanów. Po nim odziedziczył syn jego Ignacy i gdy umarł niepozostawiwszy potomstwa z żony swej Brygidy z Mirskich, dobra przeszły na jego siostry Konstancyę Tomaszowę Mirską i Kazimierę Aleksandrowę Łopacińską. Pierwsza objęła fundum M. z fol. Czemery, druga zaś Bohdanów, od której przeszedł do jej córki Anny Łopacińskiej; M. został własnością Wiktora Światopełka Mirskiego. M. liczył 258 dusz rewiz. i zawierał 1039 dz. ziemi dwors. Należą do niego wsie: Wiata 61 dusz, Czemery 56 dusz, Aniśki 25 dusz, Rybaki 35 dusz, Tararaki 37 dusz i Staszule 37 dusz męs. Bohdanowo liczyło 142 dusz rew. i 463 dz. ziemi dwors.; należały do niego wsie: Aleksandryno 44 dusz, Dorożki 36 dm., Potażnia 36 dusz i Bielewo 24 dusze. Bohdanów od Anny Łopacińskiej przeszedł do Hoffmana, dziś Rymkiewicza. Do Bohdanowa należał fol. Tomiłów (w gm. Miory), ze wsią Goriaty, 41 dusz rew. i 340 dz. ziemi dwors. Tomiłów od Kazimiery Łopacińskiej przeszedł drogą sukcesyi na jej syna Henryka. Folw. M. ma 2 dm., 23 mk. (12 katol., 11 ewang.). 3.) **M.**, dobra i 3 wsie, pow. trocki, w 1 okr. pol., gm. w miejscu, par. kat. starotrocka, własność rząd. a) M. Stary, ma 115 dusz rew. b) M. Nowy, 2 wsie, z których pierwsza 27 dusz rew. i 13 osadników w. ross., druga 11 dusz rew. i 9 osad. w. ross. M. gm., pow. trocki, liczy 485 dm., 2 mka (Porudomino i Rudniki), 2 folw., 61 wsi, 27 zaśc., 3 os. leśne, 2 okolice i 4849 mk., w tej liczbie 925 włośc. uwłaszczonych, 1414 włośc. skarbowych, 56 osadników w. ross., 9 żyd. rolników i 38,009 dz. ziemi. Zarząd gminny znajduje się w wiosce Skorbuciany. Gmina obejmuje 8 okr. wiejskich. Okręgi te są: Międzyrzecze, Porudomino, Cierniany, Rudniki, Skorbuciany, Ludwinowo, Angliniki, Landwarowo. Należy do I okr. pok. do spr. włośc. w Trokach, oraz do I obwodu powołanych do służby wojsk. z pow. trockiego w m. Trokach. Międzyrzecz okr. wiejski, w gm. M., pow. trocki, liczy w obrębie swym wsie: Stare-M., Miadziuny, Mamowo, Strakiszki, Wiszcielany, Piłołówka, Świątniki, Nowe-M. (jedno o 10, drugie o 11 w. od zarządu gm. odległe); zaścianki: Antoniszki, Biedugna, Turgojce, Łodyga, Pobule, Zabrodzie, Podligojnie, Gaj, Zienkiszki, Żuki, Ładyta, Hobszta, Wojniaki, Opaciszki. Międzyrzeckie sstwo niegrodowe, nazywane niekiedy leśnictwem, znajdowało się w wojew. i pow. trockim. Wedle spisów podskarbińskich z r. 1569 zaliczało się do dóbr stołowych królewskich. W 1766 r. składało się z dóbr międzyrzeckich, mka Rudniki i wsi Taraszyszki i było w posiadaniu Michała Brzostowskiego, p. w. lit., który opłacał z nich kwarty zł. 967 gr. 8, a hyberny zł. 1260. Ostatnim sstą był Dąbrowski. 4.) **M.**, zaśc. szl., pow. trocki, 4 okr. pol., 55 w. od Trok, 1 dm., 13 mk. kat. *J. Krz.*

Międzyrzecz (*Meżyryczy*, *Meżyryczka*) 1.), wś nad rz. Uszą, pow. owrucki, w 1 okr. pol., na płd. od Owrucza, o kilka wiorst od Waśkowicz, na płn.-wsch. od Iskorości; niegdyś

mko należące do sstwa owruckiego, jeszcze u Echarda nazwane miastem. Podług lustracyi z 1615 r.: Mko M. słoboda. Ratione słobody nic nie czyni. Młyn jeden o dwu kamieniach i stępy, które dopiero roku tego zbudowano, zaczem jeszcze pożytków nie czynił żadnych, jednak w drugim roku może uczynić na rok fl. 50. Lustracya zaś z roku 1622 powiada: Mko M., niedawno na słobodzie osiadło: jest w niem poddanych osiadłych 100, tych z tej przyczyny nie lustrowaliśmy, iż ich nam za kilkakrotnem obsyłaniem nie dostawiono. Ob. Jabłonowski, Lustracye królewszczyzn, str. 80, 120; Arch. J. Z. R., cz. III, t. 2, 611, 738; cz. IV, t. 1, 299; cz. VI, t. 1, dodatki, 200, 201. 2.) **M.** *Korecki*, *Meżyrycz*, mko, pow. rówieński, na wzgórzu między stawem a strugą, w 2 okr. pol., gm. w miejscu, o 50 w. na wsch. od Równego, o 17 w. na zach. od Korca, o 16 w. od Hoszczy, st. p. Horbaków; 302 dm., 1365 mk. (w tem 76 proc. żyd.); cerkiew mur., dwie synagogi fundacyi Steckich, szkoła pisarzy wiejskich, szpital, pałac, liczne ogrody, fabryka sukna, browar, kilka jarmarków, targi tygodniowe. Kościół par. kat. pod wezw. ś. Antoniego, z muru wzniesiony w 1702 r. przez ks. Dominika Lubomirskiego, konsekrowany w r. 1725 przez biskupa łuckiego Rupniewskiego. Własność niegdyś Lubomirskich. Gdy Jerzy Lubomirski, podkomorzy kor., chwycił się w 1706 r. strony Stanisława Leszczyńskiego, urażony August II sprawił, iż posiłkujący mu cesarz Piotr W. nadał M. ks. Menszykowowi. Odzyskał je wprawdzie Lubomirski w 1711 r., ale za naprawę wałów koło miasta, znaczne musiał złożyć wynagrodzenie pieniężne. Kiedy jeden ze Steckich ożenił się z córką tegoż ks. Jerzego, M. z kilkunastu wsiami przeszedł w dom Steckich. Ci wznieśli ogromny pałac na płn. od mka, po drugiej stronie stawu prawie zawsze wyschniętego, przy pałacu oficyny, piękny park obwiedziony murem i sad obfity. Po śmierci Józefa Steckiego, ojca Ludwika, czynnego w 1831 r., klucz międzyrzecki przeszedł drogą konfiskaty na skarb i dopiero w 1859 r. odzyskał go drogą łaski Henryk Stecki. W 1702 r. sprowadził do Międzyrzecza pijarów Jerzy Lubomirski, wzniósł im kolegium i kościół i zaopatrzył w potrzebne dochody. Uposażenie ich stanowiła wś Charuczka, jurydyka na przedmieściu, zwana Zastawie, oraz kapitały wynoszące około 150,000 złp. Utrzymywane przez nich szkoły, doskonałą organizacyą i pod kierownictwem wytrawnych i zdolnych przełożonych, jak Kamila Jodłowskiego (pierwszego rektora), Aleksandra Szybińskiego, Dominika Szybińskiego, Tomasza Chojnowskiego i in., wkrótce stanęły w rzędzie najpierwszych tego rodzaju zakładów. Komisya edukacyjna wyniosła je do rzędu podwydziałowych wyższych. W 1784 r. miały 250 uczniów. Czacki zamienił je na gimnazyum, którego rektorami byli: Żebrowski, potem Bączkowski. W szkole tej uczyli się: Szymon Konopacki, Karol Mikulicz, Michał Czajkowski i w. in. Przetrwały one do 1832 r. Okrąg pol. M. obejmuje gminy: M., Lipki, Tuczyn, Sieliszcze. Par. kat. M. dek. rowieńskiego dusz 823; kaplice cmentarne w Symonowie, Dumbach, Czudnicy, Terentyowie, Daniczowie, Żelaźnicy a dawniej w Hoszczy. Ob. Pam. Kijew. Arch. Kom. t. 1, oddz. 3, 357; t. III, oddz. 3, 200, 204, 270, 288; t. IV, oddz. 3, 224; Arch. J. Z. R., cz. 1, t. I, 102, 104—106, 114; cz. III, t. 1, 102—105; cz. III, t. 2, 406; cz. III, t. 3, 5—8, 293, 412; cz. VI, t. 1, 438, 439, 445, 448, 449. 3.) **M.** *Ostrogski* (*Mezyrycz*, *Menżyryczy*), mko przy ujściu Zbyteńki do Wilii, pow. ostrogski, w 2 okr. pol., o 2 w. na płn.-zach. od Ostroga, od którego tylko groblą przedzielony; około 1000 mk., przeważnie żydów, cerkiew mur., synagoga, browar, wielkie młyny; jarmark na św. Piotra i Pawła. Mieszkańcy wyzn. chrześc. mieszkają głównie na przedmieściach i trudnią się uprawą roli, oraz hodowlą ptactwa, trzody chlewnej, bydła rogatego i koni, i z powodu Ostroga są dość zamożni. Od strony Wilii przy samym wale znajdują się ogromne łomy kamienia. Niegdyś należało do ks. Ostrogskich i było jednem z warowniejszych miejsc; pozostała część wyniosłych wałów jest zabytkiem twierdz, licznie w tych okolicach wznoszonych przeciwko nabiegom Tatarów, a później Kozaków. W obrębie wałów mieści się kilkanaście lichych domów żydowskich i obszerne zabudowania b. klasztoru i kościoła franciszkanów, fundowanych w 1606 r. przez ostatniego z ks. Ostrogskich Janusza, kaszt. krakowskiego. Klasztor był opasany murem, broniły go cztery baszty i silna brama wchodowa, należycie w strzelnice opatrzone. W razie trwogi chroniła się tu ludność z mka i okolicy, a miejscowy gwardyan konwentu miał zwierzchność nad załogą. Cudami słynący tu obraz N. M. P. ukoronowany został d. 5 sierpnia 1779 r. przez Franciszka Komarnickiego, sufragana łuckiego, biskupa cezaropolitańskiego, ściągał w każde święto M. B. licznych pobożnych. W skutek tranzakcyi kolbuszowskiej 1753 r. przekazał Janusz Sanguszko, marszałek nadworny, ostatni ordynat ostrogski, M. z 33 folwarkami Janowi Małachowskiemu, kancl. w. koron. Syn jego Jacek Małachowski, również kancl. w. kor., w 1794 r. sprzedał klucz międzyrzecki Tadeuszowi Czackiemu, ście nowogródzkiemu, późniejszemu założycielowi liceum krzemienieckiego. Gdy jednak Czacki w ciągu dwu lat nie powrócił z zagranicy, M. został skonfiskowany i darowany gen. Ferzenowi, od któ-

rego kupił go w 1802 r. senator Józef August Iliński, ulubieniec cesarza Pawła. Wnuk jego Aleksander hr. Iliński sprzedał M. w 1873 r. departamentowi apanaży czyli „udiełow“. Wkrótce po wypadkach 1863 r. kościół międzyrzecki zamieniony został na cerkiew prawosławną; kilku pozostałych zakonników franciszkanów wymarło po parafiach, gdzie w charakterze wikaryuszów pomagali miejscowym proboszczom. Ob. Arch. J. Z. R. cz. III, t. 3, 102; cz. V, t. 1, 106—108; cz. VI, t. 1, 150. Monografią M. wydała Kochanowska w Moskwie. *J. Krz.*

Międzyrzecz (*Meżyricz*), mko, pow. czerkaski. (Pod nazwą Meżyrycz (ob.) podaliśmy krótką o niem wiadomość, tu podajemy obszerniejsze świeżo otrzymane szczegóły. Przyp. Red.). Położone niemal na kępie, pomiędzy dwiema rzekami: Rosią i tejże dopływem Rossawą i tylko długimi mostami połączone z lądem, styka się z siołem Porzeczem i Babiczami, które mogą być uważane za jego przedmieścia. Wszędzie młyny i tartaki i grobelek mnóstwo. Od płd. za Rosią zaległ bór. Na płd.-zach. kraj w jary popękany. W jarach widać obnażenia kredowych pokładów. M., według starych dokumentów, nazywał się Towarowem, i bodaj czy nie był to starożytny, sięgający czasów książęcej Kijowszczyzny gród Towarów, o którym w kronice Hypac. pod r. 1190 zachodzi wzmianka. Wiadomo, że Ruś kijowska na swojej rubieży południowej ustawicznie to posuwała się naprzód nowymi grodami, to się znów cofała, ale za doby Światosława Wszewołodowicza, w. kniazia kijowskiego, zakres posiadłości ruskich kończył się chyba na porzeczu Rosi i Rossawy, ile że już za temi rzekami Połowcy i inne stepowe ludy wciąż swoje zakładali koczowiska, wyprawując się co chwila na *worop*, czyli zabór ludzi, aż pod sam Kijów. Atoli położenie Towarowa, odosobnione między rzekami, w okolicy borami pokrytej, w której co krok zawadzały przeprawy trudne do przebycia, wybornie się nadawało do obrony od dziczy stepowej. Jakoż widzimy, że na tem to międzyrzeczu, posterunki strażnicze stały podówczas, może właśnie w owych licznych horodyszczach i zabezpieczeniach wojennych, które po dziś dzień w okolicy z tych odległych dotrwały czasów. Owóż w Kaniowie Światosław syna swego Hleba zostawił na straży granic. Tymczasem zimą 1190 r., mówi kronikarz, Połowcy z wodzem Torków Kontuwdiejem, wpadają pod Towarów, ale gdy dano o tem znać Hlebowi, i gdy ten nadbiegł z Kaniowa z nienacka, Połowcy od grodu uciekają w popłochu, załamują się na lodzie i topią w rzece. Kontuwdiej tylko sam z małą zdołał uciec garstką (Letop. Ipat, str. 452). Nazwa zaś Towarowa prawdopodobnie pochodziła od wyrazu „towar“, który znaczył tyle co zagroda, okół dla bydła, w znacznej odległości od wsi będący, jakie na Ukrainie „futorami“ są zwane, gdzie bydło na noc spędzane bywa, a to z powodu, że w tych stronach bydło „towarem“ nazywają. W tym też sensie a nie innym i w „Prawdzie ruskiej“ wyraz ten, jak się zdaje zrozumiano, w której czytamy: „Nie będzie li złodzieja, to należy go śledzić; nie będzie li śladu, albo do wsi, albo do towaru (ili k sełu, ili k towaru)“. Ale jak cała Ruś kijowska tak i Towarów w 1240 r. musiał zniknąć pod zalewem mongolskim. Wiadomo że Mongoły prawdziwą wojnę wytępienia prowadzili. Całą też ludność, jak świadczy Plano Carpino, w pień wymordowywali, tylko dobytek oszczędzając, i dla tego z Rusi istną bydlęcą uczynili pustynię. Długo też te pustki oczekiwały na primi occupantes. Litwini nareszcie zostali panami tych pustyń niezajętych i książęta ich chcąc powołać na nowo do życia te kraje, swoim ludziom rycerskim rozdawali ziemię, ale bez ludzi, tylko samą niejako miejsc nomenklaturę. Toć dzięki temu rozdawnictwu i porzecze Rosi i Rossawy, pustkami stojące po Tatarach. w końcu zaczęło się na kilku punktach zaludniać. Szczególniej Olelko Włodymirowicz i syn jego Szymon, książęta kijowscy, te darowizny szczodrą rozdawali ręką. Jakoż widzimy, że pierwszy z nich (Olelko) niejakiemu Olechnie Juchnowiczowi nadaje, oprócz dóbr nad Unawą, Irpieniem i Zdwiżem, jeszcze dwa nad Rossawą pustujące horodyszcza: Połstwin i Koziaków (por. Kornin, t. IV, 407 i Kozin, t. V, 46). Szeroka ta darowizna, jak to z luźnych wzmianek w dokumentach dostrzegamy, obejmowała w sobie i Towarów. Następnie Olechno Juchnowicz umierając, przekazał w spuściźnie te dobra synowi Iwanowi, który znów je przelał na dwóch synów: Fed'ka i Waśka, ale że ci zeszli z tego świata bezpotomnie a więc imiona Juchnowiczowskie przeszły ostatecznie na ich siostry: Maruszę za Fedkiem Łożką i Oryszkę za Seńkiem Proskurą. Towarow zaludniony na dawnem swojem uroczysku szczupłą był osadą, ale i ten pierwszy zarodek jego zniweczyły napady tatarskie, bądź w 1483 r., za najazdu Mendligireja, bądź później, kiedy to za dni Aleksandrowych, jak mówi dokument „z Bożoho dopuszczenia, miesto Kijew, od pohaństwa Tatar, ma wpad welikij kazdoho hoda“ (Akty otn. k istor. Z. R., t. I, str. 137). Proskurowie, dziedzice Towarowa, Połstwina i Koziakowa, byli znacznym domem, przybyłym ze stron owruckich, gdzie tradycyjną mieli swoją siedzibę we wsi Suszczanach i od której Suszczańskimi się pisali. Już od wieku krew ich lała się w obronie krzyża i dla

tego to pierwszemu założycielowi tego domu, za zwycięstwo nad Tatary, dany był herb Krzyżłuk (był to tatarski łuk, na cięciwie zamiast strzały krzyż) Okolski nad tym herbem w kościele sokalskim widział mitrę książęcą. Ale Tatarzy i o wiele później w swoich najazdach odwiedzać tę strony nie przestawali. Toć dobra towarowskie, czyli jak już teraz nazywać je zaczęto międzyrzeckie, tak wielkie poniosły zniszczenie „od Tatar", że współziemianie wdztwa kijows. w instrukcyi danej posłom jadącym na sejm, domagać się zalecali, aby przez wzgląd na takowe, dobra Fedora Proskury od podatków zostały uwolnione, tudzież aby tym dobrom służące a zagładzie uległe przywileje były odnowione (Arch. J. Z. R., cz. II, t. I, str. 347). Przywileje te określały mniej więcej obwody graniczne dóbr, a więc teraz z zatraty ich korzystając sąsiedzi zaczęli odrywać bezkarnie grunta do Towarowa należące i tychże dóbr łamać granice lub zacierać. Od Kaniowa szczególniej dotkliwie towarowska granica cierpiała, a to z powodu nieustającego napastnictwa i przemocy od kozaków kaniowskich, którzy wyłącznie pasterstwu, pasiecznictwu, rybołówstwu i myśliwstwu oddani, aby się wyżywić zdobyczą myśliwską, która na ich obszarach już coraz rzadszą się stawała, aby mieć z trzód swoich i pasiek pożytek, co najwięcej lasów, stepów, wód, jednem słowem co najwięcej przestworów potrzebowali, ile że z powodu rolnictwa, acz dorywczo jeszcze zaprowadzanego przez starostów, robiło się im za ciasno we własnem starostwie. Toż gdy już nie starczyło im u siebie obszaru, ochotnie targali się na cudze. Jakoż widzimy, że około tego czasu kozacy ci właśnie spory szmat towarowskich dóbr odrywają, bo Połstwin i Babicze zagarniają, gdzie zakładają swoje futory, pasieki i otary. I jakkolwiek dzieje się to wszystko pod okiem starostów, ale ci im widocznie w tem pobłażają; owszem są z nimi nawet jakby w porozumieniu, bo to poniekąd i w ich wchodzi widoki (Lustracya sstwa kaniow. 1616 r.). Szczególnie jeden z tych sstów Hieronim Charlęski, jak się okazuje, czynnie nawet przykładał do tego rękę. Było to w latach 1632—3. Ssta miał w tem własny interes i taktyka jego na tem polegała, aby przez dokuczliwe napaści, zaczepki od kozaków, zniewolić w końcu Proskurę do odstąpienia mu Towarowa. Atoli nie tylko kozacy kaniowscy rozprzestrzenić się chcą kosztem Proskury, z drugiej bowiem strony równocześnie i Czerncy Nikolscy, w imieniu domniemanego czy pozornego prawa, z dziedzicem Towarowa wchodzą w zatarg o Konończę, Piekary i Chmielną, którą im jakoby Ostafi Daszkowicz dawnemi laty zapisał. Na dowód pokazują w obrębie tych wiosek uroczysko „Dąb Ostafijowy" przy gościńcu Czerkaskim leżące (Lustr. sstwa kaniow. 1616 i dok. w arch. Chałaimgrodeckiem); Proskura przeto chcąc raz na zawsze dowolnościom tym i przywłaszczeniom koniec położyć, wyrobił u króla Władysława IV komisyą, która też zjechała w 1633 r. na grunt, dla zrobienia delimitacyi dóbr od dóbr. Ale ssta Charlęski zaniósł protestacyą o nieważność tej komisyi, bo jak utrzymywał, Proskura rozgraniczał dobra już nie swoje, gdyż już przed tem sprzedał je bratu jego żony, Mikołajowi Leśniowskiemu. Tymczasem, gdy się to dzieje, Samuel Łaszcz, strażnik kor., znany „inwazor i raptor dóbr", co to zwykł był wszędzie przyszyć się, niespodzianie zjawia się w tej okolicy; u księżnej Domontowej zagrabia Domontów, a i Towarów czyli M. nie wywinął się z żelaznych szpon jego. Toż widzimy, że w 1637 r. z ręki jego już w M. zostaje podstarościm niejaki Sołonecki (Okolski, Dyaryusz, str. 34). Tym zajazdem Łaszczą przepełniła się nareszcie miara bezprawia. Toć Proskurze, który taki gwałt poniósł, opadły też ręce: jakoż uprzykrzywszy sobie te tak dolegliwe stosunki, wraz z bratem swoim w 1638 r. sprzedaje wczorajszemu jeszcze swemu wrogowi Hieronimowi Charlęskiemu, sście kaniow., horodyszcze i sieliszcze Towarów, na którym gruncie miasto M. zasiadło; tudzież sieliszcze Tahańczę i grunt przy nim tahaniecki, na którem Worobijówka zasadzona, a także Połstwin (Rżawiec) i Koziaków (Kozin), nad rz. Rossawą leżący, ze wsią Babiczami, przy tych horodyszczach zasadzoną i ze wszystkiemi słobodami, na gruntach pomienionych poosiedlanemi, z siedliskami, uroczyskami i przywilejami za sumę 30,000 złot." (Archiw. Chałaimgr.). Charlęski jednak nabywszy M. umarł w rok potem, zapisawszy te dobra małżonce swej Katarzynie z Leśniowskich. Wnosimy wszakże, że musiał je wprzódy chyba z rąk Łaszcza uwolnić. Żona jego wyszła po raz wtóry za ks. Stefana Czetwertyńskiego, podkom. bracławskiego, również wdowca, który z pierwszej żony Bokijownej miał syna Eliasza, dzielnego w swoim czasie wojownika i w młodych latach z ran w bojach odniesionych zmarłego. Pod Kurukowem książę ten pierwsze ostrogi żołnierza zdobywał, bił się pod Kumejkami i niemniej też czambuły gromił w częstych wyprawach na kupy tatarskie. Umarł w 1641 r. Ihnat Staruszyc, rektor i ihumen brackiego monastyru kijows., na pogrzebie tegoż księcia w Timonówce miał kazanie, w którem sławiąc go jako bohatera przeciwko rebellizantom kozakom, nazywa tych ostatnich „Goliatem", który „łaskoju korolewskoju i wolnostiju zołotuju utuczonyj, porwał sia na własnoho pana, ruki podnosiaczy" (ob. Kazanje pohrebennoje nad tiełom

JO. Kn. Jm. Ilji etc. Czetwertynskoho, Rotmistra wojska kwarcianoho JKM. przez Wieleb. Otca Ihnatja Oksenowicza Staruszyca, rekt. i ihum. etc., otprawowannoje w Timomowcze, w sw. Welikoj Czudotwornoj Ławre Peczers. Kijew. w leto Bożoho mira 1641). Znaczące to słowa w ustach kapłana ruskiego, bo okazują, jak się wtedy na sprawę buntów kozackich wyższe ówczesne ruskie duchowieństwo zapatrywało. Ale jak Proskura sprzedał M. Charlęskiemu prawie z musu, tak teraz Czetwertyńska czy przewidując smutną perspektywę przyszłości niedalekiej, z racyi coraz nieprzyjaźniejszego usposobienia ludności miejscowej kozackiej, czy też pod wpływem obawy drapieżnego Łaszcza, który teraz właśnie zostawszy sstą kaniowskim zaczął się odznaczać względem niej dziwnie rogatą zuchwałością, czyniąc nawet na jej życie przechwałki i odgrażania się, bądź co bądź, z tej lub owej pobudki, zniewolona i ona też była zbyć co prędzej swoje dobra, wprzódy pod skrzydła możnej przytuliwszy się opieki. Jakoż w 1646 r. sprzedała je księciu Jeremiaszowi Michałowi Wiszniowieckiemu. W skład dóbr sprzedanych wchodziły: Towarów czyli M. nad Rosią, Tahańcza i przy niej Worobijówka, Połstwin (Rżawiec), Kozaków (Kozin), Babicze, Żerewlaka i Pohańcza Krynica i inne (Archiw. Chałaimgr.). Dobra te odtąd do przyległych książęcych dóbr moszeńskich wcielone, stanowiły tylko jakby mały odłam dóbr ks. Jeremiego, jeszcze ogromniejszych, w jednę masę zbitych i położonych za Dnieprem, jako to: Domontów, Zołotonosza, Łubny, Piriatyn i wiele innych. Tymczasem przekorny los i ks. Jeremiemu z kolei wytrącił z dłoni nie tylko nowo przykupiony M. ale wszystkie jego imiona zadnieprskie. Rozpoczął się pamiętny rok 1648. Po całym kraju rozległ się straszliwy okrzyk bojowy. I podczas kiedy ks. Jeremi, jak gdyby nieprzygotowany na grom, niby lew nagle ze snu zbudzony, porywa się ze swego legowiska w Łubnach i leci w sam ogień walki i bojów krwawych, wtedy już M., doznawszy i podzieliwszy przeznaczenie całego kraju, zostaje też zdobyczą kozacką. W 1649 r. stoi tu już sotnia kozacka należąca do pułku kaniowskiego, której sotnikiem jest Suprun Michajłowicz Zacharła (Bodiański, Rejestr, str. 70). M. atoli podczas wojen kozackich, ciągnących się długiem pasmem, nie należał do widowni głośnych wydarzeń, ale przyległa jemu Konończa stała się pamiętną w dziejach kozackich przygodą, jaka w 1670 r. zaskoczyła tu hetmana ukraińs. Doroszenkę. Hetman ten wszedłszy w konszachty z Portą, przed Zaporozcami, którzy za to że się z Turkiem zszywał odwrócili się byli od niego, uchylił się był z Czehryna do Kaniowa, ale u przeprawy przez Roś, dopędzony przez Zaporozców i Tatarów, zmuszony był w Konończy wytrzymać srogie oblężenie przez pięć tygodni, aż pokąd wieść nie nadeszła, iż nadchodzą Turcy. Dobra międzyrzeckie po śmierci Jeremiasza Wiszniowieckiego w 1651 r. prawem przyrodzonym spadły na syna jego Michała, późniejszego króla polskiego, ale ponieważ tak przez cały ciąg panowania Jana Kazimierza jak i jego następcy Ukraina jeszcze się krwawiła i stan posiadania w niej był nie pewny, dobra więc te były własnością Michała Wiszniowieckiego więcej z tytułu niż z rzeczy, i dopiero, gdy po przetartych burzach, pokój nareszcie się ustalił, zostali właścicielami tych dóbr ks. Michał Serwacy i Janusz Wiszniowieccy, jako spadkobiercy po zeszłym bezpotomnie królu Michale. Jakoż odtąd majętność międzyrzecka rozerwała się na dwie połowy: ks. Janusz wziął M., Chmielną, Piekary etc. a ks. Mich. Serwacy Tahańczę, Mielniki, Koziaków (Kozin) i inne. Podczas tak zwanego „zhonu“ przerzuceni za Dniepr mieszkańcy Międzyrzeczyzny, teraz już z hetmańszczyzny wracali i na powrót zajmowali opuszczone siedziby. Wznowienie to zaludnienia szło sporo, bo widziemy że już w 1728 r. od Janusza ks. Wiszniowieckiego całą Międzyrzeczyznę trzyma w dzierżawie Zygmunt Lipkowski, podstoli inflancki (Archiw. Chałaimgr.). M. staje się też włością dominialną całego klucza. Następnie dobra te w 1733 r. przechodzą do ks. Radziwiłłów, albowiem Michał Kazimierz ks. Radziwiłł ożenił się był z Urszulą ks. Wiszniowiecką, córką ks. Janusza, która zlewem wielkiego majątku pomnożyła obszerne mężowskie imiona. Michał Kazimierz ks. Radziwiłł, het. w. ks. lit., w 1758 r. wydał swą córkę Karolinę za Stanisława Rzewuskiego. Intercyzą ślubną tenże książę dobra w województwie kijow. i bracł. leżące, z substancyi macierzystej po Urszuli z Wiszniowieckich, to jest klucze: pohrebyski, konelski, moszeński, biełojezierski i międzyrzecki dwom córkom swoim oddał, i z tych 100000 intraty rocznej dla córki Karoliny, przyszłej Rzewuskiej, przeznaczył (Arch. Chałaimgr.). Jakoż następnie d. 9 marca 1759 r. Stanisław Rzewuski z żoną Karoliną z ks. Radziwiłłów wziął w grodzie intromisyę do dóbr Międzyrzeckich (tamże). Synowie jednak Stanisława Rzewuskiego Adam i Seweryn, jako też i córki Anna i Teofila, wystąpili przeciw ojcu z procesem o złe używanie dożywocia (tamże). Tegoż jeszcze roku (1785) nastąpił dział pomiędzy nimi, mocą którego M dostał się w posagu Teofili Rzewuskiej, będącej za Ksawerym ks. Lubomirskim, dziedzicem Smilańszczyzny. Należały do M. wtedy: Piekary, Chmielna, Konończa, Babicze, Stare Kumejki, Popówka,

Worobijówka, Konin, Białojezierze, Łuka i Łuczanka. Ks. Ksawery Lubomirski oddał się sam administracyi swoich dóbr rozległych; na pustych niedawno, teraz ożywionych pracą rolniczą obszarach zamożne powyrastały folwarki. Wielu z włościan ziemią dziedzicznie wyposażał. Jakoż Tymkowi i Iwanowi Majkom nadał pasiekę, sad i sianożęć w M. „potomnymi czasy“ chcąc „aby poddani moi przez posiadanie gruntów jak najgospodarniej utrzymywali się i ulepszali, gdy do tego najmocniej zachęca ich pewność, iż to sukcesorom ich dostanie się“ (Arch. J. Z. R., t. II, str. 331 i 333). Ale w 1787 r. przez kupno dostał się M. razem z całą Smilańszczyzną w ręce ks. Potemkina, po śmierci którego, jako zeszłego bezpotomnie, majętność ta przeszła w spadku na własność Wasyla Engelhardta, którego córka Katarzyna 1-voto była za Skowrońskim, 2-do-voto za hr. Litta. Ten ostatni był włochem; jako minister pełnomocny zakonu maltańskiego (bailli de l'ordre de Malte) osiadł w Petersburgu, gdzie następnie został admirałem i członkiem rady. Był to rodzony brat Wawrzeńca hr. Litta, który był ostatnim nuncyuszem w Polsce, następnie kardynałem. Za rządów hr. Litta komisarzem w Międzyrzeczu był Sowiecki, ten, który potem wystawił kosztem swoim kościoły katolickie w Śmile i Kijowie. W 1802 r. hr. Litta wyrobił indult na kaplicę katolicką w M., która też kosztem jego została zbudowana (protokuły archid. kijow.). Po śmierci hrabiny Litta M. przeszedł na dziedzictwo córki jej hr. Bagrationowej. W 1858 r. kupił te dobra Nikodem Parczewski. Cerkiew pod tytułem Rożdestwa Presw. Bohorodicy, z drzewa zbudowana w 1795 r. na miejscu dawnej unickiej pod wezw. Nativitatis B. V. M., której paroch w dniach krwawej pamięci dla Ukrainy, tak zwanej Koliszczyzny, przez hajdamaków kijami został zabity (ob. Izobr. nasilstwa etc., Moskwa, str. 100). Na mocy wykupu 1863 r. włościanie międzyrzeccy otrzymali na własność 1007 dzies. ziemi za sumę 53059 rs. Na zachód od mczka poczynają się wzgórzystości, z których bliższe noszą nazwy: hora Szybenica, hora Kuracza i Horodyszcze, pochodzące prawdopodobnie z dawnego Towarowa. Jest tu szkoła ludowa, w 1844 roku założona, i szpital dla włościan, zawiadywany przez miejscową ekonomię. *Edward Rulikowski.*

Międzyrzecz, niem. *Meseritz*, miasto powiatowe, nad ujściem Paklicy do Obry, pod 52° 27′ szer. płn. i pod 33° 15′ dług. wsch. od Ferro, 44 metr. po nad poziomem morza, na gruncie płaskim, lekkim, piaszczystym, od granicy Brandeburgii o 11 kil. odległe. Ma w okolicy liczne, małe, rybne jeziorka i wielkie lasy; ku południowi są piękne łąki, na zachodzie w głębokości 36 metrów pokłady węgla brunatnego. Gmina składa się z 11 miejsc: a) M., miasto; folwarki: b) Łęgowski folw. (Wilhelmsthal), 324 mr. rozl.; c) Liszków (Lieskow), 887 mr. rozl.; d) Jokisch, 447 mr. rozl.; e) Gumpertshof, 295 mr. rozl.; f) Johannishof, 656 mr. rozl; g) Kwiecie (Sorge), 3484 mr. rozl.; cegielnie: h) Emmrichs-Ziegelei; i) Gumperts-Ziegelei; k) dom szosowy; l) osada Erholung. W r. 1881 było 5169 mk., 3465 ew., 1318 kat., 377 żyd.; w r. 1876: 4819 mk.; w r. zaś 1871: 431 dm., 4900 mk., 3242 ew., 1192 kat., 466 żydów. Mieszkańcy miejscowi i okoliczni trudnią się głównie rolnictwem, prócz tego handlem i przemysłem. Jest tu siedziba landrata, komisarza obwodowego, poborcy pow., budowniczego pow., kontrolera katastru, fizyka pow., chirurga pow., weterynarza pow., inspektora szkolnego pow. Sąd ziemiański, sąd przysięgłych i sąd okręgowy. Do sądu ziemiańskiego należy 8 sądów okręgowych: 1) w Zbąszynie, 2) w Międzychodzie, 3) w Grodzisku, 4) w Nowym Tomyślu, 5) w Skwierzynie, 6) w Kargowie, 7) w Wolsztynie i 8) w Międzyrzeczu. Przed reorganizacyą sądową z r. 1879 był w M. sąd powiatowy kolegialny. Kościół kat. paraf. należy do dek. zbąszyńskiego; kościół protestancki do dyec. międzyrzeckiej; siedziba superitendenta. Do dyecezyi międzyrzeckiej należą parafie prot: 1) Bukowiec, 2) Pszczew, 3) Brojce, 4) Międzyrzecz, 5) Pieski, 6) Policko, 7) Skwierzyna, 8) Chycino. Żydzi mają synagogę. Gimnazyum filologiczne przetworzone przed kilkunastu laty ze szkoły realnej, założonej w r. 1836, 2 szkoły elementarne kilkoklasowe. Przędzalnia wełny, fabryka drożdży, 2 fabryki maszyn; kopalnia węgla brunatnego „Gut Glück“ zatrudnia w przecięciu 20 ludzi. Drukarnia, 2 księgarnie; 4 lekarzy, weterynarz, apteka. Mieszkańcy prowadzą dość ożywiony handel okowitą, wełną, skórami, drzewem; trudnią się także młynarstwem; w okolicy są gorzelnie, 2 wielkie piece do wypalania wapna. Towarzystwo niem. rolnicze, towarz. pożyczkowe, liczące blisko 600 członków, towarz. popierające jedwabnictwo. Urząd pocztowy i stacya telegraficzna pierwszej klasy, poczhalterya, poczta osobowa do Międzychodu, do Zbąszynia i Landsberga nad Wartą, do Swiebodzina; poczta listowa do Piesków. St. kol. żel. w Świebodzinie o 25 kil., w Zbąszyniu o 32 kil., w Landsbergu o 49 kil. W r. 1811 M. miał 394 dm., 3414 mk.; w r. 1837: 4598 mk., 3443 chrześ., 1155 żydów. M. (w dokum. dziejopisarzy łacińskich Interamna, Mederecum, Medzirecum) należy do najdawniejszych osad Wielkopolski. Już Dytmar Merzeburski w kroni-

ce wspomina o opactwie międzyrzeckiem pod 1005 r. opowiadając o wojnie między Bolesławem Chrobrym a cesarzem Henrykiem II. Prócz klasztoru był dawniejszy zapewne gród, który r. 1095 Pomorzanie opanowali i mocniej obwarowali. Król Władysław Herman kazał wojew. Sieciechowi odebrać gród i wysłał z nim dziesięcioletniego Bolesława. Dla gruntu błotnistego zaś nie było można kopać rowów w celu podchodzenia pod mury i zakrycia wojska od pocisków nieprzyjacielskich; zdawało się, że zdobycie zamku będzie niemożliwem i wojew. postanowił już cofnąć się. Młodziutki królewicz tylko się miał oprzeć temu i nakłonić wodza do dalszej walki. Z początkiem zimy, bagniska okalające zamek zamarzły, a wojsko podsunęło się pod mury. Załoga zatrwożona oddała twierdzę, zastrzegłszy sobie wolny odwrót. Po śmierci Krzywoustego Pomorzanie znowu zamek ten zajęli i za księcia Mestwina powstała tu osada miejska. Raczyński we „Wspomnieniach Wielkopolski" oddrukował dokument przechowany dotąd w archiwum miejskiem szczecińskiem, a zawierający przywilej Filipa, księcia szczecińskiego, potwierdzający w r. 1556 swobody nadane M. przez Mestwina r. 1207; zdaje się jednakże, że ten dokument jest sfałszowany. W 1259 r. był w M. kościół ś. Wojciecha, może pozostałość po pierwotnym klasztorze. W połowie XIII w. M. był znowu w ręku polskim, gdyż podług Kromera Bolesław, książę kaliski, kazał rozszerzyć wały i przekopy zamku międzyrzeckiego. Przed ukończeniem dzieła Otton, margrabia brandeburski, napadł r. 1269 na miasto, złupił i spalił, ale zamku zająć nie zdołał. Że go następnie Brandeburczycy pomimo to przez pewien czas posiadali, dowodzi tego (przytoczony także przez Raczyńskiego) dokument znajdujący się w tajnem archiwum królewieckiem, świadczący o zastawie tego miasta udzielonym przez margrabiego Jana Arnoldowi Uchtenhagen r. 1306. Za Kazimierza W. M. został znowu odzyskany i należał do rzędu zamków pogranicznych, wzmocnionych przez tegoż króla. W 1474 r. Szlązacy z wojskiem króla węgierskiego Macieja Korwina zrabowali i spalili miasto, a zamek opanowali przekupiwszy sstę Sędziwoja Żydowskiego. Kazimierz Jagiellończyk podźwignął miasto, nadawszy mu 1485 r. prawo magdeburskie. Ale już r. 1520 za Zygmunta I nowa klęska na M. spadła. Bielski wspomina, że w tym roku wojsko saskie, dążąc na pomoc ks. pruskiemu Albertowi, stanęło, wyruszywszy od Frankfurtu, pod zamkiem międzyrzeckim i wzięło go „dobywając przez dwa dni wielką strzelbą". Pomimo to wnet miasto zamożność odzyskało. Gdy zaś żydzi zaczęli się cisnąć i handel zagarniać, otrzymało od Zygmunta I przywilej zabraniający żydom mieszkania i pobytu w M. Od r. 1548 reformacya poczęła się szerzyć w mieście; ssta międzyrzecki Stanisław Myszkowski przyjąwszy sam protestantyzm, oddał współwyznawcom kościół katolicki, którego proboszcz Jan Łącki po tym gwałcie opuścił miasto. Pierwszym pastorem luterskim był roku 1550 Marcin Vechner, Szlązak. Zygmunt August przeznaczył r. 1565 to miasto na miejsce jarmarków pogranicznych. Henryk Walezy obrany królem polskim, przybywszy na ziemię polską, stanął w M. 25 stycz. r. 1574; wjeżdżał do miasta na wspaniałych odkrytych saniach, które mu w darze posłał Jan Firlej, marszałek w. koronny. Senatorowie wybrani pod przewodnictwem Stanisława Karnkowskiego, biskupa kujawskiego, przyjmowali nowego władzcę, który na mowę biskupa przydłuższą w kilku słowach odpowiedział po włosku przez usta Guidona de Pibrac. Przyjęcie odbyło się w zamku świetnie przystrojonym. Za Zygmunta III ssta międzyrzecki, Jan Zamojski, z rozporządzenia królewskiego kościół dawniej katolicki odebrał protestantom r. 1604. Pierwszym proboszczem po odzyskaniu był ks. Jan Mysłecki. Ztąd wszczęły się zatargi między mieszkańcami obu wyznań; dopuszczano się gwałtów z jednej i z drugiej strony; surowe kary na winowajców, jeszcze więcej umysły rozdrażniały. W tymże czasie rozwinął się w M. przemysł sukienniczy, sukna międzyrzeckie rozchodziły się po całym kraju; sukiennicy tutejsi otrzymali od Zygmunta III przywilej na handel suknami szaremi pospolitemi. W XVIII w. tak się handel ten rozszerzył, że fabrykanci swe sukna do Rosyi i Chin przedawali. Zakaz osiedlania się żydów od czasu Zygmunta III poszedł w zapomnienie, coraz więcej ich się w mieście gromadziło, zawarli nawet z magistratem ugodę, na mocy której ich cierpiano. Władysław IV r. 1637 zakazał izraelitom sprzedawać artykuły apteczne. Podczas pierwszej wojny szwedzkiej za Jana Kazimierza Szwedzi zajęli r. 1655 M. i pośpiesznie obwarowali. Mieszkańcy wtedy bardzo ucierpieli. Brandeburczycy po Szwedach wkrótce załogą tu stanęli; gdy zaś Piotr Opaliński, wojew. podlaski, najechał marchią brandeburską, elektor zaniepokojony wysłał komisarzy do zawarcia układów. Pomiędzy warunkami, które 12 grudnia podpisano, Szwedzi jako sprzymierzeńcy zobowiązali się załogę z M. cofnąć, zabierając jednakże ze sobą własne przybory wojenne i działa. Wkrótce po tej wojnie rozpoczęły się zatargi jezuitów z protestantami. Kolegium jezuickie fundował tu r. 1660 biskup poznański Wojciech Tholibowski. Wymogli oni na Janie Kazimierzu nawet, że zezwolił na zamknięcie szkół

różnowierców; nie przyszło jednakże do wykonania tego rozkazu. Jezuici otworzyli swe szkoły, obok protestanckich, i te utrzymały się aż do zniesienia zakonu. Przy schyłku XVII w. przez niedbalstwo starostów zamek międzyrzecki stanął pustkami, starostowie opuściwszy go wznieśli dom mieszkalny opodal dla siebie. Za Augusta II w czasie drugiej wojny szwedzkiej zamek nie był zamieszkały; wtedy M. nowych klęsk doznał. R. 1705 generał Benschild w 12000 wojska szwedzkiego stanął obozem pod miastem i dopiero w roku następnym wyruszył pod Wschowę przeciw Schulenburgowi. R. 1731 pożar pochłonął znaczną część miasta. M. miał kasztelana mniejszego i sstę niegrodowego. Pomiędzy starostami do najznakomitszych należał Stanisław Żółkiewski. Pierwszym kasztelanem od czasów Augusta III był Modlibowski Gaspar, ostatnim Krzyżanowski Michał. Napoleon I witany był w M. przez ludność polską w czasie przejścia wojsk francuzkich. W skutek utworzenia księstwa warszawskiego. M. przeszedł pod rządy polskie. Po utworzeniu królestwa w 1815 r. miasto znowu wróciło pod panowanie pruskie, mieszkańcy zupełnie zniemczeli, tak, iż teraz ludności polskiej wcale prawie nie ma. O kościele paraf. kat., o którym powyżej ważniejsze szczegóły już przytoczono, dodać wypada jeszcze, że pierwsza o nim wzmianka w archiwum katedralnem (wedle Łukaszewicza) jest pod rokiem 1259. W tym bowiem roku Bolesław, ks. wielkopolski, zapisał kościołowi osobnym przywilejem łan roli. W aktach konsystorskich z lat 1633—1635 przechowany jest ciekawy dokument, przytoczony w skróceniu przez Łukaszewicza, a zawierający protestacyą szlachty religii ewangielickiej przeciw uchwale Andrzeja Opalińskiego, biskupa poznańskiego, że w M. nie wolno stawiać kościoła luterskiego po oddaniu przez ewangielików kościoła katolickiego pierwotnym właścicielom. Długi szereg własnoręcznych podpisów szlachty z województwa poznańskiego i kaliskiego mieści się pod tym dokumentem. Dokument sam datowany jest r. 1609. Na czele położony jest podpis Sędziwoja Ostroroga; w dalszym ciągu czytamy nazwiska wielu rodzin dziś jeszcze istniejących, które prawie wszystkie wróciły na łono kościoła katolickiego. Są tam podpisy: Karśnickiego, Ossowskiego, Bojanowskiego, Górzeńskiego, Zawadzkiego, Przyjemskiego, Ossowskiego, Broniewskiego, Mycielskiego, Lipskiego, Prusinowskiego, Przystanowskiego, Baranowskiego, Rozbickiego, Krzyżkowskiego, Karczewskiego, Wierzchaczewskiego, Gliszczyńskiego, Przyborowskiego, Jarochowskiego, Dąmbskiego, Niemojewskiego, Zakrzewskiego, Bardzkiego, Ponieskiego, Żychlińskiego, Sławoszewskiego, Kucharskiego, Kurnatowskiego, Brzostowskiego i t. d. Raz jeszcze przez Szwedów r. 1655 kościół katolicki odebrany został, ale tylko przez krótki czas był w posiadaniu protestantów. Po wypędzeniu Szwedów, katolicy go na nowo zajęli. Dzisiejszy kościół chociaż murowany nie posiada żadnych pomników przeszłości. Prócz kościoła katol. paraf. był jeszcze w mieście drugi kościół szpitalny. Franciszek Stanisław Kurski założył r. 1536 w M. szpital z kościołkiem; uposażenie oparł na młynie w Kursku, którego był dziedzicem. Protestanci zajęli wraz z kościołem paraf. i ten szpitalny, i wydali go także dopiero 1604. Gdy kościołek r. 1620 się spalił, proboszcz miejscowy Mikołaj Nochowicz wystawił nowy roku 1644. Kościół jezuicki obok rezydencyi czyli klasztoru stanął w końcu XVII wieku z drzewa; powtórnie w r. 1722 wybudowany w mur pruski; Jan Tarło, biskup poznański, poświęcił go r. 1729. Po rozwiązaniu zakonu kościół rozebrano po niejakim czasie; w rezydencyi zaś umieszczono szkoły. Ostatnim przełożonym rezydencyi jezuickiej w M. był ks. Wojciech Czaplicki. W parafii międzyrzeckiej były nadto kościoły: 1) We wsi Kęsice, należącej do starostwa międzyrzeckiego, odległej o pół mili od miasta. Kościół ten był pierwotnie parafialny; roku zaś 1641 za zezwoleniem Władysława IV wcielono go wraz z filią w Nietoperku do kościoła szpitalnego w M. 2) We wsi Lutolu (mokrym), należącym do sstwa międzyrzeckiego, odległym o półtory mili od miasta. Kościół ten wraz z innemi w XVI w. był zajęty przez lutrów. 3) Kościół we wsi Nietoperku, był filią kościoła w Kęsicy. 4) We wsi Kirchdorf, nazwanej dawniej wsią ś. Wojciecha, położonej tuż pod miastem. 5) We wsi Chyciny był aż do reformacyi kościół katolicki, następnie przeszedł w ręce protestantów, a później braci czeskich. 6) We wsi Kursko dzielił los poprzedniego; była to zapewne filia kościoła międzyrzeckiego. W okolicy niezbyt odległej M. protestanci zajęli jeszcze kościoły należące niegdyś do archidyakonatu pszczyńskiego we wsi Grochowie, posiadłości dawniej Zajdliców, i w Pieskach wsi dziedzicznej Unrugów. M. parafia, dekanat zbąszyński ma 2164 dusz. W M. urodził się znany profesor filologii klasycznej Zygmunt Węclewski. *Międzyrzeckie starostwo* niegrodowe w wojew. i pow. poznańskim, według lustracyi z 1564 r. składało się z miasta M. z zamkiem i folw. Skwirzyna i wsi: Kęsice, Nietoperek, Żółwin, Rogoziniec, Murzynowo, Kursko, Gorońsko, Gorzycza, Święty Wojciech, Janowo, Bobowisko, Grochowo, Czaromyśl. W 1771 r. posiadała je Dorota Jabłonowska, wojew. rawska i płaciła 5911 zł. gr. 15 kwarty a 7550 zł. 25 gr. hyberny. Na sejmie 1773

do 1775 r. oddano to sstwo w emfiteutyczne posiadanie, wraz ze sstwem babimostskiem, Ponińskiemu, marszałkowi sejmowemu. *Powiat międzyrzecki* obejmuje najdalej na zachód położoną część departam. poznańskiego, pomiędzy 52° 10′ a 52° 30′ szer. płn. i 33° 2′ a 33° 48′ dłg. wsch., graniczy na płn. z pow. międzychodzkim, na wsch. z pow. bukowskim, na płd. z pow. babimostskim, a na zach. z Brandeburgią. Największa szerokość pow. ze wschodu na zachód w części płn. przez Pszczew wynosi 43·5 kil.; w części płd, poniżej Pszczewa, 28 kil.; najdłuższa linia z płn. na płd. w części wsch. przez Trzciel 41·5 kil; w zach. części przez M. 18·5 kil. Rozległości ma powiat 20·93 mil kw. czyli 1152 kil. kw. Obszar cały jest równiną zasianą tylko niskiemi wzgórzami w kilku miejscach, jako to: pod M., Brojcami, Pszczewem; grunt przeważnie lekki, rozległe lasy. Połowa mniej więcej obszaru składa się z pól ornych i ogrodów, łąki zajmują 0·07, pastwiska 0·04, lasy 0·31 całego obszaru. Najznaczniejszą rzeką jest Obra, która przerzyna powiat w całej długości od granicy pow. babimostskiego, do granicy pow. międzychodzkiego; wypłynąwszy z jeziora Zbąszyńskiego, wchodzi do części powiatu najdalej na płd. posuniętej, mija Trzciel i Międzyrzecz, tworząc jeszcze kilka jezior; w kierunku płn.-zach. od wsi Wielkiej Gorzycy wpływa do pow. międzychodzkiego, gdzie na zach. od Skwierzyny łączy się z Wartą; od Trzciela jest spławną. Mniejszych rzek jest kilka, a mianowicie: Zgniła Obra, Pieski, Paklica, Owczarka i dwa bezimienne (wpadające do Obry pod Trzcielem i pod Strożewem). Zgniła Obra mająca źródło pod Brojcami płynie w kierunku przeciwnym jak Obra, to jest z płn. na płd. zdążając do Obrzycy. Pieski i Paklica są dopływy Obry, Paklica łączy się z nią pod M., Pieski pod Potrzebowem, przyjąwszy poprzednio Owczarkę. Jezior powiat posiada kilkadziesiąt, przeszło sześćdziesiąt; do większych należą: w płd. części powiatu Zbąszyńskie, dalej ku płn. Trzcielskie; dalej po za doliną obrzańską jez. Chłopskie (Klop); jeziora pod wsią Rybojady i pod wsią Mokry Lutolek; na płn.-zach. od Pszczewa jez. pod wsią Siercz. Inne jeziora są znacznie mniejsze. Ludności pow. M. liczył w r. 1880: 48,295; 25,742 ew., 21,601 kat. i 895 żyd. Pod względem narodowości jest jeszcze kilkanaście tysięcy ludu polskiego, reszta Niemcy. W r. 1875 było 45,795 mieszk., z których na miasta przypadało 13,062 mk.; w r. zaś 1871 było 46,002 mk., w miastach samych 13,322. Gmin miejskich jest 6: 1) Brojce (Braetz), 2) Międzyrzecz (Meseritz), 3) Pszczew (Betsche), 4) Trzciel-Stary (Alt-Tirschtiegel), 5) Trzciel-Nowy (Neu-Tirschtiegel), 6) Zbąszyń (Beutschen); 31 jest obwodów dominialnych, 85 gmin wiejskich; ogółem 122 gmin; 217 miejscowości, 5363 domów mieszkalnych. Ludność w r. 1871 dzieliła się na 21,952 męż., 24,050 kob.; 25,076 ew., 19,802 kat., 26 chrześcian innych wyznań, 1098 żyd. W przecięciu na milę kw. przypada około 2300 mk. Pow. międzyrzecki wraz z pow. międzychodzkim mają najmniejsze w W. Ks. Poznańskiem zaludnienie. Głównem zatrudnieniem mieszkańców jest rolnictwo, obrabianie drzewa, rybołówstwo, chów bydła. Miejscem urzędowania landrata czyli naczelnika powiatu jest M. Powiat podzielony jest na pięć obwodów; na czele każdego obwodu jest ustanowiony komisarz obwodowy. Obwody są: 1) międzyrzecki, 2) pszczewski, 3) starodworski (Altenhof), 4) trzcielski, 5) zbąszyński. Urząd poborowy znajduje się także w M. Przed organizacyą sądową z r. 1879 w M. był sąd powiatowy kolegialny; od tego czasu jest tam sąd okręgowy i ziemiański; drugi okręgowy znajduje się w Zbąszynie. Parafij katol. powiat liczy 12 w miastach: 1) M. z Kęsicami. 2) Pszczew, 3) Trzciel, 4) Zbąszyń z Łomnicą; we wsiach: 5) Chociszew, 6) Kalawa z Wysoką i Paradyżem. 7) Starydwór z Łagowcem i Wyszanowem, 8) Dąbrówka, 9) Kosieczyn, 10) Koźminek, 11) Brojce; wszystkie należą do dekanatu zbąszyńskiego; do lwoweckiego zaś: 12) Lewice. Parafij protestanckich jest 13: a) w dyecezyi międzyrzeckiej: 1) Bukowiec, 2) Brojce, 3) Chycino, 4) Międzyrzecz, 5) Pieski, 6) Policko, 7) Pszczew; b) w dyec. kargowskiej: 8) Chlastawa, 9) Kręsko, 10) Olędry Starojastrzębskie, 11) Trzciel, 12) Zbąszyń; c) w dyec. międzychodzkiej: 13) Lewice Olędry. Dawniej były jeszcze kościoły filialne: w Wielkiej Gorzycy, w Kursku, w Suchym Lutolku, w Rogozińcu, w Brudzewku. Żydzi mają synagogi: w M., w Trzcielu, w Pszczewie. Ze szkół wyższych jest gimnazyum filologiczne, będące pod nadzorem prowincyalnego kolegium szkolnego w Poznaniu. Szkoły elementarne miejskie i wiejskie są pod stałą kontrolą inspektora powiatowego i regencyi poznańskiej. Inspektor pow. mieszka w M. Analfabetów było 7554. Drukarnia i księgarnia utrzymują się w M od dawnego czasu. Powiat ma obszaru 451,291 mr.; większa własność wynosi około 165,646 mr. Z tych w rękach polskich tylko jeszcze są Lewice, własność Wojciecha Haza-Radlicy i Kosieczyn Wojciecha Zakrzewskiego, około 15,000 mr., i probostwo pszczewskie, blisko 2,000 mr. Po r. 1848 przeszły w ręce niemieckie Zbąszyń Garczyńskich i Gorońsko Bukowieckich, blisko 17,000 mr. Kopalnie węgla brunatnego są w Kęsicach. Gorzelnie istnieją: w Bukowcu, w Gorońsku, w Kręsku, w Kuligowie, w Kosieczynie, w Kursku, w Łomnicy, w Nowej

Wsi, w Panwitz, w Paradyżu, w Pieskach, w Policku, w Szyndelmłynie, w Zamku międzyrzeckim, w mieście M., w Nowymdworze; browary są: w Zamku międzyrzeckim, w Zbąszynie, w Pszczewie, w Brojcach, w Wysoce, w Kosieczynie, w Rogozińcu, w Trzcielu; fabryka sukna w Brojcach; 2 fabryki maszyn w M; fabryka szkła w Łomnicy; przędzalnia wełny w M.; piec do wypalania wapna w Szyndelmłynie i Kalawie. Rozwinięta jest w powiecie uprawa chmielu, mianowicie w szerokiej dolinie nadobrzańskiej i w wschodniej części powiatu. Urząd pocztowy 1-szej klasy znajduje się w M., 3-ej klasy zaś w Zbąszyniu (w mieście) i na dworcu zbąszyńskim, w Pszczewie, w Brojcach i Trzcielu; agentury pocztowe są: w Bukowcu, w Dąbrowie, w Hamerni, w Jastrzembkach Starych, w Kosieczynie (Kuschten), w Lewicach, w Pieskach i w Suchym Lutolku. Powiat posiada następujące gościńce: 1) gośc. frankfurcki, prowadzący przez Pieski, M., Polisko, Pszczew do Górzyna, do pow. międzychodzkiego; w pow. ma 33·5 kil. długości; 2) gośc. z M. przez Bukowiec, Suchy Lutolek, Chociszew, Rogoziniec, Dąbrówkę do Zbąszynia i dalej do Kopanicy; w pow. ma 39·5 kil. długości; 3) gośc. ze Skwierzyny przez M., Nietoperek, Kalawę Paradyż, Jordan do Swiebodzina, w pow. 18·5 kil. długości; 4) gośc. z Lwówka przez Hamernią, Trzciel, Suchy Lutolek i Brojce do Swiebodzina; 27 kil. długości w powiecie. Kolej żelazna marchijsko-poznańska przerzyna południową część powiatu, a mianowicie: a) linia idąca z Poznania przez Zbąszyń do Guben, ze stacyami: Zbąszyń i Jastrzembki Stare; b) linia idąca do Frankfurtu nad Odrą ze stacyą Zbąszyń. Główną komunikacyą wodną w powiecie jest Obra, która poniżej Trzciela jest spławną, powyżej tylko drzewo nią spławiać można. Cały powiat należał do dawnego województwa poznańskiego. W okolicy M. odkopano cmentarzysko, z którego wydobyto urny z napisami (?); w innem miejscu znaleziono mały młotek kamienny; grodziska pod wsią Wojciechowem, pod Pszczewem, tuż przy probostwie nad jez. z fosą (przed 30 laty wybrano stąd wiele kamieni polnych), pod Szyndelmłynem jest łąka nazwana „królewską“, kawał roli nazwany „obozem“; na łące podług tradycyi wystawiono namiot królewski, na polu nazwanem „obozem“, był podobno obóz króla szwedzkiego. Skarb, który przed niejakim czasem znaleziono w Paradyżu, miał być wtedy kasą wojenną szwedzką. Pod Chociszewem wykopano w różnych miejscach w lesie urny, pomiędzy temi dyrektor Schwarz zwraca uwagę szczególnie na naczynie do czerpania wody i na garnczek napełniony kośćmi ptasiemi w kształcie urny. W Rybojadach na polu sołtysa Obsta odkryto w r. 1884 także cmentarzysko, z którego robotnicy wydobyli znaczną liczbę urn, większe i mniejsze naczynia, łzawnice i t. p. W naczyniach znaleziono prócz szczątków kości ludzkich, odłamki różnych przedmiotów z kruszcu. *M. St.*

Międzyrzecze 1.) po białorusku *Miażreczje*, *Miandzyrecze*, dobra i wś przy ujściu rz. Wołmy do Świsłoczy, pow. ihumeński, par. błońska, w 2 okr. polic. puchowickim, gm. puchowicka, w glebie urodzajnej, łąki niezmiernie obfite. Wieś ma 18 osad pełnonadziałowych. Dobra do niedawna własność Klimontowiczów, a od 1874 r. Szemetyłły, mają 80¼ wł. obszaru w dogodnej miejscowości. 2.) **M.**, mały zaśc. nad rz. Moszczenicą, dopływem Uszy, w płn. stronie pow. ihumeńskiego, w 3 okr. polic. berezyńskim, w miejscowości poleskiej, całkiem odosobnionej. 3.) **M.**, mały folw. nad rz. Isłocz, w płn.-zach. stronie pow. mińskiego, w 2 okr. pol. rakowskim, w okolicy Kijowca, w miejscowości falistej i kamienistej.

Międzyrzecze, wś, pow. żydaczowski, leży na lewym brzegu rz. Stryj, między tą rzeką a Dniestrem, o 8 kil. na wsch. od ujścia Stryja do Dniestru; obydwie te rzeki mają w tem miejscu bardzo kręty bieg i mnóstwo małych dopływów. Na potoczku, dopływie Stryja, jest tu staw dzielący wieś na dwie części. Graniczy na wsch. z Poddniestrzanami, Czartoryą i Zalesiem, od płn. z Stańkowcami, Turzaną i Podhorcami, od wszystkich 6-ciu wsi oddziela ją Dniestr, na zach. z Weleniowem, przez ten jedynie można się tu dostać suchą nogą, na płd. z Żydaczowem, od którego dzieli ją rzeka Stryj. Polując w stryjskich lasach w 1681 r. zapuścił się Jan III w knieje tutejsze. Dla dróg i przepraw złych nie mogli sobie tu myśliwi dać rady z niedźwiedziami. Było tego zwierza ze 20, ale wiele przepłynęło przez Dniestr, za którymi psy co lepsze aż do dnia drugiego tłukły się po lasach. Na przeprawie przez Dniestr byłoby wiele ludzi i wozów potonęło, gdyby Tatarzy, w służbie królewskiej zostający, nie ratowali znajdujących się w niebezpieczeństwie z nadzwyczajną odwagą. (Helzel, Listy Jana Sobieskiego, str. 333). Przestrzeń dwor. gr. or. 99, łąk i ogr. 87, past. 267, lasu 195; włośc. gr. or. 401, łąk i ogr. 78, past. 160, lasu 5 mr. kw.; ludn. rz.-kat. 8, par. w Żydaczowie o 2·4 kil.; gr.-kat. 458, cerkiew paraf. w miejscu, dek. Rozdół, dyec. Lwów; szkoła filialna. Właścicielka pos. w. Wincenta Jaźwińska. *B. R.*

Międzyrzecze, niem. *Kurzwald*, dwie wsie, pow. bielski, na Szląsku austr.: 1) *M. Dolne*, *Nieder K.*, wraz z Franzfeldem rozl. mr. 1354, ludn. 886. 2.) *M. Górne*, *Ober K.*, rozl. 2527, ludn. 1466 (1880). Jest tu kościół par. katol., kościół par. ewang., st. poczt. Kościół katol.

istnieje tu od 1565 r. Par. ewang. od 1864 r. Par. katol. ma 2019 dusz, par. ew. 3130 dusz.

Międzyrzeczka, rzka w gub. grodzieńskiej, dopł. Zelwy al. Zelwianki (lew. dopł. Niemna).

Międzyrzeczka, wś, pow. owrucki, w 1867 r. odkryto tu syenit.

Międzyrzeczka (rus. *Meżyreczka* al. *Przyszczypówka, Ozdobna*), wś nad rz. Taszłykiem, pow. bałcki, w 4 okr. polic., gm. i par. Hołowaniewskie, 80 dm., 675 mk., 1260 dz. ziemi włośc., 3198 dz. dwor, cegielnia. Należała do Potockich; dziś Hudym-Lewkowicza *Dr. M.*

Międzysargi, folw., pow. oszmiański, 3 okr. polic., o 4 w. od Oszmiany a 5 w. od Dziewieniszek, 27 mk. katol.; własn. Milewskich.

Międzyświeć, wieś, pow. skoczowski, par. Skoczów na Szląsku austr., rozl. m. 518, ludności 311.

Międzywodzie, przys. do Skopania, pow. tarnobrzeski, w miejscu podmokłem, 160 m. npm., o 37 kil. na płd.-zach. od Baranowa, przy drodze do Baranowa z Tarnobrzegu, na prawym brzegu Wisły. *Mac.*

Męguszowce, mylnie *Męguszowa*, niem. *Mengsdorf*, także *Minksdorf*, węg. *Menguszfalu*, w hr. spiskiem (Węgry), w pow. tatrzańskim, w dystrykcie wielickim, u południowych stóp Tatr, na płn. od Łuczywny, u połączenia się potoków Weśnika i Kiśnicy, na zach. od Batyzowiec. Granicę od Batyzowiec tworzy rz. Poprad. Liczy dm. 48, mk. 443, obszaru 5308 katastr. sążni kw. (1880). Należy do sądu powiat. w Sobocie Spiskiej, urzędu podatk. w Kieżmarku, urzędu poczt. w Łuczywnie. Jest tu katol. kościół filialny pod wez. ś. Tomasza apostoła, zbudowany z kamienia, całkiem zaniedbany. Wieża ma u góry w każdej ścianie okno dwoiste nakształt romańskich. Dzwonów 3; na największym napis literami niemieckiemi: „Lucas. Marcus. Mateus. Johannes. 1552“; na pośrednim: „In honorem. Dei fudit. me. Georgius Wierd. in Eperies. Anno. Domini. 1655“; na najmniejszym: Ecclae. Menkusfalven.: S. Thomae. 1722“. Należy do par. łac. w Batyzowcach. Według szem dyec. spiskiej z r. 1878 było tu dusz rz.-kat. 36, ew. 342, żyd. 4, razem 382. Ewangielicy należą do gm. ewang. w Batyzowcach, w miejscu zaś mają kościołek ewang. filialny, postawiony r. 1838 i 1839 staraniem Andrzeja Mariassy'ego. Szkoła ewang. Uczących się 55 (1880 r.). *Br. G.*

Męguszowiecka dolina, dolina tatrzańska, w Tatrach Spiskich, po płd. stronie głównego grzbietu Tatr. Jak dolina Kościeliska po stronie polskiej, tak powyższa dolina po stronie węgierskiej należy do najpiękniejszych dolin tatrzańskich. Ztąd też nazwano ją perłą Tatr. Płn.-wsch. ścianę doliny tworzy główny grzbiet, ciągnący się od szczytu Czubryny, narożnika dolin M., Ciemnych Smreczyn i Roztoki, aż po Batyzowiecki szczyt (2436 m.). W grzbiecie tym wznoszą się: Męguszowiecka turnia (2435 m.), Rysy (2508 m.), Wysoka (2555 m.) i Ganek (2500 m.). Od zachodu ogranicza dolinę obszerny grzbiet Baszty, od wsch. zaś grzbiet Batyzowiecki ze szczytami Tupą i Kończystą. Od płd. jest wyłom ku Węgrom, gdzie dolina ma swe ujście. Oryginalność tej doliny tworzą dwa potoki, które ją wzdłuż przerzynają, okrążając jej środek. Dno tej doliny przedstawia potężną wyżynę, z której na obie strony spadają wody, jedne do potoku Hinczowego, drugie do Popradzkiego. Położenie tej doliny odpowiada dolinie Białki. Grzbiet Męguszowieckich turni oddziela je od siebie. Składa się cała z tarasów, tworzących odrębne zatoki, jakby nowe doliny. Właściwem jej przedłużeniem jest wyżyna, na której leżą Hinczowe stawy (ob,); dwie inne jej terasy posiadają wyraźne dla siebie odgraniczenia za pomocą ramion kolosalnych. Wielka turnia Kopą Męguszewiecką (2297 m.) zwana, która się wznosi w środku doliny, zamyka jedną stroną kotlinę Żabich stawów, u południowych stóp Rysów rozlanych, drugą stroną kotlinę stawu Zamarzłego i Smoczego, i schodzi po nad staw Popradzki, który znów otacza Osterwa. Stąd dzielimy dolinę M. na trzy odnogi: Hinczową, Żabią i Zmarzłą. Opisy stawów pod odnośnemi nazwami. Czyt. Walerego Eljasza Przewodnik do Tatr, Kraków 1881, str. 246—254. *Br. G.*

Miękinia, wś, pow. chrzanowski, leży nad małym bezimiennym potokiem, dopływem Krzeszówki, pod 37° 16′ wsch. dłg. od F., a 50° 8′ 30″ płn. szer., w okolicy falistej, piaszczystej, pokrytej sosnowym lasem. Domy zabudowane wzdłuż potoku w ten sposób, że najwyżej położone są 446 m., najniżej 296 m. npm. wzniesione. Na wsch. od wsi prowadzi droga z Krzeszowic do Nowej Góry, gdzie się znajduje par. rz.-kat. W tej wsi znajdują się obfite łomy czarnego i czerwonego marmuru, który używają na ozdoby kościołów krakowskich i pomniki, tudzież porfiru, a nadto kopalnie galmanu hr. Artura Potockiego. Oddalenie od Krzeszowic na płn.-zach. wynosi 4 kil. Zaludnienie składa się z 707 mk. rz.-kat., trudniących się obok rolnictwa wyrobami płyt na stoły i drobnych przedmiotów z marmuru. Posiadłości większej nie ma; pos. mn. ma obszaru 706 mr. roli, 37 łąk i ogr., 152 past. i 26 mr. lasu. M. graniczy na płn. z Nową Górą, na płd.-wsch. z Krzeszowicami, na zach. z Filipowicami a na wsch. z Czerną. *Mac.*

Miękinka, rzeczka, dopł. Eliaszówki w pow. chrzanowskim.

Miękinów, niem. *Minken*, 1266 r. *Minkowitz*, 1360 r. *Minkenow*, dobra, pow. oławski, odl. 2

m. od Oławy. Posiada kościół par. kat. z 1817 r., kościół par. ewang. starożytny, szkołę ewang., szkołę katol. W 1844 r. 110 dm., 910 mk. (153 kat., 18 żyd.). Uprawa lnu, rozległe lasy iglaste. Do M. należy kol. *Kurzawa* al. *Paperwitz*. *Br. Ch.*

Miękińskie, wzgórze w pow. chrzanowskim, ob. *Filipówka*.

Miękiny i *Miękinki*, pow. sochaczewski, gm. i par. Iłów.

Miękisz 1.) *Nowy*, wś w pow. jarosławskim, par. rz.-kat. Laszki, 19·2 kil. od Radymna oddalona, ma par. gr.-kat. z cerkwią drewnianą, szkołę ludową 1-kl., urząd poczt., i kasę pożyczkową gm. z kapitałem 1460 zł. w. a. Wś liczy podług spisu ludności z r. 1881 mk. 1055, z których 46 przebywa stale na obszarze więk. pos. Micewskich. Podług szemat. duchownych ma być 167 rz.-kat. i 969 gr.-kat., zatem 1136. Wś leży w równinie, 216 m. npm., w okolicy piaszczystej, sapowatej, z praw. brzegu Sanu, ale część gruntów w stronie płn. jest cokolwiek wzniesioną. W tem wzniesieniu występuje urodzajna glinka. W stronie płd. jest część gruntów sapowatych, nieuprawianych, obracanych na łąki i pastwiska. Pos. więk. ma obszaru 464 mr. roli, 89 łąk, 10 past. i 454 szpilkowego lasu; pos. mn. 1061 roli, 193 łąk i 279 mr. past. M. Nowy jest gniazdem rodu Miękiskich, z ktorych Andrzej, wojski przemyski, był protektorem różnowierców, którzy w XVI w. w domu jego mieli utrzymanie i ochronę. Do niego schronił się także Stanisław Orzechowski, ale później poróżnił się z nim i przeciw niemu występował. M. Nowy graniczy na zach. z Korzenicą, na płn. z Czerniawką, a na wsch. ma sosnowe bory, ciągnące się blisko 15 kil. 2.) **M.** *Stary*, wś, pow. jarosławski, na płd. od Nowego, ma w części położonej na płn. od wsi cokolwiek lepsze grunta niż M. Nowy, ale w części płd. także nieużyteczne sapy. Należy do par. rz.-kat. w Laszkach a gr.-kat. w M. Nowym i liczy 551 mk., mianowicie 384 rz.-kat. i 146 gr.-kat. Jest tu szkoła filialna. Na obsz. więk. pos. przebywa stale 26 mk. Kasa pożyczk. gm. rozporządza funduszem 1077 zł. w. a. Pos. więk. Władysława Younga ma obszaru 287 roli, 37 łąk i ogr., 5 past. i 50 mr. lasu; pos. mn. 530 mr. roli, 92 łąk i 192 past. M. Stary graniczy na zach. z Laszkowską Wolą i Charytanami, na płd. Zaleską Wolą a na wsch. z Tuchlą. *Mac.*

Miękochody, ob. *Miahkochody*.

Miękoszyn, wś, pow. pułtuski, gm. Czajki, par. Pomiechowo. W 1827 r. wś rząd., 8 dm., 63 mk.

Miękowice, ob. *Minkowice*.

Miękowice, ob. *Mykowice*.

Miękówko, folw., pow. poznański, 1504 mr. rozl., 4 dm., 42 mk., należy do gm. i dom. Owińsk. Poczta w Owińskach.

Miękowo, wś, pow. poznański, 13 dm., 100 mk., 28 ew., 98 kat.; 44 analf. Poczta, gośc. i tel. w Owińskach, st. kol. żel. w Poznaniu.

Miękupie, ob. *Menkupie*.

Mięsne, leśniczówka koło Potutorów, na obsz. dwors, m. pow. Brzeżan.

Mięsosośnia al. *Mięsosna*, w dok. *Myascha sosznya* (poduchowna i szlach.), wś i folw., pow. łowicki, gm. Bielawy, par. Waliszew, odl. od Łowicza 28 w. W 1827 r. było tu 16 dm., 85 mk. W 1881 r. mk. kat. 165, dm. 13, ziemi mr. 145, osad 7 w szlacheckiej, a w duchownej mr. 40, osad 8; w 1864 r. w szlacheckiej mr. 100 pr. 254, osad 7; ludności 51, a w poduchownej mr. 69 pr. 133, osad 15. Posiadłość poproboszczowska, dziś własność skarbu, ma mr. 345. Wspomina ją Lib. Benef. Łaskiego (t. II, 424).

Mięsy, wś, pow. grójecki, gm. Kobylin, par. Jasieniec. W 1827 r. 5 dm., 61 mk. Wchodziła w skład dóbr Częstoniew.

Mięta, rzka, dopływ Bugu, w pow. brzeskim.

Miętkie, wś i folw., pow. hrubieszowski, gm. Miętkie, par. Nabroż (rus. Sahryń), odl. 20 w. od Hrubieszowa. Jest tu cerkiew filialna pounicka i szkoła początkowa. W 1827 r. było tu 73 dm., 536 mk. Cerkiew tutejsza erekcyi niewiadomej, istniała w XVIII w.; w 1860 r. nowa z drzewa wzniesiona, filia par. Sahryń. Dobra M., własność dawniej Horodyjskich, Wyszyńskich, obecnie Tadeusza Świeżawskiego. Dobra M. składają się z folw. i wsi M., Jędrzejówka i Adelinki, rozl. mr. 2106; folw. M.: gr. or. i ogr. mr. 591, łąk mr. 162, lasu mr. 516, nieuż. i place mr. 21, razem mr. 1290; bud. mur. 5, z drzewa 13; folw. Jędrzejówka: gr. or. i ogr. mr. 174, łąk mr. 25, lasu mr. 306, nieuż. i place mr. 4, razem mr. 509; bud. z drzewa 8; folw. Adelinki: gr. or. i ogr. mr. 291, łąk mr. 10, nieuż. i place mr. 6, razem mr. 307; bud. z drzewa 6; płodozmian 10-polowy. Są pokłady torfu. Wś M. os. 52, z gr. mr. 1007; wś Jędrzejówka os. 14, z gr. mr. 207; wś Adelinki os. 11, z gr. mr. 59. M., gmina należy do sądu gm. okr. IV w Mirczach, st. poczt. Tyszowce. Ma 14573 mr. obszaru, 3307 mk. W skład gminy wchodzą: Adamówka folw., Adelinki wś i folw., Andrzejówka wś i folw., Kożuchy wś i folw., Lipowiec, Miętkie, Mołożów Rakowskiego wś i folw., Mołożów Chrzanowskiego, Sahryn wś i folw., Tuczany wś i folw., Turkowice z folw. *Br. Ch.*

Miętne 1.) folw., pow. wieluński, gm. i par. Siemkowice, odl. od Wielunia 21 w., dm. 2, mk. 13. W 1827 r. 1 dm., 10 mk. 2.) **M.**, wś i folw., pow. garwoliński, gm. Wola Remb-

kowska, par. Garwolin. Leży przy drodze żel. nadwiśl., o 3 w. od Pilawy ku Sobolewowi. Ma 49 dm., 360 mk., 1446 mr.; w 1827 r. była ta wś rząd., 44 dm., 302 mk. M. należało dawniej do sstwa garwolińskiego. Obecnie stanowi majorat nadany 1842 r. pułk. Staniukiewiczowi. *Br. Ch.*

Miętne, przys. na płd. od Grębowa, pow. tarnobrzeski, na płn. od Wydrza.

Miętówka, rzka, dopływ rz. Tykwa al. Połonki (lew. dopł. Styru).

Miętusia dolina, dolina tatrzańska, w Tatrach nowotarskich, uchodząca od wschodu do doliny Kościeliskiej (ob.), po półn. stronie głównego grzbietu Tatr. Do Czerwonego Wierchu Małołąckiego (2101 m. szt. gen.), wznoszącego się w głównym grzbiecie, przypiera od płn. szorstki garb, z którym w dalszym północnym biegu łączy się pasmo lesiste Siwarowe i Przysłop, czyli Turnie Miętusiańskie, tworzące wschodni bok doliny Miętusiej i oddzielające ją od doliny Małej Łąki. U zachodnich stóp Przysłopu, przełęczy między Siwarowem a Hrubym Reglem (ob.) dolina M. zwraca się na zachód ku dol. Kościeliskiej. Tu od płn. wznoszą się nad nią Hruby Regiel (ob.), Jaworzyńskie turnie, między nimi Jaworzynka (ob.) i Kończysta. Zachodni zaś bok doliny tworzy potężna przypora górska, wychodząca z głównego grzbietu, od szczytu Ciemniaka czyli Czerwonego Wierchu Upłaziańskiego; w niej Twardy Upłaz, następnie skalisty Satern i lesiste Gładkie upłaziańskie. Przypora ta szeroko się rozłożyła między dol. Miętusią a Kościeliską. W górnej swej części rozdziela się ta dolina na dwie dzikie dolinki, Mułową i Litworową, rozdzielone potężną odnogą górską, wybiegającą od przełęczy wznoszącej się między Krzesanicą a Małołączniakiem. Wspomniana przełęcz łączy dolinkę Litworową od płn. z dol. Rozpadliną od płd., z dziko poszarpanych skał złożoną, a leżącą już na górnej granicy kosodrzewu. Dol. Litworowa tworzy wschodnie, Mułowa zaś zachodnie ramię M. doliny. Nazwę swą nosi dolina od Miętusów, najdawniejszych posiadaczy dolnej części doliny Kościeliskiej i byłych sołtysów w Miętustwie, części wsi Cichego, pow. nowotarski. Ob. *Czerwone Wierchy, Hruby Regiel, Jaworzynka, Kończysta, Kościeliska dolina.* *Br. G.*

Miętusia Kira, *Niźnia* i *Wyźnia*, łąka w Tatrach nowotarskich, w dolinie Kościeliskiej, tuż niedaleko wejścia doń, dokoła otacza ją las; po niej rozrzucone są szopy na siano; po nad lasem od wsch. wyziera ostra turnia Kończysta (1311 m.), pod którą leży Miętusia hala. Ob. *Kościeliska dolina*, t. IV, 449. *Br. G.*

Miętusowo, folw. nad rz. Wissą, pow. szczuczyński, par. Wąsosz. Leży tuż pod Szczuczynem. Posiada młyn wodny i pokłady torfu. Folw. M. rozl. mr. 160: gr. or. i ogr. mr. 102, łąk mr. 37, pastw. mr. 8, lasu mr. 4, nieuż. i place mr. 9; bud. murow. 1, z drzewa 11.

Miętustwo, północna część wsi Cichego, w pow. nowotarskim, dawne sołtystwo. Do wiadomości tyczących się gm. Cichego, podanych w t. I, str. 673, dodajemy następujące. W 1777 r. było w gm. Cichego dm. 257, mk. 1375; w r. 1799 dm. 309, mk. 1809; w r. 1824 dm. 340, mk. 1866. Według lustracyi z r. 1636 było siodlarzy i zarębników 16, nowaków 7, razem upłacali czynszu rocznego złp. 168 gr. 18, komornicy złp. 6, sołtys na młynie o jednem kole złp. 11, razem złp. 186 gr. 18. Lustracya z r. 1660 podaje: „W tej wsi znajduje się zagrodników 17, na nierównych zagrodach zasiedli, płacą rocznego czynszu złp. 354 gr. 18; kwartalnego razem złp. 48; spy owsianej korcy 7, w kwocie złp. 2 gr. 24; oprawy łokci 31, w kwocie złp. 2 gr. 17 den. 2. Robią rocznie dni 6 bydłem, tyleż pieszo". Sołtys Wawrzyniec i Michał Miętusowie. Ich ojciec, Tomasz Miętus, lokował wieś de cruda radice od rzeki Rogoźnika, koło góry Ostrysz od źródeł Rogoźnika aż do połączenia się jego z Cichą i Bystrą według przywileju Zygmunta III z 26 lipca 1595 r. Sołtys otrzymał dwa łany, młyn i karczmę, folusz, palenie wódki, ośmiu zagrodników w obrębie wsi osadzić się mających, wolność łowienia ryb w Bystrej i Cichej, wolną paszę na górach Dolinka i Brześko (Przysko), tudzież w Czerwonym potoku, wpadającym do potoku Surowego. Osadnicy mają robić 6 dni za zapłatą. Według lustracyi z r. 1765 było tu: osiadłości 35, młynów 6. Płacono rozmaitego podatku złp. 2544 gr. 26. Sołtystwo było w posiadaniu Andrzeja i Jana Miętusów za przywilejem zatwierdzającym Augusta III z 30 wrześ. 1746. Dawali do dworu corocznie czynszu i kwartałowego złp. 123. *Br. G.*

Migacz, pust., pow. sieradzki, gm. Gruszczyce, par. Wójków, odl. od Sieradza w. 22.

Migajewo, st. dr. żel. odesko-podwołoczyskiej, między Wesołym Kutem o 14 w. a Rozdzielną o 15 w.

Migalany, ob. *Mihalany*.

Miganica, węg. *Medencze*, wś, hr. beregskie (Węg.), kościół paraf. gr.-katol., 556 mk.

Migany 1.) wś, pow. trocki, w 2 okr. polic., gm. Kronie, okr. wiejski Taliszki, 38 dusz rew. 2.) **M.**, wś, pow. trocki, w 3 okr. polic., gm. Jezno, okr. wiejski Koszany, o 57 w. od Trok, 11 dm., 120 mk. (115 kat., 5 żydów); własność m. Kowna. *J. Krz.*

Migdaliszki 1.) zaśc., pow. wileński, w 3 okr. polic., gm. Malaty, okr. wiejski Bijuciszki, dobra Pacuny, o 14 w. od Malat, 8 dusz

rew.; własność włościan skarbowych. 2.) **M.**, folw. szlach. nad stawem, pow. wileński, w 3 okr. polic., o 56 w. od Wilna, 2 dm., 29 mk. katol. *J. Krz.*

Migdałowicze, wś nad bezim. dopł. Usy, pow. miński, gm. kojdanowska, przy drodze z folwarku Wilszczyzny do Stańkowa, 14 osad, grunta lekkowzgórkowate, bezleśne.

Migdałowo, zaśc., pow. wilejski, w 3 okr. polic., gm. Miadzioł, okr. wiejski ostrowski, 10 dusz rew.

Migdały, futor, pow. lidzki, w 4 okr. polic., o 51 w. od Lidy, o 13 w. od Wasiliszek, 1 dm., 5 mk. prawosł., 12 rzym.-kat.; własność hr. Potockiego. *A. T.*

Migehnen, niem, dok. *Minnigein*, *Myngen*, *Mengen*, wś z kościołem paraf. na Warmii, pow. brunsberski, st. p. Orneta. W 1856 r. 678 mk. Tutejszy okręg urz. stanu cywil. w 1880 r. miał 2249 dusz; w r. 1882 r. urodziło się 104 dzieci, zawarto 20 ślubów, umarło 57 osób. R. 1310 d. 9 grud. nadaje bisk. warm. Eberhard Konradowi i Janowi, dzieciom tłumacza Jana, 4 włóki w Mgnyen. Te 4 włóki odkupił później bisk. Henryk III (1373—1401) od ówczesnego posiadacza Dyteryka v. Mingen, zamienił je na włóki czynszowe i nadał je Janowi Gross z Ornety (ob. Cod. dipl. Warm., I, 272—273). R. 1311 d. 4 marca nadaje bisk. Eberhard Henrykowi i bratu jego Teodorykowi 100 włók in campis Myngen, z 3 częścią kar sądowych, quae ad collum et ad manum se extendunt, i z mniejszem sądownictwem. Obaj lokatorzy mają posiadać 10 włók wolnych od czynszu, od drugich 10-tą włókę także wolną. Kościół otrzymuje 4 włóki, od reszty będą płacili pół grzywny od włóki po roku wolności. Aby im nie było trudno o osadników, nadajemy im jeszcze 3 włóki na urządzenie karczmy i młyna; za te i za owe 10 włók będą płacili do katedry 1 funt wosku. Datum in castro nostro Brunsberg (ob. tamże, str. 274). R. 1375 d. 11 list. zapisuje Henryk III, bisk. warm., 4 ½ wł. lasu mieszkańcom wsi Myngen (ob. Cod. dipl. Warm., II, str. 548). R. 1376 d. 25 maja kupił bisk. warm. Henryk III sołectwo w M., wraz z należącemi do niego 4 włókami, karczmą i młynem od Mikołaja i Bernko. Teraz sprzedaje znów karczmę i młyn wraz z stawem i 14 morgami Henrykowi v. Padirborn, mieszczaninowi z Ornety (ob. Cod. dipl. Warm., III, str. 9). R. 1379 d. 1 lut. zezwala bisk. Henryk, że młyn z M. może być przeniesiony do wsi Eisenwerk, założenie nowych młynów w M. nie jest dozwolone. R. 1505 d. 5 sierp. odnawia bisk. Łukasz przywilej wsi, zapisuje jej 10 włók, między tymi 6 dla sołtysa a 4 dla proboszcza. R. 1555 d. 22 lut. odkupili mieszkańcy wsi M. spustoszałe dobra Eisenwerk, zawierające 24 włók, od bisk. Stanisława Hozyusza za 500 grzywien i za rocznym czynszem wynoszącym ½ grzywny od włóki; za to uwalnia ich bisk. od tłoki i wszelkich innych ciężarów. Proboszczowi w M. zapisuje bisk., zamiast mesznego z owych 24 włók, wolne pastwisko i drzewo i wkłada na każdego gospodarza obowiązek zwożenia drzewa proboszczowi od włóki 1 furę. Tutejszy kościół poświęcony jest ś. Wawrzyńcowi; 1338 r. był tu prob. ks. Jakób; 1638 r. Jakób Jordan; r. 1878 było tu 1372 komunikantów. *Kś. Fr.*

Migga al. *Neusasserei*, al. *Hussfuhr* (ob.).

Miggau, niem., ob. *Migowo*.

Miggenburg (niem.), dobra ryc., st. poczt. Troempau 4 kil. odl. Obejmują 94·90 ha roli orn. i ogr., 13·60 łąk, 12·50 past., 2·90 boru, 3·60 nieuż., razem 127·50 ha; czysty dochód z gruntu 2310 mrk. Właśc. Hermann Friccius. Okr. urzędu stanu cywil. Schaaken; 1856 r. 43 mk. *Kś. Fr.*

Miggenthal, niem., wś, pow. gierdawski, st. p. K. Gnie, okr. urz. stanu cywil. Mauenwalde, 27 mk. (1856 r.). *Kś. Fr.*

Miggenwalde (niem.), folw. szlach., pow. morąski, st. p. Libsztat 8 kil. odl. Ma obszaru 122 ha roli orn. i ogr., 11 łąk, 10 boru, 1 nieuż., razem 144 ha; czysty dochód z gruntu 529 mrk.; okr. urz. stanu cywil. Rosenau.

Miggi (niem.), ob. *Migi*.

Migguszen, niem., maj. chełm., pow. welawski, st. p. Grünhayn 6 kil. odl. Obejmuje 138 ha roli orn. i ogr., 45 łąk, 86 pastw., 57 boru, 5 nieuż., razem 331 ha; czysty dochód z gruntu 2640 mrk. *Kś. Fr.*

Migi, niem. *Miggi*, wyb. do Pałubic, pow. kartuski, st. p. Sierakowice. *Kś. Fr.*

Migliniki, zaśc., pow. trocki, w 2 okr. polic., o 34 w. od Trok, 1 dm., 16 mk. kat.

Migliny, wś, pow. trocki, w 2 okr. polic., gm. Szumiliszki, okr. wiejski Bogdanańce, 38 dusz rewiz.; poprzednio własność Seweryna Romera, obecnie włościan rządowych. *J. Krz.*

Miglowken (niem.), ob. *Migłowskie*.

Migłówka, ob. *Migłowskie*.

Migłowskie (Kętrz. *Miglowska*), niem. *Miglowken*, wś, pow. wejherowski, st. p. Przetoczyn; 1871 r. 3 dm., 3 dymy, paraf. i szkoła katol. Szynwałd, filia do Kielna, ew. Smażyno. Obejmuje 2 gburskie posiadłości, 1 włókę i 23 mr. obszaru, 30 mk. (1868 r.), 20 kat., 10 ew. Odl. od Wejherowa 1¾ mili. *Kś. Fr.*

Migocin, rzka, ob. *Migotyca*.

Migomzdzie, wś, pow. rossieński, w 3 okr. polic., par. gawrańska.

Migotyca al. *Migotycze*, rzka w pow. dzisieńskim, przepływa około zaśc. Fabianowo i folw. Łupskiego. Rzeczka Migocin pod wsią Łastówka będzie zapewne tą samą rzeczką.

Migów, wś, pow. grodzieński, b. wł. Aleks. Obuchowicza.

Migówka 1.) wś, pow. wilejski, w 1 okr. polic., gm. Radoszkowicze, okr. wiejski Putniki, przy b. dr. poczt. z Wilna do Mińska, 7 dm., 53 mk. prawosł. (24 dusze rew.). 2.) **M.**, zaśc. rząd., pow. wilejski, w 1 okr. polic., o 47 w. od m. Wilejki, przy b. dr. pocztowej z Wilna do Mińska, 1 dm., 4 mk. żydów. 3.) **M.**, właściwie *Mnichówka*, przedmieście Smotrycza (ob.). *J. Krz.*

Migowo 1.) niem. *Müggau* (dok. 1379 r. *Emgowo*), dobra, pow. gdański, st. p. Szydlice. Obszar wynosi 334·57 ha; roli orn. i ogr. 312·46, łąki 1·82, pastw. 13·60, nieuż. 6·37, wody 0·32; czysty dochód z gruntu 5298 mrk. Sprzedaż mleka, które codziennie 2 razy dowożą do Gdańska. W 1868 r. 156 mk., 120 kat., 36 ew., 9 dm., okrąg sądu polubownego i paraf. ew. Wujeścisko, okr. urz. stanu cywil. Cyganki; paraf. kat. św. Wojciecha na przedmieściu gdańskiem; odl. od Gdańska $^3/_4$ mili. Z dóbr tych pobierali dawniej biskupi kujawscy dziesięciny, bo jeszcze dziś płaci M. proboszczowi ś. Wojciecha tak zwany grosz biskupi, wynoszący 1 tal. 12 sbr. (ob. Kujot: O majątkach bisk., str. 25). 2.) **M.**, niem. *Müggow*, os., pow. lęborski. *Ks. Fr.*

Miguciany 1.) wś rząd., pow. trocki, w 3 okr. polic., gm. Hanuszyszki, okr. wiejski M., o 10 w. od Hanuszyszek, 42 dusze rew. Okręg wiejski M. mieści w swym obrębie wsie M. i Duhoramienianće, 73 dusz rew. 2.) **M.**, wś, pow. trocki, w 2 okr. polic., gm. Zośle, okr. wiejski Giluty, wraz z zaśc. Słobódką 67 dusz rew. 3.) **M.**, wś szlach. nad jez. Bezduk pow. trocki, w 1 okr. polic., 24 w. od Trok, 10 dm., 126 mk. kat. 4.) **M.**, wś rząd., pow. trocki, w 4 okr. polic., 48 w. od Trok, 11 dm., 98 mk. kat. *J. Krz.*

Migule, folw. szlach., pow. oszmiański, w 2 okr. polic., 28 w. od Oszmiany, 2 dm., 24 mk. (13 prawosł., 11 kat.).

Migulińska stanica, okr. ust'medwiedycki, w ziemi Dońskich Kozaków, na praw. brzegu Donu, 21092 mk.

Miguny 1.) wś, pow. wileński, w 6 okr. polic., gm. Rudomino, okr. wiejski Petesza, o 20 w. od Wilna, 5 dm., 39 mk. kat. 2.) **M.**, wś włośc., pow. lidzki, w 1 okr. polic., gm. Żyrmuny, okr. wiejski Dworzyszcze, w majątku Trokiele, o 15 w. od Lidy, 19 dm., 186 mieszk. *J. Krz.*

Migura, kol., ob. *Kośmidry*.

Mih..., por. *Mich....*

Mihailewa al. *Mihailewy*, także *Mihailuski*, potok górski, nastaje na hali Mihailewą zwanej (1448 m.) w obr. gm. Hryniowy, w pow. kosowskim; płynie górskim leśnym parowem na północny-wschód, po nad którym od zachodu wznosi się grzbiet Rozbinyczna (1274 m.), a od wschodu Pochreptina (1312 m.). Zlewa swe wody poniżej Starej Klauzury do Probihny z prawego brzegu. Długość biegu 4 kil. *Br. G.*

Mihailewa hala, w Karpatach czarnohorskich, ob. *Ludowa*.

Mihal, ob. *Michałpol*.

Mihalany, *Migalany*, wś, pow. chocimski gub. besarabskiej, par. kat. Chocim, prawosł. Rotunda, leży przy trakcie pocztowym z Mohylowa do Glinnej. *J. Krz.*

Mihalany 1.) węg. *Mihalyi*, wś, hr. ziemneńskie (Zemplin Węg.), kościół kat. filial. opustoszały, ewang. paraf., żyzna gleba, 645 mk. 2.) **M.**, po węg. *Szent-Mihaly*, wś, hr. szaryskie (Węg.), kościół kat. paraf., lasy, młyny wodne i tartaki, 691 mk.

Mihalcze, ob. *Michalcze*.

Mihalowce, ob. *Michalowce*.

Mihalowce, węg. *Nagy-Mihaly*, mko, hr. ziemneńskie (Zemplin Węg.), nad rz. Laborcą, stacyą węgiersko-galicyj. kol. żel., st. pocztowa i telegraficzna, kościół paraf. rzym.-katol. i gr.-katol., synagoga żydowska. Piękny zamek z wielkiemi budynkami gospodarskiemi, młyny wodne, 3593 mk.

Mihałki, ob. *Michałki* (pow. radomyski).

Mihnowicze, wś nad rz. Wechrą, pow. krasniński gub. smoleńskiej, na płd.-zach. od m. powiat; wspominana w kronice Weliczki, t. II, 324 i 591.

Mihoderka 1.) pot. łączny, nastaje w wschodniej stronie gm. Czernohuz, w pow. wyżnickim, wśród łąk Bahna; płynie na wschód tymi łąkami przez obszar Ispasa i na obszarze Łukawca uchodzi z lew. brz. do Mihodry (ob.). Długość biegu 15 kil. 2.) **M.**, ob. *Mihodra*. Czyt. art. *Majdan*, pasmo górzyste. *Br. G.*

Mihodra, karczma i młyn przy ujściu rzeki M. do Seretu, na obszarze gm. Żadowy (Sadowy), pow. storożyniecki. *Br. G.*

Mihodra, rzeka, w górnym biegu także *Mihoderką* zwana, nastaje w płd.-wsch. stronie mka Wyżnic, w pow. wyżnickim, wśród obszernych łąk; zrazu płynie na płn.-wschód; przerznąwszy gościniec wyżnicko-berhomecki przyjmuje kierunek wschodni i tworzy granicę między Ispasem (od płn.) a Berhometem n. Seretem, płynąc popod kolonie berhomeckie Alexanderdorf i Katharinendorf. Od Katharinendorf przechodzi zupełnie na obszar Berhometu Sereckiego, opływa od płd. strony kol. berhomecką Mihodrę, od której bierze swą nazwę; tutaj od pr. brz. zasila się wodami potoku Sołońca, przerzyna płn.-wsch. kraniec lasu Sławca, a przyjąwszy potok Sławiec od pr. brz., przerzyna gościniec wyżnicko-łukawiacki, mija zdala kol. Lipoweny i przechodzi w końcu na obszar gm. Sadowy, gdzie uchodzi do

Seretu z lew. brz., przyjąwszy jeszcze z pr. brz. potok Kosowankę, który właściwie jest południowym ramieniem M. Przyjmuje liczne wody; od pr. brz. Sołoniec, Sławiec i Kosowankę, z lew. zaś Mihoderkę i potoki spływające z płd. stoku pasma górskiego, Majdanem (ob.) zwanego, między nimi Wahniewy pot. Łąki leżące po płn. stronie Mihodry, między nią a Mihoderką, zowią się „Bahna"; po płd. stronie, między M. a Sołońcem „Jeremie pole" (431 m.) a koło Lipowen legły łąki Mokrec; między M. a Kosowanką łąki „Kozmena Bahna." Długość biegu wynosi 30 kil. Dolny bieg tej rzeki nader kręty. *Br. G.*

Mihodra, rus. *Mihidra*, kol. nad rz. t. n., w obr. gm. Berhometu Sereckiego, pow. wyżnicki. W XVIII w. osiedli tu Filiponi. *Br. G.*

Mihowa, rzeka, nastaje w płd.-wsch. stronie obszaru Berhometu Sereckiego, w pow. wyżnickim, z połączenia się kilku potoków leśnych na polanie Majdan, spływających z grzbietu górskiego, ciągnącego się od szczytu „Try Mohiły" (852 m.) do szczytu „Perechrestje" (1014 m.). Od polany Majdan płynie potok ku płn.-zach, a potem ku płn. i płn.-wsch. przez obszar gm. Mihowy, zrazu wązką leśną doliną, potem doliną szerszą, łączną, wśród której legły chaty wsi Mihowy. Od wschodu nad doliną bystrej M. wzbiły się lesiste czubki, jak Rosohaty (823 m.), Grony (837 m.), Mała Kiczera (749 m.), a od zach. dwa szczyty Stożok (859 m. i 784 m.). Połączenie się potoków źródlanych leży 580 m. npm., ujście 430 m. npm. Długość biegu 18 kil. Uchodzi do Seretu z pr. brz. Zasila się licznemi strugami bezimiennymi, spływającymi z sąsiednich wzgórzy. *Br. G.*

Mihowa, al. *Miehowa*, także *Nihawa*, wś parafialna, w pow. wyżnickim, nad rz. Mihową, pr. dopływem Seretu. Od zach. przytyka do obszaru Berhometu Sereckiego i Ispasa, od płn. do obszaru Banilli ruskiej, od wsch. do obszaru Łukawca, Megi i Banilli mołdawskiej. Północna granica bieży grzbietem pasma Majdanu (ob.). Rzeka Seret przepływa obszar M. od płd.-zach. na płn.-wsch. i rozdziela obszar M. na dwie części północną i południową. Część płn. przepływają od zach. ku wsch. liczne potoki, między nimi Mihodra z pobocznymi Mihoderką i Sławcem. Między Mihoderką a płn. granicą M. legł las Górny, pokrywający płd. stok Majdanu; nad samą granicą śródleśna polana z licznemi zabudowaniami. Między Sławcem a gościńcem nadsereckim, płn. obszar przerzynającym, wznosi się wzgórze Truskowa (499 m.), a między Sławcem i Mihodrą rozpościera się część lasu Sławca, należącego przeważnie do Berhometu. Południowy obszar, daleko rozleglejszy, zajmują w dolinie rz. Mihowy zabudowania wiejskie, jakkolwiek w płn. połaci są rozrzucone zabudowania i folwarki, a zwłaszcza u stóp wzgórza Truskowy. Między wsią a Seretem wznosi się nagie wzgórze, 481 m. wys. Postępując od niego na płd. wzdłuż granicy zachodniej napotykamy wyniosłe, lesiste czubki, jak Stożok, 784 m. wys., drugi Stożok 859 m., bezimienny 824 m., 752 m. Płd.-wsch. narożnik gm. M. tworzy szczyt Trzy Mohiły (852 m.). Od niego na płn. wystrzela w górę na wsch. granicy Stajka, 876 m. wys., Wielka Kiczera 830 m., Tarniczka 679 m. Między wschodnią granicą a doliną rz. Mihowy usiadły szczyty Rosohaty 823 m., Grony, może Groń 837 m., las Leszczyny 851 m. i Mała Kiczera 749 m. wys. W tej też stronie bierze początek rz. Mihowa (ob.). Górny koniec wsi leży 490 m., dolny nad Seretem 436 m. npm. M. dzieli się na liczne pomniejsze obszary, noszące nazwy od swych właścicieli, jak M. Bohosiewicz (dwór), M. Osadcę (dwór, gorzelnia, młyny i tracze); M. Niżnią czyli Lewków i M. Wasylko (leśniczówka, młyny i tracze). Cerkiew grecka nieunicka w miejscu. Na obszarze włościańskim było w 1880 r. 1896 mk., na obszarze dworskim Bohosiewicz 23, Osadca 94, Wasylko 9, razem 2022. St. poczt. w Berhomecie Sereckim. Właściciele: Bazyli Wassilko, Wincenty i Marceli Osadca, Jan, Krzysztof i Teodor Bohosiewicze. *Br. G.*

Mihowa, ob. *Michowa.*

Mihoweny, al. *Mivoveni*, wś, w pow. suczawskim, na pr. brzegu rz. Suczawy, na płn.-zach. od Suczawy (miasta), w odległ. 6 kil.; leży na wsch. od Kostyny, na zach. od Buníncza, a na płd. od Hatny. Północną granicę tworzy rzeka Suczawa na przestrzeni przeszło 3 kil. W południowej stronie wznosi się wzgórze Korczan, al. Teiszoara, 532 m. wys. Wzniesienie wsi czyni 385 m. npm. Należy do par. gr.-nieunickiej w Bunínczu. St. poczt. w Suczawie. Mk. 1088 (r. 1880). Własność funduszu religijnego. *Br. G.*

Mihuczeny, al. *Mihuczyny*, także *Kotowiec*, wś parafialna, w pow. sereckim, przy kolei lwowsko-czerniowiecko-jaskiej, od st. w Hliboce 5 kil. odległa, graniczy od płn. z obszarami Kuczurmare i Wołoki, od wsch. z obszarem Kotula Bańskiego, na płd. z obszarem Dymki, a na zach. z obsz. Hliboki. Wzdłuż zach. granicy płynie potok Derelni, zabierając z obszaru M. kilka strug wodnych. Tędy wiedzie gościniec z Hliboki do Czerniowiec. Wzniesienie wsi 369 m. npm. Na obszarze włość. było w 1880 r. 703 mk., na obsz. dwor. 23, razem 726. Par. gr.-nieunicka w miejscu. St. poczt. w Hliboce. Właścicielka Izabella v. Ferro. *Br. G.*

Mihuczka, góra, wznosząca się na płd. od rz. Seretu, na granicy gm. Kamenki, w pow.

sereckim, a Presekaren, w pow. storożynieckim, pod 40°32'20" wsch. dłg. g. F., 48°2' płn. sz. g. Stok zach. pokrywa las, stok wsch. pola i łąki. Wzniesienie 454 m. npm. Miejsce znaku triang *Br. G.*

Mijaczów, wś i folw., nad rz. Wartą, pow. będziński, gm. Pińczyce, par. Mrzygłód. Leży w pobliżu dr. żel. warsz.-wied., przy stacyi Myszków, o 10 w. od gran. pruskiej a 25 w. od austryackiej, posiada pokłady węgla brunatnego, fabryki żelazne, przędzalnię i st. poczt. W 1782 r. wystawił tu Gordon wielki piec. Obecnie fabr. p. n. Michałów zajmuje 90 robotn. i produkuje za 42,000 rs. rocznie. Wś ma 36 dm., 376 mk., 322 mr.; folw. 8 dm., 74 mk., 1250 mr.; jest własnością braci Bauerertz. W 1827 r. było tu 37 dm., 257 mk. Dobra M. składają folw. M., Bendusz młyn, Tapulka i os. fabr. Michałów, mają obszaru 2140 mr., w tem 604 m. ziemi ornej. Folw. M. z os. M. fabr., al. Kempnerówka z wsią M. i Bendusz rozl. mr. 348: gr. orn. i ogr. m. 144, łąk m. 101, pastwisk m. 19, wody m. 34, zarośli m. 26, nieuż. i place m. 23; osady młynarskie czynszowe m. 84. Bud. mur. 6, z drzewa 5. Płodozmian 8 polowy. Wś M., os. 43, z gr. m. 410; wś Bendusz, os. 112, z gr m. 916.

Mijakowo, wś i folw., pow. płocki, gm. Ramutówko, par. Święcienice, odl. 10 w. od Płocka; ma 4 dm., 91 mk., 415 mr. ziemi dobrej i 9 m. nieuż. W 1827 r. 7 dm., 71 mk. Folw. i wsi M. rozl. m. 427: gr. or. i ogr. m. 370, łąk m. 22, pastwisk m. 7, lasu m. 18, nieuż. i place m. 10. Bud. mur. 3, z drzewa 7. Wś M. os. 10, z gr. m. 10. *Br. Ch.*

Mijanowski-*Merecz*, ob. *Merecz* (t. VI, 259).

Mijomice 1.) al. *Myomice* (ob.), dobra, pow. ostrzeszowski, st. tel. i st. dr. żel. w Kępnie, st. poczt. w Domaninie. Obsz. wynosi 5896 m. Właściciel Władysław Wężyk. 2.) **M.**, os., pow. ostrzeszowski, nal. do kol. i gm.: Ostrowiec.

Mijowce, ob. *Mycowce.*

Mijstrewo, wś stanowiąca uposażenie scholastyka płockiego w 1322 r. (Kod. maz., 44).

Mijus, właśc. *Mius*, rz. w gub. ekaterynosławskiej i ziemi wojska dońskiego, wypływa na granicy pow. sławiano-serbskiego i okr. miuskiego; wpada do m. Azowskiego za pośrednictwem limanu miuskiego; dł. 180 w., szerok. do 25 saż.; wspomina o niej Grabianka, str. 145.

Mika 1), pow. częstochowski, par. Kłobucko, wymieniona w spisie z 1827 r. os., ma 1 dm., 7 mk. Zinberg i urzędowe spisy gub. piotrkowskiej nie podają tej osady. 2.) **M.**, pow. garwoliński, gm. Trojanów, par. Korytnica.

Mikaitischken, niem., wś, pow. kłajpedzki, st. poczt. Pliki, okr. urz. stanu cywiln. Gr. Jagschen. M. leżą na Litwie pruskiej. *Kś. Fr.*

Mikalbude, niem., dobra ryc. na Litwie prusk., st. poczt. Kowarren 3 km. odl., okr. urz. stanu cywiln. Kl. Beynuhnen. Obejmują 190 ha roli orn. i ogr., 118 łąk, 9 pastw., 5 nieuż., razem 322 ha; czysty dochód z gruntu 3061 mrk. W 1856 r. 119 mk. *Kś. Fr.*

Mikajcie, wś, pow. szawelski, w 3 okr. pol., gm. gruździewska, 7 dusz, 56 dzies. ziemi 1-go rzędu. *J. G.*

Mikalina-*Hać*, uroczysko około Podhajec, pow. łucki, ob. Arch. J. Z. R., cz. VI, t. 1, 10.

Mikańce 1.), folw. nad rz. Gartwis (praw. dopł. Szeszuwki, lew. dopł. Wilii), pow. kowieński, w 4 okr. pol. janowskim, par. Kormiałów, o 17 w. od Kowna; młyn wodny, gleba lekka. 2.) **M.**, wś na pr. brz. rz. Żyżmy, pow. oszmiański, na granicy pow. lidzkiego, w 3 okr. pol., gm. Siedlicko, okr. wiejski Gilwińce, o 65 w. od Oszmiany a 26 w. od Dziewieniszek, 2 dm., 11 mk. katol.; własność Tukałły. 3.) **M.**, al. *Mikiańce*, wś włośc., pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Żyrmuny, okr. wiejski grodzienkowski, o 24 w. od Lidy, 10 dm., 179 mieszkańców. *J. Krz.*

Mikanów, wś i folw., pow. nowomiński, gm. i par. Mińsk. W 1827 r. 9 dm., 83 mk.

Mikanowicze, wś i dobra, pow. rzeczycki, własność Oskierków.

Mikanowo, kol., pow. nieszawski, gm. i par. Lubanie. W 1827 r. wś rząd., 20 dm., 167 mk. Wchodzą w skład dóbr Lubanie.

Mikanowskie-*Budy*, wś, pow. nowomiński, gm. i par. Mińsk; olejarnia.

Mikasa, wś, pow. kalwaryjski, gm. Nadniemeńska, par. Rumbowicze. Odl. 48 w. od Kalwaryi, ma 5 dm., 30 mk.

Mikaszewicze, pięć osad na odludnem Polesiu, pow. mozyrski, w okr. pol. lenińskim, nad niziną rz. Wołchy. *Al. Jel.*

Mikaszewo al. *Miklaszewo*, jezioro w pow. augustowskim, w dobrach Krasnowo. Ma brzegi lesiste i wyniosłe. Stanowi część systematu wodnego kanału augustowskiego i łączy się z jez. Krzywe. Ma 180 mr. obszaru, do 12 stóp głębokości, 3 w. długie, do 300 sążni szerokie. *Br. Ch.*

Mikaszówka, wś nad rz. Hańczą-czarną, pow. augustowski, gm. Kuryanki, par. Teolin; odl. 29 w. od Augustowa; ma 19 dm., 128 mk. W 1827 r. wś rząd., 17 dm., 95 mk. Wchodziła w skład dóbr Łabno. Rz. Hańcza od M., stanowi część kanału augustowskiego. *Br. Ch.*

Mikaszuny, wś rząd., pow. trocki, w 1 okr. pol., gm. Międzyrzecze, okr. wiejski Rudniki, 33 w. od Trok; 5 dm., 38 mk. katol. (36 dusz rew.).

Mikehmen, niem., folw. do Juckstein, pow. ragnecki. Należy do dóbr Maagstim.

Mikehnen niem., ob. *Mickehnen.*

Miken, ob. *Micken.*

Miketa, wzgórze, na płn.-zach. od mka Jezierny, pow. złoczowski; wznosi się 392 m. npm., pod 42° 57′ 30″ wsch. dłg. g. F., a 49° 38′ 20″ płn. sz. g. *Br. Ch.*

Mikiany 1.), wś rząd., pow. wiłkomierski, w 4 okr. pol., par. Uszpole. 2.) **M.**, wś, pow. szawelski, gm. skiemska, 38 dusz, 264 dzies. ziemi. *J. G.*

Mikiciany al. *Mikitino*, wś, pow. kaniowski, rozłożona nad jarami dziś małowodnemi, choć przed kilkudziesięciu laty było tu 8 dużych stawów, na płn.-zach. od Korsunia; 475 mk.; w 1790 r. było 54 dm. i 431 mk.; cerkiew praw. drewniana pod wezw. św. Mikołaja wzniesiona 1780 r. kosztem mieszkańca tutejszego Mikołaja Fedczeńki. Podług podania wś założyli wychodcy z mka Glemiazowa gub. połtawskiej. Ob. Arch. J. Z. R., cz. III, t. 1, 698. *J. Krz.*

Mikicie, wś i fol., pow. sejneński, gm. i par. Święte-Jeziory. Leży o 2 w. na zach. od jez. Prepunty, o 27 w. od Sejn; ma 79 dm., 597 mk. W 1827 r. par. Sereje, 31 dm., 387 mk. Folw. M. powstał z uwłaszczonych os. włośc. Rozl. m. 110: gr. or. i ogr. m. 90, łąk m. 17, nieuż. i place m. 3; bud. z drzewa 6.

Mikiele, zaśc. szlach, pow. dzisieński, w 3 okr. pol., o 44 w. od Dzisny, 2 dm., 14 mk. katolików.

Mikielewszczyzna, dobra, pow. sokólski, własn. Amelii Wańkowiczowej.

Mikieliszki, zaśc. szlach., pow. wileński, w 3 okr. pol., o 47 w. od Wilna, 1 dm, 13 mk. katolików.

Mikielowszczyzna, wś, pow. grodzieński, w 4 okr. adm.; jest tu murow. kościół filialny par. mostowskiej, pod wezw. N. M. P., fundowany 1823 roku przez generała Andrzejkowicza. *J. Krz.*

Mikieten al. *Mikiten*, niem., dobra chełm. na Litwie prusk., pow. tylżycki, st. poczt. Pogegen. Mają 73 ha roli orn. i ogr., 40·58 łąk, 4 torfowisk, 2·65 pastw., 7·25 nieuż., razem 127·48 ha; czysty dochód z gruntu 1529 mrk. Najbliższą st. kol. Tylża 6 km. odl.; 30 mk. (r. 1856); okrąg urzędu stanu cywilnego Baubeln. *Ks. Fr.*

Mikiszki 1.), wś, pow. wilejski, w 3 okr. pol., gr. Mańkowicze, okr. wiejski i dobra Pietrowszczyzna, 6 w. od Mańkowicz, 21 dusz rew.; własn. Onoszki i Lawryszkiewicza. 2.) **M.**, zaśc. włość. nad rz. Szwintelką (pr. dopł. Żejmiany), pow. święciański, w 2 okr. pol., o 12 w. od Święcian, 1 dm, 4 mk. katol. *J. Krz.*

Mikit..., por. *Mykit...*

Mikita, rzka w pow. święciańskim, przepływa koło wsi, Jakubiszki i Klentaki.

Mikitin-*Róg*, tak kronikarze małoruscy nazywają mko *Nikopol*, w gub. i pow. ekaterynosławskim, na pr. brz. Dniepru, na płd. od Ekaterynosławia; ob. Weliczko, t. III, 472, t. IV, 309; Grabianka, 40; t. z. Samowidziec, 219.

Mikitki 1.), wś nad rz. Miadzielicą, pow. wilejski, w 3 okr. polic., gm. Mańkowiecka, o 64 w. od Wilejki, 4 dm., 77 mk.; należy do różnych właścicieli. 2.) **M.**, al. *Nikitki*, wś włośc. nad potok. Rubierz, pow. święciański, w 3 okr. pol., gm. Kobylnik, okr. wiejski Werenki, o 55 w. od Święcian, 2 dm., 14 mk. katolików. *J. Krz.*

Mikity, wś nad Niemnem, wprost Wilkii, pow. władysławowski, gm. Dobrowola, par. Poniemoń, odl. 57 w. od Władysławowa, ma 25 dm., 205 mk. W 1827 r. wś rząd., 15 dm., 129 mk. *Br. Ch.*

Mikity (litewskie *Mikita*), okolica, pow. telszewski, w 2 okr. pol., o 35 w. od Telsz, 7 dm., 86 mk., wiatrak.

Mikitycze, wś, pow. dubieński (daw. pow. krzemieniecki), na płd.-zach. od m. pow. Około M. znajdują się uroczyska: Ponitowski staw i Turyhowski staw. Ob. Arch. J. Z. R., cz. VI, t. 1, 341—345. *J. Krz.*

Mikityńce 1.) al. *Mykietyńce*, wś, pow. stanisławowski, odl. o 5·7 kil. na wsch. od Stanisławowa, na praw. brzegu rz. Bystrzycy Czarnej, przy gościńcu rząd. ze Stanisławowa do Tyśmienicy i kolei żel. lwowsko-czerniowieckiej. Graniczy na wsch. z Tyśmienicą, na płd. z Chryplinem, na zach. ze Stanisławowem, na płn. z wsią Uhorniki; przestrz. dwor. gr. or. 41, łąk 74, pastw. 97 mr. kw.; włośc. gr. or. 1152, łąk 1076, pastw. 76 mr. kw.; ludności 1026 gr.-kat., par. Uhorniki, 23 izr. Właściciel więk. pos. Alfred Mysłowski. 2.) **M.** al. *Meketyńce*, al. *Mykitycze*, dawniej *Mikaitinicze*, wś, pow. kossowski, nad rz. Pistyńką dopł. Prutu, wśród gór i lasów, o 5·6 kil. na płn. od Pistynia a o 15 kil. na płd. od Kołomyi, o 10 kil. na płn. od Kossowa. Wieś górska wzdłuż rzeki zabudowana, częścią po górach rozrzucona, graniczy na wsch. z Chomczynem i Cucutynem, na płd. z Pistynem, na zach. z Jabłonowem, Stopczatowem i Kowalówką, na płn. z Ispasem i Kropiwniszczem. Przestrz. dwor. gr. or. 3, łąk 23, lasu 1345 mr.; włośc. gr. or. 234, łąk 587, past. 194 mr.; ludn. rz.-kat. 20, par. Pistyń, gr.-kat. 1026, par. Uhorniki, izr. 25. Sąd pow. Kossów, urząd poczt. i tel. Pistyń, szkoła filialna należy do rady szkol., okr. w Kołomyi. Dawna to osada, jak tego dowodzi dokument wystawiony we Lwowie 9 grudnia 1375 r., mocą którego Władysław ks. opolski nadał wsie: Wierzbiąż, Strylcze i Mikityńce Waszkowi Teptukowiczowi prawem lennem: „Quod inspectis fidelibus et comendabilibus obsequiis Waszkonis Theptucovicz, fidelis nostri dilecti, nobis plurimum exhibitis et adhuc, aucto fidelitatis studio, nobis et no-

stris successoribus futuris temporibus crebrius exhibendis, maturo nostrorum seniorum prehabito consilio, de nostra largitatis munificentia speciali, eidem Waszkoni et suis heredibus legittimis et successoribus villas nostras videlicet Strzelicze in districtu nostro Zudaczouiensi, Wierbiąż et Mikaitinicze in districtu Colomiensi, cum omnibus i t. d., prout nos soli easdem villas tenuimus et usi sumus, nullis penitus exclusis, damus, conferimus et donamus prenominato Waszkoni et suis heredibus legittimis et successoribus hereditario iure Feodali, ea libertate et consuetudine, qua ceteri nostri wassalli bona sua possident, temporibus perpetuis possidendas, tenendas, habendas, vendendas, obligandas, comutandas et in usus suos beneplacitos convertendas" i t. d. (Akta grodz. i ziem., t. V, str. 12, 13, 38, 39, 40). Musiał ten Waszko Teptukowicz być i u Władysława Jagiełły zasłużonym mężem, gdyż pod tą samą datą otrzymał od tego króla potwierdzenie dokumentu wydanego przez Władysława ks. opolskiego w Jarosławiu 15 grudnia 1373 r. nadającego wś Gwoździec, w pow. kołomyjskim położoną, Chodkowi Lojowiczowi prawem lennem, i oprócz tych potwierdzeń także znaczne obszary ziemi i wsie: „Sibi et suis legittimis successoribus villas, hereditates et loca pro locatione villarum, nostras infrascriptas, quas ipse Waszko ad presens obtinet, videlicet: Podborze (wś, pow. rohatyński) circa fluvium Lubscha (Lubsza, rzeczka wpada z prawej strony do rz. Świerz pod wsią Podpoborze) cum quadem planicie circa Szwyrzsz fluvium, dicta Suchodoł (wś Suchodoł nad Świerzem nie istnieje, atoli tego nazwiska znajduje się wś niedaleko Podborza), pro locatione ville; item Vaczkova Dvorzyschcza, et Starodub y in Zudaczouiensi (takich wsi nie ma w tych stronach), Hanyowcze (Hanowce wś, pow. rohatyński) et Dampszykowcze (Demeszkowce), Haliciensi; item Pyestina circa fluvium etiam Pyestina (Pistynka, rzeczka w kołomyjskiem, Pistyń mko, pow. kossowski) nunccupatum, qui fluit de monte Panthin (Panteresz góra, w pobliżu której Pistynka wypływa) et cum rivulis ad dictum fluvium decurrentibus de eodem monte; item Utrop (wś, p. kołomyjski), pro locacione ville quandam planiciem; item Stolpczathe (Stopczatów, wś, p. kołomyjski) cum monte Dubrawa et cum rivulis de eodem monte in Luthcza (Luczka, rzeczka w kołomyjskiem) defluentibus; item villam Clyczow (Kluczów) circa fluvium etiam Cliczow (Kluczów, rzeczka górska w kołomyjskiem, wpada do Luczki a z nią do Prutu z prawej strony) nunccupatum; item Miszin (Myszyn, wś, pow. kołomyjski pro locacione ville; item Ostapkowcze (Ostapkowce, wś, p. kołomyjski); item locum pro situacione ville sub gayo dicto Sroki et cum eodem gayo et Rohin (Rohinia, wś, p. kołom.) cum Podmerthin (takiej wsi nie ma w tych okolicach); item Wirzbovyecz (Wierzbowiec, wś, pow. horodeński) usque ad Baloluv (może dzisiejsza wś Balińce obok Gwoździca, p. kołom.); item Kamyone (Kamionka) cum merica Crassnicza et silva Chrostno dictis in Colomiensi; Widinow (Wydynów, wś, p. śniatyński) circa flumen Pruth et circa Orzelecz (Orelec, wś, pow. śniatyński) et Brzezani (takiej wsi obecnie nie ma w tych stronach) villas in Snathinensi districtibus, damus, donamus et inscribimus perpetua donacione etc. Widocznie jednak M. wróciły potem do korony, bo należały do dóbr stołowych królewskich i obecnie są to dobra rządowe. *B. R.*

Mikitywaki, uroczysko w Białymstoku; ob. Arch. J. Z. R., cz. VI, t. 1, 394.

Miklas, rz. w pow. kalwaryjskim, początek pod Użbolem, na zach. Mikloszan i Olity, płynie w kierunku zach.-płn. przez Pokolniszki, Randoniki, Mordasy i za Norkunami wpada z lew. brzegu do Niemna. Długa wiorst 11. Nazwa z m. hydr. *J. Bliz.*

Miklasy, wś, pow. iłżecki, ob. *Lipa-Miklasy.*

Miklaszewo, wś i folw., pow. suwalski, gm. Maćkowo, par. Puńsk, odl. 33 w. od Suwałk, ma 19 dm., 200 mk. W 1827 r. wś rząd., miała 14 dm., 118 mk. M. wchodzi w skład dóbr rząd. Krasnowo (ob.). *Br. Ch.*

Miklaszów, ob. *Mikłaszów.*

Miklaszówka al. *Mikłaszówka*, wś, pow. suwalski, gm. Maćkowo, par. Puńsk, odl. 33 w. od Suwałk, ma 10 dm., 66 mk.

Mikle, wś i folw., pow. oszmiański, w 1 okr. pol., o 14 w. od Oszmiany; wś ma 4 dm., 29 mk. kat.; folw. zaś 1 dm., 17 mk. kat.

Miklesz, folw. majorat, pow. sieradzki, gm. i par. Złoczew, odl. od Sieradza w. $23^1/_2$. Należy do dóbr Złoczew.

Miklos (*Szent-*), ob. *Swati Mikulasz.*

Miklos-*Vagas*, ob. *Mikluszowice.*

Mikluszowice, wś, pow. bocheński, leży na lew. brzegu Raby, przy gościńcu z Bochni do Sierosławic, który wysyła z tej wsi ramię prowadzące wzdłuż brzegu Raby aż do jej ujścia. Wąskie pobrzeże ścieśnia od zach. Niepołomska puszcza. Grunta są urodzajne ale wystawione na częste wylewy. Dla zabezpieczenia się od nich usypano wielkie wały. Te nie wytrzymały parcia wezbranej wody w czerwcu 1884 r., przez co cała wieś została zalaną tak dalece, że wszystkie domy stały pod wodą a ludność wraz z bydłem przepędziła kilka dni na strychach. Wzniesienie nad poziom morza wynosi 200 m. Jest tu parafia rz.-kat., szkoła ludowa 2-klas. i dom przytułku dla 6-ciu ubogich, mający dom i 50 zł. rocznego dochodu z odsetek od kapitału. Kościół mur. niewiadomej erekcyi, przechowuje me-

tryki od r. 1596. Oprócz niego jest jeszcze mała mur. kaplica na cmentarzu, w której się nabożeństwo odprawiać może. Ta wieś podług Siarczyńskiego (rkp. Bibl. Ossol. № 1825) niegdyś panów z Ruszczy, mianowicie Unisławy, wdowy po Jakubie z Ruszczy, sędzim sandomierskim, na której prośbę 12 lipca 1373 r. przeniosła ją królowa węgierska z prawa polskiego na niemieckie (przywilej w Kodeksie małop., str. 378), była za Długosza (w XV w.) Mikołaja Czykowskiego h. Radwan, miała kościół drewn., 2 karczmy, plebańską i dziedzica, 10 łanów kmiecych i łan szlachecki (praedium militare), do parafii zaś należały 3 wsie: Dziewin, Wola i Wyżyce. Później stanowiły M. część dóbr klasztornych i po zaborze Galicyi zostały wcielone do funduszu religijnego. Liczy 776 mk. rz.-kat. Fundusz rządowy ma obszaru 45 roli, 34 past. i 2944 mr. lasu; pos. mn. 746 roli, 19 ogr. i łąk, 35 past. i 11 mr. lasu. Teraz należy do parafii (dyec. tarnowska, dek. bocheński) 16 miejscowości, z których najodleglejsze Świniary i Grobla są o 9 kil. oddalone. Prócz wymienionych u Długosza (Lib. ben. II, 162) zostały wszystkie założone po XV w. Wsie paraf. są: Dziewin, Gawłówek, Lisie, Majkowice, Baczków, Bogucice, Turzec, Wyżyce, Drwina, Kumorów, Wola Drwińska, Zatoka z Wolicą, Zielona, Świniary, Grobla i Trawnik. Ogólna liczba mk. tej parafii wynosi 7453 rz.-kat., 293 akat. i 280 izrael. M. graniczą na płn. z Dziewinem a na płd. z Baczkowem. *Mac.*

Mikluszowice 1.) *Mikluszowce, Mikulaszowce,* węg. *Miklósfalu,* wś w hr. spiskiem, pow. tatrzański, dystr. szczawnicki, na lew. brzegu pot. Ganowskiego, na płd. od Kisowiec, na zach. od Prymowiec, tuż przy kolei bogumińsko-koszyckiej; liczy dm. 10, mk. 88, obszaru 301 katastr. sążni kw. (1880 r.). Należy do par. łac. w Szwabowcach. Według szem. dyec. spiskiej z r. 1878 było tu dusz rz.-kat. 68, nieun. 7, żyd. 5, razem 80. St. p. Horka, sąd pow. w Sobocie Spiskiej, urząd podat. w Kieżmarku. 2.) **M.** al. *Sucha Dolina,* węg. *Miklos-Vagas,* wś w hr. szaryskiem (Węg.), kościół paraf. gr.-kat., 548 mk. *Br. G.*

Miklasze, wś, pow. ostrogski, o 45 w. na płd. od Ostroga, na wsch. od Lachowiec. Należały niegdyś do klucza lachowieckiego i wraz z nim stanowiły własność przeważnej na Wołyniu familii Sieniutów Lachowieckich, potem ks. Jabłonowskich, w końcu Sapiehów, którym w 1872 r. skonfiskowane, zostały nadane Godlowi. Ziemia czysty czarnoziem 2-ej klasy. Włościanie zajmują się prawie wyłącznie rolnictwem, z którego, dzięki urodzajności ziemi, wielkie ciągną korzyści; nadto porą zimową najmują się do przewozu głównie pszenicy do pogranicznego m. Radziwiłłowa, odległego o 51 w. i w ogóle są zamożni. Włościanki tkają na potrzeby domowe płótno i sukno na siermięgi, spódnice i pasy, które misternie umieją wyrabiać. Położenie gruntów równe, od południowej strony po samej granicy przepływa rzka Połtwa, która przy wsi formuje staw, na którym znajduje się młyn. W M. jest cerkiew paraf. i szkółka wiejska. Dawniej była kapl. kat. b. parafii Lachowiec, dek. ostrogskiego. *J. Krz.*

Mikłaszewo, jezioro, ob. *Mikaszewo.*

Mikłaszewo, wś, ob. *Miklaszewo.*

Mikłaszewszczyzna, folw., pow. słucki, przeszło 16 włók obszaru; niegdyś radziwiłłowski, przez wiano księżniczki Stefanii Radziwiłłówny przeszedł do ks. Wittgensteinów. Upamiętniony spędzeniem tu lat młodocianych przez Ewę Felińską, której ojciec Wendorf, dzierżawił M. (obacz Pamiętniki, str. 35, 44—46). *A. Jel.*

Mikłaszów (rus. *Myklaszіw*), wś, pow. lwowski, 14 kil. na wsch. od Lwowa, 7 kil. na płn. wsch. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Winnikach. Na płn. leżą Pikułowice i Barszczowice, na wsch. Biłka królewska i Biłka szlachecka, na płd. Podbereżce, na zach. Winniki i Podborce, na płn.-zach. Kamienopol. Płn. część obszaru moczarzysta, 237 m. na płn. zach., a 233 m. na płn. wsch. npm. wzniesiona, a wody jej spływają do Pełtwi za pośrednictwem potoku Rzeczyska, płynącego wzdłuż płn. granicy, zwanego w dalszym biegu Dzikim potokiem. W środku wsi jest mały stawek. Dokoła niego leżą zabudowania wiejskie. W stronie płd.-wsch. wznosi się wzgórze Mikłaszów do 270 m. Płn.-zach. narożnik wsi przebiega kolej Karola Ludwika. Własn. więk. (Zygmunta Augustynowicza) ma roli orn. 656, łąk i ogr. 271, pastw. 22, lasu 68 mr.; własn. mniej. roli orn. 1769, łąk i ogr. 795, pastw. 246 mr. W r. 1880 było 1381 mk. w gminie, 38 na obsz. dwor. (między nimi 201 obrz. rzym.-kat.). Par. rzym.-katol. w Winnikach, gr.-kat. w miejscu, dek. lwowski zamiejski. We wsi jest cerkiew pod wez. Narodzenia N. M. P., szkoła etat. trzyklas., kasa pożyczk. gminna z kapit. 285 zł. w. a. i młyn. Za czasów polskich należała wieś do dóbr koronnych w ziemi lwowskiej. W r. 1554 uwalnia Zygmunt August Mikołaja Odnowskiego z Fulsztyna od oskarżenia, wniesionego przez mieszczan Kamienieckich o wybieranie ceł w Glinianach i M. (Archiw. Bernard. lwow., C. t. 32, str. 40). W r. 1555 nakazuje Zygmunt August Maciejowi Goreckiemu, swemu namiestnikowi w starostwie lwowskiem, aby oddał M., z wyjątkiem cła i stawu rybnego, Annie z Glinnik, kasztelanowej sandomierskiej (ib. C. t. 32, str. 46). W r. 1559 nakazuje Zygmunt August Piotro-

wi Barzy, staroście lwowskiemu i sekretarzowi swemu, aby nie bronił mieszkańcom M., poddanym Anny z Glinnik, wrębu w lasach królewskich (ib. C. t. 35, str. 409). W r. 1585 rozkazuje Stefan Batory Mikołajowi Herburtowi z Fulsztyna, ście lwowskiemu, być obecnym przy rozgraniczeniu dóbr królewskich M. od kapitulnej wsi Pikułowice (ib. C. t. 344, str. 560). W r. 1585 taki sam mandat do Jakuba Ponętowskiego, kasztel. brzeskiego, dzierżawcy dóbr królewskich Podborcze i Kamienopole (ib. C. t. 343, str. 561). W r. 1596 pozwala Zygmunt III Mikołajowi Herburtowi z Fulsztyna ustąpić praw swych do M. Stanisławowi Pstrokońskiemu i Annie z Chocimierza, małżonkom (ib. C. t. 350, str. 394). W r. 1637 nadaje Władysław IV Wacławowi i Zofii Zamojskim wieś Mikłaszów w dożywocie (ib. C. t. 401, str. 1347). W lustracyi z r. 1662 (Rkp. w Bibl. Ossol., № 2834, str. 71 i 72) czytamy: Tej wsi posesorem jest JMPan Stefan Zamojski za przywilejem króla Imci teraźniejszego z d. 4 kwiet. 1653 r., który una cum intromissione przed nami produkowano. Wieś zasiadła na łanach 17. Poddanych przed wojną w niej bywało 34, teraz ich 8, siedzą na dworzyskach 8. Czynszu z dworzyszcza dają po zł. 10, kapłona z dworzyszcza jednego, więc 8 po gr. 9 = 2 zł. 12 gr. Jajec z dworzyszcza 10, przychodzi 80 = 16 gr. Czynszu ziemnego z osobna oprócz 10 zł. z dworzyszcza po gr. 7 do 9, fecit z dworzyszcz 8 złp. 2. Przędziwa garści 10 z dworzyszcza. Robić z dworzyszcza powinni po 3 dni w tydzień. A że tu w tej wsi żadnej krescencyi nie masz, ponieważ ci poddani do dziedzicznej wsi JMP. dzierżawcy Winnik nazwanej robotą odprawują i tam folwark jest, tedy dni robocze kładą się w prowent, dzień po 3 gr., przychodzi od jednego złp. 15, a od 8 dworzyszcz złp. 120. Zagrodników w tej wsi jest 3. Robią 2 dni w tydzień, od których przychodzi za dni robocze zł. 30. Czynszu dają każdy po zł. 2 z domu, fecit od 3 złp. 6. Młyn tam bywał i stawek; młyn zgorzał a stawek się zerwał; wkładamy to na JMPana dzierżawcę, aby to pobudował i restaurował, tak dla swego, jako i dla prowentu rzeczypospolitej. Z karczmy daje czynszu karczmarz zł. 3 do 6, kapłona 1, jajec 10, przędziwa garści 10. Wybraniec na łanie siedział, ale teraz spustoszony łan i wybrańca nie masz. Karczma w tej wsi, która czyni na rok z samego piwa, kładąc także tylko beczkę piwa, mogą na rok wyszynkować deductis expensis samego zysku uczyni na rok zł. 148 gr. 24. A z gorzałki prowent nierachuje się, ale się na winnika, na kotły i na inne statki wytrąca. Myto uczyni na rok w tej wsi zł. 50. Suma prowentu z tej wsi fecit zł. 443 gr. 9. Przy M. jest dworzyszcze Sadków. W r. 1663 nadaje Jan Kazimierz Stanisławowi Szybińskiemu łan pola w M. (Arch. Bernard. lwow. C. t. 467, str. 2182). Ulryk Werdum, podróżujący po Polsce w latach 1670 do 1672, był w tej wsi d. 2 grud. r. 1671 i tak o niej pisze: „Jest to wś z ruskim kościołem, przy której przedtem leżał mały, czworoboczny szaniec, ale teraz walący się zupełnie. Płynie tu też obok strumień“ (ob. Liske „Cudzoziemcy w Polsce“, str. 163). W r. 1684 naznacza Stanisław Jan Jabłonowski, wojew. i generał ziem ruskich, hetm. w. kor., chorągwi pancernej Białogłowskiego, wojskiego przemyskiego, na rachunek należnych jej 8693 złp. kwartę na łanie w Winnikach, Mikłaszowie, Borszczowicach i t. d. (Arch Bernard. lwow. C. t. 83, str. 1046). W r. 1689 nadaje Jan III Mikołajowi Żurakowskiemu pusty łan pola w M. (ib. C. t. 457, str. 213). W r. 1693 nadaje Jan III Aleksandrowi Mandeckiemu pustkowie w M. (ib. C. t. 467, str. 2439). W r. 1696 pozwala Jan III Dorocie Zamojskiej, wdowie po Stefanie, kaszt. kijowskim, zrzec się wsi Mikłaszowa, Dworzyszcza i Sadkowa na rzecz Adama i Doroty Tarłów, sstów stężyckich (ib. C. t. 471, str. 1525). W r. 1750 nadaje August III, Ludwikowi Bratkowskiemu, podkomorzemu, wś M. (ib. C. t. 560, str. 1843). Według lustracyi z r. 1765 przynosiła wś prow. 7261 złp. 1 gr., z czego kwarta 1815 złp. 7 ½ gr. Po zaborze Galicyi sprzedano M. wedle kontraktu z 17 paźdz. 1775 r. Ludwikowi Bratkowskiemu za cenę 35000 złr. *Lu. Dz.*

Mikłaszów, wzgórze, na płd. od wsi Mikłaszowa, w pow. lwowskim, którego płd. stok opada do koryta rzeki Maruńki; leży pod 41° 55′ wsch. dłg. g. F., a 49° 48′ 55″ płn. sz. g. i wznosi się do wys. 270 m. npm. Miejsce znaku triang. *Br. G.*

Mikłaszówka, ob. *Miklaszówka.*

Mikłusiany, wś, pow. kalwaryjski, gm. Olita, par. Rumbowicze, odl. 80 w. od Kalwaryi, 3 w. od rz. Niemna, ma 119 dm., 352 mk. W 1827 r. wś rząd., ma 24 dm., 195 mk. Folw. M. powstał z uwłaszczonych osad włościańskich. Rozl. mr. 157: gr. or. i ogr. mr. 110, łąk mr. 30, past. mr. 16, nieuż. i place mr. 1, bud. z drzewa 10. *Br. Ch.*

Mikłusy, wś, pow. łukowski, gm. Krasuse, par. Trzebieszów. Ma 34 dm., 248 mieszk., 713 mr.

Mikna, wś, pow. oszmiański, w 1 okr. polic., gm. Polany, okr. wiejski Debesie, należy do dóbr Truchaniszki Narkiewicza, 5 dusz rewiz. *J. Krz.*

Mikniszki, pow. władysławowski, gm. Światoszyn, par. Iłgowo, odl. 41 w. od Władysławowa, ma 4 dm., 29 mk.

Mikniuny, wś, pow. szawelski, okr. polic.

Janiszki, gm. poszwytyńska, 26 dusz, 294 dz. ziemi. *J. G.*

Mikobole, wś, pow. sejneński, gm. i par. Sereje, odl. 30 w. od Sejn; ma 18 dm., 202 mk. W 1827 r. wś rząd., 16 dm., 137 mk.

Mikolaiken, niem., pow. łecki, ob. *Mikołajki.*

Mikolce 1.) wś włośc. nad jez. Miastro i Marocz, pow. wilejski, o 56 w. od Wilejki, w 3 okr. polic., gm. Miadzioł, okr. wiejski ostrowski, 13 dm., 118 mk. (72 prawosł., 46 katol.; własność Józefa Hałko (1866 r.). 2.) **M.** al. *Wyrwiszki*, folw. pryw. nad jez. Miastro, pow. wilejski, o 55 w. od m. Wilejki, w 3 okr. polic., gm. Miadzioł, 1 dm., 13 mk.

Mikolcze, wś rząd. nad strugą Błocianką, pow. lidzki, 5 okr. adm., o 41 w. od Lidy, a 20 od Ejszyszek, 7 dm., 5, mk. kat. *A. T.*

Mikolen (dok.), ob. *Makohlen.*

Mikoleśka al. *Mikoluszka*, wś, pow. gliwicki, okr. polic. Tworóg, o 1 milę na wschód od Tworogu. Ma 206 mr. obszaru, 9 ogrodziarzy, 1 komornika i 2 dm. dominialne. Ludność trudni się pszczelnictwem. Do M. należała kol. Osiek, mająca 5 dm. *Br. Ch.*

Mikolisz al. *Micolis*, przysiołek gm. Idzestie al. Idestie, w pow. storożynieckim. *Br. G.*

Mikoloska, część Rytra, pow. sądecki.

Mikolska, rzka, prawy dopływ Dniepru, w pow. ekaterynosławskim, uchodzi do limanu Wielkie Wody; wspomina o niej w kronice swej Weliczko, t. III, 47.

Mikolskie, uroczysko, ob. *Domontów*, pow. radomyski (t. II, 119—1).

Mikołaiszki, zaśc. szlach., pow. wileński, w 3 okr. polic., o 50 w. od Wilna, 5 dm., 52 mk. kat.

Mikołaj, szyb, ob. *Gołonóg.* M. kopalnia, ob. *Dąbrowa górnicza.*

Mikołaj, przys. do Gorzenia dolnego w pow. wadowickim, 5·3 kil. na płd. od Wadowic, przy drodze do Suchy, a na lewym brzegu Skawy, był początkowo wójtostwem wadowickiem bez oddzielnej nazwy. Siarczyński (Rkp. Bibl. Ossol. № 1825) powiada, że gdy Mikołaj Komorowski sprzedał Żywieczyznę królowej Konstancyi w r. 1623 za 600000 zł. i cały ten majątek stracił, osiadł na tem wójtostwie i tutaj życia dokonał 1633 r., poczem od jego imienia przybrała miejscowość nazwę. Przys. graniczy na płd. z Gorzeniem dol. a na zach. z Chocznią. *Mac.*

Mikołaj (Święty), ob. *Swati Mikulasz.*

Mikołaja (Św.) góra, w pow wejherowskim, ob. *Chylonia.*

Mikołajcie 1.) dwór, pow. rossieński, par. erżwiłkowska, własność Witortowej. 2.) **M.**, dwór, pow. rossieński, par. girdyska, własność Łozickiego. 3.) **M.**, wś, pow. rossieński, par. kołtyniańska. 4.) **M.**, wś, pow. szawelski, gm. okmiańska, 25 dusz, 173 dzies. ziemi. 5.) **M.**, wś, pow. szawelski, gm. szawelska, 27 dusz, 420 dz. ziemi. *J. Krz.*

Mikołaje, zaśc. szlach., pow. wileński, w 3 okr. polic., o 53 w. od Wilna, 1 dm., 7 mk. katol.

Mikołaje Czarne al. *Czarne Mikołaje*; osada na pol. prus. Mazurach (ob. Kętrz.: O ludn. pols., str. 265 i 455), istniała już r. 1483 i 1600; dziś zaginęła; a leżała w pow. łeckim pod Madejkami i czyniła jednę służbę. *Kś. Fr.*

Mikołajew 1.) (*Stary* i *Nowy*), wś, pow. sochaczewski, gm. Szymanów, par. Mikołajew. Posiada kościół par. drewniany, założony wraz z parafią w 1815 r. przez sukcesorów Jana Pawła Łuszczewskiego. min. spr. wewn. ks. warszawskiego. W 1827 r. było tu 22 dm., 211 mk. M. par. dek. sochaczewski: 1871 dusz. 2.) **M.**, kol. i os. karcz., pow. brzeziński, gm. Mikołajew, par. Łaznów, odl. 13 w. od Brzezin. Posiada fabrykę terpentyny i smoły z produkcyą na 2890 rs., urząd gminny, szkołę początkową. Kol. ma 32 dm., 325 mk., 538 mr.; os. karcz. rząd., 1 dm., 3 mk., 2 mr. M. wchodził w skład dóbr Chorzęcin. M. gm., należy do sądu gm. okr. III w Gałkówku, st. poczt. i st. dr. żel. warsz.-wied. w Rokicinach. Ma 6060 mr. obszaru i 3030 mk. 3.) **M.**-*Huta*, pow. brzeziński, gm. Mikołajew, par. Łaznów. Są tu cztery osady rządowe wypuszczone w dzierżawę: 1-sza 1 dm., 11 mk., 53 mr.; 2-a 1 dm., 25 mk., 28 mr.; 3-a 1 dm., 7 mk., 27 mr.; 4-a 1 dm., 2 mk., 50 mr. 4.) **M**, kol., pow. piotrkowski, gm. Łęczno; ma 3 dm., 24 mk., 75 mr. 5.) **M.**, kol., pow. łódzki, gm. Rąbień, par. Zgierz; ma 3 dm., 93 mk., 48 mr. Należała do dóbr Kały. 6) **M.**, kol., os., pow. łęczycki, gm. Topola, par. Błonie, odl. od Łęczycy w. 8; kol. dm. 31, mk. 259. W 1827 r. wś rząd., 34 dm., 250 mk. 7.) **M.**, kol., pow. łęczycki, gm. Piaskowice, par. Parzęczew, odl. od Łęczycy w. 13, dm. 26, mk. 140. 8.) **M.**, wś, pow. koniński, gm. Władysławów, par. Rusocice, odl. od Konina 24 w. Ma 13 dm., 207 mk., 141 mr. ziemi żytniej. Mieszkańcy trudnią się prócz uprawy roli, wyrobem płócienek, drelichu i muślinu. Wieś ta powstała w 1857 r. na ziemi do dóbr Rusocice należącej. 9.) **M.**, wś i folw., pow. miechowski, gm. Gruszów, par. Zębocin. W 1827 r. 11 dm., 79 mk. Folw. M. należał do dóbr Kuchary. 10.) **M.** al. *Szczałb*, folw., pow. łukowski, gm. i par. Wojcieszków, 2 dm., 3 mk., 720 mr. *Br. Ch.*

Mikołajew 1.) wś nad rz. Styrem, pow. piński, w 3 okr. polic., 178 mk., 3628 dzies. ziemi; własność Skirmuntowej. 2) **M.**, futor, pow. czerykowski, o 65 w. od Czerykowa, fabryka cukru.

Mikołajew, ob. *Nikołajew.*

Mikołajewek, kol., pow. łowicki, gm. Bąków, par. Zduny. Są to grunta poduchowne we wsi Zduny. Nazwa dana przy tworzeniu tej osady po 1864 r. Odl. od Łowicza w. 12. W 1881 r. dm. 9, kolonistów katol. 34 i 1 prawosł. Ziemi mr. 44, osad 15 klasy III-ej.

Mikołajewice 1.), wś, kol. i folw., pow. łaski, gm. Lutomiersk, par. Mikołajewice. Posiada kościół par. drewn., 2 młyny, 510 mk., 42 dm., ziemi włośc. 408, dwor. 820 m., młynar. 15 mr., kościel. 6 mr. W 1827 r 30 dm., 216 mp. M. są gniazdem rodziny Mikołajewskich (Paprocki, Herby ryc., 191), którzy zapewne byli fundatorami kościoła wspomnianego przez Długosza (I, 280) i uważanego za starożytny już w początkach XVI w. (Lib. Ben. Łaskiego, t. I, 382). Stanisław Kwiatkowski (zapewne z poblizkich Kwiatkowic), wystawił w końcu XVI w. przy drewn. kościele kaplicę, którą uposażył. W 1711 r. po spaleniu się dawnego kościoła, wzniósł miejscowy proboszcz nowy, drewn. także. Według Lib. Ben. Łaskiego (str. 382), w skład par. wchodziły wtedy wsie: Mikołajewice, Zalewo, Prusinowice (wielkie i małe), Żytowice, Janowice, Zalesie, Kiki, Karszew, Chorzeszów, Wodzierady, Dziechtarzew. Dziś należy jeszcze 27 nowopowstałych wsi i kolonii. Folw. M. z wsiami: M., Magdalenów, Wygoda i kol. M. rozl. mr. 735. gr. or. i ogr. mr. 460, łąk mr. 28, pastwisk mr. 33, lasu mr. 193, nieuż. i place mr. 22. Bud. mur. 7, z drzewa 6. Płodozmian 5 i 6 polowy, jest młyn wodny. Wś M. osad 25, z gr. mr. 103; wś Magdalenów os. 12, z gr. mr. 198; wś Wygoda os. 7, z gr. mr. 75; kol. M. os. 23, z gr. mr. 305. M., par., dek. łaski, 3100 dusz. 2.) **M.**, wś folw. nad rz. Wartą, pow. turecki, gm. Grzybki, par. Warta, odl. od Turka w. 33½; wś dm. 11, wraz z wsią, Tomisławice ma 247 mk.; folw. dm. 6, mk. 61. W 1827 r. 16 dm., 149 mk. Wspomina ją Lib. Ben. Łaskiego (t. V, 410). Folw. i wś M. rozl. mr. 758; gr. or. i ogr. mr. 415, łąk mr. 74, lasu mr. 68, pastwisk mr. 145, nieuż. i place mr. 56. Wś M. os. 29 z gr. mr. 49. 3.) **M.**, wś włośc., pow. włoszczowski, gm. i par. Irządze, leży w stronie płd.-zach. powiatu, częścią na gliniastem wzgórzu, częścią w wąwozie położona. Ma 19 dm., 147 mk., 159 mr. roli or., 20 mr. lasu, 13 mr. łąk, 5 mr. nieuż., 4 mr. pastwisk. Grunta glinkowate, pszenne na wzgórzach a w dolinie łąki i pastwiska. Lud dosyć oświecony i zamożny. W 1827 r. było tu 38 dm., 257 mk. W XV wieku własność Swiętopełka h. Lis. Same tylko łany kmiece (Dług., II, 207). W ostatnich czasach wchodziła w skład dóbr Irządze. *Br. Ch. E. B.*

Mikołajewice, dom., pow. gnieźnieński; mają z Niechanowem i Miraszką 7808 mr. rozl.; same M. mają 5 dm., 106 mk., wszyscy katol.; 73 mk., o których niewiadomo, czy umieją pisać i czytać. Poczta i tel. w Witkowie o 7 klm., gośc. o 4 klm., st. kol. żel. w Gnieźnie o 10 klm. Własność hr. Franciszka Żółtowskiego. Według Lib. Ben. Łaskiego, należały w XVI w. do par. Niechanowo. *M. St.*

Mikołajewizna, folw., pow. kaliski, gm. i par. Staw, odl. od Kalisza w. 22; dm. 1, mk. 28.

Mikołajewka 1.) al. *Boguszyniec*, kol., pow. kolski, gm. Krzykosy, par. Grzegorzew, odl. od Koła w. 7; dm. 19, mk. 119. 2.) **M.** al. *Nikołajewka*, wś, pow. sejneński, gm. Andrzejewo, par. Puńsk, odl. 22 w. od Suwałk; ma 20 dm., 124 mk. *Br. Ch.*

Mikołajewo 1.), wś, pow. koniński, gm. Sławoszewek, par. Kleczew. Leży na płn. od Konina, odl. od t. m. 22 w. Ma 96 mr. obszaru, ludności mięszanej polsko-niem. 64 dusz, grunt pszenny. 2.) **M.**, folw., pow. łomżyński, gm. Kupiski, par. Łomża. 3.) **M.**, pow. kolneński, gm. Jedwabno, par. Burzyn. 4.) **M.**, wś i folw., pow. maryampolski, gm. Gudele, par. Skrawdzie, odl. 23 w. od Maryampola. Wś ma 33 dm., 152 mk.; folw. ma 11 dm., 87 mk. W 1827 r. wś rząd., 3 dm., 41 mk. 5.) **M.**, kol., pow. koniński, ob. *Burbany*. *Br. Ch.*

Mikołajewo 1.), wś, pow. dzisieński, w 4 okr. pol., gm. Mikołajów, okr. wiejski Łąka, o 11 w. od gminy, 12 dusz rew.; należy do dóbr Łąka, gen. Frołowa. 2.) **M.**, zaśc. szlach., pow. dzisieński, w 2 okr. pol., o 61 w. od Dzisny; 1 dm., 5 mk. katol. 3.) **M.**, zaśc. szlach., pow. dzisieński, w 2 okr. pol.; o 99 w. od Dzisny; 3 dm., 19 mk. katol. 4.) **M.**, folw. pryw. nad rz. Janką, pow. dzisieński, w 2 okr. pol., o 73 w. od Dzisny; 1 dm, 15 mk. katol. 5.) **M.**, folw. szlach. nad rz. Mocicą, pow. dzisieński, w 3 okr. pol., o 55 w. od Dzisny; 1 dm, 4 mk. katol. 6.) **M.**, dawniej *Kamienki*, mko, pow. drysieński, ob. *Nikołajewo*. 7.) **M.**, dobra, pow. horodecki, w 1 okr. pol., gm. Miszniewicze, 98 włościan, 545 dzies. ziemi, b. dziedzictwo Zabłockich, dziś Elżbiety Rozenowej. Jest tu kaplica katol., par. Nieporoty, w 1818 r. wzniesiona przez Jakóba Zabłockiego. *J. Krz.*

Mikołajewo 1.), wś blisko Noteci, pow. czarnkowski, 23 dm., 215 mk.; 37 ew.; 178 katol., 81 analf. Poczta we wsi Rusko, o 6 klm., gośc. o 3 klm, st. kol. we Wronkach o 12 klm., tel. w Czarnkowie o 8 klm. 2.) **M.**, wś nie daleko Wełny, pow. wągrowiecki, 20 dm., 160 mk.; 112 ew., 48 katol., 27 analf. Poczta, tel., gośc. i st. kol. żel. w Rogoźnie (Rogasen), o 8 klm. *M. St.*

Mikołajewsk, urzędowo *Nikołajewsk*, wś, pow. sejneński, gm. Krasnopol, par. Pokrowsk, odl. 13 w. od Sejn; ma 39 dm., 400 mk.

Mikołajewsk, kol. polska, pow. mariupolski, gub. ekaterynosławskiej, 30 dusz.

Mikołajewszczyzna, małe mko poradziwiłłowskie, u zbiegu Turczanki z Niemnem, w płd. krańcu pow. mińskiego, pomiędzy mkami Mohylno i Nowy Świerzeń, około 100 dm. drewnianych, cerkiew przerobiona z kościoła parafialnego kat. (dek. nadniemeńskiego), fundacyi radziwiłłowskiej, po r. 1866 skasowanego.

Mikołajęczyn, fol., pow. łukowski, gm. Jakusze, par. Trzebieszów, 3 dm., 6 mk., 12 mr.

Mikołajki 1.) wś i folw. (lit. A i B), pow. włocławski, gm. Pyszkowo, par. Kłobia, odl. 19 w. od Włocławka. W 1827 r. 10 dm., 85 mk. Obecnie folw. M. lit. A rozl. mr. 143: gr. or. i ogr. mr. 125, łąk mr. 13, nieuż. i place mr. 5, bud. mur. 5, z drzewa 1; folw. M. lit. B rozl. mr. 149: gr. or. i ogr. mr. 128, łąk mr. 16, nieuż. i place mr. 5, bud. mur. 5, z drzewa 3. 2.) **M.**, os. włośc. nad rz. Rawką, pow. brzeziński, gm. Popień, par. Jeżów. Ma 1 dm., 18 mk., 28 mr. 3.) **M.**, wś, pow. łomżyński, gm. i par. Szczepankowo. Tu bierze początek rzka Bzdziążek. 4.) **M.** (*Budy*), wś, pow. kolneński, gm. Rogienice, par. Dobrzyjałowo. Wchodziły w skład dóbr Dobrzyjałowo.

Mikołajki 1.) niem. *Nikolaiken*, (dok. *S. Niclos*, *Niklasdorf*), mto na polsko-prusk. Mazurach, ze st. p., pow. ządzborski, leży po obu brzegach jez. Tałtami zwanego, które 4 kil. dalej na płd. łączy się ze Śniardwami (Spirding-See); naokoło otaczają mto strome wzgórza. R. 1877 liczono tu 2280 mk. ew. wyznania, ale mówiących przeważnie po polsku. W 1880 r. było tu tylko 2192 mk. Trudnią się głównie rolnictwem, hodowlą bydła i koni, rybołówstwem i handlem drzewa, którego dostarczają duże bory rząd. jańsborskie (Johannisburger Heide). Drzewo to spławiają kanałami i licznemi jeziorami do M., a ztąd dalej do innych miast w prowincyi. M. słyną z delikatnych morenek, poszukiwanych w całych Niemczech, tudzież ze stynek znajdujących się tu w wielkiej obfitości. Wszystkie ryby z wyjątkiem morenek, odstawiają głównie do Polski. Ryby suszą tu na dachach. M. są siedzibą nadleśniczego urzędu, kasy leśniczej, inspektora kanałów, kasy podatkowej i komisyi sądowej. Bity trakt prowadzi ztąd do Ryna 8·5 kil. dłg. Poczty osobowe idą do Styrławek i Starej Ukty. Tutejszy okr. urz. stanu cywil. liczył 1880 r. 2277 dusz. W 1882 r. urodziło się 85 dzieci, umarło 113 osób, zawarto 20 małżeństw. Tutejszy leśniczy okrąg (Nikolasken Forstrevier) liczył 1880 r. 402 dusz. W 1882 r. urodz. się 13 dzieci, um. 14 osób, zawarto 4 małżeństwa. Jarmarków odbywa się tu rocznie 5, z których 4 trwają po 2 dni, a jeden na płótno 8 dni. M. należą do starych osad; według podania ludowego są tu w pobliżu góry zamkowe. Kościół istniał tu jeszcze przed reformacyą, czego dowodem jego tytuł ś. Mikołaja, od którego M. wzięły swe miano. Pastorów luterskich wymieniają tu dopiero od r. 1552. Przywilejów starych wylicza Kętrz. trzy. R. 1444 nadaje Konrad v. Erlichshausen w. mistrz Wawrzyńcowi Prusowi (Preusse) na prawie magdeb. 15 wł. pod ś. Mikołajem z wyższem i niższem sądownictwem i z obowiązkiem jednej służby zbrojnej. Roku 1516 nadaje Rudolf v. Diepoltskirchen, komtur ryński, w którym to obwodzie M. leżały, Janowi Nogaj (Nogei) karczmę w M. na prawie chełm. R. 1555 podaje ks. Olbracht do wiadomości, że Jerzy Sonne (polak według Kętrz.), sołtys w M., prosił o odnowienie przywileju sołeckiego, według którego wieś miała 64 włók, sołtys zaś i proboszcz, każdy po 4. Książę nadaje teraz Jerzemu 5 wł. sołeckich na prawie magd., a całej wsi 65, z których 20 było już przez Jerzego osadzonych nowymi ludźmi. R. 1539 mieszkali w M. prawie sami Polacy. Do rzędu miast zostały M. wyniesione dopiero r. 1722 przez króla Fryderyka Wilhelma I. mocą patentu z d. 6 kwietnia tegoż roku. (Töppen, str. 310. Kętrz., O ludn. pol. w Pr., str. 472—473). 2.) **M.**, niem. *Nikolaiken* (dok. 1250 *Niclausdorf*, 1437 *Nicoloyen*, 1565 *Nickelsdorf*, 1659 *Mikolayki*), wś, pow. sztumski. Jest tu st. p., tel. i st. dr. żel. malborsko-mławskiej, odl. 15 kil. na płd.-wsch. od m. pow., leży w piaszczystej okolicy. Ma 943 mk. (1877 r.) katol. i Polaków; trudnią się rolnictwem; okr. urz. stanu cywil. Cierpięta. Tutejsza st. p. została urządzona 1876 r. Sołectwo tutejsze, osadzone na prawie chełm., posiadał 1604 r. Jan Gosz Kamiński. W wystawionym mu przywileju jest powiedziane, że starostwo w lichem się znajduje stanie. R. 1637 był sołtysem Michał Kamiński, 1677 Albert Jerwicki. R. 1645 znajdowały się we wsi jeszcze ruiny starego kościoła. (Ob. Schmitt: Gesch. des Stuhmer Kreises, Thorn 1868, str. 216). Par. katol. Krasna łąka, ewan. Rohdau, szkoła w miejscu. Obszar wynosi 3770·35 mr. W 1868 r. było tu 161 bud., 101 dm., 843 mk., 726 kat., 113 ew. M. mają być połączone drogą bitą ze Straszewem i Kiszporkiem Lustracya z r. 1565 podaje: M. trzymają Fryderyk, Anzelm i Jerzy bracia Oswaldowie; włók nowo rozkopanych na gruncie borowym jest 60, t. j. osiadłych 40, pustych 20, karczma; prowenta z tej wsi wynoszą 64 fl. 20 gr. 3.) **M.**, niem. *Nikolaiken*, wś z kośc. filialnym, pow. lubawski, st. p. Nowe Miasto, $^3/_4$ mili odl., tamże par. kat. i ew. Posiada szkołę kat. do której uczęszczało w 1866 r. 114 dzieci. Obszar wynosi 4714·18 mr. Jest tu 202 bud., między tymi 77 dm., 602 mk. (1868 r.), 552 kat. 46 ew. Tutejszy okr. urz. stanu cywil.

liczył 1880 r. 1426 dusz. W 1882 r. urodziło się 70 dzieci, zawarto 12 małżeństw, umarło 50 osób. M. należały już przed r. 1269 do bisk. płockich. Kościół tutejszy (ad S. Jacobum Maj.) jest patronatu rządowego. Odbudował go na nowo r. 1618, za czasów biskupa Kuczborskiego, Jakób Żółtowski h. Ogończyk, prob. w Nowem Mieście. Na ołtarzu znajdowała się gdy kościół wizytował kustosz Strzesz 1667 r. figura N. M. P. z drzewa. Patronem był jeszcze wtedy bisk. płocki. Do probostwa należało 6 włók, w 3-ch oddzielnych częściach leżących. Majątek kościoła stanowiła 1 włóka, którą zapisał był kmieć Gawrzil już przed 120 laty. R. 1630 puszczono ją w dzierżawę za 6 fl. i tłokę. Kościół posiadał prócz tego niektóre legaty; 2 dzwony były w wieży. Prob. był podówczas Marcin Wilczogórski. Mesznego dawali gburzy (cmethones) pół korca żyta i tyleż owsa; gburów było 30 dawniej, ale obecnie, w skutek wojen, liczono tylko 16 gospodarstw. Siana zbierał proboszcz rocznie około 15 fur. Inwentarz zniszczyli niedawno Szwedzi. Komunikantów było 100. Do szkoły należał mały ogródek. Teraźniejszy kościół został zbudowany 1780 r., a konsekrowany 1783 ante Nativ. B. M. V. Od niedawna mieści się w nim ambona rozebranego kościoła łąkowskiego w gotyckim stylu zrobiona. Za czasów krzyżackich należały M. do wójtostwa bratyańskiego (ob. Kętrz. O ludn. pol., str. 88). 4.) **M.**, niem. *Nikolaiken* al. *Kallikowen*, wś na pol.-prus. Mazurach, pow. łecki, st. p. Pisanica, okr. urz. stanu cywil. Golubka. W 1856 r. 81 mk. Bernard v. Balzhofen, komtur brandenburski, nadaje wiernym bartnikom Klimkowi i Tomkowi, braciom, na prawie magd. 15 włók z obowiązkiem jednej służby zbrojnej; 12 wł. leży w M., 3 zaś na tamtej stronie rz. Legi. Dan w Lecu r. 1475. Wś ta zawierała pierwotnie 64 wł., z których 4 były sołeckie, a 4 kościelne. Ponieważ zaś z czasem spustoszała, a sołtys Sonne 20 wł. na nowo obsadził, dla tego ks. Olbracht pomnożył r. 1555 liczbę włok sołeckich o jednę a dannickich na 65 (ob. Kętrz., O ludn. pol., str. 278). *Kś. Fr.*

Mikołajkowo, os., pow. mogilnicki, 5 dm.; 49 mk., 48 ew., 1 kat., 23 analf. Poczta i tel. w Pakości o 5 kil., gośc. na miejscu, st. kol. żel. w Przyjezierzu o 7 kil. Według Lib. Ben. Łaskiego M. było w początkach XVI w. pustką (haereditas deserta), należącą do Mierucina w par. Szczepanowo (Lib. Ben. I, 184). *M. St.*

Mikołajkowszczyzna, wieś włośc., pow. lidzki, w 3 okr. polic., gm. Szczuczyn, okr. wiejski krasnowski, o 4 w. od Szczuczyna, 3 dm., 25 mk.

Mikołajów 1.) wś i os., pow. sandomierski, gm. i par. Osiek, odl. 31 w. od Sandomierza; wś ma 16 dm., 139 mk.; os. 1 dm., 11 mr., należy do dóbr Suchowola. 2.) **M.**, wś, pow. pińczowski, gm. Topola, par. Skalmierz. 3.) **M.**, wś i folw., pow. pińczowski, gm. Wawrowice, par. Sokolina, odl. 16 w. od Pińczowa. W 1827 r. 11 dm., 79 mk. W XV w. zowie się Mikołajowice, należy do par. w Kazimierzy Małej i jest dziedzictwem Henryka Biberszteina. Łany kmiece i zagrodnicy dają dziesięcinę biskupowi krakowskiemu, folw. zaś plebanowi w Kazimierzy (Dług. II, 146). Folw. M. rozl. mr. 163: gr. or. i ogr. mr. 149, past. mr. 7, nieuż. i place mr. 7; bud. z drzewa 5, płodozmian 4 i 9 polowy. Folw. ten w r. 1877 oddzielony od dóbr Charzowice. 4.) **M.**, ob. *Mikołajew*. *Br. Ch.*

Mikołajów 1.) dobra nad Dzisienką, pow. dzisieński, w 3 okr. polic., gm. i okr. wiejski M., 7 w. od Dzisny, cerkiew paraf. mur. fundacyi Wazgirda, młyn parowy, gorzelnia, szkoła wiejska; dawniej własność Wazgirdów h. Odrowąż, później Mihanowicza, od niego przeszły do jego córki Bielikowiczowej, która sprzedała Onufremu Hłasce; dziś własność jego córki Teresy Dziedzielowej. Mikołajów gm. liczy 392 dymów, 5500 włościan obojga płci, w tej liczbie 2238 włośc. uwłaszczonych i 16 jednodworców. Gmina składa się z 20 okręgów wiejskich: 1) Mikołajów, 2) Bielany, 3) Wianuża, 4) Hryhorowicze 1, 5) Hryhorowicze 2, 6) Hryhorowicze 3, 7) Powianóżka, 8) Doroszkowicze, 9) Sićkowo, 10) Turczany, 11) Ościewicze, 12) Hołomyśl, 13) Kopciewo, 14) Czełniczek, 15) Rundpol, 16) Horki, 17) Łąka, 18) Werki, 19) Drygucze, 20 Ponizowo. Gmina liczy 108 wsi, należy do I-go okr. pokojowego do spraw włośc. w m. Dziśnie, oraz do 1go cyrkułu powołanych do służby wojsk. z pow. dzisieńskiego w m. Dziśnie. Mikołajów, okr. wiejski w gm. M., obejmuje wsie: Słoboda, Norgieliszki, Łogawce, Kopylszczyzna, Dziechciarzewo, Basłaki, Borsuki, Archanowo, Teodorce; 179 włościan uwłaszcz. 445 dz. ziemi włośc. 2.) **M.**, urz. *Nikołajewo*, folw., pow. dzisieński, w 2 okr. polic., gm. Jody, okr. wiejski Judycyn, 67 dusz; własn. Łopacińskich. Do dóbr M. należą wsie: Szyce (53 dusz), Dubniki (15 dusz) i Ziabliny (8 dusz). Dawniej attyn. Jod. 3.) **M.**, folw., pow. dzisieński, w 2 okr. polic., gm. Ihumenowo, okr. wiejski Sebastyanowo, 68 dusz rew., 342 dz. ziemi; dawniej attyn. Szakowszczyzny Łopacińskich, dziś własność Klotta. Do dóbr M. należy wś Hryhorowicze. 4.) **M.**, urzęd. *Nikołajew*, mko nad Niemnem, pow. oszmiański, w 3 okr. polic., gm. Łogumowicze, okr. wiejski M., przy drodze komunikacyjno-wojskowej z Oszmiany do granicy pow. nowogródzkiego, o 112 w. od Wilna, 73 w. od Oszmiany a 49 w. od Dziewieniszek, 42 dm., 283 mk.; cerkiew paraf. pod wez. Opieki N. M. P. przed 1640 r. fundowana przez Mi-

kołaja Kiszkę. Przewóz przez Niemen. Jedna z główniejszych przystani nad Niemnem w gubernii wileńskiej. M. należał dawniej do Kiszków, następnie do Sapiehów, w 1751 r. sprzedany Ignacemu Ogińskiemu, obecnie własn. hr. Elfrydy Zamojskiej. Mikołajów, okrąg wiejski obejmuje mko M., wsie: Łogiewka, Barów, Misiukowicze, Wielki-Barów, Mały-Barów; zaśc.: Folwark, Pocielce, Miegisze; 542 włośc. uwłaszczonych. 5.) **M.**, folw., pow. lepelski, niedaleko Uły; był tu kościół filial., par. ulskiej, 1780 r. wybudowany, a do folw. Teklinwil przeniesiony. 6.) **M.**, wś, pow. połocki, o 55 w. od Połocka, w gm. Klisaki (obejmującej 1914 dusz), 3120 dz. ziemi dwor.; własność Józefa Reutta. *J. Krz.*

Mikołajów 1.) *Nikołajew*, wś, pow. czerkaski, o 2 w. od Konstantynowa, przy trakcie poczt. do m. Rotmistrzówki, par. prawosł. Konstantynów, 232 mk. 2.) **M.**, mko, pow. proskurowski, na pograniczu Wołynia, przy ujściu rz. Maniłówki do Bożka, o 16 w. od Czarnego Ostrowu (st. dr. żel. odesko-wołoczyskej), o 21 w. na płn.-zach. od Proskurowa a 22 $1/2$ od Kupiela, w 4 okr. pol., gm. Czarny Ostrów, par. M., st. p. Czarny Ostrów, 1848 mk., w połowie ubogich żydów, 377 dm.; cerkiew pod wez. N. Panny liczy 1500 parafian i 87 dz. ziemi, kośc. kat. dek. proskurowskiego, pod wez. ś. Mikołaja, wymurowany 1770 r. kosztem ks. Augusta Czartoryskiego, poświęcony w 1771 r., liczy 1529 parafian (1883 r.), ratusz, synagoga, 47 sklepów, 117 rzemieślników, 26 targów, cegielnia, fabryka prostego sukna i krupczatki, st. p. konna gminna. Miasteczko, dość porządnie zbudowane, założone zostało około 1555 r. przez Mikołaja Sieniawskiego, wojew. ruskiego, i od jego imienia nazwane, a ponieważ ziemia ta należała do Czarnego Ostrowu, będącego w posiadaniu Wiszniowieckich, wszczął się więc proces trwający wieki i jeszcze w 1795 r. nieukończony. Tymczasem ostatnia Sieniawska wniosła M. w dom Czartoryskich. August Czartoryski, wda ruski, pobudował tu obecny kośc. i ozdobił ratuszem. Podług taryfy z 1776 r. znajdowało się tu 374 dm. opłacających podymne. Od Czartoryskich (scheda Maryi z Czartoryskich ks. Wirtemberskiej) M. wrócił do sukcesorów Wiszniowieckich, Przeździeckich; dziś jest własnością Konstantego Przeździeckiego, który posiada w kluczu tym 6,649 dz. ziemi używalnej. Jurydyka mikołajowska inaczej Księdzowka, dziś rządowa, ma 110 dz. ziemi. Do parafii katol. mikołajowskiej, oprócz M., należą wsie: Chodkowce, Czerepówka, Hladki, Hryniowce Polowe, Jurydyka, Kalinówka, Klimaszówka, Kopaczówka, Maniłówka, Orlińce, Pachutyńce, Paszkowce, Stawczyńce, Wezdeńki i Zarudzie. Ob. Arch. J. Z. R., cz. V, t. 1, 282—284; cz. VI, t. 2, 261. 3.) **M.**, wś, pow. hajsyński, gm. Kiblicz, ma cerkiew; należała do Czartoryskich, dziś do klucza kiblickiego. *Dr. M., X. M. O.*

Mikołajów, po rus. *Mykołajew*, 1.) wieś w pow. bóbreckim (zwana często miasteczkiem), 16 kil. na płn. od sądu pow. w Bóbrce, 7 kil. na płn. od urzędu poczt. w Romanowie, 14 kil. na płn.-wch. od st. kol. w Starem Siole, a 17 kil. na płd.-zach. od st. kol. w Zadwórzu, niedaleko gościńca, wiodącego ze Lwowa do Stanisławowa i Złoczowa. Na płd.-wsch. i płd. leży Podsosnów, na zach. Horodysławice, na płn. Gaje i Hermanów (obie w pow. lwowskim), na płn.-wsch. Peczenia w pow. przemyślańskim. Wody zabiera mały pntoczek, płynący przez płd. część wsi od wsch. na zach. Jest to dopływ Kabanówki, wpadającej do Pełtwi. Zabudowania wiejskie leżą w płd. stronie obszaru (305 m.). Na płn.-wsch. leży las (245 m.). Własn. więk. (Alfreda hr. Potockiego) ma łąk i ogr. 26, lasu 303 mr.; wł. mn. roli or. 381, łąk i ogr. 22, past. 93 mr. W r. 1880 było 951 mk. w gm. (między innemi 15 obrz. rz.-kat., 641 gr.-kat.). Par. rz.-kat. w Hanaczowie, gr.-kat. w miejscu, dek. bobrecki, archidyec. lwowska. Do tej par. należy Podsosnów. We wsi jest cerkiew i szkoła etatowa 2-kl. Jest tu mogiła, pochodząca według podania z czasów wojen tatarskich. 2.) **M.** z *Adamówką, Sterkowcami* i *Zaliskami*, wś w pow. brodzkim, 32 kil. na płn.-zach. od urzędu poczt. w Szczurowicach. Na wsch. leży Strzemilcze, na płd. Smarzów i Zawidcze, na zach. Uwin. Zresztą sąsiaduje znaczna część wsi, klinem na płn. wybiegająca, od zach., płn. i płn.-wsch. z gub. wołyńską. Środkiem wsi płynie dopływ Styru Sydołówka od zach., z Uwina, na wsch. i tworzy w końcu granicę między M. a Strzemilczem. W dolinie Sydołówki leżą zabudowania wiejskie; na lew. jej brzegu przypiera do granicy wsch. część wsi Sterkowce; w płn. stronie obszaru leży część wsi Adamówka (199 m.), założona przez Adama Chołoniewskiego i jego imieniem nazwana, na płd. od niej folw. i pasieka Zaliski. W tej stronie obszaru leży na płn.-wsch. las znaczniejszy, t. zw. Mikołajowska góra, ze szczytem 270 m. wys., i przypiera do granicy gub. wołyńskiej. W stronie płd.-zach., na prawym brzegu Sydołówki, leży część wsi Maziarnia (210 m.) wśród lasów. Na granicy gub. wołyńskiej stoją od strony wsch. 3 strażnice nadgraniczne, od strony płn. i zach. po jednej. Własn. więk. ma roli or. 834, łąk i ogr. 193, past. 68, lasu 1385 mr.; wł. mn. roli or. 2105, łąk i ogr. 726, past. 175, lasu 29 mr. W r. 1880 było 1630 mk. w gm. (a mianowicie: 1309 w M. a 321 w Sterkowcach). Par. rz.-kat. w Szczurowicach, gr.-kat. w miejscu,

dek. chołojowski, archidyec. lwowska. We wsi jest cerkiew i szkoła etat. 1-kl. 3.) **M.**, miasto, pow. żydaczowski, 21 kil. na płn.-zach. od Żydaczowa, pod 41° 38′ a 41° 42′ wsch. dłg. od F. i 49° 30′ a 49° 33′ 20″ płn. szer. St. dr. żel. arcyks. Albrechta, między Szczercem a st. Bilcze-Wolica, o 45 kil. od Lwowa. Na płn.-zach. leży Demnia, na płn.-wsch. Trościaniec, na wsch. Stulisko, na płd. Weryń, na płd.-zach. Rozwadów, na zach. Drohowyż. Wody z całego obszaru płyną do Dniestru. W płd.-wsch. stronie obszaru, w lesie Prymskim mianowicie, nastaje kilka małych potoków i płynie ztąd w 3-ch przeciwnych kierunkach. Jeden z nich, pot. Barbara, płynie zrazu na płn. wsch. do Stulska, tu skręca się na płn., potem na płn.-zach., wchodził na granicę M. i Trościańca, a nareszcie przerzyna płn. krawędź obszaru w kierunku zach. i wchodzi do Demni, gdzie się łączy z Zubrzą, dopływem Dniestru. Do Zubrzy podąża i drugi potok, bezimienny, nastający również w lesie Prymskim i płynący w kierunku płn.-zach. a potem zach. przez środek miasta do Drohowyża, gdzie wpada do Zubrzy. Trzeci potok nareszcie, również bezimienny, wchodzi po krótkim wsch. biegu do Stulska i podąża do Kłodnicy, również dopływu Dniestru. Zabudowania miejskie leżą w płd.-zach. stronie obszaru, w pobliżu granicy Drohowyża, na płd. od nich osada Podlipki, na wsch. część msta Radziów (al. Radziejów) a w rogu płd.-wsch. wśród lasu grupa domów Pryma (al. Pryjma). Płn. stronę obszaru zajmują pola p. n. Uleryszcze (387 m.); na płn.-zach. wznosi się Łysa góra do 342 m.; w stronie płd.-zach., na samej granicy Drohowyża, wzgórze Lipa do 355 m. (znak triang.). W lesie Prymskim dochodzi 379 m. Z M. wychodzi gościniec do Lwowa i do Stryja. Tor kolei arcyks. Albrechta oddalony jest od miasta o 1 kil. w linii prostej, zaś stacya kolejowa, Mikołajów-Drohowyże nazwana, leży na gruncie Rozwadowa, a do miasta jest od niej prawie 3 kil. Własn. więk. (miejska) ma roli or. 41, łąk i ogr. 2, pastw. 20, lasu 516 mr.; wł. mn. roli or. 1711, łąk i ogr. 118, past. 161, lasu 5 mr. W r. 1880 było 2687 mk. (między nimi 435 obrz. rz.-kat., 1898 gr.-kat., 50 akat., reszta wyzn. mojżesz.). Par. rz.-kat. w miejscu, dek. stryjski, archidyec. lwowska. Założył ją Jerzy Mniszech w r. 1607. Kościół mur., konsekrowany w r. 1636 pod wez. św. Mikołaja bisk. Do par. należą: Czerkasy, Demnia, Drohowyże, Głuchowiec, Honiatycze, Hucisko, Huta Szczerzecka, Iłów, Kahajów, Lindenfeld, Lubiana, Nadiatycze, Przełamaniec, Rozwadów, Sajków, Stulsko, Trościaniec, Uście, Werbiż, Wola Mała i Wielka. Na cmentarzu mikołajowskim jest kaplica publiczna, w której się niekiedy mszę św. odprawia. Par. gr.-kat. w miejscu, dek. rozdolski, archidyec. lwowska. Są tu trzy cerkwie. Między temi odznacza się jedna szczególną architekturą. Jest ona wzniesiona z modrzewia (rysunek jej podały „Kłosy“ z 1874 r., № 446). W XVII w. był tu klasztor bazylianek. Znajdujemy o nim wzmiankę pod r. 1641 (ob. Petruszewicz, Swodnaja litopys, str. 86). W r. 1654 zapisał był temu klasztorowi Andrzej Zaleszaj, mieszczanin mikołajowski, swój grunt w M. (ob. Szematyzm zak. Bazyl., str. 208). Monaster ten zniesiono za czasów austryackich. Istniało tu również bractwo ś. Mikołaja na podstawie hramoty wydanej w r. 1665 przez Atanazego Żeliborskiego, bisk. lwowskiego. Hramotę tę potwierdził był Atanazy Szeptycki, biskup lwowski, w r. 1717 na prośbę Macieja Koreckiego, Aleksego Krzyczkiewicza i Jana Śliwińskiego (ob. Petruszewicz, Swodn. litopys, str. 325). Czynny stan majątku gmin. wynosi 212,718 zł., stan bierny 600 zł. W r. 1883 było 15,406 zł. dochodu. W M. jest urząd poczt., szkoła ludowa 4-kl. i sąd pow. W obrębie sądu tego leżą gminy: Bereźnica Królewska, Brzezina, Czernica, Cucułowce, Demeńka Leśna i Poddniestrzańska, Demnia, Derżów, Drohowyże, Hnizdyczów, Iłów, Iwanowce, Kijowiec, Krupsko, Malechów, Mikołajów, Nadiatycze, Pczany, Piaseczna, Pokrowce, Rogoźno, Rozdół, Rozwadów, Rudniki, Stulsko, Tejsarów, Trościaniec, Turady, Uście, Weryń, Wola Mała i Wielka, Wołcniów, Wolica Hnizdyczowska, Żurawków, Żydaczów i Żydaczowskie folwarki. Ludność uboga, trudni się przeważnie rolnictwem, a obok tego garncarstwem i drobnym handlem. Jarmarki doroczne odbywają się 14 stycznia, 6 sierpnia i 9 września, targi tygodniowe co wtorek. W M. jest kasa pożycz. gm. z kapit. 1246 zł. w. a. i fundusz pożyczkowy dla przemysłowców i rękodzielników, założony przez gminę w r. 1861. Celem tego funduszu jest wspieranie podupadłych miejscowych przemysłowców chrześcian. Fundusz zakładowy wynosi 9,155 zł. Do funduszu tego wcielono także kapitał, pozostały z dochodów z lasu, przeznaczonego gminie z powodu zniesienia prawa serwitutowego do poboru drzewa opałowego w lasach fundacyi hr. Skarbka. Za czasów polskich należał M. do dóbr koronnych w sstwie drohowyskiem a ziemi lwowskiej. Założenie miasta przypada na r. 1570. W przywileju wydanym przez Zygmunta Augusta d. 25 lutego 1570 r. czytamy: „Oznajmujem tym listem naszym wszystkim wobec i każdemu zosobna, iż my za daniem dostatecznej sprawy urodz. Mikołaja Tarła z Szczekarzowic, chorążego sandomierskiego, dworzanina i sekretarza naszego, który od nas wieś naszą królewską Drohowyż we lwowskiej ziemi leżącą do żywota swego

dzierży, umyśliliśmy temu to urodz. Tarłowi dać tę moc i władzę, aby on na gruncie przerzeczonej wsi nad Głębokim potokiem, miasteczko nam, które Mikołajów przezwiskiem nazwane być chcemy, na nowym korzeniu posadzić i osadzić mógł". Równocześnie zaprowadza król targ we wtorek i dwa jarmarki do roku, uwalnia osiadających od podatku szos zwanego, od ceł, targowego, mostowego, grobelnego i poborów publicz. na lat 20; obdarza prawem niemieckiem, stanowi i uposaża wójta, „któremu we wszystkich występkach głównych i którychkolwiek innych, sądzić, na śmierć skazować, karać, ścinać, zupełną moc wszelaką dajemy" (ob. Arch. bernard. we Lwowie, C. t. 337, str. 159; t. 399, str. 1484; t. 403, str. 2056 i T. t. 22, str. 9). Stefan Batory potwierdzając powyższy przywilej w r. 1576 pozwala wystawić 6 jatek, pędzić i sprzedawać gorzałkę na dochód miasta; zakazuje oraz, ażeby po wsiach w okręgu milowym nie warzono i nie sprzedawano piwa. W r. 1580 wzywa Stefan Batory Jerzego Mniszcha, krajczego koronnego i sstę sokalskiego i sanockiego, ażeby drogę publiczną z M. do Drohowyża oddał do użytku (ob. Arch. bernard., C. t 339, str. 1905). W r. 1591 mianuje Zygmunt III komisarzy dla rewizyi Mikołajowa (ib., C. t. 347, str. 697). W tymże roku zakazuje Zygmunt III Jadwidze ze Żmigrodu, wdowie po Mikołaju Tarle ze Szczekarzowic, chorążym sandomirskim, wyrządzać krzywdy mieszkańcom M. (ib., C. t. 347, str. 696 i 699). W r. 1592 udziela Zygmunt III mieszczanom M. list bezpieczeństwa (ib., C. t. 348, str. 125). W r. 1593 d. 4 czerwca uwalnia Zygmunt III mieszkańców M., dotkniętych pożarem, od płacenia podatków (ib., C. t. 348, str. 1552). Jerzy Mniszech, wojew. sandomierski, ojciec Maryny, dzierżył M. już w r. 1595, przyczynia bowiem w tymże roku mieszczanom 35 łanów. Przy tej sposobności wydał następujące rozporządzenie: „Płacić mają szosu po 6 gr. z domu rynkowego, po 3 gr. z ulicznych, po 2 gr. z zatylnych, z łanu zaś 24 gr.; gdy się żer zrodzi, dawać mają od świni po 2 a od podświnka po 1 gr.; rzeźnicy z 6 jatek po kamieniu łoju topionego i po 1 zł. 6 gr. na miejską potrzebę. Dochód z łaźni, ze sprzedaży soli, mazi i postronków w ratuszu, jako też z postrzygalni, jatek chlebnych, szewckich i garncarskich na obwarowanie miasta przeznacza; cechy składać się mogą z 6 rzemieślników, szewcki zaś najmniej z 12. Uwalnia od szarwarków i robót dworskich, oprócz od gwałtu. Podwody dostarczać mają do tych miejsc co i Szczerzec; meszne plebanowi oddawać półłanek żyta i owsa z łanu, a nadto gospodarz stołowego na Wielkanoc da grosz, komornik pół grosza. Przydaje jarmark na Narodz. N. P., w końcu zaś wyraża: „bacząc, iż za wkorzenieniem się żydów większa szkoda niż pożytek i większe znędznienie niż ubogacenie pochodzi, postanawiamy tedy, aby żaden żyd w mieście i na przedmieściu nie budował się, ani mieszkania nie miał, towarów nie przywoził". Wszystko to potwierdził Zygmunt III przywilejem z r. 1596, a po nim inni królowie. W r. 1615 zakazuje Zygmunt III Mikołajowi Kąckiemu, podstarościemu mikołajowskiemu, więzić mieszczan mikołajowskich (Arch. bernard., C. t. 369, str. 113). W tymże roku udziela Zygmunt III mieszczanom list bezpieczeństwa (ib., t. 369, str. 933). W r. 1617 pozwala Zygmunt III Stanisławowi Dobkowi odstąpić sołtystwo w M. Janowi Terleckiemu i Dorocie z Kutkorza, małżonkom (ib., T. t. 54, 1292). W tymże roku wydaje Zygmunt III gleit Teodorowi, postrzygaczowi, burmistrzowi, Szymonowi Cerkaskiemu, Zacharyaszowi Kuśnierzowi, rajcom i innym mieszczanom mikoł. w celu zabezpieczenia ich od gwałtu i przemocy przemyskiego ssty (ib., C. t. 329, str. 77). W r. 1623 zabezpiecza Zygmunt III mieszkańców M. przeciw nadużyciom Mikołaja Ostroroga, udzielając im listu bezpieczeństwa (ib., C. t. 376, str. 172). W r. 1631 nadaje Zygmunt III Mikołajowi Wróblewskiemu i żonie jego Zofii z Konieckich sołtystwo w M. (ib., C. t. 116, str. 158). W r. 1633 ucbwalono na koronacyjnym sejmie Władysława IV co następuje: „Zrozumiawszy posłów z wojew. ruskiego, iż miasto M. jest bardzo za inkursyami tatarskimi i przez ogień spustoszone, i chcąc aby się jakokolwiek ratować mogli obywatele tameczni, onych od podatków wszelakich do lat 4 uwalniamy (ob. Rkp. w Bibl. Ossol. № 2264, str. 299). W tymże roku potwierdził Władysław IV przywileje mieszkańców M. (Arch. bernard., C. t. 395, str. 838). W r. 1649 uwalnia Jan Kazimierz M. od wszelkich ciężarów (ib., C. t. 399, str. 1172). W r. 1653 uwalnia Jan Kazimierz M. od pewnych ciężarów (ib., C. t. 403, str. 2042). W lustracyi z r. 1661 i 1662 (Rkp. w Bibl. Ossol. № 2834, str. 82 i nast.) czytamy: „Stanąwszy przed nami mieszczanie mikołajewscy oblatam privilegii confirmatorii praw swoich i ordynacyi, w którym pewne libertates et ordinationes miasta tego zawierają się, de dt. Varsaviae 1596. Zasiadło to miasto na ćwierciach łanowych 140. Teraz osiadłych, które zasiewają 60, a z ćwierci 70 pusto leżą. Czynszu z każdej ćwierci płacą do zamku po gr. 24, juxta privilegium, przychodzi z ćwierci 60 zł. 48. Do tego z każdego domu rynkowego dają po gr. 6, przychód z 27 domów 5 zł. 12 gr. Z każdego zaś domu ulicznego po gr. 3, przychodzi z 181 domów 18 zł. 3 gr. Z każdego domu zatylnego po 2 gr., przychód z domów

36 zł. 2 gr. 12. Z folwarku jednego przychodzi 4 gr. Żer się teraz nie zrodził, więc od świń i półświnków nic nie dają. Za miary słodowe, piwne i gorzałczane na każdy rok w piątek po przewodniej niedzieli dają do dworu zł. 300. Ciż mieszczanie mają już wolne mełcie słodów piwnych i gorzałczanych we wszystkich młynach do sstwa drohowyzkiego należących bez miary, tylko młynarzowi od słodu każdego po gr. 4 dać powinni, insze zaś zboża kiedy mleć będą, tedy i miarki zwyczajne dac mają. Z 6 jatek rzeźniczych, położonych w przywileju, jedna spustoszała, a z 5 dają po kamieniu łoju topionego, przychodzi 20 zł. Ciż mieszczanie mają wolne wożenie drzewa na budowanie i opał z puszczy drohowyzkiej, bez szkody jednak znacznej. Suma prowentu z miasta Mikołajowa do zamku należącego zł. 394 gr. 1. Podwodne pieniądze: Juxta constitutionem a. 1647 na każdy rok podwodnych pieniędzy na pocztę należących mieszczanie in quadruplo po zł. 6 dają, jako o tem kwity a. 1648 i 1649 produkowali; o co się skarżyli, że i podwody pod posłów cudzoziemskich biorą i pieniądze dają na pocztę, co desterimus JMPanu instygatorowi koronnemu. Wozu wojennego podczas pospolitego ruszenia nie wyprawują, tylko pachołka z rynsztunkiem wojennym przy rotmistrzu powiatowym. W tem mieście jest kościół farski collationis regiae. Do tego kościoła należy po folwarkach w sstwie drohowyzkiem będących wytyczna dziesięcina. A z miasta M. od mieszczan i przedmieszczan z każdej ćwierci łanu mesznego należy pół miarek żyta i pół miarek owsa miary lwowskiej, stołowego do tego od każdego gospodarza po groszu, a od komornika po $1/2$ gr. Wójtostwo mikołajowskie jest tutaj, a posesorem JMP. Zbigniew Wierzchowski za przywilejem Jana Kazimierza z r. 1656. Do tego wójtostwa 2 łany należą i ogród. Mieszczan i przedmieszczan pod swoją ma jurysdykcyą, którzy ab omni jurisdictione et potestate omnium regni et terrae Russiae Palatinorum, Castellanorum i innych w przywileju locationis specyfikowanych, wolni być mają, i przed nikim inszym sprawiać się tylko przed samym wójtem mikołajewskim (a wójt zaś przed sądem JKM.) powinni. Requisitus de proventibus, respondit, że żadnych dochodów to wójtostwo niema, tylko co się domowym pługiem zarobi, a z sądów i przesądów, i to dosyć ubogo, jako to pod takie zniszczenie i zubożenie ubogiego mczka". W r. 1724 zezwala August II Józefowi Szpiltowskiemu ustąpić prawa dożywotniego do wójtostwa w M. w sstwie drohowyzkiem, Michałowi Szymanowskiemu (Arch. bernard., C. t. 526, str. 2335). W lustracyi z r. 1765 czytamy: „mczko bywało w wałach sypanych, teraz tylko rudera ich z 3 stron. Ratusz zajezdny w pośrodku, domków w rynku 34, w ulicach 75, na przedmieściu Podleśnem 35, na Drohowyzkiem 80, na błoniu 41; kościół i 3 cerkwie. Podług ugody ze sstą teraźniejszym Michałem Rzewuskim, wojew. podolskim, za pozwolenie wolnego wrębu na opał i budowle, zwykli dawać owies lasowy zwany, 50 pół miarków lwowskich, co zatwierdza się, zalecając, aby na opał tylko leżące drwa i susz wozili, na budowle zaś za asygnacyami dzierżawcy". Prowizyi przynosiło miasto w tym czasie 710 złp., z czego kwarta 177 złp. 15 gr. Wójtostwo było wówczas w posiadaniu Michała Rzewuskiego i żony jego Franciszki z Cetnerów za przyw. z 7 marca r. 1760, z prow. 655 złp., z czego kwarta 163 złp. $22^1/_2$ gr. Sprzedano je wraz z miastem przy sprzedaży całego sstwa drohowyzkiego w r. 1820 Stanisławowi hr. Skarbkowi. Herb miasta (w polu niebieskiem herb Leliwa, złoty miesiąc i gwiazda) kolorowany znajduje się w Muz. Ossol., w tece herbów, pozostałej po Schneiderze. O geologicznych stosunkach M. i okolicy czyt. „Verhandl. der geolog. Reichsan. r. 1879, str. 273 i 1880, str. 114 i Jahrb. der geol. Reich., t. 30, str. 591. Między M. a Rozwadowem występuje piaskowiec wapniowy, złożony z ziarnek wapienia i stanowi materyał poszukiwany na ciosy. Jest w M. także gips, idący w pasmie od Szczerca i dalej stąd po Dniestr, a potem równolegle z Dniestrem na Podole, gdzie się najbardziej rozwija. Schneider wspomina „że w czasie założenia kościoła łacińskiego w r. 1607 wykopano tu fundamenta i upatruje w nich ślady dawnego grodu Teterowa. Dawnemi czasy znachodzono tu pieniążki ruskie, znaleziono także ogromny berdysz". Ślady wałów, któremi miasto było niegdyś opasane, pozostały jeszcze dotąd. Na wzgórku przedmiejskiem, w stronie płd.-zach. za miastem, przy drodze polnej wiodącej do Rozdołu, znajduje się dość ciekawy pomnik. Jest to kolumna czworoboczna, ułożona z kamieni ciosowych, na takiejże podstawie osadzona, u samego dołu łokieć i 17 cali szeroka a przeszło 6 łokci wysoka. U góry od strony wschodniej znajduje się wyciosany w płaskorzeźbie Chrystus na krzyżu, zaś od strony północnej napis starożytny następującej osnowy: „Thu leżi slahetni Adam Rucki, z powiatu warsawskie: stanu ricerskie: towarzise swe rozwadzając zabiti jest dnia 26 may a. d. 1599". Od strony płd. jest próżna tablica, od strony zach. nic nie ma. Dokładniejszej wiadomości o tym pomniku nie posiadamy. W ciągu blisko trzech wieków kolumna ta nachyliła się bardzo ku upadkowi, staraniem wszakże urzędu miejskiego pomnik ten odnowiono około 1874 roku. *Lu. Dz.*

Mikołajówek, pow. augustowski, gm. Dowspuda, par. Janówka, odl. 14 w. od Augustowa; ma 9 dm., 68 mk.

Mikołajowice z *Sierakowicami*, wś, pow. tarnowski, składa się z dwóch odrębnych części, z których M. liczą 406, Sierakowice 171, a obszar więk. posiadł. 31, razem 608 mk. rzym.-kat., przyłączonych do parafii w odległym o 5·3 kil. Wojniczu. Obie części leżą w namulistej równinie z piaszczystą podstawą na lewym brzegu Dunajca, 203 m. npm., na północ od gościńca rządowego z Tarnowa do Wojnicza, mają szkołę ludową jednoklasową i kasę pożyczk. gminną z kapit. 564 zł. w. a. Za Długosza (XV w.) istniały M. (Lib. Ben., II, 307) i pochodził z nich Andrzej Góra, sławny prawnik akademii krak., zmarły 1526 r. Pos. więk. ks. Sanguszki ma obszaru 125 mr. roli, 9 mr. łąk i 7 mr. past.; pos. mniej. 325 mr. roli, 18 mr. łąk i 40 mr. past. M. granicza na płn. z Bogumiłowicami, mającemi stacyę kolei żelaznej arcyks. Karola Ludwika, na zachód z Łętowicami i Zakrzowem, a na płd. z Łukanowicami. *Mac.*

Mikołajowice, ob. *Mikołajewice*.

Mikołajówka 1.) wś i fol., pow. warszawski, gm. Czostków, par. Łomna, odl. 25 w. od Warszawy. W 1827 r. 16 dm., 109 mk. Obecnie folw. M. z os. leśną Podlesie i wsiami M. i Podlesie, rozl. mr. 444: gr. or. i ogr. mr. 245, łąk mr. 55, lasu mr. 124, nieuż. i place mr. 20, bud. mur. 1, z drzewa 14, płodozmian 8-polowy. Wś M. os. 14, z gr. mr. 153; wś Podlesie os. 4, z gr. mr. 45. 2.) **M.**, nazwa dawana wsi Jaźwce al. Jajsce w pow. kozienickim. Ob. *Jedlna i Jaźwce*. 3.) **M.**, kol., pow. janowski, gm. Urzędów, par. Boby. Powstała około 1865 r. na gruntach dóbr Boby. Ma 6 dm., 33 mk., 90 mr. ziemi włośc. 4.) **M.**, os., pow. janowski, gm. Urzędów. Należała poprzednio do dóbr Popkowice Przedkościelne; 5 dm., 30 mk., 54 mr. ziemi włośc.

Mikołajówka, 1.) wś, pow. dzisieński, ob. *Worońki*. 2.) **M.**, 10 osad na odludnem Polesiu, pow. mozyrski, w okr. polic. skryhałowskim, nad rzką Sławiaszyńką, w okolicy wsi Wysokie. *Al. Jel.*

Mikołajówka, 1.) przysiołek, pow. nowogród-wołyński, par. Miropol. R. 1867 miał 5 dm. 2.) **M.**, *Nikołajewka*, wś u źródeł ruczaju Potok, dopływu Rosawy, pow. kaniowski, o 7 w. na wsch. od mka Szandry, o 30 w. na półn.-zach. od Kaniowa, gdzie najbliższa st. tel., o 16 w. od Kozina (st. poczt.) a 16 w. od przystani w Rzyszczewie; ma 2166 mk. prawosł., 22 katol. i 12 żyd. W 1792 r. było 143 dm. i 1710 mk. (820 mężcz. i 890 kob.). Razem z Medwiedówką 3713 dzies. ziemi w glebie urodzajnej. Cerkiew paraf. pod wez. św. Mikołaja, wzniesiona w 1742 r. przez Mikołaja Potockiego, po spaleniu wybudowana w 1789 r. dziś istniejąca, podług lustracyi dziekana kaniowskiego z 1792 r. „obok wsi od stepu bardzo wspaniała z drzewa dębowego w kostki oprawnego"; kaplica kat. par. rzyszczewskiej, fabryka cukru, gorzelnia, browar, piękny dom mieszkalny i ładne ogrody. Dzieli się na 3 części: Draczę, Kipiaczkę i Worobiówkę, z których 2 pierwsze mają 2372 dzies., trzecia 1341 dzies. ziemi. M. pierwotnie nazywała się *Dracze*, obecną nazwę otrzymała w początku zeszłego wieku od imienia Mikołaja Potockiego, ssty kaniowskiego, głośnego z dziwactw i swawoli, i należała wtedy do sstwa kaniowskiego. W 1789 r. kupił M. Stanisław Hołowiński; w 1851 r. Draczę i Kipiaczkę nabył Maurycy Komarowicz, Worobiówkę zaś Piotr Czechowski, od którego w 1858 r. kupioną została przez żonę Komarowicza, z domu Maryą Sobańską. W pośrodku każdej z trzech części wsi znajduje się wysoka, starożytna mogiła nasypowa. Na znajdującej się w Draczach w 1840 r. urządzono cmentarz wiejski, przyczem znaleziono ślady dawnego cmentarzyska; w 2 drugich mogiłach nic nie odkryto. Włościanie przy uwłaszczeniu nabyli 1898 dzies. ziemi wykupnej za 85,637 rs. Ob. Arch. J. Z. R., cz. I, t. 2, 280. 3.) **M.**-*Steblewska*, inaczej zwana *Steblewska-huta*, wś, pow. kaniowski, o 2 w. od Chyrówki, śród jarów, wpadających w odległości 1 w. do Rosi; 445 mk., 1053 dzies. ziemi; własność Oktawiana Podgórskiego. 4.) **M.**, wś, pow. taraszczański, o 4 w. od Lesowicz, otoczona lasami, liczy 433 mk. W pobliżu M. znajduje się 30 starożytnych, prawdopodobnie przedhistorycznych mogił, o kilka zaledwie kroków odległych jedna od drugiej. Już w przeszłym wieku na tym miejscu był stary las. Mogiły te oddalone są o 3 w. od wału atamańskiego, w tymże lesie znajdującego się a o 8 w. od wału ciągnącego się do miasta Taraszczy. Wał atamański zaczyna się o 4 w. od Taraszczy w lesie do miasta należącym, przerzyna las wsi M. i kończy się pod wsią Chrenczaty-jar. Ma on długości 2 w. M. stanowiła niegdyś własność Nikołajewskiego monasteru, dziś należy do klucza Lesowicze hr. Branickich. Na mocy umowy wykupnej z 1863 r. włościanie nabyli 410 dzies. ziemi za 17,397 rs. *J. Krz.*

Mikołajówka 1.) wś nad Zharkiem, w płd.-zach części pow. winnickiego, gm. Pików, par. Chmielnik; 91 dm., 430 mk., 272 dzies. ziemi dwors., 512 włośc., 36 cerkiew.; cerkiew pod wez. ś. Mikołaja. Należy do klucza uładowieckiego hr. Alfreda Potockiego. 2.) **M.**, *Nikołajowka*, mała wioseczka, pow. bałcki, gm. Bohopol, par. Krzywe-jezioro, 60 dusz męz. Osiedlona przez jednodworców, należy do dóbr Kumory, Sobańskich. 3.) **M.**, rus. *Nikołajewka*,

wś nad Mołokiszem, pow. bałcki. gm. Mołokisz par. Rybnica; 15 osad. 4.) **M.**, słobódka, pow. bałcki, gm. Meczetna, par. Krzywe-jezioro, w 1868 r. miała 50 dm. *Dr. M.*

Mikołajówka (al. *Nikołajówka*), 1.) część Hubina, folw. i gorzelnia, pow. buczacki. 2.) **M.**, folw. i leśniczówka na obsz. dwor. Korzelic w pow. przemyślańskim. 3.) **M.** (al. w Wielkim lesie, Zielona), leśniczówka koło Rybna, na obsz. dwor. Uhrynowa górnego w pow. stanisławowskim.

Mikołajówka jez., pow. margrabowski; w 1567 r., nadaje je ks. Olbracht wraz z 23 włókami w Gutach na prawie magdeburskiem Adamowi Wojdowskiemu, który mu za to ceduje 10 włók sołeckich, oraz 2 włóki kupione, a 2 drogą łaski nabyte pod Margrabową, oraz wielki dom na rynku margrabowskim, dom dworski, stajnię, kuźnię i folusz w Margrabowej (ob. Kętrz. O ludn. pol. w Prusiech, str. 522). *Ks. Fr.*

Mikołajuncie, wś, pow. wileński, w 2 okr. polic., gm. i okr. wiejski Giełwany, o 63 w. od Wilna, 12 dm., 124 mk. kat.; należy do dóbr Giełwany, hr. Platerów.

Mikołaszeny, wś, pow. chocimski gub. besarabskiej, par. Chocim, cerkiew.

Mikołaszki, wś, pow. wileński, w 3 okr. polic., gm. Janiszki, okr. wielki olkuński, 26 dusz rew., własność hr. Tyszkiewicza.

Mikołka al. *Pieszczanka*, wś i os. karcz., pow. ihumeński, w 1 okr. polic. uździeniskim, przy gościńcu mińsko-słuckim i drodze wojenno-komunikacyjnej ihumeńsko-słuckiej; wś ma 4 osad; starożytna pounicka cerkiewka pod wez. ś. Mikołaja, pod olbrzymim dębem z czasów pogańskich, czczonym do dziś dnia przez lud okoliczny, o którym istnieje legenda o zakopanym pod nim skarbie (ob. *Cielaków*). Na doroczne odpusty 9 maja i 6 grudnia schodzą się do M. tłumy ludu, odprawiwszy w wigilię nocne zbiorowisko w pobliskiem uroczysku, zwanem Biercy. Niegdyś M. była własnością ks. Radziwiłłów, trzymali ją w zastawie wraz z Cielakowem Domejkowie, od 1857 r. należy do Hartingów. W około ostępy pełne dzikiego zwierza i drzewostanu towarnego. O 4 w. na południe od M. bierze początek Niemen za fol. Huszczynkiem. Grunta piaszczyste, smolarnia i terpentyniarnia, istnieją od niepamiętnych czasów, gdyż niewyczerpany znajduje się materyał do tej fabrykacyi w okolicznych leśnych przestrzeniach. *Al. Jel.*

Mikołów, ob. *Mikułów.*

Mikołowszczyzna al. *Poletajewka*, zaśc. szl. nad potokiem, pow. święciański, 2 okr. polic., o 25 w. od Święcian, 2 dm. 14 mk. starowier.

Mikontany, wś nad rz. Degutką, pow. lidzki, 2 okr. polic., gm. Bieniakonie, okr. wiejski Sokoleńszczyzna, o 55 w. od Lidy, o 40 w. od Ejszyszek, 10 dm., 137 mk. kat.; należy do dóbr Sokoleńszczyzna, Wagnera. *A. T.*

Mikors (dok. z 1414 r.) ob. *Michorowo.*

Mikorska wola, kol. włośc., pow. piotrkowski, gm. Bełchatówek, par. Parzno. Posiada szkołę początkową, 35 dm., 254 mk., 430 mr. ziemi. Wchodziła w skład dóbr Mikorzyce.

Mikorzyce, wś i folw., pow. piotrkowski, gm. Bełchatówek, parafia Parzno. Znajdują się w tej wsi rozwaliny dawnego zamku rodziny Mikorskich z XVII w. Lib. Ben. Łaskiego wymienia M. (I, 462). W 1827 r. było tu 14 dm., 119 mk., obecnie wś ma 6 dm., 105 mk., 27 mr., folw. 4 dm., 23 mk. 202 mr. Dobra M. składają się z folw. M. i Adamów, wsi: Wola Mikorska, Apolinów, Anastazów i Józefów; rozl. mr. 499: folw. M. gr. or. i ogr. mr. 74, łąk mr. 12, lasu mr. 7, nieuż. i place mr. 11, razem mr. 104; bud. mur. 2, z drzewa 7; folw. Adamów gr. or. i ogr. mr. 101, past. mr. 1, lasu mr. 285, nieuż. i place mr. 8, razem mr. 395; bud. z drzewa 2. Wś M. os 14, z gr. mr. 27; wś Wola Mikorska os. 98, z gr. mr. 1079; wś Apolinów os. 13, z gr. 149; wś Anastazów os. 44, z gr. 310; wś Józefów os. 28, z gr. 338. *Br. Ch. A. Pal.*

Mikorzyn 1.) wś, fol. i os. młyn, nad jez. Mikorzyńskiem, pow. koniński, gm. Sławoszewek, par. Ślesin, odl. od Konina w. 16; wś: dm. 11, mk. 92; młyn dm. 1, mk. 6; folw. dm. 5, mk. 51 i 580 mr. obszaru. W 1827 r. 14 dm., 133 mk. Folw. M. z ws.: M., Lubomyśle i Dąbrowa, rozl. mr. 616: gr. or. i ogr. mr. 456, łąk mr. 22, past. mr. 17, lasu mr. 101, nieuż. i place mr. 20; bud. mur. 5, z drzewa 5; płodozmian 9 i 10 polowy. Wś M. os. 15, z gr. mr. 26; wś Lubomyśle os. 11, z gr. mr. 326; wś Dąbrowa os. 17, z gr. mr. 470. 2.) **M.**, folw., pow. nieszawski, gm. i par. Lubanie, odl. 5 w. od Nieszawy. Folw. M. rozl. 235, gr. or. i ogr. mr. 229, nieuż. i place mr. 6; bud. z drzewa 2; folw. ten w r. 1881 oddzielony od dóbr Włoszczyca. *Br. Ch.*

Mikorzyn, 1.) wś, pow. ostrzeszowski, 35 dm., 277 mk., wszyscy kat., 67 analf. Poczta, gośc., tel. i st. kol. żel. w Domaninie o 2·5 kil., st. kol. żel. w Kępnie o 7 kil. Posiada kościół par. należący do dek. ostrzeszowskiego; par. ma 1321 dusz. 2.) **M.**, dom., 1998 mr. rozl., 13 dm., 190 mk.: 8 ew., 175 kat., 7 żyd., 68 analf. Wś ta głośną jest z powodu wykopania tu w 1855 r. i w r. 1856 dwóch kamieni z mniemanymi napisami runicznymi słowiańskimi. Kamienie te znaleziono w różnych czasach. O pierwszym, nazwanym „Prowe Wielkopolski“, ogłosił Piotr Droszewski, synowiec ówczesnego dziedzica M. Andrzeja Droszewskiego, w gazecie W. ks. Poznań. (№ 158 z r. 1856) następującą wiadomość: „Zeszłej jesieni (r. 1855) znaleziono na pochyłości małe-

go pagórka w ogrodzie dominialnym, blisko 2 stopy głęboko w ziemi, kamień; pod nim była urna z piaszczystej gliny grubo ulepiona, w niej znajdowały się szczątki popiołów spalonego ciała i grupki stopionych kruszców srebra i miedzi. Urnę nieostrożnie wyjętą wiatr w kawałki rozsypał, tak że trudno dojść było pierwiastkowego jej kształtu. Ludzie miejscowi powiadają, że przed kilkunastu laty znajdowano tu podobne kamienie, — „tylko inaksze, bo z ptakami, końmi, różnemi djabłami". Na tym kamieniu była wyobrażona po jednej stronie część górna postaci ludzkiej, trzymającej w lewej ręce, wzniesionej w górę, rodzaj trójkąta; postać ta z dwóch stron od dołu otoczona jest napisami runicznemi. Posążek od wierzchu głowy do dołu sukni ma 10 cali; długość kamienia 1 łokieć 3 cale; szerokość 17 cali; wydrążenie wzdłuż 22 cale; głębokość środkiem wydrążenia (z długości) $3^1/_2$ cala; szerokość wydrążenia 12 cali; głębokość środkiem wydrążenia $2^2/_3$ cala. W rok po odkryciu pierwszego kamienia udało się w sierpniu r. 1856 Droszewskiemu odkryć drugi. Drugi ten pomnik, również ze zwyczajnego granitu, wysoki 1 stopę 10 cali i 2 linie; szeroki 1 stopę 9 cali i 1 linią. Na powierzchni kamienia wyżłobiono podłużne koło, długie 1 stopę i 6 cali; szerokie 1 stopę i 2 linie. Środkiem koła znajduje się wyobrażenie konia, otoczone napisami runicznemi. Górą „sbir", dołem „woin", z przodu konia „bohdan", z tyłu „lnawoi", na dole osobne „s". O tych kamieniach rozpisali się obszernie Józef Przyborowski w kilku artykułach gazety W. ks. Poznańskiego, objaśniających je i podnoszących ważność odkryć; Lelewel w t. I „Polski wieków średnich", a nadto późniejszy prof. języków słowiańskich Wojciech Cybulski umieścił w 1-szym Roczniku (z r. 1860) Tow. Przyj. nauk Poznań. rozprawę p. t. „Obecny stan nauki o runach słowiańskich", w której się zajął szczegółowym rozbiorem napisów mikorzyńskich. Przedstawiwszy historycznie rozpoznanie i odczytanie run słowiańskich, rozwija szczegółowo fakt wykopaliska mikorzyńskiego, literaturę przedmiotu i w końcu własne wysnuwa wnioski; zbija wątpliwość Przyborowskiego co do autentyczności kamieni i stara się dowieść, że oba kamienie są pomnikami grobowemi, wykonanemi na pamiątkę dwóch znakomitych w narodzie mężów, którzy w ważnym wypadku głównie byli czynnymi i sławą się okryli. Domyśla się, że jeden z nich był arcykapłanem bożka Prowego, przewodniczącym zgromadzeniem ludu, a zwał się „Mike", tak bowiem Helmold nazywa arcykapłana Prowego, który był czczony w Starogrodzie, w ziemi Wagirów, kierującego wraz z królikiem ziemi zgromadzeniu ludu schodzącego się na sądy. Od tego imienia arcykapłana powstała zapewne także nazwa miejsca „Mikorzyn", gdzie Prowe miał gaj poświęcony. Drugim mężem pomnikami mikorzyńskiemi uwieńczonym, był jakiś znakomity wojownik, imienia „Bohdan". Napis cały miał brzmieć: „Przymierze wojowników Słowian Lachów na wojnę (pod wodzą) Bohdana". Z ramienia Przyjaciół nauk Poznań. delegacya wybrała się na miejsce wykopalisk pod przewodnictwem Antoniego Białeckiego, który następnie złożył piśmienne sprawozdanie o poczynionych spostrzeżeniach. Co do samych wykopalisk ob. Tyg. illustr. (1873 r., № 292). W ostatnich czasach jednakże uznano te napisy za podrobione i sprawę runicznego pisma słowiańskiego rozstrzygnięto, odrzucając wszystkie na poparcie jego stawiane dowody i zabytki. *M. St.*

Mikorzyńskie jez. przy wsi t. n., w pow. konińskim, stanowiło jedną całość z Gopłem i oddzieliło się dopiero w skutek obniżenia poziomu wód w Gople. Łączy się ono z jez. Gosławskiem, Pątnowskiem, Licheńskiem i Slesińskiem. *Br. Ch.*

Mikosch (dok. 1405), ob. *Michorowo*.

Mikossen (niem.), ob. *Mikosze*.

Mikoszcz al. *Mikoszcze*, pot., w pow. myślenickim, płynie koło Górnej Wsi i wpada do Raby pod Krzeczakówką.

Mikosze, ob. *Bujały-Mikosze*.

Mikosze, niem. *Mikossen*, *Mikoschen* al. *Panszken*, wś na prusk. Mazurach, pow. jańsborski, st. p. i okr. urz. stanu urz. cywil. Orzysz. W 1856 r. 248 mk. Henryk Reuss z Pławna, namiestnik i komtur morąski, nadaje Stanisławowi Pęckiemu (Pansche) w uznaniu zasług jego podczas ostatniej wojny, na prawie chełm. dobra Mikosze z 40 włókami, 10 wł. położonych pod Mikoszami, oraz wyższe i niższe sądownictwo. Dan w Królewcu r. 1468 w czwartek po Trzech Królach. Rudolf v. Diepolskirchen, komtur ryński, nadaje Maciejowi Wydryńskiemu z Gut 2 wł. pod M. Dan w Rynie r. 1516. R. 1637 siedzi w Mikoszach Fryderyk Pułaski, syn Mikołaja, który pierwszy osiadł w Prusiech. Król Władysław potwierdza mu szlachectwo i nadmienia, że w herbie ma głowę żubrzą. Szlachectwo Fryderyka stwierdzili swem świadectwem Stanisław, syn ś. p. Matyasza, Jan syn ś. p. Macieja, Jakub, syn ś. p. Matyasza Pułaskich, oraz Baltazar, syn Michała Cwaliny, h. Powały, jego wuj (ob. Kętrz., O ludn. pol., str. 474). *Kś. Fr.*

Mikoszewo, właśc. *Mikaszewo* (ob.).

Mikoszewskie, przedm. Urzędowa w pow. janowskim.

Mikoszki, wś, pow. kościański, 17 dm., 119 mk., wszyscy kat., 52 analf. Poczta, tel., st. kol. żel. w Kościanie o 7 kil.; gośc. o 2 kil.

2.) **M.**, dom., 1809 mr. rozl., 13 dm., 180 mk., 33 ew., 147 kat., 58 analf. Gorzelnia parowa i młyn parowy. Własność Stefana Chłapowskiego. *M. St.*

Mików al. *Myków*, wś, pow. łucki, na płd.-wsch. od mta powiat., niegdyś włość należąca do Łucka. Ob. Pamiat. Kijew. Arch. Kom., t. IV, oddz. 2, 181.

Mików lub *Myków*, wś, pow. sanocki. Leży w kotlinie górskiej 545 m. npm., śród lesistych gór, sięgających na płn. 824, na wsch. 913 a na płd. 720 m. bezwzględnej wysokości, rozpościera się nad pot. Mikówką, dopływem Osławicy z praw. brz., ma cerkiew drewnianą, przyłączoną do par. gr.-kat. w Smolniku i liczy 261 mk., z których 232 gr.-kat. a 29 izr. Sprawy sporne załatwia sąd pow. w Bukowsku a najbliższy urząd poczt. znajduje się w odległym o 15 kil Baligrodzie. Gleba zimna, owsiana, lasy przeważnie szpilkowe. Więk. pos. ks. Aug. Sułkowskiego ma 28 mr. roli i 1556 lasu; pos. mn. 292 mr. roli, 344 łąk, 537 past. i 5 lasu. M. graniczy na płd. ze Smolnikiem, na płn. z Duszatynem, na wsch. z Rabem (6 kil. linii pow.) a na zach. z Osławicą (4·5 kil. pow.). *Mac.*

Mikowa, szczyt w Tatrach Niżnych, w części zach., na granicy gmin Szczawnicy W. i Iliacza, w hr. liptowskiem, pod 37° 3′ 30″ wsch. dłg. g. F., a 49° 1′ 40″ płn. sz. g., między potokami Szczawnickim (od zach.) a Iliaczem (od wsch.). Wzn. 978 m. *Br. G.*

Mikowiec, pow. grójecki, gm. Kąty, par. Góra Kalwarya.

Mikówka, wś i folw., pow. radomski, gm. i par. Białobrzegi. Leży śród lasów, o 27 w. od Radomia; folw. stanowi część dóbr Sucha. Jest tu 13 dm., 171 mk., 947 mr. ziemi dwor. i 157 mr. włośc. W 1827 r. par. Jasionna, 11 dm., 85 mk. *Br. Ch.*

Mikówka al. *Mikowy potok*, wypływa z Hłubokiego lasu, w płd.-wsch. stronie gm. Mikowa, w pow. sanockim; płynie na płn.-zach. i zach. przez wś Mików, zabrawszy z lasu Czartoryi liczne potoki i następnie zlewa swe wody do Osławy z praw. brz. Od płn. zamykają dolinę szczyty Hłuboki (824 m.) i Kiczera (580 m,). Nad źródłowiskiem od wsch. ciągnie pasmo górskie Wysoki dział, z szczytem tejże nazwy, 990 m. wys. Długość biegu 7 kil. niespełna. *Br. G.*

Mikrow (niem.), ob. *Michrowo.*

Mikstal, wś, pow. kutnoski, gm. Mikstal, par. Grochów, odl. 15 w. od Kutna, ma 5 dm., 87 mk., 681 mr. obszaru, w tem 390 mr. or., 210 mr. lasu, 75 mr. łąk i past. Do włościan należy 6 mr. M. gmina należy do sądu gm. okr. III w Kutnie, st. p. Ostrowy. Ma obszaru 10,418 mr. i 3710 mk. W gm. są 2 szkoły począt., cukrownia, gorzelnia, browar, smolarnia. Szosa łęczycko-płocka przechodzi przez wsie Mikstal, Świeciny i Łanięta; około wsi Mikstala i Grochowa przepływa rzeczka Ochnia. która w kierunku wsch. płynie ku Kutnu. W skład gm. wchodzą wsie i folw.: Budy Stare, Budy Nowe, Benignów, Franciszków, Grochów, Grochówek, Imielno, Juliów, Kały, Kąty, Lipie, Łanięta, M., Niechcianów, Pomarzany, Rdutów, Rokita, Suchodębie, Świeciny, Świecinki, Wilkowyja, Wola Chróścińska.

Mikstat al. *Mikszstat*, niem. *Mixstadt*, niegdyś *Komorowo*, mto, pow. ostrzeszowski, otoczone wzgórzami piaszczystemi, odl. o 12 kil. na płn. od Ostrzeszowa. W r. 1871 miało 152 dm., 1437 mk., 36 ew., 1249 kat., 152 żyd.; w r. 1875 było 1535 mk.; w 1881 r. 1490 mk. Mieszkańcy zajmują się głównie rolnictwem i chowem bydła. Siedziba komisarza obwodowego; sąd okr. w Ostrzeszowie; w mieście odbywają się roki sądowe. Kościół kat. paraf. wraz z Przedborowem należy do dek. ostrzeszowskiego; par. M. ma 1912 dusz (1873 r.). Szkoła elemen. kilkoklasowa; 515 analf. Stowarzyszenie polskie pożyczkowe, mające przeszło 400 członków; towarzystwo rolnicze polskie czyli kółko włościańskie w Kozłowie. Agentura poczt. i tel.; gośc. na miejscu, prowadzi z Ostrzeszowa do Skalmierzyc i Kalisza; poczta listowa z Ostrzeszowa przez M. do Strzyżewa; st. kol. żel. w Antoninie o 9 kil., w Ostrzeszowie o 12 kil. W r. 1811 było 135 dm., 921 mk.; w r. 1837 było już 1280 mk. Jest obecnie własnością spadkobierców hr. Atanazego Raczyńskiego. M., dawniej zwany Komorów, należał niegdyś do wojew. sieradzkiego, ziemi wieluńskiej i był w posiadaniu Zarembów. W 1366 r. in festo S. Andraei Apostoli wydany był przywilej, którym Janko syn Mikołaja Zaremby, pan i dziedzic na Komorowie, sprzedaje wójtostwo (advocatiam) w mieście swojem Komorowie, zwanem po niemiecku Mixtad, Piotrowi dicto Knoth. Zygmunt I potwierdził ten przywilej r. 1546. Tegoż króla drugi jest przywilej z r. 1528 „Innovationis“ na prawo magdeburskie dla miasta Mixtat, dowodzący, iż to prawo dawniej mu służyło. R. 1552 przyłączył król polski w Gdańsku wójtostwo tutejsze ze wszelkiemi do niego należnościami do samego msta; r. 1590 Zygmunt III nadał miastu przywilej na cztery jarmarki do roku: na Ś. Trójcę, na ś. Michał, na Trzech Króli i na ś. Wojciech, z utrzymaniem targu tygodniowego, ustanowionego już przez Zygmunta I. R. 1619 mieszczanie założyli szpital w mieście. *M. St.*

Miksz, jez., pod st. dr. żel. warsz.-petersb. Ignalino, w pow. święciańskim.

Mikszany 1.) wś włośc. nad jez. Grabosta, pow. wileński, w 3 okr. pol., o 48 w. od Wilna, 5 dm., 57 mk. kat. 2.) **M.**, wś, pow. osz-

miański, w 1 okr. polic., gm. Polany, okr. wiejski Dziegieniewo, 24 dusz rew.; należy do dóbr Wojsznaryszki, Raczyńskiego. *J. Krz.*

Mikszewicze, zaśc. należący do Przezdomskiego, pow. oszmiański, w 3 okr. polic., o 44 w. od Oszmiany a 8 w. od Dziewieniszek, 15 mk. katol. *A. T.*

Miksztyn al. *Miksztyno*, wś w dawnem wojew. mścisławskiem, dziś w gub. mohilewskiej, od której wzięło nazwę sstwo niegrodowe *Miksztyńskie*. Podług metryk litewskich od r. 1569 zaliczały się do tego sstwa wsie: Miksztyno, Dudino, Liszki i Cerkowiszcze, posiadali je zaś: kniaź Samuel Horski, Ciechanowieccy, Hurkowie, Andrzej Taran, wreszcie z mocy przywileju króla Augusta III z d. 21 listopada 1746 r. Antoni i Cecylia Ciechanowieccy, ustąpili je Marcinowi i Ewie Suchodolskim, którzy zeń opłacali kwarty złp. 585 gr. 28, a hyberny złp. 176.

Mikszuli, wś włośc., pow. wileński, w 1 okr. polic., gm. Ilino, okr. wiejski Turgiele, o 34 w. od Wilna, 5 dm., 61 mk. kat., należy do dóbr Merecz-Michnowo Koreckich.

Mikszuny, wś, pow. szawelski, w 3 okr. polic., gm. Janiszki, 67 dusz, 286 dz. ziemi.

Mikszwie, wś, pow. rossieński, par. szweksznieńska.

Miktany, wś włośc., pow. oszmiański, 1 okr. polic., o 21 w. od Oszmiany, 8 dm., 92 mk. kat.

Mikuciany, wś włośc., pow. oszmiański, 1 okr. polic., o 22 w. od Oszmiany, 4 dm., 40 mk. katol.

Mikucionki, wś nad rz. Dzisienką, pow. dzisieński, 3 okr. polic., o 40 w. od Dzisny, 10 dm., 122 mk. katol.

Mikuciszki, zaśc. rząd., pow. wileński, w 6 okr. polic., gm. Rudomino, okr. wiejski Szkodziszki, o 13 w. od Wilna, 1 dm., 5 mk. katol.

Mikul-Horodok al. *Swacha*, folw. nad rzeczką Biereżnicą, lewym dopł. Ptyczy, pow. bobrujski, w 2 okr. polic. hłuskim, miejscowość odludna, poleska, grunta lekkie, łąki obfite. Sama nazwa wskazuje o istnieniu tu jednego przedhistorycznych horodyszcz, których wiele znajduje się nad brzegami Ptyczy i Berezyny. *A. Jel.*

Mikulańce, wś, pow. wileński, w 3 okr. polic., gm. Podberezie, okr. wiejski Wiżulany, o 8 w. od Podberezia, 14 dusz rew., należy do dóbr Pikeliszki, Rudolfa Pisanki.

Mikulanka, szczyt górski, w pow. nadworniańskim, przy wsi Jabłonica.

Mikulasz, ob. *Swati Mikulasz.*

Mikulczyce, *Mikułczyce*, 1332 r. *Miculczici*, 1532 *Mikultzitze*, wś i dobra, pow. bytomski, odl. 1$^{3}/_{4}$ mili od Bytomia, leży przy szosie z Zabrza do Tarnowicy. Obszar dominialny z folw. Neuhof i Wesołą należy od 1837 r. do hr. Henckel von Donnersmarck i zawiera 3065 mr. roli, łąk i past. i 800 mr. lasu. Do dominium należy piec wapienny i cegielnia. Wieś posiada kościół par. kat. i szkołę. W 1844 r. było tu 145 dm. i 1112 mk. (3 ew. i 20 żyd.). We wsi 5-ciu gospodarzy ma 160 mr., 28 ogrodziarzy 165 mr. i 72 komorników 115 mr. M. par. dek. bytomskiego, ma 2122 kat., 32 ew., 31 izr. *Br. Ch.*

Mikulewszczyzna, wś rząd., pow. oszmiański, 2 okr. polic., gm. Krewo, okr. wiejski Rakowce, o 37 w. od Oszmiany, 16 dm., 107 mk. (102 prawosł., 5 katol.), należy do dóbr Łosk.

Mikulice, wś, 2 os., folw., pow. turecki, gm. Kowale Pańskie, par. Dobra, odl. od Turka w. 12; posiada gorzelnię. Wś ma dm. 23, mk. wraz z wsią Orzepów liczy 401; dwie os. dm. 2, mk. 12; folw. dm. 6, mk. 178. W 1827 r. 19 dm., 167 mk. Ob. *Jabłonka*. Według Lib. Ben. Łaskiego (t. I, 261) M. należały do par. Turek. Dobra M. składają się z folw. M., Orzepów, Stefanów, os. młynarskiej Jabłonka, wsi: M., Wola Kowalska i Orzepów, rozl. mr. 1674: folw. M. gr. or. i ogr. mr. 355, łąk mr. 163, past. mr. 202, wody mr. 4, lasu mr. 268, nieuż. i place mr. 41, os. karcz. mr. 3, razem mr. 1036; bud. mur. 10, z drzewa 15; płodozmian 13-polowy; folw. Orzepów gr. or. i ogr. mr. 385, łąk mr. 39, wody mr. 1, nieuż i place mr. 16, razem mr. 441; bud. mur. 3, z drzewa 4; płodozmian 13-polowy; folw. Stefanów gr. or. i ogr. mr. 178, nieuż. i place mr. 1, razem mr. 179; bud. mur. 1, z drzewa 3: os. młyn. Jabłonka mr. 18, bud. z drzewa 4; młyn wodny i dwa wiatraki. Wś M. os. 51, z gr. mr. 175; wś Wola Kowalska os. 29, z gr. mr. 87; wś Orzepów os. 22, z gr. mr. 120.

Mikulice, część wsi Ostrowia, pow. łańcucki, przy drodze z Przeworska do Kańczugi, nad kanałem odprowadzającym wody nisko położonej (203 do 220 m. npm.), urodzajnej równiny do Markówki, dopływu Wisłoka. Ma 241 mk. rz.-kat. i graniczy na wsch. z Urzejowicami, na płd. z Nieznacicami a na płn. z Dębowem. Oddalenie od Przeworska wynosi 8 kil. Pos. więk. ma obszaru 461 mr. roli, 15 łąk i ogr., 13 past. i 6 mr. lasu; pos. mn. 53 roli, 18 łąk i 42 mr. past. Ta wś zmieniała często dziedziców i od XVI w. należała do Korniaktów, Potockich, Bratkowskich, Mierow i Wolskich.

Mikulicki, zaśc., pow. rzeczycki, w 3 okr. polic. kalinkowickim, o 1 m. na płd.-wsch. od mka Domanowicz, nieopodal wsi Ubołocie, 4 osady, miejscowość odludna, poleska. *A. Jel.*

Mikulicze 1.) folw. rząd., pow. dzisieński, w 1 okr. polic., o 59 w. od Dzisny, 1 dm., 13 mk. 2.) **M.**, wś włośc., pow. lidzki, w 1 okr. polic., gm. Dokudowo, okr. wiejski Mielechowo, o 22 w. od Lidy, 10 dm., 103 mk. 3.) **M.**, wś, pow. dzisieński, w 1 okr. polic., gm. Zalesie, dusz 67. 4.) **M.**, folw., pow. miński,

własność Kotowiczów, przeszło $6^1/_2$ wł. obszaru. 5.) **M.**, folw., pow. miński, własność Sikorskich, około 31 włók obszaru. 6.) **M.**, fol., pow. miński, w okr. polic. kojdanowskim, par. kat. kojdanowska, w pobliżu rzki Piereczuty, przy drodze żel. brzesko-smoleńskiej; należy do dom. Niehorełe (ob.); poprzednio własność Abłamowiczów, dziś Czapskich, $3^1/_2$ wł. obszaru, w glebie dobrej, łąk dostatek. 7.) **M.**, wś nad rzką Piereczutą, dopł. Usy, pow. miński, gm. kojdanowską, przy dr. żel. brzesko-smoleńskiej, w okolicy dóbr Niehorełe; 18 os. pełnonadziałowych, miejsc. bezleśna, grunta i łąki dobre. 8.) **M.**, wś nad rzką Bielicą, prawym dopł. Oły, pow. bobrujski, w gm. turkowskiej, w pobliżu dr. żel. lipawo-roméńskiej, 4 w. od st. Kowale, 29 os. pełnonadziałowych, miejscowość poleska, grunta lekkie, łąki obfite. 9.) **M.**, pow. ihumeński, w okr. polic. berezyńskim, przy drodze ze wsi Łohi do Popław, cerkiew, 38 osad pełnonadziałowych, miejscowość głucha, poleska, pełna dzikiego zwierza, grunta piaszczyste, lud w stanie pierwotnym. 10.) **M.**, folw., pow. nowogródzki, 4 wł., od r. 1852 własn. Truskowskich. 11.) **M.**, dobra i wś, pow. rzeczycki, w 1 okr. polic. brahińskim, gm. w miejscu, na płn.-zach. od Brahina, o 75 w. od Rzeczycy, pomiędzy mkami Brahinem i Chojnikami; cerkiew, 53 osad pełnonadziałowych, od 1864 r. szkoła gm. Gmina mikulicka składa się z 20 starostw, 36 wsi i ma około 2800 włościan płci męs. Dobra M., dziedzictwo starej rodziny Rokickich, teraz bardzo opuszczone, razem z majętnością Brahin (ob.) mają około 40,000 mr. obszaru. Por. Arch. J. Z. R., cz. III, t. 2, 152, 156, 157. 12.) **M.** al. *Buda*, 10 osad w płn. krańcu pow. rzeczyckiego, nad granicą pow. rohaczewskiego, gm. jakimowska, w 4 okr. polic. rzeczyckim, odludne, głuche Polesie. 12.) **M.**, fol. należący do dóbr Czerwony dwór (ob.). *A. Jel.*

Mikulicze 1.) wś, pow. włodzimierski, gm. M., w 2 okr. polic. Łokacze, o 15 w. na płd.-wsch. od Włodzimierza, o 14 w. od Porycka Ob. Pamiat. kijew. Arch. Kom., t. IV, oddz. 2, 26, 114. 2.) **M.**, wś nad rz. Ługą, pow. włodzimierski, na płn.-zach. od miasta powiat.; niegdyś własność bisk. włodzimierskiego; ob. Arch. J. Z. R., cz. I, t. 1, 341, 342, 373; cz. VI, t. 1, 490. *J. Krz.*

Mikulicze, wś u źródeł pot. Rokacz, zwanego także Kianką i Mirczą, pow. kijowski, gm. mirocka, o 30 w. od Kijowa, na płd.-wsch. od mka Borodzianki a na płd.-zach. od Mirocka, ma 767 mk., 4514 dzies. ziemi, powiększej części lesistej i błotnistej. Do dóbr M. należą wsie Mirockie, Pilipowicze i Huta; mają one 13540 dzies. obszaru. W 1783 r. było 561 mk. (łącznie z Mirockiem). Podług podania założona przez włościan Nikona Leszczuka i Hłuszkę, po zburzeniu przez hordę starej osady M., leżącej przy ujściu strumienia Orlanki do potoku Rokacza, w miejscu, gdzie dziś znajduje się uroczysko zwane St. Siołem i są ślady dawnego zamczyska, okopanego głębokim rowem. Podług podania w pobliżu tego uroczyska znajdowała się jeszcze druga wś Międzyrzeczka (Meżyreczka), również zburzona przez hordę. W pobliżu wsi M. znajduje się kilka starożytnych mogił. Pierwszą wzmiankę o M. spotykamy w przywileju z XV w. Aleksandra Włodzimierzowicza, ks. kijowskiego, mocą którego nadaje M. wraz z Koleńcami na Teterowie i Hlebówkę na Irpinie Michałowi Juriewiczowi ze Skwiru Połowcowi. W następnym wieku należał do radomyskiego lub poleskiego klucza dóbr metropolitalnych. Po przyłączeniu do Rosyi M. wraz z Mirockiem, Pilipowiczami, Babińcami, Poroskoteniem i in. nadane zostały hr. Karolowi Sackenowi, od 1853 r. własność jego wnuka gen. Karola von der Osten Sacken. W M. znajduje się cerkiew paraf. drewniana, zbudowana w 1782, na miejsce dawniejszej, która spaliła się przed 10 laty. Przy wykupie w 1863 r. włościanie dóbr M. nabyli 2085 dzies. ziemi za 69663 rs. Ob. Arch. J. Z. R., cz. I, t. 4, 248, 643. *J. Krz.*

Mikuliczyn z *Połonicą czernigowską, Tartarowem* i *Worochtą*, wś, pow. nadworniański. Leży nad Prutem, który ma tu swe źródła; rozległa wieś ciągnie się od połączenia dwóch głównych potoków, stanowiących rz. Prut, ku płd. aż do granicy węgierskiej na 20 z górą kil., śród wysokich gór rozrzucona ponad niezliczonemi potokami, wpadającymi do powyżej wymienionych dwóch największych. Przez płn. część tej włości przechodzi z płn. ku płd. gościniec rządowy, poczynający się w Delatynie a idący przez Dorę, Jamnę, M. właściwy (północną część tej wsi) tuż po nad zachodnim ramieniem Prutu; w Tartarowie skręca na zach. i przez Jabłonicę dociera do węgierskiej granicy. Gościniec ten mierzy w całej swej długości (od Delatyna do Węgier) 6 mil i 1200 sążni austr. Przestrzeń dwor. M. obejmuje gr. or. 1, łąk 42, past. 540, lasu 53044; włośc. gr. or. 407, łąk 5443, pastw. 10807, lasu 3304 mr. Ludn. rzym.-kat. 207, par. Delatyn o 21 kil. na płn., gr.-kat. parafia w miejscu; w M. z cerkwią ś. Trójcy 1828, w Tartarowie cerk. ś. Dymitra 265, w Polenicy popowiczowskiej z kaplicą N. P. M. 116, w Worochcie z cerkwią Narodz. N. P. M. 639, w Jamnie z cerkwią ś. Jana Ewang. 597, razem 3445 gr.-kat., dek. nadworniański dyec. lwow.; sąd powiat. Delatyn, urząd poczt. w miejscu. Szkoła etat. o 1 nauczycielu, kasa pożyczk. z kapit. 2940 zł. austr. Wś ta, leżąc w Karpatach, posiada w swym obrębie kilka znacznych szczytów, mianowicie: na za-

chód od M. po lewej stronie Prutu, szczyt 589·3 m. na powierzch. morza, na wsch. od Tartarowa, po prawej stronie zachodniego ramienia Prutu, Czertosz al. Łyszniów, 660 m., na wsch. od Worochty, a na płn.-wsch. od zachodniego ramienia Prutu, Worochteński garb 696·3 m. npm., a na samej węgierskiej granicy, częścią w Galicyi, częścią na Węgrzech, Howerla czyli Czarna Hora 1081·3 m. npm. U stóp tej góry są pierwsze źródła Prutu; na wsch. od M. szczyt Rokieta 584 m. npm., na płd.-wsch. Szekaliwski 677·6, więcej na płd. Hordie 776·9 m., na płd. od tego ostatniego Kityłówka 726·2 m. nad pow. morza. Wieś rozrzucona na tak ogromnej przestrzeni stanowi środkowy punkt osad huculskich, dzieli się na mnóstwo części i osad rozrzuconych po górach, z których każda ma swe miano, i tak na wsch. od M.: Porczesny, Gorgan, Pohar, Rastowin, Na stawach, Kopczyn, Rokieta, Werszaków, Czemeryca, Zakaminem, Shary, Sławny groń, Nizna Hyga, Połanica, Czemegiwska; na płd. Kwity, Ptay, Bastowin, Ilkowska, Szepetynka, Załomysta, Leśniowa, Douha Prehiska, Nóżeczka, Kliwa, Zeniec, Czmereczynka, Pihy, Urszy, Warbilski i t. d. Była tu fabryka szkła i jest tartak wodny zajmujący 10 robotników; właśc. pos. więk. J. hr. Rozan. *B. R.*

Mikulin 1.) wś, os. karcz. i folw., pow. brzeziński, gm. Popień, par. Jeżów. Wś ma 8 dm., 60 mk., 205 mr.; os. karcz. rząd. 1 dm., 2 mr.; folw. M. (al. Jeżów) 3 dm., 43 mk., 304 mr. W 1827 r. wś rząd., 8 dm., 73 mk. Wspomina ją Lib. Ben. Łaskiego (t. II, 240, 333). Stanowił M. wtedy uposażenie kościoła w Jeżowie. Por. też Kod. dypl. Małop. (Muczk. i Rzysz.), t. I, str. 14 i 101. 2.) **M.**, wś, pow. tomaszowski, gm. i par. Tyszowce, o pół mili od Tyszowiec, ma 38 dm., 209 mk., w tem 21 r. l., 634 mr. gruntu. Cerkiew drewniana, gorzelnia, cegielnia. Gleba czarnoziem. Ludność rolnicza. Folw. należy do dom. Tyszowce i ma 796 mr. żyznego gruntu. W 1827 r. było tu 34 dm., 262 mk. *X. S. S.*

Mikulin, folw. i wś włośc., pow. wilejski, o 49 i 50 w. od miasta Wilejki, w 2 okr. polic., gm. Serwecz, okr. wiejski Sosnowszczyzna, wś ma 14 dm., 99 mk. kat., folw. 1 dm., 13 mk. kat. 2.) **M.**, wś i dobra, pow. miński, 231 dzies. ziemi dwors., b. własność Bułhaków, dziś Jana Nowickiego.

Mikulin al. *Horodyszcze*, mko nad jez. Hołobajem, pow. orszański, o 79 w. od Orszy, blisko granicy gub. smoleńskiej. W XII w. już gród warowny. Ma 152 dm., 1083 mk., cerkiew, 3 szkoły izrael. Gm. M. liczy 2012 dusz. Dawna własność ks. Ogińskich. W 1720 r. Marcyan ks. Ogiński, kaszt. witebski, fundował kościół pod wezw. ś. Antoniego, przy którym osadził bernardynów; później około 1780 r. własność Mateusza ks. Ogińskiego. Dobra M. liczyły 4527 dusz rew. i 32051 wł. obszaru.

Mikulin 1.) al. *Mikulińce*, wś nad Horyniem, pow. rówieński, na płd.-zach. od miasta Tuczyna, nazwana tak od Olega Mikulina pierwszego jej właściciela; obecnie jest własnością ks. Heliodora Czetwertyńskiego. Ob. Arch. J. Z. R., cz. VI, t. 2, 160. 2.) **M.**, wś nad rz. Chomorą, pow. zasławski, na płd.-zach. od miasta Łabunia. Była tu kapl. katol. parafii Łabuń, dek. zasławskiego. Ob. Arch. J. Z. R., cz. VI, t. 1, 43, 44, 292.

Mikulińce, wś, pow. lityński, nad rz. Zharem, która tworzy tu staw, gm. Bahrymowce, par. Lityn, o 9 w. od Lityna; 122 dm., 882 mk., cerkiew pod wezw. N. M. P. z 1427 par. i 27 dzies. ziemi; 1384 dz. ziemi włośc., 1475 dzies. ziemi dwors., młyny, gleba glinkowata. M. wraz z Poczapińcami, Berkowcem i Nowosielicą otrzymał Bohdan Mikuliński jeszcze od Witolda. Tenże Bohdan poległ pod Bracławiem w bitwie z Tatarami a Świdrygiełło wykupił żonę jego i syna Iwana wziętych do niewoli. Iwan otrzymał potem nadanie na Suprun i połowę Miedziakowa. Następnie wś tą posiadali Zamoyscy, Koniecpolscy, Komarniccy; dziś mają Rusanowscy 1218 dzies., Garwolińscy 125 dz. a Gołębiowscy i Krasowscy drobne cząstki. *Dr. M.*

Mikulińce z *Wolą mazowiecką* i *Konopkówką*, mczko, pow. tarnopolski nad rz. Seret, który dzieli kościół i dwór od właściwego miasta, tylko budynek, z którym jest urząd gminny i sąd powiat., oraz parę dworków leżą na prawym brzegu u podnóża góry, na której wznosi się dawny zamek, obecnie na stajnie przerobiony, nowy pałac i również okazały kościół z wyniosłą wieżą. Same mczko leży na lewym brzegu rzeki na stoku pagórka. Oba brzegi łączy most gościńca rządowego tarnopolsko-zaleszczyckiego. M. graniczą na wsch. z Łoszniowem, Suszczynem, Ostalcami i Skomorochami, na płn. z Prokową, Czartoryą, na zach. z Nastazowem i Ludwikówką, na płd. z Ładyczynem. Przestrz. dwors. gr. or. 867, łąk 175, pastw. 65, lasu 588; włośc. gr. or. 1288, łąk 233, pastw. 171, lasu 1 mr. austr. Ludność rzym.-kat. 926, gr.-kat. 946, izrael. 1770, razem 3642. Obydwie parafie w miejscu. Rzym.-kat. erekcya nie wiadoma, pewnem jest jednakże, iż już przed rokiem 1715 istniała. Wspaniały, obecnie stojący kościół wybudowała swoim kosztem Ludwika z Mniszchów Potocka, wdowa po Józefie Potockim, kaszt. krak., hetm. w. kor., i w r. 1789 funduszami opatrzyła, oraz dom przy kościele z nadaną fundacyą dla księży Wincentynów, którzy parafią zawiadywali, wystawiła; po znie-

sieniu tego klasztoru oddano parafię świeckiemu klerowi. Kościół poświęcony w r. 1779 pod wezw. Trójcy Przenaj. Do tej parafii należy 9 miejscowości: Czartorya o 4 kil. z 212, Konopkówka o 4 kil. z 198, Krzywki o 4 kil. z 105, Ludwikówka o 7 kil. z 260, Ładyczyn o 4 kil. z 284, Łuczka o 3 kil. z 203, Łuka o 8 kil. z 230, Myszkowice o 8 kil. z 321, Wola mazowiecka o 4 kil. z 217 rzym.-kat. parafianami. Ogólna liczba katolików 2956, akat. 426, izrael. 1815. Dek. trębowelski dyec. lwowskiej. Gr.-kat. par. z cerkwią pod wez. ś. Trójcy obejmuje miejscowości: Wola mazowiecka z cerkwią pod wezw. ś. Mikołaja 208 i Łuczkę z cerk. pod wezw. N. P. M. z 500 parafianami. Szkoła etat. o 3 nauczyc. należy do rady szkol. okręg. w Tarnopolu; w Konopkówce jest kasa pożyczk. z kapit. 508 zł., w Woli mazow. z kapit. 123. W M. jest sąd powiatowy dla okręgu mającego 25445 mk., urząd pocztowy i stacya telegraficzna, szkoła początkowa. W r. 1880 było w M.: szklarzy 2, kominiarz 1, cieśla 1, kołodziej 1, w Konopkówce mechanik 1, sklepów żelaznych 2, blacharzy 2, ślusarz 1, kowali 3, kotlarzy 2, garncarzy 3, handlarzy solą 2, sprzedających wodę sodową 2, olejarz 1, mydlarz 1, rzeźników 15, wołowych stajen opasowych 2, piekarzy 9, kupców zbożowych 17, sklepów z mąką 8, młynarzy 6, kramarz korzenny 1, dzierżawca browaru 1, gorzelnia 1, dzierżawca propinacyi w Konopkówce 1, w Mikulińcach 2, szynkarzy w Konopkówce 2, w Mikulińcach 30, handel winem 1, dostawca koców 1, handlów z suknem 2, powroźnik 1, tkaczy 3, krawców 8, garbarz 1, handel skórami 1, szewców 31, kuśnierzy 9, handli futrami 6, bednarz 1, handlarzy drzewem 2, stolarzy 3, aptekarz 1, łaźnia 1, golarzy 2, furmanów 4, agent asekuracyjny 1, faktor 1, handlarzy przędziwem 15, kramarzy 26, handlarzy produktami 6, handlarzy końmi 2, spekulantów 5. Żydzi tutejsi zamożni prowadzą bardzo znaczny handel tak w samych M., jako też na targach i jarmarkach po okolicznych miastach i miasteczkach, jak: Tarnopol, Trębowla, Chorostków, Strusów, Janów, zbożem, jajami, końmi, bydłem rogatem a szczególniej przędziwem konopnem, którego ilość ogromną skupują od okolicznych włościan i wywożą za granicę, jaja milionami odchodzą do Hamburga i Anglii. M. zostały miastem w końcu XVI w. Już w 1550 r. wzniosła tu zamek Anna Jordanowa. Zygmunt III w przywileju 1595 r. powiada: Gdy przełożono Nam, iż w dobrach Anny z Sieniawskich, niegdy Spytka Jordana z Zakliczyna, kaszt. krak., małżonki, znajduje się wś M. nad rz. Szereth, a przy niej nader dogodne miejsce na założenie miasta, chętnie przeto zezwalamy niniejszem na takową lokacyą. Dla tem rychlejszego wzrostu miasta, obdarza je król prawem niem., zaprowadza targ we wtorek, jarmarki: na Zielone Świątki, św. Michał i niedz. środop.; osiadających i już zamieszkałych uwalnia na lat 10 od wszelkich poborów i ciężarów publicznych. Majętność ta następnie weszła w dom Zborowskich, od których nabył ją 1637 r. Stanisław Koniecpolski, kaszt. krak., hetm, w. kor. Oblężony zamek 1674 r. przez Turków po 15 dniowej walecznej obronie poddał się pod warunkiem, iż załoga i mieszkańcy wolno puszczeni zostaną; niewierni nie dotrzymali umowy, część mieszkańców i załogi wyrznęli, drugą część jako brańców uprowadzili. W r. 1688 komendantem twierdzy M. był Jan Samuel Chrzanowski, wsławiony obroną zamku trębowelskiego w r. 1675. Późniejszymi dziedzicami byli: Sieniawscy i Lubomirscy, od których kupiła te dobra Ludwika z Mniszchów Potocka, kasztel. krak., hetm. w. kor., która oprócz kościoła zbudowała obecny pałac. W czasie wojen tureckich zaginął prawdopodobnie przywilej nadany miastu przez Zygmunta III w r. 1595, gdyż na prośbę tejże Ludwiki z Mniszchów Potockiej, August III nadaje przywilejem wystawionym w Warszawie 16 grudnia 1758 r., a wciągniętym do aktów grodzkich trembowelskich, miastu M., w wojew. ruskiem, ziemi halickiej, pow. trębowelskim, położonemu, prawo magdeburskie i równa je z innemi miastami Polski i Litwy. Potocka darowała M. bratankowi swemu hr. Mniszchowi. Od Mniszchów przeszły M. w posiadanie bar. Konopki, który urządził w Konopkówce, przy źródle siarczanem tam się znajdującem (odkrytem w 1647 r.), w r. 1820 wielkim nakładem zakład kąpielowy. Zakład ten cieszył się czas jakiś wielkiem powodzeniem, całe Podole galicyjskie, odcięte od zachodu brakiem komunikacyi, zjeżdżało do M., częścią szukając ulgi w cierpieniach, częścią dla rozrywki. Po wybudowaniu kolei żelaznych upadł zakład i obecnie ściąga ledwie kilkudziesiąt chorych rocznie. Od Konopków przez wiano otrzymał M. Mieczysław hr. Rej, poseł sejmowy. W zamku urządził Konopka fabrykę sukna, która jednak nie mogła wytrzymać konkurencyi z fabrykami istniejącemi w zachodnich prowincyach austryackich, sukno bowiem z fabryki mikulinieckiej trzeba było posyłać do Wiednia do plombowania, poczem dopiero wracało do kraju i mogło być sprzedawanem, a że wówczas jeszcze kolei żelaznych nie było, koszt więc transportu do Wiednia i z powrotem był tak wielki, że sprzedawać go można było tylko za cenę wyższą od ceny sukien morawskich i austryackich. W Konopkówce osiedlił Konopka niemieckich kolonistów. Na urodzajnej podolskiej glebie, przy swej praco-

witości, oszczędności i postępowem gospodarstwie, doszli oni do wielkiego dobrobytu, odznaczają się szczególniej troskliwym chowem koni. Mogiła wznosząca się powyżej pałacu i kościoła niedaleko drogi rządowej, prowadzącej do Tarnopola, świadczy o krwawych zapasach przed laty na tych polach się odbywających. Położenie M. jest malownicze. Seret wije się wśród wysokich wzgórz podolskich, które stromo ku rzece spadają, część tych wzgórz pokryta pięknymi wysokopiennymi lasami, których dęby wartością swoją równają się wartości całego tego majątku. Wzdłuż po nad rzeką ciągną się w górę i na dół rzeki jednym nieprzerwanym prawie łańcuchem wsie, młyny, łąki, pojedyńcze chaty, ogrody i sady. 2.) **M.**, wś, pow. śniatyński, nad Prutem, odl. o 3·7 kil. od Sniatyna, graniczy na wsch. i płn. z Śniatynem, na zach. z Budyłowem, na płd. z rz. Prut. Położenie M. bardzo malownicze. Grunta tej włości przecina kol. żel. lwow.-czerniowiecka w kierunku od zach. ku wsch. Przestrz. pos. więk. gr. or. 810, łąk 226, past. 37, lasu 106; włośc. gr. or. 668, łąk 112, past. 20, lasu 7 kw. mr. Ludn. rzym.-kat. 105, par. Śniatyn, gr.-katol. 650, par. Budyłów, dek. śniatyński dyecezyi lwowskiej, cerkiew pod wezw. ś. Mikołaja; wszystkie urzędy w Śniatynie. Właśc. pos. więk. Ignacy Schnirch. *B. R.*

Mikulinka, szczyt w Karpatach wschodnich, w obr. gm. Jabłonicy, w pow. nadworniańskim, na praw. brzegu rz. Jabłonicy, pod 42° 10′ 6″ wsch. dłg. g. F., a 48° 19′ 7″ płn. sz. g. Wznosi się 1000 m. npm. Na wschód od M. wznoszą się Magórki (1059 m.) i Seredyna (1004 m.). *Br. G.*

Mikulino 1.) wś pryw. nad rz. Dobryłówką, pow. dzisieński, w 2 okr. polic., o 49 w. od Dzisny, 4 dm., 41 mk. prawosł. 2.) **M.**, wś, pow. dzisieński, w 1 okr. polic., gm. Zalesie, okr. wiejski Uzrecz, o 4 w. od gminy; 21 dusz rew. 3.) **M.**, folw., pow. miński, własność Nowickich, ma przeszło $11\frac{1}{2}$ włók obszaru. 4.) **M.**, wś nad rz. Isłocz, pow. miński, w okr. polic. rakowskim, przy drodze z Dulicz do folw. Isłocz, ma 6 osad, miejscowość mocno falista. *A. Jel.*, *J. Krz.*

Mikulino horodyszcze, st. p. w pow. staryckim gub. twerskiej.

Mikuliński rożek, słobódka, pow. lityński, gm. Bahrymowce, par. Lityn, o 10 w. od Lityna; 50 dm., 266 mk., 475 dz. ziemi włośc., 385 dz. dwors. Własność kolejno Komarnickich, Barskiego, Somowa. *Dr. M.*

Mikulińskie, przedm. Oleska, pow. złoczowski.

Mikuliszki 1.) zaśc. rząd., pow. wileński, 5 okr. polic., o 10 w. od Wilna, 1 dm., 5 mk. kat. 2.) **M.**, wś rząd., pow. wileński, w 5 okr. polic., gm. Ilino, okr. wiejski Onżadowo, o 40 w. od Wilna, 4 dm., 31 mk. kat., należy do dóbr Puzyryszki. 3.) **M.**, zaśc. szlach., pow. wileński, w 4 okr. polic., o 41 w. od Wilna, 1 dm., 3 mk. kat. 4.) **M.**, zaśc. rząd., pow. święciański, w 3 okr. polic., o 34 w. od Święcian, 3 dm., 36 mk. kat. 5.) **M.**, wś włośc., pow. lidzki, w 3 okr. polic., gm. Dubicze, okr. wiejski Głębokie, o 35 w. od Szczuczyna, 6 dm., 52 mk., należy do dóbr Rewiatycze, własność von Brennera. 6.) **M.**, dwór na praw. brz. Wilii, pow. kowieński, par. Kormiałów, w 4 okr. polic. janowskim (o 12 w.), poniżej Podbarczan, o 27 w. od Kowna; 50 włók ziemi, gleba żyzna, gorzelnia, własność Nakaźnego. *J. Krz.*

Mikulowcy (węg. *Kis-Mogyoros*), wś, hr. beregskie, nad rz. Latorczą, kościół filial. gr.-kat., 250 mk.

Mikułajcie, folw., pow. szawelski, w 3 okr. polic., par. krupiewska, 10 włók ziemi, własność Ant. Januszkiewicza. *J. G.*

Mikułki, wś rząd. nad jez. bez nazwy, pow. święciański, w 1 okr. polic., gm. i okr. wiejski Łyntupy, o 24 w. od Święcian, 10 w. od Łyntup, 3 dm., 35 mk. kat.

Mikułów al. *Mikołów*, niem. *Nicolai*, miasto okręgowe w pow. pszczyńskim na Szląsku górnym, leży na wzniesieniu 1116 st. par., na połowie drogi pomiędzy Oświecimem (w Galicyi) a Gliwicami, o 14 kil. od Katowic. Posiada dwa kościoły katolickie, kościół ewangielicki, synagogę, szkołę katolicką 5-klasową (529 uczniów), ewang. 1-klas. (60 ucz.) i żydowską prywatną (104 ucz.). Co do władz M. posiada: urząd miejski, urząd policyjny okręgowy, urząd pocztowy, dwóch sędziów okręgowych. Z zakładów przemysłowych istnieją tu: huty żelazne (Nicolai Hütte, Walther H., Maria Louisen H., Fröhlische Löffelschmiede), wielki młyn amerykański. Kolej żelazna łącząca Racibor z Katowicami przerzyna grunta należące do miasta, na których mieści się stacya. Ludność miasta z 2752 mk. w 1834 r., wzrosła do 3059 w 1840 r., doszła do 4479 w 1861 r. Mówi ona zepsutą polszczyzną. Wychodzą tu dwa pisma peryodyczne polskie dla ludu nakładem Miarki: „Katolik" i „Monika". Początkiem miasta miało być obozowisko urządzone tu przez mołdawskich handlarzy bydła. Oni to wznieśli drewniany kościołek ś. Mikołaja (Nikołajek zwany) w miejscu, gdzie dziś stoi murowana kaplica na płn. od miasta przy drodze do st. dr. żel. Pożar ratusza w 1794 r. zniszczył archiwum miejskie, ztąd przeszłość M. mało jest znaną. W Kod. dypl. Muczk. i Rzyszcz. wspominany jest M. w dok. z 1228 r. Dochował się też dokument, w którym Mieczysław (Mieszko), ks. Opolski, jako władzca Pszczyny, potwierdza (w Rybniku 1287 r.)

nadania poczynione przez Jana z Grabi kościołowi ś. Wojciecha w M. W 1547 r. baron Hans Turzo, pan na Betlemfalva i na Pszczynie, nadał M. miejską organizacyę, samorząd, sądownictwo i łączne z tem przywileje uprawy wina, warzenia piwa, tworzenia cechów, targi i jarmarki. W tej epoce M. stał się ważnem targowiskiem dla handlu bydłem, solą i wódką. Najście Szwedów w 1630 r. zadało ciężką klęskę miastu. Spustoszyli oni prócz miasta i klasztor zakonnic pod miastem stojący. O przeszłych stosunkach miasta świadczy dotąd nazwa jednej z ulic (Krakowska) i tak zwana Skotnica, będąca zapewne miejscem dawnego targowiska na bydło. Do mieszczan należy obecnie 4662 mr. ziemi, w tem 4029 mr. roli, 52 mr. ogr., 352 mr. łąk, 137 mr. pastw. i 122 zagajników. Klimat tu dość ostry skutkiem wzniesionego położenia i silnych wiatrów od Karpat wiejących. Par. kat. mikułowska posiada od 1861 r., prócz starego, nowy murowany kościół z dwoma wieżami i liczy 13926 parafian (1869 r.). Do parafii należą miejscowości: Gostyń, Wyrów, Łaziska (górne, dolne i średnie), Śmiłowica, Kamionka, Wilkowy, Panewnik, Piotrowice, Podlesie, Zarzycze, Lgota i Althammer. W obrębie parafii mieszka 745 ew. i 540 żydów. Dekanat mikułowski dyec. wrocławskiej miał 1869 r. 45158 kat., 1435 ew., 530 izr. i 8 parafii: Berun, Boischow, Chełm W., Lendzin, Mokra, M., Tychy, Woszczyce. *Br. Ch.*

Mikułów, niem. *Nicolsburg*, miasto na Morawie, na płd. od Dyi, niedaleko granicy austryackiej, z zamkiem wygasłej rodziny Dietrichsteinów i z dość liczną gminą żydowską.

Mikułowa, młyn i tracz w Olszówce, pow. limanowski.

Mikułowice 1.) wś i folw., pow. opoczyński, gm. Radonia, par. Wójcin, odl. 16 w. od Opoczna. Wś ma 1 dm., 10 mk., 210 mr. ziemi dwors., 215 mr. włośc., folw. (lit. A.) 1 dm., 7 mk., 300 mr. W 1827 r. było tu 16 dm., 101 mk. Wspomina tę wieś Lib. Benef. Łaskiego (t. I, 625). Folw. M. z wsiami: M. i Maryampol rozl. mr. 290: gr. or. i ogr. mr. 179, łąk mr. 9, lasu mr. 94, nieuż. i place mr. 8; bud. z drzewa 10. Wś M. os. 19, z gr. mr. 218; wś Maryampol os. 22, z gr. mr. 302. 2.) **M.**, wś kośc. i folw., pow. opatowski, gm. Wojciechowice, par. Mikułowice, odl. 15 w. od Opatowa. Posiada kościół paraf. murowany, założony wraz z parafią w 1363 r. przez Wojsława, kanon. sandomier., dziedzica M. Jest tu urząd gminny, gorzelnia, młyn wodny, 36 dm., 301 mk., 450 mr. ziemi dwor., 436 mr. włośc. W 1827 r. 30 dm., 242 mk. Kościół paraf. stoi widocznie na gruncie, który należał kiedyś do wsi sąsiedniej Wojciechowic i ztąd dawniej par. nosiła nazwę Wojciechowice. M. al. *Wojciechowice*, parafia, dek. opatowski, 2500 dusz. Dobra M. składają się z folw. M. i Ługi, wsi M. i Julianów rozl. mr. 1362; folw. M.: gr. or. i ogr. mr. 421, łąk mr. 30, lasu mr. 563, nieuż. i place mr. 32, razem mr. 1045; bud. z drzewa 20; folw. Ługi: gr. or. i ogr. mr. 303, nieuż. i place mr. 14, razem mr. 317; budowli z drzewa 6. Jest wiatrak i pokłady kamienia wapiennego. Wś M. os. 45, z gr. mr. 389; wś Julianów os. 15, z gr. mr. 283. 3.) **M.**, wś, pow. stopnicki, gm. i par. Szaniec. Leży przy drodze bitej z Chmielnika do Buska, pod samym Buskiem (odl. o 2 w.). Znaleziono tu cmentarzysko przedhistoryczne. W XV w. dziedzictwo rodziny h. Mądrostki, ma 11 łanów kmiecych, 6 zagrodników, karczmę, młyn i dwa folwarki. Kmiecie i zagrodnicy dają dziesięcinę klasztorowi w Mogile, folw. i młyn proboszczowi w Szańcu (Dług. II, 379 i III, 433). Następnie M. należały do dóbr margrabstwa pińczowskiego. Wś M. ma 34 osad mających po 8 mr. roli. Folw. M. ma 400 mr. roli orn., 240 mr. lasu urządzonego i 230 mr. łąk. Są tu pokłady torfu, marglu i gliny białej. *Br. Ch.*

Mikułówka, część Olszówki, pow. limanowski.

Mikuły, folw. i wś, pow. łowicki, gm. Lubianków, par. Lipce. Leży przy drodze w części bitej z Brzezin na Łyszkowice do Łowicza, odl. 21 w. od Łowicza (por. Lib. Ben. Łask., t. II, 337, 509 i 549). Folw. M. lit. A. B. z wsią M. i Teresin rozl. mr. 364: gr. or. i ogr. mr. 307, lasu mr. 42, nieuż. i place mr. 15; bud. mur. 1, z drzewa 11; płodozmian 11-polowy. Wś M. os. 5, z gr. mr. 3; wś Teresin os. 14, z gr. mr. 257. *A. Pal., Br. Ch.*

Mikuły, ob. *Makohlen*; r. 1702 mieszkał tu Jan Dąbrowski (ob. Kętrz.: O ludn. pols., str. 562). *Kś. Fr.*

Mikusz, niem. *Mykos-See*, jez. w płn. części pow. jańsborskiego, przez które płynie rz. Orzysz; nad M. leży wś tejże samej nazwy (ob. Weiss: Preuss. Littauen und Masuren, II, 68). *Kś. Fr.*

Mikuszczyn, góra ze szczytem 1138 m. wys., pod 48° 43′ płn. szer. a 41° 39′ 30″ wsch. dłg. F., na praw. brz. Czeczwy, pow. doliński.

Mikuszów, dwór i folw. dóbr Orzesze, pow. pszczyński, ob. *Orzesze*.

Mikuszewo, gm. i dom., dom. z Czeszewem ma 10525 mr. rozl., bez Czeszewa gm. ma 3 miejsc.: a) M., dom., folwarki: b) Budy, c) Budziłówko, 29 dm., 444 mk., 78 ew., 366 kat.; 138 analf. Własność ks. Sachsen-Meiningen. *M. St.*

Mikuszowice, wś, pow. bialski, zwana niewłaściwie *Mikluszowice*, niem. *Nikelsdorf*. Leży na prawym brzegu Biały, pobocznej Wisły,

odgraniczającej Szląsk od Galicyi, przy linii kol. żel. płn. ces. Ferdynanda i gościńcu z Biały (5·3 kil.) do Żywca. Nazwę wyprowadzają od Mikołaja Komorowskiego, który tę wieś na stoku płd.-zachod. Łysej góry (66 m. wys.), w położeniu 367 m. npm. w końcu XV w. osadził. Na zach. od wsi piętrzy się 828 m. npm. wysoki szczyt Rogacz. Godną uwagi formacyę geologiczną na powierzchni tej włości badali: Hohenegger (Geognostische Verhaeltnisse d. Nordkarpathen), Zeiszner, a w najnowszych czasach Szajnocha (Badania geolog., Kosmos, 1884). Ostatni pisze (str. 236), że w piaskowcu znajdują się ogromne, wielkości głowy dziecięcej sferosyderyty. Warstwy mikuszowskie uważa ten geolog za najstarszą część średniokredowego ogniwa. Tworzą one piętro grubości 700 do 800 metrów, składające się z niebieskawo szarych wstęgowanych rogowców krzemionkowych, kruchych, ciemnoszarych łupków i pojedyńczych ławic drobnoziarnistego glakonitycznego piaskowca. Ta wieś należy do par. rzym.-kat. w Wilkowicach, ma jednak kościół murowany, szkołę ludową jednoklasową i kasę pożyczk. gminną z kapit. 722 zł. w. a. Z 893 mk. przebywa 23 stale na obszarze więk. pos., 780 jest wyznania rzym.-kat. a 113 akat. i izrael. Pos. więk. Klem. Primavesi ma obszaru 58 mr. roli, 8 mr. łąk, 19 mr. pastw. i 78 mr. lasu; pos. mniej. 237 mr. roli, 31 mr. łąk, 53 mr. past. i 44 mr. lasu. W czerwcu 1884 r. wylew wody Biały i potoka Suleniec, płynącego przez środek wsi, zniszczył wszystkie zasiewy, wiele chat stało pod wodą. Od początku założenia wsi aż do r. 1650 (Łepkowski, Roczn. Tow. nauk. krak. z r. 1861, str. 203) byli mieszkańcy kalwinami. Siarczyński (Dykcyonarz Geogr., Rkp. Bibl. Ossol. № 1825) powiada, że sławny zbójca Maciek Mikuszowski, który cepów żelaznych zamiast broni używał, otrzymawszy od króla list żelazny, kupił sobie w tej wsi sołtystwo i zbudował kościół, aby rezydujący przy nim kapłan lud nawracał i w wierze katolickiej utrzymywał. Gdy ten kościół w r. 1687 zgorzał, wystawiła gmina istniejący dotychczas w r. 1690. Naprzeciw ujścia potoku znajdują się okopy usute w r. 1656 przeciw Szwedom, w których się Żywczanie zamknęli w liczbie 301. Mieszczanie porobili we wsi zasieki i oczekiwali nieprzyjaciela. Nadciągnęła im z pomocą okoliczna szlachta, ale mieszczanie niedowierzając nie wpuścili jej do okopów. Szlachta cofnęła się, ale za nią przybył 8 marca generał szwedzki Weihard w 200 ludzi, pobił mieszczan w otwartem polu a następnie szańce zdobył, poczem mając otwartą drogę, udał się do Żywca i to miasto spalił (Janota, Żywieczczyzna, str. 64). Ludność trudni się obok rolnictwa sukiennictwem i ma folusze na Białej. Gleba jest urodzajną. M. graniczą na płn. ze Straconką, na wsch. z Międzybrodziem lipnickiem a na płd. z Wilkowicami. *Mac.*

Mikuszyn, folw. należący do probostwa w Czerlejnie, pow. środzki, 571 mr. rozl., należy także do gm. Czerlejno; 2 dm., 24 mk. Poczta i tel. w Węgierskiem, gośc. o 3 kil., st. kol. żel. w Środzie o 13 kil. *M. St.*

Mikut-Kraulaiden, wś na Litwie pruskiej, pow. tylżycki, st. p. Coadjuthen, okr. urz. stanu cywil. Timstern, 76 mk., (r. 1856). *Kś. Fr.*

Mikuthelen (niem.), wś na Litwie prus., pow. stołupiański, st. p. Kattenau, 95 mk. (r. 1856). *Kś. Fr.*

Mikuty, wś szlach. i włośc. nad rz. Wyssą, pow. szczuczyński, gm. Radziłów, par. Słucz. W 1827 r. 7 dm., 41 mk.

Mikuty 1.) okolica szl., pow. lidzki, 4 okr. polic., gm. Myto, okr. wiejski Wawiorka, o 29 w. od Lidy, o 9 w. od Wasiliszek, 19 dm., 88 mk. kat. (r. 1866). 2.) **M.**, wś, pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm. Myto, okr. wiejski Wawiorka, 4 dusze rew.; należy do dóbr Szalewo, własność Szalewiczów.

Mikuty, niem. *Mikutten*, wś na pol.-prus. Mazurach, pow. jansborski, st. p. Biała, okr. urz. stanu cywil. Kumilsk, 64 mk. (1856 r.).

Mikutyszki, wś, pow. kalwaryjski, gm. nadniemeńska, par. Rumbowicze, odl. 59 w. od Kalwaryi, ma 19 dm., 120 mk. W 1827 r. 9 dm., 91 mk.

Mikutyszki, wś, pow. rossieński, w 3 okr. polic., par. jurborska.

Mil....., nazwy miejscowości zaczynające się od Mil a tu niepomieszczone, ob. pod *Mił.....*

Mila, karczma koło Klimkowiec, na obszarze dwors. wsi Hnilice W., pow. zbaraski.

Milachowo (Kętrz.), os., pow. chojnicki, w spisach rządowych nie ma jej. *Kś. Fr.*

Milaciszki, folw. i dwór, pow. lidzki, 5 okr. polic., o 44 w. od Lidy a 8 w. od Ejszyszek, 16 dusz (katol.). *A. T.*

Milan, ob. *Dąbek-Milan*, pow. ostrołęcki.

Milanek, jez., pow. grudziąski, po brzegach gęstą trzciną zarosłe, tak że trudno do środka się dostać; należy do wsi Fijewa. *Kś. Fr.*

Milanów 1.) al. *Milianow* (*Emilianów ?*), al. *Milionów*, wś i os. karcz., pow. noworadomski, gm. Garnek, par. Dąbrowa, posiada 8 dm., 105 mk., 83 mr. ziemi włośc.; os karcz. 1 dm., 3 mk., 4 mr. Należy do dóbr Garnek. W 1827 r. Milianów wś ma 4 dm., 80 mk. 2.) **M.**, wś, pow. radzyński, gm. Milanów, par. Parczew, odl. 21 w. od Radzynia. Posiada szpital prywatny, kaplicę ze stałym kapelanem, siostry miłosierdzia przy szpitalu. Jest tu urząd gm., 76 dm., 736 mk. W 1827 r. 43 dm., 291 mk. M. Niegdyś siedziba rodziny Milanowskich, w XVIII w. już własność Potockich. Po Po-

tockiej 1mo voto za Uruskim, 2 v. za Kabogą będącej, przeszły dobra na własność Seweryna Uruskiego. Dziś rezydencya ks. Włodzimierza Czetwertyńskiego, który tu wystawił piękny pałac i obszerny park i ogród założył. Tu znajduje się jedna z najciekawszych w kraju bibliotek, z samych najrzadszych prawie polskich druków złożona, którą właściciel ks. Czetwertyński zbiera i powiększa ciągle. Założyła tu hr. Kabogowa kaplicę i szpital. Dobra M. składają się z folw. M., Zieleniec, Mogiłki, Zabłocie al. Hermancin i Czeberaki; wsi: M., Kostry i Czeberaki, rozl. samego obszaru dworskiego mr. 3992: folw. M. gr. or. i ogr. mr. 656, łąk mr. 142, past. mr. 43, lasu mr. 1860, nieuż. i place mr. 146, razem mr. 2847; bud. mur. 10, z drzewa 36; płodozmian 9 polowy; folw. Zieleniec gr. or. i ogr. mr. 126, łąk mr. 16, nieuż. i place mr. 2, razem mr. 144; bud. mur. 1, z drzewa 5; płodozmian 6-polowy; folw. Mogiłki gr. or. i ogr. mr. 193, łąk mr. 125, past. mr. 85, nieuż. i place mr. 18, razem mr. 421; bud. mur. 1, z drzewa 6; płodozmian 6-polowy.; folw. Zabłocie al. Hermancin gr. or. i ogr. mr. 178, lasu mr. 69, nieuż. i place mr. 3, razem mr. 250; bud. mur. 1, z drzewa 3; płodozmian 6-polowy; folw. Czeberaki gr. or. i ogr. mr. 174, łąk mr. 125, past. mr. 27, nieuż. i place mr. 5, razem mr. 331; bud. mur. 2, z drzewa 10; płodozmian 7-polowy; jest gorzelnia parowa, wiatrak, pokłady torfu. Wś M. os. 81 z gr. mr. 1288; wś Kostry os. 48, z gr. mr. 979; wś Czeberaki os. 50, z gr. mr. 847. M. gmina graniczy z gm. Suchowola, Siemień, Lisiowólka i Jabłoń, ma 2750 mk. i 15190 mr. obszaru, należy do sądu gm. okr. III w Cichostowie, st. p. Parczew, do Radzynia $20^3/_4$ w. W skład gm. wchodzą: Biżle, Cichostów, Czeberaki, Jasionka ruska, Kopina, Kostry, Maryampol, Milanów, Mogiłki, Przewłoka A i B, Szajdówka, Wicinki, Wierzbówka, Zaniówka i Zieleniec. *Br. Ch.*

Milanów, folw., pow. mielecki, leży w równinie, blisko ujścia Wisłoki do Wisły, i ma grunta podmokłe, przeważnie łąki. Graniczy na zach. z Młodochowem, na płn. z Krzemienicą, na wsch. ze Zdarkowska Wolą a na płd. z Borkami. *Mac.*

Milanówek, wś i kol., pow. błoński, gm. Grodzisk, par. Żuków. Leżą w stronie płd.-zach. od linii dr. żel. warsz.-wied., odl. 3 w. od st. Grodzisk a 7 w. od Błonia. W 1827 r. par. Brwinów, 13 dm., 201 mk. Folw. i wś M. rozl. mr. 685: gr. or. i ogr. mr. 325, łąk mr. 57, lasu mr. 286, nieuż. i place mr. 18; bud. mur. 8, z drzewa 12; płodozmian 10-polowy; jest wiatrak i pokłady torfu. Wś M. os. 30, z gr. mr. 154. *Br. Ch.*

Milanówek al. *Milanowo*, kol. do Jelenia należąca, pow. kwidzyński, st. p. Kleinkrug, par. kat. Piaseczno, ew. Gniew, szkoła Jeleń, 6 dm., 35 mk. (1868 r.), 20 ew., 15 kat. Okr. urz. stanu cywil. Piaseczno. *Ks. Fr.*

Milanowicze, w dok. *Milanowo*, *Milanowiec*, *Mielanowiec*, mko, pow. kowelski, na zach. od od msta pow., o 7 w. od St. Koszar, 540 mk., cerkiew, ślady zamku, podług podania kn. Kurbskiego. Należało niegdyś do sstwa kowelskiego (ob. t. IV, 517—1). Piotr Chwalczewski, podkomorzy kaliski, nadaje w 1550 r. ustawę z oznaczeniem różnych powinności, zaprowadza wolnicę, która ma trwać od ś. Bartłomieja aż do mięsopust. Lustracya z 1616 r. podaje: M. z siołem Olszanicą, które do mka przyłączono, ma włók 36, z tych tylko 34 płacą czynsze, z każdej po 45 gr. litew.; placów miejskich 106, z tych popowskich 5, wójtowskich 2 wolnych od podatków, bojarów drużeniców 2, z placów płacą po gr. $3^1/_2$. Przywilej z 1646 r. zaprowadza targi co poniedziałek, jarmarki zaś na Wniebowstąpienie, ś. Piotr i ś. Pokrowę, po tygodniu trwać mające. Lustratorowie z 1664 r., zastawszy miasto skutkiem wojny w biednym stanie, wyrażają „dla ubóstwa swego privilegium juris magdeb. u króla wyjednać nie mogą“. Jak dalece M. podupadły, tytuł tylko mka zachowując, dowodzi lustracya z 1789 r., która mówi: domów znajduje się 106, mieszczan czyli chłopów gospodarzy 114, domów żydowskich nie masz, tylko karczma wjezdna“, Podług lustracyi z 1628 r. suma dochodów z msta wynosiła 331 fl. 12 gr. 17 den. Do włości milanowskiej należały wsie: Olszanica, czyniąca fl. 58 gr. 15, Zielowo fl. 19 gr. 6 den. $13^1/_2$, Turowica (Turowicze) fl. 46 gr. 25 den. 9, Klewiecko (Kleweczko) fl. 107 gr. 3, Chodowice fl. 186 gr. 10 den. 9, Poryduby i Siedliszcza fl. 308 gr. 7 den. 9, folw. Porydubski fl. 341 gr. 10 den. 9 i folw. Milanowski fl. 665 gr. 25 den. 9 (ob. Jabłonowski, Lustr. królewszczyzn, str. 163—164). O M. znajdujemy liczne wzmianki w Pamiętnikach kn. Kurbskiego. Por. Arch. J. Z. R., cz. I, t. 1, 79; cz. V, t. 1, 120, 165, 260, 261; cz. VI, t. 1, 328. *J. Krz.*

Milanowo ob. *Milanowek*.

Milanowszczyzna, folw., pow. suwalski, gm. Czostków, par. Filipów, odl. 14 w. od Suwałk, ma 2 dm., 8 mk.

Milaszkowce, mylnie *Maleszowce*, wś nad rz. Płoską, pow. proskurowski, gm. Malinicze, par. Czarnyostrów, 105 dm., 640 mk., 976 dz. ziemi włośc.; cerkiew. Należy do klucza Mikołajów (ob.) hr. Konst. Przeździeckiego.

Milaszyszki, zaśc., pow. wileński, w 1 okr. polic., gm. Niemenczyn, okr. wiejski Padziuny, 4 dusze rew. *J. Krz.*

Milatycze (rus. *Myliatyczi*), wś, pow. lwowski, 15 kil. na płd.-wsch. od Lwowa, 7 kil. na płd.-zach. od urzędu poczt. w Dawidowie

a 13 kil. na płd. od sądu powiat. w Winnikach. Na płn. leży Krotoszyn, na wsch. Dawidów i Tołszczów, na płd. Siedliska i Podciemno, na zach. Wołków. Płd. część wsi przepływa pot. Tołczówka. Na płn. od niego płynie mały strumyk, dopływ Zubrzy. W dolinie tego strumyka leżą zabudowania wiejskie. W płn. stronie obszaru wznosi sie wzgórze 343 m. wys., w stronie płd. lesistej dochodzi najwyższe wzniesienie 364 m. npm. Własn. więk. ma roli or. 402, łąk i ogr. 69, past. 19, lasu 223 mr.; wł. mn. roli or. 707, łąk i ogr. 153, past. 18, lasu 4 mr. W r. 1880 było 657 mk. w gm., 46 na obsz. dwor. (między nimi 512 obrz. rz.-kat., 152 gr.-kat.). Par. rz. i gr. kat. w Wołkowie. We wsi jest szkoła etat. 1-kl. W r. 1552 zezwala Zygmunt August Rafałowi Halce z Milatycz pobierać mostowe i kopytkowe na mostach, wybudowanych w M. (Arch. Bernardyn. we Lwowie, T. t. 15, str. 579). W r. 1638 rozgraniczają komisarze królewscy M., Żyrawkę i Wołków (ib., T. t. 70, str. 1947). *Lu. Dz.*

Milatyn 1.) wś, pow. ostrogski, o 17 w. na wsch. od Ostroga, do 800 mk.; należała do Firlejów, później była własnością Bertramów, od których przeszła do Radlińskich, Boskich i Daszyńskich, a w ostatku dostała się prawem spadku Krzyżanowskim. Wś ogromna, ciągnąca się 5 w., ma 2 cerkwie: paraf. i filialną; młyn parowy. W przeszłym stuleciu w środku wsi był zamek, na miejscu gdzie dziś stoi dwór murow., a przy nim kaplica kat., par. Ostróg. W pewnem oddaleniu od dworu widać szczątki dawnych wałów. Dwór zbudowany na górze nad wąwozem, środkiem którego od wsch. ku zach. przepływa rzeczka, biorąca początek w lesie Kurasz (ob.), obraca ona 4 młyny. Po obu stronach rzeczki wyniosłe góry, na których rozłożyły się włośc. domy, od płn., wsch. i płd. wyniosła równina, a ku zach. nizina, na której są łąki. Dworki 8-miu dziedziców postawione w uroczych miejscach z pięknemi i obszernemi ogrodami. Ziemia glinkowata V klasy, rodzi pszenicę, żyto i inne ziarna; północna strona kamienista. Włościanie trudnią się rolnictwem, są jednak niezamożni, z powodu nałogu pijaństwa, na rozprzestrzenienie czego wpływa 8 karczem we wsi 2.) **M.**, mko, pow. włodzimierski, na płd.-wsch. od msta pow., na granicy austryackiej, w 3 okr. polic., gm. Podberezy (o $7^1/_2$ w.). W 1870 r. miał 23 dm., 124 mk., w tem 81 proc. izral., cerkiew, 2 żyd. domy modlitwy, 51 rzemieślników. Podług Echarda, słynęło cudownym obrazem P. Jezusa; należało wówczas do Skorupków. Por. Arch. J. Z. R., cz. II, t. I, 10.

Milatyn 1.) wś w pow. gródeckim, zwana także M. Mały, 14 kil. na płd.-zach. od sądu pow. w Gródku, 10 kil. na płd.-wsch. od urz. poczt., st. kol. i tel. w Sądowej Wiszni. Na płn. leżą Rodatycze, na wsch. Wołczuchy i Dobrzany, na płd. Putiatycze, na zach. Dołhomościska (w pow. mościskim). Przez wieś płynie pot. Zamłyński al. Wzduch, dopływ Rakowa. Wchodzi on tu z Dobrzan i płynie zrazu wzdłuż granicy wsch. od płd. na płn., poczem skręca na zach. i płn.-zach., a płynąc środkiem obszaru wchodzi do Rodatycz. Od praw. brz. przyjmuje on w obrębie wsi pot. Kocowski, płynący od wsch. na zach.; od lew. brz. zasila go inna struga, płynąca z Dołhomościsk od zach. na wsch., rozlewająca się w mały stawek, a w końcu płynąca na płn. płn. aż do ujścia. W środku obszaru leżą zabudowania wiejskie, na płn. od nich, na granicy Rodatycz, nad Wzduchem, przys. Bar (a raczej oddzielna wioska, ob.), a we wsch. stronie u źródlisk pot. Kocowskiego przys. Baru, Koców z folw. i dworem. W płd. stronie wsi wznosi się wzgórze Milatyn do 285 m. (znak triang.). Własn. więk. ma roli or. 602, łąk i ogr. 199, past. 4, lasu 351 mr.; wł. mn. roli or. 686, łąk i ogr. 102, pastw. 156 mr. W r. 1880 było w M. 486 mk., w gm., a 32 na obsz. dwors., w Barze zaś 446 mk. w gm., a 62 na obsz. dwor. (między nimi 175 obrz. rz.-kat. w M. a 359 w Barze). Par. rz.-kat. w Milczycach, gr.-kat. w Dołhomościskach. 2.) **M.** *Nowy* i *Stary* (po rus. *Myliatyn Nowyj* i *Staryj*), wś w pow. kamioneckim, 20 kil. na płd.-wsch. od Kamionki Strumiłowej, 10 kil. na płn. od najbliższej st. kolei Karola Ludwika w Zadwórzu, między 49° 57′ a 49° 59′ płn. szer. g., i 42° 7′ a 42° 10′ 30″ wsch. dłg. od F. Na płn.-zach. leży Żelechów Wielki, na płn.-wsch. Rzepniów, na wsch. Kozłów, na płd. Kędzierzawce i Lisko, na zach. Niesłuchów. Wody płyną od zach. na wsch. i wpadają po za obrębem wsi do Bugu. Zach. część obszaru zajmuje M. Stary, część wsch. M. Nowy. Na płn.-zach. od M. Starego leży folw. Owczarnia. Na płn. krańcu granicznym wznosi się wzgórze Peredsile do 256 m., w stronie płd.-wsch. Telacze do 259 m. Własn. więk. (Hieronima Łodyńskiego) ma roli or. 475, łąk i ogr. 190, past. 15, lasu 247 mr.; wł. mn. roli or. 845, łąk i ogr. 165, past. 19 mr. W r. 1880 było w M. Nowym 441 mk. w gm., 19 na obszarze dwors., a w M. Starym 846 w gm., 49 na obsz. dwors. (między nimi w M. Nowym 434 obrz. rz.-kat. a 23 gr.-kat., w M. Starym 670 obrz. gr.-kat. a 93 obrz. rz.-kat.). Par. gr.-kat. w M. Starym, dek. buski, archidyec. lwowska. We wsi jest cerkiew. Par. rz.-kat. w M. Nowym, dek. gliniański, archidyec. lwowska, założona w r. 1788 przez Teresę z Karsznickich Łączyńską, kasztelanową lwowską. Kościół murow., konsekrowany w r. 1828. Do par. tej należą: Duniów, Kędzierzawce, Ko-

złów, Lisko, M. Stary, Nowosiółki, Rzepniów i Woronówka. W XVIII w. istniał w M. przez czas jakiś klasztor kamedułów. W r. 1738 Teresa z Karsznickich Gałecka, z powtórnego małżeństwa Łączyńska, ofiarowała kamedułom miejsce w dobrach swoich. Kapituła zakonu wybrała na ten cel wś M., na której fundatorka w r. 1742 zapisała eremitom 33,000 złp. Już około r. 1740 przybyło tu kilku zakonników i utworzyło erem pod wez. ś. Krzyża. Gdy jednak w r. 1742 major zgromadzenia Klemens, Neapolitańczyk, zwiedzając Polskę, oglądał tę miejscowość i zauważył, że zakonnicy w kilku tu mieszkający, nie mogą ściśle wypełniać reguły, porozumiał się z arcybisk. lwowskim Mik. Wyżyckim, erem zniósł w r. 1745 i fundatorkę od zobowiązań aktem urzędowym uwolnił (ob. Encykl. Kośc., t. IX, str. 398). Taż sama Łączyńska sprowadziła tu około r. 1740 karmelitów bosych (Encykl. Kośc., t. X, str. 50). M. jest miejscem odpustów i celem pobożnych pielgrzymek, w kościele bowiem znajduje się cudowny obraz P. Jezusa. Obraz ten przyniósł z Rzymu do Polski ks. Moczarski, dr. teologii, zakonu kaznodziejskiego prowincyi ruskiej prowincyał, i darował go p. Joannie Krzeczowskiej, wchodzącej w związki małżeńskie z Popławskim, pułk. wojsk. kor. Tą drogą przechodząc z rąk do rąk, dostał się do Sobieszczańskich, mieszkających w Nowym Stawie. Tu zasłynął cudami w r. 1745 i 1747, a właściciele ozdobili go srebrną koroną i sercem i umieścili w kaplicy, będącej w ich dworze. W r. 1747 przeniesiono obraz do pobliskiego M. i umieszczono w kościele karmelitów, a d. 12 czerwca r. 1791, po zniesieniu karmelitów, do nowego murowanego kościoła i umieszczono w wielkim ołtarzu. W 1830 r. wyszła we Lwowie książeczka p. t. „Cuda i nabożeństwo obrazu P. Jezusa Milatyńskiego“. W zbiorze rycin Pawlikowskiego znajduje się widok kościoła milatyńskiego pod Nr. 4261. Stęczyński umieścił w swem dziele „Okolice Galicyi“ widok M. i kościoła. W M. Nowym jest urząd poczt., szkoła etat. 1-kl., kasa pożycz. gm. z kapit. 509 złr. i szpital ubogich, założony w 1831 r. w celu utrzymania 4 ubogich miejscowych. Majątek zakładowy wynosi 2482 zł. W 1883 r. było 285 złr. dochodu. Przełożonym jest proboszcz miejscowy rz.-kat. W M. Starym jest szkoła etat. 1-klas. i kasa pożycz. gm. z kapit. 318 zł. W r. 1431 nadaje Władysław Jagiełło Janowi z Koniecpola miasto Boszcz (t. j. Kulików), Zboiska, M. i Międzyhorce, jako nagrodę za wieloletnie służby i jako zastaw za pożyczone 300 grzywien. (A. G. Z., V, 65). W metryce kor. zaciągnięty jest „Privilegium oppidi Milatyn in terra Leopoliensi jure theutonico magdeburgensi locati a. 1578“ (ob. rkp. w Bibl. Ossol. № 2836, str. 162). W archiwum bernard. we Lwowie znajduje się regestr szkód, poczynionych przez wojsko koronne w r. 1657 w M., Nowosielcach i Lesku, dobrach dziedzicznych Piotra Ożgi, pokomorzego lwowskiego (C. t. 405, str. 1318) i opisanie granic milatyńskich, dokonane z okazyi sporu karmelitów milatyńskich, z Maciejem Skorupką, sędzią najwyższego trybunału, dziedzicem Milatyna i Bezbród w r. 1775 (T. t. 148, str. 913). *Lu. Dz.*

Milawa al. *Mielawa*, *Meliawa*, część Kamionki wołoskiej, pow. Rawa Ruska.

Milchaw (niem.), ob. *Michale*, pow. świecki.

Milchbude (niem.) 1.), os., pow. fiszhuski, st. p. Fiszhuzy. 2.) **M.** al. *Kl. Kliewienen*, dobra, pow. gołdapski, st. p. Gołdap', 4 ½ włóki obszaru, 24 mk. w 1856 r. 3.) **M.**, książęca posiadł. i folw., pow. wystrucki, st. p. Gr. Bubainen 2 kil. odl., obejmuje 199·42 ha roli or. i ogr., 20·43 łąk, 16·34 past., 127·41 nieuż., razem 363·60 ha; czysty dochód z gruntu 2043 mrk. Właśc. ks. Leopold Fryderyk Franz Mikołaj Anhalt Dessau. 4.) **M**, pow. wystrucki, st. p. Georgenburg. 5.) **M.**, folw., pow. welawski, st. p. Gruenhayn. 6.) **M.** al. *Neu-Kattenau*, dobra stadninowe, pow. stołupiański, st. poczt. Kattenau, w 1856 r. 83 mk. 7.) **M.**, folw., pow. królewiecki, st. p. Seepothen. 8.) **M.**, zakład mleczny śród łąk, pow. królewiecki, st. p. Kobbelbude. 9.) **M.**, zakład mleczny śród lasu, pow. łecki, st. p. Ełk, 9 mk. 1856 r. 10.) **M.**, folw., pow. gąbiński, st. p. Malwiszki, 33 mk. 1856 r. 11.) **M.** al. *Disselwethen*, dobra, pow. stołupiański, st. p. Mehlkehmen. 12.) **M.**, wś, pow. welawski, st. p. Puschdorf, okr. urz. stanu cywil. Buergersdorf, 27 mk. 1856 r. 13.) **M.**, os., pow. welawski, st. p. Tapiawa, 9 mk. 1856 r. 14.) **M.**, karczma z przewozem przez rzkę Lienau, pow. malborski, st. p. Nowydwór, należy do wsi Neuteicherwalde. 15.) **M.**, dobra rycer., na Litwie prus., pow. tylżycki, st. p. Tylża 6 kil. odl., okr. urz. stanu cywil. Winge. Obszaru 276·77 ha: rola or. i ogr. 63·83 ha, łąki 127·66, past. 79·15, nieuż. 3·32, wody 2·81; czysty dochód z gruntu 6634 mrk. Właśc. Emilia Reimer; 93 mk. 1856 r. 16.) **M.**, folw. do domeny fiskalnej Grumbkowkaiten, pow. piłkałowski, st. p. Willuhnen 6 kil. odl. Zawiera 257·26 ha roli or. i ogr., 112,71 łąk, 5·07 past., 21·49 nieuż., razem 396·53 ha; 41 mk. 1856 r. 17.) **M.**, os. do Partheinen, pow. świętosiekierski, st. p. Wolitnik, 22 mk. 1856 r. 18.) **M.** al. *Schaberau*, maj. chełm., pow. welawski, st. p. Tapiawa 4 kil. odl. Zawiera 23 ha roli or. i ogr., 9 łąk, 7 past., 24 boru, 2 nieuż., 1 wody, razem 66 ha; czysty dochód z gruntu około 770 mrk. Właśc. Nieswandt. 19.) **M.**, zakład do Wesslienen należący, pow. świętosiekierski, st. p. Balga, 5 mk. w 1856

r. 20.) **M.**, 2 folwark, pow. rastemborski, st. poczt. Barty, 29 mk. i 4 mk. 1856 r. 21.) **M.**, folw. pow. świętosiekierski, st. Boenkenwalde, w 1856 r. 26 mk. 22.) **M.**, folw., pow. darkiejmski, st. p. Darkiejmy, 43 mk. 1856 r. 23.) **M.**, folw., pow. ragnecki, st. p. Neu-Skardupoenen. *Kś. Fr.*

Milchhof, folw., pow. inowrocławski, ob. *Zamczysko.*

Milchow (niem.), dobra na Pomorzu, pow. kamiński. R. 1463 wystawia książę Eryk kuzynom Perlow list nadawczy na M. i inne dobra. Dan w Kamieniu (Gesch. d. Lande Lauenburg und Bütow Cramera, II, 244—245). Okr. urz. stanu cywil. Reckow. *Kś. Fr.*

Milchpeter (niem.), os., pow. gdański, st. p. Gdańsk, należy do wsi Strohdeich al. Strohteich. M. służy Gdańszczanom za ulubione miejsce wycieczek i zabaw. *Kś. Fr.*

Milchwalde (niem.), folw., pow. welawski, st. p. Alembork, 26 mk. w 1856 r. *Kś. Fr.*

Milcicha, dawna nazwa strugi Liszki w pow. starogrodzkim. Ob. *Milica*, *Liszki* i *Jonka.*

Milcie al. *Milce*, m., pow. kowelski, ob. *Mielce.*

Milcie, wś szl., pow. wileński, 4 okr. polic., o 63 w. od Wilna, 5 dm., 44 mk. kat.

Milcieje, wś, pow. wileński, w 4 okr. polic., gm. Worniany, okr. wiejski Ryndziuny, o 18 w. od Wornian, 19 dusz rew. *J. Krz.*

Milcz al. *Milcza*, dwie wsie z zarządem gm. i dobra nad kotliną rz. Wilii, pow. borysowski, w 3 okr. polic. dokszyckim, o 84 w. od Borysowa, obie wsie mają 25 os. włócznych, dwie cerkwie pounickie, z których paraf., pod wez. Narodz. N. M. P., fundowała w 1787 r. Agtonina Ogińska, sścina dorsuniska. Gm. milczańska składa się z 4-ch starostw wiejskich, 40 wiosek, 2000 włościan płci męs., szkółka wiejska. Miejscowość dość leśna. Grunta lekkie. Dawniej królewszczyzna, którą Stefan Batory podarował pewnemu śmiałemu szlachcicowi, gdy ten zastąpił mu drogę i domagał się zadośćuczynienia za rabunek przechodzących tędy wojsk królewskich na Moskwę w r. 1579. Król miał wyrzec: „Bierz tę ziemię na której stoisz i milcz"; ztąd jakoby nazwa (ob. Chodźko: Obrazy litewskie, ser. 2, t. III, str. 32—33 i Eust. Tyszkiewicz: Opis pow. borysowskiego, str. 50—52). Tyszkiewicz (tamże, str. 443—444) chce tu widzieć odwieczną sadybę słowiańskiego plemienia Milczan (ob. Mołczany), co jest prawdopodobniejsze od przytoczonej legendy. W XVII w. M. z folw. Chocienie należał do Białłozorów, później do Ogińskich. W r. 1690 trzymali go zastawem niejacy Rodowiczowie, lecz najechani przez dziedziców i złupieni do szczętu, długo się o ten gwałt procesowali w trybunałach. W XVIII w. M. należy do rodziny Tyszkiewiczów, od r. zaś 1869 dobra ziemskie przeszły na własność ks. Wittgensteina. Mają one około 160 włók obszaru. Za czasów poddaństwa liczyło się 550 dusz męs. Duchowieństwo miało też 7-ciu poddanych. *A. Jel.*

Milcz 1.) wś i gm., pow. chodzieski, niedaleko Noteci, 2 miejsc.: a) M., wś; b) M.-Neu Krug, karczma; 20 dm., 175 mk., 129 ew., 46 kat., 61 analf. Poczta i tel. w Chodzieżu o 6 kil., gośc. o 9 kil., st. kol. żel. Miasteczko o 8 kil. 2.) **M.**, olędry, 3 miejsc.: a) M., olędry; wsie: b) M.-Dreihaus; c) M.-Vierhaus; 21 dm., 233 mk., 175 ew., 58 kat., 35 analf. Poczta i tel. w Chodzieżu o 5 kil., gośc. o 4 kil., st. kol. żel. w Miasteczku o 9 kil. *M. St.*

Milcza al. *Milcze*, dwie wsie *Wielka* i *Mała* M., pow. dubieński, na płd.-zach. od m. pow., monaster prawosł.; por. Arch. J. Z. R., cz. III, t. 2, 397; cz. VI, t. 1, 344.

Milcza z *Mymonem*, dwie gminy wiejskie, w pow. sanockim, tworzą jedną całość admin., należą do par. rz.-kat. w Besku. M. ma 490 mk. a Mymno 199 mk. rz.-kat. Obydwie razem mają 969 m. obszaru, mianowicie więk. pos. 235 łąk i 23 mr. past.; mn. pos. 229 roli, 66 łąk i 416 mr. past. M. leży w górskiej dolinie 298 m. npm., na lew. brzegu Wisłoka a praw. jego dopływu Murawy, skutkiem tego grunta są mokre i tylko mała część na płn. od wsi idzie pod uprawę, reszta zaś niższych łanów, otaczających wieś półkolem, jest obrócona na łąki i pastwiska. Przez sioło prowadzi gościniec z Krosna do Besku. Jest tu szkoła ludowa 1-kl. M. graniczy na zach. z Wróblikiem szlacheckim, na płn. z Staszowem i Bzianką, na wsch. z Beskiem a na płd. z Posadą niżnią, częścią Rymanowa. Mymoń, dawniej przysiołek, teraz osobna gmina, leży 4·5 kil. w linii powietrznej na płd. wsch. od Milczy, na praw. brz. Wisłoka i graniczy na płn. z Beskiem, na wsch. z Zarszynem, na płd. z Sieniawą a na zach. z Posadą wyżnią, częścią Rymanowa, w której znajduje się rafinerya nafty. *Mac.*

Milczany, wś i folw., pow. sandomierski, gm. Samborzec, par. Sandomierz (u ś. Pawła), odl. 4 w. Sandomierza. Wś ma 22 dm., 184 mk., 452 mr, obszaru; folw. ma 2 dm. i 143 mr.; należy do dóbr Złota, własność Eleonory Kronholm. W 1827 r. wś rząd. 17 dm., 173 mk. W XV w. własność biskupów krakowskich, ma 7 łanów kmiecych, 2-ch zagrodników. Nie ma karczmy ni folwarku (Długosz, II, 313). *Br. Ch.*

Milczyce, (po rus. *Mylczyci*), wś, pow. mościski, 26 kil. na płd.-wsch. od Mościsk, 10 kil. na płd.-wsch. od sądu pow., urz. poczt., st. kolej. i tel. w Sądowej Wiszni. Na zach. leżą Orchowice i Nikłowice, na płn. Putiatycze (w pow. gródeckim), na płd.-wsch. Jatwięgi, na płd. Uherce Wieniawskie (w pow. rudec-

kim). Płd.-zach. część wsi przepływa pot. Wisznia. Wschodzi on tu z Jatwięg, a płynie na płn.-zach. do Nikłowic. Na praw. brz. Wiszni leżą zabudowania wiejskie (279 m.), na wsch. od nich wznosi się wzgórze jedno do 302 m. wys. (znak triang.), na lew. brz. Wiszni leży w lesistej płd. części wsi folw. Zręby wraz z leśniczówką. Własn więk. (lwowskiej kapituły łaciń.) ma roli or. 345, łąk i ogr. 57, past. 8, lasu 430 mr.; wł. mn. roli or. 697, łąk i ogr. 198, past. 54, lasu 12 mr. W r. 1880 było 981 mk. w gminie, 35 na obszarze dwor. (między nimi 798 obrz. rz.-kat., 90 gr.-kat.). Par. gr.-kat. w Nikłowicach. We wsi jest cerkiew pod wez. ś. Michała arch. Par. rz.-kat. w miejscu, dek. jaworowski, dyec. przemyska. Do par. należą wsie: Bar, Dubaniowice, Hołodówka, Hodwisznia, Jatwięgi, Koczerzyn, Makuniów, Milatyn, Nikłowice, Orchowice, Putiatycze, Szołominice i Uherce. We wsi jest kościół pod wez. ś. Katarzyny, konsekrowany w r. 1718. O par. milczyckiej jest podanie, jakoby ona sięgała jeszcze czasów ś. Wojciecha, a założoną była przez jakiegoś księcia de Bibellsam (ob. Józefowicz: Kronika miasta Lwowa, tłum. Piwockiego, str. 448 i nast.). Obszar tej parafii miał być tak wielki, iż do niej należały dzisiejsze parafie w Sądowej Wiszni i Stojańcu a paroch milczycki pobierał dziesięciny z miejscowości do tych parafij należących. W aktach biskupich znajdujemy pierwszą wzmiankę o par. milczyckiej pod r. 1477. Patronami beneficium i dziedzicami wsi byli w r. 1636 Wacław i Stanisław Dubianiewscy, lecz wkrótce potem przeszła wieś wraz z patronatem na metropolitalną kapitułę lwowską obrz. łacińs. W r. 1687 zniszczył pożar plebanią, a wraz z nią prawa i przywileje służące oddawna do użytku togoż kościoła i parafii. Józefowicz (l. c.) wspomina, że kościół, który on tu zastał, gdy w r. 1695 przyszedł na proboszcza do M., był już trzecią lub czwartą z kolei budową na tem samem miejscu, gdyż pierwsze dla dawności poupadały Kościół dziś istniejący wybudował swym kosztem Józefowicz, otrzymawszy od kapituły dęby z lasów milczyckich, a równocześnie także plebanią, wikaryą i szpital. W M. jest szkoła etatowa 1-klasowa. *Lu. Dz.*

Milczyszki, wś, pow. maryampolski, gm. Szumsk, par. Giże, odl. 7 w. od Maryampola, ma 3 dm., 70 mk.

Milde, prawy dopływ rz. Biese, prawego dopływu rz. Alandu, wpadającego z lewej strony do Elby.

Milde, jez. w pow. morąskim, ob. *Libsztat.*

Mildenberg (dok.), ob. *Millenberg.*

Milduny, wś włośc., pow. wileński, w 3-m okr. polic., gm. Malaty, okr. wiejski Czulsk, o 10 w. od Malat, 44 dusz rew., należy do dóbr rządowych Inturki.

Mildziuny, wś, pow. wileński, w 3 okr. polic., gm. Janiszki, okr. wiejski i dobra Baranowo, o 4 w. od Janiszek, 55 dusz rew., własność ks. Piotra Wittgensteina. *J. Krz.*

Mile 1.) wś rząd. nad rz. Kuną, pow. święciański, w 1 okr. polic., gm. Święciany, okr. wiejski M., o 3 w. od Święcian, 8 dusz rew. i 19 dusz osadników w. ross. M. okrąg wiejski obejmuje wsie: M., Czepuki, Jacuny, Janczuny, Wysoka, Kaptaruny, Niewiarzyszki al. Hołoszyszki, Rynkiany, Wieliczki, Czeszuniszki, Jananiszki, Gasiuliszki, Troki, Hejdziszki, Wasiuliszki, Dzinkowszczyzna, Kobylni kiszki, Januszyszki, Cegielnia, Swiliszki, Hudzieniszki, Wogary, Cerkliszki, Bierźełaty, Zabajliszki, Ażurojstwie, Minieliszki; zaśc. Bartoszyszki, Holszyszki, Szczyty, Wygódka; przysiołki: Popieliki, Rulewiszki, Asciszcze, Ługi, Hary. W 1866 liczył 420 dusz rew. włościan skarbowych, 90 osadn. w. ross., 13 jednodw., 68 włośc. beznadziałowych. 2.) **M.**, zaśc., pow. święciański, w 2 okr. polic., gm. Łabonary, okr. wiejski Styrnie, 4 dusze rew., należy do majątku Stachowszczyzna, Izmaiłowa. 3.) **M.** (al. *Kiowlaremis* ?), wś szl. i włośc., pow. święciański, w 2 okr. polic., o 46 w. od Święcian, 6 dm., 66 mk., z tego 44 kat., 22 starow. 4.) **M.**, wś, pow. szawelski, w 2 okr. polic., gm. wiekszniańska, 92 dusz, 620 dz. ziemi 3-go rzędu. *J. Krz.*

Milechowniza, rz. pod Skarszewami, pow. kościerski, wspominana w dok. z r. 1198 (ob. Perlbach: P. U. B., str. 8); płynie przez Dęblin do jez. Stenco, nad którem leży wś Obozin (niem. Locken; ob. Zeitschr. des Westpr. Gesch. Ver., X, str. 87). *Kś. Fr.*

Milechowy, wś, pow. kielecki, gm. Zajączków, par. Bolmin.

Milecina, rz., dopływ Narwi z prawej strony.

Mileczen (dok.), ob. *Mlecewo.*

Milejcie, zaśc. szl. nad jez. Ażikas, pow. święciański, w 2 okr. polic., o 15 w. od Święcian, 3 dm., 30 mk. katol.

Milejczyce al. *Melejczyce*, mko nad rz. Krupą (dopł. Nurczyka), pow. brzeski, o 50 w. na płn.-zach. od m. pow., 1588 mk. (771 męż., 817 kob.), w tej liczbie 627 żyd.; cerkiew par.; poprzednio kościół kat. par., dziś skasowany. Otoczone borami i bagnami, powierzchnia niska, grunt zły, piaszczysty. Par. prawosł. ma 2164 wiernych (1091 męż., 1073 kob.); oprócz cerkwi paraf. są 3 filialne i kaplica na cmentarzu grzebalnym. Por. Pamiat. Kijew. Arch. Kom., t. II, cz. 2, 90. *J. Krz.*

Milejewo, kol., pow. słupecki, gm. Kaźmierz, par. Dobrosołowo, odl. od Słupcy w. 14; dm. 22, mk. 174.

Milejgany 1.) dobra, pow. kowieński, okr. polic. janowski, par. Siesiki, o 16 w. od Janowa a 47 w. od Kowna; gorzelnia; gleba pszenna. Do dóbr M. należą folwarki Tonkudoże i Torokiele. 2.) **M.**, dobra, pow. wiłkomierski, par. Dziewałtów, własność Koziełły. 3.) M., wś, fol. i os. karcz., pow. trocki, w 1 okr. pol., 29 w. od Trok, wś ma 23 dm., 234 mk. kat.; folw. 1 dm., 30 mk. kat.; os. karcz. 1 dm., 5 mk. żyd. 4.) **M.**, wś, pow. trocki, w 2 okr. polic., gm. Żyżmory, okr. wiejski i dobra M., par. Kietowiszki, o 10 w. od Żyżmor, 99 dusz rew., własn. hr. Kazimierza Platera; 1500 dz. rozl. Okrąg wiejski M. obejmuje wsie: M., Gaj i Kudany oraz zaśc. Barole. *J. Krz.*

Milejki, wś, pow. konstantynowski, gm., par. i okr. sąd. Huszlew, poczta Międzyrzec, rozl. mr. 115, dm. 4, ludności 33. W 1827 r. 6 dm., 43 mk. *Rz.*

Milejki 1.) al. *Milejkowo*, wś i dobra rząd. nad rz. Krewlanką, pow. oszmiański, w 2 okr. polic., gm. Krewo, okr. wiejski Wierbuszki i Bojarskie, o 6—9 w. od Krewa a 34 w. od Oszmiany; wś ma 25 dm., 212 mk., w tej liczbie 24 prawosł., 188 kat. (107 dusz rew.). W skład dóbr wchodzą wsie: Malawicze (53 dusz), Nowosiołki (20), Koczany (45), M., Przechody (42), Ogrodniki (12), Bojarska (104) i Krewlanka (4), w ogóle 387 dusz rew. 2.) **M.**, wś rząd., pow. dzisieński, w 3 okr. polic., gm. Przebrodź, okr. wiejski Bielawce, o 47 w. od Dzisny a 13 od gminy; 10 dm., 110 mk. (35 prawosł., 75 katol.). 3.) **M.**, folw., pow. szawelski, par. poszwytyńska, własność Józefy Hanowej; 1 wł. rozl. *J. Krz.*, *J. G.*

Milejki, Kętrz., O ludn. pol., str. 233; miejscowość w dawniejszym pow. olsztynkowskim. W urzęd. spisach nie ma tej osady. *Ks. Fr.*

Milejkińce, wś włośc., pow. święciański, w 1 okr. pol., gm. Kimeliszki, okr. wiejski i dobra Korkorzyszki, 21 dusz. rew.

Milejkiszki 1.) zaśc., pow. wileński, w 1 okr. polic., o 31 w. od Wilna, 2 dm., 14 mk. kat. 2.) **M.**, zaśc., pow. wileński, w 2 okr. polic., gm. Mejszagoła, okr. wiejski Dukszty, o 5 w. od Mejszagoły, 6 dm. rew. 3.) **M.**, wś, pow. wileński, ob. *Dejnie*. 4.) **M.**, zaśc., pow. święciański, w 2 okr. polic., gm. Kukuciszki, okr. wiejski Puczkaryszki, o 46 w. od Święcian, 2 dm., 15 mk. kat. Należy do dóbr rząd. Czewile. *J. Krz.*

Milejków, wś, pow. oszmiański; była tu kaplica kat. b. parafii Krewo.

Milejkuny, dzierżawa królewska w dawnym pow. wileńskim (ob. t. V, 338), będą to zapewne dzisiejsze *Milkuny* (ob.).

Milejmańce, wś rząd. nad jez., pow. święciański, w 1 okr. polic., 4 dm., 44 mk. kat.

Milejów 1) al. *Milejew*, wś, folw., os. karcz. i młyn, pow. turecki, gm. i par. Tokary, odl. od Turka w. 14; wś dm. 21 i wraz z os. Stępka 286 mk.; folw. dm. 9, mk. 95; os. karcz. dm. 1, mk. 4; młyn dm. 1, mk. 3. W 1827 r. w ogóle 22 dm., 244 mk. Wspomina tę wieś Lib. Ben. Łaskiego (t. II, 68). Folw. i wś M. rozl. mr. 946: gr. or. i ogr. mr. 503, łąk mr. 145, past. mr. 59, wody mr. 5, lasu mr. 173, zarośli mr. 44, nieuż. i place mr. 18; bud. mur. 10, z drzewa 12; płodozmian 4-polowy, wiatrak. Wś M. os. 47, z grun. mr. 350. 2.) **M.**, wś, pow. koniński, gm. Dąbroszyn, par. Rychwał, leży przy szosie konińsko-kaliskiej, na płd. Konina o 18 w. Ma 66 mr. obszaru i 74 mk. Grunt żytni, miejscami pszenny. Wś ta obecnie stanowi jednę nomenklaturę ze wsią Stara wieś Rychwalska. 3.) **M.** al. *Nowa wieś*, część wsi Dobrosołowo, pow. słupecki, gm. Kazimierz, odłączona od niej jako oddzielna kolonia, ob *Dobrosołowo*. 4.) **M.**, kol., pow. wieluński, gm. Skrzynno, par. Rudlice, odl. od Wielunia w. 15; dm. 28, mk. 161. 5.) **M.**, wś majorat, nad rz. Luciążą, pow. piotrkowski, gm. Krzyżanów, par. Milejów, leży o milę na płd. od Piotrkowa, przy linii dr. żel. warsz.-wiedeń. Posiada kościół par. drewniany, szkołę począt. M. poduch. wś, ma 28 dm., 194 mk. i 300 mr. ziemi włośc. M. folw. majorat (M. Fiediaja), 9 dm., 130 mk. i 738 mr. (612 mr. or. roli). M. al. Aleksandrów, folw. majorat, 3 dm., 23 mk., 268 mr. (138 mr. roli). Os. prob. 2 dm., 5 mk., 6 mr. Dwie os. dozorców drog., własn. rząd., 4 dm., 32 mk., 4 mr. W 1827 r. M. wś rząd., 95 dm., 582 mk. M. stanowił uposażenie klasztoru sulejowskiego, jak o tem świadczy akt fundacyjny z 1176 r. (Cod. Dipl. Pol., I, 13). Klasztor ten był zapewne fundatorem kościoła i par. w M. w XIV w. Prawo patronatu posiadał z początku arcybisk. gnieźnieński, a następnie opaci klasztoru norbertanów w Witowie, ztąd proboszczami bywali tu norbertanie. Na miejscu kościołka odbudowanego w 1468 r. przez opata sulejowskiego, wystawił ks. Rakowski, pleban, zakonnik z Witowa, w 1791 r. nowy obecny kościół (ob. Lib. Ben. Łaskiego, t. II, 188). M. par., dek. piotrkowski, 3106 dusz. 6.) **M.**, wś i folw. nad rz. Wieprzem, pow. chełmski, gm. Brzeziny, par. Milejów. M. leży w pobliżu stacyi Minkowice dr. żel. nadwiślańskiej; posiada kościół par. mur., piec wapienny, cegielnię, smolarnię, pokłady kamienia wapiennego i torf. Istniały tu znaczne plantacye tytoniu, zwinięte obecnie. W końcu XVII w. Verdum zastał tu piękny dwór z wielkim ogrodem (Liske, Cudzoziemcy, 86). W 1827 r. M. należał do par. Łańcuchów, miał 42 dm., 282 mk. Dobra M. składają się z folw. M., Antoniów, Klarów, nomenkl. Trąba; wsi: M., Majdan Antoniów i Majdan Maryniów, rozl. mr. 2911: folw. M. gr. or. i ogr. mr. 560, łąk

mr. 275, past. mr. 34, lasu mr. 1002, nieuż. i place mr. 98, razem mr. 1969; bud. mur. 7, z drzewa 24; płodozmian 8-polowy; folw. Antoniów gr. or. i ogr. mr. 464, łąk mr. 62, past. mr. 2, lasu mr. 58, nieuż. i place mr. 16, razem mr. 602; bud. mur. 3, z drzewa 7; płodozmian 5 i 6 polowy; folw. Klarów gr. or. i ogr. mr. 258, łąk mr. 60, past. mr. 14, nieuż. i place mr. 7, razem mr. 339; bud. z drzewa 7, płodozmian 9-polowy. Wś M., os. 35, z gr. mr. 632; wś Majdan Antoniów os. 27, z gr. mr. 269; wś Majdan Maryniów os. 23, z gr. mr. 196. M. par. dek. chełmski, 1983 dusz. *Br. Ch.*

Milejowice 1.) wś, pow. radomski, gm. Zakrzew, par. Cerekiew, odl. 6 w. od Radomia, ma 15 dm., 137 mk., 460 mr. ziemi dwors. i 90 mr. włośc. W 1827 r. 9 dm., 112 mk. W XV w. własność Andrzeja Gościszewskiego h. Brochwicz; jest 9 łanów kmiecych i folwark (Dług. I, 308). 2.) **M.**, wś, folw., maj. i os. młyn., pow. opatowski, gm. Boksice, par. Momina, odl. 15 w. od Opatowa. Ma 16 dm., 156 mk., 223 mr. folw. (majorat gen. Furuhelma) i 156 mr. włośc.; os. młyn. 1 dm., 5 mk., 2 m.r. W 1827 r. wś duch., 12 dm., 86 mk. W XV w. połowa większa wsi należała do klasztoru na Łysej górze, a drugiej połowy dziedzicami byli Mikołaj i Piotr Jastrzębczykowie (Dług. II, 470). Dobra M. składają się z folw. i wsi M. i Bosz al. Bielicha rozl. mr. 937; folw. M.: gr. or. i ogr. mr. 327, łąk mr. 13, lasu mr. 184, nieuż. i place mr. 14, razem mr. 538; bud. mur. 5, z drzewa 7; płodozmian 8-polowy; folw. Bosz al. Bielicha: gr. or. i ogr. mr. 305, łąk mr. 12, pastw. mr. 2, lasu mr. 72, nieuż. i place mr. 8, razem mr. 399; bud. z drzewa 4. Wś M. os. 20, z gr. mr. 17; wieś Bielicha al. Bosz os. 7, z grun. mr. 5. *Br. Ch.*

Milejowskie Bujny, pow. piotrkowski, ob. *Bujny*.

Milejszuny 1.) wś, pow. wileński, w 4 okr. polic., gm. Worniany, okr. wiejski Michaliszki, o 11 w. od Wornian, 9 dusz rew.; należy do dóbr Michaliszki Brzostowskich. 2.) **M.**, folw. szlach., pow. wileński, w 4 okr. polic., o 62 w. od Wilna, 3 dm., 30 mk. kat. 3.) **M.**, zaśc. szlach., pow. wileński, w 4 okr. polic., o 65 w. od Wilna, 2 dm., 15 mk. kat. 4.) **M.**, wś, pow. oszmiański, w 1 okr. polic., gm. Soły, okr. wiejski Daukszyszki, o 7 w. od Soł a 21 w. od Oszmiany, 4 dm., 36 mieszk. katol.; należy do dóbr Daukszyszki Laszkiewiczów. *J. Krz.*

Milemlin (dok.), ob. *Miłomłyn*.

Mileńce, wś, pow. nowogradwołyński, ob. *Meleńce*.

Milenica, niem. *Milenitza*, wybud. gburskie do Warlubia należące, pow. świecki, st. poczt. Warlubie, par. kat. Komorsk, ew. Nowe, szkoła Płochocinek; 10 dm., 50 mk. (30 kat., 20 ew. w 1868 r.). *Kś. Fr.*

Milenicze, ob. *Meleńce*.

Milenitza, niem., ob. *Milenica*.

Milenko, kol., pow. lubawski, st. p. Montowo, par. kat. Grodziczno, ew. Nowe miasto; 1 dm., 10 mk. (4 kat., 6 ew. w 1868 r.).

Milenowicze, ob. *Milanowicze*.

Mileńska al. *Mileszka*, pow. suwalski, gm. Kuków, par. Filipów.

Milenz, pow. malborski, ob. *Mielenz*.

Milerówka 1.) część Baczowa, pow. przemyślański. 2.) **M.**, folw. w Lubowcu (części wsi Kiernicy), pow. gródecki. 3.) **M.**, folw. na obsz. dwors. Wiszenki, pow. mościski. 4.) **M.**, dwór na obsz. dwors. Dobrowlan, pow. stryjski.

Milerówka, ob. *Millerówka*.

Milesczewo (dok. 1414), ob. *Mileszewy*.

Mileszewo, ob. *Mileszewy*.

Mileszewy al. *Mileszewo*, *Miliszew*, *Miliszewo* (dok. 1222 *Myleseuo*, *Milischau* i *Myleschau*), dobra ryc., pow. brodnicki, st. p. i kol. Jabłonowo 8 kil. odl., par. kat. Lembark, ew. Brodnica, szkoła i okr. urz. stanu cywil. Lembark; 195 bud., 82 dm., 585 mk. (1868 r.), 488 kat., 97 ew. Ludność wsi czysto polska. Obszaru mają 466·52 ha roli orn. i ogr., 59·80 łąk, 35·05 past., 79·15 boru, 11·84 nieuż., razem 652·36 ha; czysty dochód z gruntu 4677 mrk. Cegielnia. Właśc. Ignacy Łyskowski, członek izby poselskiej, znany agronom i zasłużony dla sprawy oświaty ludowej pracownik. W M. są stare okopy; że to przedkrzyżacka osada, wynika już ztąd, że ją wymienia przywilej łowicki z r. 1222 (ob. Kętrz.: O ludn. pols., str. 56 i 85). Według krzyżackich ksiąg szkodowych z r. 1414 poniosły M. 1400 grzywien szkody (ob. Gesch. der Stadt u. des Kreises Culm., str. 160, II). *Kś. Fr.*

Mileszki, wś, folw. i os., pow. łódzki, gm. Nowosolna, par. Mileszki. Leży w punkcie przecięcia się drogi bitej z Brzezin do Łodzi, z linią kolei fabr.-łódzkiej. Posiada kościół par. drewniany. Wś ma 28 dm., 263 mk., 374 mr.; folw. 4 dm., 6 mk., 250 mr.; os. prob. 2 dm., 2 mk., 6 mr. i 5 os. pryw., razem 5 dm., 9 mk. i 134 mr. W 1827 r. 38 dm., 343 mk. Kościół tutejszy istniał zapewne już w XIV w., gdyż już w połowie XV w. Gruszczyński, arcyb. gniezn., odłącza od par. Mileszki wsie Wiskitno i Chojny dla nowo założonej par. w Rzgowie. Zdaje się, że rozporządzenia te wkrótce cofnięte zostały, gdyż Długosz wymienia te obie wsie jako należące do par. Mileszki (I, 275). Już w 1493 r. istniał dla obszernej par. kościół filialny w Chojnach, mający osobnego kapelana. Tradycya odnosi założenie kościoła w M. do XI w.; erekcya zaginęła. Obecny kościół wzniesiony z drze-

wa 1767 r., odnowiony 1852 r. Według Lib. Ben. Łaskiego (t. II, 383) do par. M. należały wsie: M., Więczeń Górny i Dolny, Bedow, Wiskitno, Stokowska Wola, Stoki, Mieczykowa Wola (nieistniejąca) i Chojno. Obecnie należy jeszcze 20 później powstałych wsi i kolonii. W początku XVI w. M. były własnością Romiszewskich h. Jelita i Czajków. M. par. dek. łódzki (dawniej zgierski), 4427 dusz. *Br. Ch.*

Milew 1.) wś, pow. nowomiński, gm. Chruścice, par. Kałuszyn. W 1827 r. 16 dm., 109 mk. 2.) **M.**, wś, pow. węgrowski, gm. Sinołęka, par. Kałuszyn. Ma 8 dm., 56 mieszk., 94 mr. *Br. Ch.*

Milew, ob. *Milewo*.

Milewce, wś, pow. dzisieński, ob. *Gabryałowo*.

Milewek białodworny, folw., pow. łomżyński, gm. i par. Śniadowo.

Milewicze 1.) zaśc. włośc., pow. wileński, w 5 okr. polic., o 29 w. od Wilna, 2 dm., 9 mk. kat. 2.) **M.**, wś na praw. brzegu rz. Słuczy, w płn. stronie pow. mozyrskiego, w 4 okr. polic. lenińskim, w gm. Lenin, przy gościńcu z mczka Lenina do mczka Starobina; cerkiew paraf., 31 osad, miejscowość całkiem odludna, poleska; łąk, zwierzyny i ryb obfitość; grunta lekkie. 3.) **M.**, mały zaśc. nad bezim. potok. dopływem Usy, pow. miński, w okr. polic. kojdanowskim, przy drodze ze wsi Szpilki do wsi Kawerlany, w miejscowości wzgórzystej. *A. Jel.*

Milewko, folw., pow. sierpecki, gm. i par. Koziebrody, odl. o 22 w. od Sierpca. Ma 9 dm., 169 mk., 626 mr. gruntu dobrego, 1 nieuż. W 1827 r. 8 dm., 89 mk. Folw. M. i Milewo z wsiami: M., Milewo, Mniew i Narty rozl. mr. 606: gr. or. i ogr. mr. 352, łąk mr. 56, pastw. mr. 97, lasu mr. 77, nieuż. i place mr. 24; bud. mur. 2, z drzewa 13; jest wiatrak. Wś M. os. 16, z gr. mr. 23; wś Milewo os. 23, z gr. mr. 169; wś Mniew os. 3, z gr. mr. 3; wś Narty os. 19, z gr. mr. 438. *Br. Ch.*

Milewko 1.) niem. *Milewken*, wś należąca do dóbr ryc. tejże nazwy, pow. kwidzyński, st. p. Nowe, tamże par. kat. i ewang., szkoła w miejscu; okr. urz. stanu cywil. Kozielec, 5 dm., 47 mk., 18 kat, 29 ew. (1868 r.). 2.) **M.**, dobra ryc., niem. *Milewken*, pow. kwidzyński, st. p. Nowe 4 kil. odl.; par. kat. i ewang. także Nowe. Obszaru 383 ha, 15 bud., 8 dm., 154 mk., 104 kat., 50 ew. *Kś. Fr.*

Milewo 1.) wś włośc., pow. sierpecki, gm. i par. Koziebrody, odl. o 22 w. od Sierpca. Ma 11 dm., 116 mk., 161 mr. gruntu dobrego, 5 nieuż. W 1827 r. 8 dm., 130 mk. 2.) **M.**, wś, pow. płoński, gm. Sochocin, par. Wierzbowiec, odl. o 5 w. od Płońska, posiada wiatrak, 22 dm., 279 mieszk., 785 mr. gruntu. W 1827 r. 6 dm., 77 mk. 3.) **M.**, okol. szlach. nad rz. Soną, w pow. ciechanowskim i przyległym mu makowskim szeroko rozpostarta. W obrębie jej znajdują się wsie: w pow. ciechanowskim, gm. Zalesie, par. Krasne: a) M.-*Brzegędy*, wś nad rz. Soną, odl. o 23 w. od Ciechanowa, ma 13 dm., 116 mk., 371 mr. gr. dobr., 14 nieuż. W 1827 r. 18 dm., 108 mk. Mieszka tu drobna szlachta. b) M.-*Bylice*, os. nad rz. Soną, odl. o 22 w. od Ciechanowa, ma 1 dm., 10 mk., 54 mr. gr. dobr., 3 nieuż.; c) M.-*Gawory*, wś nad rz. Soną, odl. o 22 w. od Ciechanowa, posiada szkołę początkową, 4 dm., 17 mk., 66 mr. gr. dobr., 3 nieuż. Drobna szlachta. d) M.-*Kulki*, wś, ma 2 dm., 22 mk., 70 mr. gr. dobr., 3 nieuż. W 1827 r. 4 dm., 24 mk. Drobna szlachta. e) M.-*Rączki*, wieś nad rz. Soną, ma 16 dm., 156 mk., 360 mr. gr. dobr., 7 nieuż. Należy do par. Zielona. W 1827 r. było tu 19 dm., 116 mk. Drobna szlachta. f) M.-*Ruszczyny*, wś, ma 3 dm., 25 mk., 200 mr. gr. dobr., 4 nieuż. W 1827 r. 4 dm., 38 mk. Drobna szlachta. g) M.-*Szwejki*, wś i folw. nad rz. Soną, ma 10 dm., 187 mk., 560 mr. gr. dobr., 7 nieuż. W 1827 r. 9 dm., 76 mk. Z całego obszaru 7 mr. należy do włościan (57 dusz), reszta stanowi folwark należący do dóbr Augustów hr. Ludw. Krasińskiego. h) M.-*Byki*, folw., rozl. mr. 130; gr. or. i ogr. mr. 95, łąk mr. 19, past. mr. 14, nieuż. i place mr. 2; bud. z drzewa 7. W pow. mazowieckim, gm. Piszczoty, par. Kobylin, nad rz. Śliną leżą: i) M.-*Zabielne*, w 1827 r. 28 dm., 84 mk.; k) M.-*Żółtki*, w 1827 r. 6 dm., 29 mk.; l) i M.-*Leśne*. M.-Zabielne wspominają dokumenta z 1442 r., M.-Leśne w 1516 też i M.-Żółtki (Gloger, Ziem. bielska). 4.) **M.**, wś szlach., pow. szczuczyński, gm. Grabowo, par. Niedźwiadno. W 1827 r. 8 dm., 47 mk. 5.) **M.**-*Sokola łąka*, wś szlach. i włośc. nad rz. Gać, pow. łomżyński, gm. i par. Puchały. W 1827 r. 20 dm., 153 mk. Wspominane w dokumentach z 1454 r. stanowiło jedną całość z M. Białodwory (z 1444 r.) i M.-Wielkie. Było to gniazdo Milewskich. Folw. i wś M.-Sokola łąka. W r. 1866 rozl. wynosiła mr. 300; gr. or. i ogr. mr. 159, łąk mr. 29, lasu mr. 41, pastw. i zarośli mr. 52, nieuż. i place mr. 20. Wś M.-Sokola łąka os. 11, z gr. mr. 90. 6.) **M.**-*Wielkie*, wś szlach., pow. ostrołęcki, gm. i par. Piski. W 1827 r. 14 dm., 89 mk. 7.) **M.**-*Wierzchonie*, M.-*Wypychy* i M.-*Malonki*, wsie szlach., pow. makowski, gm. i par. Karniewo. M.-Wierzchonie, w 1827 r. 5 dm., 23 mk.; M.-Wypychy, w 1827 r. 3 dm., 21 mk.; M.-Malonki 23 dm., 86 mk. *Br. Ch.*

Milewo, wś w b. ziemi bielskiej, w gub. grodzieńskiej.

Milewo 1.) zaśc., pow. oszmiański, w 4 okr. polic., gm. Bakszty, okr. wiejski Grabowo, 4

dusze rew., należy do dóbr skarb. Bakszty. 2.) **M.**, wś rząd. nad rz. Isłocz, pow. oszmiański, w 3 okr. polic., o 76 w. od Oszmiany a 47 w. od Dziewieniszek, 14 mk. *A. T.*

Milewo, os., pow. inowrocławski, 2 dm., 21 mk., należy do dom. i gm. Dobrogościec. Poczta w Wielkiej Nowej wsi (Gross-Neudorf) o 5 kil., gośc. o 3 kil., st. kol. żel. i tel. w Złotnikach o 7 kil. *M. St.*

Milewo 1.) al. *Mieliwo*, os., pow. lubawski, st. p. Łąkorz, par. kat. Lipinki, ew. Biskupice, szkoła Ciche, 12 bud., między tymi 5 dm., 52 mk., 51 kat., 1 ew.; należy do Konia (ob.). 2.) **M.** al. *Mieliwo*, dok. 1290 *Mylwe, Melewe, Myleve*, dobra ryc., pow. świecki, st. p. Nowe 6 kil. odl., tamże par. kat. i ew., szkoła Zabudownia, 24 budyn., 9 dm., 172 mk., 138 kat., 34 ew. (1868 r.). Ma 335·20 ha roli orn. i ogr., 47·49 łąk, 67·92 pastw., 411·30 boru, 22·37 nieuż., 1·02 wody, razem 885·30 ha; czysty zysk z gruntu 3722 tal.; gorzelnia. Tutejszy okr. urz. stanu cywil. liczył w 1880 r. 933 dusz; 1882 r. urodziło się 46 dzieci, zawarto 5 ślubów, umarło 22 osób. M. jest prastarą osadą. R. 1290 d. 24 kwiet. nadaje Mestwin, ks. pomorski, kaszt. nowskiemu Adamowi i jego spadkob. „hereditatem, quae Mylwe nuncupatur" wraz z łąkami nowskiemi. Uwalnia go dalej od wszelkiej służby i dani („ab omni prevot, a potvos, a podvorove, a naras, ab opole, a bove et vacca, a citatione et custodia castri, ab omni exactione et ab omni jure Pomeranico, ab expeditione"), chyba żeby nieprzyjaciel kraj najechał. Nadaje mu także sądownictwo (homicidia, membrorum mutilationes et omnes laesiones et furta in ipsa hereditate facta et omnia judicanda, judicibus tollendo fructus judicii qualescunque, liberam etiam habeat facultatem praefatam heriditatem donandi....) może także osadzić nowych osadników na prawie niemieckiem. Datum in Swetz; praesentibus: Paulo palatino Swetzen. Gothardo dapifero, Preporta pincerna, Paulo subcamerario, Dalesio subdapifero... (ob. P. U. B. v. Perlbach, str. 417). R. 1295 nadaje bisk. kujawski Wisław kościołowi w Komorsku dziesięciny z Milewa (ob. tamże, str. 468). R. 1428 wymieniają dok. Dawida von der Mylve (Wagner: Kr. Schwetz, str. 55), a 1448 r. Dyteryka v. d. M. Z M. pochodzą pewnie Milewscy, którzy w urzędowych dok. krzyżackich i książęcych nazywają się zwykle v. Milwe, Milbe, w innych zaś Milewscy, jak np. w aktach sztumskich około r. 1600 (ob. Kętrz.: O ludn. pols., str. 199). W połowie XVIII w. utrzymywali tu kaplicę domową Zakrzewscy; oprócz M. posiadali Kozielec i Bochlin. Po nich nabyli te dobra Gurowscy z Poznania (ob. Fankidejski: Utracone kościoły, str. 266). W M. płacili według taryfy z r. 1648, gdzie uchwalono podwójny pobór i potrójną akcyzę, sędzina Pucka od 1 wł. folw. i ogr. 1 flor. 16 gr., Michał Wiecki od 1 wł. folw. 1 flor., Żabiński od 1 wł. folw. 1 flor., Piotr Stoliński i z Zawady 11 flor. 16 gr., Zaleski Wincenty summatim 3 flor. 18 gr. (ob. Roczniki tow. nauk. w Poznaniu, 1871, str. 176). 3.) **M.**, niem. *Millewen*, wś, pow. łecki, st. p. Kalinowo, okr. urz. stanu cywil. Wierzbowo; szkoła, 424 mk. w 1856 r. *Kś. Fr.*

Milewska, folw., pow. uszycki, w 3 okr. polic. Nowo Uszyce (Letniowce), gm. Pilipkowce, par. katol. Zamiechów, prawosł. Kałówka. *J. Krz.*

Milewski, strumyk w Módłkach, pow. niborski (ob. Kętrz.: O ludn. pols., str. 347).

Milewskie, zaśc., pow. słucki, przy drogach z Łognowicz do Ciecierowic i z Uznohi do Łubieńca, 15 osad, miejscowość dość leśna, grunta dobre, około 48 włók obszaru, należą do ordynacyi kleckiej dóbr Radziwiłłowskich, od 1874 r. dołączony do ordynacyi nieświeskiej. *A. Jel.*

Milewskie al. *Dąbrowskie*, niem. *Milewsken* al. *Dombroffsken*, *Dombrowsken*, wś, pow. oleckowski, st. p. Margrabowa, tamże okr. urz. stanu cywil. Wawrzyniec v. Halle, starosta oleckowski, sprzedaje r. 1562 Stanisławowi Milewskiemu 4 włóki boru na sołectwo, włókę za 55 grzywien, celem założenia wsi dannickiej na 42 wł. nadanych prawem chełm. i 10-letnią wolnością. W M. mieszkają r. 1600 sami Polacy (ob. Kętrz.: O ludn. pols., str. 518). *Kś. Fr.*

Milewskie 1.) *Budy*, wś, pow. sierpecki, gm. i par. Koziebrody, odl. o 18 w. od Sierpca, ma 18 dm., 156 mk., 509 mr. gr. dobr., 15 nieuż. 2.) **M.**-*Narty*, pow. sierpecki, ob. *Budy milewskie.*

Milewszczyzna 1.) wś, pow. oszmiański, gm. Kucewicze, okr. wiejski Strypuny, 8 dusz rew.; własność Chomiczewskich. 2.) **M.**, folw., pow. wiłkomierski, okr. polic. widziski, o 10 w. od Wiłkomierza. gorzelnia (1859). 3.) **M.**, wś, pow. drysieński, par. kat. Oświej. *J. Krz.*

Milęcin, wś i folw., pow. błoński, gm. Helenów, par. Żuków. Folw. wchodził w skład dóbr Czubin (ob.).

Milgen (niem.), dobra ryc., pow. królewiecki, st. p. i kol. Kobbelbude 11 kil. odl. Zawierają 173·60 ha roli orn. i ogr., 43·80 łąk, 50·30 pastw., 4·80 nieuż., 7·90 wody, razem 280·40 ha; czysty dochód z gruntu 4947 mrk. Okr. urz. stanu cywil. Mahnsfeld. *Kś. Fr.*

Milgiedzie, wś, pow. nowoaleksandrowski, par. Aleksandrowo, należy do kilku właścicieli.

Milgowdzie 1.) dwór, pow. kowieński, w 2 okr. polic., w par. ejragolskiej, własność Sze-

miotta. 2.) **M.**, dwór, pow. rossieński, par. gawrańska, własność Szemiotta.

Milguniszki, zaśc., pow. wileński, w 4 okr. polic., gm. i okr. wiejski Bystrzyca, o 2 w. od gminy; 1 dusza rew.

Milhauwe (dok.), ob. *Młynary*.

Milica, wś, pow. konecki, gm. Blizin, par. Skarzysko, odl. 33 w. od Końskich, leży przy drodze bitej, ma 55 dm., 315 mk., 19 mr. ziemi rząd. i 498 mr. ziemi włośc. W 1827 r. wś pryw., 17 dm., 137 mk. Wspomina tę wieś dokument z 1173 r. (Cod. dipl. Muczk.).

Milica al. *Milcicha*, strumień w pow. starogrodzkim; tworzy z Przerwanicą większy strumyk Szorycą (może Skorzycą) zwany, który wpada do Węgiermucy (Jonki?) a z nią do Wierzycy, lewego dopływu Wisły. Nad M. leży wś Miliczki, nad Przerwanicą M. i W. Przerwanek, nad Skorzycą duża wś Skurcz. W starych dok. zowie się Miliska, Miliczka, Milceka, Mylcicha, obecnie po niem. Liske. Pierwszą wzmiankę znajdujemy o niej r. 1274 (ob. Perlbach: P. U. B., str. 211). Por. *Jonka* i *Liszki*. *Ks. Fr.*

Milicz, ob. *Mielice*.

Miliczek, niem. ob. *Mieliczki*.

Miliczka, ob. *Milica*.

Milik, potok górski, wypływa w płn.-zach. stronie obszaru Szczawnika, w pow. nowosądeckim, nieopodal granicy z gm. Wierchomlą Małą; płynie na płd. po zach. stronie góry, Czerteżami zwanej (833 m.), poczem zwraca na wschód i w końcu przyjmuje kierunek południowy, dalej zrasza obszar gm. Milika, przepływa tę wieś, a przyjąwszy od praw. brz. potok z pod Skałki (773 m.) płynący, wpada do Popradu z lew. brz. Długość biegu wynosi 7 kil. Nad dolnym jego biegiem od zach. wznosi się Petruszyna (586 m.) i Osiczno (639 m.). Przed ujściem swem przerzyna drogę kol. żel. leluchowskiej. *Br. G.*

Milik, wś, pow. nowosądecki, u ujścia potoku t. n. do Popradu z lew. brz. Zabudowana wzdłuż potoku, w dolinie 485 m. npm. wzniesionej, ściśniętej od wschodu wyżyną dzielącą wody potoku Milika od wód Szczawnika, a od zach. górą Skałką 773 m. bezwzględnej wysokości mającą. Górskie owsiane grunta tej wioski przecinają tory kol, żel. tarnowsko-leluchowskiej między stacyami Żegiestowem a Muszyną. Z 626 mieszk. wykazują szematyzmy duch. 552 gr.-katol., 14 rzym.-katol., przydzielonych do parafii rzym.-kat. w Muszynie i kilku izraelitów. Odl. od Muszyny 5 kil. Jest tu parafia gr.-kat. (dyec. przemyskiej, dek. muszyńskiego) z cerkwią drewnianą i szkoła ludowa jednoklasowa. Do parafii jest dołączona Andrzejówka, ogólna zaś liczba mieszk. w całej parafii składa się z 977 gr.-kat., 14 rzym.-kat. i 24 izrael. Uposażenie parocha tworzy 52 mr. roli i 165 zł. dodatku do kongruy. Obszar tej włości, niegdyś biskupów krak. a teraz funduszu religijnego, wynosi 1912 mr., z których pos. więk. ma 48 mr. roli i 284 mr. lasu; pos. mniej. 1016 mr. roli, 115 mr. łąk i ogr., 185 mr. past. i 264 mr. lasu. Morawski w Sądeczyźnie (II, 320), idąc za Długoszem, podaje wiadomość, iż w XV w. utrzymywano, że między tą wsią a Szczawnikiem mają być obfite żyły rudy złota. M. graniczy na płn. ze Szczawnikiem, na zach. z Żegiestowem, na wsch. z Muszyną, a na płd. z Węgrami, *Mac.*

Milikińce, zaśc., pow. wileński, w 3 okr. polic., gm. Gedrojcie, okr. wiejski W. Dwór, 7 dusz rew.

Milików, niem. *Millikau*, wś, pow. jabłonkowski na Szląsku austr., par. kat. Jabłonków, ma 1594 mr. i 738 mk.

Milikówka, góra lesista w Karpatach wschodnich, w tak zwanych Baligrodzkich górach, na granicy gm. Roztok dolnych (od zach.) a Mchawy (od wsch.), w pow. Lisko, pod 48° 55′ 44″ wsch. dłg. g. F., a 49° 19′ 52″ płn. sz. g., po wsch. stronie potoku Mchawy. Stok południowy opada do doliny pot. Rabskiego, wschodni zaś do doliny pot. Hoczewki. Wznies. 710 m. npm. *Br. G.*

Milin 1.) kol., pow. koniński, gm. Wysokie, par. Kramsk, leży na wsch. od Konina, odl. 13 w., od rz. Warty 2 w. Ma 206 mr. obszaru, 14 dm. i 100 mk. Szkoła początkowa. Grunt żytni, podlega zalewom rz. Warty raz a czasem i dwa razy w roku; wylew jesienny zatapia zasiewy i czyni znaczne szkody. Mieszkańcy, oprócz rolnictwa, trudnią się na wiosnę spławem drzewa. M. leży w nizinie nadrzecznej i obfituje w łąki; mała rzeczka Wiercica, 8 w. długa a wpadająca do Warty z prawej strony, przepływa przez grunta tej kolonii. M. powstał w r. 1837 z ziemi do dóbr Wysokie należących. 2.) **M.**, folw., pow. lubartowski, gm. Samoklęski, par. Garbów. *J. Chor.*

Mililiniszki, wś rząd. nad rz. Mereczanką, pow. trocki, w 4 okr. polic., o 72 w. od Trok, 10 dm., 126 mk. kat.

Milinów, kol., pow. koniński, gm. Władysławów, par. Rusocice, odl. 18 w. od Konina, ma 25 dm., 196 mk., 426 mk. obszaru. Powstała w 1838 r. na gruntach dóbr Rusocice.

Milików, rus. *Milijiw*, rum. *Millie* al. *Milie*, wś paraf., pow. wyżnicki, na lewym brzegu Czeremoszu, graniczy od płn.-wsch. i wsch. z Banillą Ruską, od płd. i płd.-zach. z Ispasem, a od zach. z Rybnem w Galicyi. Zachodnią granicę tworzy rz. Czeremosz; wzdłuż wsch. granicy na niewielkiej przestrzeni płynie pot. Korytnica, napływająca z obszaru Ispasa z pod Ispasa majdańskiego (494 m.);

przepływa ona płd.-wsch. obszar M. w kierunku płn.-wsch., poczem wzdłuż granicy na płn., w końcu przechodzi na obszar Banilli Ruskiej, gdzie zlewa swe wody do Czeremoszu. Oprócz tej wody obszar M., i to zachodni zraszają Roztoka, wschodnie ramię Czeremoszu, i Młyński pot., wschodnie ramię Roztoki; oba potoki wpadają do Czeremoszu. Tędy wiedzie gościniec z Wyżnicy do Waszkowiec. Zabudowania legły przeważnie między tym gościńcem a pot. Roztoką, mniejsza część na wsch. od pomienionego gościńca. Wzniesienie wsi przy ujściu Roztoki wynosi 275 m. Dzieli się na trzy obszary, od swych właścicieli zwane M. Bohosiewicz (dwór, folwark, gorzelnie i słodownia), M. Flondor I (dwór, folwark i młyny) i M. Flondor II (dwór, folwark i młyny). Właściciele są spadkobiercy Teodora Romaszkana, Jerzy i Leon Flondorowie. Parafia grecko-nieunicka w miejscu. Liczba mk. na obszarze gminnym 1741, dworskim Bohosiewicza 89, Flondora I 65, Fl. II 29, razem 1924 (1880 r.). St. poczt. Banilla Ruska. *Br. G.*

Milischau (dok.), ob. *Mileszewy*.

Miliska (dok.), ob. *Milica*.

Miliszew (niem.), ob. *Mileszewy*.

Miliszewy, wś, pow. lipnowski, gm. Nowogród, par. Ciechocin, odl. o 20 w. od Lipna, ma 42 dm., 449 mk., 1312 mr. gr. dobr., 30 mr. nieuż., 204 mr. ziemi folw. rząd. Posiada szkołę początkową. W 1827 r. wś rząd., 26 dm., 231 mk.

Miliszki, wś, pow. władysławowski, gm. Zyple, par. Łuksze, odl. 28 w. od Władysławowa. Ma 12 dm., 126 mk. W 1827 r. 13 dm., 122 mk. *Br. Ch.*

Miliszki 1.) wś włośc. i zaśc., pow. trocki, w 3 okr. polic., gm. Jezno, okr. wiejski Wieżańce, o 8 i 9 w. od Jezna; wś ma 23 a zaśc. 7 dusz rew. 2.) **M.**, folw., pow. szawelski, par. krupiewska, 1 wł. rozl., własność Limonta. *J. Krz.*

Militsch, niem., ob. *Mielice*.

Militschek (niem.), ob. *Mieliczki*.

Milken (niem.), ob. *Miłki*.

Milkendorf, czes. *Dochov*, wś, pow. Freudenthal na Szląsku austr. Posiada szkołę ludową i zarząd leśny dóbr ks. Lichtensteina.

Milkersdorf (niem.), ob. *Górna*.

Milkel (niem.), ob. *Minakał* (łuż.).

Milki 1.) dobra, pow. dzisieński, w 2 okr. polic., gm. Jody, okr. wiejski M., o 10 w. od Jod a 72 w. od Dzisny. Niegdyś należały do Ikaźni i były własnością ks. Sapiehów, od nich około 1754 r. przeszły do Stanisława Burzyńskiego, instygatora litew., dalej syna jego Tadeusza, kasztel. smoleńskiego, wreszcie syna ostatniego Ignacego Burzyńskiego, ssty bracławskiego. Po bezpotomnym jego zejściu spadły na rodzoną jego siostrę Teresę Jundziłłową. Około 1818 r. przez eksdywizyę rozpadają się na części: 1) Aliny Niezabytowskiej; 2) Otona Kopańskiego, 43 dusz we wsiach: Stryżki 18 i Bieldziuki (Bildziugi) 25 dusz; 3) Trojanowskich 9 dusz we wsi Bieldziuki i 4) Giedrojciów 4 dusz we wsi Wory. O 1 w. jest kościół filialny murowany, blisko wsi Borodzienicze, pod wezw. ś. Józefa, w 1830 r. fundowany przez Józefa Łopacińskiego, rotmistrza kawal. narod. lit., w którym są groby rodziny Łopacińskich. Okr. wiejski M. obejmuje wsie: Wory, Bieldziuki (Bildziugi) Trojanowskich, Bieldziuki Kopańskich i Strzyżki i ma 50 włościan uwłaszczonych i 6 beznadziałowych. 2.) **M.**, wś, pow. oszmiański, w 3 okr. polic., gm. Traby, okr. wiejski Gruszczeńce, 49 dusz rew., należy do dóbr rząd. Traby. *A. K. Ł., J. Krz.*

Milki, ob. *Miłki*.

Milkiewicze 1.) wś, pow. nowogródzki, kaplica katol. parafii Nowogródek. 2.) **M.**, folw., pow. miński, 10 włók i 9 mr.; od 1842 r. własność Pawluciów. *A. Jel.*

Milkinięta, wś, pow. oszmiański, w 4 okr. polic., gm. i okr. wiejski Wiszniów, 1 dusza rew.; należy do klucza wiszniowskiego hr. Chrapowickich.

Milkonty, folw. szlach. nad rz. Komajką, pow. święciański, w 3 okr. polic., gm. Komaje, okr. wiejski Korolewce, o 22 w. od Święcian, 1 dm., 24 mk., z tego 6 kat., 18 starow.; własność Narwojszów.

Milkow (niem.), tak zowią teraz dobra Brocz, w pow. wałeckim.

Milkowce, wś, pow. krzemieniecki, należały niegdyś do ordynacyi ostrogskiej, mocą ugody kolbuszowskiej ustąpione w 1753 r. przez Sanguszkę-Czartoryskiemu.

Milkowicze 1.) wś i dobra poradziwiłłowskie w płd. stronie pow. słuckiego, nad rzeką Słuczą, w 1 okr. polic. starobińskim, w gm. starobińskiej, przy drodze wiodącej wzdłuż brzegów Słuczy ze Starobina do mka Lenina w Mozyrskiem; wś ma 16 osad, dobra przez wiano księżniczki Stefanii Radziwiłłowny przeszły w pierwszej ćwierci tego stulecia do ks. Wittgensteinów, mają około 786 włók obszaru, w jednym obrębie leśnym, pełnym dzikiego zwierza i dobrego drzewostanu, grunta lekkie, łąk obfitość. 2.) **M.**, wś, pow. dzisieński, w 4 okr. polic., gm. Mikołajewo, okr. wiejski i dobra Hołomyśl, o 7 w. od Mikołajewa, 22 dusz rew.; własność Mirskich. 3.) **M.** al. *Milkowicze*, wś, pow. bielski, kapl. katol., dawniej filia parafii Drohiczyn. 4.) **M.**, ob. *Miłkowicze*. *A. Jel., J. Krz.*

Milkowitz, niem., młyn na pols.-prus. Mazurach, pow. niborski, st. p. Koszelewki, 1856 r. 8 mk. *Ks. Fr.*

Milkowo, leśnictwo do dóbr Lubasz w pow. czarnkowskim (ob. *Lubasz*, 2).

Milkowszczyzna 1.) *Miłkowszczyżna*, wś nad Niemnem, pow. grodzieński, o 41 w. od Grodna, przy drodze z Grodna do Wołkowysk, b. st. poczt.; była tu kaplica katol. par. Kamionka. Należała niegdyś do ekonomii grodzieńskiej. Miejsce urodzenia Elizy Orzeszkowej (1842 r.). Włościanie zapłacili za ziemię 7602 rs. 32 kop. wykupu. 2.) **M.**, wś, pow. oszmiański, w 4 okr. polic., gm. Wiszniów, okr. wiejski Wójtowicze, o $5^1/_2$ w. od Wiszniowa a 45 w. od Oszmiany, 12 dm., 68 mk., w tej liczbie 35 prawosł. i 33 kat. (45 dusz rew.); należy do klucza wiszniowskiego hr. Chreptowieza. 3.) **M.**, wś i dobra, pow. mozyrski, własność Oskierków. 4.) **M.**, folw., pow. lepelski, w 1 okr. polic., gm. Orzechowno; należy do Orzechowna, Hrebnickiego.

Milkowszczyna albo *Prawiednicka* ziemia sofijskiego monasteru w Kijowie, dawna nazwa wsi Borszczahówka Sofijska, w pow. kijowskim, nad rzką Borszczahówką. Wieś należała niegdyś do monasteru ś. Zofii (sofijskiego) w Kijowie i w początku zeszłego wieku liczyła 3 chaty; w 1787 zabrana na skarb, liczyła 126 mk.; obecnie ma 622 mk., trudniących się przeważnie ogrodnictwem. *J. Krz.*

Milkuńce, folw. pryw. nad rz. Rawdańką, pow. lidzki, 5 okr. polic., o 36 w. od Lidy a 16 w. od Ejszyszek, 9 mk. katol., 4 mahometanów.

Milkuny 1.) wś rząd., pow. oszmiański, w 3 okr. polic., gm. Dziewieniszki, okrąg wiejski M., o 5 w. od Dziewieniszek a 33 w. od Oszmiany, 14 dm., 134 mk. katol. (71 dusz rew.), należy do dóbr Jurgielany. M., okręg wiejski, obejmuje wsie: Plusty, Zabieliszki, Chomucie, Szurkizy, Rudnia, Leśna, Smoliszki, M., Jurgielany, Jurgielaniszki; 153 włościan uwłaszczonych, 142 włościan skarbowych. 2.) **M.**, wś nad rz. Świłką, pow. święciański, w 3 okr. polic., o 16 w. od Święcian, 14 dm., 157 mk., w tej liczbie 2 prawosł., 2 katol., 16 mahom., 137 starowier. 3.) **M.**, wś nad rz. Wartynką dopływem Poni, pow. borysowski, w 3 okr. polic. dakszyckim, gm. witunicka, ma 30 osad włócznych, miejscowość lesista, w około niziny, grunta lekkie. *J. Krz., A. Jel.*

Milkurpen al. *Klooschen* (ob.), wś i nadleśnictwo.

Milkuszki 1.) zaśc. szlach. nad strum. Jodeliszki, pow. święciański, w 1 okr. polic., 2 dm., 21 mk. kat. 2.) **M.**, wś włośc., pow. święciański, w 3 okr. polic., gm. i okr. wiejski Hoduciszki, 25 dusz rew. 3.) **M.**, zaśc. rząd. nad pot. Intoka, pow. święciański, w 3 okr. polic., o 32 w. od Święcian, 6 dm., 50 mk. katol. *J. Krz.*

Milkwitz (niem.), ob. *Miłkecy* (łuż.).

Millenberg, niem. dok. *Mynnemberg*, *Mynnenberg* i *Mildenbergk*, wś pod Ornetą, pow. brunsberski, st. p. Lichtenau, par. kat. i okr. urz. stanu cywil. Migehnen. Miała 233 mk. w 1856 r. Henryk v. Luter „vogt der Kirchen zu Ermland“ nadaje Hermanowi i jego spadkobiercom wś Mynnemberg z 40 wł. Z tych ma Herman posiadać 4 wolne na prawie chełm. i sołectwo oraz karczmę we wsi. Daje mu także małe sądownictwo (das mynste gerichte), większe zaś (das do geet an Hals und an hant) ma wykonywać syndyk biskupi, który pobierać będzie $^2/_3$ kar sądowych, podczas kiedy trzecia część przypadać będzie sołtysowi. Posiedzicielom reszty włók dajemy 9 lat wolności, po których upływie będą nam płacili na św. Marcin $^1/_2$ grzywny zwyczajnej monety i 4 kury od włóki. Świadkowie: Jakób, prob. w Mynien; Jan Kristani, mieszczanin z Ornety i inni. Dan r. 1338 d. 22 czerw. (ob. Cod. dipl. Warm., I, str. 79—80). W XVI w. ustąpił tę wś bisk. Fabian kapitule, w zamian za Schillgehnen pod Brunsbergiem (tamże, str. 480 i 516), co potwierdza potem bisk. Moriz Ferber. Dawniej stał tu młyn (III, 376). *Kś. Fr.*

Millerów, wś, pow. gostyński, gm. Szczawin Kościelny, par. Trębki. Ma dm. 11, ludności stałej 67, rozległości ziemi ornej, przeważnie pszennej, 220 mr. *W. W.*

Millerówka, wś, pow. mohylowski gub. podolskiej, gm. i par. Szarogród, należy do dóbr Budne d-ra Dobrowolskiego; w 1868 r. miała 22 dm.; ob. *Budne*. *Dr. M.*

Millerowo, st. poczt. w okr. donieckim, ziemi wojska dońskiego, i st. dr. żel. woronesko-rostowskiej, pomiędzy st. Malczewską (21 w.) i Tarasówką (22 w.) o 369 w. od Woroneża a 241 w. od Rostowa.

Milleschoutz, *Unter-*, ob. *Słobodzia nad Suczawą*.

Milleszowce, *Ober - Milleschoutz* al. *Mileschеutz*, *Milischeutz*, wś parafialna, w pow. radowieckim, na prawym brzegu Suczawy; graniczy od płn.-zach. z Badowcami, od płn.-wsch. z Czybenami (Isten-Segits), od wsch. ze Słobodzią suczawską, a od płd.-zach. z Jazłowcem. Cerkiew parafialna grecko-nieunicka i kościół ewangielicki w miejscu. Liczba mk. 2358 (1880 r.). Własność rządowa. Stadnina końska i st. kol. żel. lwowsko-czerniowiecko-jaskiej, odl. 338 kil. od Lwowa. St. poczt. w Radowcach. *Br. G.*

Millewen (niem.), ob. *Milewo*.

Millie, wś nad Czeremoszem, pow. wyżnicki na Bukowinie. Gmina ma 1741 mk., sama zaś wieś ma trzy dwory i 183 mieszk. (1881 r.). Ob. *Miliów*.

Millikau, ob. *Milików*.

Millucken (niem.), ob. *Miłuki*.

Milluhnen 1.) (niem.), wś na Litwie prusk., pow. stołupiański, st. p. Stołupiany, 374 mk. r. 1856. Tutejszy okr. urz. stanu cywil. miał w 1880 r. 2556 mk. R. 1882 urodziło się 110 dzieci, zawarto 25 ślubów, umarło 54 osób. 2.) **M.** (niem.), majątek chełm. na Litwie prusk., pow. stołupiański, st. p. i kol. Stołupiany, 7 kil. odl.; do dóbr tych należą folwarki Kerstuppen, Junkerwald i Leegen; cały ten klucz obejmuje 612·80 ha roli orn. i ogr., 115 łąk, 15 nieuż., razem 742·80 ha; czysty dochód z gruntu około 6950 mrk. Właśc. Louis Donalies, członek izby poselskiej; w miejscu jest gorzelnia, browar, młyn wodny, olejarnia i cegielnia. W 1856 r. 77 mk. *Kś. Fr.*

Millwyn, niem., ob. *Melwin.*

Milnica, przys. do Korszyłówka, pow. zbaraski.

Milniki, wś, pow. święciański, w 1 okr. polic., gm. i okr. wiejski Zabłociszki, 2 dusze rew.; należy do dóbr Zabłociszki, własność Zeifertów. *J. Krz.*

Milno (po rusku *Mylno*) z Bukowiną, wś, pow. brodzki, 42 kil. na płd.-wsch. od Brodów, 7 kil. na wsch. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Założcach, 24 kil. na płn.-wsch. od najbliższej stacyi kolej. w Jeziernej. Na wsch. leży Gątowa, na płd. Ditkowce i Mszaniec (obie w pow. tarnopolskim), na zach. Blich, na płn. Gaje załozieckie al. roztockie (część Załoziec). Płn.-wsch. część wsi przypiera na przestrzeni 7 kil. do granicy gub. wołyńskiej, za którą leżą Baczuki i Aleksiniec w pow. krzemienieckim. W obrębie wsi nastają we wsch. stronie dwa strumyki, które się następnie łączą i tworzą pot. Huk (ob.), dopływ Seretu, płynący na zach. do Blichu W dolinie Huku leżą zabudowania wiejskie, a mianowicie część wsi Bukowina, na zach. od niej Milno, dalej na zach. Krasnowieczyzna, Podliski, Kamionka i folw. Halawa. Na praw. brz. Huku, w płn.-zach. stronie obszaru leży las Torebiec, a na płn. od niego wznosi się wzgórze Szwed do 418 m. (znak triang.). Na płn.-wsch. wznosi się w niwie Pod gruszą jeden punkt do 385, drugi do 351 m. Na lew. brz. Huku leży las Kamieniecka dębina, ze szczytem 377 m. wysokim. Własn. więk. ma roli orn. 549, łąk i ogr. 111, past. 69, lasu 1524 mr.; własn. mniej. roli orn. 3049, łąk i ogr. 270, pastw. 100, lasu 8 mr. W r. 1880 było 2223 mk. w gminie, 76 na obsz. dwor. (między nimi 1073 obrz. rzym.-kat., 1012 gr.-kat.). Par. gr.-kat. w Milnie, dek. załoziecki, archidyec. lwow. We wsi jest cerkiew. Do parafii należą Blich i Gątowa. Par. rzym.-kat. w Założcach. Jest tu także kaplica, w której się niekiedy msza odprawia, i szk. etat. jednokl. Był tu niegdyś zamek, dziś stoją tylko ruiny. Marmurowe posadzki powyjmowano, ledwo kilka okruchów z nich pozostało. Z kamieni zbudowano stajnie i oficyny dla oficyalistów. Piwnice sięgają daleko w dziedziniec. W polu na Mogiłkach i Maniukach znachodzono dawniej rozmaite starożytności kamienne, bronzowe i żelazne. *Lu. Dz.*

Milnyk, nazwa staroż. grodu ruskiego z epoki Daniela i Romana, wspominana często w latopisie wołyńskim. Gród wraz z zamkiem zniszczyli Tatarzy. Zajmował on prawdopodobnie część dzisiejszego Milna i Załoziec.

Milobandze (dok.), ob. *Miłobądz.*

Milonki, niem. *Milonken*, wś, pow. kościerski, st. p. Pogódki, tamże szkoła i paraf. kat., ew. Skarszewy. Zawiera 4 gburskie posiadł. i 1 zagrodę, razem 240·55 mr. obszaru; 5 dm., 35 mk. w 1868 r. Odl. od miasta pow. 3½ mili, od wsi paraf. kośc. ¼ mili. Wś ta została wydana na własność zapisem z d. 23 paźdz. 1788 r. „Varia acta" w Pelplinie wymieniają kolonię Milonki, położoną w kluczu pogódzkim, jako własność cystersów w Pelplinie (str. 80). Mała ta osada jest otoczona cała lasem.

Miloradesdorf (dok.), ob. *Mielenz.*

Miloschewo (niem.), ob. *Miłoszewo.*

Milow (dok.), ob. *Melanki.*

Milów, gajówka koło Podmanasterza na obsz. dwors. Romanowa, pow. bobrecki.

Milowce 1.) mylnie *Mielowce*, wś nad rz. Zbruczem, pow. kamieniecki, w 1 okr. polic. Zwaniec, gm. Rychta, par. kat. Czarnokozińce, prawosł. Kudryńce, 89 dm., do 400 mk., 309 dzies. ziemi włośc. Jest tu pograniczny posterunek; grunta górzyste; gips. Należała do Arciszewskiego, Łukanowskiego i Zelewskiego. 2.) **M.**, ob. *Malejowce.* *J. Krz.*

Milowe, bagno, pow. sejneński, gm. Pokrowsk, ciągnie się od jez. Wiersnie na przestrzeni pięciu wiorst w lasach i jest siedzibą dzikiego zwierza, oraz wilków, które w tej okolicy dużo szkód zrządzają włościanom.

Milowice al. *Miłowice*, wś, folw. i kop. węgla nad rz. Brynicą, pow. będziński, gm. Gzichów, par. Czeladź. M. graniczą z Sosnowicami i leżą w pobliżu granicy od Prus. W 1827 r. było tu 29 dm., 164 mk., obecnie wś ma 44 dm., 725 mk., 224 mr. ziemi; folw. 23 dm., 60 mk., 578 mr. (271 mr. ornej), własność Kuźnickiego. Do folwarku i jego właściciela należy kopalnia węgla Wiktor, w której w 1881 r. pracowało 323 ludzi, 7 maszyn o sile 745 koni i wydobyto 4,712,184 pudów węgla, podczas, gdy w 1877 r. dobyto tylko 3,434,293 pudów i pracowało 197 ludzi. Prócz kopalni istnieje (?) tu huta cynkowa, zajmująca 40 robotników i produkująca za 17,000 rs. rocznie. Tutejszy pokład węgla ma 30 stóp grubości. *Br. Ch.*

Milówka 1.) mczko, pow. żywiecki, leży na prawym brzegu Soły, 446 m. npm., w okolicy górskiej i lesistej. Dolinę, w której roz-

siadło się mczko, zasłania od wsch. góra Prusów 1009 m., od południowego wschodu Sucha góra 1041 m., a po lewym brzegu Soły Zabawa 824 m., od zach. Kiczera Mała 798 m., a od płn. nad wsią Kamesznicą Małą Barania 658 m. npm. Te góry zamykają zupełnie widok. Naprzeciw mczka wpływa do Soły z prawego brzegu Nieledwia, samo zaś mczko przecinają małe potoki: Tymówka, Milowski i dwa mniejsze bezimienne. M. ciągnie się długą ulicą po większej części drewnianych domów wzdłuż gościńca z Żywca przez Rajczę do Ujsoli. Koło kościoła oddziela się od tego gościńca droga do Kamesznicy, łącząca się z gościńcem prowadzącym do Jabłonkowa i Czaczy na Szlązku. Na wsch. od mczka ku granicy szlązkiej ciągną się rozległe lasy na górach, pośród których znajdują się oddzielne grupy domów i hale zwane także Milówkami. Geologiczną budowę terytoryum M. badał i opisał Szajnocha (Studya, Kosmos, 1884, str. 110 i 150 nast.). Rezultat poszukiwań jego następujący: Nad kompleksem czerwonych iłów spoczywają muszlowate, strzałkowe, jasno szare łupki piaszczyste, bogate w łyszczyk, dalej wsuwają się twarde ławice piaskowców, ku górze coraz grubsze i liczniejsze. Można odróżnić ośmnaście ławic piaskowca z coraz większą grubością od 10 do 30 cali, a wreszcie rozpoczynają się kolosalne warstwy masywnego gruboziarnistego piaskowca. Każdą partyą piaskowca oddziela od drugiej gruba warstwa ilastych łupków. W piaskowcach trafiają się zwęglone resztki roślin i żyły kalcytu. Na dołączonej mapie oznaczył Szajnocha formacyą doliny M. jako eocen, wschodnie zaś wzgórza, jako oligocen. M. ma 2059 mk. rzym.-kat. i około 300 izrael. Posiada kościół par. rzym.-kat., sąd powiat., notaryat, urząd poczt. i telegr., stacyą kolei podkarpackiej, szkołę dwuklasową i aptekę. Sądowi podlega 15 gmin i 1 obszar więk. pos., z ogólną liczbą 25904 mieszk. Do podniesienia przemysłu i handlu służy stowarzyszenie oszczędnościowe i pożyczkowe p. t. Opatrzność. W r. 1883 miało to stowarzyszenie 391 członków z udziałami 5636 zł. w. a. i funduszem rezerwowym 682 zł. w. a. Koszta administracyi wynosiły 394 zł., udzielono pożyczek 9908 zł., a ruch kasowy wynosił 84579 zł. w. a. W mczku odbywają się co czwartek targi, a nadto dwanaście dorocznych jarmarków na płody góralskie. M. założona w państwie żywieckim przez Komorowskich, została 1623 r. nabytą wraz z temi dobrami przez królową Konstancyę, która w r. 1628 lub 1627 założyła tu parafią rzym.-kat. i zbudowała drewniany kościół. Ten jednak obecnie nie istnieje. Teraźniejszy murowany pochodzi z pierwszej połowy b. wieku. Dzwony pochodzą z lat 1642 i 1663, a w zakrystyi przechowują ornat zwykłej roboty z r. 1598, darowany przy erekcyi parafii. Na cmentarzu i przy drodze są dwie murowane, dosyć obszerne kaplice. Pierwotnie obejmowała parafia wsie Radeczki z Czułajowem, Sól, Ujsol, Rycerkę, Kamesznicę, Węgierską górkę, Nieledwią, Szare i Cisiec. Później do r. 1844 miała filię w Rajczy, obecnie (dyec. krakowska, dek. żywiecki) obejmuje Cisice, Kamesznicę, Nieledwią, Szare i Żabnicę, z ogólną liczbą 12681 rzym.-kat., 5 gr.-kat., 4 ewang. i 300 izrael. Obszar więk. pos. arcyks. Albrechta ma 6 mr. roli i 1458 mr. lasu; pos. mniej. 1200 mr. roli, 390 mr. łąk i ogr., 1057 mr. pastw. i 338 mr. lasu. M. graniczy na płn. z Ciscem a na płd. z Rajczą. O tej miejscowości piszą: Siarczyński, Rkp. Bibl. Ossol., № 1826; Janota: Żywiecczyzna, str. 60, i Łepkowski: Rocznik Tow. nauk. krak. z r. 1861. 2.) **M.**, wś, pow. brzeski, par. rzym.-kat., urząd poczt. i sąd powiat. w Wojniczu, odl. o 7·5 kil. Wś leży na wzgórzu 343 m. npm., na lewym brzegu Dunajca, przy gościńcu z Wojnicza do Zakluczyna. Od rzeki oddziela tę wieś las Kazaniec, pokrywający wzgórza dochodzące 366 m. bezwzględnej wysokości, od płd. zaś ma obszerniejsze lasy zwane Podbuczyną. Liczy 451 mieszk. rzym.-kat. Pos. więk. hr. Jana Stadnickiego ma obszaru 125 mr. roli, 4 mr. ogrodu, 3 mr. pastw. i 341 mr. lasu; posiadł. mniej. 299 mr. roli, 57 mr. łąk, 43 mr. pastw. i 22 mr. lasu. W lesie, w miejscu od wsi oddalonem, znajduje się fabryka prochu strzelniczego (Tatomir: Geogr. Galic., 101). M. graniczy na zachód z Grabnem, na północ z Wielką wsią, a na płd. z Sukmaniem. *Mac.*

Milowski potok al. *Milówka*, potok górski, wypływa w Beskidzie żywieckim, w obszarze gm. Milówki, w pow. żywieckim, ze źródeł leśnych, na płd.-wsch. granicy tejże gminy z gm. Żabnicą; płynie na lekki płn.-zach. parowem leśnym, nad którym od płd. wznosi się Sucha góra (1042 m.), a od płn. szczyt Prusów (1009 m.) i koło zabudowań „Maślonków“ zwanych w Milowce zlewa swe wody do Soły z prawego brzegu. Długość biegu 6 kil. *Br. G.*

Milsk 1.) al. *Mylsk*, wś, pow. łucki, na zach. od m. Sokula. Wspomina tę wś w swych pamiętnikach kn. Kurbski, t. I, 70. 2.) **M.** *Nowy*, w dok. *Nowe Mylsko*, wś kośc. nad rz. Uście, pow. ostrogski (daw. w pow. łuckim), na płn.-zach. od m. powiat. Por. Arch. J. Z. R., cz. V, t. 1, 192, 193. *J. Krz.*

Milstrich (niem.), ob. *Jitro.*

Milsukalns (łotew.), ob. *Huening.*

Milsz-Kapaj (łotew.), góry nad brzegiem Bałtyku, między Libawą a Połągą, do których lud przywiązuje mnóstwo podań.

Milszlauken al. *Milschlauken* (niem.), wś na pol.-prus. Mazurach, pow. wystrucki, st. p.

Aulowoehnen, okr. urz. stanu cywil. Keppurlauken, 54 mk. w 1856 r. *Kś. Fr.*

Milthalersberg (niem.), dobra, pow. węgoborski, st. p. Węgobork. M. jest właściwie przedm. Węgoborka. R. 1730 d. 10 lipca nadaje król Fryderyk Wilhelm I radnemu miasta Janowi Gotfrydowi Dawidowi, który się zobowiązał na nowym rynku dom wystawić, rozgart i ogród warzywny, zawierające 2 wł. i 23 mr., które stanowią dzisiejsze dobra M. Nazwę wzięły od jednego z późniejszych właścicieli, żyjącego pod koniec zeszłego stulecia i zowiącego się Milthaler. *Kś. Fr.*

Miltitz (niem.), ob. *Miłocicy* (łuż.).

Milucken al. *Mylucken* (niem.), ob. *Miłuki.*

Milucken (niem.), ob. *Jurki.*

Milunce 1.) wś szl., pow. święciański, w 2 okr. polic., o 71 w. od Święcian, 4 dm., 35 mk. kat. 2.) **M.**, wś włośc. i folw., pow. oszmiański, w 3 okr. polic., gm. Siedlicko, okr. wiejski Hermaniszki, o 9 w. od gminy a 53 w. od Oszmiany; folw. M., własność Rewkowskich, ma 9 mk. kat., 6 izrael.; wś M. 15 dm., 25 mk. kat. 3.) **M.**, wś, pow. nowoaleksandrowski, okr. polic. rakiski, o 56 w. od m. pow., 7 dm., 60 mk., dom modlitwy starowierców (1859).

Miluniszki 1.) wś włośc. nad rz. Dzitwą, pow. lidzki, 5 okr. polic., o 29 w. od Lidy a 10 w. od Ejszyszek, 1 dm., 5 mk. kat. 2.) **M.**, os. karcz. nad rz. Dybnią, pow. trocki, w 1 okr. polic., o 52 w. od Trok, 1 dm., 9 mk. żydów; młyn wodny drewniany.

Miluppa, rz. w pow. władysławowskim, poczyna się pod Sobiniami, płynie w kierunku płd.-zach. przez Barzdy, Stogucie, Żardele, Janukiszki, Stoczki i pod Tumpejami wpada z praw. brzegu do Szeszupy. Długa przeszło 12 w. Przyjmuje z praw. brzegu pod Stoguciami i z lewego o parę wiorst powyżej, dwa strumienie bez nazwy. *J. Bliz.*

Milusy al. *Milusze*, niem. *Milussen*, wś na pol.-prus. Mazurach, pow. łecki, st. p. Prostki, okr. urz. stanu cywil. Borki. M. istniały już r. 1546 i czyniły 2 służby (ob. Kętrz., O ludn. pol., str. 265 i 463); mają szkołę ew. W 1856 r. 202 mk. *Kś. Fr.*

Milusze, wś, pow. lidzki, w 2 okr. pol., gm. aleksandrowska, okr. wiejski horodeński, 9 dusz rew.; należy do dóbr Horodno sukcesorów hr. Maurycego Potockiego. *J. Krz.*

Miluszki, wś, pow. chorolski, gub. połtawska, nad rz. Chorol, o 18 w. od m. pow. Ma 183 dm., 1456 mk. *F. S.*

Milutany, okol., pow. trocki, w 4 okr. polic., o 46 w. od Trok, 11 dm., 69 mk., z tego 67 katol., 2 żydów.

Miluty, wś i dobra skarbowe, w mścisławskiem, niegdyś sstwo niegrodowe, około 1740 r. we władaniu Ign. Łopacińskiego, 1757 Karola Święcickiego.

Milwe, ob. *Milewo.*

Milwidowszczyzna, folw., pow. oszmiański, w 2 okr. polic., o 36 w. od Oszmiany, 2 dm., 15 mk. katol.

Milwidy 1.) okol. szl., pow. wileński, w 5 okr. polic., gm. Soleczniki, okr. wiejski W. Soleczniki, 2 dusze rew. (jednodworcy), 20 dz. ziemi uprawnej; należy do dóbr rząd. Tarakańce. 2.) **M.**, folw. i dwór nad rz. Szypetą, pow. lidzki, w 5 okr. pols., o 55 w. od Lidy a 22 od Ejszyszek, 3 dm., 30 mk. kat. 3.) **M.**, os. karcz., pow. lidzki, 5 okr. polic., o 46 w. od Lidy, 1 dm., 9 mk., kat. 4.) **M.**, okol. szl. nad rz. Degutką, pow. lidzki, w 5 okr. polic., o 46 w. od Lidy a 32 od Ejszyszek, 10 mk. kat. 5.) **M.**, ob. *Melwidzie.* 6.) **M.**, lit. *Milwida*, dobra nad rz. Wentą, pow. szawelski, w 2 okr. pol., par. Kurszany, o 23 w. od Szawel a 3 w. od Kurszan, folw. nie źle zabudowany, piękny sad owocowy, około 32 wł. ziemi. Własność Anieli z Rodowiczów Grużewskiej. Por. szczegóły podane pod nazwą *Melwidzie.* 7.) **M.**-*Kieciny*, folw. 5-włókowy, tamże, niegdyś Milwidów, dziś włościański. *J. G.*

Milwidzie 1.) wś, pow. szawelski, gm. janiska, 28 dusz, 345 dz. ziemi. 2.) **M.**, wś, pow. rossieński, par. niemoksztyńska. 3.) **M.**, ob. *Melwidzie.*

Milwin, ob. *Melwin.*

Milwinowo, folw. szl., nad rz. Dunaje, pow. oszmiański, w 1 okr. polic., o 28 w. od Oszmiany, 1 dm., 24 mk. katol.

Milwińska huta, ob. *Melwińska huta.*

Milzig, wś i dobra, pow. zielonogórski na Szląsku pruskim. Posiada kościół kat. paraf., szkoła ew. od 1753 r., szkołę kat. W 1844 r. 79 dm., 529 mk. (48 kat.). Do M. należy folw. Protzke. Par. ewang. i poczta Zabor (niem. Saabor). *Br. Ch.*

Milżyn wś i *Milżynek*, pow. włocławski, gm. Piaski, par. Zgłowiączka, odl. 24 w. od Włocławka. W 1827 r. M. 15 dm., 117 mk. Milżynek zaś 6 dm., 40 mk. Folw. M. z wsią M. i Zaborowo, rozl. mr. 563: gr. or. i ogr. mr. 454, łąk mr. 80, past. mr. 6, nieuż. i place mr. 23; bud. mur. 9, z drzewa 7; płodozmian 12-polowy. Wś. M. os. 19, z gr. mr. 21; wś Zaborowo os. 8, z gr. mr. 335. Folw. i wś Milżynek rozl. mr. 443: gr. or. i ogr. mr. 335, łąk mr. 96, nieuż. i place mr. 12; bud. mur. 7, z drzewa 2. Wś Milżynek os. 9, z gr. mr. 13.

Mił...., nazwy miejscowości tu się odnoszące a niepomieszczone, ob. pod *Mil.*

Miła, wś, pow. konecki, gm. i par. Niekłań, odl. 15 w. od Końskich. Ma 9 dm., 55 mk., 24 mr. ziemi włośc. i 8 w. ziemi dwors., należącej do dóbr Niekłań. *Br. Ch.*

Miła 1.) rzka w pow. święciańskim, przepływa koło wsi Jacuny. 2.) **M.**, rzka w wsch. str. pow. ihumeńskiego, bierze początek w le-

sistych moczarach około wsi Zahacie, przecina drogę prowadzącą do wsi Dubna, wpada do Brusienki, dopływu Dołżanki; płynie w kierunku zach.-płdn. wśród odludnego Polesia; długa około 1 mili. *A. Jel.*

Miła, os. karcz., pow. wileński, w 5 okr. polic., o 15 w. od Wilna, 1 dm., 5 mk. żydów.

Miła Roskosz, ob. *Mołoczno.*

Miłachowice, ob. *Głuchów* 3.), mylnie podane za *Miłochniewice* (ob.).

Miłachowo, wś, pow. nieszawski, gm. Czamanin, par. Swierczyn, odl. 11 w. od Radziejowa. W 1827 r. par. Kobielice, 15 dm., 146 mk, Folw. M. rozl. mr. 412: gr. or. i ogr. mr. 234, łąk mr. 60, wody mr. 35, lasu mr. 60, zarośli mr. 15, nieuż. i place mr. 4; bud. mur. 5, z drzewa 5. Na obszarze folw. jezioro i stawy, pokłady torfu. Folw. M. w r. 1873 oddzielony od dóbr Opielanka. *Br. Ch.*

Miłaczew 1.) kol. i folw., pow. słupecki, gm. Kleczew, par. Złotków, odl. od Słupcy w. 22; kol. dm. 9, mk. 67; folw. dm. 3, mk. 22, Folw. M. rozl. mr. 273: gr. or. i ogr. mr. 210. łąk mr. 23, w dzierżawach wieczystych mr. 30, nieuż. i place mr. 10; bud. mur. 6, z drzewa 1; płodozmian 11-polowy; są pokłady torfu. 2.) **M.**, wś i folw., i *Miłaczewek*, wś i folw., pow. turecki, gm. Skarzyn, par. Malanów, odl. od Turka w. $12^1/_2$. Miłaczew wś, ma 8 dm. a wraz z kol. Józefów, Miłaczewek, os. Młyny Miłaczewskie i wś Miłaczewek ma 409 mk.; fol. M. dm. 6, mk. 36; Miłaczewek folw. 3 dm., 57 mk. W 1827 r. M. ma 26 dm., 107 mk. a Miłaczewek 17 dm. i 155 mk. Por. Lib. Ben. Łaskiego, t. II, 70. Dobra M. składają się z folw. M. i Miłaczewek, wsi M., Miłaczewek i Potaźnia, rozl. mr. 986: folw. M. gr. or. i ogr. mr. 470, łąk mr. 14, lasu mr. 164, nieuż. i place mr. 24, razem mr. 672; bud. murow. 9, z drzewa 10; płodozmian 12-polowy; folw. Miłaczewek gr. or. i ogr. mr. 251, łąk mr. 22, lasu mr. 31, nieuż. i place mr. 10, razem mr. 314; bud. mur. 1, z drzewa 5; płodozmian 6-polowy; wiatrak. Wś M. os. 30, z gr. mr. 637; wś Miłaczewek os. 16, z gr. mr. 113; wś Potaźnia os. 15, z gr. mr. 154. *Br. Ch., A. Pal.*

Miłajcie 1.) wś, pow. rossieński, par. gawrańska. 2.) **M.**, wś, pow. rossieński, par. girtakolska. 3.) **M.**, okolica szl., pow. szawelski, gm. podubiska. Joanna Grudzińska ma tu 3 wł. ziemi, Adolf Michniewicz 1 włokę.

Miłaje, zaśc. szl. nad rzką t. n., pow. święciański, 3 okr. polic., o 9 w. od Święcian, 1 dm., 10 mk. katol.

Miłaków 1.) wś i os. młyn., pow. piotrkowski, gm, Woźniki, par. Bogdanów. Ma 12 dm., 116 mk., 236 mr. ziemi włośc.; os. młyn., 1 dm., 7 mk., 6 mr. W 1827 r. 7 dm., 68 mk. 2.) **M.**, wś włośc., pow. konecki, gm. i par. Gowarczów (ob.), odl. 10 w. od Końskich, ma 29 dm., 215 mk., 396 mr. W 1827 r. 16 dm., 124 mk. Wspomina ją Długosz jako dziedzictwo Zuzanny Magierowej h. Rawa (Dług. I, 334) a także i Lib. Ben. Łaskiego (t. I, 695).

Miłaniszki, folw., pow. święciański, w 4 okr. polic., gm., okr. wiejski i par. kat. Niestaniszki, o 8 w. od urz. gmin., dawniej attynencya Niestaniszek, b. własność Napoleona Święcickiego, od 1858 Michała Kulwińskiego; do folw. należy wś Surgowce, 44 dusz rew.

Miłasze 1.) wś nad stawem, pow. oszmiański, w 4 okr. polic., gm. Wołożyn, okr. wiejski Suhwoździe, 56 w. od Oszmiany, 5 dm., 38 mk., w tej liczbie 29 prawosł., 9 katol. 2.) **M.**, pow. miński, w okr. polic. rakowskim, w okolicy pomiędzy Starem Siołem i wsią Dulicze, nad bezim. rzką wpadającą do Ptycza, w miejscowości wzgórzystej, 7 os. 2.) **M.**, wś, pow. miński, na zach. od pierwszej, nad bezim. rzką wpadającą do Wołmy, 9 os. *A. Jel.*

Miłaszewicze, wś i duże dobra nad rz. Uborć, pow. mozyrski, w 3 okr. polic. turowskim, gm. Tonicz, przy drożynie z Głuszkiewicz do Słobody, Borowej i Rudni; we wsi jest cerkiew, 59 osad pełnonadziałowych i młyn. Dobra są dziedzictwem Bułhaków i mają około 706 włók; jest to najgłuchszy zakątek w mozyrskiem. *A. Jel.*

Miłaszewo 1.) al. *Miłoszowo*, w spisach urzędowych *Miłotowo*, wś nad jez. t. n., pow. dzisieński, w 3 okr. pol., gm. Druja, okr. wiejski Idołta, przy trakcie z Dzisny do Drui, o 40 w. od Dzisny; 13 dm., 119 mk., w tej liczbie 34 prawosł., 82 katol., 3 żyd. (54 dusz rew.); należy do dóbr Idołta, Eugeniusza Miłosza. W M. jest zarząd gm. Druja, składającej się z 16 okr. wiejskich, 86 wsi i mającej 347 chat i 4843 ludności. 2.) **M.**, folw., pow. nowogródzki, 13 i pół włók rozl., od r. 1860 własność Jurewiczów. *A. Jel., J. Krz.*

Miłaszewszczyzna, folw., pow. sejneński, gm. Hołny Wolmera, par. Łoździeje, odl. 13 w. od Sejn, ma 6 dm., 43 mk. W 1827 r. par. Berzniki, 2 dm., 26 mk. Folw. M. rozl. mr. 1152: gr. or. i ogr. mr. 412, łąk mr. 152, past. mr. 50, wody mr. 4, lasu mr. 504, zarośli mr. 24, nieuż. i place mr. 7; bud. mur. 1, z drzewa 13; płodozmian 9-polowy.

Miłaszki, wś, pow. dzisieński, w 2 okr. polic., gm. Bohin, okr. wiejski Bohdanowo, o 18 w. od gminy, 50 dusz rew.

Miłaszyki, wś pryw., pow. dzisieński, w 2 okr. polic., o 106 w. od Dzisny, 7 dm., 26 mk.

Miłaszyszki, dwór, pow. rossieński, par. niemoksztyńska, własność Dowiatta.

Miława, wś, pow. mogilnicki, 17 dm., 174 mk., 1 ew., 173 kat., 65 analf. Poczta w Słowikowie o 3 kil., gośc. o 3 kil., st. kol. żel. i tel. w Trzemesznie o 5 kil. Wspomina tę wieś (por. *Kamieniec*) Lib. Ben. Łaskiego (t. I, 199).

Miławczyce, wś, pow. pińczowski, gm. Czarnocin, par. Stradów, leży na lewo od drogi bitej z Pińczowa do Skalbmierza. W 1827 r. 24 dm., 152 mk. W XV w. dziedzicem Jan Nasion z Ostrowiec h. Topor. Jest tu 6 łanów kmiecych, 4 zagrodników, karczma. Płacą one dziesięcinę 9 marek prepozyturze wiślickiej, folw. zaś daje 5 mrk dziesięciny proboszczowi w Stradowie (Dług. II, 418). W połowie XVII w. była własnością Stanisł. Szembeka, burgr. krakow., od którego wziął ją w dzierżawę w 1668 r. Pasek, autor znanych Pamiętników. Dobra M. składają się z folw. M. i Bieglów, attyn. leśnej Warszawa, wsi: M., Bieglów i Bugaj. Rozl. wynosi mr. 830: folw. M. gr. or. i ogr. mr. 501, łąk mr. 46, past. mr. 11; las zwany Warszawa mr. 39, nieuż. i place mr. 30; w osadach karczem. mr. 9; razem mr. 636; bud. mur. 2, z drzewa 20; płodozmian 10 i 11-polowy; folw. Bieglów gr. or. i ogr. mr. 180, past. mr. 2, nieuż. i place mr. 12, razem mr. 194; bud. z drzewa 5; płodozmian 10-polowy. Wś M. os. 38, z gr. mr. 114; wś Bieglów os. 11, z gr. mr. 48; wś Bugaj os. 3, z gr. mr. 10.

Miłewkiszki, zapewno *Miłejkiszki* al. *Miłkiszki*, os., pow. maryampolski, gm. i par. Balwierzyszki; odl. 38 w. od Maryampola, 1 dm, 13 mk.

Miłkecy (łuż.), niem. *Milkwitz*.

Miłki, ob. *Czaplice Miłki*.

Miłki, niem. *Milken*, wś na pol.-prus. Mazurach, ze st. p., pow. lecki, ma 4819 mr. obszaru i leży 14 kil. na płd.-wsch. od m. pow., nad szosą z Jańsborga do Lecu, w okolicy górzystej, obfitej w jeziora; gleba gliniasta, piaszczysta i żwirowata; mieszkańcy mówią po polsku, trudnią się rolnictwem, hodowaniem bydła, głównie jednak rybołóstwem. W miejscu są 3 gorzelnie, cegielnia; poczta osobowa idzie z Jańsborka przez Miłki do Leca. Tutejszy okr. urz. stanu cywil. miał 1880 r. 2502 dusz. W 1882 r. ur. się 172 dz., zawarto 35 ślubów, umarło 151 osób. R. 1475 nadaje Bernhard v. Balzhofen, komtur brandenburski, Miłkowi, sołtysowi z Kamionek (Danzerau), 50 włók, celem założenia wsi na prawie chełm. R. 1481 został proboszczem w M. ks. Mikołaj z dyec. gnieźnieńskiej. W M. znajdujemy r. 1625 samą ludność polską (ob. Kętrz., O ludn. pols. w Prus., str. 488). Z dok. fundacyjnego wynika, że wś ta wzięła swe miano od pierwszego lokatora. Wś ta miała pierwotnie ludność niemiecką (str. 238, 243 i 277), co wynika z następnych słów przywileju: Chcemy, by proboszczowi dawali dawniej dziesięcinę i ofiarę, jak inne wsie niemieckie naszego obwodu (str. 277). Obecnie par. M. ma 3600 polaków i 2136 niemców. *Kś. Fr.*

Miłków 1.) wś i folw. nad rz. Miłkowianką, pow. opatowski, gm. Bodzechowo, par. Szewna, odl. 12 w. od Opatowa. Leży na stokach gór stanowiących część pasma Łysogór, na wzniesieniu 756 stóp. Ma 27 dm., 214 mk. W 1827 r. było tu 18 dm., 104 mk. Górnik Schneider, wysłany przed 1830 r. przez ks. Lubeckiego dla poszukiwań górniczych, znalazł tu rudę żelazną (35%), glinkę ogniotrwałą i węgiel kamienny. Urządzone przez dziedziców M. Dowborów kopalnie rudy, były czynne przed 1860 r., lecz dla napływu wody zostały opuszczone. Te same bogactwa mineralne ma przyległy Rzuchów. Folw. M. z wsią M. i Jędrzejów rozl. mr. 717: gr. or. i ogr. mr. 283, łąk mr. 12, past. mr. 212, wody mr. 3, lasu mr. 166, nieuż. i place mr. 41; bud. mur. 7, z drzewa 4; wiatrak. Wś M. os. 35, z gr. mr. 189; wś Jędrzejów os. 4, z gr. mr. 110. 2.) **M.**, wś i folw., pow. radzyński, gm. Suchowola, par. Parczew; ma 20 dm., 333 mk., 411 mr. W 1827 r. wś rząd., 18 dm., 111 mk. Dobra M. i Brudna z wsiami: M., Pohulanka i Brudna, podług wiadomości w 1866 r. rozl. folw. M. wynosiła mr. 1855, zaś attyn. Brudna mr. 64. Wś M. os. 13 z gr. mr. 293; wś Pohulanka os. 7, z gr. mr. 82; wś Brudna os. 16, z gr. mr. 278. *Br. Ch.*

Miłków (po rus. *Mylkiw*) z Hutą, wś, pow. cieszanowski, 20 kil. na płd.-zach. od Cieszanowa, 19 kil. na płn.-zach. od sądu powiat. w Lubaczowie, 12 kil. na płn.-zach. od urzędu poczt i st. kolei jarosławsko-sokalskiej w Oleszycach. Na płn.-zach. leży Cywków, na płn.-wsch. Oleszyce Stare, na wsch. Staresioło, na płd. Lichacze i Buczyna (część Zaradawy), na zach. Mołodycz (obie ostatnie miejscowości w pow. jarosławskim). Wś leży w dorzeczu Wisły. W płn. stronie mianowicie nastaje pot. Bechy (ob.), dopływ Lubaczówki, wpadającej do Sanu, i płynie na płd.-zach., przybierając w Mołodyczu także nazwę pot. Kozianego. W obrębie M. zasilają go pomniejsze strugi, z których znaczniejsza: pot. Figirowy, płynący od wsch. z Oleszyc Starych na zach. Na płn.-zach nastaje pot. Ruczkałka (al. Buczałka, ob.), dopływ Bechy. W dolinie pot. Bechy leżą zabudowania wiejskie; na płn.-zach. od nich huta szklana, t. zw. Huta Miłkowska. W zach. lesistej części (las Zapaśnie na płd.) leży tartak i gajówka Ruczkałka. W tej części obszaru wznosi się na płn. Siarkowe pole do 258 m. (znak triang.). Własn. więk. (ks. Sapiehy) ma roli or. 135, łąk i ogr. 23, past. 6, lasu 1340 mr.; wł. mn. roli or. 817, łąk i ogr. 222, past. 60, lasu 149 mr. W r. 1880 było 520 mk. w gm., 83 na obsz. dwor. (między nimi 169 obrz. rz.-kat., 320 obrz. gr.-kat.). Par. rz.-kat. w Oleszycach, gr.-kat. w miejscu, dek. oleszycki, dyec. przemyska. We wsi jest cerkiew, szkoła fil. i kasa pożycz. gminna z kapitałem 210 zł. w. a. *Lu. Dz.*

Miłków kąt al. *Miałkowy kąt*, część Manastyrka i folw., pow. Rawa Ruska.

Miłkowa *wyżna* i *M. niżna*, dwie wsie, pow. nowosądecki, leżą na małej wyżynie 398 do 405 m. npm. wzniesionej, tworzącej dział Scierniowki i Przydonicy, dwóch małych dopływów Dunajca z praw. brzegu i Spólnika dopływu Biały. Przysiołek M. niżna leży na płn. od wsi, nad Przydonicą, 398 m. npm., na płd. od wsi Przydonicy. Obie osady należą do par. rz.-kat. w Siedlcach i mają 380 mk. rz.-kat. Grunta są żytnie średniej urodzajności. Pos. więk. Gust. Siemońskiego ma obszaru 297 roli, 11 łąk i ogr., 80 past. i 43 mr. lasu; pos. mn. 218 roli, 22 łąk i 83 past. Za Długosza (Lib. benef. II, 245) był dziedzicem Klemens Korzeński. Miłkowa graniczy na zachód z Jelną, na południe z Siedlcami a na wschód z Jańczową.. *Mac*

Miłkowice, wś, folw. i os. karcz. nad rz. Wartą, pow. turecki, gm. Ostrów Warcki, par. Miłkowice, odl. od Turka w. 26. Ma kościół par. mur. Wś dm. 37 wraz z wsią Zaspy Miłkowskie 562 mk.; prob dm. 1, mk. 2; folw. dm. 1, mk. 3; os. karcz. dm. 1, mk. 4. W 1827 r. 21 dm., 195 mk. M. są gniazdem rodziny Abdanków Miłkowskich. W XIV w. Mikołaj z M. wziął za żonę Katarzynę z Remiszowic (Remiszowice, pow. łódzki, i za nią w posagu otrzymał: Remiszowice, Rajsko, Zbigniewice i inne (Paprocki, Herby Ryc. 268 i 939). Akty konsystorza gnieźn. z XV w. wspominają kościół w M. jako dawny. W XVIII w. na miejscu starego wzniósł nowy kościół też drewniany Ignacy Lipski, łowczy wschowski, dziedzic M. Po zniszczeniu 1849 r., wystawiono nowy z pruskiego muru w 1850, obecnie mocno zrujnowany. W 1683 r. par. tutejsza miała 300 komunikujących, w 1877 r. było 580 (ob. Lib. Ben. Łaskiego, t. I, 406). M. par. dek. turecki 1143 dusz. Dobra M. składają się z folw. M. i Strachocice, wsi: M., Zaspy Miłkowskie, Strachocice i Młyny Strachockie, rozl. mr. 2674: folw. M. gr. or. i ogr. mr. 273, łąk 224, past. mr. 81, lasu mr. 1134, nieuż. i place mr. 163, razem mr. 1875; bud. murow. 12, z drzewa 11; folw. Strachocice gr. or. i ogr. mr. 769; nieuż i place mr. 30, razem mr. 799; bud. mur. 3, z drzewa 8, wiatrak. Wś M. os. 45, z gr. mr. 249; wś Zaspy Miłkowskie os. 51, z gr. mr. 179; wś Strachocice os. 27, z gr. mr. 234; wś Młyny Strachockie os. 13, z grun. mr. 229. *Br. Ch., A. Pal.*

Miłkowo 1.) wś, pow. czarnkowski, 43 dm., 338 mk., 178 ew., 155 kat., 5 żyd., 85 analf. Poczta i tel. w Lubaszu o 4 kil., gośc. o 4 kil, st. kol. żel. we Wronkach o 12 kil. 2.) **M.**, olędry, 11 dm., 95 mk, 73 ew., 22 kat., 12 analf. Pod wsią odkryto i rozkopano cmentarzysko przedhistoryczne. 3.) **M.**, niem. *Milkowo-Buchwerder*, leśnictwo, 4 dm., 54 mk., należy do dom. i gm. Lubasz. *M. St.*

Miłkowska Wola, wś, pow. turecki, gm. Ostrów Warcki, par. Jeziorko, odl. 24 w. od Turka, 8 w. od msta Warty a 3 od rz. Warty, ma 960 mr. obszaru, w tem 141 mr. ziemi włośc., 32 os., 300 mk. Ziemi folwarcznej 819 mr., w tem 540 mr. ornej, 156 mr. lasu, 35 mr. łąk.

Miłkowska karczma, wś, pow. opatowski, gm. Częstocice, par. Ostrowiec, odl. 28 w. od Opatowa. Ma 18 dm., 72 mk., 764 mr. ziemi dwors. i 84 mr. włośc. Wieś ta wchodziła w skład dóbr Kossowice (ob.).

Miłniw (rus.), ob. *Mielnów*.

Miło al. *Milno*, folw., pow. poznański, 4 dm., 100 mk., należy do gm. i dom. Wierzonka. Poczta i tel. w Owinikach, gośc. o 6 kil., st. kol. żel. w Kobylnicy o 4 kil. *M. St.*

Miłobądź, folw., pow. sieradzki, gm. Dzierząznа Wielka, par. Rossoszyca, odl. od Sieradza w. 15, dm. 2, mk. 42. Folw. M. rozl. mr. 105: gr. or. i ogr. mr. 68, łąk mr. 17, past. mr. 17, nieuż. i place mr. 3; bud. mur. 1, z drzewa 2; są pokłady torfu. *Br. Ch.*

Miłobądź, 1.) niem. *Mühlbanz* (dok. *Mylovantz* 1320, *Milobandze*), wś z kośc. paraf., pow. gdański, st. p. i st. dr. żel. Pszczółki (Hohenstein) 4 kil. odl., leży nad bitym traktem z Tczewa do Gdańska wiodącym, niedaleko linii kolei łączącej też miasta. Ma bardzo urodzajną glebę. Obejmuje 11 gburstw i 13 zagród, 3422·19 mr. obszaru. W 1868 r. 709 mk., 652 kat., 57 ew., 51 dm. Odl. od m. pow. $3\frac{1}{2}$ mili. Par. ewang. Rębielcz. Tytuł kościoła ś. Małgorzaty. Przy kościele jest szpital dla 4 chorych urządzony r. 1851, dalej bractwo różańcowe już od r. 1719 istniejące i bractwo trzeźwości 1859 r. założone. Wsie parafialne są: M., Jetlanie? (Gütland), Malinin, Żelisławki, Rębielcz, Kolnik, Pszczółki, Łukocin, Mieszczyn, Dąbrówka, Szpęgawy i Zajączkowo. Prócz tego należy do tutejszej par. filia Dalwin, 1 milę odl., z kościołem ś. Mikołaja bisk., zbudow. r. 1829. Patronami kościoła w M. byli dawniej biskupi kujawscy, dziś kolejno bisk. chełmiński i rząd. Szkoły kat. są w M. (81 dzieci r. 1866), w Dąbrówce, dokąd przyłączone są Zajączkowo i Szpęgawy (73 dz.), w Mieszczynie (36), w Malininie (93), w Dalwinie, dokąd uczęszczają i dzieci z Łukocina i z Rukocina (23); ewang. szkołę w Pszczółkach zwiedza i 29 katol. ztamtąd, w Kolniku 24, w Rębielczu 24, w Jetlaniu 52; naukę religii pobierają od katol. nauczycieli. Par. tutejsza należy do dek. tczewskiego i liczyła 1866 r. 3106 dusz, a 1970 komunikantów, zaś 1883 r. 3468 dusz. Tutejszy okr. urz. stanu cywil. miał 1880 r. 1383 dusz; 1882 r. ur. się 55 dz., um. 54 osób, zawarto 16 małżeństw. 2.) **M.**, domena fiskalna tamże, zawiera 127·20 ha roli

or. i ogr., 72·66 łąk, 2·3 nieuż., razem 202·16 ha; czysty dochód z gruntu 5943 mrk. W 1868 r. 83 mk., 63 kat., 20 ew.,14 dm.; podatek klasowy wynosił 39 tal. 15 sbr. M. jest jedną z najstarszych osad w tutejszej okolicy. Mieszkańcy natrafiają tu bardzo często na groby skrzynkowe, które zwykle burzą a przedmioty niszczą. Wiele takich kamiennych grobów znaleziono tu jeszcze około r. 1833 (ob. Ossowski, Objaśn. do Mapy archeol. Prus Zach., str. 57). R. 1250 podaje Sambor do wiadomości, że biskup kujawski Michał dał mu 300 grzywien, gdy był na wygnaniu, za to nadaje mu prócz innych wsi i Miłobądz. (ob. Perlbach, Pom. Urk. B., str. 111). W 1257 r. odnawia Sambor ten przywilej bisk. Wolimirowi, za co mu tenże dopłaca 100 grzywien (str. 140). Podobnie wystawia Mestwin r. 1286 w Gdańsku dokument, w którym powiada, że powątpiewał o wolnościach i swobodach tych majątków, które stolica biskupia posiadała od Sambora, a którymi były: M., Czarnomino i Wysin z Skrzydłowem i Skrzydłówkiem. Z tej przyczyny kazał sobie przedłożyć przywileje Sambora, które wątpliwość wszelką usunęły, gdyż majątki te miały wszelką wolność, tak, że jemu, jako panu, nie należały żadne pobory, daniny i posługi albo prawa książęce (jura ducalia), niemniej, że sądownictwo wielkie i małe do biskupów samych należało. Po tych dochodzeniach potwierdził książę wymienione swobody (ob. Perlbach, tamże, str. 362 i Kujot, O majątkach bisk., str. 50). R. 1286 zezwala Mestwin wystawić w M. na strumyku między wsią a Zajączkowem młyn i jaz, oddając rzeczkę całą z obu brzegami biskupom (Kujot, tamże, str. 55). R. 1299 nadaje bisk. kujawski Wisław M. prawo niem., rezerwując dla siebie 4 włóki i młyn (ob. Perlbach, tamże, str. 525). Te 4 wł. stanowiły więc folwark biskupi, należący do klucza subkowskiego. We wsi była karczma prywatnej własności; karczmarz był iednak obowiązany brać piwo z dworskiego browaru miłobądzkiego. Siedział tu i sołtys na 2 wł., który wybierał podatki od gburów i posłańca konnego z listami wysyłał; wś posiadała 29 wł. (ob. Kujot, tamże, str. 58—59). Z wizyt bisk. Rozdrażewskiego z r. 1583 dowiadujemy się, iż z M., obejmującego 27 wł., pobierał proboszcz pół korca żyta i tyleż owsa; tak samo dawał Mieszczyn z 20 wł., Malenin z 26; Koloninek z 30 dawał tylko $4^1/_2$ korce żyta i $3^1/_2$ owsa; Dąbrówka z 24 wł., Łukocin z 35, daje tylko 7 kor. żyta i $5^1/_2$ owsa; Rębielcz z 26 wł. już od kilku lat nic nie daje; Pszczółki z 30 włók, od 4-ch lat nic nie dają; Skowarcz z 40 wł., od 13 lat już nie wypełnia swego obowiązku; Spęgawa, wś opatów pelplińskich, z 10 wł. daje tylko 3 korce żyta. Do probostwa należą obecnie tylko 2 wł. (?); łąka 6 mr. obejmująca, zwana Rozgarczek, z której się zbiera około 4 fury siana. Nowa wiara luterańska znalazła tu wielu zwolenników, tak dalece, że prawie ani jeden nie był prawdziwym katolikiem (Dns Plebanus neminem merum incolarum asseruit esse catholicum). Dochodził dotąd nawet predykant luterski co trzecią niedziele z kazaniem z pobliskiego Dalwina (ob.), którego dziedzice byli lutrami. Wizytacya bisk. Madalińskiego z r. 1686 donosi, że tutejszy kościół a wieżą był cały murowany i pięknego kształtu (tota murata eleganter et fere basilice), zawierał 4 ołtarze; na środku kościoła spoczywała mała wieżyczka ze sygnarkiem. Do kościoła należały 4 wł. Wsiami paraf. były: M., Koling, Pszczółki, Zelisławki, Rambielcz, Dalwin, Malenin, Łukocin, Mieszczyn, Dąbrówka, Zajączkowo i Pastwisko Sobkowskie, które wszystkie dawały meszne; dusz liczono 600. Organista płacił czynszn 2 fl. ale mu go opuszczano. Zabudowania proboszczowskie były murowane; do probostwa należał także ogród na krańcu wsi położony. Prócz owych 4 wł. posiadał proboszcz jeszcze kawał roli z łąką, zwany Grodzisko, i łąkę 6 mr. obejmującą, Popówką zwaną. Organista i nauczyciel mają każdy dom i ogród; administratorem był wówczas Korpalewski (str. 69—70). Po okupacyi wydał rząd wieś dawniejszym czynszownikom na własność, a folw. biskupi puścił jako domenę w dzierżawę. W „Echo sepulcralis“ Borka są podane następne szczegóły o M. R. 1450 był tu proboszczem Mikołaj; 1473 Jerzy Struben, zarazem oficyał gdański; 1523 Maurycy Ferber, który potem został bisk. warmińskim. R. 1664 d. 9 lut. został tu prob. Marcin Śmiglewski, był zarazem dziekanem zblewskim i prob. w Dalwinie. R. 1682 do 1690 Wojciech Józef Korpalewski; 1691 Jan Paweł Gomoliński, potem bisk. kijowski; 1727 Jan Stanisław Kitowski, um. 1723 (vir doctus et authoritativus); 1734 Dominik Sieniński, zarazem oficyał gdański, um. 1744. R. 1744 Marcin Józef Zaleski, z zgromadzenia św. Wincentego a Paulo (vir eximiae pietatis, eruditionis et zeli); 1525 Achacy Cema, zazazem prob. subkowski; 1645 Jerzy Mollerus, zarazem prob. w Giemlicach. Nagrobki mają między innymi: Antoni Postel, sołtys w Zajączkowie i M., ur. 1590, † 1671; dalej Stanisław Czerniewski, 1575. Prócz tego znajduje się, jak czytamy w „Obrazach cudownych Fankidejskiego“ (str. 234), łaskawy obraz ś. Walentego w bocznym ołtarzu. Ś. Walenty jest przyozdobiony srebrną wyzłacaną sukienką, na głowę dano mu niewłaściwie biskupią mitrę, bo jest tylko kapłanem. W 1728 r. mówi o nim ówczesny wizytator ks. Narzymski, iż nosił piętno wysokiego wieku. Chociaż ołtarz i

obraz ś. Walentego zdawna istniał w M., jednak kościelne akta o jakiej nadzwyczajnej łaskawości nic nie donoszą. Dopiero w przeciągu przeszłego stulecia rozbudziło się powoli to nabożeństwo, które do dziś dnia się zachowuje. Najprzód wizytacya biskupia z r. 1728 wspomina, że na obrazie były 2 srebrne wota, a r. 1748 donosi wiz. Klińskiego, że do św. Walentego mieli wierni szczególniejsze nabożeństwo i że obraz tutejszy powszechnie uchodził za łaskawy; odpust zupełny w dzień ś. Walentego był wtedy udzielony na 7 lat. Prawie to samo pisze wiz. bisk. Ostrowskiego r. 1765, wotów znajdowało się już dosyć wiele na obrazie, z pomiędzy których wymienia jako ważniejsze: dwie tablice srebrne, 1 tablicę mniejszą z wyobrażonem chorem dziecięciem i 5 większych tablic, które ofiarowała pani kasztelanowa Konarska. Nareszcie w r. 1780 donosi wizytator bisk. Rybińskiemu, że obraz ś. Walentego od wszystkich jest czczony, jako łaskawy. S. Walenty był wtedy obok ś. Małgorzaty drugim przybranym patronem kościoła. Ze względu na wielkie nabożeństwo, jakie wierni okazywali ś. Walentemu w M., udzielił papież Pius VII r. 1802 odpust zupełny na wieczne czasy. Znaczna relikwia ś. Walentego znajdowała się w M. już w połowie przeszłego wieku. Za naszych czasów nabożeństwo do ś. Walentego w M. prędzej się powiększyło, niż oziębło. Odpust odbywa się jak dawniej w sam dzień 14 lutego. Wotów srebrnych znajduje się obecnie przy obrazie około 14 (ob. Fankidejski, Obrazy cudowne, str. 235. Wydany świeżo drugi zeszyt „Zabytków budownictwa i sztuki Prus zach.“ zawiera szczegółowy opis kościoła w M. wraz z 6 rycinami (ob. str. 91—96). Wspaniała ta świątynia pochodzi z XIV w., jest cała w cegłę murowana; jej główną ozdobę stanowi wysmukła wieża. Na wzmiankę zasługuje także kociołek do wody święconej z kutej miedzi i stara granitowa kropielnica. Oryginalnego pomysłu są kazalnica i chrzcielnica. Pierwsza przedstawia przednią część okrętu z masztami i żaglami według słów ewangielisty: „A on wstąpił w łódkę“ i t. d. Chrzcielnica zaś wyobrąża wijącego się w górę wieloryba, w którego otwartej paszczęce stoi Jonasz prorok, trzymający właściwą chrzcielnicę. W wieży wiszą 3 dzwony, z których największy został w bieżącym stuleciu przelany; drugie dwa zrobił Jan Anthony w Gdańsku r. 1763 i 1764. Na południowej stronie wieży widać jeszcze stary pręt chełmiński podobnie jak na ratuszu w Chełmnie. Proboszczów wspominają źródła historyczne już r. 1320, był nim wtedy Henryk (ob. Script. rer. Prus., I, 785); biskupi kujawscy, do których M. należał, częściej tu przebywali. *Ks. Fr.*

Miłobędzin, wś i folw. nad rz. Wkrą, pow. sierpecki, gm. Białyszewo, par. Sierpc, odl. 3 w. od Sierpca. Leży w piaszczystej okolicy. Posiada kaplicę, młyn wodny, tartak, gorzelnię, cegielnię, 20 dm., 272 mk. W 1827 r. 14 dm., 107 mk. Folw. M. z wsią M., Piaski i Kwaśno al. Budy Miłobędzkie, rozl. mr. 1029: gr. or. i ogr. mr. 398, łąk mr. 28, wody mr. 1, lasu mr. 374, zarośli mr. 185, nieuż. i place mr. 20, w osadach młyn. i karcz. mr. 23; bud. mur. 13, z drzewa 17; płodozmian 14-polowy. Wś M. os. 33, z gr. mr. 168; wś Piaski os. 11, z gr. mr. 38; wś Kwaśno (Budy Miłobędzkie) os. 10, z gr. mr. 91. *Br. Ch.*

Miłobędzkie budy, ob. *Kwaśno*.

Miłobędzkie-piaski, wś, pow. sierpecki, gm. Białyszewo, par. Sierpc, odl. o 3 w. od Sierpca, posiada karczmę, 9 dm., 108 mk., 41 mr. gruntu.

Miłochniewice, wś, pow. skierniewicki, gm. i par. Głuchów. Należy do dóbr Głuchów (ob.) i tam mylnie podana jako Michałowice. W r. 1827 wieś rząd., 24 dm., 189 mk. Wspomina M. Lib. Ben. Łaskiego (t. II, 328). *Br. Ch.*

Miłocice, wś, pow. miechowski, gm. Niedźwiedź, par. Słomniki. W 1827 r. wś rząd., 21 dm., 118 mk.

Miłocicy (łuż.), niem. *Miltitz*.

Miłocin, wś i folw., pow. lubelski, gm. i par. Wojciechów. Leży przy samej linii dr. żel. nadwiślańskiej, odl. 20 w. od Lublina. Na terytoryum tej wsi mieści się stacya tejże drogi (między Nowo-Aleksandryą z Lublinem), która pierwotnie nosiła nazwę Miłocin, obecnie zmienioną na Nałęczów (ob.). W 1827 r. wś poduchowna, 10 dm., 104 mk. Folw. i wś M., rozl. mr. 1152: gr. or. i ogr. mr. 764, łąk mr. 98, past. mr. 58, lasu mr. 221, nieuż. i place mr. 11; bud. mur. 1, z drzewa 5; płodozmian 4, 9 i 12-polowy. Są tu pokłady kamienia wapiennego i budowlanego. Wś M. os. 15, z gr. mr. 167. *Br. Ch.*

Miłocin 1.) folw., pow. dąbrowski, leży w równinie nadwiślańskiej na płd. od Grębószowa a na płn. od Lubiecka. Na wsch. graniczy z Żelechowską Wolą. Należy do Gręboszowa. 2.) **M.**, wś, pow. rzeszowski, dawniej przysiołek do Staromieścia, odl. 5 kil. od Rzeszowa, leży w rozległej równinie 222 m. npm. wzniesionej, przy gościńcu z Rzeszowa do Głogowa. Wś składa się z kilkudziesięciu chat stojących po obydwóch stronach gościńca, z dwóch leśniczówek postawionych po zach. stronie torów kolei Karola Ludwika, karczmy zwanej „Na klinach“ i kapliczki ś. Huberta. Podług spisu ludności z 1881 r., liczy M. 187 mk. rz.-kat., z których 19 przebywa stale na obszarze więk. pos. Wykazu tabularnego osobnego nie ma ta wioska, ale jest objęta razem ze Staromieściem. Gleba jest urodzajną. Naj-

ciekawszym budynkiem w M. jest kaplica ś. Huberta, zbudowana w stylu odrodzenia z kopułą i wejściami ze wszystkich stron, przypominająca w miniaturze bazylikę św. Piotra w Rzymie. W r. 1847 groziła zupełnym upadkiem, nawet posadzka była miejscami powyrywaną, otwierając widok do piwnic, w których widać było ułomki trumien. W owym czasie zachowały się jeszcze na sklepieniach malowidła al-fresco, przedstawiające Trójcę Św., z których Stęczyński, malarz, dopatrywał się pracy niepospolitego artysty. W ołtarzu znajduje się dotychczas obraz ś. Huberta, patrona myśliwych z łacińskim napisem: S. Huberte Venantium Patrone, Protege Eos Qui Te Colunt. Nad każdym wchodem do kaplicy sterczą rogi jelenie. Założycielem tej kaplicy miał być ojciec Jerzego Lubomirskiego, ożenionego z córką Mikołaja Ligięzy, kaszt. sandomier., wielki lubownik polowania w XVII w. W następnych latach została kaplica ś. Huberta, z zachowaniem dawnego stylu, zrestaurowaną. Należy do par. rz.-kat. w Staromieściu. Rysunek i opis znajduje się w Stęczyńskiego „Okolicach Galicyi“, str. 12. M. graniczy na płd. z Staromieściem, na zach. z Przybyszowem i st. kolei arc. Karola Ludwika Rudnem Wielkiem, na płn. z Zaczerniem a na wsch. z Trzebowniskiem. *Mac.*

Miłocin, niem. *Liebenswerde*, dawniejsza czasowa nazwa mka Kęty w pow. bielskim na Szląsku (ob. t. IV, 7).

Miłodroż, wś, pow. płocki, gm. Brwilno, par. Proboszczewice, odl. o 16 w. od Płocka, ma 10 dm., 55 mk. Folw. i wś M. rozl. mr. 320: gr. or. i ogr. mr. 287, łąk mr. 10, past. mr. 1, nieuż. i place mr. 22; bud. murow. 3, z drzewa 3; płodozmian 8-polowy. Wś M. os. 14, z gr. mr. 42. *A. Pal.*

Miłogaj, folw., pow. nieszawski, gm. Czamanin, par. Mąkoszyn.

Miłogóry al. *Miła-góra*, zaśc. szl., pow. wileński, 2 okr. polic., gm. i okr. wiejski Mejszagoła, o 2 w. od Mejszagoły a 27 w. od Wilna, 1 dm., 9 mk. kat.

Miłogoszcz 1.) niem. *Mehlgast*, wś, pow. wałecki, st. p. Ruszona, okr. urz. stanu cywil. Tuczno, tamże kościół par. ew. i kat., szkoła w miejscu; obszaru ma 1152·77. W 1867 r. 62 bud., 21 dm., 255 mk., 212 katol., 43 ewang. 2.) **M.**, niem. *Mehlgast*, dobra, pow. wałecki, st. p. Ruszona, 2 kil. odl.; obejmują 536·20 ha roli or. i ogr., 23 łąk, 255·30 past., 127·70 boru, 2·55 nieuż., 51 wody, razem 995·75 ha; czysty dochód z gruntu 3,152 mrk. Właścicielem jest Louis Hotopf. *Kś. Fr.*

Miłograda, dwa folw. nad Dnieprem, pow. rzeczycki, w 4 okr. pol. rzeczyckim, przy gościńcu pocztowym z mka Horwala do Rzeczycy, wraz z folw. Garłówką; własność kupca Filonczyka, jeden ma około 32 wł., drugi 63½ włóki; miejscowość wyborna, gleba dobra.

Miłokisza, wś, pow. bałcki, ob. *Mołokisz*.

Miłomłyn al. *Liwski młyn* i *Miłomłynek*, niem. *Liebemühl*, dok. 1335 *Liebemohle* i *Milemlin*, mto w t. z. Starych Prusach, w pow. ostródzkim, nad jez. Eiling i rzką Liwną (Liebefluss), 12 kil. na płn.-zach. od Ostrodu, nad bitym traktem z Ostrodu do Elbląga prowadzącym. Okolica M. górzysta i lasami pokrytá, gleba po części piaszczysta, po części gliniasta, z pokładami torfu. W 1856 r. liczono 1800 mk., 175 dm.; 1878 r. było tu 2102 mk.; w 1880 r. zaś 2254 mk., po większej części ewang.; trudnią się rolnictwem, uprawiają najwięcej żyto, które kanałem elbląsko-mazurskim idzie do Elbląga. Jest tu tartak parowy; handel drzewa z Ostrodem, Elblągiem i Królewcem bardzo ożywiony. Warsztat okrętowy i kilka cegielni, między temi jedna parowa; cegłę odstawiają do Królewca, Elbląga, Ostrody i Pr. Iławy. Jest tu i nadleśnictwo. Tutejszy okr. urz. stanu cywil. miał 1880 r. 2234 dusz. W 1882 r. urodz. się 101 dz., umarło 76 osób, zawarto 8 małżeństw. Jarmarków odbywa się co rok 8. M. spotykamy po raz pierwszy w dok. z r. 1315 (ob. Töppen: Hist. comp. Geogr., str. 193). Proboszcza w M. wymieniają już r. 1323, zwał się Ludwik. Za czasów krzyżackich należał M. do komturstwa kiszporskiego. Najstarszy znany przywilej tego miasta pochodzi z r. 1355. W nim nadaje komtur kiszporski Hartung v. Sonnenborn, sołtysowi Tyle z Herzogenwalde miasto M. (Lybenmüle) z 20 włókami na prawie chełmiń. Granice: „dy selbyn czwenczig huben sullen lygen jensyt der stat vnd sullen sich anheben by dem wege czu der rechten hant vnd sullen gehen alzo nedirwert bys da dy Karbayn in dy lybe vełlet, vnd alzo wedir vf bys an das Pyluken vliz“. Nadajemy im także wolne pastwisko po za owemi 20 wł. Sołtys będzie pobierał trzeci fenig od kar sądowych w mieście i na folw. Drugie 2 fenigi będą nam płacili. Mieszkańcy winni na M. B. Gromn. dawać co rok od włóki 6 fen., tymczasem będą 13 lat wolni. Dochód z jatek piekarskich, szewckich i rzeźnickich, jako i z łaźni, ma do połowy wpływać do naszej kasy; jedna ćwierć zaś przypada sołtysowi, druga miastu. W sprawach sądowych mają się mieszkańcy udawać do Kiszporka. Sołtysowi i jego spadkobiercom pozwalamy piwo warzyć i sprzedawać. Dan r. 1335 w dzień ś. Sylwestra pap. (ob. Voigt: Cod. dipl. Pruss., II. str. 205—206). Odpis tego przywileju z r. 1438 przechowuje się w archiwum tutejszem na ratuszu. Z wójtów miłomłyńskich znani są następni: 1) Gotze (v. Götz), 1334—37; 2) Rucker, 1338; 3) Ulryk Beme (Böhm), 1341—45; 4) Ruprecht v. Werberg, 1347; 5) Wilh. Schott, 1471; 6) Ką-

sper v. Bochsdorf, 1492—94; 7) Hans v. Schart, 1494—95; 8) Henryk, 1305; 9) Otto v. Dryleiben, 1327; 10) Jan v. Winningen, 1328—34; 11) Mik. Skasche, 1388; 12) Jan v. Lorich, 1389—94; 13) Albrecht v. Hohenfeld, 1396—1399; 14) Kunz Sefeler, 1407; 15) Alf. v. Suren, 1412; 16) Jan v. Ottenbach, 1413; 17) Eberhard v. Wellenfels, 1413; 18) Henryk v. Plauen, 1414; 19) Eberhard v. Wellenfels, 1414; 20) Henryk Klotz, 1420—1421; 21) Herm. v. Schonenburg 1429; 22) Hernryk v. Plauen, 1429; 23) Konrad v. Oels, 1430—33; 24) Jost v. Strupperg, 1435; 25) Erwin Hug v. Heiligenberge, 1441; 26) Helfrich v. Ac, 1443; 27) Hans v. Schauenburg, 1447; 28) Hans v. Gleichen, 1451—55; 29) Stefan v. Streitberg, 1464; 30) Erasmus v. Reizenstein, 1471; 31) Hans v. Kökeritz, 1476; 32) Oswald v. Schauenburg, 1490; 33) Lutold v. Schaderis, 1497; 34) Dyteryk v. Reizenstein, 1506 (ob. Voigt: Namenscodex, str. 90—92). Roku 1414 zajęli Polacy M. i zniszczyli go (Voigt: Gesch. Pr., str. 250). Ku końcowi XVI w. przemieszkiwali tu t. z. biskupi pomezańscy, wówczas już apostaci. D. 18 paźdz. 1633 r. zgorzał M. niemal całkiem, pozostały tylko 4 domy i kościół. W 1700 r. ocalały tylko 2 domy i kościół. R. 1710 panowało tu morowe powietrze, którego ofiarą padli nieomal wszyscy mieszkańcy. R. 1807 było miasto naprzemian zajęte już to przez Francuzów, już to przez Prusaków i Rossyan, przez co wtedy znacznie ucierpiało. Nazwa miasta pochodzi od młyna na Liwnie zbudowanego, co potwierdza i ta okoliczność, że herb miasta mieści koło młyńskie. R. 1574 d. 3 list. umarł tu biskup Jerzy Venediger. Tutejszy kościół pochodzi jeszcze z czasów krzyżackich; patronem jest ś. Bartłomiej. Na początku bieżącego stulecia liczyło miasto tylko 1000 mk., 141 dm.; do jego wzrostu przyczynił się mianowicie kanał elbląsko-mazurski, który r. 1844 budować zaczęto, i bity trakt z Elbląga do Ostrodu (1853). *Kś. Fr.*

Miłonice, wś i dobra, pow. kutnoski, gm. Krośniewice, par. Miłonice, leżą przy trakcie z Krośniewic do Grabowa. Przez obszar tych dóbr przechodzi szosa zgiersko-włocławkowska. Odl. 3 w. od Krośniewic, a 8 w. od st. dr. żel. warsz.-bydgos. Ostrowy; posiadają kościół par. mur., dachówką kryty, 17 dm., 305 mk. W XV w. M. stanowiły dziedzictwo rodziny Sulimów Oporowskich (z Oporowa w pow. kutnoskim pod Żychlinem). Gałąź tej rodziny mieszkająca w M. przybierała nazwę Miłońskich. Władysław, podstoli łęczycki, był podobno ojcem zarowno Władysława z Oporowa, arcybisk. gnieźnieńskiego, jak i Jana z M., kanonika kruszwickiego i kanclerza gnieźn. kapituły. Władysław arcybisk. (1448—53) wystawił w M. kościół drewn. i uposażył nową parafię, utworzoną z wsi M. i Łyczki, należących do Krośniewic. Śmierć nie dozwoliła mu ukończyć tego dzieła i dopiero następca jego na arcybiskupstwo Jan ze Sprowy, na prośbę Mikołaja z Oporowa Miłońskiego, który ofiarował na uposażenie parafii 2 łany roli i kawał łąki, wydał w 1457 r. w Łęczycy akt erekcyi nowej par. i nadał jej dziesięciny arcybiskupiego stołu ze wsi Perna i Kwilno. Zdaje się, iż w XVI w. na miejsce drewnianego wzniesiono obecny murowany kościół, kryty dachówką, 30 łokci długi, 15 szeroki i tyleż wysoki. Kościół ten został w 1868 r. odnowiony i zaopatrzony w nowe obrazy. Obraz N. P. Maryi w wielkim ołtarzu ma sławę cudownego (ob. Lib. Ben. Łaskiego, t. II, 467.) W końcu XVIII wieku M. zostawały w ręku Brochockich. W 1805 r. nabył je od Brochockich Józef Bagniewski. W 1817 r. Michał Walewski ożeniwszy się z Konstancyą Bagniewską, córką Józefa, nabył M. z folw. Wolą Nowską i częścią wsi Cudniki za 240,000 złp. Synami tegoż Michała byli: Cypryan, zasłużony zbieracz, bibliograf i Władysław, który nabywszy w drodze działow M. za 500,000 zł. w 1858 r., zajął się gorliwie podniesieniem gospodarstwa. W 1862 r.rozmieścił kolonialnie gospodarzy ze wsi M. i Woli Nowskiej na gruntach fol. Wymysłów. Na pozostałej zaś części gruntów tego folw. umieścił po 1864 r., za dobrowolną ugodą bezrolnych, obdarowanych gruntami probostwa miłonickiego. Tym sposobem z folw. Wymysłów utworzyła się kolonia włośc., mająca 46 osad. Dobra M. obecnie składają się z folw. M., Cudniki, Wola Nowska i Godziemby i mają 2176 mr. obszaru. Trzydziestoletnia niemal praca obecnego właściciela doprowadziła te dobra do stanu wzorowego porządku i zamożności. Liczny i wyborowy inwentarz, piękne i wygodne zabudowania gospodarskie, staranne gospodarstwo rolne i leśne wyróżniają zaszczytnie M. śród okolicznych majątków. M. par. dek. kutnoski, 425 dusz. *Br. Ch.*

Miłonice (*Długie*), ob. *Długie Miłonice.*

Miłonów, *Mielonów* al. *Milowen*, niem. *Polnisch-Muellmen*, 1405 r. *Polonisch-Melwayn*, 1416 *Milwano*, wś, pow. nowomiejski na Szląsku. W 1844 r. 55 dm., 440 mk. katol., młyn wodny. Do M. należy kol. Hoinowitz (Chojnowiec). Przyległa wieś Muellmen deutsch nosi polską nazwę Wierzch, miała w 1844 r. 93 dm., 652 mk. *Br. Ch.*

Miłopajcie, zaśc., pow. święciański, w 3 okr. polic., gm. Melegiany, okr. wiejski Poleś, 3 dusze rew.

Miłopole 1.) dwór, pow. dzisieński, w 1 okr. polic., gmina Wierzchnia, b. własność Półniaka; 37 dusz rew., 304 dzies. ziemi. 2.) **M.**, wś pryw., pow. dzisieński, w 2 okr. polic.,

o $62^1/_2$ w. od Dzisny, 1 dm., 10 mieszk. katol. *J. Krz.*

Miłoradówka, st. dr. żel. rząd. ekateryńskiej, pomiędzy stacyami Bożedarówka a Dewladewo, odległa od obu o 21 w.

Miłość, właściwie miłost', nazwa rossyjska nadawana niekiedy przez komisarzy włościańskich nowoutworzonym wsiom i osadom przy uwłaszczaniu włościan na mocy ukazu z 1864 r. Taki sam początek mają nazwy Cardar, Carska łaska.

Miłość 1.) wś włośc., pow. będziński, gm. Koziegłowy, par. Koziegłówki, ma 30 dm., 67 mk., 104 mr. 2.) **M.** *Carska*, wś włośc., pow. brzeziński, gm. i par. Bratoszewice. Posiada urząd gminny, 8 dm., 24 mk., 83 mr.

Miłosław, miasto, pow. wrzesiński, nad strumykiem Szywrą, dopływem Warty, na wzgórzu, w okolicy płaskiej, o 45 kil. na płd.-wsch. od Poznania. Gleba w okolicy częścią piaszczysta, częścią gliniasta, w niektórych miejscach znajduje się glina garncarska, na płd. są łąki torfowe i pokłady żwiru. W r. 1871 było tu 119 dm. i 1878 mk., 1266 kat., 209 ew., 403 żydów. W r. 1875 było 2065 mk. i tyleż mniej więcej w r. 1881. Mieszkańcy trudnią się głownie rolnictwem i chowem bydła; nadto prowadzi się handel zbożowy, handel miodem i trzodą chlewną, a wreszcie fabrykacya cegieł. Siedziba komisarza obwodowego. M. należy do sądu okręgowego we Wrześni. Kościół katol. paraf. należy do dekan. miłosławskiego; kościół paraf. protestancki należy do dyecezyi szremskiej; synagoga. Szkoła elementarna kilkoklasowa; 527 analf. W okolicy młyn parowy i dwie gorzelnie. Kasa pożyczkowa polska, licząca przeszło 200 członków. Do dom. należy wspaniały pałac, położony w pięknym parku, przy którym znajduje się bogata cieplarnia i ogród obfitujący w liczne gatunki róż. Urząd pocztowy trzeciej klasy; tel., st. kol. żel. oleśnicko-gnieźnieńskiej, pomiędzy Żerkowem a Wrześnią. W r. 1811 M. miał 144 dm., 1107 mk. W r. 1837 było 1585 mk., 1033 chrześcian i 552 żydów. M. jest gniazdem rodziny Miłosławskich herbu Doliwa; w XV i XVI w. już przeszedł na własność Górskich herbu Doliwa; następnie dziedzicami byli Grabscy, od początku zaś wieku bieżącego właścicielami są hr. Mielżyńscy, z których hr. Seweryn nagromadził w pałacu piękną galeryę obrazów. Obok galeryi znajdowała się znaczna biblioteka i zbiór przedmiotów archeologicznych. Pragnąc, aby te bogactwa nagromadzone z wielkim mozołem i znacznym nakładem pozostały w całości, przekazał je testamentem Tow. Przyjaciół Nauk Poznańskiemu, dołączając do nich jeszcze spadek również bogaty po baronie Rastawieckim, w którym się mieści zbiór rycin rzadkich, liczący kilkanaście tysięcy egzemplarzy. Obrazy miłosławskie tworzą obecnie w gmachu Tow. Przyj. Nauk Poznańskiego oddzielną galeryą i są ozdobą zbiorów wszystkich, mianowicie pod względem licznych nader pamiątek odnoszących się do przeszłości krajowej. Teraźniejszym właścicielem M. jest hr. Józef Mielżyński. Kościół parafialny założyli Miłosławscy zapewne w końcu XIV lub na początku XV w. Pierwsza wzmianka o nim znajduje się w księdze biskupiej pod r. 1445. W czasie reformacyi Górski, ssta wschowski, ówczesny właściciel M., przyjąwszy protestantyzm około 1555 r., rozkrzewiał go także w swem mczku i oddał kościół współwyznawcom. Kościół był drewniany i jeszcze r. 1610 protestanci w nim odbyli synod i obrali superintendentem zborów wielkopolskich sławnego Samuela Dąbrowskiego. W r. 1620 Łukasz Górski kazał ten kościół rozebrać i w miejsce jego wystawił nowy murowany, który jeszcze do r. 1627 w ręku Lutrów pozostał. W tym bowiem roku Łukasz Górski powrócił na łono kościoła katolickiego i oddał kościół r. 1628 znowu katolikom. R. 1629 d. 2 stycz. poświęcił go biskup poznański Maciej Łubieński; pierwszym proboszczem po odzyskaniu był ks. Bucki. Z pomników znajduje się w kościele tylko nagrobek Doroty z Wedlów Roszkowskiej, kasztel. przemęckiej, zmarłej 1612 r., przeniesiony zapewne z dawnego drewnianego kościoła. Prócz kościoła paraf. znajduje się jeszcze w M. kościołek drewniany ś. Piotra i Pawła, wystawiony ze składek, a głównie kosztem N. Górskiej, dziedziczki miasta; było to około r. 1654. Gdy w wieku b. kościół paraf. uległ wielkiemu zniszczeniu, i przez kilka lat był zamknięty, nim go z gruntu wyrestaurowano, odbywało się nabożeństwo parafialne w kościołku ś. Piotra i Pawła. W 1848 r. d. 30 kwietnia w czasie ówczesnych ruchów narodowych w W. Ks. Poznańskiem stoczoną została pod M. bitwa pomiędzy wojskiem pruskiem pod wodzą gener. Blumena, a oddziałami polskimi, którymi dowodzili Mierosławski i Białoskórski. W starciu tem, pomimo nierównych sił, wojsko pruskie poniosło porażkę. O tej bitwie wydał F. Rothenberg broszurę „Gefecht bei M.“, Berlin 1850 r. 2.) **M.**, dom., 14123 mr. rozl., z których około 6000 mr. jest lasu, składa się z 9 miejsc.: a) M., dm., folwarki: b) Bugaj, c) Franulka, dominia: d) Białe piątkowo, e) Kozubiec, f) Chrostowo, g) Kembłowo; folw.: h) Lipie, dom.: i) Gorzyce. Gorzelnia parowa, młyn parowy i cegielnia. M. par. dek. miłosławski, ma 2591 dusz. Miłosławski dekanat obejmuje parafie: Bardo, Biechowo, Bieganowo, Czeszewo, Gozdowo, Grabowo, N.-Wieś, Kaczanowo, Kołaczkowo, Miłosław, Sokolniki, Winna góra, Wszembórz, Zieleniec, mające 15326 dusz (1873 r.). *M. St.*

Miłosławce ob. *Miłosławicze*, wś kośc. w pobliżu Kijowa, na lew. brzegu Dniepru, dobra zamkowe kijowskie; jak się zdaje dzisiejsza wś Wigurowszczyzna, pow. osterskiego, naprzeciwko Padołu kijowskiego. *J. Krz.*

Miłosławice 1.) (dok. *Milaslawycze*), wieś, pow. wągrowiecki, 9 dm., 63 mk., 8 ew., 55 kat.; 38 analf. Par., poczta i tel. w Mieścisku o 4 kil., gośc. na miejscu, na trakcie z Gniezna przez Kłecko do Wągrówca; st. kol. żel. w Gnieźnie o 26 kil., w Rogoźnie o 24 kil Lib. Ben. Łaskiego (t. I, 79) wspomina tę wieś. 2.) **M.**, olędry i gm., 7 miejsc.: a) M., b) Zastawa, c) Jaworówko, d) Gólka, e) Kludzinko, f) Strzeszkówko, g) Ostrowo, 25 dm., 201 mk., 155 ew., 46 kat.; 56 analf. 3.) **M.**, dom., 2150 mr. rozl., 13 dm., 193 mk., 17 ew., 176 kat.; 88 analf. Własność Gustawa Bilażewskiego. *M. St.*

Miłosławicze, mko nad rz. Ipuć, pow. klimowicki, o 18 w. od Klimowicz, 63 dm., 490 mk., w tem 115 żydów; cerkiew, targi i jarmarki; od 1773 do 1784 r. było m. powiatowem. W M. znajduje się zarząd gminy wiejskiej, obejmującej 2245 dusz. *J. Krz.*

Miłosna 1.) wś i os., pow. warszawski, gm. Wawer, par. Wiązowna. Leży śród piaszczystych wzgórz pokrytych lasami, odl. 14 w. od Warszawy. Posiada stacyą dr. żel. warsz.-teresp., odl. 17 w. od Warszawy b. stacya pocztowa przy drodze bitej, idącej z Warszawy do Brześcia i z Warszawy do Lublina. W 1827 r. było tu 15 dm., 123 mk. Dobra M. składają się z folw.: M., Borków, Kaczydół i Żurawka, nomenklatur: Pochulanka, Janówek i Zakręt, oraz wsi Zakręt rozl. mr. 6397; fol. M.: gr. or. i ogr. mr. 364, łąk mr. 68, past. mr. 97, wody mr. 2, lasu mr. 1689, zarośli mr. 3482, nieuż. i place mr. 70; w osadach karcz. i wiecz. dzierż. mr. 21, razem mr. 5793; folw. Borków: gr. or. i ogr. mr. 89, łąk mr. 109, pastw. mr. 103, lasu mr. 19, nieuż. i place mr. 10, razem mr. 330; folw. Kaczydół: gr. or. mr. 168, nieuż. i place mr. 23, razem mr. 191; folw. Żurawka: gr. or. mr. 80, nieuż. i place mr. 3, razem mr. 83; bud. murow. 13, z drzewa 58. Wieś Zakręt os. 19, z grun. mr. 71. 2.) **M.**, os. karcz., pow. kutnoski, gm. Krośniewice, par. Miłonice. Należy do dóbr Miłonice. *Br. Ch.*

Miłostaj, niem. *Milostai*, wś, pow. brodnicki, st. p. Lidzbark, tamże par. kat., ew. i urząd stanu cywil., szkoła Cibórz, ma obszaru 346·83 mr., 21 bud., 7 dm., 48 mk. (1868 r.), 36 katol., 12 ewang., odl. od Lidzbarku o 1 milę. *Kś. Fr.*

Miłostany, wś, pow. sejneński, gm. i par. Mirosław, odl. 43 w. od Sejn, ma 10 dm., 117 mk. W 1827 r. par. Sereje, wś rząd., ma 13 dm., 56 mk.

Miłostow, wś nad rz. Klewą, gm. Pohost, pow. ihumeński, w okr. polic. berezyńskim, w pobliżu drogi wiodącej do wsi Wiazy i mka Pohost; 33 osad pełnonadziałowych, grunta lekkie, łąki obfite. *A. Jel.*

Miłostów, wś nad rz. Stublą, pow. rówieński, na płd. od miasta Klewania; ob. Arch. J. Z. R., cz. I, t. 1, 476, t. 4, 362, 363; cz. VI, t. 2, 13. *J. Krz.*

Miłostowo al. *Mołostowo*, wś, pow. łucki, na początku XVIII w. należała do biskupa łuckiego Zabokrzyckiego; ob. Tyg. powsz. z 1883 r., № 50.

Miłostowice, wś, pow. stopnicki, gm. Maleszowa, par. Piotrkowice. W 1827 r. 22 dm., 113 mk.

Miłostówko, niem. *Milostufke*, folw., pow. międzychodzki, 1 dm., 30 mk.; należy do dom. Mnichy Małe. Poczta w Lewicach. *M. St.*

Miłostowo, wś, pow. międzychodzki, 73 dm., 545 mk., 461 ewang., 84 kat.; 76 analf. Poczta na miejscu, gośc. o 5 kil., tel. w Kwilczu o 6 kil.; st. kol. żel. we Wronkach o 35 kil., w Buku o 30 kil. *M. St.*

Miłostowo, wś zaginiona w pow. wejherowskim, pod Mrzezinem, na płd. od Pucka. Quandt (Baltische Studien, XVI, 1 i 131) poczytywał mylnie M. za Miłoszewo pod Strzepczem (ob. Kujot: O majątkach bisk., str. 39). M. leżało w dawnej kasztelanii puckiej. R. 1277 potwierdza Mestwin biskupowi kujawskiemu, że wsie jego Miłostowo i inne są wolne od wszelkich ciężarów. Actum et datum in Gdansk, jak to wykazują przywileje ojca jego Świętopełka (ob. Perlbach: P. U. B., str. 245). *Kś. Fr.*

Miłosza, jezioro w pow. święciańskim, nad brzegami jego leży zaśc. Justorod.

Miłoszajcie (mylnie podana wyżej p. n. *Małoszajcie*), wś nad Dubissą, pow. rosieński, w 2 okr. polic., o 10 w. od Rosień, 12 dm., 80 mk.; kośc. filialny par. betygolskiej, pod wez. Ukrzyżowania Jez. Chr., wzniesiony z drzewa w 1785 r. przez Januszkiewicza. *J. Krz.*

Miłosze, pow. garwoliński, gm. Ułęż, par. Żabianka.

Miłosze 1.) wś, pow. święciański, w 3 okr. polic., gm. Hoduciszki, okr. wiejski Stojaciszki, o 21 w. od Święcian, 6 dm., 47 mk. katol. 2.) **M.**, zaśc. szlach. nad jez. t. n., pow. święciański, w 3 okr. polic., o 30½ w. od Święcian, 1 dm., 13 mk. kat. 3.) **M.**, folw., pow. miński, od 1856 r. własność Cywińskich; 15 włók i 9 mr. *A. Jel.*

Miłoszewiec 1.) *Kmiecy*, wś, pow. przasnyski, gm. Chojnowo, par. Czernice, odl. o 9 w. od Przasnysza, ma 7 dm., 83 mk., 501 mr. gr. dobr., 4 nieuż. Folw. i wś M.-Kmiecy rozl. mr. 513: gr. or. i ogr. mr. 443, łąk mr. 39, pastw. mr. 17, nieuż. i place mr. 14; bud.

mur. 1, z drzewa 12; płodozmian 4-polowy. Wś M.-Kmiecy os. 15, z gr. mr. 43. 2.) **M.-** *Ostafieje*, wś, 1 dm., 7 mk., 96 mr. gr. 3.) **M.-** *Toki*, wś, odl. o 7 w. od Przasnysza, posiada wiatrak, ma 7 dm., 50 mk., 163 mr. gr. dobr., 10 nieuż. W 1827 r. wszystkie te trzy wsie miały 20 dm., 120 mk. *Br. Ch.*

Miłoszewo al. *Miłuszewo*, wś, pow. nowogródzki, w 1 okr. polic. niehniewickim, przy drodze z Korelicz do Niehniewicz, miejscowość falista, całkiem bezleśna, ziemia pszenna.

Miłoszewo, niem. *Miloschewo*, wś nad rz. Łebą, pow. wejherowski, st. p. Mirachowo 5 kil. odl., tamże par. ew., par. kat. Strzepcz, tamże urz. stanu cywil. Leży śród wyżyny baltyckiej w malowniczem położeniu nad Łebą, o $3^3/_4$ mili od Wejherowa. Obejmuje 33 gburskich posiadł. i 1 zagrodę, razem 106 włók i 13 mr. obszaru; 421 mk. (1868 r.), 313 kat., 108 ew., 50 dm., szkoła Strzepcz, odl. od miasta powiat. $3^3/_4$ mili. Na tym obszarze jest oddzielna posiadłość mająca 16 włók. Właśc. Franciszek v. Gerlach; cegielnia i krochmalnia. *Kś. Fr.*

Miłoszewszczyzna, wś nad rzką Piereczutą, pow. miński, w okr. polic. kojdanowskim, przy drodze z Zubrewicz do Niehoreła, 16 osad, miejscowość dość leśna, grunta dobre.

Miłoszowice, wś i folw., pow. opatowski, gm. Malkowice, par. Kiełczyna, odl. 18 w. od Opatowa, ma 29 dm., 217 mk. W 1827 r. 24 dm., 103 mk. W XV w. dziedzicami Krzesław i Stanisław h. Róża. Kmiecie dają dziesięcinę archidyakonowi sandomir., dwa folwarki zaś proboszczowi w Kiełczynie (Dług. II, 328). Folw. i wś M. z attyn. Kiernica rozl. mr. 602: gr. or. i ogr. mr. 412, łąk mr. 34, pastw. mr. 32, lasu mr. 109, nieuż. i place mr. 16; bud. mur. 2, z drzewa 13. Wiatrak. Wś M. os. 24, z gr. mr. 162. *Br. Ch.*

Miłoszowice (al. *Miłuszowice*, rus. *Myłoszowyczi)* z Winiawą i Zagórnianami, wś, pow. lwowski, 21 kil. na płd.-zach. od Lwowa, 7 kil. na płn. wsch. od sądu powiat., urzędu poczt. i stacyi kolej. w Szczercu. Na płn. leżą Pustomyty i Podsadki, na wsch. Porszna i Chrusno Stare (a mianowicie część wsi Derewacz), na płd. Chrusno Stare i Nowe, na zach. Siemianówka. Środkiem obszaru płynie pot. Szczerek, dopływ Dniestru. Wchodzi on tu od płn. z Podsadek, płynie na płd., w pobliżu płd. granicy skręca na zach. i tworząc następnie granicę płd. od Chrusna wchodzi do Siemianówki. Wzdłuż granicy zach. płynie na znaczniejszej przestrzeni pot. Stawczanka (al. Bartatówka, ob.), dopływ Szczerka od płn. na płd. W dolinie Bartatówki leżą na lewym jej brzegu zabudowania wiejskie (288 m.), na płn.-wsch. od nich las z leśniczówką. Wsch. część obszaru lesista; las Derewacz sięga prawie aż po dolinę Szczerka. W tej części wsi leżą Podsadki górne, grupa domów, na płn., na płd. od niej, na krawędzi lasu, leśniczówka, a dalej na płd. część wsi Winiawa (al. Wieniawa). Na wsch. granicy wznosi się Podsadoczka do 366 m. (znak triang.). Własn. więk. ma roli orn. 152, łąk i ogr. 105, pastw. 38, lasu 1051 mr.; własn. mniej. roli orn. 625, łąk i ogr. 125, pastw. 28 mr. W r. 1880 było 647 mk. w gminie, 26 na obsz. dwor. (między nimi 86 obrz. rzym.-kat.). Par. rzym.-kat. w Siemianówce, gr.-kat. w miejscu, dek. szczerzecki, archidyec. lwowska. We wsi jest cerkiew i szk. etat. jednokl. W r. 1570 rozkazuje Zygmunt August Mikołajowi Herburtowi z Fulsztyna, staroście lwowskiemu, ustanowić granicę między Miłoszowicami, wsią braci Kunatów, a dobrami królewskiemi Porszną i Sołonką (Arch. bernard. we Lwowie, C. t. 334, str. 267). Toż samo poleca król w tymże roku Wojciechowi Starzechowskiemu, podkomorzemu lwowskiemu (ib., str. 281). W tymże roku poleca Zygmunt August Nikodemowi Łekińskiemu, kasztelanowi nakielskiemu, i innym lustratorom rozstrzygnąć spór Kunatów z M. z wsiami król. Porszną i Sołonką (ib., C. t. 397, str. 1814), 15 listopada rozstrzygnięto ten spór (ib.); 28 listopada poleca król Mikołajowi Herburtowi i Wojciechowi Starzechowskiemu rozgraniczyć te wsi do 4 tygodni (ib., C. t. 334, str. 346); 28 grudnia rozkazuje król Wojciechowi Starzechowskiemu na granicach, naznaczonych przez lustratorów, usypać kopce (ib., str. 428) a 30 grudnia uwiadamia Mikołaja Herburta, że zatwierdził granice ustanowione (ib., str. 426). W r. 1729 mianuje August II komisarzy celem rozgraniczenia Siemianówki i Chrusny od M. (ib., C. t. 570, str. 1392); w r. 1729 mianuje król komisarzy celem rozgraniczenia wójtostwa porszniańskiego od M. (ib., str. 1389). W r. 1730 uwiadamia August II Józefa i Ludwikę Potockich, dzierżawców Siemianówki i Chrusny o wysłaniu komisarzy celem rozgraniczenia tych wsi od Miłoszewic i Pustomyt (ib., C. t. 570, str. 1413). *Lu. Dz.*

Miłoszówka, wś, pow. nowoaleksandryjski, gm. Rybitwy, par. Prawno.

Miłoszuny, wś poduchowna, pow. wiłkomierski, par. i gm. Dziewałtów (o 6 w.), o 12 w. od Wiłkomierza po drodze do Kiejdan.

Miłoszyce 1.) *Wielkie*, niem. *Mühlatschütz-gross* al. *M. Mittel, nieder* i *ober*, 1266 *Milatschuz*, 1382 r. *Miloschicz*, pow. oleśnicki, odl. $2^3/_4$ m. od Oleśnicy, st. poczt. Bernstadt. Posiadają kościół par. ewang., wystawiony 1479 r. pod wezw. Wszystkich Świętych, szkołę ewang., zamek dziedzica. W 1844 r. w ogóle było 94 dm., 737 mk. (21 katol.). 2.) **M.**-*Małe*, niem.

M.-Klein, graniczą z M.-Wielkimi, 35 dm., 206 mk. *Br. Ch.*

Miłoszyn, tak w dokum. (ob, Arch. J. Z. R., cz. III, t. 1, 103) nazywa się Malatyn (ob.).

Miłoszyszki, zaśc., pow. wileński, w 3 okr. polic., gm. Malaty, okr. wiejski Biebrusy, o 13 w. od Malat, 2 dusze rew.; należy do dóbr rząd. Inturki. *J. Krz.*

Miłotka, rzeczka, płynie w pow. mławskim pod wsią Miłotki i Garkowo, w gm. Mostowo.

Miłotki, wś, pow. mławski, gm. Mostowo par. Szreńsk, odl. o 27 w. od Mławy, ma 4 dm., 72 mk., 718 mr. gr. dobr., 17 nieuż.

Miłotowo, ob. *Miłaszewo.*

Miłotyn, góra, wznosi się na płd. granicy gm. Laszek, w pow. jaworowskim, pod 41° 8′ wsch. dłg. g. F., a 49° 49′ 5″ płn. sz. g., i dochodzi wys. 304 m. npm. *Br. G.*

Miłowanie, wś, pow. tłumacki, odl. 16 kil. od Tłumacza a 12 kil. na płn. od Tyśmienicy. Leży nad potokiem, dopł. pobliskiego Dniestru, graniczy na wsch. z Bukówną, na płd. i na zach. z Olszanicą, na płn. z Jurkówką. Obszar pos. więk.: gr. or. 388, łąk 70, pastw. 67, lasu 541; włośc. gr. or. 734, łąk 201, pastw. 42, lasu 6 m. kw. Ludność rzym.-kat. 15, parafia Tyśmienica; gr.-kat. 909, par. w miejscu. Cerkiew pod wezw. Podwyższenia św. Krzyża, filial. Jurkówka z kaplicą, 256 parafian, razem 1165 gr.-kat.; dek. Uście Zielone, dyec. lwowska. Wieś zabudowana w kształcie elipsy od wsch. ku zach. wydłużonej. Na płn. od wsi leżą dworskie zabudowania, piękny dwór i park na górze; gorzelnia. Od płn.-wschodu i częścią od płd. otaczają tę wioskę lasy należące częścią do dworu w M., częścią do dóbr sąsiednich. Zachodnią granicę stanowi potok płynący z Olszanicy w płn.-wsch. kierunku, nad którego brzegami sterczą skały gipsowe, a zaraz za M. skręca ku Jurkówce ku płn.-zach. Właśc. pos. dwor. Jan Oharowicz. Sąd pow. i notar. Tłumacz, urząd poczt. i telegr. Tyśmienica, st. dr. żel. Jezupol (dr. żel. lwow-.czerniow.) lub Tłumacz Patahicze (Podkarpacka). Dawna to osada. W r. 1447 r. podpisał Franciszek z M. dwa dokumenta w Haliczu a mianowicie: a) d. 27 lutego akt, mocą którego Ihnat z Kutyszcz, sędzia, i Ścibor z Wasiczyna, podsędek ziem. haliccy, poświadczyli, że Klemens z Siemienkowic sprzedał wieś swoją Siemienkowce Piotrowi z Dobejowa za sto grzywien zwykłej monety i b) d. 1 maja, mocą którego powyżej wymienieni sędzia i podsędek ziem. hal. poświadczyli układ o staw między Knyhyniczami a Wasiczynem zawarty za pośrednictwem rozjemców pomiędzy Mikołajem z Knyhynicz a samym Ściborem z Wasiczyna (A. G. Z., wyd. Wydz. kraj. galic., t. IV, str. 154 i 156). *B. R.*

Miłowice, niem. *Millowitz*, 1262 r. *Mileievich*, wś i dobra, pow. kozielski, odl. 2³/₄ m. od Koźla; 1844 r. 46 dm., 351 mk. kat., par. Polski-Nowy kościół. Do M. należą: Gniewów i Ciepłydół.

Miłowice (*Długie*), ob. *Długie Miłonice.*

Miłowidowo, st. poczt., pow. rossieński na pograniczu szawelskiego, w pobliżu rz. Krożenty, na trakcie bitym z Mitawy do Taurogenu, między Bubijem a Carycynem, o 18 w. od Carycyna.

Miłowidy, st. poczt. w pow. słonimskim, na granicy gub. mińskiej, o 11 w. od stacyi Leśnej dr. żel. moskiewsko-brzeskiej.

Miłowidy (*Miłowidzie*) 1) dobra, pow. witebski, w 3 okr. polic., gm. chrapowicka, 40 włościan uwłaszczonych. 2) **M.**, dobra, pow. wieliski, w 2 okr. polic, gm. budnicka, 263 włościan uwłaszczonych. *J. Krz.*

Miłowinka, prawy dopływ Putiłówki, lewego dopływu Horynia, dopływu Prypeci.

Miłowsze, ob. *Miłusze.*

Miłożeń, *Mułożeń* al. *Osinowka*, wś poleska nad Niesetą, dopływem Olsy, pow. ihumeński, gm. Brodzka, w okr. polic. berezyńskim, przy drodze z Maksymowicz do Kobylanki, ma osad 7, grunta lekkie, miejscowość odludna.

Miłty, wś, pow. wilejski, w 3 okr. polic., gm. Mańkowicze, okr. wiejski Radźki, o 12 w. od Mańkowicz a 62 w. od Wilejki, przy b. dr. poczt. połockiej, 25 dusz rew., należy do dóbr Mańkowicze, ks. Druckich-Lubeckich.

Miłucie 1.) wś, pow. święciański, w 4 okr. polic., gm. Wojstom, okr. wiejski Łokacze, o 5 w. od Wojstomu, o 77 w. od Święcian, 9 dm., 108 mk. kat.; dawniej własność Szymkowicza, dziś włościan. 2.) **M.**, folw., pow. szawelski, par. kurtowiańska, 10 wł. rozl., własność Juliana Janowicza. *J. G.*

Miłuciszki al. *Miłujciszki*, os., pow. kalwaryjski, gm. i par. Kalwarya, odl. 6 w. od Kalwaryi, ma 2 dm., 7 mk.

Miłuki 1.) niem. *Millucken*, dok. *Melucken*, wś, pow. ządzborski, st. p. Sorkwity, okr. urz. stanu cywil. Pasym. W. mistrz Winrych v. Kniprode nadaje braciom Kiersztanowi i Otonowi z Olszyn (v. Oelsen) na prawie chełm. 150 włók (Sorkwity, Stama i Miłuki) między jeziorami Galent i Stama, wraz z ostatniem jez., oraz wolne rybołóstwo na potrzebę stołową. W sprawach sądowych z Prusakami, na pruskim prawie siedzącymi, odpowiadać mają przed komturem. Z tych dóbr czynią 5 służb konnych. Dan w Iławie w poniedziałek przed Wniebowst. Chrystusa Pana r. 1379. W. mistrz Ludwik v. Erlichshausen odnawia powyższy przywilej Janowi z Kremit, t. j. Janowi Przebędowskiemu i Mik. Ruszkowskiemu (Rauschwe), zamieniając z nimi jezioro ich Stama na jez. Serwin i nadając im wolne rybołówstwo w jez. tapejmowskiem (Tapeymoski).

Działo się w Malborku r. 1451 w piątek po niedzieli czwartej po Wielkiej Nocy. R. 1469 Anzelm v. Tettau i Rul Bloschdorf, sstowie w Bartoszycach i w Knipawie królewieckiej, poświadczają, że Mik. Ruszkowski (Raschow), Jan z Duven i Janik Przebędowski (Jenicke Prebendofski, t. j. Jan z Kremit) swe dobra Sorkwity, Stama i M. sprzedają Jerzemu Schlieben za 347 grzywien mniejszej wagi, z których pieniędzy 150 grzywien natychmiast ma być wypłaconych, reszta zaś na Zielone Swiątki. Sprzedający ma mieć staranie, aby akt sprzedaży na najbliższym zjeździe ziemskim w Bartoszycach był wciągnięty do ksiąg ziemskich. Działo się w Królewcu w wilią Zwiastow. N. M. P. r. 1469. R. 1470 nadaje Henryk v. Richtenberg, w. komtur, rycerzowi Schlieben dobra M., Stama i Sorkwity, które przedtem posiadali Jan z Kremit (t. j. Przebędowski) i Mikołaj Ruszkowski (Raschkaw). Schliebenowie sprzedali swe dobra r. 1599 Eglofsteinom (ob. Kętrz.: O ludn. pols., str. 406—407). 2.) **M.**, niem. *Milucken* al. *Mylucken*, wś na pols.-prusk. Mazurach, pow. łecki, st. p. Ełk, okr. urz. stanu cywil. Siedliska; 86 mk. w 1856 r. Istniały już około r. 1574 (ob. Kętrz.: O ludn. pols. w Prusiech, str. 464). 3.) **M.** al. *Niłuki*, niem. *Milucken*, wś na pols.-prusk. Mazurach, pow. szczycieński, st. p. Pasym, tamże urząd stanu cywil. M. istniały już około r. 1414. Paweł v. Rusdorf W. M. odnawia Stefanowi, synowi Petela, Kiersztanowi, synowi Bartołta, Janowi, synowi Klawka, Andrzejowi, synowi Mikołaja z Miłuk, przywilej na 10 włók chełm. tamże. Dan w Szczytnie w sobotę przed ś. Pryską r. 1429 (ob. Kętrz.: O ludn. pols. w Prusiech, str. 397); 68 mk. w 1856 r. 4.) **M.**, niem. *Miluken* al. *Jorki* i *Jurki* (ob.), niem. *Jurken*, okr. urz. stanu cywil. Cichy (ob. Kętrz.: O ludn. pols., str. 514). *Ks. Fr.*

Miłuńki, w XV w. wś w par. Zadroże, pow. olkuski. Graniczyła z Zadrożem i Wielmożą, należała do klasztoru ś. Andrzeja w Krakowie (Dług., t. III, 110, 330).

Miłuny, wś, pow. pułtuski, gm. Sieluń, par. Różan. W 1827 r. 10 dm., 51 mk.

Miłusie, wś, pow. rossieński, par. erzwiłkowska.

Miłusze, w dok. *Miłowsze*, *Miłosze*, wś nad rz. Styrem, pow. łucki, na płn.-zach. od miasta powiat.; ob. Pamiat. Kij. Arch. kom., t. IV, oddz. 2, 77, 111; Arch. J. Z. R., cz. II, t. 1, 6, 12. *J. Krz.*

Miłuszewo, ob. *Miłoszewo*.

Miłuszowice, ob. *Miłoszowice*.

Miłuza (Kętrz.), ob. *Młynary*.

Miłyszki, folw. szlach., pow. oszmiański, w 2 okr. polic., o 67 w. od Oszmiany, 1 dm., 10 mk. katol.

Miłżowiany, wś, pow. rossieński, par. stulgiewska; jabłoń z przymieszką jesionu tworzy tu dość spore gaje.

Mimaniszki, zaśc. szlach. nad jez. Zaredzie, pow. wileński, w 3 okr. polic., o 45 w. od Wilna, 2 dm., 9 mk. kat.

Mimel, ob. *Niemen*.

Mimiszki, folw., pow. wiłkomierski, par. Dobejki, należy do dóbr Sterkańce, Łappów.

Mimojnie, wś szlach. i dwór nad rz. Łankiessą, pow. wiłkomierski, par. Bukańce (o 3 w.), okr. polic. Pogiełoże (o 19 w.), st. poczt. Szaty (o 7 w.).

Mimokolnia, wś, pow. wileński, w 3 okr. polic., gm. Giedrojcie, okr. wiejski Okmiana, o 4 w. od gminy, 24 dusz rew.; należy do dóbr Okmiana, Jasińskich. *J. Krz.*

Mimole 1.) wś i folw., pow. kowieński, par. i gm. Żejmy (o 3 w.), st. dr. żel. Żejmy (o 7 w.), przy gościńcu z Żejm do Szat, o 15 w. od mka Janowa; gleba pszenna. Folw., własność Swolkienia. 2.) **M.**, folw. i osada szlach., pow. wiłkomierski, par. Szaty; folw. należy do Turowej. *J. Krz.*

Mimowola, wś, pow. inowrocławski, 7 dm., 59 mk., wszyscy kat.; 17 analf. Poczta, tel., gośc., st. kol. żel. w Inowrocławiu. *M. St.*

Mina 1.) wś, pow. radomyski, w pobliżu Korosteszowa (ob.). 2.) **M.**, dawna nazwa *Motowiłówki* (ob.).

Minajcie 1.) wś, pow. szawelski, w 1 okr. polic., gm. podubiska, 17 dusz, 50 dzies. ziemi. 2.) **M.**, folw., pow. szawelski, w 1 okr. polic., par. kurtowiańska, niedaleko rz. Dubissy, 2 wł. rozl., własność Bogumiły Rodowiczowej. 3.) **M.**, wś, pow. szawelski, gm. kiryanowska, 17 dusz, 168 dzies. ziemi. 4.) **M.**, folw., pow. szawelski, w 3 okr. polic. (Janiszki), należy do dóbr Gruździe, własność Naryszkinów, dawniej Zubowa. *J. G.*, *J. Krz.*

Minajtowicze, wś i folw. rząd., pow. lidzki, ob. *Minontowicze*.

Minakał, niem. *Milkel*, wś łużycka, pow. budyszyński. Posiada kościół par. ewangielicki.

Minary, zaśc., pow. święciański, w 1 okr. polic., gm. aleksandrowska, okr. wiejski Świrany, o 5 w. od gminy (we wsi Żykojnie), 7 dusz rew. *J. Krz.*

Minauty, wś, pow. dzisieński, w 3 okr. polic., gm. Druja, okr. wiejski Idołta, o 39 w. od Dzisny, 10 dusz rewiz., należy do dóbr Idołta, Eugeniusza Miłosza. *J. Krz.*

Mińce, wś, w b. ziemi bielskiej.

Mincheid, niem., ob. *Mnich*.

Minchenwalde, niem., wś, pow. labiawski, st. p. Mehlauken, okr. urz. stanu cywil. Alt-Sternberg. *Ks. Fr.*

Minciaki, wś, pow. wołkowyski, na płn.-zach. od Różany.

Mincie, wś włośc., pow. oszmiański, w 4 okr. polic., gm. i okr. wiejski Wołożyn, o 54 w. od Oszmiany, 14 dm., 111 mk., z tego 104 prawosł., 4 kat., 3 żydów.

Minciszki, wś włośc. nad jez. Leśniki, pow. wileński, w 1 okr. polic., gm. Rzesza, okr. wiejski Chalin (Halin), o $8^1/_2$ w. od gminy a o 20 w. od Wilna, 3 dm., 34 mk.; należy do dóbr Bratyżewska Suderwa, Narzymskich.

Minckquinn (dok.), ob. *Mingwy*.

Mińcza al. *Mińcze*, os., pow. nowoaleksandrowski, w 1 okr. polic. (Sołoki), o 35 w. od miasta powiat., leży śród ogromnych lasów, mających do 4000 dzies. obszaru. M. ma 6 dm., 67 mk. (23 kat., 38 izrael., 6 starowier.), młyn wodny i karczmę. Przed 1863 r. była tu fabryka naczyń kuchennych i hamernia. Os. z lasem należy do dóbr Tauroginy, Władysława Pusłowskiego. Las, mimo znacznego przetrzebienia, zawiera jeszcze dosyć sztuk wybornej sośniny. *J. M.*

Minczaki, wś włośc. nad jez. Miastro, pow. wilejski, w 3 okr. polic., gm. Miadzioł, okr. wiejski ostrowski, o 51 w. od m. Wilejki, 4 dm., 20 mk. (6 prawosł., 14 katol.).

Mińczanie, ob. *Miczanie*.

Mińczany, wś, pow. radomyski, w pobliżu Korosteszowa (ob.).

Mincze, ob. *Mińcza*.

Minczolski dział, grzbiet górski, w Karpatach wschodnich, w ich dziale dukielsko-skolskim, ciągnie się od granicy Suchego potoku (pow. Turka) i Tysowca (pow. stryjski), od szczytu bezimiennego, 1141 m. wys., ku północnemu-zachodowi aż po wieś Radycz, na przestrzeni 16 kil. Od pomienionego szczytu aż po Wysoki Wierch (1177 m.) stanowi granicę powiatów turczańskiego (od zach.) a stryjskiego (od wsch.), zarazem gm. Suchego Potoku i Zawadki (od zach.), a Tysowca i Dołhego (od wsch.). Aż po Wysoki Wierch pokrywają grzbiet obszerne połoniny, ztąd też u dawnych pisarzy przychodzi p. n. Połonina. Szczyt Wysokiego Wierchu zowie się także Płajem rożenińskim. Od tego szczytu rozdwaja się grzbiet na dwie odnogi górskie. Wschodnia odnoga bieży wprost na płn. aż po ujście Rybnika zubrzyckiego do Rybnika majdańskiego, granicą pow. drohobyckiego (od wsch.) i turczańskiego (od zach.). W grzbiecie tym wznoszą się Mała Szebela (1170 m.), Niedźwiedzia góra (1069 m.), Pohar (1123 m.) i Lipowaty (941 m.). Odnoga zaś zachodnia bieży na północny-zachód granicą gm. Bachnowatego i Ilnika od strony zach., a gm. Hołowska od strony wsch. Tu wznoszą się szczyty Kropiwniczek (1144 m.), Minczoł zubrzycki (1107 m.), Prypir (1068 m.) i Minczoł radycki (1044 m.). Zachodnia stoczystość opada do doliny rzeki Zawadki al. Ilnika, prawego dopływu Stryja i wysyła owe wody do tejże Zawadki, między nimi znaczniejsze: Krasec, Lechacz, Popów, Bachnowatkę i Frolicz. Na tym stoku lesistym wznoszą się czubki Dudiał wirszok (982 m.), Boszeliwka (1026 m.), Kamienna góra (839 m.), Kiczera bachnowacka (959 m.) i Kamieniec (793 m.), a rozpościerają się lasy Stodoła, Kiczera i Pliszka. Z stoczystości wschodniej, również lesistej, aż po Wysoki Wierch spływają wody Butywla, Horbowy, Szebela i Rybnik majdański. Tu wznosi się na wschód od grzbietu Stara Szebela (1220 m.), a na płn. od niej rozpościera się las Czarna góra. Między odnogą wschodnią a zachodnią z pod Małej Szebeli wypływa Rybnik zubrzycki, zabierający wody z wsch. stoku zach. odnogi, między innymi potok Czernoszów. Między wsch. odnogą a Rybnikiem majdańskim wznoszą się Pliszka góra (1096 m.), Pohar (1123 m.), Dziłok (970 m.); między nią a Rybnikiem zubrzyckim Niedźwiedzia góra (1069 m.), Rosohaczka (1044 m.); wreszcie między Rybnikiem zubrzyckim a odnogą zachodnią rozpościerają się lasy Jawornisty, Łabyciówka i Czeregna. Północny szczyt tego pasma górskiego, Minczoł radycki, wznosi się na obszarze gm. Radycza. Od niego wybiega ku północy dalsze przedłużenie tego pasma ze szczytami Szymoniec (1132 m.), Opalonek (1098 m.) i Charuzowate (1021 m.). Od południa łączy się to pasmo z Kozim pasmem (ob.). *Br. G.*

Minczoł 1.) al. *Menczeł*, szczyt w Karpatach, na płd.-wsch. granicy Libohory, w pow. stryjskim, na płd. od grzbietu Magóry (ob.), pod 41° 14′ 20″ wsch. dłg. g. F., a 48° 50′ 25″ płn. sz. g. Wznies. 1175 m. Na płd. od M. wznosi się szczyt Czyrak (al. Mageu), 1283 m. wys. Na-płn. zach. stoczystości nastaje w lesie pot. Różaneczka, dopływ Różanki; na wschodniej zaś nastaje potok Tichy al. Cichy, i liczne dopływy jego. Por. *Sekul*. 2.) **M.** al. *Menczul*, szczyt w Karpatach wschodnich, w Beskidzie wyszkowskim, w pasmie skalistym, w obr. gm. Wyszkowa, w pow. dolińskim, na lewym (zach.) brzegu górnej Świcy; pasmo to ciągnie się od Czarnej Roztoki, dopływu Świcy, od płd.-wsch. ku płn.-zach. aż po źródła Bahońki, dopływu Świcy, i Bahońskiego pot., dopływu Mizuńki. Długość grzbietu wynosi 6 kil. W nim wznosi się najwyższy szczyt Minczoł, 1454 m. npm., a na płn. od niego Pusty wierch (1358 m.). Z wsch. stoczystości spływają wody, między nimi Jałowe pot., do Świcy, z zach. zaś do Mizuńki, między nimi Roztoka. Por. *Heczka*, *Gorgan wyszkowski* i *Jaworowa Kiczera*. 3.) **M.** al. *Menczil*, szczyt w Karpatach wschodnich, w obr. gm. Hryniowy, w pow. kosowskim, wznosi się na dziale wodnym między potokami Hrami-

tnym Wielkim i Małym, pod 42° 32′ wsch. dłg. g. F., a 47° 54′ 45″ płn. sz. g. Wznies. 1451 m. Miejsce znaku triangul. Grzbiet tego działu pokrywają pasmiste połoniny; na płn. od M. połonina Koszobeika wyżnia i niżnia (1282 m.) z zabudowaniami halnymi. 4.) **M.** al. *Męczył*, *Menczyl*; pasmo górskie i szczyt, w dziale Gropy al. Grofy (ob. t. II, str. 855, № 1), między ramieniem górskiem Zełeną Jaworyną od zach. a Grofą od wsch., nad prawym (płd.) brzegiem Mołody, Szczyty dochodzą wys. 1436 m. i 1470 m. 5.) **M.**, pasmo górskie i szczyt w Beskidzie zachodnim, na pograniczu Orawy (Węgry) z Galicyą, na płd.-zach. od Pilska (1557 m.); najwyższe wznies. 1271 m. npm., ob. *Munczel* i *Munczyl*. 6.) **M.** al. *Menczel*, *Menczeł*, szczyt w Karpatach wschodnich, w dziale dukielsko-skolskim, w południ. stronie obszaru gm. Hołowiecka, w pow. stryjskim; od płd.-zach. i zach. opływa M. Pszaniczny potok, prawy dopływ Hołowczemki; na płn.-wsch. stoczystości spływają strugi w koryto pot. Grabowca. Wznosi się do wys. 1014 m. pod 41° 4′ wsch. dłg. g. F., a 48° 52′ 52″ płn. sz. g. 7.) **M.**-*Wielki* al. *Munczel Wielki*, szczyt góry lesistej, w Karpatach wschodnich, w dukielsko-skolskim dziale, w ich grzbiecie granicznym, na płd. od wsi Husnego wyżniego, w pow. turczańskim, pod 40° 41′ 45″ wsch. dłg. g. F., a 48° 50′ 44″ płn. sz. g. Wznosi się 988 m. npm. Na płd.-zach. od niego, w tym samym grzbiecie, wystrzela w góry wyniosły Pikul (al. Pikuj), 1405 m. wys. Z północnego stoku spływają wody do Szydłowej, źródlanego pot. Huśnika (ob.), jako też potok Krywka (ob.) ma tu swe źródła. 8.) **M.**-*Zubrzycki*, ob. *Minczolski dział*. *Br. G.*

Minczuki, wś włośc. nad rz. Musą, praw. dopływem Wilii, pow. wileński, w 2 okr. polic., gm. Muśniki, okr. wiejski Narwidziszki, o 4 w. od gm. a o 46 w. od Wilna, 4 dm., 38 mk. katol.

Mińczyki, wś, pow. radomyski, w pobliżu Korosteszowa (ob.).

Mindalów, folw., pow. kutnowski, ob. *Głogowa*.

Mindesfelde, niem., wybud. do Starego Grabowa (ob.), pow. kościerski, st. p. Nowa Karczma. *Ks. Fr.*

Mindryno, zaśc. pryw., pow. dzisieński, w 2 okr. polic., o 60 w. od Dzisny, 1 dm., 7 mk. starowierców.

Mindszent, niem. *Betendorf*, ob. *Biacowce*. Posiada dm. 97, mk. 684, obszar 2885 katastr. sążni kwadr. (1880 r.). *Br. G.*

Minducie, wś rząd. nad potok. Wirintą, pow. święciański, w 2 okr. polic., o 66 w. od Święcian, 6 dm., 62 mk. kat.

Mindziany, wś rząd. nad stawem, pow. oszmiański, w 1 okr. polic., gm. Polany, okr. wiejski Bejkany, o 15 w. od gminy a o 18 w. od Oszmiany, 13 dm., 169 mk. kat.

Minejki 1.) al. *Minijki*, *Minujki*, w dok. *Minki*, wś nad rz. Myką (lew. dopł. Teterowa), pow. radomyski, gm. korosteszowska, na płn. od miasta Korosteszowa, o $1\frac{1}{2}$ w. od Starosiela, w miejscowości wzniesionej. O starożytności osady świadczy sama nazwa, w której prawdopodobnie przechował się ślad przebywania w tych okolicach plemienia Minczan, odnogi plemiennej Drewlan (porów. *Korosteszów*, t. IV, 416—1). W M. są ślady dawnego zamczyska, t. j. miejsce otoczone wałem i rowem, pomiędzy którémi znajdują się zabudowania dworskie. Podług przechowanych podań osada Minczan znajdowała się powyżej nad rz. Myką, w pobliżu Starosiela, w miejscu nazwanem Horodyszczem. W okolicach M. znajdują się uroczyska: Sieliszcze, Łoskowacha, Wielkie-Błoto, Szutowe-Błoto, Siniec, Żłoby, Kryńczuki, Bylina i inne. Od Józefa Jakubowskiego, podkom. żytom., M. na mocy kontraktu zastawnego przeszły do oficyała radomyskiego konsystorza unickiego Michała Prymowicza, a następnie do krewnej Jakubowskiego Maryanny Pągowskiej. Od jej sukcesorów w 1803 r. nabył M. Krzysztof Czajkowski, który w 1809 r. odstąpił je bratu swemu Kajetanowi; dziś stanowią własność syna ostatniego Prota. W 1783 r. było w M. 30 dm. i 171 mk., dziś liczą tu 416 mk. i 1421 dzies. ziemi. Po drugiej stronie rz. Myki, naprzeciwko wsi znajduje się cerkiew drewniana pod wezw. ś. Jana, wzniesiona 1752 r. i do 1796 paraf. dla wsi M. i słobódki Starosieleckiej. Ob. Arch. J. Z. R., cz. III, t. 2, 328, 341, 705; cz. III, t. 3, 404; cz. IV, t. 1, 535, 537. 2.) **M.**, dobra, pow. szawelski, par. kurszańska, 25 włók ziemi, własność Narkiewiczówien. *J. Krz.*

Minejkiszki, wś, pow. rossieński, par. gorzdowska.

Minejszany, wś włośc., pow. święciański, w 2 okr. polic., gm., okr. wiejski i dobra rządowe Łyngmiany (o 4 w.), o 31 w. od Święcian, 22 dm., 152 mieszk. katol. (87 dusz rewiz.). *J. Krz.*

Minejty, wś, pow. dzisieński, w 3 okr. polic., gm. Druja, okr. wiejski Malkowszczyzna, o 13 w. od gminy a 50 w. od Dzisny, 37 dusz rew.; należy do dóbr Malkowszczyzna, Szaumanów. *J. Krz.*

Minele, wś, pow. szawelski, w 4 okr. polic. (Szadowo), gm. Ligumy, 12 dusz, 224 dzies. ziemi. *J. G.*

Minelgi 1.) wś, pow. rossieński, par. kielmeńska. 2.) **M.**, okolica szlach., pow. szawelski, w 1 okr. polic., par. Kurtowiany. Piotr Charzewski ma tu 3 wł. ziemi a Jatowtowa 2 i pół. *J. G.*

Mineliszki, wś włośc., pow. święciański, w 1 okr. polic., gm. Święciany, okr. wiejski Mile (o 2 w.), 10 dusz rewiz., 1 osadnik w. ross. *J. Krz.*

Minettensruh, kol., pow. czarnkowski, 20 dm., 117 mk.; należy do dom. i gm. Wielenia. Poczta i gośc. w Dzierznie-Wielkiem, st. kol. żel i tel. w Wieleniu.

Minga, rz., ob. *Minia.*

Mingajcie, wś, pow. szawelski, w 3 okr. polic. (Janiszki), gm. żagorska, 54 dusz, 357 dzies. ziemi.

Minge, rz., niem., ob. *Minia.*

Mingekrug (niem.), dobra i karczma na Litwie prusk., pow. kłajpedzki, st. p. Proekuls; tamże urz. stanu cywil. *Ks. Fr.*

Mingen (dok.), ob. *Migehnen.*

Mingfen (niem.), ob. *Mingwy.*

Mingiele 1.) wś, pow. szawelski, w 3 okr. polic. (Janiszki), gm. Gruździe, 33 dusz, 271 dzies. ziemi. 2.) **M.**, wś, pow. szawelski, w 1 okr. polic. (Kurtowiany), gm. Szawkiany, 17 dusz, 68 dzies. ziemi. *J. G.*

Mingincie, folw., pow. szawelski, w 1 okr. polic., par. kurtowiańska, 4 wł. rozl., własność Jana Kiełłpsza. *J. G.*

Minginhagen (dok. 1583 r.), ob. *Müggenhall.*

Mingosy 1.) folw., pow. węgrowski, gm. Sinołęka, par. Oleksyn, odl. 21 w. od Węgrowa, ma 17 dm., 44 mk., 344 mr. Dawniej była tu st. poczt. na trakcie z Warszawy do Brześcia Litew., między Kałuszynem a Siedlcami, o 2 mile za Kałuszynem, odl. $67\frac{1}{2}$ w. od Warszawy a $16\frac{1}{2}$ w. od Siedlec. Folw. M. Sionna rozl. mr. 194: gr. or. i ogr. mr. 149, łąk mr. 1, lasu mr. 39, nieuż. i place mr. 5; bud. z drzewa 8; folwark ten w r. 1867 oddzielony od dóbr Polaki. 2.) **M.**, pow. siedlecki, ob. *Dmochy-Mingosy.* *Br. Ch.*

Mingstimmehlen al. *Plempeninken*, niem., wś, pow. piłkałowski, st. p. Kussen, okr. urz. stanu cywil. Spullen. W 1856 r. 89 mk.

Mingstimmen 1.) niem., al. *Juckstein*, wś na Litwie prusk., pow. ragnecki, st. p. Krupyszki, tamże okr. urz. stanu cywil. W 1856 r. 131 mk. 2.) **M.** (niem.), wś na Litwie prusk., pow. piłkałowski, st. p. Kussen, urz. stanu cywil. Spullen. W 1856 r. 89 mk. 3.) **M.** (niem.), wś, pow. piłkałowski, st. p. Malwiszki. W 1856 r. 88 mk. 4.) **M.**, ob. *Juckstein.* *Ks. Fr.*

Mingwy al. *Mingfy*, niem. *Mingfen* (dok. *Minckquinn*), wś na pols.-prusk. Mazurach, pow. szczycieński, st. p. i urz. stanu cywil. Rańsk. W 1856 r. 330 mk. Ma 56 włók obszaru. Ulryk v. Jungingen W. M. nadaje Fryderykowi z Sapot w pomoc jego dobrom jednę włókę i 2 mr. dąbrowy pod Mingwami. Dan w Elblągu w dzień ś. Augustyna 1408 r. Jakub, sołtys mingiewski, posiada 1484 r. 5 włók sołeckich na prawie chełm. M. mają r. 1602 przeważnie polską ludność (ob. Kętrz.: O ludn. polskiej w Prusiech, str. 396). Z szlachty polskiej mieszka tu Rączkowski Jan 1625 roku. *Ks. Fr.*

Minia, rz., ob. *Minina.*

Minia, *Minga* al. *Minoga*, niem. *Minge*, rz. przymorska pomiędzy Niemnem a Dźwiną. Wypływa w pow. telszewskim z niewielkiego jez. Dziadowo, leżącego o 4 w. na wsch. od Żoran, płynie początkowo w kierunku płn.-zach., około Medyngiany, aż do ujścia rz. Sałanty, poczem skręca się nagle ku południowi, płynie kręto już to w kierunku płd.-zach., już też w płd.-wschodnim, mija miasto Korciany, wś Szyszajcie i ubiegłszy w pow. telszewskim 130 w., wchodzi za miastem Gorzdy w granice Prus przy Lentinnen, w pow. kłajpedzki i ma aż do Szernen płd.-zachodni bieg, potem zwraca się na płd. i przy Bundeln przechodzi do pow. szyłokarczemskiego, gdzie pod wioską Minią wpada do zatoki kurońskiej. Za pomocą M. i kanału króla Wilhelma łączy się Rusa, prawe ramię Niemna, z portem kłajpedzkim. Pod Gąbinem nazwano tę rzekę mylnie Mingą (Słow. geogr., t. II, str. 506). Płynąc obok zatoki kurońskiej, oddzielona od niej tylko ławami przymorskich pagórków, niesie z sobą zawały ciekłych piasków, które na ujściu osadza, a kraina jej ujścia łączy się podmokłemi łęgami z niziną zaniemeńskich żuław. Największa szerokość M. w gub. kowieńskiej dochodzi do 40 saż., głębokość zaś do 12 stóp. Pomimo dość znacznej głębokości spław po niej jest nieznaczny. Pod Gorzdami znajduje się most łyżwowy. Brzegi ma pod Gorzdami wysokie i kręte; w Prusiech brzegi znacznie się obniżają i w miarę zbliżania się do ujścia stają się coraz bardziej błotniste. Na wiosnę i jesienią wylewa nietylko w Prusiech lecz i w gub. kowieńskiej i sprawia wielkie spustoszenia w nadbrzeżnych okolicach. Z dopływów M., oprócz pomniejszych strug, ważniejsze są z lewej strony: 1) Ołonta al. Ałonta, uchodząca pod miastem Korciany a wypływająca z błotnistego lasu, o 5 w. na płd.-wsch. od meczka Kul; 2) Korcianka, powstająca z połączenia 2 potoków, wypływających z błot; 3) Żwalsia, biorąca początek z błota pomiędzy miastem Andrzejowem a Retowem, i wpadają o 6 w. powyżej miasta Gorzdy; 4) Wiewirza (ob.), z dopływami: Szolpe i Aszwa; 5) Tenenis (po niem. Tenne). Z prawej strony do M. wpadają: 1) Suzdrawa; 2) Bobrunga (ob.) i 3) Sałanta (ob.). *J. Krz.*

Minia, niem. *Minge*, wś na Litwie prus., pow. szyłokarczemski, st. p. Kinten, tamże urz. stanu cywil. W 1856 r. 366 mk. Wieś

ta leży przy ujściu rz. Minii do zatoki Kurońskiej. *Kś. Fr.*

Miniakowo, wś w płd.-zach. stronie pow. borysowskiego, ku granicy pow. wilejskiego, w okr. polic. łohojskim, gm. hajeńska, ma 5 osad, miejscowość falista, dość leśna. *A. Jel.*

Miniany 1.) wś, pow. rossieński, par. rossieńska. 2.) **M.**, wś, pow. poniewieski, dawniej w pow. upickim, wspomniana w Pam. kn. Kurbskiego, t. I, 17.

Minicze al. *Miniczy*, wś i fol. nad rz. Szczarą, pow. słucki, w 2 okr. pol. kleckim, gm. niedźwiedzicka, wś ma 23 osad pełnonadziałowych; folw., dziedzictwo Nowakowiczów, 21 włók w glebie lekkiej, miejscowość falista i lesista, łąki obfite. *A. Jel.*

Miniewszczyzna, wś włośc., pow. wilejski, w 1 okr. pol., gm. i okr. wiejski Krasnosiele, 2 dusze rew., należy do dóbr rządowych krasnosielskich.

Minięta, niem. *Menthen*, wś, pow. sztumski, st. p. Kiszpork, okr. urz. stanu cywil. Sporowo, par. kat. i ew. Kiszpork, szkoła w miejscu; obszaru ma 1658·6 mr. magd., 62 bud., 37 dm., 318 mk., 235 kat., 80 protest. Przypuszczają, że wś ta nazywała się dawniej Poganste, i że tu zaszła bitwa między Prusakami a Krzyżakami w 1267 r. M. leży nad rz. Dzierzgoń zwaną, która sie tu łączy z główną rzeką także Dzierzgoń zwaną a przychodzącą z pow. morąskiego. 2.) **M.**, niem. *Mienten*, folw., według innych źródeł dobra ryc., pow. sztumski, st. p. Mikołajki, okr. urz. stanu cywil. Krastuden. Par. kat. Nowy targ, ew. Rohdau, szkoła Krasna łąka. Ma 16 bud., 6 dm., 128 mk. kat. Razem z Zawalidrogą obejmują te dobra 420·98 ha roli or. i ogr., 53·61 łąk, 4·60 past., 15·34 nieuż, 0.51 wody, razem 495·04 ha, które przynoszą czystego zysku 4926 mrk. Cegielnia. Stare dok. wymieniają te dobra pod różnemi nazwami, jako to: r. 1288 Meynithen, 1509 Menetten, 1595 Minięta szenwieska (od Schönwiese?), 1648 Miemięta, 1659 Minięta, 1773 Mehnten. Stary przywilej Gotfrydowi Kudryckiemu wystawiony, spalił się, dla tego odnowił mu go król Stanisław August d. 2 wrześ. 1772. R. 1294 otrzymał Minięta i Krasnąłąkę (Szenwicz, Schönwiese) Bogusław (Bogosla 1289), Prusak z polskiem imieniem, jak sądzi Kętrz. (ob. O ludn. pol. w Pr., str. 191). *Kś. Fr.*

Minijki, ob. *Minejki* i *Minki*.

Minikowo 1.) wś, pow. poznański, 27 dm., 246 mk., 7 ew., 239 kat., 72 analf.; folw. we wsi 183 mr. rozl. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Poznaniu o 7 kil., gośc. o 2 kil. 2.) **M.**, dom., pow. bydgoski, 1571 mr. rozl., 2 miejsc.: a) M., dom.; b) dom szosowy; 5 dm., 76 mk., 42 ew., 34 kat., 36 analf. Poczta w Ślesinie o 2 kil.; gośc. na miejscu; tel. i st. kol. żel. w Nakle o 10 kil. *M. St.*

Minikowo, jez., pow. tucholski, 85 m. npm., nad niem leży wś tejże nazwy. *Kś. Fr.*

Minikowo, dok. 1445 *Nynneko* i *Ninikowo* dawniej, wś, pow. tucholski, st. p. Bysław, tamże par. kat. i urząd stanu cywil., szkoła w miejscu, par. ew. Kamienica. Obszaru ma 2393 mr., 197 bud., 89 dm. W 1868 r. 606 mk., 464 kat., 134 ew. M. leży nad jez. tejże samej nazwy. W dok. z r. 1445 wspomniany Jasko v. Nynneko, t. j. z Minikowa (ob. Słow. geogr. t. III, 475 *b*). Według lustracyi z r. 1570 posiadał w M. Adam Żaliński 22 włóki, i karczmę. Potem zostało M. na fundacyą klasztoru panien benedyktynek w Bysławku nabyte r. 1602 przez ksienią Mortęską; po okupacyi dóbr klasztornych było r. 1772 przez rząd zabrane (ob. Fankidejski: Klasztory żeńskie, str. 124). Wś ta leży w sławnych borach tucholskich. *Kś. Fr.*

Minina al. *Minia*, rz. w pow. lubartowskim, początek pod wsią Niemce, płynie w kierunku zach.-płn. przez Nowy Staw, Dąbrówkę, Samoklęski, Kierzkówkę, Gawłówkę, gdzie tworzy wielki staw, potem koło Rawy, Wólki trzy mniejsze stawy i pod Ostrowem wpada z lew. brzegu do Wieprza. Długa 35 w. Przyjmuje pod Kierzkówką z praw. brzegu rzeczkę płynącą od os. Kamionki, z lew. strumienie: pod Dąbrówką od Krasienina, pod Samoklęskami od Starościna. Ob. *Lipniak* 2). *J. Bliz.*

Minińska Rudnia, wś, na prawym brzegu Teterowa, przy ujściu rz. Wilii, pow. radomyski; 87 mk., po większej części mieszczan; w 1783 r. było 8 dm. i 37 dusz i znajdowała się huta żelazna. Należy do klucza korostesewskiego, hr. Olizarów. *J. Krz.*

Mininy, wś na lew. brz. Teterowa, pow. radomyski, 584 mk.; w 1783 r. było 33 dm. i 155 mk. W 1833 r. fundował miejscowy mieszkaniec Bazyli Horbacz cerkiew drewnianą pod wez. ś. Mikołaja, przy której od 1862 r. znajduje się stały duchowny. W M. znajduje się starożytne zamczysko, mające 27½ sążni długości a 17½ szerokości. Na mocy umowy wykupnej włościanie nabyli w 1863 r. 683 dz. ziemi za 27,500 rs. M. należą do korosteszewskiego klucza hr. Olizarów. *J. Krz.*

Ministrówka, folw., pow. hrubieszowski, gm. Miączyn, par. Grabowiec.

Miniszcze, zaśc. szl., pow. wilejski, w 1 okr. polic., o 58 w. od m. Wilejki, przy b. drodze pocztowej z Młodeczna do granicy pow. mińskiego, 2 dm., 13 mk. kat.; w 1866 r. był tu młyn wodny.

Miniszew, folw., pow. turecki, gm. Zelgoszcz, par. Wielenin, odl. od Turka w. 27, dm. 2, mk. 11. Folw. M. rozl. mr. 112: gr.

or. i ogr. mr. 98, łąk mr. 11, nieuż. i place mr. 3, bud. mur. 4. *Br. Ch.*

Miniszew 1.) wś, pow. pleszewski, 7 dm., 57 mk., wszyscy kat., 24 analf. Poczta w Robakowie o 2 kil., gośc. o 9 kil., st. kol. żel. i tel. w Żerkowie o 14 kil. 2.) **M.**, dom., 1616 mr. rozl., 3 miejsc.: a) M., dom.; folw.: b) Żygówko, c) Dąb, folw. i karczma; 12 dm, 135 mk., 5 ew., 130 kat., 52 analf. Cegielnia, fabryka serów.

Miniszewo (dok. *Mienischewo*), wś, pow. wągrowiecki, 14 dm., 148 mk., 1 ew., 147 kat., 62 analf. Poczta, tel. i gośc. w Łopiennie o 4 kil.; st. kol. żel. w Gnieźnie o 25 kil. Wspomina tę wś (w par. Łopienno) Lib. Ben. Łaskiego (t. V, 86). *M. St.*

Miniucewka, wś włośc., pow. lidzki, w 3 okr. polic., gm. Ostryno, okr. wiejski Łyczkowce, 14 dusz rew.; należy do dóbr rządowych Ostryno.

Miniuny, wś, pow. szawelski, w 4 okr. polic. (Szadowo), gm. Ligumy, 104 dusz, 114 dzies. ziemi. *J. G.*

Miniuszki, wś włośc., pow. wilejski, w 1 okr. polic., gm. Mołodeczno, okr. wiejski Chożewo, o 4 w. od Mołodeczna a o 25 w. od m. Wilejki, przy b. drodze pocztowej z Wilna do Mińska, 3 dm., 20 mk.; należy do dóbr Helenów, Wasilewskich.

Minjoten (niem.), al. *Galluswilpien* (ob.). W 1856 r. 98 mk., urz. stanu cyw. Timstern.

Minkele, wś rząd. nad jez. Minkele, pow. wileński, w 1 okr. polic., o 33 w. od Wilna, 4 dm., 22 mk. katol.

Minki al. *Meńki*, część wsi Bordulki, pow. brodzki.

Minki 1.) wś, pow. oszmiański, w 2 okr. polic., gm. i okr. wiejski Smorgonie (o $1 \frac{1}{2}$ w.), o 29 w. od Oszmiany, 10 dm., 77 mk., w tej liczbie 72 prawosł., 5 katol. 2.) **M.**, wś rząd., pow. oszmiański, w 3 okr. polic., o 40 w. od Oszmiany, a 23 w. od Dziewieniszek, 10 dm., 106 mk. prawosł., 11 katol. 3.) **M.**, folw., pow. szawelski, w 3 okr. polic., par. starożagorska, 10 włók ziemi z lasem brzozowym i wiatrak. Należy do dóbr Liżyki (ob.). 4.) **M.**, wś, pow. szawelski, gm. żagorska, 8 dm. po 25 dz. i 4 zaścianki: Plitnicza, Putniszki, Deksnie, Sturitys, 30 dz. roli i 30 dz. past. Razem 37 dusz, 260 dz. uwłaszczonej ziemi. 5.) **M.**, wś, pow. drysieński, par. Zabiały. 6.) **M.**, ob. *Minejki*. *J. Krz.*

Minki (w dok. *Minijki*), *Mienijki*, *Małe* i *Wielkie*, 2 wsie nad rz. Zwizdal (praw. dopł. Uszy), pow. owrucki, gm. Chabno, na płn. od m. Bazaru a na płd.-zach. od Chabna; ob. Arch. J. Z. R. cz. III, t. 2, 136, 139; 224, 225; cz. III, t. 3, 530.

Mińkiewicze, wś nad bezim. rzką, prawym dopływem Łani, pow. słucki w okr. polic. kleckim, ma 10 osad, gleba urodzajna, miejscowość równa, bezleśna. *A. Jel.*

Minko, pot. górski, wypływa z pod góry Hyrlaty (ob.), 1103 m. wys., między nią a górą Rozsochą (1093 m.), na obszarze gm. Solinki, w pow. Lisko; płynie na płd. i zasila wodami swemi górny bieg Solinki. Długość biegu 3 kil. niespełna. *Br. G.*

Mińkowce 1.) dok. *Mańkowce*, *Mieńkowce*, wś, pow. zasławski, na wsch. od m. Sławuty, cerkiew, 2 cegielnie; należy do klucza sławuckiego ks. Sanguszki. Pomiędzy M. a Sławutą zaszła 10 maja 1863 r. potyczka pomiędzy powstańcami a wojskiem rossyjskiem. Uroczyska noszą nazwę: Krowi bród, Kwiat (cwiet) las. Por. Arch. J. Z. R., cz. III, t. 2, 489; cz. VI, t. 1, 440, 443; dodat. 263. 2.) **M.**, (w dok. *Minniowa Wola*), wś nad prawym dopływem Hujwy, pow. żytomierski, blisko granicy gub. kijowskiej, gm. koteleńska, na płd.-wsch. od Kotelna; ob. Arch. J. Z. R., cz. VI, t. 1; dodatki, 153. 3.) **M.** (w dok. *Minkowicze*), wś kośc. nad rz. Ikwą, pow. dubieński na granicy pow. krzemienieckiego, do którego zaliczała się dawniej, na płd.-wsch. od m. Werby; ob. Arch. J. Z. R., cz. 1, t. 4, 158; t. z. Samowidziec, t. IV, oddz. 2, 201, 207.

Mińkowce, (w dok. *Meńkowa Wola*), wś nad rzką Ataką (dopł. Rastawicy), pow. skwirski, gm. Pawołocza, o 10 w. na płd. od Pawołoczy; 560 mk. prawosł. i 20 katol.; cerkiew paraf. drewn., pierwotnie fundowana w 1726 r., dzisiejsza pochodzi z 1794 r., odnowiona w 1851 r. M. należały niegdyś do klucza różyńskiego ks. Lubomirskich. Ob. Arch. J. Z. R., cz. VI, t. I; dodatki, 153. *J. Krz.*

Mińkowce, mko rząd. nad rz. Uszycą, pow. uszycki, w 1 okr. polic. (Dunajowce), o 12 w. na zach. od m. pow., o 20 w. od Dunajowiec, 19 w. od Mukarowca a 53 w. od Kamieńca, przy trakcie pocztowym z Kamieńca do Uszycy. W prześlicznem położeniu, na płaszczyźnie, wyniosłemi otoczone górami, dobrze zabudowane, w pośrodku rynek w czworobok zabudowany, ratusz z wieżyczką, na której zachowała się miara minkowiecka. W 1868 r. 315 dm., z których kilka piętrowych i 2082 mk., w tej liczbie 940 włościan, reszta żydów. Ziemi włościań. 620 dz. Kościół paraf. katol., dek. uszyckiego (przedtem filia dunajowiecka), pod wez. Podwyższenia ś. Krzyża, wymurowany w 1797 r. przez Marchockich, liczy parafian 1506, kaplica na cmentarzu grzebalnym, cerkiew mur. p. wez. ś. Michała, z 2307 parafian, 121 dz. ziemi cerkiewnej; synagoga żydowska, 2 domy modlitwy, 2 małe fabryki prostego sukna, 4 fabryki olejku anyżowego, który w tej okolicy obfite wydaje plony; targi co 2 tygodnie; apteka, lekarz; sąd pokoju, zarząd gminy w skład której wchodzą: M., An-

tonówka, Baranówka, Chapanówka, Horodyska, Katerynówka, Kruszkowce, Kuželowa, Lastenia, Marchocice, Myślibory, Otroków, Pobujnia, Pobujanka, Przytulia zielona i murowana, Scibory, Siworogi, Staryki, Tymków, Wesoła, Zacisze, Zagłośna, Zarzecze i in., w ogóle 16 starostw, 1427 osad; ludność wiejska męż. 4020, kob. 4037, razem 8057; ziemi należącej do włościan 7439 dz., w tej ilości ornej 5726 dz., wypada więc na 1-go mieszkańca 0,92 dz. Oprócz tego w obrębie gminy zamieszkuje innych stanów: męż. 787, kob. 973, razem 1760 mk.; ziemi prywatnych właścicieli 3639 dz., w tem ornej 2105 dz. W ogóle więc w obrębie gminy mieści się ludności 9817 mk. i ziemi 18,909. St. p. N. Uszyca, st. tel. Dunajowce. Przedmieścia: Belmont, Marchocice i Wesoła otaczają miasteczko. Przedtem wieś dziedziczna Stanisławskich, z których Adam Stanisławski wyniosł je na miasto, uzyskawszy w 1637 r. od Władysława IV następujący przywilej: „Gdy dziedzic Adam Stanisławski świeżo założone na Podolu miasteczko M. wałami i fosami należycie obwarował, nadajemy przeto tej osadzie prawo magdeburskie, ustanawiamy jarmarki na Podwyższenie św. Krzyża i ś. Onufry, podług kalend. ruskiego, targ zaś co piątek". W późniejszych latach przechodząc z rąk do rąk należało w 1770 r. do Tarłów i liczyło wtedy zaledwo 80, a na przedmieściach 57 dm. Następnie władali nim Starzyńscy. Józef Starzyński, chorąży latyczowski, około 1794 sprzedał go kasztelanowi Ścibor Marchockiemu. Godzien wspomnienia przedostatni dziedzic M. hr. Ignacy Ścibor Marchocki, h. Ostoja, na M., Belmoncie, Przytulii, Otrokowie pan, bo tak się tytułował, człowiek prawego charakteru, ale głośny dziwak; w dziwactwach jednak jego maluje się dowcip i szlachetność. Nosił długą brodę i purpurową, złotem obszytą długą szatę, ograniczył majątek swój słupami z napisami: Granica państwa minkowieckiego od cesarstwa rossyjskiego. Odprowadzał rekwizyta rządowi do armii i dla tego przybrał tytuł: Dux i Redux, i to początek jego dziwactw, czy też choroby. Ustawy i prawa w minkowieckiem państwie zastosowane były do obyczajów narodu; osobna moneta papierowa ze stemplem hrabiego, kurs miała w obrębie państwa. Przy osobie dziedzica była rada stanu, trybunał z kmiotków złożony, którego wyroki nie przypuszczały żadnej apelacyi. Na ławkach, suknem zielonem pokrytych, zasiadali sędziowie. Dux i Redux w purpurowej todze miał przeznaczone dla siebie szkarłatne krzesło i stolik szkarłatem pokryty; zbierano głosy i wyrok ogłaszany bywał. Na wysokiej górze stał zamek Otroków, z żelazną chorągiewką na szczycie; w Belmoncie była letnia rezydencya, w Przytulii było także ulubione mieszkanie właściciela i tu najwięcej pamiątek zostawił; świątynia pokoju, świątynie Fenelona, Krasickiego, Wilhelma Tella upiększały przytuliskie ogrody, i tu dzieci hr. Ścibora, na wzór Emila—Jana Jakóba, chowały się i rosły jak dzieci natury. Mko za jego rządów bardzo się podniosło, powstały liczne fabryki: sukna, papieru, powozów, lakierów i drukarnia. Robiono tu saletrę i chodowano jedwabniki. Sukno tutejsze, według Marczyńskiego, sprzedawane było po kilka rubli za łokieć, baje od 5 do 10 zł. Wełnę sprowadzano z Mołdawii, a przy fabrykach stale do 100 ludzi pracowało. Co rok na dożynki obchodzono w minkowieckiem państwie święto Cerery. Dziewczyny ze wszystkich wiosek czysto poubierane, w białych sukienkach, uwieńczone złotemi kłosami pszenicy, otaczały młodą boginię (zwykle jedna z córek hrabiego). Gospodarze z sędziami na czele, gromadzili się za pontyfikalnie ubranym Reduxem. Procesyą obchodzono pola dojrzałem zbożem pokryte, dziewice dźwigały na barkach swoich krzesło, na którem siedziała piękna Cerera, a ta wśród hymnów dziękczynnych prosiła o błogosławieństwo niebios na kłosy, źródło życia dla całego narodu. Uroczystość kończyła się ucztą, śpiewem i tańcami. Dziwactwa te Marchockiego długo były znoszone bezkarnie; nakoniec duchowieństwo miejscowe, upatrujące w święcie Cerery zabytki bałwochwalstwa, wytoczyło mu proces, w skutek którego dostał się do więzienia. W czasie przejazdu cesarza Aleksandra I-go w Kamieńcu, przed konie pojazdu rzucił się Redux w purpurowej szacie na kolana, uzyskał natychmiastowe uwolnienie, lecz wkrótce umarł. Majątek ten, składający się z M. i 19 wsi, został po 1831 r. skonfiskowany synowi jego Karolowi i od tego czasu do rządu należy. Wkrótce mko zaczęło upadać; fabryki sukna wyniosły się do sąsiednich Dunajowiec, drukarnia po śmierci Marchockiego zamknięta, a drukarz Wagner przeniósł się do Kamieńca. Belmont rozsypał się w gruzy, na środku tylko rynku stoi wieżyca a na niej miara minkowiecka z kamienia wykuta. W Przytulii i Pobojnej ani śladu z rezydencyi, a w Otrokowie ruiny z zamku i ogrody zupełnie zdziczały; legenda jednak o Marchockim stale zachowuje się wśród ludu. Grunta górzyste, ziemia czarna, lasy rozległe. Kilka młynów na rzece Uszycy i Młynówce, glina na garnki, kamień na wapno, cios i fosforyty brzegiem Uszycy. Do parafii mińkowieckiej oprócz M. z przedmieściami, należa wsie: Antonówka, Baranówka, Chapanówka, Głęboczek, Horodyszcze, Kapuściany, Katerynówka, Kruszkowce, Kużelowa, Kużelówka, Lastenia, Luboczek, Marchocice, Myślibory, Otroków, Pobujna, Pobujan-

ka, Przytulia zielona i murowana, Salony, Scibory, Siworogi, Staryki, Tymków, Wesoła, Wygoda, Zacisze, Zagłośna i Zarzecze. O M. i Marchockim, ob. Encykl. Orgelbr. t. XVII; Dr. Józef Rolle w Gazecie Warsz. z 1883 r., Przeździecki: Podole, Wołyń i Ukraina, t. 2; Kowalski: Pamiętniki; Kłosy № 977 z 1884 r.; Pr. także Arch. J. Z. R., cz. VI, t. 1: dodatki, 408. *Dr. M.*

Minkowica, rz., ob. *Mołoczna*.

Minkowice *Dolne*, wś i folw., *M. Górne*, wś, pow. lubelski, gm. i par. Mełgiew, posiada st. dr. żel. nadwiślańskiej, odl. od Warszawy 177 w., od Kowla 137 w., od Lublina 14 w. W 1827 r. wś poklasztorna, 28 dm., 198 mk., nosi nazwę Miękowice.

Minkowice, wś, pow. brzeski, własność hr. Zdzisława Zamojskiego.

Minkowice, niem. *Menkewitz* al. *Menkwitz* (dok. *Meinkowicz*, *Minkwitz* 1292 r., *Meynkowicz* około 1400), wś, pow. wejherowski, st. p. Krokowo, par. kat. Żarnowiec, ew. Krokowo, tamże szkoła i urz. stanu cywil. Obejmuje 11 gburstw, 5 zagród, 36 wł. i 19 mr. obszaru; 23 dm., 199 mk., 13 kat., 186 ew. (w 1872 r. 208 mk.); odl. od m. pow. $3^1/_4$ mili. Z niezupełnie wiarogodnego dok. z r. 1292 wynika, że ówczas już posiadał M. jakiś Gneommer Crockau (Kriegsmann und Ritter), na co mu książę Mestwin wystawia nowy przywilej (ob. Pom. Urk. B. von Perlbach, str. 435). Za czasów krzyżackich między r. 1309—1410 były M. zobowiązane do jednej służby. R. 1453 w dzień ś. Michała opuszcza komtur gdański Mikołaj Poster Jerzemu (Jörgen) v. Wickerode część czynszu od dóbr minkowickich (ob. Prutz: Gesch. des Kreises Neustadt, Gdańsk 1872, str. 35, 54, 57, 68). *Ks. Fr.*

Minkowicze 1.) włość zamkowa owrucka, w pobliżu miasta, wspomniana w Arch. J. Z. R., cz. IV, t. 1, 44. Prawdopodobnie omyłka zm. *Miszkowicze*, dziś *Miszkowce*, wieś, pow. owrucki, na zach. od Owrucza. 2.) **M.**, ob. *Mińkowce*, pow. dubieński.

Minkowizna al. *Nakanowizna*, os. młyn., ob. *Dąbrowa*, str. 922.

Minkowskie, niem. *Minkowsky*, w dok. 1389 r. *Mykophsski*, 1333 r. *Mikoschki villa*, wś i dobra, pow. namysłowski. Pałac i park, w którym leżą zwłoki gen. Seidlitza, mającego tu pomnik. Wś w 1844 r. 88 dm., 598 mk. (59 kat.)., szkoła ew. Do dóbr M. należą folw. Hessenstein i Neuvorwerk. *Br. Ch.*

Minksdorf, ob. *Międuszowce*.

Minksznawie, wś, pow. rossieński, par. botocka.

Minksztony, wś, pow. szawelski, w 3 okr. polic. (Janiszki), gm. Gruździe, 11 dusz, 41 dz. ziemi 2-go rzędu. *J. G.*

Minkwice, ob. *Minkowice*, pow. wejherowski.

Minkwiczów, kol., pow. koniński, gm. Piorunów, par. Wyszyna, odl. od Konina w. 12. Ma 5 dm., 14 mk. i 115 mr. obszaru. Powstała w 1865 r. na obszarze dóbr Wyszyna.

Minkwitz (dok.), niem. ob. *Minkowice*.

Minneberg, folw. do Peiskretschau, pow. Toszek-Gliwice.

Minneiken, ob. *Jon-Drucken*.

Minneiken al. *Jon-Minneiken*, al. *Minneiken-Jon*, niem., wś na Litwie prus., pow. szyłokarczemski, st. p. Jugnaten, urz. stanu cywil. Wieszen. W 1856 r. 332 mk. *Ks. Fr.*

Minnenrode (niem.), folw. do Dybrzna należący, pow. złotowski, st. p. Pr. Frydląd, tamże par. ewang., katol. W. Buczek. Szkoła Dybrzno, 12 bud., 60 mk. (1868 r.), 10 kat., 50 ew. Folw. ten został założony w 1866 r.

Minnigein (dok.), ob. *Migehnen*.

Minniowa Wola, ob. *Mińkowce*, pow. żytomierski.

Minniska, al. *Miniska*, mała struga, dopływ rz. Odry, nastaje powyżej wsi Mućkowska, płynie ze wsch. na zach., okolicą lesistą i podmokłym łęgiem, wpada do Odry więcej niż o milę poniżej Oławy dwoma ramionami.

Minoga, *Mninoga* al. *Mlinoga*, wś, pow. olkuski, gm. i par. Minoga, odl. 23 w. od Olkusza, 4 w. od Skały. Leży w wąwozie utworzonym przez wody strumienia Minożka, wpadającego do Dłubni, śród wyżyny olkuskiej. Posiada kościół par. mur., dom schronienia dla starców i kalek, szkołę począt.; obecnie 50 dm. W 1827 r. było tu 33 dm., 230 mk. W XV w. M. nosi nazwę Mninoga, ma kościół par. drewniany Narodz. P. Maryi. Dziedzicami wsi są Marek i Mikołaj h. Nowina; plebanem zaś Jakób Nowina. Wś ma 35 łanów kmiecych, 6 zagrodników, 2 karczmy i 2 folwarki. Dziesięcinę pobiera proboszcz w wartości 30 do 40 mrk. (Dłg. II, 42). Data założenia parafii nieznana. Obecny mur. kościół wzniósł w 1737 r. Antoni Felicyan Szembek, dziedzic M. Około 1800 r. M. należała do starościny Puszetowej z domu Załuskiej. W 1884 r. kościół został odnowiony z gruntu i rozszerzony przez dobudowanie kruchty i dzwonnicy. Dobra M. składają się z folw. M., Pogorzelce i Przybysławice, wsi: M., Przybysławice i Nowa wieś. Podług wiadomości z 1866 r. rozl. wynosiła w ogóle mr. 1841. Była tu gorzelnia, piec wapienny, cegielnia, młyn i tartak wodny. Wś M. os. 38, z gr. mr. 225; wś Przybysławice os. 23, z gr. mr. 297; wś Nowa wieś mr. 18, z gr. mr. 336. M. par., dek. olkuski, 2242 dusz. M. gmina, należy do sądu gm. okr. II w osadzie Skała, st. p. Michałowice, ma 11,833 mr. obszaru i 4695 mk. (1867 r.). *Br. Ch.*

Minoga, rz., ob. *Minia*.

Minojty, wś włośc. i folw., pow. lidzki, w 1

okr. polic., gm. i okr. wiejski Gonczary, o 7 w. od gminy, a 10 od Lidy; przy trakcie nowogródzkim, wś ma 9 dm., 80 mk., folw. zaś o 1 w. odległy, 1 dm., 33 mk.; własność Godaczewskiej. *J. Krz.*

Minokąt, ob. *Kadłubiska* 2) (t. III, 661).

Minontowicze, wś i folw. rząd. nad rz. Lebiodą, pow. lidzki, w 3 okr. polic., gm. Żołudek, okr. wiejski Dąbrowa, o 48 w. od Lidy, 9 dm., 56 mk. (34 dusz rew.); w spisach urzędowych podana pod nazwą *Minaitowicze*.

Minostowice, wś, pow. stopnicki, gm. Maleszowa, par. Piotrkowice; wchodziła w skład dóbr Maleszowa.

Minowec, węg. *Minyocz*, wś, hr. ziemneńskie (Zemplin), kościół paraf. gr.-kat., uprawa roli, 162 mk.

Minowicz, część Nowosiółki, pow. przemyślański.

Minówka, ferma rząd., pow. wilejski, w 1 okr. polic., o 47 w. od m. Wilejki, przy b. drodze pocztowej z Wilna do Mińska, 1 dm., 11 mk. prawosł.

Mińsk, urzędownie od 1867 r. *Nowo-Mińsk*, mto pow. gub. warszawskiej, nad rz. Wiśniówką i Srebrną, odl. 36 w. od Warszawy, leży śród piaszczystej i lesistej wyżyny, wzniesionej do 600 stóp npm. Połączone z Warszawą linią dr. żel. warsz.-teresp. i drogą bitą. Posiada kościół par. mur., szkołę począt., szpital ś. Teodora, dom przytułku na 8 osób, sąd pokoju okr. III dla M. i Kałuszyna, sąd gm., urząd pow., urząd miejski, st. kol. warsz.-teresp., st. poczt. i tel. Jest tu pałac właścicieli dóbr mińskich, położony śród rozległego parku. Z zakładów przemysłowych istnieją tu: fabryka mydła i świec z produkcyą na 9000 rs., fabr. szrutu z prod. na 3650 rs. i fabr. octu z prod. 1000 rs. Dochody kasy miejskiej wynosiły w 1881 r. 2775 rs. a rozchód 2528 rs. W 1827 r. M. miał 66 dm. i 646 mk. W 1861 r. było 125 dm. (5 mur.) i 1338 mk., (692 żyd.); w 1877 r. było 2797 mk. (1380 męż. i 1417 kob.); w 1880 r. 2940 mk. (1462 męż., 1478 kob.), 6 dm. mur., 568 drewn., 6 fabryk z prod. na 48,900 rs.; 6 jarmarków. Obecnie ludność dochodzi do 4000. W ostatnich latach dokoła st. dr. żel. warsz.-teresp. i przy drogach łączących stacyą z miastem, wzniesiono znaczną liczbę willi i domków na letnie mieszkania dla Warszawian. Gniazdo starożytnej rodziny mazowieckiej Mińskich h. Prus, których przodkowie pisali się z Gościeszyc czy z Goszczańczyc; z tych Jan otrzymał od Jana Starszego, ks. mazowieckiego, przywilej około r. 1420 ma zamienienie wsi dziedzicznej *Mensko*, w pow. czerskim leżącej, na miasto. Konrad, Kazimierz, Bolesław i Jan, książęta mazowieccy, na prośbę Ścibora, bisk. płockiego, Jakóba kaszt. warszawskiego, i Aleksego z Goszczańczyc braci, potwierdzając erekcyą 1468 r., obdarzyli miasto prawem chełmiń., ustanowili targi tygodniowe, trzy jarmarki do roku, pozwolili mieszczanom mieć łaźnię wolną od opłaty książęcej, pod warunkiem, iż dziedzice z rodziną i ich potomstwo raz na tydzień mogą się kąpać bezpłatnie. Wspomnieni bracia pisząc się z Mińska, stali się odtąd szczepem rodziny Mińskich. Następnie dobra były własnością Rudzieńskich, Borzęckich, Jezierskich, obecnie Dernałowicza. Pierwotni fundatorowie M. założyli tu w r. 1422 kościół paraf. drewniany, na którego miejscu w XVI w. wznieśli Mińscy murowany, do dziś istniejący. Na początku XVII w. kościół ten pogorzał i w czasie wizyty bisk. Goślickiego w r. 1603 jeszcze nie był całkiem naprawiony. Zawierał w sobie trzy kaplice i kaplicę Mińskich, którą założył Stanisław Miński, woj. łęczycki. Miała ona piękne i starożytne obrazy, mianowicie zasługiwał na uwagę obraz N. P. Maryi z Włoch sprowadzony. Druga kaplica Arynków, starożytnej rodziny mazowieckiej, miała także piękne dawne obrazy, nareszcie kaplica Wolskich, założona w r. 1548 przez Mikołaja Wolskiego, kaszt. sochaczewskiego, który ustanowił i uposażył przy niej mansyonarzy. Kościół ten wyrestaurował w r. 1629 Prokop Kostecki, kanonik warszawski, proboszcz miński, a poświęcił Stanisław Starczewski, sufragan i opat płocki. Było tu bractwo literackie, Bożego Ciała i różańcowe. Uposażenie zaś tego od r. 1603, stanowi dotąd wieś Targówka. Prócz kościoła paraf. były jeszcze w Mińsku: kaplica drewniana i kościół szpitalny p. t. Ś. Ducha, dziś nieistniejące. Była szkoła i szpital założony i uposażony przez Annę Mińską w r. 1557. Święcicki w „Opisie Mazowsza“ przedstawia M. jako „najludniejsze w tych stronach miasto, posiadające dwa znakomitych panów pałace“. Dobra M. składają się z folw. M. i Mikanów; nomenklatur i osad Goździk, Pohulanka, Jasionka, Stanikowizna, Stasinów, rozl. mr. 3510; folw. M. gr. or. i ogr. mr. 574, łąk mr. 122, past. mr. 16, wody mr. 26, lasu mr. 2170, zarośli mr. 5, nieuż. i place mr. 45, w osadach czynszowych mr. 276, razem mr. 3234; płodozmian 13-polowy; bud. mur. 19, z drzewa 62; folw. Mikanów gr. or. i ogr. mr. 242, łąk mr. 25, nieuż. i place mr. 9, razem mr. 276; bud. z drzewa 8; jest cegielnia, smolarnia, pokłady torfu; wody stanowią stawy, nad którymi 3 młyny wodne. Miasto M. os. 108, z gr. mr. 125; wś Niedziałka os. 19, z gr. mr. 146; wś Mikanów os. 17, z gr. mr. 126: wś Kędziorak os. 11, z gr. mr. 264; wś Dłuska os. 20, z gr. mr. 228; wś Arynów os. 12, z gr. mr. 227; wś Cielechowizna os. 7, z gr. mr. 111; wś Tartak os. 4, z gr. mr. 73; wś Gliniak os. 8, z gr.

mr. 126; wś Huta Mińska os. 2, z gr. mr. 16; wś Małe Maryanki os. 2, z gr. mr. 63; wś Maryanka os. 20, z gr. mr. 258; wś Karlshof al. Budy Arynowskie os. 18, z gr. mr. 326; wś Anielina os. 15, z gr. mr. 183; wś Karolina os. 25, z gr. mr. 308; wś Pruss os. 5 z gr. mr. 68; wś Chochoł os. 8, z gr. mr. 84; wś Wólka Mińska os. 7, z gr. mr. 97; wś Borek os. 5, z gr. mr. 67. *Miński* (urzędowo *nowomiński*) powiat, gub. warszawskiej, utworzony został w 1867 r. z 22 gmin dawnego stanisławowskiego pow. i 1 gminy (Wiązowna) dawnego pow. warszawskiego. Ma on 24·81 mil kw. obszaru. Graniczy od płn. z radzymińskim i węgrowskim, od wsch. z węgrowskim i siedleckim, od płd. z łukowskim i garwolińskim, od zach. zaś z częścią pow. warszawskiego i Wisłą, na przestrzeni od ujścia Świdra pod Otwockiem do Ostrówka, naprzeciwko Góry Kalwaryi. Przedstawia on wyżynę wznoszącą się stopniowo od brzegów Wisły w kierunku ku wsch. i wsch.-płd. Poziom Wisły pod Karczewem ma 276 stóp wzniesienia. Osada nadbrzeżna „Przewóz Karczewski“ wznosi się 350 st., w Miłośnie wzniesienie dochodzi 392 st.; w kierunku ku wschodowi wzniesienie wzrasta w okolicach M., Mrozów, Siennicy dochodząc do 600 st. Wzmaga się ono jeszcze więcej w kierunku ku płd. i dochodzi do 700 st. na płn. od Osiecka w pow. garwolińskim, niedaleko granicy pow. mińskiego. Cały ten obszar w niedalekiej przeszłości okrywały bory sosnowe, śród których nad brzegami dość licznych rzeczek mieściły się rzadkie i nieludne osady: M., Kałuszyn, Siennica, Cegłów, Kołbiel, Latowicz, Karczew, zawdzięczające swoją miejską organizacyą próżności dziedziców, nie zaś miejscowym potrzebom. Pomimo przeprowadzenia dwóch dróg bitych i dwóch linii kolei (terespolskiej i nadwiślańskiej), osady te, z wyjątkiem Kałuszyna, nie mają warunków rozwoju dalszego. Mińsk, Mrozy i Otwock stały się miejscami letniego pobytu dla Warszawian, dzięki zdrowemu położeniu. Nazwy osad świadczą, iż obszar ten zaludniony został w ostatnich dopiero wiekach przez różnoplemienną ludność, śród której przeważył jednak pierwiastek mazurski. Główną rzeką powiatu jest Świder, zabierający w powiecie z prawej strony: Piaseczne, Sienniczkę i Mienię; z lewej: Rudnię i wpadający na granicy powiatu pod Otwockiem do Wisły. W północnej części przerzynają powiat: Czarna z Długą i Rządza, uchodzące do Narwi. Rzeczki te odprowadzały obfite wody leśne, lecz przy szybkiem wycinaniu lasów w pobliżu obu linii dróg żelaznych, istnienie ich dalsze jest wielce zagrożone. W 1880 r. powiat posiadał 39,875 mr. lasów prywatnych nieurządzonych, 5,284 mr. lasów urządzonych, 2786 mr. wyciętych lecz nowo obsianych, 11,694 mr. świeżo wyciętych lecz niezadrzewionych, 627 mr. należących zdawna do włościan, 2,955 mr. oddanych włościanom za serwituty, 924 mr. należących do osad miejskich. Ogółem obszar leśny wynosił około 64.000 mr. Uboga gleba nie sprzyja pomyślnemu rozwojowi rolnictwa, żyto i kartofle stanowią główne produkta rolne. Ogrodnictwo mało rozwinięte; w 1880 r. sady dworskie obejmowały 328 mr., sady włośc. 185 mr., w osadach miejskich 14 mr. Mimo to nie zbywa powiatowi na większych staranniej prowadzonych gospodarstwach (Otwock, Stara Wieś, Wielgolas, Mińsk, Kuflew). Łatwość korzystnego zbytu produktów i dochody z letnich mieszkań, wywołują tworzenie się licznych kolonij i folwarków, zwłaszcza przy liniach obu dróg żelaznych. Obfite pokłady torfów w Otwocku pozwoliły założyć tam fabrykę przerabiającą takowe na proszek dezinfekcyjny i kilka innych produktów. Innych zakładów fabrycznych posiadał pow. miński w 1877 r. 12, a w tej liczbie 2 gorzelnie z produk. na 36,000 rs., 2 browary z prod. na 2,000 rs., 1 dystylarnia z prod. na 32,000 rs., 3 cegielnie z prod. 32,746 rs., 1 huta szklana z prod. 8,000 rs., 2 tartaki z prod. 2,200 rs. i 1 garbarnia z prod. na 500 rs. Oprócz tego było 74 młynów i wiatraków z prod. na 158,400 rs. Ogólna cyfra produkcyi dochodzi do 270,000 rs. Zakłady te zatrudniały 140 robotników. Ludność powiatu wynosiła w 1867 r. 55,022 dusz, a w 1877 r. 74,714, w tem 37,131 męż., 36,583 kob. O niskim stanie oświaty świadczy mała ilość szkół, których powiat posiadał 1883 r. 16, a mianowicie: w Mińsku, Kałuszynie, Siennicy, Karczewie, Latowiczu, Kołbieli, Cegłowie, Stanisławowie, Wielgolasie, Dębem W., Rudzie, Kuflewie, Wiązownie, Jakubowie, Józefowie, Iwowem. Pod względem kościelnym pow. miński stanowi dekanat dyec. warszawskiej, składający się z 20-stu parafii: Cegłów, Długa Kościelna, Glinianka, Jakubów, Jeruzal, Kałuszyn, Karczew, Kiczki, Kołbiel, Kuflew, Latowicz, Mińsk, Pustelnik, Siennica z filią w miejscu, Stanisławów i Wiązowna, położone w pow. nowomińskim, Czerwonka zaś, Oleksin, Wierzbno i Wiśniew w węgrowskim powiecie. Pod względem sądowym posiada sąd pokoju okr. III dla M. i Kałuszyna i dzieli się na 4 okręgi sądów gminnych: Mińsk, Latowicz, Glinianka, Stanisławów. Pod względem administracyjnym składa się z 2-ch miast: Mińska i Kałuszyna, 5-ciu osad miejskich (Cegłów, Kołbiel, Siennica, Latowicz, Stanisławów) i 16 gmin wiejskich: Cegłów, Chrušcice, Dębe W., Glinianka, Iwowe, Jakubów, Kołbiel, Kuflew, Latowicz, Ładzyń, Łukowiec, Mińsk, Otwock, Siennica, Stanisławów, Wiązowna. *Br. Ch.*

Mińsk, zwany także *Mińskiem Litewskim*, w dokum. łacińskich *Minscum*, w słow. *Mieńsk*, *Mińsko*, w narzeczu ludowym *Miensk*, starożytny gród słowiański, za najazdu waregskiego stolica udziału w księstwie połockiem, wyniesiony następnie na stolicę wojew. mińskiego, a po drugim podziale rzeczypospolitej główne miasto powiatu i gub. mińskiej; rezydencya gubernatora, archireja eparchii mińskiej i do 1869 r. biskupa katol. dyec. mińskiej. Leży pod 53° 34′ płn. szer. i 45° 46′ geogr. dług., po obu brzegach rz. Świsłoczy, przy ujściu do niej rzeczek: Krupki i Stepni, a dawniej Niemihi, której koryto już wyschło i stanowi dziś ulicę tego nazwiska w niższej części miasta, z rynsztokiem pośrodku, gdyż woda silnie tu wzbiera podczas roztopów wiosennych. Leży w malowniczej miejscowości; poprzednio przy krzyżowych gościńcach pocztowych: wileńsko-bobrujskim i borysowsko-nowogródzkim, obecnie przy liniach dróg żelaz.: moskiewsko-brzeskiej i lipawo-romeńskiej. Ma około 60000 stałych i niestałych mieszkańców, chociaż przed dwudziestu laty zaledwo połowę ich liczył. Żydów jest prawie $^2/_3$. Wzrost nagły zawdzięcza zbudowanym kolejom. Liczy około 1600 dm., w tej liczbie 1100 dm. murowanych. Ma pięć cerkwi prawosł. wraz z cmentarną na Strożowce, 8 kaplic prawosł. przy różnych zakładach dobroczynnych i naukowych, 2 monastery prawosł., od niedawna założone (ob. Mińska Eparchia), 3 kościoły katol., licząc w to dwie świątynie na cmentarzach: Kalwaryi i Złotej-Górce, kaplica katol. przy szpitalu towarzystwa dobroczynności (ob. Mińska Dyecezya), 1 kościół ewangielicki przy ulicy Zacharzewskiej, z muru w połowie obecnego stulecia wzniesiony, 1 meczet tatarski drewniany przy ulicy Tatarskiej; wspaniała synagoga żydowska przy ulicy Zamkowej i około 40 domów modlitwy. Pod względem przemysłu fabrycznego w 1883 r. było w M.: 3 mydlarnie, 5 garbarni, 1 fabryka świec, 1 gorzelnia, 5 browarów piwnych, 2 miodosytnie, 1 tartak, 2 fabryki tytuniu, 14 cegielni, 1 fabryka kafli i ceramicznych wyrobów, 1 odlewnia żelaza, 6 fabryk zapałek, w ogóle 45 fabryk, produkujących na summę przeszło 265,000 rubli i zatrudniających 206 robotników. Różnych rzemieślników miasto posiada około 800, w tej liczbie do 270 terminatorów i do 400 pomocników. Cech krawiecki prawie wyłącznie w ręku żydów, inne fachy rzemieślnicze dzielą się pomiędzy chrześcianami i żydami, przewaga jednak jest po stronie ostatnich. Handel cały pozostaje w rękach żydowskich i konkurencya z nimi bardzo ciężka. W ostatnim dwudziestoleciu nastąpiło całkowite przeobrażenie w obyczajach, mowie, stroju i moralności żydów; statystyka kryminalna zaznacza ich udział w zbrodniach i występkach w stosunku przerażająco postępowym. Za to tatarzy, od czasu Witolda tu osiedli, są wzorem obyczajności, pracowitości i uczciwego zachowania się; liczba ich nie przenosi 900 osób płci obojga, trudnią się przeważnie uprawą wybornych warzyw i garbarstwem; kroniki sądowe nigdy nie zapisały ich imion wśród występnych kryminalnie. M. jest odległy o 916 w. od Petersburga, 702 w. od Moskwy, 521 w. od Warszawy, 179 w. od Wilna, 252 w. od Pińska, 65 w. od Ihumenia, 161 w. od Bobrujska, 75 w. od Borysowa, 328 w. od Mozyrza, 300 w. od Rzeczycy, 204 w. od Słucka, 142 w. od Nowogródka. Odległości te obliczone podług dróg pocztowych lub kolejowych. *Zakłady naukowe*: gimnazyum klasyczne męskie, dawniej ośmioklasowe, istniejące od 1805 r. (w 1881/2 r. 522 uczniów, w tem 142 żydów); gimnazyum siedmioklasowe żeńskie (około 400 uczennic), założone po 1866 r.; szkoła realna siedmioklasowa, od kilku lat funkcyonująca, powstała ze składek szlachty i miasta (w 1881/2 r. 59 uczniów, w tem 22 żydów); seminaryum duchowne prawosławne, wychowujące około 240 seminarzystów (ob. Mińska Eparchia); szkoła powiatowa duchowna męska (do 220 uczniów); szkoła organistów i chórzystów kościelnych, założona przed kilku laty przez ks. Sęczykowskiego; szkoła duchowna powiatowa dla panien (do 100 uczennic); przytulisko i pensya dla sierot imienia Maryi, zwane Pryjutem, wychowuje do 60 dzieci; 3 szkoły rządowe niższe żydowskie. *Zakłady dobroczynne i inne instytucye publiczne:* szpital gubernialny na 70 łóżek, z oddziałem dla cierpiących umysłowo na 20 łóżek; szpital towarzystwa dobroczynności, założony przez biskupa Dederkę (ob. Mińska dyec.) na łóżek 24, przed kilku laty jeszcze zawiadywany wzorowo przez siostry miłosierdzia (szarytki), dziś już usunięte; szpital żydowski na 65 łóżek; szpitale: w ostrogu, czyli więzieniu publicznem na 40 łóżek i wojskowy stały przy koszarach na 60 łóżek. Towarzystwo pomocy dla uczącej się młodzieży, od niedawna założone, lecz bardzo czynne i odznaczające się bezstronnością; towarzystwo dobroczynności, niegdyś bardzo świetne, dziś przeobrażone, podupadłe i mało czynne; towarzystwo rolnicze mińskie, założone w 1876 r., służy do podniesienia stosunków ekonomicznych gubernii, urządza wystawy rolnicze, pośredniczy w zakupie maszyn rolniczych, nasion, w zbycie produktów i t. d.; towarzystwo muzyczne, założone w 1880 r., urządza peryodyczne zebrania muzykalne, proteguje artystów i t. d.; towarzystwo wzajemnego ubezpieczenia od ognia w obrębie miasta, zaledwo od paru lat założone, funkcyonuje dobrze; towarzystwo wzajemnego

kredytu, rodzaj spółki komandytowej, udziela kilkoterminowe pożyczki członkom swoim; bank handlowy; towarzystwo ratunkowe od ognia w obrębie miasta, z młodzieży dobrowolnie zaciągniętej, od lat kilku ukonstytuowane. Oprócz wzmiankowanego towarzystwa ratunkowego istnieje straż ogniowa, t. zw. Pożarna komenda, licząca 50 ludzi, z brandmeistrem na czele, 36 koni, 3 wielkie sikawki, 8 mniejszych, 15 beczek na kołach i inne przyrządy, urządzenie której kosztowało do 15,000 rs. Od lat 10-ciu miasto posiada wodociągi z wyborną wodą źródlaną, sprowadzaną ze źródeł ogrodu miejskiego. Ta obfitość wody nietylko ważna pod względem sanitarnym, lecz i w czasie pożarów. Przed rozprowadzeniem wody źródlanej po mieście, gdy mieszkańcy zmuszeni byli używać wody ze Swisłoczy, zatrutej ściekami miejskiemi, M., pomimo wzgórzystego położenia, słynął z pomorów peryodycznych, zwłaszcza w czasie cholery, która tu często i strasznie grasowała. Odtąd stan sanitarny polepszył się, ale rozbudowane w ostatnich czasach szeroko przedmieścia są wzorem nieczystości i ścisnąwszy miasto obręczą miazmatów, grożą zdrowotności jego coraz bardziej, zwłaszcza, że na bliskość cmentarzy, zły stan jatek w środku miasta, pranie bielizny szpitalnej i innej w zatamowanej przez 2 młyny rzece nikt nie zwraca uwagi. *Zbiory naukowe i inne.* Biblioteka gimnazyalna, składa się z 4000 dzieł ważnych, pomiędzy którymi nie mało starych i późniejszych druków polskich, zebranych z dawnych zakładów naukowych i bibliotek poklasztornych; posiada do 100 kart i atlasów geograficznych, do 300 sztychów i rysunków, wiele historycznych tablic i inne rzeczy. Gabinet fizyczny i przyrodniczy przy gimnazyum męskiem posiada do 150 instrumentów i aparatów, do 400 modeli, do 700 minerałów. Muzeum archeologiczno-etnograficzne przy miejscowym komitecie statystycznym gubernialnym, mieszczące się w gmachu gubernatora, posiada do 600 wykopalisk z epok: kamiennej i bronzowej, około 1000 tomów dawnych druków polskich i łacińskich, z bibliotek poklasztornych zebranych, parę tysięcy okazów różnych wyrobów miejscowych odnoszących się do etnografii, nieco monet krajowych i różnych pamiątek, oraz zbiór czaszek ludzkich, pochodzących z kurhanów przedhistorycznych. Muzeum to przed dziesięciu laty zostało uporządkowane przez archeologa Henryka Tatura, zdolnego badacza, teraz z powodu przeniesienia do innego lokalu uległo zupełnemu pomieszaniu, a niema kompetentnej ręki, któraby ład naukowy tu wprowadzić mogła. Ciekawą jest w tym zbiorze nie wydana mapa archeologiczna gub. mińskiej, wykonana przez wzmiankowanego Tatura, na której są wykazane wszystkie miejscowości posiadające przedhistoryczne pomniki: jako to: kurhany, horodyszcza, okopiska, zamki, kamienie pamiątkowe, żalniki i inne. Tatur podzielił wszystkie pomniki na 25 grup i wykazał w Mińszczyźnie do 30000 kurhanów i do 1000 horodyszcz i okopisk. Drugą pracą godną uwagi jest: mapa gmin gub. mińskiej, przygotowująca się staraniem światłego członka Aleksandra Piestowa. Komitet corocznie ogłasza tak zwane statystyczne wiadomości, dotyczące gubernii (Trudy min. gub. stat. komiteta), a jakkolwiek wydawnictwa te noszą na sobie cechę szablonowej, kancelaryjnej roboty, z tem wszystkiem zawierają nie mało cyfr, mogących rozjaśnić nie jedno zjawisko społecznych przeobrażeń i potrzeb istotnych mieszkańców. Dalej zaznaczamy biblioteki: seminaryum prawosławnego i gimnazyum żeńskiego; archiwum centralne sądownictw i grodów dawnego wojew. mińskiego i gub. od jej ustanowienia, zwiezione tu przed kilkunastu laty i ulokowane w gmachu kościoła pobernardyńskiego. Gabinety: fizyczny, nauk przyrodniczych, laboratoryum chemiczne i bibliotekę przy szkole realnej, które ciągle się pomnażają staraniem niezmordowanego pedagoga, dyrektora Jana Samojły, syna wykwalifikowanego medyka wileńskiej wszechnicy. Z *gmachów* ważniejsze są: pałac gubernatorski, przy Wysokim Rynku, z dawnego kolegium jezuitów; pałac archirejski, przed kilkunastu laty przy skwerze, na tak zwanem Nowem-Mieście wzniesiony, z pięknym ogrodem; pałac obrad szlacheckich przy tymże skwerze, po 1863 r. zamieniony na teatr miejski, od niedawna powrócony szlachcie; gmach wszystkich juryzdykcyi, przy Wysokim rynku; seminaryum prawosławne na Trojeckiej górze, gimnazyum męskie przy ulicy Franciszkańskiej i żeńskie przy ulicy Dominikańskiej, dobroczynność przy ulicy Felicyańskiej; szpitale na Trojeckiej górze i pod koszarami; więzienie w kształcie zamku z czterema basztami i wysokim murem obwodowym, przy ulicy Zborowej; koszary wojskowe w murach podominikańskich i pobernardyńskich; kasa i magistrat w murach pojezuickich, przy Wysokim Rynku. Z prywatnych gmachów celuje architekturą pałac Hausmana, przy skwerze na Nowem-Mieście. Tu mieści się klub miejski, posiadający czytelnią pism peryodycznych, nie wyłączając polskich, tudzież salon dla koncertantów i zarazem balowy. *Miejsca rozrywek i przechadzek.* Ogród zwany gubernatorskim, nad rzeką Świsłoczą, w prawdziwie uroczej miejscowości, założony niegdyś wielkim kosztem staraniem gubernatora Karniejewa, posiada piękne cieniste aleje i ustronia nadwodne, pełne liściastych i świerkowych drzew

lecz oddawna już nieposzanowany i bardzo zmniejszony przez wciskające się tu różne niestosowne zabudowania, jak łaźnie i zakłady fabryczne. Ogród ten opisała Ewa Felińska (ob. Pamiętniki, t. II, str. 303—304). Drugiem miejscem przechadzki jest skwer na Nowem-Mieście, obejmujący 8 mr. przestrzeni w foremnym kwadracie, poprzednio plac dla ćwiczeń wojskowych, obsadzony drzewami, w pośrodku ma basen z fontanną. Szkoda tylko, iż i to miejsce nie jest dostatecznie uszanowane przez publiczność. Teatrów było dwa; jeden na Wysokim Rynku na placu, w gmachu ratuszowym, przed dwudziestu kilku laty rozebrany; drugi przy tymże placu, własność prywatna, zgorzał w 1884 roku. W obu dawano naprzemian przedstawienia rosyjskie i polskie. Scena mińska szczyciła się nawet talentami dramatycznemi, jak komik Fedecki, Drozdowska i inni, a za czasem dyrekcyi Śniadeckiego, wnuka Jędrzeja, mianowicie w latach sześćdziesiątych, doszła do największego rozgłosu. Wystawiano nawet duże dramata i operetki, jak np. Konkurentów, utalentowanego kompozytora tych stron Floryana Miładowskiego. Polska scena nie istnieje już od lat dwudziestu, co zaś do rossyjskiej, to niekiedy wędrowne trupy dawały tu i dają przedstawienia z powodzeniem. Księgarni istnieje w M. 5, z tych najważniejsze: Zofii Sawickiej, przed kilkunastu laty brata jej Aleksandra Walickiego, i B. Godlewskiego, wraz z czytelnią. Inne należąc do żydów, trudnią się wyprzedażą szkolnych podręczników lub różnej zużytej zbieraniny. Drukarni jest 4, z tych jedna rządowa, ale po roku 1863 wcale nie tłoczą druków polskich. O czasie powstania dawnych drukarń polskich w M. nie wiedzą dobrze ani Bandtkie, ani Lelewel, były jednak od dość dawnych czasów i wytłaczały przeważnie mało znaczące książki duchownej treści, panegiryki, kazania lub sprawy procesowe. W 1812 r. istniała drukarnia administracyi departamentowej, w której drukowano okólniki rządu tymczasowego, Gazetę polską mińską z buletynami i dramacik Jana Chodźki (ob. Bandtkie: Histor. drukarń, t. II, str. 7). Przed rokiem 1822 powstała drukarnia Stefanowicza (ob. Lelewel: Ksiąg bibliogr. dwoje, t. I, str. 228), lecz bliższych szczegółów o jej działalności nie mamy; zdaje się, że została nabytą przez Jokiela Dworca, który z pomocą spółki księgarskiej wydawniczej braci Bejlinów w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych, wydawał utwory białoruskie Wincentego Marcinkiewicza, polskie Michała Bohusza Szyszki, Mikołaja Łojki, Syrokomli i inne. Obecnie najlepszą jest drukarnia Salomona, wykonywująca przytem prace chromolitograficzne i litograficzne. Sklepów należących do miasta jest 25, prywatnych do 700, magazynów większych do 40, hoteli do 30, garkuchni 100, restauracyi 5, cukierni 3, z tych odznacza się Szeninga, na rogu ulicy Dominikańskiej przed skwerem, posiadająca czytelnią pism peryodycznych, niewyłączając i polskich; szynków wódczanych około 200, hurtowych składów wódki 8. Miasto jest zabudowane na pięciuset kilkunastu morgach, w przedmieściach posiada drugie tyle obszaru; wygonów i pastwisk, należy do miasta około 1900 mr., pól i łąk wydzierżawianych około 5560 mr.; przytem miasto ma około włóki lasu, dwa młyny i tartak na Świsłoczy. Dochody miasta w 1882 r. wynosiły 135000 rs., wydatki zaś 145800 rs., deficytu zatem było 10800 rs. Przed laty kilkudziesięciu sławnym był M. zjazdami obywatelskiemi na tak zwane kontrakta marcowe na św. Józef. Rozwielmożniony wtedy duch pieniactwa stwarzał tysiące procesów, tłumnie więc układano się z adwokatami o przewód spraw, zaciągano pożyczki, zawierano różne tranzakcye, załatwiano się kompromisami, kojarzono stadła i t. d. Dziś te kontrakty ze zmianą okoliczności zostały zaledwo w tradycyi. Równie świetnie do ostatnich wypadków sejmikowano tu na wyborach szlacheckich, zwanych elekcyami. Doba marszałkowstwa Leona Osztorpa, od 1823 do 1846 r., była najpamiętniejszą ale zarazem najsmutniejszą w dziejach szlachty mińskiej, bo się nurzano w zbytku a lud poddańczy jęczał w ucisku. Ostatnie elekcye wypadły w 1862 r.; wtedy okoliczności nastroiły obywatelstwo poważnie. Spisano pamiętny protokół, w skutek czego rozwiązano i zawieszono odtąd wszelkie wybory, a szlachta, straciwszy ostatecznie po 1863 r. wszystkie swe wyjątkowe przywileje, ograniczoną nawet została w prawach, których dotąd nieodzyskała. *Meteorologiczne spostrzeżenia* pomiędzy 1849 a 1858 r. czynili w M. profesorowie gimn. Adolf Rodziewicz i Żbikowski, tudzież pastor Wiliams i Kupfer. Z ich spostrzeżeń okazuje się, że średnia temperatura bywa: wiosną + 3.41, latem + 14.1,, jesienią + 4.1, zimą — 3.5, całego roku + 4.6. Położenie górzyste i szczególne topograficzne pochylenie kraju względem kotliny morza Baltyckiego i prądów tędy płynących od bieguna północnego, powodują częste wiatry północno-zachodnie lub zachodnie, które panują średnio około 260 dni w ciągu roku i czynią klimat wcale niedogodnym dla gospodarstwa, ogrodnictwa i pszczolnictwa. Izotermy M. równają się okolicom Prus północnych i północnych wybrzeży morza Kaspijskiego w stronie Guryewa nad Uralem; izotery okolicom Warszawy i Permu; izochimeny okolicom Rygi i Astrachania. W ostatnim dwudziestoleciu, w skutek wycię-

cia lasów okolicznych w szerokiem promieniu, klimat bardzo się pogorszył. *Historya.* Założenie M. ginie w pomroce wieków i o początku jego nic nie wiemy. Wprawdzie Jaroszewicz (Obraz Litwy, t. I, str. 36) i Narbut (Dzieje narodu lit., t. III, str. 228) nadmieniają z Latopisców Daniłowicza o założeniu M. pod 1066 r., lecz jest to raczej data powstania nie M., lecz dzielnicy mińskiej w ks. połockiem, ponieważ miasto wyprzedziło o wiele kronikarską dobę. Musiało ono istnieć w czasach przedhistorycznych i być ważnym grodem osiadłego tu plemienia słowiańskiego Krywiczan, praojców teraźniejszych tubylców, przezwanych niewłaściwie białorusinami, albowiem należą oni do grupy czarnorusinów. Kiedy przybysze skandynawcy, Waregowie zaczęli ujarzmiać ziemie północnej Słowiańszczyzny, wtedy niejaki Rogwołod, posunąwszy się w krainę Krywiczan, założył w X w. ks. połockie, aż po za M. daleko sięgające. Ten Rogwołod miał piękną córkę Rogniedę, zmówioną w małżeństwo Waregowi Jaropełkowi, wielkiemu kniaziowi kijowskiemu, starszemu bratu Woldemara czyli Włodzimierza, władzcy Nowogrodu, następnie Kijowa i całego zaboru Waregów, z normandzka przezwanego Rusią. Lubieżny, chciwy władzy i mściwy Woldemar, chcąc dokuczyć bratu, z którym się wodził o dzielnicę i zagrożony musiał uciekać do Skandynawii. Wracając z tułaczki około 980 r. wyprawił z Nowogrodu poselstwo do ks. połockiego z oświadczeniem, aby złamano słowo Jaropełkowi, którego nienawidził, i jemu oddano Rogniedę. Taka propozycya oburzyła ojca i córkę, żądającą Jaropełka, to też rozszalały namiętnością i zemstą Woldemar najeżdża z drużynami swemi Połock, stolicę Krywiczan, w perzynę obraca, zabija Rogwołoda i dwóch jego synów, a Rogniedę gwałtem sobie przywłaszcza wraz z dzielnicą Połocką. Poczem zabrawszy lud krywiczański idzie na Kijów, podstępem morduje brata swego Jaropełka, z pomocą zdrajcy Błuda, ulubieńca jaropełkowego, i zagarnia władzę wielkoksiążęcą. Rognieda, ofiara namiętności swego dzikiego pana, chociaż miała z nim czworo dzieci, znienawidziwszy go, pałając zemstą za śmierć ojca i braci, wreszcie za pozbawienie jej własnego szczęścia, zamierza go pozbawić życia. Zamiar się jednak nie udał, Woldemar z kolei postanawia uśmiercić Rogniedę i byłaby straconą, gdyby w ostatniej chwili pierworodny jej syn Izastcif (Iziasław) nierozbroił serca okrutnego ojca. Wtedy Woldemar darował życie Rogniedzie, wysłał ją z Kijowa wraz z Iziasławem w kraj Krywiczan pod Mińsk, do świeżo wzniosionego Zasławia (ob. Zasław). Tu Rognieda pędząc dni smutne w zakonnej sukni na wygnaniu, około r. 1000 życia dokonała, a Iziasław zaledwo o rok przeżył matkę, zostawiwszy synów: Wszesława i Wrotysława. Pierwszy umarł w wieku młodocianym około 1003 r., Wrotysław zaś panował po ojcu w Połocku i nad dzielnicą mińską. Ponieważ Woldemar nie lubił Iziasława, pomnąc jego przywiązanie do matki, ztąd mimo starszeństwa w rodzie, wydziedziczył go z posiadłości po mieczu i dał mu tylko udział po matce w ks. połockiem wraz z Mińskiem. Z tego więc powodu potomkowie Iziasława uważali się za pokrzywdzonych i w ciągu kilku pokoleń z rzędu rościli pretensye do młodszej linii kijowskiej i godności wielko-książęcej, przez co narazili się jej, wywołując nienawiść i ciągłe wojny. Dzieci i wnuki innych synów Woldemara kłóciły się z sobą i mordowały; ale w zaciekłości przeciw Iziasławiczom byli zawsze w zgodzie, czynili napady na ich udziały, pomiędzy którymi M. niejednokrotnie był zalany krwią i ogniem spustoszony. Wszesław Wrotysławicz z Dudutek (1051—1101 r.; ob. Dudzicze), wierny tradycyi rodowej walczy z Iziasławem, w. ks. kijowskim, i braćmi jego, oblega Psków, zdobywa Nowogród, łupiąc cerkwie i zabierając mieszkańców w niewolę; nawzajem Iziasław korzysta z nieobecności wroga, pustoszy jego dzielnice, zdobywa i niszczy obronne miasto M. (o którem kroniki po raz pierwszy wspominają z powodu tej pożogi). Wszesław spiesząc z pod Pskowa przybył zapóźno dla obrony swego grodu, lecz na zgliszczach onego stoczył krwawą, choć niepomyślną dla siebie bitwę nad rzeką Niemihą ostatnich dni lutego 1067 r., po zebraniu zaś resztki sił udał się na płd. pod Kijów, zmuszając Iziasława do śpiesznego odwrotu dla obrony własnych posiadłości. Znużeni walką kniaziowie waregscy zapragnęli nareszcie pokoju. Nie zważając na godziwość środków, Iziasław zapewnia wszelkie bezpieczeństwo Wszesławowi i zaprasza go do obozu pod Smoleńskiem, tam zaś podstępnie więzi wraz z dwoma synami i odsyła do Kijowa. Wkrótce potem, wskutek przegranej bitwy z Połowcami, zbuntowani kijowianie zrzucają z tronu Iziasława, a na miejsce jego Wszesława obierają. Rządy tego w Kijowie, jako w. księcia, trwały zaledwie siedm miesięcy, gdyż Iziasław przy pomocy Polaków, pod dowództwem króla Bolesława Śmiałego, nie zaś Krzywoustego, jak chce Syrokomla (ob. Teka wileńska, 1857 r., № 1, str. 206) wrócił napowrót do Kijowa, Wszesław zaś ledwie zdołał zachować dzielnicę połocką, w której odtąd przez lat kilkanaście przebywał sposobiąc się do nowej wyprawy, zaszłej dopiero za panowania w. księcia Wsiewołoda. Wszesław uderzył powtórnie na Nowogród i Smoleńsk, lecz nawzajem doznał odwetu przez najście zbrojne Kijo-

wian pod dowództwem syna w. księcia młodszego Woldemara (Włodzimierza, zwanego później Monomachem), który zniszczył znaczną przestrzeń ziemi Wszesława, przyczem Mińsk uległ znowu ruinie w 1084 r. W 1101 r. umiera Wszesław, po którym synowie dziedziczą. Zdaje się że jednego z nich Hleba (1101—1119 r.) uważać należy za pierwszego księcia wyłącznie mińskiego. Podział ojcowizny stał się przyczyną nowych między kniaziami zamieszek, ponieważ Dawid, brat Hleba, uważając siebie skrzywdzonym, wezwał pomocy odwiecznych wrogów rodu swego z Kijowa, którzy w Marcu 1104 r. najechali księstwo mińskie i same miasto oblegli. Tą razą jednak Mińsk, lepiej zapewne obwarowany, wytrzymał szturmy kijowskich zastępów. W dalszym ciągu swych rządów Hleb kierując się polityką ojcowską, wypowiedział posłuszeństwo Monomachowi (który objął już władzę najwyższą w Kijowie), spalił miasto Słuck, ludność na przestrzeni między Prypecią i Dźwiną uprowadził w niewolę i wywołał tym sposobem wojnę z Monomachem w 1115 r. Wówczas sam w. książę ruszył pod Mińsk, syna zaś Jaropełka wysłał dla zniszczenia Drucka, należącego do dzielnicy Hlebowej. Groźna burza zawisła nad księstwem mińskiem, lecz tą razą jeszcze zażegnaną została. Zanosiło się na długie i prawidłowe oblężenie samej stolicy, gdyż Monomach tuż obok kazał budować warownią dla wygodnego pomieszczenia swego wojska, ogłodzenia miasta i stanowczego pokonania niesfornego kniazia. Hleb zatem widząc niepodobieństwo dalszej obrony złożył hołd Monomachowi i przez tegoż utrzymanym został przy rządach księztwa. Ale w parę lat później Hleb podnosi nowy rokosz, zostaje jeńcem Monomacha i umiera w Kijowie 13 września 1119 r., zostawując synów: Wszewołoda, Włodzimierza i Rościsława pozbawionych ojcowizny. Wczasie tej powtórnej wyprawy Monomacha Mińsk uległ siłom nieprzyjaciela i pozostał we władaniu Monomacha, a następnie syna jego Mścisława; obszerną zaś dzielnicę połocko-mińską podzielili pomiędzy siebie bracia uwięzionego Hleba, i stąd potworzyły się coraz drobniejsze księztwa na Borysowie, Łohojsku, Gródku itd., ujarzmienie których było łatwem zadaniem, dokonanem przez następcę Monomacha w. księcia Mścisława. Z jego to rozkazu 4 sierpnia 1127 r. wszyscy podwładni w. książętom kijowskim kniaziowie waregscy z różnych stron uderzyli na połocką dzielnicę. Nastąpiło zdobycie Borysowa i Łohojska, obrócenie w perzynę Zasławia, pojmanie pięciu kniaziów w niewolę, którzy z rodzinami swemi odwiezieni najprzód do Kijowa, następnie w 1129 r. wygnani do Carogrodu wysługiwać się musieli cesarzom greckim. Tylko wyżej wspomniani synowie Hleba pozostali w kraju na łasce Mścisława, który synowi swemu Iziasławowi nadał szerokie posiadłości dawnych kniaziów połockich (niewyłączając Mińska). Iziasław, po różnych kolejach, osięga tron wielko-książęcy w Kijowie w 1146 r., na Mińsku zaś (oczywiście z jego ramienia) panują synowie Hlebowi, a mianowicie Rościsław, którego w 1151 r. powołują mieszkańcy Połocka dla objęcia rządów w tem mieście, po wygnaniu (i uwięzieniu podobno) w Mińsku kniazia Rogwołoda, zięcia Iziasławowego, poprzedniego władcy Połocka. Ten akt samowoli Połoczan zatwierdzonym został następnie przez w. księcia Iziasława, który poprzestał na hołdownictwie Połocka z Rościsławem na czele, niepopierając sprawy zięcia. W Mińsku zaś po ustąpieniu Rościsława obejmuje rządy brat jego Wołodar (1151—1158 r). Gminowładztwo słowiańskie było w owej jeszcze epoce potęgą, której kniaziowie waregscy ulegać musieli, i stąd wynikały częste stosunkowo zmiany rządów w miastach z dawna słynnych handlem i zamożnością mieszkańców. Właśnie do liczby takich grodów i Połock należał, skąd Rościsław po siedmioletniem panowaniu wypędzonym został w 1158 r., miejsce zaś jego zajął niedawny jeszcze wygnaniec Rogwołod. To było hasłem nowej, długoletniej walki. Rościsław z drużyną swą uchodząc poniewolnie z Połocka kraj niszczy po nieprzyjacielsku i wzywa pomocy brata Wołodora mińskiego; Rogwołod ścigając przeciwnika zajmuje po drodze Zasław, stolicę trzeciego z Hlebowiczów Wszesława (Wiaćkiem w kronikach zwanego), oblega Mińsk chociaż bezskutecznie, zawsze jednak zmusza Hlebowiczów do układów pokojowych, przyczem Wołodar ustępuje dobrowolnie Rościsławowi dzielnicę mińską, sam osiadając na sąsiednim Gródku. W 1160 r. Rogwołod powtórnie kusi się o zdobycie Mińska i zniewala Rościsława do przyjęcia nowych warunków pokoju. W 1166 r. zjawia się pod Mińskiem Rogwołod po raz trzeci, szturmuje twierdzę przez sześć tygodni, której wprawdzie niezdobył, wymógł jednak korzystną dla siebie i drużyny swej ugodę, a mianowicie oswobodzenie z więzienia swych krewnych, którzy czas jakiś posiadali Zasław, a następnie przez Rościsława i Wołodara pojmani, w kajdanach srogą cierpieli niewolę. Walka Hlebowiczów z Rogwołodem ciągnęła się dalej z rozmaitem szczęściem. Ten ostatni niemogąc zawładnąć Mińskiem, kusił się o zdobycie sąsiedniego Gródka, stolicy Wołodara; po otrzymaniu jednak niepomyślnych wieści z Połocka, którego mieszkańcy w nieobecności swego władcy powołali do sprawowania rządów kniazia Swiętosława Wasilkowicza, umknął czemprędzej dla odzyskania swej stolicy. Wedle „Pamia-

tnoj kniżki“ gub. mińskiej (wydanie najnowsze) córka Wołodara Hlebowicza, ks. mińskiego, miała być poślubioną Waldemarowi II, kr. duńskiemu, w roku 1121, gdy jednak pierwszy monarcha tego imienia panował w Danii zaledwie od 1157—1182 roku, zatem, co najmniej, cytowana data owych zaślubin jest niezawodnie fałszywą. Dalsze dzieje księstwa mińskiego zaciemniają się coraz bardziej i poprzestać musiemy na urywkowych wzmiankach kronikarskich. Niewątpliwie jednak aż do zaboru litewskiego potomkowie Hleba utrzymywali się przy swych dzielnicach. Po zgonie Rościsława włada Mińskiem Wołodar Gródecki od 1183 r., następnie pod rokiem 1186 r. znajdujemy wzmiankę o Wasilku, synu Wołodara rządzącego w Łohojsku, a może i w Mińsku jednocześnie. W roku zaś 1165 występuję na scenę dziejową Wołodar, syn owego Wasilka, który najdłużej pono opierał się przemocy sąsiedniej Litwy. Lecz w tej porze kończył się okres dziejowego znaczenia dawnych krywiczańskich władców Połocka i Mińska, gdyż całe dziedzictwo potomków Rogniedy ulegać zaczyna kunigasom litewskim, pod skrzydła których chroni się dynastya połocko-mińska, z obawy przed potężniejącemi kniaziami suzdalsko-moskiewskiemi, od których tyle ucierpiał sąsiedni Nowogród i Psków. Są pewne wskazówki, że około 1195 r. Mińskiem rządzi Mingajłło, następnie Ginwiłł, a później jeszcze Borys (syn Ginwiłła), panujący też i nad Połockiem; około zaś 1220 roku widzimy tu Erdziwiłła, książęcia litewskiego. Nareszcie potężniejszy od swych poprzedników Ryngold, w. książę litew., skutkiem zwycięstw, najprzód pod Mohylną (o mil kilka od M., ob.) w 1235 r. nad sprzymierzonemi przeciw niemu kniaziami ruskimi, powtóre pod Kamieniem (również w teraźniejszym pow. mińskim, na pograniczu oszmiańskiego) w 1236 r. także nad Rusinami i rycerzami inflanckimi, wcielił ostatecznie ziemię Krywiczan do swego potężnego już wówczas państwa. Odtąd Mińszczyzna stawała się coraz bardziej rdzenną częścią Litwy, zwłaszcza że zamieszkujący ją Krzywiczanie od niepamiętnych czasów wyznając kult krewe-krywejtów i mając z Litwą liczne stosunki przygotowani byli dobrze do unii politycznej z tym podwójnie sobie bliskim krajem. Jednak luźna jakaś zależność tych okolic od dawnych książąt ruskich jeszcze w lat kilka potem jest widoczną; kiedy bowiem Jarosław, zatwierdzony przez hana w godności w. księcia moskiewskiego, w 1243 r. przyjmował liczne deputacye ziem ruskich, znajdować się tam mieli mieszkańcy M. (Mienianie). Następca Ryngolda Mendog al. Mindowe, późniejszy „król Litwy“, gromi pod Kojdanowem (o 6 mil od M.) Tatarów i kniaziów ruskich, zapewne na tem samem miejscu, gdzie (wedle Stryjkowskiego) książę żmudzki Skirmunt zniósł tychże samych najezdców jeszcze w 1241 r. W XIV w. za Witenesa i Gedymina władza w. książąt litew. coraz silniej się utrwalała na przestrzeni dzielnic podległych niegdyś berłu potomków Włodzimierza i Rogniedy; chociaż kroniki wzmiankują jeszcze Teodora Świętosławowicza, ks. mińskiego, hołdownika Litwy, który w imieniu Gedymina zawiera traktat pokoju z Nowogrodem i rycerzami inflanckimi w 1326 r., jest to już ostatnia wzmianka o istnieniu tego księstwa, które zostaje nadal już tylko ziemią bezpośrednio od władzy w. książąt litew. zależną. Sąsiednie miasta: Turów, Słuck, Borysów, Pińsk, stają się stolicami Gedyminowiczów; bliski od M. Zasław, po znanym w historyi przewrocie politycznym po śmierci Gedymina, kiedy Jawnuta strącony przez Olgierda i Kiejstuta z godności wielko-książęcej, tam osadzonym został, staje się stolicą nowej dynastyi kniaziów hołdowniczych, która aż do wygaśnięcia tego rodu w w. XVI spokojnie sprawowała rządy przeznaczonej sobie dzielnicy. M. zatem w tej epoce podrzędne miał znaczenie i mógł należeć do posiadłości Jawnuty Zasławskiego, lub też do Andrzeja (brata Jagiełły), który dosyć długo sprawował rządy w Połocku, o czem jednak w kronikach pewnej wskazówki nie mamy. Dopiero przy schyłku XIV stulecia znajdujemy pewne ślady wypadków politycznych w tym kraju. Jagiełło na mocy przywileju z d. 28 kwietnia 1387 r. obdarza brata swego Skirgiełłę księstwem trockiem i wielu posiadłościami na Rusi litewskiej, w rzędzie których także pomieszczony M., który jednak wprędce potem w r. 1392 dostaje się Witoldowi, na parę zaś lat przedtem Jagiełło funduje w tem mieście pierwszy kościół rzymsko-katolicki. Mądre rządy Witolda asymilowały na zawsze zhołdowane prowincye metropolii, a chrześcijaństwo obrządku łacińskiego idąc z Wilna, jakkolwiek był tu już pierwej znany obrządek słowiański, tem silniej dopomogło zjednoczeniu się narodów. Następnie, prawdopodobnie na czas krótki, zawładnął M. znany wichrzyciel Swidrygiełło, o czem znajdujemy wzmiankę w historyi pod r. 1408. Nie ulega wątpliwości, że M. żadnego prawie nie miał znaczenia w tych czasach, nie był bowiem reprezentowanym na sejmie horodelskim i nie wysłał wcale swych wojowników do rozprawy z Krzyżakami pod Grunwaldem; przytem w historyi głucho o M. przez lat kilkadziesiąt z rzędu, i dopiero nową o tem mieście znajdujemy wzmiankę w 1441 r., kiedy Kazimierz Jagiellończyk po objęciu rządów jako w. książę, przywilejem wydanym w Brześciu Litewskim pomieścił M. w liczbie

celniejszych grodów litewskich, którym nadane były pewne swobody municypalne. Aleksander Jagiellończyk w 1496 r. nadaje temu miastu (przynoszącemu zaledwie 10 kóp groszy ówczesnych dochodu skarbowi w.-książęcemu) prawo magdeburskie. Helena, żona tego monarchy a córka Iwana III, w. ks. moskiewskiego, zapisuje na cerkiew woźniesieńską w M. sąsiednie od miasta dobra Trościeniec, stanowiące, jak się zdaje, jej przywianek „crinile donatio propter nuptias", co następnie przez Aleksandra, będącego już królem polskim po śmierci Olbrachta, zatwierdzonem zostało przywilejem z 1502 r. O ile od X do XII w. M. będąc kością niezgody chciwych władzy kniaziów waregskich, stał się widownią bratobójczych walk pomiędzy pokrewnemi sobie plemionami, o tyle później ciągle już wzrastał w dobrobyt i cywilizował się. Dwa wielkie trakty handlowe, przerzynające M., jeden północny, wiodący przez Łohożsk (dzisiejszy Łohojsk), Borysów, Orszę, Smoleńsk ku Moskwie, drugi połudn.-wschodni, przez Słuck, na Wołyń, Ukrainę, Wołoszczyznę ku Carogrodowi i w prawo przez Brześć do serca krajów koronnych i dalej, były niby dwie wielkie wciąż tętniące arterye, mające tu swój zbiornik, czynnie rozsyłający życie do koła. Tędy płynęły bogactwa, tą drogą zawiązywały się dalekie stosunki, przenikało światło, lecz zarazem przychodziły mordy, pożogi i straszne mory, które nieraz dziesiątkując ludność nieszczęsną, samo mto zamieniały w kupę popiołów. Tak w 1506 r. podczas najazdu Tatarów spłonął M. z wyjątkiem zamku, a w parę lat później zostaje w oblężeniu wojsk nieprzyjacielskich pod dowództwem buntowniczego warchoła kniazia Michała Glińskiego, władcy Turowa i Mozyrza, który cofnął się dopiero za nadejściem Mikołaja Firleja, wojewody lubelskiego, z wojskiem królewskiem. Zygmunt I ciągnąc na wojnę moskiewską odwiedza M. i udaje się stamtąd do Borysowa. Po zwycięztwie orszańskiem kraj niebył jeszcze wolnym od nieprzyjaciela, gdyż rozproszone oddziały wojsk w. księcia Bazylego, grasując na Rusi litewskiej, nieszczędzą też M., który w 1513 r. obowiązanym był na wojnę moskiewską wysłać tylko 10 rycerzy konnych i opłacić 10 kóp groszy podatku. Namiestnikiem mińskiem był wówczas kniaź Bazyli Iwanowicz Zasławski z władzą ograniczoną, zupełnie zależną od woli królewskiej. Nieustanna wojna z w. księciem Bazylim IV za Zygmunta I była zawsze fatalną dla M., położonego na szlaku nieprzyjacielskim. Wojska rossyjskie, chociaż porażone pod Połockiem w 1518 r., najeżdżają Litwę w 1519 r. i w pochodzie zamierzonym na Wilno niemijają też Mińska. W 1528 hospodar multański jadący do Moskwy tu zatrzymanym został, nawzajem wielki książę Bazyli uwięził posłów polskich przy dworze jego bawiących. Pomimo klęsk tylokrotnych dobrobyt miasta wzrastać zaczyna; jakoż w „Ustawie wojennej" z 1529 r. M. zamiast 10 płacił już 50 kóp groszy podatku. Od 1541 r. pojawia się tu nowy urząd „Horodniczych" celem pilnowania całości miasta a mianowicie zamku. W 1552 r. Zygmunt August potwierdza i rozszerza przywileje miejskie, ustanawia przytem jarmarki, niezbędne w owej epoce dla rozwoju stosunków handlowych z Moskwą i sam parę razy M. nawiedza. Po utracie Połocka w 1563 r. wojska litewskie pod Januszem Radziwiłłem, hetmanem w. lit., cofają się do M., a w następnym roku zjeżdżają się tu „Panowie Radni" dla obmyślenia środków obrony w wojnie z Rossją. W tych czasach wygasa ród Jawnuty Olgierdowica na Zasławiu, dziedziczący (prawdopodobnie) godność namiestniczą w Mińsku, odtąd już bowiem zamiast „Namiestników" spotykamy tu „Starostów". Pierwszym z nich był Iwan Hornostaj, słynny statysta i podskarbi z czasów jeszcze Zygmunta Starego; dalej zaś znajdujemy na tej godności Dymitra Skumina Tyszkiewicza, marszałka litewskiego, potem syna jego Teodora, a nakoniec stryja tegoż Bazylego. W 1568 r. z dawnego księztwa, a późniejszego namiestnictwa tworzy się województwo mińskie. Odtąd w senacie polskim zasiadują wojewodowie mińscy między inflanckimi i pomorskimi, kasztelanowie zaś między gdańskimi i także inflanckimi. Nowomianowani senatorowie podpisują akt unii lubelskiej w 1569 r., t. j. wojewoda Gabryel Hornostaj, kasztelan Mikołaj Talwosz wespół z dawnym starostą (przeduniowym) Bazylim Tyszkiewiczem, Janem Kłopotem, deputatem województwa mińskiego i wielu innymi. M. jako stolica województwa staje się siedzibą władzy administracyjnej i sądowej. Tu się odbywają sejmiki, kadencye sądów ziemskich („roki trzykrólskie, trójeckie i ś. michalskie"), popisy rycerstwa (szlachty) zwykle we wrześniu (od 8—11 tego miesiąca), nareszcie od 1581 r. kadencye trybunału litewskiego: sądowego i skarbowego alternative z Wilnem i Nowogródkiem. Znany w dziejach unii brzeskiej Michał Rahoza, metropolita kijowski, mieszkał czas jakiś w M. jako archimandryta monastyru bazylianów p. tytułem Wniebowstąpienia Pańskiego, mianowany na tę godność przez Stefana Batorego w 1576 r. Zygmunt III zaraz po objęciu rządów, a następnie w r. 1592 przywilejem swym zapewnia miastu dawne jego swobody i nadto daruje place i grunta w około leżące, dozwalając mieszczanom zbudować młyn i papiernię na Perespie (tegoż nazwania od strony traktu wileńskiego znajduje się przedmieście M., nad

niewielkim strumykiem) pod samem miastem, tudzież drugi młyn na rzece Krupcu. Miasto swobodnem było wówczas od wielu ciężarów publicznych, natomiast jednak, jako położone na głównym trakcie między Moskwą, Wilnem i Warszawą, obowiązane było dawać podwody czyli „stacye“ dla króla, dworu jego, tudzież posłów swoich i obcych. Tu właśnie po zabiciu pierwszego Samozwańca w 1606 r. pospólstwo znieważyło księcia Wołkońskiego, wysłanego w charakterze poselskim do Krakowa. Zygmunt III wybierając się na wojnę (ukończoną później tylko odzyskaniem Smoleńska), w przejeździe z Wilna staje w M. i tu przyjmuje hetmana polnego koronnego Stanisława Koniecpolskiego. Ustawy cechowe dla rzemieślników miejscowych już w tej porze istniały, gdyż cech szewców mińskich zyskał potwierdzenie swych praw na sejmie warszawskim w 1609 r. Tatarzy osiedlają się w M. jeszcze w XVI w., a może i wcześniej, trudnią się ogrodnictwem i przemysłem, lecz im zarówno jak i żydom handel w mieście był wówczas wzbronionym. Są ślady rozruchów w M. spowodowanych następstwem unii brzeskiej, wszakże krwawych scen zaszłych z tej przyczyny w Wilnie, Witebsku i Połocku, tu nie było. Znany w dziejach Melecyusz Smotrycki pisał w M. rozprawy swe przeciw unii. W początkach XVII wieku głód i mor grasuje na Litwie i M. z okolicami nieszczędzą, pożary również niszczą miasto kilkakrotnie; przechody wojsk, podwody, „stacye“ uciemiężały mieszkańców, którzy na konwokacyi w Wilnie 1617 r. zanosili skargi zgromadzonym tamże senatorom. Z tej epoki datują się zatargi magistratu z władzą wojewodzińską i duchowieństwem unickiem o rozmaite krzywdy i zabory. Rycerstwo polskie wracając z wyprawy rossyjskiej uchwaliło między sobą składkę, zwaną „kopytkowe“, i zebraną stąd summą znacznie wspomogło erekcyą kościoła i klasztoru dominikanów mińskich, fundowanych przez Zofią Służczynę, wojewodzinę inflancką. Bliższych szczegółów o zebranej wtedy sumie niema, lecz musiała być chyba znaczną, kiedy wzniesiono wspaniałą świątynię z wybornej cegły. Zakon skasowany po 1831 r., mury przerobiono na seminaryum katolickie a po kasacie tegoż zajęto na cele wojskowe. Częste zatargi i bójki między unitami i dyzunitami w ciągu panowania Zygmunta III niepokoją mieszkańców i zniewalają króla rozstrzygać spory przez osobne komisye. Sobór unitów, zgromadzony w Mińsku pod przewodnictwem metropolity Józefa Weliamina Ruckiego w r. 1620 i budowa cerkwi nieunickiej na Niemizie w tymże roku, powodują nowe zamieszki między wyznawcami dwu przeciwnych obrządków. Te same zatargi, przy każdej sposobności ponawiane, trwały też i za Władysława IV, który postanowił rozstrzygnąć kwestyą ostatecznie rozdziałem cerkwi i parafii na unickie i nieunickie, głównym bowiem powodem waśni była samowola w tym względzie, objawiająca się naprzemian pomiędzy wyznawcami obu kościołów. Był tu nawet zjazd Piotra Mohyły, metropolity nieunitów, z Józefem Weliaminem Ruckim, głównym zwierzchnikiem unii, w 1625 r. Mądre zaś rozporządzenie Władysława IV pod względem rozdziału cerkwi w 1636 r. uspokoiło ludność miejscową, odtąd bowiem zamieszki religijne ustawać zaczęły. Zbór helwecki pod opieką możnowładców dysydenckich, mianowicie Radziwiłłów, istniał w M. już w XVI wieku. W następnem stuleciu znajdujemy coraz częstsze fundacye kościołów i zgromadzeń duchownych katolickich, a mianowicie: bernardynów przez Jana Kęsowskiego, stę krasnosielskiego, w 1638 r.; następnie benefaktorami byli Zawiszowie, Chmarowie i in. Zakon przetrwał aż do 1868 r., w którym rozwiązano zgromadzenie za gwardyaństwa ks. Leonarda Moroza, kościół obrócono na archiwum, mury klasztorne na koszary wojskowe. Benedyktynki fundował Wojciech Sielawa, kanonik wileński, pleban derewieński, w 1633 r., skasowane w 1843 r. za przełożeństwa Moszczyńskiej i przeniesione najprzód do Nieświeża, następnie do Słonima a na ich miejsce wprowadzone zostały czernice. Organ nabyty do zboru kalwińskiego w Kojdanowie. Bernardynki wprowadzone w 1633 r. przez Aleksandra Służkę, wojewodę trockiego, przetrwały do 1866 r., potem oddano klasztor czerncom. Bazylianki osadzone przy kościele św. Ducha przy Wysokim Rynku przez Antoniego Sielawę, metropolitę unickiego, w 1645 roku, a uposażone przez Katarzynę Sapieżankę, zakonnicę i przełożoną, zapisem 100,000złp. Po kasacie klasztoru około 1839 roku, na miejscu spalonej świątyni wzniesiono później sobór katedralny, do dziś istniejący. Ostatnią ksienią była głośna Makryna Mieczysławska, która w Rzymie zakończyła życie. W przywileju Władysława IV z roku 1633 znajdujemy pierwszy ślad istnienia drukarni w M. przy monasterze śś. Piotra i Pawła, „dla drukowanija wszelakich knih i zachowanija w nich ludiej hodnych tak duchownych jako i swietskich“. W przywileju Jana Kazimierza z 1650 r. zamieszczona między wielu innemi także cerkiew P. Trójcy w M., której unici oddawna nieunitom zwracać niechcieli, a która tym ostatnim na mocy przywileju królewskiego przysądzona została. W 1655 r., kiedy większa część Litwy zdobyta przez wojska rossyjskie nowy otrzymała zarząd, M. z ramienia cara Aleksego przyjął u siebie Teodora Arsenjewa (wedle Syrokomli) lub też kniazia Dymitra

Chworostyna (wedle „Pamiatnoj kniżki“ gubernii mińskiej) jako miejscowego namiestnika lub wojewodę. Być może, że obaj pomienieni wojewodowie jeden po drugim rządzili w M., cała Litwa bowiem zaledwie w 1662 r. wróciła pod panowanie Polski. Wynikły stąd ucisk szlachty, spowodował wysłanie deputacyi do cara Aleksego w 1656 r. pod przewodnictwem Cedrowskiego. Deputacya wyjednała znaczne ulgi dla szlachty miejscowej, której dozwolono sądzić się dawnem prawem krajowem. Niemniej jednak ta ostatnia, lat kilka z rzędu trwająca wojna, straszliwie spustoszyła całą niemal Litwę. Rzeź mieszkańców, pożary kościołów i klasztorów, ruina miast, wsi i dworów była powszechną w całym kraju, M. zaś z powodu swego położenia geograficznego ucierpiał stosunkowo najwięcej, tembardziej kiedy mór trwający aż do stycznia 1658 r. grasować zaczął. W ciągu tej smutnej epoki znajdujemy pierwsze ślady fundacyi jezuitów w M. za staraniem ks. Hieronima Sanguszki, biskupa smoleńskiego (syna Kazimierza, wojewody mińskiego), który zapisał im kamienicę na Wysokim Rynku w Mińsku i 80,000 złp. na dobrach Krupki, przeniesione potem na dobra Raków. Następnie jednak spadkobiercy biskupa starali się unieważnić zapisy jego poczynione na korzyść jezuitów, którzy w ciągu lat kilkunastu przy ograniczonych środkach materyalnych, pozbawieni byli w M. wszelkiego wpływu i znaczenia, dopóki nie zyskali opieki zamożniejszej szlachty miejscowej i duchowieństwa, a mianowicie: ks. Oborskiego, prob. mińskiego i kanonika piltyńskiego, Żyżemskiej, ksieni benedyktynek, Stanisława Zabłockiego (14,000złp.), Wojciecha Palczewskiego, Rdułtowskiego i innych. Kiedy wojna z Rossyą miała się ku końcowi, traktowano w M. o warunki pokoju lub zawieszenia broni. W tym celu przybyli do M. komisarze obu stron wojujących. Ze strony rzpltej działali wówczas: Hlebowicz, sta żmudzki, Stanisław Sarbiewski, wojewoda mazowiecki, brat poety, i Hieronim Wierzbowski, wojewoda sieradzki. Nagleni smutnem położeniem kraju komisarze polscy zabierali się podpisać twarde przedugodne warunki przyszłego pokoju, lecz świetne zwycięstwo Czarneckiego i Sapiehy pod Połonką 27 czerwca 1660 r. zmieniło postać rzeczy. Komisarze rossyjscy po otrzymaniu wieści o pogromie Chowańskiego umknęli z M., polscy zaś, nic niewiedząc o losie bitwy, pozbawieni przytem wszelkiej pomocy zbrojnej, z trwogą oczekiwali dalszych wypadków. Wówczas to przezorny Czarniecki wysłał z pod Połonki dla ich bezpieczeństwa oddział jazdy złożony z 12 chorągwi, pod dowództwem Pawła Borzęckiego, zięcia woj. mazowieckiego. Pod osłoną tej eskorty komisarze polscy M. opuścili, udając się razem z wojskiem do obozu pod Lachowce. O szczegółach tego wypadku z właściwym sobie humorem wzmiankuje Pasek w swoich pamiętnikach (ob. wydanie petersburskie 1860 r., stron. 68—69). Ponieważ układy o pokój pomimo ciągłych rokowań nieprzychodziły do skutku, działania wojenne trwały dalej bez przerwy. Jan Kazimierz przybył do M. w towarzystwie Stefana Czarnieckiego, woj. ruskiego, i Jana Sobieskiego, chorążego koronnego, późniejszego króla. Tu powitał monarchę poseł rossyjski, z którym umówiono następny zjazd w Mohilewie nad Dnieprem, celem dalszych układów. Ponieważ te ostatnie spełzły na niczem, król wyruszył z Mohilewa 20 maja 1664 r. napowrót do M., skąd udał się do Wilna, gdzie stanął zaledwie 15 czerwca. Przez cały ten przeciąg czasu zajmował się król przeważnie opatrzeniem wojska, a mianowicie dostarczeniem koni, które przemocą zabierano w okolicznych wsiach, dworach i miasteczkach. Wynikłe stąd narzekania mieszkańców spowodowały naznaczenie specyalnej komisyi likwidacyjnej, celem zabonifikowania mieszkańców. W owej epoce, przy braku zupełnym stosownych urządzeń sanitarnych, morowe powietrze było zwykłym, nieodłącznym towarzyszem długich i morderczych bojów. Ta klęska straszliwa opuściła M. zaledwie w 1658 r., teraz zaś znowu gród ten nawiedziła razem z okolicą sąsiednią. Handel i przemysł wymykając się powoli z rąk ludności chrześciańskiej, zubożałej i przerzedzonej, koncentruje się w ręku żydów, którzy od tej pory coraz więcej wpływać zaczynają na rozwój życia miejskiego. W 1670 r. pod opieką Radziwiłłów birżańskich, za staraniem Krzysztofa z Żarnowca, jeszcze w 1668 r. przysłanego do Mińska kaznodziei, zaczęła się restauracya upadłego wskutek minionej wojny zboru wyznania helweckiego. W 1671 r. stanęła ta świątynia, której pastorem w tej porze naznaczonym został ks. Kossowski. Fundusz zborowy składał się z nieruchomości w mieście położonej i kilkunastu tysięcy złotych gotówki. Zawistna ręka nieprzyjaciół ścigała nieustannie tutejszych kalwinów. Najprzód spalono im kaplicę i dom przez nich nabyty, później, z obawy napaści żaków szkolnych jezuickich, odbywało się nabożeństwo już nie w zborze, lecz w domu księżny Radziwiłłowej, a w końcu (około 1684 r.) niebyło już tu stałego pastora, przybywający zaś do Mińska z parafii sąsiedniej, narażonym bywał na zniewagi ze strony fanatycznych przeciwników kalwinizmu, liczącego w Mińsku wyznawców zaledwie 60 dusz obojej płci w tej epoce (źródła: „Teka Wileńska“ 1857, numer 1—2, także J. Łukaszewicza „Dzieje kościołów wyznania helweckiego w Litwie, Poznań 1843, tom 2, str. 46—48). W ostatniej ćwier-

ci XVII stulecia jezuici wzmagają się w Mińsku na siłach, otrzymują bogate zapisy, np. Cypryana Brzostowskiego, wojewody trockiego, w 1682 r. na 50,000 złotych z ewikcyą na dobrach Niżyce, tudzież Maryana Ogińskiego, kanclerza w. litewskiego, na takąż samą summę na dobrach Hlewin i Upierowicze; odbywają solenne nabożeństwa, protegują uliczne bójki z dysydentami, nawracają inowierców, urządzają nareszcie szkoły, zatwierdzone ustawą sejmową w 1683 r. Jeszcze w 1690 r. do prac religijnych i nauczycielskich było w M. sześciu tylko kapłanów tego zgromadzenia, lecz w parę lat później już dwunastu. Z ważniejszych wypadków miejscowych przy schyłku tego wieku notujemy jeszcze straszliwy pożar, który niezmierną klęskę sprawił miastu w 1694 r., później dwukrotny pobyt poselstwa cesarza niemieckiego do cara Piotra w marcu i sierpniu 1698 r., gdyż ambasada jadąc do Moskwy i napowrót wracając dwa razy M. odwiedziła. Następny 1699 r. opamiętnił się w dziejach miasta wzniesieniem nowych szkół jezuickich, najbardziej zaś uchwałą sejmową, która wyraźnie określiła, że Trybunał Główny litewski odtąd już tylko 20 „niedziel“ w Wilnie miał zasiadać, a przez drugie 20 naprzemian w Mińsku i Nowogródku. Z początkiem XVIII wieku mnożą się w M. fundacye pobożne ziemian okolicznych, tak np.: Anna Steckiewiczowa, chorążyna mińska, 23 kwietnia 1700 r. funduje benedyktynów, Antoni Teodor Wańkowicz karmelitów 1 grudnia 1703 r. zapisując im 9,000 złp. sumy zastawnej na dobrach Wisłoczy a następnie 3 stycznia 1709 r. bonifratrów, którym przeznaczył 3,000 złotych z ewikcyą na dobrach Sakowicze. Jezuici zakładają w 1700 r. fundamenta kościoła murowanego (katedralnego od 1798—1869 r., później zaś aż dotąd parafialnego). Przy erekcyi tej świątyni płyną zewsząd hojne składki ziemian okolicznych w ciągu lat kilku z rzędu, a mianowicie przy licznym zjeździe szlachty na kadencyą Trybunału w r. 1705. Zamieszki wojenne, już od lat kilku trwające, zniewoliły jezuitów do zamknięcia szkół aż do września 1706 r. Przy końcu tegoż roku Piotr Wielki na czele swej armii, jako sprzymierzeniec Augusta II wkroczył do M., gdzie zajmował dom murowany (dotychczas istniejący) przy ul. Jurewskiej. Monarcha zaszczycał jezuitów względami, a nawet parę razy obiadował w ich klasztorze. Niemniej przychylnym dla jezuitów okazał się hetman Mazepa, który w gronie przedniejszej młodzieży kozackiej bywał u nich na kazaniach i nabożeństwach i wyłącznie u nich się stołował w ciągu pobytu swego w Mińsku. Przyjaznym dla jezuitów był również Szeremetjew, który w 1708 r. do kościoła ich ofiarował bogatą monstrancyą, najmniej 100 ówczesnych imperyałów wartującą. Wkrótce potem dawne klęski szerzyć się zaczęły, naprzód morowa zaraza a następnie pożar, który zniszczył znaczną liczbę domów. W 1708 r. 2 stycznia przybył do M. Konstanty Zieliński, arcyb. lwowski, jako jeniec rossyjski, który wbrew woli papieża, pod naciskiem Szwedów koronował Stanisława Leszczyńskiego. Pomimo współczucia obecnych w M. dowódców wojsk rossyjskich i zabiegów jezuitów o jego wyzwolenie, Zieliński uwiezionym został do Moskwy, gdzie w niewoli życia dokonał. Tegoż roku 18 maja Karol XII z wojskiem swem wkroczył do M., ciągnąc następnie przez Smiłowicze, Ihumeń, Białynicze do Hołowczyna. Miasto pomimo niedawnej pożogi i klęsk rozmaitych, musiało wnieść ciężką kontrybucyą. Nawet jezuici, owi mistrze w kaptowaniu ludzi, musieli zastawić dworek pod miastem położony za 1000 zł., a także za 400 zł. podarowaną przez Szeremietjewa monstrancyą, dla zaspokojenia łakomego najezdcy i zyskania niezbyt gorliwej opieki kanclerza Sperlinga. Pomimo klęsk i niepokoju wojennego mury kościoła jezuickiego wznosiły się bez przerwy; tegoż roku po ukończeniu robót kościół został poświęconym w dzień ś. Ignacego, przy licznem zebraniu duchowieństwa i szlachty. Uroczystość przerwało przybycie gońca od hetmana Sapiehy, nakazującego pobór nowej kontrybucyi dla wojska szwedzkiego. Początek 1710 r. przy ostrej i śnieżnej zimie, upamiętnił się głodem i nowemi egzekucyami na potrzeby wojsk przechodzących. Wkrótce po ustąpieniu Szwedów i ich stronników, zajęły M. wojska rossyjskie pod dowództwem Szeremietjewa, Güntena, Brussa, Goltza, Wołkońskiego i innych. Wobec tych wodzów 16 marca Konstanty Brzostowski, bisk. wileński, konsekrował jezuicką świątynię, która i w późniejszych latach ofiarami duchowieństwa i szlachty znacznie uposażona została. Krzysztof Zawisza (późniejszy wojew. miński) ofiarował do tegoż kościoła przywiezione z Rzymu ciało ś. Felicyana męczennika, biskup zaś Brzostowski pomienione relikwie „introdukował“ do świątyni, przy świetnej asystencyi duchowieństwa 1713 r. W 1714 r. jezuicka „rezydencya“ w M. wyniesioną została do godności „kolegium“, superior zaś Antoni Brzostowski (brat biskupa) otrzymał tytuł rektora. Misya jezuicka znajdowała się w Błoniu, dziś w pow. ihumeńskim, fundowana przez słynnego wierszopisa Jana Bakę. Wedle konstytucyi sejmowej z 1717 r. podatki z miasta M. wynosiły: pogłównego żydowskiego 2000 zł., hyberny od żydów 602 zł., od chrześcian 1460 zł. i juryzdyka zamkowa 20 zł. Na tymże sejmie ustanowiono pocztę stałą z Wilna

do granicy rossyjskiej przez M. i Mohylew, a w 1721 r. pozwolono urządzić komunikacyą pocztową pomiędzy M. i Nowogródkiem, jako miastami trybunalskiemi. W następnych latach, kiedy po sejmie „pacyfikacyjnym" wrzawa wojenna ustała, znajdujemy częste ślady niesnasek i kłótni pomiędzy licznymi zakonami w M., tak np.: pomiędzy dominikanami i jezuitami w 1727 r., przyczem młodzież szkolna zwykle czynny brała udział. Podobne rozruchy powtarzały się często, nawet przy zajściach uczniów z władzą świecką sądową w 1728 r. Tegoż roku jezuici obchodzili z wielkim przepychem uroczystość kanonizacyi śś. Stanisława Kostki i Aloizego Gonzagi pod przewodnictwem bisk. Brzostowskiego. W 1730 r. przy pośrednictwie jezuitów nastąpiła zgoda pomiędzy rodzinami Zawiszów, Bykowskich i Wołodkowiczów, zdawna powaśnionych, poczem zwykłą koleją spłynęły obfite składki ze strony pojednanych ziemian na kaplicę ś. Felicyana. W parę lat później przybył jezuitom jeszcze nowy zapis obywatela Fursa na folwarczek Wiśnienkę, pod miastem położony, przezwany później „Ludimontem". W czasie bezkrólewia po zgonie Augusta II w 1733 r. we wrześniu i październiku ciągnie przez M. liczna armia rossyjska wojsk regularnych pod dowództwem Wołkońskiego i Zaruskiego, a także liczne tłumy nieregularnej jazdy, złożonej z Kałmyków i Kozaków, pod dowództwem Grabianki i Lizoguba. Do zawiązanej na Litwie konfederacyi na rzecz Stanisława Leszczyńskiego, pod laską Marcina Ogińskiego, wojew. witebskiego, województwo mińskie dostarczyło dwie chorągwie wojska, t. j. petyhorską i pieszą, ostatnia pod dowództwem Jacewicza, oficera cudzoziemskiego autoramentu. Wodzami zaś petyhorców obranymi na sejmikach byli: Steckiewicz i Stanisław Piszczałło, poważni wiekiem i zasługami rycerskiemi, polegli następnie w potrzebie pod Wilnem. Oddział zaś Jacewicza wespół z piechotą z innych województw przysłaną, rozproszonym został przez wojska rossyjskie w potyczce pod Sielcem. W tych czasach szerzył na Litwie postrach ogólny szlachcic Adam Kroger, który na czele zuchwałej bandy zajmował się rozbojem, dopiero ordynowana przez hetmana w. litewskiego chorągiew rozproszyła tych opryszków i schwytanego Krogera odstawiła do M., gdzie tenże za wyrokiem trybunału 1737 r. ściętym został. W tymże i następnym roku pożary znaczną stratę przyniosły mieszkańcom Mińska. Znany ks. Józef Baka, śpiewak „niechybnej śmierci", dał się naprzód poznać w M. jako kaznodzieja, wygłaszając świetną mowę żałobną na pogrzebie Ignacego Zawiszy, marszałka nadwornego litews., 18 września 1739 r. O przytułku dla chorych i starców w M. pamiętali ludzie dobroczynni już w XVII w. Obywatel miasta Łukasz Bohusz Szyszko testamentem z d. 4 lutego 1646 r., w rzędzie innych zapisów z celem miłosiernym, przeznaczył 1500 zł. na wymurowanie szpitala, oraz 750 zł. na żywność i odzież dla pomieszczonych tam ubogich. Następnie z biegiem czasu, w skutek nieustannej wrzawy wojennej i klęsk rozmaitych pobożna ta fundacya upadła; wówczas potomkowie testatora szpital odbudowali i wedle możności opatrywali ubogich własnym kosztem. Tomasz Stacewicz założył szpital rochitów w 1752 r., z czego skorzystali wnukowie Łukasza Szyszki, łącząc wspólnie i swoją fundacyą. Połączonemi więc siłami ofiarodawców stanął przy ulicy Kojdanowskiej porządny zakład miłosierdzia, z ładnym choć niewielkim kościołkiem rochitów i z funduszem wartości około 7000 rubli (wedle dzisiejszej rachuby). Jednocześnie prawie bo w r. 1750 ks. Augustyn Antoni Lubieniecki, bisk. dyospolitański, opat konwentu mińskiego zakonu ś. Bazylego, zapisał dla bonifratrów (przez Wańkowicza fundowanych w 1709 r.) 8000 zł. z ewikcyą na dobrach Kajany (w pobliżu M. położonych), w podobnym celu dobroczynnym. Zatem już w połowie XVIII w. szczycił się M. posiadaniem dwu porządnych zakładów dla cierpiącej ludzkości. Pod koniec smutnej epoki saskiej, M. staje się częstokroć areną wyuzdanej swawoli i hajdamactwa szlachty, mianowicie od tej pory, kiedy ks. Karol Radziwiłł „panie kochanku" napełniał całą Litwę wybrykami swej dzikiej, nieokiełzanej fantazyi. W rzędzie licznych uczestników hulanek Radziwiłła był Michał Wołodkowicz, wojskowicz miński, deputat i podskarbi trybunału głównego litewskiego, za wyrokiem tej najwyższej magistratury krajowej, rozstrzelany w M. w lutym 1760 r. Szczegóły tego krwawego epizodu z życia szlachty naszej, oparte na wiarogodnych źródłach historycznych, znajdujemy w „Pamiętnikach Kwestarza", J. Chodźki, tudzież w rękopisach i zabytkach piśmienniczych z XVIII w. drukiem ogłoszonych. Tragiczny ten wypadek nie poskromił wcale swawoli, był nawet raczej podnietą do nowych zatargów i bójek ulicznych pomiędzy partyą Radziwiłłów, reprezentowaną głównie przez Wołodkowiczów, i Czartoryskich, przez Antoniego Przeździeckiego, referendarza litew., i Antoniego Swiętorzeckiego, podczaszego mińskiego. Podczas sejmiku gromnicznego 1763 r. zakipiała bitwa na ulicach, legł jeden żołnierz, zabito kilka koni i zrabowano dworek Świętorzeckich. Te smutne zatargi trwały nie tylko do zgonu Augusta III, lecz ciągnęły się dalej podczas bezkrólewia. W M. starano się po dwakroć zbrojną ręką wyrugować z koła przysięgłych już sędziów kapturowych. Mar-

szałkiem trybunału litewskiego w 1763 r. był ks. Radziwiłł, podkomorzy w. litew. (nie zaś ks. Karol „panie kochanku", jak twierdzi Syrokomla w „Tece Wileńskiej", 1857 r. № 2, str. 123 i 124). W 1763 r. staraniem jednego z Wołodkowiczów (podobno Michała, ssty hajeńskiego) stanął w M. murowany kościół księży karmelitów; w natępnym zaś roku pożar uszkodził część miasta zwanego „Trojecką Górą". Ucisk spokojnych mieszkańców powtarza się nieustannie w ciągu tej opłakanej epoki, kiedy wrzała walka konfederatów barskich z regalistami, tak np. w 1771 r. chorągiew Dominika Kossakowskiego wymogła u jezuitów mińskich 15 koni i osobną kontrybucyą pieniężną, t. j. 70 czerwonych zł. z kolegium i 320 złp. z posiadłości ziemskich. Liczba zakonów w M. istniejących powiększyła się w tym czasie przez fundacyą maryawitek, za staraniem Kunegundy z Matuszewiczów Ruszczycowej, starościny porajskiej. Rok 1773 pamiętny kasatą jezuitów, utworzeniem w M. szkół podwydziałowych z rozporządzenia komisyi edukacyjnej i wyborem Stanisława Mińkowskiego Bohuszewicza, jako posła województwa mińskiego na sejm warszawski, mający sankcyonować pierwszy rozbiór Polski. Bohuszewicz, kolega Korsaka i Tadeusza Rejtena, podzielał ich przekonania polityczne, i po bezskutecznym oporze na sejmie, zaniósł do akt grodzkich mińskich manifest do swych wyborców w d. 13 maja 1773 r. W 1775 r. tak zwana „kadencya ruska" trybunału głównego litewskiego z M. i Nowogródka przeniesiona do Grodna, w skutek starań podskarbiego Tyzenhauza. Po kasacie jezuitów mienie ich rozpraszała chciwość prywatna, zanim komisya edukacyjna zdołała uratować resztki. Okropne to były czasy, hańbą piętnujące ówczesną szlachtę, pomiędzy którą rej wodzili tacy ludzie, jak Poniński, Gurowski, Massalski, Kurzeniecki, Kossakowscy i inni. Spadek po jezuitach był dla nich wypadkiem nader pomyślnym. Już nie same dobra rwano. ale i srebra kościelne, które później świeciły nawet na zaprzęgach paradnych. W 1775 r. dobierano się nawet do srebrnej trumny ś. Felicyana w kościele pojezuickim w M., przeciwko czemu położył protest gen. Kazimierz Zawisza, potomek Krzysztofa, w liście pełnym goryczy i wymowy do członka wydziału mińskiego komisyi edukacyjnej Zajarskiego, w którym przekładał całą szkaradę zamierzonego czynu (list ten znajduje się w zbiorach Al. Jelskiego). Widocznie protest Zawiszy odniósł skutek, gdyż do dziś dnia kosztowny sarkofag pozostaje w kościele na miejscu, w ołtarzu kaplicy patrona. W 1798 r. kościół pojezuicki zamieniono na katedrę nowo utworzonej mińskiej dyecezyi (ob.). Pierwszy biskup Jakób Dederko odnowił go wielkim kosztem, ozdobił pięknemi malowidłami, sprawił wielkie organy i znakomite na całą Litwę dzwony. Po kasacie dyecezyi w 1869 r. świątynia katedralna została parafialną, którą w 1884 r. zarządzał zacny ks. Wiktor Wojdak. W 1778 r. pożar zniszczył stary zamek miński, a w 1790 r. ponowiły się znowu burzliwe sejmiki, tą razą jednak bez krwi rozlewu, nareszcie konstytucyą 3 maja 1791 r. ustanowiono w M. sąd wyższy apelacyjny dla województw: mińskiego, połockiego i witebskiego. Niedługo już województwo mińskie miało pozostawać na dawnem prawie; w maju 1792 roku bowiem zajął je generał Michał Kreczetników w imieniu cesarzowej Katarzyny, ogłosiwszy wprzód odezwę do mieszkańców w Połocku, sejm zaś grodzieński w d. 22 czerwca 1793 r. fakt zajęcia potwierdził, przez co województwo mińskie, stawszy się prowincyą rossyjską, zamienione na namiestnictwo, później na gubernią, a M. jej stolicą zamianowany (ob. Mińska gubernia). W 1803 r. szkołę podwydziałową zamienione na gimnazyum klasyczne 7-klasowe, w którem wykład cały był polski oprócz języka urzędowego. Gimnazyum wtedy poddano władzy uniwersytetu wileńskiego; nieco później wizytatorem był zasłużony Kazimierz Moniuszko, brat Dominika. Zakład rozporządzał dochodem rocznym z funduszów, według etatu komisyi edukacyjnej w ilości przeszło 13,000 rubli; uczniowie płacili wpisowego po 4 ruble, co 1845 r. podniesiono do 5 rs. W 1812 r. M. został zajęty przez wojska francuskie z korpusu Davoust'a, zamianowany stolicą departamentu, pod zarządem gen. armii francuskiej Bronikowskiego, lecz w listopadzie, po rozgromie armii Napoleona pod Borysowem, wróciły władze rossyjskie, poczem ogłoszono amnestyą. Odtąd do r. 1819 był w M. dwukrotnie cesarz Aleksander I, przyjmowany świetnie balami przez szlachtę. Ostatnim koronowanym gościem w M., podejmowanym równie wspaniale, był cesarz Aleksander II w 1859 r. Co do dochodów i rozchodów dawnych miasta, to wiemy, iż w 1717 r. dochody skarbowe wynosiły zaledwie 4,682 złp. W 1758 r. przychód z czopowego 12,107, z intrat miejskich 766 złp., razem na sumę 12,872 złp. (z dokumentów archiwalnych). Podług instrukcyi do wybierania czopowego i solowego z 1765 r. opłacano: *a*) od beczki brahy, zawierającej 72 garncy cechowych, 5 złp.; *b*) za war piwa z 72 garncy słodu, płacono też 5 złp.; *c*) od miodnicy, zawierającej 6 garncy cechowych miodu, po 1 groszu; *d*) od garnca przywożonej gorzałki po 4 gr.; *e*) od beczki wina różnych gatunków miejscowi handlarze płacą po 18 złp., a przyjezdni extra po tynfów 10; *f*) od beczki soli 1 złp.; *g*) od beczki

śledzi i wszelkich ryb zamorskich 2 złp.; *h*) od beczki piwa angielskiego 18 złp.; *i*) od beczki piwa dubeltowego przywozowego 1 złp.; *k*) od beczki miodu przywozowego tłustego 5 złp.; *l*) od beczki miodu ordynaryjnego przywozowego 2 złp. 15 gr.; *ł*) od ryb słonych, świeżych i wędzonych, po ocenieniu, od 100 złp. po 5 złp.; od jesiotrów ile zaważą w „ważnicy“, od kamienia po szostaku 1 bitym, alias po 12 gr. i 2 szel.; *m*) od różnych fruktów miejscowych cła nie brać, od ukraińskich zaś i wołyńskich po ocenieniu, od 100 złp. po 5 złp.; *n*) za piwo wyrabiane przez osoby magistratowe i dla studentów (sic!) opłat nie brać. Nadto przemycane towary i trunki w połowie szły na rzecz skarbu a w połowie na poborców. Pieniądze od wyrabianych trunków poborcy wybierali regularnie za każdą robotę, nie mając prawa dopuszczać zaległości. Poborcy i ich pomocnicy zaprzysięgali swój obowiązek juramentami, a za spełnienie obowiązku byli dopuszczani do połowy zysków od sumy, po wyręczeniu wprzódy 9000 złp. czopowego na rzecz skarbu. Po uiszczeniu tej normy, poborcy już tylko połowę oddawali skarbowi, resztę zatrzymując sobie. Musiały być jednak nadużycia, skoro 1766 r. magistrat in gremio oddał czopowe i sosowe (sic) dochody w arendę sławetnym mieszczanom i poborcom Stefanowi Kalinowiczowi, Hrehoremu Kozłowskiemu i Ignacemu Tarankiewiczowi, za poręką p. Jana Szejby, burmistrza, za opłatą roczną 9,500 złp. Należy też zaznaczyć kilka nazwisk znakomitych ludzi, którzy w M. urodzili się lub zasłużyli działalnością. I tak, długo tu żył i umarł 1784 r. Michał Korycki, wyjątkowy cnotą i nauką jezuita, wierszopis, autor. Tu się urodził w 1797 r. poważny astronom i profesor Michał Hłuszniewicz; tu długo pracował i umarł 24 paździer. 1848 r. znakomity filantrop, pedagog i obywatel Dominik Moniuszko; tu urodził się około 1830 r. znakomity uczony Włodzimierz Spasowicz i ukończył nauki gimnazyalne. Wacław Żyliński, późniejszy metropolita, uczęszczał w M. do seminaryum; Jan Chodźko, zacny obywatel i autor, tu żył i umarł 10 listop. 1851 r. Do malarzy miejscowych należą: Walenty Wańkowicz, Adam Szemesz, Jan Damel, Adolf Sawicki. Długo pracowali w M. Wincenty Marcinkiewicz, autor białoruski, i Adam Pieńkiewicz, dr. medycyny, autor i poeta, tudzież Ignacy Legatowicz, bibliograf i satyryk, i wielu in. Pierwotny herb był nadany miastu 1592 r. przez króla Zygmunta III; wyobrażał on stojącą Najświętszą Pannę z różczką w nimbie, w polu błękitnem, otoczoną sześciu aniołami. Herb ten po ustanowieniu gubernii mińskiej w d. 22 stycznia 1796 r. otrzymał potwierdzenie nowego rządu z tem, iżby spoczywał na piersiach dwugłowego orła państwowego. Przed kilku laty wyobrażenie N. Panny zmieniono na trzy wstęgi równolegle i poziomo w tarczy rozciągnięte, nad którą korona państwa. Wcale dobry, kolorowany plan obecnego Mińska, wykonał w 1883 r. zakład chromolitograficzny Salomona. Niegdyś całe miasto było opasane wałem ziemnym; okopy te miały najbardziej uledz zniszczeniu w czasie wojen szwedzkich Karola XII; jeszcze 1480 były one znaczne wszędy, a do ostatnich czasów przetrwała reduta przy rogatce borysowskiej, w której przypadkiem uczniowie odkryli około 1840 roku zagwożdżonych 6 armat. Z bagniska około przedmieścia Komarówka w 1806 r. dyrektor gimnazyum Piotr Cejs wydobył niemało zabytków archeologicznych epoki bronzowej, a między innemi wytwornej roboty posążek Faustulusa pasterza. Wiadomość o źródłach dotyczących Mińszczyzny w ogóle, ob. pod artykułem *Mińska gubernia*.

Miński Powiat od 1569 do 1795 r. w wdztwie mińskim, odtąd, w zmienionych granicach, w gub. mińskiej, pomiędzy 44—46° wschod. dług. i 53—55° płn. szer. położony, zajmuje północno-zachodnią część gubernii i graniczy od północy z pow. borysowskim, od wschodu z pow. ihumeńskim, od południa z pow. ihumeńskim i nowogródzkim, od zachodu z pow. oszmiańskim i wilejskim gub. wileńskiej. Ma obszaru według Zieleńskiego 4,429 w. kw., według Schuberta 4,600·2 w. kw., czyli 95·08 m. kw., według Fitinhofa 4,572 w. kw.; zwykle przyjmuje się 4,465 w. kw. czyli 465,100 dziesięcin. Grunta gliniaste i czarnoziemne, urodzajne, łąki, z powodu licznych rzek, wyjątkowo dobre, położenie wzgórzyste, malownicze, zachodzą tu bowiem ostatnie odrośla według jednych łańcucha gór Awratyńskich według zaś innych Wałdajskich. Najwyżej wzniesione punkta są: pod wsią Zalesie 1,091·2 st. ang. nad p. m., w pobliżu wsi Sieczkowszczyzna 159 sąż., pod zaściankiem Swierszczówka 1,092·7 st. ang., Łysa góra 1,129·8 st. ang., pod wsią Dubowo 1,117·6 st. ang., pod wsią Jezioro 722·3 st. ang., pod wsią Adasiewszczyzna 687·8 st. ang. Miejsca których położenie oznaczono astronomicznie i trygonometrycznie są: Jezioro, Iwiniec, Kojdanów, Mińsk, Więckowszczyzna i Zasław (ob. Zieleńskiego, t. I, str. 51—52). Jezior właściwych prawie niema w M. pow., oprócz pod wsią Jezioro, mające około 20 mórg przestrzeni; inne, jak Sołomereckie, Rudzickie, Gródeckie i Zaceńskie, są uformowane z zatamowania rzek: Sołomereczy, Rudzicy, Wiśnianki i Cny i na nazwę jezior nie zasługują. Jezioro pod Mińskiem, w stronie przedmieścia Komarówka, oznaczone na dawnych mapach, jest już tylko bagniskiem. Wiele rzek biorąc początek na wzgórzach zra-

sza M. pow. obficie w kierunku dopływu Niemna, Berezyny i Prypeci; Mińszczyzna więc jest ważnym punktem wododziału baltycko-czarnomorskiego. Ważniejsze rzeki i potoki w porządku alfabetycznym są: Baranówka, Berezyna-Niemnowa, Cna-Świsłocka, Czernica, Czerniawka, Chałajmówka, Dorowlanka, Dubrawka, Derażna, Dublenczyk, Dziedzik, Dziegcierówka, Horodzica, Hołowienka, Isłocz, Jerszówka, Jaczonka, Jałówka, Kamienny Bród, Komylanka, Kułyta, Kamionka, Lucynka, Łoszyca, Łapcianka, Mituta, Malinówka, Mokasiczka, Moczyna, Małyszewka, Niemen, Niecieczka, Olchówka I-sza, Olchowka 2-ga, Pierekałka, Pogrebnia, Pierszajka, Ptycz, Piereczuta, Ratomka, Rudzica, Swisłocz, Suła Siermiażka, Szaciłka, Siwiczanka, Studzionka, Słouść, Starzynka, Sołomerecza, Tujka, Tehornica, Tołstucha, Usza, Usiaża, Usa 1-sza, Usa 2-ga, Wołma 1-sza, Wołma 2-ga, Wialik, Wołka albo Wołsza, Wołk, Wieśnianka, Wiacza, Wiazonka i Zasułka. Oprócz tych 67-u tyleż prawie jest potoków bezimiennych. Pól uprawnych przeszło 367,000 morg.; lasów przeszło 294,000 morg.; łąk 60,000 morg.; błot i pastwisk około 7,350 morg; piasków, wód, dróg 18,000 morg. Podług Fitinhoffa znajduje się w M. pow. 9,370 dzies. ziemi pod zabudowaniami, 233,540 gr. orn., 40,100 łąk, 175,310 lasów i zarośli, 210 pastwisk, 4,900 błot, 1,670 nieużytków. W posiadaniu rządu znajduje się przeszło 16,300 morg. ziemi (prawie cała w lasach); w posiadaniu b. włościan obywatelskich około 187,000 m.; b. włościan skarbowych przeszło 33,700 m.; duchowieństwa prawosławnego około 9,100 m. a katolickiego około 322 morg.; gruntów miejskich m. Mińska 2,535 morg.; we władaniu 222 ziemian prawosławnych znajduje się około 46,730 m.; we władaniu 993 ziemian polaków przeszło 351,509 m.; 16 ziemian protestantów przeszło 57,800 m.; 15 rodzin polsko-mahometańskich 1673 m.; 5 żydów 217 m.; we władaniu żołnierzy i in. osób przeszło 950 morgów; reszta pod drogami, wypasami i t. p. Obecnie jest do 157,500 mieszkańców płci obojga, w tej liczbie do 88,000 włościan szczepu krywiczańskiego, do 1839 r. prawie wyłącznie wyznania katolicko-unickiego (obacz Mińska Eparchia), odtąd prawosławnego, i do 54,000 katolików, przeważnie polaków. Bezstronny dość pisarz rossyjski Stołpianskij w opisie zachodnich gubernii podaje w 1866 r. w M. pow. 43,029 katolików polaków, 7,859 katolików-litwinów, 403 katolików małorossyan, razem 51,290 osób; do 15,000 żydów; do 320 ewangelików, reszta mahometanie. W M. pow. znajduje się: 41 cerkwi prawosławnych, 91 kaplic prawosł., 1 kościół ewang.-reformowany, 1 ewang.-augsb., 23 synagog, 1 meczet. Kościół katolicki ma trzy dekanaty, 7 parafij, 6 filij i 25 kaplic, obsługiwanych zaledwo przez 10 duchownych, licząc w to i kapelana szkół w Mińsku (bliższe szczegóły ob. Mińska dyecezya). Po 1863 r. zamknięto lub przerobiono na cerkwie następujące świątynie katolickie: w Mińsku przy klasztorach bernardynów, bernardynek, benedyktynek (ob. Mińska Eparchia), oraz 9 parafialnych kościołów, mianowicie: w Cholawszczyźnie, Dubrowach, Gródku, Iwieńcu, Mikołajewszczyźnie, Rubieżewiczach, Stołpcach, Wołmie i Zasławiu, 3 filie, w Annopolu, Chotowie i Nowosiołkach i 5 kaplic: w Ignatyczach (domowa), Łoszycy, Siemkowie, Sule i Stołpcach. W 1858 r. było duchowieństwa katolickiego: w mieście Mińsku 39, w powiecie 32, razem 41, dziś jest 10; duchowieństwo prawosławne dziś reprezentowane jest w Mińsku przez 70 osób, a w powiecie 192, razem liczy 262 osób (ob. Mińska dyecezya). Pod względem administracyjnym M. powiat dzieli się na 3 okręgi policyjne (stany), zarządy których znajduję się: w Draznie, Rakowie i Kojdanowie; 19 gmin: Białorucka, Horodecka albo Gródecka, Iwieniecka, Kojdanowska, Krzywicka, Ostrożycka, Pierszajska, Rudzicka, Rakowska, Starosielska, Siennicka, Siemkowska, Stołpecka, Swierżeńska, Słobodzka, Samochwałowicka, Wielkosielska, Zasławska i Zasulska; 45 starostw wiejskich, w których 617 wiosek i około 20,600 włościan płci męzkiej. W powiecie oprócz m. guber. i pow. Mińska, jest 16 miasteczek, mianowicie: Białorucz, Dubrowy, Gródek-Chmarzyński, Gródek-Tyszkiewiczowski, Iwieniec, Kojdanów, Kamień, Mikołajewszczyzna, Pierszaje, Raków, Rubieżewicze, Stołpce, Swierżeń, Słobódka, Samochwałowice, i Zasław; 808 wsi wielkich i małych, 246 zaścianków, 284 awulsów, oddzielnych siedzib, osad karczemnych, uroczysk, ferm, folwarków, leśnictw w ogóle do 13,000 wszystkich osad, (dymów). Niegdyś (w 1857 r.) było włościan płci obojga w majątkach: pojezuickich 327, poduchownych 146, skarbowych 7,694, obywatelskich 62,189. *Rolnictwo* jest głównem zajęciem mieszkańców wsi. Przeważnie sieją: żyto, pszenicę ozimą i jarą, len, jęczmień, owies, oraz sadzą kartofle; zbiory nietylko wystarczają na miejscowe potrzeby, lecz są przedmiotem handlu wywozowego. Aby mieć pojęcie o produkcyi rolnej można przyjąć cyfry statystyczne z 1882 r., ponieważ wyrażają mniej więcej prawdziwe dane dla przeciętnych urodzajów. I tak, wysiano: pszenicy ozimej 4,447 beczek (beczka litewska ma 128 garncy), a zebrano 22,235 beczek; żyta wysiano 26,000 beczek, zebrano przeszło 129,600 beczek; jęczmienia wysiano przeszło 14,800 beczek, zebrano około 74,000 beczek; gryki wysiano 3,257 beczek, zebrano

około 16,300 beczek; kartofli zasadzono przeszło 35,000 beczek, zebrano około 210,500 beczek; grochu, bobu, prosa i in. wysiano około 1,826 beczek, zebrano około 9,150 beczek. Lepiej urządzone gospodarstwa rolne są: w Annopolu (księż. Joanny Radziwiłłowej), w Chotowie (Łęskich), w Joachimowie (Protasiewiczów), w Łoszycy (Lubańskich), w Rakowie (Zdziechowskich), w dobrach Stańkowskich (Czapskich), w Sule (Łęskich), w Usie (Czerwińskiego), w Wiazyniu (Bohdaszewskich) i in. Jakkolwiek rolnictwo stanowi główne zajęcie ludności, hodowla zwierząt domowych stoi na dość nizkim stopniu, inwentarza bowiem żywego wszelkiego rodzaju (koni, bydła rogatego i nierogatego, owiec i kóz) liczy się do 140,000 sztuk. Pszczół jest do 2000 uli; rybołóstwo bardzo nieznaczne. Lasów w powiecie około 244,500 morgów, w tem obywatelskich 226,160 m., a reszta należy do skarbu. Są wskazówki o istnieniu niegdyś w puszczach tutejszych modrzewiów. W ostatnim dwudziestoleciu, w obec zamieszania stosunków ekonomicznych, cięcie lasów jest rabunkowe, więc nikną one gwałtownie. Pomiędzy różnemi gatunkami drzew rosną tu najbardziej: dąb, sosna, jodła, osina, olcha i brzoza. Główny i jedyny spław odbywa się Niemnem do Królewca. Miasteczek portowych jest trzy: Mikołajewszczyzna, Swierżeń i Stołpce. Zboża wodą i kolejami żelaznemi wywozi się średnio na 1,500,000 rubli; lasu i produktów leśnych w przeróbkach na 50,000 r., innych wytworów gospodarstwa na 20,000 rub. Motorami handlu wewnętrznego są jarmarki, z których główniejsze: w Kojdanowie (11 lutego, 23 kwietnia, 8 i 18 maja, 20 lipca, 1 października); w Swierżniu (29 czerwca), w Stołpcach (15 sierpnia), w Mińsku (w piątek dziesiątego tygodnia po Wielkiejnocy i w następną niedzielę pod nazwą „Dziesiętucha"). Obrót na tych jarmarkach, dawniej bardzo swietnych teraz podupadłych, dochodzi zaledwo do 100,000 rubli. Fabryk i warsztatów przemysłowych w 1883 r. było: 45 w Mińsku, z produkcyą na 265,253 rubli, zajmujących 206 robotników, 74 na prowincyi, produkujących za 647,757 rubli i zatrudniających 212 ludzi. Mianowicie znajdują się 3 mydlarnie w Mińsku, 5 garbarni w Mińsku, 4 na wsi, 1 fabryka świec łojowych w Mińsku, 1 gorzelnia w Mińsku, 14 na wsi, 5 browarów w Mińsku, 5 na wsi, 2 miodosytnie w Mińsku, 9 fabryk pędzących smołę i terpentynę na wsi, 1 tartak do piłowania desek i w ogóle materyału leśnego w Mińsku, 1 na wsi, 2 fabryki tytuniu w Mińsku, 17 cegielni w Mińsku, 1 na wsi, 37 garncarni na wsi, 1 huta szklana na wsi, 1 gisernia żelaza w Mińsku, 6 fabryk zapałek w Mińsku, 1 na wsi, 1 fabryka kafli w Mińsku, 1 na wsi. Powiat przerzynają dwie krzyżujące się drogi żelazne: lipawo-romeńska, ze stacyami Radoszkowicze, Zasław (przyst.), Ratomka, Mińsk, Michanowicze, i smoleńsko-brzeska, ze stacyami: Kołodziszcze, Mińsk, Tanipol poprzd. Tokarowka, Czapska (przyst.), Niehorełe, Stołpce. *Trakty dawne pocztowe* przechodzą z M. do Wilna na Radoszkowicze; do Ihumenia na Śmiłowicze; do Borysowa na Smolewicze; do Nowogródka i Nieświeża na Kojdanów. Trakty handlowe z M. do Rakowa i Iwieńca na Stare Sioło; do Łohojska przez Gródek Tyszkiewiczowski; do Słucka przez Krzyżyki, Mikołkę, Starzycę. Z Kojdanowa przez Stołpce, Wołmę do Rakowa. *Oświata wyższa*, ob. pod artykułem *Mińsk*. *Oświata ludowa*. Szkółek wiejskich 35, w których uczący się 1600 chłopców i do 140 dziewcząt. Według statystycznych obliczeń z 1883 r. na 96 dzieci wiejskich uczy się jedno. Szkółek żydowskich 23, uczących się do 800, ale żydzi nieuczęszczający do szkółek prawie wszyscy otrzymują w domu naukę czytania, pisma i prawideł swej wiary. *Zdrowotność*: lekarzy praktykujących na wsi 2, felczerów wiejskich 9, akuszerka wiejska 1; szpitalów wiejskich było 2: w Siennicy i Papierni, każdy na 20 łóżek, lecz teraz zamknięte, z powodu iż włościanie nie chcą ponosić kosztów. W 1882 r. chorowało: na ospę 67, umarło 10, średni % śmiertel. 14·4; na dyaryą 112, um. 15, średni % śmier. 17·4; na odrę 474, um. 24, średni % śmier. 4·7; na tyfus 517, um. 39, średni % śmier. 6.5; na szkarlatynę 156, um. 32, średni % śmier. 15; na dyfteryt 74, um. 16, średni % śmier. 35; na koklusz wcale chorych nie było. W 1882 r. zawarto małżeństw 439 w M., 1318 na wsi; urodziło się dzieci prawych 1748 w M., 5795 na prowincyi; dzieci nieprawych 67 w M., 247 na prowincyi; w ogóle 1815 w M., 6042 na wsi. Umarło tegoż roku (bardzo szczęśliwy, nieepidemiczny) w M. 801 męż., 673 kob., razem 1474; różnica urodzin i zejść w M. + 341; umarło na prowincyi 2014 męż., 1862 kob., razem 3876; różnica urodzin i zejść na wsi + 2166. Dzieciobójstw w 1882 r. było 7 w M., 11 na wsi; zabójstw w M. 1, na wsi 8. Pożarów w 1882 r. było w M. 3, na sumę 8465 rubli, w powiecie 62, na sumę 80,177 rubli. Ponieważ poziom moralności się zmniejsza, przeto pożary zarówno pochodzą od nieostrożnego obchodzenia się z ogniem, jak i od podpalania przez zemstę. Statystyka wykazuje w 1882 r. 6 wypadków z ostatniej przyczyny, ale było ich nierównie więcej, bo zbrodnię trudno odkryć przy obecnych śledczych indagacyach. Co do środków ratunkowych od pożaru w M. ob. pod art. *Mińsk*, na wsi zaś, w gminach i miasteczkach nigdzie nie ma zorganizowanego ratunku i dla tego pożary coraz częstsze i ruj-

nujące mieszkańców, a ponieważ i urodzaje ostatnich lat nie dopisały, więc z ubóstwem rośnie demoralizacya i niedobory podatkowe, jakoż z początkiem 1883 r. wynosiły one w samym M. 230,559 rub., na prowincyi 119,111 rubli. Miński powiat obfituje w szlachtę zaściankową; są całe okolice, jak np. w obrębie Kojdanowa, Rubieżewicz, Stołpców, Swierżnia, na kilka mil w promieniu zasiane zaściankami w dobrach obywateli i dziedzicznemi. Szlachta ta utraciwszy dziś wszystkie przywileje, prawie ryczałtem przyłączona do gmin lub mieszczan, nie mająca środków kształcenia się ani umoralnienia siebie, bez kościoła i szkoły, często uciskana przez chciwość dominiów, doszła do stanu niemal pół dzikiego i smutny przedstawia obraz ruiny kasty, gdyż duma i pewna zarozumiałość względem ludu cechują ją zawsze, nawet w ubóstwie. Dziś tłuszcza ta, niechętnie pracująca po za zagrodą, niebiorąca się do przemysłu, rzemiosł i służebnych obowiązków, śledzi chętnie za powiewem doktryn socyalnych i sięga po cudzą własność, zapomniawszy honoru szlacheckiego. Co do ludu, to ten z natury swej łagodny i patryarchalny, uległ jednak w ostatniem dwudziestoleciu znacznemu przekształceniu na gorsze. W wielu miejscach włościanie rzucają praktyczny strój narodowy, przebierają się kuso, kaleczą mowę ojczystą domieszką słów nowych, wymawianych karykaturalnie, porzucają pieśń dawną, rzewną i przyswajają erotyczne, obozowe, nie szanują rodziców starych, cudzej własności, dopuszczają się gwałtów. Moralność kobiet wiejskich w ogóle osłabła; występki, zuchwałość i nałogi zwiększają się, co potwierdza statystyka kryminalna (ob. *Mińska gubernia*). Szczególnie miejscowości zbliżone do miasta gubernialnego i kolei żelaznych bardzo szwankują. Szkoła nie wywiera widocznie wpływu dodatniego, potrzebne więc są radykalne zmiany w sposobie wychowania ludu na obywateli kraju. *Klimat*, z powodu wyniosłego położenia i wycinania puszcz, w stosunku do powiatów południowych chłodny; wiatry panują zachodnio-północne, a zimy bywają nadzwyczaj śnieżne. Według zdania tutejszego entomologa Jana Wańkowicza, w kilkomilowym promieniu w około M. fauna jego specyalności w skutek niskiej przeciętnej temperatury letniej, równa się miejscowościom południowej Finlandyi. Z tem wszystkiem rosną tu nie tylko jabłonie i grusze delikatnych gatunków, ale i śliwy, czereśnie i krzewy owocowe. Ogrodnictwo w ostatnich czasach zaczęło się bardzo rozwijać i wszędzie dbałość widoczna pod tym względem. Ważniejsze ogrody: w Prusinowie, z ananasarnią przynoszącą kilka tysięcy rubli dochodu; w Annopolu, też ze znaczną ananasarnią; w Stańkowie; w Rusinowicach (4000 drzew owocowych); w Łoszycy Lubańskich, w Sule, w Wiazyniu, w Gródku Tyszkiewiczów, w Rakowie, Chotowie, Pierszajach, Przyłukach, Niehorełem; w Mińsku Goleniewicza, Holasza, Smolskiego i in. Niegdyś, za czasów dobrego drzewostanu w puszczach, było bardzo wiele grubej zwierzyny, o czem świadczą nawet nazwy miejscowości, niedaleko położonych od M.: Niedźwiedzin, Łoszyca, Wołczkiewicze, Lisowszczyzna i t. d. Dziś jeszcze, pomimo znacznego wyniszczenia lasów, znajdują się z czworonogich: niedźwiedzie, łosie, sarny, wilki, zające, lisy, tchórze, kuny, nurki, łasice, borsuki, jeże, wiewiórki, wydry; z ptaków są: orły, jastrzębie różnych odmian, głuszce, cietrzewie, pardwy, kuropatwy, jarząbki, dzięcioły, drozdy, czarne i żółte żołny, trznadle, sroki, wrony, i inne. Z ryb poławiają się rzadkie gdzieindziej i wyborne pstrągi, wielozuby albo wierozuby, wyłącznie w Świsłoczy, szczupaki, okonie, liny, karasie, leszcze, płocie, głownie, jazgarze, miętusy. Miejscowości dla zaprowadzenia sztucznych gospodarstw rybnych są wyborne, z tem wszystkiem nikt o tem nie myśli i rybołóstwo jest nieznaczącem, ryba zaś do M. sprowadza się z dalekich wód Polesia. Z płazów znajdują się: żmije jadowite, czarne, czerwonawo-żółte i stalowe; węże szare, padalce, jaszczurki różnych odmian, ropuchy, żaby. *Miejsca historyczne*: Mińsk, Kojdanów, Kamień, Przyłuki, Sołomerecze, Rubieżewicze, Wołma, Zasław. *Miejsca w których znajdują się pamiątki, dzieła sztuki, księgozbiory lub archiwa*: Stańków Czapskich (znakomite muzeum i gabinet numizmatyczny); Gródek Tyszkiewiczów; Siemków Chmarów; Łoszyca, pierwej Proszyńskich, teraz Lubańskich; Annopol Radziwiłłów; Wyhonicze Hruszwickich; Raków Zdziechowskich; Suła Łęskich; Wiazyń Bohdaszewskich; Ignatycze Jelskich (księgozbiór); Rusinowicze Umiechowskich; Ślepianka Wańkowiczów; Dekszlany Wołodkowiczów; Sołomerecze Wołodkowiczów; Wołma Wańkowiczów i inne. *Miejscowości godne uwagi przez urodzenie, śmierć lub pobyt zasłużonych krajowi ludzi*: Adamaryn, folwark w okolicy Dubrowy, miejsce urodzenia przyrodnika Benedykta Dybowskiego; Bucewicze, do 1863 r. własność publicysty Juliana Łapickiego; Dziahilna, miejsce pobytu do 1831 r. Eustachego i Adolfa Januszkiewiczów, tudzież miejsce śmierci ostatniego w 1857 r.; Ignatycze, do 1863 r. miejsce pobytu i pracy obywatelskiej uczonego Włodzimierza Jelskiego; Kowalewszczyzna, niegdyś Słuszków, z grobami tej zasłużonej rodziny; Kojdanów, miejsee długoletniej pracy apostolskiej, wyjątkowej dobroczynności i śmierci ks. Zauścińskiego; Kalwarya, cmentarz pod M. z grobami: Dominika

Moniuszki, niezrównanego filantropa († 1848), Jana Damela, malarza, Mateusza Lipskiego, biskupa mińskiego, Heleny Kowalnickiej, zasłużonej w oświacie kobiet († 1884) i innych osób; Lucyna, miejcce pobytu znanego autora białoruskiego Wincentego Marcinkiewicza; Maćki, przed kilkunastu laty miejsce pobytu i własność Floryana Miładowskiego, kompozytora i pianisty; Mińsk (ob.); Ślepianka-Wielka, miejsce urodzenia entomologa Jana Wańkowicza; Ślepianka-Mała, niegdyś własnośc malarza Walentego Wańkowicza; Stańków, własność i miejsce pobytu Emeryka Czapskiego, numizmatyka; Wyhonicze, miejsce urodzenia, pobytu i własność Michała Hruszwickiego, kompozytora i deklamatora; Żukowy Borek, miejsce pobytu w latach młodocianych autora i publicysty Antoniego Pietkiewicza (Adama Pługa). *Rezydencye ważniejsze*: Annopol Radziwiłłów; Stańków Czapskich; Gródek Tyszkiewiczów; Łoszyca, do niedawna Proszyńskich, teraz Lubańskich; Siemków Chmarów; Wiazyń Bohdaszewskich; Trzaskowszczyzna Świętorzeckich; Przyłuki Czapskich; Raków Zdziechowskich; Slepianka-Wielka Wańkowiczów; Wołma Wańkowiczów; Nowosiołki Zdziechowskich; Suła Łęskich; Rusinowicze Umiechowskich; Zasław, niegdyś Przeździeckich, Proszyńskich, teraz Chomentowskiego i inne. W 1795 r., gdy ustanawiano gubernią mińską i powiaty, pierwszym marszałkiem powiatu mińskiego został wybrany Józef Wańkowicz. Aż do 1863 r. marszałkowie byli wybierani na sejmikach przez wota obywateli, odtąd są naznaczani od korony nominaci, gdyż elekcye pozostają w zawieszeniu. Ostatnim marszałkiem aktualnym był Ignacy Bogdaszewski.

Mińska gubernia. Na obecnem jej terytoryum w czasach przedhistorycznych przemieszkiwały plemiona słowiańskie przeważnie. Nad Prypecią Drewlanie; nad Słuczą, Łanią, Moroczem—Dregowiczanie; nad Niemnem, Świsłoczą, Berezyną—Krywiczanie, a okolic Nowogródka sięgali Jadźwingowie. W X w. po ujarzmieniu miejscowej ludności przez Waregów, znajdujemy tu utworzone przez nich księztwa: od wsch. i płd. wołyńskie, z dzielnicami Mozyr, Turow, Pińsk, Zasław, Łohożsk, Nowogródek. Ci zaborcy szarpiąc się wzajemnie o posiadanie zagarniętych ziem uczynili Mińszczyznę, na rozdrożu leżącą, widownią bojów i mordów. Z obszaru teraźniejszej Mińszczyzny, odnośnie do tamtego okresu, należą powiaty: słucki, piński, mozyrski i rzeczycki do dziejów księztwa wołyńskiego, a powiaty: miński, nowogródzki, ihumeński, bobrujski i borysowski do dziejów księztwa połockiego. Mętna to całkiem przeszłość, bo w kronikach zaledwo podane niejasne wzmianki, wiadomo jednak, że po bitwie pod Mohilną (ob.) w 1235 r. stoczonej przez w. ks. litew. Ryngolda z połączonymi siłami kniaziów waregskich i wygranej jego stanowczej, oba powyższe księztwa zostały zhołdowane Litwie. Organizacya pierwotna ziem słowiańskich Litwy nie jest dobrze znaną. W 1401 r. panuje tu Witold, w 1413 r. występuje województwo mińskie z grodem stołecznym Mińskiem, atoli dygnitarze onego zasiedli w senacie zaledwo od unii lubelskiej (1569 r.). Wtedy granice kraju mińskiego były całkiem inne niż obecnej gubernii. Gdy w 1793 r. województwo mińskie przeszło za kordon, przy drugim rozbiorze Polski, ustanowione zostało namiestnictwo mińskie, z rozmaitych części b. w. ks. litew. złożone, pod zarządem namiestnika gen. Tymofieja Tutolmina, który z Kijowa rozkazując miał do pomocy wice-rządcę gener. Iwana Nieplujewa. Namiestnictwo składało się z 13-u powiatów: borysowskiego, bobrujskiego, dokszyckiego, dzisieńskiego, dawidgródzkiego, ihumeńskiego, mińskiego, mozyrskiego, nieświeskiego, pińskiego, postawskiego, słuckiego i wilejskiego. Na mocy ukazu cesarzowej Katarzyny z d. 3 maja 1795 r. po raz pierwszy zebrano szlachtę do Mińska celem wyboru urzędników według nowego regulaminu. Czynność ta odbywała się z wielką okazałością od 21 wrześ. do 8 paźdz. włącznie, przyczem wybrano marszałków szlachty, gubernialnego i powiatowych, prezydentów izb sądowych, asesorów sądowych, kapitanów sprawników (naczelników policyi powiatowej) i asesorów powiatowych, nadto urzędników do 2 departamentów i deputatów od szlachty. W 1797 r., na mocy ukazu cesarza Pawła z d. 16 lutego, zwinięto powiaty: dokszycki, dawidgródecki, nieświeski i postawski (ten ostatni wszedł w skład nowo uformowanej gub. litewskiej) a natomiast utworzono pow. rzeczycki, tak że w gub. było teraz już tylko 10 powiatów. W 1842 r. dwa powiaty: dzisieński i wilejski włączono do gub. wileńskiej, a natomiast przyłączono do gub. mińskiej pow. nowogródzki, oddzielony od gub. grodzieńskiej. Odtąd gub. mińska pozostaje w tych granicach jakie dziś widzimy. Leży między 42° 52′ i 48° 17′ wsch. dług. geogr. od Ferro a 51° 14′ i 55° 6′ płn. szer. od równika. Graniczy od płn. z gub. wileńską i witebską, od zach. z gub. grodzieńską, od płd. z gub. wołyńską i kijowską, od wschodu z gub. mohylewską i czernihowską. Obwód ten wynosi około 2030 wiorst, z czego na granicę z gub. mohylewską wypada 542 w., z wileńską 487 w., z witebską 68 w., czernihowską 112 w. i kijowską 110 w. Podług obliczenia astronoma Schwartza (z 1832—1834 r.) M. gub. ma obszaru 1622 mil kwadr. czyli 78500 w. kwadr., albo 8177000 dzies.; pułk. Strel-

bicki przestrzeń gub. obliczył na 1659 m. kw., czyli 80277 w. kw., co czyni 8362187 dzies. (Pułk. Zieleński w Opisie gub. mińskiej podaje 79103 w. kw.). Obszar jej posiada odrębne cechy charakterystyczne. Większa bowiem część powierzchni zajmuje tak zwane przez starożytnych Morze Herodotowe czyli Polesie (ob.). Granice Polesia właściwie nie leżą w obrębie mińskiej gub., gdyż od zach. wrzyna się ono w gub. grodzieńską, od płd. w gub. wołyńską a od wsch. w gub. mohylewską. Stosunkowo niewielka część płn. i płn.-zach. mińskiej gub. w powiatach: borysowskim, mińskim a nieco w ihumeńskim i nowogródzkim posiada wzgórza, ostatnie odrośle wyżyn ałauńskich i wałdajskich, stanowiące dział wodny zlewisk morza Czarnego i Bałtyckiego. Obszerne zaś powiaty: ihumeński (w części), bobrujski, słucki, piński, mozyrski i rzeczycki są owem Polesiem, zajętem przez kotliny Berezyny, Prypeci, Ptyczy, Słuczy, Jasiołdy, Piny i nieskończonej liczby innych rzek i wielu jeziór, oraz obszary nizinne, lesiste. Oddzielne wzgórza w mińskiej gub. dochodzą do 160 saż. nad poziom morza. Najwyższy szczyt, t. zw. Łysa góra, znajduje się w pow. mińskiem i dochodzi do 161 m. nmp.; obok niego znajdują się Zalesie (156 saż.), Dubowo (159½ saż.) i Świerszczówka (156 saż.). Wzgórza w pow. ihumeńskim i słuckim dochodzą tylko do 110½ saż. npm. Na linii działu wodnego znajdują się jeziora Maniec, Pławia i Bereszto, wody których spływają zarówno do morza Bałtyckiego i Czarnego. Rzeki mińskiej gub. należą do dorzeczy Niemna (ob.) i Dniepru (ob.). Bogactwa przyrodzone tej dziewiczej jeszcze krainy należą do przyszłości i gdy kultura i cywilizacya tu przenikną znajdą się niewyczerpane źródła dla przemysłu i rolnictwa. Wprawdzie lasy ciągle nikną, ale są jeszcze wielkie zapasy na budowle i opał, skarby zaś w torfowiskach, w rybołówstwie, w łąkach, przestrzeniach rolnych i pastwiskowych nie dadzą się dziś obliczyć i leżą jeszcze odłogiem. Niziny Polesia, chociaż osuszone już nieco pracami znanego zionka naszego Żylińskiego i przecięte kolejami żelaznemi, przedstawiają jednak przestrzeń nieludną, oczekującą kolonizacyi wielkiej i kapitałów. Znakomity Tadeusz Czacki w swoim czasie ubolewał nad zapoznaniem bogactw Polesia. Dziś wprawdzie więcej mówią o Polesiu, ale mało się jeszcze robi w stosunku do możebnych olbrzymich rezultatów dla kraju. *Ludność* w 1883 r. wynosiła 1,569,342, w tej liczbie mężczyzn 784,688, kobiet 784,684; w 1884 r. zaś 1,591,767, w tem 799,715 męż. i 792,052 kob., czyli o 7,663 mężczyzn więcej niż kobiet, zjawisko nienormalne, w całej bowiem Europie na 106 kob. przypada 100 męż. W stosunku do przestrzeni populacya słaba, wynosi bowiem tylko 20·2 osób na 1 w. kw.; najgęściej są zaludnione powiaty: nowogródzki (36 osób) i miński (32), najsłabiej mozyrski (8 osób). *Według narodowości:* Białorusinów i czarnorusinów około 60%, polaków około 20% (Erkert; Stołpiańskij liczbę ich podaje na 117,000 prawie), żydów przeszło 18%, wielkorusów rozkolników około 0·5%, cudzoziemców około 0·4%, tatarów około 0·2%. Według stanów: włościan około 63%, mieszczan 25·7% szlachty 3·6% (po roku 1863 wiele szlachty załączono do włościan), wojskowych 6·6%, duchowieństwa 0·4%, cudzoziemców i innych 0·7%. Podług danych urzędowych z 1884 r. (Pamiatnaja knižka na 1885 r.) według wyznań ma być: prawosł. 1,109,127, katol. 162,442, czyli 10·2%, ewang.-reform. i augsb. 5,925, starowierców 8,618, żydów 301,347 i mahometan 4,312. Według stanów: szlachty 57,169 osób, duchownych 6,547 (w tem wyznania prawosł. 6,021, katol. 49, ewang. augs. 18, reform. 3, mojżeszowego 159 i mahom. 10), mieszczan i kupców 404,437, włośc. 1,009,339, stanu wojskowego 109,382, w tem wojska czynnego 13,084, żołnierzy urlopowanych i ich rodzin 96,298. W liczbie duchownych wyzn. prawosł. jest 3,043 męż. i 3,178 kobiet. Co się tyczy szlachty i rozkolników zauważmy, iż w 1816 r. w ośmiu powiatach gubernii (bez nowogrodzkiego, który dołączono w 1842 r.) zapisano szlachty płci mężkiej 58,706; w 1857 r., według obliczeń deputacyi, było już tylko 28,155 a to wskutek ograniczeń wywołanych przez ukaz z 19 paźdz. 1831 r., odnoszący się do procedury wywodowej. To utrudnienie legitymacyi odrazu prawie połowę szlachty wcieliło do klas podatkowych, mianowicie tak zwanych jednodworców i chlebopaszców. W tym czasie wylegitymowani w heroldyi ziemianie, w liczbie 1817 rodzin, posiadali 291,000 poddanych osiadłych na gruntach, zaś 75 właścicieli bez majątków, posiadało do 270 poddanych nieosiadłych. Cała ziemska własność szlachty wynosiła wtedy 10,425,000 mr. Rozkolnicy od czasów cesarz. Anny osiedli w pow. bobrujskim i borysowskim jako emigranci, w niewielkiej liczbie, która nie wzrastała; w ostatnich jednak latach wskutek sprzyjających okoliczności i łatwości nabywania ziemi liczba ich coraz się zwiększa, bo kiedy w 1880 r. było ich 6,508, to w roku następnym wykazy statystyczne podały już 7,354 a w 1882 r. 7,649. W 1882 r. zawarto 15,649 ślubów, urodziło się 72,649 dzieci, umarło 46,830 osób, z tego 24,385 mężczyzn i 22,445 kobiet, liczba więc urodzin przewyższa liczbę zejść o 25,819. Ziemi znajdowało się we władaniu byłych włościan obywatelskich około 2,694,430 mr.,

włościan skarbowych około 676,000 mr., żołnierzy i zagrodników około 10,360 mr., mieszczan około 13,850 mr., obywateli ziemskich w ogóle 6,771,423 mr., pod drogami wszystkich rodzajów około 43,250 mr., skarb posiadał przeszło 1,486,500 mr.; ziemie skarbowe powstały z własności poklasztornych i skonfiskowanych. Ostatnia kategorya wynosiła po 1863 r. 119,000 dzies. ziemi i 134,000 dzies. lasu, z czego do 1880 r. wyprzedano znaczną większość osobom pochodzenia rossyjskiego lub niemieckiego, tak że do skarbu z tej kategoryi należy jeszcze 6 majątków, mających 17,449 dzies. ziemi i 42,381 dzies. lasu. Nadto w rękach skarbu pozostaje dotąd 19 dóbr lennych, mających 37,685 dzies. obszaru, i 33 dóbr pojezuickich, mających 175,937 dzies. Z ogólnej przestrzeni lasów lennych i pojezuickich do skarbu należy jeszcze, jako niesprzedane osobom prywatnym, 159,600 dzies. Według danych urzędowych w mińskiej gub. przed wydaniem rozporządzenia z d. 5 marca 1864 r. było 507 obywateli ziemskich pochodzenia niepolskiego, mających 1,044,091 dzies., i 3,259 właścicieli pochodzenia polskiego, posiadających 3,064,391 dzies. W d. 1 lipca 1870 r. było już 992 obywateli ziemskich pochodzenia niepolskiego, mających 1,352,426 dz., i 2,979 pochodzenia polskiego, mających 2,801,979. Niepolacy nabyli 220,000 dz. z wolnej ręki, 43,000 dzies. z licytacyi, reszta od skarbu. W 1883 r. było własności tak zwanych rosyjskich 2,445, posiadających około 3,109,400 mr. i własności polskich 3,702, posiadających przeszło 3,732,230 mr.; w r. 1881 polacy pozbyli się około 57,860 mr. a w r. 1882 około 20,900 mr. Własność polska wciąż opłaca około 110,000 rs. kontrybucyi tytułem kary. Pod względem administracyjnym mińska gub. dzieli się na 9 powiatów: miński, bobrujski, borysowski, ihumeński, mozyrski, nowogródzki, piński, rzeczycki i słucki, 32 okręgi policyjne (stany), 207 gmin wiejskich, obejmujących 1662 okręgów wiejskich (starostw) i 9,084 wsi, 36 okręgów sądowych, 35 okręgów wojskowych, 14 leśnictw, mianowicie: w pow. borysowskim dwa, z zarządami w Wilejce (54,190 mr.) i w Rudni (przeszło 92,800 mr.), w pow. ihumeńskim, w Teresdorfie, lasy łapickie (około 86,670 mr.), w pow. nowogrodzkim w Kołpienicy (64,960 mr.), w pow. słuckim w Lachowiczach (przeszło 66,000 mr.), w pow. bobrujskim dwa: w Lubaniczach (około 71,600 mr.) i w Bobrujsku (130,500 mr.), w pow. pińskim dwa: w Wyszewicach (około 121,630 morg.) i w Lubieszowie (przeszło 102,300 mr.), w pow. mozyrskim dwa, w Ozieranach (przeszło 247,830 mr.) i w Bahrymowiczach (około (67,460 mr.), w pow. rzeczyckim trzy: w Mozyrzu (około 117,200 mr.), w Rzeczycy (przeszło 126,900 morg.) i w Muchojedach (około 46,140 morg.). Pod względem urządzeń kościelnych ob. art. *Mińska dyecezya* i *Mińska eparchia prawosławna*. Co się tyczy innych wyznań, to w M. gub. jest tylko 1 par. ewang.-augsb. w Mińsku i 3 ewang.-ref.: Słuck, Kopyl, Kojdanów. Razem 665 dusz. Żydowskich domów modlitwy 520, synagog 44, szkół 232; mahom. meczetów 9. Ziemi ornej w 1883 r. było 4,660,000 morgów, najwięcej stosunkowo w pow. nowogrodzkim gdyż 58% całego obszaru; dalej idą pow.: miński 51%, słucki 37%, rzeczycki 24%, ihumeński 19%, bobrujski 19%, borysowski 19%, piński 17% i mozyrski zaledwo 11% obszaru. Gospodarstwo wiejskie wogóle zaniedbane i postępuje zwolna naprzód; przeszkodą do rozwoju ekonomicznego są: serwituty pastwiskowe, rozprzężenie w ogóle moralności klas niższych, brak egzekucyi sądowej za występki przeciwko własności, brak kapitałów obrotowych w gospodarstwach, zły stan dróg komunikacyjnych, brak kredytu, zbyteczne świętowanie, absolutne trudności zbytu produktów i dostania z pierwszej ręki potrzebnych rzeczy do melioracyi, wyzyskiwanie przekupniów, brak rzemiosł i fachowych rolników. Wszystko niezmiernie podnosząc koszt produkcyi, eksploatuje nieprodukcyjnie zapasy kapitałów, wreszcie w niedostatku ich zmusza właścicieli do sumarycznego wycinania lasów lub uciekania się o pożyczki do wyzyskujących instytucyj kredytowych. Z ogólnej przestrzeni własności prywatnej pozostaje w zastawie bankowym 1,345,685 dzies., na summę 6,471,493 rs. Widzimy niezaprzeczony fakt, że pomimo najkorzystniejszego uwłaszczenia przed ćwierć wiekiem prawie, pomimo wielkiego zapotrzebowania rąk i wysokiej ceny za pracę, włościanie wcale się nie zbogacili, przeciwnie rozdrobniwszy zbytecznie własność, pochopni są do emigracyi, do sięgania po cudze, że dobra obywatelskie chylą się ku upadkowi i tylko wzbogacanie się żydów jest widocznem, w miastach bowiem cały handel i własność przeszły do ich rąk, na wsi roją się w majątkach jako zasobni dzierżawcy i właściciele dóbr warunkowo nabytych, lasy zaś prawie wszystkie są w ich ręku. Obecnie w całej gubernii zasiewa się około 266,000 beczek zboża ozimego, 285,000 beczek zboża jarego, 256,000 beczek kartofli, średnia wydajność zasiewów wynosi około $4\frac{1}{4}$ ziarn (ozimina daje $4\frac{4}{9}$ ziarna, jare—$3\frac{5}{9}$, kartofle—$4\frac{5}{9}$). Średnia cena ziemi w gub. jest 14 rs. 77 kop. za dziesięcinę. Pow. nowogródzki i w znacznej części słucki słyną z wybornej pszennej ziemi i stoją najwyżej pod względem urodzajności. Na wypadek nieurodzaju istnieje 1,691 magazynów wiejskich, w których przechowuje się przeszło 168,500

beczek żyta i przeszło 91,500 beczek zboża jarego. Zapasowy kapitał głodowy, zlokowany w różnych instytucyach finansowych, wynosi do 244,000 rubli. *Przemysł* wiejski reprezentowany dość słabo; włościanie prawie wyłącznie zajęci rolnictwem, a w miejscowościach wodnych flisactwem i rybołóstwem. Miejscowości lesiste, przecięte spławnemi rzekami w pow. pińskim, mozyrskim, borysowskim i ihumeńskim, dają znaczne zarobki włościanom przy wyrobie leśnego towaru i spławach onego. Do niedawna na Polesiu wyrabiano rogóżki (rohoże) lipowe i wysyłano je Niemnem i Dnieprem, ze zmniejszeniem się jednak lasów wyroby rogóżek i handel niemi upada całkiem. Wyrabianie płozow do sań, obodów do kół, pędzenie dziegciu i terpentyny praktykuje się tam, gdzie jest materyał pod ręką. Rybołóstwo na jeziorach: Pohost, Wyganowskiem, Noblu, Lubiazi w pińskiem, na jeziorach: Żyd, Rubcowskiem, Igra, Kragowo małe i wielkie; w mozyrskim, na rzekach Prypeci, Niemnie, Dnieprze, Sławecznie, Berezynie, Ptyczy i wielu innych, jest znaczne, atoli wyzysk rabunkowy, we wszystkich porach i wszelkiemi sposobami, nawet przez trucie ryb, niszczy je i uszczupla bogactwo kraju. O ile wiadomo w powiatach borysowskim, bobrujskim, rzeczyckim, pińskim i mozyrskim wyławia się na sprzedaż do 40,000 pudów ryb na jeziorach i rzekach, lecz ilość ta zapewne musi się podwoić, gdy weźmiemy pod uwagę niezmierne połowy piskorzy na błotach Polesia, na pokarm przez lud używanych. W powiecie mozyrskim mieszkańcy wsi: Puchowicze, Lachowicze, Kniaź-Jezioro i Dzianowicze wyłącznie zajęci rybołówstwem; mieszkańcy zaś miasteczek: Kożangródek w pińskim i Dawidgródek w mozyrskim suszeniem lub soleniem ryb; produkt ten rozchodzi się do Słucka, Nieświeża, Nowogródka, Mińska, Żytomierza i Warszawy. W pow. pińskim i mozyrskim całe wsie trudnią się suszeniem szyjek rakowych i ten produkt wywozi się nawet zagranicę komunikacyą wodną. *Przemysł fabryczny* w ogóle nieznaczący, skupia się jednak w Pińszczyźnie, powiat ten bowiem ma szczególne udogodnienia przez komunikacyą z zagranicą, mianowicie przez systemat Ogińskiego i Dnieprowy, a teraz przybywają mu koleje żelazne (ob. Piński powiat i Pińsk). Na początku 1883 r. było w gub. 618 fabryk, z tych 137 w miastach, 481 w powiatach. Summa produkcyi fabrycznej wyniosła około 8,312,500 rs., w tej liczbie produkcya Pińszczyzny około 1,045,560 rs. Szczegółowo przemysł fabryczny tak się przedstawia: 6 mydlarni z produkcyą 26,280 rs.; 38 garbarni z prod. 13,619 rs.; 6 fabryk sukna z prod. 262,054 rs.; 8 olejarni z prod. 322,338 rs.; 7 fabr. serów z prod. 18,000 rs.; 1 świec stearynowych z prod. 21,630 rs.; 5 świec łojowych z prod. 7,950 rs.; 141 gorzelni z prod. 6,315,743 rs.; 49 browarów piwnych z prod. 137,994 rs.; 8 miodosytni z prod. 6,121 rs.; 1 fabr. krochmalu z prod 14,000 rs.; 39 terpentyniarni z prod. 37,737 rs.; 106 smolarni z prod. 123,166 rs.; 35 dziegciarni z prod. 51,623 rs.; 4 młyny wyrabiajace kaszę (krupy) z prod. 1,200 rs.; 2 fabr. powrozów z prod. 10,500 rs.; 8 tartaków z prod. 94,500 rs.; 4 fabr. tabaczne z prod 155,600 rs.; 10 młynów parowych z prod. 591,050 rs.; 2 fabr. szpilek z prod. 10,716 rs ; 49 cegielni z prod. 42,720 rs.; 74 garncarni z prod. 5,803 rs.; 1 fabr. wapna z prod. 800 rs.; 1 huta szklana z prod. 890 rs.; 3 fabr. kafli z prod. 12,750 rs.; 2 odlewnie żelaza z prod. 9,738 rs.; 7 fabryk zapałek z prod. 15,410 rs.; 1 fabr. ćwieków drewnianych do obuwia z prod. 2,550 rs. Wszystkie te zakłady zajmowały około 3000 robotników. Zauważyć należy, że mińska gub. zjednała sobie urzędownie smutną sławę z najwyższej defraudacyi w gorzelnictwie, to też zarówno podnosi się ilość zakładów gorzelnianych przez utajenie i suma wytworu spirytusowego. Podług danych z 1884 r. było 673 fabryk, zatrudniających 3417 osób, ogólna suma produkcyi wynosiła 7,842,823 r. Produkty zwierzęce przetwarzano na 79 fabrykach, przy których pracowało 733 robot. i suma produkcyi których wynosiła 667,790 rs. Produkty mineralne dały zajęcie 501 robot., pracującym na 167 fabr., z produkcyą 113,124 rs. Nakoniec produkty roślinne przerabiano na 427 fabr., zatrudniających 2184 osób i produkujących rocznie za 7 milionów rs. W tej ostatniej rubryce główną kategoryą stanowią gorzelnie i browary, w ilości 204, które w 1884 r. wyprodukowały okowity i piwa za sumę 5 ½ milionów rs. *Inwentarz gospodarski* wynosi około 225,000 koni, w tem zdatnych do artyleryi 2,130, do kawaleryi 400, do obozu przeszło 41,200; około 659,500 bydła rogatego; owiec prostych do 484,000, owiec cienkowłosych przeszło 70,000; nierogacizny do 500,000 sztuk; pszczół liczą przeszło 80,000 pni. Pszczolnictwo wyłącznie na Polesiu zapewnia dochód i tam też włościanie najwięcej hodują pszczół. Podatki rządowe w 1882 r., oprócz miejskich, wynosiły około 1,051,000 rs., dochód zaś z akcyzy 3,801,365 rs., zkąd się okazuje, że wódka zasiliła skarb o trzy razy prawie więcej niż budżet podatkowy. Jarmarków w gubernii jest około 100, na które w 1882 r. przywieziono przeszło za 455,000 rs. towarów, a sprzedano za 297,000 rs. Przedmioty handlu wewnętrznego i wywozowego stanowią: zboże, len, wódka, konopie (pieńka), dziegieć, smoła, bydło rogate, konie, terpentyna, drzewo różnego rodzaju, spławiane Niemnem do Królewca i Memla

a Dnieprem na Niż. Handel wewnętrzny bardzo nisko stoi w skutek braku przemysłu miejscowego i upadku rolnictwa; handel zewnętrzny w ostatnich latach równie upada, w skutek małego zapotrzebowania tutejszych surowych produktów, i jeżeli dłużej potrwa stagnacya, wszystkie nakładowe gospodarstwa muszą się zrujnować. *Zdrowotność.* W d. 1 stycznia 1883 r. wszystkich lekarzy było 80, w liczbie których jedna kobieta; akuszerek 37, w tej liczbie 27 gminnych; felczerów i uczniów 103; aptek 39; szpitali, oprócz wiejskich, było w gubernii 23. Zaszczepiono ospę w 1882 r. 2,182 dzieciom. Na syfilis w 1879 r. chorowało 990 osób, w 1880 r. 871, w 1881 r. 831, w 1882 r. 764; na dyfteryt w 1880 r. chorowało 189 osób, umarło 72, w 1881 r. chorowało 279 osób, um. 100, w 1882 r. chor. 278 osób, um. 100; na ospę w 1880 chor. 3,074 osób, um. 702, w 1881 r. chor. 8,632, um. 1,549, w 1882 r. chor. 1,189, um. 168; na krwawą dysenteryę w 1882 r. chorowało 6,443 osób, umarło 1,142; na odrę w 1880 r. chor. 5,597 osób, um. 273; na tyfus w 1882 r. chor. 3,150 osób, um. 203; na szkarlatynę w 1882 r. chor. 1098 osób, um. 162; na koklusz w 1882 r. chor. 687 osób, um. 52. Samobójstw w latach 1880, 1881, 1882 było: 61, 37 i 53. Śmierci spowodowanych pijaństwem w latach 1880, 1881, 1882 było: 10, 22 i 24. Od epidemii księgosuszu w 1880 r. zachorowało 1,875 sztuk bydła, padło 1,570, w 1881 r. chor. 837, padło 800, a w 1882 r. chor. 7,411, padło 6, 718 (przeszło 90% śmierci). *Zbrodnie i występki.* W 1879 r. toczyło się 663 spraw kryminalnych, w 1880 r. było ich 729; pod sądem znajdowało się 994 osób, w tem 85 kobiet, 79 szlachty, 29 obywateli honorowych i kupców, 360 mieszczan, 127 wojskowych, 365 włościan i 34 innych stanów, pomiędzy którymi i duchowni. Z całej liczby obwinionych skazano 727 osób; uwięzionych było 8,692; dzieciobójstw popełniono 24, zabójstw 40. W 1881 r. rozpatrywano 836 spraw (więcej o 111), oskarżono osób 1110, w tem kobiet 88; obwiniono i osądzono 1090 osób, w tem 114 szlachty, 341 włościan, 34 obywateli honorowych, 408 mieszczan (przeważnie żydów), 185 wojskowych, 28 innych stanów; uwięzionych było 6,829 osób; dzieciobójstw było 20, zabójstw 40. W 1882 r. rozpatrywano spraw kryminalnych 847 (więcej o 11), stawiono przed sądem 1,120 osób, w tem kobiet 108 (więcej o 20); osądzono i skazano osób 1,072, w tem 30 szlachty (mniej o 84), 15 obywateli honorowych i kupców, 365 mieszczan (przeważnie żydów), 195 wojskowych (więcej o 10), 467 włościan (więcej o 126), 48 innych stanów; dzieciobójstw było 37, zabójstw 87 (więcej niż podwójnie). Wszystkie te trzy lata liczyły się do urodzajnych, widocznie więc występki rosły w skutek demoralizacyi nie zaś niedostatku. Swiadczy o tem i statystyka pożarów, których było: w 1879 r. 522; w 1880 r. 584; w 1881 r. 727; w 1882 roku 621. Dowiedziono, że po miastach żydzi podpalają wysoko ubezpieczone domy, będąc w spółce z agentami; po wsiach zaś rozpowszechnione pijaństwo i palenie papierosów przez dzieci, a zatem ciągłe obchodzenie się z zapałkami i ogniem powodują pożary, zwłaszcza iż podzieleni włościanie budują się gęsto na kupie, więc chyba poprawa moralności i lepsza administracya we wsiach, a ciężka kara na podpalaczy z powodu spekulacyi lub zemsty, mogą stan rzeczy poprawić. *Oświata.* Wszystkich zakładów naukowych na początku 1883 r. było 501; uczących się 20,515, w tej liczbie 17,979 młodzieży męskiej i 2536 młodzieży żeńskiej. W stosunku do całej ludności procent uczących się wynosi 1·3%; na 1000 osób ludności męskiej uczy się 24 czyli 2·3%, na 1000 kobiet 3, albo 0·3%. Gimnazyów klasycznych 2: w Mińsku 522 uczniów (w tem 142 żydów) i Słucku 371 uczniów (72 żydów); gimnazyum żeńskie w Mińsku (386 uczenic); 2 progimnazya klasyczne w Mozyrzu i Bobrujsku 627 uczniów (w tem 253 żydów); 2 szkoły realne w Mińsku i Pińsku (262 uczniów, 90 żydów); 1 seminaryum nauczycielskie, 74 uczących się; 1 ochronka w Mińsku, uczących się chłopców 18, dziewcząt 16, razem 34; 1 szkoła miejska 4-klas. męska, 203 uczn.; 1 szkoła 3-klasowa, 107 uczn. i jedna 2-klasowa, 91 uczniów; 2 szkoły powiatowe 2-klasowe, 123 uczn.; 11 szkół 2-klasowych miejskich (w tem 3 w Mińsku) 639 uczn.; 10 szkół 2-klas. miejskich żeńskich (w tem 3 w Mińsku) 764 uczenic; szkoła rolniczo-rzemieślnicza w pow. ihumeńskim, w Maryi Górze, założona w 1877 r. ze składek prywatnych, 30 uczn. (bardzo ważny zakład, ciągle się rozwija); szkółek wiejskich ministeryum oświaty: męskich 8, uczn. 351, żeńskich 6 uczenic 177; szkół wiejskich gminnych podlegających dozorowi szkolnemu dla obojga płci 279, uczn. 11,339, dziewcząt 596; przy tych szkołach znajduje się oddziałów rzemieślniczych 6, z 43 uczn.; szkółek wiejskich w dalekich od gmin miejscowościach 131, chłopców 1452, dziewcząt 42; szkółek parafialnych 2, uczn. 44; prywatnych pensyj żeńskich z subsydyami rządu 7, uczenic 189; szkółek przygotowawczych dla dzieci 2, chłopców 10, dziewcząt 26; seminaryum prawosł. w Mińsku uczn. 233; duchowna szkoła powiat w Mińsku męska uczn. 217, żeńska uczenic 88; żydowskie szkoły rządowe: 2-klasowa 1, uczn. 62; 1-klas. 2, uczn. 126; prywatne: Talmud-Tora 3, uczn. 533 (w tem w Mińsku 1, uczn. 73); męskich 2, uczn. 94; żeńskich 4, uczenic 154;

szkółka niedzielna męska w Klecku uczn. 32; szkółka rzemieśl. dla ubogich żydów w Mińsku uczniów 109. Wiadomo, że szkoły wiejskie w skutek nowej uchwały rządu przechodzą całkiem pod zawiadywanie duchowieństwa i będą się mnożyć dowolnie, a przytem chociaż w rubrykach wykazano ilość uczących się włościan, liczba ta jednak istnieje tylko na papierze, w rzeczywistości zaś znacznie jest mniejszą; co zaś do oddziałów rzemieślniczych przy szkółkach wiejskich, to te wcale nie istnieją faktycznie i tylko pozostają zamiarem nieurzeczywistnionym a tak niezbędnym dla rozwoju rzemiosł w kraju rolniczym. *Środki komunikacyi lądowej.* W 1871 r. zbudowano drogę żelazną moskiewsko-brzeską, która przecina gubernią w kierunku z północy na południe, na przestrzeni 269 wiorst i ma na terytoryum gubernii 14 stacyj. Dr. żel. lipawo-romeńska, zbudowana w 1873 r., przecina gubernią w kierunku od zachodu na wschód i północ.-wschód, na przestrzeni 226 w. i ma na terytoryum gubernii 13 stacyj. Trzecia dr. żel. żabińsko-pińska, zbudowana w 1883 r., łączy Pińsk z dr. żel. moskiewsko-brzeską. Inne, jak np. mająca połączyć stacyą Baranowicze dr. żel. moskiewsko-brzeskiej z Wilnem i Pińsk z Równem są jeszcze w robocie. Szosa moskiewsko-warszawska przecina gubernią prawie na pół w kierunku zach.-wsch., przechodząc przez m. pow. Słuck i Bobrujsk. Po otwarciu dr. żel. moskiewsko-brzeskiej szosa ta utraciła dawne znaczenie. Długość wszystkich dróg pocztowych wynosi 1185 w.; najważniejszy trakt wileńsko-bobrujski po otwarciu dr. żel. lipawo-romeńskiej został zamkniętym na znacznej przestrzeni. Na wszystkich drogach jest stacyj 70, utrzymujących 515 koni. Koszt utrzymania wszystkich stacyj w 1883 roku wynosił 68,226 rubli. Mostów na wszystkich drogach pocztowych jest 402, promów 5. Stan utrzymania bardzo niezadawalniający. *Komunikacya telegraficzna* pomiędzy miastami: Mińskiem, Bobrujskiem, Borysowem, Słuckiem, Nieświeżem, Pińskiem, Nowogródkiem, Mozyrzem, Ihumeniem, Rzeczycą i Telechanami obejmuje przeszło 1,839 w. i ma 11 stacyj telegraficznych. W 1882 r. na mocy ustawy powołano do wojska 15,499 młodzieży, wzięto po wybrakowaniu i udzieleniu ulg 3,711 osób, w tej liczbie: 2,835 białorusinów, 455 polaków, 394 żydów, 16 roskolników i 7 tatarów. *Klimat* w skutek obszerności gub. mińskiej i jej topograficznego położenia bardzo niejednostajny i kiedy powiaty południowe i zachodnie (piński, słucki, nowogródzki, mozyrski i rzeczycki) cieszą się zwykle wcześniejszą wiosną i umiarkowańszym stanem powietrza, za to powiaty: borysowski, miński, ihumeński i bobrujski cierpią nie mało od chłodów i wiatrów. Nawet przysłowia ludowe dobrze stwierdzają klimat tutejszy. Przytaczamy niektóre: „Jurja skazau: żyta urażu; Mikoła amkazau: paźdży, palażu“, to znaczy: „ś. Jerzy (23 kwietnia) powiedział: urodzę żyto, a ś. Mikołaj (9 maja) odpowiada: poczekaj, zobaczę jeszcze. „Da Jurja pawinna być kormu i u durnia“, t. j. do 23 kwietnia powinno być karmy i u głupca. „Pryszou Maj, wałom daj i na piecz uciakaj“, t. j. przyszedł maj, daj wołom i na piec zmykaj. „Pryszou Piatrok, apau listok; pryszou Illja, apała i dwa, pryszou Spas tak i usiamu czas“, t. j. przyszedł ś. Piotr i listek z drzewa opadł; na ś. Eliasza opadło dwa, a na Przemienienie Pańskie czas wszystkim liściom opadać. „Ilja narobić hmilja“, t. j. od ś. Eljasza mokra pogoda nagnoi zboża. „Da Illii ksiondz prosić ab doszcz, a pa Illii i baba fartuchom nahonii“, t. j. do ś. Eliasza ksiądz prosi o deszcz, a potem i baba fartuchem go napędzi. „Kto z kalendara siejeć, toj mało wiejeć“, t. j. kto według kalendarza sieje, ten mało odwieje, bo należy siać z praktyki, stosownie do stanu powietrza. „Na Hramnicy zimy paławicy“, t. j. na Gromnicę (2 lutego) połowa zimy. „Miej kormu do Mikoły, nia boj sia zimy nikoli“, t. j. miej karmu do ś. Mikołaja (9 maja) i wtedy nie bój sie zimy; więc zima jeszcze i w maju być może. Pamiętamy taką sami w latach około 1860 r., tak że 15 maja gdy już zasiewy były w połowie dokonane, przez 3 dni jeżdżono saniami po głębokich śniegach. Kroniki zapisały nie mało tych zjawisk w stronach naszych. Teodor Jewłaszewski pod 1594 r. przytacza o spadnięciu zasp śnieżnych w tych stronach 20 maja (ob. Pamiętnik, str. 60). Chociaż z drugiej strony bywają wybryki natury, więc zimy bardzo lekkie, a później przymrozki w czerwcu i nawet w lipcu. Trudno o niestalszy klimat. Wiatrów północno-zachodnich bardzo wiele. W okolicach Mińska naliczono 260 dni wietrznych w ciągu roku. Zimy w ogóle bywają bardzo śnieżne. *Czas zamarzania i puszczania lodów.* Berezyna w Borysowie zamarza 12 listop, puszcza 28 marca; Serguta i górny bieg Berezyny w pow. borysowskim zamarza 17 listop., puszcza 30 marca; Berezyna w Bobrujsku zamarza 24 listop., puszcza 28 marca; Dniepr w Rzeczycy i Łojowie zamarza 16 listop., puszcza 25 marcu; Niemen w Stołpcach zamarza 29 listopada, puszcza 21 marca; Jasiołda w Pińskiem zamarza 20 listop., puszcza 26 marca; Ogińskiego kanał w Pińszczyźnie zamarza 18 listop., puszcza 30 marca; kanał Dnieprowsko-bugski w grodzieńskiem terytoryum zamarza 24 listop., puszcza 24 marca; Pina w Pińsku zamarza 25 listop., puszcza 24 marca; Prypeć w Mozyrzu zamarza 9 grudnia, puszcza 25 marca; Styr w obrębie

gub. wołyńskiej zamarza 8 listop., puszcza 17 marca. Największe mrozy dochodzą do —28 R., największy upał do + 27 R. O obserwacyach meteorologicznych ob. *Mińsk. Fauna gubernii.* Niegdyś w puszczach tutejszych znajdowały się żubry, dzikie konie, rosomaki, sobole, bobry, jelenie, obecnie gatunki te wyginęły a pozostały: niedźwiedzie, łosie, sarny, wilki, lisy, rysie, dziki, wydry, bobrów resztki, kuny, nurki, zające białe i szare, borsuki, łasice, wiewiórki i inne drobne. Z ptaków zasługują na uwagę: miryady ptactwa błotnego przeróżnych gatunków latem; orły, jastrzębie, sokoły, głuszce, cietrzewie, jarząbki, pardwy, kuropatwy. W skutek osuszania w ostatnich latach błot poleskich przeszło na 700,000 morgach, wiele miejsc dawniej niedostępnych, zostało użyte pod uprawę roli lub zamienione na łąki, co musi wpłynąć na wyniszczenie zwierzyny w ogóle, zwłaszcza, że nikt nie przestrzega praw policyjnych i wszyscy tępią ją w każdej porze wszelkiemi sposobami. Już w 1877 r. przez osuszenie Polesia otrzymano przeszło 105,000 morgów łąk, a do dziś dnia ilość ta podwoiła się. W lasach rosną wszystkie gatunki drzew właściwe średniej strefie; w Pińszczyźnie jednak można znaleść przy osadach domowych orzech włoski, białą akacyą, chiński jasion, brzoskwinie i nawet krzew winny. Szczegóły geograficzne, hydrograficzne i inne znajdują się pod opisem szczegółowych powiatów. *Gubernatorami wojennymi* byli: Mikołaj Ignatjew 1812—1815 r., Jafimowicz w 1861, Kuszelew 1861—62, Bazyli Zabołockij 1863—65. *Gubernatorów* było 21, mianowicie: Iwan Nieplujew 1793—96 r., Zachar Karniejew 1796—1806, Herman von Roding 1806—12, Paweł Dobrynskij 1812—17, Wincenty Gieczewicz (polak) 1817—31, Cyryl Tiufiajew w 1831 r., Aleksander von Drebusz 1831—35, ks. Sergiusz Dawydow 1835 —1839, Mikołaj Suszkow 1839—41, Gustaw Dopelmeyer 1842—44, Aleksy Siemionow (wydawca dokumentów o Mińsku) 1844—50, generał ks. Sergjusz Chercheulidzew w 1850, Fadiej Szklarewicz 1850—57, Iwan Rosset 1857—58, hr. Edward Keller 1858—62, Andrzej Kożewników 1862—64, gen. Paweł Szełgunów 1864—68, Jegor Kasinow 1868—69, Mikołaj Tokarew 1869—75, Walery Czarykow 1875—79, Aleksander Pietrow od 1880 r. *Marszałkowie gubernialni.* Dotychczas było ich 11-stu, mianowicie: Ksawery Kazimierz Chomiński, b. wojewoda mścisławski 1795—1802 (w r. 1796 był obrany Berkowicz lecz nie otrzymał nominacyi od rządu); Stanisław Wańkowicz 1802—1806, Józef Wołodkowicz 1806 —1811, Ludwik Rokicki 1811 15, Michał Zenowicz 1815—23, Leon Osztorp 1823—46, Otton Horwat 1846—53, Ludwik Słotwiński 1853—59, Aleksander Łappa (ostatni marszałek z wyborów) 1859—63; Eustachy Proszyński (pierwszym był nominatem) 1863—1877; od r. 1877 do dziśdnia urzędnik Wasili Pawłow (drugi z rzędu nominat, 1-szy z Rossyan). Z pomiędzy ludzi zasłużonych na rozmaitych polach, których miejscem urodzenia i działalności jest obszar dzisiejszej gub. mińskiej, ważniejsi są: Bohuszewicz Stanisław (poseł na sejm w 1793 r.), Borowski Leon (prof.), Bartels Artur, Baka Jan (wierszopis), Bukaty Franciszek (mąż stanu), Bochwic Floryan (filozof), Chodkiewicz Jan Karol (hetman), Czeczot Jan (poeta), Chodźko Jan, Chreptowiczowie Joachim i Adam, Chmara Adam (ostatni wojew. miński), Czapski Emeryk (numizmatyk), Domejko Ignacy (przyrodnik), Dybowski Benedykt (przyrod. i podróżnik), Felińska Ewa, Gołębiowski Łukasz, Geniusz Paweł (ucz. przyr.), Horain Julian, Horwat Stanisław (filantrop), Jeleński Antoni (filantrop), Jelski Ludwik (mąż stanu), Jelski Włodzimierz (uczony), Jelski Michał (muzyk), Jelski Konstanty (przyrodnik), Januszkiewiczowie Adolf i Eustachy, Jaźwiński Antoni, Jewłaszewski (pamiętnikarz), Korsak (poseł nowogr. 1793 r.), Korsak Julian (poeta), Korzon Tadeusz, Kondratowicz Ludwik (Syrokomla), Krasiński Henryk, Kościuszko Tadeusz (pobierał nauki w Pińsku), Legatowicz Ignacy, Lejbowicz Herszko (rytownik), Moszyński Antoni (ucz. pijar), Maszkiewiczowie Samuel i Bogusław, Massalscy Tomasz i Józef, Moniuszkowie Dominik, Kazimierz i Stanisław (muzyk), Marcinowski Antoni, Marcinkiewicz Wincenty, Mickiewicz Adam, Niesiołowski Józef, Nagórczewski Ignacy (uczony jezuita), Naruszewicz Adam (pobierał nauki w Pińsku), Ogiński Michał hetman w. lit., Oskierko Aleksander, Obuchowicz (pamiętnikarz), Pietkiewiczowie Adam (Pług) i Feliks, Prozor Karol, Przyborowski Karol, Rejtan Tadeusz, Skirmuntowie Konstanty i Kazimierz (obywatele i filantropi), Skirmuntowa Helena (rzeźbiarka), Siemiradzki Józef (przyrod., podróż.), Siemiradzki Henryk (malarz), Spasowicz Włodzimierz, Swiderski Tytus, Szydłowski Józef („Gulbi", profesor), Slizień Rafał (rzeźbiarz), Szyszko Michał (uczony), Szemesz Adam (malarz), Wańkowicz Jan (entomalog), Walicki Aleksander, Wodzyński Gabryel (bisk. smoleński), Wannowski Leopold (ucz. pedag), Zaleski Bronisław, Zdanowicz Aleksander (hist.), Zan Tomasz, Zawisza Krzysztof (pamiętnikarz), Zawisza Jan (archeolog) i w. in. Miejscowości historyczne lub do których przywiązane są wspomnienia różne: Adamarin, Alba, Albrechtów, Annopol, Bielkiewicze, Bohuszewicze, Bryle, Borysów, Bucewicze, Bobrujsk, Boratycze, Brahin, Berezyna, Baturynka,

Ciemkowicze, Chołopienicze, Chojniki, Czeszewla, Dziahilna, Dukora, Dudzicze, Duleby, Duszków, Darewo, Dawidgródek, Dziedziłowicze, Dobośnia, Górki, Hrozów, Hajna, Hłusk, Hruszowka, Horodyszcze, Hrebnia, Hrebionka, Ihumeń, Iwieniec, Ignatycze, Jurewicze, Kalwarya, Kowalewszczyzna, Korelicze, Krzywicze, Kojdanów, Kopyl, Kleck, Kamień, Kożangródek, Kociele, Kosiejsk, Krystynów, Kuchcice, Lubcz, Lachowicze, Litwa, Lubieszew, Lucyna, Lada, Ludwinów, Łojów, Łachwa, Łohiszyn, Łunino, Łuczyce, Łopatyn, Ławryszew, Łoszyca, Łosznica, Mińsk, Mir, Mohilna, Mikołka, Mozyrz, Mysz, Milcz, Mściż, Miratycze, Nieśwież, Nowogródek, Nacza, Nobel, Niedźwiadka, Nadniemen, Obryń, Osowo, Oziercy, Olchów, Obrowo, Olesin, Połonka, Pińsk, Petryków, Przyłuki, Pocieczoło, Porzecze, Raków, Rzeczyca, Rubieżewicze, Ratkowszczyzna, Smiłowicze, Smolków, Stańków, Stołpie, Siołko, Swojatycze, Słuck, Stań-król, Switeź, Skryhałów, Szack, Sołomerecze, Studzionka, Stachów, Sierhiejewicze, Ślepianka, Turów, Trościeniec, Tuhanowicze, Trojczany, Usza (rzeka), Ubiel, Użlany, Uchałoda, Widium-Góra, Woronicza, Wojnowo, Wyhonicze, Wołma, Zausze, Zasław, Załucze, Zazierz, Żukowy-Borek i in. Specyalnemi źródłami do dziejów i obecnego stanu gubernii M. są: „Skarbiec" Daniłowicza, wydawnictwa rossyjskie mińskiego komitetu statystycznego, dokumenta ogłoszone przez gubern. mińskiego Siemionowa (Akta mińskie) i przez komisyą archeograficzną wileńską, tudzież monografia Zieleńskiego. Z polskich prac: Kirkora (Opiekun domowy z 1875 r.), Syrokomli (Teka wileńska, 1857 r.), Eust. Tyszkiewicza (Opis powiatu borysowskiego), Konst. Tyszkiewicza (O zamkach i horodyszczach, Brzegi Wilii), Moszyńskiego Ant. (Pińszczyzna), Al. Jelskiego liczne opisy w pismach peryodycznych warszawskich i niniejszym słowniku.

Mińska dyecezya. Całe w. ks. litewskie, oprócz Żmudzi, która miała swoje biskupstwo, stanowiło dyecezyą wileńską, dzieje więc kościoła wszystkich dzielnic Litwy za rzplitej, a tem samem i Mińszczyzny, należą do historyi dyecezyi wileńskiej. Następnie gdy Białoruś po pierwszym podziale Polski przeszła pod panowanie Rossyi, cesarzowa Katarzyna II ukazem z d. 14 grudn. 1772 r. ustanowiła biskupstwo białoruskie, któremu poddane zostały: Inflanty, wdztwa: połockie, witebskie, mścisławskie i mińskie. Biskupstwo białoruskie pod koniec 1783 r. zamienione zostało na archidyecezyą mohilewską. Po drugim podziale z woli cesarza Pawła uorganizowaną została (9 sierp. 1798 r.) przez nuncyusza arcyb. Wawrzyńca Littę mińska dyec. w granicach ówczesnej gub. mińskiej, erygowana kanonicznie bulą pap. Piusa VI, datowaną z Florencyi d. 15 listop. 1793 r. Na obszarze około 78,000 w. kw. dyecezya ta liczyła 93 parafii, które wymieniamy chronologicznym porządkiem ich założenia, przyczem nazwy drukowane kursywą oznaczają parafie dotąd istniejące, przyłączone następnie do dyec. wileńskiej: z XIV w.: Hajno, *Mińsk*, *Pińsk*; z XV w.: *Słuck*, *Kopyl*, Chołchła, *Kojdanów*, *Radoszkowice*, *Kleck*, *Dubrowy*, *Miadzioł*, Wołma, Lebiedziów, *Pierszaje*; z XVI w.: Krasne Sioło, *Buda* al. *Budsław*, *Ikaźń*, *Kamień*, *Postawy*, Kurzeniec, Chozów, Niedźwiedzice, Dzisna, *Nieśwież*, *Swierżeń*, Pohost; z XVII w.: *Zodorоże*, Lachowicze, *Korzeń*, Iwieniec, Dokszyca, *Łohojsk*, *Bobrujsk*, *Mozyrz*, *Zadziów*, Stołbce, *Wołkołata*, Zasław, *Ostrohladowicze*, *Głębokie*, Łachiszyn, *Rzeczyca*, *Petryków*, *Ziembin*, *Miory*, *Berezyna*, (borysowka). *Borysów*, *Udział*, *Berezyna* (druga), *Druja*, *Cimkowicze*, *Dawidgródek*, Zamoście, Mikołajewicze, *Kościeniewicze*, Kiemierzów, *Parafianów*, *Raków*, *Hłusk*, *Uzda*, *Chotajewicze*, *Lubieszów*, *Prozoroki*, *Serafin*; z XVIII w.: Chołopienicze, Dołhinów, *Kimbarówka*, Olka, *Spas*, Ilia, *Łużki*, Jurewicze, Łachwa, Smiłowicze, Mołodeczno, *Łuczaj*, Krzywicze, *Choromiec*, *Koroleszczewicze*, *Swisłocz*, *Kopatkiewicze*, Bobownia, *Mosarz*, Omniszew, *Okołów*, katedra mińska, Dziedziłowicze, *Ihumeń*, Rubieżewicze; z XIX w.: Gródek, Hrożów, *Hermanowicze*, *Błoń*. Do parafij tych zaliczało się nadto 48 kościołów filialnych i 174 kaplic. Klasztorów męzkich było 50, a mianowicie. benedyktyni: w Horodyszczu, pod Nieświeżem kl. ś. Krzyża, w Mińsku; cystersi w Kimbarówce czyli Dolinie czarnej; trynitarze: w Mołodecznem i w Krzywiczach; dominikanie: w Stołbcach, Mińsku, Rzeczycy, Ziembinie, Pińsku (do 1850 r.), Nieświeżu, Zasławiu, Rakowie, Duniłowiczach, Klecku, Chotajewiczach, Chołopieniczach, Drui; franciszkanie: w Pińsku, Postawach, Dziśnie, Udziale, Prozorokach, Iwieńcu, Serafińsku, Mińsku; bernardyni: w Budzie al. Budsławiu, Nieświeżu, Mińsku, Mozyrzu, Drui, Słucku, Hłusku, Berezynie, Jurewiczach, Pińsku; kapucyni w Lubieszowie; karmelici bosi: w Głębokiem, Pińsku, Miadziole, Mińsku; bonifratry w Mińsku; pijarzy: w Lubieszowie, Łużkach; misyonarze w Smiłowiczach; komuniści w Pińsku i komandorya kawalerów maltańskich w Stwołowiczach. Klasztorów żeńskich było 10, mianowicie: benedyktynki: w Nieświeżu, Mińsku; cysterki w Dolinie anielskiej (blisko Kimbarówki); bernardynki w Mińsku; siostry miłosierdzia w Mińsku; maryawitki (do 1850 r.): w Pińsku, Mozyrzu, Hłusku i Mińsku. Razem kleru zakonnego 425 osób, zakonnic 77. Poddanych w majątkach kleru świeckiego było 7220; kapitały tegoż kleru wynosiły 41,104 rs., rocz-

ny dochód 17,000 rs. Poddanych w majątkach kleru zakonnego było 8,866, kapitały wynosiły 193,120 rs., roczny dochód 61,544 rs. Wiernych liczyło się 231,869. Pierwszym biskupem mińskim został Jakób Dederko, kanonik wileński, infułat ołycki, wyświęcony w Połocku przez Benisławskiego, koadyutora metropolity, w asystencyi biskupa Łopacińskiego i Butrymowicza, sufragana unickiego. Nowa dyecezya w 1800 r. liczyła klasztorów 57, kościołów 162, wyznawców 199,597. Dederko nadzwyczajnie czynny w sprawach duchownych, porządkował gorliwie swą owczarnię; urządził kapitułę, konsystorz, wyrestaurował świetnie katedrę biskupią w pojezuickim kościele P. Maryi; założył w 1805 r. w Mińsku towarzystwo dobroczynności i własnym kosztem wzniósł mury na zakład przy ulicy Felicyańskiej. Mianował sobie w 1805 r. koadyutora z prawem następstwa w osobie prałata Bonawentury Borzymowskiego, ale nie dopuścił do tego wrogi mu metropolita Siestrzencewicz i przysłał do Mińska na sufragana Maselet'a, rodem Francuza. Po śmierci Borzymowskiego Dederko przybrał sobię za koadyutora ks. Mateusza Lipskiego. W 1812 r. Dederko uniesiony wypadkami przyjął czynny w nich udział przez publiczne ogłoszenie w katedrze w d. 19 lipca konfederacyi mińskiej (ob. w ówczesnej „Gazecie Mińskiej", Nr. 2). Za powyższy akces wpadł później w niełaskę u cesarza Aleksandra I i w 1816 r. usunięty od dyecezyi zamieszkał w Ołyce, gdzie zmarł 24 grudnia 1829 r. W czasie nieobecności Dederki na stolicy biskupiej administrowali dyecezyą: od 1816 do 1824 r. prałat miński Stefan Poźniak; od r. 1824 do 1827 prałat Jozef Kamiński, a po nim do śmierci Dederki, za delegacyą tegoż, Mateusz Lipski, biskup aurepolitański. Po zgonie Dederki ubiegał się w 1829 r. o biskupstwo mińskie znany Stanisław Szantyr, prałat i proboszcz fary słuckiej, ale metropolita Siestrzencewicz, nieprzychylny Szantyrowi, zatrzymał Lipskiego na stolicy mińskiej, prekonizacya jednak nastąpiła w parę lat później, 25 lutego 1831 r. Lipski rządził w dobie reformy klasztornej, bo z 35 klasztorów M. dyec. w 1832 r. odrazu zamknięto 23. Za jego biskupstwa w 1835 r. było w dyecezyi duchowieństwa płci męzkiej 405 i zakonnic 95. Lipski umarł w Mińsku 21 listopada 1839 r., pochowany w kościele zamiejskim na Kalwaryi. Po nim otrzymał nominacyą od rządu prałat miński Paweł Rawa, człowiek bardzo pospolity, ale mu stolica apostolska potwierdzenia nie udzieliła, pozostał więc nominatem do 1853 r., w którym zamianowano aktualnego pasterza Adama Wojtkiewicza, rektora mińsko-mohilewskiego. Ten obejmując dyecezyą 22 lutego ogłosił piękny list pasterski, wraz z bullami stolicy apostolskiej. W chwili instalacyi Wojtkiewicza M. dyec. składała się z 12 dekanatów, 80 parafij, 21 filii na prawach parafii, 140 kaplic, 6 klasztorów męzkich i tyluż żeńskich; liczyła do 180,000 wiernych, 190 osób stanu duchownego, 85 alumnów w seminaryum mińskiem i 15 alumnów w akademii duchownej. Parafie dzieliły się na pięć klas. Proboszcz parafii kl. 1-ej pobierał 600 rubli rocznie, 2-giej 500 rubli, 3-ciej 400 rubli, 4-tej 275 rubli i 5-tej 230 rubli. Subsydya od rządu na pensye dla proboszczów wynosiły rocznie 21,785 rubli, średnio na każdą parafią po 272 rubli. Mianowicie otrzymywało: 16 parafii w powiecie mińskim 4,645 rs., 13 par. w pow. borysowskim 3,520 rs., 7 par. w pow. ihumeńskim 1,705 rs., 4 par. w pow. bobrujskim 1,190 rs., 10 par. w pow. słuckim 3,270 rs., 3 par. w pow. rzeczyckim 1,010 rs., 6 par. w pow. pińskim 965 rs., 4 par. w pow. mozyrskim 780 rs., 17 par. w pow. nowogródzkim 4,610 rs. Biskup otrzymywał 4,480 rs.; na utrzymanie katedry i probostwo katedralne 4,720 rs.; wizytor pobierał 400 rs.; na konsystorz asygnowano 2,500 rs., ua utrzymanie seminaryum 8,595 rs. Cały budżet swieckiego duchowieństwa w dyecezyi wynosił 42,480 rs. Zakonne duchowieństwo otrzymywało subsydya tylko w 10 klasztorach, mianowicie: bernardyni w Mińsku 3,185 rs., bernardyni w Nieświeżu 3,185 rs., dominikanie w Nieświeżu 2,220 rs., benedyktyni w Nieświeżu 2,220 rs., benedyktyni w Horodyszczu pod Pińskiem 3,185 rs., cystersi w Kimbarówce pod Mozyrzem 1,540 rs., benedyktynki w Mińsku 2,765 rs., dominikanki w Nowogródku 2,765 rs., cysterki w Kimbarówce 2,155 rs., benedyktynki w Nieświeżu 1,455 rs., razem 24,675 rs. Ogólna suma roczna subsydyów w dyecezyi 67,155 rs., oprócz tego dla każdej plebanii zabezpieczono pewną ilość ziemi, nazwanej „ugodje", wyrażonej w wizytach, a biskup posiadał młyn na Swisłoczy z fermą za miastem i place w mieście. W 1857 r. osób stanu duchownego płci męzkiej było już 266, a zakonnic 66. Nowicyaty zakonne dozwolono tylko w Mińsku u bernardynów i w Horodyszczu u benedyktynów, inne zawieszono. Do 1863 r. M. dyec. składała się z 11 dekanatów, mianowicie, oprócz dziś istniejących dziesięciu, był jeszcze dekanat stwołowicki; parafij liczyło się 81. Słabe rządy Wojtkiewicza nieodpowiedziały oczekiwaniom; niemoralność starszych duchownych wpływając przez czas długi na alumnów, przygotowała kościołowi tych ludzi, którzy w przyszłości, zjednawszy sobie smutną sławę, postawili kościół w Mińszczyźnie nad przepaścią. Po wypadkach 1863 r.

rozpoczęła się stopniowo redukcya parafii i kasata klasztorów; w 1869 r. zwinięto M. dyecezyą i seminaryum, biskup Wojtkiewicz uwolniony od obowiązków zamieszkał w Wilnie, gdzie w krótce zmarł (d. 4 stycz. 1870 r.) a sprawy kościoła katol. w gub. mińskiej oddano w zawiadywanie prałata Piotra Żylińskiego, rządcy dyecezyi wileńskiej. Niezwłocznie potem b. M. dyecezya została podzieloną na dwa wizytatorstwa, mińskie i słuckie. Pierwsze objął Ferdynand Sęczykowski, drugie Józef Jurgiewicz. Obaj zaczęli wprowadzać zmiany w rytuale. W skutek ugody z papieżem Leonem XIII kościoły gub. mińskiej, oddzielone zostały od dyecezyi wileńskiej i przyłączone do archidyecezyi mohilewskiej, dostały prawego pasterza w osobie metropolity Aleksandra Gintowta. Obecnie w gub. mińskiej pozostało: 10 dekanatów, 50 parafij, 20 filij, 140 kaplic, klasztor panien cystersek w Kimbarówce, razem 221 świątyń katolickich, 58 duchownych, około 204,000 katolików płci obojga; na jednego więc księdza wypada przeszło 3,517 osób, nielicząc ludności niestałej w miastach. Z powyższych danych widzimy, że ilość wiernych znacznie wzrosła, środki zaś duchowne zmniejszyły się, przez co zachwiana przez okoliczności moralność coraz bardziej upada. W wielu miejscach bywa 20 mil do kościoła, zwłaszcza na Polesiu, rodzą się więc i umierają ludzie bez posług kościelnych; świątynie, z powodu niedbałości duchownych, są wszędzie prawie w strasznem opuszczeniu, oczekują wizyty pasterskiej, ręki coby powściągnęła smutne skutki pamiętnego interimu. Dekanatów, jak wspomniano wyżej, jest 10, mianowicie: w pow. mińskim: 1) dekanat miński miejski, z parafiami: a) Pokatedralną, z filiami w Kalwaryi, Wołczkiewiczach i Annopolu (ta ostatnia niedawno przyłączona do Kalwaryi) i 7-miu kaplicami: w Mińsku przy dobroczynności, w Dworzyszczu, Horodyszczu, Piotrowszczyźnie, Przyłukach (domowa), Siennicy, Szabuniach; około 14,500 wiernych płci obojga; b) Złotogórską, w której ks. Ferdynand Sęczykowski, w czasie swego probostwa zaprowadził nabożeństwo nierytualne, do dziś dnia utrzymywane przez następcę jego księdza Szymona Makarewicza (około 4,100 parafian). 2) Dekanat miński w powiecie, parafie: a) Kamień, przeszło 6,500 wiernych, filia Dudki, 4 kaplice: w Iwieńcu, Pokuciu, w Kulce i Naborowszczyźnie; b) Raków, około 8,400 wiernych, 6 kaplic: w Borzdyniu, Kijowcu, Rakowie, Tupalszczyźnie, Wołmie i Zaniewszczyźnie; c) Pierszaje, do 3,100 wiernych, kaplica Walska. 3) dekanat nadniemeński; parafie: a) Kojdanów, do 12,500 parafian; filia Wiazyń, 5 kaplic: w Harbuzowie, Rubiłkach, Stańkowie, Norejkach i Skorodnem; b) Swierżeń, do 5,100 wiernych; filia w Prusinowie, kaplica Horodecka; c) do dekanatu nadniemeńskiego należy nadto par. użdżeńska, w pow. ihumeńskim położona, do 7,000 katolików; 5 kaplic: w Tołkaczewiczach, Kuchcicach, Uździe, Rabinówce i Starzynkach. W pow. borysowskim 4) dekanat borysowski, parafie: a) Borysów, około 4,000 wiernych, z kaplicami w Kalwaryi, Lubatowszczyźnie i Łozinie; b) Korzeń, około 5,000 wiernych; filia Haniewicze, kaplica w Kocielach; c) Okołowo, około 3,600 wiernych, kaplica w Omniszewie; d) Chotajewicze, około 1,500 wiernych, kaplica na cmentarzu grzebalnym; e) Dziedziłowicze, około 1,300 wiernych, kaplica w Mściżu; f) Łohojsk, wiernych około 5,400, z trzema kaplicami: w Tadulinie, Łohojsku i Emilianowie; g) Kiemieszewicze, wiernych około 1,400, kaplic 2: w Starozaponiu i w Hrebieni; h) Chołopienicze, wiernych około 1,900, kaplic 2: w Dobrowodach i Chołopieniczach; i) Berezyna, wiernych przeszło 1,460; k) Dokszyce, wiernych przeszło 2,300, kaplic 3: w Dokszycach, Zamoszu i Zacześlanach. W pow. ihumeńskim 5) dekanat ihumeński, parafie: a) Berezyna, około 3,000 wiernych; filia w Rawaniczach, kaplic 4: w Borozdeniu, Kieżgajłowie, Osmołówce i Przewozie; b) Ihumeń, około 3,200 wiernych, 2 kaplice: w Śmiłowiczach i Ubielu; c) Błoń, przeszło 3,000 wiernych, kaplica w Międzyrzeczu; d) Serafin, około 1,400 wiernych, kaplica w Sucinie; e) Koroliszczewicze, przeszło 5,200 wiernych, 4 kaplice: w Łoszycy, Obczaku, Zajamecznej i Dworzyszczu. Użdżieńska parafia dołączona do dekanatu nadniemeńskiego w pow. mińskim (ob. wyżej). W pow. bobrujskim: 6) dekanat bobrujski, parafie: a) Bobrujsk, do 4,000 katolików; filia Szaciłki, 6 kaplic: w Malimonach, Paniuszkiewiczach, Wołczynie, Piotrowiczach, Horbacewiczach i Kisielewiczach; b) Hłusk, przeszło 1,600 wiernych, kaplica na cmentarzu grzebalnym; c) Świsłocz, przeszło 3,200 wiernych, z dwoma kaplicami w Albrychtowie i Rudobiełce. W pow. mozyrskim 7) dekanat mozyrsko-rzeczycki, parafie: a) Mozyrz, około 5,300 wiernych; kościół przy klasztorze panien cystersek w Kimbarówce, 8 kaplic: w Cholimach, Bokowie, Kapliczach, Barbarowie, Narowli, Hołowczycach, Nowinkach i Mozyrzu; b) Petryków, około 3,000 wiernych; kaplica w Doroszewiczach i Piotrowska na cmentarzu grzebalnym; c) Kopatkiewicze, do 1,000 wiernych; d) par. Dawidgródek, dołączona do dekan. pińskiego, przeszło 1,800 wiernych; filia w Turowie, kaplice w Kożangródku i Lachowie. W pow. rzeczyckim, dekanat wzmiankowany, parafie: a) Rzeczyca, przeszło 1,100 wiernych, filia w Ło-

jowie, kaplica w Rzeczycy (na cment. grzeb.) i 2 w Łojowie; b) Ostrohladowicze, około 3,000 wiernych. W pow. pińskim 8) dekanat piński, parafie: a) Lubieszew, około 400 wiernych, filia w Lubieszewie, w kościele pokapucyńskim; b) Pińsk, przeszło 5,600 wiernych; filie: Pokomunistowska, Łunińska, Osowska, Telechańska; kaplice w Zawidczycach, Żytnowiczach, Stoszanach i Pińsku. W pow. słuckim: 9) dekanat słucki, parafie: a) Słuck z filią Urzecze (w pow. bobrujskim), przeszło 5,000 wiernych, kaplice; w Wołczycach, Słucku (na miejscu dawnej fary), Winnicy, Czabusach, Pekliczach i Jurkiewiczach; b) Nieśwież, około 6,500 wiernych; kaplice w Słuckiej bramie, w Połośnej i Nowomiejska; c) Kleck, przeszło 4,300 wiernych; filia Sołowie; kaplice: w Janowiczach, Płaskowiczach, Dunajczycach, Zaostrowieczu, Jasieńcu, Lecieszynie i Radziwilimontach; d) Cimkowicze, około 1,800 wiernych, kaplica w Wasilczycach; e) Kopyl, przeszło 4,200 wiernych, kaplice w Kopylu (na cmentarzu grzebalnym) i Usowie; f) Niedźwiedzica, przeszło 3,500 wiernych, kaplica w Sawejkach; g) Starczyce, do 1,500 wiernych, kaplice: w Miasiewiczach, Borze i Lutowiczach. W pow. nowogródzkim: 10) dekanat nowogródzki, parafie: a) Nowogródek, przeszło 3,400 wiernych; filia tamże; kaplice: w Nowogródku, Milkiewiczach, Starojelni, Sworotwie, Horodecznie, Niehniewiczach, Chrolczycach; b) Wsielub, przeszło 1,860 wiernych; kaplice: w Wsielubiu, Wereskowie i Beninie; c) Worończa, przeszło 2,400 wiernych; kaplice: w Worończy, Tuhanowiczach, Serweczu i Kozłowiczach; d) Korszyn, przeszło 2,400 wiernych; kaplice: w Żeleźnicy, Haciszczu i Arabinowszczyźnie; e) Darewo, przeszło 3,000 wiernych; kaplica w Swojatyczach; f) Połoneczka, przeszło 5,300 wiernych; kaplice: w Połoneczce, dwie w Mirze, dwie w Horodzieju, w Prościu, Zauszycach i Obryniu; g) Nowa-Mysz, przeszło 3,700 wiernych; kaplice: w Łozwieni, Piotrowiczach, Nowosadach i Nowej-Myszy. Po 1863 r. zamknięto lub przerobiono na cerkwie 10 kościołów przy klasztorach, 30 kościołów parafialnych, 26 filialnych i 80 kaplic, razem 146 świątyń; mianowicie w pow. mińskim: w Mińsku klasztor i kościół bernardynów (dziś koszary i archiwum), klasztor panien bernardynek z kościołem (zamieniony na cerkiew i monaster czerńców), klasztor panien benedyktynek z kościołem (monaster i cerkiew czernic); kościoły parafialne: w Cholawszczyźnie, Iwieńcu, Dubrowach, Wołmie, Zasławiu, Grodku, Rubieżewiczach, Mikołajewszczyźnie, Stołpcach; kościoły filialne: w Annopolu, Chotowie, Naborowszczyźnie, Zaniewszczyźnie, Iwieńcu, Starzynkach, Nowosiołkach; kaplice: w Łoszycy, Siemkowie, Ignatyczach (domowa), Sule, Stołpcach i Podsuckiej (par. uździeńskiej). W pow. borysowskim: kościoły parafialne: w Hajnie, w Omniszewie; filie: Zawiszyn, Małe-Dolce, Mściż, Krzyczyn; kaplice: Hniezdziłów, Zajelniak. Pow. ihumeński: parafie: Śmiłowicze, Dukora, filie: Leszno, Drażna (w pow. mińskim, lecz była w dekanacie ihumeńskim); kaplice: w Bohuszewiczach, Paszkiewiczach (pow. miński), w Dukorze (domowa), w Zamościu (domowa), w Dudziczach (domowa). W pow. bobrujskim kaplice: w Omelnie, Janinie, Jasnym-Lesie, Domanowszczyźnie, Dobośni, Ksawerpolu, Radutyczach, Zawołoczycach, Dworcu, Borysowszczyźnie, Usterchach. W pow. mozyrskim: klasztor cystersów w Kimbarówce; par. Łachwa; filia Kordyczew; kaplice: w Skryhałowie, Zamoroczu, Horbowiczach, Peretrutowiczach, Kurzeniach, Grabowie, Dziakowiczach, Horodziatyczach, Komarowiczach, Nowosiołkach, Kopałkiewiczach, Saniukach, Koczyszczu, Józefówce, Kuźmiczach i Nowikach. W pow. rzeczyckim: par. Jurewicze; filie: Zaspa, Berezówka, Brahin, Chojniki; kaplica w Hliniszczu. W pow. pińskim: parafie: Łohiszyn i Karolin, klasztor z parafią i kościołem benedyktynów; filie: Chworostów, Ochów, Pohost, Sożno, Bohdanówka; kaplice: w Miastkowiczach, Krystynowie, Bireżewiczach, Tyrnowiczach, Gaju, Piasecznej, Berdunach, Kraszewiczach, Podhajcach, Duboju, Płoskini. Pow. słucki: parafie: Lachowicze, Bobownia; Hrozów, Zamość; filie: Połośna, Nowosiołki; kaplice: w Pohoście, Bołoczycach, Bielewiczach, Bieliczach, Wańkowszczyźnie, Raczkiewiczach, Perestach, Hołyńce, Rymiu, Doktorowiczach, Bobowni, Basławcach, Chrzanowie, Wiuniszczu; klasztory w Nieświeżu: bernardynów, benedyktynów, dominikanów i benedyktynek z kościołami. W pow. nowogrodzkim: klasztor dominikanek w Nowogródku; parafie: Starojelnia, Mir, Niehniewicze, Krzywoszyn, Stołowicze, Iszkołdź, Swojatycze, Horodyszcze, Snów, Zadźwiej; kaplice: w Horce, Karlicy, Wenskowie, Cycinie, Horodyszczu, Domaszewiczach, Użance, Zauszu, Rudawce, Studzionce, Stajkach, Burdykowszczyźnie i Lipie. Niektóre z tych świątyń istnieją, ale w spisach urzędowych nie są zamieszczone i są uważane jako zamknięte. W majątkach poduchownych, znajdujących się w obrębie gub. mińskiej, było niegdyś 15,731 poddanych płci męzkiej i około 558,050 mr. ziemi. Z tego w dobrach pojezuickich 12,556 dusz i 482,460 mr., w dobrach klasztornych 3,175 dusz i 75,580 mr. W 1819 r. było 30 szkółek parafialnych i 13 konwiktów przy klasztorach, liczba uczniów nie przechodziła 600. Obecnie stan duchowny w Mińszczyźnie posiada około 2,160 mr. ziemi, co zaś do szkółek parafial-

nych, to przy kościołach ani jedna nie istnieje, a dzieci wieśniaków w ogóle, więc i katolików, otrzymują naukę w tak zwanych „narodnych uczyliszczach", które obecnie są zamieniane na parochialne przy cerkwiach. Jan Chodźko zostawił w rękopisie, w dwóch poszytach: Wiadomości o kościołach i klasztorach dyecezyi mińskiej, z której dwa wyjątki ogłoszono w Pamiętniku relig.-moralnym (nowa serya IV, 32 i 361).

Mińska eparchia prawosławna, zawiera się w obrębie wszystkich dziewięciu powiatów gub. mińskiej. Wyznanie obrządku słowiańskiego przyszło na terytoryum obecnej gub. mińskiej od pierwszych zaczątków Rusi Waregskiej; władyctwo było wówczas w starożytnym Turowie, a następnie w Pińsku, za metropolią zaś zawsze uważany był Kijów. Wiarogodny niemiecki kronikarz Dytmar uważa za pierwszego apostoła stron nad Prypecią, współczesnego sobie biskupa kołobrzeskiego Reinberna, który przywiózłszy do Turowa Waregowi Światopełkowi żonę, córkę króla Bolesława Chrobrego, chrzcił lud pogański i bałwany jego topił w wodach (księga VII, rozdz. 52). Losy władyctwa pińsko-turowskiego, wiążąc się z dziejami całego kościoła Rusi, należą do specyalnej historyi (ob. Bartoszewicza: Szkic dziejów kościoła ruskiego), tu zaś jedynie należy zanotować kilka najwybitniejszych faktów tej ważnej sprawy. Po 1596 r., kiedy większość wyznawców obrządku ruskiego przyjęła unią w skutek uchwały brzeskiej, pozostali tych stron dyzunici, nie mając uregulowanej hierarchii, porozumiewali się zwykle w rzeczach wyznania, prywatnie, z władykami po za krajem żyjącymi lub nawet patryarchą greckim w Konstantynopolu. Głównym punktem dyzunii mińskiej pod te czasy był Słuck, ochraniany tradycyjnie powagą rodu znakomitych władców Słuczyzny Olelkowiczów, a następnie ich spadkobierców, dysydenckich Radziwiłłów. W Słucku wtedy podobno istniały: szkoła przepisywaczy ksiąg liturgicznych i przytulisko w monasterze spaskim na Trojczanach dla kształcących się przyszłych duchownych. Bądź co bądź, nie pomyślano z góry o nadaniu praw wyznaniu, które często podburzane kontrowersyami z jezuitami tem chętniej zwracało się po opiekę gdzieindziej; to też skutki tego objawiły się w pamiętnym akcesie słuckim w 1767 r. i zakończyły smutnie wynikami konfederacyi barskiej; a w 1785 r. cesarzowa Katarzyna II wymogła już na Stanach, aby wszystkie kościoły dyzunickie w rzeczypospolitej podlegały władzy zwierzchniej głośnego w dziejach Wiktora Sadkowskiego, z archimandryty słuckiego zamianowanego episkopem perejasławskim. Jak tylko w 1793 r. wojew. mińskie przeszło pod panowanie Rosyi, natychmiast zwinięto biskupstwo unickie pińsko-turowskie, władyka Joachim Horbacki i jego wikary Józefat Bułhak usunięci z pensyą, a Wiktor Sadkowski 13 kwietnia 1794 r. otrzymał nominacyą na episkopa mińsko-wołyńskiego i koadyutora kijowskiej metropolii; jednocześnie zaś przy monasterze słuckim założono wielkie seminaryum, które tam przetrwawszy 47 lat, przeniesione zostało w 1840 r. do Mińska. W tej dobie wyznanie słowiańskie Mińszczyzny było przeważnie w unii. Wyznanie prawosławne liczyło 11 monasterów, 89 parochij, mianowicie w okręgach duchownych: słuckim 45, pińskim 7, turowskim 8, mozyrskim 12, dawydgródeckim 12, petrykowskim 6. Wkrótce staraniem episkopa Wiktora, namiestnika mińskiego Iwana Niepluj ewa i generał-gubernatora Tymofieja Tutolmina do 100,000 unitów przyłączono do kościoła panującego, przez co nowa eparchia mińska odrazu urosła, zwłaszcza na Polesiu. Ukazem z d. 6 wrześ. 1795 r. cesarzowa Katarzyna zawiesza władzę biskupów unickich w obrębie nowo ustanowionej gub. mińskiej. Ztąd więc mińskiej eparchii przybyło znowu dużo wyznawców. W 1796 r. biskupowi unickiemu białoruskiemu Herakliuszowi Lisowskiemu poddano unitów mińskich, którzy zaczęli tę zmianę tłumaczyć na swoją stronę, w skutek czego naczelnik gubernii okólnikiem z d. 4 marca objaśnił unitom płonność ich nadziei i polecił sprawę misyi kościoła panującego gorliwiej prowadzić, więc przyłączanie unitów nieustawało. W 1796 r. episkopa Wiktora przeniesiono na archiepiskopią czernihowską a jego miejsce zajął Job Potemkin i rządził do 1812 r. Job przyczynił się też nie mało do rozpowszechnienia swego wyznania w Mińszczyźnie. W 1797 r. unici poddani zostali jego jurysdykcyi w przedmiocie ksiąg metrycznych, w czem dopomagał nawet wspomniany Herakliusz Lisowski, arcybisk. unicki połocki, ale konkordat w tymże roku zawarty ze stolicą papiezką utrzymał do czasu unię pozostałą. W 1799 r. archiepiskopowi mińskiemu nadano tytuł mińskiego i litewskiego W 1800 r. eparchia liczyła już 213 parafii, 10 monasterów i przeszło 262,000 wyznawców. Od 1812 do 1816 r. rządził eparchią Serafin Głogolewski, późniejszy metropolita petersburski; odtąd znowu do 1832 r. był na eparchii Antoni Maksimowicz; po nim do 1834 r. Eugeniusz I Bażanów, późniejszy egzarcha Gruzyi. Za Eugeniusza w 1833 r. zmieniono znowu tytuł Władyki przez wyrzucenie słowa „litewski" i zamianę na „grodzieński". Następnie do 1840 r. rządził eparchią Nikanor Klementejewski, późniejszy metropolita nowgorodzki, petersburski i finlandzki. Za Nika-

nora mińska eparchia w 1839 r. przez działalność biskupów unickich: Józefa Siemaszki, Bazylego Łużyńskiego i Antoniego Zubki pozyskała wszystkich unitów Mińszczyzny, w liczbie 310,371 płci obojga, z 322 parafiami, mianowicie w powiatach: borysowskim 55 parafii, w nowogrodzkim 50 parafii, w pińskim 49 parafii, w ihumeńskim 46 parafii, w mińskim 37 parafii, w słuckim 33 parafii, w bobrujskim 29 parafii, w rzeczyckim 16 parafii, w mozyrskim 7 parafii. Po kasacie unii eparchią mińsko-grodzieńską nazwano mińsko-bobrujską i zamianowano na episkopa eks-unickiego biskupa brzeskiego Antoniego Zubkę. Zubko uwolniony od obowiązku w 1848 r. z pensyą 5,000 rs., mieszkał przez pewien czas pod Mińskiem, w folwarku archirejskim, a następnie przeniesiony do monasteru pokamedulskiego w Pożajściu, w kilka dni po odbytem 50-letnim jubileuszu biskupstwa w 1884 r., prawie nagle życie zakończył. Po Zubce od 1848 r. rządził eparchią też eks-unita Michał Hołubowicz. Chociaż autor obszernego katechizmu prawosławnego w języku polskim, jednak obojętny całkiem dla wyznania, człowiek nie małych zdolności, wykwintnego życia, wielbiciel i znawca sztuk pięknych, zgromadził znaczny zbiór obrazów i rzeźb w pałacu swoim. Uwolniony w 1868 r. z pensyą 5,000 rs., zamieszkał w klasztorze w Żurowicach, w gub. grodzieńskiej, miejscu kształcenia się swego w młodości, tam, zachowując ożywione, dobre stosunki ze współobywatelami, zmarł w 1883 r. Po Hołubowiczu rządzili: do 1877 r. Aleksander Dobrynin, za władyctwa którego wielu katolików przyłączono do prawosławia, później Eugeniusz II, a od paru lat zostaje na episkopii Warlaam. Wszystkich więc władyków mińskich do dziś dnia było 11. W 1857 r. parochie podzielono na 5 klas, z pensyą dla parochów odpowiednią, od 140 do 576 rs. Wszystkich parochii liczyło się wtedy i teraz 535, mianowicie w powiatach: mińskim 35, borysowskim 61, ihumeńskim 62, bobrujskim 59, słuckim 60, rzeczyckim 62, pińskim 85, mozyrskim 62, nowogródzkim 49. Dziś oprócz tych jest cerkwi nieparafialnych do 600, sobornych cerkwi 16 a wyznawców do 800,000. W 1857 r. uposażenie roczne białego duchowieństwa wynosiło około 122,000 rs.; utrzymanie episkopa, seminaryum i konsystorza do 39,000 rs., razem około 161,000 rs. Dziś suma utrzymania jest podwójną prawie. Oprócz pensyi duchowieństwo parochialne posiada ziemię, mianowicie w powiatach: mińskim przeszło 7,000 mr., w borysowskim około 6,980 mr., w ihumeńskim przeszło 6,090 mr., w bobrujskim około 4,860 mr., w słuckim około 6,300 mr., w rzeczyckim przeszło 4,800 mr., w pińskim około 6,760 mr., w mozyrskim około 7,490 mr., w nowogrodzkim przeszło 4,700 mr., razem przeszło 57,000 mr., a średnio na każdą parochią przeszło po 106 mr. Klasztorne duchowieństwo ma przeszło 2,000 mr. ziemi. Monasterów dziś w eparchii jest 6, mianowicie: w Mińsku męzki Świętego Ducha, założony w 1872 r. w murach klasztoru bernardynek; żeński tamże, Przemienienia Pańskiego, założony w 1871 r. w murach klasztoru po benedyktynkach; w Słucku, Spaski, starodawny męzki na Trojczanach; w Pińsku męzki; w Ładzie, w pow. ihumeńskim, męzki, pobazyliański, z zakładem poprawczym dla duchowieństwa; w Wołnianach, w pow. nowogródzkim, żeński po bazyliankach. Nadto był monaster męzki w Hrozowie, w pow. słuckim, lecz zamknięty w 1862 r. Jeszcze w 1866 r. utrzymanie duchowieństwa zakonnego kosztowało około 11,400 rs., teraz budżet jest podwójny. W 1857 r. było w eparchii osób stanu duchownego płci męzkiej 3,466; w 1864 r. 3,060, w 1882 r. duchowny stan wynosił 4% w stosunku do całej ludności. W 1864 r. archimandryta klasztoru ładzieńskiego Mikołaj wydał interesującą, obszerną pracę: „Istoryczesko - statisticzeskoje opisanje Mińskoj Eparchii", zawierającą dużo materyału dla badaczów. Z dzieła tego widzimy, że w obrębie jednej tylko teraźniejszej gub. mińskiej 360 erekcyi cerkwi lub monasterów zawdzięcza się duchowieństwu łacińskiemu lub ziemianom polskim. W tej liczbie duchowni fundowali 21 świątyń ruskich. Najgodniejszą jednak uwagi jest ta okoliczność, że nawet po ostatecznej kasacie unii, t. j. po 1839 r., obywatele polscy pobudowali własnym kosztem przeszło 60 cerkwi prawosławnych, niektóre z muru, z wielkim nakładem. Cyfry te wszakże zgoła niewyrażają rzeczywistych, ponieważ wiele dokumentów zaginęło podczas wstrząśnień krajowych, o innych zaś erekcyach i dobrodziejstwach ustała tradycya. Na pewno można twierdzić, że bodaj ani jedna cerkiew wiejska nie została wybudowaną bez współudziału dziedziców, którzy zawsze chętnie dawali materyały budowlane, a dawne zapisy przodków regularnie uiszczają parochom.

Mińskie namiestnictwo, ob. *Mińska gubernia*. Podług Storcha w 1794 r. miało 1731 m. kw. obszaru i liczyło 851,000 ludności, czyli 492 mk., na 1 m. kw.

Mińskie starostwo grodowe, podług spisów podskarbińskich z r. 1668 zaliczało się wówczas do dóbr stołowych królewskich. W 1766 r. jako sstwo obejmowało miasto Mińsk, niegdyś rezydencyą udzielnych książąt z dwoma zamkami, wójtostwem i przyległościami. W 1771 r. posiadał je wraz z wójtostwem Antoni Przeździecki, opłacając zeń kwarty złp. 486 gr. 9, a hyberny złp. 2,814. W czasie obudwu wo-

jen szwedzkich nadzwyczajnie to sstwo było zniszczone. Starostami grodowemi mińskiemi od r. 1401 do 1794 r. byli: Brzostowicz Michał h. Strzemię 1782 r., Hornostaj Jan h. Centaur 1547 r., Iwanowski Ignacy Józef h. Rogala 1755 r., Przeździecki Antoni h. Prus 1767—1779 r., Przeździecki Dominik h. Prus 1779—1782 r., ks. Radziwiłł Udalryk h. Trąby 1730 r., ks. Radziwiłł Hieronim h. Trąby 1784—86, Sapieha Bohdan h. Lis 1401, Sapieha Bohdan h. Lis 1497, Tyszkiewicz Bazyli h. Leliwa 1561 r., Tyszkiewicz Piotr h. Leliwa, Tyszkiewicz Teodor h. Leliwa, Wołodkowicz h. Radwan 1550 r., Zawisza Andrzej Kazimierz h. Łabędź 1647 r., Zawisza Jan h. Łabędź 1696 r., Zawisza Krzysztof h. Łabędź 1652—92 r., Zawisza Krzysztof Stanisław h. Łabędź 1697—1721 r., Zawisza Ignacy h. Łabędź 1736 r.

Mińskie województwo. Do wiadomości podanych w art. *Litewskie województwa* (t. V, 339) należy dodać, że podług tablicy Moszyńskiego z 1790 r. miało 727 m. kw. obszaru i 422 mk. na 1 m. kw. Uszczuplone w swych granicach przy pierwszym podziale Polski w 1772 r. przez odpadnięcie miasta Rohaczewa z częścią pow. rzeczyckiego pod panowanie Rossyi, a w 1793 r., całkowicie do tegoż cesarstwa wcielone, liczyło za rzplitej zawsze dwóch senatorów, t. j. wojewodę i kasztelana. Pierwszym wojewodą za przywilejem Zygmunta Augusta był Gabryel Hornostaj herbu Centaur, starosta kamieniecki, w 1598 r., który w krótce potem postąpił na województwo brzesko-litewskie, ostatnim zaś Adam Chmara herbu Krzywda, z kasztelanii mińskiej posunięty na tę godność za przywilejem Stanisława Augusta z dnia 4 lutego 1784, zmarły w roku 1805 (nie zaś 1809 r. jak chce „Pamiatnaja Kniżka“ gubernii mińskiej wydanie 1878 r.). Pomiędzy tymi dwuma dostojnikami w ciągu 225 lat istnienia tegoż województwa notujemy następny szereg wojewodów mińskich: Andrzej Sapieha 1569—1577, później wojewoda mścisławski, Mikołaj Sapieha 1577—1588, później wojewoda witebski, zmarły 1609 r., Bohdan Sapieha 1588—1590, Jan Abramowicz 1590—1596, później wojewoda smoleński, Andrzej Zawisza 1596—1599, później wojewoda witebski, Jan Pac 1599, zmarły w Mińsku 1615 r., Bohdan Sapieha w 1615 r., zmarły w 1616 r., Mikołaj Sapieha 1616—1617, później wojewoda nowogródzki, Piotr Tyszkiewicz 1617 r., zmarły w Mińsku 1620 r., Balcer Strawiński 1610 r. zmarły w Mińsku 1633 r., Aleksander Słuszka 1633—1635, później wojewoda nowogródzki, Mikołaj Sapieha 1635—1638 później wojewoda brzesko-litewski, Aleksander kniaź Massalski 1638, zmarły 1651 r., Aleksander Ogiński 1641—1648, później kasztelan trocki, Kazimierz kniaź Sanguszko 1648—1654. Odtąd następuje kilkoletnia przerwa z powodu zagarnięcia większej części Litwy, przez wojska rossyjskie, wskutek czego w Mińsku sprawowali rządy namiestnicy czyli wojewodowie z ramienia cara Aleksego. Wówczas to słynny swego czasu warchoł, smutnej pamięci możnowładca Bogusław ks. Radziwiłł, koniuszy litewski, późniejszy wielkorządca Prus książęcych, od Jana Kazimierza otrzymał 1655 r. nominacyą na województwo mińskie, oczywiście tytularną, z racyi ówczesnych stosunków politycznych (ob. „Dziejopisowie krajowi“, Rudowski, tom II, stron. 51, Petersburg i Mohylów 1855). Po odzyskaniu Litwy przez Jana Kazimierza a nawet jeszcze przed zakończeniem wojny z Rosyą, widzimy w dalszym poczcie wojewodów mińskich (snadź po zrzeczeniu się Radziwiłła): Krzysztofa Rudominę Dusiatskiego, wsławionego w bojach rycerza, zmarłego w 1659 r. Następcami jego byli: Stanisław Rajecki 1659 r., Kazimierz Białłozor, zmarły 1666 r., Jan Zawisza, zmarły 1674 r., Michał kniaź Siesicki 1674—1690 r., później wojewoda mścisławski, Władysław Sapieha 1690—1699 r., później wojewoda brzesko-litewski, Krzysztof Despot Zenowicz zmarły 1717 r., Krzysztof Zawisza zmarły 1721, autor cennych pamiętników (wydanych przez Juliana Bartoszewicza w Warszawie 1862 r.), Jan Żaba 1726—1744 r., Jan August Hylzen 1754—1767 r., Józef Hylzen 1767—1769, później wojewoda mścisławski, Tadeusz Burzyński 1769 r., zmarły 1773 r., Józef książę Radziwiłł, ordynat klecki, 1773—1784 r., późniejszy kasztelan a naostatek wojewoda trocki. Kasztelanami mińskiemi byli: Mikołaj Talwosz 1569 r., Jan Hlebowicz 1574—1584, Paweł Pac 1587, Marcin Strawiński 1591—1595, Simeon Wojna, Jan Haraburda 1606 r., Piotr Tyszkiewicz 1617 r., Aleksander Słuszka 1620—26, Andrzej Zawisza 1629 r., Jan Alfons Lacki 1634 r., Gedeon Rajecki 1638 r., Mikołaj kniaź Czartoryski 1658 r., Stefan Kędzierzawski 1661 r., Stefan Rusiecki zmarły 1671 r., Aleksander Judycki 1677 r., Andrzej kn. Puzyna około 1680 r., Stanisław Rusiecki, 1691 r., Wyhowski, Hieronim Kierdej, kn. Lubecki, Szczuka 1703 r., Jan Sapieha, Antoni Teodor Wańkowicz 1709 r., Daniel Wyhowski 1717 r., Józefowicz, Michał Judycki 1741—54 r., Jan Judycki 1758—76 r., Michał Rokicki 1778 r., Adam Chmara 1779 r., Szymon Zabiełło 1724 r., Michał Obuchowicz 1788 r.

Historyą Mińska i Mińszczyzny skreślił *Ad. Chmara*, opis zaś miasta, tudzież powiatu, gubernii, dyecezyi i eparchii *Aleksander Jelski.* (Przyp. Red.).

Minsterberch (dok.), ob. *Wystruć.*

Minszeni-de-Żos, wś kośc., i **M.**-*de Sus* (w dok. *Monczeny, Munczeny*), wś, pow. orgiejewski gub. bessarabskiej, w pobliżu Dniestru, na płn. od m. powiat.; ob. Arch. J. Z. R., cz. VI, t. 2, 509.

Minszeningken niem.,?, pow. kłajpedzki, st. p. Aglonen; na specyalnej mapie Reymanna niema tej osady. Ma 433 morgów obszaru i 35 mk. w 1856 r.

Mintawa, rz., ob. *Zglowiączka.*

Mintegeithen (dok.), ob. *Metgethen.*

Minten, niem. wś i folw., pow. frydlądzki, st. p. i urz. stanu cywiln. Gallingen.

Mintowszyszki, wś, pow. święciański, w 2 okr. pol., gm. Kukuciszki, okr. wiejski Puczkaryszki, o 2 w. od gminy, 33 dusz rew.

Minturyszki, zaśc, rząd., pow. wileński, w 2 okr. pol., gm. i okr. miejski Mejszagoła, o 4 w. od gminy; o 25 wiorst od Wilna, 1 dm., 11 mk. katol.

Mintwiese, niem., folw. do dóbr ryc. Loecknick, pow. gierdawski, st. p. Nordenbork 9 km. odl.* Cały ten majątek zawiera 201 ha roli orn. i ogr., 84·70 łąk, 29·20 pastw., 50 boru, 10·80 nieużyt., 0·40 wody, razem 376·10 ha; czysty dochód z gruntu 2492 mrk. Właśc. Juliusz v. Zaborowski. Z szlachty pol. mieszkali tu dawniej Kurowscy (ob. Kętrz. O ludności pol., 583). *Kś. Fr.*

Minty, szczyt w Karpatach bukowińskich, na południowej granicy gm. Płoski prywatnej, w pow. wyżnickim, zarazęm na granicy pow. wyżnickiego i radowieckiego, pod 42° 47′ 18″ wsch. dłg. g. F., a 47° 52′ 8″ płn. sz. g. Pokrywają je lasy szpilkowe, wśród których leżą łąki z zabudowaniami halnymi. Na połudn. stoczystości wypływa potok Ropoczel, dopływ Suczawy; z półn. zaś stoczystości spływają wody do górnej Putylli. Wzniesienie 1326 m. Na połd. zach. od M. rozlega się grzbiet górski Stywiory. *Br. G.*

Minupie, piękna i zamożna wieś, pow. szawelski, w 1 okr. pol., gm. Chwałojnie, par. Użwenty, przy trakcie bitym z Użwent do Łuknik, 72 dusz, 300 dzies. ziemi uwłaszcz. Należała do dóbr Użwenty ks. Druckich — Lubeckich.

Minuthen-Peter al. *Ridszen*, niem., wś, na Litwie prusk., pow. szyłokarczemski, st. Wieszen, tamże urz. stanu cywiln. W 1856 r. 126 mk.

Minutowa wieś, al. *Minutowo*, niem. *Minuthsdorf*, wś., pow. inowrocławski, na trakcie z Inowrocławia do Bydgoszczy; 48 dm., 371 mk., 336 ew., 26 kat., 9 żydów, 125 analf. Poczta w Wielkiej Nowej wsi o 3 kil., gość. na miejscu; st. kol. żel. i tel. w Złotnikach o 7 kil. *M. St.*

Miny, os. i pustkowie, pow. włoszczowski, gm. Secemin, par. Czarnca. W spisie wsi z 1827 r. podane są Jezioro i Miny, 4 dm. 25 mk.; ob. Czarnca.

Minyocz węg., ob. *Minowec.*

Miodara, zaśc. pow. borysowski, na pół drogi pomiędzy Sołodzieniewiczami i mkiem Hajną, w okr. pol. łohojskim, ma 1 osadę; miejscowość falista, dość leśna. *Al. Jel.*

Miodne al. *Miedna*, os. leś., pow. kozienicki, gm. Suskowola, par. Sucha. Os. rząd., należąca do majoratu Suskowola.

Miodobory al. *Miodoborskie góry*, przez lud w Galicyi zwane *Toutry*, gałęź gór karpackich, łącząca się z odłamkami Karpat w okolicach Oleska i Podhorza w Galicyi, przechodzi do gub. podolskiej między m. Satanowem i wsią Olchowcem, podniosłszy się najwyżej pod wsią Uwsiem, ciągnie się pod Iwachnowcami, Lanckoroniem, Białą, Nihinem ku Przewrociu. Wierzchołki tych malowniczych wzgórz w wielu miejscach złożone są z obnażonych skał i pokryte lasami. Od Przewrocia gałęź ta ciągnie się dalej oddzielnemi wzgórzami przez Humińce do Supruńkowicz, skąd bystro zniża sie jedną gałęzią ku Dniestrowi przez wieś Kulczyjowo i ginie pod wsią Suboczą (pow. uszycki), drugą zaś ciągnie się nad Dniestrem przez pow. uszycki i mohylowski, a także zachodnią część jampolskiego. Dla tego to rzeki wpadające do Dniestru potworzyły sobie bardzo głębokie i spadziste jary, są nadzwyczaj bystre i brzegi ich przy ujściu dochodzą miejscami od 80 do 110 sążni. Najwyższa wysokość M. gór, według Eichwalda, dochodzi do 90 sążni (Uwsie, Supruńkowce); pod wsią Karaczkowce dosięga nawet do 163.4 sążni. W okolicy wsi Uwsia są ślady działalności wulkanicznej. M. na obszarze wschodniej Galicyi (zwane tam Toutry), poczynają się śród wyżyny zbaraskiej i ciągną na długości 10 mil (75·85 klm.) przez okolice Skałatu, Grzymałowa i Toustego, ponad jarem rzeczki Gniłej ku Zbruczowi do granicy Galicyi. Liczne dolinki, zamknięte pomiędzy odstrzelonemi odnóżami tego pasma wzgórz, miejscami lesiste, miejscami nagie grzbiety, zawalone złomami głazów, lub sterczące ponad lasy ostre szczyty skał, czynią okolice miodoborskie najpiękniejszemi na całem Podolu, zwłaszcza pomiędzy Krasnem a Kręciłowem. M. góry zasłaniają Kamieniec i miejscowości około niego leżące od północy, co rażąco wpływa na klimat w tych miejscowościach, dla tego też wiosna tu wcześniejsza, na polach dojrzewa kukurydza, winograd, rodzą się wszędzie melony, kawony i tytuń turecki. M. wspomina Wieliczko w swej Kronice pod nazwą *Niedobor* (Nedobor), t. II, 412. Ob. Giżyckiego Fr. Ks. „Podróż w górach miodoborskich“, Krzemieniec 1809 r.; Teisserge Wawrzyniec „Der Po-

dolische Hügelzug der Miodoboren als ein Sarmatisches Bryozoen-Riff", w Jhb. d. k. k. geolog. Reichsanshalt, 1884 r. *Dr. M.*

Miodowata, ob. *Medowata.*

Miodówka, ob. *Medowka.*

Miodówko, niem. *Mniodowko*, wś na Warmii pol., pow. olsztyński, st. p. Dorotowo, okr. urz. stanu cywil. Gryźliny, obszaru ma 998.82 mr., sąd okr. Olsztyn, par. kat. Gryźliny, ew. Olsztyn. W 1863 r. 24 dm., 195 mk., 171 kat., 18 ew., 185 Polaków, 10 Niemców (ob. Gesch. des. Kr. Allenstein von Grunenberg, str. 142). *Ks. Fr.*

Mioduchów, folw., pow. wołkowyski, należy do dóbr *Iwaszkiewicze* (ob.).

Mioduchowo 1.) wś w płd.-zach. stronie pow. borysowskiego, w gm. łohojskiej, o 5 w. ku zach. od mka Łohojska, nieopodal granicy pow. mińskiego, ma 10 osad; miejscowość wzgórkowata dość leśna. 2.) **M.**, folw., pow. borysowski, w okr. polic. łohojskim, niegdyś Walickich, obecnie Ladzkich, 102 mr. obszaru; za poddaństwa było tu 18 włościan płci męskiej. 3.) **M.**, 6 w pobliżu siebie leżących zaścianków, na płd. krańcu pow. bobrujskiego, w okr. polic. hłuskim, razem os. 10; prowadzi tędy nędzna drożyna z Leskowicz do Porzecza; głuche, odludne, zapadłe Polesie. *A. Jel.*

Mioduchowszczyzna (?), w pow. mińskim, ob. *Jaukuny.*

Miodukszta, rz., pow. wiłkomierski, dopł. rz. Łaukiessy (dopływu Abeli).

Mioduńskie, jez., pow. ządzborski, w dobrach tej samej nazwy (ob. Weiss: Gesch. Lithauens und Masurens, II, str. 59). Jezioro to za pomocą wielu innych łączy się z Lewientynem (ob.), Śniardwami w pow. leckim.

Miodułskie, niem. *Mniodunsken* al. *Miedunsken*, dobra na Mazurach, pow. ządzborski, st. p. i tel. Ryn 7 kil. odl. Obejmują 126·54 ha roli or. i ogr., 132·66 łąk, 0·88 pastw., 1·63 nieuż., 2·56 wody, razem 264·27 ha; czysty dochód z gruntu 1724 mrk. Właściciel Wilh. Sommerey; hodowla bydła, koni i owiec. Okr. urz. stanu cywil. Szymonka. W 1856 r. 55 mk.

Mioduska, rz., inaczej *Sierpienica* (ob.).

Miodusówka al. *Medysówka*, wś nad rz. Żerdzią, pow. starokonstantynowski (dawniej krzemieniecki), na wsch. od Białozierki; ob. Arch. J. Z. R., cz. VI, t. 1, 234, 235, 236.

Miodusy 1.) wś i folw., pow. płocki, gm. Lelice, par. Bonisław, odl. 27 w. od Płocka, ma 7 dm., 87 mk., 475 mr. M. folw. należy do dóbr Lelice. W 1827 r. 9 dm., 90 mk. 2.) **M.**, wś, pow. lipnowski, gm. Czarne, par. Wielgie, odl. 14 w. od Lipna. Posiada ewang. dom modlitwy, szkołę począt., 17 dm., 78 mk., 167 mr. ziemi dobrej i 29 mr. nieuż. W 1827 r. 8 dm., 68 mk. 3.) **M.** al. *Miodusze*, okolica szl., pow. mazowiecki, gm. i par. Jabłonka. W obrębie jej leżą wsie: *M. Litwa*, w 1827 r. 8 dm., 66 mk.; *M. Perki*, w 1827 r. 5 dm., 30 mk.; *M. Stasiowięta*, 15 dm., 89 mk.; *M. Stok*, 24 dm., 138 mk. i *M. Wielkie*, wś włośc. 35 dm., 230 mk., ogółem 87 dm. i 553 mk. Folw. i wś M. Litwa w 1866 r. miał rozl. mr. 366: gr. or. i ogr. mr. 225, łąk mr. 22, lasu mr. 16, past. i zarośli mr. 91, nieuż. i place mr. 12. Wś M. Litwa os. 7, z gr. mr. 12. *Br. Ch.*

Miodusy, trzy wsie szl., pow. bielski, par. Pierlejewo: 1.) **M.**-*Dworaki*, 12 dm., 108 mk., nad strugą Dunajek, gleba pszenna, łąki, lasu brak. 2.) **M.**-*Junochy*, 15 dm., 81 mk., gleba pszenna, łąki, zarośle brzozowe. 3.) **M.**-*Pokrzywne*, 15 dm., 82 mk., gleba pszenna, łąki, lasu brak, pastwisko zwane Okrąglik, cmentarzysko. *W. Z.*

Miodziuś, ob. *Miedziuś.*

Miokowicze, wś, pow. brzeski, b. własność Matuszewicza. *A. K. Ł.*

Mionza, wś, pow. wągrowiecki, 17 dm., 135 mk., 10 ew., 125 kat., 35 analf. Poczta, tel. i gośc. w Janówcu; st. kol. żel. w Gnieźnie o 28 kil. *M. St.*

Miora, rzka w pow. święciańskim, przepływa około wsi Górze, folw. Jezioryszki i zaśc. Kusiszki.

Miorskie al. *Miory*, jez. w pow. dzisieńskim, do 6 w. dług., 480 saż szerokie, do 4 saż. głębokie. Nad niem leży mko Miory i kilka wsi tejże nazwy.

Miortwy (nazwa czysto ludowa), mała bagnista rzka w pow. słuckim, prawy dopływ Naczy, pomiędzy wsiami Łoktysze i Nacz; długość biegu około 3 wiorst. *Al. Jel.*

Miory 1.) mko nad jez. t. n., pow. dzisieński, w 3 okr. polic., gm. w miejscu, o 39 w. od Dzisny a 270 od Wilna, niegdyś własność Ryłłów. W 1640 r. Krzysztof i Helena z Wołków Ryłłowie sprzedali M. Sebastyanowi Światopełk Mirskiemu, sędziemu bracławskiemu, który w 1641 r. wybudował kościół paraf. drewn. pod wez. Wniebowzięcia N. M. P. Dziś M. należą do różnych właścicieli i liczą 96 mk. (50 męż. i 46 kob.). Par. kat. 4 kl. dek. dzisieńskiego, ma 4599 wiernych; kaplice w M. i Kamionpolu, dawniej także w Świętejwodzie. 2.) **M.**, dobra, tamże, dzielą się na 4 części: a) M. 1-sze, własność oddawna Mirskich, dziś Ludwika Światopełka Mirskiego, mają 57 dusz rew. i 138 ½ dz. ziemi; folw. ma 1 dm. i 6 mk. kat. b) M. 2-gie, własność Bielikowiczów, od których przez wiano przeszło do Doboszyńskich, dziś Hipolita Doboszyńskiego, tu jest kaplica; 136 dusz, 517 dz. ziemi. Folw. M. 2-gie ma 681·4 mr. rozl.: 366·6 mr. ziemi or., 167·7 lasu, 47·65 łąk, 44·85 zarośli, 40·95 pod fermą i 13·65 nieuż.; 83 mk. (30 męż., 35 kob. i 18 dzieci); 10 dm. Leży przy gośc. z Dzisny do Pohostu, odl. o 7 w.

od Mior, o 28 od m. Drui a 45 w. od Dzisny. Na terytoryum folw. znajdują się jeziora Hofcy i Nalińka. Hoduje się 45 koni, 150 sztuk bydła, 80 owiec, 35 cieląt i żrebiąt. c) M. 3-cie, dziedzictwo Puciatów, z których Jacek około 1600 r. miał 3 synów: Teodora, Iwana i Jana, dalej własność Tobiasza Puciaty. Miał on z Zofii Grużewskiej 2-ch synów: Jerzego i Władysława, zeszłych bezpotomnie, i córkę Maryannę Engelbrachtowę Klottowę, stolnikowę bracławską, która przekazała M. w dom Klottów; dziś własność Ignacego Klotta; 109 dusz rew., 283 dz. ziemi; folw. ma 1 dm. i 8 mk. kat. d) M. 4-te, własność Reuttów, 27 dusz, 94 dz. obszaru; folw. 1 dm. i 7 mk. kat. M. gmina, należy do 1-go okr. pokojowego do spraw włośc. w Dziśnie, oraz do 3-go cyrkułu powołanych do służby wojskowej z pow. dziśnieńskiego w m. Miorach, gdzie znajduje się zarząd gm. Składa się z 13 okr. wiejskich i liczy 54 wsie, 194 dm. i 3219 włościan obojej płci. Okręgi wiejskie: Kamienpol Wisława Światopełka Mirskiego; Staniulewo tegoż Mirskiego; M. Ludwika Mirskiego; M. Hipolita Doboszyńskiego; M. Ignacego Klotta; Kociołowo sukcesorów Hieronima Mirskiego; Horanie, dawniej Puciatów, dziś Mirskich; Bogudzienki Konstantego Wołosowskiego, nabyte od Lisowskich; Tumiłów Henryka Łopacińskiego, wprzód Wołosowskich; Nowy Dwór Rutkowskiego; Zahorze sukcesorów Bernarda Mirskiego, wprzód Sapiehów; Okułowo Adeli Zajkowskiej; Szczolno Stanisława Doręgowskiego. Okręgi wiejskie M. 1-sze, 2-gie i 3-cie obejmują w swym obrębie wsie: Pieczonki, Maciuki, Miśniki, Podjelce, Plejki, Rakowe, Tomki i zaśc.: Ryżowszczyzna, Ostrów, Zarzeczny, Czerewiki i Kiłbowszczyzna (w spisie urzęd. Kieszbowszczyzna). *J. Krz.*

Miotek, os. hutnicza do Zielonej, pow. lubliniecki.

Miotki, folw., pow. sokołowski, gm. Repki, par. Wyrozęby.

Mipaki, wś, pow. nowogródzki, w 2 okr. pol. horodyszczańskim, na pół drogi z miasteczek Horodyszcza i Poruczyna do Raju, 14 osad, miejscowość wzgórzysta, mało leśna, grunta dobre. *A. Jel.*

Mir, starożytne mko i dobra nad rz. Miranką, prawym dopł. Uszy, niegdyś w województwie a teraz w powiecie nowogródzkim, przy gośc. poczt. nieświesko-nowogródzkim, o 45 w. od Nowogródka, o 16 w. od st. dr. żel. mosk.-brzeskiej Horodziej a 105 w. od Mińska, w miejscowości wzgórzystej, bezleśnej w glebie urodzajnej. Miasto nędznie zabudowane z drzewa, brudne, ma około 700 dm. drewnianych, kilka murowanych i przeszło 4000 mk. płci obój. Zarząd gminy i zarz. 4-go okr. polic.; szkółka wiejska, szpital wiejski, st. p. na b. trakcie Nieśwież-Lida, o 28$1/2$ w. od Nieświeża, i apteka. Pierwotne dzieje M. giną w pomroce przeszłości. Nazwa zdaje się oznaczać gromadę, wiec, radę, gminę, ale nie pokój, jak się domyślają inni, gdyż pokój w gwarze ludu tutejszego zwie się „zamirennie“, „mirem“ zaś lud mianuje zawsze decydujące o sprawach publicznych zebranie ludowe: „jak Mir skaże, jak Mir asudzić, tak i budzie“, mówi chłop tutejszy, t. j. jak gromada, gmina powie, osądzi, tak ma być. Mylną jest prawdopodobnie opowieść podana przez Tyszkiewicza o założeniu M. przez Krzyżaków, kiedy w czasach już historycznych znajdujemy M. we władaniu w. ks. litewskich. Pierwszą wzmiankę o M. spotykamy pod 1395 r., w którym Krzyżacy, podtrzymując roszczenia Swidrygiełły przeciwko Witoldowi, najechali spuściznę Gedymina i oparłszy się aż o strony nowogródzkie, spľądrowali M. do szczętu. W 1434 r. w. ks. litewski Zygmunt Kiejstutowicz, rozdając ulubieńcom i zasłużonym alodyalne swe dobra, darowuje M. z przyległościami, na wieczne czasy, Siemce czyli Siemionowi Giedygołdowiczowi, późniejszemu kasztelanowi wileńskiemu. Dokument ten przytoczył Syrokomla z oryginału nieświeskiego (ob. Wędrówki, str. 41). Siemko umierając bezdzietnie, zapisał M. swej przybranej a prawdopodobnie naturalnej córce Annie Butrymównie, ta zaś z kolei testamentem z 1476 r. przekazuje go dożywociem swej ciotce, żonie Siemka, Miłochnie, a po jej zgonie na własność krewnemu swemu Jerzemu Illiniczowi. Ten Illinicz, późniejszy marszałek litewski i starosta brzeski, wzbogacony zapisem Butrymówny, dochodzi do znaczenia i zaniepokojony jakoby dwukrotnym napadem Tatarów perekopskich na strony nadniemeńskie i M., jak niemniej potęgą wrogiego sobie i natenczas wszechwładnego w Litwie Michała Glińskiego, pod koniec XV i na początku XVI w. wznosi w M. wspaniały obronny zamek w stylu gotyckim, o 5-ciu basztach. Mylnie więc przypisują budowę tej warowni w. ks. lit. Mendogowi lub późniejszemu właścicielowi ks. Mikołajowi Krzysztofowi Radziwiłłowi, bo ten tylko ozdobił i wzmocnił mury zamczyska mirskiego. Jerzy Illinicz umierając w 1520 r. zostawił dobra mirskie, znacznie pomnożone przez nabycie okolicznych włości czterem synom, z których Szczęsny (Feliks) przeżywszy braci, był w ostatku dziedzicem całej ojcowizny. Ożeniony z Zofią Radziwiłłówną, córką Jana Brodatego, kasztelana trockiego, zostawił jedynego syna Jerzego, którym po śmierci rodziców około 1541 r. zaopiekował się wuj jego Mikołaj Radziwiłł Czarny, brat królowej Barbary i oddał na dwór cesarza Ferdynanda II. Tam młody Illinicz tak

odznaczył się w zawodzie rycerskim, że cesarz, w nagrodę położonych zasług, w 1555 r. nadał mu tytuł hrabiego państwa rzymskiego na Mirze. Jerzy II Illinicz nie zawarł związków małżeńskich i nie mając potomków ani też żadnych bliższych krewnych, przez wdzięczność za doznaną opiekę, schodząc w 1568 r. ze świata, uczynił dziedzicem syna swego opiekuna, Mikołaja Krzysztofa, zwanego Sierotką. Tym sposobem M. wraz z tytułem hrabstwa przeszedł w dom radziwiłłowski około 1569 r., a gdy ks. Sierotka tworzył ordynacyą nieświeską, zatwierdzoną przez sejm 1589 r., wtedy i M. do niej włączono. Ordynatów władających Nieświeżem i Mirem było siedmiu, mianowicie: Mikołaj-Krzysztof, założyciel, Aleksander-Ludwik, marszałek nadw. lit., Michał-Kazimierz, podkanclerzy lit., Karol-Stanisław, kanclerz i hetman lit., Michał-Kazimierz, wojewoda wil., Karol-Stanisław, sławny „panie kochanku“, Dominik, który odznaczył się w wypadkach 1812 i 1813 r. Był to ostatni ordynat władca Mirszczyzny, po jego śmierci bowiem, w skutek układu rodzinnego, potwierdzonego przez rząd, M. z innemi dobrami, oddzielony od ordynacyi, przeszedł jako wiano na jedyną córkę Dominika, Stefanią, poślubioną ks. Leonowi Wittgensteinowi, a przez nią w dom Wittgensteinów, we władaniu których do dziś dnia pozostaje. Dobra mirskie mają obecnie około 1760 włók obszaru, składają się z 14 folwarków i 15 zaściansków; oprócz dochodów z dzierżawy gruntów, przynoszą z propinacyi i młynów około 10,000 rubli. Wszystkie folwarki wypuszczone są w dzierżawę. Zamek mirski nie raz był widownią krwawych zapasów. W 1655 r. oblegany i zdobyty przez Szwedów, których tu naprowadził głośny renegat i awanturnik Bogusław Radziwiłł, koniuszy lit., mając urazę do krewnego swego Michała-Kazimierza Radziwiłła. Po raz drugi nawiedzili M. Szwedzi za Karola XII w 1706 r. i 27 kwietnia spalili zamek, miasteczko zaś ucierpiało od nich jeszcze w marcu. Po wojnach szwedzkich zamek był zupełnie wyrestaurowany i zamieszkały aż do 1794 r. Głośny był zwłaszcza za ks. Karola „panie kochanku“, przedostatniego ordynata, który w młodości po pierwszym związku małżeńskim z Lubomirską, od 1753 r. przebywał w zamku, hulał zapamiętale i popełniał rozmaite wybryki, co spowodowało rozwód z żoną (Kotłubaj, Gal. Nieś., str. 463). Kotłubaj z dokumentów nieświeskich opisuje sławny festyn z orgiami, wydany przez niego na zamku mirskim dla trybunału kadencyi mińskiej w czasie Bożego Narodzenia 1761 r. (str. 467—468). We wrześniu 1785 r. był tu wspaniale podejmowany przez dziedzica król Stanisław August powracający z Nieświeża. W 1794 r. osaczony był tu oddział polski przez wojska rossyjskie, a zamek szturmowany uległ ponownemu zniszczeniu. Ostatnia klęska dla mińskiej warowni przypadła w lipcu 1812 r., gdy cofający się generał Płatow z korpusem kozaków, stoczywszy gorącą utarczkę z oddziałem generała Turny, pułk. Radzimińskiego i szefa Sumińskiego podpalił prochy, przez co wały i mury bardzo uszkodzone zostały. W d. 12 lipca król westfalski Hieronim Bonaparte miał główną kwaterę w M. W czasie całej kampanii 1812 r. miejsce to było punktem obserwacyjnym dla jazdy oddziału gen. Dąbrowskiego, demonstrującego pod Bobrujskiem, a 10 i 11 listopada, kiedy Czyczagow dążył na Mińsk do Borysowa, by zastąpić tam drogę zdziesiątkowanym klęskami Francuzom i przeszkodzić przeprawie przez Berezynę, zaszła pod M. żywa rozprawa. Od chwili tych wypadków zamek mirski już nie powstał i dziś tylko w jednej wieży narożnej, jako tako na mieszkanie przysposobionej, żyje pustelniczo stróż owej ruiny. Kościół farny w miasteczku pod wez. ś. Mikołaja cudotwórcy, wymurowany w ciężkim stylu gotyckim, niemiłym dla oka, o jednej wieży, założył w 1594 r. a w 1604 r. funduszem opatrzył ks. „Sierotka“, konsekrował zaś tę świątynię w 1605 r. Benedykt Wojna, biskup wileński. Słynął tu cudami, według wiary ludności, obraz ś. Antoniego, patrona rzeczy straconych, i cały był obwieszony srebrnemi votami, wyobrażającemi konie. Vota te specyalne miały swą naturalną przyczynę. Strony bowiem mirskie, posiadające wyborną glebę i rzadkiej dobroci łąki, zawsze się odznaczały pięknemi stadninami a zarazem i złodziejstwem zamieszkałych tu cyganów; widocznie więc wiara prostaczków szukała ratunku przez vota, ilekroć cyganie grasowali w okolicznych stajniach. Kościół farny około 1860 r. odnowiony z gruntu przez proboszcza i zarazem prałata katedry mińskiej Nowickiego, po 1863 r. zamieniony został na cerkiew. Dotychczas w dzwonnicy zachowano sławny dzwon, ofiarowany 1711 r. przez Karola Stanisława Radziwiłła, dziadka „panie kochanku“, dający temu ostatniemu wątek do kłamstw jowialnych. Opowiadają przesadne rzeczy o doniośności głosu dzwonu mirskiego. Jest tu i druga świątynia chrześciańska, fundowana dla bazylianów w 1700 r. przez ks. Karola Stanisława Radziwiłła, kanclerza, po kasacie unii zamieniona na cerkiew prawosławną. Obecnie w M. znajdują się dwie kaplice katol. parafii Połoneczka dawniej osobnej parafii dekanatu nowogródzkiego, z kaplicami w Horce, Horodzieju, Prościu i Obrynie. Żydzi mirscy prowadzili znaczny handel rozmaitymi towarami, tak że sklepy ich obfitowały

w dobór przedmiotów i ustaliły ich sławę szeroko; ztąd więc niegdyś zwyczaj całej okolicznej szlachty robienia w M. wypraw ślubnych dla córek. Dziś handel upadł i pozostała tylko tradycya dawnych chwil szczęśliwych dla M. Kahał żydowski w M. opłacał w 1717 r. 900 złp. podymnego (ob. Vol. Leg. VI, 183). Oprócz żydów od niepamiętnych czasów osiedli tu cyganie, wyznając niby religią katolicką, i M. stał się ich stolicą na Litwę, pod skrzydłem potężnych ordynatów nieświeskich, którzy mianowali starszych, tak zwanych przez lud mirskich królów cygańskich. Mieli oni prawo wglądania w postępki cyganów, karania występnych i wzbraniania handlu tym, którzy nie mając stałego siedliska, tułali się z miejsca na miejsce; sami mieli stałą rezydencyą, otaczali się pewną ostentacyą, wyprawiali uczty wspaniałe dla mecenasów, gmin zaś cygański wykonywał nędzne rzemiosła, bawiąc się przedewszystkiem kradzieżą i szacherką koni. Ostatnim królem cyganów litewskich był niejaki Marcinkiewicz, zmarły około 1790 r., zaszczycony łaską ks. Karola Radziwiłła „panie kochanku“. O nim to pozostało najwięcej legend: jak żył wspaniale, jak wyprawiał z rydwanami tryumfalne wjazdy do Zelwy na jarmark, jak ucztował. Po śmierci jego i zaszłych wypadkach krajowych cyganie mirscy wkrótce zaczęli się rozchodzić w różne strony, szczególnie zaś w 1794 r., w skutek organizacyjnych rozporządzeń nowego rządu, kilku taborami wywędrowali do Bessarabii, Mołdawii i Wołoszczyzny. Za to żydzi jak i dawniej napełniający miasteczko, przejęli po cyganach tradycyą szacherek końskich, lub kupczą nędznym towarem. Prawdziwy kontrast względem żydów stanowią Tatarzy, osiedli tu od czasów bodaj Witoldowych w liczbie kilkunastu rodzin, trudniących się wzorową uprawą warzyw i garbowaniem skór; mają oni mały, ocieniony drzewami meczet i duchownego. M. jak Homel, Romno, Zelwa tradycyjnie sławił się jarmarkami na konie, w tych bowiem i sąsiednich żyznych okolicach bogate rodziny Chreptowiczów, Niesiołowskich, Rdułtowskich, Wereszczaków, Zabrzezińskich, Wojniłłowiczów, Rajeckich i inne miały piękne stadniny. Jarmarki razem z odpustami ustaliły się dwa razy do roku, na ś. Mikołaja, patrona fary katolickiej, mianowicie 9 maja i 6 grudnia i były na rękę hordzie cygańskiej. Cyganie znikli z M. a odpusty ustały, wszakże jarmarki końskie do dziś dnia istnieją, tem bardziej, że w stronach mirskich z powodu długiej konsystencyi stajni zarodowych rządowych i teraz podtrzymuje się rasa wydatnie dobrych koni. Nawet u włościan nie raz zdarza się, że za konia chłopskiego płacą w M. po kilkaset rubli, ale zarazem M. ma smutną sławę, jako gniazdo złodziei końskich, którzy fachowo zorganizowani, są plagą okolic w dalekim promieniu. Jakkolwiek M. był ważnym punktem handlu i sprzyjał rozwojowi mieszczaństwa, jednak nie posiadał Magdeburgii, o której mylnie podał pierwszą wiadomość, zkąd inąd poważny pisarz, Szymon Starowolski, dając mczku wspaniały ratusz murowany, jakoby wzniesiony przez ks. Sierotkę, co w rzeczywistości miało miejsce nie w M. lecz w Nieświeżu. Z przywilejów miasto posiada nadanie ks. Sierotki z 1579 r., ubezpieczające własność mieszkańców. Przywileje te rozszerzyła ks. Katarzyna z Sobieskich Radziwiłłowa w 1689 r. i dopełnił je w 1693 r. ks. Karol Stanisław, wojew. wileński. Należy tu wspomnieć o gen. Millerze, który w latach 1840—1850 dzierżawiąc dobra mirskie, prowadził w kilku folwarkach wzorowe na całą Litwę gospodarstwo i tą pracą mozolną dorobił się znacznej fortuny. Zajmuje on w historyi rolnictwa krajowego chlubne miejsce obok Tymienieckich, Brzostowskich, Chreptowiczów, Tyzenhauzów, Łappów, Skirmontów, Fiszerów, Świętorzeckich i in. W M. urodził się 4 maja 1799 r. Floryan Bochwic, autor dzieł treści filozoficzno-moralnej, † 1856 r. i pochowany w Darewie. Gmina mirska składa się z 6 starostw wiejskich, 30 wiosek i liczy około 4,200 włościan płci mężkiej. Okrąg 2-gi policyjny mirski stanowią gminy; mirska, szczorsowska, niehniewicka, horodziejska, korelicka i jeremicka. Najważniejszą osobliwością M. są śliczne ruiny wspaniałego niegdyś zamku. Bliższe rozpatrzenie się w pozostałych częściach przekonywa, że zamek ten budowany był w różnych czasach. Ma on trzy rodzaje architektury; pięć wież i mur ciągły pomiędzy niemi są najdawniejsze, później dodano przy środkowej wieży od wjazdu w półkole mur obronny przed bramą, a wreszcie przy północnej i wschodniej ścianie, za czasów Radziwiłła Sierotki, przybudowane zostały a nawet tylko przerobione dwa skrzydła mieszkalne o dwóch piętrach z futrynami kamiennemi przy oknach i drzwiach, około 40 izb zawierające, niegdyś wspaniale sztukateryą ozdobione. Pod temi dwoma piętrami przyziemia, a pod niemi obszerne znajdowały się piwnice. Pierwsze piętro było sklepione, drugie nie. Przy południowej stronie znajdowały się zabudowania dworskie wewnątrz zamku, zewnątrz zaś pomiędzy wieżami przy ścianach naczelnych długie a wązkie przybudowania, które służyły na stajnie, składy i t. p. Mury pierwotne tego zamku olbrzymiej są grubości (po 6 łokci mają), mocno czerwone, z bardzo dobrej i gładkiej cegły wystawione, opatrzone przy ziemi strzelnicami, których od południa dziś jest

pięć, od wschodu tyleż a od zachodu jedna. Po czterech rogach są wieże z murami niepożytemi i w ten sposób zbudowanemi, że można było ostrzeliwać z nich na całą długość zamku. Wieże: północno-zachodnia, północno-wschodnia i trzecia wschodnio-południowa, uległy znacznym zmianom w czasach późniejszych, dwie zaś: południowo-zachodnia i środkowa po nad bramą, pozostały w pierwotnej swej czystości i są prawdziwym kwiatem średniowiecznego budownictwa zamków obronnych. Z wierzchu przyozdobione są mnóstwem wnęk na biało tynkowanych, które przy ciemnej czerwoności cegły wielki czynią efekt. Wznoszą się one na cztery i na pięć piętr nad przyziemiem, każde piętro strzelnicami zbrojne, a niektóre z nich w górze mają otwory do zrzucania kamieni na oblegających przeznaczone. Jedno albo dwa piętra, a nawet i trzy pierwsze są kwadratowe, reszta aż do wierzchu ośmioboczna. Zamek otoczony był wysokim wałem, po części zburzonym, leży zaś nie opodal rzki Miranki. Po za wałem od strony północnej jest obszerny ogród, w guście włoskim, ze starożytnemi drzewami. *A. Jel.*

Mir (Nowy), ob. *Grodzisko* (t. II, 841).

Mira, rzka w pow. kijowskim, prawy dopł. Horochowatki, bierze początek około mka Hermanówki, wsi Mirówki i wpada pod wsią Żydostawek; wspomina o niej Arch. J. Z. R., cz. VI, t. 2, 181, 199.

Mirabel 1.) zaśc., pow. wileński, w 3 okr. pol., gm. Gedrojcie, okr. wiejski Kietutany, o 12 w. od gminy, 2 dusze rew. 2.) **M**, folw. szl., pow. wileński, w 3 okr. pol., o 57 w. od Wilna, 1 dm., 13 mk. kat. 3.) **M.**, dobra nad rz. Kupą, pow. wiłkomierski, okr. polic. rogowski, par. Kupiszki, o 75 w. od Wiłkomierza, gorzelnia (1859); własność hr. Choiseul Gouffrier.

Mirabela, wś nad rz. Prudok, w płn. stronie pow. mozyrskiego, o 6 w. na płn.-zach. od Mozyrza, okr. polic., skryhałowski, os. 8, położenie wzgórzyste, gleba żyzna. *A. Jel.*

Mirabelek, folw., pow. wiłkomierski, okr. pol. rogowski, par. Kupiszki, należy do dóbr Mirabel hr. Choiseul'a.

Mirabelki i *Mitowo*, dwa jeziorka pod miasteczkiem Skopiszki, w pow. nowoaleksandrowskim, gub. kowieńskiej.

Mirachowo, *Mirochowo* (1583 r.), niem. *Mirchau*, *Mirchow* (dok. *Mirchaw*, *Myrgow*), wś włośc., dobra ryc. i leśnictwo, pow. kościerski. Wzniesiona 557 st. nad poz. morza, ma klimat ostry, ale glebę żyzną; w pobliżu płynie rz. Łeba. Odl. 44 kil. od Gdańska na zach., od miasta pow. 2 mile, posiada st. poczt. 1.) **M.**, wś, na własność przywilejem z d. 15 list. 1820 r. wydaną, należała dawniej do sstwa mirachowskiego. Tutejsza karczma została oddana na własność d. 19 grud. 1782 r. Do wsi liczą się jeszcze 2 wybud. Ziegelscheune i Olszowe błoto. Obszar wynosi 964 mr. W 1868 r. było tu 10 gburskich posiadłości i 14 zagród; 316 mk., 241 kat., 67 ew., 8 żyd. W 1877 r. było 34 dm. i 409 mk., utrzymujących się z rolnictwa i handlu gęsiami. Do tutejszej szkoły katol. uczęszczają dzieci z Bącza, Nowej huty, Starej huty, Olszowego błota i Strzyżej budy (142 dz. r. 1866). Par. kat. Sianowo $^3/_4$ mili odl., ew. Mirachowo. Tutejszy okr. urz. stanu cywil. obejmował w 1880 r. 4426 dusz. W 1882 r. urodziło się 197, umarło 142, zawarto 43 małżeństw. Rządowe nadleśnictwo mirachowskie obejmuje 28069 mr. obszaru, a w tem 3062 mr. nie zdatnych do zagajenia. Zagaje zaś są w Schwanau, w Mirachowie, Hagen, Staniszewie, Wygodzie, Kamionce i Smolniku. Kasa leśnicza jest w Kartuzach. Czysty dochód z gruntu obliczano 1880 r. na 9649 mrk. Poczta posłańcowa dochodzi do Miechucina. R. 1877 nadesłano do tutejszej st. poczt. 11400 listów i t. d., wysłano zaś 5700. 2.) **M.**, dobra ryc., mają 1466 mr. obszaru. W 1868 r. 176 mk., 76 kat., 100 ew., 18 dm. Jest tu kościół ew. zbudowany r. 1860; cegielnia, młyn, tartak i szkoła ewang. Od r. 1806—1807 była tu siedziba sądu ziemiańskiego, który następnie przeniesiono do Kartuz. W 1856 r. 162 mk. 3.) **M.**, os. leśna, należy do nadleśnego, 1 dm., 3 mk. M. zaliczyć trzeba do najstarszych osad, czego dowodzą tutejsze wykopaliska. Förstemann donosi bowiem (ob. Neue Prov. Bl., 1852, str. 134 i Zeitsch. des Westpr. Gesch. Ver., VI, str. 5—6), że w boru w głębokości 1 stopy znaleziono bronzową fibulę, dalej w torfisku 17 bronzowych pierścieni, widocznie resztki rękawa pancerzowego. Za czasów książąt pomorskich należało M. do kasztelanii gdańskiej i leżało w t. zw. ziemi chmielnińskiej (Land Chmelno), gdzie był gród prastary. W 1253 r. był tu panem ks. Świętopełk. Gdy na początku XIV w. Krzyżacy i na lewy brzeg Wisły zapuścili swoje zagony, urządzili 1381 r. w M. wójtostwo, należące do komturstwa gdańskiego; zajmowało ono mniejszą część dzisiejszego pow. kartuskiego i wsuwało się daleko w dzisiejszy pow. wejherowski. Zachodnia granica była ta sama, jaka dziś dzieli Prusy zachod. od Pomorza; na wschód tworzyły granicę należące jeszcze do tegoż wójtostwa wsie Strzebielino, Milwin, Częstkowo, Smażyn, Łebno, Lewin, Będargowo, gdzie się rozpoczyna pow. kartuski; dalej Głusino, Staniszewo, Sianowo, Koziczkowo, Garcz, Łapalice i Prokowo. Tu przerywały granicę dobra duchowne od Grzebieńca do Brodnicy, Przewozu i do wschodniego brzegu jez. raduńskiego. Na zach. brzegu ciągnęła się granica

przez należące jeszcze do wójtostwa mirachowskiego wsie: Łączyn, Borucin, Żuromin, Stężycę. Na południe szła przez Niesiołowice, Ostrowite, Zdunowice, Silczno, Nakło i Jelonowo nad granicą pomorską. Z wójtów mirachowskich znany jest tylko jeden Heidenreich von Plettenberg 1393 r. (ob. Voigt: Namenscodex, str. 94). Na folwarku tutejszym w 1384 r. było 26 koni roboczych, 32 sztuk bydła rogatego, 121 świń, 5 źrebców jednorocznych i 22 klaczy. W M. odbywały się też za czasów krzyżackich roki sądowe, o których ciekawe szczegóły zawierają odkryte niedawno temu w gdańskiej bibliotece miejskiej tablice sądowe woskiem powleczone. Ogłoszono je w 1884 r. w „Zeitsch. des Westpr. Gesch. Ver.“, zesz. XI. Na te sądy zjeżdżał wtedy komtur gdański. R. 1407 wymieniają owe tablice jakiegoś Czelke, karczmarza z M., jako ręczyciela. R. 1414 zanosi Dirske, wdowa po Maczke, skargę o zabicie męża. R. 1414 podany Lancze z M.; r. 1401 Marcin, sołtys; W 1399 r. zobowiązuje się Paweł Schroeter proboszczowi żukowskiemu nie wyrządzić żadnej krzywdy. W 1398 r. wnosi Paweł Josibowich z M. skargę o zabicie przyjaciela swego. W M. było także miejsce zbiorowe dla zobowiązanych do służby wojskowej, którzy razem czynili 38 służb. Wsi na prawie polskiem osadzonych i należących do wójtostwa tutejszego było 15, mianowicie: Garcz, Głuszyno, Gowidlino, W. i M. Kamienica, Łapalice, Łyśniewo, Miechucin, Mirachowo, Nakło, Prokowo, Silczno, Sierakowice, Stężyca i Żakowo. Na niemieckiem prawie były osadzone: Załakowo, Sianowo, Staniszewo, Golczewo, Jamy, Parchowo i Żukówko. Lata 1400—1405 były tak niepomyślne dla wójtostwa, że zakon zobowiązanych do służby wojskowej zwolnił od tego ciężaru. Co się tyczy czynszu i innych ciężarów, to Łapalice, Łyśniewo i Nakło płacą 12 skojców (scot) od radła (haken); Silczno 12 skojców i 3 korce owsa; Stężyce 13 skojców; Gowidlino i M. Kamienica 14 sk.; W. Kamienica, Mirachowo i Prokowo 18 sk.; Garcz i Głuszyno 1 grzywnę, Michucin 1 grzywnę i 4 korce owsa; prócz tego dostarczały wszystkie te wsie po 2 kury od radła, za co mogły płacić i 2 szelągi. Później ucierpiała okolica tutejsza wiele od Husytów, tak że w niektórych wsiach, jak w Jamach, Załakowie, Prokowie i Sierakowicach wielka część włók leżała odłogiem. R. 1450 składa wójtostwo M. hołd w. mistrz. Ludwikowi v. Erlichshausen w Lęborku. Za czasów krzyżackich płaciły dań następujące na polskiem prawie osadzone dobra: Bącz 4 grzywny, Borucin 1 grz., tak samo Brodnica, Chośnica, Cieszenie, Grabowo, Grzebieniec, Kistowo, Koziczkowo było wolne; dalej Łączyn 1 grz., tak samo Niesiołowice, Oppursikow (niem., pod Sierakowicami), Paczewo, Pałubice, Podjazy, Przewóz, Zawory, Zdunowice i Żuromin (str. 56). Podczas 13-letniej wojny (1454—1466) ustanowili Krzyżacy, którzy się na swoje zamki schronili, jako zawiadowcę jakiegoś Jenechen, który lud bardzo ciemiężył. Dla tego oddał zakon wójtostwo M. już w marcu 1454 r. radnemu Arntowi v. Telchten, który pilnował zamku w Bytowie (str. 106). R. 1454 d. 12 grud. dał Kazimierz Jagiellończyk komturstwo gdańskie, a więc i wójtostwo M., Gdańszczanom w zastaw, by wypłacić żołd żołnierzowi zaciężnemu (str. 111). Odtąd stała ta okolica pod władzą radnego miasta (Ratshauptmann) Otto Brambeke (str. 112). Ale pomimo tej silnej protekcyi ciągnące tędy oddziały wojskowe wiele mieszkańcom dokuczały, tak, iż nieraz opuściwszy pług z mieczem w ręku bronić musieli swego mienia, o czem Hirsch w rzeczonem czasopismie ciekawe zestawił szczegóły (str. 113—118). Po drugim pokoju toruńskiem (1466) należało M. do województwa pomorskiego. R. 1496 d. 28 stycz. sprzedaje Hektor Machewitz i żona jego Anna przeorowi Antoniemu i całemu zakonowi w Kartuzach 24 grzywien ze wsi swej Borkveld pod Gdańskiem, które co rok na M. B. Gromniczną mają pobierać, za 300 grzywien, ale ze zastrzeżeniem wykupna, co potwierdzają rycerz Hans Wolkow i jego kuzyn Jürgen (Jerzy) Machewitz. Dan w Kartuzach. R. 1568 urządzono tu sąd ziemiański, ale sędziowie sprawowali swój urząd w Kościerzynie; tutejsze sstwo istniało także już w XVI w. Starostami M. byli: 1) Mikołaj Szczawiński um. 18 kwiet. 1569 r.; pochowany w Kartuzach. 2) Łukasz Konopacki (?). 3) Jakób Szczawiński 1576 r. 4) Jakób Szczepański, szambelan Zygmunta III, † 1630 r. 5) Zygmunt Ferdynand Szczepański, syn Jakóba. 6) W 1560 r. Hadryan v. der Linde, nadburmistrz gdański dawniej, który wykrył osławione fałszerstwa dokumentów, którémi się trudnił Janikowski. 7) Reinhold Krokowski 1667 r. 8) Ferdynand Gabryel Szczepański, zarazem ssta grudziądzki, um. 22 mar. 1690 r. 9) Jan Jerzy Przebędowski, um. 1729 r. 10) Franciszek Bieliński, marszałek koronny, 1749 r. 11) Piotr Przebędowski, wojew. malborski, um. 1758 r. 12) Ignacy Przebędowski (ob. Borck: Echo sepulchralis, str. 247—249). Lustracya z r. 1565 donosi, że dzierżawa tutejsza, którą trzymał Mikołaj Szczawiński, liczyła wsi osiadłych 22 z 321 wł.; osiadłych było 226, pustych 46, sołeckich 45 1/2, kościelnych 9 1/2; karczem na szynku 15, ogrodników 14, jezior małych i wielkich 40, z których atoli mało było pożytku przez niedobre dojrzenie i zaniedbałe gospodarstwo. Młynów na miarze młyńskiej

postawionych liczono 12. Folwarki, chociaż na dobrym gruncie leśnym osadzone, nie przynoszą wielkiego pożytku przez zaniedbanie gospodarstwa; dochody z nich mogłyby się powiększyć w czwórnasób, potrzeba tylko pilności i nakładu. Puszcza obfituje w rozmaite drzewa, bukowe, dębowe, brzozowe; mógłby być z niej wielki pożytek, gdyby kto dołożył pracy i starania, bo wynosi w szerz i w długość około 8 mil i snadź nigdzie takiej puszczy niema w wojew. pomorskiem. Suma wszystkich prowentów pieniężnych i pospolitych, na pieniądze oszacowanych, wynosi 18196 flor. 22 gr. 10½ den. Zamku niema w tej dzierżawie, tylko dwór drewniany w M. Wystawił go według Borcka Łukasz Konopacki, który umarł r. 1570. Podług lustracyi z r. 1664 zaliczały się do sstwa wsie: Mirachowo, Miechucin, Garcz, Łapalice, Stajwiszewo, Sionowo czyli Ottenów, Gowidlino, Mitoszewska Huta, Strupcz, Kamienica, Liśniewo, Załakowo, Moisz, Pomięcino, Linia, Mitoszewo, Tłuczewo, 10 folwarków, 5 hut i 1 smolnik. W r. 1771 posiadał je Ignacy Przebendowski wraz z żoną Felicyą z Wielopolskich, którzy zeń opłacali kwarty złp. 6,484 gr. 14, a hyberny złp. 1,287 gr. 2. Przy pierwszym podziale kraju d. 13 wrześ. 1772 r. całe wojew. pomorskie, wyjąwszy Gdańska, przeszło pod panowanie pruskie. M. był niewątpliwie ludną i zamożną osadą, kiedy w XVI w. wybrany został za siedzibę sądu ziemiańskiego sstwa a także i dekanatu. Czy posiadał przywilej i urządzenia miejskie niewiadomo. Jednakże jeszcze w XVIII w. Dykcyonarz Echarda nazywa M. „ludnem i handlowem miastem". Rzecz naturalna, że oddawna istniał tu kościół parafialny. Wspomina go Damalewicz (c. 46). Musiał jednak wcześnie popaść w ruinę, gdyż pelplińskie najstarsze akta z XVI w. nic o nim nie wiedzą, choć jeszcze w połowie przeszłego wieku oglądano po nim małe szczątki (Borck, str. 246). Ssta Szczawiński wystawił, jak powiada wizyt. bisk. Rozdrażewskiego z r. 1583, kaplicę drewnianą w M. Stała w pięknym położeniu na wzgórzu „loco amoeno et ad devotionem exercendam apto" (str. 175) i miała jeden ołtarz i tytuł ś. Jakóba. Musiała być dość obszerną, kiedy wizytatorowie często ją zowią kościołem. Z nabożeństwem przybywał tu proboszcz z Strzepcza, dokąd M. należało. Póżniej podupadła ta kaplica, a w przeszłem stuleciu istniała już tylko mała kapliczka we dworze, którą urządził ówczesny zarządzca sstwa Jakób Kamiński (ob. Fankidejski: „Utracone kościoły", str. 235—236). Po okupacyi pruskiej wydał rząd dobra starościńskie na prywatną własność, a wójtostwo przyłączono w 1818 r. do pow. kościerskiego. O cudownem objawieniu się Najśw. M. P. w M. opowiadają tu, że za bardzo dawnych czasów, kiedy w Sianowie jeszcze nie było kościoła, tylko drzewa i krzewy rosły na tem miejscu, ukazała się Matka Boska najprzód w M., bo tam, jak mówią, przepłynęła przez jezioro i w wielkiej jasności znaleźli jej figurę, dziś w Sianowie się znajdującą. Wtedy zaczęto kościół stawiać w M. dla tej cudownej figury. Ale w M. Matka Najśw. nie chciała pozostać, tylko potrzykroć przeniosła się do Sianowa. Tak tedy zostały tam tylko fundamenta. Blisko wsi, między drogami wiodącemi do Cieszeni i Kożyczkowa, znajduje się miejsce, dawniej nigdy nie orane, które zowią ludzie kapelczyskiem. Teraźniejszy właściciel M., zwożąc ziemię z tego miejsca, natrafił na mnóstwo kości. Zaraz w pobliżu kapelczyska ku wiosce dawniejszy właściciel wydobył z ziemi fundament na 3 stopy głęboki. Przy wywożeniu ziemi znaleziono podobno wielką księgę nieuszkodzoną. Kaplica starościńska stoi jeszcze blisko dworu, używana jako gołębnik (ob. Fankidejski: „Obrazy cudowne", str. 97). Do dekanatu mirachowskiego, także i kościerskim zwanego, należy 14 parafij: Kościerzyna, Kartuzy, Chmielno, Goręcin z filią w Kiełpinie, Gowidlino, Grabowo z filią w Rekownicy, Lipusz, Luzino, Parchowo, Sianowo, Sierakowice, Stężyca, Strzepcz i Sulęcin. Strzepcz i Luzin leżą w pow. wejherowskim; Kościerzyna i Lipusz w kościerskim, wszystkie inne w pow. kartuskim; za to Żukowo i Przywidz, choć leżą w pow. kartuskim, liczą się do dekanatu gdańskiego. W 1686 r. należało M. do parafii strzepskiej. W 1836 r. było w dek. M. 43305 dusz, między tymi 26337 komunikantów; r. 1883 zaś 48857 dusz. Dawniej obejmował tutejszy dek. jeszcze 3 obszerne parafie: Brusy, Wiele i Leśno, należące obecnie do tucholskiego dek.; pomimo to jest ze wszystkich dek. dyecezyi chełm. prawie największy (Fankidejski, tamże, str. 235). Z dziekanów mirachowskich wylicza Borck trzech, są nimi: Łukasz Stanisław Wodecki, prob. w Strzepczu r. 1700, Nickowski, Jerzy Słupecki, Andrzej Kazimierz Laurynowicz i Jan Wunderlich (str. 247). W ciągu czasu utracił dekanat mirachowski 3 kościoły i to w M., w Kartuzach kościół ś. Katarzyny i w Żukowie ś. Erazma, kaplic zaś 5: w Mirachowie, w Kościerzynie św. Krzyża, w Węglikowicach, w Pucu i na Łysej Górze przy Kartuzach (tamże, 235—239). *Kś. Fr.*

Miradau, *Gr.* i *Kl.*, niem., ob. *Miradowo* i *Miradówko*.

Miradówko, niem. *Kl. Miradau*, pow. starogardzki; w urzęd. źródłach nie ma tej miejscowości, podaje ją Kętrzyński. *Kś. Fr.*

Miradowo, niem. *Miradau*, dobra ryc., pow.

starogardzki, st. poczt., kol. i telegr. Zblewo 5 kil. odl.; par. katol. Zblewo, ew. Borzechowo, szkoła w miejscu. Odl. od miasta pow. 1 1/2 mili. Ma 170 mk., 99 kat., 71 ew., 13 dm. Zawiera 516·20 ha roli orn. i ogr., 22·30 łąk, 29·90 pastw., 96·50 boru, 16·97 nieuż., 11·13 wody, razem 693; czysty dochód z gruntu 1800 mrk. Tutejszy okr. urz. stanu cywil. liczył w 1880 r. 858 dusz. W 1882 r. urodziło się 33 dzieci; zawarto 8 małżeństw, umarło 15 osób. Według taryfy na symplę z r. 1717 płaciło M. 20 grz. *Kś. Fr.*

Miradz, niem. *Mirau*, nadleśnictwo, pow. inowrocławski, 7 miejsc.: a) M., nadleśnictwo; leśnictwa: b) Hochbrück; c) Jaworowo; d) Kurzybyła; e) Młyny; f) Ostrowo; g) Ostrowo, dom nad łąką; 8 dm., 64 mk., 40 ew., 24 kat.; 18 analf. Poczta, tel. i gośc. w Strzelnie, st. kol. żel. w Mogilnie. *M. St.*

Miradza, *Mieradza gołuchowska*, w dok. *Nyeradza*, wś włośc., pow. turecki. Wspomina ją Lib. Ben. Łask. (t. I, 410). Ma obecnie 4 dm., 68 mk. Ob. *Gołuchy*.

Miradze al. *Mieradze*, folw. i wś, pow. gostyński, gm. Rataje, par. Sokołów, odl. 7 w. od Gostynina. Ma 3 dm. i 42 mk. W spisie z 1827 r. podane są M. jako rumunek, mający 6 dm. i 32 mk. Obecnie folw. i wś M. rozl. mr. 423: gr. or. i ogr. mr. 269, łąk mr. 40, pastw. mr. 18, lasu mr. 48, zarośli mr. 37, nieuż. i place mr. 11; bud. mur. 4, z drzewa 3; płodozmian 13-polowy. Wś M. os. 11, z gr. mr. 20. *Br. Ch.*

Miradzino, wś, pow. bobrujski, w 1 okr. polic., w okolicy wsi Paniuszkiewicz, o 4 w. od dr. żel. lipawo-romeńskiej, pomiędzy stacyami Jasień i Bobrujsk; 11 osad. *A. Jel.*

Mirahnen (niem.), ob. *Mirany*.

Mirakowo 1.) w dok. 1667 r. *Merkau*, 1222 *Mirche, Merke, Merkaw*, dobra ryc., pow. toruński, st. p. Chełmża, 6 kil. odl., okr. urz. stanu cywil. Sławkowo. Razem z folw. Grodnem obejmuje 529·16 ha roli orn. i ogr., 92·81 łąk, 9·60 boru, 15·92 nieuż., 45·71 wody, razem 693·20 ha; czysty dochód z roli 6608 mrk. Cegielnia. Szkoła Kamionka, 21 bud., 8 dm., 182 mk. (1868 r.), 142 kat., 40 ew., 211 tal. podatek od gruntu; 14 bud. Wizytacya Strzesza z r. 1667 donosi, że wś tę posiadał wtedy Andrzej Konarski, wojew. malborski; mesznego nie płacił, chociaż, gdy dobra te dzierżył Konopacki, dawano proboszczowi w Kiełbasinie 2 korce żyta i tyleż owsa. M. wzięło swą nazwę od założyciela, który się nazywał Mirak (ob. Kętrz.: O ludn. pols., str. 60); zachodzi już w przywileju łowickim z r. 1222 (tamże, str. 56). R. 1440 mieszka tu Wawrzyniec Franke (str. 172). R. 1706 posiadał te dobra Czapski (ob. wizyt. Potockiego, str. 129). R. 1607 wstępują Justyna i Zofia Konopackie z M., córki Łukasza Konopackiego, do panien benedyktynek w Toruniu (ob. Fankidejski: Klasztory żeńskie, str. 139). W 1881 r. Apolinary Działowski nabył M. zostające poprzednio w rękach niemieckich. 2.) **M.**, os. do Rywałdzika należąca, pow. lubawski, st. p. Łąkorz, par. kat Płowęż, ew. Lisnowo, szkoła Rywałdzik, 10 bud., 2 dm., 13 kat. mk. *Kś. Fr.*

Mirańce, wś, pow. święciański, w 1 okr. polic., gm. michałowska, okr. wiejski Sarokpol-Zułowo, o 18 w. od gminy, 12 dusz rew.; należy do dóbr Sorokpol Michała Soroki.

Miranka, bystra rzeczka w pow. nowogródzkim, bierze początek na mokrych błoniach pomiędzy wsiami: Simokowo i Jucewicze; kierując się na płn. płynie około zaśc. Zapole, folw. Jucewicze, Wygoda, mczka Mir; tu ma staw i młyn; dalej płynie około zaśc. Gorączki, po za nim przecina gościniec wiodący z Miru do Żukowego-Borku i tu ma staw i młyn; koło wsi Przyłuki zwraca się pod prostym kątem na zach., wpływa w nizinę łączącą się z kotliną rzeki Uszy, dopływu Niemna, i wpada do Uszy z prawej strony na przeciwko wsi Asznary. Długość około 3-ch mil. Oprócz kilku strumyków nie posiada dopływów i zasila się tylko źródłami wzgórzystych okolic, przez które przepływa w 3/4 całej swej długości. W czasie wylewów często zrządza wielkie szkody w tamach i młynach. *A. Jel.*

Miranka, osada młynarska i karczemna nad rz. Uszą, pow. nowogródzki, przy drogach wiodących ze wsi Wilcze-Błoto i zaśc. Widnaczo do mczka Miru; miejscowość malownicza (ob. Syrokomli Wędrówki, str. 30). *A. Jel.*

Miranowo, niem. *Vordamm*, folw., pow. szremski, 1 dm., 12 mk.; należy do dom. i gm. Jaskółki. Poczta, tel. w Dolsku (Dolzig); st. kol. żel. w Czempiniu. *M. St.*

Mirany 1.) al. *Mirowice* i *Mironowice*, *Merenewicz* (dok.), niem. *Mirahnen*, wś, pow. sztumski; st. p. Mikołajki, okr. urz. stanu cywil. Watkowice. W dok. z 1334 r. Merone, w 1402 r. Myraan, w 1409 r. Meran, dalej w XV w. Myran, 1485 r. Merawn, Mirayno i Miragnew, 1492 r. Mirane, 1516 r. Moran, 1526 r. Meyran, 1536 r. Morain, 1773 r. Mirahnen. Wś tę osadził w. m. Luther v. Braunschweig na prawie pruskiem w 1334 r. w dzień ś. Wawrzyńca nadając mieszkańcom 9 radeł po 10 mr. Kto posiada 3 radła, winien służyć w lekkiej zbroi na koniu, z tarczą i dzidą, zobowiązany jest także do obwarowania zamku. Kto nie posiada 3 radeł, temu ma być dodane tyle roli, ażeby doszedł do owej liczby. Tymczasem ma służyć zakonowi z 1 koniem, za co mu da mórg roli wolnej od czynszu i tłoki. Dziesięciny będą płacili od radła według pra-

wa pruskiego. Majątek odziedziczać będzie po ojcu syn, gdyby syn umarł przed ojcem, odziedziczy go ojciec, a gdyby ten już nie żył, brat. Z szczególnej łaski zezwalamy, że niezamężne córki po śmierci syna, dostaną tę samą część sprzętów jak rodzice; po śmierci ojca jednakowoż przypadną wszystkie sprzęty siostrom. Mimowolnie nie zostaną ci Prusacy nigdy wydaleni; mogą także sprzedać swoje dobra za zezwoleniem zakonu. Od r. 1592 są M. i Michorowo w jednem ręku. Posiadał je Kostka v. Stangenberg; 1864 r. Wilczewski (ob. Schmitt: Gesch. des Kr. Stuhm, str. 237). Według Kętrz. istniały M. już r. 1236, bo w tym roku nadaje zakon krzyżacki Dytrykowi z Dypenowe dziesięciny z Mirowic (O ludn. pols., str. 179 i 26). Z słowiańskiego nazwiska tej wsi wnioskuję Kętrz., że to była stara osada przez Pomorzan założona (str. 26—27 i 180). 2.) **M.**, niem. *Mirahnen*, folw., pow. sztumski, st. p. Mlecewo. *Ks. Fr.*

Miratycze, wś i 5 folw., pow. nowogródzki, w 2 okr. polic. horodyszczańskim, niedaleko legendowego jeziora Świteź. Wś ma 28 osad pełnonadziałowych. Z folwarków: jeden, od 1842 r. własność Wojnów, ma 27 $^1/_2$ włók obszaru; drugi, od 1847 r. własność Hacickich, ma 10 włók obszaru; trzeci, własność Piotrowskich, ma około 4 $^1/_2$ włók; czwarty, własność Stef. Niezabytowskiego. Miejscowość malownicza, ziemia wyborna, łąki piękne. W pobliżu góra, mająca 120 sążni, czyli około 830 st. ang. wysokości npm. *A. Jel.*

Miratyn, ob. *Mirocin*.

Mirau 1.) (niem.), ob. *Miradz*. 2.) **M.**, ob. *Mirowo*.

Mirchau, ob. *Mirachów*.

Mirche (dok.), ob. *Mirakowo*.

Mircza, rz., przepływa koło wsi Budy Kaczalskiej, wpada do Tali w pow. radomyskim.

Mircza 1.) wś nad rzką Mirczą, pow. kijowski, o 12 w. od Szybennego, otoczona lasem, 158 mk. obojej płci; huta szklana. Należy do dóbr Borodzianka hr. Szembeków. 2.) **M.**, wś nad rzką Wyrwą, pow. radomyski, o 7 w. od Worsówki, 370 mk. ob. płci; należy do kilku właścicieli; Hołowińscy posiadają 406 dzies., tyleż Jakubowscy. Kaplica katol. parafii Malin. *J. Krz.*

Mircze, wś i folw., pow. hrubieszowski, gm. i par. kat. Nabroż (rus. Mircze), odl. 16 w. od Hrubieszowa, 63 w. od Chełmu, 10 w. od rzeki Bug. Posiada cerkiew murowaną parafialną, szkołę początkową, urząd gminny, cukrownią, dwa sklepy i 1500 mk. W 1827 r. było tu 121 dm., 868 mk. Cukrownia tutejsza, należąca do właściciela dóbr M., założoną została w 1845 r., przerabia do 100000 kor. buraków rocznie, zatrudnia około 150 robotn. Wartość produkcyi dochodzi 200000 rs. Ogólny obszar ziemi włośc. wynosi 1500 mr., dwor. 1130 mr. ziemi ornej, 153 mr. łąk i 153 $^1/_2$ mr. lasu. Do M. należy też folw. Marysin, mający 303 mr. Nieużytki i wody zajmują 62 mr. Ogólny obszar dóbr M. 2102 mr. M. zostaje od 1826 r. w ręku rodziny Rulikowskich. Staranne i postępowe gospodarstwo, wydaje świetne rezultaty. Dobra te produkują średnio do 25000 korcy buraków cukrowych, do 3000 korcy pszenicy, 400 korcy rzepaku i około 3000 korcy owsa. Z wysoką kulturą ziemi łączy się staranny chów inwentarza, przynoszący znaczne korzyści. Tutejsza cerkiew par., niewiadomej erekcyi, w 1772 r. spłonęła, zaś w 1814 r. odbudowana z muru. Kaplica w Łaskowie. Folw. i wś M. rozl. mr. 1799: gr. or. i ogr. mr. 1130, łąk mr. 154, lasu mr. 453, nieuż. i place mr. 62; bud. mur. 17, z drzewa 31; płodozmian 6, 8 i 9-polowy. Wś M. osad 106, z gr. mr. 1494. M. gmina należy do sądu gm. okr. IV w Modryńcu, st. poczt. Hrubieszów. Obszaru ma 12673 mr. i 3350 mk. (1867 r.). W skład gminy wchodzą: Modryń, Modryniec (A i B), Wiszniów (A i B), Radostów. *Br. Ch.*

Mirena, st. dr. żel. Odessa-Korneszty, między Kiszyniewem a Bulboką, o 155 w. od Odessy, 18 w. od Kiszyniewa.

Mireszówka, leśniczówka w zach. stronie Bubszczan, pow. złoczowski.

Mirgiszki, właśc. *Mergiszki*, folw. szlach., pow. trocki, w 3 okr. polic., gm. Wysoki Dwór, okr. wiejski M., 37 w. od Trok, 2 dm., 43 mk. kat.

Mirgłon, rz., dopływ Szyszy z prawej strony, przyjmuje Gruzdupie.

Mirgora, ob. *Margóra*.

Mirgorod, miasto pow. gub. połtawskiej, nad rz. Chorolem, o 1240 w. od Petersburga a 137 od miasta gubern.; 7152 mk., 4 cerkwie, szkoła powiat. i elementarna, więzienia, st. poczt.; 36 sklepów, 4 jarmarki. W 1658 r. zdobyte przez Kozaków pod wodzą hetmana Wyhowskiego; następnie od jego imienia nazwany był jeden z 10 pułków kozackich, chociaż głównem jego stanowiskiem było mczko Soroczyńce. W 1781 r. przeznaczone na miasto powiatowe namiestnictwa kijowskiego, od 1802 r. zaliczone do gub. połtawskiej. Wspominane często w źródłach ukraińskich; ob. Arch. J. Z. R., cz. I, t. 3, 510; kronika Wieliczki na wielu miejscach i inne. *J. Krz.*

Mirka, rzka, ob. *Miranka*.

Mirkau, 1346 r. *Myrekaw*, 1351 r. *Mirco*, 1403 r. *Mirkowicz*, wś, pow. oleśnicki, odl. 2 mile od Oleśnicy. W 1844 r. 21 dm., 160 mk. (13 kat.), szkoła ewang.

Mirkiany, wś włośc., pow. wiłkomierski, par. Uciany, uwłaszczona z majątku Awiżenie.

Mirkieliszki, wś, pow. oszmiański, w 1 okr.

polic., gm. Kucewicze, okr. wiejski Skirdzimy, o 6 w. od Kucewicz, 40 dusz rew.; należy do dóbr Nowosiółki Czapskich. *J. Krz.*

Mirkle, dwór Butkiewiczów i wś, pow. rossieński, par. rossieńska.

Mirkliszki 1.) folw. rząd. nad rzką Komajką, pow. święciański, w 3 okr. polic., gm. Hoduciszki, okr. wiejski M., o 38 w. od Hoduciszek, 38 dusz rewiz. i 26 osadników w. ross. M., okr. wiejski, obejmuje wsie: Warkaciszki, Hejbowice, Hajlusze, Girdanie, Gatowki, Gudziszki, Pustoszka, Żukiszki, Żwiry, Jociszki, Kozakiszki, Kaciekanie, M., Świrki, Tataryszki i Trokiele; 387 dusz rewiz., 31 osadników w. ross. i 5 jednodworców. 2.) **M.**, wś włośc. nad rz. Ponarką, pow. oszmiański, w 2 okr. polic., 18 wiorst od Oszmiany, 9 dm., 147 mieszk., z tego 5 prawosł., 142 katol.; młyn wodny. *J. Krz.*

Mirków, os. fabryczna nad rz. Prosną, pow. wieluński, gm. Galewice, par. Wieruszów, odl. 32 w. od Wielunia. Osada ta leży na samej granicy od w. Ks. Poznańskiego, na gruncie stanowiącym dawniej część wsi t. n. leżącej z drugiej strony linii granicznej. Istnieje tu papiernia, należąca do akcyjnego towarz. mirkowskiej fabryki papieru, zawiązanego w 1874 r. Papiernia na małą skalę powstała tu przed 1825 r., wyrabiała ona papier czerpany (ręcznie); motorem fabrycznym była jednak mała turbina. Przez cały szereg lat była nieczynną i dopiero w 1865 r. nowonabywca dobudował i urządził fabrykę tak, że mogła produkować papier maszynowy. W 1871 r. zakupili fabrykę Leopold Kronenberg i Natansonowie i wtedy na nowo została ona rozszerzoną, nowe budynki postawiono, ustawiono drugą maszynę papierową, wielki motor parowy i kilka pomniejszych i od tego czasu fabryka czynną jest bez przerwy, rozszerzając i polepszając się nieustannie. Obecnie wyrabia ona wszelkie gatunki papieru od najzwyczajniejszych do najlepszego, brystole i t. p., przeważnie jednak zajmuje się wyrobem papierów listowych, bibułek papierosowych i piśmiennych w lepszym gatunku. Materyały surowe fabryka sprowadza przeważnie z kraju, lecz że nie wszystkie są u nas wyrabiane, dla tego część ich sprowadza się z zagranicy. Polem zbytu produktów fabryki jest Królestwo i Cesarstwo. W 1871 r. fabryka zajmowała zaledwie kilkudziesięciu ludzi, dzisiaj pracuje przeszło 500 robotników krajowców stale. Produkcya w 1871 r. wynosiła tylko 225000 funtów, wartości około 30000 rs., dzisiaj zaś wynosi $3\frac{1}{2}$ miliona funtów, wartości około 800000 rs. (w r. 1874, gdy fabryka przeszła na własność towarz. akcyjn., wyprodukowano 2 miliony funtów, wartości 300000 rs.). Siła motorów fabrycznych (wodnych i parowych) wynosi obecnie 420 koni. *N.*

Mirków, w dokum. *Mirkowicze*, wś kośc., pow. włodzimierski (dawniej łucki), na płn.-zach. od miasta Horochowa; ob. Pamiat. kij., Arch. Kom., t. IV, cz. 2, 77, 83, 112; Arch. J. Z. R., cz. VI, t. 1, dodatki 2, 3. *J. Krz.*

Mirków, wś, pow. ostrzeszowski, na samej granicy królestwa kongresowego, 69 dm., 553 mk., 33 ew., 508 kat., 12 żyd., 193 analf. Poczta, st. kol. żel., tel. i gośc. w Podzamczu (Wilhelmsbrück). Wspomina tę wś Lib. Ben. Łaskiego, t. II, 147. *M. St.*

Mirkowe, *Niżne* i *Wyżne*, po węg. *Also-*, *Felsö-Merk*, dwie obok siebie leżące wsie w hr. szaryskiem (Węg.), żyzna gleba, 345 mk.

Mirkowice, wś włośc., pow. opatowski, gm. Częstocice, par. Momina, odl. 11 w. od Opatowa, ma 21 dm., 141 mieszk., 442 mr. W 1827 r. 29 dm., 144 mk. W XV w. dziedzicami Warsz Michowski i Andrzej Wojdak. Łany kmiece dają dziesięcinę prebendzie kieleckiej, folwarki zaś kościołowi w Mominie (Dług. II, 471). Druga wieś t. n. istniała w par. Modliborzyce jeszcze w 1827 r. (24 dm., 150 mk.), obecnie nieistnieje. *Br. Ch.*

Mirkowicze, ob. *Mirków*.

Mirkowiec, ob. *Mierkowiec*.

Mirkówka, część Stróży, pow. myślenicki.

Mirnej al. *Mirney*, nazwa zabudowań włościańskich w Kuczurmare, w pow. czerniowieckim. *Br. G.*

Mirochówka, część Budzowa, pow. myślenicki.

Mirochowo (dok.), ob. *Mirachowo*.

Mirocice, wś, pow. opatowski, gm. i par. Słupia Nowa, odl. 30 w. od Opatowa, ma 59 dm., 357 mk., 741 mr. ziemi włośc. i 1 mr. rząd. W 1827 r. wś duchowna, 16 dm., 129 mk. M. należały od 1351 r. do klasztoru benedyktynów na Łysej Górze. W XV w. było tu 6 łanów kmiecych, dwóch zagrodników i karczma. Folw. nieistniał (Dług. II, 490).

Mirocin, rus. *Miratyn*, dawne nazwy: *Miraczyn* i *Nieraczyn*, wś, pow. łańcucki. Leży przy gościńcu z Przeworska (6 kil.) do Jarosławia, nad Chałupskim potokiem, uchodzącym z praw. brzegu do Mleczki, dopływu Wisłoka, w równinie urodzajnej, 245 m. npm. W 1881 r. miała 737 mk., z których 58 na obszarze więk. pos.; szematyzmy duch. wykazują 492 rzym.-kat., 120 gr.-kat. i 12 izrael., razem 624. Jest tutaj parafia gr.-kat. dyec. przemyskiej, dek. kańczuckiego, szkoła ludowa jednoklasowa i kasa pożyczk. gminna z kapit. 1252 zł. w. a. Pos. więk. Alfr. hr. Potockiego ma obszaru 276 mr. roli, 33 mr. łąk, 26 mr. pastw. i 15 mr. lasu; pos. mniej. 938 mr. roli, 30 mr. łąk i 47 mr. pastw. Par. gr.-kat. obejmuje miasto Przeworsk, Rozdół, Budy

przeworskie i łańcuckie i siedm innych miejscowości, w których gr.-kat. tylko małemi grupami się znajdują. Ogólna liczba parafian 406. Uposażenie parocha składa się z 70 mr. roli i z dodatku 16 sągów miękkiego drzewa i 147 złr. W spisie wsi należących do parafii przeworskiej (u Nakielskiego) podano, że miała 26 łanów kmiecych. W końcu XIV stulecia była ta wieś zamieszkałą przez ludność ruską prawosławną, gdyż w liście nadawczym Jana z Tarnowa z 1394 r., nadającym Miechowitom przeworskim meszne z Rozborza i Mirocina czytamy: dum inibi veri Christiani habitabunt. M. graniczy na płd. z Ożańskiem, na zach. z Maćkówką, na płn. z Rozborzem a na wsch. z Wierzbną i Pełkinią. *Mac.*

Mirociński potok, powstaje w obrębie gm. Ożańska, w pow. jarosławskim, na płn.-wschodnim narożniku lasu, pokrywającego wzgórze Cieszacinek (275 m.); podąża na płn., wchodzi w obręb wsi Mirocina, w pow. łańcuckim, przepływa tę wieś, następnie Rozbórz a przerznąwszy tor kolei żel. Karola Ludwika, zrasza płn.-wsch. obszar miasta Przeworska, poczem zwróciwszy się na zachód, przechodzi na łąki Gorliczyny i w tejże wsi uchodzi do Mleczki z praw. brz. Długość biegu wynosi 11 kil. W dolnym swym biegu zwie się *Chałupskim potokiem.* *Br. G.*

Mirock (*Mirockie, Mirocka*), wś nad rz. Mirką al. Mirczą, pow. kijowski, na zach. od m. Hostomla, w glebie poleskiej, okolona borami, liczy 417 mk. Miejscowość odludna, poleska. Z dawnych wieków M. składał wraz z przyległą wioską Mikuliczami jedną dóbr całość. Już w XV w. należało to miejsce do dziedzictwa Połowców ze Skwira Rożynowskich, którzy wyprowadzali swoje pochodzenie jakoby od Tuhorkana, kniazia połowieckiego. Olelko Włodymirowicz, ks. kijowski, Michałowi ze Skwira Połowcowi, „który dobrze służył nie litując zdrowia i majętności swej“ nadał, oprócz dóbr nad Teterowem, Zdwiżem i Irpieniem i wieś Mikulicze (Opis pow. wasylk., str. 35). W przywileju tym nadawczym nie ma wprawdzie wzmianki o M., ale jak to wiemy zkądinąd, wś ta była bardzo wcześnie zamieszkaną i potem, po zniszczeniu przez Tatarów, zamieniona w uroczysko, nazwę „sieliszcza Mirocczyzny“ długi czas nosiła. Michał Połowiec Rożynowski zostawił tylko syna Jacka i córkę Oksanę. Jacek stał się dziedzicem praojczystych włości i zmarł w 1536 r. a synowie jego Temion i Demian (który był w jasyrze u Ordy) zeszli bezpotomnie z tego świata. Do tej całej fortuny po Rożynowskich, jako krwią z nimi złączony, miał najbliższe prawo spadku Józef Niemyrycz, syn Iwana. Jakoż tę mu sukcesyą przyznał i potwierdził Zygmunt August (Opis pow. wasylk., str. 36). Ale chyba imiennie został on tych dóbr dziedzicem, bo w istocie ani on ani sukcesorowie nie posiedli ich, bo zamienione w pustkę podczas tylokrotnych najazdów ordyńskich te włości, słusznie czy niesłusznie, jedne do rozporządzenia hospodarskiego popowracały, inne już nie wiemy jaką drogą (zapewne drogą dotacyi) w rękach cerkwi i monasterów kijowskich się znalazły (por. Chwastów, Kornin, Skwira, Radomyśl). Toż na dowód tego widzimy, że jeszcze w 1616 r. Stefan Niemyrycz, syn Józefa, nadaremnie o Radomyśl u archimandryty Pletelnickiego się upominał (por. Radomyśl). A więc i Mikuliczom i Mirockowi taż sama się kolej dostała. Posiadł był te dobra monaster kiryłowski w Kijowie. Wasyl Krasowski w 1605 r. został wysadzony na ihumeństwo tegoż monasteru przez ks. Konstantego Ostrogskiego. Ihumen ten cerkiew ś. Kiryła w Kijowie, od zburzenia tatarskiego pustką stojącą „pracą i kosztem swoim“ odbudował (Zakrewskij, t. I, str. 151). Był to czynny człowiek. Widzimy, że się też stara, pracuje, zabiega. Wsie monasterskie były puste a więc Krasowski z wytrwałością rozpoczyna pracę osadniczą. Oto w 1611 r. następny wydaje dokument: „Ja Wasili Krasowski, ihumen monastyru Świętego Kiryła Kyiowskiego, ze wszystką iereo Chryste bracią Czerncami tegoż monastyru. Oznaymuiemy tym listem naszym, iż my z opuściałych gruntów cerkiewnych Święto-Kirylskich, chcąc do pożytku cokolwiek przywieść i cerkwi Bożej przywłaszczyć, mając sieliszcze starożytne, na imię Miroszczyzna, grunt własny nasz cerkiewny Świętego Kiryłła, o cztyrech milach od Kyiowa w położeniu swym będący, leżący koło rzeczky Mierky, tak iako się ony grunt w sobie ma; dali y pozwoliliśmy y tym listem Naszym pozwalamy, na tym gruncie naszym słobodę ludźmi osadzywać, młynek zbudować, y wszystkich pożytków używać, przyjacielu naszemu Panu Iwanu Putiacie, o czym osobliwie list nasz na to dany iest; ma y będzie wolny pan Iwan Putiata ten grunt ludźmi osadzywać, pożytków wszelakich na polach gotowych y w grunciech rozrobionych, w borach, dąbrowach rozszyrzać, przybawiać y ich na siebie używać; poddanych sadzić, rządzić y imi sprawować. A ieśliby pana Putiatę ktokolwiek o poddane, zbiegi swoje pozywać miał, lub o grunty jakie monastyrskie, tedy my za to powinni będziem odpowiadać, y swoim kosztem odprawować. A co się dotycze pól paszennych gotowych, y dani miodowej, która z tey ziemi idzie, pozwoliliśmy tę dań Panu Putiacie na siebie brać, y te pola samemu pachać, abo komu z dziesięciny dawać. A nam do cerkwi Bożey za to wszystko groszmi gotowemi po cztery kopy groszy li-

tewskich w rok dawać; ku temu też pozwoliliśmy y tym listem swoim pozwalamy Panu Iwanu Putiacie, w tym gruncie naszym dwór pobudawać. A k temu dworu tych wszystkich pol i prorobków (sic) swych używać. A iesli byśmy, my Ihumen i bracia czerncy teraznieysze, y po nas będące, ten grunt od niego wziąć chcieli, tedy pierzwey mamy y powinni będziemy za dwor budowania iego, za oszacowaniem ludzi dobrych, oddać y zapłacić. Toż ten grunt y osadę pomienioną na siebie do cerkwi Ś. Kiryłła wziąć, y to sobie waruiemy, iż pan Putiata nie ma droższego budowania na dwor y młynek stawić i nakładać, coby przewyższało pięćdziesiąt złotych polskich I na to daliśmy Panu Iwanu Putiacie na osadę tej słobody ten nasz list, pod pieczęcią naszą y z podpisem ręki moiey Ihumena, y nas braci, które pisać umieli. Pisan w Kyiowie w monastyrzu Ś. Kiryłła roku 1611 miesiąca maja.... Wasili Krasowski, archimandryt, ihumen Świętokirylski i Jordański w Kyiowu własną ręką. Swiaszczenno inok Kirylski Jiona ręką własną. Jewfimi Dyiakon Ciryllsky własną ręką" (w zb. Konst. Świdzińskiego). A więc na starem uroczysku zakwitła nowa osada M. Krasowski umarł 1616 r., następcami jego byli z kolei Cypryan i Sofroni Żerebiłłowie Łobuńscy, Innocenty Giziel, Łazarz Baranowicz. Atoli po traktacie Andrusowskim (1667) dobra Mikulicze wraz z M. stają się cząstką dóbr poleskich metropolitów unickich. W 1699 r. wszakże Hulewicz, wojski włodzim., ad male narrata uformował był sobie u króla Augusta II na M. i Unin przywilej (Opis akt centr. arch., № 22, str. 6). Ale metropolici niebawem dobra te od uzurpującego je uwolnili. Odtąd rządzili oni tą majętnością albo sami przez swych zarządców, albo oddawali w dzierżawę. Za metropolity Kiszki trzymał w dzierżawie Unin Tołokoń a M. Jan Stecki. Ale ze śmiercią ostatniego metropolity Teodozego Rostockiego, zmarłego w 1805 r. w Petersburgu, dobra metropolitalne zostały zabrane na rzecz skarbu i M., Mikulicze, Pilipowicze, Babińce, Proskoteń zostały następnie darowane Karolowi von der Osten Sacken. Dziś te dobra są własnością wnuka tegoż Karola. M. jest siedzibą właściciela. Niedaleko Mikulicz i M. znajduje się stare sieliszcze i przy nim ślady zamku, nad strugą Mirczą czyli Kijanką, wpadającą do rz. Rekacza. Dużo tu mogił śród lasów. Obecnie do M. należą: Mikulicze, Pilipowicze i Huta, na obszarze wynoszącym 13,540 dziesięcin ziemi po większej części leśnej. Do mirockiej wołości należą wsie: Babińce, Felicyanówka, Hawryłówka, Łubianka, Mikulicze, Pilipowicze, Szybenne, Szybeńska Rudnia. Ob. Arch. J. Z. R., cz. I, t. 4, 643. *Edward Rulikowski.*

Miroczyn, grupa domów, folw. i leśniczówka w Wierzblanach, pow. Kamionka Strumiłłowa.

Mirogonice al. *Mirogonowice* al. *Mirogoniewice*, folw. i os. leśna, pow. opatowski, gm. Boksice, par. Waśniów, odl. 19 w. od Opatowa; folw. ma 9 dm., 108 mk., 471 mr.; os. leś. 1 dm., 8 mk., 156 mr. W XV w. z łanów kmiecych szła dziesięcina dla bisk. krakowskiego, a z dworskich dla prob. w Waśniowie (Dług. II, 473). Folw. i wś M.-Wronów, rozl. mr. 822: gr. or. i ogr. mr. 595, łąk mr. 55, past. mr. 1, lasu mr. 150, nieuż. i place mr. 21; bud. mur. 1, z drzewa 37; płodozmian 16-polowy. Wś M.-Wronów os. 33, z gr. mr. 234.

Mirogoniewice, ob. *Mirogonice* i *Mierogoniewice*.

Mirohoszcz, wś, pow. rzeczycki, własność Kiełczewskich, dawniej królewszczyzna, w wojew. mińskiem, pow. rzeczyckim, wspomniana w lokacyi wojskowej z 1717 r., płaciła hyberny, czopowego i podymnego 66 zł. (ob. Vol. Leg., t. VI, str. 188, wyd. Ohryzki). Podług metryk litewskich mirochowskie starostwo niegrodowe obejmowało dobra M. i Jeziory i dla tego przezywane było także starostwem jeziorskiem. Od początku XVII w. posiadali je kolejno Jezierscy, Szebłowscy, Stetkiewiczowie, Kiełczewscy, Pleskoczewscy, Mołodkowiczowie, Sołłohubowie, Wołkowyscy, Hlebiccy-Józefowiczowie. Wreszcie z mocy przywileju króla Poniatowskiego z d. 22 listopada 1768 r. dzierżył je Antoni Mołodkiewicz, opłacając kwarty złp. 619 gr. 3.

Mirohoszcz, w dokum. *Mirohoszcza, Mirohoszcze*, wieś cerkiewna, pow. dubieński, na wsch. od m. powiat., kaplica kat. par. Dubno. Co do nazwy ob. art. *Hoszcza* (t. III, 166). Por. Pamiat. Kij. Arch. Kom., t. IV, oddz. 2, 126, 226; Arch. J. Z. R., cz. II, t. 1, 10.

Mirolia, wś w hr. szaryskiem (Węg.), kościół filial. gr.-kat., lasy, pastwiska, 386 mk.

Miroluby, dobra, pow. połocki, w 2 okr. polic., gm. Andrzejów, 33 dusz.

Miromino, wś, dziś już nieistniejąca, pow. lęborski, w t. z. obwodzie sawulińskim (Saulin, niem.). W 1378 r. potwierdza w. mistrz Winrych v. Kniprode Wyanowi, Kośmie (Cosma) i Gniewomirowi (Gneomir), pół Mirominа i pół Żelaznej. Dan w Gdańsku (ob. Odpisy Dregera w Pelplinie, str. 68).

Miroń, wś, pow. kozienicki, gm. Suskowola, par. Sucha, odl. 20 w. od Kozienic, ma 9 dm., 73 mk., 566 mr. ziemi włośc. i 12 mr. rząd., do majoratu Suskowola należącej. Jest tu młyn wodny i urząd gminny.

Miroń, wś nad Gawią, dopł. Niemna, pow. oszmiański, w spisach urzęd. niepomieszczona.

Miron, przys. wsi Walesaki, w pow. suczawskim. *Br. G.*

Mironczyki 1.) wś, pow. dzisieński, w 4 okr. polic., gm. Mikołajów, okr. wiejski Bielany, o $2^1/_2$ w. od gminy, 32 dusz rew.; należy do dóbr Bielany, Osiecimskiej. 2.) **M.**, wś tamże, gm. Prozoroki, okr. wiejski Błoszniki, o 8 w. od Prozorok, 13 dusz rew.; należy do dóbr Błoszniki Hałdziewicza.

Mironice 1.) *Myronycze* w Lib. Ben. Łaskiego (t. 1, 580), ob. *Mieronice* w par. Rembieszyce. 2.) **M.** mylnie, zamiast *Mirowice.*

Mironim, wś, pow. słonimski, b. st. p. między Słonimem a Czemiołami, o 19 w. od Słonima.

Mironiszki, folw., pow. maryampolski, gm. Aleksota, par. Godlewo, odl. 52 w. od Maryampola, 2 dm., 14 mk. Fol. i wś M. w 1866 r. rozl. 166 mr.: gr. or. i ogr. mr. 92, łąk mr. 69, nieuż. i place mr. 5. Wś M. os. 6, z gr. mr. 64.

Mironowice (ob.) *Mirany.*

Mironówka 1.) dok. *Mirony*, wś, pow. kaniowski, po obu brzegach rz. Rosawy, do której wpadają tu dwa strumienie Mokry i Suchy Buteń. Wś ta składa się z 7-miu różnemi czasy zasiedlonych części: Sołomochówki, Niebytówki, Słobody, Okołotówki, Szafranówki i ostatniemi czasy (1857 r.) zasiedlonej Rozmarynówki, tak nazwanej w pamięć Róży-Maryny, żony i córki hr. Konstan. Branickiego. O 1 w. od wsi, za jarem nazwanym Przerwany, znajduje się żywe źródło, dostarczające zdrojowej doskonałej i bardzo chłodnej w lecie wody; niedaleko od tego źródła, przy ujściu Mokrej Buteni do rz. Rosawy, znajduje się dawne zamczysko, otoczone podwójnemi, dosyć znacznemi wałami. Przy uroczysku, tak zwanym Popowej grobli, widać parę wysokich mogił. M. ma cerkiew prawosł. drewn. pod wez. ś. Michała, założoną 1749 r. i liczy do 2200 mk. prawosł. oboj. płci i 30 kat. W 1790 r. było 103 dm. i 1020 mk.; w 1740 r. tylko 20 dm. Włościanie posiadają 920 dzies. ziemi wykupnej. Grunta czarnoziem do 18 cali głęboki z podkładem gliniastym; lasów, oprócz 255 mr. olszyny pod wsią, nie ma wcale. Przez wieś przechodzi trakt pocztowy z Kaniowa (o 33 w.) do Bohusławia (o 15 w.). O $1^1/_2$ w. od M. przechodzi dr. żel. chwastowska, ze stacyą M., pomiędzy Olszanicą a Tahańczą (o 97 w. od Chwastowa), przy której znajduje się poczta konna i listowa. W r. 1858 w osadzie Rozmarynówce założono fabrykę cukru, która odbudowana po spaleniu się, przerabia na cukier 180,000 berkowców buraków. Stan włościan od czasów wybudowania cukrowni znacznie się poprawił; trudnią się oni głównie rolnictwem i dowozem towarów do przystani na Dnieprze i st. dr. żel. W zeszłym wieku M. należała do starostwa bohusławskiego, następnie przeszła na własność hetmana Branickiego. Przy rozdziale Białocerkiewszczyzny pomiędzy wnukami hetmana Branickiego dobra bohusławskie, położone w pow. kaniowskim, taraszczańskim i wasilkowskim, dostały się hr. Konstantemu Branickiemu, który już w 1869 r. sprzedał ministeryum dworu 31 folwarków z 44 wsiami, zostawiwszy dla siebie tylko 7 folwarków w pow. kaniowskim i przy wsi Uźmie (w pow. wasilkowskim) około 1900 mr. stepu dla stadniny. Por. Arch. J. Z. R., cz. VI, t. 2, 218. 2.) **M.**, wś, pow. czerkaski, par. prawosł. Kumejki, o 1 w. na płn. od Kumejek, 76 mk.; położona śród lasów, należy do majątku Kumejki hr. Branickich. 3.) **M.**, wś nad rz. Morachwą al. Murafą, pow. jampolski, gm. Jampol, par. Dzygówka; 114 dm, 380 mk., 718 dz. ziemi włośc., 657 dz. dwors., pokłady kamienia wapiennego. Własność Sarneckich, dawniej Strzelskich.

Mironpol, folw. pryw., pow. lidzki, w 2 okr. polic., gm. Beniakonie (o 7 w.), okr. wiejski woronowski, o 33 w. od Lidy, 22 od Ejszyszek, 8 mk. kat., 6 staroz.; własność Mirona Rossudowskiego. *A. T.*

Mirony, zaśc. nad bezim. dopływem Uszy, pow. miński, w okr. polic. kojdanowskim, w okolicy pomiędzy wioskami Wołowniki i Pousie, przy gościńcu kojdanowsko-wołmiańskim, 4 osady, miejscowość mocno wzgórzysta, bezleśna, grunta szczerkowato-gliniaste.

Mirony, wś nad rz. Kodymą, pow. bałcki, w 2 okr. polic., gm. Moszniagi, par. Bałta, na zach. od m. powiat., 77 dm., 248 mk., 681 dz. ziemi włośc., 1055 dz. dwors., kaplica katol. par. Bałta, cerkiew pod wez. ś. Mikołaja: 484 parafian, 52 dz. ziemi. Należała do Rozałowskich, dziś gen. Mitkowa. Ob. Arch. J. Z. R., cz. VI, t. 2, 278. *Dr. M.*

Mirony, ob. *Mironówka.*

Miropol 1.) *M. Nowy* i *Stary*, mko i wś cerkiewna, na 2 górach, rozdzielonych rzką, wpadającą do Słuczy, pow. nowogradwołyński (dawniej żytomierski), pod 50° 7′ szer. g., na płd. od m. powiat., o $13^1/_2$ w. od Połonnego, 10 od Czartoryi, 17 od Romanowa a 2 od przystanku dr. żel. kijowsko-brzeskiej M., w 4 okr. polic., gm. w miejscu, 250 dm., do 700 mk., przeważnie żydów; nadto w Nowym M. 485 włościan posiadających 487 dz. ziemi. Kościół kat. paraf. kl. 5 pod wez. ś. Antoniego Padewskiego, wzniesiony z muru w 1820 r. przez dziedziców Rostworowskich, konsekrowany w 1828 r. przez bisk. Podhorodowskiego. Par. kat. dek. zasławskiego liczy 2297 wiernych; kaplica na cmentarzu grzebalnym. Z zakładów przemysłowych M. posiada: młyny na Słuczy ulepszonej konstrukcyi i największe w okolicy, gorzelnię, niewielką fabrykę sukienną żydowską, wyrabiającą przeważnie koce, i fabrykę posadzek na małą skalę. M. w 1609 r. przy formowaniu ordynacyi ostrogskiej wszedł w skład

takowej i pozostawał aż do 1753 r., w którym na mocy tranzakcyi kolbuszowskiej darowany został przez ostatniego ordynata Janusza Aleksandra ks. Sanguszkę Lubomirskim. W 1778 r. dziedzicem był Kajetan Miączyński, wojewodzic podlaski, poseł czernihowski, który celem polepszenia stanu mieszczan wyjednał u Stanisława Augusta przywilej t. r. ustanawiający targi co piątek i 12 jarmarków do roku. Od Miączyńskich M. przeszedł do Dzieduszyckich, następnie do Rostworowskich, od nich, drogą wiana, dostał się Maryanowi Czapskiemu, autorowi „Historyi konia" i do dziś dnia pozostaje w rodzinie Czapskich. Maryan Czapski wybudował pałacyk w stylu włoskim, otoczony prześlicznym parkiem, przypierającym do samej rzeki, zaprowadził wzorową pasiekę, z przeszło 2000 uli systemu Dzierżona, oraz jednę z lepszych w kraju stajni, z końmi rasy arabskiej i angielskiej, pomiędzy któremi znajdował się do 1864 r. ogier czystej rasy polskiej, dziś zupełnie zaginionej. Stajnia ta dziś już nie istnieje. Do dóbr miropolskich należą wsie: Chnurycz, Bułdyczew, Pilipy i Kamionka Miropolska, mające przestrzeni 7044 dz. ziemi dwors. Ob. Arch. J. Z. R., cz. III, t. 2, 776; cz. V, t. I, 287, 430, 431; cz. VI, t. 1; dodatki 325, 330, 437. 2.) **M.**, wś, pow. czerkaski, par. prawosł. Zawadówka (o 4 w.), 326 mk.; należy do dóbr Międzyrzecze, Parczewskich. *J. Krz.*

Miropole, mto, w pow. sudżańskim, gub. kurskiej, o 1278 w. od Petersburga a 172 od m. gub. odległe; 10,528 mk., st. pocztowa.

Miroslauwendorf (dok.), ob. *Morany*.

Mirosław 1.) wś włośc., pow. płocki, gm. Bielino, par. Imielnica, odl. o 6 w. od Płocka, ma 16 dm., 102 mk., 218 mr. gruntu dobrego i 6 mr. nieużytków. Wchodziła w skład dóbr Gulczewo. 2.) **M.**, wś nad Niemnem z lew. brzegu, pow. sejneński, gm. i par. Mirosław, odl. 49 w. od Sejn, 14 w. od Serej a 5 w. od Olity. Posiada kościół paraf. mur., założony w 1763 r. przez Antoniego i Teresę Ważyńskich z Bendr. Osadzono przy nim księży maryanów. Wś ma 42 dm., 465 mk. i szkołę począt. W 1827 r. 33 dm., 398 mk. Wchodziła w skład dóbr Gudzieniszki. M. par., dek. sejneński (dawniej łozdziejski), 6684 dusz. M. gm. ma 4407 mk., 13877 mr. obszaru, sąd gm. okr. III i st. poczt. w os. Sereje. W skład gm. wchodzą: Bałkosadzie, Bendry, Dziemieniszki, Giejsztory-małe, Giejsztory-wielkie, Giejsztoryszki, Gudzieniszki, Mankunele, Mankuny wieś i folwark, Marciszkany, Masłowszczyzna, Miłostany, Mirosław, Mowszabole, Morgi, Naruny, Niemonajcie, Niepiuny, Obelica-Gelertów, Obelica-Żeromskich, Obelija, Planta, Podziermieniszki, Poposadzie, Rowy, Siejluny, Siemieniszki, Serejacie, Strzemienne, Talkuny, Warstaciszki, Wasbudzie i Żylwa. *Br. Ch.*

Mirosław, wś, pow. lidzki, własność Ważyńskich.

Mirosław, wś, pow. nowogradwołyński, w 3 okr. polic., gm. Smołdyrew, 251 włościan, 986 dz. ziemi włośc. Należy do klucza smołdyrewskiego hr. Alfreda Potockiego. *L. R.*

Mirosław 1.) wś, pow. chodzieski, o 2 kil. od Noteci; ma 9 dm., 84 mk., 39 ew., 45 kat., 26 analf. Poczta, gośc. i tel. w Uściu, st. kol. żel. w Pile o 14 kil. 2.) **M.**, dom., 2154 mr. rozl., 7 dm., 120 mk., 40 ew., 80 kat., 26 analf.

Mirosławice 1.) wś, pow. kutnoski, gm. Wojszyce, par. Orłów, odl. 10 w. od Kutna a 6 w. od Pniewa, st. dr. żel. warsz.-bydg. Ma 20 dm., 280 mk., ogólnej przestrzeni 1632 mr., w tem ziemi or. mr. 1288, lasu mr. 280, łąk mr. 30, uwłaszczonych mr. 34. Gospodarstwo zamożne i staranne, chów bydła rasy holenderskiej. M. kol., dm. 8, mk. 149, posiadają gruntu mr. 60. M. wspomina Lib. Ben. Łaskiego (t. II, 490). 2.) **M.**, wś i folw. nad rz. Ner, pow. łódzki, gm. Rżew, par. Kazimierz, odl. 14 w. od Łodzi. Wś ma 24 dm., 183 mk.; folw. 4 dm., 49 mk. i os. młyn. 1 dm., 6 mk., 18 mr. W 1827 r. 24 dm., 183 mk. Wspomina tę wieś Lib. Ben. Łaskiego (t. II, 379) i Kod. dypl. Muczk. (t. II, 393). Folw. M. z wsią M., Stefanów, Ignaców i kol. Ignaców, rozl. mr. 384: gr. or. i ogr. mr. 280, łąk mr. 19, past. mr. 50, wody mr. 4, wieczyste dzierż. mr. 18, nieuż. i place mr. 13; bud. murow. 9, z drzewa 4; płodozmian 12-polowy. Wś M. os. 25, z gr. mr. 165; wś Stefanów os. 9, z gr. mr. 135; wś Ignaców os. 5, z gr. mr. 24; kol. Ignaców os. 4, z gr. mr. 60. *W. W., Br. Ch.*

Mirosławice, dom. i gm., pow. inowrocławski, ma 1321 mr. rozl., 2 miejsc.: a) M., dom.; b) Żołwiny, folw.; 13 dm., 200 mk., wszyscy kat., 83 analf. Poczta w Włostowie o 3 kil., gośc. o 2 kil., tel. w Strzelnie o 7 kil., st. kol. żel. w Inowrocławiu o 19 kil., w Mogilnie o 21 kil. Dawniejsza własność Ignacego Mirosławskiego, przeszła w ręce niemieckie.

Mirosławice, ob. *Morany*.

Mirosławiec al. *Mirosławskie sioło*, wś kośc. na prawym brzegu Dniepru, poniżej Kijowa, około brodu witiczewskiego.

Mirosławka, wś nad lew. brz. rz. Berezyny, pow. ihumeński, w okr. polic. berezyńskim, gm. Brodziec, przy drodze z Boratycz do Brodźca, 26 os. pełnonadziałowych; miejscowość lesista, grunta lekkie, łąki obfite; lud trudni się rolnictwem i tkactwem. *A. Jel.*

Mirosławki, wś nad jez., pow. poznański, 16 dm., 136 mk., wszyscy kat., 21 analf. Poczta i tel. w Stęszewie o 5 kil., gośc. o 1 kil., st. kol. żel. w Buku o 7 kil. *M. St.*

Mirosławki, wś, pow. sztumski (dok. *Mi-*

roslauwendorf 1323, ob. Kętrz. O ludn. pol., str. 213). Leżały obok wsi Mareine i zlały się z nią; dziś zowią się Morany. *Kś. Fr.*

Mirosławskie sioło, ob. *Mirosławiec.*

Mirosschin (dok.), ob. *Mieruszyn.*

Mirosso, ob. *Miroszów.*

Mirosy-*Długołęka*, nad rz. Soną, ob. *Długołęka* 3).

Miroszewice, wś, pow. łęczycki, gm. i par. Mazew, odl. 11 w. od Łęczycy. Ma dm. 9, mk. 88, ogólnej przestrzeni mr. 450, w tem ziemi ornej, pół żytniej pół pszennej mr. 334, lasu brzozowego mr. 62, łąk mr. 4, do uwłaszczonych należy mr. 50. M. były własnością Wacława Aleksandra Maciejowskiego, uczonego historyka. M. są gniazdem rodowem Mieroszewskich Ślepowronów, którzy przybyli tu z ziemi ciechanowskiej. W początkach XVI w., jak o tem świadczy Lib. Ben. Łaskiego (t. II, 465, 6), siedzieli w M. cząstkowi właściciele i obyczajem mazurskim cząstki te nosiły odrębne nazwy: Miroszewice Cypry, M. Bazylya i M. Szatanek. Znaczna liczba podobnych, dziś nieznanych nazw, podanych przez Lib. Ben. Łaskiego, świadczy, iż cała prawie par. Sławoszew, do której wtedy M. należały, zaludnioną była przez drobną szlachtę mazowiecką. Folw. i wś M. rozl. mr. 400: gr. or. i ogr. mr. 293, łąk mr. 30, past. mr. 2, lasu mr. 62, nieużytki i place mr. 13; bud. mur. 2, z drzewa 7; płodozmian 13-polowy. Wś M. osad 5, z grun. mr. 50. *Br. Ch.*

Miroszka, folw., pow. gnieźnieński, należy do dom. Niechanowa, tworzy oddzielną gminę. Ma 5 dm., 108 mk., wszyscy kat., 42 analf. Poczta i tel. w Witkowie o 7 kil., gośc. o 2 kil., st. kol. żel. w Gnieźnie o 11 kil. Wspomina tę wś Lib. Ben. Łaskiego (t. I, 21).

Miroszów, wś, pow. miechowski, gm. i par. Racławice. W 1827 r. 24 dm., 120 mk. Była to osada założona przez Mieroszewskich, którzy tu przenieśli się z Miroszewic w łęczyckiem.

Miroszow 1.) *Niżni*, węg. *Also-Mirosso*, wś, hr. szaryskie (Węg.), kościół filialny gr.-kat. 2.) **M.** *Wyżni*, węg. *Felso-Mirosso*, wś, hr. szaryskie (Węg.), kościół paraf. gr.-kat., razem z Niżnim Miroszowem 852 mk.

Mirotki 1.) kasz. *Mjrotki*, niem. *Mirotken*, wś, pow. starogardzki, st. p. Skurcz; o 6 kil., zawiera 21 gburskich posiadł., 16 zagród, razem 3033·24 mr. obszaru, 525 mk. (1868 r.), 487 kat., 38 ew., 59 dm., par. kat. Skurcz, ew. Barłóżno, kat. 2-klas. szkoła w miejscu, urz. stanu cywil. Barłóżno, odl. od mta pow. $3^1/_2$ mili; wiatrak. Przez M. prowadzi bity trakt. Znaczną część wsi, bo 226·32 ha, i to 147·77 roli or. i ogr., 6·94 łąk, 70·59 past., 1·02 nieuż., przynoszących razem 2373 mrk. czystego dochodu z gruntu, posiada Jul. Kurtius na starej Jani w pow. kwidzyńskim. Do tutejszej szkoły uczęszczają i dzieci z folw. Mirotek, Olschewitz (niem.) i z Miliczka. 2.) **M.**, niem. *Mirotken*, dobra, pow. starogardzki, z fol. Olszewkiem obejmują 1566 mr. obszaru czyli 399·82 ha: 330·23 ha roli or. i ogr., 16·60 łąk, 44·24 past., 8·75 nieuż.; czysty dochód z gruntu 5137 mrk. St. p. Skurcz o 4 kil. odl., par. kat. Barłóżno, ew. Skurcz, szkoła wś Mirotki, W 1868 r. 154 mk., 147 kat., 7 ew., 12 dm., Odl. od Starogardu $3^1/_4$ mili. W wieczystą dzierżawę zostały te dobra puszczone w r. 1824. *Kś. Fr.*

Mirów 1.) wś, folw., os. młyn. i karcz. nad rz. Wartą, pow. częstochowski, gm. i par. Rędziny, odl. 5 w. na wsch. od Częstochowy, posiada szkołę począt. i młyn wodny. Wś ma 82 dm., 622 mk., 2019 mr., w tem 1056 mr. or. ziemi; folw. 3 dm., 50 mk., 527 mr. (majorat A. Sztadena); dwa młyny, 2 dm., 5 mk., 40 mr. i os. karcz. rząd. 1 dm., 2 mr. W 1827 r. wś rząd. 68 dm., 414 mk. W XV w. wś królewska, należy do par. Mstów, posiada łany kmiece i sołtystwo na 2 łanach. Dziesięcinę daje klasztorowi we Mstowie. Daną była przez Iwona bisk. krak. (Dług. III, 156). 2.) **M.** wś i folw., pow. będziński, gm. Włodowice, par. Niegowa. Leży w malowniczem położeniu o 3 w. od Bobolic. Wś ma 25 dm., 155 mk., 324 mr.; folw. 1 dm., 213 mk. Należy do dóbr Kotowice. W 1827 r. 19 dm., 126 mk. Jestto starożytna osada znajdująca się w otoczeniu skał, występujących tu na powierzchnią, ruiny zamku są szczątkami warownego grodu, który miał być założony tu wraz z zamkiem w Bobolicach i według podania łączył się z nim podziemną drogą. W 1378 r. otrzymał go wraz z innemi grodami w lenność Władysław Opolczyk, lecz w r. 1396 utracił to nadanie. Jako włość koronna M. przeszedł do rąk Myszkowskich a następnie Męcińskich. Zamek od 1661 r. popadł w ruinę. Już Jan III obozując tu w 1683 r. w drodze pod Wiedeń, mieszkał w namiocie pod zamkiem. Dziś zostały tylko szczątki murów, którym oryginalnie nastrzępione dokoła skały dodają harmonizujące posępne otoczenie. Opis M. i rysunek ruin podał Tyg. Illustr. z 1874 r. № 349 w art. „Częstochowskie strony“ przez Ed. Chłopickiego. 3.) **M.** *Stary*, wś, *M. Nowy*, wś, odl. 24 w. od Radomia, pow. radomski, gm. Rogów, par. Jastrząb. M. Stary majorat, 10 dm., 201 mk., 1061 mr. ziemi dwors. M. Nowy wś, 56 dm., 353 mk., 1588 mr. ziemi włośc. W 1827 r. wś rząd., 41 dm., 353 mk. Wś M. była własnością (Długosz, Liber Ben., 487) biskupstwa krak. a znajdowało się w niej 7 łanów kmiecych, 2 karczmy z gruntem i młyn, wyłącznie biskupich; folwarku, młyna, zagród, sołtystwa nie było tu. Wszelako w r. 1641 bisk. krak. Jakób Zadzik

jeden ze swoich przywilejów dla probostwa Jastrząb z d. 2 sierpnia wydaje „w naszym dworze mirowskim“. Wtenczas zatem był już jakiś folwark, bo niepodobna sobie wystawić ówczesnego dworu bez ziemi. 4.) **M.**, dwór, pow. miechowski, gm. i par. Książ Wielki, leży na górze pod osadą Książ Wielki i stanowi rezydencyą właściciele Książa margr. Wielopolskich. Zapewne na pamiątkę dawniejszej siedziby Myszkowskich w Mirowie pod Bobolicami (w będzińskim pow.), zamek ten otrzymał nazwę Mirowa. Wzniesiony został w początku XVII w. Ob. *Książ Wielki*. *Br. Ch.*

Mirów, ob. *Niemirów* i *Wały*.

Mirów, wś, pow. chrzanowski, leży na lew. brz. Wisły, 317 m. npm., w lesistej równinie, należy do par. rz.-kat. w Porębie, sąd pow. w Krzeszowicach, od urz. poczt. w Alwerni odl. o 8·3 kil. Okolica M. pod względem geologicznym należy do formacyi jurasowej. Są tutaj kopalnie glinki ogniotrwałej, używanej na tygle w hutach szklanych, którą sprowadzają do wszystkich hut w Galicyi jako najwytrzymalszą i najlepszą. M. ma 128 mk. rz.-kat., z których 27 przebywa stale na obszarze więk. pos. Obok rolnictwa trudnią się włościanie garncarstwem i zbywają swe wyroby na targach w Krakowie, Alwerni i Krzeszowicach. Posiadł. więk. spadkobierców Adama hr. Potockiego ma obszaru 260 mr. roli, 5 łąk, 50 past. i 217 szpilkowego lasu; pos. mn. 190 mr. roli, 33 łąk i 72 mr. past. Otoczona od zach. lasem, graniczy ta wioska na płn. z Brodłem a na wsch. z Oklęśnią.

Mirowce, niem. *Mireutz*, część mta Suczawy, w pow. suczawskim. *Br. G.*

Mirówek, folw., pow. radomski, gm. Rogów, par. Jastrząb. Należy do major. Mirów, ma 2 dm., 12 mk., 720 mr. Przed 50 laty były tu rządowe owczarnie zarodowe, po których budynki murowane stanowią zabudowania folwarku Mirówek. *Ig. J.*

Mirowice i *Mirowska wieś*, nad rz. Jeziorną, pow. grójecki, gm. Kobylin, par. Prażmów, odl. 5 w. od Grójca. W 1827 M. wś ma 12 dm., 129 mk. Folw. M. z ws.: M., Lisowo i Lisówek rozl. mr. 739: gr. or. i ogr. mr. 387, łąk mr. 119, past. mr. 4, lasu mr. 170, nieuż. i place mr. 58; bud. z drzewa 16; płodozmian 5 i 7-polowy. Wś M. os. 14, z gr. mr. 386; wś Lisowo os. 4, z gr. mr. 26; wś Lisówek os. 6, z gr. mr. 161.

Mirowice, ob. *Mirany*.

Mirówka, wś nad rzką Mirą, pow. kijowski, na płd.-wsch. od Hermanówki, o 10 w. od Kahorlika, 1059 mk., w tej liczbie 11 katol. i 13 żyd.; 3134 dz. ziemi. Założona w połowie zeszłego wieku przez Jana Mira, sstę hermanowskiego, wchodziła w skład tegoż sstwa. W 1792 r. było w niéj 68 dm. i 692 mk. Następnie własność Morzkowskich, obecnie Butowicza. Cerkiew drewn. 5 kl. pod wez. Przemienienia Pańskiego, wzniesiona 1800 r. przez Butowicza. Poprzednio była tu kaplica należąca do par. hermanowskiéj. Włościanie za ziemię zapłacili 60541 rs. wykupu. W około M. na polach znajduje się wiele dawnych mogił. Ob. Arch. J. Z. R., cz. VI, t. 2, 470, 471.

Mirówka al. *Mierówka*, część Budek nieznanowskich, pow. Kamionka Strumiłłowa.

Mirówko, niem. *Kl. Mirau*, wybudowanie, ob. *Mirowo*.

Mirowlany, wś, pow. grodzieński, własność Szczyttów.

Mirowo, folw., pow. chodzieski, 1 dm., 27 mk., należy do dom. Strzelce. Poczta, gość., tel. i st. kol. żel. Chodzież. *M. St.*

Mirowo 1.) niem. *Gr. Mirau* al. *Mierau*, dobra ryc., pow. kościerski, st. p. Garczyn 3 kil. odl. Mają 586·30 ha roli orn. i ogr., 14 łąk, 31·50 boru, 10·28 nieużyt., razem 642·08 ha, które przynoszą 5266 mrk. czystego dochodu. Gorzelnia. Razem z wybud. Mirówkiem (Kl. Mirau) ma 10 dm., 187 mk., 87 kat., 100 ew.; paraf. kat. i ew. Skarszewy, odl. od Kościerzyny 5³/₄ mili. Okr. urz. stanu cywil. Pawłowo. Prawa dóbr ryc. odebrało M. dopiero d. 25 lut. 1790 r. Według taryfy na symplę z r. 1717 płaciła dzierżawa M. 8 groszy. Od niedawna budują tu kolej żel. łączącą Kościerzynę z Wszczółkami, 2.) **M.**, niem. *Mirau*, dok. 1318 *Miraw*, *Myrow* 1399, wś, pow. malborski, st. p. Nytych, okr. urz. stanu cywiln. Nytyska wś, par. kat. i ew. Nytych, szkoła w miejscu, odl. od Malborka 2¹/₄ mili. Zawiera 17 gburskich posiadłości, 9 zagród, 74 włók i 11 mr. obszaru. Ma 338 mk., 115 kat., 151 ew., 72 menonitów; 35 dm., (1868 r.) Podatek od gruntu wynosił 641 tal. 23 sbr. 7 fen., od bud. 35 tal., od dochodu 42 tal., klasowy 376 tal., od procederu 10 tal. Dokument lokacyjny datuje z r. 1318; za czasów krzyżackich płacili poddani od włóki 1¹/₄ grzywny i 1 funt pieprzu, (ob. „Gesch. des Kreises Marienburg“, 1868, str. 25.). 3.) **M.**, niem. *Mirau*, dobra, pow. szczycieński, st. p. Dzwierzuty. *Ks. Fr.*

Mirowszczyzna, pow. wieluński, gm. Rudniki, par. Jaworzno. W spisie urzęd. z 1882 r. niezamieszczona, zapewne już nie istnieje.

Mirowszczyzna, wś, pow. słonimski, była tu kaplica katol. parafii Zdzięcioł.

Mirowszczyzna, obręb leśny w pow. słuckim, w okolicy pomiędzy wsiami: Kołodzieżna, Kokurycze, Remezowszczyzna, Pociejki i Kukowicze. *Al. Jel.*

Mirsinke al. *Mersinke* (niem.), ob. *Mierzynko*. R. 1392 mieszkali tu Jerogneff i Mykusch (ob. Zeitsch. des Westpr. Gesch. Ver., IV, str. 73).

Mirszczyna, wś, pow. dzisieński, w 3 ok. pol., gm. Leonpol. okr. wiejski Uzmiony (dawniej gm. Dryhucze), 14 dusz rewiz.

Mirszczyzna, zaśc. rząd., pow. święciański, w 1 okr. polic., gm. Święciany (o 16 w.). okr. wiejski Pokretona, 2 dusze rew.; należy do dóbr rząd. Poszumeń.

Mirtenhoff al. *Myrthenhoff* (niem.), dobra chełmińskie, pow. wystrucki, st. p. i urz. stanu cywil. Berschkallen 4 kil. odl. Zawierają 144·60 ha roli orn. i ogr., 32·50 łąk, 4·70 pastw., 3·39 nieużyt., razem 185·19 ha.

Mirtęga (*Mitręga*?), struga, wypływa z małego jeziora koło wsi Szychowa w pow. toruńskim i płynąc najprzód od zach. ku wsch., zasila się przy Bielsku wodami tamtejszych bagnisk. W dalszym biegu płynie przez łąki należące do folw. Chełmonia, gdzie sztuczne śluzy wodę jéj po łąkach rozlewają. Za Chełmoniem, płynąc ku zach., naraz zwraca się ku płd. i wpada w staw, należący do os. młyn. Kałdunka, ztąd płynie daléj i wpada w staw drugiéj os. młyn. Leśnem zwanéj. Potém służy znów do zalewania łąk i wpada nareszcie w kierunku płd. do Drwęcy. Ryb w niéj podobno niema, za to są duże raki w wielkiéj obfitości. *Kś. Fr.*

Mirtuk, moczarzyste pastwisko w płn. zach. stronie Dorożowa, pow. samborski.

Mirtule, wś. rząd., pow. wilejski, w 3 okr. polic. gm. Wołkołata, o 68 w. od Wilejki, 4 dm. 37 mk. katol.

Mirucie, jez. przy wsi t. n. w pow. szczuczyńskim. Leży śród piaszczystej wzgórkowatej wyżyny, przy samej prawie granicy od Pruss, na lewo od drogi bitej z Grajewa do wsi i komory Bogusze. Srednia szerokość i długość jeziora wynosi około wiorsty. Wody jego mają, o ile się zdaje, komunikacyą przez bagna lesiste z rz. Łyk, płynącą w odl. 3 w. śród rozległych, bagnistych i niskich wybrzeży. *Br. Ch.*

Mirucie al. *Mierucie*, wś włośc. nad jez. t. n., pow. szczuczyński, gm. Bogusze, par. Grajewo, odl. 3 w. na płn. od Grajewa. Ma 31 osad i 582 mr. ziemi. Należała do dóbr Grajewo (ob).

Miruschin (niem.), ob. *Mieruszyn*.

Miruszyn, ob. *Mieruszyn*.

Mirutyn, wś. i folw., pow. zasławski, należy do klucza sławuckiego.

Mirwita, rz., dopływ Windawy (ob.).

Mirzec, wś., fol., os. leś. i os. młyn., pow. iłżecki, gm. i par. Mirzec, odl. 14 m. od Iłży. Posiada kościół par. murowany, urząd gminny. W 1827 r. była to wieś duchowna, miała 67 dm., 449 mk., obecnie 76 dm., 498 mk., 563 mr. ziemi włośc., 464 mr. ziemi dwors., stanowiącéj majorat radcy stanu K. Egera. Os. młyn. rządowa ma 1 dm., 11 morg.; os. leśna 1 dm. 15 morg. należy do towarzystwa zakładów Starachowieckich. W XV w. M. był (zdawna) własnością klasztoru wąchockiego. Kościół wtedy był drewniany ś. Leonarda. Pleban posiadał, prócz dziesięcin z okolicznych wsi, rozległe posiadłości w roli, których opis i wyliczenie szczegółowe podaje nam Długosz (T. II, 479, 480.) Obecny murowany wzniesiono w 1844 do 1850 r. M. par. dek. iłżecki, 4298 dusz. M. gm. ma 2872 mk., 535 dm., rozl. 8,648 mr., w tem ziemi dwor. 1267 mr. W gm. jest kopalnia rudy żelaznej. Sąd. gm. ok. VI i st. p. os. Wąchock o 7 w. W skład gm. wchodzą: Borki, Czerwona, Dziewiętniki, Gatka, Korzonek, Kowalików, Krupów, Krzewa, Malcówki, Mirzec, Osiny, Ostożenka, Trębowiec, Tychów, Tychowskie Niwy.

Mirzhe (dok. 1222), ob. *Morczyny*.

Mirzinko-*Gr.* (dok.), ob. *Mierzyno*.

Misajcie, wś., pow. rossieński, par. kołtyniańska.

Misajłówka, wś., pow. kaniowski, o 4 w. na zach. od m. Bohusławia, położona w górzystej pozycyi, przy kilku bezim. strumieniach, wypływających z gór i wpadających o 1 w. do Rosi. Strumienie te na początku b. w. tworzyły 7 stawów, dziś wyschłych. M. ma 1964 mk. prawosł., 4 kat. W 1790 r. było 100 dm. i 1158 mk. ob. płci. Część wsi położona w dolinie, nazywa się Rohozianką, górzysta zaś Suchym siołem. Na mocy umowy wykupnej z 1863 r. włościanie nabyli 1784 dzies. za 92,708 rs. Cerkiew drewniana na murowanych fundamentach, pod wezw. Przemienienia Pańskiego, wzniesiona w 1844 r. przez parafian, w pobliżu dawnej, zbudowanej w 1705 r., a odnowionej w 1740 r. Ob. Arch. J. Z. R., cz. VI, t. 2., 200. *J. Krz.*

Misceniza al. *Misteniza* (dok.), struga pod Sławnem na Pomorzu, pow. sławiński, wspomniana w dok. z r. 1275 i 1308 (ob. Perlbach, P. U. B., str. 224, 227 i 584). *Kś. Fr.*

Mischau *Gr.* i *Kl.* (niem.), ob. *Mniszewo* i *Mniszewko*.

Mischen, ob. *Misie*.

Mischeschewitz (niem.), ob. *Mściszewice*.

Mischke 1.), wś., pow. czarnkowski, ob. *Mniszek*. 2) **M.** *Bobrówko*, wś. i folw., pow. bukowski, ob. *Mniszek*. *M. St.*

Mischkenkrug (niem.), ob. *Mniszek*.

Mischkogallen al. *Chatoull — Odau*, wś, pow. szyłokarczemski, st. p. i okr. urz. stanu cywiln. Saugen. W 1856 r. 165 mk. Leży na Litwie prusk.

Mischkowitz, wś., należąca do dóbr *Korschwitz* (ob.).

Mischkowo, (niem.), ob. *Myszkowo*;

Mischlewitz (niem.), ob. *Myśliwiec*.

Mischor, st. poczt., w pow. jałckim, gub. taurydzkiej, pomiędzy Jałtą i Sewastopolem.

Mischpettern (niem.), wś na Litwie prusk.,

pow. tylżycki, st. p. Robkojen, okr. urz. stanu cywiln. Nattkischken.

Misczischken, al. *Missischken*, al. *Kalweistschen* (niem.), wś., pow. gołdapski, st. p. Mehlkehmen, okr. urz. stanu cywiln. Zitkiemy.

Misdroy (niem.), osada z kąpielami nad Bałtykiem na Pomorzu, pow. Usedom - Wollin. W 1835 r. tylko 90 mk., ale 1877 już 1042 mk. ew. Gości kąpielowych było 1875 r. 5900, w 1876 r. 5000, w 1877 r. 4211. M. jest też st. p. Ztąd a raczej z Latzig do Swinemuende idą parowce. *Kś Fr.*

Misedel, ob. *Krzywińskie.*

Miserauer 1.) *Hof*, fol. dóbr Pryszowice, 2.) **M.**-*Muehle*, os. młyn. do wsi Pryszowice, pow. toszycko-gliwicki.

Mishor, ob. *Mischor.*

Misiajlówka, karczma koło Jaworowa na obsz. dwors. Borynia, pow. turczański.

Misiatycze, wś, pow. piński, w gm. Lemieszewickiej, przy drodze z Płotnicy do Lemieszewicz; cerkiew, 24 osad. Miejscowość nizinna, ku kotlinie Prypeci pochylona; łąk, ryby niezmierna obfitość; lud trudni się rybactwem i flisactwem, a nie wiele rolnictwem.

Misie, wś, pow. radzyński, gm. Misie, par. Międzyrzec. Ma 68 dm., 427 mk. i 1512 mr. obsz. W 1827 r. było tu 62 dm., 251 mk. M. gmina, graniczy z gm. Tłuściec, Zagajki, Żerocin, Szóstka i Kąkolownica, ma 2340 mk., rozl. 7305 mr., sąd. gm. ok. I Stołpno, st. p. Międzyrzec, urz. gm. we wsi Jelnica, od Radzynia $25^1/_4$ w. odl. Wskład gm. wchodzą: Grabowiec, Jelnica, Misie, Pościsze, Pożary, Przygody, Rzeczyca i Strzakły. *Br. Ch.*

Misie 1.) *Wielkie i Małe* niem., *Gr.* i *Kl. Mischen*, dobra ryc. i fol., pow. fiszhuski, st. p., tel. i kolej. Metgethen 11 kil. odl. Tutejszy okr. urz. stanu cywiln. liczył w 1880 r. 924 dusz. W 1882 r. ur. się 33 dz., umarło 31 osób, zawarto 7 małżeństw. Obszar dóbr wynosi 330·76 ha roli orn. i ogr., 83·40 łąk, 113·11 pastw., 54·93 boru, 9·24 nieużyt., 145·52 wody, razem 736·96 ha.; czysty dochód z gruntu 6635 mrk. Dawniej mieszkali tu Gostkowscy, (ob. Kętrz. O ludn. pol., str. 582.). Przez W. Misie idzie bity trakt z Fuchsberg do Dollkeim, w długości 13·5 kil. 2.) **M.**-*Małe*, niem. *Kl. Mischen*, fol., pow. fiszhuski, st. p. Schugsten. *Kś. Fr.*

Misiewicze 1.), wś. nad rz. Lebiedką, pow. lidzki, w 4 okr. pol., o 34 w. od Lidy a 1 w. od Wasiliszek, 8 dm., 39 mk. kat., 40 żyd. Była tu kaplica kat. paraf. Wawiorka, 2.) **M.**, fol., tamże o 33 w. od Lidy, 9 w. od Wasiliszek, własn. Ławrynowiczów, 24 mk. 3.) **M.**, fol., tamże, własn. Dąbrowskich, 7 mk. 4.) **M.**, fol., tamże, własn. Skindera, 12 mk. 5.) **M.**, okolica szlachecka, tamże, 8 dm., 38 mk. Ludność katolicka. *A. T.*

Misimkowszczyzna, wś. nad bezim. dopł. Niemna, w płd. str. pow. mińskiego, gm. Nowo-Świerżeń, w okolicy pomiędzy mkami Mikołajewszczyzna i Nowy Świerżeń, 11 osad; miejscowość bezleśna, gleba dobra. *A. Jel.*

Misin, rz. dopływ Buczy al. Buhy dopływu Irpenia w pow. kijowskim.

Misiński, dworzysko w Kamionce wołoskiej, w Lipniku kamioneckim, pow. Rawa Ruska (ob. T. III, 788).

Misiołki, pow. kolneński, ob. *Miesiołki* i *Lisy.*

Misioły, przys. Lachowic, pow. żywiecki.

Misiorówka al. *Misiurówka*, w dokum. *Musiorówka*, *Mysiorówka*, wś w płn.-zach. części pow. lityńskiego, o 55 w. od Lityna, gm. i par. St. Sieniawa (na płn.-zach.), na płn.-wschód od m. Pilawy, należała niegdyś do dekanatu unickiego pilawieckiego; 107 dm., 586 mk., 789 dzies. ziemi włośc., 989 dz. dworskiej, czarnoziem, była własność Gardlińskich, dziś Pogórskiego. Cerkiew p. w. ś. Anny, 1016 paraf., 56 dzies. ziemi. Ob. Arch. J. Z. R., cz. I, t. 4, 576; cz. III, t. 3, 32. *Dr. M.*

Misiówka, szczyt górski, i nazwa niwy w Mochnatem, pow. turczański ob. *Krasne* 2).

Misiówka, os. w obr. gm. Soli, pow. żywiecki.

Misipszczyzna, wś włośc., pow. oszmiański, w 2 okr. pol., o 42 w. od Oszmiany, 5 dm., 55 mk., z tego 51 praw., 4 katol.

Misiszki al. *Miszyszki*, os., pow. suwalski, gm. i par. Wiżajny, odl. 38 w. od Suwałk. Ma 2 dm. W 1827. r. os. rząd., par. Wierzbołów, 2 dm., 30 mk.

Misiszki 1.), wieś rząd., pow. trocki, w 3 okr. pol., o 60 w. od Trok, 5 dm., 38 mk. kat. 2.) **M.**, zaśc. rząd nad Niemnem, tamże, o 65 w. od Trok, 5 dm., 47 mk. katol.

Misiuczany 1.), fol. szl. nad rz. Mireczanką, pow. wileński, w 5 okr. pol., gm. Ilino, okr. wiejski Pawłowo, o 12 w. od Ilina, a 28 w. od Wilna, 1 dm., 11 mk., katol.; własność Sokołowskiej 2.) **M.**, wś włośc., tamże, 8 dm., 67 mk., z tego 82 katol., 5 żydów.

Misiuki, wś, folw., pow. dzisieński, w 3 okr. pol., gm. i okr. wiejski Leonpol, atynencya dóbr Leonpol, Łopacińskich.

Misiukowicze, wś włośc. nad rz. Dudzianką, pow. oszmiański, w 3 okr. pol., gm. Łogumowicze, okr. wiejski Mikołajów, 5 w. od gm., 78 w. od Oszmiany, a 47 w. od Dziewieniszek, 22 dm., 113 mk. prawosł., 72 katol.

Misiukowszczyzna, wś, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. i okr. wiejski Lack, o $2^1/_2$ w. od mka Dąbrowy (zarząd gminny), 8 dusz rewiz.; należy do majątku Woronki, Błażejewskiej.

Misiuniszki, wś, pow. wileński, w 3 okr. pol., gm. i okr. wiejski Malaty (o 8 w.), 2 dusze rewiz.; należy do dóbr rządowych Roupiszki.

Misiuny (*Hryniewicza* i *Olszewskiego*), dwa fol. nad Niemnem, pow. władysławowski, gm. Swiatoszyn, par. Iłgowo, odl. 41 w. od Władysławowa a 1 w. od Niemna, 1-y ma 61 mk., drugi 29 mk. W 1827 r. 7 dm. 66 mk. O założeniu tych folwarków ob. Iłgów. Wchodziły one pierwotnie wskład dóbr iłgowskich. Fol. M. lit. A rozl. 112 mr., gr. or. i ogr. mr. 55, łąk mr., 15, past. mr. 6, wody mr. 16, lasu mr. 7, zarośli mr. 4, nieuż. i place m. 9; budowli z drzewa 5; są pokłady wapna. Folw. M. lit. BC rozl. mr. 157: gr. or. i ogr. mr. 94, łąk m. 23, pastwisk mr. 37, nieużyt. i place mr. 3; bud. mur., z drzewa 11. *Br. Ch. A. Pal.*

Misiuny, 1.) wś rząd., pow. święciański, w 1 okr. pol., gm. i okr. wiejski Święciany (o 9 w.), 7 dm., 62 mk. katol. (19 dusz rew.); należy do dóbr rząd. Szwinta. 2.) **M.**, wś, pow. rossieński, par. girtakolska.

Misiuny, wś, pow. dyneburski, około Krasławia, zamieszkała przez Litwinów.

Misiurka, wś. i os., pow. władysławowski, gm. Błogosławieństwo. par. Iłgowo, odl. 32 w. od Władysławowa. Wś ma 39 dm., 273 mk., os. 1 dm., 7 mk. W 1827 r. 30 dm., 117 mk.

Misiurówka, ob. *Misiorówka.*

Misiury, wś włośc. nad rz. Gawją, pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Dokudowo, okr. wiejski Mielechowo o 21 w. od Lidy, 6 dm., 59 mk.

Misken (niem.), ob. *Myszki.*

Miskowitz, ob. *Korschwitz.*

Mislawitz, *Mięsławice*, wś i dobra nad rz. Barycz, pow. mielicki. Zamek, folwark, sołtystwo, 222 mk. (15 katol.), szkoła ewang.

Misleneno, *Mislineno Mislinovo* (dok.), wś zaginiona, pod Słupskiem na Pomorzu, pow. słupski; w 1288 r. potwierdza ją Mestwin klasztorowi „Belooch" (Belbuk), wolną od wszelkich ciężarów. B. leżał pod Trzebiatowem (Treptow). R. 1294 ustępuje arcybisk. gnieznieński Jakób II pannom klasztornym w Słupsku dziesięciny w M (ob. Perlbach: P. U. B., str. 390 i 454). *Kś. Fr.*

Mislewitz, niem. ob. *Myśliwiec.*

Miśliwce, wś, pow. dzisieński, ob. *Mysłowce.*

Misłoboże, *Mysłoboże*, wś nad rz. Szczarą, przy ujściu do niej bezim. rzki, w zachd. str. pow. słuckiego, w 2 okr. polic. kleckim, 29 osad pełnonadziałowych, miejscowość falista, dość leśna. *A. Jel.*

Misnia, *Myszny*, niem. *Meissen*, margrabstwo założone w dzisiejszej Saksonii, na ziemi słowiańskiej, przez Henryka I. Pierwszym margrabią był Wiggert albo Wigbert około r. 968; po nim nastąpił r. 985 Ekkard I, zabity r. 1002, gdy się starał o cesarską koronę. Po jego śmierci Bolesław Chrobry opanował M. Przechodziła ona później przez różne ręce; nareszcie r. 1090, po zamordowaniu Egberta I, przypadła domowi Wittin i od r. 1127 stała się jego dziedzictwem. Otton I założył r. 965 biskupstwo miśnijskie, podległe pod względem duchownym arcybiskupom w Magdeburgu. Pierwszym biskupem był Burkhard, cesarski nadworny kapelan. W r. 1587 biskup Jan Haugwitz przyjął protestantyzm. Stolicą margrabstwa jest miasto Meissen, liczące 11,000 mieszkańców, słynne z gotyckiego kościoła katedralnego, założonego, jak powiadają, przez Ottona I cesarza. Fabryka porcelany, Albrechtsburg, założona tu r. 1710, była pierwszą w Europie.

Miśniczki, zaśc. szl. nad pot. Kamionką, pow. dzisieński, w 3 okr. pol., o 35 w. od Dzisny, 7 dm., 72 mk., z tego 65 praw., 6 kat.

Miśniki 1.), wś nad jez. Miorskiem, pow. dzisieński, w 3 okr. pol., gm., okr. wiejski i par. kat. Miory, o 35 w. od st. dr. żel. dyneb. witebskiej Balbinowo a 37 w. od Dzisny; 9 dm., 94 mk., (48 męż., 46 kob.), 323·7 morgów ziemi włościańskiej. 2.) **M.** al. *Kowalewszczyzna*, zaśc. szl. nad rz. Wołtą, pow. dzisieński, w 3 okr. pol., gm. Czeress, o 49 w. od Dzisny, 1 dm., 6 mk. kat.

Miśniki, folw. i zaśc. w dobrach Leonpol, pow. drysieński.

Miśnikowo, wś, pow. drysieński, par. rosicka.

Mispelsee (niem.), al. *Ammelin* i *Mispelsehe*, 1423, *Jemiołowo* i *Jemiłowo*, wś, pow. ostródzki, st. p. Olsztynek, tamże okr. urz. stanu cywil. W 1856 r. 22 mk. Jemiołowo istniało już r. 1351. Wolf v. Sansenheim, komtur ostródzki, wystawia r. 1423 przywilej dla Jemiołowa; r. 1599 mieszkają tam sami Polacy (ob. Kętrz., „O ludn. pol.", str. 375). Wś ta leży nad jez. tejże nazwy, ob. *Jemiłowo.* *Kś. Fr.*

Mispelwalde 1.), niem., ob. *Jamielnik*, pow. lubawski. Według Kętrz. (O ludn. pol., str. 88.) należała za czasów Krzyżackich do wójtostwa bratyańskiego. Starzy kronikarze Dytmar i Jan z Pozylii donoszą, że w 1360 r. wicher zrzucił dzwonnicę z dawniej tu istniejącego kościoła (Script. rer. Pruss., III, 80). 2.) **M.** (niem.), al. Bischwalde, ob. *Biszwałd.* Księgi szkodowe Krzyżaków z r. 1414 donoszą, że zabudowania wsi tutejszéj zostały spalone wraz z zbożem, kościół poniósł także szkodę wynoszącą 300 grzywien; cała szkoda wyrządzona dochodziła 1300 grzywien; jeden mieszkaniec został zabity (ob. Schultz, Gesch. d. Stadt Kulm. II, str. 155). *Kś. Fr.*

Missa, *Misse*, rzka w pow. mitawskim, prawy dopływ Ekawy, prawego dopływu Aa, wpadającej do morza Baltyckiego, długa 13 mil. Przyjmuje z prawej strony Falkę i Cennę.

Missen, niem., wś, na Litwie prusk., pow. darkiejmski, st. p. Sodehnen, okr. urz. stanu cywil. Ballethen. W 1856 r. 85 mk. *Kś. Fr.*

Misshof (niem.) 1.) *Kron M.* (łot. Krohna—Misses—Muischa), wś koronna w okr. bowskim, pow. mitawski (w Kurlandyi), paraf. ekawska (Ekau). 2.) *Adelich M.* (łot. Misses Muischa), wś pryw., tamże. *J. Krz.*

Missholm (niem.), folw. dóbr Neusorgen w Kurlandyi, w okr. bowskim, pow. mitawski, paraf. ekawska (Ekau).

Misteczko 1.) ob. *Miasteczko.* 2.) **M.**, część Kolędzian, pow. czortkowski. 3.) **M.** przysiołek Kisielicy, w pow. wyżnickim. *Br. G.*

Misteczyn, al. *Mestecin, Mestecze,* karczma i zakład stadniczy dla poprawy rasy koni, w pobliżu Wojtynela, w pow. radowieckim.

Mistek, mko w Morawii, naprzeciwko miasta Frydek na Szlązku.

Misterwald dok. z r. 1717, niem. *Minsterwalde,* ob. *Opalenie.*

Mistitz, *Miestyce,* wś i dobra, pow. kozielski, odl. $2^3/_4$ m. na płd. od Koźla. W 1844 r. 73 dm., 472 mk. katol. Do 1835 r. dobra M. należały do rodziny Czarneckich, od nich przeszły do Neumanna. Obszar dworski ma 1126 m. roli, 165 m. łąk, 35 m. zarośli, ogółem 1362 m. Jest tu owczarnia (1500 owiec) i gorzelnia. Wieś ma 747 morg. obszaru. Jest tu 5 gospodarzy, 23 ogrodziarzy i 38 komorników. Młyn wodny. *Br. Ch.*

Mistkowice (*Niestkowice* w XVI w.), rus. *Mystkowyczi,* wś, pow. samborski, 13 kil. na płn.-wsch. od sądu pow., urz. poczt. i st. kolej. w Samborze. Na zach. leżą Kowenice i Barańczyce Wielkie, na płd. Łanowice, na wsch. Żarajsko, na płn. Burczyce (obie w pow. rudeckim). Wzdłuż granicy płn. płynie Błażewka (ob.) i zabiera wody z całego obszaru za pomocą małych strug, płynących od płd. na płn. Dolina Błażewki moczarzysta. W środku obszaru leżą zabudowania wiejskie (282 m.). Na płd.-zach. od nich wznosi się wzgórze M. do 306 m. (znak triang.). Na zach. narożnika wsi leży las „Łazisko". Własn. więk. ma past. 19 mr.; wł. mn. roli or. 909, łąk i ogr. 345, past. 235, lasu 156 mr. W r. 1880 było 631 mk. w gm. (obrz. gr.-kat., z wyjątkiem kilku rz.-kat.). Par. rz.-kat. w Łanowicach, gr.-kat. w miejscu, dek. samborski, dyec. przemyska. Do tej par. należą Zarajsko i Kowenice. We wsi jest cerkiew. Za czasów polskich należała wś do dóbr koronnych, do klucza kupnowskiego w ekonomii samborskiej a ziemi przemyskiej. W 1410 r. nadaje Władysław Jagiełło Dobiesławowi ze Sprowy 50 grzywien na wsi „Myestkowice in districtu Praemisliensi" leżącej. Aż do wręczenia powyższej sumy ma pomieniona wś wraz z prawami jej przysługującemi znajdować się w posiadaniu Dobiesława, a wieśniacy obowiązani będą tylko do robót na zamku przemyskim. Po wypłaceniu powyższej sumy przechodzi wś ta w posiadanie króla lub jego następców (Arch. Metr. lit. w Petersburgu, № 104). W r. 1458 zapisuje Kazimierz Jagiellończyk 150 fl. węg. Dobiesławowi z Żyrawicy na wsiach „Myesthkowice et Nowa wieś" in distr. Praemisliensi, które po wypłaceniu rzeczonej sumy przejdą na własność króla (ib. № 159), W lustracyi z r. 1686 (rkp. Ossol., № 1255, str. 112) czytamy: „Ta wieś ma łanów 5, nadto popowską ćwierć jedną. Robocizna w tej wsi jest taka: Naprzód 2 dni orzą na jesieni, dwa dni na wiosnę na wymiar, to jest wyorać mają 12 wszerz lasek, a w lasce ma być łokci 8, a wzdłuż według dawnego zwyczaju żeby stajan nieprzyczyniano. Gnój dwa dni wozić od rana do wieczora, włóczyć na jarzynę dwa dni, w jesieni także włóczyć 2 dni zupełne, 2 dni kosić, 2 dni żąć, 2 dni zboże wozić, a to wszystko robić mają nie z chleba, ale z ćwierci każdej. Czynszu do tego gromada ogółem na ś. Marcin płaci zł. 470; pop płaci czynszu z ćwierci swojej na rok 2 zł. Soli powinni wywieźć z ćwierci po 6 beczek, z którejkolwiek żupy każą. A kiedy nie wożą soli, to płacą za każdą beczkę do dworu po gr. 24. Te tylko powinności ta wś pełni, a do innych, jako do moczenia konopi, przędziwa, stróży, dawania owsa z pustek i innych tu nieopisanych pociągani być nie mają. Do naprawiania tylko mostu według swoich dzielnic należeć będą. Więc i przy oddawaniu czynszu wyżej opisanego nie będą powinni dawać od każdego złotego, jako ich dotąd przymuszano, po groszu, ale tylko zupełny czynsz oddawać powinni będą bez żadnego groszowego. Pokazali popi mistkowscy Tymko i Iwan prawo na popostwo i pół ćwierci od najjaśniejszego Jana III, Pana naszego miłościwego, w Krakowie d. 29 kwietnia 1676 r. otrzymane, w którem od wszelkich robocizn i pańszczyzny, jako i podatków są uwolnieni; przytem onych zachowaliśmy. Sadzawkę, ponieważ zdawna do gromady należała, i teraz gromadzie oddajemy. Także łąk gromadzkich na dwor kosić p. dzierżawca nie powinien". W inwentarzu z r. 1760 (rkp. w Bibl. Ossol., № 1632, str. 165) czytamy: „Ta wieś osiadła na łanach 5, co czyni ćwierci 20. Videlicet gromadzkich roboczych ćwierci $15^1/_2$, arendowanych $4^1/_2$, z osobna popowska jedna. Chlebnika ad praesens gromadzkiego znajduje się № 54. Chałupników seu komorników 11. Zagrodę jednę trzyma Wasyl Mucha. Czynsze tej wsi: Płacą ogółem na ś. Marcin 470, soli z każdej ćwierci z żupy którejkolwiek każą odwieźć powinni do składu po beczek 6, fecit beczek 120, lub za każdą płacą po gr. 24, t. j. 96 złp. Summa czynszu 566 złp. Powinności gromady tej wsi: Dwa dni orzą na jesień, dwa dni na wiosnę, to jest wyorać mają lasek 12 wszerz, a w la-

sce ma być łokci 8, wzdłuż zaś według dawnego zwyczaju stajanie być powinno nic nie przyczyniając. Gnój dwa dni wozić, a w jesieni także dwa dni kosić, całe dwa dni zboże wozić, całe dwa dni żąć, a to wszystko mają robić nie z chleba ale z ćwierci każdej. Te tylko powinności ta wieś pełni, a do innych, jako do moczenia konopi, przędziwa, stróży dawania i innych tu nieopisanych pociągani być nie mają. Do naprawiania mostu błażewskiego i restaurowania według swoich dawnych dzielnic należeć ma, oraz za szarwark obory sztukę naprawiać. Łąk gromadzkich Jmp. dzierżawca na dwór kosić nie powinien, ale do gromady wszystkie należeć mają. Karczma skarbowa, która była opisana w inwentarzu z r. 1749, zgorzała, inną zaś gromada mistkowska od lat 4 postawiła, jako to izba i komora z drzewa, sień z chrustu grodzona, w izbie okna 3 w drzewo oprawne, piec z kafli zielonych. Ta karczma słomą pokryta". W bibliotece przemyskiej kapituły obrz. gr.-kat. znajduje się Triod postny a na nim następujący napis: „Siju knyhu zowemuju Triod, kupył rab bożij błahorodnyj Wasilij Wołczynskij Wata Wołoszyn rachmystr Korolia myłosty z seła Mistkowycz za otpuszczenie hrichow swoich i darował jej do cerkwy Kowynskoj do chramu Preobrażenia Hospoda i Boha Spasa naszeho roku bożoho 1682" (Petruszewycz, Swodnaja litopys, str. 204). *Lu. Dz.*

Mistkowice, ob. *Mystkowice.*

Mistów, wś i folw., pow. nowomiński, gm. Jakubów, par. Mińsk, odl. 7 w. od Mińska. W 1827 r. 35 dm., 322 mk. Folw. M. z wsiami: M., Anielin, Katarzynów, Poręba i Marcelin rozl. mr. 726: gr. or. i ogr. mr. 320, łąk mr. 55, lasu mr. 334, nieuż. i place mr. 17; bud. mur. 1, z drzewa 19. Wś M. os. 56, z gr. mr. 681; wś Anielin os. 5, z gr. mr. 126; wś Katarzynów os. 17, z gr. mr. 255; wś Poręba os. 4, z gr. mr. 85; wś Marcelin os. 7, z gr. mr. 110. Ob. *Kaplin.* *Br. Ch.*

Mistrowitz, ob. *Mistrzowice.*

Mistrz, magister, był to przełożony szkoły przy kościele katedralnym lub parafialnym. Wsie, które stanowiły uposażenie takiego magistra, czy też kanonika scholastyka, nosiły zwykle miano: Mistrzowice.

Mistrzejowice, ob. *Mistrzowice.*

Mistrzewice, wś i folw. nad rz. Bzurą, pow. sochaczewski, gm. Młodzieszyn, par. Mistrzewice. Posiada kościół par. drew. i szkołę początkową. W 1827 r. wś rząd., 36 dm., 279 mk. M. wchodziły w skład dóbr rząd. Kampinos. Kościół i parafia niewiadomej erekcyi. M. par., dek. sochaczewski, 311 dusz. Folw. M. rozl. mr. 564: gr. or. i ogr. mr. 322, łąk mr. 19, past. mr. 15, lasu mr. 184, nieuż. i place mr. 24; bud. z drzewa 15; folw. ten oddzielony został od dóbr Kampinos. *Br. Ch.*

Mistrzów wyspa, ob. *Herrmeisterholm.*

Mistrzowice al. *Mistrowice*, wś, pow. pinczowski, gm. i par. Opatowiec. W 1827 r. 19 dm., 112 mk. W XV w. połowa wsi należała do proboszcza wiślickiego, który miał tu swój folw. i 3-ch zagrodników; dziedzicem drugiej połowy był Jakób Koczyński h. Grabie; z tej połowy dziesięcina szła dla kościoła w Kocinie; z jednego zaś pola brał biskup krak. (Dług. II, 413). 2.) **M.** (*Mystrzowycze*), wś nad Wisłą. Istniała w XV w. między Piotrowicami a Linowem, należała do par. ś. Trójcy w Zawichoście i stanowiła uposażenie scholastyka sandomierskiego. Za Długosza było tu tylko dwa łany kmiece, inne zabrała Wisła (Dług., II, 493). Obecnie nie istnieje. *Br. Ch.*

Mistrzowice al. *Mistrzejowice*, wś, pow. krakowski, należąca do par. rz.-kat. w Raciborowicach, odl. 7·5 kil. od Krakowa. Leży w równinie na praw. brz. Dłubnicy, w glebie glinkowej i ma 154 mk. rz.-kat. z których 45 przebywa stale na obszarze więk. pos., 264 mr. roli, 30 łąk i 9 mr. past.; mn. pos. 64 roli i 18 mr. łąk i ogr. Za Długosza (Lib. benef., II, 58—60) należały M. do kapituły krak. a mianowicie stanowiły uposażenie scholastyka. Kazimierz Jagiellończyk przeniósł je 1440 r. z prawa polskiego na magdeburskie; miały wówczas 7 łanów kmiecych. M. graniczą na płd. z Bieńczycami, na wsch. z Zasławicami, na płd. z Batowicami a na wsch. z Prądnikiem Czerwonym. *Mac.*

Mistrzowice, wś, pow. cieszyński na Szląsku austr., par. kat. Cierlicko, par. ew. Cieszyn; w pięknem położeniu, w dolinie, słynie z sadów owocowych; 544 mr. obszaru i 323 mk. Należy do gm. Koniaków. Gniazdo rodzinne znanych patryotów szląskich Ciencialów, siedziba Jerzego Ciencialy, posła ze Szląska do Rady państwa w Wiedniu.

Mistycze (al. *Mistyce*, rus. *Mystyczi*), wś, pow. mościski, 12 kil. na płd. wsch. od urzędu poczt. w Mościskach, 10 kil. na płd.-zach. od sądu powiat. w Sądowej Wiszni. Na płn. leżą Stojańce i Wołostków, na wsch. Wołczyszczowice, na płd. Podliski, na zach. Sanniki. Przez wś płynie potok Sanniki, dopływ Wiszni, od płd.-wsch. na płn.-zach. Zabudowania wiejskie leżą w środku obszaru. We wsch. stronie wznosi się wzgórze Glistek do 303 m. Własn. więk. ma roli or. 5, past. 1, lasu 94 mr.; wł. mn. roli or. 574, łąk i ogr. 83, past. 62, lasu 23 mr. W r. 1880 było 451 mk. w gm., 17 na obsz. dwor. (obrz. gr.-kat. z wyjątkiem kilku rz.-kat.). Par. rz.-kat. w Radynicach, gr.-kat. w Wołczyszczowicach. We wsi jest cerkiew pod wez. Narodz. N. M. P. i szkoła filialna. Za czasów polskich należała wieś do dóbr koronnych i tworzyła wraz z Sannikami i Ostrożcem dzierżawę, leżącą w ziemi przemy-

skiej. W 1768 r. była ta dzierżawa w pos. Franciszki z Cetnerów Rzewuskiej, wojew. podolskiego wdowy, z prow. 5137 złp. 16 gr., z czego kwarta 1284 złp. 19 gr. Po zaborze sprzedana Hyacyntowi i Antonii Małachowskim za 24,868 złr. wedle kontraktu z 1 lutego 1788 r. *Lu. Dz.*

Misundy al. *Liponty*, wś, pow. dzisieński, w 4 okr. polic., gm. Mikołajów, okr. wiejski Powianóżka, o 8 wł. od Dzisny, 5 dm., 21 mk., 17 kat., 4 żyd.

Misuny, wś włośc., pow. wilejski, w 3 okr. polic., gm. Miadzioł, okr. wiejski Piotrowo, o 45 w. od m. Wilejki, 12 dm., 123 mk.; należy do dóbr rząd. Miadzioł.

Miswalde (niem.), ob. *Mieszwald*.

Miświecie, wś nad rz. Bredejką, pow. wyłkowyski, gm. Olwita, par. Łankieliszki, odl. 7 w. od Wyłkowyszek, ma 20 dm., 131 mk. W 1827 r. wś rząd., 19 dm., 156 mk.

Misyonarka, os. karcz. rząd., pow. wileński, w 6 okr. polic., o 10 w. od Wilna, 2 dm., 10 mk. żydów.

Miszańce, wś włośc. nad jez. Konciarzyn, pow. święciański, w 3 okr. polic., o 29 w. od Święcian, 9 dm., 100 mk., z tego 90 katol., 10 starow.

Miszawa, rzka, dopływ Nidy, ob. *Mierzawa*.

Miszawa, wzgórze, na płn. od wsi Kochanówki, na płn. granicy z gm. Wilczą Górą, w pow. jaworowskim, pod 40° 54′ wsch. dłg. g. F., a 49° 59′ 48″ płn. szer. g. Wznies. 251 m. npm. Miejsce znaku triangul. *Br. G.*

Miszczurowce (?), wś, pow. lityński, podług lustracyi z 1616 r. należała do sstwa barskiego; ob. *Hołowczyńce*.

Miszczykowa Wola (zapewne *Mistrzykowa Wola*), założona w ziemi czerskiej w 1458 r., obecnie nie istnieje (Ks. sąd. czersk.).

Miszedel, niem., ob. *Krzywińskie*.

Miszeiken 1.) niem., dobra chełm. na Litwie pruskiej, pow. kłajpedzki, st. p. i kol. Carlsberg 4 kil. odl., okr. urz. stanu cywil. Buddelkehmen. Mają obszaru 619·80 ha. 256·40 roli orn. i ogr., 20·60 łąk, 269·40 past., 47·10 boru, 18·30 nieuż., 8·00 wody; czysty dochód z roli 3313 mrk. W 1856 r. 161 mk. 2.) **M.**-*Dargusz*, niem., wś na Litwie pruskiej, pow. kłajpedzki, st. p. Kłajpeda, okr. urzędu stanu cywil. Truschellen. W 1856 r. 59 mk. i 698 mr. obszaru. *Kś. Fr.*

Miszejki 1.) wś, pow. szawelski, gm. ligumska, 15 dusz, 260 dzies. ziemi uwłaszcz. 2.) **M.**, wś, pow. rossieński, par. botocka.

Miszek 1.) wś nad rz. Wisłą, pow. lipnowski, gm. i par. Bobrowniki, odl. o 17 w. od Lipna, ma 6 dm., 65 mk., 395 mr. gr. dobr., 49 nieuż. W 1789 r. wś ta należała do par. Czernikowo; włościanie płacili 120 zł. czynszu. 2.) **M.**, folw., pow. lipnowski, gm. Obrowo, par. Osiek, odl. o 32 w. od Lipna, ma 1 dm., 65 mk. *Br. Ch.*

Miszelmonty, zaśc. pryw. nad rz. Dzisienką, pow. dzisieński, w 1 okr. polic., o 29 w. od Dzisny, 2 dm., 18 mk. kat.

Miszenki, wś włośc., pow. orszański, w 4 okr. polic. (Lubawicze), gm. Mikulin (o 6 w.), zapasowy skład zboża wiejski.

Miszewko 1.) *Strzałkowskie*, wieś włośc., pow. płocki, gm. Bielino, par. Miszewko, odl. o 10 w. od Płocka. Posiada kościół par. murowany, 35 dm., 213 mk., 374 mr. gr. dobr., 9 mr. nieuż. W 1827 r. 10 dm., 78 mk. Kościół tutejszy i parafia erekcyi niewiadomej. Obecny drewniany konsekrował 1757 r. Jan Dębowski, sufragan włocławski. M.-Strzałkowskie, par. dek. płocki: 563 dusz. 2.) **M.**-*Stefany*, folw., pow. płocki, gm. Bielino, par. Miszewko, odl. o 10 w. od Płocka, ma 3 dm., 47 mk., 600 mr. gr. dobrego, 59 mr. nieuż. W 1827 r. 9 dm., 60 mk. M.-Strzałkowskie al. Edzin i M. dolne al. Stefany, z wsią M.-Strzałkowskie i M.-Stefany rozl. mr. 675: gr. or. i ogr. mr. 578, łąk mr. 34, pastw. mr. 2, wody mr. 2, lasu mr. 46, nieuż. i place mr. 13; bud. mur. 9, z drzewa 7; płodozmian 10-polowy. Wś M.-Strzałkowskie os. 22, z gr. mr. 202; wś M.-Stefany os. 11, z gr. mr. 15.

Miszewo 1.) wś nad rz. Sonią, pow. płoński, gm. Modzele, par. Nowemiasto, odl. o 18 w. od Płońska. Posiada młyn wodny i cegielnią, ma 32 dm., 238 mk., 760 mr. gruntu dobr., 13 nieuż. W 1827 r. M. (Średnie) 6 dm., 67 mk. Folw. M.-Wielkie z wsią M., Florentynowo i Julianowo rozl. mr. 557: gr. or. i ogr. mr. 430, łąk mr. 34, past. mr. 13, lasu mr. 26, nieuż. i place mr. 52; bud. mur. 3, z drzewa 15. Wś M. os. 48, z gr. mr. 179; wś Florentynowo os. 8, z gr. mr. 158; wś Julianowo os. 7, z gr. mr. 71. 2.) **M.**-*Wielkie*, folw. nad rz. Sonią, pow. płoński, gm. Modzele, par. Nowemiasto, odl. o 21 w. od Płońska, ma 4 dm., 77 mk. W 1827 r. 10 dm., 123 mk. Folw. M. lit. A rozl. mr. 90: gr. or. i ogr. mr. 68, łąk mr. 15, lasu mr. 2, nieuż. i place mr. 5; budynków z drzewa 4. Folw. M. lit. B rozl. mr. 134: gr. or. i ogr. mr. 66, past. mr. 7, wody mr. 1, lasu mr. 58; bud. z drzewa 3. 3.) **M.**-*Strzembiska*, folw., 1 dm., 24 mk., 150 mr. gr. 4.) **M.**-*Dębiny*, folw., 1 dm., 8 mk., 117 mr. gr. 5.) **M.**-*Czerne*, os. nad rz. Sonią, 1 dm., 8 mk., 35 mr. gr. dob., 3 nieuż. 6.) **M.**-*Cegielnia*, os., 1 dm., 19 mk., 3 mr. gr. 7.) **M.**-*Murowane*, wś, pow. płocki, gm. Ramutówko, par. Miszewo-Murowane, odl. o 16 w. od Płocka a 2 w. od Wisły. Posiada kościół par. murowany, szkołę początkową, urząd gminny, 25 dm., 372 mk., 1056 mr. gr. dobr., 225 nieuż. W 1827 r. 16 dm., 180 mk. Niegdyś gniazdo rodziny Miszewskich, potem na-

leżało do Jaszczołtów i Lasockich. Kościół parafialny tutejszy odznacza się oryginalną budową. Forma jego jest krzyżowa, ramiona zaś tego krzyża tworzą od wschodu presbiteryum, od północy zakrystyą, od południa kaplicę, a od zachodu babieniec czyli kruchtę. Sam środek kościoła łączy cztery ramiona krzyża, ma postać ośmiościenną i to stanowi właściwą nawę. Dach na tej nawie zbiega się do jednego punktu, małą zakończonego wieżyczką, na innych częściach kościoła jest zwyczajny. Założycielem tego kościoła był ksiądz Jakób Jaszczołt, proboszcz katedralny płocki dziedzic M. Wedle śladu w aktach miejscowych, budowa jego rozpoczętą była w r. 1441, a w r. 1446 ukończona. We dwa lata później, dopełnił poświęcenia Paweł Giżycki, biskup płocki, nadawszy poprzednio plebanowi dziesięciny na wsi Rękocicach, przez proboszczów płockich dawniej pobierane. Wnosząc z kształtu okien i wnęków, niemniej sklepienia nad częścią kapłańską, kościół ten wystawiony był w stylu ostrołukowym. Osobliwość jego polegała na ośmiobocznym kształcie nawy, której pierwotne sklepienie na jeden filar zebrane było. Sklepienie to runęło w skutek uderzenia pioruna i dziś prostym sufitem z desek jest zastąpione. Część kapłańska dochowała się prawie w całości, gwiaździste żebrowanie sklepienia zbiega się w niej do czterech punktów, herbownemi tarczami otoczonych. Na jednej z tych tarcz znajduje się herb Gozdawa, na drugiej Lubicz, na dwóch zaś stronach Przerowa. Równie dobrze zachowaną jest zakrystya, do której nie z części kapłańskiej, ale z nawy kościoła prowadzą drzwi żelazne z kamiennem obramowaniem. Wnętrze kościoła dziś nic starożytnego nie przedstawia. Ołtarze są nowsze, zgrabne jednak i niezłej roboty. W wielkim umieszczony jest krucyfiks z drzewa dłutowany, po bocznych obrazy ś. Katarzyny i Nawrócenia ś. Pawła, oraz ś. Anny, bardzo dawny, przez niejakiego Wojciecha Kosińskiego fundowany. Zwraca także uwagę starożytna gotycka ambona. Ma ona kształt ośmioboczny bardzo prosty, ściany zaś u góry i dołu pięknie rznietym z drzewa filigranem przyozdobione. W zakrystyi były niegdyś bardzo ciekawe zabytki, z tych osobliwsze: kielich z pateną, krzyż i monstrancya, a raczej szczątki tych sprzętów dotąd się przechowały. Kościół ten przez czas zrujnowany, restaurowany był w r. 1834, a następnie w 1860 i w 1880 r. kosztem parafian. W zachodniej stronie wsi znajduje się nie wielkie grodzisko, kopiec z wklęsłością na wierzchu. Obwód jego wynosi 120 kroków, wysokość może około 8 łokci, a otwór czyli wklęsłość górna 8 kroków, w dłuższym 9 a 4 w krótszym kierunku wymierza. Przed kilkunastu laty właściciel wsi sadząc na tym kopcu drzewa, miał sposobność przekonać się, że wnętrze jego jest wypełnione gruzem. Ludność tej wsi trudni się wyrobem sukna grubego. Tutejszy ogród dworski odznacza się malowniczem położeniem i piękną pasieką. Ogród ten założony został w 1750 r. M.-Murowane, par. dek. płocki: 748 dusz. Folw. M.-Murowane z wsią M.-Murowane, Białobrzegi i Klaczkowo. W 1866 r. rozl. folwarczna wynosiła mr. 1145. Wś M.-Murowane os. 28, z gr. mr. 320; wś Białobrzegi os. 8, z gr. mr. 154; wś Klaczkowo os. 4, z gr. mr. 16. 8.) **M.**-*Garwackie*, wś, pow. płocki, gm. Ramutówko, par. Bodzanów odl. o 18 w. od Płocka. Posiada kościół filialny, ma 4 dm., 137 mk., 718 mr. gr. dobr. Dobra M.-Garwackie składają się z folw. Krawięczyn, Miszewko-Garwackie i Stanowo wraz z karczmą i młynem wodnym nad rzką Mutawą obejmują do 1498 mr. obszaru, w tem gruntu ornego 1244 mr. Kościół w M.-Garwackim był erygowany w r. 1445 przez Jana Garwackiego z M., a przez Pawła Giżyckiego, bisk. płockiego, r. 1452 erekcya onego potwierdzona. Był więc pierwiastkowo parafialnym i miał nadane przez tegoż Jana Garwackiego trzy łany chełmińskie ziemi i łąkę zwaną Okrąglica z miejscem na sadzawkę przydatnem, oraz dziesięcinę z wsi Miszewka i Małoszewa. Gdy jednak później dla szczupłego uposażenia, osobnego plebana utrzymać nie mógł, dekretem konsystorza płockiego z 10 paźdz. 1784 r. został do kościoła parafialnego w Bodzanowie przyłączony. W r. 1848 ówczesny dziedzic M. Garwackiego i Małoszewa, Onufry Bromirski, zamknąwszy kościół miszewski, proboszczowi bodzanowskiemu obowiązków duchownych sprawować nie dozwalał i gruntów kościelnych wydać nie chciał. *Br. Ch.*

Miszkańce 1.) zaśc. szlach., pow. wileński, w 3 okr. polic., o 44 w. od Wilna, 1 dm., 7 mk. kat. 2.) **M.**, wś, pow. wileński, w 3 okr. polic., o 52 w. od Wilna, 4 dm., 21 mk. (9 prawosł., 12 kat.).

Miszkas (genitiv *miszko*), po litewsku (w narzeczu żmudzkim) las.

Miszkawica, węg. *Miskarovicza*, wś, hr. beregskie, kościół filial. gr.-katol., lasy, 109 mieszk.

Miszkeniszki, folw. szlach., pow. wileński, w 2 okr. polic., gm. Szyrwinty, okr. wiejski Wazguny, o 14 w. od Szyrwint a 65 w. od Wilna, 1 dm., 9 mk. kat., własność Grabowieckiego. Do dóbr M. należą wsie: Tomaszyszki i Tałucie, oraz zaśc. Wiesiołówka.

Miszki 1.) wś włośc., pow. wilejski, w 3 okr. polic., gm. Duniłowicze (o 5 w.), okr. wiejski Pachowszczyzna, 18 dusz rewiz.; na-

leży do dóbr rządowych Pachowszczyzna. 2.) **M.**, wś, pow. rossieński, par. gawrańska.

Miszki al. *Myczki*, wś, pow. zwinogrodzki, należała niegdyś do dóbr Lisianka (ob.).

Miszkiele 1.) wś włośc., pow. wileński, w 1 okr. polic., gm. Niemenczyn, okr. wiejski Padziuny, o 7 w. od gminy, 11 dusz rewiz.; należy do dóbr rząd. Giejany. 2.) **M.**, zaśc. włośc., pow. wileński, w 3 okr. polic., o 47 w. od Wilna, 1 dm., 13 mk. kat. *J. Krz.*

Miszkiewicze, zaśc., pow. oszmiański, w 3 okr. polic., gm. Siedlicko, okr. wiejski Paszele, o 6 w. od gminy, 5 dusz rew.; należy do dóbr Gieranony, Korwina Milewskiego.

Miszkiewicze al. *Miszkowce*, wś, pow. owrucki, na zach. od miasta powiat.; ob. Arch. J. Z. R., cz. VI, t. 2, 32—34.

Miszkińce 1.) wś włośc., pow. wileński, w 1 okr. polic., gm. i okr. wiejski Niemenczyn, o $6\frac{1}{2}$ w. od gminy a $28\frac{1}{2}$ w. od Wilna, 4 dm., 49 mk. kat.; należy do dóbr Czarny Dwór, Parczewskich. 2.) **M.**, zaśc. szlach., pow. wileński, w 1 okr. polic., gm. Rzesza, okr. wiejski Niemenczynek, o 8 w. od gminy a 35 w. od Wilna, 1 dm., 21 mk. kat. (4 dusze rewiz.). 3.) **M.**, wś, pow. wileński, w 3 okr. polic., gm. Podberezie, okr. wiejski, Wiżulany, o 7 w. od Podberezia, 16 dusz rewiz.; należy do dóbr Pikieliszki, Rudolfa Pisanki. 4.) **M.**, w spisie urzędowym *Miszczkincy*, wś, pow. wileński, w 3 okr. polic., gm. i okr. wiejski Gedrojcie (o $1\frac{1}{2}$ w.), 8 dusz rewiz.; należy do dóbr okmiańskich Jasieńskiego. 5.) **M.**, zaśc., pow. wileński, w 3 okr. polic., gm. Gedrojcie, okr. wiejski Wielki Dwór, o 7 w. od gminy, 12 dusz rewiz.; należy do dóbr Ambrożyszki, Bolesława Jeleńskiego. 6.) **M.**, zaśc. szlach. nad bezim. potokiem, pow. wileński, w 3 okr. polic., o 37 w. od Wilna, 2 dm., 14 mk. katol. 7.) **M.**, zaśc. szlach., pow. wileński, w 3 okr. polic., o 47 w. od Wilna, 2 dm., 14 mk. kat. *J. Krz.*

Miszkinie, wś, pow. sejneński, gm. Hołny Wolmera, par. Berzniki, odl. 14 w. od Sejn, ma 52 dm., 328 mk. W 1827 r. 25 dm., 310 mieszk.

Miszkinie 1.) wś włośc., pow. oszmiański, w 1 okr. polic., gm. Polany, okr. wiejski Dziegieniewo, o 7 w. od gminy, 6 dusz rewiz.; należy do dóbr rząd. Tołociszki. 2.) **M.**, wś, pow. rossieński, par. pogromoncka. 3.) **M.**, wś, pow. szawelski, gm. chwałojnska, 24 dusz, 88 dzies. ziemi. *J. G.*

Miszkinis, jez. w pow. święciańskim, na wsch. od jez. Kretony.

Miszkinis, wś, pow. szawelski, gm. podubiska, dusz 4, ziemi 65 dzies.

Miszkiszki 1.) zaśc. włośc. nad jez. Żeżabry, pow. wileński, w 3 okr. polic., o 70 w. od Wilna, 3 dm., 33 mk. kat. 2.) **M.**, zaśc. włośc., pow. wileński, w 3 okr. polic., o 64 w. od Wilna, 2 dm., 28 mk. kat.

Miszkowa góra, w płn. stronie Nowoszyna, pow. doliński, pod 48° 54′ 30″ płn. szer. a 41° 33′ wsch. dłg. od F., na praw. brz. Dziadycza, dopływu Mizuńki. Szczyt 576 m.

Miszkowce, ob. *Miszkiewicze*.

Miszkowe pólko, wzgórze 322 m. wys. (znak triangul.), pod 50° 23′ 40″ płn. szer. a 41° 5′ wsch. dłg. od F., w płn.-wsch. stronie Kadłubisk, pow. cieszanowski.

Miszkowiec, węg. *Miskolcz*, st. dr. żel. ciskiej, o 87 kil. od Koszyc.

Miszkowska, gmina, pow. witebski, w 2 okr. polic, zarząd w Terespolu, 1162 dusz; poprzednio własność Aleksego Ciechanowskiego; dziś Kroneberga.

Miszkucie 1.) okol. szlach., pow. oszmiański, w 1 okr. polic., o 10 w. od Oszmiany, 8 dm., 137 mk. kat. 2.) **M.**, zaśc. szlach., tamże, o 10 w. od Oszmiany, 2 dm., 12 mk. kat. 3.) **M.**, folw., pow. miński, własność Krasowskich, razem z folw. Ojceniewo około 7 i pół włók. *J. Krz.*

Miszkuciszki, okol. szlach., pow. oszmiański, w 1 okr. polic., gm. Polany, okr. w. Oszmiana, 6 dusz rew. *J. Krz.*

Miszlauken al. *Pritzkehmen*, niem., wś na Litwie pruskiej, pow. piłkałowski, st. p. Malwiszki, okr. urz. stanu cywil. Spullen. W 1856 r. 106 mk. *Ks. Fr.*

Miszniewicze, dobra u zbiegu Usyski z Obolem, pow. horodecki, w 1 okr. polic., 7 okr. sąd. (witebski), o 25 w. od Horodka; własność Skorobohatych, dawniej Galofów; 106 dusz i 790 dzies. ziemi dworsk.; cerkiew pod wezw. św. Jana Chrzciciela. Jest tu zarząd gminy, liczącej 1045 dusz. *M. K.*

Miszniuny, wś rząd nad jez. Szeszole, pow. wileński, w 2 okr. polic., gm. Szyrwinty, okr. wiejski Szeszole, o 12 w. od Szyrwint a 60 w. od Wilna, 34 dm., 386 mk. kat.; należy do dóbr rząd. Szeszole.

Misztale, część wsi Lisiejamy, pow. cieszanowski.

Miszten-George al. *Szaggattpurwen*, niem., wś, pow. szyłokarczemski, st. p. Kukoreiten, okr. urz. stanu cywil. Lappienen. W 1856 r. 139 mk. *Ks. Fr.*

Miszłołtany, wś, pow. wileński, w 5 okr. polic., gm. Solecznik, okr. wiejski Kamionka, o 6 w. od gminy a 37 w. od Wilna, 8 dm., 55 mk., w tej liczbie 52 kat., 3 żyd. (38 dusz rewiz.); należy do dóbr Trudy, Kurzątkowskich. *J. Krz.*

Misztuny, wś rząd., pow. trocki, w 1 okr. polic., gm. Olkieniki, okr. wiejski Nopiszki, o 44 w. od Trok, 18 dm., 202 mk. kat. (94 dusz rewiz.).

Miszucie 1.) (lit. *Myszutiu*), dwór nad rz. Mi-

nią, pow. telszewski, okr. polic. sałancki, o 57 w. od Telsz, 53 mk., gorzelnia (1859). 2.) **M.**, wś, pow. rossieński, par. szyłelska. 3.) **M.**, wś, pow. szawelski, b. własn. Ant. Żukowskiego. *A. K. Ł.*

Miszuryn-Róg (*Miszurin-Roh*) al. *Horodek*, w dokum. *Miszuryna Słoboda*, *Mieszuryn Róg*, *Muszuryn*, wś kośc. na praw. brz. Dniepru, pow. wierchniednieprowski gub. ekaterynosławskiej, na płn.-zach. od miasta powiat.; 3000 mk., 2 cerkwie, 2 jarmarki, przystań; starożytna, niegdyś warowna i ważna pozycya strategiczna na pograniczu. Ob. Arch. J. Z. R., cz. III, t. 3, 745; Wieliczko, t. III, 273, 284, 471, 483, 486. *J. Krz.*

Miszuty 1.) wś rząd., pow. święciański, w 4 okr. polic., gm. Wojstom, okr. wiejski rusko-sielski, o 4 w. od gminy a 80 w. od Święcian, 10 dm., 96 mk., w tej liczbie 65 prawosł., 31 kat. (35 dusz rew.); należy do dóbr rząd. Wojstom. 2.) **M.**, wś włośc., pow. dzisieński, w 1 okr. polic., gm. Łucka, okr. wiejski Borejki, o 15 w. od gminy a 77 w. od Dzisny, 4 dm., 55 mk. (28 dusz rew.); należy do dóbr Borejki, Lubeckich. *J. Krz.*

Miszuty al. *Miszutyno*, wś, pow. suraski, w 3 okr. polic., gm. wymniańska, 49 dusz.

Miszutyno, ob. *Miszuty*.

Mitak, prawy dopływ Zizi, prawego dopływu Prutu.

Mitarce (?), *Miturce* (Arch. J. Z. R., cz. III, t. 3, 266), miejscowość w południowej części gub. kijowskiej, w pow. lipowieckim lub humańskim, ob. *Lipowiec*, t. V, 287—1.

Mitawa, po niem. *Mitau*, po łot. *Jelgawa* al. *Leela Jelgawa*, niegdyś stolica ks. Kurlandyi i Semigalii, dziś miasto gł. gub. kurlandzkiej, nad rz. Aa, przy ujściu do niej Dryksżny, na płaszczyźnie, często podlegającej zalewom; odl. o 41 w. od Rygi, 404 od Rewla, 587 od Petersburga a 661 w. od Warszawy. M. ma 23382 mk. (w 1816 r. było tylko 9764 mk.), głównie Niemców i przeszło 5500 żydów (w 1863 r. było 305 Polaków, dziś znacznie więcej), 200 sklepów, 26 fabryk, głównie wyrobów z cyny i drutu. Prowadzi dość ożywiony handel przez Rygę, do której wysyła się produktów na 800000 rs., przywozi zaś na 1 mil. rs. Handel ogranicza się głównie na lnie, zbożu i siemieniu lnianem Miasto obszernie i pięknie zabudowane, posiada 6 kościołów, między temi cerkiew, 3 kościoły ewangielickie (niemiecki św. Trojcy i łotewski św. Anny), kościół reform. i kośc. katolicki pod wezw. św. Jerzego, wzniesiony z muru w 1634 r. przez ks. Inflant, Kurlandyi i Semigalii (paraf. dek. kurlandzkiego liczy 2550 wiernych); dalej 3 synagogi, gimnazyum, założone w 1775 r. przez Piotra Birona, ks. kurlandzkiego (w 1875 r. obchodzono stuletni jubileusz), z gabinetem fizycznym i przyrodniczym, oraz liczną biblioteką (przeszło 25000 tomów), szkołę realną, szkołę okręgową żydowską, 7 szkół miejskich, wiele prywatnych, szpital, dom dla obłąkanych, teatr, więzienie, muzeum prowincyonalne, 2 księgarnie i 3 drukarnie; trzy towarzystwa naukowe. M. jest rezydencyą gubernatora cywilnego, zarządu powiatu mitawskiego i okręgu dobleńskiego, komitetu szlacheckiego, towarzystwa kredytowego i towarzystwa wzajemnego ubezpieczenia od ognia, oraz 2 kas oszczędności. M. założona w 1271 r. przez w. mistrza Konrada von Mandern, zwanego Medem, który zbudował zamek, przebudowany następnie przez ks. Ernesta Jana (Birona) na wzór pałacu zimowego w Petersburgu, była od 1566—1795 r. stolicą książąt kurlandzkich, poczem od 1795 r. zamieniona na miasto gubernialne. Na początku XIX w. żył tu przez lat kilka późniejszy król Ludwik XVIII ze swoim dworem. W 1812 r. była w M. przez czas niejaki główna kwatera marszałka francuzkiego Macdonalda. M. połączona jest dr. żel. z Rygą (o 40 w.) i st. dr. lipawskiej Możejki (o 89 w.). *Mitawski* powiat ma na przestrzeni 4394 w. kw. 149000 mk. Dzieli się na 2 okręgi: dobleński (al. mitawski) 2548 w. kw. i bowski (bauski) 1846 w. kw. Co do podziału na parafie ob. art. Kurlandya (t. IV, 919—2). *Mitawskie* sstwo grodowe, leżało w księstwach Kurlandyi i Semigalii. Podług ustawy zasadniczej zarządu tych księstw, na sejmie w r. 1617 uchwalonej, do juryzdykcyi tego grodu należały miasta i zamki: Mitawa, Bowsk, Nehogutr, Ekawa, Baldona, Sessawa, Grentzhaff i Doblena. W r. 1794 wraz z całą Kurlandyą i Semigalią przeszło pod panowanie rossyjskie. *J. Krz.*

Mitek al. *Bronowizna*, os. młyn., pow. noworadomski, gm. Rząśnia, par. Pajęczno. Należy do Gawłowa (ob.); 1 dm., 30 mr.

Mitczenki, wś nad rz. Tytczą, pow. konotopski gub. czernihowskiej, o 19 w. od Konotopu, przy trakcie z Połtawy do Warszawy, 367 dm., 3175 mk.; gorzelnie, jarmark.

Mitewszczyzna, urzęd. nazwa wsi *Miciowszczyzna* (ob.).

Mitiakinskaja, stanica w ziemi wojska dońskiego, w okręgu donieckim, nad Dońcem, 1400 mk., cerkiew, jarmarki na bydło, stacya pocztowa, 45 w. na płn.-zach. od stacyi Kamińskiej. Jedna z najdawniejszych osad na Donie.

Mitianiszki, dobra, pow. wiłkomierski, w 1 okr. polic. Pogiełoże (o 23 w.), gm., parafia i st. poczt. Szaty (o 2 w.), przy gościńcu z Żejm do Szat, o 13 w. od st. dr. żel. lipawo-romeńskiej Żejmy; 80 włók, grunta lekkie, żyzne, własność Montwiłłów. Do M. należą

folwarki: Szaty, Pawluki i Pakście. W Pakściach jest młyn parowy i wodny na Abeli.

Mitki, folw., pow. mozyrski, około 29 włók ziemi, własność Jabłońskich.

Mitki al. *Nitki*, niem. *Mitken* al. *Nittken*. wś, pow. jańsborski, st. p. Drygały, okr. urz. stanu cywil. Monety. Istniały już w 1481 r. Fryderyk v. Heidek, ssta piski, sprzedaje r. 1535 swym poddanym w Mitkach: Łukaszowi, Stańkowi, Bojniowi (Boyne), Szczepanowi (Stzeppan), Witowi i Józefowi, braciom, Jagustynowi (Jegustin), Mikołajowi, Brunakowi, Wawrzyńcowi, oraz Jakubowi i Stańkowi Bzurom, tudzież Jakubowi Bzurze (Bszchura) i Stańkowi Bagińskiemu 2 włóki nadwyżki, włókę za 5 kop (ob. Kętrz.: O ludn. polsk., str. 437). *Kś. Fr.*

Mitkiany 1.) wś, pow. święciański, w 2 okr. polic., gm. Kukuciszki, okr. wiejski Galiniszki, o 14 w. od Kukuciszek, 11 dusz rew.; należy do dóbr Naniszki, Broniszów. 2.) **M.**, zaśc. szlach., pow. święciański, w 2 okr. polic., o 64 w. od Święcian, 1 dm., 13 mk. kat. 3.) **M.**, zaśc. szlach., pow. święciański, w 2 okr. polic., o $64^1/_2$ w. od Święcian, 3 dm., 27 mk. kat. *J. Krz.*

Mitkiewicze al. *Mitkowicze*, wś nad lew. brz. rz. Łani, pow. słucki, w gm. hrycewickiej, przy drodze wiodącej z Ostrowczyc do Łognowicz; ma osad 14, miejscowość poleska, grunta lekkie, łąki obfite. *A. Jel.*

Mitkiszki 1.) w spisie urzęd. *Miszkiszki*. dobra rządowe, pow. wileński, w 3 okr. polic., gm. Malaty, okr. wiejski Kazimirowo, o 4—6 w. od Malat. W skład dóbr wchodzi: wś Kojrańce (29 dusz rew.) i trzy zaśc. M., z których jeden ma 12, drugi 20 a trzeci 14 dusz rewiz. 2.) **M.**, folw. i wś, na lew. brz. Wilii, poniżej Kiernowa, pow. trocki, w 1 okr. polic., gm. Jewie, okr. wiejski Aleksandryszki, par. kat. Żośle (dawniej Poporcie), o 11 w. od Jewia, 823 dzies. rozległ., 45 dusz rewiz. Folw. ma 1 dm., 17 mk. kat., wś zaś 8 dm., 110 mk., w tej liczbie 4 prawosł., 106 katol.; własność Górskiej. Do dóbr M. należy jeszcze wś Łatysze. Od M. do Ordziszek liczne kurhany. Pod wsią miała miejsce potyczka w d. 24 marca 1863 r. pomiędzy powstańcami a wojsk. ross. 3.) **M.**, zaśc. szlach. nad Wilią, pow. trocki, w 2 okr. polic., o 23 w. od Trok, 1 dm., 10 mk. kat. 4.) **M.**, zaśc. szlach. nad rz. Dumiek, pow. trocki, w 2 okr. polic., o 33 w. od Trok, 1 dm., 19 mk., w tej liczbie 5 kat. i 14 prawosł. (w. ross.). *J. Krz.*

Mitków al. *Mitkiw*, *Mistkeu*, wś parafialna, pow. kocmański, na granicy Bukowiny z Galicyą, na prawym brzegu Dniestru, przy ujściu pot. Kizy do Dniestru. Od zach. leży wś Brodek, od płd.-zach. Okna, a od wsch. Onut i Samuszyn (Zamuszyn). Przez obszar M. płynie pot. Kiza, napływający z obszaru wsi Okna zwanej. Dwór, folwark i młyny. Liczy mk. na obszarze gminnym 787, dworskim 21, razem 808 (r. 1880). W miejscu parafia grecko-nieunicka. St. p. Okna. Właśc. G. i M. Missier i H. Aywas. *Br. G.*

Mitkowa al. *Mitkówka*, os. nad rz. Pridołżek, pow. nowozybkowski gub. czernihowskiej, w 1670 r. przez starowierców założona. Ma 495 dm., 3033 mk., 2359 dzies. ziemi, 2 cerkwie.

Mitkowe pole, miejscowość nad Wiedroszą, niedaleko Dorohobuża, pow. dorohobuski gub. smoleńskiej, pamiętna bitwą 1499 r., w której ks. Konst. Ostrogski dostał się do niewoli.

Mitkowicze 1.) dobra, pow. połocki, w 1 okr. polic., 2 okr. sąd., o 60 w. od Połocka, przy drodze pocztowej z Lepla do Witebska. Ziemi 719 dzies., własność niegdyś Piadziewiczów, następnie Spasowskich, dziś Czunichina. Była tu niegdyś kaplica katol. par. Bieszenkowicze. 2.) **M.**, ob. *Mitkiewicze*. *K. M.*

Mitkówka, właśc. *Charkówka* (ob.).

Mitkowo 1.) w spisach urzęd. *Miśkowo*, wś, pow. dzisieński, w 4 okr. polic., gm. Prozoroki, okr. wiejski Błoszniki, o 9 w. od gminy; 9 dusz rew.; należy do dóbr Błoszniki, Hałdziewicza. 2.) **M.**, dobra, pow. połocki, w 2 okr. polic., gm. w miejscu, 150 dusz rew.; gm. M. liczy 489 dusz. *J. Krz.*

Mitkowszczyna, wś, pow. dzisieński, w 2 okr. polic., gm. Jody, okr. wiejski Rafałowo, o 7 w. od gminy, 12 dusz rewiz.; należy do dóbr Rafałowo, Łopacińskich.

Mitkowszczyzna 1.) wś włośc., pow. orszański, w 1 okr. polic. (Orsza), gm. wysocka (o 6 w.), zapasowy skład zbożowy wiejski. 2.) **M.**, wś nad rz. Ułą, pow. lepelski; przeprawa promem przez Ułę. *J. Krz.*

Mitkuny, wś, pow. maryampolski, gm. Aleksota, par. Sapieżyszki, odl. 52 w. od Maryampola, ma 19 dm., 199 mk. W 1827 r. par. Godlewo, 15 dm., 81 mk. Ob. *Freda Dolna*. *Br. Ch.*

Mitkuny, wś, pow. szawelski, gm. krukowska, 23 dusz, 253 dzies. ziemi.

Mitkuszki 1.) wś włośc., pow. wileński, w 3 okr. polic., gm. i okr. wiejski Podberezie (o 5 w.), o 30 w. od Wilna, 13 dm., 214 mk., z tego 16 prawosł., 198 kat. (?, 42 dusze rewiz.); należy do dóbr Podberezie, Ildefonsa Hurczyna. 2.) **M.**, os. karcz., tamże, 1 dm., 10 mk. żydów. *J. Krz.*

Mitłuszyno błoto, uroczysko około wsi Lipowo, pow. czehryński; ob. Arch. J. Z. R., cz. VI, t. 2, 256.

Mitoka 1.) z przys. *Mitoką* i *Dragomirną*, wś paraf., pow. suczawski, na pograniczu Bukowiny z Mołdawią; od płn.-zach. leży wieś Kupareńko, od zach. Petrowce, Lipoweny i

Nowe Ickany; płn. część zajmują obszerne lasy i przys. Dragomirna, gdzie wznosi się klasztor, 1602 r. przez metropolitę mołd. Anastazego Krymkę fundowany; zbudowany w stylu bizanckim, o pięknej wieży. Z lasów tych wypływa pot. Dragomirna; płynie na płd. przez przys. Dragomirna, następnie łąki mitockie, w dalszym biegu odgranicza obszar M. od Lipowen i Ickan Nowych i zlewa swe wody do Suczawy. Wzniesienie wsi koło cerkwi wynosi 372 m. Par. grecko-nieunicka w miejscu. St. p. także w miejscu. Liczba mk. 2540 (r. 1880). Własność funduszu religijnego. 2.) **M.**-*Ormiańska*, niem. *Armenisch-Mittoka*, część miasta pow. Suczawy. 3.) **M.** al. *Mittoka*, zakład stadniczy dla poprawy rasy koni i folw., w obrębie gm. Fratowiec Nowych, pow. radowiecki. *Br. G.*

Mitoszyn, węg. *Marcalfalu*, pusta, należąca do obszaru gm. Beseniowy, w hr. liptowskiem (Węgry), na prawym brzegu Wagu, liczy dusz rz.-kat. 13, ewang. 20, nieun. 3, żyd. 11, razem 47. Ob. *Beseniowa*. *Br. G.*

Mitręga, rz. w pow. będzińskim; poczyna się przy osadzie Mitręga, na płd.-zach. Ogrodzieńca; płynie w kierunku płn.-zachod. pod Młynkiem, pomiędzy Łazami i Ząbkowicami, przerzyna drogę żel. warsz.-wied., płynie pod Chruszczobrodem i za Sulikowem, poniżej Siewierza wpada z lew. brz. do Czarnej Przemszy. Długa 14 wiorst. *J. Bliz.*

Mitręga, os. włośc. nad rzeczką t. n., pow. będziński, gm. Rokitno Szlacheckie, par. Ciągowice. Ma 6 dm., 35 mk., 20 mr.

Mitrochówka, zaśc., pow. święciański, ob. *Dworaniewo*.

Mitrofanówka, wś włośc., pow. wileński, w 3 okr. polic., gm. Podberezie, okr. wiejski Adamejciszki, o 8 w. od gminy, 50 dusz rewizyjn.; należy do fermy rządowej Żemajtele. *J. Krz.*

Mitropolia, folw., pow. nowogródzki, pod samym Nowogródkiem, około 80 mr. obszaru, w 1868 r. dany w nagrodę urzędnikowi Ragożynowi. *A. Jel.*

Mitrowo, wś, pow. siebieski, w 1 okr. polic., gm. kamieniecka, 25 dusz.

Mitrowszczyzna, 1.) wś, pow. wilejski, w 1 okr. polic., gm. Radoszkowicze, okr. wiejski Głowacze (Hołowacze), o 8 w. od gminy, 7 dusz rewiz.; należy do dóbr Nowy Dwór, Wołodkowiczów. 2.), **M.**, folw., pow. miński, 8 włók obszaru, od 1872 r. własność włościanina Kupryana. *A. Jel.*

Mitrzyszki, w spisach urzęd. *Mitryszki*, wś, pow. wileński, w 2 okr. polic., gm. i okr. wiejski Muśniki (o 6 w.), 7 dusz rewiz.; należy do dóbr Muśniki, Siesickich. *J. Krz.*

Mitschullen, niem., ob. *Miczuły*.

Mitszen al. *Sassupsehnen*, niem., wś na Litwie prusk., pow. ragnecki, st. p. Krupiszki, okr. urz. stanu cywil. Warnen. W 1856 r. 115 mk. i 1060 mr. obszaru *Kś. Fr.*

Mittel, niem., znaczy: średni, środkowy.

Mittelber, dok. *Mitlburg*, nazwa góry nad N. Targiem, wymieniona w przywileju fundacyjnym tego miasta przez Cedrona, wojewodę krak., r. 1238 jako dana słudze wojewody Albertowi dla założenia osady (Morawski, Sąd. I, 83). Z powodu najścia Mongołów osady nie założono. *Mac.*

Mittelberg 1.) niem., wyb., pow. wejherowski, st. p. Kielno. 2.) **M.**, niem., wyb. do Warzna należące; pow. kartuski, st. p. Kielno.

Mitteldorf, niem., dobra ryc., pow. morąski, st. p. Zalewo 5 kil. odl., okr. urz. stanu cywiln. Kuppen. Roli orn. i ogr. 168 ha, łąk 23, pastw. 20, boru 45, nieuż. 8, wody 1, razem 265 ha. Czysty dochód z gruntu 2595 mrk. Dobywanie torfu. W 1856 r. 78 mk.

Mittelfelde (niem.), dobra ryc. na Pomorzu, ze st. p., 15 kil. na płd. od m. pow. Dramburg. W górzystej okolicy, ma ostry klimat; gleba piaszczysta, w okolicy duże lasy. W 1878 r. 23 mk. ewang. Poczta osobowa idzie z Dramburga na M. do Callies. *Kś. Fr.*

Mittel-Friedrichsberg, wś, pow. złotowski, st. Kujan, par. kat. Zakrzewo, ew. Złotowo, szkoła w miejscu; ma 616·73 mr. obszaru, 63 bud., 20 dm., 140 mk., 13 kat., 121 ew. Okr. urz. stanu cywil. Stawnica.

Mittel Geyersdorf, ob. *Dębowa łąka*.

Mittel Glomkau (niem.), ob. *Gołębiewo średnie* i *Rumianowo*.

Mittel Goldmansdorf, ob. *Bzy pośrednie*.

Mittelgrat, ob. *Grań pośrednia*.

Mittel-grossen bohrau, ob. *Borowo* 3).

Mittel-Grzibno, ob. *Grzybno*.

Mittelgut (niem.), wś. na pol.-prusk. Mazurach, pow. ostródzki, st. p. Bieża, okr. urz. stanu cywiln. Olsztynek. W 1850 r. 116 mk.

Mittelhaken (niem.), wyb. pow. gdański, nad Bałtykiem, na Mierzei fryskiej, należy do Sztutowa, gdzie jest st. p. *Kś. Fr.*

Mittelhof (niem.) 1.) dobra koronne, w pow. i okr. mitawskim, par. zessawska (Sessau). 2.) **M.**, folw. dóbr., Alt-Auz w pow. i okr. tukumskim, par. auceńska (Auz). 3.) **M.**, folw. dóbr Zirau, w pow. i okr. hazenpockim, paraf. zakonno-hazenpocka (Ordens-Hasenpot). 4). **M.**, folw. dóbr Laiden, tamże, par. neuhauzeńska (Neuhausen). 5.) **M.**, folw. dóbr Gros-Aswikken, tamże, par. amboteńska (Amboten). 6.) **M.**, folw. dóbr Gaweesen, pow. hazenpocki, okr. grobiński, par. grobińska.

Mittelhof 1.) folw. do Polskiej Wierzbicy, pow. kluczborski. 2.) **M.**, folw. dóbr Zalesie (Salesche), pow. wielkostrzelecki. 3.) **M.**, folw. do Ornontowic, pow. pszczyński. 4.) **M.**, folw. do Mizerowa, pow. pszczyński. 5.) **M.**, folw

do Gołaszowic, pow. pszczyński. 6.) **M.**, al. *Wymysłowice*, folw. do Kobierzyc, pow. raciborski. 7.) **M.**, zamek w Giessmansdorf, pow. bolesławski. 8.) **M.**, folw. do Ober-Schwirklan, pow. rybnicki. 9.) **M.**, folw. do Hohenliebenthal, pow. szumowski. *Br. Ch.*

Mittelhuette (niem.), ob. *Huta średnia*, wyb. do Osia należ., pow. świecki, par. kat. Płochocin, ew. Osie. *Kś. Fr.*

Mittel-Hufen (niem.), ogrody służące mieszkańcom Królewca za ulubione miejsca wycieczek, leżą po za murami miasta.

Mittel-Joduppe al. Jodupp, niem. (może średnie Czarnówko?) wś na pol. prusk. Mazurach, pow. gołdapski, st. p. i urz. stanu cywil. Gołdap, 144 mk. w 1856 r, *Kś. Fr.*

Mittelmark, ob. *Marchia.*

Mittelmuehle 1.) młyn, pow. międzychodzki, nal. do dom. Mościejewa; ob. *Średni Młyn.* 2.) **M.**, młyn, pow. czarnkowski, nal. do gm. i kol. Karoliny; ob. Średni Młyn.

Mittelmuehle 1.) os. młyn. do Lubania, pow. lubański. 2.) **M.**, do Sabschütz, pow. głupczycki. 3.) **M.**, do Krapkowic, pow. opolski. 4.) **M.**, do Żórawia, pow. rybnicki. 5.) **M.**, do Rozwodza, pow. wielko-strzelecki. 6.) **M.**, do Szymiszowa, pow. wielko-strzelecki. 7.) **M.** jeden ze Złotowskich młynów, pow. trzebnicki. *Br. Ch.*

Mittel-Pogabien (niem.) ob. *Średnie Pogóbie* .

Mittel-Pogobien (niem.), ob. *Średnie Pogóbie.*

Mittel-Ruda, (niem.), ob. *Średnia Ruda* (?), folw. do Trzebielucha, pow. grudziądzki, st. p. i okr.urz. stanu cywil. Trzebieluch, pow. chełmiński. *Kś. Fr.*

Mittel-Salpkeim (niem.) ob. *Średni Salpik?*, wyb., pow. ządzborski, st. p. Nakomiady.

Mittel-Schweikowen (niem.), ob. *Średnie Szwejkowo.* *Kś. Fr.*

Mittelthal, os., pow. czarnkowski; 2 dm., 6 mk.; nal. do gm. i kolon. Karoliny. Poczta w Siedlisku, st. kol. żel. i tel. w Trzciance.

Mittelthal (niem.), wyb., pow. rastemborski, st. p. Dryfort.

Mittel-Upalten (niem.), ob. *Średnie Upalty.*

Mittelvorwerk 1.) folw. do Neuhammer, pow. bolesławski, 2.) **M.**, folw. do Seifersdorf. 3.) **M.**, folw. do Tschirne, oba w pow. bolesławkim. 4.) **M.**, folw. do Baumgarten, pow. kluczborski. 5.) **M.**, folw. do Kochcic, pow. lubliniecki. 6.) **M.**, folw. do Habendorf i fol. do Neudorf, pow. Reichenbach. *Br. Ch.*

Mittelwald (niem.), os leś., pow. świecki, st. p. Nowe.

Mittelwalde (niem.), 1.) ob. *Międzybórz.* 2.) **M.**, ob. *Męciarzyn.* 3.) **M.**, ob. *Kuwrózek* i *Mittenwalde.*

Mittelwalde, miasto nad rz. Nissą, w reg. wrocławskiej, pow. bystrzyckim (Habelschwerdt), pod 50°8′ 48″ szer. i 39°21′ 16″ długości, na wzniesieniu 1256 st. par. nad poz. morza. Leży w odl. $^1/_2$ mili od granicy Czech, 130 kil. od Wrocławia a 58 kil., od Kamenz. Posiada kościół par. katolicki, szkołę katol., urząd miejski, główną komorę celną pograniczną, stacyą pocztową, st. dr. żel. górnoszląskiej. Fabryki tytoniu: i płótna i handel płótnem. W 1840 r. 254 dm., 1763 mk., w tej liczbie tylko 51 ew. W 1870 r. było 2152 mk. W 1384 r. istniał tu już kościół parafialny. Hussyci spustoszyli M. w 1428 r. W 1590 r. protestanci zajęli kościół i osadzili swego duchownego, lecz już w 1625 r. powrócił katolicki proboszcz. W 1643 r. Swzedzi spalili ze szczętem miasto, które odbudowało się dopiero 1676 r. Kościół tutejszy upiększony i rozszerzony w 1712 r., otrzymał w darze obraz Madonny, przesłany przez Innocentego XI Sobieskiemu po odsieczy Wiednia. Obok miasta znajduje się majorat hr. Althann, z pięknym zamkiem, zarządem dóbr, gorzelnią i browarem.

Mittel-Warkau (niem.), wś, pow. wystrucki,st. p. Auloweehnen, okr. urz. stanu cywil. Budwethen; 149 mk. (1856 r.)

Mittenwalde 1) folw., pow. krotoszyński, ob. Międzyborze. 2) **M.**, pow. bydgoski, ob. Dąbrowo Małe.

Mittenwalde 1.) al. *Mittelwalde* (niem.), al. *Kuwrózek* (ob.), dobra, pow. toruński, st. p. Ostaszewo 4 kil. odl. Zawiera 146·53 ha roli orn. i ogr., 3.07 łąk, 0·63 pastw., 4·11 nieuż.. 1·85 wody, razem 155·90 ha; czysty dochód z gruntu 2226 mrk. Właśc. Ema Feldt w Toruniu. Par. kat. Świerczynki, ew. Chełmża, szkoła Brąchnówko. M. zostało założone w 1822 r. Ma 10 bud., 4 dm.. 70 mk., 38 kat., 32 ew. 2.) **M.**, kolonia, pow. wystrucki, st. p. Gruenheide. W 1856 r. 37 mk. 3.) **M.**, leśnictwo, pow. gąbiński, st. p. Malwiszki. W 1856 r. 12 mk. 4.) **M.**, wś, pow. kłajpedzki, st. p. Lankuppen, okr. urz. stanu cywil. Plucken-Martin. 5.) **M.** oś., pow. piłkałowski, st. p. Schorellen. W 1856 r. 23 mk. *Kś. Fr.*

Mittlau (*Mittel,- Ober-* i *Nieder,*). w 1387 r. Mittelow, wś i dobra, pow. bolesławski. W 1844 r. Ober M. miało 79 dm., 483 mk. i szkołę ew. od 1742 r.; Mittel M. 42 dm., 263 mk., Nieder M. 25 dm., 156 mk. Ludność przeważnie ewangielicka.

Mittoka, ob. *Mitoka.*

Mittoszin, węg. *Marczalfalva,* wś w hr. liptowskiem (Węgr.), 47 mk.

Mitulin, wś, pow. złoczowski, 22 km. na płd.-zach., od sądu powiat. w Złoczowie, 5 km. na płd.-zach. od urzędu poczt. w Olszanicy. Na wsch· i płd. leżą Nowosiółki Zahalczyne, na zach.: Słowita, Krzywice i Przegnojów, na płn.-zach. Przegnojów (3 ostat. miejsc. w pow.

przemyślańskim). Wody płyną małą strugą, od płd. na płn., a potem na zach. i wpadają do t. zw. stawu Przegnojowskiego, utworzonego przez pot. Przegnojówkę, dopływ Pełtwi. Zabudowania wiejskie leżą w płd. stronie obszaru. Jedna grupa domów zwie się „Kowalem,“ druga „Na granicy“. Przez wieś idzie gościniec lwowsko-złoczowski. Własn. więk. ma roli or. 138, łąk i ogr. 39, pastw. 69, lasu 59; wł. mn. roli or. 994, łąk i ogr. 225, pastw. 43, lasu 4 mr. W r. 1880 było 861 mk. (obszar dwor. Olszaca), między nimi 455 obrz. gr.-kat., 390 rzym.-kat. Par. rzym. kat. w Gołogórach, gr. kat. w Nowosiółkach Zahalczynych. We wsi jest cerkiew, szk. etat. jednokl. i kasa pożycz. gm. z kapit. 376 zł. w. a. W polu zwanem „Mogiłki“ przechowały się kurhany poniszczone i pozaorywane, w których dawniej znachodzono czerepy i sprzęty kamienne. Także w polu pod „Babiną Kiernicą“ znaleziono popielnicę i krzemienne piłki. *L. Dz.*

Mituwa, rzka w gub. kowieńskiej, lewy dopł. rz. Ławeny (Lawen-aa), pr. dopł. Muszy.

Mitwa 1.), rz. w gub. kowieńskiej, prawy dopł. Niemna, wypływa z niewielkiego błota pod wsią Grumkojnie, w pow. rossieńskim, około 5 w. od Dubissy, naprzeciw m. Ejragoły. Z początku płynie w kierunku płd.-zchd; przyjąwszy z lewej str. rz. Gausantę, przybiera kierunek płn.-zachodni, a potem wschodni, poczem, po połączeniu się z rz. Widawią, zwraca się na płd.-wschód i płynie w tym kierunku do ujścia w Niemen pod Jurborgiem, powyżéj którego opływa wś Smukucie. Długość jej dochodzi do 90 w.; przy ujściu szeroka do 10 sążni, a głęboka 7 stóp. Spławna na wiosnę, na przestrzeni 30 w. od ujścia, poczynając od st. Bardzie. Pod Jurborgiem urządzony jest na M. prom. Z lew. str. M. przyjmuje rzki: Upie, Gausantę, Snietołę, Ontwardę i Imstrę z Jodkupką (pod wyr. Imstra mylnie podano, że M. jest dopływem Imstry). Prawe dopływy M. są: Okmiena, Olsa, Tydyk, Jodupis, Widawia, Głoble i Kamie. 2.) **M.**, prawy dopływ Prypeci, ob. Mytwa. *J. Krz.*

Mityńce, wś kośc. nad rz. Bożkiem, pow. starokonstantynowski, na płd.-zchd. od m. powiat.; ob. Arch. J. Z. R., cz. VI, t. 1, 291, dodatki 354;-357.

Mitzkaweitschen al. *Szaiben* (niem.), wś na Litwie prus., pow. stołupiański, st. p. Pillupoenen; okr. urz. stanu cywil. Podszohnen. W 1856 r. 174 mk.

Mitzken, 1.) al. *Mitzko-Mandwill* (niem.), wś na Litwie prus., pow. szyłokarczemski. 2.) **M.**, al. *Ilgauden-Paul* (niem.), dobra chełm. na Litwie prus., pow. kłajpedzki, st. p. dr. żel. i i okr. urz. stanu cywil. Proekuls o 7 kil. Razem z folw. Spenden mają 259·10 ha roli orn. i ogr., 114·90 łąk, 12·80 pastw., 18·60 nieużyt., razem 405·40 ha; czysty dochód z gruntu 2469 mrk. Mlekarnia i hodowla bydła holend. rasy. W 1856 r. 45 mk.

Mitzko (niem.), skrócone, tyle co Mikołaj.

Mitzko 1.) *Bajohr* al. *Alxnen* (niem.), wś na Litwie prus., pow. kłajpedzki, st. p. Pliki, okr. urz. stanu cywil. Gr. Jagschen. W 1856 r. 141 mk., 980 mr. obszaru. 2.) **M.** *Mandwill* (niem.), ob. Mitzken. 3.) **M.**-*Thewell* al. *Thewellen* (niem.), wś na Litwie prus., pow. szyłokarczemski, st. p. Kallningken, okr. urz. stanu cywil. Spucken. W 1856 r. 90 mk.

Mius, rz., ob. *Mijus.*

Mixeln 1.) *Gross* al. *Gr. Mixten* (niem.), wś, pow. gąbiński, st. p. Judtschen, okr. urz. stanu cywil. Lolidimmen. W 1856 r. 99 mk. 2.) **M.** *Klein* al. *Kl. Mixten* (niem.), wś, pow. gąbiński, st. p. Nemmersdorf, okr. urz. stanu cywil. Austhinehlen. W 1856 r. 93 mk.

Mixlauken al. *Mitzlauken*, *Lutkus*, *Zuckerwischken* (niem.), majątek chełm., pow. ragnecki, st. p. Lengwethen 4 kil. odl, okrąg urzędu stanu cywil. Pucken. Zawiera 95·45 ha roli orn. i ogr., 15·32 łąk, 3·57 nieuż., 0·65 wody; czysty dochód z gruntu 771 mrk. Do M. należy także Ruddecken; obejmuje roli orn. i ogr. 10·98 ha, łąk 1.02, nieuż. 0.58. Cały klucz razem ma 127·61 ha. *Ks. Fr.*

Mizalców (?), okr. wiejski, pow. newelski, w 3 okr. pol., gm. pieszczańska, 178 dusz. rew.

Mizany, folw. w Inflantach, polskich na Łotwie katolickiej, pow. rzeżycki, par. wielońska, dek. rzeżycko-łubańskiego, stanowił niegdyś przyległość dóbr Wielony, które wraz z innemi po Rykach drycańskich odziedziczyli Manteufflowie Obecnie należy do bar. Ryszarda Manteuffla, dziedzica majętności Taunag, położonych w tymże powiecie. Na obszarze tego folwarku są ślady starożytnego łotewskiego horodyszcza (po łotewsku „Pileskalus“, po niem. „lettischer Burgberg“), sięgającego epoki przedhistorycznej, a z którego w dni pogodne widzieć się daje wyraźnie 12 wież kościelnych parafii okolicznych, dwa miasteczka prywatne (Wielony i Warklany) i źwierciadło wód rozległego jeziora Łubanu, błyszczące na samym już niemal widnokręgu. Mizańską górę zamkową zwiedzał w 1882 r. badacz Łotwy dr. August Bilenstein w towarzystwie profesorów uniwersytetów krolewieckiego i dorpackiego, drów Betzenbergera i Stiedy, a wycieczkę do M. opisał wyczerpująco w „Baltische Monatsschrift“ (str. 731—733). Zarząd gminny i policyjny w miasteczku Wielonach. *G. M.*

Mizary, wś, pow. łukowski, gm. Prawda, par. Stoczek. Ma 39 dm., 365 mk., 922 mr. W 1827 r. wś rząd., 34 dm., 232 mk.

Mizdrza, rzka śród moczarów, w płd. stronie Polesia, w pow. rzeczyckim, bierze począ-

tek w okolicy zaśc. Brusiejki, przepływa około wsi Muchojedy i po za nią łączy się z drugą strugą równoległą, zwaną Kruciejka, która ginie bez ujścia w nizinach błotnych, zajmujących niezmierną przestrzeń pomiędzy Dernowiczami nad Prypecią i Demidowiczami nad Sławeczną. *A. Jel.*

Mizerka 1.) wś i folw., pow. sochaczewski, gm. i par. Kozłów biskupi, odl. 7 w. od Sochaczewa. W 1827 r. 5 dm., 29 mk. Obecnie folw. M. rozl. mr. 314: gr. or. i ogr. mr. 289, łąk mr. 15, past. mr. 1, nieuż. i place mr. 8; bud. mur. 1, z drzewa 4; folw. ten w r. 1873 oddzielony od dóbr Sucha. 2.) **M.**, os., pow. kutnowski, gm. i par. Rdutów, 1 dm., 18 mk., 1 mr., należy do Rdutowa. 3.) **M.**, os., pow. kolski, gm. Drzewce, par. Dąbie, odl. od Koła w. 15, dm. 1, mk. 8. *Br. Ch.*

Mizerna, pot. górski, spływa z płd. stoków działu Lubania, w pasmie Gorców, w obr. gm. Mizerny, w pow. nowotarskim, płynie górską doliną na płd., przerzyna wś Mizernę, a przyjąwszy od praw. brzegu potok Sygulinę, przechodzi na wschodni obszar gminy Maniów, gdzie niedaleko młyna Cichorzyna zlewa swe wody do Dunajca z lew. brzegu. Długość biegu 7 kil. *Br. G.*

Mizerna, wś, w pow. nowotarskim, nad potokiem tejże nazwy, na płd. stoku działu Lubania, w pasmie Gorców, na wsch. od Maniów, a na zach. od Kluszkowiec. Zachodnią granicę tworzy pot. Sygulina, dopływ Mizerny. Zabudowania legły nad pot. Mizerną. Należy do par. łac. w Maniowcach. Do końca zeszłego wieku należała do sstwa czorsztyńskiego. W r. 1777 było tutaj dm. 25, mk. 132; r. 1799 dm. 31, mk. 198; r. 1824 dm. 31, mk. 202; w r. 1869 dm. 32, mk. 227 (112 męż., 115 kob.); w r. 1880 mk. 237. Według lustracyi z r. 1765 było tu 7 zarębników; opłacali czynszu rocznego złp. 106 gr. 24. Wójtostwo w M. dzierżyły Józefa i Elżbieta Przedolszowskie za przywilejem Stanisława Augusta II z 22 marca 1765. Do r. 1824 M. była własnością rządową. Obszar większej posiadłości obejmuje roli ornej 42, łąk i ogr. 13, past. 14, lasu 572 mr.; mniejszej zaś posiadł. roli or. 186, łąk i ogr. 81, past. 69, lasu 1 mr. Właściciel Antoni Gerzabek. St. p. w Maniowach. *Br. G.*

Mizerów, niem. *Miserau*, wś i dobra, pow. pszczyński na Szląsku, odległe $1^1/_2$ mili od Pszczyny. Obszar dworski należy do dóbr księstwa pszczyńskiego (Pless) i składa się z folw. M., Mittelhof i Kleinhof. M. ma 760 mr. roli i 400 mr. łąk; Mittelhof 300 mr. roli i Kleinhof 310 mr. roli i 100 mr. łąk. Gleba żytnia, położenie niskie, bagniste. Wś M. należy do par. kat. w Suścu a ew. w Pszczynie. Jest tu 6 gospodarzy, mających od 20 do 30 mr. roli, 19 ogrodziarzy (4 do 10 mr.) i 22 komorników. Pastwisko wspólne 200 mr. i 50 mr. łąk. Do M. należą kolonie: Borki i Widok.

Mizery, wś, pow. sejneński, gm. i par. Lejpuny (ob.), odl. 45 w. od Sejn, ma 4 dm., 42 mk.

Mizgała, pustk., pow. sieradzki, gm. Gruszczyce, par. Wójków, odl. od Sieradza 18 w. Ob. *Jasionna.*

Mizgierze, wś, pow. rossieński, par. chwejdańska.

Mizginy, wś, pow. rossieński, par. wewirżańska.

Miziaków, ob. *Miedziaków.*

Miziakowskie chutory, ob. *Miedziakowskie futory.*

Miziowa, leśniczówka na obsz. dworskim Chlebowic Świrskich, pow. przemyślański.

Miziureńce, w dok. *Myziuryńce*, wś kośc. nad bezim. dopł. Horynia, pow. krzemieniecki, na płd.-wsch. od Zahajec; ob. Pamiat. Kij. Arch. Kom., t. IV, cz. 1, 79; Arch. J. Z. R., cz. I, t. 4, 353. *J. Krz.*

Mizlicina (dok.), miejscowość pod Gniewem, dziś już nieistniejąca, pow. kwidzyński; zachodzi w dok. z 1258 (ob. Perlbach, Pr. U. B., str. 149). *Kś. Fr.*

Mizniki, wś włośc., pow. orszański, w 3 okr. pol. (Babinowicze), gm. wysoczańska (o 6 w.), zapasowy skład zboża wiejski.

Mizocz, w dok. *M. Wielki* al. *Nowy*, *Miezocz*, mko nad rz. Stubłą lub Stubełką, pow. dubieński, w 1 okr. polic. Warkowicze (o 14 w.), gm. w miejscu, o 26 w. na wsch. od Dubna, a po 30 od Równego i Ostroga, o 12 w. od st. dr. żel. kijow.-brzeskiej Zdołbunowo, 8 w. od st. Ozierany (na linii ku granicy austr.). Ma 1795 mk., 1303 mr. gruntów dwors., 1721 mr. włośc., obszerne lasy sosnowe, dębowe, świerkowe i mieszane. W M. znajduje się cerkiew paraf., kościół kat. filial. pod wez. ś. Jana Nepomucena, należący do par. Ostróg, synagoga (pozwolenie na wybudowanie której dał Feliks Turski, biskup łucki, 12 grudnia 1774 r.), szkółka ludowa 2-klas., browar piwny, garbarnia, apteka, lekarz. Gleba urodzajna, czarnoziem z gliną, rodzi wszystkie gatunki zboża, szczególniej wyborną pszenicę sandomierkę; od 1875 r. plantacye buraków cukrowych. W samem mku jest 101 dm., zamieszkałych przez żydów trudniących się handlem. Odbywa się tu 13 dorocznych jarmarków, na których sprzedają miejscowe produkty; ważny punkt dla handlu smołą. M. znajduje się w uroczem położeniu, lekko wzgórzystem, wśród gęsto rozrzuconych wsi, otoczonych owocowemi sadami, stanowiących obecnie bogactwo włościan, których w połowie XVIII w. nakłonił do tego ówczesny dziedzic Józef Karwicki, kaszt. zawichoski. Majętność, do której, oprócz mka M., należą wsie: Piwcze, Mizo-

czyk, Stubło, Biełaszów, Wielka Moszczanica, Stupno, folw. Kłopot i os. czynszowa Hurby, położona wśród lasów, jest obecnie w posiadaniu jego prawnuka Józefa hr. Dunina Karwickiego, sędz. honor. okr. dubieńskiego, któremu dostała się z działu familijnego, dopełnionego 1865 roku pomiędzy bratem Franciszkiem, dziedzicem dóbr połońskich, i siostrą Celestyną, zamężną za Alfredem hr. Wodzickim, właścicielką dóbr lubarskich nad rz. Słuczą. M. posiada piękną rezydencyą murowaną, nad stawem, otoczoną dwoma piętrowymi pawilonami i obszernym cienistym parkiem, założonym w drugiej połowie zeszłego wieku. Miejsce to przed laty kilkudziesięciu słynęło z zabaw i zjazdów. Bywało tu wówczas wielu znakomitych mężów, między innymi często tu gościł Tadeusz Czacki. Za staraniem miejscowego dziedzica w M. stanęła w 1875 r. akcyjna fabryka cukru i rafinerya z systematem dyfuzyjnym, przerabiająca od 80—100,000 12-pudowych berkowców buraków. Fabryka ta podniosła dobrobyt w całej okolicy, tem bardziej, że urodzajność gruntów i bliskie położenie od st. dr. żel. Zdołbunowo i Ozierany, przyczynia się wiele do ożywienia stosunków handlowych. M. jest bardzo starą osadą, w miejscowem archiwum znajdujemy ślady, że: „Roku od stworzenia Swiata 6830 Indicta siódmego, od Narodzenia Chrystusa 1322 d. 20 Decembris“ Lubart Gedyminowicz, ks. łucko-włodzimierski, nadaje jako fundusz do zamku ostrogskiego dobra pod Łuckiem: Rożyszcze i Teremne, a pod Ostrogiem: sioła Buszczę z dworzyszczem Borszczowieckiem, M. Wielki, M. Mały, Buderaż, Piwczę i Toczewiki, który to fundusz Aleksander, w. ks. litew., w Grodnie 1498 r. aprobował. Fundusz ten do akt metryki koronnej d. 31 marca 1629 r. w Warszawie przyjęty. Następnie spotykamy donacyą na te dobra ur. Pawłowiczowi, od którego 3 maja 1594 r. kupił je ks. Janusz Ostrogski i do ordynacyi ostrogskiej przyłączył. Pod d. 5 stycznia 1711 r. przed aktami grodzkiemi krzemienieckiemi widzimy zeznanie ks. Aleksandra Dominika Lubomirskiego, ssty sandomierskiego, dożywocia na te dobra ur. Charbijewiczowi, pułkownikowi chorągwi tatarskiej ordynackiej. Około 1720 r. dobra te, jako posagowe, przeszły w dom Duninów Karwickich, na co jednak z powodu istniejącej jeszcze, choć tytularnie, ordynacyi ostrogskiej, nie można było spisać formalnej intercyzy; dopiero, jak widać, dla zlegalizowania tego posiadania spotykamy dokument z d. 17 lutego 1748 r., oblatowany t. r. 19 lutego przed aktami grodzkiemi łuckiemi, już na imię syna podkomorzego sandomierskiego, autora „Systemu reformy Rzeczypospolitej“, a mianowicie na imię Józefa Dunin Karwickiego, regenta koronnego, i Heleny z Szembeków, wydany przez ks. Sanguszkę, miecznika w. ks. litew. Od tego czasu dobra te z przyległościami zostają w posiadaniu rodziny Karwickich. Ob. Arch. J. Z. R., cz. I, t. 1, 203, 207; cz. III, t. 3, 19; cz. V, t. 1, 402—405. *J. D. K.*

Mizoczyk al. *Mizocz Mały* lub *Stary*, wś nad rz. Stubełką, pow. dubieński (dawniej w pow. łuckim), o 2½ w. na płd.-wsch. od Mizocza; 202 mk., 366 mr. ziemi dwors., 433 włościań., w bardzo dobrej glebie. Osada starożytna, sięgająca XIV w., jak świadczy nadanie z d. 20 grudnia 1322 r. Lubarta Gedyminowicza, ks. łucko-włodzimierskiego (ob. *Mizocz*). M. należy do dóbr mizockich hr. Józefa Dunina Karwickiego. Por. Arch. J. Z. R., cz. I, t. 1, 203, 207. *J. D. K.*

Mizow, *Mizowo*, ob. *Myzowo*.

Mizulicze, w spisach urzęd. *Nizulicze*, wś dawniej szl. a teraz włośc. nad jez. Swir, pow. święciański, w 4 okr. polic., gm. i okr. wiejski. Wiszniew (o 7 w.), o 56 w. od Święcian, 6 dm., 58 mk. kat. (21 dm. rew.).

Mizuń, rus. *Myzuń* z *Pszenicznikiem*, *Kropiwnikiem* i *Nowym Mizuniem*, wś, pow. doliński, Główna część wsi M. Stary, odl. o 12 kil. na płd.-zach. od sądu pow. i urzędu poczt. w Dolinie; grupa domów najdalej na płd. wysunięta „Na Roskołach“ (al. Roszkoło) odl. 38 kil. na płd.-zach. od Doliny. Cały ten obszar leży między 48° 47′ a 48° 58′ płn. szer. i między 41° 15′ a 41° 35′ wsch. dłg. od F. Na zach. od niego leży Kalna, na płn. Witwica i Kniaziołuka, na wsch. Nowosielica niżna i wyżna, Pacyków, Wełdzirz, Nowoszyn i Ludwikówka, na płd. Seneczów, na płd.-zach. Rożanka wyżna i niżna (obie w pow. stryjskim). Cały obszar leży w Beskidzie lesistym, w dorzeczu Dniestru. Wzdłuż granicy wsch. płynie na małej przestrzeni Świca, dopływ Dniestru, od płd. na płn. i oddziela M. od Pacykowa i Nowosielicy. Do Świcy wpada w obrębie wsi Mizunka. Wchodzi ona tu od płd. z Seneczowa, płynie środkiem płd. części obszaru krętym biegiem, a w kierunku przeważnie płn.-wsch., następnie tworzy na małej przestrzeni granicę od Kalnej, poczem skręca na wsch. i płynąc środkiem płn części obszaru przybiera kierunek płn.-wsch., zatrzymując go aż do ujścia. Ze znaczniejszych dopływów przyjmuje Mizunka w obrębie wsi od praw. brz. potoki: Jałowy, Sapolej, Sokolin, Pionkę z Trojanem od lew. brz., Łysyniec (al. Lesenicę), Dziadycz (ob.); od lew. brz.: Skoperszczak z Żarwyńcem też z lew. brz., Sobol, nastający w płd.-zach. narożniku wsi, a płynący aż do ujścia wzdłuż granicy od Kalnej w kierunku płn.-wsch., wsch. a w końcu płn-wsch.-wsch., Hłuboki, Bystry, Falaczarski (z pot. Migłym od praw. brz., a Tersowanym i Roztoką od

lew. brz.), Berny i Krajnę (ob.), zasiloną licznymi dopływami z praw. i lew. brz., zbierającymi wody z całej płn. kończyny obszaru. Z ważniejszych grup i łańcuchów górskich wymieniamy: po praw. brz. Mizunki od płd. ku płn. Kiczerka między Mizunką a pot. Jałowym (szczyt 1113 m.), Dauszka (ob.) między pot. Jałowym a Sapolejem, ze szczytami Dauszka wyżna (1294 m.) i Dauszka niżna (1097 m.); Chom (ob.) ze szczytem 1347 m. wys. i Petriwec (szczyt 1010 m.) między pot. Sapolejem a Sokolinem; Szczawna (szczyt 1176 m.) między Sokolinem a Pionką i Trojanem; Pod Pianulskiem ze szczytem Pianulą (1003 m.) między Pionką a Lesenicą; Tarnica (1060 m.) i Łysa (1160 m.) na praw. brz. Lesenicy. Na lew. brz. Mizunki wznoszą się w płd. stronie obszaru; Czyrak (1251 m.) w narożniku płd.-zach., na granicy wsi, między Skoperszczakiem a Żarwyńcem; Pereniż Wielki (1000 m.), Pereniż Mały (956 m.), Krasna (1136 m.) i Bukowec między Sobolem a Mizunką ze szczytem 1112 m. wys.; w płn. zaś stronie wsi: Przysłóp (szczyt 1012 m.), Pisok (702 m.) nad samą Mizunką, a na płn. od niego Czerkiszcze (1126 m.) i Luta (1093 m.). W płn. krawędzi nakoniec, na lew. brz. pot. Krajnej, wznoszą się: Zasiadka (644 m., znak triang.), Czerteż (646 m.) na granicy płn., Osi garb (768 m., znak triang.). Główna część zabudowań wiejskich, Mizuń Stary, leży u podnóża góry Ossos, nad dolną Mizunką i nad dolną Krajną, zajmuje tedy płn.-wsch. część obszaru (461 m. punkt najniższy). Na zach. od M. Starego leżą przysiołki Hołyszyn i Kropiwnik; na płd. na praw. brz. Mizunki, część wsi Pszenicznik; na zach. od Pszenicznika M. Nowy, między górami Lutą a Łysą, na zach. od niego, w dolinie Mizunki, Sołotwina, kol. robotników; na płd.-zach. krańcu obszaru poszczególne domy „Na Roskołach“. Własn. więk. (rządowa) ma roli or. 8, łąk i ogr. 169, past. 235, lasu 26,767 mr.; własn. mn. roli or. 1415, łąk i ogr. 2438, past. 1761, lasu 9 mr. W M. są znaczne torfowiska u samych stóp Karpat, na pastwiskach po obu stronach Mizunki. Po lewej stronie, pod lasem, wynosi torfowisko, porośnięte karłowatą sośniną i świerczyną, do 50 mr., a podobne rozległo się po prawej stronie, od granic Nowoszyna. Występują tu także torfowiska kompletne o formach wypukłych (Hochmoore). Dawne tu są i obfite rudy żelazne. Z cetnara tej rudy wytapia się żelaza surowego 18 do 26 funtów. Gatunek żelaza dobry. (Siarczyński, rkp. Ossol. № 1825). W wielkiej ilości znajdują się t. zw. łupki ałunowe, t. j. iłołupki, zawierające znaczne masy cząstek organicznych, a oprócz tego przymieszki pirytu (siarczku żelaza), sprawiające przy wietrzeniu tworzenie się ałunu i wytryolu żelaza. Znajdowano tu także bursztyn koloru zielonawożółtego. O nafcie czyt. Jahrb. der geol. Reichsanst., 1881, str. 158. W r. 1880 było 2094 mk. w M. Starym, 90 w M. Nowym, a 122 na obsz. dwors. (między nimi 296 obrz. rz.-kat.). Par. rz.-kat. w Wełdzirzu, gr.-kat. w miejscu, (dek. perehiński, archidyec. lwowska). Cerkwie są dwie: w M. pod wez. Wznies. św. Krzyża, a w Kropiwniku pod wez. ś. Mikołaja. We wsi jest szkoła etat. 1-klas., c. k. zarząd lasów i domen i 3 tartaki wodne. W jednym z nich, o 2 gatrach, 2 piłach zwyczajnych i 1-nej cyrkularnej wyrabiają rocznie z 1700 mt. kub. drzewa świerkowego i jodłowego, 1100 mt. kub. desek, brusów i łat; w drugim, o 2 gatrach i 3 piłach zwyczajnych z 2500 mt. kub. drzewa 1600 mt. kub. desek, brusów i łat. W trzecim, o 1-nym gatrze, 1-nej pile zwyczajnej i 1-nej cyrkularnej z 300 mt. kub. drzewa świerkowego i jodłowego 180 mt. kub. deszczułek rezonansowych. Za czasów polskich należała wś do dóbr koronnych, do sstwa dolińskiego w pow. żydaczowskim. W lustracyi z r. 1662 (rkp. Ossol., № 2834, str. 139) czytamy: „Ta wieś zasiadła na łanach 10, teraz osiadłych jest 8. Poddanych w tej wsi jest 80. Czynszu dają z łanu po zł. 40, fecit 320 zł. Owsa z łanu po mac 2, fecit zł. 8; za stróża i hajduka dają zł. 60; z młyna dają zł. 50, za karczmę zł. 100. Gęsi z łanu po 2, czyni 3 zł. 6 gr., 3-cia na pana podstarościego. Kur z łanu po 4; 2 z osobna na p. podstarościego. Jajec z łanu po kopie; drew z łanu wozów 6. Dziesięciny owczej 20-stą owcę dawać powinni; teraz się dostało owiec 20, po zł. 2, czyni zł. 40. Dziesięciny pszczelnej 10 pień; teraz się dostało pniów 6, po zł. 2, czyni zł. 12. Dziesięciny świnnej od świń 60 po gr. 3, czyni zł. 6. Sarnę jednę dają. Dwa stogi siana zrobić powinni. Kolendy z łanu po gr. 4, czyni zł. 6 gr. 12. Pop daje zł. 2. Kniaź w tej wsi prawo pokazał. Suma prowentu z tej wsi czyni zł. 607 gr. 18“. W lustracyi z r. 1727 (rkp. Ossol., № 1420) czytamy: „Wieś osiadła na łanach 10. Osiadłość poddanych 134 wołowych, podanych z nazwiska, jako to: Bordonin, Kucion, Senienicz, Hawrycz, Saszczyn, Kuniczyn, Łabycz, Doczczyn, Czwarniak, Berczyn, Dulak, Pronicz, Kilczyn, Bodyn, Kierewanic, Dudczak, Kimizela, Klewetyn i t. p.; 89 zagrodników, jako to: Nahumowicz, Nagonin, Semaniszyn, Kubarycz, Bursztyn, Hodowanciow, Pryndzolak, Bełzonow, Bełzecki, Halicki, Puskow, Marczyszyn, Pacykowski, i t. p. Wdów dwie. W tej wsi są młyny, przyłączone do arendy zamkowej. Str. 33: „Powinności poddanych tej wsi: Pieniędzy czynszowych z łanu jednego po zł. 40, czyni 400 zł.; za stróża i hajduka zł. 160; za siana stogów 4 winni opłacić zł.

240; kolendnych pieniędzy 8, rybackich 50, za dwie sarny 4, spisnego 10 zł. Kniaziowie płacić powinni za kozaka zł. 120, za hajduka 15, z pól pustych zaś 300 zł. Z gruntu do cerkwi należącego zł. 24. Owsa mac 20, gęsi 21, kur 42, jajec 10 kop; panu podstarościemu na sustentament z łanu jednego gęś jednę, kur 2, a drew na opał co potrzeba. Osobliwie ta wieś za robociznę płaci, jako się w sumaryuszu specyfikować będzie. Taż wieś dziesięcinę owczą, świnną i pszczelną dawać powinna". Str. 43 zawiera sumaryusz rocznej intraty. Czyni ona 1872 zł. Na str. 49 czytamy: „Pstrągarnia w M. ze wszystkiem dobrze opatrzona, która zawsze od tej gromady powinna być pstrągami napełniona i pod strażą tamtejże gromady zostawać". W inwentarzu z r. 1758 (rkp. Ossol., № 1419, str. 22 do 24) czytamy: „Osiadłość wsi M. 134 (wymienia po nazwisku). Wołów 80, byków 46, krów 116, jałówek 20, owiec 635. Powinności wsi: Ta wieś że obrócona na pańszczyznę, z tej racyi są jej powinności opuszczone, jednakże dają hiberny złp. 280, smolackich zł. 190, na kozaka zł. 75, pogłównego na rok cały zł. 58. Ta wieś osiadła na łanach 10. Pstrągów do sadzawki kop 3. Iwaś Popowicz Mizuński z gruntu gromadzkiego, którego używa, corocznie płacić ma zł. 40. Poddanych pociężnych znajduje się 40; robi z nich każdy w tydzień po 2 dni, na rok robocizny wyniesie ciągłej dni 4160. Pieszych, robiących po dni 2, znajduje się 30; na rok wyniesie dni 3120. Pieszych, robiących po dniu jednym, znajduje się 50; na rok wyniesie dni 2600. Suma robocizny pieszych i pociężnych dni 9880. Rachując dzień robocizny tak ciągłej jako i pieszej po gr. 3, czyni zł. 1976". Str. 42: „Gromada mizuńska na łąkach inwentarskich zrobiła siana stertę na wzdłuż sążni 5, na czole 2; w M. za hutą zrobiono wzdłuż sążni 15". Na str. 77 i nast. do 89 podany spis wydatków, jako to: expens na kuźnice mizuńskie tudzież na majstrów i kuźniaków i innych rzemieślników; na kowalów, sichtanów, na magistra, piecowego, fryszera; zapłata cieślom i parobkom; expens potoczna na restauracyą kuźnic mizuńskich; zapłata rudy kopanej i zwiezionej z zamku; expens na rąbanie sążni do kuźnic. Fabrykę żelaza w M. utrzymywał rząd do niedawna a w r. 1875 wzywał zarząd fabryki handlowo-przemysłową izbę lwowską, do udzielenia dat statystycznych, odnoszących się do fabrykacyi żelaza i towarów żelaznych w Galicyi, mając na celu rozszerzenie i przeistoczenie fabryki. Izba handlowo-przemysłowa odpowiedziała na wszystkie pytania, ale niebawem potem fabrykę zniesiono. *Lu. Dz.*

Mizuńka, rz., wypływa w obrębie gminy Wyszkowa, w Karpatach wschodnich, w dziale Beskidu Wyszkowskiego, z pod granicznego grzbietu karpackiego; płynie zrazu na wsch., zabierając od praw. brz. dwa górskie potoki bezimienne i opłukując płd. stopy góry Kalinowcami zwanej, 993 m. wys. Zasiliwszy się od praw. brz. wodami pot. Sidynowca, zwraca się na płn. doliną górską, a dobiegłszy do górnych chat Wyszkowa wygina się na płn.-zach.; przepływa obszar Seneczowa, i wreszcie w kierunku płn.-wsch. przez obszar Mizunia podąża do Świcy z lew. brz. Od praw. brz. przyjmuje potoki Sidynowiec, Rostokę, Bohuńkę, Strymbę, Krzywicę, Tarnicę, Jałowy, Sapolej, Sokolin i Pionkę z Trojanem; z lew. brz. Bahoński pot. al. Bagna, Beskidowiec, Słowiankę, Seneczyn, Skoperszczak, Sobol, Hłuboki, Bystry, Falaczarski, Berny i Krajnę. Nad praw. brzegiem rzeki wznoszą się potężne działy górskie, tworzące dział wodny między Świcą a Mizuńką. Przedewszystkiem postępując od płd. ku płn. mamy szczyty: Heczkę (1108 m.), Mińczoł (1454 m.), Pusty wierch (1358 m.), Bahonkę (1339 m.), pasmo Roztoki z szczytami Tomnatyk Mały (1235 m.) i Tomnatyk Wielki (1204 m.), dział Dauszki (1264 m.), dział Chomu (1347 m.); Szczawną (1176 m.), nareszcie Łysę (1160 m.). Niemniej górzystym jest brzeg lewy M. Wznoszą się tutaj szczyty Kalinowce (993 m.), Wepienek (903 m.), Buskowa (900 m.), Olszanowiec (1043 m.), Czyrak (1251 m.), Krasna (1136 m.), Bukowiec (1112 m.), Czarna Sechła (1188 i 1287 m.), Przysłop (1022 m.), Jaworzyny (1134 m.), Gorgan (1133 m.), Przysłop (1012 m.), Luta (1093 m.), Czerkiszcze (1126 m.), Pisok (702 m.), Zasiałki (644 m.) i Hlubiczka. Spad wód okazują następujące liczby: 1000 m. (źródła), 847 m. (ujście Sidynowca), 812 m. (górne chaty Wyszkowa), 759 m. (ujście Słowianki), 812 m. (gór. na chaty Wyszkowa), 759 m. (ujście Słowianki), 653 m. (powyżej ujścia Sapoleja), 544 m. (poniżej ujścia Pionki), 455 m. (ujście). Wody Mizuńki przedstawiają w górnej części krainę pstrąga, a w dolnym biegu lipienia. *Br. G.*

Miżajcie 1.) wś, pow. szawelski, gm. radźwiliska, 56 dusz, 495 dz. ziemi. 2.) **M.**, wś, pow. rossieński, par. kielmeńska. *J. G.*

Miżajtele, wś, pow. rossieński, par. kielmeńska.

Miżańce, wś, pow. sejneński, gm. Kudrany, par. Lejpuny, odl. 37 w. od Sejn, ma 14 dm., 170 mk. W 1827 r. par. Liszków, 11 dm., 68 mk. M. wchodziły w skład dóbr Kudrany (ob.).

Miżance 1.) wś rząd. nad Niemnem, pow. trocki, w 4 okr. polic., gm. Merecz, okr. wiejski Soleniki, o 14 w. od Merecza a 101 w. od Trok, 4 dm., 62 mk., z tego 49 katol., 13 prawosł. (19 dusz rew.); należy do dóbr rząd.

Merecz. 2.) **M.**, wś rząd. nad rz. Rawdanką, pow. lidzki, właściwie *Mieżańce*, ob.). *J. Krz.*

Miżany 1.) dobra i wś, pow. trocki, w 2 okr. polic., gm. Żyżmory, okr. wiejski M., o 11 w. od Żyżmor, w widłach linii dwu dróg żel. pod Koszedarami się rozchodzących; 97 dusz rew., własność hr. Benedykta Tyszkiewicza. Okr. wiejski M. obejmuje wsie. M., Ejciekany, Wilany-Gąsiewo i zaśc. Jodyszki, Szukiszki, Szymkowszczyzna. 2.) **M.**, zaśc. szlach., tamże, o 52 w. od Trok, 1 dm., 4 mk. kat. 3.) **M.**, osada strażn. przy dr. żel. petersb.-warszaw., tamże, o 54 w. od Trok, 4 dm., 21 m. katol. 4.) **M.**, okol. różn. właśc., pow. oszmiański, w 1 okr. polic., o 16 w. od Oszmiany, 9 dm., 172 mk. kat. 5.) **M.** al. *Mieżany*, okol. szl., pow. lidzki, w 2 okr. polic., o 48 w. od Lidy a 12 od Ejszyszek, 11 dm., 79 mk. kat.

Miżewicze, wś, pow. słonimski, b. st. poczt., o 16 w. od Rożany a 20 od Słonima. M. w lokacyi 1717 r. wykazane jako wójtostwo w wojew. nowogrodzkiem, pow. słonimskim; należało wtedy do ekonomii słonimskiej, płaciło hyberny, czopowego i podymnego 1240 zł. (ob. Vol. Leg., VI, str. 187). Później zamienione na sstwo niegrodowe. Gdy w 1776 r. ustawą sejmową podnoszono kwartę w ekonomii słonimskiej, wspomniano sstwo miżewickie z przynależnemi do onego wsiami: M., Juchnowicze i Woronicze z przyległościami (ob. Vol. Leg., VIII, str. 574). W 1766 r. posiadał je Narbut, marszałek lidzki, opłacając kwarty 602 zł. 14. *A. Jel.*

Miżniuny, wś włośc., pow. wileński, 5 okr. polic., gm. i okr. wiejski Szumsk (o $^3/_4$ w.), o 26 w. od Wilna, 17 dm., 205 mk., z tego 25 prawosł., 178 kat.; należy do dóbr Szumsk gen. Łabyncewa.

Miżyki, wś nad rz. Wirwitą, pow. szawelski, gm. i par. łuknicka, 33 dusz, 161 dz. ziemi. Należała do Berżynian. *J. G.*

Miżyniec al. *Niżyniec*, rus. *Miżynec*, wś, pow. przemyski, 16 kil. na płd.-wsch. od Przemyśla, 9 kil. na wsch. od sądu pow., i urz. poczt. i st. kol. w Niżankowicach. Na płn. leżą Boratycze i Stroniowice, na płn.-zach. Drozdowice, na płd.-zach. Zrotowice, na płd. Gdeszyce, na wsch. Radochońce (w pow. mościskim). Przez wieś płynie pot. Warwa, dopływ Wiaru, wchodzący tu z Gdeszyc, a płynący na płn.-zach do Drozdowic i zasilony w obrębie wsi małemi strugami. W dolinie potoku leżą zabudowania wiejskie (249 m.). W płd. stronie, na lew. brzegu potoku, dwór, na płn. graniczy folwark; na płn.-wsch. las Zwierzyniec, oparkaniony, a obok niego cegielnia. W tej stronie wsi wznoszą się poszczególne wzgórza do 318 i 391 m. wys. Własn. więk. (ks. Adama Lubomirskiego) ma roli or. 574, łąk i ogr. 103, past. 67, lasu 541 mr.; wł. mn. roli or. 828, łąk i ogr. 165, past. 39, lasu 154 mr. W r. 1680 było 1022 mk. w gm., 133 na obsz. dwors. (między nimi 381 obrz. rz.-kat.). Par. rz.-kat w miejscu (dek. mościski, dyec. przemyska). Należą do niej Boratycze, Drozdowice, Gdeszyce i Stronowice. Dokument pierwszej erekcyi tej parafii zaginął. W r. 1488 wznowili fundacyą Piotr Derśniak z Rokietnicy i Jakób Kamieniecki z Nowodworu. Kościół mur. wzniesiony i konsekrowany w r. 1772 pod wez. WW. ŚŚ. Przy kościele istnieje bractwo ś. Trójcy i wstrzemięźliwości od napojów gorących. Par. gr.-kat. w miejscu (dek. niżankowicki, dyec. przemyska). Należą do niej Zrotowice i Gdeszyce, ktore to wsie, jak się z dawnych metryk okazuje, tworzyły niegdyś osobne parafie. We wsi jest cerkiew pod wez. ś. Bazylego, szkoła etat. 1-klas. i szpital ubogich, założony w 1758 r. przez Adama hr. Mniszka, w celu utrzymania 5-ciu ubogich miejscowych. M. jest siedzibą głównego zarządu i punktem środkowym dóbr ks. Adama Lubomirskiego, administrowanych w własnym zarządzie. Dnia 1 grudnia 1877 r. puszczono w ruch gorzelnię, zbudowaną kosztem 16,000 zł. w. a. Opis tej gorzelni wraz z planami umieścił M. Zajączkowski w „Dźwigni", Lwów 1878, № 4, str. 28. *Lu. Dz.*

Miżyreczje, właśc. *Międzyrzecz*, wś, pow. wołkowyski, ob. *Międzyrzecz* 1.). Do wiadomości tam podanych dodać należy, że leży przy zlewie Saski, Dubówki i Zerdnianki, dopływów Zelwy.

Mje... nazwy kaszubskie tak się rozpoczynające ob. pod *Mie*.

Mjedźwiez, po niem. *Medewitz*, wś, właściwie złożona z dwóch części: Medewitz i Birkenrode, w części serbska, na saskich Łużycach, w pow. budyszyńskim. W 1880 r. 47 dm., 286 mk., w tem 89 Serbów. *A. J. P.*

Mjeliczkj, kasz., ob. *Miliczek*.

Mjereszeno, kaszub. ob. *Mieruszyn*.

Mjerkow, niem. *Merka*, wś serbska na saskich Łużycach, pow. budyszyński. W 1880 r. 23 dm., 146 mk., w tem 110 Serbów. *A. J. P.*

Mjeszicy, *Meschwitz* al. *Meschitz*, wś serbska na saskich Łużycach, pow. budyszyński. W 1880 r. 47 dm., 271 mk., w tem 237 Serbów.

Mkolyno, w Lib. Ben. Łaskiego, dzisiejsze *Mąkolno*.

Mladetzko, wś, pow. tropawski, na Szlązku austr., ma 330 mk. Szkoła początkowa.

Mlakowatie, grupa zabudowań w okr. gm. Szypotu kameralnego, w przysiołku Hroby, w pow. radowieckim. *Br. G.*

Mlatka, góra 946 m. wys., pod 48°56′ 30″ płn. szer., a 40° 59′ wsch. dłg., od F., w płd. stronie Orawczyka, pow. stryjski.

Mlądz, wś, pow. nowomiński, gm. i par. Wiązowna. W 1827 r. 23 dm., 216 mk.

Mlecewo (niem.), *Mleczewo* i *Mletzewo*, dok. *Mileczen*, *Mylecz* XV w., *Leczen* 1498, *Loetzen* 1592, *Mlietzen* 1605, dobra ryc., pow. sztumski, ze st. p. i tel., 6 kil. na płn.-wschód od m. pow. Leży w równinie z dobrą, pszenną glębą. M. jest zarazem przystankiem kolei malborsko-mławskiej, o 15 kil. od Malborga, Okr. urz. stanu cywil. Kołoząb, par. kat. Kalwa, ew. Sztum, szkoła Klecewo. Obejmuje 123·89 ha roli orn. i ogr., 16·16 łąk, 3·19 nieużyt., 0·39 wody, razem 143·63 ha; czysty dochód z gruntu 2574 mrk. Właśc. Ignacy Tolkiemitt na Klecewie. W 1868 r. 12 bud., 5 dm., 57 mk., 45 kat. 12 ew. Jest zamiar wzniesienia tu cukrowni (1884 r.). Tutejsza agentura poczt. liczy się do III klasy. M. wzięło swoje miano zapewne od Prusaka Milcze, którego wymienia przywilej dla Polaszek wystawiony w 1370 r. W 1490 r. wspomniany w dok. Olbrecht von Mletcz, Olbrycht z Mlecewa (Ob. Kętrz. O lud. pol., str. 195). Dalej wymieniają jako posiedzicieli M. Kalksteinów, obok nich Brantów i Milewskich. W połowie XVII w. siedzi tu krótki czas Strembowski. Od tego czasu począwszy dzierżyli M. Szeliscy (1773). W 1804 r. posiada te dobra porucznik v. Hainski. Według taksy rządowej oszacowano je na 13,871 tal. Ob. Schmitt Gesch. des kr. Stuhm, 1868, str. 234. W 1858 r. był właśc. Woelk. *Kś. Fr.*

Mlechow, wś nad rz. Możanką, dopł. Berezyny, pow borysowski, w okr. pol. łohojskim, gm. łosznickiej, ma cerkiew; po uwłaszczeniu było 47 osad włócznych; miejscowość poleska, grunta lekkie, łąki obfite. *Al. Jel.*

Mlecze, folw., pow. mogilnicki; 6 dm., 100 mk., 1435 mr.; należy do gm. i domu Linowiec. Poczta i gośc. w Orchowie, st. kol. żel. i tel. w Trzemesznie. *M. St.*

Mleczka, rzeka, powstaje z połączenia się dwóch znacznych strumieni, tj. Mleczki zachodniej i wschodniej. a). Ml. zachodnia nastaje we wsi Grzegorzówce al. Gregorówce, w pow. rzeszowskim; płynie od źródeł swych na północ między domostwami tejże wsi, poczem zwraca się na wschód; przepływa gregorowskie łąki śródleśne, gdzie od pr. brz. zabiera potok Bannę (ob.); następnie przechodzi na obszar Hadla szklarskiego. Tutaj płynie na płd.-wsch. przez okolicę leśną, potem łąki, a przyjąwszy z lew. brz. Tarnawkę, zwraca się na wsch., następnie płn.-wsch., oddzielając Hadle szklarskie, od Hadla Kańczudzkiego (pow. łańcucki). Wygiąwszy się znowu ku wschodowi, tworzy granicą między Zagórzem a Manastarzem. Od ujścia Turzego pot. w Zagórzu podąża ku płn.-wsch., przez łąki manasterskie, gdzie z lew. brz. przyjmuje znaczny strumień Hussów, od wsi Hussowa na płd.-wsch. płynący. W dalszym swym płn.-wsch. biegu zrasza obszar Siedleczki, gdzie z lew. brz. zabiera pot. Siedleczkę, opływa miasteczko Kańczugę, wieś Niżatyce, zrasza płn.-zach. obszar Krzeczowic i płd.-wsch. obszar Urzejowic, gdzie od lew. brz. przyjmuje Markową pot., a nieco poniżej łączy się od pr. brz. z Mleczką wschodnią. b) Ml. wschodnia nastaje ze zlewu dwóch znaczniejszych strug leśnych, we Woli węgierskiej (w pow. jarosławskim); wschodnia struga spływa z Wielkiego lasu, pokrywającego półn. stoki góry Bukowego Garbu (426 m.), zachodnia zaś z zachodnich lasów Woli węg. Oba te potoki łączą się we Woli węg., nieopodal pieca wapiennego, na wys. 249 m. npm. Płynie na północ doliną górską przez wieś Węgierkę, nad którą od zach. wznosi się rozłożysty grzbiet Iwa (406 m.), a od wsch. góra Smiagówka (389 m.). Przyjąwszy od lew. brz. pot. Pruchnik, zrasza łąki w Tyniowicach, następnie mija Więckowice i Bystrowice. W Cząstkowicach zabiera znaczny strumień Jodłówkę (ob.) z lew. brz. Opływa od wsch. Cząstkowice i Pełnatycze, poniżej których zwraca się na płn.-zach.; płynie łąkami moczarowatymi popod Zarzyce, od której to wsi przybiera nazwę „Zarzyce“. Poczem płynie granicą Rożniatowa i Krzeczowic (od płd.), a Łapajówki (od płn) i na granicy Urzejowic, Łapajówki i Krzeczowicz łączy się z Mleczką zach. Odtąd Mleczka połączona płynie na płn., tworzy granicę między gm. Mokrą Stroną (od zach.), a Żurowiczkami długimi, Maćkówką i obszarem Przeworska (od wsch.). Opływa od zach. Przeworsk, przepływa wieś Gorliczynę, wreszcie Gniewczynę, gdzie uchodzi do Wisłoka z pr. brz. Długość biegu M. zach. wynosi 25 kil., M. wsch. również 25 kil. M. połącz. 16 kil.; od źródeł więc, czy to zach., czy też wsch. M., do ujścia do Wisłoka, ma długości 41 kil. M. zach. zasilają z pr. brz. pot. Banna, Łęgi, Turzy, Łapuszka, z lew. brz. Tarnawka, Hussów, Siedleczka i Markowa. Do M. wsch. z pr. brz. uchodzi p. Mokrzyska, al. Moczyska, z lew. zaś brz. Pruchnik, Jodłówka i Pantolówka. Do M. połączonej zlewa swe wody od pr. brz. Mirociński, od lew. Grzęska pot. Spadek wód M. zach. podają liczby: 330 m. (źródło); 304 m. (las Iścizna w Grzegorzówce); 258 m. (powyżej stawu w Hadlu szklarskiem); 235 m. (ujście Turzego pot.); 226 m. (na dolnym końcu Manasterza); 214 m. (ujście Siedleczki); 206 m. (pod Kańczugą); M. wschodniej: 249 m. (połączenie strug źródlanych); 224 m. (pod Tyniowicami); 212 m. (ujście Jodłówki); 196 m. (połączenie się obu Mleczek); 180 m. (ujście do Wisłoka). W wodach tej rz. żyją ryby: jelec, kiełb, lin, okoń, płotka, szczupak, śliz, węgorz, (czasem.). *Br. G.*

Mleczki, wś pryw., pow. wilejski, w 2

okr. pol., gm. Dołhinów (o 6 w.), okr. wiejski Suchobory, o 42 w. od m. pow. Wilejki, przy b. dr. pocztowej z m. Dołhinowa do Wilejki, 7 dm., 73 mk., kat.; należy do dóbr Suchobory, Hryniewskich.

Mleczko *Łąka* ob. *Łąka* (V, 633).

Mleczków, wś i kol. nad rz. Bosak, pow. radomski, gm. Zakrzew kościelny, par. Cerekiew, odl. 8 w. od Radomia. Wś ma 29 dm., 254 mk., 301 mr. ziemi włośc. i 138 m. dwor.; kol. ma 7 dm., 41 mk., 41 mr. W XV w. wieś królewska, płaci dziesięcinę z łanów kmiecych dziekanowi kieleckiemu, folwark zaś, zagrodnicy i karczma swemu proboszczowi (Dług. I. 444). Folw. i wś. M. z nomenkl. Zdziechów, rozl. mr. 569: gr. or. i ogr., m. 198, łąk m. 13, lasu m. 137, wody m. 1, zarośli m. 31, nieuż. i place m. 16, w wieczystych dzierżawach, m. 172. Bud. z drzewa 19, płodozmian 10 polowy, pokłady torfu. W 1874 r. odprzedano częściowym nabywcom mr. 300. Wś M. os. 20, z gr. mr. 174. *Br. Ch. A. Pal.*

Mleczkowa *Mogiła*, kopiec pod wsią Dunieliszki (ob.), pow. poniewieski.

Mleczkowo, wś., pow. inowrocławski, 25 dm., 246 mk., 218 ew., 28 kat., 55 analf. Poczta i gośc. w Dąbrowie o 4 kil., st. kol. żel. i tel. w Gniewkowie o 18 kil. M. należało do dóbr Łąsk (ob.). *M. St.*

Mleczkowszczyzna 1.) zaśc. włośc., pow. wilejski, w 1 okr. pol., gm. krasnosielska, okr. wiejski Granicze, o 8 w. od mka Krasne, 4 dusze rewiz.; należy do dóbr rządowych Krasne al. Krasne sioło. 2.) **M.**, os. karcz., pow. Wilejki, w 1 okr. pol., o 44 w. od m. pow. Wilejki, przy b. drodze pocztowej, z m. Wilna do Mińska, 1 dm., 7 mk. żydow.; własność Swidy. *J. Krz.*

Mleczna, rzeczka powstaje z połączenia się strumieni płynących od Kierzkowa, Jeżowej Woli, Godowa i Malczowa, w pow. radomskim, i łączących się pod Radomiem. Od tego miasta płynie ku półn. koło Lesiowa, pomiędzy Józefowem i Owadowem i na wsch. Jedlińska wpada z praw. brz. do Radomki. Długa 18 w. Poniżej Radomia, porusza kilka młynów, pomimo że w górnym biegu w lecie prawie zupełnie wysycha (ob. Tydzień Piotrk. 1873, № 40). Pod Lesiowem przyjmuje od prawego brzegu Pacynkę. *J. Bliz.*

Mleczna, wś włość., pow. radomski, gm. i par. Radom, odl. 5 w. od Radomia, ma 8 dm., 80 mk., 148 mr.

Mleczna-*Dziura*, pieczara, ob. *Haligowce.*

Mleczne, jez., jedno z grupy jezior leżących w dorzeczu rz. Pyrry, dopływu Kotry, w pow. grodzieńskim (ob. t. II, 834.).

Mleczówka wś, włośc., pow. rypiński, gm. Okalewo, par. Lubowidz, odl. 19 w. od Rypina. Posiada szkołę początkową, ma 24 dm., 297 mk., 738 mr. ziemi i 11 m. nieużytków. W 1827 r. par. Skrwilno, 9 dm., 119 mk. (ob. Kod. Dypl. Muczk., II, 232).

Mlekarnia al. *Melkarnia*, kasz. *Mlekarnjo*, niem. *Milcherei-Psalteristen*, albo *Dompsalteristen.-M.*, wś, pow. świecki, st p. Nowe; par. kat. Komorsk, ew. Nowe, szkoła Pastwisko. Ma 7 bud. 6 dm. (1868 r.), 24 mk., 7 kat., 17 ew.; według szematyzmu dyecezal. z 1867 r. 13 kat. Wś ta była dawniej własnością biskupstwa włocławskiego; jej dochody szły na psałterzystów przy tamtejszej katedrze, ztąd owa nazwa.

Mlekówka (Kętrz), miejscowość w pow. leckim; w spisach urzędowych niema jej.

Mlenek, młyn, ob. *Kadłub*, pow. olesiński.

Mletzewo (niem.), ob. *Mlecewo.*

Mlewiec, jezioro, niem. *Lebener-See*, pow. toruński, między wsią Mlewiec a Nowym dworem, ma 420 mr. obszaru. Było tu przedtem 12, teraz tylko 6 toni (ob. Wernicke: Beschr. d. St. Thorn, str. 245). Należało dawniej do benedyktynek w Toruniu. Ponieważ Torunianie wzbraniali połowu, ustąpiły go miastu zakonnice za roczny czynsz 50 grz. wynoszący (ob. Fankidejski Klasztory żeńskie, str. 165).

Mlewiec 1.), niem. *Hofleben*, dok. *Kl.-Lewen* 1222, *Lewitz* 1282, *Leben* 1527, dawniej *Kl. Mlewo*, dobra ryc., pow. toruński stacya poczt. Kowalewo 7 kil. odl. Zawierają 291·38 ha roli orn. i ogr., 68·73 łąk 14·84 nieużyt., 100·63 wody, razem 275·58 ha; czysty dochód z gruntu 5650 mrk. Par. kat Kiełbasin, ew. Kowalewo, szkoła Srebrniki, okr. urz. stanu cywiln. Rychnowo. Ma 20 bud., 8 dm., 131 mk. W 1868 r. 97 kat., 34 ew. Cegielnia, w której wyrabiają dreny; hodowla bydła holend. rasy, trzoda chlewna poprawna. M. należy do starożytnych osad. Konrad z M. (Conrad v. Lewitz) zakłada r. 1282 nad jeziorem Łomem wieś Grutę (Frankenhagen; ob. Kętrz. O ludn. pol. w Prusach., str. 66). Za czasów krzyżackich należał M. do komturstwa toruńskiego; w komturskiej lustracyi zapisany jest M. jako posiadający 32 włók i płacący 19 grzywien czynszu. R. 1527 darował Zygmunt I. M. Toruniowi. Wtedy Niemcy zwali go dla odróżnienia od wsi Leben, t. j. Mlewa, „Hofleben.“ Później wydało miasto M. w wieczystą dzierżawę. W pierwszej połowie bieżącego stulecia obejmował M. 76 włók, 20 mr. i 40 prętów obszaru 8 dm., 22 innych bud. i 93 dusz. Wizyta Strzesza z r. 1667 powiada, że M. był przedtem miejscem warownem („quondam castrum muratum.“); mesznego nie płacił podówczas. M. wspominany już w przywileju łowickim z r. 1222 (ob. Kętrz. O lud. pol., str. 56.). Z wizyt Potockiego z r. 1706 dowiadujemy się, że M. pła-

ził dawniej 9 korcy żyta i tyleż pszenicy meszneg, teraz tylko po 3 korce. (str. 129.). 2.) **M.**, wybud., niem. *Mlewiec-Abbau*, pow. toruński, st. p. Kowalewo, par. kat. Kiełbasin 1 m. odl., ew. Kowalewo, okr. urz. stanu cywil. Rychnowo, szkoła Srebrniki; zawiera 661.41 mr. magdeb. obszaru, 22 bud., 7 dm., 54 mk., 47 kat., 6 ew. 3.) **M.** *Neusasserei* (niem.), kolonia, pow. toruński, st. p. Kowalewo. par. kat. Kiełbasin, ew. Kowalewo, szkoła Mlewo, zawiera 250·99 mr., 17 bud., 12 dm. (1868 r.), 101 mk., 75 kat., 26 ew. Okr. urz. stanu cywil. Rychnowo. *Kś. Fr.*

Mlewo, dok. *Lewen*, wś. włośc. nad rz. Drwęcą, pow. toruński, st. p. Kowalewo, par. kat. Kiełbasin $^1/_4$ mili odl., ew. Kowalewo, szkoła kat. w miejscu, okr. urz. stanu cywil. Rychnowo.; ma 3157·57 mr. obszaru, 92 bud., 41 dm., 407 mk. (1868 r.), 390 kat., 9 ew. M. zwało się dawniej za czasów krzyżackich z niem. Lewen; wizytacya Strzesza z r. 1667 donosi, że tu podówczas było tylko 3 gburów i 1 półgbur (semicmetho); dawniej 12., wś należała do m. Torunia i sołtys siedział na gburskich włókach, od włóki dawali mesznego 1 korzec żyta i tyleż owsa. Około 1838 r. liczono tu 117 włók, 6 mr., 17 dm., 33 innych bud. i 63 mk. Według ksiąg szkodowych z r. 1414 poniosło M. w wojnie 600 grzywien szkody. *Kś. Fr.*

Mlęcin, wś, pow. radzymiński, gm. Rudzienko, par. Wiszniew. W 1827 r. wś. rząd., 17 dm., 116 mk. Kaplicę tu wystawił ks. Ochabowicz, przeor. dominikanów warszawskich. Dobra M. składają się z folw.: M. i Adamowa, wsi: M., Wiszniówka, Wólka Mlęcka, Gęsianka Borowa, Narty, Zebrówka i Strzebula; rozl. mr. 1164: gr. or. i ogr. mr. 596, łąk mr. 77, pastw. mr. 2, lasu mr. 446, nieużyt. i place mr. 41; bud. mur. 2, z drzewa 15. Płodozmiem 9 i 11 polowy; pokłady torfu. Wś M. os. 27, z gr. mr. 101; wś Wiszniówka os. 3, z gr. mr. 29; wś Wólka-Mlęcka os. 10, z gr. mr. 123; wś Gęsianka Borowa os. 3, z gr. mr. 113; wś Narty os. 14, z gr. mr. 220; wś Żebrówka os. 39, z gr. mr. 726; wś Strzebula os. 18, z gr. mr. 210. *A. Pal. Br. Ch.*

Mlęcka *Wólka*, wś, pow. radzymiński, gm. Rudzienko, par. Wiszniew. W 1827 r. wś rząd 8 dm., 61 mk.

Mlice *Koziki* wś, **M.** *Kostery* folw. i M. *Jarłuty*, wieś, pow. płocki, gm. Majki, par. Łęg, odl. 23 w. od Płocka. M. Koziki wś, ma 5 dm., 106 mk., 310 mr. ziemi dobr. i 20 m. nieuż. M. Kostery, folw, 2 dm., 18 mk., a wraz z nomenklaturą Obory, rozl. mr. 312: gr. or. i ogr. mr. 230, łąk mr. 39, pastw. mr. 38, nieuż. i place mr. 6; bud. mur. 1, z drzewa 6. Co do wsi Mlice Jarłuty, ob. *Łężek* (T. V, 668).

Mlichów, jezioro w półn. części pow. chojnickiego, niedaleko Widna. *Kś. Fr.*

Mliczki, grupa zabudowań wiejskich w Woli rafałowskiej, w pow. rzeszowskim. *Br. G.*

Mlietsch 1.) w 1288 r. *Mlesco*, wś i dobra pow. wrocławski. 2.) **M.**, wś. i dobra, pow. stynawski, posiada kościół par. ewang., szkołę. W 1840 r. 73 dm, 553 mk. (18 kat.). Do dóbr należy folw. Guhl i dwa młyny wodne.

Mlijów, w dok. *Mihlijewo*, *Miglijewo*, *Imglijewo*, *Mglijów* i *Mlejów*, wś nad rz. Olszanką, pow. czerkaski, na płn.-zach. od Smiły, ma 4269 mk. prawosł., 10 katol. i 79 żydów. Rozlegle pobudowana wieś ta, rozsiadła się wzdłuż rzeczki Olszanki (Olszanicy), o 4 w. od mczka Horodyszcz. W polu, pomiędzy tą ostatnią osadą a M., znajduje się rafinerya cukru Jachnenka i Semirenka (dziś w administracyi), założona w 1848 r. o 10 parowych prasach hydraulicznych. Wieś ta leży częścią w okolicy otwartej, częścią od strony Moszen oparta o pasma lasów, równolegle wkraczających tu długiemi odnogami. Jednakże dziś już wiele z tych lasów siekiera uprzątnęła. Położenie miejsca zewsząd malownicze: rzeki, stawy, lasy i gaje, wzgórza łamiące powierzchnię w coraz nowe ustronia, nadają okolicy jakby postać ogrodu. Gleba tu żyżna. W przeszłym wieku w lasach mlijowskich kopano rudę żelazną. Jakiś fabrykant, cudzoziemiec oświadczył był ks. Lubomirskiemu, dziedzicowi tych dóbr, że ruda tutejsza „na żelazo sztabowe byłaby zdatna i że widział on ślady rudy ziemnej w górach, nad jarami się ciągnących“ (O kościele Smilańskim, Wilno, 1856, str. 22). Okolica ta już w X w. była zajętą przez Ruś kijowską. Istotnie na tejże przestrzeni w tychże czasach spotykamy ruskie grody, jako to: Kaniów, Towarów (dziś Międzyrzecz), Korsuń, Zarub, Rodnię (dziś Piekary) i Dwereń (dziś Dereńkowiec); wszelako od połowy następującego stulecia widziemy już, że granica tejże Rusi od rzeki Rosi aż do Stuhny zaczyna się zwężać i cofać, a natomiast na tychże samych obszarach inne już, koczownicze a różnoimienne pokazują się plemiona. Widzimy tu koczujących na przemian to Połowców łukomorskich, to Torków, Berendejów lub Czarnych Kłobuków. Toć w Dwereniu wódz Czarnych Kłobuków Kontuwdiej przebywa (Ipat. let., str. 453), a także i han Połowców Toglij. Itomglij ma tu swoje koczowisko i bodaj czy Mglijów lub Imglijów nie otrzymał od niego też swojego nazwiska? (Ipat. let., str. 450). W 1240 r., jak wiadomo, następuje najazd mongolski, który zarówno tuziemców jak i owych nomadów z tych kątów wymiata. Ze szczątków Czarnych Kłobuków, jak się domyślać należy, mogli też powstać późniejsi Ko-

zacy. Jednakże wiele jeszcze lat potrzeba było na to, aby na tutejszych pustych obszarach stalsza osiedliła się ludność. Dopiero przy schyłku XIV w. i w pierwszych dziesiątkach XV, po raz pierwszy ukazują się tu osiadłe miejsca, jako to: Czerkasy, Zwinigródka, Moszny, Radywonowo, Łebedyn i Kiryłów. Toć królowie polscy i w. ks. lit. i z ich ramienia wielkorządcowie kijowscy (Olelko 1443—1455 i Szymon † 1471) ludziom rycerskim lub publicznej zasługi te miejsca puste lub słabo zaludnione, jako „wysługę" rozdają. Jakoż zrazu dość szczupły poczet nam się przedstawia owych obdarowanych „wysłużonemi dobrami", albowiem z tych czasów miejscowe akta nadmieniają nam tylko o ks. Hlińskich i o jakichściś, nieznanych nam bliżej, Jerszewiczach i Waśkiewiczach. Ale że ich było niewielu, tem większe zatem mogli posiąść oni obszary. Toć widziemy np., że Hlińscy posiedli wielce szeroką Radywońszczyznę, Jerszewicze—Moszenszczyznę, a niejaki Fedko Waśkiewicz niemałe też: Mihlijewo (Mlijów) a Orłowiczy a Lińczyncy (Antonowicz: Hramoty, str. 33). Z dokumentów atoli dowiadujemy się, że tegoż Fedka Waśkiewicza, następnie, na służbie hospodarskiej przebywającego, ubijają Tatarzy, więc z wdową jego Hryńko Waśkiewicz się żeni. Toć król Aleksander w 1499 r. na prośbę tegoż Hryńka Waśkiewicza przenosi na jego własność „sieliszcze Mihlijewo, a Orłowiczy, a Linczyńcy", gdyż po Fedku „żadnych naśledków nie było", z tem jednak, żeby tenże Hryńko, z tychże dóbr służbę ziemską służył. Przywilej ten wydany był w Krakowie 12 aprila, indikta 6 (Ant. Hram., str. 33). Ale było to już po napadzie Mendligireja (r. 1489), który to napad, jak wiadomo, „zemlu kiewskuju uczynisza pustu" (Nikon, letop., VI, 118). M. uległ był zapewne takiemuż jak i reszta kraju losowi i z całą okolicą prawdopodobnie był zburzony, albowiem, jak to widziemy z wyżej wspomnionego przywileju króla Aleksandra, mianowanym on jest nie „siołem", lecz „sieliszczem", a rzecz wiadoma, że ten ostatni wyraz tyle dawniej oznaczał, co miejsce byłej wsi. Z trudnością wielką tedy, nader lękliwie tenże M. musiał się na nowo osiedlać, ile że leżał w stronie t. zw. Czarnego szlaku, którym nieledwie co roku teraz wpadali Tatarzy. Jakoż w 1527 r. spalili oni nieodległe od M. Horodyszcze (ob. Horodyszcze). Jednakże M. mniej mógł być stosunkowo narażony na owe tatarskie zagony, bo wielkie w pobliżu lasy i nie przebyte topiele błót Irdyńskich, mieszkańcom jego bezpieczniejsze nastręczać mogły schronienie. W 1533 r. Hryńko Waśkiewicz już nie żył, a wdowa po nim, Anna, zostawszy mniszką (inokinią), dobra mężowskie: M., Orłowicze i Leńczyńce, jak i własne wnioskowe Bachłowice nad Rastawicą zapisała zięciowi swemu Iwanowi Żubrykowi, który był ożeniony z jej córką Bohdanną. Miała ona wprawdzie i syna Kostja, ale ten był bezżenny (Ant., Hram., 59). Iwan Żubryk przez zabiegliwość powiększył jeszcze swoję fortunę akwizycyą w 1537 r. sąsiednich, obszernych wielu dóbr Radywonowskich od kn. Włodzimierza Putywlskiego (Hlińskiego), które to dobra przodkowie tegoż kn. Włodzimierza, Borys i Bohdan Fedorowicze, w dawniejszych czasach dzierżyli (archiw. Smilańskie). Miały atoli już wkrótce nadejść czasy, w których partykularna własność w tym zakątku, w obec dóbr hospodarskich, okalających ją dokoła, i gdzie żywiołu kozackiego, dzień za dniem wzrastającego, główne mieściło się ognisko, poczęła być coraz więcej niepokojoną. Owej własności prywatnej, szeroko rozpostartej w najbliższem sąsiedztwie swojem, Kozacy byli nieradzi oczywiście, bo jako pochodzący prawdopodobnie od owych niegdyś na tych obszarach panujących Czarnych Kłobuków, i tem samem poczytujący siebie za prawych jedynie tej ziemi ojczyców, ścierpieć nie mogli, aby kto z obcych im krwią, tu się obok nich sadowił i prawo swoje zakładał; toć pokąd byli mniej silni liczebnie, znosili to wszystko do czasu, ale skoro ujrzeli przewagę swoję liczebną, zaczęli też wrogować otwarcie z ziemianami tutejszymi, w małym tylko stosunku rozsianymi w okolicy. A na pobudkach do waśni i wrogowania z pewnością im niezbrakło. Toć widziemy jak około tego czasu Kozacy z Czerkas drapieżnie posiadłości sobie Iwana Żubryka zagarniają, jak zabierają jego „uchody, pasieki i sieliszcza", z których tenże Żubryk jedne „od przodków swych, drugie, zakupem trzymał". Naturalnie, iż Żubryk o tę krzywdę poskarżył się wojew. kijow. Niemirowiczowi, który, wszedłszy w tę sprawę, przysądził mu te posiadłości, a następnie Zygmunt I w 1541 r. posiadanie onychże zatwierdził (Hram., str. 67). Ale jednym z drobniejszych wprawdzie motywów waśni, niemniej wszakże powszedniej, było to, że Kozacy zawsze pragnęli jedynie dla siebie uchwycić monopol polowania. Toć na własnych obwodach łowczych nieprzestając, bez względu na czyje bądź prawo, za żywym łupem wydeptywali oni cudze stepy i lasy, gonili bobry i cudze rybne pustoszyli wody. Toć i M. w tymże z nimi zostawał przypadku. Iwan Żubryk już w tym czasie nieżył, ale widzimy znowu, jak syn jego Wasyl użala się na Kozaka z Czerkas Zdana Powitkę o to, że ten mu bobry na Rdeni pogonił „ku niemałej krzywdzie i szkodzie jego". Sprawę tę z rozkazu króla

Zygmunta I rozbierał i rozsądził na korzyść poszkodowanego ks. Michał Wiszniowiecki, ssta czerkaski (Hram. 92). Wasyl Żubryk miał tylko jedną córkę Krystynę, która była pierwszymi śluby za Filonem Bałakierem, powtórnymi za Fedorem Roznoszyńskim. Oba ci mężowie jej zginęli w bojach z Tatarami, a więc wyszła ona za mąż po raz trzeci za Andrzeja Pachułę Korzeniowskiego. Z pierwszym mężem, Bałakierem, miała ona syna Jana, z dwoma drugimi same tylko córki, z których jedna Nastazya była za Janem Przygodzkim, Maryna za Stanisławem Gostkowskim, trzecia, nieznana nam po imieniu, za Jerzym Czechowiczem. Nadto z dokumentów, które nam służą, okazuje się niemniej, że jedna z tych trzech córek Krystyny Pachucinej Korzeniowskiej miała córkę za Sokorem, ale która z nich nie wiemy. Wyżej zaś rzeczony Jan Bałakier miał córkę za Hrehorym Zdanem Deleszkanem, a ten syna Mikołaja i córkę za Janem Kostiuszkiewiczem (Sumar. archiw. Lachowieckiego). Krystyna Pachucina Korzeniowska doczekała się też później starości i rojne nader grono dzieci, wnucząt i prawnucząt tę sędziwą niewiastę otaczało. Była ona panią szerokich bardzo, jak wiadomo, dóbr pojczystych, ale cóż z tego, kiedy po większej części pustych i mało co przynoszących, albowiem jak z jednej strony częste inkursye tatarskie wszelką w nich kolonizacyą i gospodarstwo tamowały, tak znów z drugiej Kozacy nieprzestawali je po staremu niepokoić. Ale tym razem Kozakom nie chodziło, jak dawniej, o owo pastwisko w lasach lub na stepach, o pasieki, tonie rybne i t. p., ale szło im o coś więcej, bo występowali już z tytułem niby prawnym, tak do Jaśkowa (późniejszej Smiły), jak i samego nawet Radywonowa. Czyli zaś te ich uroszczenia do dóbr owych były istotne lub urojone nie wiemy. Zdaje się jednak, że co się tyczy pretensyj ich do Jaśkowa, to takowe, jak to widzieliśmy, jeszcze w 1541 r. przez wojew. Niemirowicza były uchylone; Radywonowo zaś miało być później, bo w 1565 r., jakoby przez Wasyla Żubryka wpierw niejakiemu Radusie Hubie, a potem przez tegoż mieszczanom czerkaskim sprzedane, ale list kupny na tę majętność, jaki Kozacy produkowali, nie był w prawną obleczony formę, lecz tylko przez Żubryka „prywatnie, według tamtego starego zwyczaju" zeznany (Aleks. Jabłon., Źródła dziej., t. V, str. 224—5). Ale bądź co bądź, wszystko to w końcu musiało dojmująco dolegać dziedziczce M. i Radywonowa, która, jak się sama wyraziła, mając nieustannie „wielkie dolewki od Kozaków" pilnie też oglądać się zaczęła za jakimściś takim nabywcą „potężnym", którzyby i żyć w sąsiedztwie z Kozakami odważył się i któryby im imponował. Na pograniczu tem właśnie naonczas, z obowiązku swego jako hetman, Stanisław Koniecpolski, dość często przebywał. Ale zapoznał się on z temi stronami nierównie wcześniej, bo jeszcze wtedy, gdy w 1617 r. wraz z teściem swoim hetm. Żołkiewskim na komisyą z Kozakami, tak zwaną olszańską, w dobrach Korzeniowskiej odbywającą się, był zjechał. Prawdopodobnie już wtedy mógł on otrzymać propozycyą od dziedziczki M. korzystnego dóbr nabycia; oczywiście interes nie był do odrzucenia, ale Koniecpolskiemu, jako mężowi rycerskiemu, dla spraw osobistych i domowych najzupełniej wówczas jeszcze niestarczyło czasu; jakoż istotnie widziemy jak przez lat wiele ciągle on jest na wyłomie, w ogniu, w bojach, jak kolejno walczy z Turkami (1620), znosi więzy u tychże, jak bojuje z Tatarami (1624—33), ze Szwedami (1627—28) i nareszcie z Kozakami (1623—25). Atoli chwilowa przerwa w bojach nadeszła i dała też możność Koniecpolskiemu nareszcie pomyśleć i o sobie. Jakoż widziemy, że w 1633 r. nabywa on od Krystyny Pachucinej Korzeniowskiej dobra Mlijowskie i Radywonowskie za 24 tysięcy zł. liczby polskiej (Orędownik nauk., r. 1841, str. 340). Koniecpolski wsuwał się tedy w ten sposób w sam środek Kozaczyzny. Mamy ślad, że Kozacy w 1636 r. przed lustratorami sstwa czerkaskiego manifestowali się, iż in foro fori nieomieszkają windykować dóbr, do których rościli sobie pretensye w Radywońszczyznie (Jabł., Źródła dziejowe, V, str. 225). Wszelako czy zdobyli się na odwagę i czy poruszyli tę sprawę nie wiemy. Widzieliśmy już wyżej, że przecież dokumenta, na których się oni opierali, ani form prawniczych, ani słuszności urzędowej nie miały, a więc w każdym razie, gdyby się ta ich sprawa wytoczyła nawet na drogę sądową, już przez to samo z pewnością byłaby przegraną. Wiemy wszakże, iż Koniecpolski wkrótce po nabyciu dóbr M. i Radywonowa niemusiał być pewnym onych, kiedy swych dziedzictw potwierdzenia od Zygmunta III potrzebował (Siarczyński: Obr. wieku, I, str. 264), ale to prawdopodobnie było z innego powodu, a mianowicie z tego, że sukcesorowie Korzeniowskiej chcieli następnie uczynioną przedaż przez nią obalić, bo ich babka (jak dowodzili) nie miała prawa sprzedawać dóbr, których była tylko dożywotniczką (Sum. arch. Lachow.). Ale w kilka lat po objęciu dóbr M. i Radywonowa przez Koniecpolskiego na sejmie w 1635 r. zarządzono wybudowanie twierdzy Kudak, w dzikich polach, nad jednym z porohów Dnieprowych i polecono przyprowadzić to do skutku Koniecpolskiemu. Jakoż wkrótce stanęła tam twierdza; miała

ona odtąd Kozaków „hamować od morza“, ile że ci morskiemi swojemi wycieczkami wciąż Rzplitę z Turcyą wadzili i na szwank zgodę i pokój dwóch państw narażali. Oczywiście Kozacy Kudakowi nie mogli nie złorzeczyć i czekali tylko sposobnej pory aby te krępującą ich ruchy zdruzgotać zaporę. Jakoż Kozak Sulima skorzystawszy z oddalenia się Koniecpolskiego na wyprawę pruską przypadł nagle pod Kudak, zdobył go i zburzył (Beauplan). Zburzonej twierdzy przez jakiś czas nieodnawiano, ale kiedy nowy w 1637 r. bunt Pawluka wybuchnął, Koniecpolski udał się osobiście z 4000 ludźmi, podniósł ją na nowo i załogą osadził (tenże). Okolski opowiada, że równocześnie z hetmanem przybyli byli na Kudak i ks. dominikanie, którzy od króla Władysława IV otrzymali byli w tem miejscu fundacyą swoją. Toć za ich przybyciem, w ciągu jednej nocy zbudowaną została kaplica i gdy w niedzielę z rana ozwały się dzwony, zwołujące lud na mszę świętą, Koniecpolski zdumiony tem śpiesznym krokiem udał się do zaimprowizowanej na prędce kaplicy, do której gdy wchodził, ojcowie pobożni zaśpiewali chórem: „Gaudeamus omnes in Domino“. Hetman z radości rzewnemi zalał się łzami (Okolski: Russia flor., fol. 328 i Chodykiewicz: De rebus gestis etc., Pars secunda, libri septimi, Caput VII, de caenobio Kodacensi, fol. 710, rkpsm). Z postawieniem atoli twierdzy tej i z zaprowadzeniem nowej ordynacyi na Niżu w 1638 r. dla Ukrainy zawitał, jak cię wyrażano „pokój święty“ i już umilknąć miały na jakich lat dziesięć surmy bojów kozackich. Zaczęła się przeto w najlepsze doba osadnictwa. Koniecpolski kupił włość spustoszałą, ale żyzność i obfitość miejsca była wielką dla osiadających przynętą, ze wszystkich tedy stron garnęło się ludu co niemiara i w niedługim czasie, dzięki zachodom dziedzica, cały spory obręb Mlijowszczyzny i Radywonowszczyzny, magicznym prawie sposobem, zaczął się roić w mnogie wsi i miasteczka. M. do niedawna sam był maluczką osadą, ale przez skrzętne kolonizatorskie zabiegi nowego pana, z wioski na mczko wyrósł i tak rozszerzył swój obwód, tak się rozbudował, że obok „Starego“, stanął i „Nowy“. Zakładanie osad w owych czasach uskuteczniali tak zwani „osadzcowie“. Wkopawszy „wolę“ czyli słup, na osadę zapraszający, pod warunkami korzystnymi wzywali osadników czyli tak zwanych: „słobodzianików“, którym, oprócz gruntów, budowano na samym początku chałupę, oraz konie, woły i wszelką zapomogę dawano. „Wola“ zaś, czyli „słoboda“ znaczyła wolność używania gruntów na pewien lat przeciąg (do 15, 20 a czasem i 30 lat), przez właściciela osad zabezpieczony. Toć obok M. wkrótce stanęły z warunkami jak najrozleglejszej słobody następne włości, jako to: Derenkowice (na posadzie starożytnego Dwerenia), Wrzeszczówka, Walawa, Wiązowek, Hac, Olszana, Tarasówka, Kapustynna dolina, Łebedynka, Woronówka, Kapitanówka, Zabotyn (Radywonowo), Horodyszcze „spalone“, Konstantynów, Orłowiec, Bałaklej (dawniej siedlisko Leńczyńce) i Taśmin (dawniej Jaśkowo, później Smiła; ob. archiw. Smilańskie). Nowonabywca odnowił przeto tę krainę, wlał w nią nowe życie, osiedlił i zaludnił; ziemia pusta nabrała teraz wartości. Lasy zaroiły się pasiekami, pełno w nich było miodu, wosku; towary też leśne, potaż, popioły, smelcuga spory dochód przynosiły. Na stepach wyrabiano saletrę. Stanęły młyny i stawy spustne. Podniosły się też arendy, Czerwiec (coccus polonicus), zbierany po lasach i łąkach, zaczął stanowić wielce skrzętnego handlu artykuł. Zgłaszali się poń na targi tutejsze Turcy i Tatarzy. Ale i kmiecie świeżo tu osiedleni niemniej hojnym i pomyślnym cieszyli się bytem. „Żyli oni tu (słowa małoruskiego a więc niepodejrzanego tych miejsc i tych czasów świadka) we wszelakich dostatkach, w bydłach, w pasiekach“ (Letop. Samowidca, str. 7). Innemu zaś także kozackiemu kronikarzowi a niedalekiemu również tych czasów widzowi, takie znów wymyka się zeznanie: „Ukraina naonczas (mówi on) była jakby druga ziemia obiecana, miodem i mlekiem płynąca, tak tu we wszystko lud opływał, taka była niewyczerpana wszystkiego obfitość“ (Wieliczko, t. I, str. 5). „Posadami wielkich miast“ pisze znów inny współcześnie żyjący, „Ukrainę Koniecpolski ozdobił, a tem w Ukrainę Tatarom drogę zawarł. Sprawił to Pan Bóg przezeń, że Ukraina tak była spokojna, jako które miasto w pośrodku Korony“ (Pam. o Koniecp., str. 179). W istocie Tatarom wejście do Ukrainy zagradzał teraz Kudak; jakoż odtąd nie mogąc oni swoich tu bezkarnie rozpościerać zagonów, wpadać zaczęli „murawskim szlakiem“ na Zadnieprze. Toć w 1640 r. zaciekli się oni nazbyt głęboko, bo aż pod Przyłukę i Kijów. Koniecpolski za powracającymi z zagonu w pościg się puścił, ale niedopędził (Akty J. Z. R., t. III, str. 33; Jerlicz, I, str. 44). Koniecpolski, liczący już w innych stronach Rzpltej secinami wsi i miast, teraz na tem pograniczu, za pomocą starań swoich kolonizacyjnych przyszedł był nareszcie do rozległego nader i zwartego dóbr kompleksu, a jeżeli dorzucimy do niego jeszcze i dwa ogromne starostwa: korsuńskie i czehryńskie, które syn hetmana Aleksander był w tych czasach posiadł, to można powiedzieć, że ten cały kraj w ręku potężnym tego magnata zo-

stawał. Toć widzimy jak w 1643 r. w październiku puszcza się Koniecpolski z Baru na oględziny tych swoich latifundiów ukraińskich, świeżo rozkolonizowanych. Zatrzymawszy się w Korsuniu u syna Aleksandra, przejeżdża on następnie wzdłuż całą w zbitej masie leżącą Mlijowszczyznę i Radywońszczyznę; wszędzie po drodze jednem nieprzerwanem pasmem snuły mu się spore miasteczka i osady, błyszczały tu i ówdzie stawy spustne, porozlewane szeroko; do M. nie zajeżdżał, ale był z kolei w Orłowcu, Bałakleju, Konstantynowie i Smile, następnie odwiedził Żabotyn (Radywonowo) i Medwedówkę. Z Medwedówki zaś wprost przez Czehryn do swego sstwa pereasławskiego za Dniepr się udał (Kiewskaja Star., Pam. Oświecima, 1882, zesz. I, str. 134). Tymczasem, oddawna niewidziani w tych stronach Tatarzy, w 1644 r. wpadli na Ukrainę. Koniecpolski dopada ich pod Ochmatowem i w krwawej bitwie d. 30 stycznia zupełnie znosi i rozprasza. Było to ostatnie ze świetnych dzieł rycerskich znakomitego hetmana. Pod wieczór życia ożeniwszy się z Opalińską osiadł w Brodach i aż do zgonu, który wkrótce nastąpił, już nieruszał się z miejsca. Na rok przed śmiercią, to jest w 1645 r., nowym nabytkiem terytoryalnym swoje rozległe ukraińskie włości powiększył, albowiem od Stefana Łuczkiewicza nabył Łebedyn (ob. Łebedyn). Piękna i szlachetna to była postać. „Umarł hetman—mówił współczesny poeta—ani znajdziem drugiego, bo z nim umarli hetmani“. Pacyfikator Kozaczyzny, niepobłażał swawoli, karcił ją energicznie ale sprawiedliwie. Mąż to był szerokiego poglądu i dojrzałej rady. Wiadomo, że sprzyjając zamysłom królewskim, popierał je, ale doradzał nie wojnę z Turcyą, jak chciał Ossoliński, ale z Tatarami. I gdyby na podbicie Krymu był pchnął Kozaków możeby nie przyszło potem do wojen Chmielnickiego. Tymczasem umarł i wszystko poszło na marne. Ogromna fortuna, jaką zostawił, zlała się na jedynego jego syna, Aleksandra, chorążego kor., ożenionego z Joanną Barbarą Zamoyską. Następca mienia i sławy rycerskiego ojca młody Koniecpolski, jako regimentarz pilnował granic. Jakoż już wnet po śmierci ojca widzimy go na Ukrainie. Był on stronnikiem zaczepnej wojny z Turcyą i zdaje się, że wyprawa, którą wkrótce miał on przeciwko Krymowi skierować, prawdopodobnie w ścisłym musiała zostawać związku z projektami królewskimi wciągnienia Rzplitej w wojnę z Turcyą, pod pozorem wojny z Tatarami. Jakoż w 1647 r. zjeżdża Aleksander Koniecpolski na Ukrainę i wziąwszy zastęp czterotysięczny w listopadzie wyrusza przeciwko Tatarom i aż pod Oczaków dociera. Atoli o tejże wyprawie dwie najsprzeczniejsze z sobą współcześni powtarzali wersye. Jedna z nich utrzymywała, że chorąży „pogromił“ Tatarów, i z ogromnymi powrócił łupy, że „hana krymskiego nastraszył“ (Niesiecki, wyd. Bobrowskiego, V, str. 199 i dr. Ludw. Kubala: Jerzy Ossol., t. II, str. 144; Odymalski, str. 340; Księga Michał., str. 5—6), druga przeciwnie, że „ledwie z życiem uszedł z pogromu“ (Szajnocha: Dwa lata etc., II, str. 10). Którejże z tych dwóch wersyi mamy dać wiarę? Zdaje się, że pierwsza jest prawdopodobniejszą, bo wylicza ona jak najskrzętniej ile chorąży uprowadził łupu, ile bydła, koni, owiec przed sobą przypędził, „a kto taką zdobycz z ziemi nieprzyjecielskiej uprowadza, ten z pewnością nieucieka z pogromu“. A więc jeżeli nie było „pogromu“, to też nie można innej zarówno współczesnej dopuścić relacyi, że Bohdan Chmielnicki miał jakoby ostrzedz Tatarów o gotującym się napadzie na Krym, i że w skutek tegoż ostrzeżenia Koniecpolski od nich miał ponieść w odwrocie klęskę i że w końcu ten ostatni przez zemstę za to miał następnie kazać pochwycić Chmielnickiego i wtrącić do więzienia (Quatre années de guerre des Polonais contre les Russes et les Tartares 1648—52, traduit de l'hébreu Jaran Messoula, par Daniel Levy, Tlemcen, 1855). Tymczasem, jak godzi się przypuszczać, tak z napomknień samego Chmielnickiego, jak z niektórych zeznań kozackich, to rzecz ta miała się cokolwiek inaczej. Oto Pesta Kozak (czyli „cham“, jak go sam Chmielnicki pogardliwie nazywał) miał denuncyować przed chorążym Chmielnickiego, iż ten jakoby skrycie knuje bunt. Koniecpolski kazał go schwytać i trzymać pod wartą, aż się z tego obwinienia wywiedzie. Tymczasem sam wyruszył na wyżej wzmiankowaną wyprawę na Tatarów. Gdy zaś z niej wrócił, w Bużynie zabiegł mu drogę pułkownik Krzyczowski razem z Chmielnickim, i tam ten ostatni, w postaci pokornego suplikanta, upadł do nóg chorążemu o miłosierdzie prosząc (Wójcicki: Pam. do panow. Zygmunta III etc., I, str. 271, i Ojcz. spom., II, str. 112). Koniecpolski na instancyą starszyzny kozackiej oddał Chmielnickiego na porękę Krzyczowskiemu (tamże). Wiadomo co się potem stało. Chmielnicki dosiadł „rączego“ i zemknął na Niż. A więc Koniecpolski samochcąc z rąk go wypuścił. Toć współczesne krajowe głosy surowo mu to ganiły i całą winę nawet nieszczęścia na niego staczały (Jerlicz, II, str. 32). Ale bądź co bądź rzucone były kości. Ludność wieśniacza Ukrainy jednym porywem chwyciła za broń, a Chmielnicki na czele Kozaków, we spółce z Tatarami, rozpoczął wojnę „okrutną, sroższej której, ani krwawszej nigdy nie było“ (Twar-

dowski). Pogrom korsuński (1648 r.) spadł jakby grom z pogodnego nieba na bawiącego w Podhorcach chorążego Koniecpolskiego;—zrywa się on wtedy do walki i na czele gotowych do boju hufców śpieszy na Ukrainę, ale w Brodach zapada na zdrowiu (Ks. pam. Michał. str. 17). Ogromnych dóbr ukraińskich przyszło mu więc odstradać na zawsze;—do śmierci już ich nieodzyskał. Ale za to życie mu odtąd całe miało zbiedz w krwawych, zapamiętałych z Kozakami, ze zmiennem szczęściem, walkach. Zobaczmyż teraz co się stało z Mlijowszczyzną. Oto Chmielnicki ją zagarnął. „Z Mlijowa, dóbr Koniecpolskiego obszernych", pisze współcześnie żyjący, „za potasze Chmielnicki więcej 200 tysięcy talarów bitych wziął w Wołoszech, 70 miast i wsi bez liczby i pasiek co niemiara, z których była intrata niemała, wojną odebrano Koniecpolskiemu" (anonim Raczyńskiego, I, str. 110). W M. i po włościach usadowiła się sotnia kozacka do korsuńskiego należąca pułku, której sotnikiem był w 1649 r. niejaki Martyn (Maks. Soczyn., I, str. 1686). Aleksander Koniecpolski, chor. kor. wda sandomierski, starosta pereasławski, kaniowski, korsuński, czehryński, doliński, umarł nagle ostatnich dni marca 1659 r. w Podhorcach. O dwa lata tylko przeżył Chmielnickiego. Zostawił on syna jedynaka Stanisława, oboźnego kor., potem kasztelana krak. Wiadomo z dziejów, że po śmierci hetmana Chmielnickiego został obrany hetm. kozackim Jan Wyhowski. Gdy zaś tenże Wyhowski następnie przerzucił się na stronę Rzplitej i gdy w 1659 r. stanęła głośna tak zw. ugoda Hadziacka, sejm, dla ujęcia sobie kozackiej starszyzny, dozwolił królowi, aby sstwa ukrainne pomiędzy nich rozdał lennem lub dziedzicznem prawem. Ale hetman Wyhowski całą Mlijowszczyznę do dóbr królewskich zaliczył i jako taką do rozdania pomiędzy Kozaków przedstawił, snać przez złą wolę, bo juźcić nie mógł nie wiedzieć, do kogo te dobra jeszcze przed niedawnym czasem należały. Jeszcze tak świeżą tu była pamięć Koniecpolskich. A więc Taśmin czyli Smiłę nadano Danielowi, a Bałaklej i Orłowiec Konstantemu Wyhowskim; Kapustynną Dolinę zaś, Derenkowec z futorem Czerepinem Tymoszowi Nosaczowi, oboźn. zapor., a sam M. Samuelowi Zarudnemu, byłemu sędziemu zapor., „za wierność i usługi jemu i potomstwu jego, lennem prawem" (Vol. leg., IV, str. 360). Atoli w zapadłej na rozdanie tych dóbr konstytucyi sejmowej znajdowało się zastrzeżenie, iż „jeżeliby te dobra były juris haereditaris evictum coram omnibus Regni haereditatem, tych, którzyby pretendowali na przyszłym sejmie komutacyą Rzplita uczyni". Stanisław Koniecpolski ujrzawszy się tedy w ten sposób od dziedzictwa odpadłym, o krzywdę mu wyrządzoną na sejmie podnosi głośne zażalenie. Jakoż w skutek tych jego skarg w 1662 r. dobra ukraińskie kazano mu zwrócić. Powrócił przeto Stanisław Koniecpolski do dziedzictwa dóbr mlijowskich, ale tylko imiennie, albowiem Ukraina była jeszcze wciąż zamieszana i nie było bezpieczeństwa własności. Nawet za hetmaństwa Tetery nie już sotnia, jak przedtem, ale cały pułk, tak zw. Mlijowski, rozlokował się był w tych dobrach. Pułkownikiem był Hrehory Hulanicki, który, nawet bez względu na prawa Koniecpolskiego, M. korsuńskiemu monasterowi był nadał (Maks. Soczyn., t. 1, str. 690). Ale nareszcie tak długie zamieszanie i wojny wydały swój owoc i najpiękniejszy kraj na nowo, dzień po dniu, w pustynię się obracał. Improwizowani co chwila nowi kozaccy wodzowie Ukrainy, aby dopiąć celów swoich, rozlewali krew; kraj ten dla własnych osobistych poświęcali widoków. Nastała tedy tak zwana „Ruina" i „Zhon" czyli przepędzanie gromadne ludu za Dniepr. Toż w 1674 r. hetman lewo-brzeżnej Ukrainy Samojłowicz, wszystkich mieszkańców M. i Mlijowszczyzny na brzeg przeciwległy przepędził (Letop. Samowidca, str. 64). Układ Żorawiński w 1676 r. zwrócił był Polsce Ukrainę naddnieprską, ale ta prowincya pomimo to długo była zawichrzoną; Stanisław Koniecpolski nie doczekał się faktycznego zawładania dobrami ukraińskiemi. Jako bezdzietny 1682 r. sporządził testament, mocą którego tak wszystkie swoje dobra, jak „tractum bonorum Mhlihoviensium" przekazał w spadku Janowi Aleks. Koniecpolskiemu „jako najbliższemu z krwi domu swego" (Pam. o Koniecp., 371—382). Atoli skończyło się panowanie Kozaków; pokój zawarty w Karłowicach 1699 r. położył koniec istnieniu ich w znaczeniu politycznej niepodległości. Z całej tak niedawnej jeszcze wrzawy ich nic nie pozostało. Ludność ukraińska częścią przez wojny wygnębiona, częścią wychodźtwem za Dniepr uszczuplona, do zera nieledwie zredukowaną została. Toż około tego czasu pisał hetman Mazepa, że z całej ludności Ukrainy zachodniej nie pozostało jak kilkanaście tysięcy wszystkiego (Kostomarow, Mazepa, str. 206). A więc teraz dziedzicom ukraińskim przypadł na nowo trud kolonizowania pustek, przypadło staranie, które w obec dawniejszych tego kraju kolonizacyi, tyle razy przez nich na nowo wszczynanych a potem niszczonych, wyglądało zaiste na pracę Danaid. Aż nareszcie doczekawszy lepszych cokolwiek czasów i dziedzic Aleks. Koniecpolski, wysłany przez stany Rzpltej do uregulowania granic pomiędzy Turcyą a Polską, po raz pierwszy zawadził o M. (Arch. Smilańskie). Było to w 1703 r. Z M. następnie

wraz z komisyą udał się w stepy „gdzie 50 mil Polsce przyczynił i powrócił szczęśliwie" (Andr. Chrys. Załuski: Epist. hist. famil., III, f. 484, i Zieleźnicki: Kazanie na pogrzebie Jana Aleks. Koniecpolskiego). Tymczasem sąsiadem o ścianę z M. był teraz ks. Jan Aleks. Jabłonowski, chor. kor., któremu sstwo korsuńskie jeszcze w 1687 r. ustąpił był ojciec jego Stan. Jabłonowski, het. w. kor. (Sumar. Arch Lachow.). Mlijowszczyzna nigdy, jak to wiemy, do korsuńskiego sstwa nie należała, ale tylko podczas Chmielniczyzny, w ogólnem zagmatwaniu stosunków majątkowych, jakie wtedy panowało, tak sam M. jak i wiele z włości jego przyległych przez przywłaszczenie do niego wcielone zostało. Kozacy korsuńscy na obszarach mlijowskich miewali swoje pasieczyska i „zajmiszcza". Owóż Jan Aleksander Jabłonowski, starosta korsuński, korzystając z tego w 1708 roku przez zajazd zagarnia Mlijowszczyznę. „Jmć Pan chorąży koronny (Jan Aleksander Jabłonowski)" pisał też w swoim testamencie z 1711 r. Koniecpolski, „dalej od dwóch lat misit falcem in alienam messim, kiedy włość moją Mlijowską sub specie królewszczyzny zajechał, i dotychczas mnie należące prowenta zabiera" (Pam. o Koniecp., str. 411). Istotnie Jabłonowski posiadł był Mlijowszczyznę „nullo jure", a Koniecpolski tak ukrzywdzony musiał tylko na Smile i Łebedynie poprzestawać. Ale w 1719 r. tenże Koniecpolski, ostatni z rodu, umiera i ogrom majątków jego przechodzi naturalnem prawem na Walewskich (t. j. na Aleksandra i Franciszka, urodzonych z Aleksandry Koniecpolskiej, wojewodzianki poznańskiej, i Zygmunta, kaszt. rozpierskiego); ci jednakże niebawem swoje prawa spadkowe do dóbr przelewają na dalekiego krewniaka swego Aleksandra Walewskiego, miecznika sieradzkiego, a od tego znów w 1723 r. nabywa wszystkie dobra po Koniecpolskich Jerzy ks. Lubomirski, oboźny kor. (donacya w grodzie chęcińskim feria tertia post Rogationem 1723). Nowonabywca rozpoczyna tedy z Jabłonowskim zatarg prawny o M. Ale sprawę z wielkiem zaognieniem z obu stron prowadzoną, Lubomirski w końcu wygrywa, i wiele włości przez tradycyą odbiera. Atoli w trakcie tego w 1733 r. Jan Aleksander Jabłonowski, ssta korsuński, umiera, i zajście o M. pomimo przegranej znowu występuje na jaw, ale już w nowej, odmiennej postaci. Oto Jan Kajetan Jabłonowski, wda bracławski i ssta czehryński, synowiec zmarłego Aleksandra, bierze na nowo w swe ręce tę sprawę, i, chcąc jej nadać inny zwrot, do M., Derenkowca i Olszany praw od Zarudnego, Nosacza i Leśnickich nabywa (Sumar. Archiw. Lachow.) a do Zabotyna od króla Stanisława Leszczyńskiego, któremu jakoby po Koniecpolskich część spadku się należała. Ale pomimo to sprawy tej jednakże nie wygrał i dopiero po śmierci jego (1764), wdowa jego, wojewodzina bracł., „podstępną zgodą" w Przybysławicach zakończyła ją, otrzymawszy dla siebie połowę dziedzictwa Zabotyna (Pam. Ant. Barn. Jabłonowskiego). Za rządów Jerzego ks. Lubomirskiego, oboźnego kor., wojew. sandom., Mlijowszczyzna zaczęła się osiedlać, acz na małe jeszcze rozmiary. W 1741 i 1746 r. w M. 120 chałup rachowano. Po ks. Jerzym Lubomirskim w 1751 r. został właścicielem M. ks. Stanisław. Włości z dniem każdym rosły w ludność, ale zbójectwo, zagęszczone w tych czasach na Ukrainie, zakłócało ich spokojność. W pół dzikiej, nieugłaskanej jeszcze prowincyi, dawnego życia nałogi wracały, a hajdamacy przepełniali ją. Tu przychodzi nam zaznaczyć oryginalny szczegół. Oto niejaki szlachcic Słotwiński, dzierżawca czy zastawnik jednej z wiosek w Mlijowszczyźnie, powodowany chciwością obłowu, nie tylko opryszkom owym dawał u siebie przytułek, ale nawet płacił im pewną roczną gratyfikacyą, aby rabowali w okolicy na jego rachunek (w Zb. Konst. Swidz. list Chojeckiego do ks. Udalryka Radziwiłła). Osobliwy był to specymen, jak widzimy, ówczesnego zdziczałego jakiegoś spekulanta z pogranicza! Ohydne mordy hajdamackie z 1768 r. ogarnąwszy całą Śmilańszczyznę, obiły się z kolei i o M. Ryzuny wpadłszy do miasteczka, parocha cerkwi Przemienienia Pańskiego postrzelili i spisami skłóli (Akta grodz. Lwow., I, str. 167). Dziedzic M. Stanisław ks. Lubomirski, podstoli kor., potem wda kijowski, w starych latach cierpiący na umyśle, za prośbą synów był wzięty w kuratelę, i już aż do śmierci do rządów majątkowych się nie wtrącał. Toż w 1776 r. synowie jego zrobili między sobą dział majątkowy, mocą którego z dóbr ukraińskich ks. Michałowi dostały się klucze: smilański, kamioński, rotmistrzowski i andrujanowski, a ks. Francisz. Ksaweremu klucz mlijowski. Jednakże potem ks. Michał swoją schedę odprzedał bratu. Ks. Fran. Ksawery Lubomirski był ożeniony z Teofilą Rzewuską, która wniosła mu w posagu przyległe Smilańszczyźnie dwa klucze: moszeński i międzyrzecki. Ks. Fran. Ksawery przylgnął do tych żyznych ukraińskich włości i w ulubionej Smile zajął stałą siedzibę. Został też dóbr swoich urządzicielem i kolonizatorem na wielką skalę. Sprowadzał też ludzi dla osady, zkąd tylko się dało. Z futorów wsie pourastały. Smiłę, wpierw szczupłą wioskę, ks. Ksawery na mko przeistoczył, prawo magdeburskie w 1773 r. wyjednawszy dla niej. Odtąd, martwo leżąca ziemia w tej przecudnej okoli-

cy pługowi i pracy rąk ludzkich się poddała. Podrosły też w cenę niedawne jeszcze tych dóbr pustynie. Ale odkąd Smiła centralnym punktem administracyi dóbr została, M. stracił swoje dotychczasowe znaczenie; z miasteczka na wioskę zamienił się i zeszedł na jednę z ekonomii klucza horodyskiego. Jednakże tenże sam ks. Ksawery Lubomirski, z nieznanych nam bliżej powodów, całe to bogate dziedzictwo, bo składające się z 9-ciu miasteczek i 174 wsi, ks. Grzegorzowi Potemkinowi, feldmarszałkowi wojsk rossyjskich, w 1787 r. za dwa miliony rs. odprzedał. Ks. Potemkin Taurycki umarł w 1791 r. i smilańskie kolosalne włości przeszły naturalnem prawem na rzecz jego sukcesorów. Z tych generał Engelhardt, w skutek podziału, wziął na schedę swoją klucze: olszański i horodyski (te dwa klucze rozdzieliły się następnie na dwie odrębne schedy: horodyską, która przeszła w ręce hetmanowej Branickiej, i wiązowiecką, która dostała się na własność Tatianie Jusupowej). Klucz zaś kozacki wzięła ks. Galicynowa, klucz kiryłowski hr. Szepelowa a klucz mlijowski dostał się na rzecz Skawrońskiej. Następnie zaś od córki tej ostatniej hr. Litta, hetmanowa Branicka, z domu Engelhardt, nabyła klucz mlijowski i razem z moszeńskim i horodyskim oddała w posagu córce swej ks. Woroncowej. Na początku przeszłego wieku w M. było dwie cerkwie: Uspeńska i Troicka. W wizytacyi uniackiego smilańskiego dekanatu w 1741 i 1746 r. powiedziano, że Uspeńska zbudowana w 1746 r. „koło starej cerkwi", a Troicka w 1738, również na miejscu dawnej. Z tych Uspeńska zamkniętą została w 1842 r., istniejąca zaś Troicka wzniesioną została na nowo z muru w 1827 roku przez parafian, przy pomocy ówczesnej dziedziczki Katarzyny Litta. Ob. Arch. J. Z. R., cz. I, t. 2, 385 i dalsze; cz. I, t. 3, 52, 252, 255, 293, 295; cz. V., t. 1, 552. *Edward Rulikowski.*

Mlinarowce, węg. *Mlinarocz*, wś w hr. szaryskiem (Węg.), kościół par. gr.-kat., 411 mk.

Mlinek (niem.), ob. *Młynki.*

Mlinicken (niem.), ob. *Młyniki.*

Mliniec i *Mlinietz* (niem.), ob. *Młyniec.*

Mlinisken (niem.), ob. *Młyniska.*

Mlinki, prawy dopływ Dniepru, w pow. chersońskim, na granicy ekaterynosławskiego, wpada do limanu Wielkie Wody; wspomina Wieliczko w Kronice, t. III, 477.

Mlinok, ob. *Młynek.*

Mlińsk al. *Młyńsk*, dwa zaśc. po obu stronach rz. Siewielgi, praw. dopł. Słuczy, pow. słucki, w 1 okr. polic. starobińskim, przy drodze z Czepielów do Carowców, w miejscowości dość leśnej, równej. Wielki M. ma 29 osad pełnonadziałowych, Mały M. 10 osad. *A. Jel.*

Mliny (*Nowe*), mko nad rz. Sejmem, pow. sośnicki, gub. czernihowskiej, o 15 w. od m. pow., ma 480 dm., 2166 mk., znaczny handel zbożem.

Mloetzen (dok.), ob. *Mlecewo.*

Mlosino al. *Mlusino*, jez. pod Starą Kiszewą, pow. kościerski. Wspominane już w dok. z r. 1281 (ob. Zeitschr. des Westpr. Gesch. Ver., X, str. 97). Należało do wsi Kiszewa Stara (ob.). *Kś. Fr.*

Mlosty al. *Mlostki* (?), pow. sieradzki, gm. i par. Klonowa. Podaje tę miejscowość Skorowidz Zinberga i dawniejsze spisy urzędowe, lecz nie wymienia jej spis wsi gubernii kaliskiej z 1881 r.

Mlynsker-*Mühle* (niem.), ob. *Młyńsk.*

Mła, jez. w pow. lidzkim, przez nie oraz jez. Dub łączy się rz. Kotra (ob.) z rz. Osupką, płynącą do Mereczanki.

Młaczki, ob. *Polana Młaczki.*

Młaczowa, dopływ rz. Bobryk, wpadającej do Uszy.

Młaczówka, wś, pow. radomyski, śród lasu, przy drodze z Maksymowicz do Chabna, ma 234 mk.; należy do paraf. praw. Maksymowicze.

Mładki, mylna nazwa szczytu tatrzańskiego, zwanego powszechnie u Liptowian *Hładki*, także *Gładki* (ob. t. II, str. 594). *Br. G.*

Młaka, potok, lewy dopływ Lubaczówki w pow. cieszanowskim, przepływa przez wsie Łukowiec i Krowicę lasową.

Młaka, dopływ potoku Brzaza w pow. doliniańskim.

Młaki 1.) pot. górski, wypływa w płd.-zach. stronie obszaru gm. Jasionki niżniej, w pow. turczańskim, z pod grzbietu górskiego „Szaińskie jabłońskie" zwanego, płynie na płn.-wsch. i wpada do Jabłonki (ob.) z praw. brz. Długość biegu wynosi niemal 4 kil. Z praw. brz. przyjmuje Wirikiwski potok. 2.) **M.**, nazwa potoku Glinnego (ob.), dopływu Dyrboka (ob.). *Br. G.*

Młaki 1.) część Jabłonicy, pow. nadwórniański. 2.) **M.**, karczma na obsz. dwors. Sianek, pow. turczański.

Młanicze, folw. i wś, pow. oszmiański, w 2 okr. polic., o 27 w. od Oszmiany; folw. ma 1 dm., 6 mk. kat., wś zaś 5 dm., 32 mk., z tego 16 prawosł. i 16 katol.

Mława, miasto pow. gub. płockiej, leży na wyniosłości, pod 53° 06′ 2″ szer. i 38° 05′ 6″ dłg. geog., odl. 112 w. od Warszawy, 83 w. od Płocka i $3^1/_2$ w. od rz. Mławki, połączone linią dr. żel. nadwiślańskiej z Warszawą a drogami bitemi z Płockiem, Przasnyszem i Sierpcem, tudzież Działdowem i Neidenburgiem w Prusach. Droga żel. nadwiślańska łączy się w Iłowie (o 6 kil. od Mławy) z linią dr. żel. malborskiej, prowadzącej do Malborga (149 kil.) i Gdańska. Miasto posiada kościół par.

katol. mur., drugi filialny, cerkiew, kościół ewang.-augsb., synagogę, szpital ś. Wojciecha na 20 łóżek, dom schronienia dla starców i kalek, ochronkę, dwie szkoły początkowe ogólne, szkołę miejską 2-klas. męską, szkołę ewang., szkołę prawosł., szkołę żyd. elementarną, sąd pokoju okr. III, zjazd sędziów pokoju, urząd poczt., st. telegr., st. dr. żel. nadwiślańskiej o 1/2 w. od miasta. Z zakładów fabrycznych istnieją tu młyn parowy, browar, fabryki octu, narzędzi rolniczych, wód gazowych, 4 garbarnie, 5 olejarni, 3 fabryki mydła, 3 cegielnie, 8 wiatraków. Miejscowe potrzeby zaspakaja 150 drobnych sklepów, 4 handle sukna, 3 handle win i towarów kolonialnych, sklep fabryki żyrardowskiej, jeden dom handlowy, skład nasion, 28 szynków, 24 restauracyi. Targi bywają dwa razy w tygodniu: we wtorek i piątek. Jarmarki 6 razy do roku: naliczniejsze na ś. Trójcę i śś. Piotra i Pawła. Do mieszczan należy 3893 mr. ziemi, w tem 1868 mr. roli ornej. Co do ludności, to w 1807 r. miała M. 800 mk., samych chrześcian; w 1827 r. było 190 dm. i 2216 mk.; w 1860 r. 261 dm. (33 mur.) i 3838 stałych mk. (w tem 1720 żyd.); w 1883 r. było 472 dm. (70 mur.) i 6989 mk., w tej liczbie 3504 żyd., 3331 kat., 132 protest. i 22 prawosł. Obecnie ludność, wzrastająca szybko z otwarciem kolei, dochodzi do 8000. M. teraz jest jednem z porządniejszych miast powiatowych. Ma regularne, dość szerokie, brukowane ulice z chodnikami asfaltowemi. Oświetlona 45 latarniami żelaznemi, naftowemi. Posiada trzy place targowe: Stary rynek z kościołem i ratuszem, zbudow. w 1545 r. a odnow. w 1878 r.; 2-gi niebrukowany, zwany Świńskim; 3-ci Zielony, na którym r. 1856 założono skwer, zwany także ogrodem angielskim. Od czasu ukończenia drogi żel. nadwiślańskiej połączona z Warszawą i Gdańskiem, M. stała się miastem handlownem. Głównym produktem handlu jest zboże, do przechowywania którego wzniesiono tu znaczną liczbę śpichlerzy. W 1877 r. przewieziono przez M. do Prus 1,932,000 pudów. Roczny obrót średnio przedstawia do 500,000 rs. wartości. Po zbożu idzie wełna, której dowóz wynosi do 2500 pud., wartości przeszło 50,000 rs., i ryby przywożone w zimie, głównie z jezior pruskich a nabywane do Warszawy i Płocka. Przemysł rękodzielniczy stoi na niskim stopniu. Jest jednak 12 cechów, w skład których wchodzi: 16 bednarzy, 10 białoskórników, 8 szklarzy, 23 krawców, 20 garncarzy, 6 kołodziei, 12 kowali, 13 kamieniarzy, 1 cukiernik, 8 młynarzy, 33 piekarzy, 26 rzeźników, 3 studniarzy, 6 siodlarzy i rymarzy, 2 jubilerów, 7 ślusarzy, 32 stolarzy, 180 szewców, 1 tkacz, 5 zegarmistrzów, 8 czapników i 6 kuśnierzy. W pamiątki przeszłości M. nie obfituje. Starożytny kościół parafialny stoi w środku Starego rynku. Fundamenta i pozostałe wnęki pochodzą prawdopodobnie z XIV w. Kawał muru i płyta za wielkim ołtarzem noszą datę 1477 r. Kościół ten ulegał kilkakrotnym pożarom i przebudowaniom. Akt erekcyi zaginął. W aktach kościelnych zapisano, iż r. 1712 kościół oddanym został pod zarząd kś. misyonarzy, sprowadzonych z Chełmna pruskiego przez Kazimierza Bielińskiego, sstę mławskiego, marszałka w. kor. Misyonarze pod przewodnictwem sufragana Seweryna Szczuki założyli wprost kościoła klasztor, w którym zamierzali utrzymywać szkołę, ale usiłowania te nie wydały rezultatu. Po zniesieniu zgromadzenia w 1865 r. klasztor sam przeszedł na własność rządu i dziś mieści biuro powiatowe. Kościół, który po pożarze w 1792 r. ze składek odbudowanym został, coraz więcej popadał w ruinę, a od 1870 przez rok cały był zamkniętym. Z zebranych składek odbudowano go 1882 r., lecz ze szkodą dla jego architektonicznych zalet. Z pięknej i okazałej świątyni zrobiono kościół niski, którego boczne ściany nie odpowiadają wysokiemu stosunkowo dachowi, a okna zbyt szerokie za wiele wpuszczają światła. Drugi kościołek ś. Wawrzyńca, obecnie przy cmentarzu miejskim, stoi na górze. Był on podobno pierwotnie parafialnym. M. otrzymała w r. 1429 przywilej lokacyjny, podpisany przez Ziemowita, Kazimierza i Władysława, ks. mazowieckich. Przywilej ten dawał prawo chełmińskie i pozwolenie posiadania własnej wagi i postrzygalni sukna. Gdy Mazowsze przyłączono do Korony, M. została sstwem niegrodowem, a Zygmunt I potwierdził wszystkie jej przywileje w r. 1543. Toż uczynili następni monarchowie: Zygmunt August w r. 1565, Stefan Batory w r. 1576, Zygmunt III w r. 1602, Jan Kazimierz w r. 1667, August II w r. 1724, August III w r. 1745, nakoniec Stanisław August w r. 1779, przydawając wiele innych swobód. M. należała niegdyś do znaczniejszych miast mazowieckich, jak o tem przekonywa lustracya 1564 r., która znalazła tutaj 424 domy i 22 niezabudowane siedliska, samych zaś rzemieślników oprócz szewców, wylicza 225. Święcicki w „Opisie Mazowsza“ powiada o M.: „Otwarte miasto, ładnie zabudowane, dwa kościoły: murowany i drewniany“. Wojny szwedzkie przywiodły miasto do zupełnego upadku i lubo potem nastały długie lata pokoju, wrócić wszakże nie mogło do pierwotnego stanu. Ostatnia też lustracya, w r. 1765 odbyta, zaledwie 85 domów wykazała i podupadłych zupełnie rzemieślników. Dopiero od 1779 r. zaczęła się M. powoli odbudowywać. W r. 1783 straszny pożar zniszczył pięć ulic a z 83 domów pozostał tylko

popiół. Od r. 1795 M. przeszła pod zarząd pruski. Po utworzeniu księstwa warszawskiego mieszczaństwo, a szczególniej żydzi, zawiązawszy stosunki z pogranicznemi miasteczkami pruskiemi, trudnić się zaczęli przemytnictwem i przez to drobny handel bardzo się ożywił. W 1809 i 1812 r. przez M. przechodziły wojska francuskie. Po utworzeniu w 1815 r. królestwa kongresowego, M. z otwarciem komory celnej we wsi Mławce, oddalonej o 3 w., oraz drugiej jeszcze komory o w. 17 w Pepłówku, zaczęła się znowu podnosić. Przez M. przeprowadzano z Prus towary kolonialne, cukier, wyroby bawełniane, wełniane, jedwabne. Wywożono zaś zboże, drzewo i skóry. W 1840 r., przy nowym podziale królestwa kongresowego na gubernie, M. zaliczoną została do gub. płockiej i została stolicą powiatu. Odtąd poczyna się wzrost pomyślniejszy. Utworzone zostało biuro powiatu, a następnie sąd okręgowy. W tym samym czasie założono szkołę powiat. 4-kl. W 1862 r. szkoła ta zniesioną została, a mimo przyrostu ludności dotąd M. nie ma wyższego zakładu naukowego. Obecnie mieszkańcy zamierzają z własnych funduszów urządzić szkołę realną. M. parafia dek. t. n. ma 5582 dusz. M. folw., pow. mławski, 23 dm., 516 mk., 263 mr. gruntu dobr. M.-wójtostwo, wś, gm. Dębsk, par. M. 20 dm., 251 mk., 263 mr. Z historyą M. wiążą się ściśle dzieje sstwa mławskiego. Pierwszym starostą znanym był Jakób Glinka, który otrzymał je od Aleksandra Jagielończyka na zastaw sumy 1000 czerw. zł. Z początku sstwo to nie było grodowe; ssta nie przebywał w niem a utrzymywał podstarostów, którzy mieszkali w drewnianem domostwie, zwanem dla odróżnienia od innych zamkiem. Podstarostowie zarządzali, odsyłając starostom dochody. Po Glince sstwo dzierżył Wojciech Kryski, dworzanin Zygmunta Augusta, podkomorzy płocki. Był on rodzonym bratem matki ś. Stanisława Kostki. Około 1567 r. należało sstwo do Olbrachta Łaskiego, wojew. płockiego, później sieradzkiego. W 1628 r. sstą mławskim był Zygmunt Opacki, podkom. warszawski. Dnia 24 lutego 1646 r. przez M. przejeżdżała i nocowała tu Marya Ludwika Gonzaga, zaślubiona Władysławowi IV. Podczas wojen szwedzkich sstwo wraz z miastem zniszczonem zostało. W 1662 r. otrzymał je Franciszek Bieliński, o którym Niesiecki powiada (t. I, str. 95): „że dostał je za zasługi, kiedy obersterem będąc w gwardyi rajtarskiej króla Jana Kazimierza, w najcięższych pod te czasy rewolucyach wiernie i mężnie służył krajowi". W tymże 1662 r. sstwo obejmowało: folw. zwany Starostwo, wś Mławkę, Modlę, Nową Wieś, Młyny-Zawady i Rudę. Każdy zaś osadnik z tych wiosek dawał do zamku rocznie: z Modły po 1 zł., z Mławki po gr. 18, z Nowej Wsi po 8 gr.; przytem po 15 jaj, po 2 kapłony, a po 3 dni na tydzień pańszczyzny dworskim sprzężajem; włościanie zaś Mławki, oprócz powyższych, 1 dzień pieszo. Z miasta było czynszu z włóki po 24 gr. rocznie; szewcy wszyscy razem zł. 4, od rzeźników po kamieniu łoju i łopatki od wołu, zdun każdy po 2 garnki polewane 3 razy do roku; od piwowarów po miarce słodu i miarce piwa, od przekupniów po 8 gr., od sukienników po 8 gr., od żydów po gr. 15. Miastu zaś opłacano targowe, na każdy zaś ś. Marcin każdy przybywający z towarem po gr. 9 (lustracya z r. 1616 zapisana w aktach miejskich). Na początku XVIII w. sstą był Jakób Przebendowski, stronnik Sasów, gromadzący w M., jako w miejscu blisko granicy od Prus leżącem, posiłki dla stronników Augusta II. Z tych względów miasto nie mało ucierpiało, albowiem major Krajewski, stronnik Leszczyńskiego, zakwaterowawszy się na 17 niedziel w M. (Akta miejskie z r. 1709) zabrał zboże, inwentarz i wszelki prowiant przygotowany dla Piotra W., spalił 3 folwarki starościńskie, zmusiwszy miasto do zapłacenia 17,000 zł. Po śmierci Przebendowskiego od r. 1729 dochody z M. pobierała wdowa po nim pozostała jako o tem świadczy podpis jej, jako prawnie posiadającej sstwo mławskie, znajdujący się w aktach miejskich r. 1730 (str. 235). Pani ta wyszedłszy wkrótce za Józefa Potulickiego, wojewodę czernihowskiego, przelała na niego swe prawa do sstwa. Hr. Józef Potulicki zmarł 1734, a sstwo prawem spadku dostało się siostrze jego Barbarze z Potulickich, wdowie po Czarlińskim, pośle z Pomorza. Wtedy to miasto odmówiło płacenia powinności starostom, na zasadzie, iż dochody miejskie wraz ze starostwem nadawane były tylko przez monarchów za zasługi, nie mogły więc przechodzić dziedzicznie. Barbara Czarlińska wystąpiła z procesem przeciwko miastu, a uzyskawszy posłuchanie u Augusta III, uzyskała i wyrok nakazujący dwoma królewskimi listami z r. 1742 i 1747 ażeby miasto wszelkie powinności opłacało, wsie zaś odrabiały przynależne robocizny, oddając w naturze oznaczoną przez poprzednich starostów ilość zboża, lnu, drobiu i bydła. Prócz tego listy królewskie nakazywały zupełne posłuszeństwo posiadaczce starostwa. Nakoniec za Stanisława Augusta sstą jest Adam Feliks Piotrowicz, panujący samowolnie w ziemi zawkrzyńskiej a uciskający ludność pobieraniem coraz to większych opłat, zmuszaniem mieszkańców do nowych a uciążliwych powinności. Sejm 1775 r., odbierając królowi prawo rozdawania starostw, skasował zarazem wszelkie sądy starościńskie, czem ośmieleni mieszkańcy M. wytoczyli proces Piotrowiczowi, wnosząc akt oskarżenia za

gwałty i nadużycia na nich popełniane. Zesłana na skutek tego komisya (Akta miejskie 1776 r.) nakazuje, ażeby starosta płacił czynsz miastu za to, że zamek drewniany stoi na gruntach miejskich, miasto zaś uwalnia od opłat składanych staroście. Sejm z 1773—75 r. nadał sstwo mławskie w emfiteutyczne posiadanie Karniewskiemu, pisarzowi rożańskiemu. Ośmnaście lat swobody, jakiej doznawali mieszkańcy, nie wiele wpłynęło na podniesienie dobrobytu M., to też kiedy po ostatnim rozbiorze kraju r. 1795 przeszła ona pod panowanie pruskie, posiadała zaledwie 83 domy, wioski zaś należące do sstwa nie tylko się nie wzniosły, lecz jeszcze więcej upadły, zaniedbując uprawę roli i chów nierogacizny, który był źródłem dochodów ludności. Prócz tego Piotrowicz, straciwszy swoją starościńską władzę, otrzymał od władzy pruskiej urząd landrata i stał się gnębicielem mieszczan. Starosta-landrat zmarł 1801 roku, imię jego wypisane w pamięci mieszkańców. Wsie należące niegdyś do sstów oddano w dzierżawę, jako dobra rządowe. Zabytkiem dawnego starostwa są tylko lipy stare przy dominium, zwanem Starostwem, a będącem jakby przedmieściem coraz to więcej rozrastającego się dzisiejszego miasta. Starostwo to leży od strony południowej, od traktu dawnego warszawskiego. O sstwie mławskiem podaje wiadomość artykuł „Mławskie starostwo", w Bibl. Warsz. (1856 r. t. III, 160). M.-starostwo, wś, gmina Dębsk, par. M., 6 dm., 192 mk., 174 mr. gruntu. Folw. M. starostwo rozl. mr. 408: grunta. or. i ogr. mr. 166, łąk mr. 89, past. mr. 44, lasu mr. 6, zarośli mr. 99, nieuż. i place mr. 4; bud. z drzewa 14. Folw. ten w 1872 r. oddzielony od dóbr rząd. Mława. M. gmina należy do sądu gm. IV okr., ma 593 dm., 5103 mk., 21,638 mr. obszaru, w tem 679 mr. nieuż. W gm. znajduje się 2 kościoły, sąd gm., urząd gm., 5 młynów wodnych, 5 wiatraków, 6 posterunków straży pogranicznej, komora celna, browar, cegielnia, 1 karczma. W skład gm. wchodzą następujące wsie i os: Barak-Kukliński-Piekielski, Bonisław, Bielawy, Cegielnia, Chmielewko-Wąsosze, Chmielewo-Wielkie, Ch.-Małe, Długokąty Wielkie, D.-Kobiałki, Jabłonowo-Adamy, J.-Dyby, J.-Maćkowięta, Krajewo, Kuklin, Kulany, Łęg, Michalinowo, Mławka, Nowawieś-Wielka, Piekiełko, Pepłowo-Wielkie, Pepłówek, Pogorzel, Ruda, Stanisławowo, Studzieniec, Szwab, Turowko, Turowo-Wielkie, T.-Pakury, Uniszki-Gumowskie, U.-Zawadzkie, Wieczfnia Kościelna, Wąsosze Wielkie, Zawady, Zakrzewo Wielkie, Zaranki, Z.-Fruczki, Załęże, Zimnocha. *Mławski powiat* gub. łomżyńskiej, utworzony został w 1867 r. z części dawnego pow. mławskiego. Ma on 27·02 mil kw. obszaru. Graniczy od płn. z Prusami wschodniemi, od wsch. z pow. przasnyskim i ciechanowskim, od płd. z ciechanowskim i sierpeckim, od zach. z sierpeckim i rypińskim. Pod względem układu poziomego obszar powiatu przedstawia wybitny kontrast między południową i zachodnią a północno-wschodnią częścią. Zachodnia połowa i środkowa część przedstawiają równinę, o średniem wzniesieniu 400 stóp, którą przerzyna Wkra, mająca niedaleko Radzanowa (na wsch. płd.) 240 st. wznies. w poziomie wody. W górnej części jej biegu, między Sinogórą, Bądzyniem, Będominem i Brodnicami występuje obszar wzniesiony na 500 do 580 stóp (pod Brodnicami 588, Sinogóra po prawym brzegu 510 stóp). Mławka, wpadająca pod Szreńskiem do Wkry, przerzyna także płaszczyzny mające 400 do 500 stóp wzniesienia i śród których, na obszarze między Szreńskiem, Mławą i wsią Żurominem (przy szosie mławskiej), spotykamy dość liczne bagniste obszary, będące dnami jezior, których wody spłynęły Mławką do Wkry. Na prawo od szosy prowadzącej od Raciąża ku Mławie poziom zaczyna się szybko wznosić. Podczas gdy w Boguszynie na lewo od szosy (w pobliżu Mławy) mamy 450 stóp, to po drugiej stronie szosy, o kilka wiorst od drogi w Wyszynach, znajdujemy już 935 stóp. Wzniesienie to stanowi dalszy ciąg wielkiego płaskowzgórza, które towarzyszy brzegom Baltyku i zawiera w sobie liczne jeziora charakteryzujące całe pomorze baltyckie. Ta sama wyżyna w pow. suwalskim dochodzi 1000 stóp wzniesienia. W pow. mławskim zajmuje ona przeważną część obszaru wchodzącego klinem zwróconym ku płn. między Prusami a pow. przasnyskim. Jeziora dziś już tu znikły, spłynąwszy wodami Orzyca, ale zostały po nich bagniste obszary. Bagna te, zwane Niemyje, ciągną się w płn.-wsch. stronie od Mławy, między wsiami: Grzybowo, Tańsk, Wola Dębska, Dębsk, Sławogóra. Kiedy wsie położone śród bagna Łaczyna i Pęcherzew (pow. przasnyski) wznoszą się na 480 stóp, a Brzozowo-Maje tylko 404 stóp, to krawędzie zamykającej je wyżyny mają średnio 1050 stóp. Między Szydłowem i Nosarzewem, na prawo od szosy z Przasnysza do Mławy, spotykamy 1152 stóp. W kierunku ku południowi wyżyna ta ciągnie się wzdłuż prawego brzegu Łydyni i pod wsią Budy Bolewskie (przy drodze z Ciechanowa do Szydłowa) sięga jeszcze 1037 stóp, lecz odtąd obniża się szybko zarówno w kierunku zachodnim i południowym. Gleba na obszarze powiatu przeważnie piaszczysta lub sapowata, nadaje się głównie do uprawy żyta, owsa i kartofli. Przemysł w pow. mławskim mało rozwinięty; sąsiedztwo z Prusami, szeroko rozwinięte przemytnictwo, ubóstwo stosunkowe produktów surowych, brak miast i od-

dalenie od większych ognisk handlowych nie dopuszczają pomyślniejszego rozwoju produkcyi fabrycznej. Około 1880 r. było w powiecie 31 fabryk (prócz młynów), z produkcyą roczną na 276,341 rs. Główną rolę odgrywają tu cztery dystylarnie, wydające za 214,941 rs. i zajmujące 20 robotników. Pozostałe zakłady są drobnych rozmiarów. W 7 browarach pracuje 20 ludzi i produkują one za za 13,000 rs., 3 fryszerki zajmują 12 robotników i wyrabiają za 18,440 rs., 4 hamernie z 11 rob. wydają za 7,200 rs., 1 huta (12 rob.) produkuje za 3,800 rs., 4 małe garbarnie mają 1,800 rs. produkcyi a 8 cegielni wyrabiają za 9800 rs. Ludność powiatu w 1866 r. wynosiła 53,866 a w 1879 r. doszła do 61,901 mk. (30,308 męż. i 31, 593 kob.). Według wyznań było 51,796 katol., 2459 żyd., 1,143 protest., 73 prawosł. O stanie oświaty nie szczególnie świadczy szczupła ilość szkół. W 1883 r. było w powiecie 4 szkoły miejskie (w Mławie) i 15 szkół początkowych gminnych we wsiach: Dąbrowica, Gnojno, Jabłonowo, Janowiec, Kosino, Kowalewo, Kuczbory, Lubowidz, Niekłanin, Przeradz, Radzanowo, Szreńsk, Słupsk, Wojnówko, Zielonki. W 1879 r. w szkołach miejskich było 403 uczących się (228 chłop. i 175 dziew.), w gminnych 1036 uczniów (646 chłop. i 390 dziew.) i w 3 kantoratach ewang. 64 uczniów (34 chłop. i 30 dziew.). Ogółem 1503 uczniów. Pod względem kościelnym powiat mławski stanowi dekanat dyec. płockiej, składający się z 22 parafii: Boguszyn, Dąbrowa, Dłutowo, Grzebsk, Janowiec, Kuczbork, Lipowiec, Lubowidz, Mława, Radzanów, Sarnowo, Słupsk, Strzegowo, Szreńsk, Szydłowo, Unierzysz, Wieczfnia, Wyszyny, Zielona, Zieluń, Żmijewo i Żurominek Kapitulny. Pod względem sądowym powiat posiada jeden sąd pokoju III okr. w M. i dzieli się na 4 okręgi sądów gminnych: Brudnice, Szreńsk, Żurominek, Wieczfnia. Pod względem administracyjnym składa się z 1-go miasta, 3-ch osad miejskich i 14 gmin: Dębsk, Dąbrowo, Kosiny, Mława, Mostowo, Niechłonin, Ratowo, Rozwozin, Słupsk, Szczepkowo, Turza, Unierzysz, Zielona, Zieluń. Opis i historyą M. podał Wł. Dębski w Korespondencie Płockim z 1878 r. Opis i widok M. zamieścił Tygodnik Ilustr. z 1872 r., № 232. *Zof. M., Br. Ch.*

Mława, nazwa dawana niekiedy rzece Mątawa al. Montawa (ob. Rzeki i jeziora, tekst objaśn. do Mapy hydrograficznej dawnej Słowiańszczyzny, str. 21).

Mławka, rz. w pow. mławskim, poczyna się na granicy od Prus pod wsią Kuklinice, płynie w kierunku zach.-płd. koło Piekiełka, Mławki, Lewiczyna, Małej i Wielkiej Turzy pod Szreńsk i pod Ratowem, na zach. Radzanowa, wpada z lew. brzegu do Wkry. Długa przeszło 30 w. Przyjmuje z prawej strony pod Turzą strugę od Kęczewa i powyżej Szreńska Przylepnicę, z lewej rzeczkę płynącą od Głużka, poczynającą się pod Otocznią a nazywaną także Mławką. Około Radzanowa ma błotniste brzegi. *J. Bliz.*

Mławka, wś włośc. i folw. nad rz. Mławką, pow. mławski, 4 okr., gm. Mława, par. Mława, odl. o 5 w. od Mławy. Są tu dwa posterunki straży pogranicznej, młyn wodny, karczma, 21 dm., 146 mk., 1164 mr. gruntu dobrego, 25 nieużytków.

Mło.., por. *Mołо...*

Młochów, wś i fol., pow. błoński, gm. Młochów, par. Nadarzyn, odl. 28 w. od Warszawy. W 1827 r. było tu 20 dm., 207 mk.; obecnie 20 dm., 239 mk. M. gmina należy do sądu gm. okr. II w Grodzisku, st. poczt. w Sękocinie, ma 21526 mr. obszaru (w tem 6469 mr. lasu i 51 mr. zarośli) i 5991 mk., w tej liczbie 788 żyd., 279 ew. W skład gm. wchodzą: Bieliny, Cesin, Czarnylas, Daniewice, Kajetany, Kopona, Kossów, Kossowska Wólka, Krakowiańska Wólka, Krakowiany, Książenice, Lipnik, Młochów, Mroków, Mrokowska Wola, Nowa Wieś, Nadarzyn, Nowiny, Opypy, Olesin, Owczarnia, Parole, Paszków, Pławy, Polesie, Ruszczyk, Rusiec, Rozalin, Stara Wieś, Siostrzeń, Szamoty, Urzut, Walentów, Wygryz, Władysławów, Wygoda, Zaborów, Żabieniec, Żółwin. *Br. Ch.*

Młociny 1.) wś nad Wisłą, pow. warszawski, gm. Młociny, par. Wawrzyszew, odl. 12 w. od Warszawy za rogatką Marymoncką, przy drodze bitej do Modlina, po za Bielanami. Piękny pałac z ogrodem i parkiem nad Wisłą, w bardzo malowniczem położeniu, odprzedany osobno został, a na to miejsce założono nowy folwark dalej za szosą. Obszar dworski wynosi około 40 włók ornej ziemi, do 60 włók lasu. W 1827 r. było tu 27 dm., 155 mk.; obecnie około 100 dm. i do 800 mk. Dobra M lit. A składają się z folw. M. i Laski, nomenklatur Syberya i Szmelca, wsi: M., Buraków Mały, Wólka Węglowa, Laski, Łomianki, Kępa Kiełpińska, Kiełpin; rozl. mr. 3834: folw. M. gr. or. i ogr. mr. 673, łąk mr. 57, past. mr. 54, wody mr. 10, lasu mr. 1804, nieuż. i place mr. 1068, w wieczystych dzierżawach i osadach mr. 23, razem mr. 3698; bud. mur. 12, z drzewa 57; płodozmian 6 i 15-polowy; folw. Laski gr. or. i ogr. mr. 93, łąk mr. 6, nieuż. i place mr. 37, razem mr. 136; bud. z drzewa 13; płodozm. 9-polowy. Wś M. os. 22, z gr. mr. 75; wś Buraków Mały os. 13, z gr. mr. 195; wś Wólka Węglowa os. 23, z gr. mr. 415; wś Laski os. 6, z gr. mr. 11; wś Łomianki os. 24, z gr. mr. 259; wś Kępa Kiełpińska os. 27, z gr. mr. 414; wś Kiełpin os. 18, z gr. mr. 38. W ostatnich czasach urządzono tu le-

tnie mieszkania w umyślnie pobudowanych na ten cel willach i domkach. Niedawno powstały tu również zakłady fabryczne, jak warzelnia łoju (Akwiliny) z produkcyą na 120,000 rs. i cegielnia z produkcyą na 10,000 rs.; zakłady te istnieją na gruncie kolonii (lit. B) oddzielonej od dóbr Młociny. M. zdawna należały do książąt mazowieckich, a następnie do starostwa warszawskiego. W czasie wojny szwedzkiej w r. 1655 spalone i zniszczone do szczętu, a przez morowe powietrze wyludnione tak, iż lustracya 1660 r. jednego tylko mieszkańca w całej wsi znalazła. Powstała jednak później, gdy w 1748 r. otrzymał M. Henryk Brühl, pierwszy minister i ulubieniec króla Augusta III. On wybudował tu wspaniały pałac i ogrody ku Wiśle ciągnące się, założył zwierzyniec, bażantarnie i t. p. i wyprawiał częste rozrywki myśliwskie, na których król zawsze znajdował się. Po nim trzymał M. syn jego Fryderyk Aloizy, jako ssta warszawski. On to, jako generał artyleryi koronnej wprowadził zwyczaj urządzenia tu w lecie obozu dla artyleryi. W r. 1765 d. 27 sierpnia wyprawił tu hr. August Moszyński, stolnik w. kor., na pamiątkę rocznicy elekcyi Stanisława Augusta, sławną, wielce kosztowną i szczególnego rodzaju zabawę, o której interesujące szczegóły opisują „Thornische Wochentliche Nachrichten" na r. 1765, № 290. W r. 1774 M. i Buraków przemieniono no dobra ziemskie, posiadaczem zaś ich został Adam Łodzia Poniński, marszałek sejmowy, później w. podskarbi i w. przeor zakonu maltańskiego, zmarły w nędzy 1798 r. w Warszawie. Młocińskie sstwo niegrodowe leżało w woj. mazowieckiem, ziemi warszawskiej. Podług metryk koronnych powstało z dawniejszego starostwa warszawskiego i obejmowało w r. 1712 wś M. z gruntami: Salamonowskie, czyli Wróblewskie, Giżyńskie, Ortemusowskie i 2 półwłóczki: Salezego i Konieczny. W r. 1712 z mocy przywileju Augusta II, Herkules Plant, dworzanin królewski, ustąpił je Maksymilianowi Ossolińskiemu, regensowi metryki większej koronnej. W r. 1772 posiadał je Fryderyk Brühl, gen. artyleryi kor., opłacając zeń kwarty złp. 218 gr. 24. Na sejmie z r. 1773—1775 stany rzpltej nadały to sstwo wraz z Burakowem na własność dziedziczną Adamowi Łodzia Ponińskiemu, marszał. tegoż sejmu. M. gmina należy do sądu gm. okr. I w Łomiankach, st. poczt. Warszawa, ma 10719 mr. obszaru i 3390 mk. 2.) **M.** pow. makowski, gm. Smrock, par. Szelków. Wymienia je tylko Skorowidz Zinberga; inne spisy nie podają. *Br. Ch.*

Młock, wś nad rz. Łydynią, pow. ciechanowski, gm. Młock, par. Małużyn, odl. o 13 w. od Ciechanowa. Posiada młyn wodny i karczmę, ma 34 dm., 322 mk., 1933 mr. gr. dobrego, 11 nieuż., w tem 559 mr. ziemi włośc. W 1827 r. było 26 dm., 222 mk. M. gmina należy do sądu gm. IV okr. w Gumowie, ma 719 dm., 6993 mk., obszaru 24725 mr., w tem nieuż. 605 mr. W gminie znajdują się, 3 kośc. kat., 3 ew. domy modlitwy, 4 szkoły począt., urząd gminny, 6 młynów wodnych, 1 wiatrak, cukrownia, 1 tartak, 4 cegielnie, 1 gorzelnia 1 fabr. żelazna, 1 browar, 6 karczem. Wskład gminy wchodzą: Bękowo, Brody-młockie, Budy małużyńskie, Budzinka, Budy-rumockie, Dukt, Działy, Garwacka wólka, Garwarz, Glinojeck, Grąd, Gostomin, Huta, Izabelin, Jakubowo, Janowo, Julisin, Juliszewo, Kałki, Kanigówko, Kamionki leśne, Kowalewko, Kownaty borowe, Konradowo, Krusz, Luszewo, Luberadz, Luberadzik, Lipiny, Młock, Małużyn, Nowopole, Ostrowo-Budy, Obręb, Ościsłowo, Przyrowo, Płaciszewo, Płaciszewko, Rumoka, Rycica, Sadek, Suchowierzbka-małużyńska, Sulerzyż, Śródborze, Szyjki, Wkra, Zalesie, Zarośle, Zawiłka, Żeleźnia. *Br. Ch.*

Młocka-Wola, z os. *Suchowierzbka*, wś, pow. ciechanowski, gm. Młock, par. Przasnysz, odl. 16 w. od Ciechanowa. Posiada ewang. dom modlitwy, szkołę początkową, kasę wkładowo-zaliczkową, urząd gm. i 2 karczmy, ma 88 dm., 682 mk., 1682 mr. gr. dobrego, 29 nieuż. W 1827 r. było tu 26 dm., 166 mk.

Młod..., nazwy tak się zaczynające, a tu nie pomieszczone ob. pod *Mołod...*

Młoda 1.), szczyt w Karpatach lesistych, w grupie między źródłami: Świcy i Łomnicy, 1700 m. wys. 2.) **M.**, lesiste wzgórze, 243 m. wys. (znak triang.), pod 50° 32′ 10″ płn. szer., a 42° 5′ 30″ wsch. dłg. od F., we wsch. stronie Steniatyna, pow. sokalski, blisko granicy.

Młodasko 1) wś, pow. szamotulski, 3 dm., 26 mk., 1 ew., 25 kat., 8 analf. Poczta w Bytyniu o 3 kil., gośc. o 1/2 kil., st. kol. żel. i tel. w Rokitnicy o 15 kil. Pod wsią znajduje się nasyp, 40 stóp wysoki, z rowem, mający 160 kroków obwodu, u góry 11 do 13 krok. średnicy; było to zapewne dawne grodzisko. Ob. Program gimnazyum poznańskiego Fryderyka Wilhelma z r. 1880. 2) **M.**, dom., 3148 mr. rozl., 2 miejsc.: a) M., dom., b) leśnictwo, 12 dm., 185 mk., 12 ew., 173 kat., 56 analf. Własność Bronisława Gąsiorowskiego. *M. St.*

Młodawa al. *Mołodowa*, wś, pow. dubieński, pod mkiem Warkowicze, w 1 okr. pol., na płn.-wsch, od m. powiat. Na niej oparty dotąd znany zapis stypendyalny dra Lernet'a. Ob. Arch. J. Z. R., cz. III, t. 2, 461. *J. Krz.*

Młodawa, wzgórze, 227 m. wys. (znak triang.), pod 49° 58′ płn. szer., a 42° 21′ wsch. dłg. od F., na wsch. granicy Buska, pow. Kamionka Strumiłłowa.

Młodawin-*Dolny*, *M.-Górny* i *M.-Wygiełzów*,

wsie i folw., pow. łaski, gm. Zapolice, par. Marzenin. M. dolny ma 12 dm., 88 mk., ziemi włośc. 60, dwor. 260 mr.; M. górny 112 mk., 12 dm., ziemi włośc. 76, dwor. 426 mr.; M. Wygiełzów ma 160 mk., 15 dm., ziemi włośc. 100, dwor. 324 mr. W 1827 r. było tu wogóle 29 dm., 242 mk. W Lib. Ben. Łaskiego (t. I, 482) wymieniony jest: M. górny al. pod borem i M. dolny, al. bieńkowski. Por. także Kod. Dypl. Mucz. i Rzysz. II, 418. Folw. i wś M. Górny rozl. mr. 406: gr. or. i ogr. mr. 325, łąk mr. 34, pastw. mr. 28, lasu mr. 6, nieuż. i place mr. 13, bud. z drzewa 14, płodozmian 9; polowy. Wieś M. górny os. 21, z gr. mr. 76.; folw. M. dolny rozl. mr. 253; gr. or. i ogr. mr. 217, łąk mr. 27, nieuż. i place mr. 11; bud. z drzewa 8. *Br. Ch.* i *A. Pal.*

Młodecin, folw. koło Chmielna, pow. brodzki.

Młodkowice al. *Młotkowice*, wś, pow. konecki, gm. Ruda maleniecka, par. Lipa, odl. 18 w. od Końskich, ma 62 dm., 481 mk., 201 mr. ziemi dwor. i 520 mr. włośc. W 1827 r. 28 dm., 205 mk. W XV w. dziedzicem Floryan h. Jelita. Ma 4 łany kmiece, dające dziesięcinę prebendzie Jaśkowskiej i folwark dający ją miejscowemu proboszczowi (Dług. I, 370). Wspomina tę wieś Lib. Ben. Łaskiego (t. I, 598).

Młodnice al. *Mlódnice*, wś i folw. nad rz. Radomką, pow. radomski, gm. Przytyk, par. Mniszek, odl. 24 w. od Radomia, ma 21 km., 229 mk., 536 mr. ziemi dwor. i 252 mr. włośc. W 1827 r. 14 dm., 117 mk. W XV w. dziedzicami są: Mikołaj Młodnicki i Siestrzeniec Mozgowy (Moszgowy) h. Półkoza. Są tu łany kmiece, zagrodnicy, karczmy i folwark (Dług. I, 307 i II, 532). Następnie część M. posiada Piotr Kochanowski, ojciec poety. W ostatnich czasach M. wchodziły w skład dóbr Domaniew (ob.). Folw. M. rozl. mr. 523: gr. or. i ogr. mr. 305, łąk mr. 98, pastw. mr. 50, nieuż. i place mr. 70; bud. mur. 2, z drzewa 11. Pokłady torfu i wapna. Folw. ten w r. 1872 oddzielony od dóbr Domaniew *Br. Ch.*

Młodochów, folw., pow. kowieński, należy do dóbr Łabunów, własność Zabiełłów.

Młodochów, wś, pow. mielecki, leży w nizinie nadwiślańskiej, 167 m. npm., 4·5 kl. od ujścia Wisłoki do Wisły, a 15 kil. od Mielca. Należy do par. rzym.-kat., w Gawłuszowicach i ma 249 mk., 240 rzym. kat. i 9 izrael. Z tych 34 mk. przebywa na obszarze wiek. pos. Jadw. ks. De Ligne, mającej 343 mr. roli, 44 mr. łąk i 20 mr. pastw.; pos. mn. ma 262 mr. roli, 58 mr. łąk, 88 mr. past. i 8 mr. lasu. M. granicy na północ z Krzemienicą, na zachód z Kłyszowem, na południe z Borkami, a na wsch. z Jaślanami *Mac.*

Młodochowo al. *Młodachowo*, wś i folw., pow. płocki, gm. Góra, par. Rogotwórsk, odl. o 34 w. od Płocka, ma 16 dm., 199 mk., 1154 mr. gr. dobrego i 12 nieuż.; do włościan należy 432 mr.; os. karcz. rządowa. W 1827 r. 12 dm. 117 mk.

Młodocin 1.) *Mniejszy*, wsi kol., pow. radomski, gm. Orońsk, par. Kowala Stępocina, odl. 10 w. od Radomia, ma 41 dm., 210 mk., 500 mr. kolonistów i 73 włośc. W 1827 r. 11 dm., 70 mk. W XV dziedzicami są: Mikołaj, Jakób i Albert h. Slepowron. Łany kmiece dają dziesięcinę klasztorowi w Wąchocku, folwark zaś plebanowi w Kowali (Dług. II, 520). Folw. M. Mniejszy, z wsią M. Mniejszy i Kąty w 1866 r. rozl. mr. 633; gr. or. i ogr. mr. 464, łąk mr. 30, lasu mr. 127, nieuż. i place 22 mr. Wś M. Miejszy os. 18, z gruntem mr. 23, w. Kąty os. 4, z gr. mr. 34. 2.) **M.**-*Większy*, wś i folw., pow. radomski, gm. Wolanów, par. Kowala Stępocina. Odl. 14 w. od Radomia, ma 20 dm., 142 mk., 719 mr. ziemi dwor., 155 mr. włośc. W 1827 r. 14 dm., 66 mk. W XV w. dziedzicami są: Nikiel (Mikołaj), i Siestrzeniec h. Półkoza. Z sześciu łanów kmiecych szła dziesięcina do klasztoru w Wąchocku, z trzech folwarków zaś, 5 karczem i 3 zagrodników prob. w Kowali (Dług. II, 520 i III, 419). Folw. i wś M. Większy rozl. mr. 292: gr. or. i ogr. mr. 233, łąk mr. 45, wody mr. 1, lasu mr. 9, nieuż. i place mr. 4; bud. mur. 5, z drzewa 14; płodozmian 8-polowy. Wś M. Większy os. 22, z gr. mr. 154.

Młodocin 1), wś, pow. szubiński, 8 dm., 79 mk., 15 ew., 64 kat., 27 analf. Poczta, gośc. i tel. w Barcinie o 6 kil., st. kol. żel. w Chmielnikach o 20 kil., w Inowrocławiu o 28 kil. 2) **M.**, dom., 2069 mr. rozl., 6 dm., 108 mk., wszyscy katol., 43 analf. Własność Tytusa Skarbka Malczewskiego. Wspomina tę wieś (Młodoczyno) Lib. Ben. Łaskiego (w par. Góra, t. I, 150). *M. St.*

Młodojewo (dok. *Mlodujewo*), wś, folw. i os. młyn. nad strum. Meszną, pow. słupecki, gm. i par. Młodojewo, odl. od Słupcy w. 5. Posiada kościół par. drewniany, szkołę początkową ogólną. Wś ma 32 dm., 214 mk.; folw. dm. 6, mk. 148; prob. dm. 2, mk. 4; M. poduchowne dm. 2, mk. 27; os. młyn. dm. 1, mk. 7. W 1827 r. wś rząd, 31 dm., 320 mk. M. należało niegdyś do biskupów poznańskich, którzy tu, prawdopodobnie w XIV w., założyli kościół parafialny, o którym, jako o dawnym, mówią już akta konsystorza gnieznieńs. z 1415 r. z okazyi układu Jakóba, plebana w M., ze Zbilutem, dziedzicem Szczepic, o dziesięciny. W 1875 r. dawny drewniany kościół rozprzestrzeniono. Około 1830, przyłączono do par. M. kościół niegdyś paraf. w Koszutach, wsi należącej dawniej do klasztoru w Lędzie. Do parafii M. należały w początku XVI w. wsie Drzązna i Marcewo (Maczewo), od tego czasu

przybyło tu 15 wsi i osad (Lib. Ben. Łaskiego, t. I, 303). Dobro M. lit. A. składają się z folw. M. i Drążna i wsi niżej wymienionych, rozl. mr. 1611: fol. M. gr. or. i ogr. mr. 798, łąk mr. 47, pastw. mr. 16, wody mr. 31, nieuż. i place mr. 43, razem mr. 935; bud. mur. 26, z drzewa 6, płodozmian 4 polowy. Folw. Drążna grunta or. i ogr. mr. 440, łąk mr. 26, pastw. mr. 77, lasu mr. 13, nieuż. i place mr. 16, razem mr. 572, bud. mur. 6, z drzewa 13, płodozmian 4 polowy; młyn wodny, pokłady torfu. Wieś M. os. 45, z gr. mr. 605; wś Kosscwo os. 20, z gr. mr. 59; wś Kochowo os. 25, z gr. 601; wś Lipnica os. 10, z gr. mr. 136; wś Kierz os. 4, z gr. mr. 178; wś Budy os. 2, z gr. mr. 116; wś Michałów os. 9, z gr. mr. 54; wś Meszne os. 11, z gr. mr. 210; wś Czesławów os. 5, z gr. mr. 42; wś Szkudłówka os. 10, z gr. mr. 77; wś Zastawie os. 4, z gr. mr. 114; wś Rozalin os. 53, z gr. mr. 421, wś Karolinów os. 10, z gr. mr. 84; wś Marcewo os. 31, z gr. mr. 696; wś Marcewko os. 46, z gr. mr 933; wś Drążno os. 22, z gr. 709. M. par., dek. słupecki, 2520 dusz. M. gm., należy do sądu gm. okr. II w Dobrosławiu, urząd gm. w Marcewie, st. p. w Słupcy. Gmina ma 12294 mr. obszaru i 3562 mk. (1867 r.) W gminie są: gorzelnia, browar, cegielnia, olejarnia, trzy młyny wodne, pięć wiatraków, kopalnia torfu, jedna szkoła początkowa *Br. Ch.*

Młodów, wś, pow. nowosądecki, w okolicy lesistej górskiej, na lewym brzegu Popradu, 563 m. npm., przy gościńcu ze Starego Sącza do Piwniczny i przy torze kolei tarnowsko-leluchowskiej, między stac. Rytro i Piwniczną. Dolina rzeki, w której się wieś rozsiadła, jest w tem miejscu ścieśniona przez szeroko rozłożone lesiste góry, zamykające zupełnie widok. Ta stara osada, wymieniona już w dyplomie fundacyjnym Piwniczny z r. 1348, jest od tej miejscowości o 4·5 kil. oddaloną i ma 190 mk. rzym.-kat., zaliczonych do parafii w Piwniczny. Obszar więk. pos. należy do towarzystwa produkcyi leśnej w Wiedniu i ma 870 mr. lasu, pos. mn. 155 mr. roli, 68 mr. łąk, 105 mr. past. i 11 mr lasu. Gleba owsiana, nieurodzajna. M. graniczy na północ z Obłazami a na południe z Piwniczną. *Mac.*

Młodów, rus. *Mołodiw* z *Antonikami*, *Burgau*, *Mokrzycą* i *Pyłypami*, wś, pow. cieszanowski, 11 kil. na płd.-płd.-wsch. od Cieszanowa, na wsch. od sądu powiat., urz. poczt. i st. kolei jarosławsko-sokalskiej w Lubaczowie. Na płn. leży Żałwie, na wsch. Basznia górna i dolna, na płd. Lisiejamy i Ostrowiec, na zach. Lubaczów. Wieś leży w dorzeczu Wisły. Wzdłuż granicy płn. mianowicie płynie pot. Sołotwa, od wsch. na zach., część płd. obszaru przepływa kilka potoków małych od płd.-wsch. i płn.-wsch. na zach. i łączą się tworząc pot. Zawadówkę, zwaną w dalszy biegu Wroznią. W Lubaczowie łączą się oba te potoki i tworzą Lubaczówkę. W środku obszaru leżą w dolinie jednej ze strug Zawadówki zabudowania wiejskie Młodowa i kolonii niemieckiej Burgau, w stronie płn. przysiołek Antoniki (Antonyki), w bagnistej okolicy nad Sołotwą. Nazwę ma on od mieszkańców, których przeważna część zowie się Antonykami. Przodkowie ich, osiedleni z wielkimi przywilejami na gruntach starościńskich, bywali pachołkami wojskowymi. W części płn. leży jeszcze grupa domów Dąbrowa (Dubrawa), przysiołek Mokrzyca (al. Mokrzyce, (ob.) i grupa domów Pyłypy; w części płd. zaś grupa domów Zakącie (Zakutie). W stronie płn. wynosi najwyższe wzniesienie 242 m. w niwie Krosznym zwanej; w Zakąciu wznosi się jedno wzgórze do 221 m. Przez wieś idzie kolej jarosławsko-sokalska i gościniec z Lubaczowa do Rawy. Własn. więk. ma roli or. 77, łąk i ogr 10, pastw. 66, lasu 652 mr.; własn. mn. roli or. 1143, łąk i ogr. 335, pastw. 263, lasu 2 mr. W r. 1880 było 1070 mk. w gminie, 3 na obsz. dwor., (między nimi 429 obrz. rzym.-kat.). Par. rzym.-kat. i gr.-kat. w Lubaczowie. Za czasów Rzpltej należała wieś do dóbr koronnych w sstwie i pow. lubaczowskim a wojew. bełzkiem. W lustracyi z r. 1766 (rkp. w Bib. Ossol., № 2835, str. 106 i 107) czytamy: „Kornagi reproduxerit prawo od JW. Lubomirskiego, koniuszego kor., ssty lubaczowskiego, de dato julii a. 1664 w Lubaczowie, Błażejowi Konradze, podleśniczemu lubaczowskiemu, dane, którem pole, karczmarskiem nazwane, we wsi Młodowie na Podlęziu poczynające się, kończące się po drogę Temno nazwaną, a dzielące się od dworu folwarkowego drogą niemirowską, przy którem polu łączki po krzakach, w drugiem miejscu dwie niwki, łoziny nazwane, w lesie borowym, za folwarkiem ostrowieckim, przy granicy Strzyłkowskiej, nad potokiem, nazywające się Nereje. Drugie prawo z d. 16 czerwca r. 1676 na niwę, nazwaną Sosnową, górą, z lasem na nowym korzeniu, łąkę między krzakami, Żukowa nazwaną i niwkę dziegciarską; i tem prawo z d. 19 sierpnia r. 1679 na ćwierć roli zagrodniczej, w Młodowie leżącą, cum onere pilnowania lasów lubaczowskich nadał, które to nadania Jan III aprobując, tegoż Błażeja Kornagę i braci jego Jana i Michała przy wyż wyrażonych polach, łąkach, podług granic opisanych zachował, od wszelkich powinności zamkowych, miarek we młynach sstwa lubaczowskiego uwolnił, płacenie czynszu z pól młodowskich do prowentu starosty lubaczow. ostrzegł, a gdyby od pilnowania lasów relegowani zostali, jednakże przy tych łąkach i gruntach zostawać owym że deklaruje, zapła-

ciwszy zwyczajną do zamku pensyą, salvisque oneribus reipubli., których to Kornagów prawa wraz z innymi wyżej wyrażonemi pro revolutione do prześwietnej komisyi ekonomicznej odpisuje. Osiadłość i powinności wsi M.: Ta wieś, prócz obszarów dworskich, osadzona na łanach 10, t. j. ćwierci 40, po zagonów 12 mających i zagrodach 6; z tych 2 ćwierci należą do cerkwi lubaczowskiej i świętokrzyskiej. Reszta pod poddaństwem, do pańszczyzny i na czynsz poddanych, z dziesiętnikiem i leśnym znajduje się 60 osiadłych, za prawami siedzących i pola czynszujących 24. Powinności te: z całej ćwierci pańszczyzny dni 4 i szarwarku 4, czem kto ma, odbywają; czynszyku drobnego gr. 6, kurowego zł. 2, kapłona 1, jaj 5 oddają, a ze 3 zagonów pańszczyzny dzień i szarwarku dzień, a jeśli sprzężajem to pół dnia szarwarek, a jeśli pieszo to dzień cały odbywa i wszelkich danin czynszyku czwartą część dają, motków 8 przędą na arszenowe motowidło; z pustych ćwierci po zł. 20 czynszu płacą. Zakos, obkos, zażyn, obżyn i tłokę jednę latem, tudzież stróże koleją do zamku lubaczowskiego odbywają, czynszu ze staja ozimego po 1 zł. 6 gr., z jarego po gr. 18 płacą, krup hreczanych po korczyku każdy wyrabia. Owies według ustanowienia pisarza dają, stróże robią, konopi każdy po garści 15 moczy, międli i do dworu wedle próby oddaje. Tkacze po pół setku wyrabiają, orzą, radlą, młócą, drwa wożą sposobem i zwyczajem w powinnościach przy Kobylnicy ruskiej opisanych. Intrata w r. 1764 (wymieniona szczegółowo) czyniła 2748 zł. $12\frac{1}{2}$ gr. Na reperacyą budynków szło z tego złp. 30. Po zajęciu stwa lubaczowskiego w r. 1778 sprzedano wieś tę wraz z innemi w r. 1818 Brunickiemu (t. V, str. 373). *Lu. Dz.*

Młodowice, rus. *Mołodowiczi*, wś, pow. przemyski, 12 kil. na płd. od Przemyśla, 3 kil. na płn.-zach. od sądu powiat., urz. poczt. i st. kol. w Niżankowicach. Na płn.-zach. leżą Kormanice, na płn. Darowice i Kupiatycze, na wsch. Zabłoćce, na płd.-wsch. Niżankowice, na płd. Sierakowice, na zach. Kłokowice. Środkiem obszaru płynie pot. Górny, dopływ Wiaru, od zach. z Kłokowic, na wsch. do Zabłociec. W dolinie potoku leżą zabudowania wiejskie. W płn. stronie obszaru wznosi się jedno wzgórze do 242 m., drugie, na granicy Zabłociec do 272 m. Własn. więk. ma roli or. 353, łąk i ogr. 43, pastw. 8; własn. mn. roli or. 347, łąk i ogr. 31, pastw. 20 mr. W r. 1880 było 362 mk. w gm., 33 na obsz. dwor. (między nimi 27 obrz. rzym.-kat.). Par. rzym.-kat. w Niżankowicach, gr.-kat. w Kormanicach. We wsi jest cerkiew. Stąd wzięła nazwę jedna dzielnica Fredrów Młodowskich Bończów. *Lu. Dz.*

Młodynie, wś, *M. Górne* i *Dolne*, folw., pow. radomski, gm. Radzanów, par. Bukowno, odl. 25 w. od Radomia; wś ma 20 dm., 209 mk., 203 mr. ziemi włośc.; M. Górne, folw., 2 dm., 27 mk.; M. Dolne 5 dm., 26 mk. Wspomina tę wieś Lib. Ben. Łaskiego (t. I, 662). Folw. M. Górne z wsią M. Górne i Dolne rozl. mr. 673: gr. or. i ogr. mr. 417, łąk mr. 22, past. mr. 1, lasu mr. 208, nieuż. i place mr. 26; bud. mur. 4, z drzewa 9; płodozmian 7 i 9-polowy. Wś M. Górne i Dolne os. 43, z gr. mr. 144. Folw. M. Dolne rozl. mr. 705: gr. or. i ogr. mr. 387, łąk mr. 8, past. mr. 4, lasu mr. 168, zarośli mr. 112, nieuż. i place mr. 26; bud. mur. 1, z drzewa 16; płodozmian 9-polowy. *Br. Ch., A. Pal.*

Młodynie, karczma na obszarze dwor. Charzewic, w pow. tarnobrzeskim. *Br. G.*

Młodynin 1.) *Wielki*, wś, pow. mławski, gm. Dębsk, par. Słupsk, odl. o 9 w. od Mławy, ma 11 dm., 80 mk., 234 mr. grun. 2.) **M.** *Mały*, wś nad rz. Giedniówką, pow. mławski, gm. Dębsk, par. Słupsk, odl. o 9 w. od Mławy, ma 8 dm., 59 mk., 107 mr. gruntu.

Młodzawy, wś, pow. konecki, gm. Blizin, par. Skarzysko, odl. 34 w. od Końskich. Są tu łomy kamienia. Wś ma 16 dm., 163 mk., 150 mr. włośc. i 16 mr. dwor., należących do dóbr Blizin. *Br. Ch.*

Młodzianów, os., pow. radomski, gm. Kowala Stępocina, par. Radom, odl. 2 w. od Radomia, 2 dm., 50 mk., 1 mr., należy do dóbr Żakowice.

Młodzianów, folw. nad Dutnówką, pow. kowieński, par. Kroki, o 3 w. od st. dr. żel. Michelmont. Własność Grużewskiego.

Młodzianówko i *Młodzianowo*, pow. pułtuski, gm. i par. Nasielsk. W 1827 r. 3 dm., 18 mk.

Młodzianowo 1.) wś nad rz. Orzyc i Wągierką, pow. makowski, gm. Płoniawy, par. Wągrzynowo, odl. 4 w. od Makowa, posiada 2 młyny, tartak, browar, gorzelnię i cegielnię. W 1827 r. 12 dm., 143 mk. Znaleziono tu cmentarzysko przedhistoryczne. Dobra M. składają się z folw. M. i Kobylin Kmiecy, wsi: M., Obłudzin, Kobylinek, Zacisze, Ciecierki, Popielatki, Dybczyzna i os. Kobylin Nadrzeczny, rozl. mr. 3210: folw. M. gr. or. i ogr. mr. 523, łąk mr. 72, past. mr. 64, wody mr. 22, lasu mr. 2225, zarośli mr. 54, nieuż., place i os. mr. 42, razem mr. 3004; płodozmian 8-polowy; folw. Kobylin Kmiecy gr. or. i ogr. mr. 141, łąk mr. 15, past. mr. 6, wody mr. 2, lasu mr. 35, zarośli mr. 3, nieuż. i place mr. 5, razem mr. 207; bud. w obu folw. mur. 9, z drzewa 44. Wś M. os. 21, z gr. mr. 146; wś Obłudzin os. 15, z gr. mr. 155; wś Kobylinek os. 6, z gr. mr. 18; wś Zacisze os. 11, z gr. mr. 167; wś Ciecierki os. 16, z gr. mr.

72; wś Popielatki os. 5, z gr. mr. 76; wś Dybczyzna os. 3, z gr. mr. 17; os. Kobylin Nadrzeczny os. 1, z gr. mr. 1. 2.) **M.**-*Jankowo* ob. *Jankowo*. *Br. Ch.*, *A. Pal.*

Młodziejewice, wś, pow. wrzesiński, 8 dm., 74 mk., wszyscy kat., 16 analf. Poczta i tel. w Strzałkowie o 7.5 kil., gośc. o 4 kil.; st. kol. żel. we Wrześni o 12 kil. 2) M. dom. 1594 mr. rozl., 5 dm., 121 mk., wszyscy kat., 47 analf. Własność Walerego Hulewicza. M. pod nazwą *Mlodzyowicze*, w par. Groboszewo, wspomina Lib. Ben. Łaskiego, t. I, 315. *M. St.*

Młodziejów, wś i folw., pow. lubelski, gm. i par. Piaski. Folw. jest własnością rządową.

Młodziejowice, wś nad rz. Dłubnią, pow. miechowski, gm. Michałowice, par. Więcławice. Leży na płd. od Michałowic, na samej granicy od Galicyi, odl. 28 w. od Miechowa. W 1827 r. 16 dm., 128 mk.; obecnie 28 dm., 230 mk., 108 mr. ziemi włośc., 419 mr. folw. Jest tu piękny ogród założony przez pułk. b. w. p. Franc. Sal. Gawrońskiego w r. 1820. Dwór duży w części murowany, ze sklepieniem starożytnej struktury, kiedyś podobno, według tradycyi, miał służyć za zbór aryański Są tu i groby aryańskie. Prusacy w czasie chwilowego zajęcia kraju zburzyli połowę dworu poszukując skarbów, które też mieli znaleźć. Wspomina tę wś Długosz (Lib. Ben. I, 123) jako własność Stanisława Młodziejowskiego hr. Starykoń. Były tu wtedy 4 łany kmiece, dające dziesięcinę do katedry krakowskiej, i folw., dający do kościoła w Porębie. Do połowy XVIII w. M. były własnością Młodziejowskich, później Sylwestra Olszańskiego, viceregensa zamku oświecimskiego, następnie Borzęckich, Ankwiczów, Gawrońskich, Delavaux, dziś Dyakowskich. Wątpliwą jest rzeczą ażali kanclerz Młodziejowski był kiedykolwiek tej wsi dziedzicem, jak o tem pisze ks. Gosławski w swej monografii Więcławic. Folw i wś M. rozl. mr. 405: gr. or. i ogr. mr. 245, łąk mr. 32, past. mr. 31, lasu mr. 77, nieuż. i place mr. 20; bud. mur. 4, z drz. 12. Wś M. os. 25, z gr. mr. 105. *Dąbr.*, *Br. Ch.*

Młodzieniaszek, folw., pow. łaski, gm. Widzew, par. Pabianice, ma 2 dm., 35 mk., 97 mr. Należy do dóbr Widzew.

Młodzieszyn, wś i fol., *Młodzieszynek*, kol., i *Młodzieszyńskie budy*, wś, pow. sochaczewski, gm. i par. M. Wszystkie te trzy miejscowości leżą na prawo od drogi bitej z Sochaczewa do Gąbina, w odl. 7 w. od Sochaczewa. Założone śród rozległych lasów puszczy rozciągającej się wzdłuż lew. brz. Wisły, poniżej i powyżej ujścia Bzury, skupiły, jak zwykle wsie górskie lub śród puszcz położone, znaczną ludność zajmującą się zarówno uprawą roli jak i przemysłem leśnym, ztąd przedstawiały korzystne warunki dla rozwinięcia przemysłu fabrycznego. Bliskie sąsiedztwo Wisły (około 12 w.) ułatwiało zbyt produk. przemysłowych. W 1876 r. M. folw. miał 483 mk. i 3947 mr. obszaru; M. os. fabr. 154 mk., 40 mr.; M. kol. 28 mk., 2 mr.; M. Koło, wś, 102 mk. i 234 mr. W 1827 r. M. miał 76 dm., 626 mk., Młodzieszynek 15 dm., 109 mk. Młodzieszyńskie budy, 44 dm., 296 mk. Tutejszy kościół par. drewn. istniał już w XV w. Założył go w 1464 r. Jan ks. mazowiecki; obecny drewn. pochodzi z 1769 r. W 1850 r. wzniesiono tu cukrownię, stanowiącą obecnie własność spółki. Cukrownia ta w 1876 r. produkowała za 120,000 rs. i zajmowała 120 robotników. Późniejsze sprawozdania podają cyfrę przerabianych buraków na 100,000 korcy a wartość produkcyi na 364,000 rs. W 1880 r. pracowało tu 598 robotników. Pożar zniszczył fabrykę w 1878 r. lecz została na nowo odbudowaną. Urządzono obecnie szkołę 2-klas., do której uczęszcza około 100 dzieci robot. fabrycz., i zorganizowano straż ogniową ochotniczą, mającą 4 sikawki. Jest tu także parowy młyn z produkcyą na 3900 rs., dystylarnia, smolarnia i cegielnia. Rozległe lasy otaczające M. dostarczają cukrowni i smolarni materyału na przeróbkę. Dobra M. rozl. mr. 861: gr. or. i ogr. mr. 678, łąk mr. 7, past. mr. 1, lasu mr. 126, nieuż. i place mr. 49; bud. mur. 15, z drzewa 38; płodozmian 4 i 11-polowy. Dobra powyższe w r. 1870 oddzielone od dóbr Trojanów. Młodzieszyn par., dekanat sochaczewski, 3054 dusz. M. gmina należy do s. gm. okr. I w Giżycach, st. p. w Sochaczewie, posiada 12922 mr. obszaru i 4267 mk. W gm. są dwie szkoły początkowe, trzy wiatraki, dwie cegielnie i zakłady wymienione w opisie Młodzieszyna. *Młodzieszyńskie* starostwo niegrodowe leżało w województwie rawskiem, w ziemi gostyńskiej. W r. 1771 składało się z dóbr M. z przyległościami, które posiadał Stanisław Dąbski, ssta kowalski, opłacając zeń kwarty złp. 589 gr. 15, a hyberny złp. 417 gr. 29. Na sejmie z r. 1773 i 1775 stany rzpltej uchwaliły zamianę tego sstwa na wieś Piotrkówek, dziedziczną dotąd Augusta Dąbskiego, ssty gostyńskiego, i w tym celu oddzielna komisyja do tej zmiany wyznaczoną została. *Br. Ch.*

Młodzikowo, 1) wś, pow. średzki, 9 dm., 75 mk., 23 ew., 52 kat., 19 analf. Poczta i st. kol. żel. w Sulencinie o 4 kil., gośc. o 8 kil., tel. w Zaniemyślu o 8 kil. 2) **M.**, olędry, 10 dm., 87 mk., 60 ew., 27 kat., 30 analf. 3) **M.**, dom., 2423 mr. rozl, 5 dm., 113 mk., 12 ew., 101 kat., 36 analf. Własn. dawniejsza Otockich, przeszła w ręce niemieckie. *M. St.*

Młodzowa al. *Młodzowy* (Małe i Wielkie), wś i folw. nad rz. Nidą, pow. pińczowski, gm. Chroberz, par. Młodzowy, odl. 4 w. od Pińczowa. Posiada kościół paraf. murowany, dom

schronienia dla ubogich starców, szkołę początkową. W 1827 r. M. małe 25 dm., 209 mk., M. duże 33 dm., 228 mk. M. należą do dóbr ordynacyi margrabiów Wielopolskich, do klucza Kozubów (ob.). W XV w. M. *wielkie* były własnością Krzesława z Kurozwęk h. Roża, miały $11^1/_2$ łanów kmiecych, dających dziesięcinę prebendzie szydłowieckiej przy katedrze kieleckiej, toż i dwie osady zagrodnicze na gruntach kmiecych, zaś dwie drugie zagrodnicze osady, karczmy i folwark dają dziesięcinę kościołowi w Michałowie. M. *małe*, dziedzictwo Stanisława Młodowskiego h. Toporczyk, posiadały kościół par. drewniany. Z dwóch łanów kmiecych szła dziesięcina do Kielc, z trzech i pół innych i folwarku dla miejscowego kościoła (Dług. I, 465 i II, 384). Obecny kościół stoi w malowniczem położeniu, na górze panującej nad doliną Nidy, zbudowany na miejscu dawnego w 1749, konsekrowany 1769 r. Fundatorem był Michał Kozubowski, dzierżawca klucza Kozubów, należącego do ordynacyi Myszkowskich. Cały z kamienia ciosowego pińczowskiego, w formie krzyża, w stylu włoskim, sklepiony, ma 72 łokcie długości a 40 łokci szerokości. Mieści w sobie 9 ołtarzy. W wielkim ołtarzu obraz cudowny M. B. z dawnego kościoła. Po bokach zakrystya i skarbiec a nad niemi loże. Skarbiec tutejszy posiadał wiele kosztowności, złotych i srebrnych wotów, lecz wszystko mieli zabrać austryacy w 1807 r. Przy kościele był również księgozbiór, który w 1792 r. obejmował 192 ksiąg. Pod kościołem groby sklepione, w których w 1878 r. dnia 18 maja złożono zwłoki Aleksandra Wielopolskiego, naczelnika zarządu cywil. Królestwa w 1862 i 1863 r. Prócz tego w podziemiach tych mieszczą się trumny fundatorów i w wielkiej marmurowej trumnie zwłoki Myszkowskiego, kasztel. sandomierskiego, zmarłego w 1727 r., przeniesione tu z Szańca. M., par. dek. pińczowski, 1714 dusz. *Br. Ch.*

Młodzowy, kol., folw. i os., karcz., pow. noworadomski, gm. i par. Radomsk. Leżą przy linii dr. żel. warsz.-wied. Kol. ma 21 dm., 141 mk., 272 mr. włośc.; folw. 4 dm., 4 mk., 236 mr. (194 ornej); os. karcz. 1 dm., 2 mk., 3 mr. i os. doz. dr. żel. 3 dm., 6 mk., 3 mr. W 1827 r. wś rząd., 12 dm., 82 mk. Wspomina tę wieś Lib. Ben. Łaskiego (t. I, 495). Stanowiła ona uposażenie plebana w Radomsku. Przeszedłszy na własność rządu wchodziła w skład dóbr Gidle. Folw. M. z nomenk. Rozrazów rozl. mr. 241; gr. or. i ogr. mr. 175, łąk mr. 43, pastw. mr. 10, nieuż i place mr. 13; bud. z drzewa 7, płodozmian 11 polowy. Folw. ten w r. 1876 oddzielony od dóbr rządowych Gidle. *Br. Ch.*

Młogoszyn, wś nad rz. Bzurą, pow. kutnowski, gm. Krzyżanówek, par. Łęki, ma 21 dm., 217 mk., ogólnej przestrzeni 932 mr., w tem 512 mr. ziemi ornej, przeważnie pszennej, lasu 210 mr., łąk i pastw. nad rz. Ochnią mr. 210, uwłaszczonych mr. 32. Wieś M. położona jest przy trakcie z Kutna do Piątku, a prócz tego szosa fabryczna, przechodząca przez wsie Łęki, Szewce dolne, Szewce górne, Kamieniec, Bedlno, gdzie przecina szosę warszawsko-kaliską, łączy M. z cukrownią w Dobrzelinie. W 1827 r. było tu 20 dm., 165 mk. Wspominana w aktach sądowych z 1465 r. i przez Lib. Ben. Łaskiego (jako Mnogoschyn, t. II, 489).

Młoszów, kol. włośc., pow. piotrkowski, gm. Golesze, par. Chorzęcin, odl. 18 w. od Piotrkowa. Posiada urz. gm., 24 dm., 132 mk. 282 mr. gr.

Młoszowa, wś w pow. chrzanowskim, należąca do par. rzym.-kat. i urzędu poczt. w odległej o 1·5 kil. Trzebini, leży na południowym stoku tak samo nazwanej góry, liczącej 423 m. bezwzględnej wysokości, 373 m. npm. Grunta tej wsi przecina gościniec z Trzebini do Krzeszowic, tor kolei północnej cesarza Ferdynanda i potok Sioła, uchodzący do Chechła. Od północy zasłaniają osadę lesiste stoki Młoszowy, a od południa wielki las zwany Chechłem. Długosz w Lib. benef. II, 45 wymienia tę wieś. Obecnie liczy 765 mieszk. rzym.-kat., z których 117 przebywa stale na obszarze więk. pos. p. Juliana Ozdoba Florkiewicza, mającej 337 mr. roli, 125 mr. łąk i ogr., 221 mr. pastw. i 985 mr. lasu. Pos. mniej. ma 458 mr. roli, 71 mr. łąk i ogr. i 28 mr. pastw. Ta wieś graniczy na zach. z Trzebinią, na wsch. z Karniowcami i Dubowa a na płd. z Bolęcinem. Ogłoszony został drukiem „Krótki historyczny opis zamku młoszowskiego w ziemi krakowskiej“ (odbitka z Wieńca, 1880 r.), Lwów, 1881 r. Jestto mistyfikacya, opowiadająca o rzadkich wykopaliskach i zabytkach, jakoby istniejących w fantazyjnie opisanym zamku młoszowskim. *Mac.*

Młot, rzeczka w pow. człuchowskim.

Młotki, rus. *Mołotki*, część wsi Bordulaki, pow. brodzki.

Młotkowice, ob. *Młodkowice*.

Młotkówko, niem. *Seeburg*, wś, pow. wyrzyski, 7 dm., 92 mk., 63 ew., 29 katol., 22 analf. Poczta, gośc. i tel. w Wyrzysku o 6 kil., st. kol. żel. w Osieku o 12 kil. *M. St.*

Młotkowo, wś nad rz. Sierpienicą, pow. sierpecki, gm. Kossemin, par. Jeżewo, odl. o 10 w. od Sierpca, ma 11 dm., 67 mk. Folw. i wś M. i Zarzyce rozl. mr. 482: gr. or. i ogr. mr. 306, łąk mr. 24, pastw. mr. 2, lasu mr. 146, nieuż. i place mr. 4; bud. z drzewa 7. Wś M. os. 15, z gr. mr. 25; wś Zarzyce os. 4, z gr. mr. 4. *Br. Ch.*

Młotkowo, niem. *Kaisersdorf*, wś, pow. wyrzyski, 25 dm., 251 mk., 148 ew., 99 kat., 4 żyd., 35 analf. Poczta i gośc. w Wysoce o 4 kil., st. kol. żel. w Białośliwiu o 12 kil.

Młudzyń al. *Młódzyń*, wś nad rz. Wkrą, pow. sierpecki, gm. Żuromin, par. Bieżuń, odl. o 25 w. od Sierpca, ma 22 dm., 193 mk., 530 mr. gr. dobr., 124 nieuż.

Młyn, jako najdawniejszy zakład przemysłowy do przerabiania produktów rolnych ważną odgrywał rolę w stosunkach rolniczych i ekonomicznych. Powstaje on tam, gdzie większe nagromadzenie ludności i wyższy stopień kultury śród tej ludności niepozwala posługiwać się pierwotnymi żarnami Klasztory, dwory książęce i osady miejskie dawały pochop do zakładania młynów, które przerabiały na mąkę zboże dostarczane jako dziesięcina kościelna lub sep (od sypać) książęcy a wreszcie wyprodukowane na folwarkach klasztornych, kościelnych i miejskich. Dla skuteczniejszego poparcia tej gałęzi przemysłu książęta, duchowieństwo i założyciele miast wydzielają chcącym założyć młyn dość znaczne obszary ziemi, niekiedy kilka włók wynoszące, przyznają młynarzom charakter ludzi wolnych, podobnie jak sołtysom i wójtom i zapewniają specyalne przywileje, z jakich wytworzyło się podobno w XV w. odrębne prawo młynarskie, o którem wspomina Ostroróg. Na obszernych gruntach nadawanych młynom powstają niekiedy wsie całe (Młyny, Młyńsko). Toż samo osadnicy osiedleni w pobliżu młynów, z obowiązkiem pomagania w mieleniu ziarna książęcego czy kościelnego, stawali się zawiązkiem wsi (Młynary, Mielniki). Osady młynarskie bywały albo wieczystemi dzierżawami (własnością na prawie emfiteutycznym) albo też bywały przez właścicieli dominium, do którego należały, oddawane w czasową dzierżawę lub administracyą. *Br. Ch.*

Młyn 1.) *Amerykan* al. *Wojcin*, os. młyn. nad rz. Prosną, pow. wieluński, gm. Dzietrzkowice, par. Wojcin. 2.) **M.**-*Artych*, os. młyn., pow. konstantynowski, gm. i par. Łosice, 1 dm., 8 mk., 16 mr. 3.) **M.**-*Bugaj*, os. młyn. nad strum. Bugaj, pow. piotrkowski, gm. Uszczyn, par. Piotrków, 1 dm., 7 mk., 78 mr. 4.) **M.**-*Chełm*, os. młyn., pow. opatowski, gm. Grzegorzewice, par. Słupia Nowa, 1 dm., 7 mk., 10 mr. Należy do majoratu Słupia Stara. 5.) **M.**-*Chrusty*, os. młyn., pow. opatowski, gm. i par. Iwaniska, odl. 15 w. od Opatowa, 1 dm., 9 mk., 5 mr. 6.) **M.**-*Denkowski*, os. młyn. nad rz. Kamienną, pow. opatowski, gm. Bodzechów, par. Denków, odl. 15 w. od Opatowa, 1 dm., 13 mk., 4 mr. 7.) **M.**-*Depcik*, os. młyn., pow. piotrkowski, gm. Grabica, par. Dłutów, 1 dm., 5 mk., 78 mr. ziemi. 8.) **M.**-*Depcik* al. *Depczyk*, os. młyn., pow. łaski, gm. Dłutów, 1 dm., 8 mk., 106 mr. ziemi. 9.) **M.**-*Dobreński*, os. młyn., pow. piotrkowski, gm. Ręczno, 1 dm., 4 mk., 17 mr. Należy do dóbr Dobrenice. 10.) **M.**-*Duży* i *M.-Mały*, dwie wsie nad jez. Gopłem, pow. słupecki, gm. Skulska Wieś, par. Skulsk, odl. 42 od Słupcy. M.-Duży, wś włośc., ma 15 dm., 110 mk.; os. karcz., 1 dm., 15 mk. M.-Mały, wś włośc., 10 dm., 68 mk. 11.) **M.**-*Fryszerka*, os. młyn. nad rz. Radomką, pow. opoczyński, gm. i par. Skrzyńsko, odl. 30 w. od Opoczna, 1 dm., 8 mk., 29 mr. 12.) **M**,-*Fryszerka*, os. młyn., pow. lubelski, gm. i par. Chodel. 13.) **M.**-*Gerlach*, os. młyn. nad rz. Drwęcą, pow. lipnowski, gm. Dobrzejewice, par. Ciechocin. Należy do folw. Młyniec. 14.) **M.**-*Instytutowy*, os. młyn., pow. łomżyński, gm. Kossaki, par. Rutki. 15.) **M.**-*Jastrzębski*, os. młyn. nad rz. Prosną, pow. kaliski, gm. i par. Pamięcin. Należy do folw. Jastrzębniki. 16.) **M.**-*Kisielsk*, os. młyn., pow. garwoliński, gm. i par. Górzno, odl. 7 w. od Garwolina. Os. M. rozl. mr. 26: gr. or. i ogr. mr. 7, łąk mr. 5, wody i place mr. 14; bud. z drzewa 2. Osada ta w 1881 r. oddzielona od dóbr Górzno. 17.) **M.**-*Kobiałki*, ob. *Kobiałki*. 18.) **M.**-*Kozieł*, ob. *Kozieł*. 19.) **M.** - *Kraszewszczyzna*, os. młyn. w pow. kieleckim. Należała do ekonomii dóbr rząd. Kielce (ob. t. IV, 26). 20.) **M.**-*Księży* al. *Dziewulin*, os. młyn. nad rz. Rakówką, pow. piotrkowski, gm. Łękawa, 1 dm., 8 mk., 53 mr. 21.) **M.**-*Księży* al. *Oleśnik*, al. *Grocholice*, kol., pow. piotrkowski, gm. Łękawa. Ma 38 dm., 315 mk., 350 mr. obszaru. Należy do mieszczan z Bełchatowa. 22.) **M.**-*Mały*, ob. *M.-Duży*. 23.) **M.**-*Mąka* al. *Monka*, os. młyn., pow. piotrkowski, gm. Wadlew, par. Krupczów. Folw. al. os. M. rozl. mr. 128: gr. or. i ogr. mr. 62, łąk mr. 3, pastw. mr. 7, wody mr. 20, lasu mr. 32, nieuż. i place mr. 4; bud. z drzewa 5; płodozmian 4-polowy. Młyn wodny. 24.) **M.**-*Nowy*, os. młyn. nad rz. Luciążą, pow. piotrkowski, gm. Ręczno, 1 dm., 16 mr. 25.) **M.**-*Nowy*, os. młyn. nad rz. Pisią al. Grabówką, pow. łaski, gm. i par. Łask, 1 dm., 3 mk., 30 mr. 26.) **M.**-*Nowy*, os. młyn. nad rz. Radomką, pow. radomski, gm. Wolanów, par. Mniszek, odl. 19 w. od Radomia, 2 dm., 21 mk., 9 mr. Należy do folw. Łaziska. 27.) **M**.-*Podborne*, ob. *Podborne*. 28.) **M.**-*Pudłowski*, os. młyn. nad rz. Ner, pow. sieradzki, gm. i par. Wierzchy, 1 dm., 14 mk. 29.) **M.**-*Średni*, os. młyn., pow. piotrkowski, gm. Parzniewice, 1 dm., 4 mk., 31 mr. 30.) **M.**-*Stawki*, os. młyn., pow. będziński, gm. Rokitno Szlacheckie, par. Ciągowice, 1 dm., 6 mk., 7 mr. Leży przy wsi Stawki. 31.) **M.**-*Stelmachów*, pow. konecki, ob. *Chlewiska*. 32.) **M.**-*Wójtowski*, os. młyn. nad rz. Rakówką, pow. piotrkowski, gm. Łękawa, 1 dm., 7 mk., 20 mr. 33.) **M.**-*Wójtowski*, os. młyn. nad rz. Iłżanką, pow. iłżecki, gm. i par. Iłża, 4 dm., 35 mk., 35 mr. 34.) **M.**, os., pow. mazowiecki, gm. i par. Wysokie Mazowieckie. *Br. Ch.*

Młyn 1.) wś włośc., pow. dzisieński, w 2 okr. polic., o 90 w. od Dzisny, 4 dm., 49 mk. 2.) **M.**, kilka osad wiejskich na praw. brz. Świsłoczy, pow. ihumeński, gm. dukorska, przy drodze z Dukory do wsi Bor; młyny na

rzece należą do dom. Dukora; łąki wyborne, grunta lekkie. 3.) **M.**-*Połowski*, 6 osad nad rzką Narowlanką, dopływem Prypeci, w zach. stronie pow. rzeczyckiego, w 2 okr. polic. jurewickim; miejscowość lesista, grunta dobre, łąki obfite. 4.) **M.**-*Stary*, zaśc. nad rzką Czarnoczką, dopł. Hajny, pow. borysowski, w okr. polic. łohojskim, 2 osady. 5.) **M.**, ob. *Młynar*. *A. Jel.*

Młyn 1.) nazwa zabudowań wiejskich w Turzem polu, w pow. brzozowskim. 2.) **M.**, zabudowania wiejskie i młyn w Koszycach Wielkich, w pow. tarnowskim. 3.) **M.** *na Kretówce*, młyn na obszarze dworskim w Sosnowicach, w pow. wadowickim. 4.) **M.**-*Pęksy*, niem. *Pęksa-Mühle*, młyn i tracz, w obr. gm. Czarnego Dunajca, w pow. nowotarskim. 5.) **M.** *po Maślonce* i *M. po Zawsze*, młyny w Rzędzinie, w pow. tarnowskim. 6.) **M.**, część Czukwi, pow. samborski. *Br. G.*

Młyn 1.) *Słodowy* w Dębnicy al. Damnicy, niem. *Damnitzer-Malzmühle*, pow. człuchowski, st. p. Człuchów, gdzie także jest katol. i ew. kościół paraf.; szkoła Dębnica; w 1868 r. 9 bud., 3 dm., 31 mk., 20 ew., 11 kat. 2.) **M.** al. *Czarny młyn*, *Czarnauer-Muehle*, ob. *Mieruszyn*.

Młyn hamerski (*Hammermühle*), pustkowie w pow. bydgoskim, ob. *Łachowo* 1).

Młyn podlesiecki, pb. *Młynowce*.

Młyn żywodczycki, ob. *Langnermühle*.

Młynar al. *Młyn*, zaśc. nad rzką Kamionką, dopł. Izledzi, pow. miński, w 2 okr. polic. rakowskim, przy granicy pow. oszmiańskiego; młyn wodny; miejscowość dość odludna, nizinna. *A. Jel.*

Młynarowo 1.) wś pryw. nad rz. Jaźnicą, pow. dzisieński, w 1 okr. polic., o 4 w. od Dzisny, 4 dm., 23 mk. Był tu młyn wodny drew. 2.) **M.**, zaśc. pryw. nad rz. Jaźnicą, tamże, o 4½ w. od Dzisny, 1 dm., 13 mk. katol.

Młynarowszczyzna, wś nad rz. Drujką, pow. dzisieński.

Młynary 1.) kol. i os. karcz. nad rz. Moszczanicą, pow. piotrkowski, gm. Bogusławice, par. Wolbórz. Posiada szkołę początkową ogólną; kol. ma 28 dm., 233 mk., 440 mr.; os. 1 dm., 3 mk., 2 mr., włas. rządowa. W 1827 r. wś rząd., 14 dm., 98 mk. Wspomina tę wś Lib. Ben. Łaskiego (t. II, 175). 2.) **M.**, wś w par. Czarnocin, pow. łódzki, istniała w początkach XVI w. (ob. Lib. Ben. Łask. t. II, 185). *Br. Ch.*

Młynary al. *Młyny* i *Miluza*, niem. *Mühlhausen* (dok. 1349 *Molhusin*, 1329 *Molhusen* i *Mölhausen*, *Melhawss*, *Milhauwe* i *Mulhawsen*), miasto, dworzec kolei wschodniej i wybudowanie, pow. prusko-holądzki, nad rz. Donne (niem.), 23 kil. na płd. zach. od Brunsberka, w okolicy na zachód pagórkowatej, zresztą równej i gliniastej. W 1877 r. 2363 mk., w przeważnej części ewang. wyznania. Katolicy stanowią tylko 16·6%, żydzi 2·8%. Ludność trudni się głównie rolnictwem; len wysełają ztąd do Szląska i Czech. W pobliżu duże bory, dla tego kwitnie tu handel drzewa. M. mają sąd okręgowy i filią banku państwowego. Są tu dwa browary i dwie cegielnie. Tutejszy okr. urz. stanu cywil. obejmował w 1880 r. 3313 dusz. W 1882 r. urodziło się 152 dzieci, umarło 104, zawarto 34 małżeństw. Bite trakty prowadzą ztąd do Schönberg i Krückehnen. Jarmarków bywa 4, które po 2 dni trwają. Tutejsza parafia katol., należąca do dekan. brunsberskiego, liczyła w 1878 r. 406 komunikantów. Kościół pod wezw. N. P. M. został zbudowany 1857 r. Patronat przysługuje biskupowi warmińskiemu. M. założył około r. 1327 Hermann v. Oettingen, nadszpitalnik i komtur elbląski; pierwotny przywilej zaginął jednak, posiadamy tylko odnowiony list nadawczy z r. 1338, wystawiony przez komtura elbląskiego Sygfryda v. Sitten. W nim potwierdza tenże nasamprzod, że radni miasta (consules civitatis Molhusen) kupili sołectwo ze wszelkiemi prawami od Matyldy, wdowy po Mikołaju Kunim, dawniejszym sołtysie w M. Potem odnawia pierwotny przywilej, opiewający, że osadzenie tego miasta na prawie chełmińskim powierzył był wspomniony już Herm. v. Oettimgen Mikołajowi Kunim, przeznaczając na ten cel 103 włók; z tych dla proboszcza wyznacza 4 wł., prócz tego plac pod cmentarzem i 1 korzec żyta i tyleż owsa od każdej włóki czynszowej. Dla wspólnego użytku mieszczan przekazuje 12 włók wolnych od czynszu. Mikołajowi zaś nadajemy ratione locationis 10 wł. wolnych i sołectwo w M. i we wsi Loberg wraz z mniejszem sądownictwem aż do 4 szelągów (solidi), większe zaś sądownictwo (ut sunt colli et manus amputatio, vulnera sanguinum) będą sądzili nasi bracia; z kar pobierać będzie ⅓, a my ⅔, i sądownictwo drożne (judicia supra viis et stratis publicis) będą zakonowi przysługiwały. Spory między Prusakami i Polakami rozstrzygać będzie także zakon; jeżeli zaś ci ostatni będą mieli jaki spór z Niemcami, ma ich sądzić judex civitatis, jeżeli zaś Niemiec skarżyć będzie Prusaka lub Polaka, będzie zakon tę sprawę rozstrzygał. Wilkierz mogą zaprowadzić tylko za poprzedniem porozumieniem się z zakonem. Proboszcza nie wolno mieszczanom powołać bez zezwolenia zakonu; nikomu obcemu nie wolno nabywać gruntów w mieście, dopóki się w niem nie osiedli. Niewolno też mieszczanom w mieście lub po za miastem wznosić warowni bez wiedzy naszej. Czynsz z jatek piekarskich sukiennickich, rzeźnickich i t. d. wpływający

dzielić się będzie na 4 części, jedną pobierać będzie sołtys Mikołaj, drugą miasto, dwie zaś zakon. Dla uznania naszego zwierzchnictwa będzie każdy mieszczanin od pół miejsca (de qualibet area dimidia duos scotos) płacił 2 skojce, a od całego 4 na ś. Marcin do zamku elbląskiego. Prócz tego będą posiedziciele 77 włók czynszowych płacili ½ grzywny i 4 kury od włóki na ś. Marcin do Elbląga, a od każdego radła wspomnianych wyżej dóbr 2 korce pszenicy i tyleż żyta. Jedną z owych 77 włók przeznaczyć winni mieszczanie na ogrody i będą za nią płacili ten sam czynsz, jak za inną. Miasto M. i wś Loberg mają tworzyć jedną całość (ut sint annexa); ale włościanom wolno siedzieć tam, gdzie wieś pierwotnie została założona (in prima villae locatione); nie wolno też ich przymusić, aby wieś założyli tuż pod miastem, jak poprzednio miastu przyrzeczono; za to dają włościanie miastu 1 włokę na założenie ogrodów. Ale od tej włóki powinni włościanie nam płacić czynsz i czynić tłokę jak przedtem. W dobrach wymienionych jednak będą nam należały młyny, ogród ½ morgi duży, drogi i stosowne dla nich miejsca, kopalnie soli, kruszców i drogich kamieni (lapidum nobilium). Zastrzegamy sobie także cegielnię z ogrodem do niej przytykającym i inny ogród 4 mr. obejmujący dla naszych koni, ten bowiem zapłaciliśmy mieszczanom gotówką. Przysługuje nam też prawo kopania gliny i piasku dla naszej potrzeby w całem terytoryum miejskiem. Obsadzanie szkół w mieście należy się naszemu wielkiemu mistrzowi. Mieszczanom dajemy prawo używania dzwonów, ale za wiedzą i zezwoleniem proboszcza. Świadkami są: Teodoryk v. Benzingenrode, podkomtur w Elblągu (vicecomendator), braciszek Jan Wescke, Eccardus de ramis łowczy, fr. Konrad Ruffus i fr. Konrad Vasoldi. Datum in Elbingo XVIII Cal. Sept. (ob. Voigt: Cod. dipl. Pruss., t. III,. № 11 i № 9 po niem. i po łacin. i Cod. dipl. Warm., I, Reg., str. 172). Do parafii tutejszej należała aż do r. 1528 wś Schönenberg, a do r. 1604 i Hewendorf, gdzie wystawiono kościół r. 1594 (ob. Script. rer. Varm., I, 409). R. 1481 był tu proboszczem Tomasz Fabri (tamże, str. 369). *Ks. Fr.*

Młynarz, jeden ze szczytów tatrzańskich, w ścianie oddzielającej dolinę Białki od doliny Zimnej Wody. Leży on w zachodniej stronie tej ostatniej doliny, przy Czeskiem stawie, który otaczają turnie Ganku, Wysokiej, Rysów i Młynarza. Szczyt M. wznosi się na 2170 m. *Br. Ch.*

Młynarze 1.) wś, pow. makowski, gm. i par. Sieluń. W 1827 r. 15 dm., 110 mk. Mieszka tu drobna szlachta. 2.) **M.**, pow. pułtuski, gm. Somianka, par. Barcice. *Br. Ch.*

Młynarze, rus. *Melnyki*, część wsi Stanina, pow. Kamionka Strumiłłowa.

Młyńczyska, wś, pow. limanowski, odl. 18·3 kil. od Limanowy, należy częścią do par. rzym.-kat. w Czarnym Potoku a częścią w Łukowicy, ma 609 mk. rzym.-kat. Jestto górska osada, rozrzucona w dolinie Jastrzębskiego potoku, uchodzącego z praw. brz. do Dunajca. Średnia bezwzględna wysokość wynosi 744 m. Od północnych wiatrów zasłania tę dolinę las Starowiejski, ze szczytem Ostrą górą, zniżającym się z 928 na 888 m., od płd. las Modyn z przedłużeniem zwanym Jasienczykiem a od zach. lesiste wzgórze Modun 1032 m. npm. Ku wschodowi obniża się teren dosyć nagle w dolinę sądecką, t. j. Popradu i Dunajca. Obszar więk. pos., podzielony między pięciu współwłaścicieli, wynosi 88 mr. roli, 26 mr. łąk i ogr., 28 mr. pastw. i 553 mr. lasu; pos. mniej. 367 mr. roli, 107 mr. łąk, 362 mr. pastw. i 90 mr. lasu. Gleba leśna i zimna. Jest tu kasa pożyczk. gminna z kapit. 592 zł. w. a. M. graniczą na wschód z Łukowicą. *Mac.*

Młynczysko 1.) os. nad rz. Strugą, pow. noworadomski, gm. Dmenin, par. Kodrąb, 2 dm., 8 mk., 34 mr. 2.) **M.**, os., pow. opoczyński, gm. i par. Studzianna, odl. 21 w. od Opoczna, ma 4 dm., 29 mk., 320 mr. włośc. i 2 mr. dwor., należące do dóbr Studzianna.

Młynec 1.) część Wołczkowiec, pow. śniatyński. 2.) **M.**, młyn i karczma w Tułukowie, tenże powiat.

Młynek 1.) wś i os. młyn., pow. rawski, gm. i par. Budziszewice, odl. 33 w. od Rawy. Jest tu młyn wodny. Wś ma 7 dm., 76 mk., 51 mr.; os. młyn. 1 dm., 15 mr. 2.) **M.**, folw., pow. nieszawski, gm. Straszewo, par. Koneck, odl. 10 w. od Nieszawy. Ma 62 mk., 427 mr. ziemi dwors. i 7 mr. włośc. Folw. M. rozl. mr. 438: gr. or. i ogr. mr. 357, łąk mr. 65, nieuż. i place mr. 16; bud. mur. 6, z drzewa 2; płodozmian 10-polowy. Folw. ten w r. 1876 oddzielony od dóbr Konecko. 3.) **M.**, os. młyn. nad rz. Bawoł, pow. kaliski, gm. i par. Brudzew, odl. 24 w. od Kalisza. Należy do dóbr Lipe. 4.) **M.**, kol. i os., pow. kolski, gm. Budzisław Kolski, par. Osiek Wielki, odl. od Koła w. 5; kol. dm. 17, mk. 222; os. dm. 1, mk. 11. W 1827 r. było tu 25 dm., 240 mk. 5.) **M.**, folw. nad rz. Ochlą, pow. wieluński, gm. Skrzynno, par. Rudlice, odl. od Wielunia w. 11, dm. 1, mk. 6. 6.) **M.**, os., pow. słupecki, gm. i par. Ostrowite, odl. od Słupcy w. 18; dm. 2, mk. 9. 7.) **M.**, os. młyn. nad jez. Jadwiga (część Gopła?), pow. słupecki, gm. Skulska Wieś, par. Skulsk, odl. od Słupcy w. 38; dm. 2, mk. 18. 8.) **M.**, os., pow. słupecki, gm. i par. Szymanowice, odl. od Słupcy w. 23; dm. 2, mk. 24. 9.)

M.-*Tomicki*, os. leś., pow. słupecki, gm. i par. Szymanowice, odl. od Słupcy w. 27, dm. 1, mk. 7. 10.) M.-*Pustkowie*, os., pow. piotrkowski, gm. i par. Ręczno, ma 1 dm., 59 mk., 34 mr. 11.) M.-*Borowski*, os. młyn., pow. piotrkowski, gm. Łękawa, 1 dm., 8 mk., 30 mr. 12.) M., os. nad rz. Widawką, pow. łaski, gm. Chociw, 2 dm., 8 mk., 32 mr. ziemi włośc. 13.) M., os. włośc., pow. noworadomski, gm. Żytno, par. Gidle, ma 6 dm., 51 mk., 48 mr. Wchodziła w skład dóbr Ciężkowice. 14.) M., folw., pow. częstochowski, gm. Kamienica Polska, par. Poczesna, ma 2 dm., 29 mk., 294 mr.; należy do dóbr Poczesna. 15.) M.-*Rokicki*, wś nad rz. Mitręgą, pow. będziński, gm. Rokitno-Szlacheckie, par. Ciągowice, ma 28 dm., 185 mk., 278 mr. W 1827 r. 16 dm., 92 mk. 16.) M. *pod Chechłem*, kol., pow. będziński, gm. Rokitno-Szlacheckie, ma 2 dm., 3 mk., 130 mr. 17.) M., wś, pow. opoczyński, gm. Machory, par. Skórkowice, odl. 23 w. od Opoczna. Posiada fryszerkę żelaza, należącą do bar. Frenkla, właściciela Machor. Ma 9 dm., 48 mk., 57 mr. ziemi dwors. i 56 mr. włośc. 18.) M., os. włośc., pow. kozienicki, gm. Sarnów, par. Oleksów, odl. 26 w. od Sarnowa, ma 1 dm., 6 mk., 5 mr. 19.) M., pow. olkuski, gm. Cianowice, par. Smardzowice. 20.) M., pow. pińczowski, gm. i par. Czarnocin. 21.) M., os., pow. augustowski, gm. Bargłów, par. Rajgród, odl. 18 w. od Augustowa, ma 2 dm., 12 mk. *Br. Ch.*

Młynek 1.) al. *Młynok*, rz. w pow. mozyrskim, prawy dopływ Ptyczy. Zaczyna się w lesistych moczarach zaśc. Klasowa, płynie w kierunku płd.-wsch. w pobliżu okolicy Kurytycze (ob.), koło folw. Rog, wsi Bobryki; pod wsią Młynek przecina gościniec kopatkiewicko-skryhałowski i wpada do Ptyczy koło folw. Bobrycze. Długość biegu około 5 mil. 2.) M. al. *Młynok-Ostawin*, rzeczka w pow. borysowskim, bierze początek w okolicach zaśc. Mielniki i karczmy Sibirka; od źródła na przestrzeni 2 w. zwie się Borowlanką; pod osadą Borek zmienia nazwisko na M.; wpada do Cimochówki, dopływu Dzwinosy, płynąc ciągle w kierunku północnym, wśród lesistych moczarów. Długość około 3 wiorst. 3.) M. al. *Mlinok*, rz. w pow. pińskim, zaczyna się w moczarach około wsi Ostrowska, płynie w kierunku północnym około wsi Łoknicy, zaśc. Bierezin i wpada do rz. Strumienia przy wyjściu jej z jez. Nobel; długość biegu około 2-ch mil. 4.) M. al. *Młynok*, rzka w pow. ihumeńskim, lewy dopływ Świsłoczy, wpada do niej naprzeciwko wsi Cel; płynie odludną miejscowością w kierunku południowym, długą około 4-ch w. Przecina gościniec wiodący z Orzeszkowic do Łapicz. *A. Jel.*

Młynek 1.) w spisie urzęd. *Mielnica*, zaśc włośc. nad stawem, pow. wileński, 1 okr. polic., gm. i okr. wiejski Niemenczyn (o 6 w.), o 28 w. od Wilna, 1 dm., 6 mk. kat. (4 dusze rew.); młyn murowany. 2.) M., zaśc., pow. wileński, w 2 okr. polic., gm. i okr. wiejski Szyrwinty (o 6 w.), 2 dusze rew.; należy do dóbr Rymucie Cieszejki. 3.) M., zaśc. szl., pow. wileński, w 3 okr. polic., o 5 w. od Wilna, 1 dm, 19 mk. kat. 4.) M., dwa zaśc., pow. wileński, w 5 okr. polic., gm. Ilino, ob. *Mielnica* 2) i 3). 5.) M., dwie wsie rząd. (1-sza i 2-ga) nad pot. Brażole, pow. trocki, w 1 okr. polic., gm. i okr. wiejski Jewie (o 2 w.), 12 w. od Trok, mają razem 4 dm., 26 mk. kat. (12 dusz rew.); należą do dóbr rząd. Jewie; dawniej attyn. dóbr Strawienniki, b. własność Ogińskich, po 1831 r. skonfiskowana. 6.) M., zaśc., pow. trocki, w 1 okr. polic., gm. Jewie, okr. wiejski Strejpuny, o 4 w. od Jewia, 5 dusz rew.; należy do dóbr Owsianiszki, Fiorentynich. 7.) M., zaśc. szl., pow. trocki, 2 okr. polic., 49 w. od Trok, 1 dm., 5 mk. ew.; młyn wodny. 8.) M., os. karcz. nad rz. Brażolą, pow. trocki, w 1 okr. polic., o 12 w. od Trok, 1 dm., 4 mk. żyd. 9.) M., zaśc. pryw., pow. święciański, w 1 okr. polic., o 40 w. od Święcian, 3 dm., 25 m. kat. 10.) M., dwie wsie po obu brzegach rz. Sołokuczy, dopływu Prypeci, w zach. stronie pow. rzeczyckiego, w okr. polic. jurewickim, gm. narowlańska, w pobliżu mka Barbarów na płd. Wierzchni-M. ma 11 osad, młyn na stawie; Niżni-M. 10 osad, młyn na stawie; miejscowość bogata w łąki, ryby i grunta; bliskość Prypeci daje ludności zarobek z flisactwa. 11.) M., nad rz. Mutwicą, w pobliżu ujścia jej do Myszanki, pow. nowogródzki, przy drodze wiodącej z Wołochwy do Bohusz, w 5 okr. polic. snowskim; miejscowość dość leśna, wśród okolicznych nizin znacznie podniesiona. 12.) M. al. *Młynok*, 9 osad wiejskich nad rz. Młynek, prawym dopływem Ptyczy, pow. mozyrski, w 2 okr. polic. kopatkiewickim, przy gościńcu z Kopatkiewicz do Skryhałowa; miejscowość odludna, głucha, poleska, łąki obfite, grunta lekkie. 13.) M., wś nad rz. Styrem, pow. piński, w 2 okr. polic., gm. Kuchecka Wola, 45 mk., własność Kraszewskiego. *J. Krz., A. Jel.*

Młynek 1.) wś włośc., pow. rohaczewski, w 3 okr. polic. (Czeczersk), gm. kormiańska (o 10 w.); zapasowy magazyn zbożowy. 2.) M. al. *Tarachówka*, wś, pow. rohaczewski, 541 dz. ziemi, w tem 433 dz. lasu, 54 past., 10 łąk, 44 gr. or.; 2 młyny wodne, folusz, wiatrak i karczma: własność Słuczanowskiego. *J. Krz.*

Młynek 1.) karczma w Trzcinicy, w pow. jasielskim. 2.) M., młyn w Zatorze, w pow. wadowickim. 3.) M. *na Martynówce*, młyn pod Żabokrukami, na obszarze dworskim Bakowiec, w powiecie bobreckim. 4.) M. *Tur-*

ski, grupa chat w Turzy, w powiecie gorlickim. *Br. G.*

Młynek 1.) część przedmieścia w Starem Olesznie (Rosenberg). 2.) **M.**, cztery miejsc. w pow. lublinieckim: młyn w Jeżowy, młyn w Kochanowicach, pustk. w Lubszu, młyn w Powenkowie. 3.) **M.**, niem. *Mühlchen*, wś i folw., pow. namysłowski.

Młynek, młyn, pow. bydgoski, 4 dm., 36 mk., wszyscy kat., 11 analf. Poczta, tel. i gośc. w Koronowie; st. kol. żel. w Kotomierzu.

Młynek 1.) niem. *Mlinsk* al. *Mlinke* i *Mehlke*, wyb. do Malków należące, pow. kartuski, dawniej własność oo. kartuzyan. W 1599 r. żądają ojcowie od Jerzego à Werden, sstynowskiego, za Młynek „ratione molendini" 4 grzywny rocznego czynszu. Tenże jednak usiłował z dokumentów przez krzyżaków wystawionych udowodnić, że M. posiada wolny od wszelkiego czynszu. Zobowiązuje się jednak zapłacić raz pół korca żyta i rocznie 4 grzywny na ś. Marcin. Za to zrzeka się klasztor wszystkich innych pretensyi do tej posiadłości. Między świadkami wymieniony Reinhold Heidenstein, sekretarz królewski, znany historyk (ob. Cod. dipl. Cartusiae w Pelplinie, str. 134). 2.) **M.**, niem. *Mielken*, dobra, pow. chojnicki, st. p. Rytel, par. kat. Nowa cerkiew, ewang. Chojnice, szkoła Rytel, 5 bud., 3 dm., 38 mk. kat., 864·42 mr. obszaru, leży przy dr. żel. chojnicko-tczewskiej. 3.) **M.**-*Jakubowy* al. *Młyny*, niem. *Jakobsmuehle*, os., pow. kwidzyński, st. p. Gniew, tamże szkoła, par. ewang. i katol. Ma 18 bud., 4 dm., 74 mk., 38 kat., 36 ew. (1868 r.). Na wyżynach nadbrzeżnych doliny rz. Wierzycy znajduje się dobrze zachowany szaniec, przy którym, równie jak i w samym obrębie jego wału, wykopują często narzędzia kamienne neolityczne. Dwa takie narzędzia (siekierki) znajdują się w zbiorze gniewskiego stowarzyszenia oświaty (ob. Objaśnienia do mapy archeol. Prus Zach. przez Ossowskiego, str. 10). Dalej donosi toż samo źródło, że na wyniosłościach lewego brzegu Wierzycy i po lewej stronie drogi wiodącej od tej osady do m. Gniewu, podczas niwelowania nowo położonej drogi, natrafiono nieopodal zabudowań folwarcznych na groby rzędowe. Wielka ilość wyrobów bronzowych i jedna czaszka od szkieletu znajdują się w dziale antropologicznym muzeum Towarz. przyrodników w Gdańsku. Opis czaszki podał dr Lissauer w rozprawie swej: „Crania prussica" (Zeitschr. f. Ethnol., 1874, VI, str. 208—209). *Kś. Fr.*

Młynica 1.) potok i dolina tatrzańska, na płd. stoku Tatr, w hr. liptowskiem (Węg.), leżąca na płd. od doliny Hlińskiej, na zach. od Mięguszowieckiej, a na wsch. od Furkockiej doliny. Północną ścianę doliny, odgraniczającą ją od Hlińskiej doliny, tworzy grzbiet ciągnący się od Baszty Zadniej (2335 m.), przez Szczyrbską Turnię (2386 m.), aż ku Furkocie (2437 m.), narożnikowi dolin Młynicy, Hlińskiej i Newcyrki. Ścianę wsch. doliny tworzy potężny dział Baszty, z szczytami Basztą Zadnią (2335 m.), Sacynem (2377 m.), Kamiennym Żlebem, Basztą Pośrednią (2369 m.) i Basztą Przednią (2204 m.). Zachodni zaś bok doliny tworzy grzbiet Soliska (2314 m.). W tej dzikiej dolinie, zwanej także Szczyrbską, legło 5 stawów. Najwyżej, pod samym grzbietem północnym, u płd.-zach. stóp Szczyrbskiej Turni, rozlewa się staw Döllera, cokolwiek na płd. staw Sentywaniego (2019 m.), na wsch. od niego dwa Kozie stawy (1963 m.), a na płd. stawów Nadskok (1806 m.). Z stawu Nadskok wypływa potężny potok Młynica, który poniżej niego tworzy piękny wodospad „Schleierwasser" zwany, około 25 m. wysoki. Wody potoku giną wśród piargów, ale wkrótce znów na jaw występują. Staw Nadskok, obejmujący 0·79 ha, jest płytki, na jego zach. brzegu znajduje się z głazów i kosodrzewiny sklecona buda pasterska. W okolicy Stawów Kozich (1963 m.) są liczne osady tatrzańskich zwierząt, świstaków. Stawki te leżą wpośród nader dzikiej okolicy, są głębokie, wody czyste. Ciepłota wynosi 2·5° C. przy ciepł. pow. 6·9° (30 czerwca 1877, o godzinie 12 w płd.). Potok Młynica płynie na płd., mija staw Szczyrbski od wsch., a przerznąwszy drogę kolei żel. bogumińsko-koszyckiej, zlewa swe wody, na wsch. od wsi Szczyrby, do potoku płynącego od Szczyrby i tworzy Mały Poprad. Długość doliny wynosi 5 kil., potoku zaś 13 kil. Nad potokiem liczne młyny i tracze. Górny koniec doliny leży 2019 m., średnia część 1963 m., dolna część 1806 m., ujście doliny 1515 m. npm. Ob. *Szczyrbski staw.* 2.) **M.**, potok podtatrzański, wypływa w obr. gm. Ważca, w hr. liptowskiem (Węg.), u płd. podnóży działu Krywania (ob.), z pod góry Jamami zwanej (1565 m.), płynie na płd.; opływa od zach. i płd. górę Hradek (ob., 1136 m.), następnie od zach. wzgórze Zajączkową, a przerznąwszy drogę kolei żel. bogumińsko-koszyckiej zlewa swe wody powyżej Ważca do Białego Wagu. Przyjmuje z lew. brzegu liczne strugi, między niemi znaczniejszą Zadnią Wodę. Długość biegu wynosi 9½ kil. *Br. G.*

Młynica 1.) struga, pow. wejherowski, wzięła nazwę od żarnowskiego młyna, który obraca, jest to odnoga, która się odłączyła od rz. Piaśnicy niedaleko jej wyjścia z jeziora. Płynie przez niskie łęgi żarnowskie ku morzu. W ryby różnego rodzaju była dawniej dosyć obfita, osobliwie gdy z morza lub jeziora tu przechodziły o pewnych czasach. Przy młynie

urządzona była węgornia. Rzeczka ta należała do klasztoru panien benedyktynek w Żarnowcu. (Ob. Fankidejski: O klasztorach żeńskich, str. 196). 2.) **M.**, niem. *Muehlengraben*, struga w pow. sztumskim, pod wsią Jurkowice. 3.) **M.**, niem. *Muehlenfliess*, struga pod Jutrzenką (ob.), pow. bytowski.

Młyniczna, potok tatrzański, dopływ Cichej wody (ob.).

Młyniec 1.) wś i folw. nad rz. Drwęcą, pow. lipnowski, gm. Dobrzejewice, par. Ciechocin. Leży przy samej granicy od w. ks. poznańskiego, odl. 35 w. od Lipna. Jest tu posterunek straży pogranicznej. Wś ma 20 dm., 238 mk.; zaś obszar dwor. 68 mk. We wsi Józefowo jest młyn. W dobrach tych są trzy jeziora, największe z nich Smolne. M. stanowił własność kapituły włocławskiej a potem jezuitów. W 1789 r. jako wś pojezuicka w dzierżawie Jana Ośniałowskiego, który wysiewał tu 32 kor. żyta, 4 kor. pszenicy, czynszu miał 200 zł. W 1827 r. własność funduszu edukacyjnego, ma 16 dm., 169 mk. Jezuici wystawili tu w 1750 r. drewnianą kaplicę a raczej kościołek ś. Ignacego, zostający pod zarządem prob. w Ciechocinie. Folw. M. z os. młyn. Gerlach, wsią M. i Józefowo rozl. mr. 812: gr. or. i ogr. mr. 690, łąk mr. 75, wody mr. 8, nieuż. i place mr. 39; bud. mur. 11, z drzewa 9; młyn wodny, cegielnia, pokłady torfu. Wś M. os. 20, z gr. mr. 29; wś Józefowo os. 8, z gr. mr. 170. 2.) **M.**, fol., pow. bialski, gm. Lubienka, par. Łomny, odl. 12 w. od Biały, rozl. mr. 302: gr. or. i ogr. mr. 56, łąk mr. 59, past. mr. 18, lasu mr. 165, nieuż. i place mr. 4; bud. z drzewa 8. *Br. Ch.*

Młyniec al. *Sosnowiec*, pot. w pow. żółkiewskim, płynie przez wś Kłodno (ob. t. IV, 185).

Młyniec 1.) al. *Na Młynkach*, część Horodyszcza, pow. brzeżański. 2.) **M.**, część wsi Słobódka leśna i folw. tamże, pow. kołomyjski.

Młyniec 1.) niem. *Mliniec*, dok. *Leinau, zum Leinen*, wś, pow. toruński, st. p. Turzno, par. kat. Gronowo, ew. Grębocin, szkoła w miejscu. Ma 1809 mr. obszaru, 79 bud., 47 dm., 501 mk., 386 katol., 110 ewang., okrąg urzędu stanu cywil. Brzezinko. W M. odbywają się dwa jarmarki. W 1265 r. podają Jan, proboszcz w Kruświcy, i komendarz jego do wiadomości, że mistrz ziemski Ludwik nadał im wś Młyniec (Mlyn) na dożywocie, mają mu za to płacić funt wosku i fenig koloński na ś. Marcin. Po ich śmierci ma ta wieś znów należyć do zakonu. Datum in castro Thorun (ob. Urk. Buch des Bist. Culm, v. Woelky, I, 1884, str. 52). M. należał dawniej do familii Klaukow. W 1382 r. był dziedzicem na M. Łukasz Russe (ob. Kętrz. O ludn., 172). W 1421 r. nabyły M. panny benedyktynki w Toruniu dla szpitala ś. Ducha od Klauka wzamian za Dolne Brzeźno, wyjąwszy 5 włók przy Górnem Brzeźnie; trzymały one tu gburów na czynszu. Do wsi należał bór obszerny. W 1598 r. Achacy Plemięcki, ssta kowalewski, napadł las z uzbrojonymi ludźmi i wyciął więcej niż potrzeba obszaru na dwa łaszty wysiewu zboża. R. 1609 ustąpiły panny kapitule chełmińskiej obszerny plac nad Drwęcą, począwszy od strugi Łąki do wsi od drogi publicznej; kapituła zwoziła tu drzewo z dóbr swoich, a najbardziej z kurzętnickich i spuszczała je dalej Drwęcą do Wisły (ob. Fankidejski: Klasztory żeńskie, str. 165). Wernicke powiada, że M. był dawniej własnością oo. jezuitów w Toruniu (Gesch. d. St. Thorn, str. 309). O dawniejszéj kaplicy tutejszej czytamy w starej kronice tychże ojców co następuje: „R. 1611 zaczęto i ukończono budowę kaplicy. Pieniędzy wydaliśmy na nią 500 floreuów. Biały ornat złotolity, nader pięknej roboty, podarowała wielebna ksieni chełmińska, Magdalena Mortęska. Pewna zaś pani z okolicy, która wiele łask doznawała w chorobach od ś. Ignacego, fundatora naszego, dała z wdzięczności potrzebne drzewo, jako też i kielich, ornat piękny i inne przybory i ozdoby na ołtarz“. Prawdopodobnie urządzili przy tej kaplicy gorliwi zakonnicy osobny dom misyjny, o którym wyraźna jest wzmianka w późniejszych spisach jezuickich klasztorów (ob. Fankidejski: Utracone kaplice i kościoły, str. 59). 2.) **M.**, niem. *Kaempe* (od 1877 r.), podleśnictwo królewskie, pow. toruński, par. ew. i kat., szkoła jak wyżej. Ma 6387·60 mr. obszaru, 3 bud., 7 mk., 4 kat., 3 ew.; okr. urz. stanu cywil. Chełmonie; należy do nadleś. Golub. *Kś. Fr.*

Młyniewo 1.) osada, pow. bukowski, 3 dm., 22 mk., 8 ew., 14 kat.; 2 analf. Poczta, tel., st. kol. żel. w Grodzisku o 2 kil., gośc. o 1 kil. 2.) **M.**, folw., 5 dm., 103 mk.; należy do dom. Grodzisk (ob.). *M. St.*

Młynik, struga, pow. koniński, pod kol. Zosinki i Salamina.

Młynik 1.) wś, pow. kolski, gm. Drzewce, par. Umień, odl. od Koła 16 w., dm. 8, mk. 64, ob. *Drzewce*. 2.) **M.**, pow. słupecki, ob. *Młynek*. 3.) **M.**, wś, pow. łomżyński, gm. i par. Szczepankowo. W 1827 r. wś rząd., 5 dm., 34 mk., obecnie ma 2075 mr. obszaru. *Br. Ch.*

Młynik 1.) al. *Młyniki*, wś niedaleko jeziora, pow. odalanowski, 22 dm., 191 mk., 76 ew., 115 kat.; 54 analf. Poczta w Granówcu o 4 kil., st. kol. żel. w Ostrowie o 29 kil., tel. w Odalanowie o 7 kil., gośc. o 6 kil. 2.) **M.**, młyn, pow. odolanowski, 1 dm., 13 mk.; nal. do dom. Masenowa. *M. St.*

Młynik 1.) niem. *Klein Ploczytznen* al. *Ploczitznen*, wś na pol. prusk. Mazurach, pow. łecki, st. p. Ełk, okr. urz. stanu cywil. Sofy. 2.) **M.**, niem. *Lasken* al. *Lassken*, wś, pow. zą-

dzborski, st. p. Sorkwity, tamże urz. stanu cywil. *Ks. Fr.*

Młyniki 1.) al. *Młynik*, niem. *Mlyniki*, *Melensdorf* dok. po 1415 r. al. *Mehlensdorf*, wś pod Lidzbarkiem, w dawniejszem komturstwie brodnickiem, dziś już nie istnieje, bo w spisach urzęd. nie podana. Zawierała 45 włók, za czasów krzyżackich czynszowała w XV w. 1 grzywnę od włóki, wówczas było 15 obsadzonych włók, a 30 pustych (ob. Schultz: Gesch. des Kr. Kulm., II, str. 112 i Kętrz.: O ludn. pols., str. 87). Księgi szkodowe Krzyżaków z r. 1414 donoszą, że Polacy zabrali tutejszemu sołtysowi 4 konie, które oszacowano na 20 grzywien, szkoda, którą ta wś wówczas poniosła, wynosiła 76 grzywien. 2.) **M.**, niem. *Mlinicken*, wś na Mazurach, pow. gołdapski, st. p. Regellen, okr. urz. stanu cywil. Górne. Ma 50 włók obszaru. W 1856 r. 186 mk.

Młyniska 1.) pow. nieszawski, gm. Czamanin, par. Mąkoszyn. 2.) **M.**, wś nieistniejąca, par. Świedziebno, pow. rypiński. W 1789 r. właśc. And. Kozicki wysiewa 7 ½ kor. żyta i ma 140 złp. czynszu. 3.) **M.**, wś, pow. lubartowski, gm. i par. Rudno. Należą do dóbr Lubartowskich i są własnością Banku Polskiego w Warszawie. Jest tu 8 dm., 50 mr. 4.) **M.**, os. leś., pow. augustowski, gm. Szczebro Olszanka, par. Wigry, odl. 13 w. od Augustowa, 1 dm., 8 mk. 5.) **M.**-*Oboziska*, os. karcz., pow. sokołowski, gm. i par. Kossów, 1 dm., 60 mr. *Br. Ch.*

Młyniska al. *Młyński potok*, także *Młyniczna*, lub *Młyniczny*, potok tatrzański, na Podhalu nowotarskiem, wypływa w dolinie Strążysk, na obszarze gm. Zakopanego, u płn. podnóży Giewontu (1900 m.); spływa z górnej części doliny Strążysk, zwanej Pustą dolinką; wśród swego biegu tworzy piękny wodospad, 14 m. wysoki, Siklawicą zwany, przepływa przez polanę (1040 m.), następnie, wydostawszy się z tego wąwozu górskiego, podąża pomiędzy polami w kierunku płn. i w Zakopanem zlewa swe wodę do Cichej wody z praw. brz. Przyjmuje potok Białą wodę (ob.) z pr. brz. Długość biegu czyni 5 i pół kil. Wśród swego biegu przez Strążyska ginie często pomiędzy kamieniami, wydając tylko przygłuszony szum. Ob. *Strążyska*. *Br. G.*

Młyniska 1.) al. *Młyniszcze*, wś nad Dniestrem, pow. żydaczowski, o 14·4 kil. na płn. od Żydaczowa, przy gościńcu prowadzącym z Rudy do stacyi dr. żel. lwow.-czern. w Bortnikach, w niskiej bagnistej okolicy. Obszar dworski: gr. or. 289, łąk 108, pastw. 225, lasu 63; włośc.: gr. or. 473, łąk 230, pastw. 166 kw. m.; lud. rzym.-kat. 188, par. Żydaczów, gr. kat. 405, par. w miejscu, dek. Żurawno, dyec. lwow., cerkiew ś. Mikołaja, fil. Żuraków z 171, razem 576 gr.-kat. Granicę od wsch. stanowi Dniestr, oddzielający M. od Holeszowa, od płd. Smuhów, zach. Zabłotowce, płn. Berežnica Królewska i Żuraków. Sąd pow., not., urząd poczt. i tel. Żurawno. Jest tu łaciń. kaplica, w której czasem msza odprawianą bywa, szkoła fil. o 1 nauczyc., nal. do r. szk. okr. w Stryju. Dawna to osada, gdyż w 1464 r. we Lwowie d. 13 grudnia podpisali Fedko et Steczko z Młyniszcz akt konfederacyi zawarty przez szlachtę ziemi lwowskiej i pow. żydaczowskiego z miastem Lwowem, celem obrony wspólnych interesów a Hraschko z Młenyszcz podpisał, jako świadek, dokument wydany w Żydaczowie d. 5 marca 1435 r. przez Ziemowita, księcia mazowieckiego, którym tenże książę zwolnił właścicieli Obłaźnicy od wszelkich ciężarów, przenosząc ich z prawa poddaństwa na prawo ziemskie (Akta gr. i ziem., t. VI, str. 105 i t. III, str. 203). Włość ta należy do dóbr kapituły łaciń. lwowskiej. 2.) **M.**, wś, pow. trębowelski, odl. 15 kil. na płd. od Trębowli, leży nad potokiem mającym swe źródła we wsi Kobyłowłoki, na wsch. od M. leżącej. Potok ten płynie najprzód ze wsch. ku zach., w M. skręca ku płn., za wsią skręca znowu na zach. i na przedmieściu Janowa wpada do Seretu. Po skręceniu na zachód płynie w głębokim parowie po dość bystrej spadzistości i na tej przestrzeni aż do swego ujścia do Seretu, nosi ślady kilku grobelek, przy których niegdyś miały istnieć młynki wodne, i ztąd pochodzi nazwisko tej wsi która graniczy na wsch. z Kobyłowłokami, na płd. z Budzanowem, na zach. z Słobódką janowską a na płn. z Janowem. Obszar dwor.: gr. or. 634, łąk 25, past. 11, lasu 566; włośc.: gr. or. 605, łąk 64, past. 24 m. Ludność rzym.-kat. 476; parafia Janów (o 3·7 kil.), gr.-kat. 131, cerkiew pod wezw. N. P. M., par. Kobyłowłoki, sąd. powiat., not. telegraf. Trębowla, urząd poczt. Janów, szkoła fil. o 1 naucz., naleź. do rady szk. w Trębowli. Dawniej M. z całym kluczem janowskim były majątkiem dziedzicznym rodziny Boguszów, później przeszły do Skarbków, obecnie są własnością Pauliny z hr. Baworowskich hr. Łosiowej, wdowy po hr. Włodzimierzu Łosiu. Na wsch. od wsi wznosi się piękny pałac z dużym starannie utrzymywanym parkiem, łączącym się z lasem będącym dalszym ciągiem parku, w którym właścicielka wystawiła własnym kosztem kościół rzym.-kat. i utrzymuje przy nim kapelana prywatnego w pałacu mieszkającego. Gleba dobra podolska, las piękny, częścią dębowy, materyałowy, częścią opałowy; w lesie dużo zwierzyny, szczególniej zajęcy i sarn. 3.) **M.**, część wsi Cześniki, pow. rohatyński. *B. R.*

Młyniska, niem. *Mlinisken*, os., pow. ządzborski, st. p. Piecki. W 1856 r. 39 mk.

Młynisko 1.) wś, pow. radzymiński, gm. Strachówka, par. Jadów. 2.) **M.** al. *Stasiopol*, wś, pow. radzymiński, gm. Małopole, par. Dąbrówka. Należała do dóbr Czarnów (ob.). 3.) **M.**, kol. włośc., pow. łaski, gm. Bałucz, par. Borszewice, ma 18 dm., 128 mk., 264 mr. 4.) **M.**, wś, pow. kaliski, gm. Kamień, par. Dębe, odl. od Kalisza 17 w., dm. 23, mk. 193. 5.) **M.**, os. nad strum. Swędrnią, pow. kaliski, gm. i par. Koźminek, odl. od Kalisza w. 18. 6.) **M.**, kol., pow. kolski, gm. Sąpolno, par. Lubstówek, odl. od Koła w. 18; dm. 6, mk. 29. 7.) **M.**, kol. i os. nad rz. Wartą, pow. turecki, gm. Wichertów, par. Psary, odl. od Turka w. 14; kol. dm. 7, mk. 77; os. dm. 1, mk. 4. 8.) **M.**, wś i *Młyniski folwark*, folw., pow. turecki, gm. Strzałków, par. Lisków, odl. od Turka w. 22; ob. *Tomaszów*. Folw. M. rozl. mr. 63: gr. or. i ogr. mr. 44, łąk mr. 13, pastw. mr. 4, nieuż. i place mr. 2; bud. z drzewa 6. 9.) **M.**, wś i folw., pow. wieluński, gm. Naramnice, par. Łyskornia, odl. od Wielunia w. 14; wś dm. 50, mk. 404; folw. dm. 5, mk. 5. Wspomina tę wieś Lib. Ben. Łaskiego (t. II, 152). Dobra M. składają się z folw. M. i Dębina, wsi: M., Przychody i Korytko, rozl. mr. 1749: folw. M.: gr. or. i ogr. mr. 441, łąk mr. 155, pastw. mr. 119, lasu mr. 856, nieuż. i place mr. 49, razem mr. 1620; bud. mur. 2, z drzewa 15; płodozmian 10-polowy; folw. Dębina: gr. or. i ogr. mr. 75, łąk mr. 11, pastw. mr. 32, lasu mr. 7, nieuż. i place mr. 4, razem mr. 129; bud. mur. 1, z drzewa 3. Wś M. os. 70, z gr. mr. 384; wś Przychody os. 6, z gr. mr. 54; wś Korytko os. 4, z gr. mr. 53. 10.) **M.**-*Urbanice*, os., pow. wieluński, gm. Wydrzyn, par. Ruda, odl. od Wielunia w. 4; dm. 1, mk. 4. 11.) **M.**-*Bolesławice*, młyn. os. nad rz. Prosną, pow. wieluński, gm. i par. Bolesławiec, odl. od Wielunia w. 28, dm. 1, mk. 16. 12.) **M.**-*Chobot*, młyn nad rz. Prosną, pow. wieluński, gm. Bolesławiec, par. Mieleszyn, odl. od Wielunia 29 w., mk. 19. 13.) **M.**-*Chruścin*, młyn nad rz. Prosną, pow. wieluński, gm. Bolesławiec, par. Mieleszyn, odl. od Wielunia 28 w.; dm. 1, mk. 17. 14.) **M.**-*Ciołuch*, młyn nad rz. Prosną, pow. wieluński, gm. Bolesławiec, par. Mieleszyn, odl. od Wielunia w. 28; mk. 6. 15.) **M.**-*Grobelne*, młyn nad strum. b. n., pow. wieluński, gm. i par. Bolesławiec, odl. od Wielunia 28 w.; 4 mk. 16.) **M.**-*Krupka*, młyn nad rz. Prosną, pow. wieluński, gm. i par. Bolesławiec, odl. od Wielunia w. 28; dm. 1, mk. 12. 17.) **M.** al. *Piaski*, os., pow. wieluński, gm. Mokrsko, par. Chotów, odl. od Wielunia 10 w. M. wraz z folw. Chotów i pustk. Srebnica, ma 39 mk. 18.) **M.**, os. nad rz. Miłkowianką, pow. opatowski, gm. Bodzechów, par. Denków, odl. 14 w. od Opatowa, ma 1 dm., 14 mk., 19 mr. 19.) **M.**, pow. ostrowski, gm. i par. Poręba. 20.) **M.**, kol., pow. suwalski, gm. Czostków; leży tuż przy trakcie bitym wiodącym z Suwałk do Prus, o 12 w. od miasta Suwałk. Rozkolonizowana; składa się z czterech osad, zamieszkałych przez 59 osób. Grunta żytnie; tuż obok na wzgórzu mały lasek świerkowy, odrośl dawnego lasu rządowego stoczonego przez robactwo. Budowle porządne; na jednej osadzie stoi śpichlerz murowany z kamienia. *Br. Ch.*

Młynisko, część wsi Byrc w pow. oławskim.

Młynisko al. *Boruszyn*, niem. *Muehlchen*, leśnictwo, pow. obornicki, 1 dm., 8 mk.; należy do nadleśnictwa Boruszynka. Poczta w Boruszynie wsi. *M. St.*

Młyniszcze, jezioro w płn. stronie pow. rzeczyckiego, uformowane z rozlewu rzeki Berezyny, w okolicy Jakimowskiej-Słobody, bardzo rybne. *A. Jel.*

Młyniszcze 1.) *Stare*, zaśc. pryw. nad rz. Dzitwą, pow. lidzki, w 2 okr. polic., o 17 w. od Lidy, 1 dm., 9 mk. 2.) **M.**, mały zaśc. nad rzką Wisłow-Rów, rozlewającą się tu w jezioro, w płd. stronie pow. bobrujskiego, w okr. polic. paryckim, 2 osady; miejscowość odludna, poleska. *A. Jel.*

Młyniszcze 1.) las we wsch. stronie Rozłucza i w zach. stronie Wołosianki Małej, pow. turczański. Szczyt 738 m. 2.) **M.**, dolina we wsi Siemakowice, w pow. kołomyjskim. Płynie przez nią pot. Cuculin (ob.).

Młyniuk, wzgórze na wsch. od wsi Nieźwisk, w pow. horodeńskim, pod 42° 56′ 56″ wsch. dłg. g. F. a 48° 46′ 17″ płn. sz. g.; ku płn. opada stromo do koryta rz. Dniestru, a od zach. do dol., w której legły zabudowania wsi Nieźwisk. Wznies. 324 m. npm. *Br. G.*

Młynka (*Kniaża*), os. nad strugą Młynką, pow. starodubski gub. czernihowskiej, o 15 w. od miasta powiat. a 993 w. od Petersburga, założona w XVII w. przez starowierców; 220 dm., 1273 mk., 1363 dz. ziemi.

Młynka 1.) potok, nastaje na płd. granicy Boratyna z Rokietnicą, w pow. jarosławskim; podąża na wschód, przepływa wieś Dobkowice, Zamiechów, wreszcie Ludków, gdzie przyjmuje kierunek północny, i na granicy Ludkowa z Łowcami wpada do Łęgu z praw. brz. W Dobkowicach przepływa znaczny staw. Tutaj, jako też w Ludkowie pędzi młyn. Długość biegu 7 i pół kil.. W Dobkowicach zasila się z praw. brz. wodami potoku Tapina. 2.) **M.**, potok, wypływa z pól Pomiarkami zwanych (286 m.), w płd.-wsch. stronie obszaru gm. Zalesia, w pow. czortkowskim; płynie na płn.-zach.; przepływa wieś Zalesie, gdzie zasila staw we środku wsi leżący, następnie przechodzi na obszar Uhrynia, gdzie

zwraca się na płd.-zach. i uchodzi z lew. brz. do Seretu. Nad prawym brzegiem wznoszą się wzgórza Skała (324 m.) i Łysa. Długość biegu 10 kil. *Br. G.*

Młynka, dawniej przys. do Nielepic, teraz osobna gmina, w pow. chrzanowskim, par. w Rudawie, odl. od Krzeszowic o 7·6 kil., leży przy gościńcu z Krakowa do Krzeszowic, na prawym brzegu Krzeszówki, uchodzącej na obszarze M. do Rudawy. Okolica pagórkowata. M. ma 113 mk. rzym.-kat. Zapisana w księgach katastralnych razem z Nielepicami, z któremi graniczy na wschód. Na płd. ma obszerne lasy, na zach. Nawojową górę a na płn. Pisary. *Mac.*

Młynki 1.) wś, pow. piotrkowski, gm. i par. Chabielice; ma 12 dm., 92 mk., 63 mr. obszaru 2.) **M.**, os. młyn. rząd. i os. pryw., pow. będziński, gm. Bobrowniki; os. pryw. (Plemiannikowa) 1 dm., 38 mr.; dwie os. młyn. rząd. 3 dm., 14 mk., 56 mr. 3.) **M.**, pust. nad strumieniem bez nazwy, pow. wieluński, gm. Mierzyce, par. Działoszyn, odl. od Wielunia w. 19; ob. *Bobrowniki*. 4.) **M.** *Kraśnickie*, trzy os. młyn. nad strum. bez nazwy, pow. koniński, gm. Gosławice, par. Kawnice. Stanowią część wsi Kraśnica (ob.). Jest tu 28 mk. i 23 mr. ziemi; odl. 5 w. od Konina. 5.) **M.** *Piekarskie*, kol., pow. turecki, gm. Piekary, par. Skęczniew, odl. od Turka w. 18½, dm. 20, mk. 171. 6.) **M.** *Skęczniewskie*, wś nad rz. Wartą, pow. turecki, gm. Piekary, par. Skęczniew, odl. od Turka w. 20½, dm. 11, mk. 76. 7.) **M.**, wś, pow. opatowski, gm. Malkowice, par. Iwaniska, o 15 w. od Opatowa, 3 dm., 19 mk., 36 mr. ziemi włośc. 8.) **M.** *Poduchowne*, os., pow. piotrkowski, gm. i par. Ręczno; ma 2 dm., 14 mk., 35 mr. ziemi włośc. 9.) **M.**, pow. kielecki, gm. Zajączków, par. Małogoszcz. 10.) **M.**, wś, pow. nowo-aleksandryjski, gm. Nowo-Aleksandrya, par. Końskowola. W 1827 r. było tu 43 dm., 294 mk. W XV w. dziedzicem Jan Koniński z Konińskiej Woli (dziś Końskowoli) h. Rawa. Łany kmiece płacą dziesięcinę kośc. w Gołębiu; folwarku nie ma (Dług. II, 572). 11.) **M.** *Kraszewskie*, młyn wodny do dóbr Kraszewice należący, pow. nowo-aleksandryjski, gm. Karczmiska, par. Opole, 2 dm., 4 mk. 12.) **M.** *Wronowskie*, wś, pow. nowo-aleksandryjski, gm. Wronów, par. Chodel. 13.) **M.**, wś i folw., pow. siedlecki, gm. i par. Wodynie, ma 4 dm., 84 mk., 185 mr. Folw. należy do dóbr Wola Wodyńska. *Br. Ch.*

Młynki 1.) część Dąbrowicy w pow gródeckim. 2.) **M.**, część Werchraty, pow. Rawa Ruska. 3.) **M.**, przedmieście Oleska w pow. złoczowskim. 4.) **M.** (al. Dumka), karczma w Podhorkach, w pow. kałuskim. 5.) **M.**, ob. *Łuh*. 6.) **M.**, ob. *Na młynkach*. 7.) **M.** *Harasymowe*, grupa domów w Raniowicach, w pow. drohobyckim. 8.) **M.** *Siwkowe*, grupa domów w Modryczu, w pow. drohobyckim. 9.) **M.** *Szkolnikowe* (al. *Szkolniki*, po rus. *Szkilnyki*), grupa domów w Modryczu, w pow. drohobyckim.

Młynki, folw., pow. wągrowiecki, 1 dm., 12 mk., należy do dom. i gm. Stawiany. Poczta w Kiszkowie. *M. St.*

Młynki 1.) niem. *Muehlenkawel*, dobra, pow. złotowski, st. p. Więcbork 6 kil. odl. Zawierają 250 ha roli or. i ogr., 45 łąk, 3 past., 4 nieuż., 2 wody, razem 304 ha; czysty dochód z gruntu 1812 mrk. Par. kat. i ew. Więcbork, szkoła i okr. stanu cywil. Jastrzębiec; 14 bud., 4 dm., 94 mk. kat. Niemiecki wyraz Muehlenkawel jest z polskiego wzięty i oznacza kawał czyli część ziemi z młynem. Być może, że dobra te należały dawniej do młyna w Jastrzębcu. Gdy r. 1810 zostały wydane w wieczystą dzierżawę, stanowiły folw. do Jastrzębca się liczący. Właśc. był przedtem Dominik v. Radziecki, do którego należały także dobra ryc. Przepałkowo; po nim Krakowskich spadkobiercy. Dominik v. R. zapisał mocą testamentu z d. 5 paźdz. 1850 r. 1000 tal. jako stypendyum dla abituryentów Polaków w Chełmnie (ob. Schmitt: Der Kr. Flatow, str. 265). 2.) **M.** al. *Młynek*, niem. *Mlinek*, młyn, pow. chojnicki, st. p. Szwornigac, należy do dóbr ryc. Chełmami zwanych, własność Sikorskich. Par. kat. Brusy, ew. Friedrichsbruch, szkoła Wielkie Chełmy; ma 5 bud., 1 dm., 32 mk. kat. 3.) **M.**, niem. *Neumühl-Königlich*, królewska domena z młynem i tartakiem nad Czarną wodą, pow. starogardzki, st. p. i tel. Lubichowo, tamże urząd stanu cywil. i par. kat. ⅜ mili odl., par. ew. Borzechowo, odl. od mta pow. 2½ mili; ma 3 dm., 25 mk. (1868 r. 40 mk., 31 ew., 9 kat.). Zawiera 58·81 ha roli or. i ogr., 3·44 łąk, 55·81 pastw., 4·18 nieuż., razem 122·24 ha; czysty dochód z gruntu 184 mrk. 4.) **M.** al. *Młyńsk*, niem *Mehlken*, dobra, pow. kartuski, st. p. Żukowo, 4 kil. odl., okr. urz. stanu cywil. Przodkowo, par. kat. Przodkowo, ew. Kartuzy. Leżą 433 stóp npm. i obejmują 90·40 ha roli or. i ogr., 34·78 łąk, 3·71 nieuż., 1·46 wody, razem 130·35; czysty dochód z gruntu wynosi 847 mrk. Jest tu młyn i piekarnia na wielką skalę. Najbliższa st. kolei żel. Oliwa 15 kil. odl. Obok wioski płynie struga Słupianka (Stolpe), uchodząca do Raduni; odl. od Kartuz 1⅜ mili, ma 63 mk., 50 kat., 13 ew. i 5 dm. 5.) **M.**, kasz. *Mlinkj*, niem. *Mehlken*, wybud., pow. wejherowski, st. poczt. Wejherowo, należy do wsi Gniewowa (ob.) i jest o 1 milę od miasta pow. odległe; sądzą, że sie dawniej (1339 r.) nazywało Melescow (ob. Prutz: Gesch. des Kr. Neustadt, str. 48). *Kś. Fr.*

Młynków 1.) wś., pow. nowoaleksandryjski, gm. Irena. Jest to obok przewozu pro-

mem przez Wisłę wieś bezrolna, a raczej jedno z przedmieść fortecy Iwangrodu, złożone z bud nędznie pobudowanych i osiadłe przez wielce mieszaną ludność. Ma kilka szynków. 2.) **M.**, os. fabr., pow. garwoliński, gm. Pawłowice. par. Stężyca. Jest tu browar, cegielnia i młyn wodny, 7 dm., 21 mk., 10 mr. obszaru. M. stanowi attynencyą dóbr Gułów (ob.).

Młynkówka, młyn przy Pomianowej, należący do obszaru dwors. w Jasieniu, w pow. brzeskim. *Br. G.*

Młynkowo 1.) wś, pow. obornicki, 112 dm., 813 mk., 139 ew., 657 kat., 17 żyd., 219 analf. Poczta w miejscu, gośc. o 7 kil., tel. w Połajewie o 7 kil., st. kol. żel. Wronki o 22 kil. 2.) **M.**, niem. *Moehlingen*, folw. (wolne sołtystwo), 616 mr. rozl., 7 dm., 146 mk., 57 ew., 89 kat., 63 analf. 3.) **M.**, niem. *Moehlingen*, królewszczyzna, pow. obornicki, 3587 mr. rozl. z folw. Wielkim Kroszynem; bez folwarku zaś ma 7 dm., 146 mk., 57 ew., 89 kat., 63 analf. Poczta w Młynkowie, tel. w Połajewie o 6 kil., gośc. o 7 kil., st. kol. żel. w Obornikach o 22 kil., we Wronkach także o 22 kil. 4.) **M.**, wś, pow. szamotulski, 16 dm., 124 mk., 56 ew., 61 kat., 7 żyd., 10 analf. Poczta w Dusznikach o 4 kil., gośc. o 3 kil., st. kol. żel. i tel. w Szamotułach o 18 kil. i w Buku o 12 kil. Pod wsią odkryto grodzisko, którego krąg u góry ma 30 kroków średnicy (ob. Program gimnazyum Fryderyka Wilhelma w Poznaniu za 1880 r.). 5.) **M.**, niem. *Augustenhof*, królewszczyzna, 611 mr. rozl., 4 dm., 72 mk., 11 ew., 61 kat., 18 analf. *M. St.*

Młynna, pot. w hr. liptowskiem, wypływa z pod Dżumbiru (ob.) i wpada do pot. Jarahy.

Młynne 1.) wś w pow. limanowskim, na lewym brzegu Łososiny, pobocznej rz. Dunajca i przy gościńcu z Wiśnicza do Limanowy (6 kil.), w okolicy lesistej, podgórskiej, 454 m. npm. M. należy do par. rz.-kat. w Łososinie Górnej i ma 680 mk. rz.-kat., posiadających kasę pożyczkową gminną z kapitałem 303 zł. w. a. Obszar więk. pos. ma 249 roli, 18 łąk i ogr., 74 past. i 55 mr. lasu; pos. mn. 374 roli, 81 łąk, 175 past. i 124 mr. lasu. Rola jest żytnia, średniej urodzajności. M. graniczy na zach. z Wołową górą, na płn. z Makowicą, na wsch. z lasami należącymi do Sowlin, porastającymi wzgórza, dochodzące w szczycie Ostra do 871 m. npm. a na płd. z Łososiną górną. 2.) **M.**, część Ochotnicy w pow. nowosądeckim, nad pot. t. n., dopływem Ochotnicy, wpadającej z lewego brzegu do Dunajca i równolegle z nim płynącym bezimiennym potokiem. Leży na zach. od wsi Ochotnicy i ma w stronie płn. lesiste wzgórza zw. Babieńcem, dzielące wody Kamiennej i Ochotnicy a dochodzące w szczycie Gorcu do 1229 m. bezwzględnej wysokości. *Mac.*

Młynny potok al. *Młynne*, pot. górski, wytryska w płn.-wsch. obszarze rozległej gm. Ochotnicy, w pow. limanowskim, w części wsi zwanej Młynnem, na płd. stoku pasma Gorców, z pod Gorca (1229 m.), szczytu wznoszącego się w tym grzbiecie; płynie zrazu na płd.-wsch., poczem zwraca się na płd., przepływa Młynne i w Ochotnicy zlewa swe wody do Ochotnicy z lewego brzegu. Liczne, krótkie przytoki zasilają go. Długość biegu $7\frac{1}{2}$ kil. Ujście 486 m. npm. *Br. G.*

Młynok 1.) ob. *Młynek*. 2.) **M.**-*Ostawin*, ob. *Młynek*.

Młynów, os. fabr. nad rz. Moszczenicą, pow. łęczycki, gm. i par. Piątek, odl. od Łęczycy 20 w.; ma 10 dm., 202 mk. Jest tu cukrownia, własn. Aleksandra Flaka i spółki (właściciell cukrowni Dzierzbice). Zajmuje około 120 robotników i produkuje średnio (1874—78) za 140,000 rs. mączki cukrowej. M. wchodzi w skład dóbr Pokrzywnica.

Młynów 1.) mko nad rz. Ikwą i wielkim stawem, pow. dubieński, w 2 okr. polic. ołyckim, gm. w miejscu, o 15 w. na płn.-zach. od Dubna, 62 dm., 203 mk., w tem 38% żydów, cerkiew, kościół kat. par. pod wez. Wniebowzięcia N. M. P., wzniesiony w 1785 r. przez hr. Janusza Chodkiewicza; dom modlitwy żydowski, szkółka, browar, st. p., piękny pałac, zbudowany w końcu XVIII w., ogród, most i przystań na Ikwie. Osada starożytna. Król Aleksander dawał M. i Piekielewo (Pakałów) Moskwicinowi Bobrowi, po bezpotomnej śmierci którego król Zygmunt I przywilejem z 1508 r. nadał go Jakubowi Michajłowiczowi Montowtowiczowi, namiestnikowi krzemienieckiemu, z obowiązkiem dawania 3-ch służb z M. a 1 z Piekielewa. Dziś własność Chodkiewiczów. Stan. August na przełożenie panów rady ustanowił w 1789 r. w mku dziedzicznem Józefa i Aleksandra hr. Chodkiewiczów, synów nieletnich Jana Mikołaja, ssty żmudzkiego, i Ludwiki z Rzewuskich, jarmarki na ś. Mikołaj, ś. Trójcę, ś. Illią proroka i Przemienienie Pańskie podług kalendarza rus. W M. pracował i zmarł 24 stycznia 1838 r. hr. Aleksander Chodkiewicz, gen. brygady, senator kasztelan, chemik i poeta, który zebrał doborową bibliotekę. Par. kat. (od 1676 r.) dek. dubieńskiego, liczy 1072 dusz; filia w Koblinie, kaplica w Dobratynie. Ob. Pamiat. Kij. Arch. Kom., t. 4, cz. II, 74, 84, 108, 129, 140; Arch. J. Z. R., cz. VI, t. 1, 111, 114; Pamięt. kn. Kurbskiego, t. I, 185, 187. 2.) **M.**, ob. *Młynówka* i *Młynowce*. *J. Krz.*

Młynów, folw., młyn parowy i gorzelnia na obszarze dwors. Smarzowa, pow. brodzki.

Młynów, dom., pow. odolanowski, par. Szczury, 1646 mr. rozl., 8 dm., 101 mk., 8 ew., 93 kat., 44 analf. Poczta, gośc. i tel. w Skal-

mierzycach o 7 kil.; st. kol. żel. Biniew o 4 kil., Ostrowo o 11 kil.; własn. Tadeusza Zakrzewskiego. Pod wsią rozkopano cmentarzysko pogańskie, gdzie się znajdowała wielka liczba urn, z których wydobyto niektóre przedmioty brązowe. Wieś tę wspomina Lib. Ben. Łaskiego (t. II, 45). *M. St.*

Młynowa, struga, lewy dopływ Prypeci w pow. mozyrskim, uchodzi pod wsią Dereszewicze powyżej Bobrycza; około 3 w. długa.

Młynowce 1.) w dok. *Młynówka*, wś nad Horyniem, pow. krzemieniecki, w 2 okr. polic., gm. Wiśniowce, na płd.-zach. od Wiśniowca. Szczątki dawnego pałacu i źródła wody mineralnej żelaznej. W XVIII w. należała do klucza nowowiśniowieckiego. Ob. Arch. J. Z. R., cz. III, t. 2, 525. 2.) **M.**, w dok. *Młyn Podlesiecki*, wś nad rz. Ikwą, pow. krzemieniecki, na zach. od mta pow.; ob. Pamiat. Kij. Arch. Kom., t. 4, cz. II, 218. *J. Krz.*

Młynowce, rus. *Młyniwci* 1.) część Winnik w pow. lwowskim. 2.) **M.** (al. *Młynówka, Uniów Stary*), część Uniowa w pow. przemyślańskim. 3.) **M.** z *Grabkowcami*, wś w pow. złoczowskim, 22 kil. na płd.-wsch. od Złoczowa, 4 kil. na płn. od sądu pow. i urzędu poczt. w Zborowie. Na płn.-zach. leży Meteniów, na płd. wsch. Kabarowce, na wsch. Kudobińce, na płd.-wsch. Zborów, na płd.-zach. Prysowce. W płn.-wsch. stronie wsi łączą się dwa potoki, wchodzące w system Strypy, a tak utworzony strumień płynie odtąd na płd.-wsch. do Zborowa. Na praw. brzegu Strypy leżą zabudowania wiejskie, w stronie płn. przys. Grabkowce (Hrabkiwci). Wzdłuż lew. brz. Strypy biegnie kolej Karola Ludwika i ma tu stacyą Zborów z dworcem w płd. stronie wsi. Zach. część wsi przebiega gościniec złoczowsko-tarnopolski. Najwyższy punkt obszaru wznosi się do 383 m. Własn. więk. (Juliusza hr. Dzieduszyckiego) ma roli or. 795, łąk i ogr. 116, past. 1 mr.; wł. mn. roli or. 927, łąk i ogr. 77, past. 53 mr. W r. 1880 było 652 mk. w gm., 72 na obsz. dwors. (między nimi 58 obrz. rz.-kat.). Par. rz.-kat. w Zborowie, gr.-kat. kapelania w Grabkowcach, dek. zborowski, archidyec. lwowska. Do kapelanii należy Meteniów. W Grabkowcach jest cerkiew pod wez. ś. Dymitra, szkoła etat. 1-kl. i kasa pożyczk. gm. z kapit. 972 zł. W płd. stronie wsi, na polu, niedaleko gościńca wiodącego ze Zborowa do Złoczowa, jest mogiła, a na niej stoi kamienny, starodawny krzyż, w ziemię wklęsły. *Lu. Dz.*

Młynowica, uroczysko we wsi Deszkach, pow. kaniowski; ob. Arch. J. Z. R., cz. VI, t. 2, 212, 213.

Młynowiecki las, w płd.-zach. stronie Huciska Pieniackiego, pow. brodzki.

Młynowięta, ob. *Kłoski-Młynowięta*.

Młynówka, rz., lewy dopływ rz. Bobra, uchodzi poniżej Karpy.

Młynówka, rzka w pow. uszyckim, zaczyna się pod wsią Pobojną, płynie obok wsi Łysiec, wpada z praw. strony do Uszycy między Tymkowem i Kryniczkami. Do M. wpada bezimienna struga, płynąca koło lasu zwanego Kostianicha. *Dr M.*

Młynówka al. *Młynów*, wś nad rz. Niemiją, pow. mohylowski, w 2 okr. polic., gm. i par. Łuczyniec, 224 dm., 720 mk., 681 dz. ziemi włośc., 632 dz. dwors. Należała do Uruskich, Sobańskich, od których dostała się drogą sprzedaży przymusowej Łaszkiewiczom.

Młynówka 1.) pot., powstaje we wsi Przewrotnem, w pow. kolbuszowskim, z połączenia dwu strug; płynie na płn.-wsch., potem na płn., tworzy na niewielkiej przestrzeni granicę gm. Przewrotnego i Huciska, przerzyna obszar Raniszowa, gdzie z praw. brz. zlewa swe wody do Zyzogi. Długość biegu 7 kil. Z praw. brz. przyjmuje pot. Gądkę (ob.). 2.) **M.**, pot., wypływa z pod wzgórza (399 m.), na którym wznosi się kościół ś. Maryi Magdaleny, w obr. gm. Malawy, w pow. rzeszowskim; płynie na płn. po pod Budy, chaty Kraczkowy, tworząc granicę między Malawą a Kraczkową; przeszedłszy na obszar Malawy zwraca się na zach.; na granicy M. z Krasnem zabiera od lew. brz. mały potok bezimienny, nad którym legła wieś Malawa; następnie przepływa wieś Słocinę, poniżej której zwraca się na płn. i na granicy Rzeszowa z Pobitnem zlewa swe wody do Wisłoka z praw. brz. Długość biegu 11 kil. 3.) **M.**, pot. podgórski, wypływa z lasu Borsuczyna, w płn. stronie gm. Rozhurcza, w pow. stryjskim, u zach. podnóża wzgórzy Hranicznych (679 m.); płynie na płn. i we wsi Rozhurczu zlewa swe wody do Stryja z praw. brzegu. Długość biegu wynosi 5 kil. 4.) **M.** al. *Czernowa*, rzka, wypływa na płn.-wsch. od wsi Raszkowa, w pow. horodeńskim, ze stawu, u wsch. podnóża Czehorza (356 m.); płynie na płd.-wsch. przez obszar mta Horodenki łączkami mokrawymi, przepływa Horodenkę a dostawszy się do Serafiniec, łączy się z pot. Hurkałą i tworzy rz. Lemnicę, prawy dopływ Dniestru. Długość biegu 14 kil. Ob. *Lemnica*. 5.) **M.**, potok, wypływa z łączek w wsch. stronie obszaru wsi Kułaczkowiec, w pow. kołomyjskim, płynie na płn.-zach., a na obszarze Chomiakówki zwraca się na zach., płynie pomiędzy chatami tejże wsi, zasila mały staw, nad którym pędzi młyn, poczem zwraca się na płd.-zach. i na granicy tejże gm. z Gwoździcem Małym zlewa swe wody do Czerniawy z lew. brz. Długość biegu 6 kil. 6.) **M.**, pot., nastaje w płn.-wsch. stronie wsi Stecowej, w pow. śniatyńskim, z połączenia się dwóch strug, północnej polnej, spływającej

z pola Caryny (294 m.), drugiej południowej wsiowej, ze Stecowej płynącej; przy połączeniu się tworzą znaczny staw (231 m.); odtąd płynie na wsch. i wkrótce przechodzi na obszar Malatyniec, w pow. kocmańskim (Bukowina); tu płynie na płd.-wsch. przez pola Hryncikowy i zasila w Malatyńcach znaczny staw; opuściwszy go, opływa od płn.-zach. domostwa malatynieckie i na granicy wsch. tejże gm. z Jużenicami, zlewa swe wody do Stawu Górnego, przerzniętego rzeką Sowicą, dopływem Prutu, tak, że ten potok uważać należy za prawy dopływ Sowicy. Długość biegu 8 kil. 7.) **M.**, nazwa średniego biegu rz. *Topolówki* (ob.), zwanej w dolnym biegu *Bełelują* (ob.). Przyjmuje ona potok Krzywy w pow. kołomyjskim. 8.) **M.**, nazwa górnego biegu strumienia Białegostoku. Ob. *Białystok*. 9.) **M.**, pot., ob. *Biała*, t. I, str. 173, nr. 4. 10.) **M.**, ob. *Niedzielczyna*. 11.) **M.**, rzka, ob. *Potoczek*. 13.) **M.**, pot., dopływ Kamionki, dopływu Orawy, w pow. stryjskim. Ob. *Korostow, Krzemieniec* góra i *Lipa* 2.). 13.) **M.**, pot., dopływ Stynowki, dopływu Stryja, ob. *Lubieńce*. 14.) **M.**, pot. w pow. łańcuckim, przyjmuje potok Węgliski, ob. *Krzemniki*. 15.) **M.**, rzka, pow. gródecki, ob. *Kakurka*. 15.) **M.**, pot., pow. lwowski, ob. *Klin*. 17.) **M.**, rzka pod Haliczem, ob. *Halicz*. 18.) **M.**, dopływ Swini, pow. żółkiewski, ob. *Lipina* (V, 260). 19.) **M.**, rzka, pow. kałuski (t. III, 726). 20.) **M.**, rzka pod Bolechowem, pow. doliniański, ob. *Bubniska*. 21.) **M.** *Lasowa*, pot., dopływ Hanaczówki (ob.), pow. przemyślański. 22.) **M.**, ob. *Młyński potok*. *Br. G.*

Młynówka 1.) wś, pow. borszczowski, nad Zbruczem. Leży na granicy Galicyi i podolskiej gub., graniczy na wsch. ze Zbruczem, na płd. z Kudryńcami i Michałówką, na zach. z Iwaniem Pustem, od którego ją szeroki pas lasów oddziela, na płn. z Zalesiem i Nowosiółką; wioska to wciśnięta między lasy i rzekę Zbrucz, od płd. i zach. otoczona lasem, a na płn. łączy się z Nowosiółką, z którą prawie jednę stanowi osadę i jednę gminę katastralną; ludn. rz.-kat. 210, par. Krzywcze o 11·5 kil. na płn., gr.-kat. 305, filia Zalesie. Należy do dóbr Germakówka, będących pierwej własnością Gust. hr. Blüchera de Wahlstad, obecnie Władysława hr. Baworowskiego. 2.) **M.**, rus. *Młyniwka*, część Wysocka wyżnego, pow. turczański. 3.) **M.**, ob. *Mełniczeńko*. *B. R.*

Młynówka, niem. *Ludwigsdorfer Wasser*, rzka w pow. kluczborskim, dopływ Stobrawy, ob. *Kujakowice*.

Młynówka 1.) *Malborska*, niem. *Marienburger Mühlenkanal*, kanał, pow. malborski, opisany pod Malborkiem (t. V, str. 944). Por. jeszcze: Oelrichs: Statist. Mittheilungen ueber den R. B. Danzig, str. 25). 2.) **M.** *Tczewska* al *Młyńska Łacha*, al. *Młyński Kanał Tczewski*, niem. *Dirschauer Muehlen-Fliess*, struga, pow. starogardzki, płynie przez Lubiszewskie jezioro i uchodzi pod Tczewem do Wisły. Dok. z r. 1364 nazywa ją Molner Lache (ob. Varia acta, manuskr. w Pelplinie, str. 30 *b*.) Jej długość wynosi $1^1/_2$ mili. *Kś. Fr.*

Młyńsk, ob. *Mlińsk*.

Młyńsk 1.) niem. *Mlinsk*, nad Czarną Wodą, majątek chełmiński, pow. starogardzki, st. p. i urząd stanu cywil. Frankenfelde; zawiera 677·72 mr. obszaru; ma 33 mk., 18 kat., 15 ew., 3 dm.; par. kat. Zblewo $1^1/_4$ mili odl., ew. Borzechowo, szkoła kat. Iwiczno, odl. od mta pow. 3 mile. Roli or. i ogr. ma 70·46 ha, łąk 14·54, pastw. 66·63, boru 15·57, nieuż. 3·06, wody 2·55; czysty dochód z gruntu 1150 mrk. Właśc. Edward Schneider. Młyn i tartak. Wizytacya z r. 1687 r. donosi, że M. miał dawać proboszczowi od włóki korzec żyta i tyleż owsa. Według taryfy na symplę z r. 1717 płacił M. 1 zł. 2.) **M.** niem. *Mlinsk* al. *Mlynsker-Mühle*, młyn, pow. chełmiński, st. p. i tel. i par. kat. Lisewo 5 kil. odl., szkoła i okr. urz. stanu cywil. Dubielno. Obejmuje 121·80 ha roli or. i ogr., 8·20 łąk, 3·40 past., 2·50 nieuż., 1·20 wody, razem 137·10 ha; czysty dochód z gruntu około 2340 mrk. Hodowla bydła holenderskiej rasy. Ma 11 bud., 2 dm., 42 mk. (1868 r.), 24 kat., 18 ew. M. wspomniany już r. 1265 pod nazwą Młyna. Wizyt. z r. 1767 przez Strzesza spisana donosi, że M. płacił mesznego korzec żyta i tyleż owsa, ale podówczas stał pusto. M. leży nad jeziorem mającem 45 mr. obszaru. 3.) **M.**, niem. *Mlinsk*, wś, pow. kartuski, st. p. Mirachowo, tamże par. ew., kat. Sianowo, tamże szkoła; zawiera 288 mr. obszaru, 6 gbur. posiadł., 1 zagrodę, 54 kat. mk., 7 dm. (1868 r.), odl. od Kartuz $1^1/_2$ mili. M. należał dawniej do sstwa mirachowskiego. 4.) **M.**, niem. *Mlinsk*, dok. *Mlinke, Mehlke*, wybud. do Malków należące, pow. kartuski. *Kś. Fr.*

Młyńska (*Małe* i *Duże*), wś i folw., pow. rypiński, gm. Czermin, par. Sadłowo, odl. 12 w. od Rypina; ma 4 dm., 18 mk. Folw. i wś M. rozl. mr. 212: gr. or. i ogr. mr. 132, łąk mr. 36, past. mr. 39, nieuż. i place mr. 5; bud. mur. 1, z drzewa 5; pokłady torfu. Wś M. os. 6, z gr. mr. 88.

Młyńska 1.) struga, niem. *Münsterwalder Mühlenfliess*, pow. kwidzyński, płynie koło Opalenia (Münsterwalde), Aplinek i Jaźwisk i uchodzi naprzeciw Kwidzyna do Wisły (ob. Słown. geogr. V, str. 25 *a*). 2.) **M.** *Struga*, pow. świecki, wypływa z Warlubskiego jeziora, pędzi przy Komorsku młyn i uchodzi do Mątawy a z nią do Wisły. *Kś. Fr.*

Młyńska Wola, majątek biskupstwa łu-

ckiego, przytoczony w Pamięt. kn. Kurbskiego, t. II, 185.

Młyńska 1.) *wschodnia*, dopływ Noteci z lewego brzegu, niedaleko Nakła. 2.) **M.** *zachodnia*, dopływ Noteci z prawego brzegu, płynie z płn. na płd., pod wsią Drasko łączy się z Notecią o pół mili przed połączeniem się Drawy z Notecią. *M. St.*

Młyńska, zabudowania wiejskie w Ślemieniu, w pow. żywieckim.

Młyński 1.) potok, powstaje w obrębie gm. Chłopiatyna, w pow. sokalskim, ze zlewu trzech strug, jednej nadpływającej od płd. ze wsi Chłopiatyna, drugiej od zach. z pod karczmy Siedliska, trzeciej od płn.-zach. z pod karczmy Majdana. Potok płynie na wsch. podmokłymi łąkami przez obszar Mycowa, gdzie od pr. brz. zabiera przytok od wsi Mycowa; poczem tworzy granicę między Mycowem a Dłużniowem; zwróciwszy się na płn. zrasza obszar Dłużniowa; we Winnikach tworzy rozległy staw; następnie przepływa w Hulczu staw, a wypłynąwszy z niego dostaje się na obszar Liwcza. Tutaj płynie przez płn.-zach. narożnik wsi i tworzy w pobliżu płn. granicy wsi stawek, z którego wypłynąwszy, wpada do Sulimówki, dopływu Bugu, pod Horodyszczem. Połączenie strug źródlanych leży 230, ujście 209 m. npm. 2.) **M.** *potok*, pot. górski, powstaje u płd.-wsch. podnóża Pisanego Kamienia (1224 m.), góry wznoszącej się na granicy Jasienowa górnego i Białoberezki, w pow. kosowskim, z połączenia się dwóch strug leśnych, w płn.-zach. narożniku obszaru gm. Białoberezki, płynie przez obszar tej gm. na płd.-wsch. jużto lasem, jużteż łąkami i na płn. krańcu wsi uchodzi do Czeremoszu z lew. brz. Zabiera strugi obustronnie, przeważnie jednak od pr. brz., spływające z płn.-wsch. stoku góry Moralowej (1224 m.), tworzącej prawy bok doliny tego potoku. Pędzi kilka młynów. Długość biegu 6 kil. 3.) **M.** *potok*, pot. górski, powstaje u zach. podnóża tejże samej góry co poprzedni, na obszarze gm. Jasienowa górnego; płynie na płd.-zach. i w Jasienowie górn. zlewa swe wody do Czeremoszu Czarnego. Długość biegu 3 kil. 4.) **M.** *potok*, nazwa dolnego biegu rz. Samca, dopływu Zbrucza. Ob. *Samiec*. 5.) **M.** *potok*, ob. *Młyniska*. 6.) **M.** *potok*, ob. *Łozówka*, pow. trębowelski (t. V, 769). 7.) **M.** *potok*, ob. *Kałusz* t. III, 726a. *Br. G.*

Młyński 1.) *potok*, także *Młynówką*, jakoteż *Banilówką* zwany potok; jestto raczej wschodnia odnoga Czeremoszu. Od wsch. ramienia Czeremoszu, zwanego Rostoką, we wsi Miliowie, w pow. wyżnickim, odrywa się znaczna struga, podążająca równolegle z biegiem Czeremoszu, pod powyższą nazwą, przez obszar Miliowa na płn., a następnie między domostwami Banilli ruskiej na płn.-wsch. i wreszcie dosięgnąwszy Banilli słobodziej, rozdziela się na dwa ramiona, z której lewe zaraz zlewa swe wody do Czeremoszu, a prawe, p. n. Banilówka, podąża na wsch. i na granicy Waszkowiec (Bukowina) z Załuczem (Galicya) uchodzi do Czeremoszu z pr. brz. Długość biegu 20 kil. Od licznych młynów, które pędzi, nosi swe miano. 2.) **M.** *potok*, pot. podgorski, w hr. spiskiem (Węgry); wypływa w Beskidzie spiskim, na wsch. stoku góry Hradziska (935 m.), w zach. stronie wsi Pawlan; płynie na płd.-wsch., tworząc na większej części swego biegu granicę gm. Pawlan i Łuczki, i na obsz. gm. Łuczki zlewa swe wody do Łuczańskiego potoku (ob.), Długość biegu 4 kil. Ujście leży 557 m. 3.) **M.** *potok*, pot. liptowski, jest to raczej zach. mniejsza odnoga rz. Białej liptowskiej, odrywająca się od głównego koryta poniżej Przybyliny, przepływająca wieś Wawryszów i ś. Piotr, poniżej którego łączy się znowu z Białą liptowską. Długość biegu 6 kil. We Wawryszowie i ś. Piotrze pędzi młyny. *Br. G.*

Młyński Potok, niem., *Muehlenbach*, wś w hr. spiskiem (Węg.); Leży u podnóża Tatr, ma kościół katol. paraf., ew. filial. Dobra uprawa roli, tartaki i młyny wodne, 453 mk.

Młyński rów, niem. *Muehlen-Graben*, mały dopływ Węgiermucy, w pow. starogardzkim, bierze swój początek w stawie skórzeckim i obraca młyn. *Kś. Fr.*

Młyńskie, attyn. wsi Bydlin, w pow. olkuskim.

Młyńskie, grupa zabudowań w Kaniowie starym, w pow. bielskim.

Młyńskie jezioro w pow. kartuskim, pod wsią Cieszonki o $1^1/_2$ m. od Kartuz, ciągnie się wąskiem pasmem na wyżynie wzniesionej 462 st. nad poz. morza. Wody jeziora odprowadza rzka Osusznica (?). Por. także szczegóły podane w art. Kartuzy (t. V, 885).

Młyńskie olędry 1.) niem. *Mlynsker-Hauland*, olędry, pow. babimostski, blisko Obry; 3 miejsc.: a) M., olędry; b) Stary Młyn; c) Nowy Młyn; 16 dm., 114 mk., 95 ew., 19 katol., 20 analf. Poczta i tel. w Wolsztynie o 5 kil., gośc. o 1 kil., st. kol. żel. Grodzisk o 15 kil. 2.) **M.**-*Olędry*, leśnictwo i karczma, 1 dm., 6 mk.; należy do dom. Komorowa. Por. *Borny* i *Komorowo*. *M. St.*

Młyńskie olędry, ob. *Krebbel*.

Młyńsko, pow. kolski, ob. *Przybyłowo*.

Młyny 1.) kol. nad strum. t. n., pow. wieluński, gm. i par. Rudniki, odl. od Wielunia w. 17. Posiada cztery młyny wodne, 25 dm. i 263 mk. W 1827 r. 14 dm., 141 mk. 2.) **M.**-*Strachockie* nad rz. Wartą, wś karcz., pow. turecki, gm. Ostrów Warcki, par. Miłkowice, odległa od Turka w. 25; wś, 12 mk. (ob. *Strachocice*); karcz. dm. 1, mk. 9. 3.) **M.**-*Miłaczewskie*, folw., pow. turecki, gm. Skarzyn,

par. Malanów, odl. 15 w. od Turka. Ma 4 dm., 68 mk., młyn wodny. Folw. M.-Miłaczewskie rozl. mr. 721: gr. or. i ogr. mr. 382, łąk mr. 18, lasu mr. 310, nieuż. i place mr. 11, bud. z drzewa 12; płodozmian 12-polowy. 4.) **M.**-*Piekarskie* i *M.-Skęczniewskie*, ob. *Młynki*. 5.) **M.**, wś, pow. opoczyński, gm. i par. Przysucha, odl. 27 w. od Opoczna. Posiada młyn wodny, walcownię blachy żelaznej, należącą do dóbr i zakładów w Przysusze. Wś ma 19 dm., 208 mk., 52 mr. ziemi należącej do dóbr Przysucha i 88 mr. włośc. 6.) **M.**-*Dziebałtowskie*, wś włośc., pow. konecki, gm. Grodziska par. Końskie, odl. 7 w. od Końskich, ma 25 dm., 170 mk., 267 mr. 7.) **M.**, wś, pow. stopnicki, gm. i par. Szaniec, odl. 21 w. od Stopnicy. Leży przy drodze bitej z Chmielnika do Buska, posiada pięć młynów wodnych, pokłady torfu i wapienia. W 1827 r. 46 dm., 360 mk. Folw. M. i Pomyków z wsiami: M. i Pomyków rozl. mr. 1170: gr. or. i ogr. mr. 627, łąk mr. 121, pastw. mr. 177, wody mr. 11, lasu mr. 197, nieuż. i place mr. 37; bud. mur. 5, z drzewa 30; płodozmian 11-polowy. Wś M. os. 54, z gr. mr. 648; wś Pomyków os. 4, z gr. mr. 105. 8.) **M.**-*Borowe*, wś nad rz. Łydynią, pow. mławski, gm. Stupsk, par. Szydłowo. Ma 5 mieszk., 32 mr. gruntu dworskiego; młyn wodny i wiatrak. *Br. Ch.*

Młyny 1.) wś nad rzeką Żerewem, pow. owrucki. 2.) **M.**-*Białe*, płd. część wsi Łaszczowa, pow. humański. 3.) **M.**-*Nowe*, mczko nad rz. Sejmą, pow. sośnicki gub. czernihowskiej, na płd.-wsch. od miasta powiat.; 2200 mk., 3 cerkwie, 4 jarmarki, znaczny handel zbożem. Wspominani są setnicy nowomłyńskiej sotni kozackiej: Iwan Jewtuszenko i Stiepan Fedorow, ob. Kronika t. zwana Samowidca, 81, 82. *J. Krz.*

Młyny 1.) wś, pow. jaworowski, 26 kil. na płn.-płn.-zach. od Jaworowa, 9 kil. na płn.-płn.-zach. od sądu powiat. i urz. poczt. w Krakowcu. Na zach. leży Chotyniec, na płd.-wsch. Gnojnica, na wsch. Budzyń, na płn. Kobylnica wołoska i ruska (obie w pow. cieszanowskim). Płn. część wsi przepływa potok Szkło od wsch. na zach., zasilony w obrębie wsi od lew. brz. potokiem Stawisko. Najwyższe wzniesienie w płd. stronie wsi wynosi 229 m. Część płd. przebiega gościniec, wiodący z Jaworowa do Radymna. Wieś składa się z następujących części: Czołasze (al. Czołaszy), Kolasy, Małysze na Kącie, Mielniki (Mełnyki), Pany, Pawliny, Pod Buczyną (al. Buczyna), Pod Olszyną (al. Olszyna), Olszany, (Wilczany), Seniowe, Waczki i Wiry. Własn. więk. ma roli or. 169, łąk i ogr. 23, past. 4; własn. mniej. roli or. 1078, łąk i ogr. 280, past. 309, lasu 7 mr. W r. 1880 było 939 mk. w gm., 4 na obsz. dwor. (między nimi 24 obrz. rzym.-kat.). Par. rzym.-kat. w Krakowcu, gr.-kat. w miejscu, dek. jaworowski, dyec. przemyska. We wsi jest cerkiew i kasa pożyczk. z kapit. 250 zł. w. a. Metryki cerkiewne sięgają r. 1772. 2.) **M.**-*Strzeleckie*, część Strzyłek w pow. staromiejskim. 3.) **M.**-*Zahireńskie* (M. za górą), poszczególne domy i młyn w Staniłej, w pow. drohobyckim. 4.) **M.**-*Zarickie* (M. Zarzeckie), ob. *Zarika*. *Lu. Dz.*

Młyny 1.) wś, pow. inowrocławski, 60 dm., 595 mk., 20 ew., 575 kat.; 258 analf. Poczta, gośc. i tel. w Strzelnie o 4 kil., st. kol. żel. w Mogilnie o 20 kil. 2.) **M.**, folw., niem. *Mühlgrund*, 7 dm., 169 mk.; należy do dom. Strzelna. 3.) **M.**, niem. *Mühlgrund*, leśnictwo, pow. inowrocławski, 1 dm, 9 mk. Poczta, tel. i gośc. w Strzelnie, st. kol. żel. w Inowrocławiu; należy do gminy i nadleśnictwa Myradz. *M. Śt.*

Młyny, niem. *Muehlen*, przedmieście Gniewu, pow. kwidzyński. W wizytacyi bisk. Rozdrażewskiego czytamy, że istniał tu dawniej kościół; proboszcz posiadał przy nim znaczny kawał roli i stodołę. W czasie reformacyi kościołek spustoszały obalono, a rolę proboszczowską ustąpił magistrat jakiemuś Tomaszowi Myk, który dom mieszkalny na niej wybudował. Na gruzach zaś kościoła pozwolono kilku mieszczanom wystawić sobie 3 stodoły. Pomimo to stare kamienne fundamenta kościoła wyraźnie jeszcze można było rozpoznać. Imiona owych 3 mieszczan są: Marcin Fogel, Michał, rzeźnik i Marcin, notaryusz miejski. Biskup daremnie dopominał się o odbudowanie tegoż kościoła (ob. Fankidejski: Utracone kościoły, str. 256). *Ks. Fr.*

Młynyszcze, wś nad Hujwą, pow. żytomierski, poniżej Leszczyna.

Młynyszcze 1.) młyn koło Michałowic, pow. drohobycki. 2.) **M.**, tartak w Jaworze, pow. turczański.

Mn..., w wielu nazwach tak zaczynających się mamy właściwe mazurom wtrącenie brzmienia *n*, skutkiem czego nazwy takie jak: *Mniszek*, *Mniszewo*, *Mniszki* uważać należy najczęściej za *Miszek*, *Miszewo*, *Miszki*, *Myszki*..., i wyprowadzać od źródłosłowu *Mich*. Stwierdza to zresztą pisownia tych nazw w dawnych dokumentach. W niewielu razach i to głównie po za obrębem Mazowsza, trafiają się nazwy od źródłosłowu *mnich* (monachus) utworzone, nadawane zwykle wsiom klasztornym. *Br. Ch.*

Mniastko (kaszub.), ob. *Miastko*.

Mnich, wś i folw., pow. kutnoski, gm. Oporów, par. Mnich. Posiada kościół paraf. murowany, 28 dm. i 463 mk. W 1827 r. 30 dm., 345 mk. Ogólnej przestrzeni mr. 2566, w tem 1217 mr. gruntu ornego, lasu 464 mr., łąk i pastw. 214 mr., do uwłaszczonych należy 88 mr. Wieś porządnie zabudowana; gospodarstwo zamożne, ogród wzorowo utrzymywany, owczarnia folwarczna ma do 2800 owiec

negretti. Kościół paraf. erygował tu w 1399 r. Stefan z Ciechomic. Obecny, z 1536 r., murowany p. Stefana z Kutna Kucińskiego. Wspomina tę wieś jako kościelną Lib. Ben. Łaskiego (II, 485). Należała wtedy parafia do dyecezyi płockiej. Dobra M. składają się z folw.: M. i Grotowice; wsi M. i kol. Stanisławów. M. paraf., dekanat kutnoski: 1160 dusz. *W. W., A. Pal.*

Mnich 1.) turnia nad Morskiem Okiem czyli Rybiem jeziorem, w Tatrach nowotarskich, w grupie skał otaczających ten staw tatrzański od strony południowej. Wzniesienie 2075 m. (szt. gen.). 2.) **M.**, szczyt tatrzański w Tatrach liptowskich, po południowej stronie głównego grzbietu, pod 37° 18′ 50″ wsch. dłg. g. F., a 49° 10′ 52″ płn. sz. g., po zach. stronie doliny potoku Jałowieckiego, w grzbiecie odrywającym się od szczytu Siwego (1806 m. szt. gen.), wznoszącego się w gł. grzb.; wzniesienie 1462 m. Co do jaskini mieszczącej się na stokach tej góry ob. *Liskowa.* 3.) **M.**, szczyt w Tatrach nowotarskich, nad doliną chochołowską, na wsch. od Hrubego Wierchu czyli Bobrowca (1664 m.). *Br. G.*

Mnich, wś, pow. strumieński na Szląsku austr., par. kat. Strumień, par. ewang. Drahomischl. Posiada szkołę początkową, 702 mk. i 1451 mr. obszaru.

Mnich, os. do Rywałdzika należąca, pow. lubawski, st. poczt. Biskupice, par. kat. Płowęż, ew. Lisnowo; 9 bud., 5 dm., 39 mk., 23 kat., 16 ew. (1868 r.). *Ks. Fr.*

Mnichów 1.) wś nad rz. Wartą, pow. sieradzki, gm. Męka, par. Sieradz, odl. od Sieradza w. 9. Leży na wyspie rz. Warty, ma dm. 33, mk. 208. W 1827 r. 23 dm., 144 dm. Wspomina tę wieś Lib. Ben. Łaskiego (t. I, 429). Folw. M. i Sucha, z wsią M. i Sucha, rozl. mr. 338: gr. or. i ogr. mr. 177, łąk mr. 102, pastw. mr. 51, nieuż. i place mr. 8; bud. mur. 1, z drzewa 9. Wś M. os. 37, z gr. mr. 495; wś Sucha os. 36, z gr. mr. 340. 2.) **M.** (właściwie *Michów*), wś nad rz. Nidą, pow. jędrzejowski, gm. Brzegi, par. Mnichów. Leży przy drodze bitej z Jędrzejowa do Chęcin, o 8 w. od Jędrzejowa. Posiada kościół par. drewniany i kilka zakładów przemysłowych a mianowicie: gorzelnię, młyn wodny, tartak, cegielnię, piec wapienny, pokłady kamienia wapiennego. Istniał tu niegdyś obronny zameczek, oblany zewsząd wodą. W 1827 r. wś pryw., 13 dm., 77 mk. W XV w. istnieje tu kościół parafialny. Są tu łany kmiece, karczmy, zagrodnicy, młyn, folwark. Dziesięcinę bierze miejscowy pleban. Dziedzicem Marcin h. Rawa. Wieś sama nosi nazwę Michów, a dziedzic jej Michowski (Dług. II, 486). Kościół obecny wybudował 1770 r. Stefan Dunin na Smogorzewie Wąsowicz. Do 1836 r. był on filią par. Mokrsko. Dobra M. składają się z folw.: M., Ujazd, Ossowa i Mzurowa; nomenkl.: Rudka, Wyspa, Malinówka i Kozie drogi; wsi: M., Ossowa, Mzurowa, Miąsowa, Wygoda, Bizerendki, Szczepanów, Smyków i os. włośc. Zielonka, rozl. mr. 5909: folw. M. z attyn. Rudki: gr. or. i ogr. mr. 594, łąk mr. 242, pastw. mr. 125, lasu mr. 3846, nieuż. i place mr. 128, razem mr. 4935; bud. mur. 6, z drzewa 26; płodozmian 13-polowy; folw. Ujazd: gr. or. i ogr. mr. 200, nieuż. i place mr. 4, razem mr. 204; bud. mur. 2, z drzewa 2; płodozmian 8-polowy; folw. Ossowa: gr. or. i ogr. mr. 366, łąk mr. 11, lasu mr. 15, nieuż. i place mr. 23, razem mr. 415; bud. mur. 2, z drzewa 5; płodozmian 9-polowy; folw. Mzurowa: gr. or. i ogr. mr. 331, łąk mr. 8, lasu mr. 1, nieuż. i place mr. 15, razem mr. 355; bud. mur. 1, z drzewa 2; płodozmian 7-polowy. Wś M. os. 77, z gr. mr. 491; wś Ossowa os. 31, z gr. mr. 124; wś Mzurowa os. 47, z gr. mr. 333; wś Miąsowa os. 41, z gr. mr. 286; wś Wygoda os. 2, z gr. mr. 23; wś Bizerendki os. 4, z gr. mr. 50; wś Szczepanów os. 19, z gr. mr. 81; wś Smyków os. 2, z gr. mr. 23; os. Zielonka 1, z gr. mr. 6. M. par., dek. jędrzejowski, 1275 dusz. 3.) **M.**, pow. opatowski, ob. *Mychów.* *Br. Ch.*

Mnichów, ob. *Mnichówka.*

Mnichów, pow. sycowski, ob. *Miechów.*

Mnichowa Biesiadka al. wprost *Biesiadka*, wś nad rz. Krasiuczką, pow. taraszczański, na płd.-zach. od Stawiszcz; cerkiew pod wezw. ś. Michała Archan. Ob. Arch. J. Z. R., cz. I, t. 3, 743.

Mnichowice (*Mnichovycze*), wś w par. Wysokiennice. Tak nazywa Lib. Ben. Łaski. (II, 300) dzisiejsze Michowice w pow. skierniewieckim.

Mnichowice, niem. *Muenchwitz*, 1250 r. *Chosno*, 1276 r. *Chosnen*, 1290 r. *Coschno*, 1372 r. *Koschno*, wś, pow. sycowski. Do 1810 r. własność klasztoru wrocławskiego na Piasku. Ma kościół katol. filial. Bralina, katol. szkołę. Kazania polskie. W 1843 r. 76 dm., 547 mk. (2 ewang.). Dwa sołtystwa. *Br. Ch.*

Mnichówka al. *Mnichów*, wś rząd., pow. kamieniecki, gm. i par. Smotrycz; 246 mk., 226 dzies. ziemi włośc. Książęta Jerzy i Aleksander Koryatowicze nadali M. dominikanom smotryckim, którzy ją zasiedlili. Lustracya 1616 r. pisze: „Zakonnicy zakonu ś. Dominika kościoła P. Maryi konwentu smotryckiego pokazali przed nami przywilej od Aleksandra Koryatowicza, księcia litew. i podolsk. de dato w Smotryczu na Boże Narodz. 1376 r. na młyn w Smotryczu i na miejsce dla osadzenia poddanych z polem i połowicą dąbrowy, która jest między Chodorowem siołem a Smotryczem, którego młyna granica górą z Smotryczem do

mostu z jednej a na dół z Smotryczem z drugiej strony, które iż im odjęte są przez dzierżawców mka Smotrycza i przez pp. Potockich dzierżawców teraźniejszych, względem extenuacyi przed nami świadczą z prawem swem (Źródła dziejowe, Jabłonowski). *Dr. M.*

Mnichowo 1.) wś, pow. gnieźnieński, nad małem jeziorem; 2 miejsc.: a) M., wś, b) M., kolonia, 52 dm., 509 mk., 111 ew., 398 kat., 258 analf. Poczta, tel. i st. kol. w Gnieźnie o 7 kil., gośc. o 4 kil. 2.) **M.**, olędry, 6 dm., 45 mk., wszyscy ew., 10 analf. Por. Kod. dypl. Muczk. Rzysz. (t. II, 503) i Lib. Ben. Łask. (I, 12). *M. St.*

Mnichowskie, jezioro niem. *Moenchs-See*, pow. chojnicki, leży tuż przy Chojnicach w płd. stronie miasta; zwało się podobno pierwotnie Zielone, (ob. Chojnice). Husyci spuścili je po części, by ułatwić zdobycie miasta. Nazwę mnichowskiego przybrało od klasztoru OO. Augustynów, leżącego nad jego brzegiem.

Mnichy, wś nad rz. Dzitwą, pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. i okr. wiejski Żyrmuny, (o 5 w), o 22 w. od Lidy, 4 dm., 47 mk., (31 dusz rewiz.), należy do dóbr Orzeliszki, Pileckich.

Mnichy 1.) *Wielkie*, niem. *Grossmuenche*, dom., pow. międzychodzki, 5400 mr. rozl., 3 miejsc.: a) M., dom., folwarki: b) Grolewo, c) Papiernia, d) Wilhelmshof; 34 dm., 399 mk., 94 ew., 300 kal. 5 żyd., 85 analf. Gorzelnia parowa, cegielnia, młyn. Poczta i gośc. w Kamionnie o 3 kil., st. kol. żel. i tel. w Nowym Tomyślu o 30 kil. i we Wronkach o 33 kil. 2.) **M.** *Małe*, niem. *Klein-Muenche*, dom., pow. międzychodzki, 4480 mr. rozl., 3 miejsc.: a) M. Małe dom.; b) Tuczempy, wś; c) Miłostówko, folw., 30 dm., 368 mk., 168 ew., 200 kat.; 65 analf. Gorzelnia parowa. Poczta i gośc. w Kamionnie o 4 kil., st. kol. żel. i tel. w Nowym Tomyślu o 29 kil., we Wronkach o 34 kil.

Mnichy, *Mniszewo*, niem. *Moenichhof*, wś, pow. cieszyński na Szlązku austr., rozl. mr. 328, ludn. 231. *Ks. F.*

Mniechen (niem.), pow. lecki, ob. *Kurczątka* i *Miechy.*

Mniedszen (niem.), os. leśna, pow. łecki, st. p. Ełk.

Mniegacz, niem *Mniegatz* (Kętrz.); miejscowość w pow. grudziądzkim, nie podana w spisach urzędowych.

Mnień, ob. *Mień.*

Mnierziewen (niem.), ob. *Mierzejewo.*

Mniew al. *Mniewo*, wś kośc. nad Dnieprem i rzką Rieczyszczą, pow. czernihowski, gub. czernihowskiej, na zach. od Czernihowa; własność monasteru Pieczerskiego w Kijowie; ob. Arch. J. Z. R., cz. I, t. 1, 386. *J. Krz.*

Mniewo, wś, folw., młyn, pow. kolski, gm. Karszew, par. Pieczew, odl. od Koła w. 20. Wś ma dm. 21, mk. 374; folw. dm. 8, mk. 81; wiatrak dm. 1, mk. 4. Na folwarku gorzelnia. W 1827 r. 20 dm., 243 mk. Wspomina tę wieś Lib. Ben. Łaskiego (t. II, 438, 454). Folw. M. z nomenkl. Józefka i wsią M. rozl. mr. 981: gr. or. i ogr. mr. 549, łąk mr. 51, pastw. mr. 16, wody mr. 4, lasu mr. 300, zarośli mr. 20, nieuż. i place mr. 41; bud. mur. 17, z drzewa 9; płodozmian 11 polowy. Wś M. os. 47, z gr. mr. 168. *Br. Ch.*

Mników, wś z *Mnikowską doliną*, pow. krakowski, leży pod 37° 22′ 30″ wsch. dłg. od Ferro i 50° 3′ 30″ płn. szer., u zlewu potoku zwanego Konietopem z pot. Zaleskim, odl. 6·1 kil. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Liszkach a 10·5 kil. od Krakowa, ma 970 mk. rzym.-kat. Obszar więk. posiadł. własność ks. Kamedułów na Bielanach, ma 138 mr. roli, 63 mr. łąk, 24 mr. past. i 158 mr. lasu; pos. mniej. 473 mr. roli, 172 mr. łąk i 122 pastw. Par. rzym.-kat. w Morawicy, w M. jest prywatna kaplica, w której się msza święta czasem odprawia. Bujne łąki i pastwiska rozlegają się nad potokami, w płn.-zach. stronie od wioski rozciągają się lasy, pokrywające małe wyniosłości. Tutaj znajduje się urocza dolina, będąca celem wycieczek dla krakowian. Dolinę tę utworzyły dwa rzędy skał wapiennych z licznemi skamieniałościami drobnych muszli, ciągnące się nieprzerwanie i zdumiewające rozmaitością kształtów. Przypominają one skały Ojcowa, ale są od nich mniejsze. Opisy tej doliny można czytać w Wężyka „Okolicach Krakowa", Grabowskiego, Kraków i jego okolice (1866), str. 245. Jest tutaj szkoła ludowa jednoklasowa. Wś ta istniała już w r. 1384, w XV w. był jej dziedzicem Frykacz (Długosz, Lib. Ben. II, 44), Granicy na zach. z Czułowem, na płn. z Morawicą, na zach. z Cholerzynem a na południe z Kaszowem. *Mac.*

Mnin, w dok. *Mynyn*, wś i folw., pow. konecki, gm. Pijanów, par. Mnin, odl. 26 w. od Końskich, leży przy drodze bitej stanowiącej odnogę szosy idącej z Włoszczowy do Kielc i łączącej cały szereg kopalni i zakładów górniczych. Położona w górzystej okolicy w pobliżu granicy pow. kieleckiego, posiada pokłady kamienia wapiennego. Jest tu kościół par. murowany, szkoła początkowa, gorzelnia i piec wapienny, 106 dm., 703 mk., 1877 mr. ziemi włośc. i 828 mr. folw. W 1827 r. było 57 dm., 402 mk. Jarosław arcyb. gnieźnieński przeznaczył w 1347 r. na uposażenie prebendy św. Jerzego w katedrze krakowskiej, między innymi funduszami, dziesięciny z M. płacone przedtem katedrze gnieźnieńskiej. W XV w. istnieje już w M. kościół par. drewniany. Część łanów kmiecych i 4 karczmy płacą dziesięcinę do Krakowa, druga część

(nowo powstała) i folwark dają miejscowemu proboszczowi. Dziedzicem jest Jakób Jelita (Dług. I, 596, 599). Lib. Ben. Łask. (I, 594) nazywa tutejszy kościół starym. Obecny murowany kościół wystawił w 1824 r. Aleks. Walewski dziedzic M. Dobra M. składają się z folw. M., attyn. Rudniki; wsi: M., Rudniki, Huta Jabłonowa i Mokre rozl. mr. 2131: gr. or. i ogr. mr. 656, łąk mr. 141, past. mr. 81, lasu mr. 1188, nieuż. i place mr. 66, bud. murow. 12, z drzewa 15; płodozmian 9 i 12-polowy. Wś M. os. 82, z gr. mr. 810; wś Rudniki os. 10, z gr. mr. 195; wś Huta Jabłonowa os. 9, z gr. mr. 110; wś Mokre os. 4, z gr. mr. 36. M. par., dek. konecki: 3300 dusz. *Br. Ch.*

Mnina, rzeczka w pow. lubartowskim, pod wsią Kozłówka.

Mniodowko, ob. *Miodówko.*

Mniodunsken (niem.), ob. *Mioduńskie.*

Mniów, wś i dobra, pow. kielecki, gm i par. Mniów, odl. 19 w. od Kielc. Leży przy szosie prowadzącej z Piotrkowa do Kielc. Posiada kościół par. murowany z XVI w., stacyą pocztową, ostatnią przed Kielcami (na drodze od Piotrkowa), szkołę początkową, urząd gminny. Położona w górzystej okolicy posiada łomy czerwonego piaskowca. W 1827 r. było tu 34 dm., 245 mk. Z zakładów fabrycznych w dobrach M. są: dwa wielkie piece z machinami parowemi, walcownia żelaza, trzy fryszerki, gisernia, piec wapienny, fabryka cegły ogniotrwałej, kopalnia rudy żelaznej, kamienia wapiennego, glinki ogniotrwałej, dwa młyny wodne. Według Lib. Ben. Łaskiego (I, 591) M. w początku XVI w. należał do par. Chełmce, posiadał ludność wyłącznie szlachecką, drobnych posiadaczów, którzy zamiast dziesięciny dawali proboszczowi na św. Marcin „unam sexagenam“. Kościół par. murowany założył tu w 1596 r. Jakób h. Rawa Gawroński, dziedzic M.; konsekracya nastąpiła dopiero 1798 r. Dobra M. składają się z folw.: Pogłodów, Krasna i Błażków; nomenklatur: Kopytów, Płaczków, Kamionka, Hucisko, Trzęsawka i Hutka rozl. mr. 12038, w tem samego lasu około 9800 mr. Folw. Krasna: gr. or. i ogr. mr. 381, łąk mr. 362, wody mr. 120, lasu mr. 3659, zarośli mr. 200; w osadach mr. 45, nieuż. i place mr. 50, razem mr. 4172; folw. Pogłodów: gr. or. i ogr. mr. 189, łąk mr. 116, wody mr. 20, lasu mr. 1599, zarośli mr. 400, w osadach mr. 195, nieuż. i place mr. 68, razem mr. 2597; folw. Błażków: gr. or. i ogr. mr. 167, łąk mr. 172, wody mr. 100, lasu mr. 4240, zarośli mr. 390, w osadach mr. 120, nieuż. i place mr. 79, razem mr. 5268; bud. mur. 14, z drzewa 93. W skład tych dóbr wchodziły następujące wsie: Wś M. os. 45, z gr. mr. 491; wś Węgrzynów os. 28, z gr. mr. 395; wś Stachura os. 13, z gr. mr. 173; wś Malmurzyn os. 11, z gr. mr. 129; wś Odrowąż os. 45, z gr. mr. 407; wś Błaszków os. 30, z gr. mr. 174; wś Serbinów os. 50, z gr. mr. 430; wś Pardołów os. 35, z gr. mr. 376; wś Komorów os. 53, z gr. mr. 631; wś Pięty Płaczków os. 32, z gr. mr. 276; wś Rogowice os. 34, z gr. mr. 472; wś Świeżów os. 43, z gr. mr. 389; wś Wołów os. 24, z gr. mr. 197; wś Nowki os. 12, z gr. mr. 113; wś Krasne os. 38, z gr. mr. 161; wś Bień os. 13, z gr. mr. 46; wś Nieborów os. 17, z gr. mr. 60; wś Podhyby os. 19, z gr. mr. 80; wś Raszówka os. 5, z gr. mr. 39; wś Piaski os. 7, z gr. mr. 65; wś Murawki os. 7, z gr. mr. 73. M. paraf., dekanat kielecki: 2300 dusz. M. gmina, należy do sądu gm. okr. V w Samsonowie, ma 15876 mr. obszaru i 4100 mk. *Br. Ch.*

Mnisko, wś rząd., pow. dzisieński, w 2 okr. polic., o 113 w. od Dzisny, 6 dm., 57 mk. prawosł.

Mnisza puszcza, tak zwano jeszcze r. 1605 zarośla ciągnące się między Gąsiorkami a Królówlasem, należącym do opactwa pelplińskiego (ob. Acta Granicierum bonorum clavis Pelplinensis, w Pelplinie). *Kś. Fr.*

Mniszany, mylnie *Minszany*, wś i folw. nad bezim. dopł. Lucynki, w zach.-płn. stronie pow. mińskiego, w 2 okr. polic. rakowskim, gm. i par. kat. Pierszaje. Wś ma 18 osad pełnonadziałowych; folw., od 1856 r. dziedzictwo Suszczyńskich, ma 14 włók obszaru, miejscowość falista, dość leśna. *A. Jel.*

Mniszawa, wzgórze, ob. *Jaworów* (str. 526).

Mnisze 1.) część przedmieścia lwowskiego w Przemyślu. 2.) **M.** al. *Misztale*, przys. do Jarosławia, na praw. brz. Sanu, przytyka do Leżajskiego przedmieścia i graniczy na wsch. z Selną, a z innych stron z Sanem. *Mac.*

Mniszek 1.) wś, pow. gostyński, gm. Szczawin Kościelny, par. Trębki. Ma dm. 12, mk. 92, ziemi ornej żytniej mr. 60, łąk lądowych mr. 20. Znajduje się w tej wsi młyn wodny bez cylindra o dwóch gankach. Należała do dóbr Trębki. 2.) **M.**, dwór nad rz. Wartą, pow. kolski, gm. Czołowo, par. Koło, odl. od Koła w. 3; dm. 2, mk. 8. 3.) **M.**, kol., pow. kolski, gm. Kłodawa, par. Przedecz, odl. od Koła w. 25; dm. 5, mk. 25. Wś M. należała do dóbr sstwa kolskiego (ob. t. IV, 275). 4.) **M.**, wś przy zbiegu rzeczek: Garlicy z Korzeniówką uchodzącą tu do Radomki, pow. radomski, gm. Wolanów, par. Mniszek, odl. 18 w. od Radomia. Posiada kościół par. murowany z XVII w., 43 dm., 312 mk., 920 mr. ziemi włośc. W 1827 r. wś duch., 17 dm., 116 mk. Wieś ta pierwotnie stanowiła własność klasztoru ś. Krzyzkiego na Łysej Górze. Mieszkał tu jeden z zakonników, pełniący obowiązki administratora i proboszcza za-

razem. W XV w. zamienił klasztor Ŝto-Krzyski, tę wieś na Jeżów z klasztorem wąchockim, który odtąd stał się właścicielem. Był tu wtedy folwark klasztorny, którego zarządca był zarazem plebanem, młyn i łany kmiece. Kościół ówczesny był z drzewa (Dług. II, 532). Obecny kościół wystawił z drzewa w 1630 r. ks. Andrzej Gładysz, przeor wąchocki. M. par. dek. radomski: 2716 dusz. 5.) **M.** i *M.-Dziadowo*, wś, pow. jędrzejowski, gm. i par. Złotniki. W 1827 r. wś poduchowna, 18 dm., 139 mk., (ob. Długosz, t. III, 372). Przeszedłszy na własność rządu należała do ekonomii Jędrzejów. 6.) **M.**, wś i folw., pow. janowski, gm. Kosin, par. Borów, o 35 w. od Janowa, o 20 w. od Kraśnika. Wś ma 32 dm., 218 mk., 348 mr. ziemi, gleba licha, piaszczysta. W 1827 r. było tu 40 dm., 295 mk. W XV w. wś ta była własnością klasztoru franciszkanów w Krakowie i stanowiła część dóbr klasztornych Borów. Z jednego dawnego łanu szła dziesięcina dla scholastyka sandomierskiego, toż z dawnego łanu sołtysiego. Z nowych łanów sołtys (miał ich cztery) płacił proboszczowi w Borowie. Kmiecie na nowo wykarczowanych łanach (w liczbie 12) płacili dzies. biskup krakow. Karczmy dwie, młyn i zagrodnicy czterej płacą scholastykowi sandomirskiemu (Dług. I, 332). W 1880 r. przez rząd sprzedana, i folw. M., oddzielnie od dóbr Borów nabył na licytacyi za 25000 rs. Albert Wallerstein. Ogólna rozl. folw. 600 mr., dm. 3, bud. 7. Obok roli piaszczystej posiada dobre łąki nad Wisłą stanowiące wraz z zaroślami oddzielną attyn. Dębiny, 90 mr. przestrzeni. *Br. Ch. R. P.*

Mniszek, dok. *Mnyschek*, wś nieznana obecnie, istniała w początku XVI w. w par. Mogilno, w pow. gnieźnieńskim (ob. Lib. Ben. Łask. I, 189).

Mniszek 1.) niem. *Einsiedel*, węg. *Szepes-Remete*, łac. *Domus Heremitae*, mczko górnicze, w hr. spiskiem (Węgry), w pow. górniczym, w dolinie rz. Hnilca, przy ujściu Smolnika do Hnilca, w okolicy górskiej, wśród Rudaw spiskich, na zach. od Helcmanowiec, na wsch. od Szwedlara, na płn. od Smolnika; od miasta Gielnicy na płd.-zach. 15 kil. odległe. Wzniesienie mczka 419 m. npm. Wzdłuż płn. granicy wznoszą się szczyty Karaban (1100 m.), Dachsenhübel (1063 m.), Adlerbrunnen (1049 m.), Babenkopf (1022 m.). Płn. obszar zraszają liczne potoki, spływające z płd. stoków tych gór, jak Dürrenseifen, Roestengrund, Kalichseifen, wszystkie dopływy Hnilca. Powstało w XIII w. Niejaki Heckul z Gielnicy, otrzymał w r. 1284 od Władysława IV, opuszczony las, dawniej zamieszkały przez pustelników i zwany Einsiedel (Domus Heremitae), do wykarczowania i osadzenia. Z osady tej powstało z czasem górnicze miasto tejże nazwy. Jako miasto (villa) wspominane w dokumentach pod r. 1368. W r. 1338 Karol I, Robert, tak miastu Gielnicy, jak nowopowstałemu m. górn. Smolnikowi nadał jako wspólną własność włości Szwedlas (górny, średni i dolny) i M. wraz z prawem wolnego wyboru co rok sędziego, ut montana nostra.... non destruantur. W r. 1375 w osnowie przywileju Ludwika I, zatwierdzającego posiadłości Gielnicy (ob.), między innymi włościami widzimy także M. W r. 1432 M. ma już własnych przełożonych górniczych (bergmeister). W r. 1556 w skutek gwałtów i niepokojów możnych panów (ob. *Gielnica*) górnictwo tak w M., jak w sąsiednim Szwedlarze zupełnie podupadło. W r. 1696 Gielnica i M. znajdują się w rękach Franciszka Csaky'ego. W tym czasie M. i Szwedlar zostały podniesione do rzędu miasteczek górniczych. Dzisiaj posiada M. 8 kopalni, które w r. 1876 dostarczyły rudy miedzianej z dwóch gór 905 klg., rudy żelaznej z 1 góry 352602 klg. Kopalnie te leżą w płd.-wsch. stronie obszaru M. na płn. stoku góry Hutnej Holi (1096 m.). Zowią się one Scheibengruben, Schieber-Eisen-Gruben, Eidechsengruben, Neufeldgruben, Stirkenberger Eisengruben, Schieferstollen. O stosunkach geol. czytaj L. Zejsznera, Opis skał plutonicznych i przeobrażonych wraz z ich pokładami metalicznymi w Tatrach i pasmach przyległych. W Rocz. tow. nauk. krak., t. XX, 1851, str. 460—463. Według obliczenia z r. 1880 było dm. 361, mk. 1981, narodowości słow. i niem.; obszar obejmuje 6853 kwadr. sążni katastr. W miejscu kościół parafialny łac. i ewang. Kościół ewang. założony r. 1636, metryki pochodzą z r. 1682. Należy doń wieś Helcmanowce. St. poczt. w miejscu. Własność rodziny Csaky'ch. 2.) **M.**, wś słow., w hr. spiskiem (Węgry), w pow. popradzkim, w dystrykcie lubowelskim, nad Popradem, na lewym jego brzegu, przy ujściu Granastowa (ob.) do Popradu, nad granicą Śpiża z Galicyą, w okolicy górzystej. Na zach. granicy wznosi się Gomulaczka góra (823 m.), Dychawka (750 m.), a na płd. Soliwka (829 m.). Nad Popradem legły przysiołki M., Kacze (Kacse), Międzybrodzie, Krendzelówka i Zawodzie. Posiada według obliczenia z r. 1880 obszaru 1853 kwadr. sążni katastr., dm. 83, mieszk. 449. W miejscu wznosi się piękny kościołek parafialny pod wezw. św. Krzyża, erygowany r. 1787. Metryki poczynają się tymże rokiem. Do parafii tej należą wsi: Granastów, Krempcut, Pilhów i Sulin. W samej wsi M. według szem. dyec. spiskiej z r. 1878 było dusz rzym.-kat. 53, gr.-kat. 6, nieun. 9, żydów 5, razem 73; w Kaczem rzym.-kat. 185, gr.-kat. 3, niem. 19, żyd. 12, razem 219; w Między-

brodziu rzym.-kat. 5, gr.-kat. 150, żyd. 8, razem 163; w Krendzelówce gr.-kat. 31; w Zawodziu gr.-kat. 64, razem w obr. Mniszka rzym.-kat. 243, gr.-kat. 254, nieun. 28, żyd. 25, razem 550. W całej zaś parafii było dusz rzym.-kat. 882, gr.-kat. 1519, nieun. 248, żyd. 42, razem 2691. Urząd podatk. i sąd pow. w Lubowni Starej. Stacya pocztowa w miejscu. *Br. G.*

Mniszek, niem. *Mischke*, wś nad rzką Bukno, dopł. Noteci, pow. czarnkowski, 8 dm., 105 mk., 104 ew., 1 kat.; 4 analf. Poczta, gośc., tel., st. kol. żel. w Wieleniu o 4 kil. 2.) **M.**-*Bobrówko*, niem. *Mischke*, wś, pow. bukowski, 4 dm., 26 mk., wszyscy ewang.; 2 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Nowym Tomyślu. 3.) **M.**-*Bobrówko*, folw., 2 dm., 55 mk.; należy do dom. i gm. Starego-Tomyśla. *M. St.*

Mniszek 1.) al. *Mniszki*, *Miszek* al. *Myszka*, niem. *Mischke*, dok. *Messek*, wś, pow. świecki, st. p. i kol. żel. Grupa, okr. urz. stanu cywil. Sartowice, par. kat. Świecie, ew. Grupa, szkoła w miejscu. Obszaru ma 2129·65 mr., 67 bud. i 39 dm., 281 mk.; 1868 r. 9 kat., 272 ew. Za czasów krzyżackich należał M. do komturstwa radzyńskiego. M. leży nad koleją żelazną, łączącą Grudziądz z Laskowicami. Według taryfy na symplę z r. 1717 płacił M. 28 gr. i 9 denarów (ob. Codex Belnensis). 2.) **M.**, niem. *Mischkenkrug* al. *Mischke* (dok. *Mniski*), karczma, pow. grudziądzki, st. p. Grudziądz, tamże paraf. kat. i ew., szkoła Rządz. W 1868 r. 7 bud., 4 dm., 30 mk., 2 kat., 27 ew. Karczma ta należała dawniej do sstwa grudziądzkiego. W końcu XVII w. wszczął się o nią spór między starostą a miastem, które utrzymywało, że ta karczma leżała jeszcze w obrębie terytoryum miejskiego. Według lustracyi z r. 1765 posiadał wtedy M. prawem emfiteutycznem właściciel Rządza na 27 lat; na co wykazał potwierdzony przez Augusta III przywilej datowany z d. 24 czer. 1754 r. Kanonu płacił 250 fl.: za 88 wytoczonych beczek piwa à 3 fl., 254 fl.; za $1\frac{1}{2}$ beczki gorzałki à 35 fl., 52 fl. 15 gr. Z topografii Goldbecka z r. 1789 dowiadujemy się jeszcze, że i tedy M. wydany był na emfiteuzę, należał do Rządza i miał tylko jeden dym (ob. Fröhlich: Ges. d. Graudenzer Kreis, str. 216).

Mniszew, wś nad rz. Wisłą, o 2 w. od ujścia Pilicy, pow. kozienicki, gm. Rożniszew, par. Mniszew, odl. 35 w. od Kozienic, o 19 w. od Góry Kalwaryi a 17 w. od st. Pilawa dr. żel. nadw. Leży przy drodze bitej idącej z Warszawy na Górę Kalwaryą do Kozienic, w samym prawie krańcu powiatu, na granicy z pow. grójeckim. Posiada kościół par. murowany, szkołę początkową, stacyą pocztową (była dawniej), cukrownią, gorzelnią i fabrykę serów. Kościół tutejszy drewniany z 1630 r., odnowiony w 1768 r. M. ma 95 dm. (7 murow.), 456 mr. ziemi włośc. i 280 mr. folw., 1300 mk. W 1827 r. było tu 44 dm., 358 mk. M. dawniej był uważany za mczko (ob. Dykc. Echarda), obecnie jest wsią. Pałacyk tutejszy wystawiony został przez Stanisława Augusta w czasie nieobecności właścicielki Morsztynowej, by ją wybawić z kłopotu, jaki sprawiała zapowiedziana wizyta królewska w skromnym dworku drewnianym. Dobra M. składają się z folw.: M., Podole, attyn. Rękowice; wsi: M., Jaszczysko, Podole stare, Podole nowe, niemieckie, Górki, Wice stare, Wice wschodnie, Tatarczysko, Sambodzie, Wodanówka i Rękowice rozl. mr. 1919; folw. M.: gr. or. i ogr. mr. 393, łąk mr. 101, past. mr. 211, lasu mr. 194, nieuż. i place mr. 325, razem mr. 1224, bud. 2, z drzewa 20; folw. Podole: gr. or. i ogr. mr. 218, łąk mr. 3, past. mr. 44, nieuż. i place mr. 431, razem mr. 695; bud. mur. 1, z drzewa 9. Wś M. os. 42, z gr. mr. 368; wś Jaszczysko os. 9, z gr. mr. 63; wś Podole stare os. 23, z gr. mr. 137; wś Podole nowe, niemieckie os. 18, z gr. mr. 456; wś Górki os. 6, z gr. mr. 75; wś Wice stare os. 20, z gr. mr. 134; wś Wice wschodnie os. 18, z gr. mr. 242; wś Tatarczysko os. 20, z gr. 174; wś Sambodzie os. 7, z gr. mr. 32; wś Wodanówka os. 2, z gr. mr. 15; wś Rękowice os. 14, z gr. mr. 124. Cukrownia w M. jest jedną z pierwszych w kraju, założył ją dr. Malcz, b. właściciel dóbr M. w 1837 r. Od r. 1853 cały ten majątek i fabryki należą do Michała Kassmana i jego synów. Cukrownia i związane z nią fabryki zatrudniają w zimie do 400 robotników i dają przeciętnie czystego dochodu rocznego 40000 rs. Od r. 1881 ma być wprowadzony w cukrowni system dyfuzyjny. Obok cukrowni istnieje tu rafinerya i gorzelnia. Oświata ludowa w M. zaniedbana, szkółka istnieje dopiero od 1876 r. M. par., dek. kozienicki: 2006 dusz. *Br. Ch.*, *S. Gr.*

Mniszewko, ob. *Myszewko*.

Mniszewo al. *Myenyssewo*, wieś istniała w par. Szymanowice, w pow. słupeckim (?) (Łaski, Lib. Ben. II, 24).

Mniszewo, ob. *Myszewo*.

Mniszki 1.) pow. nieszawski, gm. Wierzbie, par. Sompolno. 2.) **M.**, właśc. *Miszki*, *Myszki*, wś i folw. i **M.**-*Nowe*, wś nad rz. Gnidą, pow. łęczycki, gm. Tkaczew, par. Leźnica Wielka, odl. 8 w. od Łęczycy; M. wraz z wsią M.-Nowe i folw., mają 7 dm., 108 mk. i 360 mr. obszaru. M. graniczą na płn. z wsią rząd. Jankowem, na wsch. z Wichrowem i Krzepocinem (też rządowe), na płd. z Krzepocinem i Krzepocinkiem, na zach. z Połczyskami. M. należą do najstarszych wsi w okolicy, jak tego dowodzi cmentarzysko przedhistoryczne tu się znaj-

dujące. Wieś tę pod nazwą Myski wspomina Lib. Ben. Łask. (t. II, 363 i 364). Miała ona wtedy świeckiego dziedzica, kmiecie płacili dziesięcinę do par. w Zgierzu. Ziemia na M. bardzo dobra, przeważnie pszenna, przez łąki przechodzi strumyk do rz. Neru wpadający. W łąkach są okopy Szwedzkiemi zwane; często znajdują tu kule armatnie, zamki od karabinów, ostrogi, miecze i pieniądze z czasów Jana Kazimierza. Dawniej M. stanowiły jedną całość z wsią Karkosy. 3.) **M.**, dwie leś. os. i post. pogr. straży nad granicą pruską, pow. słupecki, gm. Skulska Wieś, par. Skulsk, odl. od Słupcy 45 w.; leś. os. dm. 1, mk. 9; leś. os. dm. 1, mk. 14: pogr. post. dm. 1, mk. 8. Przy osadach tych jest 1200 mr. ziemi, w tem 960 mr. lasu. *Br. Ch.*

Mniszków (w dok. *Mnyskowo*), wś i folw., pow. opoczyński, gm. Radonia, par. Sławno, odl. 16 w. od Opoczna. Posiada urząd gm., 23 dm., 232 mk., 1022 mr. folw. i 400 mr. włośc. W 1827 r. 20 dm., 164 mk., ob. Długosz (t. I, 505) i por. też Lib. Ben. Łask. (t. II, 633). Folw. i wś M. rozl. mr. 1164: gr. or. i ogr. mr. 399, łąk mr. 53, lasu mr. 691, nieuż. i place mr. 21, bud. mur. 3, z drzewa 15; płodozmian 8 i 10-polowy. Wś M. os. 38, z gr. mr. 259. *Br. Ch.*

Mniszonc (łuż.), niem. *Moenchswalde.*

Mniszów (u Dług. *Miszów*), wś, pow. miechowski, gm. Kowala, par. Brzesko Nowe, na lewo od drogi z Proszowic do Brzeska Nowego. W 1827 r. wś rząd., 35 dm., 238 mk. W XV w. należy do par. w Brzesku Starym. Jest tu pięć folwarków szlacheckich, mających oddzielnych dziedziców i szósty do klasztoru w Brzesku do Opata należący. Prócz tego 4 łany kmiece, 2 zagrodników. Folwarki szlacheckie, karczma i jeden łan kmiecy dają dziesięcinę plebanowi w Brzesku, łany zaś kmiece i zagrodnicy archidyakonowi krakowskiemu. Wieś samą Długosz zwie Miszów (Dług. I, 76). Następnie M. należał do dóbr klasztoru w Hebdowie i z kolei do dóbr rządowych poklasztornych. *Br. Ch.*

Mniszy las, las otaczający kościół oo. bernardynów w m. Leżajsku.

Mniszy-Ostrów, niem. *Moenschwerder*, ob. *Chojnice.*

Mniszyn, wś kośc. nad Horyniem, pow. ostrogski, na granicy rówieńskiego, o 35 w. na płn. od Ostroga, na płn.-zach. od Hoszczy, cerkiew paraf. i szkółka wiejska. Niegdyś własność ks. Sołomereckich, przez których nadaną została bazylianom w Hoszczy, a po ich skasowaniu w 1832 r. zajęta na własność państwa. Gleba glinkowata, pszenna, po nad Horyniem wyborne łąki. Włościanie trudnią się przeważnie rolnictwem i są zamożni, do czego przyczynia się większa trzeźwość jak w innych wsiach. Ob. Pamiat. Kij. Arch. Kom., t. I, cz. 3, 396; Arch. J. Z., cz. II, t. 1, 7.

Mniuchy, wś, pow. dzisieński, w 3 okr. polic., gm. i okr. wiejski Czeress (o 6 w.), o 32 w. od Dzisny, 15 dusz rew.; należy do dóbr Czeress ks. Radziwiłłów.

Mniucica, rzka w pow. dzisieńskim, przepływająca około mczka Łużki, folw. Mniucin i dóbr Mniuta, prawdopodobnie toż co Mniuta (ob.).

Mniucin, folw. pryw. nad rz. t. n., pow. dzisieński, w 1 okr. polic., gm. Łużki, okr. wiejski Hermanowicze, o 10 w. od gminy a 45 w. od Dzisny, 1 dm., 9 mk. katol.; własność Rymszy.

Mniuta, prawy dopływ Dzisny, lewego dopływu Dźwiny.

Mniuta 1.) dobra, pow. dzisieński, w 1 okr. polic., gm. Plissa, o 4 do 6 w. od gminy, 1185 dzies. ziemi, własność hr. Brzostowskiego, składają się ze wsi Krzywicze, W. Wielec. Sawienki i Suchlino, stanowiących też skład okr. wiejskiego Mniuta I. 2.) **M.**, dobra, tamże, nad rz. Mniucicą, o 6 do 12 w. od gminy, byłe dziedzictwo Orzechowieńskich, później Potrykowskich, składają się ze wsi: Chwojniakowo, Domasze, Drabowszczyzna, Sierpucie, Siniawszczyzna, Sołno, Struje, stanowiących zarazem okr. wiejski Mniuta II. *J. Krz.*

Mniuto, jezioro w płd. krańcu pow. słuckiego, pomiędzy rzekami Łań i Morocz, w okolicy wiosek: Gawrylczyce i Wieliczkowicze, wśród odludnych moczarów i puszcz; długości około 1 w., szerok. około $^1/_4$ w. *A. Jel.*

Mnoha, byłe dobra zadnieprskie ks. Wiśniowieckich. Czyt. Stecki: Wołyń, II, 231.

Mnohowierszcz, wś, pow. rzeczycki, w 3 okr. polic. kalinkowickim, o 12 w. ku płn. od mczka Domanowicz, 34 osad, miejscowość odludna, poleska; lasy lipowe, dębowe i sosnowe, grunta lekkie. *Al. Jel.*

Mobcz, wś włośc., pow. wilejski, w 1 okr. polic., o 22 w. od m. Wilejki, 4 dm., 39 mk. prawosł.

Mocarze-*Budne*, wś włośc. i M.-*Dziubiele*, wś szlach. i włośc. nad rz. Biebrzą, pow. kolneński, gm. Jedwabne, par. Burzyn. W 1827 r. M.-Budne, wś rząd. 8 dm., 56 mk.; M.-Dziubele wś rząd. 22 dm., 136 mk.; M.-Bartki (ob. *Bartki*), wś rząd. 35 dm., 238 mk. *Br. Ch.*

Mocewicze, wś i folw. nad rz. Hańczą, pow. sejneński, gm. i par. Kopciowo, odl. 32 w. od Sejn. Wś ma 13 dm., 98 mk.; folw. 2 dm., 10 mk. W 1827 r. 12 dm., 70 mk. Folw. i wś M. rozl. mr. 935: gr. or. i ogr. mr. 162, łąk mr. 74, past. mr. 24, lasu mr. 583, zarośli mr. 30, nieuż. i place mr. 62, bud. z drzewa 7; cegielnia. Wś M. os. 11, z gr. mr. 144. *Br. Ch.*

Mocha, os. młyn. i tartak nad rz. Czarną, pow. opatowski, gm. Rembów, par. Szymsko,

odl. 32 w. od Opatowa, ma 5 dm., 28 mk., 25 mr. ziemi dwors., należącej do dóbr Szumsko i 24 m. włośc.

Mochainen (dok.), ob. *Mokiny.*

Mochała 1.) niem. *Mochalla*, część wsi Wierzbic w pow. lublinieckim. 2.) **M.**, część wsi Chwostek. 3.) **M.**, część wsi Droniowice w tymże powiecie.

Mochanów, las w płd.-zach. stronie Jastrzębic, pow. sokalski.

Mochau, ob. *Muchowo.*

Mochbern, *Gross* i *Klein*, ob. *Muchobór.*

Mochel 1.) niem. *Mocheln*, wś, pow. bydgoski, 5 dm., 46 mk., 34 ew., 12 kat.; nie masz analf. Poczta w Trzeszczynie o 4 kil., gośc. o 4 kil., st. kol. żel. i tel. w Bydgoszczy o 14 kil. 2.) **M.**, dom., 3923 mr. rozl., 4 miejsc.: a) M., dom.; b) Chmielewo, wś, folwarki; c) Pietrówko; d) Neurode, 45 dm., 403 mk., 158 ew., 245 kat.; 94 analf. *M. St.*

Mochel al. *Mochle* ob. *Muchel*, obszerne jezioro w pow. złotowskim, ma 594 mr. 15 prętów obszaru, leży 114 m. npm. Nad jeziorem stoi młyn Obkaz, a nieco dalej na zach. miasto Kamień. Dawniej leżała nad tem jeziorem wś. Mochle (ob.) (Por. Schmitt: „der Kreis Flatow,“ str. 6). Rzeka Kamionka przepływa przez to jezioro i odprowadza jego wody.

Mochelek 1.) al. *Mocholek*, olędry, pow. inowrocławski, 1 dm., 10 mk., nal. do kol. Jordanowa. 2.) M., dom., 1089 mr. rozl., 5 dm., 86 mk., 31 ew., 55 kat., 51 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Złotnikach o 5 kil., gościniec o 3 kil. *M. St.*

Mochle 1.) al. *Machle* i *Mochel*, wś pod Kamieniem, pow. złotowski, dziś już nie istniejąca. W 1236 r. d. 26 grudnia nadaje książę pomorski Swiatopełk wsie Kruszewo (Crusevo), Mochle i Wordel arcybisk. gnieźn. Fulkonowi, za usługi i przychylność sobie okazaną, niemniej na uczczenie ś. Wojciecha. Chcąc dostąpić tem łatwiej odpuszczenia grzechów, postanowił książę nadto, iż mieszkańców tych wsi nikt nie miał pociągać do zwyczajnych na Pomorzu robocizn, danin i posług, oraz przed sędziów swoich pozywać ich zabronił, wyznaczając im jako forum arcybiskupa lub jego zastępców. Datum in Słupsk (ob. Perlbach P. U. B. str. 50). R. 1268 d. 18 marca potwierdza papież Klemens IV, tę darowiznę (str. 187). R. 1273 d. 1 paźdz. nadał tę wś książę Mestwin przez pomyłkę Chalimirowi, przyznał ją jednakowoż na powrót arcybiskupowi r. 1284 d. 13 wrz. (str. 210, 340 i Kujot: „Majątki biskupie“, str. 62 i 63). Wieś tę przypomina jeszcze dziś jezioro przy Kamieniu po niem. Mochel-See zwane. 2.) **M.**, (dok.), ob. *Mokre.* 3.) **M.** jezioro, ob. *Mochel. Kś. Fr.*

Mochlin (niem.) ob. *Machliny.*

Mochnacz, dawniejsza nazwa wsi *Białki* (ob.) lub Biłki, por. także Kornin (t. IV, 409—1).

Mochnacze, ob. *Machnacze.*

Mochnaczka, niewielka błotnista rzka w pow. skwirskim, o 2 w. od wsi Mochnaczki, pod wsią Biłki, wpada z pr. strony do rz. Irpień. Nadbrzeżne błota pokryte były do niedawna mchem, skąd tak rzeka jak i wieś otrzymały nazwę.

Mochnaczka, wś nad rzką t. n., pow. skwirski, o 2 w. od wsi Białki, 1081 mk. prawosł., 8 kat., 4790 dzieś. ziemi w części piaszczystej i pokrytej lasem. W pobliżu wsi znajduje się starożytny wał. W XVII w. M. należała do Proskurów Suszczańskich; następnie zawładnął nią Palij, poczem należała do biskupów kijowskich kat. Lecz Proskurowie rozpoczęli proces z biskupami, w skutek którego M. w pierwszej połowie XVIII w. została im przywróconą i pozostawała w ich posiadaniu do początku b. wieku. Do 1826 r. należała do Berewskich, następnie do Jana Chojeckiego, a od 1840 do Walentego Burczak-Abramowicza, po śmierci którego w 1850 r. objął ją w posiadanie syn jego Seweryn. Cerkiew par. pod wez. ś. Trójcy, zaliczona do 6 klasy i ma 37 dzies. ziemi; wzniesiona na miejscu kaplicy istniejącej w 1746 r., jak o tem świadczy wizyta dziekana pawołockiego: „We wsi M. pro tempore pozwolono kaplicę wystawić, przy której titulo wikarya ks. Jan persistit; parochian ma circiter 40.“ Do par. mochnackiej należy wś Suszczanka. *J. Krz.*

Mochnaczka *niżna* i *M. wyżna* dwie wsie pow. nowosądecki, oddal. o 11·3 kil. od sądu pow. i urz. poczt. w Krynicy. Pierwsza z nich ma par. gr.-kat. i szkołę ludową jednoklasową i 645 mk., druga 464 mk. gr.-kat. Obie leżą w dolinie górskiej potoku Mochnaczki, nazywanego także Piorunką, dopływu Muszynki. Na obszarze tych wsi jest kilka mniejszych strumyków wlewających się do Piorunki; znaczniejsze z nich są Czertyż w M. wyżnej, Fałatowski pot. i Mrokowiec w M. niżnej. Dolina ta objęta od płn. wzgórzami stanowiącemi dział wodny Popradu i Biały ze szczytami Karniaków Werch 727 m. Koryszowski Werch 770 i Polanki 786 mr., a od płd. górami Jasiennik 796 m., Kotylnica 788 i Czertyż 866 m. npm. wznoszącemi się nad zdrojami kąpielowymi w Krynicy. Prowadzi przez tę dolinę gościniec z Nowego Sącza do Tylicza. Wzniesienie M. niżnej wynosi 638, M. wyżnej 650 m. npm. Więk. pos. funduszu religijnego ma obszaru 67 mr. roli, 18 mr. łąk, 4 mr. pastw. i 256 mr. lasu; pos. mn. 1440 mr. roli, 261 mr. łąk, 85 mr. pastw. i 70 mr. lasu. Cerkiew par. drewniana; parafia należy do dek. muszyńskiego, dyec. przemyskiej i obejmuje tylko obie wsie. Gleba górska, owsiana. Oby-

dwie M. granicą na zachód z Krzyżówką i Słotwinami, na płn. z Czyżną, na wsch. z Izbami a na płd. z Tyliczem i Krynicą. *Mac.*

Mochnata Łozka, uroczysko około wsi Czopowicz, pow. radomyski, ob. Arch. J. Z. R., cz. IV, t. I. 183.

Mochnate, potok górski, wypływa w płn. stronie gm. Mochnatego, u płd. stóp góry Magóry (1013); płynie na płd. doliną górską, w której nad potokiem legły zabudowania tejże wsi; od zach. zamknęły ją Wysocki horb (618 m.) i Berdeczko (792 m.), wsch. grzbiet Czownia (890 m.), odrywający się od Magóry ku południu. Uchodzi do Smorzanki z pr. brz. poniżej kościoła mochnackiego. Długość biegu 5 kil. *Br. G.*

Mochnate, wś, pow. turczański, ob. *Matków.*

Mochny, wś, pow. zwinogrodzki, inaczej *Dowha hrebla* (ob.).

Mochnya, ob. *Hningani.*

Mochocice, wś, pow. kielecki, ob. *Mąchocice.*

Mocholek, ob. *Mochelek.*

Mocholza, niem. *Mochholz*, wś łużycka, pow. rozborski na Szląsku pruskim. Do 1815 r. należała do saskich Łużyc. W 1843 r. 24 dm., 138 mk. ew., szkoła niemiecka, par. Daubitz. Do M. należą osady: Publika (6 dm., 30 mk.) i Styrydubów (Viereichen niem.) 19 dm. i 123 mk. wraz z kol. Zamost (Zweibrück). *Br. Ch.*

Mochów, ob. *Mechow.*

Mochów, niem. *Mochau*, w 1358 r. *Mochow*, wś, pow. prądnicki, odl. $2^3/_4$ mili od Nowego Miasta, a $^1/_2$ mili na zach. od Głogowy wyższej, składa się z 3-ch części: 1) M. Freiherrlich, należy do par. w Leśniku, ma szkołę kat., 13 gospodarzy, 20 ogrodziarzy, 8 komorników, 700 mr. roli, 30 mr. łąk i 50 mr. ogrodów. Gleba żyzna; młyn wodny. 2) M. Pauliner, wś, ma 17 komorników, 160 mr. roli, 3 mr. łąk i 15 mr. ogrodu. 3) M. Gräflich, wś, ma 1 gospodarza, 3 ogrodz., 5 komorn.. 90 mr. roli, 6 mr. łąk i 8 mr. ogr.; młyn wodny. Ogólny obszar M. wynosi 1737 mr., z czego dochód do opłaty podatku obliczony na 5609 talarów. *Br. Ch.*

Mochowate, jez. około wsi Sosonki, pow. winnicki.

Mochowicze 1.) wś rząd., pow. wilejski, w 3 okr. polic., gm. Miadzioł, okr. wiejski Piotrowo, o 6 w. od gminy a 45 w. od m. Wilejki, 14 dm., 120 mk. prawosł. 2.) **M.**, wś rząd., pow. lidzki, w 1 okr. polic., gm. i okr. wiejski Tarnowszczyzna (o $1^1/_2$ w.) a 11 w. od Lidy, 12 dm., 139 mk. kat. *J. Krz.*

Mochowidy, pow. słonimski, b. st. poczt., w gub. grodzieńskiej, na szosie brzesko-moskiewskiej.

Mochowisko *Dolne*, nazwa niw i wzgórz lesistych w płn. stronie Kopysna, pow. dobromilski.

Mochowo 1.) al. *Machowo*, wś i folw., pow. sierpecki, gm. Lisewo, par. Mochowo, odl. o 12 w. od Płocka, przy trakcie z Płocka do Skępego. Posiada kościół par. drewn. niewiadomej erekcyi, obecny z 1783 r. Jest tu karczma, kuźnia, cegielnia i dwa sklepy. Wś M. wraz z kol. Budy Mochowskie ma 55 dm., 385 mk.; folw. M. ma 9 dm., 99 mk. W 1827 r. 30 dm., 263 mk. Folw. M. rozl. mr. 705: gr. or. i ogr. mr. 557, łąk mr. 45, lasu mr. 73, nieuż. i place mr. 30, bud. mur. 10, z drzewa 8, płodozmian 7 i 9-polowy. Wś M. os. 48, z gr. mr. 316; wś Budy os. 2, z gr. mr. 32. M. par., dek. sierpecki (dawniej raciąski), 1405 dusz. 2.) **M.** al. *Budy Pieściorogi*, ob. *Czajki* i *Pieściorogi.* *Br. Ch.*

Mochre al. *Mochry*, dobra i wś, w zach. stronie pow. pińskiego, w 2 okr. polic. lubieszewskim, przy gośc. poczt. z Pińska do Lubieszewa a dalej do Równego, pomiędzy st. Duboja i Lubieszew, o 43 w. od Pińska. Dobra, od 1873 r. własność Dewela, mają przeszło 84 włók obszaru, wieś 34 osad; cerkiew pod wez. śś. Piotra i Pawła. Grunta piaszczyste, w okolicach moczary. Dawniej zarząd gminy liczącej 790 dusz, która następnie połączona z gm. brodnicką, stanowi gminę Duboje. Por. *Dolsk.* *J. Krz.*

Mochry, ob. *Mochre.*

Mochty, wś nad rz. Wisłą, pow. płoński, 4 okr. gm. Załuski, par. Zakroczym, odl. o 24 w. od Płońska, ma 5 dm., 96 mk , 114 mr. gr.

Mochy 1.), niem. *Mauche*, nadleśn. królewskie i folw., gm. i wś nad błotami Obry, pow. babimostski; nadleśnictwo ma 13,232 mr. rozl.; folw. zaś 388 mr.; 2 miejsc.: a) M., wś, b) Vincenthorst, kol., 177 dm., 1138 mk., 55 ew., 1083 kat., szkoła element. kilkoklasowa, 149 analf. Poczta, gośc. na miejscu, tel. w Starym Klasztorze czyli Kaszczorze (Alt-Kloster) o 5 kil., st. kol. w Wichowie o 25 kil. 2.) M., folw , 4 dm., 52 mk. *M. St.*

Mociale, wś włośc., pow. święciański, w 3 okr. polic., o $47^1/_2$ w. od Święcian, 6 dm., 93 mk., z tego 80 kat., 13 starow.

Mociasy 1.) wś rząd., pow. wilejski, w 3 okr. polic. gm. Kniahinin, gm. Niwki, o 5 w. od gminy, 21 dusz rew., należy do dóbr rząd. Niwki. 2.) **M.**, w spisach urzęd. *Motiary*, wś, pow. wilejski, w 3 okr. polic., gm. Kniahinin, okr. wiejski Koweniów (Kowieniewo), o 6 w. od gminy, 33 dusz rew.; należy do dóbr Kniahinin, Koziełłów. *J. Krz.*

Mociaż, jez. i struga w pow. siebieskim, gub. witebskiej, spływają do jez. Nieczeryce (Nieczoroco).

Mocica, rzka, w pow. dzisieńskim, przepływa około wsi Gregorowszczyzna i zaśc. Koniecpol.

Mocidlani, węg. *Mocsolya*, wś w hr. sza-

ryskiem, kościół filialny kat., uprawa żyta, łąki, pastwiska, lasy, 386 mk.

Mociejewo, wś nad rz. Omniszewką, lew dopływ Wilii, pow. borysowski, 20 osad włócznych, grunta lekkie. *A. Jel.*

Mociewce, *Mociowce* al. *Mocijówce* 1.) wś, pow. lidzki, w 3 okr. polic., gm. Szczuczyn, okr. wiejski Iszczołna, o 8 w. od Szczuczyna, 12 dm., 158 mk.; należy do dóbr Iszczołna, Skarbków Ważyńskich. 2.) **M.**, wś włośc., tamże, 17 dusz rew., należy do dóbr rząd. Wasiliszki.

Mociewczuki, wś włośc. nad rz. Lebiodą, pow. lidzki, w 2 okr. polic., gm. Orla, okr. wiejski Lipiczanka, o 46 w. od Lidy, 6 dm., 54 mk.; należy do dóbr Lipiczanka, Uruskich.

Mociewicze, wś włośc. nad rz. Niemnem. pow. lidzki, w 2 okr. polic., o 48 w. od Lidy, 28 dm., 296 mk.

Mockabudzie, pow. władysławowski, gm. Zyple, par. Łuksze, odl. 29 w. od Władysławowa, ma 6 dm., 48 mk. W 1827 r. 6 dm., 65 mk.

Mockainen (niem.), ob. *Mokiny.*

Mockelkeim (niem.), folw., pow. rastemborski, st. p. Szępopel. W 1856 r. 59 mk.

Mockenwald (niem.), księgi szkodowe Krzyżaków z r. 1414 powiadają, że wś ta w wojnie została spalona, dobytek zabrał nieprzyjaciel, wyrządzona szkoda wynosiła 300 grzywien (ob. Gesch. d. Stadt Kulm", von Schultz, II, str. 152). Wś ta leżała w komturstwie kowalewskiem, ale pod tą nazwą dziś już nie istnieje. *Kś. Fr.*

Mocker (dok.), zapewne *Mokra*, struga pod Gniewem, pow. kwidzyński; podana w przywileju tego miasta z r. 1297 (ob. Perlbach, P. U. B. str. 496). *Kś. Fr.*

Moćkiewicze al. *Maćkiewicze*, wś nad rz. Wdową al. Wuswą, lew. dopływem Morocza, pow. słucki, gm. kijewicka, w pobliżu szosy mosk.-brzeskiej, 49 osad pełnonadziałowych; gleba i łąki dobre. Przy szosie st. poczt. tegoż nazwiska o $14^1/_2$ w. od Siennicy. *A. Jel.*

Mockrau (niem.), ob. *Mokre.*

Moćkunie, mylnie zamiast *Moćkupie*, podane w t. V, 160.

Mockupie, wś, pow. władysławowski, gm. Leśnictwo, par. Syntowty, odl. 12 w. od Władysławowa, ma 14 dm., 158 mk.

Mocówka, folw., pow. zamojski, gm. i par. Łabunie, odl. od Zamościa w. 8 i od gm. w. 4. Ma 1 dm, 12 mk. i 719 mr. rozl., t. j. ziemi ornej 462 mr., łąk 15 mr. i lasu wraz z pastwiskiem 242 mr. Gospodarstwo staranne, gleba lekka, urodzajna; owczarnia. Folw. ten oddzielony został w 1874 r. od dóbr Łabunie.

Mocsar, ob. *Moczarjani.*

Mocsarmany (*Moczarmań*, wś w hr. szaryskiem (Węg.), żyzna gleba, 371 mk.

Mocsolya, ob. *Mocidlani.*

Moczadła 1.) os., pow. słupecki, gm. Kaźmierz, par. Dobrosołowo, odl. od Słupcy w. 13, dm 1, mk. 15. 2.) **M.**, wś, pow. lipnowski, gm. i par. Skempe, odl. o 14 w. od Lipna. Ma 6 dm., 71 mk., 251 mr. gruntu. *Br. Ch.*

Moczadła, niem. *Moczadlo*, wś, pow. brodnicki, st. p. i par. ew. Brodnica, kat. Szczuka, szkoła kat. Kominy, ew. i okr. stanu cywil. Gorzenica. Ma obszaru 615·68 mr., 35 bud., 16 dm., 120 mk. (1868 r.) 95 kat. 25 ew.

Moczadło, odnoga wielkiego jez. raduńskiego (ob. *Kartuzy*, str. 885). *Kś. Fr.*

Moczalica, mała rzka w pow. borysowskim, w okolicy wsi i dóbr Lipsk, wpada do Osowiny, prawego dopływu Berezyny, kierunek ma wschodni, długość biegu około 3 w. *A. Jel.*

Moczany, wś i folw. nad rz. Wiaczą, pow. miński, gm. Białorucka, 15 osad włócznych, łąki i gleba dobre. *A. Jel.*

Moczar, pot. podgórski, nastaje na polach w płn.-wsch. stronie obszaru wsi Katyny, w pow. dobromilskim, płynie na płd. wschód przez wś Katynę, zasilając się obustronnie silnemi strugami; przeszedłszy na obszar Łopusznicy, zabiera od praw. brzegu potok Łopuszankę, i w tym samym kierunku podąża do Strwiąża, do którego wpada na płd. wsch. krańcu wsi Łopusznicy, którą przerzyna. Od połączenia się z Łopuszanką, zowią go także Łopusznicą. Długość biegu wynosi 8 kil. Spad wód podają liczby: 525 m. (źródło), 434 m. (powyżej kościoła w Katynie), 391 m. (poniżej kościoła w Łopusznicy), 381 m. (ujście).

Moczar 1.) część Bohordczan Starych. pow. bohorodczański. 2.) **M.**, leśniczowka na obszarze dworskim Korszowa, pow. kołomyjski. 3.) **M.**, młyn na obszarze dwors. Chomiakówki, pow. tłumacki.

Moczara, część Borysławia, pow. drohobycki.

Moczarani 1.) po węg. *Orosz-Mocsar*, wś w hr. ungwarskiem; kościół filialny gr.-kat. obszerne lasy 201 mk. 2.) **M.**, węg. *Mocsar*, wś, hr. ziemneńskie (Zemplin, Węg.), uprawa roli, 626 mk.

Moczarka *Wełyka*, góra lesista w Karpatach bukowińskich, na obszarze gm. Szypotu prywatnego, w pow. wyżnickim, na prawym brz. Seretu, nad ujściem pot. Lostuna do Seretu, pod 42° 59′ 30″ wsch. dłg. F., 48° 2′ 18″ płn. sz. g. Wzniesienie 1004 m. npm. Na południowy wschód od niej wznosi się Moczarka Mała 1034 m. wys. *Br. G.*

Moczarki 1.), grupa chat we wsi Przyborowie, w pow. żywieckim, na płd.-zach. stoku Jałowca (997 m.), nieopodal granicy Koszarawy. 2.) **M.** al. *Boczarki*, także *Baczarka*, przys. gm. Gnojnika, w pow. brzeskim, zajmujący wschodnią część obszaru tej wsi. Wzn.

332 m. npm. 3.) **M.** al. *Karczma na Moczarkach*, karczma na obszarze dworskim wsi Osieka, w pow. jasielskim. *Br. G.*

Moczarmań, ob. *Mocsarmany*.

Moczarny, pot., wypływa z Wielkiego Lasu na płd. zach. obszarze gm. Wojniłowa, na granicy ze Słobódką, w pow. kałuskim, płynie na płn. i na zach. granicy Wojniłowa, uchodzi do Siwki z prawego brzegu. Długość biegu 4 kil. *Br. G.*

Moczarny młyn, na obszarze dwors. Bolechowa, pow. doliński.

Moczary 1.) góra, wznosi się na północy gm. Kotowa, na granicy gm. Kotowa, Piątkowej i Jasienicy Sufczyńskiej, w pow. dobromilskim, pod 49° 44′ 35″ płn. sz. g., a 40° 5′ wsch. dłg. g. F.; stoki płn. pokrywają lasy, płd. pola orne. U płd. stóp wytryska pot. Kotówka al. Rudawka (ob.), lewy dopływ Stopnicy. Od płn. spływają wody do Jawornika (ob.). Na płd.-wschód wznosi się Piaskowa góra (474 m.). Wznies. 439 m. npm. 2.) **M.**, dolina górska, w Karpatach wschod., w dziale dukielsko-skolskim, ciągnąca się wzdłuż rzeki Solinki, dopływu Wetliny, na przestrzeni 7 klm. Od płd. wznoszą się nad nią graniczne czubki Karpat, jak Kremenaros (1214 m.), Hrubki (1185 m.), Czerteż (1076 m.), Borsuk (1000 m.), Czoło (1157 m.) i Rabia skała (1168 m.), od wsch. zaś Rawka (1303 m.), Rawka Mała (1269 m.), od płn. dział ze szczytem Myntiw (1042 m.), a od zach. Paportna (1193 m.) i Sękowa (1022 m.). Górny koniec doliny leży 1100 m., dolny 653 m. npm. Ob. *Solinka* i *Moczyrka*. 3.) **M.**, wzgórze na płd.-zach. granicy gm. Nowosiołki z Zalesiem, w pow. borszczowskim, pod 43° 54′ 30″ wsch. dłg. g. F., a 48° 38′ 59″ płn. sz. g. Wznies. 313 m. npm. Miejsce znaku trian. *Br. G.*

Moczary 1.) wś w pow. liskim, 11·3 kil. odl. od sądu i urzędu poczt. w Ustrzykach Dolnych, ma cerkiew drewn., przyłączoną do par. gr.-kat. w Jałowem; leży w okolicy górskiej, lesistej, 561 m. npm., nad dopływem Jasienki, uchodzącej z prawego brzegu do Strwiąża. Poziom wznosi się silnie ku płd. i w tej stronie dochodzi w szczycie Na buczkach do 761 m., słabiej ku płn., gdzie dosięga 632 m. Te wzgórza są pokryte lasami. Kilka chat w płn. stronie osobno pod lasem zbudowanych, ma nazwę Dodatnik. Podług spisu ludności z r. 1881 liczą M. 383 mk. Szematyzm duch. dyec. przemyskiej gr.-kat. wykazuje 3 rz.-kat. i 491 gr.-kat. Obszar więk. pos. ma 7 mr. roli i 216 mr. lasu; mn. pos. 709 roli owsianej, 137 łąk, 85 past. i 6 mr. lasu. Ta wś, niemająca dotąd szkoły, graniczy na zach. z Hoszowem, na płd. z Rabem, na wsch. z Bandrowem a na płn. z Jałowem. 2.) **M.**, folw. na obsz. dwors Kopytowej Wielkiej, w pow. krośnieńskim, leżący w wsch. części tejże wsi, u płn. stóp Bukowej góry (374 m.). *Mac.* i *Br. G.*

Moczary 1.) grupa domów w Rozpuciu, w pow. dobromilskim. 2.) **M.**, część Załuża, w pow. cieszanowskim. 3.) **M.**, grupa domów w Brodkach, w pow. lwowskim. 4.) **M.**, os. na obsz. dwor. Smolina. 5.) **M.**, część Dziewięcierza, pow. Rawa Ruska. 6.) **M.**, poszczególne domy w Laszkach murowanych, w pow. staromiejskim. 7.) **M.**, poszczególne domy w Płuchowie, w pow. złoczowskim. *Lu. Dz.*

Moczawka, mały awuls na odludnem Polesiu, pow. mozyrski, w okr. polic. skryhałowskim, o 3 w. ku płn. od wsi Wysokie, pomiędzy tą wsią i wsią Remezy; miejscowość głucha, piaszczysta. *A. Jel.*

Moczerady, wś, pow. mościski, 12 kil. na płd.-zach. od sądu powiat. i st. dr. żel. w Mościskach, 3 kil. na płn.-wsch. od urzędu poczt. w Hussakowie. Na płn. leżą Balice i Koniuszki Nanowskie, na wsch. Myślatycze, na płd. Złotkowice, na płd.-zach. Hussaków i Bojowice, na zach. Nowosiołki (w pow. przemyskim). W płn. stronie wsi powstaje pot. Sołotwina, dopływ Buchty, uchodzącej do Wiaru, i płynie na płd. do Złotkowic. W dolinie Sołotwiny leżą zabudowania wiejskie. W stronie płd.-zach. wznoszą się Dworzyska do 303 m. (znak triang.). Własn. więk. ma roli or. 336, łąk i ogr. 29, past. 5, lasu 14 mr.; wł. mn. roli or. 548, łąk i ogr. 38, past. 62, lasu 13 mr. W r. 1880 było 433 mk. w gm., 23 na obsz. dwors. (między nimi 37 obrz. rz.-kat.). Par. rz.-kat. i gr.-kat. w Hussakowie. We wsi jest cerkiew pod wez. ś. Mikołaja. W r. 1837 znalazł tu włościanin, orząc pole, należące niegdyś do gościńca, maleńką urnę, którą pługiem rozbił w kawałki. W urnie tej znajdowały się monety z czasów Trajana, Wespazyana i Marka Aureliusza (Rozmaitości, 1837, str. 335). *Lu. Dz.*

Moczerny, pot. górski, wytryska w Karpatach czarnohorskich, z działu Ludowej (ob.), w obrębie gm. Hryniawy, w pow. kosowskim, w dolinie górskiej, nad którą od płd. wznosi się Kopilas Wielki, a od płn. Kopilas Mały (1499 m.). Płynie na płn. doliną górską, którą od zach. zamyka grzbiet górski Odzirniński ze szczytem Tarnicą (1558 m.), a od wsch. Komareczny (1229 m.). Uchodzi w Hryniawy do Probiny z praw. brz. Długość biegu 7 kil.

Móczíska, kasz., ob. *Mościska*.

Moczníanka, pot. górski, wypływa kilku strugami z płd.-wsch. stoku Wajdowa gronia (677 m.), w płn. stronie obszaru Kurowa, wsi położonej w pow. żywieckim; płynie górską doliną na płd.-wsch. przez obszar Kurowa i Lachowic, gdzie wpada do Lachówki (ob.) z lew. brz. Ujście 424 m. npm. Długość biegu 3 kil. *Br. G.*

Moczolga, węg. *Macsola*, wś w hr. beregskiem, kościół par. ew., 426 mk.

Moczorani, węg. *Mocsar*, wś w hr. ungwarskiem (Węg.), średni grunt, lasy, 351 mk.

Moczula, wś nad rz. Mostwą, dopł. Stwigi, pow. mozyrski, w 3 okr. polic. turowskim; odludne, zapadłe Polesie. *A. Jel.*

Moczulanka, os. szl., pow. rowieński, należy do dóbr Hubków (ob.).

Moczulec, fol., pow. kaliski, gm. i par. Godziesze, odl. od Kalisza w. 21, dm. 2, mk. 12. Folw. M., z nomenkl. Bugaj, rozl. mr. 275: gr. or. i ogr. mr. 107, łąk mr. 2, zagajniku mr. 155, nieuż. i place mr. 11; bud. z drzewa 4; płodozmian 6-polowy; Folw. ten w 1871 r. oddzielony od dóbr Przystajnia. *Br. Ch.*, *A. Pal.*

Moczulicze 1.) wś nad rzką Gniły-Ruczaj, lewym dopł. Naczy, pow. borysowski, ku granicy pow. orszańskiego, w 1 okr. polic. chołopienickim, gm. Chołopienicze, przy gościńcu chołopienickim, 21 os.; miejscowość nizinna, dość leśna. 2.) **M.**, ob. *Moczuliszcze*. *A. Jel.*

Moczulina, rz., dopływ Rosi Niemnowej.

Moczulińce, wś, pow. proskurowski, gm Sarnów, par. i okr. polic. Felsztyn; 434 mk., 402 dz. ziemi włośc., 502 dz. ziemi dwors., dawniej Zgliszczyńskich, dziś spadkobierców Bolesława Zaleskiego. *Dr. M.*

Moczuliszcze 1.) wś rząd., pow. dzisieński, w 2 okr. polic., o 67 w. od Dzisny, 3 dm., 25 mk. prawosł. 2.) **M.**, folw., pow. dzisieński, w 1 okr. polic., gm. i okr. wiejski Zalesie, o $21^1/_2$ w. od gm. 3.) **M.** al. *Moczulicze*, wś, pow. miński, gm. sienicka, w pobliżu dr. żel. lipawo-romeńskiej, pomiędzy st. Mińsk a Michanowicze; 28 os. pełnonadziałowych; miejscowość falista, bezleśna, grunta glinkowate. 4.) **M.**, rybne jez. we wsch. stronie pow. rzeczyckiego, w okolicy wsi Jołczy, połączone z Dnieprem dwoma strugami; długie $^3/_4$ w., szerokie około $^1/_4$ w. 5.) **M.**, zaśc. w płn. stronie pow. mińskiego, przy drodze z Moczan do Białorucza, 2 os., miejscowość dość leśna. 6.) **M.**, wś, pow. sieński, 757 dz. obszaru, w tem 212 dz. gr. or., 359 lasu, 109 past., 38 łąk; młyn wodny i karczma; własność Schlipenbacha. *A. Jel.*, *J. Krz.*

Moczulna, wś, pow. wołkowyski, kaplica kat. par. Roś (dek. wołkowyskiego).

Moczulnia, wś, pow. owrucki, na płd. zach. od Korczówki.

Moczulno, folw., pow. nowogródzki, około $7^1/_3$ włók, od 1867 r. własność Borowskich.

Moczuła 1.) zaśc. szl., pow. lidzki, w 2 okr. polic., gm. Ejszyszki, okr. wiejski Hornostaiszki, o 48 w. od Lidy a 12 od Ejszyszek, 2 dm., 17 mk. kat. 2.) **M.**, uroczysko pod wsią Gudziski w pow. lidzkim. *A. T.*

Moczuła, las w płn. stronie Radwaniec, pow. sokalski.

Moczułka, rz. w pow. hajsyńskim, prawy dopływ Udycza. *Dr. M.*

Moczułka 1.) *Wielka*, wś nad rz. t. n., pow. hajsyński, gm. Miahkohody, par. Granów, 337 dm., 2016 mk., w tem 93 jednodworców, 2215 dz. ziemi włośc., 144 cerkiewnej. Własność niegdyś Hioba Grocholskiego, następnie Potockich (zaliczona do klucza bubnowskiego), dziś Aleksandry hr. Potockiej, 20,661 dzies. ziemi używalnej. 2.) **M.** *Mała*, wś nad rz. t. n., pow. hajsyński, gm. Miahkochody, par. Granów, 174 dm., 1030 mk., w tem 40 jednodw., 1363 dz. ziemi włośc., 65 dz. cerkiewnej. Fol. należący do dóbr Teplik, ma 790 dz. rozl. Należy do Aleksandry hr. Potockiej. *Dr. M.*

Moczuły 1.) folw. szl., pow. oszmiański, w 1 okr. pol. o 8 w. od Oszmiany, 2 dm., 23 mk. kat. 2.) **M.**, folw. szl., tamże, o 14 w. od Oszmiany, 1 dm., 13 mk. kat.

Moczuły, pow. brodzki, ob. *Maczuły*.

Moczuny, wś, pow. maryampolski, gm. Chlebiszki, par. Preny, odl. 41 w. od Maryampola. Ma 36 dm., 328 mk. W 1827 r. wś rząd. 15 dm., 128 mk.

Moczuny, zaśc. pryw., pow. wilejski, w 1 okr. polic., o 43 w. od m. Wilejki, przy b. dr. poczt. z Mołodeczna do granicy pow. mińskiego, 1 dm., 5 mk. kat.

Moczurka al. *Wysoka*, góra lesista, nad północno-zachod. granicą wsi Wysokiej, w pow. wadowickim, pod 37° 15′ wsch. dłg. g. F., a 49° 55′ płn. sz. g. Stoki płd. opadają stromo do doliny pot. Wysokiej Wody; zach. stoki przechodzą łagodnie w obręb wsi Babic, płn.-zach. zaś w obrębie gm. Lgoty. Płn.-wsch. podnóże opływa pot. Brodawka, dopływ Wisły. Wznies. 440 m. Miejsce znaku triang.

Moczybród, wś, pow. zwinogrodzki, od 1720 r. należała do dóbr *Lisianka* (ob. t. V, 305—2).

Moczychwost, struga w pow. lityńskim, wpada do Bohu pomiędzy rzekami Ikwą a Rudą Wielką (Domachą). *J. Krz.*

Moczychwost, uroczysko w pobliżu mta Kodnia, w pow. żytomierskim; ob. Arch. J. Z. R., cz. VI, t. I, 232.

Moczychwost, pot., nastaje na płd. brzegu lasu Chorosny, w płn. stronie obszaru gm. Tłumaczyka, w pow. kołomyjskim, przepływa pastwiska a przyjąwszy od lew. brz. Demny potok., tworzy granicę między tą wsią a Szeparowcami i zlewa swe wody w Szeparowcach do Prutu z lew. brzegu. Długość biegu 7 kil. Kierunek południowo-wschodni. *Br. G.*

Moczydła 1.) wś włośc. i kol., pow. nowomiński, gm. i par. Jakubów. W 1827 r. M. huta, 8 dm., 86 mk.; obecnie ma 24 os., 203 mk., 377 mr. obszaru. M. kol. w 1853 r. oddzielona od dóbr Łaziska. 2.) **M.**, os. włośc., pow. brzeziński, gm. Lipiny, 5 dm., 44 mk.,

90 mr. 2.) **M.** *Kodrąbskie*, wś, pow. noworadomski, gm. Dmenin, 13 dm., 41 mk., 40 mr. 4.) **M.**, wś włośc. nad rz. Wartą, pow. noworadomski, gm. i par. Brzeźnica, ma 6 dm., 28 mk., 66 mr. Wchodziła w skład dóbr Prusiecko. 5.) **M.**, folw. dóbr Jaroszewice Rychwalskie, w pow. konińskim, gm. Dąbroszyn. 6.) **M.**, wś, pow. janowski, gm. Brzozówka, par. Blinów, odl. 20 w. od Janowa. Niegdyś rozdzielona na M. Górne i Dolne, należała do ordynacyi zamojskiej. Gleba nieurodzajna, gliniasto-sapowata. Ma 38 dm., 297 mk., 475 mr. ziemi. W 1827 r. 18 dm., 120 mk. *Br. Ch.* i *R. P.*

Moczydło, jez. w pow. zamojskim, w mokrej nizinie, w pobliżu rz. Pór, między Bodaczowem a Niedzieliskami. Ma 10 mr. obszaru i do 8 stóp głębokości.

Moczydło 1.) wś i folw., pow. warszawski, gm. Wilanów, par. Służew; leży na lewo od drogi bitej z Warszawy do Piaseczna, graniczy z Natolinem. Ma 131 mk., 683 mr. ziemi dworsk. i 65 mr. włośc. W 1827 r. 7 dm., 80 mk. 2.) **M.**, wś włośc., pow. będziński, gm. Niegowa, par. Staromieście. Ma 23 dm., 185 mk., 480 mr. W 1827 r. 19 dm, 139 mk. 3.) **M.**, os. górn., pow. opatowski, gm. Bodzechów, par. Denków, odl. 12 w. od Opatowa; ma 3 dm., 27 mk., 40 mr. ziemi należących do dóbr i zakładów górniczych w Bodzechowie. Jest tu kopalnia rudy żelaznej. 4.) **M.**, wś, pow. miechowski, gm. i par. Książ Wielki. Leży w dolinie, w pobliżu drogi bitej z Wodzisławia do Książa Wielkiego. Posiada szkołę początkową. W XV w. dziedzicem był Jan Rabsztyński h. Topór. Wś miała łany kmiece, dające dziesięcinę wartości 26 mrk. bisk. krak. i folwark (Dług., II, 86). Wspomina też tę wś Kod. dypl. Muczk. Rz. (I, 80). *Br. Ch.*

Moczydło, wzgórze, wznoszące się w płn. stronie Zagórza, w pow. chrzanowskim, na granicy tejże wsi z Pogorzycami, od zach. i płn. pokryte lasem, pod 37° 4′ 13″ wsch. dłg. g. F., a 50° 6′ płn. sz. g., stanowi zachodnią kończynę pasma wzgórzy, ciągnącego się od Bronowic (pod Krakowem) ku zachodowi po nad Balice, Alwernią i Babice, aż po dolinę rz. Chechła. Wzniesienie 397 m. npm. Miejsce znaku triang. *Br. G.*

Moczydło, wś, pow. chrzanowski, par. rz.-kat. w Lubiążu Wielkim, tworzy jednę całość z Libiążem Małym i ma 261 mk. rz.-kat. Przez wś prowadzi gościniec z Krakowa przez Alwernią i Libiąż na Szląsk. M. graniczy na zach. z Libiążem Małym, na wsch. z Żarkami, od płd. zaś i płn. jest zasłonięte przez obszerne lasy. *Mac.*

Moczydło, pot. w hr. liptowskiem, ob. *Lupczanka.*

Moczydłów, wś i folw., pow. grójecki, gm. Kąty, par. Góra Kalwarya, odl. 28 w. od Grójca, a 3 w. od Góry Kalwaryi. Leży na wyniosłej krawędzi doliny Wisły, która od Góry Kalwaryi (odl. 2 w. od Moczydłowa) oddalając się coraz bardziej od koryta rzeki, tworzy rozległą nadwiślańską nizinę, ciągnącą się aż do Warszawy, gdzie znowu wyniosły brzeg doliny zbliża się do samego koryta rzeki. Na krawędziach tej wyżyny mieszczą się od Warszawy począwszy: Wierzbno, Mokotów, Natolin, Jeziorna, Słomczyn, Brzeście i Moczydłów. Wyniosły ten brzeg wznosi się na 80 do 90 stóp nad Poziom Wisły a około 70 stóp nad poziom nadrzecznej doliny, która z tego powodu podlega częstym zalewom, wrazie przyboru wód Wisły i uszkodzenia ochronnych wałów, niestarannie utrzymywanych. Nizina rozciągająca się w okolicy Moczydłowa szczególniej podlega tym zalewom. M. wś i folw. ma 212 mk., 437 mr. ziemi dwors. i 516 mr. włośc. W 1827 r. było tu 21 dm., 196 mk. Folw. M. rozległy mr. 373: gr. or. i ogr. mr. 275, łąk mr. 29, past. mr. 15, lasu mr. 30, nieuż. i place mr. 24; bud. mur. 2, z drzewa 8; płodozmian 10-polowy; folw. ten w r. 1874 oddzielony od dóbr rząd. Moczydłów. *Br. Ch.*

Moczydłowska nizina nad Wisłą, ob. *Moczydłów.*

Moczydły 1.) *Jakubowięta*, par. Jabłoń-kościelna, i 2.) **M.** *Stanisławowięta*, par. Dąbrówka-kościelna; obie wsie szlacheckie, pow. mazowiecki, gm. Szepietowo. W 1827 r. M. Jakubowięta 15 dm., 105 mk. M. Stanisławowięta, 12 dm., 84 mk. 3.) **M.**, pow. mazowiecki, ob. *Dąbrowa-Moczydły* (t. I, 923). 4.) **M.**, wś, pow. augustowski, gm. Dowspuda, par. Janówka, odl. 24 w. od Augustowa, ma 22 dm., 167 mk. W 1827 r. 18 dm., 109 mk.

Moczydły, kilka wsi szl. w pow. bielskim gub. grodz., par. Pierlejewo: 1.) **M.** *Stare*, al. *Chowiązły*, 10 dm., 43 mk., gleba żytnia, łąk mało, lasu brak, staw. 2.) **M.**-*Pszczółki*, przy wielkim trakcie wojennym, 10 dm., 76 mk., gleba żytnia, łąk brak, lasu mało, staw. 3.) **M.**-*Dubiny*, tamże, 18 dm., 87 mk., gleba żytnia, niziny, łąk brak, las sosnowy opałowy. 4.) **M.**-*Kukiełki*, 13 dm., 87 mk., gleba żytnia, łąk brak, las jak wyżej. *W. Z.*

Moczydołki, pow. mazowiecki, ob. *Gąsówka.*

Moczyna, rz., lewy dopływ Świsłoczy, początek bierze w pow. wilejskim, w lesistych moczarach około wsi Kosacze, płynie naprzód w kierunku zachodnim, potem pomiędzy wsiami Hołowacze i Puchlaki, rozlewa się w jeziorko pod Puchlakami, zwraca się na płd., wchodzi w pow. miński, stanowiąc na przestrzeni kilku wiorst granicę tegoż, dalej płynie koło wsi Żuki, za Zbarowiczami przecina dawny trakt pocztowy wileński, przyjmuje w siebie z prawej strony rz. Gujkę, a około Żuków z lewej bezimienny strumień, płynie

około wsi i folwarków: Dejnarowicze, Horoszki, Łoszany, Nadrezki i pod Woronkami, przyjąwszy bystrą rzeczkę z lewej strony, wpada do Świsłoczy. Długość biegu przeszło 3 mile, brzegi wysokie, bystra z powodu znacznego spadku. *A. Jel.*

Moczynowszczyzna, wś, pow. wilejski, w 1 okr. pol., gm. Mołodeczno, okr. wiejski Mojsicze, o 7 w. od Mołodeczna, 48 dusz rew.; należy do dóbr Izabelin, Norgalewiczów.

Moczyrka, nazwa pot. Solinki, dopływu Wetliny. Ob. *Solinka.* *Br. G.*

Moczyska, niem. *Mocziska*, przystanek kolei górno-zląskiej, o ćwierć mili od Sławęcic. Służy do ładowania produktów leśnych, spławianych tu przez liczne kanały i drogi wodne tej okolicy, stanowiącej podmokłą nizinę.

Moczysko, niem. *Moczisko*, os. pojedyncza i szklanna huta, pow. niborski, st. p. Zimna Woda; obejmuje 45 ha roli or. i ogr., 5 łąk, 4 past., 4 nieuż., 1 wody, razem 59 ha; czysty dochód z gruntu 141 mrk.

Moczyszcze, wś, pow. nowogródzki, pomiędzy wsiami Łohotki i Siemieżyce, 6 os.; miejscowość falista, grunta dobre. *A. Jel.*

Modajka, rzka w Kurlandyi, lewy dopływ Abawy (Abau), prawego dopł. Wenty.

Moddien (niem.), wś, pow. iławski, st. p. Uderwangen, okr. urz. stanu cywil. Gr. Lauth. W 1856 r. 76 mk. *Kś. Fr.*

Moddrow al. *Modrow* (niem.), ob. *Modrzewo.*

Model, folw. i os. fabr. nad rz. Przysową, dopł. Bzury, pow. gostyński, gm. i par. Pacyna. Folw. ten utworzony został w 1825 r. Wcielono do niego grunta folw. Lenkowiec. Ma on obecnie 1858 mr. gleby pszennej przeważnie. W tem jest 300 mr. łąk z pokładami torfu, 12 mr. zarośli, 40 mr. zagajników. Są tu również cztery sadzawki zarybione. Istnieje tu cukrownia bez rafineryi, która w 1880 r. wyprodukowała za 200,000 rs. i zajmowała 357 robotników. Ogólna ludność folw. i os. fabr. wynosi przeszło 700 dusz, mieszkających w 15 murowanych domach. *W. W.*

Model, niem. *Modlau*, 1408 r. *Modil*, wś nad Czarną wodą, pow. bolesławski. Posiada kaplicę kat., szkołę ew., fryszerki, młyny wodne. W 1843 r. 102 dm., zamek, 668 mk. ew.

Modelów 1.) wś, pow. radomyski, o 4 w. od Horbulowa, na urodzajnej równinie, otoczonej lasami i bagniskami; 675 mk. prawosł., 32 katol., w 1783 r. było tylko 250 mk. i 32 dm. M. należał wówczas do Feliksa Potockiego, łowczego owruckiego; dziś własność Michałowskiego. Cerkiew pierwotnie była wzniesiona w 1781 r. pod wez. ś. Laurentego męczennika i stanowiła filią horbulewskiej; od początku b. w. jako oddzielna parafia poświęcona pod wez. ś. Dymitra. Do 1839 r. była unicką. 2.) **M.** al. *Modylew*, w dok. *Mołodców*, *Mołodyłów*, wś kośc., pow. żytomierski, na płn.-zach. od m. pow.; ob. Arch. J. Z. R., cz. III, t. 1, 212; cz. VI, t. 1, 570, 571. *J. Krz.*

Modelsdorf, 1253 r. *Modelconici*, 1353 *Medeligisdorf*, 1410 *Modlainsdorf*, wś i dobra ryc., pow. hajnowski; posiada kościół par. ew., zbudowany na miejscu dawnego w 1830 r. W 1843 r. 70 dm., 600 mk. (6 kat.), szkoła ew., młyn wodny, olejarnie. Hodowla owiec. *Br. Ch.*

Modełka 1.) wś włośc., pow. ciechanowski, gm. Regimin, par. Lekowo, odl. o 15 w. od Ciechanowa, ma 21 dm., 220 mk., 503 mr. gruntu dobrego, 8 nieuż. 2.) **M.**-*Józefowo*, wś, pow. ciechanowski, gm. Regimin, par. Lekowo, odl. o 14 w. od Ciechanowa, ma 2 dm., 42 mk., 84 mr. gruntu. 3.) **M.**, folw., pow. ciechanowski, ob. *Julianowo Modełka.* 4.) **M.**, por. *Modła.* *Br. Ch.*

Moden, fol. dóbr Ugalen, w Kurlandyi, pow. goldyngski, okr. windawski, par. piltyńska.

Moder Fluss (niem.), ob. *Modra.*

Moderkrug, karczma, pow. czarnkowski, 1 dm, 8 mk., należy do gm. i kol. Buchwerder. Poczta i tel. w Czarnkowie. *M. St.*

Moderówka z *Budziszem* i *Białkówką*, wś, pow. krośnieński, należy do par. rz.-kat. w Szebniach, leży przy gościńcu z Jasła do Krosna, 254 m. npm., na granicy pow. jasielskiego i ma kilkomorgowy staw na płd. stronie tej drogi, w pobliżu zabudowań więk. pos. Przysiołek Budzisz leży na płd.-wsch. od wsi ku wsi Jaszczewie a folw. i przys. Białkówka na płd., blisko Brzezówki. M. została założona w r. 1383 jako wójtostwo. Szczygielski w historyi Tyńca przywodzi przywilej z tego roku dany wójtowi z M. przez Jana opata tynieckiego. W M. mieszka 234 osób we wsi a 24 na obszarze więk. pos., w Białkowce 181 a na folw. 67, w Budziszu zaś 251; razem 756. Podług wyznania jest w Białkówce 230 rz.-kat. i 27 izrael., w Budziszu 242 rz.-kat. i 9 izrael. a Moderówce 221 rz.-kat. i 27 izrael.; razem 756 rz.-kat. i 63 izrael. Znajduje się tu kasa pożyczk. gminna z kapit. 878 zł. w. a. Więk. pos. ma piękny dwór zamieszkały od wieku przez rodzinę Gorayskich i obszaru 695 mr. roli, 91 łąk, 49 past. i 59 lasu; pos. mn. 368 roli, 94 łąk i 55 mr. past. M. graniczy na płn. z Chrząstówką, na płd. z Brzezówką, na zach. z Szebniami, a na wsch. z Jaszczewiem. *Mac.*

Modesin, pow. radzymiński, ob. *Drupia.*

Modgarben (niem.), dobra, pow. rastemborski, st. p. i urz. stanu cywil. Doenhofstaedt, mają 317 ha roli or. i ogr., 65 łąk, 17 past., 10 nieuż., razem 409 ha; czysty dochód z gruntu 8937 mrk; hodowla bydła. *Kś. Fr.*

Modien (dok.), ob. *Mojtyn* (Kętrz., O ludn. pols. w Pr., str. 399).

Modis al. *Modys* (dok. 1337), jez. pod War-

temborkiem na Warmii, na terytoryum dóbr Szyprami zwanych, pow. olsztyński (ob. Cod. dipl. Warm., I, str. 465). *Ks. Fr.*

Moditten (niem.), wś i dobra, pow. królewiecki, st. p., tel. i kol. Metgethen 1 kil. odl., okr. urz. stanu cywil. Judyty. Dobra M. obejmują 45·50 ha roli or. i ogr., 15·80 łąk, 35·80 past., 8·60 boru, 4·40 nieuż., razem 110·10 ha; czysty dochód z gruntu 867 mrk. *Ks. Fr.*

Modla, jezioro, pow. złotowski, wspominane w dok. z r. 1467 (ob. „Der Kreis Flatow", Schmitta, Toruń 1867, str. 292). *Ks. Fr.*

Modla (dok.), ob. *Motława.*

Modla, ob. *Modła.*

Modlainen, dok. 1384 r. *Madeleyn*, 1404 r. *Madeleynen*, niem. wś we Warmii, pow. reszelski, st. p. Siegfriedswalde, okr. urz. stanu cywil. Voigsthof. W 1856 r. 129 mk. R. 1409 d. 22 marca odnawia Henryk, bisk. warmiński, przywilej dóbr Modlehnen w kameracie jeziorańskim. Granice stanowią: Siffridswald, Frankenow, Tłokowa (Locow), Wuxteniken (Lichtenhagen), Welkekaym i Potriten; za udzielone na prawie chełm. 28½ włók należą się 4 służby konne i zwykłe podatki. Mieszkańców osady tutejszej i graniczących wyżej wymienionych wsi będzie sądził nasz wójt (advocatus eccl.), we wszystkich sprawach „et coram eo et non coram judicio bannito vasallorum ecclesiae nostrae, quod vulgariter lantding dicitur, in omnibus et singulis suis causis juri parere et de justitia respondere debebunt". Datum in castro Seeburg (ob. Cod. dipl. Warm., III, str. 449). *Ks. Fr.*

Modlau, niem. (*Model?*), wś, pow. głogowski. W 1844 r. 17 dm., zamek, 143 mk. (45 ewang.). Par. w Jacobskirch.

Modlibogowice, wś i os. młyn., pow. koniński, gm. Dąbroszyn, par. Grabienice. Leży przy trakcie z Rychwała do Pyzdr, odl. od Konina w. 15; wś ma dm. 19, mk. 137 i 164 mr. ziemi; młyn dm. 1, mk. 5. Folw. M. (mający 1505 mr. obszaru) uległ wraz z dobrami Kuchary Borowe parcelacyi i zamieniony został na kolonie. M. wspomina Lib. Ben. Łask. (I, 285).

Modliborek, wś, pow. włocławski, gm. i par. Kłóbka; 2 dm., 17 mk., 10 mr. ziemi. W 1827 r. 16 dm., 110 mk (?).

Modlibórz, wś i folw., pow. włocławski, gm. Kłóbka, odl. 24 w. od Włocławka i 6 w. od Kowala, st. dr. żel. warsz.-bydg., dm. 20, mk. 141. Folw. Ant. Racięckiego ma 434 mr. ziemi, 60 mr. lasu; wś ma 21 os. i 45 mr. gruntu. Należy tu os. Szadkowizna 1 dm., 40 mr. W 1827 r. M. 4 dm., 31 mk. *X. M.*

Modliborzyce 1.) właśc. *Modlibożyce* (od imienia Modlibóg; Długosz pisze tę nazwę *Modlibozicze*), pow. opatowski, gm. i par. Modliborzyce, odl. 10 w. od Opatowa, leży między Opatowem a Iwaniskami. Posiada kościół par. murowany, urząd gminny, szkołę początkową, dom przytułku dla ubogich. W 1827 r. było tu 24 dm., 148 mk., obecnie M. mają 40 dm., 397 mk., 430 mr. ziemi folw. (majorat pułk. Uszakowa) i 514 mr. włośc. M. poduchowne mają 8 dm., 36 mk. i 75 mr. włośc. Wieś ta stanowiła własność klasztoru benedyktynów na Łysej Górze. Klasztor zapewne był fundatorem kościoła parafialnego, który zbudował tu z kamienia mistrz Bartłomiej z Opatowa (w XIV czy XV? w.). Opaci klasztorni byli kolatorami kościoła. Uposażenie proboszcza stanowił folwarczek mający trzy łany, rola w Piskrzynie i trzy łąki: w Modliborzycach, Rudnikach i Stobcu. Wieś miała ośm i pół łanów kmiecych, trzy karczmy z rolami i folwark klasztorny. Dziesięcinę z nich, wartości 10 marek, pobierał proboszcz (Dług., t. II, 328 i 9). W drugim, nieco odmiennym opisie (t. III, 235 i 5), podaje Długosz, że we wsi był młyn, staw i sadzawka, że wartość dziesięciny wynosiła 8 marek, a z nowo wykarczowanych ról dziesięcinę pobierał klasztor. Każdy kmieć dawał klasztorowi z łanu markę bez czterech groszy, odrabiał jeden dzień w tygodniu wozem lub pługiem, dawał dwa kapłony, 30 jaj, sery. W XVII w. M. były widownią dość ciekawego faktu dziejowego. W 1657 r. d. 11 kwiet. stanął tu obozem Karol Gustaw, król szwedzki. Zawiadomiony, iż wieczorem przybędzie Jerzy Rakoczy, ks. siedmiogrodzki, uszykował wojsko na przyjęcie tyle upragnionego sprzymierzeńca. Przed ozdobnie przybranym namiotem, z uniżonością powitał Rakoczy króla, który nieszczędził mu oznak życzliwości. Wzajemna radość przerwaną została śmiercią Adolfa, ks. nassauskiego, przypadkowo czyli też umyślnie ugodzonego postrzałem. Po odbytym przeglądzie wojska, strawiono część nocy na biesiadzie, nazajutrz zaś na radzie wojennej postanowiono przeprawić się przez Wisłę pod Zawichostem. M. par., dek. opatowski: 1502 dusz. M. gm., należy do sądu gm. okr. I w Opatowie, st. p. Iwaniska. Obszaru ma 12023 mr., w tem 7352 mr. ziemi dworsk., 3806 mk. i 460 dm. (9 mur.). W skład gm. wchodzą: Bełcz, Biskupice, Bratków, Bukowiany, Gołoszyce Wyższe, Gołoszyce Niższe, Jagmin, Kaczkówka, Kochów, Kobylany, Kobylanki, Łężyce, Modliborzyce, Michałów, Oziembłów, Piskrzyn, Rudniki, Romanów, Strzyżowice, Szczegło, Truskolasy, Tudorowiec, Wojnowice, Worowice, Wymysłów, Żerniki. 2.) **M.**, os. miejska, przedtem mko, nad rzką Sanną, pow. janowski, gm. i par. M. Leży przy trakcie bitym kraśnicko janowskim, odl. od Janowa 8 w., od Kraśnika 20 w., od Lublina 63 w. Posiada kościół paraf. mur.,

synagogę, dom przytułku dla starców (?), urząd gminny, warzelnią miodu (z prod. na 500 rs.), 113 dm., w tem 6 mur., 1962 dusz, w tej liczbie 959 izrael. i 4 prawosł. Ludność chrześciańska trudni się przeważnie rolnictwem, a w części tkactwem i szewctwem. M. należą do rzędu wsi założonych na obszarach prawego brzegu Wisły i dorzecza Sanu przez osadników małopolskich. Świadczy o tem nazwa. Wś ta pierwotnie należała do kościoła paraf. w Słusztowie (dziś pow. ropczycki). Gdy tamtejszy kościół uległ zniszczeniu, wzniesiono w 1412 r. drewniany kościół w M. i założono tu parafią. Fundatorem był Jan Dłuto ze Słupi. W 1642 r. dziedzic M. Stanisław Wietecki, chorąży bełzki, uzyskał u Władysława IV przywilej na podniesienie M. do rzędu miast, a raczej na założenie w tych dobrach miasta na gruncie wsi Dąbie Słupie. Tenże Wietecki w 1664 r. wzniósł dzisiejszy okazały kościół murowany, pod wez. ś. Stanisława, i pierwiastkowo miał zamiar fundować tu klasztor kanoników regularnych lateraneńskich, potem zmienił swój zamiar i przy kościele osadził oddzielnego prebendarza, który miał swe pomieszkanie w frontowej części kościoła. Pierwiastkowy kościół paraf. z drzewa modrzewiowego, stojący nad łąkami bliżej wsi Dąbia, pomimo że parafia przeniesioną została do nowej murowanej świątyni, przetrwał do ostatnich czasów, i dopiero przed kilkoma laty rozebrany został. Na pamiątkę przeniesiono do dzisiejszego kościoła dwoje starożytnych oddrzwi modrzewiowych i wmurowano je w przedsionku. Po dopełnieniu konsekracyi nowego kościoła murowanego w r. 1668 przez ks. Mikołaja Oborskiego, sufragana krakowskiego, w lat kilkanaście później zniesiono oddzielnego prebendarza, mieszkanie jego wcielono do kościoła, a tym sposobem kościół znacznie rozszerzono i powiększono, pozostały jedynie pamiątką dolne i piętrowe okna w nawie kościelnej, dające wiele światła i okazałości tej świątyni. Na frontowej ścianie kościoła pozostało sześć nisz w murze, gdzie dawniej umieszczone były obrazy świętych. Kościół zbudowany jest w formie krzyża, z wieżą umieszczoną na sklepieniu, nad presbyteryum. Na szczycie wieży metalowa chorągiewka z wyobrażeniem ś. Stanisława wskrzeszającego Piotrowina. Z pamiątek przeszłości kościół posiada piękny rzeźbiony krzyż umieszczony na tęczy i sześć lichtarzy starożytnych bronzowych z XVII w. Pod kościołem w grobach kościelnych znajdują się zwłoki fundatora i jego rodziny, z powodu suchego miejsca dobrze zachowane. Kościół przetrwawszy bez zmiany przeszło dwa wieki, potrzebował gruntownej restauracyi i obecnie staraniem miejscowego proboszcza, a wyłącznym kosztem parafian, którzy złożyli przeszło 12,000 rs., przed dwoma laty starannie został odnowiony wewnątrz i na zewnątrz, pokryty blachą cynkową, a na nowo poświęcony przez biskupa dyec. lubelskiej ks. Kazimierza Wnorowskiego w d. 11 września 1884 r. M. dopiero w ostatnich czasach szybko wzrosły w ludność. W 1827 r. było tu 128 dm. i 893 mk., w 1860 r. 108 dm. i 998 mk., gdy obecnie jest 1962 mk. Pożary w 1814 i 1841 r. zadawały ciężką klęskę ubogiej mieścinie. Par. M. należy do dek. janowskiego (dawniej zaklikowski), obejmuje wiernych 5175 dusz, w skład jej wchodzą: os. M. i dobra M. z folwarkami, a nadto wsie: Ciechocin, Dąbie, Kalenne, Lute Doły, Lute, Majdan Modliborzycki, Michałów, Świnie, Świnki, Wolica, oraz kilka wsi z gm. Brzozówka: Majdan Obleszcze, Pasieka, Polichna Dolna i Górna, Putyk i Bilsko, Węgliska, Wierzchowiska i Wojciechów. Grunta stanowiące uposażenie tutejszego probostwa i obejmujące 176 mr. ornej ziemi wraz z łąką, przeszły na własność rządu i zostały sprzedane komisarzowi Popowowi, który tu wzniósł cztery nowe budowle i założył ogród owocowy. Tym sposobem utworzony nowy folwark M. Plebania, zawiera gruntu or. 133 mr., łąk 15 mr., past. 9 mr., zarośli i nieuż. 32 mr., położony na granicy granicy gruntów miejskich i wsi Słupie. Dobra M. składają się z osady t. n., z folw. Zamek, Janówek i Lute Doły, ogólnej przestrzeni 6493 mr., w tem 4836 mr. lasu, 1336 mr. roli, 105 mr. łąk, 63 mr. past., i 14 mr. wody. Dobra te obecnie należą do spółki obywatelskiej pod firmą: Przanowski, Łempicki i kilku innych. Nabyte przez tęż spółkę w 1866 r. od Towarz. Kredyt. Ziems. za 54,000 rs.; poprzednio należały do Gorzkowskich, dawniej Dolińskich. Dobra M. miały dawniej rezydencyą w drewnianym zameczku o wiorstę od osady, w folwarku t. n. zbudowanym, z którego obecnie ani śladu nie pozostało, a tylko nazwa folwarku głównego Zamek i stare drzewa około dzisiejszego dworu rosnące, wskazują miejsce gdzie stał dawny zameczek. Folw. Zamek ma rozl 350 mr., dm. dwors. 3, bud. 7; folw. Janówek, od którego znaczną część gruntów przed kilkunastu laty zakupili mieszczanie modliborzyccy, ma rozl. 150 mr., dm. i bud. 2; folw. Lute doły ogólnej przestrzeni 300 mr., podzielony na 10 morgowe kolonie, jest wydzierżawianym miejscowym włościanom na lat 12, po rs. 2 z morgi czynszu. Do dóbr należą papiernia w Dąbiu, zatrudniająca 12 ludzi, z produkcyą roczną 3,000 rs., dwa młyny, cegielnia w Ciechocinie, łomy kamienia wapiennego. Gmina M. należy do sądu gm. 3 okr. w Potoku Wielkim. W skład jej wchodzą dwie par. r. l. Modliborzyce i Potok Wielki i następujące miejscowości: Brzeziny,

Ciechocin, Dąbie, Dąbrowica, Dąbrówka, Grójec, Gwizdów, Huta Józefów, Kalenne, Lute, Lute Doły, Majdan Modliborzycki, Maleniec, Michałów, osada M., dobra M. z folwarkami: Ossówek, Potok Stany, Potok Wielki, Potoczek, Radwanówka, Słupie, Stanki, Stawki, Stojeszyn, Świnie, Świnki, Świdry, Wola Potocka, Wolica i Zarajec. Ogólna ludność w gminie M. 7248 dusz, t. j. 3581 męż., 3667 kob., w tem katol. 6170, prawosł. 5, żyd: 988 i protest. 85 dusz, którzy należą do sekty anabaptystów i mają w Potoku Wielkim swoją szkołę i dom modlitwy, a należą do par. Lublin. Nadto w gm. M. od lat 20 osiadło wielu kolonistów polskiego pochodzenia, przybyłych z Galicyi, stanowiących ludność niestałą, około 3000 dusz, którzy zakupili znaczne przestrzenie gruntów dworskich, jako to całe dobra Potok Stany, Dąbrówkę, Radwanówkę, Wolę Potocką, Potok Wyszomirski, Lute, Michałów i wiele osad włościańskich. W gminie znajduje się kasa pożyczkowa dla włościan z kapit. do 8000 rs. Większą połowę obszaru gminy M. stanowią lasy sosnowe (około 18000 mr.), na gruntach piaszczystych i bagnistych rosnące, a należące do dóbr Modliborzyce, Potok Wielki, Potoczek i Stojeszyn. Lasy te są obciążone wielkiemi serwitutami włościańskiemi, zatem nie mogą być urządzone i znajdują się w smutnym stanie. Wyjątek stanowią dobra Potoczek, w których właściciel mimo serwitutów zaprowadził gospodarstwo leśne. Po dług najnowszych poszukiwań geologicznych inżyniera Łubieńskiego, od M. ku Janowowi i Frampolowi ciągną się formacye mioceńskie, dające wskazówkę, że w tej miejscowości znajdować się mogą pokłady soli kuchennej, wyłącznie w tych formacyach odkrywane. Oprócz tego znajduje się tu obficie kamień wapienny muszlowy, dający doskonałe wapno, i glina zdatna na wyrób cegły i dachówek, lecz przemysł ten jest jeszcze w kolebce. Rzeka Sanna, przepływająca przez gminę M. od samego źródła pod wsią Wierzchowiskami, przez Wolicę ku Modliborzycom w kierunku z płn.-wsch. na płd.-zach., pod M. tworząc kolano, zmienia kierunek na płn.-zach. i płynąc dalej przez Dąbie, Słupie, Stojeszyn, Brzeziny, Potoczek, w których to miejscowościach obraca kilka młynów i dwa tartaki, pod Łysakowem wchodzi w gminę Zaklików i pod wsią Łążkiem na przestrzeni 3 wiorst stanowi granicę od Galicyi, poczem zwraca swe wody do Wisły. Nad tą rzeką, wszędzie gdzie przepływa, znajdują się dobre łąki, a w dobrach Potoczek zasila swemi wodami obszerne i liczne stawy i sadzawki, w których urządzone jest gospodarstwo rybne na przestrzeni około 400 mr. wód zarybianych przez właściciela tychże dóbr A. Przanowskiego, dające około 6000 rs. rocznego dochodu. Nadto gm. M. posiada fabrykę mączki kartoflanej w Potoczku, papiernię w Dąbiu, browar piwny w Potoku. *Br. Ch.* i *R. P.*

Modliborzyce, niem. *Modliborzitz*, dom., pow. inowrocławski, 3980 mr. rozl.; 10 dm., 290 mk., 35 ew., 255 kat., 168 analf. Poczta w Parchaniu o 2 kil., gośc. o 5 kil., tel. i st. kol. żel. w Inowrocławiu o 11 kil. *M. St.*

Modlica 1.) kol. nad rz. Wolborką, pow. łódzki, gm. Gospodarz, par. Tuszyn. W 1827 r. wś rząd., 48 dm., 354 mk.; obecnie wś włościańska, 55 dm., 525 mk., 1205 mr. (853 mr. ornej), ob. *Gospodarz*. 2.) **M.**, wś nad rz. Prosną, post. pogr. straży, pow. słupecki, gm. Dłusk, par. Pyzdry, odl. od Słupcy w. 22; wś dm. 6, mk 62; post. pogr. dm. 1.

Modlin 1.) urzędownie *Nowogeorgiewsk*, forteca nad Wisłą z prawego brzegu, przy ujściu Narwi do Wisły, pow. płoński, odl. 31 w. od Warszawy, leży pomiędzy Nowym Dworem, os. miejską nad Narwią z przeciwnego brzegu, a Zakroczymiem, miastem nad Wisłą z praw. brz., odl. 3 w. od Modlina. O 4 w. powyżej M. wpada Wkra do Narwi z praw. brz. Kolej żelazna nadwiślańska i dwie drogi bite wojenne z praw. i lew. brz. Wisły łączą M. z Warszawą. Wielki most żelazny zbudowany dla kolei nadwiślańskiej łączy brzegi Narwi. W miejscu gdzie się wznosi dzisiejsza twierdza była pierwotnie przystań wiślana i skład soli na gruntach wsi M. (ob. Verduma podróż, Liske, Cudziemcy). Strategiczne znaczenie tego punktu wyzyskali najpierwsi Szwedzi. W 1655 r. stanął tu obozem gen. Stenbok i okopał się. W następnym roku stanowisko to zajmował falcgraf Adolf Jan i ztąd król szwedzki wraz z elektorem brandeburskim wyruszyli po moście rzuconym na Narwi w 32,000 ludzi pod Pragę w d. 27 lipca. Napoleon I odebrawszy Prusakom prowincye polskie, zwrócił uwagę na ważność M. i polecił wznieść tu fortecę. Od 1807 do 1812 r. tysiące rąk pracowało nad budową twierdzy, którą jej komendant generał holenderski Dondell poddał wojskom rossyjskim w d. 25 grudnia 1813 r. Po utworzeniu królestwa kongresowego M. przeszedł pod zarząd ówczesnej władzy wojskowej. W kampanii 1831 r. a raczej w strategicznych planach kierowników akcyi wojennej, M. odgrywał ważną rolę. Zajęty przez wojska rossyjskie, M. został z czasem znacznie rozszerzony i umocniony. Fortyfikacye sięgnęły i na przeciwne brzegi Narwi i Wisły. Obręb wałów fortecznych wynosi 9 kil. Szereg fortów otacza twierdzę w kilkowiorstowym promieniu. W twierdzy mieszczą się główne składy pontonierskie, wielkie magazyny intendentury, więzienie wojskowe, wielki młyn parowy i około 8000 załogi. Pod fortecą założono kolonie zaludnione przez sprowadzonych ze środ-

kowej Rossyi osadników. 2.) **M.**-*Stary*, wś, pow. płoński, 4 okr., gm. i par. Pomiechowo, odl. o 36 w. od Płońska; posiada st. dr. żel. nadwiślańskiej, 2 dm., 52 mr. ziemi. 3.) **M.**-*Nowy*, kol. włośc., pow. płoński, 4 okr. gm. Pomiechowo, par. Nowy Dwór, odl. o 33 w. od Płońska, posiada ewang. dom modlitwy, szkołę, karczmę, 33 dm., 446 mk., 697 mr. gr. dobrego, 44 nieuż. 4.) **M.** al. *Nowy Rynek*, wś, pow. ostrowski, gm. Komorowo, par. Jelonki. 5.) **M.**, os., pow. kolneński, gm. Kubra, par. Przytuły. *Br. Ch.*

Modliszewice, wś i folw., pow. konecki, gm. i par. Końskie, odl. 3 w. od Końskich, przy drodze bitej, mają 43 dm., 277 mk., 760 mr. ziemi dwors., 445 mr. włośc. Folw. należy do dóbr Końskie. W 1827 r. było tu 27 dm., 209 mk. M. wspominane są już w dokumentach z XIII w. (ob. *Kacice*) i w Lib. Ben. Łaskiego (t. I, 701). W XV w. M. są dziedzictwem Andrzeja Łabędzia Modliszowskiego. Łany kmiece dają dziesięcinę prebendzie sandomierskiej (bielejowskiej) i kustodyi; karczmy, zagrodnicy i folwark plebanowi w Końskich (Dług. 1, 346 i 360). *Br. Ch.*

Modliszewko, dom., powiat gnieźnieński, 3492 mr. rozl., własność Szołdrskiego; 11 dm., 186 mk., wszyscy kat., 73 analf.; kościół kat. paraf. Poczta na miejscu, gośc. na miejscu; tel. i st. kol. żel. w Gnieźnie o 10 kil. Tutejszy kościół par. istniał już w początku XV w. Wtedy M. zwano Modliszewo, a dzisiejsze Modliszewo nazywano Wielkiem. Jan pleban z Modliszewa występuje jako świadek w sprawie o dziesięciny w Mieleszynie w 1414 r. (Acta Consist., f. 10*b*). Filip Kołudzki, dziedzic M., wzniósł nowy kościół drewn. na początku XVIII w. W 1776 r. wystawiono dwie kaplice i wieżę drewn. W 1877 wzniesiono nową wieżę z kopułami. Szkoła istniała tu już na początku XVI w. Plebanem wtedy był Paweł z Kalisza, a dziedzicem wsi Bogucbwał Jezierski. W skład parafii wchodziły: Modliszewo, Modliszewo Wielkie, Mielno, Nowoszyce, Świątniki Wielkie, Dębłowo. Obecnie przybyło jeszcze pięć miejscowości (Lib. Ben. Łask., I, 96). M. par., dek. gnieźnieński, ma 1425 dusz (1873 r.). *M. St., Br. Ch.*

Modliszewo, dawniej *M. Wielkie*, dom., pow. gnieźnieński, 3349 mr. rozl., 3 miejsc.: a) M., dom.; folwarki: b) Koreczno, c) Anielewo; 22 dm., 294 mk., wszyscy kat., 153 analf. Poczta w Modliszewku o 2 kil., gośc. na miejscu, tel. i st. kol. żel. w Gnieźnie o 8 kil. Własność Józefa Żychlińskiego. W okolicy rozkopano cmentarzysko, w którem napotkano urny ustawione rzędami bez pokryw kamiennych. *M. St.*

Modliszowice, ob. *Modliszewice.*

Modlken (niem.), ob. *Módlki.*

Modlna, wś (dwie części), folw., prob., pow. łęczycki, gm. Leśmierz, par. Modlna, odl. od Łęczycy 16 w.; posiada kościół paraf. drewn. Wś ma dm. 22, mk. 115; folw. dm. 7, mk. 121; prob. dm. 2, mk. 13. W 1827 r. 24 dm., 224 mk. M. była gniazdem rodu Modleńskich (Modlińskich) h. Tępa Podkowa, z których pochodził Alberyk z M., kanonik gnieźn. i archidyakon warszaw. († 1430) i Benedykt z M., kan. i oficyał gener. gnieźn. († 1434). Kościół istniał tu już zapewne w XIV w., gdyż akta gnieźn. z drugiej połowy XV w. mówią o nim jako o starożytnym. Potwierdza to i przechowana dotąd chrzcielnica z kamienia. Pierwotni dziedzice Modlińscy byli zapewne fundatorami, mieszkali tu oni jeszcze w XVI w. W 1576 r. mieszka tu dwóch Modlińskich (Jakób i Joachim), Mikołaj Pasek, mający część po Marcinie Modlińskim i Ambroży Boczkowski. Są jeszcze 3 łany i karczmy królewskie (Pawiński, Wielkopolska, t. II, 61). Kto wzniósł kościół obecny, niewiadomo. Kaplica przy kościele jest fundacyi Piotra Warszyckiego, kaszt. łęczyckiego († 1603), który tu ma swój grobowiec. Kościół odnowiony z gruntu 1876 r. (Lib. Ben. Łask., t. II, 412). Folw. M. z wsią M., Katarzynowo, Celestynowo i Ostrówek, w 1866 r. rozl. dominialnej miał 1004 mr. Wś M. os. 32, z gr. mr. 137; wś Katarzynowo os. 17, z gr. mr. 377; wś Celestynowo os. 15, z gr. mr. 223; wś Ostrówek os. 2, z gr. mr. 10. M. par., dek. łęczycki, 3316 dusz. *Br. Ch.*

Modlna, ob. *Modła.*

Modlnica al. *Modlnica Wielka* z *Modlniczką*, al. *Modlnicą Małą*, dwie wsie, pow. krakowski, dek. bolechowski. Leżą w pasie granicznym, tworząc jednę gminę katastralną, odl. od Krakowa na płn.-zach. o 8 kil., przy drodze z Krakowa przez Szyce do Olkusza. M. graniczy od płn. z Szycami, w królestwie kongresowem, od zach. z Tomaszowicami, Brzeziem i Zabierzowem, od płd. z Rząską i Bronowicami Wielkiemi, od wsch. z Toniami i Giebułtowem. Modlniczka leży od Modlnicy o $1^1/_2$ kil. na płd. Obie mieszczą się na południowych stokach wyżyny olkuskiej, stromo tutaj opadającej do doliny Wisły. Wzniesienie kościoła w Modlnicy wynosi 290 m.; punkt na granicy galicyjskiej (komora rosyjska) 323 m.; wzgórze na płd. od dworu, kaplica 304 m. Wzniesienie Modlniczki 262 m. npm. Od zach. opływa Modlnicę pot. Wedonka, nadpływający od stawów tomaszowickich, następnie przepływa Modlniczkę, zasilając kilka większych, rozlewających się wśród wsi w liczbie 4, i spływa na łąki (247 m.), podążając do Rudawy. Na płn.-zach. od Modlniczki rozpościerają się wzgórza Rudki (279 m.), których najwyższy punkt na granicy tomaszowickiej leży 291 m. npm. W płd.-zach. stronie przy gościńcu krze-

szowickim leży grupa domów Plecionka al Lipie zwana; wznies. jej wynosi 238 m.; folw. Podchróście 282 m.; płd.-wsch. róg ogrodu dworskiego w Modlnicy 305 m.; komora austryacka Pokrątka 315 m. npm.; cmentarz modlnicki, na płn. od wsi, jadąc ku granicy, 304 m. npm. Ze wzgórzy modlnickich piękny widok na okolicę krakowską, dolinę nadwiślańską, aż po Tatry, które w dni pogodne zarysowują się na horyzoncie. Grupa chat w Modlnicy na wsch. granicy, zowie się Szydło; na płn. od dworu jest Pokrątka, austryacka komora celna; na płd. zaś przysiołek z folw. Podchróście. W Modlniczce znów mamy przys. Budzyń, na płd. od wsi; we wsi zaś grupę chat, Lisie zwaną, wreszcie grupę chat Plecionkę al. Lipie w płd.-zach. stronie przy gościńcu krzeszowickim. Cały ten obszar ma większej posiadłości: roli or. 536, łąk i ogr. 87, past. 263, lasu 46 mr.; mn. pos.: roli or. 591, łąk i ogr. 107, past. 44 mr. austr. (1869 r.). Modlnica jest własnością Juliana Konopki, Modlniczka zaś zakonnic norbertanek na Zwierzyńcu pod Krakowem. W Modlniczce piękne gospodarstwo rybne. Według obliczenia z r. 1869 było w Modlnicy zabudowań dwors. 11, wiejs. 53; w Modlniczce dwors. 3, włośc. 48, z czego przypada na Budzyń 17, na Lisie 2; w Modlnicy mk. 495 (221 męż., 274 kob.), w Modlnicze 328 (158 męż., 170 kob.), z czego na Budzyń przypada 106 (53 męż., 53 kob.), na Lisie 18 (10 męż., 8 kob.). Według obliczenia z r. 1880 było w Modlnicy mk. 537, w Modlniczce 351. W Modlnicy jest kościół katol. pod wez. ś. Wojciecha. Do par. należy Modlniczka, Tomaszowice i Zabierzów. Cała parafia ma dusz rz.-kat. 2010, akat. 1, żyd. 55 (1883 r.). Tak Modlnica jak Modlniczka sięgają odległych czasów. O Modlniczce wspomina przywilej Bolesława Wstydliwego, wydany 30 maja 1254 r. w Korczynie, jako o własności premonstratensek zwierzynieckich; wkrótce potem wś ta należeć musiała do kapituły krakowskiej, gdyż według przywileju z 5 kwietnia 1263 r. odstępuje klasztor tychże zakonnic kapitule krakowskiej wieś Garlicę duchowną, a odbiera od niej Modlniczkę (Modlnicia; czyt. Piekosińskiego, Kodex dypl. kat. krak., I, 53 i 89). W XIV w. dziedzicami Modlnicy są Czaderowie, zwłaszcza pod r. 1364 jako dziedziców spotykamy tutaj Andrzeja Czadera i Pechnę Czaderównę, dzieci Świętosława Czadera, również dziedzica tej wsi. W r. 1450 byli tutaj także Czaderowie (ob. dr Janota, Dyplomata Clarae Tumbae). Podług Długosza (Lib. ben.) Wierzbięta, dziedzic Ruszczy i Branic w w. XV miał być także dziedzicem tej wsi; po nim Minocki, po tym, jak wskazuje inwentarz tych dóbr z r. 1582, przeszła M. do rąk Salomonów, od których nabył ją Stanisław Fogelweder, królewski sekretarz, poseł hiszpański. O późniejszych dziedzicach mało wiemy. W XVII w. byli nimi Kucharscy. We wspomnianym inwentarzu, będącym własnością obecnego dziedzica, a noszącym tytuł: „Spisanie imienia Modlnicze wielkij i czenszczy do niei w mały Modlniczcze bendączey, zey wszelakym grunthem, pożytkiem, ossadą, budowaniem, i sprzenthem w dworze bendączym, jako ssie zastało, po oddaniu, wiecznym urzendownie podaniem od pothomkow niebosczyka p. Mikołaja Salomona młodego Jego Mczy Panu Stanisławowi Fogelwedrowi, K. Jego M. Secretarzovj: a na then czasz poszlovj Jego K. Mczy, u Krolja Hiszpaińskiego etc. etc. Die quinta Septembr. Anno Domini 1582“, znajdujemy ciekawe spisy pożytków gospodarskich, rady gospodarskie, stan ówczesnego gospodarstwa wyjaśniające. Czytamy w nim, że kmiotkowie rolni, w liczbie 9, płacą czynszu kmiecego złp. 28 gr. 24; zagrodnicy, w liczbie 7, czynszu rocznego złp. 6 gr. 12, chałupnicy 3, złp. 9, razem złp. 44 gr. 6. Komorników jest 11, ale niestałych, „jako przy Krakowye pewna lidżba ich bycz nie może, jedno odchodzą, drugie zasz przychodzą“. Dań kmieca i zagrodnicza jednaka; każdy nad czynsz daje po 2 kapłony i 20 jaj. Kmiecie obok innych mniejszych powinności mają 4 dni pańszczyzny. Tak kmiecie, jak zagrodnicy winni owce zeprać, międlić i 6 łokci przędziwa oddać, kapustę sadzić, stróżę we dworze czynić i dwa razy iść, do czego należą. Kmiecie mieli wówczas po 30 i więcej morgów gruntu i zwykle pańszczyznę swą odbywali parobkami, których trzymali. Nazwy pól: Kopanina, Pokrątka, ku Szydłu, Podgaj. Podanie głosi, iż po lipę, przy starej drodze z Modlnicy do Krakowa stojącą, w pobliżu której stała niegdyś wierzba, lud krakowski odprowadzał udającego się do Prus ś. Wojciecha i tu go żegnał. W miejscu tem przy starej drodze wystawiono kapliczkę, a za górą (idąc od Krakowa) leżącą wieś Zagórze, wtedy od modlenia się Modlnicą nazwać miano. Kapliczka ta dziś nie istnieje, wizerunek jej posiada p. Roman Konopka, dziedzic sąsiedniej wsi Tomaszowic. Dziś w tem miejscu rośnie kilka lip świeżo posadzonych. Co do wspomnionej wierzby, o której wspomina znany inwentarz, to runęła r. 1830 od wiatru; kapliczkę zaś zburzono za administracyi ks. Michała Poniatowskiego, który miejsca pamiątkowe, od wsi oddalone, poznosić kazał, zapobiegając, aby w nich guseł nie odprawiano. Pod wspomnioną lipą znaleziono w ziemi popielnice i pieniądz rzymski z czasów Trajana. Przy inwentarzach tej wsi znajduje się mapka pól modlnickich wykonana r. 1758 przez X. Włyńskiego. Istniejący tutaj kościół

pod wez. ś. Wojciecha, znajdował się w r. 1582 w zupełnie dobrym stanie, gdyż go dzierżawca Zabierzowa, niejaki Szlaskowski, i dziedzic Modlnicy Salomon odnowili. Dzisiejszy kościół drewniany stoi na podmurowaniu i posiada piękną murowaną kaplicę. Obok wielkiego ołtarza znajduje się obraz przedstawiający zdjęcie z krzyża Chrystusa pędzla Jana Nepomucena Danielskiego. W ołtarzach mieszczą się obrazy ś. Wojciecha i Antoniego W kaplicy murowanej są dwa wielkie obrazy, na jednym z nich śś. Filip i Jakób, drugi (odnowiony), oba nabyte dla tego kościoła z zburzonej krakowskiej świątyni ś. Filipa. Z pomników uwagi godnym jest grobowiec rodziny Konopków. W kaplicy widać marmurowy, ozdobny rzeźbami i popiersiem rycerza (wypukłorzeźba) pomnik Jakóba Kucharskiego, † r. 1619, dziedzica Modlnicy. W posadzce jest kamień grobowy Stanisława Kucharskiego, † 1648. Kaplicę tę fundowała r. 1622 Katarzyna z Przybysławic Kucharska, żona Stanisława Kucharskiego, jak świadczy napis na płycie marmurowej, umieszczonej nad wejściem do kaplicy. Jest tu piękna nowa szkoła ludowa 1-klas. St. p. Zabierzów. Por. także Bibl. Krasińskich, t. II, 290 i „Lud“ O. Kolberga (S. V, 1871 r., str. 353). *Br. G.*

Modła 1.) al. *Modla*, wś nad rz. Jeżówką, pow. skierniewicki, gm. i par. Słupia. Tu powstaje rzeczka Jeżówka z połączenia się dwóch strumieni. Wś M. wchodziła w skład dóbr rządowych Głuchów (ob.). Wspomina tę wieś Lib. Ben. Łask. (II, 336). 2.) **M.**, wś, pow. gostyński, gm. Pacyna, par. Suserz. Ma 4 dm., 39 mk., 55 mr. obszaru. 3.) **M.**, wś i folw., pow. kaliski, gm. Staw, par. Chlewo, odl. od Kalisza w. 28; wś dm. 4, mk. 29; folw. dm. 4, mk. 20. W 1827 r. 7 dm., 52 mk. Wspomina tę wś Lib. Ben. Łaskiego (t. II, 60). Folw. i wś M. rozl. mr. 236: grunta or. i ogr. mr. 206, łąk mr. 25, nieuż. i place mr. 5; bud. mur. 2, z drzewa 13; pokłady torfu. Wś M. os. 10, z gr. mr. 9. 4.) **M.**, wś, pow. kaliski, gm. Marchwacz, par. Rajsko, odl. od Kalisza w. 14; dm. 10, mk. 92. W 1827 r. 8 dm., 60 mk. Wspomina ją Lib. Ben. Łask. (t. II, 9). Wchodziła w skład dóbr Marchwacz. 5.) **M.** *Królewska* al. *Wielka*, w dok. *Modlna*, wś i folw., pow. koniński, gm. i par. Stare Miasto, leży nad strum. Pokrzywnicą, przy szosie konińsko-kaliskiej, o 6 w. na płd. od Konina. Ma 25 dm., 240 mk. (Polaków i Niemców), 784 mr. ziemi żytniej, szczerkowatej. Kopalnia gliny i cegielnia. W 1827 r. 11 dm., 130 mk. Według regestrów poborowych z 1579 r. należy do sstwa konińskiego i ma 8 łanów (Pawiński, Wielkop. I, 238). Folw. M. Królewska rozl. mr. 439: gr. or. i ogr. mr. 383, łąk mr. 43, past. mr. 48, nieuż. i place mr. 15; bud. mur. 6, z drzewa 2; są pokłady torfu. Folw. ten w r. 1868 oddzielony od dóbr Stare Miasto. 6.) **M.** *Księża* al. *Mała*, w dok. *Modlna*, nad strum. Pokrzywnicą (Pową ?), pow. koniński, gm. i par. Stare Miasto (Konin), odl. od Konina w. 7, dm. 17, mk. 103 i 247 mr. ziemi W 1827 r. wś rząd., 10 dm., 90 mk. Wś ta stanowiła uposażenie proboszcza par. Stare Miasto (Konin). Por. Lib. Ben. Łask. (t. 1, 241). 7.) **M.** al. *Wydyrka*, wś, pow. koniński, gm. i par. Rzgów, odl. 15 w. na zach.-płd. od Konina, o 4 w. od rz. Warty. Ma 28 dm., 229 mk., 48 mr. ziemi. Był tu przedtem folw. do dóbr Rzgów należący, dziś rozdrobniony. Gleba żytnia. W regestrach poborowych z 1579 r. nosi nazwę *M. Bienna* (może od Benedykta, właściciela jej w 1507 r.). Było tu wtedy 6 właścicieli. Jeden miał 2 łany, jeden 1 łan i czterech po pół łanu. Do karczmy należało ćwierć łanu (Pawiński, Wielkop., I, 236). W spisie z 1827 r. podana p. n. M. Bienna, miała 15 dm., 178 mk. 8.) **M.**, wś, pow. ciechanowski, gm. Regimin, par. Lekowo, odl. o 14 w. od Ciechanowa. Ma 42 dm., 383 mk., 1140 mr. gr. dobr., 42 nieuż. W 1827 r. 23 dm., 141 mk. Folw. M. i Modełka, z wsiami M., Modełka i Józefowo Modełki. W 1866 r. rozl. dominialna wynosiła mr. 1449. Wś M. os. 55, z gr. mr. 309; wś Modełka os. 21, z gr. mr. 487; wś Józefowo Modełki os. 4, z gr. mr. 26. 9.) **M.**, wś włośc., pow. mławski, gm. Kosiny-Stare, par. Mława, odl. o $2^1/_2$ w. od Mławy. Posiada urząd gm., ma 26 dm., 255 mk., 625 mr. gr. dobr., 3 nieuż. W 1827 r. wś rząd., 12 dm., 76 mk. *Br. Ch.*

Módłki, niem. *Modtken*, *Modlken*, dok. *Mottilkau*, *Molcken*, wś na pol.-prus. Mazurach, pow. niborski, st. p. Muszaki, okr. urz. stanu cywil. Bartoszki. M. wspominane w księgach czynszowych już 1436 r. Wilhelm v. Eisenberg, w. komtur, odnawia r. 1498 mieszkańcom list, nadający im 18 włók na prawie chełm. Dan w Królewcu, w środę po rozesłaniu śś. Apostołów r. 1498. W M. otrzymał Jerzy Blumenstein Kwiatkowski 1565 r. 15 włók i 2 mr. na prawie lennem. Strumyk w M. nazywał się Milewski. W M. mieszkali r. 1600 sami Polacy (ob. Kętrz., O ludn. pol. w Pr., str. 347). W 1856 r. 133 mk. M. leżą tuż nad granicą królestwa kongresowego. *Kś. Fr.*

Modłowa, wś nieistniejąca obecnie, wspominana w Lib. Ben. Łask. (t. II, 27) jako należąca do par. Czermin w pow. pleszewskim.

Modra, niem. *Moder Fluss*, lewy dopływ. Brdy, do której uchodzi przy leśn. Fortbrueck w pow. człuchowskim. Do M. wpływa struga Honig-Fluss (niem.). *Kś. Fr.*

Modra kraina, niem. *Das blaue Laendchen*, tak nazywają czasem Kaszuby, mianowicie pow. kościerski, kartuski i wejherowski. Na-

zwa ta, zresztą u ludu pol. prawie wcale nieznana, ma pochodzić od modrego ubioru Kaszubów, według innych zaś od błękitnej powierzchni licznych jezior kaszubskich. *Kś. Fr.*

Modre, część Dąbrowy szczutkowskiej, pow. cieszanowski.

Modreniny, góra w hr. spiskiem (Węg.) na płd.-wsch. od Lubowni Nowej, między Jakubianką pot. (od zach.) a Lubownym pot. (od wsch.), pod 38°22′45″ wsch. dłg. g. F., a 49°15′54″ płn. sz. g. Wznies. 819 m. npm. Miejsce znaku triang. *Br. G.*

Modritz (niem.), (*Modrzyce*), 1426 r. *Modericz*, wś, pow. kożuchowski (Freistadt) w 1843 r. 60 dm., 423 mk. (92 kat.), par. ew. Neusalz, szkoła w miejscu.

Modrowa góra, wzgórze wznoszące się na płn. od wsi Krowicy Lasowej w pow. cieszanowskim, pod 40°50′28″ wsch. dłg. g. F., a 50°5′52″ płn. sz. g., dochodzi 261 m. npm.

Modrówka, al. *Mądrówka*.

Modry staw al. *Niebieski*, niem. *Blauer See*, węg. *Késmáski Kék-tó*, staw tatrzański u płd. stóp Jagnięcego wierchu (Weisseseespitze, 2235 m.), w dolinie kieżmarskiej, w zach. jej części, w dzikiej kotlinie, między Jastrzębią turnią (od płd.) a Jagnięcym wierchem (od płn.). Staw ten jest daleko mniejszy od Czarnego stawu, w tejże samej dolinie leżącego, na płd.-wsch. od M., zawiera bowiem 0·17 ha. Należy do gm. miasta Kieżmarku. *Br. G.*

Modrycz z *Młynkami Siwkowemi* i *Szkolnikowemi*, wś w pow. drohobyckim, 6 kil. na płd. od sądu pow., st. kol. i urz. poczt. w Drohobyczu. Na wsch. leży Solec, na płd. Tustanowice, na zach. Hubicze i Dereżyce, na płn. Drohobycz. Płn.-zach. krawędź wsi przepływa Tyśmienica, od płd.-zach. na płn.-wsch., poczem skręca na wsch., płynie wzdłuż granicy płn., a w końcu wchodzi na obszar Drohobycza. Środkiem obszaru płynie dopływ Tyśmienicy, pot. Wisznica, z Solca od płd.-wsch. na płn.-zach. Płd.-zach. część wsi przepływa pot. Żółty, lewoboczny dopływ Wisznicy, płynący od płd. z Tustanowic, na płn., poniekąd wzdłuż granicy zach. Na praw. brzegu Wisznicy leżą w środku obszaru zabudowania wiejskie; na płn. od nich wznosi się wzgórze Modrycz do 376 m. (znak triang.); na granicy płn. leżą przysiołki: Młynki Siwkowe i Szkolnikowe. W stronie płd. lesistej, wznosi się na granicy Tustanowic góra Malinicz do 398 m. Własn. więk. (rządowa) ma roli or. 8, łąk i ogr. 7, past. 11, lasu 645 mr.; wł. mn. roli or. 612, łąk i ogr. 286, past. 564 mr. W r. 1880 było 835 mk. w gminie (między nimi 8 obrz. rz.-kat.). Par. rz.-kat. w Drohobyczu, gr.-kat. w miejscu, dek. drohobycki, dyec. przemyska. Do par. należy Solec. We wsi jest cerkiew pod wez. ś. Dymitra męcz. W dokumencie wydanym przez Jana Kazimierza d. 26 paźdz. r. 1663 (oryginał znajduje się w aktach skarbowej prokuratoryi lwows.) dla cerkwi i duchownych w M., czytamy: „Joannes filius Demetrii et Theodoris Zaszybajło cum filiis suis penes hanc ecclesiam conservantur, donatis fundis, messaliis, agris, hortis libera incisione lignorum in silva et libera coctura cerevisiae“. Okazuje się tedy, że artykuł komisyi hadziackiej był zastosowany do cerkwi i beneficyów sstwa drohobyckiego już w tym roku (Szaraniewicz, Rzut oka na benef. ruskie, str. 54). W M. jest szkoła etat. 1-klas. i kasa pożycz gm. z kapit. 459 zł. w. a. Za czasów polskich należała wś do dóbr koronnych, do sstwa drohobyckiego. W sumaryuszu dokumentów (rkp. w Bibl. Ossol. № 2837) czytamy na str. 133: „A. 1552 confirmat Sigismundus Augustus rex actum granicialem commissorialem inter bona regalia Truskawiec, Solec, Modrycz, Hubicze in terra Praemisl. sita, ac terrestria Tustanowice, nobilium Tustanowskich haereditaria, accedente collateralitate bonorum Borsław in loco campestri differentiarum 1525 expeditum“ (ob. Medenice, dok. Zygmunta I z r. 1533). W lustracyi z r. 1686 czytamy (rkp. Ossol. № 1255, str. 35) o żupie modryckiej, którą za czasów austryackich zniesiono: „Wieża jest dobra z komorą do sypania soli. W tej wieży jest panew wielka o kluczach 100, stara i po części zła; do niej kluczów dobrych teraz jest tylko 63. Druga wieża z komorą nową, niedawno zbudowaną, w której jast panewka mała o kluczach 60, a teraz nie masz tylko kluczów 33 i to bardzo złych. Wołów para do kieratu, ale trzeba drugiej pary. Kierat dobry, z którego surowica do panwi i panewki dochodzi. Skarbnica ma stary budynek z komorą i piekarnią pod jednem pokryciem. Remanentu zostało soli beczek 322“. Inwentarz ekon. sambor. z r. 1760 (rkp. w Bibl. Ossol. № 1632, str. 8 i 9) podaje o tej żupie następujące szczegóły: „Z przyjazdu od wieży starościńskiej kierat z drzewa budowany, dachem gontowym pokryty, i okno surowiczne niezłe; koła kieratne z liną, koszami et aliis requisitis dobre. Wieża stara, z drzewa budowana, dachem gontowym pokryta, drzwi do niej na biegunach z zasuwą drewnianą. Panew o kluczach 100 w roku przeszłym in octobri założona, kadź surowiczna niezła, komora na sól z drzewa budowana, drzwi do niej na biegunach z wrzeciążem i skoblem ab intra. Wieża druga i rezydencya kwotnikowska przedtem były, teraz funditus zrujnowane i rozebrane; plac około żupy płotem dobrym ogrodzony z chrustu, w nim wrota proste z deszczek. Podsadkowie tej żupu: Michał Nabijacz, Maksymicka wdowa, Matwij, Stefan Pachołek, Stefan Bednarz, Mi-

chał Bednarz, Andrzej Bednarz, wójt, każde z nich ma chałupę i ogródek; Lejzor Bujnowicz i Bujniczka wdowa. Ci wszyscy, prócz wójta, każdy zosobna płacą pogłównego na rok ogólnie zł. 12. Tę żupę skończona administracya JmP. hetm. poln. subarendowała ad diem primam julii 1761 za sumę 3500 złp. W tejże żupie za panew nową, potrąciwszy używanie onej przez kwartał, benifikowano przeszłej administracyi 1100 złp." Siarczyński pisze w dykcyonarzu (rkp. Ossol. № 1825): „Studnia wody słonej jedna używana, dwie opuszczone. Jej głębokość 25, a wysokość wody 10 sążni. Sto funtów surowicy wydaje 24 fun. soli. Na 1 cerunie i 2 panwiach warzy się rocznie 22,400 centn. soli". Dobywanie soli zostało zaniechanem w 1839 r. *Lu. Dz.*

Modryń, dawniej *Modryń Wielki*, wś i folw., pow. hrubieszowski, gm. Mircze, par. r. l. Hrubieszów, r. g. Modryń, odl. od Chełma 62 w., od Hrubieszowa 16 w., od Bugu 10 w. Posiada cerkiew paraf. i szkołę począt. Osad włośc. 65 było w r. 1864, teraz jest 78 i zajmują one przestrzeń 721 mr. Ziemi cerkiewnej 92 mr. W 1827 r. było tu 65 dm. i 368 mk. Dworska przestrzeń całości wynosi 2221 mr., z którego to obszaru oddzielony został hypotecznie w 1882 r. folw. Anusin rozl. mr. 410: ziemi or. i ogr. mr. 368, łąk mr. 42. Folw. ten ma dom mieszkalny drewn., budynki dla służby, gospodarskie 2 bud. mur. i 5 drewnianych. Folw. główny M. ma ogólnej przestrzeni 1811 mr., a w tem ogr. 27 mr., pól or. 730 mr., łąk 150 mr. i lasów 904 mr. Budynków gospodarskich mur. 10, drewn. 7. Dwór nowo wzniesiony mur., oficyny drewn., domów dla służby 5 drewn., stary dwór w połowie mur., zajazd mur., cegielnia, wiatrak, wapniarka w której wapno marglowe (hidrauliczne) wypala się do 10 pieców rocznie. Grunta wszystkie są co do położenia faliste, położenie niskie, oszuszone doliny stanowią wyborne łąki, ziemia bardzo przepuszczalna; pod warstwą 3-ch stóp czarnoziemu znajduje się szczery ziarnisty piasek; w części płd., więcej wyniosłej, grunta przeważają gliniaste, w stronie płd.-zach. od folw. borowina na przestrzeni 60 mr., w warstwie półtory stopy grubości, z podłożem z marglu, jest to ziemia najurodzajniejsza, która na 15-letnim nawozie wydaje 8 do 10 ziarn pszenicy. Za czasów austryackich przez M. szedł trakt solny, którym na płn. wieziono sól z Galicyi i wino z Węgier, teraz przechodzi trakt fabryczny, komunikujący cukrownie Mircza i Poturzyna z Hrubieszowem i koleją w Chełmie. Cukrownia mirecka oddalona o w. 3 a od folw. Anusin w. 2, dla której rozwiniętą jest plantacya buraków. M. jest bardzo starą osadą, należał on do sstwa hrubieszowskiego a następnie, w początkach XVIII w., przyłączonym został do sstwa grodowego grabowieckiego. Za rządów austryackich M. sprzedanym został i od tego czasu stanowi prywatną własność. Na gruntach M. znajdują się mogiły sięgające odległej starożytności; na granicy Mircza wysoka mogiła, z której podobną widać w Moniatyczach w odległości $3\frac{1}{2}$ mil, w lesie w części zachodniej na przestrzeni dość znacznej rozrzuconych mniejszych i większych mogił kilkadziesiąt. Gdy w r. 1879 właściciel wybrał miejsce na nowy dwór na polu przy folwarku, sądził że wybrany wzgórek był naturalnem wzniesieniem, tymczasom przy kopaniu fundamentów w głębokości 3-ch łokci natrafiono na kości ludzkie i końskie i cały wzgórek okazał się nasypem; pomiędzy kośćmi znaleziono garnuszek bardzo gruby, innego jak dzisiejsze kształtu. M. był kilkakrotnie niszczony, najbardziej za Jana Kazimierza; Szwedzi spalili wszystkie budynki i cerkiew, w następnych latach podług lustracyi sstwa wysiewano tylko tak u włościan jak w dominium 7 ćwierci żyta i 10 ćwierci owsa. Wykazy urzędowe z r. 1787 wskazują, że pod osadami włościańskiemi było tylko użytków mr. 347 i dopiero w tym wieku M. został więcej zaludnionym a włościanom oddaną została ta przestrzeń jaką dziś posiadają. Około 1825 r. właściciel M. Michał Koźmiński, pułkownik wojsk pols., zaczął regulować majątek, następny dopiero nabywca Władysław Milowicz ostatecznie urządził dobra, pobudował nowy folwark Anusin i podniósł kulturę; dzisiejszym właścicielem M. i Anusina jest Kazimierz Milowicz. Ostatnim sstą grabowieckim był Wilga; rezydował on w Łokaczach, w M. zaś zarządzał przez swego komisarza; siostra jego panna wymurowała swoim kosztem cerkiew w M. i kazała się pochować przed drzwiami głównemi. Cerkiew tutejsza założoną była pierwotnie przez Władysława Jagiełłę w 1406 r.

Modryniec, dawniej *Modryń Mały*, wś, pow. hrubieszowski, gm. Mircze, par. r. l. Hrubieszów, r. g. Modrzyń, odl. od Chełma 60 w., od Hrubieszowa 14 w., od Bugu 10 w. Hypotecznie rozdzielony na dwie połowy, stanowi dwie odrębne własności: 1) M. lit. A miał w r. 1864 osad włośc. 35, dziś 41, należy do nich 268 mr. ziemi, dwors. zaś przestrzeni jest w ogrodach i polach or. 607 mr., w łąkach 97 m., w lasach 226 mr. W 1827 r. było tu 71 dm. i 405 mk. Budynków gospodarskich mur. 7, drewn. 7, oprócz tego dwór mur., oficyny drewn. i 3 domy dla służby, młyn, wiatrak i cegielnia. 2) M. lit. B miał w r. 1864 osad włośc. 36, dziś jest 43, zajmują one przestrzeń 322 mr., dwors. ogrody i pola 420 mr., łąki 109 mr. i lasów 340 mr.; bud. gospodar. mur. 3, drewn. 7, dwór i oficyny mur., domów dla

służby 5. Ziemia w całym M. jest czarnoziemem z przepuszczalnem podłożem, położenie faliste z naturalnemi spadkami, w ogóle niskie, wśród pól rozsiane jeziorka, które rowami osuszone, stały się wybornemi łąkami. M. jest bardzo starą osadą, w miejscu dzisiejszego folwarku M. lit. B. był kiedyś obronny zameczek, którego ślady pozostały w resztkach wałów i kanałów; w XVII w. był własnością rodziny Modryńskich. W XVIII w. stanowi kolokacyą 17 właścicieli, nareszcie w połowie tego wieku Olszewski skupuje części i tworzy jeden folwark, a od córki jego w r. 1797 kupili M. bracia Milowicze i pomiędzy siebie rozdzielili, tworząc dwa folwarki. W początkach bież. wieku w M. były 2 młyny wodne, z dochodem złr. 100, które wszystkie łąki zalewały i tworzyły bagna i błota; wówczas całej ziemi ornej było tylko 120 mr. Z tego czasu przechował się na gruncie kontrakt dzierżawny arendy, którym właściciel zobowiązuje arendarza do utrzymywania przy karczmie dwóch par wołów do wyciągania podróżnych z błota. Po spuszczeniu stawów, łąki stały się wybornemi a drogi się poprawiły. Niegdyś na gruntach M. istniała wś nazywana Żabokruki, która następnie uległa zniszczeniu. W dokumentach z XVI w. już o niej nie ma wzmianki, choć do dziś lud miejsce gdzie wieś ta stała, nazywa Żabokrukami.

Modrza, tak zowie się w średnim biegu potok *Bełchówka* (ob.). *Br. G.*

Modrzany, wś, pow. pińczowski, gm. i par. Książnice Wielkie. W 1827 r. wś duch., 11 dm., 111 mk. W XV w. własność (w połowie?) opactwa tynieckiego, ma 8 łanów kmiecych i daje dziesięcinę kolejno biskupowi krakow. i proboszczowi miejscowemu (Dług. II, 168 i III, 213). *Br. Ch.*

Modrze 1.) wś, pow. poznański, 44 dm., 522 mk., wszyscy kat., 216 analf. Kościół kat. par. należy do dek. bukowskiego. Poczta na miejscu, gośc. o 5 kil., tel. w Stęszewie o 7 kil., st. kol. żel. w Czempinie o 12 kil., w Buku o 18 kil. Obszar dworski ma 4345 mr. rozl., 19 dm., 389 mk., 53 ew., 336 kat., 202 analf. M. należy do rzędu starożytnych grodów książęcych wielkopolskich. Z grodu tego nic ma dziś śladu, tylko znalezione w okolicy cmentarzysko stwierdza starożytność osady. W grodzie tym zakończyła życie d. 9 stycznia 1265 r. Elżbieta księżniczka szląska, żona Przemysława I, ks. wielkopolskiego. Baszko mówi o tym zgonie: „In villa sua Modersz migravit ad Christum". M. stanowiło później także królewszczyznę, należącą do sstwa kościańskiego. Jeszcze w r. 1771 dzierżawił ją Ignacy Twardowski. Po rozbiorze kraju zostało własnością prywatną. W pierwszej połowie naszego stulecia dziedziczką była pani Engestrom z Chłapowskich, która dla zbytkowego życia zmuszona była sprzedać tę majętność w ręce niemieckie. Przy schyłku XIII w. stał już kościół w M., gdyż Andrzej Szymonowicz, biskup poznański, ustanawiając r. 1298 archidyakonaty w swej dyecezyi, już o nim wspomina. Kościół ten poświęcony ś. Idziemu, pierwotnie drewniany, jak o tem kilkakrotnie wizyty wzmiankują, groził w końcu wieku upadkiem. Wówczas proboszcz miejscowy ks. Jerzy Chudzicki, prof. w szkole akademickiej poznańskiej, wystawił w 1784 r. nowy kościół z cegły palonej. Wszystkie dawniejsze grobowce w kościele zniszczały. Obecnie jest tylko skromny nagrobek z r. 1815 Antonelli z Zakrzewskich Potockiej, kasztelanowej rogozińskiej. W okolicy M. wykopano urny. M. par. dek. bukowski, 2725 dusz (1873 r.). *M. St.*

Modrzejew, *Modrzejewo*, ob. *Modrzejów*, *Modrzejowo.*

Modrzejewski, wyb., pow. człuchowski, st. p. Lipienice, par. kat. Borzyszkowo, $1^1/_2$ mili odl., ew. Sępolno, szkoła Lubonie. Ma obszaru 1539·98 mr., 8 bud., 3 dm., 27 kat. mk. (1868 r.). Według szematyzmu dyecez. z r. 1867 było tu 42 dusz. *Ks. Fr.*

Modrzejów, dawn. *Modrzew* (dykc. Echarda), os. miejska, przedtem mko, nad rz. Czarną Przemszą, pow. będziński, gm. Górnicza, par. Zagórze (Niwka). Leży na samej granicy od Galicyi i w. ks. krakowskiego, pomiędzy Sosnowicami a Niwką, wpobliżu punktu, w którym się schodzą granice królestwa kongresowego, Szląska pruskiego i Galicyi. Po drugiej stronie granicy leżą Mysłowice. Odl. od Sosnowic 4 w., od Będzina 9 w. Posiada komorę celną 3-ej klasy, 34 dm., 676 mk. i 106 mr. ziemi należącej do mieszczan. Folw. mający 43 mr. należy do dóbr hr. Renarda. Poprzednio M. był wsią zwaną Mrowisko, w ks. siewierskiem, którą przywilej Augusta II w 1706 r. wyniósł do rzędu miast pod obecnem nazwiskiem. Dawniej na M. szedł trakt handlowy z Krakowa do Prus. W pobliżu istniała kol. fabr. Henryków, a miasto posiadało magazyn solny. Mimo to stan jego nigdy nie był pomyślnym. W 1827 r. było tu 32 dm., 229 mk.; w 1860 r. 55 dom. (4 mur.) i 433 mk. (w tem 375 żyd.). Jarmarki ustanowił tu w 1762 r. przywilej Augusta III, potwierdzony jeszcze w 1810 r. przez Fryderyka Augusta, ks. warszawskiego. *Br. Ch.*

Modrzejowa-Wólka, wś i folw., pow. iłżecki, gm. Rzeczniów, par Grabowiec, odl. 19 w. od Iłży. Ma 38 dm., 249 mk., 529 mr. ziemi włośc. i 588 mr. folw., należącej do Banku polskiego w Warszawie.

Modrzejowice al. *Antonów*, wś i folw., pow. radomski, gm. Zalesie, par. Skaryszew, odl.

17 w. od Radomia, ma ziemi dwors. 585 mr., włośc. 1244 mr., 63 dm., 651 mk. Jest tu młyn wodny. Folw. stanowi majorat gen. lejt. Ottona Furnhelma. W 1827 r. wś rząd., 37 dm., 343 mk.

Modrzejówka al. *Modrzejowica*, rzka, lewy dopływ Iłżanki, w pow. iłżeckim; płynie od wsi Pakosławia w gm. Błaziny przez Modrzejowice w pow. radomskim i pod Osuchowem wpada do Iłżanki. Przyjmuje z lew. brzegu Kobylankę, płynącą przez Skaryszów. Ob. *Chotcza*, *Iłżanka*, *Kobylanka*. *Br. Ch.*

Modrzejówka, os. należała do dóbr Makarowskich, t. j. znajdowała się w dzisiejszym pow. kijowskim, lub w sąsiedniej części radomyskiego; ob. Arch. J. Z. R., cz. III, t. 3, 663.

Modrzew 1.) al. *Modrzewy*, wś, pow. gostyński, gm. Szczawin Kościelny, par. Trębki, dm. 16., mk. 126, ziemi or. mr. 200, łąk lądowych mr. 76. Wchodziła w skład dóbr Trębki. 2.) **M.**, dawn. *Modrzewie*, wś i os. leśna, pow. łódzki, gm. Łagiewniki, par. Zgierz. Ma 14 dm., 184 mk., 251 mr. włośc.; os. leś. 1 dm., 4 mk., 2 mr. Wspomina tę wś Lib. Ben. Łask. (II, 386). Wchodziła w skład dóbr Łagiewniki (ob.). 3.) **M.**, wś, pow. siedlecki, gm Pióry Wielkie, par. Zbuczyn. Posiada szkołę począt. ogólną, 46 dm., 261 mk., 802 mr. W 1827 r. 40 dm., 218 mk. 4.) **M.** al. *Modrzewie* i *Modrzewek*, dwie wsie, folw. i os. młyn., pow. opoczyński, gm. Kuniczki, par. Kraśnica, odl. 8 w. od Opoczna. M. ma 17 dm., 365 mk., 750 mr. ziemi dwors. i 699 mr. włośc. Modrzewek ma 21 dm., 132 mk. i 312 mr. ziemi; os. młyn. 1 dm., 7 mk., 25 mr. W 1827 r. M. miał 39 dm., 220 mk.; Modrzewek 1 dm, 3 mk. Wspominana w Lib. Ben. Łask. pod nazwą Modrzewie (t. I, 637). 5.) **M.**, os. włośc., pow. słupecki. Należy do dóbr Kleczew (ob.). 6.) **M.**, nomenkl. dóbr *Kluczewsko* (ob.), w pow. włoszczowskim, par. Kuszelów. Wspomina ją Lib. Ben. Łask. (I, 546). *Br. Ch.*

Modrzewek 1.) wś i folw., pow. rawski, gm. i par. Budziszewice, odl. 23 w. od Rawy, a 7 od Budziszewic. Wś ma 10 dm., 148 mk., 223 mr. rozl. włośc. Folw. 1 dm., 11 mk., 600 mr., należy do Węgrzynowic. W 1827 r. było tu w ogóle 15 dm., 96 mk. Wspomina tę wś Lib. Ben. Łask. (II, 324). 2.) **M.**, właściwie *Modrzewie*, wś i folw., pow. piotrkowski, gm. Golesze, par. Wolborz, leży 3 w. na płd. od Wolborza, w podmokłej nizinie. Wś ma 12 dm., 99 mk., 78 mr. gr. włośc.; folw. 6 dm., 27 mk., 375 mr. Folw. M. z wsią M., kol. Leonów i Apolonka rozl. mr. 386: gr. or. i ogr. mr. 293, łąk mr. 60, nieuż. i place mr. 33; bud. mur. 4, z drzewa 8. Wś M. os. 19, z gr. mr. 92; kol. Leonów os. 10, z gr. mr. 254; kol. Apolonka os. 6, z gr. mr. 15. M. uważany jest za siedzibę rodową Modrzewskich, przodków głośnego reformatora i ztąd podawany często za miejsce jego urodzenia. O istnieniu tej wsi w początku XVI w. świadczy Lib. Ben. Łask. (II, 175). Bliskość Wolborza, w którym dziad i ojciec Andrzeja zajmowali dziedziczne stanowisko wójtów miejskich, czyni to przypuszczenie prawdopodobnem. W odległości około dwóch mil od Wolborza leży podany powyżej drugi Modrzewek al. Modrzewie, sąsiadujący niemal z miejscem wiecznego spoczynku naszego reformatora. Ów Malcz, który nabył w ostatnich latach życia, w którym umarł i został pochowany (ob. monografią Dylewskiego o Modrz., str. 155) jest to niewątpliwie dzisiejszy Małecz w pow. rawskim (na karcie woj. topogr. nosi nazwę Malcz). W pobliżu tej wsi leżą właśnie owe Węgrzynowice, których dzierżawczyni prowadziła z Modrzewskim proces o łąki (ob. Dylewski, 156). W Małeczu tym, czy też Malczu, był od XIV w. kościół par., przy którym został Modrzewski pochowany. Kościół ten już w XVII w. przestał istnieć. *Br. Ch.*

Modrzewie 1.) wś, pow. iłżecki, gm. Tarczek, par. Świętomarz. Ma 14 dm., 93 mk., 220 mr. dwors. i 70 mr. włośc. W XV w. dziedzicem połowy (2 łany) jest Nagorski, druga połowa (2 łany) należy do bisk. krak. Dziesięcinę bierze pleban w Waśniowie (Dług. II, 474). 2.) **M.**, kol. włośc., pow. rypiński, gm. i par. Gujsk, odl. o 24 w. od Rypina, ma 26 dm., 257 mk., 343 mr. obszaru, w tem 189 mr. roli. 3.) **M.**, ob. *Modrzew*. *Br. Ch.*

Modrzewie, folw., pow. wągrowiecki, 1 dm, 29 mk., należy do gm. i dom. Stępuchowa. Poczta i tel. w Janowcu. Wspomina tę miejscowość (por. *Kozielsko*) Lib. Ben. Łask. (t. I, 140). *M. St.*

Modrzewie pole, łan we wsi Kłomnice, pow. noworadomski (ob. Lib. Ben. Łask., I, 519).

Modrzewiec 1.) os., pow. wieluński, gm. Skrzynki, par. Cieszęcin, odl. od Wielunia w. 35, dm. 4, mk. 5, Tartak dla lasów węglewickich. 2.) **M.**, folw., pow. piotrkowski, gm. Kleszczów, par. Sulmierzyce. Ma 2 dm., 7 mk., 183 mr. *Br. Ch.*

Modrzewina, os. włośc., pow. kozienicki, gm. Grabów nad Pilicą, par. Stromiec, odl. 33 w. od Kozienic, 2 dm., 197 mr. Była tu kopalnia rudy żelaznej, czynna w 1826 r. Dobywano około 4500 kibli rudy 31% dającej.

Modrzewo, niem. *Moddrow*, dobra, pow. bytowski. R. 1345 d. 19 kwiet. nadaje Kazimierz z Tuchomia, rycerz (miles), słudze swemu Henrykowi Rosen lasy między Wikowem a „Ritasetz" i łąkę „circa Camentz" z wielkiem i małem sądownictwem. Po osadzeniu tych dóbr będzie nam płacił 8 szel. co rok i służył na koniu wartującym 10 grzywien. Przywilej ten potwierdza r. 1576 ks. Barnim

krewnym braciom Bartusowi, Michałowi, Pawłowi i Andrzejowi Rosen; tejże samej łaski doznają r. 1607 od ks. Franciszka, Krysztof i Michał Stendek, Jakób i Tomasz, Marek i Paweł Riges, Tomasz Zinne i Maciej Pacholke, a r. 1621 od ks. Bogusława XIV familie Stendek, Zinne i Riges. R. 1515 nadaje Bogusław X w Szczecinie Jerzemu Mieścinie, Stendekowi i Marksowi von der Mudderow wś Mudderow i las między Wikowem a Rithasatz wraz z łąką w granicach jak je posiadali przodkowie, czynsz i służba jak wyżej (ob. Cramer: „Gesch. der Lande Lauenburg u. Bütow", II, 174—176). R. 1437 płaciło M. od 40 włók 8 szelągów czynszu i czyniło 1 służbę, prawo zaś miało chełm. (tamże 303 i 304). Według taryfy z r. 1648, gdzie uchwalono podwójny pobór i potrójną akcyzę, płacili w M. possessores od wł. folw. 20 i od 3 ogrod. 20 flor. 24 gr. (ob. Roczn. Tow. Nauk. w Pozn. 1871, str. 199). *Kś. Fr.*

Modrzyce, wś, na miejscu której założoną została twierdza Iwangród, w pow. nowoaleksandryjskim. Wieś tę przeniesiono na grunta wsi Rycice.

Modrzywie, wś, pow. lipnowski, gm. Skępe, par. Ligowo, odl. o 21 w. od Lipna, ma 7 dm., 42 mk., 90 mr. gruntu dobrego.

Modszadowo, odnoga wielkiego jez. raduńskiego, pod Łączyńską hutą w pow. kartuskim (ob. Program realnej szkoły gdańskiej ś. Jana z r. 1869, str. 20). *Kś. Fr.*

Modymie, ob. *Modyń*.

Modyń al. *Modymie*, góra lesista i szczyt w paśmie Jasieńczka (ob.), w dziale Mogilnicy, na granicy pow. limanowskiego i sądeckiego, a na granicy gmin Zalesia, Młyńczysk i Woli Kosnowej, pod 38° 2′ 40″ wsch. dłg. F., a 49° 37′ 21″ płn. sz. g. U płn. stóp wytryska pot. Jastrzębski, dopływ Dunajca, i potok Zbłudzki, płynący zrazu na zach., potem na płd. do pot. Kamienicy. Na południowej stoczystości ma swe źródła Czarna Woda, dopływ Dunajca. Wznies. 1032 m. Miejsce znaku triangul. *Br. G.*

Modyń al. *Modynia*, przysiołek mczka Łącka, w pow. sądeckim.

Modyszki, jezioro w pow. suwalskim, ob. *Kadaryszki* (III, 658).

Modzele, było to podobno dawne godło wojenne z zawołaniem Bojcza, ztąd herb Modzelewskich zwie się Bojcza.

Modzele 1.) okolica szlachecka w pow. płońskim, gm. Modzele. W obrębie jej mieszfzą się następujące wsie: a) M.-Bartłomieje, colw. nad rz. Sonią (Modzelówką), par. Nowemiasto, odl. o 24 w. od Płońska a 8 w. od Gąsocina, st. dr. żel. nadwiślń., ma 8 dm., 84 mk. W 1827 r. 16 dm., 99 mk. Jest tu młyn wodny, tartak, cegielnia. Folw. ze wsią t. n. i wś Jurzyno mają rozl. ziemi dwor. mr. 769: gr. or. i ogr. mr. 460, łąk mr. 59, pastw. mr. 26, lasu mr. 190, nieuż. i place mr. 34; bud. mur. 8, z drzewa 11. Wś M.-Bartłomieje os. 4, z gr. mr. 2; wś Jurzyno os. 28, z gr. mr. 171. b) M.-Bielne, wś, par. Klukowo, odl. o 20 w. od Płońska, ma 2 dm., 25 mk. W 1827 r. 8 dm., 41 mk. Rozl. mr. 252: gr. or. i ogr. mr. 142, łąk mr. 31, pastw. mr. 6, wody mr. 1, lasu mr. 67, nieuż. i place mr. 5; bud. mur. 1, z drzewa 11. c) M.-Kubice, wś, par. Klukowo, odl. o 18 w. od Płońska, ma 6 dm., 52 mk., 50 mr. gr. dobr., 34 nieuż. W 1827 r. 5 dm., 35 mk. d) M.-Raki, folw., par. Nowemiasto, odl. o 25 w. od Płońska, ma 6 dm., 44 mk., 310 mr. gr. dobr., 9 nieuż. Według danych Tow. Kred. Ziem. Rozl. mr. 392; gr. or. i ogr. mr. 318, łąk mr. 10, lasu mr. 56, nieuż. i place mr. 8; bud. z drzewa 9. e) M.-Żelazy, folw., par. Klukowo, odl. o 19 w. od Płońska, ma 2 dm., 21 mk., 248 mr. gr. dobr., 6 nieuż. Według Tow. Kred. Ziem. rozl. mr. 329: gr. or. i ogr. mr. 140, łąk mr. 27, pastw. mr. 3, lasu mr. 151, nieuż. i place mr. 8; bud. mur. 1, z drzewa 7. Prócz powyższych w spisie z 1827 r. wymienione są: M.-Białokozy (par. Klukowo), 2 dm., 9 mk., a w spisie Zinberga—M.-Penkale (par. Nowe-Miasto). M. gm., należy do sądu gm. III okr. w Kucharach, ma 468 dm., 5813 mk., gruntu 12931 mr., w tem 1036 mr. nieuż. W gminie znajduje się: 1 kościół katol., kościół ewang., dom modlitwy, synagoga, 2 szkoły, 6 żydowskich hederów, 2 młyny wodne, 1 gorzelnia, 1 browar, 3 cegielnie, urząd gminny, kasa wkładowo-zaliczkowa, zajazd, 9 karczem. W skład gminy wchodzą następujące wioski: Biskupice, Czarnoty, Florentynowo, Gawłówek, Gawłowo, Gaj, Gucin, Gościmin-Wielki, G.-Starawieś, Gościmin, G.-Zawady, Janopole, Julianowo, Jurzyn, Jurzynek, Karolinowo, Latonice, Łuszczewo, Modzele-Bartłomieje, M.-Raki, M.-Żelazy, M.-Bielne, M.-Kubice, Miszewo, M.-Wielkie, M.-Cegielnia, M.-Czerne, M.-Strzembiska, M.-Dębiny, Nowemiasto, Rostki-Małe, R.-Duże, Ruszkówek, Szczawin, Szczawińska Wólka, Władysławowo, Winniki, Wyrzyki-Penkale, Zagwizdy, Zarynie, Zasonie, Zawady-Krogule. 2.) **M.**, wś szlach. nad Narwią, pow. makowski, gm. i par. Sieluń. W 1827 r. 14 dm., 55 mk. 3.) **M.**-*Cichawy*, wś, pow. pułtuski, gm. Gołębie, par. Klukowo. W 1827 r. 9 dm., 55 mk. 4.) **M.**-*Górki*, wś szlach., pow. łomżyński, gm. Kossaki, par. Rutki. W 1827 r. 8 dm., 45 mk. 5.) **M.**-*Skudosze*, M.-*Starawieś* i M.-*Wypychy*, wś szlach., pow. łomżyński, gm. i par. Puchały. W 1827 r. M.-Skudosze 24 dm., 124 mk.; M.-Starawieś 42 dm., 223 mk. i M.-Wypychy 20 dm., 119 mk. Jestto gniazdo rodowe Modzelewskich, wspominane w ak-

tach z 1403 r. 6.) **M.**-*Bielino*, wś, pow. szczuczyński, gm. Radziłów, par. Wąsosz. W 1827 r. 16 dm., 98 mk. Folw. M.-Bielino z wsią t. n. i wsiami: Ciemianka i Jodłówka rozl. mr. 428: gr. or. i ogr. mr. 312, łąk mr. 108, nieuż. i place mr. 8; bud. mur. 3, z drzewa 5; płodozmian 10-polowy. Wieś M.-Bielino os. 17, z gr. mr. 26; wś Ciemianka os. 18, z gr. mr. 55; wś Jodłówka os. 5, z gr. mr. 11. 7.) **M.**-*Wądołowo*, wś szlach., pow. szczuczyński, gm. i par. Białaszewo. W 1827 r. 19 dm., 105 mieszk. *Br. Ch.*

Modzerowo 1.) dok. *Modzurowo*, wś, pow. włocławski, gm. Łęg, par. Włocławek. Posiada szkołę początkową ogólną. Należała do dóbr biskupstwa włocławskiego (Pawiń. Wielkop., II, 13). W 1827 r. rządowe kolonie, mają 33 dm., 287 mk. 2.) **M.**, w dok. *Modzurowo, Modzurzowo*, wś i os. nad jez. Modzerowskięm, pow. kolski, gm. Izbica, par. Modzerowo, odl. od Koła w. 18; od Brdowa na wsch. o 3 w. Posiada kościół par. drewniany, szkołę początkową ogólną, 35 dm., 379 mk., 678 mr. ziemi. W 1827 r. 23 dm., 197 mk. Kościół i parafia powstały tu dopiero w końcu XVI w. (1591 r.), w regestrach poborowych z lat 1557—66, M. podane jest w par. Izbica. Stanowiło ono wtedy własność Mateusza Komorowskiego, miało $5^1/_2$ łanów kmiecych, 1 zagrodnika, 1 rzemieślnika (Pawiński, Wielkop., II, 21). Dziesięcinę kmiecie dawali prob. w Bierzwienny (Łaski, Lib. Ben., II, 450). Modzerowo paraf., dek. kolski: 1010 dusz. *Br. Ch.*

Modzerowskie jezioro w pow. kolskim, pod wsią t. n., stanowi właściwie nie osobne jezioro, lecz wschodnią odnogę jeziora, którego zachodnia część nosi nazwę Dłuskiego jeziora al. Długiego. Jezioro to miało poprzednio zajmować znacznie większy obszar, jak o tem świadczą bagna rozciągające się w południowej części około os. Kalisz i Lelechowo. Na wyniosłych brzegach jeziora od wsch. leży wieś Modzerowo. Obecny obszar jeziora wynosi 125 mr. *Br. Ch.*

Modzerzewo, kol., pow. koniński, gm. Sławoszewek, par. Kleczew, odl. 18 w. na płn. od Konina, o 3 w. od Kleczewa, ma 1 dm., 7 mk. niemców, 72 mr. ziemi pszennej.

Modziel, niem. *Modzieler-See*, jez., pow. człuchowski, nazywa się także Wielkie; do jez. uchodzi rz. Dybrzyca (Sbritze). *Kś. Fr.*

Modziel, wś nad jez. t. n., pow. człuchowski, st. p. Zielona, par. kat. Borzyszkowy, ew. Sępolno, ma 591·25 mr. obszaru, 17 bud., 9 dm., 70 mieszk. (1868 r.), 54 katol., 16 ewang. *Kś. Fr.*

Modzinowe, leśnictwo do huty Międzyborz należące.

Modzne, dziś *Miedzno*, była to wś w par. Grochowo, w pow. kutnoskim, wymieniona przez Lib. Ben. Łaskiego (t. II, 476), obecnie jest to część wsi Grochów.

Modzoliszki, ob. *Mozoliszki*.

Modzoły, os., pow. lipnowski, gm. Oleszno, par. Zaduszniki, odl. o 18 w. od Lipna, ma 2 dm., 13 mk., 15 mr. gruntu. Należała do wsi Kisielewo.

Moehlten, wś, pow. Kładzko na Szląsku. Dwie części: M. i Boemischwinkel.

Moelke, wś, pow. kładzki na Szląsku. Fabryki płótna i kopalnie węgla.

Moehnersdorf, 1369 r. *Meynhartsdorf*, wś, pow. bolkowicki na Szląsku.

Moehsen (niem.) al. *Koellm Pakrepschen*, wś, pow. ragnecki, st. p. Trapoehnen, ma 1171 mr. obszaru. W 1856 r. 35 mk. *Kś. Fr.*

Moellen *Gross* (niem.), wś nad Baltykiem, ze st. p. i dobra ryc., pow. koszaliński, 13 kil. na płn.-zach. od m. powiat. Gleba urodzajna, sieją najwięcej pszenicę; liczne pokłady torfowe. W 1877 r. 380 mk. ew. trudniących się rolnictwem, hodowlą bydła i rybołówstwem. Wś ta ma zakład kąpielowy; w lecie r. 1876 bawiło tu 247 osób. We wsiach pobliskich nad morzem leżących, jako to w Nest, Bauerhufen i Sorenbohm liczono w tym czasie 581 gości. Do Koszalina idzie poczta raz na dzień, w czasie kąpielowym zaś 2 razy. *Kś. Fr.*

Moellendorf pod Markowicami, folw., pow. inowrocławski, ob. *Gaj*. Poczta w Markowicach. *M. St.*

Moeltig, wś, pow. lignicki, par. Parchwitz.

Moenau (niem.), ob. *Manjow*. *A. J. P.*

Moench, karczma, pow. inowrocławski, 2 dm., 19 mk., należy do dom. i gm. Siemonki. Poczta w Włostowie. *M. St.*

Moenchen-*Grebin* (niem.), ob. *Grabiny*.

Moenchfurt, folw. do Herrnmotschelnitz, pow. wołowski.

Moenchgut (niem.). Tak zwano dawniej Kamionki w pow. ządzborskim, ze względu na to, że dobra te należały do klasztoru eremitów ś. Augustyna w Reszlu. *Kś. Fr.*

Moenchhof (niem.), 1395 r. *Sandkow*, 1400 *Gantkow*, wś i folw., pow. lignicki. Dawniej własność klasztoru cysterek w Trzebnicy, następnie rząd. W 1843 r. 29 dm., 189 mk. (4 kat.).

Moenchmotschelnitz (niem.), 1202 r. *Motsidliza*, 1443 *Monche Motczidlinitcz*, wś i folw. pow. wołowski. Własność klasztoru lubuskiego do 1810 roku. Obecnie dobra prywatne. W 1843 r. zamek, 88 dm., 468 mk. (176 ew.).

Moenchswald, góra na Łużycach (ob. t. V, 840).

Moenchswald, os. leśna w Hennersdorf, pow. jaworski.

Moenchswall, góra pod Geppersdorf, pow.

lwowski na Szląsku. Stał tu podobno kiedyś klasztor.

Moenchswerder al. *Mniszy Ostrów*, ob. *Chojnice*.

Moenichhof, ob. *Mnichy*.

Moensdorf (niem.) 1.) *Klein* al. *Manchsdorf* (dok. *Mingensdorf*), majątek chełm., pow. reszelski, st. p. Reszel o 3 kil. odl., okr. urz. stanu cywil. Soweiden; zawiera 88 ha roli or. i ogr., 8 łąk, 5 past., 1 nieuż., razem 102 ha; czysty dochód z gruntu wynosi 893 mrk. Właśc. Juliusz Firley. W 1856 r. 31 mk. 2.) **M.** *Gross* (niem.), wś, pow. reszelski, st. p. Reszel, okr. urz. st. cywil. Soweiden. W 1856 r. 317 mk. R. 1368 nadaje Jan, bisk. warm., wiernemu Heinken de Mynien, lokatorowi wsi Hoemborn, 4 włóki, które bisk. kupił był od kasztelanów zamku reszelskiego (a Castelanis castri Resil), celem osadzenia wymienionej wsi. Za jego trudy dajemy mu 6 wł. wolnych od czynszu na prawie chełm. wraz z sołectwem; ma także mieć wolne rybołóstwo w jez. Clawogen, ale tylko małemi narzędziami i dla własnej potrzeby, i prawo polowania na zające. Z karczmy będzie pobierał połowę czynszu, kary pieniężne z mniejszego i $^1/_3$ z większego sądownictwa. Chcemy także, aby duża dolina, leżąca przy polach Hofacker zwanych, była własnością całej gminy jako błonie i aby tym, którym przy podziale wyznaczono pola po za granicami wsi (quorum portiones super dictam villam ceciderunt), dano inne w obszarze zwanym „vorlanden“. Po 3-ch latach wolnych będą mieszkańcy na Boże Narodzenie płacili po pół grzywny i 2 kury i 2 korce żyta do zamku reszelskiego; przyłączamy ich także niniejszem do parafii reszelskiej. Datum Heilsberg. R. 1389 dodano do wsi tutejszej jeszcze $7^1/_2$ wł. boru i puszczy. R. 1617 postanowiono, że na przyszłość mieszkańcy będą dawać zamiast 2 korcy żyta, tylko 2 korce owsa, ponieważ nałożono na nich tłokę, do której dawniej nie byli zobowiązani (Cod. dipl. Warm., II, str. 432). Według lustracyi z r. 1656 było w M. 53 wł., 16 gburów, 2 sołtysów, dawali 2 łaszty i 20 korcy owsa, 94 kur, 17 gęsi, 150 flor. czynszu; 3 posiadłości były puste, 4 w bardzo lichym stanie (ob. „Zeitschr. für d. Gesch. Ermlands“, 1880, str. 269 i 270). 3.) **M.** *Gross* (niem.), os. leśna, pow. reszelski, st. p. Bergenthal. *Kś. Fr.*

Moerken (niem.), ob. *Mierki*.

Moerschelwitz, 1371 r. *Mirslewicz*, wś i dobra, pow. świdnicki, szkoła ewan. W 1843 r. 48 dm., 274 mk. (53 kat.).

Moerszewen (dok.), ob. *Mierzejewo*.

Moesen, 1370 r. *Mesnow*, 1378 *Mezin*, wś, pow. nissański. Sołtystwo dziedziczne ma 197 mr.; prócz tego jest 17 gosp., 15 ogrodz., 14 komor., mających 1865 mr. Dochód obliczony na 3147 tal. Gleba żyzna. Szkoła Rathmannsdorf. *Br. Ch.*

Moesendorf, ob. *Meesendorf*.

Moeskenberg al. *Meskenberg*, *Riekenhof* (niem.), wś, pow. elbląski, st. p. Gronowo, okr. urz. st. cywil. Neuhof, zawiera 888 mr., czyli 226 ha, 21 dm., 26 dymów, 134 mk., 64 koni, 153 sztuk bydła. Wś ta zwała się dawniej Tannhaeuser. R. 1557 nadaje rada miejska w Elblągu burmistrzowi Jakubowi Rieke puste miejsce Tannhaeuser zwane, za rocznym czynszem wynoszącym 20 grzywien od włóki, aby je osadził. Drzewo opałowe i budulcowe dla własnej potrzeby może brać z pobliskiego lasu. Dobra te obejmowały 12 włók i zwały się także Riekenhof. Po śmierci Riekego 1561 r. przyszły do podziału między 3-ch zięciów zmarłego (ob. Der Elbinger Kreis von Rhode, Danzig, 1869, str. 91). *Kś. Fr.*

Moesland (niem.), ob. *Międzyłęż*.

Moeslitz, ob. *Mosswitz*.

Moesse (niem.), bagna między Więcborkiem a Sępolnem, pow. złotowski, w dok. z r. 1225 *Conawi* zwane (ob. Schmitt: „Der Kr. Flatow“, str. 108).

Moetzlin (dok.) al. *Meslino*, *Moycellin*, wś na Pomorzu, pod Kołobrzegiem. R. 1238 d. 16 marca potwierdza papież Grzegorz IX joanitom ich posiadłości w Sławnie, w Jestin i w Meslino, które im byli nadali ks. Raciborz i Bogusław, synowiec jego. Datum Laterani (ob. Perlbach: P. U. B., str. 54). R. 1309 d. 7 lipca sprzedają Jan i Otto, synowie rycerza Marquarda Rugenwold, wś M. kapitule w Kołobrzegu. Datum Colberg (tamże, str. 593).

Moewenhaken (niem.), leśnictwo, pow. fiszhuski, st. Piława. W 1856 r. 11 mk.

Mogahnen (niem.), wś na Litwie pruskiej, pow. fiszhuski, st. p. Gruenhoff, ma 1600 mr. obszaru. W 1856 r. 84 mk. Okr. urz. stanu cywil. Pluttwinnen. *Kś. Fr.*

Mogaiten (niem.), wś na Litwie prus., pow. fiszhuski, st. p. Pobethen, okr. urz. stanu cywil. Woytnicken. W 1856 r. 41 mk. *Kś. Fr.*

Mogel (niem.), ob. *Mogiła*.

Mogiel, folw. do Gross-Rauden, pow. rybnicki.

Mogielanka al. *Mogielniczka*, rz. w pow. grójeckim, poczyna się trzema strumieniami płynącemi ku płd. od Wilkowa, Gorzeszkotów i Woli Pogroszewskiej i łączącemi się pod Błędowem. Płynie ku płd. pod Dańkowem, Mogielnicą, poczem przybiera kierunek płd.-wsch. i pod Przybyszewem wpada dwiema odnogami z lew. brz. do Pilicy. Długa 26 w. Powyżej Przybyszewa przyjmuje strugę płynącą z płn. od Łęczeszyc, Goszczyna i Długowoli. Na mapie hydrogr. nazwana jest nadto od Błędowa do Mogielnicy *Rawką*, niżej do ujścia *Nizią*. *J. Bliz.*

Mogielnica 1.) os. miejska, dawniej mko, nad rz. Mogielanką, pow. grójecki, odl. 17 w. od Nowego Miasta nad Pilicą, 21 w. od Grójca, 63 w. od Warszawy, 47 w. od Radomia. Leży przy drodze bitej z Grójca do Nowego Miasta, w nizinie bagnistej nadrzecznej. Posiada kościół par. mur. i drugi drewn., synagogę, dwie szkoły począt. męzką i żeńską, stacyą pocztową, urząd gminny, gospodę chrześciańską, 161 dm. (1 murow., dawny ratusz) i 3100 mk., w tej liczbie 1212 kat. (572 męż. i 640 kob.), 1887 żyd. (902 męż. i 985 kob.). Należy do sądu gm. okr. III w Błędowie. Z zakładów przemysłowych istnieje tu 5 garbarni z prod. na 10,000 rs. i 5 białoskórni z prod. na 2,038 rs. Przemysł sukienniczy dawno tu się rozwinął. Święcicki w Opisie Mazowsza (z początku XVII w.) powiada, iż M. „słynęła z tkactwa i wyrobu niewykwintnych sukien". Przemysł ten dawniej stał na wyższym stopniu; według podania bywało tu po 20 majstrów sukienników. Również mieszka tu zdawna znaczna liczba szewców. Garncarze tutejsi wyrabiają za kilka tysięcy rubli rocznie prostych naczyń kuchennych, które rozwożą po okolicznych miasteczkach. Mieszczanie tutejsi trudnią się także uprawą warzyw, sprzedawanych głównie w Warszawie. Żydzi, jak zwykle, zajmują się handlem i kramarstwem przeważnie. Niegdyś wś, którą Ziemowit, ks. mazowiecki, darował w r. 1249 cystersom w Sulejowie; zaś Trojden, ks. na Sochaczewie, Wiskitkach i Ciechanowcu, przywilejem 1317 r. wyniósł na miasto. Ziemowit, ks. czerski, zamienił obowiązki mieszczan na opłaty pieniężne, w r. 1350 potwierdził poprzednie i poczynił nowe nadania w r. 1353, równie jak Ziemowit IV, ks. płocki, w r. 1421. Kazimierz Jagiellończyk pozwolił w r. 1469 zaprowadzić bractwa i cechy, których wyliczenie pokazuje jak znaczne i zamożne już było wtedy miasto. Zygmunt I wyznaczył tu jarmarki i targi w r. 1528, potwierdził dawniejsze przywileje w r. 1530. Zygmunt August uwolnił od dawania podwód i od różnych innych powinności przywilejami z lat 1549, 1550, 1556, 1557, 1562 i 1566. Stefan Batory urządził cechy 1576 r. Potwierdzili przywileje Zygmunt III w r. 1593, Władysław IV r. 1639, Jan Kazimierz r. 1649, August III r. 1750, Stanisław August w latach 1775, 1780, 1792, nakoniec rząd pruski w r. 1796. Przykładali się do wzrostu miasta też opaci sulejowscy przez roztropne urządzenia, lub zwolnienia od powinności klasztornych. Należała ona do cystersów do r. 1788, w którym za zezwoleniem stolicy apostolskiej przeszła na własność Bazylego Walickiego, woj. rawskiego, przez zamianę na inne dobra. Ten objąwszy w posiadanie miasto, samowolnością swoją i zaborem własności miejskich, przyczynił się znacznie do upadku tegoż i sporów, które mieszkańców do ubóstwa przywiodły. W nowszych atoli czasach zaczęło ono wzrastać szczególnie przez osiedlanie się żydów, którym dawniej mieszkanie było wzbronione. Kościół paraf. założony tu został w XV w. przez opatów sulejowskich. Powtórna erekcya nastąpiła w 1528 roku. Obecny zbudowany w 1768 r. Prócz tego jest drugi kościołek drewniany ś. Trójcy na cmentarzu grzebalnym, również dawny. Dobra M. składają się z folw. Wężowca i Otalążka, osady, dawniej miasta M., wsi: Otaląż, Otalążka i Cegielnia, rozl. mr. 1412: gr. or. i ogr. mr. 757, łąk mr. 24, past. mr. 496, wody mr. 11, zarośli mr. 41, nieuż., place i w osadach mr. 79; bud. mur. 1, z drzewa 33. Osada M. os. 172, z gr. mr. 2263; wś Otaląż os. 19, z gr. mr. 552; wś Otalążka os. 12, z gr. mr. 266; wś Cegielnia os. 4, z gr. mr. 35. M. par., dek. grójecki, obejmuje osadę miejską t. n., tudzież wsie i folw.: Otalążka wś z folw., Wężowiec, Otaląż z Cegielnią, Miechowice, Popowice, Jastrzębie z młyn. Urusty, Główczyn, Główczynek, Kaplin, Wodziczna. Liczba dusz dochodzi do 3000. M. gmina obejmuje tylko osadę miejską t. n. wraz z należącemi do mieszczan gruntami. 2.) **M.**, wś, pow. płocki, gm. Majki, par. Łęg, odl. o 24 w. od Płocka, ma 10 dm., 139 mk., 569 mr. gr. dobr., 15 nieuż. W 1827 r. 14 dm., 97 mk. Folw. i wś M. rozl. mr. 552: gr. or. i ogr. mr. 422, łąk mr. 53, past. mr. 44, zarośli mr. 8, nieuż. i place mr. 25; bud. mur. 3, z drzewa 9; płodozmian 6-polowy. Wś M. os. 15, z gr. mr. 152. Do dóbr M. należał folw. Łęg Kasztelański. *Br. Ch.*

Mogielnica, *Mohelnica* (mor.), strumień na Szląsku austr., wpada do Morawki, dopływu Ostrawicy.

Mogielnica, ob. *Mogilnica*.

Mogielniczka, folw., pow. płocki, gm. Majki, par. Łęg, odl. o 22 w. od Płocka, ma 2 dm., 18 mk., 127 mr. ziemi or. i 5 mr. nieuż. Folw. M. Leonardy rozl. mr. 138: gr. or. i ogr. mr. 96, łąk mr. 22, lasu mr. 16, nieuż. i place mr. 4; bud. mur. 4, z drzewa 4. *Br. Ch.*

Mogil (niem.), ob. *Mogiła*.

Mogilanka, mała rzka w pow. nowogródzkim, prawy dopływ Myszanki, zaczyna się po za wsią Mogilany, długa około 2 w. *A. Jel.*

Mogilanka al. *Mogilonka*, wś nad bezimienną rzką, dopł. Niemna, pow. miński, w 3 okr. pol. kojdanowskim, gm. Nowo-Swierżeń, przy drodze z mka Bobowni do Nowego-Swierżnia; 20 osad; miejscowość bezleśna, grunta i łąki dobre. *A. Jel.*

Mogilańska wyżyna w gub. grodzieńskiej, między dorzeczami Niemna, Bobra, Supraśli, Świsłoczy, stanowi dział wodny między dorze-

czami Niemna i Narwi. Wznosi się ona przy Sokołach 765 stóp, przy Sadowie 703 stóp a przy Mogilanach przedstawia szereg wzgórz sięgających 675 stóp i noszących nazwę Mogilańskich gór.

Mogilany 1.) wś nad rzką Mogilanką, prawym dopł. Myszanki, w płd.-zach. str. pow. nowogródzkiego, w 3 okr. pol., gm. Nowo-Mysz, 8 osad; miejscowość nieco falista, w promieniu kilku wiorst mało leśna. 2.) **M.**, folw., pow. nowogródzki, od 1860 własność Majewskich, przeszło $6\frac{1}{2}$ włók. *A. Jel.*

Mogilany, ob. *Mohylany*.

Mogilany, wieś, pow. wielicki, leży pod 37° 33′ wsch. dłg. od F. i 49° 57′ płn. szer., na górze mającej 396 mr. wzniesienia npm., przy gościńcu z Krakowa do Izdebnika, który we wsi obok kościoła łączy się z drogą gminną prowadzącą na wschód do Sieprawin. Gościniec ten stanowi część dobrze znanej drogi bitej prowadzącej do Nowego Targu i pod Tatry. Od strony północnej, t. j. od Krakowa, wznosi się gościniec zwolna na upłazisty stok góry mogilańskiej, a od szczytu spuszcza się nagle wężykowato ku południowi. Na samym szczycie góry znajduje się obszerna czworoboczna płaszczyzna z murowanym piętrowym domem zajezdnym. W stronie zachodniej zamyka ją mur otaczający park, w którym stoi obszerny, z dawnego zamku przerobiony dwór i szereg drewnianych jatek; od zach. zamyka ten rynek kościół, zajmujący jeszcze o kilka metrów wyższe miejsce. Południowy stok góry zajmują domy włościańskie, tworzące dwie grupy, jednę na płd. od dworu, drugą na płd. od kościoła. Chaty schludniejsze jak w innych pobliskich wsiach, świadczą o większej zamożności mieszkańców. Śród chat wyróżnia się dom szkolny, zabudowania parafialne i pocztowe. Główną zasługę podniesienia dobrobytu tej okolicy należy przypisać zmarłemu około r. 1879 Józefowi Konopce, właścicielowi M. i Głogoczowa, który wystarał się o zaprowadzenie tutaj urzędu pocztowego, odnowienie jarmarków, założył fabrykę narzędzi rolniczych i podniósł uprawę roli. M., szczególniej dwór i kościół, mają wspaniały widok. W dzień pogodny, zwłaszcza przed zachodem słońca, można gołem okiem przejrzeć dolinę Wisły. Na sinem pasmie wzgórz olkuskiej wyżyny w królestwie kongresowem rysują się jasno w promieniach słońca Bielany, Tyniec, Tenczyn, Kopiec Kościuszki, Krakusa, wieże i baszty Wawelu i kościołów krakowskich aż po Mogiłę; jeżeli zaś zwrócimy się ku płd., to znowu na ciemnem tle szczerbatych Tatrów i Babiej góry rysują się białe szczyty Kalwaryi i Lanckorony. Oddalenie od Krakowa w linii prostej wynosi zaledwie 12 kil.; gościniec zaś w skutek zwrotów i nierówności terenu ma 16 kil. Góra mogilańska stanowi niejako podnóże wysokiego Beskidu. Jej podstawę tworzy piaskowiec, w którym Bredetzky (Reise d. Galizien, 1804) dopatrzył się żył chlorytowych, które ten kamień czynią podobnym do marmuru. Haquet ocenił układ geologiczny jako złożony z iłu, piaskowca, porfiru i porfiro-łupku. Utrzymuje on, że koryto Wisły musiało być wyrzniętem w odległych czasach po południowej stronie tej góry, a dopiero później wyrobiła sobie woda nowe łożysko po pod Bielany. Gleba z natury mniej urodzajna, złożona z gliny i wapienia, przez racyonalną kulturę została bardzo poprawioną. M. mają 1397 mk., z których 47 na obszarze więk. pos. Są oni, prócz jednej rodziny izraelskiej, rzym.-katolikami i należą do szczepu krakowiaków. Lud jest w ogóle rosły i dorodny, lubuje się w pięknych koniach, otacza chaty drzewami, często owocowemi. Pos. więk. spadkob. ś. p. Józefa Konopki ma obszaru 152 mr. roli, 13 ogr. i łąk, 26 past. i 144 mr. lasu; pos. mn. 731 roli, 154 łąk i ogr., 109 past. i 65 mr. lasu. Lasy pokrywają stoki południowo-wschodnie góry i są częścią liściowe, częścią szpilkowe. Parafia została erygowana w r. 1440 (Długosz, Lib. Ben. II, 175) przez oo. cystersów szczyrzyckich, ówczesnych właścicieli M. i Głogoczowa, ale teraźniejszy murowany kościół wzniósł w r. 1604 Mikołaj z Trzcieńca Borek, dziedzic M. Jest to budynek niewielki, nieozdobny, czysto utrzymany. Prof. dr. Łepkowski (Rocznik Tow. nauk. Krak. z r. 1861) podaje do tej wsi dokument erekcyjny parafii i wypisy z wizyty dziekana skawińskiego 1445 r. i księgi retaxacyi z r. 1329. Dalej podaje w całości dyplom polski Michała Jordana, wystawiony 22 kwietnia 1633 r., powiększający utrzymanie bakałarza, nadając mu dochody z targowego na ś. Bartłomiej i ś. Wojciech i gdyby jeszcze kiedy jakie targi przy tym kościele były. Parafia (dyec. krakowskiej, dek. skawińskiego) obejmuje Buków, Chorowice, Kuleszów, Konary i Włosań, z ogólną liczbą 3685 rz.-kat. i 219 izrael. M. należą do najdawniejszych osad polskich. Podług dyplomatów wydrukowanych w Kodeksie Małopolskim, darował tę wś Goworkowi Leszek, ks. krakowski i sandomirski, zwany Białym. Wdowa po Goworku Miłosława, darowała ją wojew. krak. Teodorowi, co ks. sandom. 1231 potwierdził (str. 20), a następnie 1234 r. zatwierdził także Henryk, ks. krak. i szląski (str. 21). Teodor przekazał ją 1243 r. klasztorowi szczyrzyckiemu cystersów za pozwoleniem Bolesława Wstydliwego (str. 31), a gdy i bratankowie Teodora, Klemens i Marek, synowie Marka, wojew. krak., dyplomem z r. 1254 w obecności Bolesława, ks. krak,

i sandom., na tę darowiznę się zgodzili (str. 45), uwolnił tenże Bolesław mieszkańców M. dyplomem z r. 1255 (str. 49) od różnych uciążliwości prawa polskiego. Cystersi posiadali M. do r. 1560, w którym ich imieniem opat Jan Janowski zamienił Głogoczów, Włosań i M. z Wawrzyńcem Spytkiem Jordanem z Zakliczyna i Melsztyna, kasztel. krak., na Wilkowisko Wielkie i Małe, Raciborzany i części w Markuszowie i Porębie, zatrzymując dziesięciny klasztorowi. Spytek mieszkał tutaj do śmierci († 1568) i na jego dworze chętnie bawił Mikołaj Rej z Nagłowic, a nawet tutaj wygotował pismo p. t.: „Ku zacnym a sławnym Polakom napomnieniu". Gdy na tym Spytku wygasła linia Jordanów, przechodziły M. prawem spadku na krewnych, mianowicie Taszyckich i Tarłów. Już na początku bieżącego wieku M. były w posiadaniu Konopków, którzy je i teraz dziedziczą. M. graniczą na płn. z Chorowicami i Gajem, na wsch. z Konarami, na płd. z Włosaniem i lasem Bronaczową, na wsch. z Kuleczowem. Oprócz wymienionych w tekscie, są jeszcze wzmianki o M. w Morawskiego Sądeczczyźnie (I, 114 i 122) i artykuł w Siarczyńskiego Dykcyonarzu geogr. Galicyi (rkp. Bibl. Ossol. № 1835). Monografią M. wydał Józef Konopka (Wieś Mogilany, Kraków 1885, z mapą). *Mac.*

Mogili (dok.), pewnie *Mogiły*, miejscowość pod Kamieniem w pow. złotowskim, dziś już nie istnieje (ob. Perlbach P. U. B., str. 232—234, w dok. z r. 1275). *Ks. Fr.*

Mogilna, rz., dopływ Dzierzbi w pow. kolneńskim.

Mogilna, attyn. dóbr Dobroń w pow. łaskim.

Mogilna 1.) rzka w pow. mozyrskim, bierze początek w okolicy zaśc. Zimowa-Buda, płynie w kierunku płd.-zach., z lewej str. zasila się rzką Wilczy Czerew, z prawej str. rzką Zagoliczną i przeciąwszy drogę wiodącą z Ostrożanki do Bujniewicz, poczyna się zwać Mołodaja (ob.). 2.) **M.**, ob. *Mohilna*. *A. Jel.*

Mogilnia, wś, pow. kobryński, na płd.-zachód od Janowa.

Mogilnica 1.) wś i folw., pow. chełmski, gm. Siedliszcze, par. Pawłów, odl. 21 w. od Chełmna a 5 w. od linii dr. żel. nadwiślań. W 1827 r. 56 dm., 265 mk. Jest tu cerkiew par. dla ludności rusińskiej, szkoła począt., gorzelnia, młyn wodny i pokłady kamienia wapiennego. Folw. M. z wsią M. i Dobromyśl rozl. mr. 2357: gr. or. i ogr. mr. 1056, łąk mr. 473, past. mr. 98, lasu mr. 576, nieuż. i place mr. 154; bud. z drz. 31. Wś M. os. 50, z gr. mr. 1173; wś Dobromyśl os. 19, z gr. mr. 319. 2.) **M.** al. *Mogielnica*, wś, pow. sokołowski, gm. Korczew, par. Skrzeszew, w dolinie rz. Bugu, odl. 4 w. od Drohiczyna. Ma 20 dm., 136 mk., 327 mr. ziemi. W 1827 r. było tu 14 dm., 88 mk. Położenie faliste, gleba żytnia. Kurhany, grodzisko, groby kamienne. Osada starożytna i za Jadźwingów prawdopodobnie warownia. 3.) **M.** al. *Mogielnica*, wś, pow. augustowski, gm. Dębowo, par. Janiny, odl. 22 w. od Augustowa. Leży na piaszczystej wyniosłości, górującej nad błotami rz. Biebrzy; ma 54 dm., 505 mk., 1305 mr. obszaru. W 1827 r. wś rząd., 42 dm., 254 mk. Wchodziła w skład dóbr Łabno. *Br. Ch.*, *T. Ł.*

Mogilnica 1.) wś, pow. słonimski, po lewej stronie rz. Szczary. 2.) **M.**, folw. nad rz. Droczyłówką, w płd.-zach. str. pow. nowogródzkiego, o 1 milę na płd. od Nowogródka, w 2 okr. polic. horodyszczańskim, w miejscowości pięknej, dość lesistej, 84 mr. gleby wybornej; od 1869 r. w nagrodę dany urzędnikowi Michajłowskiemu. *A. Jel.*

Mogilnica, kilka chat w pow. rzeszowskim, leżących na praw. brz. potoku t. n., na 250 m. npm., w stronie zach. od Boguchwały lub Pietraszówki, po wschodniej stronie gościńca z Rzeszowa do Strzyżowa. Na płd. są oddzielone małem wzniesieniem od Lutoryża, na płn. rolami od Niechobrza i Racławówki, od zach. zaś są zasłonięte dużym lasem, zwanym Boguchwalski las, pokrywającym wzgórza, z których najwyższe Niechobrz 391 m. i Babia góra 363 m. *Mac.*

Mogilnica al. *Mogielnica*, dział górski i szczyt w Beskidach rabczańsko-dunajeckich. Dział ten ciągnie się od Mszany Dolnej aż do Przyszowej, na przestrzeni $3\frac{1}{2}$ mil i legł na płn. od Gorców. Rzeka Łososina przerzyna go i oddziela właściwą M. od działów dalej na płn. rozłożonych, przedewszystkiem od działu Śnieżnicy. Wzniesienie M. 1171 m., Śnieżnicy 1006 m. Inne szczyty uwagi godne w tym dziale są: Lubogoszcz 967 m., Kobylica 924 m., Łopień 951 m., dalej na wschodzie Modyń 1032 m. i Jaworz 921 m. Dział szczytu Mogilnicy legł między dolinami Łososiny od zach., Kamienicy od płd., a pot. Mogilnicą od wsch. Potok płynący przez wś Chyżówki oddziela M. od grupy Łopienia, rozłożonej dalej na płn. Leży pod 37° 57′ wsch. dłg. g. F., a 49° 39′ 15″ płn. sz. g. Stoki lesiste. Śródleśne polany. *Br. G.*

Mogilnica 1.) pot. górski, wypływa z pod Mogilnicy, z południowej jej pochyłości; płynie wprost na płd. i tworzy granicę między Półrzyczkami a Słopnicami Królewskimi (pow. limanowski). Długość biegu $3\frac{1}{2}$ kil. Zlewa swe wody do Kamienicy z praw. brz. 2.) **M.**, pot. górski, wytryska w dziale Mogielnicy, w obrębie gm. Słopnic Królewskich, w pow. limanowskim; płynie górską doliną na płn. i płn.-wschód i po 7 kil. zlewa swe wody do pot. Słopnickiego, dopływu Łososiny. Źródła

leżą 800 m. npm., ujście 479 m. npm. Zabiera liczne strugi górskie. 3.) **M.** al. *Mogielnica*, pot., powstaje ze źródeł leśnych w obrębie gm. Niechobrza, w pow. rzeszowskim; płynie łączkami niechoberskimi na wschód, tworzy na niewielkiej przestrzeni granicę między Niechobrzem a Lutoryszem, w końcu przerzyna obszar Boguchwały i na wschodnim krańcu tejże wsi zlewa swe wody do Wisłoka. Długość biegu 7 kil. *Br. G.*

Mogilnica al. *Mogielnica*, wś, pow. trębowelski, graniczy na wsch. ze Słobódką janowską, Zniesieniem i Budzanowem, na południe z Wierzbowcem i Laskowcami, na zach. z Mateuszówką i Romanówką. Przez środek wsi przepływa potoczek Ryczka zwany, mający swe źródła w stepach strusowskich, na gruntach należących do gmin: Brykula Stara i Chmielówka. Ta ostatnia wieś nazywała się dawniej Wieniawka, gdy jednak 21 lipca 1809 r. korpus austryaków pod komendą generała Pikinga zostający, poddał się wojsku polskiemu, dowodzonemu przez podpułkownika Strzyżowskiego, rząd austryacki, chcąc zatrzeć pamięć tego faktu, w r. 1815 zmienił nazwisko wsi Wieniawka na Chmielówkę. Potok powyższy przepływa przez Romanówkę i Mogilnicę i dalej płynie granicą lasów mogilnickich i budzanowskich i pod przysiołkiem Zniesienie wpada do Seretu. M. jestto wieś podolska, stepowa, rozłożona w jarze, śród wyżyny (od 127·7 do 183·6 metr.). Sama osada, schowana w parowie nad potokiem, ciągnie się długim pasmem od wsch. ku zach., na płn. ku Trębowli i Strusowowi, na zach. ku strusowskim stepom i rozsypanym na nich wsiom: Bernadówka, Słobódka Struska, Tiutków, Darachów, Ostrowczyk, Brykula Nowa i Stara, Chmielówka, Dobropole, Kulczyce i Mateuszówka. Ku rzekom Seret i Strypa, na płd.-zach. ku Buczaczowi i na płd. ku Dniestrowi roztacza się nieprzejrzany okiem widok szerokich pól, pooranych w parowy i niezbyt wysokie podłużne pagórki. Gdzie niegdzie sterczy przy drodze krzyż kamienny z czerwonej płyty piaskowca z gruba wyciosany, a na nim Matka Boska z dzieciątkiem lub św. Mikołaj jaskrawymi farbami wymalowany. Na polach wznoszą się mogiły, kryjące w swem łonie kości dawnych obrońców tej ziemi lub jej najezdzców. Od wsch. i płn. czerni się pas lasów nad brzegiem Seretu, a na płn. o 10 kil. od M., nad stromym brzegiem Seretu widać malownicze ruiny pobazyliańskiego monasteru w Podgórzanach. Przestrzeń: dwor. gr. or. 2684, łąk i ogr. 119, past. 72, lasu 470; włośc. gr. or. 4035, łąk i ogr. 436, past. 24, lasu 16 kw. m. Gleba dobra podolska. Ludn. rzym.-kat. 418, gr.-kat. 1370, cerkiew mur. pod wezw. św. Michała, w filii Mogilnica Stara 1129, cerkiew pod wezw. św. Trójcy, w filii Romanówka 1304, cerkiew pod wezw. św. Krzyża mur., razem 3893 (jedna z najlepszych parafii, proboszcz ma 300 mr. roli i dochody, które ze względu na liczbę i zamożność parafian kilka tysięcy zł. w. a. rocznie wynoszą); przy filii w M.-Starej jest wikary. Dek. trębowelski, dyec. lwow. Rzym.-katol. parafia w miejscu, fundowana w r. 1851, systemizowana w r. 1858, erygował ją i zaopatrzył Józef hr. Starzeński, były właściciel tych dóbr, który swoim kosztem wymurował kościół pod wezw. św. Józefa. Do parafii przyłączono 8 miejscowości: Brykula Nowa o 9 kil. z 55, Brykula Stara o 8 kil. z 232 (zaśc. szlach.), Chmielówka o 7 kil. z 46, Józefówka o 5 kil. z 13, Kulczyce o 4 kil. z 90, Mateuszówka o 6 kil. z 89, Romanówka o 1 kil. z 252, Worcelówka o 8 kil. z 18 rzym.-kat.; ogólna liczba chrześcian 1213, izrael. 375. Wieś dzieli się na 2 części: M.-Nowe i M.-Stare, obydwie łączą się bezpośrednio ze sobą i stanowią jedną gminę polityczną i katastralną. Do majątku tego należała także Romanówka, otrzymał ją w spadku po ojcu Leopold hr. Starzeński, znany jako autor kilku dzieł dramatycznych, który ją odprzedał Michałowi Bogdanowiczowi, właścicielowi pobliskiego Kossowa. Sąd pow. Budzanów, notar. Trębowla, urząd poczt. Chmielówka; 2 szkoły etatowe, jedna w M.-Starej, druga w M.-Nowej, każda o 1 nauczycielu, należą do rady szkol. okr. w Trębowli. Są tu kamieniołomy czerwonego piaskowca, z których wyrabiają płyty na chodniki, oraz schody, toczydła i bruski do ostrzenia kos, które przez Podwołoczyska idą do Odessy, a ztamtąd na daleki wschód do Persyi i Chin. Jest także mały młynek wodny na potoku, była gorzelnia, obecnie rozebrana. Przez M. przechodził dawniej gościniec z Trębowli do Buczacza i teraz jeszcze w czasie suchej pory roku uczęszczany. Jest tu stadnina koni wschodniego pochodzenia, troskliwie przez właściciela pielęgnowana, w lesie i na polach liczna zwierzyna, szczególniej zające, sarny i lisy, oraz na polach dropie, które się w zbożach na rozległych tutejszych łanach wywodzą i od śniegu do śniegu pasą. Ogród piękny i starannie utrzymany, przez który prowadzi do mieszkalnego domu ulica z odwiecznych lip, a na dole nad strumieniem rosną olbrzymich rozmiarów nadwiślańskie topole. Na polach są liczne mogiły i wyorują tu często starą broń i zbroje, przechowane w prywatnem muzeum właściciela M., który ma bardzo piękną kolekcyę numizmatów, jako też starych dokumentów, książek i pamiątek narodowych. W M. między włościanami jest wiele rodzin szlacheckich. Ludność tutejsza czuje potrzebę oświaty, posyła chętnie dzie-

ci do szkółek, a niektórzy majętniejsi i do szkół średnich. *Mogilnickie starostwo niegrodowe*, w ziemi halickiej, pow. trębowelskim, podług spisów podskarbińskich z r. 1771 składało się ze wsi: M., Romanówka i Chmielówka z przyległościami, które posiadał wówczas Michał Skrzetuski, opłacając z nich kwarty złp. 4102 gr. 3. Po zajęciu tego sstwa przez rząd austryacki, sprzedane zostało Maciejowi Starzeńskiemu w d. 5 lipca 1775 r. za złotych reńskich 79400. *B. R.*

Mogilnica, rzeczka w pow. kościańskim, wpada do Obry z praw. brzegu pod wsią Wielkie Łęki.

Mogilnickie brzeziny, pow. chełmski, ob. *Brzeziny* 10).

Mogilno 1.) kol. i os. leś., pow. łaski, gm. Wymysłów, par. Dobroń. Leży na lewo od drogi bitej z Pabianic do Łasku. Kol. ma 58 dm., 512 mk., 1247 mr. (507 mr. roli); os. leś. rząd. 15 mr. W 1827 r. wś rząd., 35 dm., 249 mk. 2.) **M.**, kol., pow. sieradzki, gm. Dzierząznа Wielka, par. Rossoszyca, odl. od Sieradza w. 16; dm. 61, mk. 218. *Br. Ch.*

Mogilno al. *Mohylna*, wś nad bezim. strugą, pow. piński, w 3 okr. polic. płotnickim, gm. Płotnica, przy drodze ze wsi Dubieńca, przez zaśc. Jastrebla do osady karczemnej nad brz. Prypeci, zwanej Hajdamaszka, kędy zawijają flisacy; 7 osad, 27 mk.; odludne, zapadłe Polesie; kurhany przedhistoryczne. Własność Kieniewicza. *A. Jel.*

Mogilno al. *Mohilno*, dobra nad rz. Niewiedranką i jez. M., pow. siebieski, o 43 w. od Siebieża, w 2 okr. polic., w 4 okr. sąd. (newelski), dawne dziedzictwo Ogińskich, dziś własność Franciszka Mohla. Ziemi dworskiej wraz z folw. Łoin, Szewin i Nowołganowo 2515 dzies. Zarząd gminy mogilańskiej, z 1649 dusz złożonej, mieści się we wsi Hrebło. *M. K.*

Mogilno, *Mohilno*, wś, pow. owrucki, na lewym brzegu rzeki Uż, do której wpada tu potok płynący od wsi Dawydki, na szosie z Żytomierza do Owrucza, o 8 w. od Iskorościa. We wsi znajduje się staw, który formuje rz. Uż na granicy z pow. żytomierskim. Składową część gruntu stanowi szary i czerwony granit, z których pierwszy przechodzi do pow. żytomierskiego pod mczko Uszomierz. Była tu st. poczt., dziś zniesiona. *A. L. Br.*

Mogilno, wś, pow. grzybowski. Mieści się na odosobnionej górze, 450 m. npm. Górę tę prawdopodobnie oderwały wody od pasma Rosochatki. M. odl. o 13·1 kil. od Grybowa, leży w górskiej, lesistej okolicy, nieprzystępnej dla braku gościńców. Parafia rzym.-kat. i kopalnie nafty. O formacyi geologicznej tutejszej góry pisze Kosmos (1882 r., str. 369 do 371). Wschodnie stoki góry, z której płynie potok Łubinka, mają u spodu warstwy ropianieckie pokryte czerwonemi iłami. Są to podkłady górno-ropianieckie, o ile można wnioskować ze skał widocznych, mianowicie z płytowych, szarych, mikowych piaskowców i ciemnych łupków. Słabo rozwinięte czerwone iły stanowią nieznaczną pokrywę. W samej górze znajdują się pasma menilitowe. W tem miejscu znajdują się dwa szyby. Południowy stok eoceniczny jest bardzo małowniczy. Równolegle z drogą ku Nowemu Sączowi pojawiają się piaskowce i łupki eoceńskie, wyglądające w świeżym przełomie sinawo a zwietrzałe żółto-brunatno-manganowe. Szczyt góry zdaje się być zbudowanym z warstw młodszych od eocenu, albowiem w kamieniołomie odsłoniętym w pobliżu dworu są piaskowce gruboziarniste, obfite w wapno żółte, zawierające okruchy muszel. Na północnym stoku góry, ku Świegocinowi, są znowu warstwy menilitowe, t. j. czekoladowe lub ciemne łupki z resztkami rybiemi. Walter i dr. Dunikowski sądzą, że górnictwo naftowe w tem miejscu na północnym stoku góry, gdzie się znajduje kilka szybów w warstwach menilitowych, niema przyszłości, to też te szyby pogłębiają się nieustannie. Gleba nieurodzajna, to bowiem powtarza się we wszystkich miejscach, gdzie się pojawia ropa. Duże lasy pokrywające górę Czarną (715 m. wysokości), ciągną się na płd. od M. Wieś ma 526 mk. rzym.-kat., z których 38 na obszarze większej pos. Feliksa Głębockiego i Stanisława Wyszkowskiego, mającym 395 mr. ornej roli, 20 mr. łąk i ogr., 59 mr. past. i 204 mr. lasu; pos. mniej. ma 393 mr. roli, 46 mr. łąk i ogr., 59 mr. past. i 9 mr. lasu. Kościół parafialny drewniany, nieznanej erekcyi, istniał jednak już w XV w. za Długosza (Lib. Benef. II, 304) i wówczas obejmował wsie parafialne: Koniuszową, Tyluszową, Smylno, Komorowice, Długą Łąkę i Podegrodzie. Tytuł ś. Marcina pozostał dotychczas, ale parafia ma teraz tylko dwie wsie: Koniuszową i Posadową. Należy do dyec. tarnowskiej, dek. bobowskiego. Ogólna liczba parafian dochodzi do 1300 i 11 izrael. M. istniało już na początku XIII w., wspomina je nadanie Gryfiny z r. 1229, czyniącej darowiznę 100 łanów frankońskich na rzecz Jana Bogusza (Bożego), mieszczanina z Kamienicy, t. j. Nowego Sącza, który na swym placu wybudował w rodzinnym mieście klasztor (Morawski, Sądecz. I, 189). W XV w. należało M. do Pieniążków, a w połowie XVI w. spółdziedzic tej wsi Adam Rożen, jako opiekun sierot zmarłego brata Piotra Brunika nie płacił do kościoła bruśnickiego dziesięcin i za to popadł w klątwę kościelną (Morawski, Sądecz. II, 406). W 1552 r. był proboszczem Jakób Rożen, prawdopodobnie człowiek świecki, gdyż obok niego jest wy-

mieniony drugi pleban ks. Jakób Kiwek. M. graniczy na płn. z Trzycierzem i Świegocinem, na wsch. z Posadową, na zach. z Koniuszową, a na płd. przez lasy z Mszalnicą. *Mac.*

Mogilno, miasto powiatowe departamentu bydgoskiego. Leży pod 52° 4′ szer. płn. i pod 35° 37° dłg. wsch. od Ferro, na grupie wzgórzy, nad jeziorem i rzeczką Żabienką, wpadającą do Małej Noteci. Odl. 80 kil. od Poznania a 30 kil. od Gniezna. Ze wschodu otaczają je łąki torfowe, z płd. i zach. wielkie, głębokie jezioro. W r. 1871 było w M. 138 dm., 2023 mk., 618 ew., 1218 kat., 187 żyd. W r. 1875 było 2100 mk., w r. 1881 zaś 2464 mk., 727 ew., 1523 kat. i 199 żydów; większa połowa, przeszło 1400, stanowią polacy. Mieszkańcy trudnią się przeważnie rolnictwem i handlem. M. jest siedzibą landrata, komisarza obwodowego, urzędu katastrowego, urzędu celnego, poborcy powiat., budowniczego pow., fizyka pow., chirurga powiat., weterynarza pow. Sąd okręgowy należy do sądu ziemiańskiego w Gnieźnie. Kościół katolicki parafialny należy do dekanatu żnińskiego. Parafia ma 3811 dusz. Kościół protestancki paraf. należy do dyecezyi inowrocławskiej. Synagoga. Szkoła rektorska i elementarna kilkoklasowa. W 1871 r. 495 analf. Fabryka mączki, olejarnia, bank ludowy czyli kasa pożyczkowa, licząca kilkuset członków. Towarz. rolnicze polskie mające 54 członków. Urząd pocztowy trzeciej klasy, stacya telegraficzna, poczthalterya, poczta osobowa do Strzelna, poczta listowa do Dąbrowy, do Wylasowa i do Gębic. Stacya kol. żel. poznańsko-bydgoskiej, st. telegr. druga na dworcu kolei żelaznej. Gościniec przez Dąbrowę do Barcina, z dworca do Gębic, do Kwieciszewa. M. należy do rzędu starożytnych osad, przedhistorycznych zapewne, na obszarze Wielkopolski. Nadjeziorne położenie na wzgórzach panujących nad torfiastymi łąkami stwierdza to przypuszczenie. W XI w. musiała być tu już dość ludna osada, kiedy jednocześnie prawie powstają tu aż trzy kościoły. Około 1060 r. król Bolesław Śmiały zakłada tu klasztor benedyktynów z kościołem św. Jana Ewangielisty i sprowadza zakonników z Tyńca. Wprawdzie przywilej fundacyjny, ogłoszony w Kod. Dypl. Wielkopolskim, przedstawia pewne sprzeczności, dla których Helzel odnosił go do 1155 r., niemniej jednak treść jego jest wiarogodną. Otóż z podanych szczegółów, stwierdzonych i przez akta konsystorskie, pokazuje się, że w XII w. istniał tu kościół paraf. ś. Jakóba, wzniesiony przez komesa Zbiluta, i drugi ś. Klemensa, przez rycerza Dobrogosta zbudowany, wprost klasztoru na przeciwległym brzegu jeziora. Oba te kościoły były drewniane, klasztorny zaś wzniesiony był z łupanego kamienia polnego, w stylu romańskim (por. Spraw. komisyi do historyi sztuki w Polsce. Łuszczkiewicza Władysława: Granitowe kościoły w Kruszwicy, Kościelcu i Mogilnie, str. 58 i 59). W 1230 r. Władysław Odonicz w czasie wojny domowej z ks. wielkopolskim złupił klasztor w M. Władysław Jagiełło przywilejem z 1398 r. nadał osadzie prawo miejskie, niemieckie, targi, jarmarki, uwolnił mieszczan z pod juryzdykcyi kasztelanów i starostów. W 1419 r. arcyb. gniezn. Mikołaj Trąba za zezwoleniem papieża Marcina V przyłączył kościół parafialny do klasztoru i włożył obowiązki proboszczów na zakonników. Andrzej, opat trzemeszeński, dokonał akta inkorporacyi w 1420 r. Chodziło tu zapewne o zwiększenie uposażenia klasztoru dochodami z probostwa. W XVI w. opaci klasztoru wznieśli na miejscu starego drewnianego murowany kościół parafialny, w stylu ostrołukowym, bez wieży, dotąd istniejący; konsekracya odbyła się w 1592 r. Stary klasztorny kościół ulegał także licznym przeróbkom, które zatarły pierwotne cechy romańskiego stylu. Ostatnie przebudowanie nastąpiło w XVII w. W 1867 r. kościół po-klasztorny obrócono na parafialny a parafialny został świątynią pomocniczą. Miasto samo nie odgrywało w dziejach żadnej roli i nie rozwinęło się pomyślnie. Na początku obecnego stulecia było nędzną mieściną. W 1811 r. było tu 67 dm. i 583 mk. W 1831 r. 104 dm., 1110 mk. (336 ewang. i 63 żydów). W 1837 r. ludność wzrosła do 1363 mk. *Powiat mogilnicki* zajmuje część południowo-wschodnią departamentu bydgoskiego, pomiędzy 52° 28′ a 52° 51′ szerokości płn. i pomiędzy 35° 15′ a 35° 50′ długości wsch. od Ferro. Graniczy na płn. z pow. wągrowieckim, szubińskim i inowrocławskim, na wschód także z inowrocławskim, na płd. z pow. konińskim gub. kaliskiej i z pow. gnieźnieńskim, a na wsch. wreszcie z pow. gnieźnieńskim i wągrowieckim. Największa rozległość powiatu z północy na południe przez Mogilno wynosi 40 kil., najdłuższa linia ze wschodu na zachód przez Mogilno także czyni tylko 32 kil. Powiat ma obszaru 16·97 mil kw., czyli 934 kil. kw. Obszar cały stanowi płaszczyznę, z niewielkimi wzgórzami w okolicy Czewajewa, około miast Trzemeszna, Kwieciszewa i Wylatowa i około wsi Płaczkowa, Szydłowa i Trzemżalu. Gleba dość urodzajna. Większą część obszaru zajmują pola orne, stanowiące około 70%, łąki 6·8%, pastw. 4·6%, a lasy 10·8%. Co do liczby bydła pow. posiada owiec więcej nad przeciętną liczbę w całem państwie pruskiem, liczba koni nie dochodzi ilości przeciętnej, a mniej jeszcze jest bydła rogatego. Rzeki znaczniejsze: 1) No-

teć, która wypłynąwszy z pow. inowrocławskiego przez dwie mile mniej wiecej około Pakości tworzy granicę pomiędzy pow. M. a inowrocławskim. 2) Wełna płynie na granicy zach. powiatu i oddziela go od pow. gnieźnieńskie go. Wypływa z kilku małych jezior na wsch. od Gniezna, pod Jezierzanami dochodzi do granicy powiatu i dąży przez jeziora rogowskie ku północy. 3) Mała Noteć, dopływ Noteci po lewej, ma źródło pomiędzy Powidzem a Witkowem na wschód od Skorzęcina w jeziorze skorzęcińskim, płynie dalej w kierunku półn. do jez. łosośnickiego, a następnie do jeziora Trląg, położonego na granicy wsch. powiatu, na długość 15 kil.; w tem jeziorze łączy się z Notecią pod wsią Kołudą. Pod Pakością Noteć wypływa z jeziora i opuszcza niedaleko ztąd obszar powiatu. 4) Żabienka płynie przez jeziora mogilnickie i domanińskie i pod Kwieciszewem wpada do Małej Noteci. Jezior i stawów w powiecie jest przeszło 100. Większe jeziora są: Pod Izdebnem, Rogowem, Ziołem, Lubieczem, Kruchowem, Wieńcem, Wiecanowem, Trzemesznem, Ostrowitem, Mogilnem, Szydłowem, Łosośnikami, Orchowem, Górą i Trlągiem. Mieszkańców powiat liczył w 1881 r. 48346 (11161 ew., 35921 kat. i 1149 żydów); ludności polskiej jest blisko 35000; na kilometr kwadratowy przypada 52 mk. Powiat M. należy do mniej zaludnionych w w. księstwie Poznańskiem. W r. 1875 było 44725 mk., z których 10995 przypadało na miasta W r. 1871 było 46133 mk.; w miastach samych 10580 mk. Gmin miejskich jest 6. 1) Gębice, 2) Kwieciszewo, 3) Mogilno, 4) Pakość, 5) Rogowo, 6) Trzemeszno. Gmin wiejskich jest 158, gmin dominialnych 71 i 355 miejscowości; domów mieszkalnych 3997. Ludność w r. 1871 dzieliła się na 22571 mężczyzn, 23562 kobiet, 11111 ew., 33765 kat., 1257 żydów. Głównem zatrudnieniem mieszkańców jest rolnictwo, obrabianie drzewa, chów bydła i po miastach handel. Powiat podzielony jest na 5 obwodów czyli komisaryatów. Komisarze obwodowi mają siedziby: 1) w Mogilnie, 2) w Pakości, 3) w Trzemesznie, 4) w Gębicach, 5) w Rogowie. Przed organizacyą sądową w Trzemesznie był sąd powiatowy kolegialny; obecnie znajdują się sądy okręgowe w Trzemesznie i w Mogilnie, należące do sądu ziemiańskiego w Gnieźnie. Parafii katolickich powiat ma 22: a) w dekanacie rogowskim: 1) Rogowo, 2) Lubcz czyli Lubiecz, 3) Niestronno, 4) Palędzie, 5) Ryszewko, 6) Izdebno: b) w dekanacie żnińskim; 7) Gębice, 8) Kwieciszewo, 9) Mogilno, 10) Pakość, 11) Wytasowo, 12) Parcin, 13) Strzelic, 14) Szczepanowo, 15) Trląg; c) w dekanacie gnieźnieńskim ś. Michała; 16) Duszno, 17) Kamieniec, 18) Kruchowo, 19) Linowiec, 20) Orchowo, 21) Strzyżewo, 22) Trzemeszno. W pierwszej połowie wieku b. były jeszcze parafie: 1) Dębowo, 2) Gościerzyn, 3) Ladki i 4) Szydłowo, i kościoły filialne: 1) szpitalny w Szydłowie, 2) ś. Klemensa w Mogilnie. Parafii protestanckich jest 6: a) w dyecyzyi gnieźnieńskiej: 1) Trzemeszno; b) w dyecezyi inowrocławskiej: 2) Józefowo pod Mogilnem, 3) Kwieciszewo, 4) Mogilno, 5) Pakość, 6) Dąbrowo. Szkół wyższych w powiecie nie ma. W Trzemesznie tylko pozostało ze zniesionego w r. 1864 gimnazyum filologicznego progimnazyum z czterema klasami niższemi. Zresztą w miastach mniejszych są tylko szkoły elementarne—jedna rektorska, będąca pod nadzorem inspektora powiatowego, którego siedzibą jest Trzemeszno. Progimnazyum trzemeszańskie pozostaje pod kontrolą rady szkolnej poznańskiej. Analfabatów było w r. 1871 16530. Powiat obejmuje 365902 mr.; z tego na większą własność przypada 162267, wliczając w to 32829 mr. królewszczyzn. Od r. 1848 z rąk polskich wyszło 46749 mr.; pozostaje jeszcze własności polskich 51415 mr. Młyny są: młyn wodny i parowy w Kawce; młyny: w Podgaju, w Wylatowie, w Zielinie, w Goryszewie, w Słowikowie, w Wieńcu (Winietz), w Trzemeszenie; młyn i piła w Leszniku. Gorzelnie: w Dzierzążnie, w Kruchowie, w Szydłowie, w Skubarczewie, w Orchowie, w Słaboszewie, w Wszedzynie, w Woli Czewujewskiej, w Rogówku, w Procyniu, w Wiewórczynie. Browary mają: Trzemeszno, Pakość, Wylatowo. Cukrownia jest pod Pakością w Przyjezierzu czyli Jankowie. Fabryka parowa mączki w Mogilnie, fabryka mączki z ziemniaków w Kawie, olejarnia w Mogilnie. Urząd pocztowy II klasy ze stacyą telegraficzną jest w Trzemesznie. Urzędy pocztowe III klasy są: w Mogilnie ze stacyą telegraficzną, w Pakości także ze st. tel., w Rogowie; agentury pocztowe: w Dąbrowie, w Gębicach, w Gościerzynie, w Jankowie czyli Przyjezierzu, w Kwieciszewie, w Orchowie i w Wylatowie. Powiat posiada następujące gościńce: 1) gościniec poznańsko-toruński, dawniej królewski, teraz prowincyonalny, prowadzi z Gniezna przez Trzemeszno i Wylatowo do Kwieciszewa i dalej do Strzelna; w powiecie ma 29 kil. długości; 2) z Wylatowa przez Mogilno, Dąbrowo i Szczepanowo do Barcina; 28 kil. w pow.; 3) z Barcina przez Pakość do Inowrocławia; 6 kil. w pow.; 4) z dworca mogilnickiego do Gębic, 8·4 kil.; 5) z dworca trzemeszeńskiego do Słowikowa, 11·4 kil. dług.; 6) z Gąsawy przez Rogowo do Gniezna, 17·1 kil. długości. Kolej żelazna poznańsko-toruńsko-bydgoska przerzyna powiat ze stacyami w Trzemesznie i w Mogilnie; w części północnej powiatu nadto jest drugorzędna ko-

lej z Pakości do Przyjezierza czyli Jankowa. Główną komunikacyą wodną jest Noteć. Największa część powiatu mogilnickiego należała do dawnego województwa gnieźnieńskiego z wszystkiemi miastami, około 15 kil. kw.; część nierównie mniejsza, na południe od Trzemeszna i Gębic, objęta była przez województwo brzesko-kujawskie, i cząsteczka około Pakości, na prawym brzegu Noteci, należała do województwa inowrocławskiego ze wsiami Rybitwy i Widowieś. — Ludność ogólna pow. wynosiła w 1831 r. 26655 mk., t. j. na milę kwadratową przypadało 1483 głów; miejska czyniła 5679, wiejska 20976; katolicka 19074, ewangelicka 6729, żydowska 852; domów miejskich było 685, wiejskich 2629, w ogóle 3314. W r. 1837 było 30823 mk., t. j. na milę kw. 1715, miejska ludność czyniła 6407 mk., wiejska 24416. Pod względem archeologicznym zbadano w powiecie Trzemeszno, gdzie oznaczono grodzisko, Kruchowo i Orchowo, w których to miejscowościach rozkopano cmentarzyska pogańskie, skąd wydobyto urny i ciekawe przedmioty starożytnicze. *M. St.* i *Br. Ch.*

Mogilno, wybudowanie, pow. niborski, st. p. Nibork.

Mogilnowe Jeziorzany, wś, pow. mogilnicki, ob. *Jeziorzany*.

Mogilonka, ob. *Mogilanka*.

Mogiła, rus. *mohiła* al. *mohyła*, starosłow. *mogiła* (od sanskryckiego pierwiastku *mah*, znaczącego rosnąć—crescere), jestto nasyp ziemny stożkowatego przeważnie kształtu, wznoszony w przedhistorycznej epoce plemion słowiańskich dla upamiętnienia miejsca, w którym zostały złożone zwłoki wodza, znakomitego wojownika, w ogóle zasłużonego męża. Sypanie mogił pamiątkowych jest właściwe wszystkim niemal ludom w epoce przedhistorycznej, tym mianowicie, które albo nieposiadały materyałów pozwalających wznosić groby i grobowce ułożone z kamieni lub wykute w skałach albo też nie umiały obrabiać posiadanego materyału i nieznały techniki budowlanej. Niektóre ludy rozwinęły tak wysoko sztukę wznoszenia nasypowych pomników, iż, jak o tem świadczą odnalezione w Ameryce wspaniałe roboty ziemne, odtwarzające swymi kształtami w olbrzymich rozmiarach zarysy postaci zwierzęcych lub fantazyjne kombinacye linijne, zabytki te mogą być przeciwstawiane piramidom kamiennym. Na obszarze ziem słowiańskich nasypy ziemne najliczniej występują tam, gdzie nie sięga obszar głazów narzutowych, a mianowicie na ziemiach Rusi. Na obszarach zachodniej Słowiańszczyzny przeważają grodziska, nasypy obronne, we wschodniej zaś mogiły, nasypy pamiątkowe lub strażnice stepowe, służące zarówno do obserwowania zbliżających się najeźdźców jak i do oryentowania się podróżnikom, a może i za kopce graniczne dla całych prowincyi. Nazwa kurhany odnosi się zapewne do zwyczajnych grobów (na obszarze Rusi litewskiej), podczas gdy mogiły stanowiły wyjątkowe grobowce i wyróżniały się od nasypów ziemnych, pokrywających groby kamienne i miejsce pochowania zwykłych umarłych, swą wysokością i rozmiarami. Ilość pracy ludzkiej wyłożonej na dokonanie nasypu była wyrazem albo żalu i czci dla zmarłych albo też świadectwem jego potęgi i zamożności. Mogiła Wandy pod Krakowem ma 33 metr. wysokości i do 1300 sążni kubicznych objętości. Mogiła Igora w pow. owruckim, nad rz. Uszą, na obszarze wsi Niemirówki, rozkopana w 1849 r., miała 20 łokci wysokości a do 70 łokci średnicy u podstawy. Znalezione w niej przedmioty pozwalają wnosić, iż sypano tę mogiłę na miejscu dokonanego całopalenia i obrzędków mu towarzyszących. Mogiła Perepiatychy pod Chwastowem ma 5 sążni wysokości i do 50 sążni obwodu u podstawy. Systematyczne poszukiwanie archeologiczne mogłyby jedynie rozstrzygnąć kwestyę pochodzenia i znaczenia rozlicznych pomników ziemnych spotykanych na obszarach Słowiańszczyzny. Dotychczasowe cząstkowe, przypadkowe rozkopywania niedostarczyły jeszcze dostatecznej liczby danych do oparcia na nich pewnych wniosków. Jedna tylko prowincya a mianowicie Prusy zachodnie, została specyalnie opracowaną pod tym względem przez Godfryda Ossowskiego we wzorowej mapie i dołączonych do niej objaśnieniach (Mapa archeol. Prus Zachodnich z tekstem objaśniającym, Kraków 1881). Bogate w kurhany i horodyszcza obszary Mińszczyzny (dawnej Rusi litewskiej) badali Eustachy i Konstanty Tyszkiewicz i Kirkor a obecnie zajmuje się tymi okolicami Henryk Tatur. Mogiły Ukrainy opisywali Funduklej (po ross.) oraz M. Grabowski (po polsku). Jedyną próbą ujęcia w systematyczną całość rezultatów poszukiwań archeologicznych na obszarze całej Słowiańszczyzny jest dzieło J. Kraszewskiego: „Sztuka u Słowian a szczególnie w Polsce i Litwie przedchrześciań.” (Wilno 1860 r.). *Br. Ch.*

Mogiła, wś, pow. jędrzejowski, gm. Raków, par. Imielno. W 1827 r. 4 dm., 20 mk. Wchodziła w skład dóbr Lścin.

Mogiła-Gromowa, osada, pow. ihumeński, własność włościanina Pokłońskiego; wraz z folw. Huta ma 5 wł. 10 mr. obszaru. *A. Jel.*

Mogiła-Mendoga, kurhan na przedm. miasta Pińska zwanym Leszcz (ob.).

Mogiła Saur, uroczysko pod mkiem Medwin (ob.).

Mogiła, karczma koło wsi cerkiewnej Koszew, pow. łucki, ob. Pam. kij. Arch. Kom., t. III, cz. 2, 136.

Mogiła, po łac. *Clara Tumba*, wś z opactwem cystersów i mogiłą Wandy, w pow. krakowskim, leży u ujścia Dłubni do Wisły, w szerokiej, gubiącej się w widnokręgu dolinie Wisły, 209 m. npm. Przez wś prowadzi gościniec z Krakowa (10·4 kil.) do granicy królestwa polskiego, poprowadzony lewym brzegiem Wisły. Dłubnia, płynąca tutaj dwoma korytami suchem i roboczem, ma gdzieniegdzie głębsze łożysko i obraca dwa młyny klasztorne. Wzdłuż drogi od Krakowa mieszczą się naprzód obszerne zabudowania klasztorne, otoczone murem, obejmującym także ogrody warzywne, sady, budowle gospodarcze i młyny, dalej drewniany paraf. kościół, za nim zaś wzdłuż drogi drewniane chaty włościan z dużemi oknami, z wierzchu tynkowane i bielone a pokryte słomą. Obok chat znajdują się z chróstu grodzone stodoły i stajnie. Obejścia wiejskie są ogrodzone płotami wierzbowemi i zasłonięte gęsto sadzonemi drzewami, pomiędzy którćmi najczęściej daje się dostrzedz wierzba. Po za wsią ciągnie się las klasztor-

ny (158 mr. obszaru), zamykający widnokrąg. W obrębie pól znajduje się stare łożysko Wisły, porosłe wikliną i sitowiem. Najlepiej można przejrzeć okolice tej wsi z mogiły Wandy. W kierunku płn. zatrzymuje się wzrok na sąsiedniej wsi Krzesławicach, po za którą roztacza się nieznacznie podnosząca się równina, zamknięta siną smugą lesistych pagórków w królestwie polskiem; ku zach. opiera się oko o małą klasztorną osadę Łęg, przysiołek do Czyżyn, zatrzymuje się na Czyżynach a w dali na wieżach Krakowa, rysujących się na ciemnem tle lesistych wzgórz. Od wsch. widać dolinę Wisły rozciągającą się daleko. Południowe granice Mogiły tworzy Wisła. Na jej lewym brzegu rozsiadły się dwie osady, przysiołki M. Kopań na płd. od klasztoru i Zawodzie cokolwiek dalej na wsch., na płd. od wsi. Za Wisłą rozlega się równina aż po Wieliczkę, gdzie już zaczynają się podnóża Karpat, których wyniosłości zamykają horyzont. Wieś ma 1171 mk., z których 173, między nimi 18 księży, na obszarze więk. pos., wynoszącej 229 roli, 111 łąk, 26 past. i 158 mr. lasu; pos. mn. ma 839 roli, 176 łąk, 149 past. i 4 mr. lasu. Jest tutaj szkoła ludowa 1-kl. z 2-ma klasami równorzędnemi. Kościół par. dek. bolechowickiego, z parafią obejmującą 1090 dusz. Gleba z natury urodzajna, jest niepospolicie poprawioną przez odwieczne wzorowe gospodarstwo. *Mogiła Wandy* wznosząca się wśród uprawnych pól, na północnej stronie gościńca, w dosyć znacznej odległości od brzegu Wisły, ma postać ściętego u góry stożka, 33 mt. wysokości. Na wierzchołek prowadzi wygodna ścieżka, gdzie wznosi się, zapewne na starych fundamentach postawiony ceglany słup. Prof. dr Łepkowski przypuszcza, że ten słup jest resztką krzyża, jaki miał się także na mogile Krakusa znajdować. Podług Sarnickiego (Annales, lib. IV, c. XX) miał w połowie XVI w. stać w tem miejscu posąg Wandy z dziesięciowierszowym łacińskim napisem, opowiadającym dzieje dziewiczej księżny, zgodnym z opowiadaniem Kadłubka (Chron., ed. Crac. 1862, str. 12 sq.), ale językiem wskazujący na swe współczesne z XVI w. pochodzenie. Bielski (Kron. pol.) opowiada podanie o Wandzie częścią podług Kadłubka, częścią za Długoszem, wspomina o usypanym kopcu i wsi, ale nie robi wzmianki o posągu. Historycznego znaczenia tej mogiły nie objaśniła dotychczas krytyka historyczna. Lelewel (Polska wieków śred., Poznań 1840, t. I, 139 nast.) a za nim Rogawski K. (Wiadomość o rozkopaniu mogiły w Siedliszowicach, Warszawa 1860) przyszli do przekonania, że do mogił Wandy i Krakusa nie było przywiązanej żadnej tradycyi aż do Długosza. Bielowski i Szajnocha zapatrywali się na te mogiły przez pryzmat własnych hipotez; prof. dr Łepkowski (O tradycyach narodowych, Kraków 1861, i Monografia Opactwa Cystersów w Mogile, Kraków 1867, str. 155; wreszcie Roczn. Tow. nauk. Krak. z r. 1861, str. 160) broni starożytności tradycyi o Wandzie. To podanie przechowało się także na Rugii, między Bergen a Arkoną (Gazeta Warszaw. z r. 1858, № 292), gdzie miał panować rycerz na Rugardzie, który sobie odebrał życie z powodu, że nim wzgardziła księżniczka Wendów. Zdaje się, że założenie opactwa cystersów w tej wsi z kościołem p. t. ś. Jana Chrzciciela ma niejaki związek z podaniami o Wandzie. Na konsekracyą kościoła wybrano ten sam dzień, w którym w tej okolicy puszczano wianki na Wiśle i palono sobótki, t. j. 24 czerwca (Wandy w kalendarzach słowiańskich jest 23 czerwca). Wspomnieć tutaj należy, że nazwa wsi wspomnianą już jest w przywileju króla Wacława z roku 1291, potwierdzającym zfałszowany dokument z r. 1225 „Clara tumba, quod vulgariter Mogyla apellatur“. Klasztor, otoczony murem, składa się z kościoła, właściwego piętrowego klasztoru, zbudowanego w czworobok, z trzech złączonych ze sobą i z klasztorem piętrowych kamienic, zwanych opactwem i z budynków gospodarczych. Całe zabudowanie zwyczajem cystersów wzniesiono w równinie, na dawnem pastwisku. Kościół, w skutek licznych przebudowań, nie ma dzisiaj wybitnego charakteru, w szczegółach łatwo można dostrzedz ślady stylu romańskiego i gotyckiego, całość jednak robi wrażenie budowli z XVIII stulecia. Podobnie jak wszystkie świątynie cystersów nie ma ten kościół wieży, jest zbudowany w formie łacińskiego krzyża. Nawy boczne dochodzą tylko do transseptu i są nisko sklepione. Podług pomiarów prof. Władysława Łuszczkiewicza długość wynosi 128 stóp 6 cali wiedeńskich, szerokość w krzyżu ma 66 stóp, pod krzyżem 45 stóp, szerokość prezbiteryum i nawy 19 stóp, a boczne nawy po 11 stóp. Największa wysokość sklepienia 36 stóp. Prezbiteryum, transsept i nawy boczne mają sklepienie ostrołukowe, żebra i gurty wyrastają ze słupów i pilastrów przypierających do ścian, mających bazy i kapitele romańskie. Okna są ostrołukowe. Pierwotnie był ten kościół zbudowany w stylu przejściowym z romańskiego do ostrołukowego. Prezbiteryum podniesione nad poziom kościoła jest od wschodu zamknięte prostokątną ścianą i ma okna ostrołukowe wysokie. U ramion krzyża znajdują się po dwie kaplice bez zamknięcia, dziś zupełnie zaniedbane i służące za skład zniszczonych przyborów kościelnych. W jednej z nich jest piscina, której znaczenia dzisiaj nie znamy. Pierwotnie wnętrze kościoła nie było tynkowane, co widać z układu trzech-koloro-

wych cegieł. Kamienia używano tylko na bazy, kapitele i przodkowe kolumny. Zewnętrzne ściany są nietynkowane; dach obecnie jest kryty gontem. Frontowa facyata wybudowana w r. 1780 w stylu zepsutym. Kiedy rozpoczęto budowę kościoła niewiadomo. W 1253 r. uważano już kościół za dawny, a prof. Łuszczkiewicz przypomina, że budową kierowali mnisi z Lubiąża na Szląsku. W latach 1447 i między r. 1460 a 1474 nawiedził kościół pożar. Pokryto go dachówką, ale 1505 musiano przebudować sklepienie. W r. 1743 uderzył piorun w ten gmach, w skutek czego spadło sklepienie, a potem znowu w 1780 r. zawaliło się ostatnie pole sklepienia i frontowa facyata, co dało powód do skrócenia długości kościoła. Sprzęty kościelne, daleko późniejszej epoki niż kościół, rażą nasz smak. Wielki ołtarz z 1674 r. drewniany, z rzeźbami przedstawiającemi czterech ojców kościoła a w górze ś. Floryana. Boczne ołtarze mają na starożytnych kamiennych mensach, o zakroju gotyckim, marmurowe bramy tryumfalne w stylu włoskim z XVII w. Kaplica Ukrzyżowanego Chrystusa, oddzielona kratą od kościoła, mieści w ołtarzu cudowną Passyą, przeniesioną tamże 1588 r. z tęczy kościoła. Podobnie jak starożytnych ołtarzy, szukalibyśmy napróżno w tym kościele starożytnych pomników. Najdawniejsze pomniki były krótkimi napisami umieszczonymi w posadzce. Przy przebudowaniach nieuszanowano ich i użyto płyt, na których były wyryte, na materyał budowlany. Z tego powodu z XIII w. nie ma żadnego napisu, z XIV w. można odczytać tylko jeden kawałek napisu, a z XV w. kilka pomników Odrowążów Pieniążków, rozrzuconych w kawałkach i wmurowanych w posadzkę lub ściany. Z późniejszych jest pomnik opata Białobrzeskiego Marcina, bisk. kamienieckiego, † 1586 r., wykuty z pińczowskiego kamienia w stylu odrodzenia, pomalowany na czerwony marmur. Przedstawia postać leżącą, wspartą na lewej ręce, trzymającą prawą pastorał i księgę. U spodu ma długi łaciński napis. Drugi pomnik bisk. historyka Pawła Piaseckiego († 1649), mały z różowego marmuru, ma portret olejny, znakomitego artysty, wykonany na blasze i napis łaciński. W prawem ramieniu krzyża, wysoko na ścianie, znajduje się trzeci pomnik z r. 1572, wykonany z polecenia opata Białobrzeskiego siostrze i jej mężowi Pawłowi Bedońskiemu i dzieciom, przedstawiający klęczących przed krzyżem z jednej strony ojca i syna, z drugiej matkę z dwiema córkami. W jednej z kaplic po prawej ręce jest piąty piękny pomnik piaskowcowy z końca XVI w. (1596) Walentego Goślickiego, przedstawiający na płaskorzeźbie rycerza w zbroi, a obok niego na ścianie pomnik z czarnego marmuru z długim napisem, Stefana Skarbka Żółtowskiego, fundatora kaplicy Zbawiciela, zmarłego w r. 1633 na dewocyi, w umyślnie zbudowanym domku obok bramy kościelnej. Prócz tych nagrobków są tutaj jeszcze cztery z XIX w. *Klasztor* przypiera do południowej ściany kościoła, obejmując czworoboczną budową wirydarz zwany patelnią (pluviarium) i jest połączony z kościołem bramą. Te odrzwia mają styl romańsko-gotycki. Długość każdego korytarza wynosi 11 sążni, szerokość od 7·5 do 9 stóp wiedeńskich. Sklepienia są tutaj ostrołukowe, w pola kwadratowe. Ta część powstała w końcu XIV lub początku XV w. i swą budową wskazuje, że pierwotnie nie miała piętra. Okna wychodzące na ogród są zwyczajem klasztorów cysterskich tylko górą oszklone, w dole istnieje balustrada z XVIII w. W wschodniem ramieniu jest wejście do kapitularza. Piwnice są duże, ze sklepieniami ostrołukowemi, opartemi na kolumnach. Południową stronę klasztoru na dole zajmuje duża staroświecka kuchnia i refektarz. Refektarz jest dużą salą, 30 stóp długą a 17 stóp szeroką. Wschodnie skrzydło zajmuje kapitularz, duża sala z nowoczesnemi malowidłami bez znaczenia. Do r. 1670 wszyscy zakonnicy spali razem w dormitarzu. Później dopiero dobudowano piętro i urządzono cele w ten sposób, że okna ich wychodzą na środkowy wirydarz a okna korytarzy na zewnątrz. W południowem skrzydle nad kuchnią i refektarzem jest jedna duża sala, 18 stóp szeroka a 70 stóp długa, o 8 oknach, zapełniona sztychami i olbrzymim olejnym alegorycznym obrazem religijnej treści. Tutaj odbywały się dysputy po założeniu 1708 r. Collegium Cystersów. Wschodnie ramię zajmuje biblioteka i cele. *Opactwo* łączy się z południową stroną klasztoru. Ozdobne wejście wychodzi na dziedziniec otoczony murem, z bramą wjazdową i mostem na Dłubni. Wokoło podwórza stoi browar i stajnia opasowa, za rzeką zaś znajdują się fundamenta innych, dawniej licznych budowli, była tu bowiem do r. 1656 sławna papiernia. Część najbardziej na płd. wysunięta jest najstarsza, ma na południowej ścianie między oknami pierwszego piętra znakomite popiersie z piaskowca Zygmunta I. Z nią łączy się część środkowa z XVI w., w której na górze jest kaplica. W piwnicach i na dole są ślady wskazujące, że dół należy do najdawniejszych klasztornych budowli. Dziś jest tam skład zboża; dawniej zaś były pokoje dla najdostojniejszych gości. Tu miał mieszkać Stefan Batory przed wjazdem do Krakowa na koronacyą. Opactwo wraz z zabudowaniami gospodarczemi spalił w r. 1656 generał szwedzki Wirtz. Cały klasztor wraz z kościołem, zabudowaniami gospodarczemi, stajniami i ogrodem włoskim, przy-

pierającym do północnej strony kościoła, otacza duży mur. Pierwotnie zbudował mur obronny z basztami w 1474 r. opat Marcin Matyaszek, zdaje się jednak, że teraźniejszy pochodzi z późniejszych czasów. Przy kościele, do którego według surowej pierwotnej reguły cystersów wstęp kobietom był wzbroniony, była kaplica ś. Bernarda, zbudowana między r. 1488 a 1493, z której jednak obecnie nie ma śladów. Za murem klasztornym stoi skromny drewniany paraf. kościół ś. Bartłomieja, mający gontami pobity dach i ściany. Ma kształt krzyża. Na uwagę zasługują boczne drewniane odrzwia z nieczytelnym napisem i starożytna chrzcielnica w stylu romańskim. Parafia była tu jeszcze przed założeniem klasztoru, ale teraźniejszy kościół przebudował w r. 1466 opat Hirschberg. Po różnych zmianach od r. 1819 zawiaduje parafią, obejmującą Mogiłę, Łęg i Czyżyny świecki proboszcz a patronat należy do biskupów krakowskich. Obecnie majątek klasztoru i opactwa jest rozdzielony. Opat posiada Kacice z Granowem, Prandocin z Bazarami, Sosnówkę z Wodzinami i młynem Bartogiem, dalej Moniakowice z wójtostwem Nowy dwór. Te dobra, przynoszące 45,000 dochodu, z którego 23,990 na opłatę ofiar należy potrącić, są zajęte na skarb król. polsk. i służą jedynie dożywotnio obecnemu opatowi, czterdziestemu siódmemu z kolei, Janowi br. Schindlerowi, i 300 złp. odsetek od kapitału umieszczonego na kamienicy w Krakowie. Zakonnicy mają Glewice, Sendowice z Gawronem i Opatkowice w król. pols. i Mogiłę, Czyżyny, Łęg i Zdzisławice w Galicyi. Inne dochody odpadły w końcu XVIII i w XIX w. Klasztory cystersów powstały w skutek reformy benedyktynów, przeprowadzonej ostatecznie przez ś. Roberta, który założył pierwszy klasztor w Citeaux (Cistercium) koło Dijon 1098 r. Z powodu pożytecznej działalności klasztorów cysterskich wzrastała ich liczba nadzwyczaj szybko. W 1151 r. było ich już 500 a w 1251 r. liczono 1800. Do Polski sprowadził cystersów w 1145 r. Mieczysław Stary i osadził ich w Lędzie nad Wartą. W dwa lata później założył Toporczyk Zbylut z Panigroda klasztor w Wągrowcu, w 1154 Janik Gryf w Brzeźnicy, zwanej później Jędrzejowem, 1170 ks. pomorski Gryf Sambor w Oliwie, w 1176 biskup krak. Gedeon w Wąchocku, w tymże roku Kazimierz Sprawiedliwy w Sulejowie, 1183 tenże sam książę z pomocą Bogoryów w Koprzywnicy, a wreszcie 1218 rozpoczyna się fundacya klasztoru mogilskiego. Pierwotnym założycielem tego opactwa był Wisław, krewny biskupa krak. Iwona Odrowąża, który nadał cystersom Prandocin z przyległemi Kacicami, Sakowicami i Januszkowicami. Klasztor miał stanąć w Prandocinie, ale Iwon uprosił Wisława o odstąpienie sobie fundacyi, zrobił jego syna Dobiesława dziedzicem swych dóbr rodzinnych i dał mu wzamian za Kacice z przyległościami Końską, Stary Odrowąż, Gończę, Nieświenie, Modzinowice, Kazanów i Popów. Następnie dodał biskup cysterom wieś Mogiłę, 300 grzywien srebra, 40 wołów, tyleż krów, 100 owiec, 20 kamieni soli i 40 miar miodu (w 1223 ?). W r. 1226 przeniósł Iwon klasztor do Mogiły, a gdy położono fundamenta, dodał dziesięciny biskupie w Winiarach i Dobczycach, nadto dziedziczną wieś Michałowice i prawo patronatu nad kościołem ś. Bartłomieja w Mogile. Po śmierci Iwona chciała rodzina Odrowążów obalić fundacyą, ale odstąpiła od tego zamiaru, a nawet 1239 r. syn Dobiesława Sando nadał klasztorowi wieś Wrociryż. Odtąd powiększają cystersi dobra darowizną i kupnem a przedewszystkiem starają się uwolnić je od ciężarów prawa książęcego. Za Długosza posiadali dwadzieścia sześć wsi, mianowicie: Mogiłę, Łęg, Czyżyny, Prandocin, Kacice, Pożaków, Truszczyny, Chołowice, Januszkowice, Michałowice, Sprowę, Stroniszów, Glewice, Sędowice, Wrożenice, Przewóz, Rybitwy, Moniakowice i Zdzisławice, w księstwie zatorskiem: Ryczów, Połwsie, Zygodowice, Woźnice, Kantorowice, Wiktorowice i Dąbrówkę. Oprócz tych dóbr posiadał klasztor w tym czasie kamienicę i dom w Krakowie, siedm jatek mięsnych w Bochni a cztery w Wieliczce, pobierały rocznie 4 bałwany soli i dziesięciny z 15 wsi. Pierwszy krok dla uwolnienia dóbr od ciężarów prawa książęcego zrobiono w r. 1225 przez podrobienie dokumentu Leszka Białego, który później Wacław niebacznie potwierdził. Uzyskano w nim znaczne wolności dla poddanych włościan. Odtąd postępuje klasztor szybko w nabywaniu przywilejów. Henryk Brodaty uwalnia Prandocin od stróży w 1235 r., Bolesław Wstydliwy w r. 1243 Prandocin, Sędowice, Wrociryż i Bogucin od stróży i przewodu, zastrzegając sobie prawo żądania żołnierza wrazie wewnętrznego niebezpieczeństwa a 1266 r. rozszerza ten przywilej zaprowadzeniem w tych wsiach juryzdykcyi duchownej. W 1278 r. tenże książę zaprowadza prawo niemieckie w Prandocinie, poczem Wacław 1294 r., ulegając prośbie zakonu, nadaje je Mogile, Czyżynom, Zdzisławicom, Sędowicom, Mikutowicom, Dąbrowie i Rybitwom, a Władysław Łokietek w 1319 r. Wrożenicom, Glewowi i Glewcowi. Niedługo jednak potem Mongołowie niszczą dwukrotnie opactwo w 1241 i 1287 r. Wszyscy dotychczasowi opaci byli cudzoziemcami, pierwszym polakiem był Stefan (1309—1319 r.). Kazimierz W. przyczynił się do restauracyi klasztoru i nadał

mu wieś Dąbie i łąkę w Januszkowicach. W soborze konstancyjskim brał klasztor mogilski udział, wysyłając opata Jana Stechera (1398—1424 r.) w towarzystwie arcyb. gniezn. Mikołaja Trąby, który wyrobił sobie insygnia biskupie a klasztorowi uwolnienie od obowiązku wysyłania kleryków na naukę do Sorbony. Kolegium cysterskie przy akademii krakowskiej nie przyszło do skutku i klerycy mieszkali w bursie jerozolimskiej. Za opatów Tomasza Krakowianina (1444—1460 r.) i Piotra Hirschberga z Biecza (1460—1474 r.) zgorzał klasztor dwa razy, odbudowano go jednak a nawet i kościół ś. Bartłomieja. W r. 1500 zachodzi charakterystyczny wypadek, prawdopodobnie nie odosobniony. Gdy zaczęto ograniczać pierwotną wolność kmieci, zażądał opat Jan Taczel, aby im chłopi mogilacy płacili daninę (stationes), należną niegdyś księciu. Chłopi podnieśli bunt i pozwali opata przed sąd królewski ale sprawę przegrali. Postanowiono, aby zamiast tej daniny odrabiali dwa dni ciągłe i trzy piesze w tygodniu. Od Zygmunta I mogli tylko synowie szlachty być opatami. Vitellius Erazm (1522—1547 r.) wyrabia klasztorowi prawo, aby mnisi po rodzicach mogli dziedziczyć i zostaje biskupem laodycejskim. Tę samą godność piastują jego następcy Andrzej Dunin Szpot i Marcin Białobrzeski. Ostatni preformował zakon i wzbogacił bibliotekę. Następnie, wskutek ustaw z r. 1538—1588, traci klasztor prawo wybierania opatów a król nadaje bogate opactwo w komandoryą mniej uposażonym biskupom. Czasy komendaryuszów niebyły korzystnemi dla zakonu. Pierwszy z nich bisk. kamieniecki Wawrzyniec Goślicki, autor dzieła „De optimo senatore“, brał dla siebie trzy części dochodów, przez co liczba zakonników malała; za drugiego komendaryusza było już tylko pięciu ubogich mnichów, którzy starają się o przywrócenie dawnej reguły. Na czasy Goślickiego (1586—1600 r.) przypada zajęcie M. przez arcyks. Maksymiliana (22 października do 32 listopada 1587 r.), który stanął główną kwaterą w bibliotece klasztornej a 11 tysięcy wojska, po części protestantów, rozłożył w dobrach klasztornych. Sejm zwołany do Mogiły nieprzyszedł do skutku, bo Zamojski opanował drogi, spalił Dąbie i Łęg i pobił Maksymiliana pod Prądnikiem. Klasztor ucierpiał wiele od wojska a w następnym czasie niemógł się podnieść, gdyż komendaryusz Paweł Wołucki (1600—1016 r.) nietylko niedbał o klasztor ale go nawet kosztowności pozbawił. W tym czasie nawiedził klasztor dwa razy Zygmunt III (1606 i 1611 r.) a raz 3 czerwca 1608 r. Mikołaj Zebrzydowski „może szukając przebaczenia za przelew krwi w twarzy cudownego Zbawiciela“. Trzeci komendaryusz, późniejszy arcyb. Jan Wężyk (1616—1623 r.), podniósł dochody braci zakonnej przyznaniem jej Czyżyn, Kamionki, połowy Łęgu, Sędowic, Opatkowic, Glewic, Wrożeniec, Wiktorowic, stawu, ogrodu i murowanego domu w Krakowie. Paweł Piasecki (komend. 1623—1649 r.), historyk, potwierdził nadania Wężyka i założył w Mogile szkołę filozofii dla kleryków (1647 r.). Piasecki ułożył się z mnichami, aby wybrali koadjutorem jego bratanka Remigiana, regenta kancelaryi król.; ale Jan Kazimierz musiał za zrzeczenie się praw do korony odstąpić między innemi i mogilskie opactwo bratu kardynałowi Fryderykowi, czem obrażony Remigian połączył się ze Szwedami, a później przez Kozaków został zabity (w 1657). Kardynał podniósł upadający klasztor, ale pod jego następcą Janem Tarnowskim h. Rola zajeli 1656 klasztor Szwedzi. Zakonnicy rozpierzchli się a żołnierze niszczyli obrazy i rzeźby. Gdy Wirtz, generał szwedzki, zajął Kraków, zebrali się znowu mnisi i odprawiali nabożeństwo przy zamkniętych drzwiach, mieli jednak szczupłe dochody, ponieważ dobra opackie trzymał nieprzyjaciel. Zamiar ubieżenia Krakowa przez starostę Dębińskiego, który opanował M. 22 czerwca 1656 r. ale przez niedbałość był przez Szwedów pobity, sprowadziła nowe klęski. Szwedzi spalili opactwo i budynki gospodarcze, ale część klasztoru, w którym było tylko dwóch mnichów, i kościół ocalał. W rok później zajęły M. posiłki cesarskie i podczas oblężenia Krakowa mieszkał w klasztorze Jan Kazimierz. Gdy po śmierci Tarnowskiego chciał objąć opactwo dwunastoletni koadjutor Jan Kazimierz Denhoff niechcieli go wpuścić zakonnicy i dopiero królowi ustąpili. W tym jednak czasie rozpoczęła się walka mnichów przeciw królowi, senatowi i szlachcie. W środkach nie przebierano. W r. 1667 podłożono królowi sfałszowany dyplom do podpisu między innemi aktami, wracający wszystkim klasztorom Cystersów prawo obierania opatów; w ten sam sposób uzyskano potwierdzenie tego dyplomu od króla Michała, poczem mnisi zaczęli wybierać opatów i niewpuszczać mianowanych przez króla, co wywołało proces na dworze królewskim i w Rzymie. Walka ta zakończyła się ugodą w 1732 r., podług której opat komendaryusz mogilski miał pobierać trzecią część dochodu i stracił jurysdykcyę nad mnichami in spiritualibus. W czasie tej walki (1708 r.) odnowiono zaniedbane podczas wojen szwedzkich Collegium provinciale, założone przez Pawła Piaseckiego. Składało się z kursu filozoficznego i teologicznego, trwającego pięć lat i istniało do początku XIX w., gdyż r. 1783 zamianowano ostatni raz profesorów. Lata 1769 i 1772 zapisały kroniki klasztorne licznemi i szczególnemi

kontrybucyami, jakie klasztor pod grozą ognia i miecza wojskom rossyjskim wypłacał. Po zajęciu Galicyi stracił klasztor dobra Ryczowe, Woźnik, Półwsie, Żygodowice i Stryszawę na rzecz funduszu religijnego a 1786 r. ustąpił patronatu nad kościołem ś. Bartłomieja, dodając do parafii wsie Wrożenice i Wiktorowice. Za to otrzymał gmach pojezuicki przy kościele ś. Piotra w Krakowie na Collegium cysterskie, ale 1806 r. odebrał rząd austryacki ten gmach, zwracając klasztorowi probostwo w M. W 1819 znowu odebrał parafie rządzący senat krakowski a równocześnie oddał komendoryą ks. Antoniemu Bystrzonowskiemu (1818 do 1846 r.), który z niej zrezygnował, polecając rządowi Rzptej krak. na swego następcę ks. Jana br. Schindlera, prezydenta b. Rzptej, którego rządy Austryi, Prus i Rossyi uznały. W r. 1873 odnowiono częściowo klasztor i na krużgankach umieścili artyści krakowscy pod kierunkiem Jana Matejki portrety opatów wykonane (chiaroscuro) cieniami. Praca ta opartą jest głównie na dziele zbiorowo skreślonem przez kilku członków Tow. nauk. krak. p. t. Monografia opactwa Cystersów we wsi Mogile. Kraków 1867. Obok tej pracy odnoszą się tu jeszcze N. E. (Ekielski) (wiersz) Kraków 1864, Hoszowski Obraz życia i zasług opatów mogilnickich, streszczony w Monografii p. t. Poczet etc. Osobno wyszły także pomieszczone w Monografii Diplomata Monasterii Clarae Tumbae, Cracoviae 1865 r. Łepkowski Rocznik Tow. nauk-krak. 1861 r. Konopka Józef „Wieś Mogiła,“ monografia z mapą, Kraków 1885 r., wydanie pośmiertne. *Mac.*

Mogiła 1.) wzgórze, na wsch. od wsi Żuklina, pow. łańcucki, na prawym brzegu Mleczki. Wznies. 264 m. npm.; miejsce znaku triang. 2.) **M.**, góra lesista, na płd.-zach. od Komańczy, pow. sanocki, między Komaneckim pot. (od płn.) a Dołżyckim (od płd.). Wznies. 609 m. npm. 3.) **M.**, szczyt lesisty, w płd. kończynach Gołogór, na wsch. granicy Mełny (pow. rohatyński) z gm. Korzelicami (pow. przemyślański), pod 42° 9′ 30″ wsch. dłg. g. F., a 49° 32′ 9″ płn. sz. g., na lewym brz. rzeki Świrza, na płd. od szczytu Maleszczeny (mylnie Maleszczewa); wznies. 408 m. npm. (szt. gen.). 4.) **M.**, wzgórze polne na południowy wschód od Burkanowa, wsi w pow. podhajeckim, na granicy gm. Burkanowa i Złotnik. Wznies. 382 m. mnp. 5.) **M.**, niwa i wzgórze wznoszące się na granicy gm. Firlejówki, Krasnego, Uciszkowa i Pietrycz, w pow. złoczowskim, pod 42° 20′ 20″ wsch. dłg. g. F., a 49° 54′ płn. sz. g. Są tu ślady kurhanów, dziś pozaorywanych. W około tej M. wyorywano dawniej narzędzia krzemienne i sprzęty wojenne. Niektóre wykopaliska tutejsze znajdują się w Muzeum Ossolińskich we Lwowie. Wznies. 258 m. npm. Por. także *Mogiła niwa*, we wsi Manajowce w tymże powiecie. 6.) **M.**, góra wznosząca się na płn. od wsi Podlipcami zwanej, w pow. złoczowskim, wys. 417 m. npm. Miejsce znaku triang. 7.) **M.**, wzgórze, w obr. gm. Korszyłowa, w pow. złoczowskim, na płd od wsi, na praw. brz. Małej Strypy. Wznies. 393 m. npm. (szt. gen.). 8.) **M.** al. *Mszana*, wzgórze polne, w płn. stronie wsi Mszany, w pow. złoczowskim, na granicy tejże gminy z Jackowcami, pod 42° 55′ 30″ wsch. dłg. g. F., a 49° 42′ 13″ płn. sz. g. Stanowi ono płd.-wschodni czubek wzgórzystego pasma, bieżącego od Hukałowiec z płn. na płd.-wsch., z czubkami: Jamnym (420 m.), Beremówką (427 m.) i Ostrym Garbem (426 m.). Wznies. M. 416 m. npm. W dalszym płd.-wsch. biegu tego pasma, kończącego się nad Gniłą Lipą (ob. *Wosuszka)*, wznosi się Wysoka góra (408 m.), na płn. od wsi Bogdanówki, dalej zaś na południe szczyt wzgórzysty, także Mogiłą zwany, na zach. od tejże wsi Bogdanówki. Wznosi się ona 401 m. npm. 9.) **M.**, wzgórze polne, na południowy wschód od wsi Dobraczyna, w pow. sokalskim, tuż nad granicą madziarecką. Wznies. 203 m. Od płn. opływa ją pot. Madziarki. 10.) **M.** al. *Mohiła*, *Mohyła*, polne wzgórze, na płd. od wsi Burli, pow. radowiecki, między Jazłowcem (od płd.), a Burlańskim pot. (od płn.-wsch.); wznies. 453 m. npm. 11.) **M.**, obszerne wzgórze polne, na płd. od wsi Mileszowiec, pow. radowiecki, między Suczawą rz. (od wsch.), Burlańskim pot. (od zach.) a Jazłowcem (od płd.). W płn.-zach. stronie najwyższy czubek Czotta, 485 m. npm. Miejsce znaku triang. 12.) **M.** al. *Movile*, wzgórze polne, wznoszące się na płd. od miasta Suczawy, wśród pól Tatarasi zwanych. Wznies. 411 m. npm., a 133 m. nad pobliską doliną rzeki Suczawy. Miejsce znaku triang. 13.) **M.**-*Wandy*, *Krakusa* i *Kościuszki*, ob. *Kopiec* i *Mogiła wieś*. 14.) **M.**-*Długa* i *Krągła*, dwa znaczne wzgórza na zach. od Bożykowa, w pow. podhajeckim, między wsią a jego przysiołkiem, Siółko zwanem, zach. szczyt 364 m., wsch. 362 m. npm. wysoki. 15.) **M.**-*Dublowa*, wzgórze polne, w płn.-wsch. stronie gm. Uścieczka, w pow. zaleszczyckim, nad granicą gm. Karolówki, pod 43° 20′ 30″ wsch. dłg. g. F., a 48° 48′ 3″ płn. sz. g. Wznies. 363 m. Miejsce znaku triang. 16.) **M.**-*Pańska*, wzgórze polne, na płn.-wsch. Nyrkowa, wsi w pow. zaleszczyckim. Wznies. 369 m.. npm. Miejsce znaku triang. 17.) **M.**-*Popowa*, znaczne wzgórze polne, na płn. od wsi Beremian, w pow. zaleszczyckim. Wznies. 388 m. npm. Miejsce znaku triang. 18.) **M.**-*Poździmirska* al. *Pozdymirska*, wzgórze na płn. od wsi Poździmierza (Pozdymira), w pow. sokalskim. Wznies. 220

m. Miejsce znaku triangul. 19.) **M**-*Rozbita*, wzgórze polne, w zachodniej stronie gm. Kociubińczyk, w pow. husiatyńskim. Wznies. 304 m. npm. Miejsce znaku triang. Ob. *Kociubińczyki*. *Br. G.*

Mogiła 1.) wzgórze, 361 m. wys., w zach. stronie Nakwaszy, w pow. brodzkim, pod 42° 58′ wsch. dłg. od F., a 40° 59′ 10″ płn. szer. 2.) **M.**, nazwa niwy w płd. stronie Blichu, w pow. brodzkim. 3.) **M.**, karczma na na obsz. dwor. Czołhany, w pow. dolińskim. 4.) **M.**, wzgórze, 271 m. wys. (znak triang.), pod 49° 58′ 10″ płn. sz. a 42 5′ wsch. dłg., w płn. wsch. stronie Banunina, pow. Kamionka Strumiłłowa. 5.) **M.**, karczma na obsz. dwor. Gwoździca, w pow. kołomyjskim. 6.) **M.**, lesiste wzgórze w płd.-wsch. stronie Makuniowa, w pow. mościskim. 7.) **M.**, folw. na obsz. dwor. Mużyłowa w pow. podhajeckim. 8.) **M.**, wzgórze, 241 m. wys., pod 50° 33′ 30″ płn. szer. a 41° 50′ 30″ wsch. dłg., w płn.-zach. stronie Wojsławic, w pow. sokalskim. 9.) **M.** (al. *Mohyła*), grupa domów w Bohorodyczynie, w pow. tłumackim. 10.) **M.**, kol. i folw. na obsz. dwor. Hostowa w pow. tłumackim. 11.) **M.**, część Jackówki w pow. tłumackim. 12.) **M.**, grupa domów w Tłumaczu. 13.) **M.**-*Ostra*, folw. w Iwanówce, w pow. skałackim, i karczma na obsz. dwor. Rożysk, w pow. skałackim. 14.) **M.**, nazwa szybu (okna) surowicznego w warzelni soli w Kałuszu, ob. t. III, 723. *Lu. Dz.*

Mogiła, niem. *Mogiel* i *Mogil*, wś, pow. człuchowski, stacya pocztowa i okręg urzędu stanu cywilnego Zielona (Grünchotzen), parafia katolicka Konarzyny, 2 mile odl., ew. Sąpolna, szkoła Mielno. Ma 729·33 mr. obszaru. W 1868 r. było tu 13 bud., 4 dm., 56 kat. mk. *Ks. Fr.*

Mogiłka, potok, wypływa na granicy gmin Przyłkowic i Leńcz górnych, w pow. wadowickim; płynie na północny zachód przez obszar Polanki Hallerowskiej, następnie granicą tejże gminy i Jurczyc z Wolą Radziszowską i Radziszowem, wreszcie na obszarze Radziszowa zlewa swe wody do Skawinki z lew. brz. Długość biegu 7 kil. Opłukuje północne stopy wzgórza Mogiłki (ob.). *Br. G.*

Mogiłka 1.) pasmo wzgórzyste, ciągnące się od płd.-zach. ku płn.-wsch. na granicy gm. Woli Radziszowskiej, w pow. myślenickim, z gm. Polanką Hallerowską (pow. wadowicki) i Jurczycami (pow. myślenicki), od lasu Bugaja Wielkiego aż po dolinę Skawinkę, między Cedronką (od płd.) a Mogiłką (od płn.), dopływami Skawinki. Najwyższy punkt tworzy czubek Kiełek, 336 m. npm. (szt. gen.). Przez grzbiet tego pasma wiedzie ze Skawiny do Podolan i Leńcz górnych droga polna. 2.) **M.**, znaczne wzgórze, na wschód Zagórza Knihinickiego, nad granicą z Jawczami, w pow. rohatyńskim, pod 42° 10′ 8″ wsch. dłg. g. F., a 49° 22′ 30″ płn. sz. g. Wznies. 357 m. npm. Miejsce znaku triang. 3.) **M.** al. *Mohiłka*, *Mohiła*, wzgórze na zach. od Kłodzienka, w pow. żółkiewskim, wznosi się w paśmie wzgórzy, bieżących z pod Dzibułek, w kierunku płd.-wschodnim; płn.-zach. część jest zalesiona, reszta niemal wolna od lasu. Nazwy czubków są: Grabowiecka góra, Łysa góra (276 m.), Zapuście (289 m.) i Mohiłka (280 m.). Wschodni kraniec tego pasma, między M. a wsią, zowie się Perunową horą (Piorunową górą). U stóp tej góry stał niegdyś monastyr bazylianów pod wezw. ś. Onufrego, zniesiony 1744 r. 4.) **M.**, wzgórze, na płd. od wsi Trościańca Wielkiego, w pow. brodzkim, między potokiem Smolanką, a pot. bezimiennym, który tworzy stawy mniejsze i większe w Olejowie, Białokiernicy, Białogłowach, Neterpińcach, Nosowcach i Horodyszczu, gdzie wpada do Seretu. Wznosi się pod 42° 58′ wsch. dłg. g. F., a 49° 46′ 18″ płn. sz. g. do wys. 375 m. npm. 5.) **M.**, wzgórze polne, wznoszące się w płd. stronie gm. Łubianek wyższych, w pow. zbaraskim, pod 43° 33′ 52″ wsch. dłg. g. F., a 49° 37′ 21″ płn. sz. g. Na płn. od niego wznosi się wzgórze Łubianka do 387 m. npm. (miejsce znaku triang.). Na wschodniej pochyłości tego wzgórza legły chaty Czahary, należące do wsi Kujdaniec, w tymże powiecie. Na płd. od nich lesisty czubek, Ostra góra (396 m.). Wznies. M. 400 m. npm. (szt. gen.). 6.) **M.** al. *Mohiłka*, wzgórze strome na prawym brzegu Dniestru, na obszarze gm. Horyhład, w pow. tłumackim, od przysiołka Odaje na płn.-wsch., pod 42° 50′ 40″ wsch. dłg. g. F., a 48° 52′ 10″ płn. sz. g., między Dniestrem (od zach.), a potok. Suchodołem (od wsch.). Wznies. 314 m. npm. 7.) **M.** al. *Mohiłka*, wzgórze, na wsch. od wsi Kulczyc, w pow. samborskim, pod 40° 59′ wsch. dłg. g. F., a 49° 31′ płn. sz. g. Stok płn. pokrywa las Dubeńko. Są tu ślady wielkich okopów. Wznies. 341 m. npm. (szt. gen.). *Br. G.*

Mogiłka 1.) karczma przy Bolechowicach, w pow. krakowskim. 2.) **M.** i *Roztok*, nazwa niw i pastwiska podmokłego we wsch. stronie Babina w pow. kałuskim, między Łomnicą a gościńcem kałusko-wojniłowskim. 3.) **M.**, folw. koło Rakowca, na obsz. dwor. Mużyłowa, w pow. podhajeckim. 4.) **M.**, gajówka na obsz. dwor. Nuszcza, w pow. złoczowskim. 5.) **M.** (al. *Mogiłki*), wzgórze 293 m. wys., pod 40° 31′ wsch. dłg. a 49° 45′ płn. szer., w płd. zach. stronie Jakomanic, w pow. przemyskim. 6.) **M.**, wzgórze 413 m. wys., pod 49° 47′ płn. szer. a 42° 46′ wsch. dłg., w płn. stronie Iwaczowa, w pow. złoczowskim, na granicy Nuszcza, na płd. krawędzi rozległego lasu, w po-

bliżu leśniczówki. 7.) **M.**, gajówka na obsz. dwor. Nuszcza, w pow. złoczowskim. 8.) **M.**, ob. *Mohyłka*. *Lu. Dz.*

Mogiłki 1.) pole i cmentarzysko przedhistoryczne pod wsią Daromin, w pow. sandomirskim. 2.) **M.**, folw., pow. radzyński, gm. Milanów, par. Parczew, 4 dm., 22 mieszk., 389 mr.

Mogiłki 1.) wzgórze, na zach. od wsi Żołczowa, w pow. rohatyńskim, wznies. 335 m., pod 42° 22′ 30″ wsch. dłg. g. F., a 49° 21′ 12″ płn. sz. g. 2.) **M.** al. *Mohyłki*, wzgórze polne, na płd. od wsi Słobódki polnej, w pow. kołomyjskim, pod 43° 1′ 10″ wsch. dłg. g. F., a 48° 34′ 48″ płn. sz. g. Wznies. 337 m. npm. 3.) **M.**, wzgórze polne, na płn.-wsch. od Ossowicc, wsi w pow. buczackim, na lewym brz. Strypy, pod 43° 3′ 8″ wsch. dłg. g. F., a 49° 9′ 50″ płn. sz. g. Wznies. 383 m. Na płn.-wsch. od M. wznosi się Łysa góra (376 m.). 4.) **M.**, wzgórze polne, na płn.-wsch. od Mielnicy, w powiecie borszczowskim, pod 43° 52′ 20″ wsch. dłg. g. F., a 48° 37′ 32″ płn, sz. g., wznosi się 303 m. npm. Miejsce znaku triang. Z pod tego wzgórza wypływa pot. Dźwiniaczka. *Br. G.*

Mogiłki 1.) nazwa niw w zach. stronie Krynicy, w pow. drohobyckim. 2.) **M.**, leśniczówka i folw. na obsz. dwor. Duplisk, w pow. zaleszczyckim. 3.) **M.**, osada na obsz. dwor. Pobocza, w pow. złoczowskim. 4.) **M.**, pow. rudecki, pole z cmentarzyskiem przedhistorycznem we wsi Kupnowice (ob.). 5.) **M.**, grupa mogił i nasypów we wsi Konotopy, w pow. sokalskim. 6.) **M.**, cmentarzysko przedhistoryczne, w pow. zaleszczyckim, we wsi Latacz. 7.) **M.**, pastwisko we wsi Kopanka, pow. kałuski. 8.) **M.**, kurhany na polu pod Husiatynem, ob. *Husiatyn* (t. III, 224).

Mogiłki, bagno na terytoryum wsi Kiełpina, pow. tucholski; w jego pobliżu znaleziono liczne groby starożytne (ob. Kujot, w Alt. preus. Monatschrift, 1881, str. 488). *Kś. Fr.*

Mogiłki, stare cmentarzysko, pow. bytowski, wspominane r. 1345 w przywileju wsi Ciemna (a Geserm ad sepulchrum, quod vulgariter dicitur Mogiłky, quod est in medio viarum, quae dividuntur eundo de Tuchom in Tresebetkow (Trzebiatkowy) et in „Glisno“). Ob. Cramer, „Gesch. der Lande Lauenb. und Bütow“, (str. 173, II). *Kś. Fr.*

Mogiły 1.) folw., pow. łowicki, gm. Bolimów, odl. 4 w. od Bolimowa. Utworzony po wyciętym lesie w obrębie puszczy bolimowskiej i nazwany od mogiły, pod którą spoczywają polegli w walce stoczonej tu d. 7 lutego 1863 r. Folw. ma 37 mk. 2.) **M.** al. *Kopce wojewódzkie*, cmentarzysko przedhistoryczne we wsi Pacyna, w pow. gostyńskim.

Mogiły 1.) karczma, na obszarze dworskim Pantalowic górnych, w powiecie łańcuckim. 2.) **M.**, przys. do Chmielowa, w piaszczystej równinie, na zach. od tej wsi, pow. tarnobrzeski, par. rz.-kat. Miechocin, składa się z cegielni i kilku chat rozrzuconych na wsch. krańcu obszernego lasu chmielowskiego. *Mac.*

Mogiszki, folw., pow. maryampolski, gm. Chlebiszki, par. Preny, odl. 42 w. od Maryampola, ma 1 dm, 11 mk.

Mogoszów, część Wysocka wyżnego, pow. turczański.

Mogwitz, 1369 r. *Mokowicz*, wś, pow. grotkowski, o 2 m. na płd. od Gostkowa a $1^1/_2$ m. na płn. od Nissy, leży śród płaszczyzny. Sołtystwo tutejsze, w XV w. własność bisk. wrocławskiego, potem miasta Nissy, ma 550 mr. Jest tu szpital obsługiwany przez siostry miłosierdzia. Gmina wiejska ma kościół paraf. kat., zbudowany pierwotnie z drzewa w XIV w. przez bisk. wrocław.; obecny, murowany, z początku XVIII w., ma piękną wieżę, organy z 1735 r. Szkoła kat. 2-klas. ma 160 uczniów. Wś miała w 1861 r. 1038 mk. kat., 57 gospod., 23 ogrodz. i 38 komorn.; obszaru 4731 mr., w tem 4056 mr. roli. Dochód obliczony na 8796 tal. We wsi jest piekarnia, browar, gorzelnia, liczni rzemieślnicy. Par. M. ma 2100 dusz. Prócz M. należy tu Petersheide, Schönheide i Königswalde. *Br. Ch.*

Mogyoros, ob. *Kopinówce* i *Mikuluwcy*.

Mohilna 1.) wś nad Horyniem, pow. nowogradwołyński, gm. romanowiecka, na płn.-zach. od mta pow.: 69 dusz włośc., 254 dzies. ziemi włośc. Należała niegdyś do dóbr zwiahelskich Lubomirskich; obecnie własność Uwarowych; ob. Arch. J. Z. R., cz. VI, t. 1, 561. 1.) **M.** al. *Mohylno*, wś cerkiewna, pow. włodzimierski, na płn.-wsch. od mta pow.; kaplica kat. par. Swojczów; ob. Pamiat. Kij. Arch. Kom., t. IV, cz. 2, 111, 178; Arch. J. Z. R., cz. VI, t. 1, 150. 3.) **M.**, ob. *Mołoda*. 4.) **M.**, ob. *Mohylna*. *J. Krz.*

Mohilne wś, pow. kobryński, własność Koszewieckiej, włościanie wnieśli 60,256 rs. 71 kop. wykupu za ziemię. *A. K. Ł.*

Mohilnica, rzeczka, wpada z lewej strony do Morawki, poniżej Skałki, ma swoje źródło pod Łysą Górą w paśmie jabłonkowieckiem.

Mohilno, ob. *Mohylna*.

Mohilów, ob. *Mohylów*.

Mohilowa Wólka, wś, niegdyś w wojew. bełskiem; ob. Pamiat. Kij. Arch. Kom., t. II, cz. 1, 163.

Mohilowce, wś, pow. wołkowyski, była tu kaplica kat. b. parafii Łysków.

Mohilówka 1.) wś nad rzką Serebrianką, pow. czerkaski, o 3 w. poniżej Mielnikówki, 66 mk. ob. płci; należy do klucza śmilańskiego. 2.) **M.**, ob. *Mohylówka*. *J. Krz.*

Mohiła 1.) wzgórze polne na granicy gm.

Jezierny (pow. złoczowski) i Kozłowa (pow. brzeżański), u źródeł pot. Cecorskiej czyli Cecorki, która wraz z Gniłą Lipą pod Kozłowem tworzy pot. Wosuszkę, dopływ górnego Seretu, pod 49° 36′ płn. sz. g., a 42° 59′ wsch. dług. g. F. Wznies. 385 m. npm. (szt. gen.). Wzgórze to zowie się „Za rudą". Miejsce znaku triang. 2.) **M.** al. *Mohyła*, także *Małaszowce*, wzgórze w wsch. stronie wsi Małaszowiec, w pow. tarnopolskim, pod 43° 11′ 25″ wsch. dłg. g. F., a 49° 40′ 27″ płn. sz. g. Na płd. rozpościera się las Dubowy haj, dotykający się płd. swym brzegiem stawu w Iwaczowie górnym, utworzonego przez rz. Seret. Wznies. 391 m. npm. (szt. gen.). 3.) **M.**, lesisty czubek na granicy Chlebowic Świrskich i Ostałowic, w pow. przemyślańskim, w płd. rozgałęzieniach Gołogór, pod 42° 9′ 25″ wsch. dłg. g. F., a 49° 36′ 16″ płn. sz. g. Las od wsch. zowie się Rosochy. Wznies. 436 m. npm. (szt. gen.). Miejsce znaku triang. 4.) **M.**, wzgórze polne na zach. od płd. krańca wsi Kuczurnika, w pow. kocmańskim, pomiędzy pot. Sowicą (od zach.) a gościńcem czerniowiecko-werbowieckim, pod 43° 34′ wsch. dłg. g. F., a 48° 27′ 21″ płn. sz. g. Wznies. 296 m. npm. 5.) **M.**, wzgórze polne, na granicy gmin Walawy, Waslowiec (w pow. czerniowieckim) i Szubrańca (w pow. kocmańskim), na płd.-wsch. od wsi Walawy, pod 43° 31′ 30″ wsch. dłg. g. F., a 48° 25′ 22″ płn. sz. g., w paśmie wzgórzy „za Sowicą" zwanych. Wznies. 309 m. npm.— Por. *Mogiła*, *Mogiłka*, *Mohiłka*. Ob. *Ilsa*.

Mohiła 1.) al. *Mogiła*, wzgórze 280 m. wys., pod 50° 19′ 20″ płn. sz. a 42° 17′ 30″ wsch. dłg. od F., na granicy Radziechowa, Józefowa i Tetewczyc, pow. kamionecki. 2.) **M.**, wzgórze w pow. brzeżańskim, nad pot. Cecorska (ob.), ma 385 m. wysokości.

Mohiła *Jałowa*, wzgórze lesiste, w obr. lasu Fontanicy, na płn. od Dawiden, w pow. storożynieckim, na granicy Dawiden i Komarowiec (Komarestie), pod 43° 14′ 20″ wsch. dłg. g. F., a 48° 9′ 33″ płn. sz. g. Po stronie płn.-zach. i płn. rozpościera się las Tysowiec i Heleszów; na wsch. stoczystości biją źródła pot. Tysowca, dopływu Seretu. Wznies. 487 m. npm. 2.) **M.**, al. *Try Mohiły*, szczyt lesisty, w tymże samym lesie, cokolwiek na zach. od M. Jałowej, na granicy gm. Dawiden, Komarowiec i Sadowy, wznies. 509 m. npm. Las od strony płn. zowie się Szerszeniów grunt. 3.) **M.** al. *Try Mohiły*, góra lesista, na granicy gm. Mihowy, w pow. wyżnickim, i Banilli Mołdawskiej, w pow. storożynieckim, w paśmie górskiem tworzącem granicę tych dwóch powiatów. Od zach. spływają liczne wody górskie do Mihowy (ob.), a od płd.-wsch. podążają takowe do pot. Hilcza, dopływu Małego Seretu. Wznies. 852 m. npm. *Br. G.*

Mohiłka, wzgórze, w gm. Dołhomościska, pow. mościski, na wsch. od płd. krańca wsi, pod 41° 7′ 15″ wsch. dłg. g. F., a 49° 46′ 10″ płn. sz. g. Wznies. 287 m. 2.) **M.**, wzgórze lesiste, wznoszące się na zachód od Białej, wsi w pow. przemyślańskim, nad granicą z gm. Poluchowem. U płn. podnóża M., między nią a Grzędową górą, wypływa pot. Brodek, który płynąc na wsch. łączy się z potokiem bezimiennym, z pod M. płynącym, i tworzy pot. Białą, dopływ Złotej Lipy. Ob. też *Maruszka*. Wznies. 408 m. npm. (szt. gen.). Miejsce znaku triang. 3.) **M.**, wzgórze, od Mużyłowa na wsch., na granicy Mużyłowa i Bekersdorfu, pow. podhajecki. Wznies. 394 m. Miejsce znaku triang. 4.) **M.**, wzgórze polne, na płn.-zach. od wsi Grabicza, w pow. tłumackim, dochodzi 317 m. npm. Dawnemi czasy u stóp południowych i zachod. rozległy staw, dziś zamienił się na łąki, które zrasza rzeczka Targowa, dopływ Otyńskiego pot. Ob. *Targowa*. 5.) **M.**, wzgórze, na płn. od Tyśmienicy, na praw. brzegu Worony. Od strony płn. M. ma swe źródła pot. Olszanicki. Wznies. 341 m. Miejsce znaku triang. Por. *Mogiłka*. *Br. G.*

Mohiłka 1.) wzgórze, 341 m. wys. (znak triang.), w płn. stronie Kulczyc, w pow. samborskim, na płd. krańcu lasu Dubenko. 2.) **M.** (al. *Mohiła*), wzgórze 280 mr. wys. (znak triang.), w płd. stronie Kłodzianka, w pow. żółkiewskim. 3.) **M.**, wzgórze i ślady cmentarzyska na obszarze wsi Jaskmanice, w pow. przemyskim. Ob. *Jaskmanice*. *Lu. Dz.*

Mohiłki, wzgórze, 271 mr. wys., w środkowej części Czartoryi, w pow. bóbreckim.

Mohiłowszczyzna, przys. dóbr Kulczyce, w pow. samborskim.

Mohlen 1.) *Gross* (niem.), wś, pow. wystrucki, st. p. Gruenheide, okr. urz. stanu cywil. Gr. Franzdorf. W 1856 r. 68 mk. 2.) **M.** *Klein*, os. leśna, pow. wystrucki, st. p. Gruenheide, okr. urz. stanu cywil. Padrojen. W 1856 r. 9 mk. *Kś. Fr.*

Mohlewskie, jezioro, pow. sieński; rocznie poławia się około 24 pudów leszczy, okoni, szczupaków, płoci, jerszów i karasi.

Mohlewszczyzna, wś, pow. sieński, gm. Zameczek, 9 dm., 51 mk.

Mohlgrin (niem.) al. *Mohlgirren*, wś na Litwie prus., pow. tylżycki, st. p. Stonischken; okr. urz. stanu cywil. Pakamonen. W 1856 r. 56 mk. *Kś. Fr.*

Mohn, *Moon* (niem.), wyspa na Baltyku, należy do gub. ryskiej, pow. ozylijskiego, oddzielona od Ozylii t. zw. Małym Sundem, od lądu Sundem Wielkim, ma $3^1/_2$ mili kw. rozl., tworzy jednę parafią z wysepkami Schildau al. Schildo i Paternoster, położonemi w Wielkim Sundzie.

Mohnau 1.) *Gross*, 1338 r. *Manow*, 1374

Grozzen Manow, wś, pow. świdnicki, ma kościół par. kat., szkołę kat. W 1843 r. 64 dm., 470 mk. (170 ew.); folw. z owczarnią. 2.) **M.** *Klein*, 1318 r. *Parvum Manow polonicale dictum* (dok.), w 1843 r. ma 19 dm., 108 mk. (6 kat.), folw. z cegielnią. 3.) **M.** *Wenig*, 1321 r. *Wening Manow*, wś, ma szkołę ew. od 1743 r., par. ew. Domanze. W 1843 r. 79 dm., 439 mk. (32 kat.).

Mohnya, ob. *Hningani*.

Moholz, łuż. *Wuhelz*, wś, pow. rozborski, do 1815 r. na Saskich Łużycach. W 1843 r. 82 dm., 438 mk. ew. Par. ew. See.

Mohrau 1.) 1367 r. *Moraw*, wś, pow. nissański, w dolinie rz. Biele, przy ujściu Morawicy. Obszar dworski ma 840 mr. ziemi podległej zalewom. Stary zamek z datą 1501 r. na chorągiewce wietrznej. Gmina wiejska ma 7 gospod., 35 ogrodz., 25 komorn., 1779 mr. Ludność wynosiła w 1861 r. 599 dusz (2 tylko ewang.). Dochód obliczony na 4687 tal. Młyn i tartak. Par. kat. Köppernig, szkoła katol. w miejscu od 1829 r. 2.) **M.** *Alt* i *Neu*, wś, pow. bystrzycki. M. *Alt* w 1843 r. 35 dm., 204 mk.; folw., młyn wodny i kol. Duerenberg, par. kat. Schreckendorf. M. *Neu* 44 dm., 245 mk. (3 ew.), kol. Mutiusgrund, par. kat. Wilhelmsthal. *Br. Ch.*

Mohrau *Klein*, *Morawica*, czes. *Moravice mala*, wś, pow. Schönberg w Morawii. Posiada kościół par. kat., szkołę ludową. st. poczt. i tel., 1400 mk. Kopalnia żelaza i huty.

Mohrdorf *Gross* (niem.), wś z st. poczt. na Pomorzu, pow. Franzburg, odl. 15 kil. na płn.-zach. od Stralsundu, 3 kil. od Baltyku. Niskie wybrzeża, małe oparzyska. W 1877 r. 141 mk. Ludność trudni się rolnictwem i hodowlą bydła. Do Stralsundu dochodzi poczta posłańcowa. *Kś. Fr.*

Mohrs Ziegelei (niem.), cegielnia, pow. wystrucki, st. p. Wystruć.

Mohrungen (niem.), ob. *Morąg*.

Mohuny, wś włośc. nad rzką Kiemetą, pow. wileński, 3 okr. polic., o 45 w. od Wilna, 4 dm., 70 mk., z tego 11 prawosł., 59 katol.

Mohylanka, rz., lewy dopływ Bohu, poczyna się pod wsią Mohylną w pow. hajsyńskim, uchodzi do Bohu w pow. bałckim.

Mohylany, wś nad Horyniem, pow. ostrogski, o 12 w. na płn.-zach. od Ostroga, wzięła nazwę od mogił, których tu wiele znajduje się, niektóre porosłe ogromnemi drzewami. Cerkiew paraf. i szkółka ludowa. Należała do ks. Ostrogskich. Anna Aloiza Chodkiewiczowa, żona Karola Chodkiewicza, hetm. w. lit., a córka Aleksandra ks. Ostrogskiego, w 1622 r. nadała tę wś z wielu innemi kolegium jezuickiemu w Ostrogu. Po kasacie jezuitów, gdy dobra ich rozdawano różnym osobom, M. dostały się ks. Maksymilianowi Jabłonowskiemu, senatorowi; syn jego Władysław Jabłonowski w 1875 r. sprzedał tę wieś Antropowej, w której ręku i dotąd zostaje. Ziemia czysty czarnoziem 3-ej kl. i bujne łąki, wodą Horynia zraszane. Wieśniacy trudnią się uprawą roli, sieją pszenicę, żyto, owies, jęczmień, groch, proso, grykę i soczewicę, a w ogrodach konopie. Hodują konie, bydło rogate, trzodę chlewną, owce, ptactwo domowe i wodne. Znaczny dochód mają z mleka, masła, śmietany i serów, które z korzyścią w Ostrogu spieniężają.

Mohylany al. *Mogilany*, z *Wierzblanami*, rus. *Werbliany*, wś, pow. żółkiewski, 12 kil. na płd.-wsch. od Żółkwi, 3 kil. na płn.-wsch. od sądu powiat. i urz. poczt. w Kulikowie. Na płn. leżą Przedrzymiechy i Nahorce, na wsch. Artasów, na płd. Hrebeńce, Nadycze i Kulików, na zach. Przemiwółki. Wody uchodzą do Bugu za pośrednictwem pot. Żółtańce al. Dołhego, zwanego w dalszym biegu Kamionką (ob.). Zabudowania wiejskie leżą w płd. stronie obszaru. W stronie zach. wznosi się jedno wzgórze do 266 m. wys. Własn. więk. należy do probostwa łacińskiego w Kulikowie. Włościanie mają 440 mr. roli or., 66 łąk i ogr., 16 mr. pastw. W r. 1880 było 389 mk. w gm. (284 w M. a 105 w Wierzblanach), 11 na obszarze dworskim (między nimi obrządku rzym.-katol. 25 w M., 31 w Wierzblanach). Par. rz.-kat. w Kulikowie, gr.-kat. w Nahorcach. W r. 1399 poświadcza Jakób, metropolita halicki, że Mikołaj z Kulikowa darował wieś M. kościołowi w Kulikowie i nadaje temuż kościołowi dziesięciny z dóbr metropolitalnych (ob. Arch. Bernardyńskie we Lwowie, C. t. 335, str. 225 i t. 379, str. 103). Dawniej znajdowano tu popielnice. Są także ślady mogiły, dziś zaoranej. We wsi jest szkoła filialna. *Lu. Dz.*

Mohylew, *Mohilew*, zwany także *M. gubernialnym* al. *M. nad Dnieprem*, w dok. łacińskich *Mohilovia*, miasto gubernialne, w prześlicznem położeniu na obu brzegach Dniepru, przy ujściu rzki Dubrowianki, przepływającej miasto w kierunku z płn.-zach. ku płd.-wsch. i przy szosie kijowskiej, od której oddziela się przechodząca przez miasto odnoga do Bobrujska. Główna część miasta leży na prawym brzegu, na wyniosłej górze, prawie pod 54° szer. płn. i 48° dłg. wsch., o 729 w. na płd. od Petersburga, 560 w. na płd.-wsch. od Moskwy, 438 w. od Kijowa, 455 w. od Wilna a 678 w. od Warszawy. Wraz z przedmieściami ma około 13 w. obwodu. Góra, na której zbudowany jest środek miasta, a na której dawniej znajdował się zamek, nosi nazwę *Kościarni* (Kasternia), niby kostnicy (Fursow, autor zarysu historycznego w opisie gub. mohylewskiej, wydanym staraniem gubern. Dębowieckiego, mylnie wyprowadza tę nazwę z łacińskiego

castrum — obóz). I rzeczywiście przy kopaniu ziemi pod fundamenty znajdują się tu ogromne masy kości ludzkich, świadczące, że było tu zapewne jakie cmentarzysko pogańskie, lub też wielkie pobojowisko w czasach przeddziejowych, zkąd też bez wątpienia pochodzi i sama nazwa miasta (*mohyla*, polskie mogiła). Plan miasta pierwotnie zatwierdzony został w 1778 r., następnie w 1833, 1851 i 1862 r. M. dzieli się na 3 części: Stare Miasto, Bychowską i Łupołowo (przedmieście Moskiewskie), na lewym, niskim brzegu Dniepru. Z ulic główniejsze są: Dnieprowski prospekt (dawniej Szkłowska), Wielka Sadowa (dawniej Wietrzna), Mała Sadowa (dawniej Zielona), i Bychowska. Ulice Wietrzna i Szkłowska prawie wyłącznie zabudowane są murowanemi domami; na nich znajdują się najważniejsze magazyny i sklepy. M. posiada 5 dużych rynków czyli targowisk, ogród publiczny, założony w 1872 r. na wzgórzu na prawym brzegu Dniepru, w miejscu gdzie niegdyś był zamek królewski, 2 skwery spacerowe, tak zwany Beklemiszewski i Murawiewski. Z gmachów publicznych ważniejsze: pałac gubernatora z oddzielnym ogrodem, gmach rządu gubernialnego, izby skarbowej, kasy gubernialnej, archiwum, ratusz z wysoką ośmiokątną wieżą, wzniesioną w 1679 r., gimnazyum żeńskie, gimn. męskie z internatem dla uczniów, więzienie z oddziałem dla kobiet, koszary i t. d. W ślicznej miejscowości nad urwiskiem, z dużym spacerowym ogrodem, otoczone murem, pomieszczone są szpitale miejskie, dom przytułku dla weteranów, dom sierot, dom obłąkanych i dom poprawy. Zakładów naukowych, nie licząc ochronek, znajduje się w M. 15, mianowicie: gimnazyum męskie (w 1882 r. 525 uczniów), gimnazyum żeńskie (w t. r. 358 uczenic), seminaryum duchowne prawosławne (235 ucz.), szkoła duchowna, szkoła felczerów (94 ucz.), szkoła akuszerek (98 ucz.), szkoła miejska z oddziałem rzemieślniczym; szkoły parafialne: męska z oddziałem rzemieślniczym i żeńska; szkoły ludowe żydowskie męska i żeńska; szkoła 4-klas. żeńska, szkoła 1-klas. przygotowawcza żeńska, szkoła 3-klas. żeńska żydowska i szkoła 1-klas. dla biednych dziewcząt żydowskich. Nadto znajduje się w M. 44 chederów. Ludność składa się z Białorusinów (prawosławnych i katolików), Rossyan, Polaków i żydów. W 1880 r. było w M. 40536 mk. (20735 męż. i 19801 kob.), w tej liczbie 20742 prawosł. (10824 męż. i 9918 kob.), 2583 katol. (1290 męż. i 1293 kob.), 173 ewang. (122 męż. i 51 kob.) i 17038 żyd. (8499 męż. i 8539 kob.). Domów znajduje się 263 murow. (z tych 92 należy do chrześc. i 171 do żyd.) i 3243 drewn. (z tych 2310 własność chrześc. i 933 żyd.). Właścicieli domów jest 2371, z nich 1509 chrześc. i 862 żyd. W mieście jest 40 traktyerni, 24 zajazdy, 29 szynków, łącznie 93 zakłady ze sprzedażą trunków, z których jeden tylko utrzymywany przez chrześcianina a reszta przez żydów. Sklepów w ogóle jest 906, sklepów zaś mieszczących się w oddzielnych budynkach jest 143 murow. i 351 drewn.; magazynów do składu towarów: 6 murow. i 7 drewn. Cerkwi prawosławnych w M. jest 29 (21 murow. i 8 drewn.), mianowicie: 1 sobór, 7 parafialnych, 1 filialna soborowa, 7 fil. parafij (5 murow. i 2 drewn.), 4 klasztorne, 5 cmentarnych, pozostałe przy zakładach naukowych i dobroczynnych. Kościołów katolickich jest 3, z nich 2 murow. parafialne (dawniej archikatedralny, niegdyś karmelicki, i farny, fundacyi Zygmunta III) i 1 drewn. cmentarny; 1 kościół ewan.-augsb. drewn.; 2 synagogi i 36 domów modlitwy żydowskich, z których 13 murowanych. Z kościołów odznacza się była archikatedra pod wez. Wniebowzięcia N. M. P., wzniesiona 1692 r. przez mieszczan mohylewskich z cegły, pochodzącej z rozebranych przez nich z polecenia Jana III Sobieskiego własnych domów, na miejscu dawnej kaplicy prywatnej Zienkowiczów, jako rehabilitacya za zabicie Zienkowicza na progu pomienionej kaplicy, podczas zamieszek religijnych o zamknięcie cerkwi prawosławnych nienależących do unii. Pamięć tego wypadku przechowała się w spółczesnym obrazie, pomieszczonym na chórze kościelnym. Kościół Wniebowzięcia nie jest wprawdzie arcydziełem pod względem architektonicznym i zbudowany jest w złym smaku romańskim, imponuje jednak swą wystawą, wspartą na sześciu ogromnych kolumnach jońskich. Kościół ten należał niegdyś do karmelitów, lecz z ustanowieniem arcybiskupstwa mohylewskiego w 1784 r. odnowiono go i zamieniono na archikatedrę. Znajduje się w nim wiele prawdziwych dzieł sztuki. Oprócz kilku obrazów pędzla Majewskiego (ś. Stanisław, Chrystus w Ogrójcu), zwraca na siebie uwagę obraz ś. Magdaleny pędzla Horawskiego. Są tu też dwie rzeźby Antokolskiego: Zmartwychwstanie i Chrystus w grobie, które widzieć można tylko w czasie wielkanocnym. Oprócz tego znajduje się tu obraz ś. Antoniego, przeniesiony ze skasowanego w 1864 r. kościoła bernardynów, i pięknej roboty obraz Boga Rodzicy. Z cerkwi prawosławnych odznacza się zwłaszcza sobór ś. Józefa, założony w 1780 r. przez cesarzowę Katarzynę II i cesarza austryackiego Józefa II, na pamiątkę zjazdu ich w M. Jest to świątynia niewielka, lecz gustownie zbudowana na wzór soboru ś. Zofii. Cztery wejścia poprzedzają portyki wsparte na żłobkowanych dyryckich kolumnach, wewnątrz przed nieda-

wnym czasem bogato odnowiona, ma ściany marmuryzowane, kolumny granitowe. Dalej monaster męski z cerkwią Objawienia Pańskiego, założony w 1619 r. przez ks. Jana Ogińskiego, na miejscu drewnianej, zniszczonej przez pożar cerkwi, a ukończony i uroczyście poświęcony w 1636 r. przez biskupa mohylewskiego Sylwestra Kossowa. W kilka lat potem zbudowano przy nim drugą cerkiew, pod wez. ś. Jana. Przy monasterze tym była niegdyś drukarnia i bractwo miłosierdzia. Jest to świątynia ładnej architektury i posiada rzeźbiony ikonostas. Przy cerkwi znajduje się oddzielna dzwonnica, będąca najwyższym w M. budynkiem, która, nie zważając że w czasie pożaru 1857 r. runął jej wierzch wraz z zegarem, do dziś zdala przedstawia bardzo imponujący widok. Monaster ten nie należał nigdy do unii i do dziś nosi nazwę Brackiego. Monaster ten w czasie rozruchów religijnych niejednokrotnie służył wyznawcom kościoła prawosławnego za twierdzę. Dawne gmachy konsystorza, jak równie i pałac arcybiskupi, zniszczony przez pożar, są dziś prywatną własnością. Pałac arcybiskupi nowonabywca Cukiermann własnym kosztem przerobił na wspaniały dom modlitwy żydowski. Bibliotek dostępnych dla publiczności jest 4: publiczna (794 dzieł w 3323 tomach), przy klubie (1770 dzieł w 3843 tomach) i 2 prywatne; 3 drukarnie (przy rządzie guber. i 2 prywatne) i 3 fotografie. Z cmentarzów pięknością położenia zasługują zwłaszcza na uwagę: katolicki, za bramą Wileńską; prawosławny, tak nazwany ś. Mikołaja, za Dubrowianką i żydowski za Ziebrą, zwany Myszołówka. Co się tyczy zajęć mieszkańców, to chrześcianie, za wyjątkiem klas uprzywilejowanych, zajmują się przeważnie ogrodnictwem, sadownictwem, rybołóstwem, wyprawą skór, wyrobem oleju konopnego, naczyń glinianych i niektóremi rzemiosłami. Handel zaś i przeważna część rzemiosł znajduje się prawie wyłącznie w ręku żydów. Ziemi zdatnej pod ogrody, położonej na brzegach Dniepru i namulanej podczas corocznych wiosennych wylewów jest około 300 dzies.; średni dochód za ogrodowiznę (kapustę, ogórki, buraki, kartofle, marchew i t. d.) dochodzi do 27,000 rs. Pod sadami znajduje się do 100 dzies., dających do 20,000 rs. średniego dochodu. Rybołóstwem zajmuje się do 70 ludzi w ciągu 30 tygodni; roczny połów wynosi 1500—2000 pudów i daje około 8,000 rs. dochodu. Podczas miesięcy zimowych rybacy ci prawie wyłącznie zajmują się wyrobem grzebieni rogowych, z czego mają około 3,000 rs. Wyprawa skór była jednem z najdawniejszych rzemiosł w M. i stanowiła nawet przedmiot handlu zagranicznego. Obecnie zajmuje się nią do 300 ludzi, którzy wyprawiają przeszło 33,000 skór surowych, mając z tego około 13,500 rs. czystego dochodu. Wyrobem oleju konopnego zajmuje się 40 ludzi, przerabiając na prasach ręcznych około 14,500 pudów siemienia konopnego, przyczem otrzymują 3,600 pudów oleju, wartości około 15,000 rs. Wyrób oleju, podobnie jak i garbarstwo, stanowi jeden z najdawniejszych przemysłów mieszczan tutejszych; organizacya cechu olejarzy odnosi się do połowy XVI w. Garncarzy jest 18, wartość ich produkcyi wynosi do 1,600 rs. Szewctwem zajmuje się 300 osób, mianowicie 160 majstrów (żydów tylko 36) i 134 czeladników (54 żyd.); czysty dochód wynosi około 45,000 rs. Oprócz tego mieszkańcy zajmują się i innemi rzemiosłami, jako to: krawców jest 244 majstrów (z których tylko 2 chrześcian) i 230 czelad. (wyłącznie żydów); stolarzy 88 majstrów (39 żyd.) i 51 czelad. (26 żyd.); ślusarzy i kowali 35 majstrów (10 żyd.) i 28 czelad. (9 żyd.); rymarzy 24 majstrów (17 żyd.); piekarzy 52 majstrów (45 żyd.) i 6 czelad.; rzeźników 42 majstrów (20 żyd.); kuśmierzy 12 (4 żyd.); zegarmistrzów 11, jubilerów i złotników 34, introligatorów 25, farbiarzy 40, szklarzy 19, blacharzy i mosiężników 38, muzykantów 19 (we wszystkich ostatnich ośmiu cechach wyłącznie sami żydzi), cyrulików i perukarzy majstrów 23 (tylko 1 chrześc.) i 5 czelad. (1 żyd.). Z wyrobów rzemieślniczych zwracają na siebie uwagę drobne wyroby z brzostu (szkatułki, herbatnice, papierośnice, tabakierki i t. p.) oraz wyroby tokarskie z brzozy. Dorożkarzy, przeważnie chrześcian, jest 43 dwukonnych i 9 jednokonnych; furmanów zaś, prawie wyłącznie żydów, 133. Pod względem fabrycznym znajduje się w M. 4 większe i do 60 małych garbarni, zatrudniających 199 ludzi, przerabiających rocznie około 30,500 sztuk skór surowych, wartość produkcyi wynosi przeszło 145,000 rs.; 1 fabryka futer, zatrudnia 12 ludzi i wyrabia rocznie futer za 16,000 rs.; 1 fabr. tytuniu, zatrud. 89 robot. i produkuje rocznie za 139,992 rs. towaru; 3 browary, zatrud. 26 robot. i wyrabiające rocznie za 67,960 rs.; 3 fabr. sztucznych drożdży, zatrud. 5 robot. i produkujące rocznie za 4,500 rs.; 1 młyn parowy, zatrud. 19 robot., z produkcyą za 56,125 rs.; 8 młynów wyrabiających kaszę; 1 dystylarnia wódek, produkująca na 24,905 rs.; 4 fabr. świec łojowych, zatrud. 8 robot. i produk. rocznie za 1,880 rs.; 1 fabr. wyrabiająca albumin ze krwi, 3 robot., produkcya 1,300 rs. i 3 przędzalnie konopi. Mohylew posiada dwa doroczne jarmarki, mało jednak znaczące pod względem handlowym. Dalej handel wspiera filia Banku Państwa, bank towarzystwa wzajemnego kredytu i dogodna przystań na Dnieprze, ruch na której

określa się sumą 43,000 rs. wywozu i 217,000 rs. przywozu, Głównemi przedmiotami handlu wywozowego są: skóry, łój, miód, wosk, potaż, konopie i zboże. W ogóle handel dzisiaj bardzo podupadł, na co silnie oddziałały ostatnie wypadki krajowe. Obsługę sanitarną zapewnia miastu: 13 lekarzy, 14 felczerów, 8 akuszerek, 5 aptek, oprócz centralnej apteki przy szpitalu gubern.; szpital gubernialny na 150 łóżek, z których 25 oddzielono na instytut położniczy, obsługiwany przez lekarza naczelnego, 3 ordynatorów i 6 felczerów, niezależnie od instytutu położniczego, obsługiwanego przez oddzielnego akuszera, przy pomocy ordynatora szpitalnego i 3 akuszerek; dalej szpital dla obłąkanych, założony w 1846 r. na 20 łóżek; szpital żydowski, założony również w 1846 r. na 25 łóżek, obsługiwany przez lekarza i 2-ch felczerów; bezpłatna lecznica dla chorych przychodzących, założona w 1867 r. i utrzymywana kosztem mohylewskiego bractwa prawosławnego. Dawniejszy herb miasta, nadany przez Stefana Batorego w 1577 r. i Jana Kazimierza w 1661 r., wyobrażał basztę kamienną w błękitnem polu, w otwartej bramie której rycerz w zbroi, z podniesionym mieczem, nad średnią bramą rycerz na koniu (pogoń) z mieczem nad głową; po przyłączeniu Białorusi do Rossyi w 1772 r. zamieniono pogoń przez herb państwa. W 1781 r. nadano nowy herb, przedstawiający w górnej części połowę herbu państwa (orła dwugłowego), w dolnej zaś pogoń. Opis M. wraz z widokiem podał Tygodnik Ilustrowany z 1871 r. № 192; nadto widok pomieszczony został w Tece Ordy.

Historya. Pierwotne dzieje M. i Mohylewszczyzny giną w pomroce wieków. Ziemie białoruskie, położone w kraju zajętym przez Krywiczów od zachodu i Radomiczów (osiadłych na lewym brzegu Dniepru, w dolinie Soży) od wschodu, w XI i XII w. wchodziły w skład ks. połockiego, z dzielnicami mińską i witebską, oraz smoleńskiego, z dzielnicą mścisławską. Księstwo połockie składało się z części dzisiejszych gubernij mińskiej, mohylewskiej i witebskiej, smoleńskie zaś z części gub. smoleńskiej, witebskiej i mohylewskiej. Z pozostałych części dzisiejszej gub. mohylewskiej, w dorzeczu Soży i Ipuci oddzieliło się ks. mścisławskie, pod zwierzchnictwem Gedyminowiczów. W tym już czasie istniała prawdopodobnie w pośród niedostępnych lasów, zdala od dróg komunikacyjnych, osada nad Dnieprem, wolna i niezależna od nikogo, Mohyłką zwaną, która ta nazwa pochodzi, jak wyżej wzmiankowano, od wyrazu *mohyła*, polskie mogiła, i świadczy że w tym miejscu było jakieś cmentarzysko pogańskie lub też wielkie pobojowisko. Mylnie przeto niektórzy wyprowadzają nazwę M. od imienia Lwa, ks. kijowskiego, zmarłego w tej miejscowości w 1230 r.; również bez żadnej podstawy inni przypisują założenia M. w 1267 r. ks. halickiemu Lwu Daniłowiczowi (*Mohuczy Lew*—Mohylew), sama osada bezwątpienia oddawna już istniała a tylko obwarował ją i wzniósł zamek obronny nie Lew Daniłowicz, lecz wedle wszelkiego prawdopodobieństwa wnuk jego Lew Jurjewicz, który w tych okolicach bił się z Litwinami, ciągnąc około 1319 r. na pomoc kniaziom briańskim. To tylko nieulega wątpliwości, że gdy księstwo witebskie zaczęło się rozszerzać na koszt swych sąsiadów, został odnaleziony i M. już jako miasto, mające własny zarząd i wraz z całym okręgiem aż po Berezynę przyłączony do Witebska. W 1200 r. ks. witebscy wyznaczyli miejscowych bojarów do zarządu miastem i prowincyami. Niezależność jednak księstw białoruskich; połockiego, witebskiego i t. d. niedługo trwała; przyłączył je bowiem w 1235 r. do swoich posiadłości w. ks. litewski Ryngold, rozbiwszy połączone siły książąt ruskich na brzegach Niemna w pobliżu Mohilny. Zwycięstwo to zjednało mu całą Białoruś z miastami Połockiem, Witebskiem, Orszą i Smoleńskiem. Po śmierci Ryngolda wnuk jego Dowmunt otrzymał jako dzielnicę Orszę i Rohaczew. Wkrótce potem Mendog (Mindowt) a następnie Gedymin zjednoczyli pod swe berło wszystkie ziemie biało i małoruskie. Wówczas też i cała Mohylewszczyzna weszła w skład ks. litewskiego. Po śmierci w. ks. Olgierda otrzymali dzielnice w granicach dzisiejszej gub. mohylewskiej synowie jego: Lugwen (Symeon) ks. mścisławskie i Korybut—druckie. Po objęciu tronu polskiego przez Władysława Jagiełłę w 1386 r. wynikły niepokoje pomiędzy Olgierdowiczami. Ks. połocki Andrzej zawarł związek z rycerzami liwońskimi i ks. smoleńskimi i powstał przeciwko bratu. Kawalerowie mieczowi spalili okolice Łukomla (dziś w pow. sieńskim), zaś ks. Swiatosław smoleński podstąpił pod Orszę, straszliwie pustosząc okolicę i znęcając się nad mieszkańcami, wedle słów spółczesnych kronik „jak bezmyślne zwierze.“ Następnie sprzymierzeńcy podstąpili pod Mścisław, lecz na brzegach rz. Wiechry (w pow. mścisławskim) na głowę rozbici zostali przez Lugwena. Jagiełło w celu zapobieżenia nowym nieporządkom i buntom umocnił i wprowadził silne garnizony do Orszy, Łukomla, Mścisławia i Mohylewa. W tym czasie w 1387 r. fundował on pierwszy kościół katolicki w Obolcach (pow. orszański) i powierzył tron w. książęcy Skirgielle a następnie Witoldowi. Po śmierci Witolda w 1430 r. władzę objął warchoł i wichrzyciel Swidrygajło, do posiadłości którego należały, pomiędzy innemi, następujące miasta i miasteczka

dzisiejszej gub. mohylewskiej: Homel, Krzyczew, Mohylew, Ciecierzyn, Czeczersk, Mścisław, Orsza, Druck, Łukoml, Obolce, Popowa góra, Propojsk, Bychów, Rohaczew, Strzeszyn, Mikulin, Osieczyn i Riasna. Swidrygajło wkrótce wystąpił przeciwko Jagielle, został jednak wraz ze swymi sojusznikami, Nowogrodzianami, Pskowianami, Smoleńszczanami, oraz ks. twerskim i mścisławskim, rozbity w krwawej bitwie pod Oszmianą (1432 r.) przez Zygmunta Kiestutowicza. Jednakże Swidrygajło nieprzestał na tej nauce i, podburzony przez cesarza niemieckiego i zakon mieczowy, niejednokrotnie występował buntowniczo do walki, aż ostatecznie na głowę został rozbity 15 sierpnia 1435 r. w pobliżu Wiłkomierza przez wojska polsko-litewskie pod wodzą Zygmunta, który został władcą Litwy i Rusi. Miasta, które udzieliły pomoc Swidrygajle, w ich liczbie Mścisław, Orsza i Mohylew, zapłaciły znaczną kontrybucyę. Ze śmiercią Zygmunta, zabitego 1440 r. przez ks. Czartoryskich, ustały zaburzenia pod mądremi rządami w. ks. litewskiego Kazimierza Jagielończyka (od 1446 r. króla polskiego), który niechcąc drażnić uczuć religijnych swych poddanych, wzniósł i uposażył na Białorusi kilka cerkwi prawosławnych, pomiędzy innemi w Mohylewie, Orszy, Czerykowie i Krzyczewie. W tym czasie ks. mścisławskie przeszło czasowo w 1496 r. pod władzą Moskwy, wkrótce jednak, bo już w 1538 r., powróciło do Rzpltej. Pomimo ustania zamieszek wewnętrznych Mohylewszczyzna nie doznała zupełnego spokoju, przez długi bowiem ciąg lat była teatrem walki o supremacyą pomiędzy Polską a Moskwą, pomiędzy katolicyzmem a prawosławiem. Aktem unii Horodelskiej 1413 r. klasy uprzywilejowane zjednane zostały nazawsze dla sprawy polskiej. Również pozyskano miasta oraz mieszczaństwo przez udzielenie swobód municypalnych pod obroną prawa magdeburskiego, które otrzymał M. w 1561 i 1577 r., Mścisław w 1634 r., dalej Orsza, Rohaczew, Homel i Krzyczew. Znaleźli się jednak niezadowoleni z nowego porządku rzeczy, którzy, podobnie jak ks. Michał Gliński, niegdyś namiestnik litewski za w. ks. Aleksandra, chcieli przeprowadzić swe zamysły w jawnym buncie, następnie pokonani, przeniewierzyli się sprawie krajowej i udawszy się pod opiekę w. ks. moskiewskich, sprowadzili na Litwę walkę, z małemi przerwami przez 50 lat trwającą, w ciągu której niejednokrotnie spustoszone zostały miasta Mohylewszczyzny, jak Orsza (1508, 1514, 1534, 35, 1563, 64 i 1570), Mohylew (1515, 19, 1535, 64, 1580, 88 i 1595), Rohaczew (1535, 6), Kniażycze i Sienno (1535), Chlepeń (1504), Łukoml (1563), Strzeszeń, Krzyczew, Riasna (kilkakrotnie), Mścisław (1502, 6, 8, 14), Kopyś (1563, 64, 1580), Szklów (1535, 63 i 1580), Druck (1509, 14, 1535). Mohylew ucierpiał zwłaszcza podczas najścia Hultaja w 1588 r. oraz Nalewajki w 1595 r., który złupił najprzód miasto, potem uchodząc przed nadciągającemi wojskami litewskiemi, podpalił je, przyczem zgorzały dwie cerkwie z liczby siedmiu istniejących wówczas. Niebacząc na to niektóre miasta a w ich liczbie i M. ciągle się wznosiły. W aktach historycznych M. wspominany jest od końca XIV w. W 1505 r. w ks. Helena zwolniła niektórych mieszczan od powinności miejskich i gminnych z obowiązkiem służby rycerskiej; z dokumentu z 1514 r. o dochodach królewskich, wydanego staroście mohylewskim Jerzemu Despot Zienowiczowi, okazuje się, że M. był jednym z pierwszych w rzędzie miast królewskich. W 1561 r. Zygmunt August zabezpieczając pewne swobody mieszczanom, ustanowił wójta i czterech setników, określił wyraźniej powinności tychże, ilość i rodzaj podatków, pomnożył dochody miasta i nadał opiekę handlowi, słowem położył podstawę do przyszłego porządku municypalnego. Zupełnego przekształcenia dokonał Stefan Batory, nadając miastu w 1577 r. prawo magdeburskie i wszelkie swobody z niego wypływające, a znosząc raz na zawsze powagę praw litewskich, ustanowił targi, jarmarki i t. d. Przywilejem z d. 5 marca t. r. wzbronił żydom osiedlać się w M. Innym przywilejem z 1585 r. uwolnił mieszkańców od utrzymywania puszkarzy zamkowych, rozkazując obrócić ten wydatek na oporządzenie i obronę parkanu miejskiego. Zygmunt III, oprócz potwierdzenia w 1588 r. praw magdeburskich, opiekował się rybołóstwem mieszczan na Dnieprze i ich handlem, nadając im rozmaite ulgi. W 1602 r. dozwolił mieszczanom zawiązać bractwo dobroczynności, głośne następnie w czasie zaburzeń religijnych. W 1604 r. wzniesiono w M. pierwszy kościół katolicki (farny). Pierwszy jawny i głośny objaw zamieszek religijnych spotykamy w powstaniu mieszczan w 1618 r. przeciwko arcybiskupowi połockiemu Jozafatowi Kuncewiczowi, starającemu się wprowadzić unię w Mohylewie. W wynikłej stąd sprawie trybunał królewski wileński skazał głównych przywódców na karę śmierci i wszystkie cerkwie i monastery oddał pod zawiadywanie arcybiskupa. Wyrok nie został wprawdzie wykonany, gwałtowne jednak wprowadzanie unii i oddawanie jej zwolennikom niektórych cerkwi, roznieciło namiętności religijne mieszczan, podtrzymywanych w oporze przez dalszych współwyznawców. Pomimo to nieprzestawały na nich spływać łaski monarsze. Królewicz Władysław zebrawszy w M. w 1618 r. wszystkie

wojska przeznaczone do wyprawy moskiewskiej, bawił w mieście dość długo, a doznawszy od mieszczan wielkiej przychylności, wstąpiwszy na tron polski, licznemi przywilejami starał się im okazać swą wdzięczność. Jakoż w 1633 r. potwierdził dawny przywilej i upoważnił mieszczan do natychmiastowego wyrugowania żydów ze środka miasta. W tymże roku d. 18 czerwca zatwierdził postanowienie, czyli wilkierz tutejszych kupców co do utworzenia kasy kupieckiej, niezależnej od miejskiej. Z wilkierza tego okazuje się, że handel był obszerny i ożywiony; kupcy tutejsi jeździli ze zbożem, słodem, sianem i t. d. do różnych miast Litwy; Dnieprem zaś płynęli do Kijowa, Kaniowa i Czerkas; z miast rosyjskich najczęściej zwiedzali: Wiazmę, Moskwę i Siewierz, najdalej zaś opierali się o Lublin, Lwów, Gniezno, Toruń, Gdańsk i Królewiec. Głównemi przedmiotami handlu były: pieńka, wódka, wosk, miód przaśny, olej, łój, dziegieć i skóry. W tym czasie w M. były cechy: garbarzy, słodowników, krawców, puszkarzy, kowalów, ślusarzy, rzeźników, złotników i jubilerów, siodlarzy, szewców, rymarzy, kuśnierzy, mosiężników, olejarzy, farbiarzy i piekarzy. Tenże monarcha nadał miastu w 1637 r. pewne dochody, urządził w 1632 r. dyecezyę prawosławną i hojnie uposażył biskupów. Pierwszym biskupem prawosławnym mohylewskim, mścisławskim i orszańskim został mianowany Józef Bobrykowicz, mnich wileńskiego monasteru ś. Ducha; w 1634 r. oddano mu pod zarząd wszystkie cerkwie prawosławne w M., zamknięte poprzednio. W 1648 r. opanowali M. Kozacy pod dowództwem Hładkiego i dopiero w następnym roku odzyskał miasto Janusz Radziwiłł, hetman polny litewski. Wkrótce potem Białoruś została znowu teatrem wojny pomiędzy Polską a Rossyą i doznała różnych klęsk i spustoszeń, jak w wojnie toczonej w XVI w. Kiedy car Aleksy Michałowicz zajął w 1654 r. całą prawie Litwę, poddali się mieszczanie, warując sobie zaręczenie praw i urządzeń magdeburskich. Car Aleksy chętnie na to przyzwolił przywilejem we wrześniu t. r. w obozie pod Smoleńskiem wydanym i wszelkie poprzednie swobody i nadania zatwierdził. Pomimo to M. nie uchronił się od grabieży ze strony Kozaków hetmana Zołotarenko. Los M. podzieliły i inne miasta Mohylewszczyzny, jak Homel, w którym Kozacy wyrznęli prawie wszystkich katolików i żydów, Horki, Mścisław, wzięty szturmem przez wojewodę Trubeckiego, przyczem również sprawiono rzeź mieszkańców, Orsza, Stary Bychów, Czausy, ograbione przez Kozaków Prykłońskiego, Kopyś, Druck, Szkłów, zniszczony także przez Kozaków; dalej Dubrowna, Mikulin lub Mikulino, Tołoczyn, Strzeszyn, Czeczersk, Nowy Bychów, Propojsk, Łukoml i Krzyczew. Wszystkie te gwałty i ucisk wojewodów i bojarów moskiewskich, postępowanie których nacechowane było chciwością, rozpustą i dzikim despotyzmem, nie mogły przeciągnąć mieszkańców na stronę zwycięzców. Gdy nadto car Aleksy zaplątał się w wojnę z Szwecyą, a przez to musiał rozdzielić swe siły, wojska jego poczęły doznawać jednej klęski za drugą, w skutek czego miasta stopniowo powracały pod władzę Rzplitej. Po rozbiciu w 1660 r. kn. Piotra Dołgorukiego, wojew. moskiewskiego, nad rz. Basią (w pow. czausowskim) przez wojska Czarnieckiego i Sapiehy, powstali mieszczanie M. pod przywództwem burmistrza Leononicza i d. 1 lutego 1661 r. wyrznęli załogę rossyjską. Za czyn ten Jan Kazimierz przywilejem z d. 9 czerwca t. r. przywrócił miastu dawne prawa, porównał je z Wilnem, mieszczanom nadał prawo nabywania majątków ziemskich, Leonowicza zaś zaszczycił szlachectwem. W 1666 r. wojska rossyjskie pod wodzą kn. Jakuba Kudenetowicza Czerkasskiego, Prozorowskiego i Worotyńskiego podstąpiły pod M., broniony przez hetm. Paca. Gdy jednak Czerkasski legł od kuli wypuszczonej z wałów M., panika opanowała wojsko rossyjskie, które w nieładzie odstąpiło ku granicy. W 1678 r. sprowadził do M. jezuitów Zdanowicz, kanonik smoleński i proboszcz mohylewski, fundując przy kościele farnym ś. Kazimierza misyą, którą hojnie uposażył. Następnie jezuici wznieśli na darowanym sobie placu w pobliżu zamku (na ulicy Szkłowskiej) kościół i klasztor murowany, zamieniony po wydaleniu jezuitów w 1820 r. na cerkiew wojskową 1-ej armii, a od 1833 r. na cerkiew Zmartwychwstania Pańskiego. W 1687 r. fundował Teodor Rzewuski klasztor i kościół bernardynów pod wezw. ś. Antoniego, nad brzegiem Dniepru, dziś archiwum sądowe. W tym czasie w M. znowu miały miejsce rozruchy religijne z powodu zamykania niektórych cerkwi, grożących upadkiem ze starości, podczas których zabity został przez mieszczan w 1692 r. Zienkowicz, właściciel wsi Lubuż. Wyrokiem sądu królewskiego skazani zostali za to na wzniesienie z cegieł z rozebranych przez siebie własnych domów kościoła dla karmelitów, późniejszej archikatedry. Po śmierci Jana Sobieskiego w 1698 r., podczas walki elekcyjnej M. zajęty został początkowo przez partyzantów Sapiehy, podskarbiego w. litewskiego, następnie zaś przez Zamoyskiego, który ustanowił z swego ramienia namiestnika. Elektor saski August II po objęciu tronu polskiego nadał M. w 1699 r. generałowi saskiemu de Bewst, który zajął nietylko obszerną ekonomię mohylewską, obej-

mującą większą część dzisiejszego pow. mohylewskiego i czausowskiego, lecz nadto i cały powiat czausowski i czerykowski. Wkrótce jednak de Bewst opuścił M., wybrawszy z miasta 100000 tynfów kontrybucyi, poczem August II oddał ekonomię mohylewską w kilkoletnią dzierżawę niemcom Beimanowi i Leimanowi. Lecz Sasi niedługo bawili w Mohylewszczyźnie. W skutek bowiem wojny, wypowiedzianej przez Karola XII, król August II zmuszony był wycofać wojsko saskie z Litwy. Skorzystało z tego stronnictwo Pawła Sapiehy, wojew. wileńskiego i hetm. litewskiego, przeciwnika króla, posiadającego w Mohylewszczyźnie dobra dziedziczne, jak Bychów, Barkołabów i Bujnicze, i zbrojnie wystąpiło przeciwko partyi Ogińskiego, stronnika króla. W 1701 r. Bończa Sinicki, dowódca oddziału wojsk litewskich królewskich zajął ekonomią mohylewską, poczem wziął szturmem Bychów i osadził go silnym garnizonem. Wzmocniono również i fortyfikacye M. Na skutek umowy zawartej w sierpniu 1704 r. pomiędzy Polską a Rossyą, pomocnicze wojska rossyjskie, którym towarzyszył sam car Piotr, wkroczyły w granicę Litwy, dążąc ku Grodnu. W tymże czasie przechodziła przez M. chorągiew Ogińskiego, ssty żmudzkiego, oraz wojsko zaporoskie pod wodzą hetm. Mazepy i pułkownika Iskry. W maju t. r. wojska moskiewskie pod wodzą kn. Wołkońskiego i Gagaryna ustawiły most pływający przez Dniepr. Następnie zajęły M. wojska rossyjskie i przebyły w nim aż do wiosny 1707 r., w którym opuściły miasto i rozłożyły się w oszańcowanym obozie pod Kopysiem. Pod koniec 1707 r. Karol XII posunął się z Polski na Litwę, zajął 11 lut. 1708 r. Wilno a następnie Grodno. Głównodowodzący wojskami rossyjskiemi ks. Mieńszykow odstąpił od Grodna, 25 lut. zajął Czereję a 14 marca wszedł do M., zamierzając ztąd wyruszyć przeciwko Karolowi XII, który, jak się spodziewał, przeprawi się przez Berezynę pod Borysowem; w tym celu rozkazał zbudować dwa mosty na Dnieprze. Karol XII zawiódł jednakże oczekiwanie wodzów rossyjskich i przeszedł rzeką poniżej Sapieżyńskiej Berezyny. Wówczas Szeremetiew i Mieńszykow postanowili zatrzymać nieprzyjaciela pod Hołowczynem, przy przeprawie przez błotnistą rzeczkę Wabicz. Ponieśli jednak zupełną porażkę w bitwie d. 3 lipca, poczem cofnęli się ku Szkłowu, Kopysiu i Mohylewu, Szwedzi zaś posunęli się wprost na Mohylew, który też zajęli d. 7 lipca, przyczem wojska rozłożyły się obozem na brzegu Dniepru aż pod Bujnicze. Karol XII przebył w M. $5^1/_2$ tygodni, nałożył na mieszczan ogromną kontrybucyę, przyczem z zabranego z cerkwi srebra bił w obozie pieniądze. Po ustąpieniu Szwedów w d. 8 wrześ. 1708 r. pułki tatarskie, kałmuckie i rossyjskie spaliły M. jakoby na rozkaz cara Piotra. Tymczasem Karol XII przeprawiwszy się przez rzeki Pronię i Basię pod Czausami, udał się pod Czeryków, gdzie rozłożył się obozem, oczekując na przybycie gen. Loewenhaupta. Jednakże na wezwanie Mazepy przeprawił się przez Sożę i skierował ku Mścisławowi na spotkanie wojsk rossyjskich. Bitwa miała miejsce 29 sierpnia w pobliżu mczka Dobrego nad rzką Czarną Napią, przyczem Szwedzi rozbici, stracili do 3000 ludzi. Poczem Piotr wyruszył przeciwko Loewenhauptowi, z którym spotkał się 28 wrześ. przy wsi Lesnej w pobliżu Propojska i zadał mu stanowczą klęskę. Rozbicie wojsk szwedzkich i przeniesienie walki na inne pole usunęło od Mohylewszczyzny dalsze klęski wojenne i dało możność dalszego rozwoju w spokoju, zakłócanym tylko niesnaskami religijnemi pomiędzy katolikami a prawosławnymi, które wzmogły się zwłaszcza od czasu objęcia episkopii w 1753 r. przez głośnego Jerzego Konisskiego. Stanisław August dał mu w 1768 r. upoważnienie na wymurowanie gmachu dla szkoły duchownej przy cerkwi ś. Mikołaja i założenie drukarni. Na mocy pierwszego podziału Rzpltej Mohylewszczyzna wraz z całą Białorusią, liczącą przeszło 1,360,000 ludności, przyłączoną została w 1772 r. do Rossyi. Ukazem z d. 14 grudnia t. r. cesarzowa Katarzyna II ustanowiła arcybiskupstwo katolickie białoruskie ze stolicą w M. (ob. *Mohylewskie arcybiskupstwo*). Pierwszym namiestnikiem białoruskim został mianowany w 1774 r. senator i generał-feldmarszałek hr. Zachar Czernyszew. W maju 1780 r. odbył się w M. zjazd cesarzowej Katarzyny II z cesarzem niemieckim Józefem II, na pamiątkę czego założono sobór prawosławny pod wezw. ś. Józefa. Ukazem z d. 10 stycz. 1778 r. M. został wyznaczony na miasto gubernialne, a Czausy, Stary Bychów, Orsza, Babinowicze, Kopyś, Sienno, Mścisław, Czeryków, Klimowicze, Rohaczew i Bielice na powiatowe, przyczem wprowadzono prawa ogólnie w Rossyi obowiązujące. W styczniu 1795 r. wyszedł ukaz o konfiskacie dóbr osób nieprzychylnych nowemu porządkowi rzeczy, poczem wiele dawnych królewszczyzn, oraz dóbr skonfiskowanych rozdano dygnitarzom rossyjskim. Wówczas otrzymał Krzyczew ks. Potiemkin, Homel—ks. Rumiancow Zadunajski, Czeczersk—ks. Zachar Czernyszew, Szkłów—gen. Zorycz, Propojsk—ks. Golicyn, Ciecierzyn—ks. Sałtykow, Strzeszyn—hr. Osterman, sstwo Zabłockie — Turczaninow, Bujnicze—Passek i w. in. W 1797 r. M. zamieniony został na miasto powiatowe gub. witebskiej, lecz w 1801 r. znowu przemianowany został na

miasto gubernialne. Nadmienić nadto należy, że cesarzowa Katarzyna II z celów politycznych nie dozwoliła w granicach państwa rossyjskiego ogłosić bulli papieża Klemensa XIV o kasacie jezuitów, w skutek czego istnieli oni nadal na Białorusi. W granicach gub. mohylewskiej w połowie XVIII w. jezuici posiadali kolegia: w Orszy, fundowane przez Lwa Sapiehę, wojewodę wileńskiego; w Mścisławiu, założone w 1616 r. przez Piotra Paca, sstę mścisławskiego; w Mohylewie; dalej misye: w Łozowiczach (w pow. klimowickim), w mku Chalczy (pow. homelski), w Riaśnie (pow. czausowski), oraz 2 rezydencye: w Faszczówce (pow. mohylewski) i w Czeczersku. Wszystkich jezuitów w tym czasie było na Białorusi: 98 kapłanów, 32 scholastyków i 48 braciszków. Majątek ich nieruchomy w ziemiach wynosił do 1 mil. rubli, ruchomy zaś do pół mil. rubli; włościan poddanych mieli około 14000 dusz. Przetrwali oni w Mohylewszczyźnie aż do marca 1820 r., w którym to czasie ukazem cesarskim wydaleni zostali za granicę. W bieżącym wieku Mohylewszczyzna ucierpiała wiele podczas przejścia wojsk Napoleona w 1812 r. D. 8 lipca t. r. awangarda korpusu marszałka Davousta podstąpiła pod M. zmusiwszy do ucieczki garnizon rossyjski, wkrótce potem wkroczył sam marszałek na czele 80000 ludzi, stoczywszy walkę pod wsią Daszkówką. Utworzono bezzwłocznie tymczasową komisyę, naczelnikiem której został marszałek, pomocnikiem zaś jego gen. polski Pakosz. Francuzi przebyli w M. około 4 miesięcy, poczem, naciskani przez wojska rossyjskie pod wodzą gen. Ożarowskiego, opuścili miasto. Podczas pobytu w M. uformowano straż narodową, do której zebrano przeszło 400 ludzi, uzbrojonych przeważnie w piki. Wyćwiczeniem tej garstki pilnie się zajmował komendant Remiński, przy odwrocie jednak Francuzów, rozbiegła się ona na widok wojska rossyjskiego, zostawiwszy na placu swego naczelnika, zabitego przez Kozaków pod mkiem Kniażycami (o 15 w. od M.). Odtąd zaczął się szereg niepowodzeń armii francuzkiej aż do fatalnej przeprawy przez Berezynę pod Borysowem 15 i 16 listopada 1812 r. W ruchu 1831 r. Mohylewszczyzna nieznaczny przyjęła udział i wkrótce w zupełności została uspokojoną przez gubernatora Michała Murawiewa, późniejszego gen.-gub. wileńsk., poczem nastąpiło ostateczne zniesienie statutu litewskiego, przywróconego przed 1812 r. Za główne źródło użyte do powyższego artykułu służył Opis gub. mohylewskiej, wydany w 3 tomach pod redakcyą gub. Dębowieckiego (Mohylew, 1882—84), zwłaszcza zaś zarys historyi Mohylewszczyzny, skreślony przez Fursowa, dyrektora gimn. męskiego w M.

Mohylewski powiat, za rzpltej część powiatu orszańskiego, graniczy na płn. z pow. sieńskim, na wsch. z horeckim i czausowskim, na płd. z bychowskim, na zach. z pow. ihumeńskim i borysowskim gub. mińskiej. Rozległość powiatu podług obliczenia pułk. Strelbickiego wynosi 3009·9 w. kw., czyli 62·21 mil kw. al. 3425·3 kil. kw., co czyni 313,580 dzies. Podług planów mierniczych rozległość wynosi tylko 299,364½ dz., czyli o 14,175½ dz., t. j. 4·52% mniej; w tem 79,466½ dz. gr. or. i ogr., 24,553½ dz. łąk, 122.323½ lasów, 73,021 pastw., zarośli i nieuż. Powierzchnia równa i niska, tylko na prawym brz. Dniepru i Druci ciągną się wyniosłości. Grunt powiatu należy do dolnej formacyi trzeciorzędowej, przeto przeważnie jest piaszczysty, zwirowaty, miejscami z domieszką gliny, w niektórych tylko nizinach napotykają się przestrzenie pokryte czarnoziemem. Główne rzeki są: Dniepr i Druć z dopływami, lewym Wabiczem i prawym Oślikiem. Jezior w powiecie znajduje się 19, zajmują one 376 dz. przestrzeni i za wyjątkiem Nowińskiego, mającego 150 dz., i Łubiany al. Wejni, 110 dz. rozległego, są nieznaczne; brzegi mają niskie i błotniste, pokryte zaroślami lub niewielkim lasem, dno iłowate, grząskie. Błot natomiast znajduje się wiele, zwłaszcza w górnym biegu Wabicza i Oślika. W ogóle w mohylewskim pow. znajduje się 462 błot, w tej liczbie dwa mające przeszło 1000 dz. rozległości, 11 od 100 do 1000 dz. i 56 od 25 do 100 dz.; zajmują one 12,750 dz., czyli 4·06% całej rozległości powiatu. Najważniejsze z nich: Chołmickie al. Nowińskie w gm. pawłowickiej, długie do 20 w., szerokie od 2—4 w. i mające do 5350 dz. (częścią przechodzi do gub. mińskiej) i Hałe (Hałoje) w gm. cerkowickiej, długie do 8 w., szerokie do 3 w., rozległe 2200 dz. Przemysł nieznaczny; w powiecie (oprócz Mohylewa) znajduje się 12 niewielkich fabryk sukna, wyrabiających rocznie około 26,600 arszynów sukna zwyczajnego; 5 warsztatów tkackich, zatrudniających 32 robotników i produkujących za 9,245 rs; 9 zakładów pędzących terpentynę, dziegieć i smołę, zatrudniających 22 robotników i produk. za 15,836 rs.; 1 browar, zatrud. 1 robot., wart. prod. 540 rs.; 1 młyn parowy, zatrud. 2 robot., czysty dochód wynosi około 200 rs.; 3 młyny do kaszy, zatrud. 15 robot. i produk. za 15,600 rs.; 9 cegielni, zatrud. 43 ludzi i prod. za 5,680 rs.; 1 fabr. szrutu, zatrud. 3 ludzi i mająca 100 rs. dochodu; 1 fabr. zapałek, zatrud. 21 ludzi i produk. za 36,000 rs; 1 mydlarnia, zatrud. 3 ludzi i produk. za 1,150 rs.; wreszcie 7 gorzelni, zatrudn. 48 ludzi i produk. za 11,232 rs. Młynów wodnych i wiatraków w 1881 r. było w powiecie 72, zatrud. 112 robot. i da-

wały 38,424 rs. dochodu; zmielono w nich 405,575 pudów al. 81,115 czetw. zboża. Co się tyczy przemysłu domowego, to ludność miejska i wiejska zajmuje się: garbarstwem, w 16 miejscowościach 26 osób, zarabiających 674 rs.; rymarstwem zajmuje się w 3 miejsc. 5 os., zarab. 600 rs.; wyrobem samodziału zajmuje się w 21 miejsc. 143 kobiet, zarab. 1,744 rs.; wyrobem filców, wojłoków i t. d. w 13 miejsc. 123 osób, zarab. 2,249 rs.; przędzeniem lnu i konopi i wyrobem prostego płótna w 57 miejsc. zajmuje się 2356 kob., zarab. 12,117 rs.; wyrobem powrozów i sieci w 40 miejsc. 776 osób, zarab. 2,097 rs.; krawiectwem w 35 miejsc. 168 osób, zarab. 6,948 rs.; szewctwem w 29 miejsc. 113 osób, zarab. 5,987 rs.; wyrobem naczyń drewnianych w 24 miejsc. 330 os., zarab. 1,731 rs.; wyrobem narzędzi rolniczych w 12 miejsc. 27 osób, zarab. 272 rs.; wyrobem przedmiotów z łyka i kory w 15 miejsc. 92 os., zarab. 408 rs; wyrobem wozów i t. d. w 34 miejsc. 211 os., zarab. 2,750 rs.; kołodziejstwem w 4 miejsc. 14 osób, zarab. 460 rs.; stolarstwem w 24 miejsc. 71 osób, zarab. 3,896 rs.; bednarstwem w 23 miejsc. 203 osób, zarab. 6856 rs.; wyrobem obodów, obręczy, desek, gontów, klepek w 18 miejsc. 194 osób, zarab. 2,520 rs.; garncarstwem w 5 miejsc. 50 osób, zarab. 1188 rs.; kowalstwem w 43 miejsc. 83 osób, zarab. 6,760 rs.; spławem drzewa, wykopywaniem pni i t. d. 688 ludzi, zarab. 2,752 rs. Rzemieślników w powiecie jest 375, w tej liczbie 344 żydów. Handel nieznaczny i prawie wyłącznie skoncentrowany w ręku żydów. W 1881 r. wykupiono świadectw kupieckich 1 i 2 gildyi 15, dla członków rodzin kupieckich 186, na prowadzenie handlu detalicznego 124. W tymże roku znajdowało się w powiecie 5 składów hurtowych trunków, 199 zakładów sprzedaży detalicznej opłacających patenty i 196 potajemnych, czyli w ogóle jeden szynk wypada na 306 mk. al. na 7.6 w. kw. Nadto w powiecie było 23 zajazdy, w których również sprzedawano wódkę. Handel wódką prawie wyłącznie pozostaje w ręku żydów, ze wszystkich bowiem zakładów sprzedających wódkę jeden tylko jest prowadzony przez chrześcianina. Jarmarki odbywają się w Szkłowie w 2 tygodniu w. postu i w 9 tygodniu po Wielkiejnocy, z obrotem na każdym po 25,000 rs. Koni było w pow. 25,452 sztuk (1881 r.), bydła rogatego 21,511 sztuk, owiec zwyczajnych 2173, świń 16,126, kóz 3360 sztuk (ostatnie 3 cyfry w 1864 r.); pszczół 3000 uli (1881 r.). Z ogólnej przestrzeni powiatu należy do: rządu 12,246 dz. (92 gr. or. i ogr., 20 łąk, 12,015 lasów, 119 nieuż.); do cerkwi i monasterów 4148 dz. (1,204 dz. gr. or. i ogr., 418 łąk, 1,507 lasów, 1,019 nieuż.), w tej liczbie 66 dz. do kościoła katol.; do miast 5,456 dz. (524 gr. or. ogr., 37 łąk, 564 lasów, 4,391 past. i nieuż.); do właścicieli prywatnych posiadających przeszło po 100 dz., 159,945½ dz. (19,005 dz. gr. or. i ogr., 8,726 łąk, 96,355 lasów, 35,859½ past. i nieuż.); do właścicieli mających mniej niż 100 dz., 13,243 dz. (gr. or. i ogr. 4,771 dz., 2,022 łąk, 3819 lasów, 2,631 nieuż.); do b. włościan pańszczyznianych 90,488 dz. (47,966 dz. gr. or. i ogr., 11,633½ łąk, 5871 lasów, 25,017½ past. i nieuż.); do b. włościan rządowych 10,729 dz. (5,522 dz. gr. or. i ogr., 1,601½ łąk, 615 lasów, 2,990½ past. i nieużyt.); nabytych przez włościan 432½ (gr. or. i ogr. 301½ dz., łąk 75½, lasu 3½, past. 52), nabyte przez gminy włościańskie 2,090½ dz. (81 dz. gr. or., 20 łąk, 1,574 lasów, 415½ past. i nieuż.); pod drogami pocztowemi i t. d. 586 dz., czyli w ogóle w pow. jest 79,466½ dz. gr. or. i ogr., 24,553½ dz. łąk, 122,323½ lasów i 73,021 past. i nieuż. Liczba majątków mających przeszło 100 dz. wynosi 162, w tej liczbie od 100 do 500 dz. jest 81 majątków, do 1,000— 30, do 5,000— 47, do 10,000— 3, wreszcie jeden mający przeszło 10,000 dz. Majątków do 100 dz. znajduje się 647. Z majątków większych, 158, mających 112,473½ dz., znajduje się w ręku prawosł.; 90, mających 39,567 dz., w ręku kat.; 6, rozległych na 6,463½ dz., należy do protest. a 5, mających 1,441½ dz., do żydów. Z majątków mniejszych: prawosł. mają 375, rozl. 6,085 dz.; katol. 277, rozl. 5,935 dz.; protest. 3, rozl. 15 dz. a żydzi 95, rozl. 1208 dz. W 98 majątkach większych rządzą właściciele, w 84 dzierżawcy, w 25 rządcy, 3 są niezagospodarowane. Nadmienić należy, że liczba właścicieli nie zgadza się z liczbą majątków, z powodu, że częstokroć jeden folwark należy do kilku właścicieli, z drugiej zaś strony, jeden właściciel posiada po kilka folwarków. Ogólna liczba ludności wynosi 120,542 dusz, zaś bez m. Mohylewa 81,778 dusz. Średni roczny procent urodzin wynosi 4·23, śmiertelności 3·08, przyrost zatem ludności wynosi + 1·15. W 10-letnim peryodzie zawarto w mohylewskim powiecie 9,856 małżeństw, mianowicie 2,499 w m. Mohylewie a 7,357 w powiecie. Pod względem administracyjnym mohylewski pow. dzieli się na 3 okr. policyjne (stany): Szkłów, Mohylew, Białynicze i 13 gmin: białynicką (20 okr. wiejskich), cerkowiszczańską (9 okr.), ciecierzyńską (27 okr.), czarnorucką (22 okr.), kruglańską (28 okr.), kniażycką (16 okr.), nieżkowską (20 okr.), pawłowicką (16 okr.), połykowicką (20 okr.), tołpieczyńską (14 okr.), szkłowską (20 okr.), wendoroską (17 okr.) i wiejniańską (9 okr.). Oprócz M. znajduje sie w nim 10 miasteczek: Bujnicze, Białynicze, Ciecierzyn, Druck, Hołowczyn, Knia-

życe, Krugłe, Krucze, Szepielenicze i Szkłów; dalej 588 wsi (w tem 207 folw. szlacheckich), 11,076 dm. drewn. i 17 mur.; 177 składów zapasowych zboża gminnych, w tem 3 centralne rządowe; 16 szkół męzkich rząd., 2 żeńskie i 4 żeńskie prywatne; 1 kościół kat., oprócz M. (w Szkłowie), 34 cerkwi mur., 47 drewn., cerkwi należących do monasterów 7 mur., 1 drewn. Mohylewski pow. zawiera 3 parafie kat., t. j. 2 w Mohylewie i 1 w Szkłowie. *Marszałkami szlachty mohylewskiego pow.* byli: Sobański h. Junosza (1777), Antoni Kurowski h. Lubicz (1782—83), Stanisław Kroger, Jakób Dziczkaniec (1798—1811), August Dzierżek h. Dąb (1811), Stanisław Komar h. Komar (1812), Jan Makowiecki h. Dołęga (1812—14), Daniel Węcławowicz (1818—22), Wincenty Sipajło (1827), Edward Żukowski h. Gryf (1858), August Stachowski h. Ogończyk (1863). Nadto wymienieni są jako marszałkowie powiatowi Józef Lipski h. Grabie i Stanisław Sołtan.

Mohylewska gubernia, jedna z t. z. gub. zachodnich cesarstwa rossyjskiego, w ostatnich czasach rzplitej stanowiła wschodnie pogranicze Litwy. Powszechnie znaną jest pod nazwą Białej Rusi i stanowi część jej rdzenną, najmniej uległą obcym wpływom. Znaczną część mohylewskiej gub. stanowiło niegdyś ks. mścisławskie, naprzemian zależne od Smoleńska, to udzielne. Od czasów Olgierda księstwo to należało do Litwy i dzierżył je prawem lennem syn Olgierda Symeon Lugwen. Następnie z księstwa tego uformowano województwo mścisławskie. Składały je dzisiejsze powiaty mohylewskiej gubernii: mścisławski, czerykowski, klimowicki, bychowski, czausowski. Północną część dzisiejszej mohylewskiej gub. stanowił powiat orszański, należący do województwa witebskiego. Był on znacznie rozleglejszy od obecnego i składał się z dzisiejszych powiatów: orszańskiego, sieńskiego, horeckiego i mohylewskiego. Powiaty zaś rohaczewski i homelski należały do powiatu rzeczyckiego wojew. mińskiego. W 1772 r. za pierwszego podziału rzplitej, z przyłączonych do Rossyi województw: mścisławskiego, połockiego i witebskiego utworzone były dwa namiestnictwa: mohylewskie i połockie. Do składu namiestnictwa mohylewskiego wchodził też Witebsk, który w tymże roku wraz z ziemią leżącą pomiędzy granicą smoleńską a Dzisną wcielony został do gub. pskowskiej. Gub. mohylewska dzieliła się na 4 prowincye: orszańską, rohaczewską, mścisławską i mohylewską. Pierwszym namiestnikiem białoruskim był generał feldmarszałek i senator hr. Zachar Czernyszew. W 1776 r. gubernia otrzymała nową organizacyą na zasadzie ogólnej ustawy dla gubernij rossyjskich, zaś w 1778 r. otwarte były urzędy i izby sądowe. Wówczas Mohylew został miastem gubernialnem, a Czausy, Stary Bychów, Orsza, Babinowicze, Kopyś, Sienno, Mścisław, Czeryków, Klimowicze, Rohaczew i Bielica — miastami powiatowemi. Cesarz Paweł I w 1797 r. z namiestnictw mohylewskiego i połockiego rozkazał utworzyć jednę gubernią białoruską, z miastem gubernialnem Witebskiem, do składu której wszedł M. jako miasto powiatowe; w 1801 r. z rozkazu cesarza Aleksandra I-go przywróconą była mohylewska gub. Ostateczne zmiany nastąpiły przez przyłączenie w 1840 r. pow. babinowieckiego do orszańskiego, oraz w 1863 r. pow. kopyskiego do horeckiego. W dzisiejszym stanie mohylewska gub. leży pomiędzy 51° 57′ a 55° 13′ płn. szer. i pomiędzy 46° 31′ a 50° 25′ wsch. dłg. geogr. od F. Największa długość gub. wynosi 320 w., największa zaś szerokość (na równoleżniku 53° 19′) dochodzi do 203 w. Odległość najbardziej wysuniętych punktów na płn. i płd. wynosi 350 w., punktów zaś na zach. i wsch. dochodzi do 278 w. Mohylewska gub. graniczy na płn. z gub. witebską (pow. lepelskim i witebskim) na przestrzeni 245 w., z czego zaledwo 27 w. przypada na granicę naturalną, utworzoną przez Dźwinę zach.; na wsch. z gub. smoleńską (pow. porieczeńskim, kraśnińskim i rosławskim), na przestrzeni 401 w., przeważnie granicą suchą, przerywaną rzekami Dnieprem (na przestrzeni 18 w.), Wiechrą, Ipucią, Biesiadą i Sożem (9 w.); na płd. i płd.-wsch. z gub. czernihowską (pow. mglińskim, suraskim, nowozybkowskim i horodniańskim) na przestrzeni 392 w., również powiększej części granicą suchą; na zach. z gub. mińską (pow. rzeczycki, bobrujski, ihumeński i borysowski) na przestrzeni 542 w., z czego 115 w. przypada na Dniepr a 18 w. na Berezynę, resztę linii granicznej stanowią mniejsze rzeczki, błota, lasy i uroczyska. W ogóle linia graniczna mohylewskiej gub. wynosi 1580 w., z czego zaledwo czwarta część przypada na granicę naturalną, utworzoną przez rzeki, strumienie, błota i t. d. Podług pułkownika Strelbickiego powierzchnia gubernii obejmuje 42218·7 w. kw. al. 872·56 m. kw., czyli 4,397,800 dzies. i stanowi $1/_{123}$ część Rossyi europejskiej. Pod względem wielkości mohylewska gub. zajmuje 37 miejsce w liczbie gubernij Rossyi europejskiej. Co do ukształtowania powierzchni odróżnia się część północna gubernii od południowej. Część północna, a mianowicie powiaty sieński, orszański, mścisławski, horecki i mohylewski jest wznioślejsza, pokryta wzgórzami, będącemi przedłużeniem płaskowzgórza Wałdajskiego, które stanowią dział wodny pomiędzy dorzeczem Dniepru i Dźwiny Zachodniej. Natomiast część

południowa, równa i powiększej części niska, nosi na sobie charakter Polesia. Odpowiednio do tego główne rzeki gubernii płyną z północy ku południowi przez całą długość gubernii, przerzynając ją we wszystkich kierunkach swymi dopływami. Gór w właściwym znaczeniu niema w mohylewskiej gub., chociaż miejscowa ludność nazywa górami szereg wyniosłości, wchodzących z gub. smoleńskiej pomiędzy mczkami Rudnią i Mikulinem i ciągnących się przez północną jej część do wsi Hapanowszczyzny i Szawry. Najwyższe punkty w płn. części gub. znajdują się około błota weretejskiego w pow. orszańskim, gdzie bezwzględna ich wysokość dochodzi od 800 do 900 stóp; m. Babinowicze ma 640′ wysok. Na południowym krańcu gub., w pow. homelskim, absolutna wysokość dochodzi przy wsi Zakruże 630′, przy Dubowym Ługu 526′, Kormie 537′, Popówce 651′ i Prokopówce 515′. Pod względem geognostycznym obnażenia gubernii należą do trzech formacyj. Na północy, w pow. sieńskim, orszańskim, horeckim i w płn. części mohylewskiego i mścisławskiego, przeważa formacya dewońska; w części wschodniej gub., mianowicie w pow. klimowickim, czerykowskim a częścią w mścisławskim, rohaczewskim, czausowskim i bychowskim, spotykamy formacyę kredową, w pozostałych zaś częściach gub. form. trzeciorzędową czyli eoceniczną. Mineralne bogactwa gubernii nie są jeszcze zbadane; ruda żelazna znajduje się w wielu miejscach powiatów rohaczewskiego, bychowskiego, mohylewskiego i po części czerykowskiego; błotna ruda spotyka się w pow. orszańskim, sieńskim i mścisławskim. Kamień wapienny znajduje się głównie w pow. sieńskim i orszańskim, dalej w czausowskim, w mścisławskim i czerykowskim; glina w różnych, często bardzo wysokich gatunkach (cegłowa, garncarska i porcelanowa) znajduje się w wielu miejscach. Glina z wielu miejscowości byłaby przydatna na wyroby fajansowe, lecz przy braku kapitałów i przedsiębierców specyalistów nie jest eksploatowane i to bogactwo kraju i w ostatnich zaledwo czasach założono kilka fabryk kafli i jedną fabrykę fajansu. Najlepsze gatunki gliny znajdują się w pow. horeckim we wsi Zimowinie. Torf spotykamy w pow. orszańskim, sieńskim, czausowskim, mścisławskim, czerykowskim i bychowskim w wielkiej ilości, takowy jednakże przy obecnej obfitości paliwa nie jest używany. Wody mineralne żelaziste znajdują się w wielu miejscowościach pow. orszańskiego, sieńskiego i mścisławskiego. Nadto w pow. mohylewskim i czausowskim znajdujemy źródła mające smak kwaskowaty. *Rzeki.* Mohylewska gub. należy przeważnie do dorzecza Dniepru i tylko nieznaczna jej część, mianowicie pow. sieński i płn.-zach. część orszańskiego do dorzecza Dźwiny Zachodniej. Żadna inna gubernia nie obfituje w takie mnóstwo rzek, rzeczek i strumieni jak gub. mohylewska, ogólna liczba których wynosi przeszło 1000. Z tej liczby Dniepr przybiera bezpośrednio 97 rzek i 152 rzeczek, zaś do rz. Soży uchodzi 88 rzek i 245 rzeczek. Dniepr (ob.) przerzyna mohylewską gub. od płn. ku płd.-zachodowi, na przestrzeni 560 w., przez całą prawie jej długość i dzieli ją na dwie nierówne części, mniejszą zachodnią i większą wschodnią, zadnieprską część. Do niedawna Dniepr był jedyną arteryą handlową Mohylewszczyzny, Dnieprem bowiem spławiano na płd. płody miejscowe a w zamian otrzymywano z płd. sól, zboże, zwłaszcza pszenicę. Dziś o niewiele zmniejszyło się dla Białorusi znaczenie drogi Dnieprowej, koleje bowiem przeszły tylko przez nieznaczną część gubernii i to prawie jej pograniczem północnem i zachodnio-południowem. Po Dnieprze najważniejszą rzeką jest Soż, spławna na znacznej przestrzeni, a z lewej strony do Dniepru uchodząca. Dla wschodniej części gubernii Soż jest niezmiernie ważny, umożliwia bowiem zbyt drzewa z rozległych lasów powiatów zadnieprskich, stanowiących wyłączne niemal bogactwo tych okolic, mało żyznych, źle uprawnych i słabo zaludnionych. Po Sożu sprowadzają też na licznych barkach i innych statkach sól, pszenicę i inne produkty południa. Drugorzędne znaczenie mają liczne rzeki niespławne, z których ważniejsze: Druć, Pronia, Ipuć, Basia i in. Rzeki te w kraju bardziej przemysłowym mogłyby dostarczać ogromnej siły dla fabryk, obecnie zaś zużytkowują tę siłę do obracania licznych młynów. Pobrzeża rzek obfitują w wyborne łąki. *Jeziora* podług obliczenia pułk. Strelbickiego zajmują 84·1 w. kw., obliczenie to jednak nie jest ścisłem i w rzeczywistości powierzchnia zajęta przez jeziora jest prawie w dwójnasób większą. W ogóle w mohylewskiej gub. jest 812 jezior, zajmujących 15368 dzies. czyli 147·49 w. kw. powierzchni. Największa liczba jezior znajduje się w pow. rohaczewskim, sieńskim i klimowickim. Ważniejsze z nich: Łukomlskie (3028 dzies.), Sielawa al. Długie (993 dzies.), Radca (440 dzies.), Żeryńskie (1052 dz.), Saro (427 dz.) i in.—w sieńskim; Orzechy (416 dz.), Rutowiecz al. Nikulińskie (do 400 dz.), Sierokorotniańskie (do 400) i in.—w orszańskim. W południowych powiatach jeziora znajdują się w niższej części dolin rzek Dniepru i Soży, powstały z ich rozlewu, dla tego leżą przeważnie w dolinach łącznych, brzegi mają niskie, pokryte zaroślami liściastemi. *Błot* w guberni znajduje się bardzo wiele, lecz są powiększej części niewielkich rozmia-

rów, łatwe przytem do osuszenia. W ogóle jest 7321 błot, z czego 319 mających przeszło 100 dzies. a 34 przeszło 1000 dz., obejmujących razem 246,260 dzies., czyli 5·6% całej przestrzeni. Najbardziej błotnistym jest pow. sieński, w którym błota zajmują przeszło 1/9 część całej przestrzeni. Najrozleglejsze błota są: Lejczenek (do 3600 dzies.), Jeleńskie (przeszło 5000 dz.), Stupickie (do 3,000 dz.), Zimnik (do 2,400 dz.)—w sieńskim; Weretejskie (3450 dz.), Charkowo (3500 dzies.), Borysowo (do 5000 dzies.), Radomski mech (3750 dzies.), Buk (do 2300 dzies.)—w orszańskim; w gm. łukowskiej (3500 dzies.), w strzeszyńskiej (do 3000 dzies.), Hadziłowickie (3025 dzies.), Bluźniec (do 2500 dzies.)—w rohaczewskim; Chołmickie al. Nowińskie (do 5350 dzies.)—w mohylewskim; Kobylino (do 40 w. długie a do 5 w. szerokie), Słuczowe-Hało (do 20000 dzies.), Słucz-Pałki (3100 dzies.)—w homelskim; Czysta Łuża (2860 dz.)—w bychowskim. *Klimat* guberni jest umiarkowany, bardziej surowy aniżeli w grodzieńskiej i mińskiej, zdrowszy jednak aniżeli w tej ostatniej. Srednia roczna temperatura w Mohylewie wynosi + 5·2° podług C., średnia najgorętszego miesiąca + 18·5°, najzimniejszego — 8°, różnica temperatury 26·5°; w Horkach średnia roczna + 4·8°, najgorętszego miesiąca + 17·7°, najzimniejszego — 9°, różnica 26·7°. Najwyżej temperatura dochodziła w Horkach do 29·9° C. (23·9° R.), w St. Bychowie zaś 31·7° C. (25·4 R.), najniższa zaś w Horkach—35·6° C. (28·5° R.) a w St. Bychowie — 33° C. (26·4° R.). Podług 10-letnich obserwacyj Schmidta w Horkach średnio panowały wiatry: płn.-zach. 64 dni, płd.-zach. 58 dni, zach. 55, płd.-wsch. 48, wsch. 42, płn.-wsch. 38, płd. 34 i płn. 26 dni. Liczba dni dżdżystych i śnieżnych podług 10-letnich obserwacyj w Horkach wynosi 131, z czego na zimę przypada 31, wiosnę 35, lato 36, jesień 29. Ilość spadłej wody w milimetrach wynosi: w Horkach 497·5, w St. Bychowie 720·6 (obserwacya z 1878 i 1879 r., lata b. dżdżyste). Co się tyczy czasu zamarzania i puszczczania rzek w mohylewskiej gub., to podług 20-letnich obserwacyj Dniepr średnio zamarza pod Orszą 19 listop. (st. st.), pod Rohaczewem 20 t. m., puszcza zaś 23 i 24 marca, czyli średnio znajduje się pod lodem przez 124 dni. Z królestwa roślinnego mohylewska gub. jest szczególnie bogatą w lasy a pomimo niszczenia tychże z powodu złego gospodarowania, dostarcza jeszcze wybornego drzewa masztowego do portów ryskiego i chersońskiego; w ogóle tutejsze drzewo budowlane odznacza się szczególną mocą i trwałością. W lasach przeważa sosna (prócz pow. mścisławskiego i części horeckiego), jodła, brzoza, osina, dalej dąb, lipa, klon, wiąz, olsza i leszczyna; nadto spotykają się jeszcze w lasach mohylewskich: grab, brzoza, jarzębina, czeremcha, jabłoń dzika, wiśnia, kasztan, topola i wiele gatunków wierzby. Olsza dosięga tu znacznej wysokości i stanowi prawdziwą ozdobę lasów. Z kory brzozy pędzą dziegieć, lipa daje materyał do używanego powszechnie przez włościan obuwia z łyka (łapci), oraz do wyrobu wielkiej ilości rogoży; z dębów wyrabiają obody. Z dzikich zwierząt znajdują się: niedźwiedzie, wilki, lisy, rysie, tchórze, gronostaje, łasice, wydry, nurki, borsuki, zające (oprócz zwykłych także bardzo rzadkie czarne, zwłaszcza w okolicach Kopysia), bobry (bardzo rzadko), dziki (rzadko), łosie, sarny al. dzikie kozy (w pow. homelskim i rohaczewskim). Z ptaków, oprócz zwykłych, znajdują się: głuszcze, cietrzewie, jarząbki, pardwy i w. in. Oprócz zwykłych ryb rzecznych w Dniestrze poławiają się sterlety, sumy, jesiotry, białuga, w jeziorach zaś sielawa i stynka. Grunta są najrozmaitszej wartości: pszenne i żyzne w pow. mścisławskim, oraz w części horeckiego i orszańskiego; dobre żytnie w rohaczewskim, części homelskiego, w mniejszej części mohylewskiego i bychowskiego, a zupełnie złe w czausowskim, klimowickim, części czerykowskiego, sieńskiego, mohylewskiego i bychowskiego. Rolnictwo stoi na bardzo niskim stopniu rozwoju. Trójpolówka panuje tu powszechnie. Rolę uprawiają przeważnie białoruską sochą, lżejszą od litewskiej; pługów używają w pow. orszańskim, sieńskim i horeckim, mniej w homelskim, mohylewskim i czausowskim, w pozostałych zaś powiatach: czerykowskim, rohaczewskim, bychowskim, klimowickim i mścisławskim użycie pługa stanowi wyjątek. Włościanie sieją ogromną ilość konopi a w pow. sieńskim lnu, czem do reszty wyniszczają grunta. Jedyny wyjątek stanowią fermy b. instytutu horeckiego, gdzie gospodarstwo prowadzą racyonalne i otrzymują świetne rezultaty. Przy lichem gospodarstwie mało też co zbywa ze zboża od potrzeb miejscowych i wywożą jedynie tylko owies, nieco siemienia lnianego, więcej konopn., najwięcej zaś pieńki i lnu. Natomiast sprowadzają, prócz wszystkich przedmiotów zbytku, wiele z artykułów pierwszych potrzeb z powodu nie istniejącego prawie przemysłu fabrycznego. Przy takiej nieproporcyonalności wywozu i przywozu dobrobyt ogólny stać musi i rzeczywiście stoi na bardzo niskim stopniu. Niedawna reforma włościańska i liczne przejścia lat ostatnich zachwiały byt klas wyższych i zrujnowały większe gospodarstwa, włościanie zaś przy nadzwyczaj rozpowszechnionem pijaństwie i lenistwie nie mogą się dźwignąć z powszechnej prawie nędzy. Coroczne deficyty tutejszych

gospodarstw reguluje wprawdzie nieco do czasu ryczałtowa sprzedaż lasów, lecz i te bogactwa, przy tak marnotrawnem użytkowaniu, nie na długo mogą wystarczyć. Oprócz bowiem większych posiadaczy, sprzedających lasy, ogromną ich ilość wyniszczają włościanie, wycinając je w pień, jedynie, by ziemię przez nie zajętą, zwykle zwirowatą i bardzo lichą, zamienić na grunta orne. Sieją przeważnie żyto ozime, owies, tatarkę (w pow. południowych), rzadziej jęczmień, nieco pszenicy (w pow. orszańskim, mścisławskim i części horeckiego), dalej żyto jare, proso, groch i soczewicą, lecz w niewielkiej ilości. Z roślin okopowych i t. d. sadzą tylko kartofle w wielkiej ilości, buraki zaś, marchew, rzepę i t. p. bardzo rzadko. Z roślin oleistych sieją w mohylewskiej gub. tylko len i konopie (około 2% całej ziemi włościańskiej jest zajęte pod uprawę konopi). Łąki stanowią prawie $10^1/_2$ % całej powierzchni i zajmują $443408^1/_2$ dzies., najwięcej stosunkowo w pow. homelskim (15·52 %) i mścisławskim (12·43), najmniej w mohylewskim (8·2) i czausowskim (8·34 %). Średnio dziesięcina łąki wydaje 80—100 pudów siana, chociaż dobre łąki nadrzeczne dają od 200—300 pud. Roczny zbiór siana wynosi około 40 milionów pudów. Pod uprawę roślin pastewnych jest zajęte 1358 dzies., najwięcej w pow. czerykowskim (275 dz.) i sieńskim (269 dz.), najmniej w czausowskim (42 dzies.) i mścisławskim (48 dzies.). Roczny zbiór wynosi do 800,000 pudów. *Hodowla bydła* na niskim stoi stopniu. Rogacizna ogólnie rasy miejscowej, skarlałej w skutek głodu i złego utrzymania, lecz mającej wielkie przymioty wytrzymałości; mleczność słabo rozwinięta, lecz mleko natomiast jest gęste i tłuste. Średnio krowa daje od 2—4 kwart dziennie. Przeciętna cena krowy białoruskiej wynosi od 10—15 rs. Podług wiadomości statystycznych w 1882 r. było 369,131 sztuk rogacizny, z tego 8,541 sztuk w miastach i 360,590 na wsi. Na 100 mk. przypada w miastach średnio 7·8 sztuk (maximum w Bychowie 22·4, minimum w Mohylewie 1·41), na wsi zaś 36·6 (w pow. bychowskim 58·9 i w orszańskim 26·6). Konie, równie źle karmione, nadzwyczaj małego wzrostu i małej siły. Więcej ich jednak bez porównania utrzymują jak w sąsiedniej Litwie, wszystkie bowiem roboty w polu wykonywane są końmi. Cena koni roboczych miejscowej rasy wynosi od 20 do 60 rs. Podług spisu z 1875 r. było w M. guber. ogółem 415,121 koni. Spis z 1882 r. wykazał 426,661 koni, t. j. o 11,540 więcej. Średnio na 1 w. przestrzeni wypada 10·1, na 100 mk. zaś 38·9 koni; z tego w miastach 4·4, na wsi zaś 41·8. Największa liczba koni w stosunku do ludności znajduje się w pow. bychowskim (65.5), dalej czausowskim (49·9) i rohaczewskim (49·8); najmniejsza zaś w mohylewskim (31·7), sieńskim (35·3) i homelskim (36·6). Na jednę wieś przypada w ogóle w całej gubernii 52·3 koni (w pow. homelskim 112·7, w sieńskim tylko 26·8). Z ogólnej liczby przypada 369,693 czyli 86·7%, na konie włościańskie, 52,510, czyli 12·3%, właścicieli ziemskich; reszta przypada na miasta. Z ogólnej liczby koni tylko 17·5%, t. j. 57,535 sztuk koni, jest zdolnych do celów wojskowych, a z tego tylko 371 pod kawaleryą i 2,472 do artyleryi. Zgubny bardzo wpływ na hodowlę koni wywiera rozpowszechnione koniokradztwo. Liczba owiec wynosi 360,137 sztuk (w 1882 r.), w tem tylko 5,927 cienkowłosych; świń zaś w tymże roku chowano 320,896 sztuk a kóz 60,973 sztuk. Również słabo jak rolnictwo i hodowla bydła rozwinięty jest w M. gub. przemysł fabryczny. Podług danych z 1881 r. było w ogóle 1,029 fabryk, zatrudniających 962 majstrów i 3,400 prostych robotników i produkujących rocznie za 1,760,123 rs. Garbarni było 161, zatrudniających 340 ludzi i produkujących za 198,556 rs., fabryk świec łojowych 13 (18 ludzi, 3,790 rs. wart. prod.), sukna 233 (234 ludzi, 20,791 rs.), tkackich 5 (27 ludzi, 9,254 rs.), pędzących dziegieć, smołę i terpentynę 59 (240 ludzi, 82,565 rs.), powrozów 10 (96 ludzi, 13,700 rs.), tytuniu jedna (89 ludzi, 139,992 rs.), browarów 14 (57 ludzi, 76,175 rs.), gorzelni 75 (608 ludzi, 140,313 rs.), fabryk oleju 117 (177 ludzi, 22,445 rs.), młynów wyrabiających kaszę 144 (186 ludzi, 34,815 rs.), młynów parowych 4 (25 ludzi, 57,725 rs.), cegielni 69 (225 ludzi, 37,652 rs.), fabryk kafli 7 (86 ludzi, 25,270 rs.), szkła 4 (86 ludzi, 25,000 rs.), odlewów żelaznych 3 (69 ludzi, 6,670 rs.), gwoździ i drutu jedna (73 ludzi, 50,976 rs.), zapałek 6 (140 ludzi, 75,415 rs.), fabryk papieru 2 (377 ludzi, 324,100 rs.), mydlarni 2 (5 ludzi, 1,530 rs.) i in. Do niedawna istniała cukrownia w Homlu, zatrudniająca 234 ludzi i produkująca za 50,000 rs., zamieniona w 1882 r. na fabrykę masy papierowej ze słomy, zatrudniającą 65 ludzi i produkującą za 90,000 rs. Liczba gorzelni wynosząca w 1881 r. 75, zmniejsza się, z małym wachaniem od 1863 r., w którym istniało ich 255. Największa liczba gorzelni znajduje się w pow. sieńskim, mianowicie 12, dalej idą homelski i czerykowski po 11, klimowicki 8, rohaczewski i mohylewski po 7, horecki i orszański po 6, mścisławski 4, czausowski 3 i bychowski jedna. Bezwodnego spirytusu otrzymano $27,468,691^1/_2$ °, co średnio na każdą fabrykę stanowi 366,449·22 °. Głównym materyałem użytym do wypalania wódki do niedawna była mąka żytnia, w ostatnich je-

dnak latach coraz więcej używa się kartofli, które w 1880 r. stanowiły zaledwie $^1/_3$ część a w następnym roku już prawie $^2/_3$ innych materyałów. Nadto pędzą wódkę z mąki jęczmiennej, owsianej, melasy, i t. p. Młynów w M. gub. w 1881 r. było 1527, z tego 772 młynów wodnych, 893 wiatraków i 93 deptaki. Zatrudniały one 1874 robotników i zemliły 5,629,575 pudów czyli 1,125,915 czetwerti zboża i przynosiły 422,277 rs. dochodu. Co się tyczy przemysłu domowego, to podług wiadomości zebranych w latach 1880 i 1881, w M. gub. zajmowało się: garbarstwem w 199 miejscowościach 348 osób, zarabiających 9,719 rs.; rymarstwem w 74 osadach 116 osób, zarabiających 8,200 rs.; wyrobem sukna włościańskiego w 21 os. 143 osób, zarab. 1,744 rs; wyrobem wojłoków, kapeluszy i czapek, w 38 os. 249 osób, zarab. 4,702; wyrobem przędzy i tkani lnianej i konopnej w 57 os., 2356 osób, zarab. 12,117 rs.; krawiectwem w 724 os., 1711 osób, zarabiających 73,730 rs.; szewctwem w 352 os., 1082 osób, zarab. 76,785 rs.; wyrobem naczyń drewnianych w 95 miejsc., 1021 os., zarab. 17,097 rs.; wyrobem przedmiotów z łyka i kory w 94 miejsc., 1691 osób, zarab. 18,659 rs.; wyrobem wozów i t. d. w 353 miejsc., 1692 osób, zarab. 36,154 rs.; kołodziejstwem w 66 miejsc., 291 osób, zarab. 9,203 rs.; stolarstwem w 342 miejsc. 1109 osób, zarab. 60,236 rs.; bednarstwem w 462 miejsc., 1633 osob., zarab. 34,529 rs.; tokarstwem w 28 miejsc., 103 os., zarab. 2,968 rs.; wyrobem obodów, obręczy, desek, klepek, gontów i t. d. w 77 miejsc., 896 osób, zarab. 16,630 rs.; garncarstwem w 100 miejsc., 1107 osób, zarab. 29,161 rs.; wybijaniem oleju w 51 miejsc., 200 osób, zarab. 2,935 rs.; kowalstwem w 575 miejsc., 968 osób, zarab. 78,698 rs.; ślusarstwem w 10 miejsc., 12 osób, zarab. 845 rs.; flisactwem, wykopywaniem pni i t. d. zajmuje się 16,522 męż. i 533 kob., zarab. 616,889 rs.; furmaństwem 5,170 ludzi, zarab. 114,025 rs. Rzemieślników znajduje się w gubernii 8,726, w tej liczbie 6,716 żydów. Również i handel prawie wyłącznie pozostaje w ręku żydów. Rybołóstwo, pomimo obfitości rzek i jezior, nieznaczne, przeważnie prowadzi się na miejscowe potrzeby. Myślistwo również nie przynosi żadnej prawie korzyści i przeważnie zajmują się niem dla rozrywki. Pomimo dogodnych warunków miejscowych i w skutek stopniowego wycinania lasów i nieopatrznego niszczenia zwierzyny, bez względu na porę roku, zwłaszcza zaś przez włościan, liczba jej z każdym rokiem się zmniejsza. Pszczelnictwo również stoi na dość niskim stopniu i ciągle upada. Podług danych statystycznych było w gub. 119,961 pni; otrzymano miodu 44,107$^1/_2$ pudów, wosku zaś 50,35$^1/_2$, z tego sprzedano: 36,820$^1/_2$ pud. miodu i 4361 wosku za sumę 228,368 rs. Najbardziej rozwinięte jest pszczelnictwo w pow. homelskim (52,000 uli) i rohaczewskim (31,600), najmniej w orszańskim (1000) i w horeckim (2253 uli). *Handel*, jak wyżej wzmiankowano, jest nieznaczny i prawie wyłącznie pozostaje w ręku żydów (chrześcianie stanowią zaledwo 10—15%). W 1881 r. wykupiono w mohylewskiej gub. w ogóle świadectw handlowych 6,953 rocznych i 366 półrocznych, w tej liczbie przez kupców 1-ej gildyi 26 rocz. i 2 półrocz., zaś 2-ej gildyi 436 rocz. i 12 półrocz., na handel drobiazgowy 1439 rocz. i 118 półrocz. W tymże roku było w gubernii składów napojów spirytusowych: 60 hurtowych i 1,378 detalicznych, nie licząc 2,297 miejsc sprzedaży trunków bez wykupienia patentu, tak że łącznie, za wyłączeniem składów hurtowych, było 3,675 szynków i t. p., czyli że jeden zakład przypadał na 305 mk., albo na 11·5 w. kw. Najgorszy stosunek jest w pow. sieńskim, w którym jeden szynk wypada na 211 mk., oraz w orszańskim na 223 mk.; najlepszy w pow. rohaczewskim na 450 mk. i w horeckim na 365 mk. Z wszystkich tych zakładów chrześcianie utrzymywali 3 składy hurtowe i 147 detalicznych, reszta zaś, równie jak wszystkie bezpatentowe pozostają w ręku żydów. Z liczby 37 jarmarków w guberni ważniejsze: w Homlu od 1—8 stycznia (z obrotem 400—450 tys. rs.), od 14—16 września (160—200 tys. rs.) i na ś. Trójcę (50—75 tys. rs.) oraz w Lubowiczach od 1—15 lut. (130—150 tys. rs.) i Chosławiczach od 15 sierp. do 1 wrześ. (45—60 tys. rs.); na pozostałych obroty wynoszą od 2—25 tys. rs. O rozwoju handlu daje także wyobrażenie ilość towarów przewiezionych drogami żelaznemi i innemi środkami komunikacyjnemi. I tak średnio rocznie na stacyach dr. żel. orłowsko-witebskiej ładuje się 2,583,300 pud., wyładowuje 345,600 pud.; na st. dr. żel. moskiewsko brzeskiej ładuje 1,519,800, wyładowuje 901,200 pud.; na st. zaś dr. żel. lipawo-romeńskiej ładuje 2,467,500, wyładowuje 1,821,200 pud., czyli w ogóle wywozi 6,570,600 pud., przywozi zaś 3,068,000 pud., t. j. wywóz o 3,502,600 pud. przewyższa przywóz. Ruch towarów wynosił średnio w ciągu 10 lat rocznie na 9 przystaniach na Dnieprze: naładowano na 344 statków 1,739,730 pud., wartości 412,970 rs., wyładowano zaś z 203 statków 835,220 pud., wart. 837,750 rs.; na 7 zaś przystaniach na Soży naładowano na 145 statków 1,478,700 pud., wart. 415,910 rs, wyładowano zaś z 143 statków 895,820 pud., wart, 633,800 rs. Drogami bitemi przywóz wynosi średnio rocznie 197,200 pud., wart. 769,030 rs., wywóz zaś 514,940 pud., wart. 1,417,300 rs. Największy ruch

panuje na trakcie kijowskim, którym przywieziono 130,070 pud., wart. 509,710 rs., wywieziono zaś 213,130 pud., wart. 1,033,920 rs. *Komunikacye lądowe* w całej gubernii są dogodne w każdej porze roku. Przerzynają mohylewską gub. drogi żel.; moskiewsko-brzeska, lipawo-romeńska i orłowsko-witebska. Pierwsza przechodzi przez powiaty orszański i sieński na przestrzeni 162 w., ze stacyami: Husino, Krasne, Osinówką, Orszą, Kochanowo, Tołoczyn i Sławiany; druga przechodzi przez pow. rohaczewski i homelski na przestrzeni 139 wiorst, ze stacyami: Żłobin, Sołtanówką, Budą-Koszelewską, Siemionówką, Homel, Ziabrówką i Terechówką; trzecia przerzyna powiat orszański na przestrzeni 66 wiorst, ze stacyami: Krynki, Szebekino i Rudnią. Oprócz wielu dróg pocztowych i wojskowo-komunikacyjnych przerzynają mohylewską gub. drogi bite (szose): kijowska z północy na południe, od granicy gub. witebskiej do granicy gub. czernihowskiej na przestrzeni 320·57 w., przez pow. orszański, horecki, mohylewski, bychowski, rohaczewski i homelski, z 17-ma stacyami; moskiewsko-warszawska, w kierunku płn.-zach., od gub. smoleńskiej do mińskiej, na przestrzeni 204·04 w., przez pow. klimowicki, czerykowski, bychowski i rohaczewski, z 14 stacyami; mohylewsko-bobrujska, na przestrzeni 70·69 w. przez pow. mohylewski i bychowski z 3 stacyami; witebsko-smoleńska, przechodząca na przestrzeni 50·56 w., przez pow. orszański, również z 3 stacyami. W ogóle w 1879 r. było w mohylewskiej gub. 51 stacyi; pocztowych. Długość linij telegraficznych w mohylewskiej gub. wynosi 891 w., niezależnie od 367 w. przewodnikia przy drogach żelaznych, czyli razem długość sieci telegraficznej wynosi 1,248 w. i obecnie łączy z sobą wszystkie m. powiatowe. Wyżej podano rozległość mohylewskiej gub. podług obliczenia pułkownika Strelbickiego na 5,397,800 dz., podług zaś planów mierniczych przestrzeń ta wynosi tylko 4,206,804½ dz., t. j. o 190,995½ dz. al. na 4½% mniej. W tej liczbie jest: 1,291,624½ dz. gr. or., pod ogrodami i osadami, 443,408½ łąk, 1,495,017 lasów i 976,753½ zarośli, pastw. i nieuż., w tej liczbie pod jeziorami 15368 dz., pod błotami 246,260. Poszczególe należy do rządu 116,427 dz. (940½ dz. gr. or., 227½ łąk, 114,162 lasów, 1,097 nieuż.); do cerkwi i monasterów 30,901½ (14,309½ dz. gr. or., 3,853½ łąk, 8,035½ lasów, 4,703 pastw. i nieuż.), w tej liczbie 531 dz. należy do kośc. katolickich; do miast 23,047 dz. (6,942 gr. or., 3,853½ łąk, 4,915 lasów, 10,050 pastw. i nieuż.); do osób prywatnych, posiadających po 100 i wyżej dz., 2,146,798 dz. (267,439½ gr. or., 147,574½ łąk, 1,234,163½ lasów, 497,620½ pastw. i nieuż.); do osób prywatnych, mających mniej niż 100 dz., 162,092½ dz. (80,727 gr.or., 23,282 łąk, 35,836 lasów, 22,247½ pastw. i nieużytków); do byłych włościan pańszczyznianych 1,424,322½ dz. (792,048 dz. gruntu or., 222,569½ łąk, 79,967 lasów, 325,738 pastw. i nieuż.); do b. włościan skarbowych 268,782½ (122,879½ dz. gr. or., 42,448 łąk, 9,075 lasów, 94,279½ pastw. i nieuż.); nabyte przez włościan 3,707 dz. (1902½ gr. or., 562½ łąk, 541½ lasów, 691½ pastw. i nieuż.); nabyte przez całe gminy włościańskie 16,280½ dz. (4326 gr. or., 1,606 łąk, 7,482 lasów, 2,866½ pastw. i nieuż.); należy towarzystw przemysłowych 1,117 dz. (12 dz. gr. or. i ogr., 135 łąk, 839 lasów i 131 nieuż.) i wreszcie pod drogami żelaznemi, szosami, i t. d. 13,329 dz.: mianowicie pod drogami żelaznemi 2,169 dz., pod szosami 3,383 dz., pod dr. pocztowemi 2,706 dz. i pod dr. wojenno-komunikacyjnemi 4,071 dz. Srednia cena ziemi w 1879 r. wynosiła 16 rs. 99 kop. za dz. Liczba majątków prywatnych, mających mniej niż 100 dz. rozległości, wynosi 9,0 96; z tego 7,252 majątki, rozległe 10,879½ dz., są w posiadaniu prawosł., 2,254 mająt. o 49,195 dz. należą do katolików, 16 mająt. o 397 dz. do ewan. augsb. i wreszcie 318 posiadłości, rozległych 3,606 dz. należy do żydów Majątków mających przeszło 100 dz. znajduje się 1633, mianowicie od 100—500 dz.—875, od 500—1,000 dz.—316, od 1,000 do 5,000—419, od 5,000 do 10,000—49, od 10,000 —25,000 dz.—22, od 25,000 —50,000 dz. jeden, oraz jeden mający przeszło 50,000 dz.; w 1039 majątkach gospodarują sami właściciele, w 336 są nadto rządcy, w 700 (?) dzierżawcy, wreszcie w 61 nie prowadzi się gospodarstwa. Z większych posiadłości: 1297, mających 1,150,017 dz. rozl., należy do prawosławnych, 1229 majątk. o 920,918½ dz. do kat., 61 majątk., rozległych 69,120 dz., do ewang. augsb., 8 majątk. o 4,216 do ewang. reform., i wreszcie 8 majątk., mających 2,526½ dz., do żydów. Ogólna ilość ziemi i lasów skonfiskowanych po 1863 r. wynosi 22,000 dz. ziemi i 102,000 lasów, z tego po wyprzedaniu osobom prywatnym pochodzenia rossyjskiego lub niemieckiego, pozostawało w 1880 r. w ręku rządu 18 mająt., mających 3,818 dz. ziemi i 4,125 lasów. W zastawie banków obciążone długami pozostaje 624,434 dz. na 4,280,033 rs. W guberni jest 8059 wsi (w tem 2,064 folw. szlacheckich), w których znajduje się 16,570 domów mieszkalnych drewnianych i 165 murowanych (w tem w folw. szlach. 9,027 dm. drewnianych i 165 murowanych). *Ludność.* Średnia liczba mieszkańców za lat 10 (1871—81 r.) wynosi 1,022,376. W tym peryodzie urodziło się 525,833, zmarło 340,210, zawarto małżeństw 100,416; różnica

pomiędzy urodzinami a śmiertelnością wynosi +185,623, co za 10 lat czyni 19·56% przyrostu ludności, czyli rocznie 1·96%. W 1880 r. zawarto 10,745 małżeństw, z tego w miastach 706, w powiatach 10,039; podług wyznań: 9735 praw., 241 kat., 16 ewan., 753 żydów. Urodzin średnio rocznie 52,583, czyli 5·14%, w miastach w 1880 r. urodziło się 1,968 chłopców i 1,509 dziew., w powiatach 26,577 chłopców, 24,870 dziewcząt. Dzieci nieprawych było w 1880 r. w miastach 85 chłopców i 71 dziew., w powiatach 431 chłop. i 400 dziewcząt. Roczna śmiertelność wynosi 34,021, czyli 3·33%; w 1880 r. zmarło w miastach 1,382 męż. i 1,038 kob., w powiatach 15,367 męż. i 14,600 kob. W 1777 r. było w mohylewskiej gub. 662,500 mk.; podług rewizyi z 1834 r. było 386,291 dusz męz.; w 1846 r. ludność wynosiła 860,410 dusz.; w 1850 r. wzrosła do 882,565 dusz. Rewizya z 1851 r. wykazała 827,606 mk. Podług pochodzenia ludność składa się: z krajowców Białorusinów, potomków dawnych Krywiców i Radomiczów; z wychodców z Litwy i Polski; z wychodców Wielkorossyan, tudzież z żydów, niemców i niewielkiej liczby cyganów (1,255 dusz.). Liczba katolików dochodzi do 50,000, żydów do 200,000 (kalendarz Hurlanda podaje w 1879 r. tylko 118,727); domów modlitwy jest 346. Starowierców jest 16,753, z tego w pow. orszańskim 106, czerykowskim 142, mohylewskim 317, rohaczewskim 983, sieńskim 2,747 i homelskim 12,457. Włościan obojej płci jest 844,281. Do liczby włościan ukazem z 1865 r. zaliczono i b. szlachtę drobną, tak zw. zaściankową lub jednodworców, w liczbie 37,606 dusz. Szlachta ta da się podzielić na dwie grupy: wschodnią, osiadłą nad Sożą, przeważnie prawosławną, i zachodnią nad Drucią, katolicką. Z ogólnej liczby b. szlachty jest 21,132 prawosł. i 16,473 katol., mianowicie nad Sożą 19,491 praw. i 5,987 kat., nad Drucią 1,741 prawosł. i 10,447 katol. Językiem ogólnie przez włościan i mieszczan używanym jest narzecze białoruskie, stanowiące przejście od mowy ruskiej do polskiej. Narzecze to było niegdyś używane na dworze książąt litewskich oraz w aktach sądowych; w niem spisano najpierw statut litewski. Wiara i obyczaje Litwy wielki tu wpływ wywierały; obrzędy i zabobony włościan tutejszych wspólne są niemal z obrzędami włościan litewskich. Dziś jednak zarówno język białoruski jak i obyczaje ulegają silnym wpływem obczyzny. Pod względem kościelnym katolickim mohylewska gub. dzieli się na 7 dekanatów: mohylewsko-horecki, rohaczewsko-bychowski, homelski czyli bielski, klimowicko-mścisławski, czerykowsko-czausowski, orszański i sieński. Parafij posiada 30. Wiernych podług szematyzmu z 1879 r. było 34,414. Pod względem oświaty w 1882 r. było w mohylewskiej gub. w ogóle 551 zakładów naukowych, mających 15,986 uczniów, mianowicie gimn. męzkie i żeńskie w Mohylewie (525 uczniów i 358 uczenic), progimnazyum męzkie i żeńskie w Homlu (270 uczni i 102 uczenic), 5 szkół powiat. (235 ucz.), 4 szkoły miejskie (530 ucz.), 13 szkół miejskich paraf. (1082 ucz.), 9 szkół wiejskich paraf. (372 ucz.), 192 szkół ludowych (7974 ucz.), 5 szkół począt. żydowskich (443 ucz.), 6 szkoł żeńskich prywat. (281 ucz.), 2 szkoły żyd. prywat. (88 ucz.), 283 chederów (1985 ucz.; w 1881 było ich 637 z 2799 uczniami), ochrona mikołajewska w Mohylewie, (niepodano liczby dzieci), seminaryum duchowne prawosławne w Mohylewie, 4 szkoły duchowne męzkie (435 ucz.), szkoła żeńsk. duch. w Mohylewie, szkoła rolnicza w Horkach (157 ucz.), wraz z wydziałem taksatorskim (17 ucz.) i rzemieślniczym (37 ucz.), szkoła felczerów w Mohylewie, szkoła akuszerek tamże, 6 szkół miejskich rzemieślniczych (107 ucz.), szkoła techniczna przy dr. żel. lipawo-romeńskiej w Homlu (117 ucz.) i 9 szkółek cerkiewnych parafialnych (270 ucz.) Dawniej jezuici mieli 3 szkoły z zakresem gimnazyalnym: w Mohylewie, Mścisławiu i Orszy, rodzaj zaś progimnazyum utrzymywali bazylianie w Tołoczynie; seminarya zakonne były w Białyniczach, Orszy i Czausach. Do obsługi *sanitarnej* w 1881 r. było w mohylewskiej gub. 62 lekarzy (w tej liczbie 11 powiatowych i 12 miejskich), 156 felczerów, 50 akuszerek, 36 aptek prywatnych, 30 przy lecznicach miejskich i 8 przy ambulatoryach. Średnio 1 lekarz przypada w miastach na 3598·70 mk., w powiatach na 33539·38 mk.; 1 felczer w miastaah na 3215·85 mk., w powiatach na 7976·86 mk.; 1 akuszerka na 3197·37 kob. w miastach i 16962·94 w powiatach. Pod względem przestrzeni 1 lekarz przypada na 1361·8 w. kw., 1 felczer na 346 w. kw., 1 akuszerka na 1319·3 w. kw. Liczba szpitalów, lecznic wiejskich i ambulatoryów wynosiła w 1881 r. w mohylewskiej gub. 74 z 1077 łóżkami. Odliczywszy od tego 9 szpitalów wojskowych z 139 łóżkami, oraz 10 szpitalów więziennych z 91 łóżkami, pozostaje na użytek pozostałej ludności guberni 55 szpitalów z 847 łóżkami. W tej liczbie było 15 szpitalów miejskich z 335 łóżkami, 30 szp. wiejskich z 512 łóżkami i 10 ambulatoryów. Pod względem *administracyjnym* mohylewska gub. jest rozdzielona na 11 powiatów: mohylewski, bychowski, czausowski, czerykowski, homelski, horecki, klimowicki, mścisławski, orszański, rohaczewski i sieński. *Namiestnikami białoruskimi* byli: senator i gen.-feldmarszałek hr. Zachar Czernyszew, od 1774 do 1782 r., i senator gen. en

chef Piotr Passek, od 1782 do 1800 r. *Gubernatorów* było 22, mianowicie: Michał Kachowski 1772—1777r., Wiazmitinow w 1777 r., Piotr Passek 1778—81 (następnie namiestnik), Mikołaj Engelhardt 1782—92, Czeremysinow 1792—94, Szymon Żegulin 1802—3 (od 1792 r. do 1801 Mohylew nie był miastem gubernialnym)., Michał Bakunin 1803—8 r., Piotr von Berg w 1808 r., hr. Dymitr Tołstoj 1811—13, baron Teodor Meller Zakomelski 1819—20, Iwan Welsowski 1822—3, Iwan Maksymow 1825—8, Michał Murawiew 1828—31, późniejszy minister dóbr państwa a w końcu generał-gubernator wileński, Jegor Bażanow 1832—7, Markow 1837—9, Sergiusz Engelhardt 1839—44, Mikołaj Hamaleja 1845—54, Mikołaj Skalon 1854—7, Aleksander Beklemiszew 1857—68, gen. Paweł Szełgunow 1868—70, Bazyli Dunin Barkowski 1870—72, Aleksander Dębowiecki od 30 marca 1872 r. *Marszałkami szlachty mohylewskiej gub.* byli: Aleksander Czapski h. Swinka, Jan Ciechanowiecki, Jan Hołyński (1781—3), Michał Hołyński (1790—8), Wincenty Hołyński (1809—14), Michał Hołyński (1817—22), Adolf Kruszewski h. Abdank, Stefan ks. Lubomirski h. Szreniawa (1869), Jan Sołtan h. Syrokomla, Aleksander Sołtan t. herbu, Antoni Ślezanowski h. Topór (1808) i hr. Dymitr Tołstoj (1805—1807). Za główne źródło do powyższego artykułu służył opis M. gub. (Opyt opisanija mohilewskoj gubernii) wydany w 3 tomach pod redakcyą gubernatora Dębowieckiego (Mohylew 1882—84), dzieło dokładne a w wielu częściach zupełnie wyczerpujące.

Mohylewska archidyecezya. Po przejściu Białorusi przy pierwszym rozbiorze Rzeczypospolitej pod panowanie Rossyi, ukazem cesarzowej Katarzyny z d. 4 grudnia 1772 r. utworzona została pierwsza w Rossyi dyecezya katolicka, pod nazwą białoruskiej, pod zarząd której poddane zostały: Inflanty, wojew. połockie, witebskie, mścisławskie i mińskie. Biskupem mianowany był Stanisław Bohusz Siestrzeńcewicz, kanonik wileński, biskup melleński in part. infid., na stolicę przeznaczono mu Mohylew. Według wykazu sporządzonego w 1776 r. dyecezya obejmowała 146 parafij, obsługiwanych po większej części przez zakonników różnych reguł; pod zarządem księży świeckich było zaledwo 60 kościołów. Biskupstwo jednak białoruskie niedługo trwało, w 1784 r. bowiem zostało kanonicznie urządzone jako arcybiskupstwo mohylewskie przez nuncyusza papieskiego arcybiskupa Archeti. Mohylewska archidyecezya kilkakrotnie zmieniała swe granice. Przez długi czas należał do niej kraj noszący nazwę Nowej-Rossyi, tudzież Krym, kraj kaukazki, zakaukazki, Bessarabia, gub. kijowska, a od 1807 r., po traktacie zawartym w Tylży, przyłączono do niej obwód białostocki. W skutek konkordatu z d. 15 sierpnia 1847 r., zawartego pomiędzy rządem rossyjskim a stolicą apostolską, biskup koadyutor arcybiskupa mohylewskiego ks. Hołowiński wydelegowany został dla dokonania nowych rozgraniczeń dyecezyj katolickich w Rossyi. Dekretem z d. 9 (21) grudnia 1850 r. delegat nadał jej granice obejmujące gub. mohylewską, witebską, gubernie wielko-rossyjskie, niektóre mało-rossyjskie, kraj nadbaltycki, Finlandyę i Syberyę. Rozległość jej została znacznie zmniejszoną. Bessarabię przyłączono do dyecezyi kamienieckiej, obwód białostocki do wileńskiej, Kijów do łucko-żytomierskiej; z gubernij noworossyjskich, z kraju kaukazkiego i zakaukazkiego utworzono nową dyecezyę, pierwotnie pod nazwą chersońskiej, a później od 1852 r. tyraspolskiej, zwanej także saratowską z powodu, że biskup rezyduje w Saratowie. W 1883 r. powiększono mohylewską archidyecezyę przez przyłączenie do niej gub. mińskiej. W dekrecie zakreślającym nowe granice archidyecezyi z 1850 r. jest wymienionych 164 parafij, prawie wyłącznie zarządzanych przez księży świeckich. Według wiadomości urzędowych w 1879 r. było kościołów parafialnych 168, duchowieństwa 328 osób, wiernych 433,542. Podług katalogu duchowieństwa przy rubryceli za 1881 r. stan mohylewskiej archidyecezyi tak się przedstawia: 1. Dekanat mohylewsko-horecki, parafie: a) w Mohylewie przy kościele Wniebowzięcia N. M. P., 2300 wiernych; b) w Mohylewie przy kościele św. Kazimierza, 2376 wiernych, 6 kaplic, klasztor nieetatowy maryawitek, w którym 4 zakonnice; c) Szklów, 1145 wiernych, 1 kościół, 3 kaplice, 1 oratoryum; d) Faszczówka, 2222 wier., 1 kośc., 2 kapl. 2. Dek. rohaczewsko-bychowski, parafie: a) Bychów, 1453 wier., 1 kośc., 1 kapl.; b) Żyrowice, 820 wier., 1 kośc., 4 kapl.; c) Rohaczew, 772 wier., 1 kośc.; d) Antuszew, 1147 wier., 1 kośc., 1 kapl. 3. Dek. homelsko-bielski: a) Homel, 2223 wier., 1 kośc., 10 kapl.; b) Czeczersk, 1926 wier., 1 kośc., 9 kapl.; c) Luszew, 513 wier., 1 kośc. (filialny); d) Gross-Werder, 1039 wier., 1 kośc., 1 kapl.; e) Nieżyn, 129 wier., 1 kośc. 4. Dek. klimowicko-mścisławski: a) Łozowica, 1228 wier., 1 kośc., 1 kapl.; b) Mścisław, 2257 wier., 1 kośc., 1 kapl.; c) Smoleńsk, 1776 wier., 1 kośc., 1 kapl. 5. Dek. czerykowsko-czausowski: a) Czeryków, 500 wier., 1 kośc., 1 kapl.; b) Borodźków, 565 wier., 1 kośc. (filial.), 2 kapl.; c) Krzyczew, 411 wier., 1 kośc. (fil.); d) Iwandar, 605 wier., 1 kośc. par., 1 fil., 2 kapl.; e) Rasna, 971 wier., 1 kośc. (fil.), 1 kapl.; f) Radoml, 1891 wier., 1 kośc. 6. Dekanat orszański: a) Orsza, 2082

wier., 1 kośc., 2 kapl.; b) Smolany, 1 kośc., 1 kapl. (liczba wiernych niepodana); c) Starosiele, 1189 wier., 1 kośc., 2 kapl.; d) Babinowicze, 1060 wier., 1 kośc. paraf., 1 fil., 2 kapl.; e) Tołoczyn, 3067 wier., 1 kośc., 1 kapl.; f) Obolce (liczba wiernych niepodana), 1 kośc. (filial.), 5 kapl.; g) Dubrowno, 985 wier., 1 kośc. 7. Dek. sieński: a) Sienno, 2686 wier., 1 kośc., 2 kapl.; b) Wiadziec, 420 wier., 1 kośc. (fil.); c) Czereja, 1843 wier., 1 kośc., 3 kapl., 1 orator.; d) Bobr, 1570 wier., 1 kośc., 1 kapl. 8. Dek. witebski: a) Witebsk, 5072 wier., 2 kośc. paraf., 10 kapl.; b) Nieporoty, 804 wier., 1 kośc., 3 kapl.; c) Stanków, 160 wier., 1 kośc., 1 kapl.; d) Wieliż, 1514 wiernych, 1 kościół, 3 kaplice; e) Newel, 1359 wiernych, 1 kościół, 6 kaplic. 9. Dek. połocki: a) Połock, 5028 wier., 1 kośc., 7 kapl., 1 orator.; b) Rukszenice, 643 wier., 1 kośc.; c) Horbaczewo-Obytoki, 2782 wier., 1 kośc., 3 kapl. 10. Dek. lepelski: a) Lepel-Zawadzicki, 1526 wier., 1 kośc., 6 kapl.; b) Sieliszcze, 2995 wier., 1 kośc., 2 kapl.; c) Zaskorki, 1190 wier., 1 kośc., 3 kapl.; d) Ułła, 3601 wier., 1 kośc., 5 kapl.; e) Zahacze, 1565 wier., 1 kośc., 4 kapl.; f) Kamienno-Hubin, 1211 wier., 1 kośc. par., 2 fil., 2 kapl., 1 orat.; g) Bieszenkowicze, 1050 wier., 1 kośc., 1 kapl. 11. Dek. drysko-siebieski: a) Siebież, 1992 wier., 1 kośc., 1 kapl.; b) Oświej, 4008 wier., 1 kośc., 2 kapl., 1 orat.; c) Zamosze, 3518 wier., 1 kośc.; d) Pustyń, 3488 wier., 1 kośc., 1 kapl.; e) Rosica, 6009 wier., 1 kośc., 3 kapl.; f) Przydrujsk, 5368 wier., 1 kośc., 3 kapl.; g) Dryssa, 1663 wier., 1 kośc. (fil.), 2 kapl.; h) Zabiały, 3240 wier., 1 kośc., 8 kapl. 12. Dek. górno-dyneburski: a) Dyneburg, 4564 wier., 1 kośc.; b) Krasław, 8756 w., 1 kośc. par., 2 fil., 1 kapl.; c) Ossuń, 5400 wier., 1 kośc.; d) Indryca, 2779 wier., 1 kośc.; e) Dagda, 6041 w., 1 kośc. par., 1 fil., 1 kapl.; f) Birżagoła, 2484 wier., 1 kośc. par., 1 fil.; g) Wyszki, 1812 wier., 1 kośc.; h) Józefów, 1394 wier., 1 kośc.; i) Użwalda, 5328 wier., 1 kośc.; k) Aula, 3286 wier., 1 koś. par., 1 fil. 13. Dek. dolno-dyneburski: a) Liksna, 7423 wier., 1 kośc., 2 kapl.; b) Liwenmujża, 5196 wier., 1 kośc. par., 1 fil.; c) Jasmujża, 2066 wier., 1 kośc.; d) Nidermujża, 1768 wier., 1 kośc., 2 kapl.; e) Prele, 7162 wier., 1 kośc. par., 3 fil., 1 kaplica; f) Warków, 5773 wier., 1 kośc.; g) Ruszona, 2330 wier., 1 kośc., 1 kapl.; h) Kołuń, 3036 wier., 1 kośc., 1 kapl.; i) Agłona, 4327 wier., 1 kośc. par., razem i zakonny (dominikanów), 2 kapl. 14. Dek. rzeżycko-raźnieński: a) Rzeżyca, 5014 wier., 1 kośc., 1 kapl.; b) Stolarzów, 1129 wier., 1 kośc., 1 kapl.; c) Sarkany, 1687 wier., 1 kośc. 1 kapl.; d) Pusza, 2388 wier., 1 kośc.; e) Duksztygał-Słobódzki, 1133 wier., 1 kośc., 1 kapl.; f) Andrzejno, 1659 wier., 1 kośc.; g) Andzelmujża, 882 wier., 1 kośc.; h) Bukmujża, 2945 wier., 1 kośc., 1 kapl.; i) Duksztygał-Szadurski, 1152 wier., 1 kośc.; k) Rozentów, 2144 wier., 1 kośc.; l) Kownata, 2018 wier., 1 kośc. 15. Dek. rzeżycko-nadłubański: a) Fejmany, 2494 wier., 1 kośc., 1 kapl.; b) Uzulmujża, 1551 wier., 1 kośc.; c) Drycany, 3181 wier., 1 kośc., 1 kapl.; d) Byków, 2009 wier., 1 kośc., 1 kapl.; e) Ciskady, 4720 wier., 1 kośc.; f) Wielona, 5260 wier., 1 kośc., 1 kapl.; g) Ryków, 1113 wier., 1 kośc.; h) Presma, 1667 wier., 1 kośc.; i) Rybiniszki, 1232 wier., 1 kośc.; k) Galjany, 3856 wier.; l) Warklany, 7092 wier., 1 kośc.; m) Borchów, 1888 wier., 1 kośc.; n) Sterniany, 3971 wier., 1 kośc. 16. Dek. przed-lucyński: a) Lucyn, 7113 wier., 1 kośc., 3 kapl.; b) Ewersmujża, 4377 wier., 1 kośc., 3 kapl.; c) Posin, 5010 wier., 1 kośc., 6 kapl.; d) Lanckorona, 5727 wier., 1 kośc.; e) Rundany, 1253 wier., 1 kośc.; f) Pyłda, 2465 wier., 1 kośc.; g) Brodajże, 1664 wier., 1 kośc., 2 kapl. 17. Dek. za-lucyński: a) Małnów, 3839 wier., 1 kośc., 1 kapl.; b) Poszmucew, 2205 wier., 1 kośc.; c) Stygłów, 2964 wier., 1 kośc.; d) Neuterany, 6309 wier., 1 kośc.; e) Birże, 5334 wier., 1 kośc., 6 kapl.; f) Bołowsk, 2762 wier., 1 kośc.; g) Marienhauz, 4862 wier., 1 kośc.; h) Bałtynów, 4080 wier., 1 kośc.; i) Bierżygał, 3519 wier., 1 kośc. 18. Dek. petersburski, z parafiami w Petersburgu, Carskiem Siole, Kronsztadzie, Jamburgu, Wyborgu, Helsingforsie, Rewlu, Rydze, Dorpacie, Pskowie i Nowogrodzie, t. j. oprócz gub. petersburskiej, jeszcze kościoły w w. ks. Finlandyi, w gub. estońskiej, inflanckiej, pskowskiej i nowogrodzkiej. 19) Dek. moskiewski, z parafiami w Moskwie, Twerze i Niżnim-Nowogrodzie. Następujące kościoły, rozsiane po całem cesarstwie, nie mają organizacyi dekanalnej: w Archangielsku, Wołogdzie, Charkowie, Kazaniu, Symbirsku, Orenburgu, Połtawie, Czernihowie, Woroneżu, Orle, Permie, Kursku, Kałudze, Krasnojarsku, Irkucku, Nerczyńsku, Złatoustowie, Tomsku, Tobolsku, Omsku i w Nikołajewsku (w kraju nadamurskim). Od mohylewskiej archidyecezyi zależą też bezpośrednio i kapelani wojskowi w królestwie polskiem. Arcybiskup mohylewski ma urzędowo nadany sobie tytuł metropolity wszystkich kościołów katolickich w cesarstwie rossyjskiem; nadto posiada przywilej używania purpury, wyjednany arcybiskupom mohylewskim u papieża Piusa VI przez cesarza Pawła I. Arcybiskupi rezydowali zwykle w Petersburgu, jako prezesi kolegium katolickiego. Od 1873 r. poczęli tam mieszkać stale, dokąd też przeniesiono konsystorz i kapitułę, składającą się z 6 prałatów i 4 kanoników. Co się tyczy zakładów nauko-

wych, niegdyś były w mohylewskiej archid. cztery seminarya. Najliczniejsze z nich było w Krasławiu, gdzie głównie przygotowywano duchownych dla Łotyszów. Inne seminarya były w M., Białymstoku i Zwienigródku, w gub. kijowskiej. Kierownictwo wszystkich było powierzonem zgromadzeniu księży misyonarzy. Najmniej liczne seminarya były w Białymstoku, gdzie był fundusz na utrzymanie 5 kleryków, i Zwienigródku na 6. Na schyłku 1843 r. zniesione zostały seminarya w Krasławiu, Zwienigródku i Białymstoku i połączone z mohylewskiem. Wkrótce jednakże seminaryum mohylewskie przeniesiono do Mińska i połączono razem z tamecznem dyecezyalnem. Klerycy kształcili się wspólnie, a przy wyjściu z zakładu rozdzielali się na dwie dyecezye. W 1879 r. założono w miejsce dawnego seminaryum na 40 alumnów w Petersburgu, gdzie też istnieje akademia duchowna, przeniesiona w 1842 r. z Wilna, licząca 33 alumnów (w tej liczbie 20 z król. polskiego) i 12 profesorów. Arcybiskupów mohylewskich było dotychczas ośmiu: 1) Stanisław Bohusz Siestrzeńcewicz, † 1826 r. 2) Kacper Kazimierz Kolumna Cieciszowski, mianowany w 1827 r., rezydował w Łucku i tam zmarł w 1831 r. 3) Ignacy Ludwik Pawłowski h. Korwin, mianowany w 1841 r., zmarły 1842 r. w Petersburgu. 4) Kazimierz Dmochowski, przyjął palium w 1848 r. w Petersburgu, gdzie też zmarł 23 stycznia 1851 r. 5) Ignacy Hołowiński, od 23 listop. 1851 r. do 19 paździer. 1855. 6) Wacław Żyliński, od 18 wrześ. 1856 r. do 5 maja 1863 r. 7) Antoni Fijałkowski, instalowany 16 czerwca 1872 r. 8) obecnie od 1883 r. rządzący archidyecezyą Kazimierz Aleksander Gintowt.

Mohylewskie starostwo grodowe, leżało w województwie mścisławskiem i witebskiem, w powiecie orszańskim. Podług metryk litewskich składało się z miasta Mohylewa (ob.) i z wsi: Suchary, Chłodnie i Pluszcze. W 1600 r. posiadał je Lew Sapieha, kanclerz w. litew. Następnie dzierżyli je Tryznowie, Madalińscy, Wiazewiczowie, Dziewałtowscy, Mosiewiczowie, wreszcie z mocy przywileju Augusta III z dnia 24 czerwca 1736 r. otrzymał je na dożywocie Michał Pociej, starosta rohaczewski. *J. Krzywicki.*

Mohylewka, wś, pow. orszański, gm. serekorotniańska, 14 dm., 53 mk.

Mohylice 1.) karczma na obsz. dwors. Michalewic, pow. rudecki. 2.) **M.**, wzgórze 300 m. wys., w płd. stronie Orchowic, pow. mościski.

Mohylna, ob. *Mogilno.*

Mohylna al. *Mohilna*, *Mohilno*, starożytne mczko nad Niemnem, w płd.-zach. krańcu powiatu ihumeńskiego, przy gościńcu wiodącym z Nieświeża do Uzdy, w 1 okr. polic. uździeńskim, o 105 w. od Ihumenia. Ma przeszło 150 dm., 800 mk. obojga płci; cerkiew parafialną, szkołę żydowską, zarząd gminy składającej się z 5 starostw wiejskich, 33 wiosek i do 1300 włościan płci męzkiej; szpital, szkółka gminna, przewóz na Niemnie. W 1235 r. pod M. zaszła mordercza bitwa o supremacyę nad Rusią litewską pomiędzy połączonymi siłami kniaziów waregskich: kijowskim, włodzimierskim, druckim a ks. lit. Ryngoldem, który rozbiwszy na głowę nieprzyjaciół i zapewniwszy swą władzę nad temi stronami, powrócił z ogromnemi łupami do Nowogródka. Po zhołdowaniu tych stron przez Litwę M. była własnością ks. litewskich; Witold w XIV w. oddał ją jednemu z książąt krwi a później drogą spadku władali tu kniaziowie Kobryńscy; w XIV w. M. należy do Paców, później przeszła do Radziwiłłów i stanowiła z przyległościami część ordynacyi nieświeskiej; w dwudziestych latach b. w. odłączona od ordynacyi i oddana, jako wiano, jedynej córce ks. Dominika, Stefanii, przeszła w dom ks. Wittgensteinów; obecnie jest własnością ks. Piotra Wittgensteina, syna Stefanii. Propinacya wynosi przeszło 300 rs. Miejscowość bezleśna, grunta piaszczyste; na wiosnę przystań na Niemnie do wiązania płytów drzewa towarnego. Nigdy tu nie było wypadków cholery, chociaż okoliczne wioski wielce od niej cierpiały. *A. Jel.*

Mohylna al. *Mohilna*, wś nad rz. Mohylanką, dopł. Bohu, pow. hajsyński, 278 dm., 1216 mk., 2036 dzies. ziemi włośc., dworskiej wraz z Zawalem i Salkowem ma 6615 dzies. ziemi używal. i 200 nieuż. Cerkiew N. P. Rożańcowej z 1500 paraf. i 100 dz. ziemi; par. katol. Ternawka; fabryka cukru założona w 1859 r.; st. poczt. w Chaszczewskiej o 6 w., telegr. w Bałcie o 50 w., najbliższa st. dr. żel. Lubaczówka o 50 w. M. należała do klucza chaszczowackiego hr. Jarosława Potockiego, syna Szczęsnego, dziś Gincburga. *J. Krz.*

Mohylów, dawniej *Mohyłów*, zwany także *Mohylów podolski* lub *Mohylów nad Dniestrem*, miasto pow. gub. podolskiej, przy ujściu rz. Derły do Dniestru, pod 48° 27′ płn. szer. i 45° 27′ wsch. dłg. od F., w prześlicznej dolinie, okolonej górami, skutkiem czego klimat jest tu nierównie łagodniejszy jak w innych miejscowościach i wiosna wcześniejsza. Odległe o 132 w. na płd.-wsch. od miasta gub. Kamieńca, o $67\frac{1}{2}$ w. od st. dr. żel. odesko-kijow. Rachen, jest jednem z większych i handlowniejszych miast na Podolu; mieszkańców liczy do 20000, zajmuje więc 4-te miejsce pod względem ludności w rzędzie miast podolskich (Kamieniec, Bałta, Winnica, M.). Ludność składa się przeważnie z żydów, którzy prowa-

dzą tu znaczny handel zbożem, lasem i innemi towarami; znane dziś firmy kupieckie Rafałowiczów, Aszkenazych i in., pochodzą z M. W 1881 r. było w M. do 14000 żydów, 4932 prawosł., 1020 katol. (w 1856 r. 9500 mk.). Pod względem stanów: duchowieństwa męż. 44, kob. 22, szlachty 411, reszta mieszczan i włościan. Rzemieślników M. posiada 1032, w tej liczbie 235 szewców, 164 krawców, 116 garncarzy, 50 kowali, 65 stolarzy, 13 zegarmistrzów, 7 jubilerów i t. p. Sklepów w ogóle jest 324. Pod względem przemysłu jest tu 6 fabryk świec i łoju, z produkcyą roczną 5500 rs.; 4 garbarnie, z produk. 8300 rs., zatrudn. 12 ludzi; 1 fabr. wódek, z prod. 9900 rs., 1 browar produkujący za 800 rs. Głównym przedmiotem handlu jest zboże, które gromadzi się tu dla dalszego wywozu Dniestrem do Odesy; oprócz tego spławia się: spirytus, len, suszone owoce, materyał leśny i t. d. Handel M. bezwątpienia rozwinie się więcej, gdy Dniestr oczyszczony będzie zupełnie ze skał podwodnych, nad czem obecnie pracują, i zaprowadzona będzie stała żegluga parowa. M. ma być także połączony koleją żelazną przez linią przechodzącą od Żmerynki do Nowosielicy na granicy Bukowiny w Austryi. Pod M. urządzoną jest przystań na Dniestrze, na której ruch towarów wynosi do 284000 rs. rocznie. Mieszkańcy M. trudnią się jeszcze uprawą winogradu, chociaż przemysł ten stoi na bardzo niskim stopniu, jak również upadła zupełnie wyprawa safianów, irch i skór, niegdyś tak świetnie prowadzona przez osiadłych tu Greków i Ormian. Dziś wyrabianiem safianów zajmuje się głównie jedna z rodzin ormiańskich, posiadająca tajemnicę wyrobu doskonałych ich gatunku; sprzedają się one głównie na okolicznych jarmarkach, najwięcej na ś. Piotra i Pawła w Jarmolińcach. Jedwabnictwo upadło prawie zupełnie. Domów murowanych jest w ogóle 180, drewnianych 1736. W 1854 r. było w M. 1124 dm. (24 murow.), w 1868 r. 1560 dm. Do mieszczan należy 768 dzies. ziemi. Cerkwi 3 murowanych i jedna drewniana; kościół paraf. katol. po ormiański, pod wezw. Nawiedzenia N. P., z cudownym obrazem Bogarodzicy, wzniesiony z muru w 1772 r. przez Potockiego, wojew. kijowskiego, na miejsce dawnego drewnianego z 1743 r., konsekrowanego w 1761 r. przez biskupa ormiańskiego lwowskiego Tumanowicza; kaplica na cmentarzu grzebalnym. Parafia liczy 1316 wiernych. Do parafii, oprócz M., należą: Bondaszówka, Bronica, Gruszka, Helenówka, Hryhorówka, Karpówka, Katerynówka, Krzysztofówka, Nemija, Pilipy, Rotmistrzówka, Sadki, Sadkowce, Serebrya, Słoboda, Szliszkowce ze Słobódką i Wołochy. Dekanat mohylowski dyecezyi łucko-żytomirskiej rozciąga się na pow. mohylowski gub. podolskiej i obejmuje 9 parafij: Bar, Jaryszów, Jałtuszków, Kopajgród, Łuczyniec, M., Ozarzyńce, Snitków, Szarogród. Wiernych liczy 21109. Dla przeprawy przez Dniestr do naprzeciw leżącego miasta Ataki al. Otaki służy 6 promów i 20 łódek. W czasie wojny krymskiej urządzony był pomiędzy M. a Atakami most na łyżwach; przetrwał on do 1870 r., w którym zniesiony został przez wylew wody. W M. jest kantor pocztowy ze stacyą pomiędzy Jaryszowem a Bondaszówką, stacya telegraficzna, urzęda powiatowe, sąd pokoju i zjazd sędziów pokoju i komisarzów włościańskich; 2 szpitale (chrześciański i żydowski) i kilku lekarzy. Pod względem oświaty M. bardzo nisko stoi, posiada bowiem tylko 2-klasową szkółkę powiatową. Rada miejska od kilku lat stara się o otwarcie progimnazyum męskiego, na co miasto uchwaliło płacić rocznie po 5000 rs. i wystawić odpowiedni budynek, dotąd jednak starania nieodniosły skutku; istnieje natomiast niedawno założona pensya żeńska prywatna, która stopniowo ma dojść do 7 klas, z pensyonatem dla dziewcząt zamiejscowych; miasto uwzględniając pożytek zakładu, dopłaca właścicielce po 600 rs. rocznie. Naprzeciw M. w Besarabii, na drodze do miasta Soroki, leżą pamiętne w dziejach naszych pola Cecorskie. W miejscu, gdzie poległ Żółkiewski, stał na kurhanie pomnik wystawiony przez wdowę; w 1868 r. dyak cerkiewny z sąsiedniej wsi zniszczył go przez chciwość. Nie można z pewnością powiedzieć kiedy M. został założony, wyraźną o nim wzmiankę spotykamy dopiero pod 1600 r. Wszyscy historycy przypisują założenie miasta Jeremiaszowi Mohyle, hospodarowi multańskiemu, który nazwał je od swego nazwiska i dał w posagu córce swej Maryi, wydanej za Stefana Potockiego, wojewodę bracławskiego. Jeden tylko Baliński (w Star. Polsce, a za nim Encyklop. powsz.), nie mogąc przypuścić, aby Mohyła mógł zakładać miasto na cudzej ziemi, przypisuje to Stefanowi Potockiemu. Leżąc na granicy Rzeczypospolitej był M. głównem miejscem, przez które przechodziły karawany kupieckie do Kijowa i Czerwonej Rusi, wkrótce więc zaludnił się przybyszami z różnych stron świata. Ormianie, Grecy, Wołosi osiedlali się tu i zaczęli prowadzić obszerny handel winem, bakaliami, safianem i jedwabiem. Było ono wtedy najludniejszem miastem na Podolu, przewyższało nawet ilością domów sam Kamieniec; domy z drzewa, w kształcie azyatyckim, odróżniały miasto od innych miast podolskich. Od Potockich drogą kupna przeszedł M. do Kalinowskich. Morsztynowa, wojewodzina san-

domierska, ostatnia z Kalinowskich (córka Samuela), umierając bezdzietnie, całą fortunę Kalinowskich przekazała krewnym swoim Potockim. Po bitwie Cecorskiej jeden tylko Szenberg, dowódzca artyleryi, przebił się przez tłumy nieprzyjaciół i dostał się do M. z 200 ludzi piechoty, kilkudziesięciu puszkarzy i jazdy i miasto naprędce ufortyfikował. Po klęsce zaś Batowskiej w czerwcu 1652 r. oddział Kozaków zajął M. W lutym 1660 r. Polacy probowali go odebrać. Hetman Potocki przypuszczał szturm, lecz odparty ze stratą 3000 ludzi, ustąpić musiał do Międzyboża. Dopiero Sobieski w 1671 r. na chwilę wyparował ztąd Kozaków. Po traktacie Buczackim, gdy Podole przeszło w ręce Turków, M. otrzymał załogę z kilkudziesięciu ludzi, wkrótce jednak załoga ściągnięta została do Kamieńca (1673). Odtąd M. przechodzi z rąk do rąk, zajmują go to Polacy, to Kozacy, przyczem miasto i okolica uległy zupełnemu zniszczeniu. Jakiś czas zajmował go Kunicki i tu został zamordowany; na jego miejsce wybrano pułkownika Piotra Mohyłę. Szpak, Skorycz, Sawa ciągle tu w tym czasie gospodarowali. Dopiero po upadku Palejowszczyzny i kozactwa zachodniej Ukrainy, prawi właściciele zaczęli wracać do dóbr swoich. Administrator klucza mohylowskiego z ramienia Potockich, Paweł Hoszowski, przybywszy tu na początku 1713 r., znalazł w mieście zaledwo 122 mk. obojej płci i gruzy z dawnej świetności. Kościoła katolickiego i śladu nawet odszukać nie było można. Za Hoszowskim podążyli znowu Grecy i Ormianie. Biskup Rupniewski (1715—1719) i następca jego Wacław Sierakowski ustanowili parafię, przyłączywszy do niej: M., Mohylówkę, Niemiję, Karpówkę, Bronicę, Hrehorówkę, Słyszkowo, Sadkowce, Serebryę, Jurkowce, Bondaszówkę, Gruszkę, Sadki, Jarugę, Sobotkówkę, Białę, Pietraszówkę i Michałówkę. Parafię przyłączono do dekanatu szarogrodzkiego, obowiązki zaś kapłana pełnił wikaryusz łacińskiego obrządku przy ormiańskim zostający kościele. Kościół ormiański, na który ofiarował fundusz dziedzic Franciszek Salezy Potocki, w 1743 r. był drewniany pod wezw. ś. Grzegorza, wzniesiony około cmentarza cerkwi ś. Mikołaja; przetrwał on pół wieku. Trzech miał proboszczów: Augustyna Mikołajewicza (1742—1748), Szczepana (1748—1762) i Szymona Krzysztofowicza, za rządów którego kościół rzeczony został rozebrany (1792), jako grożący upadkiem. Ostatni proboszcz wielce się przyczynił do wzniesienia nowej świątyni i przyozdobienia jej. Rozpoczął on budowę 12 maja 1772 r. a ukończył 12 maja 1791 r. Koszta budowy wynosiły 129568 złp., zebranych staraniem ks. Szymona. Nabożeństwo wprowadzono 11 czerwca a 3 lipca tegoż roku biskup lwowski Tumanowicz konsekrował go. Ks. Szymon Krzysztofowicz umarł w 1810 r., zostawując następcą swoim synowca swego ks. Józefa Krzysztofowicza, który 4 grudnia 1806 r. został biskupem mohylowskim ormiańskim († 1816). Dyecezya ta składa się z kilku parafij, z kościołami w Kamieńcu, Łucku, Raszkowie, Bałcie, Ekaterynosławiu i Karassabazarze. Arcybiskup Symonowicz we Lwowie konsekrował biskupa Józefa 11 czerw. 1810 r. Uposażenie biskupstwa stanowił tylko futor Krzysztofówka o 18 poddanych i skromna pensyjka od rządu. Po nim byli tylko administratorowie: ks. Antoni Warterysowicz (1816—1832) i ks. Samuel Moszaro († 1854). Pius IX w 1848 r. przelał władzę duchowną nad Ormianami na Podolu na biskupów kamienieckich. Za rządów ks. Szczepana przybył kościołowi cudowny obraz Matki Bożej, umieszczony w wielkim ołtarzu nowej świątyni; jest to ciemne płótno kwadratowe, z wyobrażeniem Boga Rodzicy; srebrna sukienka, w kształcie tarczy herbowej książęcej z koroną, a podtrzymywanej przez 2 aniołów i tyluż klęczących biskupów, pokrywa go zwyczajem wschodnim, u dołu napis: „Traumaturga Imago Deiparae virginis Mariae lacrymantis in Eclesia Mohyloviae Armenorum—die ultima Martii 1671 a.“. W końcu zeszłego stulecia M. szybko zaludniał się. Wedle taryfy z 1776 r. liczono tu 1167 domów, które wnosiły 4772 złp. podymnego; przypuszczając więc na każdy dom po 10 mieszkańców, ludność mogła wynosić 11670 mk. Miasto posiadało garnizon z 500 ludzi piechoty i przywilej na jarmark, nadany w 1780 r. Jarmark ten 2 tygodniowy zaczynał się w wigilią ś. Anny podług kalen. łaciń. Sprzedawano na nim głównie juchty, zamsze, safiany, buty kolorowe i inne wyroby skórzane. Cech wyprawiających safiany, założony w 1745 r., przyczynił się bardzo do rozwinięcia handlu. Zamieszkali tu Grecy wraz z Serbami, Wołochami i Bośniakami stanowili osobną gminę, mającą na czele prezydenta Greka; Polacy znowu odrębną korporacyę z burmistrzem, a Ormianie, w początkach goście, już w 1743 r. wyrobili sobie sądy ormiańskie, z wójtem i radnymi i osobną izbą na ratuszu miejscowym. Franciszek Salezy Potocki nadał im przywileje podobne do tych, jakiemi się rządzili Ormianie osiedli we Lwowie i Kamieńcu. Na czele tych 3 gmin były sądy miejskie, rozstrzygające sprawy ogólne i kryminalne, z warunkiem odwoływania się w rzeczach ważniejszych do dziedziców. Obok kościoła N. M. P. znajdowała się cerkiew ś. Mikołaja, w stylu bizantyjskim, fundowana przez osadników Greków; następnie przeszła w ręce

unitów. W sierpniu 1786 r. biskup lwowski, halicki i kamieniecki Piotr Bielański (ritus graeci) konsekrował ją. Cerkiew ta w 1795 r. przemieniona na sobór prawosławny. Była tu także komora celna, kwarantanna, dogodna przystań na Dniestrze, wszystko to wielce przyczyniało się do ożywienia miasta. Wkrótce jednak klęski nawiedzać zaczęły M. W 1770 r. nawiedziło go morowe powietrze i powtórzyło się w 1785 i 1812 r., przywiezione z futrami ze wschodu. Powodzie także niszczyły miasto, osobliwie straszna w 1780 r., następnie w 1784 i 1812 r., oraz w 1860 r. Pożar w 1808 r. zniszczył 146 najporządniejszych domów. To spowodowało upadek osiadłych tu Greków i Ormian, który poczęli wynosić się z miasta; niegdyś sławne składy win i w ogóle cały handel przeszedł w ręce żydów. Dziś pozostały zaledwo ślady dawnych mieszkańców, w zmienionych na sposób miejscowy nazwiskach, zresztą w zupełności zleli się oni z miejscową ludnością. Po zajęciu kraju przez Rossyę w 1795 r., M. został m. pow. gub. bracławskiej, a po zniesieniu jej, gub. podolskiej. W 1796 r. nadano mu herb: w srebrnem polu wiszący winograd. Po śmierci Szczęsnego Potockiego M. wraz z całym kluczem (16 wsi) dostał się najstarszemu jego synowi Szczęsnemu Jerzemu, którego marnotrawstwo równało się prawie bajecznym wymysłom. Prócz tego posiadał on na równi z braćmi schedę, składającą się z 22000 dusz i klucz niemirowski z 60 wsiami i kowalowiecki z 5 wsiami. Wszystko to Jerzy strwonił, M. przegrał do Hadziewicza, a zrobiwszy jeszcze do 30 milionów złp. długu, wyjechał do Francyi, gdzie umarł w 33 roku życia. Od Hadziewicza M. nabył Szołajski, plenipotent Zofii Potockiej, trzeciej żony Szczęsnego. W 1811 r. został nabyty przez rząd (Rolle podaje 1806 r., Encyklop. 1809). O M. ob. Rollego (dr. Ant. J.) Zamki i Zameczki; Marczyńskiego Statystyka Podola; Krzyżanowskiego Kościół N. P. Maryi w M. i in.

Mohylowski powiat, graniczy na płn. i płn.-wsch. z pow. latyczowskim, lityńskim i winnickim, na wsch. z pow. jampolskim, na płd. oddzielony Dniestrem od Besarabii, na zach. z pow. uszyckim, i ma przestrzeni 49·63 mil kw., czyli 2402·6 w. kw. a 249539 dzies. przestrzeni. Co do położenia trzeba rozróżnić część północną od południowej. Część północna więcej wzgórkowata, południowa zaś więcej równa, poprzerzynana tylko głębokimi jarami od rzeczek do Dniestru płynących. W ogóle ziemia jest bardzo urodzajna; północna część powiatu ma czarnoziem połączony więcej z glinką i piaskiem, południowa zaś z piaskiem wapiennym a nad Dniestrem z mułem. Wyniosłe brzegi Dniestru tworzy pasmo wzgórz, będących odroślami pasma awratyńskiego. Jezior w mohylowskim pow. niema, błota zaś rozłożone są nad brzegami rz. Rowy (dopływ Bohu), przepływającej w północnej części powiatu. Oprócz Dniestru, stanowiącego granicę od Besarabii, przerzynają mohylowski pow. dopływy Dniestru; 1) Żwan al. Dzwan, biorący początek powyżej wsi Michałowice, płynie północno-zachodnią częścią powiatu, później, na granicy między pow. mohylowskim i uszyckim, przechodzi do uszyckiego, następnie powraca znowu do mohylowskiego i pod wsią Bernaszówką wpada do Dniestru. W północno-zachodniej części pow. mohylowskiego nazywa się także Żwanek. Przyjmuje z prawej strony: a) Terebesz pod wsią Posuchową, zaczynający się w pow. uszyckim pod wsią Koniszczewem i przepływający północno-zachodnią częścią pow. mohylowskiego i uszyckiego; b) Werbową, zaczynającą się pod wsią Howory, tam zwaną Howorką; przy połączeniu jej z Bachtynką leży miasto Wierzbowiec. Rz. Werbowę nazywają jeszcze Zamiechówką, dla tego że nad nią leży miasto Zamiechów. Mczko Kuryłowce murowane leży nad rz. Żwanem a także i wieś Żwan, dawniej m. Żwangród. 2) Karajec, zaczyna się powyżej m. Snitkowa i około wsi Wołodyjówce wpada do Dniestru. 3) Ladawa, wpada do Dniestru we wsi Nagórzanach; według Marczyńskiego zaczynała się dawniej w pow. latyczowskim, lecz wskutek trzęsienia ziemi źródła jej znikły i ukazały się pod miastem Jołtuszkowem; nad nią leży Jaryszów i Ladawa. 4) Serebrya, wpada do Dniestru pod wsią tegoż nazwiska, zaczyna się powyżej wsi Serebryniec. 5) Niemija, zaczyna się pod wsią Kosarzyńcami i wpada do Dniestru pod wsią Niemiją. Nad nią leżą: Kopajgród, Łuczyniec, Ozarzyńce. 6) Derła, zaczyna się poniżej wsi Konatkowiec, przyjmuje z prawej strony Tropowę, poniżej wsi Tropowy. 7) Bronica, wpada do Dniestru pod wsią Bronicą, zaczyna się zaś pod wsią Kodłubajówce. 8) Murafa al. Morachwa, zaczyna się pod wsią Hołodkami w pow. lityńskim, płynie przez północny kąt mohylowskiego pow. i przechodzi do winnickiego i jampolskiego, gdzie wpada do Dniestru. 9) Łozowa, zaczyna się poniżej wsi Popowiec i nosi nazwisko rz. Gniłej, łączy się z Morachwą w pow. jampolskim. Podług danych z 1881 r. było w powiecie 175282 mk., czyli 72·9 na 1 w. kw. Pod względem religijnym w 1878 r. było: prawosł. 58369 męż., 58816 kob., razem 117185 mk.; katol. 7250 męż., 7581 kob. = 14831; protest. 29 męż., 10 kob. = 39; żydów 12270 męż., 12904 kob. = 25174; różnych sekt 136. Pod względem stanów: szlachty 881 męż., 916

kob. = 1797; duchow. 799 męż., 730 kob. = 1529; włośc. 57052 męż., 57988 kob.=114030; innych 4410 męż., 2951 kob. = 7361. W 1878 r. zawarto ślubów w m. Mohylowie 111, w powiecie 1466. Urodzonych z małżeństw prawych w Mohylowie 309 chłopców, 233 dziewcząt, razem 542; nie praw. 19 chłop., 11 dziew., razem 30. Urodzonych w powiecie: prawych 3572 chłop., 3382 dziew. = 6953; niepraw. 70 chłop., 56 dziew., razem 126. Zmarłych w m. Mohylowie: 310 męż., 266 kob., razem 576; w powiecie: 3040 męż., 3054 kob., razem 6094. W mieście więc Mohylowie więcej zmarło o 4 a w pow. urodziło się o 985 więcej. Z ogólnej ilości ziemi w pow. mohylowskim liczy się: pod zabudowaniami, ogrodami i sadami 17529 czyli 9·13; pod polami 141491 = 73·72; pod łąkami 6326 = 3·29; pod lasami 15174 = 7·90; pod błotami i wodą 11390 czyli 5·94. Mieszkańcy przeważnie zajmują się rolnictwem. W 1878 r. zasiano pszenicy: przez obyw. 16022, włośc. 202041, miesz. 2865, razem 220928; zebrano przez obyw. 156713, włośc. 103600, miesz. 14714, razem 275027 czet. Żyta zasiano przez obyw. 3522, włośc. 19225, miesz. 919, razem 23666 czet.; zebrano przez obyw. 20054, włośc. 79578, miesz. 4638, razem 104270 czet. Owsa zasiano przez obyw. 12836, włośc. 19225, miesz. 1327, razem 33388 czet.; zebrano przez obyw. 73494, włośc. 60339, miesz. 5788, razem 139621 czet. Jęczmienia zasiano przez obyw. 3890, włośc. 12893, miesz. 698, razem 17481 czet; zebrano przez obyw. 18774, włośc. 43701, mieszcz. 2639, razem 65113 czet. Hreczki zasiano przez obyw. 1572, włośc. 2389, mieszcz. 327, razem 4288 czet.; zebrano przez obyw. 4883, włośc. 8247, mieszcz. 939, razem 14069 czet.; innych jarych posiewów zasiano przez obyw. 2653, włośc. 5112, mieszcz. 657, razem 8422 czet.; zebrano przez obyw. 14434, włośc. 29976, mieszcz. 3856, razem 48266 czetw. W wielu miejscach są plantacye tytuniu i kukurydzy. Winograd dochodzi w południowej części mohylowskiego powiatu. Buraków zasiano w 1871 r. 6250 pud., zebrano 250000 berkowców. W ostatnich latach z rozwinięciem się przemysłu cukrowniczego, obsiewa się i zbiera daleko większa ilość buraków. Fabryki w pow. są następujące: świec 6, produkc. 4500 rs., zatrudn. 9 ludzi; mydła 1, prod. 5500 rs., zatrud. 3 lud.; garbarni 14, prod. 13800 rs., zatrud. 38 lud.; cukru 5, prod. 500000 rs., zatrud. 1400 lud.; gorzelni 8, prod. 165000 rs., zatrud. 100 lud.; wódek 1, prod. 9900 rs., zatrud. 3 lud.; browar. 3, prod. 5800 rs., zatrud. 5 lud.; miodu 1, prod. 700 rs., zatrud. 1 lud.; cegieł 10, prod. 4700 rs., zatrud. 30 lud.; wapna 2, prod. 1200 rs., zatrud. 8 lud.; młynów krupczatek 8, prod. 29000 rs., zatrud. 33 lud., razem 59 fabryk, produk. za 740100 rs., zatrudn. 1630 ludzi. Z rzeczy kopalnych w mohylowskim powiecie znajduje się kamień wapienny, w niektórych miejscowościach pomieszany z gipsem i alabastrem. Pod Jaryszowem kamień młyński płytowy, zdatny do muru i bruku; kamień młyński jest także w Olczydajowie, Popieluchach, Winoży. W Zerebełówce kamień podobny do marmuru, z którego można by wyrabiać różne przedmioty. W Bronicy kamień na brusy i toczydła kowalskie. W mohylowskim pow. jest cerkwi murowanych 12, drewnianych 93, razem 105; kościołów katolickich 9, stanowią one oddzielny dekanat mohylowski; synagog 6. Pod względem oświaty tylko jedna szkoła powiatowa 2-klasowa w m. Mohylowie, oprócz tego wiejskie początkowe szkółki przy gminach. W 1873 r. w pow. prenumerowano 321 pism rossyjskich, 85 polskich, 3 żydow., 12 zagranicznych, razem więc 421. W liczbę rossyjskich weszły urzędowe, obowiązujące, i duchowne. Szpitali: dwa w Mohylowie na 47 łóżek, w Barze żydowski i przy cukrowniach w czasie fabrykacyi. Koni w r. 1873 było 19769, bydła 24975, owiec 55644, świń 21260. Pod względem administracyjnym powiat dzieli się na 4 okr. policyjne (stany): Jaryszów, Łuczyniec, Szarogród, Bar, rozdzielone na 14 gmin: Bronica, Ozarzyńce, Serby, Kukawka, Jaryszów, Chońkowce, Kotiużany, Wendyczany, Szarogród, Karyszków, Łuczyniec, Mytków, Jołtuszków i Snitków. Wsi w powiecie jest 162, należących do 152 właścicieli; 10 wsi rządąwych, 8 miasteczek. Herb pow. mohylowskiego jest winne-grono. Marszałkami szlachty mohylowskiego powiatu byli: Ksawery Kaczkowski h. Nałęcz od 1807—9 r.; Pius Krasnowski 1817 r.; Józef Krasnowski 1820 r.; Seweryn Jaroszyński 1822—25; bar. Konstanty Ungern. *Dr. M.*

Mohylówka 1.) wś, pow. uszycki, gm. i par. Dunajowce, 242 os., 880 mk., 32 jednodworców, 792 dz. ziemi włośc.; ziemi dwors. z Czańkowcami ma 1285 dz. Cerkiew drewn. pod wez. ś. Bazylego, liczy 723 paraf. i 42 dz. ziemi. Należy do klucza dunajowieckiego Bronisława Skibniewskiego, poprzednio Krasińskich. Cegielnia. 2.) **M.**, wś u zbiegu Rowu z Bohem, pow. winnicki, gm. Brahiłów, w pobliżu drogi żel. ze Żmerynki do Winnicy; par. kat. do Woroszyłówki; cerkiew, 120 osad, 568 mk., 900 dz. ziemi włośc., 1219 dz. dwors., 43 dz. cerkiewnej. Należała do Potockich, dziś Skowrońskich; cegielnia. *Dr. M.*

Mohylski al. *Zwir*, potok, dopływ potoku Libuhory.

Mohyła, ob. *Mogiła.*

Mohyłka al. *Mogiłka*, część wsi Sarnki górne, pow. rohatyński.

Mohyłki, *Mogiłki*, jez. w pow. homelskim; rocznie poławia się około 30 pudów płoci, okuni, szczupaków i leszczów.

Mohyłki, pole i cmentarzysko przedhistoryczne na obszarze wsi Łuka, w pow. buczackim. Ob. *Łuka* 2).

Moi (niem.), ob. *Małyska*.

Moimuehle, młyn w Zacharzowicach, pow. toszycko-gliwicki.

Mois 1.) *górne i dolne*, niem. *ober* i *nieder*, 1307 r. *Parvum Moyes*, dwie wsie i folw., pow. lwowski na Szląsku. M. dolne w 1844 r. 30 dm., 195 mk., par. kat. i ew. Lwów (Loewenberg); owczarnia, łomy piaskowca. M. górne, 74 dm., 352 mk. (109 ew.); młyn wodny Hoppenmuehle. 2.) **M.** *górne i dolne* (*ober* i *nieder*), 1178 r. *Moyges major*, *Moyges minor*, 1217 *Mogez*, 1375 *Nedirn Moges*, dwie wsie, folw., sołtystwo, pow. nowotarski na Szląsku. M. górne w 1843 r. 43 dm., 282 mk. (10 ew.), kościół par. kat., szkoła kat. Folw. z owczarnią. M. dolne miało 53 dm.; sołtystwo 327 mk. (12 ew.), szkoła katol. od 1833 r. Folw. z owczarnią. *Br. Ch.*

Moisdorf *dolne* i *górne* (*nieder* i *ober*), 1389 *Meusilbersdorff*, wś, pow. jaworowski, w 1843 r. 39 dm., zamek, 2 folwarki, 266 mk. (41 kat.); młyn wodny, owczarnia. Par. ew. w Jaworze. Do dóbr M. należy folw. Keulendorf.

Moiseknell, wś, pow. rygski gub. inflanckiej, w par. Rujen, na granicy pow. parnawskiego; st. poczt. pomiędzy st. Rujen (o 21 w.) a Kurkund (o 20 w.).

Moisiejewka, wś, pow. rohaczewski, gm. Merkułowicze, 26 dm., 132 mk.

Moisiejówka, wś nad rz. Sułą, pow. chorolski gub. połtawskiej, o 28 w. od m. pow. Ma 36 dm., 2314 mk.

Moisselbritz (niem.), dobra ryc. na Rugii, st. p. Patzig o 3·7 kil.; mają 268·75 ha obszaru; czysty dochód z gruntu 7,575 mrk.

Moithienen (niem.), ob. *Mojtyn*.

Moitzelfitz (niem.), dobra ryc. w Pomeranii, pow. kołobrzeski, mają st. poczt.; obszar wynosi 1043·47 ha; czysty dochód z gruntu 7,216 mrk. Właśc. niemiec; mleczarnia, hodowla bydła i owiec, gorzelnia parowa.

Moitzow (niem.), dobra ryc. w Pomeranii, pow. Greifenberg, st. poczt. Zitzmar, 4·3 kil. odl.; obejmują 368·55 ha; czysty dochód z gruntu 6664 mrk. Właśc. niemiec.

Mojbiele, wś, pow. trocki, w 3 okr. polic., gm. Jezno, okr. wiejski Sipowicze, o 17 w. od gminy; łącznie z wsią Tauluki, 31 dusz rewiz.

Mojcza, wś, pow. kielecki, gm. Dyminy, par. Kielce; leży w wyniosłem położeniu; na zachód od wsi wzniesienie dochodzi 1350 stóp. W 1827 r. wś duch., 66 dm., 437 mk. W XV w. własność bisk. krakowskiego, do którego należą dwa łany kmiece. Drugie dwa łany stanowią uposażenie wice-dziekana kieleckiego. Do niego należy również młyn, staw i łan młynarski. Dziesięcinę ze wszystkich pięciu łanów bierze wice-dziekan (Dług. II, 448).

Mojgie, folw., pow. wiłkomierski, par. Onikszty, własność Bławzdziewicza.

Mojgiszki, folw., pow. wiłkomierski, par. Pobojska, własność Lawdańskich.

Mojki, wś szl. nad rz. Śliną, pow. mazowiecki, gm. Piszczaty, par. Kobylin.

Mojkowice, w dok. *Moykovycze*, dawniejsza nazwa dzisiejszej wsi Majkowice (ob.) w pow. noworadomskim, gm. Masłowice, par. Ręczno. W XVI w. wś ta nosiła nazwę Mojkowice, jak o tem świadczą regestra poborowe z 1552 r. (ob. Pawiński, Wielkopolska, II, 269) i Lib. Ben. Łaskiego (t. II, 197). Należała do par. we wsi Rączno (dziś Ręczno), stanowiła własność kasztel. rozpierskiego, miała 16 osad, 4 łany i młyn. Wś ta była gniazdem rodowem legendowego Floryana Szarego h. Koźlorogi, który w bitwie pod Płowcami (27 września 1331 r.) zwrócił uwagę króla Łokietka swą skargą na złego sąsiada, dokuczliwszego niż otrzymana rana, którą sam sobie opatrywał, wpychając wysunięte na wierzch jelita. Ztąd powstał przydomek Jelita, który przeszedł i na nazwę herbu. Siedzibą tego Floryana był podobno (Paprocki, Herby, 254—257) zamek Sardęga nad Pilicą, w pobliżu Mąkowic, stanowiących odwieczne dziedzictwo tej rodziny. Mnogich potomków Floryana wspominają księgi sądowe piotrkowskie i radomskie, jako dziedziców na Mojkowicach, Woźnikach, Górze i innych. Potomkowie ci osiedliwszy się w piotrkowskiem, we wsiach Białocinie, Gomolinie, Kamocinie, Kozierogach, Łochyńsku, Piwakach, Postękalicach i Wilkoszewicach, przyjęli nazwy: Białeckich, Gomolińskich, Kamockich, Kozierowskich, Łochyńskich, Piwakowskich, Postękalskich i Wilkoszewskich, w radomskiem zaś od Gawłowa, Jajek i Skąpy, przezwali się Gawłowskimi, Jajkowskimi i Skąpskimi, a od Mokrska, w ziemi wieluńskiej, Mokrskimi. Podobnież w pow. szadkowskim z Paprotni, Wrzesin i Tarnówki, wyszli Paproccy, Wrzesińscy i Tarnowscy. Był to ród wielce przedsiębierczy, energiczny, który nie tylko skolonizował gęsto rodzinne strony, lecz wysłał śmiałych osadników w dalekie strony Rusi i tam dał początek rodom Zamoyskich, Korytków, Borzobohatych. *Br. Ch.*

Mojnowo, wś włośc., pow. sierpecki, gm. Bieżuń, par. Lutocin, odl. o 20 w. od Sierpca. Ma 27 dm., 330 mk., 865 mr. gruntu dobrego, 19 nieużytków.

Mojówka, wś nad rz. Buszynką (Kałamanówką), pow. jampolski, gm. Bubczyńce, par. Czernijowce, o 30 w. od Jampola, o 43 od st. Rachny, o 22 w. od Dżuryna; 152 dm., 600

mk., 391 dz. ziemi włośc., 1322 dz. ziemi dwors.; fabryka mączki cukrowej, założona 1849 r., przerabiająca od 80 do 100 tys. berkowców buraków; cegielnia. Własność Wacława Mańkowskiego. *Dr. M.*

Mojsicze 1.) dobra z folw. Izabelin, pow. wilejski, w 1 okr. polic., gm. Mołodeczno, okr. wiejski Mojsicze, o 5 w. od gminy a 28 w. od Wilejki, przy b. drodze poczt. z Mołodeczna do granicy pow. mińskiego, niegdyś własność ks. Ogińskich, dziś Norgalewicza. 2.) **M.**, wś włośc., tamże, 29 dm., 261 mk. (112 dusz rewiz.). 3.) **M.**, os. karcz., tamże, 1 dm., 5 mk. żydów. 4.) **M.**, 3 wsie włośc., tamże, razem 22 dusz rewiz., należą do dóbr rząd. Krasnosiele. 4.) **M.**, okr. wiejski, obejmuje wsie: Mojsicze, Słoboda, Bruskowszczyzna, Dranie, Żarłoki, Moczynowszczyzna, Brochowszczyzna, Kulewszczyzna, zaśc. Gaj, w ogóle 407 włościan uwłaszczonych, 8 włościan rząd. i 9 jednodworców. *J. Krz.*

Mojsiejenki 1.) wś rząd., pow. dzisieński, w 1 okr. polic., gm. Głębokie, okr. wiejski Łastowica, o 9 w. od gminy a 68 w. od Dzisny, 8 dm., 65 mk. prawosł. (40 dusz rewiz.). 42.) **M.**, wś pryw., tamże, o 38 w. od Dzisny, dm., 31 mk.

Mojsiejewicze 1.) duże dobra poradziwiłłowskie, pow. bobrujski, teraz ks. Wittgensteina, około 1050 włók. 2.) **M.**, wś i dobra przy ujściu rz. Uborć do Prypeci, pow. mozyrski, naprzeciwko miasteczka Petrykowa, przy drodze ze Śniadynia do Skryhałowa. Wś ma 21 osad. Miejscowość nizinna, niezmiernie obfita w dary natury. Lud trudni się flisactwem i rybactwem. 3.) **M.**, folw., pow. słucki, należy do ordynacyi nieświeżskiej ks. Radziwiłłów, przeszło 14 włók. *A. Jel.*

Mojsiejewka, wś, pow. skwirski, ob. *Musiewka.*

Mojsiejewo, dwór w Łucku, wspomniany w Pamiat. Kij. Arch. Kom., t. IV, cz. 2, 186.

Mojsiejewszczyzna, ob. *Mosiewszczyzna.*

Mojsiejki, w dok. *Mojsiejkowicze*, wś, pow. radomyski, w pobliżu rz. Bołotni, na płn.-zach. od m. Iwankowa a na zach. od Przyborska, o 8 w. na płn. od Obuchowicz. Należy do 3-ch właścicieli, z których Zajączkowski posiada 4000 dz., hr. Ossoliński 662 dz. i Lisiniewicz 415 dz. Dawniej zaliczały się do gm. przyborskiej pow. owruckiego. Ob. Arch. J. Z. R., cz. IV, t. I, 48. Por. także *Iwanków.*

Mojsiejkowicze, ob. *Mojsiejki.*

Mojsiejówka 1.) wś i folw., pow. bobrujski, o milę ku zach., od mczka Parycze, w gm. paryckiej, w 2-gim okr. polic. paryckim; wś ma 8 osad; miejscowość poleska, grunta lekkie. 2.) **M.**, zaśc., pow. bobrujski, w okr. polic. hłuskim, w okolicy wsi Siekierzycze i Saniejkowo, tudzież folw. Albrechtowo, miejscowość odludna, poleska, bez dróg komunikacyjnych, grunta piaszczyste. 3.) **M.**, wś, pow. mozyrski, w 1 okr. polic. skryhałowskim, gm. skryhałowska; cerkiew, 21 osad; miejscowość odludna. *A. Jel.*

Mojsiejuny, wś szl. nad rz. Strawą, pow. trocki, w 2 okr. polic., o 42 w. od Trok, 8 dm., 96 mk. katol.

Mojsieniuny, wś, pow. trocki, w 2 okr. polic., gm. Kronie, okr. wiejski Nikodemowo, 19 dusz rewiz.

Mojsiewicze, wś i dobra, pow. wołkowyski, należały do książąt Druckich-Sokolińskich, później do Szczyttów.

Mojsiki, wś włośc., pow. mazowiecki, gm. Kowalewszczyzna, par. Waniewo. Ma 257 mr. obszaru. Wchodziła w skład dóbr Kowalewszczyzna.

Mojsiucino, wś nad rz. Bereznicą, pow. dzisieński, w 1 okr. polic., gm. Zalesie, okr. wiejski Uzrzecz, o 9 w. od gminy a 50 w. od Dzisny, 9 dm., 81 mk. kat. (39 dusz rewiz.).

Mojsławice, wś i folw., pow. hrubieszowski, gm. Jarosławiec, par. Moniatycze. W 1827 r. par. Uchanie, 19 dm., 132 mk. Folw. i wś M. w 1866 r. rozl. mr. 323: gr. or. i ogr. mr. 199, łąk mr. 43, lasu mr. 49, nieuż. i place mr. 32. Wś M. os. 23, z grun. mr. 395.

Mojtyn, 1.) niem *Moithienen*, al. *Moythienen* (dok. 1601 Modien), dobra ryc., pow. szczycieński, st. p. Kobulty, o 3·8 kil. odl.; wraz z folw. Chmielówkiem obejmują 372 ha roli orn. i ogr., 136 ha łąk, 27 pastw. 80 boru, 7 nieuż., 6 wody, razem 628 ha, które przynoszą 3878 mk. czystego dochodu z gruntów. Według rachunków starostwa szczycieńskiego z r. 1601/2 należał M. do dóbr rańskich. M. ma pruskie nazwisko. 2.) **M.**, niem. *Moithienen*, dok. z r. 1601 Modien, wś na pol. prusk. Mazurach, pow. szczycieński, st. p. Biskupiec. W 1856 r. 269 mk. Okr. urz. stanu cywil. Rańsk. Wś tę, mającą 40 włók, dostał od zakonu krzyż. Kuechmeister v. Sternberg wraz z wielu innemi r. 1468 (ob. Toeppen. „Gesch. Masurens“, str. 161). 3.) **M.**, niem. *Moythienen* (dok. Moten, Montingen), wś na pol. prusk. Mazurach, pow. ządzborski, st. p. Kobulten, okr. urz. stanu cywil. Nawiady (Aweiden). W 1856 r. 177 mk. Wś ma 1474 mr. obszaru. M. istniał już r. 1422 i miał prawo chełm. (ob. Kętrzyński O ludn. pols., str. 413). *Ks. Fr.*

Mojusz, niem. *Moisz*, wś, pow. kartuski, st. p. Miechucin, odl. $2^1/_2$ mili od Kartuz. Leży przy bitym trakcie z Kartuz do Sierakowic, ma 10 gbursk. posiadł. i 8 zagród, razem 1008 mr. obsz. W 1868 r. 166 mk., 156 kat., 10 ew., 17 dm. Par. kat. Sierakowice, 1 milę odl., ew. i okr. urz. stanu cywil. Mirachowo, szkoła kat. Szopa. Że M. jest starą osadą, tego dowodzą znalezione tu groby starożytne i urny

(ob. Zeitschr. des Westpr. Gesch. Ver., 1882., VI, str. 5). Za czasów pol. należał M. do sstwa mirachowskiego. *Kś. Fr.*

Mojuszewska huta, niem. *Moiszewskahutta*, wś, pow. kartuski, st. p. Miechucin. Do niej należy przyległość Kolejgański zwana. Dawniej była wsią sstwa mirachowskiego; przywilej uwłaszczający nosi datę 15 list 1820 r. Wś ma 775 mr., 7 gbursk. posiadł. i 10 zagród. W 1868 r. 122 mk. kat., 19 dm. Par. kat. Sierakowice, ew. Mirachowo, tamże siedziba urz. stanu cywil. Odl. od Kartuz $2^1/_2$ mili. Szkoła kat. Szopa. *Kś. Fr.*

Mojwidy, wś, pow. sejneński, gm. Sereje, par. Mirosław, odl. 48 w. od Sejn, ma 4 dm., 35 mk. W 1827 r. 2 dm., 26 mk.

Mojzrymy, wś, pow. rossieński, par. szyłelska.

Mojżeszów, wś, pow. konecki, gm. Górymokre, par. Przedbórz, odl. 34 w. od Końskich. Posiada urząd gminny, 7 dm., 151 mk., 228 mr. włośc., 15 m. dwors. Wchodziła w skład dóbr Góry-Mokre.

Mojżyszki, wś, pow. rossieński, par. szydłowska.

Mokainen (niem.), ob. *Mokiny*.

Mokarycze, wś włośc., pow. święciański, w 4 okr. pol., o 67 w. od Święcian, 18 dm., 197 mk., z tego 156 prawosł., 41 katol.

Mokas, wś, ob. *Mokos*.

Mokasinka, rzka, poniżej folw. Tupalszczyzny I, uchodzi z lewej str. do Isłoczy.

Mokasze al. *Makasze*, wś i folw., pow. nowogródzki, o 3 w. od stacyi Pohorelce dr. żel. brzesko-smoleńskiej; wieś ma 14 osad pełnonadziałowych; miejscowość bezleśna, grunta dobre. *A. Jel.*

Mokaszewo, jezioro, mylnie podane (ob. *Krzywe* 3) zamiast Mikaszewo.

Moken-*Alt* i *Neu*, dobra, w pow., okr. i par. tukumskiej w Kurlandyi; do pierwszych należy folw. Knauken, do drugich zaś folw. Harfenhof i Jaunnuischneck.

Mokiejewo, wś i dobra nad jez. Nieszczordą, pow. siebieski, w 1597 r. przez króla Stefana Zabielskim Szczyttom nadane.

Mokiejówka, mko, pow. nieżyński gub. czernihowskiej, nad rz. Perewodem, o 45 w. od Nieżyna; 227 dm., 1655 mk.

Mokiernica, niem. *Mockernitz*, dobra, pow. człuchowski, st. poczt., paraf. kat. i ew. i urząd stanu cywil. Hamersztyn, szkoła Falkenwalde. Ma 1922·70 mr. obsz., 14 bud., 6 dm., 49 mk. ew. (1868 r.). M. należy już od dawna do m. Hamersztyna. Według taryfy z r. 1648, gdzie uchwalono podwójny pobór i potrójną akcyzę, płaciła rada hamersztyńska 6 flor. 24 gr., a według taryfy poborowej na symplę z r. 1717 groszy 12 (ob. Cod. z Belna). *Kś. Fr.*

Mokijówka, wś, pow. zasławski, ob. *Makiejowce*.

Mokile, folw., pow. wiłkomierski, par. kurklewska, własność Kaczyńskiego.

Mokiny, niem. *Mokainen*, dok. *Mochainen*, *Gruenenwald*, *Mockin* i *Muckyn*, wś na Warmii pol., pow. olsztyński, st. poczt., par. kat. i ew. Wartembork. Ma 4349·01 mr. obszaru, w tem 33 mr. lasu. W 1863 r. 69 dm., 495 mk., 494 kat., 1 ew., 485 Polaków, 10 Niemców. Do tutejszego okr. urz. stanu cywil. należało w 1880 r. 1448 dusz. W 1882 r. ur. się 73 dz., um. 42 osób, zawarto 16 małżeństw. W 1364 r. d. 25 maja nadaje bisk. warm. Jan II braciom rodzonym Sanglobe i Nicte i ich spadkobiercom 40 włók między jez. Wummeling a granicami zamku jedzbarskiego (Hirschberg) na założenie wsi Gruenenwald na prawie chełm. Wś ta zwała się, jak przypisek dok. wykazuje, Mockin. Do sołectwa mają należyć 4 wolne włóki, małe sądy i trzecia część wielkich. Inne 4 włóki otrzymują bracia Koytite i Bute i ich spadkob. w linii męzkiej i żeńskiej na prawie prusk., za to będą służyli na 1 koniu, będą pomagali przy budowlach warownych i zwykły czynsz płacili, nadto przysługuje im rybołóstwo w jez. Swintinge, małemi narzędziami dla własnego stołu; mają także prawo sprzedaży, a pogłówne ma wynosić 30 grzywien; co do naprawy dróg i mostów ulegają rozkazom sołtysa. Pozostałe włóki mają 15 lat wolności, potem płacą po pół grzywny i dwa kury na św. Marcin. Acta sunt haec in castro nostro Heilsberg. A. d. 1364 die beati Urbani, p. et mart. (ob. Cod. dipl. Warm., II, str. 368 i Sieniawski „Biskupstwo Warm.", II, str. 86). Ale pierwsze zabiegi około osadzenia tej wsi nie powiodły się jakoś, bo już r. 1394 d. 9 grud. jakiś Piotr Sydel i syn jego Jan otrzymują 60 włók celem założenia wsi Muckyn pod Wartemborkiem na prawie chełm., wraz z połową czynszu karczemnego, małem sądownictwem i $^1/_3$ kar pieniężnych zapadłych na większych sądach. Dalej nadaje mu biskup 6 wolnych włók i rybołóstwo w jez. Swynteyn małemi narzędziami dla własnej potrzeby. Posiedziciele reszty włók będą płacili od włóki pół grzywny i po 2 kury na ś. Marcina. Granice: „Primo incipiendo a granica villae Supone usque ad capitalem granicam villae Hirczberg procedendo. Exinde vero transeundo ad pinum quandam, nostram et Capituli nostri terras dividentem. De hac granica ultra procedendo ad quercum quendam circa lacum Wumelingen, de qua ulterius transitur ad campum dictae villae nostrae Supone. Datum in castro n. Heilsberg" (ob. Cod. dipl. Warm., II, str. 272). Ostatni raz został przywilej wsi tutejszej potwierdzony r. 1771 d. 20 lut. Dawniej mieszkał tu bartnik biskupi, któremu

d. 13 lipca 1542 r. nadał biskup 10 mr. roli (tamże, II, 368, przypisek). Według lustracyi z r. 1656 było w M. 60 włók, 16 gburów, 2 sołtysów, 1 wolny z jedną służbą, 1 karczma; posiadacze włók czynszowych dawali 1 łaszt i 21 korcy owsa, 90 kur, 9 gęsi, 1 funt wosku i 215 flor. 7 gr. i 9 fen. czynszu (ob. Zeitschr. für d. Gesch. Ermlands, 1880, str. 260).

Mokisz al. *Mokisze*, wś i folw., pow. rzeczycki, gm. chojnicka, w 2 okr. polic. jurewickim; wś ma 27 osad. Na płn. ku Chojnikom miejscowość nieco wyższa i ludniejsza, na płd. zaś od M. lesiste, odludne niziny; grunta piaszczyste. Ob. Arch. J. Z. R., cz. I, t. 4, 378; cz. III, t. 2, 153. *A. Jel.*

Moklaki, wś, pow. nowogradwołyński, gm. Emilczyn, 128 dusz włośc., 1192 dz. ziemi włośc. Należy do dóbr Emilczyn (ob.), własność Uwarowych. *L. R.*

Moklaki, folw. na obszarze dworskim Białej, pow. czortkowski.

Moklakowska osada, pow. nowogradwołyński, gm. Emilczyn, 146 dusz włośc., 840 dz. ziemi włośc., 26 chat czynszowych. Należy do dóbr Emilczyn (ob.), własność Uwarowych. *L. R.*

Moklik, góra, wznosi się w płn.-zach. stronie wsi Rosolina, w pow. liskim, nad granicą Paniszczowa; od zach. opływa ją potok Paniszówka, od wsch. zaś i płd. Czarna, która zabiera Paniszówkę. Wzniesienie 576 m. npm. (szt. gen.). Miejsce znaku triang. *Br. G.*

Mokliska, os. w pow. tucholskim, wymienia ją Kętrz. (Nazwy miejscowe pol., str. 128), w urzędowych spisach nie ma jej; zapewnie dziś nie istnieje. *Kś. Fr.*

Mokliszcze, 15 osad nad rz. Turyą, na odludnem Polesiu, pow. rzeczycki, w okr. polic. jurewickim, przy drodze z folw. Michałowa do wsi Muczyżyr. *A. Jel.*

Mokluczka 1.) al. *Mokłaczka*, przys. i leśniczówka gm. Błażowej, w pow. rzeszowskim, na prawym brzegu potoku t. n. 2.) **M.** al. *Mokłaczka*, potok, nastaje u źródła leśnego na granicy gmin Błażowej i Piątkowej, w pow. rzeszowskim; płynie na płn.-zach. przez obszar Błażowej, po pod jej przysiołek Mokluczkę, między wzgórzystą dolinką, i w płn. części tej wsi zlewa swe wody do Ryjaku z prawego brzegu. Długość 4 kil. Pędzi młyn w Mokluczce. *Br. G.*

Mokniuny, folw. nad jez. t. n., pow. trocki, w 4 okr. pol., gm. Merecz, okr. wiejski Rzeczany, o 70 w. od Trok, 55 mk., w tej liczbie 1 prawosł., 51 katol. i 3 ewang. Do dóbr M., mających 3496 dz. rozległości, należą wsie: Lidziakinie (17 dusz), Sawelańce (37 dusz), Rajcieniki (47 dusz) i Wejhmuny (45 dusz). *Mokniuńskie starostwo* niegrodowe, było położone w wojew. i pow. trockim. Podług spisów podskarbińskich z r. 1766 składało się z dóbr Mokniuny i z 2-ch wójtostw: Szmorlany i Szadzuny, które posiadał Karol Żółtowski, a następnie Boryczewski, opłacając z nich kwarty złp. 566 gr. 22, a hyberny złp. 193. *J. Krz.*

Mokobody, *Mąkobody*, *Monkobody* i *Mąkowody*, os. miejska od 1867 r., przedtem mko, nad rz. Liwcem, pow. siedlecki, gm. Skupie, par. Mokobody. Leży przy trakcie bitym z Siedlec do Węgrowa, w odl. 17 w. w stronie płn.-zach. od Siedlec, 8 w. od st. Kotuń, dr. żel. warsz.-teresp., a 98 w. od Warszawy. Posiada kościół kat. paraf. murowany i kaplicę drewnianą, szkołę począt. ogólną, urząd gminny, dwa młyny wodne. W 1827 r. było tu 128 dm. i 948 mk.; w 1861 r. 115 dm. drewn., 1202 mk. (394 żyd.); w 1878 r. było 118 dm., 1365 mk.; w 1884 r. 1482 mk. (486 żyd.); do mieszczan należy 3260 mr. ziemi. Osada starożytna, niegdyś wieś królewska, którą trzymał w dzierżawie Mokobodzki, ziemianin drohicki, a potem Michał Goliginowicz. W r. 1487 Kazimierz Jagiellończyk darował ją wraz z innemi dobrami Janowi Litaworowi Chreptowiczowi, podskarbiemu litewskiemu, który na mocy przywileju króla Aleksandra w r. 1496 wyniósł na miasto, rządzące się prawem chełmińskiem, nadał 2 jarmarki i rozmaite swobody. Zygmunt I na prośbę tegoż Chreptowicza potwierdził poprzednie nadania, przytem pozwolił zamienić dawne nazwisko na Nowe Miasto, które jednak nie utrzymało się. Gdy po śmierci Jadwigi z Chreptowiczów, małżonki Jerzego Ościkowicza, wojewodzica trockiego, wszczął się spór o równy podział spadku, składającego się z mczka Mokobody z przyległemi wsiami, wyznaczono w r. 1540 komisyą dla dopełnienia działu. Otrzymawszy M. córka zmarłej Zofia, żona Jana Kmity Wojciechowicza Sokołowicza, sprzedała je Łukaszowi Brzeskiemu z Brzozy, co też król zatwierdził w r. 1542. W późniejszych czasach należało to miasteczko do Ossolińskich, z których Aleksander Ossoliński, ssta drohicki, otrzymał od króla Stanisława Augusta przywilej w r. 1774 na zaprowadzenie 8 jarmarków. Dla dogodności zaś obywateli, po lewej stronie Bugu mieszkających, ustanowiona tu została w r. 1764 jedna z 3-ch kadencyi sądów ziemskich, dwie niedziele trwająca. W 1776 r. było tu 129 dm. Ossoliński nabywszy M., nie tylko nie chciał uznać praw służących z dawna miastu, ale z czasem przywłaszczył sobie wiele gruntów i pastwisk należących do mieszczan, którzy wytoczyli o to proces, trwający pod następnemi dziedzicami, hr. Janem Jezierskim i Janem Chrzanowskim, od 1839 r. Kościół paraf. drewn. założony został w r. 1513 pod wez. ś. Jadwigi przez Litawora Chreptowicza, właściciela M. Po spaleniu od pioruna, w r. 1792

założył fundamenta pod obecnie stojący kościół murowany Jan Onufry Ossoliński, ssta drohicki, ukończył go zaś Jan Żebrowski, kanonik katedry podlaskiej, i Aleksander Ossoliński, kasztel. podlaski; konsekracyi dopełnił d. 1 września 1837 r. Jan Marceli Gutakowski, biskup podlaski. Wzniesiony według tegoż samego planu (zmniejszonego do $^1/_4$ części) w jakim miał być zbudowanym kościół na pamiątkę konstytucyi 3 maja, pod wezwaniem Opatrzności Boskiej w Warszawie, w miejscu gdzie jest obecnie ogród botaniczny. Blisko M. w polu, w miejscowości zwanej Budzieszyn al. Budzisyn, w r. 1450 Michał Goliginowicz postawił drewniany kościół pod wez. N. P. Maryi, w którym mieścił się cudami słynący obraz N. Panny, a przy kościele studzienka z wodą uzdrawiającą chorych na oczy. Kościół ten z czasem zrujnowany, został w 1819 r. rozebrany, z resztek drzewa postawiono kaplicę we wsi Jasnicach, a cudowny obraz przeniesiono do kościoła w M. W temże samem miejscu stanęła murowana kaplica, w ołtarzu której jest obraz M. Boskiej, malowany przez Lebruna. W kościele mokobodzkim w wielkim ołtarzu obraz Zbawiciela nauczającego rzeszę, pędzla Smuglewicza, oraz trzy obrazy: ś. Cecylii, ś. Pawła i ś. Hieronima, nieznanych malarzów włoskich, odnowione staraniem kolatorki. Proboszczem tutejszym był przez czas krótki ks. Kasper Cieciszowski, późniejszy metropolita mohylewski. Na cmentarzu pochowany Władysław Dmowski, właściciel dóbr Reczki, sędzia trybunału cywil. podlaskiego w Siedlcach, który ostatni zasiadał do r. 1842 na sesyach w żupanie i kontuszu. Na jego nagrobku napis, który sam dla siebie ułożył: Hic corpus Vladislai Dmowski jacet, Qui antehac fuit loquax, at praesens tacet, Nativificatur 19 Junii 1767 anno, hucusque vixit, Hos annos Omnipotens Ei benedixit. Qui leget haec Epigramata cum intencione pia, Dicat pro anima Ejus — Ave Maria. Do parafii M., w dek. siedleckim, należą, prócz M., wsie Bale i Kapuśniaki, niegdyś przedmieścia, oraz wsie szlacheckie: Męczyn, Skupie, Swiniary, Osiny Dolne i Górne, Księżopole Smolaki, Ks. Jałmużny, Pieńki, Zemły, Jeruzale, Reczki i os. młyn. Ostasowizna nad Liwcem, ogółem przeszło 2600 dusz. Własność większa należy do Wandy z Chrzanowskich Kuczyńskiej. W całej parafii i w całej gminie Skupie nie ma włościan tylko mieszczanie i drobna szlachta. Folw. M. wraz z os. młyn. Ostasowizna, os. młyn. Niedźwiadek i lasem, rozl. mr. 593: gr. or. i ogr. mr. 19, łąk mr. 22, past. mr. 3, lasu mr. 340, zarośli mr. 205, nieuż. mr. 4; bud. drewn. 12. *Br. Ch., K. Kuczyński.*

Mokoń, ob. *Mokonia.*

Mokonia al. *Mokoń* lub *Mokońka*, niewielka bagnista rzka w płn. str. pow. ihumeńskiego, ma początek w lesistych moczarach w okolicy wsi Kliniki i Zabołocie, pod zaśc. Podostrowy rozlewa się w jeziorko i ma młyn; niżej pod wsią Mokonią przecina gościniec z Pociczoła do wsi Słobody i przyjąwszy w siebie strugę płynącą z jez. Jasne, wpada do Uszy z lewej strony. Płynie lesistemi nizinami w kierunku wsch.-płd.; długość biegu około 2 mil.

Mokonia, wś nad rzką t. n., w płn. str. pow. ihumeńskiego, przy drodze z folw. Pociczoło do Słobody, ma 6 os.; miejscowość poleska, grunta lekkie. *A. Jel.*

Mokońka, ob. *Mokonia.*

Mokos al. *Mokas*, wś i kol., pow. sochaczewski, gm. Chodaków, par. Brochów, odl. 7 w. od Sochaczewa, ma 60 mk. Folw. M. rozl. mr. 598; w r. 1876 został rozdzielony pomiędzy 13 nowonabywców, z uregulowanemi oddzielnemi hypotekami.

Mokoszyn al. *Mokosin*, ob. *Mąkoszyn.*

Mokosznica, niem. *Makosznikabruch*, pole, pow. świecki, wspomniane w dok. z 1385 r. (ob. Wegner, Gesch. d. Kr. Schwetz, str. 402).

Mokotów al. *Monkotów*, wś, kol. i os. fabr., pow. warszawski, gmina Mokotów. Jest to obecnie przedmieście Warszawy, rozciągające się w płd. stronie miasta, po za rogatką belwederską i mokotowską. Zajmuje ono krawędź wyniosłego brzegu doliny Wisły, oddalającego się tu od jej koryta około 2 wiorst i rozciąga się dalej po stokach wyniosłości i w nizinie. Graniczy od wsch. z gruntami wsi Sielce, w nizinie nadwiślańskiej, na płd. z kol. Szopy, na zach. z wsią Rakowiec, od płn. przytyka do terytoryum miejskiego. Część M. bliższa miasta, mianowicie domy powznoszone przy szosie do Sielc prowadzącej i przy szosie mokotowskiej, należy pod względem policyjnym do miasta. Obecnie w dolnej części M. mieszczą się cegielnie, korzystające z bogatych pokładów gliny w nizinie nadwiślańskiej, dom dla paralityków nieuleczalnych, liczne wille, domki letnie, ogrody publiczne z restauracyami (Promenada, Marcelin, Sielanka), w górnej zaś części stoi kościół filialny parafii św. Aleksandra w Warszawie, murowany, wzniesiony w 1856 r., szkoła początkowa, zabudowania i stajnie towarzystwa kolei konnych, liczne ogrody, wille, domy prywatne. W stronie zach., pomiędzy szosą radomską a Rakowcem rozciągają się obszerne pola, stanowiące własność rządową a służące w ciągu lata dla ćwiczeń artyleryi i miejsce odbywania corocznych wyścigów, urządzanych w ciągu czerwca przez Towarzystwo wyścigów konnych. Po przeciwnej stronie szosy, na krawędzi górującej nad niziną nadwiślańską wznosi się kościół, a dalej na gruntach do M. pierwotnie należących powstały od-

dzielne osady: Wierzbno i Królikarnia (ob.). W 1876 r. M. miał około 150 dm. i 1421 mk., obecnie ludność podwoiła się prawdopodobnie. M. jest dawną osadą, założoną prawdopodobnie już w epoce historycznej, śród puszczy okalającej Warszawę. Była to wieś książęca, założona na prawie niemieckiem i posiadająca rozległy obszar, który częściowo książęta rozdawali różnym osobom. Jan, ks. czerski i warszawski, odstąpił sołtystwo mokotowskie dworzaninowi swemu Wawrzyńcowi. Po wcieleniu Mazowsza do Korony M. stanowił część sstwa warszawskiego, którego posiadacze wydzierżawiali często M. bogatszym mieszczanom. W 1611 r. miał tu letnią siedzibę Jerzy Burbach, kupiec gdański i warszawski, i wtedy zamieszkiwali u niego kniaziowie Szujscy. W 1775 r. część wsi M., do sstwa warszawskiego należącej, nabyła ks. Elżbieta z Czartoryskich Lubomirska, żona marszałka w. kor., i wystawiła tu piękny pałacyk a przy nim założyła ogród. Stanisław August bawiąc w Łazienkach nawiedzał nieraz księżnę. Część ta przeszła w spadku na córkę księżny hr. Stanisławową Potocką, od której w 1845 r. nabył ją z pałacem i ogrodem Franciszek Szuster. Grunta M. w 1788 r. wypuszczone zostały w dzierżawę emfiteutyczną na 20 lat hr. Tomatysowi, założycielowi Królikarni. Gdy po wyjściu terminu kontrakt nie został odnowiony, w 1818 r. postanowieniem ks. namiestnika królestwa polskiego M. został rozdzielony na kolonie. Przestrzeń M. podług pomiarów z r. 1810 sporządzonych, w r. 1818 wynosiła w ogóle 2310 mr. 166 pr. i dzieliła się wówczas na następne części: Wójtostwo mokotowskie 149 mr. 151 pr., folw. M. 532 mr. 132 pr., osady włośc. 607 mr. 7 pr., probostwo ujazdowskie 118 mr. 69 pr., szpital pp. marcinkanek 76 mr. 80 pt., kolonie po Merlinim na prawie emfiteut. 14 mr. 178 pr., grunt emfit. po szambelanie Wieleżewskim 34 mr. 18 pr., po ks. Lubomirskiej dziedziczny grunt 76 mr. 96 pr., po tejże na prawie emfit., w r. 1821 wychodzącem, 13 mr. 8 pr., podpułkownik Drużbacki prawem dziedzictwa 194 mr. 147 pr., Sowiński dziedziczny grunt 103 mr. 67 pr. i wieczysto-dzierżawny 108 mr. 50 pr., ks. Michał Radziwiłł, woj. wileński, w Królikarni prawem dziedzictwa 3 mr. 40 pr. i wieczysto-dzierżawnem 234 mr. 73 pr., ks. karmelici bosi w dziedzictwie 6 mr. 62 pr., Czapski prawem emfit. 30 mr. 132 pr., Podkański dziedzicznie 3 mr. 116 pr. Za rządu pruskiego utworzono na gruntach karmelitom bosym warszawskim zabranych, kol. niemiecką pod nazwą Szopy niemieckie. Dla tej kolonii z dóbr Mokotowa wydzielono mr. 152, dla Łazienek zaś królewskich mr. 7 pr. 174. M. gmina należy do sądu gm. okr. IV w Wilanowie, ma trzy szkoły począt. (Mokotów, Szopy niemieckie, Czerniaków), posiada 9 cegielni, fabr. mydła i świec stearyn. (Szopy) i 5628 mk. (1876 r.). *Rob. Br.*, *Br. Ch.*

Mokowicz (dok.), ob. *Mogwitz.*

Mokowicze, wś cerkiewna, pow. włodzimierski, u źródeł rz. Stochodu, na płd.-zach. od Jezioran; ob. Arch. J. Z. R., cz. VI, t. 1, 36, 37, 460.

Mokówko, wś włośc., pow. lipnowski, gm. Chalin, par. Mokowo, odl. o 22 w. od Lipna, posiada szkołę gminną, ma 13 dm., 194 mk., 515 mr. gr. dobr., 33 nieuż. Wś ta stanowiła posiadłość benedyktynów pułtuskich.

Mokownica, zwana niekiedy *Makownicą* (ob.), rz. w pow. lipnowskim; wypływa pod wsią Mokowem z jeziora Chudzewo, płynie w kierunku zach.-płd. przez Wierznicę, Dyblin, Strużewo i za Gołyszewem wpada z prawego brzegu do Wisły. Długa przeszło 10 wiorst. Pod Dyblinem przyjmuje z praw. brz. strugę bez nazwy, płynącą od Bęklewa a początek biorącą z jeziora pod wsią Tupadły.

Mokowo, jezioro w dobrach t. n., w pow. lipnowskim, ma do 210 mr. obszaru, przy głębokości dochodzącej podobno do 30 stóp. Wody jego mają odpływ do Wisły. Nad brzegami jeziora leżą wsie: Mokowo, Mokówko, Chalin, Chudzewo i Łagiewniki. Od strony Mokowa i Mokówka jest to jezioro błotniste, trzciną zarosłe, ryb niewiele posiada, głównie liny i karasie.

Mokowo, wś, pow. lipnowski, gm. Chalin, par. Mokowo, odl. o 21 w. od Lipna, posiada kośc. par. drewn. z 1699 r., szkołę początkową ogólną, 19 dm., 120 mk., 547 mr. gr. dobrego, 90 nieuż. Folw. i wś M. rozl. mr. 545: gr. or. i ogr. mr. 407, łąk mr. 72, wody mr. 46, nieuż. i place mr. 20; bud. z drz. 15. Wś M. os. 28, z gr. mr. 51. Kościół par. tutejszy niewiadomej erekcyi. Zdaje się że w 1699 r. postawiono już na miejscu dawniejszego nowy kośció!; obecny w 1841 r. odnowiony. Wś sama była własnością Chełmickich i Mokowskich. Między M. a Mokówkiem, na łąkach nad jeziorem, stare grodzisko, usypane ręką ludzką i otoczone wałem (ob. Gawarecki, Opis Ziemi Dobrz., str. 92). M., par. dek lipnowski (dawniej dobrzyński), ma 2419 dusz.

Mokra 1.) *Lewa* i *Prawa*, wś, pow. skierniewicki, gm. Skierniewka, par. Skierniewice. Leży w stronie zach. od Skierniewic, przy linii dr. żel. warsz.-bydg. Posiada szkołę początkową ogólną. M. Lewa ma 346 mk. i 1158 mr.; M. Prawa ma 448 mk. i 1307 mr. W 1827 r. było tu 74 dm., 524 mk. Wspomina tę wś Lib. Ben. Łask. (II, 274). 2.) **M.**-*wieś*, wś i folw., pow. radzymiński, gm. Międzyleś, par. Postoliska, odl. 21 w. od Radzymina. Ma 280 mk., 990 mr. ziemi folw. i 253 mr. włośc.

W 1827 r. 23 dm., 155 mk. Folw. i wś M. rozl. mr. 979: gr. or. i ogr. mr. 512, łąk mr. 73, past. mr. 135, lasu mr. 240, nieuż. i place mr. 19; budowli murowanych 3, z drzewa 19. Wś M.-wieś os. 25, z gr. mr. 254. 3.) **M.** al. *Mokre*, wieś włościańska, pow. konecki, gmina Duraczów, par. Odrowąż, odległa 17 w. od Końskich; ma 49 dm., 316 mk., 479 mr. Wchodziła w skład dóbr Końskie. 4.) **M.**, kol. i folw., pow. częstochowski, gm. i par. Miedzno, odl. 20 w. od Częstochowy w stro-; nie północnej. Kol. ma szkołę począt. ogólną, 88 dm., 589 mk., 1171 mr.; folw. 4 dm., 10 mk., 190 mr.; stanowi majorat gen. Heydena; wchodził w skład dóbr Iwo; os. leś. i os. karcz. 3 dm., 15 mk., 1695 mr. lasu rząd., należącego do krzepickiego leśnictwa i 4 mr. grun. karcz. W XV w. należała do par. w Kłobucku, miała 30 łanów kmiecych, folw. i była dziedzictwem Mikołaja h. Junosza (Dług. III, 170 i 171). 5.) **M.**, ob. *Mokre*. *Br. Ch.*

Mokra, góra, ob. *Końskie*, t. III, 355.

Mokra 1.) wś nad rz. t. n., pow. bałcki, gm. Woronkowce, par. Rybnica; 100 dm., 450 mk., 1152 dz. ziemi włośc., 231.5 dz. dworskiej. Cerkiew pod wez. ś. Michała, ma 700 parafian, 48 dz. ziemi. Byłe dziedzictwo Jabłońskich, dziś Micińskich. 2.) **M.** al. *M. Dolina*, mała rzka w pow. bałckim, wpadająca z prawej strony do rz. Trościańca, poniżej wsi M., powyżej której ma źródła. 3.) **M.**, dopływ rz. Bucz (lew. dopł. Irpenia). 4.) **M.**, strumień w pow. bałckim, praw. dopł. Jahorłyka (ob.). 5.) **M.** *Bahwa*, rzka, ob. *Bahwa*. 6.) **M.** *Dereniucha*, ob. *Dereniucha*. 7.) **M.** *Kalihórka*, ob. *Kalihórka Mokra*. 8.) **M.** *Wola*, przedmieście Ostroga. *Dr. M.*

Mokra 1.) *Dąbrowa*, w narz. ludowem *Mokra-Dubrowa*, wś i dobra, pow. piński, przy drodze poczt. nieświesko-pińskiej, pomiędzy st Łyszcze i mkiem Łohiczyn, w 1 okr. polic. łohiczyńskim; wś ma 32 osad i 203 mk.; miejscowość poleska, grunta piaszczyste. Dobra, własność Staszewiczów, mają 2335 dz. obszaru. Dawniej królewszczyzna w wojew. brześciańskiem, w pow. pińskim, wspomniana w lokacyi wojska 1717 r., płaciła hyberny, czopowego i podymnego 400 złp. (Vol. Leg. VI, str. 191). 2.) **M.**-*góra*, os. karcz., pow. miński, przy drodze pomiędzy wsiami Krupica i Piaciewszczyzna, nieopodal kotliny rz. Ptycza. 3.) **M.** *Łowsza*, ob. *Łowsza*. *A. Jel.*

Mokra 1.) zabudowania i leśniczówka, pow. jarosławski, gm. Pawłosiowa. 2.) **M.**, leśniczówka, pow. jarosławski, gm. Rozwiennica, na obszarze dworskim, w płn. stronie obszaru Rozwiennicy. 3.) **M.** al. *Mokre*, grupa chat w Rudołowicach, pow. jarosławski. 4.) **M.**, karczma na obszarze dworskim Zagórza, pow. łańcucki. 5.) **M.**, karczma we wsi Manasterz, pow. łańcucki. *Br. G.*

Mokra Sekła, las w pow. bohorodczańskim, powyżej wsi Chmielówki, wzniesiony 533 m. Wypływa z niego potok Chmielówka.

Mokra strona z *Burdą* al. *Burdaszem*, wś, pow. łańcucki, leży w równinie 1 kil. na płd. od Przeworska, przy gościńcu z tegoż miasta do Kańczugi. Folw. B. leży na wsch. od wsi. Wzniesienie wynosi 197 m. Wś ma 637 mk. rz.-kat., należących do par. w Przeworsku. Więk. pos. ks. Jerzego Lubomirskiego spadkobierców, jest attynencyą ordynacyi przeworskiej i ma tylko 34 mr. roli; pos. mn. 900 roli, 63 łąk i ogr. i 22 mr. past. Kasa pożycz. gminna rozporządza kapitałem 1840 zł. w. a. U Nakielskiego, w spisie wsi należących do par. przeworkiej tamtejszych Miechowitów w r. 1610, M. strona podaną jest jako składająca się z 22 łanów kmiecych. Graniczy ona na zach. z Dębowem, na płd. z Urzejowicami a na wsch. z Maćkówką. *Mac.*

Mokra 1.) **strona**, góra wznosząca się na granicy gm. Kielnarowej, Białej i Matysówki, w pow. rzeszowskim, pod 39° 42′ 43″ wsch. dłg. g. F., a 49° 59′ 19″ płn. sz. g. Wzniesienie 366 m. npm. (szt. gen.). Miejsce znaku triang. 2.) **M.** *strona*, grupa chat, pow. rzeszowski, gm. Kielnarowa, w zach. cześci tejże gminy, na płd. stoku góry tej nazwy. 3.) **M.** *strona*, przedm. Tyczyna, pow. rzeszowski, na praw. brz. Struga, na płn. od miasta, na płn.-wschód od Kielnarowy. *Br. G.*

Mokra Sura, rzka w pow. ekatyrynosławskim, prawy dopływ Dniepru, 10 mil długa; wpada pod wsią Wołoską, poniżej Starego Kudaku, prawie naprzeciw 3-go z rzędu porogu Surskiego. Z praw. brzegu przyjmuje rz. Komyszewatą. Oprócz tego wpada do niej rzeczka Hruszewka.

Mokra Żurawka, rzeczka, prawy dopływ Tylihułu.

Mokra 1.) al. *Mokre*, niem. *Mokrau*, dobra ryc. i gm. wiejska, pow. pszczyński, odl. 3½ mili od Pszczyny a ½ m. od Mikołowa. Dobra rycerskie, z folw. Kieferberg, Hucisko i Neuhof, mają 1100 mr. roli, 70 mr. łąk i około 600 mr. lasu iglastego starodrzewu, 200 mr. zagajników i 500 mr. po wyciętych lasach. Gmina ma 1850 mr. roli i 50 mr. lasu. Należą do niej kolonie: Huta, Kieferberg, Goj i Mokre. Wieś ma kościół katol. parafialny i dwuklasową szkołę katol. (330 uczniów). W 1843 r. było tu 74 dm. i 1120 mk. (10 ewang. i 15 żydów). M. leży w okolicy pagórkowatej, przedstawiającej wiele geologicznych ciekawych szczegółów. Pagórki te składają się z potężnych pokładów muszlowego wapienia, mających do 60 stóp grubości. W głębi ziemi znajdują się wszędzie pokłady

węgla kamiennego, częściowo tylko eksploatowane z powodu wielkiej głębokości i małej grubości warstw. Są tu również pokłady piaskowca, niezdatnego dla budowli z powodu wielkiej dziurkowatości. Przemysł górniczy zdawna tu rozwinął się, jak i w całej okolicy. Liczne otwierane tu szyby węglowe od 1804 r., prędko przechodzą w stan spoczynku po wyczerpaniu wierzchnich warstw. Dobywanie i wypalanie wapna doszło do znacznych rozmiarów. W 1864 r. istniały tu dwa duże rumfordzkie piece wapienne i wiele mniejszych. Z innych zakładów fabrycznych były wtedy: młyn parowy, parowa piekarnia i cegielnia. 2.) **M.**, wś kośc. i gm., pow. głupczycki, odl. $1\frac{1}{2}$ mili od Głupczyc. Obszar dominialny został w 1860 r rozparcelowany skutkiem sprzedaży między 53 gospodarzy tutejszej gminy. Wieś ma 8 gosp., 25 ogrodz., 52 komorn. małorolnych i 13 bezrolnych i 2605 mr. ziemi. Trzy wiatraki i olejarnia. Szkoła ewang. od 1751 r., ma 2 nauczycieli. Ludność gminy w 1861 r. 684 mk., 615 ew., 65 katol. i 4 żyd. 3.) **M.**, niem. *Mockrau, Mokrau*, 1574 r. *Mockry*, wś, pow. prądnicki, par. i szkoła Łącznik, odl. $2\frac{1}{2}$ m. od Nowego Miasta. Folw. dóbr rządowych ma 845 mr. roli, 156 mr. łąk, 60 mr. stawu, 32 mr. nieuż. Gleba uboga. Owczarnia. Wś ma 14 ogrodz., 12 komorn., 454 mr. roli, 73 mr. łąk, 12 mr. ogr. Młyn wodny i tartak. 4.) **M.**, niem. *Muckerau*, 1333 r. *Mockir*, 1360 r. *Mockere*, wś, pow. nowotarski, 16 dm., 130 mk. (38 katol.) w 1843 r. *Br. Ch.*

Mokra 1.) al. *Bacha*, struga w pow. toruńskim, około $3\frac{1}{2}$ mili długa, wytryska z jez. Wieczna, leżącego na pograniczu pow. chełmskiego i toruńskiego, niedaleko Zajączkowa. Płynie przez Węgorzyn, Kiełbasin, jez. Mlewiec (Lebener-See), dalej przez Gostkowo, Rogowo, Grębocin i uchodzi pod Lubiczem do Drwęcy. Od Grębocina zowie się też Wilczą strugą (Wolfs-Fliesschen). Pod Grębocinem bowiem, tam gdzie do M. wpływa mała strużka Łąka, przeprowadzili Krzyżacy już w XIII w. kanał do Torunia, który w dokumentach nosi nazwę rzeki. Poniżej dawniejszego zamku krzyżackiego wpływa ten kanał do Wisły. Za czasów krzyżackich służył do pędzenia młyna, warzenia piwa i prowadzenia innych robót siły wodnej wymagających. Jako swoje wyłączne dzieło uważali go Krzyżacy w obrębie całego miasta za swą własność, szczególniej o ile służył do pędzenia młyna. Spad tej rzeczki jest tak silny, że gdy się zamknie kurki sześciu tryskających studni, po mieście rozłożonych, to z siódmego, na podwórzu ratuszowym, bije promień wody na 15 stóp wysokości (ob. Roczniki towarz. nauk. w Toruniu, 1884, str. 72 i Wernicke: Beschr. der Stadt. Thorn, str. 245). 2.) **M.**, niem. *Mukrz-Fliess*, struga, pow. świecki, wypływa z jeziora, nad którem leży osada Mokrz, płynie potem ze wschodu na zach. przez Eibenbusch i Hutę i wpada pod Lniankiem do Ryszki, z którą razem uchodzi do Czarnej wody. 3.) **M.**, dok. *Mockera* al. *Muckir*, struga w Pomezanii. Nad nią leżał w XIII w. jakiś gród warowny starych Prusaków, który zdobył i zburzył Henryk, margrabia miśnieński (1218 do 1288). Zdaje się, że to ta sama strużka, która się wije przez wieś Mokre w pow. grudziądzkim, a potem wpływa do Wisły (ob. Script. rer. Pruss. I, 60, 357 i III, 545). *Kś. Fr.*

Mokra, ob. *Mokre*, pow. chojnicki.

Mokracz, wś i folw., pow. piotrkowski, gm. Łękawa, par. Bogdanów, odl. 14 w. od Piotrkowa. Wś ma 5 dm., 89 mk., 44 mr.; folw. 4 dm., 9 mk., 463 mr. ziemi; browar piwny. Folw. M. z wsią t. n. i kol. Kielchenów rozl. mr. 462: gr. or. i ogr. mr. 368, łąk mr. 19, past. mr. 24, lasu mr. 39, nieuż. i place mr. 12; bud. 3, z drzewa 10. Wś M. osad 14, z gr. mr. 46; kol. Kielchenów os. 27, z gr. mr. 296.

Mokradki, wś, pow. nowoaleksandryjski, gm. Nowo-Aleksandrya, par. Włostowice. Leżą w dolinie nadwiślańskiej, w odl. $\frac{1}{2}$ w. od Wisły, pod samymi Puławami, których stanowią niejako przedmieście. Tu mieszkają biedniejsi studenci instytutu agronom. puławskiego a latem liczni goście przybywający do Puław na mieszkanie. Na gruncie M. mieści się wzorowa obora instytutu puławskiego. Stała ludność wynosi 305 dusz. *Br. Ch.*

Mokradle, przys. do Bielin, pow. Nisko, o 6·7 kil. od Ulanowa, na wsch. od Bielin, nad bezimiennym pot., uchodzącym z praw. brz. do Sanu, w równinie 191 m. npm. Od płd. i wsch. San oblewa M., które na zach. graniczą z król. polskiem. *Mac.*

Mokradła-*Borów*, os., pow. łęczycki, gm. Tkaczew, par. Leźnica Mała, odl. od Łęczycy w. 8.

Mokradły, os., pow. obornicki, 1 dm., 7 mk.; należy do dom. Boduszewo.

Mokrady, dobra, pow. siebieski, w 2 okr. polic., gm. Tomsiny, 84 dusz rewiz., własność sukcesorów Ign. Medunieckiego.

Mokradź, węg. *Mokrágy*, wś i folw., hr. liptowskie (Węgry), pow. dolnokubiński, nad rz. Orawą. Ma 38 dm., 161 mk., a obszaru 1507 kwadr. sążni, Ludność rzym.-katol. należy do par. w Bzinnem, ewang. do gm. ewang. w Kubinie dolnym; tamże sąd i urz. podatk. Według szem. duch. dyecezyi spiskiej było w r. 1878 dusz rzym.-kat. 124, ewang. 7, żydów 12, razem 143. Gospodarstwo folwarcz-

ne staranne, gorzelnia, poprawny inwentarz, uprawa koniczyny. *Br. G.*

Mokralonka, niem., ob. *Mokre łąki.*

Mokra-Luka, węg. *Vizesret*, niem. *Nasse-Wiesen*, wś, hr. gömörskie (Węg.). Ma kościół fil. katol. Znaczna ilość kuźnic żelaza, rękodzielnicy, furmaństwo, węglarstwo, uprawa lnu; 775 mk.

Mokrałąka, ob. *Mokre łąki.*

Mokranka, *Mokrjanka*, rz. w gub. mohylewskiej, wpada do Dniepru z prawej strony pod Starym Bychowem.

Mokrańszczyzna, wś, pow. żytomierski, nad ruczajem wpadającym do rz. Trościanicy z lew. brz., w 2 okr. polic., gm. Czerniachów, o 6 w. na płn.-zach. od Czerniachowa; podstawę gruntów tworzy gnejs i czerwony granit.

Mokrany 1.) *Stare*, wś i folw. nad rzeką Krzną, pow. konstantynowski, gm. Bohukały, paraf. Pratulin, poczta Terespol, okr. sąd. Janów, rozl. grun. włośc. mr. 280, dm. 20, ludn. 236, grun. folwarcznych mr. 780, własność szpitala ś. Karola Boromeusza w Biały. 2.) **M.**-*Nowe*, wś, rozl. mr. 552, dm. 25, ludn. 184. W 1827 r. M. stanowiły własność fund. eduk. i miały 44 dm., 283 mk. *Rz.*

Mokrany 1.) dwie wsie w pobliżu siebie i dobra, pow. słucki, nad kotliną rz. Morocz, przy ujściu do niej bezim. rzki. Stare M. mają osad 46, Nowe-M. os. 19. Dobra, dziedzictwo Wojniłłowiczów, razem z folwarkami Ciechowo i Urwiedź, 4244 dzies. ziemi dwors.; lasu i łąk obfitość, gleba urodzajna; propinacya, młyny, rezydencya. 2.) **M.**, wś, pow. nowogródzki, w 1719 r. własność Felicyana Rdułtowskiego, skarbnika mińskiego. 3.) **M.**, wś, pow. kobryński, w 2 okr. polic. dywińskim, gm. M., o 25 w. od Dywina, 50 w. od Kobrynia, a 260 od Grodna. Gmina liczy 1547 dusz. Dawniej była tu stacya pocztowa przy trakcie z Brześcia do Kijowa, o 52 w. od Brześcia. *A. Jel.* i *J. Krz.*

Mokratycze, wś, pow. żytomierski (Arch. J. Z. R., cz. VI, t. I, 117), prawdopodobnie dzisiejsza wieś *Mokrańszczyzna* (ob.).

Mokra wieś, dawniej *Mokra dąbrowa*, wś, pow. nowosądecki, par. rzym.-kat. w Podegrodziu, urz. poczt. i sądu powiat. (o 11·3 kil.) w Starym Sączu. Ma 328 mk. Więk. pos. niema; mniejsza pos. ma 423 mr. roli, 34 mr. łąk i ogr., 86 mr. past. i 187 mr. lasu. Szematyzm duchowny i skorowidz pocztowy uważają te wieś za przysiołek do Juraszowy. Wieś rozrzucona w dolinie Dunajca, 458 m. npm., w międzyrzeczu Słomki i Gostwickiego potoku, dopływów Dunajca z lewego brzegu, graniczy na płn. z Wolakami przys. Świrkli, na zach. ze Stroniem i Owiecką, na wsch. ze Świrklą i Gostwicą a na płd. z lasem Dąbrówkami, dzielącym ją od Juraszowy. Jestto stara osada; założona za Bolesława Wstydliwego, jako sołtystwo wymieniona w akcie erekcyjnym klasztoru klarysek w Starym Sączu (Morawski, Sądeczyzna, I, 149). Ponieważ oryginalny przywilej królowej Kingi zaginął, przeto w r. 1313 wystawiła Katarzyna, opatka tego klasztoru, dokument nowy, następującej osnowy: W imię pańskie amen. Czynom ludzkim, aby łakomstwo i złość ludzka nie szkodziły, wypada świadkami i pismem obieścić ją obecnym i przyszłym. Niechaj więc wiadomo będzie wszem, którzy oglądną treść niniejszego: że Augustyn i Bogusz, synowie Sieciecha, i Świętosław, syn Dobrosława, sołtystwo swe w Mokrej Dąbrowie za 6 grzywien groszów sprzedali Szymankowi, i odebrawszy tę ilość pieniędzy w obecności nas Katarzyny, opatki zakonnic sądeckich, wszelkich praw sołtystwu temu przysłużających zrzekając się, temuż Szymankowi na wieczną dzierżawę jemu i jego potomkom odstąpili, aby je posiadł tak, jak posiadał dziad ich zwan Goły i wymienieni ojcowie ich dzierżyli. Ponieważ zaś przywilej, który wspomniany Goły godną nadgrodą usług swych i nakładów pieniężnych od Najjaśniejszej szczęsnej pamięci pani Kingi otrzymał, Sieciecha braciom przy Starem mieście Podleszczu do schowania powierzony, wraz z klasztorem pogorzał, więc go wspomnianemu Szymankowi dać nie chcieli. My zaś za świadectwem słusznych mężów poznawszy, że istotnie tak było, za życzliwą chęcią wszystkich sióstr klasztoru naszego, zważając też wielokrotne wierne i pożyteczne usługi, które nam rzeczony Szymanek od wielu lat czynił i czyni, przywilej na to sołtystwo wydać postanowiliśmy, dochody nasze w tej mierze powtórnie porządkując, wieśniaków prawa i obowiązki znowu orzekając, a to w wyliczeniu w następujących słowach praw i powinności sołtysa Szymanka i potomków jego. Wszyscy osadnicy Mokrej Dąbrowy corocznie z każdego łanu reńskiego (rzemieńskiego—remensi) lub nowotarskiego mają nam płacić po 8 skojców, z którego czynszu szósta część Szymankowi przypada. Prócz tego wieśniacy (villani) będą nam orać raz jeden pod zasiew letni, powtóre w lipcu, po trzecie w październiku pod oziminy uprzężą, jaką sobie orać zwykli. Prócz tego z każdego obejścia (curia) wóz drzewa dostawić mają o św. Marcinie. Podarunkiem za prawa do swych majątków mają nam podać wieprza tłustego na Boże Narodzenie. Niechaj też będzie wiadomo, że wszyscy osadnicy tego dziedzictwa nie inaczej, tylko w swej wsi przez swego sołtysa Szymanka, za wyrokiem swych ławników, sądzonymi być mają. Do wszelkich zaś sądów wiejskich wysłannika naszego wezwać i z nim razem, przewodząc sądom wedle

prawa magdeburskiego, słusznie ma (sołtys) wyrokować wszystkie sprawy wielkie i małe, a od wszystkich spraw sądowych nam dwie części oddając, sobie i dziedzicom swym trzecią część zatrzyma. W pierwszym dniu sądu wielkiego, trzy razy do roku gajnego, t. j. w tydzień po św. Marcinie wysłannika naszego sołtys ma utrzymać, w drugie zaś dwa dni, t. j. na św. Agatę i trzeciego dnia po św. Janie Chrzcicielu, wieśniacy potrzeb dostarczą. W orzeczeniu wyroków na gardło, na męki lub potępienie zbrodniarzy w wysłuchaniu naszych żądań, mają się zastosować do innych naszych wsi, jako to: Biegonic i Barcic. Ma zaś ten Szymanko łan wolny zbożowy tegoż sołtystwa; z jednej strony styka się z wsią, z drugiej z drogą wiodącą do Stronia, z innej dosięga kopców strońskich, lewy zaś bok nie dochodzi strumyków, z których jeden ze wsi płynie a drugi Turkel zwan, a oba wraz spływają. A na tym łanie wolno mu utrzymać i osadzić karczmę. Gdyby zaś kto wspomnianego Szymanka sołtysa lub kogokolwiek z jego rodziny chciał prawować, ma ich pozywać przed sąd nasz pismem naszego sędziego, jego pieczęcią opieczętowanem, a stanąwszy powodem swym według prawa swego magdeburskiego odpowiadać będą. Inaczej pozywani nie są obowiązani ani stawać, ani odpowiadać. To sołtystwo, bez ubliżenia prawu naszemu, może sobie przedać, zamienić lub jakkolwiek pozbyć. Żeby zaś później z łakomstwa (ktokolwiek), albo ogień zawistny, użyczonej zgody i dzieła łaski naszej zniszczyć nie zdołał, lak ten przyciśnięciem pieczęci naszej i pieczęci wielebnych pań, najdroższych sióstr naszych, stwierdzić postanowiliśmy. Działo się w Sączu r. p. 1313, w miesiącu październiku i t. d. Ciężary wymienione w tym dyplomie (Morawski, Sądeczyzna, I, 209) ponosili mieszkańcy na korzyść klasztoru starosądeckiego aż do r. 1786, poczem obszar wiek. pos. został przez cesarza Józefa II wcielonym do funduszu religijnego i rozparcelowany między kilku protestanckich niemieckich osadników, którzy utworzyli kolonią niemiecką Wolaki. Wymieniony w dyplomie potok Turkel jest prawdopodobnie Słomką, spływającą się z Łukowicą, albo dopływem Gostwickiego potoku. Wspomniana droga do Stronia, na północny-wschód od M.-wsi, istnieje dotychczas i jest główną i jedyną komunikacyą między Stroniem i Gostwicą. *Mac.*

Mokrasy, ob. *Klonowa* 1).

Mokre 1.) wś, pow. radzymiński, gm. i par. Radzymin. W 1827 r. 10 dm., 95 mk.; obecnie ma 156 mk., 434 mr. ziemi dwors. i 52 mr. włośc. 2.) **M.**-*Polskie*, kol., pow. gostyński, gm. Duninów, par. Gostynin. Ma 10 dm., 151 mk., gruntu żytniego 177 mr. 3) **M.**-*Niemieckie*, kol., pow. gostyński, gm. Duninów, par. Gostynin. Ma 15 dm., 152 mk., gruntu mr. 228. Szkoła elementarna ewangielicka. 4.) **M.**, wś, pow. słupecki, gm. i par. Grodziec, odl. 32 w. od Słupcy, ob. *Junno*. Wspomina tę wieś Lib. Ben. Łask. (I, 279). 5.) **M.**, folw. nad jez. Głogowskim, pow. słupecki, gm. i par. Kazimierz, odl. od Słupcy w. 22, dm. 2, mk. 35. 6.) **M.**, wś i os. karcz., pow. wieluński, gm. Mierzyce, par. Siemkowice, odl. od Wielunia 19 w. Wś M. wchodziła w skład dóbr *Krzeczów* (ob.). 7.) **M.** i M.-*Orzęgów*, dwie wsie, pow. wieluński, gm. i par. Siemkowice, odl. od Wielunia 19 w., mają obie 28 dm., 212 mk. W 1827 r. M. 9 dm., 79 mk., i M.-Orzęgów 13 dm., 117 mk. Wtedy M. leżało w pow. wieluńskim a M.-Orzęgów w pow. radomskim. 8.) **M.**, folw., pow. wieluński, gm. i par. Siemkowice, odl. od Wielunia w. 21; dm. 1, mk. 7. 9.) **M.** al. *Włochyniec*, folw., pow. sieradzki, gm. Bogumiłów, par. Sieradz; odl. od Sieradza $6^1/_2$ w., ma 1 dm., 6 mk., 384 mr. Wchodził w skład dóbr Dąbrowa Sieradzka (t. I, 934). 10.) **M.**, os. karcz., pow. sieradzki, gm. Wojsławice, par. Męka, odl. od Sieradza w. $6^1/_2$; dm. 1, mk. 9. 11.) **M.**, os., pow. konecki, gm. Pijanów, par. Mnin, odl. 26 w. od Końskich, ma 5 dm., 51 mk., 35 mr. włośc. i 9 mr. dwors. Młyn wodny. 12.) **M.**-*Góry*, ob. *Góry Mokre*, pow. konecki. Wspomina Mokre i Suche Góry Lib. Ben. Łaskiego, pierwsze w par. Przedbórz, drugie w par. Policko (t. I, 556 i 616). 13.) **M.**, pow. stopnicki, gm. Oględów, par. Koniemłoty. 14) **M.** i M.-*Rzędowskie*, pow. stopnicki, gm. i par. Kurozwęki. W 1827 r. M. 8 dm., 25 mk., i M.-Rzędowskie, własn. fund. edukacyj., 6 dm., 15 mk. M. wchodziło w skład dóbr Kurozwęki. 15.) **M.**, wś i folw., pow. zamojski, gm. Mokre, par. Zamość, odl. 5 w. od Zamościa, w stronie południowej. Leży pomiędzy rz. Topornicą a traktem bitym Zawichost—Uściług, w odl. 2 w. od tegoż. Posiada urząd gminny z kasą pożyczk.-wkładową dla włośc.; dm. dwors. 5, os. włośc. 46, przestrzeni 852 mr., t. j. ziemi ornej 432 i łąk 420 mr., ludności liczy: katol. 368, prawosł. 87, razem 455 mk. W 1827 r. było 47 dm., 288 mk. Gleba urodzajna, przeważnie czarnoziem, brak lasu. Folw. M. wraz z folw. Niedzieliska, Kąty, Płoskie, Wielącza, Wieprzec, Wólka Wieprzecka, Zawada, Zarzecze i Lipsko, stanowią dobra ord. zamojskiej Białowola, zawierające przestrz. 24499 mr., z których pola ornego 5029, łąk 1169 i lasu 18301 mr. Gm. M. należy do sądu gm. okr. II w Zdanowie, st. poczt. Zamość, zajmuje przestrzeni 22230 mr., t. j. ziemi ornej 13158, łąk 5302, nieuż. 1366, pod zabud. 470, rz. i błota 20, pod lasami ord. zamojsk. 1914 mr.; ma

1 kościół murow. w Wielączy, 1 cerkiew prawosł. w Lipsku, 2 szkółki początkowe w tychże wsiach i 1 młyn wodny w Wieprzcu. Fabryk nieposiada; ludność prócz rolnictwa, co stanowi główne zajęcie, najliczniej trudni się wyrobem płótna, potem koszałek, kobieli i wozów. W skład gm. M. wchodzą wsie: Białowola, Kąty, Lipsko, Mokre, Niedzieliska, Płoskie, Wieprzec, Wólka Wieprzecka, Wielącza, Zawada, Zarzecze i Zawodne. Ogólna ludność wynosi 5453 mk., w tem katol. męż. 1847, kob. 1911, prawosł. męż. 765, kob. 856 i żyd. męż. 36, kob. 38. 16.) **M.**-*Gubale*, folw., pow. zamojski, gm. Mokre, par. Zamość. 17.) **M.**-*Lipie* al. *Mokrelipie*, wś i folw. nad rz. Pór, w zach. stronie pow. zamojskiego, gm. Sułów, par. katol. Mokrelipie, rus. Rodecznica, odl. od Zamościa w. 28, od zarz. gm. w. 6. Podług ksiąg poborowych M. dzieli się na nomenklatury: M., wś, os. 25, obszaru 516 mr., M. lit. A., proboszczowskie, os. 21, przestrz. 99 mr. i M. lit. B., po proboszcz., os. 5, posiad. 14 mr. Ludności ma 313 dusz, w tej liczbie 5 prawosł. i 6 żyd. W 1827 r. było tu 28 dm., 120 mk. Gleba urodzajna, czarnoziem i popielatka; włościanie zamożni, łąki obfite, lasu niewiele, powszechnem jest sadownictwo, lecz na małą skalę i przeważnie śliwczane. Folw. M., dm. 5, należy do dóbr ord. zamojskiej Bodaczów (ob.), Gaj gruszczański. Obecny kościół paraf. murowany, pod wezw. Znalezienia św. Krzyża, wzniesiony w r. 1403 przez Mikołaja z Latyczyna, w ciągu 50-u lat, mianowicie w 1547—1597 r., służył, jak wiele innych w tej okolicy, za zbór kalwiński, poczem przywrócony został katolikom przez Jerzego Zamoyskiego, bisk. chełmskiego. Po przerobieniu dopełnił konsekracyi w r. 1671 ks. Mikołaj Świrski, bisk. sufrag. chełmski. M. par., dek. zamojski (dawniej tarnogródzki), 5502 dusz. *Br. Ch.*, *T. Żuk.*

Mokre 1.) *Mokroje*, wś cerkiewna, pow. bychowski, gm. horodecka, 121 dm., 667 mk., z których 1 zajmuje się bednarstwem. 2.) **M.**, futor szlach., pow. oszmiański, w 1 okr. polic., o 10 w. od Oszmiany, 1 dm., 15 mk. katol. 3.) **M.**, wś, pow. prużański, własność Kossów. 4.) **M.**, wś, pow. prużański, własność Zienkowiczów; włościanie wnieśli 4300 rs. wykupu za ziemię. *J. Krz.*

Mokre 1.) wś, pow. nowograd-wołyński, gm. żołobeńska, 156 dusz włościan, 572 dz. ziemi włośc., 815 dzies. ziemi dwors.; gorzelnia, w ostatnich latach nieczynna. Należała niegdyś do dóbr berezdowskich ks. Jabłonowskich, obecnie własność Wroczyńskich. 2.) **M.**, wś, pow. dubieński, na mocy tranzakcyi kolbuszowskiej odstąpiona w 1753 r. przez Sanguszkę Lubomirskiemu. 3.) **M.**, błoto we wsi Zahalce, pow. kijowski. 4.) **M.**, osada szlachecka, pow. rowieński, należy do dóbr Hubków (ob.). 5.) **M.** al. *Mokrzec*, wś, pow. zasławski, u źródeł rz. Gniłego Rowu, na płn.-zach. od m. powiat.; ob. Pamiat. Kij. Arch. Kom., t. IV, cz. 2, 200, 209. *L. R.* i *J. Krz.*

Mokre 1.) przysiołek do Rudołowic, pow. jarosławski, składa się z leśniczówki i kilku zagród, położonych przy gościńcu z Jarosławia (11·3 kil.) na płd., w miejscu podmokłem, pokrytem w części sosnowym lasem, a w części obróconem na pastwiska; graniczy na północ z Pawłosiowem (1·5 kil.), na płd. z Rudołowicami (3 kil.), a na wsch. z Jankowicami (1 kil. linii powietrz.). 2.) **M.**, wś, pow. pilzneński, leży przy drodze z Zassowa (0·3 kil.) do Nagoszyna, w równinie nadwiślańskiej, 218 m. npm., należy do sądu pow., par. rzym.-kat. i urz. poczt. w Zassowie i ma 696 mk. rzym.-kat. Pos. więk. Schüllera i Spółki ma zaledwie 23 mr. roli, reszta rozparcelowana i sprzedana włościanom. Pos. mniej.: 818 mr. roli, 70 mr. łąk i ogr. i 82 mr. lasu. M. graniczy na płn. z Dąbrówką, na wsch. z Nagoszynem, płd. z Wiewiórką a zach. z Zassowem. 3.) **M.**, wś, pow. sanocki, w okolicy górskiej i lesistej, na lewym brzegu Osławicy, 423 m. npm., u ujścia do tej rzeki potoku Brońca, wytryskającego z lesistych wzgórz, otaczających wieś od zach. a dochodzących do 541 m. wzniesienia. Tutaj znajduje się parowy tartak i stacya kolei węgiersko-galicyjskiej z Przemyśla do Łupkowa, odl od Przemyśla o 115, a od Łupkowa o 31 kil. M. należy do sądu powiat. w Bukowsku, par. rzym.-kat. w Porażu a gr.-kat. w Morochowie, odl. od Sanoka o 18·9 kil., ma 491 mk., z których 17 na obszarze więk. posiadłości. Podług wyznania 484 gr.-kat. a 7 rzym.-kat. Posiadłość więk. Antoniego Lisowieckiego ma 29 mr. roli i 584 mr. lasu; pos. mniej. 576 mr. roli, 93 mr. łąk, 66 mr. past. i nieuż. i 96 mr. lasu. Gleba zimna, kamienista i owsiana, lasy przeważnie szpilkowe. Na płn. styka się M. z Morochowem, na płd. z Wysoczanami, a na wsch. z Czaszynem. 4.) **M.**, gajówka na obszarze dwors. Rzyczek, pow. Rawa Ruska. *Mac.*

Mokre 1.) al. *Mokro*, os. ogrodnicza, pow. bydgoski, 1 dm., 5 mk. ewang. Poczta, gośc. i tel. w Koronowie, st. kol. żel. w Kotomierzu. 2.) **M.**, wś, pow. mogilnicki, 11 dm., 88 mk., 78 ew., 10 kat.; 28 analf. Poczta i tel. w Dąbrowie, gośc. na miejscu, st. kol. żel. w Mogilnie o 13 kil. 2.) **M.**, niem. *Wilhelmssee*, dom., 900 mr. rozl., 5 dm., 74 mk., 45 ew., 29 kat.; 38 analf. *M. St.*

Mokre 1.) niem. *Mucker-See*, jezioro, pow. ządzborski (ob. Weiss, Preuss.-Littauen u. Masuren, II, 66). Przyjmuje w siebie Krutyńską strugę (ob.) i rzeczkę Kerwik al. Kurwit, łączącą je z jeziorem tejże nazwy. Jezioro M.

leży na granicy pow. ządzborskiego, jańsborskiego i szczycieńskiego. 2.) **M.**, jezioro, nazwa dawana niekiedy jezioru Śniardwy (Spirding-See). *Br. Ch.*

Mokre 1.) *Stare*, niem. *Alt-Mocker*, dok. *Muckeraw*, wś, pow. toruński, st. poczt. Toruń, paraf. katol. i ewang. Toruń, szkoła katol. w miejscu, do niej uczęszczają i dzieci z Katarzynki (89 dz. w 1866 r.). Odl. od Torunia $^1/_4$ mili. Zawiera 3531·04 mr. obszaru, 275 bud., 158 dm., 1471 mk., 607 kat., 859 ewang. Tutejszy okr. urz. stanu cywil. miał 7041 dusz (1880 r.). W 1882 r. urodziło się 496 dzieci, umarło 257 osób, zawarto 78 małż. Około r. 1831 było tu 108 dymów, 112 innych bud. i 924 mk., 560 kat., 364 ew. Dalej liczono wtedy 78 koni, 2 źrebce, 6 wołów, 167 krów, 11 jałowic, 13 świń. Wieś ta dzieli się według Wernicke'go na Małe i Wielkie Mokre. Pierwotnie była tu tylko osada należąca do Torunia. Podział gruntów między mieszczan Torunia nastąpił 1319 r. W 1358 r. zowią akta toruńskie tutejszych włościan concives. W XIV w. odbywały się tu co 4 tygodnie sądy. R. 1455 spalili Krzyżacy tę wieś (ob. Script. rer. Pruss., III, 689). R. 1762 ustanowił magistrat toruński, że bez jego wiedzy nie wolno w M. nikomu sprzedawać gruntu swego. Jeszcze r. 1772 uważano M. jako przedmieście toruńskie (ob. Wernicke: Besch. d. Stadt, Thorn, str. 234—37). 2.) **M.**-*Nowe*, niem. *Neu-Mocker*, wś, według dyec. szematyzmu folw., $^3/_4$ mili od Torunia, st. p. Stare Mokre, ma szkołę ewang. 3.) **M.**-*Nowe*, niem. *Neu-Mocker*, A. B. i C., trzy kolonie, stanowiące jedną wieś, pow. toruński, st. p. Stare Mokre. Wszystkie te osady wzięły swą nazwę od płynącej obok lub przez nie strugi Mokrej. 4.) **M.**, niem. *Mocker*, folw. do Wrzos (Schoenwalde) należący, pow. toruński, st. p., par. katol. i ewang. Toruń, szkoła Wrzosy, 4 bud., 2 dm., 33 mk. (1868 r.), 11 kat., 22 ew.; odl. od Torunia $^1/_2$ mili. 5.) **M.**, niem. *Mockrau*, dok. z r. 1273 *Mochle* (ob. Script. rer. Pruss., I, str. 689), r. 1330 *Mucker*, wś ze st. p. i tel., pow. chojnicki, $^3/_4$ mili od Czerska, gdzie jest parafia katol. i urząd stanu cywil. Kościół paraf. ewang. i szkoła, do której uczęszczają i katol. dzieci, w miejscu. Obszar wsi wynosi 2441 mr. M. ma 53 bud., 24 dm., 293 mk. (1868 r.), 179 kat., 114 ew. Według taryfy poborowej z r. 1717, na symplę wyrachowanej, płaciła ta wieś z części Czarnowskiego 12 groszy. R. 1330 nadaje Dytryk v. Lichtenhain, komtur tucholski, M. uczciwemu Janowi i jego prawym spadkobiercom. Granicę tworzą struga Niechwarz, wsie Czersk i Malachin, Gitkow las (Cisowy las?), błoto Jezioro zwane i Segedanko (Degredankowe?). Za krowy i świnie, które dawali w ziemi pomorskiej, będą płacili grzywnę jedną zwyczajnej monety co rok na św. Marcin. Będą nam także służyli z końmi i z zbroją według zwyczaju, kiedy, jak często i gdzie im od braci naszych będzie nakazano. Winni dalej płacić bisk. dziesięcinę jak inni ludzie; barcie także im się należyć mają. Świadkowie: Werner, braciszek konwentu tucholskiego, Jan, sędzia w Świeciu, Wangeriss, sędzia zaborski, Albrecht Nucet, Bertold von Brunsk i Maciej, sędzia tczewski (ob. Odpisy Dregera w Pelplinie, str. 110 i Codex Belnensis, str. 64). W M. jest kaplica (ad s. Josephum). Tutejsze bractwo św. Józefa zostało założone 14 wrześ. 1788 r.; statuty zostały potwierdzone 25 lut. 1852 r. W wizytacyi Trochowskiego z r. 1766 czytamy: Jest kaplica we wsi M., odłączona od dworu, w której odprawia się msza św. za indultem papieża Klemensa XII, wystawionym dla Mikołaja Pawłowskiego (jestto ten sam sędzia człuchowski, który wybudował kaplicę w Odrach, ob. Fankidejski: Utracone kościoły i kaplice, str. 317). Według taryfy poborowej z r. 1648, gdzie uchwalono podwójny pobór od włóki (duas agrarias) płacił Jerzy Mokierski od 7 $^1/_3$ włók folwarcznych i 2 ogrodów 8 flor. 1 gr.; pani Tokarska 3 flor. 10 gr. Podług taryfy na symplę z r. 1717 płaciło M. z części Czarnowskiego 12 gr. (ob. Codex Belnensis). 6.) **M.**, niem. *Mockrau* al. *Mokrau*, dok. *Mocker*, *Mokraw*, *Mockeraw*, *Mucker*, wieś z kośc. paraf. katol. i szkołą katol., pow. grudziądzki, st. p. Grudziądz $^1/_4$ mili odl.; ma 2680·44 mr. obszaru. W 1868 r. było tu 68 bud., 35 dm., 379 mk., 79 katol., 300 ewang. Przy tutejszym kościele pod wezw. Niepok. Pocz. N. Maryi Panny jest bractwo trzeźwości, założone d. 3 list. 1856 r. Do parafii, należącej do dekanatu łasińskiego, są przyłączone następujące wsie i osady: Mokre, Zakurzewo (2), Białochowo Wielkie i Małe (171 i 26 dusz), Sapoty (31), Malinkowo (6), Lisiekąty (6), Łysakowo (16), Kłódka (24), Dusocin (38), Zaroślе (83), Walddorf (70), Bingsdorf (5), Herminsdorf (12). Do filial. kościoła w Wołczu, tytułu św. Jana Chrzciciela, zbudowanego r. 1737, należą Wielki i Mały Wołcz (92), Bundewiese (30) i Russenau (27). Do tutejszej szkoły katol. uczęszczają katol. dzieci z Mokrego, Zakurzewa, Walddorfu, Ringsdorfu, Dusocina, Zarośla, Lisichkątów, z W. i M. Białochowa, Sapot i Malinkowa (50 dz. 1867 r.). Nauczyciel jest zarazem organistą. Ewang. szkoły są w Wielkim Wołczu, Bundewiese, Russenau i Lisichkątach. W 1867 r. cała parafia miała 673 dusz, między tymi 417 komunikantów; w 1884 r. zaś 748 dusz. Parafia tutejsza utraciła w ciągu czasu dwie kaplice: w Białochowie (ob.) i w Mokrem. Tutejszy okr. urz. stanu cywil. liczył 1880 r. 802

dusz. W 1882 r. urodziło się 36 dzieci, umarło 18 osób, zawarto 11 małżeństw. M. jest jedną z najstarszych osad pow. grudziądzkiego. Ponieważ pierwotny list nadawczy zaginął, dla tego odnawia go komtur grudziądzki, Sieghard v. Schwarzburg. Nowe pomiary wykazały wówczas 1 ½ włóki nadwyżki nad 30, na których ta wieś została osadzoną, a od których posiedziciele płacili grzywnę do zamku grudziądzkiego. Celem powiększenia tego czynszu, nadaje komtur tej wsi owe 1½ wł., Ubiscar zwane, prócz tego 7 włók na moczarach (wzdłuż Osy) in nostris palustribus; za to mają płacić na przyszłość 15 skojców chełm. monety od włóki na św. Marcin do zamku naszego w Grudziądzu. Karczmarz będzie także tam płacił rocznie 2 grzywny. Sołtys zaś, posiadający 5½ włók wolnych, jest zobowiązany służyć nam na własnym koniu i w własnej zbroi, jednak kosztem naszych braci, na każde zawezwanie. Tenże będzie sądził w mniejszych i większych sprawach, ale z wiedzą braci naszych (cum consilio fratrum atque scitu); 2 denary kar winien nam oddawać, trzeci on sam będzie pobierał. Proboszcz ma posiadać 6 wolnych włók; ale od włók na moczarach leżących i od tych, które Ubischar zowią, będzie tak proboszcz jako i sołtys płacił czynsz. Ludzie w M. mieszkający mają wolne pastwisko w naszej puszczy, przytykającej do granic wsi („in nostra borrica“), ale zabraniamy im raz na zawsze zbierania żołędzi. Mają także wolne drzewo budulcowe i na opał w naszych borach, dla własnej potrzeby, nie na sprzedaż. Nadajemy im także wolne rybołóstwo dla własnego stołu, nie zaś na sprzedaż w Osie od jej wpływu do Wisły aż do mostu, przez który prowadzi droga do Kwidzyna, ale tylko małemi narzędziami; jazu nie wolno im urządzać. Granice: „Prima paries est in casu Ossae ascendendo usque ad pontem circa villam Sakerow (Zakurzewo) dictam, a ponte ascendendo ad fossulam, Swalh dictam (dziś po niem. Springmühl), in fossula ascendendo et ulterius ab eodem rivulo stratam terrae usque in villam Mockere, viam descendendo donec ad putridum pontem et dein usque ad locum, ubi limitatio ista est inchoata. Datum Grudencz anno dom. 1324 in die S. Clementis“ (ob. Froelich: Gesch. des Kr. Graudenz, str. 217—218). Potem brak wiadomości o M., tylko w dok. z 1336 r. wspomniany kanonik Jan z Mockir w Kwidzynie, może dawniejszy tutejszy proboszcz, a r. 1382 Jan z Mocker, radny miasta w Grudziądzu, może przedtem sołtys tutejszy. Po bitwie pod Grunwaldem szacowało M. poniesione szkody na 240 grzywien, ale zakon dał wynagrodzenia tylko 100 grzywien. Rejestra czynszowe zamku grudziądzkiego z r. 1438 wykazują dalej, że wówczas było we wsi osadzonych tylko 20 włók i karczma, że sołtys posiadał 4 wł. i że tak on jako i proboszcz płacili od nadwyżki czynsz według przywileju. Księgi sądu grudziądzkiego z r. 1505 wspominają jako właściciela karczmy w M. Stefana Króla; dalej dowiadujemy się z nich, że r. 1483 zostało sołectwo sprzedane za 70 grzywien lżejszej monety, r. 1500 zaś ogród za 30 grzywien lżejszej monety, a r. 1505 karczma za 20. R. 1603 d. 22 grud. potwierdza Zygmunt III przywilej krzyżacki, a Władysław IV wystawił mieszczaninowi grudziądzkiemu Floryanowi Buszwaldt d. 29 czerw. 1636 r. nowy list nadawczy na wolne sołectwo, zawierające 5½ wł. Oprócz wolnego rybołóstwa i drzewa dołączył król prawo warzenia piwa i pędzenia gorzałki dla własnej potrzeby. Wizytacya Strzesza z r. 1667 donosi dalej, że w sierpniu r. 1628 Gustaw Adolf zniszczył część wsi wraz z kościołem, który od r. 1548—72 znajdował się w ręku innowierców, dopiero około r. 1620 został znów wydany katolikom, co parafia zawdzięcza prob. grudziądzkiemu Kobylińskiemu. Pod koniec XVI w. kościół stał całkiem pusty. Z wizyty wynika, że kościół stał na mokrym gruncie nad Osą, niedaleko Wisły, w żyznej dolinie, okolonej pagórkami i był w pruski mur budowany. Na przednim szczycie można było jeszcze w murze widzieć dwa na krzyż złożone miecze. Wieża była zrujnowana, sterczały tylko mury kościelne; wnętrze zaczęto reparować r. 1650, bo napis na kazalnicy powiada, że ją postawili włościanie z Zakurzewa. Jeden z konfesyonałów jest zrobiony r. 1684; z tego samego czasu pochodzą dwie herbami szlacheckimi ozdobione ławy z poręczami. Szkoła, dawniej tu istniejąca, spaliła się r. 1654. Do odnowienia kościoła przyczynił się mianowicie tutejszy prob., później dziekan w Radzynie, Tomasz Poniatowski i Jan Potrykowski, proboszcz kapituły chełmińskiej. W kościele znajdowały się 3 ołtarze; patronem był król; parafia należała wtedy do dekanatu grudziądzkiego. Proboszczem był wówczas Ignacy Jerzy Relikowski. Dzierżawca włók plebańskich Hertmannus Polcze, luter, płacił 300 flor., 2 skopy i pruską miarę (vas) masła. Mesznego pobierał prob. z Mokrego od każdej obsadzonej włóki 1 korzec żyta i tyleż owsa; od karczmarza po ½ korca, tak samo z Zakurzewa. Wieś Dusocin dawała przedtem 30 korcy żyta i owsa, lecz wówczas była spustoszona i tylko sołtys płacił od osadzonych włók 3 korce żyta i tyleż owsa. Prócz tego płacili wszyscy chałupnicy włącznie z innowiercami „pro strena“ 8 gr. i za karteczki po 1 gr. Względem szlachty panował tu od dawna zwyczaj, że kto sobie wystawił dwór, płacił 1 korzec żyta i tyleż owsa. Więc dwór

w Białochowie, gdzie siedzieli Białochowscy, płacił tylko 1 korz. żyta i 1 korz. owsa, choć do ich posiadłości przyłączone były i inne. Dwór Zofii Borowskiej, posiadającej część Białochowa i Białochówka, dawał dawniej po 4 korce żyta i owsa, obecnie po 3. Dwór w Kłódce, posiadłości Jana Bagniewskiego, daje 2 kor. żyta i tyleż owsa. Dwór w Sapotach, posiadłości Białochowskich, był wówczas pusty, dawniej dawał 6 kor. żyta i tyleż owsa; r. 1651 posiadał go Andrzej Piwnicki. Od ślubów i chrztów płacili i lutrzy zwykłą taksę. Proboszcz posiadał prócz tego łąki, pastwiska i wolne rybołóstwo w Osie, także wolne drzewo w borach starościńskich. Komunikantów było 383; z Prus Książęcych nadto 158. W M. było 6 włościan luterskich, tyleż w Zakurzewie; prócz tego po kilku po dworach. Szpital został około r. 1647 na nowo odbudowany; posiadał kawał piaszczystej ziemi i ogród warzywny, oprócz tego procenta od 60 flor. kapitału, rocznie 3 flor. W szpitalu mieszkało 4 ubogich. Lustracya dóbr zamku rogozińskiego z r. 1664, a więc wkrótce po wojnie szwedzkiej spisana, opiewa, że sołtys w M. nazywał się Jakub Koll, któremu d. 25 kwiet. 1662 r. król Jan Kazimierz potwierdził stary przywilej; we wsi osadzono niedawno trzech nowych gburów, byli nimi Held, siedzący na 1 wł., który płacił 40 flor., dalej Adam Balzer i Pommerenke, każdy płacił od 3 włók po 60 flor. Wszyscy trzej mieli prawo holenderskie, t. j. wolność wszelką co do wyznania i zarządu. Karczma zamkowa, założona r. 1639 nad Osą, już wtedy nie istniała. Według taryfy poborowej z r. 1682, na symplę wyrachowanej, płaciło M. 3 flor. 3 gr. R. 1706 d. 16 stycz. zeznaje sołtys tutejszy Jan Rennwand, wraz z innymi sołtysami i ławnikami, że od początku r. 1705 aż do 11 paźdz. wsie starostwa grudziądzkiego musiały dostarczyć marszałkowi wojska konfederackiego hyberny 11582 tynfów i 12 gr., innym oficerom, podporucznikowi hr. Truhzie, wojewodzie i generałowi kijowskiemu i jego dragonom, dalej przywódzcy Tatarów Korsukowi, prócz podwód, prowiantu, piwa, zboża i 4791 funtów chleba, jeszcze 29668 tynfów, z których na M. samo przypadło 1237 tynfów. Z wizyt. Potockiego z r. 1706 dowiadujemy się, że w roku tym było 250 komunikantów, że dzierżawcą plebanki był Jerzy Grocholski, który płacił 500 flor., dzierżawa miała trwać lat 18. Zabobony w parafii nie były rozpowszechnione, ale za to herezya (quae totam fere replevit parochiam). W lustracyi z r. 1765 czytamy, że wówczas prawem dzierżawy, mającej trwać 40 lat, posiadali 21 włók i 15 mr. we wsi Godfryd Drawer, Godfryd i Michał Labs, Jerzy Zick, Jan Ratzlaw, Jerzy Pawlitz, Jakub Brichel, Jerzy Bursch, Jakub Malke, Godfryd Walkenberg i Jakub Meller, którzy płacili rocznie 503 flor. i 15 gr. czynszu. Przywilej ten nadał im był starosta Jerzy Mniszek d. 7 wrześ. 1748 r., a d. 23 tegoż miesiąca potwierdził go król August III. Karczma nad Osą była wydzierżawioną przez starościnę Dorotę Keyserling na 30 lat, za rocznym czynszem, wynoszącym 30 flor. Sołectwo posiadał od r. 1699 Jan Krüger na mocy przywileju, wystawionego mu przez starostę Marcina Borowskiego. Do sołectwa należało 5 wł., z których kwarta wynosiła 15 flor. Po okupacyi pruskiej odbywały się tu często rewie wojskowe. Królowie pruscy wtedy tu nieraz przebywali, tak: Fryderyk W. (dwa razy), Fryderyk Wilhelm II (1789 i 1791) i Fryderyk W. III z małżonką swoją Luizą trzy razy (1800, 1802 i 1804). Na ich przyjęcie został tu na sołectwie wystawiony osobny budynek jednopiętrowy pod słomą, 136 stóp długi, 36 stóp szeroki i 10 stóp wysoki, za 2000 tal. Niedaleko od niego stała kuchnia, a nad jez. Białochowskiem sklep lodowy. Później ustały te rewie pod M., okolica tutejsza przyłączona została do księstwa warszawskiego. W 1816 r. rozebrano ów budynek i wzniesiono z pozostałego materyału szkołę. R. 1830 zawierało M. wolne sołectwo, karczmę, młyn, 2 domy szkólne, probostwo i 11 gburskich posiadłości na prawie emfiteutycznem. R. 1833 wydał rząd 1912 mr. i 795 prętów kwadr. dotychczasowym czynszownikom na własność, za czynszem wynoszącym 175 tal. 25 sbr. i z obowiązkiem stawiania podwód przy budowaniu młyna i śluzy w Kłódce, jako i przy sypaniu tam pod młynem w Kłódce. Obowiązek ten zamieniono na rentę wynoszącą 4 tal. 25 sbr. 6 fen., która się amortyzuje. Prawo drzewa wolnego, przysługujące sołectwu, odkupił rząd r. 1866, zapłaciwszy za nie 400 tal. Według topografii Goldbecka z r. 1789 liczyło M. 24 dymów (ob. Fröhlich: Gesch. des Kr. Graudenz, str. 216—221). *Kś. Fr.*

Mąkre łąki al. *Mokra łąka*, niem. *Mokralonka, Nassewiese*, wyb. do Lapalic należące, pow. kartuski.

Mokrec 1.) wś nad rzką Nieżatką, pow. nowogródzki, w 1 okr. polic. niechniewickim, gm. Wsielub, 9 osad; miejscowość falista, dość leśna, grunta dobre. 2.) **M.**, wś i folw., pow. rzeczycki, przy drodze z Horodyszcza do Siewki, w 1 okr. polic. brahińskim; wieś ma 17 osad; odludne, nizinne Polesie. *A. Jel.*

Mokrec 1.) wieś cerkiewna, pow. włodzimierski, na płn.-wsch. od m. powiat.; ob. Arch. J. Z. R., cz. VI, t. 1, 65. 2.) **M.**, uroczysko, pow. kijowski, pomiędzy m. Dymerem a siołem Demidowem. 3.) **M.**, ob. *Mokre.* 4.) **M.**, pow. radomyski, ob. *Złodziejówka*. *J. Krz.*

Mokrec, potok, wypływa w płn.-wschodniej stronie obszaru Petrowca wyżniego, w pow. storożynieckim; płynie na południe przez las Arszowiec parowem leśnym, i uchodzi do Małego Seretu z prawego brzegu. Długość biegu 5 kil. *Br. G.*

Mokreń, część Sokołówki, pow. kosowski.

Mokroć, wś nad rz. Łanią, pow. mozyrski, w 4 okr. polic. lemińskim, gm. Łachwa, przy drodze z Łachwy do Lenina, ma cerkiew, 51 osad pełnonadziałowych; miejscowość całkiem odludna, nizinna, poleska; łąk i ryb obfitość, grunta lekkie. *A. Jel.*

Mokrocin, ob. *Mokrotyn.*

Mokrolona, *Mokrełany* al. *Mokrołów*, 1534 *Deutsch-Lahn*, wś i folw., pow. wielkostrzelecki. Wś M. wspominana już w dokumentach z 1448 r. Położona na obfitych źródliskach, otrzymała od nich swą nazwę. Ma 13 gospodarzy, 5 pół łanowych gospod., 13 ogrodz., 29 komornik. Należy do nich 1109 mr. roli, 29 mr. ogrodu i 29 mr. łąki. Gleba gliniastopiaszczysta, spód wapienny. Szkoła katolicka, zbudowana z muru 1837 r., ma dwóch nauczycieli i 228 uczniów. Należą tu wsie Dziewkowice i Brzezina. Folw. M. należy do dóbr Wielkie Strzelce, ma 529 mr. obszaru. Jest tu zakład do sztucznej hodowli pstrągów i łososi. Do M. należy folw. Gruszki (Gruschken). *Br. Ch.*

Mokrołuh al. *Mokroluh*, węg. *Sar-Patak*, wś, hr. szaryskie (Węg.), kościół katol. paraf., 476 mk. Ob. *Makowica Zborowska.*

Mokrołów, ob. *Mokrolona.*

Mokronos 1.) wś, pow. krotoszyński. Posiada kościół par. kat., 28 dm., 237 mk., wszyscy kat., 63 analf. Poczta i tel. w Borzęciczkach o 5 kil., gośc. o 2 kil., st. kol. żel. w Koźminie o 7 kil. 2.) **M.**, dom., 2200 mr. rozl.; 5 dm., 136 mk.; należy do gm. Kromolice. Własność Modlibowskiego. M. był pierwotnem gniazdem Mokronowskich h. Bogorya; w XVI w. (około r. 1528) był własnością Słaboszewskich, a w XVII w. Przyjemskich. Kościół istniał już na początku XVI w. Pierwotnie drewn., spłonął w pierwszej połowie XVII w., wtedy wzniósł nowy drewn. ks. Kazimierz Mściszewski, ówczesny proboszcz; poświęcił ten nowy kościół ozdobny r. 1660 sufragan poznański ks. Maciej Kurski. Pomników z przeszłości w kościele nie masz, ale w księgach kościelnych przechował się dokument z r. 1720, charakteryzujący ówczesny wiek. Jest to odezwa biskupa poznańskiego, Krysztofa Szembeka, do duchowieństwa dyecezyi poznańskiej, zakazująca dręczenia niewiast, uważanych przez lud za czarownice. „Aż przenika słuchać, brzmi odezwa biskupia, jak wiele niewiast co rok bez fundamentu o czary i złoczyństwa bywa obwinionych, potem jako od sędziów niesłusznych, a częstokroć nie tylko na prawie ale i na piśmie zgoła nieznających się, w kontempt dekretów królewskich w Warszawie w poniedziałek po ś. Jakóbie apostole r. 1672 i nazajutrz po ś. Idzim 1673 r. na postpozycyą uchwaleniu środzkiemu, poznańskiego i kaliskiego województw 1670 i na wzgardę mandatu niegdy JO. książęcia JMci Prażmowskiego, arcybiskupa gniezn., częścią na pohańbienie juryzdykcyi kościelnej, bez wiadomości zwierzchności naszej, do której należy o takich rzeczach według kanonów i postanowienia królestwa dać swoje zdanie i rozsądzić. Owszem, z szczególnej suspicyi, zdawszy się tylko na próżną i niesłuszną prostego chłopa przysięgę, albo uczyniwszy, co się nie godzi, na wodzie próbę, sposobami nigdzie niepraktykowanemi, ani w prawach wyrażonemi, bywają traktowane, jako w beczki związawszy w tył ręce i oczy zawiązawszy, nie po ludzku wsadzone, potem jako na tortury wskazane i przez trzy dni rękami katowskiemi codzień po trzykroć razy męczone bywają i palone, po każdem morderstwie bez żadnego posiłku i dyskrecyi, jakoż znowu w też beczki podobnie związawszy w tył ręce i oczy wsadzone i tak wszelkim rodzajem utrapienia i niesłychanemi dolegliwości wymyślonych sposobami niszczone, naostatek okrutnie ogniem zamordowane bywają. Nadto jako wiele inszych przez wyciśnione z tych wywoływania, jakoby mieli być pomocnikami tegoż kryminału, wielki na sławie cierpi uszczerbek, zkąd idzie, że niezliczonym rozterkom i prześladowaniu podlegać muszą; przez co nie tylko chrześciańska miłość przeciwko bliźniemu gaśnie, nienawiści między żywymi górę biorą, ale też krew umarłych o zemstę do nieba woła. Aby tedy Pan Bóg za takie lekkomyślne postępki całego królestwa nie karał, przykazujemy wszem wobec i każdemu zosobna, tak sędziom świeckim, jako instygatorom i inszym którymkolwiek delatorom, pod wpadnieniem w klątwę i insze cenzury, aby się nie wdawali w takowe sądy bez wiadomości zwierzchności naszej. My albowiem, będąc pamiętni obligacyi i powinności naszej, do doświadczenia takich niecnót komisarzów naszych w świętej teologii, prawie i medyce biegłych ześlemy, aby doszli przyczyny i fundamentów obwinienia i inszej należytości, którzy co każe sprawiedliwość rozsądzą i jeżeli potrzeba tego będzie, sądowi świeckiemu, mądremu i roztropnemu, też sprawę na dalszy rozsądek podać będą mogli. Przeciwnie zaś sobie postępujący i teraźniejszemu dekretowi synodzkiemu nieposłuszni, nie tylko zwierzchności naszej karania nie ujdą, ale też na gniew boski sobie zasłużą i karę publiczną według wyrażonego reskryp-

tu Najjaśniejszego króla Jmci naszego Augusta szczęśliwie panującego Anno 1701 danego i w dyecezyi kujawskiej promulgowanego, przykazując wszystkim sądom miejskim pod utratą tysiąca czerwonych złotych, wiejskim zaś pod utratą życia, aby bez wiadomości zwierzchności naszej duchownej nie ważyli się sądzić spraw czarownic. O czem plebani często informować powinni parochianów swoich i będą pilni, aby się to między nimi nie wznawiało. W przypadku zaś przeciwnym niechaj do zwierzchności i sądu duchownego rekurs czynią. Na katechizmie także niechaj nauczają pospólstwo, jako się ma chronić wróżenia, próżnego podstrzegania i wszystkich zgoła najmniejszych zabobonów, aby za czasem do czarów nie przyszło. Rodzice, jeżeli najmniejszy znak tego występku po synach i córkach zobaczą, niechaj jako najprędzej karząc ich temu zachodzą, sami także rodzice dzieciom z siebie dobry niech dają przykład, nauczając ich nad wszystko miłości i bojaźni Boskiej i jako nic złego bez dopuszczenia boskiego przytrafić się nam nie może, i cokolwiek Pan Bóg dopuszczą, wszystko to czyni z ukarania grzechów, albo na doświadczenie cnoty cierpliwości. Do tego niech ich nie zaniedbywają informować, iż nie powinniśmy naszym ufać uczynkom, ale raczej zasługom Chrystusa Pana, intercesyi Przebłogosławionej Maryi Panny, wszystkich świętych i aniołów stróżów, ich protekcyi i obrony wzywając, na odegnanie i uchronienie czarów, rzeczy święconych, jako wody, ziela, paschału, palmy, relikwii świętych nabożnie zażywając. Jeżeliby sami rodzice zabobonom wierzyli i temi się bawili, osobliwie niewiasty w latach podeszłe, więc te plebani będą powinni strofować, a potem dziekanowi miejsca lub sądowi naszemu donieść, aby zawczasu złemu zapobieżono. Datum w Warszawie dnia 17 Junii A. D. 1720. Krzysztof Antoni Szembek, biskup poznański". Wyciąg ten z synodu poznańskiego, przełożony na język polski, przesłano prawdopodobnie po wszystkich kościołach dyecezyi poznańskiej. W parafii mokronoskiej znajduje się jeszcze na polu mały kościołek drewniany św. Rozalii, wystawiony podczas morowego powietrza r. 1710. M. par. dekanatu koźmińskiego, ma 2511 dusz (1873 r.). 3.) **M.**, dok. *Mokronoszy*, wś, pow. wągrowiecki, 39 dm., 376 mk., 28 ew., 348 kat.; 165 analf. We wsi folwark mający blisko 600 mr. rozl. Poczta i tel. w Wapnie o 4 kil., gośc. o 4 kil., st. kol. żel. w Nakle o 32 kil., paraf. Srebrna Górka. Ob. Lib. Benef. Łask. I, 139. *M. Št.*

Mokronos, 1254 r. *Mocronoz*, ob. *Niederhof*.

Mokrosęk, dok. *Mokrosang*, wś i folw., pow. radomski, gm. i par. Błotnica, odl. 16 w. od Radomia. Posiada ziemi dwor. 553 mr., włośc. 237 mr., 37 dm. i 213 mk.; obecnie folw. został rozparcelowany między częściowych nabywców. W 1827 r. 15dm., 80 mk. Wspomina tę wś Lib. Ben. Łask. (I, 676).

Mokrosz, młyn do wsi Jastrzygowice, pow. olesiński. M. młyn do Modlny należący, pow. lubliniecki.

Mokrosze, os. przy błocie Topielce, pow. wieluński, gm. Kurów, par. Chotów, odl. od Wielunia 7 w. (ob. *Kurów*).

Mokrotyn (dawniej *Mokrocin*, *Mokroczyn*), wś w pow. żółkiewskim, 5 kil. na płd.-zach. od sądu pow. i urz. poczt. w Żółkwi. Na zach. leżą Polany, na płn. Skwarzawa Nowa i Stara, na wsch. Macoszyn i Wiesenberg, na płd. Zarudce (w pow. lwowskim). Wody z przeważnej części obszaru zabiera pot. Świnia, płynąca wzdłuż granicy płn. od zach. na wsch. Z płd.-wsch. strony wsi płynie kilka strug małych na płd.-wsch. i podąża do Kulikówki. W środku obszaru leżą zabudowania wiejskie, na płn.-wsch. od nich przysiołek Tarnów (al. Tarnawa), a na płn. niem. kol. Mokrotyn. W zach. stronie leżą części wsi Horodyska i Udrzyki. W stronie płd. wznosi się najwyższe wzgórze do 355 m. Własn. więk. ma roli or. 13, łąk i ogr. 8, past. 3 mr.; własn. mn. roli or. 2495, łąk i ogr. 445, past. 377, lasu 14 mr. W r. 1880 było 1344 mk. w gm., 19 na obsz. dwors. a 157 w kol. niem. (między nimi 180 obrz. rz.-kat.). Par. rz.-kat. w Żółkwi, gr.-kat. w miejscu, dek. żółkiewski, dyec. przemyska. Do tej par. należą Polany i Majdan. Szkoła fil. we wsi. Dawniej była tu stara cerkiew drewn., w pięknem położeniu, na wzgórzu. Tę, jako grożącą zawaleniem, postanowiono usunąć a w miejsce jej nową wybudować. W r. 1874 ukończono już prawie budowę nowej, kiedy pożar zniszczył ją d. 30 kwietnia 1874 r. a równocześnie i starą stojącą jeszcze tuż obok. Następnie wystawiono małą kaplicę, w której się msza odprawia. Jest tu także kaplica mur. rz.-kat. i szkoła fil. Za czasów polskich należała wieś do dóbr koronnych, do dzierżawy mierzwickiej w ziemi lwowskiej. W lustracyi z r. 1662 (rkp. Ossol. № 2834, str. 102) czytamy: „Ta wieś na łanach 7 zdawna zasiadła. Poddanych przed wojną było 50. Teraz poddanych, którzy na półćwierciach siedzą, 28. Jest tedy ćwierci osiadłych 14. Czynszu dają z ćwierci po gr. 15, czyni zł. 7. Względem powozu, który odprawowali do Sanu, dają z półćwierci każdy z nich po zł. 2, czyni zł. 56. Owsa z ćwierci łanu po dwie półmiarki miary lwowskiej, przychodzi półmiarków 28, po gr. 20, czyni zł. 18 gr. 20; kapłonów 28, po gr. 6, czyni zł. 5 gr. 18. Jajec z ćwierci 15, więc kóp 3, po gr. 10, czyni 1 zł. 5 gr. Robota: poddani podciągli

dzień w tydzień robić powinni z ćwierci łanu; powóz za dzień do Żółkwi, do Lwowa, a nie dalej odprawują. Stróżę nocną koleją. Do stawu, do grobli, kiedy się staw przerywa zarzucać groblę, dzień tylko chodzić powinni. Karczma jest w tej wsi. Ta się w taksę z młynami położyła. Pustych dworzyszcz 57, które najmują rocznie za zł. 54 gr. 15. Młynów jest 2 na rzece Swinia nazwanej, każdy z nich czyni do roku po zł. 40. z karczmą razem zł. 80. Ruda al. Huta w tej wsi bywała, w której żelaza robiono. Dochody z niej bywały takie, że na każdy tydzień dzierżawcy dawano po 12 snopów żelaza, każdy snop po zł. 3. Teraz ta Ruda przez JmP. Sapiehę, krajczego litewskiego, dzierżawcę Krechowa, gwałtownym sposobem zniesiona i spalona, z której pożytku żadnego nie masz. Injungimus JmPani dzierżawczyni, aby tę Rudę prawnie rekuperowała i windykowała. Suma prowizyi z tej wsi czyni 222 zł. 28 gr. Urodzaj folwarku mokrotyńskiego, exclusa decima: żyta kop 100 (wysiew 20, wikt 10, reszta 70 po 1 zł. 5 gr. czyni 105 zł.); jęczmienia kop 17 (wys. 3, wikt 4, reszta 10 po 1 zł. czyni zł. 10); owsa kop 150 (wys. 30, wikt 2, reszta 100 po gr. 20, czyni 66 zł. 20 gr.); tatarki kop 100 (wys. 20, wikt 10, reszta 70 po 1 zł. czyni 70 zł.). Inne zboża się nie rodzą. Siana stóg jeden, ten na wychowanie. Suma prowentu z tego folwarku 251 zł. 20 gr." Według lustracyi z r. 1765 (Dod. do Gaz. lwow. 1869, № 12, str. 49 i 50) siedzą poddani tej wsi na ćwierciach dworzysznych i półćwierciach, zagrodach i ogrodach. Cerkiew tej wsi pod wez. ś. Koźmy i Damiana. Duchowny produkował oblatę z Akt grodzkich lwowskich w r. 1686 extraktem wyjętą, zawierającą konfirmacyą Jana III z r. 1685 konsensu przez urodzonego Wiktora Ludwika Sobieskiego, dzierżawcę mierzwickiego, d. 1 lutego 1685 na cerkiew i grunta od gromady wydzielone w Mokrotynie danego (ob. także Archiwum Bernard., C. t. 449, str. 951). Prowent wynosił 7014 zł. 3 gr. Poddanych gruntowych na ćwierciach dworzysznych siedzących było 22, na półćwierciach, czyli ósmych częściach dworzysk 89, na zagrodach całych 89, na półzagrodach 11. Mielników w Tarnówce mieszkających 9, tamże czynszowników 10. W r. 1563 wzywa Zygmunt August Stanisława Oporowskiego, sstę kruszwickiego, dzierżawcę dóbr Mierzwicy i Mokroczyna, aby nie wyrządzał krzywd dominikanom lwowskim (Arch. Bernard., C. t. 331, str. 264). W roku 1578 pozwala Stefan Batory mieszkańcom Kulikowa wycinać zeschłe drzewa w lasach Smerekowa i Mokroczyna (ib. C. t. 204, str. 769). W r. 1656 nadaje Jan Kazimierz rotmistrzowi Kazimierzowi Piaseczyńskiemu wieś Mokrocin, Merwice i Błyszczywody (ib. C. t. 405, str. 759). Dokumenta z lat 1572, 1589, 1605, 1609, 1656, 1684 i 1762, odnośne do M., ob. w art. *Mierzwica*. Około r. 1790 sprowadzono tutaj osadników niemieckich z Palatynatu nadreńskiego i założono kolonią „Deutsch Mokrotyn". Osadnicy zasadzili w M. wiele rubarbarum (Rheum palmatum, L.). Rząd jednak kazał zaniechać plantacyi. W obrębie M, w niwie „Mohyły", znachodziły się dawniej liczne mogiły, dziś niemal całkiem zaorane. Por. Arch. J. Z. R., cz. I, t. 4, 525. *Lu. Dz.*

Mokrousowka, futor nad rz. t. n., pow. horodnicki, gub. czernihowskiej, o 18 w. od Horodnicy; wielka gorzelnia.

Mokrowo, wś nad rzką Mezawką, w 2 okr. pol. horodyszczańskim, gm. rajczańska, przy drodze z Kajszówki do Wolców, 5 os.; miejscowość wzgórzysta, malownicza, bezleśna, grunta i łąki wyborne. *A. Jel.*

Mokrsko *szlacheckie* 1.) wś i fol., i *M. rządowe*, wś i folw., pow. wieluński, gm. i par. Mokrsko, odl. 9 w. od Wielunia. Jest tu kośc. par. mur., szkoła począt., gorzelnia, cegielnia, młyn wodny. Kol. włośc. ma 61 dm., 550 mk.; wś 7 dm., 68 mk.; trzy folw. 27 dm., 265 mk.; prob. i trzy os. karcz. 4 dm., 24 mk., ogółem 99 dm., 907 mk. W 1827 r. było 113 dm., 797 mk. Folwark M. szlacheckie z attynencyą Kazimierzów, wsiami: M., Słupsko i Piaski rozległy mr. 1603: grun. or. i ogr. mr. 1367, łąk mr. 192, past. mr. 6, nieużytki i place mr. 38; bud. mur. 8, z drz. 21; płodozmian 6 i 21-polowe; są pokłady torfu. Wś M. os. 49, z gr. mr. 499; wś Słupsko os. 31, z gr. mr. 585; wś Piaski os. 7, z gr. mr. 99. M. jest starem gniazdem rodziny Kożuchowskich h. Dzik al. Sokala, mieszkającej tu od XIV w. Oni tu założyli przed 1500 r. kośc. par. i uposażyli parafią. W 1626 r. odbudował z drzewa kościół Aleksander Kożuchowski, wice-starosta i sędzia grodzki krakowski (Łaski Lib. Ben. II, 139). Stanisław Kożuchowski zebrawszy konstytucye sejmowe wydał je we własnej drukarni r. 1732. *Mokrskie starostwo niegrodowe* leżało w województwie sieradzkiem, w ziemi wieluńskiej, pow. ostrzeszowskim. Podług spisów podskarbińskich z r. 1771 obejmowało dzierżawę M. i trzy wójtostwa we wsiach: Wróblewie, Krzyworzece i Wierzbiu, które posiadał Adam Lasocki, stolnik sochaczewski, opłacając z nich kwarty złp. 1819 gr. 9, a hyberny złp. 864 gr. 6. Na sejmie warszawskim z r. 1773—1775 stany rzpltej przez oddzielną konstytucyą zapewniły mu dożywocie tego sstwa wraz z wójtostwem sochaczewskiem. M. par., dek. wieluński, 1490 dusz. M. gmina należy do sądu gm. okr. VI w Bugaju, st. p. Wieluń, ma 11378 mr. obszaru i 4089 mk. (1867 r.). W gminie są: 2 szkoły począt., gorzelnia, cegielnia, 2 wiatraki, młyn wodny, ko-

palnia torfu (na 200 mr. w os. Kik). 2.) **M.**, *Mokrzsko*, *Mokrzko górne* i *dolne*, dwie wsie nad rz. Nidą z praw. brzegu, śród niziny nadrzecznej, pow. jędrzejowski, gm. Raków, par. Mokrsko dolne, odl. 10 w. od Jędrzejowa, leżą przy linii dr. żel. dąbrowsko-iwangrodzkiej. Posiadają kościół par. mur., szkołę począt., dom schronienia dla starców i kalek. W 1827 r. M. dolne ma 29 dm., 359 mk., zaś M. górne 22 dm., 116 mk. Folw. M. górne z wsią t. n. i wsiami: Wola Kawęcka i Piaski, rozl. mr. 891: gr. or. i ogr. mr. 567, łąk mr. 110, past. mr. 118, lasu mr. 38, nieuż. i place mr. 58; bud. mur. 3, z drz. 8; płodozmian 10-polowy. Wś M. górne os. 25, z gr. mr. 111, wś Wola Kawęcka os. 13, z gr. mr. 77; wś Piaski os. 8, z gr. 43. Folw. M. dolne z wsią t. n. i Bruss, rozl. mr. 568: gr. or. i ogr. mr. 308, łąk mr. 122, past. mr. 93, lasu mr. 3, nieuż. i place mr. 43; bud. mur. 4, z drz. 6; płodozmian 10-polowy; są pokłady torfu. Wś M. dolne os. 67, z gr. mr. 293; wś Bruss os. 24, z gr. mr. 132. W XV w. istniał tu kościół par. i zamek (w M. górnym), śród lasu położony. Dziedzicem M. był Dziewisz, proboszcz skalbmierski i kanonik krakowski, h. Koźlerogi. On to uposażył ołtarz M. Boskiej w kaplicy ś. Tomasza w katedrze krak. w 1428 r. (Dług. I, 241). Piotr Kmita, wojew. krakowski, wystawił tu czy też przerobił tylko dawniejszy zamek na rezydencyą w stylu włoskim. Późniejsze losy tej budowli nie są znane, z pozostałych jednakże murów widać, że w końcu przeszłego wieku jeszcze mieszkalną być mogła. Mury te albowiem dochowały się w całości, oprócz dachów i sklepień, oraz tego wszystkiego co z drzewa lub żelaza mogło być wyrobione. Zamek ten składał się z 2-ch części, jak się zdaje nie jednocześnie stawianych, jedna z nich na dwa, druga na trzy piętra była zbudowaną. Nad bramą wjazdową miał wieżę z przodu płaską, z tylnej strony okrągławą, budowany był z białego kamienia na wapno, z ciosowemi węgłami i węgarami od okien, oblany wodą i wielkiemi drzewami obsadzony. Ze szczytu ruin odkrywa się widok na bliskie mko Sobków, gniazdo rodziny Sobków z Sulejowa i na zamek tamże istniejący, małemi basztami opatrzony. Kościół tutejszy istniał już jako kaplica w 1363 r. i do 1836 r. stanowił filią Mnichowa. M. dolne parafia, dek. jędrzejowski (dawniej kielecki), 1440 dusz. *Br. Ch.*

Mokrus, wś i folw., pow. olkuski, gm. Pilica, par. Giebło. W 1827 r. 23 dm., 180 mk., obecnie ma 38 osad, 317 mk., 649 mr. ziemi. Folw. M. należy do dóbr Pilica.

Mokrusz, kol. do wsi Zielona. M. kol. do Kutschau w pow. lublinieckim.

Mokry, futor szl., pow. oszmiański, w 1 okr. polic., o 15 w. od Oszmiany, 1 dm., 10 mk. katol.

Mokry Kahorlik, rz., ob. *Kahorlik Mokry*.

Mokry strumień, rzka w pow. radomyskim, dopływ Biełki (dopływu Teterowa).

Mokry, część Kamionki Wołoskiej, pow. Rawa Ruska.

Mokry dwór, niem. *Nassenhuben*, wś na Żuławach, dawniej *Muenstersteuer* al. *Nassenhof*, pow. gdański, st. p. Gdańsk 1½ mili odl. Obejmuje 1388·98 mr. obszaru, ma 168 mk., 24 kat., 141 ew., 3 menonitów, 18 dm. Par. kat. królewska kaplica w Gdańsku, ew. Mueggenhall, urz. stanu cywil. Wocławy. Szkoła ew. w miejscu; do niej uczęszczają i dzieci z Hochzeit i Neuenhuben. W 1868 r. 103 dzieci. *Kś. Fr.*

Mokry Kozub, szczyt w Beskidzie babiogórskim, w obrębie gm. Zawoi, pow. myślenicki, na płn. stoku, między Skawicą a Markowem potokiem (ob.). Wznies. 842 m. Piękny z niego widok na okolicę, przedewszystkiem na górną dolinę Skawicy. *Br. G.*

Mokrylas, wś, pow. ostrowski, gm. Komorowo, par. Wąsewo. W 1827 r. 20 dm., 117 mk. Dobra M. składają się z folw. M. i Zastawie, wsi: M., Wąsewo, Brudki, Jonik, Króle, Bąk, Majdan, Wysoce Chojny i Wysoce Starawieś. W r. 1866 rozl. obu folwarków wynosiła 2502 mr. Wś M. os. 16, z gr. mr. 233; wś Wąsewo os. 5, z gr. mr. 3; wś Brudki os. 49, z gr. mr. 756; wś Jonik os. 2, z gr. mr. 29; wś Króle os. 3, z gr. mr. 66; wś Bąk os. 6, z gr. mr. 91; wś Majdan os. 9, z gr. mr. 102; wś Wysoce Chojny os. 10, z gr. mr. 111; wś Wysoce Starawieś os. 9, z gr. mr. 28.

Mokry las, obszerne bory między Wisłą a Drwęcą, w okolicy Torunia. Ob. *Kaszczorek*.

Mokry las, niem. *Mokrilass* 1.) wś, pow. brodnicki, par. kat. Łobdowo, ewang. Golub, szkoła kat. Łobdowo, st. p. Wrocki; okr. urz. stanu cywiln. nadleśnictwo Golub, zawiera 948·54 mr. obszaru, 11 bud., 5 dm., 28 mk., 8 kat., 20 ew. W 1870 r. znaleziono tu młot starożytny (ob. „Objaśn. do mapy arch. Prus zach.“, przez Ossowskiego, str. 99). 2.) **M.**, leśn. tamże, szkoła Hamer, 3 bud., 9 mk., 2 kat., 7 ew., (1868 r.). *Kś. Fr.*

Mokry Lutolek, niem. *Nasslettel*, wś, pow. międzyrzecki. Ob. szczegóły pod *Suchy Lutolek*.

Mokryług, wś włośc., pow. warszawski, gm. i par. Okuniew, ma 16 os., 290 mr., 77 mk. Ob. *Dębe Małe* 9).

Mokryca, część Starego sioła, pow. cieszanowski.

Mokrycka, os. w Osławie białym, pow. nadwórniański.

Mokryn, poprzeczny grzbiet górski, w Karpatach wschodnich, w dziale czarnohorskim, w obr. gm. Żabiego, w pow. kosowskim, odry-

wający się od grzbietu granicznego, od szczytu Lozdunu (1656 m.) na płn., aż po dolinę Czeremoszu Czarnego; na przestrzeni 6 kil. od zach. opada stromo ku dolinie rz. Popadyi, praw. dopływu tegoż Czeremoszu, a od wsch. do doliny Bałasinowa pot., uchodzącego do tegoż Czeremoszu. Pokrywają go lasy; na grzbiecie rozpościerają się obszerne połoniny z szałasami. Płd. czubek 1563 m., płn. 1485 m. Na wschód od czubka 1563 m. wybiega ku dolinie potoku Bałasinowa rozległe ramię górskie, skaliste, Mokrynów Kamień. Przez grzbiet tego pasma z doliny Czeremoszu, od ujścia Popadyi, wiedzie ścieżyna na graniczny grzbiet karpacki, na połoninę Lozdun. *Br. G*

Mokryny, zaśc. nad. jez, Łuczyło, pow. borysowski, w 3 okr. polic. dokszyckim, w okolicy lesistej, bagnistej, bardzo odludnej, ma jednę osadę. *A. Jel.*

Mokrz, dom., pow. szamotulski, 5 dm., 91 mk., należy do gm. Biezdrowa; poczta w Nowym Moście. Ob. *Biezdrowo*. *M. St*

Mokrz, niem. *Mukrz* al. *Muksz* (dok. 1415 r. *Mokschen*), kol., pow. świecki, st. p. Szwarzkop (niem. Brunstplatz), szkoła Eichdorf, okr. urzędu stanu cywil. Lindenbusch; obejmuje 342·91 mr. magd. obszaru; w 1868 r. 25 bud., 13 dm., 100 mk., 88 kat., 5 ew. Par. kat. Drzycim, ew. Bukowiec. Osada ta leży nad jeziorem, z którego wypływa struga Mokra, uchodząca do Ryszki, a z nią do Czarnej wody. Za czasów krzyżackich stał tu młyn (ob. Wegner, Ein Pomm. Herzogthum, II, str. 76).

Mokrzany 1.) po rus. *Mokriany*, wś z przys. Hołodówką, pow. samborski, 13 kil. na płd.-wsch. od sądu pow. w Samborze, 11 kil. na płn.-wsch. od urz. poczt. w Podbużu. Na wsch. leży Stupnica, na płn. Sielec i Olszanik, na zach. Czerchowa, na płd. Winniki (w pow. drohobyckim). Wś leży w dorzeczu Dniestru, gdyż dopływ Tyśmienicy, Bystrzyca, wchodzi tu od płd. z Winnik, i płynie prawie środkiem obszaru na płn. do Sielca. Płn.-zach. narożnik wsi przepływa od płd.-zach. na płn.-wsch. lewoboczny dopływ Bystrzycy Czerchawa (ob.), a część wsch. potoki: Stupianka Mała i Stupianka Wielka. Płyną one od płd. na płn., ostatni wzdłuż granicy wsch., a łączą się w Stupnicy i wpadają do Bystrzycy od praw. brzegu. Na lew. brz. Bystrzycy leżą, cokolwiek od niej oddalone, zabudowania wiejskie, w płd. stronie obszaru, a na płn. od nich przys. Hołodówka nad samą Bystrzycą. Zach. część obszaru zajmuje las „Za Pulpereczką“. Najwyższe wzniesienie w zach. stronie wsi czyni 335, w stronie wsch. 339 m. Dolina rz. Bystrzycy przy wnijściu do wsi 321 m., dolina Czerchawy 314 m. Własn. więk. ma roli or. 15, łąk i ogr. 3, past. 25, lasu 54 mr.; własn. mn. roli or. 667, łąk i ogr. 129, past. 387, lasu 217 mr. W r. 1880 było 669 mk. w gm. 1 na obsz. dwors. (między nimi kilku obrz. rz.-kat.). Par. rz.-kat. w Podbużu, gr.-kat. w miejscu. Do par. tej należą Winniki z Mostami. We wsi jest cerkiew drewniana pod wez. ś. Michała Anioła. Jest tu także urząd dekanalny gr.-kat. Dekanat mokrzański należy do dyecezyi przemyskiej a obejmuje następujące parafie: Bilina, Bronica, Byków, Wołoszcza, Horodyszcze, Hruszowa, Dorożów, Dublany, Litynia, Łąka, Łużek Dolny, Mokrzany, Nahujewice, Opaka, Podbuż, Prusy, Stupnica, Sielec, Tatary, Tynów, Uroż, Wola Jakubowa i Jasienica Solna. W sumaryuszu dokumentów (rkp. Ossol. № 2837, str. 57) czytamy: „A. 1533 feria sexta infra octavas trium regum. Samboriae. Vendit Magnificus Odrowąż unam integram aream, alias dworzyszcze, in villa Mokrzany, pro Ecclesia rit. graeci, inibi consistenti, provido Jaczkoni Poponi, et ejus successoribus servientem cum libertatione adationibus porcorum et suum praestandis; quam venditionem Bona regina solvis censibus regalibus approbavit. Cracoviae A. 1545“. Za czasów polskich należała wieś do dóbr koronnych, do klucza zadniestrzańskiego w ekonomii samborskiej a ziemi przemyskiej. W r. 1609 nadał Zygmunt III wójtostwo w M. Danielowi Domaradzkiemu, sekretarzowi swemu (Arch. Bernard. we Lwowie, C. t. 364, str. 1341). Lustracya z r. 1686 (rkp. Ossol. № 1255, str. 48 i 69) podaje o niej następujące szczegóły: „Ta wieś ma łanów 13, co czyni ćwierci 52. Między tymi popowskich ćwierci 4, wójtowskich 16, hajduckich 4, zostaje robotnych 6, pustych czynszowych ćwierci 22. Powinności tej wsi: Robić powinni z półłanu siekierą, albo młócić, albo jako im każą, w tydzień po 5 dni według dawnego zwyczaju, przychodząc na tę robotę i odchodząc. Drew świątecznych do roku 2 razy powinni pokładać. Przędą z ćwierci po łokci 3 z pańskiego przędziwa. Czynsze: z ćwierci każdej czynszu płacą na rok po 1 zł. 6 gr.; podymnego gromada na rok płaci 3 zł. 15 gr., pop czynszu płaci na rok po 3 zł. 18 gr.; z pustych zaś ćwierci czynszowych z każdej płacą po zł. 12. Do tego gromada daje owsa czynszowego półmiarków 10. W tej wsi trzyma wójtostwo p. Chotecki, na które prawa nie pokazał. A że uskarżali się poddani tameczni, że pewne robocizny, jako to: zakos, obkos, zażen, obżen, oraz na jarzynę i oziminę i inne powinności onemu odprawiać muszą, których do zamku samborskiego nie odprawiają, tedy wkładamy to na zamek samborski, aby w to wejrzał, jeżeli to z prawa należy albo nie, aby te roboty do wójtostwa tego ciż poddani odprawiali. Donieśli i to ciż poddani, że tenże p. Chotecki roli gromadzkiej obsiewa ćwierć

jednę i dwa pręty, a z tego czynszu żadnego do zamku nie oddaje, tedy ad proportionem jako z innych płacą czynszowych ćwierci przykładał się i płacił czynszu co rok zł. 18 ustanawiamy, albo role te gromadzkie oddał, z których czynsz ten dochodzić będzie". Wójtostwo w M. przeszło potem w posiadanie Mikołaja Matkowskiego. Rząd austryacki zajął je d. 25 grudnia 1790 r. i przyłączył do dóbr samborskich. 2.) **M.** *Małe* i *Wielkie*, wsie w powiecie mościskim, 18 kil. na płd.-wsch. od Mościsk, 14 kil. na płd.-płd.-zach. od sądu powiat., urzędu poczt. i stacyi kolejowej w Sądowej Wiszni. Na zach. leżą Wiszenka i Podliski, na płn. Wołczyszczowice i Szeszerowice, na wsch. Makuniów i Rozdziałowice, na płd. Kupnowice Stare, na płd.-zach. Kościelniki i Laszki Zawiązane (4 ostatnie miejscowości w pow rudeckim). Wzdłuż granicy płd. płynie dopływ Wiszni, pot. Wiszenka, od płn.-zach. na płd.-wsch. Płn.-wsch. część obszaru zajmują M. Małe, część płd.-zach. M. Wielkie. W M. Małych wznosi sę wzgórze Mokrzany na płn.-zach. do 325 m. (znak triang.), na wsch. dochodzi jedno wzgórze 312 m. W M. Wielkich czyni najwyższe wzniesienie 307 m.; w podmokłej dolinie Wiszenki 288 m. punkt najniższy. Własn. więk. w M. Małych ma roli or. 322, łąk i ogr. 93, past. 2, lasu 114 mr.; w M. Wielkich roli or. 351, łąk i ogr. 126, past. 2, lasu 90 mr.; wł. mn. w M. Małych roli or. 505, łąk i ogr. 61, past. 50 mr.; w M. Wielkich roli or. 393, łąk i ogr. 75, past. 8 mr. W r. 1880 było w M. Małych 484 mk. w gminie, 30 na obsz. dwor. (między nimi 10 obrz. rz.-kat.). Par. rz.-kat. w Rudkach, gr.-kat. w miejscu, dek. sądowo-wiszeński, dyec. przemyska. Do par. należą Mokrzany Wielkie, Szeszerowice i Makuniów. We wsi jest cerkiew. W M. Wielkich było 393 mk. w gm., 55 na obsz. dwor. (między nimi 13 obrz. rz.-kat.). Par. rz.-kat. w Sądowej Wiszni, gr.-kat. w M. Małych. We wsi jest cerkiew i szkoła etat. 1-kl. W obu wsiach są wielkie torfowiska, których eksploatacya odbywa się obecnie. *Lu. Dz.*

Mokrze, wś, wchodziła w skład sstwa kucharskiego, położonego w pow. orszańskim, województwa witebskiego.

Mokrze, folw., pow. kościański, 1 dm., 14 kil., należy do gm. i dom. Wielichowa; poczta w Wielichowie.

Mokrzec, wś i folw. i *Mokrzecka Wola*, wś, pow. radomski, gm. Potworów, par. Wrzeszczów, odl. 30 w. od Radomia, ma 29 dm., 133 mk., 750 mr. ziemi dwor. i 439 mr. włośc. W 1827 r. 13 dm., 108 mk. M. Wola 7 dm., 95 mk., 128 mr. włośc. M. Wolę (Mokrszka Wola) wspomina Lib. Ben. Łask. (t. I, 659) jako należącą w XVI w. do par. Potworów, Mokrzec zaś należał do par. Wrzeszczów. Dobra M. należały dawniej do Męczyńskich, Chlewickich, Wąsowiczów, Stadnickich, Domańskich, obecnie zostały rozkolonizowane.

Mokrzec 1.) *Andrzejewski*, folw. pryw., pow. lidzki, w 2 okr. polic., o 58 w. od Lidy, 1 dm., 20 mk. 2.) **M.** *Łopatowski*, folw. pryw. nad rz. Święcicą, pow. lidzki, w 2 okr. polic., o 58 w. od Lidy, 1 dm., 15 mk.

Mokrzec, wś, pow. pilzneński, na prawym brzegu Wisłoka, w podmokłej i namulistej dolinie, 204 m. npm,, naprzeciw miasta Pilzna. Ma 220 mk., w tem 43 na obszarze więk. pos. p. Garbaczyńskiego, 211 rz.-kat. a 9 izr. Majątek kasy pożyczk. gminnej składa się ze 153 zł. w. a Cały obszar tej wioski wynosi 422 m., z których 252 należy do więk. a 170 do mn. pos. Z tego uprawia pos. więk. 199 mr., na łąki i ogr. obraca 23, na past. 22, a na las 8 mr.; pos. mn. ma 154 roli, 5 łąk i 10 mr. past. M. graniczy na płn. z Dobrkowem, na zach. z Gołęczyną a na połud. z Jaworzem Dolnem. *Mac.*

Mokrzec 1.) potok łączny, nastaje na płd. granicy Libiertowa z Gajem, w pow. wielickim; płynie na wsch., a przerznąwszy gościniec mogilański, wygina się na płn.-wsch. i na obszarze Wróblowic zlewa swe wody do Krzywicy, dopływu Wilgi. Długość biegu blisko 4 kil. 2.) **M.**, mokradle, ob. *Gródek*, t. II, str. 822. 3.) **M.**, część obszaru Izydorówki, w pow. żydaczowskim. 4.) **M.**, os. w Balicach Podróżnych, pow. żydaczowski.

Mokrzec, niem. *Steinhuebel*, leśnictwo, pow. międzychodzki, ob. *Kaplin*.

Mokrzeska Wola, ob. *Mokrzesz*.

Mokrzesz al. *Mokrosz* i *Mokrzeska Wola*, dwie wsie z folw. nad rz. Wiercicą, pow. częstochowski, gm. Wancerzów, par. Żuraw. Leży na prawo od drogi ze Mstowa do Świętej Anny, odl. 18 w. od Częstochowy a 9 w. od st. dr. żel. warsz.-wied. Kłomnice. Posiada fabrykę łyżek blaszanych, piec wapienny, cegielnię, gisernię, młyn wodny, tartak, smolarnię. Są tu pokłady wapna hydraulicznego. Wś ma 52 dm., 370 mk., 496 mr.; folw. 5 dm., 64 mk., 2495 mr., w tem 589 mr. ornej roli. W 1827 r. 33 dm., 260 mk. M. Wola odl. 10 w. od Częstochowy. Wś ma 22 dm., 205 mk., 207 mr.; folw., os. leś., os. fabr. (fabryka wyrobów żelaznych) i os. młyn. mają 4 dm., 34 mk., 157 mr. Dobra M. składają się z folw. M., Mokrzeska Wola i Kuśmierki, nomenkl. Wygwizdów; wsi: M., Jaźwiny, Wola Mokrzeska, Skałka i Baranów, rozl. mr. 2882: folw. M. gr. or. i ogr. mr. 641, łąk mr. 27, past. mr. 45, lasu mr. 1658, nieuż. i place mr. 31, razem mr. 2402; płodozmian 9 i 14 polowy; folw. Wola Mokrzeska gr. or. i ogr. mr. 56, łąk mr. 130, past. mr. 64, nieuż. i place

mr. 5, razem mr. 255; folw. Kuśmierki gr. or. i ogr. mr. 220, nieuż. i place mr. 5, razem mr. 225; płodozmian 10-polowy; bud. mur. 13, z drzewa 32. Wś M. os. 52, z gr. mr. 508; wś Jaźwiny os. 14, z gr. mr. 124; wś Wola Mokrzeska os. 19, z gr. mr. 206; wś Skałka os. 2, z gr. mr. 18; wś Baranów os. 2, z gr. mr. 21. W XV w. był tu już folwark; wieś miała dwóch dziedziców: Jana i Mikołaja. Łany kmiece dawały dziesięcinę klasztorowi we Mstowie (Dług. II, 216). *Br. Ch.*

Mokrzk, wś i folw., pow. płocki, gm. Majki, par. Łęg, odl. o 28 w. od Płocka, ma 9 dm., 252 mk., wiatrak. Folw. i wś M. lit. A i B rozl. mr. 481: gr. or. i ogr. mr. 313, łąk mr. 139, past. mr. 1, lasu mr. 6, nieuż. i place mr. 17; bud. mur. 6, z drz. 12; płodozmian 5 i 11 polowy, pokłady torfu. Wś M. osad 13, z gr. mr. 15.

Mokrzowa, rz. Podług lustracyi 1615 r. do Jedlni należał młyn Siczek na rz. Mokrzowej; tamże wymieniony staw Siczek, którego spust roczny wart był fl. 10 (ks. Gacki, Jedlnia, str. 25). *J. Bliz.*

Mokrzyca 1.) folw. i dobra, pow. święciański, w 4 okr. polic., gm. i okr. wiejski Zaporocz; do dóbr M. należy zaśc. Borowe (11 dusz), Stepieniewo (17 dusz) i Sadowszczyzna, oraz wś Prońki (40 dusz rew.). 2.) **M.**, folw., dobra i wś włośc., tamże, okr. wiejski M., o 65 w. od Święcian. Folw. ma 1 dm., 9 mk. kat.; wś 19 dm., 197 mk. prawosł. (92 dusz rew.); gorzelnia mur. Do dóbr M. należy wś M. i Żeleźniki. Wś M. w 1770 r. nabyta była przez Annę ze Stachowskich Michałowę Sulistrowską i testamentem w tymże roku przekazana synowi Karolowi. Majętność ta ostatniemi czasy należała do Świąteckiego Fabiana, marszałka święciańskiego, który takową sprzedał Jewdokimowowi. W skład okr. wiejskiego M. wchodzą wsie: M., Żeleźniki 1-sze, Korobany (64 dusz), Sidorowicze (48 d.), Utki (21 d.), Żeleźniki 2-gie (40 d.), razem 306 dusz rewiz. 3.) **M.**, folw. i wś włośc., pow. oszmiański, w 1 okr. polic., gm. Polany, okr. wiejski M., o 7 w. od gminy a 14 w. od Oszmiany; folw. ma 1 dm., 7 mk. kat., wś zaś 10 dusz rew. Własność Downarowiczów. Do dóbr M., oprócz folw. i wsi M., należy wś Karszuniszki (12 dusz. rew.). W skład okr. wiejskiego M. wchodzą: mko Pudzieniszki, wsie: M., Karszuniszki, Nowosiady, Widoki, Polany, Szarki, Wisztoki, Wiesiołojcie, Dukiele, Nowosiołki, Haniewo, Wołkowszczyzna, Birżdziszki, zaśc.: Nędza i Murawjówka, razem 373 dusz rewiz., w tej liczbie 161 włościan uwłaszczonych, 193 włościan skarbowych i 19 osadników w.-rossyjskich. *J. Krz.*

Mokrzyca, ob *Mokrzyce* 2.).

Mokrzyce, wś, pow. pułtuski, gm. Czajki, par. Cieksyn. W 1827 r. 7 dm., 67 mk. M. należały do dóbr Kossewo. Tu urodziła się Tekla z Miecznikowskich Rapacka (1799—1885), której Warszawa zawdzięcza wiele filantropijnych fundacyj.

Mokrzyce 1.) część Załuża, pow. cieszanowski. 2.) **M.** al. *Mokrzyca*, część Młodowa, pow. cieszanowski. W lustracyi z r. 1766 (rkp. Ossol. № 2835, str. 111) czytamy: „M., na gruntach od m. Lubaczowa odciętych osadzona, ma zagród 9, poddanych 4, a piąty czynszownik. Poddani z 12 zagonów po 2 dni odbywają, Iwan Pawka zaś z dodanej roli trzeci dzień szarwarku odbywa. Czynszu z 6 zagonów 1 zł., kurę 1 i jaj 5 oddają, owies osepowy według ustanowienia. Na zakos, obkos, zażen, obżen i tłokę jednę wychodzą. Motków wszyscy po 3 przędą. Intrata roczna czyni 238 zł. 5 gr. Arenda przyłączona do arendy miejskiej lubaczowskiej. Por. Lubaczów (t. V, 370 i 373). *Lu. Dz.*

Mokrzycka Gnilica, sześć osad wiejskich pojedynczych nad rzką Doranką, pow. miński, na granicy pow. oszmiańskiego, w okr. polic. rakowskim, gmina pierszajska, w pobliżu Dor tyszkiewiczowskich; miejscowość wzgórkowata. *A. Jel.*

Mokrzycowszczyzna, folw., pow. miński, od 1873 r. własność Tyszkiewiczów, $94^1/_2$ włók rozległości.

Mokrzyska z *Buczem*, wieś, dawniej miasteczko (tak je zwie Dykc. Echarda), powiat brzeski, parafia rzym.-katol. Szczepanów. Odl. o 4·5 kil. od stacyi kolei żel. w Słotwinie, leży w podmokłej równinie 244 m. npm., nad potok. Łętownią, dopływem Uszwicy. Tę ludną osadę otacza od zach. las Krzeczowski, od płn.-zach. las Bartusicki, od płn. las Lachmaniec, a od wsch. las Okachoł. Te lasy są częściami puszczy niepołomskiej, składają się przeważnie z buków. Na płn. od M. leży pod lasem przys. Bucze. Z całej ludności 2347 rzym.-kat. przebywa 2143 w M., 186 w Buczu, a 18 na obszarze więk. pos. Pos. więk. jest częścią klucza wiśnickiego Maryi hr. ordynatowej Zamoyskiej i wynosi 317 mr. roli, 205 mr. łąk i ogr., 41 pastw. i 7 mr. lasu; pos. mniej. 1198 mr. roli, 655 mr. łąk i ogr., 482 mr. pastw. i 50 mr. lasu. Gleba jest tutaj urodzajna i z każdym rokiem więcej osuszaną. Za Długosza (Lib. Benef., 269) M. były własnością Spytka Melsztyńskiego, w późniejszych czasach własność ks. Lubomirskiej, marszałkowej kor., przeszła wraz z Wiśniczem na rodzinę hr. Potockich z Zatora. Ludność pracowita i zamożna, ale niema we wsi dotąd szkoły. M. graniczą na płn. z Rysiem, na zach. z Jodłówką, na wsch. ze Szczepanowem a na południe ze Słotwiną. *Mac.*

Mokrzyszki, wś, pow. maryampolski, gm. Balwierzyszki, par. Gudele, odl. 27 w. od Maryampola, ma 18 dm., 168 mk. W 1827 r. 16 dm., 129 mk.; ob. *Iwaniszki* 2).

Mokrzyszów, potok łączny, nastaje z moczarków po wschodniej stronie gm. Chmielowa, w pow. tarnobrzeskim; płynie na płn., następnie przez obszar Ocic, popod wieś Mokrzyszów, od której bierze swe imię, a minąwszy wieś Sobów, wpada z lew. brz. do Dąbrowy (ob.), która odtąd zwie się Branką lub Trześnią, a uchodzącej do Łęgu, dopływu Wisły. M. potokowi nadają także nazwę Branki. Długość biegu 15 kil. *Br. G.*

Mokrzyszów, wś, pow. tarnobrzeski, leży w nadwiślańskiej równinie, 175 m. npm., nad potok. t. n., dopływem Łęgu. Przez wieś prowadzą dwie drogi gminne, przecinające się pod kątem prostym w samym jej środku. Wś ma 1244 mk. rzym.-katol., z których 43 na obszarze więk. pos. Więk. pos. ma przestrzeni 370 mr. roli, 163 mr. łąk i 319 mr. past. Między pastwiskami jest policzone kilkadziesiąt morgów zajmujące torfowisko, prawie trzy metry grube, które jednak nie jest dotąd należycie eksploatowane. Pos. mniejsza ma 706 mr. roli, 148 mr. łąk i 269 mr. past. Ta wieś należała dawniej do starostwa sandomierskiego, była już za Długosza (Lib. Benef., II, 360) częścią parafii miechocińskiej; ma szkołę ludową i kasę pożyczkową gminną z kapit. 1059 zł. w. a. Siarczyński (Rkps. Bibl. Ossol., № 1825) utrzymuje, że rudy darniowe żelazne probowano wytapiać, ale się nakład nie wracał, przeto zaniechano tej pracy. M. graniczy na zach. z Tarnobrzegiem, na wsch. z Stalem, na południe z Kozielcem, a na płn. z Sabowem. *Mac.*

Mokschen (dok.), ob. *Mókrz.*

Moksiuny, wś włośc., pow. święciański, w 2 okr. polic., gm. Łyngmiany, okr. wiejski Antolkiena, o 4 w. od gm., 22 dusz rewiz.

Moksule, wś, pow. oszmiański, w 1724 r. nadana przez Augusta II Michałowi Śliźniowi. W spisach urzędowych nie pomieszczona.

Mokswity, dwór rządowy, pow. rossieński, par. betygolska.

Mokswy, nie zaś *Makswy* (jak podano w t. V, str. 936), folw., pow. rossieński, kaplica katol. par. chwejdańskiej.

Moksza, ob. *Tykicz Górny.*

Mokszan, ob. *Mokszany.*

Mokszany al. *Mokszan*, m. pow. gub. penzeńskiej, nad rz. Mokszą, o 1221¾ w. od Petersburga a 40 w. od miasta gubernialnego, 14404 mk., 7 cerkwi, szkoły, zakł. dobr., 5 fabryk. Założone w 1535 r., niegdyś warowne, czego ślady dotąd widoczne. *Mokszański powiat*, ma na przestrzeni 2751·8 w. kw. 95458 mk.; powierzchnia wzgórkowata, grunt urodzajny; lasy zajmują 21%.

Moksze, wś, pow. piński, w 2 okr. polic., 159 mk., 1683 dzies. ziemi. Cerkiew paraf.; st. pocztowa na trakcie pińsko-rowieńskim, o 6 mil od Pińska. Majątek przedtem Andrzejkowiczów, obecnie pułkownika Dewela. Do tutejszego zarządu gm. należą wsie: M., Wólka-Konotop, Franopol, Pererub, Chomiczew, Krasna, Siemiechowicze, Potapowicze, Dolsk, w ogóle 790 dusz męz. *Ks. M.*

Mokszy błoto, rz., poczyna się w pow. zwinigródzkim i w tymże pow. uchodzi do Gniłego Tykicza około wsi Wesołego Kąta. Leżą nad nią wsie Kobrynowa Hrebla al. Sokołowa i Kobelaki. *J. Krz.*

Mokszyce, mylnie zamiast *Mokrzyce* podane w opisie dóbr Czajki.

Mokuliszki, po łotew. *Mokuliszkas*, wieś w pow. rzeżyckim, parafii wielońskiej, własność Żurawowiczów.

Mokuszów, wś, pow. newelski, przy trakcie z Newla do Wielkich Łuk, pomiędzy Newlem a st. poczt. Sieńków.

Mokwin, wś nad rz. Słuczą, pow. rowieński, okr. polic. Bereźno (o 5½ w.), gm. M., na płn.-zach. od Hubkowa, na trakcie z Pińska do Berdyczowa, o 16 w. od Pieczanówki, 136 chat, 631 dusz męzkich, 231 włók obszaru dworskiego. Własność W. Walewskiego. Do dóbr M. należą: folw. M. i Józefówka, wś Chołopy z folw., kolonia niemiecka Niniatyn i 4 osady szlacheckie. M. posiada ładny dom murowany, dużą murowaną kaplicę parafii Bereźne (do której przywiązane są 2 odpusty), cerkiew murowaną, takąż karczmę i wiele innych murowanych zabudowań; młyn jeden na Słuczy, drugi na rz. Szerechowie; gleba żytnia dobra, łąki zalewne wyborne, gospodarstwo płodozmienne. Wieś to jak na poleską włóść zamożna, tem się odróżnia od innych, że pomimo poleskiego swego położenia nie ma lasu, prócz małego zagajnika. Drugą jej charakterystyką są częste jej przejścia coraz do innych właścicieli. W 1565 r. należał M. do ks. Bohusza Fiedorowicza Koreckiego, ssty łuckiego, bracławskiego i winnickiego, w 1594 r. już jest własnością Aleksandra Siemaszki, kasztelana bracławskiego. Odtąd dzieli losy sąsiedniego Hubkowa; w 1631 r. posiada go Stanisław z Żurowa Daniłowicz, ssta czerwonogrodzki, ożeniony z bogatą Siemaszkówną. W 1683 r. M. i Pohoryłówka są we władaniu Anny z Daniłowiczów 1-voto Cetnerowej, starościny lwowskiej, 2-voto Dąbskiej, wojewodziny brzeskiej, wkrótce potem wcielony do fortuny Lubomirskich i w ich ręku niedługo się utrzymał, bowiem d. 7 stycznia 1755 r. podstoli w. kor. Lubomirski kontraktem resignationis ustępuje ten majątek za 63 tysięcy

zł. Walentemu Trzebuchowskiemu, cześnikowi gostyńskiemu. Po nim wziął M. w spadku daleki krewny Wł. Walewski. Porów. Arch. J. Z. R., cz. III, t. 1, 103. *J. Krz.*

Mokyn (dok.), ob. *Mokiny*.

Moladugno al. *Moladuhno*, wś włośc., pow. trocki, w 4 okr. polic., gm. Orany, okr. wiejski Mergażery, o 5 w. od gminy, 19 dusz rewiz.; należy do dóbr rządowych Orany.

Molawki 1.) wś włośc. nad jeziorem, pow. dzisieński, w 3 okr. polic., gm. i okr. wiejski Przebrodzie, o 9 w. od gminy, a 52 od Dzisny, 5 dm., 34 mk. starowierców (20 dusz rew.). 2.) **M.** al. *Malawki*, wś nad bezim. dopływem Isłoczy, pow. miński, w 2 okr. polic. rakowskim, gm. Rakowska, przy drodze ze wsi Łukasze do Wielkiego-Sioła, ma 15 osad, miejscowość wzgórzysta, grunta szczerkowe.

Molberge (dok. 1361), ob. *Nielbark*.

Molcken (dok.), ob. *Módłki*.

Molcza, ob. *Mołcza*.

Molczyce, wieś należąca niegdyś do sstwa kaniowskiego, ob. *Kaniów* (t. III, 813).

Moldawa, nazwa zabudowań w obr. gm. Gabonia, w pow. nowosądeckim.

Moldawa, *Moldowa*, rzeka, dopływ Seretu. Bierze początek z połączenia potoków Smidesti i Lukawa, wypływających z gór Hreben i Luczina, mija Fundul Moldowei, Gura-Homorului i Kornu lunczii i uchodzi do Seretu pod Romanem. Długa 16 mil. Dopływy z praw. brzegu są: Tatarka, Tatarkuza, Putna, Isvorul Albii, Isvorul Malului, Isvorul Schandrului, Sucha, Woronec. Z lewego brzegu: Niagra, Sadowa, Moldawica, Humora, Bukowec.

Moldawica, rzeka, lewy dopływ Moldawy, ma źródła powyżej Russ-Moldawice, ujście pod Wamą. Długa 7 mil. Dopływy z prawego brzegu: Demakuszka i Deja; z lewego brzegu: Czumarna, Dragosza i Frumosul. *F. S.*

Moldawówka al. *Moldalówka*, nazwa zabudowań w gm. Gaboniu, nad pot. Jaworzyną, w pow. nowosądeckim.

Molde-*Gross* i *M.-Klein*, niem., 2 wsie w pow. gdańskim, liczące się jeszcze do samego miasta Gdańska. St. poczt. Szydlice. Pierwsza miała w 1868 r. 183 mk., druga 87 mieszk. *Kś. Fr.*

Moldenberg, 1388 r. *Mildenberg*, os. górn. i trzy osady włośc. w Eichberg, pow. bolesławski.

Molditten (niem.), ob. *Moldyty*.

Moldsen al. *Moldzen*, niem., ob. *Molza*.

Moldyty, niem. *Molditten*, dok. 1395 *Molditinen*, dobra ryc., pow. reszelski, st. poczt., kol. i tel. Biskupiec, 4 kil. odl.; par. kat. Reszel. Zawierają 187 ha roli orn. i ogr., 88 łąk, 13 pastw., 166 boru, 9 nieuż., razem 463 ha. Właśc. Eugen. Quassowski. Do tutejszego obwodu urz. stanu cywil. należało w 1880 r. 1379 dusz. W 1882 r. urodziło się 65 dzieci, umarło 57 osób, zawarto 6 małżeństw. W 1339 r. nadaje kapituła warm. braciom Pansdoproten i Molditen „jure hereditaris" na linią męską i żeńską $17^1/_2$ włók „in terra Barthen" na założenie wsi, mającej się nazywać Leymberg, co się jednak nie stało. Obaj razem mają posiadać 4 włóki i służyć na 2 koniach, jak inni wolni; prócz tego dostaje pierwszy 1 włókę, a drugi pół wolnej włóki za założenie wsi. Po 11 wolnych latach będą osadnicy płacili od reszty 12 włók ten sam czynsz co Sowist, który był pewnie Prusakiem i założycielem wsi Soweiden w XIV w. Nadajemy im także mniejsze sądownictwo; większe zaś będzie przysługiwało naszemu wójtowi, ale jedną część kar pobierać będą P. i M. i ich spadkobiercy. Datum in Castro Resil (ob. Cod. dipl. Warm., I, str. 487). R. 1348 d. 25 paźdz. odnawia kapituła powyższy przywilej, nadając korzystniejsze warunki; prawo pruskie zamienia się im na chełmińskie. Pansdoproten ma posiadać 6 włók i będzie służyć na 1 koniu, M. dostaję 2 włóki i ma także na 1 koniu służyć. Prócz tego odbiera pierwszy 1, a drugi $1^1/_2$ włóki jako wynagrodzenie za założenie wsi. Od reszty włók będą poddani płacili po 2 wolnych latach na M. B. Gromniczną od włóki pół grzywny, 1 korzec owsa i 1 pszenicy. Tak samo dajemy im mniejsze sądownictwo aż do 4 solidów, od większego będą pobierali trzecią część. Jeżeli jakiego złoczyńcę pochwycą na swych dobrach, dostaną także trzecią część. Ze szczególnej łaski udzielamy wymienionemu wzwyż Pansdoprotenowi wolne rybołóstwo w jez. Sagin małemi narzędziami dla własnej potrzeby. Datum Wormedith (ibid. II, str. 126). R. 1515 w czwartek po Narodz. N. M. P. zamienia bisk. Fabian dobra Luzyany, Molditten i Makohlen, które dostają jego bracia Jan z Luzyan, wójt ziemski, i Albrecht z Luzyan, burgrabia reszelski, na wsie Zerbuń (Sorbaum) i Nerwicken. Pierwsze trzy dobra są odtąd wolnemi dobrami chełmińskiemi. Opuszcza im także czynsz i służby, do których te dobra dotychczas były zobowiązane (ob. tamże, I, str. 486, przypisek). Z szlacheckich rodzin polskich znajdujemy w M. Czarlińskich, Kurowskich i Stanisławskich (ob. Kętrz.: O ludn. pols., str. 564 i 565). Według lustracyi z r. 1656 mieszkał tu Stanisławski, który posiadał 17 włók i dawał 1 korzec żyta (ob. Zeitschr. für d. Gesch. Ermlands, 1880 r., str. 269). *Kś. Fr.*

Moldzen (niem.), ob. *Molza*.

Moldzie, niem. *Moldzien*, dok. *Molsen*, *Mulden*, wś na polsko-pruskich Mazurach, pow. łecki, st. p. Ełk, okr. urz. stanu cywil. Grabnik. Posiada szkołę i 128 mk. Istniały już

r. 1476 i odbywały jedną służbę (ob. Kętrz.: O ludn. pols., str. 453 i 265). *Ks. Fr.*

Moldziewicze 1.) al. *Maldziewicze*, wieś włośc., pow. święciański, w 3 okr. polic., gm. i par. katol. Komaje, okr. wiejski Jarzewo, o 10 w. od gminy a 30 od Święcian, 29 dm., 207 mk., w tej liczbie 201 katol., 6 mahometanów; należy do dóbr Jarzewo ks. Druckiego Lubeckiego. 2.) **M.**, os. karcz., tamże, 1 dm., 5 mk. żydów. *J. Krz.*

Mole (dok.), ob. *Omule.*

Molejki, wś nad rz. Brahinką, pow. rzeczycki, w 1 okr. polic. brahińskim, gm. Brahin; ma 29 osad pełnonadziałowych. Dawniej własność Rokickich; miejscowość obfitująca w łąki i ryby; grunta dobrze uprawne, wzgórkowate. Ob. Arch. J. Z. R., cz. III, t. 2, 152. *A Jel.*

Molenda 1.) al. *Molęda*, młyn, pow. wieluński, gm. Mierzyce, par. Piętnów, odl. od Wielunia w. 13; dm. 1, mk. 3. 2.) **M.** al. *Molendy*, os. młynarska, wieczysto czynszowa, w pow. łaskim, ob. *Dłutów.* 3.) **M.**, os. w dobrach Czarnocin, pow. łódzki.

Molendy 1.) wś, pow. kozienicki, gm. Policzna, par. Brzeźnica, odl. 11 w. od Kozienic. Posiada 22 dm., 177 mk., 2749 mr. ziemi dwors. i 458 mr. włośc. Są tu trzy młyny. Ziemia folwarczna należy w części do rządu. W 1827 r. wś kośc., par. Sieciechów, 10 dm., 149 mk. 2.) **M.** al. *Molędy*, ob. *Kłobukowo-Molędy*, w pow. lipnowskim.

Molenie, wś, pow. wyłkowyski, gm. Kopsodzie, par. Wierzbołów, odl. 22 w. od Wyłkowyszek, ma 11 dm., 78 mk.

Moleniszki, wś, pow. wyłkowyski, gm. Bartniki, par. Łankieliszki, odl. 11 w. od Wyłkowyszek, ma 14 dm., 111 mk.

Molenszczyzna al. *Wysoczyzna*, os., pow. stopnicki, gm. i par. Busk, odl. 16 w. od Stopnicy. Leży pod samym Buskiem, ma źródła mineralne siarczano-solne. Rozl. mr. 91: gr. or. i ogr. mr. 88, nieuż. i place mr. 3; bud. mur. 2, z drzewa 6; płodozmian 6-polowy.

Molesko, przyl. dóbr Dąbrowa, w powiecie mławskim.

Molestowitz (dok.), ob. *Mullwitz.*

Moleyen? (dok.), jezioro na terytoryum m. Morąga (ob.).

Molgi, wś włośc. i folw. pryw. nad Dzitwą, pow. lidzki, w 1 okr. polic., gm. i okr. wiejski Lida, o 14½ w. od Lidy, 8 dm., 97 mk. O pół wiorsty bliżej Lidy leży folw. pryw. M. lub Serafiny, który 1868 r. liczył 12 mieszk.

Molhawsen (dok.), ob. *Młynary.*

Molhusen (dok.), ob. *Młynary.*

Molid, chaty i młyn w Stulpikanach, pow. kimpoluński, nad pot. Ostrą; wzniesienie 626 m. npm. *Br. G.*

Molima, wś, pow. wileński, w 3 okr. polic., gm. Gedrojcie, okr. wiejski Łabejkiszki, o 19 w. od gminy, 6 dusz rewiz.

Molinka, rz. w gub. mohylewskiej, prawy dopływ Soży.

Molitany, wś, pow. rypiński, gm. Starorypin, par. Strzygi, odl. o 8 w. od Rypina, ma 10 dm., 94 mk., 155 mr. gr.

Molkau (niem.), ob. *Małki.* Wspomniane w księgach szkodowych Krzyżaków (ob. Gesch. d. Stadt. Kulm, v. Schultz, II, str. 153). *Kś. Fr.*

Molken (niem.), leśn., pow. brodnicki, st. p. Brodnica.

Molkenhaus al. *Molkenschloss*, właściwie *Bolkoschloss*, ruiny starego zamku w Eichberg, pow. szumowski.

Molkówka, polana w obr. gm. Witowa, w pow. nowotarskim, w dolinie chochołowskiej, na zach. od pot. Chochołowskiego, w Tatrach nowotarskich. Przytyka do niej wierch Furkaska. *Br. G.*

Mollehnen (niem.), majątek chełm., pow. fiszhuski, st. p. i tel., okr. urz. stanu cywil. Laptau, 3 kil. odl. Obejmują 198·30 ha roli orn. i ogr., 45·50 łąk, 29·10 pastw., 35·50 boru, 10·10 nieuż., razem 318·50 ha; czysty dochód z gruntu 3581 mrk. Słynna owczarnia, założona już r. 1854. W 1856 r. 106 mieszk. *Kś. Fr.*

Mollna, wś, pow. lubliniecki, 2 m. od Lublińca. Posiada od 1757 r. kościół ewangielicki, filialny, murowany, dwie szkoły: ewang. od 1767 r. a katol. od 1818 r. Pierwsza ma 14, druga 175 uczniów. Paraf. katol. Sieraków. M. ma 830 mr. roli, 311 mr. łąk, 434 mr. ogrodów, pod budynkami i zaroślami. W 1843 r. 86 dm. i 685 mk. (w tem 53 ew.). Do M. należy folw. Kompolla, młyn Mokrosz, kuźnica Mokrusz, folw. Neuhof. Folw. M. stanowił część dóbr Ciasna. *Br. Ch.*

Mollwitten (niem.), wś, pow. iławski, st. p. Iławka. W 1850 r. 79 mk. Okr. urz. stanu cywil. Beisleiden.

Mollwitz, niem., 1288 r. *Malewicz*, 1358 r. *Molwicz*, wś, pow. brzeski na Szląsku pruskim. Posiada kościół par. ewang., szkołę ewang., warsztaty płócienne. W 1843 r. 95 dm., 525 mk. (27 katol.). Na polach M. zaszła w dniu 10 kwietnia 1741 r. bitwa Prusaków (pod wodzą Leopolda Dessauskiego) z Austryakami (pod wodzą Neipperga). Zwycięstwo tu odniesione rozstrzygnęło o posiadaniu Szląska.

Molne, wś, pow. dubieński; na mocy tranzakcyi kolbuszowskiej z 1753 r. przez Sanguszkę odstąpiona Lubomirskiemu.

Molner Lache (dokum.), ob. *Młynówka tczewska.*

Molnica, dawniej rzeka, dziś struga (Enc. Orgel. więk. Grójec) w pow. grójeckim; po-

cządek pod wsią Wilcza Góra, płynie ku wschodowi pod Grójcem i pod Kącinem wpada z lew. brzegu do Kraski al. Krasny. Długa około 12 wiorst. *J. Bliz.*

Molnica, rzeczka pograniczna, na wschodniej granicy Bukowiny z Multanami, powstaje na mokrzadłach pogranicznych, we wschodnim obszarze gm. Staniowiec Dolnych (Unter-Stanestie), w pow. sereckim. Zabrawszy od praw. brz. pot. Radiwolę, płynie na płd., wschodnią granicą gm. Pojen, Tereblestie, Synowiec Górnych i Dolnych, Rogożestie, Kindestie i Góry Molnicy. W Rogożestie przyjmuje z praw. brz. pot. Rakowiec. W Górze Molnicy wpada do Seretu z lew. brzegu. Długość biegu 22 kil. *Br. G.*

Moloczkowycze, tak w dokum. z 1456 r (Akta grodzkie, t. II, str. 151 i in.), zowie się wieś *Mołostkowice* (ob.).

Molodiaer Mühlen, ob. *Niewolnica.*

Molsdorfowo, wś, pow. inowrocławski, 10 dm., 74 mk., 59 ew., 15 kat.; 18 analf. Poczta w Dąbrowie, tel. i st. kol. żel. w Inowrocławiu. *M. St.*

Molsehnen, niem., dobra ryc., pow. królewiecki, st. p. i tel. Kuggen, 2 kil. odl., okr. urz. stanu cywil. Schönwalde. Mają z folw. Blöstau 491 ha roli or. i ogr., 95·40 łąk, 61·50 pastw., 38·50 boru, 15·90 nieużyt. razem 702·30 ha; czysty dochód z gruntu 14276 mrk. Pokłady torfowe. W 1856 r. 94 mk. *Kś. Fr.*

Molsen (dok.) ob., *Moldzie.*

Molster (niem.), rzeka w zachod. części pow. kołobrzeskiego.

Molstow, niem., największy dopływ Regi w Pomeranii, wstępuje przy Broitz z powiatu kołobrzeskiego, w pow. Greifenberg i uchodzi pod Behlkow do Regi.

Molstow (niem.), 1.) dobra ryc. nad rz. tejże nazwy, w Pomeranii, pow. Greifenberg, st. p. Dargislaff, 3 kil. odl., mają 648·78 ha obszaru, czysty dochód z gruntu wynosi 6333 mrk. Właśc. Niemiec. 2.) **M.** (niem.), dobra ryc. w Pomeranii, pow. Regenwalde, st. p. Rützenhagen 3 kil. odl., obszar wynosi 1113·83 ha, czysty dochód z gruntu 7814 mrk. Właśc. v. Borcke. *Kś. Fr.*

Molthainen (niem.), ob. *Malteinen.* Dla uzupełnienia nadmieniamy tu, że wś ta zwana *Moltheinen, Molteinen, Molthenen,* dok. *Molteynen, Molteyn,* ma kość. paraf. ew., który dawniej był katolickim. Proboszcz posiadał 4 włóki i pobierał 5 łastów mesznego, r. 1486 był prob. Baltazar Löszenstein; predykańci luterscy pojawiają się tu już w 1560 r. (ob. Script. rer. Warm. I, str. 382). Że tu dawniej istniał dwór krzyżacki, powiedziano już pod Malteinen, ale przez omyłkę napisano tam, że leżał w Sambii (Script. rer. Pruss, II, str. 709), podczas kiedy go szukać należy w ziemi bartskiej, *Kś. Fr.*

Moltke (niem.), kopalnia, ob. *Koronowo.*

Moltkesruhm ob. *Kucharki* 2.).

Moltow (niem.), dobra ryc. w Pomeranii, pow. kołobrzeski, st. p. Gr. Jestin, 2·2 kil., obejmuje 545·01 ha; czysty dochód z gruntu 7048 mrk. Właśc. Niemiec. *Kś. Fr.*

Moluch, os. młyn. nad strum. bezim., pow. wieluński, gm. Galewice, par. Cieszęcin, odl. od Wielunia w. 30; dm. 1, mk. 13.

Moluki al. *Maluki,* wś rząd. nad Mereczanką, pow. trocki, w 4 okr. polic., gm. Orany, okr. wiejski Bortele, o 12 w. od gminy a 56 w. od Trok, 6 dm., 75 mk. katol. (21 dusz rewiz.); należy do dóbr rząd. Orany.

Molwat (dok.). Według Toeppena jestto rz. Dawina, uchodząca do Szeszupy, dopływu Niemna (ob. Script. rer. Pruss. II, str. 689).

Molza, niem. *Moldsen,* wś, pow. ostródzki, st. p. i okr. urz. stanu cywil. Łukta. W 1856 r. 212 mk. *Kś. Fr.*

Mołakalnia al. *Malekalnia,* zaśc. rząd., pow. święciański, w 2 okr. pol., gm. i okr. wiejski Dawgieliszki, o 2 w. od gminy a o 26 w. od Święcian, 3 dm., 27 mk. katol. (12 dusz rewiz.).

Mołcza 1.) albo *Molcza,* wś i folw. w pobliżu rzki t. n., dopływu Berezyny, w wschodnim krańcu pow. bobrujskiego; wieś ma 21 osad; miejscowość poleska, grunta lekkie. 2.) **M.**, dobra nad rzką t. n., pow. bobrujski, w 2 okr. pol. paryckim, własność Puszczyna, 275 włók; propinacya, przystań na Berezynie i młyny przynoszą około 500 rs.; miejscowość odludna, poleska. *A. Jel.*

Mołczadka, lewy dopływ *Mołczadzi* (ob.), bierze początek na granicy pow. nowogrodzkiego i słonimskiego, w moczarach za wsią Jaraszewo; płynąc w kierunku zachod. około dwóch mil ku mczku Mołczadzi stanowi granicę wzmiankowanych powiatów i ma młyny w Jaroszewie, w Dobrem-Polu i pod mczkem Mołczadź; tu z prawej strony zasila się dość bystrą rzeką Sworotwą, poczem wchodzi w pow. słonimski, płynie równolegle do granicy pow. nowogrodzkiego; pod wsią Podłoziane ma staw i młyn, pod zaściankiem Zazuli przyjmuje z lew. strony bezim. rzkę a dalej z tejże strony rzkę Ladzinkę al. Ledzinkę; pod wsią Ogrodniki, zbliżywszy się do granicy powiatu nowogrodzkiego, ma dwie tamy i dwa młyny, dalej płynie koło folw. i mczka Dworzec; zasila się z lew. str. kilku małemi strugami i ma młyny, następnie płynie koło wsi Koczki i pod mczkiem Nowojelnia wpada do Mołczadzi. Długość biegu około 5 mil, dość bystra, w wielu miejscach ma brzegi malownicze i na błoniach piękne łąki. *Al. Jel.*

Mołczadź (w Dykc. Echarda nazwana *Mol-*

carz), mko przy ujściu rzki Sworotwy do Mołczadki, pow. słonimski, na płn.-wsch. od m. pow., w pięknym położeniu, przy linii dr. żel. wileńsko-romeńskiej; ma 1128 mk. (524 męz. i 604 kob.), w tem 702 żydów. Cerkiew paraf. i kapl. na cmentarzu grzebalnym; dawniej był tu kość. dek. słonimskiego (z kaplicami w Luszniewie, Wyszowie i Łotwicach). M. zrujnowany przez ogień, uwolniony był w 1654 r. od wszelkich podatków i stanowiska na lat cztery. W 1879 r. zgorzał w $^2/_3$ częściach. Okolice górzyste, grunta piaszczyste i zwirowate, lasów mało. Paraf. praw. dekan. (błahoczynia) dzięciolskiego liczy 2497 wiernych (1266 męz. i 1281 kob.). St. dr. żel. wileńsko-romeńskiej **M.** (urzęd. *Mołczad*), wraz z st. poczt. i tel., pomiędzy st. Nowojelnia (o 25 w.) a Baranowicze (o 26 w.), odl. 162 w. od Wilna, 63 od Lidy, 189 od Pińska, a 301 w. od Kobrynia. O M. wspomina Wieliczko w Kronice, t. III, 552. *J. Krz.*

Mołczadź, lewy dopływ Niemna, bierze początek w pow. nowogrodzkim, w okolicy wsi i folw. Sieciewiny (Sitewiny), w pobliżu gościńca w Nowogródka do Poczapowa, z lewej strony; kierując się na południe przepływa około wsi Igielniki i Janowicze, pomiędzy niemi a wsią Zaroj zasila się dwoma rzkami z lewej strony; za wsią Kuźmicze przyjmuje z lewej str. małą rzkę i ma młyn, pod wsią Boryszyn (Boryczyn) przecina gościniec nowogrodzko-poczapowski, ma tu młyn i zwraca się ku zachodowi, pod wsią Kościuki przyjmuje w siebie rz. Jatrę z lewej str., następnie rzkę Korycę z pr. strony; za wsiami Koryce al. Korzyce i Kruciłowo wchodzi w pow. słonimski pod wsią Rabki, pod mczkem Nowojelnia rozlewa się w jezioro, ma młyn i przyjąwszy z lew. str. rz. Mołczadkę (ob.) zwraca się prawie pod kątem prostym na zach., pod Nowosiołkami ma przejazd, staw i młyn; pod wsią Sylifoną zasila się z lew. str. bezim. rzką, a pod wsią Orliną, przyjąwszy Osówkę z prawej str., ma młyn na stawie i przecina gościniec dzięciołowski (dziatłowski). Za Orliną płynie około wsi Borowiki i Tilemony tworząc zakręty i odnogi; pod wsią Bubny zasila się z pr. str. rzką Pietrówką, pod wsią Ujście rz. Promszą, po za wsią Koski rozszerza znacznie koryto, tworzy rozlewy, zatoki i wpływa w pow. lidzki około wsi Gażgały al. Eżgały (t. II, str. 567 mylnie podano Gieżgołdy), zasila się rzką Dzielką (al. Dzielówką) z lew. strony, dalej przerzyna lesiste miejscowości, pod wsią Miesiłówka ma młyn i po za nią wpada do Niemna naprzeciwko m. Bielce. Długość biegu wynosi około ośmiu mil. Brzegi M. w wielu miejscach malownicze, obfitują w łąki; w dolnym biegu spławiają na niej drzewo w porze wiosennej do Niemna. *A. Jel.*

Mołczanów, ob. *Mołczany*.

Mołczanówka 1.) Wielka al. *Rużyńska*, wś nad bezim. pot. wpadającym do Rastawy, pow. skirski, przy trakcie poczt. z Rużyna do Skwiry, w 2 okr. pol., gm. i par. katol. Rużyn (o 12 w.), ma 1306 mrk. Cerkiew paraf. pod wezw. ś. Dymitra, wzniesiona w 1822 r. na miejsce dawniejszej, założonej w 1746 r., poprzednio należała do paraf. unickiej w Jahniatynie. Podług lustracyi z 1741 r. paroch jahniatyński posiadał w M. 6 chałup. Obecnie do cerkwi należy 104 dzies. ziemi. Przez pola M. przechodzi wał zwany Zmijowym. 2.) **M.**-*Mała*, wś nad rzką Kalenną, pow. skwirski, par. kat. Skwira, ma 840 mk. płci ob. (1830 prawosł., 10 kat). Cerkiew paraf. pod wezw. ś. Parascewii, drewniana, wzniesiona w 1746 r. na miejsce dawniejszej. Należy do niej 43 dzies. ziemi. *J. Krz.*

Mołczanówka, wś, pow. skałacki, odl. o 10 kil. na płn. od Skałata, graniczy na wschód z Zadnieszówką i Mysłową, na płd. z Potapanówką i Skałatem starym, na zach. z Chmieliskami, na płn. z Bogdanówką (st. kol. żel. Karol. Lud. między Tarnopolem a Podwołoczyskami), Rosochowałcem i Supranówką. Obszar dwor. gr. or. 396, łąk 3; włośc. gr. or. 1028, łąk 43, pastw. 11 kw. m. Ludn. rz.-kat. 305, paraf. Skałat, gr.-kat. 295, par. Chmieliska, izrael. 28. Należy wraz z całym kluczem skałackim do spadkobierców Sohaji Rosenstocka.

Mołczanowo, folw., pow. święciański, w 3 okr. pol., gm. Kobylnik, okr. wiejski Chomejki, o 49 w. Swięcian, 1 dm., 12 mk. katol., własność Cywińskich; do dóbr M. należą wsie Piszcze (14 dusz rewiz.) i Szuścickie (17 dusz).

Mołczańska-Huta, wś, pow. jampolski, ob. *Huta* (t. III, 234—1).

Mołczańska Łuka ob. *Łuka-Mołczańska.*

Mołczany, wś i folw., pow. tomaszowski, gm. Dołhobyczów, par. Oszczów, ob. *Dołhobyczów.*

Mołczany 1.) wś włośc. nad jez. Miadzioł, pow. święciański, w 3 okr. pol., gm. Kobylnik, okr. wiejski Chomejki, o 9 w. od gminy a 49 w. od Święcian, 3 dm., 31 mk., z tego 22 katol., 9 prawosł. 2.) **M.**, wś., pow. rzeczycki, w 4 okr. pol. rzeczyckim, gm. Rowieńska-Słoboda, przy drogach z Kaporówki do Korystania i ze Słobody-Rowieńskiej do wsi Kozie, ma 28 osad. Nazwa ta ma prawdopodobnie związek z plemieniem słowiańskim Mołczan al. Milczan, o którem wspominają dziejopisarze i co zaznaczył Eustachy Tyszkiewicz w opisaniu pow. borysowskiego (str. 443—444). Porów. Milcz. 3.) **M.**, wś., pow. sieński, gm. Moszkany, 12 dm., 54 mk., z których jeden zajmuje się kowalstwem. *J. Krz.* i *A. Jel.*

Mołczany, w dokum. *Mołczanów*, wś, pow. starokonstantynowski, par. Starokonstantynów, w 1 okr. pol., na płn.-wsch. od Krasiłowa, w 1867 r. było tu 37 dm. Na mocy tranzakcyi kolbuszowskiej Sanguszko w 1753 r. darował M. Kar. Szydłowskiemu.

Mołczany, wś nad rz. Bałyżkiem al. Batożkiem, do Morachwy wpadającym, pow. jampolski, gm. Pieńkówka, o 20 w. od st. dr. żel. odeskiej Jaroszynki, o 25 w. od Zmierynki a 50 w. od Jampola, w płn.-zach. części pow. jampolskiego, 185 osad, 864 mk., $1002^1/_2$ dzies. ziemi włośc., 886 dz. dwor. Cerkiew pod wezwaniem N. P. liczy z Pasynkami 1092 par. i 68 dz. ziemi. Jest tu kościół paraf. katol. dek. jampolskiego, pod wezw. ś. Wojciecha, wymurowany w 1797 r. przez Trzecieskich, 1124 parafian, rozrzuconych we wsiach M., Aleksiejówce, Andrzejówce, Działowie, Hucie Mołczańskiej, Kacmazowie, Kopesterzynie, Łuce Mołczańskiej, Pasynkach i Telelińcach. Wieś ta założona przez braci Małczanów, należała do Zamoyskich, Koniecpolskich i Lubomirskich (do klucza Szarogrodzkiego). Przy dziale majątków Stanisława Lubomirskiego w 1776 r. dochód z tej wsi oznaczony na 8814 złp. W końcu zeszłego i w początku bież. stulecia posiadali ją Trzeciescy, po rozpadnięciu się fortuny M. także rozdzielone na części. Największą część posiadała Wyszomirska, drugą Sokulska, 2 voto Wyszomirska; obie te części nabył prof. z Odessy Bohdanowskij. Trzecia część należy do Maryi hr. Jezierskiej (do 400 morgów), nabyta od Wilczopolskich; czwartą część Potockiej, do 200 morgów, zwaną Siomaki, nabył ex-urzędnik Gidziński już od Holeckich. *Dr. M.*

Mołczyńce, wś, pow. starokonstantynowski, ob. *Mączyńce*.

Mołdaczany, wś, pow. poniewieski, o 27 w. od Poniewieża, z zarządem gminy obejmującej 3025 dusz.

Mołdawa, ob. *Wełtawa*.

Mołdawa, rz., ob. *Motława*.

Mołdawa, *Moldawa*, *Moldowa*, al. *Sulica*, przysiołek Szypotu Kameralnego, w pow. radowieckim, nad górnym biegem Mołdawy, przy ujściu Łukawy północnej do M., w okolicy górskiej. Od płn.-wsch. wznosi się Hrebeń Mołdawski ze szczytem Spensową, 1298 m. wysokim, od wsch. szczyt Poreika, 1425 m. wys., a od płd.-zach. Styrbul, 1479 m. npm. *Br. G.*

Mołdawa, rzeka bukowińska, ma źródło na płn. od Mołdawy, przys. Szypotu Kameralnego, w pow. radowieckim, pod Hrebenem Izworem (1348 m.). Niektórzy podają, jakoby M. powstała ze zlewu potoków Łukawy i Smidestie; tymczasem Łukawa (ob.) jest pierwszym dopływem Mołdawy na górnym jej biegu, Smidestie zaś, al. Hroby, przytokiem Łukawy. Od źródeł swoich płynie na płd. doliną górską, wśród obszernych łąk, mija Briazę; od Fundula mołdawskiego wykręca się na wsch. krętym łukiem; zrasza obszar Pożoryty i Kimpolungu mołdawskiego. Tutaj, od ujścia potoku Szandru, wygina się na płn., opływa Eisenau, przys. Wamy i samę Wamę, gdzie z lew. brz. zabiera potężny dopływ Mołdawicę. Odtąd w kierunku wsch. płynie po pod Frasyn, Bukszoję, a dosięgłszy Górę Humorę, zwraca się na płd.-wsch. i płd. Kornolunczem występuje z granic Bukowiny i przechodzi do Multan, gdzie w kierunku płd. płynąc, poniżej Romanu uchodzi do Seretu z praw. brz. Długość biegu w obrębie Bukowiny 96, a na Multanach 93, razem 189 kil. Według W. Pola długość M. wynosi 23 mil czyli 173 kil. Dolina M. jest szeroka i podłużna aż do wsi Pożoryty. Między Kimpolungiem a wsią Wamą ciągnie się ona wyłomem, który leży przy Eisenau; pod Górą Humorą wypływa z gór, okrąża stopy podgórza karpackiego bukowińskiego i przechodzi w końcu na stepy mołdawskie. Spad wód jej podają następujące liczby: 1250 m. (źródło), 873 m. (powyżej Briazy), 731 m. (Fundul mołdawski), 647 m. (Kimpolung mołdawski), 590 m. (ujście Kalderusa powyżej Eisenau), 542 m. (ujście Mołdawicy), 514 m. (ujście pot. Suchej), 474 m. (pod Górą Humorą), 394 m. (granica bukowińska), 250 m. (ujście). M. poczyna być spławną od przys. Mołdawy, żeglowną zaś mogłaby być dla małych statków począwszy od wystąpienia z granic bukowińskich. Do M. wpadają od praw. brz.: Łukawy dwie, Tatarka, Tatarkuca, Fagetel, Botuszel, Putna, Izwor, Praska, Kaselor, Szandru, Kalderus, Salatruk, Sucha, Buskoja, Woroniec, Izwor Biały, Larga, Isaki, Balkoja, Walesaka, na Multanach zaś: Sucha, Ryska, Bogało i Topolica. Lewe dopływy są: Briaza, Niagra, Liefile, Morosan, Tymon, Kailor, Sadowa, Izwor Mora, Korletan, Deja, Lele, Hurdys, Mikleusa, Mołdawica, Dobra, Bielcak, Tocila, Cetaceli, Humora, Bukowce, Stojaniassa, Korlata i Somusz. Wody gościnne bywają na M. o ś. Janie, ś. Jakóbie i ś. Michale, w czasie słotnej jesieni. Spław idzie dziennie przy dogodnej porze 42—50 kil. Średni stan wód sprzyjałby najwięcej spławowi, ale dla miejscowych zawad spław idzie tylko na wielkiej wodzie. Spław składa się z 6, 8—10 sztuk okrągłego drzewa, a ten ładuje się budulcem różnego rodzaju i unosi ładunek 16, 20—25 centnarów. W górnym biegu przeszkadzają spławowi jazy rybackie, w średnim zaś biegu i poniżej zbyteczna szerokość łożyska, w którem rzeka często dzieli się na liczne ramiona martwe. Mieszkańcy doliny nadmołdawskiej trudnią się

na górnej przestrzeni spławem i chowem bydła, poniżej rolą i chowem wołów. *Br. G.*

Mołdawanka, ob. *Mołdawianka.*

Mołdawia, ob. *Multany.*

Mołdawianka al. *Mołdawanka*, wś nad rz. Sinicą, pow. bałcki, gm. Daniłowa Bałka, par. Hołowaniewskie; 80 osad, 506 mk., 1179 dz. ziemi włośc., 1763 dz. ziemi dwors. Własność dawniej Potockich, dziś udiełów. *Dr. M.*

Mołdawica, rzeka bukowińska, nastaje na płn.-zach. obszarze wsi Mołdawicy Ruskiej, w pow. kimpoluńskim, na tak zwanej Czarnej Kiczerze, z połączenia się dwóch potoków górskich Turkuleca i Czerneńkiego, spływających z płn.-wsch. stoków góry Feredeu (1460 m.) i płynących głębokimi jarami górskimi na płn.-wschód, prawie równolegle. Powstały na Czarnej Kicerze potok przyjmuje nazwę Ardżeba i płynie ku płn.-wschodowi wśród lasów Mołdawicy Ruskiej, doliną górską, nad którą od płd. (prawy brzeg) rozpościera się dział górski Obczyna Kurmatura (1023 m.), a od płn. (lewy brz.) pasmo Jelemska (1088 m.). Przyjąwszy od lew. brz. Rososzę Małą, zwraca się na wsch., płynąc doliną, wśród której legły chaty wsi Ardżela, aż po ujście potoku Raszki. Od tego miejsca wygina się na płd., przez obszar Mołdawicy Ruskiej, od której bierze nazwę swą, doliną rozleglejszą; następnie w kierunku płd.-wsch. mija Watrę Mołdawicę, Framozę i Wamę, gdzie zlewa swe wody do Mołdawy z lew. brz. Liczne potoki, mniejsze i większe, zasilają ją obustronnie. Z praw. brzegu uchodzą do M.: Longulec, Demakusza, Walkan, Boul, Wasyli, Deja z Dejicą, Puska i Flory. Z lew. brzegu zaś zabiera: Rososzę Małą, Dubul, Raszkę, Koryszoty, Tymotej, Putnę, Czumornę, Lupoję, Dragozę, Frumozę, Bradze i Fundoj. Długość biegu od Czarnej Kiczery wynosi 40 kil. Spadek wód M. wskazują liczby: 810 m. (połączenie się źródlanych potoków); 732 m. (ujście Raszki); 656 m. (ujście Putny); 570 m. (ujście Dei); 543 m. (pod mostem w Wamie); 542 m. (ujście). *Br. G.*

Mołdawica *Ruska* al. *Mołdowica Ruska, Ruska Mołodowycia, Russmoldawitza*, wś w pow. kimpoluńskim, nad Mołdawicą. Obszar tej wsi graniczy od płn. z obszarem gm. Ardżela i Putny, od wsch. z obszarem Suczawicy, Czumorny i Watry Mołdawicy, od płd. z Russ pe Boul, a od zach. z obsz. Briazy. Obszar tej gminy przerzyna rz. Mołdawica, z płn. na płd. płynąca, na połać wschodnią i zachodnią. Zabudowania legły po obu brzegach rzeki i na dolnych jej dopływach, jak Demakuszy i Putny. W zachodniej połaci nastają potoki Turkulec i Czerneńka, do której uchodzi Surdukowaty pot., tworzące rz. Mołdawicę, zwaną w górnym biegu Ardżelem. Oprócz tego z pod Paskana wypływa potężny pot. Demakusza, który wzdłuż swego biegu oddziela obszar tej gminy od obszaru Russ pe Boul. Tenże przyjmuje z lew. brz. pot. Tomuatyk i Rososz, wytryskujący dwiema strugami z pod Fesedeua. Na zach. granicy wznosi się Weszy wieliki i małyj (1490 m.), Seredna (1385 m.), Feredeu (1460 m.), Redwan (1336 m.) nad pot. Czernenką; na płd. Paskan (1483 m.). Na dziale między Turkulecem a Rososzem mamy szczyt Turkułowa (1256 m.), między Rososzem a Ardżelem grzbiet Obczyna Kurmatura (1048 m. i 1038 m.); między Demakuszą a Mołdawicą grzbiet Czokon (860 m.). W wsch. połaci płyną do Mołdawicy potoki Raszka, Koryszoty i Putna, mające na obszarze tej gminy swe źródła. Przy ujściu Raszki jest góra Raszkowice 962 m. Wzniesienie granicy płn. czyni 1195 m. npm. Między Koryszotym pot. a Putną wznosi się Tymotej, 1168 m. wys., z pod którego wypływa pot. Tymotej, podążający do M. Na wsch. granicy szczyt Dubrawnik (1140 m.) i Manasterz (980 m). Nazwy gromad chat są: Na Sugrewach, nad granicą z Ardżelem; na praw. brz. Mołdawicy: Błohan, Swatowa duszka i Czokan; nad górną Putną: Berluk, Sekries; na lew. brz. M.: Raczka, Dołha i Runkul Fromosa; między Putną a wsch. granicą: Putna i Dubrawnik. Mk. 1484 (r. 1880). Sąd pow. w Kimpolungu. Poczta w Watrze Mołdawicy. W miejscu cerkiew paraf. gr.-nieun. Własność funduszu religijnego. *Br. G.*

Mołdawica Watra, ob. *Watra Mołdawica.*

Mołdawka, wś nad rz. Mołdawką (Dereniuchą), o 5 w. od ujścia jej do Bohu pod Hołoskowem, pow. bałcki, w 6 okr. polic., Bohopol, gm. Lipoweńka, par. kat. Hołowaniewskie; 76 dm., 562 mk., 2613 dz. ziemi dwors. orn. i 48 nieuż., 1350 włośc.; cerkiew ś. Mikołaja ma 64 dz. ziemi. Okolica stepowa, gospodarstwo ogranicza się do chowu bydła na wielką skalę. Fabryka cukru, jedna z najdawniejszych w kraju, dziś nieczynna. M. założona w XVII w. przez Mołdawian, nabyta następnie przez Potockich, przeszła później do Ostrowskich, dziś Mikołaja Różyckiego.

Mołdawka, rz., dopływ Bohu, ob. *Dereniucha.*

Mołdawska Banilla, ob. *Banilla.* W 1881 r. miała 3350 mk.

Mołdawski Fundul, ob. *Fundul Moldawi*, W 1880 r. 1958 mk. Własność funduszu religijnego.

Mołdawskie stepy. Tak Skalkowski zowie stepy w okręgu jasskim.

Mołdawsko, wś, pow. turczański, 16 kil. na płd.-wsch. od Turki, 10 kil. na płd.-wsch. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Boryni. Na płn. leży Ryków, na wsch. Zawadka, na płd. Zadzielsko, na płd.-zach. i zach. Jabłonów.

Płn.-wsch. narożnik wsi przepływa Zawadka, dopływ Stryja. Wchodzi ona tu z Zawadki i płynie zrazu na płd.-zach., potem na płn. do Rykowa. Od lew. brz. zabiera w obrębie wsi małe strugi. Na wsch. leży las Klewa. Własn. więk. (Towarz. dla prod. leśnych w Wiedniu) ma roli or. 42, łąk i ogr. 48, past. 47, lasu 74 mr.; własn. mn. roli or. 193, łąk i ogr. 95, past. 103 mr. W r. 1880 było 148 mk. w gm. (obrz. gr.-kat., należących do górskiego rodu Bojków). Parafia rz.-kat. w Turce, gr.-kat. w Bachnowatem. We wsi jest cerkiew. Dawniej należała ta wieś do dóbr koronnych, do do krainy ilnickiej, ekonomii samborskiej a ziemi przemyskiej. W sumaryuszu dokumentów (rkp. Ossol. № 2837, str. 57 i 58) czytamy. „A. 1566 fer. secunda post festum Scti Jacobi Apost. Samboriae. Facultas Magnif. Starzechowski providis Kosthoni et Olexae Kraśnickim locandi villam in rivulo „Mołdawski“ ac in ejus promontoriis, qui rivulus complectitur in se alium rivulum, dictum „Krzciwiny“; videlicet a villa Zawadka powierzch góry Kliwa, et villa nobilium Komarniki, powierzch pola dicti Zworcze, a villis vero regalibus Wysockie et Jabłonowa, powierzch Pohrobiszcza Przysłupem i po Zarubankę, eodem nomine appellandam. In qua ad sculletiam 2 lanei, et tertius pro poponatu, cum molendino, torquatili, in loco, al. na ujściu, ubi prefatus rivulus intrat, in rivulum Olniczek, ad quod molendinum obszar annectitur, cum taberna hortulanis, de dationibus tertia parte, tortis, stremnis, incorporantur. Ratione quorum scultetus ad onera consueta compellitur. Cujus per Sigismundum Augustum subsecuta confirmatio Knyszyni die 5 martii A. 1568“. „A. 1578 die 20 Junii. Leopoli. Consensus Stephani regis super cessionem advocatiae in villa Mołdawskie, cum omnibus attinentiis secundum tenorem litterarum originalium, per Fedkonem Terlecki-Advocatum patrem in personam Jaczkonis Terlecki-filii cum conservatione Jaczkonis, circa possesionem advitalem, ejusdem advocatiae factus“. W lustracyi ekonomii samborskiej z r. 1686 (rkp. Ossol. № 1255, str. 158 i nn.) czytamy: „Wś M. ma łanów 2½. Z tej wsi nie oddają takiej powinności jako z innych, ale tylko ogółem płacą dwiema ratami czynsz, to jest na ś. Marcin zł. 25 i na ś. Wojciech zł. 25. Z popostwa dają zł. 2 gr. 5. Innych tedy ta wieś żadnych powinności nie odprawuje ani do nich ma być pociągana“. Inwentarz ekon. samb. z r. 1760 (rkp. Ossol. № 1632, str. 183) podaje następujące szczegóły: „Wś M. osiadła na łanach 2½, videlicet siany łan 1, koszony 1¼, pustego ¼. Z osobna wójtowskich 2, popowski 1. Chlebnika ad praesens znajduje się in № 8. Czynsze tej wsi (wymienione szczegółowo) czynią 51 zł, 11 gr. Wójtostwa w tej wsi posesorami IchMość Państwo Jan Wysoczański i Maryanna z Komarnickich, małżonkowie, vigore którego hibernę na gardekurów J. Kr. M. i inne onera fundi płacić powinni. Chaszcze pod tą wsią różne drobne znajdują się. Poddani tej wsi różne swoje krzywdy przedkładali: 1) Iż im pół łanu pola „Smolejowskie“ nazwanego do wsi Rykowa odebrano; 2) że do wsi Zawadki odjęto łąki z lasem „Soliszcze“ nazwane; 3) iż gromada Zadzielska i Ichmość Wójtowie tameczni znaczną część gruntu przywłaszczyli sobie na miejscach „Kliwa“ i „Dział“ zwanych; 4) iż gromada Jabłońska wraz z posesorem wójtowstwa grunta odrywają i lasy dezolują; 5) iż Jm. pan posesor wójtostwa Jabłonowa szkodę czyni, zboża zabiera; 6) iż JmP. Domożyński, paroch tutejszy, gruntu „Swedoru“ nazwanego używa, a podatku żadnego nie daje; 7) iż JmP. wójt tej wsi Mołdawska do niezwyczajnych nad inwentarz pociąga robocizn“. *Lu. Dz.*

Mołdyniany, wś, pow. święciański, w 3-im okr. polic., gm. i okr. wiejski Melegiany, o 4 w. od gminy a 23 od Święcian, 11 dm., 79 mk., w tej liczbie 60 kat., 19 starow. (30 dusz rew.); należy do dóbr Rekiecie-Bielikowiczów.

Mołmotki al. *Mołomotki*, wś i dobra, pow. sokołowski, gm. Repki, par. Wyrozęby, odl. od Siedlec 28 w., od Sokołowa 12 w., od rz. Bugu 7 w. Dobra M. z przyległ. we wsi Gałki Ruskie i Kanibród mają rozl. mr. 929: gr. or. i ogr. mr. 545, łąk mr. 46, past. mr. 27, lasu mr. 263, nieuż. i place mr. 47; bud. mur. 4, z drz. 17; płodozmian 8-polowy; młyn wodny i staw na rzece bez nazwiska. Wś. M. os. 13, z gr. mr. 11; wś Gałki Ruskie os. 25, z gr. mr. 247; os. Konibród gr. mr. 40. Dobra M., w skład których wchodziły jeszcze Gałki Ruskie i Kanibród, należały do Anieli z Zahorowskich Pociejowej, wdowy po Ludwiku Pocieju, strażniku w. ks. litew., od której w r. 1753 nabył je Aleksander Chądzyński za sumę 70,000 złp.; następnie w początkach tego wieku drogą sukcesyi przeszły na własność Kobylińskich, a w r. 1873 Bogusławskich. Od r. 1874 stanowią własność Karoliny Korycińskiej. M. mają 12 dm. i do 200 mk. *L. Cz.*

Mołocha, rzka, ob. *Mołoczna.*

Mołochów, była osada z gorzelnią koło Kotowa, pow, brzeżański.

Mołochwa, rz., dopływ rz. Wiechry z prawej strony, w pow. kraśnieńskim gub. smoleńskiej.

Mołocice, mylnie podane w t. V, str. 732, zamiast *Małocice.*

Mołocina, tak pod art. Denhofówka, mylnie nazwano rzkę *Mołoczną* (ob.).

Mołoczański liman, ob. *Mołoczna.*

Mołoczki, wś w płd. stronie pow. rzeczyckiego, w okr. polic. brahińskim, gm. sawicka, o 4 w. od Prypeci z lew. strony, przy drogach ze wsi Mosany, Borszczówki i Ułasy do Orewicz, na płn.-zach. od m. Czarnobyla, ma 22 osad, cerkiew; miejscowość nizinna, obfita w łąki błotne. Niegdyś własność kijowskiego monasteru michajłowskiego, następnie owruckiego zaruczajskiego, potem dominikanów kimbarowskich. Ob. Arch. J. Z, R., cz. I, t. 4, 79, 107, 108; cz. III, t. 2, 609; cz. III, t. 3, 512; cz. VI, t. 1, dodatki 232.

Mołoczki, wś i dobra nad Teterowem, pow. żytomierski, w 4 okr. polic., gm. i par. kat. Krasnopol, na płd. od Troszczy, o kilka w. od Krasnopola; cerkiew, kapl. kat., fundowana przez Giżyckiego, początkowo drewniana, później murowana, piękny pałac i ogród, założone w latach 1815—20, młyn na Teterowie; w 1867 r. było 52 dm. Należały niegdyś do klucza krasnopolskiego ordynacyi ostrogskiej, na mocy tranzakcyi kolbuszowskiej odstąpione w 1753 r. przez Sanguszkę Lubomirskiemu, później własność Bartłomieja Giżyckiego, kasztelana wyszogrodzkiego, po 1863 r. nabyte od Giżyckich przez hr. Zamoyską. Do dóbr M. należy kilka folwarków: M., Nosówka, Strumiłówka, Lichosiółka, mających 1200 dusz rewiz.; wzorowe gospodarstwo rolne. Na drodze pomiędzy Krasnopolem a M. stoczona była d. 27 maja 1831 r. zwycięzka bitwa przez oddział Różyckiego. Opis M. pomieścił J. B. Liwski w Tyg. ilustr. z 1881 r., № 296. *J. Krz.*

Mołoczkowice, ob. *Mołoszkowice*.

Mołoczna, wś, pow. nowogródzki, w 1 okr. polic. nieświeskim, gm. Wsielub, 6 osad.

Mołoczna, zwana też *Mołocha* al. *Minkowica*, rzka w pow. taraszczańskim, dopływ Rosi z prawej strony, bierze początek na polach wsi Horoszków z kilku potoków, przepływa około wsi: Piatyhor, Łobaczów, Hałajki, Czerepina, Tajnicy Denhofówki i pod Zrajkami uchodzi do Rosi. Przyjmuje strumienie płynące około wsi Nienadycha, Żydowczyka i Krywczunka. *J. Krz.*

Mołoczna al. *Mołoczne Wody*, rz. w gub. taurydzkiej, płynie na granicy pow. melitopolskiego i berdiańskiego; niedochodząc do morza Azowskiego tworzy liman *Mołoczański*. Wspominana przez kronikarzy małoruskich.

Mołoczne, wzgórze w gub. kijowskiej, z którego rz. Mołoczna bierze początek, w zachodniej sronie pow. taraszczańskiego.

Mołoczne Wody, ob. *Mołoczna*.

Mołoczno 1.) folw. nad bezim. dopływem rz. Wyzenki, pow. słucki, w 1 okr. polic. starobińskim, pomiędzy wsią Mozolc i mkiem Wyzna; miejscowość równa, dość leśna, łąki obfite. 2.) **M.**, folw., tamże, dziedzictwo miejscowej rodziny Podczekajewych, wraz z folwarkiem Miła-Roskosz 65 włók obszaru; gleba dobra, łąki obfite. *A. Jel.*

Mołoczno, jezioro w dobrach Biała, pow. lepelski.

Mołoda al. *Mloda*, w narz. ludowem *Mołodaja*, rzka w pow. mozyrskim, właściwie koniec rz. Mogilny (ob.), wpada do Uborcia, dopływu Prypeci, z prawej strony. Przyjmuje rzki Wilczyrów, Bronkę i Krymkę. *A. Jel.*

Mołoda, struga w gub. witebskiej, prawy dopływ Kaspli, dopływu Dźwiny.

Mołoda, rz. górska, wypływa w Karpatach wschodnich, z pod samego grzbietu granicznego, między Galicyą a Węgrami, na płd. obszarze Lolina, w pow. dolińskim; płynie parowem leśnym na wschód, a zabrawszy od praw. brzegu leśny potok bezimienny, zwraca się na płn.-wsch. i przybiera nazwę Poharecka rzeka, a poniżej, od ujścia Heczy, nazwę Piskawy; nazwa Mołody ustala się od ujścia Hanińca (ob.). Rzeka ta górska podąża dziką, górską doliną na płn.-wsch. Od płn. legły nad nią działy górskie Hyczowa (1259 m.), Mszana (1724 m.), Mołoda (1192 m.) i Jajce (1600 m.); od płd. zaś dział Haniniec (1196 m.), Parenki (1737 m.), Muńczuł (1470 m.), Grofa (1752 m.), wreszcie odnogi Kaniusia. Po płn. stronie na wschód od Mszany aż po Łomnicę rozległy się płd. odnogi Gorganu ilemskiego. Od ujścia Mszany płynie M. doliną szerszą i pod Osmołodą wpada do Łomnicy z lew. brzegu. Długość biegu wynosi 20 kil. Z praw. brz. przyjmuje Ruską, Haniniec i Kotelec, z lew. brz. Heczę i Mszanę. Przedstawia krainę pstrąga. Zródła leżą na wys. 1050 m.; ujście Heczy 951 m.; ujście Mszany 787 m.; ujście 717 m. npm. *Br. G.*

Mołodawa, ob. *Młodawa*.

Mołodawa, wś nad Dniestrem, pow. chocimski, par. kat. Chocim; ma 151 dm. (w 1868 r.), 1080 dz. ziemi włośc. a 1251 dz. dwors. razem z nieużytkami; cerkiew drewniana, 16 młynków, przeprawa promem przez Dniestr. Należała kolejno do Tabanowa, Kornesztanów, Dragoszewskich, Rossetów, od tych, drogą wiana, przeszła w dom Maurocordatów, a od tych, również jako wiano, do Succów, od których w 1843 r. nabyta przez Juliana Dzikowskiego; dziś Władysławskich. *X. M. O.*

Mołodców, ob. *Modelów*.

Mołode, wś, pow. borysowski, w okr. polic. łohojskim, przy drodze z Łohojca do Haniewicz, 16 osad włócznych, miejscowość górzysta i lesista. *A. Jel.*

Mołodecka, wś nad rz. Uziną, pow. wasilkowski, paraf. prawosł. Sucholasy (o 5 w.), 318 mk.; w 1740 r. było tu 28 chat. Należy

do dóbr Białocerkiewszczyzna hr. Branickich.

Mołodecka, rz. w pow. kaniowskim, uchodzi do rz. Łehlicza przed wsią Demończczyzną.

Mołodeckie, sioło rząd. nad bezim. dopływem rz. Babanki, pow. humański, o 3 w. od st. Babanów, 1589 mk. obojga płci; cerkiew drewniana pod wez. ś. Mikołaja, wzniesiona w 1799 r., ma 36 dz. ziemi. *J. Krz.*

Mołodeczno (Echard w Dykc. zowie *Molodzieczno*), mko i dobra nad rz. Uszą, pow. wilejski, w 1 okr. polic., gm. i okr. wiejski M., przy b. drodze poczt. z Wilna do Mińska, oraz w pobliżu (o $1\frac{1}{2}$ w.) od linii dr. żel. lipaworomeńskiej, o 110 w. od Wilna a 20 w. na płd. od Wilejki. Nędznie zabudowane, ma 1332 mk. (629 meż. i 703 kob.), po większej części żydów. Dwie cerkwie: paraf., drewniana, pod wez. N. M. P., przerobiona w 1865 r. z kościoła kat., i dawna unicka, pod wez. ś. Koźmy i Damiana na cmentarzu grzebalnym; dom modlitwy żydowski; szkoła ludowa, seminaryum nauczycieli wiejskich, zarząd 1-go okr. polic. (stanu), sądu pokoju oraz komisarza do spraw włościańskich (mirowego pośrednika). Dalej znajduje się w M. piękny i rozległy pałac, poprzednio zamek obronny, wzniesiony przez ks. Zbaraskich, a przerobiony na pałac przez późniejszych dziedziców Ogińskich, którzy wznieśli tu w 1758 r. kościół paraf. drewniany, oddany w 1762 r. trynitarzom, osadzonym w murowanym klasztorze przez Tadeusza i Annę z Radziwiłłów Ogińskich, kasztelanów trockich. Zakonnicy ci posiadali dość liczną bibliotekę. Od 1809 r. istniała tu 5-kl. szkoła z zakresem gimnazyalnym, zostająca pod wiedzą uniwersytetu wileńskiego, w której, pomiędzy innymi, kształcili się początkowo Aleksander Tyszyński, krytyk i profesor szkoły głównej warszawskiej, oraz Antoni Muchliński, oryentalista, profesor i dziekan uniwersytetu petersburskiego. Szkoła ta w 1863 r. zamienioną została na seminaryum nauczycieli wiejskich wyznania prawosł. Pierwszą wzmiankę o M. spotykamy pod 1389 r., w którym d. 16 grudnia Dymitr Korybut, ks. Nowogrodu Siewierskiego, wydał tu dokument, zapewniający wierność hołdowniczą Władysławowi Jagielle i królowej Jadwidze D. 6 lipca 1501 r. król Zygmunt nadał dobra M. kn. Michałowi Iwanowiczowi Mścisławskiemu, pod warunkiem dawania koni pod przejazd posłów i gońców. Nadanie to potwierdził król Zygmunt przywilejem z 12 lipca 1511 r. Ten Michał kn. Mścisławski umarł około 1525 r., pozostawiwszy trzy córki: Nastazyą, Teofilę i Agrafienę. Pod d. 4 maja 1558 r. Bazyli (Wasili) Rahoza wystawił dokument sprzedaży dworca mołodeczniańskiego, nazwanego uroczyszczem Żelazkowszczyzną, który nabył od ks. Zbaraskiego, wojew. witebskiego, dany kn. Bohdanie Mścisławskiej. D. 1 maja 1561 r. Andrzejowa Michajłowiczowa Sanguszkowa Koszyrska, starościna łucka, zapisuje kniahini Bohdanie Michajłównie Mścisławskiej czwartą część M., którą z podziału od sióstr swych dostała, z dworcem od Wasila Rahozy kupionym. W 1567 r. cała M. przeszła na własność kn. Nastazyi Stefanowej Zbaraskiej, wojewodziny trockiej, która zapisała ją swemu mężowi. W 1617 r. całe M. znajduje się w posiadaniu Lwa Sapiehy, kanclerza lit., którzy 20 sierpnia 1631 r. sprzedał ją Stanisławowi Szemiottowi, podkomorzemu żmujdzkiemu. Testamentem Szemiott zapisał M. z folwarkami Rajewszczyzną, Mysotą, Dyrmowiczami, oraz majątek Sieliszcze z folw. Lewkową synowcom swoim a synom Wacława Szemiotta, zostawiając bratu tylko dożywocie, pod warunkiem, że jeśliby część tych dóbr miał komukolwiek zbyć, albo też długami ciężkiemi obciążyć, wtedy nie tylko sam ale i potomstwo jego od posiadania ich mają odpaść a majętność ma przejść na własność Paców. D. 23 kwietnia 1626 r. Wacław Szemiott zapisuje majętność Pisarzewszczyznę i Dyrmowicze synowi swemu Stanisławowi. Pomimo zastrzeżenia testamentu Stanisława Szemiotta, małżonkowie Wacław Janowicz i Katarzyna z Karpiów Szemiottowie d. 16 stycznia 1628 r. sprzedają M. z folw. Więzowiec, Mysota al. Dyrmowicze, Pisarzewszczyzna i Rajewszczyzna Aleksandrowi Gosiewskiemu, wojew. smoleńskiemu, za 87,825 złp., z ewikcyą na dobrach Wierpianach i Graciżach, w ks. żmujdzkiem leżących. Wynikła z tego powodu później sprawa sądowa. I tak pod d. 18 listop. 1652 r. znajdujemy pozew w sprawie Mikołaja, Kazimierza, Joanny i Stanisława Szemiottów ze Słuszką i Przyjemskim i małżonkami ich z domu Gosiewskiemi, oraz z Kotłem, natenczas posesorem M, o niesłuszne nabycie tych dóbr prawem wieczystem, pomimo testamentu Wacława Szemiotta. D. 18 września 1711 r. biskup Bogusław Gosiewski sprzedaje M. Ogińskiemu. W 1723 r. dziedzicem M., Hanuty, Bienicy, Lewkowa i Sieliszcza był Michał Kociełł, podskarbi lit. W 1736 r. Kazimierz Kociełł, ssta markowski, dziedzic M. i Hanuty, zeznał testament, z którego widać, że córka jego Rozalia była za Kazimierzem Ogińskim, sstą babinowickim. W d. 13 maja 1738 r. Kazimierz i Rozalia z Kociełłów Ogińscy zapisują M. z folw. Więzowiec, Rajewszczyzną i Mysotą Tadeuszowi Ogińskiemu, pisarzowi lit. Pod d. 14 czerwca 1740 r. Pac, kasztelan połocki, posiadający połowę M., ustąpił ją Marcyanowi Ogińskiemu, wojew. witebskiemu. August III d. 14 listop. 1740 r. dał Tadeuszowi Ogińskiemu, kasztel. trockiemu, przywilej

na dwa targi tygodniowe (w niedzielę i piątek) oraz dwa jarmarki: na ś. Mikołaja w maju i na Pokrowę w październiku. W d. 19 stycznia 1744 r. Marcyan Ogiński, wojew. witebski, ojciec Tadeusza, ustępuje połowę M. Rafałowi i Teresie z Ogińskich Oskierkom, dzieciom. Oskierkowie ci odebrawszy w 1745 r. swą należność, ustąpili M. Tadeuszowi Ogińskiemu, kasztel. trockiemu. Biskup wileński Zienkowicz pod d. 3 grudnia 1747 r. dał pozwolenie na wystawienie w M. szkoły żydowskiej i na prawo chowania umarłych. W 1783 r. M. przechodzi na syna Tadeusza — Franciszka Ksawerego, kuchmistrza lit., po śmierci zaś tegoż w 1819 r. przechodzi sukcesyą na jego synowca Michała Ogińskiego, podskarbiego lit. i senatora państwa rossyjskiego. W 1832 r. M. podpadło exdywizyi za długi i rozdzielone zostało na wiele części. Dziś posiadają tu części: hr. Jan Tyszkiewicz, Adam Łopaciński, sukcesor Tomasza, Juszyński, Morawski, Bolesław Łopaciński, Modzelewski, Raczkowski, Burzymowski, Berkman, Alina Niezabytowska, sukcesorka Antoniego Łopacińskiego. Pod względem historycznym M. pamiętne jest pobytem Napoleona w 1812 r., który wracając z pod Moskwy zatrzymał się tu, przenocował i porzucił resztki wielkiej armii. Stacya dr. żel. lipawo-romeńskiej M. na przestrzeni Mińsk-Wilno, pomiędzy Uszą (o 16 w.) a Zalesiem (o 22 w.), odległą jest o 72 w. od Mińska a 101 od Wilejki. Dekanat prawosławny (błahoczynie) mołodeczniański obejmuje 17 parafij: M., Marków, Lebiedziew, Łotygołę, Jarszewicze, Chożów, Nosiłów, Wiazyń, Radoszków, Ilię, Chołchło, St. Krasnosiele, Horodek, Rogów, Biesiadę, Chotenczyńce, razem 40,805 wiernych. Cerkwi paraf. znajduje się 17, fil. 12, kaplic cmentarnych 25 i kaplic innych 4. Mołodeczno gmina składa się z 5 okręgów wiejskich: M., Wielkie Sioło, Rajewszczyzna, Mojsicze i Chożewo, i liczy 103 wsi, 464 dm. i 4060 włościan płci ob. W skład okręgu wiejskiego M., oprócz mka M., wchodzą wsie: Buchowszczyzna i Sznury oraz zaścianki: Ciwidówka, Buszewica i Mościszcze. *J. Krz.* i *A. K. Ł.*

Mołodelczyn al. *Mołodzielczyce*, wś rząd., pow. piński, w 3 okr. polic., gm. Lemiszewicze, 148 mk. Za czasów rzplitej królewszczyzna w wojew. brzeskiem, w pow. pińskim, w 1717 r. razem z Morozowiczami płaciła hyberny, czopowego i podymnego 260 złp. (Vol. Leg. VI, str. 191, wyd. Ohr.). W 1775 r. wraz ze sstwem krasnosielskiem, w skład którego wchodziła, została oddana Adamowi Skirmuntowi, posłowi pińskiemu (Vol. Leg. VIII, str. 418, wyd. Ohr.). *A. Jel.*

Mołodia al. *Molodia*, wś, pow. czerniowiecki, 12 kil. na płd.-wsch. od Czerniowiec, graniczy od płn. z Ostrycą, od wsch. z Mamornicą, Łukawicą, Kotulem bańskim, wreszcie z Nowosielicą w Multanach. Od płd. przytyka do obszaru Preworok i Tereszen, od zach. legły wsie Czahor, Korowia, Wołoka i Mihuczeny. M. leży na płn.-wsch. od traktu czerniowieckiego, na wyżynie nad praw. brzegiem potoku Dereluj, tworzącego zach. granicę M., wchodzącego dwukrotnie na obszar M., a uchodzącego w Ostrycy do Prutu od praw. brz. Przez wieś płynie potok bezim. z płd. ku płn. i zlewający się do Dereluja. Po płn. stronie wsi rozpościera się polne wzgórze Caryna stara (237 m.), na płd. zaś dział bański (331 m.). W płd. stronie obszaru wytryska potok Niewolnica, z lasu Trzy potoki zwanego. Płynie w kierunku płn., raz po wsch., raz po zach. stronie gościńca czerniowieckiego, i na zach. wsi wpada do Dereluja. Zabiera on wody z zach. obszaru tejże gminy, między nimi pot. Rakowiec. Płn. część wsi, nad granicą z Ostrycą, zwie się Okopy, nad ujściem Niewolnicy chaty i młyny, Niewolnicą zwane; w płd. części obszaru, przy gościńcu legł przysiołek Franztal (leśniczówka i karczma), a między gościńcem i zach. granicą zabudowania i młyny Dereluj, nad potok. t. n. W 1880 r. 4192 mk. Należy do sądu pow. w Czerniowcach. Poczta w miejscu. Własność funduszu religijnego. *Br. G.*

Mołodiatycze, ob. *Mołodziatycze.*

Mołodiatyn, pow. kołomyjski, wś górska nad pot. Demienówką. Potok ten przepływa z zach. ku wsch. zabierając mnóstwo drobniejszych potoków, i w odl. 3·7 kil. na wsch. łączy się w Peczyniżynie z pot. Słobódką, przepływającym sławną ze swych kopalni nafty i wosku ziemnego Słobodę Rungórską. M. graniczy od wsch. z Peczyniżynem, na płd. z Markówką, na zach. z Czarnym Potokiem i Łanczynem, na płn. z Sadzawką. Obszar dwor. gr. or. 11, łąk i ogr. 32, past. 76, lasu 2675 mr.; włośc. gr. or. 288, łąk i ogr. 1319, past. 132, lasu 39 mr. Ludność: rz.-kat. 14, par. Kołomyja, gr.-kat. 1080, par. w miejscu. Cerkiew pod wez. N. P. Maryi, filia Markówka 409 dusz, razem 1489 gr.-kat. Dek. pistyński, dyec. lwow. Sąd pow. i urząd poczt. Peczyniżyn, szkoła fil. o 1 naucz., kasa pożyczk. 383 złr. w. a.; należy do dóbr rząd. Istniały dawniej dwie warzelnie soli, pierwsza zamkniętą została w 1787 r., druga w 1820 r.

Mołodiw (rus.), ob. *Młodów.*

Mołodkowce, ob. *Mołotkowce.*

Mołodkowicze, ob. *Mołotkowicze.*

Mołodów, wś, pow. kobryński, przy drodze z Motola do Pińska, własność Skirmuntow. Wykup za ziemię włośc. wynosił 30,868 rs. 89 kop. Założona w 1830 r. cukrownia spłonęła w 1835 r. W M. urodził się Aleksan-

der Skirmunt, twórca przemysłu fabrycznego w Pińszczyźnie. *J. Krz.*

Mołodowa, ob. *Młodawa*.

Mołodowce al. *Młodowce*, rus. *Młodiwci*, część Brusna Nowego, pow. cieszanowski.

Mołodowo, wś i folw. nad bezim. dopł. Newdy, pow. nowogródzki, przy drodze ze wsi Rudniki do Łohotek; wś ma 20 osad pełnonadziałowych, folwark, dziedzictwo Jodków, ma $19^1/_2$ włók, dochód z młyna i propinacyi; miejscowość dość leśna, gleba urodzajna. *A. Jel.*

Mołodowycia *Ruska*, ob. *Mołdawica Ruska*.

Mołodowyczi (rus.), ob. *Młodowice*.

Mołodusza, wś, pow. rzeczycki, własn. Hektora Przybory, 4785 dz. ziemi dwors.

Mołodutyń, wś, pow. chełmski, gm. Żmudź, par. Kumów, odl. 10 w. od Chełma. Ma pokłady kamienia wapiennego. W 1827 r. wś rząd., 29 dm., 146 mk. Folw. i wś M. rozl. mr. 556: gr. or i ogr. mr. 328, łąk mr. 92, lasu mr. 112, nieuż. i place mr. 24; bud. mur. 2, z drz. 6. Wś M. os. 38, z gr. mr. 619.

Mołodycz, wieś, pow. jarosławski, leży w piaszczystej i lesistej równinie, 210 npm., nad małym dopływem Lubaczówki. Przez wieś, otoczoną od zach. dużym borem, zwanym Kołówką a od wsch. takimże borem zwanym Wbaczyńskim, prowadzą dwie drogi: jedna z płn. na płd. ze Starego Dzikowa do Zaradawy, druga przez lasy z Sieniawy (18 kil.) do Oleszyc. Wś ma cerkiew par. gr. kat. i należy do par. rz.-kat. w Rudawie. Jest tu szkoła począt. Z 1339 mk. jest 513 rz.-kat. a 1127 gr.-kat. Obszar więk. pos. ks. Jerzego Czartoryskiego, ma 365 roli, 81 łąk, 130 pastw. i 4058 mr. lasu; pos. mn. 1421 roli, 704 łąk, 382 past; i 29 mr. lasu. Dawniej wyrabiano w tych lasach smołę. Jest tutaj szkoła ludowa i kasa pożycz. gminna z kapit. 624 zł. w. a. Cerkiew par. drewn., zbudowana 1716 r. Do par. (dyec. przemyskiej, dek. jarosławskiego) należą przysiołki: Piskorze, Starzyna, Warcaby, Kaczmarze, Puczyna, Zastawne, Ihnasze, Piły, Topskie, Kopań, Maczugi, Leśnictwo i Zarodowe, z ogólną liczbą 1899 gr.-kat. Uposażenie parocha składa się z 50 mr. roli, 11 mr. lasu, dodatku 12 sągów drzewa w połowie sosnowego a w połowie dębowego i 208 zł. w. a. dodatku do kongruy. Ta wś graniczy na wsch. z Buczyną i częścią Zaradawy, na płd. także z częścią Zaradawy, na zach. z częścią tej samej wsi a na płn. z lasami i Milkowem. *Mac.*

Mołodyja, ob. *Mołodia*.

Mołodylczyce, ob. *Mołodzilczyce*.

Mołodyłów, ob. *Modelów*.

Mołodyłów, wś, pow. nadworniański, leży śród lasów, o 7.5 kil. na płd. od Ottynii, graniczy na wsch. ze Skopówką i Słobódką leśną, na płd. z Siedliskami, na zach. z Bednarówką, na płn. z Strupkowem. Obszar dwor. gr. or. 173, łąk 254, lasu 565 mr.; włośc. gr. or. 337, łąk 340 mr. Ludn. rz.-kat.12, par. Ottynia, gr.-kat. 280 dusz, par. Hołosków; sąd pow. Delatyn, urz. poczt., tel. i st. kol. żel. lwow.-czerniow. w Ottynii. Właśc. większej posiadłości Franciszek Kuntz. *B. R.*

Mołodyńcze, wś, pow. bobrecki, 38 kil. na płd. od Bóbrki, 10 kil. na płd. od sądu pow. w Chodorowie, 4 kil. na płd.-wsch. od urz. poczt. i st. kol. w Bartnikach naddniestrzańskich. Na płn.-wsch. leżą Podliski, na wsch. Czeremchów, na płd.-wsch. Wiszniów, na płd. Żurów (obie w pow. rohatyńskim), na płd.-zach. Holeszów (w pow. żydaczowskim). Wody płyną do Dniestru za pośrednictwem małych strug, przepływających płd., bagnistą część obszaru (średnio 248 m. npm. wzniesioną) od wsch. na zach. Płn. część obszaru wznosi się do 310 m. Zabudowania wiejskie leżą w środku obszaru, w stronie płn. gorzelnia i folw. Środkiem wsi idzie dr. żel. lwow.-czerniowiecka z Bortnik od płn.-zach. na płd.-wsch. Własn. więk. ma roli or. 172, łąk i ogr. 119, past. 164 lasu 609 mr.; wł. mn. roli or. 593, łąk i ogr. 287, past. 105, lasu 1 mr. Lasowe łąki tutejsze mają pokłady torfu. W r. 1880 było 545 mk. w gm., 71 na obsz. dwor. (między nimi 41 obrz. rz.-kat.). Par. rz.-kat. w Chodorowie, gr.-kat. kapelania w miejscu, dek. chodorowski, archidyec. lwowska. We wsi jest cerkiew. *Lu. Dz.*

Mołodyniec, ob. *Mszanka*.

Mołodziatycze al. *Mołodiatycze*, wś i folw., pow. hrubieszowski, gm. Mołodziatycze, par. Trzeszczany. Posiada cerkiew paraf., urząd gminny, gorzelnią produkującą za 35,000 rs. rocznie. W 1827 r. 80 dm., 401 mk. Cerkiew tutejsza, dawniej unicka, niewiadomej erekcyi; obecna z 1765 r. Dobra M. składają się z folw.: M., Ostrówek, Haczyska, Maczuły i Józefin; wsi: M., Korytyny i Majdan Wielki. W 1866 r. rozl. wynosiła mr. 3176: gr. or. i ogr. mr. 1818, łąk mr. 325, lasu mr. 975, zarośli mr. 36, nieuż. i place mr. 22. Wś M. os. 79, z gr. mr. 688; wś Korytyny os. 12, z gr. mr. 93; wś Majdan Wielki os. 22, z gr. 327. Mołodziatycze gm. należy do sądu gm. okr. II w Grabowcu, st. poczt. Hrubieszów. Ma 16543 mr. obszaru i 4414 mk., 6 szkół początkowych, gorzelnią, browar, 2 cegielnie, fabrykę narzędzi rolniczych, 4 młyny, 8 kuźni. W skład gm. wchodzą: Bogutycze, Brzeście z folw., Dobromierzyce z folw., Drogojewka, Gdeszyn z folw., Haczyska z folw., Józefin z folw., Karolin folw., Korytyna, Majdan, Mołodziatycze z folw., Ostrówek z folw., Peresołowice z folw., Trzeszczany z folw., Zaborce z folw. *Br. Ch.*

Mołodziejewo 1.) wś i folw. nad bezim. dopł. Poni, pow. borysowski, gm. witunicka, przy drodze z mczka Szklaniec do wsi Macie-

jowic; wś ma 16 osad włócznych, grunta lekkie, miejscowość poleska. Folwark, własność Żelazowskich, ma obszaru 555 mr.; niegdyś było tu 18 włościan poddanych płci męskiej. 2.) **M.**, folw., pow. ihumeński, w 2 okr. polic. śmiłowickim, pomiędzy wsią Starzynki i folw. Holomberg pod Dakorą; grunta płaskie, urodzajne. *A. Jel.*

Mołodzielczyce, ob. *Mołodelczyn.*

Mołodzilczyce al. *Mołodylczyce*, okolica szlachecka nad niezmiernemi moczarami kotliny Jasiołdy, pow. piński, w 1 okr. polic. łohiszyńskim; komunikacye przez wody i brody; 30 osad; łąk wielka obfitość, znaczny połów wiunów czyli piskorzy. *Al. Jel.*

Mołodża, wś. pow. czerniowiecki, ob. *Mamornica.*

Mołoga, miasto pow. gub. jarosławskiej, przy ujściu rz. t. n. do Wołgi z lew. brzegu, o 607-25 w. od Petersburga a 114 w. od m. guber., pod 58° 13′ płn. szer. i 56° 07′ wsch. szer.; 4059 mk. (w tej liczbie 10 kat.), trudniących się wyrobem słodu tudzież kaszy owsianej i jęczmiennej, 4 cerkwie, szkoła początkowa, st. poczt. i przystań statków parowych, bank miejski. Starożytne, wspominane od 1149 r., stołeczne udzielnego księstwa na początku XIV w., warowne w XV, wcielone do ks. moskiewskiego, spadło na osadę. *Mołogoski powiat* ma na przestrzeni 91·88 mil kw. al. 4496 w. kw., 101,723 mk., trudniących się rolnictwem. Powierzchnia równa, miejscami falista, obfitość rudy żelaznej, lasy zajmują 27% przestrzeni.

Mołohłaczówka, wś, pow. święciański, ob. *Deguciszki* 5.).

Mołohrady, wś, pow. rzeczycki, przy bitym trakcie z Bobrujska do Czernihowa, do 1864 r. st. poczt., o 18 w. od Rzeczycy.

Mołokisz, mylnie *Mołokisze* 1.) *Wielkie*, wś nad rz. Mołokiszem, pow. bałcki, w 2 okr. polic., gm. M., par. kat. Rybnica, 87 osad, 611 mk., ziemi włośc. 1055 dz., dwors. 1387 dz. Cerkiew pod wez. N. P. Rożańcowej z 37 dz. ziemi. Urząd gminny, do którego należą: M. Wielkie i Małe, Gorawa (Haraba), Irżew (Erżewo), Biełocz, Wadyturkuł, Kastanówka, Krasneńkie, Saraceja i Rybnica, razem 10 starostw wiejskich, 1163 osad, ludn. włośc. 3065 męz., 3061 kob.; ziemi włośc. w obrębie gm. 10,082 dz., w tej ilości ornej 7,591 dz., wypada więc na jednego włościanina 1·66 dz; oprócz tego w obrębie gm. zamieszkuje innych stanów męz. 410, kob. 383; ziemi należącej do prywatnych właścicieli i rządu 1712 dz., w tej ilości ornej 8910 dz. W ogóle w obrębie gm. ziemi jest 27,209 dz., w tem ornej 16,501 dz., ludności 6,919 dz. Jest tu poczta konna wiejska, odległa od stacyi dr. żel. kijow.-odeskiej Krute o 18 w., od Raszkowa 21 w. Dawniej dziedzictwo Koniecpolskich i Lubomirskich, stanowiła część klucza kruciańskiego. W końcu zeszłego stulecia dochód z niej oznaczony na 848 złp. Dziś należy do Kulikowskich. Wś bezleśna. 2.) **M.** *Mały*, wś nad Suchym Mołokiszem, pow. bałcki, gm. M. Wielki, par. kat. Rybnica, 29 osad, 235 mk., ziemi włośc. 372 dz., dwor. 900 dz.; własność Kulikowskich. Kamień do murowania.

Mołokisz al. *Okny, Francuzka*, rzka w pow. bałckim, bierze początek z bagniska z pod Kuczmańskiego Szlaku, w pobliżu wsi Łopuszni al. Łobuszni, płynie z płn. ku płd.-zach., mija wsie Płot, Słobódkę, Gorawę (Harabę) i poniżej wsi Mołokisz wpada z lewego brzegu do Dniestru. Przyjmuje od praw. brz. Suchy-Mołokisz, a od lew. Dolinę Krutą. *J. Krz.*

Mołomolińce, ob. *Mormolińce.*

Mołoskowice, wś w pow. jambuskim, gub. petersburskiej, st. poczt. i st. dr. żel. baltyckiej, pomiędzy st. Tiesenhausen (o 8 w.) a Weimarn (o 10 w.), o 104 w. od Petersburga a 243 od Rewlu.

Mołostówka, wś, pow. czerykowski, gm. Krasnopol, 60 dm., 381 mk., z których 5 zajmuje się stolarstwem jako przemysłem domowym.

Mołoszki, wś, pow. żytomirski, z pałacem i parkiem hr. Zamoyskiego. *Jul. Wiel.*

Mołoszkowice al. *Mołostkowice, Mołoczkowice*, rus. *Mołoszkowyczi*, z *Kleindorfem*, wieś, pow. jaworowski, 16 kil. na płd.-wsch. od sądu pow. i urz. poczt. w Jaworowie, 9 kil. na płn.-wsch. od st. kol. w Kamienobrodzie. Na zach. leżą Berdychów, Podłuby Wielkie i Mosberg, na płn. Szkło, na wsch. Wola Dobrostańska i Dobrostań, na płd. Leśniowice (wszystkie 3 w pow. gródeckim). Wody z całego obszaru wpadają do pot. Szkła, za pośrednictwem Hnojeńca (ob.). Do niego podąża jeden znaczniejszy potok, nastający na wsch. granicy wsi, płynący na zach. a zbierający dopływy z przeważnej części obszaru. Płn. część wsi przepływa dopływ Hnojeńca, pot. Ponikło, od wsch. na zach. Zabudowania wiejskie leżą w płd. stronie obszaru (293 m.), na płn. od nich kol. niemiecka Kleindorf (Mała-wieś), dalej na płn.-zach., blisko granicy Mosbergu, osada Fitel, a na płn. granicy grupa domów Chamegi. Jest tu jeszcze prócz tego grupa domów Husaków i folw. Henrykówka. W płn. stronie obszaru wznosi się wzgórze Mołoszkowice do 306 m. (znak triang.). Płn.-wsch. część wsi zajmuje las „Buczyna“. Wł. więk. ma roli or. 38, łąk i ogr. 47, past. 10, lasu 1527 mr.; wł. mn. roli or. 1007, łąk i ogr. 206, past. 88, lasu 6 mr. W r. 1880 było 857 mk. w gm., 12 na obsz. dwor. (między nimi 7 obrz. rz.-kat.). Par. rz.-kat. w Bruchnalu, gr.-kat. w miejscu, dek. sądowo-wiszeński, dyec. przemyska. Do tej parafii należą

Leśniowice. We wsi jest cerkiew. Za czasów rzpltej należała wś do dóbr koronnych, dzierżawy Tuczapy, w ziemi lwowskiej. W r. 1456 zastawił Kazimierz Jagiellończyk tę wieś wraz z innemi dobrami Piotrowi Szamotulskiemu, kaszt. poznańskiemu, w długu 1300 grzywien zwykłej monety i 1650 zł. węg., które u niego na zapłatę wojennej wyprawy do Prus był zaciągnął (A. G. Z., II, 151 nn.). W lustracyi z r. 1652 (rkp. Ossol. № 2834, str. 113) czytamy: „Zasiadła ta wieś juxta lustrationem anni 1627 na łanach 10, a pobory płacono z łanów 3. Poddanych było na półłankach 20. Teraz po spustoszeniu nieprzyjacielskiem nie znajduje się tylko osiadłych ćwierci 7, na których siedzi poddanych 14, którzy sprzężajem robią, od tych pługów trzy wychodzi, a robić powinni 3 dni w tydzień od poranku z ćwierci. Czynszu z ćwierci po gr. 24 czyni zł. 5 gr. 12. Owsa z ćwierci po półmiarku, przychodzi półmiarków 7 po gr. 15, czyni zł. 5 gr. 12. Owsa z ćwierci po półmiarku, przychodzi półmiarków 7 po gr. 15, czyni zł. 3 gr. 15. Pół kapłona z ćwierci, przychodzi kapłonów $3\frac{1}{2}$ po gr. 6, czyni gr. 21. Kura z ćwierci 1, przychodzi 7 po gr. 3, czyni gr. 21; z dziesięciny pszczelnej przychodzi zł. 10; dani leśnej dostaje się na rok od niektórych zł. 6; gromada za hajduka płaci zł. 4; pop czynszu daje z półłanku zł. 1 gr. 1, do tego za powóz tenże daje zł. 7. Poddani tej wsi prząść powinni z przędzy pańskiej z półłanku łokci 6, a z ćwierci łokci 3. Zagrodników bywało 18, ci płacili czynszu po gr. 6, rabiali 2 dni w tydzień. Komornicy bywali przedtem w tej wsi, którzy rabiali dzień pańszczyzny. Teraz zagrodnika i komornika żadnego nie masz. Karczma w tej wsi jest, daje z roli karczmarz czynszu 6 zł. Młyn jest. Mielnik na trzeciej mierze postanowiony, ten należy i z karczmą do arendy generalnej tuczempskiej. Stawu w tej wsi nie masz. Wybraństwo albo sołtystwo jest w tej wsi na łanie roli. Służbę wojenną odprawować z niego powinno. Summa prowentu z tej wsi, okrom młyna i karczmy, czyni 44 zł. 10 gr.“ O popostwie w tej wsi czytamy na str. 115: „Nabożny Ławryn, pop we wsi krola JMCI Małoczkowicach, pokazał konfirmacyą a Vladislao quarto, rege Poloniae, Leopoli die 12 mensis octobr. A. 1634 listu niegdy JmP. Andrzeja Grabi z Gorki, kasztelana międzyrzeckiego, jaworowskiego etc. ssty, nabożnemu Makarowi, popowi mołoczkowskiemu, ojcu teraźniejszego Ławryna, i temuż Ławrynowi z ćwiercią roli i sianożęcią nadanego, de dat. w zamku koźmińskim 28 maja 1580 r. uczynioną, a potem przez teraźniejszego Króla JMCI Jana Kazimierza Varsaviae die 18 Septem. A. 1654 miłościwie na też popostwo konfirmacyą otrzymaną. Przy którym i my pomienionego Ławryna i dzieci jego, jako też konfirmacya opiewa, wcale zachowujemy i powagą naszą lustratorską stwierdzamy.“ W r. 1702 nadaje August II Teresie z Ossolińskich Druszkiewiczowej dobra Tuczapy, Mołoczkowice i Zbadyn w wojew. ruskiem (Arch. Bernard. we Lwowie, C. t. 480, str. 153). W r. 1710 rozszerza August II prawo przysługujące Julianowi Druszkiewiczowi do wsi Tuczapy, Zbadyn i Mołoczkowice na żonę jego (ib. C. t. 493, str. 1404). W r. 1757 zatwierdza August III Procia, Semka i Wasyla Truliczów, wybrańców w Mołoczkowcach, do stwa jaworowskiego należących, w posiadaniu połowy łanu wybranieckiego (ib. C. t. 577, str. 1478). Wieś tę przyłączono po zaborze wraz z innemi do klucza jaworowskiego, potem do janowskiego i sprzedano w r. 1868. *Lu. Dz.*

Mołoszów, las w płn.-zach. części Rodatycz, zwanej także M., pow. gródecki. Leży na praw. brz. pot. Rakowa. Szczyt 269 m. Przez płd. część lasu przebiega droga żelazna Karola Ludwika. *Lu. Dz.*

Mołotków 1.) *Mały*, wś, pow. nowogradwołyński, w 1 okr. polic., gm. Żołobno, 133 dusz włościan, ziemi włośc. 518 dzies. Należy do klucza piszczowskiego hr. Alfredowej Potockiej. Na polach M. Małego liczne są mogiły i kurhany z czasów wojen kozackich. 2.) **M.** *Osiczny*, wś, pow. nowogradwołyński, w 1 okr. polic., gm. Piszczowo, 181 dusz włościan, ziemi włośc. 671 dzies. Należy do klucza piszczowskiego, własność z książąt Sanguszków hr. Potockiej. *L. R.*

Mołotków, wś, pow. bohorodczański, o 12·5 kil. na płn.-zach. od Nadwórny, u źródeł 2-ch potoków, które zwą się Łukawiec. Jeden z nich przepływa tę wś od płd. ku płn. i wpada do Bystrzycy, drugi w kierunku płn.-wschodnim i wpada na wsch. od wsi Hwozd do Bystrzycy Czarnej. M. graniczy na płd. z Bitkowem, na wsch. z Hwozdem, na płn. z Starunią, na zach. z Babczem. Obszar dwor. gr. or. 73, łąk 22, pastw. 89, lasu 292 mr.; włośc. gr. or. 537, łąk 779, past. 239, lasu 29 mr. Ludn. rz.-kat. 10 dusz, par. o 8 kil. na płn.-zach. w Sołotwinie; gr.-kat. 936 dusz, par. w miejscu, dek. bohorodczański, dyec. lwow. Sąd powiat. Sołotwina, urząd poczt. i tel. Nadwórna. Właściciel więk. pos. Włodzimierz Wilczyński. Istniały tu warzelnie soli, zamknięte w 1821 r. *B. R.*

Mołotkowce, wieś nad rzką Wołczynką, pow. berdyczowski, o 5 w. od wsi Wołczyńca, 744 mk. prawosł. 10 kat., 7 żyd., 1738 dzies. ziemi. Do 1856 r. własność Antoniego Kornilewskiego, dziś Sobieszczańskich. Cerkiew pod wez. ś. Mikołaja, murow. z drewnianą kopułą i takąż dzwonnicą, wzniesioną

w 1799 r. przez Tadeusza Budzyńskiego; należy do niej 35 dzies. ziemi. *J. Krz.*

Mołotkowicze, wś, pow. piński, w 2 okr. polic. lubieszewskim, gm. żabczycka, ma 27 osad pełnonadziałowych; 112 mk.; miejscowość poleska, grunta lekkie. *A. Jel.*

Mołotkowo, wś, pow. nowogradwołyński, ob. *Didowicze.* Do wiadomości tamże podanych dodać należy, że st. pocztowa leży pomiędzy st. Korcem (o 12½ w.) a Nowogradwołyńskim (o 15½ w.).

Mołotniewo, jezioro w pow. grodzieńskim, na wsch. od stacyi dr. żel. warsz.-petersb. Porzecze.

Mołotów, rus. *Mołotiw*, przys. Demidowa, pow. bobrecki. Jest tu par. gr.-kat. dek. chodorowskiego, archidyec. lwowskiej. Do tej par. należą Bukowina i Demidów. Jest też cerkiew pod wez. Przem. Pańs., kaplica pod wez. ś. Mikołaja i szkoła etat. 1-klas. *Lu. Dz.*

Mołotówka, w narz. ludowem *Małatouka*, prawy dopływ Myszanki, bierze początek w pow. nowogródzkim, w lesistych moczarach za wsią Niemiecka-Huta, płynie w kierunku połud. około wsi Stretowo, poczem wchodzi w pow. słonimski, przyjąwszy z prawej strony bezim. rzkę, a z lewej Nowosadkę, przecina szosę brzeską pod Małowidami i tu ma młyn na stawie, następnie ubiegłszy odludnemi błotami około 1 mili, wpada do Myszanki; długość biegu około 3-ch mil. Na wiosnę, w czasie przyboru, spławiają na M. w dolnym biegu drzewo przez Myszankę do Szczary. *A. Jel.*

Mołowiany, wś, pow. szawelski, gm. Szawle, 10 dusz, 311 dz. ziemi. *J. G.*

Mołożany, wś w płn.-zach. stronie pow. borysowskiego, w 3 okr. polic. dokszyckim, pomiędzy wsiami Słoboda i Liniejcy, 16 osad; miejscowość wzgórkowata, dość leśna. *A. Jel.*

Mołożewo, wś i folw. nad rz. Bug, pow. sokołowski, gm. Jabłonna, par. Grodek, odl. 20 w. od Sokołowa. W 1827 r. 24 dm., 173 mk.; obecnie 21 dm., 231 mk., 1178 mr. Dobra M. składają się z folw. M. i Andropol, wsi M., rozl. mr. 1086: folw. M. gr. or. i ogr. mr. 277, łąk mr. 87, past. mr. 90, lasu mr. 124, nieuż. i place mr. 103, razem mr. 682; bud. mur. 2, z drzewa 13; folw. Andropol gr. or. i ogr. mr. 253, łąk mr. 4, lasu mr. 139, nieuż. i place mr. 8, razem mr. 404; bud. mur. 2, z drzewa 1; płodozmian 8-polowy. Wś M. os. 37, z gruntem mr. 493.

Mołożów, wś i folw., pow. hrubieszowski, gm. Miętkie, par. Nabróż. Własność Winc. Rulikowskiego, obejmuje 460 mr. roli or., 176 mr. łąk, 507 mr. lasu, 8 mr. ogrodu. We wsi szkoła początkowa ogólna.

Mołożyn, wś i dwa folw., pow. rzeczycki, w 1 okr. polic. brahińskim, gm. derażycka, przy gościńcu z Brahina do Derażycz; wś ma 74 osad pełnonadziałowych; miejscowość równa, grunta dobre; lud trudni się rolnictwem i flisactwem na Dnieprze. *A. Jel.*

Mołstów, ob. *Molstów.*

Mołtawa, *Mułtawa*, *Mołdawa* (*Motława*?), rz. w pow. płockim, poczyna się pod wsią Czerzniewo, w gm. Rogozino, płynie ku płd. pod Blichowem, Bodzanowem, Stanowem, Cieślami i pod wsią Kępą Polską wpada z praw. brz. do Wisły. Długa około 30 w. Pod Stanowem przyjmuje z praw. brz. strugę płynącą od Kanigowa. M. stanowiła dawniej część granicy między kasztelanią wyszogrodzką a ziemią płocką (ob. Mazowsze VI, 189). *J. Bliz.*

Mołtouniki, wś, pow. rzeczycki, ob. *Klementynów.*

Mołubka, strumień w pow. lidzkim, przepływa około wsi Gryszaniszki.

Mołupie, wś, pow. maryampolski, gm. Antonowo, par. Pilwiszki, odl. 17 w. od Maryampola, ma 8 dm., 106 mk.

Mołwityno, wś cerkiewna i st. p. w pow. bujskim, gub. kostromskiej, o 30 w. od Sudysławia.

Mołynie, część wsi Piskorowic, w pow. jarosławskim, w płn. stronie wsi. Wzniesienie 177 m. npm. *Br. G.*

Momainen (dok.) ob. *Momehnen.*

Momiecz, wś, pow. owrucki, między rzekami Noryń a Hrezlą.

Momehnen al. *M.-Neuhof* (niem.), dok. *Momainen*, *Mommeyn*, wś, pow. gierdawski st. p. Skandau, tworzy osobny okr. urz. stanu cywil., który r. 1880 miał 1270 dusz. W 1882 r. urodziło się 65 dz., umarło 38 os., zawarto 11 małżeństw. W 1836 r. 341 mk. W 1480 r. był tu proboszczem Mikołaj Furman z dyec. chełmskiej (ob. Script. rer. Warm. I, str. 364). Dziś stanowi M. osobną par. ewang. *Ks. Fr.*

Momina, *Monina* al. *Manina* 1.) *Kościelna*, wś, pow. opatowski, gm. Boksice, par. Momina, odl. 14 w. od Opatowa, posiada kościół paraf. mur. z XV w. i dom schronienia dla 3-ch starców i kalek. Ma 14 dm., 84 mk., 103 mr. włośc. i 25 mr. dwors. Wś ta, którą Długosz zwie zawsze *Monina*, była zdawna własnością biskupów lubuskich, którzy zapewne założyli tu kościół pod wez. ś. Wojciecha i uposażyli plebana dziesięciną i łanem ziemi. W XV w. stał tu kościół murowany, świeżo (za Długosza) przyozdobiony i rozszerzony przez Jana Wronikowskiego (Bronikowskiego?), kantora opatowskiego. Jeden łan kmiecy należał do proboszcza, drugi do biskupa lubuskiego, który miał tytuł własności i prawo patronatu. Z ról karczemnych i od zagrodników szła dziesięcina dla plebana (Dług. I, 643 i II, 469). Obecny kościół murowany mieści grobowiec Józefa Gołuchowskiego, prof. uniwer. wileńskiego i pracownika na polu filozofii.

M., par. dek. opatowski, 2254 dusz. 2.) **M.** *Dworska*, wś, pow. opatowski, gm. Boksice, par. Momina, odl. 14 w. od Opatowa, ma 7 dm., 66 mk., 132 mr. dwors. i 103 mr. włośc.

Mommeyn (dok.), ob. *Momehnen*.

Momocicha, wś włośc., pow. konecki, gm. Grodzisko, par. Radoszyce, odl. 23 w. od Końskich, ma 33 dm., 170 mk., 476 mr.

Momotowszczyna, uroczysko w pobliżu m. Ołyki, w pow. dubieńskim.

Momoty 1.) wś i folw. nad rz. Branwicą, pow. janowski, gm. Kawęczyn, par. Janów. Leży na samej granicy galicyjskiej, śród lasów ordynackich, o 12 w. od Janowa. Rzeka Branwica płynie tu granicą i wpada do Bukowny. Część wsi nad Branwicą przy jej ujściu zowie się Grójec. Wś ma 12 dm., 71 mk., 200 mr. ziemi, posterunek straży granicznej; folw. ordynacki M. 2 dm., 6 bud., 240 mr. roli or., 90 mr. łąk. 2.) **M.**, wś i folw., pow. biłgorajski, gm. Huta Krzeszowska, par. Janów. Należy do dóbr ordynacyi Zamoyskich. *R. P.*

Momuty, część wsi Bijowce (nie *Biewce*, jak podano w t. I, 223), w pow. kaniowskim, leżąca nad górnym biegiem bezim. potoku, wpadającego do Rosi.

Mon..., por. *Man...* i *Mą...*.

Mon-Asyle, folw. pryw., w okr. i pow. goldyngskim (Kurlandya), par. goldyngska.

Monaster, z greckiego, w kościele wschodnim to samo co w zachodnim *klasztor*, t. j. dom przy kościele al. cerkwi, gdzie się mieszczą mnisi, zakonnicy, pod przełożeństwem opata, archimandryty igumena. Z tąd liczne nazwy miejscowości, jak: *Monaster*, *Monasterek*, *Monasterzyszcze*, *Monasterzyska* i inne.

Monaster 1.) dobra rządowe, pow. nowoaleksandrowski, o 5 w. od Brasławia, należące dawniej do bazylianów, którzy na wyspie jeziora, nad którem leżą dobra, mieli kościół i klasztor, fundowany w XVI w. przez Kopciów, z cudownym obrazem N. M. P. Kościół w 1839 r. spalił się od uderzenia piorunu i nie został odbudowany. 2.) **M.**, wś, pow. sieński, gm. Czereja, 30 dm., 240 mk. *J. Krz.*

Monaster 1.) wzgórze na płn. granicy gm. Kujdaniec ze Stryjówką, w pow. zbaraskim, stanowiące płn. kończynę pasma Miodogór, pod 43° 32′ 21″ wsch. dłg. g. F., a 49° 35′ 41″ płn. sz. g. Wzniesienie 408 m. npm. 2.) **M.** góra we wsi Łopianka, w pow. dolińskim (ob. t. V, 721). *Br. G.*

Monaster 1.) al. *Monastyr*, folw., na obszarze dwor. Dorochowa, w pow. stanisławowskim. 2.) **M.**, ob. *Monaster Monastyrek* 3.) **M.** *Krechowski* (al. *Manaster*), część Krechowa, klasztor Bazylianów i folw., pow. żółkiewski (ob. *Krechów*). 4.) **M.** *Dereżycki* i *Lisznianski*, ob. *Manaster*. 5.) **M.**, ob. *Monasterek*. 6.) **M.**, grupa domów we wsi Kruszelnica, w pow. stryjskim. 7.) **M.**, niwa we wsi Łanowce, w pow. borszczowskim.

Monasterczany ob. *Manasterczany*.

Monasterek al. *Monastyrka*, rzka, wpada do Rosi z prawej strony, za wsią Siczą rosską; powstaje ze zlewu dwu strumieni: Hłuj i Stary Hłuj.

Monasterek, *Monastyrek* 1.) wś, pow. kaniowski, ob. *Manasterek*. 2.) **M.**, uroczysko we wsi Szabelna, pow. lipowiecki, właściwie miejscowość śród lasów, otoczona wałem, na której, podług podania miejscowych mieszkańców, stał niegdyś monaster. 3.) **M.**, *Monastyrek*, wieś, pow. bracławski, gmina i paraf. Niemirów, 28 dm., wraz z wsiami Sołowińce, Waty i Sarki 312 dusz męzkich, 951 dzies. ziemi. Należy do klucza niemirowskiego Maryi z Potockich hr. Strogonowej. 4.) **M.**, mała wioska, tamże, o 2 wiorst od Niemirowa, 5 dm. (w 1868 r.). Jestto monaster prawosł. żeński (poprzednio klasztor bazylianów), z dwoma cerkwiami murowanemi, jedną pod wezw. Wniebowzięcia, drugą z cudownym obrazem ś. Mikołaja. 5.) **M.** al. *Monastyrek*, wś, pow. latyczowski, okr. pol. i gm. Michałpol, par. kat. Michałkowce, 66 dm., 419 mk., 578 dzieś. ziemi. dworskiej, 359 dz. ziemi włośc.; cerkiew pod wezw. ś. Trójcy, ma 34 dz. ziemi. Należała do Humanowskich, następnie Willertów, dziś kupiono przez towarzystwo Czechów. 6.) **M.** al *Monastyrek*, wś rząd. nad rzką Łysianką, pow. zwinogrodzki, o 2 w. od m. Łysianki, 274 mk., 409 dzies. ziemi; cerkiew drewniana ś. Mikołaja, wzniesiona przez bazylianów w 1788 r., dziś zamknięta z powodu starości. Dawniej M. stanowił własność bazylianów, którzy od połowy XVIII w. mieli tu klasztor a przy nim utrzymywali szkoły, licznie uczęszczane przez młodzież, do czasu zamknięcia klasztoru, t. j. do 1832 r., w którym to czasie i wieś zabraną została przez rząd. 7.) **M.**, al. *Puciaty*, wś, pow. ostrogski, o 2 m. na płn. do Ostroga, na pochyłości góry, ponad samą rz. Horyniem rozrzucona, ma obecnie tylko 5 chat. Należała niegdyś do ks. Ostrogskich. Ks. Anna Aloiza Chodkiewiczowa, żona Jana Karola Chodkiewicza, hetmana w. litewskiego, a córka ks. Aleksandra Ostrogskiego, ufundowawszy w Ostrogu kościół i klasztor ks. karmelitów bosych, nadała im tę wioseczkę pod warunkiem, aby utrzymywali kilkunastu młodzi szlacheckiej w swoim konfikcie. Wówczas M. była daleko obszerniejsza; dwór z budynkami folwarcznemi zbudowany w środku wałów, okolających je od strony płd.-zach. i płn.; budynki te do dziś przetrwały. Przy dworze była drewniana kapliczka, w której ksiądz ekonom codzień odprawiał nabożeństwo. W 1782 r., gdy wojska polskie pod dowództwem Kościuszki wracały do Korony, stał tu przez pewien czas pułk kawaleryi królowej Jadwigi pod wodzą

generała Karwickiego. W 1794 r. po rozbiorze kraju, karmelitów ostrogskich przeniósł rząd do klasztoru w Horodyszczu, a wś Puciaty zabrał na skarb. Obecnie M. należy do hr. Antoniny Błudowej. Grunta tej wioski górzyste, czarnoziem, w górach nad Horyniem są pokłady kamieni, wapna i kredy. *J. Krz.*

Monasterek 1.) al. *Manasterek*, niegdyś klasztor, dziś kaplica, w Leśnikach, pow. brzeżański. 2.) **M.**, ob. *Monastyrek.* 3.) **M.**, al. *Monaster*, płd.-zach. część wsi Podhorodyszcza, pow. bobrecki, nad Białym potokiem.

Monasterka, zaśc., pow. wileński, w 2 okr. pol., gm. Mejszagoła, okr. wiejski Borekuny, o 8 w. od Mejszagoły, 2 dusze rew.; należy do dóbr rząd. Mussa.

Monasterska, wyspa na Dnieprze, poniżej Ekaterynosławia, wspomina o niej Wieliczko w Kronice, t. III, str. 473.

Monasterski potok ob. *Manasterski.*

Monasterskie 1.) *Monastyrskie*, wś rząd. u zbiegu Kutkówki z Bohem, pow. bracławski, w 3 okr. pol. niemirowskim, gm. M., par. kat. Bracław, przy trakcie pocztowym między Bracławiem a Rachnami lasowymi, ma 211 dm., 1200 mk. (z Jastrzębińcami), 1949 dz. ziemi. Cerkiew N. P. z 2200 paraf. i 87 dz. ziemi. Należała niegdyś do sstwa bracławskiego. Do gminy M. należą wsie: **M.**, Grabowce, Skrzyckie, Maczocha, Ziańkowce, Szurowce, Salińce, Czuków, Buhaki, Swięcica, Samczyńce, Dłużek, Wołczek, Perepelczyńce, Semonów i Hrynienki, razem 15 starostw, 1870 osad, ludność: 689 męż., 7112 kob., ziemi włoś. 19598 dzies., w tym ornej 13486 dz., wypada więc na 1 włos. 1·50 dz. ziemi. Oprócz tego w obrębie gminy zamieszkuje innych stanow.: 36 męż. 46 kob.; ziemi rządowej i prywatnych właścicieli 1644 dz., w tym ornej 959. W całej więc gminie ziemi 21242 dz., 14425 ornej i 19291 mk. 2.) **M.**, ob. *Manastyrskie.*

Monastersko, ob. *Manastersko.*

Monasterszczyzna al. *Monastyrszczyzna*, mko nad rzką Żeleznikiem, pow. mścisławski, na samej granicy pow. kraśnińskiego gub. smoleńskiej, w 1 okr. pol., gm. w miejscu, o 40 w. od Mścisławia. Ma 280 dm. (z tych 46 należących do chrześcian i 234 do żydów), 1599 mk. (364 prawosł. i 1235 żydów), cerkiew prawosł., kapl. prawosł. na cmentarzu grzebalnym, 2 domy modlitwy żydowskie; 66 sklepów, ambulatoryum szpitala wiejskiego, szkoła ludowa, apteka. Jarmark 29 czerwca w dzień ś. Piotra i Pawła. Własność Hołyńskiego. W opisie statyst. gubernii z 1784 r. wymienione w liczbie miasteczek. Z mieszkańców 3 zajmuje się siodlarstwem, 6 stolarstwem, 7 krawiectwem, 9 szewstwem, 4 kowalstwem. Gmina liczy 4283 mk. (1275 męż., 1255 kob. i 1753 dz.), z których 820 zajmuje się cięciem, obróbką i wywozem drzewa z lasów. *J. Krz.*

Monastery, wś, pow. sieński, gm. Tołoczyn Zarzeczny, 14 dm., 120 mk.

Monasterycha, ob. *Manasterycha.*

Monasterz, al. *Manasterz*, wzórze w pasmie Gołogór, w płd. stronie wsi Szołomyi, w pow. bobreckim, pod 41° 53′ wsch. dłg. g. F., a 49° 44′ płn. sz. g. Wzniesienie 357 m. npm. Z szczytu przedstawia się piękny widok na równiny północne. Z pod tego wzgórza bierze początek potok Horożanka. Miejsce znaku tryang. U płd.-zach. stóp tego wzgórza leży folwark Arturówka, należący do obr. gm. Starego Sioła, własność hr. Potockich. *Br. G.*

Monasterzyska, góra pod Studziennicą nad Dniestrem, o 2 mile na płd. od Kamieńca; znajduje się na niej źródło wody, niezamarzające nawet w największe mrozy.

Monasterzyska, po rusku *Monastyryszcze*, mczko, pow. lipowiecki, odl. o 60 w. na płd.-wsch. od msta Lipowca a 190 od Kijowa, leży nad brzegami Koneły, dopływu Tykicza Uhorskiego; rozrzucone na potoczysto zsuwających się wzgórzach i parowach, tworzących prawdziwy labirynt. Szeregi wieśniaczych chat z bujnego też wyglądają ugajenia sadów. Sadownictwo kwitnie tu z dawnych lat a zarazem i pszczolnictwo, z powodu lasów, w których przeważa lipa. Na polach zaś, do koła zielonemi falami płyną łany, których urodzajna ziemia nieprzebrany skarb stanowi. Granit tu czerwony. M. dzieli się na stare i nowe miasto, oraz przedmieścia: Latyczówkę, Abramówkę i Płaksijówkę, w której Lanckoroński nadał kościołowi 6 chat i 300 mr. ziemi; mają przeszło 600 dm. i liczą 4071 mk. prawosł., 158 katol. i 1165 żyd. (według Pochilewicza); ziemi 6824 dz. Kośc. paraf. katol.; 4 cerkwie: 1) Preobrażeńska, w 1648 r. na Starych M. zbudowana; w 1768 r. parochem jej był ks. Grzegorz Radziejowski, unita; 2) Mikołajewska, w 1767 r. na Nowem Mieście wzniesiona przez Lanckorońskiego, który dla parocha ziemię nadał; w 1768 r. parochem jej był ks. Karp Kiryjenko, unita; 3) Matwijowska na Abramówce; 4) Pokrowska na przedm. Latyczówce z 1776 r. W M. odbywają się jarmarki co 2 tygodnie. W mieście znajduje się: zarząd 3-go okr. polic. (stanu), gorzelnia, cegielnia, młyn parowy, 4 młyny wodne, 150 rzemieślników, st. poczt. Czas założenia M. nie jest wiadomy, jak niemniej nic nie wiemy o pierwotnych tego miejsca właścicielach. Prawdopodobnie osada ta powstać musiała wtedy, kiedy i bliższe okoliczne nastały miejsca, jako to: Gdaszów czyli Daszów, Wierzbiczów czyli Granów późniejszy, Ładyżyn i in., a które dopiero zaczęły się osiedlać po oswobodzeniu tego kraju od Mongołów, w czasach

litewskich, t. j. na schyłku XIV i w pierwszej połowie XV stulecia. Toć może i M. zawdzięczają swoją egzystencyą jakiemu bądź monasterowi, tu, w onych czasach powstałemu, jako i nazwa ich sama zdaje się na to wskazywać. Podług tradycyi monaster ten stał na górze naprzeciwko pałacu. Ale wiadomo również, że po owem pierwszem osiedleniu się tych stron, następne a stanowcze usadowienie się Tatarów w Krymie, na początku drugiej już połowy XV w., wywarło jak najzgubniejszy wpływ na też okolice, bo odtąd miały się już zacząć owe napady dziczy pogańskiej, które w końcu w pustkę na nowo krainy te zamieniły. Toć osady tutejsze, dotąd stosunkowo ludne, w miejsca opuszczone i pozatracane poobracały się. Dawni posiadacze tych osad zniszczonych, sami zniszczeni na mieniu, musieli się z nich wyprzedawać, a nowonabywcami ich zostali optymaci z Wołynia. Na tej tedy bezludni odtąd olbrzymie magnackie stopniowo i powoli porozpościerały się latifundia. I M. prawdopodobnie przez tę samę przejść musiały kolej. Jakoż około 1635 r. widzimy dziedzicem tak M. jak Koneły, Bosówki i Zubrychy ks. Janusza Wiszniowieckiego, koniuszego kor., starostę krzemienieckiego. Jaką zaś on drogą przyszedł do posiadania tych dóbr, nie wiemy; przypuszczamy atoli, że wziął je po ojcu Konstantym, który znów mógł je otrzymać w spadku po „wielowładnych Zbaraskich", którzy to posiedli byli tu w swoim czasie, jak wiadomo, przez nabycie od dawniejszych ziemian tutejszych, a zniszczonych na mieniu przez napady tatarskie, cały aglomerat olbrzymich a przyległych dóbr Daszowskich, Ładyżyńskich, Koszyłowskich i innych. Myli się przeto Święcki mówiąc, że M. jakoby w dawnych wiekach do Jazłowieckich, Manasterskich, w końcu do Sienieńskich należały. Widocznie autor „Opisu starożytnej Polski" wziął M. ukraińskie, o których tu rzecz, za M. inne, a leżące obok Jazłowca i Buczacza, nad rz. Koropcem, w dzisiejszej Galicyi, a które istotnie jeszcze w XV w. do rodziny Buczackich h. Habdank, piszących się na Jazłowcu i Monastyrzyskach, należały (ob. Izyd. Szaraniewicza: „Rys wewnętrz. stos. Galicyi wsch." str. 13). Ks. Janusz Wiszniowiecki jest znany jako kolonizator na wielką skalę ogromnych swoich dóbr bracławskich. Zdobył on tu wielką dla siebie w tych krainach zasługę, że przez gospodarne a wytrwałe kolonizowanie ich, utorował drogę „pługa polskiego zdobyczom". Toć napisał o nim Twardowski, że za jego zabiegami „dzicze bracławskie zakwitły". A przeto i do M. garnęli się osadnicy, spływali z głębin kraju tak, że ta osada wkrótce do tyla się rozrosła, że obok „starego miasta" powstało i „nowe". Na starem mieście, na tak zwanem dziś Zawalu, stał pierwotny starożytny horodek; Wiszniowiecki na zameczek obronny go zamienił i tem zaopatrzył bezpieczeństwo okolicy. Po zameczkach rozsianych na dziedzicznych jego obszarach trzymał kilka tysięcy żołnierzy, którymi gromił czambuły tatarskie. Janusz Wiszniowiecki umarł 9 listop. 1636 r. Zgon wczesny jego osierocił dwóch synaczków jego: Dymitra i Konstantego i żonę Katarzynę Eugenią z Tyszkiewiczów. Wdowa wszakże wkrótce po jego śmierci wyszła za ks. Aleksandra Ludw. Radziwiłła, marszałka w. ks. lit. Tymczasem w jednym zapisku sądowym z 1641 r. czytamy luźną wzmiankę, że w tymże roku posiadała M. Teofila Chmielecka, wdzina kijowska (Sumar. Arch. ks. Czetwertyńskich w zbiorze piszącego). Niewiasta ta, mieszkająca w sąsiedniej z M. Bałabanówce, znana z niespokojnego ducha, nie bardzo praw boskich i ludzkich przestrzegająca, musiała prawdopodobnie opanować M. drogą zajazdu, upatrzywszy do tego właśnie stosowną chwilę, kiedy w tymże 1641 r. umarł był dziad i opiekun sierot Wiszniowieckich, ks. Konstanty, i kiedy naznaczony przez tegoż ostatniego opiekunem ks. Jeremiasz Wiszniowiecki nie był jeszcze wszedł w swoje prawa, z powodu zatargu, jaki miał o tęż opiekę z mężem wdowy Wiszniowieckiej, ks. Aleks. Ludw. Radziwiłłem. Zatarg ten Wiszniowieckiego z Radziwiłłem taki był głośny w swoim czasie, tyle wrzawy narobił, że się należy od nas o nim szersze słówko. Po śmierci ks. Janusza Wiszniowieckiego opiekunami małoletnich książąt i ich dóbr byli dziad ich Konstanty, wojew. ruski, i stryj Jerzy, ssta kamionacki; ale gdy ci zeszli z tego świata, w kilka dni jeden po drugim (syn 21 maja a ojciec 25), opiekunem po sobie, w przedśmiertnem rozporządzeniu, naznaczyli ks. Jeremiasza Wiszniowieckiego. Atoli ks. Aleksander Radziwiłł, jako ożeniony z wdową po ks. Januszu Wiszniowieckim i jako ojczym sierot, nie chciał Jeremiasza dopuścić do opieki i dowodził, że tu „naturalna opieka", wskazywana przez prawo, nie może mieć miejsca, albowiem tenże Jeremiasz zostawał z sierotami w bardzo dalekim, bo aż w siódmym stopniu pokrewieństwa. Toć wszystkich sprężyn ruszyć był gotów Radziwiłł, aby na swojem postawić. Jakoż król wziął jego stronę i wdawszy się w sprawę, sam wziął na siebie opiekę, naznaczając na zastępców swoich biskupa poznańskiego i dwóch Radziwiłłów: Aleksandra i Albrychta. Ustąpić tedy Wiszniowieckiemu z opieki nakazano. Ale butny i ambitny Jeremiasz nie tak łatwo poddał się nakazowi. Podrażniony w miłości własnej do żywego, a nadto nie poczytując się wcale za „niesłusznego uzurpatora", za jakiego go przed światem

chciał ogłosić Radziwiłł, ale przeciwnie uważając się za legalnego i jedynego i w każdym razie dostojnego przywódzcę i przedstawiciela rodu, którego imię nosił, ile że w istocie cały szczep książąt z Wiszniowca składał się teraz tylko z niego i z dwojga pomienionych sierot, wręcz oświadczył królowi, że życie miał prędzej stracić, niż dopuścić, aby kto inny miał opiekę. Rzeczywiście nie szło mu tu zaiste o osobiste widoki i korzyść, bo sam miał dóbr sporo i nie miał wcale „fortuny umniejszonej przez rozrzutność“, jak mu uszczypliwie w swoim pamiętniku docina Albrycht Radziwiłł, ale wprost pod wpływem silnych ówcześnie panujących wyobrażeń arystokratycznych, to mieszanie się obcych do spraw domu uważał on za rzecz uwłaczającą czci, godności i powadze rodu, którego bądź co bądź on sam był jedynie w tej chwili reprezentantem i głową. Duma przeto rodowa i antagonizm głęboki dwóch możnowładnych domów główną i jedyną w tem zajściu gorszącem odgrywały pono rolę. Przyszły więc rzeczy na ostre i zaniosło się też na to, że król rozgniewany miał już siłą Wiszniowieckiego z opieki rugować, ale w tem zaszła niespodziewana okoliczność, która wszystko roztrąciła i pokrzyżowała. Oto Radziwiłłowa wysłała na sejm męża, aby imieniem opieki Wiszniewieckiemu prawo wypowiedział i synów jej, z pierwszym mężem zrodzonych, z opresyi jakoby tegoż uwolnił, tymczasem w niebytności marszałka męża swego powody wynalazła, dla których by się z nim rozłączyła. Gdy się z sejmu wrócił mąż, po niejakim czasie, prosi go, aby mogła odwiedzić krewnę swoję. Zdrady niepoznawszy uwierzył mąż żonie, a ona wziąwszy synów prosto pojechała do Wiszniowieckiego i jego się opiece z synami oddała. Wiszniowiecki podziękował, iż przez nią nareszcie wnuków odzyskuje, ją zaś napomniał, aby się do męża wróciła, ale ona ani chciała myśleć o powrocie; przeciwnie wytoczyła proces rozwodowy i uzyskała go od biskupa łuckiego z racyi, że między ks. Aleksandrem a pierwszym jej mężem Wiszniowieckim zachodziło pokrewieństwo w trzecim stopniu. I tak cała ta sprawa dla Radziwiłła, który jak pisał o nim brat jego stryjeczny Albr. Radziwiłł „osobliwego cięcia biczyka Bożego dostał przez żonę“, zakończyła się zupełnem fiasco. Co zaś do Jeremiasza Wiszniowieckiego, ten, rzecz prosta, osiedział się tedy przy opiekuństwie i gorliwie też z zadania się swego wywiązywał; małoletnich książąt Dymitra i Konstantego wysłał na nauki do Krakowa, a dobra ich wzorowo pourządzał. On to z pewnością odwojował był i M., które, jak to wyżej powiedzieliśmy, przyswoiła była nieprawnie wdzina kijowska. Atoli wkrótce nadszedł pamiętny rok 1648. Bunty Bohdana Chmielnickiego jakby siecią ogarnęły też kraj ten cały. Popłynęły rzeki krwi. Dziedzice prawomocni uchodzić musieli a na ich miejscu, w ich siedzibach odwiecznych usadowili się Kozacy. Toć i M. zajęła przeto odtąd do pułku kalnickiego należąca sotnia. A że potrzebowali Kozacy do obrony miejsc zbornych, ze wszystkich przeto miasteczek warownych potworzyli oni tak zwane „horody“ czyli obozy obwarowane. Jakoż i tu w M. do dawnych wałów, usypanych wpierw przez Wiszniowieckich, dodali oni jeszcze nowe groźniejsze, ile że w sypaniu wałów, mówi Grondzki, i w stawianiu palisad, byli biegli i wprawni. Tymczasem młodzi książęta Wiszniowieccy dobiegli już teraz byli lat zupełnych i ukończyli nauki; skorzystawszy tedy z zawartej 1651 d. 28 września ugody Białocerkiewskiej, która dziedzicom swobodny powrót do dóbr zastrzegła, zjechali się też do swego Niemirowa, i tu d. 10 grudnia t. r. uczynili pomiędzy sobą dział dóbr ukraińskich „przez rewolucyą kozacką znacznie nadwerężonych“. Mocą więc tego działu dostały się między innemi ks. Konstantemu Krzysztofowi „miasto Monasterzyszcze, miasto Bosówka, miasto Koneła, miasto Zubrycha i Zarubińce, mczko Wachnowa Grobla i część w Cybulowie“ (dział ten w zbiorze piszącego). Atoli, pomimo tego działu młodzi książęta do posiadania faktycznego dóbr nie przyszli, albowiem okazało się, że ów traktat Białocerkiewski był tylko papierową zgodą i co też w końcu nową wywołało wojnę, rozpoczętą, jak wiadomo, od pogromu i rzezi pod Batowem. Krew przelana wołała o pomstę. Jakoż w 1652 r. dzielny Stefan Czarniecki, chcąc uciekającemu przed nim Bohuszowi, pułkownikowi bracławskiemu, wydać bitwę w polu, w żwawej go ścigał pogoni, ale pułkownik kozacki nie dał się wciągnąć w bój i chociaż był w nielada obrotach, przecież udało mu się umknąć, i w obronnych „dokoła wodą oblanych“ Monasterzyskach, gdzie był się zbiegł lud gęsty, zamknąć się. Czarniecki bez straty czasu obległ miasto. W mgnieniu oka rezolutnie przypuszczono szturm. Waleczne żołnierstwo polskie darło się na wały, rozrywało parkany i w końcu same miasto zapaliło. Kozak Drozdenko poległ mężnie w obronie wałów. Tymczasem dowódzca Kozaków Bohun, zwątpiwszy o sobie, wśród dymów pożogi, cichaczem i niepoznany wymknąć się zdołał z miasta, aby dla obleżonych sprowadzić koniecznie pożądaną odsiecz. Widać jednakże, że Kozacy nie mogli odważnej napaści dać odporu dłuższego, bo już ustępować zaczęli, kiedy niespodziany przypadek raptem oblegającym pomieszał szyki. Bohaterski wódz polski, w około biegając, nie miał

na sobie ni szyszaka, ni zbroi, z gwintowanego muszkietu został na wylot w twarz postrzelony, nawet podniebienie mu wyrwała kula; zaczem krew z ust wypluwszy i przyszedłszy do zmysłów trochę, spytał, ażali wzięte już miasteczko? Gdy mu odpowiedziano że nie, tak to go poruszyło, iż krew powtórnie, z równą gwałtownością dobyła się z rany. Tymczasem Kozacy z miasteczka na hufce polskie pomieszane wciąż czynili wycieczki, a gdy ktoś z tyłu wojska zawołał, że Chmielnicki z Tatarami nadchodzi, zmusiło to wojsko do odwrotu. Czarniecki uwieziony z pod M., często potem przed swymi dawał się słyszeć, iż nierównie bardziej bolał nad tem, że z rąk prawie wydarte miał zwycięztwo, aniżeli z przyczyny bólu, który poniósł z tak ciężkiego postrzału. Kronikarz Joach. Jerlicz powiada, że brat jego Maciej Jerlicz podczas tegoż oblężenia będąc z wojskiem samoośm, gdy o północy trwoga się uczyniła, nie wiedzieć gdzie zadział się z czeladzią, czyli chłopi go zabili, czyli do ordy oddany został (Kochowski, Climacter I, f. 363; Wieliczko, t. I, str. 129; Jerlicz, t. I, str. 144). Tymczasem burza wojen kozackich nareszcie przewiała i właściciele ziemscy ukraińscy wrócili do dóbr. Dotkliwym był atoli twardy los tych wojen i okolice najrozkoszniejsze zburzone i opuszczone zostały. Wsie i miasta w pożogach spełzły. Skrzętnością przecież a zabiegiem powróconych krajowi posiadaczy ziemskich strony te stopniowo zaczęły się kolonizować i z „ruiny“ dźwigać. Ks. Konstanty Krzysztof Wiszniowiecki, wojew. bracławski, dziedzic M., umarł w 1676 r.; był on ożeniony z Urszulą Mniszchówną, lecz z tą bezdzietny; po raz wtóry ożenił się z Anną Chodorowską i z tą zostawił synów: Janusza i Michała i córkę Franciszkę za Kazimierzem Tarłą, sstą goszczyńskim. Ta ostatnia wzięła więc M. w posagu. Tarłowie zaś mieli jednę córkę Annę, która wyszła za mąż za bratanka swego Stanisława Tarłę, kuchmistrza koron. Mieszkali oni w Kromołowie (dziś pow. olkuski), a M. rządzili z ich ręki zawiadowcy, czyli tak zw. gubernatorowie. Jednakże Anna Tarłowa, kuchmistrzyni kor., po rodzicach odziedziczywszy M., od czasu do czasu dowiadywała się do nich, i gorliwa o chwałę Bożą, w 1743 r. w M. kościół katolicki, wraz z wyznaczeniem pewnego funduszu na utrzymanie plebana, fundowała. Jakoż wkrótce stanął tu kościół drewniany p. t. ś. Dyonizego Areopagity, bisk. i męcz. Po Annie Tarłowej M. następnie w drodze spadku przeszły w dziedzictwo Lanckorońskich. W 1762 r. dziedziczyli tu już bracia: Maciej i Stanisław Lanckorońscy. Pierwszy z nich był stolnikiem podolskim, potem wojew. bracławskim, drugi kasztel. połanieckim. Stanisław Lanckoroński był ożeniony ze sławną swojego czasu matroną polską, Maryanną ze Świdzińskich, wojewodzianką rawską, zeszedł atoli bezpotomnie i połowa jego dziedziczna w M. spadła na jego brata Macieja, wojew. bracławskiego. Lanckorońscy trzymali w M. swoich nadwornych kozaków, którzy bronili od uszczerbku granice dóbr. Powszechnie dobra tutejsze, rozległe bardzo, nie były ujęte w żadne stałe granice, a to z powodu poprzednich wojen kozackich, które w pustynię tak niedawno jeszcze kraj ten były zamieniły. Spory więc o niedokładność granic zrodziły wojnę sąsiedzką, i tak tu w M. milicya nadworna ciągle wojowała to z Morawskimi, panami Konely, to znów z Kordyszami, panami Cybulowa. Toć tradycya w ustnem podaniu przechowała wiele epizodów z tej sąsiedzkiej wojny, ale już ubranych w szatę legendy. Kordysz, pan Cybulowa, wysłał swoich kozaków z naczelnikiem Szandrą, na M., własność Lanckorońskich. Ale kozakom nadwornym Lanckorońskich dowodził niejaki Tarasenko, który miał taki „sekret“, że kule, któremi do niego strzelano, brał w ręce i napowrót niemi ciskał; wśród boju podjechał ku Szandrowi, ubił go i sam odparł najazd na Monasterzysko. Rozruchy ludu ukraińskiego z 1768 r., znane dziś z krwawej pamięci, doszły i do M. Opowiadają że podczas tego zaburzenia hajdamacy, napadłszy na M., wynieśli ze spalonego kościoła katolickiego obraz Matki Najświętszej. Watażka Towstiuk chciał go deptać nogami, ale w tem nadeszła inna szajka, której herszt rozgniewany o to świętokradztwo, wystrzelił do Towstiuka. Ale ten posiadał „inkluzę“ i kula odbiła się od piersi, choć nabój zapalił koszulę na hajmadaku; wtedy przeciwnik powalił go o ziemię i przebił mieczem. Za wojew. Lanckorońskiego do klucza monasterzyskiego świeżo zakolonizowane wsie następujące należały: Leśkowa, Chajtowa, Matwiicha, Baczkuryn, Chałajdowa, Terlica, Dąbrówka i Połowińczyk (właściwie Płomieńczyk od nazwiska herbu Lanckorońskich Zadory albo Płomieńczyk). W samem zaś mczku M. było wtedy 68, na przedmieściu zaś 180 domów podymne opłacających. Tenże Lanckoroński odrestaurował tutejszy kościół drewniany a spalony, jak się wyżej mówiło, przez hajdamaków. Nadto wyznaczył on dla niego dochód roczny z młynów, z jurydyki i czynszów. W 1802 r. komendarzem tutejszym był ks. Antoni Tchórzewski; w 1803 r. proboszczem był ks. Rajmund Józef Jelita Zakrzewski, przeniesiony z Malina; w 1822 r. ks. Jan Sękowski. Kaplice zaś należące do parafii znajdowały się: murowane w Ochrymowej i Kniażej Krynicy, drewniane w Cybulowie, Szabastówce i Popówce (Protokół archid. kijow.). Ale około

1804 r. od Lanckorońskich kupił M. Skopowski, po roku odprzedał je Jerzemu Podoskiemu, szambelanowi króla Stan. Augusta, późniejszemu marszałkowi lipowieckiemu. Po bezpotomnej śmierci tegoż Jerzego Podoskiego, odziedziczył M. młodszy brat jego Leon Podoski, kapitan wojsk polskich, adjutant ks. Józefa Poniatowskiego, komisarz cywilno-wojskowy, nareszcie marszałek szlachty pow. jampolskiego i prezes kamienieckiego sądu głównego. Oba byli synami Franciszka Podoskiego, pułkownika jazdy narodowej, stolnika bracławskiego, i Rozalii Metelskiej. Leon Podoski w M. wystawił pałac ozdobny, którego widok, zdjęty z natury, Napoleon Orda w swoim albumie zamieścił. Nadto tenże dziedzic M. wśród założonego przez siebie ogrodu angielskiego, na pamiątkę Czarnieckiego, wzniósł kształtną i wysoką basztę obok dawnych wałów, niegdyś przez tegoż bohatera zdobywanych. Baszta ta wygląda malowniczo i z jej okien czarujący widok roztacza się na dalekie wioski i żyzne łany. Leon Podoski z Kazimiery Kamieńskiej, siostry generała Henryka Kamieńskiego, poległego pod Ostrołęką, miał czworo dzieci. Ale gdy dorośli już synowie Władysław i Henryk zmarli, Leon-Podoski usynowił trzech synów córki swej Rozalii Kalm: Teodora, Leona i Jerzego i otrzymał od cesarza Mikołaja dla nich prawo noszenia imienia Kalm-Podoskich, z połączeniem herbów. Przed śmiercią pobożny właściciel M. przygotował cały materyał dla budowy nowego murowanego kościoła i fundusz na wystawienie przeznaczył. Wnuk jego Leon Kalm-Podoski wolę tę jego ostatnią spełnił; jakoż staraniem tegoż stanęła świątynia Pańska, w stylu szlachetnym zbudowana, która tak zewnętrznym kształtem, jako i wewnętrznemi ozdobami przyjemne czyni na oglądającym wrażenie. Kościół ten pod wez. ś. Dyonizego, poświęcony został w r. 1853, a konsekrowany przez biskupa Borowskiego w 1856 r. Probostwo murowane. Obecnie proboszczom jest ks. Longin Żarnowiecki. Ziemia należąca wpierw do kościoła, wcieloną została do dóbr skarbowych. Par. katol., dek. humańskiego, ma 1470 wiernych. Kościoły filialne znajdują się w Kniażej-Krynicy i Koneli, kaplice w Cybulowie, Ochrymowie, Szabastówce, Popówce i Terlicy, wreszcie kaplica domowa w Cybulowie, w domu obywatela Rogozińskiego. Por. Arch. J. Z. R. cz. III, t. 3, 430; Wieliczko, t. 1, 129—130; Grabianka str. 11; tak zw. Samowidziec str. 237. *Edward Rulikowski.*

Monasterzyska rus. *Manasteryszcze*, miasto nad rz. Koropec, pow. buczacki, odl. 15 kil. na zchd. od Buczacza a 140 kil. od Lwowa, przy gościńcu brzeżańsko-stanisławowskim. Pod M. rz. Koropiec tworzy zozległy staw. M. graniczą na wschód z Hrehorowem i Bertnikami, na płd. z Czechowem, na zach. z Wyczółkami i Hutą starą, na płn. z Hutą nową, Szwejkowem i Kowalówką. Obsz. dwor.: gr. or. 961, łąk 84, past. 209, lasu 274; włośc.: gr. or. 177, łąk 116, pastw. 294 m. Ludn. rzym.-katol. 1741, gr.-kat. 408, izr. 1310. Kościół par. rzym.-kat. niewiadomej erekcyi, istniał jednak przed r. 1702, jak się okazuje z aktów kościelnych. Dotacya pomnożona w r. 1727 przez Józefa Potockiego, sstę szczerzeckiego. Kościół murowany, pośw. w r. 1751, pod wezw. N. P. M. Do par. należy 12 miejscowości: Berezówka z 409, Bertniki, o 4 kil., z 80, Czechów, o 4 kil., z 6, Dubienko, o 6 kil., z 587, Folwarki, przysioł. do M., z 603, Huta nowa z Izabelą, o 7 kil., z 444, Huta stara, o 4 kil., z 415, Komarówka, o 10 kil., z 178, Korościatyn, o 10 kil., z 662, Słobódka dol., o 4 kil., z 136, Słobódka gór., o 2 kil., z 248, Wyczółki, o 4 kil., z 188 rzym.-katol. W całej parafii jest kat. 5697, akat. 3, żyd. 3036. Na cmentarzu w M. oraz w Izabeli i Korościatynie są kaplice, w których czasami odprawiane bywa nabożeństwo. Dekanat buczacki, dyec. lwow. Gr.-kat. par., dek. buczacki, dyec. lwow., obejmuje filie: Folwarki z 476, Czechów z 394, Berezówka z 444, Słobódka gór. (kaplica ś. Teodozyusza) z 238, Słobódka dol. z 22, przys. Izabela z 8, przys. Huta z 6, przys. Korościatyn z 2 gr.-kat. Szkoła etat. męzka o 2 naucz. M. leżą w dawnej ziemi halickiej i są gniazdem Manasterskich her. Piława, następnie zaś Sienieńskich, z których Jan, dziedzic M., otrzymał od Zygmunta Aug. przywilej 1552 r. na zaprowadzenie targu w piątek i jarmarku na ś. Jędrzej. Przy tej sposobności wspomina król o zasługach Jana i przodków jego. Drugi przywilej z 1557 r. dodaje jarmark na św. Krzyż. Warowny zamek nie zdołał ocalić M. od kilkokrotnego napadu Tatarów. W październiku 1629 r. Stanisław Lubomirski, woj. ruski, zaszedł tu drogę wracającym w wielką zdobyczą Tatarom i zadał im klęskę. W późniejszych latach przeszły M. na własność Potockich, którzy zamek na pałac przerobili. Następnie przeszły w posagu do Karola Bako de Hette, który sprzedał po śmierci swej żony cały majątek Józefowi Mołodeckiemu, obecnemu właścicielowi. Miasteczko to dość handlowne, ludn. żydowka tutejsza bogata i zabiegła. Wspomniany powyżej dziedzic M. Bako zbudował tu koszary i stajnie dla kawaleryi, wskutek czego w M. stoją stale trzy szwadrony kawaleryi, dające ludności dość znaczne korzyści a właścicielom dochód z propinacyi. Wiele się przyczynia do dobrobytu mieszkańców M. i okolicy rządowa fabryka tytuniu i cygar, która zajmuje w zimie 800, a w lecie 500 robotników, głównie kobiet. Wedle sprawozda-

nia Izby handlowo-przemysłowej we Lwowie za czas od 1866 do 1870 r. (późniejszego nie ma), dostarczało tej fabryce krajowego tytuniu: w 1866 r. 5355 plantatorów, z 978 mr. 1131 st. kw. przestrzeni, 9945·62 centnarów, wartości 80,796·40½ zł. a. w.; w 1867 r. 7686 plant., z 1042 mr. 891 st. kw., 13,888·74 ctn., wart. 115,914·21 zł. a. w.; w 1868 r. 7330 plant., z 940 mr. 403 st. kw., 9 376·55 ctn., wartości 69,528·72 zł.; w 1869 r. 3975 plant., z 611 mr. 203 st. kw., 3895·03 ctn., wartości 35,350 zł. a. w.; w 1870 r. 4,290 plant., z 519 st. mr. 1142 kw., 4,296·56 ctn., wartości 34,519·57 zł. a. w.; fabryka ta przerabia oprócz krajowego tytuniu także węgierski, turecki i amerykański. Co do produkcyi fabrycznej szczegóły podane przy opisie fabryki w Buczaczu. Przy fabryce jest szpital dla chorych robotników. M. są siedzibą sądu powiat., mają urząd poczt. i tel. oraz aptekę. Okolica piękna, górzysta, obfitująca w lasy, gleba urodzajna, nad Koropcem i stawem moczarowata, łąki dobre. Bako założył tu był papiernię, poruszaną wodą, lecz obecnie takowa nie jest czynną. *B. R.*

Monasterzyszcze al. *Monastyryszcze* 1.) uroczysko we wsi Edem (ob.), pow. kaniowski. 2.) **M.**, uroczysko pod wsią Kwitki (ob.), pow. kaniowski.

Monasterzyszcze, uroczysko nad Horyniem, pow. rowieński, o pół mili od Stepania. Opis monasteru znajdującego się tu niegdyś, uczyniony 1627 r., powiada, że nie pamiętają kiedy został założonym, wiadomo tylko, że już w 1572 r. był ihumen Sylwester i miał we władaniu swem wieś Wisky, Monastyrki i w Białobrzegach sześciu poddanych, jeziora: Czerużyn, Byczyszcze i dwie sianożęcie. Następnie miał prawo dziesięciny z łanów stepańskich, 12 wiader miodu ze sklepów podzamkowych i nareszcie wieś Mydsk, oraz Wólkę. W późniejszych czasach, powiada autor tego opisu Złotoliński, nie można będzie nawet dojść, gdzie był ten monaster podkomarowiecki mnichów greckich, gdyż rzeka Horyń i teraz przemieniła swe koryto, zniosła zabudowania monasteru, uczyniwszy na tem miejscu wyspę, niech więc będzie otóż wiadomo, że monaster był drewniany dwuprestolny, pod wezwaniem ś. Jerzego i Archanioła Michała. Ciekawem jest, że tu przebywali i mieszkali metropolici i władykowie, wówczas gdy metropolia nawet kijowska pustkowała. Taki mamy poczet tutejszych przełożonych: w 1572 r. ihumen Sylwester; 1596 r. archimandryta Isakij, który był na brzeskim soborze pod nazwiskiem Isakij Stepański; 1599 r. metropolita Łuka, mieszkał tutaj lat trzy i sądzą, że to jest ten sam metropolita białogrodzki, który bronił z księciem prawosławia w Brześciu; 1603 r. Jeremij, metropolita pelagoński; 1610 r. władyka Mokaczewski; 1620 r. Isakij Boryszkowicz, biskup łucki i ostrogski, zdaje się iż zmarł 1627 r. i był ostatnim przełożonym w tym monasterze. *T. S.*

Monastirea, ob. *Onufry* św.

Monastyr...., ob. *Monaster....*

Monastyr 1.) folw. na obsz. dwor. Chrusna starego, pow. lwowski. 2.) **M.**, al. *Monasterzec*, grupa domów w płn.-zach. stronie. Rozhurcza, pow. stryjski. 3.) **M.**, ob. *Manaster.*

Monastyrczany, ob. *Manasterczany.*

Monastyrek 1.) oś włośc., pow. sandomierski, gm. Rytwiany, par. Połaniec, odl. 43 w. od Sandomierza, ma 3 dm., 17 mk., 21 mr. 2.) **M.**, wś i folw. nad rz. Kalinówką, w płn. stronie pow. zamojskiego, o 20 w. od Zamościa i 7 w. od gm. Stary-Zamość położony, w II okr. sądowym, należy do par. Skierbieszów. Posiada młyn wod. o 2 kamieniach i cerkiew filalną drewnianą, niewiadomej erekcyi, należącą do par. prawosł. Sulmice. Ma 5 dm. dwor., 29 dm. włośc., 169 mk., w tem 115 prawosł. Ziemi ornej 159 mr. i łąk 47, razem 206 mr., posiadł. włośc. Folw. M. należy do dóbr ordynacyi zamojskiej Stary Zamość. Gleba urodzajna, czarnoziem, okolica lesista. *T. Ż.*

Monastyrsko, ob. *Manastersko.*

Monastyryska, ob. *Manasterzyska.*

Monastyryszcze, mko, pow. nieżyński gub. czernihowskiej, nad rz. Udają i Rudką, o 34 w. na płd.-zach. od Nieżyna. Ma 412 dm., 3245 mk., dwie cerkwie, gorzelnia, jarmarki, uprawa tytuniu na wielką skalę; st. poczt. W pobliżu starodawny wał obronny. W 1637 r. M. należało do dóbr zadnieprskich ks. Wiśniowieckich. Od M. wzieła nazwę sotnia kozacka pułku przyłuckiego; ob. t. z. kronikę Samowidca, str. 80.

Monatony, wś włośc., pow. wileński, w 3 okr. polic., o 67 w. od Wilna, 7 dm., 103 mk., z tego 24 prawosł., 79 katol.

Monazyl, folw., pow. dzisieński, w 4 okr. pol., gm. Stefanpol, okr. wiejski M., 834 dz. ziemi dwors.; własność Cybulskich. W skład okr. wiejskiego i dóbr M. wchodzą wsie Żaba (12 dusz rew.), Wereciuga (22 dusz rew.) i Kurlandyka (13 dusz).

Monbrunsdorf (niem.), wś, powiat holądzki, st. p. Młynary, okr. urz. stanu cywiln. Schlobitten. W 1856 r. 44 mk. *Kś. Fr.*

Mońcewicze, wś włośc., pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm. Wawerka, o 19 w. od Lidy a 14 w. od Wasiliszek, 3 dm., 21 mk. katol. *A. T.*

Moncken al. *Monken*, niem., ob. *Mąki.*

Monczagiry, wieś rząd. nad rz. Ułą, pow. trocki, w 4 okr. pol., przy dr. żelaznej warsz.-petersb., o 65 w. od Trok, 10 dm., 81 mk., z tego 77 katol., 4 żydów.

Monczele, wś, pow. szawelski, gm. okmiańska, 22 dusz, 261 dzies. ziemi *J. G.*

Monczen (niem.), ob. *Mącze.*

Monczewo, ob. *Mączewo.*

Mończoł al. *Muńczoł*, szczyt w Karpatach, w Beskidzie trenczyńsko-solskim, wznies. 1165 m. (ob. t. III, 859).

Monczuny, okolica szlach., pow. trocki, w 2 okr. pol., gm. i par. Żośle, okr. wiejski Stabinciszki, o 4 w. od gm. a 37 w. od Trok, 3 dm., 39 mk. katol. W 1850 r. posiadał: Jurewicz 84 dz., Iżycki 24 dz., Strawiński 159 dz. i Monczuński 12 dz. Por. *Mączuny*. Podług spisu urzędowego wś *Monguny*, łącznie z zaśc. Glinka, ma 19 dusz rewiz. i należy do Strawińskich.

Monczyn, wś cerk., pow. berdyczowski, ob. *Mączyn.*

Monczyńce, ob. *Mączyńce.*

Mondejki, dwór. pow. poniewieski, okr. polic. kławański, o 26 w. od Poniewieża.

Mondschuetz, 1202 r. *Moiansitz*, 1469 r. *Manschicz*, wś, pow. wołowski, ma kościół par. ewang., szkołę ew. W 1843 r. 115 dm., zamek dziedziców i 776 mk. (45 ewang.). Na folwarku owczarnia. Trzy młyny, gorzelnia, piec wapienny. Do M. należy fol. Kauthen.

Mondtken (niem.), ob. *Montki.*

Mondzielówka, ob. *Mądzelówka.*

Mondzin, folw., pow. nowogródzki, własn. Bronowskich, około $8^1/_2$ włók, *A. Jel.*

Mondzin (niem.), ob. *Mądzin.*

Monejki, wś, pow. rossieński, par. kielmeńska.

Monelaukin (dok. 1326), stare pole pruskie w ziemi barckiej (ob. Cod. dipl. Warm., I, str. 386). *Kś. Fr.*

Monethen, niem., ob. *Monety.*

Monetiten (dok.), ob. *Pilgramsdorf.*

Monety Konopki, wś, ob. *Konopki* 13).

Monety 1.) niem. *Monethen*, wś na pol.-prusk. Mazurach, pow. oleckowski, st. p. Kowale, okr. urz. stanu cywil. Szarejki. R. 1616 podaje ks. Jan Zygmunt do wiadomości, że Wawrzyniec v. Halle, ssta oleckowski, sprzedał przed 1564. r. Brożejowi, sołtysowi w M., 4 wł. sołeckie za 140 grzywien; ponieważ nie otrzymał przywileju, wystawia książę teraz takowy, nadając zarazem prawo chełm.; 29 wł. było oddawna osadzonych dannikami, którzy r 1600 składali się z samych Polaków (ob. Kętrz. O ludn. pol., str. 522). Wś tę spaliły w 1757 r. wojska rossyjskie. W 1856 r. 226 mk. (Toeppen: Gesch. Masurens, 361). 2.) **M.**, niem. *Monethen*, dok. *Monetki*, wś na pol.-prus. Mazurach, pow. jańsborski, st. p. Drygały, tworzy osobny okr. urz. stanu cywiln., który r. 1880 miał 2273 dusz. W 1882 r. ur. się 126 dz., umarło 86 osób, zawarto 12 małżeństw. Siegfried Flach v. Schwarzburg, komtur baldzki, nadaje Maciejowi z Pawłoczyn na prawie magd. 40 wł. w rożyńskiem nad strumykiem Bełcząca, wyższe i niższe sądownictwo i wolne ryboł. w jez. Kozłowskiem, oraz pozwala mu zakładać 40 barci. Dan w Baldze r. 1474 (ob. Kętrz. O ludn. pol., str. 436). *Kś. Fr.*

Mongieliszki, okolica szlach. nad rz. Wersoczką, pow. lidzki, w 2 okr. pol., gm. i okr. wiejski Poraduń, o 14 w. od gm., 40 w. od Lidy a 16 w. od Ejszyszek, 3 dm., 27 mk. kat. (jednodworcy).

Monguny, wś, pow. trocki, ob. *Monczuny.*

Moniaczkowice, wś, pow. miechowski, gm. Koniusza, par. Niegardów. Posiada szkołę początk. W 1827 r. było tu 11 dm., 120 mk. W XV w. był tu już folwark. Łany kmiece i folw. płaciły dziesięcinę prebendzie ś. Wojciecha w Krakowie (Dług. II, 152).

Moniak, m. gub. chersońskiej, ob. *Majak.*

Moniaki, wś, folw. i dobra, pow. janowski, gm. Urzędów, par. Boby, odl. 40 w. od Janowa, o 12 w. od Kraśnika i 30 w. od st. dr. żel. nadwiśl. Nałęczów. Dobra M. z folw, M., Wierzbica i Okrąglica, własność Zembrzuskiego, poprzednio przez cztery wieki (do 1841 r.) Wierzbickich, mają 1639 mr. rozl. Fol. M., z rezydencyą posiada budynków murowanych 3, drewnianych 8, gr. or. 340 mr., płodozmian 11-polowy, łąk 50 mr. i lasu urządzonego 205 mr.; folw. Wierzbica, bud. mur. 2, drew. 7, gr. or. 240 mr., płodozmian 10-polowy, łąk mr. 7. Cegielnia produkuje 100,000 cegły, zajmuje trzech robotników; fol. Okrąglica, nowo erygowany, budyn. mur. 3, drew. 1, gr. or. 550 mr. w płodozmianie 15-polowym. Wś M. w r. 1803 nosiła nazwę Wólka Wierzbicka, miała osad włośc. 30. W r. 1846 przy układaniu tabel prestacyjnych nosi nazwę Moniaki i ma os. 24. W r. 1864 przy układaniu tabel likwidacyjnych było os. 25, posiadających gr. or. mr. 435 i wspólnych past. mr. 28. Wskutek układów o służebności w r. 1880 włościanie otrzymali 50 mr. lasu i 50 mr. or. ziemi na pastwisko. Wś M. ma obecnie osad 40 i szkołę elementarną od 1861 r., do której uczęszcza dzieci od 30 do 40. W r. 1833 zamieniona na szkołę elem. gm. Wś Wierzbica w r. 1803 miała osad 20, w 1846 r. os. było 18 a w r. 1864 os. 18, które miały gr. ornych mr. 395 r. Wskutek układów o służebności w r. 1879 włościanie otrzymali lasu 38 mr., gr. or. na pastwisko 34 mr. Dziś wś ma os. 26. Nadto przy tej wsi jest część szlachecka z osobną hypoteką, przestrzeni mr. 100. Wś Majdan Moniacki, założona w 1849 r., w r. 1864 miała os. 12, dziś 15 i gr. or. 132 mr. *Wł. Z.*

Moniaków 1.) al. *Moniakowo*, wś, pow. dzisieński, w 4 okr. pol., gm. Mikołajewo, okr. wiejski Łąka, o 13 w. od gm., 21 dusz rewiz.,

należy do dóbr Łąka—gen. Frołowa. 2.) **M.**, folw. pryw., pow. wilejski, o 65 w. od m. Wilejki, w 2 okr. pol., 1 dm., 6 mk. kat. *J. Krz.*

Moniatowszczyzna, wś, pow. wiłkomierski, należała niegdyś do sstwa kurklewskiego, ob. *Kurkle*.

Moniatycze, wś i folw., pow. hrubieszowski, gm. i par. Moniatycze, odl. 7 w. od Hrubieszowa. Posiada kościół par. drewn., dom schronienia dla starców i kalek, cerkiew dla ludności rusińskiej, urząd gm., szkołę począt. ogólną. W 1827 r. było tu 63 dm., 381 mk. Dobra M. składają się z folw. M. i Stefków, wsi M., rozl. mr. 676: folw. M. gr. or. i ogr. mr. 205, łąk mr. 36, nieuż. i place mr. 13, razem mr. 254; bud. mur. 2, z drzewa 22; płodozmian 12-polowy; folw. Stefków gr. or. i ogr. mr. 379, łąk mr. 32, nieuż. i place mr. 11, razem mr. 422; bud. z drzewa 4; płodozmian 10-polowy; wś M. os. 56, z gr. mr. 748. Pierwotna erekcya kościoła i parafii niewiadoma, powtórna erekcya pochodzi z 1599 r.; dokonał jej dziedzic M. Samuel Koniecpolski i parafianie. Obecny kościół wystawił 1740 r. Józef Kuropatnicki. M. par. dek. janowski (dawny hrubieszowski), 1850 dusz. Cerkiew, dawniej gr.-unicka, niewiadomej erekcyi, była filią Czartowic w dek. horodelskim. *Moniatycze* gm., należy do sądu gm. okr. I w Jarosławcu, st. poczt. Stepankowice, ma 18,161 mr. obszaru, 3,560 mk. (1867 r.), 5 szkół początkowych, gorzelnia, dwa browary, trzy młyny wodne, wiatrak. W skład gm. wchodzą: Annopol, Biała Karczma, Czartowice z folw., Janówka folw., Jurkowszczyzna młyn, Kułakowice, Lipiny, Moniatycze z folw., Nieledów z folw., Nowosiołki z folw., Obrowiec, Stepankowice z folw., Turkułówka folw., Ubradowice, Wincentówka folw., Wołajewice, Zadubce z folw., Zielona Karczma. *Br. Ch.*

Moniawki, wś, pow. dzisieński, w 3 okr. pol., gm., okr. wiejski i dobra Czeress, o 8 w. od gm., 10 dusz rewiz., własność ks. Radziwiłłów.

Monice, w dok. *Manycze* i *Monycze*, wś, folw., os. włośc. i karcz. nad rz. Żegliną, pow. sieradzki, gm. Bogumiłów, par. Sieradz, odl. od Sieradza w. 3, od rz. Warty 2 w., posiada młyn wodny i wiatrak; wś ma 86 dm., 657 mk., dwie os. czynsz. 2 dm., 14 mk., os. karcz. 1 dm. 3 mk. W 1827 r. było tu 75 dm., 485 mk. Wspomina tę wieś Lib. Ben. Łaskiego (t. I, 429). W 1553 r. M. mają $10\frac{1}{2}$ łanów (Wielk. Pawiński). Folw. M., z wsią M., Kłock i Jeziory, rozl. mr. 819: gr. or. i ogr. mr. 349, łąk mr. 151, pastwisk mr. 283, wody mr. 4, nieuż. i place mr. 22; bud. mur. 6, z drzewa 2. Wś M. os. 127, z gr. mr. 791; wś Kłock os. 105, z gr. mr. 1,145; wś Jeziory os. 38, z gr. mr. 429. Do obszaru dworskiego M. przyłączono grunta poduchowne, zwane Górka Poświętna (ob. Górka 5). *Br. Ch.*

Monichy, wś włośc., pow. wilejski, o 27 w. od m. Wilejki, w 2 okr. pol., przy b. dr. poczt. z m. Dołhinowa do m. pow. Wilejki, 5 dm., 34 mk. kat.

Monie, zaśc. szl. nad rz. Strawą, pow. trocki, w I okr. pol., o 17 w. od Trok, 1 dm., 6 mk. kat.

Moniewicze, właść. *Maniewicze*, wś. cerk. nad rz. Stochodem, pow. łucki, na wsch. od Horodka, niegdyś własn. zamkowa Łucka, w gm. czarnogródzkiej; ob. Pamiat. Kij. Arch. Kom., t. III, cz. 2: 20, 21, 161.

Moników 1). os. poleśna, pow. kutnowski, gm. Krzyżanówek, par. Łęki, 1 dm., 9 mk. 2). **M.**, wś i os. karcz., pow. piotrkowski, gm. Łękawa, par. Bogdanów, ma 10 dm., 105 mk., 320 mr. ziemi włość.; os. karcz. 13 mr. *Br. Ch.*

Moniłówka, rus. *Monyliwka*, wś, pow. złoczowski, 24 kil. na płd.-wsch. od Złoczowa, 9 kil. na płn.-wsch. od sądu pow. w Zborowie, 6 kil. na płd.-zach. od urzędu poczt. w Olejowie. Na płn. leżą Hukałowce, na wsch. Olejów, na płd.-wsch. i płd. Berymowce, na zach. Jarosławice. Środkiem obszaru płynie od płn. na płd.-wsch. jeden z pięciu głównych potoków Strypy, t. zw. Strypa Kudynowiecka. Dolina potoku bardzo płytko wygłębiona. Występuje tu wszędzie dołujący wapień litotamniowy, ilasty, zielonawy, złożony z drobnych litotamniów. Zabudowania wiejskie leżą na praw. b. potoku. Własn. więk. (Kazimierza hr. Wodzickiego) ma roli or. 241, łąk i ogr. 9, pastw. 2, lasu 48, wł. mn. roli or. 773, łąk i or. 62, pastw. 42 mr. W 1880 r. było 525 mk. w gm. (między nimi 2 obrz. rzym.-kat.), par. rzym.-kat. w Olejowie, gr.-kat. w Jarosławicach. We wsi jest cerkiew pod wezw. św. Michała i szkoła filialna. O torfach tutejszych czyt. Jahrb. d. geol. Reichsanst, t. 30, str. 588. *Lu. Dz.*

Moniochy, wś nad Wisłą, pow. kozienicki, gm. Maryampol, par. Głowaczew, odl. 19 w. od Kozienic a 1 w. od Wisły, ma 19 dm., 186 mk., 270 mr. ziemi dworsk. i 197 m. włośc. Fol. M., al. Teodorówka, rozl. mr. 328: gr. or. i ogr. mr. 230, łąk mr. 6, lasu mr. 57, zarośli mr. 18, wody mr. 1, nieuż. i place mr. 16; bud. z drzewa 19.

Moniszkańce al. *Moniuszkańce*, dwór na pr. brz. Niewiaży, pow. kowieński, o 16 w. od Kowna, między Jaswojniami a Polepiem, własność Zaleskich. Kościół fil. par. Bobty, pod wezw. Zbawiciela, wzniesiony z drzewa w 1878 r. przez dziedziczkę Zaleską z Zabiełłów.

Moniuny 1.) folw., pow. szawelski, gm. skiemska, par. bejsagolska, 2 włóki ziemi. Własność Elwiry Dowgiałłowej. 2.) **M.**, wś,

pow. szawelski, gm. skiemska, 21 dusz, 81 dzies. ziemi. 3.) **M.**, wś, pow. szawelski, gm. poszwytyńska, 26 dusz, 271 dz. ziemi. *J. G.*

Moniuszeczki, wś, pow. białostocki, niegdyś w ziemi bielskiej.

Moniuszki, wś, pow. białostocki, dawniej w ziemi bielskiej.

Moniuszkańce, ob. *Moniszkańce*.

Moniuszkowszczyzna al. *Kościukowszczyzna*, wś, pow. słonimski, b. własność Śliźniów.

Monka, os. młyn., i *Monkowa góra*, os włośc., pow. piotrkowski, gm. Wadlew, par. Drużbice. Os. młyn ma 1 dm., 15 mk., os. włośc. 1 dm., 17 mk., 35 mórg.

Mońka, rzka w pow. kijowskim, wpada do Stuhny. *E. R.*

Monkajcie, dwór, pow. rossieński. ob. *Mąkajcie*. Do wiadomości tam podanych należy dodać, że nal. do par. girdyskiej i jest własnością Monkiewicza.

Monkałowice al. *Mąkołowice*, os., do gm. Tychów należąca, pow. pszczyński.

Monkastro, handlowy gród genueński, który niegdyś istniał przy ujściu rzeki Tyras (Dniestr), dzisiejszy Akerman; ob. Murzakiewicza„ Istoria genuenskich posielenij", Odessa, 1837.

Monken (niem.), ob. *Mąki*.

Monkensee (dok. 1393), jez. na Warmii, pewnie w dawniejszym komturstwie brandenburskiem (ob. Cod. dipl. Warm., III, str. 243). *Kś. Fr.*

Monki, wś nad rz. Czarną, pow. sandomierski, gm. i par. Połaniec, odl. 40 w. od Sandomierza. Ma 7 dm., 65 mk., 20 mr. ziemi włośc.

Mońki, wś, pow. łomżyński, gm. Kossaki, par. Rutki.

Mońki, wś, pow. białostocki, w 3 okr. pol. goniądzkim; st. dr. żel. brzesko - grajewskiej, pomiędzy Goniądzem (o 12 w.) a Knyszynem (14 w.), o 39 w. od Grajewa, 40 w. od Białegostoku a 160 w. od Brześcia.

Mońki, wś nad bezim. dopł. Słuczy, pow. starokonstantynowski, graniczy ze wsią Mończyńce, 63 dm., kapl. kat. parafii Bazalia.

Monkiewicze, okolica szlachecka, pow. lidzki, w 2 okr. pol., o 53 w. od Lidy a 316 od Ejszyszek, 6 dm., 14 mk. kat. *A. T.*

Monkinie, wś i os. leś., pow. augustowski, gm. Szczebro-Olszanka, par. Wigry, odl. 19 w. od Augustowa; ma 17 dm., 118 mk. W 1827 r. wś rząd., 9 dm., 53 mk.

Monkiszki 1.) dwór i wś, pow. rossieński, par. ławkowska; dwór należy do Jakowiczowej. Mylnie podano pod *Mąkiszki*. 2.) **M.**, dwór, pow. rossieński, par. kołtyniańska, własność Wirszyłły. 3.) **M.**, folw., pow. szawelski, par. szawlańska, 10 włók ziemi, własność Bogusława Monkiewicza. *J. G.*

Monkowarsk (niem.), ob. *Mąkowarsk*.

Monkowce, wś, pow. lidzki, w 4 okr., pol., gm. Lebiedka, o $20\frac{1}{2}$ w. od Lidy i od Wasiliszek, po prawej stronie traktu pocztowego z Lidy do Grodna, 4 dm., 28 mk. prawosł.

Monkowiszki 1.) folw. i wś, pow. trocki, w 2 okr. pol., gm. Kronie, okr. wiejski Żydejkiszki, o 48 w. od Trok; folw. ma 5 dusz, wś zaś 22 dm., 92 mk., w tej liczbie 88 katol. i 4 żydów. 2.) **M.**, zaść rząd. pow. trocki, w 2 okr. pol., 56 w. od Trok, 2 dm., 35 mk. kat.

Monkuny i *Judy*, zaśc., pow. szawelski, gm. krukowska, 5 dusz, 8 dzies. ziemi.

Monkuszki 1.) wś, pow. święciański, niegdyś oszmiański, w 1703 r. należały do Stanisława Białłozora i żony jego Kornelli Chrapowickiej, kasztelanki smoleńskiej. 2.) **M.**, wś, pow. szawelski, gm. radźwiliska, 56 dusz, 495 dzies. ziemi.

Monowice ze *Stawami*, wś, pow. bialski, w równinie, 243 m. n.p.m., przy gościńcu z Zatora do Oświęcima, od tego miasta odl. 5·3 klm. M. składają się z dwóch odrębnych części, z których Stawy leżą nad małym dopływem Wisły z lewego brzegu, na wsch. od M., i mają folwark Karlhof. Ta część graniczy na płd. z wsią kośc. Włosienicą, na płn. z Dworami a na wsch. z częścią Koła lipowieckiego, M. zaś stykają się za zach. i płn. z Dworami a na płd. z Porębą wielką. Vollst. Ortsverzeichniss z r. 1881 podaje w obu osadach 1162 mk., z tego 11 na obszar więk. pos. Szematyzmy duchowne podają w M. 973 mk. a w Stawach 274, razem 1247mk. rz.-kat. M. niegdyś wś ks. oswięcimskiego, potem królewska (Długosz Lib. benef. II, 225), jest obecnie częścią fundacyi Hallerów, ale dotąd użytkuje z więk. pos. dożywotniczka Teresa hr. Borkowska. Grunta przeważnie złożone z urodzajnej glinki, łąki i pastwiska podmokłe, obejmują także stawy, w których prowadzą racyonalne gospodarstwo. Obszar więk. pos. wynosi 343 mr. roli, 393 mr. ogr. i łąki, 42 mr. past.; pos. mn. 713 mr. roli, 107 mr. łąk i ogr., 182 mr. past. i 14 mr. lasu. *Mac.*

Mons butyri (Chronicon oliv. Script. rer. Pruss., I., str. 682.), ob. *Góra św. Wawrzyńca* (t. II, 690).

Mons Lethon al. *Mons speculationis* (dok.), niem. *Schauberg*, obecnie Klasztorzysko, wzgórze w Pioninach, w pobliżu Czerwonego Klasztoru (ob.), wzniesione 776 m.

Mons S. Mariae (dok.), ob. *Pelplin*.

Mons S. Georgii, ob. *Georgenberg*.

Monsejewszczyzna, wś, pow. borysowski, gm. bohdanowska, w pobliżu rz. Żertajki, lewego dopływu Berezyny, nad jeziorem Pelik, przy drodze ze Starzyny do Kraszewicz i Boh-

danowa, ma 26 os., grunta lekkie, miejscowość dość leśna, łąk dużo. *A. Jel.*

Monssantz (dok.), ob. Mazanki.

Monsterberg (dok.), ob. *Münsterberg*, pow. licbarski.

Montagaliszki 1.) zaśc. nad jez. Jankiszki, pow. święciański, w 3 okr. pol., gm. Hoduciszki, okr. wiejski Jankiszki, o 26 w. od Święcian, 1 dm. 12 mk., katol. 2.) **M.**, dwór, pow. poniewieski, okr. polic. poswolski, o 59 w. od Poniewieża. *J. Krz.*

Montajtyszki, wś, pow. rossieński, par. stulgiewska.

Montasek, ob. *Mątasek.*

Montaty, wś włośc. nad jez. Tobole, pow. lidzki, w 2 okr. pol., gm. Koniawa, okr. wiejski Rudnia, o 8 w. od gminy, 42 w. od Lidy a 28 od Ejszyszek, 5 dm., 58 mk. kat. (22 dusz rew.); należy do dóbr rząd. Koniawa.

Montau 1.) rz., ob. *Mątawa*. 2.) **M.**, (niem.), ob. *Mątawy* i *Mątwy*.

Montejki, folw., pow. wiłkomierski, par. Siesiki, okr. polic. Pogiełoże.

Montig (niem.), ob. *Montyki.*

Montingen (niem.), ob. *Mojtyń.*

Montitten, niem., wś, pow. świętosiekierski, st. p. Zinten, okr. urz. stanu cywiln. Maruny. W 1856 r. 56 mk.

Montken (niem.), ob. *Montki.*

Montki 1.) niem. *Mondtken* al. *Montken*, dok. *Montiken*, *Muntinkindorf*, *Hoenfeld*, wś, pow. olsztyński, okr. urz. stanu cywiln. i st. p. Jonkowo, tamże par. kat., paraf. ew. Olsztyn. Ma 3650·34 mr. obszaru, w tem 521·45 boru. W 1863 r. 62 dm., 425 kat. mk., 399 Polaków, 26 Niemców. M. są starą osadą, powstałą na dawnem polu pruskiem „Gudikus“ zwanem. W r. 1348 d. 23 maja nadaje kapituła warmińska wiernemu Jomen 6 włók wolnych nad jez. Curtoyn na prawie prusk. „ita quod nullus eum depellere debet.“ Nadto nadaje mu wolne rybołóstwo w jez. Aucul i Curtoyn dla własnego stołu, lecz tylko małemi narzędziami i polowanie „in extrema solitudine nostra more aliorum prutenicorum.“ Datum in Bertingen. W r. 1352 d. 14 sierp. nadaje kapituła „discreto viro Munten“ 50 włók „in territorio nostro Gudicus“ celem założenia wsi na prawie chełm., mającej się nazywać Hoenfeldt; dołączamy do tego 2 wł. tamże w puszczy „in Merica“, dla wspólnego użytku wsi. Wolnych ma być 5 włók; po 12 wolnych latach będą płacili od włóki ½ grzywny i 2 kury na gwiazdkę; sołtys będzie pobierał kary pieniężne od małego sądownictwa i trzecią część od większego i połowę czynszu karczemnego; wolne ryboł. w Łynie i w jez. Mussnyk małemi narzędziami dla własnego stołu. Datum in Vrowenburg (ob. Cod. dipl. Warm., II, 184—185). R. 1445 fer. IV Paschae sprzedaje kapituła 11 wł. w M. na prawie prusk., z woln. rybołówstwem w jez. Musnick; po 30 wolnych latach ciąży na kupującym obowiązek służby na koniu. R. 1535 d. 4 czerw. przyłączyła kapituła te 6 wł. do Dajtek, wyjąwszy łąki, za czynsz wynoszący 1½ grzywny (tamże str. 120). R. 1563 nadaje kapituła burgrabiemu melzackiemu Łazarzowi Lauterwalt zamiast jego 11 wł. w Montkach 9 wł. w Pęglitach jako lenno na prawie magd. i ryboł. w jez. Marung, za to będzie służył zbrojno na koniu (ob. tamże, str. 158.) R. 1552 d. 3 marca nadaje kapituła te 11 włók burgrabiemu melzackiemu Łazarzowi Lauterwalt na prawie magdeb. R. 1594 d. 18 sierp. dostają M. karczmę (ob. tamże, str. 185.) R. 1688 byli w M. sołtysami Łukasz Potryga i Tomasz Palona (ob. Kętrz. O ludn. pol., str. 558). Lustracya z r. 1656 donosi, że w M. było 50 wł., między temi 4 puste, 19 gburów, 2 sołtysów, 1 karczma; dawali 70 kur, 35 gęsi i 17 flor. 10 fen. czynszu (ob. Zeitschrift für die Gesch. Ermlands, str. 245. 2.) **M.**, niem., *Montken*, dobra ryc., pow. sztumski, st. p. Ryjewo 2 kil. odl., okr. urz. stanu cyw. Borowy-młyn, par. kat. Straszewo, ew. Klecewo, szkoła Nowa wieś. Ma 194·42 ha roli orn. i ogr., 11·98 łąk, 78·28 pastw., 0·92 boru, 45·02 nieużyt., 9·66 wody, razem 340·28 ha; czysty dochód z gr. 1597 mrk. Właśc. Polidor de Wałdowski na Michorowie. Jest tu 16 bud., 8 dm., 81 mk., 60 kat., 21 ew. *Ks. Fr.*

Montowo 1.) dok. *Montaw*, dobra ryc. ze st. p. i dr. żel. malborsko-mławskiej, o 25 klm. od Iławy, pow. lubawski, par. kat. i szkoła Grodziczno, par. ew. Lubawa, okr. urz. stanu cywil. Zwiniarz. W 1868 r. 16 bud., 9 dm., 229 mk., 209 kat., 20 ew. W 1877 r. 440 mk. Gleba żyzna; obszaru 794 ha roli orn. i ogr., 97 łąk, 100 pastw., 24 nieużyt., razem 1015 ha; czysty dochód z gruntu 4634 mrk. Właśc. Władysław Ossowski. Gorzelnia i owczarnia. Ztąd idzie poczta osobowa do Lidzbarka. Tutejsza agentura poczt. III klasy została urządzona 1 paźdz. 1876 r. 2.) **M.**, wś, tamże, w 1868 r. było tu 19 bud., 10 dm., 83 kat. mk. Wizytacya kanonika Strzesza z r. 1667 donosi, że w ówczas płaciła wś M. tylko 4 korce żyta i tyleż owsa, podczas kiedy za czasów Tylickiego (1595—1600) dawali 23 korce (str. 250.). W 1492 r. kupują: Andrzej Łaszewski, Arnold z Frący, chorąży chełmicki, i Jakób Białobłocki od pani Katarzyny z niemieckiej Frący jej dobra na Pomorzu i w ziemi chełmińskiej położone, t. j. Frącę, Grodziczno, Montowo, Iwanki i Ostaszewo (ob. Kętrz. O lud. pol., str. 137.) *Ks. Fr.*

Montowskie pastwisko, niem. *Montauer Weide*, wś, pow. sztumski, st. p. i okr. urz. stanu cywiln. Ryjewo, par. kat. Postolin, ew. Klecewsko; ma szkołę. Wś obejmuje 1324·79 mr. obszaru. W 1868 r. 88 bud., 48 dm., 342 mk., 66 kat., 176 ew. *Kś. Fr.*

Montowszczyzna, wś włośc., pow. nowoaleksandryjski, par. abelska, uwłaszczona od dóbr Bohdaniszki Romera.

Montowtyszki, wś, pow. rossieński, par. kielmeńska.

Montrezorówka, przys. do Krasnopołki, pow. kaniowski, ob. par. Rzyszczów; niegdyś Montrezorów, dziś należy do Niemczenki. Ma 210 mk. prawosł., 318 dzies. ziemi dworskiej, z której odeszło 94 dzies. ziemi wykup.

Montrymiszki, wś, pow. wiłkomierski, dawniej w par. wieprzowskiej, własność Janowicza.

Montschnik (niem.), ob. *Mączniki.*

Montuciszki, wś, pow. oszmiański, w 1 okr. pol., gm. Kucewicze, okr. wiejski Skirdzimy, o 9 w. od gminy, 14 dusz rew., należy do dóbr Nowosiołki-Czapskich. *J. Krz.*

Montuny, wś, pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm. Zabłoć, okr. wiejski lebiedzki, o 40 w. od Lidy, 7 w. od Wasiliszek a 9 w. od gm., 11 dm., 97 mk. kat. (50 dusz rew.), należy do dóbr nowopielaskich hr. Potockiego. *J. Krz.*

Monturgi, wś, pow. szawelski, gm. ligumska, 17 dusz, 205 dzies. ziemi. *J. G.*

Montwiańce, okol. pryw., pow. lidzki, o 19 w. od Lidy ku Wilnu, 6 dm., 115 mk.

Montwidów, wś, pow. szawelski (?); podług taryfy ks. żmujdzkiego z 1717 r. posiadał ją Jakób Grużewski, stolnik ks. żmujdzkiego, i miała wtedy razem z siołem Piluny 60 dymów.

Montwidyszki, ob. *Wałdany*, pow. szawelski.

Montwiliszki 1.) folw. i wś, pow. lidzki, w 2 okr. pol., gm. Poraduń, okr. wiejski Hornostaiszki, o 39 w. od Lidy, 3 w. od Ejszyszek a 4 w. od gm., własność Janowskich; folw. ma 16 mk. kat., wś zaś 11 dm., 38 mk. kat. (23 dusz rewiz.). 2.) **M.**, zaśc., pow. lidzki, w 2 okr. pol., o 42 w. od Lidy a 5 w. od Ejszyszek, 2 dm., 5 mk. kat., 5 żydów. 3.) **M.**, wś, pow. trocki, w 4 okr. pol., gm. Niedzingi, okr. wiejski Masaliszki, o 6 w. od gm., 6 dusz rew., należy do dóbr Masaliszki—Łukaszewiczów. 4.) **M.**, okolica szlach. nad rz. Strawką, pow. trocki, w 4 okr. pol., o 70 w. od Trok, 16 dm., 171 mk. kat. 5.) **M.**, wś, pow. rossieński, par. chwejdańska (Echard w Dykc., nazywa miastem). 6.) **M.**, wś., pow. szawelski, gm. szawkiańska, 65 dusz, 410 dzies. ziemi. *J. Krz.*

Montwiłłany, folw., pow. kowieński, par. Jaswojnie, między Kiejdanami a Jaswojniami, o 2 w. od Kiejdan, gleba żyzna, b. własność Montwiłłów, Szuksztów, Syruciów, dziś Dzierdziejowskich. *J. K. G.*

Montwiłły, wś, pow. rossieński, par. jurborska.

Montwiłowszczyzna, okolica szlach., pow. wileński, w 5 okr. pol., gm. i par. Sołeczniki, okr. wiejski Kamionka, o 4 w. od gm. a 30 w. od Wilna, 6 dm., 58 mk. kat., ma 82 dzies. ziemi uprawnej, 8 dzies. lasu. Pod M. stoi drewn., słomą kryta kapl. kat. *J. Krz.*

Montwin al. *Mortwin* i *Motwyn* (dok. 1260), jez. pod Lubawą (ob. Neues Preuss. Urkundenbuch'ego, Woelky 1884, str. 44).

Montwitz niem., ob. *Mącice.*

Montwy, 1.) os., pow. inowrocławski, 1 dm., 30 mk., nal. do gm. i miasta Inowrocławia. 2.) **M.**, dom. nad Notecią, 646 mr. roz., 6 dm., 99 mk., 45 ew., 54 kat.; 37 analf. Poczta w Markowicach o 3·5 kil., gośc. na miejscu, tel. i st. kol. żel. w Inowrocławiu o 7 kil. W 1581 r. ma tu trzy łany Stanisł. Rusinowski i sołtystwo królewskie 1 ½ łanu (Paw. Wiel. I, 253). Na polach tej wsi, leżącej śród błót nad Notecią, zaszła d. 18 lipca 1666 r. pamiętna bitwa między wojskami królewskiemi a rokoszanami zgromadzonymi pod wodzą Lubomirskiego. Wojska królewskie, sądząc że rokoszanie nie będą śmieli atakować, przeprawiały się nieostrożnie przez błota; wtedy na nie rzuciła się stojąca na wzgórzach jazda szlachecka, zwróciwszy się głównie przeciw dragonii i kozakom. Napadnięci nie mogli się bronić w szyku bojowym, bowiem błota tamowały swobodę ruchu, skutkiem czego bitwa zamieniła się w rzeź. Do 4000 trupów zasłało pobojowisko. Poginęli tu przeważnie starzy żołnierze, towarzysze wypraw Czarnieckiego. Szczegóły bitwy opisuje Pasek w swych pamiętnikach. *M. St.* i *Br. Ch.*

Montygaliszki 1.) folw., pow. wileński, w 2 okr. pol., gm. Muśniki, okr. wiejski Opihosze, własność Hryniewicza. Do dóbr M. należą wsie: Żodzie (12 dusz rew.), Tawczule 1, 2 i 3 (38 dusz), Dowboryszki (23 dusz) i Kruny (12 dusz). 2.) **M.**, folw. rz., pow. trocki, w 1 okr. pol., o 27 w. od Trok, 1 dm., 9 mk. kat.

Montyki, lit. A. i B., niem. *Montig*, dobra ryc., pow., suski, st. p. i kol. Rudzicz 3 km. odl., par. ew. i okr. urz. stanu cywiln. Frednowy, par. kat. Kawa, szk. w miejscu, gorzelnia. Obszar wynosi 871·53 ha roli orn. i ogr., 145·89 łąk, 46·20 pastw., 138·31 boru, 18·21 nieużyt., 1·61 wody, razem 1221·75 ha; czysty dochód z gruntu 11945 mrk. Jest tu 28 bud., 16 dm., 250 mk., 5 kat., 244 ew. (1868 r.) M. lit. C., os. młyn tamże, 7 bud., 3 dm., 40 ew. mieszk. *Kś. Fr.*

Montyniańce, wś szl. nad rz. Szirwińczą, pow. wileński, w 2 okr. pol., o 54 w. od Wilna, 14 dm., 102 mk. kat.

Monuły, folw. pryw. nad rzeczką, pow. wilejski, w 1 okr. pol., o 49 w. od m. Wilejki, przy b. dr. poczt. z m. Ilii do m. Radoszkowicze, 1 dm., 5 mk. kat.; własność Tukałły.

Monyliwka, ob. *Moniłówka.*

Moon al. *Mohn*, wyspa na Bałtyku, należąca do Inflant, na płn.-wsch. od w. Oesel, oddzielona od niej t. z. Małym Sundem, podczas gdy na wsch. dzieli ją od lądu stałego (gub. estlandzkiej) Wielki Sund. Stanowi 13-stą par. prow. Oesel.

Moor-Berstus (niem.), ob. *Medzokol Moor.*

Moorbruch 1.) niem., kolonia do Sztegrów należąca, pow. człuchowski, st. p. i szkoła Sztegrowy, par. kat. Fersztnowo, ew. Elzanowo; 3 bud., 1 dm., 5 mk. kat. (1868 r.) 2.) **M.**, niem., os., pow. brunsberski, st. p. Gr. Rautenberg; w 1856 r. 22 mk. *Kś. Fr.*

Moordorf (niem.), folw. na Rugii, należy do dóbr ryc. Unrow.

Moosberg (niem.), ob. *Mosberg.*

Moosbruch, wielkie bagna śród niziny kurońskiej. Wody tego bagna odprowadza kanał tymberski do rz. Niemonin (ob. t. IV, 931).

Moosbruch 1.) wraz z *Torfbruch*, niem., wś, pow. elbląski, st. p. Gronowo, par. kat. Elbląg, ew. Neuheide, szkoła i okr. urz. stanu cywiln. Neuhof. Zawiera 9 gbur. posiadł. i 10 zagr., ma 1398·81 mr. roli. W 1868 r. 150 mk., 2 kat., 148 ew., 21 dm. Odl. od m. pow. $1\frac{1}{2}$ mili. Przy tej wsi rozległe torfowiska, mające przeszło 1000 mr. 2.) **M.**, wyb., pow. morąski, st. poczt. Maldeuten; należy do dóbr ryc. Maldeuten (ob.). *Kś. Fr.*

Moosbude (niem.), dobra, pow. królewiecki, st. poczt. Królewiec. W 1856 r. 42 mk.

Moptaciszki, wś włośc., pow. oszmiański, w 2 okr. polic., o 19 w. od Oszmiany, 4 dm., 45 mk. katol.

Mora, *Mohra* al. *Morawica*, rz. na Szląsku austr.; ma źródło na wysokości 1359 m. npm., uchodzi do Opawicy pod Komorau w pow. opawskim. Przyjmuje z prawej strony dopływ Hiśnicę al. Hośnicę.

Morachwa al. *Murachwa*, *Morafa*, *Murafa*, u Kromera *Morakwa*, rz. w gub. podolskiej, niegdyś granica wdztwa podolskiego od bracławskiego, odgranicza Podole od Pobereża; jest ostatnią większą rzeką wpadającą do Dniestru i na górnym biegu więcej ma rozgałęzienia. Bierze początek w płd.-zach. części pow. lityńskiego (na pograniczu latyczowskiego), pomiędzy wsią Hołodkami i Łodziejówką (Złodziejówką), gdzie już tworzy stawy aż do Tarasówki (pow. jampolskiego), płynie z zach. na wsch. obok wsi Kudyjowce, Noskowieckiej słobódki i Aleksiejówki, gdzie tworzy duży staw, następnie wykręca się od Tarasówki z płn. ku płd., mija Federówkę, Kopesterzyn i m. Morachwę, poniżej której, od wsi Dłużka począwszy, nie tworzy więcej stawów; odlewa wszystkich 15. Dalej płynie jarem, oddzielając na małej przestrzeni powiat mohylowski od jampolskiego, mimo wsi Chomenek i Rekiczyniec, Kalitynki, Wołodziówce, Sahinki, m. Czerniejowiec, wsi Widły do wsi Bukatynki ciągle z północy ku południowi, lecz ztąd zwraca się na płd.-wschód i jar jej leży równolegle do jaru Dniestrowego, z którym się styka stromemi ścianami, poniżej wsi Białej przypierając do Dniestru, poniżej progów Dniestrowskich, do których przerwania znacznie się przyłożyła. Poniżej Bukatynki oblewa wsie: Mierzwińce, Buszę, Petraszówkę, Mironówkę, Halsbijówkę i Białę i wpada do Dniestru o 4 w. powyżej Jampola, prawie na wprost wsi Jurańce. Przyjmuje od praw. brzegu Moraszkę al. Muraszkę, pod m. Czerniejowcami, i Łozowę, poniżej wsi Widły; od lew. brzegu Buszę, pod wsią t. n., na przestrzeni 4 mil od wsi Pilnówki z płn. ku płd. płynącą, oraz Klekotynkę, pod wsią Klekotyną. Długość biegu M. wynosi 20 mil. Nad rz. M., pod wsią Kopesterzynem, w 1432 r. wojsko polskie, pod wodzą Wincentego z Szamotuł, odniosło zwycięstwo nad wojskami litewsko-ruskimi pod wodzą Fedka Ostrogskiego (ob. *Kopesterzyn*).

Morachwa al. *Murachwa*, urzędownie *Murafa* i *Morafa Stara* i *Nowa*, mko nad rz. t. n., pow. jampolski, o 10 w. od m. Szarogrodu, o $19\frac{1}{2}$ w. od Rachen, st. dr. żel. odesko-kijowskiej, o 60 w. od Jampola. W St. M. 250 dm., 2500 mk., razem z przedmieściami Trawną i Zajączkami, cerkiew, kościół i synagoga, a w N. M. 147 dm., 400 mk., cerkiew i synagoga. Ziemi włośc. 2956 dz. Jest tu szkoła wiejska, gorzelnia, 32 sklepów, 20 rzemieślników, 2 młyny, stawy rybne, zarząd gminny, do którego należą: St. i N. M., Murafska słobódka, Trawna, Zajączki, Klekotyna, Paciorowa, Dłużek, Michałówka, Semenówka, Derebczyn Wielki i Mały, Księdzówka, Popielówka, Zwedenówko i Juliampol, razem 12 starostw, 1753 osad, ludność wiejska 5893 męż., 6192 kob.; ziemi w obrębie gminy należącej do włościan 13,065 dz., w tej ilości ornej 9,990 dz., wypada przeto na 1 włościanina 1·08 dz. Oprócz tego w obrębie gminy zamieszkuje innych stanów 1071 męż., 1150 kob.; ziemi rządowej i prywatnych właścicieli 9283 dz., w tej ilości ornej 5159 dz. W ogóle więc ziemi jest w obrębie gminy 22348, ornej 15749 dz., ludności 14306. Jest tu także zarząd okręgu polic. (stanu), st. poczt. konna wiejska, sąd pokoju i sędzia śledczy. M. jest bardzo starą osadą; już w 1432 r. wspominają o niej dzieje, wpobliżu bowiem od niej, pod wsią Kopesterzynem, Wincenty z Szamotuł

i Jan Męzyk z Dąbrowy stoczyli 30 listopada bitwę z Fedkiem Ostrogskim, stronnikiem Świdrygiełły. Dziedzicami jej byli Jazłowieccy. Jadwiga Jazłowiecka, wojewodzianka ruska, wniosła tę majętność jako wiano Janowi Bełzeckiemu, kasztel. krakowskiemu, a córka ich, także Jadwiga, Januszowi Tyszkiewiczowi, wojew. kijowskiemu. W czasie wojen kozackich kilkakrotnie niszczona; w 1650 r. Marcin Kalinowski wziął ją szturmem, zajętą przez Kozaków. Od Tyszkiewiczów przeszła do Potockich. W 1766 r. władał nią Joachim Karol Potocki, podczaszy lit., i w tym roku otrzymał przywilej na 4-niedzielny jarmark, zaczynać się mający nazajutrz po ś. Michale. Po upadku konfederacyi, w której znaczny brał udział, osiadł tu i całkiem oddał się polepszeniu bytu swoich poddanych. Wymurował piękny pałac, kościół zaś dominikanów, fundacyi Jadwigi z Jazłowieckich Bełzeckiej z 1627 r., podźwignął, a raczej zupełnie nowe wzniósł gmachy. Przychylając się do jego prośby nadał król Stanisław Poniatowski w 1781 r. dla Morachwy, składającej się ze starego i nowego miasta, dwa 4 niedzielne jarmarki: na wiosnę na ś. Jura i w jesieni na Podwyż. ś. Krzyża. Joachim Potocki w późnym wieku ożenił się z wojewodzianką Grocholską, a niezostawiwwszy potomstwa, zapisał Morachwę żonie, która wkrótce wyszła za Dziekońskiego, syna podskarbiego w. ks. lit. Po Dziekońskich St. M. władali Mostowscy, po nich Dobkowie, którym po 1831 r. została skonfiskowana i obecnie należy do rządu. Do klucza tego należała: St. M., Dłużek, Michałówka, Pieńkówka, Siemienówka, Teodorówka, Trawna i Zajączki. Kościół katol. paraf., dek. jampolskiego, pod wez. Niepokal. Poczęcia N. Maryi P., wzniesiony w 1736 r. przez hr. Potockiego, a przez biskupa Mackiewicza w 1826 r. konsekrowany; filia we wsi Tarasówce, dawniej była kaplica w Księdzówce. Do par. katol., oprócz M. Starej i Nowej, należy mko Dżuryn i wsie: Adamówka, Derebczyn, Derebczynka, Dłużek, Fedorówka, Gołączyńce, Joachimówka, Klekotyna, Księdzówka, Michałówka, Paciorowa, Pieńkówka, Popielówka, Rekiczyńce, Sapieżanka, Semienówka, Tarasówka, Trawna, Woźniowce i Zajączkówka, razem 6428 wiernych. *Dr. M.*

Moraczewo, wś, pow. gnieźnieński, 14 dm., 96 mk., 4 ew., 92 kat., 21 analf. Poczta, gośc., tel. i st. kol. żel. w Pobiedziskach i w Czerniejewie. 2.) **M.**, wś, pow. wschowski, 44 dm., 303 mk., 230 ew., 73 kat., 10 analf. Poczta, gośc., tel. i st. kol. żel. w Rydzynie o 2·5 kil. 3.) **M.**, folw., 4 dm., 105 mk., 67 ew., 38 kat., 4 analf., należy do dóbr rydzyńskich ks. Sułkowskiego. Według regestrów pobor. z 1581 r. były w M. trzy części: Jana Miaskowskiego, $6^1/_3$ łanów kmiecych, Doroty Moraczewskiej, 2 łany, i Stanisława Rydzyńskiego, $2^1/_4$ łana (Pawiński, Wielk. I, 83).

Moraczewszczyzna, ob. *Mereczowszczyzna* i *Kossów*.

Moraczka, rzka w pow. lidzkim, w par. Nowydwór.

Morafa, *Murafa*, *Murachwa*, ob. *Morachwa*.

Morafska słobódka, wś, pow. jampolski, do 1000 mk., 214 osad, 907 dz. ziemi włośc., 2650 dz. dwor. Należy do Nowej Morachwy. Jest tu cerkiew pod wez. Wniebowzięcia N. M. P., mająca 103 dz. ziemi.

Morakow, kol. i folw., pow. łęczycki, gm. Balków, par. Góra ś. Małgorzaty, odl. od Łęczycy w. 15; kol. dm. 41, mk. 298; folw. dm. 1, mk. 28. W 1827 r. wś rząd., 30 dm., 232 mk. Wspomina tę wś Lib. Ben. Łask. (II, 415).

Morakowo, wś, pow. wągrowiecki, 20 dm., 153 mk., 17 ew., 136 kat., 42 analf. Poczta i tel. w Gołańczy o 4 kil., gość. o 2 kil., st. kol. żel. w Osieku o 21 kil., w Budzyniu o 25 kil. 2.) **M.**, dom., 3635 mr. rozl., 2 miejsc.: a) M., dom.; b) Wymysłowo, folw., 21 dm., 275 mk., 1 ew., 274 kat., 117 analf. Własność Makrockiego. Pod wsią rozkopano cmentarzysko pogańskie, gdzie się znajdowały liczne urny. W innem znowu miejscu są ruiny starożytnego grodziska. Wspomina tę wś Lib. Ben. Łask. (I, 137) pod par. Czeszewo. *M. St.*

Morakwa (u Kromera i Bielskiego), ob. *Morachwa*.

Moraliszki, wś, pow. wileński, w 3 okr. pol., gm. Gedrojcie, okr. wiejski Dubinki, o 10 w. od gminy a 54 w. od Wilna, 17 dm., 100 mk. kat. (59 dusz rewiz.), należy do dóbr Dubinki hr. Tyszkiewiczów.

Moralowa, szczyt i góra w Karpatach wschodnich, na wsch. od wsi Jasienowa górnego, w pow. kosowskim, pod 42° 40′ wsch. dłg. g. F., a 48° 9′ 30″ płn. sz. g. Wznies. 1224 m. npm. Miejsce znaku triang. *Br. G.*

Morańce (rus. *Moriańci*), wś, pow. jaworowski, 15 kil. na zach. od Jaworowa, 4 kil. na płd.-wsch. od sądu pow. i urzędu poczt. w Krakowcu. Na płn. leży Przedborze, na wsch. Wólka Rosnowska, na płd. Lubienie i Sarny, na zach. Krakowiec. Płn. część wsi przepływa pot. Szkło od wsch. na zach. i tworzy podmokłą dolinę. Zabudowania wiejskie leżą w środku obszaru. Na granicy zach. wznosi się wzgórze Morańce do 248 m. Własn. więk. ma roli or. 257, łąk i ogr. 183, past. 10 mr.; wł. mn. roli or. 443, łąk i ogr. 228, past. 238 mr. W r. 1880 było 677 mk. w gm., 37 na obsz. dwor. (między nimi 170 obrządku rz.-kat.). Par. rzym.-kat. w Krakowcu, gr.-kat. w Sarnach. We wsi jest cerkiew. *Lu. Dz.*

Morany al. *Mirosławice*, niem. *Morainen*, dok. 1323 r. *Miroslauwendorf*, 1343 *Miroslawendorf*,

r. 1419 i 1437 *Moreyn*, 1686 *Meraunen*, wś, pow. sztumski, st. poczt., par. kat. i ew. Kiszpork, okr. urz. stanu cywil. Szporowo; ma 1402·20 mr. obszaru. W 1868 r. 62 bud., 35 dm., 304 mk., 70 ew., 234 kat.; szkoła w miejscu. Wś ta była za czasów krzyżackich siedzibą kameratu (ob. Schmitt: Gesch. d. Kr. Stuhm, str. 248). Na terytoryum wsi tutejszej leżała jeszcze 1303 r. wś Mirosławki, która następnie zlała się z Moranami (ob. Kętrz., O ludn. pols., str. 213). *Kś. Fr.*

Morasko al. *Morawsko*, dom., 4217 mr. rozl., 2 miejsc.: a) M., dom.; b) Trzecisko, folw., 21 dm., 256 mk., 44 ew., 212 kat., 74 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Poznaniu o 8 kil., gośc. o 2 kil. *M. St.*

Moraskowa, folw. we wsi Pstrągowy, graniczy na płn. z Tymowszczyzną, na wsch. z Okopami, na płd. z Tokarczyzną, na zach. ku Czudcowi z lasami. Ma 29 mk. *Mac.*

Morastkrug (niem.), ob. *Oparczyska*.

Morasy, pust., pow. sieradzki, gm. i par. Klonowa, odl. od Sieradza 29½ w., 4 dm. (ob. *Klonowo*).

Moraszka al. *Muraszka*, rzka w gub. podolskiej, bierze początek za wsią Matwijkowcami, płynie w kierunku płd.-wsch., pod Matwijkówką łączy się ze strugą i ma staw, przepływa koło Kacmazówki, gdzie z lewego brzegu przybiera strugę, pod Kacmazową rozlewa się w staw, następnie płynie pod Andrzejówką i Nosikówką tworząc ciągle stawy. Pod Nosikówką z lew. brz. przybiera Muszkałówkę; dalej płynie pod wsią Roskoszą, Szostakówką, Szarogródką, gdzie skręca się bardziej na wschód, Kiełbaśną, gdzie przybiera rzkę Kiełbaśnę (ob.), Szarogrodem, gdzie rozlewa się w staw i przybiera kierunek więcej południowy, Pisarzówką, Berezówką, Łużkiem, Politanówką i poniżej Czerniejowiec wpada z praw. brz. do Morachwy. *J. Krz.*

Moraten al. *Morathen*, wś, pow. gołdapski, st. p. i okr. urz. stanu cywil. Gołdap, obejmuje 29 wł. W 1856 r. 202 mk.

Moratyn, wś i folw., pow. tomaszowski, gm. Rachanie, par. Łaszczów. Posiada cerkiew drewn., dawniej gr.-unicką; ma 46 dm., 471 mk., w tem 73 obrz. łac., 845 mr. gruntu or., 53 mr. lasu, gleba żyzna, ludność rolnicza. Gorzelnia z produkcyą na 84,000 rs., bednarz, 1 kowal, 1 tkacz. W 1827 r. było w M. 40 dm., 309 mk. Tutejsza cerkiew, dawniej gr.-unicka, była filią par. Czartowiec. Założyli ją w 1687 r. małżonkowie Prusinowscy. Pierwotnie była parafialną. *X. F. S.*

Moratz (niem.), trzy dobra ryc. w Pomeranii, pow. kamieński, st. p. Pribbernow, 6·2 kil. odl. Właściciele Niemcy.

Morawa, wś, pow. warszawski, gm. Blizne, ma 94 mk., 500 mr. ziemi dwor. i 53 mr. włośc. Podana w spisie miejscowości gub. warszawskiej przy „Pamiat. Knižce" z 1876 r. Inne spisy nie podają wsi t. n.

Morawa al. *Murawa*, rzka, lewy dopływ Wisłoka, bierze początek w pow. sanockim, śród wyniosłości otaczających dolinę wsi Królik Polski i Królik Wołoski, płynie przez Rymanów, Ładzin i w pobliżu Krościenka wpada do Wisłoka. W dolnym biegu nosi także nazwę Taba. Dopływem M. jest potok Kompacha, utworzony z połączenia się pot. Kellarów i Jarosów we wsi Klimkówce, granicznej z Rymanowem.

Morawa, część płn. wsi Międzyczerwona, pow. nowotarski, 732 m. npm., nad pot. Rączym, dopływem W. Rogoźnika z prawego brzegu. *Mac.*

Morawa, niem. *March*, rzeka, tem jest dla Morawii, czem Wełtawa dla Czech; wypływa z Sudetów, dąży ku płd. na Ołomuniec, Kromieryż (Kremsier), Welhrad i wpada do Dunaju powyżej Pożonia (Pressburg). Dopływy lewe: a) Beczwa, b) Olszawa, c) Rudawa. Prawe: a) Hanna, b) Ihlawa, przybierająca z prawej strony: Dyję i Drnoholec; z lewej: Oslawę, Czarnankę al. Swratkę ze Switawą, i Littawą.

Morawce, wś, pow. kutnowski, gm. i par. Krośniewice, dm. 11, mk. 68, ogólna przestrzeń mr. 298, z tych do włościan mr. 28. Folw. ten należy do dóbr Krośniewice. *W. W.*

Morawczyna, wś, pow. nowotarski, odl. 7 kil. na płn.-zach. od Nowegotargu, graniczy od wsch. z obszarem Lasku, od płn. z Pyzówką, od zach. z Pieniążkowicami i Działem, od płd. z Długopolem i Krauszowem. Wzdłuż granicy płn. i wschodniej płynie potok Syraczka, bijący na obszarze tej gminy, u płn. stóp Soliska (734 m.), a uchodzący na granicy Lasku i Krauszowa do Lepietnicy. Zachodnią granicę tworzy potok płynący na płd. do Piekielnika. Północny obszar i wschodni zajmuje las. W stronie płn.-zach. wznosi się góra Solisko (730 m). Chaty legły w płd.-wsch. części, przy drodze do Działu z jednej, a do Nowegotargu z drugiej strony. W r. 1777 było tutaj dm. 60, mk. (chrześc.) 310; w r. 1793 dm. 73, mk. (chrz.) 373; w r. 1824 dm. 77, mk. (chrz.) 454; w r. 1869 dm. 86, mk. 477 (męż. 226, kob. 251); w r. 1880 mk. 487. Według lustr. z r. 1536 było w M. zarębników 11, którzy płacili czynszu razem złp. 38, zagrodników 6, którzy płacili złp. 10, komornicy opłacali złp. 2 gr. 18; sołtys ma młynek, opłaca czynszu złp. 11; dochód z M. czynił razem złp. 61 gr. 18. Lustracya z r. 1660 podaje: „W tej wsi osiadło zagrodników 6, na rolach zagrodnych, którzy nierównie czynsz płacą z gruntów swoich; oddają go ogólnie na rok złp. 54 gr. 25; item kwartalnego dają na kwartał florenos

duos, quod facit annuatim złp. 8; owsa sypnego zsypują korcy nowotarskich 3, miarek 9, co czyni złp. 1 gr. 15; oprawy dają ogólnie łokci 8, za nie gr. 21; robią do roku dni sześć; gontów i tramów nie dają, jeno się składają na kury. W tej wsi jest chałupników 3, ci siedzą na ogrodach, płacą czynsz nierównie, dostaje się go rocznie złp. 14 gr. 24. Każdy z nich robi po 2 dni w tydzień". Sołtystwo dzierżył Paweł Smardziel, na podstawie przywileju wydanego przez Zygmunta III w Warszawie 7 lipca 1617 r. Sołtys daje czynszu rocznego złp. 12. Całkowity dochód z tej wsi czynił złp. 94 gr. 28. W lustracyi z r. 1765 czytamy, że w M. było kmieci 10, zagrodników 6; płacili rozmaitego podatku złp. 1303 gr. 21 den. 12. Sołtystwo było w posiadaniu Józefa i Stanisława Morawczeńskich za przywilejem Augusta III z 25 stycznia 1749 r. Płacili do dworu złp. 64. Obszar mniejszej posiadłości liczy roli or. 1984, łąk i ogr. 295, past. 196, lasu 132 mr. Należy do parafii łac. w Klikuszowej. St. p. Nowytarg. *Br. G.*

Morawia, margrabstwo i kraj koronny monarchii austryacko-węgierskiej, graniczy na płn. ze Szlązkiem pruskim i austryackim, na wsch. z Węgrami, na płd. z Dolną Austryą, na zach. zaś z Czechami i rozciąga się na przestrzeni $403^1/_2$ m. kw. geograf. Od Szląska oddzielają M. Sudety albo góry Jasienickie, od Czech góry Morawskie, od Węgier zaś Karpaty. Najważniejsze z gór tych są góry Morawskie, wznoszące się na 2,000—3,000 st. npm., podobne pod względem budowy do gór Czeskich. Główna ich gałąź, długa na 2 m., ciągnie się w kierunku od płd.-zach. ku płn.-wsch. Sudety, poczynając od wierzchołka Śnieżnik, wznoszącego się na pograniczu Czech, M. i Szląska na 4,483 st. npm., ciągną się wysokim grzbietem w kierunku wsch. aż do wierzchołka Died (Dziad, Altvater), 4620 st. npm. wysokiego, skąd poczynając aż do Beczwy i Odry ciągną się morawsko-szląskie Jasienice, z wierzchołkami od 1,500—2,000 st. npm. Tatry Morawskie, zwane też Beskidami albo Jaworzynami, ciągną się w kierunku od płd.-zach. ku płn.-wsch. Najwyższe wierzchołki tego pasma gór są: Jaworzyna (2,060 st.), Wielki Lopenik (2,871 st.), Makyta (2,904 st.), Trojaczka (3,000 st.), i Radhoszt (3,556 st.). Z rzek M. najważniejszą jest Morawa, nadająca krajowi nazwę, żeglowna jednak na niewielkiej przestrzeni. Odra, biorąca w M. początek, przebiega tu zaledwo 6 mil. Jezior większych niema wcale, zato dość jest stawów. Strony górzyste są niezbyt urodzajne; natomiast część środkowa M. bogatą jest w doliny i płaszczyzny urodzajne; odznaczają się zwłaszcza niezwykłą plennością gruntu brzegi rz. Hany i okolice płd. Klimat stosunkowo jest łagodny; średnia temperatura roczna wynosi w Bernie 6·9° R, w Ołomuńcu 7·03° R, w Igławie zaś tylko 5·9° R. Liczba mieszkańców (bez wojska) podług urzędowego obliczenia z 1857 wynosząca 1,867,000, wzrosła w r. 1869 do 1,998,000 m. Pod względem narodowości jest około $^3/_4$ Słowian, $^1/_4$ Niemców, zamieszkujacych głównie w stronie płd., płn.-zach. i płn. Żydów jest dość znaczna liczba, bowiem do 43,000. Ludność słowiańska M., za wyjątkem około 1,000 Serbów, należy do plemienia czeskiego i dzieli się na: Hanaków, zamieszkłych nad Haną, w części nad Morawą, Horaków, zamieszkujących okolice górzyste zachodnie, Słowaków, cała część wsch. M. i Wałachów, mieszkańców górzystego porzecza Beczwy. M. jest jednym z najlepiej zaludnionych krajów Austryi, przypada bowiem na 1 milę kw. około 5,300 mk. Ludność M. zamieszkuje w 89 miastach, 191 osadach i 3,027 wsiach. Pod względem religijnym jest 1,914,000 rzym.-kat., 2,500 uniatów, przeszło 20,000 ewang. augsbur. i do 37,000 ewan. reform. Pod względem zarządu kościoła katolickiego rozdziela się M. na arcybiskupstwo ołomunieckie i bisk. berneńskie; w obu liczy się 642 probostw, 1,700 duchowieństwa świeckiego i 49 klasztorów z 320 zakonnikami i 250 zakonnicami. Ewangielicy mają 2 superintendentów i 32 księży. Urodzajny grunt M. jest jak najstaranniej obrabiony i M. pod względem rolnictwa należy do najpierwszych krajów w Europie. Z całej powierzchni zaledwo 14 m. kw. znajduje się pod nieużytkami, z reszty powierzchni 210 m. kw. zajętych jest pod uprawę roli i winnice, 75 m. kw. pod łąki i pastwiska, 104 m. kw. pod lasy. Rolnictwo produkuje w wielkiej ilości zboże, a zwłaszcza piękną pszenicę (nad Haną, Morawą i około Berna), kartofle i rośliny strączkowe; dalej buraki cukrowe, wyborne jarzyny, len i konopie, nieco chmielu i t. d. Również rozwinięte jest ogrodnictwo i sadownictwo, oraz w okolicach płn. uprawa wina, którego rocznie otrzymują 5—600,000 ejmerów. Hodowla bydła, a zwłaszcza owiec, stoi na wysokim stopniu; koni liczy się przeszło 130,000, bydła rogatego 586,000, świń do 327,000, kóz 55,000 i około 1,000,000 owiec. Wielkie korzyści przynosi także chów ptastwa domowego (zwłaszcza gęsi), rybołóstwo i myślistwo. Lasy wybornie są zagospodarowane. Pod względem kopalnictwa otrzymuje się rocznie około 536,000 cent. surowcu, 6,213,000 cent. węgla kamiennego, 28,000 cent. grafitu i 5,300 cent. ałunu.—Pod względem przemysłu należy M. do najczynniejszych krajów Europy. Najważniejszą gałąź przemysłu stanowią wyroby wełniane. Rocznie przerabia się około 145,600 cent. weł-

ny, z czego samo Berno zużytkowywa do 70,000 cent., Igława z okolicą do 25,000, Nowy Iczyn 12,000 i t. d. Wyroby sukienne berneńskie nietylko że zasilają wszystkie rynki austryackie, lecz stanowią ważny przedmiot handlu wywozowego na Wschód i do Ameryki. Wiele produkuje się także wyrobów płóciennych, zwłaszcza w Wielkim Mezirzyczu i Szumberku, oraz bawełnianych, która to gałąźześrodkowywa się głównie w okręgach szternberskim, prostiejowskim i frenstackim. Płótna M. dostarcza prawie za 5,100,000 zł. reń., wyrobów zaś bawełnianych przeszło za 8,000,000 zł. reń. Dalej idzie garbarstwo, cukrownictwo (w r. 1864 przerobiono w 33 fabrykach 6⁴/₅ mil. cent. buraków), gorzelnictwo, wyrób żelaza i szyn oraz maszyn i wozów. Handel bardzo ożywiony. Brak rzek spławnych zastępują dobre szosy i koleje żelazne. Pod względem oświaty znajduje się w M.: akademia duchowna i instytut chirurgiczny w Ołomuńcu, seminaryum teologiczne i instytut techniczny w Bernie, 9 gimnazyów, 1 gim. realne, 5 wyższych szkół realnych, szkoła leśna i t. d., a nadto 1751 szkół ludowych, w których 1863 znajdowało się około 251,000 dzieci. Konstytucya M. opiera się na ustawie 26 lutego 1861 r. Sejm krajowy składa się ze 100 członków, a mianowicie z arcybiskupa ołomunieckiego, bisk. berneńskiego, 30 deputowanych od większych posiadłości, 31 deput. od miast i osad, 6 deput. od izb handlowej i przemysłowej w Ołomuńcu i Bernie i 31 deputowanych od gmin wiejskich. Wybory są bezpośrednie i tylko w gminach wiejskich pośrednie. Czas trwania mandatu jest lat sześć. Do rady państwa wysyła sejm morawski 22 członków. Na czele zarządu kraju stoi namiestnikostwo, siedlisko którego znajduje się w Bernie. Pod względem administracyi M. podzieloną jest od 1860 r. na 76 okręgów i dwa okr. miejskie: Ołomuńca i Berna. Do r. 1860 M. dzieliła się na 6 powiatów (berneński, hradiski, igławski, znoimski, ołomuniecki i nowoiczyński). Pod względem sądowym znajduje się w M. 76 sądów okręgowych, 5 sądów powiatowych i sąd najwyższy krajowy drugiej instancyi w Bernie. Zarząd finansowy sprawuje dyrekcya finansowa w Bernie, pod zarządem której znajduje się 6 komisyj podatkowych, 76 urzędów podatkowych i 4 dyrekcye finansowe okręgowe. *Historya.* W najdawniejszych znanych czasach M. zamieszkiwali Markomani i Kwadowie; po 407 r. zajęli ją Rugowie i Herulowie a około 548 r. Longobardowie. Następnie osiadły tu plemiona słowiańskie, które od głównej rzeki Morawy przyjęły nazwę Morawian. Przy upadku państwa Awarów utworzyli oni pod przywództwem Samona państwo wielkomorawskie, rozciągające się znacznie po za granice dzisiejszej M. Chrześciaństwo zaprowadzili pomiędzy nimi (863) ś. apostołowie Słowian Cyryl i Metody. Szczytu potęgi i największej rozległości dostąpiło państwo wielkomorawkie za panowania Swatopluka, lecz pod synem jego Swatopełkiem zupełnie upadło (908) i stało się łupem Madziarów, Polaków i Niemców. Od 1020 r., podług dyplomatów, była M. podległą królestwu czeskiemu i miała z niem spólne urządzenie, zarząd i prawa. Dopiero po r. 1197, w którym M., jako margrabstwo, stało się lennem Czech, zjawia się odzielny dwór i urzędnicy dworscy. W XIV w. nastąpiło zupełne zlanie M. z Czechami pod władcami z domu luksemburskiego. 1526 M., podobnie jak i Czechy, po † króla Ludwika w bitwie pod Mohaczem, na mocy dawniejszych układów, przeszła pod władzę Austryi i odtąd dzieliła późniejsze jej losy. Po stracie większej części Szląska, pozostała przy Austryi część została przyłączona do M., lecz po r. 1849 znów oddzielona. Por. Wolny'ego „Die Markgrafschaft Mähren, topographisch, statistisch und historisch geschildert“ (6 t., Berno 1835—40); tegoż „Kirchliche Topographie von Mähren“ (4 t., r. 1855); Korzystki „Die Markgrafschaft Mähren und das Herzogthum Schlesien“ (Wiedeń i Ołomuniec 1860); Dudika „Mährens allgemeine Geschichte“ (t. 1—4, Berno, 1860—65); Brandla „Kniha pro každeho Morawana“ (Berno 1839). Z map M. najlepsze są: generalnego sztabu (1836—41) oraz Szembery (1863).

Morawianki, wś i folw., pow. pińczowski, gm. i par. Bejsce, odl. 28 w. od Pińczowa. W 1827 r. było tu 24 dm., 154 mk. Folw. M. rozl. mr. 260: gr. or. i ogr. mr. 223, łąk mr. 28, nieuż. i place mr. 9; bud. mur. 1, drew. 6; folw. ten w r. 1847 odzielony od dóbr Bejsce.

Morawiany, wś i folw., pow. pińczowski, gm. i par. Bejsce, odl. 28 w. od Pińczowa. W 1827 r. 36 dm., 243 mk. Folw. M. rozl. mr. 362: gr. or. i ogr. 270, łąk mr. 80, nieuż i place mr. 12; budowli z drzewa 6; płodozmian 8-polowy; pokłady torfu. Folw. ten w r. 1880 odzielony od dóbr Bejsce.

Morawica, rz., tak niekiedy jest nazywaną Czarna Nida.

Morawica, wś i folw. nad Czarną Nidą, pow. kielecki, gm. Morawica, par. Brzeziny. Leży w pięknem położeniu, w dolinie nadrzecznej, w odl. 12 w. od Kielc, przy drodze bitej z Kielc do Buska, Chmielnika i Pińczowa. W obrębie wsi są dwa mosty na Nidzie. Posiada kaplicę murowaną, w stylu ostrołukowym, fundacyi Edwarda Oraczewskiego, sąd gm. okr. II, urząd gm., szkołę począt. ogólną, piękny pałac dziedziców z oficynami, otoczony rozległym ogrodem z cieplarniami i figarnią,

dom zajezdny murowany piętrowy z restauracyą. Z zakładów przemysłowych są: gorzelnia parowa o 100 korcach zacieru, dystylarnia z fabryką wódek słodkich, parowa cegielnia i piece wapienne. W 1827 r. było tu 12 dm., 106 mk., obecnie ludność o wiele się zwiększyła. M. wspomina Długosz (II 394) jako dającą dziesięc. wartości dwóch marek kościołowi w Brzezinach. Obecnie dobra M. składają się z folw.: M., Jarzębiec, Obice i Bzowy, attyn.: Boleszówki i Rozdole, os. Leśniczówka, wsi: M., Obice, Chałupki i Wola Morawicka. Rozl. 3088 mr. folw. M. gr.: or. i ogr. mr. 335, łąk mr. 45, pastw. mr. 63, lasu mr. 155, nieuż. i place mr. 25, razem mr. 623; bud. mur. 9, z drzewa 10; płodozmianu 6, 8 i 9-polowy; folw. Jarzębiec gr. or. i ogr. mr. 110, łąk mr. 8, lasu mr. 743; bud. mur. 2, z drzewa 1; płodozmian 7-polowy, folw. Obice gr. or. i ogr. mr. 373, łąk mr. 70, pastw. mr. 46, lasu mr. 956, nieuż. i place mr. 25, razem mr. 1470; bud. mur. 7, z drzewa 9; płodozmian 10-polowy; folw. Bzowy gr. or. i ogr. mr. 76, pastw. mr. 34, nieuż. i place mr. 8, razem mr. 118; bud. mur. 2, z drzewa 1. Wś M. os. 48, z gr. mr. 194; wś Obice os. 70, z gr. mr. 655; wś Chałupki os. 37, z gr. 132; wś Wola Morawicka os. 49, z gr. 495. mr. M. gmina należy do sądu gm. okr. II w miejscu, st. poczt. Kielce, ma 14589 mr. obsz. i 4295 mk., 2 szkoły począt., gorzelnia, browar, dystylarnia, 2 cegielnie, tartak, 5 młynów wodnych. *Br. Ch.*

Morawica, ob. *Mora.*

Morawica, mko nad Ikwą ob. *Murawica.*

Morawica *Wielka* i *Mała*, wś w pow. krakowskim, 7.6 kil. odl. od sądu pow. i urzędu poczt. w Liszkach, posiada kościół paraf. rzym.-kat. i szkołę ludową dwuklasową z jedną klasą równorzędną. Szkoła zostaje pod kierownictwem czterech felicyanek. M. jest bardzo dawną osadą, założoną przez protoplastów rodziny Tęczyńskich, którzy tam mieli swój zamek, uważany w r. 1408 za bardzo stary. W środku zamku stała szczupła kaplica, którą około r. 1408 z uzyskanych kamieni z rozebranego zamku rozszerzono. Długosz (Lib. benef., II, 43—45), opisując paraf., wspomina, że kościół jest zbudowany z białego kamienia. Ten kościół został jednak w r. 1775 przebudowany przez Augusta ks. Czartoryskiego i Zofią z Sieniawskich. Świadczy o tem napis umieszczony obok wielkiego ołtarza: Locus hic antea angustus et informis, nam mediale pervetustae olim arcis circa annum 1408 a Tenczyniis donatae pro ecclesia et dum ex sua antiquitate proxime in ruinam vergeret anno 1745 etc.; drugi napis objaśnia, że kościół został 1755 r. przez bisk. krak. Andrzeja Stanisława Kostkę Załuskiego konsekrowanym. Prof. Łepkowski w Przeglądzie zabytków okolic krak. (Rocznik Tow. nauk. krak. z r. 1861) zwraca uwagę na obrazy z XVIII w. ś. Wacława, Wojciecha, Kazimierza, Stanisława, Floryana, Czesława i Gedroicia, umieszczone po obu stronach wielkiego ołtarza. Dalej obok chóru zawieszony obraz Liszowskiego z r. 1764, przedstawiający ś-tą Rodzinę, i współczesne portrety ks. Augusta Czartoryskiego i jego córki ks. Izabeli Lubomirskiej. M. ma 1036 mieszk. rzym.-kat., leży w równinie nad bezim. potokiem spływającym do Zaleskiego pot., z którym uchodzi z lewego brzegu do Wisły, przy drodze powiatowej z Krakowa do Czułowka. Od płn. zasłaniają wieś lasy, pokrywające niewielkie wzniesienia. Za Długosza było w M. Małej kilku współwłaścicieli, w Wielkiej zaś Gabryel Tęczyński, którego przodka wylicza ten dziejopis między poległymi pod Płowcami 1333 r. Teraz tworzy M. jeden korpus tabularny. Pos. więk. spadkob. Adama hr. Potockiego ma 305 mr. roli, 55 mr. łąk i ogr. i 98 mr. pastw.; pos. mn. 500 mr. roli, 47 mr. łąk i org. i 130 mr. pastw. Par. należy do dyec. krakowskiej, dek. czernichowskiego, obejmuje: Aleksandrowice, Baczyn, Balice, Brzoskwinie, Budzyn, Burów, Cholerzyn, Chrosnę, Kleszczów, Mników i Szczeglice, z ogólną liczbą 4350 rzym.-kat. i 25 żyd. Oprócz kościoła par. jest kaplica na cmentarzu. W stronie płn.-zach. od wsi, mającej 249 m. bezwzględnej wysokości, wznosi się wzgórze Popówka 339 m. npm., na której płd. stoku odkryto pogańskie uroczysko. Wydobyte tu urny przechowuje gabinet archeologiczny uniwersytecki w Krakowie. M. graniczy na płd. z Mnikowem i Cholerzynem a na płn. z Chrośnem i Aleksandrowicami, na wsch. z przysiołkiem Olszanicy Werychowem. *Mac.*

Morawica, niem. *Morawitz*, wś, pow. tropawski, na Szl. Austr. Posiada kościół par. katolicki, szkołę ludową i 719 mk.

Morawicka Wola, wś, pow. kielecki, gm. Morawica, par. Brzeziny. W 1827 r. 21 dm., 199 mk.

Morawiczka, potok ob. *Brzoskwinka.*

Morawiec, wś, pow. mścisławski, dawniej własność Ważyńskich, później Hawryłowiczów..

Morawilska, gmina w pow. klimowickim, o 30 w. od Klimowicz, obejmuje 1637 dusz.

Morawin, dok. *Morawino*, wś i folw. nad błot. Stawisko, pow. kaliski, gm. Kamień, par. Dębe, odl. od Kalisza 15 w. Posiada szkołę począt. ogólną, gorzelnią, wiatrak, 20 dm. wraz z wś Podzborów 360 mk.; folw. dm. 5, mk. 147. W 1827 r. było tu 17 dm., 146 mk. Według Lib. Ben. Łask. (t. II, 82) M., miał w początku XVI w. cztery łany kmiece, z których dziesięcina szła do par. w Zborowie (przyłączonej w XVIII w. jako filia do par.

Dębe). Z łanów folw. dziesięcinę brał w połowie arcybiskup, w połowie pleban. Właścicielami (possesores) łanów kmiecych byli: Mateusz Bąk, Marcin, Grzegorz Swora, Mateusz Voszek, Wojciech Bieńkowicz. Dobra M. składają się z fol.: M. i Podzborów, wsi M.; rozl. mr. 2029: folw. M. gr. or. i ogr. mr, 569, łąk mr. 138, pastw. mr. 75, lasu mr. 675, nieuż. i place mr. 92, razem mr. 1550; bud. mur. 12, z drzewa 18; płodozmian 5 i 7-polowy; folw. Podzborów gr. or. i ogr. mr. 351, łąk mr. 42, pastw. mr. 3, lasu mr. 69, nieuż. i place mr. 14, razem mr. 479; bud. mur. 6, z drzewa 1; płodozmian 5 i 9-polowy. Wś M. os. 76, z gr. mr. 440. *Br. Ch.* i *A. Pal.*

Morawin 1.) dom., pow. ostrzeszowski, par. Wyszanów, 2023 mr. rozl.; 2 miejsc.: a) M., dom., b) Kieroń, folw.; 7 dm., 118 mk., 22 ew., 96 kat., 52 analf. Młyn parowy. Poczta w Doruchowie o 6 kil., gośc. o 1 kil. st. kol. żel. i tel. w Ostrzeszowie o 16 kil. Własność Wiktora Oświecimskiego. 2.) **M.**, folw., pow. ostrzeszowski, 1 dm., 23 mk., należy do gm. i dom. Opatowa. Poczta w Słupi. 3.) **M.**, folw., pow. odalanowski, 1 dm., należy do gm. i dom. Ociąża. Poczta w Skalmierzycach, st. kol. żel. w Ostrowie.

Morawina, przysiołek Moszczenicy niżniej, w pow. nowosądeckim. *Br. G.*

Morawiniec, leśniczówka i gajówka na obszarze dwors. Germakówki, pow. borszczowski.

Morawitzhof (niem.), według Knie, folw. do dóbr Beneschau, pow. raciborski.

Morawka, rzka pod wsią Mchowsko i Karwaczem, jest to właściwie *Murawka.*

Morawka wś, ob. *Murawka.*

Morawka, słoboda, w okr. zelburskim, pow. iłukszteński, par. Ueberlauz (w Kurlandyi).

Morawka 1.) rz., dopływ Ostrawicy z pr. strony, przyjmuję Skałkę i Mohilnicę. 2.) **M.**, potok w pow. jabłunkowskim. Przepływa przez wś Krasne i we wsi Łomna wpada do rzki Łomna, lewego dopływu Olszy.

Morawka 1.) *Wielka*, wś, pow. frydecki, w ks. cieszyńskiem (Szląsk austr.), leży śród malowniczej doliny rzeki t. n., u stóp Łysej Góry. Posiada kościół par. kotol., 4019 mk. i 15174 mr. obsz. Dorównywa niemal wielkością wsi Wiśle. Dzieli się na Górną i Dolną. W Dolnej są różne zakłady przemysłowe. M. par., dek. frydecki, ma 8507 kat., 87 ew. i 15 żyd. 2.) **M.** *Mała*, wś w pow. Bruntal al. Freudenthal, na Szląsku austr. Ma 1499 mk.

Morawki, wś i dwa folw., pow. kaliski., gm. Staw, par. Chlewo, odl. od Kalisza 26 w.; wś ma 7 dm., 76 mk. folw.; 3 dm., 36 mk. Wspomina tę wś Lib. Ben. Łask. (II, 60). Folw. i wś M. część I i II, rozl. mr. 367: gr. or. i ogr. mr. 340, łąk mr. 16, nieuż. i place mr. 11; bud. mur. 3, z drzewa 8; płodozmian 11-polowy. Wś M. os. 9, z gr. mr. 7. Folw. i wś M. część III, rozl. mr. 274: gr. or. i ogr. mr. 257, łąk mr. 4, nieuż. i place mr. 13; bud. z drzewa 7; płodozmian 11-polowy. Wś M. os. 6, z gr. mr. 6. *A. Pal.*

Morawsken, niem., ob. *Murawki.*

Morawski potok, potok, wypływa ze stawu we wsi Morawsku, w pow. jarosławskim, płynie przez wieś na wschód a przybywszy na obszar wsi Tuczęp, zwraca się na płn.-wsch., przerzyna wieś Tuczępy i poniżej wsi zlewa swe wody do Sanu z lew. brz. Długość biegu przeszło 5 kil. *Br. G.*

Morawski szlak, al. *Murawskie szlaki*, nazywała się wsch. droga nabiegów Tatarskich, skierowana ku państwu moskiewskiemu. Przechodziła z dzisiejszej gub. tauryckiej, przez ekatierynosławską, charkowską, kurską, orłowską i tulską. Ob. Pamiat. Kij. Arch. Kom. t. III, cz. 3: 5; Grabianka, str. 314.

Morawsko, ob. *Morasko.*

Morawsko, wś, pow. jarosławski, leży w równinie Sanu, 204 m. npm., nad Morawskim potokiem, który przepłynąwszy cztery duże stawy, na obszarze tej wsi uchodzi z lewego brzegu do Sanu. M. należy do sądu pow. i urz. poczt. w Jarosławiu, odl. o 7·1 kil. i ma 709 mk., z których 78 na obszarze więk. posiadłości. Podług religii jest 690 rzym.-kat., należących do par. w Chłopicach, i 19 grekokat. do par. w Ostrowie. Jest szkoła ludowa jednoklasowa. Większa pos. ma obszaru 329 mr. roli, 36 mr. łąk. i ogr., 6 mr. pastw. i 39 mr. lasu; pos. mn. 640 mr. roli, 49 mr. łąk i ogr. i 34 mr. pastw. M. graniczy na płd. z Łowcami i Chłopicami, na płn. z Kidałowicami a na zach. jest oddzielona przez piaszczyste wydmy od Jankowic i Mokry. Siarczyński w Dykcyonarzu Galicyi (Rps. bib. Ossol. Nr. 1825) powiada, że tę wieś założyli w r. 1420 Morawcy Ogończyki, którzy się potem Morawskimi nazywali i Łowce dziedziczyli. Od nich nabyła M. Anna ks. Ostrogska, gorliwa katoliczka, i nadała 1613 r. klasztorowi benedyktynów w Jarosławiu. Po zniesieniu tego klasztoru nabyli tę wieś od rządu austryackiego Litzkowie, przedsiębiercy fabryki sukna w Jarosławiu, po których przeszła spadkiem na rodzinę Rungich, którzy ją dotąd posiadają. *Mac.*

Morawszczyzna 1.) folw. pryw. nad bezim. potokiem, pow. wilejski, w 3 okr. polic., gm. Miadzioł, o 59 w. od Wilejki, 1 dm., 6 mk. katol. 2.) **M.**, folw., pow. miński, w okr. polic. kojdanowskim, par. kat. kojdanowska, przy gośc. poczt. z Mińska do Kojdanowa, miejsc. falista, bezleśna. *J. Krz.* i *A. Jel.*

Morawszczyzna, gajówka na obsz. dwors. Zwiniacza, pow. czortkowski.

Morawy 1.) *Kalisze*, wś, pow. przasny-

s.ki, gm. i par. Krzynowłoga-mała, odl. o 9 w od Przasnysza, ma 6 dm., 50 mk., 91 mr. gr. dob., 3 nieuż. 2.) **M.**-*Śliwki*, wś, pow. przasnyski, 2 okr., gm. i par. Krzynowłoga-mała, odl. o 9 w. od Przasnysza, ma 2 dm., 20 mk., 63 mr. gr. dob., 9 nieuż. 3.) **M.**-*Wielkie*, wś, pow. przasnyski, gm. i par. Krzynowłoga-mała, młyn wodny, 13 dm., 130 mk., 146 mr. gr. dob., 38 nieużytków.

Morąg, niem. *Mohrung*, jez. w pow. morąskim, nad niem leży miasto pow. tejże nazwy, które od niego pewnie wzięło swe miano.

Morąg, niem. *Mohrungen* al. *Morungen*, dok. *Moring*, *Maronis*, *Merinck*, *Moryngk*, msto pow. w Starych Prusach, obwód reg. królewieckiej, pod 53° 54′ płn. szer. a 37° 37′ wsch. dłg., na wzniesieniu 120 m. npm., odl. 15 mil od Królewca, nad jeziorem t. n., które jednak 1867 r. zostało osuszone, w pobliżu jezior Schertling i Narien, między Miłominem a Zalewem, w okolicy górzystej, w łąki i bory obfitującej; gleba piaszczysta i gliniasta; liczne pokłady torfowe. W 1880 r. M. miał 3633 mk.; w 1856 r. 3407, zaś 1885 r. 3922, przeważnie ewangelików. Głównem zatrudnieniem ludności jest rolnictwo. Zboże, drzewo, ryby i raki wywożą do Elbląga, Gdańska i Królewca. Jest tu i cukrownia. M. jest siedzibą sądu okręg., landrata, 2 adwokatów, urzędnika katastrowego i urzędu poczt. II klasy z stacyą telegr. Poczty osobowe idą ztąd do Schlobitten i Maldeuten, poczta jednokonna do Locken. Jarmarków bywa tu 5 do roku, z których 4 trwają po 2 dni, na konie, bydło i na płótno. Tutejszy okrąg urz. stanu cywil. liczył 1880 r. 3742 dusz; 1882 r. urodz. się 117 dzieci, um. 117 osób, zawarto 29 małżeństw. Miasto tutejsze wzięło swe miano od jeziora Morąg („lacus Mawrin"; nomen trahens a stagno, in cujus sita est littore; ob. Dusburg i Script. rer. Pruss., I, 214). Zamek dotąd istniejący założyli tu Krzyżacy r. 1280; później, pewnie w XVII w., powiększono go i umieszczono w nim sąd i więzienie. Przy zamku założył nadszpitalnik i komtur elbląski Hermann v. Oetlingen miasto r. 1327. Wystawiony przez niego list nadawczy zmienił w niektórych punktach jego następca Otto v. Dreileben d. 17 grudnia 1331 r. (ob. Töppen: Hist. comp. Geogr., str. 193). Przywilej ten opiewa, że miasto zostało założone na 106 włókach; z tych należy 6 wolnych do kościoła; 20 włók będą mieszczanie posiadali wspólnie „praetextu locationis". Posiedziciele reszty 70 włók będą płacili do zamku elbląskiego po 8 latach wolnych co rok na ś. Marcin 3 wiardunki zwykłej monety (tres fertones denariorum usualis monetae); owe 20 włók mają być wolne od mesznego i od wszelkich innych ciężarów. Ale na uznanie naszego zwierzchnictwa będzie każdy właściciel od swego miejsca według prawa chełm. płacił 6 denarów co rok i od każdego radła 2 korce, t. j. 1 korzec żyta i 1 pszenicy (de quolibet praedictorum bonorum aratro). Bez naszej wiedzy nie wolno im zaprowadzić wilkierza, albo budować warownie, ani powołać proboszcza; od tego wyjęty jest tylko nasz zamek; nie wolno im także sprzedawać nikomu obcemu roli, chyba że przybysz chce osiąść w mieście. Rybołóstwo przysługuje im tylko w jez. Moleyn i Quithinck i w rzece płynącej z jez. „Maurin" aż do młyna. Czynsz z jatek rzeźnickich, szewieckich i sukienniekich, jako i z łazienek będzie pobierało miasto do połowy, a do połowy my. Zastrzegamy sobie także karczmy i młyny, których wystawienie wyłącznie naszem jest prawem. Datum in Hollandia (ob. Voigt: Cod. dipl. Pruss., II, str. 182—84). R. 1333 odnawia ten przywilej z małemi zmianami Zygfryd v. Sicken, komtur elbląski, nadając sołectwo Piotrowi de Sumpe. Datum in Morungen idibus Septembris (ob. Voigt, tamże, str. 186—187). Pod względem administracyi stanowiło msto M. i okolica osobny kamerat komturstwa elbląskiego. Na czele stał wójt (Voigt albo Pfleger, ob. Töppen, Hist. comp. Geogr., str. 189), takimi byli: 1) Ekhard v. Renis 1331—34, 2) Bruno v. Luttere 1337, 3) Ekhard v. Renis 1349, 4) Alf (Adolf) 1350—52, 5) Werner v. Linden 1353—56, 6) Eberhard v. Monheim 1360, 7) Jan v. Zeno 1362, który się spalił przy oblężeniu Kowna; 8) Henryk Rennenberg 1371, 9) Marquard v. Raschelo 1373, 10) Herman v. Overstolz 1416—17, 11) Kunz Fronenhorver 1430, 12) Henryk Reuss v. Plauen w 1467—69, 13) Veit v. Jarsdorf 1462—74, 14) Konrad v. Lichtenhain 1482, 15) Hans v. Damnitz (Domnitz) 1493—95, 16) Mathes v. Dieben 1503 (ob. Voigt: Namenscodex, str. 39—40). Z ważniejszych historycznych wypadków zapisujemy następne. R. 1410, po bitwie pod Grunwaldem, ciągnęło tędy wojsko zwycięskie i zajęło bez wszelkiego oporu tak miasto jako i zamek. W wojnie trzynastoletniej stanęli mieszczanie zaraz z początku po stronie Polaków i złożyli hołd królowi w Elblągu d. 11 czer. 1454 r. (ob. Script. rer. Pruss., III, str. 872). Ale r. 1461 obległ komtur elbląski Henryk v. Plauen miasto i zamek i zajął je niebawem, do czego mu dopomogła nie mało kapituła warmińska, mająca wówczas siedzibę swą w Olsztynie. Zwycięzca oddał straż miasta Ertmanowi v. Kirchberg, człowiekowi bardzo surowemu i niesprawiedliwemu („tyrannum inhumanum", nazywa go kronikarz ob. Script. rer. Warm., I, str. 125), który poddanych bardzo ciemiężył. R. 1470 d. 2 stycz. umarł tu nagle apopleksyą rażony, w. mistrz krzyżacki Henryk Reuss v. Plauen,

wracając z Polski, gdzie królowi polskiemu hołd lenny był złożył. Ciało jego przewiezione do Królewca, ówczesnej rezydencyi w. mistrzów, gdzie je pochowano w tumie. Kiedy r. 1479 przyszło znów do zatargów między Polską a krzyżackim zakonem, został M. znów zajęty przez Polaków (Script. rer. Pruss., str. 708). To samo nastąpiło r. 1520 w wojnie z Albrechtem, wzbraniającym się złożyć hołd królowi pol. Wojsko polskie spotkało tu kilkodniowy opór, gdyż dowódzca tutejszy Wurgel Drahnicki, rodem Czech, chciał bronić miasta i zamku, ale mieszczanie i żołnierze zmusili go do poddania się Polakom (Script. rer. Pruss., V, 331). W 1697 r. zgorzało M. prawie do szczętu, ocalał tylko zamek i kościół. Gdy kamerat morąski został dany w zastaw hr. Dohna, ten w zach. stronie miasta wystawił dom, który jeszcze dziś pod nazwą Dohnaisches Schlösschen istnieje i do dóbr ryc. Schlobitten należy. W zamku krzyżackim mieści się kościół kalwiński. W tutejszym starym kościele wiszą portrety Lutra i ks. Olbrachta I. Prócz tego zasługują na wzmiankę nagrobki kilku znaczniejszych familij, jako to: Borków, hr. Dohna i innych. W wojnie francuzkiej zaszła tuż pod miastem d. 25 stycz. 1807 r. potyczka. W mieście tutejszem urodził się Jan Bogumił Willanow r. 1736 († 1777), głośny w swoim czasie z bajek i innych wierszy. Tu również urodził się 1744 r. głośny Jan Gottfried Herder, poeta i myśliciel. Jego dom rodzinny ozdabia tablica pamiątkowa, a przed domem wystawiono r. 1854 pomnik bronzowy, wykonany przez Schallera z Monachium. M. posiada 2 stypendya dla studentów tu urodzonych: jedno wynoszące 800 tal. ufundował hr. Dohna, drugie, w kwocie 2583 tal., w 1804 r. zamieszkała tu familia Reibnitz. *Morąski powiat* obejmuje $23^1/_4$ mil kw. czyli 126,517 ha, leży w zach. części obwodu reg. królewieckiej, między 53° 40′ i 54° 5′ płn. szer. a 36° 59′ i 37° 52′ wsch. dłg. Graniczy na płn. z pow. holądzkim i brunsberskim, na wsch. z licbarskim, olsztyńskim i ostródzkim, na płd. z ostródzkim i suskim, na zach. wreszcie z suskim, sztumskim, malborskim i elbląskim. W 1875 r. liczono w całym pow. 55131 mk. Miast posiada trzy: Morąg 3633 mk., Zalewo 2775 mk., Libsztat 2369 mk. W nich też są sądy okręgowe. W rzeki jest pow. morąski ubogi, na wzmiankę zasługuje tylko Pasarga i Dzierzgoń (Sorge). Pasarga przychodzi z powiatu olsztyńskiego, dotyka pod Köbers tutejszy powiat i odgranicza go w dalszym biegu od pow. licbarskiego i brunsberskiego i opuszcza pod Tingen obszar powiatu, by potem tworzyć granicę między pow. holądzkim i brunsberskim. Dzierzgoń (ob.) bierze początek przy wsi Kadzie i dobrach ryc. Gr. Arnsdorf, płynie w zach. kierunku i opuszcza przy wsi Altstadt obszar pow., by przejść do sztumskiego. W jeziora obfituje powiat, zwłaszcza w płd. części; największe są: Jezierzyce, Flach (niem.), Ewing, Gr. Gehl, Stoebing, Abisdar, Roethloff, Nasewitt (może Noskowice), Barting, Maehrung, którego połowa należy do pow. ostródzkiego; dalej Varisch, Morąg, Wuschnik, Bergling i Nehmen. Bite trakty łączą miasta powiatu ze sobą i z miastami granicących powiatów. Szosa prowincyonalna z Elbląga do Ostrodu wchodzi przy wsi Mahrau i przecina powiat w płn.-wsch. i płd.-zach. kierunku na przestrzeni 20 kil. i przechodzi 1 kil. na płd. od Nikolshagen w pow. ostródzki. Trakt z Grudziądza do Starego pola prowadzący, przecina na 11·7 kil. przestrzeni zach. kąt powiatu około St. Kiszporka. Reszta są to szosy powiatowe, mianowicie z Zalewa na Geisseln w kierunku do Güldenboden, licząca 14 kil. w pow. tutejszym.; dalej z Zalewa do Maldeuten (10·5 kil.), z Zalewa do Kuppen (1·5 kil.), z Maldeuten do Morąga (12·3 kil.), z Morąga do Libsztatu (15·5 kil.), z Libsztatu ku granicy pow. holądzkiego w kierunku do Schlobitten (6·5 kil.), z Libsztatu do Pittehnen w kierunku do Dobrego miasta (4·5 kil.) i z Dobrego miasta do Kublisten w kierunku do Olsztyna. Do tych dróg komunikacyjnych przybyła w ostatnich latach i kolej żel. drugorzędna z Güldenboden przez Morąg do Olsztyna. W pow. tutejszym zajmuje rola orna 49 proc., a 1 ha przynosi 9·3 mrk. dochodu; ogrody obejmują 0·6 proc. (15·3 mrk. zysku), łąki 12·8 proc. (9·3), pastwiska 4·7 proc. (3·6), bory 23 proc. (3 mrk.), przecięciowo przynosi każdy hektar 7·2 mrk. zysku. Parafie ew. w pow. są następujące: Libsztat, Silberbach, Kahlau z filią Hegenau, Herzogswalde z filią Waltersdorf, Morąg, gdzie jest kościół luterski i kalwiński, który w 1701 r. ufundował król Fryderyk I, Reichau, St. Kiszpork, Mieszwałd, Liebwalde z filią Przezmark, Altstadt, Gr. Arnsdorf, Simnau, Zalewo, Weinsdorf, Schnellwalde, Jaśkowo, Sonnenborn i Venedien, Eckersdorf, Wilmsdorf z filią Segertswalde i Sambrodt. Kalau i Hegenau zostały dopiero r. 1690 odłączone od Silberbach (ob. Töppen: Hist. comp. Geogr. v. Preus., str. 280 i 348). Że w pow. tutejszym był i żywioł polski dosyć rozkrzewiony, na to wskazują według Kętrz. (O ludn. pol., str. 568) następne miejscowości, znajdujące się w krzyżackich księgach czynszowych z roku 1436/7, mianowicie: Bartlówki (Bienerwiese), Biernatki (Bornadtken), Bukowiec, Chmielówko, Wola (Christalken), Górki, Mozgowo (Nossewitz), Obuchowo (Obuchshofen), Piekło, Prakwice (Pröckelwitz), Zakręty, Jano-

wo (Schillings), Najatki (Steinborn) i Wola. Polskich osadników wymieniają księgi starostwa przezmarkowskiego z r. 1601 w następ. miejscowościach: w Wiegantsdorf (ob.), w Mortęgu, w Münsterberg, Mottheilen, w Mieszwaldzie, Tabern; w Koschainen np. mieszkali Jerzy Krup, Jerzy Wilk, Piotr Olszewski i inni; w Liebwaldzie Janko (Jancke) Zimmermann, Adryan Rogal, Andrzej Broda i Jan Koniecki; w St. Kiszporku Jan Wira, Bartosz Wircha, Jędrzej (Jendersie) Naroga, Szymon Szkolnik, Michał Subnik, Jan Kopacznik, Jerzy Zawiel (Sawiell), Benedykt Rostópka, Jakób Mróz, Stanisław (Stenzel), Marcin Klucznik. Jeszcze w XVIII w. sprowadzano do tutejszych okolic Polaków; uczynił to np. Just Bernard Wilamowski (v. Wilmsdorf), starosta szestyński, który zamierzając w dobrach swych Bestendorf wykarczować 30 włók i dannikami osadzić, zawarł ugodę roku 1702 z Zygmuntem Lupieńskim i jego ludźmi, których nazwiska są: Bartłomiej Dyktorowski, Andrzej Gansłowski, Michał Grzech, Wojtek Ranta, Maciej Staś, Michał Krupa, Jakub Górny, Adam Fręckowski i Paweł Kieper (ob. Kętrz. O ludn. pol., str. 572—573). Według wykazów z r. 1856 było między 47000 mk. tylko kilkuset Polaków; szkół liczył pow. wówczas 88, dóbr ryc. 61; gleba jest dosyć żyzna, powierzchnia nieco wzgórkowata. *Kś. Fr.*

Morągówka al. *Morogówka*, grupa zabudowań w Jachówce, wsi położonej w pow. myślenickim. *Br. G.*

Morąza al. Maróz, niem. *Marense*, rzeka, pow. ostródzki, wpada do jez. mielińskiego (Muehlen-See), początek zaś bierze z jez. przy Turowie, w pow. niborskim. Mabieg płd.-płn. Nad M. leżą następ. wsie: Turowo, Browina, Ulnowo, Lubian, Zybułtowo, i Mielno (Muehlen). Przez most około Zybułtowa przez Morązę prowadzący pierzchli podczas bitwy pod Grunwaldem pobici zrazu Litwini. *Kś. Fr.*

Morczyny, niem. *Morczin* i *Morczyn*, dok. *Mortsyn* 1285, *Morzin, Morsztyn, Mortschin* 1279, dobra, pow. toruński, st. p., kol. i tel. Turzno, 7·5 km. odl., okr. urz. stanu cywiln. Sławkowo, par. kat. Kiełbasin, ew. Chełmża, szkoła Kamionka. W 1868 r. 11 bud., 5 dm., 98 mk., 97 kat., 1 ew. Obszaru ma 424·21 ha, mianowicie: roli or. i ogr. 352·08 ha, łąk 60·93, boru 2·27, nieuż. 8·93; czysty dochód z gruntu 2957 mrk. W 1279 r. d. 10 sierp. potwierdza Konrad v. Feuchtwangen, mistrz ziemski w Prusach i Inflantach, że Arnold z Wałdowa darował 28 włók w M., które na prawie lennem odebrał był od zakonu, katedrze chełmińskiej, już kilka lat przedtem; zakon zrzeka się wszelkiego czynszu. Świadkowie: Konrad, marszałek ziemi pruskiej, braciszek Herman de Schonenberg, prowincyał chełmiński, Manegold, komtur w Królewcu i t. d. Datum in Papow (ob. Urkundenb. d. Bisthums Culm, Woelky'ego, 1884, str. 62.). M. były podówczas świeżo przez Polaków obsadzone (ob. Kętrz. O ludn. pol., str. 67.). R. 1285 d. 5 marca poświadcza Konrad v. Thierberg, że na żądanie kapituły w Chełmży dobra tutejsze na nowo dał wymierzyć. Datum in Lypena (ob. Urk. B. d. Bist. Culm, 1884, str. 67—68.). R. 1285 d. 15 kw. zamienia kapituła wś tę na folwark (tamże, str. 69). Później jest w dok. jeszcze wzmianka o Morczynach r. 1446, gdy powstał spór o granicę między kapitułą a Tomaszem z Kamionek. Spór ten załatwił z polecenia wielk. mistrza komtur toruński (tamże, str. 466—470.). Wizytacye Potockiego z r. 1706 i Strzesza z r. 1667 (str. 29) donoszą, że M. były i wtedy własnością kapituły chełm.; proboszcz z Kiełbasina pobierał ztąd 2 korce żyta i tyleż owsa. *Kś. Fr.*

Mordarka, potok, ma źródło u wschodnich stóp Łysej góry (785 m.), w pobliżu Sorczyna, grupy zabudowań w obr. gm. Mordarki, w pow. limanowskim; płynie na płd. i poniżej Szarysza zwraca się na płn.-zach. i po 7 kil. biegu uchodzi do Sowliny, od pr. brz., poniżej Limanowej. *Br. G.*

Mordarka al. *Morderka* z *Szaryszem*, wś, pow. limanowski, 2·2 klm. na wschód od Limanowej, nad Sowliną, poboczną z praw. brzegu Łososiny, przy drodze prowadzącej do Marcinkowic nad Dunajcem. Od północy jest ścieśniona dolina potoka lesistem pasmem, tworzącem dział wodny dopływów Dunajca, Łososiny i Zadziela, który rozpoczyna się u ujścia Sowliny górą Dzielec 626 m. n.p.m., podnosi się na płn. od tej wsi w górze Ostrej do 874 m. a dalej skręca się ku południowemu wschodowi jako Mały Zalacz 900 m., Wielki Zalacz 921 m., następnie zniża się w Babiej górze na 730 m., kończy zaś Chełmem 793 m. n. p. m. na płn. od Męciny. M. liczy podług spisu ludności z 1881 r. 772 mk., ob. więk. 55 a Szarysz 373, razem 1200 mk.; szematyzm duch. dyec. tarnowskiej z r. 1880 podaje liczbę wier. z tych miejscowości w par. Limanowej na 1578, mianowicie w Mordarce 1193 a w Szaryszu 385. Pos. więk. ma obszaru 307 mr. roli, 50 mr. łąk i ogr., 49 mr. pastw. i 232 m. lasu; pos. mn. 778 mr. roli, 177 mr. łąk i ogr., 363 mr. pastw. i 321 mr. lasu. Kasa pożyczkowa gminna rozporządza kapitałem 694 zł. w. a. M. graniczy na wsch. z Pisarzową, z którą ma podobną formacyę geologiczną, t. j. silny rozwój iłów i warstw górnoropianieckich, a na południe z Siekierzyną; Szarysz zaś z folwarkiem jest położony na południe od M., przy gościńcu z Limanowej do Nowego Sącza. *Mac.*

Mordasiki, wś, pow. kalwaryjski, gm.

Nadniemeńska, par. Balwierzyszki, odl. 60 w. od Kalwaryi, ma 7 dm., 95 mk.

Mordasowo, wś włośc. nad Mereczanką, pow. trocki, w 4 okr. pol., gm. Merecz, okr. wiejski Mordasowo, o 10 w. od gm. a 78 w. od Trok, 21 dm., 178 mk. kat. (67 dusz rew.). W skład okr. wiejsk., oprócz M., wchodzą wsie: Puchacze (76 dusz), Purple (40 dusz), Kiejbucie (23 dusz), Kaszety (24 dusz) i Blindzinie (1 dusza).

Mordasy, wś i fol., pow. kalwaryjski, gm. Nadniemeńska, par. Balwierzyszki, odl. 56 w. od Kalwaryi a 1 w. od Niemna; wś ma 25 dm., 141 mk., fol. 3 dm., 11 mk. Fol. M., z attyn. Tupiki, rozl. mr. 370: gr. orn. i ogr. mr. 281, łąk mr. 48, pastw. mr. 26, nieuż. i place mr. 15; bud. z drzewa 12. *Br. Ch.*

Mordasy 1.) wś włośc. nad rz. Święcicą, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. Różanka, okr. wiejski rakonicki, o 57 w. od Lidy, 9 dm., 111 mk. (30 dusz rewiz.?), należy do dóbr rząd. Różanka. 2.) **M.**, wś, tamże, 6 dusz rewiz., własność Mokrzeckiego. 3.) **M.**, wś, tamże, 20 dusz rewiz., własność Szczuków. 4.) **M.**, wś nad rz. Graużyszką, pow. oszmiański, w 1 okr. pol., gm. Graużyszki, okr. wiejski Horodniki, o 8 w. od gm., podług spisu urz. 29 dusz rew., według zaś innych wiadomości 14 dm. i 204 mk. kat.; należy do dóbr Bołtupie Śniadeckich. 5.) **M.**, wś, pow. święciański, w 4 okr. pol., gm. Wojstom, okr. wiejski Łokacze, o 3 w. od gm., 20 dusz rewiz. 6.) **M.**, wś włośc., pow. wilejski, w 1 okr. pol., gm. Chotenczyce, okr. wiejski Krzemieniec, o 4 w. od gm. a 41 w. od m. Wilejki, przy b. dr. poczt. z Ilii do Radoszkowic, 8 dm., 78 mk. kat. (41 dusz rewiz.). *J. Krz.*

Mordasy, rz., lewy dopływ Szeszuwki.

Mordeckie, zaśc. prywat., pow. wilejski, w 1 okr. pol., o 36 w. od m. Wilejki, przy b. dr. pocztowej z m. Ilii do m. Radoszkowic, 2 dm., 21 mk. prawosł.

Mordele, dwór, własność Bretoniera, i wś, pow. rossieński, par. taurogowska.

Mordenburg, niem. (dok.), ob. *Nordenburg*.

Morderka, ob. *Mordarka*.

Mordołysów, dobra, pow. mścisławski, około 1690 r. własność Parczewskich, w 1750 r. własn. Kazim. Kieryackiego. *A. K. Ł.*

Mordownia 1.) karczma należąca do obszaru dworskiego Ciemierzowic, w pow. jarosławskim, w obr. tejże gminy, przy drodze z Tapina do Radymna. 2.) **M.**, karczma w obr. gm. Jordanowa, w pow. myślenickim. 3.) **M.** al. *Komandówka*, leśniczówka i karczma, na obszarze gm. Huty deręgowskiej, nad granicą z gm. Kłyszowem, w pow. Nisko, przy drodze leśnej do Żdziar. 4.) **M.**, karczma na obsz. dwor. Nowosiołki, w pow. jaworowskim. 5.) **M.**, grupa domów i tartak w Cisowej, w pow. przemyskim. *Br. G.*

Mordowo, wś i st. poczt. w gub. tambowskiej, pow. usmańskim, o $1\frac{1}{2}$ w. od st. dr. żel. griazie-carycyńskiej **M.**, położonej pomiędzy st. Dobrynką (o 23 w.) a Tokarewką (o 26 w.), o 72 w. od st. Griazi, a 492 w. od Carycyna.

Mordwa, wś cerkiewna nad rz. Taśminą, pow. czehryński, o 13 w. od m. powiat., 749 mk. pł. ob. Jest ona ostatnią z szeregu wsi, ciągnących się nieprzerwanem prawie pasmem na lewym piaszczystym brzegu Taśminy, począwszy od wsi Czerniawki, w pow. skirskim. Założona na początku zeszłego wieku przez wychodców zadnieprskich, po wycięciu nadbrzeżnych lasów. Cerkiew paraf. pod wez. Wniebowzięcia N. M. P. przeniesioną została w 1831 r. z odległej o 3 w. wsi Pogorelcy. Po spaleniu się w 1851 r. wzniesiono niewielką świątynię na cmentarzu grzebalnym, która tymczasowo służy za parafialną. *J. Krz.*

Mordwiłowicze, wś, pow. bobrujski, w okr. polic. hłuskim, gm. zabłocka, przy gośc. z Pohosta Słuckiego do wsi Tali, 12 os.; miejscowość zapadła, odludna, poleska; grunta piaszczyste. *A. Jel.*

Mordwin, wś nad rz. Mordwinką i kotliną Prypeci, pow. mozyrski, przy drodze ze Sniadynia do mka Skryhałowa, 31 os.; miejscowość bogata w dary natury; rybołóstwo i flisactwo główném są zajęciem ludu. *A. Jel.*

Mordwinka, rzeka w pow. mozyrskim, w kotlinie Prypeci, zaczyna się i łączy się z Prypecią około wsi Mordwin, rozlewając się tu w jezioro; bardzo rybna i bagnista. *A. Jel.*

Mordwinki, wś rząd., pow. lucyński, o 15 w. od Lucyna, z zarządem gm. michałowskiej, obejmującej 1467 dusz.

Mordy, os. miejska, przed 1867 r. miasteczko, pow. siedlecki, gm. i par. Mordy. Leży przy drodze bitej z Siedlec do Łosic, odl. 15 w. od Siedlec, 98 w. od Warszawy. Posiada kościół par. murowany, kaplicę murow. na cmentarzu, szkołę początkową ogólną, dom schronienia dla starców i kalek, sąd gm. okr. II, urz. gm., browar parowy, pałac dziedziców dóbr M., przerobiony ze starego zamku. W 1827 r. było tu 166 dm. i 1145 mk., w 1862 r. 172 dm. drew. i 2000 mk. (1370 żydów). Domy ubezpieczone były na sumę 44000 rs., dochód kasy miejskiej wynosił około 400 rs. Obecnie jest 194 dm. i 2472 mk., do których należy 5125 mr. gruntu. W początkach XV w. M. należały do rodziny Koszyckich, dziedziców Czepielina i Skolimowa. Od nich to ma pochodzić drobna szlachta mieszkająca w Skolimowie. Jeden z Koszyckich Jan założył w 1408 r. w M. kościół par. św. Michała i uposażył go gruntami tudzież dziesięciną od braci osiadłych w Skolimowie i Czepielinie.

Zięć Jana Koszyckiego, Stanisław Korczewski, otrzymał w 1488 r. przywilej na lokacyą miasta Mordy. Jedyna córka Korczewskiego Zofia wyszła za Stanisława Hlebowicza, woj. połockiego, i wniosła mu M. w posagu. Hlebowiczowie przeznaczyli na utrzymanie czterech mansyonarzów przy kościele w M. sumę 20 kop groszy litew. ubezpieczoną na wsiach: Rudzie, Bankowie i Korczewie; nadali im prócz tego młyn w Wyczołkach i grunta w M. (zapis ten z 1505 r., oblatowany w Drohiczynie 1552 r.). W 1515 r. Hlebowiczowie, mający kilku synów, sprzedają i zapisują M. swej córce Elżbiecie, która dwukrotnie wychodzi za mąż: naprzód za Jana Sapiehę, woj. podlaskiego, następnie za Grzegorza Ościkowicza,.woj. trockiego. W 1523 r. Elżbieta, już żona Ościkowicza, zapisuje kościołowi w M. wś Klimonty i pięć włók gruntu w M., za co obowiązuje proboszcza do utrzymywania wikarego i bakałarza. W 1528 r., już jako wdowa po Ościkowiczu, Elżbieta sprzedaje za 2000 szostaków M. ze wsiami: Czołomyje, Czepielino, Stok, Wyczółki i Jajki, tudzież odziedziczone po mężu Sapieże (Sopiha): Poniemonie, Giełgudziszki, Husztath i Pohost, Zygmuntowi I (zostawiając sobie Głuchów). Sprzedaż ta oblatowana w drohickim grodzie w 1529 r. W 1546 r. sprzedaje królowi części nabyte od różnych właścicieli we wsiach: Skolimowie, Wojnowie, Rogóźnie, Ptaszkach i Jajkach. W 1552 r. testament zmarłej już Elżbiety oblatowany został w grodzie drohickim. W 1552 r. Zygmunt August sprzedaje M., aktem w ruskim języku spisanym, Mikołajowi Radziwiłłowi, woj. wileńskiemu. Nowy nabywca usunął zaraz miejscowego proboszcza i na jego miejscu osadził kaznodzieję protestanckiego Szymona. W 1563 r. Stanisław Lutomierski, superintendent kościołów reform. w Małopolsce, zwołuje do M. synod, na który zjechała się znaczna liczba litewskich i podlaskich predykantów, lecz obrady nie utrwaliły pożądanej zgody między różnymi grupami. W 1571 r. Mikołaj Krzysztof Radziwiłł (syn wojewody) zamienił M. w imieniu swojem i braci na dobra Swierzno, należące do Pawła Ciecierskiego h. Rawicz, ożenionego z Anną Wrzelowską (zrodzoną z Chreptowiczówny). Po tym Pawle M. i dobra z nimi złączone przeszły na jego synów: Borzywoja i Zbożnego. Ten ostatni, sekretarz królewski, wziął za żonę Zofią Zaliwską, córkę Bartłomieja, ssty warszawskiego, której zapisał w grodzie czerskim 1591 r. sumę 10000 złt. Odtąd M. zostają w ręku Ciecierskich aż do końca XVIII w. Baltazar Ciecierski wzniósł nowy murowany kościół w M. w początkach zeszłego stulecia. Jeden z Ciecierskich zamienił M. w 1803 r. na Ciechanów, nabyty świeżo przez pruskiego radcę Fryderyka Kuechle od Katarzyny Jabłonowskiej (z domu Ossolińskiej). Nowonabywca otrzymawszy wysoką pożyczkę od banku berlińskiego, odstąpił dobra bankowi, przekładając gotówkę nad mozolne gospodarstwo. Od banku przeszły te dobra na własność króla pruskiego Fryderyka Wilhelma III, który je podarował swej córce, małżonce cesarza Mikołaja I. Stan strasznego opuszczenia samej siedziby i całego gospodarstwa był powodem sprzedaży tych dóbr Zembrzuskim, którzy odstąpiwszy część jedną, odnowili pałac i podnieśli gospodarstwo. Szczegóły historyczne wzięte z rękopisu „Speculum oeconomicum dóbr Mordy i t. d. przez Grzegorza Stawskiego, vicesgerenta i burgr. grodzkiego mielnickiego, 1727 anno constructum, nec non ab Joanne de Hutten Czapski princ. Wend. ad annumque 1777 et per Andreum de Beydy Rzewuski in ulteriora continuatum“. Opis M. z ryciną podały „Kłosy“ w t. XIV, str. 131. Obecnie dobra M. składają się z folw.: Mordy, Czołomyje, Czepielino, Stok Ruski i Wólka Leśna, attyn.: Uczyniec, Majdan, os. Leśniczówka, os. miejskiej Mordy, wsi: Głuchów, Czołomyje, Wyczółki, Czepielin, Ogrodniki i Stok Ruski. Rozl. mr. 8507: fol. M. gr. or. i ogr. mr. 590, łąk mr. 298, pastw. mr. 292, wody mr. 7, lasu mr. 739, zarośli m. 264, nieuż. i place mr. 40, razem mr. 2239; bud. mur. 12, z drzewa 35; płodozmian 10-pol.; fol. Czołomyje gr. or. i ogr. mr. 639, łąk mr. 164, pastw. mr. 27, wody mr. 5, lasu mr. 21, zarośli mr. 794, nieuż. i place mr. 27, razem mr. 1677; bud. mur. 3, z drzewa 15; płodozmian 12 polowy; fol. Czepielino gr. or. i ogr. mr. 737, łąk mr. 237, pastw. mr. 144, wody mr. 3, lasu mr. 670, zarośli mr. 45, nieuż. i place mr. 12, razem mr. 1948; bud. mur. 2, z drzewa 15; płodozmian 9-polowy; fol. Stok Ruski i Wólka Leśna gr. or. i ogr. mr. 844, łąk mr. 283, pastw. mr. 181, wody mr. 2, lasu mr. 911, zarośli mr. 366, nieuż. i place mr. 56, razem mr. 2643; bud. mur. 4, z drzewa 31; płodozmian 5, 7, 9 i 11-polowy; os. Mordy os. 247, z gr. mr. 3460; wś Głuchów os. 32, z gr. mr. 646; wś Czołomyje os. 16, z gr. mr. 398; wś Wyczółki os. 21, z gr. mr. 451; wś Czepielino os. 27, z gr. mr. 642; wś Ogrodniki os. 9, z gr. mr. 306; wś Stok Ruski os. 19, z gr. mr. 548. M., parafia, dekan. siedlecki, 3805 dusz. M., gmina, należy do sądu gm. okr. II w miejscu, ma 5549 mk., 16072 mr. obszaru; st. p. Siedlce o $16^1/_4$ w. Z zakładów przemysłowych posiada: browar, gorzelnią, cegielnią i 5 wiatraków. Dwie szkoły. Wskład gm. wchodzą: Bejdy, Czepielino, Czołomyje, Głuchów, Klimonty, Klimy, Leśna-Wólka, os. Mordy, Ogrodniki, Skolimów-Ptaszki, S.-Roguziec, S.-Wojnów, S.-Cierpigóz,

Sosenki - Jajki, Soseńska - Wólka, Suchodół-Wypychy, S.-Wielki, Stok - Ruski i Wyczółki. *Br. Ch.*

Mordyle, wś, pow. kaliski, ob. *Godziszki.*

Mordyń, al. *Merdyn*, wś rząd. nad rz. Zharem, pow. latyczowski, w 1 okr. pol., gm. Wojtowce, par. Latyczów, 43 dm., 372 mk., 615 dzies. ziemi włośc. Należała do dóbr królewskich i wraz z Bucniową Hutą i Majdanem tworzyła sstwo bucniowieckie. W czasie lustracyi Humieckiego, kaszt. kamienieckiego, w 1616 r. wieś Mordenia z czynszem, owsem, chmielem, daninami etc., z stawem i młynem dawała prowentu fl. 48 gr. 12, od tego kwarty fl. 9. gr. 20 sz. 7; posesorem jej był Aleksander i Zofia z Jeżowskich Cieklińscy. Za następnej zaś lustracyi, między 1626 i 1636 r., przynosiła już 167 złp. 21 gr. 9 sz. i trzymał ją Jerzy Kruczyński. W 1788 r. prawem emfiteutycznem otrzymał M. wraz z całem sstwem Michał Ostrowski; czyniło one wówczas 7607 zp. 8 gr. 2 sz. Na mocy zezwolenia króla Ostrowski d. 14 lutego 1791 r. ustąpił służącego sobie prawa emfiteut. Mateuszowi Połuda Skąpskiemu, rotmistrzowi kaw. narod., od niego zaś w 1808 r. nabył i dotrzymywał do 50 lat Chrystyan Dordet, opłacając rocznie 1256 rub. 64 kop. *Dr. M.*

Mordyński Majdan, ob. *Majdan Mordyński.*

Mordzicze, wś, pow. nowogródzki, w 3 okr. pol. nowomyszskim, gm. Nowomysz, w okolicy folwarku Czeszewla, 27 os. pełnonadziałowych; miejscowość lekko falista, gr. dobre. *A. Jel.*

Morekmuehle, młyn wodny w Bielszowicach, pow. bytomski.

Morele, os., pow. kutnowski, gm. Krzyżanówek, par. Łęki.

Morg al. *morga*, z niem. *Morgen* (ranek), jestto obszar ziemi jaką jeden człowiek może w ciągu dnia skosić lub zorać. W staropolskim języku tłumaczono niemiecki *morgen* przez wyraz *jutrzyna*, który nie utrzymał się w użyciu. Rozmiary morga były rozmaite; każda prowincya miała swą miarę. Mórg dawny polski koronny równał się 59·85 ara, mórg nowy polski, mający 300 prętów, obejmuje 56·017 ara, mórg litewski 71·226 ara, chełmiński stary 56·062 ara, pruski czyli magdeburski, zwany też reńskim, ma 180 prętów pruskich i obejmuje 25·532 ara, mórg saski (150 prętów) ma 27·67 ara, morg wiedeński (Joch) ma 1600 sążni kwadr. czyli 57·554 ara. Dziesięcina ma 1·95 morga nowo-polskiego.

Morgacz, rz., dopływ Szczary z prawej strony.

Morganowa, os. karcz. w płn. str. pow. borysowskiego, na granicy pow. lepelskiego, przy gościńcu, w pobliżu wsi Aferowszczyzny, w 3 okr. pol. dokszyckim. *A. Jel.*

Morgenau, właściwie *Marienau*, *Marynowo*, wś, pow. wrocławski, odl. $1/2$ mili od Wrocławia, stanowi ulubione miejsce wycieczek dla mieszkańców. Składa się z samych kawiarni i piwiarni. W 1843 r. M. należała do par. kat. św. Maurycego w Wrocławiu, miała 14 dm., 85 mk. (22 kat.).

Morgenland (niem.), dobra w Pomeranii, pow. drawenburski, st. p. Wusterwitz, 4·3 km. odl., mają 100·8 ha roli orn. i ogr., 7·8 łąk, 10·1 pastw., 13·2 wody; czysty dochód z gr. 923·04 mrk.

Morgenroth, st. dr. żel. gorno-szląskiej i huta cynkowa, pow. bytomski, gm. Orzegów. Założona w 1823 r., rozwinięta w 1836 r., produkuje ta huta do 11,000 centn. cynku rocznie. Należy do dóbr Kopanina hr. Schaffgotsch-Godulla. Przy tej hucie mieści się stacya t. n. drogi żel. górno-szląskiej, od której wychodzi odnoga do Tarnowic, odl. 1·8 klm. od Bytomia a 176 klm. od Wrocławia.

Morgenstern (niem.), ob. *Jutrzenka.*

Morgenstern, a) fol. do Linden, pow. głogowski; b) kopalnia węgla w Hartau, pow. walbrzyski.

Morgi 1.) wś, pow. miechowski, gm. Igołomia, par. Pobiednik. W 1827 r. wś duch., 19 dm., 115 mk. 2.) **M.**, wś włośc., pow. pułtuski, gm. Czajki, par. Nasielsk. Wchodziła w skład dóbr Czajki. Ma 18 os., 631 morg. 3.) **M.**, pow. ciechanowski, ob. *Kołaki M.* 4.) **M.**, wś, pow. suwalski, gm. Pawłówka, par. Jeleniewo, odl. 12 w. od Suwałk, ma 24 dm., 199 mk. W 1827 r. wś rząd., 2 dm., 30 mk. 5.) **M.**, wś, pow. suwalski, gm. i par. Jeleniewo, odl. 18 w. od Suwałk, 2 dm., 10 mk. 6.) **M.** al. *Serajecie*, wś, pow. sejneński, gm. Mirosław, par. Sereje, odl. 49 w. od Sejn. 7.) **M.**, wś i os., pow. sejneński, gm. Pokrowsk, par. Sejny, odl. 2 w. od Sejn. Ma 3 dm., 14 mk. 8.) **M.**, fol., pow. sejneński, gm. Święto-Jeziory, par. Łoździeje, odl. 27 w. od Sejn, ma 1 dm., 10 mk. 9.) **M.**, wś, pow. kalwaryjski, gm. i par. Kalwarya, odl. 5 w. od Kalwaryi, ma 10 dm., 48 mk. 10.) **M.**, os. leś., pow. kalwaryjski, gm. i par. Olita, odl. 82 w. od Kalwaryi, 1 dm., 5 mk. 11.) **M.**, fol., pow. wyłkowyski, gm. i par. Bartniki, odl. 21 w. od Wyłkowyszek, ma 3 dm., 17 mk. 12.) **M.**, wś, pow. wyłkowyski, gm. Giże, par. Wyłkowyszki, odl. 8 w. od Wyłkowyszek, ma 4 dm., 33 mk. *Br. Ch.*

Morgi 1.) wś włośc., pow. dzisieński, w 1 okr. pol., gm. Plissa, okr. wiejski Pieredoły, o 12 w. od gminy, 25 dusz rewiz. 2.) **M.**, wś pow. dzisieński, o 38 w. od Dzisny, w 2. okr. pol., 4 dm., 32 mk. 3.) **M.**, zaśc. szl. nad rz. Oszmianką, pow. oszmiański, w 1 okr. pol., o 4 w. od Oszmiany, 1 dm., 7 mk. kat. 4.) **M.**, zaśc., pow. święciański, w 3 okr. pol., gm., Twerecz, okr. wiejski Dzisna, o 14 w. od gm. a 57 w. od Święcian, 1 dm., 11 mk. kat. (5 dusz rewiz.). 5.) **M.**, folw., pow. trocki, w 2

okr. pol., gm. Kronie, okr. wiejski Dorsuniszki, 3 dusze rewiz. 6.) **M.**, wś włośc. nad jez., pow. trocki, w 3 okr. pol., o 47 w. od Trok, 2 dm., 30 mk. kat. 7). **M.**, zaśc. rząd., pow. trocki, w 2 okr. pol., o 46 w. od Trok, 2 dm., 25 mk. kat. 8.) **M.**, zaśc. szl., pow. trocki, w 3 okr. pol., o 14 w. od Trok, 1 dm., 9 mk. kat. 9.) **M.**, zaśc. szl., pow. trocki, w 4 okr. pol., o 36 w. od Trok, 1 dm., 5 mk. kat. 10.) **M.**, wś włośc., pow. wilejski, w 2 okr. pol., gm. Rabuń, okr. wiejski Huby, o 21 w. od gm., 11 dusz rewiz., należy do dóbr rząd. Huby. 11.) **M.**, zaśc. rząd., pow. wilejski, w 2 okr. pol., 5 dm., 36 mk. praw. 12.) **M.**-*Leopoldowo*, zaśc. pryw., w leśnem uroczysku, pow. wilejski, w 3 okr. pol., o 59 w. od. Wilejki, 1 dm., 9 mk. kat. 13.) **M.**, zaśc., pow. ihumeński, w okr. pol. puchowickim, o 3 w. na płn. od folw. Wiendzierz, 3 os. 14.) **M.** al. *Łopacino*, zaścianek, pow. miński, pomiędzy wsiami Pułczyn i Wiertniki, w miejscowości mocno wzgórkowatej, małoleśnej, 5 os. 15.) **M.**, 4 osady w powiecie mińskim, ob. *Mergi*. *J. Krz.* i *A. Jel.*

Morgi, jez. w pow. trockim, leży nad nim wś Markieniki.

Morgi, część Bulowic, wsi położonej w pow. bialskim, w płd.-wsch. obszarze, na lewym brzegu Roczynki, dopływu Soły. 2.) **M.**, część Dobrej, wsi w pow. limanowskim, nad rz. Łososiną. 3.) **M.** al. w *Morgach*, folw. przy wsi Kamieniu, w pow. Nisko, należący do obszaru dworskiego w Nisku. 4.) **M.**, grupa zabudowań, w obrębie gm. Dmytrowa dużego, w pow. tarnobrzeskim. 5.) **M.**, przedmieście m. powiatowego Gródka. *Br. G.*

Morgi, folw., pow. babimoski, 1 dm., 10 mk., należy do gm. i dom. Chobienic.

Morgiale 1.) folw., pow. trocki, w 2 okr. pol., gm. Kronie, okr. wiejski Kajryszki, 3 dusze rewiz. 2.) **M.** zaśc., pow. trocki, w 4 okr. polic., gm. aleksandrowska (dawniej Olawa), okr. wiejski Galintany, o 5 w. od gm. a 80 w. od Trok, 2 dm., 13 mk. katol. (5 dusz rewiz.).

Morgieliszki, zaśc., pow. wileński, w 3 okr. polic., gm. Podberezie, okr. wiejski Wiżulany, o 3 w. od gm., 3 dusze rewiz.

Morgieniki *Pogiermońskie* i *Morgieniki Rożelskie* wsie, pow. maryampolski, gm. Poniemoń-Pożajście, par. Pokojnie, odl. 52 w. od Maryampola. M. *Pogiermońskie* 45 dm., 150 mk., M. *Rożelskie* 18 dm., 203 mk.

Morgiewicze 1.) wś włośc., pow. oszmiański, w 3 okr. polic., gm. Juraciszki, okr. wiejski Dowgierdziszki, o 49 w. od Oszmiany a 30 w. od Dziewieniszek, 6 dm., 33 mk. praw. i 10 katol. (21 dusz rewiz.); należy do dóbr rząd. Traby. 2.) **M.**, wś rząd. nad rz. Skrobis, pow. trocki, w 4 okr. polic., gm. Merecz, okr. wiejski Kobele, w pobliżu dr. żel. warsz.-petersburskiej, o 22 w. od Merecza a 92 w. od Trok, 16 dm., 161 mk., w tej liczbie 143 katol., 18 żydów (58 dusz rewiz.); należy do dóbr rządowych Orany. 3.) **M.**, folw. rząd., pow. trocki, w 4 okr. polic., o 102 w. od Trok, 2 dm., 13 mk. katol. *J. Krz.*

Morginia, ob. *Płonianka*.

Morgiszki, wś i dwór rządowy, pow. rossieński, par. wojnucka.

Morgojce al. *Morgojcy*, wś, pow. sieński, gm. ulanowicka, 18 dm., 115 mk., z których 2 zajmuje się bednarstwem, 1 kowalstwem.

Morgotroki, wś i folw., pow. suwalski, gm. Maćkowo, par. Puńsk, odl. 36 w. od Suwałk; wś ma 28 dm., 382 mk.; folw. ma 8 dm., 256 mk. W 1827 r. 20 dm., 123 mk. Folw. i wś M. lit. A w 1866 r. rozl. mr. 177: gr. or. i ogr. mr. 103, łąk mr. 33, pastw. mr. 16, zarośli mr. 10, nieuż. i place mr. 15. Wś M. lit. A i B. os. 13, z gr. mr. 388. Folw. M. lit. B w r. 1866 rozl. mr. 220: gr. or. i ogr. mr. 136, łąk mr. 48, pastw. mr. 15, zarośli mr. 13, nieuż. i place mr. 8.

Morgowice, po białorusku *Margówicy*, wś nad rzką Możanką, pr. dopł. Berezyny, pow. borysowski, gm. Begomla, przy drodze ze wsi Begomli do wsi Babców, 12 os.; młyny; miejscowość wzgórkowata, grunta lekkie, łąki dobre. *A. Jel.*

Morgowniki, wś nad rz. Narwią i Pisią, pow. kolneński, gm. Gawrychy, par. Nowogród. W 1827 r. wś rząd., 18 dm., 99 mk. Przy tej wsi jest obręb leśny M., należy do straży Gawrychy, w leśnictwie nowogrodzkiem.

Morgowo 1.) kol., pow. lipnowski, gm. i par. Mazowsze (par. ewang. Ossówka), odl. o 22 w. od Lipna, posiada szkołę począt. ogólną, ma 26 dm., 158 mk., 411 mr. gr. dobr. W 1827 r. 21 dm., 217 mk. 2.) **M.**, wś, pow. pułtuski, gm. Czajki, par. Nasielsk. 3.) **M.** wś, pow. maryampolski, gm. Jaworowo, par. Igłówka, odl. 15 w. od Maryampola, ma 15 dm., 136 mk. 4.) **M.**, wś, pow. władysławowski, gm. Swiatoszyn, par. Iłgowo, odl. 40 w. od Władysławowa, ma 4 dm., 43 mk.

Morgowszczyzna, os., pow. władysławowski, gm. Tomaszbuda, par. Gryszkobuda, odl. 31 w. od Władysławowa, ma 4 dm., 7 mk.

Morgowy grunt, grupa zabudowań w obrębie gm. Rybarzowic, w pow. bialskim, nieopodal granicy Rybarzowic z Grodziską Starą i Kalną. *Br. G.*

Morguszki, zaśc., pow. trocki, w 4 okr. pol., gm. aleksandrowska (daw. Olawa), okr. wiejski Gieczełówka, o 8 w. od gm., 11 dusz. rewiz.

Morhardsberg, wś, pow. mogilnicki, 3 dm., 20 mk., należy do gm. Niestronno. Poczta

w Dąbrowie (Kaisersfelde); st. kol. żel. i tel. w Mogilnie.

Morin 1.) *Klein*, wś, pow. inowrocławski. 2.) **M.**, *Gross* (niem.), ob. *Murzynek* i *Murzynno-Wielkie.*

Moring (dok.), ob. *Morąg.*

Morischau, wś, pow. kładzki, w 1843 r. 15 dm., 81 mk. katol.

Moritten 1.) niem., wś, pow. iławski, st. p. Creuzburg, tworzy osobny okr. urz. stanu cywiln., który r. 1880 miał 1571 dusz. W 1882 r. ur. się 59 dz., um. 38 osób, zawarto 7 małżeń. We wsi było w 1856 r. 98 mk. 2.) **M.**, dobra ryc., tamże. Mają 134·80 ha roli or. i ogr., 33·10 łąk, 21·50 pastw., 23·2 boru, 4·07 nieużyt., 1·27 wody, razem 217·94 ha; czysty dochód z gruntu 1451 mrk. St. poczt. Zinten o 6 kil. odl. Mleczarnia i budowla bydła holend. rasy. W 1856 r. 65 mk. 3.) **M.**, niem., wś, pow. labiawski, st. poczt. Seith, okr. urz. stanu cywiln. Legitten. W 1856 r. 191 mk. Tu mieszkali dawniej Trzczaccy (ob. Kętrz. O ludn. pol., str. 585.).

Moritzberg (niem.), dobra, pow. wałecki, st. poczt. Schönthal 13 km. odl., par. kat. Sypniewo, ew. Neugolz, szkoła Zbyczno. Ma 8 bud. W 1868 r. 45 mk. ew. Obejmuje 132·4 ha roli or. i ogr., 39·27 łąk, 22·13 pastw., 144·72 boru, 4 nieuż., 0·43 wody, razem 352·95 ha; czysty dochód z gruntu 862 mrk. *Kś. Fr.*

Moritzblick, niem., folw. do dóbr Marienberg, pow. frydlądzki, st. poczt. Frydląd. W 1856 r. 26 mk.

Moritzfelde wś, pow. bydgowski, ob. *Mucin.*

Moritzfelde, wś i kol., pow. kamionogórski, w 1843 r. 20 dm., 97 mk. (15 katol.), par. Landshut.

Moritzholm al. *Moritz-Insel*, wyspa na jez. uzmajteńskiem (Usmaiten) w Kurlandyi, nazwana tak na pamiątkę Maurycego Saskiego, który w 1727 r. oszańcował się na niej z 247 ludźmi, zamierzając bronić się przeciwko wojsku rossyjskiemu. Ob. *Kurlandya*, t. IV, str. 899 i 912.

Moritz-Insel, ob. *Moritzholm.*

Moritzkehmen, niem., wś na Litwie prusk., pow. tylżycki, st. poczt. Tylża, okr. urz. stanu cywiln. Ballgarden, ma 502 mr. obszaru W 1856 r. 283 mk. Dawniej mieszkali tu Doręgowscy (ob. Kętrz. „O ludn. pol.", str. 581), Kospotowie al. Pawłowscy (str. 583) i Pierzchowie (str. 584). *Kś. Fr.*

Moritzlauken 1.) niem., książęca domena, pow. wystrucki, st. poczt., tel. i kol. Puschdorf, 5 kil. odl., okr. urz. stanu cywiln. Almenhausen. Obejmuje 204·26 ha roli or. i ogr., 25·53 łąk, 25·53 pastw., 5·45 nieuż., razem 260·77 ha; właśc. ks. Leopold Fryderyk v. Anhalt-Dessau; hodowla bydła i koni. W 1856 r. 65 mk. 2.) **M.**-*Alt*, niem., wś na Litwie prusk., pow. ragnecki, st. poczt. i okr. urz. stanu cywiln. Rautenberg. *Kś. Fr.*

Moritz *Neukirch*, niem., wyb., pow. stołupiański, st. poczt. Szittkehmen.

Moritzruh, niem., folw. pow. niborski, st. poczt. Lidzbark.

Moritzruhe, niem., folw., pow. niborski, st. poczt. Heinrichsdorf, należy do Łęckich dóbr rycerskich.

Moritztal, grupa zabudowań i leśniczówka, w obrębie gm. Zawoi, w pow. myślenickim.

Morka, dawniej *Jelenczowo*, jezioro przy wsi t. n., wspominane już w dok. z 1246 r. (Kod. dypl. M. Rz. I, 53).

Mórka 1.) wś nad jeziorem wschowskiem (Mórka?), pow. szremski, 30 dm., 229 mk., 9 ew., 219 kat., 1 żyd, 44 analf. Kościół kat. paraf., należy do dekanatu szremskiego. Poczta w Dalewie o 3·5 kil., gośc. o 7 kil., st. kol. żel. i tel. w Czempinie o 20 kil. **M.** w wieku XVI i XVII była własnością Radzewskich herbu Łodzia, później Cieleckich, w wieku b. Bojanowskich, Wilkońskich. Kościół istniał już w wieku XV, gdyż księgi biskupie wspominają o nim pod rokiem 1457. Był drewniany, kilkakrotnie z gruntu odnawiany, pomników z przeszłości nie zawiera żadnych. Według regestrów pobor. z 1580 r. wś kościelna Morka, w pow. kościańskim, miała 8 $^1/_4$ łanów kmiecych (Pawiński Wielkop.). M. par., dek. szremski, ma 926 dusz (1873 r.). 2.) **M.**, dom., 27800 mr. rozl., 2 miejsc.: a) M., dom., b) Jelenczewo, folw., 16 dm., 210 mk., wszyscy katol., 51 analf. Własn. Kurnatowskich. *M. St.*

Morken, niem., folw., pow. świętosiekierski, st. poczt. Brandenburg, należy do majątku chełm. Kamnicken. Właśc. Richers hr. na Dohna.—Schlobitten, szambelan królewski. W 1856 r. 38 mk. Dobra mają 323 ha roli or. i ogr., 64 łąk, 41 pastw., 9 nieuż., 21 wody, wogóle 458 ha; czysty dochód z gr. 6039 mrk.; wiatrak, hodowla bydła holend. rasy. *Kś. Fr.*

Morki, wś, pow. władysławowski, gm. Swiatoszyn, par. Iłgowo, odl. 39 w. od Władysławowa, ma 6 dm., 56 mk. W 1827 r. 6 dm., 58 mk.

Morkie, wś, pow. rossieński, par. lalska.

Morkiszki, wś, pow. rossieński, par. rossieńska.

Morkowiszki, wś, pow. maryampolski, gm. Gudele, par. Skrawdzie, odl. 25 w. od Maryampola, 3 dm., 24 mk.

Morkowo al. *Mórkowo*, wś i folw., pow. płocki, gm. Święcice, par. Orszymowo, odl. o 35 w. od Płocka, ma 8 dm., 82 mk. Folw. i wś M. rozl. mr. 263: gr. or. i ogr. mr. 213, łąk mr. 11, pastw. mr. 24, lasu mr. 6, nieuż. i place mr. 9; bud. z drzewa 9. Wś M. os. 11, z gr. mr. 19.

Morkowo 1.), niem. *Morke*, wś, pow. wschowski, 39 dm., 299., 1 ew., 298 kat., 57 analf. Poczta, gośc., tel. i st. kol. żel. w Lipnie o 2 kil., w Lesznie o 7 kil. 2.) **M.**, dom., 2097 mr. rozl., 10 dm., 116 mk., 7 ew., 109 katol., 48 analf. Własność p. Stablewskiej. Jest tu kościół par. katol. istniejący już w 1580 r., jak świadczą regestra pobor. pow. kościańskiego (Pawiński, Wielk. I, 76), według których było we wsi 7¼ łanów kmiecych, karczma i część szlachecka Nankera Dłuskiego. Parafią stanowiła sama tylko wieś M. Obecnie M. par., dek. śmigielski, ma 719 dusz (1873 r.).

Morliny, niem. *Moerlen*, dok. *Morleyn, Orleyn, Orliny*, domena fiskalna, pow. ostródzki, st. poczt., tel. i kol. Ostród, 4 kil. odl.; razem z fol. Thyran obejmuje 374 ha roli or. i ogr., 102 łąk, 102 pastw., 20 nieuż., 86 wody, razem 684 ha; czysty dochód z gruntu 5100 mrk; hodowla bydła fryskiej rasy, mleczarnia. Tutejszy okr. urz. stanu cywiln. miał w 1880 r. 293 dusz. W 1882 r. ur. się 15 dz., umarło 8 osób. M. istniały już r. 1351 i były wtedy w posiadaniu rycerza Glazuty (ob. Kętrz. O ludn. pol. w Pr., str. 362). W 1855 r. M. miały 104 mk.

Mormastyns (łot.), ob. *Murmustyń* i *Warklany*.

Mormol, wś, pow. rohaczewski, gm. Strzeszyn, 79 dm., 390 mk.; 1 kowal. W pobliżu wsi M. oraz wsi: Żychówki, Złomnej, Kosakowskiej i Jaszczyc znajduje się bagnisko, długie około 26 w. i szerokie około 1 w., zajmujące do 3000 dzies. i pokryte zaroślami.

Mormolijówka al. *Mormołówka*, wś przy ujściu rzki Strugi do Rosi, pow. skwirski, na wprost wsi Koszowa, leżącej na pr. brz. Rosi, w pow. taraszczańskim, 983 mk. prawosł., 59 katol., 2 żyd. Cerkiew paraf. św. Michała, drewniana, wzniesiona w 1734 r. staraniem rządcy dóbr Zabrockiego. Część wsi leżąca nad brzegiem Strugi nazywa się Kapustyńce. W pobliżu wsi, nad rz. Rosią, znajduje się stare zamczysko ziemne, mające 50 sążni obwodu. W niem zachowały się pieczary, z których jedna ma 80 sążni dług. i 8 szerokości, inne zaś około 8 sążni dług. M. należy do klucza borszczajowskiego hr. Mniszech. *J. Krz.*

Mormolińce, urzędownie *Mołomolińce*, wś nad Bożkiem, pow. latyczowski, na granicy proskurowskiego, nad t. z. jez. mormolińskiem, utworzonem przez rz. Bożek, gm. Bachmatowce, par. kat. Międzybóż, przy drodze z Mytkowic do Januczyniec; ma 121 dm., 1540 dzies. ziemi; cerkiew drewn. Należała do klucza międzyborskiego księcia Adama Czartoryskiego. *Dr. M.*

Mormołówka, ob. *Mormolijówka*.

Morochów, lesista góra ze szczytem 449 m. wys., pod 49° 43′ płn. szer. a 40°4′ wsch. dł. od F., na granicy Lipy górnej i Kotowa w pow. dobromilskim.

Morochów, wś, pow. sanocki, górska osada, 381 do 467 m. npm., położona na lewym brz. Osławy, u ujścia do niej potoku płynącego w kierunku płd.-wsch. z Wysokiego Działu, wzniesionego 473 m. npm. Kolej przemysko-łupkowska przecina grunta M. między stacyami Zagórz (98 kil. od Przemyśla) i Mokre (115 kil.). M. odl. o 15·6 kil. od Sanoka, należy do sądu pow. w Bukowsku, ma par. gr.-kat. z cerkwią drewnianą i 391 mk. (240 gr.-kat. a 151 rzym.-kat.). Obszar więk. pos. (Anton. Lisowskiego) składa się z 351 mr. roli, 44 mr. łąk, 6 mr. pastw. i 106 mr. lasu; pos. mn. z 575 mr. roli, 59 mr. łąk, 124 mr. pastw. i 39 mr. lasu. Rzym.-kat. należą do parafii w Porażu. Jest tu szkoła ludowa jednoklasowa. Par. gr.-kat. (dyec. przemyskiej, dek. sanockiego), obejmuje Zawadkę, Mokre, Niebieszczany i Poraż, ma 900 gr.-kat. i 30 izrael. Uposażenie parocha składa się z 51 mr. roli, 20 mr. łąk, 30 sągów opałowego drzewa i 157 zł. w. a. dodatku do kongruy. M. graniczy na płn. z Porażem, na zach. z Zawadką, na płd. z Mokrem. *Mac.*

Morocz, rzeka w pow. słuckim, formuje się ze zlewu kilku pomniejszych rzeczek, jak Moża, Wdowa al. Wuswa i od mczka Siemieżewa przyjmuje właściwe nazwisko; tu ma młyn. Dalej płynie moczarami w kierunku płd. około wsi Podmażje, folw. Olchówka, w okolicy wsi i dóbr Mokrany, kędy zasila się małą rzką z pr. str. Mokranką, dalej w pobliżu wsi Morocz i Starzyny, odtąd się rozdziela na dwa koryta aż do wsi Kołki, od Kołek ma jedno znowu koryto i zwraca się na wsch.; pod folw. Rożyn i Sierechów przyjmuje w siebie z lew. str. Wiziankę; przepływa około wsi Mały i Wielki Rożyn, mając je na obu stronach swej kotliny. Za Rożynem przerzyna miejscowość bardziej odludną, nizinną i za wsią Wieliczkowice zatoczywszy łuk, zwraca się nieco na płd., następnie znowu na wsch., w okolicy na przeciwko wsi Kopacewicze zasila się małą rzeczółką Plessą, pod folw. Jaśkowice łączy się z jeziorem Łosza, dalej przyjmuje z pr. str. rzki Ciesnówkę i Czarną, po za którą wpływa w pow. mozyrski i zaraz pod wsią Morocz wpada do Słuczy z pr. strony. Długość biegu począwszy od m. Siemieżewa przeszło 8 mil, wśród olbrzymich ostępów., pełnych dzikiego zwierza. Pomiędzy Łanią i Moroczą, w okolicy wsi Łoktysze, Kołki i Morocz, znajduje sią olbrzymi obręb leśny, należący do ordynacyi nieświeskiej ks. Radziwiłła, mający przeszło 30,000 mr. obszaru. *A. Jel.*

Morocz 1.) wś przy ujściu rz. Morocza do Słuczy, w płn. krańcu pow. mozyrskiego, niedaleko granicy pow. słuckiego, w pobliżu go-

ścińca z Lenina do Starobina, w 4 okr. polic. lenińskim, gm. Lenin, 26 osad; miejscowość głucha, odludna, poleska, grunta lekkie; łąk, zwierzyny, ryb obfitość. Był tu starodawny monaster dyzunicki, którego początek nieznany. Należały do niego wioski M. i Anańczyce, posiadające 242 włościan płci męz. Olelkowiczowie Słuccy i Stanisław Abramowicz byli szczególniejszemi dobrodziejami. Ten ostatni w 1689 r. zapisał monasterowi 2,200 złp. Monaster podlegał władzy archimandryty słuckiego; z rozporządzenia władzy został zamknięty w 1817 r. Cerkiew paraf. zbudował w 1845 r. ks. Leon Radziwiłł. 2.) **M.**, wś, pow. słucki, nad kotliną rzeki t. nazw. (ob.), z praw. strony, przy drodze ze wsi Kołki do Uznohi, cerkiew, 60 osad; miejscowość odludna, poleska, grunta lekkie. *A. Jel.*

Moroczna, wś, pow. piński, w 3 okr. polic., o 50 w. od Pińska. Cerkiew paraf. Wieś stanowiła niegdyś uposażenie biskupów unickich pińskich, potem dziedziczna Rodziewiczów, którym skonfiskowano. Do M. należy wś *Wólka-Moroczańska*, w cerkwi której, dawniej unickiej, znajdował się obraz cudowny Chrystusa Pana modlącego się. Przy cerkwi znajduje się rękopism w języku polskim opisujący cuda od r. 1786—1832. M. dana była dominikanom pińskim prawem zastawnem, przeszła potem do Zaborowskich, do Chrzanowskich, na końcu do Rodziewiczów. Jest tu zarząd gminy, do której należą wsie: M., Wólka Rzeczycka, Dubczyce, Sienczyce, Zaruczajsk, Nowosiele, Kutyń, Lubin, Morowin, Ossowa, Kalec, Pohost zarzeczny, Starekonie, Rzeczyca, Prywitówka, Ciółkowicze, Iwanczyce, Nienkowicze, Mutwica, Ostrowie, Łodoroże, Łoknica, Byszlak, Zelino, w ogóle 2138 dusz męzkich. *Ks. M.*

Moroczna, dobra przy ujściu rz. Nożyk do Prypeci, pow. piński, w 3 okr. polic. płotnickim, około 36 włók przestrzeni. Są oddawna własnością Terleckich. W połowie XVIII w. zasłynęli awanturami Mikołaj, ojciec, tudzież synowie Józef, Andrzej i brat Stefan Terleccy. Sąsiadując z królewszczyzną Łoknicą (ob.) i Wólką-Rzeczycką, w pierwszej najeżdżali dożywotnika Benedykta Godlewskiego, tak że w 1775 r. uchwalono konstytucyą, naznaczającą rozgraniczenie dóbr Łoknicy i M. (ob. Vol. Leg., t. VIII, str. 435); w drugiej napadali krewnego swego Jerzego Minihauza, którego wreszcie najechawszy w 1741 r. okrutnie zamordowali. Sprawa ta wytoczyła się przed trybunał przez starania sukcesorów zabitego Minihauza, wskutek czego zapadł dekret, skazujący Mikołaja i Stefana Terleckich na gardło; jakoż pierwszy ścięty został w Pińsku w 1742 r., drugi zaś salwował się ucieczką na obczyznę; Minihauzom zaś zasądzono summy na M., Pierekalu, i Prewitowie, w ilości kilkunastu tysięcy złotych, tudzież zwrócono im najechaną i zrabowaną Wólkę. O summy długo się jeszcze procesowali Minihauzowie, gdyż Terleccy wszelkiemi sposobami odwlekali wypłatę; skończyło się w końcu układami (z Relacyi Trybunalskich). *A. Jel.*

Moroczyn, wś, pow. hrubieszowski, par. Horodło, odl. 5 w. od Hrubieszowa. W 1827 r. 36 dm., 259 mk. Obec. folw. i wś M ma rozl. mr. 721: gr. or. i ogr. mr. 494, łąk mr. 115, pastw. mr. 10, wody mr. 4, lasu mr. 85, nieużyt. i place mr. 13; bud. mur. 6, z drz. 14; młyn wodny. Wś M. osad 35, z gr. mr. 318.

Morogówka, część wsi Jachówka, w pow. myślenickim.

Morohówka, wś, pow. radomyski, w pobliżu rzki Szlamarki, par. prawosł. Borszczów (o 12 w.), 47 mk. obojga płci, 704 dz. ziemi; własność Kanusiewiczów.

Morolasy, wś włośc., pow. święciański, w 4 okr. polic., o 78 w. od Święcian, 5 dm., 54 mk. katol.

Moroń 1) przys. Wilczysk, w pow. grybowskim, ma folw., 200 mk. rz.-kat. Na wsch. graniczy w. z Polną, od której oddziela go wzgórze Stróże 409 m. npm., u którego stóp zbudowano kapliczkę, w miejscu gdzie się krzyżuje gościniec z Bobowy do Grybowa z drogą gminną z Jeżowego do Szalowy; Mały gaj oddziela M. na płn. od Strożny, na zach. styka się z Jeżowem a na płd. z Wilczyskami. 2.) **M.**, karczma na obsz. dwors. Laskowej, w pow. limanowskim, w pobliżu rz. Łososiny, przy drodze z folw. Skrzyńskiego.

Moropol (*Leokadyów*), ob. *Rukszany*.

Morosan, pot., ma źródło w obr. gm. Fundula mołdawskiego, w pow. kompoluńskim, pod górą Piatra Fuscului (1236 m.), płynie górską doliną na płd., nad którą od zach. Colacului (1155 m.) a od wsch. Bobeć (1229 m.) i Negru (1221 m.). Wpada do Mołdawy od lew. brz. Długość biegu 4 kil. *Br. G.*

Moroseny al. *Moroseni*, część gm. Dorny Watry, w pow. kimpoluńskim, na płd. od mka, nad rz. Niagra, dopływem Bystrzycy Złotej, nad granicą multańską. *Br. G.*

Morośki al. *Marośki* 1.) wś włośc., pow. wilejski, w 1 okr. polic., gm. i okr. wiejski Lebiedziów, przy byłej drodze poczt. z Wilna do Mińska, o 27 w. od Wilejki, 49 dm., 401 mk. (w spisie urzędowym tylko 65 dusz rew., prawdopodobnie resztę ludności podano pod nazwą *Morosoki*, ob.). Należy do dóbr rząd. Krasne Sioło. 2.) **M.**, zaśc. szl., pow. dzisieński, 3 okr. polic., o 37 w. od Dzisny, 2 dm., 13 mk. starow.

Morosoki (czy nie *Morośki*?), wś, pow. wilejski, w 1 okr. polic, gm. i okr. wiejski Lebiedziów, 106 dusz rew., należy w części do

dóbr Lebiedziów Cywińskiego, w części zaś do dóbr Malinowszczyzna Świętorzeckich.

Morosówka, małoruskie *Morosiwka*, część m. Bałabanówki.

Morowin, wś, pow. piński, w 3 okr. polic., gm. Moroczna, 107 mk., 1442 dz. ziemi, własność Skirmunta. Cerkiew paraf. *Ks. M.*

Morownia, pow. miechowski, gm. i parafia Racławice.

Morownica, niem. *Murkwitz* 1.) wś, pow. kościański, 24 dm., 189 mk., wszyscy kat., 66 analf. Poczta i gośc. w Szmiglu o 4 kil., tel. i st. kol. żel. w Starem Bojanowie o 7 kil. 2.) **M.**, dom., 3864 mr. rozl., 6 miejsc.: a) M., dom.; b) dwie cegielnie; folwarki: c) Katarzynki, d) Antoniopole, e) Sikorzyn, f) Stare Szczepankowo; 26 dm., 455 mk., wszyscy kat., 166 analf. Własność w pierwszej połowie wieku bieżącego Kwileckich, następnie Władysława Niegolewskiego. Przed kilku laty przeszło w ręce niemieckie za sumę 245,000 tal.

Morowsk, w dok. *Murawsk*, u Echarda *Moromsk*, mko nad rz. Desną, pow. osterski gub. czernihowskiej, o 15 w. na płn. od m. powiat., 152 dm., 876 mk., 2 cerkwie; niegdyś własność monasteru brackiego w Kijowie. Od M. nosiła nazwę sotnia pułku kozackiego kijowskiego (Morowska lub Murawieńska), z liczby sotników której wymienieni są Jakób Wasiliew i Iwan Szumeńko; ob. Pamiat. Kij. Arch. Kom., t. II, cz. I: 299.

Morozów, w dok. *Morozowcze*, wś nad rz. Uszycą, pow. uszycki, w 1 okr. polic., gm. Sołobkowce, par. Wońkowce, na płd.-wsch. od Sołobkowiec, 862 mk. (wraz z Majdanem Morozowskim i słobódką Adeliną), w tej liczbie 69 jednodworców, ziemi włościańskiej 549 dzies., dworskiej 1361 dzies.; grunta górzyste, glinkowate. Kaplica katol. paraf. Wońkowce. Wś ta należała do sstwa barskiego, do tak zw. wsi bojarskich, założona prawdopodobnie przez Morozowskich. W lustracyi Humieckiego, kaszt. kam., z 1616 r. o tej wsi czytamy: „Posesorami wsi Morozowcze są Morozowscy, synowie nobilis Rajtko de Pokutyńce, za przywilejem króla Zygmunta Starego, de dato Cracoviae feria secunda ipso die St. Alexii anno 1542, który pewną część gruntu pustego od wsi Makarowa (dzisiejszy Mukarow) rzeczonej, od niegdy Bernata Pretfica, ssty barskiego, za zleceniem sobie tego przez królowę JMć Bonę, ukazaną dla osadzenia ludzi na tym gruncie, za przyczyną samejże królowej JMści potwierdził i dożywocie temu to Alexemu i synom jego sumę 300 grzywien na tem zapisawszy i onera do zamku barskiego zachowawszy, zwyczajem nobilium in ditione barensi dać raczył“. Synowie tego Rajtka byli: Daniło, Serhej, Paweł, Demian, Jaśko i Semian. Następna lustracya o niej nie wspomina, być może że w czasie wojen kozackich lub napadów tatarskich została zniesioną. W ostatnich czasach należała do Wilamowskich; Adela Wilamowska wniosła ją w dom Markowskich, do których dziś należy. Ob. Arch. J. Z. R., cz. I, t. 4: 573. *Dr. M.*

Morozów, ob. *Rychty*.

Morozowa al. *Morozówka*, rzka w pow. winnickim, dopływ Morachwy z lewej strony.

Morozowa, wieś nad rz. Kasplą, pow. suraski.

Morozowcze (w dok.), ob. *Morozów*.

Morozowicze 1.) fol. i młyn wodny, pow. nowogródzki, $36^1/_2$ włók ziemi, od r. 1861 własność Jasińskich. 2.) **M.**, folw., pow. piński, w 3 okr. polic. płotnickim, w okolicy Sernik, o 15 w. na płd. od Pińska, około 11 włók; miejscowość odludna, komunikacya przez wody. Od 1869 r. własn. urzędnika Stachewicza. 3.) **M.**, wś, pow. piński, w 3 okr. pol., gm. Lemieszewicze, 59 mk. Majątek niegdyś biskupów unic., obecnie należy w części do włościan, w części do rodziny szlach. Pióro. 4.) **M.**, królewszczyzna w wojew. brześciańskiem, w pow. pińskim, wspomniane w lokacyi wojska 1717 r., płaciła hyberny, czopowego i podymnego wraz z królewszczyzną Mołodelczyce (ob.) 260 złot. (ob. Vol. Leg., VI, str. 191). 5.) **M.**, wś cerkiewna, pow. homelski, gm. Czebotowicze, 78 dm., 363 mk., wchodziła niegdyś w skład sstwa homelskiego. *A. Jel.* i *Ks. M.*

Morozówka 1.) wś, pow. wileński, w 3 okr. polic., gm. Malaty, okr. wiejski Bijuciszki, o 2 w. od gminy, 19 dusz rew. 2.) **M.**, zaśc. nad rz. Pereczutą, prawym dopł. Usy, w płd.-wsch. stronie pow. mińskiego, w okr. polic. kojdanowskim, par. katol. Kojdanów, 2 osady; miejscowość dość leśna, grunta urodzajne, łąki dobre. 3.) **M.**, wś, pow. homelski, w pobliżu znajduje się jezioro Rewucze, największe w powiecie, zajmujące około 120 dz. przestrzeni. *J. Krz.* i *A. Jel.*

Morozówka 1.) al. *Morozy*, futor i folw. nad rz. Zamczykiem, dopł. Bohu, pow. bracławski, okr. polic., gm. i par. Niemirów, młyn wodny; należy do klucza niemirowskiego hr. Maryi z Potockich Strogonowej. 2.) **M.**, folw. nad rz. Żwańcem, dopł. Dniestru, pow. kamieniecki, okr. polic. i par. kat. Żwaniec, par. prawosł. Kniahenin, gm. Hawryłowce, 5 dm. (w 1868 r.). 3.) **M.** al. *Morozów*, w dok. *Mrozówka*, wś u zbiegu Pszonki z Salniczką, pow. lityński, gm. i par. kat. Ułanów, o 43 w. od Lityna, 62 dm., 352 mk., ziemi włośc. 627 dz., dwors. 563 dz.; młyn wodny i cegielnia. Należała do sstwa chmielnickiego, później ułanowskiego. Lustracya Humieckiego, kaszt. kam., z 1616 r. nazywa ją Mrozówką; posesorem jej był Mikołaj Petrykowski z Katarzyną Lidychowską, małżonką swą, per cessionem

juris przez urodz. p. Jana Petrykowskiego, brata swego, za konsensem króla JMci de data Varsaviae in conventu generali 10 Marti a. 1615. W tej wsi robociznę i czynsze dają, innych zaś dziesięcin ratione libertatis nie dają. Stawek jeden niespustny i młynek jeden, który nie zawsze miele; sianożęci potrosze, której się przynajmniej uprzedać może za fl. 3. Summa prowentu tej wsi fl. 11, kwarty fl. 2 gr. 6. Podług lustracyi z 1629 r. posesorem M. był Aleksander Piaseczyński, ssta ułanowski; czyniła ona wówczas fl. 35 gr. 18. Następnie wraz ze sstwem ułanowskiem dzierżawił ją Czosnowski, ssta winnicki, a 1775 r. otrzymał je w dożywocie Jan Aleks. Kraszewski, regimentarz, w nagrodę poniesionych strat, po jego zaś zgonie nadane zostało 17 września 1787 r. małoletniemu synowi Ludwikowi prawem emfiteutycznem na lat 50. W ostatnich czasach władali nią Chołoniewscy, dziś Mazarakich. 4.) **M.**, wś, pow. nowogradwołyński, gm. korecka, 143 dusz włośc., ziemi włośc. 615 dz., ziemi dwors. 416 dz.; niegdyś należała do dóbr koreckich, przez ks. Józefa Czartoryskiego darowana Podleskiemu, dziś własność jego sukcesorów Zalewskich. 5.) **M.**, wś nad strumieniem wpadającym do Zdwiża, pow. radomyski, par. prawosł. Sołowiówka, o 3 w. od Brusiłowa, 353 mk., 849 dz. ziemi; w 1856 r. od Stanisława i Anny Zarembów nabyta przez Pokrzywnickich. 6.) **M.**, wś nad rz. Orzechowatką, pow. skwirski, o 20 w. od Skwiry; przez wś przechodzi droga poczt. ze Skwiry do Lipowiec. Ma 1162 mk. prawosł., 28 kat. i 30 żyd.; w 1741 było 100 osad; razem z Berezianką 5097 dz. ziemi dwors. M. z Berezianką, Nowochwastowem, Babińcami, Mołczonówką i Śnieżną w początku zeszłego wieku należała do klucza pohrebyszczańskiego, będącego kolejno w posiadaniu ks. Wiśniowieckich, hetm. Radziwiłła i hr. Rzewuskich. W 1805 r. od Adama hr. Rzewuskiego nabyta przez gen. Stefana Lubowieckiego; przy podziale spadkowym po jego śmierci M. wraz z Berezianką przypadła najstarszemu jego synowi Wacławowi. We wsi jest cerkiew drewn. pod wezw. ś. Mikołaja, wzniesiona w 1817 r. przez parafian, na miejsce dawnej, opisanej w wizycie dziekana pohrebyszczańskiego z 1741 r., a wybudowanej w 1738 r. Znajduje się w niej obraz Bogarodzicy, przeniesiony przez Stef. Lubowieckiego z Iskorości, będący w wielkiem poważaniu u okolicznych mieszkańców. 7.) **M.**, przedm. mka *Ilińce* al. *Lińce* (ob.). 8.) **M.**, rzka, ob. *Morozowa*. *J. Krz.*

Morozówka, mko nad Sułą, pow. kremieńczucki gub. połtawskiej, o 49 w. od m. pow. Ma 353 dm., 3050 mk. W końcu XVI w. własność Wiśniowieckich. R. 1764 należała do pułku łubieńskiego.

Morozowska Huta, ob. *Huta Morozowska*.

Morozowski Majdan, ob. *Majdan Morozowski* i *Morozów*.

Morozowszczyzna al. *Ososy*, zaśc., pow. słucki, w 2 okr. polic. kleckim, o 5 w. na płd. od mka Siniawki; miejscowość poleska, grunta lekkie. *A. Jel.*

Morozy, folw., pow. słucki, własność ks. Radziwiłłów, do 1874 r. należał do ordynacyi kleckiej, odtąd, w skutek układu familijnego, do ordynacyi nieświeskiej; ma przeszło $20^1/_2$ włók obszaru. *A. Jel.*

Morozy, ob. *Morozówka* i *Mrozy*.

Moroża, rzka w pow. bobrujskim, lewy dopływ Oresy, płynie lesistemi moczarami w kierunku płd.-wsch. około 1 mili i o wiorstę przed osadą Wilczy-Bór ma ujście, kanałem wyprostowane. *A. Jel.*

Morożyszki, wś, pow. maryampolski, gm. Michaliszki, par. Igłówka, odl. 21 w. od Maryampola, ma 4 dm., 48 mk.

Morren (niem.), majątek chełm., pow. świętosiekierski, st. p., dr. żel. i tel. Kobbelbude, okr. urz. stanu cywil. Pörschken, obejmuje 106 ha roli or. i ogr., 13 łąk, 33 past., 5 nieużyt., razem 157 ha; czysty dochód z gruntu 2553 mrk. W 1856 r. 68 mk. Dawniej mieszkali tu Łosiowie (ob. Kętrz., O ludn. pols., str. 583). *Kś. Fr.*

Morroschin (niem.), ob. *Morzeszczyn*.

Morsk, dok. 1415 *Morske*, 1424 r. *Moersky*, dobra, pow. świecki, st. poczt. Świecie 2 kil. odl., st. kol. Terespol 7 kil. odl., par. kat. i ew. Świecie, szkoła Wiąg, okr. urz. stanu cywil. Górne Sartowice, 295·70 ha. roli or. i ogr., 13·27 łąk, 7·14 past., 6·80 nieuż., razem 322·91 ha; czysty dochód z gruntu 4342 mrk. Właśc. hrabina v. Schwanenfeld. W 1868 r. 13 dm., 142 mk. kat., 101 ew. Krzyżacka księga czynszowa z r. 1415 donosi, że M. miał wtedy 23 włók, sołtys miał $2^1/_2$ wolnych wł., od reszty płacono po 17 skojców od włóki na ś. Marcin; obsadzonych było tylko $12^1/_2$ włóki. *Kś. Fr.*

Morskie Oko, właściwie *Rybie Jezioro*, niem. *Meerauge*, także *Fischsee*, węg. *Halas-tó*, jeden z największych i najpiękniejszych tatrzańskich stawów, nie tylko po stronie polskiej, lecz także węgierskiej. Ludność miejscowa nazwę Morskiego Oka daje Czarnemu Stawowi, położonemu wyżej nieco (ob. Czarny Staw) a jezioro zwykle przez turystów nazywane Morskiem Okiem, zwie Rybiem. M. Oko al. Rybie legło po płn. stronie głównego grzbietu Tatr, w górnej dolinie Białki. Majestatyczne otoczenie nadaje mu główną cechę piękności. Od płd. piętrzą się dzikie, urwiste turnie Mięguszowieckie, z kończystym od zach. czubkiem Mnicha. Od zach. rozpościera się Miedziane (2167 m. szt. gen.), a od wsch. nad kotliną,

w której się mieści Czarny Staw, Żabie i Rysy. Od płn. zasię wyłom tworzy dolina Białki aż na Podhale. Ma ono kształt podłużny, od płd. spłaszczony. Wzdłuż liczy blisko 800 m., wszerz do 450 m. Dno jego w odległości 100 m. naokoło brzegów zasłane jest głazami i zwirem, dalej środek dna pokrywa ił. Kształt dna wskazuje zagłębienie powolne z powierzchnią na wielkiej przestrzeni prawie równą. Staw ten badany przez prof. Eug. Dziewulskiego z Warszawy r. 1878, nie zdradza nigdzie nagłego wyżłobienia. Największa głębokość według tego badania 49·5 m. w środku. Leży ono jeszcze w zasięgu leśnym, co też stanowi wielką jego ozdobę. Piękny ono przedstawia widok, gdy je słońce oświeca. Przy niem znajduje się schronisko, założone przez polskie Towarzystwo tatrzańskie; nosi ono miano Staszica, najpierwszego polskiego badacza Tatr. Na dole są trzy izby gościnne, a na zwyżce cztery. Na stawie jest tratwa dla przyjemności turystów. M. Oko nazywa się także Rybiem Jeziorem, dla tego że w niem jedynie żyją pstrągi i łososie. Ponieważ Białka, wypływająca z tego stawu, nie posiada takich wodospadów, którymi by się ryby nie dostały w górę rzeki, z tej przyczyny chowa się w nim mnóstwo ryb. Oprócz tego stawu jest jeszcze jeden staw Popradzki zarybiony, ztąd Małem Rybiem zwany. M. Oko da się obejść dokoła, bo ma brzegi połogie. Z przeciwległego brzegu nie dosłyszy głosu ludzkiego; tratwę można ujrzeć, lecz człowieka z pomiędzy kamieni nie odróżni. Obszar stawu według pomiaru sztabu gen. wynosi 59 mr., czyli 33 ha; według prof. Dziewulskiego 30 ha. Wody jego przybierają od głębokości barwę żółtą, szmaragdowo-zieloną i ciemnogranatową. Rano przed wschodem słońca traci ono swą zwykłą barwę, wydaje się patrzącemu, jakoby stawu nie było, tylko przepaścista kotlina, w której głębi tkwią turnie. Powyżej M. Oka, w płd.-wsch. stronie od niego, leży Czarny Staw; potok odpływający z niego i liczne strugi sączące się z nad brzegów, zasilają M. Oko. Wzniesienie 1481·3 m. (Staszic), 1387·4 m. (Blasius), 1403·52 (Kuczyński), 1422·5 m. (Korzistka), 1409·8 m. (Fuchs), 1384·53 m (Janota), 1384 m. (szt. gen.). Ciepłota wody 21 sierpnia 1860 r. o 3-ej godz. po poł. 10·6° R.; ciepłota powietrza 14·4° R. (Korzistka). Staszic znalazł ciepłotę wody w głębokości 496 st. czyli 161 m. (?) 6·16° R. przy ciepłocie wody na powierzchni 12·7 R., powietrza w cieniu 14° R. Ciepłota wody na środku 12 lipca 1876 r. o 2 godz. po poł. 10·2° C.; ciepłota powietrza 14° C. (Świerz). Czyt. Wal. Eliasza, Nowy illust. przewodnik do Tatr i Pienin, Kraków 1881; Kolbenheyer, Die Hohe Tatra, Teschen 1881; E. Dziewulski, Rybie Jezioro w Tatrach polskich, Pam. Tow. tatrz., t. 4, 1879; W. Eliasz, O nazwie Morskiego Oka w Tatrach, Pam. Tow. tatrz. t. 9, 1884, i w. in. *Br. G.*

Morsko 1) wś i folw. nad Wisłą, pow. pińczowski, gm. Książnice Wielkie, par. Witów. Wisła tu stanowi granicę od Galicyi. M. odl. 36 w. od Pińczowa, najbliższa poczta w Koszycach. Posiada dom schronienia dla starców i kalek. W 1827 r. 39 dm., 318 mk. W XV w. należała do par. w Koszycach a dziesięcinę (wartości 8 marek) dawała kościołowi w Witowie. Były tu łany kmiece, karczemne, zagrodnicy i folwark. Dziedzicem był Toporczyk (Dług. II, 173). Fol. M. z wsią M., Witów i Wroczków, rozl. mr. 484: gr. or. i ogr. mr. 289, łąk mr. 70, past. mr. 42, wikla i zarośli mr. 30, nieuż. i place mr. 53; bud. mur. 3, z drz. 12; płodozmian 8-polowy. Wś M. os. 41, z gr. mr. 166; wś Witów os. 28, z gr. 144; wś Wroczków os. 8, z gr. mr, 45. 2.) **M.**, wś i folw., pow. olkuski, gm. Kromołów, par. Skarzyce. W 1827 r. 11 dm., 108 mk. Władysław Łokietek dał tę wś w 1327 wraz z Komornikami i Skarszycami klasztorowi we Mstowie w zamian za Włodowice (Dług. II, 211 i 216). *Br. Ch.*

Morskowo (?), dobra, pow. siebieski, w 1 okr. polic., gm. głęboczyńska, 20 dusz rewiz.

Morsoł al. *Marsol*, zaginiona wś w płn.-zach. części pow. radomyskiego, w okolicach m. Malina; ob. Arch. J. Z. R., cz. VI, t. 1, dodatki: 207.

Morsz, wś rząd., pow. dzisieński, w 1 okr. polic., o 63 w. od Dzisny, 5 dm., 37 mk. prawosł.

Morsza al. *Morza*, wś nieistniejąca obecnie, leżała w dawnym pow. kaliskim, par. Kajewo, dziś w pow. pleszewskim, ale kościół już tu nie istnieje. Wedle regestr. pobor. z 1519 r. należała do Rafała Leszczyńskiego, starosty radziejowskiego, miała 1 łan sołtysi i 2 łany kmiece. Wspomina też M. Lib. Ben. Łask. (t. II, 48) i Kod. dypl. Muczk. i Rzyszcz. (t. I, 265). *Br. Ch.*

Morszańsk, miasto pow. gub. tambowskiej, na lew. brzegu rz. Cny, o 1018 w. od Petersburga a 278 w. od m. gub.; 20302 mk., 8 cerkwi, szkoły pow. męzka i żeńska, zakł. dobrocz., bank miejski, st. poczt. i st. dr. żel. (o $1^1/_2$ w.), przystań, fabryki świec, mydła, kleju i t. d.; ożywiony handel zbożem, sadłem i bydłem. Pierwotnie wś, od 1779 r. miasto. *Morszański* powiat ma na przestrzeni 5908 w. kw. 218,120 mk., zatrudniających się przeważnie rolnictwem. Powierzchnia równa, stepowa, grunt urodzajny, lasy zajmują około 38% przestrzeni. Zroszony rzekami systemu Oki, z których znaczniejsze Woroneż, Cna i Wysza.

Morszańsko-Syzrańska droga żel., idzie w kierunku wschodnim od Morszańska, gdzie łączy się z dr. żel. riasko-morszańską, przez gub. tambowską, penzeńską i samarską do st. Batraki, gdzie łączy się z dr. żel. orenburską Długa 498 w. Główne stacye: Paczelma, Wojejkowska, Penza, Kuźnieck, Nikulino, Syzrań. Koncesya na budowę wydana d. 28 kwietnia 1872 r.; otwarcie, z wyjątkiem stacyj Syzrań i Batraki, nastąpiło w d. 12 paździer. 1874 r.

Morszczynowicze, wś nad Słuczą, pow. mozyrski, między Leninem a wsią Wilczą, o 23 w. od ujścia Słuczy.

Morszkówka, wś, pow. żytomierski, na zachód od Iwnicy.

Morszoliówka, ob. Kraszewski, Sztuka u Słowian, str. 99 i Grabowski, Ukraina, str. 85, właściwie *Mormolijówka* (ob.).

Morszyn, wś i zakład kąpielowy, pow. stryjski, 12 kil. na płd. od Stryja a 89 kil. od Lwowa. Urząd poczt., st. kolei arcyks. Albrechta, st. tel. w miejscu. Na płn.-zach., płn. i płn.-wsch. leży Dołhe, na płd.-wsch. Lisowice, na płd.-zach. Niniów (obie w pow. dolińskim). Wś leży u stóp podnóża karpackiego a w dorzeczu Dniestru za pośrednictwem jego dopływu Bereźnicy. Wchodzi ona tutaj od płd. a płynie na płn. i dzieli wś na część większą zachodnią i mniejszą wschodnią. Od lew. brzegu przyjmuje B. w obrębie wsi jednę znaczniejszą strugę, płynącą z Dołhego od zach. na wsch. i kilka strug mniejszych. We wsch. kończynie wsi nastaje dopływ Bereźnicy pot. Wiedernica i płynie na płn.-wschód. Wsch. część wsi lesista. Zajmuje ją las Wiedernica ze szczytem t. n. 370 m. wys. (znak triang.). Lesista jest także płd.-zach. część obszaru. Zabudowania wiejskie leżą w płn. stronie wsi, a na płn.-zach. od nich dwór. W płd. części wsi leży zakład zdrojowy Wyhadówka (Wyhadiwka). Przez wś idzie gościniec stryjsko-bolechowski i kolej arcyks. Albrechta i ma stacyę w Wyhadówce, tuż obok zakładu zdrojowego. Własn. więk. ma roli or. 117, łąk i ogr. 73, past. 4, lasu 323 mr.; wł. mn. roli or. 187, łąk i ogr. 261, past. 28 mr. W r. 1880 było 303 mk. w gm., 29 na obsz. dwor. (między nimi 15 obrz. rz.-kat.). Par. rz.-kat. w Bolechowie, gr.-kat. w Dołhem. We wsi jest cerkiew. Niegdyś była w M. warzelnia soli. Zygmunt I mianowicie pozwolił r. 1538 Mikołajowi i Annie Branickim tak tutaj jak i w sąsiedniem Dołhem otworzyć szyby czyli okna solne. W r. 1684 Katarzyna Buszowska, wikarya bełzka, Wiktorya Prusinowska, suppryorysza, i trzy konsyliarki zakonu dominikanek w Bełzie, pozwalają Zofii na Hoczwie Bełzeckiej, wojewodzinie podolskiej, starościnie bełzkiej, przenieść ubezpieczenie zapisanych klasztorowi przez Aleksandra Stanisława z Bełzca na Cieszanowie Bełzeckiego, wojew. podolskiego, sstę bełzkiego, a męża Zofii, 5000 złp. ze wsi Dołhe i Morszyn, odstąpionych Kaz. Łabęckiemu, ście kiszyńskiemu, na inne wsie (ob. Arch. Bernard. we Lwowie, T. t. 83, str. 1338). W ostatnich czasach zasłynął M. z kąpieli solankowych i borowinowych, a w r. 1884 objęło te dobra w posiadanie „Towarz. lekarzy galicyjskich“. Ostatni właściciele bowiem, Magdalena i Bonifacy Stillerowie, przeznaczyli aktem fundacyi z r. 1881 dobra Morszyn wraz z znajdującym się tam zakładem leczniczym i prawami, do zakładu nabytemi, po śmierci Stillera, na wieczystą własność wspomnianego towarzystwa, a mianowicie na rzecz funduszu zapomogi dla wdów i sierot po zmarłych członkach tego towarzystwa wyznania chrześciańskiego. Towarzystwo wydzierżawiło zakład kąpielowy doktorowi Aleksandrowi Medwejowi od 1 kwietnia 1884 r. na lat 12, względnie na lat 8. Zdroje morszyńskie i prawo wyrobu i sprzedaży produktów zdrojowych oddano w dzierżawę od 1 kwietnia 1884 r. Piepesowi, aptekarzowi ze Lwowa. Obecnie istnieją tu zdroje solanki słono-gorzkiej „Magdalena“ i „Bonifacy“ a będące odnowionemi studniami po zarzuconej eksploatacyi soli jeszcze w XVI w. Studnie te dostarczają wody do użycia lekarskiego i do kąpieli w urządzonych tu niewielkich łazienkach. Obfite pokłady borowiny dają wyborny materyał do kąpieli. Malownicze położenie śród podgórza karpackiego i łagodny górski klimat stanowią ważne uzupełnienie uzdrawiających czynników dostarczonych tu przez przyrodę. Zakład sam zresztą zaczyna zaledwie się rozwijać i przedstawia się jeszcze bardzo ubogo pod względem urządzeń mających na celu wygodę gości i uprzyjemnienie im pobytu. „O wodzie gorzkiej morszyńskiej w porównaniu z innemi wodami gorzkiemi“, pisał dr. Korczyński w „Gazecie lekarskiej“, Warszawa 1882. Woda gorzka ze zdroju Bonifacego, najobfitsza w części składowe stałe, działa silnie, szybko, bez bólu i bez upośledzenia trawienia. Wyszczególniona na sześciu wystawach, między innemi także w Nicei w r. 1883. Rodzima sól gorzka z tegoż zdroju sporządzona jest pod kontrolą komisyi Towarzystwa lekar. galicyjs. na sposób soli karlsbadzkiej. Rozbiory wód morszyńskich dokonywa znany chemik prof. Bronisław Radziszewski we Lwowie. *Lu. Dz.*

Mortangen (dok.), ob. *Mortęgi.*

Mortąg, niem. *Mortung*, wś, pow. morąski, st. p. i okr. urz. stanu cywil. Alt-Christburg. W 1856 r. 273 mk. R. 1601 mieszkał tu 1 kaszuba i 2 niemców (ob. Kętrz., O ludn. pol., str. 572). Z szlacheckich familij mieszkali tu dawniej Rolbieccy (tamże, str. 585). *Ks. Fr.*

Mortęgi, niem. *Mortung*, dok. *Mortangen* i *Mortang*, dobra ryc. i wś, pow. lubawski, par. kat. i ew. Lubawa, st. p. Montowo 4 kil. odl., szkoła Wólka; mają razem z wsią 3794·47 mr. Jest tu gorzelnia. Według nowszych pomiarów M. mają 764 ha roli or. i ogr., 54 łąk, 73 past., 51 boru, 17 nieuż., 1 wody, razem 960 ha; czysty dochód z gruntu 4708 mrk. W 1868 r. 65 bud., 28 dm., 350 mk., 303 kat., 47 ew.; podatek od gruntu 103 tal., od bud. 33 tal. Tutejszy okr. urz. stanu cywil. liczył 1880 r. 1841 dusz. W 1882 r. ur. się 81 dz., um. 68 os., zawarto 21 małżeństw. M. miały pierwotnie prawo polskie, dopiero w. mistrz Michał Küchmeister (1414—22) nadał tym dobrom prawo chełmińskie (ob. Kętrz., O ludn. pol., str. 114). W. m. Dytryk z Aldenburga (1335—41) nadał wś M. Ludwikowi z Krzykos w ziemi lubawskiej; od niego to pochodzi rodzina Mortęskich. R. 1402 odnawia biskup Jan przywilej z r. 1326 Ludwikowi z Mortąg (ob. Kętrz., tamże, str. 185). Księgi szkodowe Krzyżaków z r. 1414 donoszą, że Hartwigowi z M. zabrano konia, prócz tego różne narzędzia gospodarskie, w wartości 20 grzywien; świadkami są: Mikołaj Bażyński (Claus von Baysen), Michał z Zajączkowa, Gutze z Rakówca i Mikołaj ze Sampławy (ob. Schultz, Gesch. d. St. Kulm, II, str. 163). R. 1451 i 1452 toczył się proces między biskupem chełm. Janem a Fryderykiem Mortęskim i jego synem Ludwikiem o młyn, zbudowany na strudze Prątnicy w granicach Tyszwałdu, należącego do biskupa (ob. Urk. Buch des Bistbums Culm v. Woelky, II, str. 480—489). Wizyt. kan. Strzesza z r. 1667 donosi, że M. posiadał wówczas Stanisław Narzymski; mesznego płacił tylko 3 korce, podczas gdy podług wizyt. Tylickiego z r. 1597 miał proboszcz ztąd pobierać 28 korcy (mensuras) żyta i tyleż owsa (str. 207, b). W M. urodz. się Magdalena Mortęska, starościanka pokrzywińska i podkomorzanka malborska, od r. 1579 ksieni panien benedyktynek w Chełmnie. Z M. chodziła pieszo na roraty do Lubawy. Zmarła r. 1631 w Chełmnie ze sławą świętobliwości. Obszerny jej żywot, napisany przez Stanisława Brzechfę S. J., wydał na nowo ks. G. Pobłocki 1880 r. u Romana w Pelplinie. *Kś. Fr.*

Mortinpols (łotew.), ob. *Marcinpol*.

Mortków, niem. *Mortke*, wś, pow. wojerecki. Do 1815 r. na saskich Łużycach. W 1843 r. 29 dm., 146 mk. ew. W 1840 r. było tu 135 Serbów, w 1860 r. 144, a w 1880 r. 153 Serbów. *A. J. P.*

Mortwidów, wś i folw. nad Datnówką, pow. kowieński, gm. i par. Kroki (o 8 w.), przy gościńcu z Kiejdan do Bejsagoły. Kol. żel. lipawska przechodzi przez grunta. Folw. własność Grużewskich.

Mortwin, jezioro w ziemi lubawskiej, ob. t. V, 392.

Morulino, wś bojarska, wchodząca niegdyś w skład sstwa białocerkiewskiego. Lustracya Humieckiego, kaszt. kamienieckiego, z 1615 r. powiada: „Tego posesorami szlachetni Tychno Hreorowicz, Buiczyn Iwan, Lawryn i Hreory Jachowi synowie Kierdanowscy, prawem wiecznem od ś. p. króla JMci Zygmunta Augusta de data w Wilnie r. 1558 przed unią przodkom ich danem. Co potem król JMć dzisiejszy de data w Warszawie na sejmie walnym w 1613 r. konfirmował. Względem czego służbę wojenną przy panu sście białocerkiewskim albo namiestniku jego odprawować powinni". W lustracyi Charlęskiego, kaszt. bracławskiego, z 1622 r. czytamy: „Futor Rutek al. M. Tego futoru posesorem p. Konstanty Starkiewicz Czyrniowski, prawem wiecznem przodkom jego nadanem od ś. p. króla Augusta, czego potem król Henryk aprobował. Z czego powinien służbę wojenną przy p. sście białocerkiewskim odprawować" (ob. Jabłonowski, Lustracya królewszczyzn, str. 110 i 139).

Morungen (niem.), ob. *Morąg*.

Morwianka, właściwie *Marwianka*, rzeczka w pow. maryampolskim, pod folw. Koźliszki. Bierze swą nazwę od wsi Marwa w tej gminie.

Morwino, wś, pow. orszański, gm. Mikulino, 39 dm., 305 mk., z których 2-ch zajmuje się obrabianiem kamienia, 9 krawiectwem.

Mory 1.) wś, pow. warszawski, gm. Blizne, par. Babice. Jest to attynencya dóbr Gołąbki, ma 116 mk., 110 mr. dwor. i 57 mr. włośc. 2.) **M.**, wś, pow. pułtuski, gm. Gzowo, parafia Dzierzenin. W 1827 r. w połowie rządowa (7 dm., 36 mk.) i w połowie prywatna (7 dm., 33 mk.). Jako wś zarobna wchodziły M. w skład klucza Gzowo, stanowiącego część dawnych biskupich dóbr Gołądkowo. W 1821 r. spotykamy tu 1 osadę pańszczyźnianą, wysiewającą 3 korce oziminy i tyleż jarzyny i odrabiającą 115 dni pieszych (od ś. Małgorzaty przez 11 tygodni po 3 dni tyg., w pozostały czas po 2 dni tyg.) i $57^1/_2$ dni sprzężajem (tygodniowo nie więcej nad 2 dni). Prócz tego była osada pusta, odrabiająca 104 dni pieszych; pańszczyznę odrabiano do Gzowa. Było wtedy 4 męż., 6 kob., 2 konie, 2 woły, 3 krowy, 2 jałoszki, 3 świń. *Lu. Krz.*

Moryca, niem. *Mueritz*, największe z jezior północno-niemieckich, bo około 4 mil długie a 2 mile szerokie, leży w dawnej ziemi Obotrytów i łączy się z jez. Kołpińskiem (ob.).

Moryczówka albo *Stawki*, grupa domów w Ponikowicy, w pow. brodzkim.

Morygus, struga w pow. piotrkowskim, gm. Kluki, pod osadą Podścichawa.

Morymborskie sstwo niegrodowe, było położone na granicy ks. inflanckiego i Litwy.

Podług układu dyplomatycznego z kawalerami mieczowymi, w 1436 r. obejmowało dobra Morym, Orłów, Neudorf i zamek zwany Jesznie. W 1773 r. ostatnim starostą był Jan Gierżodowicz.

Moryń al. *Moryno*, wś i dobra na prawym brzegu Niemna, w zach.-płn. części pow. nowogródzkiego, w 1 okr. polic. niechniewickim, przy drodze z mczka Iwia (w oszmiańskim) do Dokudowa (w lidzkim); w czasie rozlewów nie ma żadnej komunikacyi z resztą powiatu. We wsi M. jest cerkiew paraf., 60 osad pełnonadziałowych; lud zamożny trudni się rolnictwem i flisactwem. Dobra, dawne dziedzictwo rodziny Brochockich, mają przeszło 100 włók obszaru w glebie wybornej, łąk obfitość, lasu dostatek. Grunta folwarczne uprawiane są przeważnie przez sprowadzonych tu przed 20-paru laty kolonistów niemieckich, którzy pracą i obyczajami są dobrym przykładem dla miejscowej ludności. Piękna murowana rezydencya dziedzica ozdabia okolicę. O M. wspomina Syrokomla w opisie Niemna, mieszcząc go mylnie w pow. lidzkim. *A. Jel.*

Moryńce 1.) wś nad rzką Korsunką, pow. kaniowski, o 12 w. od Korsunia a o 2 w. od sioła Sytniki, 517 mk.; parafia prawosł. Sytniki. Wchodziła niegdyś w skład starostwa korsuńskiego, dziś należy do klucza korsuńskiego ks. Łopuchina. 2.) **M.**, wś, pow. zwinogródzki, w 2 okręgu polic. Ekaterynopol (Kalnibłoto), rozłożona na równinie, przy drodze z Szenderówki do Zwinigródki (o 18 w.), o 3 w. od wsi Majdanówki, 2284 mk. płci ob.; słynie owocowemi ogrodami. W 1730 r. M. były własnością ks. Jabłonowskiej, chorążyny koronnej i miały 50 dm., obecnie stanowią ekonomią klucza olszańskiego hr. Wład. Branickiego. Dokoła wś otoczona lasem, śród którego znajduje się wał zarośnięty drzewami i mający 4 sążni wysokości, 4 do 5 w. długości, prawdopodobnie zabytek jakiegoś obronnego miejsca. Cerkiew drewniana, wzniesiona 1784 r. na miejsce dawnej, zbudowanej, podług wizyt dziekana śmilańskiego z 1741 i 1746 r., w 1726 r. Par. katol. Zwinogródka. W M. urodził się d. 25 lutego (9 marca) 1814 r. znakomity poeta małoruski Taras Szewczenko. Ob. Arch. J. Z. R., cz. I, t. 2: 414, 415.

Moryngk (dok.), ob. *Morąg.*

Moryno, ob. *Moryń.*

Morynziejs (łotew.), ob. *Mariensee.*

Morysin 1.) folw., pow. warszawski, gm. i par. Wilanów. Należy do dóbr Wilanów (ob.), ma 24 mk., 2 mr. 2.) **M.**, wś, pow. warszawski, gm. i par. Nieporęt, ma 19 mk. i 71 mr. 3.) **M.**, folw., pow. ciechanowski, gm. Ojrzeń, par. Sochocin, odl. o 16 w. od Ciechanowa, ma 105 mr. obszaru.

Moryszka al. *Morischka* 1.) młyn na obszarze dworskim Teodorestie, w pow. suczawskim, nad Sołońcem. 2.) **M.**, młyn w obrębie gm. Wołowca, w pow. radowieckim. *Br. G.*

Morze-Herodotowe, domniemany olbrzymi zbiornik wód w czasach przedhistorycznych, łączący jakoby morze Czarne z Bałtykiem; miał obejmować przestrzeń dzisiejszego Polesia w gub. mińskiej, grodzieńskiej i wołyńskiej, zakreśloną od płd. stokami Awratyńskimi, idącymi od Karpat, od zach. odłamkami gór sandomierskich w kierunku zach. Bohu, od płn. wzgórzami Alauńskimi. Historyk i podróżnik grecki Herodot, żyjący w V w. przed erą chrześc., dotarłszy do Scytyi nad Euxinem, wspomina o Budynach i Getonach tam żyjących i o wielkiem jeziorze, bagnach i lasach po za osadami tych plemion (ob. Lelewela: „Narody na ziemiach słowiańskich“, str. 30). Jakkolwiek wskazanie Herodota nie jest jasne, domyślać się jednak można owych lesisto-bagnistych i wodą wtedy pokrytych przestworów w miejscowości dzisiejszego Polesia litewskiego. Również i geograf Strabe, żyjący w I-szym w. przed Chr., mówiąc o Scytyi w księdze VII, wspomina o wielkich moczarach za rzeką Hiponis czyli Bohem (ob. Lelewel, tamże str. 42). Historyk niemiecki X w. Dytmar, biskup merseburski, opisując apostolstwo współczesnego sobie biskupa kołobrzeskiego Reinberna w okolicach Turowa, dziś w pow. mozyrskim, wspomina o morzu tam znajdującem się, zanieczyszczonem przez złych duchów, których apostoł wyganiał, wrzucając w głębiny głazy namazane olejami św. i wlewając wodę święconą (ks. VII, rozdz. 52). Czacki w dziele: „O Litews. i Pols. prawach“ świadczy, iż w bagnach Pińszczyzny znajdowano bursztyn, produkt morza Bałtyckiego, i szczątki gatunków ryb morza Czarnego, leżące na pokładach gliny (t. II, str. 184—185 w przypisach). Zauważmy, że w 1847 r. przy robotach wstępnych dla zbadania warunków możebnego osuszania błot pińskich, dokonanych pod kierunkiem generała Żylińskiego, znaleziono bursztyn około mczka Lubiaż, nad dużem jeziorem, przez które przepływa Prypeć. Kazimierz Kontrym w relacyi swojej z odbytej w 1829 r. podróży po Pińszczyźnie daje niejakie wskazówki co do znaczenia błot pińskich w przeszłości. Kraszewski we Wspomnieniach Wołynia, Polesia i Litwy pisze o morzu Pińskiem (t. I, str. 121). Jan Potocki, badacz starożytności i komentator opowieści Herodota o Scytach w „Histoire primitive des peuples de la Russie“ wspomina o wodach Herodotowych w Scytyi i o tradycyi jemu współczesnej co do gorzkich wód w Bohu podczas wiatrów od morza Czarnego wiejących. Lelewel nie dowierza opowieści Herodota o morzu po za krajem Bu-

dynów i Getonów (ob. „Narody na ziemiach słowiańskich“, str. 27—28) i twierdzi, że powód do domysłów starożytnych leżał w niezbadaniu tych okolic (tamże, str. 112). Pomimo to zachodzi pytanie, czy nie należy opowieści starożytnych o błotach lesistych i wodach po za Scytyą, w kierunku zkąd Borystynes (Dniepr) i Hipanis (Boh) płyną, uważać jako fakt istnienia niegdyś zbiornika wód w miejscowości naszego Polesia. Skoro morze Baltyckie według tradycyi miało dochodzić do Groniądza, o 15 mil od Gdańska nad Wisłą dziś położonego, jeśli wody ztamtąd ustąpiły w skutek jakichś przewrotów natury, to czemuż nie przypuszczać i wcześniejszego obniżenia się wód na całym poziomie Baltyku. Bądź co bądź późniejsze badania naukowe są w zgodzie z podaniem starożytnych. I tak geolog Edward Eichwald, prof. wszechnicy wileńskiej, w 1829 r. z polecenia władzy badając Polesie Mińskie, przypuszcza istnienie tam w starożytności morza, które się łączyło z Baltykiem i m. Czarnem, a zmianę topograficzną kraju w epoce lodowców tłumaczy przez zamulenie obrębów czyli granic dzisiejszego Polesia, mających od płd. i zach. wyniosłości, stanowiące dział wodny rzek w dwa przeciwne morza płynących i twierdzi, iż grunt stały Polesia coraz bardziej się podnosi przez torf, formujący się z traw obfitych, znajdujących niezmierny popęd do wzrostu w mułach powstających ze szczątków wymoczków (ob. Eichwalda Geognozya, str. 200, 349, 534—536 i Oryktognozya, str. 365). Dzisiejsze błota zwane Hryczyńskiemi (ob.), zajmujące pograniczne kąty trzech stykających się pow. pińskiego, mozyrskiego i słuckiego, na przestrzeni 500 w. kw., nigdy niewysychające, tudzież duże jeziora, w pow. pińskim: Pohost, Nobel, Lubiaź, Wyganowskie i Bobrowickie, w pow. mozyrskim: Kniaź, Wieczera i in., zdaje się że są śladami przedhistorycznego wodozbioru, który przez jakiś kataklizm opadł w poziomie i teraz przedstawia się jako bagnista przestrzeń Polesia, przecięta nieprzeliczonemi rzekami. Niezawodnie, że ta kraina zarówno dla przyrodnika jak i archeologa przedstawia niezmierny interes, gdyż kryje w sobie tajemnice przeszłości, mogące być tylko przez badania naukowe wyjaśnione. Pełno jest legend wśród ludu o znajdywanych w bagnach Polesia kotwicach, częściach statków żeglownych, bryłach topionego wosku, bursztynu itd. Na miejscach wynioślejszych widnieją okopiska, olbrzymie mogiły, jak np. przy ujściu Cny do Prypeci góra sypana, zwana „Widium Horod,“ domniemany grób Owidyjusza Nazona. Archeolog Henryk Tatur, niedawno badający Polesie, utrzymuje, iż są tam ślady nawodnych siedzib ludzkich i możnaby odszukać wiele pamiątek z tej epoki. Naturalnie, że jak dziś tak i w zamierzchłej przeszłości musiała istnieć komunikacya wodna pomiędzy stronami Czarnomorskiemi i Baltyckiemi i tą drogą ludy wzajemnie wymieniały produkta, porozumiewały się ze sobą i pomykały na siebie, o czem świadczą liczne kurhany, okopiska i horodyszcza wśród bagien na wyżynach rozsiane. Sądzimy przeto, iż morze Herodotowe na Polesiu nie było mrzonką i że nauka z czasem dostarczy większej o tem pewności. W końcu dodać należy, że Polesie i obecnie na wiosnę i wczasie ulew staje się zwykle ogromnym zbiornikiem wód, tak że ludzie tylko za pomocą łodzi komunikują się ze sobą. Formujący się torf podnosi wprawdzie stopniowo poziom miejscowości, ale zawsze jest to olbrzymia kotlina, naprowadzająca na wniosek, niemal pewny, o przedhistorycznym rozlewie, jakowy nie dość jasno określili starożytni. *A. Jel.*

Morze zgniłe, błotnista zatoka morza Azowskiego na wsch. brzegu Krymu, ob. *Siwasz*.

Morzeszczyn (według Kętrz. *Moroszczyn*), niem. *Morroschin*, wś, pow. starogardzki, między dwoma strugami Beką i Jonką, dopływami Wierzycy. Ma jednoklasową szkołą symultanną; gorzelnia i dwie karczmy. M. jest od 1883 r. stacyą kolei tczewsko-bydgoskiej. W 1884 r. zaczęto budować szosę z Gniewu do M. i z M. na Nowącerkiew i Bielawki do nadleśnictwa pelplińskiego, gdzie się łączy z szosą starogardzką. Par. kat. Nowacerkiew 2 kil. odl., ew. Gniew. Odl. od m. pow. $2^3/_4$ mili; okr. urz. stan. cywiln. Borkowo. Obejmuje 5 włośc. posiadł. i 6 zagród, razem 2654·71 mr.; większą część wykupił jednak Jerzy Plehn, który tu posiada 502·61 ha, i to roli orn. i ogr. 416·12 ha, łąk 41·42, pastw. 45·07; czysty dochód z tego gruntu wynosi 6003 mrk. W 1868 r. było tu 365 mk., 310 kat., 53 ew., 2 żydów. W r. 1875 liczono 34 bud., 65 dm. i 357 mk. M. był dawniej własnością cystersów w Pelplinie. R. 1316 został osadzony przez opata Gotfryda z Elbląga, obejmował wtedy $40^1/_2$ włóki, z których 4 przypadły na sołtysa Ueberhackera; bratem jego był Tiedemann, gospodarz. Wieśniacy płacili jak zwykle 8 skojców i dawali 2 kury, po 2 korce czworakiego zboża, choć, jak pisze zakonnik w XV w., przywilej wymienia trzy. W r. 1365 kupił Mik. Neumann od Konrada z Bobowa karczmę z prawem przedawania mięsa, śledzi, soli i innych pokarmów. Klasztor z niej pobierał $1^1/_2$ grzywny chełm. i funt pieprzu; do ciężarów był karczmarz zobowiązany jak od włóki. R. 1600 dano Kamrowskiemu nowy przywilej na 4 włóki sołeckie na zwyczajnem prawie. R. 1630 dokończył Wojtek Nojka reparacyę karczmy zupeł-

nie podupadłej, za to dał mu ją klasztor razem z dwoma ogrodami i jedną włóką. Czynszu rocznego miał dawać 10 grzywien pruskich, po korcu czworakiego zboża, gęś i 2 kury. R. 1730 przejął Andrzej Banimiński po Wojciechu Kierzku karczmę „olszową“ z włóką roli, od której miał płacić 40 zł. czynszu; drugą zaś włókę trzyma, od której winien szarwarkować i płacić zł. 7 gr. 15. R. 1735 spadło sołectwo po Kamrowskich na Nacłów z Rzeżęcina, od których je nabył Walenty Liczner, na co przywilej wystawił opat Walentyn Aleksander Czapski w Pogutkach d. 17 marca tegoż roku. W r. 1737 wziął znowu Kierzek karczmę na jeden rok; od włóki miał zapł. 40 zł. czynszu. Na piwie ustąpił opat 13 beczkę łasztówki, gdyby je zaś miał brać z obcego browaru, klasztor mógł nałożyć 10 tal. kary. R. 1749 zawiera opat Ignacy Franciszek Czapski kontrakt z Benedyktem Drążkiem, nadając mu 4 włóki lemańskie w M. na 20 lat aż do św. Marcina 1769 r. pod następ. warunkami. Czynszu będzie płacił od włóki 15 zł., nadto pogłówne i hybernę. Od tłoki będzie wolny, ale z innymi lemanami zobowiązany jest do podwody do Gdańska i gdzie będzie potrzeba. Na Wielkanoc, Zielone świątki i Boże Nar., powinien zwieść jednę furę drzewa. Do naszej kuchni zaś będzie odstawiał 4 gęsi i 8 kur; $1^1/_2$ morgi żyta zimowego jest zobowiązany sam zeżniwić i do nas zawieść bez wynagrodzenia. Dan w Pelplinie d. 11 paźdz. 1749. R. 1754 wydzierżawia klasztor Michałowi Czarnocie karczmę w M. wraz z jedną włóką roli, od której będzie płacił 40 marek rocznie; od drugiej włóki szarwarkowej będzie czynił tłókę i płacił rocznie 12 marek, nadto winien dać rocznie 2 kury, 1 gęś i 6 jaj. Piwo i gorzałkę, chleb, siano i owies, powienien zawsze mieć na sprzedaż, pierwsze dwa pod karą 10 tal., na co sołtys winien uważać, niemniej i na sprawiedliwą miarę; od piwa będzie się mu należała 13-ta beczka, od gorzałki jedenasta kwarta. Dan w Pelplinie 4 czerw. Ciekawy jest spis wszystkich rocznych dochodów z M., pochodzący z połowy XVIII w. Według niego zawierała ta wieś 36 włók, sołectwo, 2 lemaństwa, 8 gburskich posiadł. i karczmę. 1.) Sołtys ma $5^1/_2$ wł., płaci czynszu od $1^1/_2$ wł. 22 fl. 15 gr., 4 wł. ma wolne, od nich płaci tylko hybernę; hyberna od wszystkich $5^1/_2$ wł. wynosi 33 fl., pogłówne 6 fl. 18 gr., za drzewo opałowe (vorm ofen heitzer“ stoi w dok.) 9 gr. 2.) Benedykt Drążek, leman, ma 4 wł., płaci czynszu 60 flor., hyberny 24 fl., pogłównego 4 fl. 24 gr., 8 kur, 4 gęsi, za drzewo opałowe 24 gr. 3.) Leman Kamrowski ma 5 wł., pł. czynszu 75 fl., hyberny 30 fl., pogłównego 6 fl., 10 kur, 5 gęsi, za drzewo opał. 1 fl. 4.) Andrz. Żabiański (? Jabiiański), gbur, ma 3 wł., płaci czynszu 36 fl., hyberny 18 fl., pogłównego 3 fl. 18 gr., 6 kur, 3 gęsi, za drzewo opał. 18 gr. 5.) Jakób Gęstwa ma 3 wł., pł. czynszu 36 fl., hyberny 18 fl., pogłówn. 3 fl. 18 gr., 6 kur, 3 gęsi, za drzewo na opał 18 gr. 6.) Paweł Szada ma $4^1/_2$ wł., pł. czynszu 54 fl., hyberny 27 fl., pogłówn. 5 fl. 12 gr., 10 kur, 4 gęsi, za drzewo na opał 27 gr. 7.) Michał Hildebrandt ma 4 wł., pł. czynszu 12 fl., hyberny 6 fl., pogłówn. 1 fl. 6 gr., 2 kury, 1 gęś, za drzewo na opał 6 gr. 8.) Stanisław Łangowski ma 3 wł., pł. czynszu 36 fl., hyb. 18 fl., pogłówn. 3 fl. 18 gr., 6 kur, 3 gęsi, za drzewo na opał 18 gr. 9.) Michał Czarnota, karczmarz, ma 2 wł., 1 karczmarską, drugą szarwarkową, za pierwszą pł. 40 fl., za drugą 12 fl., hybern. za obie 12 fl., pogłówn. 2 fl. 12 gr., 2 pary kur, 2 gęsi, za drzewo na opał 12 gr. 10.) Michał Kruchy ma 1 wł., pł. czynszu 12 fl., hyb. 6 fl., pogł. 1 fl. 6 gr., 2 kury, 1 gęś, za drzewo na opał 6 gr. 11.) Maciej Burzyński ma 4 wł., pł. czynszu 48 fl., hyb. 24 fl., pogł. 4 fl. 24 gr. 4 pary kur, 4 gęsi, za drzewo na opał 24 gr. Cała wieś płaci na kata 2 fl., daje do dworskiej kuchni 115 jaj; czynszu zaś 443 fl. 15 gr., hyberny 216, pogł. 43 fl. 6 gr., za drzewo na opał 6 fl. 12 gr., 31 par kur i 30 gęsi. R. 1755 d. 5 marca zawiera opat Turno z Józefem Kamrowskim kontrakt, mocą którego nadaje mu 5 włók lemańskich na 26 lat, więc aż do r. 1771, płacić będzie od każdej wł. 15 marek pruskich, pogłówne i hybernę jak inni; od tłoki będzie wolny, ale do Gdańska lub gdzie mu nakażą winien dostarczyć podwodę jak inni lemani; na Wielkanoc, Zielone świątki i Boże Nar. powinien rocznie zwieść 4 fury drzewa, do naszej kuchni będzie odstawiał 5 gęsi, 10 kur, a zamiast żyta zimowego z morgu roli 3 złote prus. Owiec może trzymać ile chce. Po upływie kontraktu będzie miał pierwszeństwo przed drugimi. Dan w Pelplinie. R. 1856 było tu 288 mk. (ob. Kujot Opactwo Pelplińskie, str. 326—27; Acta Pelplińskie.). *Ks. Fr.*

Morzewiec, niem. *Marthashausen*, folw., pow. bydgoski, 712 morg. rozl., 4 dm., 65 mk., nal. do gm. i dwor. Tryszczyna. Poczta w Tryszczynie o 2 kil., gośc. o 2 kil., st. kol. żel. w Bydgoszczy o 15 kil. *M. St.*

Morzewo, wś, o 3 kil. na płn. od Noteci, pow. chodzieski, 77 dm., 705 mk., 5 ew., 693 kat., 7 żydów, 166 analf. Poczta w Kaczorach o 4 kil., st. kol. żel. i tel. w Miasteczku o 8 kil., gośc. o 8 kil. Według regestr. poborowych z 1578 r. M., leżące w pow. nakielskim, miało 24 łanów kmiecych i należało do par. w Miasteczku (Pawiński., Wielk., I: 171). Obecnie M. posiada kościół par. należący do dekanatu nakielskiego. Par. obejmuje 1700 dusz (1873 r.).

Morzków, wś i folw., pow. sokołowski, gm. i par. Jabłonna. Ma 15 dm., 172 mk. 280 mr. W 1827 r. 7 dm., 49 mk. Dobra M. składały się w 1866 r. z folw. M. i Czortki i miały 633 mr. obszaru. Wś M. 33 os. i 233 mr. włośc., wś Czortki 2 os. i 1 mr.

Morzków, wś, pow. dubieński, fabryka pługów, ekstyrpatorów i potrójnych radeł ś. p. Oszmiańca, która i dziś pod kierownictwem jego wdowy i jej brata ledwie nastarczyć może obstalunkom (ob. Gaz. polska № 24 z 1884 r.).

Morznica, jedno z trzech małych jezior, przy Przetoczynie, w pow. wejrowskim. Dwa inne zwą się Kropówko i Wygoda.

Morzów, dobra, pow. rzeżycki, w 4 okr. pol., gm. andrepnieńska, wraz z folw. Zielony Dwór 13 dm. rew.

Morzyca, ob. *Morzyce*.

Morzyce 1.) al. *Morzyca*, wś, pow. włocławski, gm. i par. Chodecz, 6 dm., 38 mk., 93 mr. gruntu. Wchodziły w skład dóbr Brzyszewo. 2.) **M.**, wś i folw., pow. włocławski, gm. i par. Lubień. Ma 86 mk., 322 mr. ziemi dwor. i 15 mr. włośc. Dobra M. mają 538 mr. obszaru. Należy do nich Maksymilianowo. 3.) **M.** *Bielawy*, wś i dobra, pow. nieszawski, gm. i par. Bytoń, odl. 34 w. od Nieszawy. Mają 237 mk., 1085 mr. dwor. i 46 m. włośc. W 1827 r. było tu 12 dm., 116 mk. Jest tu cegielnia i pokłady torfu. Dobra M. Bielawy składają się z folw: M. Bielawy i Drwalewo Stróżewo, wsi: M. i Drwalewo. Rozl. mr. 1137: fol. M. Bielawy gr. or. i ogr. mr. 813, łąk mr. 66, pastw. mr. 14, nieuż. i place mr. 43, razem mr. 936; płodozmian 13 polowy; fol. Drwalewo i Stróżewo gr. or. i ogr. mr. 109, łąk mr. 85, pastw. mr. 3, nieuż. i place mr. 4, razem mr. 201. Na obu folw. bud. mur. 13, z drzewa 14. Wś M. os. 32, z gr. mr. 46; wś Drwalewo os. 3, z gr. mr. 62. 4.) **M.** *Stare*, wś i folw. nad rz. Noteć, pow. kolski, gm. Lubotyń, par. Mąkolno, odl. od Koła w. 15; wś ma dm. 9, mk. 105, folw. dm. 6, mk. 55. W 1827 r. 13 dm., 109 mk. Fol M. Stare z wsią M. Stare, Janowice, Zamoście i Suchylas rozl. mr. 350, łąk mr. 117, pastw. mr. 31, wody mr. 7, nieuż. i place mr. 20; bud mur. 11, z drzewa 5. Wś M. Stare os. 17, z gr. mr. 31; wś Janowice os. 14, z gr. mr. 122; wś Zamoście, os. 16, z gr. mr. 30; wś Suchylas os. 4, z gr. mr. 77. Wś i folw. M. wchodziły w skład dóbr Kąty, w pow. kutnowskim. *Br. Ch.* i *A. Pal.*

Morzychna, gajówka, nieopodal wsi Bagiennicy, w pow. dąbrowskim. *Br. G.*

Morzyczyn 1.) wś włośc, pow. nieszawski, gm. Ruszkowo, par. Broniszewo, ma 256 mk. i 217 mr. obszaru. 2.) **M.**, wś i folw., pow. węgrowski, gm. Prostyń, par. Sadowne; posiada szkołę początkową ogólną, 97 dm., 902 mk., 2079 mr. ziemi. W 1827 r. należał do par. Brok, miał 70 dm. i 418 mk. Folw. M. wchodzi w skład dóbr Kołodziąż. Gleba żytnia, położenie płaskie, dużo łąk; wyrób sera śmietankowego. *T. Ł.*

Morzykobyła, os., pow. wieluński, gm. Skomlin, par. Ożarów, odl. od Wielunia w. 8, dm. 1, mk. 9.

Morzyłki, wś należąca niegdyś do ordynacyi ostrogskiej, na mocy tranzakcyi kolbuszowskiej w 1753 r. odstąpiona przez Sanguszkę Czackiemu.

Morzynek, os. do wsi *Budkowice*, w pow. opolskim.

Morzysław, wś, folw. i os. karcz. nad rz. Wartą, pow. koniński, gm. Gosławice, par. Morzysław. Leży na wyniosłym brzegu doliny Warty, na płn.-wschód od Konina, w odl. 5 w. Posiada pokłady kamienia piaskowca drobnoziarnistego Gleba szczerkowata, w dolinie Warty łąki. Wś z folw. ma 133 mk., 327 mr. ziemi i folw. utworzony z gruntów poproboszczowskich. Kościół par. istniał tu już zapewne w XIV w., bo już w 1419 r. konsystorz gnieznieński przyznaje proboszczowi pewne dziesięciny na mocy dawnej obserwancyi. Kościół ten wzniesiony został pod wezw. św. Wojciecha i prawo patronatu miał król. Do par. należały w początku XVI w. wsie: Morzysław, Grodziec, Szczepidło, Kocięlowy, Patrzychowo, Wola (podlężna), Budzica, Laskowiec, Kurowo, Czarnkowo, Chorzeń, Międzylesie, Bluzino (deserta) i Sulanki. Odtąd przybyło jeszcze siedm wsi i osad. Proboszcz miał swe łany folwarczne (praedium) i łąki nad rz. Gopleniцą i prócz dziesięcin pobierał od karczmarza w M. miarę piwa od każdej fury (oth kozdy fory) i „unam sexagenam“ pieniędzy. Tyleż płacił i rybak mający swą rolę w M. i obowiązany co tydzień dawać plebanowi ryb w wartości grosza jednego. W 1785 r. proboszcz miejscowy Andrzej Liszkowski wzniósł nowy murowany kościół. Jest tu obraz św. Rocha, zdawna miany za cudowny. Według lustracyi z 1564 r. M. należał do dóbr starostwa konińskiego. Według regestr. pobor. z 1579 r. zostawał w posiadaniu Jana ze Służewa, woj. brzeskiego i starosty konińskiego, miał 4 łany kmiece i ćwierć łanu karczemnego (Pawiński, Wielkop, t. I: 233). W 1827 r. M., wś rządowa, miał 4 dm. i 64 mk. M., par. dek. koniński, ma 2890 dusz (por. Lib. Ben. Łask., t. I: 236, 238). *Br. Ch.*

Morzywół, wś i os. młyn., pow. konecki, gm. i par. Gowarczów, odl. 6 w. od Końskich, leży przy drodze bitej, ma 13 dm., 88 mk., 258 mr. ziemi włośc. i 8 os. młyn., należącej do Gowarczowa (ob.).

Mosaki, ob. *Mossaki*.

Mosalsk, m. pow. gub. kałuskiej, nad rz. Możajką, pod 54° 29′ płn.-szer. i 52° 39′ wsch. dł., odl. 864¾ w. od Petersburga a 106 w. od Kaługi, 2546 mk., 4 cerkwie, szkoły, szpital, 3 garbarnie, 4 jarmarki, st. poczt. Starożytne, wspominane już w XVI w. jako obronne; wówczas stolica udzielnego księstwa, które następnie przyłączone do Litwy, od XVI w. dobrowolnie oddało się w. ks. moskiewskiemu. *Mosalski powiat* ma na przestrzeni 3890·2 w. kw. 131332 mk., zajmujących się rolnictwem i przemysłem. Grunt piaszczysty i gliniasty, lasy zajmują 21% przestrzeni. Znaczniejsza rzeka Ugra.

Mosanczendorf (dok.), ob. *Marzęcice.*

Mosantz (dok.), ob. *Mazanki.*

Mosany, w dok. *Masany*, wś i folw., na płd. krańcu pow. rzeczyckiego, przy granicy pow. radomyskiego, nad jez. Pierst, połączonem z zatokami Prypeci, w okr. pol. brahińskim, gm. Sawicze; wś ma cerkiew, 11 osad; folw., włas. Leszkiewiczów, około 7-mu włók; miejscowość odludna, nizinna, obfitująca w łąki i ryby. Ob. Arch. J. Z. R., cz. III, t. 3: 530. *A. Jel.*

Mosany, część Stanisławczyka, w pow. brodzkim.

Mosar, ob. *Mosarz.*

Mosarz, *Mossarz*, urzęd. *Mosar* 1.) mko i dobra, pow. dzisieński, w okr. pol., gm. Łucko, okr. wiejski Buki, o 7 w. od gminy, 60 w. od Dzisny a 230 w. od Wilna. Dziedzictwo Deszpot Zenowiczów, następnie Paca, woj. trockiego, potem Maryana Wołłowicza, marszałka litew., w 1639 r. było w posiadaniu możnej rodziny Dołmat Pajkowskich. Przez wiano przeszedł do Paców, potem Mleczków, wreszcie do hr. Brzostowskich, w ręku których do dziś pozostaje. W 1792 r. Robert i Anna z Platerów Brzostowscy, kasztelanowie połoccy, wznieśli okazały kościół murowany pod wezw. św. Anny. W kościele tym znajdują się w srebrnej trumnie relikwie św. Justyna, sprowadzone przez Koszczyca z Rzymu do Miadziołu, następnie tu przewiezione. Na odpuście w dzień św. Justyna bywa do kilkudziesięciu tysięcy ludzi. Dalej znajdują się w kościele nagrobki M. hr. Brzostowskich i Maryanny Wołosowskiej. W podziemiach kościoła są groby rodziny fundatora. W M. jest starożytny, wielki pałac, kilka pięknych sal mający. Od Roberta Brzostowskiego dobra przeszły do syna jego Augustyna i jego żony Barbary z Hrebnickich. Poprzednio dobra mosarskie były znacznie większe, lecz przez exdywizyą wiele folwarków odpadło. Obecnie mają 558 dusz rew. i 2030 dzies. ziemi dworskiej, z tego 1206 dzies. w M. i 824 dzies. w Bukach. Należą do niego wsie: M. (117 dusz), Łużki (70 d.), Papieryłowszczyzna (66 d.), Sautki (43 d.), Buki (47 d.), Robertowo (12 d.), Łucko (80 d.), Worońce (61 d.) i Hatówka (62 d.). Par. kat., dek. dzisieńskiego, ma 6106 wiernych; kaplica, dawniej filia, w Kozłowsku. 2.) **M.**, dobra, pow. lepelski, w 2 okr. pol., 3 okr. sąd., gm. Biała, 529 dusz rew. Należały do jezuitów połockich, następnie były w ręku komisyi edukacyjnej wileńskiej, w 1774 r. oddane w wieczystą dzierżawę Bogusławowi Tomaszewiczowi, który około 1790 r. ustąpił je Justynowi Szczyttowi, w 1800 r. przeszły do jego syna Józefa, marszałka lepelskiego, dziś własność wnuczki ostatniego Józefy z Korsaków hr. Zabiełłowej. Do M. należą awulsa: Bogusławowo, Zaborowie i Wenecya. We wsi M. znajduje się cerkiew i zarząd gminy bialskiej. 3.) **M.**, dobra, pow. połocki, w 1 okr. pol., 2 okr. sąd., gm. Sierocin, 266 dusz rewiz., 451 dzies. ziemi dworskiej; w 1741 własność Felicyana Hrebnickiego, podstolego smoleńskiego, później Reuttów, od 1870 r. barona Rosena. Do dóbr M. należy mko Sierocin, odl. o 3 w., w którem jest cerkiew fundacyi Hrebnickich h. Ostoja. 4.) **M.**, dobra, tamże, 46 dusz rew., 740 dz. ziemi; własn. Onufrego Dogiela. *J. Krz.* i *A. K. Ł.*

Mosberg al. *Moosberg, Niemcy podłubieckie*, kol. niem., pow. jaworowski, 14 kil. na płd.-wsch. od sądu pow. i urz. poczt. w Jaworowie, 11 kil. na płn.-zach. od st. kol. w Kamienobrodzie. Na płn.-zach. leży Bruchnal, na płn. Szkło, na wsch. Mołoszkowice, na płd. Berdychów i Podłuby wielkie. Płd.-zach. kraniec wsi przepływa pot. Hnojeniec (ob.), dopływ Szkła, od płd. na płn. a potem na płn.-zach., kraniec płn. zaś pot. Ponikła, dopływ Hnojeńca, od płn.-wsch. na płd.-zach. O roli ornej i t. d. ob. Podłuby. W 1880 r. było 249 mk. w gm. Par. rzym.-kat. i gr.-kat. w Bruchnalu. *Lu. Dz.*

Moscawa (dok.), ob. *Mozgawa.*

Moschen (dok.), ob. *Mroczno.*

Moschendorf, wś, pow. złotoryjsko-hajnowski. W 1843 r. 24 dm., dworzec, 126 mk. ewang., folwark i oberża.

Moschenhof, fol., pow. bystrzycki, ob. *Grafenort.*

Moschin, ob. *Mosina.*

Moschiner Canal (niem.), ob. *Kościan.*

Moschiska (niem.), ob. *Mościska.*

Moschnik al. *Mwierczyna*, młyn., pow. rybnicki, należy do wsi Radzców, w okr. pol. Popielów.

Moschnitz, niem., ob. *Mosznica.*

Moschwitz, ob. *Muszkowice.*

Mosci (dok.), ob. *Mosty.*

Mościanice, ob. *Moszczanica*, wś w pow. żywieckim.

Mościanka al. *Moszczanki*, nazwa zabudowań w obrębie gm. Hyżnego, w pow. rzeszow-

skim, nad potokiem zlewającym się do Niebórówki, lew. dopływu Tatyny. *Br. G.*

Mościany, wś włośc. nad rz. Rudnią, pow. święciański, w 1 okr. pol., o 26 w. od Święcian, 13 dm., 170 mk. kat., 2 praw., 7 żydów.

Mościbrody, wś i fol., pow. siedlecki, gm. Wiszniew, par. Zbuczyn. W 1827 r. wś rząd., 27 dm., 135 mk., obecnie 10 dm., 134 mk., 1086 mr. obszaru.

Mościce 1.) wś nad rz. Łydynią, pow. ciechanowski, gm. Regimin, par. Lekowo, odl. o 13 w. od Ciechanowa, ma 2 dm., 50 mk., 44 mr. roli, 7 mr. nieuż. 2.) **M.**, dok. *Moszczyce*, wś, w par. Jeżów, pow. rawskim, wymieniona w Lib. Ben. Łask. (II: 333), obecnie nie istnieje. *Br. Ch.*

Mościcha, dobra, pow. sokólski, własność Bachra.

Mościcka, rzeczka, dopływ Kaczki, w pow. kieleckim.

Mościejewo, wś i dom., pow. międzychodzki; dom. ma 2559 mr. rozl.; 5 miejsc.: a) M., wś i dom.; b) leśnictwo; młyny: c) Górny Młyn, d) Dolny-Młyn, e) Średni - Młyn; 22 dm., 265 mk., 15 ew., 250 kat., 97 analf. Poczta i tel. w Kwilczu o 6 kil. Własność Stanisława Stablewskiego. Według regestrów pobor. z 1580 M., w par. Chrzypsko, należało do Marcina Lwowskiego i miało 13 półłanków kmiecych, 4 zagrodnik., półłana karczemnego (Pawiński Wielk. t., I: 8). *M. St.*

Mościenica al. *Dzieweczka*, rz., początek w pow. brzezińskim, pod Bratoszewicami, płynie w kierunku zach.-półn. przez Koźle, Gozdów, wchodzi w pow. łowicki, a za Mąkolicami w łęczycki i pod Piątkiem wpada z praw. brzegu do Moszczenicy. Długa około 20 wiorst.

Mościenica, ob. *Moszczenica.*

Moscinice, ob. *Moszczenica.*

Mościny 1.) część gm. Trzeboś, w pow. kolbuszowskim, nad pot. Trzebośną. 2.) **M.**, karczma i gajówka, w obr. gm. Rakszawy, w pow. łańcuckim. *Br. G.*

Mościska 1.) wś, pow. warszawski, gm. Powązki, par. Babice, odl. o 17 w. od Warszawy w stronie zach.-płn. W 1827 r. 34 dm., 238 mk., obec. 197 mk., 213 mr. obsz. Ludność trudni się ogrodnictwem i uprawą jarzyn; położenie nizkie i mokre. Wś M. stanowiła część dóbr Gać (ob.). 2.) **M.**, wś, pow. radzymiński, gm. Zabrodzie, par. Niegów. W 1827 r. 27 dm., 203 mk. 3.) **M.**, wś, pow. błoński, gm. i par. Grodzisk, ma 35 mk. i 5 mr. 4.) **M.**, wś, pow. gostyński, gm. Szczawin kościelny, par. Trębki. Ma dm. 12, mk. 65, ziemi or. żytniej mr. 300, łąk lądowych średniej dobroci mr. 27. Jest tu wiatrak o jednym ganku. 5.) **M.**, wś, pow. gostyński, gm. Łąck, par. Radziwie. Należała do dóbr Górki, oddzielonych od majoratu Brwilno, ma 8 dm., 60 mr., 58 mk.; ob. *Górki* 11). 6.) **M.**, fol., pow. piotrkowski, gm. par. Kamieńsk. Należy do dóbr Kamieńsk, ma 2 dm., 24 mk., 600; mr.; ob. także *Kamieńsk* (t. III: 774). 7.) **M.**, wś, pow. konecki, gm. Grodzisko, par. Radoszyce, odl. 19 w. od Końskich, ma 46 dusz, 290 mk., 507 mr. ziemi włośc. i 1 mr. rząd. W 1827 r. wś rząd., 19 dm., 138 mk. 8.) **M.**, os. górnicza, pow. konecki, gm. Blizin, par. Odrowąż, odl. 25 w. od Końskich, 1 dm., 17 mk., 15 mr. obsz. 9.) **M.**, wś, pow. włoszczowski, gm. Secemin, par. Czarnca, ob. *Czarnca.* 10.) **M.**, wś, pow. krasnostawski, gm. Rudnik, par. Płonka, odl. 14 w. od Krasnegostawu. W 1827 r. 31 dm., 194 mk. Dobra M. składają się z folw. M. i Zosin, wsi M., rozl. mr. 1445: folw. M. gr. or. i ogr. mr. 502, łąk mr. 89, pastw. mr. 2, wody mr. 3, lasu mr. 423, nieuż. i place mr. 41, razem mr. 1061; bud. mur. 1, z drzewa 14; folw. Zosin gr. or. i ogr. mr. 344, łąk mr. 31, wody mr. 1, nieuż. i place mr. 9, razem mr. 385; bud. z drzewa 5. Wś M. os. 44, z gr. mr. 402. 11.) **M.**, wś, pow. chełmski, gm. Turka, par. Swierze. 12.) **M.**, pow. garwoliński, gm. i par. Pawłowice. Zapewne drobna osada lub pustk., bo nie zamieszczona w spisie miejsc. gub. siedl. z 1877 r. 13.) **M.**, wś włośc., pow. radzyński, gm. Kąkolewnica, pow. Trzebieszów. Ma 28 dm., 154 mk., 872 mr. ziemi. W 1827 r. M. Sokule i M. Stare, pierwsze ma 18 dm., 85 mk., drugie 29 dm., 135 mk. 14.) **M.**, wś, pow. makowski, gm. Sielc, par. Lubiel. Wchodziła w skład dóbr *Łachy.* 15.) **M.**, wś włośc., pow. rypiński, gm. i par. Skrwilno, odl. o 20 w. od Rypina, ma 23 dm., 290 mk., 324 mr. gr. dobr., 2 nieuż. W 1827 r. 16, dm., 89 mk. M. wchodziły dawniej wskład dóbr Chrapoń. 16.) **M.**, wś, pow. rypiński, gm. i par. Gujsk, odl. o 12 w. od Rypina, ma 19 dm., 161 mk., 652 mr. gr. W 1827 r. 10 dm., 72 mk. Por. *Gójsk.* 17.) **M.**, wś i folw. przy jeziorach Żale i Ostrowite, pow. rypiński, gm. Płonne, par. Trąbin, odl. o 9 w. od Rypina, ma 5 dm., 32 mk. W 1827 r. 3 dm., 18 mk. Folw. M. rozl. mr. 202: gr. or. i ogr. mr. 146, łąk mr. 21, pastw. mr. 18, nieuż. i place mr. 17; bud. z drzewa 5; folw. w r. 1877 r. oddzielony został od dóbr Ostrowite BCD. 18.) **M.**, wś, pow. lipnowski, gm. Szpetal, par. Bobrowniki, odl. o 13 w. od Lipna, ma 9 dm., 50 mk., 36 mr. gr. 19.) **M.** al. *Antoniów*, ob. *Chlewiska.* 20.) **M.** al. *Ksawerów*, wś i folw., pow. chełmski, ob. *Husynne* i *Ksawerów.* *Br. Ch.*

Mościska, wś, pow. kowelski, ob. *Mostyszcze.*

Mościska 1.) przys. do Chorzolewa, o 3·2 kil. na płd.-wsch. od tej wsi, w pow. mieleckim. Leży śród boru sosnowego, otwartego jedynie od zach., gdzie potok Rów tworzy ro-

zległe błota i moczary. 2.) **M.**, folw., ob. *Makowlany*, pow. sokólski. 3.) **M.**, przys. do Modlnicy, pow. krakowski. 4.) **M.**, część gm. Olszyn, w pow. gorlickim. 5) **M.**, karczma, należąca do obszaru dworskiego w Ujeździe, w pow. krakowskim.

Mościska 1.) rus. *Mostyska*, gajówka koło Hryniowa, w pow. bobreckim. 2.) **M.** (po rus. *Mostyszcze*), grupa domów w Wołowem, w pow. bobreckim. 3.) **M.** (po rus. *Mostyszcze*), wś, pow. kałuski, 6 kil. na płn.-zach. od sądu powiat., urz. poczt., st. kolej. i tel. w Kałuszu. Na płn.-zach. leży Wierzchnia, na płn. Humenów, na wsch. Kopanka, na płd.-wsch. i płd. Kałusz, na płd.-zach. Ugartsthal. Wś leży u stóp podgórza Beskidu wschodniego, a w dorzeczu Dniestru za pośrednictwem Kropiwnika, dopływu Siwki. Kropiwnik wchodzi tu od płd. z Kałusza a płynie na płn.-wsch. do Kopanki i przyjmuje w obrębie wsi od lew. brz. potok Fruniłów (al. Fornelów), płynący od zach. z Ugartsthalu na wsch., w nieznacznem od Kropiwnika oddaleniu. W płd. stronie wsi nastaje pot. Krzywec i płynie na płn.-wsch. do Kopanki, gdzie wpada również do Kropiwnika od lew. brzegu. Zabudowania wiejskie leżą w płd.-wsch. stronie obszaru, po obu bokach Kropiwnika (294 m.). Na płn.-wsch. leży las kameralny; lesisty jest także zachodni narożnik wsi. Najwyższe wzniesienie w płd. stronie wsi, blisko granicy, wynosi 305 m. Własn. więk. (rządowa) ma łąk i ogr. 23, past. 3, lasu 385 mr.; własn. mn. roli or. 1155, łąk i ogr. 1048, past. 255, lasu 3 mr. W r. 1880 było 977 mk. w gm., 9 na obszarze dwor. (między nimi 20 obrz. rz.-kat.). Par. rz.-kat. w Kałuszu, gr.-kat. w miejscu, dek. kałuski, archidyec. lwowska. Do par. należy Kopanka. We wsi jest cerkiew pod wez. ś. Mikołaja, szkoła etat. 1-kl. i kasa pożycz. gm. z kapit. 1624 zł. Za czasów polskich należała wś do dóbr koronnych, do sstwa kałuskiego, w ziemi halickiej. W lustracyi z r. 1765 (rkp. Ossol. № 1894, str. 20) czytamy: „Wś M. podług produkowanego ad praesens inwentarza importuje na rok intraty zł. 2929 gr. 15 den. 15. Arendy karczemnej z porękawicznem płaci na rok zł. 1890, która to do oryginalnej sumy 2929 zł. wchodzi“. 4.) **M.**, miasto pow., 70 kil. na zach. od Lwowa, 28 kil. na wsch. od Przemyśla, między 49° 45′ 40″ a 49° 48′ 40″ płn. szer. i między 40° 46′ 30″ a 40° 51′ 30″ wsch. dłg. od F. Na płn. leżą Sułkowszczyzna, Rudniki i Zawada, na wsch. Laski gościńcowe i Lipniki, na płd. Strzelczyska, Rzadkowice, Zakościele i Czyszki, na zach. Trzcieniec. Miasto ma 2180 mr. i 1292 sążni kwadr. przestrzeni, a leży w dorzeczu Wisły, za pośrednictwem Sieczy, dopływu Wiszni, wpadającej do Sanu. Siecza, zwana także Czarnym potokiem, wchodzi tu od płd. i płynie przez wsch. część miasta na płn., a potem na płn.-zach. do Sułkowszczyzny. Do niej wpadają za pośrednictwem małych strug od lew. i praw. brz. wody z całego obszaru. W dolinie Sieczy, głównie na lew. jej boku, prawie w środku obszaru, leżą zabudowania, to jest miasto z przedmieściami: Lwowskiem i Podmiastem. Na wsch. od nich leży grupa domów Hyclówka (na mapie Kummersberga Hystówka), na płd. folw. Dolina, jeszcze dalej na płd., na granicy Strzelczysk, folw. Kotówka, na zach. od miasta cegielnia, a jeszcze dalej na zach. osada Jaworowiec. Najwyżej wznosi się płd.-wsch. część obszaru. Najwyższy punkt dochodzi tutaj 274 m. Na płn.-wsch. wznosi się punkt najwyższy do 259 m. a w stronie zach. do 225 m. Najniższe wzniesienie na wsch. wynosi 221 m. Środkiem miasta idzie gościniec lwowsko-przemyski. Dworzec kolei Karola Ludwika leży o 3 kil. na płn.-zach. od miasta, na gruncie wsi Hodynie, na granicy Sułkowszczyzny. Własn. więk. w M., Rudnikach i Sułkowszczyźnie (gm. Mościska) ma roli or. 861, łąk i ogr. 122, past. 18 mr.; wł. mn. roli or. 786, łąk i ogr. 140, past. 78, lasu 65 mr. W r. 1880 było 4181 mk. (między nimi 1594 obrz. rz. kat., 345 obrz. gr.-kat., 2073 wyzn. mojzesz.). Par. rz.-kat. w miejscu, dek. mościski, dyec. przemyska. Należą do niej: Arłamowska Wola, Czerniawa, Czyszki, Hodynie, Krysowice, Lacka Wola, Laszki, Małnów, Małnowska Wola, Podgać, Rudniki, Rzadkowice, Sokole, Starzawa, Strzelczyska, Sułkowszczyzna, Trzcieniec, Zakościele i Zawada. Władysław Jagiełło, wynosząc M. do godności miasta i nadając mu prawo magdeburskie, chciał tu mieć także kościół paraf. i uposażył w r. 1404 plebana dwoma łanami, łąką, karczmą, dziesięcinami z wójtostwa i wsi niektórych. Pierwotny przywilej zaginął jednakże, a odnowił go dopiero Zygmunt I w r. 1537. Przywilej ten zaczyna się od słów: „My Zygmunt i t. d. oznajmujemy: Jako nam przełożono ze strony plebana mościskiego, że zostający pod opiekuńśtwem naszem kościół ś. Jana Chrzciciela w mieście naszem M. pewny i dowodny na założenie i uposażenie swoje miał niegdyś przywilej, ale gdy go podczas napadu Turków przeszłemi laty w pożodze utracił, upraszano nas, abyśmy nowy przywilej wystawili i t. d. (ob. rkp. w Bibl. Ossol., № 2264, str. 324 i Dodatek do Gazety lwows. z r. 1854, № 19 i 20). W r. 1570 pomnożył utrzymanie plebana Zygmunt August dziesięcinami z nowych wsi, pozakładanych w okolicy M., wrębem do lasów medyckich, mościskich i t. p. W tymże roku rozkazuje król Janowi Herburtowi z Felsztyna, kaszt. sanockiemu i sście przemyskiemu,

aby nie odmawiał dziesięcin z M. (ob. Arch. Bernard. we Lwowie, C. t. 41, str. 941). Zygmunt III zatwierdził dawne i przydał nowe dochody kościołowi paraf. w r. 1625, równie też Władysław IV w r. 1645. Michał Korybut nareszcie swem i sukcesorów swoich imieniem na zjeździe powszechnym koronacyjnym 15 października 1669 r. zatwierdził wszystkie nadania powyższe. Ostatni ten przywilej, obejmujący całą erekcyą od początku, podał w całej osnowie „Przyjaciel chrześciańskiej prawdy“, Przemyśl 1836, zesz. II, str. 103 do 115. Kościół paraf., fundowany przez Władysława Jagiełłę w r. 1404, spalili Wołosi i Tatarzy podczas napadu w r. 1498. Nowy kościół murowany wzniósł proboszcz miejscowy Bartłomiej z Rohatyna około r. 1604, lecz i ten zrabowali i spalili Kozacy w r. 1648. Kościół ten odnowiono i konsekrowano w r. 1658 pod wez. ś. Jana Chrzciciela. Zbudowany w stylu mieszanym romańsko-gotyckim. W Zakościelu, wsi sąsiedniej, jest kościołek modrzewiowy pod wez. ś. Michała Archanioła. Kościołek ten był niegdyś parafialnym, a akta konsystorza przemyskiego wspominają o nim pod r. 1397, jako o istniejącym już oddawna. Do par. mościskiej wcielono go dopiero w r. 1602. Kościołek ten spalili Kozacy w r. 1648 wraz z ludem, szukającym w nim schronienia. W M. był także klasztor i kościół ks. dominikanów, fundowany według Niesieckiego („Korona Polska“) przez Mikołaja Tarnowskiego, kaszt. halickiego, za czasów Władysława Warneńczyka, według Barącza zaś („Rys dziejów zakonu kaznodziejskiego w Polsce“, Lwów 1861, t. II, str. 462) przez Władysława Jagiełłę w r. 1406. Dobrodziejem klasztoru był między innymi także Feliks Herburt, który jego dotacyą powiększył łanem roli około r. 1611. Kościół ten zniesiono wraz z klasztorem za Józefa II w r. 1788, a następnie obrócono na magazyn, który miasto nabyło w r. 1858 od rządu za protekcyą Agenora hr. Gołuchowskiego, pokryło w r. 1860 z własnych funduszów dachem, zbudowało wieżę i umieściło w niej zegar, poruczając wewnętrzną restauracyą osobnemu komitetowi. Komitet ten od r. 1862 dokonał z ofiar miejscowych i okolicznych całego wewnętrznego odnowienia, postawił trzy ołtarze, ambonę, organy, ławki, zaopatrzył kościół w potrzebne aparaty a w r. 1868, za ostatni fundusz, zbudował sygnaturkę na kościele. Później zebrano drogą składek dalszy fundusz, potrzebny na zewnętrzną naprawę uszkodzonych murów kościoła i otynkowanie, na zbudowanie przedsionka i zrestaurowanie zakrystyi. W czerwcu r. 1884 ozdobiono fronton kościoła figurą, przedstawiającą Chrystusa w Ogrójcu. Figura, utwór i dar Jadwigi hr. Łubieńskiej, jest wyrzeźbiona w piaskowcu krajowym. Dawne akta wspominają jeszcze o kościele pod wez. ś. Ducha i o kościele pod wez. P. Maryi. Pierwszy z nich, zniesiony przez cesarza Józefa, przeszedł potem na własność prywatną; drugi, fundowany według tradycyi przez syna mieszczanina Mościckiego, kanonika krakowskiego, na miejscu gdzie stał domek ojca, zniesiony również przez cesarza Józefa, nabyli później Rusini za 300 zł. i zamienili na cerkiew. Do dekanatu mościskiego łacińskiego należą parafie: Hussaków, Krukienice, Medyka, Michałówka, Mizyniec, Mościska, Myślatycze, Pnikut, Radenice, Radochońce i Stubno. Par. gr.-kat. również w miejscu, dek. mościski, dyec. przemyska. Należą do niej: Lipniki, Rudniki i Zawada. Parafia ta i cerkiew paraf. powstały na początku XVII w. W lwowskiej prokuraturze skarbowej znajdują się wierzytelne odpisy dokumentów odnośnych do tej sprawy. Najważniejszym jest przywilej Herburta z r. 1604 następującej osnowy: Jan Szczęsny Herburt Dobromilski z Felsztyna, wiszeński, mościski i t. d. starosta. Oznajmujemy, iż przykładem przodków moich idąc, nie widzimy nic tak potrzebnego Rzeczypospolitej, ojczyźnie naszej, jak pokój wewnętrzny, a mianowicie między naszym, to jest polskim, a ruskim narodem, z którym od 400 lat dom mój zawsze w wielkiej zgodzie mieszkał. Przeto dobro pospolite, pokój święty, przykłady przodków moich przed oczyma mając, z chęcią na to pozwalam, aby ludzie narodu greckiej religii w mieście Mościskach cerkiew sobie zbudowali, na co ja im dworek w mieście przy wale leżący, nazwany Wójcie, daję i z prawa mego, które mam z wszystkim starostwem na ten dworek, ustępuję. Pozwalając im u Króla Jm. prawo sobie jako najlepsze na ten dworek z sadkiem i ogródkiem, na którym już cerkiew pobudowali, wyprawić. Będzie też tak cerkiew sama, jako sadek, ogródek, pop tameczny ze wszystkiemi sługami cerkiewnemi od wszelkich podatków, czynszów, pańszczyzn i innych ciężarów zamkowych i miejskich wolny. A jeżeliby się trafiła skarga jaka, tak na popa samego, jak którego z ludzi, do służby cerkiewnej należących, tedy nie kto inny, tylko urząd duchowny przemyski sprawiedliwość z takiego czynić ma. Pozwalamy też wrąb do lasów starostwa mościskiego popowi samemu, za wiadomością urzędnika naszego, tudzież w młynach bez miary mielenia. Na co się podpisuję i pieczęć swą przycisnąć kazałem. Tak też i małżonka moja prawo wspólne ze mną mająca. Dat. w Mościskach 12 stycznia r. 1604“. Według lwowskiej litopysy „postawłeno cerkow w M. w 1611, kotoryj tam nikoły ne buło, bo ne wilno buło“ (rkp. w Bib. Ossol. № 2410, str. 103). Drugi z ko-

lei przywilej, nadany w r. 1631 przez Maksymiliana na Przerębie Przerębskiego, kaszt. sieradzkiego, referendarza koron., ochmistrza królowej, mościskiego, śniatyńskiego, medyckiego i lityńskiego starostę, i Annę Mohylankę, wojewodziankę mołdawską, małżonków, tak opiewa: „Wszem wobec i t. d. oznajmujemy, iż pospólstwo religii greckiej w M. pokazało nam prawa od antecesorów naszych starostwa mościskiego, na dworek z sadkiem i ogródkiem w mieście M. przy wale leżący, zwany wójtowski, na którym dawno już cerkiew pobudowali z wielkim kosztem swoim, przeto my mając wzgląd na to, aby do odprawowania nabożeństwa według religii swojej przeszkody nie mieli, pozwalamy im na takież prawo, jako zdawna od antecesorów naszych mieli i mają, i onych wcale we wszystkiem zachowujemy i wolnemi popa i dwie chałupy, w której Żubiek krawiec w jednej mieszka, a w drugiej Kusznirka, na tym gruncie zbudowane, czynimy od wszelkich podatków, czynszów i innych ciężarów miejskich. Przydajemy im do tego ćwierć roli do cerkwi na wychowanie świeszczenników, Szmurdzyńską na Rudnikach, podle Fedka Smarzyha z drugiej strony Dubaszowska, tak jak sama w granicy swojej jest i z łąkami, co do roli należą. Do tegoż nadajemy ogród za wałem na tymże gruncie wójtowskim będący. Pozwalamy też popowi samemu drew na opał w lesie wielkim Sarnowskim, a to za wiadomością urzędnika mego, także i mlewa bez miary w młynach naszych; a jeżeliby się jaka skarga trafiła na popa i sług cerkiewnych, tedy nie ma ich nikt inny sądzić, tylko przemyskie duchowni, i z nich sprawiedliwość czynić, na co wszystko konsens u J. Kr. M. mają wyjednać". Powyższe przywileje potwierdzali królowie Władysław IV, Jan Kazimierz i Jan Sobieski (ob. Szematyzm dyec. przemyskiej z r. 1879, str. 246 i nast.). Do dekanatu gr.-kat. mościskiego należą następujące parafie: Arłamowska Wola, Balice, Bolanowice, Byków, Czerniawa, Hodynie, Hussaków, Krukienice, Laszki gościnne, Małnów, Małnowska Wola, Mościska, Myślatycze, Nowosiółki, Pakość, Radochońce, Radynice, Rajtarowice, Sarny, Sokola, Starzowa i Twierdza. W M. jest szkoła etat. męska 4-klas. i szkoła etat. 1-klas. żeńska, 2-ch doktorów medycyny, 1 chirurg, 7 akuszerek i 1 apteka. Miasto jest siedzibą sstwa, sądu powiat., notaryatu, urzędu podatkowego i pocztowego, tudzież rady i wydziału powiatowego. Jest tu fundusz pożyczkowy dla przemysłowców i rękodzielników, założony w r. 1860 w celu wspierania podupadłych przemysłowców. Majątek zakładowy wynosi 600 zł. Jest także szpital ubogich, założony przez prebendarza Sebastyana Kozorowicza w r. 1792, w celu utrzymania 8 ubogich do pełnienia usług w kościele. Majątek zakładowy wynosi 6536 zł. i 26 mr. 431 sążni kw. gruntu z budynkami gospodarskimi. W r. 1884 było 300 zł. dochodu. Przełożonym jest miejscowy pleban rz.-kat. Stan czynny majątku miejskiego wynosi 109,212 zł., stan bierny 3,127 zł. W r. 1884 było 9350 zł. dochodu. Przemysł nieznaczny. W XVIII w. słynęły tutejsze tkalnie a Duńczewski pisze w r. 1749, że ztąd pochodziły najlepsze płótna, które szły nawet za granicę. Obecnie jest jeszcze kilkunastu tkaczów, którzy po większej części tylko grube płótna wyrabiają. Prócz tego są powroźnicy (11), kuśnierze (8), krawcy (25, między nimi 14 żyd.), kowale (16), szewcy (30), garbarz, cieśle (4), stolarze (6), siodlarze (4), ślusarze (4), bednarze (2), kołodziej, garncarz, szklarze (2), rzeźnicy (31). Z zakładów przemysłowych istnieją: cegielnia pospolita, browar pospolity, młyn amerykański i młyn parowy. Handel miejscowy ogranicza się na tutejszych targach i jarmarkach, na które zwykle bydło, świnie, płótna, kożuchy, przędziwo lniane i konopne, powrozy, miód, wosk, zboże i sól dostawiane bywają. Szczególnie słyną jarmarki tutejsze na konie szlachetniejszej rasy. Targi odbywają się co wtorki i piątki, jarmarki 25 lutego, 24 czerwca (na konie), 10 sierpnia i 2 listopada (na konie). W M. jest wiele sadów owocowych, zkąd owoce nawet do Lwowa wywożą. Za czasów polskich należało miasto do dóbr koronnych w ziemi przemyskiej, województwie ruskiem i było sstwem niegrodowem. Pierwotnie była to wieś, t. zw. Mostycz. Władysław Jagiełło wyniósł ją do godności miasta w r. 1404 i nadał prawo magdeburskie. Kazimierz Jagiellończyk potwierdził ten przywilej w r. 1491, nadając zarazem przywilej na targi tygodniowe i jarmark roczny. W r. 1498 napadli i zrabowali miasto Wołosi i Tatarzy. Jan Olbracht mając wzgląd na miasto zniszczone, uwolnił je w r. 1500 od wszelkich podatków na lat ośm, a na trzy lata od dostarczania podwód. W r. 1502 otrzymało miasto znowu przywilej od Aleksandra. „Ponieważ nieprzyjaciel krzyża św.", są słowa przywileju, „do szczętu spalił miasto, ponawiając przeto zagładzie uległe przywileje, pozwalamy rządzić się prawem niemieckiem, bynajmniej nie używając praw i zwyczajów powszechnych polskich i ruskich; jak dawniej tak i nadal odbywać się mają bez żadnej przeszkody targ tygodniowy i dwa jarmarki do roku". W r. 1524, gdy Oslam sułtan, brat stryjeczny Sedetgiereja, rzucił się na Ruś czerwoną, położył obóz pod Mościskami. „Ztąd puścił on trzydzieści tysięcy wojska w zagony", pisze Bielski, „którzy w różnych stronach wielkie szkody poczynili, wsie

i miasteczka popalili, ludzi wiele pojmali. Czując że się król Zygmunt ku nim ruszył, nazad od Mościsk odciągnęli.“ Pod rokiem 1533 zapisane jest w metr. kor. „Decretum inter tenutarium et cives Moscicenses ratione praestandorum laborum“ (Rkp. Ossol. Nr. 2836, str. 73). W r. 1550 uwolnieni zostali mieszkańcy od opłaty myt mostowego, grobelnego i targowego w całem państwie, oprócz od cła pogranicznego. Mimo ponawiane klęski używali mieszczanie do połowy XVII wieku dobrego bytu. Ubezpieczeni licznemi swobodami—(n. p. w r. 1552 immunitas oppidanorum de M. a theloneo (Rkp. Ossol. Nr. 2836, str. 109); w r. 1557 confirmatio articulorum pro parte sutorum oppidi Mościska (l. c. str. 230); w r. 1564 confirmatio articulorum doliatorum, mensatorum, rotariorum et figulorum opp. M. (l. c. str. 134); w r. 1566 privilegium opp. M. super liberum usum silvarum ex vicinitate capitaneatus Praemisliensis (l. c., str. 141); w r. 1585 liberae super auctionem thelonei in opp. M. (l. c., str. 167); w r. 1615 incorporatio agrorum et fundorum in villa Zakościele trans fluvium Wisznia, alias „Za Łęgiem“ oppidanis Moscicensibus in perpetuum (l. c., str. 179); w r. 1622 confirmatio articulorum contubernii sutorum opp. M. (l. c., str. 184); w r. 1626 conserrvatio civium Moscicensium circa eorum antiquas libertates (l. c., str. 188); w r. 1569 uwalnia Zyg. August mieszkańców wsi Laszki od dostarczania podwód a obowiązuje ich w zamian do służby pieszej w M., wynoszącej przez lato jedno po 8 dni, ob. Arch. Bernard. C. t. 348, str. 532; w r. 1578 wzywa Stefan Batory Katarzynę z Drohojowa, wdowę po Janie Herburcie, dzierżawcy Mościsk, ażeby poddanych nie uciskali robocizną i podwyższaniem łanowego, ib. C. t. 337, str. 766; w r. 1617 nakazuje Zygmunt III, spowodowany napadem i rabunkiem Mościsk i innych dóbr królewskich, starostom, podstarościm i burgrabiom ziemi ruskiej, aby burzycieli spokoju publicznego więziono i pociągano do odpowiedzialności, ib. C. t. 371, str. 1083)—trudnili się handlem i przemysłem, różne znajdowały się cechy i rzemieślników podostatkiem. Słusznie chlubi się też miasto, że kilku ludzi nauką i pracą piśmienną słynnych na świat wydało, a jak się wyraża Samuel Nakielski w dziele „Miechovia“, wielkiego zawsze i znakomitego dowcipu byli Mościczanie. „Na czele tych kładą nam akta krajowe niejakiego Piotra z Mościsk, który w r. 1392 jadąc na wyprawę litewską, Mościska razem z 5 folwarkami swej żonie Annie Zawiszance zapisał w dożywocie, a potem, powróciwszy szczęśliwie, zdobywał zamki do Węgier przez Ludwika przyłączone: Jarosław, Przemyśl, Halicz, Lwów, gdzie wsławiony męstwem zginął“ (Rkp. Ossol. Nr. 2865, str. 6 do 9). Z M. pochodził Melchior Mościcki, dominikanin, spowiednik Zygmunta Augusta, sławny kaznodzieja sejmowy, żarliwy pogromca kacerzów. Urodził on się tutaj w r. 1511 z ubogiej mieszczańskiej rodziny. W młodym wieku zaciągnął się do dominikanów i posłany został do Włoch na dokończenie nauk. Za powrotem do kraju sprawował kilkakrotnie urząd prowincyała polskiego, dźwigaął wiele podupadłych klasztorów, wiele dóbr z obcych rąk odzyskał, wskrzesił zniszczoną karność w prowincyi. Wzgardził ofiarowanemi od Zyg. Augusta biskupstwami kamienieckiem i przemyskiem, a nawet arcybiskupstwem lwowskiem, a gdy się król dziwił, że M. odrzuca arcybiskupstwo, rzekł tenże: „Najj. Panie! wolę być najlichszym u dominikanów, niż kucharzem i cześnikiem szlachty polskiej.“ Umarł on w r. 1591 w Krakowie (czyt. Ossolińskiego Wiadomości histor.-kryt. do dziejów literatury polskiej; Dziennik wileński, 1820, t. I, str. 189 i Przyj. domo. 1851, str. 82). Z M. pochodzili Mikołaj, Michał i Wojciech Mościccy, dominikanie, spółcześnie żyjący, ze swych dzieł i wymowy znani. Maciej i Jakób Mościccy, profesorowie wszechnicy krakowskiej; Krysztof Sapalski (Sapelius), nauczyciel fizyki w akademii zamojskiej, następnie kanonik krakowski, sekretarz i lekarz nadworny Zygmunta III i Władysława IV, zwany chlubą i zaszczytem uczonych, zmarły w r. 1648. Około r. 1670 zasłynął Jakób z Mościsk, mistrz filozofii i uczony drukarz w Krakowie i we Lwowie. „Z M. pochodził także ów Laskowski, syn wójta, który się w Stambule zbisurmanił i od sułtana Selima poselstwo u Zygmunta I w r. 1512 sprawował“ (Rkp. Ossol. Nr. 1825). Plebanem mościskim był Jakób Przyłuski, który chwyciwszy się nowatorstw religijnych, porzucił plebanię, żonę pojął, został pisarzem ziemskim krakowskim i w r. 1533 zbiór praw koronnych (Statuta Regni Pol.) uporządkował. Plebanami mościskimi byli także Samuel Ożga, biskup kijowski, i Ferdynand Kicki, arcybiskup lwowski. Dnia 3 marca r. 1606 nocowała w M. carowa Maryna, żona Dymitra Samozwańca, z ojcem Jerzym Mniszchem, w drodze ze Sambora do Moskwy. W r. 1648 napadli na miasto Kozacy i zniszczyli kościół. Wojny, trwające odtąd w Rzeczypospolitej bez przerwy czas dłuższy, zniszczyły dobrobyt mieszkańców. W kilka lat po wojnie szwedzkiej przybyli lustratorowie w r. 1663 podają: „Uskarżali się mieszczanie, że płacą pieniądze podwodne i dostarczają podwody dla posłów tatarskich i innych. Wozu wojennego i pieniędzy coronationis nie płacą. Armata miejska: hakownic 37, szmigownic 5, cechowej strzelby 77 sztuk.“ W r.

1880 przybył cesarz Franciszek Józef w swej podróży po Galicyi d. 4 września o 7 wieczorem do Mościsk i udał się ztąd do Krysowic, gdzie zamieszkiwał podczas kilkudniowych manewrów, które się odbywały w okolicy Mościsk. Miasto było niegdyś wałami ziemnemi ufortyfikowane i posiadało 40 dział wałowych i kilkadziesiąt szmigownic żelaznych, z których dwie ostatnie w r. 1849 zabrano do arsenału lwowskiego. Szczątki wałów, jeszcze dosyć znaczne, znajdują się w stronie północnej i południowej. W stronie płn.-wsch. są jeszcze fundamenta jednej z bram miejskich. Brama ta prowadziła na most, wiodący do zamku, będącego w tem samem miejscu jak dziś pałac hr. Cetnera. O tym zamku czytamy w lustracyi z r. 1663: „Zamek starodawny, blisko miasta, w koło wałem otoczony, budynków i izdeb jest niemało, które teraz po inkursyi nieprzyjacielskiej pobudowano.“ Śluza do podnoszenia wody napełniającej fosy około fortyfikacyj miejskich tak była postawiona, że nieprzyjaciel usiłujący ją zniszczyć, narażony był na krzyżowy ogień z miasta i zamku. Są jeszcze na gruntach skarbowych w kierunku płd.-wsch. o jakie 1000 kroków od miasta odległe, w miejscu, które koło Mościsk najwyższy punkt stanowi, wały, tworzące dość regularny czworobok, według tradycyi ślady jakiegoś dawnego obozu. *Mościski powiat* (w atl. Kummersberga karty: 20, 21, 30 i 31; szt. gen. Z. 6, C. 28 i 29 i Z. 7, C. 28, 29), leży między 49° 38′ a 49° 56′ płn. szer. i m. 40° 37′ a 41° 10′ wsch. dłg. od F., prawie w samym środku Galicyi. Na zach. sąsiaduje z pow. przemyskim (wsie pow. mościskiego od płd. ku płn.: Radochońce, Hussaków, Bojowice, Moczerady, Balice, Lacka Wola, Czerniawa, Starzawa i Kalników, wsie pow. przemyskiego: Gdeszyce, Miżyniec, Boratycze, Chodnowice, Chraplice, Nowosiółki, Szechynie, Buców, Nakło i Stubno) na linii około 45 kil. długiej;—na płn. z pow. jaworowskim (wsie graniczne, ob. w t. 3, str. 525) na linii około 46 kil. długiej;—na wsch. z pow. gródeckim (wsie w pow. mościskim od płn. ku płd.: Bortiatyn, Dołhomościska, Nikłowice, Milczyce, a w pow. gródeckim: Bodatycze, Milatyn i Putiatycze) na linii około 14 kil. długiej;—na płd.-wsch. z pow. rudeckim (wsie w pow. mościskim od płn.-wsch. na płd.-zach.: Milczyce, Orchowice, Makuniów, Mokrzany Małe i Wielkie, Wiszenka, Chliple, Sudkowice, a w pow. rudeckim: Szołomieńce, Jatwięgi, Uherce wieniawskie, Woszczańce, Kanafosty, Rozdziałowice, Kuprowice Stare, Kościelniki, Laszki zawiązane i Niechowice) na linii około 31 kil. długiej;—na płd. z pow. samborskim (wsie w pow. mościskim od wsch. na zach.: Jatwięgi, Chliple, Krukienice, Bolanowice, Radochońce; wsie pow. samborskiego: Kornice, Więckowice, Sadkowice, Rajtarowice, Rogóźno i Bylice) na linii około 21 kil. długiej. Miasto powiatowe leży w środku powiatu. Najdalszy punkt granicy płn.-zach. w Kalnikowie oddalony od M. w prostej linii o 21 kil., płn. w Woli małnowskiej 15 kil., wsch. w Bortiatynie 22 kil., płd.-wsch. w Milczycach 26 kil., południowy w Jatwięgach 17 kil., południowo-zachodni w Radochońcach 20 kil., zachodni w Balicach 12 kil. Powiat zajmuje 707·55 kwadr. kil. obszaru i liczy 79 gmin a 58 obszarów dworskich. Gmin katastralnych jest 76. W obrębie sądu powiatowego leżą gminy: miasto Mościsk, miasteczka: Hussaków i Krukienice z ob. i wsie: Balice z ob., Bojowice z ob., Bolanowice z ob., Buchowice, Chliple z ob., Czerniawa, Czyszki z ob., Hankowice-Tułkowice z ob., Hodynie z ob., Horysławice z ob., Jatwięgi z ob., Jordanówka z ob., Kalników z ob., Koniuszki z ob., Krysowice z ob., Lacka Wola z ob., Laszki, Lipniki z ob., Lutków z ob., Małnów, Małnowska Wola z ob., Moczerady z ob., Myślatycze z ob., Ostrożec z ob., Pakość, Pnikut z ob, Podgać, Radenice z ob., Radochońce z ob., Rudniki z ob., Rustweczko z ob., Rzadkowice, Sokola z ob., Starzawa z ob., Strzelczyska z ob., Sudkowice z ob., Sułkowszczyzna, Tamanowice z ob., Trzcieniec z ob., Zakościele, Zawada i Złotkowice z ob. W obrębie sądu pow. sądowo-wiszeńskiego leżą gminy: miasto Sądowa Wisznia z ob. i wsie: Arłamowska Wola z ob., Bortiatyn z ob., Chorośnica z ob., Czyżowice z ob., Dmytrowice z ob., Dołhomościska z ob., Dydiatycze, Hołodówka z ob., Krulin, Księżymost, Kulmatycze z ob., Makuniów z ob., Milczyce z ob., Mistycze z ob., Mokrzany Małe z ob., Mokrzany Wielkie z ob., Nikłowice z ob., Orchowice z ob., Podliski z ob., Sanniki z ob., Słabasz, Słomianka, Stojańce z ob., Szeszerowice z ob., Tuligłowy z ob., Twierdza z ob., Wiszenka z ob., Wojkowice, Wołczyszczowice z ob., Wołostków z ob., Zagrody, Zarzecze i Zawadów. Przez południowy skrawek powiatu mościskiego przewija się główny dział wodny europejski. Przeważna część powiatu leży w dorzeczu Wisły, za pośrednictwem Wiszni i Buchty, dopływów Sanu. Wisznia wchodzi tu od płd.-wsch., z powiatu rudeckiego, z Jatwięgów, i płynie na płn.-zach. przez Milczyce, Nikłowice i Dmytrowice, gdzie płn. przybiera kierunek; ztąd na płn.-wsch. wzdłuż granicy Dmytrowic i Sądowej Wiszni, a potem na płn. i płn.-zach. przez wsch. część Sądowej Wiszni, wzdłuż granicy Sądowej Wiszni i Zagród, na zach. przez płn.-zach. narożnik Sądowej Wiszni, Tuligłowy i Twierdzę, a w końcu na płn.-zach.

przez Laszki gościńcowe, Podgać, Rudniki, Hodynie, Czerniawę, Małnów, Kalników, i wchodzi do Hruszowic w pow. jaworowskim. Ze znaczniejszych dopływów przyjmuje Wisznia w obrębie powiatu od praw. brzegu: Raków, płynący z Rodatycz w pow. gródeckim od wsch. na zach., zasilony od praw. brzegu Oryskiem, nadpływającym od płn. z Ożomli w pow. jaworowskim (nazwanym w dolnym biegu Struhą). Złączone te dwa potoki płyną od płn.-wsch. na płd.-zach. i wpadają do Wiszni w Sądowej Wiszni. Nowy Potok (al. Chorośnica) płynie z Siedlisk w pow. jaworowskim od płn.-wsch., przez Chorośnicę na płd.-zach., a wpada w Twierdzy do Wiszni. Czarny Potok (ob.) płynie z Bonowa w pow. jaworowskim, od płn.-wsch. na płd.-zach. przez Arłamowską Wolę, a wpada do Wiszni w Laszkach gościńcowych. Mały potok, na mapie Kummersberga zwany „Litowiska", płynący przez płd.-wsch. część Małnowa. Znaczniejszy potok płynący z Sarn w pow. jaworowskim, od płn.-wsch. przez Wolę Małnowską i Małnów na płd.-zach. Potok płynący z Woli gnojnickiej w pow. jaworowskim, od płn.-wsch., przez Kalników, na płd.-zach. Z lew. brzegu wpadają do Wiszni: Kotyliczek (na mapie Kummersberga) płynący z Orchowic na płn. Młynówka (na mapie Kummersberga) płynąca z Dydiatycz na płn.-zach. przez Wołostków, Stojańce, Zawadów i na płn. przez Twierdzę, gdzie wpada do Wiszni. Siecza (al. Czarny, ob. t. I, str. 768, także Sieczna), powstająca w Krukienicach ze strumyków, nadpływających z Chlipla, Ostrożca i płd.-zach. Krukienic, a płynąca na płn.-zach. do Pakościa, ztąd na płn. do Mościsk, a w końcu znowu na płn.-zach. do Hodynia, gdzie wpada do Wiszni. Ze znaczniejszych jej dopływów wymieniamy od praw. brz. Siekanice (al. Sanniki), nastającą w Wołczyszczowicach, a płynącą na płn.-zach. przez Mistycze, Sanniki i Lipniki, gdzie na granicy Zakościela wpada do Sieczy,—od lewego zaś boku Babicę (al. Riczkę), nastającą w Myślatyczach, a płynącą na płn. przez Koniuszki Nanowskie, Rustweczko i Trzcieniec (gdzie z praw. brz. przyjmuje potok Parny, a z lew. brz. pot. Balicki), w końcu zaś na płn.-wsch. przez Lacką Wolę do Hodynia, gdzie wpada do Sieczy. Wody z płd.-zach. części powiatu płyną również do Sanu, ale za pośrednictwem pot. Buchty (ob.), dopływu Wiaru. Wchodzi on z Gdeszyc (w pow. przemyskim) od płd.-zach. do Radochoniec, płynie na płn. do Hussakowa, gdzie skręca na zach. i uchodzi do Chraplic w pow. przemyskim. Od praw. brz. przyjmuje Buchta w obrębie powiatu pot. Sołotwinę. Ta nastaje w Moczeradach, płynie na płd. przez Złotkowice, tu po przyjęciu znaczniejszego dopływu Zazawki, od lew. brz., z Bolanowic, skręca na zach., płynie do Horysławic, przybiera kierunek płn.-zach. i wchodzi do Hussakowa, gdzie wpada do Buchty. Południowe kończyny powiatu należą do dorzecza Dniestru. Przez płd. krawędź Radochoniec mianowicie płynie od zach., z Czyszek, na wsch., do Rogóźna, pot. Radochońce, dopływ Błożewki, wpadającej do Strwiąża;—z Jatwięgów podążają małe strugi na płd. również do Błożewki;—w Wiszence zaś nastaje pot. Wiszenka (al. Wisznia), dopływ Dniestru, i płynie na płd.-wsch. wzdłuż granicy Mokrzan Wielkich do Rozdziałowic w pow. rudeckim, zabierając kilka strug małych z Mokrzan i Makuniowa. Bieg Wiszni domaga się regulacyi na całej długości w pow. mościskim, gdyż rzeka ta z powodu licznych zakrętów, jakimi płynie, przy każdem wezbraniu niszczy wielką ilość uprawnych gruntów. Drenowanie przeprowadzono już w niektórych miejscowościach powiatu. Zygmunt ks. Drohojowski przeprowadził je w r. 1863 na przestrzeni 25 morgów, a później w Krukienicach na przestrzeni 90 morgów. Z tych 80 mr. wydrenowano rurkami na miejscu wyrabianemi, 10 mr. zaś faszynami; niektóre kawałki osuszono za pomocą koryt z brusów dębowych. Próbowano także drenowania w Balicach i Dydiatyczach. Powiat zajmuje część pagórkowatej krainy między Sanem, górnym Dniestrem i Roztoczą żółkiewską. Pagórkowatą tę krainę przerzyna dolina Wiszni od płd.-wsch. na płn.-zach., i doliny jej dopływów. Dolina Wiszni, węższa na wschodzie, rozszerza się od Twierdzy, począwszy ku płn.-zach. coraz bardziej i jest w tej drugiej połowie przeważnie moczarzysta. Spadzistość jej oznaczają następujące liczby: 239 m. w Nikłowicach, 218 m. w Sądowej Wiszni, 209 m. w Laszkach gościńcowych, 203 m. w Hodyniu, 200 m. w Starzawej, 194 m. w Kalnikowie (najniższy punkt w powiecie). Pagórki towarzyszące biegowi Wiszni, zbliżone do niej we wsch. części biegu, oddalają się w części płn.-zach. coraz bardziej. Znaczniejsze z tych wyniosłości są na praw. brz. od wsch. ku płn.-zach.: w Nikłowicach Serwaczanka 309 m. i Czerniczyna 320 m. (znak triang.); w Bortiatynie Bortiatyn 280 m. (zn. tr.); w Arłamowskiej Woli Skowliwka 234 m. (zn. tr.) i Jiwa 218 m. (zn. tr.); w Małnowie Łukowa 250 m. (zn. tr.);—na lew. brz. wznoszą się: w Orchowicach Mohylice 300 m.; w Makuniowie jedno wzgórze na płd. od zabudowań wiejskich 320 m. (zn. tr.); w Wołostkowie Łysa Góra 279 m.; w Królinie Bukowiec 295 m. (zn. tr.); w Mistycach Glistek 303 m.; w Wołostkowie Oczkowice 305 m.; w Trzcieńcu Za sośniną 295 m.; w Czerniowej Buczki 249 m. (zn. tr.); w Starzawej Turzyna 218 m. (zn. tr.); w Ba-

licach Janaczów 297 m. (zn. tr.); w Myślatyczach Myślatycze 306 m.; w Moczeradach Dworzyska 303 m. (zn. tr.); w Hussakowie Sosnowice 266 m. (zn. tr.); w Radochońcach Korpakówka 310 m. (zn. tr.). W płd. krawędzi powiatu wznoszą się przeważnie na dziale wodnym od wsch. ku zach.: w płd. stronie Wołczyszczowic Bobówka 325 m. (zn. tr:); w Podliskach Czerniawa 310 m. i Za brodzkiem 317 m. (zn. tr.); w płn. stronie Ostrożca Ostrożec 315 m. (zn. tr.); w Bolanowicach, na samej granicy powiatu, Tarabicz 313 m. w lesie t. n. i Dobroszyn 322 m. (zn. tr.); w Radochońcach Połoczyska 323 m. w lesie t. n.; w płd. zaś kończynie powiatu wznosi się na praw. brz. Radochońca w lesie Za błotem, szczyt jeden do 337 m. Jest to najwyższy punkt w powiecie. Powiat mościski zajmuje 7·9357 kwadr. miryametrów przestrzeni. Roli ornej jest w powiecie 76,994 mr., t. j. 60·19 proc. Gleba przeważnie żytnia. W okolicy Mościsk i na zach. od M., koło Rudnik, Lackiej Woli, Balic i Hussakowa jest gleba pszenna. Ogrody zajmują 2,215 mr., t. j. 1·73%; łąki 13,175 mr., t. j. 10·30%; pastwiska 11,144 mr., t. j. 8·71%; stawy i moczary 71 mr., t. j. 0·06%; lasy 19,766 mr., t. j. 15·45%, a mianowicie lasy niskopienne 17,622 mr., a wysokopienne 2,144 mr. W lasach niskopiennych przeważającym rodzajem drzew jest grab, brzoza i osika, w lasach wysokopiennych sosna pospolita. Południowa strona powiatu jest nad wyraz lesistą i przedstawia lasy zwarte, z silną produkcyą; północna część powiatu natomiast jest prawie bezleśna. Grunta nieurodzajne, wydmy piaszczyste, zajmują 531 mr. W r. 1883/4 przedsięwzięto uprawę tych wydm piaszczystych i aż dotąd zadrzewiono około 100 mr. sośniną. W płd. stronie powiatu są wielkie torfowiska w Mokrzanach Małych i Wielkich, gdzie się już eksploatacya odbywa, dalej torfowisko na 200 mr. w Makuniowie i na 130 mr. w Radochońcach, w lesie. W nizinnej, płn. części powiatu, znajdujemy rozległe, chociaż niegłębokie torfy nad Wiszenką, w Czerniawie, Starzawie i Stubnie. Według obliczeń z 31 grudnia 1880 r. było w powiecie 13,388 koni (właścicieli 5151); 24,068 sztuk bydła rogatego (właścicieli 8858); owiec 988 (właścicieli 116); świń 4920 (właścicieli 2989); kóz 6 (właścicieli 2); mułów i osłów 11 (6 właścicieli). O rozwoju pszczelnictwa dadzą wyobrażenie daty następujące: pni było 2364, a gospodarzy trudniących się pszczelnictwem 328. Ludności było wedle obliczeń z 1880 r. 68,190 (wedle spisu z 1869 r. 62,797, zatem przybyło 5393 mk.). Między tą ludnością było męż. 33,800, a kob. 34,390); ludności krajowej 67,990, pozakrajowej 200. Pod względem wyznania było: 20,914 mk. wyznania rzym.-katol., 41,155 wyzn. gr.-katol., 70 wyzn. nieunickiego, 119 wyzn. augsburskiego, 15 wyzn. helweckiego; 27 menonickiego, 5890 izraelickiego. W stosunkach towarzyskich używało języka polskiego 26877 mk., języka ruskiego 40355 mk., języka niemieckiego 919, innych języków 7. Ze względu na stopień wykształcenia było 5521 mk. (8·10%) umiejących czytać i pisać (3531 męż., 1990 kob.), 2865 (4·20%) umiejących tylko czytać (1614 męż., 1251 kob.), 59804 (87·70%) nieumiejących ani czytać ani pisać (28665 męż., 31139 kob.). Ślepych było 31 męż., 33 kob., głuchoniemych 35 męż., 19 kob., obłąkanych 2 męż., 2 kob., umysłowo niedołężnych 22 męż., 9 kob. Przemysł nieznaczny. Oprócz gałęzi przemysłu, rozwijających się w M. samych, zasługują jeszcze na wymienienie: gorzelnie: w Bolanowicach, Chorośnicy, Horysławicach, Krukienicach, Lackiej Woli, Nikłowicach, Radenicach, Radochońcach i Wiszence,—browary: w Bolanowicach, Radochońcach i Sądowej Wiszni,—młyn parowy w Balicach, młyny amerykańskie w Rudnikach i Sądowej Wiszni, wiatrak w Wołczyszczowicach, mydlarnia w Sądowej Wiszni, fabryka spodium w Krukienicach, olejarnia w Sądowej Wiszni, tartak wodny i fabryka posadzek w Krukienicach, wyrobów z drzewa dostarcza Sądowa Wisznia, pomniejszych wyrobów tkackich Słomianka i Stojańce, szewstwo rozwija się na większe rozmiary w Hussakowie i Krukienicach. Uprawa chmielu kwitnie w Krukienicach i Mokrzanach. Zdrój mineralny jest w Jordanówce. Z końcem r. 1877 było w powiecie dróg rządowych 31,750, dróg powiatowych 11,100, dróg gminnych 191,545 kil., razem 234,395 kil. Gościniec lwowsko-przemyski wchodzi tu z Rodatycz w pow. gródeckim, a idzie lewym brzegiem Rakowa na zach., przerzynając płn. część powiatu, przez Dołhomościska, Sądową Wisznię, a potem lewym bokiem Wiszni, przez Tuligłowy, Słomiankę, Twierdzę, zkąd począwszy oddala się coraz bardziej od Wiszni i idzie przez Laszki gościńcowe, Zawadę, Mościska, Sułkowszczyznę, Trzcieniec i Lacką Wolę do Szechyń w pow. przemyskim. Kolej żelazna Karola Ludwika idzie w tym samym kierunku co gościniec lwowsko-przemyski, naprzód po nad praw. brzegiem Rakowa przez Bortiatyn, gdzie przerzyna dopływ Wiszni, Struhę, i ma stacyą Sądowa Wisznia, następnie prawym brzegiem Wiszni przez Zagrody, Zarzecze, Tuligłowy, Chorośnicę, gdzie ma stacyą, ztąd, przerzynając Chorośnicę al. Nowy potok, przez Arłamowską Wolę, Podgać, Sokolę na płn.-wsch. W Sokoli skręca na płd.-wsch., przerzyna Wisznię i Sieczę, idzie przez Hodynie (stacya Mościska), Sułkow-

szczyznę, oddalając się coraz bardziej od lew. brz. Wiszni do Trzcieńca, a ztąd na płn.-wsch. przez Lacką Wolę, gdzie znowu skręca na płd.-wsch. do Szechyń w pow. przemyskim. Podatki bezpośrednie, wyznaczone do poboru na rok 1883, wynosiły: gruntowy 70,652 zł. 40 ct., domowo-klasowy 19,045 zł. 81 ct., domowo-czynszowy 3,097 zł., zarobkowy 4,975 zł., dochodowy zaś z końcem 1882 roku 6,721 zł. Razem 104,491 zł. 21 ct. Na ilustracyą stosunków ekonomicznych przytaczamy niektóre daty, wyjęte z „Wiadomości statystycznych“, wydawanych przez krajowe biuro statystyczne. Cena roli włościańskiej za mr. wynosiła (według wykazów z r. 1877/8) najniższa 40 do 60 zł., średnia 70 do 120 zł., najwyższa 130 zł. Cena łąk włościańskich najniższa 60 zł., średnia 80 do 150 zł., najwyższa 300 zł. za mr. Cena pastw. włościańskich najniższa 20 zł., średnia 50 do 60 zł., najwyższa 300 zł. za mr. Cena lasów włościańskich najniższa 20, najwyższa 200 zł. za mr. Wydzierżawianie gruntów włośc. odbywa się po cenie najniższej 2 zł., a najwyższej 8 zł. za mr. od roku. Cena inwentarza włośc. w jesieni: za konia 5 zł. najniższa, 30 zł. średnia, 50 zł. najwyższa;—za krowę 15 zł. najniższa, 25 zł. średnia, 35 najwyższa;—za wołu 30 zł. najniższa, 50 zł. średnia, 80 zł. najwyższa. Grunta większej własności są w pow. mościckim, jak i w innych pow. Galicyi, bardzo rozrzucone. Nie usiłowano tu nawet skupiać gruntów przez wymianę, bo chłopi temu są zwykle przeciwni, z obawy aby im kiedyś dwór oddanych w zamianę gruntów nie odebrał na podstawie ksiąg metrykalnych. Cena roli najniższa wynosi 60 zł., średnia 100 do 120 zł., najwyższa 150 zł.; cena łąk najniższa 80 zł., średnia 150 zł., najwyższa 200 zł.; cena pastwisk średnia 40 do 60 zł. Czynsz dzierżawcy od mr. przy dzierżawie całych folwarków wynosi 5 do 10 zł., przy dzierżawie pojedyńczych parcel 13 zł. Wydzierżawionych majątków jest dosyć, a w znacznej części izraelitom. Dzierżawcy żydzi mają zwykle po kilku spólników i biorą się do dzierżaw składkowym kapitałem, zresztą do gospodarstwa, jakie oni prowadzą, nie potrzeba kapitałów. Albowiem nawet gdy posiadają własny kapitał, nie wkładają go w ziemię, ale raczej oddają się spekulacyi. Zwykle nie mają oni żadnego inwentarza roboczego, ale posługują się inwentarzem chłopskim. Opłakane są stosunki co do sprzedaży lasów w tym powiecie, a mianowicie: w okolicy Sądowej Wiszni. Pomimo, że okolica tutejsza wcale nie obfituje w lasy wysokopienne, wyprzedaże tychże wciąż się zdarzają i to zawsze pod najgorszymi dla sprzedającego warunkami. Albowiem właściciele tutejsi nie mają pojęcia o handlu produktami leśnymi, o taksacyi pojedyńczych pni, o wydatności drzewa w pewnej przestrzeni. Powiat tworzy wraz z pow. jaworowskim jeden okrąg szkolny, a siedziba rady szkol. okręg. w Jaworowie. Szkoły powiatu (prócz 4 kl. w Mościskach): 3-klas. w Sądowej Wiszni, jednokl. w Arłamowskiej Woli, Balicach, Bolanowicach, Bortiatynie, Buchowicach, Czerniawej, Dmytrowicach, Dołhomościskach, Dydiatyczach, Hodyniu, Hussakowie, Krukienicach, Krysowicach, Lackiej Woli, Laszkach gościńcowych, Lipnikach, Małnowie, Małnowskiej Woli, Milczycach, Mokrzanach Wielkich, Nikłowicach, Orchowicach, Podliskach, Radenicach, Radochońcach, Starzawie, Sokolem, Stojańcach, Strzelczyskach, Trzcieńcu, Tuligłowach, Twierdzy, Wołczyszczowicach, Wołostkowie i Złotkowicach; filialne w Mistycach, Ostrożcu, Pakościu i Tomanowicach. Jest zatem szkół 41, same ludowe. Doktorów medycyny jest w powiecie 3 (2 w Mościskach i w Sąd. Wiszni), chirurgów 2 (w M. i Sąd. Wisz.) akuszerek 12 (7 w. M., 4 w Sąd. Wiszni i w Husakowie); aptek 2 (w M. i Sąd. Wisz.), *Starostwo mościskie* leżało w ziemi przemyskiej a wojew. ruskiem; należały do niego miasta i wsie: Czerniawa, Sokola, Małnow, Strzelczyska, Rzadkowice, Zakościele, Arłamowska Wola, Rudniki ruskie i lackie, Wola Rudnicka, Sarny, folwarki w Mościskach i Rudnikach. Z pośród starostów mościskich możemy wymienić następujących: Jan S. Herburt około r. 1576 i 1600; Przerębski Maksymilijan, woj. łęczycki, w r. 1613; Jan Stanisław Jabłonowski, woj. ruski, około 1647 r.; Stanisław Rewera Potocki od 1650 do 1667 r.; Jan na Jabłonowie Jabłonowski, woj. wołyński, od 1671 do 1705 r.; Jan Klemens Branicki, kaszt. krakowski, hetm. w. k., i Izabela z Poniatowskich w chwili zaboru Galicyi. Według inwentarza z r. 1768 wynosiła prow. tego starostwa 63,436 złp. 24 gr., z czego kwarta 15,859 złp. 6 gr. W r. 1787 oddał rząd austryacki to starostwo Ignacemu hr. Cetnerowi jako częściowy ekwiwalent za Nadwornę. 5.) **M.**, al. *Mościska*, *Mostyszcze*, nazwa miejscowości, wzmiankowana w dokumencie Władysława Jagiełły z r 1407 (A. G. Z. t. VII, str. 50), potwierdzającym uposażenie władyctwa przemyskiego. Właściwie zwała się ta miejscowość Mostyszcze, jak z aktów archiwum miejskiego w Przemyślu wynika. Dziś ani ślad tej nazwy nie pozostał. Grunta tej wioski miał San zabrać, tak przynajmniej twierdzono według aktów z XVII w. Ze względu jednakże, że do dziś posiada biskupstwo przemyskie obrz. gr.-kat. pod miastem, nad Sanem, wioskę nazwaną Wilcze, która to nazwa pojawia się dopiero w XVII w., jest wiele prawdopodo-

bnem, że owe Mościska są dzisiejszą wsią Wilcze. *Ludwik Dziedzicki.*

Mościska, wierch w Karpatach spiskich, ob. *Frankowa Mała* i *Wielka.*

Mościska, niem. *Mosczisk*, huta szklana w Gardowicach, pow. pszczyński.

Mościska 1.) niem. *Moschiska*, wś, pow. starogardzki, st. p., par. kat., szkoła, okr. urz. stanu cywil. Lubichowo, par. ew. Borzechowo; M. mają 8 gburskich posiadł. i 2 zagr., 1055·44 mr. obszaru, 81 mk., 47 kat., 34 ew., 11 dm.; odl. od miasta pow. 2 mile. M. leżą w okolicy przez Lasaków zamieszkałej. 2.) **M.**, niem. *Nicolaihorst*, kol., pow. ządzborski, st. p. St. Ukta. Jest to nowa osada, założona dopiero około 50 lat temu przez sektę Filiponów (ob. Toeppen: Gesch. Masurens, str. 451). 3.) **M.**, pow. wejherowski, ob. *Karlikowo.* *Kś. Fr.*

Mościsko, niem. *Moschuetz*, wś i gm., pow. wyrzyski, 20 dm., 183 mk., 114 ew., 69 kat., 2 żyd., 22 analf. Poczta i tel. w Wysoce, 6 kil., gośc. o 4 kil., st. kol. żel. w Miasteczku o 9 kil. w Białośliwiu o 12 kil. 2.) **M.**, dom., 12 dm., 229 mk., 191 ew., 38 kat., 84 analf. Z Kistrzynkiem ma 5242 mr. rozl. *M. St.*

Mościsko, kolonia w Laskowicach, pow. oławski.

Mościszcza, wś, pow. kijowski, ob. *Mostyszcze.*

Mościszcze 1.) al. *Porzecze*, pow. dzisieński, w 2 okr. pol., gm. Postawy, okr. wiejski woropajewski, o 31 w. od gminy a 73 w. od Dzisny, 3 dm., 52 mk. (22 dusz rew.). 2.) **M.**, zaśc. pryw., pow. dzisieński, w 2 okr. polic., o 92 w. od Dzisny, 1 dm., 9 mk. prawosł. 3.) **M.**, folw. nad jez. Kociłowo, pow. dzisieński, w 3 okr. polic., o 39 w. od Dzisny, 1 dm., 13 mk. kat. 4.) **M.**, zaśc., pow. dzisieński, w 3 okr. polic., o 77½ w. od Dzisny, 1 dm., 6 mk. starow. 5.) **M.**, wś, pow. dzisieński, w 4 okr. polic., gm. Mikołajewo, okr. wiejski Dryhucze, o 16 w. od gm., 4 dm., 44 mk. prawosł. (21 dusz rew.), należy do dóbr Dryhucze Korzeniowskich. 6.) **M.**, wś włośc., pow. oszmiański, w 1 okr. pol., gm. Holszany, okr. wiejski Gorechowszczyzna, łącznie z wsią Rudnią 11 dusz rew. 7.) **M.**, wś, pow. oszmiański, w 1 okr. polic., o 32 w. od Oszmiany, 18 dm., 120 mk., w tej liczbie 32 kat. i 88 starow.; dom modlitwy starowierów, 8.) **M**, zaśc., pow. wilejski, w 1 okr. polic., gm. i okr. wiejski Mołodeczno, o 4 w. od gm. a 16 w. od m. Wilejki, przy b. dr. poczt. z Mołodeczna do Wilejki, 1 dm., 10 mk. prawosł. 9.) **M.**, os. karcz., pow. wilejski, w 1 okr. polic., o 50 w. od m. Wilejki, przy b. dr. poczt. z m. Ilii do m. Radoszkowic, 1 dm., 4 mk. żyd. 10.) **M.**, 2 zaśc. włośc., pow. wileński, w 4 okr. polic., gm. Bystrzyca, okr. wiejski Rubno, o 12 i 15 w. od gminy; 1-szy ma 1 duszę, 2-gi 3 dusz rew.; należały do dóbr rząd. Ławaryszki. 11.) **M.**, folw., pow. bobrujski, 3½ włók, od 1859 r. własność Staniszewskich. 12.) **M.**, trzy pobliskie zaśc., pow. bobrujski, w okr. polic. hłuskim, par. kat. Hłusk, przy gościńcu z miasteczka Nowe-Dorohi i wsi Pastowice do Hłuska, wszystkie 3 zaścianki mają 7 osad; miejscowość poleska, grunta lekkie. 13) **M.**, folw. i zaśc., pow. borysowski, pomiędzy kotlinami Berezyny i Serguta, tam gdzie się ten rozlewa w jeziora Mańce i Pławio, przy drodze ze Słobody do Osieciszcza. Folw., dziedzictwo Nowodworskich, ma 4 wł. obszaru; zaśc. 2 osad; miejscowość odludna, nizinna, grunta lekkie, łąk dość. 14.) **M.**, wś, pow. borysowski, w 1 okr. polic. chołopienickim, u źródeł rzki Biereżnicy Cchowskiej, 14 osad; miejscowość dość lesista. 15.) **M.**, zaśc., pow. borysowski, przy szlaku Batorowym, na płd. krańcu jez. Miadzieł, z rozlewu Berezyny uformowanego; jedna osada, łąk obfitość, grunta lekkie. Na przepaścistem bagnie przedhistoryczna grobla z kamienia i most. W okolicy wiele kurhanów; dla archeologów ciekawa miejscowość. 16.) **M** al. *Somowicze*, zaśc. w płd.-zach. krańcu pow. borysowskiego, w okr. polic. łohojskim, 2 osady; miejscowość głucha, poleska. 17.) **M.**, dwa małe zaśc. po obu stronach rz. Berezyny, pow. borysowski, w okr. polic. dokszyckim, o 1 milę na płd. od m. Berezyny, przy drodze z Lipska do Lipniaków, w miejscowości nizinnej, odludnej położone, każdy ma jednę osadę, łąk obfitość. 18.) **M.**, 3 pobliskie zaśc. po obu brzegach rz. Cny, pow. borysowski, w okr. pol. łohojskim; dwa z nich mają po 7 osad, trzeci jednę; miejscowość poleska, grunta lekkie, łąki obfite. 19.) **M.**, wś nad rz. Cieplonką, dopływ. Ptyczy, pow. ihumeński, w okolicy pomiędzy Jaczonką i Osoką, 5 osad. 20.) **M.**, wś w płn. str. pow. mińskiego, w pobliżu bezim. dopływu Usiaży, 4 os.; miejscowość poleska. 21.) **M.**, cztery pobliskie zaśc. (Besarabskie, Ługowe, Kołodziejskie i Borowickie), pow. miński, w okr. polic. kojdanowskim, par. kat. kojdanowska, o kilka w. od st. dr. żel. moskiewsko-brzeskiej Niehorełe, do dom. Niehorełe należące, mają 19 os.; grunta i łąki wyborne, miejscowość dość leśna, równa. 22.) **M.**, wś, pow. nowogródzki, w 1 okr. polic. niehniewickim, gm. Wsielub, w połowie drogi pomiędzy Nowogródkiem i Wsielubiem; ma 3 osady; miejscowość falista, dość leśna, grunta dobre. 23.) **M.**, wś, pow. piński, w 1 okr. polic. łohiszyńskim, gm. Pohost, przy drodze z Pohosta przez Czuchowo do Łyszczy i Łohiszyna, 6 osad; piaski, głuche Polesie. 24.) **M.**, dobra, pow. lepelski, w 4 okr. pol., gm. i okr. wiejski Kublicze. 25.) **M.** (*Mostiszcze*), wś, pow. mohylewski, gm. Nieżkowo, 34 dm., 195 mk., z których 30 zajmuje

się przeróbką materyałów leśnych (obody, obręcze, chomonty, deski, klepki, dranice i gonty). 26.) **M.**, wś, pow. klimowicki, gm. Zagustyn, 16 dm., 66 mk. *J. Krz.* i *A. Jel.*

Mościszewo, folw., pow. szubiński, 1 dm., 7 mk., należy do gm. Wenecyi. Poczta w Gąsawie.

Mościszki, zaśc. pryw., pow. święciański, w 1 okr. polic., 2 dm., 6 mk. katol., 9 żydów.

Mościszki, wś uad jez. Morka, pow. kościański, par. Lubin, 17 dm., 110 mk., wszyscy kat., 33 analf. Poczta w Dalewie o 3 kil., gośc. o 5 kil., tel. i st. kol. żel. w Kościanie o 24 kil. 2.) **M.**, niem. *Seebrück*, królewszczyzna, 2093 mr. rozl., 5 dm., 98 mk., 11 ew., 87 kat., 32 analf. M. pierwotnie stanowiły rozległy obszar lasów książęcych. Powstałą śród nich wieś nadał w 1246 r. Przemysław, ks. wielkopolski, klaszt. benedyktynów w Lubiniu. Według regest. pobor. z 1580 r. było w M. 7 łanów kmiecych 4 ogrodziarzy i 3 łany sołtysie (Pawiń. Wielk. I: 76). Dzisiejsza królewszczyzna wraz z leśnictwem Herrenwald jest zapewne dawnym folwarkiem klasztornym, który po kasacyi klasztoru przeszedł na rzecz rządu.

Mosczmitz (dok.), ob. *Moszczenica.*

Mosdzehnen (niem.), ob. *Mozdzany.*

Mosebruch (dok. 1345), bagno pod Jonkowem (ob), w pow. olsztyńskim (ob. Cod. dipl. Warm., II, str. 59).

Moselach (*Stary* i *Nowy*, *Alt* i *Neu*), wś i kol., pow. brzeski. M. Stary w 1843 r. 13 dm., 113 mk. (26 kat.), par. ew. Ciepłowice, kat. Lubusz; nadleśnictwo królewskie. M. Stary, 10 dm., 68 mk.

Mosenen (niem.), wś dziś nieznana, pow. węgoborski. W M. Olbracht nadaje r. 1522 Janowi Dorszowi mająteczek za Rapą, który przedtem miał w posiadaniu Jakób Kukułka (Kuckuka), na prawie magdeburskiem, z obowiązkiem służby przy polowaniach, ile razy go starosta węgoborski wzywać będzie (ob. Kętrz.: O ludn. pol., str. 531). *Kś. Fr.*

Mosens (niem.), dobra ryc., pow. morąski, st. p. Zalewo 4 kil. odl., okr. urz. stanu cywil. Arnsdorf. Ma 282 ha roli or. i ogr., 25 łąk, 4 past., 7 nieuż., 1 wody, razem 319 ha, czysty dochód z gruntu 3336 mrk. *Kś. Fr.*

Mosgau (niem.), ob. *Mozgowo.*

Mosiejewicze, wś w płn.-zach. stronie pow. bobrujskiego, nad Ptyczą, gm. życińska, przy drodze z Krynek i Nowych Falicz do Życina, 40 osad połnonadziałowych, grunta piaszczyste, łąki obfite, miejscowość dzika, odludna.

Mosiejów, wś, pow. chełmski, gm. Turka, par. Chełm (rus. Kamień).

Mosiejówka, wś, pow. rohaczewski; z liczby mieszkańców dwóch zajmuje się wytłaczaniem oleju konopnego.

Mosiewce 1.) al. *Mosiówce*, wś, pow. lidzki, w 4 okr. polic., gm. i okr. wiejski Zabłoć (o 20 w.), 22 dusz rew.; należy do dóbr Wołejsze Przybyłków. 2.) **M.**, wś nad jeziorem, pow. dzisieński, w 3 okr. polic., gm. Czeress, o 34 w. od Dzisny, 7 dm., 77 mk., w tej liczbie 58 prawosł., 19 katol.

Mosiewicze 1.) wś, pow. lidzki, w 1 okr. polic., gm. i okr. wiejski Tarnowszczyzna, przy drodze z Lidy do Szczuczyna, o 18 w. od Lidy a 5 w. od gminy, 25 dm., 275 mk. (100 dusz rew.); należy do dóbr Tarnowszczyzna Mawrosa. 2.) **M.**, folw. i wś włośc., tamże, w 1 okr. polic., gm. i okr. wiejski Gonczary, o 3 w. od gm., 43 dusz rew., należy do dóbr Drozdowo— Łęskich. 3.) **M.**, wś nad rz. Turyą, lewym dopł. Niemna, pow. słucki, w 3 okr. polic. kopylskim, przy drodze z Mohilny do Nieśwież, 16 osad pełnonadziałowych; miejscowość dość leśna, grunta i łąki dobre. 4.) **M.**, wś, pow. wołkowyski; kaplica katol. par. Strubnica. *J. Krz.* i *A. Jel.*

Mosiewnia, zaśc. rząd., pow. lidzki, w 3 okr. polic., o 19 w. od Szczuczyna, 9 mk.

Mosiewszczyzna al. *Mojsiejewszczyzna*, zaśc. w płd.-zach. str. pow. borysowskiego, o 5 w. na zach. od mka Hajny, w okr. polic. łohojskim, 1 osada, miejscowość falista, dość leśna.

Mosiębrza al. *Mosiembrza*, w dok. *Mossabrza*, wś i folw., pow. kutnowski, gm. Plecka Dąbrowa, par. Orłów, odl. 19 w. od Kutna a 5 w. od Pniewa, st. dr. żel. warsz.-bydg.; ma 8 dm., 204 mk., 572 mr. obszaru, w tem 376 mr. ziemi ornej, 94 mr. lasu, 58 łąk i nieuż. i 44 mr. włościan. W 1827 r. 9 dm., 100 mk. Wspomina tę wieś Lib. Ben. Łask. (II: 490, 491). Według regestr. pobor. z 1596 była własnością Anny, wdowy po Janie Tarnowskim i miała $6^1/_6$ łanów kmiecych, łan karczemny i 12 osadników (Pawiński, Wielkpol. II: 107).

Mosijówka, *Mosijewka*, ob. *Musijówka.*

Mosin 1.) *Nowy*, wś, pow. klimowicki, gm. Berezki, 45 dm., 230 mk., z których 5 zajmuje się bednarstwem. 2.) **M.** *Stary*, wś tamże, 22 dm., 150 mk.

Mosina, niem. *Moschin*, w dok. *Mossina*, miasto nad rz. Mosinką, pow. szremski, odl. o 3 kil. od Warty, o 18 kil. w kierunku płd.-zach. od Poznania, w okolicy leśnej, pagórkowatej, z gruntem przeważnie piaszczystym i obfitemi pokładami gliny. Za miastem między wzgórzami, niedaleko wsi Pożegowa, jest jezioro, które Skrzynną albo Skrzynką nazywają, bardzo głębokie. Pożegowo położone jest na grzbiecie szeregu wzgórzy, należących do najwyższych w w. ks. poznańskiem. Jedno z tych wzgórzy nosi nazwę góry Ludwikowej. W r. 1871 M. miała 140 dm., 1525 mk., 412 ew., 907 kat., 206 żydów; w r. 1875 było

1645 mk., w r. 1881 zaś 1663 mk., 483 ew., 986 katol., 193 żydów. Mieszkańcy trudnią się rolnictwem, obrabianiem drzewa, garncarstwem, wyrabianiem cegieł. Siedziba komisarza obwodowego. W M. odbywają się roki sądowe, należące do sądu okręg. w Szremie. Kościół katol. paraf. należy do dekanatu szremskiego. Szkoła elementarna kilkoklasowa; 307 analf. W okolicy są dwie gorzelnie, jedna piła parowa. Kasa pożyczkowa, licząca około 90 członków. St. kol. żel. poznańsko-wrocławskiej; urząd pocztowy III-ej klasy, st. tel. W r. 1811 w M. było 107 dm., 677 mk. W r. 1837 ludność wynosiła 967 mk. Jest pewna wątpliwość, kiedy M. pozyskała prawa miejskie. Hr. Edward Raczyński we Wspomnieniach Wielkopolski pisze, że hrabia Mikołaj, wojew. kaliski, przeniósł r. 1302 mczko Mosinę, które dawniej pod wsią Niwką leżało, na miejscu, gdzie się teraz znajduje. Wspomniony wojewoda nadał Henrykowi, sołtysowi swemu, i następcom jego prawem dziedzicznem na zawsze rządy tego miasta i w samem mieście przyłączył do sołectwa młyn i trzy ławki rzeźnicze, miastu zaś nadał wsie Pożegowo i Krosno. Po upłynieniu ośmiu lat swobody, mieszczanie z ról swoich a chłopi z gruntów mieli składać pszenicy po dwie miary, owsa sześć miar i żyta sześć. Łukaszewicz zaś uważa przywilej ten komesa Mikołaja, wojew. kaliskiego, za podrobiony. Podług Niesieckiego wojewodą kaliskim od r. 1283 do 1343 miał być Mikołaj ze Szamotuł. Gdyby zaś rzeczywiście ów przywilej był nadany M. przez Mikołaja ze Szamotuł, dla czego opuścił pod nim rodzinne nazwisko Nicolaus de Szamotuły, gdy je kładł w innych przywilejach? Nadto, dowodzi dalej Łukaszewicz, przywilej wynoszący jaką miejscowość do rzędu miast, nadawał miastu zawsze prawo magdeburskie, a w przywileju komesa Mikołaja nie ma o tem wzmianki. Wreszcie język przywileju nie nosi wcale cechy wieku. Z tych przyczyn Łukaszewicz twierdzi słusznie, że dopiero Władysław Jagiełło r. 1429 M. wyniósł do rzędu miast. Przywilej tego króla potwierdzony został przez Zygmunta Augusta r. 1552 na sejmie piotrkowskim i wtedy M. była starostwem. Według regestr. pobor. z 1580 r. M. płaciła skarbowi 141 flor. 11 gr. i 12 denar., gdy współcześnie Poznań płacił 2135 flor. 23 groszy, a więc 15 razy więcej (Pawiński, Wielkop., I: 51). Kościół parafialny istniał tu już w XIII w., gdyż Andrzej Szymonowicz, biskup poznański, ustanawiając r. 1298 archidyakonaty w swej dyecezyi już go wylicza. Kościół, pierwotnie drewniany, kilkakrotnie z gruntu był odnawiany. W r. 1752 proboszcz ks. Wojciech Kierstein kazał walący się kościół rozebrać i wystawił nowy w strychulec, częścią z własnych funduszów, częścią ze składek dobrowolnych. Prócz kościoła parafialnego był w M. niegdyś jeszcze drugi kościół św. Stanisława, wystawiony w rynku. M. par., dek. bukowskiego, 1315 dusz (1873). Mosińskie starostwo niegrodowe, leżało w województwie i powiecie poznańskim. Podług lustracyi z r. 1662 obejmowało: mczko Mosinę i wsie: Krosna z wójtostwem, Pożegowo, Sowiniec, Żabianki, Modrze albo Znin. W r. 1771 posiadał je Konstanty Kwilecki, chorąży kaliski, wraz z żoną Jadwigą z Ponińskich, opłacając kwarty złp. 745, a hyberny złp. 347 gr. 21. Na sejmie z r. 1773—1775 stany Rzplitej nadały to sstwo w emfiteutyczne posiadanie Ksaweremu Kęszyckiemu. *M. St.*

Mosinka, rzeczka, dopływ Warty z lew. brzegu, ma źródło na płd. od Krosna, niedaleko Nowych-Olędrów, płynie w kierunku płn.-wsch. przez Krosno, Budzyń, Mosinę i naprzeciwko Rogalinka wpada do Warty. Łączy się z kanałem obrzańskim, któremu większą część wody odbiera. M. uważać też można za odnogę boczną Kopanicy, będącej znowu poniekąd dalszym ciągiem Obry (ob. *Kościany*, t. IV: 442). *M. St.*

Mosińskie nadleśnictwo, inaczej *Ludwigsberg* (ob.).

Mosiny al. *Moszyna*, niem. *Mossyn*, wieś z kośc. filialnym, pow. człuchowski, st. p. Buchholz, paraf. katol. Człuchowo, ew. Gronowo, szkoła ewang. w miejscu. Obszar wynosi 7437·14 mr. Jest tu 152 bud., 67 dm., 614 mk. (1868 r.), 164 katol., 443 ew. M. tworzy osobny okr. urz. stanu cywil., który r. 1880 liczył 1837 dusz. W 1882 r. urodziło się 79 dzieci, umarło 20 osób, zawarto 11 małżeństw. Wizyt. Trebnica z r. 1617 donosi, że M. należały do sstwa człuchowskiego, był w nich kościół pod wezw. Wszystkich Świętych z drzewa, z jednym ołtarzem. Probostwo posiadało 4 włóki, od których włościanie płacili po 11 flor. Do kościoła zaś były przyłączone 4 mr.; od 2 płacą 22½ groszy, od trzeciego 15 gr.; od czwartego 10; nie każdego roku, lecz tylko wtedy, kiedy je zasiewają. Dawniej należały do kościoła 2 włóki, jak wykazują starsze wizyty. W kasie kościoła było 20 flor. i 15 groszy, prócz tego winni jej byli różni dłużnicy 96 flor. i 25 gr. Mesznego daje 23 gburów po 2 korce żyta. Dawniej było tu 30 gburów i 3 sołtysów, którzy płacili meszne. Na kolendę dają bochenek chleba i kiszkę. Do kościoła tutejszego dojeżdżał prob. człuchowski. Prowizorami kościoła byli Michał Otto i Andrzej Harmon (str. 39); kościół w M. jest obecnie patronatu królewskiego. *Ks. Fr.*

Moskal, obecnie *Polan*, os. młyn., pow. bę-

dziński, gm. Koziegłowy, ma 2 dm., 6 mk., 41 mr.

Moskal, folw., pow. ostródzki, st. p. Rychnowo. W 1856 r. 12 mk.

Moskale, wś włośc. nad rz. Szczarą, pow. lidzki, w 3 okr. polic., gm. Orla, okr. wiejski Stukały, o 63 w. od Lidy, 20 dm., 190 mk. (85 dusz rewiz.); należy do dóbr Stukały—Uruskich. Przystań.

Moskale 1.) przys. do m. Nisko, przy drodze z Niska do Rozwadowa, nad nowym kanałem, 173 m. npm., od zach. ma sosnowe bory a od płn. folw. Sopoth i przys. Malec. Nazwa M. pochodzi od osadników sprowadzonych tu w XVI w. 2.) **M.**, część wsi Jastkowic al. Jaśkowic, w pow. tarnobrzeskim, nad pot. Bukową, po obu jej brzegach. 3.) **M.**, grupa domów i gajówka w Stratyniu, w pow. rohatyńskim.

Moskalenki, wś na lew. brz. rz. Rosi, pow. kaniowski, o 2 w. od wsi Biewce, w pobliżu drogi poczt. z Bohusławia do Korsunia; 675 mk., oraz 40 w należącym do niej chutorze Szelestucha. Ziemi włośc. 460 dzies. Cerkiew drewniana pod wezw. św. Mikołaja, wzniesiona w 1779 r., ma 38 dzies. ziemi. M. należą do klucza bohusławskiego hr. Branickich.

Moskalenki, mczko, pow. zołotonoski gub. połtawskiej, o 44 w. od m. pow., nad jez. Rokową Siczą, 276 dm., 1820 mk.

Moskalewo, dobra, pow. lepelski, w 1 okr. polic., gm. Miniczany, 51 dusz rewiz.

Moskalewszczyzna 1.) dwie poblizkie wsie i dobra nad rzką Dublenczyk, dopł. Isłoczy, pow. miński, w 2 okr. polic. rakowskim, gm. Iwieniec, paraf. katol. poprzednio Iwieniec, obecnie Kamień, o 3 w. ku płn. od m. Iwieńca, w miejscowości mocno falistej, dość leśnej położone; wsie mają: jedna 4, druga 6 osad. Dobra, dziedzictwo wspólne Tukałłów, Kowerskich i Konarzewskich, mają przeszło 160 włók obszaru, w glebie dobrej; dwa młyny. 2.) **M.**, wś i dobra, pow. lepelski, w 4 okr. polic., 4 okr. sąd., nad rz. Uszaczem, własność sukcesorów Dominika Mirskiego, dawniej Lisowskich, 605 dzies. ziemi dwors. *A. Jel.*

Moskalin, potok górski, wypływa na obszarze Jałowiczory, przysiołka Jabłonicy, w pow. wyżnickim, z pod hali Hrebeneszczy (1371 m.); płynie na płd.-zach. i po 3 kil. zlewa swe wody do Czeremosza Białego. *Br. G.*

Moskaliniec, las około mczka Koszowatej w pow. taraszczańskim.

Moskaliszki 1.) wś, pow. święciański, w 3 okr. polic., gm. Hoduciszki, okr. wiejski Rokity, o $49^1/_2$ w. od Święcian, 9 dm., 85 mk., w tej liczbie 82 katol. i 3 żydów (31 dusz rewiz.). 2.) **M.**, okol. szlach. nad jez. Krakinie, pow. święciański, w 2 okr. polic., o 20 w. od Święcian, 4 dm., 40 mk. katol. 3.) **M.**, zaśc. szlach., pow. trocki, w 2 okr. polic., o 23 w. od Trok, 2 dm., 16 mk. katol. 4.) **M.**, wś, pow. wileński, w 1 okr. polic., gm. Rzesza, okr. wiejski Bukiszki, o $10^1/_2$ w. od gminy, 6 dusz rewiz., należy do dóbr Bukiszki—Radziwiłowicza. 5.) **M.**, wś, pow. wileński, w 2 okr. polic., gm. Gielwany, okr. wiejski Soboliszki, o 5 w. od gminy, 24 dusz rewiz., należy do dóbr Soboliszki—Kossakowskich. 6.) **M.**, folw. szlach., pow. wileński, w 3 okr. polic., o 40 w. od Wilna, 1 dm., 26 mk. katol. 7.) **M.**, zaśc., pow. wileński, w 3 okr. polic., gm. Podberezie, okr. wiejski Wiżulany, o 6 w. od gminy, 2 dusze rewiz. 8.) **M.**, zaśc. szlach., tamże, w 1 okr. polic., o 11 w. od Wilna, 3 dm., 21 mk. katol. *J. Krz.*

Moskalki, wś, pow. drysieński, gm. Sarya, par. Rosica, 109 dzies. ziemi.

Moskalowizna-*Niższa*, wś, *M.-Wyższa*, os., pow. władysławowski, gm. Tomaszbuda, par. Wysoka Ruda, odl. 40 w. od Władysławowa. M.-Niższa ma 7 dm., 52 mk.; M.-Wyższa 4 dm., 22 mk. W 1827 r. obie wsie rząd., 5 dm., 39 mk.

Moskalówka 1.) wś, pow. proskurowski, w 2 okr. polic. felsztyńskim, gm. i par. katol. Felsztyn (o 5 w.), o 15 w. od Jarmoliniec, przy drodze z Felsztyna do Hołudryniec, 85 osad, 513 mk., 451 dzies. ziemi włościańskiej; duży staw, młyn. Cerkiew pod wezw. N. M. P. ma wraz z Korytną 1500 paraf. i 39 dzies. ziemi. Niegdyś należała do klucza grodeckiego Mniszchów, od nich przeszła do Grabianków i Turskich. Z Turskich 1-o voto Gawrońska, 2-o Zakrzewska, zostawiła ją córkom swoim Chylińskiej i Odyńcowej. Część pierwszej nabył Wojtkiewicz, następnie Pawliczyńska, która ma 223 dzies., w tem 35 dzies. lasu; część drugiej została rozdzieloną i obecnie należy do Kietlińskich 136 dzies., do Kossutów 100 dzies. 2.) **M.**, wś, pow. winnicki, w 1 okr. polic. brahiłowskim, gm. Brahiłów, 2366 mk., wraz z Kozaczówką ma 2122 dzies. ziemi włośc. Należy do klucza brahiłowskiego, niegdyś Potockich, w ostatnich czasach przedsiębiorcy kolejowego Mecka. 3.) **M.**, wś nad rzką Derewiczką, dopł. Słuczy, pow. nowogradwołyński, w 5 okr. polic. lubarskim, gm. Kustowce, par. katol. Łabuń; 70 dm., 201 dusz włośc., 354 dzies. ziemi włośc., 329 dzies. ziemi dwors. Cerkiew drewniana, kaplica katol. par. Łabuń. Własność Ulanickich i Konopackich. 4.) **M.**, wś, pow. krzemieniecki, w pobliżu granicy austryackiej, na zach. od m. Białozierki; wspomina o niej kn. Kurbski w swych pamiętnikach (t. II: 121, 122). 5.) **M.**, wś wymieniana w XVIII w. jako należąca do klucza czechowieckiego na Wołyniu. *J. Krz.*

Moskalówka, strumień wpadający do Desny (ob.).

Moskalówka I.) wś, pow. kosowski, odl. o 3·7 kil. na płd. od Kosowa, od którego ją tylko rzeka Rybnica oddziela, stanowi właściwie przedmieście Kosowa. Graniczy na wschód z Starym Kosowem i Smodnem, na płd. z Czerniówką, Rożenem m. i Babinem, na zach. z Horodem i Monasterkiem, na płn. z Kosowem miastem. Przez tę wieś przechodzi gościniec murowany, łączący Kosów z Kutami. Obszaru dworskiego niema, włośc. gr. or. 224, łąk 210, pastw. 64 kw. m., ludn. rzym.-kat. 355, gr.-kat. 1114, obydwie parafie w Kosowie. M. należała do dóbr rządowych. 2.) **M.**, rus. *Moskaliwka*, część Krzyworówni, w pow. kosowskim. *B. R.*

Moskalowska, grupa zabudowań w obrębie gm. Podobina, w pow. limanowskim.

Moskaluki, wś nad rz. Bereźnicą, pow. dziśnieński, w 2 okr. polic., gm. Ihumenowo, okr. wiejski Julianowo, o 8 w. od gminy a 56 w. od Dzisny, 8 dm., 73 mk. (21 dusz rew.); należy do dóbr Zapuszczany—Tomaszewskich.

Moskarnia, ob. *Moskornia*.

Moskarzew, *Moskorzew* al. *Moskorzów*, wś nad rz. Nidą, pow. włoszczowski, gm. i par Moskarzew, odl. 23 w. od Włoszczowy, 27 w. od Jędrzejowa a 8 w. od Szczekocin. Leży w dolinie błotnistej w pobliżu źródeł Nidy, przy drodze bitej do Jędrzejowa, między wsiami Goleniowy (siedzibą Wespazyana Kochowskiego, poety) a Chlewiskami. Posiada kościół par. murowany z 1230 r., fundacyi Klemensa Pilawity, dziedzica Moskorzewa, kaszt. wiślickiego, urząd gminny, gorzelnię, cegielnię, młyn wodny, tartak. W 1827 r. było tu 31 dm. 206 mk. M. pierwotnie płacił dziesięcinę arcybiskupom gnieźnieńskim, lecz dziedzic M. Klemens Pilawita, założywszy tu kościół paraf., wyjednał, pieniędzmi, jak podaje z tradycyi Długosz, u arcyb. Trąby ustąpienie na rzecz nowego kościoła dziesięcin nietylko z M. ale i z Czekarzowa, Grabowa, Kokawy, Łochini, Mykanowa i Rudnik. Następca Trąby na arcybiskupstwie Wojciech Jastrzębiec, usiłował napowrót odzyskać te dziesięciny, egzekwował je z pomocą siły, ale nic nie wskórał. W XV w. dziedzicem M. był Jan Pilawita. Obok łanów kmiecych, zagrodników i karczem był już wtedy folwark (Dług. I: 22 i II: 101). Z tej rodziny wyszedł i tu się urodził Hieronim Moskorzowski, uczony teolog i kaznodzieja, propagotor aryanizmu. Przechował się tu starożytny budynek, zwany murowańcem, o wysokim parterze, na obszernych piwnicach z cegły, za zbór aryański niegdyś służący, obecnie mieszkalny. Na chorągiewce, umieszczonej na szczycie wieży frontowej kościoła, a także na oknach presbyteryum, oraz na froncie kościoła widoczne są herby Potockich, do których obecnie dobra Moskorzowskie należą. Oddrzwia, a także futryny okien z kamienia ciosowego. W M. znajduje się domów murow. 15, drewn. 37, ludności 523. Ogólna rozległość gruntów wynosi 2503 mr., w tem gruntów orn. dwors. 447 mr., nieuż. 54, łąk 70 mr., pastw. 25 mr., lasów 1481; włośc. gr. or. 387, nieuż. 17, łąk 22 mr. Gleba rędziniasta, z obfitą domieszką wapniaka, dosyć wilgotna i urodzajna. Łąki nad Nidą dają dobre siano. Lasy w stronie wschodniej i północnej położone, na piaskach, przeważnie wysokopienne sosnowe, dobrze utrzymane i podzielone na poręby. We wsi, tuż pod dworem znajdują się liczne i bardzo obficie wytryskujące źródła, dające początek rz. Nidzie. Istnieje tu gorzelnia, produkująca rocznie okowity za 34450 rs., oraz młyn z prod. roczną 360 rs. i piła z prod. 100 rs. Są również łomy kamienia wapiennego. Do M. należą folwarki: Hebdzie i Lubachowy, liczące po 400 mr. ziemi ornej. Mieszkańcy biedni i ciemni. We wsi znajduje się urząd gminny. M. par., dek. włoszczowski (dawniej dzierzgowski), 1100 dusz. Gmina M. leży we wschodniej części powiatu. Graniczy od płd. z gm. Słupia, od wsch. z pow. jędrzejowskim, od płn. z gm. Radków i Secemin, od zach. z gm. Secemin, Irządze, Szczekociny i Rokitno. Gmina M. zajmuje pas ziemi, idący od wschodu ku zachodowi, długi w. 15, szeroki (w miejscu największej szerokości) wiorst 8. Ogólna rozległość wynosi 18472½ mr. Dwors. gruntów posiada 10913½ mr., włośc. w ogóle 7559 mr. Większych posiadłości 8, osad włośc. 1443. Na większą posiadłość przeciętnie przypada po 1364·1 mr., na małą posiadłość po 17 mr. Na ziemię orną w gminie w ogóle przypada 10388½ mr., na nieuż. 1547, na łąki 502½, na pastw. 586, na lasy 5468½ mr. Grunta orne znajdują się przeważnie w stronie płd. i płd.-wsch. gminy, częścią w stronie płn. i płn.-zach.; lasy zajmują przeważnie płn. część gminy; łąki i pastwiska, wcale nierozległe, znajdują się głównie w środku gminy. Nieużytków jest bardzo wiele, bo aż 1547 mr., znajdują się głównie przy płn. granicy gminy. Gleba gruntów ornych rędziniasta, z podłożem wapiennem a niekiedy iłowatem, nieprzepuszczalnem; miejscami grunta są sapowate i piaszczyste. Ziemia w ogóle urodzajna, wybornie rodzi się pszenica, rzepak, żyto, owies, wszelkie rośliny okopowe i ogrodowe. Powierzchnia ziemi lekko falowata, przeważnie w południowej stronie, gdzie sterczą gołe skaliste wzgórza. Doliny niegłębokie, spadki wszędzie łagodne. Łąki i pastwiska rozłożone są częścią w lasach, częścią w dolinie rz. Nidy. Lasy obecnie tylko sosnowe, w mniejszej połowie wysokopienne, głównie zaś niskopienne,

albo nawet karłowate. Do ostatnich prawie czasów przy wschodniej granicy gminy istniały piękne i obszerne lasy dębowe, obecnie zupełnie wycięte i niezadrzewione. Nida na terytoryum gminy płynie na długości wiorst 8, Kwilinka wiorst 3. Stawów jest 3, zajmują 12 mr. powierzchni. Rybołówstwo tak w rzekach jak w stawach zaniedbane. Pszczelnictwo mało rozwinięte. W gminie znajduje się 18 wsi i wiosek, oraz 6 odosobnionych osad folwarcznych. Mieszkańców 5040 (mężczyzn 2470, kob. 2570), zamieszkujących 526 dm. (75 murow., 451 drew.). Ludność w ogóle niezamożna i bez oświaty. W całej gminie niema ani jednej szkoły. Kościołów i parafii znajduje się trzy: w Moskorzewie, Goleniowach i Chlewicach. Gm. M. należy do III okr. sądu gmin. w Dzierzgowie. Przez terytoryum gminy na długości w. 14, przechodzi szosa myszkowsko-jędrzejowska. Drogi boczne w bardzo złym stanie, szczególniej podczas roztopów lub długotrwałych deszczów nie do przebycia. Najbliższe stacye pocztowe w Szczekocinach i Jaronowicach. Zakładów przemysłowych gmina posiada 15, z ogólną roczną produkcyą 125263 rs., a mianowicie: 2 gorzelnie z prod. 65068 rs., 6 młynów z prod 44348 rs., 1 browar z prod. 14000, 2 piły wodne z produkcyą 262 rs., 3 smolarnie z produkcyą 1085 rs. i 1 cegielnia z prod. 500 rs. *Dr. B.* i *Br. Ch.*

Moskau (niem.) 1.) dobra i folw., pow. welawski, st. p. Alembork. 2.) **M.** (niem.), ob. *Nemmersdorf*.

Moskiewce, wś w gub. grodzieńskiej, w b. ziemi bielskiej.

Moskiewka, ob. *Moskówka*.

Moskiewska góra (po łotew. *Krywu-Kalns*), góra w Kurlandyi, ob. t. IV, str. 897.

Moskiewska Polanka al. *Bierezok*, zaśc., w płn. stronie pow. bobrujskiego, nad bezim. dopł. Siniej, w okolicy wsi i dóbr Zamosze, w 1 okr. polic. świsłockim, osada jedna, grunt piaszczysty. *A. Jel.*

Moskiewski grunt, wś, pow. sochaczewski, gm. Łazy, parafia Zawady. Wchodziła w skład dóbr Łazy, ma 37 mk., 83 mr.

Moskiewsko-Brzeska droga żelazna, idzie w kierunku płd.-wsch. przez guber. moskiewską, smoleńską, mohylewską (na przestrzeni 139 w. z 7 stacyami), mińską (269 w. i 14 stacyj) i grodzieńską (154 w. i 7 stacyj). Długa 1023 w. a wraz z linią dla połączenia z dr. żel. Nikołajewską w Moskwie 1028 w. Otwarta na przestrzeni Moskwa—Smoleńsk d. 20 września 1870 r., od Smoleńska do Brześcia d. 4/16 listopada 1871 r. Na całej przestrzeni ułożony jest podwójny tor. Z liczby 51 stacyj główniejsze: Moskwa i Możajsk w gub. moskiewskiej, Gżack, Wiaźma, Jarczewo i Smoleńsk—w smoleńskiej, Orsza—w mohylewskiej, Borysów, Mińsk i Stołbce—w mińskiej, Bereza, Żabinka i Brześć—w grodzieńskiej, M.-B. dr. żel. łączy się i w Moskwie z dr. żel. Nikołajewską (Moskiewsko-Petersburską), M.-Jarosławską, M.-Kurską, M.-Niżegorodzką i M.-Riazańską; w Wiaźmie z Riazsko-Wiaziemską; w Smoleńsku z Orłowsko-Witebską; w Mińsku z Lipawo-Romeńską; w Baranowiczach z Wileńsko-Rowieńską; w Żabińce z Pińską i nakoniec w Brześciu z Terespolską i płd.-zach. (dawniej Brzesko-Kijowską i B.-Grajewską), i tym sposobem połączona jest z całą siecią dróg żel. rossyjskich. Podług sprawozdania z r. 1883 przewieziono w t. r. pasażerów (łącznie z wojskiem i t. d.) 1,377,249, którzy przejechali 211,001,082 w.; dochód przewozu wynosił 2,083,366·70 rs.; bagaży, psów, towarów pospiesznych i t. d. przewieziono 522,231 sztuk, które zrobiły 220,250,265 w., za opłatą rs. 238,488 kop. 41. Towarów przewieziono 98,317,045 pudów, które zrobiły 32,362,792,058 pudowiorst, za opłatą 7,486,142 rs. 41 kop. Głównemi przedmiotami przewozu było: drzewo opał. (38,581,200 pud.), owies (7,744,914 p.), żyto (4,955,115 p.), cegła (3,491,723 p.), budulec (3,132,000 p.), nafta (2,207,055 p.), (sól 2,127,036 p.), siemię lniane (1,797, 701 p.), len (1,754,442 p.), żelazo (1,582,775 p.). W tymże roku wyprawiono w ogóle 27,111 pociągów, które przebiegły 6,627,423½ w., w tej liczbie 4794 poc. osob., z przebiegiem 2,386,962 w., Dochód w 1883 r. wynosił 10,248,638 rs. 27 kop., rozchód zaś 7,165,941 rs. 11 kop., czyli dochód przewyższał rozchód o rs. 3,082,697 11 kop., odliczywszy od tego wydatki nadzwyczajne w ilości 123,662 rs. 83 kop., pozostaje czystego dochodu rs. 2,959,034 kop. 28; czyli że na 1 w. drogi wypada dochodu rs. 9,969 49 kop., wydatków zaś zwyczajnych 6,970 rs. 76 kop. i nadzwyczajnych 120 rs. 29 kop., czyli czysty dochód w 1883 r. wynosił na 1 w. drogi rs. 2,878 kop. 44. Skład taboru dr. żel. moskiewsko-brzeskiej w 1883 r. był następujący: parowozów towarowo-osobowych 62, towarowych 185, stacyjnych 3, razem 254; wagonów osobowych 346 (w tej liczbie 8 pocztowych, 8 do przewozu aresztantów i 38 brankardów), towarowych 3,806 (2885 krytych i 921 platform), czyli razem 4,152 sztuk. *J. Krz.*

Moskiewszczyzna al. *Słobódka* (Smiarowskiego i Kirśniańska), dwie osady, pow. suwalski, gm. Zaboryszki, par. Puńsk, odl. 20 w. od Suwałk, mają 5 dm., 53 mk. Rozl. mr. 168: gr. or. i ogr. mr. 111, łąk mr. 52, nieuż. i place mr. 5; bud. mur. 3, z drzewa 6. Wchodziła w skład majoratu Kadaryszki.

Moskiewszczyzna, zaśc. nad jez. Bezdno,

pow. wileński, w 2 okr. polic., gm. Mejszagoła, okr. wiejski Jurjewo-Hejszyszki, o 11 w. od gminy a 38 w. od Wilna, 3 dm., 27 mk. katol. (7 dusz rewiz.); należy do dóbr Europa Narbutta.

Moskórnia al. *Moskarnia,* w dok. *Gacz Moskurna,* wś i kol., pow. turecki, gm. Goszczanów, par. Chlewo, odl. 30 w. od Turka. Ma 200 mk. i 557 mr. obszaru, z tego 59 mr. należy do włościan a reszta do niedawna utworzonych kolonij. Według Lib. Ben. Łask. (t. II: 64) Gacz Moskurna była drugą częścią wsi kościelnej Gać (dziś Gad Kaliska). Stanisław Powąż, dziedzic wsi Gać Moskurna, zapisał kościołowi w drugiej Gaci dwa łany ziemi, które zagrabił jego sukcesor Albert Biernacki. Cała parafia składała się z tych dwóch wsi: Gać i Gać Moskurna. W XVII w. skutkiem zabójstwa popełnionego na proboszczu przez dziedzica, arcybisk. Maciej Łubieński odebrał właścicielom prawo patronatu i przeniósł par. do Chlewa. Kościół w Gaci pozostał filialnym. Por. *Gać.* *Br. Ch.*

Moskowcze, nazwa Moszkowiec w pow. kałuskim, używana w dokumentach z w. XV (A. G. Z., IV: 189).

Moskowica, jezioro śród lasów i moczarów, w pow. borysowskim, o 1 milę ku płn. od mczka Berezyny, za rzeką Berezyną położone; około 10 mr. obszaru; wypływa z niego rzka t. nazw. *A. Jel.*

Moskowica, niewielka bagnista rzeczka w pow. borysowskim, wypływa z jez. t. n., płynie śród moczarów w kierunku południowym, przecina gościniec z Berezyny do Pysznego w Lepelskiem, i wpada z lew. str. do Berezyny; długość biegu około 7 w.; rybna jak i wszystkie dopływy Berezyny. *A. Jel.*

Moskowicze, wś, pow. prużański, na wsch. od Siehnowicz.

Moskowiec, góra lesista w pow. podtatrzańskiem (na Węgrzech).

Moskówka, os. włośc., pow. konecki, gm. i par. Szydłowiec, odl. 45 w. od Końskich, ma 4 dm., 26 mk. i 194 mr. ziemi włośc. Utworzona po 1864 r.

Moskówka al. *Moskiewka* 1.) *Mokra,* rzeka w pow. aleksandrowskim gub. ekatierynosławskiej, lewy dopł. Dniepru, uchodzi powyżej m. powiatowego, naprzeciw wyspy Chortycy. 2.) **M.**-*Sucha,* w dok. *Sucha Moskwa,* rzka tamże, prawy dopływ Mokrej Moskówki. *J. Krz.*

Moskowka, al. *Moskiewka,* góra pośród m. Kaniowa, otoczona dokoła szczątkami starożytnego wału, na której, wedle podania ludowego, miało stać niegdyś miasto greckie; pamiętna świetną iluminacyą w dniu zjazdu Stanisława Augusta z Katarzyną II w 1787 roku. *J. Krz.*

Moskule-*Nowe,* wś, i *M.-Stare,* wś i folw., w dok. *Moskolye,* wś, pow. brzeziński, gm. i par. Dobra. M.-Nowe mają 13 dm., 190 mk. i 265 mr. ziemi włośc. M.-Stare, wś i folw., 90 mk., 18 dm., ziemi włośc. 99, dwor. wraz z folw. Imielnik 1838 mr., w tem ornej 813, i prócz tego trzy osady leśne, mające 3 dm., 9 mk. i 1012 mr. ziemi. M. wchodziły w skład dóbr Łagiewniki. Według regestr. pobor. z 1576 r. było tu pięć części szlacheckich: Stanisława Kozielskiego dwie, Jana Kozielskiego, Wojciecha Bełdowskiego i Mateusza Bliecha. Mieli oni ogółem 17 łanów kmiecych, dwie karczmy, 19 kolonistów i 2 ogrodziarzy (Pawiń., Wielk. II: 92). Por. też Lib. Ben. Łask. (II: 395 i 428). *Br. Ch.*

Moskuliki, wś, pow. brzeziński, gm. i par Dobra, ma 19 dm., 153 mk., ziemi dwors. 184 mr. Wchodziły w skład dóbr Łagiewniki.

Moskwa 1.) w dok. *Moskyew,* wś i folw., pow. brzeziński, gm. Lipiny, par. Skoszewy. Leży na prawo od drogi bitej z Brzezin do Łodzi, odl. 5 w. od Brzezin, 12 w. od Łodzi a I5 w. od Rogowa, st. dr. żel. warsz.-wied. Wś ma 95 dm., 56 mk, i 55 mr., folw. 5 dm., 67 mk. i 379 mr. obszaru. Wspomina ją Lib. Ben. Łask. (t. II: 397). Według reg. pobor. z 1576 r. właścicielką była Barbara Skoszewska, było tu 2 łany i 2 kolonie. Folw. M. z wsią t. n., Plichtów i Teodorów, rozl. mr. 440: gr. or. i ogr. mr. 359, łąk mr. 26, w osadach czynsz. mr. 45, nieuż. i place mr. 8; bud. z drzewa 11. Wś M. os. 16, z gr. mr. 52; wś Plichtów os. 18, z gr. mr. 225; wś Teodorów os. 7, z gr. mr. 90. 2.) **M.**, wś włośc., pow. opatowski, gm. i par. Baćkowice, odl. 10 w. od Opatowa, ma 18 dm., 50 mk., 174 mr. obszaru. Utworzona z 1864 r., z gruntów rozdanych włościanom. *Br. Ch.*

Moskwa, pierwotna stolica Rossyi, obecnie druga, po Petersburgu, rezydencya, miasto koronacyjne i m. główne gubernii moskiewskiej, ze względu na rozległość, ludność, przemysł i handel jedno z najważniejszych miast europejskich, leży w środku Rossyi Europejskiej, na obu brzegach rz. Moskwy i wpadającej do niej rzki Jauzy, pod 55° 45′ 19″ płn. szer. a 55° 14′ 4″ wsch. dłg. od F. (obserwatoryum), o 604 w. od Petersburga po dr. żel. a 639 po dawnej dr. poczt. Pod względem geologicznym M. leży w środku obszernej kotliny formacyi trzeciorzędnej, tak zwanej moskiewskiej formacyi węglowej. Miasto zbudowane na pagórkowatym gruncie, przedstawia, szczególniej od strony płd.-zach., z tak zwanych gór Wróblich (Worobjewych), ze swemi setkami świątyń ozdobionych wielką ilością powiększej części złotem pokrytych kopuł, oraz wież różnobarwnie malowanych, wspaniałemi pałacami, wielką liczbą fabryk,

oraz nieprzeliczoną masą domów, poprzedzielanych, zwłaszcza na przedmieściach, ogrodami, prawdziwie fantastyczny widok. Jest otoczona wałem i rowem, przerwanym w dwu miejscach przez rz. Moskwę i przez 18 rogatek, ma 35 km. obwodu i na przestrzeni 71 km. kw. liczy 748000 mk. (podług spisu z 1881 r.). Ludność w ostatnich zwłaszcza latach szybko wzrasta, i tak gdy w 1811 r. M. miała 265000 mk., w 1864 r. 377838 mk. a w 1871 r. już 601969 mk. Rzeka Moskwa, tworząca w mieście trzy zakręty, dzieli je na dwie nierówne części, z których północna, z Kremlem w pośrodku, zajmuje $^3/_4$ całej rozległości; pozostała $^1/_4$ część miasta leży po stronie południowej. Pod względem historycznym M. dzieli się na 5 części: Kreml, Kitajgorod, Biełojgorod, Zemlianojgorod i przedmieścia czyli Słobody. Pod względem administracyjnym M. rozdzieloną jest na 21 cyrkułów (czasti), te zaś na 84 rewirów (kwartałów). Kreml, leżący na wyniosłym lewym czyli północnym brzegu rz. Moskwy, ma 2 w. obwodu i otoczony jest wysokim murem. Tworzy on ze swemi soborami, cerkwiami, pałacami cesarskiemi, gmachem senatu, arsenałem i t. d. prawdziwe akropolis miasta. Z soborów odznaczają się: Uśpieński (Wniebowzięcia N. M. P.), zbudowany w 1479 r., z wieloma drogocennymi zabytkami, pomiędzy którymi obraz Bogarodzicy t. z. Włodzimierskiej, podług podania pędzla ś. Łukasza, miejsce koronacyi monarchów, groby patryarchów i metropolitów; dalej Archangielski (ś. Michała Archanioła), zbudowany w 1333 r., na nowo wzniesiony w XVI w., z grobami w. książąt i carów od Iwana Kality do Iwana Aleksiejewicza (zmarł. w 1696 r.); Błahowieszczeński (Zwiastowania) z 1489 r. Odznacza się dzwonnica Iwana W., mająca 38 sążni wysokości, przed którą na podstawie leży olbrzymi dzwon (Car kołokoł), największy na świecie, do 12,000 pudów wagi. Z gmachów świeckich celują sześć pałaców cesarskich, najdawniejszy z 1487 r., t. z. Teremnyj, spalony w części w 1812 r. przez Francuzów przy odwrocie i następnie odrestaurowany w dawnym guście; Nowy, wzniesiony w 1838—1844 r., na miejscu gdzie wznosiły się starożytne dwory panujących; pałac Granowity (Granowitaja pałata) z końca XV w.; zbrojownia (Orużejnaja), zawierająca klejnoty koronne; arsenał, przed którym ustawione są armaty zabrane w 1812 r. (w liczbie 875) oraz ogromne działo (Car puszka), mające 2400 pudów wagi. Na wschód od Kremla, oddzielony od niego szerokim placem (Krasnaja płoszczad'), na którym historyczne Łobnoje miasto, pomnik Minina i Pożarskiego i cerkiew ś. Bazylego (Wasili Błażennyj), rozłożył się tak zwany Kitajgorod, główne siedlisko handlu, oddzielony od reszty miasta murem z 12 wieżami i 5 bramami. Tu, oprócz władz sądowych i giełdy, znajduje się olbrzymi bazar, t. z. Gościnny Dwór, przeznaczony do handlu hurtowego i prawdziwy labirynt drobnych sklepów, pokrytych jednym dachem, t. z. Rjady. Biełojgorod otaczający półkolem Kreml i Kitajgorod, oddzielony jest od reszty miasta szeregiem bulwarów, stanowi najlepiej zabudowaną i najbardziej elegancką część M. Znajduje się tu pałac gubernatora, wiele domów zamożnej szlachty, uniwersytet, olbrzymi dom podrzutków (Wospitatelnyj dom), pocztamt, teatry, wspaniała cerkiew Zbawiciela (Spasa), wzniesiona na pamiątkę 1812 r., budowa której rozpoczętą została w 1839 r. Zemlianojgorod, nazwany tak od istniejących tu niegdyś wałów ziemnych, przemienionych teraz w bulwary, otacza naokoło wszystkie trzy powyżej wymienione części miasta. Mniej dobrze zabudowany, zawiera wiele małych drewnianych domów, otoczonych ogródkami. Przedmieścia (słobody) otaczają ze wszech stron miasto i zajmują około $^4/_5$ całej powierzchni M. Znajduje się tu znaczna liczba wielkich ogrodów a nawet łąk i pól ornych, a obok tego wiele ze znaczniejszych szpitali oraz cerkwi i klasztorów. Oprócz wielu kaplic liczy M. 327 cerkwi, 23 monastery, 2 kościoły katolickie, 3 armeńskie, 2 ewang.-augsburskie, 1 anglikański, 1 reformowany, nadto znajduje się niewielki meczet. Z cerkwi, oprócz wymienionych, godniejsze uwagi: ś. Piotra i ś. Anny (w stylu gotyckim). Z klasztorów najsłynniejsze: Dońskí, Semionowski i Dziewiczy. Z kaplic zasługuje zwłaszcza na uwagę Matki Boskiej z Iberyi (Iwerskiej), znajdująca się w pobliżu Kremlu, pomiędzy dwoma bramami, w murze otaczającym Kitajgorod, z cudownym obrazem Bogarodzicy, bogato ozdobionym złotem i drogiemi kamieniami a sprowadzonym za czasów cara Aleksego Michałowicza z góry Athos. Z zakładów dobroczynnych, w liczbie 141, odznaczają się wspaniałością szpitale: Galicyński, Szeremietjewski, ś. Katarzyny i wojskowy; przedewszystkiem zaś olbrzymi dom podrzutków (Wospitatelnyj dom), założony w 1762 r. przez Katarzynę II, a znacznie rozszerzony przez jednego z Demidowych. Zakładów naukowych było w M. w 1878 r. 453, z 54,600 uczniami ob. płci. Z pomiędzy nich zasługują na uwagę: uniwersytet, najdawniejszy w Rossyi, założony w 1755 r. i liczący w 1878 r. 1568 słuchaczy i 106 wykładających. Przy uniwersytecie znajduje się bogata biblioteka (125,000 tom.), gabinet numizmatyczny, zbiór mineralogiczny i zoologiczny, muzeum, słynny teatr anatomiczny, gabinet fizyczny, laboratoryum chemiczne, ogród botaniczny, obserwatoryum i drukarnia. Dalej instytut Laza-

rewski języków wschodnich (200 słuchaczy), 12 gimnazyów, 2 progimnazya, 1 szkoła realna, 8 zakładów naukowych wojskowych, seminaryum duchowne prawosławne, akademia handlowa i in. Z liczby 14 towarzystw uczonych najcelniejsze towarzystwo badaczy historyi i starożytności rossyjskich. Księgarni znajduje się 31, z których 3 wyłącznie poświęconych sprzedaży książek w obcych językach. Pod względem handlowym i przemysłowym M. jest najbogatszem miastem w Rossyi. W 1878 r. było w niej 623 fabryk, zatrudniających 62,762 robotników, wartość produkcyj których wynosiła 64,735,500 rs. Dalej było 6123 sklepów, 360 magazynów i 600 składów. Rzemieślników było 41,159. M. ma 218 ulic, 651 poprzecznic (pereułków), 65 pasaży, 10 ulic nadbrzeżnych, 81 placów, 14 bulwarów, 24 bram i 32 przedmieść. W 1871 r. było 23,849 domów, w tej liczbie 12,400 murowanych, reszta drewniane. Handel rozgałęziony, obrót roczny wynosi przeszło 100 milionów rs. W 1876 r. dochód i rozchód miasta wynosił 4,278,895 rs. Do powstania i rozwoju M. przyczyniło się przedewszystkiem położenie geograficzne, punkt środkowy korzystny, bezpieczny, w którym łatwo złączyć się mogły interesa państwa z widokami ekonomicznemi. Nazwisko M. w kronikach wspomina się po raz pierwszy w XII w. Wtedy okolice dzisiejszej M. należały do bojara Stefana Kuczko. Podług jednak Sawieliewa punkt handlowy Kuczkowo al. M. jest o wiele starszym, gdy bowiem w 1837 r. na miejscu dawnego monasteru ś. Aleksego kopano fundamenty pod nowe budowle, znaleziono w głębi 5—6 mt. monety wschodnie z IX i X w., pomiędzy innemi noszące datę 862 i 866 r. Na 1·5 mt. głębiej natrafiono kości mamuta. W 1147 r. ks. Jerzy Dołgoruki na zajętych na własność panującego ziemiach bojara Kuczki, wystawił obwarowane miasteczko. Początek zatem M. przypada na epokę, w której młodsza linia Monomachów, przeniósłszy się ostatecznie w strony wielkoruskie, usiłowała zgromadzić i utworzyć silne państwo. W 100 lat później stanowiła M. dzielnicę Daniela, młodszego syna Aleksandra Newskiego; odtąd zaczyna się stopniowy wzrost miasta W 1237 i 1293 r. M. spustoszoną była przez Tatarów, odnowioną została przez ks. Daniela. Za syna tego księcia Iwana Kality M. stała się już stolicą potężnego księstwa i jednocześnie stolicą metropolii. W 1328 r. Iwan Kalita otrzymał tytuł w. ks. włodzimierskiego, mieszkał jednak stale w M., która tym sposobem wyszła za jego następców na stolicę północnej Rusi. Do powodzenia tego przedsięwzięcia, oprócz osobistych przymiotów władców, przyczyniło się także niemało i sprzyjające pod każdym względem położenie ich stolicy, zajmującej punkt środkowy, oddalony od groźnego nieprzyjaciela, zabezpieczony przyrodą i sztuką, dogodny dla handlu i przemysłu. Zamożność i pieniądze dały panującym siłę i ludzi, hojność skłoniła przeniesienie głównej władzy duchownej, za współdziałaniem której wzrosła ich potęga, a miasto szybko zostało stolicą wielkiego państwa i narodu. Obwarowane murem w XIV w. Wnuk Iwana Kality Dymitr Iwanowicz Doński (1363—89) pokonał współzawodników swoich Michała Twerskiego i Olega Riazańskiego. Syn jego Wasil (1399—1425) przyłączył do M. ks. niżenowgorodzkie. Znosząc dzielnice niezależne, M. jednocześnie prowadziła walki na płd.-wschodzie z Tatarami, a na zachodzie z Litwinami. Walki te trwały przeszło do połowy XV w. W XIV w. M. kilkakrotnie ucierpiała od Litwinów (1369, 1370 i 1372 r.); w 1382 r. straszliwie spustoszył ją Tachtamysz. Iwan III (1462—1505) pokonał w 1478 r. Nowogród, przyłączył do M. ks. twerskie i zniósł w 1480 r. jarzmo tatarskie. Za jego panowania M. po raz pierwszy weszła w stosunki z zachodnią Europą. W XV i XVI w. M. ucierpiała wiele od pożarów i napadów tatarskich, pomimo to cudzoziemcy w XV w. podziwiali jej świetność; w XVI w. miała 20 w. obwodu i 45,000 domów; w XVII w., pomimo wojen i pożarów, posiadała 425 cerkwi. Na początku tegoż wieku zajęta była czasowo przez Polaków, lecz została oswobodzoną za sprawą Minina i Pożarskiego. Na początku XVIII w. przestała być jednak stolicą, bowiem Piotr W. przeniósł rezydencyę do założonego przez siebie Petersburga. Nakoniec 1812 rok stał się pamiętnym dla M. wskutek zajęcia przez armię Napoleona i pożar, po którym powstała na nowo, wspanialej, dawne bowiem drewniane domy zastąpione były murowanemi gmachami. Opisów M. istnieje wiele w różnych językach, najnowsze: Zacharowa, Lubeckiego, Dołhorukiego i in. W okolicach M., oprócz wielu wsi i fabryk, znajdują się godne uwagi miejscowości, jak dworzec Piotrowski, pałac cesarski z pięknym parkiem i teatrem letnim; Sokolniki, ulubione miejsce zabaw letnich; Piotrowskie Razumowskie, poprzednio własność Razumowskich, dziś w posiadaniu rządu, z akademią agronomiczną; Archangielskoje, wieś i zamek ks. Jusupowa na brzegu Moskwy; Ilinskoje; Izmaiłowskoje, dziś dom inwalidów; Ostankino, pałac letni ks. Szeremietiewa; Carycyno i w. in. *Moskiewski powiat* ma 2398 w. kw.; położenie wzniesione, falowate, grunt przeważnie iłowaty i gliniasty. Przemysł pomiędzy ludnością bardzo rozwinięty, kwitną zwłaszcza fabryki bawełniane, wełniane i t. d. *Moskiewska gubernia*, jedna z najmniejszych

ale najlepiej zaludnionych i najbardziej przemysłowych gubernij rossyjskich, ograniczona gub. smoleńską, twerską, włodzimierską, riazańską, kaługską i tulską ma na przestrzeni 29263 w. kw., 1,913,699 mk. (w tej liczbie w 1879 r. było 6083 żyd.). Stanowi równinę, pokrytą gdzieniegdzie niewielkimi pagórkami, zroszoną w północnej części Wołgą, w środkowej Klazmą i Moskwą; nadto znajduje się w gub. wiele strumieni, jezior i stawów. Lasów dostatek (około $^1/_3$ całej przestrzeni). Grunt w ogóle dość urodzajny, mieszkańcy jednak przeważnie zajmują się przemysłem. Głównie produkuje się sukno, wyroby bawełniane, jedwabne i t. d. Pod względem administracyjnym moskiewska gub. dzieli się na 13 powiatów: moskiewski, bogorodzki, bronnicki, dmitrowski, kliński, kołomeński, możajski, podolski, ruzski, sierpuchowski, werejski, wołokołamski i zwenigorodzki; obejmuje 14 miast, 2 osady, 858 siół, 38 słobód i 3663 wsi. *Okrąg naukowy moskiewski* w 1876 r. miał 4568 szkół początkowych, koszt utrzymania których wynosił 1,618,842 rs., z czego wypada na rząd 137,791 rs., na miasta 299,679 rs., na wsie 258,981 rs. i na ziemstwa 662,451 rs. *Okrąg wojskowy moskiewski* obejmuje 12 gubernij: moskiewską, twerską, jarosławską, wołogodzką, włodzimierską, kostromską, niżegorodzką, smoleńską, kałużską, tulską, riazańską i tambowską, razem 832325 w. kw. przestrzeni. *Dekanat katolicki moskiewski*, archidyec. mohylewskiej, obejmuje 4 parafie, dwie w M. i po jednej w Twerze i w Niżnim-Nowogrodzie, razem 15,845 dusz. Z parafij moskiew. jedna jest przy kościele śś. Piotra i Pawła, kazania w którym odbywają się w języku polskim i niemieckim a czasami w łotewskim; druga przy kościele ś. Ludwika, z kazaniami w języku francuskim. Obie te parafie liczą 12,495 wiernych, w tej liczbie do 10,000 w samej M., reszta zaś na prowincyi; Polaków jest tu przeszło 6,000, Niemców do 4,000, reszta wypada na Francuzów, Włochów i t. d. Podług Siemionowa w 1864 r. było w M. tylko 3,037 kat. Oprócz dwóch kościołów parafialnych są jeszcze w M. trzy kaplice katolickie: w gimnazyum wojskowem, na cmentarzu ś. Emilii i na cmentarzu ś. Magdaleny. *J. Krz.*

Mosland al. *Moesland* (niem.), ob. *Międzyłęż.*

Moślanka, wś włośc., pow. dzisieński, w 3 okr. polic., gm. Przebrodzie, okr. wiejski Hustaty, o 18 w. od gminy, 7 dusz rew.

Mosna al. *Mosno*, niem. *Mossna*, wś, pow. chojnicki, st. p. Czersk, tamże par. katol., ew. Mokre, tamże szkoła. Ma 1038·19 mr. obszaru, 23 bud., 9 dm., 88 mk. katol. (1868 r.). Okr. urz. stanu cywil. Schönwalde. *Kś. Fr.*

Mośnica, potok, wpada do Pułudżanki; ob. *Dżumbir.*

Mosnik al. *Mwierczina*, młyn wodny w Popielowie, pow. rybnicki.

Mosnitz (niem.), ob. *Moszczenica.*

Mosor, ob. *Musor.*

Mosorne, część wsi Zawój, w pow. myślenickim.

Mosorówka, *Musoriwka*, *Mosoriuka*, wieś, pow. kocmański, na prawym brzegu Dniestru, na pograniczu bukowińsko-galicyjskiem. Od zach., płn. i wsch. Dniestr opływa obszar tej gminy, oddzielając ją od gmin galicyjskich, t. j. od Kołodróbki, Babiniec, Filipkowiec, Michałkowa i Uścia biskupiego; od płd. przytyka do obszaru Zamuszyna. Wzniesienie wsi 136 m. npm. Północna część zwie się Kątem (131 m.), na płd. od Kąta obszary piaszczyste Piaski. Na Dniestrze przewóz, łączący gościniec bukowiński z galicyjskim, wiodącym z Jurkowiec do Uścia biskupiego. W miejscu cerkiew parafialna gr.-nieun. Należy do sądu pow. w Zastawnem, a urzędu pocztowego w Oknach. Współwłaściciele: Kajetan Łukasiewicz, Jan Grekuł, Ign. Ohamowicz i Aleksander Wojnarowicz. *Br. G.*

Mosorówka al. *Mazurówka*, przedmieście m. powiat. Borszczowa.

Mossaki al. *Mosaki*, okolica szlachecka, pow. ciechanowski, gm. Zalesie, par. Krasne, odl. 23 w. od Ciechanowa. Posiada szkołę początkową ogólną. W obrębie jej mieszczą się: a) *M.-Godacze*, wś, ma 6 dm., 44 mk., 133 mr. gr. dobr., 11 nieuż. Wchodziła w skład dóbr Krasne. b) *M.-Iłówko* al. *Iłowe*, wś, ma 4 dm., 32 mk., 74 mr. gr. dobr., 3 nieuż. Tworzyła jedną całość ze wsią Chełchy Iłowe. c) *M.-Łyżkowo*, wś, ma 2 dm., 15 mk., 180 mr. gr. dobr., 5 nieuż. Mieszka tu drobna szlachta. d) *M.-Rukle*, wś, ma 15 dm., 100 mk., 315 mr. gr. dobr., 12 nieuż. Drobna szlachta. e) *M.-Starawieś*, wś, posiada karczmę, ma 14 dm., 118 mk., 185 mr. gr. dobr., 6 nieuż. Mieszka tu drobna szlachta.

Mossanken (niem.), ob. *Mazanki.*

Mossarz, ob. *Mosarz.*

Mossegk (dok.), ob. *Osiek*, pow. starogardzki.

Mossehnen, niem., wś, pow. fiszhuski, st. p. Powayen, okr. urz. stanu cywil. Medenowo, 530 mr. obszaru. W 1856 r. 42 mk.

Mossetten al. *Mossettin* (niem.), ob. *Osetno.*

Mossin (niem.), miejscowość i jezioro, pow. szczeciński (Neu Stettin). Z jeziora wypływa struga, po niem. Muhlenbach (Młynówka) zwana, uchodząca do większego jez. Streitzig (niem.); ob. Kasiski, Beschr. der Altherthuemer im Neustettiner Kreise, str. 17. *Kś. Fr.*

Mosswitz al. *Moeslitz*, wś, pow. głogowski. Dawniej własność kapituły katedralnej w Gło-

gowie. W 1843 r. 29 dm., sołtystwo dziedziczne, 213 mk. (6 ewang.). Par. katol. Rabsen.

Mossyken, niem., al. *Mossycken*, majątek chełm., pow. fiszhuski, st. p. Thierenberg, 4 kil. odl., okr. stanu cywil. St. Lorenz. Ma 94·40 ha roli or. i ogr., 9·4 łąk, 5·1 past., 2·6 boru, 3·1 nieuż., 0·2 wody, razem 114.8 ha; czysty dochód z gruntu 1200 mrk. *Kś. Fr.*

Most Rąbany (*Rubany*) 1.) al. *Rubanka*, wś nad strum. Bahwą, pow. humański, o 2 w. poniżej sioła Bahwy, 1090 mk. prawosł., 6 kat., 2584 dzies. ziemi. Cerkiew drewniana św. Trójcy, wzniesiona w 1793 r. przez hr. Potockiego, ma 60 dzies. ziemi. Własność Rakowskich. 2.) **M.**-*Rąbany*, wś nad rz. Wysią, pow. czehryński, par. praw. Janopol; 305 mk. Dawniej własność gen. Wysockiego, darowana przez niego Piotrowskiemu, od którego w 1840 r. kupił Jan Gruziewicz Nieczaj, obecnie syna jego Mikołaja. Włościanie w 1863 r. nabyli 260 dzies. ziemi za 12593 rs. *J. Krz.*

Mostajcie, wś, pow. maryampolski, gm. Freda, par. Godlewo, odl. 41 w. od Maryampola, ma 17 dm., 182 mk. W 1827 r. było 6 dm., 44 mk. Ob. *Freda Dolna.*

Mostajcie i **Zyndule**, wś, pow. szawelski, gm. szawkiańska, 14 dusz, 53 dzies. ziemi.

Moste, kasz., ob. *Mosty.*

Mostecka, rz., ob. *Koprzywianka.*

Mostejki 1.) wś nad Wilią, pow. kowieński, w 4 okr. polic. (Janowo), par. Kormiałów, gm. aleksandrowska, o 16 w. od Kowna, gleba lekka, 4½ włók ziemi włośc. uwłaszczonych, 5 osad dzierżawców czasowych. Należy do dóbr Łopie Sokołowskich. 2.) **M.**, dwór, pow. rossieński, par. cytowiańska, własność Goniprowskiej. 3.) **M.**, dwór, pow. rossieński, par. lidowiańska, własność Goniprowskiej. 4.) **M.**, wś, pow. rossieński, par. niemoksztyńska. 5.) **M.**, wś przy północnej granicy gub. grodzieńskiej.

Mostek, wś, pow. olkuski, gm. Jangrot, par. Szreniawa. W 1827 r. wś duchowna, 52 dm., 301 mk. W XV w. własność bisk. krakowskich, miała 14 łanów kmiecych. Z tych niektóre dawały dziesięcinę kościołom w Szreniawie i Gołczy (Dług. II: 36).

Mostek, zaśc. pryw., pow. wilejski, w 1. okr. polic., o 32 w. od m. Wilejki, przy b. dr. poczt. z m. Ilii do m. Radoszkowic, 1 dm, 5 mk. prawosł.

Mosten (niem.), ob. *Mosty.*

Mostitten (niem.), 1.) wś, pow. pruskoiławski, st. p. Domnau, okr. urz. stanu cywil. Abschwangen. W 1856 r. 63 mk. 2.) **M.** *Alt*- i *Neu* (niem.) al. *Mosteiten*, dwie wsie, pow. nizinowski, st. p. Joneiten, okr. urz. stanu cywil. Lappienen. *Kś. Fr.*

Mostki 1.) mała rka, poczynająca się w pow. janowskim, w lasach na płd. Modliborzyc, płynie w kierunku zach.-płd. i ubiegłszy około 5 w. wchodzi do Galicyi, gdzie pod Rzeczycą długą wpada z praw. brzegu do Sanu. Cały bieg wynosi około 10 kil. 2.) **M.**, rzeka, por. *Moszczenica.*

Mostki 1.) *Wólczyńskie*, os., pow. warszawski, gm. i par. Nieporęt, ma 15 mk., 3 mr. ziemi dwor. 2.) **M.**, wś, pow. sochaczewski, gm. Chodaków, par. Trojanów, ma 37 mk., 83 mr. ziemi. W 1827 r. 11 dm., 92 mk,, wchodziła w skład dóbr Jeziorko, wchodzących w skład księstwa łowickiego. 3.) **M.** wś włośc., pow. włocławski, gm Dobiegniewo, par. Nowa wieś. Wchodziła w skład dóbr Duninów, ma 10 os., 110 mk. i 250 mr. ziemi. 4.) **M.** *Racięskie*, wś włośc., pow. nieszawski, gm. Ruszkowo, par. Broniszewo, ma 31 mk. i 46 mr. W 1827 r. 3 dm., 39 mk. 5.) **M.** *Warzymowskie*, wś włośc., pow. nieszawski. gm. Ruszkowo, par. Broniszewo, ma 45 mk. i 105 mr. W 1827 r. 7 dm., 51 mk. 6.) **M.**, w dok. *Moszthy*, wś i folw. nad jez. Mostowskiem, pow. kolski, gm. Sompolno, par. Mąkolno, odl. od Koła w. 18; posiada gorzelnię i pokłady torfu. Wś ma dm. 48, mk. 184; folw. dm. 9, mk. 80. W 1827 r. 26 dm., 240 mk. Wspomina tę wś Lib. Ben. Łask. (I: 213). Dobra M. składają się z folw.: M., Mąkolno, rozl. mr. 3055: folw. M. gr. orne i ogr. mr. 1628, łąk mr. 116, past. mr. 32, lasu mr. 636, nieuż. i place mr. 212, razem mr. 2624; bud. mur. 15, z drz. 3; folw. M. gr. or. i ogr. mr. 379, łąk mr. 48, nieuż. i place mr. 4, razem mr. 431; bud. mur. 5. Wś M. os. 40, z gr. mr. 212; wś Mąkolno os. 17, z gr. 60; wś Łaziska os. 5, z gr. mr. 169; wś Lipiny os. 16, z gr. mr. 547; wś Przystronie os. 9, z gr. mr. 287; wś Siedliska os. 16, z gr. mr. 304; wś Zdrojki os. 2, z gr. mr. 40; wś Smolniki os. 4, z gr. mr. 119; wś Janowice os. 8, z gr. mr. 141. 7.) **M.** *Jaworskie*, kol., pow. wieluński, gm. Rudniki, par. Parzymiechy, odl. od Wielunia w. 26; dm. 9, mk. 54. Wchodziły w skład dóbr Jaworzno. 8.) **M.**, leś. os., pow. wieluński, gm. Rudniki, par. Parzymiechy, odl. od Wielunia w. 23½, dm. 2, mk. 6. 9.) **M.** al. *Chodzierady*, folw. i kol., pow. łaski, gm. Bałucz, par. Szadek; folw. ma 2 dm., 440 mr.; kol. 10 dm., 81 mk., 114 mr. M. wchodziły w skład dóbr Dziatkowice (ob.). 10.) **M.**, os. leś., pow. częstochowski, gm. Panki. Własność rządowa, 1 dm., 6 mk., 17 mr. Należała do wsi Jacisko. 11.) **M.**, folw. nad rz. Radomką, pow. kozienicki, gm. Swierze Górne, par. Ryczywół, odl. 18 w. od Kozienic, ma 1 dm., 3 mk., 932 mr. Jestto majorat gen. Szturlera. 12.) **M.**, wś i os. nad rz. Pokrzywianką, pow. sandomierski, gm. Wiśniowa, par. Bogorya, odl. 35 w. od Sandomierza. Posiada papiernią, tartak, młyn.

M. lit. B, wś i folw., ma 20 dm., 182 mk., 138 mr. włośc. M. lit. A, os. fabr., papiernia, 1 dm., 7 mk., 1 mr. Folw. M. lit. B. rozl. mr. 141: gr. or. i ogr. mr. 122, łąk mr. 10, zarośli mr. 8, nieuż. i place mr. 1; bud. z drzewa 6; folw. ten w r. 1870 oddzielony od dóbr Bogorya. 13.) **M.**, wś nad rz. Kaczką, pow. iłżecki, gm. Wielkawieś, par. Wąchock, odl. 32 w. od Iłży; ma 46 dm., 315 mk., 523 mr. ziemi włośc. i 3 mr. rząd. W 1827 r. wś rząd., 23 dm., 181 mk. Wielki piec wzniesiony tu był 1759 r. przez biskupów krakowskich, do których dóbr M. należały. Zakłady te wraz z dobrami przeszły do rządu. W 1875 r. wyrobiono tu 60,629 pud. surowcu. 14.) **M.**, os., pow. lubelski, gm. i par. Konopnica. 15.) **M.**, os. leśna, pow. janowski, gm. i par. Zaklików, śród lasów ordynacyi zamojskiej, stanowi przedłużenie wsi Goliszowiec; w niej posterunekstraży granicznej, dwa dm. drewn. *Br. Ch.*

Mostki, zaśc., pow. oszmiański, w 3 okr. polic., o 46 w. od Oszmiany a 27 od Dziewieniszek, 8 mk. kat.; własność Radziwiłłowicza.

Mostki 1.) pot., wypływa z źródeł leśnych u płd.-zach. podnóży góry Kucharskiej, wznoszącej się na płd. wsi Chorkówki, w pow. krośnieńskim; potok płynie na zach. doliną śródleśną, opływa Leśniówkę, Faliszówkę, a popod Porajem, przys. Faliszówki, zwraca się na płn. i uchodzi do Łubienka (ob.) z pr. brz. Długość biegu czyni 9 kil. Nad lew. t. j. płd. brzegiem potoku legły lasy Kamienna z szczytem Cisowcem (441 m.), Korczyna (413 m.), wreszcie Wielki Kamień (361 m.). 2.) **M.**, w pow. jasielskim, dopływ pot. Łubianko, ob. t. V: 773. *Br. G.*

Mostki 1.) z *Deputatami*, *Jerzem*, *Nalepami* i *Sokalem*, wś w pow. nisieckim, leży w piaszczystej, sosnowemi borami pokrytej równinie, 200 m. npm. wzniesionej, nad pot. Palczawką, która dalej pod nazwą Gilówki płynie do Bukowego pot. a z nim z lew. brz. do Sanu. Na płn. ma duże, aż po granicę królestwa kongresowego sięgające bory, na płd. Majdan boćkiński a na zach. Jarocin. Przysiółki Deputaty, Sokale i Jerze leżą wśród lasu, wzdłuż granicy Galicyi, dwa ostatnie 1 kil. linii powietrznej na wsch. od M., pierwszy zaś 4 kil. Przys. Nalepy, leżący 4 kil. na płn. od M., jest od tej wsi zupełnie oddzielony borem, na zach. zaś ma błota i sapy nad pot. Bukową, które go dzielą od Domosławy. Wraz z przysiołkami ta wś należy do par. rz.-kat. w Kurzynie i ma 679 mk., z których 597 rz.-kat. a 82 protestantów i izraelitów. Na obszarze więk. pos. przebywa 199 osób, mianowicie leśni i zatrudnieni przy wyrabianiu potażu. Pos. więk. ma 31 roli i 2561 mr. lasu; pos. mn. 516 roli, 346 łąk i 192 mr. pastwisk. 2.) **M.**, wś, pow. nowosądecki, par. Stary Sącz, odległa o 3·3 kil. Wś leży na praw. brz. Dunajca, na zach. od Starego Sącza a na płn. od kolonii niemieckiej w Gołkowicach. Przez M. idzie gościniec ze Starego Sącza do Krościenka. Są tu dwie karczmy: Poczekaj i Stocznówka. Od wsch. otacza M. mały las, zwany Gajem. Pos. więk. należała dawniej do klasztoru klarysek w Starym Sączu, teraz do funduszu religijnego i wynosi 10 roli i 191 mr. lasu; pos. mn. ma 157 roli, 15 łąk i ogr., 68 past. i 14 mr. lasu. Mieszkańców 212 religii rz.-kat. 3.) **M.**, część gm. Zbydniowa, w pow. bocheńskim. 4.) **M.**, ob. *Łukawica*, t. V: 813. *Mac.*, *Br. G.*

Mostki al. *na Mostkach*, grupa domów w Kątach, w pow. brodzkim, w zachodniej stronie wsi, wśród lasu zwanego Dąbrową. Jest tu także cegielnia. 2.) **M.** z *Malinówką*, wś w pow. lwowskim, 21 kil. na płn.-zach. od Lwowa, 8 kil. na płn. od sądu pow. w Szczercu, 5 kil. na płd.-zach. od st. kolej. i urz. poczt. Glinna-Nawarya. Na płn. leży Polanka, na wsch. Leśniowice, na płd. Seredyca, na zach. Lubień Mały i Lubień Wielki (obie w pow. gródeckim). Wody płyną na wsch. za pośrednictwem małej strugi, wpadającej do Bartatówki (ob.), dopływu Szczerka. Zabudowania wiejskie leżą w płn.-wsch. stronie obszaru, blisko granicy Leśniowic (289 m.); na płd. od nich przysiołek Malinówka. Płd.-zach. część wsi jest lesista (las Dębianka 310 m. na płn.), a na jej krańcu płd., na granicy Seredycy, leży folw. Dębianka. Własn. więk. ma roli or. 471, łąk i ogr. 31, past. 11, lasu 601 mr.; własn. mn. roli or. 673, łąk i ogr. 134, past. 54 mr. W r. 1880 było 748 mk. w gm. (a mianowicie 130 w Malinówce a 618 w M.) a 75 na obsz. dwor. (14 w Malinówce, 61 w M.), między nimi obrz. rz.-kat. 19 w Malinówce, 184 w M. Par. rz.-kat. w Nawaryi, gr.-kat. w miejscu, dek. szczerzecki, archidyec. lwowska. Do par. należy Polanka. We wsi jest cerkiew pod wez. ś. Mikołaja. Tu u krewnych swych Ziętkiewiczów, posiadaczów M. od 1815 r., Wincenty Pol przepędzał wakacye szkolne. Por. Arch. J. Z. R., cz. I, t. 4: 541. 3.) **M.**, folw. koło Pasiecznej, obsz. dwor. Czernica, pow. żydaczowski. *Lu. Dz.*

Mostki, wś i gm., pow. ostrzeszowski, dwie miejsc.: a) M., wś; b) Mroczek, os.; 29 dm., 249 mk., 3 ew., 246 kat., 75 analf. Poczta, gośc. i tel. w Kobylej Górze, st. kol. żel. w Ostrzeszowie. 2.) **M.**, folw., pow. wągrowiecki, 9 dm., 102 mk., należy do dom. i gm. Smogulca. Poczta w Smogulcu. *M. St.*

Mostkówka, pow. radzymiński, gm. Zabrodzie, par. Niegów. Niewymieniona w spisie miejsc. gub. warsz. przy Pam. Książce z 1876 r.

Mostkówko, pow. pułtuski, gm. Winnica, par. Przewodowo.

Mostkowo, niem. *Brueckendorf*, wś na pol.-

prusk. Mazurach, pow. ostródzki, st. p. Łukta, okr. urz. stanu cywil. Falkenstein. *Kś. Fr.*

Mostkowy potok, pot. górski, na Podhalu spiskiem, w Magórze spiskiej; wypływa z pod Płaśnego wierchu (1043 m.), płynie na płn.-zach. i wpada od praw. brz. do Frankowskiej Wody (ob.). Długość biegu $2\frac{1}{2}$ kil. Ujście leży 720 m. npm. *Br. G.*

Mosto al. *Narty*, os. leś. dóbr rząd. Ludwinów, w pow. kalwaryjskim.

Mostoczna, las w zach. stronie Turzy Wielkiej, w pow. dolińskim. Wzdłuż płn. jego granicy płynie pot. Zbora, dopływ Bołochówki; wzdłuż granicy płd. pot. Wielki (Wełyki), i łączy się z Siwką, tworząc wraz z nią potok Bołochówkę; od zach. nakoniec opływa ten las znaczniejszy lewoboczny dopływ pot. Wielkiego od płn. na płd. Ten ostatni zbiera wody płynące z lasu na zach. Na wsch. łączy się las M. z lasem kameralnym i Wielkim Uhlem. Najwyżej wznosi się płn. część (397 m.) na granicy Balicz Podgórnych, gdzie się w dalszym ciągu rozłożył las Bukłohowiec. W środkowej części wznosi się las do 384 m. Na płd. jego krańcu leży przy drodze karczma (328 m.).

Mostoczne, karczma na obsz. dwor. Bednarowa, w pow. stanisławowskim.

Mostolten (niem.), ob. *Mostołty*.

Mostołtowicze, w spisie urzęd. *Możołtowicze*, folw., wś i 2 zaśc,, pow. trocki, w 3 okr. polic., gm. i par. Butrymańce, okr. wiejski Ajciuny, 900 dz. rozl., własność Piotrowskiego. Do dóbr M. należy wś Jawniańce (82 dusz rewiz.). Dawniej własność Żabów.

Mostołty, niem. *Mostolten*, wś na pols.-prus. Mazurach, pow. łecki, st. poczt. i urząd stanu cywil. Bajtkowo. *Kś. Fr.*

Mostów, wś i folw., pow. konstantynowski, gm., par. i okr. sąd. Huszlew, poczta Międzyrzec, odl. 28 w. od Konstantynowa a 10 w. od st. dr. żel. warszaw.-terespol. w Międzyrzecu. Jest tu szkoła początkowa. W 1827 r. 6 dm., 18 mk.; obecnie 13 mk. Cerkiew gr.-unicką założył tu ks. Franciszek Woroniecki w 1784 r. Folw. M. z nomenk. Piecznik, wsiami: M., Prosnów, Milejka i Nieznanki rozl. mr. 782: gr. or. i ogr. mr. 489, łąk mr. 91, past. mr. 73, lasu mr. 112, nieuż. i place mr. 16; bud. mur. 1, z drz. 14. Wś M. os. 3, z gr. mr. 3; wś Prosnów os. 21, z gr. mr. 388; wś Milejka os. 4, z gr. mr. 126; wś Nieznanki os. 6, z gr. mr. 187.

Mostowe, ob. *Bęklewo*.

Mostowe 1.) wś, pow. wilejski, w 3 okr. polic., gm. Żosno, okr. wiejski Teresdwór, o 15 w. od gminy, 13 dusz rew., należy do dóbr Teresdwór — Oskierków. 2.) **M.**, plebania prawosł., pow. wilejski, w 2 okr. polic., o 48 w. od m. Wilejki, przy b. dr. poczt. bałaszewskiej, 3 dm., 16 mk. Była tu cerkiew prawosł. drewn. 3.) **M.**, zaśc. pryw. nad błotami, pow. wilejski, 3 dm., 37 mk.

Mostówek, os., pow. suwalski, gm. Andrzejewo, par. Lubowo, odl. 21 w. od Suwałk. Ma 2 dm., 11 mk.

Mostowiszki, wś, pow. oszmiański, w 1 okr. pol., gm. Kucewicze, okr. wiejski Mostwiliszki, 10 dusz rewiz. (jednodworcy); należy do dóbr Mostwiliszki— Sidorowiczów.

Mostówka, struga, wypływająca z lasów Strachowskich, płynie równolegle z Ossownicą, do której wpada pod wsią Wójtami (Bokiewicz, Opis pow. Radzymiń., str. 21), por. *Nabokówka*.

Mostówka, wś włośc., pow. radzymiński, gm. Ręczaje, par. Cygów, ma 144 mk. i 346 mr. obszaru. W 1827 r. par. Poświętne, 14 dm., 131 mk.

Mostówka, karczma na obsz. dwor. Uhełnej, w pow. stryjskim.

Mostówko, pow. makowski, gm. Sypniewo, par. Nowawieś.

Mostowlany 1.) wś włośc., pow. lidzki, w 1 okr. polic., gm. Bielica, okr. wiejski Poniemuńce, o 11 w. od gm. a 38 w. od Lidy, 35 dm., 285 mk. (125 dusz rewiz.); należy do dóbr Zblany ks. Wittgensteina. 2.) **M.**, wś nad rz. Świsłoczą, pow. grodzieński, cerkiew paraf. dek. (błahoczynia) W. Brzostowica. Par. ma 2392 wiernych (1138 męż. i 1254 kob.).

Mostownica 1.) pot. górski, wypływający z pod Mostownicy, szczytu w Gorcach (1244 m.), w obr. gm. Koniny, w pow. limanowskim, płynie na płn. i po krótkim, 2 kil. wynoszącym biegu łączy się od praw. brz. z pot. Podmrasznicami, tworząc znaczny strumień górski Koninę (ob.), dopłw Poręby. 2.) **M.**, szczyt w pasmie Gorców, w płn. stokach, na płn. od szczytu Niedźwiedzicy (1311 m.), pod 37° 48′ wsch. dłg. g. F., a 49° 33′ 22″ płn. sz. g. Wznies. 1244 m. npm. Z płn. stoków spływają wody do Koniny, dopływu Poręby. Ob. *Kamienica*, t. III: 746. *Br. G.*

Mostowo 1.) wś, pow. mławski, gm. Mostowo, par. Szreńsk, odl. o 24 w. od Mławy, śród obszernych błot, biorących początek pod wsią Żurominem przez które przepływa rzka Przylepnica al. Szrenka. Posiada kasę gminną wkładowo-zaliczkową, tartak i wiatrak, ma 39 dm., 355 mk. W 1827 r. par. Kuczbork, 21 dm., 200 mk. Dobra M. składają się z folw. M. i Krzywki Borki, rozl. mr. 2952: fol. M. gr. or. i ogr. mr. 387, łąk mr. 450, wody mr. 1, lasu mr. 1706, zarośli mr. 10, nieuż. i place mr. 37, razem mr. 2591; bud. mur. 3, z drz. 19; płodozmian 6 i 7-polowy; folw. Krzywki gr. or. i ogr. mr. 275, łąk mr. 40, pastw. mr. 35, wody mr. 1, nieuż. i place mr. 10, razem mr. 361; bud. z drz. 10; płodoz. 6 i 10-polowy. Dobra te w 1874 r. oddzielone od dóbr Szreńsk.

M. gmina należy do sądu gm. II okr. w Szreńsku, gdzie też st. poczt.; ma 521 dm., 5717 mk., obszaru 18191 mr., w tem 593 mr. nieużytków. W gm. znajduje się 3 kościoły, synagoga, szkoła począt., urząd gm., sąd gm., st. poczt., browar, 8 wiatraków, 1 młyn wodny, tartak, 10 karczem. W skład gm. wchodzą następujące wsie: Biebrzeniec, Bąkowo-Kościelne, Bąkowo-Podleśne, Budy-Matusy, Bielawy, Garkowo-Nowe, Garkowo Stare, Grabowo, Krzywki-Piaski, Krzywki-Boski, Kobusin, Kunki, Małocin, Miłotki, Mostowo, Nadratowo, Przychod, Rudowo, Syberya, Szreńsk, os. miejska, Wróblewo, Złotowo. 2.) **M.**, wś, pow. makowski, gm. Sypniewo, par. Nowa wieś. 3.) **M.**, os., pow. sejneński, gm. Krasnowo, par. Sejny, odl. 5 w. od Sejn. Wchodziła w skład dóbr Klejwy.

Mostwa, rz. w pow. mozyrskim, jest dalszym ciągiem rz. Myszyny (ob.), po zlaniu się jej z rz. Lwą. Kierunek ma płn.-wsch., przepływa odludne Polesie na przestrzeni prawie 5 mil, z lew. str. zasila się rz. Kopaniec, za wsią Moczula rozgałęzia się na wiele krętych odnóg, nie mając pewnego koryta, płynie koło wsi Tereblicze, Ozdamicze, Marcelczyn i koło wsi Korotycze wpada z lew. strony do Stwihi, praw. dopł. Prypeci. Przyjmuje nadto z lew. strony rz. Czaków (ob.), poniżej wsi Strugi.

Mostwa, dopływ rz. Uszy, w pow. radomyskim, przepływa przez wsie Nowaki i Strymhorod. *E. R.*

Mostwiliszki, folw, wś włośc. i os. karcz., pow. oszmiański, w 1 okr. polic., gm. Kucewicze, okr. wiejski M., o 6 w. od Oszmiany; folw. ma 1 dm., 12 mk. kat.; wś 6 dm., 36 mk. kat.; os. karcz. 1 dm., 7 mk. kat. Była tu kaplica kat. par. Oszmiana. Do dóbr M., własności Cywińskich, należą wsie: Pawłowce, Siemieniszki i Mostowiszki, razem 47 dusz rewiz. W skład okręgu wiejskiego M. wchodzą wsie: Grzybowszczyzna, Krzemieszowo, Mostowiszki, Możejkowo, Pawłowce, Powiaże, Siemieniszki i Skobejki, razem 133 włośc. uwłaszcz. i 137 włośc. skarbowych. *J. Krz.*

Mostwiłowicze, dwie wsie i folw. nad rzką Suszenką, lew. dopł. Naczy, pow. słucki, w 2 okr. pol. kleckim, gm. siniawska, w miejscowości dość wzgórzystej, pomiędzy kotlinami Łani i Suszenki. Wielkie M. mają 26 osad pełnonadziałowych; Małe M. 15 osad. Dobra, dawne dziedzictwo Radziwiłłowskie, do 1874 r. należały do ordynacyi kleckiej, odtąd, w skutek układu familijnego, przyłączone do ordynacyi nieświeskiej, mają około 54 włók, w glebie dobrej. *A. Jel.*

Moskwitele, wś, pow. szawelski, gm. podubiska, 2 dusze, 54 dz. ziemi. *J. G.*

Mosty 1.) wś i os. nad Pilicą, pow. nowo-radomski, gm. i par. Maluszyn. Wś ma 26 dm., 218 mk., 269 mr.; osada 4 dm., 108 mr. 2.) **M.**, wś nad rz. Nidą, pow. kielecki, gm. Korzecko, par. Chęciny, leży pod Chęcinami, posiada szkołę począt. W 1827 r. wś rząd., 30 dm., 160 mk.; należała do ekonomii dóbr rząd. Chęciny, obecnie donacya gen. Storożenki. 3.) **M.**, pow. chełmski, gm. Turka, par. Berdyszcze. 4.) **M.**, wś i folw., pow. włodawski, gm. i par. Opole, ma 45 dm., 286 mk., 921 mr. obszaru. 5.) **M.**, przys., pow. konstantynowski, gm. i par. Swory, 1 mk., 3 mr. *Br. Ch.*

Mosty 1.) wś, pow. dzisieński, w 1 okr. polic., gm. Łuck, okr. wiejski kozłowski, o 5 w. od gminy, 6 dusz rewiz.; należała do dóbr Buda— Drehlinga. 2.) **M.**, wś i zaśc. nad rz. Plisówką, pow. dzisieński, w 2 okr. polic., o 63 w. od Dzisny; wś ma 2 dm., 15 mk. kat.; zaśc. zaś 2 dm., 5 mk. kat. 3.) **M.**, wś rząd. nad jez. Giełusza, pow. trocki, w 1 okr. polic., gm. Olkieniki, okr. wiejski M., o 25 w. od Trok, 21 dm., 221 mk. kat. (107 dusz rew.). W skład okr. wiejskiego wchodzi wś M. i zaśc. Pograużupie (12 dusz) i Nowiny (4 dusze). 4.) **M.**, mko na lew. brz. Niemna, poniżej ujścia Szczary, pow. grodzieński, w 4 okr. polic. skidelskim, gm. w miejscu, o 64 w. od Grodna, 35 od Skidla a 17 od Dubna, przy b. trakcie handlowym z Grodna do Słonima, 1317 mk. (623 męż. i 694 kob.), w tej liczbie 380 żyd. Przystań na Niemnie, przez który przewóz promem; składy do zsypywania zboża przeznaczonego na handel zagraniczny. Kościół kat. par. pod wez. ś. Jana Chrzciciela, wzniesiony z drzewa w 1539 r. przez królowę Bonę. Par. kat., dek. grodzieńskiego, ma 2476 wiernych (1181 męż. i 1303 kob.). Filia w Mikielowszyźnie i kaplica na cmentarzu grzebalnym. M. od 1588 r. wchodziły w skład ekonomii grodzieńskiej, obecnie własność prywatna; za ziemię wydzieloną włościanom wzięto 17,404 rs. wykupu. Powierzchnia w części płaska, w części górzysta, lasy i łąki. Zarząd gminy wiejskiej, obejmującej 1419 dusz. Dawniej leżało w wojewódz. nowogrodzkiem, na pograniczu trockiego, i, jak podaje Echard, było dosyć osiadłe i handlowe. *J. Krz.*

Mosty 1.) wś, pow. dubieński, położona nad obszernym stawem, uformowanym przez rz. Zbytenkę, wpadającą do Wilii. Gorzelnia parowa, tartak wodny dla wyrobu materyałów z obszernych lasów otaczających Mosty, fabryka smoły. Gleba piaszczysto-gliniasta. 2.) **M.**, wś, pow. dubieński, niedaleko rzeki Ikwy, 166·6 saż. npm. 3.) **M.**, słoboda, pow. łucki, należy do dóbr Hranie; dziedzictwo Chamców. 4.) **M.** *Stare* al. *Żurawa*, wś, pow berdyczowski, oddzielona polaną od miasteczka Wachnówki, 300 mk., 1012 dz. ziemi, własność Izydora Michalskiego.

Mosty 1.) grupa domów w Popielach, pow. drohobycki. 2.) **M.** al. w *Mostach*, grupa domów w Winnikach, pow. drohobycki, w płn.-wsch. stronie wsi, na samej granicy Stupnicy i Nahujowic, nad Stuposianką Wielką. Na zach. od zabudowań wiejskich leży podmokłe pastwisko, sięgające aż do Stuposianki Małej. Nad Stuposianką Małą leży cegielnia. Na płd. od tego obszaru rozłożył się las między oboma Stuposiankami, wzniesiony na płd. granicy do 360 m. 3) **M.** z *Dniestrzykiem* i *Świniaszą*, wś, w pow. rudeckim, 18 kil. na płd.-wsch. od Rudek, 12 kil. na płd.-zach. od sądu powiat. i urz. poczt. w Komarnie, 14 kil. na płn.-wsch. od st. kol. w Dobrowlanach. Na zach. leży Susułów, na płn. Nowawieś, na wsch. Monastyrzec, na płd. Wołoszcze (w pow. samborskim). Środkiem obszaru płynie Dniestr od zach. z Sułowa, na płd.-wsch. a potem na płn.-wsch., wzdłuż granicy od Monastyrca Brzegi Dniestru, a zwłaszcza prawy, moczarzyste. Na lew. brzegu tuż nad rzeką leżą zabudowania wiejskie, na płn.-wsch. od nich część wsi Świniusza (al. Świniucha), na praw. brzegu część wsi Dniestrzyk. Własn. więk. ma roli or. 24, łąk i ogr. 684, pastw. 59, lasu 94; włas. mniej. roli or. 72, łąk i ogr. 392, pastw. 141 mr. W r. 1880 było 332 mk. w gminie, 15 na obsz. dwors. (między nimi kilku obrz. rzym.-kat.). Par. rzym.-katol. w Wołoszczy, gr.-kat. w Monastyrcu. We wsi jest cerkiew pod wezw. ś. Michała Archanioła, folw. i leśniczówka. Sobieski, ścigając Tatarów w r. 1672 od Komarna do Kałusza, przeprawiał się przez Dniestr w Mostach d. 10 października. Przeprawę tę tak sam w liście do króla Michała opisał: „Spieszno tedy idąc (od Komarna), stanąłem u Dniestru we wsi Mostach, który zastałem nieprzebyty, bo na dwie prawie wylał był mile, a most w pośrodku zrzucony. Gdym tedy nad tą przeprawą z wielkim deliberował żalem, bo się wszystkim do przebycia zdała niepodobna, zawołał chłop z Łuków, obiecując za słuszną a pewną kontentacyę lepszą pokazać przeprawę. Co się gdy zaraz stało, prowadził wojsko, ale takimi przecie brodami, gdzie częstokroć pływać przychodziło. Nazajutrz jednak do południa wszystko tę złą przebyło przeprawę wojsko“ (Kluczycki „Pisma do wieku i spraw Jana Sobieskiego“ t. I, cz. I, str. 1094). 4.) **M.**-*Małe*: z *Mostami* i *Dębinami*, mko, pow. rawski, 10 kil. na płn.-zach. od sądu pow., urz. poczt. i st. kol. jarosławsko-sokalskiej w Rawie ruskiej, między 50° 18′ a 50° 20′ 30″ płn. szer. i między 41° 12′ 30″ a 41° 16′ wsch. dług. od F. Na płd. leży Hrebenne, na wsch. Kornie i Machnów, na płn. Machnów, na zach. Teniatyska. Płd. część obszaru przepływa Sołokija. Wchodzi ona tu z Teniatysk od płn.-zach. i płynie na płd.-wsch., a w końcu na wsch. do wsi Kornie. Na lew. brz. Sołokiji leżą zabudowania; na płd.-zach., blisko granicy „Miasteczko“, na płn. folw. pod Dębiną. Płd.-zach. część wsi przebiega gościniec, wiodący z Żółkwi na Rawę, Lubyczę, do Tomaszowa i Zamościa. Wł. więk. ma roli or. 218, łąk i ogr. 121, pastw. 23, lasu 433 mr.; własn. mn. roli or. 370, łąk i ogr. 174, pastw. 34 mr. W r. 1880 było 471 mk. w gm., 54 na obsz. dwor. (między nimi 91 obrz. rzym.-kat.). Par. rzym.-kat. w Wierzbicy, gr.-kat. w Hrebennem. Jest tu cerkiew, dwór, folw., gorzelnia i młyn. 5.) **M.**-*Stare*, przedmieście Mostów Wielkich. 6.) **M.**-*Wielkie*, rus. *M. Welyki*, zwane dawniej *Augustowem*, od założyciela Zygmunta Augusta, mko, pow. żółkiewski, 25 kil. na płn.-wsch. od Żółkwi, 17 kil. na płd.-zach. od st. kol. jarosławsko-sokalskiej, w Krystynopolu, między 50° 11′ a 50° 18′ płn. szer. i m. 41° 46′ a 41° 52′ 30″ wsch. dług. od F. Na wsch. leżą: Borowe, Rekliniec i Strzemień, na płd.-wsch. Kupiczwola, na płd. Bojaniec, na zach. Stanisławka i Wolica, na płn. Kuliczków i Sielec (obie w pow. sokalskim). M. leżą w dorzeczu Wisły, zapośrednictwem Raty, dopływu Bugu. Rata wchodzi tu z Wolicy od płd. i płynie prawie środkiem obszaru na płn.-wsch. aż do zabudowań. Tutaj skręca na płn., następnie znowu na płn.-wsch.. i w tym kierunku płynąc wchodzi na granicę M. a Borowego, poczem skręcając znowu na płn. wchodzi do Sielca. Wody z płd. części obszaru płyną małemi strugami na wsch. i wpadają po za obrębem Mostów do Żełdca, prawobocznego dopływu Raty. Na płn. granicy nastaje pot. Błotnia, lewoboczny dopływ Raty. Zabudowania leżą na lew. i praw. brz. Raty (213 m.) blisko zach. granicy, a mianowicie: miasteczko samo w środku, lwowskie przedmieście na płd., sokalskie przedmieście na płn. Na płn.-wsch., blisko granicy Borowego, leży część miasteczka Zagumienki, na lew. brz. Raty, na wsch. krawędzi lasu „Suchy dąb“, zajmującego tę część obszaru. Na płd. krawędzi lasu leży leśniczówka „Terpentyna“ (al. Szczodrów). Na płn. od miasteczka wznosi się wzgórze M. do 217 mr. (znak tryang.), a na płn.-zach. od niego leży na granicy Wolicy os. „Węglarka“, na płn. od niej las Błotnia (wzgórze 214 m. wys. na płd.-wsch.; Maziarnia, 211 m., znak triang., na płn.-wsch.). Na płn.-wsch. leży karczma „Błotnia mosteńska“, na płn.-zach. karczma „Błotnia kuliczkowska“. Na praw. brz. Raty leży na wsch. od M., tuż nad Ratą, las „Za babką“ (szczyt 211 m., znak tryang.), na płd. od niego mocarzyste pastwisko „Rydczyk“, dalej na płd. las „Lipniki“ ze szczytem 218 m. wys., na zach. od niego mocarzysta prze-

strzeń krzakami i drzewami porośnięta, zwana „Lisecze błoto“, ze szczytem 222 m. wys., (znak tryang.), na płd. od Lipnik las „Za laskami“, ze szczytem „Za Koneckim“, na płd.-wsch. granicy. Płd. kończynę obszaru zajmują t. zw. „Sianożęczki za błotem“, wzniesione do 217 m. na granicy płd. Z Mostów idzie gościniec na płn.-wsch. do Sokala, na płn.-zach. do Żółkwi. Położenie miasteczka w ogóle nizkie, bagniste; gleba torfowata, w lasach piaszczysta. Własn. więk. ma roli or. 7, łąk i ogr. 36, pastw. 16, lasów 5211 mr.; własn. mn. roli or. 1062, łąk i ogr. 2526, pastw. 491, lasów 36 mr. W r. 1880 było 3809 mk. w gm., 65 na obsarze dwor. (między nimi 490 obrz. rzym.-kat., 2010 gr.-kat., reszta wyzn. mojżesz.). Par. rzym.-katol. w miejscu, dek. bełzki, archydyec. lwowska. Do parafii tej należą Butyny, Dworce, Przystań, Rekliniec, Stanisławka, Strzemień, Wieczorki i Wolica. Kośc. paraf. założył Zygmunt August w r. 1549 i uposażył plebana dwoma łanami, miarą żyta, pszenicy i owsa z łanu miejskiego, opłatą po groszu z każdego domu i dziesięciną z nowo założyć się mających kiedykolwiek przez sstę folwarków (Archiw. Bernardyń, C. t. 6, str. 129). Kośc. murowany, konsekrowany w r. 1837. Par. gr.-kat. w miejscu, dek. uhnowski, dyec. przemyska. Do parafii należy wieś Borowe. Cerkiew drewniana zbudowana w r. 1712. W M. jest szk. etat. 3 klasowa i sąd powiatowy, do którego należą: Batiatycze, Bojaniec, Borowe, Butyny, Dalnicz, Derewnia, Dworce, Kulawa, Kupiczwola, Lubella, Przystań, Rekliniec, Rożanka, Strzemień, Stanisławka, Wolica, Wieczorki i Zubowmosty. W XVI w. była tu wojskobójnia (na mocy przywileju Zygmunta Augusta z r. 1566) i browar. W XVII w. tkalnia; w początkach XIX w. wyrabiano terpentynę, kalafonię, smołę i maź. Teraz wyrabiają węgle drzewne i potaż. Jest także cegielnia pospolita. Za czasów polskich należały M. do dóbr koronnych, w pow. i województwie bełzkiem i tworzyły starostwo. M. były pierwotnie wsią, założoną w 1472 r. na prawie wołoskiem, i zniszczoną przez Tatarów (Bibl. Warsz. 1855, IV: 11, 13). W opisie z XV w. pochodzącym od Nakera, sekretarza wielk. mistrza Jana Tiefena, spotykamy wzmiankę o M. Ów Naker towarzyszył w r. 1497 Tiefenowi, wezwanemu przez Jana Olbrachta do udziału w wyprawie wojennej. Oddział Tiefena składał się z 400 ludzi, a przybył do M. w niedzielę d. 9 lipca „in eyn wuste dorff genant zcur Brucke und das flies dabey Ratha“, powiada Naker. W namiotach z wystawioną strażą przenocował tu oddział (czyt. Liske, Cudzoziemcy w Polsce, str. 13). Do godności miasta wyniósł tę wieś Zygmunt August d. 23 lipca r. 1549. „Przełożył nam Stanisław hr. z Tęczyna“, są słowa przywileju, „lubelski i bełzki ssta, iż położenie wsi naszej Mostki w sstwie bełzkiem nader jest dogodne do przeistoczenia jej na miasto; na co zezwalając, chcemy: aby miejsce to odtąd nosiło nazwę Augustów, i żeby mu przez kogobądź inne miano nadane nie było.“ Obdarzając je król prawem magdeb. mianuje wójtem Andrzeja Rokickiego (Morzycki, *Moriczky* według Staroż. Polski), uposaża go 3 łanami, łaźnią, jatką rzeźniczą, słodownią, browarem, wyszynkiem gorzałki i trzecią miarą z młyna; zaprowadza targ we środę; jarmarki zaś na B. Ciało i Wszyst. Św.; przeznacza staroście czynsz od ław, na których mięso na sprzedaż wystawione bywa i opłatę od wszelkich towarów podczas targów. Oprócz czopowego uwalnia mieszkańców na lat 10 od szosu, ceł, myt, targowego po miastach, podatków i podwód, które wszakże dostarczać mają pod rzeczy kuchenne do najbliższego miasteczka, ilekroć zdarzy się królowi lub jego małżonce przybyć do Augustowa; uwalnia też od robocizn około zamku, lecz chce ażeby należeli do naprawy grobel i młynów, jednego przy mieście a drugiego we wsi Wola Dworeczska. Jeżeliby żydzi chcieli przemieszkiwać, używać mają praw i swobód, żydom bełzkim służących (Metr. kor. ks. Z. L., fol. 74, A. 1549—155; Archiwum Bernard., C. t. 377, str. 122). Dokument z r. 1550 (Metr. kor. ks. Z. M., fol. 142; Arch. Bern., T. t. 203, str. 158; t. 337, str. 66), opisuje szczegółowo granice gruntów miejskich, rozciągających się ze strony wsch. aż do miejsca „ubi flumen Zeldecz jungitur alio flumini Ratha seu Wroczisko“; zobowiązuje mieszczan do opłaty po grzywnie z łanu, z domu zaś i ogrodu po $7\frac{1}{2}$ gr. Dnia 23 września 1553 r. uwalnia król mieszczan Mostów i innych miast od opłat celnych (Arch. Bernard., C. t. 30, str. 599). Przywilejem z r. 1566 dozwala mieszczanom wystawić 6 jatek, woskobójnię i postrzygalnię, z których dochód obracany być ma na publiczne budowy i inne miejskie potrzeby. Stefan Batory potwierdza 22 czerwca 1576 r. przywilej Zygm. Aug. z r. 1550 (Arch. Bernard., C. t. 203, str. 158 i t. 337, str. 66) i uwalnia miasto od ceł, targowego i grobelnego w całem państwie. W r. 1578 ponawia żydom wolność szynkowania piwa i miodów, trudnienie się rzemiosłami i handlem. W r. 1583 (10 sierpnia) nadaje miastu nowe przywileje (Arch. Bernard., T. t. 151, str. 343) „Gdy zgon Zyg. Aug.“, czytamy w tym dokumencie, „nie dozwolił dokończyć zaczętego dzieła, pragnąc przeto, aby miasto większego nabrało wzrostu, przez coraz większy napływ ludności, ażeby wałami i fosą, parkanami lub murem opasane być mogło, po-

zwalamy magistratowi mieć kramy korzenne, piekarskie, szewskie, z solą, skórami i żelazem, zaprowadzić oraz cechy rzemieślnicze. Na urząd burmistrza wybrani zostaną doświadczonej prawości mężowie, dwaj z ramienia starosty, dwaj zaś przez gminę, z których każdy miesięcznie jeden po drugim władzę burmistrza sprawować, a trzej inni do rady używani być mają. Ażeby mieszkańcy mieli dostateczne środki do obwarowania się i obrony przeciw napadowi nieprzyjaciół, dajemy moc magistratowi wykupienia wójtostwa z rąk teraźniejszego posiadacza, lub jego potomków. Pozwalamy mieszczanom wystawić most na rzece Rata, i z tego tytułu starać się na sejmie o uzyskanie opłaty mostowej". Dnia 16 lipca 1604 r. potwierdza Zygmunt III cesyą wójtostwa w Augustowie, uczynioną przez Annę Krasińską, wdowę po Stanisławie, na rzecz Komorowskiego (Arch. Bernard., C. t. 359, str. 1021). Według lustr. z r. 1616 było domów w mieście i na przedm. 302, z nich czynszu zł. 60 gr. 8. Łanów miejs. było $31^1/_4$, z każdego łanu dawali po grzywnie; ogrod. 290, z każdego po $7^1/_2$ gr.; słodowni miej. 8, z siedmiu po gr. 12, a z osmej. gr. 24 płacono; komornicy po gr. 1, rzeźnicy dwaj po 3 kamienie łoju; piekarzów 36; szewców 20, płacili po $7\frac{1}{2}$ gr., pop zaś z łanu do cerkwi przywiązanego płacił gr. 15." Szewcy spisali ustawy cechowe w r. 1613 a Zygmunt III potwierdził je 20 maja r. 1618 (Metr. Kor., Ks. U. T. fol., 96, A. 1618—19.). Oto ciekawsze artykuły tej ustawy: „Uchwalili i postanowili bracia rzemiosła cechu szewczowskiego między sobą kolacyę trzykroć do roku, albo bractwo odprawować. Na suche dni żałobne msze za przodki swoje odprawować cztery kroć, a jeśliby brat albo siostra nie była, na ofiarę powinna dać winy 5 grzywien. Każdy kiedyby chciał mistrzem zostać, a gdzieby się godził na mistrzostwo, powinien będzie dać do skrzynki brackiej zł. 10, na kolacyę zł. 10 i t. d. Kiedyby brat brata, albo siostra siostrę nagabała słowy nieuczciwemi, ma dać winy kamień wosku i beczkę piwa. Jeśliby brat brata pobił, albo brodę wyrwał, albo włosy z głowy, powinien dać beczkę piwa i kamień wosku; o rany remissa do urzędu wójtowskiego. Kiedyby brat młodszy nie zapalił świec w kościele na mszy, albo na jutrzni, ma dać winy ćwierć piwa. Bracia z pośrodku siebie mają obrać dwóch braciej, starszego i młodszego, co 2 niedzieli robotę oglądać, gdzie jeśliby zła była, ma być na rynku spalona. Bracia starsi i młodsi do schadzki nie powinni chodzić z armatą, siekierkami, ani z mieczem, ani z kordem." W całości podano te artykuły w dod. do Gaz. lwow. z r. 1851, str. 73, 74 i 79. W r. 1626 uwalnia Zyg. III m. Augustów czyli Mosty od wszelkich ciężarów prywatnych i publicznych (Arch. Bernardyń., C. t. 379, str. 161), a w r. 1625 potwierdza ustawy cechu piekarskiego (Metr. Kor. Ks. T. E., fol. 443 A. 1622—1625). Lustr. z r. 1628 opisuje, iż prócz mieszczan płacących zł. 193 gr. 9 den. 9, żydzi płacili z domu po zł. 10, a komornicy po zł. 9, i był na ten czas żyd 1 gospodarz i 1 komornik Według tej lustracyi tworzyły Mosty wraz z wsiami Dworce, Butyn, Domaszów, Chlewczany, Chronów, Wolica i Rekeliniec odrębną dzierżawę czyli starostwo. O powinnościach wsi tego sstwa czyt. rkp. w Bib. Ossolin. № 2835, str. 37 i 38. Mieszczanie praw, które im podczas inkursyj tatarskich pogorzały, nie pokazali, ani żadnych dochodów nie mają, krom samych składek, które in necessitate ingruente czynią. Żydzi, każdy gospodarz z domu powinien dawać quotannis po czer. zł. a komornicy po $\frac{1}{2}$ czer. zł. W lat kilka po wojnie szwedzkiej zjechawszy lustratorowie r. 1662 piszą: „Mosty alias Augustów, dzierżawa w posesyi Mik. Bieganowskiego, kaszt. kamienieckiego. Cechy: szewski, krawiecki, kuśnierski i tkacki, tak jako i miasto całe spustoszałe, że ledwo po jednym rzemieślniku zostaje. Teraz, iż miasteczko dopiero się osadza, żadnego z niego nie masz pożytku, bo mieszczankowie, których jest barzo mało, są funditus zniszczeni i zdezolowani." D. 27 grudnia 1666 r. zezwala Jan Kazimierz Mikołajowi Bieganowskiemu, kaszt. kamienieckiemu, mostowskiemu, janowskiemu i t. d. staroście, i Urszuli Krasnowskiej, małżonkom, na ustąpienia sołtystwa w Augustowie z przynależnościami na rzecz Mik. Bieganowskiego i żony jego Urszuli Stepowskiej (Arch. Bern., C. t. 153, str. 1306). Dnia 31 marca r. 1681 wydaje Jan III wyrok w sprawie spornej między magistratem m. Augustowa a dzierżawcą miasta Chodorowskim, (Arch. Bern., T. t. 141, str. 353), którym uchyliwszy dekret commissionis in parte, buntów pod gardłem zakazawszy, niektórych od śmierci uwolniwszy, actus laesivos przeciwko staroście nastąpione za nieszkodzące honorowi starosty deklarowawszy, mieszczan za nieakceptowanie rajców od starosty podanych ex clementia od win uwolniwszy, przychylając się do przywilejów fundacyjnych miasta i prawa magdeburskiego rozsądzenie spraw przez burmistrza z rajcami naznacza. Apelacyą ukrzywdzonym do starosty, a od starosty do sądów królewskich ostrzega. Co zaś do wójta, ponieważ wójtostwo nie było skupione, tedy pókiby nie skupili, aby wójt dziedziczny wtenczas i na potem będący, pospołu z ławnikami (którzy oprócz rady mają być wybrani) sprawy wszelkie sądził póty, póki niebędzie vigore originalis privilegii skupiony, a po

skupionym dziedzicznym wójcie, gdyby był, e gremio miasta apelacya do starosty iść ma, nihilo minus teraz wójt i na potem będący uprzywilejowany podczas elekcyi urzędników miejskich mianował landwójta, któryby na miejscu jego zasiadał, a od landwójta nie do wójta, lecz do sądów asesorskich apelacya ostrzeżona. Pisarza umiejętnego i sługę miejskiego postanowić zaleca. Elekcya rajców w piątek po Przewodach miewać postanawia, na których obranie dwóch rajców przez przytomnego starostę lub namiestnika albo list starosty, a dwóch od pospólstwa ostrzega, z których obrany pierwszy starosty mianowany ćwierć roku, i inni koleją po ćwierć roku miastem rządzić powinni. Wolnego ważenia, szynkowania miodu, piwa mieszczanom pozwala. Dzierżawca zaś swojego browaru i winnicy zakładać na cudzym gruncie (chyba dziedzicom zapłaciwszy, jeśliby chcieli) nie powinien. A jeśliby kupił, do podatków wszelkich miejskich i Rzpltej przykłać się ma. O gorzałkę i gorzelnię dzierżawcy przysądzoną konfirmuje z tą deklaracyą, że na cudzym gruncie (jeżeli w przód nikogo niewoląc nie zapisał) gorzelni budować nie ma. Browar Łukaszowi wrócić nakazał. Czopowego proporcyonalne wybieranie urzędowi radzieckiemu tudzież wszelkich rachunków czynienie przed elekcyą nowych urzędników zaleca. Względem targów, jarmarków i mostowego in defectu probationis lustracyami i dokumentami dylacyi na inkwizycye pozwala. Mieszczan od podwód, jako jure theutonico lokowanych, uwalnia. Do ratusza i prowentów z niego, tudzież w nim szynkowania mazi staroście interesowania się zabrania. Hakownic 8 oddanie, po oparkanieniu miasta, przez dzierżawcę nakazuje. Względem tłok, jeśli inne miasta jure theuton. zasadzone odbywają, dekret komisyi aprobuje; brania ludzi do sieci zakazuje. Kollaturę popów dzierżawca oznaczy i inne okoliczności rozsądza. W r. 1682 wydały J. Kr. M. assesors. dekret, którym mostowego z mostu pod miastem na Racie staroście od mieszczan wybierania zakazawszy, z drugiego mostu na Błotni od woza po groszu wybierać pozwala. Restauracya targów i jarmarków (obwoławszy je przez woźnego) pozwolona, z tem ostrzeżeniem, że wolne jeżdżenie dla szukania pożywienia przystojnego na jarmarki i targi inne do cudzych miast mieszczanom nie ma być zabronione, nie mniej od tłok mieszczanów, jako za prawem magdeburskiem siedzących, uwalnia. August III w przywileju z 12 październ. r. 1744 w Grodnie danym przemawia: Przychylając się do prośby Panów Rad i supliki poddanych naszych miasta M., quondam Augustowa nazwanego, aby się przez zwyczajne targi i jarmarki, których dotąd uprzywilejowanych nie mieli, zapomagać mogli, takowe praesentibus pozwalamy (targ we czwartek i 6 jarmarków), które do lat 6 powinny być wolne; po wyjściu zaś tego czasu, według zwyczaju Bełza, Uhnowa, Krystyanpola, Żółkwi, Rawy i Tomaszowa, targowe i jarmarczne do prowentów starosty mostowskiego, bez aggrawacyi jednak kupców, wybierać pozwalamy.“ Lustracya z r. 1765 (Rkp. Ossol. № 2835) podaje ciekawe szczegóły o mieście M. i starostwie mostowskiem. Najważniejsze z nich podajemy w streszczeniu. Str. 37: sstwo mostowskie, t. j. M. czyli Augustów nazwane, z wsiami: Wolica, Dworce, Butyny, Kazumin, Choronów, Chliwczany, Domaszów i Szałasze Domaszowskie z Rudami, Wolicką i Stanisławiecką w posesyi p. Adama z Bużenina Mniszcha, chor. nadwornego, na fundamencie cesyi p. J. O. Poniatowskiego, natenczas mazowieckiego a potem kaszt. krakowskiego, za konsensem Augusta III w Warszawie 1746 r. zeznanej. Komisarz dóbr J. M. Pan Tarszeński, reproduxit lustracye i dekreta et quidem: Lustr. z r. 1563 czyli rewizyę m. Augustowa, wedle której było łanów miejskich 31 i prętów 8. Łan każdy zawierał prętów 12, a z łanu każdego płacili po 1 zł. 18 gr., a od pręta pola po gr. 4, i wyniosło z tych pól zł. 50 gr. 20. Z domu każdego al. placu po $7\frac{1}{2}$ gr., z ogrodu i zatyłku al. długiego placu po $7\frac{1}{2}$ gr., a było tych placów z ogrodami 368 i 2 pręty, z których należało do skarbu starościńskiego zł. 92 gr. 1 den. 6. Słodowni miejskich było 2, piekarzów 25 i dosyć komorników, szewców, rzeźników, smolarzów. To samo zawierała lustr. z r. 1564. Według lustr. z r. 1569 było domów 257, łanów $31^1/_4$, słodowni miejskich 4, piekarzów 25 a smolarzów, 13 po zł. 2 gr. 12 płacących. O lustr. z r. 1628 wspomnieliśmy już wyżej, Następuje potem komisya między Mniszkiem i J. M. P. Zajączkiem, sstwa mostowskiego posesorem arendownym, z jednej a mieszczanami mostowskimi z drugiej strony, nastąpiona z dekretu Aug. III z r. 1761. Na mocy jej uwolnieni mieszczanie od podwód, propinacya tak mieszczanom jako i żydom: miodu, piwa i innych likworów pozwolona, gorzałki szynk mieszczanom zabroniony a na starostę oddany, gorzałki przez mieszczan u postronnych branie pod winą 100 grzywien jako też i narzuty pod konfiskacyą tychże narzutów zakazane, niemniej i narzutną burmistrza na zł. 18 podczas kadencyi rządzenia miastem zwyczajny, zniesiony. Owsa korcy 4 półmackiem, mającym garncy 20 (przez komisarzów zapieczętowanym z okoliczności, że wieś przeniesiona na miasto), dawanie przez mieszczan corocznie na starostę przyznane. Ze siana wozów 40 płacenie zł. 120, tudzież elekcyonalnego burmistrza i land-

wójta zł. 108, jako też i mięsa świątecznego dawanie zniesione; smoły, węgla, z pniów drzewa leżącego palenie i tegoż w m. Augustowie przedaż ostrzeżona; kopanie darni na łąkach miejskich i gruntach użytecznych przez smolarzów zakazane. Konserwacya domostwa na chorągiew mieszczanom zalecona w ratuszu do odebrania przez mieszczan od starosty pretendowanym, ad interim w nim tylko izba do sądzenia pozwolona, a post cessum vel decessum starosty posesya ratusza dla mieszczan przysądzona. Mostowe od mostu na Błotni od przejeżdzających po groszu jako też i reparacya mostu na Racie (zabroniwszy z tego mostu płacenia przez mieszczan mostowego) nakazane. Reparacya grobli, stawu wolańskiego i zatrzymanie grobli od gwałtownej powodzi przykazane. Elekcya burmistrza i landwójta w czasie zwyczajnym i rachunków czynienie ostrzeżone, pisarza miejskiego postanowienie do akt miejskich, żołnierza do posługi miejskiej i stróża dla ostrożności trzymanie, więzienia dwoistego wystawienie zalecone, stróżów 2 nocnych, do których i żydzi przykładać się mają, trzymać nakazano. Komórek rozebranych przeniesienie na grunt wójtowski i od nich po zł. 3 corocznie płacenie wójtowi, kto ich używać będzie naznaczone. Aby na jarmarkach mieszczanie bywali (wolnego w dni targowe dla szukania pożywienia do innych miejsc wyjeżdżania pozwoliwszy) i na rynku do sprzedaży z rzeczami bywali, ostrzegli; miasto parkanami drewnianemi w koło opasali, bramy z wrotami na zawiasach żelaznych pod utraceniem wolności postawili. Z domów, domków, placów i ogrodów podług rewizyi zł. 286 gr. 18 do nastąpienia rewizyi płacili, nakazano. Ogród zaś, wymierzony laską łokci 7 mającą, zawierać ma lasek kw. 300, opisano, względem zaś pól z lasów wyrąbanych i przyczynionych pomiar przez geometrę ad proportionem łanu kościelnego naznaczono. Żydów przy przywilejach im służących, zwyczajem żydów bełzkich zachowuje i do ponoszenia zwyczajnych ciężarów obowiązuje, względem poniesienia kary win za bunty, ponieważ starosta dobrowolnie odstępuje, i że już niektórzy od starosty skazani byli, kondonowano, i inne kategorye rozsądzone, inne do grodu przemyskiego odesłane. O mieście samem podaje lustr. z r. 1765 (str. 39) następujące szczegóły: To miasto ma 3 bramy drewniane z rezydencyami górnemi wybudowane, jest parkanami z 3-ch stron opasane a z 4-tej Ratą oblane. W pośrodku niego ratusz drewniany. Domów zajezdnych, żydowskich, drewnianych ze 20 znajduje się. Obywatele tego miasta reproduxerunt prawa, przywileje, dekreta i lustracye et quidem: Przywil. locationis Aug. III oblatowany w grodzie bełzkim r. 1759, potwierdzający przyw. Zyg. Aug. z r. 1550; przywil. Stef. Bat. z r. 1583; lustr. z r. 1616, w której wyrażony przyw. Zyg. Aug. z r. 1566 na wybudowanie 6 jatek, woskobójni i barwierni i obracanie pożytków z tychże na publiczne potrzeby miasta; przyw. Stef. Bat. z r. 1576, przenoszący jarmark z dnia W. W. Ś. Ś. na dzień podwyższenia św. Krzyża a targi tygodn. ze środy na czwartek i uwalniający od cła mostow. i grobelnego na wieczne czasy, tudzież przywilej Stefana Batorego z r. 1578, pozwalający żydom szynkować piwem i miodem, bawić się rzemiosłem w mieście i za miastem, Inne szczegóły tej lustr. podano już wyżej. Lustr. z r. 1662 wspomina o przywilejach nadanych cechom szewckiemu i krawieckiemu od Zygmunta III z r. 1612, a tkackiemu od Władysława IV z r. 1644 i dodaje, że prowent z miasta dla zdezolowania i zniszczenia funditus mieszczan wynosić ma zł. 10. Potem następują dekreta z r. 1681 i 1682, podane już wyżej, i trzeci dekret Zygmunta III z r. 1595, między miastem Bełzem i Augustowem, którym mieszczan augustowskich od reparacyi trzeciej części mostu na Racie uwolniwszy, mieszczanom bełzkim reparacyą i exakcyą cła z tego mostu ostrzega. Po tych produkowanych prawach i przywilejach mieszczanie augustowscy intulerunt querelam, iż prawa i wolności przywilejami nadane, nadwątlone, to jest elekcyonalne dektetem zabronione, pod pretekstem i pozorem pozwolenia Suchego lasu po zł. 72 (mający wolny wrąb do lasów przywilejami nadany) płacą, konie na przyjazd i wyjazd starościński lub na co rozkażą i na wiele mil i gdzie potrzeba do furmanki dając, mostowe na Błotni po groszu, dekretami opisane, obrócone w podatek do arendy i po złotemu i gr. 8 każdy arendarzowi opłacać musi. Do elekcyi burmistrza non comparentes po zł. 8 do skarbu starościńskiego dawać są przymuszeni, których to burmistrzów do postanowienia według przywileju i dekretu od miasta czyli pospólstwa 2, a od starosty 2 non practicat, lecz ut allegarunt tych przyjąć muszą, których starosta nominuje. Kopaniem rudy, dekretem komisyi zabronionej, łąki miejskie dezolują. Grunta wiejskie, jako to: Borowe, Łęgowe i inne na starostę odebrane. W tych krzywdach swoich i innych uciemiężeniach dla rygoru i bojaźni żalić się im i przed nami straszno, powiadając jako niedawno w uciążliwości swej gdy in anno 1760 intentując sprawy JW. Staroście literas salvi conductus sobie u Najj. Augusta III wyrobili a do grodu bełzkiego per oblatam nie przyjęli; z tymi z Bełza 2 wyjechało do Buska dla oblaty literarum salvi conductus, a w drodze z tych jeden schwytany, do więzienia w Radzięcinie na

niedziel kilkanaście wtrącony i tam kilka razy bity. Inni chroniąc się podobnej kary do cerkwi pouciekawszy, dni 3 zamknięci, żołnierzami nadwornymi dla niewyjścia z cerkwi pilnowani, a potem z niej pobrani, surowo karani, za palce i stawy związani, do więzienia wtrąceni, dla wyzwolenia których z więzienia i ubezpieczenia siebie, gdy niektórzy do Warszawy wybrali się, i tych ut allegarunt na dziedzińcu królewskim schwytano. Przeto zważając takowe uciemiężenia wniesione pro resolutione do Prześw. Komisyi ekonom. odsyłamy. Mielnicy Borowi, przy młynie na Racie osiadli, reproduxerunt przywilej Jana III z r. 1678, którym przez wzgląd na doroczne około młyna wykłady mielników przy wyznaczeniu onym trzeciej miarki z tegoż młyna, oraz przy polach, łąkach i ogrodach do tegoż młyna należących zachował. Żydzi mostowscy reproduxerunt przywilej Stefana Batorego z roku 1578, wyżej wspomniany, i drugi Władysława IV z r. 1633, którym wszelkie przywileje, prawa, dekreta, posesye domów i gruntów, kupna, przedaże, tudzież usum synagogae et loci sepulturae według dawniejszych praw ich aprobował. Prowent z miasta in anno 1762 (wymieniony szczegółowo) wynosił 15,180 zł. 18 gr., in a. 1763 zł. 15,288 gr. 18; in a. 1764 zł. 15,526 gr. 18. Na dalszych stronach wymienione dochody ze wsi należących do starostwa. Na str. 67 podany roczny dochód ze starostwa na podstawie rachunków z roku 1762, 63 i 64 na 58,872 zł. 8 gr. 6 den. Na str. 69 podane onera et expensa fundi roczne starostwa (wymienione szczegółowo) na 3375 zł. 6 gr., zostaje zatem intraty 55,497 zł. 2 gr. 6 den., z czego kwarta 13,874 zł. $8^1/_2$ gr. Na str. 70 podane opisanie lasów starostwa przez Piotrowskiego, leśniczego tegoż starostwa, przyczem położono przywilej Augusta III z r. 1761 in rem ad praesens ssty mostow. na wolne robienie potażu, popiołu, klepek i innych jakkolwiek zwanych towarów leśnych, bez wszelkiego płacenia pniewszczyzny i czynienia z tego rachunków skarbnikowi koron. czyli podskarbiemu koron., do lat 3 dany. Las od granicy Sieleckiej, Reklinieckiej i Strzemienieckiej, w którym drzewo sośnina na węglarkę wycięta, miejscami do kuźnic, gdzie po błotach znajduje się drzewo zdałe, ciągnie się do granicy Kupiczwolskiej do 3 kopców. Tego lasu podług deiktu granic od Sieleckiej do Reklinieckiej mila, stąd do Strzemienieckiej $^1/_4$ mili, stąd do 3 kopców mila. Las od granicy Kupiczwolskiej do Bujanickiej nazwany, Brzozowa Gać, tego lasu mila, w nim sośnina, po części dębina, miejscami na węglarki powycinana, zapusty zaś młodocianego drzewa wszelkiego znajdują się. Las od granicy Bujanickiej al. Brzozowej Gaci przez rz. Świnnę nazwaną ciągnie się do wsi Lubelli po kopcach gęstych, sosnowy, tego lasu mila, miejscami na węglarki powycinany, zapust zaś młodocianych drzew przy granicy od Kruszyny i Szyszak, tudzież po błotach znajduje się. Las od granicy wsi Lubelli ciągnie się do 3 kopców al. Luszczaki pod Kamienkę i wieś Kazumin. Ten las zapust, w nim drzewo różne młode, ciągnie się do Tołstej Kłody, stamtąd po nad gruntami wolańskimi i Ratą na Barany od kopców, stąd aż pod Hulcze, gdzie mało lasu, tylko błoto i sianożęcie aż do granicy korowskiej i zaborskiej. Las między obszarami, którego wszerz i wzdłuż staj czworo, ten zwie się Borek, w nim sośnina z leszczyną. Las od granicy Tehlowskiej do granicy prusinowskiej $^1/_2$ mili, w nim dębina i sośnina. Las od granicy Prusinowskiej do granicy Sieleckiej mila, w nim sośnina, olszyna i w błotach łozina. W nim drzewa miejscami na węglarki wycięto. Las w granicach między Mostami i Wielicą, Butynami, Dworcami z jednej strony po Błotnią aż do pól i łąk Chlewczańskich, w nim sośnina, dębina i miejscami brzezina; w kraju tego lasu od Chlewczan zapust. t. zw. Stasice, w nim młoda sośnina, dębina, olszyna, osiczyna i chrusty; tego lasu mil 2. Intraty z lasu 3000 zł. rocznie. Na str. 71 podane są następujące szczegóły o wójtostwie mostowskiem: Posesorami uprzywilej. tego wójtostwa Mniszchowie, starostowie starzewscy, małżonkowie vigore cesyi przez Mniszcha Sebastyana, łowczego sieradzkiego, z r. 1760, nie są in posessione tegoż wójtostwa prowentów, lecz przyłączone jest do intraty miejskiej ssty mostowskiego. A że należało z tegoż wójtostwa postanowienie kwarty, więc intrata takowa, jakowa z indagacyi remonstrowana nam była z percepty pieniężnej gotowej i z łanów wójtow. 3, w przywilejach miejscowych wyrażonych i w polach na swojem miejscu jako zdawna do tegoż wójtostwa należały, znajdujących się. Z tych tedy łanów prowent ad portionem łanów wybranieckich po zł. 100 otaksowaliśmy i do intraty przyłączamy. Że zaś tego wójtostwa intrata jest jednakowa i corocznie nieodmieniająca się, więc tylko za rok tu kładzie się: z komor wójtowskich 144 zł., czynszu z Nosali 54 zł., z łanów wójtow. 3 à 100 zł. = 300 zł., razem 498 zł. Expens: na reparacyą folw. wójtow. zł. 18, zostaje 480 zł.; kwarta 120 zł.“ Według wykazu kwarty z r. 1770 należały do sstwa mostowskiego: Mosty Wielkie z przyległościami Borowe i Łęgowe, i wsie: Wolica z przyl. Wieczorki, Stanisławka, Dworce, Butyny z przyl. Kazumin, Szyczaki, Chliwczany z przyl. Masarze, Choronów, Szałasze i Domaszów. Adam Mniszech zostawał w posiadaniu sstwa i wójtostwa do r. 1784 r. D. 9 grudnia t. r. zajęto te dobra i

sprzedano wraz z innemi w pięciu sekcyach: I sekcyą: m. Mosty W. z przyl. Borowe i Łęgowe, Wolicę z przyl. Wieczorki, Dworze i Stanisławkę nabył 1819 r. Józef Udrycki za 42,500 zł. m. k.; II sekcyą: wsie sstwa bełzkiego Parchacz i Sielec z przyl. Zawronie i wś sstwa mostowskiego Nosale nabył 1822 r. Adam hr. Ożarowski za 53,005 zł. m. k.; III i VI sekcyą, wsie: Butyny, część Kazumina, Szyczaki i osadę Kłopodzie, oraz dzierżawę Przystanie nabył 1819 r. Jan Niezabitowski za 40,005 zł. m. k.; IV sekcyę: wsie sstwa bełzkiego Góra i Kuliczków nabyła 1819 r. Antonina Krajewska za 26,125 zł. m. k. V sekcyę, wsie: Choronów, Chliwczany, Sałasze, Domaszów z osadą Bruckenthal nabył 1819 r. Józef Udrycki za 68,600 zł. m. k. Dokumenta z r. 1550, 1583, 1627, 1628, 1694 i 1759 czytamy w dodatku do Gaz. Lwow. r. 1858, № 40 do 49. Między starostami mostowskimi, których listy dokładnej podać nie umiemy, byli także: Jan Daniłowicz w r. 1620, Stanisław Daniłowicz w r. 1634, Mikołaj Bieganowski w r. 1657, Aleksander Chodorowski w r. 1677 do 1681. Przywilejem z d. 19 lutego 1796 r. potwierdził cesarz Franciszek I dawniejsze przywileje miasta odnośne do targów i zezwolił na jarmark w d. 5 kwietnia. W r. 1846 pobudował Józef Udrycki, ówczesny właściciel Mostów, koszary dla wojska, pomieszkania dla oficerów i wielką ujeżdżalnię i odtąd są M. stacyą kawaleryi. W okolicy M. znajdowano w piaskach różnemi czasy zabytki tak kamienne jak bronzowe i żelazne. W r. 1803 przy karczowaniu lasu odkryto opodal granicy Sielca na Borowem grób kamieniami obłożony, w którym znaleziono popielnice, pierścień bronzowy oraz toporek kamienny. W r. 1876 znalazł tu różne narzędzia kamienne dr. J. Kopernicki (ob. „Czas“ z kwiet. 1876). *Lu. Dz.*

Mosty 1.) wś, pow. jabłonkowski, na Szląsku austr. Leży w okolicy górzystej, w pobliżu przełęczy Jabłonkowskiej, na stokach Beskidu szląskiego, w dolinie strum. Osetnicy. Posiada kościół par. kat., 2346 mk., 5901 mr. obszaru. We wsi jest szkoła ludowa i zarząd lasów w dobrach arcyks. Albrechta. Ludność góralska z rodu Jabłonkowian. M. par., dek. jabłonkowski, ma 1828 kat., 25 ew. i 20 żyd. 2.) **M.**, wś, pow. cieszyński, par. Cieszyn, na Szląsku austr. Posiada szkołę ludową, zarząd dóbr arcyks. Albrechta. *F. S.*

Mosty 1.) niem. *Mostow*, zwyczajnie *Brück*, dok. *Most, Mosti, Moszcino*, kaszub. *Mosté*, wś włośc., pow. wejherowski, w płn. części Oksywskiej Kępy, st. p. Kosakowo, okr. urz. stanu cywil. Dębowa Góra. Wś obejmuje 4 gburskie posiadłości, 5 zagród, 9 wł. i 22 mr. W 1868 r. 72 mk., 64 kat., 8 ew., 7 dm. Par. kat. Oksywie, ew. Rumia, szkoła kat. w miejscu, do niej uczęszczają i dzieci z Mechlinka i Rewy. W 1866 r. było tu 94 dz. Odl. od m. pow. $2^3/_4$ mili, od Oksywia $1^1/_8$. Jest tu młyn wodny nad kanałem młyńskim. M. zapisała r. 1210 księżniczka Świnisława klasztorowi panien w Żukowie, które je ustąpiły cystersom w Oliwie r. 1316 (ob. Ks. Fankidejski: Klasztory żeńskie, str. 55). Według innych wiadomości odebrali wś cystersi od Świętopełka już r. 1224 d. 23 kw. (ob. Pom. Urk. B. von Perlbach, str. 21). R. 1235 d. 9 sierp. potwierdza im tenże tę darowiznę „Most, cum insula ejusdem nominis et liberam piscationem in parvo mari et in portu praefatae insulae“ (tamże, str. 42). Ale przywilej ten nie jest autentyczny. Wnet wszczął się spór o tę wieś, gdy r. 1245 nadał bisk. kujawski Michał klasztorowi żukowskiemu dziesięciny kilkunastu wsi, między któremi są i Mosty (tamże, str. 79). R. 1249 potwierdza Świętopełk zakonnicom żukowskim tę wieś (str. 110). R. 1253 d. 31 paźd. podaje bisk. kujawski Wolimir do wiadomości, że M. należą do par. oksywskiej (str. 132). R. 1281 d. 19 sierp. nastąpiła ugoda między Żukowem a Oliwą, mocą której M. przyznane zostały cystersom (tamże, str. 280). R. 1282 i 1283 nadaje i potwierdza Mestwin bisk. kujawskiemu przystań Mosci, położoną nad ujściem Redy do morza (str. 300 i 328). R. 1288 zezwala Mestwin, że cystersi oliwscy mogą mieć statek w Mechlinku „ad promocionem curiae in Most“. Datum in Putzch (str. 396). R. 1295 d. 15 sier. zatwierdza Przemysław klasztorowi żukowskiemu wszystkie jego posiadłości, między któremi jest i Moscino, t. j. Mosty (str. 475). Ponieważ „Moscino“ oznacza w dok. raz Mosty, drugi raz Mechlinko (Mestien), dla tego zachodzi czasem wątpliwość, którą wieś nadawca ma na myśli. R. 1490 d. 3 lipca skarżą się mieszkańcy Pucka na cystersów oliwskich u rady miejskiej w Gdańsku, że ze zbrojną siłą wkroczyli do Mostów i zabrali ze sobą 2 rybaków, którzy za zwyczajnym czynszem tamże nad brzegiem morskim rybołóstwem się trudnili; i że ich dopiero tedy na wolność puścili, gdy się im zobowiązali zapłacić pewną karę pieniężną, proszą wtedy o pośrednictwo, bo inaczej będą zmuszeni przemoc przemocą oddalić (ob. Prutz, Gesch. d. Kr. Neustadt, str. 86). Wynika ztąd, że spór o tę wieś jeszcze ostatecznie nie był załatwiony. 2.) **M.**, dobra ryc., tamże, st. p. Kosakowo, 4 kil. odl., liczą 232·80 ha roli or. i ogr., 295·5 łąk, 19·9 nieuż., 1·2 wody, razem 549·4 ha; czysty dochód z gruntu 3296 mrk. Właściciel W. Wirthschaft. W 1868 r. 133 mk., 93 katol., 40 ewang.; parafia i szkoła jak wyżej. Mosty leżą nad kanałem i mają znaczne pokłady torfu. 3.) **M.**, niem. *Mosten*, folwark należący do klu-

cza klonowskiego, powiat starogardzki; ob. *Klonówka.* *Kś. Fr.*

Mostycza, dawna nazwa wsi *Dołhe*, w pow. kałuskim. W lustr. sstwa halickiego z r. 1556 (rkp. Ossol. № 2127, str. 80) czytamy: Wś M. al. Dołhe ad Kałusz, którą JmP. Mikołaj Sieniawski, wojew. ruski, dopuścił zasadzać i na surowym korzeniu Andrzejowi Krowcowiczowi z Węgier na potoku Kropiwnickim, któremu dał swobody do lat 8, począwszy ad a. 1557 a post expirationem libertatis będą powinni dawać czynszu na każdy rok po gr. 2, kur po 2 valoris gr. jeden, jajec po 20 valoris gr. jeden, po jednemu wieprzowi żerowemu valoris gr. 36. Dziesięcinę z pszczół, dwudziescinę od owiec, kto je będzie chować. Będą też winni 2 dni żąć, 2 dni w rok kosić. W tej wsi natenczas już osiadłych kmieci 7 i z kniaziem, których imiona te są: Andrzej Krawcowicz, kniaź liber, Iwan Stankowicz, Iwan Popowicz, Dańko Derkaczowicz, Marko Litwin, Jacko Popowicz. Suma wszystkich pożytków z Mostyczy na ten czas czyni zł. 26 gr. 24. Powołowszczyznę i insze daniny będą powinni jako i insze wsie. *Lu. Dz.*

Mostyska 1.) część Budzynia, w pow tłumackim. 2.) **M.**, ob. *Mościska.*

Mostyskie al. *Mostyczkie,* grupa domów w Trójcy, w pow. brodzkim, we wsch. części wsi, na zach. krawędzi lasu zwanego „Uroczyskiem".

Mostyszcze 1.) w dok. *Mościska, Mostyska,* wś nad rz. Turyą, pow. kowelski, na wprost m. Michnówki. Uroczyska noszą nazwy: Baranowszczyzna, Borkowski Ostrów, Kniaży Ostrów, Skostyszcze, Szczyrowszczyzna. O M. spotykamy liczne wzmianki w Pamiętnikach kn. Kurbskiego oraz w Arch. J. Z. R., t. VI, cz. I, dodatki. 2.) **M.**, wś, pow. owrucki, na płn. od Owrucza. 3.) **M.**, *Mostiszcze,* ob. *Mościszcze.* *J. Krz.*

Mostyszcze al. *Mościszcze,* wś rząd., pow. kijowski, przyparta do rz. Irpienia i strugi Kotyra, o 20 w. na płn.-zach. odległa od Kijowa, 15 dm., 116 mk. Przeprawa przez Irpień odbywa się tu za pomocą promu, z którego dochód należy do właściciela mka Hostomla. W dawnych wiekach miejscowość ta wchodziła w skład posiadłości klasztoru dominikanów kijowskich, którzy z daru pewnej pobożnej matrony, nazywającej się Biesową babą czyli Bessoaną, jak ją nazywa Okolski, jeszcze w XIII w. otrzymali je (Russia flor., fol. 305), a które obejmowały cały przyległy Kijowowi obszar ziemi, na którem są dziś rozsiane wioski: Bielicze, Romanówka, Horynka, Syrec (futory) i M., pomiędzy Biłhorodką, Hostomlem, Wyszogrodem i Meżyhorami. Szeroka ta darowizna rozciągała się prawie na dwie mile wzdłuż i wszerz od Kijowa aż do Irpienia i prawdopodobnie wonczas nie brakło jej było miejsc zamieszkałych. Posiadłość tę przerzynały dwa ożywione gościńce, t. j. tak zw. droga Biłhorodzka i droga Wyszogrodzka. Dwa te gościńce schodziły się u tak zw. uroczyska Dorohozycza, które bodaj czy także nienależało do klasztornych posiadłości i które, jak wiadomo, nieraz w ciągu onych wieków bywało krwawą widownią bitew, staczanych w celu rozstrzygnięcia sporu o władzę nad Kijowem. Los niejednego też z panów grodu się rozstrzygnął. Ale nadszedł 1240 rok i Mongołowie tak Kijów jak i całą okolicę przyległą w proch i perzynę puścili. Wiadomo jak srogiem i jak zgubnem było to zniszczenie. Toć w Kijowie trawa porosła wokoło ołtarzy, a dziki zwierz zamieszkał w zwaliskach spustoszałych świątyń. Takiż los spotkał niemniej i kościół dominikański Panny Maryi na Błoniu. Ś. Jacek z kilku towarzyszami cudownym sposobem zdołał się ocalić (Acta Sanct., t. 2: 378). Atoli po upływie 123 lat Litwini nareszcie wygnali z tych stron Mongołów; Kijów powstał z gruzów i odrodził się a i dominikanie następnie pojawili się znowu w mieście. Wielcy książęta litewscy i królowie polscy dbali o byt tego zgromadzenia, w liczne i korzystne go nadania i przywileje wzbogacili. Najpierw Witold i Włodzimierz Olgierdowicz, ks. kijowski, potwierdzili dominikanom pierwotną ich donacyą na posiadłości, t. j. Syrca, Chłopacza czyli Paszni i Biesowej Baby. Z kolei zawarowali im owe posiadłości i zatwierdzili i inni następni panujący, jak Olelko Włodymirowicz 1411 r., Aleksander Jagiellończyk 1492, Zygmunt I 1505, Zygmunt August 1560, Zygmunt III 1614, Władysław IV 1633 i Jan Kazimierz 1649 r. (De rebus gestis etc. a fr. Clemente Chodykiewicz, 1762, part. 2, libr. 7, cap. 1, de caenobio Kijovien., fol. 657, rkp.). A spory obręb był tych dzierżaw klasztornych. Zaczynając od Przeorki (dziś Prywarka), która weszła z czasem w skład rozszerzającego się Kijowa i stała się jakby jego przedmieściem, obwód ich obejmował cały z tej strony obszar przyległych miejsc, którego granice biegnąc w kierunku drogi Biłhorodzkiej, dochodziły aż do rz. Irpienia, opisującej wielki łuk, następnie przekraczały tę rzekę na lewą stronę w kierunku Hostomla, i nareszcie od strony Dniepru, biegiem rz. Horynki postępując, stykały się z miedzami granicznemi gruntów wyszogrodzkich i meżyhorskich. Obszar ten, oprócz Irpienia, zraszały dopływy tak tegoż Irpienia jak i Dniepru, a mianowicie: Syrce, Chłopacz, Rohostianka i potok w górnym biegu nazywany Kotyrem, u ujścia Horynką. Ale długi czas posiadłości te dominikanów, w braku mieszkańców, pozostały dzikim lasem. Tragi-

czne losy Kijowa, jak np. srogie i długo pamiętne na ów gród napaści w 1416 r. Edygi i w 1482 r. Mendligireja nie dozwoliły się tu nikomu osiedlić, owszem sami dominikanie, smutnych doznawszy wtedy przygód, mieli w Kijowie tylko dorywczą siedzibę, tak że jeszcze około 1594 r., jak mówi Wereszczyński, jeden tu tylko dominikanin przebywał (Sposób osady nowego Kijowa etc., str. 37). Z czasem atoli, a mianowicie za panowania Zygmunta III, klasztor dominikanów w Kijowie wzrósł w liczbę zakonników. W sumaryuszu akt dawnego magistratu kijow. wyczytaliśmy list królewski z 1619 r. do wojew. kijowskiego, aby ks. dominikanom i ich dobrom była dawana obrona od „hultajstwa". Ale następnie za przeorstwa kś. Piotra Sierakowskiego i te posiadłości dominikańskie, długo oczekujące na osadników, nareszcie się zaludniły. Oprócz mczka Przeorki, które z miastem Kijowem zespolonem zostało, widzimy na tychże obszarach następujący poczet osad. Obok Przeorki leżała wś Jackowka, a dalej wś Płocka na uroczysku Popkowce, a dalej jeszcze Berkowiec, należący w połowie do klasztoru dominikanów a w połowie do Ławry Pieczarskiej, tudzież Romanów most, mczko Horynka, mczko Syrec i M. Z tych Syrec założył kś. przeor Piotr Sierakowski, a M. kś. Piotr Rozwadowski (a nie Rozwidowski, jak go pisze mylnie metrop. Eugenii). Oprócz tego, za drogą Białhorodzką, należała do dominikanów wś Sowki, którą zapisali im ks. Stefan i Piotr Zbarazcy i których zwłoki w grobach kościoła ś. Mikołaja dominikanów w Kijowie spoczęły. W mczku Horynce, w miejscu zagłębionem i ustronnem była pustelnia, którą urządził był dla siebie świątobliwy zakonnik o. Jakób Węgrzynowski. W Mostyszczach kś. Rozwadowski zbudował cerkiew ruską. Cerkiew ruska była też i w Przeorce, zarówno fundacyi dominikanów. Syrec mczko, założone przez przeora Sierakowskiego, leżało nad rz. Rohostianką. Przeor Sierakowski, gorliwy i o materyalną korzyść zgromadzenia, czynny, rzutki, starał się, pracował, zabiegał, aby dziedziny klasztorne urządzić i ich podnieść wartość. Pierwszy też dał impuls osadnictwu na większą skalę. Wycinał puszcze i stanowił osady i tym też warunki woli czyli słobody rozległej nadawał. Oto jest przywilej jego z 19 maja 1641 r. dany osiedlającemu się Syrcowi. „Ja kś. Piotr Sierakowski, przeor natenczas klasztoru kijowskiego dominikanów, przy kościele założenia ś. Mikołaja, z bracią zakonu i klasztoru pomienionego, czynię to wiadomo, komu wiedzieć należy, osobliwie ludziom przychożym, wszelakiego stanu kupieckiego i pospolitego, iż utwierdzając zaczętą słobodę, pozwoliliśmy osadzić szlachetnemu p. Stephanowi Mieczkowskiemu, na gruncie naszym Syreckim, nad rz. naszą Rohostianką, m. Syrec, ze wszystkim używaniem pożytków, które mogą być w polach, sianożęciach, w borach, dąbrowach; w którym to miejscu, pomienionym Syrcu, nadajemy słobodę wszelakiego stanu ludziom, na lat 15 po sobie idących, od roku i dnia przy tym liście mianowanych, wolność taką: wszelkiemu człowiekowi nowoosiadłemu, każdego stanu, wolno będzie gorzałki kurzyć, a swój pożytek z naszych lasów, póki ich stawać będzie .... (mieć); miody i piwa bezmytnie przedawać, zastrzegając podatek Rzpltej należący. A że wiecznie kurzenie gorzałek pozwoliliśmy, pokocielszczyznę, zwyczajną w tych krajach, każdy od kotła płacić będzie; drzewa na budowanie domów i wszelaką potrzebę, a także do miasta Kijowa dla zasiągnięcia soli i innych potrzeb pozwalamy. Obiecujemy też do tego mczka targi wprowadzić i ile tenże p. Mieczkowski osadzi domów, z każdego podymia, będzie winien klasztor gotowymi pieniędzmi po złotemu zapłacić" (w zbiorze Konst. Swidz.). Dziś na dawnej posadzie tego mczka zalegają zamiejskie futory Kijowa. Po kś. Sierakowskim z kolei niemniej czynnie zajął się gospodarczą pracą w tychże klasztornych posiadłościach wspomniany już wyżej kś. Piotr Rozwadowski. Za jego staraniem powstały zamożne folwarki (jak np. Ciechanowiczowski, założony przez p. Jankowską), na rz. Irpieniu i jego dopływach pourządzały się mosty, groble i młyny, a na gościńcach utartych kupieckich, ożywionych handlem wywozowym i przywozowym, karczmy i zajazdy. Wody Syrca poruszały wtedy aż 4 młyny, Kotru aż 5. Zagarnięte pod uprawę role znajdowały się na uroczyskach Biesowej Babie czyli Paszni, Chłopaczu, Uwarowie Wielkim i Małym; sianożęcie na Popówce i na ostrowach: Torżowskim, Macochińskim i Kowalskim. Bór „miodopłynny" zapełniony też był milionem brzęczących pszczół. Pełno w nim było barci pszczelnych (Notatki kś. Piotra Rozwadowskiego w „Opis. Kiew. Sof. sobora" przez metrop. Eugenja). Sama zresztą nazwa strugi Syrec wskazywała na obfitość miodu w tej miejscowości, gdyż w starej ruszczyźnie wyraz „syrec" oznaczał miód w stanie surowym, do picia nieprzygotowany, niesycony. Tymczasem, jak wiadomo, w 1648 r. rozpoczęła się straszna pożoga wojen Chmielnickiego, i nie dała też dominikanom zebrać gotowych długich starań owoców. Dominikanie zostali przez Kozaków wypędzeni z Kijowa, a w kościele ich szynk zaprowadzono (Bantysz-Kamenski, cz. II, str. 188). Osady zaś w posiadłościach klasztornych pozakładane znikły po większej części, tylko Romanówka, Horynka i M. po dzień

obecny dotrwały. R. 1651 d. 11 stycz. Bohdan Chmielnicki nadał podominikańskie sioło M. nad rz. Irpieniem i Kotorem kijow. Brackiemu monasterowi (Akty J. Z. R., t. III, str. 445). Toż następnie r. 1659 d. 3 maja Wasyli Dworecki, pułk. kijow., a w 1694 r. car Aleksy nadanie to potwierdzili. Wzdłuż rz. Irpienia od czasu traktatu Andruszowskiego (1667) a raczej Grzymułtowskiego (1686), jako na pograniczu, rozsiane były małe umocnione punkta, przez forpoczty rossyjskie zajmowane. W M. szczątki tych okopów i szańców jeszcze sterczą po dziś dzień, a także i na uroczysku Chłopacz (Klepaczach), naprzeciwko Hostomla, znajduje się wał okrągły; podobny widać też na uroczysku Kimerka, w pobliżu wsi Moszczuny. Na błoniach przyległych Syrcowi znajdują się obecnie futory zamiejskie m. Kijowa, a także plac obozów letnich oraz przeglądów i ćwiczeń wojskowych. W Mostyszczach cerkiew pod wez. ś. Andrzeja apostoła. Do par. oprócz M. należą wsie Horianka al. Papiernia i Moszczuny. *Edward Rulikowski.*

Mostyszcze 1.) płn. część wsi Wołowego, w pow. bobreckim, nad Białym potokiem, przytyka do granic Hryniowa i Podhorodyszcza (do części wsi zwanej Monasterem). 2.) **M.**, ob. *Mościska.*

Mostytycze, wś i folw. nad bezim. rzeczką, pow. nowogródzki, w okr. polic. horodyszczańskim, gm. Horodyszcze (o 3 w. ku zach.), w miejscowości wzgórzystej. Wieś ma 6 osad, folwark, dziedzictwo Baranowiczów, ma 13 włók, gleba i łąki dobre. *A. Jel.*

Moszaryno, dobra, pow. newelski, w 1 okr. polic., gm. Trechalewo, 20 dusz rew.; do dóbr należy folw. Nowinki i Siemionowo.

Moszcino (dok.), ob. *Mosty.*

Moszczan, ob. *Moszczun.*

Moszczana, *Moszczenna* al. *Moszcza*, rzka w płd. części pow. hajsyńskiego, bierze początek we wsi Moszczenna, mija Wobudkę, Ulanówkę i pod wsią Taszlikien wpada od lew. brz. do rz. Taszliczki, lew. dopł. Bohu.

Moszczana, w dokum. *Moszczona*, *Moszczony*, wś cerkiewna, pow. kowelski, na płd.-zach. od m. powiat. Podług lustracyi z 1628 do 1629 r., odbytej pod przewodnictwem kasztelana radomskiego Słupeckiego, należała do sstwa kowelskiego; suma prowentu z niej czyniła 410 złp. 27 gr. 9 den. Posiadała w niej 4 włóki urodz. Kałuska, za przywilejem królewskim. Suma pożytków z tych włók wynosiła 79 fl. 2 gr.; ztąd wytrąciwszy piątą część od taksy przedawania zboża na zasiewek jary i ozimy i od siana na wychowanie bydła fl. 15—17—3$^{5}/_{8}$, restat in summa fl. 63—12—14 (ob. Jabłonowski, Lustracye, str. 163 i 167). Porów. Pamiętniki kn. Kurbskiego, t. I: 246, 263, 316. *J. Krz.*

Moszczana, w górnym biegu Dorszychą, w średnim Mielniczne, zwany potok, powstaje z kilku strug, w obrębie gm. Ulicka Seredkiewicza, w pow. rawskim; płynie koło przysiołków tej gminy: Filipiego, Kąta, zabiera od praw. brz. wodę z pod przys. Zadiłów, a doszedłszy do obszaru Ulicka Zarębanego, zwraca się na wschód, tworzy między oboma Ulickami granicę, i znów przechodzi na obszar Ulicka Seredkiewicza, płynie koło przys. Pukusów, gdzie od praw. brz. zabiera potok napływający z pod Bohołotycz, przysiołka tegoż Ulicka; następnie płynie w kierunku płn.-wsch. środkiem obszaru Manastyrka, zrasza obszar Pogorzelisk, płynie popod Pomłynów, Moszczanę, od której to osady przyjmuje nazwę swą, opływa dalsze osady Kamionki wołoskiej, jak Dumy, Petryki, Pulce, Koczany, Czausy; tutaj od lew. brz. łączy się z Muranką i przepłynąwszy moczar Kruszynę i Ług, wpada z praw. brz. do Raty. Długość biegu 26 kil. Dolina nizinna i nader bagnista. Z prawego brzegu przyjmuje potok Pogorzeliska. *Br. G.*

Moszczana, część Kamionki wołoskiej, pow. Rawa ruska, nad pot. Moszczaną.

Moszczanica 1.) *Wielka*, wś, pow. dubieński, o 10 w. od Mizocza, w położeniu bardzo górzystem, wśród sadów owocowych. Gatunek gleby glinka, nie tyle sprzyjająca dla uprawy zboża o ile dla drzew fruktowych, których włościanie tutejsi posiadają bardzo szlachetne gatunki i prowadzą od lat kilku obszerny handel owocami z Warszawą. Domy i zabudowania gospodarskie włościan odznaczają się porządkiem i doborem materyału budulcowego. Wielu z nich zajmuje się garncarstwem. Starożytna to osada, założona śród dawnych, nieprzebytych lasów przez wychodźców podolskich, chroniących się od napadów tatarskich. Nazwiska niektórych włościan moszczanieckich, jak np. Tataryn i Koczubej, zdają się to potwierdzać. Wieś ta wchodziła niegdyś w skład klucza dubieńskiego, ordynacyi ostrogskiej. W 1753 r. na mocy tranzakcyi kolbuszowskiej otrzymał ją Lubomirski wraz z przysiołkami Wasilową, Sołtanową (Sołtanówką) i Przyborną. Następnie w 1775 r. weszła w dom Duninów-Karwickich i odtąd znajduje się w ich posiadaniu (ob. *Mizocz*). W miejscowem archiwum znajduje się dokument z d. 17 lutego 1775 r. spisany w Dubnie między księciem Ksawerym Lubomirskim, wojewodzicem bracławskim, działającym w imieniu swoim i braci swych ks. Józefa, Michała i Aleksandra a Józefem hr. Duninem Karwickim, regent. koronnym, o wieś M.-Wielką za sumę 180600 złp. Kontrakt ten był oblatowany d. 25 lutego t. r. w grodzie łuckim, przyczem wypłacono sumę szacun-

kową. 2.) **M.**-*Mała*, wś, pow. dubieński, położona nad dwoma stawami, uformowanemi z rozlewu bezim. rzki, wpadającej do Stubły, dopł. Horynia. Gleba czarnoziem z gliną, dość urodzajna, śliczne łąki; lasy dębowe i grabowe. Dwór i wszystkie chaty włościańskie otoczone sadami owocowemi. Niegdyś M.-Mała wraz z przysiołkiem Sołtanówka były w posiadaniu rodziny Sołtanów, jak to widać z zapisu perpetuae donationis d. 27 paźd. 1668 r. oblatowanego w grodzie łuckim przez Wacława i Aleksandra, braci rodzonych, i Jana, stryjecznego, Sołtanów, Jadwidze, matce, Mikołajowi i Andrzejowi, synom, Rusinowskim, wsi Małej M. z przysiołkiem Sołtanówką, w województwie wołyńskim, w pow. łuckim leżących, za sumę 30000 złp. Później wchodziła w skład klucza (państwa) dubieńskiego ordynacyi ostrogskiej. Stanowiła ona jedną całość z dobrami mizockiemi, będącemi od 1748 r. w posiadaniu rodziny Duninów Karwickich. Od 1816 r., początkowo prawem zastawnem, następnie na prawach dziedzicznych władał nią Ludwik Pawłowski. W skutek działów familijnych pomiędzy jego synami Hieronimem i Antonim dostała się w sukcesyi pierwszemu z nich. W 1869 r. nabył ją na licytacyi Konstanty Sikorski, sędzia pokoju okręgu dubieńskiego, który odprzedał ją w 1870 r. bratowej swej Annie Sikorskiej, władającej nią i obecnie. 3.) **M.**, wś, pow. ostrogski, o 15 w. na płn.-wschód od Ostroga, przy dawnej drodze pocztowej. Należała niegdyś do książąt Ostrogskich. Anna Aloiza z ks. Ostrogskich, żona Jana Karola Chodkiewicza, hetm. w. lit., a córka Aleksandra ks. Ostrogskiego, po ukończeniu w Ostrogu kolegium jezuickiego, nadała w 1622 r. wsie M., Wołoskowce, Kurhany i Mohilany, temu kolegium, a w pow. dubieńskim klucz kniahyniński z 7-miu wsiami, gdzie była filia jezuitów ostrogskich. Gdy po kasacie jezuitów 1772 r., dobra pojezuickie oddane były rozmaitym magnatom, pod warunkiem płacenia czwartej części dochodu do komisyi edukacyjnej, M., ze wsiami Wołoskowce, Kurhany i Mohylany dostała się ks. Jabłonowskim. Ostatni z tej linii ks. Władysław Jabłonowski w 1875 r. sprzedał te dobra Antropowej, w której ręku i dotąd pozostają. Wieś ogromna, na dwóch podłużnych górach zabudowana, od wsch. ku zach. i tu rozdzielająca się w kształcie wideł, ku płd.-zach. i płn.-zach.; między temi widłami przerzyna rzeczka obszerne łąki, wydające obficie siano. W M. jest rezydencya wiejska z pięknym ogrodem, założonym przez ks. Władysława Jabłonowskiego, znawcę architektury i ogrodnictwa. Niedaleko od folwarku, w stronie wschodniej, na wzgórzu, dotąd egzystuje wysoki wał ziemny, czworogranny, nigdzie nieuszkodzony, który kiedyś był obroną dla wsi. Dziś zasadzony w czworobok lipami; znajdowała się w niem pasieka. Drugi takiż wał ku zachodowi we środku wsi, gdzie się pobudował kmiotek. Spodni pokład gruntu stanowi kamień dziki, a zwierzchni glinka z piaskiem, obficie wydająca zboża wszelkiego rodzaju. Z pod gór wytryskują źródła przezroczystej i chłodnej wody, z których u dołu po za wsią uformowany staw. Przed dwudziestu kilku laty była w M. gorzelnia i piwny browar, w którym sławne warzono piwa, lecz browar przed kilku laty się spalił i dotąd nieodbudowany. Stan wiejski dość zamożny, uposażony w dostateczną ilość ziemi, trudni się rolnictwem, hodowlą koni, bydła rogatego, trzody chlewnej, owiec, ptactwa domowego i wodnego; niektórzy z kmiotków mają sadki drzew fruktowych, a w nich ule z pszczołami. W M. jest cerkiew parafialna i szkółka dla dzieci wiejskich. Grunt od strony południowej glinkowaty, także i od zachodu, ze wsch. i płn. z krzemionką pomieszany. Cała wieś i pola na równej górze, ku wschodowi raptem się pochyla i stanowi rowną płaszczyznę, a brzeg góry stanowi granicę od Mohylan. Na stokach tej góry znajduje się dotąd 5 mogił, jedna koło drugiej, z których jedna do połowy zepsuta; dalej na polach są niewielkie wyniosłości, tylko rozorane, a lud miejscowy powiada, że to są mogiły poległych rycerzy ks. Konstantyna Ostrogskiego, którzy tu rozgromili Tatarów. Śpiewają nawet o tem zwycięstwie pieśń, a w niej wspominają kn. Konstantyna. Stebelski w dziele Genealogia ks. Ostrogskich, pag. 113, powiada, że Konstantyn Konstantynowicz Ostrogski, którego i Bazylim zowią, w 1578 r. pod Ostrogiem rozgromił Tatarów. Gdzie wieś Mohilany a obok niej Kurhany, a przy tej ostatniej Wielbówne, jeszcze dotąd są gęsto rozsiane mogiły a szczególnie od półn. strony Wielbównego; wszystkie te mogiły lud, nazywa tatarskiemi. Od strony wschodniej, na polach moszczanickich, założona została kolonia niemiecka Grüntal; koloniści prowadzą racyonalne polowe gospodarstwo; zimową porą trudnią się wszyscy tkactwem i dość cienkie wyrabiają płótna, latem zaś, a szczególniej w maju, wyrabiają sery nazwane holenderskiemi; równie też robią w wielkiej ilości masło, które wywożą aż do Kijowa. Mają oni dom modlitwy, kantora do odprawiania modłów i szkółkę dla nauki dzieci. Przy tej kolonii w lesie jest ferma Dziadowa góra, nazwana tak dla tego, jak podanie ludowe niesie, że w dawnych czasach, w tych górach i lasach był zbójca, który po drogach napastował podróżnych, lecz raz mocno przez nich zbity, długo chorował, nareszcie porzucił swo-

je rzemiosło i na najwyższej górze, u spodu której wytryskało źródło, jako pustelnik osiadł i pokutował, a że nosił długą brodę i był starym, lud nazywał go przeto dziadem. Ob. Pamiat. Kij. Arch. Kom., t. IV, cz. 2: 127. 4.) **M.**, wś i futor, pow. owrucki, na płd. i płd.-zach. od m. Owrucza. 5.) **M.** al. *Moszczenica*, wś, w płn. części pow. rowieńskiego, około m. Dąbrowicy, dawniej w gm. dąbrowickiej pow. pińskiego. *J. D. K.*

Moszczanica, potok, wypływa w płd.-zach. stronie wsi Rychwałdu, nad granicą z Moszczanicą, pow. żywiecki; wkrótce w biegu zach. dostaje się na obszar Moszczanicy, opływa ją od płd.-zach., płynie w kierunku płn.-zach., tworzy na niewielkiej przestrzeni granicę między Żywcem Starym a Zadzielem, i w końcu, skropiwszy grunta zadzielskie, poniżej Zadziela wpada do Soły od praw. brz. Długość biegu 7 kil. Zowią ten potok także Kocurówką. *Br. G.*

Moszczanica 1.) z *Rędziną*, wś, pow. żywiecki, leży nad potokiem tegoż nazwiska i Łękawką, uchodzącemi z praw. brz. do Soły. Wzniesienie nad poziom morza wynosi 355 m. Rędzina, przys., jest położoną na płn. od M., na prawym brzegu pot. Kocierza, dzielącego się w tem miejscu na kilka ramion. Przez południowy kraniec wsi prowadzi gościniec z Łękawicy do m. Żywca, a przez północny z Okrajnika do Starego Żywca. Ta wieś należy do sądu powiat. i par. rzym.-kat. w Żywcu, odległym o 3 kil. i liczy 1136 mieszk. rzym.-kat. Obszar więk. pos. w Kocierzu ma 237 mr. roli, 16 mr. łąk i ogr., 35 mr. pastw. i 137 mr. lasu; pos. mniej. 723 mr. roli, 51 mr. łąk i ogr., 192 mr. pastw. i 181 mr. lasu. W lasach są drzewa różnego rodzaju. Pod względem geologicznym badał okolicę M. Szajnocha (Studya geolog., Kosmos, 1884, str. 230) i zaliczył ją do formacyi eocenicznej. Szczegółowo podaje w dwóch większych odkryciach w pobliżu dworu sypki, drobnoziarnisty, bogaty w łyszczyk piaskowiec. Jego warstwy zawierają między szarym gruboziarnistym pokładem także wtrącenia ciemnoszarawych lub prawie czarnych łupków ilastych, które są kruche i łatwo wietrzeją. W tem miejscu zmienia się nagle kierunek pokładów. W XV w. była M. własnością Piotra Komorowskiego (Długosz, II: 290). M. graniczy na wsch. z Rychwałdem i Łękawicą, na płn. z Oczkowem, na zach. ze Starym Żywcem, a na płd. z m. Żywcem. 2.) **M.** albo *Moszczenica*, wś, pow. gorlicki, duża osada w dolinie Moszczanki, płynącej z pod Krokowskiej góry, 409 m. npm. wzniesionej, do Ropy, z lewego brzegu. Przez wieś przechodzi gościniec z Gorlic (9 kil.) do Ciężkowic. Od północnego wschodu i południowego zachodu podnosi się teren w nieznaczne wzgórza, pokryte lasami. W środku tej ludnej, bo 2957 mk. rzym.-kat. liczącej wsi, wznosi się murowany, r. 1820 zbudowany kościół, a na płd. od niego, przy drodze niewielka kaplica. Posiadłość większa Jul. z Jażwińskich Skrzyńskiej dzieli się na trzy folwarki, z których jeden leży w samej wsi, drugi zwany Krokowskim, na jej płn.-wsch. krańcu, a trzeci, zwany średnim, na płn. od M. jest wysuniętym. Ten obszar wynosi 401 mr. roli, 119 mr. łąk i ogr., 35 mr. pastw. i 499 mr. lasu; pos. mniej. ma 2534 mr. roli, 237 mr. łąk, 371 mr. pastw. i 259 mr. lasu. Do końca istnienia Rzplitej była ta włość wójtostwem królewskiem i przynosiła 317 złp. kwarty. Jest tu szkoła ludowa jednoklasowa. Par. rzym.-kat. znajduje się już w spisie beneficyów z r. 1326, ale niema dokumentu erekcyjnego. Należy do dyec. przemyskiej, dek. bieckiego i obejmuje Mszankę, z ogólną ludnością 4031 rzym.-kat. i 120 izr. M. graniczy na płn. z Turzą i Sietnicą, na wsch. z Kwiatonowicami i Zagórzanami, na płd. z Porębą a na zach. z Łużną i jej przysiołkami. Na początku bieżącego wieku dzielono ją na dwie części, t. j. M.-Polską i Niemiecką. 3.) **M.**-*Wyższa* i *Niższa*, dwie wsie, pow. nowosądecki. Leżą w międzyrzeczu Dunajca i Popradu, 453 m. npm., nad potokiem uchodzącym poniżej Starego Sącza, odl. o 4·5 kil., z praw. brz. do Dunajca. Rozłożone wzdłuż potoka, Wyższa ku południowi, Niższa ku północy bliżej Starego Sącza, liczą razem 824 mk. rzym.-kat., z których 372 w M.-Wyższej a 452 w M.-Niższej. Część północna M.-Niższej nazywa się Morawiną i ma cegielnię. Zapisane przez królową Kingę klasztorowi pp. klarysek w Starym Sączu (ob. dokument erekcyjny z roku 1280 u Morawskiego w Sądeczyźnie, I: 149), stanowią obecnie część funduszu religijnego i należą do par. rzym.-kat. w Starym Sączu. Podług Długosza (Lib. ben. II: 236 i 250) był jednak w M.-Niższej kościół parafialny drewniany. W tym samym czasie składała się M.-Wyższa z trzech łanów kmiecych i dwóch łanów sołtysich. Pos. więk. ma 6 mr. roli i 255 mr. lasu; pos. mniej. 872 mr. roli, 106 mr. łąk, 204 mr. pastw. i 294 mr. lasu. Obie wsie graniczą na płd. ze Skrudziną i Przysielnicą, od wsch. z Barczycami, na płn. ze Starym Sączem i są oddzielone lasem na zach. od Gołkowic i Mostków. 4.) **M.**, wś, pow. bocheński, par. w Chełmie. Leży w dolinie Raby, na prawym brzegu tej rzeki, u ujścia małego dopływu, z pod Łapczyc, 263 m. npm.; ma 280 mk. rzym.-kat. Podług Nakielskiego została ta wieś w 1190 r. nadana przez Jaksę Bożogrobcom miechowskim wraz z Chełmem i Targowiskiem, które to nadanie 1354 r. Kazimierz

W. potwierdził. Miała wówczas 7½ łanów kmiecych; w XIV w. zmniejszyła się osada na 6 łanów kmiecych (Długosz Lib. benef. II: 114). W końcu XVIII w. przeszła ta wieś na własność rządową. Wykaz tabularny obszaru jest razem z Chełmem. M. graniczy na wsch. z Łapczycami, na płd. z Gierczycami, a na zach. z Chełmem. *Mac.*

Moszczanica z *Witkami*, rus. *Moszczanycia*, wś, pow. cieszanowski, 18 kil. na płn.-zach. od Cieszanowa (sądu powiat.), 17 kil. na płn.-zach. od st. kol. jarosławsko-sokalskiej w Oleszycach, 4 kil. na płn. od urzędu poczt. w Cewkowie. Na wsch. leży Ułazów, na płd. Dzików Stary i Cewków, na zach. Pawłowe i Majdan (obie w pow. jarosławskim). Płn. część wsi przypiera do granicy rossyjskiej, do pow. biłgorajskiego. Wieś leży w dorzeczu Sanu. W płn. części nastaje pot. Wiejski, na płd. stoku wzgórza Moszczanica, wznoszącego się do 247 m. (znak triang.), na samej granicy i płynie na płd. do Ułazowa. Wody z zach. połowy obszaru, płynące kilkoma strugami od płn. na płd., zabiera pot. Podstawie, płynący wzdłuż płd. krawędzi obszaru od zach. na wsch. i łączący się na granicy Dzikowa Starego z Neteczą Średnią. Ze zlewu wszystkich tych potoków powstaje w Lublińcu potok Wirowa, dopływ Tanwi. Zabudowania wiejskie leżą w środku obszaru; na płn. od nich folw. Nad Parchówką, na płd. część wsi i leśniczówka Witki. Na płn.-zach. leży las Buczkowa (szczyt 245 m. na granicy płn.); na płd.-zach. las Tanwia; na wsch. las Dąbrowa (229 m. na płn.-zach.). Włas. więk. ma roli ornej 305, łąk i ogr. 86, pastw. 139, lasu 2104; włas. mniej. roli orn. 759, łąk i ogr. 480, pastw. 115, lasu 12 mr. W r. 1880 było 630 mk. w gminie, 38 na obsz. dwor. (między nimi 264 obrz. rzym.-kat). Par. rzym.-kat. w Dzikowie, gr.-kat. w Cewkowie. We wsi jest cerkiew pod wezw. św. Michała Archanioła. *Lu. Dz.*

Moszczaniec, potok, wypływa z Pańskiego lasu, na obszarze gm. Jasiela, w pow. sanockim; podąża na płn., zrasza obszar Moszczańca, płynąc po zach. stronie pasma wzgórzystego Kiczary długiej (641 m.) i w Surowicy zlewa się do Wisłoka od lew. brz. Długość biegu 9 kil. *Br. G.*

Moszczaniec, wś, pow. sanocki, leży w wąskim jarze, 464 m. npm., nad potokiem t. n. uchodzącym do Wisłoka. Otoczona od wschodu Kiczarą długą, 641 m. bezwzględnej wysokości liczącą, a od zach. Debrą, 607 m. npm. wzniesioną, liczy 433 mieszk. gr.-kat., przydzielonych do par. w Surowicy. Od Bukowska jest o 18·9 kil. odległa. Pos. więk. składa się z 133 mr. roli, 124 mr. łąk, 36 mr. pastw. i 1074 mr. lasu; pos. mniej. z 847 mr. roli, 263 mr. łąk, 161 mr. pastw. i 54 mr. lasu. Położenie jest górzyste i lesiste a gleba mniej urodzajna. Za Rzplitej był M. wójtostwem królewskiem, opłacającem kwarty 116 złp. M. graniczy na płn. z Surowicami, na zach. z Wolą Wyższą i Niższą, na wsch. z Wielkim Wisłokiem, a na płd. z Rudawką Jaśliską i lasami ciągnącemi się na górach aż po granicę węgierską. *Mac.*

Moszczany, zaśc., pow. święciański, w 1 okr. polic., gm. Łyntupy, okr. wiejski Dworczany, o 14 w. od gminy, 70 dusz rewiz.

Moszczanka al. *Moszczenica*, rz. w pow. piotrkowskim. Początek bierze pod Babami, stacyą drogi żel. warsz.-wied., płynie w kierunku połud.-wschodnim przez Moszczenicę, Psary i pod Wolborzem wpada z praw. brzegu do Wolborki. Długa 9 wiorst. *J. Bliz.*

Moszczanka, wś, pow. nowo-aleksandryjski, gm. Irena, par. Bobrowniki. Leży nad rzeczką wpadająca do Wieprza, na samej granicy gub. lubelskiej z pow. garwolińskim gub. siedleckiej. Była tu stacya pocztowa na szosie warsz.-lubelskiej, odl. 9 w. od Iwangrodu, z którym M. łączy odnoga drogi bitej wychodząca od szosy lubelskiej. Dziś stacya ta przeniesiona do wsi Rossosz w pow. garwolińskim. W 1827 r. było tu 34 dm., 226 mk., obecnie wś ma 24 osad 19-morgowych i 12 os. 9-morgowych, młyn wodny. Folw. 33 mr. rozl.

Moszczanka, potok, nastaje z połączenia dwóch strug, jednej napływającej od płn. z obszaru gm. Turzy, drugiej zaś zachodniej ze Staszkówki, w pow. gorlickim, w płn.-zach. części obszaru gm. Moszczenicy; płynie przez obszar tej wsi na płd.-wsch., poczem zrasza obszar Zagórzan, gdzie przyjmuje kierunek wschodni, który zachowuje aż do swego ujścia do Ropy w Klęczanach. Liczne drobne strugi i potoczki zasilają go. Najznaczniejszym dopływem z praw. brz. jest Wolska potok. Długość biegu 18 kil. *Br. G.*

Moszczanki, ob. *Mościanka*.

Moszczany-Łazy, folw. pow. jarosławski, ma 103 mk., z tych 37 rzym.-kat. a 66 gr.-kat. Do szczegółów podanych pod Łazami dodać tutaj należy, że fundacyą zakładu sióstr miłosierdzia założyła w r. 1820 z ks. Czartoryskich ks. Wirtemberska. Do tego zakładu jest dołączoną fundacya Aleksandra hr. Stadnickiego z r. 1849, mająca kapitału 2105 zł. w. a., z którego odsetek ma być w zakładzie utrzymywaną jedna sierota. *Mac.*

Moszczeńce al. *Mozeńce*, w dok. *Moszny*, wś nad rz. Ibrą, pow. żytomierski, na płd.-zach. od m. Czudnowa; ob. Arch. J. Z. R., cz. III, t. 2: 777.

Moszczenica, *Moszczanka* al. *Cesarka*, rz., poczyna się w pow. brzezińskim pod Imielnikiem, płynie w stronę wschodnio-północną

przez Dobieszków, młyn Cesarka zwany i Stryków; ztąd przybiera kierunek zach.-północny, płynie przez Swędów, Wolę Branicką, za Besiekierzem wchodzi w pow. łęczycki i znowu w kierunku wschodnio-północnym płynie przez Kotowice, Gieczno, gdzie tworzy stawy zarybione, Pokrzywnicę, Piątek, Piekary i na granicy z pow. łowickim na wprost Orłowa wpada z praw. brzegu do Bzury. Długa przeszło 40 wiorst. Przyjmuje z praw. strony poniżej Dobieszkowa Skoszewkę, powyżej młyna Cesarka strugę od Sierzni, pod Piątkiem Mościenicę. Z lewej powyżej Cesarki strugę od Dobrej, powyżej Kotowic Świnnę z Czerwonką i Zimną Wodą. Podług Enc. Orgelb. więk. (XXIV: 43) wpadają do niej: z lewej strony Swinna, Mostki z Czarnówką i Źródła al. Piła, z prawej Skoszówka, Malina (?), Mościenica, Czerwonka (?). *J. Bliz.*

Moszczenica 1.) kol. nad rz. Moszczenicą, pow. brzeziński, gm. Biała, par. Gieczno. Ma 3 dm., 57 mk., 63 mr. 2.) **M.**, wś, os. karcz., kol. nad rz. Moszczanką, pow. piotrkowski, gm. Bogusławice, par. Moszczenica. Przystanek drogi żel. warsz.-wied. w odl. 10 w. od Piotrkowa. Posiada kościół par. murowany z XVIII w., gorzelnię, tartak parowy i trzy młyny wodne. W 1827 r. było tu 27 dm. i 191 mk., obecnie wieś ma 25 dm., 289 mk., 480 mr.; prob. i os. karcz., 2 dm., 6 mk., 12 mr.; M.-Poduchowna, kol., 13 dm., 39 mk., 101 mr. i osada dróżnika dr. żel., 1 dm., 4 mk., 1 mr. M. jest dawną wsią szlachecką w pow. piotrkowskim. Według regestr. poborowych z 1552 r. było tu dwóch dziedziców: Lubiatowski i Baltazar Bykowski. Do pierwszego należała także przyległa Moszczeńska Wola, do drugiego Kossów. Był tu młyn i karczma. Liczba łanów kmiecych niepewna, bo wykazy z 1552 i 1553 różnią się wielce, pierwszy podaje 17, drugi tylko 6 łanów (Pawiński, Wielk., II: 263). Kośc. par. drewn. istniał tu zapewne już w XV w., jak o tem świadczy Lib. Ben. Łaskiego (t. II: 173). Z łanów kmiecych M. szła dziesięcina do par. w Wolborzu, z folwarku do miejscowego proboszcza. Obecny murowany wzniósł w 1769 r. dziedzic M. Stanisław Małachowski, referend. kor. i marszałek sejmowy. Dobra M. składają się z folw.: M., Pomyków, Wola Moszczenicka i Kossów, rozl. mr. 2318; bud. mur. 21, z drzewa 57; płodozmian 6, 10 i 11-polowy. Dobra te w r. 1880 oddzielono od dóbr Rękoraj. Ob. też *Kębliny*. M. par., dek. piotrkowski, 1227 dusz. *Br. Ch.*

Moszczenica, wś i folw., pow. ihumeński, w okr. polic. berezyńskim, gm. bieliczańska, przy drodze z Berezyny luboszańskiej do Borysowa. Ma 931 mr. obszaru; grunt piaszczysty i nieurodzajny, lasy zniszczone. Folwark leży nad rz. Uszą, dopływem Berezyny, wieś zaś nad strumieniem Moszczenica (Mieżyreczje), ma 19 dm., ziemi włośc. 420 mr. M. należy do Mierzyńskich. *T. S.*

Moszczenica, niekiedy zwana *Mieżyreczje*, mała błotnista rzka w płn. stronie pow. ihumeńskiego; płynie lesistemi moczarami w kierunku płn. około zaśc. Międzyrzecze, pod którym przyjmuje w siebie błotną strugę z lew. strony; dalej płynie koło wsi Moszczenicy, po za którą wpada do Uszy z praw. strony; długość biegu około 5 wiorst. *A. Jel.*

Moszczenica, wieś dziś nieistniejąca w par. Staw, w pow. wrzesińskim (ob. Lib. Ben. Łask., I: 322).

Moszczenica, struga w pow. chojnickim, płynie pod wsią tejże nazwy. Wymieniona już w dok. z r. 1323 (ob. Odpisy Dregera w Pelplinie). *Kś. Fr.*

Moszczenica, niem. *Mosnitz*, dok. *Mosczenitz* (1323), wś nad rz. Moszczenicą, pow. chojnicki, st. p. Wierzchowo, par. kat. i ew. Chojnice, okr. urz. stanu cywil. Chojniczki, szkoła katol. w miejscu. Obszaru ma 2601·98 mr., 49 bud., 22 dm., 161 mk., 138 katol., 23 ew. (1868 r.). Do tutejszej szkoły należą i Doręgowice. Jest tu także kaplica tyt. św. Bartłomieja, o której wizytacya Trebnica z r. 1617 donosi co następuje: Kościół murowany ma jeden ołtarz z obrazem M. B. Częstochowskiej; dzwonnica była drewniana, w niej 2 dzwony; gospodarzy było 7, którzy dawali mesznego każdy 1 korzec żyta chojnickiej miary, a zamiast owsa kilka groszy; dawniej było ich 18; na kolendę płacą po 2 grosze, na wielkanoc po 1 groszu. Prowizorem kościoła był Jerzy, karczmarz; do kaplicy dojeżdża od czasu do czasu ks. wikary z Chojnic (ob. str. 93). M. należała dawniej do Doręgowskich. R. 1323 nadaje Teodoryk v. Lichtenhayn, komtur świecki i człuchowski, sławetnemu Janowi de Parsow 44 łanów czyli włók (cum 40 laneis sive mansis) po obu brzegach rzeczki Moszczenicy, na prawie chełmińskim. Za to będzie służył na dwóch koniach zbrojno przy wszelkich potrzebach i będzie ponosił inne zwykłe ciężary; tymczasem będą 6 lat wolni on i jego spadkobiercy. Datum in castro Slochow in die Beati Marcelli (ob. Odpisy Dregera w Pelplinie, str. 27). Według taryfy z r. 1648, gdzie uchwalono podwójny pobór i potrójną akcyzę, płacił w M. Doręgowski od 10 włók osiadłych, 15 folw., 4 ogr. i owczarza 37 flor. 20 gr. (ob. Roczn. Tow. Nauk. w Poznaniu, 1871, str. 187). *Kś. Fr.*

Moszczenica, niem. *Moszczenitz*, wś i folw., pow. rybnicki, par. Ruptau, odl. 2$^3/_4$ mili od Rybnika, leży na granicy austryackiej i ciągnie się na górzystym obszarze wzdłuż rzeki Szotkowki. Posiada kościół paraf. filialny.

Dzwon jeden ma datę 1539 r. Szkoła istnieje od 1839 r., ma 120 uczniów. Folw. ma 1154 mr., wś 1054 mr. obszaru. M. sąsiaduje z zakładem kuracyjnym Jastrząb. Do M. należy przyległa wieś Szotkowice. Folw. stanowi część dóbr Loslau. W 1843 r. było tu 106 dm., 676 mk. (13 ewang.).

Moszczenicka Wola, wś i folw. nad rz. Moszczanką, pow. piotrkowski, gm. Bogusławice, par. Moszczenica, wś ma 26 dm., 192 mk., 327 mr.; folw. 6 dm., 136 mk., 1567 mr. (557 roli); os. karcz., 1 dm., 16 mr.; ob. *Moszczenica*.

Moszczenka, wś, pow. brzeski, na płn.-wsch. od m. Brześcia i fortu Brzozowiec.

Moszczenka, wś nad rz. Dwiną i Tetywą, pow. horodnicki gub. czernihowskiej, o 20 w. od Horodnicy, 175 dm., 1616 mk.

Moszczenna, wś u źródeł rzki Moszczany, pow. hajsyński, gm. Chaszczewata, par. Ternówka, 125 osad, 914 mieszk., ziemi włośc. 525 dzies., dwors. 1400 dz. (1290 dz. używalnej, 110 nieużytków). Cerkiew ś. Parascewii ma 743 wiernych i 88 dz. ziemi. Należała do Potockich, scheda Jarosława, syna Szczęsnego, dziś sukcesorów Brudnickich.

Moszczenno, folw., pow kościanski, 1 dm., 19 mk.; należy do gm. i dom. Rogaczewa. Poczta w Choryni. *M. St.*

Moszczeński, zaśc., pow. orszański, gm. wysocka, 8 dm., 46 mk.

Moszczezeny, wś, pow. sieński, gm. łatyhowska, 2 dm., 9 mk.

Mószczíska (kasz.), ob. *Mościska*.

Moszczna, rzka, dopływ rz. Irpeni z prawej strony.

Moszczona, strumień w pow. węgrowskim, ob. *Gołębnica*.

Moszczona, wś, pow. ihumeński, gm. puchowicka, o 1 w. od dr. żel. lipawo-romeńskiej, w okolicy pomiędzy Błużą i mczkiem Błonie, ma 6 osad, miejscowość odludna, nizinna, grunta piaszczyste. *A. Jel.*

Moszczona, ob. *Moszczana*.

Moszczone, trzy pobliskie zaśc. na praw. brz. Usy Niemnowej, pow. miński, w okr. pol. kojdanowskim, par. kat. Kojdanów, o 4 w. ku płn. od mczka Kojdanowa, mają razem 12 os.; grunta i łąki dobre, miejscowość falista, małoleśna. *A. Jel.*

Moszczonne, wś i folw. nad jeziorem t. n., pow. rypiński, gm. Sokołowo, par. Kikoł, odl. o 32 w. od Rypina, ma 10 dm., 86 mk., 705 mr. gruntu dobrego, 24 nieuż., w tem 46 mr. włośc. Do M. należy rumunek Pierdolina. W 1827 r. było tu 20 dm., 261 mk. W 1780 r. dziedzice M. Umiński i Trzciński wysiewali tu 70 kor. żyta, 10 kor. pszenicy. Z propinacyi mieli 133 zł. czynszu. Folw. M. z wsią M. i Rumunki M. rozl. mr. 689: gr. or. i ogr. mr. 520, łąk mr. 30, past. mr. 21, wody mr. 79, lasu mr. 14, nieuż. i place mr. 22; bud. mur. 7, z drz. 4; płodozmian 11-polowy. Wś M. os. 15, z gr. mr. 20; wś Rumunki Moszczonne osad 2, z grun. mr. 23. *Br. Ch.*

Moszczonne, jezioro przy wsi t. n., w pow. rypińskim, brzegi bezleśne, wyniosłe (420 st. npm.). Tylko od wsch. ciągnie się dolina, stanowiąca dawniej dno większego jeziora, którego szczątkiem jest dzisiejsze. Leży ono kilka wiorst na płn. od jeziora Kikoł i łączy się strugami z całą grupą okolicznych drobnych jezior; obszaru ma około 2 w. długości a do $1/2$ w. szerokości. Na płd.-zach. brzegu leży wś Moszczonne a na płn.-wsch. Zajezierze.

Moszczony, ob. *Moszczun* i *Moszczana*.

Moszczun al. *Moszczunka*, rz., prawy dopł. rz. Irpień, zaczyna się w pow. kijowskim.

Moszczun, w dok. *Moszczan*, *Moszczony*, wś nad rzką t. n., wpadającą do Irpienia, pow. kijowski, na płn.-wsch. od Hostomla, o 7 w. od wsi Mostyszcze, śród lasów położona, 88 mk., zajmujących się wyrabianiem klepek, tarcic, dranic, gontów i t. d. Niegdyś wś zamkowa kijowska, następnie sioło monasteru Meżyhorskiego (międzygórskiego).

Moszczyca, ob. *Mrożyca*.

Moszczycha, nazwa niwy w płd. kończynie Waręża, wsi w pow. sokalskim. Na płn. od niej leży las Zahaje. Przerzyna ją droga wiodąca z Waręża do Rusina, przy której stoi karczma.

Moszczynek, os. młyn., pow. będziński, w dobrach Wysoka Lelowska.

Moszczyńskie, młyn, pow. ostrzeszowski, 1 dm., 5 mk., należy do gm. i wsi Opatowa. Poczta w Opatowie. *M. St.*

Moszenaki, w dok. *Moszonaki* al. *Moszonack*, wś cerkiewna, pow. mohylewski, na płn.-wsch. od Mohylewa; włość bisk. mohylewskich; ob. Arch. J. Z. R., cz. I, t. 4: 450, 452.

Moszenińska, gmina, pow. newelski, w 1 okr. polic. o 2 w. od Newla, ma 1042 dusz rew.; w skład gminy wchodzą okręgi wiejskie: karoliński (174 dusz), horkowski (78 d.), zawiereski (167 d.), osinowski (43 d.), simanowski (149 d.), żarkowski (56 d.), timofiejewski (47 d.), maryńczalski (25 d.), Łosiki (16 d.), szynkowski (94 d.), maryński (67 d.), warianpolski (35 d.), rykalewski (41 d.), syrokwaszyński (50 d.). *J. Krz.*

Moszenki, wś nad rz. Ciemięgą, pow. lubelski, gm. Jastków, par. Garbów, odl. 15 w. od Lublina a 4 w. od st. dr. żel. nadwiślań. w Nałęczowie. Posiada wiatrak i cegielnię. W 1827 r. 6 dm., 36 mk. W XV w. wś ta, p. n. Moszyn Mały, była dziedzictwem drobnych posiadaczów (ob. Moszna) „qui soli per se colunt agros cmethonales“ (Dług. II: 542). Folw. M. zniszczony do szczętu ogniem w r.

1880, został przez teraźniejszego właściciela odbudowany i uporządkowany. Powznoszono wygodne budynki murowane, po większej części kryte blachą. Lasy troskliwie pielęgnowane i całkiem na użytek zamknięte, pozakładane zagajniki z zasiewem modrzewi, świerków, sosny, jaworów, brzóz, jesionów, dębów, grabów i olsz błotnych. Ziemia w M. jest pszenną I-ej klasy, urodzajną w jednakowym gatunku. Przestrzeń jej zawiera ogrodów mr. 13, łąk i past. mr. 170½, gr. or. mr. 400, lasu mr. 65, wód mr. 3, dróg, granic i wygonów mr. 9, pod zabudowaniami mr. 2. Serwitutów żadnych. Znajduje się tu obszerny ogród w pięknem położeniu, z alejami wiekowych lip i jesionów i kilkoma zarybionemi sadzawkami. Niektóre z wielkich drzew w M. miały być sadzone ręką Jana III, inne ręką Kościuszki. *H. G.*

Moszewicze, wś, pow. nowogródzki, przy dr. wiodącej ze wsi Cimoszkowicz do Sienieżyc, w miejscowości falistej, w glebie urodzajnej, 16 osad pełnonadziałowych. *A. Jel.*

Moszewki, folw. pryw., pow. wilejski, w 1 okr. polic., o 54 w. od m. Wilejki, przy b. drodze poczt. z m. Mołodeczna do granicy pow. mińskiego, 1 dm., 9 mk.

Moszka, mała rzka w pow. borysowskim, bierze początek w nizinie pomiędzy górami, w okolicy wsi Rudnia i Sielec; pod Sielcem rozlewa się w jeziorko, obraca młyny i odtąd płynąc moczarami w kierunku płd., wpada do Smolanki, dopł. Berezyny, tu rozlanej w duże jezioro Pelik; długość biegu około 7 w.; rybna.

Moszka, st. poczt. w pow. sudogdziańskim gub. włodzimierskiej, pomiędzy Sudogdą a Muromem.

Moszkany, wś, pow. sieński, gm. w miejscu, o 35 w. od Sienna, 13 dm., 90 mk., z których 1 zajmuje się kowalstwem. Moszkańska gmina liczy 7302 mk. (2016 męż., 2052 kob. i 3234 dzieci), z których 120 zajmuje się cięciem i wywozem drzewa, przy pomocy 600 koni.

Moszki 1.) folw. szl., pow. oszmiański, w 4 okr. polic., o 34 w. od Oszmiany, 1 dm., 32 mk., z tego 17 prawosł., 15 katol. 2.) **M.**, wś, pow. sieński, gm. pustyńska, 5 dm., 41 mk., z których 3 zajmuje sie garncarstwem. 3.) **M.**, młyn na jeziorze Moszkowskiem, pow. wołkowyski, ob. *Iwaszkiewicze.*

Moszki 1.) w dok. *Moszkowce* al. *Moszkowska ziemia*, wś cerkiewna nad rz. Norynką, pow. owrucki, na płd.-wsch. od m. pow., cerkiew paraf. pod wez. ś. Mikołaja. O M. liczne spotykamy wzmianki w Arch. J. Z. R., zwłaszcza zaś w IV części. 2.) **M.**, wś, pow. berdyczowski, w pobliżu miasta powiat.

Moszków al. *Muska*, pot., wypływa z lasu Kociuby, w płn. części obszaru gm. Czernawki, w pow. czerniowieckim, płynie na płd., opływa Czernawkę od wsch., w płd. części jej obszaru przepływa staw, który opuściwszy zwraca się na zach., a zasiliwszy jeszcze dwa stawy, przechodzi na obszar Zuczki nowej, płynie na płd.-zach., opłukując płn.-zach. podnóże góry Moszkowa (350 m.), między Zuczką nową a Sadogórą przyjmuje potok od Szerowiec górnych płynący, oddziela Sadogórę od Zuczki i dalej w kierunku płd. podąża do Zuczki starej, poniżej której, połączywszy się od praw. brzegu z Kuczurem al. Zadobrówką, wpada do Prutu. Dług. biegu 21 kil. *Br. G.*

Moszków (rus. *Moszkiw*), wś, pow. sokalski, 10 kil. na zach. od sądu powiat., urzędu poczt. i st. kol. w Sokalu. Na płn. leżą Warężwś i Bojanicze, na wsch. Sawczyn, na płd. Szmitków i Siebieszów, na zach. Leszczków. W środkowej części obszaru, na zach. od zabudowań wiejskich, nastaje mały potok i płynie na wsch., a po za granicami wsi łączy się z innym potokiem, z którym wspólnie tworzy strumyk Bród, lewoboczny dopływ Bugu. W płn.-zach. stronie wsi wznosi się wzgórze Moszków do 282 m. (znak triang.). Do obszaru dworskiego należą młyny: Semeny i Popowski, oba koło Szmitkowa. Własn. więk. ma roli or. 138, łąk i ogr. 11, past. 6, lasu 236 mr.; wł. mn. roli or. 595, łąk i ogr. 70, past. 36 mr. W r. 1880 było 558 mk. w gm. (między nimi 63 obrz. rz.-kat.). Par. rz.-kat. w Warężu, gr.-kat. w Szmitkowie. We wsi jest kasa pożycz. gm. z kapit. 1739 zł. w. a. Po polach wyorują tu często kliny kamienne i krzemienne, a o tutejszych wykopaliskach czyni wzmiankę Sacken w „Leitfaden zur Kunde der heidn. Alterthümer“, str. 80.

Moszkowce 1.) *Wielkie*, wś cerkiewna, pow. żytomierski, na płd.-wsch. od Kodni, w dok. nazwane *Ozirańskie Sieliszcze.* Zmiana nazwy objaśnia się tem, że na opustoszałem sieliszczu założoną została nowa wś przez Moszkowskiego. W późniejszych dokum. wykazana jest słoboda *Moszkowe*, sieliszcze w gm. kodeńskiej; ob. Arch. J. Z. R., cz. VI, t. 1: 231, 232; cz. VI, t. 2: 65. 2.) **M.** *Małe*, wś, tamże.

Moszkowce (rus. *Moszkiwci*), wś, pow. kałuski, 24 kil. na płd.-wsch. od Kałusza, 9 kil. na płn.-wsch. od sądu powiat. i urzędu poczt. w Wojniłowie. Na zach. leży Siwka naddniestrzańska, na płn. i płn.-wsch. Martynów Stary (w pow. rohatyńskim), na płd.-wsch. Sobotów, na płd. Kołodziejów (obie w pow. stanisławowskim). Zach. część wsi przepływa Siwka. Płynie ona od płd., z Kołodziejowa, na płn., przyjmnje w płd.-zach. stronie wsi od lew. brzegu potok Dołżkę, nadpływający od zach. z Siwki, wchodzi następnie na zach. granicę Siwki, poczem skręca na wsch. i płynąc dalej wzdłuż granicy płn. wpada do Dniestru. Ten płynie równie wzdłuż granicy płn. od płd. przez wsch. na płn. a potem na płd.-

wsch., tworząc dwa wielkie załomy. W zach. stronie obszaru leżą na praw. brzegu Siwki zabudowania wiejskie (239 m.). Płd.-zach. narożnik wsi przebiega gościniec kałusko-bursztyński. Własn. więk. ma roli or. 8, łąk i ogr. 3, past. 84, lasu 51 mr.; wł. mn. roli or. 236, łąk i ogr. 111, past. 52, lasu 17 mr. W r. 1880 było 334 mk. w gm., 9 na obsz. dwor. (między nimi 55 obrz. rz.-kat., reszta gr.-kat.). Par. rz.-kat. w Martynowie Nowym, gr.-kat. w Siwce. We wsi jest cerkiew pod wez. Narodzenia Najś. Maryi Panny. *Lu. Dz.*

Moszkowice, wś w par. Domaniew, w pow. łęczyckim, podana przez Lib. Ben. Łaskiego (II: 369), dziś nieznana.

Moszkowicze, wś w płn. stronie pow. mińskiego, w pobliżu drogi z Ostrożyc do Łohojska, 3 osady, miejscowość lesista, grunta mierne. *A. Jel.*

Moszkówka, huta szklana, pow. żytomierski, własność Felicyi Bohusz.

Moszkowo 1.) wś, pow. czauski, gm. horodecka, 24 dm., 137 mk., z których 5 zajmuje się wyrobem naczyń drewnianych, 2 wyrobów z łyka i kory, 2 wozów, 2 bednarstwem, 3 tokarstwem. 2.) **M.**, wś, pow. orszański, o 12 w. od Orszy, z zarządem gminy liczącej 8237 mk. (2990 męż., 3020 kob. i 2227 dz.).

Moszkowskie, jez., pow. wołkowyski, ob. *Iwaszkiewicze*.

Moszna 1.) wś i folw. nad rz. Mrową, pow. błoński, gm. Helenów, par. Rokitno, odl. 7 w. od Błonia, 14 w. od Warszawy, leży na prawo od linii dr. żel. warsz.-wiedeń., o 2 w. od stacyi Pruszkowa. Jest tu młyn parowy, produkujący za 34,000 rs. rocznie, cegielnia z produkcyą na 4000 rs., gospodarstwo folwarczne staranne, łąki nawodniane. W 1827 r. było tu 63 dm., 256 mk.; obecnie 358 mk. Dobra M. składają się z folw. M. i Krosna, wsi: M., Koszajec i Krosna, rozl. mr. 1323: gr. or. i ogr. mr. 989, łąk mr. 300, wody mr. 8, nieuż. i place mr. 14; bud. mur. 12, z drzewa 12; płodozmian 13-polowy. Wś M. os. 44, z gr. mr. 121; wś Koszajec os. 12, z gr. mr. 366; wś Krosna os. 6, z gr. mr. 121. 2.) **M.**, wś, pow. lubelski, gm. Jastków, par. Garbow, odl. 14 w. od Lublina. W 1827 r. par. Markuszów, 14 dm., 146 mk. W XV w. pod nazwą Moszyn Wielki, zamieszkała przez drobną szlachtę czy też kolonistów „qui soli per se agros occuparunt et illos arant“ (Dług. II: 542). Ob. *Moszenki*. Folw. i wś M. rozl. mr. 1322: gr. or. i ogr. mr. 779, łąk mr. 204, lasu mr. 240, nieuż. i place mr. 99; bud. z drz. 18. Wś M. os. 23, z gr. mr. 288. *Br. Ch.*

Moszna, rz. w pow. orszańskim, prawy dopływ Czernicy, prawego dopływu Łuczesy; przyjmuje Rubieżnicę. Leży nad nią mczko Łożno (w Słowniku mylnie nazwane Lezno).

Moszna, struga, lewy dopływ Studenicy w pow. uszyckim, zaczyna się na polach m. Żwańczyka, płynie w kierunku zach., mija folw. Prusski. *X. M. O.*

Moszna, byłe dobra zadnieprskie ks. Wiśniowieckich. Czyt. Stecki, Wołyń, II: 231.

Moszna, niem. *Moschen*, dobra i wś, pow. nowomiejski, okr. polic. Moszna, odl. $2^3/_4$ mili od Nowego Miasta. Dobra M. stanowiły pierwotnie własność templaryuszów, później własność królewska (do dóbr Kujawy zaliczona), wreszcie w końcu XVIII w. oddana hr. Seherr Thoss. Wś ma 10 ogrodz. i 14 komorn. i 2541 mr. (749 mr. lasu i 1471 m. roli), należy do par. i szkoły w Łączniku. Folw. ma 1236 mr. roli, 630 lasu, 228 łąk, 43 wody, 61 mr. nieuż. W 1843 r. było tu 30 dm., zamek, 232 mk. (18 ew.), owczarnia z 3000 merynosów. Do M. należały Urszalonowice al. Neudorf.

Moszne, jez. w pow. włodawskim, gm. Wola Wereszczyńska Leży śród bagnistych lasów, na prawo od drogi ze wsi Wola Wereszczyńska do wsi Zienki. Należy do dóbr Łomnica. Obszar jego wynosi około 60 mr.

Moszne, jez. w pow. porzeckim, gub. smoleńskiej, na płd. od jez. Welasto i na płd.-zach. od jez. Łoszamle.

Mosznen (niem.), ob. *Możne*.

Mosznia, jez. w pow. sieńskim, odległe o 1 w. od wsi Wojewódki (w gm. Ostrowno), długie do 700 a szerokie do 400 saż., głębokie około 4 saż., zajmuje 116 dzies. przestrzeni. Brzegi niskie, pokryte lasem. Z ryb znajdują się: szczupaki, leszcze, liny, karasie, okonie, jazy i płocie; roczny połów wynosi około 44 pudów.

Moszniagi, mylnie *Moszniaki*, wś nad rz. Kodymą, pow. bałcki, o 7 w. od m. Bałty, 16 od stacyi dr. żel. odeskiej Krute, $12^1/_2$ w. od Borszcz, wraz z Helenówką ma 1384 mk.; ziemi włośc. 1922 dz. dwor., w M. 480 dz., w Helenówce 3225 dz., os. 122. Cerkiew paraf. z 132 dz. ziemi, par. kat. Bałta. Jest tu urząd gm., do której należą: M. z Helenówką, Mirony, Sinna, Leśniczówka, Fernatia, Eftodya al. Joftodya, Obzyło i Berezówka, razem 8 starostw, 1583 osad, ziemi włośc. 10,027 dz., w tej ilości ornej 7591 dz., ludności włośc. 3899 męż., 3997 kob., wypada więc na 1 mk. 1·37 dz. Grunta pagórkowate, czarnoziem. Stacya konna wiejska. M., stara osada, dziedzictwo Koniecpolskich i Lubomirskich, należały do klucza józefgradzkiego (dzisiejsza Bałta). Dochód z nich w końcu zeszłego stulecia (1776 r.) oznaczony na 776 złp. W ostatnich czasach należały do Starzyńskich, Baczyńskich, Junakowskich, od których przeszły do Papy Krejona, a Helenówka do Lwowa.

Mosznica, bagnisko w pow. dyneburskim, o 26 w. od Dyneburga, na prawo od drogi żel.

rysko-dyneburskiej, długie do 40 w., szerokie do 7 w., ma 136 w. kw. rozl., otoczone lasem. Od płn.-zach. ciągnie się granica pomiędzy pow. dyneburskim a rzeczyckim, na granicy płd. płynie rz. Tartak. Bagnisko to przy wsi Nadizern i folw. Cargrad rozdziela się wzniesionym brzegiem rz. Dubny, po którym przechodzi droga z Dyneburga do m. Lievenhof.

Mosznica 1.) wś rząd. nad rz. t. n., pow. trocki, w 4 okr. polic., gm. Merecz, okr. wiejski Nerowo, o 18 w. od gm., 4 dm., 31 mk. kat. (19 dusz rew.). 2.) **M.**, folw. nad rz. Dokołką, prawym dopł. Ptyczy, pow. bobrujski, w okr. pol. hłuskim, o 9 w. na płd. od mczka Hłuska, dziedzictwo Bykowskich, ma 40 wł. obszaru w glebie lekkiej, łąki obfite, młyn, propinacya; miejscowość odludna, poleska. 3.) **M.**, mała wś poleska w płd.-wsch. stronie pow. ihumeńskiego, w okr. pol. berezyńskim, gm. brodzka, w pobliżu granicy pow. bobrujskiego i drogi wiodącej ze wsi Ostrowia do wsi Kobylanki; miejscowość odludna, grunta piaszczyste. 4.) **M.**, wś i folw. nad bezim. dopł. Usy, pow. miński, w okr. pol. kojdanowskim, par. kat. kojdanowska, przy dr. ze wsi Czernikowszczyzny do wsi Pousie, w miejscowości wzgórzystej, małoleśnej; wś ma 24 osad pełnonadziałowych; folw. ma 824 dzies. ziemi dworskiej, w glebie dobrej, łąki piękne. Dawniej własność Chrapowickich, dziś Ant. hr. Zabiełły. *A. Jel.*

Mosznica, niem. *Moschnitz*, wś na polsko-prus. Mazurach, pow. ostródzki, st. poczt. W. Gardejny, okr. urz. stanu cywil. Ruszkowo. W 1856 r. 196 mk.

Moszniki, wś, pow. newelski, była tu filia par. katol. Newel.

Mosznina, folw. szl., pow. oszmiański, w 2 okr. polic., o 54 w. od Oszmiany, 1 dm., 5 mk. katol.

Mosznohorski, monaster, Woźniesieński, na lew. brz. rz. Olszanki, pow. czerkaski, naprzeciwko mczka Moszny (o 3 w.), śród gór i lasów położony. Założony w połowie XVIII w. Hetman Doroszenko uniwersałem z d. 22 czerwca 1671 r. nadał mu młyn Kwaczny na rz. Rosi, w mku Steblowie; het. Mazepa potwierdził 30 maja 1708 r. dawne nadania. Obecnie do monasteru należą dwa chutory, Luterowski (o 2 w.) i Szpolański (o 70 w.), w pobliżu Szpoły, mający 42 dz. Nadto należy do monasteru pod M. 292 dz. ziemi. W monasterze znajdują się 2 cerkwie i 24 mnichów.

Moszny, mczko, pow. czerkaski, oddalone o 30 w. od Czerkas, o 50 w. od Śmiły a 150 w. od Kijowa, leży w widłach prawie bagnistego ujścia rz. Olszanki (dawniej w tych miejscach Moszną też nazywanej) i źródeł Irdynia, w nizinie, jakby jaka poleska sadyba. Tak zwane błota irdyńskie zaraz się za miasteczkiem ciągną, na szerokości może 5 w. Wnosićby można, że to stare łoże Dniepru. Wzdłuż Irdynia biegnie łańcuch gór, poprzecinany głębokiemi dolinami i zarosły odwiecznemi lasy. Dziś jeszcze spotykać tu można podziwu godne dęby. Na pośrednim paśmie tych leśnych wzgórzystości wznosi się w guście angielskim pałacyk, wzniesiony przed laty przez głośnego z dostatków i znaczenia rossyjskiego magnata, dziedzica M., ks. Woronцowa, twórcy Alupki, rozkosznej rezydencyi w Krymie. Pałacyk ten otaczają ganki, owite zieloną siecią pnących się dokoła bluszczów. Przy kilku schodach, które wiodą do domu, spostrzegamy złomki dawnego posągu. Powiadają, że były wykopane w ziemi w blizkości Białejcerkwi. W sali portrety familijne carów i carowych rossyjskich, bitwa na Kulikowem polu i t. d. Na wzgórzach zaś domowi przyległych, które noszą nazwę „Mosznogórza“, rozlega się park czyli zwierzyniec, który ma długości przynajmniej 8 w. W parku jest bażantarnia i schronienie dla lam; dalej dom Olgi, w stylu gotyckim, nazwany tak od imienia hr. Naryszkinowej, mieszkającej tu przed laty. Na jednej z gór panującej miejscowemu położeniu, wznosi się wśród tegoż parku, tak zwana wieża Świato-sława, która w każdym razie nie jest żadnym po tym ruskim paladynie archeologicznym zabytkiem, ale jest tylko przez dziedzica miejsca, na pamiątkę tego walecznego księcia wzniesiona. Wieża ta ze wszech stron wygląda malowniczo; na jej szczycie postawiono altankę oszkloną, w której zawsze płonący utrzymuje się świecznik. Z jednego punktu tychże gór wzrok pyszną obejmuje panoramę. U stóp rozkłada się mko Moszny, z naciśnionym tłumem swoich domów i chat wieśniaczych; dalej widać bagna Irdynia, zarosłe olchą i oczeretami, a dalej jeszcze modrzy się Dniepr i widnieją nizkie piaszczyste brzegi, wsie i monastery połtawskiej gubernii. Widok ten natchnął też był S. Goszczyńskiemu znany wiersz w Zamku kaniowskim: „Tu pod nogami, na równi poziomej Moszen, spojrzeniem policzone domy, etc., etc.“. Z zabytkowych uroczysk „Mosznogórza“ następujące są: po drodze z Czerkas do M. wał w kwadrat usypany, na dwa sążnie wysoki, otoczony w koło rowami, 2 sążnie szerokości przestrzeni wewnątrz zawierający, obwodu zaś mający 30 sążni. „Hora didowa“: tu według podania jakiś dziad ostatnie dni zgrzybiałego żywota przepędzał. „Jar pokajania“ (pokuty) nosi nazwisko od pokutowania objętego skruchą hajdamaki. Pokazują też w okolicznych górach miejsca kurzeni hajdamackich. O mogile „czartowej“ w pobliżu M. wspomina Paprocki. O geologicznych stosunkach M. i okolicy pi-

sali Dubois de Montpereux i Teofiłaktów. Na zboczach tutejszych gór, warstwy kredy chlorytowej się spotykają (craie tuffeau, Chloritische Kreide; ob. Trudy komisji pri Imper. uniwer. sw. Władim., Kiew 1885, t. III). Miodny to kraj. Jak dawniej tak i teraz lasy tutejsze, szczególnie w lipy obfitujące, żywią wielką ilość pszczół. Obecnie jeszcze miodu zbiera się do 1700 pudów i do 45 pud. wosku. M. posiadają dwie cerkwie: pierwsza z nich na miejscu dawnej Preobrażeńskiej, zbudowana przez ks. Michała Worońcowa, jest w stylu gotyckim; druga Uspeńska, zwyczajnej struktury. Domów w M. 570, mieszkańców 3128 (podług późniejszej statystyki 558 dm., ob. Alfabitnyj spis. nasel. miest kijew. gub., 1885). Jest tu zarząd gminny (wołost'). Początki M. jako osady dość wczesne. Aleksander, w. ks. lit., w przywileju swoim pod 1494 r. wyraża: „Namestniku czerkaskomu P. Kmite Alexandrowiczu i innym namestnikom naszym, chto i na potom ot nas budet' Czerkasy deržati. Bił nam czołom bojaryn kijewskij Waśko Jerszewicz, i powedił pered nami: *sztož Kniaź Semen Olelkowicz, dał otcu jeho imenie w Czerkaskom powete, na imia Moszny*, za jeho otczyznu. A w tom jeho imienii ludi byli jasacznyi, k Czerkasom służyli jasacznuju służbu, i tymi razy tych jeho ludej pohaństwo Tatarowe pobrali, a inszyi do Czerkas poszli. I bił nam czołom, abychmo jemu dozwolili w tom jeho imenii lud saditi, zasia ino kotorych on ludej pryzowet' i osadit' ażby jesy ich w jasacznuju służbu newernuł i dał im wpokoj. Nechaj oni jemu służat' potomu, kak i w inszych bojar kijewskich ludi hospodarom swoim służat'. Pisan w Wilni, maja 17 deń, indikt 12" (Metr. Lit., 192, s. 19). Oznaczone przez nas kursywą miejsca jawnie okazują więc, że M. już za Semena Olelkowicza, ks. kijow., egzystowały. Książe ten, jak wiadomo, po wyludnieniu mongolskiem, pierwszy jął rozdawać w tym kraju pustki bojarom miejscowym, z tem, aby ci takowe zasiedlali. Ludzie zaś „jasaczni", w powyższym przywileju wspomnieni, była to straż na szlakach i przechodach tatarskich, powinnością której było, dostrzegłszy Tatarów zbliżających się, przez sygnalizacyą ogniem czyli „jassą" na kurhanach, dawać hasło trwogi. Pokazuje się jednak, iż Tatarzy, jak i tu tym razem się zdarzyło, podkradłszy się zręcznie, porywali w dochwytkę i owych zwiadników. Nie umiemy powiedzieć jaką drogą, ale wiemy, że od Jerszewiczów już M. następnie dostały się do rodziny kniaziów Domontów. Ci Domontowie była to stara krew litewskich kniaziów, wyprowadzająca swój początek jakoby od Domonta (Doumunda), ks. uteńskiego, brata Trojdena, w. ks. lit. Z tego samego pnia miał wyrość i ród ks. Radziwiłłów (Kotłubaj, Galer. Nieswiez., str. 7 i 8). Atoli szczątki tego znakomitego niegdyś rodu już w następstwie przeszczepione w Kijowszczyznę, a zaćmione w blasku swym starodawnym, miernością fortuny zeszły też były do rzędu skromnych bardzo ziemian. Najpierw rzuciły ich losy w strony Polesia kijowskiego, gdzie od swego rodowego nazwiska założyli wieś Domontów (por. Domontów), potem przenieśli nad Dniepr, w stronę Czerkas, gdzie również założyli drugi Domontów i stali się także i M. właścicielami. Od tej zaś ostatniej posiadłości przybrali też nazwisko przydomkowe Moszeńskich. Najpierwszymi posiadaczami tak Domontowa ukraińskiego jak i M. byli: Wasyl i Potap Domontowie Moszeńscy. Z tych pierwszy, ożeniony z księżniczką Hlińską, dziedziczką Kiryłowa i Łebedyna, miał syna Hrehorego, ożenionego z Apolonią Tyszanką Bykowską, i córki: jedną za Bajbuzą Hrybunowiczem, drugą za Łuczkiewiczem Kochanowskim, trzecią za Beruchalskim, czwartą za Kiełbowskim, piątą Owdotią za Michałem Łaskiem (w artykule naszym Łebedyn pomyliliśmy się więc twierdząc, iż Wasyl Domont nie miał syna, lecz tylko same córki;—co też obecnie prostujemy). Drugi zaś Potap Domont miał syna także Hrehorego i drugiego Jaśka, i córki, jedną za Karaczyńskim, drugą za Łozińskim. Jednakże tak Domontów jak i M. były wspólną własnością tak następców Wasyla jak i Potapa, bo gdy w 1585 r. Hrehory Domont Moszeński umierając zapisał swojej żonie Apolonii z Tyszów Bykowskich M., Domontów i Paukowicze, a także trzy dwory w Kijowie i trzy w Czerkasach, wtedy sukcesorowie Potapa, jako tychże dóbr uczestnicy prawni, skasowawszy sądownie ową czynność Hrehorego Domonta, i dział następnie swoich „żrebij" czyli „sortes" uczyniwszy, sprzedali je bezzwłocznie ks. Aleksandrowi Wiszniowieckiemu (archiw. Chałaim. i dawny regestr ks. ziemsk. i grodz. kijow.). Widać atoli, że chudoba i niewielki dostatek niedozwoliły nawet owym podupadłym kniaziom Domontom lub ich następcom po kądzieli już, w jaki taki zameczek zaopatrzeć to miejsce, ile że Erych Lassota, który w 1594 r. przejeżdżał przez M., nazywa je „nowym zameczkiem Wiszniowieckiego" (Putew. zap., str. 54). Zameczek nowy ów musiał więc Wiszniowiecki wystawić. Ale tenże ks. Wiszniowiecki był już wtedy właścicielem dóbr niepomiernie wielkich, niedaleko M. położonych, czyli tak zwanej „pustyni rzeki Suli, za Czerkasy leżącej", którą był nabył od Michała Hrybunowicza Bajbuzy w 1590 r. a którą był przedtem temuż Bajbuzie król Stefan Batory na osadę nadał (Vol. leg., II,

str. 318). „Pustynia“ ta, za Dnieprem leżąca, posiadała rozległość znakomitą, ale na której nie było od wieków ani śladu siedzib ludzkich. Leżała ona w ziemi, która będąc wschodniem a pustem województwa ówczesnego kijowskiego brzegowiskiem, jakby jego dodatkiem, nie miała żadnego znaczenia, nawet po imieniu jeszcze właściwem nienazwana, chyba w braku wszelkiej urzędowej lub potocznej nazwy „brzegu tatarskiego“ ogólnikowe niekiedy nazwisko nosząca. Atoli na tym „brzegu tatarskim“, na owej „najostateczniejszej Ukrainie“ taż sama „pustynia rzeki Suli“ nabyta od Bajbuzy przez Wiszniowieckiego, łączyła się i zlewała z niemniej rozległemi a przyległemi obszarami, należącemi podtenczas już do ks. Michała Wiszniowieckiego, kaszt. kijow., ssty czerkaskiego, brata ks. Aleksandra, które tenże ks. Michał, odebrawszy Moskwie Putywl, zdobył był „własnemi siłami i wojskiem“ i słobody w nich poosadzał (Arch. J. Z. R., t. I, cz. 2: 290). Przeto posiadłości te razem wzięte, a powiązane teraz z sobą, ogromne też zaczęły tworzyć latifundia, które z przykupnem wielu innych przyległych dziedzin zamykały w swych obrębach aż kilka rzek, jak: Sułę, Udaj, Worsklę, Supoj i Psiół, od ujścia ich w Dniepr aż prawie do źródlisk. Ks. Aleksander na tych pustych obszarach założył Łubny i nazwał je od swego imienia Aleksandrowem; ks. Michał zaś w Romnach wzniósł zamek i miasto, dawszy mu za herb wierne godło tej ziemi: krzyż na mogile. Michał Wiszniowiecki, jako starosta czyli wódz granicy, bronił jej i strzegł, aby zawsze była na niej gotowość i siła. Ztąd zamki swoje najeżył on rycerstwem i dla tego to zapewne urosła bajka, że był on jakoby hetmanem kozackim, a on tylko był starostą, t. j. piastował urząd i godność, która tu na tem krwawem pograniczu z natury swojej była militarną. Wszystko to wszakże nie tylko bez pracy wielkiej, ale i nie bez uszczerbku w mieniu obeszło się dla niego. Toć gdy umarł, widziemy, że szlachta wołyńska w 1595 r. „świeżo“ po jego śmierci, wstawia się o to na sejmie, aby koszt jaki on wraz z bratem Aleksandrem łożył na założenie takich miejsc obronnych, jak: Korsuń, Czehryń, Ilejowa hora, był jego następcom przez Rzplitę zwrócony, pamiętając na to, że obaj ci książęta w młodości swojej „krew swą przelewali, majętność utracali, a zawsze ku pożytkowi i zasłonie Ukrainy“ (Malin.: Źródła do dziej. polsk., II: 155). Brat jego Aleksander, wziąwszy po nim sstwo czerkaskie, przeżył go o lat wiele, albowiem umarł, jak się zdaje, około 1618 r., bo już w tym roku, jak widać z dokumentów, dziedziczy na Brahyniu, M. i dobrach Zadnieprskich syn jego Adam (Dawn. regestr. ks. ziemsk. i grodz. kijow.). Ten atoli niemieszkał ani w Łubnach, ani w M., ale w ulubionym swoim Brahiniu, gdzie w domu jego, jak świadczą dzieje, znalazł był przytułek Dymitr Samozwaniec. Adam Wiszniowiecki umarł bezdzietny i cała jego fortuna zlała się drogą układów familijnych na synów ks. Michała, a braci jego stryjecznych, ks. Jerzego i Michała, a raczej tylko na tego ostatniego, bo ks. Jerzy, kaszt. kijowski i ssta kamionacki, wykupiwszy od ks. Czartoryskich gniazdową siedzibę swych przodków—Wiszniowiec, i w nim zamieszkawszy, umarł był bezdzietny jeszcze w 1615 r. Ks. Michał tedy ujrzał się właścicielem nietylko dóbr wołyńskich i M., ale i całych zadnieprskich, olbrzymich obszarami i po kraju szeroko jak morze rozlanych. Za jego też rządów dobra owe zadnieprskie dopiero na dobre zaczęły się osiedlać. Niewyczerpana obfitość wszystkiego przyciągała ludność, a z ludnością obrony krajowi przybywało. Toć w miejscach aż dotąd najzupełniej pustych, gdzie przechodzień nawet zabłąkany bywał rzadkim gościem, mnogie wsi i miasteczka powyrastały. Jak brat jego Jerzy był gorliwym katolikiem, tak on zagorzałym nieunitą. Z żoną swoją Reginą Mogilanką powznosił liczne monastery i cerkwie, jak w Mharze pod Łubnami, Przyłukach, Łukomli i Mosznach. Atoli książe ten już niedługo żył; udawszy się ze szwagrem swoim ks. Samuelem Koreckim na wyprawę do Wołoch, tam w 1618 r. otruty został (Niesiecki). Spadły przeto włości jego na trzech jego synów: Aleksandra, Janusza i Jeremiasza. Opiekunem tak małoletnich książąt jak i ich dóbr został stryj ich ks. Konstanty Wiszniowiecki, wojewoda ruski i ssta czerkaski. Ale właśnie podczas tej opieki dobra zadnieprskie doznały były krzywdy niemałej; oderwano od nich Romieńszczyznę całą, którą król Władysław IV, *ad male narrata,* oddał był ulubieńcowi swemu Kazanowskiemu (Archiw J. Z. R., t. I, cz. 2: 290). Opiekun ks. Konstanty w obec tej krzywdy małoletnich zdobył się tylko na sądowy protest, którym „ostrzegł, jak był powinien, całości prawa“ książąt (tamże). Tymczasem młodzi pupilowie ks. Konstantego uczęszczali już wtenczas na nauki, wpierw we Lwowie, potem w Krakowie. Atoli tak w starostwach ukrainnych, jak i w dobrach małoletnich Wiszniowieckich, Kozacy niezadowoleni z szeregu konstytucyj ścieśniających ich swobody, podnieśli bunt. Było to w 1628 r. Hetm. Koniecpolski wyruszył przeciwko zbuntowanym. Okolice M. stały się pierwszą widownią starcia. Odrzywolski, wysłany z oddziałem przez hetmana w przedniej straży, spotkawszy się z Kozakami w M., tak się starł z nimi dzielnie, iż zmu-

sił do odwrotu w kierunku Czerkas. W ślad zatem hetman z całem wojskiem przeciągał przez M. i następnie u Kurukowa czyli Niedźwiedzich łóz zadał Kozakom zupełną klęskę (ob. Pam. Niemcewicza, t. VI: 147—150 i Żurkowskiego: Żywot T. Zamoyskiego, str. 96). Tymczasem z trzech młodocianych ks. Wiszniowieckich powrócił z zagranicy, gdzie po ukończeniu szkół bawił, ćwicząc się w sztuce wojennej, sam tylko ks. Jeremiasz, albowiem bracia jego, Janusz i Aleksander, poumierali. Było to w 1632 r. O tym powrocie z zagranicy ks. Jeremiasza dowiadujemy się z książki Piotra Mohiły pod tyt.: „Krest Spasitela“, gdzie tenże w dedykacyi śpieszy powitać młodego księcia: „jako hostia z czużych zemel, do ojczyzny, domu i państwa swojeho szczasływe prybyłoho“;—życzy mu aby był filarem królestwa polskiego i podporą cerkwi wschodniej;—zaklina nareszcie i prosi, aby nierzucał wiary przodków, i w tej chciał utrzymać swych poddanych. Ale ks. Jeremiasz po swoim powrocie przeszedł jawnie na katolicyzm, i na samym wstępie fundował ks. bernardynów w Łubnach. Był to młodzieniec, liczący wtedy zaledwie 21 lat wieku, ale krwi rycerskich swoich przodków i dzielności następca, z gorączkowym zapałem i bez straty czasu w 1633 r. na wojnę z Moskwą pośpieszył, w dobrach swoich z 5000 ludu zbrojnego zebrawszy. Pod Putywlem wstępnym bojem zwycięztwo odnosi i m. Kursk, Siewsk, Rylsk i okoliczne powiaty obraca w popiół;—stąd od Moskwy nazwany „Palejem“. Wojna ta zwycięzkim zakreśliła orężem szeroko granice Rzplitej, w 1634 r. przez pokój w Polanowce zatwierdzone. Domontowie przedawszy M., niewyzuli się wszakże z dóbr zupełnie, albowiem na przeciwległym od M. brzegu Dniepru posiadali jeszcze dość rozległe dobra, złożone, jak o tem wzmianka wyżej, z Domontowa, Zołotonoszy i Piszczanej. Ostatnia z tego imienia dziedziczka kniehini Apolonia z Tyszów Domontowa, w swoim Domontowskim mieszkała zameczku, a obok niej jej wnuka Marusza, córka Andrzeja Chałaima a żona Bogufała Oleksycza Gieranowskiego w Zołotonoszy. Ale jeszcze w 1616 r. do tych dóbr sstwo czerkaskie swoje zakładało prawo, a to na tej zasadzie, że po śmierci Hrehorego Domonta dobra te, jako z natury swej królewskie, powinny były do szafunku królewskiego wrócić; — jakoż na mocy tego prawdziwego czy urojonego prawa (bo Domontowa ze swej strony twierdziła przeciwnie, że te dobra były odwiecznie dziedziczne i szlacheckie), ks. Janusz Ostrogski, ssta natenczas czerkaski, wyrobił był sobie na nie od króla przywilej, ale gdy potem tenże książe zmarł w 1620 r., to przeszło to na ks. Zasławskich, jego sukcesorów (ob. Lustracye sstwa czerk. 1616) i w 1635 r. Władysław Dom. ks. Zasławski zlecił upomnieć o to prawo u kniaziowej Domontowej okrzyczanemu Sam. Łaszczowi, strażnikowi kor., a swemu zaufanemu klientowi. Łaszcz, jako znany powszechnie „inwazor i raptor dóbr“ chwycił się chętnie danego sobie polecenia, tem bardziej, jak widać ze wszystkiego, miał dobra te, w razie odebrania, sobie obiecane. Domontowa zlękła się niepomału, bo wiedziała jak sobie zwykł poczynać Łaszcz, że się wcale na drogi legalne nieoglądał. Jakoż d. 13 maja 1635 r. „guerrico modo“ uderzył on z kupą orężną na zameczek Domontowski. Sędziwa kniahyni tylko „z niedorosłem dziewczęciem“, prawnuczką swoją Polonią Olekszycówną, sama w siedzibie swej wdowiej zostawała, bo wnuka jej Marusza Olekszycowa z mężem swym Bogufałem Olekszycem na odpust w dzień Zielonych Świątek do Żołnina, dóbr ks. Jeremiasza Wiszniowieckiego, była wyjechała. Udało się jednak starej kniaziowej, gdy już zameczek został otoczony, cichaczem z prawnuczką i służebną Halszką Kruszyńską wymknąć się na czółnie rzeką Supojem a potem Dnieprem do Czerkas, gdzie też uciekła się do opieki ks Konstantego Wiszniowieckiego, natenczas ssty tamtejszego. Łaszcz następnie uderzył na zameczki w Zołotonoszy i Piszczanej i dobył je (z dokumentu w zbiorach piszącego). Ks. Konstanty chętnie byłby podał rękę biednej uciśnionej, ale trzeba było to odłożyć na inny chyba czas, albowiem strony Czerkas, Domontowa i M. zabrzmiały szczękiem broni i nowym znowu buntem się zatrzęsły. Początek tej rebelii wynikł jeszcze latem 1637 r. Mikołaj Potocki, hetm. pol., na pierwszy odgłos buntu pośpieszył z wojskiem na Ukrainę. Już w Białejcerkwi spotkał go Łaszcz, strażnik kor., i ofiarował nie tylko siebie ale i dwoje dworskich chorągwi, z 500 koni złożonych. Tymczasem główne siły kozackie, pod wodzą Pawła Michnowicza (Pawluka), skupiły się były w Mosznach. Pawluk porozsyłał do Domontowa, zajętego teraz przez rebelizantów, uniwersały, aby się do niego pośpieszali. Potocki zbliżywszy się do okolicy M. wysłał podjazd, który po drodze starł oddział Kozaków i wpędził ich do M. Potocki stał wtedy już w Kumejkach, a Łaszcz w Białozierzu. Ale gdy zawiadomiono hetmana, że tegoż jeszcze dnia wieczorem armata kozacka weszła do M., ten wysłał Łaszcza, aby do dnia to miasteczko obegnał. Przeto o świcie do M. pośpieszył Łaszcz, ale tam niezastawszy już Pawluka, pędził się za nim aż ku Kumejkom. Wiadomo jaki był los bitwy kumejskiej. Pawluk pobity uciekł ku Czerkasom, a wojska koronne szły w ślad za nim przez M. Na przedzie szedł jak zwyczajnie, mówi Okolski,

Samuel Łaszcz, ale w zamku Moszeńskim niezastano nikogo, tylko trochę chorych i zdrowych po piwnicach niewiele, których wszystkich wyścinano. Nareszcie pod Borowicą Pawluk był wzięty, a Kozactwo się poddało (Jerlicz, I, str. 43; Okolski: Dyaryusz, str. 64). Za Dnieprem jednak, w dobrach Jeremiasza Wiszniowieckiego jeszcze się bunt szerzył;— Kazimenko i Dukrenko wpadłszy do Łubnów, tam kościół i klasztor bernardynów spalili a zakonników pozabijali i chować niedopuszczali, wielu też ze szlachty i żydów pomordowali. Stanisław Potocki (Rewera) wyprawiony za Dniepr, wnet tegoż buntu zamachy powstrzymał i na hybernę tamże, w „samem łożysku kozackiem" wojska porozmieszczał (Okolski: Dyaryusz). Cicho więc było aż do wiosny, ale na wiosnę 1638 r. znowu przyszło do buntów, krwawych starć i potyczek nowych. Ostranica pospołu ze Skidanem wpadł do Hołtwi (za Dnieprem w sstwie czerkskiem), i tam ufortyfikował się i zamknął. Rewera nienapastował go też, lecz skierował swój pochód ku Łubnom Wiszniowieckiego. Ostranica wyrusza tedy z Hołtwy i pod Łubnami wpada na Rewerę, ale po nieszczęśliwym boju w nocy ucieka; Putywlec następnie, śpieszący aż z Zaporoża na posiłek Ostranicy, okopuje się pod Łubnami, ale zaatakowany, poddaje się Rewerze. Tymczasem na odgłos szczęku i wrzawy wojennej młody Jeremiasz Wiszniowiecki pośpieszył do zagrożonych niebezpieczeństwem i ogarniętych buntem dóbr swoich zadnieprskich. Miał on z sobą 100 dragonów, 200 kozaków, 100 węgrów, 1000 ludzi ukrainnych i 6 dział. Z tą siłą połączywszy się z wojskiem kor. pod wodzą Mikołaja Potockiego, hetm. pol., który także tu przybył, bije się on następnie pod Żowninem, gdzie sam sypie szańce, i nareszcie pod Starcem, gdzie Kozacy złamani ostatecznie, poddali się hetmanowi (Okolski, Kont. dyaryusza, str. 128—137, 146). Było to w sierpniu 1638 r. Jeremiasz Wiszniowiecki bywał tylko gościem dotąd w swoich dobrach zadnieprskich, ale od czasu gdy bunty zostały stłumione, już z małżonką swoją Gryzeldą Zamoyską, którą pojął w 1639 r., przeniósł z Wiszniowca za Dniepr i stale w Łochwicy zamieszkał. Kniehini zaś Domontowa nareszcie uspokojenia wojennych rozruchów doczekawszy się, tudzież korzystając niemniej z zamieszkania książęcego w okolicy, w niedoli i uciemiężeniu swem od Łaszcza, zwróciła się do ks. Jeremiego o pomoc; książe jął się też ochoczo strony uciśnionej i przyrzekł kniaziowej położyć nareszcie koniec drapieztwu sławnego na cały kraj „impugnatora". Jakoż pchnął on oddział nadwornego swego wojska, który wpadłszy znienacka do Domontowa, zameczek opanował i zajął. Drapieżny Łaszcz, sprawca krzywdy i ucisku, poprzestał na zaskarżeniu sądowem Wiszniowieckiego (Arch. J. Z. R., t. I: 520). Ale zresztą był to tylko chleb oddany. Domontowa wszakże, z łaski księcia powróciwszy do dóbr, nie długo je już dzierżyła i sprzedała je w 1640 r. temuż ks. Jeremiemu. A więc M. odcięte dotąd od reszty dóbr zadnieprskich, nie tylko Dnieprem ale całą Domontowszczyzną, zlały się teraz z nimi w jednę dóbr masę. A spore to były dobra. Toć od M., Domontowa i Czehryn Dubrowy, a raczej od Dniepru zaczynając, nieprzerwanem ciągnęły się one prawie pasmem aż do samych granic Czernichowszczyzny. Przeplatały je też liczne rzeki ze swoimi dopływami, jak Chorol, Suła, Supoj, Zołotonosza, Irklej, Orżyca, Udaj, a w części nawet Psioł i Worskla. Krótko mówiąc zamykały one w sobie mniej więcej aż 11 dzisiejszych powiatów (całą niemal dzisiejszą gubernię). Z główniejszych miejsc były: M., Zołotonosza, Horoszyn, Domontów, Jeremiejowka, Piriatyn, Łubny, Łochwica, Orżyca, Pryłuki, Horol, Połtawa. Wszystkich miast i wsi liczono 56, a w nich 39,610 gospodarzy wiejskich (Przeździecki: Podole, Wołyń i Ukraina, t. I: 41). Markiewicz ocenia liczbę wszystkiej ludności w dobrach tych na 133,378 głów płci męskiej i 137,180 płci żeńskiej, rachując wedle dzisiejszej normy, t. j. po 7·46% na każdą zagrodę czyli gospodarza (ob. Trudy Kom. Uniw. sw. Władim, Kijow, 1855). Dochody głównie płynęły z czynszów, które wynosiły rocznie około 180,000 rs. Oprócz tego książę miał mnóstwo futorów i folwarków ekonomicznych; na rzekach ukraińskich posiadał 424 kół młyńskich, a każde koło po dwa czerwone złote przynosiło intraty, to znów stanowi 1500 rs. Dodać do tego należy jeszcze podatek ze zboża, miodu, bydła, zwierzyny, ptactwa, jak to było we zwyczaju (ex originali inventario z msriptu ks. Michała Wiszniowieckiego w bibl. Czarnoostrowskiej i gazeta Połtawska z 1840, № 40). Skoro też ks. Jeremi w tej dzikiej, świeżo po buntach ugłaskanej prowincyi zamieszkał stale, toć wnet nowy ład i porządek pod jego twórczą zakwitł ręką. Miał on dar organizacyjny. Ludność wzmagała się i zamożniała pod okiem dziedzica. Wzięła górę praca rolnicza. Wszędzie widzieć można było łanami zboża okryte folwarki. Umocniono zamki i otoczono wałami wsie i miasteczka. Przez wioski i miasta ciągnął się ludny gościniec handlowy. W Łochwicy też świetny dwór książęcy zabłyszczał. Toć zewsząd tu się teraz młodzież tłoczyła, chciwa ochoty wojennej, lub zwabiona nadzieją zrobienia losu. Siła też chudej szlachty w ten oto „nowy świat" w tę „ziemię obiecaną" by pszczoła za kwieciem ciągnęła. Kraj

na tem zyskiwał, ile że pomiędzy ową szlachtą sporo było przedsiębiorców kolonii, osadników pustyń niezajętych. I tak między innymi widzimy w Sieńczy takiego Suffczyńskiego, w Połtawie Sokolskiego. Zawiadowcami kluczowymi byli: w Łochwicy Krzysztof Sianożęcki, w Krasnem Konstanty Małużyński, w Łubnach Zakrzewski. Przez nich wyciskały tu się barwy polskie i obyczaj polski tu się szerzył. Książę dbał o dobre zagospodarowanie swych włości i łożył na to koszta znakomite. Hojny na domy Boże, w Pryłukach fundował dominikanów (Rus. flor., str. 149), w Łubnach klasztor bernardynów i kościół pod wez. ś. Michała założył, a także kościół i w Mosznach wzniósł (Niesiecki). Organizator, szerzyciel cywilizacyi zachodniej, budował tu „Polskę niżną“. Pomimo to umiał stanąć na dobrej stopie z Kozakami. Chcieli go nawet zrobić swoim hetmanem (Szajnocha). Do coraz większej dobijał się fortuny. Jakoż w 1646 r. dokupił od ks. Czetwertyńskiej dobra międzyrzeckie, do Moszeńszczyzny przyległe (por. Międzyrzecz) a od Adama Markiewicza nabył był za Dnieprem m. Monastyrzyszcze, sioło Obieżów, słobódkę Andryjaszówkę i słobódkę przy młynach obieżowskich (Arch. Chałaim.). Do Rumieńszczyzny, jak to wyżej widzieliśmy, miał książę wszelkie tytuły prawne, jakoż jak skoro rozeszła się wieść (lubo fałszywa jak się potem okazało) o śmierci jej posiadacza, Kazanowskiego, książę wnet kazał ją zajechać. Sprawa ta w swoim czasie wiele wrzawy narobiła; podał o niej nam niektóre szczegóły ks. Albrycht Radziwiłł, lecz jako pochodzące ze stronnych ust nie zupełnie też zasługują na wiarę, albowiem wiadomo, że tenże książę ku ks. Jeremiemu żywił niechęć za odebranie opieki od jego krewnego nad majątkami małoletnich książąt Wiszniowieckich, synów ks. Janusza (por. Monasterzyska). Ale i zatarg jaki toczył ks. Jeremi ze szwagrem swym Koniecpolskim o Hadziacz nie był z jego strony bez podstawy i słuszności; owszem książę wyraźnym królewskim, danym mu na te dobra przywilejem się składał. Toć lubo Hadziacz musiał oddać, ale Horol zatrzymał. Zresztą całe to zajście, jak utrzymuje Szajnocha, było dziełem kabały zawistnych Wiszniowieckiemu i Koniecpolskiemu magnatów, owych książąt nowej kreacyi (jak Ossoliński i inni), którzy zawiścili im, że ich podsidająą we wziętości u szlachty (szczególnie Wiszniowiecki) i że nareszcie swoimi ich dostatkami zaćmiewają. Poróżnili ich przeto z sobą najpierw, a potem gdy się „szwagraszkowie“ z sobą pogodzili, to zawsze kopiąc pod nimi dołki, wywołali oni bunt Chmielnickiego, a przynajmniej w dobrze zakapturzonej intrydze ten bunt przyśpieszyli. W 1647 r. gdy regulowano granicę pomiędzy Moskwą a Rzplitą, Wiszniowiecki wiele się przyczynił do jej wyjaśnienia (Akty k ist. J. Z. R., t. III: 104—63). W różnych interesach często się znosił wprost z carem Aleksym, jak i z pogranicznymi wojewodami jego (tamże, str. 78). Często też ks. Jeremi szukał rozrywki na polowaniu, a szczególnie z rarogami (kreczety), za kupnem których aż do Moskwy posyłał (tamże, str. 91). Życie to księcia wśród dóbr jego na Zadnieprzu nazywa Bartoszewicz „idyllą zadnieprską“; była to w samej rzeczy idylla, ale chyba na wulkanie, bo jak z jednej strony świeżo zażegnane bunty Kozaków mogły co chwila grozić widmem powrotu, tak z drugiej, gdy przez pracę produkcyjną i zagospodarowanie wzrosła obfitość tych miejsc, tak długo pustych, Tatarzy znęceni chciwością obłowu, zaczęli tu swoje łupieżcze, od czasu do czasu, rozpościerać znów zagony. Jakoż widziemy że szlachta wołyńska, w osobie swych posłów, wstawia się o to w 1641 r. na sejmie, aby zniszczone przez Kozaków i pogan włości ks. Jeremiego, który żadnej okazyi dla usługi Rzplitej nieopuszczał, niefolgował zdrowiu i dostatkom swoim i zawsze w znacznem gronie ludzi stawał „były na lat 8 od wszelkich podatków uwolnione“ (Arch. Iwaniszewa, I, str. 277). Toć istotnie w 1640 r. wpadli tu Tatarzy i po całej Wiszniowieczyźnie niszczący swój roztoczyli zagon, do 30 tysięcy nachwytawszy jeńców (Piasecki, str. 424 i Akty k ist. J. Z. R., III: 33). Podobny najazd ponowili oni w 1643 r. i spustoszyli całą okolicę nad rz. Sułą. Dowodził tą ordą Umerli Aga i jego synowie. Jeremi zwiódł z nią harc potężny nad rz. Psiołem i ze szczętem poraził, wziąwszy do niewoli syna Umerli Agi, Bajram Kazi, który w cztery dni potem umarł z ran w Łochwicy. Pogrom ten zdarzył się d. 6 sierpnia (Dyaryusz Oświecima). Atoli w rok potem (1644) Tatarzy wpadli, ale już tym razem skierowali swój napad nie na wschodnią, ale zachodnią Ukrainy połowę. Ks. Jeremi wyruszył do M. i połączywszy się tu z Piasoczyńskim i Zacwilichowskim, szedł już z nimi pod Ochmatów, gdzie w bitwie walnej i stanowczej. Tatarzy zupełnie porażeni zostali (tenże). Książe często zmieniał miejsce pobytu i zawsze też w swoich ustawicznych wycieczkach zawadzał o Moszny. Dworowi też łochwickiemu nie zbywało na gościach. Zawsze ktoś go odwiedzał. Witał książe naprzemian w swoich progach, to Adama Kisiela, sstę nosowskiego, dziedzica Kobyszczy na Zadnieprzu, to znów Stefana Aksaka, sstę ostrskiego i bobrownickiego, to nareszcie Stanisława Gulczewskiego, sąsiada swego z Mirhoroda i Zygmuntowa, a który szumnie się tytułował:

„vice administratorem i ochronicielem dóbr Jego Królewskiej Mości Ukrainnych“ (Akty ot. k ist. J. Z. R., t. III: 110). Ale w 1643 r. przybył tu wysoki gość, hetman kor. Stanisław Koniecpolski. W jego orszaku znajdował się i Stanisław Oświecim, znany autor „Dyaryusza“. Zdaje się jednak, że ks. Jeremi, długo niedzielący zamysłu króla Władysława IV co do wojny zaczepnej z Turcyą, w końcu też ku widokom królewskim dał się nakierować. Jakoż z 26,000 ludu wyruszył książe w stepy ku Krymowi, ale wyprawa ta zrobiła fiasco. „Żadnego nawet Tatarzyna w polach niewidziawszy“, wrócił książe z niczem do Łochwicy (Pam. Bogusł. Maszkiewicza, str. 62). Jeszcze w 1648 r. w m. kwietniu ks. Jeremi przyjmował w Pryłukach poselstwo od hana, aż tu nagle 10 maja tegoż roku, jakby grom z pogodnego nieba spada wieść o wszczętym buncie przez Chmielnickiego a następnie i druga o tragicznej u żółtych Wód katastrofie. Książe zabrawszy też żonę w Łochwicy, wyprawia ją na Litwę do Turowa, a sam skupiwszy swój orszak zbrojny, bez straty czasu spieszy ku obozowi hetmanów koronnych. Ale Kozacy odcinają mu przeprawę przez Dniepr, nawet we własnych jego dobrach Mosznach, promy i łodzie poniszczywszy, ciągnie on przeto spiesznym pochodem na swój Brahin i dostawszy się na Ukrainę, już po rozgromie korsuńskiem, rzuca się do walki. Któż nie wie o tej krwawej i długiej wojnie, która na szerokiej zagrzmiawszy przestrzeni, oblała ją krwią i zasiała zgliszczami. Książe Jeremi tedy staje w poprzek ciągnącym na Wołyń tłumom kozactwa i Tatarów i rzuca się na nie, niby w chmurę gromów pełną. Widziemy go też jak pod Machnówką i Rosołowcami, Konstantynowem, Pilawcami z odmiennem szczęściem walczy mężnie, jak w osaczonym Zbarażu po bohatersku trudy oblężenia przenosi. Niezłamany, zacięty wołał w uniesieniu. „Ja w tej ojczyźnie wolę nie żyć i nam lepsza rzecz umierać, aniżeliby pogaństwo i hultajstwo miało nam panować.“ W Zbarażu zaś, gdy los oblężonych prawie na nici trzymał się pajęczej, wytrwały w niebezpieczeństwie i ucisku, nieupadł na duchu, owszem nie spuszczając nic z wyniosłego tonu, jakby na szyderstwo te zuchwałe a pewne siebie Chmielnickiemu posełа słowa: „Żeś Waszmość w mojem zadnieprskiem państwie spustoszenia przestrzegał, słusznieś to uczynił, bo stamtąd wojsko zaporozkie, tak od przodków moich jak i odemnie wiele dobrodziejstw odnosiło, co i tam będzie po uspokojeniu Rzplitej. Poddanych moich W. Mość upewnij, że z łaski mojej ukontentowanie odnosić będą. Niemam im za złe, że się do wojska Waszmości udali, musieli podobno. Jednak, abyś ich W. Mość przy sobie nietrzymał, ale do domu odprawił, pilnie żądam, co ja chcę odwdzięczyć czasu swego.“ Gdy zaś następnie pokojowi Zborowskiemu nikt trwałości niewróżył, on jeden wysłał był od siebie, jako dzierżawcę, Jana Chlebowskiego, do dóbr swoich zadnieprskich traktu łubieńskiego, z rozkazem, aby temuż Chlebowskiemu, poddani wsi Rejowców „byli posłuszni“ (ob. w Kronice wiad. kraj. i zagr. z 1857 r. N. 186, artykuł nasz: Archiw. w Lipowce). W zapamiętości przedawał więc skórę na niedźwiedziu. Toć nie miał teraz ani na stopę ziemi własnej i musiał też pod cudzym dachem, u szwagra swego Jana Zamoyskiego w Krzeszowie z żoną przebywać. Atoli pokojowi Zborowskiemu pierwszy gwałt zadają Kozacy i nowy się teraz szereg bojów znowu rozpoczyna. Ale gdy po świetnem zwycięztwie pod Beresteczkiem, w którem ks. Jeremi znakomity przyjął udział, spieszy on za zbiegłym Chmielnickiem na Ukrainę, w Pawołoczy, dobrach Jana Zamoyskiego, dnia 22 sierpnia 1651 r. śmierć nagła wyrywa go z pośrodku obozu i rycerstwa. Była to strata niewynagrodzona. Z dziedzictw jego atoli, jakie posiadał, tylko Wiszniowiec, Białykamień, Moszny i Międzyrzecz jego następcom się dostały, ale to tylko drobnostka była w porównaniu z owem „państwem zadnieprskiem“, jakie utracił. Od zaczęcia się wojen Chmielnickiego, losy M. były następne. Od 1649 r. zostawszy miastem sotni kozackiej, której sotnikiem był Nester Tereszczenko, M. musiały dzielić złą i dobrą dolę kraju, który nad sobą, od śmierci Chmielnickiego, widział nieraz po kilku razem hetmanów, powstających obok siebie i spychających się wzajemnie. Toć w 1665 r., gdy hetmana swego Teterę odstąpiły M., Polacy tu wpadli i za karę spalili miasteczko. (Kostom. Ruina, str. 46). Roku zaś 1667, podczas hetmaństwa Doroszenka, wpadła tu znowu orda białogrodzka i mnóstwo jeńców nabrała (Samowidziec, str. 56). Klęski zadane Czehrynowi przez Turków w 1678 r. dotknęły i M. Jerzy Chmielnicki z Tatarami je zajął (tenże, str. 70). Ale w 1579 r. nareszcie syn hetmana Samojłowicza odebrał je z rąk Jerzemu Chmielnickiemu i wszystkich mieszkańców za Dniepr przepędził (w Małorossju peregnał, Biełozierski Już ruska letop., str. 82). W M. tedy, gdzie jeszcze za Jeremiego Wiszniowieckiego 1,400 gospodarzy liczono, nie zostało ani jednego człowieka i pustka już na długo tu zapanowała, ile że cały pas kraju wzdłuż granicy nad Dnieprem na pustkowie, traktatem Grzymułtowskiego w 1686 r. skazany został. Warowano, żeby nikt na niem się nieosiedlał. Tymczasem za zniknięciem z widowni Kozaków i uspokojeniem się kraju, następcy ks.

Jeremiego, t. j. ks. Dymitr i Konstanty, przyszli nareszcie do posiadania M., choć tytularnie i w dodatku jeszcze pustych. Atoli pokazało się, że niepodobieństwem było skazać miejsca te na zupełne pustkowie i ludność pomimo zakazu uciekała z za Dniepru i bądź co bądź w wzbronionym osiedlała się zakresie. Tak też powoli odbudowały się M. i inne nad granicą miejsca. Wiszniowieccy patrzyli na to przez szpary. Mieli oni nawet t. zw. „zwoływaczy“ (zażywczyki), których wysełali za Dniepr, aby ludzi tamtejszych zapraszali na „słobody“. Z tych niejaki Mogilnicki zaledwie stamtąd uciekł, zawzięcie przez straż graniczną ścigany. Aby zbiegowstwo zatrzymać, ze strony rossyjskiej silne straże trzymano nad granicą. Ale to nie zaradzało złemu. Zbiegi przekradali się przez granicę niepostrzeżeni, latem nocą na czółnach, zimą po zmarzłych lodach rzeki (Kostom. Ruina, str. 632). Jednakże prawo krajowe osad tych znać nie mogło i wskutek nalegań rossyjskich Stanisław Jabłonowski, hetman w. kor., wydał był nawet uniwersały, aby wszystkie te nowe osady, jako wbrew traktatowi poosiedlane, poznosić (Wieliczko: t. III, str. 558). Pomimo to jednak na nowo wskrzeszone tu życie rozwijało się dalej i w końcu też musiało być cierpiane. M. po śmierci ks. Konstantego Wiszniowieckiego, spadły na jego syna Janusza, który się pisał: „hrabią na Łubnie, Rumnie, Brahiniu, Białymkamieniu, Tylawce i Zmigrodzie; panem na Białokrynicy, Mosznach, Pohrebyszczach i Białymjeziorze. Był to ostatni Wiszniowiecki po mieczu i dobra jego przeszły w dom ks. Radziwiłłów, albowiem córka jego Teresa Franciszka wyszła była za ks. Michała Radziwiłła (Rybeńkę), hetm. w. ks. lit. Tu w M. w 1754 r. Michał ojciec i syn Karol ks. Radziwiłłowie pobudowali nowy kościół katolicki, na miejscu dawnego, fundacyi jeszcze ks. Jeremiego, pod tytułem Narodzenia N. P. M. Kościół ten miał sumę zapisową 17,000 zł. Bandytyzm wdzierający się z Zaporoża, był teraz plagą tego kraju. W 1739 r. rozbójnik Mamaj napadł na Smilański zamek, ograbił i spalił go, a w 1758 r. w kwietniu, podpłynąwszy Dnieprem, wpadł do M., zniszczył je ogniem i mieczem i stąd wracając ograbił mczko Łomowate i wyszedłszy na brzeg w sstwie czehryńskiem, całą swą zdobycz przełożył na wozy i wśród białego dnia przeszedł Kołontajowską groblę pod Czehrynem, udając się w stepy. Nieunikła go jednak zasłużona kara i we wsi Chersonce powieszono go na dębie, którego pień stary przed 20 laty jeszcze pokazywano. W pałacu moszeńskim znajduje się starożytny portret tegoż Mamaja. M. dostały się w posagu ks. Teofili, ulubionej siostrze ks. Karola Radziwiłła (Panie kochanku), która wyszła była za mąż za Ignacego Morawskiego. Ustne podanie niesie, że się zakochała w swoim mężu, widząc go dzielnie walczącego obok siebie i siostry Weroniki pod Słonimem. O M. też obiły się i rozruchy hajdamackie w 1768 r. Majboroda kolij tu dokazywał (Maksym. Soczyn., t. I, str. 792). Do Morawskich w 1775 r. należały M. z 10-ciu wsiami; w mieście było 197 a na przedmieściu 256 domów. Morawscy mieszkali w Zauszu na Litwie. Od Morawskich następnie kupił M. ks. Ksawery Lubomirski, dziedzic Smilańszczyzny, potem jednak odprzedał je ks. Potemkinowi. Po śmierci tego ostatniego zaś M. dostały się w drodze sukcesyi hetmanowej Branickiej, z domu Engelhardt i od tej już przeszły posagiem do jej córki Elżbiety, za ks. Michałem Woroncowym. Obecnie w M. znajduje się główny zarząd rozległych kluczy moszneńskiego i horodyszczańskiego ks. Woroncowych. Pierwszy z nich obejmuje wsie: M. Białozierze, Bajbuzy, Tubolce, Chreszczetik, Budyszcze, Łozówek, Elizawetka i Sokirna, liczące 5057 dusz rewiz. i mające 25,468 dzies. obszaru; drugi zaś wsie: Horodyszcze, Walawa, Swiniarka, Chłystunowka, Mlijew, Starosiele, Derenkowiec i Drabówka, razem 9,338 dusz i 44,875 dzies. ziemi. Ks. Woroncowa na miejsce zniszczonego wzniosła w 1863 r. wspaniały kościół kat. murowany, poświęcony, lecz dotychczas niekonsekrowany. Paraf. katol. liczy 604 wiernych, ma filią w Międzyrzeczu i kaplicę w Horodyszczu. *Edward Rulikowski.*

Moszonka, uroczysko około m. Rożyszcza, w pow. łuckim.

Moszorow, węg. *Adamföldse*, wś., hr. szaryskie, kościół katol. filialny, gleba żyzna, lasy, 160 mk.

Moszowa 1.) pot. łączny; tak nazywają pot. *Kropiwnik*, dopł. Kłodnicy. Ob. *Kropiwnik*. 2.) **M.**, pot., lewy dopł. Kłodnicy w pow. drohobyckim. Ob. *Kłodnica*.

Moszowe, *Moszewoje*, wś cerkiewna, pow. klimowicki, o 80 w. od Klimowicz, 35 dm., 306 mk., z których 1 zajmuje się krawiectwem, 2 bednarstwem. Gmina moszewska liczy 4316 mk. (1617 męż., 1620 kob., 1079 dzieci), z których 838 zajmują się wyrąbywaniem, obróbką i wywozem drzewa, używając przytem 1734 koni.

Moszteru (z niem.), ob. *Jutrzenka*.

Moszuki al. *Maszuki*, wś i dobra niedaleko rz. Naczy, pow. słucki, w 2 okr. pol. kleckim; wś ma 26 osad pełnonadziałowych. Dobra, dziedzictwo Radziwiłłów, do 1874 r. należały do ordynacyi kleckiej, odtąd, w skutek rodzinnego układu, dołączone do ordynacyi nieświeskiej, mają około 306 włók rozległ., przeważnie w obszarach leśnych, odludnych, peł-

nych dzikiego zwierza; w małym obrębie miejscowość falista, grunta lekkie, łąki obfite.

Moszurów, w dok. *Moszurowa, Muszurowa, Muszurówka, Muszurów*, wś nad bezim. dopł. Tykicza, pow. humański, w 3 okr. pol. talnowskim, gm. w miejscu, o 5 w. od siół Potasza i Hordaszówki, o 8 w. od Talnego, na płn. wsch. od m. pow., 2309 mk., 3492 dz. ziemi. Dawniej M. zaliczał się do pow. zwienigrodzkiego; od niego nosiła nazwę sotnia kozacka moszurowska, jako sotnik której w dok. wymieniony jest Iwan Danczenko. Należy do klucza talnowskiego, dawniej Orańskich, Kalinowskich, Potockich, dziś Olgi hr. Szuwałowej z domu Potockiej. Pod względem historycznym M. pamiętny jest zdobyciem przez wojsko polskie w 1653 r., które, odparte od Humania, przybyło tu w dzień Zmartwychwstania, zamierzając odbyć nocleg, znalazłszy jednak opór mieszkańców, szturmem wzięło istniejący wówczas zamek, przyczem, podług źródeł małorossyjskich, zginęło przeszło 5000 mk. Polacy przenocowawszy w M., udali się nazajutrz do Bracławia (ob. Pamiat. Kijow. Arch. Kom., t. III, cz. 3: 48—50). W M. jest cerkiew drewniana, wzniesiona w 1762 r., mająca 36 dz. ziemi. Ob. Pamiat. K. A. K., t. IV, cz. 3: 410; Arch. J. Z. R., cz. III, t. 3: 377; cz. VI, t. 1: 26. *J. Krz.*

Moszyki, os., pow. radzyński, gm. Żerocin, par. Międzyrzec, w 1827 r. 1 dm., 16 mk. Spis urzędowy miejsc. gub. siedleckiej z 1877 r. pomija tę nomenklaturę.

Moszyn 1.) wś, pow. pułtuski, gm. Kleszewo, par. Pułtusk. W 1827 r. Moszyno, wś rząd., 14 dm., 92 mk. 2.) **M.**, folw., pow. pułtuski, wchodzi w skład dóbr Górki (ob.).

Moszyna, pow. człuchowski, ob. *Mosiny*.

Moszyniec, wś nad bezim. strugą do Dniestru wpadającą, pow. chocimski, par. Chocim, 131 dm., cerkiew drewniana. *X. M. O.*

Moszyno, dobra, pow. newelski, w 4 okr. pol., gm. Sidorowo, 207 dusz rew.

Moszyny, folw., pow. sandomierski, gm. Górki, par. Szczeglice, odl. 30 w. od Sandomierza, 3 dm., 5 mk.; rozl. mr. 389: gr. or. i ogr. mr. 209, łąk mr. 13, past. mr. 105, lasu mr. 49, nieuż. i place mr. 13; bud. z drzewa 9. Folw. ten w r. 1881 oddzielony od dóbr Szczeglice.

Mota, dawna nazwa rz. *Netty*.

Motchow (niem.), dobra ryc. na Rugii, do których należą oprócz tego 3 folw.; obejmują 480 ha obszaru; czysty dochód z gruntu 23895 mrk.

Motejkany, folw. i wś, pow. lidzki, ob. *Matejkany*. Do wiadomości tam podanych należy dodać, że znajduje się w 2 okr. polic. (nie 5), gm. Ejszyszki, okr. wiejski Hornostaiszki.

Motejki, w dok. *Metejki, Metyjki*, wś nad rz. Uszą, pow. owrucki, w 1 okr. pol., gm. Narodycze, na płn.-wsch. od Narodycz; uroczysko nosi nazwę Syngurowskie dworzyszcze. Ob. Arch. J. Z. R., cz. III, t. 2: 52, 54, 55, 61 i in.

Motele al. *Matele*, zaśc. szl., pow. wileński, w 3 okr. pol., gm. Malaty, okr. wiejski Bebrusy o 8 w. od gminy, a 68 w. od Wilna, 2 dm., 19 mk. kat. (14 dusz rew.).

Motelmuehle, niem., ob. *Motyl*.

Moten (dok.), ob. *Mojtyń*.

Moterau (niem.), wś, pow. welawski, st. p. Tapiawa, okr. urz. stanu cywil. Pomauden. W 1856 r. 235 mk. *Kś. Fr.*

Moteryn, ob. *Motyryn*.

Moteżajtis (*Macierz*), góra w pow. telszewskim na Żmudzi, panująca nad 4-milowym dokoła widokiem. *A. D.*

Moteże, dobra, pow. siebieski, w 1 okr. polic., gm. głęboczyńska, 66 dusz rew.

Mothalen al. *Mottheilen*, dokum. *Matulen* (niem.), dobra ryc., pow. morąski, st. p. i okr. urz. stanu cywil. Stary Kiszpork, 4 kil. odl. Dawniej Dawidswalde zwane, mają 385 ha roli or. i ogr., 87 łąk, 15 past., 8 boru, 10 nieuż., razem 505 ha; czysty dochód z gruntu 4190 mrk. Mlekarnia na większą skalę, hodowla koni i owiec rasy Southdown. Dobra te były przedtem tylko folw. emfiteutycznym. W 1856 r. 124 mk. R. 1601 mieszka tu polak Wojtek (ob. Kętrz., O ludn. pols., str. 572). Dawniej mieszkali tu i Mokierscy (str. 584). Miejscowość ta wspominana już w dok. z r. 1328 (ob. Cod. dipl. Warm., I, str. 367). *Kś. Fr.*

Motiahowka, ob. *Dowha hrebla*.

Motilla (niem.), ob. *Motyl*.

Motitten (niem.), wś, pow. morąski, st. p. Gerswalde, okr. urz. stanu cywil. Weinsdorf. W 1856 r. 206 mk.

Motkowice, u Dług. *Matkowice*, wś nad Nidą, pow. jędrzejowski, gm. Mierzwin, par. Imielno. Leżą przy drodze z Imielna do Kijów. Mają szkołę początkową. Na folw. jest gorzelnia, dystylarnia, tartak, cegielnia. Są także trzy młyny wodne i pokłady torfu. W XV w. był tu dziedzicem Jan Róża; były łany kmiece, karczma, zagrodnicy. Dobra M. składają się z folw. M., Borszowice, Korolówka, Siekiera, Antoniów; nomenk.: Wanat, Gózd al. Podbrózdzie; wsi: M., Borszowice, Wólka i Brzeznica. Rozl. mr. 2333: folw. M. gr. or. i ogr. mr. 206, łąk mr. 161, past. mr. 16, lasu mr. 973, nieuż. i place mr. 48, razem mr. 1405; bud. mur. 19, z drz. 16; płodozmian 11-polowy; folw. Antoniów gr. or. i ogr. mr. 44, łąk mr. 16, past. mr. 29, nieuż. i place mr. 4, razem mr. 93; bud. z drz. 3; folw. Karolówka gr. or. i ogr. mr. 139, łąk mr. 7, nieuż. i place mr. 10, razem mr. 156; płodozmian 12-polowy; folw. Borszowice gr. or. i ogr. mr. 195, łąk mr. 66, past. mr. 35, nieuż. i past.

wspólne mr. 144, razem mr. 441; bud. mur. 3, z drz. 8; płodozmian 12-polowy; folw. Siekiera z attyn. Wanat gr. or. i ogr. mr. 153, łąk mr. 12, past. mr. 48, nieuż. i place mr. 24, razem mr. 238; bud. mur. 1, z drz. 4; płodozmian 12-polowy. Wś M. os. 102, z gr. mr. 746; wś Borszowice os. 76, z gr. mr. 394; wś Wólka os. 15, z gr. mr. 83; wś Brzeznica os. 2, z gr. mr. 28. Do 1874 r. w skład dóbr tych wchodziły też dobra Kliszów i Kije. *Br. Ch.*

Motłakiszki, zaśc. szl., pow. wileński, w 3 okr. pol. o 29 w. od Wilna, 1 dm., 10 mk. kat. (w Spisie urzęd. niepomieszczony).

Motława 1.) niem. *Motlau*, dok. *Mottelow*, *Modla*, *Motlava*, *Mottlow*, *Muttlaw*, *Mutlawa*, lewy dopł. Wisły. Bierze swój początek w pow. starogardzkim w jeziorach szpęgawskich, zkąd też tu Szpęgawą się zowie, płynie dalej przez jez. Zduny i oddaje jednę część swej wody do jez. Turze, potem zmieniając swój płn. kierunek na zach.-wsch. przedziera się przez mniejsze jeziora pod Wętkowami i Ludwigsthal i wpływa do jez. lubiszewskiego, pamiętnego z bitwy, którą tu r. 1577 stoczył Stefan Batory z Gdańszczanami. Ztąd płynie dalej znów na płn. i przybiera dopiero przy Rokitkach miano Motławy. Ubiegłszy zaś jeszcze około 9 kil. wstępuje w pow. gdański, jako 1 $^1/_2$—2 metr. szeroka rzeczka. Potem przerzyna Żuławy gdańskie, użyźniając obszerne łąki, przez które płynie dwoma korytami, z których jedno zowią M. a drugie Nową M. Oba przechodzą przez szosę i kolej tczewsko-gdańską, następnie łączą się ze sobą pod wsią Guettland zwaną. Odtąd płynie M. prostą linią w zach.-płn. kierunku aż do Mokrego dworu (Nassenhuben), mijając Krzywe Koło, Suchydąb, Ostrowite, Grabiny zameczek, bity trakt z Pruszcza do Leszków prowadzący, dalej Grabiny, Sperlingsdorf, Bystrę (Kl. Scharfenberg) i Hochzeit. Przed Mokrym Dworem zbacza nagle na wschód, robiąc półkole, mija Dziewięć włók (Neunhuben) i spieszy najprzód z wsch. na zach. a potem na płn. przez Gdańsk do Wisły, do której uchodzi ćwierć mili po za miastem; w mieście samem zaś rozchodzi się na kilka ramion, schodzących się jednak znów ze sobą. Z M. łączą się następne lewe dopływy: Behlau (niem.), Kłodawa (Kladau) pod Grabinami zameczkiem, Gęś pod Bystrą, Łacha pod Kramską karczmą, Stara Radunia pod Nonnenhof, Nowa Radunia w Gdańsku, przy starej wieży Milchpeter zwanej; po prawej stronie przyjmuje M. t. z. Małą Motławę (ob.). Motławie i Raduni, na których nawet okręty dochodzą do środka miasta, zawdzięcza Gdańsk miano północnej Wenecyi. Dla zapobieżenia wylewom otoczono ją małemi groblami. M. nie jest spławna, tylko w średnim biegu mogą się po niej posuwać małe czółna. W końcu nadmieniamy jeszcze, że według Toeppena stanowiła M. pierwotnie stare ramię Wisły, odłączające się od niej pod Czatkowami. Źródła: Oelrichs, Statist. Mittheilungen ueber d. R. B. Danzig, str. 24 i Statist. Darstellung des Kr. Pr. Stargard, 1879, str. 5. W dok. wspomnianą jest M. już r. 1280 (ob. Perlbach, Pom. U. B., str. 270). Zdaje się, że źródłosłów tej nazwy jest ten sam jak Wełtawy, Wełny i t. p. 2.) **M.** *Mała*, niem. *Kleine Mottlau*, według Hirscha prawy dopł. Motławy w gdańskiej czyli małej Żuławie, tam gdzie leżą wsie Hochzeit i Bystra (ob. Zeitschr. des Westpr. Gesch. Ver., VI, str. 95). *Kś. Fr.*

Motniewicze, wś, pow. rohaczewski, gm. Czeczersk, 93 dm., 381 mk.

Motol, w dok. *Motola*, *Motyl*, mko nad rz. Jasiołdą, pow. kobryński, na granicy pińskiego, o 84 w. na wsch. od Kobrynia, o 20 w. od Janowa a 235 w. od Grodna, na płn.-zach. od Pińska, przy b. trakcie handlowym z Pińska do Prużany, w 4 okr. polic. drohiczyńskim, gm. w miejscu. Ma 2149 mk. (1056 męż. i 1093 kob.), w tej liczbie 404 żydów; cerkiew par. i kaplica na cmentarzu grzebalnym. Dawniej leżało w wojew. brzeskiem, pow. pińskim i wraz z przyległościami stanowiło sstwo, które, podług spisów podskarbińskich z 1766 r., posiadał Michał Ogiński, wojew. wileński, opłacając zeń kwarty złp. 1016 a hyberny złp. 1280. Dwie włóki z tego sstwa dzierżył Marcin Wołuński. Niegdyś była majętnością ławry Pieczerskiej w Kijowie (ob. Arch. J. Z. R., cz. I, t. I: 387; cz. III, t. 1: 79). Gmina M. liczy 1547 dusz. M. parafia prawosł. dekanatu (błahoczynia) janowskiego (iwanowskiego) ma 5461 wiernych (2709 męż. i 2752 kob.). *J. Krz.*

Motolewicze, wś cerkiewna, w płn.-wsch. części pow. żytomierskiego, w pobliżu wsi Ryżan, w 1 okr. polic., gm. Horoszki; uroczyska noszą nazwy: Wasilewszczyzna i Zaniejewszczyzna

Motolskie al. *Metelskie*, jez. w pow. kobryńskim, na linii biegu Jasiołdy, pod mkiem Motol, ma do 5 w. dług. Wody jego ściąga Jasiołda do Prypeci. Poniżej jez. M. przechodzi kanał Ogińskiego, łączący Jasiołdę ze Szczarą. Na brzegu jeziora leży wś Diedowicze.

Motor al. *Motora*, jez. w pow. lidzkim, na gruntach wsi Horodno, jedno z większych w powiecie; podług niektórych źródeł wypływa z niego rz. Kotra.

Motorów-Kruh, uroczysko leśne śród moczarów, nad rz. Stwigą, w płd. str. pow. mozyrskiego, o parę wiorst na płn.-zach. od wsi Chrapunia. *A. Jel.*

Motorowo, wś i folw., pow. ihumeński, w 2 okr. polic. smiłowickim, gm. Smiłowicze, par. kat. do 1867 r. smiłowicka, dziś korole-

szczewicka, przy drodze ze wsi Piaski do Smiłowicz, o 10 w. od Smiłowicz, 26 w. od Mińska a 12 w. od st. dr. żel. lipawo-romeńskiej Rudzieńska. Od płn. kotlina rz. Słouść (Smouść) dopł. Wołmy, od płd. miejscowość falista, dość leśna, grunta dobre. Wś ma 43 osad pełnonadziałowych, 80 dm., zbudowana w jedną linię, 1320 mr. gruntu, z których 120 należy do szlachty, reszta do włościan wyznania prawosł. Fol., niegdyś Proszyńskich, od 1854 r. własność Szpilewskich, ma 1003 mr. obszaru, w liczbie których 60 mr. lasu dobrego, reszta pod rolą, błotami i zaroślami brzozowemi. Grunt niski, równy, gleba gliniasta, łąki błotniste. *A. Jel.*

Motoszczyca, folw. pryw., pow. oszmiański, w 2 okr. polic., o 55 w. od Oszmiany, 1 dm., 10 mk. kat.

Motowidłówka, wś, pow. wasylkowski, oddalona o 14 w. na płd.-zach. od m. pow. Wasylkowa, na samej granicznej krawędzi pól i lasów położona, malowniczo pomiędzy sadami i wzgórzami rozrzucona, rozpościera się wzdłuż brzegów rz. Stuhny i wpadającej doń drobnej rzki Hulanki. Rz. Stuhna przecina M. na dwie części: pierwsza, po prawej stronie jej, nosi nazwę „Wielkiej" albo „Pańskiej"; druga, niegdyś „Czerneczej" dziś „Kaziennej". Mieszkańców w M. Wielkiej liczy się 1116 ob. płci prawosł. i 220 żydów, w Kaziennej zaś 1782 ob. płci. St. dr. żel. kijowsko-brzeskiej M. (o 3 w. od wsi), pomiędzy st. Bojarką (o 22 w.) a Chwastowem (o 17 w.), jest o 43 w. odległą od Kijowa. M. należy do osad bardzo starożytnych. W dawnych czasach M. nosiła nazwę *Hulanik*, luboć według ludowego podania dobrze przedtem, w nieoznaczonym bliżej czasie, toż miejsce nazywanem też było i *Mina*. Miał tu być gród zamieszkały przez Greków. Gdyby można uważać za niepodejrzany przywilej Andrzeja Jurjewicza Kitaja, nadający Kijowsko-Pieczarskiej Ławrze Wasylkow, w którym zachodzi wzmianka o Hulanikach, byłby on zaiste śladem bardzo dawnej egzystencyi Hulanik, bo jeszcze za wielko-książęcej Rusi. Ale nie tak daleko atoli, jak się zdaje, sięga tego miejsca początek. Pierwszą piśmienną wzmiankę o Hulanikach znajdujemy bowiem dopiero w przywileju Olelka Włodymirowicza, wielkorządcy kijow. (1443—† 1455), nadającym Hulaniki Michałowi Połowcowi ze Skwira. Atoli gdy w skutek srogiego i długo pamiętnego najazdu Mendligireja w 1483 r. kraje te zupełnemu uległy spustoszeniu, toć wtedy i Hulaniki w długo pustujące zamieniły się uroczysko. Połowcowie zaś, posiadacze tego miejsca, zupełnie się go wyrzekli, tak że ta posiadłość, jako rzecz bez pana (res nullius), do rąk znowu wróciła hospodarskich. Jakoż widzimy, że król Aleksander (między 1501 i 1506) nadaje też same Hulaniki niejakiemu Filipowi Iwaszkowiczowi. Był to pono brat lub krewniak bliski znanego nam zkądinąd Makara Iwaszkowicza, zasłużonego „tołmacza tatarskiego" który „czastokrot w potrebach hospodarskich i zemskich do Ordy jezdit" (Ant. Hram., str. 26). Ci Iwaszkowicze byli to ormianie kijowscy. Po śmierci tegoż Filipa Iwaszkowicza król Zygmunt I w 1528 r. nie tylko posiadanie tychże Hulanik wdowie jego i dzieciom zatwierdził, ale nadto zlecił wojew. kijowskiemu Niemirowiczowi, aby wziął tak ją jak i dzieci jej w opiekę. Dziećmi temi byli: syn Fedor i córka Anna. Dorosłszy lat Fedor Iwaszkowicz wziął Hulanki, ale gdy umarł bezpotomnie, Hulanki spadły na jego siostrę Annę, będącą za Froncem Kasprowiczem Radzimińskim. Radzimińscy ci oboje zamieszkali w Hulanikach. Ale bezpieczeństwo tych miejsc na nitce zawsze wisiało. Toć gdy pewnego razu Radzimińscy, wyjechawszy na Litwę, zostawili przy mamce synaczka swego, niemowlę w pieluchach, nagle łuny pożarne obwieściły mieszkańcom, iż do Hulanik zbliżają się Tatarzy. Gromady więc hulanickie, same przed Tatarami uciekając w lasy, uchwyciły i zostawione niemowlę owe, na swem ręku w bezpieczne uniosły miejsce, a potem już, po minionem niebezpieczeństwie, odesłały je rodzicom na Litwę. Ludność hulanicka wszelako nawiedzana tak co roku prawie przez Tatarów, ile że szlak najazdów ich przeciągał tędy, w końcu też stopniała i znikła do szczętu, tak że i dziedzice Radzimińscy do zbyt zniszczonej posiadłości, ani potrzeby, ni chęci wracać nie mieli. A więc posiadłość ta, jako pusta i bez pana po raz drugi staje się znów własnością hospodarską czyli królewską. Ale Połowcowie ze Skwira (teraz już i Rożynowskimi się mianujący), dawni, jak widzieliśmy, donataryusze Hulanik jeszcze egzystowali, a więc jeden z nich Jacko Michałowicz, po latach wielu, odezwawszy się z prawami swemi do tychże Hulanik „będąc pilnie potrzebien sumy pieniędzy i onej sposobiąc, wziął i pożyczył u ziemianina kijow. Paszkowicza 30 kop gr. lit. i w których groszach zawiódł Hulaniki". Ale widać, że i ten Paszkowicz ujrzawszy te miejsca w stanie bezludnym i nie mając dość środków zapewne do podźwignienia ich z ruiny, odprzysiągł się zarówno od nich. Jakoż widzimy, że ks. Konst. Ostrogski, wojew. kijowski, w 1560 r. ową „pustynię" już w charakterze królewszczyzny stanowczo zostającą, nadaje niejakiemu Motowidłowi na „osadztwo". Wiadomo, że na dworze tegoż księcia bawił tegoż nazwiska głośny krzewiciel antytrynitaryzmu na Wołyniu, i bodaj czy ów osadzca Hulanik nie był tą samą osobą. On to na zalece-

nie tegoż księcia Ostrogskiego napisał był, jak wiadomo, refutacyę na księgę ks. Skargi p. t. „O jedności Kościoła“ (Skazanja Kurbskoho, II: 216—226). Jeżeli więc mógł tenże Ostrogski Brońskiemu za napisanie „Apokrisisu“ dać w nagrodę Wilsk, to czemuż za podobną pracę nie mógł on osadztwem Hulanik obdarzyć Motowidła. Co bądź, Motowidło musiał się ze swego zadania „osadztwa“ wywiązać jak należy, bo i Hulaniki osadził i przezwał je od swego nazwiska Motowidłówką. Jak długo ów krzewiciel antytrynitaryzmu przesiadywał w założonej przez siebie M. nie wiemy; atoli ludność, którą on tu osiedlił, nie długo się tu trzymała, rozbiegła się też, zapewne jak i dawniej, z winy Tatarów, a na tych opuszczonych miejscach znowu zapanowała „pustynia“. To też następcy tegoż Motowidła przypadł trud osiedlania na nowo tych miejsc. Następcą zaś owym był Jan Aksak, podwojewodzi kijowski, któremu król Zygmunt III w r. 1595 nadał był właśnie dożywotniem prawem „pustynię Hulaniki alias Motowidłówkę“. Rodowem gniazdem Aksaków był z dawien dawna Norzyńsk i Putyłowszczyzna w Owruckiem. Dziadem Jana Aksaka był Fedor Aksak czyli Oksak, a ojcem Hrehory Marcin, ożeniony z Apolonią Chryszczynówną. Jan Aksak czyli Oksak był wybitną swego czasu postacią. Był to powiernik poufny ks. Konst. Ostrogskiego, wojew. kijow., a jak był dobrze ugruntowany w tegoż księcia zaufaniu, dowodem, iż go instrumentował na swojego zastępcę, to jest podwojewodziego w Kijowie, gdzie sam z urzędu swego, jak wiadomo, tak rzadko przebywał. Prawy charakter zjednał Aksakowi wielką wziętość i po śmierci Konst. Ostrogskiego (1604) z podwojewództwa przesiadł się on na krzesło sęstwa ziems. kijow. W młodości swej w Inflantach i Moskwie hufcom swoim mężnie dowodził a i późniejsze jego obywatelskie w spełnianych urzędach (w 1609—11, 13—14) zasługi, piękną pamięć imienia jego czynią. Stany Rpltej w 1608—13 r. pomiędzy ważnemi zleceniami wyznaczyły Jana Aksaka, aby upatrzył odpowiednie miejsce dla wystawienia na Ukrainie twierdz dla obrony granic. A był on właśnie osobistością zdolną sprostać temu zadaniu, bo nie tylko że się gorąco zajął tą sprawą i miejsca one upatrzył, ale sam w nadanej świeżo sobie „pustyni“ Hulanikach „z wielką odwagą zdrowia i majętności zasiadłszy, zameczek zbudował i mczko, które jest wielkim wstrętem nieprzyjacielowi Krzyża ś. ufundował“. W istocie, odtąd też już łamały się zapędy ordyńskich najazdów. Toć pewnego razu, gdy Tatarzy plądrownicy aż pod Hulaniki byli się zacieklі, pamiętny tu im dano odpór. Bój się odbył w polu, Tatarzy zostali rozbici, ale Michał Aksak, brat stryjeczny Jana, w obronie Hulanik mężnie walcząc, śmiercią bohatera poległ. Dziś jeszcze wskazują jego mogiłę (Michael germanus Joannis dum defendit fortiter nativa patrimonia ad Ulaniki a Tartaris occisus ibidemque in loco praelii sepultus, quiescit; Okolski, Orb. polon.: 555). Lustratorowie z 1616 r. taki stan ówczesnych Hulanik i ich zamku wystawiają: „Hulaniki vel Motowidłówka nowo osadzona na pustym gruncie i nowym korzeniu, na samym Czarnym szlaku, przez Jana Aksaka wielkim kosztem, pracą i nakładem z zamkiem zbudowana. W którym zamku 4 baszty dobrze warowne, każda we dwie ścienie i wały w około głębokie i wysokie, także i budowanie w około, a zaś w koło miasta także wały i parkan we dwie ścienie i baszt 8 większych a mniejszych 15. Co iż, jako się wyżej mianowało, nie bez wielkiego kosztu się ma, słusznie Jego Kr. Mość i Rzplta respektować będzie. W tem mieście jest osiadłych domów więcej niż 300; było i dobrze więcej, ale na swąwolę się rozeszło, których za nimi żony i dzieci z miasta wygnano, dla ochronienia tego, aby kozaków na mieszkanie tu nie przywabiło się. Nie wysiedzieli jeszcze ci mieszczanie słobody wedle listu, ale do lat siedmiu siedzieć i wolności zażywać mają. A powinność ich będzie taka: możniejsi konno wsiadać z dobrym orężem pko nieprzyjacielowi, przy swym dzierżawcy abo jego namiestniku, a uboższemu do parkana z orężem; czynszu po złotemu w on czas, gdy wysiedzą słobody, będą bogatsi powinni dawać. Rzemieślnicy zaś robić z swego rzemiosła, a ubożsi po pół złotemu. Puszkarze tylko do posługi i strzelby i jeszcze im kożuchy dawać. Arenda młynów i gorzałek na ten czas nie jest w arendzie, do zamku to trzymają, ale gdy w arendzie bywała, czyniła zł. 400. Do folwarku nie masz roboty żadnej, tylko co swemi pługami i swym kosztem zrobi. Stawów żadnych spustnych nie masz. Słusznieby w kwarcie ufolgowanie być miało, jako na nowym korzeniu, jednak tę arendę, tak jako czynić na ten czas może, t. j. na 400 zł. położywszy, wytrąca się na myto urzędnika i czeladź potrzebną, której wiele na tem miejscu chować musi zł. 240, a od 160 przyjdzie kwarty od tego zł. 32“ (Lustr. wdztwa kijow. z 1616). Ale oto w 1625 r. jak widzimy Zygmunt III pozwala Janowi Aksakowi osobnym przywilejem aby prawa swego ustąpił na Hulaniki synowi swemu Stefanowi „który (słowa przywileju) w młodości lat swoich, tak w Moskwie za króla Stefana, jako i za szczęśliwego panowania Naszego na Ukrainie pko nieprzyjacielowi krzyża św. również pod Chocimem, przy boku królewicza Władysława, syna Naszego, z pewnym pocztem ludzi, męztwo swe pokazał“. Atoli w tymże przywileju

król nie zaniedbuje zastrzedz, aby tenże Stefan Aksak, jako dzierżawca, poddanych dóbr Hulanik" do niezwyczajnych robót i podatków nie przymuszał, lasów nie pustoszył, owszem strzegł je i ochraniał".... Wszelako dobra te od lat wielu były ciężkim uwikłane procesem. Aż dwóch do nich znalazło się naraz kompetytorów. Pierwszym był Michał Radzimiński, owe niegdyś niemowlę ocalałe, jak to wyżej było o tem, wśród najazdu Tatarów na Hulaniki; on to więc teraz ze swoimi do tychże Hulanik odezwał się prawami; drugim zaś był Jerzy Rożnowski, pochodzący jakoby od Połowców ze Skwira Rożynowskich, niegdyś także, jak nam wiadomo, właścicieli Hulanik. Jednakże Jan Aksak tyle miał wziętości w województwie, tak umiał umysły szlachty dla siebie zjednać, że oto widzimy, jak w 1618 r. szlachta kijowska posłom swym na sejmie poleca się wstawić aby „w sprawę z Radzimińskim i Rożnowskim, która od kilkunastu lat na sejmach się powłacza, król miłościwie wejrzeć raczył, a sprawiedliwym dekretem swoim pańskim, decyzyą uczynił, także na zasługi, pracę i koszt p. sędziego Aksaka pamiętał" (Arch. J. Z. R., I: 127). Tymczasem Jan Aksak nie doczekał się końca tych spraw i zmarł r. 1627, bo już pod tym rokiem czytamy list Stanisława Łubieńskiego, bisk. płockiego, do króla, z prośbą, aby tenże król Stefana Aksaka po śmierci ojca jego na sęstwie ziems. kijowskiem zatwierdził (Gołubiew, Piotr Mogiła, str. 243). Jan Aksak czując się bliskim zgonu w Sudyłkowie (na Wołyniu) d. 7 lipca napisał ostatnią swą wolę, w której polecił, aby go pochowano u dominikanów w Kijowie, „gdzie już spoczywają zwłoki żony jego Barbary z Klońskich i syna Marka; na tenże kościół i klasztor w Kijowie 2000 złp. zapisał, jak też i na inne klasztory, jako to: w Zasławiu, Lwowie, Konstantynowie, Podkamieniu, Ostrogu, Lachowcach pewne przekazał sumy. Zalecił też, aby synowie jego Stefan i Michał córce jego a siostrze swej Katarzynie, niewydanej, posag dali, gdy wyjdzie za mąż 4000 złp. a 1000 na wyprawę; oprócz tego 4 szpakowate czwartaki ze stada i sprawili „cudną karetę"; także mają jej dać 12 klacz, 6 ze źrebięty, a 6 bez źrebięty". Tymczasem jeszcze za życia Aksaka tak Michał Radzimiński jak i Jerzy Rożnowski poschodzili z tego świata; na ich więc miejscu prowadzili dalej proces Jan Radzimiński (syn zmarłego Michała) i występujący w prawach zmarłego też Jerzego Rożnowskiego z córkami jego pożenieni: Michał Chmara Milanowski, Marcinkiewicz i Niekraszewicz. Sprawa ta atoli tak się długo ciągnąc, nareszcie w 1629 r. sejmowym dekretem została rozstrzygniętą na korzyść Jana Radzimińskiego: oddać mu Hulaniki kazano. Co się zaś tyczy sprawy sukcesorów Jerzego Rożnowskiego, to tymże dekretem domagania się onych za niesłuszne uznane i na zawsze oddalone zostały, ile że się pokazało, że ów Jerzy Rożnowski był samozwańcem. Koleje tego rzekomego kniazia Rożynowskiego były następne. Miał to być bojarzyn ostrski ze wsi Rożnów i jako sługa rękodajny ssty ostrskiego Ratomskiego, skradłszy u tegoż „membrany", w których były dowody, że Rożny i inne majętności należały niegdyś do kniaziów Rożynowskich, uciekł z niemi, i podszywszy się pod tychże Rożynowskich, wystąpił jako ich potomek z pretensyami do ich dóbr, jako to: Hulanik, Rożnów i innych. Jan Radzimiński niedługo atoli posiadał Hulaniki czyli M.; w rok po wygraniu sprawy sprzedał ją Stefanowi Aksakowi, sędziemu ziems. kijow., za pewną i gotową sumę pieniędzy 50,000 złp., licząc w każdy złoty po 30 gr. Ale nie tylko interes o Hulaniki udało się Stefanowi Aksakowi zakończyć zgodnie: ojciec zostawił mu był i drugi proces z Zacharyaszem Jełowickim o Swietylnow i Rożny; wdowa po Jełowickim odstąpiła te dobra Aksakowi, na spłacie ich poprzestawszy. Jest tradycya; że Stefan Aksak jakoby za młodu przebywał na Nizie, że tam był nawet koszowym. Widok jaki się okazywał jego ochocie wojennej musiał go tam zapędzić. W 1630 r. zrobił on dział z bratem Michałem: sam wziął Hulaniki i m. Swietylnów ze wsią Rudnią nad Trubczem; przy Michale zostały: stara wieś Rożny z dworem i słoboda z mczkiem Rożny nad rz. Desną, zamek i m. Sudyłków, Białokrynica, Bereźna, Łączyczna i Krasnosiółka. „Każdy, mówi w końcu dział ten, z potomkami i szczątkami swymi ma używać dóbr, na słobody wołając ludzie, osadzając jako chcieć, podług woli i upodobania swego". Stefan Aksak najpierw pojął za żonę Zofię Łożczankę i miał z nią synów Jana i Gabryela, ale gdy ta umarła, ponowił związki małżeńskie z Katarzyną Czołhańską. Obrzęd ślubny odbył się u rodziców Czołhańskich w Hulowcach na Wołyniu. Ślub dawał ks. Paweł Mirowski. Znanym jest panegiryk tegoż ks. Mirowskiego, wydrukowany p. t. Symbolum epithalamicum cum Nobilissimae Sponsae Catharinae Magnifici ac Generosi Domini de Czołhany Czołhany Czołhański filiae, Magnificus ac Generosus Dominus Stephanus Aksak, judex terrestr. Kiiovien. jugali Foedere jungeretur. Per V. R. P. Paulum Mirowski Art. et Philosoph. Baccalaureum editum, iisdemque Nobilissimis Coniugibus consecratum. Lublini ex officina Pauli Conradi Mensis Augusti Anno Domini 1630. Tu jednak łowimy niemal na gorącym uczynku jak to ówcześni panegiryści nasi poczynali sobie dowolnie z rodowy-

mi znakami pieczętnymi ruskimi. Pierwotny znak pieczętny Aksaków co do kształu był, z małą odmianą, podobny do herbu Oszczewskich (ob. u Okolskiego), t. j. wyobrażał dwa trianguły (trójkąty), jeden pod drugim, końcami stykające się z sobą i strzałą przecięte w pośrodku. Herb ten przypominał runę skandynawską: Tir. Tymczasem z własnej inwencyi ks. Mirowski nakreślił oto w owym herbie Aksaków, znanym już dobrze od Kojałowicza (ob. jego rkpsm o herbach lit.) nie dwa trianguły, ale dwa serca, jedno pod drugiem, przeszyte strzałą, i stąd następnie za nim już, jak za panią matką Okolski i Niesiecki tenże herb tak przeinaczony przedstawili, tylko nie dwa serca, ale jedno przeszyte strzałą w nim kładąc. Stefan Aksak, po powtórnem swojem ożenieniu się, lubo był sstą ostrskim i bobrownickim na Zadnieprzu i miał tam też swoje dobra, obrał jednak stałą siedzibę w Hulanikach czyli M. Wzniósł tu i kaplicę katolicką na zamku, przy której był kapelanem ks. Bellim. W 1637 r. dobra motowidłowskie przez dokupno od dwóch braci Iwana i Fedora Kirykowiczów Sołtanów miasta Sołtanówki i Sołowijówki (dziś m. Sołtanówki) nad rz. Stuhną, Daniłówki nad rz. Bobrycą, Zaborza i Kniażycz nad Irpieniem niepospolity otrzymały przyrost. Wszystkie te dobra zakupne kosztowały Stefana Aksaka 24,000 złp. Ale w 1637 r. zaczęły się bunty kozackie. Zaburzenia podniecane przez Murka i Noska ogarnęły i zadnieprskie Stefana Aksaka i Adama Kisiela majętności, z których ci „panowie lubo dostatni i opatrzni, ze zdrowiem" mówi Okolski, „uchodzić musieli i nie gościńcem własnym, bo lepsze — dodaje tenże — łyczane zdrowie, niż jedwabna śmierć" (Dyaryusz tranz. wojen, str. 16). W M. atoli było cicho i ztąd też podczas buntu Ostranicy wysłał Stefan Aksak pko zbuntowanym Kozakom 120 koni pod wodzą Wysockiego, którzy zszedłszy się z ludźmi biskupa Sokołowskiego z Chwastowa, pod komendą rotmistrza Pobiatyńskiego, pod Dymirem kupę swawolną kozaka Pożarskiego strzepali i znieśli (Kontynuacya Dyar., str. 150). W 1644 r. Stefan Aksak do własności po ojcu spadłych, dokupuje jeszcze od brata Michała na Zadnieprzu Rożny, Zdymirkę i Bohdanówkę za 30,000 i w tymże roku, pobożny i gorliwy o wiarę, funduje i wznosi kosztem własnym kościół ś. Mikołaja ks. dominikanów w Kijowie na Padole, dziś cerkiew przy Petropawłowskim monasterze (ob. Chodykiewicz: De rebus gestis, pars II, fol. 661). Atoli nosząc w sobie zaród śmiertelnej choroby i nieobiecując sobie długiego życia, w Ostrzu d. 13 listop. 1647 r. sporządził Stefan Aksak testament, w którym zalecił pogrześć zwłoki swe u dominikanów w Kijowie; żonie swej Katarzynie z Czołhańskich na Motowidłówce, Sołtanówce, Sołowijówce, Kniażyczach, Zaborzu, Monasterzyskach sute dożywocie zapewnił, tudzież 30,000 przekazał. Hoholew zaś, Swietylnów i Rożny za Dnieprem pozostawił działem równym tak pierwszego jak drugiego łoża synom swoim. Córkom czwartą część z dóbr wyznaczył. Na opiekunów zaś testamentem wybrał: Mikołaja Potockiego, hetm. w. kor., Janusza z Łohojska Tyszkiewicza, wojew. kijow., i Jerzego Ossolińskiego, kanclerza w. kor. Jako proszeni świadkowie przy pisaniu testamentu byli: ks. Szymon Kozielski, Ord. Praedicat., i Hrehory Wyhowski. Tymczasem M. miała się stać wkrótce sceną gorszącego rodzinnego zajścia. Stefan Aksak, złamany niemocą, zostawał zupełnie pod wpływem żony, kobiety chytrej i przebiegłej, która pamiętając tylko o sobie i własnych dzieciach, umiała zręcznie rozdymać niechęć pomiędzy ojcem a tegoż synami z pierwszego małżeństwa, Janem i Gabryelem: jakoż i tylko co wzmiankowany testament był z jej natchnienia napisany, z tak znaczną dla niej korzyścią, a z tak widocznym onych jej pasierbów uszczerbkiem i krzywdą. Toć gdy Stefan Aksak z Ostrza przywlókł się schorzały nareszcie do M. i gdy tu „zdrowie jego kurując" małżonka jego sprowadziła była „medyków i egzorcystów", niespodzianie d. 14 maja 1648 r. Michał Aksak, brat Stefana, który miał jakiś dawny „rankor" do brata i bratowej i w otwartej stał z nimi roztercе, przybrawszy do wspólnictwa swego synów Stefana: Jana i Gabryela, najeżdża wraz z nimi zbrojną ręką M.; Stefana Aksaka i żonę jego bierze pod wartę; dziatki „strachem nakarmia" i nareszcie schorzałego brata „w karoc" wsadziwszy, wyprawia do swojej Tatarynówki na Wołyń; sam zaś po rozszarpaniu „skarbów i splendorów" domu, odjeżdża wraz ze wspólnikami najazdu swego, Janem i Gabryelem Aksakami, do dóbr zadnieprskich. Atoli najazd ów na M. przypadł był w sam dzień (14 maja) pogromu hetmanów kor. pod Korsuniem. Wnet też „srogie trwogi" rozeszły się i Stefanowa Aksakowa, „pewnieby życiem swojem w M. zapieczętowała", gdyby nie poddani motowidłowscy, „którzy miłosierdzia zażywszy i z pośrodka siebie kilkanaście koni wybrawszy i pozaprzęgawszy w pozostałe wozy i karetę jednę", dziedziczkę swoję wraz z drobnemi dziatkami i „z czeladzią białą" do wsi Płoskiej wytransportowali. Jakoż wkrótce kozactwo cały kraj zalało; do M. wpadła naprzód orda, a potem Kozacy chwastowscy, którzy zamek spustoszyli i gumna wszystkie wymłócili (Szajnocha, Dwa lata, II: 337). Tymczasem młodociani Jan i Gabryel Aksakowie, porwani szlachetnym za-

pałem, rzucają się w sam wir największej walki. Może przez świetne czyny wojenne chcieli oni zmyć plamę niecnej burdy i napaści, jakiej się dopuścili względem złożonego chorobą rodzica? Jakoż widzimy jak Jan Aksak pod Konstantynowem daje dowód zuchwałej odwagi, gdy z małą garstką całe tłumy kozactwa rozpędza i do ucieczki znagla, i jak nareszcie obaj bracia walcząc, krew wytaczają pod Lachowcami, Ostrogiem, Zwiahlem, Chłopotynem i w Zbarażu (ob. Pam. Niemcewicza, t. V: 75 i Pam. o wojnie kozac.: 31). Gdy jednak młodzi Aksakowie tak bojują, Stefan Aksak, ich rodzic, wydostawszy się z Tatarynówki, wraz z małżonką swoją, zaradzając bezpieczeństwu własnemu, wcześnie się przed burzą kozacką był uchylił; pod obcym dachem w Pachnej Woli, za Wisłą, koło Puław osiadłszy, gdzie też w 1650 r. umarł. Przed śmiercią spisał on po raz drugi swą wolę ostatnią, w której złorzecząc wyrodnym z pierwszego łoża synom swoim Janowi i Gabryelowi, penitus od całej swej substancyi oddalił; Michałowi zaś, Aleksandrowi i Markowi, z Czołhańskiej spłodzonym, całą swą majętność ad aequalem divisionem zostawił. Testament ten był wniesionym do akt radomskich. Atoli gdy po traktacie Zborowskim, pomimo że powrót szlachty do dóbr był w nim zastrzeżony, nikt jednak do nich nie wrócił; układna wdowa po Stefanie Aksaku, korzystając iż jej mąż miał stosunki przyjazne ze wszystkimi w ogóle Wyhowskimi, a tem samem i z Janem Wyhowskim, który, jak wiadomo, miał wielkie zachowanie u Chmielnickiego, do tego też ostatniego zakołatała z prośbą o ułatwienie powrotu do dóbr, wpierw Piotra i Jana Wyhowskich, krewniaków tegoż, na zawiadowców kluczowych do swych dóbr dyplomatycznie naznaczywszy. Jakoż Jan Wyhowski nieomieszkał poprzeć życzliwie jej prośbę, tak że Bohdan Chmielnicki, za osobnym uniwersałem, kazał zbrojnemu oddziałowi kozackiemu, pod komendą Andruszewicza, wprowadzić wyżej rzeczonych zawiadowców do dóbr Aksakowej, to jest do Hulanik i zadnieprskich (Arch. J. Z. R., cz. 6, t. I: 579). Co do Jana i Gabryela Aksaków, to ci po raz ostatni jeszcze się nam ukazują, gdy w 1651 r. zakładają formalny protest przeciw ostatniemu testamentowi rodzica swego, jako podsuniętemu (Opis Kn. Centr. Arch., № 20, str. 1), a potem zresztą giną nam już z oczu, giną na zawsze gdzieś w zamieci dalszych walk i bojów. M. już wtedy należała do niepomiernie wielkich osad. Pobyt w niej od r. 1649 sotni kozackiej, należącej do pułku kijowskiego, jeszcze o wiele więcej ludność jej powiększył. Sotnikiem był tu Iwan Połowiec (Bodiański). Atoli rządy Aksakowej w M. dorywcze tylko być mogły, albowiem niedługo tak gwałtowne na nowo rozpoczęły się czasy, że powrót dziedziców do ich dóbr jeszcze na wiele lat odroczonym być musiał. Toć po wygranej pod Beresteczkiem i układzie Białocerkiewskim nastąpiła rzeź Batowska (1652 r. w maju) i usposobienie Kozaków tak było nienawistne i wrogie, że gdy tegoż roku Jan Waleryan z Łukoszyna Chlebowski (może ten sam, któremu Jeremi ks. Wiszniowiecki kilka wsi kontraktem dzierżawnym za Dnieprem był wypuścił, ob. Moszny) wracał spokojnie z Zadnieprza ze swoją kompanią do Polski, na granicy M. i Wasylkowa w nocy na obóz jego w pierwospy napadli Kozacy miejscowi i siła mu ludzi wymordowali (w zb. Konst. Świdzińskiego). Już w 1660 r. po potrzebie Cudnowskiej Rzplta opanowała całą prawie Ukrainę zachodnią; z jej ręki został wybrany hetmanem zaporoskim Paweł Tetera Morzkowski, ale gdy następnie król Jan Kazimierz w 1664 r. wyruszył na niefortunną, jak wiadomo, wyprawę zadnieprską, Kozacy na Ukrainie zachodniej, fomentowani przez Jana Wyhowskiego, znów na nowo zaczęli się burzyć. Wtedy to Stefan Czarniecki został wysłany na Ukrainę dla uspokojenia buntów. Zaczął on od tego, że pewne ważniejsze punkta militarne kazał ufortyfikować, a mianowicie: Białącerkiew, Korsuń, Czehryn, Pawołocz, Czarnohoródkę i Motowidłówkę. Dziś jeszcze wśród wałów, które ocalały w M., wznosi się bastyon, czyli tak zwany „rondel Czarnieckiego". Dowództwo zaś nad temi forteczkami polecił był Stefan Czarniecki dzielnemu i energicznemu komendantowi w Białejcerkwi, Janowi Stachórskiemu. Wtedy to dopiero już nie Stefanowa Aksakowa, która już nie żyła, ale dwaj jej już dorośli synowie Aleksander i Marek zjechali do M. i na dobrej stopie żyjąc z miejscowym kozackim pułkownikiem Piotrem Butrymem, zaprowadzili tu nawet jaką taką dorywczą gospodarkę. Tymczasem i to nie długo trwało. Daczko Dejneka czyli Decik, pułkownik owrucki, trzymający z hetmanem Ukrainy wschodniej Brzuchowieckim, usadowił się był w pobliskim Chwastowie; toć gdy się zaczął z Piotrem Butrymem potajemnie znaszać, Aksakowie dostrzegłszy, że ten ostatni zdradza ich, bezpieczeństwu zaradzając własnemu, wyjechali do Białejcerkwi, tembardziej że i Brzuchowiecki już wtedy Dniepr przekroczył i w te okolice śpiesznie podążał. Do Białejcerkwi, to jest pod osłonę jej twierdzy, jak krew do serca, całe życie polskie prowincyi spłynęło pod ów czas. Stachórski, waleczny komendant załogi tutejszej, wszędzie i na wszystko oczy mając, dzień i noc na wyłomie, względem też zbuntowanych Kozaków zarazem stanowisko zaczepne i odporne zajmował. Ztąd więc Marek

Aksak wystosował list do Piotra Butryma (9 czerwca 1665 r.), pomstą od Stachórskiego grożąc, jeżeli tylko złamie wiarę i podda M. Daczkowi lub Moskwie. „W takim razie — pisał Aksak — z korzeniem wyniszczoną zostanie M., lubo to ojcowizna moja“ (Akty otn. k ist. J. Z. R., t. V, str. 288). Atoli pogróżka ona na niewiele się przydała; Daczko zajął M. a Brzuchowiecki d. 18 czerwca podstąpił pod Białącerkiew. Po bezskutecznych jednak kuszeniach się, Brzuchowiecki od Białejcerkwi zmuszony był odstąpić, ale za to udał się wprost do M., już od Daczka czyli Decika zajętej. M. była ważnym bardzo punktem dla obu stron wojujących; obie też usiłowały bądź co bądź przy sobie ją zatrzymać: Stachórski dla tego, że mu przez M. właśnie leżała otworem droga do Polesia, zkąd mógł dostać zasiłków żywności; Kozacy znów dla tego, żeby tej żywności dostania mu nie dopuścić, a tem samem Białącerkiew ogłodzić. Brzuchowiecki wszakże nie długo w M. bawił. Opara ogłosiwszy się hetmanem Ukrainy zachodniej i skupiwszy swój tabór nad Rossawą, wyruszył do M. pko Brzuchowieckiemu. Ten też zemknął za Dniepr. Daczko tymczasem znalazł się w położeniu nie do zazdrości. Wojew. kijowski Czaadajew odmawiał mu z Kijowa pomocy, bo go miał za człowieka podejrzanej wiary, a z drugiej strony od Białejcerkwi, energiczny Stachórski niepokoił podjazdami i dogrzewał silnie. Toć w jednym ze swych listów do kanclerza Prażmowskiego tak pisał Stachórski: „Wysłałem postępny podjazd pod M., gdzie nasi dobrze gościli, nabrawszy niemało chłopów i poscinano drugich, bydła zabrali i Daczka z ludźmi jego w miasto wpędzili, trupem nie mało położywszy“ (w zb. Konst. Świdz.). Ale nie dość na tem. Opara przyzwawszy Tatarów, przeszkodził zbuntowanemu bracławskiemu pułkownikowi Drozdowi, iżby się ten, jak miał zamiar, z Daczkiem w M. nie połączył. Nie licząc przeto na pomoc Drozda, który się poddał, jak słychać było Polakom, ani też na jakie bądź wsparcie ze strony Kijowa, Daczko będąc sam „w małej kupie“ opuścił nagle M., do której wnet potem weszli „Lachowie białocerkiewscy“. W Kijowie miano za złe Daczkowi, iż wycofując się z M. nie spalił jej, ale oddał punkt tak ważny w ręce nieprzyjaciela, z obfitemi znajdującemi się w nim zapasami żywności. Toć Stachórski, skoro wszedł do M. zaraz też zajął się zwołaniem napowrót ludności, która bojąc się jakich represaliów z jego strony, rozbiegła się po okolicy. Niejaki kozak Maluta, z jego ręki wyznaczony, zebrał rozproszoną ludność, a także i poniszczone w forteczce wały naprędce ponaprawiał. W Kijowie atoli na miejscu Czaadajewa został wojewodą Mykita Lwow. Ten, bądź co bądź, z rąk Stachórskiego pochwycić M. postanowił. Jakoż wysłał niebawem rajtarską rotę z pułku Turgieniewa, pod komendą majora Sipiagina, do M. z rozkazem wytępienia jej ogniem i mieczem. Rajtary przeto podstąpili pod M. w nocy (d. 18 listop. 1665 r.), ale zastawszy bramę miejską zamkniętą, cichaczem poprzełazili przez częstokół i nagle wpadli na mczko i zameczek. Mieszkańcy rozbudzeni zgiełkiem owym, pochwyciwszy za broń, żwawo z chat swych dali ognia. Rajtary chaty pozapalali: tych dymem żywcem wydusili, owych w pień powycinali, ani płci, ani wiekowi nieprzebaczywszy. Maluta zaś, ów osadczy, na szczęście swoje nie znajdował się wtedy w M., ale nocował w pobliskim Wasylkowie; Sipiagin poszedł więc za nim, ale tamtejsi czerncy ukryli go i ułatwili ucieczkę (Akty J. Z. R., t. VI: 47; Kostomarowa, Ruina, str. 81—91). Dziś jeszcze mieszkańcy świadczą, że za każdem kopaniem natrafiają na całe rumowiska kości ludzkich z tego czasu. I tak nie stało i śladu z dawnej Motowidłówki. Aksakowie do tak spustoszonych dóbr, a jeszcze traktatem Andruszowskim w znacznej, poleskiej swej połowie obciętych i odeszłych do Rossyi, nie zgłaszali się, tak że król Jan Kazimierz ad male narrata nadał był nawet M. „pustą“ Hieron. Aleks. Jełowickiemu. W 1672 r. jednak, jak widzimy, znów się tu gromadzi i na zgliszczach zaledwie spopielałych osiada nowa kozacza ludność. Pułkownikiem jej jest, trzymający z Doroszenkiem, Iwan Wierzbicki (Akty J. Z. R., t. VIII: 258). Nareszcie M. staje się gniazdem rabusiów zuchwałych, Szacka i Jenika, zagrażających na gościńcach. Toć i później znany z historyi Palej tu się rozporządza. Atoli traktat Prutski z 1711 r. dopiero dozwolił szlachcie ukraińskiej swych ojców dziedzictwa odzyskać. Kozacy jednak zasiedlający M. po traktacie Andruszowskim, wynieśli się na przeciwległy a należący już do Rossyi brzeg rz. Stuhny, gdzie osiedlili nową, tak zwaną „kazienną“ M. Dawną zaś M., po opuszczeniu jej przez kozaków, Aksakowie musieli na nowo osiedlać „ludźmi z zagranicy, dla uciążliwej pańszczyzny tu uciekających“. Tą kolonizacyą nową trudnił się Tomasz Laskowski, któremu właściciele pozwolili byli za osadztwo używać bezpłatnie gruntów przez lat sześć. Opis M. z 1725 r. tak wyraża: „w M. mieście i przedmieściach bywało osady blizko tysiąca, bo latifundia wielkie. Staw pod samą M. wspólny z Moskwą, a młyn do samej M. należy na rzece Stuhnie. Staw niższy na tejże rzece spólny z Moskwą a młyn cały Moskwa trzyma. Należy Sołtanówka większa i mniejsza, Mytnica karczma, Kniażycze, uroczysko Daniłówka pusta, nad rzeczką i groblą

Szklarychą nazwaną, tak ab antiquo do M. należy. Na tej Daniłówce bywało osady quondam circiter № 40, staw niezajęty, a młyn postawiony a jeszcze niedokończony. Mczko M. naokoło wałem wielkim i fosą głęboką okopane, także zamek palami ostawiony, niedokończony. Budynków w tym zamku mało, tylko izba, alkierz i komora, piwnice i chlewów kilka. W tymże mczku karczma. Szczupłe były nader dochody dziedziców. Główną intratę stanowiła arenda, bo chłopi nie odbywali tu pańszczyzny, tylko osyp dawali; łanów nie było, wszystkie grunta w rękach poddanych". Dochód też płynął „z myta, złodziejewszczyzny, odbieżczyzny i z chudoby przybłędnej. Wójtom i osadczym surowo było zaleconem, aby jak tylko trafi się bydlę przybłędne, oddawali je p. gubernatorowi na zamek". Od 1735 r. w M., jako na granicy samej położonej, tak zwane sądy pograniczne zaprowadzone zostały. Sędziowie obu państw na pewne oznaczone termina w ciągu roku się zjeżdżali, dla rozsądzania spraw (Arch. J. Z. R., cz. III, t. 3: 91). Motowidłówka zaś na lewym brzegu Stuhny, zasiedlona grupą domów kozackich, które, jak to widzieliśmy, poprzenosiły się tu z Motowidłówki Wielkiej Aksaków, została własnością czerńców monasteru Brackiego w Kijowie, którzy to czerncy wyprosili ją sobie u hetmana Skoropackiego pod pretekstem, że jakoby znajdowała się ona na gruntach, należącej do nichże wsi Pleseckiego. Hrehory Stocki, ataman Kozaków motowidłowskich, nadaremnie protestował się przeciwko temu przywłaszczeniu, nic nie pomogło, i M. ta odtąd została tychże czerńców posiadłością. Po śmierci Aleksandra i Marka Aksaków, współdziedziców M., dobra te spadły na Stanisława, syna Marka, i Józefa, syna Aleksandra, ale że Józef zeszedł bezpotomnie, połowa więc jego przelała się na siostrę jego Barbarę 1-mo voto za Janem Kurdwanowskim, 2-do voto za Krzysztoforem Mycielskim. Następnie od Kurdwanowskich i Mycielskich przeszły te dobra w jednej połowie do Mycielskich i idących od Kurdwanowskich po kądzieli hr. Kuropatnickich i Rulikowskich, a w drugiej do Stefana Aksaka, syna Stanisława, a wnuka Marka. Józef Rulikowski, ożeniony z Teresą Kurdwanowską, spłacił współdzierżycieli i uczestników M. i został jedynym tych dóbr dziedzicem. Nie mieszkał jednak w tych dobrach ani on ani synowie jego Michał i Ignacy i M. zostawała na wyłącznej tylko opiece ich zastępców, czyli tak zwanych „gubernatorów". Dopiero Józef Rulikowski, syn Ignacego a wnuk Józefa, pierwszy zamieszkał stale w M.; wzniósł on tu dom murowany o piętrze, ze skrzydłami w kształcie klamry, w stylu pałacowym i angielskim przyozdobił ogrodem, do którego starożytne, oszczędzone od czasu wały, z obwarowanej niegdyś placówki Aksakowskiej pochodzące, włączył i tem też od zagłady szczątki te uchował. Widok domu w M., zdjęty z natury, zamieścił w swym Albumie Napoleon Orda. Kościół w M., mówi księga archidyakonatu kijow. z 1819 r., jest fundowany przez Józefa Kazim. Ignac. Rulikowskiego, marszałka pow. wasylkowskiego, 1809 r. d. 5 września, p. t. Pana Jezusa. Fundusz zapisowy 3000 rs. Obligi z zapisu mszy św.: czytanych na rok 52 i anniwersarzy 4. Parafia za dekretem wydzielona, z woli arcybiskupa Siestrzeńcewicza składa się z 12 wsi obywatelskich, 12 rządowych i miasta pow. Wasylkowa. Kaplica jest w Maryanówce ale bez funduszu. Kościół zbudowany w stylu szlachetnym, murowany; wyszczególniają się w nim dwa obrazy: ś. Kazimierza i ś. Heleny, pędzla włoskiego malarza Grassego. W kościele tablica poświącona pamięci fundatora. Proboszczami byli: ks. Józef Styczyński, Kajetan Pławiński, Głębocki, Poletyłło, obecnie ks. Andrzej Górski. Parafia liczy 976 wiernych. Oprócz w Maryanówce jest jeszcze kaplica w Waśkowie. Cerkwi jest tu dwie, w M. Wielkiej Bohorodiczna, w Kaziennej Pokrowska. Od Józefa Kazimierza Rulikowskiego M. przeszła w posiadanie do syna jego Faustyna Rulikowskiego, marszałka pow. wasylkowskiego, a od tego następnie stała się własnością jego córki Bogumiły za Kazimierzem Głębockim. Obecnie posiada M. małorossyanin Tarnowskij. Klucz motowidłowski zamykał w sobie: Motowidłówkę, Słobodę Motowidłowską, Helenówkę, Sołtanówkę Wielką i Małą, Poradów i Rulików. Ciągnąca się ztąd równina aż do Białejcerkwi jest mogiłami okryta. Z mogił znaczniejszych na polach M. i przyległych wiosek: Aksakowa czyli Szachnica, Dwóch braci, Rozkopana, Ostra, Drybne, Sożżena, Cwirkunowa, Żmijowa, Bezimienne, Bliźniuki, Obychowa. Zachodnia część Motowidłówki Wielkiej albo Pańskiej, oddzielona polem, nazywa się Słobodą Motowidłowską i stanowi oddzielny majątek, do niedawna własność Felicyana Chojeckiego, dziś pułkownika Bohusza; ma 540 mieszkańców obojga płci i 1072 dzies. ziemi. *Edward Rulikowski.*

Motowidłówka, w dok. *Motylówka*, wś nad rz. Karańką, dopływem Słuczy, pow. żytomierski, w 4 okr. pol. januszpolskim, gm. w miejscu, par. kat. Lubar (o 15 w. na płd.-wsch.), cerkiew par. murowana, kapl. kat. par. Lubar; 135 dm.; należała do Piotrowskich, dziś Malinowskich. Gospodarstwo mleczne. Ob. Arch. J. Z. R., cz. VI, t. I: 291.

Motowidłowska słoboda, ob. *Motowidłówka.*

Motowilicha, zakłady fabryczne w pow.

i gub. permskiej, st. dr. żel. uralskiej, o 4 w. na płn. od Permu a 467 w. od Ekaterynburgu.

Motowiło, folw., pow. bobrujski, na odludnem Polesiu, w okolicy wsi Tatarkowicze, przy drodze z Tatarkowicz do Brycyłowicz, grunta piaszczyste. *Al. Jel.*

Motowszczyzna al. *Łotowszczyzna*, wś, pow. dzisieński. w 3 okr. pol., gm. i okr. wiejski Leonpol, o 5 w. od gminy a $48^1/_2$ w. od Dzisny, 8 dm., 76 mk., w tej liczbie 75 prawosł., 1 kat. (36 dusz rewiz.); należy do dóbr Leonpol—Łopacińskich.

Motrenin las, pod tem nazwiskiem znanem jest pewne uroczysko leśne, kilkomilowego obszaru, na praw. brz. Taśminy pomiędzy Medwedówką a Żabotynem, w pow. czehryńskim. Jest to punkt górujący, z którego rozchodzą się aż cztery głębokie jary, w czterech przeciwnych kierunkach. W tym lesie znajduje się miejsce, otoczone dokoła wałami i nazywane dotąd „Horodyszczem", w kształcie jakby łuku z cięciwą, z dwoma do środka wjazdami. Od tego atoli horodyszcza ciągną się dalsze jeszcze obwałowania a zamykające w sobie jeszcze większą przestrzeń, w obrębie których mieści się t. zw. monaster motreniński. Droga wiodąca do monasteru w szerz przecina las ten i miejsce opasane wałami. Na tych wałach, nieodgadnionego pochodzenia, wiekowe, podziwu godne, powyrastały dęby. Przed laty znaleziono w tych wałach duże miedziane monety cesarzów Justyna i Justyniana (Maksymowicz: Soczynienja, t. I: 678). Uroczysko to należy do rewiru leśnego wsi Hołowkówki, należącej do dóbr sukcesorów senatora Fundukleja. Monaster tutejszy, skryty w cieniu lasów odwiecznych, według Maksymowicza ma założeniem swem sięgać bardzo odległej epoki, bo jeszcze czasów wielkoksiążęcej Rusi kijowskiej (tamże). Wniosek ten zdaje się być błędnym, albowiem wiadomo z dziejów, że dawna Ruś kijowska chyba za czasów Olega i Igora dzierżyła te strony, gdyż przy końcu X w. granice jej południowe cofnęły się już były od brzegów Taśminy a nawet Rosi, a już w XI wieku rozpościerały się tylko do brzegów Stuhny i Krasnej (ob. Barsowa: Oczerki ruskoj ist. geogr., str. 134—137), albowiem strony te już wtedy były pobytem ludów stepowych i koczowniczych, jako to: Połowców łukomorskich, Torków i Czarnych Kłobuków. Według podań ludu miał tu w dawnych wiekach przebywać jakiś kniaź Jur, który postawił zamek na górze Jurowej (dziś jeszcze noszącej to imię a znajdującej się o 4 w. od Smiły); siostra jego Motrona wybudowała monaster motreniński w swoim lesie. Wiadomo, że miejscowość ta z dawien dawna należała do dóbr Radywonowa (dziś Żabotyna), które już w drugiej połowie XV w., z daru ks. kijow. Olelka Włodymirowicza zostały własnością kn. Fedora Hlińskiego (ob. Żabotyn, Smiła, Łebedyn). Owóż bardzo być mogło, iż ów kniaź Jur z podania, założyciel zamku koło Smiły, i owa jego siostra Motrona, założycielka monasteru, pochodzili właśnie z rodu tychże kniaziów Hlińskich, a tem samem przez to przypuszczenie i czas założenia pierwotnego monasteru w pewnej już się mierze wyjaśnia. Zburzony jednak następnie monaster ten przez Tatarów, dopiero w 1568 r. za błogosławieństwem metrop. kijow. Jony IV Protasiewicza Ostrowskiego był na nowo odbudowany. Mnisi tutejsi, nazwawszy swój monaster Skitem, przemieszkiwali w wydrążonych sklepisto przez siebie pieczarach, których ślady jeszcze dziś widoczne. Piotr Konaszewicz Sahajdaczny wybudował tu nową cerkiew i monaster gruntami opatrzył. Od r. 1648 zarządzający monasterem zaczęli się mianować ihumenami. W nieszczęśliwym dla czehryńszczyzny 1678 r. monaster ten został przez Turków i Tatarów zniszczonym. Następnie za błogosławieństwem metrop. Gedeona Czetwertyńskiego i kosztem Jana Kajetana Jabłonowskiego, ssty czehryńskiego, monaster ten był zrestaurowany. W 1735 r. zbudowaną tu została cerkiew troicka, która istniała do 1800 r., ale że już ze starości chyliła się ku upadkowi, została rozebraną a na jej miejscu stanęła nowa z muru. Drugą cerkiew drewnianą wzniesiono w 1820 r. Z tego motreninskiego monasteru w 1768 r. wyruszyła po raz pierwszy hajdamacka wataha Żeleźniaka i tu do dziś dnia nieopodal monasteru, w t. zw. „Chołodnym jarze", są okopy, gdzie się gnieździła ona, aż ściągnęła dostateczną ilość chłopów ze wsi okolicznych. Ihumenem był tu wtedy znany w historyi koliszczyzny Melchizedek Znaczko Jaworski, gorliwy obrońca wiary i zacięty wróg księdza Kosteckiego, przełożonego ks. bazylianów w Humaniu. Prócz wspomnionych okopów i jednego kotła, służącego niegdyś hajdamakom do gotowania kuleszu, a który dziś służy mnichom za rodzaj dzwonu, zwołującego do posiłku, żadnych innych pamiątek przeszłości niema tutaj. Pielgrzymi ciągnący z południa do Kijowa i Poczajowa, wstępują prawie zawsze na modlitwę i pokłon do tego monasteru. *Edward Rulikowski.*

Motreniński, las i monaster, ob. *Motrenin las.*

Motroneński, las i monaster, ob. *Motrenin las.*

Motrujówka, ob. *Motrunki.*

Motrunki 1.) wś rząd. u źródeł rz. Blewy, do Słuczy wpadającej, pow. żytomierski, par. kat. Krasnopol, 28 dm.; należały do ordyna-

syi ostrogskiej i na mocy tranzakcyi kolbuszowskiej w 1753 r. darowane przez Sanguszkę Lubomirskiemu. 2.) **M.**, *Matrunki, Motrujówka*, wś cerkiewna, pow. starokonstantynowski, na wschód od Krasiłowa a na płd-wsch. od Koźmina, przy drodze z St. Konstantynowa do Proskurowa; wchodziły niegdyś w skład ordynacyi ostrogskiej, w 1753 r. darowane przez Sanguszkę Kar. Szydłowskiemu. Ob. Arch. J. Z. R., cz. VI, t. I: 291. *J. Krz.*

Mottelow (dok.) ob. *Mołtawa*.

Mottheilen (niem.), ob. *Mothalen*.

Mottilkau (dok.), ob. *Módlki*.

Mottlau (niem.), ob. *Motława*.

Motule al. *Krzywulka*, jezioro w pow. suwalskim, przy wsi t. n., ma 123 mr. obszaru. Przepływa przez nie rz. Krzywulka al. Kręcielka. Jezioro to bardzo rybne.

Motule, wś i folw. nad jez. t. n., pow. suwalski, gm. Czostków, par. Filipów. Odleg. 20 w. od Suwałk. Wś ma 4 dm., 22 mk., folw. 4 dm., 59 mk. W 1827 r. było tu 19 dm., 155 mk. Folw. M. z ws. M., Przystajna Rozpudy, Mała Przerośl i Antosin rozl. mr. 2078: gr. or. i ogr. m. 361, łak m. 256, pastwisk m. 56, lasu m. 702, wody m. 669, nieużytki i place m. 35; bud. mur. 6, z drzewa 7; płodozmian 7-polowy. Wieś M. os. 27, z gr. m. 414; wś Przystajne os. 12, z gr. m. 93; wś Rozpuda, os. 3, z gr. m. 102; wś Mała Przerośl os. 8, z gr. 30; wś Antosin os. 4, z gr. m. 10. *Br. Ch.*

Motułka, wś, pow. augustowski, gm. Sztabin, par. Krasnybór, odl. 15 w. od Augustowa; ma 7 dm., 62 mk.

Motwica, *Mutwica* al. *Mątwica*, wś i dwór, pow. włodawski, gm. Romanów, par. Wisznice i Motwica (grec. obrz.). Leży w płd.-wsch. stronie od Wisznic, w odl. 21 w. od Włodawy. Posiada cerkiew parafialną, szkołę początkową ogólną, 53 dm., 446 mk. i 2843 mr. obszaru. W 1827 r. 49 dm., 339 mk. Dobra M. i Dubów mają 3808 mr. obszaru. Cerkiew parafialna murowana, niegdyś unicka, fundacyi Sapiehów, a w niej piękny włoski obraz Jezusa Chrys. M. niegdyś własność ks. Sapiehów, od nich przeszła w posiadanie Mierzejewskiego, strażnika koronnego, od niego w początku XIX w. nabyli ten majątek Borkowscy, dalej już przechodził z rąk do rąk, do Bontanich, Moczulskich, Wołłowicza.

Motycz, wś, pow. lubelski, gm. i par. Konopnica. W 1827 r. wś poduchowna, 100 dm., 500 mk. W 1853 r. własność Węglińskiego.

Motycze szlacheckie i *M. poduchowne*, dwie wsie, pow. tarnobrzeski, nad starem łożyskiem Sanu, w międzyrzeczu Sanu i Wisły, na płn. stronie gościńca z Tarnobrzega do Rozwadowa. Ta droga idzie z Tarnobrzega wzdłuż brzegu Wisły, przez Zakrzów i Trześń do Zaleszan, zkąd zwraca się na lewy brzeg Sanu, na południowy wschód od Rozwadowa. Obydwie wsie mają grunta namuliste na piaszczystym spodzie. Pierwsza należy do par. rzym.-kat. w Zaleszanach, odl. 15·7 klm. od Rozwadowa, ma 192 mk. rzym. kat. i 7 izrael.; druga odległa o 18 klm. od Rozwadowa, należy do par. rzym. kat. w Gorzycach i ma 296 mk. rzym.-kat., z których 16 zamieszkuje na obszarze więk. własności. M. poduchowne nazywa Długosz M. major (Lib. ben., II: 355 i 451), były one zawsze nawiedzane wylewami i składały się w owym czasie z ośmiu i pół łanów kmiecych i łanu dziekańskiego, rozdzielonego na trzy role. Niedługo przed ułożeniem Lib. Ben. zamienił M. teolog sandomirski z Mikołajem Gołębiowskim na Połaniec i odtąd, jako należąca do funduszu kościoła sandomirskiego, nazywała się duchowną. Po upadku Rzplitej przeszły na własność rządu, który ją sprzedał i teraz utrwaliło się nazwisko Motycze poduchowne. Obecnie właścicielem jest Stanisław Rucki. Więk. pos. ma 185 m. roli, 12 m. łąk i ogr. i 7 m. pastw.; pos. mn. 158 m. roli, 6 m. łąk i 72 m. pastw. M *szlacheckie* nadał Władysław Łokietek w r. 1317 prawem teutońskiem, w XV w. było własnością Firlejów, a za Długosza (M. minor Lib. ben., II: 361) Mikołaja Chrząstowskiego i Wilhelma Żórawskiego z domu Godzamba. Potem przeszła ta wieś do Czyżewskich, w XVIII w. do Wiernickich, a teraz jest Antoniego Bilskiego. Siarczyński (Rps. bib. Ossol. N. 1825) powiada, że w tej wsi znajduje się jezioro, mające związek z Sanem, albowiem zbierająca woda w tej rzece, podnosi się równocześnie w jeziorze. Pos. więk. ma obszaru 228 m. roli, 28 m. łąk i ogr. i 35 m. pastw; pos. mn. 116 m. roli, 11 m. łąk i ogr. i 24 m. pastw. Obydwie wsie graniczą na północ z Kawęczynem i Skowierzynem a na południe z Sokolnikami i Zaleszanami. M. poduchowne stykają się na zachód z Gorzycami. *Mac.*

Motyczna góra, pow. ropczycki, ob. *Góra motyczna*.

Motyczno, wś i os. fabr., *M. Jamskie* i *M. Kotówka*, pow. włoszczowski, gm. Kurzelów, par. Oleszno. Jest tu młyn wodny, papiernia i tartak. W 1827 r. wś rząd., 17 dm., 97 mk. W początku XVI w. należała do par. Chotów, przeniesionej potem do Oleszna (Łaski, Lib. Ben.: 609, 610).

Motyka, wś nad str. Bronówką, pow. łomżyński, gm. Drozdowo, par. Dobrzyjałowo. Ma 7 dm., 85 mk., 111 mr. W 1827 r. 12 dm., 76 mk. Młyn i folw. należą do dóbr Jeziorki.

Motyka, niem. *Motika*, karczma, pow. bro-

dnicki, st. p. Wrock, par. kat. Łobdowo, ew. Golub, szkoła Hamer; 212·07 morg. obszaru. W 1868 r. 6 bud., 2 dm., 12 mk., 2 kat., 10 ewang. *Kś. Fr.*

Motykały, wś i dobra, pow. brzeski, o 16 w. od Brześcia lit., z zarządem gminy złożonej z 1672 dusz. Dawniej własn. Marcina Matuszewicza, później około 1788 r. Józefa Szczytta, kasztelana brzesko-litewskiego. Była tu st. poczt. pomiędzy Wysokiem lit. a Brześciem.

Motyki, os. górn., pow. konecki, gm. i par. Chlewiska. Jestto kopalnia rudy żel. w dobrach Chlewiska; 1 dm., 1 mr. obszaru.

Motyki, wś i folw. nad rz. Serwecz, pow. wilejski, w 2 okr. polic., gm. Krzywicze, okr. wiejski Motyki, par. kat. Budsław, o 8 w. od gminy a 46 w. od Wilejki; folw. ma 1 dm., 7 mk. katol., wieś zaś 16 dm., 143 mk. (69 dusz rewiz.). Dawniej była tu gorzelnia. Kościół filialny katol. par. Budsław, fundacyi Śliźniów. Około 1505 r. nadane zostały przez Zygmunta I Eustachemu Śliźniowi, dziś Cywińskich. Suma wykupu za ziemię włościań. 8,900 rs. W skład okr. wiejskiego i dóbr M. wchodzą wsie: M., Borowiki. Słoboda, Kurczyno, Chamistrzówka, Franciszki, Wytrzeski; w ogóle 190 dusz rewizyjnych. *J. Krz.*

Motyków, polana, w obrębie gm. Milówki, w pow. żywieckim. *Br. G.*

Motykowa górka, w Beskidzie żywieckim, na płn.-zach. od wsi Kamesznicy, w pow. żywieckim. Wzn. 792 m. np. *Br. G.*

Motyl, ob. *Motol.*

Motyl al. *Motyła*, niem. *Mottillamuehle* al. *Motelmuehle*, pow. chojnicki, st. p. Gostycyn, par. kat. i szkoła Pruszcz, ew. Kamienica, tamże okr. urz. stanu cywil. W 1868 r. 20 bud., 4 dm., 72 mk., 32 kat., 40 ewang.

Motylewo 1.) wś i gm. nad Głdą, poboczną Noteci, pow. chodzieski; 3 miejsc. a) M., wś, b) most. c) dom szosowy; 46 dm.; 466 mk., 355 ewang., 112 kat., 39 analf. Poczta w Kaczorach o 8 kil., gośc. o 7 kil., st. kol. żel. i tel. w Pile o 7 kil. 2.) *Motylewski most*, niem. *Motylewobrueck*, leśnictwo, 1 dm., 12 mk., nal. do miasta Piły. *M. St.*

Motylka, przedmieście mka Łasin, ob. *Leśna wieś.*

Motylówka, wś, pow. żytomierski, ob. *Motowidłówka.*

Motylówka, grupa domów w Czernichowcach, w pow. zbarazkim.

Motyła, ob. *Motyl.*

Motynie, przys. do Piskorowic, pow. jarosławski, leży w piaszczystej, sapowatej równinie, 177 m. n. p. m., na półn.-wschód od Piskorowic przy drodze z Sieniawy (8·8 klm.) do Ożanny wielkiej, przypierając wschodnią stroną do dużego sosnowego lasu, zwanego Borem wielkim. Mieszkańcy należą do paraf. rzym. kat. w Leżajsku a gr. kat. w Piskorowicach. Ten przys. graniczy na wschód z Wołczastym, na północ z Ożanną wielką, na zachód z Rzuchowem, położonym na prawym brzegu Sanu, a na południe z Chałupkami.

Motyryn al. *Moteryn*, dobra, pow. lepelski, w 3 okr. pol., gm. niseńska, 67 dusz rewiz. W 1798 r. własność Onufrego Czarniowskiego, koniuszego malborskiego, do dziś pozostaje w rodzinie Czarniowskich.

Motyżyn, mko nad rz. Buczą, pow. kijowski, o 45 w. od Kijowa, 2 w. od Kopyłowa, na t. zw. drodze starej żytomirskiej, ma 1570 mk. ob. płci prawosł. i 330 żydów. Ziemi w M. wraz ze wsią Płachtianką 7,875 dzies. Zachowały się do dziś dnia ślady dawnego tutejszego zamczyska, opasanego dokoła wałami i fosą, która, jak się zdaje, mogła być nawodnianą. M. jest bardzo starą osadą. Latopis Hipacowski wspomina go już pod 1162 r. W 1162 r. Izasław Dawidowicz Czernihowski przyciągnął był z Kijowa pod Białogród, gdzie był schronił się i zamknął świeżo przez niego wypędzony z Kijowa ks. Rościsław. Ks. Rościsław oczekiwał niecierpliwie na odsiecz, która nareszcie pod wodzą ks. Mścisława Izasławowicza z Włodzimierza i innych książąt, z Kowujami, Torkami i Berendejami przybyła tutaj, idąc do Białogrodu na Kotelnicę, Motyżyr (dziś M.) i Koczor. Izasław zaledwie się o tej nadchodzącej odsieczy dowiedział, puścił się wnet do ucieczki, ale napędzony, w bitwie pod Buliczem (dziś w. Bielicze) został cięty szablą w głowę i kopią w bok; następnie odesłany do Kijowa, gdzie wkrótce umarł (Letop. po Ipat. spisku, str. 351). Widać jednak, że zapewne po zburzeniu tego kraju w 1240 r. przez Mongołów, Motyżyr czyli M. został pustką, bo w dokumencie z 1541 r. czytamy: „siedlisko Borysowo z pustym horodyszczem M., nad drogą żytomirską leżące.“ Siedlisko też to Boryrosowo z horodyszczem M. już w końcu XV w. wchodziło w skład dóbr t. zw. Jasienickich i wraz z Woroninem (Makarowem) i Koziatyczami (Borodzianką) należało do ziemian kijowskich Iwaszeńcewiczów—Makarewiczów h. Lis. Pierwszy tego domu założyciel, niewiadomego nam imienia, był ożeniony z jakąś księżniczką ruską, córką jakiegoś nieznanego nam skądinąd kniazia Romana (?). Ale w tem miejscu winniśmy sprostować pomyłkę, jaka się wkradła do naszego artykułu o Borodziance (ob. Borodzianka), gdzieśmy powiedzieli, że ów kniaź Roman, straciwszy dwóch synów w najeździe Mendligereja, przy jednej tylko córce, za Iwaszeńcewiczem będącej, pozostał; tymczasem rzecz się miała inaczej, bo ów Iwaszeńcewicz nie z córką tegoż kniazia Romana, ale z siostrą ożeniony był, jak to wi-

dać z tego, że kiedy Iwan Hliński, ożeniony z córką tegoż Iwaszeńcewicza, zdradził, to król zabrawszy Hlińskiemu dobra, oddał je następnie braciom jego żony Iwaszeńcewiczom, jako ich „diadkowszczyznę". Cała pomyłka poszła stąd, żeśmy zrazu mylnie w odnośnym dokumencie zamiast „dziadkowszczyzna" wyczytali „dziadowszczyzna". Następnie wraz z Makarowem odmieniał z kolei M. dziedziców, z rąk do rąk przechodząc, i tak od Iwaszeńcewiczów — Makarowiczów przeszedł do Łaszczów, Grocholskich, Charlęskich, Szczawińskich, ks. Lubomirskich, Rościszewskich a nareszcie Szymanowskich (ob. Makarów). Ks. Kajetan Rościszewski, zamieniwszy z ks. Antonim Lubomirskim klucz Uładowski na Makarowski, w Lipowce, należącej do tegoż klucza Makarowskiego, zamieszkał na starość. Był on ożeniony z Maryanną Krasicką, siostrą Ignacego, biskupa warmińskiego i znanego poety; straciwszy żonę został księdzem. Miał on jedynego syna, który wypadkiem na polowaniu pod Płachtianką został zabity, a więc dobra makarowskie spadły na tegoż siostry, z których na mocy działu w r. 1778 Dominikowa Szymanowska wzięła klucz motyżyński, Rościszewska klucz lipowiecki a Józefa Czarniecka klucz makarowski. Dominik Szymanowski był poetą, pisał wiersze po łacinie. Znanem jest jego w swoim czasie w licznych odpisach rozpowszechnione „Epitaphium" Tadeuszowi Czackiemu i „Horoskop na 1809 r." Syn jego Józef, marszałek gub. kijowskiej, ożeniony z Kamilą Borejkówną, znany z cnót i zalet serca obywatel. W 1840 r. sprzedał on M. Juljanowej Sulimowej. Obecnie M. należy do generała Sawickiego. Do wspomnień M. należy i to, że tędy przejeżdżał w 1817 r. podróżnik angielski, pułkownik Johnson, udający się z Kijowa przez Rosyę i Prusy do Anglii, z podróży swej do Indyi (ob. jego dzieło: Voyages de l' Inde en Angleterre par la Perse, la Géorgie, la Russie et la Pologne, faits en 1817, przekład francuski, Paryż, 1819 r., w dwóch tomach). Dzisiejsza cerkiew drewniana, pod tytułem św. Jerzego, wzniesioną była w 1822 r. Ale na jej miejscu stała przedtem inna unicka cerkiew, jak to okazuje się z dawnej 1755 r. prezenty właściciela M. ks. Antoniego Lubomirskiego, która brzmi następnie: Antoni na Wiśniczu, Jarosławiu, Ossolinie i Przeworsku Lubomirski, strażnik w. kor., pułkownik wojsk J. Kr. M. i Rzplitej, piotrkowski etc. etc. ssta, JW. Floryanowi Hrebnickiemu, metropolicie etc. Przy zaleceniu powinnych chęci moich, do wiadomości podaję, iż wakuje cerkiew w dobrach moich dziedzicznych w mczku Motyżynie, pod tytułem św. Jerzego, do której z nauki, pobożności i dobrych obyczajów mając sobie zaleconego uczciwego Grzegorza Klebanowskiego, ex jure patronatus collationisque meae, prezentować umyśliłem, jakoż onego actualiter his litteris prezentuję i tegoż samego, a nie innego przy tejże świątyni, aby instalować, konsekrować i inwestytować raczył, którego przy wszystkich ab antiquo, według erekcyi należących gruntach, sianożęciach, ogrodach, sadach, stawkach, barciach, pasiekach i pastwiskach ad vites temporalis spokojnie zażywać zostawuję, uwalniając go od wszystkich, tak dworskich, jako i gromadzkich poborów, jako to: czynszów, dziesięcin pszczelnych i owczych i quocunque titulo nazywających się podatków, liberum facio i tę prezentę, dla lepszego waloru, podpisuję" (podpis). *Edward Rulikowski.*

Motzberg, folw., pow. międzychodzki, ob. *Kolno* królewszczyzna. Poczta w Kamionnie.

Motze, dok. *Mostenitz*, struga pod Sławnem, uchodzi do Wieprza (Wipper). Wspomniana w dok. z r. 1275 (ob. Perlbach: P. U. B., str. 226).

Motzischken, niem., wś na Litwie prusk., pow. ragnecki, st. p. Nausseden, okr. urz. stanu cywilnego Weszeningken; ma 808 mor. obszaru. W 1856 r. 65 mk. *Kś. F.*

Motzkuhnen, niem., wś, pow. gołdapski, st. p. Tollmingkehmen, tamże okr. urz. stanu cywiln. Ma 877 mr. obszaru; w 1856 r. 272 mieszk.

Motzwelhen (niem.), wś na Litwie prusk. pow. nizinowski, st. p. Kallwen, okr. urz. stanu cywiln. Jedwilleiten. Obejmuje 1286 mor.; w 1856 r. 286 mk.

Moulienen, niem., dobra, pow. ragnecki, st. p. Krupiszki. Tutejszy okr. urz. stanu cywiln. obejmował w 1880 r. 1717 mk.; w 1882 r. urodz. się 85 dz., um. 46 osób, zawarto 16 małżeństw; w 1856 r. miały te dobra 200 mk. Obszar wynosi 2,777 mor. *Kś. F.*

Mowczadź, rz., właściwie *Mołczadź* (ob.).

Mowczała, tak Wieliczko w swej kronice nazywa mko *Mołczadź* (ob.).

Mowczanka, była osada w pobliżu Anczypołówki i Macówki, t. j. na pograniczu dzisiejszych powiatów: bracławskiego i hajsyńskiego, niedaleko rz. Bohu, na wsch. lub płd.-wsch. od Bracławia; ob. Arch. J. Z. R., cz VI, t. 2: 363.

Mowczany, wś włośc. nad jez. Miadzioł: i rzką Miadzielicą, pow. wilejski, w 3 okr. pol., gm. Miadzioł, okr. wiejski ostrowski, o 7 w. od gminy, a 70 w. od Wilejki, 9 dm., 112 mk., w tej liczbie 70 prawosł. i 42 kat. (45 dusz rewiz.); należy do dóbr Wereczata—Koziełłów. Był tu młyn wodny.

Mowczewka, rz., dopływ rz. Islik al. Islic, ma ujście niedaleko folwarku Brunowiszki.

Mowerg (dok.), ob. *Pomierki.*

Mowszabole, wś, pow. sejneński, gm. Mirosław, par. Serejo, odl. 49 w. od Sejn.

Mowsze, wś, pow. szawelski, gm. krupiewska, 7 dusz, 40 dzies. ziemi. *J. G.*

Mowszyszki, zaśc. i wś rząd., pow. trocki, w 1 okr. pol., gm. Troki, okr. wiejski Michniszki, o 4 w. od Trok, 3 dm., 21 mk. katol. (3 dusz rewiz. i 6 b. jednodworców.)

Moykow (dok.), ob. Majków.

Moy muehle, młyn wodny w Łaziskach, pow. wielkostrzelecki.

Moys (*dolny* i *górny*, *nieder* i *ober*) wś, pow. zgorzelicki. Do 1815 r. na saskich Górnych Łużycach, par. kat. Jawornik, ewang. Zgorzelec. M. dolny w 1843 r. 47 dm., dworzec, 266 mk. (3 kat.). Papiernia, młyn wodny. M. górny 34 dm., zamek, folwark, 233 mieszk. (1 kat.).

Moysdorf, ob. *Moisdorf.*

Moythienen al. *Moithienen*, niem. ob. *Mojtyń*, pow. szczycieński.

Moza (po łotew. *Mała*)-*Indryca*, ob. *Indryca.*

Mozdzany (?), niem. *Mosdzehner-See*, jezioro, na pol.-prus. Mazurach, pow. węgoborski, pod Węgoborkiem, niedaleko młyna węgoborskiego. Jest właściwie tylko szerszem korytem Węgorapi; obejmuje 69 mr. i 140 pr. kw.

Mozdzany, niem. *Mosdzehnen*, dawniej *Borken*, wś, pow. węgoborski, st. p. Kruklanki, tamże par. ew., okr. urz. stanu cywil. Regułówka; obejmuje 12 włók; w 1860 r. 119 mk.; odl. od Węgoborka 4 mile, od Leca 3, od Królewca 18. Według nowszych pomiarów wś ta ma 947 mr. a w tem 849 mr. roli or., łąk i pastw., 91 mr. boru. M. zostały założone w 1617 r. mocą przywileju z d. 9 maja tegoż roku (ob. „Der Angerburger Kreis" Schmidta, 1860, str. 53). *Kś. Fr.*

Mozdzierz, os. fabr., pow. gostyński, gm. Duninów, par. Radziwie. Ma 22 dm., 375 mk. Posiada szkołę prywatną elementarną. M. sąsiaduje z osadą fabryczną Soczewka i należy do dóbr Górki.

Mozdzinów, ob. *Modzinowe.*

Mozgawa, *Wodzisława*, *Wodzisławski strumień*, rzeczka w pow. jędrzejowskim, ma początek pod wsią Sielec, płynie ku wschodowi przez Mieronice, Wodzisław, Piotrkowice, Nawarzyce i na prost Niegosławic wpada z prawego brzegu do Mierzawy. Długa 13 wiorst. W „Chronicon Polonorum" (Stenzel, I) „*Muscava* fl. circa *Andreon* claustrum", przy wzmiance o bitwie 1196 r. *J. Bliz.*

Mozgawa, dok. *Moszkawa* i *Moszgawa*, wś, pow. pińczowski, gm. Chroberz, par. Młodzowy. W 1827 r. 15 dm., 123 mk. Wś ta leży niedaleko ujścia rz. Mierzawy do Nidy. Ponieważ w dawniejszych wiekach rzeczka Mierzawa mogła nosić miano Mozgawy, dzisiejszego jej dopływu, przeto okolica wsi M. mogła być widownią walki Krakowian z Mieszkiem Starym. Wspominana w aktach fundacyi klasztoru w Staniątkach przez Klemensa z Ruszczy, któremu to klasztorowi Prandota, biskup krakowski, nadaje dziesięciny z M., jak o tem świadczy podany w Lib. Ben. Długosza przywilej Konrada, ks. krakowskiego i łęczyckiego, z 1242 r. (t. III, 298). Wś M. (Wielka i Mała) wchodziła w skład dóbr Kozubów, należących do margrabstwa pińczowskiego, hr. Wielopolskich. *Br. Ch.*

Mozgi, wś, pow. orszański, gm. lubawicka, 12 dm., 83 mk., z których trzech zajmuje się bednarstwem.

Mozgole, wś, pow. kowieński.

Mozgowina, niem. *Mosgowin*, wś, pow. chełmiński, st. p., par. kat. i ew. i okr. urz. stanu cywil. Ostromecko, szkoła w miejscu; obszaru ma 124·87 mr., 32 bud., 12 dm., 97 mk. ew. (1868 r.). Do tutejszej szkoły ew. są przyłączone W. Kępa, Nowy Dwór, Pień, Raptowo, Schestof i Schadon; nauczyciel ma 2³/₈ morgi roli; 67 dzieci ew. i 38 kat. *Kś. Fr.*

Mozgowo 1.) niem. *Mosgau*, dok. 1393 r. *Nosgwicz*, *Nosowicz*, dobra ryc., pow. suski, st. p. i tel. Kisielice 8 kil. odl., st. kol. Ząbrowo, par. kat. Szwarcenowo, ew. Rycwałd, szkoła i okr. urz. stanu cywil. Gulb. Ma 17 bud., 8 dm., 121 mk., 89 kat., 32 ew. Roli or. i ogr. jest tu 269·04 ha, łąk 85·66, past. 22·06, nieużyt. 3·41, boru 21·47, razem 401·64 ha; czysty dochód z gruntu 4832 mrk. Właśc. Aleksander Starorypiński. 2.) **M.** (*Noskowice* ? Kętrz.), niem. *Nosewitz*, *Nosswitz*, dok. *Nosgewitz*, folw., pow. morąski, st. p. Miłomłyn.

Mozole 1.) wś włośc., pow. wilejski, w 1 okr. pol., gm. krasnosielska, okr. wiejski Granicze, o 4 w. od gminy a 42 w. od m. Wilejki, przy b. dr. poczt. z Wilna do Mińska, 17 dm., 141 mk. prawosł. (59 dusz rew.); należy do dóbr Granicze, Swidów. 2.) **M.**, wś i dobra, pow. słucki, w 1 okr. starobińskim, gm. wyżniańska, par. starczycka, wś ma 36 osad, dobra, dziedzictwo rodziny Prószyńskich, razem z folwar. Starczyce mają 183 włók obszaru, w glebie dobrej. 3.) **M.**, wś, w płn. str. pow. słuckiego, w 3 okr. polic. kopylskim, par. Kopyl, w pobliżu gościńca z Kopyla do Hrozowa, ma 14 osad, miejscowość dość leśna, grunta dobre. 4.) **M.**, folw., pow. newelski, w 1 okr. pol., gm. korotajewska, należy do dóbr Kożemiaczkino. 5.) **M.**, fol., tamże, gm. Trechalewo, należy do dóbr Powarniewo. *J. Krz.—A. Jel.*

Mozolewszczyzna 1.) folw. szl., pow. dzisieński, w 3 okr. pol., o 43 w. od Dzisny, 1 dm., 15 mk. kat. 2.) **M.**, wś włośc., pow. wilejski, w 3 okr. pol., gm. Miadzioł, okr. wiejski Piotrowo, o 12 w. od gminy a 46 w. od m. Wilejki, 6 dm., 55 mk., w tej liczbie 54 prawosł. i 1 kat. (30 dusz rew.), należy do

dóbr rząd. Miadzioł. 3.) **M.**, wś włośc. nad rz. Wilią, pow. wileński, w 2 okr. polic., o 58 w. od Wilna, 5 dm., 41 mk. kat. 4.) **M.**, zaśc. szl., pow. wileński, w 4 okr. polic., o 51 w. od Wilna, 1 dm., 6 mk. kat. 5.) **M.**, mały zaśc., pow. piński, nad granicą pow. kobryńskiego, w 1 okr. polic. łohiszyńskim, przy dr. z Górowatej do Drużyłowicz w Kobryńskiem.

Mozolice, wś i os. leś. nad Wisłą, pow. kozienicki, gm. i par. Brzeźnica, odl. 8 w. od Kozienic, w bagnistem położeniu, w dolinie Wisły. Ma 54 dm., 508 mk., 1030 mr. ziemi włośc. i 16 mr. ziemi rząd.; os. leś. rząd. 15 mr. W 1827 r. wś duch., par. Sieciechów, 41 dm., 266 mk. Lampert, bisk. krak., podarował dziesięciny z M. klasztorowi w Sieciechowie. W XV w. było tu 6 łanów kmiecych i młyn z rolą (Dług. III, 263). *Br. Ch.*

Mozoliszki al. *Modzeliszki*, fol. nad rz. Kirśnianką, pow. sejneński, gm. Świętojeziory, par. Urdomin, odl. 32 w. od Sejn, ma 1 dm., 12 mk.; rozl. mr. 129: gr. or. i ogr. mr. 54, łąk mr. 56, past. mr. 7, nieuż. i place mr. 2; bud. z drzewa 2.

Mozoliszki, folw., pow. wiłkomierski, par. Wiżuny, należy do dóbr Wiżuńskich.

Mozoliwka, ob. *Mądziełówka*.

Mozołówka, rus. *Mozoliwka*, os. w Dawidowie, w pow. lwowskim.

Mozor al. *Mosor*, ob. *Musor*.

Mozorowa góra, wzgórze 698 mr. wysokie we wsi Kojszówka, w pow. myślenickim.

Mozow (dok.), ob. *Meizow*.

Mozscho (dok.), wś w pow. słupeckim, należała dawniej do opactwa we wsi Ląd.

Mozul, mko i dobra nad rz. Sinieją, pow. siebieski, w 1 okr. polic., gm. Sinoziersk, 209 dusz rewiz.

Mozurów (*Mazurów* ?), niem. *Mosurau*, 1352 *Mazorav*, 1415 *Mozurow*, 1532 *Mozuorow*, dobra i gmina, pow. kozielski, odl. 3$^1/_4$ mili od Koźla, na granicy pow. raciborskiego. Większa posiadłość ma starożytny zamek (z XIII czy XIV w.), park z grobowcem rodzinnym, 1496 mr. ziemi (1439 mr. roli or.). Hodowla owiec (1600 sztuk). Wś ma kościół katol., należący do Grzendzin, obsługujący 1700 dusz w M., Ehrenfeld i Szonowicach. Kościół ma presbyteryum starożytne, nawa późniejsza. Szkoła kat. (103 dzieci) od 1844 r. We wsi znajdują popielnice różnej wielkości.

Mozyck al. *Mazyki*, wś cerkiewna nad rz. Sożą, pow. mścisławski, na płn.-wsch. od m. pow.; ob. Arch. J. Z. R., cz. I, t. 4: 450.

Mozyr, ob. *Mozyrz*.

Mozyrz al. *Mozyr*, w dok. łacińskich *Moziria*, m. pow. od 1569 do 1795 r. województwa mińskiego, odtąd gub. mińskiej, na praw. brz. Prypeci, przy drodze poczt. z Bobrujska do Owrucza, pod 53° 3′ płn. szer. i 46° 56′ wsch. dłg., odległe o 977 w. od Petersburga, 328 od Mińska, 764 od Warszawy, 140 od Rzeczycy po dawnym trakcie a 95 po nowym, 199 od Bobrujska, 306 od Słucka, 490 od Pińska. Leży pod stromą górą, w wyjątkowo malowniczej miejscowości. Jedna z ulic idzie po nad rzeką, druga zajmuje wąwóz pomiędzy górami, na szczycie jednej z nich wznosi się kościół farny a cokolwiek niżej mury dawnego kościoła i klasztoru bernardynów. Podług urzędowych danych z 1878 r. było w M. 7834 mk. (3902 męż. i 3932 kob.), w tej liczbie 5457 prawosł., 23 starow., 446 katol., 10 ewang. i 1898 żyd. W M. znajduje się: 3 cerkwie, z których jedna murowana, z kościoła bernardynów przerobiona, kościół katol. paraf. drewniany pod wez. Wniebowstąpienia N. M. P., z cudownym obrazem Zbawiciela, fundowany w 1616 r. przez sstę mozyrskiego Strawińskiego; synagoga i kilka domów modlitwy żydowskich; progimn. klasyczne 6-kl. z klasą przygotowawczą, szkoła paraf., pensya żeńska; uczącej się młodzieży do 500 chłopców, około 100 dziewcząt; dwa małe szpitale na 19 łóżek, utrzymujące się z opłat za leczenie i ze skromnych subsydyów rządowych; 2 lekarzy, zarząd I-go okr. sądowego, apteka, st. telegraficzna (od 1879 r.), st. meteorologiczna dla badania poziomu wody otaczającego Polesia i stanu powietrza; st. statków pasażerskich, odbywających co tydzień kursa pomiędzy Kijowem a Pińskiem. Dalej znajduje się w M. zarząd I-go okr. wojskowego, w którego skład wchodzą gminy: skorodeńska, skryhałowska, michałkowska, mieleszkiewicka i bujniewicka, tudzież sam M. Domów murow. 25, drewn. 1082, sklepów murow. 26, drewn. 79. Ponieważ miasto jest prawie całe drewniane i nie posiada należytych środków ratunkowych wrazie pożaru, podlegało więc i podlega często wypadkom ognia. Z tego powodu w 1864 r. poniosło straty na 300,000 rs, a w ostatnich czasach nawiedzane też pożarami bardzo podupada. Przemysł reprezentowany bardzo ubogo, do niedawna bowiem funkcyonowały tylko: mała garbarnia, browar piwny i olejarnia z niewielką na miejscowe potrzeby produkcyą. Również przemysł rękodzielniczy ogranicza się na miejscowe potrzeby i liczba rzemieślników wynosi zaledwo 100. Dwa jarmarki doroczne 6 stycznia i 6 sierpnia na bydło, konie, zboże, wszelki materyał leśny, rybę, smołę i terpentynę, dawniej bardzo świetne, teraz znacznie podupadły, roczny obrót na nich ogranicza się mniej więcej na 300,000 rubli, z czego $^2/_3$ przypada na przywóz, $^1/_3$ na zbyt. Targi na mocy przywilejów dawnych odbywają się co niedziela. Ruch handlowy na przystani wynosi 43,000 rubli przywozu i 25,000 rubli wywozu. M. przyjmuje udział w handlu zagranicz-

nym produktami leśnemi i zbożem; drzewo opałowe i smoła, najważniejszy produkt leśny, spławiają do południowych portów przez Prypeć i Dniepr, a klepki dębowe i materyały budowlane przez Prypeć i kanał Ogińskiego do portów baltyckich. Do miasta, oprócz terytoryum miejskiego, należy 12 zaścianków, chutorów i awulsów, mianowicie: Buławki, Bobry, Kuczerowski, Kozienka, Kuncew-Rog, Łapcie, Makrupki, Propieki, Rajewskie, Sitnia, Termowskie i Telepuuy, mających 4734 dzies. i 851 sażeni obszaru i około 1500 osadników mieszczan płci ob., zajmujących się rolnictwem i ogrodnictwem. Mieszczanie M. trudnią się handlem, przemysłem i robotami na przystani przy spławie materyałów leśnych oraz przy budowie i naprawie statków. W 1877 r. mieszczanie posiadali 2028 sztuk koni, bydła rogatego, owiec zwyczajnych, kóz i świń. Oprócz samego miasta zarządowi miejskiemu podlegają chrześcianie mczka Petrykowa, gm. rozkolnicze pow. bobrujskiego i pow. radomyskiego sąsiedniej gub. kijowskiej, w liczbie 1450 dusz płci obojga, a także mieszczanie i kupcy wszystkich wyznań miasteczek: Dawidgródka, Karolina czyli Jelska, Kopatkiewicz, Lenina, Lelczyc, Łachwy, Skryhałowa i Turowa, w liczbie 7060 dusz płci ob. Założenie M. ginie w pomroce wieków okrywającej pierwotne dzieje północnej Słowiańszczyzny. Kroniki nic nie wiedzą kiedy był opanowany przez waregskich przybyszów i zaledwo w XI w., po podziale spuścizny Jarosława I, widzimy go w obrębie ks. wołyńskiego czyli włodzimierskiego, razem z Turowem, z którym tworzył jednę dzielnicę. Podlegał jednak M. metropolii kijowskiej, skoro w 1158 r. Jerzy Dołgoruki, ks. suzdalski, z tytułu w. ks. kijowskiego miał go oddać Światosławowi Olgowiczowi, ks. czernihowskiemu, stryjowi swemu. Później w chaosie walk kniaziów o udziały ginie całkiem ślad o władcach M., aż dopiero w pierwszej połowie XIII w. zhołdowany Litwie, stał się własnością korony i był nadawany, jako dzielnica, członkom rodziny panującej lub zasłużonym krajowi dygnitarzom. Leżąc w miejscowości przez samą naturę do obwarowania dogodnej, od niepamiętnych czasów posiadał zamek obronny. W pobliżu M. nad rz. Okuniówką w 1227 r., za Ryngolda, Tatarzy perekopscy zadali ciężką klęskę Litwinom, rozszerzającym już swą supremacyą na dzielnice słowiańskie. W 1241 r., za panowania Mendoga, M. znowu został najechany i w perzynę obrócony przez hordy mongolskie Batego. Po śmierci w. ks. litew. Gedymina w 1341 r. M. dostał się w udziale synowi jego Narymundowi; w 1497 r. po raz trzeci spustoszony przez Tatarow. Około tego czasu widzimy go w posiadaniu sławnego możnowładcy Michała Glińskiego, który za zdradę kraju, tajne zmowy z carem Wasilem przez posła Mokłokowa i chanem perekopskim Mingligirejem, chcąc uniknąć kary na gardle, musiał w 1508 r. uciekać do Moskwy a dobra mu odebrano. Wtedy Turow dostał się kn. Konstantemu Ostrogskiemu, M. zaś powrócił do korony i jako starostwo oddawany był mężom zasłużonym. W 1521 r. po raz czwarty splądrowali go Tatarzy krymscy, a w 1525 (nie zaś w 1535 jak mylnie piszą inni) wzięty szturmem przez wojska Wasila IV, zniszczony został do szczętu. Podniesiono jednak zamek z ruiny, bowiem lustracya onego, zarządzona z rozkazu króla Zygmunta Augusta w 1560 r., podaje dokładne opisanie stanu warowni. Komisarzami wydelegowanymi do tej pracy byli: marszałek Hrehory Wołłowicz i Mikołaj Naruszewicz, sekretarz królewski. Podajmy szczegóły tej relacyi, rzucającej niejakie światło na stan uzbrojenia ówczesnego w Rzpltej w ogóle i taktykę wojny obronnej. Otoż zamek mozyrski w czasie wzmiankowanego opisania był o pięciu basztach, mury blankami opatrzone, staraniem ssty Mikołaja Narbuta. Utrzymanie warowni było przywiązane do mieszczan mozyrskich, jako też i do włości sstwa. Wśród zamku była cerkiew pod wez. Spasa, czyli Przemienienia Pańskiego, jako też horodnictwo, czyli urząd grodowy, dom mieszkalny i 3 swirnie, z tych dwa do chowania zboża a jeden na słupach dla składu prochów, była też i studnia obfitująca w dobrą wodę. Środki obronne składały się: z działa jednego, mającego 13 piędzi długości, z działa 2-go na 10 piędzi dług., z działa 3-go na 9 piędzi dług., 4-te działo lite, dziurawe, 9 piędzi, 2 szerpetyn żelaznych po 7 piędzi, 1 szerpetyny na 6 piędzi, 3-ch żelaźników, 40 szakownic, 35 prochownic szakowniczych, 4 kijów żelaznych, 4 dział litych po 7 piędzi (te były własnością pana wojewody trockiego Mikołaja Jurewicza Radziwiłła), 3 beczek prochu działowego, w których 11 kamieni; oprócz tego osobno prochu działowego kamień, prochu szakowniczego 2 kamienie, prochu ruszniczego 40 funtów, siarki kamieni 2, ołowiu kamieni 12, kul działowych kamiennych, ołowiem obitych, 40, kul działowych kamiennych 70 i kul szakowniczych ołowianych 80. Widać niemniej z tejże lustracyi, że po rogach ulic miasta były trzy osobne baszty uzbrojone, pod nazwami: kijowska, słucka i owrucka (o zamku mozyrskim krótką wiadomość podał Samuel Nowoszycki w Tygodniku Petersb. za 1841 r., str. 377). W 1569 r. M. staje się grodem powiatowym w wojew. mińskiem i zaszczycony sejmikami prowincyonalnemi. W 1597 r. Zygmunt III nadaje duchowieństwu ruskiemu Mozyra zupełną swobodę od wpływów woje-

wody i wszelkich władz cywilnych, co na ową chwilę było osobliwszym aktem wyjątkowej tolerancyi. W 1609 r. tenże Zygmunt III nadał miastu herb, przedstawiający orła z rozpostartemi skrzydłami w polu błękitnem; herb ten został potwierdzony w 1796 r. Toczyła się sprawa o rozgraniczenie pow. mozyrskiego z województwem kijowskiem, to też konstytucya z 1609 r. naznacza specyalną komisyą dla załatwienia sporu granicznego (ob. Vol. Leg., t. II, str. 473), a w 1613 r. było powtórne w tym względzie postanowienie sejmowe (ob. Vol. Leg., t. III, str. 101, 207). Około 1603 r. przyszła wielka klęska na M. Zarządzał natenczas starostwem niejaki Połoński, znęcony podobno skarbami zlokowanemi w murach zamkowych przez szlachtę okoliczną, przywłaszczył je sobie, a na zamek i miasto puściwszy pożogę, zemknął bez wieści. Wypalił się wtedy M. i zamek całkowicie, zagrzebując tajemnicę niecnego czynu w zgliszczach i ruinach, gdyż Połońskiego nieodszukano i zostały tylko domysły dla historyi. Lecz ponieważ punkt tak ważny nie mógł pozostać bez obrony, stanęła więc w 1609 r. konstytucya, polecająca wydelegowanym komisarzom: Adamowi Ruckiemu, sędziemu, Sebastyanowi Kurniewiczowi, podstolemu i Wasilowi Korsakowi, iżby zbadali przyczynę ognia, obliczyli straty rządowe i prywatne i zarządzili odbudowanie natychmiastowe zamku, kosztem mieszczan, ludu i szlachty w starostwie mozyrskiem zamieszkałych (ob. Vol. Leg., t. II, str. 474). Ciężko jednak było z egzekucyą prawa w rozprzęgającej się Rzeczypltej szlacheckiej, jakoż gdy zamku niebudowano, konstytucya w 1611 r. potwierdzając ustawę pierwszą, naznaczyła po 40 grzywien kary na nieposłusznych (ob. Vol. Leg., t. III, str. 26, szp. 47), a następnie po raz trzeci ustawa sejmowa z 1613 r. rozkazuje budować zamek pod groźbą zdwojonej kary, t. j. 80 grzywien (ob. Vol. Leg. t. III, str. 101, szp. 207). Ale wszystkie te przepisy nie wzięły podobno skutku zupełnego. Zamku niepodniesiono, niepodobna bowiem było egzekwować prawa tam, gdzie nie było de facto władzy wykonawczej i społeczność całkiem się zamieszała w chwili smutnej doby Jana Kazimierza. Nastały wojny kozackie, w czasie których M. był niejednokrotnie świadkiem krwawych zapasów. I tak w r. 1648 zajął go watażka Micheńko, ale Janusz Radziwiłł zdobywszy obwarowanych Kozaków, śmiercią śmiałego najezdnika ukarał. Odznaczyli się w tej rozprawie pod M. Aleksander Gosiewski, ssta bialski, pokrewny sławnego Wincentego, i Jerzy Tyzenhaus (opis bitwy ob. u Kotłubaja, Galerya Nieśw., str. 138—139). W 1654 r., kiedy zawrzała walka pomiędzy Moskwą a Polską z powodu poddania się hetmana kozackiego Chmielnickiego carowi Aleksemu, a hetman litewski Janusz Radziwiłł został rozproszony pod Hołowczynem i Szkłowem przez przemagające w dziesięćkroć siły nieprzyjaciela, M. wraz z innemi miastami Rusi litewskicj zajęli Rossyanie i trzymali przez czas jakiś. Napróżno król pośpieszył do Grodna zwoływać pospolite ruszenie, zdemoralizowana szlachta nie chciała się ruszać z domów a w następnym roku nikczemna frakcya kiejdańska podpisała nawet dobrowolnie akt poddania się Szwedowi. Po traktacie Andruszowskim w r. 1667 M., jako gród przeddnieprzański, pozostał przy Polsce, lecz ponieważ w wojnach kozackich ucierpiał do takiego stopnia, że zaledwo w nim kilkunastu pozostało mieszkańców, więc za Jana Sobieskiego w 1676 r. uchwalono dla M. bezterminową libertacyą od wszelkich przechodów i postojów wojskowych (ob. Vol. Leg., t. V, str. 218). W skutek tej ustawy miasto zaczęło się znowu zaludniać, straciwszy wszakże obronny charakter. Odtąd przestało być warownem i dziś zaledwo ślady widnieją dawnych okopów, mury zaś musiały być rozebrane na piece i podmurki w mieście. Oprócz wzmiankowanego kościoła farnego sprowadził Stefan Łoszka, pułkownik mozyrski, w 1645 r. bernardynów, dla których potem staraniem urzędników i obywateli ziemskich wzniesiono na wzgórzu klasztor i kościół pod wez. ś. Michała, przerobiony dziś na cerkiew. Kościół ten został następnie odrestaurowany przez Rafała Oskierkę, marszałka mozyrskiego. W 1752 r. sprowadzono z Wilna maryawitki, do fundacyi których przyczynił się głównie Gedeon Jeleński, kasztelan nowogródzki. Istniała w M. także szkoła akademicka podwydziałowa o 3-ch klasach, zależna od akademii wileńskiej, z której wyszedł nie jeden zasłużony i zdolny obywatel, między innymi poeta Jan Wiernikowski. Parafia kat. dek. mozyrsko-rzeczyckiego ma 5202 wiernych; miała filią w Kurodyczach, kaplice: w Skryhałowie, Zamoszczu, Horbowiczach, Pestrutowicach i Korzeniach. *Mozyrskie starostwo grodowe*, podług spisów podskarbińskich z 1569 r. zaliczało się do dóbr stołowych królewskich. Następnie, jako sstwo, obejmowało w M. z zamkiem, wójtostwem i przyległemi dobrami i przynosiło rocznie kwarty zł. 3531 gr. 8 a hyberny złp. 885 (w 1766 r.). Starostami grodowymi mozyrskimi byli: Albrycht Gasztold h. Abdank (1530 r.), Mikołaj Radziwiłł Czarny h. Trąby (1544), Mikołaj Narbut h. Trąby (1547), Mikołaj Radziwiłł h. Trąby (1566), Mikołaj Radziwiłł (1581—87), Balcer Strawiński h. Doliwa (1607), Eustachy Jan Tyszkiewicz h. Leliwa (1613), Baltazar Strawiński (1620), Aleksander Słuszka h.

Ostoja (1636), Hieronim Karol Chodkiewicz h. Kościesza (1642), Karol Hieronim Chodkiewicz (1647—48), Matyasz Frąckiewicz h. Brodzicz (1653), Stanisław Lipnicki h. Junosza (1672), Michał Chalecki h. Abdank (1690—1697), Floryan Leon Kotowski h. Pomian (1696), Piotr Karol Kotowski (1696), Michał Chalecki (1698—1710), Gierwazy Ludwik Oskierko h. Murdelio (1724—38), Jerzy Antoni Oskierko (1755—65), Ludwik Oskierko (1765—71), Gedeon Jeleński h. Korczak (1772—1785), Kazimierz Oskierko (1773), N. Judycki h. Radwan (1776), Jan Jeleński (1787—1794, ostatni).

Mozyrski powiat. Terytoryum stanowiące obecnie pow. mozyrski w X w. wchodziło w skład księstwa wołyńskiego i było onego dzielnicą (ob. Mozyrz.). Po zhołdowaniu przez Litwę w połowie XIII w. Mozyrskie, po pewnym czasie, stało się powiatem w wdztwie mińskiem (ob. Litewskie województwa), który w 1793 r. przeszedł pod panowanie Rossyi, i w nieco zmienionych granicach, takich jakie ma obecnie, zaliczony został do gub. mińskiej. M. pow. graniczy od płn. z pow. słuckim i bobrujskim, od zach. z pow. pińskim, od płd. z pow. owruckim, gub. wołyńskiej, od wsch. z pow. rzeczyckim, stanowi rozległą płaszczyznę z gruntem piaszczystym lub gliniastym i ma podług Zieleńskiego 14,095 w. kw. czyli 1,468,200 dzies. przestrzeni. W większej części zajęty przez lasy i błota, które od kilku lat osuszane są na wielką skalę przez gen. Żylińskiego (ob. Polesie), z tego powodu wiele miejsc niedostępnych wzięto teraz pod kulturę. Podług Zieleńskiego z ogólnej przestrzeni znajdowało się: pod sadybami 4680 dz., polami 124,680, łąkami 108,640 dz., lasami 852,390 dz, błotami 338,540 dz, piaskami, wodami i nieużytkami 19,270 dz. Obecnie jest: łąk dobrych około 200,000 mr. lit., pól or. do 200,000 mr., lasów około 1,300,000 mr., reszta pod błotami, wodami i t. p. Rząd posiada około 268,000 mr. (178,624 dz.), w tem lasów około 262,900 mr., (156,823 dz., w tem skonfiskowanych 27,666 mr. al. 13,444 dzies.) i ziemi skonfiskowanej przeszło 5,000 mr. (3357 dzies.) Lasy rząd. są podzielone na dwa leśnictwa. Włościanie mają wogóle około 439,000 mr. (292,554 dzies.), duchowieństwo prawosławne przeszło 8,600 mr. (5737 dzies.), duchowieństwo katolickie zaledwo około 250 mr. (160 dzies.); właściciele ziemscy przeszło 1,142,000 m. (761,362 dzies.), mianowicie 347 osób wyzn. prawosł. ma 365,560 mr. (ilość tych właścicieli wypełniają w znacznej części miejscowi włościanie), 266 Polaków katolików ma przeszło 206,200 mr., 9 protestantów dziedziczy około 467,200 m. (tu przeważa własność ks. Wittgenstejna w dobrach poradziwiłłowskich). Pomimo wielkiego obszaru ludność wynosi zaledwo 95,330 dusz, w tem 47,320 męż. i 48,010 kob. Podług wyznań wedle spisów urzędowych w 1878 r. było: 77,454 praw., 4470 kat., 503 ewang. augsb. i reform. i 12,903 żydów. Wedle rubryceli dyecezyi wileńskiej za 1881 r. było 10,539 katol., mianowicie w paraf. mozyrskiej 5,202, petrykowskiej 2,769, kopatkiewickiej 970 i dawidgródzkiej (w dek. pińskim) 1,598. Podług stanów jest szlachty do 3,500 (w 1850 r. było szlachty do 3,900), mieszczan do 15,000; reszta przypada na lud wiejski plemienia drewlańsko-dregowiczańskiego, bo tu się z sobą w czasach pierwotnych te szczepy pobratymcze stykały, zanim uległy najazdowi Waregów. Lud to spokojny, bardzo konserwatywny, w wielu miejscach zostaje w pierwotnym stanie natury, trudni się nieco rolnictwem, więcej rybołówstwem, pszczolnictwem, flisactwem, myślistwem i obróbką produktów leśnych. Mężczyzni noszą białe i szare sukmany, zwane świtami, na nogach lipowe plecione postoły (łapcie), na głowie białe wojłokowe czapki, w kształcie tępo uciętego ostrosłupa, własnego wyrobu. Kobiety noszą na głowie własnego wyrobu białe chusty płócienne z wzorzystemi końcami, zwane namiotki i umieją je kształtnie zawiązywać. W wielu miejscach kobiety przystrajają głowę koszykiem łubianym, okrywając go płachtą. W okolicach Turowa strój głowy kobiet odznacza się wielce oryginalnym kołpakiem. Gwara ludowa jest mieszaniną ukraińskiej z krywiczańską. Za czasów poddaństwa, w 1860 r. około 20,500 dusz płci męzkiej należało do 112 właścicieli. W pojezuickich dobrach było do 4,369, w poduchownych 300, i w lennych do 4,150 włościan płci obojga. Pod względem administracyjnym powiat dzieli się na cztery okręgi policyjne, z zarządami w Skryhałowie, Petrykowie, Turowie i w Leninie; 3 okręgi sądowe, których biura w Mozyrzu, Petrykowie i Turowie; 3 okręgi wojskowe, z zarządami również w Mozyrzu, Petrykowie i Turowie. Gmin w powiecie jest 21, mianowicie: bujnowicka, berezowska, czuczewicka, chorska, dziakowicka, grabowska, komarowicka, kopatkiewicka, laskowicka, lenińska, lelczycka łachwiańska, łuczycka, mieleszkiewicka, michałkowska, petrykowska, skorodeńska, słobodoskryhałowska, turowska, tonieżska i żytkowicka. Gminy te dzielą się na 170 okręgów (starostw) wiejskich i obejmują 45 siół, 193 wsi, 8 miasteczek (Dawidgródek, Jelsk al. Karolin, Kopatkiewicze, Lenin, Łachwa, Petryków, Skryhałów i Turów), 105 folw., 82 zaśc., 10 okolic, 4 chutory, w ogóle 9,855 dymów. Pod względem kościelnym znajduje się w mozyrskim powiecie 2 cerkiewie murowane i

101 drewnianych,, z tych 62 parafialnych, 44 kaplic prawosł. Unia tu miała najmniej wyznawców, bo do 1839 r. było zaledwo 7 unickich parafii (ob. Mińska eparchia). Kościołów kat. w 1853 r. przy objęciu dyecezyi mińskiej przez biskupa Wojtkiewicza było 6 parafialnych, 1 filia, 21 kaplic, 2 klasztory (cystersów i cystersek w Kimbarówce). Teraz jest 5 kościołów paraf., 1 filja, 11 kaplic, klasztor cystersek w Kimbarówce, czasowo zostawiony do wymarcia w nim zakonnic (ob. Mińska dyecezya). Synagog żydowskich 2 murow., 4 drewn. i 34 domów modlitwy. W r. 1882 zawarto ślubów 1,364, urodziło się 6.289 dzieci, w tem nieprawych 64, umarło 4,600 osób. *Środki oświaty ludowej.* Szkół gminnych i wiejskich 22, w których uczy się do 700 chłopców i do 70 dziewcząt. Niedawno zmarły obywatel filantrop Napoleon Jeleński zrobił zapis na rzecz oświaty włościan w Mozyrskiem (ob. Łuczyce). Co się tyczy środków komunikacyi lądowej, to pow. mozyrski przerzyna na przestrzeni 80 w. trakt pocztowy łączący Mozyrz z jednej strony z Bobrujskiem, a z drugiej z Owruczem. Oprócz tego idą trakty handlowe: z Mozyrza do Kijowa i z Mozyrza do Pińska, przechodzący przez Mieleszkiewicze, Machnowicze, Bujnowicze, Horki, Turow, Dawidgródek i Ladcy; dalej trakt wojenno-komunikacyjny ze Słucka, łączący się w Petrykowie z traktem przechodzącym z Mozyrza do Pińska; wreszcie trakt wojenno-komunikacyjny, łączący Skryhałow przez Sławeczną z Owruczem. Obecnie buduje się z Pińska do Równa kolej żelazna, która przetnie najdziksze ustronia Polesia mozyrskiego. *Przemysł fabryczny* na początku w 1883 r. tak się wyrażał: 1 mydlarnia, 3 garbarnie, 1 olejarnia. 15 gorzelni, 1 browar piwny, 42 smolarni, 11 dziegciarni, 1 młyn parowy, 1 cegielnia (?) w ogóle 76 fabryk, wartość produkcyi których wynosiła 856,481 rubli, w tem same gorzelnie produkowały za 763,965 rubli. Fabryki zatrudniały 286 robotników. Handel nieznaczny, ogranicza się prawie wyłącznie zbytem produktów miejscowych na przystaniach rz. Prypeci. Jarmarki odbywają się: w Turowie 28 czerwca i na 2 tygodnie przed ostatkami, w Petrykowie 2 lutego, 20 lipca i 1 paździer., w Łachwie 23 kwietnia i 8 września, wreszcie w Skryhałowie 9 maja, 29 czerw. (najważniejszy ze wszystkich, obrót na którym dochodzi do 8,000 przywozu i do 7,000 zbytu) i 6 grudnia. Obrót na wszystkich jarmarkach ogranicza się do 25,000 rs. przywozu i 22,000 zbytu. Podług danych z 1864 r. było w powiecie: 4,662 koni, 26,830 bydła rogatego, 15,155 owiec zwyczajnych, 2,000 owiec rasy poprawnej, 19,359 świń i 2,618 kóz. W 1882 r. zasiano: 328 beczek pszenicy ozimej a zebrano przeszło 1,870 beczek; żyta posiano 17,348 beczek, zebrano około 80,000 beczek; pszenicy jarej posiano około 690 beczek, zebrano około 2,490 beczek; owsa posiano przeszło 6,880 beczek, zebrano około 31,870 beczek; jęczmienia posiano przeszło 3,600 beczek, zebrano przeszło 14,800 beczek; gryki posiano około 4,280 beczek, zebrano przeszło 13,130 beczek; różnych innych zbóż posiano 825 beczek, zebrano przeszło 4,800 beczek; kartofli zasadzono około 18,300 beczek, zebrano około 87,000 beczek. Gospodarstwo znajduje się w stanie patryarchalnym; po folwarkach panuje rutynowa trzypolówka, włościanie zaś pozostawiają piaszczyste grunta na kilka lat odłogiem, poczem obsiewają je dwa razy, oziminą i jarzyną. Jak nadmieniono wyżej rybołówstwo stanowi niezmiernie ważne zajęcie mieszkańców, głównie na jeziorze Kniaż al. Żyd i na zatokach Prypeci. Oprócz olbrzymiej konsumcyi miejscowej ryb, poławia się na sprzedaż przeszło 20,000 pudów rocznie. Mieszkańcy chrześcijanie Mozyrza, Petrykowa, Puchowicz, Lachowicz, Kniaź-Jeziora, Dziakowicz i w. innych, wyłącznie zajmują się rybnym przemysłem, a dawidgródeccy znają najlepsze sposoby suszenia ryb; mnóstwo też jest wsi oddanych suszeniu szyjek rakowych, które są sprzedawane na pudy i stanowią handel wywozowy. Rybactwo jest tak dalece tu uświęconem, że posiada nawet pewne ceremonie obrzędowe i pieśni uroczyste, śpiewane przed połowami i po połowach przez rybaków i zebrane tłumy ludzi. Zakłady rybackie istnieją: w Kościakiewiczach, Skryhałowie, Bałaszewiczach, Laskowiczach, Piererowie i Lachowiczach. Natura hojnie uposażyła wodami powiat i one wespół z łąkami i lasami stanowią wielkie, niewyczerpane bogactwo kraju. Mnóstwo rzek i strug wodnych zrasza powiat mozyrski. Wymieniamy przynajmniej te rzeki, które mają nazwiska ustalone: Babka, Bobryk, Bołotna, Biereżnica, Bojarka, Bronka, Byczek, Buklewa, Biełka, Butywla, Bołotnica, Ciasnowka, Czorna 1-sza, Czorna 2-ga, Cierdeżyk, Czercień, Dziemianka al. Jama, Głucha Łań, Gołowacha, Horyń, Ipa, Jasieniec, Kopanica, Karasinka, Korostynka, Krynica, Krymka, Kopaniec, Kamionka, Lutnia, Lubina, Lubisz, Lwa, Łań, Łaśna, Łosza, Łatosza, Łoknica, Morocz, Młynek, Myszenka, Mostwa, Mutwica, Młynowa, Mogilna, Mołodaja, Mordwinka, Mytwa, Nieprawda, Nienacz, Narowlanka, Nierestna, Olszanica 1-sza, Olszanica 2-ga, Oresa, Prypeć, Ptycz, Pożoga, Prudok, Płotnica, Pryżołonka, Pieretemla, Pieresośl, Ruczaj, Rasło, Reczyca, Row, Radunica, Ruczyca, Śmierć, Siteńka, Starucha, Słucz, Stwiga, Slepcza, Skrypica, Swinowo-

dy, Suniczka, Stawiszcze, Sołokucza, Swidowka, Sławeczna (wyjątkowo rybna), Stawiaszynka, Suszyrowka, Tokowiszcze, Tremla, Tura, Tryzna, Utwacha, Uborć (niegdyś uspławniona przez biskupa Massalskiego), Uborć-Mały, Usieczna, Wołcha, Wołfa, Wołosacz, Wietlica, Wiunica, Wyczyszczyr, Wdowa, Wośpin, Zagoliczna, Zamordwinka, Żmurnia, Żabuńka, Żernoła, Żołoń. Jezior znajduje się bardzo wiele, zwłaszcza przy zatokach Prypeci; ważniejsze z nich: Białe, Czernica, Dworyszcze, Głuszewickie, Gęsie al. w ludowem narzeczu Gusinoje, Glinickie, Głuchica, Głuszyca, Gorczyn, Kniaź al. Żyd (największe w gubernii), Kostrubje, Leszczyno, Mutno, Orechowo, Pleszczanica, Pleso, Pupow, Połczeno, Przybołowskie, Rudnia al. Słowiaszyńskie, Rechow, Reczyszcze, Skołodzin, Strup, Torkło, Turki, Wieżyckie, Wielikoje, Wilża, Zasomino (ob. szczegółowe opisy pod właściwemi nazwami). *Miejsca historyczne lub mające wspomnienia*: Dawidgródek, Horodok (pod Słobodą Skryhałowską), Hryczyn (błoto), Kniaź (jezioro), Lenin, Łuczyce, Łachwa, Mozyrz, Narożnowicze, Okoninówka, Petryków, Skryhałów, Turów (ob. pod właściwemi nazwami). Powiat obfitując w lasy, posiada jeszcze ogrom zwierzyny grubej: łosi, niedźwiedzi, saren, dzików, wilków, lisów i t. d. Ze zwierząt wydających futra, trafiają się bobry, wydry i kuny. Z ryb poławiają się: szczupaki, sumy, karasie, okonie, liny, leszcze, głownie, bieługi, piskorze (wiuny), jersze, płocie, podleszcze, miętuzy, wreszcie w Prypeci: jesiotry, sterlecie i wybornego smaku rzadka, ryba, zwana w miejscowej gwarze wyrezub, wierozub al. wielozub (Squalius cephalus), odznaczająca się tem, że ma w głowie rogowatą, twardą, przezroczystą substancyą, żółtowatego, bursztynowego koloru, wielkości i kształtu migdała w łupinie. Lud nazywa ją kamieniem wierozuba i używa jej do leków. Żegluga odbywa się po Prypeci, której koryto w ciągu ostatnich kilku lat oczyszcza z odwiecznych kłód dębowych i do spławu głębokiego uspasabia nasz rodak inżynier Franciszek Daniłowicz; niemniej po Horyniu, Uborciu, Ptyczu, Łani, Stwidze i innych. Pływają tu: parochody (po Prypeci), barki, półbarki, berlinki, szuhaleje, łodzie. Wyrobem statków trudnią się warsztaty w Turowie i Petrykowie, mianowicie tu sporządzają się barki różnych gatunków i szuhaleje. Przemysł leśny na wielką skalę, z urządzeniami technicznemi, założyła niedawno kompania francuzka w Leninie (ob. Lenin), lecz przedsiębiorstwo to, pomimo protekcyi rządu, nie rozwija się należycie z powodu ogólnego zastoju ekonomicznego. Mozyrski powiat nie wielu ludzi wybitnych przysporzył krajowi, zasługują jednak na wzmiankę: Michał Gliński, kniaź turowski, zdolny i wsławiony pogromem Tatarów pod Kleckiem, głośniejszy jednak ujemnie; Gedeon Jeleński, za szczególne zasługi otrzymał od stanów Rzplitej Łuczyce, Kosiejsk i Kopatkiewicze, a potomek jego, niedawno zmarły Napoleon Jeleński, mąż światły, wielki dobroczyńca ludu, hojnym zapisem na oświatę ludową, upamiętnił swe nazwisko (ob. Łuczyce); wreszcie w Łachwie przyszedł na świat znany też z czynów obywatelskich, uczony hippik i autor „Historyi konia“ Maryan Czapski. Marszałkami pow. mozyrskiego byli: Kolęcki Jan h. Strzała, Łoska Stefan (1598 r.), Kotowski Konstanty h. Pomian (1664 r.), Lipnicki Stanisław h. Hołobok (1674 r.), Robecki Jan (1675 r.), Kotowski Hieronim Konstanty h. Pomian (1691 r.), Kotowski Florjan Leon h. Pomian (1696 r.), Oskierko Antoni h. Murdelio (1716 r.), Oskierko Rafał Aloizy h. Murdelio (1738—67 r.), Chalecki Kazimierz h. Abdank (1771—76 r.), Oskierko Maciej Kazimierz h. Murdelio (1772—93; d. 12 stycznia 1794 r. podniesiony do godności kasztelana mozyrskiego), Jeleński Feliks h. Korczak (1796—1800), Szczytt Józef h. Jastrzębiec (1805 r.), Jeleński Feliks h. Korczak (1807 r.), Obuchowicz Filip h. Jasieńczyk (1809—1811 r.), Jeleński Kazimierz h. Korczak (1817 r.), Leczkiewicz Tomasz h. Kotwicz (1822 r.), Nowakowski Grzegórz h. Ślepowron (1822—1823 r.). Mundur powiatu za Rzplitej stanowił kontusz karmazynowy i żupan granatowy. Za czasów Rzplitej powiat mozyrski wysyłał 2 posłów i 2 deputatów. *Al. Jel.*

Mozyrsko-Rzeczycki dekanat, ob. *Mińska dyecezya.*

Moża 1.) rz. w pow. borysowskim, lewy dopł. Bobra, lew. dopł. Berezyny, wypływa z jez. Lebiedzine, we wsch.-płd. str. powiatu, po za wsią Szymki, płynie w kierunku płd.-wsch. małoludnemi miejscowościami około: zaśc. Jeżar, wsi Poparna, Bierozka, pod wsią Możany przyjmuje z lew. str. rzkę Bierozkę; za Możanami, zasiliwszy się w nizinach z lew. str. kilku małemi strugami, tuż za ujściem Solanki zwraca się pod ostrym kątem na zachód, przyjmuje w siebie z lew. str. rzki Czudzienkę i Swirydówkę, potem płynie koło folw. Matoszka, wsi Słoboda-Nowa, po za którą z pr. st. zabiera małą rzkę Solicę; pod wsią Pyszacze ma przejazd i zwraca się na płd. i przyjąwszy rzkę Miredę pod wsią Kuplonką, daje zakręt na płn.-zach., przepływa koło wsi Uchwały i tu porusza pierwszy młyn, dalej koło wsi: Stary-Sokół, Wozek i zaśc. Nowosielje. W moczarach pomiędzy tym ostatnim i zaśc. Hać zasila się z lew. str. rzką Tryszówką a z praw. Sikanką; pomiędzy zaśc. Cit

i Hać rozlewa się w jezioro prawie na 2 wiorsty długie, tu ma drugi młyn i o parę wiorst niżej wpada do Bobra. Długość biegu w licznych zakrętach wynosi około 10 mil. Na brzegach znajduje się wiele łąk. Rybna, niegdyś były tu gony bobrowe. Na wiosnę spławiają M. drzewo na przestrzeni 16 wiorst. 2.) **M.**, mała rzka w pow. słuckim, ze zlewu której z rzką Wdową al. Wuswą powstaje rz. *Morocz* (ob.). *A. Jel.*

Możajcie, wś, pow. szawelski, gm. szawelska, 30 dusz, 270 dzies. ziemi. *J. G.*

Możaje, wś, pow. dzisieński, w 1 okr. pol., gm. Zalesie, okr. wiejski Antopol, o 6 w. od gminy, 14 dusz rew.; por. *Mażeja.*

Możajsk, m. pow. gub. moskiewskiej, przy ujściu rzki Możajki do rz. Moskwy, o 718 w. od Petersburga a 103 w. od Moskwy, 4,424 mk., 6 cerkwi z soborem św. Mikołaja, szkoły, bank miejski, fabryka wstążek, handel zbożem; st. pocz. i st. dr. żel. mosk.-brzeskiej (o $1\frac{1}{2}$ w.) Starożytne, wspominane od XIII w. stolica udzielnego księstwa do XIV wieku, poczem przyłączone do ks. moskiewskiego. O 11 w. od M. leży sioło Borodino, pamiętne krwawą bitwą 26 sierpnia (5 września) 1812 r. pomiędzy Francuzami, pod wodzą cesarza Napoleona, a Rossyanami pod dowództwem gener. Kutuzowa, w której z obu stron padło około 100.000 żołnierzy, a skutkiem której Kutuzow, straciwszy blisko połowę wojska, zmuszony był ustąpić. W 1839 r. wzniesiony był na polu bitwy pomnik na cześć poległych. *Możajski powiat* ma na przestrzeni 1621 w. kw. około 63,300 mk., zajmujących się przemysłem, rolnictwem, hodowlą bydła i ogrodnictwem; powierzchnia wzgórzysta, grunt gliniasto-piaszczysty. *J. Krz.*

Możale, w spisie urz. *Miażali*, wś rząd., pow. oszmiański, w 2 okr. pol., gm. Krewo, okr. wiejski Rakowce, o 3 w. od gm. a 33 w. od Oszmiany, 4 dm., 37 mk., w tej liczbie 33 prawosł. i 4 katol.; należy do dóbr rząd. Niewiarzyszki.

Możanka, mała rzka w pow. borysowskim, zaczyna się około folwarku Trafimówka, płynie w kierunku wschodnim, pomiędzy wsiami Begomlą i Morgowicą obraca młyny, za zaśc. Brodek rozlewa się w jeziorko i ma drugi młyn, a za wsią Uskiemy płynie kilka wiorst moczarami i wpada z pr. str. do Berezyny; długość biegu około dwóch mil. *Al. Jel.*

Możanka, wś nad rz. t. naz., pow. borysowski, w 2 okr. pol. łohojskim, gm. łosznicka, przy dawnym trakcie pocztowym borysowskim, o 4 w. od st. dr. żel. mosk.-brzeskiej Bojary, 10 osad włócznych; miejscowość poleska, grunta lekkie, łąk dostatek. *Al. Jel.*

Możany, wś nad rz. Możą, we wsch. str. pow. borysowskiego, przy drodze z Nowej-Słobody do Bierozki, w 1 okr. pol. chołopienieckim, w gminie uchwalskiej, 10 osad; miejscowość odludna. *Al. Jel.*

Możary, wś u źródeł rz. Jasieńca, powiat owrucki, na wsch. od Sławeczna, przy drodze ze Sławeczna do Owrucza; ob. Arch. J. Z. R., cz. IV, t. 1: 48.

Możdżenie grądy, wś, pow. szczuczyński, gm. Szczuczyn, par. Wąsosz, ob. *Grądy Michały.*

Możdzierskie jezioro, w płn. części pow. gostyńskiego, pod os. fabr. Moździerz, ma 120 mr. obszaru. Wody jego odprowadza do Wisły rzka Skrwa.

Możejki 1.) wś nad strum. Grausupa, pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm. Raduń, okr. wiejski M., o 2 w. od gminy, 31 w. od Lidy a 35 od Wasiliszek, 12 dm,, 116 mk. katol. (61 dusz rewiz.), nal. do dóbr rząd. Ejszyszki. W skład okręgu wiejskiego M. wchodzą wsie: Rackuny, M., Pilunce, Druskieniki, Pomiedze, Orle, Pawłoka, Podzitwa, Wołdaciszki, Bołciszki, Tatarszczyzna, Talkuńce, Kemiejsze; okolice: Butrymy, Paszkiewicze, Wilbiki, Więckiewicze, Kniże i kol. Dowgieliszki; wogóle 379 włościan skarbowych, 38 jednodworców, 126 włościan uwłaszczonych i 54 żydów rolników. 2.) **M.**, wś nad stawem, pow. oszmiański, w 4 okr. pol., o 68 w. od Oszmiany, 12 dm., 104 mk., w tej liczbie 50 prawosł., 29 katol. i 25 żydów. 3.) **M.**, wś, pow. święciański, w 2 okr. pol., gm. Kukuciszki, okr. wiejski Haliniszki, o 17 w. od gminy, 10 dusz rewiz., należy do dóbr Skoduciszki—Bronisza. 4.) **M.**, wś włośc. nad jez. t. n., pow. święciański, w 3 okr. pol., gm. jasiewska, okr. wiejski Nowydwór, o 9 w. od gminy a 38 w. od Święcian, 13 dm., 113 mk., w tej liczbie 1 prawosł. i 112 katol. (47 dusz rew.); należy do dóbr rządowych Zahacz. 5.) **M.**, osada, pow szawelski, o 72 w. od Szawel a 250 od Kowna, z którem łączy się traktem pocz., dość niewygodnym, zwłaszcza na wiosnę. St. poczt., odległa o $1\frac{1}{4}$ w. od t. n. st. dr. żel. mitawskiej, o 129 w. od Rygi, oraz lipawo-romeńskiej, na przestrzeni Lipawa-Radziwiliszki, między Wieksznią (o 12 w.) a Łuszą (o 20 w.), o 86 w. od Lipawy a 91 od Radziwiliszek. 6.) **M.**, folw., pow. miński, własność Lenkiewiczów, około $16\frac{1}{2}$ włók. 7.) **M.**, folw. pow. miński, od 1840 r. własność Marcinkiewiczów, około 8 włók. *J. Krz.* i *Al. Jel.*

Możejkiszki 1.) wś, pow. wileński, w 2 okr. pol., gm. Gielwany, okr. wiejski Powcinie, o 10 w. od gminy a 73 w. od Wilna, 12 dusz rew., należy do dóbr Koczergiszki-Kupściowej. 2.) **M.**, wś i folw., tamże, 57 dusz rew., 255 dzies. ziemi, własność Lisieckiej. 3.) **M.**, zaśc., pow. wileński, w 6 okr. pol., gm. Mickuny, okr. wiejski Ławaryszki, 4 dusze re-

wiz., zamieszkały przez osadników w.-rossyjskich. 4.) **M.**, wś, pow. nowoaleksandrowski, par. Komaje, 358 dzies. ziemi dworskiej, własność Eustachego Siesickiego, rozkolonizowana pomiędzy włościan. W 1794 r. własność Dominika Siesickiego, chorążego parafii Komaje. 5.) **M.**, wś, pow. wiłkomierski, par. Pobojsk, własność Lisieckiego; była tu kaplica par. Pobojsk. 6.) **M.**, folw. rząd., pow. wiłkomierski, par. Uszpole. 7.) **M.**, wś, pow. rossieński, par. Bełygoła. *J. Krz.*

Możejków al. *Możejkowo* 1.) *Wielki*, folw. pryw. i wś włośc., pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. i okr. wiejski Możejków W., o 34 w. od Lidy, przy drodze do Szczuczyna, 67 dusz rewiz., kaplica katol. paraf. Iszczołna; własność Grabowskich. Klucz M. W. w XVIII w. za Wiśniowieckich miał 5 wsi: Dzikuszki, Lebiodka, Maminiszki, Szumienieliszki, Hajkowszczyzna. Gmina M. W. dzieli się na 3 okr. wiejskie: M. W., Dzikuszki i Zabrojowce i ma 27 wsi, 315 dm. i 3,891 mk. W skład okr. wiejskiego M. W., wchodzą wsie: Kirele, Kowczyki, Damowce, Narcze, Ogrodniki, Możejków W., Iszczołniany, Choleczyny i Tumaszewicze, ogółem 428 dusz rewiz; 2.) **M.** *Mały*, folw. pryw. nad rz. Lebiodką, pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm. Lebioda, okr. wiejski Skrybowce, o 28 w. od Lidy, przy drodze do Szczuczyna, 102 mk. Dobra posagowe Kazimiery Kostrowickiej, żony Ryszarda Römera, od którego kupił je Aleksander Brochocki.

Możejkowo, wś i folw., pow. oszmiański, w 1 okr. pol., gm. Kucewicze, okr. wiejski Mostwiliszki, o 177 w. od gminy, 29 dusz rewiz., własność Niekraszewiczów.

Możejkowszczyzna, futor pryw. nad rz. Dzitwą, pow. lidzki, w 1 okr. pol., o 20 w. od Lidy, 18 mk.

Możne, niem. *Mosznen*, wś na Mazurach, pow. oleckowski, st. pocz. i okr. urz. stanu cywiln. Margrabowa. W 1856 r. 236 mk. Wś ma swą nazwę od pierwszego założyciela. R. 1564 sprzedaje Wawrzyniec v. Halle, starosta oleckowski, Michałowi Możnemu 2 wł. sołeckie na prawie chełm, włókę za 60 grzywien, celem założenia wsi dannickiej na 20 wł, nad wielkiem oleckowskiem jeziorem. R. 1600 posiada M. tylko ludność pol. (ob. Kętrz. O ludn. pol., str. 521). *Ks. Fr.*

Możnica, mała osada wiejska, w pow. borysowskim, gm. Mściż, o 6 w. ku płn. od Mściża, nad rzką t. n., dopł. Nidalki, w miejscowości górzystej położona; piękne nadrzeczne łąki. *A. Jel.*

Możołtowicze, ob. *Mostołtowicze.*

Możweliszki, zaśc. rząd., pow. święciański, w 2 okr. pol., gm. Dowgieliszki, okr. wiejski Ożany, o 4 w. od gm. a 30 od Święcian, 3 dm., 23 mk. katol. (17 dusz rewiz.); należy do dóbr rząd. Seniszki.

Mraj, rzeka w pow. borysowskim, bierze początek o kilka wiorst na wschód od jeziora Domaszewickiego i folwarku Lizental; płynie w kierunku płd.-wsch. koło wsi: Zarzecze, Dziedziłowicze i folw. Dziedziłowicze, kędy ma młyny i folusze; dalej koło wsi Mraj, Mściże, Wołoki i folw. Mściże, gdzie rozlewa się w jeziorko i ma młyny; następnie koło drugiej wsi Mraj (młyny), poczem zwraca się całkiem na wschód i wśród lesistych moczarów, na przestrzeni 4 w. przyjmuje w siebie z pr. str. rzeczki: Trościankę, Studzienkę i Pustomściżę al. Pustomieciszkę i przeciąwszy drogę z Budynicz do Uborek, zwraca się ku północy i wreszcie dwoma bagnistemi korytami wpada do Berezyny z praw. str. Długość biegu około 4 mil, do połowy dość bystra z powodu znacznego spadku, nad brzegami w wielu miejscach łąki dobre. *A. Jel.*

Mraj, dwie wsie nad rz. t. n., pow. borysowski, gm. Mściż, obie w okolicy Mściża, na płn.-zach. i płd.-wsch. o parę w. położone, każda ma po 3 osady; grunta górzyste, kamień narzutowy. *A. Jel.*

Mrasz, przyległ. dóbr Kochcice, w pow. lublinieckim.

Mraźnica (rus. *Mraznycia*), wś, pow. drohobycki, 14 km. na płd.-zach. od sądu powiat. w Drohobyczu, 5 km. na płd.-zach. od urzędu poczt. i st. kol. w Borysławiu. Na płd. leży Borysław, na wsch. Tustanowice, na płd. Schodnica, na zach. Opaka. Wody z całego obszaru zabiera Tyśmienica, dopływ Dniestru. Wchodzi ona tu z płd. strony Tustanowic, gdzie nastaje, jako mała struga i płynie na płn.-zach., tworząc zrazu granicę między Tustanowicami a Mraźnicą, a potem środkiem płd. części Mraźnicy aż do drogi wiodącej z Drohobycza do Kropiwnika nowego. Tu skręca na płn. a potem na płn.-wsch. i wchodzi do Borysławia. Z obu boków zabiera liczne dopływy. Z tych wymieniamy: od praw. brz. Milanów i Żydów, od lew. brz. Lepki, Spinę i najznaczniejszy ze wszystkich Tyśmienkę, nastający z kilku strug w zach. stronie wsi, zasilony małymi dopływami, a płynący na wschód. Zabudowania wiejskie leżą w środku obszaru nad Tyśmienicą. Na zach. i płd. leży las Buchów, wzniesiony na zach. do 680, na płd. do 774 m.; na wsch. las Żdar ze szczytem 780 m. wys. Własn. więk. ma roli or. 14, łąk i og. 48, pastw. 45, lasu 2,676 mr.; wł. mn. roli or. 118, łąk i ogr. 283, past. 124, lasu 8 mr. W 1880 było 388 mk. w gm. a 250 na obsz. dwor. (mianowicie 105 na obsz. M. a 145 na ob. Ropnego). Par. rzym. kat. w Drohobyczu, gr. kat. w Borysławiu. We wsi jest cerkiew. W M. istnieją podobnie jak w są-

siednim Borysławiu i Schodnicy najbogatsze we wschodnich Karpatach kopalnie naftowe. Główna kopalnia znajduje się na płd.-wsch. od wsi w lesie, nad potokiem wpadającym z płd. do Tyśmienicy. Miejsce to nazywa się „Ropne". Jest tu około 170 szybów, z których tylko mniejsza połowa daje naftę. Szyby te są tarasowato rozłożone na stokach gór i zajmują obszar rozciągający się w poprzek kierunku warstw. Większa część szybów założona jest w piaskowcach płytowatych, pod którymi w zmiennej głębokości dosięgają warstw ropianieckich z bardzo zmiennem nachyleniem. Na hałdach napotkać można wśród odłamków piaskowców i łupków, okazujących cechy charakterystyczne warstw płytowych i ropianieckich, często ciemno-popielaty konglomerat wapnisty, z żyłkami kalcytu. Piaskowiec wapnisty, zwięzły, ciemno-szary, z żyłami kalcytu, który w potężnych bryłach wydobywają, który zatem musi grubsze warstwy tworzyć, a który robotnicy głównie jako ropodajny wskazują, badany w płytce pod mikroskopem składa się prawie z samych otwornic. Dopływ nafty jest tu w poszczególnych szybach rozmaity, w ogóle zmniejszył się znacznie w ostatnich czasach. Najwyżej położony szyb, głęboki na 42 sążni, daje jeszcze 6 cent. ropy tygodniowo. O 50 metrów niżej jest szyb głęboki na 76 sążni i pogłębiony dalej, który daje bardzo mało ropy. Najgłębsze szyby dochodzą do 80 sążni głębokości. Czytaj: „Stosunki geologiczne okolic M. i Schodnicy przez dr. Kreutza i Zubera (z kartą geologiczną i tablicą z przekrojami) w Kosmosie, Lwów, t. VI., 1881 r., str. 317 i nast. W M. są 2 tartaki wodne o 4 gatrach i 4 piłach zwyczajnych. Konsumują one rocznie 1400 metr. kub. drzewa świerkowego i jodłowego, a produkują 800 metr. kub. tarcic, łat i rygli.

Mresino (dok.), pol. *Brzeźno* (*Mrzeźno?*), zaginiona wś pod Piechowicami, pow. kościerski. W 1286 r. d. 27 paźdz. potwierdza Władysław, wojewodzic, Mikołajowi z Kalisza darowiznę Mestwina i Przemysława, mianowicie: Brzeźno, Kiszewę, Dąbrowo i Lubnię. Wś M. przypominają jeszcze góry brzezińskie (Brzesnak-Berge) i jez. Brzeźno, między Lubnią a Piechowicami (ob. Perlbach: P. U. B., str. 492). *Kś. Fr.*

Mresyna (dok.), ob. *Mrzezin.*

Mrihołod (rus.), ob. *Mrzygłód.*

Mrocza, niem. *Mrotschen*, mto, pow. wyrzyski, nad rzką Rokitką dopływem Gniły, która wpada z praw. brz. do Noteci, o 3 kil. na płn. od st. kol. wsch. (Ostbahn) w Nakle. Gleba tłusta ale zimna od spodu; w okolicy bujne łąki i bogate pokłady torfu. Zła woda do picia; klimat ostry. W r. 1884 M. miała 1665 mieszk., 789 ew., 697 kat., 179 żydów, a w 1875 r. 1554 mk. M. posiada stosunkowo wiele gospód i karczm; mieszkańcy trudnią się głównie rolnictwem. Miasto jest siedzibą komisarza obwodowego, należy do sądu okręgowego w Nakle, do sądu ziemiańskiego w Pile. Kościół kat. par. nal. do dekanatu bydgoskiego, kość. protestancki par. nal. do dyecezyi łobżenickiej. Dwie szkoły elementarne kilkoklasowe; 348 analf. Kasa pożyczkowa, urz. poczt. 3 klasy; stac. telegraficzna. Poczta osobowa ze Sampelborka przez Mroczę do Nakła; poczta listowa do Nakła i do Tuszkowa. M. zdawna posiadała kościół par. (Kod. dypl. Muczk. i Rz., I: 124); przywilej miejski na prawie magdeburskim otrzymała w 1393 roku. Według regestr. pobor. pow. nakielskiego z r. 1578 M. płaciła szosu 9 zł. gr. 18, miała 17 rzemieślników w obrębie miasta i 5 na przedmieściu. Do przedmieścia należało 16 łanów osiadłych, 4 zagrodników, dwa młyny o 4 kołach (Pawiński Wielkopol., I. 168). R. 1772 przeszła pod panowanie pruskie. W 1831 r. było 130 dm., 1032 mk., 460 kat., 384 ew., 188 żydów. W r. 1837 ludność ogólna miała wynosić tylko 940 (?). W dobrach M. osuszono łąki nad rz. Rokitką na obszarze 400 hekt., kosztem 60,000 mrk. Ulepszenie przyniosło wielkie korzyści w zwiększonych zbiorach siana. 2.) **M.**, niem. *Schönhausen*, dom., pow. wyrzyski, 1842 mr. rozl., 5 dm., 112 mk., 34 ew., 78 kat., 38 analf. Gorzelnia parowa. Poczta, tel. i gośc. na miejscu, st. kol. żel. w Nakle o 11 kil. M. par., dek. bydgoski, 1200 dusz (1873 r.). *M. St.*

Mroczek i *Huśpina* 1.) niem. *Erlenhof*, osada młyn., pow. ostrzeszowski, należy do gm. i wsi Weronikenpol. 2.) **M.**, wś, pow. ostrzeszowski, 7 dm.. 66 mk., należy do wsi i gm. Mostki. Poczta, tel. i st. kolei żel. w Ostrzeszowie. *M. St.*

Mroczeń 1, wś, pow. ostrzeszowski; 3 miejsc: a) M., wś; kolonie: b) Borowno, c) Joanka, 57 dm., 479 mk., 42 ew., 836 kat., 144 analf. Gośc. na miejscu; poczta, tel. i st. kol. żel. w Kępnie o 7 kil. 2.) **M.**, dom., 7039 mr. rozl.; 8 miejsc: a) M., dom.; folwarki: b) Borówno, c) Baranów, d) Feliksów, e) Kopiec, f) Łysiny, g) Murowaniec, h) Wesoła, pustkowie, 22 dm., 380 mk., 61 ew., 319 kat., 132 analf. Gorzelnia parowa, młyn parowy. Własność Juliana Wężyka. *M. St.*

Mroczenko, dok. *Klein Mrotschno* 1435 r., *Kl. Moschen* 1414 r., wś, pow. lubawski, st. p. Nowe miasto, tamże par. ew., par. kat. i urz. stanu cywilnego Mroczno, $\frac{1}{2}$ mili odl. Ma 3965,05 mr. obszaru. W 1868 r. 99 bud., 47 dm., 346 mk., 321 kat., 25 ew. Jest tu szkoła kat., która r. 1867 miała 64 dz. Według wizytacyi Strzesza z r. 1667 M. miało 60 włók. Krzyżackie księgi szkodowe z r.

1414 donoszą, że wś tutejsza, zawierająca 40 włók, wiele ucierpiała w ostatniej wojnie (ob. Gesch. d. St. Kulm, II, str. 161). M. należało do klucza lubawskiego dóbr biskupich, ob. Lubawa (V: 391). *Ks. Fr.*

Mroczewo, pow. płocki, gm. Kleniewo, paraf. Zagroba. Spis urzęd. miejsc. gub. płock. z 1881 r. nie wymienia tej miejscowości, podawanej w dawniejszych wykazach.

Mroczki 1.) *klekty*, wś, i 2.) **M.** *łopuchy*, wś, pow. nowomiński, gm. Chróścice, par. Kałuszyn. M. klekty mają 35 mk. i 41 mr., M. łopuchy 147 mk. i 180 mr. W 1827 r. klekty 1 dm., 7 mk., łopuchy 13 dm., 96 mk. 3.) **M.** *wielkie*, wś i dwa folw., i 4.) **M.**, *małe*, wś i folw., pow. kaliski, gm. i par. Staw, odl. od Kalisza w. 23. M. *wielkie*, wś, dm. 8, mk. 78; folw. I, dm. 3, mk. 42; folw. II, dm. 1, mk. 8. W 1827 r. 13 dm., 120 mk. M. *małe*, wś, dm. 3, mk. 12; folw. część II, dm. 2, mk. 16; folw. cz. I i III, dm. 3, mk. 58. W 1827 r. 10 dm., 122 mk. Obie te wsie wymienia Lib. Ben. Łask. (t. II, 65) i ks. regestr. pobor. z 1579 r. według których w M. małych były cztery cząstki szlacheckie (Pawiński, Wielkopol., I, 130). Obecnie folw. i wś M. *wielkie* rozl. m. 648: gr. or. i ogr. mr. 510, łąk mr. 33, pastw. mr. 83, nieuż. i place mr. 22; bud. mur. 1, z drzewa 8. Wś M. *wielkie* os. 23, z gr. mr. 36. Folw. i wś M. *małe* rozl. mr. 316: gr. or. i ogr. mr. 288, łąk mr. 19, nieużytki i place mr. 8; bud. mur. 3, z drzewa 6; płodozmian 10-polowy. Wś M. *małe* os. 10, z gr. mr. 5. 5.) **M.**, wś, pow. węgrowski, gm. Wyszków ma 5 domów, 47 mieszk., 226 mr. 6.) **M.** *Stylongi*, wś szlachecka nad rz. Orż, pow. łomżyński, gm. i paraf. Szumowo. W 1827 r. 6 dm., 45 mk. 7.) **M.** *Kawki* i 8.) **M.** *Rębiszewo*, wsie szlach., pow. makowski, gm. Sielc, par. Rożan. W 1827 r. Kawki 9 dm., 63 mk., Rębiszewo 22 dm., 97 mk. 9.) **M.** *kamienny stok*, wś szlach., pow. kolneński, gm. Kubra, par. Przytuły. W 1827 r. wś rząd., 12 dm., 70 mk. 10.) **M.**, wś nad rz. Jurą, pow. maryampolski, gm. Antonowo par. Pilwiszki, odl. 25 w. od Maryampola, leży w pobliżu Kozłowej Rudy, st. dr. żel. warsz.-petersb.; ma 4 dm, 68 mieszk. 11.) **M.**, ob. *Jastrzębie M.* *Br. Ch.*

Mroczki, część mka Korczyny (ob.).

Mroczków 1.) wś nad rz. Kamienną, pow. konecki, gm. Blizin, par. Odrowąż. Odl. 22 w. od Końskich, liczy 47 dm., 249 mk., 344 mr. ziemi włośc. i 58 mr. rządowej. Na początku XVI w. należał M. do par. Gowarczów (Lib. Ben. Łask., I. 695,7). Istnieje tu piec wielki do wytapiania żelaza, wzniesiony śród lasów należących do dóbr Blizina, Krasny, Chlewisk i rządowego leśnictwa Szydłowiec. Od dawna istniała tu dymarka przetapiająca rudy okolicznych lasów, z kopalń Rendocin, Łaski, Mroczków. Dymarka ta została przerobioną na piec wielki o jednej formie przez ks. Michała Radziwiłła, właściciela M. w r. 1778 r., jak o tem świadczy tablica znaleziona w fundamencie pieca przy nowej odbudowie w r. 1836 z napisem „Siedliska z Radziwiełem ten fundament stawi pieca, z Bogiem zaczyna, niech Bóg błogosławi". Wieś M. tytułem zamiany przeszła w r. 1828 od ks. Sapieżyny w posiadanie rządu. W r. 1829 zakład wyrestaurowany kosztem rządu, stale był czynny do r. 1836, w którym to roku d. 15 marca, wskutek wywarcia się żelaza, pogorzał zupełnie. Odbudowany i powiększony przez bank polski w roku 1836, dla poruszania miecha cylindrowego, w braku wody, miał dodaną maszynę parową o sile 12 koni, Wody dostarcza rz. Kamionka, dająca początek rz. Kamiennej. W zakładzie tym w r. 1876 pobudowano aparat dla ogrzewania powietrza i dodano drugi miech cylindrowy. Obecnie zakład, zostając w pełnym biegu, produkuje rocznie surowizny od 80 do 100,000 pudów, używając do przetopu rud z kopalń Dalejów, Piotr, Zapowiedź, Laski. 2.) **M.** *gościnny*, folw. nad rz. Brzuśnią, pow. opoczyński, gm. Krzczonów, paraf. Opoczno, odl. 7 w. od Opoczna. Posiada pokłady rudy żelaznej i kamienia piaskowca. Ma 5 dm., 56 mk. 1163 morg. W 1827 r. 7 dm., 69 mk. Wspomina tę wś Lib. Ben. Łask. (I: 639). Folw. M. gościnny, rozl. mr. 1122: gr. orn. i ogr. mr. 435, łąk mr. 39, pastw. mr. 55, lasu mr. 172, zarośli mr. 373, wody mr. 1, nieuż. i place m. 45; bud. mur. 8, z drzewa 7; płodozmian 8-polowy. 3.) **M.** *ślepy*, wś, pow. opoczyński, gm. Krzczonów, par. Gielniów, odl. 8 w. od Opoczna. Ma 35 dm., 212 mk., 655 mr. ziemi włośc. W 1827 r. par. Gowarczów, 20 dm., 152 mk. W XV w. te dwie wsie nosiły nazwy M. wielki i M. mały. M. *wielki* był dziedzictwem Zuzanny, córki Krystyna Magiera h. Rawa, wdowy po Wojciechu z Bnina h. Łodzia. Z 7 łanów kmiecych, z karczemnej roli i od trzech zagrodników szła dziesięcina dla prebendy bielejewskiej, z folwarku zaś dla kościoła w Gowarczowie. M. *mały* był własnością Hieronima, syna Pawła Bielowskiego h. Wilczekozy. Z trzech łanów kmiecych dziesięcina dla prebendy bielejowskiej, z folwarku, zagrodników i ról karczemnych dla kościoła w Opocznie (Dług., I: 359). *Br. Ch.*

Mroczkowice, wś, pow. rawski, gm. Gortatowice, par. Sierzchowy, ma 184 mk., 22 dm., ziemi włośc. 337 mr. W 1827 r. 14 dm., 94 mk. We wsi tej były dwie role, należące do uposażenia par. w Sierzchowy i w początku XVI w. z dawna już istniał dwór szlachecki (Łaski Lib. Ben., II: 904).

Mroczkowizna dok. *Mroczkowyssna*, wś, w par. Kutno, obecnie nie istniejąca. Wspomina ją Lib. Ben. Łaskiego (II: 480).

Mroczkowszczyzna, ob. *Liśnik mały*, pow. janowski.

Mroczno, dok. *Mrotschno* i *Moschen*, wś i folw., pow. lubawski, st. p. Kurzątnik, leży na wzgórzu, nad szosą do Nowego miasta prowadząca. Lud tutejszy dzieli całą wś na trzy części: pierwsza od wschodu aż do szkoły zowie się Otchłań, druga od szkoły aż do kościoła niebo, trzecią zowie piekłem, bo leży niżej i ponieważ tu w jednym budynku mieszka aż 32 familii. Tutejszy drewniany kościół pod wezwaniem św. Macieja, pochodzi z 1732 r., poświęcony 1744 r. W nowszym czasie wzniesiono w nim stacyę krzyżową, dano okna kolorowe i organy. W wieży, cynkiem krytej, mieszczą się cztery dzwony; największy nosi następ. napis: „Beatae Mariae Virginis—Jacobus Kowalkowski, Anno Domini 1640. Episcopus Culmen. et Pom. Casparus a Działyn (Działyński) Dei Gra.“ Drugi dzwon jest bez napisu. Na trzecim czytamy: „Soli (Deo) Gloria 1808. Franz Szczepański. Proboszcz. Herbst fecit.“ Czwarty zdobi następ. napis: Joh. Rozwadowski, Parochus in Mroczno. Fulnera frango, mortuos plango, vivos voco. Me fecit Collier in Strasburg 1857.“ Przy kościele istnieje bractwo trzeźwości, założone d. 22 paźdz. 1855 r. Do tutejszej parafii należą: Mroczno z 531 mk. kat. według szematyzmu dyecez. z r. 1867, młyn Wąs (19), Mroczenko (309), Sugajenko (202), Tama (57), Trzcin (196), Aleksandrowo (33), Straszewo (140), Fijewo (18), Kowalik (200). W Kiełpinie jest filialny kościół pod wezw. św. Wawrzyńca, zbudowany w 1745 r., poświęcony w r. 1832; do niego są przyłączone: Kiełpin (262), Kłodzina, Wasioły (20), Rynek (107), Żabieniec (61). R. 1867 liczyła tutejsza parafia razem 2155 dusz, a 1329 komunikantów; r. 1884 było tu 2,869 dusz. Parafia tutejsza należy do dekan. lidzbarskiego. Szkoły katol. są w Mrocznie, dokąd należy i Wąs (101 dz.), nauczyciel jest zarazem organistą; dziś są tu 2 klasy, około 180 dz., nowa szkoła zbudowana w r. 1876; dalej Mroczenko (64 dz. 1867 r.), Kiełpin, do którego są przyłączone Grądy, Wasioły i Kłodzina (61), wreszcie Fijewo ze Straszewem, Trzcinem, Tamą, Rynkiem, Majdanami i Żabieńcem (46 dz.). Za tak zwanem Piekłem znajduje się lasek, gdzie chowają tych, którzy nie zasługują na kościelny pogrzeb. Obszaru ma M. razem z folw. 7352,55 magd. mor. W 1868 r. liczono 191 bud., 83 dm., 624 mk., 565 kat., 59 ew. Tutejszy okr. urz. stanu cywiln. miał 1884 r. 1643 dusz. W 1882 r. ur. się 99 dz. um. 68 osób, zawarto 11 małżeństw. Wizytacya Strzesza z r. 1667 donosi, że tu dawniej był kościół wielkich rozmiarów, czego dowodem reszty fundamentów. Owczesny zaś kościół był drewniany, wystawił go proboszcz tutejszy Jan de Prasnic r. 1589 za czasów bisk. chełm. Kostki. Wielki ołtarz nie złej rzeźbiarskiej roboty, wzniósł roku 1595 proboszcz Albert a Biezun, a Jakób Kowalkowski chór, kazalnicę i dwa ołtarze. Pierwotnie był patronem kościoła św. Maciej ap.; za czasów bisk. Tylickiego (1595—1600) dodano jeszcze św. Małgorzatę; kościół był wtedy kolacyi biskupiej. Do probostwa należało 6 włók w 3 polach, jedno pod Trzcinem, drugie pod Sugajenkiem, trzecie pod Krzemieniewem. Prob. był Stanisław Wojski, z dyecezyi gnieźnieńskiej. Meszne płacić miały wsie następ.: 1.) M., obejmujące 102 włók, tu zbudowano niedawno folw. osadzony na 17 włościańskich wł., 2) Mroczenko, ma 60 włók i 9 posiadłości gburskich, 3) Sugajno, własność magistratu chełmżińskiego ma 40 włók, 4) wś Kowaliki, dobra poddanych biskupich (bona feudalia vassallorum Episcopalium) z 20 wł., dzieli się na 4 części, jednę posiada Jan Kowalkowski, drugą Albert K., trzecią Maciej K., czwartą Stanisław Zawacki, 5) wieś Trzcinna (dziś Trzcin); w niej 2 szlach. posiadł. Jakóba Szczyplińskiego i Adama Sułkowskiego; ma włók 60; według wizyt. Tylickiego z r. 1597 tylko 52, 6) wś Straszewy ma 48 wł. Według starszych dekretów bisk. z 1622 i 1626 mają wszyscy płacić od każdej obrobionej wł. pół korca żyta i pół korca owsa mesznego, lubawskiej miary. Do probostwa należą jeszcze 3 dodatki i łąka. Była tu i szkoła z ogrodem dosyć obszernym; parafian było wszystkich przeszło 200. Z prob. wylicza wizytacya jeszcze kilku, są nimi: Maciej Goślicki, Kowalkowski, Klemens Gierlowski (1625 r.) i Maciej Molkowic. (ob. str. 377—379) Z wizyt. bisk. Potockiego, r. 1706 spisanej, zestawiamy dla uzupełnienia jeszcze następ. szczegóły: W dzwonnicy wisiały 3 dzwony; łąka proboszczowska w Trzcianie zwała się popówką. Proboszczem był Łukasz Czoler; komunikantów 340. Inna wizyt. bisk. Kostki z r. 1740 wykazuje, że w M. był kościół drewniany, może przed 10 laty zbudowany, ze starą dzwonnicą i 3 ołtarzami, przeniesionymi ze starego kościoła; koszta budowli kościoła poniósł biskup Kretkowski; ołtarz zdobiły różne wota; organista posiadał 1 włókę roli. Proboszczem był Franciszek Naguszewski, który już 5 lat był kapłanem, a 17 lat proboszczem w M. (tamże, str. 730) Ciekawe notatki zawiera także „inwentarz bisk. chełm.“ z r. 1731. M. było bowiem dawniej własnością bisk. chełm. Stan wsi był wtedy następ.: 1) Dwojaki stare o dwu izbach, zgniłe, dach zły; w jednej

izbie od pola mieszkał Michał Gorka, ogrodnik, w drugiej Mikołaj, ogrodnik, przy niej stodółka stara; 2) Wojciech, dannik, pobudował się na pustej włóce; budynek dobry nowy w szacholec, stodoła w słupy dobra; siedzi za kontraktem i daje 10 zł., 1 kapłona i 1 gąsiora; chlewy i szopy dobre; 3) Jakób, gbur, ma chałupę starą, złą, w szacholec, dach dobry, szopa przy niej zła, stodoła także. Pańskich wołów ma 4, konia i krowę; 4) Mateusz, gbur, ma chałupę nową, dobrą; szopa zła; stodoła o dwu klepiskach, dobra, załoga wołów 4, koni 2, krowa 1. 5) Piotr Wrona, gbur, ma chałupę starą, w węgieł okrągły; szopa w zrąb okrągły, zła; wołów 4, koni 1, krowa 1 i 1 pług. 6) Kazimierz Kresa, gbur, ma chałupę w szacholec, wcale złą; kozły upadły, stodoła zła, szopa zła. 7) Jakób, wybudował sobie budę na pół włóku, daje z niej dań i z ogrodu zł. 7½. 8) Gburstwo po Wojciechu gburze zostało puste, jest bardzo złe. 9) Wojciech, gbur, ma chałupę podwleczoną, dach nowy; szopę w tyle, stodołę w węgły. Załoga wołów 4, krowa i koń. 10) Stanisław, ogrodnik, ma chałupę nową, dobrą. 11) Karczma stara w szacholec, stodoła w słupy stara, o 2 sąsiekach a 1 klepisku; tu siedzi za prawem wieczystem Marcin Stander. 12) Michał Zabłocki, ogrodnik, ma chałupę starą złą, koło niej stodoła zła. 13) Chrystyan, ogrodnik, siedzi w dwojakach; w drugiej izbie Stefan dannik, chałupa stara, stodółka w słupy (ob. str. 55—56). O folw. Mroczeńskim, posesyi pana Raki, donosi toż samo źródło, że dwór w lichym znajdował się stanie; tak samo po części i inne zabudowania. Inwentarz żywy był następny: krów 2, miały być 4; cieląt 3, miało ich być 5; owiec rodnych 10; jagnąt 16; wieprz 1, świni 23; gęsi z gąsiorem 7; gąsiąt 12; kokoszy z kogutem 7; kurcząt 17. R. 1731 płaci Adam Lamparski, który pod Lubawą posiadał młyn biskupi, za to, że był wolny od służby na koniu, 1 flor. do kościoła w M. Przywilej ten wystawił mu bisk. Kuczborski r. 1617 (tamże, str. 43). Krzyżackie księgi szkodowe z r. 1414 donoszą, że wś tutejsza, zawierająca wówczas 88 włók, została w ostatniej wojnie całkiem spalona (ob. Gesch. d. St. Kulm., von Schultz, II, 161); szkodę wsi obliczono na 400 grzywien, kościoła na 100 grzyw. (str. 160). *Kś. Fr.*

Mroga, rz., dopływ Bzury, ma swój początek w lesie gałkowskim, w gm. Gałków, pow. brzezińskiego. Na terytoryum Gałkówka ma jeszcze pozór strumyka, płynie bysto, kręto, w kierunku płd.-wsch. i w tym kierunku przepływa przez wieś Koluszki. Tu już przybiera charakter rzeczułki, zbiera wody kilku bocznych strumyków i w Koluszkach porusza folusz i młyn. Dalej M. skręca na wsch. i w tym kierunku swego biegu obraca młyny we wsiach: Lisowice, Tworzyjanki, Bronowice, Rogów. Do tego miejsca przepływa przez grunta gliniaste i gliniasto-piaszczyste, co nawet odbijało się na jej mętnych wodach; za młynem rogowskim nagle zwraca się na lewo, przybiera kierunek północny, grunta gliniaste zostawia po prawej stronie, po lewej zaś ma szczerkowate i piaszczyste. Tutaj z prawej strony obmywa grunta wsi Rogowa, z lewej grunta folw. Michałowa, należącego do dóbr Rogów. I rzecz dziwna, te dwa folwarki, tak blisko siebie położone, mają zupełnie różny gatunek gleby: Rogów gliniasty, Michałów piaszczysty, a linią demarkacyjną między niemi stanowi rzeczka M. Charakterystyka ta powtarza się i w dalszym biegu; z prawej strony M. obmywa gliniaste grunta wsi Olsza i cząstkowej wsi szlacheckiej Mrogi Górnej; z lewej zaś grunta piaszczyste wsi Rozworzyna i Mrogi Dolnej. Za wsią Mrogą rz. M. przybiera kierunek nieco płn.-zach. i tutaj zupełnie już występuje z gruntów gliniastych, przepływając wciąż przez grunta szczerkowate i piaszczyste. Dno rzeki stopniowo zmienia się z zamulonego w piaszczyste lub żwirowate, woda staje się przezroczystszą. Dotychczas M. płynęła ciągle w pow. brzezińskim; tu wstępuje na terytoryum Jasienia, wsi należącej do księstwa łowickiego i położonej w powiecie łowickim. Bieg jej przez grunta tej wsi nie jest dłuższym nad pół wiorsty; na tej wszakże przestrzeni stoi młyn i staw, należący do księstwa łowickiego. Dalej M. wraca znowu w obręb pow. brzezińskiego, a mianowicie odgranicza najpierw wś Kołacin od wsi Kobylina (gdzie wzdłuż stawu jest usypana wielka grobla, legendowy ślad waśni sąsiedzkiej, dzieląca rzekę i staw na dwie części); dalej obszar Kołacina od obszaru wsi kościelnej Kołacinka. W obrębie Kobylina stoi na niej jeden młyn, w obrębie Kołacina drugi. Na gruntach Kołacinka M. przybiera strugę bez nazwiska i dalej płynie przez wś Koziołki, gdzie do niej wpada mała struga, zwana Judką, rozgraniczająca Kołacinek i Kamień. Tu także znajduje się młyn wodny. W dalszym biegu wody M. oddzielają grunta wsi Nagawek od gruntów wsi Kamienia, Janowa i Grodziska (tu obracają młyn) i grunta grodziskie od dmosińskich. Na granicy Kamienia i Janowa M. przyjmuje strużkę Ignatówkę, a na granicy Nagawek i Dmosina strugę Pęcherek. Dalej przepływa przez grunta Dmosina, gdzie znajduje się młyn a dawniej była hamernia, następnie przez wieś Osiny, hamernię Józefów (tu prócz tej fabryki porusza dwa młyny i tartak) i wchodzi na terytoryum osady Główno (młyn). Za Głównem przyjmuje dwa dość znaczne dopływy: z lewej stro-

ny Mrożycę, rzekę niewiele co mniejszą od M., a z prawej Zabrzeźnię (Brzuśnię?), znacznie mniejszą rzeczułkę. Minąwszy Główno przepływa przez Ziewanice, dalej przez Sopel (młyn i przędzalnia) i odtąd aż do ujścia płynie już w pow. łowickim, przez Ziewaniczki, potem Boczek, Cybulice (młyn), oddziela kol. Skubiki od fol. Psary (młyn), odgranicza Psary od Waliszewa i płynie przez wieś Mrogę, gdzie skręca na płn. wschód. Dalej płynie przez os. Bielawy, wś Walewice (młyn) i na gruntach Soboty wpada do Bzury. Długa około 7 mil, szeroka od 10 do 30 łokci. M. jest rzeką bardzo rybną, obfituje w szczupaki, węgorze, okonie, miętusy, płocie, ukleje, kiełbie, wierzchówki, olszówki. W stawach na tej rzece leżących poławiają się karpie i liny. Jest też dosyć bogatą w raki. Bieg na całej długości bystry, dno nierówne i dla tego nawet łodzią pływać po niej nie można. Święcicki w opisie Mazowsza twierdzi, że „szlachta rawska jest nieustraszona, skłonna do udziału w każdem bezprawiu; postrach dla możnych, z dziką swawolą się bestwi, krew rozlewając i siejąc pożogi. Szczególniej zaś odznaczają się Pomrożanie; zwani tak od strumienia Mrogi". *N. Przeźdz.*

Mroga 1.) *Dolna*, wś i fol., na lewym brz. rz. Mrogi, pow. brzeziński, gm. Mroga Dolna, par. Brzeziny, odl. od Rogowa 3 w., od Łodzi, Łowicza i Rawy o 28 w., położona w nizinie i dla tego też nazwana „Dolną". Fol. M. Dolna z częścią na M. Górnej, zdawna do niej należącą, obejmuje ogółem 393 mr., w tej liczbie gruntu orn. 359$^1/_2$ mr., łąk 14$^1/_2$ mr., zagajników 15 mr., ogrodu 4 mr. Wś M. Dolna ogółem ma 196$^1/_2$ mr., w tej liczbie gr. orn. 182 mr., łąk 11 mr., nieuż. 3$^1/_3$ mr. Z prawej strony grunta gliniaste, z lewej szczerk. W 1827 r. było dymów 15; w 1864 r. 6 dworskich i 12 wiejskich; w 1883 r. 4 dwors. i 16 wiejs. Mk. w 1827 r. było 128; w 1864 r. 238; w 1883 r. 277, w tej liczbie kat. 268, żyd. 9; czytać i pisać umie 5. Jak głosi miejscowe podanie, na polach M. Dolnej była stoczoną bitwa między wojskami polskiemi i szwedzkiemi, czego dowodem są różnego kalibru kule, hełmy, miecze i pieniądze znajdywane na przeciwległych wzgórzach, okalających dolinę rzeczki Mrogi. Dziesięciną snopową oddawna składała M. z gruntów folwarcz. kościołowi w Brzezinach, a z gruntów wiejs. kolegiacie łowickiej, jak o tem świadczy wizyta kościoła brzezińskiego, w 1521 r. dokonana. Od 1817 r. opłacała dziesięcinę pieniężną rocznie 20 złp. kościołowi w Kołacinku. W 1594 r. M. dzielą się bracia Kacper i ks. Floryan Krosnowscy. Następnie należała do Wolińskich, od których prawem dziedzicznem w XVIII w. przeszła w posiadanie Hipolita Pierzchały Przeździeckiego, podczasz. gostyńskiego. Syn tegoż Jan Przeździecki miecznik bielski, w 1775 r. M. Dolną z gruntami na M. Górnej za 16000 złp. zastawił na 3 lata Aleksandrowi z Mirca Mireckiemu, komornikowi granicznemu rawskiemu. W 1782 r. właścicielem staje się po śmierci Jana Przeździeckiego syn Tadeusz, który w 1796 r. M. Dolną z częścią na M. Górnej, Kołacin, Starą wieś i Kobylin sprzedał Stefanowi Dobieckiemu za 218,000 złp. Od tego zaś w 1804 r. kupił M. Dolną z gruntami na M. Górnej za 59,000 złp. Piotr Grabiński. Następnie właścicielem był Adam, a obecnie od r. 1873 Zygmunt Grabiński. Gmina M. Dolna składa się ze wsi M. Dolna i Górna, Józefów, Olsza, Rogów, Maryanów Rogowski, Michałów, Rozworzyn, Przecław, Henryków, Bielanki, Maryanów Kołacki, Syberya, Kołacin, Kołacinek, Kotulin, Kobylin i Koziołki. Gmina M. Dolna należy do sądu gm. okr. II, zasiadającego w Woli Cyrusowej. W gminie są dwie szkoły w Kołacinku i Przecławiu. Mk. w 1883 r. było 3852, w tej liczbie męż. 1861, kob. 1991. 2.) **M.** *Górna*, wś szl. na lewym brz. rzeczki Mrogi leżąca, pow. brzeziński, gm. M. Dolna, par. Brzeziny. M. Górna obejmuje ogółem 276 mr., w tej liczbie gruntu or. 254 mr., łąk 15 mr., nieuż. 7 mr. Grunta M. przeważnie gliniaste. M. Górna składa się z 9 części szlacheckich, które, oprócz jednej, zwanej Mostkami al. Zawadczyzną, nie mają osobnych nazw. Do 1864 r. do M. Górnej należała wś sąsiednia Józefów, na prawie emfiteut. osiadła. Każden z właścicieli działów M. Górnej pobierał czynsz od jednego lub paru kolonistów Józefowa. W 1827 r. w M. Górnej było 12 dymów, w 1864— 12, w 1883— 15. W 1827 r. było 100 mk. kat., w 1864— 96, w 1883— 100. Czytać i pisać umie 5; kowali 2-ch. Działy M. Górnej często zmieniały i zmieniają swych właścicieli, najdłużej jednak pozostawały w posiadaniu rodziny szlacheckiej Olszewskich. 3.) **M.** *Bielawska*, wś i fol. nad rz. Mrogą, pow. łowicki, gm. i par. Bielawy, odl. 2 w. od Bielaw, 20 w. od Łowicza. Ma 14 os., 204 mk., z tych 30 na folw. i 174 we wsi. Obszar ogólny 2100 mr., w tem 790 roli or., 510 lasu, 280 zarośli, 200 pastw.i 200 mr. nieużytków. Wspomina M. Lib. Ben. Łask. (II, 427). Według regestr. pobor. z 1576 r. M., leżąca w pow. orłowskim, była w części dziedzictwem Stanisława Tarnowskiego, podczaszego łęczyckiego (Pawiński, Wielkop. II, 100) i miała 2 łany kmiece, młyn dziedziczny o 2 kołach, zagrodnika i 4 osadników. W 1646 r. Stanisław z Popowa Witowski, kaszt. sandomierski, ssta kowalski, zwoliński, krzeczowiński, sprzedaje J. i M. Bykowskiemu z Byk, kasztel. sieradzkiemu, ście kłodawskiemu i przedeckiemu, klucz bielawski za 150000 flor.

(m. Bielawy, wś Bielawy, Mroga). Do tej sprzedaży w d. 13 sierp. 1645 przygotowany spis wymienia: 2 budowle drewniane, browar nad rzeką, śpichlerz, stodołę, oborę, bydła sztuk 27, świń 33, gęsi 51, kokoszy 15, kaczek 19, indyk 40, poddanych kmieci osiadłych 4, którzy mieli koni 4, wołów 15, ogrodnik 1, młyn o 4 kołach. W 1662 r. dostała się M. Janowi Władysławowi Bykowskiemu, podczaszemu łęczyckiemu. *Eug. Troj.* i *Ocz.*

Mroków 1.) wś, pow. błoński, gm. Młochów, par. Tarczyn, odl. 21 w. od Błonia. W 1827 r. 22 dm., 248 mk.; obecnie ma 260 mk. Folw. M. z wsiami: M., Kossów, Wola Mrokowska i Wólka Kossowska rozl. mr. 1748: gr. or. i ogr. mr. 780, łąk mr. 91, lasu mr. 813, nieuż. i place mr. 56; bud. mur. 10, z drz. 28. Wś M. os. 19, z gr. mr. 310; wś Kossów os. 2, z gr. mr. 18; wś Wola Mrokowska os. 9, z gr. mr. 192; wś Wólka Kossowska os. 12, z gr. mr. 424. 2.) **M.**, wś. pow. garwoliński, gm. Sobolew, par. Korytnica. Ma 44 dm., 391 mk., 1024 mr. Wchodziła w skład dóbr Korytnica. *Br. Ch.*

Mrokowa, ob. *Mrukowa.*

Mrokowice, dok. *Mrokowicze*, wś nieistniejąca obecnie, stanowiła uposażenie kolegiaty łowickiej, a jednocześnie rościli sobie pretensye do dziesięcin z tej wsi proboszcze w Piątku. Lib. Ben. Łask. przy opisie prob. w Piątku (II, 419) nazywa ją pustką (haereditas deserta), leżącą tuż przy gruntach miejskich Piątku, a w drugiem miejscu, przy opisie dóbr kolegiaty łowickiej, wymienia M. pod Piątkiem jako sporną posiadłość (II, 510).

Mrokowiec, uroczysko leśne w pow. nowosądeckim, nad pot. Żdżarem, po nad którem znajdują się okopy dla wozów dostępne, spadzistością obronne a do grzbietu całego wzgórza utwierdzone okrągłym nasypem, gdzie była dawna strażnica, broniąca dostępu do gór. Lud zowie ten szczyt teraz Huzarowym wierchem z powodu klęski konfederatów barskich, którą ponieśli 1772 r. od huzarów austryackich, wkraczających z Węgier. To grodzisko jest często celem wycieczek gości kąpielowych w Krynicy (czyt. u Morawskiego, Sądecz., II, 78). *Mac.*

Mrokowska Wola, wś, pow. błoński, gm. Młochów, par. Tarczyn. Ma 95 mk., 303 mr. obszaru. W 1827 r. 3 dm., 30 mk.

Mrosen *Gross* i *Klein* (niem.), ob. *Mrozy.*

Mrotschno *Gross* (dok.), ob. *Mroczno.*

Mrowa, *Mrowna*, *Rnowa*, *Kur*, rz. w pow. błońskim, ma początek na wschód wsi Żabia Wola, płynie ku północy pod Grodzisk, Chlewnię i pod Tłustem wpada z lew. brzegu do Rokitnicy. Długa w. 14. Niekiedy Mrową nazywają Rokitnicę do ujścia (Enc. Org., gdzie i Grodzisk i Rokitno leżą nad Mrową), a nawet całą Utratę (ob.), jak na mapie sztab. i hydr. Na mapie wydanej w końcu zeszłego wieku p. t. „Okolica Warszawy w dyametrze pięciu mil“, wykonanej przez Karola Perthes'a, pułkownika i J. K. M. geografa a rytowanej przez P. F. Tardieu, poczyna się powyżej Raszyna i Falent rzeczka, nosząca nazwę Utraty. Na innej mapie, obejmującej wojew. mazowieckie a sporządzonej przed 1830 r., część tej rzeczki od Pruszkowa do Płochocina zwie się Mrową a następnie ta sama rzeka pod nazwą Utraty wpada do Bzury. Inaczej na mapie Perthes'a znajdujemy, tu Rnowa zaczyna się powyżej Nadarzyna i Wielkiego Ruśca, bierze w siebie bezimienną, płynącą od Podolszynia, Falent i Raszyna, pomiędzy Pęcicami a Pruszkowem i nazwę swą zmienia już po za granicami mapy. Przyczyną tych zmian nazwy mogło być połączenie dwóch koryt, które dawniej obok siebie doliną płynęły. Prawdopodobieństwo takiego połączenia polega na widocznych śladach dwóch a nawet trzech koryt na łąkach pomiędzy Pruszkowem a Żbikowem, jako też pomiędzy Domaniewem a Płochocinem, zatarte zaś zupełnie są te ślady w miejscu gdzie połączenie koryt nastąpiło skutkiem robót wodnych pomiędzy Żbikowem a Moszną, dla utworzenia stawów pod młynem, jako też skutkiem robót irygacyjnych, dokonanych w ostatnich latach. Pomimo to jednak do dziś dnia po bokach stawów są rzeczki oddzielne, łączące się po za wsiami Moszną i Domaniewem na gruntach wsi Gołoszewa, graniczącej z Płochocinem, gdzie nazwy Mrowa i Rnowa giną. *W. G.*

Mrówczanka, przyległ. dóbr *Kociszew* (ob.).

Mrówczyk, kol., pow. częstochowski, gm. i par. Przystajń.

Mrowia góra, wzgórze w obrębie Barwałdu górnego, w pow. wadowickim, ma 382 m. wzniesienia; z pod tego wzgórza wypływa potok Czarna.

Mrowiczna, kol., pow. łęczycki, gm. Poddębice, par. Tur, odl. od Łęczycy w. 23, dm. 10, mk. 87. W 1827 r. 10 dm., 53 mk. M. wchodziła w skład dóbr Golice (ob.).

Mrówieniec *Wielki* i *Mały* al. *Mrowiniec*, niem. *Mrowinitz*, dwa wybud., pow. chojnicki, st. p. i kol. Rytel, par. katol. Nowacerkiew, 1 milę odl., ewang. Tuchola, tamże sąd okręgowy, okr. urz. stanu cywil. Raciąż. W 1868 r. 6 bud., 3 dm., 16 mk. kat., szkoła kat. Raciąż. Obszar wynosi 570·75 mr. magd. Roku 1870 złączono Mały M. z Wysoką. *Ks. Fr.*

Mrowina, wś nad rz. Pilicą, pow. konecki, gm. Dobromierz, par. Stanowiska, odl. 43 w. od Końskich. Ma młyn wodny, 18 dm., 147 mk. Wspomina tę wieś Lib. Ben. Łask. (II, 614). Folw. i wś M. rozl. mr. 294: gr. or. i ogr. mr. 156, łąk mr. 20, past. mr. 9, lasu mr.

95, nieuż. i place mr. 14; bud. z drz. 10; płodozm. 8-polowy. Wś M. os. 11, z gr. mr. 137.

Mrowiniec, dok. *Mrovynyecz*, wś, pow. wągrowiecki, 12 dm., 73 mk., 6 ew., 67 kat., 28 analf. Poczta w Łeknie, st. kol. żel. i tel. w Rogoźnie i w Budzyniu. 2.) **M.**, folw., 8 dm., 118 mk., należy do gm. i dom. Rombczyna. Lib. Ben. Łask. wspomina M. jako wieś w par. Łekno (I, 106). *M. St.*

Mrowiniec, ob. *Mrówieniec*.

Mrowino al. *Mrowin*, niem. *Joachimsfeld*, królewszczyzna i gm., pow. poznański, 4116 mr. rozl., 4 miejsc.: a) M., król.; folwarki: b) Zmysłowo, c) Kokoszczyn, d) Przybroda; 17 dm., 344 mk.; 73 ew., 271 kat., 104 analf. Poczta, tel. i kol. żel. w Rokietnicy o 2 kil., gośc. o 6 kil. 2.) **M.**, wś, pow. poznański, nad jeziorem, 42 dm., 386 mk., 9 ew., 377 kat., 90 analf. Pod wsią na dnie jeziora są ślady budowli palowych; dokoła cmentarzysko urnami zapełnione. Wydobyto tu piękne brązowe naszyjniki, złożone z pierścieni poruszalnych i trzy breloki. Według regestr. pobor. pow. poznań. z 1580 r. M. w par. Cerekwica, miała dwie części szlacheckie: Jana Rosnowskiego z 4 łan. kmiecymi i 6 zagrodnikami i Prokopa Mrowińskiego 2 łany, 5 zagrodników, 1 osadnik owczarz, mający ćwierć łanu i 30 owiec. *M. St.*

Mrowiska 1.) wś i *Mrowiskie Kąty*, wś, pow. nowo-miński, gm. Dębe Wielkie, par. Długa-Kościelna. W 1827 r. Mrowiskie Kąty, wś rząd., 22 dm., 202 mk. Mrowisko, os. karcz. (gm. Wiązowna), w 1827 r. 2 dm., 23 mk. Ob. *Cisie* i *Dębe Wielkie*. 2.) **M.**, pierwotna i właściwa nazwa dzisiejszej wsi Rowiska, w pow. skierniewickim, którą wymienia Lib. Ben. Łask. (II, 276 i 286) między dającemi dziesięciny kościołowi w Skierniewicach.

Mrowisko, kol., pow. kolski, gm. Karszew, par. Dębe, odl. od Koła w. 18, dm. 3, mk. 37.

Mrowisko, wyb., pow. lubawski, st. p. i szkoła Łąkosz, par. kat. Lipinki, $1/_8$ mili odl., ewang. Biskupice. W 1868 r. 4 bud., 2 dm., 10 mk. ewang. *Kś. Fr.*

Mrówka al. *Węgierka*, rzeczka około Przasnysza.

Mrówki, os. włośc. i poster. straży pogran., nad strum. Mrówki, pow. słupecki, gm. Wilczagóra, par. Wilczyn, odl. od Słupcy w. 29; os. dm. 3, mk. 55; dwa poster. straży 3 dm., 26 mk.

Mrówki, dok. *Moroffken*, niem. *Mrowken*, wś na pol.-prus. Mazurach, pow. lecki, st. p. Ryn, urz. stanu cywil. Orło. Ma 1421 mr. obszaru. W 1856 r. 87 mk. R. 1431 nadaje Jan v. Beenhausen, wójt rastemborski, Andrzejowi z Salpiku 15 włók chełmiń. wraz z sądownictwem niższem. Dan w Rastemborku (ob. Kętrz., O ludn. pol., str. 469). *Kś. Fr.*

Mrówla, pot., powstaje z połączenia kilku strug spływających z obszaru Trzciany, w pow. rzeszowskim, i łączących się na północnym bagiennym obszarze Trzciany; tak powstały potok zwraca się na lekki płn.-wsch., przepływa płd. obszar Bratkowic, opływa od płn. Kameszyn, przys. gm. Świlczy, następnie od płd. wieś Mrówlę i na granicy Mrówli i Rogoźnicy łączy się z Osiną i Głogówką (ob.), tworząc potok Czarną, dopływ Wisłoka. Zabiera od praw. brzegu wody potoków Szerokiej i Wesówki. Długość biegu wynosi 9 kil. *Br. G.*

Mrówla, wś, pow. rzeszowski, z przys. Debry, leży w podmokłej równinie, 213 do 217 m. npm., na płn.-zachód od st. kolei arcyks. Karola Ludwika w Rudny Wielkiej, nad potokiem t. n., wpadającym z lew. brz. do Wisłoka, odl. od Rzeszowa o 11 kil., należy do sądu pow. w Głogowie, ma par. rz.-kat., szkołę ludową 1-kl. i kasę pożycz. gminną z kapit. 300 zł. w. a. Posiada 978 mk., z których 941 rz.-kat. a 37 izrael. Obszar więk. pos. Fr. Dolińskiego ma 359 roli, 71 łąk i ogr., 51 past. i 4 mr. lasu; pos. mn. 466 roli, 263 łąk i ogr. i 183 mr. past. Par. należała niegdyś do dyecezyi krakowskiej. Pierwotny akt fundacyjny zaginął, ale 1496 r. odnowił fundacyą król Jan Olbracht, poczem znowu 7 kwiet. 1676 r. na sejmie koronacyjnym potwierdził i powiększył uposażenie parafii król Jan III. Kościół drewniany p. t. ś. Łukasza ewangielisty. Par. należy do dyec. przemyskiej, dek. głogowskiego, ma dołączone Bratkowice, Budy, Lipie i Zabójki, z ogólną liczbą 5772 rz.-kat., 2 akat. i 96 izr. M. graniczy na płn. z Lipiem, na zach. z Bratkowicami i folw. Zapolem, na płd. z Kameszynem a na wsch. z Rudną Małą. *Mac.*

Mrowna rz., ob. *Mrowa*.

Mrowna, dok. *Mrowiny*, folw., pow. łęczycki, gm. Gostków, par. Wartkowice, odl. od Łęczycy w. 19, dm. 3, mk. 35. W 1827 r. 8 dm., 70 mk. Zdaje się że M. nosiła dawniej nazwę Mrowiny i należała do par. Góra św. Małgorzaty (Lib. Benef. Łask., II: 415). Folw. M. rozl. mr. 210: gr. or. i ogr. m. 145, łąk mr. 12, pastw. mr. 20, wody mr. 1, zarośli mr. 27, nieuż. i place mr. 5; bud. mur. 1, z drzewa 13.

Mroze, niem., ob. *Mrozy*.

Mrozik, młyn, pow. nowomiński, gm. i paraf. Siennica, ma 8 mk.

Mrozów, ob. *Morozówka*.

Mrozowa wola, wś, pow. węgrowski, gm. Stoczek, par. Sadowne. Ma 41 dm., 514 mk. i 1610 mr. obszaru. W 1827 r. było tu 38 dm., 248 mk. Folw. M. wola wchodzi w skład dóbr Kołodziąż.

Mrozowice, kol. i os. karcz. nad rz. Gnidą, pow. łęczycki, gm. Tkaczew, par. Parzęczew, odl. od Łęczycy w. 10; kol. dm. 18, mk. 140.

W 1827 r. 10 dm., 87 mk. Wchodziły w skład dóbr Krzepocin. Wymienia tę wieś Lib. Ben. Łask. (II: 357). Dziesięciny z niej szły na uposażenie kanonii i prebendy łęczyckiej. Według regestr. pobor. z 1576 r. stanowiły M. własność arcyb. gniezn. (Pawiński Wielkop., II, 51). *Br. Ch.*

Mrozowice (rus. *Morozowyczi*), wś, pow. samborski, 9 km. na płd.-zach. od sądu pow. i urz. poczt. w Samborze. Na płn. leży Humieniec, na wsch. Torhanowice, na płd. Straszewice, na zach. Torczynowice, na płd.-zach. Wola Rejnowa (w pow. staromiejskim). Płd. kończynę wsi przepływa Dniestr od płd.-zach. na płn. W odl. 1 km. na płn.-zach. od Dniestru idzie z nim równolegle gościniec sambor-sko-turczański, a o $^1/_2$ km. na płn.-zach. od gościńca stoją zabudowania wiejskie długim szeregiem. Po za nimi wznosi się płn. część obszaru coraz wyżej do 387 m. (dolina Dniestru 327 m.), poczem ku płn. opada znowu. W tej stronie wsi leży folwark, a wody zabiera mała struga, płynąca na płn.-zach. i wpadająca za obrębem wsi do Jasienicy, dopływu Strwiąża. Własn. mn. ma roli or. 431, łąk i ogr. 18, pastw. 51 mr. W r. 1880 było 296 mk. w gminie (między nimi 10 obrz. rzym. kat.). Par. rzym.-kat. w Strzałkowicach, gr.-kat. w Waniowicach. We wsi jest cerkiew pod wezw. św. Jana Ewangielisty. Za czasów polskich należała wieś do dóbr koronnych, do klucza waniowskiego w ekonomii samborskiej a ziemi przemyskiej. W lustracyi z r. 1686 (Rkp. Ossol., № 1255, str. 102 i 103) czytamy: „Ta wieś we wszystkiem równe i takież powinności odprawuje, czynsze płaci i insze pańszczyznę robi jako i Waniowice. Oskarżali się poddani tych wsi, że na dziedziczne majętności różnych panów robić ich wyganiają, i do tego tam pańszczyznę należytą odprawiwszy, znowu z chleba na pańszczyznę do dworu waniewskiego onych wyganiają. Co że jest rzecz nienależyta, ustawiamy, aby na inne cudze pola i majętności na roboty nie byli pociągani, ale na swoim tylko folwarku zarabiać powinni, albo gdzie indziej odrobiwszy pańszczyznę do folwarku waniewskiego już robić zate dni nie będą powinni. Brogi stawiać powinni z łanu każdego po jednym, na które brogi gdy do lasu jadą po drzewo, za pańszczyznę im potrącić powinno, gdy zaś naprawiają albo poszywają, bez pańszczyzny. A tych brogów każdy swego poprawić powinien, aby się zboże nie psowało.“ W inwentarzu z 1760 r. (Rkp. Ossol., № 1632, str. 148 i nast.) czytamy: „Wieś Waniowice i Mrozowice ma według ostatniej rewizyi osiadłości łanów 14, co czyni ćwierci 56. Ex praesenti revisione accessit ad mentem decreti in fundo circa lustrationem scultetorum expediti ad acta Castr. Premisl. 1759 per oblatam porrecti ćwierci 4. Videlicet gromadzkich robocznych 30, arendownych z przyłączonymi od sołtysów 30. Z osobna popowskich ćwierci 8, sołtyskich 4. Chlebnika ad praesens, którzy de nomine et cognomine w rewizyi są wyrażeni, znajduje się w obydwu w zwyż wymienionych wsiach 83, zagrodników 8. Czynsze czynią rocznie 400 zł. 6 gr. Powinności obu tych wsi: Robią z każdej ćwierci roboczej od południa wychodząc dni 3 w tydzień, sprzężajem, który ma wynosi na tydzień z ćwierci 30 półdzionków 90. Zażen, zakos raz w rok z chleba, alias każdy gospodarz od rana do wieczora odbyć powinien. Przędą z każdej ćwierci z pańskiego przędziwa po łokci 3, z ćwierci 60=łokci 180. Konopie pańskie moczyć, międlić z ćwierci także roboczej po pół kopy bez pańszczyzny, a czesać za pańszczyznę. Stróże kolejno odprawują na noc bez pańszczyzny, a we dnie za pańszczyznę, która potrącona być powinna pół dnia za dzień. Orać swoim sprzężajem, który ma z ćwierci roboczej na wiosnę po lasek 6, a na ugor po lasek 7, w lasce być powinno łokci 8. Drzew świątecznych dwa razy do roku pokładać powinni po furze każdy z chleba sprzężaj mający. Szarwarki do wybierania przekopów młyna i jazów odprawować byli powinni, a że teraz młyn, woda Dniestr oraz i jaz wyniosła, więc takowe szarwarki do reparacyi dworu waniowskiego proporcyonalnie odbywać powinni bez pańszczyzny. Zagrodnicy, których jest 8, na zagrodach 4 siedzących, ci wszyscy na tydzień od południa dni 8 odbywać powinni, czem będą mieli. Ciż zagrodnicy zażen i obkos każdy w roku odbyć powinien. Gromady brogi stawiać nowe i stare reparować bez pańszczyzny, drzewo zaś na nie z lasu za pańszczyznę wozić powinni. Dziesięcina z folw. waniowskiego na dwoje ile mała, to jest do kościoła fary samborskiej z dziesiątej kopy snopów 40, a do kościoła farnego staromiejskiego snopów 20, to jest trzecia część. Bydło gdy cudze na pastwisko przyjmowane będzie, tedy od sztuki na pastwisku kopaniach dają po kurze, a gdy w ugorze błonnym pasie się, tedy złoty i po kurze dawać powinni. Mielnicy: Waśko i Iwan prócz czynszu wyżej wyrażonego z gruntu pochodzącego, pańszczyzny tygodniowej nie robią, jednak z siekierą do dworu na robotę do naprawy chodzić mają, w czem obciążeni być nie powinni.“ *Lu. Dz.*

Mrozowicze. wś, pow. brzeski; powierzchnia górzysta, grunt czarnoziem i glina, łąki dobre, gaje; była tu parafia katolicka dekan. brzeskiego.

Mrozówka 1.) folw. szl., pow. wileński, w 5 okr. pol., o 21 w. od Wilna, 1 dm., 6 mk. katol. 2.) **M.**, ob. *Morozówka.*

Mrozowo, dom., pow. wyrzyski, 376 mr. rozl., 17 dm., 285 mk., 10 ew., 275 kat., 122 analf. Poczta, gośc., tel. i st. kol. żel. wś Walden. Własność hr. Antoniego Bnińskiego. Według regestr. pobor. pow. nakielskiego z r. 1578 M. stanowiło trzy części szlacheckie: Jakóba i Mateusza Gliszczyńskich i Kaspra Radzickiego. W tych trzech częściach było 8 łanów osiadłych, trzy puste, 11 zagrodziarzy, 1 rzemieślnik (Pawiński Wielk. I, 172).

Mrozy 1.) wś, pow. skierniewicki, gm. Korabiewice, par. Mszczonów, ma 138 mk., 347 mr. ziemi włośc. 2.) **M.** wś i kol., pow. nowomiński, gm. Kuflew, par. Kałuszyn. Jest tu stacya dr. żel. warsz.-teresp., odl. 52 w. od Warszawy. Piękne, lesiste i wzgórzyste położenie ściąga mieszkańców Warszawy na letni pobyt. W 1876 r. było 241 mk., obecnie wzrosła ludność i dochodzi niewątpliwie do 400 przeszło głów. Wieś ta należała do dóbr Kałuszyn, urządzona kolonialnie, zamieszkała przeważnie przez Niemców, ma ziemię żytnią, lekką, grunta faliste, staw, młyn, 301 mr. obszaru. Ludność ma znaczne dochody z wynajmu mieszkań letnich i ze sprzedaży produktów gościom tak stale mieszkającym jak i przybywającym pociągami spacerowymi, przychodzącymi tu w każde święto. 3:) **M.**, wś, pow. makowski, gm. Sielc, par. Różan. Odl. 15 w. od Makowa. W 1827 r. 4 dm., 36 mk. Folw. M. rozl. mr. 287: gr. or. i og. mr. 112, łąk mr. 8, pastw. mr, 20, lasu mr. 67, nieuż. i place mr. 8; bud. z drzewa 7; folw. ten w r. 1878 oddzielony od dóbr Rzewnie. *Br. Ch.*

Mrozy 1.) al. *Morozy* wś nad strum. Przesiełówką, pow. dzisieński, w 3 okr. pol., gm., okr. wiejski i dobra Czeress, o 13 w. od gminy a $22\frac{1}{2}$ w. od Dzisny, 4 dm., 31 mk., w tej liczbie 22 prawosł. i 9 kat. 2.) **M.**, zaśc., pow. dzisieński, w 3 okr., gm. Druja, okr. wiejski Krycewicze, o 7 w. od gm. a 46 w. od Dzisny, 2 dm., 27 mk. kat. (14 dusz rewiz.) 3.) **M.**, wś nad rzką Jaźnicą, pow. dzisieński, w 4 okr. pol., gm. Jazno, okr. wiejski Puciacin, o 14 w. od Dzisny, 4 dm., 33 mk. (16 dusz rew.); należy do dóbr Puciacin Korzeniowskich. 4.) **M.**, zaśc. rząd., pow. święciański, w 4 okr. pol., o 32 w. od Święcian, 2 dm., 13 mk. kat. 5.) **M.**, wś włośc., pow. wilejski, w 1 okr, pol., o 44 w. od m. Wilejki, przy b. dr. poczt. z m. Sosienki do gr. pow. borysowskiego, 4 dm., 53 mk. 6.) **M.**, wś włośc., pow. wileński, w 5 okr. pol., gm. Sołeczniki, okr. wiejski Jaszuny, o 14 w. od gminy a 20 w. od Wilna, 11 dusz rew., należy do dóbr Kiejdzie—Naborowskich. *J. Krz.*

Mrozy, część Obroszyna w pow. gródeckim.

Mrozy 1.) *Wielkie*, niem. *Gr. Mrosen*, wś, pow. łecki, st. p. i kol. Ełk, około 5 km. odl., okr. urz. stanu cywiln. Selmętno. Ma szkołę; i 256 mk. (1856 r.). 2.) **M.** *Małe*, niem. *Kl. Mrosen*, majątek chełm., tamże, obejmuje 140·78 ha roli orn. i ogr., 50·26 łąk, 19·35 pastw., 133·48 boru, 3·71 nieużyt., razem 347·58 ha; czysty dochód z gruntu 1190 mrk. Gorzelnia. R. 1473 nadaje Walter Kiekierzyc, wójt lecki, Budziłowi (Butschil) na prawie magdeb. 15 włók wolnych od czynszu i tłoki nad jezior. Selmętno pod granicą rygielską, z obowiązkiem 1 służby zbrojnej. Dan w Ełku 1473 r. (ob. Kętrz. „O ludn. pol., str. 451). 3.) **M.**, niem. *Mroze*, wyb. do Sierakowic należące, pow. kartuski, st. p. Sierakowice. *Kś. Fr.*

Mrożyca, *Moszczyca*, rz. w pow. brzezińskim; poczyna się pod wsią Lipiny, na zachód Brzezin; od tego m. płynie ku północy pod Niesułkowem, Nowostawami i na prost Główna wpada z lew. brzegu do Mrogi. Długa 21 wiorst.

Mruczek, os. młyn. nad rz. Węgierką, pow. przasnyski, gm. Karwacz, par. Bogate, odl. o 6 w. od Przasnysza. Młyn wodny, 1 dm., 4 mk., 3 mg. gr. dobr., 8 nieuż.

Mruczyn, niem. *Friedingen*, domin., pow. bydgoski 1911 mr. rozl., 10 dm.. 163 mk., 37 ew., 126 kat., 68 analf. Stac. poczt. i kol. żel. w Kotomierzu o 4 kil., gośc. o 4 kil.

Mruczyn (według Kętrz.) miejscowość w pow. świeckim; w urzędowych spisach nie zamieszczona.

Mrukowa al. *Mrokowa*, wś w pow. jasielskim, odl. 6·8 klm. od Żmigroda, leży w okolicy podgórskiej, lesistej, 384 npm., nad bezimiennym dopływem Wisłoki z lewego brzegu. Podług Siarczyńskiego (Rps. bib. Ossol. N. 1825) zawiązkiem osady było grodzisko na skalistej, wysokiej górze, o której powiada Długosz, że się wznosi nad Żmigrodem i w jego czasach miała na sobie ślady starożytnego grodu. Ludność należy do par. rzym.-kat. w Samoklęskach i wynosi 425 głów. Posiadł. więk. ma 869 m. lasu; pos. mn. 342 m. roli, 64 m. łąk i 106 m. past. Gleba złożona z czerwonych ropianieckich iłów, wskazujących formacyą eoceniczną. Kopalnia nafty zajmuje 32 hekt. i jest podzielona między dwa przedsiębiorstwa, które w 1881 r. wyprodukowały 1212 cetn. metrycznych nafty. M. graniczy na wschód z Brzeżową, na północ z Samoklęskami a na południe i zachód ciągną się obszerne lasy, pokrywające pasmo zwane Magórą. *Mac.*

Mrylewszczyzna, nieistniejąca dziś wś w płd. części pow. nowograd-wołyńskiego, w pobliżu Połonnego, w gminie połońskiej; ob. Arch. J. Z. R., cz. VI, t. I: 290.

Mryn, mko nad rz. Ostrem, pow. nieżyński gub. czernihowskiej, o 22 w. na zach. od Nieżyna, 268 dm., 1,617 mk. Niegdyś mko sot-

ni kozackiej, jako setnik której wymieniony jest w dokumentach Kuźma Jakimow.

Mrzanka, rzka w pow. borysowskim, dopływ Berezyny, leży nad nią zaśc. Kudrzyn.

Mrzeza, była to nazwa pewnego gatunku sieci rybackich (Lib. Ben. Łaski, I, 178).

Mrzezin 1.) niem. *Bresin*, dok. *Merezina*, *Mneszyna*, *Mresyna*, wś pod Oksywiem, pow. wejherowski, st. poczt. i kol. żel. Rekowo o 8 km. Obejmuje wraz z Mrzezińskim młynem 12 gburskich posiadł. i 15 zagród, czyli 4 wł.; 252 mk., 244 kat., 8 ew., 25 dm. Par. kat. i ew. Puck; szkoła w miejscu. Odl od m. pow. $2^1/_4$ mili. Okr. urz. stanu cywiln. Rzucewo. 2.) **M.**, król. domena fiskalna, tamże, obejmuje 51 wł. 21 m., 104 mk., 100 kat., 4 ew., 5 dm., roli orn. i ogr. 200·82 ha, łąk 163·37, pastw. 16·67, nieuż. 12·20. Czysty dochód z gruntu 3879 mrk. Hodowla owiec fryskiej rasy; mleczarnia. 3.) **M.** al. mrzeziński młyn nad Redą, posiada hamernią i śluzę fiskalną. Obfity połów łososi i węgorzy przynosi nie mały zysk. M. liczy się do prastarych osad. R. 1178 d. 18 marca nadaje Sambor klasztorowi oliwskiemu dziesięciny z jazu na łososie w M. (decimam piscationis de clausura in Merezina); ob. Perlbach: P. U. B, str. 4). R. 1283 nadaje Mestwin bisk. kujawskiemu prócz innych wsi i połowę Mrzezina z jazem na Redzie, wolną od wszelkich ciężarów (tamże, str. 328 i Kujot: O mająt. bisk., str. 37 i 39). Lustracya z r. 1678 donosi, że wtedy na folw. mrzezińskim było 21 sztuk bydła rogatego, dalej 7 świń, 23 gęsi i 10 kur. R. 1655 wysiano na zimę żyta łasztów $2^1/_2$, i korcy $6^1/_2$; r. 1656 zaś zboża jarego jęczmienia 1 łaszt i 9 korcy, owsa $1^1/_2$ łaszta i $1^1/_2$ korca, grochu $2^1/_2$ kor., tatarki $8^1/_2$ kor. (manuskrypt w Pelplinie). W spisie wsi należących do klasztoru w Kartuzach spotykamy i M. pod 1670 r.; ob. *Kartuzy*. *Kś. Fr.*

Mrzygłód, dok. *Mrziglod*, os. miejska nad rz. Wartą, pow. będziński, gm. Poręba mrzygłodzka, par. Mrzygłód. Leży na prawo od linii dr. żel. warsz.-wied., między Myszkowem a Zawierciem, w nizinie na lewym brzegu Warty. Posiada kościół par. murowany, szkołę początkową ogólną, dom przytułku dla 3 starców. W 1827 r. 152 dm., 1079 mk., w 1860 r. 161 dm., 1,362 mk. (320 żydów), obecnie 175 dm., 1240 mieszkańców i 1242 morg. ziemi do osady należącej (w tem 323 ornej). Według Lib. Ben. Dług. (II: 217) M. już w połowie XV w. był miastem (oppidum), mającem kościół par. drewniany. Miasto założone zostało widocznie na części wsi t. n., gdyż Długosz obok miasta wymienia wieś tego nazwiska. Miasto i kilka przyległych wsi stanowiły dziedzictwo Jana Pileckiego h. Leliwa, stryja Elżbiety z Pileckich Granowskiej, żony Władysława Jagiełły. Miasto miało 27 łanów, z których 9 gorszych i nieżyznych płaciło po 4 grosze, zaś 18 lepszych po 8 groszy na rzecz proboszcza. Założycielem miasta byli zapewne ciż sami Pileccy Leliwici. W XVII w. M. przeszedł w ręce Warszyckich, z tych Stanisław ,kaszt. krakowski, wzniósł na miejscu drewnianego obecny murowany kościół w 1680 r. Dobra M. al. Poręba Mrzygłodzka składały się w 1866 r. z folw.: Poręba Mrzygłodzka, Dziegciane, Niwki, Mrzygłódka, Papiernia, Marciszów, Zawiercie wielkie, os. miej. Mrzygłód, wsie: Poręba Mrzygłodzka, Marciszów, Krzemenda, Dziegciane, Mrzygłodka, Zawiercie wielkie i małe, Łośnia i Niwki i miały rozl. mr. 7,758: gr. or. i ogr. mr. 1458, łąk mr. 252, pastw. mr. 524, lasu mr. 3,765, zarośli mr. 1314, nieuż. i place mr. 445. Os. miej. M. os. 313, z gr. mr. 1,279; wś Poręba Mrzygłodzka os. 148, z gr. mr. 1456; wś Marciszów os. 43, z gr. mr. 433; wś Krzemenda os. 23, z gr. mr. 249; wś Dziegciane os. 31, z gr. mr. 218; wś Mrzygłódka os. 94, z gr. mr. 899; wś Zawiercie wielkie i małe os. 48, z gr. mr. 564; wś Łośnia os. 46, z gr. mr. 416; wś Niwki os. 81, z gr. mr. 651. M. par., dek. będziński dawniej siewierski, 4,289 dusz.

Mrzygłód, po rus. *Mrihołod*, mko, pow. sanocki, na lewym brzegu Sanu, 276 m. npm., w dolinie otoczonej lesistemi górami, od płn. Przysłopem 449 mr., od zachodu Polankami ze szczytem Korbek 501 mr. i Turzy potok 530 m., od płd. lasem Chmieliną 564 m., po prawej stronie Sanu zamyka widok góra Zaryska 482 m. Otwartym jest horyzont tylko w stronie północnej, gdzie M. graniczy ze wsią Hłumcza. Prawy brzeg Sanu jest w tem miejscu wyższy i stromy; tam leży wieś Tyrawa solna. Ubogie, przeważnie drewnianemi domkami zabudowane miasteczko ma 623 mk., w tem 394 rzym.-kat., 145 gr.-kat. i 123 izr. Posiada kościół murowany parafialny, drewnianą cerkiew gr.-kat., dawniej parafialną, teraz zaś przyłączoną do paraf. w Hłumczy, szkołę ludową jednoklasową i fundusz ubogich, pod zarządem proboszcza rzym. kat. Majątek tego funduszu wynosi 550 zł. w papierach wartościowych. Ludność trudni się garncarstwem. Jest tu fabryka fajansu i sztejngutu (Tatomir Geogr. Galic., 98). Oprócz tygodniowych targów odbywają się w M. doroczne jarmarki 19 stycznia, w dzień po Bożem Ciele i 16 sierpnia. Głównym artykułem handlu jest płótno wyrabiane w okolicy. Podług dawniejszych wskazówek, mianowicie Haqueta, ma się w górach znajdować ruda żelazna, sól, margiel i piaskowiec. Siarczyński (Rks. bib. Ossol. nr. 1825) powiada, że w M. są obfite pokłady oleju skalnego, teraz jednak niema tam żadnych kopalń ani śladów nafty. M. został założony

na gruntach wsi Tyrowa za Władysława Jagiełły, tradycya zaś niesie, że niedługo po r. 1410, w tym bowiem roku miał ten król erygować parafią i zbudować drewniany kościół p. t. Rozesłania Apostołów, na pamiątkę odniesionego 15 lipca zwycięstwa pod Grunwaldem nad zakonem niemieckim. W przywileju tego króla z r. 1431 (Baliński, Starożytna Polska, II, 677) czytamy: „Gdy świeżo miasto Tyrawa we wsi tegoż nazwiska utworzone zostało, pragnąc przyczynić się do rychłego wzrostu tej osady, ustanowiliśmy targ we wtorek, jarmarki zaś na tydzień przed Zielonemi świętami i przed Narodzeniem N. P. M. wedle praw i zwyczajów w Sanoku i Krośnie istniejących". Podług Siarczyńskiego (l. c.) w owym czasie była Tyrawa własnością królewską, gdyż pierwotni jej właściciele Pileccy zamienili ją z ks. Opolskim na Kańczugę i Tyczyn. Tenże autor (l. c.), opierając się na nieznanych nam źródłach, utrzymnje, że dopiero w 1434 r. zbudował Władysław III kościół. W 1547 r. przeniósł Zygmunt I jarmarki na Boże Ciało i św. Bartłomieja, gdyż dla jarmarków w sąsiednich miastach nie świetnie się udawały, a nadto przyczynił trzeci na Nowy rok. W r. 1624 był M. starostwem niegrodowem; lustracye zowią go Tyrawą alias Mrzygłód. Ta druga nazwa została zapewne nadaną miastu przez Pileckich, dziedziców Mrzygłodu, stanowiącego jedną z ich głównych siedzib (w dzisiejszym pow. będzińskim). Napad Tatarów r. 1624 zniszczył kościół i miasteczko zupełnie. Większa część mieszczan popadła w niewolę lub rozproszyła się po innych osadach, resztę zebrał po pogromie starosta i pomógł im do pobudowania nowych domów. Lustratorowie zastali w trzy lata później, t. j. wr. 1627, tylko 44 mieszczan. Każdy z nich oddawał do skarbu na Boże narodzenie i na Wielkanoc po pół korca owsa, po 2 kur, 12 jaj i kwartę jagieł. Cały zaś dochód z palenia gorzałki przynosił 3 zł. i 18 gr. W 1640 r. zbudował Stanisław Warszycki późniejszy kaszt. krak. murowany kościół. Wojny szwedzkie zniszczyły miasto powtórnie. Lustracya z r. 1665 została już tylko kilkanaście luźnych chałup, w których mieszkało 20 gospodarzy. Dla podniesienia miasta uwolniono mieszkańców od podatków. Nie wiele to pomogło, bo częste wylewy Sanu niszczyły często tę osadę. W 1758 r. był tenutaryuszem starostwa mrzygłodzkiego Ignacy z Hyżowa Romer. Za naszego wieku, powiadają lustratorowie w r. 1758, raz San tak dalece zniszczył miasto, że tylko jeden dom, dwór, kościół murowany i cerkiew pozostały na miejscu. Gleba jest urodzajną i żyzną a średnioroczny dochód przynosił 4,003 zł. 21 gr. „Wójtostwa originaliter są kniaźstwa, od popów wołoskich kniaziami się nazywających, mają vocabulum. Ci popi za przywilejem starosty lasy wyrąbując gruntów dobywali i one osadzali. Kraj na łany kniaźstwa podzielone i od kilkuset lat sukcesorom od tychże kniaziów pochodzącym dawane, ale te pokolenia już dawno zeszły i żadnej z tej krwi niemasz osoby; teraz prawdziwi nacyonalni górnicy za wyrobieniem sobie królewskich przywilejów wójtostwa seu kniaźstwa dzierżą i rozrodziwszy się po kilkunastu na jednem wójtostwie siedzą." Po rozbiorze Rzplitej przeszło starostwo mrzygłodzkie na własność rządu austryackiego. Należały doń: Dębna, Ułucz, Groszówka, Dobra i Szczawne, a nadto wójtostwa: Turzańsk, Prełuki, Duszatyn, Michów, Wola michowska, Smolnik, Szczerbanówka, Balnica, Solina, Rozłuki, Czystohorb, Jawornik, Rzepeck i Ustrzyki górne. Później zostało starostwo częściowo rozprzedane prywatnym osobom. Teraz jest właścicielem większej posiadłości w Mrzygłodzie izraelita Izrael Knauer. O par. rzym. kat. należy jeszcze dodać, że w r. 1729 przyłączył biskup przem. Ale. Fredro to beneficyum scholastykowi kolegiaty w Brzozowie, ale po zaborze Galicyi została ta kolegiata rozwiązaną a probostwo restytuowane. Ta parafia należy do dyec. przemyskiej, dek. liskiego, obejmuje teraz 12 miejscowości, mianowicie: Dębną, Dobrą, Groszówkę, Hłumczę, Kreców, Lachawę, Lisznię, Łodzinę, Siemiuszową, Ułucz, Tyrawę solną i Wolę Krecowską. Ogólna liczba mieszk. w parafii wynosi, prócz gr.-kat. 1675 rzym.-kat. i 216 izraelitów. Więk. pos. ma obszaru 105 mr. roli, 27 mr. łąk, 58 mr. pastw. i 25 mr. lasu; pos. mn. 406 mr. roli, 41 mr. łąk i 151 mr. pastw. *Mac.*

Mrzygłód, os., pow. mogilnicki, 2 dm., 18 mk.; nal. do gm. i kol.: Dębowice. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Gnieźnie. *M. St.*

Mrzygłódka, wś włośc., pow. będziński, gm. Poręba Mrzygłodzka, paraf. Mrzygłód. W 1827 r. 70 dm., 520 mk., obecnie 90 dm., 633 mk., 899 mr. ziemi.

Mrzygłodzka Poręba, wś i folw. nad rz. Czarną Przemszą, pow. będziński, gm. Poręba Mrzygłodzka, par. Ciągowice. Leży przy drodze z Zawiercia do Siewierza, w odl. 7 w. od Mrzygłodu a 21 w. od Będzina. Posiada urz. gminny, szkołę początkową, wielki piec Zuzanna, założony w 1837 r. a odbudowany w r. 1859. W 1827 r. było tu 125 dm. i 858 mk., obecnie wś ma 161 dm., 1288 mk., 1456 mr. ziemi (1016 mr. ornej); folw. 18 dm., 45 mk., 3387 mr. (w tem 374 mr. ornej); własność Prinzheima. Mrzygłódzka Poręba, gmina, należy do sądu gm. okr. III w os. Siewierz, st. p. Zawiercie ma 4,873 mk.

Mrzygłody 1.) grupa domów w Lubyczy

kameralnej, pow. Rawa ruska. 2.) **M.**, część Werchraty, pow. Rawa ruska.

Mścibów al. *Mścibowo*, w dok. *Mścibóż, Mścihów, Mścibohów*, mczko nad rz. Hiezną, pow. wołkowyski, w 4 okr. polic. rosskim, gm. M., o 24 w. od Rosi, o 16 na płd.-zach. od Wołkowyska a 75 od Grodna, przy drodze białostockiej; 990 mk. (488 męż. i 502 kob.), w tem 340 żyd. Cerkiew, kościół kat.; dwa doroczne jarmarki na konie i bydło. Dawniej był tu obronny zamek drewniany śród bagien. Starożytny to gród słowiański, podobnie jak Grodno i Nowogródek, również z niemi losy dzielił w XII i XIII w., stawszy się w końcu niezmienną własnością litewską. Po zgonie Zygmunta Augusta panowie rada w. ks. litew. zjechali się tu w 1572 r. dla naradzenia się o utrzymanie porządku w kraju podczas bezkrólewia i zabezpieczenie granic. Przybyli też do nich i panowie z Korony: Piotr Zborowski, wojew. krakowski, i Jan Tomicki, kaszt. gnieźnieński, wzywając Litwę o przystąpienie do konwokacyi i wspólnej elekcyi przyszłego króla. Senatorowie litewscy odpowiedzieli, że muszą wpierw zasięgnąć zdania szlachty w tej rzeczy, dodali jednak, że w przywileju uniowym nie było mowy o konwokacyi a tylko o samej elekcyi. Żądali wreszcie zwrotu Podlasia i Wołynia, oraz ażeby moneta litewska miała wolny obieg w Koronie. Walniejsze jeszcze narady odbyły się w M. w 1576 r., gdy po odjeździe Henryka Walezyusza wahano się w wyborze pomiędzy Batorym a Maksymilianem. Zgodzono się w końcu na Stefana Batorego, a Jan Kochcicki, Czech, przybyły tu od Maksymiliana, z niczem wyjechać musiał. Królowa Bona wzniosła w M. kościół katol. drewniany pod wez. ś. Jana Chrzciciela. W 1700 r. uległ spaleniu, poczem odbudował go w 1715 r. Kazimierz Ogiński, ssta mścibowski. Budowa ta okazała się z czasem nietrwałą tak że w 1770 r. musiano ją przebudować; w 1849 r. uszkodzona przez gwałtowną burzę, została odnowioną staraniem ówczesnego proboszcza i parafian. W 1880 r. kościół został znów odnowiony przez ks. prob. Tomaszewicza i pp. Tołoczkę i Jelskiego. Jest on dość obszerny, ma $48\frac{1}{2}$ łokci długości a 19 szerokości, oprócz przybudowanej z boku kaplicy. Najdawniejsze księgi metryczne pochodzą z 1687 r. Miasto zrujnowane przez ogień, uwolnione było w 1654 r. na lat cztery od wszelkich podatków i stanowisk wojskowych. Podług lustracyi z 1569 r. M. był głównym folwarkiem rozległych dóbr stołowych królewskich. Następnie z przyległościami i wsią Surzyce stanowił starostwo niegrodowe, które podług spisów podskarbińskich z 1766 r. posiadał Brzostowski; opłacając zeń kwarty złp. 2727 gr. 7. W dokum. wymieniany jest jako ssta Jan Hornostaj. Dziś folwarki dóbr M. rozdzielone są między włościan. Gmina M. liczy 1037 dusz. Powierzchnia wzgórzysta, lasy, krzaki, łąki i bagna; grunt piaszczysty i zwirowaty. Przerzynają rzeki: Naumka, Szontówka, Kwaterska, Torbuczowska, Montówka, Świsłocz. Par. prawosł. liczy 945 wiernych (461 męż. i 484 kob.); katol. ma 2946 wiernych (1476 męż. i 1470 kob.) i ma, oprócz kościoła paraf., kaplicę w Wilczukach i kaplicę na cmentarzu grzebalnym. Ob. Pamiat. Kijow. Arch. Kom., t. II, cz. 2: 90. *J. Krz.*

Mścibówka, rzka w pow. wołkowyskim, dopływ rz. Gniezny al. Hniezny.

Mścichowo, dok. *Mszczychowo*, wś w par. Wieleniu, pow. turecki. Wspomina ją Lib. Ben. Łask. (I, 360). Dziś nie istnieje.

Mścichy 1.) al. *M. Jagłówek*, wś i fol. nad rz. Klimaszewnicą, dopływem Biebrzy, pow. szczuczyński, gm. i par. Radziłów, odl. 21 w. od Szczuczyna, leży na samej granicy od gubernii grodzieńskiej, na wzgórzystej krawędzi zamykającej szeroką, błotnistą dolinę Biebrzy. W 1827 r. było tu 25 dm., 157 mk.; obecnie M. fol. i wsie M. Jagłówek i Klimaszewnica rozl. mr. 551: gr. or. i ogr. mr. 305, łąk mr. 94, past. mr. 78, lasu mr. 25, zarośli mr. 40, nieuż. i place mr. 9; bud. mur. 9, z drz. 11; są pokłady torfu. Wś M. Jagłówek os. 36, z gr. mr. 397; wś Klimaszewnica os. 3, z gr. mr. 6. 2.) **M.**, wś nad rz. Brok, pow. mazowiecki, gmina i par. Wysokie Mazowieckie. W 1827 r. par. Dąbrowa, 7 dm., 40 mk.

Mścin, niem. *Mszin* al. *Mszyn*, dok. krzyż. *Schein*, wyb., pow. lubawski, st. p. Kurzętnik, par. kat. i ew. Nowe miasto $1\frac{1}{2}$ mili odl., szkoła Tereszewo; zawiera 560·37 magd. mr. obszaru. W 1868 r. 6 bud., 2 dm., 7 mk. ew. Za czasów krzyżackich należał M. do wójtostwa bratyańskiego (ob. Kętrz., O ludn. pol., str. 88). Według szem. dyecezyal. z r. 1867 było w M. 14 dusz kat. *Kś. Fr.*

Mściochów, kol., pow. turecki, ob. *Czepów Dolny*.

Mściów, u Dług. *Msczyów* i *Msczyuyów*, t. j. *Mszczujów*, od imienia *Mszczuj*, wś i fol. nad rz. Wisłą, pow. sandomierski, gm. Dwikozy, par. Sandomierz, odl. 6 w. od Sandomierza, ma 15 dm., 127 mk., 520 mr. ziemi dwor. i 91 mr. włośc.; młyn wodny. Folw. M. oddzielony w 1879 r. od dóbr Kamień Mściowski. W 1827 r. 31 dm., 164 mk. Wspomina tę wś Długosz (I, 375 i II, 312) jako dziedzictwo Jakóba z Koniecpola h. Pobodze. *Br. Ch.*

Mściowski Kamień, ob. *Kamień Mściowski*.

Mściska, folw. nad rz. Mentulą, odnogą Wieprza, pow. łukowski, gm. i par. Łysobyki. W 1827 r. par. Kock, 5 dm., 16 mk.; obecnie ma 281 mr. obszaru, w tem 85 ornej ziemi, 103 łąk, 71 past., 12 mr. nieuż. i placów; 4

bud. drewn. Spis urzędowy miejsc. gub. siedleckiej (z 1876) nie podaje tej miejscowości.

Mścisław, *Mścisławl*, po ross. *Mstisławl*, w dok. łac. *Mscislavia*, miasto pow. gub. mohylewskiej, niegdyś stolica udzielnego księstwa, a od 1566 do 1772 r. m. główne wdztwa mścisławskiego, na prawym brzegu rz. Wiechry, wpadającej do w pobliżu płynącej Soży, leży pod 50° 1′ płn. szer. i 49° 24′ wsch. dłg. geog., o 755¾ w. od Petersburga, 486 w. od Moskwy i 139½ w. od Mohylewa po trakcie pocztowym na Horki, a 95 w. po b. drodze na Riasnę i Suchary. W 1880 r. było 12 dm. mur. i 1036 drewn. (z tego 470 należało do chrześcian a 573 do żydów), 7712 mk. (3893 męż. i 3819 kob.), w tej liczbie 3065 prawosł., 137 katol., 2 ewang. i 4508 żyd. Dalej znajduje się w M. 6 cerkwi, z których 3 mur., kościół katol. mur., synagoga mur. i 9 domów modlitwy drewn.; 32 sklepy mur. i 104 drewniane; 4 zakłady naukowe, mianowicie, szkoła duchowna (w 1883 r. 8 nauczycieli i 113 uczniów), szkoła powiat. 2-klas., w 1882 r. przerobiona na szkołę miejską (4 naucz. i 91 uczn.), szkoła paraf. (3 naucz., 49 uczących się chłopców i 46 dziewcząt) i pensya prywatna żeńska (16 uczenic); szpital miejski na 10 łóżek, 2 lekarzy, 2 felczerów, akuszerka, apteka, stacya telegraficzna (od 1883 r.). W 1773 r. było w M. 7 cerkwi, 3 kościoły katol., 31 dworów szlacheckich, 276 dm. mieszczańskich, 185 żyd.; ludności chrześciańskiej 989 męż., i 955 kob.; żydów 493 męż. i 473 kob., w ogóle 2910 osób. Przemysł słabo rozwinięty, znajduje się bowiem w M. zaledwo 13 niewielkich fabryk, zatrudniających w ogóle 22 robotników (wyłącznie żydów) i mających 2210 rs. rocznego zysku, czyli średnio na jednę fabrykę 170 r. Ważniejsze z nich: garbarnia, fabryka świec łojowych i wyrabiająca tak zw. tałesy, t. j. tkaninę wełnianą białą z czarnemi pasami, nakładaną przez żydów w czasie modlitwy. Rzemiosła przeważnie pozostają w ręku żydów, z ogólnej bowiem liczby 291 rzemieślników jest 194 żydów. Handel nieznaczny, głównie zbożem, konopiami i końmi z Małorossyi przypędzonymi. W ciągu roku odbywa się 4 jarmarki: w ostatni poniedziałek przed Bożem Narodzeniem, w drugą niedzielę postu, w dzień ś. Trójcy, na Wniebowzięcie N. M. P. Z cerkwi najważniejsza soborna, pod wez. ś. Mikołaja (Nikołajewska), przerobiona w 1832 r. z kościoła pojezuickiego, fundowanego przez Zygmunta III; dalej parafialna Ś. Trójcy, dawniej soborna, zbudowana wśród dawnego zamku. Iwan Jurjewicz, ks. mścisławski, z żoną Julianną w 1463 r. pomnożył jej dochody, księżna zaś Julianna, wdowa po Michale Iwanowiczu, odbudowawszy w 1537 r. zniszczoną cerkiew, nadała jej nowych poddanych. Oprócz tego znajduje się jeszcze trzecia cerkiew murowana pod wez. ś. Aleksandra Newskiego, wzniesiona po 1872 roku. Cerkwi drewnianych jest również trzy: cmentarna, Piatnicka i przy monasterze Tupiczewskim, wzniesiona w 1641 r. przez Mośkiewicza, z cudownym obrazem Bogarodzicy. Dawniej było znacznie więcej cerkwi, i tak znajdujemy ślady istnienia: Nikolskoj, Ilińskiej, Bogosłowskiej, Afanasiefskiej, Spasa (Zbawiciela), zbudowanej przed 1519 r. Istniał tu również klasztor bazylianów, zwany za czasów ks. Michała, któremu on w 1505 nadania czynił, monasterem Pustyńskim. Zygmunt III w 1631 r. potwierdził dawne nadania i nowych funduszów przyczynił. Kościół kat. pod wez. Wniebowzięcia N. M. P., dawniej karmelicki, zbudowany u stóp góry zamkowej przez Karola Jakuba Madalińskiego, wojskiego mścisławskiego, w 1654 r. (podług rubryceli dyec. mohylewskiej). Oprócz tego znajduje się jeszcze kaplica na cmentarzu grzebalnym. Par. kat., dek. klimowiecko-mścisławskiego, ma 2257 wiernych. Dawniej istniał tu jeszcze kościół kat. wzniesiony Bogu zwycięzcy, jak mówi Niesiecki, przez Piotra Paca, sstę mścisławskiego, około 1626 r., oraz kościoły i klasztory: dominikanów, fundacyi Włodzimierza Dadziboga Kamińskiego, podkomorzego mścisławskiego, co zatwierdził sejm 1676 r.; bernardynów pod wez. N. Maryi P. Anielskiej, wzniesiony w 1727 r. przez Jana Hurko, chorążego witebskiego, i żeński karmelitanek. Jezuici utrzymywali tu szkoły do 1772 r. Dawniej M. posiadał zamek i był silnie obwarowany, zwłaszcza od strony płn.-wsch. Dzisiaj większa część fortyfikacyi straciła pierwotny swój charakter i od niepamiętnych czasów zamienioną została na sady i ogrody. Pozostały jednak ślady dawnych warowni, z których zwracają na siebie uwagę zwłaszcza tak zw. Zamek i Góra dziewicza al. Gródek. Pierwszy z nich znajduje się w pobliżu kościoła katol., będąc oddzielony od niego równie jak i od gór Troickiej i Cmentarnej głębokim i szerokim rowem; składa się on z wielkich rozmiarów nasypu ziemnego, okrągłej formy, w środku którego znajduje się powierzchnia, mająca do 20 sążni kw., otoczona wałem ziemnym, do 3-ch arsz. wysokim. Góra dziewicza znajduje się o ½ w. na wschód od zamku, i składa się również z nasypu ziemnego lecz mniejszych rozmiarów. Oprócz tego zachował się rów, tak zw. Cielęcy rów (Tielaczyj row), otaczający południową część przedmieścia na przestrzeni 10 w. i opierający się o rz. Wiechrę od strony zachodniej na 1 w., od wschodniej zaś na 8 w. od miasta. Podług podania M. miał niegdyś przeszło 30,000 mk. i rozciągał się aż do tego rowu. Obecnie mia-

sto wraz z należącemi do niego słobodami: Forsztadzką (Przedmiejską), Zarzeczną i Piecz kowską ma $2^1/_2$ w. długości a $1^1/_2$ w. szerokości. Nieznany jest początek miasta; niektórzy mylnie przypisują założenie Mścisławowi, synowi Włodzimierza W. Pewnem jest, że M. wzniesiony został przez książąt smoleńskich w pierwszej połowie XII w. dla obrony drogi handlowej w dorzeczu Soży i Dniepru od naporu książąt połockich, a następnie litewskich. W dokumencie z 30 września 1150 r., którym książę smoleński Rościsław Mścisławicz ustanowił daniny i podatki w biskupstwie smoleńskiem, wymieniony jest M. pomiędzy grodami księstwa smoleńskiego. W 1180 r. jawi się M. jako stolica udzielnego księstwa, pierwszym księciem którego, podług latopisu Woskresieńskiego, był Mścisław Romanowicz, w cześć którego miało być miasto wzniesione i od jego imienia nazwane. W 1196 r. Mścisław Romanowicz objął księstwo smoleńskie i przyłączył do niego dzielnicę mścisławską. Na tym fakcie przerywają się wiadomości o M. do połowy XIV w., a mianowicie 1359 r., w którym zawładnął M. w. książę litew. Olgierd, i oddzieliwszy go od Smoleńska, osadził w nim swego namiestnika. Po śmierci Olgierda w 1377 r. M. został dzielnicą syna jego Szymona Lingwena albo Lichwena, protoplasty ks. mścisławskich, grających ważną rolę w walkach pomiędzy Litwą a Moskwą w ciągu XV i XVI w. Światosław Iwanowicz, ks. smoleński, wszedłszy w zmowę z Krzyżakami, korzystając z nieobecności Lingwena, obległ w 1386 r. M., broniony przez Korygajłłę, dopuszczając się przytem rozmaitych okrucieństw („a koho gdie izymawsze nieszczadno muczachu razlicznymi kaźńmi, mużej i żen i dietej, a inych w izby zapirajuszcze zażigachu, a mładiencew na koł wostykachu"). Już jedenaście dni szturmował, gdy przybył na odsiecz Lingwen wraz z braćmi rodzonymi Skirgajłłem i Korybutem oraz stryjecznym Witoldem, napadł na oblegających i rozbił ich na głowę, przyczem Światosław został zabity, synowie zaś jego Hleb i Jerzy zabrani do niewoli. Syn Lingwena Jerzy, stanąwszy po stronie Swidrygajłły, wmieszał się w walkę z Zygmuntem, lecz rozbity, zbiegł do Nowogrodu, skąd powrócił w 1440 r. i od następcy Zygmunta w. ks. lit. Kazimierza otrzymał napowrót swą dzielnicę. Wkrótce jednak wystąpił i przeciwko niemu, w skutek czego zmuszony był schronić się do Moskwy, M. zaś nadany został ks. Wasilowi Jarosławowiczowi Borowskiemu, zbiegłemu z Moskwy w skutek prześladowań Szemiaki. Lecz i on niedługo pozostał w M., wkrótce bowiem powrócił do Moskwy na pomoc w. ks. Wasilowi Ciemnemu przeciwko Szemiace. Wówczas Kazimierz przebaczył Jerzemu Lingweniczowi i dozwolił mu powrócić do M. Po jego śmierci M. otrzymał syn jego Iwan, który pozostawił po sobie dwie córki, którym w. ks. Aleksander dokumentem z d. 15 sierpnia 1495 r. nadał w dożywocie dziedzictwo ojcowskie. Po wyjściu ich za mąż, M. dostał się na mocy przywileju z d. 19 maja 1499 r. pod władzę ks. Michała Iwanowicza Zasławskiego, który przyjął tytuł ks. mścisławskiego. Za jego rządów miasto wiele ucierpiało w skutek wojny pomiędzy Litwą a Moskwą, mianowicie w latach 1502, 1506, 1508 i 1514, w ostatnim mianowicie z tych lat ks. Michał musiał poddać stolicę i kraj swój w. ks. moskiewskiemu; zwycięstwo jednak pod Orszą, wkrótce potem odniesione, powróciło Rzpltej miasto i kraj cały. Ród ks. Zasławskich nie długo jednak utrzymał się przy władzy, starszy bowiem syn ks. Michała Wasili zmarł za życia ojca, młodszy zaś Fiedor w 1526 r. wyjechał do Moskwy, gdzie dał początek wygasłemu w XVII w. rodowi książąt Mścisławskich. W skutek tego M. powrócił pod bezpośrednią władzę królewską i Zygmunt I w 1527 r. mianował dzierżawcą Jana Jurjewicza Hlebowicza. Po nim dzierżawę M. otrzymał w 1528 r. Jan Jurjewicz Ilinicz, który czasami występuje z tytułem namiestnika mścisławskiego. W 1529 r, dzierżawcą M. zostaje Jurij Jurjewicz Zenowicz. Następnie sstami mścisławskimi byli kniaziowie Połubińscy i Sołomerecki. Nareszcie w 1566 r. utworzonem zostało województwo mścisławskie. W 1634 r. król Władysław IV nadał miastu prawo magdeburskie i herb z wyobrażeniem miecza i tarczy na wierzchu. Dla powiększenia dochodów miejskich dozwolono magistratowi budować sklepy, jatki, śpichrze, łaźnie i zajazdy; dalej nikomu, za wyłączeniem magistratu, nie wolno sprzedawać trunków. Pierwszym dożywotnim wójtem M. został Józef Krsak. W ciagu XVII w. M., jako miasto blisko granicy położone, podlegał ciągłym prawie napadom ze strony nieprzyjaciela, najstraszniejszym jednakże był los jego w 1657 r., w którym wojewoda kn. Trubecki wziął miasto szturmem i straszliwą sprawił rzeź pomiędzy mieszkańcami, tak, że dotychczas potomkowie ocalonych wówczas mieszczan zwani są *niedosiekami*. W kościele kat. mścisławskim obok chóru znajduje się obraz przedstawiający wzięcie miasta przez Trubeckiego. Niedługo jednak M. pozostawał w rękach rossyjskich, w 1661 r. bowiem zajęty został przez wojsko polskie. Sejm warszawski w 1676 r. potwierdził zamiar Jana Ogińskiego, wojewody i ssty mścisławskiego, naprawy twierdzy wspólnie z obywatelstwem, co też choć w części do skutku przyszło. Również i w XVIII w. M. doświadczył dużo klęsk,

zwłaszcza podczas wojny szwedzkiej. Za czasów Rzpltej odbywały się tu sądy grodzkie i sejmikowało całe województwo. W skutek pierwszego podziału Rzpltej M. przyłączony został do Rossyi i w 1772 r. przeznaczony na miasto prowincyonalne gub. mohylewskiej. W 1776 r. sstwo mścisławskie nadane zostało, jako dobra stołowe, namiestnikowi smoleńskiemu, a w r. następnym M. został miastem powiatowem; w 1768 r. zatwierdzony został plan miasta, w 1781 r. nadany mu herb, przedstawiający w niższej części tarczy czarnego lisa w srebrnem polu. W 1787 r. nawiedziła M. cesarzowa Katarzyna II w przejeździe do Taurydy. W bieżącym wieku miasto ucierpiało wiele od częstych pożarów, zwłaszcza zaś w 1858 i 1863 r., po których dotychczas nie może się podnieść. Opis i widok M. podał Tygodnik Illustr. z 1872 r., № 245.

Mścisławski powiat graniczy na płn. i wsch. z gub. smoleńską, na płd. z pow. klimowickim i czerykowskim, na zach. z czauskim i horeckim i podług obliczenia pułk. Strelbickiego ma rozległości 2220·4 w. kw. czyli 45·89 mil kw, al. 2526·9 kil. kw., co czyni 231,290 dz. Podług pomiarów mierniczych rozległość powiatu wynosi tylko 227,205 dz., czyli o 4,085 dz., t. j. 1·76% mniej; w tem 80,436 dz. gr. or. i ogr., 28,259½ dz. łąk, 71,181 dz. lasów i 47,328½ dz. pastwisk, zarośli i nieużytków. Powierzchnia falista, grunta gliniasto-piaszczyste lub gliniaste, dość urodzajne, znajdują się nawet przestrzenie pokryte czarnoziemem. Pod względem geologicznym w płn. części powiatu występują obnażenia formacyi dewońskiej, zaś około rz. Wiechry, we wsi Wiechranach, obnażenia formacyi kredowej. Wapno około Mścisławia, w uroczysku Tielaczyj row. Torf znajduje się około wsi Łuszyszczyca-Nowosielska, gruby do 1 arszyna, na pokładzie gliniastym. We wsi Wiechranach i folw. Lady, a także w uroczysku Popowo o 2 w. od Wiatki, znajduje się ruda żelazna. W powiecie znajdują się kamienie eratyczne. Główną rzeką w powiecie jest Soża z dopływami, których jest bardzo wiele, lecz wszystkie mało znaczące. Jezior znajduje się w powiecie 3, zajmują one 21 dz. przestrzeni; również nie wiele jest bagnisk, bo 358, zajmujących razem 2,940 dz., czyli 0·95% całej przestrzeni, w tej liczbie 2 mające przeszło po 100 dz., 27 przeszło po 25 dz. Przemysł nieznaczny; w powiecie (oprócz Mścisławia) znajduje się ogółem 82 fabryk, zatrudniających 174 ludzi (60 prawosł., 40 katol. i 74 żyd.) i produkujących za 34,000 rs. rocznie, czyli średnio na 1 fabrykę za 414.63 rs. W tej liczbie znajduje się 4 gorzelnie, zatrudn. 37 ludzi i produkujące za 7,424 rs. Młynów wodnych i wiatraków w 1881 r. było w powiecie 73, zatrudn. one 73 robotn. i dawały 24,969 rs. dochodu; zmielono w nich 383,590 pud. al. 76,718 czet. zboża. Jeden młyn przypada na 869·63 mk. Rzemieślników było 506, w tej liczbie 462 żydów. Przemysłem domowym zajmuje się 3,452 osób i ma z tego 50,974 rs. zysku, a mianowicie: garbarstwem 36 osób, zarab. 1335 rs., rymarstwem 10 os., zarab. 1,305 rs., wyrobem wojłoków 5 os., zarab. 53 rs., tkactwem 2,350 os., zarab. 12,000 rs., obróbką pieńki 770 os., zarab. 2,000 rs., krawiectwem 50 os., zarab. 5,084 rs., szewctwem 53 os., zarab. 8,884 rs.. obróbką drzewa 71 os., zarab. 9,713 rs., garncarstwem 51 os., zarab. 5,712 rs., kowalstwem 28 os., zarab. 4,718 os. Handel nieznaczny i prawie wyłącznie znajduje się w ręku żydów. W 1881 r. wykupiono 33 świadectw kupieckich 1-ej i 2-ej gildyi, 49 dla członków rodzin kupieckich i 125 na prowadzenie handlu detalicznego i t. p. W tymże roku znajdowało się w powiecie 3 składy hurtowne trunków, 67 zakładów opłacających patenty, 162 potajemnych, czyli w ogóle jeden szynk wypada na 277 mk. al. na 9·7 w. kw. Koni w 1881 r. było w powiecie 26,614 sztuk, czyli 11·9 na 1 w. kw.; bydła rogatego podług danych z 1864 r. było 32,058, owiec zwyczajnych 39,966, rasy poprawnej 400, świń 15,400, kóz 1,417 sztuk; pszczół 3,403 pni (w 1881 r.). Z ogólnej przestrzeni powiatu należy do rządu 4,200 dz. (36 dz. gr. or. i ogr., 13 łąk, 4125 lasów, 26 nieuż.); do cerkwi i monasterów 2,702 dz. (1,475½ dz. gr. or. i ogr., 74 łąk, 1,455 lasów i 286 nieuż.); do właścicieli prywatnych posiadających przeszło po 100 dz., 105,627 dz. (20,900 dz. gr. or. i ogr., 9,847 łąk, 58,721 lasów 16,159 pastw. i nieuż.); do właścicieli prywatnych mających mniej niż 100 dz., 17,753 dz. (10,393 dz. gr. or. i ogr.. 218½ łąk, 669 lasów, 339 nieużytków); do miast 2193 dz. (378 dz. gruntu orn. i ogr., 2,093 łąk, 3,464 lasów, 1,803 nieużytków); do b. włościan pańszczyźnianych 64,110 dz. (36,548½ dz. gr. or. i ogr., 10,683 dz. łąk, 2,251 lasów, 14,627½ past. i nieuż.); do b. włościan skarbowych 29,782½ dz. (10,652½ gr. or. i ogr., 5,319 łąk, 496 lasów, 13,315 pastw. i nieuż.); nabytych przez włościan 91½ dz. (51½ dz. gr. or., 12 łąk, 27 past.); nabyte przez gminy włośc. 36 dz. pastwisk; wreszcie pod drogami znajduje się 710 dz. Liczba majątków mających przeszło po 1000 dz. wynosi 28 z ogólną przestrzenią 51,846 dz.; majątków od 100 dz. do 1000 dz. jest 148, mających 53,781 dz., majątków zaś mniejszych niż po 100 dz., znajduje się 758, mających razem 17,753 dz. Ogólna liczba ludności w powiecie wynosi 62,987 dusz, z tego w Mścisławiu 7,712 dusz (4,508 żydów), w miasteczkach 9,609 dusz (7,403 żydów).

Mieszkańcy zajmują się przeważnie rolnictwem. Pod względem administracyjnym mścisławski powiat dzieli się na 3 okręgi policyjne (stany): Chosławicze, Mścisław i Szamowo, 3 okręgi do spraw włościańskich i 10 gmin: kazimirowo-słobódzka, oślańska, piriańska, starosielska, monastyrszczyńska, chosławicka, soińska, lubawicka, bochocka i szamowska, zawierających w sobie 160 okręgów wiejskich (starostw). Oprócz M. znajduje się w powiecie 7 miasteczek: Chosławicze, Kadin, Kazimirowa-Słoboda, Monastyrszczyzna, Tatarsk, Szamowo i Zacharyno. Dalej jest 7,943 dm., 11 szkół początkowych (w tem 7 wspólnych dla chłopców i dziewcząt), z 501 uczniami w 1883 r. (464 chłopców i 41 dziewczyn), 4 lekarzy, 8 felczerów, 3 akuszerki, 2 szpitale wiejskie (szamowski i piriański), 3 ambulatorya (w Chosławiczach, Monastyrszczyźnie i Kazimirowej Słobodzie), z 42 łóżkami, wreszcie 2 apteki (w Chosławiczach i Monastyrszczyźnie). W powiecie znajduje się jedna tylko parafia katolicka w M. *Marszałkami szlachty powiatu mścisławskiego* byli: Hawryłłowicz (1777 r.), Gabryel Rajewski (1782—89), Jan Ciechanowiecki h. Dąbrowa (1789), Michał Hołyński (1790), Gabryel Rajewski (1807), Ignacy Hołyński (1807—1809), Adam Hołyński (1809—1817), Michał Hołyński (1818—20), Jan Sobański h. Junosza (1822), Kazimierz Stachowski h. Ogończyk (1858—63), Szymon Kamieński h. Cholewa (1864).

Mścisławskie starostwo grodowe, podług metryk litewskich obejmowało m. Mścisław z zamkiem i horodnictwem, oraz wsie Nadziejkowicze, Starosiele i Zahmin. W 1766 r. opłacało kwarty złp. 2,014 gr. 2 a hyberny złp. 2,502. Na sejmie w 1768 r. Stany Rzplitej wyznaczyły oddzielną komisyą, z 20 osób złożoną, dla stanowczego oznaczenia granic tego sstwa. W r. 1773 r. do sstwa tego należało 7 wsi, 132 chat gospodarskich, 25 chat bobylskich, 550 dusz ludn. męzkiej, 463 żeńskiej, prowentu rocznego czyniło 2,087 rs. Starostami grodowymi mścisławskimi byli: Jan Hlebowicz h. Leliwa (1527 r.), Jan Ilinicz h. Korczak (1528 r.), Jerzy Despot Zenowicz h. własny (1529 r.), Bazyli kn. Połubiński h. Jastrzębiec (1535 r. ?), Jan kn. Sołomerecki h. Rawicz (?), Jerzy Despot Zenowicz (1539 r.), Jan Hlebowicz (1547 r.), Jan Połubiński (1551—55 r.), Jan kn. Sołomerecki (1566—71), Paweł Pac h. Gozdawa (1593—1607), Piotr Pac (1611), kn. Jan Drucki Sokolnicki h. Druck (1612), Mikołaj Frąckiewicz Radziminski h. Brodzicz (1615), Krzysztof Sapieha h. Lis (1623—26), Józef Korsak h. Korsak (1635—41), Jarosz ks. Radziwiłł h. Trąby (1641—50), Gedeon Tryzna (1651), Krzysztof Ciechanowiecki h. Dąbrowa (1653), Mikołaj Waleryan Ciechanowiecki (1658—71), Jan Ogiński z Kozielska (1674—80), Leon Kazim. Ogiński (1681—97), Michał Bogusław Kociełł h. Pelikan (1701—1705), Grzegorz Ant. Ogiński (1706), Bogusław Kociełł (1710), Mikołaj Sapieha (1716), Kazimierz Ogiński (1717—19), Jan Kazimierz Lendorff (1719—29), Feliks Ciechanowiecki (1731—33), Aleksander Wołłowicz h. Bogorya (1734 — 38), Nikodem Ciechanowiecki (1738—47), Krzysztof Wołłowicz (1749—57), Michał Sapieha (1757), Mikołaj Tadeusz Łopaciński h. Lubicz (1757—67, † 4 stycznia 1778), Jan Nikodem Łopaciński (1767—72; syn Mikołaja, ostatni ssta mścisławski, † 13 paźdz. 1810). Nadto wymienieni są jako sstwie Hłuszanin h. Radwan z odmianą i Łukasz Stachowski h. Ogończyk.

Mścisławskie województwo. Do wiadomości podanych wyżej (ob. t. V: 341) dołączamy spis wojewodów i kasztelanów mścisławskich. Wojewodami byli: Jurij Jurjewicz Ostyk (1566—78), Paweł Mikołajewicz Pac (1578—93), Hieronim Jurjewicz Chodkiewicz (1593—95), Stan. Mikołajewicz Narbut (1595, † 1596), Jan Janowicz Zawisza (1596—99), Piotr Mikołajewicz Dorohostajski (1600—5), Andrzej Iwanowicz Sapieha (1605, † 1611), Eustachy Jan Tyszkiewicz (1611—14), Aleksander Jarosławicz kn. Hołowczyński (1614, † 1617), Marcin Matwiejewicz kn. Gedroic (1617 † 1621), Janusz Skumin Tyszkiewicz (1621—26), Mikołaj Kiszka (1627—36), Krzysztof Kiszka (1636—39), Józef Lwowicz Korsak (1639, † 1643) Mikołaj Abramowicz (1643—47), Fryderyk Sapieha (1647, † 1650), Hrehory kn. Drucki-Horski (1650, † 1659), Mikołaj Ciechanowiecki (1659, † 1672), Jan kn. Ogiński (1672—81), Szymon Karol Ogiński (1681—85), Aleksander Jan Mosiewicz (1685, † 98), Michał Dowmont Siesicki (1698, † 1713), Jan Tyzenhauss (1714, † 1730), Krzysztof Dominik kn. Puzyna (1730, † 1731), Jerzy Sapieha (1732, † t. r.), Kazimierz Niesiołowski (1735), Kazimierz Chłusiewicz (1735, † 1737), Michał Józef kn. Masalski (1737—42), Jerzy Sapieha (1742—1750), Ignacy Sapieha (1750—1758), Konstanty Ludwik von der Broël Plater (1758—70), Józef Hylzen (1770, † 1786), Tadeusz Bilewicz (1786—88), Franciszek Ksawery Chomiński (1788; ostatni). Kasztelanami mścisławskimi byli: Iwan Wasilewicz kn. Sołomerecki (1566, † 1586), Stanisław Pawłowicz Naruszewicz (1586—88), Szymon Matwiejewicz Wojna (1588, † 1599), Sokoł Matwiejewicz Wojna (1599—1603), Jan Meleszko (1603—10), Fryderyk (Fedor) kn. Łukomski (1610, † 1613), Konstanty Jarosławicz kn. Hołowczyński Rapałowski (1613, † 1620), Szymon Samuel kn. Sanguszko Kowelski (1620—21), Krzysztof Michałowicz

kn. Drucki-Sokoliński (1622—5), Konst. Aleksandrowicz kn. Połubiński (1625—33), Jan Bohdanowicz (Jan Feliks) kn. Ogiński (1633, † 1639), Mikołaj Abramowicz (1639—43), Jan Kamieński (1643, † 1644), Bohdan Stetkiewicz (1644—46), Jan Eustachy Kossakowski (1646, † 1649), Krzysztof Ciechanowiecki (1653—5), Jan Antoni kn. Drucki-Sokoliński (1655, † 1662), Stanisław Białozor (1662—66), Paweł Ryszkowski (1667, † 1702), Maryan Karol kn. Ogiński (1703, † t. r.), Michał Kamiński (1703, † 1715), Konstanty Benedykt Brzostowski (1715, † 1722), Krzysztof Dominik kn. Puzyna (1722—30), Samuel Łazowy (1730, † 1738), Stanisław kn. Ogiński (1738—40), Józef Szczytt Niemirowicz (1740, † 1744), Michał kn. Puzyna (1746, † 1752), Jan Zabiełło (1752, † 1761), Józef Tyszkiewicz (1761—75), Stanisław Tyszkiewicz (1775—83), Tadeusz Billewicz (1783—86), Józef Chrapowicki (1786 — 92), Ignacy Daszkiewicz (1792; ostatni). *J. Krz.*

Mściszewice, niem. *Mischischewitz*, dok. *Mischischwitze*, dobra ryc., z folw. *Augustowem*, pow. kartuski, st. p. Sulęcin, urz. stanu cywil. Kamienica, par. kat. Stężyca, ew.. Sulęcin, szkoła w miejscu, odl. od Kartuz 4 mile, dzieli się na 7 części większych i 3 gburstwa; zawiera 7908 mr. obszaru, włączając w to 502 mr. jeziora. Roki sądowe w Sulęcinie. W 1868 r. 615 mk., 571 kat., 44 ew. Augustowem zowie się właśnie jedna z owych 7 części. Dawniej był obszar M. większy, ale oddzielono od niego część, która dziś stanowi dobra ryc. Klukową hutą zwane. Według taryfy poborowej na symplę, wyrach. z r. 1717, płacili w M. Michał Grabla 8 gr., Piotr Wiecki 8 gr., J. P. kasztelanicowa 4 gr., Jan Grabla 16 gr., Krzysztof Koytała (?) 10 gr., Paweł Mściszewski 4 gr., Piotr Wolf Mściszewski 4 gr., Piotr Dułak 10 gr., Frydrych Bronk 8 gr., Michał Kistowski 4 gr., J. P. kasztelanicowa 4 gr., Maciej Bronk 12, Mściszewski zastawnik 4 gr. Za czasów krzyżackich należały te dobra szlacheckie do wójtostwa mirachowskiego; na początku XV w. zachodzi w gdańskich tablicach woskowych jako świadek Nicze v. M. (ob. Zeitsch. d. Westpr. Gesch. Ver., XI, str. 20). Według taryfy z r. 1648, gdzie uchwalono podwójny pobór i potrójną akcyzę, płacili w M. possessores od 7 wł. folw. i 3 ogrod. 7 flor. 24 gr.; pani Stanisławowa od $1^1/_2$ wł. folw. 1 flor. 15 gr., Wojciech od 2 wł. osiadł., 3 folw., 3 ogr. i młynka 8 flor. 22 gr. (ob. Roczn. Tow. Nauk. w Pozn. 1871, str. 192).

Mściszewo, niem. *Wilhelmsberg*, wpobliżu Warty, wś i gm., pow. obornicki, 2 miejsc.: a) M., wś; b) Springmühle, młyn; 5 dm., 71 mk., 27 ew., 44 kat., 27 analf. Poczta, tel. i gośc. w Murowanej Goślinie o 3 kil., st. kol. żel. w Obornikach o 10 kil., gośc. o 2 kil. Pod wsią odkryto na cmentarzysku pogańskiem grób skrzynkowy kamienny. Z wydobytych urn ocalono trumnę 0·30 mt. wysoką, z pokrywą mającą 0·21 mt. średnicy, pokrywę drugą, na stronie zewnętrznej przyozdobioną, i naczynie podobne do dzbanka. *M. St.*

Mściwuje, wś szl. nad rz. Skrodą, pow. kolneński, gm. i par. Mały-Płock. W 1827 r. 27 dm., 139 mk.; obecnie ma 529 mr. obszaru (230 mr. roli). Mieszka tu drobna szlachta.

Mściż al. *Mściże*, wś z zarządem gminnym i znaczne dobra nad rz. Mraj, pow. borysowski, w 2 okr. łohojskim, o 7 mil na płd. od Borysowa. Cerkiew paraf. drewn. pounicka, fundacyi Sliźnia, ma nadane przez niego 4 włóki ziemi dokumentem d. 28 marca 1812 r. Za czasów dyec. mińskiej był tu kościół filialny par. dziedziłowickiej, teraz zamieniony na kaplicę. Gmina mściska składa się z 6 starostw wiejskich, 26 wsi i liczy 1072 włościan płci męskiej. Dobra w czasach pańszczyzny miały 6 folw., 23 wsi i 1314 dusz poddanych płci męskiej. Obecnie we wsi M. jest 14 osad włócznych. Po odseparowaniu gruntów włościańskich, we władaniu dziedzica pozostało 562 włók ziemi, trzy młyny i propinacya w 3 karczmach. Miejscowość górzysta, malownicza, kamień narzutowy, łąki piękne, gleba dobra, ale gospodarstwo opuszczone. Dawniej własność Sakowiczów, od których przeszła do Chreptowiczów. Joachim Litawor Chreptowicz, podkanclerzy litew. sprzedał je w 1776 r. Mikołajowi Śliźniowi, marszałkowi borysowskiemu, później przeszły do syna jego Józefa Śliźnia, także marszałka borysowskiego. Druga część M. była własnością Podbereskich, którzy 9 stycznia 1709 r. sprzedali ją Michałowi Brunonowi Śliźniowi. Od Józefa Śliźnia M. przeszedł na własność jego zięcia Ignacego Bułhaka, marszałka bobrujskiego, męża kolejno 2-ch jego córek Izabeli i Teresy. Dalej własność córki Izabeli Bułhakowej, Zofii Henrykowej Wołłowiczowej, a po jej śmierci przeszedł na jej potomstwo: Michała, Władysława, Józefa, Kazimierza, Maryi i Leontyny Wołłowiczów. Józef Ślizień, marszałek borysowski, zgromadził tu około 1845 r. piękną bibliotekę, składającą się z 7000 tomów, zbiór numizmatyczny do 2000 okazów, zbiór konch, miał piękny zwierzyniec ptactwa i zwierząt krajowych, dziwnie przyswojonych, znakomity ogród botaniczny, zbiór malowideł i rzeźby, lecz w ostatniem dwudziestoleciu wszystko to uległo zniszczeniu albo rozproszeniu i zaledwo resztki pozostały na miejscu. W parafii mściskiej, w Hornej, urodził się w 1782 r. uczony filolog Szymon Żukowski. *A. Jel.* i *A. K. Ł.*

Msiaż, rzka w pow. borysowskim, prawy dopływ rz. Hajny (ob.).

Mstera, słoboda nad rz. t. n., pow. wiaźnikowski gub. włodzimirskiej, o 14 w. od stacyi M. drogi żel. moskiewsko-niżegorodzkiej, 2600 mk., 3 cerkwie z wielu starożytnemi zabytkami, szpital, szkoła paraf. i rysunków, biblioteka, litografia obrazów dla ludu; sadownictwo rozwinięte, fabryka farb i ozdób do obrazów i znaczny handel obrazami kolorowanemi. Opis wydał Gołyszew w 1865 r.

Mstisławl, ob. *Mścisław.*

Mstów (dok. *Mstow, Msthow*), os. miejska, do 1867 r. miasteczko, nad rz. Wartą, pow. częstochowski, gm. Wancerzów, par. Mstów. Leży o 10 w. od Częstochowy, przy drodze bitej z Częstochowy do Koniecpola, w dolinie rz. Warty, przerzynającej się tu przez wyżynę olkusko-krakowską. Posiada kościół paraf. mur., dwie kaplice, szkołę począt. ogólną, sąd gminny okr. IV, urząd gminny, dom schronienia dla starców i kalek, 229 dm., 1710 mk. Istnieją tu małe fabryki grubego sukna i wyrobów bawełnianych. M. jest starożytną osadą, należącą zdawna do biskupów krakowskich, którzy tu założyli kościół i uposażyli parafią już zapewne w XII w. Iwo Odrowąż, biskup krakowski, założył tu w 1221 r. klasztor dla kanoników regularnych i obok opatrzenia go dochodami z dóbr stołu biskupiego oddał kanonikom pod zarząd bogato uposażoną parafią (crassam in proventibus et ventrosam, według Długosza). Zakonnicy tutejsi sprowadzeni zostali z klasztoru wrocławskiego, na Piasku zwanego. Dopiero w XV w. klasztor mstowski wyzwolił się z pod zarządu opatów wrocławskich i uzyskał własnego przełożonego w osobie Mikołaja Isnera z Krakowa. Zmiana ta wynikła zapewne z przewagi polskiego żywiołu śród zakonników i nieuchronnych stąd kolizyj z Niemcami wrocławskiego klasztoru. Ponieważ klasztor sam mieścił się na przeciwnym (prawym) brzegu Warty, w punkcie, w którym zbiegały się granice ziemi krakowskiej, sieradzkiej i wieluńskiej, przeto arcybiskupi gnieźnieńscy usiłowali rozciągnąć swą władzę nad klasztorem, jako leżącym w obrębie ich dyecezyi. Krakowscy biskupi zaś mieli prawo znowu jako fundatorowie klasztoru i parafii, która stanowiła uposażenie zakonników. Zbigniew Oleśnicki, ufny w swą wszechwładzę, wcielił w 1444 r. klasztor mstowski do swej dyecezyi. Jan ze Sprowy, arcybiskup gnieźn., upomniał się o prawa dyecezyi gnieźn. u Tomasza Strzepińskiego, następcy Zbigniewa. Sprawę oddano pod sąd kapituły płockiej, która zdecydowała, iż klasztor ma wrócić pod zarząd arcybiskupów, zaś kościół paraf. na nowo ma być wzniesiony we Mstowie i należeć do dyecezyi krakowskiej. Zapewne w skutek tej umowy zakonnicy wznieśli dla siebie przy klasztorze okazały kościół, służący obecnie za parafialny, zrzekli się zaś pierwotnego parafialnego, stojącego w nizinie nad brzegiem rzeki. Podanie, iż Piotr Dunin był założycielem kościoła paraf. nie ma żadnej podstawy. Fundatorami byli niewątpliwie biskupi krakowscy, lecz z pierwotnej budowli nic się nie przechowało. Początkowo był pod wez. św. Ducha, później, przy nowej erekcyi, zapewne zmieniono dedykacyą na rzecz św. Stanisława. Przeróbka w XVII w., o której świadczy tablica kamienna, zatarła ślady starożytności. Jeden ołtarz tylko z obrazem Zesłania św. Ducha na drzewie, szkoły niemieckiej, jest zabytkiem z XIV lub XV w. Kościół sam stoi w takiej nizinie, iż most na Warcie góruje nad jego poziomem. Okazały kościół poklasztorny stoi na wzgórzu, u stóp którego rozciąga się wś Wancerzów. Długosz opisuje klasztor i kościół jako zbudowane z kamienia, w pięknem położeniu nad rzeką. Posiadłości klasztorne, według naszego historyka, posiadały wyjątkowo dobrą glebę i klimat tak, że zboża i trawy były tu lepsze (delicatiores), bydło tłustsze i piękniejsze (magis crassa et tenera), owce dawały delikatniejszą wełnę niż gdziekolwiek indziej w Polsce. Wełna tutejsza otrzymywała trzykroć większą niż inna cenę. M. został miastem na prawie niemieckiem w 1279 r. na mocy przywileju Bolesława Wstydliwego. Mieszczanie mieli 10 łanów i wójtostwo 2 łany. To ostatnie skupił klasztor z pomocą pieniędzy pożyczonych od Hinczy z Rogowa, kasztelana sandomierskiego. W XV w. za Długosza M. miał 105 domów, płacących po groszu czynszu i od wyrobu piwa też po groszu. Było wtedy 15 rzeźników, dających po 3 kamienie łoju. Dwa młyny dawały miarki. Z ról miejskich i wójtostwa szła dziesięcina do klasztoru, który również pobierał myto w ilości pół grosza od konia, ćwierć grosza od wołu i denara od owcy. M. bowiem leżał w punkcie pogranicznym trzech prowincyj. Pogranicznemi wsiemi były wtedy: Siedlec, Lgota, Kusięta, Małusze, Kłobukowice, Rzeszączyce, Chorzenice, Rudniki, Brudzyny i Wyczerpy. Własnością klasztoru zaś już w XV w. były według Długosza wsie: Srocko, Zawada, Kobylczyce, Żyrkowice, Mokrsko, Skarszyce, Skrzydlów Mały, Kuchary, Kunino, Jaskrzów, tudzież grunta w Kromołowie. Kazimierz Jagiellończyk oczekując na rycerstwo gromadzące się na wyprawę przeciw Maciejowi, królowi węgierskiemu, przebywał kilka dni w klasztorze mstowskim w 1474 r. w sierpniu i wtedy nadał miastu przywilej na jarmark na ś. Szymona i Judę. Cech rzeźników miał podobno przywilej w 1451 r. Garncarze, których cech nie istnieje, otrzymali przywilej wraz z innymi cechami w 1620 r. od Andrzeja Strzembo-

sza, przeora klasztornego i proboszcza. Zdawna tu również utrzymuje się i dotąd trwa przemysł sukienniczy, ograniczający się na wyrobie grubego materyału na kapoty wieśniacze. W XVII w. klasztor i kościół mstowski zostały przebudowane. Opasany murem z basztami i strzelnicami miał postać warowni. Bogactwo ołtarzy i ozdób świadczy o zamożności klasztoru, który posiadał rozległe dobra, zakupywane częściami. Dobra te w 1798 zabrał rząd pruski, wyznaczając za nie 25,000 zł. rocznego dochodu i 250 sążni drzewa. W 1822 r., po zniesieniu klasztoru, przeznaczono 3,000 zł. pensyi proboszczowi i po 1,000 zł. dwom wikaryuszom. Stary drewniany ratusz został rozebrany w 1811 r. W 1819 r. M. miał 12 dm. mur., 138 drewn. i 886 mk. (37 żydów). W 1860 r. było 136 dm. (11 mur.) i 1504 mk. (410 żydów). Pożar w 1879 zniszczył prawie całą osadę. M. par., dek. częstochowski 5900 dusz. M. os. miejska ma 970 mr. grun. (w tem 258 ziemi ornej), M. probostwo 2 dm., 3 mr., M. folw., majorat gen. Zabołockiego, ma 150 mr. (130 roli) i M. osada młyn., własność prywatna, 1 dm., 22 mr. Co do szczegółów por. Lib. Ben. Długosza (III, 146 do 153), Źródła dziejowe (Wielkopolska, II, 278), „Tydzień“ (pismo w Piotrkowie wychodzące, № 9 z 1875 r.) i „Tygodnik Illustr.“ z 1872 r., № 241. *Br. Ch.*

Mstów, wś, pow. limanowski, w okolicy podgórskiej, lesistej, nad Wilkowiskiem, potokiem uchodzącym do Tarnawki a z nią do Stradomki, par. rzym. kat. w Górze św. Jana. M. ma 349 mk., 327 religii rzym.-kat. a 22 żydów. Kasa pożyczkowa gminna ma 502 zł. w. a. kapitału. Pos. więk. ma 203 m. roli, 20 m. łąk i ogr., 32 m. pastw. i 42 m. lasu; pos. mniejsza 220 m. roli, 33 mr. łąk i ogr., 37 mr. pastw. i 18 mr. lasu. M. graniczy na północ z Krasnem i Górą św. Jana, na wschód z Lipiem, na południe z Jodłownikiem a na zachód z Abramowicami i Szczyrzycem. *Mac.*

Mstowo, wś, pow. włocławski, gm. i par. Chodecz. Ma 18 dm., 108 mk. i 110 mr. obszaru. W 1827 r. 14 dm., 134 mk. *Ks. M.*

Mstyczów, wś nad rz. Mierzawą, pow. jędrzejowski, gm. i par. Mstyczów. Leży przy trakcie z Wodzisławia do Pilicy, posiada kościół par. mur., szkołę gminną, młyn wodny i tartak, pokłady torfu. W 1827 r. było tu 40 dm., 368 mk. Za czasów Długosza był tu kościół par. murowany pod wezw. Wniebowzięcia P. Maryi i św. Michała. O starożytności jego świadczy dzwon z datą 1,200 r. (?). Przy kościele było dwóch plebanów i dwie plebanie, scholastrya i dwie prebendy. Dziedzicem był łwtedy Stanisław Płaza Toporczyk. Wieś była ludna i rozległa, skoro z połowy gruntów dziesięcina dla jednego plebana wynosiła 40 marek. Drugi pleban brał z drugiej połowy takąż sumę. Z dwóch karczem (dziedzica i 1-go plebana) dziesięcina szła dla scholastryi i obu prebendarzów. Folwark dawał obu plebanom. Plebani mieli prócz tego orne role (pierwszy 1½, drugi 2 łany) i łąki (Dług., t. II: 89 i 94). Dobra M. składają się z folw. M., Podsadek i Józefów, wsi M.; rozl. mr. 1531; folw. M. gr. orne i ogr. mr. 116, łąk mr. 26, pastw. mr. 18, lasu mr. 438, nieużytki i place mr. 23, razem mr. 621; bud. mur. 17, z drzewa 6; płodozmian 4 i 7-polowy; folw. Podsadek gr. or. i ogr. mr. 282, łąk mr. 64, lasu mr. 120, nieużyt. i place mr. 10, razem mr. 476; bud. mur. 2, z drzewa 2; płodozmian 12-polowy; folw. Józefów gr. orne i ogr. mr. 396, łąk mr. 25, pastw. mr. 3, nieuż. i place mr. 10, razem mr. 434; bud. mur. 1, z drzewa 3; płodozmian 10-polowy; wś M. os. 50, z gr. mr. 466. M. par., dek. jędrzejowski, 3,832 dusz. M. gmina należy do s. gm. okr. II w os. Wodzisław, st. poczt. w Żarnowcu. Ma obszaru 11,743 mr. i 2,653 mk. (1867 r.). W gminie są 2 szkoły początkowe, gorzelnia, dwa młyny wodne z tartakami, tartak parowy, wiatrak, cegielnia. *Br. Ch.*

Mstyszyn, w dokum. także mylnie *Omstyczyn*, wś nad rz. Styrem, pow. łucki, na płd. od Łucka, cerkiew, kaplica katol. paraf. Złoczówka, dawniej par. Targowica (dek. dubieńskiego). Ob. Arch. J. Z. R. cz. I, t. I: 102, cz. VI, t. I: 73, 74; Pamiat. kij. Arch. Kom. t. IV: cz. 2: 109.

Mszadła 1.) dok. *Mschadl*, wś, pow. skierniewicki, gm. Słupia, par. Lipce. W 1827 r. wś rząd., 26 dm., 182 mk. W początku XVI w. według Lib. Ben. Łask. (II: 337—8) była to wieś na prawie niemieckim osadzona. Wójt zamiast dziesięciny płacił pół marki proboszczowi. 2.) **M.**, wś i folw., pow. kozienicki, gm. Oblasy, par. Janowiec. Odl. 35 w. od Kozienic, leży między Janowcem a Zwoleniem. Posiada sąd gm. okr. III, urz gminny, ochronkę dla dzieci wiejskich, 95, dm., 688 mk. W r. 1827 M. miały 35 dm., 270 mk. Folw. i wś M. rozl. mr. 1316: gr. orne i ogr. mr. 986, łąk m. 30, pastw. mr. 80, lasu mr. 202, nieuż. i place mr. 18; bud. mur. 2, z drzewa 16; płodozmian 11-polowy. Wś M. os. 65, z grun. mr. 1,313. *Br. Ch.*

Mszadłów, mylnie podane w t. II, str. 612, zamiast Mszadła, wś w pow. skierniewickim.

Mszalnica, wś, pow. grybowski, w okolicy górskiej i lesistej 448 m. npm. 11 klm. od Nowego Sącza, przy gościńcu z Sącza do Grybowa; par. rzym.-kat. w Mystkowie. Wś ma 745 mk., z których 38 na obszarze więk. pos. Kaźm. hr. Brunickiego. Pod względem wyznania 720 rzym.-kat. a 25 izraelitów. Pos.

większa wynosi 61 mr. roli, 10 m. łąk, 16 m. pastw. i 12 mr. lasu; pos. mn. 680 mr. roli, 139 mr. łąk, 207 mr. pastw. i 342 mr. lasu. Od północy M. zasłaniają obszerne lasy, pokrywające Jodłową górę, 661 m. npm. a stanowiącą przedłużenie gniazda górskiego zwanego Czarną górą, mającego 715 m. Wieś została założoną w r. 1364 w niewyrobionych borach, należących do Nowego Sącza w których Paweł, wójt sądecki, wyznaczył' miejsce uczciwemu Mikołajowi do wytrzebienia i założenia tamże Cieniawy i Mszalnicy. Podług przywileju (Arch. m. N. Sącza i Morawski Sądecz. I: 237) dostali osadnicy 20 lat wolności, sołtys dwa łany wolne, sadzawkę i karczmę. Na wygon przeznaczono łan a nadto dano wójtowi wolne łowiectwo i rybołóstwo. Wieś została osadzona na prawie niemieckim. Za to miał sołtys dać wójtowi sądeckiemu, gdyby mu wypadło ciągnąć na wojnę, konia wartości półtory grzywny, sam zaś miał się tylko na pospolite ruszenie wyprawiać. Osadnicy powinni byli na korzyść wójta sądeckiego w obrębie swych miedz jeden dzień w roku trawę kosić i na Boże narodzenie z łanu furę drzewa temuż wójtowi przywieść; wreszcie dostawiać kamień do młyna, czyścić przekopy i jaz naprawiać. Dla nieurodzajności gleby, miał sołtys plebanowi w Mystkowie zamiast dziesięciny dawać co trzeci rok na św. Marcin ośm groszy w monecie brzęczącej. W ostatnich latach Rzplitej była M. wójtostwem królewskim i opłacała kwarty 109 złp. Graniczy na wschód z Cieniawą, na południe z Królową ruską i Wolą niżną a na zach. z Mystkowem. *Mac.*

Mszana 1.) potok górski, spływa z pod Gorganu ilemskiego (ob.), na płd. jego pochyłości; dziką, górską doliną podąża zrazu na płd., potem na płd.-wsch., uchodząc do Mołody od lew. brz. Od źródła aż po ujście Mszanki tworzy granicę gm. Lolina i Perehińska (pow. doliński), odtąd aż po ujście płynie obszarem Perehińska. Lewy, t. j. płn.-wsch. bok doliny M. tworzą płd.-zach. stoki pasma Gorganu ilemskiego czyli Arszycy, z których liczne spływają potoki. Prawy zaś jej bok, tj. płd.-zach., tworzą działy górskie. Jajce, ze szczytami 1683 m., 1430 m. i 1600 mr. Długość biegu 12 klm., spad wód: 1400. m. (źródło), 921 m. (ujście Mszanki), 787 m. (ujście do Mołody). 2.) **M.** al. *Mszanka*, potok, powstaje w północno-zachodniej stronie wsi Mszanny, w pow. krośnieńskim, ze zlewu dwóch strug spływających z płd.-wsch. stoczystości g. Krzemionki (646 m.); płynie na płd.-wsch. przez wieś Mszannę, a następnie jej obszar, w końcu przez obszar Tylawy, gdzie poniżej gościńca, pomiędzy domostwami tylawskimi, zlewa swe wody do Sołotwiny, lewego dopływu Jasiołki. Długość biegu 7 klm. Od pr. brz. przyjmuje między innymi przytokami rzeczkę Wydernik (Widernik). 3.) **M.** al. *Mszanka*, potok górski, powstaje z połączenia kilku strug leśnych, w płd.-wsch. stronie obszaru gm. Lubomierza, w pow. limanowskim, u płd.-zach. podnóży góry Myszycy (877 m.); płynie na północny-zachód, przepływa wieś Lubomierz, Mszanę górną i dolną i w płn.-wsch. stronie obszaru Mszany dolnej zlewa swe wody do Raby od pr. brz. Prąd wartki, spad wód: 752 m. (źródłowisko), 573 m; (pod kościołem w Lubomierzu), 507 m. (ujście Rychlowca); 416 m. (ujście Łostówki), 375 m. (ujście). Liczne strumyki i potoki zasilają M. swymi wodami. Ważniejsze są od pr. brz. Jasienna, Wierzbanica, Łętowa, Łostówka, Słomka; od lew. brz. Rosocha, Rychlów, Rychlowiec, Poręba. Długość biegu 17 kil. W dolnym biegu tworzy liczne ramiona i obszerne kamieńce. Pędzi 7 młynów, 4 tracze. W wodach M. żyją ryby: jelec i pstrąg; wody M. przedstawiają krainę pstrąga.

Mszana, dział górski w Karpatach wschodnich, na granicy gmin Lolina i Perehińska, w pow. dolińskim, między potokami Mszanką (od płn.), Mołodą (od płd.) a Mszaną (od zach.). Dolina Mszanki oddziela ten dział górski od potężnego wzniesienia górzystego, Jajcami (ob.) zwanego, dolina zaś Mszany od działu Gorganu ilemskiego, który legł nieco na płn.-wsch., wreszcie dolina Mołody od działu Minczoła i Grofy (ob.). Czubek Sołotwina (1355 m.) łączy go z pasmem Jajców, ponad źródłami Mszanki. Najwyższy punkt wznosi się 1724 m. npm. Dział ten dzieli się na trzy mniejsze gniazda górskie, tj. płn.-wsch. Jajce (1600 m.), płd. Mołodę i płd.-zach. Hyczową (1259 m.). Ob. *Hyczowa*, t. III. 240. *Br. G.*

Mszana 1.) *dolna*, mczko, pow. limanowski, leży na wyżynie 511 m. npm., blisko zlewu Słomki z prawego brzegu i Poręby z lew. brz. do Mszany, uchodzącej z prawego brzegu do Raby. Przez M. prowadzi murowany gościniec z Tymbarku do Skomielny białej. Poniżej miasteczka jest duży drewniany most na Mszanie. Okolica górzysta, porosła przeważnie świerkowemi lasami. Najwyższe góry piętrzą się od północy, mianowicie w szczycie Lubogoszczu, mającym 967 m. wysokości. Oprócz gościńca prowadzi jeszcze droga powiatowa z Myślenic do Mszany, doliną Raby od wsi Lubnia i tu dla braku mostów w czasie wylewów tej rzeki niedostępna. Poniżej mostu na Mszanie, w położeniu znacznie niższem, znajdują się zabudowane w czworobok budynki więk. pos., do których prowadzi droga wysadzona włoskiemi topolami. Są to obszerne, staroświeckie budynki, w których dawniej mieściło się mieszkanie starosty tenu-

taryusza i zarząd folwarków. Obok tych budynków jest mały tartak, na którym rznięto dawniej deszczułki z wierzchołków drzew, używane na paki, i młynek do mielenia palonych kości na nawóz. W lasach jest osobny duży tartak. W mtku znajduje się kościół rzym.-kat., urz. poczt. a od r. 1883 także sąd powiatowy. W tym samym czasie otworzono aptekę i parę korzennych sklepów, przedtem bowiem oprócz tytoniu niebyło można nic kupić. Jest tutaj także szkoła ludowa jednoklasowa z dwoma nauczycielami, kasa pożyczkowa gminna z kapitałem 410 zł. w. a i fundusz ubogich utworzony w r. 1593 przez plebana Gabryela Nobrzyna Rzuchowskiego w celu utrzymania dziadów kościelnych, będący pod zarządem gminy, a składający się z ogrodu i obligacyi na 300 zł. a. W mku odbywają się we wtorki targi. Podług spisu ludności z r. 1881 było w miasteczku 1800, a na obszarze więk. pos. 100 mieszkańców. Podług religii było 1607 rzym.-kat. a 217 izraelitów. Parafia z kościołem drewnianym została założona w r. 1445 przez Pieniążków. Z początku podlegały temu kościołowi jako macierzystemu kościoły w Niedźwiedziu czyli Porębie wielkiej a w Olszowie i prebenda w Mszanie górnej; z tych kościołów został pierwszy w r. 1605, drugi 1744 parafialnym, prebenda zaś została zniesiona 1813 r. Obecnie należą do parafii (dyec. tarnowska, dek. tymbarski) wsie Mszana górna, Słomka, Glisne Łostówka, Łętowe i Kacinka, z ogólną liczbą 6933 rzym.-kat. i 217 izrael. Grunta są zimne, kamieniste i dla ostrości klimatu trudne do uprawy. Pos. więk. dawniej Januarego Stróżkiewicza, teraz Albina Korytowskiego, ma obszaru 324 mr. roli, 12 mr. łąk, 46 mr. pastw. i 429 przetrzebionego lasu; pos. mn. 1484 mr. roli, 83 mr. łąk, 387 mr. pastw. i 170 mr. lasu. Za Rzplitej M. była starostwem niegrodowem w pow. szczyrzyckim. Podług spisów podskarbińskich z r. 1770 należały doń wsie: Mszana Dolna z folwarkiem, Słomka, Glisne, i Mieścisko. Od r. 1761 posiadał je Ignacy Zboiński, kasztelan płocki, opłacając zeń kwarty złp. 2,135 gr. 11, a hyberny złp. 1527 gr. 28. Po zajęciu go przez rząd austryjacki, nabył je w r. 1797 Piotr Wodzicki za cenę lustracyjną. M. graniczy na północ przez lasy z Kasinką i Kasiną wielką, na wschód ze Słomką, na południe z Marcówką a na zachód z Glisnem. 2.) **M.** *górna* wś, pow. limanowski, par. rzym.-kat. w części w Mszanie dolnej, a w części w Niedźwiedziu. Wś leży nad rz. Mszaną, na płd.-wsch. od Mszany dolnej, od której jest odl. o 7·5 klm. Dawniej była w tej wsi kaplica z prebendaryuszem, którego uposażenie składało się z 14 m. roli, gdy jednak wylew wody zrujnował w 1813 r. kaplicę, zwinięto prebendę, a grunt wcielono do uposażenia probostwa w miasteczku M. dolnej. Ludność tej górskiej wsi, położonej w zimnej owsianej glebie, wynosi 1466 osób rzym.-katol. wyznania. Większa pos. Henryka hr. Wodzickiego ma 25 m. roli, pos. mn. 2088 m. roli, 80 m. łąk, 472 m. pastw. na zboczach górskich i 144 m. lasu. Kasa pożyczkowa gminna posiada 702 zł. w. a. kapitału. Pomimo wielkiego obszaru roli, jest zarobek w lasach i przewóz tarcic do Krakowa głównym środkiem wyżywienia się ludności. Ta wieś graniczy na zachód z Podobinem, na południe z Koniną a na wschód z Łętową. *Mac.*

Mszana 1.) wś, pow. gródecki, 12 klm. na płn.-wsch. od Gródka, 12 klm. na płd.-wsch. od sądu pow. w Janowie. Urz. poczt. w miejscu (Mszana koło Bartatowa). Na płn. leżą Malczyce i Wroców, na wsch. Suchawola, na płd. Bartatów i Gródek, na zach. Powitno i Załuże. Wieś leży w dorzeczu Dniestru. Na płn.-zach., na granicy Malczyc, rozlewa się staw Malczycki (ob.) utworzony przez Wereszycę i zabiera wody z płn. strony obszaru. Z płd. części obszaru płyną małe strugi do pot. Stawiska (al. Stawczanki), dopływu Szczerka. Zabudowania wiejskie leżą w płn. stronie obszaru rozrzucone na następujące grupy i części: Bujana (al. Bujana) na zach. Karczmarówka. Pod lasem, Zastawy (al. Zastawem), Zbyska na płn-wsch., na wsch. od stawu malczyckiego, Zręby, folw. Frydery-kówka, na zach., na płd. od Bojanej, gajówka Buda i karczma Nawygoń. Cerkiew leży na płn. od zabudowań, bliżej stawu (303 m., znak triang.). Płn. część wsi przebiega kolej Karola Ludwika i ma tu stacyą, odl. 16 klm. od Lwowa, w pobliżu zach. granicy wsi, w części zwanej Bujaną. Własn. więk. ma roli ornej 199, łąk i ogr. 132, pastw. 96, lasu 113; własn. mn. roli ornej 845, łąk i ogr. 609, pastwisk 336 mr. W r. 1880 było 1109 mk. w gminie, 25 na obsz. dwor. (między nimi 292 obrz. rzym.-kat.). Par. rz.-kat. w Powitnie, gr.-kat. w miejscu, dek. gródecki, archidyec. lwowska. Do par. tej należy Suchowola. We wsi jest cerkiew i szkoła etat. jednokl. 2.) **M.** z *Żukowcami*, wś, pow. złoczowski, 30 klm. na płd. wsch. od Złoczowa, 8 klm. na płn.-wsch. od sądu powiat., st. kol., tel. i urz. poczt. w Zborowie. Na płn.-zach. leżą Kudynowce, na płn.-wsch. Jackowce, na wsch. Bogdanówka, na płd.-wsch. Daniłowce, na płd. Wołosówka, na płd.-zach. Podhajczyki. Wody płyną do Strypy za pośrednictwem Gniłej, jednego z głównych potoków Strypy, powstającego w płd.-wsch. stronie wsi, a płynącego na płd.-zach. do Wołosówki. W dolinie tego potoku występują znaczniejsze torfowiska (rudy czyli popławy), do kilku metrów grube. We wsi jest

stawek. Na płn., zach. i płd. od niego leżą zabudowania wiejskie. Płn. część obszaru zajmują Żukowce. Tutaj na płn.-wsch., na granicy Jackowiec, wznosi się wzgórze Mszana (al. Mogiła) do 416 m. (znak triangul.) W płd. części obszaru wznosi się wzgórze 360 mr. wysokie. Własn. więk. ma roli or. 734, łąk i ogr. 153; własn. mn. roli ornej 885, łąk i ogr. 129, pastw. 5 mr. W r. 1880 było 591 mk. w gm., 51 na obsz. dwor. (między nimi 4 obrz. rzym.-kat. w Mszanie, a 9 w Żukowcach). Par. rzym.-kat. dla Mszany w Jeziernej, dla Żukowiec w Zborowie. Par. gr.-kat. w miejscu, dek. zborowski, archidyec. lwowska. We wsi jest cerkiew pod wezwan. św. Jerzego i szkoła filialna. *Lu. Dz.*

Mszaneć, ob. *Mszaniec* i *Pszaneć*.

Mszaniec, rzka w pow. proskirowskim, bierze początek na polach Bębnówki wielkiej, płynie w kierunku z zachodu na wschód i ubiegłszy 3½ mili wpada pod Czarnym Ostrowem do Bohu od prawego brzegu. Odlewa z dopływami 6 stawów.

Mszaniec 1.) wś nad rz. Hnyłopiatem, pow. berdyczowski, par. kat. Machnówka, prawosł. Wujna (o 3 w.), 40 dm., 238 mk. prawosł. i 18 kat.; 811 dzies. ziemi; własność Bohnera. 2.) **M.**, wś nad rz. Popówką, dopływem Słuczy, pow. nowograd wołyński, w 5 okr. pol., gm. i par. pat. Ostropol (o 13½ w.), o 8 w. od Motowidłówki (w pow. żytomierskim), cerkiew drewniana; 146 dm., 410 dusz włościan, 1002 dzies. ziemi włośc. Należała do Kierznowskich i Łubkowskiego, potem do Izbickich, dziś mają Straszyńscy 561 dzies., Izbiccy zaś 349 dzies.

Mszaniec, potok, wytryska w lesie Braniowie, na granicy gm. Wojtkówki z gm. Kwaszeniny, w pow. dobromilskim; płynie na płn.-zach., tworząc zrazu granicę gm. Wojtkówki i Wojtkowej z Kwaszeniną i Jamną górną; poczem przechodzi na obszar Grąziowej i tutaj we wsi uchodzi do Wiaru od pr. brz. Długość biegu czyni 6 kil. Źródła leżą 510 m., ujście 386 m. npm. Nad potokiem we wsi Grąziowej tartak. *Br. G.*

Mszaniec, rzeka podgórska, powstaje na granicy gm. Bystrego i Michnowca, w pow. turczańskim, ze zlewu potoków Michnowieckiego, Lipiego i Bystrego. Od połączenia się tych obfitych w wodę potoków płynie M. na płn.-wsch. górską doliną, nad którą od płd.-wsch. stromo się wznosi dział górski Magóry łomniańskiej, a od płn.-zach. dział Żukowa ze szczytem Jawornikami (910 m.). Dopiero przy górnych zabudowaniach wsi Mszańca, od której przybiera nazwę, wypływa na dolinę obszerniejszą, przepływa wś Mszaniec. Tutaj przyjąwszy od lew. brz. znaczny strumień, od wsi Gałówki płynący, zwraca się potok M. zrazu na wschód, potem płd.-wsch., w którym to kierunku, opływając płn.-wsch. stoki Magóry łomniańskiej, podąża granicą gm. Grąziowej a Płoskiego i Wiciowa, wreszcie przez obszar Hołowiecka, gdzie od lew. brz. uchodzi do Dniestru. Od pr. brz. przyjmuje potoki Łucików, Świński, Horniace, a od lew. Gałowiecki p., Sokół, Babinę i inne pomniejsze bezimienne. Długość biegu 14 kil., licząc od zlewu potoków źródlanych. Spad wód: 600 m. (początek); 526 m. (poniżej kościoła w Mszańcu); 506 m. (ujście Gałowieckiego p.); 465 m. (powyżej ujścia Horniacego pot.); 454 m. (ujście). W wodach tego strumienia górskiego żyją ryby: babka, bzderka, kowbel, moryna, płotycia, śliz. Pstrąga w nim nie ma. *Br. G.*

Mszaniec 1.) rus. *Mszaneć*, grupa domów na obszarze dwor. Wojtkowej, pow. dobromilski. 2.) **M.** z *Łanami* i *Zawadką*, wś, pow. staromiejski, 22 kil. na płd.-zach. od sądu pow. w Staremmieście, 12 kil. na płn.-wsch. od urz. poczt. w Lutowiskach. Na płn.-wsch. leżą Gałówka i Płoskie, na wsch. Wiciów, na płd.-wsch. Grąziowa, na płd.-zach. Michnowiec (pow turczański) i Bystre (pow staromiejski), na płn.-zach. Bandrów (pow. liski). Wś leży w Beskidzie środkowym, w dorzeczu Dniestru. Z Bystrego, od płd., wchodzi tu mianowicie potok, występujący w Michnowcu, zwany w górnym biegu Jawornikiem, a przybierający tutaj nazwę Mszańca, płynie na płn.-wsch., potem na wsch. i płd.-wsch. na granicę Grąziowej i Wiciowa, a w Hołowiecku wpada do Dniestru od lew. brz. Od praw. i lew. brz. zasilają go w obrębie wsi liczne pomniejsze strugi, z których najznaczniejsza od lew. brz. potok Dzymeński, nastający w płn.-zachod. stronie wsi a płynący na płd.-wsch. W dolinie Mszańca, prawie w środku obszaru, leżą zabudowania wiejskie (505 m. na płn., 534 m. na płd.). Grupa domów w stronie wsch. zwie się Łanami, część wsi na płd. Zawadką. Jedna osada zwie się Poharem. Na praw. brz. Mszańca wznosi się obszar na płn. do 550 m., na płd., dokąd sięga płn.-zach. kończyna Magóry Łomniańskiej, do 780 m. Na lew. brz. Mszańca, na płd.-zach., w pasmie górskiem Żuków, dochodzą szczyty do 802 i 869 m. Własn. więk. (Tow. dla płodów leśnych w Wiedniu) ma roli or. 7, łąk i ogr. 2, lasu 68 mr.; wł. mn. roli or. 2438, łąk i ogr. 228, past. 720, lasu 168 mr. W r. 1880 było 955 mk. w gm. obrz. gr.-kat. Par. rz.-kat. w Turce, gr.-kat. w miejscu (dek. żukotyński, dyec. przemyska). We wsi jest cerkiew drewniana pod wez. Narodzenia M. B., postawiona w r. 1762, a w niej znajdują się metryki urodzonych i zmarłych od r. 1785, metryki ślubne zaś od r. 1788. Za czasów Rzpltej należała wieś do dóbr koronnych,

do krainy lipieckiej, w ekonomii samborskiej a ziemi przemyskiej. W inwentarzu dokumentów (rkp. Ossol., № 2837, str. 58 i 59) jest wzmianka następująca: „A 1519. Cracoviae. Confert Sigismundus Providis Vasconi, Steczkoni et Vankoni, fratribus, scultetiam in villa Mszaniec, ad quam unam aream alias dworzyszcze, cum tortis, laboribus, tertia parte dationum, salvis stationibus serviciisque consuetis, per Scultetos praestari solitis, reservatis“. „A. 1545. Cracoviae. Poponatum in villa Mszaniec, Bona regina, religioso Joanni, cum una area ac reliquiis attinentiis confert regali censu salvo. Quod Sigismundus Augustus approbat in Czarnystaw die 4 Julii a. 1558“. Lustracya z r. 1686 (rkp. Ossol. № 1255, str. 228) zawiera następujące szczegóły: „M. ma łanów 24, z osobna wójtowskich 3, popowski 1, hajducki 1. Czynsze na ś. Michał: kuchenne, stróżne, żyrowszczyznę, kopy hajduckie za sądy zborowe tak płacą jako Łomna. Czynsze na ś. Marcin: czynsz główny za wołu, kopy hajduckie, owies, gęsi, kury z pustych koszonych łanów tak płacą jako Łomna. Myta gromada daje zł. 3 gr. 6. Z karczmy i winiarni płaci ogółem zł. 36; od osady mszczańskiej dawali zł. 50, teraz, że tego nie zażywają, tedy się do rewizyi odkłada. Z wójtowstwa za pokłon z obszaru dworzyszcza i foluszu dają ogółem zł. 20. Z osobna z obszaru zasianego daje wójt zł. 7, Iwan Rizeniak płaci z łanu gromadzkiego zł. 10; pop daje z łanu czynszu zł. 2 gr. 6. Czynsze na ś. Wojciech: kuchenne, stróżne za jagnię, kopy hajduckie, owies, gęsi, kury, barana kuchennego i baranka na Wielkanoc, jajca, owczą dań, robotników, drzewo wszystko, ciesielszczyznę tak dają jako Łomna. Cieślę jednego z łanów 20 wyprawują. Karczma zostaje do dyspozycyi zamku samborskiego“. W inwentarzu z r. 1760 (rkp. Ossol. № 1632, str. 209) czytamy: „Ta wieś osiadła na łanach 24, videlicet sianych 15, koszonych 6, pustych 3. Z osobna wójtowskich 3, hajducki seu sołtyski 1, popowski 1. Chlebnika ad praesens znajduje się in № 91. Sołtysi do ziemi przemyskiej należą. Czynsze tej wsi (wymienione szczegółowo) czynią rocznie 635 zł. 19 gr. Wójtowstwo w tej wsi ćwierci 5; posesorami Jmpp. Józef Piórkowski i Maryanna Kobylnicka, na które prawo produxerunt, vigore którego inkorporacyi płacić powinni do kasy ekonomii dwiema ratami, pierwszą na ś. Marcin, drugą na ś. Wojciech, corocznie 500 zł., tudzież hybernę na gardekurów J. Kr. M. i inne onera fundi. Lasy tej wsi i lasek od płd., w nim drzewo jedlina i smereczyna. Lasek od zach. pod Zubowem. Skarżyła się gromada na Jmp. Piórkowskiego, posesora wójtowstwa, iż ich do niezwyczajnych robocizn przymusza, bije, karbowników obiera niesłusznie, obranych zaś przez Jm. Pana Krajnika zrzuca, z pustych gruntów owies osypowy wymaga. Żaliła się taż gromada, że do innych wsiów J. Kr. M., jako to: Płoskiego, Bystrego, Gałówki, Grąziówki, grunta w różnych miejscach poprzywłaszczano. W co administracya wejść ma“. W rewizyi praw, przywilejów i t. d. w r. 1766 odprawionej czytamy (Dod. miesięczny do Gaz. Lwow., 1872, str. 55, 56): „Ta wieś ma gruntu łanów 24 (t. j. sianych 12, koszonych 6, pustych 6); z osobna wójtowskich 3, hajducki 1, cerkiewny 1, duchowny ad praesens 1. Chlebnika gromadzkiego 65, prostych wójtów 19, popowiczów 4, hajduków ziemi przemyskiej 7, razem 95. Duchowny produkował przywilej Sereni. Joannis III w Krakowie na sejmie koronacyjnym d. 4 lutego 1676 conferrationis circa laneum agri Poponatus, Pawła i Iwana Popowiczów Mszanieckich, po których praesentanei Presbiteri in toto takowy łan possident. Na wójtowstwo produkowali przywilej Jm. PP. Józef i Maryanna z Kobielnickich Piórkowscy małżonkowie generico termino, super advocatias in bonis Economiae Samboriensis, villarum Mszaniec et Wołoszynowa, post decessum privilegiatorum possessorum, cum incorporatione annui census zł. 600. Quotannis ex bonis Mszaniec, a serenissimo Augusto III Varsaviae die 11 septem. a. 1754 cum sigillo cubiculari ad vitae utrorumque tempora sobie konferowany, którzy że tylko we wsi Mszańcu 5 ćwierci possident et possidebant, pokazało się, z których jako karczmy, młyn i innych dochodów, detruncatu census na rok zł. 600. Hiberny do skarbu zł. 62 gr. 15, hiberny hussarskiej 16 16 gr., mesznego 6 zł. 8 gr., razem 685 zł. 9 gr. Mają jeszcze rocznego prowentu na rok zł. 400. Siedmiu ćwierci tegoż wójtowstwa possessores uczciwi Mszanieccy Huzelewicze i inni wyżej wyrażeni. Z kolei następują imiona 19 wójtów: Jan, Łuc, Ihnat, Andrzej Steckowicze Mszanieccy; Łuc Huzelowicz; Fedio, Jacko, Fedio, Dmytro, Jan, Wasyl, Jacko, Jacko Petraszkowicze Mszanieccy; Ilko, Iwan, Michał Liwińscy; Pan Andrzej Jankowski; Hryc i Fedio Stasyssyni. Hajducy ziemi przemyskiej: Iwan Butryn, Fedio Butryn, Wasyl Nanowski, Iwan, Iwan drugi, Hryc i Jacko Wołaczaki produkowali przywilej Jana III w Warszawie d. 28 maja r. 1696 uczciwym Piotrowi Hrehoremu na łan roli od granicy bandrowskiej z drugiej strony, do granicy grąziewskiej nadany, którzy ten łan posiadadając, usługi ziemi przemyskiej pełnią“. Przywileje Augusta II z d. 24 list. 1722 r., tudzież przywilej Augusta III z d. 11 września 1754 na wójtowstwo w Mszańcu podał Dod. mies. do Gaz. Lwow. 1872, t. II, str. 252, 253 i 254. Wójtostwo zostawało w posiadaniu Józefa

Piórkowskiego do r. 1787. Dnia 21 sierpnia 1787 r. zajął je rząd austryacki i przyłączył do Łomny, *Lu. Dz.*

Mszaniec 1.) wś, pow. husiatyński, leży na zach. krańcu powiatu, przy gościńcu rząd. trębowelsko-kopeczynieckim, o 10 kil. na płd.-wsch. od Trębowli. Graniczy na wsch. z Howiłowem Małym, Howiłowem Wielkim i Suchostawem, na płd. z Kobyłowłokami, na zach. z Janowem i Dereniówką, na płn. z Plebanówką i Iwanówką. Wzniesienie wsi 188·6 m. npm. Obszar dwor. gr. or. 796, łąk 184, past. 326, lasu 7 mr.; włośc. gr. or. 1077, łąk 68, past. 4 mr.; ludności rz.-kat. 128, par. Chorostków, odl. o 12 kil. na wsch., gr.-kat. 706 dusz, par. w miejscu, dek. Husiatyn, dyec. lwow. Szkoła etat. o 1 naucz., sąd pow. Kopeczyńce o 15 kil. na płd.-wsch., urz. poczt. Chorostków. Obszar dwor. należy do ordynacyi Chorostków, własność Wilhelma hr. Siemieńskiego Lewickiego i Zofii z hr. Lewickich Siemieńskiej. 2.) **M.** *Tarnopolski*, leży na płn. cyplu powiatu, między pow. zbaraskim i brodzkim. Graniczy na wsch. z Ditkowcami, na płd. z Obarzańcami i Zarudziem, na zach. z Wertełką, na płn. z Milnem i Gątową; przestrzeni dwor. gr. or. 430, łąk 144, past. 6, lasu 534 mr.; włośc. gr. or. 1077, łąk 68, past. 4 mr.; ludności rz.-kat. 52, par. Załośce o 10·5 kil. na płn.-zach., gr.-kat. wraz z filią w Ditkowcach 1140 dusz, cerkiew w miejscu, dek. tarnopolski, dyec. lwow., sąd pow. Tarnopol, urz. poczt. Załośce, kasa pożycz. z kapit. 239; właśc. więk. pos. Adolf Sternszüss. *B. R.*

Mszanka, wś, pow. włodawski, gm. Bytyń, par. Uhrusk, ma 10 dm., 73 mk., 299 mr.

Mszanka, rzka w pow. słonimskim, wpada do jez. Łohozwa; przyjmuje dopływy Studzienek i Dziadówkę.

Mszanka al. *Mołodyniec*, pot. górski, wypływa na obszarze gminy Lolina, w pow. dolińskim, z zachodniej stoczystości działu górskiego Mszany (1722 m.); płynie górskim wądołem zrazu na płn.-zach., a potem na płn.-wsch. wzdłuż granicy perehińsko-lolińskiej aż do swego ujścia do Mszany, dopływu Mołody. Dolinę tego potoku zamykają obustronnie działy górskie Jajce, a nad praw. brzegiem w górnym biegu pasmo wyniosłe i skaliste Mszany. Długość biegu 7 kil. Źródła leżą 1550 m., ujście 921 m. npm.

Mszanka, góra, wznosi się na wsch. granicy gm. Mszanny z gm. Trzcianą, w pow. krośnieńskim, pod 39° 20′ 30″ wsch. dłg. g. F., a 49° 30′ 30″ płn. sz. g. Stoki góry lesiste; od wsch. opadają do doliny Jasiołki; na płn. od od M. wznosi się lesisty czubek Horodok (601 m.), poniżej którego, od strony płn.-wsch., wznosi się wśród leśnej polany kościołek św. Jana, należący do Trzciany. Wznies. M. 671 m. npm. (szt. gen.). *Br. G.*

Mszanka, wś, pow. gorlicki, leży przy gościńcu z Gorlic (odl. 5·8 kil.) do Ciężkowic, nad pot. Moszczanką, wpadającą do Ropy z lew. brz., w okolicy podgórskiej, 324 m. npm., podszytej lasami. Par. rz.-kat. w Moszczenicy. Wś ma 847 mk., z których 29 na obsz. więk. pos., 823 rz.-kat. a 24 izrael. Pos. więk. P. Lipińskiego ma 241 roli, 25 łąk i ogr., 15 past. i 89 mr. lasu; pos. mn. 613 roli, 101 łąk, 197 past. i 12 mr. lasu. M. graniczy na zach. z Wolą Łużańską, na płn. z Porębą, na wsch. z Glinikiem maryampolskim a na płd. z Bystrą. Dawniej była wójtostwem królewskiem, opłacającem w ostatnich latach Rzpltej 468 złp. kwarty. *Mac.*

Mszanna 1.) wś i folw., pow. konstantynowski, gm., par. i okr. sąd. Huszlew, st. poczt. Międzyrzec. Cerkiew par. dla ludności rusińskiej, dawniej dek. międzyrzecki, erekcya niewiadoma, obecnie odnowiona w 1837 r. przez Karolinę Wężykową. Fol. i wś M. rozl. mr. 333: gr. or. i ogr. mr. 306, łąk mr. 3, lasu mr. 17, nieuż. i place mr. 7. Wś M. os. 10, z gr. mr. 67. 2.) **M.**, wś, pow. chełmski, gm. Bukowa, par. Uhrusk. Ma 1096 mr. obszaru. W 1827 r. 9 dm., 27 mk. *Rz., A. Pal.*

Mszanna, wś, pow. krośnieński, w okolicy górskiej, lesistej 455 m. npm., nad Mszanką, dopływem Jasiela z lew. brzegu. Ciągnie się wzdłuż potoku w wąskiej dolinie, oddzielonej na wsch. od Trzciany dużym lasem, pokrywającym góry dochodzące 671 m. wysokości. Na zach. ma mniejsze lasy i niższe wzgórza, za któremi leży Ropianka. Na płd. graniczy ze Smerecznem a na płn. z Chyrową. Odl. od Dukli o 12·1 kil., ma cerkiew drewn., bibliotekę dekanalną i szkołę ludową 1-klas. Podług spisu ludności z r. 1881 M. ma 920 mk.; szematyzm kościelny z tegoż roku wykazuje 999 gr.-kat., 10 rz.-kat. i 11 izrael., razem 1020 osób. Gleba zimna, owsiana. Pos. więk. Cezara hr. Męcińskiego ma obszaru 22 roli i 872 mr. lasu; pos. mn. 1667 roli, 240 łąk, 307 past. i nieuż. i 105 mr. lasu. Par. gr.-kat. należy do dyec. przemyskiej, dek. dukielskiego i obejmuje Smereczne z ogólną ludnością 1228 parafian. Uposażenie parocha składa się z 58 roli, 12 łąk, 7 mr. past. i 87 zł. w. a. dodatku do kongruy. Kasa pożyczk. gminna rozporządza kapitałem 274 zł. w. a. W Kodeksie Małopolskim na str. 359 znajduje się dokument erekcyjny tej wsi z d. 24 lut. 1369 r., w nim pozwala Kazimierz W., król polski, na prośbę Mikołaja i Radostona z Biecza założyć wieś Mszanę na prawie niemieckiem i w tym celu wyrąbać 50 lub więcej łanów lasu. *Mac.*

Mszanna *Dolna*, dobra i wś, i *M. Górna*, wś i fol., pow. rybnicki. Leżą obie w głębokiej

a wąskiej dolinie, utworzonej przez potok, dopływ Szotkówki, w odl. 2¾ mili od Rybnika. M. Dolna ma kościół par. drewn. z zeszłego wieku, z dzwonem z datą 1520 r. i szkołę od 1854 r., trzy młyny wodne. Większa posiadł. ma 775 mr., wś 1383 mr. roli. M. Górna ma 309 mr. więk. posiadł. i 75 mr. do wsi należących i młyn wodny. Ludność uboga, utrzymuje się z zarobków w okolicy i z odbytu na swe produkty w sąsiednim Jastrzębiu i Loslau.

Mszano 1.) niem. *Mszanno* al. *Schoengrund* skarbowa domena, pow. brodnicki, st. p. i tel. Brodnica, 7·5 kil. odl., par. ew. i okr. urz. stanu cywil. tamże; par. kat. i szkoła wieś Mszano. Obszar wynosi 220·83 ha: roli or. i ogr. 148.04 ha, łąk 30·17, past. 34·10, nieuż. 8·52. Czysty dochód z gruntu około 2400 mrk. 2.) **M.**, niem. *Mszanno* al. *Schoengrund*, w dok. krzyż. *Schannen, Scheen, Schene*, wś z kośc. par., nad rz. Drwęcą, przy drodze bitej z Torunia do Brodnicy, niedaleko granicy król. polsk., pow. brodnicki, urz. stanu cywil. i st. p. Brodnica, tamże par. ew., w miejscu szkoła kat.; obszar wynosi 1692·34 mr. magd. W 1868 r. 58 bud., 23 dm., 225 mk., 198 kat., 27 ew. Tutejsza par., należąca do dek. brodnickiego, liczyła w 1867 r. 1221 dusz a 773 komunikantów, w 1884 r. 1158 dusz. Kościół, tytułu św. Bartłomieja, dawniej patronatu bisk., został r. 1695 zbudowany, a 25 lipca t. r. konsekrowany. Przy kościele jest bractwo trzeźwości, założone r. 1855 d. 4 grudnia. Wsie parafialne są: Mszano w 1867 r. 262 dusz kat., Szabda 241, Chojno, Chojnobudy i Pasiek razem 295, Drużyn i Lipowiec 232, Niewierz i Sowie pólko 156, Masłowizna 32, Melzak 3. Szkoły katol. są w Mszanie, dokąd są przyłączone Niewierz, Masłowizna i Sowie pólko (63 dz. 1867 r.); w Szabdzie (42 dz.) 26 dz. uczęszczało do szkoły ew. w Chojnie. M. trzeba zaliczyć do najstarszych osad tej okolicy. W zbiorze archeologicznym p. Scharloka w Grudziądzu znajdują się dwa kliny krzemienne szlifowane (neolityczne), godne szczególnej uwagi z tego powodu, że zostały znalezione w grobie kamiennym skrzynkowym, odkrytym przypadkowo przy oraniu na polach wsi tutejszej w płn.-zach. stronie (ob. Ossowski: Objaśn. do mapy archeol. Prus zach., str. 72). M. leżało w komturstwie brodnickiem, ale należało do biskupów chełm. i było, przynajmniej później, dobrem stołowem sufragana chełmiń. R. 1669 był nim Jan Rakowski, jak wykazuje wizytacya Strzesza. R. 1379 d. 25 list. sprzedaje Jan z Tyrnawy, oficyał biskupa chełmiń. Wikbalda, sołectwo we wsi Mszanie (Schene) Grzegorzowi i Bernardowi pod zwykłymi warunkami; między świadkami jest wymieniony Jakób, proboszcz mszański (ob. Urk. B. des Bist. Culm. von Woelky, I, str. 278; dok. bardzo uszkodzony). Przez Szwedów wś ta, jak donosi Strzesz, w ostatniej wojnie bardzo spustoszoną została. Kościół tutejszy wybudowała według tradycyi gmina; poświęcenie nastąpiło r. 1553. Po wojnie zastał go wizytator w opłakanym stanie. Proboszcz posiadał tylko 1 włókę roli i 2 sprzeczne dodatki. Dzierżawcą plebanki był Andrzej Niegolewski, który w kontrakcie miał wypisany obowiązek wystawienia nowej plebanii i płacenia przez 5 lat 10 flor., a przez następne 10 flor. 15. Z tych pieniędzy zebrano dotychczas 50 flor., które mają być użyte na odnowienie kościoła. Aparata kościelne zrabował Szwed, pozostał tylko jeden czerwony atłasowy ornat, który się przechowuje w Brodnicy. Proboszcza nie ma. Przed wojną było we wsi 24 gburów i 2 sołtysów, którzy dawali mesznego od włóki korzec żyta i tyleż owsa. Ale wojna szwedzka za czasów Gustawa rozproszyła ich. Koniecpolski w 1629 r. zajął tu leże zimowe; okopy wojska polskiego było można jeszcze wówczas widzieć. Do par. tutejszej należały wówczas: 1) dobra Niewierz, które dawały mesznego 2 korce żyta i tyleż owsa; 2) dobra Choino, rozpadające się wówczas na dwie części, jednę posiadał Albert Kolbrzyński, drugą Wilczewski, każdy z nich płacił od swej części 2 korce żyta i tyleż owsa; 3) młyn Krzosek winien na ś. Marcin do tutejszej kasy kościelnej płacić 4 flor.; szkoły nie było wówczas, ale wizytator widział jeszcze jej ślady (str. 324—325). Z wizytacyi i lustracyi mszańskiej, spisanej r. 1762 za czasów biskupa chełmiń. Bajera i sufragana Pląskowskiego przez komisarza dóbr bisk. Pawła Piątkowskiego, wyjmujemy następujące dane: Rola plebańska leżała w 3-ch polach i zawierała 3 wł. 9 mr. i 186 pręt., ale pod pługiem było tylko 70 mr. i 259 pręt. Probosz. był Aleksandrowicz; organista miał mieć ½ wł. roli, ale nie posiadał tyle. Folwark tudzież wś z przyległościami żadnej taksy nie daje, chociaż folw. dwa gburstwa obsiewa, na których quondam posiadła bywały; szpitala nie było. Dannicy we wsi mieszkający i to po lewej stronie od Niewierza jadąc, byli: 1) Krzysztof Wasilewski, chałupnik, mieszka pierwszy rok, trzyma chałupę i ogród, winien płacić 6 fl., w żniwa dni 9 i 3 dni tłokę przy wikcie pańskim robić; za nadrobek odbiera ze dworu zapłatę; w żniwa winien przy wikcie pańskim każdą robotę czynić; ponieważ chałupnik ten z ogrodu żyć nie może i utrzymuje się tylko pracą rąk własnych, dla tego radzi komisarz aby czynsz pracą ręczną odpłacił, aby do roboty był pociągany tylko w żniwa. 2) Marcin Klonowski, dannik, siedzi czwarty rok, trzyma ogród, włóczkę roli i łąkę; za to robić powinien 6 dni kosą, 6 dni sierpem, 6 dni grabiami, 3 dni tłokę o strawie

pańskiej i piwie, w każdem polu po morgu orać, nawozu dzień wozić, i to o swoim wikcie, trzy dni pleć o pańskim wikcie, len trzeć, rzepę kopać, do piwa kolejno chodzić, zgoła co tylko rozkażą robić; robociznę za ogrodników i czeladź odbywać, za nadrobek odbiera od kosy gr. 6, od grabi gr. 3, od sierpa gr. 6. 3) Pasturnia była pusta, ogrodu nie było, pasturz miewał „po lisze" w ogrodach dannickich i zsypkę ze wsi; pasał i folwarkowe bydło, więc też i folwark równą zsypkę według sztuk bydła dawać mu powinien. 4) To samo ma się rozumieć i o świniarzu. 5) Dwojaki, gdzie ogrodnicy przedtem mieszkali, są puste. 6) Owczarz siedzi od lat 5, ma ogród, włókę roli i łąkę połowiczną i pobiera beczkę piwa i owies na psy; chować winien 300 owiec; płaci 120 złp. i odbywa 3 dni tłoki o strawie pańskiej. 7) W drugich pustych dwojakach mieszka w połowie Tomasz Dembski, trzyma ogród i płaci złp. 6; robi tak jak Krzysztof Wasilewski. 8) Wojciech Gromota, karczmarz, był zobowiązany czynić tłokę 3 dni. 9) Jan Romanowski, kowal. 10) Michał Kamionkowski, dannik. 11) Jerzy Majewski, krawiec. 12) Łukasz Wiśniewski, dannik. 13) Tomasz Pełka. Po drugiej stronie wsi mieszkali: 14) Sobkowa, wdowa, danniczka, 15) Jakub Tyblewski, dannik, 16) Antoni Brzuchowski, dannik, 17) Tomasz Cemański dannik, 18) Antoni Gulczewski, chałupnik; kuźnia ladaco; potem stał dwór, za dworem browar, na dole przy nim figura. Dalej dowiadujemy się, że mieszkańcy skarżyli się bardzo na dzierżawcę Orłowskiego, bo ich zmuszał do tłoki nad kontrakt. Na wzmiankę zasługuje jeszcze spis żywego inwentarza Wasilewski posiadał 1 krowę, 2 woły i 2 cielaki; Klonowski 2 krowy, 2 woły, wolców zaś 3; owczarz Deja 3 krowy, 4 woły; Kamionkowski 2 krowy, 2 woły a nieuczków (t. j. wołów nieidących jeszcze w pługu) 4; Gramota 2 konie; Wiśniewski 2 woły i 2 konie; Pełka 1 krowę, 4 konie; Sobkowa 1 krowę, 4 woły; Tyblewski 2 krowy, 3 konie, 4 cielaki; Brzuchowski 1 krowę, 3 woły; Cemański 1 krowę, 4 woły, 2 konie, 2 jałowice; Gulczewski nieuków 2 (ob. manuskrypt w Pelplinie p. t. Schriften betreffend die Verwaltung der Landgüter der Bistums von Culm, V, № 31, str. 507 i t. d.). R. 1763 puszcza biskup chełmiń. Bajer wś i folw. tutejszy w dzierżawę Franciszkowi Czaińskiemu i żonie jego Katarzynie, wraz z karczmą i wolną w niej wszelkiego likworu propinacyą, także młyn Krzosek zwany i pustkowie, Budami się zowiące. Kontrakt ten ma trwać 6 lat, dzierżawa zaś ma wynosić rocznie 820 złp. (ob. tamże, str. 816 i następ.). 3.) **M.**, dok. 1583 *Msano*, 1648 *Mszanowo*, niem. *Marienfelde*, dawniej *Mschanno*, dobra ryc., pow. świecki, st. p. i par. ew. Osie, 10 kil. odl., par. kat. Drzycim, urz. stanu cywil. Brzemiona, szkoła Szerosław. Mają obszaru 76·34 ha roli orn. i ogr., 12·51 łąk, 12·51 past., 33·70 lasu, około 2 nieuż., 5·11 wody, razem 142·17 ha.; czysty dochód z gruntu 278 mrk. Właściciel ks. v. Dino-Talleyrand. W 1868 r. 16 bud., 6 dm., 76 mk., 37 kat., 39 ew. Według taryfy na symplę z r. 1717 płaciło M. 11 gr. 4½ den. Wizyt. Rozdrażewskiego z r. 1583 donosi, że tu wtedy było 3 włościan, którzy płacili mesznego od wł. 1 korzec żyta i tyleż owsa (str. 71). Według taryfy z r. 1648, gdzie uchwalono podwójny pobór i potrójną akcyzę, płacił Białobłocki w Mszanowie 16 gr. (ob. Roczn. Tow. Nauk. w Pozn. 1871, str. 180). *Kś. Fr.*

Mszanowo 1.) niem. *Weidenau*, dok. *Weizenau* i *Weipczenow*, majątek chełm. nad Drwęcą, pow. lubawski, st. p. i tel. Nowe miasto 2 kil. odl., tamże par. kat. i ew., st. kol. Nowy folwark (Weissenburg) 4 kil. odl., szkoła i urz. stanu cywil. Bratyan. M. ma 935·08 mr. magd. obszaru, czyli 249 ha i to 191 ha roli or. i ogr., 44 łąk, 4 boru, 6 nieuż., 4 wody; czysty dochód z gruntu 1018 mrk. W 1868 r. 11 bud., 4 dm., 53 mk., 41 kat., 12 ew. Jest tu nowy most na Drwęcy, zbudowany r. 1884 za 3000 mrk. R. 1327 d. 30 maja nadaje biskup chełmiń. Otto dobra mszanowskie Mikołajowi na prawie chełm. Granice: „bona ex uno latere habentia dictum fluvium Driuanzam ascendendo usque ad duodecim funes prope Velam in secundo latere vel pariete et pro tertio latere bona fratrum Heynemanni videlicet et Nicolai dictorum de Thiliz... et in quarto latere bona canonicorum nostrae Culmensis ecclesiae". Nadto dodaje połowę rz. Drwęcy w oznaczonych granicach. Za to ma służyć przy obronie warowni z kuszą (cum balista). Datum in castro nostro Vridecke (Wąbrzeźno; ob. Urk. Buch d. Bist. Culm, v. Woelky, I, str. 156). Według listy szkodowej, spisanej r. 1414 przez kapitułę chełmińską, poniosło Mszanowo (Weipczenow) na żywym inwentarzu i w zbożu szkodę wynoszącą 1 grzywnę (ob. Urk. B. des Bist. Culm v. Woelky, 1885, str. 392). 2.) **M.** (taryfa z roku 1648), ob. *Mszano*. *Kś. Fr.*

Mszański dział górski, a raczej grupa stanowiąca część działu zwanego Jajce, w pow. doliniańskim, leży pomiędzy dolinami potoków Mszana i Mszanka i ma najwyższy szczyt Mszana, wysoki 1724 m. Jedna część tej grupy wybiega szczytem Hyczowa do 1259 m.

Mszany, las w płd.-zach. stronie Bezbrodów, w pow. złoczowskim, na lew. brzegu Pełtwi. Zach. jego część przypiera do Nowosiołek w pow. kamioneckim.

Mszczęcin, ob. *Mszęcin*.

Mszczonów, miasto nad strum. Okrzeszą,

pow. błoński. Leży w płd. części powiatu, pod 51° 57′ 5″ szer. i 38° 42′ 4″ dłg. g., w wyniosłem położeniu, w odl. 42 w. od Warszawy a 9 w. od st. dr. żel. warsz.-wiedeń. w Rudzie Guzowskiej, z którą połączony jest drogą bitą. Posiada kościół par. murowany, synagogę, szkołę początkową ogólną, sąd gm. okr. III dla gmin: Radziejowice, Piekary, Skuły, urz. miejski, st. poczt., 173 dm., 5291 mk. (w tem 3200 żydów). Samo miasto należy do okr. VI sądu pokoju w Błoniu. Z zakładów fabrycznych istnieją tu 2 browary z prod. na 9000 rs., dystylarnia z prod. na 3400 rs., 3 garbarnie z prod. na 2000 rs., fabryka octu wyrabiająca za 1800 rs., fabryka kafli z prod. na 2700 rs., fabryka zapałek z prod. na 1000 rs., cegielnia z prod. na 700 rs. Cyfry te pochodzą z 1879 r.; obecne rzeczywiste są zapewne daleko wyższe. Dochód kasy miejskiej przechodzi 5000 rs. (4995 rs. w 1881 r.). M. mieści się na wyżynie stanowiącej dawniej centr obszaru rozległych puszcz i węzeł systemu wodnego tychże puszcz. Wyżyna mszczonowska wznosi się do 600 stóp, podczas gdy mokre niziny nad brzegami rz. Tuczny, płynącej z puszczy Jaktorowskiej, sięgają zaledwie 250 stóp. Wyżyna ta wysyła na wszystkie strony ku Wiśle, Bzurze i Pilicy liczne strumienie i rzeczki, które przez wyniszczenie puszcz zmniejszyły swe dawniejsze rozmiary. Z puszcz Jaktorowskiej i Korabiewskiej, podobnie jak i Bolimowskiej pozostały dziś ślady zaledwie. Jak zwykle w takich punktach, powstała na mszczonowskiej wyżynie osada miejska już w 1377 r. na mocy przywileju, którym Ziemowit III, ks. mazowiecki, dawniejszą wieś książęcą zamienił na miasto. Ziemowit V przywilejem wydanym w Rawie 1437 r. nadał miastu prawo chełmińskie i uwolnił od podatków i ciężarów dla podźwignięcia z upadku. Zygmunt I, po wcieleniu Mazowsza, oddał M., z przyległym obszarem dóbr, Janowi i Mikołajowi synom Jędrzeja Radziejowskiego, wojewody płockiego; na zastaw pożyczonej od nich sumy. Zygmunt August nagradzając usługi Mikołaja Radziejowskiego i jego żony (na dworze królowej Katarzyny położone) trzymał ich syna do chrztu i nadał im wieczyście dobra mszczonowskie w 1554 r., zastrzegając zwrot w razie wygaśnięcia linii męskiej. Jan III pozwolił Mikołajowi Radziejowskiemu, ówczesnemu bisk. warmińskiemu, przelać prawa sukcesyi na trzech siostrzeńców Prażmowskich. Starostwo to niegrodowe podług lustracyi z r. 1660 składało się z miasta M. z wójtostwem i wsi Zator z wybraniectwem. Na sejmie z r. 1773—1775 Stany Rzpltej przez oddzielną konstytucyą zatwierdziły prawo lenności do tego sstwa dla Prażmowskich, jako spadkobierców Michała Radziejowskiego, prymasa. Na tymże sejmie wyznaczono także dwie oddzielne komisye dla załatwienia sporów o to sstwo, które wówczas posiadał Aleksander Ossoliński, ssta drohicki, opłacając zeń kwarty złp. 700. Uchwała sejmowa z 1775 r. nadała ostatecznie sstwo wiecznolennem prawem Józefowi Łuszczewskiemu, sędziemu sochaczewskiemu. Wyjednał on u Stanisława Augusta w 1775 r. przywilej na 5 jarmarków. Tradycye o dawnej świetności M. są wytworem wyobraźni ciemnych mieszczan, nie znających przeszłości swej siedziby; tradycye te spotykają się w każdej mieścinie. Pożar w 1800 r. zniszczył miasto i kościół. W 1806 r. ma 1100 mk. (400 żydów). W 1827 r. ma 219 dm. i 1700 mk. W 1860 r. 203 dm. (21 mur.), 3469 mk. (1733 żydów). Pożar d. 9 paźdz. 1862 r. zniszczył całe miasto tak, iż ocalało tylko 30 domów. Jedyną pamiątką przeszłości mógłby być kościół istniejący już w 1324 r., drewniany pierwotnie. Erekcya zaginęła, założycielami byli zapewne książęta mazowieccy. Częste pożary zniszczyły go kilkakrotnie. Obecny został odbudowany około 1840 r. M. parafia, dekanat grodziski, ma 6671 dusz. *Br. Ch.*

Mszczonowska wójtówka, wś, pow. błoński, gm. Radziejowice, par. Mszczonów. Ma 45 mk., 135 mr. ziemi folw. i 43 mr. włośc.

Mszczonowskie budy, wś, pow. błoński, gm. Radziejowice, par. Mszczonów. Ma 229 mk. i 456 mr. obszaru. W 1827 r. wś rząd., 24 dm., 203 mk.

Mszczony 1.) *Połcie-stare*, wś, pow. mławski, gm. Szczepkowo, par. Janowiec, odl. o 27 w. od Mławy, ma 13 dm., 78 mk., 74 mr. gr. dobrego, 30 nieuż. 2.) **M.** *Połcie-młode*, wś, tamże, ma 11 dm., 94 mk., 194 mr. gr. dobrego, 59 nieuż.

Mszczyczyn, dok. *Msczіczino*, wś nad rz. Obrą, pow. szremski, 30 dm., 221 mk., 30 ew., 191 kat., 48 analf. Poczta i tel. w Dolsku o 5 kil., gośc. o 2 kil., st. kol. żel. w Czempinie o 25 kil. 2.) **M.**, dom., 2478 mr. rozl., 3 miejsc.: a) M., dom.; b) Gaworek, karczma i csada; c) Gajewo, folw.; 13 dm., 223 mk., 10 ew., 213 kat., 69 analf. Własność Franciszka Żółtowskiego. Według regestrów pobor. pow. kościańskiego z 1580 r. M. leżało w par. Dolsk i składało się z 2-ch części szlach. (Jana Grabowieckiego i Jana Włostowskiego), miało 2 łany i 4 półłanki kmiece, 7 zagrod., młyn i 43 owiec (Wielkop., Pawiński, t. I, 64). *M. St.*

Mszela, uroczysko w pow. wieluńskim, gm. Praszka, leży w stronie zach. osady Praszka. Miejscowość ta ma kształt wyschniętego jeziorka i służy za pastwisko dla dobytku mieszczan z Praszki. Lud okoliczny opowiada, że niegdyś było w tem miejscu duże miasto pod nazwą „Mszela“, które się zapadło, tak, że po

niem zostało tylko owo wydrążenie, niby dno wielkiego stawu. Dotąd jeszcze według podania słychać dzwony z tego podziemnego miasta. Torfiaste pokłady świadczą, iż było tu dawniej jezioro, a może być iż na nim wznosiła się jakaś ludzka, nawodna siedziba.

Mszenik, błoto w pow. świeckim pod Belnem (ob. Docum. varia, rkp. w Pelplinie, str. 199 i Sł. geogr. V, str. 260, sub v. *Lipienica*).

Mszęcin, przys. do Niepołomic, w pow. bocheńskim, na praw. brzegu Wisły, na płn. Niepołomic. Graniczy na zach. z gościńcem z Wieliczki do Kołka nad Wisłą a na wsch. z Kępą Węgrzynowską. Nakielski w Miechowii zalicza tę osadę do najdawniejszego nadania, danego w r. 1190 bożogrobcom miechowskim z innemi dobrami przez Michora Jaksę. Jest także wymienioną w przywilejach potwierdzających z r. 1354 i 1449. W r. 1240 przydał do niej ks. krakowski i łęczycki Konrad las Kłaj i rozszerzył w granicach, poczem w r. 1380 nabył klasztor miechowski także wójtowstwo w tej wsi od Spytka, wojew. krak. Długosz (Lib. benef. II, 164) wymienia M. jako włość bożogrobców miechowskich. Naprzeciw leżący Tropiszów był własnością klasztoru pp. benedyktynek staniąteckich. *Mac.*

Mszna, rz., odprowadza wody Budzisławskiego jeziora do Warty.

Mszyc al. *Imszetczyne*, jezioro, uroczysko w pobliżu Dniepru, pomiędzy Kijowem a Wyszhorodem, sporne między monasterami Meżyhorskim a Kijowsko-Pieczerskim żeńskim; ob. Kijów, cz. III: 146.

Mszyn (niem.), ob. *Mścin.*

Muberek-Kermen, twierdza turecka na wyspie między rzeką Konką a Dnieprem, nieco niżej dzisiejszej Kachowki, naprzeciw Asłam Karmenu, w pow. dnieprowskim gub. taurycki ej; wspominana w kronikach kozackich Wieliczki, Grabianki i Samowidca.

Muca al. *Pikstern*, po niem. *Muzzebach* al. *Pixtern*, rzka w Kurlandyi, lewy dopł. Dźwiny, płynie w par. zelburskiej i uprowadza wody jeziora Pikstern.

Mucejewszczyzna, ob. *Mucewszczyzna.*

Mucewszczyzna al. *Mucejewszczyzna*, wś włośc., pow. wilejski, w 3 okr. pol., gm. Miadzioł, okr. wiejski Posopowo, o 10 w. od gm. a 63 w. od Wilejki, 4 dm., 65 mk., w tej liczbie 17 prawosł. i 48 katol.; należy do dóbr Posopowo hr. Tyzenhauza.

Mucha, os. włośc., pow. iłżecki, gm. Łaziska, par. Wielgie. Odl. 21 w. od Iłży; ma 2 dm, 13 mk., 13 morg.

Mucha 1.) rzka w pow. kobryńskim. 2.) **M.**, jezioro w pow. ihumeńskim, zwane także *Sierhijewickie* (ob.).

Mucha, potok w pow. kamienieckim, przepływa wsie: Olchowiec i Kuźmińczyk, porusza parę młynów i wpada w pobliżu mka Husiatyna do rz. Zbrucza.

Mucha, ob. *Musza.*

Mucha, niem. Muchmuchle, osada i młyn, pow. chodzieski, 2 miejsc: a) Arnoldsthal, b) Mucha; 3 dm., 21 mk., 11 ew., 10 katol., 5 analf. *M. St.*

Mucharów, wś, pow. nowograd-wołyński, w 1 okr. pol., gm. Berezdowo, 157 dusz włościan, 1001 dzies. ziemi włośc., dworskiej 674 dzies. Dawniej należała do dóbr Koreckich; od ks. Jerzego Lubomirskiego, syna Teresy z Czartoryskich, nabyta przez Nyko, obecnie własność jego córki Szczepkowskiej. *L. R.*

Mucharz, wś, pow. wadowicki, leży na górze pod lasem, przy drodze z Wadowic (15·1 klm.) do Suchy, 397 m. npm., u ujścia potoku Jaszczurówki do Skawy, na lewym brzegu tej rzeki. Jaszczurówka tworzy zachodnią granicę tej wsi, dzieląc ją od Jaszczurowy i Jamnika, Skawa zaś stanowi granicę północną i wschodnią i dzieli się na wschód od M. na kilka ramion, poczem, wstrzymywana przez wysłanniki gór piętrzących się w stronie północnej, robi dwa silne łuki. Brzegi rzeki są tutaj lesiste a okolica podgórska. W tej wsi znajduje się starożytna parafia z nowym obszernym murowanym kościołem, którego budowę rozpoczęto w r. 1860 a ukończono 1868, szkoła ludowa jednoklasowa i urząd pocztowy. Wieś ma 752 mk. rzym.-kat. i kilku izraelitów. Na obszarze więk. pos. Franc. Tetschela 25 mk. Pos. więk. ma 128 m. roli, 9 m. pastw. i 150 m. lasu; pos. mn. 459 mr. roli, 14 mr. łąk i ogr., 124 mr. pastw. i 10 mr. lasu. Par. należy do dyec. krak., dek. makowskiego, obejmuje Brańkówkę, Jaszczurową, Skawce, Kozieniec, Slezowice, Poręba świnną i Zagórze, z ogólną liczbą 3704 rzym.-kat. i 58 izrael. O pierwotnym drewnianym kościele jest tradycya, że go około 996 r. założył tu św. Wojciech, gdy szedł do Rzymu, a poświęcił gdy powracał do Polski. Był p. t. św. Floryana. Później wzniesiono kościół murowany, który w r. 1688 rozszerzono, przez przebudowanie głównej nawy i chóru. Poświęcił go bisk. sufragan krak. Stan. Szembek 1690 r. pt. św. Wojciecha. Kamionecki dziejopis żywiecki, miał czytać na dzwonku w sygnaturce datę 1030 r. Prof. Łepkowski (Rocznik Tow. nauk. krakow. z r 1861, str. 219) badał stary mur, t. j. dwie ściany, sklepienie bowiem spadło, i przekonał się, że były budowane sposobem używanym w XVI, w. t. j. z wapna gruzu i kamienia. Ze znalezionych w trumnach symbolów, flaszeczek i pieniążków, wnosić należy, że ten kościół był jakiś czas w posiadaniu aryanów. Znajdujące się przy kościele dzwony, pochodzą z 1543 i 1695 r. Za to odkrył p. Łepkowski na chórze między szmata-

mi chorągwie z napisami, które służyły za nagrobki 1) Stanisława Przewuskiego, zmarłego w 1628 r., 2) Stawińskich z Poręby i 3) Andrzeja Witkowskiego, zm. 1705 r. Z przechowywanego starego ornatu, podług podania św. Wojciecha, było w tym czasie tylko parę szarych i brunatnych nici, przyszytych na płótnie. Do niedawna miał być na tym ornacie jeszcze krzyż nićmi wyszyty a na nim przyszyta Męka Pańska, rzeźbiona z drzewa. W zbiorze archeologicznym uniwersytetu krakowskiego znajduje się rysunek tego ornatu wykonany przez Horodyskiego. Odnośnie do samej wsi, mającej w starożytnym herbie Muchę, istnieją dwa dokumenta. W pierwszym, z r. 1254, zapisuje ją Bolesław Wstydliwy klasztorowi zwierzynieckiemu, w drugim z r. 1389 (ogłoszonym przez prof. Łepkowskiego) potwierdza nadanie Jan, ks. oświecimski, z powodu, że pierwotny przywilej został zatracony. Ten drugi przywilej jest albo w całości zfałszowany albo z umysłu przez proboszczów mucharskich źle przepisany, nakłada bowiem bardzo uciążliwe daniny na wsie odległe o cztery lub pięć mil od kościoła, a nadto zastrzega proboszczowi wyłączne prawo palenia i szynkowania gorzałki, o co wynikło wiele procesów a najzawilszy z klasztorem norbertanek w Zwierzyńcu w XVIII w. Wspomnieć jeszcze należy, że kilku Mucharskich otrzymało stopnie akademickie w uniwersytecie krakowskim w XVII i XVIII w. *Mac.*

Muchawiec, rz. w gub. grodzieńskiej, wypływa z błot za dworem dominium Prużany, płynie przez powiaty prużański, kobryński i brzeski od północy i wschodu ku zachodowi. kręto na Kobryń, krajem zapadłym i bardzo podmokłym, zabiera z sobą wody wielu jezior i rzek pomniejszych i poniżej Brześcia litewskiego wpada od prawego brzegu do Bugu dwoma korytami. Przy ujściu uderza tak silnie o jego koryto ciężkiemi wodami leśnemi, że Bug odtąd zwraca się ku zachodniej północy. Uregulowany dobrze w pow. brzeskim, w kobryńskim natomiast bywają mielizny i latem jest bardzo płytko. Długość biegu wynosi około 90 w. Za pomocą kanału Muchawieckiego (ob.) służy do połączenia Wisły z Dnieprem, a tem samem Baltyku z m. Czarnem. Oprócz wielu pomniejszych strumieni przyjmuje od lew. brz.: Bereźnę z Horodeczną, Kobryński Rów, Trościanicę (al. Troszczenicę), Rytę z Botynką i Kamionkę. *J. Krz.*

Muchawiecki kanał, łączący Baltyk z m. Czarnem, przerzyna w poprzek europejski dział wodny i jakkolwiek tu wznosi się przeszło na 550 st. npm., przypada jednak na błota i okolicę zabagnioną przez zamknięcie kotliny pińskiej. Ta stosunkowo nizka okolica zapadłego Polesia, tak obficie zaopatrzona w wody zaskórne, gdzie już lada rów może służyć do spławu, podała jeszcze za czasów króla Władysława IV myśl połączenia Baltyku z m. Czarnem sztuczną drogą wodną w tym punkcie. Jakoż została ta myśl później wykonaną i kanał w 1775 r. ukończony, nosił z początku nazwę kanału Rzplitej, później kanału Królewskiego, a dziś jest M. zwany. Długość jego wynosi przeszło 6 mil, jest zaś tak szerokim, że po nim wygodnie chodzić i mijać się mogą szuhaleje; jest obwarowany śluzami i obficie zaopatrzony w wodę. Na północy, jak m. Horodec, przypiera on do małej rzki Wotoki, która od lewego brzegu wpada do Muchawca, ciągnie się następnie z północy ku południowi, wykręca się naprzód na płd.-wsch. a w końcu na wschód. Od w. Lachowicze jest prowadzony naprzód błotami po lewym brzegu rzeki Piny, aż do punktu gdzie już Pina poczyna być spławną i tu z nią się łączy. *W. Pol.*

Muchawka, rz. w pow. siedleckim, poczyna się na granicy pow. łukowskiego, z kilku strumieni płynących ku wschodowi od Jastrzębia; od Plut skręca ku północy, od stawu pod młynem Rudą rozdziela się na 2 ramiona, płynące ku płn., wschodnie przez Baranek i Mościbrody, zachodnie przez Kaczorów i Wolę, łączące się pod Wólką Wołyniecką; płynie dalej w kierunku zach.-północnym przez Iganie, na zachód Siedlec, i wpada z lew. brzegu do Liwca dwoma ramionami, wschodniem pod Żytnią i zachodniem pod Jerzmanowem. Przyjmuje z praw. brzegu pod Mościbrodami Zbuczynkę, pod Żytnią rzeczką tej samej nazwy. Długa około 3 mil. *J. Bliz.*

Muchawka, przys. Królówki, pow. bocheński, w okolicy lesistej, pagórkowatej, 397 m. npm., w miejscu gdzie się krzyżują drogi w Bochni do Limanowy i z Lipnicy Murowanej do Gdowa. Składa się z folw., na którym się urodził Kazimierz Brodziński, karczmy i kilka domów. *Mac.*

Muchawka, wś, pow. czortkowski, nad rz. Dupą, o 6 klm. na płd. od Jagielnicy i tyleż na płd. od Tłustego, przy gościńcu rządowym lwowsko-zaleszczyckim, graniczy na wschód z Ułaszkowcami i Milowcami, na płd. ze Swidową, ną zach. z Antonowem, na płn. z Nagorzanką, przedmieściem Jagielnicy, leży w najlepszej podolskiej glebie; oprócz zwykłych zbóż udaje się tu doskonale kukurydza i tytuń, którego znaczne plantacye utrzymują włościanie dla pobliskiej fabryki tytoniu w Jagielnicy; obszar dwor. grun. orne 872, łąk 94 pastw. 9; włośc. grun. orne 1376, łąk 66, pastw. 2 kw., mr.; ludn. rzym.-kat. 222, par. w Jagielnicy, gr.-kat. 680, par. Świdowa, szkoła filialna o 1 nauczycielu, kasa pożyczk. z kapit. 1600 zł. a. w. Sąd pow. Czortków, urząd

poczt. Jagielnica. Należy z całym kluczem ułaszkowieckim do Karola hr. Lanckorońskiego. *B. R.*

Muchel (niem.), ob. *Mochel.*

Muchenitz, 1228 *Neunychen*, 1279 *Mechnice*, wś, pow. opolski, przy drodze z Opola do Falkenberga. Należała pierwotnie do klasztoru praemonstratensów w Czarnowąsie, następnie do rządu. Ma 1684 morg. obszaru. Położenie wilgotne, obfitość źródeł; par. i szkoła w Chrościny.

Muchi al. *Małe Bobrowicze*, wś, pow. rzeczycki, w 3 okr. pol. kalenkowickim, gm. Domanowicze; przy dr. poczt. pomiędzy Domanowiczami i Dudziczami, 27 osad; miejscowość poleska, grunta lekkie; ob. Bobrowicze.

Muchile (?), wś, pow. święciański, w 1 okr. pol., gm. aleksandrowska, okr. wiejski Świrany, o 11 w. od gminy, 27 dusz rewiz.; należy do dóbr rząd. Swirany.

Muchladziszki, wś włośc. i folw. pryw. nad strugą Błocianką, pow. lidzki, w 2 okr. polic., gm. bieniakońska, okr. wiejski woronowski, o 12 w. od gminy, 35 od Lidy a 17 od Ejszyszek, 41 mk. kat.

Muchlin, dok. *Muchnyno*, kol., os. karcz., folw., młyn, pow. turecki, gm. Piętno, par. Turek, odl. od Turka 1 w.; kol. dm. 10, mk. 149; karcz. dm. 1, mk. 26; folw. dm. 3, mk. 80; młyn dm. 1, mk. 12. W 1827 r. 20 dm., 146 mk. W dworskim ogrodzie ślady cmentarzyska pogańskiego. Wspomina tę wieś Lib. Ben. Łaskiego (t. I: 262). *Br. Ch.*

Muchlów, ob. *Muchtów.*

Muchna, zaśc. włośc., pow. wileński, w 6 okr. pol., gm. Mickuny, okr. wiejski Ławaryszki, o 2 w. od gm., 1 dusza rew.; należy do dóbr rząd. Ławaryszki.

Muchnia, wś włośc., pow. wileński, w 6 okr. pol., gm. Mickuny, okr. wiejski Ławaryszki, o 2 w. od gminy, 4 dusze rew.; należy do dóbr rząd. Ławaryszki.

Muchnice al. *Muchnica*, wś i folw., pow. kutnowski, gm. Oporów. par. Strzelce. Leży przy szosie z Kutna do Gombina. Ma 23 dm., 356 mk.; ogólna przestrzeń mr. 1110, z których grun. orn. mr. 974 i 35 mr., łąk należy do folwarku, 101 mr. do włościan. Gospodarstwo w dobrej kulturze. Jest to dawna osada w ziemi gostyńskiej. Znaleziono tu grobowisko przedhistoryczne. *W. W.*

Muchnów, wś, pow. kutnowski, gm. Sójki, par. Mnich; ma 19 dm. i 279 mk.; ogólnej przestrzeni 1230 mr., w tem ziemi ornej mr. 995, lasu mr. 120; do włościan należy m. 115. Gospodarstwo zamożne. *W. W.*

Muchobór wielki, niem. *Gross-Mochbern*, 1356 r. *Mechbor*, i *M. mały*, niem. *Klein M.*, 1193 *Muchobor*, 1360 *Muchbor*, 1388 *Klein Mochber*, dwie wsie, pow. wrocławski, odl. 1 milę od Wrocławia, w pobliżu linii dr. żel. wrocławsko-lignickiej i drogi bitej do Strzegonina (Striegau). M. wielki miał w 1843 r. 49 dm., 445 mk. (137 katol.) i szkołę ewang. Jest to posiadłość katedry wrocławskiej już w 1155 r., stąd już w 1343 r. istnieje tu kaplica filialna. Szkoła katolicka, dom dla ubogich od 1828 r. M. *mały* od 1193 do 1810 r. własność klasztoru na Piasku w Wrocławiu. W 1843 r. 23 dm., 179 mk. (24 ewang.).

Muchocin 1.) wś i dom., pow. międzychodzki, o 3 klm. od Warty, 3 miejsc: a) M., b) Młyn Wielki (Grossmuehle), c) Piła (Schneidemuehle); dom. ma 3917 mr. rozl. Kopalnie węgla brunatnego. Gorzelnia parowa, 2 młyny wodne, jeden o sześciu gankach z turbiną, jeden o 3 gankach i kołach drewnianych. Poczta, tel. i gościniec w Międzychodzie o 3 kil.; st. kol. żel. Drezdenko o 32 kil. 2.) **M.**, olędry, 7 dm., 41 mk., 38 ew., 3 kat., 7 analf. Poczta, gośc. i tel. w Międzychodzie; st. kol. żel. w Drezdenku.

Muchojady, wś, pow. owrucki, niegdyś własność metropolity Piotra Mohyły, który na niej oraz na wsi Opaczyce w pow. radomyskim zabezpieczył 20,000 złp., zapisanych akademii kijowskiej.

Muchojedy, wś w płd. krańcu pow. rzeczyckiego, pomiędzy strugami Kruciejką i Mizdrzą (ob.), w okr. pol. jurewickim, cerkiew, 58 osad; własność Oskierków. *A. Jel.*

Muchojedowska-Buda, wś nad pot. Czerezdzierew, w płd. krańcu pow. rzeczyckiego, w okr. pol. jurewickim, 16 osad. *A. Jel.*

Muchorowen, niem., wś na pol. prusk. Mazurach, pow. szczycieński, st. poczt. Pasym. *Ks. Fr.*

Muchowata, część wsi Staniłówki (ob.), w pow. berdyczowskim.

Muchowce, wś, pow. bracławski, w 3 okr. pol., gm. i par. kat. Niemirów, 152 dm., 880 mk., 1177 dzies. ziemi włośc.; należy do klucza Niemirowskiego hr. Maryi z Potockich Strogonowej. *Dr. M.*

Muchówka, wś, pow. klimowicki, gm. Berezki, 42 dm., 210 mk.

Muchowo 1.) wś włośc., pow. gostyński, gm. Pacyna, par. Gombin. Ma 8 dm., 60 mk., 144 morg. 2.) **M.**, kol., pow. suwalski, gm. Kadaryszki, par. Wiżajny. Odl. 18 w. od Suwałk, ma 2 dm., 5 mk. Wchodziła w skład dóbr rząd. Kadaryszki, a następnie majoratu gen. Skobelewa. *Br. Ch.*

Muchowo, niem. *Mochau* al. *Hinter-Mochau*, 1203 r. *Muchovo*, wś i dobra, pow. jaworzyński. Zamek, 32 dm., 209 mk. ewang. (w 1843 r.), szkoła ewang., młyn wodny, cegielnia.

Muchtów al. *Muchlów*, dokum. *Muchthowo*, folw., pow. turecki, gm. i par. Kowale pańskie. odl. $7^1/_2$ w. od Turka; ma 1 dm., 16

mk. Według Lib. Ben. Łask. (I: 261—2) była to wtedy wś należąca do par. w Turku. Później wchodził w skład dóbr Kowale Pańskie.

Muchy, kol., pow. wieluński, gm. Kuźnica grabowska, par. Kraszewice, odl. od Wielunia w. 40; dm. 25, mk. 269. W 1827 r. 2 dm., 18 mk. Wchodziła w skład dóbr Kuźnica grabowska (ob.). Jest to starożytna osada, wspominana w dokumentach (Kod. dypl. Muczk. i Rz., II: 96).

Muchy, poszczególne domy w Jazowie starym, w pow. jaworowskim.

Mucizar, dobra, pow. rzeczycki, własność Oskierków, około 197 włók. *A. Jel.*

Muckendorf *górne* i *dolne*, 1366 r. *Mokinberg*, wś, pow. bukowski, na Szląsku prus. W 1843 r. 23 dm., 175 mk. (5 kat.).

Mucker, niem., ob. *Mokre*.

Muckerau, niem. ob. *Mokra*.

Muckyn (dok.), ob. *Mokiny*.

Mucnowo, niem., *Muetzenow*, wś, pow. słupski, st. p. Saleske. Tworzy oddzielny okrąg urzędu stanu cywiln., który 1880 r. miał 2007 dusz. W 1882 r. ur. się 21 dz., umarło 8 osób, zawarto 9 małżeństw. *Kś. Fr.*

Muczkowina al. *Moczkowina*, nazwa niw we wsch. stronie Szumiacza, w pow. turczańskim.

Muczne 1.) obszar leśny, niegdyś podobno wieś tego nazwiska. Ob. *Dydiowa*. 2.) **M.**, folw. na obsz. dwor. Dźwiniacza górnego, w pow. turczańskim.

Muczny, potok górski, powstaje w płd.-zach. obszarze Dźwiniacza górnego, w pow. turczańskim, ze zlewu pot. Bystrego i Suchego, wypływających z płn. stoków góry Obnohy (1069 m.). Oba płyną ku płn., obejmując swymi ramionami górę Muczne (865 m.), i łącząc się u płn. podnóża tejże, w potaszni dźwiniackiej, w potok Mucznym zwany. M. płynie na płn.-zach. potem na płn.-wsch., opływając od zach. dział górski Jelenowaty; zrasza płd. obszar gm. Dydiowy, a na dolnym swym biegu tworzy granicę między Dydiową a Łokciem. Uchodzi do Sanu z lew. brz. Długość biegu 8 kil. Spad wód: 715 m. (połączenie się źródlanych potoków); 615 m. (ujście). Dolina górska i dzika. *Br. G.*

Muczow, po niem. *Maukendorf*, wś na pruskich górnych Łużycach, w pow. wojereckim, w par. ew. żdżarskiej. W r. 1880 mk. 170, Serbów 145, Niemców 25. *A. J. P.*

Muczuki, zaśc. rząd., pow. wileński, w 4 okr. pol., o 23 w. od Wilna, 2 dm., 9 mieszk. katol.

Muczyłowo, w spisie urz. *Mudszyłowo*, dobra, pow. łucyński, w 3 okr. pol., gm. Ewermujża, 48 dusz rew.

Muczyzyr, 14 osad nad rz. Wić, lew. dopływem Prypeci, pow. rzeczycki, w 2 okr. pol., jurewickim; zapadłe, odludne Polesie

Muddel (niem.), dobra ryc. w Pomeranii, pow. słupski, st. p. i kol. Ujść, 5 klm. odl., okr. urz. stanu cywiln. Dünnow, zawierają 57 ha roli orn. i ogr., 356 łąk, 80 pastw., 406 boru, 146 wody; czysty dochód z gruntu 7,085 mrk. *Kś. Fr.*

Muddelmow (niem.) 1.) dobra ryc. w Pomeranii, pow. Regenwalde, st. p. Plathe 7·5 klm. odl.; mają 507·65 ha obszaru; czysty dochód z gruntu 5629·86 mrk. 2.) **M.**, dobra w Pomeranii, pow. Greifenberg, st. poczt. Zitzmar, 4 klm. odl. obejmują 357·2 ha; czysty dochód z gruntu 5434 mrk. *Kś. Fr.*

Mudderow (dok.), ob. *Modrzewo*.

Mudrowka, wś, pow. czehryński, ob. *Mądrówka*.

Mudry, grupa domów i folw. w Kobylnicy ruskiej, w pow. cieszanowskim.

Mudschiddel (niem.), dobra w Pomeranii, pow. Miastko (niem. Rummelsburg), st. p. i tel. Zuckers 1 klm. odl., st. kol. Sellin 3 klm. odl., zawierają 219·73 ha roli orn. i ogr., 17·66 łąk, 17·87 boru; czysty dochód z gruntu 1250 mrk.; parowa fabryka krochmalu. Właśc. v. Gostkowski. *Kś. Fr.*

Muecka al. *Micka*, ob. *Micków*.

Muecken 1.) (niem.), ob. *Myki*. 2.) **M.** (niem.), leśn., pow. świętosiekierski, st. p. Brunsberk. W 1856 r. 9 mk. *Kś. Fr.*

Mueckendorf 1.) 1464 r. *Mokindorf*, wś, pow. szprotowski, paraf. Sprottau, ludność ewangielicka. 2.) **M.**, 1442 r. *Mockendorff*, wś, pow. strzeliński, par. Ruppersdorf, ludność ewang. *Br. Ch.*

Mueckendorf, przyległość wsi Komorowice na Szląsku austryackim.

Mueckenhain, wś, pow. rozborski. Do 1815 r. na Saskich Łużycach, par. ewang. Horka. Młyny wodne, cegielnia, kopalnie torfu.

Mueckenhausen (niem.), ob. *Komorowo*, pow. niborski.

Mueckersee, niem., ob. *Łukowskie*, jez. na wsch. od jez. Sniardowy.

Muecks (niem.), wybud., pow. wystrucki, st. p. Wystruć.

Mueffling, folw., pow. wyrzyski, 1 dm., 13 mk., należy do gm. Białośliwie. *M. St.*

Mueggau, niem., ob. *Migowo*.

Mueggen (niem.), dobra ryc., pow. iławski, st. p. i tel. Landsberg 5·5 km. odl. Dobra te mają 227·38 ha roli orn. i ogr., 34·11 łąk, 9·56 pastw., 6·86 nieuż., 0·59 wody, razem 278·41; czysty dochód z gruntu 2,965 mrk. W 1856 r. 80 mk. *Kś. Fr.*

Mueggenburg, niem., wybud., pow. człuchowski, st. p., paraf. kat. i ew. Człuchowo, szkoła Kałdowo. W 1868 r. 7 bud., między tymi 2 dm., 12 ew. mk. *Kś. Fr.*

Mueggenburg (niem.) 1.) dobra ryc. w Pomeranii, pow. nakielski (Anclam), st. p. Ueckermünde, 6 klm. odl., zawierają 553·05 ha obszaru; czysty dochód z gruntu 10,160 mrk. Mleczarnia, hodowla bydła i owiec. 2.) **M.**, dobra w Pomeranii, pow. Franzburg, st. p. Zingst, 2·5 klm. odl., zawierają 495·71 ha; czysty dochód z gruntu 2,934 mrk. *Kś. Fr.*

Mueggenfeld (niem.) al. *Czerniaw* (ob. *Czerniewo*). Do dóbr tych należy także Czerniewko, Ellerkrug i Zawada. Cały ten klucz obejmuje według nowszych pomiarów 383 ha roli orn. i ogr., 38·3 łąk, 89·37 boru, 20·43 nieuż., razem 531·1 ha; czysty dochód z gruntu 3,235 mrk. St. p. W. Tąbki, 4 klm. odl., urząd stanu cywiln. Mierzyszyn. *Ks. Fr.*

Mueggenhall 1.) dok. 1583 r. *Minginhagen* (niem.), wś, pow. gdański, także *Heinrichsdorf* zwana. Razem z wsiami Grossland i Hundertmark zawiera 27 gburskich posiadł. i 15 zagród, 4813·45 morg. obszaru, 529 mk., 439 ew., 90 kat., 74 dm. Paraf. kat. św. Wojciech, okr. urz. stanu cywiln. Wocławy; szkoła i ew. kościół paraf. w miejscu. Do tutejsz. ew. paraf. należą: Hochzeit, Krępiec z Weisshof, Scheibe i Schmidshof, Lędowo, Mueggenhall z Grossland i Hundertmark, Mokry dwór i Dziewięć włók. W 1868 r. było w nich razem 775 parafian ew. Odl. od Gdańska $1\frac{1}{2}$ m. Wś tutejsza zwała się jeszcze w XVII w. Heinrichsdorf, jak wynika z napisu na dzwonie, który dopiero na początku bieżącego stulecia został przetopiony. R. 1378 nadaje komtur gdański Szymon Walpode von Passenheim sołectwo i prawo obsadzenia tej wsi na prawie chełm. wiernemu Kunken von Jusskaw (Gischkau) i wyposaża probostwo, przyczem już jest wzmianka o kościele (ob. przywilej w archiw. gdańskiem). Kościół tutejszy przeszedł już w XVI w. w ręce protestantów, bo magistrat gdański był i jest tu jeszcze patronem. R. 1583 był tu pastorem Filip Kirchbach, który wizytacyi biskupiej oczywiście nie dopuścił (ob. Fankidejski: Utracone kościoły, str. 184). Wizytacya Rozdrażewskiego powiada: „Opus (est) brachio saeculari regio", co jednak, jak się zdaje, nie nastąpiło. Kościół tutejszy został r. 1603 na nowo w cegłę zbudowany (ob. Loeschin: Gesch. Danzigs, I, str. 369). R. 1646 została wieża podwyższona, a r. 1693 ozdobiono ją nowym nagłówkiem. Przed 24 laty został kościół całkiem odnowiony. Szczegółowy opis i ryciny umieścił Heise w dziele „Bau-und Kunstdenkmaeler des Landkreises Danzig", 1885, str. 89—91; ołtarz pochodzi z r. 1606, organy z r. 1752 i są ozdobione herbem familii Ferberów. Z zabytków sztuki zasługują na wzmiankę kielich gotycki, 2 bronzowe lichtarze i pająk o 8 ramionach. Duży dzwon, ulany r. 1643 przez Ludwika Wittwerck, a r. 1703 przez Absalona Wittwerck przetopiony. 2.) **M.** (niem.), domena fiskalna w Pomeranii, pow. Franzburg, st. p. tamże 1·2 klm. odl., obejmują 484·05 ha; czysty dochód z gruntu 11618·67 mrk.; cegielnia. *Kś. Fr.*

Muegenwalde (niem.), dobra ryc. w Pomeranii, pow. Grimmen, mają 367·02 ha obszaru; czysty dochód z gruntu 8,478 mrk.

Muegenwinkel, niem., wyb., pow. gdański, st. pocz. Sidlice; należą do wsi Cygankami zwanej. *Kś. Fr.*

Mueggow, niem., ob. *Migowo*,

Mueglitz (niem.), leży dopływ Persanty w Pomeranii.

Muegwitz, 1479 r. *Mickewitz*, wś, pow. kładzki, par. Kładzko. Obszar większej posiadłości w części własność szpitala w Kładzku w części baronów Muenchhausen. Ludność katolicka.

Muehlbach, nazwa kilku strumieni w Kurlandyi: 1) *M. Dundangski* (Dondangen), dopływ Lonastu, lew. dopł. Wielkiej Irby, w parafii dundangskiej. 2) *M. Ehdeński*, pr. dopływ Windawy, w par. goldyńskiej. 3) *M. Neuenburski*, dopł. Abawy, pr. dopł. Windawy. 4) *M. Paddernski*, lewy dopł. Windawy, w par. goldyńskiej. 5) *M. Willgaleński*, dopł. rz. Alex, lew. dopł. Windawy, w par. goldyńskiej. *J. Krz.*

Muehlbach, kol. niem. w pow. bóbreckim, 8 klm. na płd. od sądu pow. i urz. poczt. w Bóbrce, tuż na zach. od Pietniczan, na granicy Sokołówki. Ob. *Pietniczany*.

Muehlbach 1.) wś, pow. żegański, paraf. Priebus. 2.) **M.**, kol. do Michelsdorf. 3.) **M.** *gross* i *klein*, wś, pow. bystrzycki, paraf. kat. Schreckensdorf. W 1843 r. 31 dm., 147 mk. katol. W wąwozach śród gór położone.

Muehlbach 1.) (niem.) dobra, pow. rastemborski, st. p. Dryfort, urz. stanu cywiln. Salzbach. 2.) **M.** *Alt* al. *Feldchen* (niem.), pow. kwidzyński, st. p. Rundewiese. Leży na prawym brzegu Wisły i należy się do wsi Rudy (Ruden); paraf. kat. i ew. Kwidzyn, szkoła Sadlinki. W 1868 r. 3 bud., między tymi 1 dm., 11 mk. ew. 3.) **M.** *Neu*, niem., wś, pow. kwidzyński, st. p. Rundewiese, urz. stanu cywiln. dla jednej połowy wsi Otłówek, dla drugiej Sadlinki, par. kat. i ew. Kwidzyn, szkoła Treugenkohl; obszar wynosi 611·7 magd. mr. W 1868 r. 29 bud., między tymi 21 dm., 149 mk. ew. *Kś. Fr.*

Muehlbanz (niem.), ob. *Miłobądz*.

Muehlberg (niem.), miejscowość pod Iławą, w pow. suskim, dziś pewnie już nie istniejąca, wspomniana w dokum. z r. 1328 (ob. Kętrz. O ludn. pol., str. 331). *Kś. Fr.*

Muehlbock 1.) wś i dobra ryc., pow. zgorzelicki, par. ew. Tiefenfurth. Starożytna sie-

dziba Wendów. Ma 42 dm, 260 mk. ewang. (1843 r.) 2.) **M.** *nieder*, wś, pow. namysłowski, par. Tiefenfurth. Do 1816 r. należało do Saskich Łużyc. Tu Wendowie łużyccy mieli świątynię boga śmierci. W 1843 r. 89 dm., 506 mk. ewang. *Br. Ch.*

Muehlchen 1.) (niem.), folw., pow. morąski, st. p. Jaśkowo. W 1856 r. 8 mk. 2.) **M.** (niem.), ob. *Boruszyn*. 3.) **M.** niem. ob. *Młynek*.

Muehldorf 1.) wś, pow. kładzki, par. Gabersdorf. Młyn wodny. 2.) **M.**, wś, pow. zielonogórski. W 1843 r. 29 dm., 165 mk. ew. 3.) **M.** część środkowa wsi Rabishau. 4.) **M.** ob. *Muehlsdorf*.

Muehle 1.) *Klein* (niem.), młyn wodny, pow. łecki, st. pocz. Ełk. 2.) **M.**-*Klein* (niem.), młyn wodny, pow. malborski, st. pocz. Malbork, leży w obrębie miasta; pochodzi jeszcze z czasów krzyżackich, zbudowany niemal razem z zamkiem. 3.) **M.**-*Klein* (niem.), wyb., pow. kwidzyński, st. p. Kleinkrug. *Kś. Fr.*

Muehlen 1.) (niem.), ob. *Mielno*. pow. ostródzki. 2.) **M.**, ob. *Młyny*. 3.) **M.** al. *Muehlener-See* (niem.), ob. *Mielińskie jezioro*.

Muehlenbach, rzka w Kurlandyi, ob. *Katzdangen*.

Muehlenbach al. *Muellenbach*, wioska w hr. spiskiem (Węgry), w pow. podtatrzańskim, nad potokiem Nowoleśniańskim, u płd.-wsch. podnóży Tatr, na wys. 688 m. npm. (szt. gen.). Graniczy od płn.-zach. z Nową-Leśną, od płn. wsch. ze Starą Leśną i Łomnicą Wielką, od południa z Maciejowcami i Wielkim Sławkowem. Granicę południową na całej przestrzeni tej gminy tworzy potok Seifen, obszar zaś gm. zraszają trzy znaczne potoki górskie, płynące z północnego zach. na płd.-wsch., a zwłaszcza główny potok Nowoleśniańska Woda (Walddorf-Bach), następnie dwa jego boczne dopływy: Czerwona Woda i Kamienny potok. Wzn. osady 688 m. Wzgórze na zachód od cmentarza, między Nowoleśniańską Wodą a gościńcem wiodącym do Szczaw Sławkowskich (Szmeksu), 711 mr., Piaskowa góra, (Sand-Berg) w płd.-zach. narożniku obszaru, 748 m., lesiste wzgórze miedzy Kamiennym pot. a Czerwoną Wodą 726 m. Obszar gminy M., wraz ze Szczawami Sławkowskiemi czyli Szmeksem, wynosi 3,009 sążni kwadr. Wś ma 86 dm. i 438 mk., przeważnie niemców (1880 r.). Wieś ta istniała już w pierwszej połowie XIII w. W dokumentach z lat 1312 i 1317 czytamy nazwę tej wsi *Moellenbach*, pierwotnie niezawodnie *Muehlenbach* (Fejer, Cod. dipl. Hung. 6^1,167;8^1, 437; 8^2,57). W r. 1245 wzniesiono w tej wsi kościół p. wezw. św. Margarety. Metryki sięgają r. 1687. W miejscu było dusz rzym.-kat. 97, ewang. 335, nieun. 15, żyd. 6, razem 453; do parafii rz.-łac. należy zakład kąpielowy Szmeks czyli Szczawy Sławkowskie i Stara Leśna; w całej parafii było zatem rzym.-kat. 235, ewang. 802, nieun. 29, żydów 17, razem 1083 (Szem. dyec. spiskiej z r. 1878). Protestanci mają w M. swój kościół. W epoce reformacyi ludność M. dała schronienie reformatorowi Leutscherowi. Wtedy to Jerzy Pauschner, prefekt zamku Spiskiego, trzymał z mieszkańcami M. W r. 1543 założyli reformatorzy kościół, do dziś dnia istniejący. Metryki przechowane są od r. 1783. W r. 1563 kaznodzieją był tu Maciej Hertel, którego r. 1575 konseniorem gminy ewang. obrano. Sąd pow. Sobota Spiska, urząd podatkowy Kieżmarek, ostatnia poczta Sobota Spiska. *Br. G.*

Muehlen-Bach 1.) niem., dopływ Pieni (Peene) w Pomeranii, pow. Grimmen. 2.) **M.**, rz. w Pomeranii, pow. tymiński (Demmin). 3.) **M.**, niem., lewy dopływ Persanty w Pomeranii. 4.) **M.**, strumień na Pomorzu, płynie pod miastem Koszalin i wpada do morza Baltyckiego. *Kś. Fr.*

Muhlenbeck (niem.), wś ze st. poczt., na Pomorzu zaodrzańskiem, pow. Greifenhagen, na stokach pasma uralsko-baltyckiego, w piaszczystej okolicy. Ma 586 mk. ewang. W około ciągną się rozległe bory; mieszkańcy wyrabiają z drzewa obręcze na bębny dla wojska, pudełka do zabawek dziecinnych i t. d. Jest tu i papiernia, Hohenkrug zwana, nadleśnictwo, cegielnia i kopalnia węgla brunatnego. *Kś. Fr.*

Muehlenbek, folw. do dóbr koron. Ekendorf, w Kurlandyi, w okr., pow. i paraf. tukumskiej.

Muehlenberg (niem.), wś, wspominana w lustr. z r. 1656, leżała w kameracie melzackim na Warmii; miała 40 włók, 10 gburów, 1 sołtysa; wieś ta dawała 1 łaszt i 48 korcy owsa, 60 kur, 30 gęsi, 10 funt. (?) wosku, 25 flor. 10 grz. czynszu ad mensam, 180 flor. ad benef. (ob. Zeitschr. des Vereins fuer d. Gesch. Ermlands, 1880, str. 208). W nowych spisach nie ma tej miejscowości.

Muehlenbruch (niem.), dobra ryc. w Pomeranii, pow. kołobrzeski, st. p. Roman; 6·2 klm. odl., zawierają 323·77 ha, czysty dochód z gruntu 1467 mrk., właśc. Niemiec; hodowla bydła i owiec, mleczarnia. *Kś. Fr.*

Muehlendorf (niem.), dobra ryc. w Pomeranii, pow. Regenwalde, st. p. Premslaff; obszar wynosi 307·36 ha; czysty dochód z gruntu 3485·13 mrk., właśc. Niemiec. *Kś. Fr.*

Muehlener-Buden, niem., ob. *Mielińskie budy*.

Muehlenfeld 1.) (niem.), majątek chełm, pow. świętosiekierski, st. p. Lichtenfeld, 1 klm. odl.; ma 30 ha roli orn. i ogr., 22 łąk, 8 pastw., 14 boru, 1 nieuż., razem 75 ha, czy-

sty dochód z gruntu 501 mrk. W 1858 r. 16 mk. 2.) **M.** (niem.), wyb., pow. malborski, st. p. Nowydwór; nal. do wsi Marynowami zwanej. *Kś. Fr.*

Muehlenfliess (niem.), ob. *Młyńska struga, Młynówka* i *Młynica.*

Muehlengraben (niem.), prawy dopływ Pasargi, pow. olsztyński, nad nim leżą Porbady (Neu-Schoeneberg) i Rentyny.

Muehlenhagen (niem.), domena fiskalna w Pomeranii, pow. tymiński (Demmin), ma 217·49 ha, czysty dochód z gruntu 3,540 mrk.; st. p. Treptow 4 klm. odl. *Kś. Fr.*

Muehlenhof 1.) (niem.) folw., pow. suski, st. p. Kisielice, założony r. 1853, należy do dóbr ryc. Jędrychowa. 2.) **M.** (niem.), dobra, pow. królewiecki, st. p., tel. i kol. Królewiec, 2 klm. odl., zawiera 51 ha roli orn. i ogr., 33·2 łąk, 4·1 nieużyt., razem 88·3 ha, czysty dochód z gruntu 2,476 mrk. M. stanowi osobny okr. urz. stanu cywiln., który r. 1880 miał 1,425 dusz; w 1882 r. ur. się 68 dz., umarło 49 osób, zawarto 15 małżeństw. 3.) **M.** (niem.), folw., pow. gdański, oddany na wieczystą dzierżawę zapisem z d. 26 marca 1785 r. Szkoła paraf. kat. w Oliwie, st. p. Langfuhr. Obejmuje 2 gburskie posiadł. i 1 zagrodę. W 1868 r. 70 mk., 56 kat., 14 ewang., 6 dm. Odl. od Gdańska 1 mila. *Kś. Fr.*

Muehlenkamp (niem.), dobra ryc. w Pomeranii, pow. bobolicki, st. p. Drawehn 0·5 klm. odl., st. kol. Baldenburg 14 klm. odl. Mają obszaru 338·23 ha i to 194·87 ha roli orn. i ogr., 28·43 łąk, 42·4 pastw., 72·53 boru; czysty dochód, wedł. którego oszacowano podat. grunt., 1513 mrk.; gorzelnia parowa i młyn wodny. *Kś. Fr.*

Muehlenkawel (niem.), ob. *Młynki.*

Muehlenland (niem.), folw., pow. toruński, st. p. Wąbrzeźno, tamże par. ew., par. katol. Ryńsk, szkoła M. Radowiska; ma 108·78 magd. morg. obszaru. W 1868 r. 5 bud., między tymi 2 dm., 33 mk., 18 kat., 15 ew.

Muehlenort, os., pow. czarnkowski, 11 dm., 95 mk., należy do gm. i wsi Biernatowa.

Muehlen-See 1.) (niem.), ob. jez. *Melno*, pow. ostródzki. 2.) **M.**-*See*, niem., jez., pow. złotowski.

Muehlenteich (niem.), jez. w pow. niborskim pod Działdowem, przez nie płyną Szkotówka i Nida. *Kś. Fr.*

Muehlenthal (niem.) 1.) wś, pow. toruński, st. p., kol. i paraf. ewang. Kowalewo, par. kat. i szkoła Wielkałąka $^1/_4$ mili odl., okr. urz. stanu cywiln. Pruska łąka; wś ma 85·69 morg. obszaru. W 1868 r. 12 bud., między tymi 3 dm., 26 mk., 11 kat., 15 ew. Wś ta składa się z 3 wodnych młynów, rozrzuconych nad brzegiem Łąki, rzeki uchodzącej do Drwęcy. Dawniej było ich więcej, mianowicie: Skrobacz, Juda, Krupka, Strus, Parzybok, Papiernia, Kinost i Szerokostaw. Każdy młynarz dawał proboszczowi 1 korzec żyta, a nauczycielowi pół. R. 1708 czyniło temu obowiązkowi zadosyć tylko trzech (ob. Wizyt. Strzesza z r. 1667, str. 44 i Potockiego z r. 1707, str. 46). 2.) **M.**, dobra i młyn, pow.ządzborski, st. Ządzbork. *Kś. Fr.*

Muehlenwald 1.) niem., folw., pow. zadzborski, st. p. Ribben, do których to dóbr ryc. folw. ten należy. 2.) **M.**, niem., wybud., pow. świętosiekierski, st. p. Bladiau. *Kś. Fr.*

Muehlfeld (niem.) 1.) młyn nad Łyna, pow. pr. iławski, st. p. Beddenau; odtąd aż do Asdrappen tworzy Łyna granicę między pow. iławskim i prusko-frydlądzkim i licbarskim. W 1856 r. 25 mk. 2.) **M.**, folw. i młyn, pow. fiszhuski, st. p. Metgethen. *Kś. Fr.*

Muehlgast, 1382 r. *Melegast*, wś i dobra, pow. stynawski, kościół kat. par. Koebeu, szkoła ewang., browar, gorzelnia, winnica od 1841 r. W 1843 r. 32 dm., zamek i 235 mk. (15 kat.).

Muehlgraben, rz. w Inflantach, pr. dopł. Dźwiny zach., jest odpływem jez. Sztinta i Egela i stanowi ważną arteryą komunikacyjną między fabryczną okolicą tych jezior a Rygą; żeglowna. *J. Krz.*

Muehlgraben, stacya dr. żel. rysko-dyneburskiej, na odnodze Ryga — M., o 11 w. od Rygi.

Muehlgraben, przedmieście m. Kładzka.

Muehlgrund (niem.), ob. *Młyny.*

Muehlhausen, niem., wś, pow. iławski, st. p. Schrombehnen, okr. urz. stanu cywiln. Knauten. W XV w. należał tutejszy kościół do archipresbyteratu iławskiego, był tytułu św. Anny. Patronat dostał przez Henryka Reuss v. Plauen w 1468 r. razem ze wsią Daniel v. Kunheim († 1508), który podczas swego pobytu w Rzymie uzyskał od papieża Inocentego VIII r. 1492 odpust dla tutejsz. kościoła i tyle zebrał jałmużny, że go mógł całkiem na nowo odbudować (ob. Script. rer. Warm., I.: 423 i Pr. Prov. Bl., V, 51). Proboszcz tutejszy posiadał 4 włók i pobierał 3 łaszty mesznego. W 1856 r. było tu 531 mieszk. *Kś. Fr.*

Muehlheide, niem., leśn. król., pow. wałecki, st. p. Słopanowo (Schloppe).

Muehlhof (niem.), leśn. król., pow. chojnicki, st. p. Rytel.

Muehlhufen (niem.), folw., pow. rastemborski. st. p. Tolksdorf. W 1856 r. 23 mk.

Muehling, niem., dobra, pow. gierdawski, st. p. Alembork. Właśc. Maks Józef v. Romberg, członek izby panów. W 1856 r. 86 mieszk.

Muehlingen (niem.), ob. *Młynkowo.*

Muehlmeisterischken, niem., wś, pow. ni-

zinowy, st. p. i okr. urz. stanu cywiln. Lappienen. W 1856 r. 32 mk.

Muehlraedlitz, 1267 r. *Miloradici*, 1418 r *Milredicz*, wś i dobra, pow. lubiński. Posiada kościół par. ewang., istniejący jeszcze przed epoką reformacyi (założyciel Hans von Mohl). Szkoła ewang., młyny wodne, młyn amerykański, owczarnia. W 1843 r. 105 dm., zamek, 643 mk. (23 kat.).

Muehlrose, łużyckie *Miłoraz*, wś, pow. rozborski. Do 1815 należała do Saskich Łużyc. W 1843 r. 51 dm., 344 mk. ewang. Do M. należy *Staryk*, młyn, i *Rollmuehle* także młyn wodny, nad czarnym Schoepsem. *Br. Ch.*

Muehlsdorf, pol. *Mielowice*, wś, pow. prądnicki, par. Smice. Posiada szkołę kat., 14 gospodarzy, 1 pół łanowego, 13 zagrodników, 35 komorników, 1192 mr. obszaru, z dochodem 2,751 tal.

Muehlseifen, wś i folw., pow. lwowski (na Szląsku), par. ew. Nieder Wiese. W 1843 r. 148 dm., 733 mk. (28 kat.). Szkoła ewang. od 1745 r. Ludność trudni się tkactwem. Do M. należy Hayn, kol., mająca 58 dm. i 293 mk. (8 kat.), par. Rabishau.

Muehlstein al. *Mehlstein*, ob. *Melsztyn*.

Muehlvorwerk, folw. do Ciecierzyna, pow. kluczborski.

Muehlwald, młyn, ob. *Gniew* (t. II: 623).

Muehlwalde, kol. i folw. do Ober-Wiesenthal, pow. lwowski (Szląsk).

Muehlwalde 1.) *Gros* (niem.), majątek chełm., pow. labiawski, st. p., tel. i okr. urz. stanu cywiln. Laukischken 2 klm. odl.; obejmuje 61·17 ha roli orn. i ogr., 9·83 łąk, 0·49 nieużyt., razem 71·49 ha; czysty dochód z gruntu 637 mrk. 2.) **M.** *Klein*, wś, tamże.

Muehnitz, 1203 r. *Minichi*, wś i dobra, pow. trzebnicki. Szkoła ewang. w miejscu, paraf. ew. Peterwitz. W 1843 r. 48 dm., 287 mk. (14 kat.). Dwa młyny wodne.

Muekkenhof (niem.) 1.) folw. w Kurlandyi, do dóbr koronnych Neu-Sessau, w okr. mitawskim, pow. i par. dobleńskiej. 2.) **M.**, folw., tamże, do dóbr kor. Schuhkst al. Sjuxt (łot. Czukstes-Muiża.

Muekuhnen (niem.), dobra ryc., pow. świętosiekierski, st. p., tel. i kol. Wolittnick 1 klm. odl. Zawierają razem z folw. Grund 237 ha gr. orn. i ogr., 58 łąk, 15 past., 51 boru, 15 nieuż., razem 376 ha; czysty dochód z gruntu 5,153 mrk. W miejscu jest młyn koński, hodowla koni. Tutejszy okr. urz. stanu cywiln. liczył 1880 r. 755 dusz; w 1882 r. ur. się 31 dz., umarło 13 osób, zawarto 4 małżeństwa. *Kś. Fr.*

Muelwitz *Nieder* i *Ober*, 1288 r. *Milowicz*, wś i dobra, pow. oleśnicki. Kościół par. ew. (w Ober-M.) z kamienia wzniesiony, należy do najdawniejszych chrześciańskich świątyń na Szląsku. Par. kat. Schollendorf. Szkoła w miejscu. Ober-M. miały w 1843 r. 50 dm., 406 mk. Nieder-M. 34 dm., 287 mk. (10 kat.). Młyny wodne, owczarnia na folwarku.

Muelhau, wś i folw., pow. głogowski, par. ew. Weissholz, 10 dm., 116 mk.

Muellerhof (niem.), wyb. do Sępolna, pow. złotowski (ob. Schmitt: Der Kreis Flatow, str. 301).

Muellerischken, niem., wś, pow. tylżycki, st. p. i okr. urz. stanu cywil. Plaschken. Leży niedaleko Rusy, prawej odnogi Niemna.

Mueller-Matz-Hans (niem.), ob. *Hans-Mueller-Matz*.

Muellerowo, folw., pow. chodzieski, 3 dm., 65 mk., należy do gm. i miasta Margonina. Poczta, tel. i gośc. w Margoninie; st. kol. żel. w Miasteczku. *M. St*

Muellersdorf al. *Baniowa*, grupa domów w Kiernicy, w pow. gródeckim.

Muellershoehe (niem.), dobra w Pomeranii, pow. Randow, st. p. Stolzenburg 6·5 kil. odl., obejmują 133·75 ha; czysty dochód z gruntów 753 mrk.

Muellershof, wś, pow. bydgoski. Poczta etc. w Bydgoszczy. Ob. *Biedaszkowo*.

Muellmen 1.) *Deutsch* (niem.), wś kościelna, ob. *Wierzch*. 2.) **M.**-*Polnisch*, ob. *Miłonów*.

Muellowitz, ob. *Miłowice*.

Muelsen (niem.), dobra i wś, pow. fiszhuski, st. p. i okr. stanu cywil. Laptau, niedaleko szosy z Królewca do Kranz prowadzącej.

Muemmel, ob. *Niemuń*.

Muemmelken (niem.), struga w Pomeranii, pow. Greifenberg.

Muenchen (niem.), wś, pow. ananiewski gub. chersońskiej, ma kościół par. kat. mur. ś. Mikołaja z r. 1872, zbudowany staraniem proboszcza Tomasza Miłkowskiego i parafią złożoną z 1301 dusz, głównie Niemców.

Muenchhausen 1.) kol., pow. opolski, par. Szczedrzyk, odl. 4 mile od Opola, założona w 1774 r. przez osadników niemieckich, którzy założyli tu 20 osad. Już jednak około 1862 r. połowa ludności przez małżeństwa, sprzedaż gruntów i t. p. stała się polską lub czeską. Uboga gleba zmusza ludność do ubocznych zarobkowań. Szkoła ewang. w miejscu. 2.) **M.**, straż leśna w leśnictwie Krasiejów (ob.). *Br. Ch.*

Muenchhof, wś i folw., pow. ziębicki, par. kat. Weigelsdorf, młyn wodny, cegielnia. W 1843 r. 36 dm., 213 mk. (84 ew.). Do M. należy folw. Schoenharte z 14 dm. i 84 mk.

Muenchwitz, 1439 r. *Monchsdorf*, 1460 r. *Monschedorff*, wś, pow. wrocławski, do 1810 r. własność klasztoru „Corporis Christi“ w Wrocławiu. Par. kat. Tauer. W 1843 r. 31 dm., 224 mk. (45 kat.). Sołtystwo. Szkoła ewang.

Muende al. *Sakkenmuende* (niem.), dobra

w Kurlandyi, w pow. hazenpockim, w parafii sakenhauskiej.

Muende (niem.), wybud. do wsi Barwalde należące, pow. malborski, st. p. Nowydwór (Tiegenhof). 2.) **M.** al. *Weichselmünde*, ob. *Wisłoujście*. 3) **M.**, port, ob. *Kołobrzeg*.

Muengen (niem.), wś, pow. świętosiekierski, st. p. Lichtfeld, okr. urz. stanu cywil. Eichholz. W 1856 r. 48 mk.

Muensterberg, pol. *Ziembice* a może *Zubice*, w dok. *Moensterberg* zwane, miasto pow. na Szląsku, w reg. wrocławskiej, na praw. brzegu Ohly i na zach. stoku góry Pusel. Leży pod 50° 36′ 9″ płn. szer. i 34° 41′ 49″ wsch. dłg. Wzniesione 668 stóp npm. Odl. 57 klm. od Wrocławia, stacya drogi żel. z Wrocławia do Kamenz prowadzącej. Posiada 5493 mk., kościół par. kat., kaplicę kat. i kościół obrócony na magazyny wojskowe, seminaryum nauczycielskie ewang. Zakład dla chorych pod opieką elżbietanek. W okolicy uprawa chmielu a w pobliskim Sackerau kopalnie grafitu. W 1842 r. było 283 dm. w mieście i 36 na przedmieściach, 3946 mk., w tej liczbie 1893 męż., 2053 kob.; co do wyznań: 2881 kat., 875 ew., 190 żyd. Najdawniejsza wzmianka o mieście pochodzi z 1281 r. W 1344 r. książęta świdniccy ustanowili tu wyższy sąd. W XV w. wojny husyckie a w XVII wojna 30-letnia ciężkie klęski miastu zadały, ubożąc je i wyludniając. Morowe powietrze w 1643 r. i pożar 1678 dopełniły szeregu klęsk. W 1742 r. osiedlili się tu bracia czescy. Powiat M. al. *ziębicki* ma 6 mil kw. obszaru i 33,445 mk. Ludność przeważnie katolicka. Obszar powia tu przedstawia falistą, wzgórzystą powierzchnią, z żyzną glebą, pozwalającą uprawiać pszenicę, chmiel, rzepak i owocowe drzewa. Gospodarstwo rolne w stanie kwitnącym. Lasy bukowe piękne. Z naturalnych bogactw są tu źródła mineralne i kopalnie grafitu. *Br. Ch.*

Muensterberg (niem.) 1.) dok. *Monsterberg*, *Munsterberg* (1383), wś na Warmii, pow. licbarski, st. p. Dobremiasto, okr. urz. stanu cywii. Głotowo; leży niedaleko rz. Łyny, na lewym brzegu. Posiada kościół filial. pod wez. ś. Katarzyny, należący do par. głotowskiej. Wś ta wzięła swą nazwę od pierwszego założyciela. W 1383 r. d. 13 stycz. nadaje bisk. warmiński Henryk Janowi Monsterberg, na założenie wsi, mającej się nazywać Munsterberg, 60 włók nad granicą boru bisk. Buchwalt, jez. Lymange, wsi Swoben i rz. Łyny. Osadzca dostaje z tych włók 6 wolnych na prawie cheł. i sołectwo z mniejszem sądownictwem aż do 4-ch szelągów i nadto; prócz tego trzecią część kar pieniężnych z większych sądów, które należyć będą do naszego wójta. Dajemy mu także połowę czynszu karczemnego i prawo łowienia ryb w jez. Lymange małemi narzędziami dla własnej potrzeby, nie zaś na sprzedaż. Kościołowi zapisujemy 4 włóki. Od reszty włók będą płacili posiedziciele na Boże Narodz. pół grzywny zwyczajnej monety i po 2 kury od włóki. Drugiej karczmy nie wolno stawić we wsi. Datum in Gutenstad (ob. Cod. dipl. Warm., III, str. 109, № 149). R. 1384 d. 30 list. przyłącza bisk. do wsi tutejszej jeszcze 7 włók, które przedtem do wsi Knopen należały (tamże, I, str. 300). R. 1397 d. 25 sierp. nadaje bisk. warm. Henryk kolegiacie w Dobremmieście wś M., obejmującą 60 włók, wraz z wyższem i niższem sądownictwem „ad collum et manum se extendentibus ac obventionibus eorundem", ale bez młynów, których im tam stawiać nie wolno. Sołtys i mieszkańcy mają się i nadal cieszyć nadanymi im pierwotnie przywilejami. Datum in castro nostro Brünsberg (tamże, III, str. 294—295). Filia tutejsza należała przez pewien czas do Quetz, ale r. 1597 już znów do Głotowa. Kościół tutejszy został r. 1687 odnowiony, a 4 grud. 1699 p. t. ś. Katarzyny przez bisk. Załuskiego poświęcony. Roku 1819 zgorzał do szczętu i dopiero 1851 wybudowano go na nowo (ob. Script. rer. Warm., I, str. 418). Według lustr. z r. 1656 liczyła wś M. 70 włók, 16 gburów i 2 sołtysów; czynsz wynosił 35 korcy owsa, 70 kur, 14 gęsi i 176 flor. (ob. Zeitsch. für die Gesch. Ermlands, 1880, str. 234). W 1856 r. było tu 151 mk. 2.) **M.** *Alt* (niem.), wś chełmińska, na wielkiej Żuławie malborskiej, między Nogatem a Wisłą, 8 klm. na zach. od Malborka. W skutek położenia swego wystawiona na częste wylewy. Ma przywilej z r. 1323. Obejmuje 20 chełm. posiadłości i 1 zagrodę, ma 135 włók i 24 mr. obszaru. W 1868 r. 419 mk., kat. 230, ew. 136, menonitów 53. Mieszkańcy są po części Polakami. W 1878 r. tylko 386 mk., 40 dm. Tutejszy kościół filialny pod wez. ś. Jerzego należy do par. Milenz; par. ew. w miejscu, tak samo szkoła i st. p., okr. urz. stanu cywil. Gnojewo. Mieszkańcy trudnią się przeważnie rolnictwem i hodowlą bydła. Tutejsza agentura poczt. odebrała 1877 r. 10,400 przesyłek listowych, wysłała zaś 5600. Poczta posłańcowa dochodzi do Malborka. Według ksiąg krzyżackich płaciła wieś 5 wiardunków czynszu (6 tal. 7½ srb.), 2 kury i czyniła tłokę przez 6 dni (ob. Gesch. d. Kr. Marienburg von Eckerdt, str. 25). Do tutejszej par. ew. liczy się i wś Mielenz. 3.) **M.** *Neu* (niem.), wś chełm. ze st. p., pow. malborski, na Żuławach, 12 kil. na płn.-zach. od Nowegodworu (Tiegenhof) nad kanałem (Weichsel-Haff-Kanal) łączącym Wisłę z zatoką Świeżą, tuż przy śluzie Czerwoną budą zwanej. Gleba bardzo żyzna. Do wsi należy 33 włośc. posiadł. i 22 zagród, obejmujących 122 włók i 25 mr. ob-

szaru. W 1868 r. 70 dm., 724 mk., 73 kat., 523 ew. i 128 menonitów; trudnią się głównie rolnictwem i hodowlą bydła. Par. kat. Fürstenwerder, ew. Baarenhof, szkoła ew. w miejscu (130 dzieci), odl. od m. pow. 3$^1/_2$ mili. Do Nowegodworu dochodzi poczta posłańcowa. R. 1877 nadeszło dotąd przesyłek listowych 20,500, wysłano zaś 14,800. Okr. urz. stanu cywil. Baarenhof. Ostatni przywilej tej wsi został wystawiony r. 1763. Lustracya z r. 1565 donosi, że należała wtedy do zamku malborskiego i że puszczona była w dzierżawę gdańszczaninowi Renoltowi Krokowi (Odpisy w Pelplinie). 4.) **M.** *Gross* i *M. Klein* (niem.), dobra ryc. i folw., pow. morąski, st. p. i okr. urz. stanu cywil. Kiszpork, 4 klm. odl. Obejmują 630 ha roli or. i ogr., 140 łąk, 175 boru, 21 nieuż., 2 wody, razem 968 ha; czysty dochód z gruntu 10,188 mrk. W 1856 r. w Gr. M. 195 mk.; w Klein M. 50. R. 1601 mieszkali tu według ksiąg sstwa przezmarkowskiego następni Polacy: Krysztof Kaszuba, Maciej Wieczorka (Wiettschurka), Walenty Pasternak, Benedykt Domaszko, Andrzej Wiek, Jan Romucki, Jan Morawski, Jerzy Koniecki (Konitzke), inni mają niemieckie nazwiska (ob. Kętrz. O ludn. pol., str. 572). W dok. z r. 1323 wspominany M. przy oznaczeniu pola „Wermeno“ (ob. Cod. dipl. Warm., I, str. 367). 5.) **M.**-*Alt* (niem.), wś na Warmii, pow. brunsberski, st. p. Młynary, okr. urz. stanu cywil. Rautenberg. Leży tuż nad granicą pow. holądzkiego, par. kat. Bludau. W 1856 r. 160 mk. R. 1321 d. 12 lipca nadaje kapituła warmińska Hermanowi stelmachowi (currifici) i jego spadkobiercom na prawie chełm. 40 włók locationis titulo wraz z możliwą nadwyżką we wsi Monsterberg. Granice: „Prima quidem meta .... de trunco ubi fuerunt antiquae graniciae cum bonis dominorum fratrum dictis Carsow, cum nostri capituli bonis usque ad fagum et de fago usque ad tremula versus Bludaw; et de Tremula circa campum villae praedictae Bludaw currant graniciae iterato ad bona dominorum fratrum“). Cztery włóki posiadać będzie sołtys wolne od czynszu. Od reszty 36 włók płacić będą posiedziciele po 9 latach na ś. Marcin od każdej włóki po pół grzywny. Osadzca będzie miał we wsi karczmę, z której połowa czynszu nam, a połowa jemu płaconą być winna. Co do większego sądownictwa, to kary do 4 szelągów, jemu płacone być powinne, co nadto będzie, z tego $^2/_3$ do nas a $^1/_3$ do niego należyć będzie. Świadkowie: Piotr, sołtys de parvo Stybain, Tomasz z tejże samej wsi, Bertram sołtys z Münsterberga etc. Datum in Frowenburg (ob. Cod. dipl, Warm., I, 360). R. 1323 d. 4 marca nadaje kapituła warm. Gerhardowi Polen (Gerhardus dictus Polen) młyn w M. na prawie dziedzicznem, z obowiązkiem płacenia czynszu wynoszącego 5 wiardunków rocznie, pozwala mu nadto urządzić w nim 2 ganki (tamże Reg., str. 122). R. 1571 d. 6 lipca nadaje kapituła 4 wł. sołeckie i 2 inne wł. czynszowe swemu wójtowi Bertrandowi Borgk, który ten urząd piastował był przez 40 lat, jako lenno na prawie magdeb., z małem i większem sądownictwem. Przywilej ten został odnowiony z odmianami d. 22 stycz. 1691 r. (ob. tamże I, Doc., str. 360, przypisek). 6.) **M.**-*Neu* (niem.), dok. 1320 *Monsterberch*, dobra ryc. i wś, w Starych Prusach, pow. holądzki, st. p., tel. i kol. Młynary, 6 klm. odl., leżą nad granicą pow. brunsberskiego. Dobra obejmują 367·2 ha roli or. i ogr., 18·9 łąk, 24·4 past., 298 boru, 9 nieuż., 0·9 wody, razem 718·4 ha; czysty dochód z gruntu 4134 mrk, Właśc. Hildendorff; hodowla bydła holenderskiej rasy. Tutejszy okr. urz. stanu cywil. liczył 1880 r. 1517 dusz. W 1882 r. urodz. się 77 dz., umarło 46 osób, zawarto 15 małżeństw; par. kat. Schöneberg. R. 1320 d. 8 list. nadaje Hermann, komtur elbląski, Thymmonowi (Thymmoni) i Bertholdowi 50 włók należących do wsi Monsterberch. Lokatorzy i ich spadkobiercy będą posiadali 10-tą włókę wolną od czynszu i sołectwo. Od reszty włók będą posiedziciele po 11 latach wolności na ś. Marcin mu płacili 3 wiardunki zwyczajnej monety i 4 kury od włóki. Wyjmujemy wreszcie w tych dobrach karczmy i młyny i miejsca dla nich stosowne, które sobie zastrzegamy. Nadajemy zaś wspomnianym sołtysom i ich spadkobiercom sądownictwo mniejsze nad Niemcami wraz z karami pieniężnemi. Większe sądownictwo sobie zastrzegamy, ale do kar pieniężnych, to $^1/_3$ do nich należyć będzie, a $^2/_3$ do nas. Kury winni mu dawać zaraz od osadzenia włók począwszy. Prócz tego będą nam dawali od każdego pługa (de quolibet aratro in bonis praedictis reperto) 2 korce, 1 pszenicy, drugi żyta (ob. Cod. dipl. Warm., I, 363). *Ks. Fr.*

Muensterberg (niem.), dobra w Pomeranii, pow. starogrodzki czyli Naugard, st. p. i kol. Carolinenhorst. Mają 468·21 ha obszaru; czysty dochód z gruntu wynosi 2631 mrk.

Muensterwalde (niem.), ob. *Opalenie.*

Mueritz, jez., ob. *Moryca.*

Muerschau, wś i folw., pow. głogowski, par. ew. Schönau. W 1843 r. 12 dm., 112 mk. (11 katol.).

Muesing, *Mussnyk, Musnick* (dok. 1352), jez. pod Buchwalde, pow. olsztyński (ob. Cod. dipl. Warm., II, str. 173, 185, 356).

Mueskendorf, ob. *Charzykowy.*

Mueskendorfer-see, ob. *Charzykowskie jezioro.*

Muessentin (niem.), dobra ryc. w Pomera-

nii, pow. tymiński, st. p. Jarmen 2·8 klm. odl.; obejmuje 307·45 ha; czysty dochód z gruntu 7899 mr.

Muessow (niem.), dobra ryc. w Pomeranii, pow. gryfijski, st. p. Gützkow 6·7 klm. odl.; mają 607·16 ha obszaru; czysty dochód z gruntu 12863 mrk.

Muetzelburg *Gross* (niem.) 1.) wś ze st. p., w obwodzie reg. szczecińskiej, pow. Ueckermünde, 30 kil. odl., na płd.-zach. od Szczecina. Gleba piaszczysta, łąki liche. W 1877 r. 434 ew. mk., nadleśnictwo. Poczta posłańcowa dochodzi do Neuwarp. 2.) **M.** (niem.), król. nadleśnictwo, nad dużem jez., w Pomeranii, pow. Ueckermünde, zawiera 5507·85 ha; czysty dochód z gruntu 18556 mrk. 3.) **M.** (niem.), folw. w Pomeranii, pow. Pyritz, st. p. Prillwitz 2·4 klm. odl., należy do dóbr rycer. Cossin. *Kś. Fr.*

Muetzkow-*Ober* (niem.) 1.) dobra rycer. w Pomeranii, pow. Franzburg, st. p. Cummerow 4 klm. odl., mają obszaru 680·31 ha; czysty dochód z gruntu 13091·94 mrk. 2.) **M.** *Nieder*, dobra, tamże, obejmują 509·38 ha; czysty dochód 7971 mrk. *Kś. Fr.*

Mufty, wś, pow. rzeżycki, w pobliżu Rybiniszek.

Muggerkaul, dobra pryw. w Kurlandyi, w okr. i pow. hazenpockim, par. amboteńska.

Muglinów, niem. *Muglinaw*, wś, pow. bogumiński, gm. Herszmanice, par. kat. Ostrawa Polska, na Szląsku austryackim. Ma rozl. 374 mr. i 629 mk.

Muhlack (niem.), ob. *Mulawki*.

Muhlackshof (niem.), ob. *Mulawski dwór*.

Muhlitz (niem.), dobra ryc. na Rugii, st. p. Samtens 1·7 kil. odl. Razem z folw. Kl. Carow obejmują 270 ha; czysty dochód z gruntu 7824 mrk.

Muhrau, 1318 r. *Morow*, wś i dobra, pow. strzygłowski. Do 1810 r. własność zakonnic w Strzygłowie, następnie rządowa posiadłość. W 1843 r. 36 dm., zamek, 197 mk. (46 ew.). Młyn wodny, owczarnia.

Muhremuische, *Murumujża*, po łot. *Muhru-Muiża*, folw. do dóbr Kurmen, w Kurlandyi, w okr. zelburskim kurl., pow. frydrychsztackim, par. aszradzkiej.

Mujducie, ob. *Mujduńce*.

Mujduńce, w spisie urzęd. *Mujducie*, wś, pow. wileński, w 3 okr. polic., gm. Malaty, okr. wiejski Inkietry, o $9^1/_2$ w. od gminy, 34 dusz. rew., należy do dóbr rząd. Czywile.

Mujża, po łotew. *dwór*, wchodzi w skład nazw wielu miejscowości w Kurlandyi i Inflantach.

Mujża-zeme, folw. do dóbr Gaiken i pastorat, w Kurlandyi, w okr. i pow. goldyngskim, w pow. frauenburskiej.

Mujżełąny, zaśc. szl., pow. trocki, w 4 okr. pol., o 83 w. od Trok, 2 dm., 12 mk. katol.

Mujżenek, niem. *Muischeneck*, os. w Kurlandyi, okr. hazenpocki, pow. i paraf. grobińska.

Muka, pot. w pow. kowieńskim, płynie pod wsią Gielwidy.

Mukanie, wś, pow. kamionecki, 34 klm. na płn.-wsch. od Kamionki Strumiłowej, 10 klm. na płd.-wsch. od sądu pow. i urz. poczt. w Radziechowie. Na płd. leży Opłucko, na płd.-zach. Ohladów, na płn.-zach. Środopolce, na płn. Niemiłów, na wsch. Chmielno (w pow. brodzkim). Płn. i wsch. część obszaru moczarzysta (216 do 217 m. npm. wzniesiona) i torfiasta, a wody zabiera pot. Ostrówka, dopływ Styru, płynąca przez sąsiedni Niemiłów i Chmielno, od płn.-zach na płn.-wsch. w pobliżu granic Mukania. Środkowa i zach. część obszaru wznosi się cokolwiek wyżej (do 220 m.). Tu leżą zabudowania wiejskie, bliżej granicy zachodniej. Własn. więk. ma roli orn. 128, łąk i ogr. 126, pastw. 10; własn. mn. roli orn. 442, łąk i ogr. 560, pastw. 302 mr. W r. 1880 było 499 mk. w gm., 40 na obsz. dwor. (między nimi 68 obrz. rzym.-kat.). Par. rzym.-kat. w Łopatynie, gr.-kat. w Środopolcach. We wsi jest cerkiew i szkoła jednokl. niezorganizowana. *Lu. Dz.*

Mukarów 1.) *nowy* al. *M. podleśny*, duża wieś, pow. uszycki, okr. pol. i st. poczt. Dunajowce (o 12 w.), gm. i par. M. Wieś ta leży na płaszczyznie, na trakcie z Dunajowiec do Sołodkowiec, o 40 w. od Uszycy, a 25 od Jarmoliniec, ma 170 dm., 1248 mk., ziemi włośc. 1795 dzies. Posiada cerkiew murowaną. Zarząd gminny (wołost), do której należą wsie: Mukarów podleśny i polny, Barbarówka, Demiankowce, Hanówka, Huta morozowska, Jarowa Słobódka, Kurzelowa Wielka i Mała, Kurzelówka, Mycowce, Siniakowce, Sprysówka ze Słobódką, Tatarzyska i Wichrówka, w ogóle 14 starostw wiejskich, 1825 osad, 5067 mk. płci męz. i 5041 kob. 10,461 dzies. ziemi, w tem 7,462 dz. ornej, przypada więc na 1 mieszkańca 1·32 dz. Oprócz tego w gminie znajduje się innych stanów 95 męz. i 105 kob., ziemi należącej do rządu i prywatn. właścicieli 1,091 dzies. Razem więc w obrębie gminy 10,308 mk., 12,346 dz. ziemi, w tem ornej 8,573 dzies. Jest tu także szkoła ludowa i poczta wiejska. W M. i okolicach udaje się wybornie tytuń turecki. Jak się okazuje z wizyty biskupa kamienieckiego Rupniewskiego, przy której jest kopia erekcyi nadanej temuż kościołowi przez Zygmunta III 12 sierpnia 1613 roku, wzniesiony on został z drzewa przez Andrzeja Górskiego, podsędka podolskiego, ówczesnego posiadacza tegoż starostwa, pod wezw. św. Józefa Oblubieńca N. M. P. Zygmunt III opatrzył go dochodami (Marczyński). Nie znane są koleje, przez ja-

kie przechodził w następnych latach, ale za Michała Korybuta, podczas najazdu Turków, zniszczony był ze szczętem. Po powrocie Podola do Polski, nawet później, bo już za Augusta III, a mianowicie 1760 r.. z dobrowolnych składek parafian powstał nowy kościół z drzewa na podmurowaniu. Obszerniejszą o nim wiadomość zawiera wizyta z 19 sierpnia 1825 r. przez gen. wizytatora dziekana uszyckiego ks. Wincentego Toczałło Giermińskiego podpisana, między księgami kościelnemi znajdująca się. Kościół ten oddawna potrzebował naprawy, bo jeszcze ks. Kanczucki, pleban mukarowski, nietylko o jego reperacyi zamyślał, ale i o budowie nowego. Miał to w zamiarze i biskup Mackiewicz, wszelako dobre chęci i usiłowania te dla rozmaitych przyczyn pożądanych skutkiem uwieńczone nie zostały. Na lat 6 przed śmiercią biskupa Mackiewicza, objąwszy rządy mukarowskiej parafii, Bazyli Szach, teraźniejszy proboszcz i dziekan uszycki, zwracając uwagę na ten kościół, koniecznego ratunku potrzebujący, w różnych czasach ze składek parafian i innych osób starał się go naprawić, ale widząc, że ustawiczna reperacya zbyt wiele kosztów wymaga, a trwałości nie zapewnia, postanowił nareszcie 1854 r. nową zupełnie z muru wznieść świątynię i na to począł zbierać składkę. W 1857 r. udawszy się dla poratowania zdrowia zagranicę, otrzymał w Krakowie od Karola Kremera, dyrektora budownictwa obwodu tamtejszego, męża zaszczytnie w piśmiennictwie znanego, plan, według którego za powrotem do kraju, mając uzbieranych zaledwo 500 rubli, założył d. 19 marca 1859 r. węgielny kamień do nowego kościoła obok dawnego, pod tymże tytułem ś. Józefa Oblub. N. M. P., wobec licznie zgromadzonego ludu i księży. Robota przy braku funduszu, szła nie raźno; dwanaście lat czekać należało na jej ukończenie, pomimo to, że rzemieślnicy często pracę swoją ofiarowali bezinteresownie. Jedni z nich zwozili materyał, inni ciosali i wygładzali kamień, murowali, inni wreszcie wypalali cegłę potrzebną. Budową kierował Edward Gudowicz, architekt z Kamieńca, również bezinteresownie; w robocie zaś najcelniej odznaczali się: Jan Łabiak, parafianin tegoż kościoła, i Teodor Wiszczewski, mieszkaniec Mukarowa polnego. I tak stanął kościołek, cały z ciosowego kamienia, prześlicznej gotyckiej struktury, strojny w ostrołuki, w wieżyczki, w okna kolorowe, drzwi kunsztownie rzeźbione. Dach pokryty polewaną dachówką, zielonej barwy, z kopułą na sygnaturkę, front z szarego ciosu, ze statuą Matki Boskiej Niepokal. Poczęcia na szczycie, boczne zaś ściany robią wrażenie mozajki, ułożone są bowiem z dzikiego różnobarwnego kamienia. Wnętrze o jednej nawie, sklepione w łuki; posadzka z czarnokozinieckich płyt kamiennych, ambona i romanika rzeźbionej misternej roboty. Boczne ołtarze przeniesione są ze starego kościołka, do wielkiego zas ołtarza Adam Orłowski sprowadził ołtarz z Rzymu z tamtejszego marmuru i przybyło kilka obrazów pędzla Leopolda Nowotnego z Rzymu i Locatelli z Wenecyi; sprowadzono także nowe organy. Poświęcenie nowej świątyni i wprowadzenie do niej nabożeństwa odbyło się 10 października 1872 r. Obok dawnej drewnianej, postawiono 1884 r. piękną z ciosowego kamienia dzwonnicę. Na miejscu zaś dawnej świątyni, gdzie był wielki ołtarz, dziś wznosi się, jakby grobowiec, piękny krzyż ciosowy; cmentarz okolony murem, zasadzony drzewami, ubrany w klomby, prędzej do ogrodu podobny. Par. rzym.-katol. kl. 4, dekan. uszyckiego, ma 3,720 dusz (1883 r.), dawniej była kaplica w Malejowcach. Do parafii należą wsie: Barbarówka, Huta morozowska, Jarowa Słobódka, Majdan morozowski, Malejowce ze Słobódką, M. podleśny i polny, Mycowce, Ruda gorczyczańska, Siniakowce, Sprysówka, Tatarzyska i Wichrówka. M. należy do starszych osad na Podolu, i bodaj czy nie sięga drugiej połowy XIV w., a powstać musiał na miejscu dawnych kolonii tatarskich. Wchodził on w skład sstwa mukarowskiego (ob. M. stary al. polny). W M. urodził się w 1773 roku Michał Wojciechowski, pospolicie zwany „Michałko", wielkiego rozgłosu lekarz samouk, zmarły w 1846 roku w swoim majątku Plachowej, gubernii kijowskiej, par. machnowieckiej. Był to człowiek w swoim rodzaju niepospolity, zjeżdżali się doń cierpiący na różne słabości ze stron najodleglejszych 2.) **M.** *stary* al. *polny*, wś rządowa nad rzeką Studzienicą (Studenicą), pow. uszycki, gmina i paraf. M. podleśny, okr. pol. do Dunajowiec, 736 mk., ziemi włośc. 1010 dz. Stara osada, pierwotnie należała do sstwa barskiego, gdyż na gruntach jego założona, później utworzono oddzielne sstwo z 7 wsi: M. polnego i podleśnego, Tatarzysk, Prysówki al. Sprysówki, Wichrówki, Mycowiec i Słobodki Jarowej. Wszystkie te wioski miały oddzielnych posesorów, dopiero w 1611 r. M. polny i podleśny, Sprysówkę i Słobodkę razem trzymał Andrzej Górski, kaszt, halicki, za opłatą roczną 685 flor. W 1636 r. posesorem był Zygmunt Kazanowski, starosta kokenhauski, opłacając rocznie 1023 fl. Spadkobiercy jego ustąpili swe prawa Aleksandrowi Humięckiemu, który oddał je w posagu swej córce Weronice, zamężnej za Janem Firlejem, kaszt. sanockim. Za jego to czasów Mukarowszczyzna otrzymała urzędową nazwę starostwa (lustr. 1665). Po

śmierci Jędrzeja Firleja w 1730 r. dobra te przeszły do siostry jego Scypionowej, żony marszałka nadwor. litewskiego, a następnie w 1744 r. do Bernarda Gozdzkiego, wojew. podolskiego, który władał niemi do 1771 r., t. j. 27 lat, opłacając z nich kwarty złp. 6018 gr. 8, łanowego zaś złp. 200. On to podniósł znacznie gospodarstwo i sprowadził włościan z nad Sanu. Córka jego 1-mo voto Sanguszkowa, 2-do voto ks. de Nassau Siegen, żona głośnego w swoim czasie awanturnika, ks. niemieckiego, granda hiszpańskiego, admirała rossyjskiego, założyciela pałacu Dynasowskiego w Warszawie, władała niemi już po przyłączeniu kraju do Rossyi. Cesarz Aleksander I wypuścił na lat 12 to sstwo Butiachinowi, ożenionemu z wychowanicą ks. de Nassau (2-do voto Cetnerową, † 1874), za opłatą roczną 3788 rs. W 1820 r. tenże cesarz w skutek starań bisk. Mackiewicza, oddał sstwo biskupom kamienieckim, którzy trzymali je od 13 marca 1830 r. do 1842 r., poczem weszło w skład dóbr rząd. W ostatnich czasach z byłego sstwa mukarowskiego utworzono fermę, którą w 1871 r. rząd oddał na wykup rz. r. st. Mikołajowi Zandrowi. Ogólny obszar fermy wynosi 444 dz., z czego 5 dz. pod domem i ogrodem (w Mukarowie podleśnym), 233 dzies. pól ornych, 109 dzies. sianożęci, $6\frac{1}{2}$ dz. nieużytków, $90\frac{1}{2}$ pod młynami, stawami i t. p. Do fermy należy ośm młynów na rz. Studenicy, z których 2 znajdują się w Mycowcach, 2 w Tatarzyskach, 1 w Sprysówce, 1 w M. polnym i 2 w Wichrówce. Oprócz tego przed kilkoma latami wydzielono z lasów rządowych mukarowskich kilkadziesiąt dzies. najpiękniejszego dębowego i grabowego lasu i przyłączono do fermy. Opis M. z widokiem kościoła oraz dzieje sstwa podał Dr. Antoni J. (Rolle) w Tygodniku Powsz. (№ 44, i 45 z 1880 r.). 3.) **M.** *Tatarski*, ob. *Tatarzyska*. *X. M. O*, i *Dr. M.*

Mukinicze, trzy osady, pow. nowogródzki, o 6 w. na płd. od Nowogródka, niedaleko traktu lidzko-nowogródzkiego. *A. Jel.*

Mukna, zaśc. rząd., pow. wileński, w 4 okr. polic., o 18 w. od Wilna, 2 dm., 18 mk. kat.; w Spisie urzęd. niepomieszczony.

Mukrau (niem.), dobra na Rugii, st. p. Sagard 3·5 klm. odl.; mają 189·5 ha; czysty dochód z gruntu 4272 mrk. Własn. klasztoru św. Ducha w Stralsundzie. *Kś. Fr.*

Mukrz-Fliess (niem.), ob. *Mokra*.

Muksch (niem.), ob. *Mokrz*.

Muksza, rzka w pow. krzemienieckim, bierze początek powyżej wsi Zielińcza około wsi Rudki, płynie z płn. ku płd., mija Cyganówkę Balińską, m. Balin, Słobódkę Balińską, mko Czeczelnik, Przewrocie, Humińce, Małą i Średnią Mukszę, Tarasówkę i pod wsią Mukszą Wielką wpada od lew. brz. do Dniestru. Długa przeszło 6 mil. Podług W. Pola obszar jej zamyka krainę Toutrów czyli t. zw. gór Miodoborskich. *J. Krz.*

Muksza 1.) *Wielka*, wś w płd.-wsch. części pow. kamienieckiego, o 10 w. od Kamieńca, przy ujściu rz. Mukszy do Dniestru, gm. Bahowica, par. Kitajgród, 660 mk., 186 osad, ziemi włośc. 501 dz. Należy do Zygmunta Leśniewicza 430 dz. i do Pelagii Leśniewiczówny 269 dz. Cerkiew pod wez. Wniebowzięcia liczy 1459 parafian (z Teresówką). Według Marczyńskiego jest tu słone jezioro, w czasie upałów wysychające. M. pamiętna utarczką hetmana Koniecpolskiego z Turkami w 1633 r. 2.) **M.** *Mała*, 16 osad, i 3.) **M.** *Średnia*, 18 os., futory przedmiejskie pod m. Kamieńcem; liczne cegielnie. *Dr. M.*

Mukszańska słoboda, wś nad Dniestrem, pow. kamieniecki, gm. Wróblowce, 71 osad, 334 mk., 318 dz. ziemi włośc., ziemi dwors. z Teresówką 592 dz.; własność Mniszchów.

Mukule, wś nad jeziorem, z którego wypływa rz. Lantz, dopływ Dźwiny, pow. nowoaleksandrowski, par. Dusiaty; własn. Kiełłpszów.

Mukulisze (*Mikulicze* ?), dobra, pow. rzeżycki, w 1 okr. pol., gm. Wielona, 94 dusz rew.

Mukwar, niem. *Mueckwar*, wś w zniemczonej części dolnych Łużyc, w pow. kalawskim.

Mukwiacica, wś, pow. drysieński, parafia katol. Oswiej.

Mulackshausen (niem.), ob. *Jerzyce*.

Mulaczyk, jezioro w pow. suwalskim, przy wsi Krusznik, na płd. od jeziora t. n., odl. o $\frac{1}{2}$ w. od jeziora Wigry, stanowi właściwie część tego ostatniego jeziora, oddzieloną skutkiem obniżenia poziomu wód.

Mulary, część wsi Okopy, pow. Rawa ruska.

Mularze, urz. *Mulary* 1.) wś rząd., pow. dzisieński, w 1 okr. pol., gm. Głębokie, okr. wiejski Berezwecz, o $6\frac{1}{2}$ w. od gm. a 59 w. od Dzisny, 2 dm., 23 mk. prawosł. (14 dusz rew.). 2.) **M.**, wś, pow. święciański, w 4 okr. polic., gm. Wiszniewo, okr. wiejski Nowo-Aleksandrowo, o 11 w. od gminy a 67 od Święcian, 11 dm., 195 mk., w tej liczbie 110 prawosł., 82 kat., 3 żyd. (60 dusz rew.), należy do dóbr Krystynopol. 3.) **M.**-*Leśne*, wś, pow. święciański, w 3 okr. pol., gm. i par. kat. Komaje, o 35 w. od Święcian, 4 dm., 31 mk. katol. 4.) **M.**-*Polne*, wieś różnych właścicieli, o 33 w. od Święcian, 10 domów, 77 mk. katol. W 1758 r. 16 czerwca na mocy umowy w grodzie oszmiańskim zawartej, folwark M. uroczyście ofiarowany był przez Michała Sulistrowskiego, stolnika oszmiańskiego, na kościół komajski. Ob. *Komaje*. *J. Krz.*

Mularzów, wś włośc., pow. konecki, gm. Grodzisko, par. Radoszyce, odl. 24 w. od Końskich. Posiada urząd gminny, ma 20 dm., 163

mk., 228 mr. ziemi włośc. W 1827 r. wś rządowa, 12 dm., 72 mk. *Br. Ch.*

Mulczyńce, wś, pow. łucki, na granicy gub. mińskiej, o 9 w. od Woli Bielskiej.

Mulda, lewy dopływ Elby, powstaje z połączenia dwóch rzek: Muldy Freiberskiej, której lewym dopływem jest Zschoppau (Czopawa), a tej prawym Floha, i Muldy Cwikawskiej (Zwickau), z prawym dopływem Chemnitz (Kamienica).

Muldowa, rz. w gub. witebskiej i pskowskiej, wpadająca do jeziora Pejpus al. Pskowskiego, ob. *Wielikaja*.

Muldsen (niem.), ob. *Muldzie*.

Muldszehlen 1.) (niem.), wś na Litwie pruskiej, pow. wystrucki, st. p. Tarputschen, okr. urz. stanu cywil. Friedrichsgabe. W 1856 r. 133 mk. 2.) **M.** al. *Muldszählen* (niem.), wś na Litwie pruskiej, pow. darkiejmski, st. p. Darkiejmy, okr. urz. stanu cywil. Gailboden. W 1856 r. 54 mk.

Muldzie al. *Mułczyn*, niem. *Muldzen* i *Muldszen*, wś nad rz. Aschwoene, pow. gierdawski, 8 kil. na płn.-zach. od Kl. Gnie, st. kol. wystrucko-toruńskiej, w równej, lesistej okolicy, z gliniastą glebą. Posiada kościół par. ew. i st. poczt. W 1877 r. 390 ew. mk.; trudnią się rolnictwem i hodowlą bydła. Tutejszy okr. urz. stanu cywil. liczył 1880 r. 2955 dusz. W 1882 r. urodz. się 82 dzieci, um. 49 osób, zawarto 23 małżeństw. Do tutejszej agentury pocztowej nadesłano 1877 r. 31,300 listowych przesyłek, wysłano zaś 26,400. W M. odbywają się jarmarki na bydło i konie. Tutejszy kościół ew., dawniej tylko kaplica, został roku 1603 zbudowany i do rzędu parafialnych wyniesiony (ob. Script. rer. Warm., I, 393).

Muldziszki, wś, pow. trocki, w 2 okr. pol., gm. Żośle, okr. wiejski Smilgi, par. Żyżmory, o 12 w. od gminy, 2 dusze rew. i 21 dusz b. włościan rząd.; należy do dóbr rząd. Smilgi. Dawniej okolica szlachecka; w 1850 r. posiadali: Lachowicz 54 dz., Pietraszewicz 40 dz. i Pawłowski 20 dz. *J. Krz.*

Mulejowce, wś cerkiewna, pow. starokonstantynowski, dawniej w gm. Kuźmin.

Muliki, ob. *Kamionka Wołoska*, t. III, 788.

Muliszki, zaśc. rząd. nad Niemnem, pow. trocki, w 3 okr. pol., gm. Jezno, okr. wiejski Sipowicze, o 27 w. od gm. a 71 w. od Trok, 1 dm., 10 mk. kat. (4 dusze rew.); należy do dóbr rząd. Puzany.

Mulk (niem.), wś nad rz. Świnią, pow. gierdawski, st. p. Kl. Gnie, okr. urz. stanu cywil. Schoenwiese. W r. 1856 było 135 mk.

Mulkenthin A. (niem.) 1.) dobra ryc. w Pomeranii, pow. Saazig, st. p. Starogród 7·5 kil. odl., obejmują 463·38 ha; czysty dochód z gruntu 4363·32 mrk. 2.) **M.** B., dobra, tamże, zawierają 128·3 ha roli or. i ogr.; czysty dochód z gruntu 1509 mrk.

Mulker Wald (niem.), dobra, pow. gierdawski, st. p., tel. i kol. Kl. Gnie; obejmują 1·75 ha roli or. i ogr., 13·80 łąk, 154·43 boru, 0·43 nieuż., razem 170·41 ha.; czysty dochód z gruntu 644 mrk.

Mulki, wś, pow. dyneburski, par. kat. Krasław, w pobliżu Krasławia; mieszkają tu Litwini.

Mulkischken al. *Mullkischken*, niem., wś na Litwie pruskiej, st. p. Szyłokarczma, okr. urz. stanu cywil. Gaidellen. W 1856 r. 14 mk.

Mulkwitz, ob. *Mułkecy*.

Mullackshausen, ob. *Jerzyce*.

Mullwitz, 1534 r. *Molestowitz*, wś i dobra, pow. niemodliński. Większa posiadłość ma 899 mr. i obszar bazaltowego szczytu góry Mullwitz, dostarczającej wybornego materyału na bruki. Mniejsza posiadł. ma 1444 mr., w tem 808 mr. ornej ziemi. Dochód obliczony na 1238 tal. W 1843 r. 31 dm., 159 mk. ew. Na folwarku owczarnia. *Br. Ch.*

Mulony most, folw. na obszarze dworskim Cześników, w pow. rohatyńskim.

Multanka, wś, pow. oszmiański, w 1 okr. pol., gm. Holszany, okr. wiejski Góry, 27 dusz rew., należy do dóbr Hołoblewszczyzna Bronowskich.

Multany, właściwie *Mołdawija*, stanowią część Rumunii i leżą między Rossyą, Galicyą, Siedmiogrodem, Wołoszczyzną i Bułgaryą. Przestrzeń M. wraz z odstąpioną przez Rossyą w 1856 r. częścią Bessarabii wynosiła do 1879 r. 867 mil kw. i przedstawia z północy i zachodu obszar górzysty, pokryty rozgałęzieniami Karpat, ze wschodu zaś i południa niski i równy. Oprócz Dunaju, który zabiera stąd prawie wszystkie wody, płyną tu także Prut i Seret z wielu dopływami. Klimat lądowy; zima ostra, lato bardzo przyjemne. Urodzajna ziemia tutejsza, pokryta znacznymi lasami, w których i dziś spotykają się: wilki, niedźwiedzie, rysie, jelenie, dzikie kozy, żubry i inne. Minerały, których tu jest znaczna obfitość (np. soli), dobywają się w bardzo niewielkich ilościach. Mieszkańcy, Mołdawianie, zajmują się głównie rolnictwem, ogrodownictwem (uprawą wina i melonów), pszczolnictwem, chowem bydła, koni, oraz rybołówstwem i górnictwem. Mowa ich, należąca do familii języków romańskich, jest dyalektem języka wołoskiego z nową przymieszką wyrazów słowiańskich, tureckich i tatarskich. Przemysł nierozwinięty, handel znaczniejszy znajduje się prawie całkowicie w ręku Greków, Ormian i żydów. Ogólna ludność kraju wynosi blisko 2,000,000. Religia panująca grecka, naczelnikiem jej jest arcybiskup rezydujący w Jassach. Konstytucyą z r. 1856 M.

połączone zostały z Wołoszczyzną w jedno państwo (księstwa Naddunajskie albo Rumunia), zostające pod zwierzchnictwem Turcyi i opłacające jej roczny haracz 1,500,000 tureckich piastrów. Władza prawodawcza należy do przedstawicieli narodu, tworzących (wspólnie z Wołoszczyzną) jeden senat (76 członków) i izbę deputowanych (157 członków). Zarząd państwa jest w ręku odpowiedzialnego ministeryum, złożonego z 7 członków. Oświata ludowa na bardzo niskim stopniu, a nauki wyższe również nie o wiele lepszy dotychczas dają rezultat. Stolicą kraju jest m. Jassy.

Historya. Co się dotyczy najdawniejszych dziejów M., to wiadomości zachowane u pisarzów greckich i rzymskich są nader niedostateczne i zawikłane. Pewną jest rzeczą, że Rzymianie rozprzestrzeniwszy granice państwa swego do niższego Dunaju, znaleźli w dzisiejszej Rumunii Daków, którzy zostali ujarzmieni w II wieku po Chrystusie przez Trajana. Następnie Rzymianie założyli w tych stronach prowincyą Dacyą (obejmującą dzisiejsze M., Wołoszczyznę, Siedmiogród, Banat, Bukowinę i Bessarabią), i zaludnili ją według świadectwa Eutropiusza „niezliczoną“ liczbą osadników ze wszystkich stron świata. Żywotność Rzymian i w ogóle plemienia romańskiego objaśnia nam tę okoliczność, że mimo różnorodnych elementów składowych oraz licznych napływów obcych plemion od III do X w., element romański asymilował obce i stosunkowo do tak nieprzyjaznych okoliczności zachował się w stanie wielkiej czystości, tak, że ślady obcych plemion, a mianowicie słowiańskiego, zachowały się li w nazwach miejscowości i zbogaciły język pod względem leksykalnym. W w. XI przyjęli mieszkańcy, Rumuni, wiarę gr.-katolicką. Do XIII w. nastąpiło zupełne zlanie się i zromanizowanie licznych plemion słowiańskich. Około 1294 r. został Dragosz lub Bogdan, przybyły na czele zbrojnego oddziału z zach. Dacyi (prowincyi Maramosz), wybrany na ogólnem zgromadzeniu ludu dziedzicznym księciem (domnu) M. Dzieje XIV w. są wielce zagmatwane; wypełniają je ciągłe walki z sąsiadami, a zwłaszcza z Polską i Węgrami. Na początku XV w. panował Aleksander I, który położył wielkie zasługi dla swego narodu przeprowadzeniem organizacyi religijnej i politycznej. Pod następcami jego rozpoczęły się walki przeciwko Turkom. Pod rządami Stefana Wielkiego (1458—1504) wzrosły M. do niezwykłej potęgi. Zwyciężył on kilkakrotnie Polaków, jak równie Matyasza Korwina, króla węgierskiego, w bitwie pod Bają (1467); zniszczył do szczętu 120,000 armią Mahometa II w krwawej bitwie pod Racową 4 stycznia 1475; w następnym roku omal nie pojmał sułtana w bitwia pod Rozbojeni albo Vallea-Alba i mimo wielokrotnych późniejszych walk z Polakami i sułtanem Bajazetem II pozostawił swemu następcy, Bogdanowi, kraj uporządkowany wewnątrz i szanowany na zewnątrz. Bogdan zawarł 1521 r. z sułtanem Selimem tak zwaną kapitulacyą, mocą której oddał się pod opiekę Turcyi, zagwarantowawszy zarazem niepodległość kraju, wolność rządzenia się własnemi prawami i t. d. Porcie natomiast służyło prawo potwierdzania nowego księcia i przyznaną sobie miała roczną daninę, w charakterze podarunku. Drugą podobną kapitułacyą zawarł 1649 r. z sułtanem Mahometem IV zasłużony ks. mołdawski Bazyli Lupu. Obie te kapitulacye regulowały stosunek M. do Turcyi i na nich opierały się wszelkie traktaty, tak Rossyi, jako i mocarstw zachodnich z Turcyą, a zwłaszcza umowa w Kuczuk-Kajnardżi (1774), adryanopolska (1829) oraz paryska (1856). Nie zawsze jednak były szanowane te umowy i szczególniej od początku XVIII w. Turcya zaczęła się coraz bardziej mieszać samowolnie do wewnętrznych spraw M., powód do czego dała wojna 1711 r. z Piotrem W. Porta chcąc postawić silną tamę pomiędzy Rossyą a Turcyą, poczęła narzucać M. zarówno jak i Wołoszczyźnie książąt uległych sobie, wybieranych z pomiędzy fanaryotów greckich. Kraj pod ich więcej jak wiek trwającymi rządami (1716—1821) upadł tak nisko pod względem moralnym, że stracił zupełnie poczucie narodowości. Szczególniej klasy uprzywilejowane, tak zwani bojarowie, grecyfikowani stopniowo, popadli w straszną korupcyą moralną. Mimo wszelkich usiłowań Turków, Rossya zyskiwała coraz więcej wpływu i mocą umowy w Kuczuk-Kajnardżi uzyskała protektoryat w M. Mimo zagwarantowanej całości kraju, odpadła Bukowina do Austryi a 1812 r. Bessarabia do Rossyi. Wkrótce po tym ostatnim fakcie rozbudził się w M. duch narodowy, początkowo w szkołach. Powstanie Wladimirescu (1822) położyło koniec rządom fanaryotów. Pokojem adryanopolskim 1829 powróciły M. oraz Wołoszczyzna do dawnego stosunku względem Turcyi, opartego na kapitulacyach 1511 i 1649 r. i otrzymały zarazem Rossyą jako drugą protektorkę. Przez pierwsze sześć lat po pokoju adryanopolskim zostawały M. pod zarządem Rossyi. Za panowania Michała Sturdzy (1834—1848) postąpiły M. znacznie na drodze cywilizacyjnej. Pozakładano szkoły, dźwignięto z upadku rolnictwo, handel i przemysł, budowano drogi komunikacyjne i t. d. W latach 1848 i 49 powstała silna opozycya przeciwko protektoryatowi obcych mocarstw. Obrany 1849 r. księciem Ghika kroczył dalej na drodze postępu i zasłużył się zwłaszcza zakładaniem instytutów naukowych i dobroczyn-

nych. W czasie wojny wschodniej M były zajęte od lipca 1853 r. do sierpnia 1854 przez wojska rossyjskie. W marcu 1855 r. konferencya wiedeńska przyznała nad M. protektoryat pięciu wielkim mocarstwom. Na mocy pokoju paryskiego 1856 r. otrzymały M. (powiększone częścią Bessarabii), podobnie jak i Wołoszczyzna, nową organizacyą. W 1857 r. M. połączyły się z Wołoszczyzną w jedno księstwo, które od r. 1861 przyjęło nazwę Rumunii. Po wybuchu wojny rossyjsko-tureckiej Rumunia zawarła z Rossyą przymierze zaczepno-odporne i armia rumuńska pod dowództwem ks. Karola brała udział w walkach pod Plewną. Przy zawarciu pokoju z Turcyą umieszczono w liczbie warunków uznanie niezawisłości Rumunii, która na żądanie Rossyi ustąpić jej musiała część Bessarabii, odzyskaną od Rossyi przez traktat paryski. W skutek tego w październiku 1878 r. wojska rumuńskie opuściły Bessarabią i zajęły oddaną w zamian Dobrudżę. Por. Neigebaura „Die Donaufürstenthümer“ (3 zesz., Wrocław 1854—56); Colsena „L'état présent de la Moldavie et de la Valachie“ (Paryż 1839); Pałauzowa „Rumynskija kniażestwa“ (Petersburg 1861); Beaure i Mathorel „La Roumanie, geographie, histoire“ (Paryż 1878).

Mulwin, częściej *Romanuppen* (niem.), wś na Litwie prusk., pow. stołupiański, st. p. Kattenau, okr. urz. stanu cywiln. Jentkutkampen. W 1856 r. 82 mk. *Kś. Fr.*

Muła, fol. szl., pow. święciański, w 4 okr. pol., o 72 w. od Święcian, 1 dm., 8 mk. kat.

Muławki, niem. *Muhlack*, wś, pow. rastemborski, st. p., kol. i tel. Rastembork. Tutejszy okr. urz. stanu cywiln. liczył 1880 r. 1,516 dusz. M. leżą nad strugą Dein, uchodzącą do rz. Guber. W 1856 r. było 255 mk.

Muławski dwór, niem. *Muhlackshof* al. *Muhlack*, dobra chełm., st. p., tel. i kol. Rastembork, 4 klm. odl. Należy do nich i Wilkendorf. Obszaru mają 421 ha: 306 roli orn. i ogr., 66 łąk, 26 past., 18 boru, 5 nieuż. Czysty dochód z gruntu około 7,400 mrk.

Mułczyce, wś nad Styrem, pow. łucki, na gran. pińskiego.

Mułczyn, ob. *Muldzie*.

Mułkecy, dwie wsie t. n. na Łużycach. 1.) niem. *Mulkwitz*, na pruskich Łużycach, w pow. rozborskim, par. ew. Slepjańska. W 1880 r. 370 mk., wyłącznie Serbów. 2.) **M.**, niem. *Mulknitz*, w zniemczonej części dolnych Łużyc, pow. żarowski. *A. J. P.*

Mułowa dolina, w Tatrach stanowi przedłużenie doliny Miętusiej, rozdzielającej się pod Krzesanicą na Mułową i Litworową; ob. *Czerwone wierchy* i *Krzesanica*.

Mułowiszcze, uroczysko, błoto w pobliżu Kodni, w pow. żytomierskim.

Mułożeń 1.) al. *Kieżgajłowa*, mały poleski zaścianek, w płd.-wsch. str. pow. ihumeńskiego, nad rz. Hradeczną, dopł. Niesety, w okr. pol. berezyńskim, par. kat. Berezyna, przy dr. z Sieliszcza do Kurhana i Maksymowicz, 3 osady; grunta piaszczyste, miejscowość odludna. 2.) **M.**, ob. *Miłożeń*. *A. Jel.*

Muły, wś, pow. sejneński, gm. Pokrowsk, par. Teolin, odl. 26 w. od Sejn; ma 3 dm., 32 mk.

Mumiszki al. *Kozły*, zaśc. szl., pow. święciański, w 3 okr. pol., gm. Komaje, okr. wiejski Karolinowo, o 6 w. od gminy a 37 w. od Święcian, 15 dusz rewiz., należy do dóbr Kurkowo, Kurkowskich.

Mumochowicz, dawna nazwa wsi *Koechendorf* (ob.).

Muńcewicze 1.) folw., pow. oszmiański, w 3 okr. pol., o 64 w. od Oszmiany a 49 od Dziewieniszek, 23 mk. kat.; własność Milewskiego. 2.) **M.**, wś włośc., pow. święciański, w 3 okr. pol., gm. Komaje, okr. wiejski Jarzewo, o 7 w. od gminy a 38 w. od Święcian, 20 dm., 179 mk., z tego 159 kat., 20 starow.; należy do dóbr Jarzewo, ks. Druckich-Lubeckich.

Munczel 1.) al. *Mińczoł*, szczyt w Karpatach wschodnich, w pasmie Czarnohory, pod 42° 16′ wsch. dług. i 48° 5′ 30″ płn. szerok. Na granicy Galicyi i Węgier, w płd.-zach. stronie gm. Żabiego, w pow. kosowskim, na płn. od szczytu Czarnej Hory. Na płn. od M. rozpościera się Hala Kisol, z której spływa potok Kicia (ob.). Z płn.-wsch. stoczystości spływa potok Stepański al. Szczepański i Hliboki, prawe dopływy Bystrzca; następnie potok Dzembronia, lewy dopływ Czeremoszu. Wzniesienie wynosi 2002 m. 2.) **M.** al. *Munczoł*, ob. *Minczoł* i *Minczolski dział*. *Br. G.*

Munczel 1.) potok górski, na Kummersberga mapie Galicyi (sekc. 58) *Mędzik* zwany, wypływa ze źródeł leśnych, w płd.-zach. stronie obszaru gm. Dzemine, w pow. kimpoluńskim, z pod góry Hrebina, wznoszącej się na granicy Bukowiny i Mołdawy (1432 m.). Płynie na płn.-wschód leśnym parowem, nad którym od płn. rozciąga się grzbiet Munczela W. (1157 m.) z polaną Kiczerą (1106 m.), a od płd. Munczel mały (1173 m.) i Arszyca (1051 m.); u stóp Arszycy zwraca się na wschód i zlewa swe wody do Ostrej, źródlanego potoku Suchej, dopływu Mołdawy. Długość biegu 9 kil. 2.) **M.**, potok górski, wypływa z pod góry Smotrecza al. Smotreża (1901 m.), w płd.-zach. stronie gm. Żabiego, w pow. kosowskim, płynie leśnym wądołem przez las Dzembronią pod Czarną Horą i zlewa swe wody do pot. Dzembroni. Długość 4 klm. *Br. G.*

Munczele, wś włośc. nad jeziorem, pow.

święciański, w 1 okr. pol., gm. Zabłociszki, okr. wiejski Cejkim, o 7 w. od gminy, 4 dm., 25 mk. katol. (8 dusz rewiz.); należy do dóbr Zeguciszki, Bukowskiej.

Munczelik, połonina w Ruskim dziale, paśmie Karpat czarnohorskich, na obszarze Żabiego, w pow. kosowskim, na płd. od pot. Szybenego. Wzniesienie 1296 m. npm. (szt. gen.). *Br. G.*

Munczeny, ob. *Minszeni.*

Munczuny, folw. i wś włość. nad rz. Łowkistą, pow. trocki, w 2 okr. pol., 38 w. od Trok; folw. ma 1 dom i 15 mk. katol., wś zaś 4 dm., 30 mieszk. katol. Por. *Mączuny* i *Monczuny.*

Munczyce, ob. *Mączyńce*, wś, w pow. starokonstantynowskim.

Munczyl al. *Munscil* (zapewne Mińczoł) pasmo górzyste, na granicy gm. Sadowy i Pożoryty w pow. kimpoluńskim, w Karpatach bukowińskich; ciągnie się od płn.-zach. na płd.-wsch. w długości 3750 m. Stok wschodni pokrywają lasy; wody z nich spływają do potoku Sadowy; stok zachodni posiada obszerne łąki, należące do obszaru gm. Pożoryty i sięgające po brzegi rzeki Mołdawy. Najwyższy czubek pasma tego sięga wys. 1286 m. npm. *Br. G.*

Munda, wś w Kurlandyi, ob. *Iłłukszta* (t. III: 269).

Munda al. *Mogiła Tłumacka*, mogiła większych rozmiarów, na obszarze wsi Jackowki, panująca nad całą okolicą kilkomilową; tuż przy samej drodze zwirowej, idącej z Tłumacza ku Horodence o 3 kil. od Tłumacza. Na tej mogile znajduje się na piedestale murowanem z cegieł kamienna statua św. Tekli. Podanie niesie, iż Stanisław Jabłonowski, het. w. kor. odniósł na tych polach w dzień św. Tekli wielkie zwycięstwo nad nieprzyjacielem i na tę pamiątkę kazał ową statuę św. Tekli postawić. Czas wyrył ślady na owej figurze, która już kilkakrotnie chyliła się do upadku, lecz zawsze znalazła się pobożna ręka, która ją odnowiła. Niedaleko od mogiły jest wielka karczma murowana, którą wraz z mogiłą na kilka mil widzieć można. *W. J. W.*

Mundmannsdorf, niem. (Kętrz), ob. *Ośno.*

Mundshof, niem., fol. do Wydrzna należący, pow. grudziądzki, st. p. Łasin, tamże par. ew., kat. Szynwałd. szkoła St. Blenowo (Alt-Blumenau). W 1868 r. 3 bud., między tymi 1 dm., 66 mk., 54 katol., 12 ew. *Ks. Fr.*

Munducie, folw., pow. wiłkomierski, par. Siesiki, własność Młodeckich.

Munduciszki 1.) zaśc. szlach., pow. wileński, w 4 okr. pol., gm. Bystrzyca, okr. wiejski Rubno, o 10 w. od gminy a 30 w. od Wilna, 3 dm., 34 mk., z tego 17 prawosł i 17 kat. (12 dusz rewiz.). 2.) **M.**, fol. szl., pow. wileński, w 4 okr. pol', o 31 w. od Wilna, 1 dm., 4 mk. kat.

Munduny, wś włośc., pow. wileński, w 3 okr. pol., o 76 w. od Wilna, 8 dm., 85 mk. katol.

Mungat horb, wyniosłość we wsi Husne, w pow. turczańskim.

Muniakowice al. *Moniakowice*, *Moniaczkowice*, wś, pow. miechowski, gm. Kacice, par. Niegardów. Posiada szkołę gminną. W 1827 r. wś poduchowna, par. Prendocin, 35 dm. 249 mk. Wieś ta pierwotnie stanowiła posiadłość biskupów krakowskich. Gdy Wisław syn Prandoty założył w dziedzicznym Prandocinie klasztor cystersów, wtedy krewny jego Iwo Odrowąż, biskup krakowski, przeznaczył na uposażenie klasztoru między innymi i dziesięciny z Muniakowic w 1222 r. Gdy klasztor z Prandocina przeniesiono do Mogiły w r. 1246, M. zostały częściami zakupione przez Mikołaja opata za sumę 380 marek, wraz z młynem zwanym Barłog. Wartość dziesięciny, jaką pobierał klasztor, wynosiła 50 marek. W XV w. było tu 8 łanów kmiecych, karczma, zagrodnik jeden i folwark klasztorny (4 łany), oddany kmieciom (Dług. III: 420 i 428). Ob. *Kacice.* *Br. Ch.*

Munina z *Głęboką* i *Małą Muniną*, wś, pow. jarosławski. Leży w okolicy równej, 203 m. npm., na lewym brzegu Sanu i przy gościńcu z Jarosławia (5 klm.) do Radymna. Od wsi na północ leży Mała Munina a za nią, pod samem przedmieściem Jarosławia, Głęboka, będąca wielkim murowanym dworem, wybudowanym w zeszłem stuleciu a w pierwszej połowie bieżącego obróconym na magazyny wojskowe i piekarnię. Brzeg Sanu niski i podmokły, służy za wyborne łąki; ku wschodowi podnosi się teren do 229 m. npm. i składa się z glinki i piasku, tworzących pszenną glebę. Podług spisu ludności z r. 1881 liczą obie wsie 1088 mk., z których 85 przebywa na obszarze więk. pos.; obszar dworski w Głębokiej ma 81 mieszk. Razem 1168. Podług religii jest 860 rzym.-kat., 290 gr.-kat. i 19 izrael. M. należy do par. rzym.-kat. w Jarosławiu a gr.-kat. w Ostrowie. Pos. więk. hr. Wilh. Siemińskiego, ma obszaru 769 m. roli, 100 m. łąk i ogr., 42 m. pastw. i 69 m. lasu; pos. mn. 1144 mr. roli, 226 m. łąk i ogr., 170 m. pastw. i 9 m. lasu. Jest tutaj szkoła ludowa jednoklasowa. Anna z ks. Ostrogskich Chodkiewiczowa, hetm. w. lit., darowała tę wieś jezuitom jarosławskim, którzy w Głębokiej wybudowali dom, mieszczący kolegium zamiejskie. Po zniesieniu zakonu przeszły dobra na własność rządu, który je sprzedał hr. Siemińskiemu przed r. 1820. Siarczyński (rps. bibl. Ossol., nr. 1825) powiada, że jest tutaj zwyczaj, iż kobiety idące do wywodu lub będące

na weselu starościnami, opuszczają na czoło pod zawicia kunie futro w ten sposób, że brzeg czarnego futra wyglądający, twarz przyjemniejszą czyni. Ta wieś graniczy na północ z Jarosławiem, na wschód z Kidałowicami, a na południe z Tuczępami.

Muninów, leśniczówka i fol. na obsz. dwor. Bedrykowiec, w pow. zaleszczyckim.

Munkacowo, węg. *Munkacs*, miasteczko i główny punkt hr. beregskiego (Węg.), w nizinie nad rz. Latorczą, która tutaj tworzy kilka wysepek; stacya węg. kolei wschodniej, st. poczt. i tel. Posiada kościół par. rzym.-kat., gr.-kat. i ew., bóżnicę żydowską, stary pałac dawnego właściciela, rządowy skład soli, jedną z największych warzelni saletry w całem państwie austr., stadninę, znaczne kopalnie żelaza, ożywione jarmarki, wiele odlewni i kuźnic żelaza; klasztor bazylianów. M. jest siedzibą biskupa gr.-kat. i władz rządowych. Cwierć mili od miasteczka leży na odosobnionej, 90 metrów wysokiej, skale trachitowej słynny zamek munkacowski. Już w r. 1339 zbudowany za zezwoleniem królów węgierskich Karola i Ludwika z wielkim mozołem i kosztem przez księcia Teodora Koryatowicza, wrócił po jego śmierci z całym okolicznym majątkiem do korony. W 1425 r. zamieniono go wojewodzie serbskiemu Jerzemu za Białygród (Belgrad) a po bitwie pod Mohaczem (1525 r.) zabrał go w posiadanie z całem hrabstwem Jan Zapolya; W 1628 r. należał zamek do księcia siedmiogrodzkiego, który go silnie obwarował dwoma murami i siedmiu basztami. Po nim Franciszek Rakoczy dodał jeszcze fosy i szańce i spuścił nawet do środka bieg rzeki Latorczy. Mimo to, korzystając z uśpienia załogi zdobył fortecę cesarski jenerał Schwendi. W 1682 r. obchodził tu swoje zaślubiny Emeryk Tököly z Heleną Zrinyi, a kiedy uciekać miał przed przewagą wojsk cesarskich, zamknęła się jego żona w fortecy i długi czas wraz ze szczupłą załogą stawiała bohaterski odpór silnemu nieprzyjacielowi. Dopiero po długiem oblężeniu i silnem bombardowaniu, niemogąc już wypłacać załodze zaległego żołdu, poddała się dzielna niewiasta i odwiezioną została wraz z synem i zabranemi wielkiemi skarbami do Wiednia. W 1708 r. przybył tu z Polski Franciszek Rakoczy II, i rozpoczął na nowo niepokoje. Po kilku utarczkach zdobyli cesarscy fortecę 1711 r. i od tego czasu pokój zapanował w królestwie węgierskiem. Dziś górny zamek znajduje się jeszcze w dobrym stanie i służy za więzienie dla przestępców politycznych. Miasto obecnie ma 8,602 mk. *H. M.*

Muńki, potok, powstaje w płd. stronie wsi Futomy, w pow. rzeszowskim, pod wzgórzem Muńkami (402 m.); opływa je od płd., a wykręciwszy się na północ, tworzy granicę między Futomą a Kąkolówką, następnie między Futomą a Błażową aż do swego ujścia do Piątkowej od lew. brz. Długość biegu 6 kil.

Munkuny, wś, w t. IV, str. 15—1, mylnie zamiast Mankuny.

Munkuszki, wś, pow. święciański, w 1 okr. pol., gm. michajłowska, okr. wiejski Święcianki, o 12 w. od gminy, 23 dusz rew.; należy do dóbr Święcianki-Czechowicza.

Munnamaeggi, niem. *Eierberg*, najwyższa góra w Inflantach, pod Haanhof, 996 stóp par. wysoka. Tejże nazwy góra pod Odenpae, 770 st. par. Ob. *Eierberg.*

Munningen, folw. do dóbr Standen, w Kurlandyi, w okr. tukumskim, pow. i paraf. talseńskiej.

Munte lung, góra na Bukowinie, na rozgraniczu wód Bystrzycy i Mołdawy, 4472 st. wys.

Munteni, przys. wsi Broszkowiec, w pow. storożynieckim. W uzupełnieniu opisu tej wsi (ob. Broszkowce, Broszkoutz) dodajemy, iż Broszkowce z dwoma przys. *Munteni* i *Liskowiec*, mają obszaru 5,259 hekt., 54 ar.; dm. 626, mk. 2,881 (1471 męż., 1410 kob.) według obliczenia z r. 1869; w r. 1880 było mk. 3,251. Są dwie cerkwie, gr.-kat. i gr.-wsch. Cerkiew gr.-kat. p. w. św. Jana Chrzciciela. Do tej par. należy 7 miejscowości: Draczyniec, Komorowce, Komarowce Słobodzia, Panka, Ropcze, Storożyniec i Żadowa; liczba dusz gr.-kat. wynosi razem 615 (1885 r.). Cerkiew gr.-oryent. pod wezw. św. Paraskewy. Budowę murowanej cerkwi rozpoczął r. 1851 ówczesny paroch Jan Tarnawski wraz ze swą gminą, ukończono zaś r. 1870. Do tej par. należy rodzin gr.-wsch. 688, czyli dusz gr.-or. 2,667 (1,504 męż., 1,163 kob. w r. 1885). Jednoklasowa szkoła ludowa gr.-or. Należy do sądu pow. i urzędu podat. w Storożyńcu. St. p. Draczyniec. Właściciele: Grzegorz Flondor, Ignacy Buberl, Zygmunt Donnersberg, Joachim Tittinger i kilku innych. *Br. G.*

Muntówki, ob. *Mątwy małe.*

Muntowo *Stare* i *Nowe*, niem. *Alt* i *Neu-Muntowen*, dwie wsie na pol. prusk. Mazurach, pow. ządzborski, pierwsza po lewej, druga po prawej stronie jez. Jüst, st. p. Ządzbork. Tutejszy okr. urz. stanu cywiln. liczył 1880 r. 1,130 dusz. M. istniało już r. 1422. W r. 1437 osiedla Mikołaj Goerlitz, wójt szestyński, w M. na 40 wł. ludzi ze wsi Szwarcemburk al. Schwarzburg i wyznacza sołtysowi 2 wł. R. 1543 sprzedaje Paweł, sołtys muntowski, Michałowi Skrodzkiemu (Schetzig?), mieszczaninowi ządzborskiemu, 2 wł. sołeckie wraz ze sołectwem za 33 grzywien. Tegoż r. kupuje Michał Skrodzki (Schrotzke) od Anny, sołtysowej muntowskiej, 2 wł. sołeckie za 80 grzy-

wien mniejszej wagi. Świadkiem był Stanisław z Orłowa (Orleffa), rajca ządzborski. R. 1550 kupuje Wilam Zarzecki, sołtys muntowski, ostrów na jez. muntowskiem, t. j. Muntowski ostrów. Tegoż r. zatwierdza ks. Olbracht Michała Zarzeckiego i Stańka (Stanick) Jadama na sołectwie munt., kupionem przez nich od Stanisława Popiela i Wiesny i odnawia ich przywilej na 4 wł. chełm. R. 1536 mieszkają w Muntowie Polacy i niektórzy Niemcy, r. 1693 zaś sami Polacy (ob. Kętrz. O ludn. pol., str. 413 i 271). Obszaru ma Stare M. 1,290 morg. i 83 mk. (1856 r.), Nowe zaś 493 morg. i 83 mk. We wsi tutejszej mieszkali dawniej Prusacy, czego dowodem bartnicy, którzy tu siedzieli na prawie pruskiem (Kętrz. tamże, str. 232). Mieszkańcy muntowscy byli też wolni od tłoki z zaprzęgiem, z wyjątkiem potrzeby krajowej, służyć zaś powinni na polowaniu przy sieciach, ile razy ich władza zawezwała i to na koszt państwowy; obowiązali byli również do koszenia trawy (ob. Kętrz., tamże, str. 275, i Toeppen Gesch. Masurens, str. 99, 127 i 131). Bartnicy tutejsi byli zobowiązani dawać rocznie $1/_4$ beczki, około 24 kwart miodu razem; coby nadto zebrali, to powinni zanieść do Szesna, gdzie dostaną za beczkę $2^1/_2$ grzywny dobrej monety; wosk zaś mogą zatrzymać i sprzedać gdzie chcą (ob. Toeppen, tamże, str. 131). *Kś. Fr.*

Muntowski ostrów, niem. *Muntowenwerder* al. *Muntowscher Werder*, dobra, pow. ządzborski, st. p. Ządzbork (ob. Muntowo), mają 135 morg. obszaru, 10 mk. (1856 r.).

Muntowy, ob. *Mątwy.*

Muplacken, niem., wś w starych Prusach, pow. welawski, st. p. Gr. Schirrau, okr. urz. stanu cywiln. Weidlacken.

Mur, góra, w obrębie gm. Poronina, w pow. nowotarskim, w płd.-wsch. stronie obszaru tejże gminy, między Cichą wodą (od zach.), a Porońcem (od wsch.), na płd. od Porońca. Wzniesienie 1006 m. (szt. gen). *Br. G.*

Mur, las w zach. stronie Woli Dobrostańskiej, w pow. gródeckim, tuż na zach. od Jaryny (ob.) al. Gruenthalu (ob.).

Mur al. *Mur Zasichle*, podług Siarczyńskiego zaś Mur z przyl. Cygle i Zacygle, wś górska, w pow. nowotarskim, paraf. rzym.-kat. w Poroninie (6.6 klm.), leży 927 m. npm., w dolinach górskich kilku potoków spływających z lew. brz. do Porońca, dopływu Dunajca białego. Ponieważ wieś tę otaczają szczyty: od wschodu Cerchla 1150 m. npm., od północy Mur 1005 m., a od płd. Kopa 1336 m. bezwzględnej wysokości, a nadto kilka niższych gór, nazywanych także Cerchlami lub Cyrchlami, przeto wnosić można, że stąd pochodzi nazwa; zresztą murem nazywają górale także kuźnice żelazne w Poroninie. Ludność składa się z 448 mieszk. rzym.-kat. wyznania. Gleba zimna, kamienista. Głównem środkiem wyżywienia się ludności jest zarobek przy kuźnicach w Poroninie i Zakopanem, mianowicie dowóz rudy i opału i wypasanie trzód na halach. Obszar więk. pos. Honoraty Uznańskiej ma 60 m. łąk, 2630 m. pastw. na polanach górskich i 5,864 m. lasu; pos. mn. 355 m. roli, 66 m. łąk, 40 m. pastw. i 51 m. lasu. Od płn. stykają się granice tej wsi z Poroninem, od wschodu z Huciskiem, ku zachodowi i południu zaś sięgają aż po granicę węgierską, obejmując niezamieszkałe Tatry. *Mac.*

Murachowska, gmina, pow. połocki, w 3 okr. pol., 769 dusz rew.; w skład gminy wchodzą okręgi wiejskie: chotpowski (38 dusz), dejczyński (112 d.), iwaszkowski (136 d.), michałowski (101 d.), murachowski (30 d.), józefowski (38 d.), antonowski (59 d.), sznimecki (191 d.), kazuliński (64 d.).

Murachwa, rz. i mto w pow. jampolskim, ob. *Morachwa.*

Muracowszczyzna, wś, pow. grodzieński, własność Rudominów.

Muraczkowo, wś nad rz. Swołną, pow. drysieński, most drewniany.

Murafa, rz. i mto w pow. jampolskim, ob. *Morachwa.*

Murafska słobódka, ob. *Morawska słobódka.*

Muraliszki-Rusle, zaśc., pow. szawelski, gm. ligumska, 21 dusz, 27 dzies. ziemi.

Murań, szczyt i turnia w Tatrach Bielskich, w obręcie gm. Jaworzyny spiskiej, w hr. spiskiem (Węgry), tworzy najwyższy zachodni kraniec tego odosobnionego pasma Tatr, pod 37° 50′ 30″ wsch. dłg. g., a 49° 15′ 15″ płn. sz. g. Od szczytu odrywają się dwie odnogi górskie, jedna ku płn.-zachodowi, kończąca się szczytem Rogową (1268 m.), tuż nad wsią Jaworzyną i doliną Jaworzynki, druga ku północy równolegle do pot. Nowego, dopływu Jaworzynki. Na wschód od M. w głównym grzbiecie wznosi się Nowy szczyt (1999 m.). Płd.-zach. stok jest stromy i spada ku polanie Gałejdówce (1097 m.). Wzniesienie M. 1879·3 m. (Fuchs), 1827 m. (szt. gen.). *Br. G.*

Murań, folw. w hr. spiskiem, ob. *Lubowla.*

Muranik, szczyt w Niżnich Tatrach, nad brzegiem Czarnego Wagu. Wzniesienie wynosi 1161 metr.

Muranka, rzeczka, powstaje z połączenia dwóch strug, w obr. gm. Kamionki Wołoskiej, w pow. Rawa Ruska, pod Starą Wsią, przysiołkiem Kamionki Wołoskiej. Odtąd płynie M. na wschód popod dwór Kamionki, Lipnik, przerzyna gośc. rawski, mija części wsi Kamionki woł., jak Faryny, Biłuty, Skuhry; pod Czausami, dworzyskiem w przys. Pulcach, zlewa swe wody do Moszczany, pr. dopł. Raty.

Nad dolną M. leżą rozległe moczary, zwane Ługi. Długość biegu od źródeł w Klebanach 15 kil. Spad wód: 248 m. (połączenie potoków źródlanych); 238 m. (pod Lipnikiem); 232 m. (Biłuty); 221 m. (Czausy). Okolica nizinna.

Muranki, część Brusna starego, w pow. cieszanowskim. Są tu łomy kamieni młyńskich.

Murańskie, potok, prawy dopływ Czarnego Wagu.

Murany, wś nad rz. Rzeżycą, pow. rzeżycki.

Muraszka 1.) ob. *Moraszka*. 2.) **M.**, przedmieście mka Czerniejowce, w pow. jampolskim, w zbiegu rzeki Moraszki (al. Muraszki) z Morachwą.

Muraszki 1.) wś rząd. nad jez. Waże i Obstryno, pow. dzisieński, w 3 okr. pol., gm. i okr. wiejski Przebrodź, o 5 w. od gminy a 55 od Dzisny, 4 dm., 21 mk., w tej liczbie 11 prawosł., 5 katol. i 5 żydów (12 dusz rewiz.). 2.) **M.**, zaśc. pryw. w leśnem uroczysku, pow. wilejski, w 3 okr. pol., gm. Duniłowicze, o 82 w. od Wilejki, 1 dm., 4 mk. kat. *J. Krz.*

Muraszki, las w płn. stronie Popielów, w pow. drohobyckim, między potokami Ratoczyną a Czeczą. Na płn. od tego lasu leży Popielowa Dąbrowa na lew. brzegu Czeczy.

Muraszkowizna, wś, pow. władysławowski, gm. Tomaszbuda, par. Wysoka Ruda, odl. 40 w. od Władysławowa, 4 dm., 22 mk.

Murawa 1.) wś, pow. prużański, niedaleko źródeł rzeki Murawki, na płn. od Szereszowa, w 4 okr. pol., gm. M., z zarządem we wsi Ohorodnikach; cerkiew; gm. ma 1,637 dusz, par. praw., dek. szereszowskiego, 2,376 wiernych (1183 męz. i 1193 kob.). 2.) **M.** al. *Murowa*, wś nad rz. Berezyną, w płn. stronie pow. ihumeńskiego, w 3 okr. pol. berezyńskim, gm. bieliczańska, przy drodze z Kałużyc do Niwek, 26 dm. W M. jest przystań rzeczna i przeprawa na promie do fabryki żelaz. Czerniawki (ob.). Z jednej strony wsi leży ogromne cmentarzysko przedchrześ. (kurhany), z drugiej zaś nad stromym brzegiem rz. Berezyny staroż. okopy, które dzisiaj włościanie nazywają zamkiem. O 1 w. od wsi leży folwark M., w pięknej miejscowości, nad rz. Berezyną, obszaru ma 150 mr.; własność Artura Barthelsa; grunta lekkie, łąki dobre. *T. S.*

Murawa, rz., dopływ rz. Bołotni, w pow. radomyskim, oblewa wieś Obuchowicze.

Murawa al. *Morawa*, nazwa dolnego biegu rz. Tabora, lew. dopływu Wisłoka. Ob. *Tabor*. *Br. G.*

Murawica al. *Morawica*, *Murowica*, mko nad rz. Ikwą, dopływem Styru, pow. dubieński, par. i st. poczt. Młynów. Leży przy trakcie poczt. z Dubna do Łucka, w pobliżu Młynowa. W 1870 r. było 94 dm., 234 mk., w tem 75 proc. żydów; synagoga i dom modlitwy. Leży śród równiny, pokrytej bogatym czarnoziemem. Pod miasteczkiem, na lewo od drogi, wznosi się o kilka stóp nad poziom okolicznej równiny płaskowzgórze, stanowiące wyborne pastwisko dla bydła. Pastwisko to miało z dawna nosić nazwę *Wołyń*, która stąd przeszła na całą okolicę i prowincyą. Osada starożytna, wspomniana pod r. 1145 (w latopisie Ławrentiewskim i Ipatiewskim), w którym ks. Rościsław Jurjewicz z bratem Andrzejem, w pochodzie na Łuck, stanął pod M., zmuszony był jednak odstąpić pod Dubno (ob. Połn. Sob. rus. letop. t. I: 140, II: 46). Około 1560 r. istniejący tu gród przeszedł wraz z dobrami do Grzegorza Chodkiewicza, kaszt. trockiego, w posagu za Katarzyną Wiszniowiecką, dziedziczką M. Stanisław August przywilejem z 21 września 1790 r. potwierdził dawne jarmarki i dozwolił dziedzicowi M., szambelanowi Michałowi hr. Krasickiemu, zaprowadzić cztery nowe jarmarki. Dziś Chodkiewiczów.

Murawiec, wś nad Bugiem, pow. bialski, gm. Kostomłoty, par. Dobratycze (ob.). Leży pod samym Brześciem, na południe od fortu Małoszewiec, ma 34 dm., 207 mk., 493 mr. W 1827 r. par. Kodeń, 38 dm., 382 mk.

Murawiejnik, zaśc. włośc., pow. wileński, w 3 okr. pol., gm. Janiszki, okr. wiejski Hoćkiszki, o 6 w. od gminy, 17 dusz rew.

Murawiewka 1.) wś, pow. dzisieński, w 1 okr. pol., gm. Głębokie, okr. wiejski Berezwecz, o 3 w. od gminy, 4 dusze rew. 2.) **M.**, wś, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. i okr. wiejski Szczuczyn, 8 dusz rew. (osadników ross.); należy do dóbr rząd. Rodziewicze. 3.) **M.**, zaśc., pow. oszmiański, w 1 okr. pol., gm. Polany, okr. wiejski Mokrzyca, 19 dusz osadników w. ross. 4.) **M.**, wś włośc., pow. trocki, w 1 okr. pol., gm. i okr. wiejski Jewie, o 1 w. od gminy, 43 dusz rew.; należy do dóbr rząd. Jewie. 5.) **M.**, zaśc. szlach. nad rz. Oławką, pow. trocki, w 4 okr. pol., o 61 w. od Trok, 3 dm., 15 mk. katol. *J. Krz.*

Murawka, *Morawka* (m. hydr.), rz. w pow. przasnyskim, poczyna się pod wsią Murawy, na płn. Przasnysza, płynie w kierunku wsch.-płd. pod Bartnikami, Karwaczem, Łaniętami i pod Dobrzankowem wpada z lew. brzegu do Węgierki (dopływu Orzyca). Długa 18 w.

Murawka 1.) al. *Murawki*, wś włośc., pow. konecki, gm. Niekłań, par. Odrowąż, odl. 21 w. od Końskich, ma 8 dm., 63 mk. i 73 mr. Wchodziła w skład dóbr Mniów. 2.) **M.**, wś i fol., pow. ciechanowski, gm. Gołymin, par. Ciemniewko, odl. o 10 w. od Ciechanowa, ma 11 dm., 131 mk., 459 mr. gr dobr., 27 nieuż., w tem 87 mr. ziemi włośc. *Br. Ch.*

Murawka, rzka w pow. prużańskim, bierze

początek około wsi Murawy, płynie w kierunku z płn. na płd. i poniżej Szereszowa wpada od lewego brzegu do rz. Leśny, prawego dopływu Bugu.

Murawki, niem. *Murawken* al. *Marawken*, według Kętrz. *Murafken*, a także *Morawsken*, wś na polsko-prus. Mazurach, pow. niborski, st. p. i okr. urz. stanu cywilnego Kozłowo. W 1856 r. 59 mk.

Murawsk, ob. *Morowsk*.

Murawski szlak, ob. *Morawski szlak*.

Murawskie 1.) *Czachy* i 2.) **M.** *Miazgi*, wsie szlach., pow. ostrowski, gm. Kamieńczyk Wielki, par. Czyżewo. W 1827 r. M. Czachy (Czuchy ?) 7 dm., 46 mk.; M. Miazgi 5 dm., 31 mk. 3.) **M.** *Nadbużne*, wś, pow. ostrowski, gm. i par. Nur. W 1827 r. 21 dm., 125 mk.

Murawszczyzna al. *Muraszczyzna* 1.) dwie wsie nad rz. Dzisienką, pow. dzisieński, w 4 okr. polic., gm. Stefanpol, piewsza z nich w okr. wiejskim Stefanpol, o $1/4$ w. od gminy, 17 dusz rew., należy do dóbr Stefanpol, dawniej Kamińskich, dziś Wasieńki, druga zaś w okr. wiejskim Ludwinowo, 33 dusz rew., należy do dóbr Ludwinowo Czaplińskich. 2.) **M.**, zaśc. pryw., pow. dzisieński, w 1 okr. pol., o 20 w. od Dzisny, 1 dm., 10 mk. kat. 3.) **M.**, wś, pow. wilejski, w 3 okr. pol., gm. Parafianowo, okr. wiejski Andukowo, o 7 w. od gminy a 61 od Wilejki, 3 dm., 26 mk. kat.; należy do dóbr Iwanowo-Lewkowiczów.

Murawy 1.) wś włośc., pow. kolneński, gm. Rogienice, par. Piątnica. W 1827 r. 13 dm., 83 mk. Wchodziła w skład dóbr Kisielnica. Ma 415 mr. obszaru. 2.) **M.**-*Kafary*, fol., i 3.) **M.** *Kopcie*, fol., pow. ciechanowski, gm. Gołymin, par. Ciemniewko, odl. o 10 w. od Ciechanowa. M. Kafary mają 2 dm., 27 mk., 71 mr. gr. dobr., 4 nieuż., M. Kopcie 2 dm., 27 mk., 86 mr. roli i 5 mr. nieuż. 4.) **M.**-*Laski*, wś, pow. ciechanowski, gm. Gołymin, par. Ciemniewko, odl. o 12 w. od Ciechanowa. Ma 5 dm., 29 mk., 148 mr. gr. dobr., 7 nieuż. Mieszka tu drobna szlachta. 5.) **M.**-*Wicherki*, fol., pow. ciechanowski, gm Gołymin, par. Ciemniewko, odl. o 10 w. od Ciechanowa. Ma 2 dm., 39 mk., 71 mr. gruntu dobr., 4 nieuż. 6.) **M.** *Wielkie*, 7.) **M.** *Kalisze* i 8.) **M.** *Śliwki*, wsie, pow. przasnyski, gm. i par. Krzynowłoga Mała, odl. 9 w. od Przasnysza. M. Wielkie 13 dm., 130 mk., 146 mr. roli i 38 mr. nieuż.; M. Kalisze 6 dm., 50 mk., 91 mr. ziemi, 3 mr. nieuż.; M. Śliwki 2 dm., 20 mk., 63 mr. Młyn wodny. *Br. Ch.*

Muraziczna, mała bagnista rzka w pow. pińskim, wśród odludnego całkiem Polesia, w okolicach wsi Bobryk i Płoskinia; od połowy zmieniwszy swą nazwę na Wieć, wpada do Bobryka, dopływu Prypeci; długa około 6 w., płynie w kierunku płd.-wsch. *A. Jel.*

Murchajewszczyzna, wś u źródeł rz. Świsłoczy, w zach.-płn. stronie pow. mińskiego, w 2 okr. pol. rakowskim, 3 osady, w miejscowości wzgórzystej, malowniczej. *A. Jel.*

Murchin (niem.), wś i dobra ryc. ze st. p., na Pomorzu zaodrzańskiem, pow. gryfijski, 7 klm. na płn.-wsch. od miasta Anclam, w żyznej równinie, spuszczającej się na płd. ku rz. Peene, uchodzącej do zatoki szczecińskiej. We wsi jest kościół, zbudowany r. 1170 a odnowiony r. 1604. W 1877 r. było 275 mk. ew. Do dóbr ryc. należą znaczne łąki nad rzeką, dostarczające rocznie około 16 milionów sztuk torfu. *Kś. Fr.*

Murcza, rzka w pow. mińskim, w okolicach wsi Macewicze, dopływ rz. Talki, prawego dopływu Świsłoczy.

Murczyn (w dok. *Murczino*), wś, pow. szubiński, 2 miejsc.: a) M., wś; b) Murczynek, folw., 47 dm., 479 mk., 28 ew., 451 kat., 178 analf. Poczta, tel. i gośc. w Żninie, st. kol. żel. w Mogilnie o 34 kil. Wspomina tę wś, leżącą w parafii Góra Arcybiskupia, Lib. Ben. Łask. (I, 150) i Regestra pobor. 1577 r. (Pawiński, Wielk. I, 184). *M. St.*

Murdź, os. leś., pow. opatowski, gm. Częstocice, par. Ostrowiec, odl. 27 w. od Opatowa, 1 dm., 15 mk., 15 mr. Należy do dóbr Szewna.

Murejki, wś, pow. władysławowski, gm. i par. Gryszkabuda, odl. 19 w. od Władysławowa, ma 13 dm., 122 mk. W 1827 r. wś rząd., 12 dm., 108 mk. Wchodziły w skład dóbr rządowych Leśnictwo.

Mureiningken al. *Warglaucken* (niem.), wś na Litwie prus., pow. wystrucki, st. p. Aulowöhnen, okr. urz. stanu cywil. Keppurlauken. W 1856 r. 35 mk.

Mureliszki, lit. *Mureliszkiej*, dwór pryw., pow. szawelski, okr. pol. Szadowo, o 21 w. od Szawel; młyn.

Murgas, pot., powstaje w obrębie gm. Lipnicy Dolnej, w hr. orawskiem (Węg.), płynie na płd. i zlewa swe wody do Orawy Białej od praw. brz. Długość biegu 4$1/2$ kil. *Br. G.*

Murgischken al. *Murgiszken* (niem.), wś nad rz. Gawaiten, na pol.-prus. Mazurach, pow. gołdapski, st. p. Gawaiten, tamże okr. urzędu stanu cywil. W 1856 r. 146 mk. Ma 48 włók obszaru.

Muritsch *Gross* i *Klein* (zapewne *Murzyce*), dwie wsie, pow. trzebnicki, par. ew. Karoschke. W 1843 r. M. Gross miało 33 dm., 240 mk. (10 kat.), zamek, browar, gorzelnię, olejarnię, młyn. Piękne położenie górzyste, z widokiem na dolinę Odry i Rawicz. M. Klein 16 dm., 71 mk. Do M. należy Hanswalde.

Murjow, niem. *Meuro*, wś w zniemczonej części Dolnych Łużyc, w pow. kalawskim,

Murków, przyległość do Turzy (Thursy), pow. olesiński.

Murkowo, wś, ob. *Morkowo*. Dawała już w XIII w. dziesięciny klasztorowi w Czerwińsku.

Murksendorf (niem.), wybud., pow. malborski, st. p. Neu-Muensterberg, zawiera 8 zagrodników i należy do wsi Schöneberg.

Murkwitz, wś i dom., ob. *Morownica*.

Murliszki, dwór, pow. wiłkomierski, par. Uszpole, własność Jabłońskiego.

Murmelstein (niem.), ob. *Murmustyń*.

Murmiszki, zaśc. nad strugą t. n., pow. nowoaleksandrowski, okr. pol. brasławski, o 48 w. od m. pow., 10 mk.; młyn wodny (1859).

Murmosta al. *Murmudcza*, rzka w Inflantach polskich, dopływ jez. Łubań.

Murmudcza, ob. *Murmosta*.

Murmule, lit. *Murmula*, fol. nad Niewiażą, pow. poniewieski, okr. pol. nowomiejski, o 18 w. od Poniewieża, 13 mk., młyn (1859).

Murmustyń, niem. *Murmelstein*, łot. *Mormastyns*, wś i dobra, w płn.-zach. stronie pow. rzeżyckiego, własność hr. Potockich, leżą o mil 9 od Rzeżycy, w okolicy niskiej i błotnistej, w glebie gliniastej. Rozl. dóbr 10,181 dzies., ale w tem 8314 dz. nieuż., pod sadybami 5·5 dz., ziemi or. 179·5, łąk 202, pastwisk 49·5, lasów 958·5, zarośli 48, karczunku 62·5, pod fermami 348 dz. Wyborna cegielnia. Zarząd gminy w Borchowie (ob.), tamże i par. katol. M. należał do klucza warklańskiego. *G. M.*

Murmy, wś włośc. nad jez. Kretona, pow. święciański, w 2 okr. pol., gm. i okr. wiejski Zabłociszki, o 4 w. od gminy a 18 w. od Święcian, 5 dm., 51 mk. kat. (20 dusz rew.); należy do dóbr Zabłociszki, Zejfertów.

Murogi al. *Muroki*, fol. we wsch.-płn. str. pow. borysowskiego, w okolicy pełnej jezior i łąk, w 3 okr. pol. dokszyckim, od 1826 r. własność Żabów, ma 34 wł. obszaru, w glebie dobrej. *A. Jel.*

Muroki, ob. *Murogi*.

Murom, m. wś w płn. str. pow. słuckiego, w okr. pol. kopylskim, przy drożynie z Szostaków do Andrusowszczyzny, ma 4 osady, miejscowość dość leśna. *A. Jel.*

Murom, m. pow. gub. włodzimierskiej, na lew. brzegu rz. Oki, pod 53° 17′ płn. szer. i 54° 14′ wsch. dł. geog., o 907¼ w. od Petersburga a 126 od Włodzimierza, 10,703 mk., 14 cerkwi, ze starożytnym soborem z grobowcami książąt muromskich, szkoła powiat. i par. męska i żeńska, zakłady dobroczynne, 27 fabryk z produkcyą roczną na milion rs., w tej liczbie 11 fabryk płótna (z prod. 430,000 rs.) i 3 zakłady ślusarskie (z prod. 88,000 rs.); bank miejski, st. poczt. i przystań statków parowych. Mieszkańcy trudnią się przemysłem, rybołóstwem i ogrodnictwem, uprawiają zwłaszcza słynne ogórki. Znaczny handel od wieków w ciągłym rozwoju, mianowicie płodów rolniczych. Wartość ładunku na przystani dochodzi do 2 milionów rs. rocznie. Jarmarki ożywione. Jedno z najstarożytniejszych miast Rossyi, było niegdyś stolicą udzielnego księstwa. Założone w XI w. przez wygnanego z Czernihowa ks. Jarosława Światosławicza na ziemi zajętej przez plemię fińskie Muroma, zamieszkujące okolice przy ujściu rzeki Oki do Wołgi. Jako miasto wspomniane w kronikach po raz pierwszy pod 1019 r.; w 1096 r. istniał tu monaster Spasa. Ks. muromskie, stanowiąc dzielnicę riazańską, pozostawało pod wpływem w. ks. włodzimierskiego nad Klaźmą. Spustoszone przez napady Tatarów, wznowione zostało w 1351 r. przez księcia Jerzego Mirosławicza, którego 1355 r. wygnał Fiedor Hlebowicz. Ze śmiercią Fiedora, po wygaśnięciu ks. muromskich, przyłączone w 1396 r. do Moskwy przez Wasila I. Muromski powiat ma na przestrzeni 2230½ w. kw. około 106,000 mieszkańców; powierzchnia równa, miejscami falista, grunt urodzajny; z ciał kopalnych ruda żelazna i gips. Znaczniejsze rzeki Oka i Murom; jeziora wielkie i rybne. Mieszkańcy oprócz rolnictwa trudnią się różnorodnym przemysłem. *J. Krz.*

Murońka, szczyt odnogi górskiej w gm. Ostre, w pow. żywieckim. Płn. czubek tworzy Lipowa (930 m.), a płd. M. (1017 m.), która od Magórki (1091 m.) odrywa się na płn.-wsch., pomiędzy pot. Leśną od płn.-zach. a Twardorzeką od płd.-wsch. Zbocza pokrywają lasy, a na grzbiecie rozpościerają się polany z zabudowaniami halnymi. *Br. G.*

Murow al. *Bukowiec*, lewy dopływ Stobrawy, prawego dopływu Odry.

Murów, niem. *Murow*, wś, pow. opolski, par. kat. Brynica, odl. 3¾ mili od Opola, leży śród lasów rządowych. Ma 290 mr. ziemi. W 1843 r. było tu 36 dm., 397 mk. (48 ew., 27 żyd.). Do M. należy huta szklana Czarnowąsy.

Murowana Goślina, miasto, pow. obornicki, leży na małem wzgórzu, o 4 kil. od prawego brzegu Warty, przy gościńcu prowadzącym z Poznania przez Rogoźno i Wągrowiec do Bydgoszczy, odl. 22 kil. od Poznania. W r. 1871 było tu 121 dm., 1542 mk., 501 ew., 848 kat., 193 żydów, w r. 1875 zaś 1587 mk., w 1881 było 1601 mk.: 473 ew., 949 kat., 179 żydów. Mieszkańcy trudnią się rolnictwem, wyrabianiem masła i sera. Miasto jest siedzibą komisarza obwodowego; należy do sądu okręgowego w Rogoźnie. Kościół kat. paraf. należy do dekanatu rogozińskiego; kościół protestancki paraf. należy do dyecezyi obornickiej; synagoga. Szkoła elementarna

kilko-klasowa, 406 analf. Około 700 centnarów masła wysyła się rocznie do Berlina. Gorzelni kilka w okolicy, browar w mieście, cegielnia. Lekarz praktyczny, chirurg, apteka, szpital kawalerów ś. Jana (Johanniter hospital) na 30 łóżek, pod nadzorem lekarza. Kasa pożyczk. polska, licząca blisko 200 członków. Urząd poczt. 3ej kl., stacya tel., poczta osobowa z M. do Skoków i z M. do Wągrówca, poczthalterya. W r. 1811 M. miała 112 dm., 1159 mk.; w r. 1841 było 196 dm., 1554 mk., 1044 chrześcian, 510 żydów. W pierwszej połowie tego wieku były w M. G. fabryki sukna, garbarnie, wyrabiano płótno, dwie były papiernie i znakomite gorzelnie. Targi na wieprze bywały bardzo uczęszczane. Według reg. pobor. pow. poznańskiego z 1580 r. Goślina (bez przydatku: Murowana) należy do Piotra Potulickiego, woj. płockiego, wraz z Przebendowem (Pawiń. Wielk., I, 12). Później należy do Rozdrażewskich, następnie Gurowskich. Kościół katol. wystawiony został dopiero w XVI w., od razu murowany. W r. 1717 ks. Woliński, probosz miejscowy, przystawił własnym nakładem do kościoła presbyteryum; z końcem XVIII w. ks. Melchior Gurowski, proboszcz katedralny gnieźnieński, dziedzic M. G., kościół bardzo podupadły z gruntu naprawił. W kościele tym dwa jeszcze znajdują się nagrobki: 1) W ścianie zewnętrznej kościoła jest wmurowana osoba płci niewieściej z piaskowca z napisem: „Tu leży Orszula z Ostroroga Piotra z Potulic Wojewody Kaliskiego etc. małżonka, stateczności przesławna. Umarła A. D. 1575, mając lat 39“. Ponieważ Piotr Potulicki i małżonka należeli do wyznania braci czeskich, wnosi zatem Łukaszewicz, że kościół w M. G. był za panowania Zygmunta Augusta i Stefana Batorego przez pewien czas w ręku protestantów. 2) W samym kościele przy drzwiach jest nagrobek, nad którym portret kobiety na blasze, bez napisu, z herbem Junosza. W pobliżu gościńca, naprzeciwko dworu przebendowskiego, odkryto cmentarzysko z urnami bez skrzynek kamiennych, wydobyto mnóstwo urn zwyczajnych i naczyń; pomiędzy temi należą do osobliwszych: gruchawka dziecinna w kształcie podwójnego krąga ściętego z dziurkami, aby można przeciągnąć sznurek, brązowa strzała do włosów, mały haczyk brązowy do wędki, mały młotek kamienny z dyorytu. W innem miejscu wykopano wielki ząb nosorożca. *M. St.*

Murowana karczma, os. karcz., pow. bocheński, przy drodze z Bochni do Gdowa, na granicy wsi Nieznanowic i Pierzchowic.

Murowa, ob. *Murawa*

Murowana Machnówka, ob. *Machnówka*, pow. berdyczowski.

Murowana Oszmianka, ob. *Oszmianka Murowana*.

Murowana Wola, wś nad rz. Jasionką, przy jej ujściu do Bobrka, pow. kielecki. gm. Korzecko, par. Chęciny. Posiada młyn wodny. W 1827 r. wś rząd., 45 dm., 153 mk. Należy do dóbr rządowych a obecnie donacyjnych Chęciny.

Murowane Kuryłowce, ob. *Kuryłowce Murowane*.

Murowane Laszki, ob. *Laszki Murowane*.

Murowaniec 1.) os. młyn. nad rz. Luciążą, przy ujściu jej do Pilicy, pow. piotrkowski, gm. Łęczno, par. Sulejów, ma 3 dm., 30 mk., 100 mr. (28 ornej), własność rządowa. Jest tu młyn wodny, przerabiający za 40,000 rs. rocznie. 2.) **M.**, wś, pow. kaliski, gm. Marchwacz, pow. Rajsko, odl. od Kalisza 16 w., dm. 5, mk. 54. Należała do dóbr Krowica Zawodna. 3.) **M.**, os. nad rz. Swędrnią, pow. kaliski, gm. i par. Koźminek, odl. od Kalisza w. 21, dm. 1, mk. 7. 4.) **M.**, wś, pow wieluński, gm. Starzenice, par. Czarnożyły, odl. od Wielunia 8 w., 2 dm. *Br. Ch.*

Murowaniec 1.) fol., pow. ostrzeszowski, 1 dm., 19 mk., należy do dom. i gm. Mroczeń. 2.) **M.**, wś i gm., pow. bydgoski, 2 miejsc.: a) M., b) Canalsgarten, os.; 56 dm., 409 mk., 182 ew., 227 kat., 136 analf. Poczta, gośc. i tel. w Rynarzewie, st. kol. żel. w Bydgoszczy. 3.) **M.**, karczma, pow. odolanowski, 1 dm., 16 mk., należy do gm. i dom. Chotów. Poczta w Skalmierzycach. *M. St.*

Murowanka 1.) wś, pow. grójecki, gm. Nowawieś, par. Warka. Ma 47 mk., 66 mr. obszaru. 2.) **M.**, fol., pow. ostrowski, gm. i par. Jasiennica. 3.) **M.**, fol. we wsi Kraječzyn, w pow. płońskim. *Br. Ch.*

Murowanka 1.) os. karcz., pow. lidzki, w 5 okr. pol., o 46 w. od Lidy, 26 w. od Ejszyszek, 1 dm., 10 mk. kat. 2.) **M.**, os. karcz., pow. święciański, w 2 okr. pol., o 16 w. od Święcian, 1 dm., 8 mk. żyd. 3.) **M.**, zaśc. rząd., pow. wileński, w 1 okr. pol., gm. Niemenczyn (Czarny dwór), okr. wiejski Traszkuny, o 6 w. od gminy a 34 od Wilna, 1 dm., 4 mk. kat. (4 dusze rew.). 4.) **M.**, zaśc., tamże, o 9 w. od gminy, 3 dm., 17 mk. kat. (10 dusz rew.). 5.) **M.**, os. karcz. nad rz. Szyrwinczą, pow. wileński, w 2 okr. pol., o 66 w. od Wilna, 2 dm., 11 mk. żydów. 6.) **M.**, wś włośc. nad rz. Wojcianką, pow. wileński, w 5 okr. pol., gm. Rukojnie, okr. wiejski Jukszany, o 3 w. od gminy a 20 w. od Wilna, 3 dm., 28 mk. kat. (18 dusz rew.); należy do dóbr Swirany. 7.) **M.**, os. karcz. rząd. nad stawem, pow. wileński, w 5 okr. pol., o 20 w. od Wilna, 1 dm. 6 mk. żydów. 8.) **M.**, zaśc. rząd. nad stawem, pow. wileński, w 5 okr. pol., o 20 w. od Wilna, 1 dm., 5 mk. kat. 9.) **M.**, zaśc.

rząd., pow. wileński, w 6 okr. pol., gm. Góry, okr. wiejski Łajbiszki, o 7 w. od Wilna, 2 dm., 20 mk. kat.; należy do dóbr rząd. Swirany. 10.) **M.**, wś, pow. lepelski. 11.) **M.**, ob. *Tuhanowicze*, pow. nowogródzki. 12.) **M.**, fol., pow. nowogródzki, w 1 okręgu niehniewickim, należy do dom. Szczorse (ob.), dziedzictwa Chreptowiczów. Istnieje tu znakomite na cały kraj gospodarstwo rolne i mleczne, jak i w innych folwarkach szczorsowickich, zarządzanych przez dobrego agronoma T. Fiszera (ob. Gazeta Rolnicza, 1880, № 40—42). Wszystkie budynki folwarczne wzniesione są z muru. Wyrabiają się tu doskonałe sery na sposób szwajcarski. Rotacye płodozmianów dzielą się na górne i dolne, pierwsza 8-polowa, druga 12-polowa; wszystkie poletki są zdrenowane. Gleba pszenna, urodzaje bywają tu bajeczne; łąki obfite, miejscowość bezleśna. *J. Krz.—A. Jel.*

Murowanka 1.) leśniczówka na obszarze dworskim Monasterca, w pow. drohobyckim. 2.) **M.**, gajówka na obszarze dwor. Przyłbic, w pow. jaworowskim. 3.) **M.**, grupa domów w m. pow. Staremiasto. 4.) **M.**, fol. na obsz. dworskim Błyszczywód, w pow. żółkiewskim. 5.) **M.**, nazwiska bardzo licznych karczem.

Murowany Dwór, dobra nad rz. Czaścin, pow. borysowski, w okr. pol. łohojskim, od 1838 r. własność Smolaków. Za czasów poddaństwa miały 308 włościan płci męs., zamieszkałych w 5 wioskach, po odseparowaniu nadziałów włościańskich pozostało we władaniu dziedziców 300 włók litewskich. Na wsch. i płd. ku kotlinie Hajny miejscowość nizinna, obfita w łąki, na zach. górzysta, dość leśna.

Murowany Dwór, majetność ziemska, pow. lucyński, par. Birże inflanckie (ob.), o ćwierć wiorsty od kościoła birżańskiego odległa, ma 3248 dz. ziemi (245 dz. roli or., 327 dz. lasu, 2675 nieuż.); własność Emmy Benisławskiej.

Murowany most, wś, pow. sejneński, gm. i par. Krasnopol, odl. 10 w. od Sejn, ma 3 dm., 17 mk.

Murowica, ob. *Murawica.*

Murowicki, mały zaśc w płd. zach. str. pow. borysowskiego, w okr. pol. łohojskim, przy dr. ze wsi Silicz do Łohojska, ma jednę osadę; miejscowość wzgórkowata, dość leśna.

Murowiec, ostrów na Dnieprze, w pobliżu ujścia Desny, własność dominikanów kijowskich a następnie m. Kijowa.

Murowin al. *Murawin*, wś w pow. pińskim, ob. *Morowin*; do wiadomości tu podanych dodać należy, że leży nad rz. Styrem.

Murowjani, węg. *Morva*, wś w hr. ziemneńskiem, nad rz. Laborcą. Ma kościół kat. filial., kościół ew. filial., uprawa roli, 806 mk.

Murownicze, wś, pow. sieński, gm. Zarzeczny Tołoczyn, 36 dm., 268 mk.

Murowszczyzna, okolica nad bezim. strugą, pow. oszmiański, w 3 okr. pol., o 64 w. od Oszmiany a 36 od Dziewieniszek, 40 dm., 240 mk. wyzn. mahom. (Tatarzy); należy do hr. Zamoyskiej. 2.) **M.**, zaśc. rząd., pow. trocki, w 4 okr. pol., o 72 w. od Trok, 1 dm., 13 mk. katol.

Mursk, wś i os. leśna, pow. włocławski, gm. Dobiegniewo, par. Wistka. Leży w nizinie nadwiślańskiej, w pobliżu obszar bagnisty okryty lasem. W 1827 r. par. Kowal, 13 dm., 170 mk.; obecnie ma 162 mk. i 506 mr. obszaru; os. leśna ma 22 mk. *Br. Ch.*

Mursy, wś, pow. sokołowski, gm. i par. Sterdyń. Ma 31 dm., 259 mk., 654 mr. obsz.

Murucin, niem. *Moritzfelde*, wś, pow. bydgoski, 39 dm., 266 mk., 153 ew., 108 kat., 5 żyd., 37 analf. Poczta w Tuszkowie, st. kol. żel. w Nakle. *M. St.*

Murul, horodyszcze nad rz. Krasną, dopł. Dniepru; ob. *Krasna.*

Murumujża 1.) ob. *Muhremuische.* 2.) **M.**, ob. *Gemauerthof.*

Mury, lit. *Muraj*, dwór pryw., pow. szawelski, okr. pol. Szadowo, o 38 w. od Szawel, 248 mk.

Mury al. *Sędziówka*, os. w Hussakowie, w pow. mościskim, w płd.-wsch. narożniku wsi, przypierającym do granicy Jazowa.

Murycze, wś należąca do dóbr Jasnohorodka, właściwie Muzycze (ob.).

Muryginо, wś w pow. smoleńskim, gub. smoleńskiej i b. st. poczt. przy dawnej szosie smoleńsko-warszawskiej, o $19^1/_2$ w. od Hryniewa a 35 w. od Smoleńska.

Muryn Bor, wś, pow. klimowicki, gm. Kościukowicze, 74 dm., 359 mk.

Muryna, pot., powstaje we wsi Komorowie, w pow. kolbuszowskim, płynie zrazu na płn.-zach., poczem zwraca się na płn.-wsch.; płynie po pod wieś Rusinowską Wolę, mija Rusinów Stary, odgraniczając obszar jego od obszaru gm. Krządki i po 18 klm. biegu zlewa swe wody do Łęgu (ob.) od lew. brz. *Br. G.*

Muryniszki, os., pow. augustowski, gm. Łabno, par. Pilwiszki. W 1827 r. os. rząd., 2 dm, 27 mk.

Muryny, wś, pow. władysławowski, gm. Leśnictwo, par. Władysławów, odl. 12 w. od Władysławowa, ma 9 dm., 70 mk.

Muryny 1.) grupa domów w Olszanicy, w pow. jaworowskim. 2. **M**, grupa domów w Załużu, w pow. jaworowskim. Zajmuje ona płd. część wsi, przypierającą do granicy Olszanicy, na praw. brzegu pot. Szkła.

Murzy 1.) wś włośc., pow. dzisieński, w 1 okr. pol., gm. i okr. wiejski Wierzchnie, o 5 w. od gminy a 62 w. od Dzisny, 9 dm., 95 mk. (51 dusz rew.). 2.) **M.**, wś włośc., pow. wilejski, w 1 okr. pol., gm. Horodek, okr. wiej-

ski Berezowce, o 4 w. od gminy a 42 od Wilejki, przy b. dr. poczt. z Mołodeczna do gr. pow. mińskiego, 5 dm., 37 mk. (20 dusz rew.).

Murzyły, wś rząd. nad rz. Wilią, pow. święciański, o 85 w. od Święcian, 6 dm., 60 mk., w tej liczbie 1 prawosł., reszta katol.

Murzyńce al. *Murzyniec*, wś nad Gniłym Tykiczem, pow. zwinogrodzki, w 2 okr. pol. Kalnibłoto, par. prawosł. Chłypnówka, katol. Zwinogródka, o 2 w. od Chłypnówki a 10 w. od Zwinogródki, 450 mk., 950 dz. ziemi. Dawniej w połowie (493 dz.) była własnością Kazimierza Kiszkowskiego, w drugiej zaś (457 dz.) Seweryna Chojnowskiego. Dziś obie części zostały połączone przez Żelichowską, zamężną Hamper. Jak widać z wizyty dziekana korsuńskiego z 1742 r. istniała w M. cerkiew pod wez. Przemienienia Pańskiego, wzniesiona w 1726 r. *J. Krz.*

Murzynek 1.) kol., niem. *Klein-Morin*, pow. inowrocławski, 26 dm., 251 mk., 232 ew., 19 kat., 63 analf. Poczta w Murzynnie Wielkiem o 4 klm., gośc. o 5 kil., tel. i st. kol. żel. w Gniewkowie o 6 kil. 2.) M., wś, 8 dm., 94 mk., 87 ewang., 7 katol., 26 analf. Według regestr. pobor. z 1583 r. Murzynko (zwane w spisach z 1543 r. Murzyniec) należało do kapituły włocławskiej, leżało w par. Brenno i miało 4 łany i 1 zagrod. (Pawiń. Wielk., I, 249). *M. St.*

Murzynno 1.) *Wielkie*, w dokum. *Murzino*, niem. *Gross Morin*, wś, pow. inowrocławski, par. Murzynno. Posiada kościół paraf., st. poczt., st. kol. żel. i tel. w Gniewkowie o 7 kil. M. ma 20 dm., 272 mk., podług wyznania 211 kat., 54 ew., 7 żydów. M. królewszczyzna ma 1353 mr. obszaru. Składa się z 3-ch części: a) folw., b) Nowa wieś, c) Stary dwór. Jest tu 11 dm., 202 mk., w tem 159 kat. Według regestr. pobor. z 1583 r. dzierżawcą królewszczyzny był Walenty Grodziński, chorąży inowrocławski. M. miało wtedy 17 łanów i 4 zagrodników, Nowa wieś zaś 8 łanów kmiecych i 1 zagr. (Pawiń., Wielk., I, 254.). Kościół par. istniał w M. już w XVI w. Wś sama należała do dóbr Łąsk stanowiących posiadłość biskupów kujawskich, poczem wraz z dobrami przeszła na własność rządu pruskiego. Królewszczyzna zaś stanowiła murzynowskie starostwo niegrodowe, podług lustracyi z r. 1661, powstałe z dawniejszego sstwa inowrocławskiego przez odłączenie wsi: M., Dulsko, Wielowieś, Nowawieś, Buczkowo, Chrząstwo i Osiek. W r. 1771 posiadał je Konstanty Biniński, kasztelanic kowalewski, opłacając zeń kwarty złp. 564 gr. 9, a hyberny złp. 689 gr. 14. Na sejmie z r. 1773—1775 Stany Rzpltej nadały to sstwo w emfiteutyczne posiadanie Bnińskiemu, kasztelanowi chełmińskiemu. M. par., dek. gniewkowski, 511 dusz (1873 r.) *Br. Ch.*

Murzynówka, rzka w pow. zwinogródzkim, zaczyna się pod m. Lisianką we wsi Orły i wpada do rz. Tykicza Gniłego z prawej strony, koło wsi Murzyńce. *E. R.*

Murzynowo, wś i fol. nad Wisłą, przy ujściu rz. Skrwy, pow. lipnowski, gm. Brudzeń, par. Siecień. Wś ma 24 dm, 205 mk. i 102 mr. ziemi. Do folw. należy karczma Krakówka, mająca 6 mk. Nad rz. Skrwą leżą rumunki Łęg. W 1827 r. M. miało 7 dm., 153 mk. M. jest starożytną osadą i pierwotnie było wsią książęcą. W 1329 r. Władysław, ks. łęczycki i dobrzyński, nadał M. Pawłowi, podkomorzemu łęczyckiemu, i pozwolił przenieść ją na prawo niemieckie i wznieść warowny w niej zamek (Kod. dypl. Muczk. i Rz., I, 234 i II, 659). *Br. Ch.*

Murzynowo 1.) *Borowe*, dom., pow. średzki, 3687 mr. rozl., 12 dm., 173 mk., 6 ew., 167 kat., 60 analf. Gorzelnia parowa. Poczta w Pięczkowie o 5 kil., gośc. na miejscu, st. kol. żel. w Sulęcinie o 7 kil., tel. w Nowem Mieście o 8 klm. 2.) **M.** *Kościelne*, wś i dom., pow. średzki, 2512 mr. rozl., 2 miejsc.: a) M., dom.; b) Sabaszczewo, fol.; 18 dm., 287 mk., 4 ew., 283 kat., 1 analf. Kościół kat. paraf. należy do dekanatu średzkiego. Poczta, tel., gośc., st. kol. żel. w Miłosławiu o 5 kil., we Wrześni o 9 kil. M. jest własnością Antoniego Jachimowicza i Józefa Ozdowskiego. Wieś ta była niegdyś królewszczyzną i należała do sstwa średzkiego. Kościół istniał już na początku XV w.; Zygmunt I wcielił go r. 1538 do kapituły kolegiaty średzkiej. Gdy r. 1739 spłonął, stanął nowy r. 1784 staraniem głównie ks. Sebastyana Jankiewicza, kanonika średzkiego; obecnie par. M. stanowi filią par. Środa i ma 1030 dusz. 3) **M.** *Leśne*, olędry i gm., pow. średzki, 2 miejsc,: a) M. ol.; b) Ramotki, fol., 15 dm., 193 mk., 19 ew., 174 kat., 65 analf., 2902 mr. obszaru. Poczta i st. kol. żel. w Sulęcinie o 6 kil., tel. w Nowem Mieście o 8 kil., gośc. na miejscu. W okolicy wykopano rogi bawole i rozkopano cmentarzysko bogate w urny. Według regestr. pobor. z 1578 (Paw. Wielk., t. I, 206 i 207) M. Kościelne miało 12 łanów, 2 zagrod., 3 puste; M. Leśne (par. Nietrzanowo) miało trzy części szlach., dwie po 3 łany i jednę na $1/2$ łanu; M. Borowe miało dwie części szlach.: na jednej 1 łan, na drugiej $1 1/2$ łanu i 2 komorników. *M. St.*

Murzyny, wś włośc. nad pot. Pomerecz, pow. oszmiański, w 1 okr. pol., gm. Graużyszki, okr. wiejski Buniany, o 8 w. od gminy a 18 od Oszmiany, 4 dm., 30 mk. kat. (17 dusz rew.); należy do dóbr Piktusza, Chmielewskich.

Muschelwitz (niem.), ob. *Myszecy* (łuż.).

Muschenhauser, wś, pow. jeleniogórski.

Muschenitz, *Muschinitz*, ob. *Muszenica.*

Muscherin (niem.), dobra ryc. w Pomeranii, pow. Pyritz, st. p. Dölitz 6 klm. odl.; obszar wynosi 668,35 ha; czysty dochód z gruntu 6,942 mrk. Właśc. niemiec.

Muscowiter (niem.), ob. *Przerwanki.*

Musick i *Musicke* (dok.), ob. *Osiek*

Musicze, wś i folw. w pobliżu rz. Łokniei, pow. słucki, w 3 okr. pol. kopylskim, paraf. kat. Kopyl. Wieś ma cerkiewkę i 30 osad pełnonadziałowych; folw., niegdyś dziedzictwo ks. Słuckich Olelkowiczów. Przez wiano ostatniej ks. Słuckiej Zofii, przeszło do Radziwiłłów na początku XVII w., zaś w pierwszej ćwierci b. stulecia przez wiano ks. Stefanii Radziwiłłówny, córki ordynata nieswieskiego Dominika, stało się własnością ks. Wittgenstejnów, ma przeszło 82 wł. obszaru, w glebie pięknej; miejscowość dość leśna. *A. Jel.*

Musiejów, wś, w t. III, str. 733, mylnie podana zamiast *Mosiejów.*

Musiewka, ob. *Musijówka.*

Musijówka, *Musiewka, Mosiewka* al. *Mojsiejówka*, wś nad bezim. rzką, wpadającą do Wierzchowianki, pow. skwirski, w 3 okr. pol., gm. Pawołocz, na płd.-zach. od Pawołoczy, o 3 w. od m. Wierzchowni, ma 580 mk. Cerkiew paraf. drewniana, pod wezw. św. Dymitra, fundowana w 1746 r. przez ks. Józefa Lubomirskiego. Należy do klucza wierzchowniańskiego, dawniej Lubomirskich, następnie Hańskish, dziś hr. Mniszech. Ob. Arch. J. Z. R., cz. VI, t. I, dodatki: 153. *J. Krz.*

Musików, mylnie, ob. *Mużyków.*

Musinszczyzna, wś, pow. oszmiański, w 2 okr. pol., gm. Bienica, okr. wiejski Zagórze, o 8 w. od gminy, 28 dusz rewiz.; należy do dóbr Deraki Amurata Lebiedzia.

Musiorówka, ob. *Misiorówka.*

Muska, pot., ob. *Moszków.*

Muskau, niem., ob. *Mużaków.*

Muskawa, rz., ob. *Maskawa.*

Muskieta, las w Perehińsku, w pow. dolińskim, pod 48° 39′ 30″ płn. szer. a 41° 38′ ws. dł. od F., na lew. brz. Mszany, na zach. od Osmołody.

Muśkiewicze, wś, pow. nowogrodzki, gm. Nowomysz, przy dr. z Darewa do Nowojelni, o 4 w. od st. dr. żel. mosk.-brzeskiej Baranowicze, ma 16 osad pełnonadziałowych; miejscowość mało leśna. *A. Jel.*

Musłocina 1.) wś nad rzką Zarudeczną, pr. dopł. Kamionki, pow. bobrujski, okr. pol. i gm. Hłusk, o 5 w. na płn.-zach. od mczka Hłuska, ma 15 osad; miejscowość poleska, grunta lekkie, łąki dobre. 2.) **M.**, karczma, tamże, na gościńcu Urzecko-Hłuskim, o 4 w. ku zachodowi od Hłuska, o 1 w. od wsi tejże nazwy. *A. Jel.*

Muśniki 1.) mko i dobra, na lew. brz. Musy pow. wileński, w 2 okr. pol., gm. i okr. wiejski M., o 49 w. od Wilna, 15 w. od st. dr. żel. Żosle, 32 dm., 186 mk. (95 męz. i 91 kob.), w większej połowie żydów, kościół kat. paraf. murowany, dom modlitwy żydowski, targi 3 razy do roku. Kościół paraf. pod wezw. św. Trójcy, wzniesiony w 1614 r. z drzewa przez Stanisława Kiszkę, wojewodzica witebskiego, a 1855 r. z muru, staraniem dziedzica Michała Podbereskiego przy udziale parafian. Kościół ten w stylu gotyckim, ma w oknie nad głównym ołtarzem obraz św. Trójcy, malowany na szkle przez Glińskiego; w wielkim ołtarzu znajduje się Męka Pańska, odlana z bronzu, odznaczona nagrodą na wystawie londyńskiej w r. 1862 r. Dwa boczne ołtarze, wyrzynane z drzewa i złocone, pochodzą z XVI w. i przeniesione zostały ze starego kościoła. Paraf. katol., dek. wileńskiego zamiejskiego, ma 3,602 wiernych. Niedawno jeszcze była kaplica w Bortkuszkach. Dawniej znaczne dobra, do Radziwiłłów należące, z których Mikołaj, podczaszy lit., brat rodzony królowej Barbary, pisał się na Muśnikach i założył tu zbór kalwiński, który z czasem upadł. Na początku XVII w. M. przeszły do rąk możnej rodziny Kiszków, która w 1653 r. wygasła na Januszu, wojewodzie połockim, het. w. lit. Brat jego Mikołaj, wojew. mścisławski, ssta wiłkomierski, powiększył fundusze kościoła, wzniesionego przez ojca, i fundował altaryą. Około 1654 r. M. przeszły na własność Krzysztofa Rudominy Dusiatskiego, wojew. mińskiego, później zaś do Podbereskich. W M. mieszkała czas jakiś Barbara Radziwiłłówna, już jako żona Zygmunta Augusta. W pobliżu dworu muśnickiego wznosi się trzypiętrowa wieża murowana, osobliwej architektury, wzniesiona, podług miejscowego podania, przez Barbarę Radziwiłłównę. Gmina M. należy do 1 okr. pokoju do spraw włośc. w m. Wilnie i do 4 rewiru powołanych do służby wojskowej z pow. wileńskiego w Mejszagole, liczy 91 wsi, 438 dm. i 3754 włośc. pł. ob. (podług innych danych: 113 wsi, 460 dm. i 5,327 mk.) i dzieli się na 7 okr. wiejskich: M., Kiernówka, Opigosze, Bortkuszki, Poszyrwińce, Narwidziszki i Ksaweryn. W skład okr. wiejskiego M. wchodzą wsie: Muśniki, Kowkiszki, Rusaki, Luliszki, Kropiszki, Mitryszki, Kunigiszki, Romaniszki, Ruskie Muśniki i zaścianki: Palki, Bojaryszki, Dejlidzie, Hrablewszczyzna, Złotoruny, Wojtkuny, Górny, Ordziszki, Wolukiszki, w ogóle 219 włośc. uwłaszczonych i 138 wł. skarbowych. Dobra M. mają 2,509 mr. obszaru, należą do Michała Podbereskiego, znanego fabrykanta, przemysłowca i postępowego gospodarza. Ziemia u-

rodzajna, pszenna 1 kl., najżyzniejsza w pow. wileńskim. Trzy folwarki M., należące do Podbereskich, Rudominów i Siesickich, mają razem 3 dm., 58 mk. kat. 2.) **M.** *Ruskie*, wś włośc., tamże, 8 dusz rewiz., należy do dóbr rząd. Dukszty. 3.) **M**., wś, pow. trocki, w 3 okr. pol., gm. Jezno, okr. wiejski Koszany, o 3 w. od gm., 2 dusze rewiz.; nal. do dóbr Koszany, własność m. Kowna. *J. Krz.*

Musor (w dokum. *Mosor* al. *Mozor*) *Stary* i *Nowy*, dwie wsie w pobliżu rz. Stochodu, pow. kowelski, w 4 okr. pol. Hołoby, na płd.-zach. od m. Mielnicy; niegdyś włośc. zamkowa łucka. Ob. Pamiat. kij. arch. kom., t. IV, cz. 2: 172, 185.

Musoriwka, ob. *Mosorówka.*

Musorowce al. *Musurowce*, wś u źródeł rz. Hniezny, pow. krzemieniecki, w 3 okr. pol. jampolskim, na granicy Galicyi, na płd.-wsch. od m. Wiszniowca, cerkiew paraf., kościół fil. par. kat. Wyżgródek; ob. Arch. J. Z. R., cz. I, t. 4: 141. *J. Krz.*

Musorska, st. poczt. w pow. stawropolskim gub. samarskiej.

Musowa niwa, uroczysko, w pow. kijowskim, pomiędzy monasterem meżyhorskim a wsią Petrowcami.

Mussa 1.) rz. w pow. wileńskim, bierze początek w pobliżu wsi Glinciszek z jez. Mussa, płynie kręto w kierunku ze wschodu na zachód, przepływa około mka Muśniki i wpada do Wilii z pr. str. pod wsią Czabiszki; długość biegu około 40 w. Brzegi piaszczyste, miejscami z przymieszką wapienia. Spławna na wiosnę poczynając od Muśnik. 2.) **M.**, jezioro, w pow. wileńskim, gm. Podbrzeź, na zach. od Glinciszek; wypływa z niego rz. t. n, Leżą nad jeziorem: Grauże, Kietryszki, Pasznia, Naruniszki. *J. Krz.*

Mussa 1.) folw. rząd. nad rzką t. n., pow. wileński, w 2 okr. pol., gm. Mejszagoła, okr. wiejski Borekuny, o 37 w. od Wilna, 1 dm., 21 mk. kat. 2.) **M.**, os. karczm., tamże, o 36 w. od Wilna, 3 dm., 42 mk. (20 katol., 22 żydów); i stacya pocztowa na trakcie z Wilna do Wiłkomierza.

Mussnyk (dok.) al. *Musnick*, jezioro pod wsią Montki, pow. olsztyński.

Musta numm (niem. *Melsillen*), wś nad zatoką ryską, w gub. inflanckiej, zamieszkała wyłącznie przez Liwów.

Musta wendisch al. *Móst*, wś, pow. żegański, par. Priebus. W 1843 r. 53 dm., zamek, 2 folw., 321 mk. ewang., szkoła ewang. Do M. należą folw. Lichtenberg i kol. Sophienthal.

Mustejki 1.) wś rząd. nad rzką t. n., pow. trocki, w 4 okr. pol., gm. Merecz, okr. wiejski Kobiele, o 34 w. od gminy a 98 w. od Trok, 9 dm., 142 mk., w tej liczbie 135 katol. i 7 żydów; należący do dóbr rząd. Orany. 2.) **M.**, folw., pow. nowoaleksandrowski, par. Taurogeny, należy do dóbr Taurogeńskich. 3.) **M.**, wś rządowa, pow. wiłkomierski, paraf. Uszpole. *J. Krz.*

Musternick, dawniej *Muskersen* i *Maskertin*, wś, pow. głogowski. W 1843 r. 31 dm., zamek, 4 folwarki, 257 mk. (35 kat.). Par. ew. Polkwitz, szkoła w miejscu.

Mustrit-Kermen, warownia turecka na Dnieprze, na ostrowie Tawańskiem, t. j. powyżej Berysława i Kachowki, w dzisiejszej gub. taurychkiej; ob. kroniki Wieliczki, t. III: 283, 284 i Grabianki: 244.

Mustritz (niem.), folw. na Rugii, należy do dóbr ryc. Tribberatz. Właściciel książę Putbus.

Musturyn al. *Mostryn* (dok.), wś pod Puckiem nad strugą Musturcą; wspominana już w dok. z r. 1285 (ob. Perlbach: P. U. B., str. 358). R. 1302 nabywa ją drogą kupna opat oliwski (tamże str. 537), co potwierdza r. 1303 d. 19 stycznia król Wacław II (str. 540). Obecnie nie istnieje. *Ks. Fr.*

Mustyniany, wś rząd., pow. trocki, w 2 okr. pol., gm. Sumiliszki, okr. wiejski M., o 6 w. od gminy a 18 w. od Trok, przy drodze z Trok do Sumiliszek, 25 dm., 299 mk. kat. (171 dusz rewiz., 23 włośc. skarb., 3 jednodworców i 3 żołn. dym.); należy do dóbr rząd. Obieniany. W skład okr. wiejskiego wchodzą wsie: M., Mackuniszki, Szajryszki, Mackony, Brodziaciszki, Tałojki, zaśc. Pitrzyszki i okolica Rusokolnia, w ogóle 188 dusz rewiz., 26 b. ludzi wolnych, 5 jednodworców, 7 żołn. dymis., 71 włościan właścicieli, 6 b. ludzi dworskich. *J. Krz.*

Musuły, folw., pow. błoński, gm. Młochów, paraf. Grodzisk, odl. 5 w. od Grodziska. W 1827 r. 8 dm., 61 mk. Folw. M. rozl. m. 964; grun. orne i ogr. m. 743, łąk m. 61, past. m. 32, lasu m. 103, nieuż. i place m. 25; bud. mur. 2, z drzewa 13; płodozmian 5 i 13-polowy.

Musurowce, ob. *Musorowce.*

Musza 1.) *Mucha*, po niem. *Muhs*, rzeka w gub. kowieńskiej i Kurlandyi, wypływa z błota w pow. szawelskim, na płn. od mka Gruździe, a na płd. od mka Żagory, pomiędzy wsiami Michnajcie, Roczkiew i Biczusze, płynie na wschód na Linków aż do ujścia Ławeny, poniżej mka Poswola, poczem zwraca się ku północy i ubiegłszy 140 w. pod Bowskiem (Bauskie) w Kurlandyi zlewa się z Niemenkiem (Niemuniem, po niem. Memel) tworząc spławną rz. Aa, nazwaną przez W. Pola Lawanpą (Lentla-aa al. Lentla-upe). Niegdyś cała Aa nosiła nazwę Muszy (Muhs). W gub. kowieńskiej długość M. wynosi przeszło 120 w., szerokość zaś jej w pow. szawel-

skim nie przewyższa 5 saż.; w pobliżu mka Poswola, w pow. poniewieskim, przy ujściu rz. Ławeny, dochodzi od 12—30, miejscami nawet do 60 saż. Głębokość, nawet latem, wynosi około 9 stóp, spław jednak utrudniony jest z powodu licznych na niej młynów. W zeszłym w. spławiano po niej w wielkiej ilości drzewo do Mitawy i Rygi, dziś zaś w nieznacznej ilości i to tylko podczas przyboru wiosennego, porą zaś letnią zupełnie ustaje. Wzniesienie wód podczas przyboru bywa tak znaczne, że około m. Poswola, gdzie brzegi są dość wyniosłe, wody M. podnoszą się do 20 stóp nad poziom, wychodzą z koryta i zalewają brzegi. W innych okolicach brzegi M. są przeważnie niskie, pokryte w pow. szawelskim niewielkiemi zaroślami, w poniewieskiem lasem. Brzegi te przeważnie składają się z gipsu, na którym w pow. poniewieskim, zwłaszcza około Poswola, leżą pokłady wapienia, w którym znajdują się cienkie słoje rudy żelaznej. W pobliżu M. znajdują się źródła siarczane, z których ważniejsze Wowergio przy wsi Mingele, niedaleko od jej źródeł. Rzeka M. lewym brzegiem opływa płaskowzgórze pow. szawelskiego, skłaniając się ku granicy Kurlandyi i z tej strony niema wcale dopływów. Od pr. brzegu przyjmuje następujące dopływy: Norupe, Ejnowta, Welkwidio, Wowergis, Tatupis, Kulpa (ob. Kulwa), Szyladis, Kroja (ob.), Dowgiwena al. Dowgiwa (ob.); z lew. dopł. Jeziorka, (w Słow. mylnie podany jako dopł. Muszy), Pomażupe, Ławena (ob.), Piwesa (ob.), Totola (ob.), i Skaryca z Szeranksztą. Nad M. leżą liczne osady, od niej biorące nazwisko, jak: Pomusze, Pomuszki, Pomuszniki, Lerz-Pomusze, Pomusza i in. 2.) **M.** *Mała*, rzka w pow. wiłkomierskim, płynie w kierunku, południowym i uchodzi z pr. str. do rz. Świętej o 2 w. od Widziszek. Długa około 25 w., porusza młyn przy ujściu; znajduje się na niej most murowany na szosie petersburskiej. Na brzegach znajdują się wyborne łąki. Przybiera Mukszę i Promuszkę. *J. Krz.*

Musza, wś, pow. dyneburski, attynencya dóbr Hieronimowo, własność Oskierków.

Muszaki, niem. *Muschaken*, wś na pol. prus. Mazurach, pow. niborski. Posiada kościół par. ew. i st. poczt. Leży przy bitym trakcie z Niborka do Wielbarka, o 12 kl. na wschód od Niborka, w piaszczystej równinie, obfitującej w pokłady torfowe i małe zagajniki. W 1877 r. było tu 468 mk., po większej części ewang., ale po polsku mówiących, trudnią się oni głównie uprawą kartofli i hodowlą owiec. Tutejszy okr. urz. stanu cywiln. liczył w 1880 r. 1,570 dusz. W 1882 r. ur. się 70 dz., umarło 69 osób, zawarto 16 małżeństw. W 1359 r. nadaje w. m. Winryk v. Kniprode Wielisławowi i Jaśkowi w ziemi saskiej 20 wł. na prawie chełm. Dan w Iławie. W 200 lat później obdarza ks. Olbracht Jakóba Kopkę 4 wł. tamże. R. 1600 mają M. tylko pol. ludność (ob. Kętrz. O ludn. pol., str. 336). W 1856 r. było tu 280 mk. R. 1885 d. 10 marca zgorzał tutejszy kościół ewangielicki. *Ks. Fr.*

Muszanka al. *Muszynka*, chutor w stronie płn.-zach. Kijowa.

Muszary, wś, pow. kozienicki, gm. Bobrowniki, par. Głowaczów. Odl. 27 w. od Kozienic, ma 5 dm., 23 mk., 104 morg.

Muszawiec al. *Sucharka*, rz., prawy dopływ Teterowa.

Muszczarz, os. włośc., pow. konecki, gm. Miedzierza, par. Grzymałków, odl. 24 w. od Końskich, ma 5 dm., 45 mieszk., 114 morg. W 1827 r. os. rząd., 5 dm., 22 mk.

Muszenica, niem. *Muschenitz*, rusk. *Muszenci*, wś, w pow. sereckim, na zach. od Seretu, graniczy od płn i wsch. z Waszkowcami, od płd.-wsch. z Banczestie, a od zach. z Bahrynestie. Obszar gm. w stronie płd. i wsch. zrasza mały potok, który na płn.-wsch. narożniku granicznym łączy się z pot. Lisokiem, tworzącym płn. granicę tejże gminy. W dolinie tegoż potoku legły chaty włościan. Powierzchnia liczy 281 hekt., 28 m. kwadr.; dm. 63, mieszk. 319 (158 męz., 161 kob.) według obl. z 1869 r. W r. 1880 było mk. 300. Rz. kat. (w liczbie 8 w. r. 1885) i gr.-kat. należą do swych par. w Serecie; gr.-wsch. mają tu kościołek drewniany p. w. Zwiastowania M. P. M., jako filią par. gr.-wsch. w Waszkowcach nad Seretem. Sąd powiat., urząd podatkowy i stac. pocz. w Serecie. *Br. G.*

Muszeningken, (niem.), wś na Litwie prus., pow. kłajpedzki, st. p. Prockuls; ma 433 morg. obszaru. W 1856 r. 35 mk.

Muszka al. *Olchówka*, al. *Rudka*, rzka w pow. kamienieckim, wpada od pr. brz. do Zbrucza na wprost wsi Olchowczyka, powyżej Husiatyna; leżą nad nią wsie: Olchówce i Kuźmińczyk.

Muszka, niwa, ob. *Koniów*.

Muszkałówka, rzka, zaczyna się w pow. jampolskim, mija wś Pasynki i pod wsią Nosikówką wpada od lew. brz. do rz. Moraszki, pr. dopł. Morachwy, w pow. mohylowskim.

Muszkarów, wś nad Seretem, pow. zaleszczycki, o 11 klm. na płd.-wsch. od Tłustego. Sama osada leży na półwyspie, który tworzy rzeka Seret, krętym korytem od Czortkowa płynący. Graniczy na wschód z Głęboczkiem, na płd. z Bilczem i Myszkowem, na zachód z Hinkowcami i Worwolińcami na płn. z Oleksincami. Gleba ta sama co w Muchawce, klimat tylko jeszcze łagodniejszy z powodu położenia więcej południowego i stromych brzegów Seretu, które od wschodnich zasłania-

ją wiatrów. Obszar dwor. gr. or. 259, łąk 5, pastw. 50, lasu 17, włośc. gr. or. 484, łąk 50, pastw. 25 kwadr. m., ludn. rz.-kat. 85, paraf. Tłuste, gr.-kat. 451, par. Myszków. Właśc. pos. większej Chanina Rosenbaum. Co do przeszłości dziejowej M. ob. Arch. J. Z. R. cz. VI, t. I, dodatki: 438—471. *B. R.*

Muszkatowce, wś, pow. borszczowski, o 4·5 klm. na wsch. od Borszczowa, nad stawem, początkiem potoku Cyganka, dopływu bliskiego Dniestru. Jest tu gorzelnia. Gleba wyborna podolska. Obszar dwor. grun. or. 877, łąk 92, pastw. 40, lasu 833, włośc. grun. or. 1182, łąk 102, pastw. 56 kwadr. mr.; ludności rz.-kat. 426, gr.-kat. 820, obie parafie w Borszczowie. Właśc. pos. większej: spadkobiercy Józefy Starzyńskiej. Co do przeszłości M. ob. Arch. J. Z. R., cz. III, t. 3: 755. *B. R.*

Muszkatowo, wś, pow. dzisieński, w 1 okr. pol., gm. Głębokie, okr. wiejski Berezwecz, o $9\frac{1}{2}$ w. od gminy, 6 dusz. rewiz.

Muszkatyńce, ob. *Muszkutyńce*.

Muszkotyńce, ob. *Muszkutyńce*.

Muszkowice, niem. *Moschwitz*, 1282 r. *Muscowicz*, wś, pow. ziębicki. Do 1810 r. własność klasztoru cystersów w Henrykowie. Ma kaplicę katol., szkołę, par. w Henrykowie. Młyn wodny, gorzelnia. W 1843 r. 80 dm., folwark, sołtystwo, 608 mk. (5 ew.). Owczarnia z 2,300 owiec.

Muszkutyńce, mylnie *Muszkatyńce* al. *Muszkotyńce*, wś nad Studzienicą (Studenicą), dopł. Dniestru, pow. uszycki, okr. pol., gm., paraf. i st. poczt. Dunajowce, ma 64 dm., wraz z Wincentówką i Antonówką 900 mk., 1,740 dzies. ziemi włośc. Należy do klucza dunajowieckiego, dawniej Krasińskich, dziś Skibniewskich. Z okolicznej góry, zwanej Marynka, wyniesionej na kilkadziesiąt sąż. nad poziom okolicy, wytryskają liczne źródła, tworzące stawek, z którego spada kaskada. Na przeciwko góry urządzony był wodotrysk, wyrzucający wodę przeszło na 30 łokci. *J. Krz.*

Muszlice, niem. *Muschlitz*, wś, pow. sycowski, par. Goszyce. W 1843 r. było tu 49 dm., 445 mk. (55 kat.), zamek, folwark. Do M. należy kol. Wesołka.

Musztynie, wś, pow. władysławowski, gm. Syntowty, par. Łuksze, odl. 32 w. od Władysławowa, 1 dm., 9 mk.

Muszurow, ob. *Moszurow*.

Muszuryn-Róg, ob. *Miszuryn-Róg*.

Muszyce al. *Muszyczy*, wś nad rz. Tremlą, pr. dopł. Prypeci, na płd. krańcu pow. bobrujskiego, przy granicy pow. rzeczyckiego, w okr. pol. hłuskim, ma 22 osad; miejscowość odludna, poleska, grunta lekkie, łąki obfite.

Muszyki, os. młyn., pow. konstantynowski, gm. Swory, par. i sąd Huszlew, stac. poczt. Międzyrzec, rozl. m. 15 dm. 1, mk. 10. *Rz.*

Muszyn, folw. szl., pow. dzisieński, w 3 okr. pol., o $9\frac{1}{2}$ w. od Dzisny, 1 dm., 5 mk. kat.

Muszyna, uroczysko na płd. od Kijowa, w lesie, nad strumieniem płynącym od chutoru Muszynki.

Muszyna 1.) miasteczko w pow. nowosądeckim. Leży u ujścia Muszynki i Szczawnika z prawego brzegu do Popradu, wzniesione 458 m. npm., w okolicy górskiej i lesistej. Wysokie góry zasłaniają tu widok ze wszystkich stron, mianowicie na płd. od miasteczka wznoszą się: Wielka Polana 796 m. i Magura 926 m., na zach. Skałka 723 m., na wsch. Jastrzębska góra 695 m. i Zdziar 838 m., na płn. zaś piętrzą się coraz wyższe szczyty wystające po za sobą: Kotylniczna 1032 m., Czubakowska 1077 m. i Groniek 1082 m. Na ciemnem tle szpilkowych drzew, pokrywających te góry, rysują się pieknie białe ściany obszernego murowanego kościoła, szare, ale imponujące rozmiarem ruiny zamczyska, sterczące na stromej skale, oblanej od zach. wodami Szczawnika, od płd. Popradem a od wsch. korytem Muszynki. W płd. części mka ukazują się położone zabudowania stacyi kolei żel. tarnowsko-leluchowskiej (148 klm. od Tarnowa a 14 klm. od Orlo), rynek i kilka krótkich ulic, po większej części złożonych z drewnianych domów. Mko ubogie, niemające żadnych urzędów prócz pocztowego i szkoły 2-klasowej, stara się usilnie od kilku lat o przeniesienie tam sądu powiat. i notaryatu z Krynicy. Miasto liczy podług szematyzmu rządowego z 1883 r. mk. 1852, mianowicie 1660 rz.-kat., 38 gr.-kat. i 154 izr. i samo zajmuje niewielką przestrzeń, ma jednak obszerny las gminny i grunta reprezentujące 49,819 zł. w. a. majątku, przynoszącego 3060 zł. w. a. rocznego dochodu, z czego utrzymuje gmina swą administracyą, tudzież dwóch policyantów, dwóch stróżów nocnych i tyluż gajowych. Oprócz kilku kramów i domów zajezdnych, znajdaje się tutaj apteka; w M. mieszka stale lekarz, jest kasa pożycz. gminna z kapit. 4412 zł. 57 cnt. i szpital ubogich, zostający pod zarządem gminy, mający 1149 zł. w. a. majątku. Lud w miasteczku i w okolicy jest w ogóle niskiego wzrostu i słabego zdrowia, podlega często rozdęciu gardła, tworzącemu wole, dla tego żartobliwie nazywają ich gardłaczami. Odbywają się w M. targi co poniedziałek i jarmarki w też same dnie po święcie M. B. Gromn., po Wniebowstąpieniu, po ś. Małgorzacie, po ś. Michale, po poświęceniu kościoła i po Ofiarowaniu. Artykułami handlu są zwykłe potrzeby ludu wiejskiego i jego produkta. Lud trudni się głównie rolnictwem, uprawiając zimną, kamienistą, owsianą glebę. Pos. więk. funduszu religijnego ma 226 mr. roli, 44

łąk, 82 past. i 833 mr. lasu; pos. mn. 1117 roli, 576 łąk, 474 past. i 561 mr. lasu. Dawniej było to miasteczko własnością biskupów krakowskich; podług dyplomu podanego w wyciągu u Morawskiego (Sądecz., I, str. 188) w r. 1301 nadał te dobra z zamkiem Płoche, zbudowanym według tradycyi przez Berżewickich h. Tatry, biskupowi Muskacie król węgierski Władysław za usługi, jakie mu biskup krak. oddał przy uzyskaniu korony. Ten biskup osadził w pustkowiu miasto i nazwał od swego nazwiska (Muscata bowiem jest przerobionem musca, t. j. mucha). Gdy przyszło do sporu o koronę polską między Zygmuntem luksemburskim a Władysławem Jagiełłą, popierał biskup krak. pierwszego, co spowodowało zajęcie tych dóbr na rzecz korony. W r. 1397 zapisuje więc królowa Jadwiga (Morawski, Sądecz., II, 54) Mościcowi Staniszewskiemu, uwzględniając wierne służby jego i zachęcając go nadal do gorliwości usłużnej, jemu i potomkom jego 60 grzywien groszy praskich zwyczajnej liczby polskiej po 48 groszy polskich na grzywnę licząc, zapisujemy na miasteczku naszem Muszynie z przyległościami w dodatku do pieniędzy, które ów Mościc na temże miasteczku w nagrodę zasług swych otrzymał od najjaśniejszego króla Władysława, małżonka naszego najmilszego, iż rzeczony Mościc i potomki jego miasteczko ono dzierżyć będą i posiadać dopóki my i następcy nasi nie spłacimy onych 60 grzywien. Zbigniew Oleśnicki odzyskał dobra dla biskupstwa krak. Na zamku byli biskupi obowiązanymi utrzymywać załogę pod wodzą starosty zamkowego, dla obrony okolicy od Węgier i opryszków. W akcie z 1468 r. między rozjemcami w sprawie o głowę Wierzbięty, wymieniony jest ssta muszyński (Moraw., Sądeczcz., II, str. 244). W 1488 r. jest wspomniany znowu Grzegórz kasztelan muszyński, mający spór w Kezmarku na Śpiżu z Stanisławem ze Starej wsi o zabicie jego brata (dyplom u Morawskiego, l. c., II, 292). W wojnie o tron węgierski 1474 r. obległ ten zamek oddział Węgrów i zdobył go po krótkiej obronie, ale w skutek pokoju zawartego w Sromowcach, dostał się znowu dawnym właścicielom 1476 r. Jeszcze za Jana Kazimierza zwożono na ten zamek tramy i kamienie, które z murów miano zrzucać na nacierających nieprzyjaciół, później zaniedbany i nienaprawiany gród niszczał i rozsypywał się w gruzy. Teraz przedstawiają się zwaliska w postaci nieforemnych odłamów nadzwyczaj grubych zewnętrznych ścian i u góry rozdartej kilko-piętrowej wieży. Mury wskazują najdawniejszy sposób budowy t. zw. mauergusswerk, składający się z obrobionych tylko z jednej strony kamieni, rumowiska i wapna. Od strony lądu, więc północnej, bronił tego zameczyska głęboki przekop i wystająca czworoboczna baszta, do której prowadził most zwodzony. W grubym murze baszty widać niezgrabny komin, utworzony obmurowywaniem coraz wyżej podciąganego okrągłego pniaka, mającego 15 cali grubości. Obronną basztą a za nią sklepioną szyją, pnącą się w górę, wjeżdżało się na pierwsze podwórze zamkowe, którego wschodnią stronę zajmował piętrowy dwór, zachodnią zaś dziedziniec z głęboka studnią wykutą w skale. Ten dziedziniec był otoczony murem pojedynczym od strony przepaści a podwójnym, tworzącym obronny korytarz od drugiego dziedzińca, gdzie prawdopodobnie był skład drzewa i majdan sołtysi lub straży nadgranicznej. Rysunki zamku znajdują się w Stęczyńskiego Okolicach Galicyi (str. 37), Biesiadzie literackiej z r. 1883. Najdokładniejszy zaś opis w Morawskiego Sądeczczyźnie, t. I, str. 91. Na końcu tej książki jest umieszczony plan, skreślony na podstawie szczegółowych badań. Prawdopodobnie znajdowała się także w zamku kaplica, gdyż parafia została erygowaną dopiero 1676 r. kościół zaś poświęcony 1749 r. Parafia należy do dyec. tarnowskiej, dek. nowosądeckiego i obejmuje siedm wsi, mianowicie: Powroźnik, Złockie, Milik, Krynicę, Andrzejówkę, Żegiestów i Wierchomlę z ogólną liczbą 2222 rz.-kat., 8843 gr. kat. i 203 izraelitów. Najbliżej położone wsie są w stronie zach. Milik, płn. Złockie a płn.-wsch. Jastrzębiki i Powroźnik. Przez miasteczko prowadzi gościniec doliną Popradu ze Starego Sącza do Krynicy, gdzie się łączy z gościńcem z Nowego Sącza do Tylicza. 2.) **M.**, gajówka na obszarze dwor. Korytniki, w pow. przemyskim. *Mac.*

Muszynka, wś pryw., pow. wilejski, w 2 okr. pol., gm. i okr. wiejski Dołhinowo, o $2^1/_2$ w. od gminy a 50 w. od m. Wilejki, 3 dm., 31 mk. kat. (11 dusz rew.); należy do dóbr Dołhinowo, Kamieńskich.

Muszynka, ob. *Muszanka.*

Muszynka, rz. górska, ma źródła w płd.-wsch. stronie wsi t. n., w pow. nowosądeckim, na płn. pochyłości góry Jawora (830 m.). Zasiliwszy się kilku strugami, przepływa wś Muszynkę i w kierunku płn.-zachod. podąża wzdłuż gościńca aż ku Tyliczowi, gdzie z prawego brz. zabiera potok Mochnaczkę al. Piorunkę. Prawy brzeg doliny M. tworzą płd.-zach. stoki granicznego pasma Cyganki, ze szczytem Polanką (728 m.). W Tyliczu zmienia bieg swój na płd.-zach., a przybywszy na obszar Powroźnika, w dolinie nieco szerszej, płynie na zach. aż po ujście pot. Krynicy. Odtąd pośpiesza w kierunku płd.-zach. ku Muszynie; gdzie po zach. stronie domostw mu-

szyńskich, tuż poniżej drogi kolei żel. lelu-chowskiej zlewa swe wartkie wody do Popradu od praw. brzegu. Jeszcze powyżej Powroźnika rozdziela się na liczne ramiona, tworząc szerokie łożyska i obszerne kamieńce. Z praw. brz. przyjmuje potoki: Z Łuha pot., Mochnaczkę, Bradowczany, Krynicę, Jastrzębik; z lew. brz.: Chotarny (Hotarny), Zimny, Wojkową, Stupny i Malnicki pot. Dolina tego strumienia górskiego przeważnie dzika, miejscami urocza i romantyczna. Długość biegu 20 kil. Spad wód: 680 m. (źródło), 620 m. (pod kościołem w Muszynce), 570 m. (pod Tyliczem), 480 m. (ujście Krynicy), 425 m. (ujście do Popradu). *Br. G.*

Muszynka, wś, pow. nowosądecki, odległa o 14·4 klm. od Krynicy, leży u źródłowisk pot. Muszynki, w kącie utworzonym przez granicę węgierską, zagięta szerokim owalnym łukiem. Położenie ma górskie i lesiste, wzniesienie zaś nad poziom morza dochodzi do 620 m. Granica węgierska przechodzi tu szczytami Karpat, sięgającymi do 723 m. npm. i zniżającymi się na 688 m. w przełęczy, przez którą wiedzie droga z Tylicza na Węgry. Na samej granicy znajduje się dotąd murowany dom, obrócony na karczmę, w której się dawniej mieścił urząd cłowy. Najwyższe szczyty okalające tę wieś, z których spływają liczne strumyki, są: od płn. Polanka 728 m. a od płd. Jawor 830 m., Wysoka hora 765 m. i Wysokie Bereslie 895 m. npm. Na zachodzie wysuwają się pojedyncze grupy domów aż po miasteczko Tylicz, w którego pobliżu znajdują sie kwaśne źródła, nazywane także Muszynkami. Ta górska osada, mająca nieurodzajną, kamienistą glebę, uprawianą z wielkim mozołem, ma 538 mk. gr.-kat., mówiących dyalektem małoruskim zmieszanym z językiem polskim. Należą oni do par. gr.-kat. w Tyliczu. Jest tutaj szkoła ludowa i cerkiew drewniana o niskim zrębie i wysokim dachu, pokrywającym właściwą cerkiew i nieproporcyonalnie dużą dzwonnicę. Podobne budowle są bardzo powszechne w tych stronach. Obszar większy należał dawniej do biskupstwa krak., mianowicie do dóbr muszyńskich, teraz zaś do funduszu religijnego i składa się z 70 mr. roli i łąk, 20 past. i 536 lasu; pos. mn. ma 1265 mr. roli, 235 łąk, 207 past. i 33 lasu. Wieś została założoną w r. 1350 przez sołtysa Piotra na 118 łanach, oprócz tego otrzymał sołtys dla siebie 6 łanów, 2 młyny, 2 karczmy i dochody z jatek szewskiej, chlebnej, sukiennej i solnej. Ponieważ wś została osadzona na prawie magdeburskiem, przeto przypadł sołtysowi jeszcze szósty grosz od czynszów z ról i trzeci od spraw osądzonych. Za to miał sołtys stawić się zbrojno na każdą wyprawę wojenną. Wyciąg z dyplomu fundacyjnego podaje Morawski (Sądecz., t. II, str. 5). *Mac.*

Muszyno, wś, pow. drysieński, w 4 okr. pol., gm. Sarya, par. kat. Rosica, w pobliżu dworu Saryi, o 17 w. od Dryssy, cerkiew mur. pod wez. Wniebowzięcia N. M. P. fundacyi Łopacińskich; zarząd gm. saryańskiej, liczącej 647 chat i 2048 dusz.

Muszyńska dolina, fol. na obsz. dwor. Bykowa, w pow. samborskim.

Mutczów, niem. *Maukendorf*, wś łużycka, pow. wojerecki. Do 1815 r. należała do saskich Łużyc i budyszyńskiego okręgu. Ludność ewangielicka.

Mutelyng (dok.), jezioro na Warmii, pod Wartemborkiem, pow. olsztyński (ob. Cod. dipl. Warm., III, str. 419).

Mutercaupe (dok. 1340), kamień graniczny w Sambii, pod Królewcem (ob. Cod. dipl. Warm. I, Reg., str. 183).

Muthydelnize (dok. 1291), struga pod Goręcinem, pow. kartuski (ob. Perlbach, P. U. B., str. 427).

Mutilis (dok. 1346), jezioro pod wsią Soritten (ob.), w pow. licbarskim (Cod. dipl. Warm., II, 86).

Mutir (dok.), jezioro pod Stankiem (niem. Riesenwalde i Jawtami), pow. suski (ob. Script. rer. Pruss., V, str. 425 i 426).

Mutizar, dobra, pow. rzeczycki, ob. *Mucizar*.

Mutne, także *Biadoszków* dawniej zwana wś, pow. żywiecki, odl. od urz. poczt. i par. rz.-kat. w Jeleśny o 4·5 klm., leży nad małym potokiem uchodzącym z praw. brz. do Koszarawy, w okolicy podgórskiej i lesistej. Przez płd. kraniec wsi prowadzi powiatowa droga z Kurowa do Żywca, przez środek zaś droga gminna do Pewla. Wzniesienie wsi wynosi 419 m., ale ku wsch. podnosi się teren do 737 m. w lesistem wzgórzu Na Groniu. Kamionecki (dziejopis żywiecki, str. 33) wywodzi nazwę tej wsi od potoku i nazywa M. także Biadoszkowem i wylicza między wsiami państwa żywieckiego, dostarczającemi owies. Siarczyński (rkp. Bibl. Ossol. № 1825) nazywa tę wś także obydwoma nazwami, notując, że ma bogate sady. Ta osada liczy podług spisu ludności z r. 1881 mk. rz.-kat. 327; podług szematyzmu duch. 468. Więk. pos. nie ma; mniej. pos. wynosi 173 mr. roli, 11 łąk i ogr., 91 past. i 90 mr. lasu. Graniczy na płn. z Pewlą, na zach. z Pewlą Małą, na wsch. z Pewlą Wielką a na płd. z Jeleśną. *Mac.*

Mutne, wś w hr. orawskiem, w pow. namiestowskim, nad pot. Mutnianką, w okolicy górskiej, na pograniczu Orawy z Galicyą (pow. żywiecki), od wsch. graniczy z wsią Weselą, od płd. z Benedykowem i Nowotami; ma dm. 283, mk. 1480 (słow.); obszar gm. wynosi 11,207 katastr. sążni kw. (1880 r.). W miejscu kościół paraf. łac., fundowany pod wez. św. Maryi Magdaleny r. 1787, od którego też

roku poczynają się metryki. Należy do funduszu religijnego. Według szem. duch. dyec. spiskiej z r. 1878 było w miejscu dusz rz.-kat. 1499, nieun. 126, żyd. 21, razem 1646. Do par. tej należy wś Benedyków z 341 rz.-kat., 67 nieun., 10 żyd. W ogóle par. liczyła w r. 1878: rz.-kat. 1840, nieun. 193, żyd. 31, razem 2064. Posiada 4 młyny. Należy do sądu pow. i poczty w Namiestowie, a urzędu podatk. w Twardoszynie. *Br. G.*

Mutnianka, potok, powstaje we wsi Mutnem, w hr. orawskiem, przepływa tę wś w kierunku wsch., zabiera od lew. brz. potok Wojdówkę i we wsi Weselu uchodzi do Weselowy od praw. brz. Długość biegu $4^1/_2$ kil. Od płn. wznosi się nad pot. Gałganów wierch (840 m.), a od płd. Zdehlowa (928 m.) i Sohów wierch (899 m.). *Dr. G.*

Mutnica, jedno z ramion Szprewii w Szpreewaldzie.

Mutnik 1.) pot. górski, wypływa we wsch. obszarze gm. Wesela, w hr. orawskiem; płynie na płd. i zabrawszy od lew. brz. Wahanowy pot., we wsi Weselu zlewa się do Wesolowy, dopływu Orawy Białej. Długość biegu 4 kil. 2.) **M.**, lewy dopływ Moszczańca, w obrębie gminy Surowic, w pow. sanockim. *Br. G.*

Mutno al. *Muto*, jezioro w pow. mozyrskim, stanowiące zatokę rz. Prypeci, naprzeciwko wsi Piererow, długie na 1 w., szerokie prawie pół w., bardzo rybne. *A. Jel.*

Mutowo, fol., pow. szamotulski, 4 dm., 86 mk., należy do dom. i zamku Szamotuł. Poczta, gośc., tel. i st. kol. żel. w Szamotułach.

Muttersee, jezioro w pow. suskim, ob. *Kołodzieje.*

Muttersegen 1.) niem., fol. należący do Kamieńca, dóbr ryc. w pow. suskim położonych, st. p. Kamieniec (Finkenstein), tamże par. ew., katol. Krasna łąka w pow. lubawskim, szkoła Rosenau. W 1868 r. 13 bud., 4 dm., 105 mk., 2 kat., 103 ew. 2.) **M.** (niem.), fol. do dóbr ryc. Schlobitten (ob.) należący, pow. holądzki, st. p. Schlobitten. W 1856 r. 65 mk. *Kś. Fr.*

Mutterstrentz (niem.), dobra, dziś pod tą nazwą już nieistniejące, w pow. gdańskim, w pobliżu wsi Quadendorf. R. 1429 nadaje w. mistrz Paweł v. Russdorf Henrykowi Hattenick z M. wś i dobra Quadendorf (Cod. dipl. Cartusiae, str. 187; manuskrypt w Pelplinie).

Muttrin (niem.), wś i dobra ze st. p., na Pomorzu, pow. słupski, 29 klm. na płd. zach. od Słupska, wśród borów rozległych. Gleba urodzajna. W 1877 r. 365 mk. ew. Między M. a Kottowem leży 200 m. wysoka góra, po niem. Muttrinberg zwana, najwyższa wyniosłość pojezierza pomorskiego, ciągnącego się od Pollnowa do Lęborka. Poczta osobowa dochodzi z Słupska na M. do Bytowa. *Kś. Fr.*

Mutul al. *Vale Mutul*, osada gajowego, na obszarze dworskim miasteczka Bojan, w pow. czerniowieckim. *Br. G.*

Mutwica, ob. *Motwica.*

Mutwica 1.) al. *Mątwica*, rzeka w pow. mozyrskim, zaczyna się pod wsią Tonież, płynie w kierunku płn. koło zaśc. Rudnia i do tego miejsca ma trzy młyny na stawach; naprzeciwko wsi Ryczewo wpada z praw. brzegu do Stwihy, dopł. Prypeci. Po brzegach tworzy niedostępne moczary. Długa około 4-ch mil. 2.) **M.**, rzka w pow. mozyrskim, zaczyna się w moczarach za wsią Bujniewicze, pod Bujniewiczami ma młynek, przecina gościniec z Bujniewicz do Złudzina i ubiegłszy w kierunku płn.-zach. około 7 w., wpada z prawej strony do Uborcia, dopł. Prypeci. 3.) **M.**, bagnista rzka w pow. nowogródzkim, zaczyna się dwoma strugami w błotach okolic wsi Wołochwa, płynie w kierunku płd., pod zaśc. Młynek, przecina drogę z Wołochwy do Bohusz i wpada z lew. brz. do Myszanki, dopł. Szczary. Długość biegu około 6 w. 4.) **M.**, rz., ob. *Mątwica.* *A. Jel.*

Mutwica, wś i dobra, pow. piński, w 3 okr. pol. płotnickim, gm. Moroczna, nad kotliną odnogi Prypeci, przy dr. z Moroczna do Niańkowicz; wś ma 13 osad, 65 mk. Dobra, dziedzictwo dawne Nielubowiczów, mają przeszło 58 włók; miejscowość odludna, poleska, bogata w łąki i ryby. *A. Jel.*

Mutychy al. *Mutyszyniec*, wś cerkiewna, pow. złotonoski gub. połtawskiej, nad rzką Dnieprzyszcze, na płd.-zach. od m. Irklejewa, należało niegdyś do pułku perejasławskiego Kozaków.

Mutyn al. *Mutyno*, wś cerkiewna, pow. królewiecki gub. czernihowskiej, o 18 w. na płd.-zach. od m. pow., nad rz. Sejmem; 367 dm., 2594 mk.

Mutyszyniec, ob. *Mutychy.*

Mutżhydla (dok. 1291), jezioro pod Goręcinem, pow. kartuski. R. 1291 d. maja potwierdza je Sambor klasztorowi w Łeknie w księstwie poznańskiem wraz z 4 innemi (ob. Perlbach, P. U. B., str. 426). *Kś. Fr.*

Mutzkau, kol. do Golczowic.

Muucks (niem.), folw. w Pomeranii, pow. Franzburg, należy do dóbr rycer. Sommerfeld.

Muza, niem., według Kętrz. *Musa*, leśnictwo, ob. *Kąpinska muza.*

Muzsaj, węg. *Mużyjowo*, wś w pow. bereg-skim (Węgry), 125 mk. rusinów.

Muzycze, wś nad bezim. dopł. Irpenia, pow. kijowski, o 6 w. na wsch. od Jasnohorodki, 445 mk.; cerkiew drewniana pod wezw. św. Michała, wzniesiona około 1755 r. staraniem Ludwiki ze Zborowskich 1 v. kn. Szujskiej, chorążyny brzeskiej, 2 v. Bystrzyny, regen-

towej w. ks. lit., na miejscu dawnej, o której w wizycie dziekana chwastowskiego z 1746 r. powiedziano: „w tej wsi wybudowana cerkiew już do ruiny nakłoniona, ale na nową drzewa gromada nawoziła; dzwonnicy niema; dzwonów dwa na słupach i klepadło żelazne". Podług podania wś założoną została przez muzykanta Paszczenka, potomkowie którego do dziś w niej przebywają. W miejscu gdzie obecnie jest folw. ekonomiczny, miał stanąć kurzeniem Palej podczas jednej z wypraw z Chwastowa. M. należy do klucza jasnohorodzkiego, dawniej kniaziów Szujskich, dziś Marczenki.

Muzze Bach, rzka w Kurlandyi, ob. *Muca*.

Mużaki, wś cerkiewna, pow. horecki.

Mużakow, niem. *Muskau*, miasto nad Nissą, na pruskich górnych Łużycach, w pow. rozborskim. W 1880 r. 3,029 mk., w tem około 13 proc. Serbów. Okolica jest serbską, par. ew. wiejska, liczy 80 proc. ludności serbskiej. Dwa kościoły ewang., miejski czyli niemiecki i wiejski czyli serbski. Wspaniały zamek z rozległym i pięknym parkiem. Stacya kolei żelaznej lokalnej, która stąd idzie do Białej-wody i tam łączy się z linią Zhorjelc—Berlin. Kąpiele mineralne mało uczęszczane. *A. J. P.*

Mużanka al. *Możanka*, lewy dopł. Berezyny Dnieprowej, w pow. borysowskim; bierze początek w nizinach około wsi Ranne; kierując się ciągle na płd.-zach., płynie około wsi Ratutycze (Młyny), Mlechow i zaśc. Kudrzyn, wsi Możanka i tu przecina dawny trakt poczt. borysowski. Pod wsią Zamożanie przyjmuje w siebie z pr. str. rzkę Łosznicę, ma młynek i przeciąwszy tor dr. żel. moskiewsko-brzeskiej, przyjmuje w siebie z lew. str. rzkę Bołotnicę; dalej płynie około dwóch wsi Niehnowicz, po obu jej brzegach położonych, wsi Zielona Dubrowa. Pod wsią Mietcze, przyjąwszy małą rzkę z lewej strony, rozlewa się w jezioro i w końcu onego pod folw. Lakierki al. Lekirki porusza dwa młyny i ma przejazd na gościńcu z Mietczy do Uchałody. Dalej płynie moczarami koło zaśc. Zawały i o 4 w. za zaśc. Mużany wpada do Berezyny, prawie naprzeciwko folw. Hlewina. Długość biegu wśród lesistych nizin wynosi około 5 mil. Nad brzegami wiele łąk; rybna. *A. Jel.*

Mużany, zaśc. nad rzką Mużanką, pow. borysowski, w okr. pol. łohojskim, ma 2 osady; miejscowość zapadła, poleska, grunta lekkie.

Mużenka, rz. w gub. mohylewskiej, lewy dopływ Dniepru.

Mużgi, os., pow. szczuczyński, gm. Szczuczyn, par. Grabowo. W 1827 r. os. rząd., 2 dm., 15 mk.

Mużyczek, rz. w gub. mohylewskiej, pr. dopł. Biesiedzi, pr. dopł. Soży.

Mużyczek, wś cerkiewna, pow. klimowicki, gm. Zabiełyszyn, 51 dm., 295 mk.

Mużyków (mylnie *Musików*), przys. do Rzeczycy długiej, pow. tarnowski. Leży w piaszczystej równinie, 156 m. npm., na południe od Rzeczycy długiej, na prawym brzegu Sanu, przy dwóch połączonych kanałem stawach. Na północ i wschód ciągnie się aż po granicę królestwa kongresowego sosnowy bór, nieprzerwanie 11 klm. szeroki a z północy na południe 18 klm. długi, jedynie 6 klm. na południowy wschód od M. przerwany przez osady zbudowane nad potokiem Bukową, uchodzącym do Sanu. M. należy do parafii rzym.-katol. i urz. poczt. w Rozwadowie. Przysiołek składa się z browaru piwnego i kilku chat. Pos. większa Adama ks. Lubomirskiego ma 8 m. roli, pos. mn. 59 m. roli, 20 m. łąk i 32 m. past. Na południe graniczy M. z Brandwicą. *Mac.*

Mużyłów, wś, pow. podhajecki, o 6 klm. na płn. od Podhajec, przy gościńcu rządowym brzeżańsko podhajeckim, nad potokiem, dopływem Koropca. Wieś ta graniczy od wschodu z Beckersdorfem, niem. kolonią należącą do Nowosiółki i z Justynówką, również przysioł. do N., na płd. z Podhajcami, na zach. z Rudnikami, Litwinowem, Bozykowem, na płn. z Baźnikówką, przys. do Sarańczuk, i Telaczem. Położona 210 m. nad poziom morza, ma glebę zimną i wilgotną, śnieg spadły w jesieni najczęściej do wiosny leży. Stoki pagórków spadziste, to też ulewy zrządzają znaczne szkody, zabierając nie tylko zboże, ale zdzierając całą warstwę urodzajnej ziemi. Zima trwa tu o 14 dni dłużej niż w sąsiednich Brzeżanach, pola otwarte dla wiatrów wschodnich i północnych. Jest tu gorzelnia, która pędzoną bywa dla przezimowania brahą inwentarza, który stanowi główną podstawę tutejszego gospodarstwa. M. leży w tak zwanem słomianem Podolu, a graniczy z lesistą i górzystą okolicą dawniejszego obwodu brzeżańskiego, która we wschodniej Galicyi należy do najmniej sprzyjających gospodarstwu rolnemu. Obsz. dwor. gr. or. 1397, łąk 160, pastw. 63, lasu 2,036, włośc. gr. or. 2,122, łąk 305, past. 65, la, 1 m. kwadr. Ludność rzym. kat. 115, par. Podhajce, gr.-kat. 1,559, par. w miejscu. Są tu dwie cerkwie: Zmartwychwstania Chr. P. i Narodzenia Chr. P., dek. podhajecki, dyec. lwow.; szkoła etat. o 1 nauczyc., wszystkie urzędy w Podhajcach. Pos. więk. była własnością rodziny Władów, od których przed 20-tu laty nabył ją Józef Bocheński. O M. znachodzą się wzmianki w starych dokumentach, mianowicie w dokumencie wydanym w Szarańczukach 2 maja 1476 r., którym Jan Buczacki, dziedzic Litwinowa, i Jan Skarbek ze Szarańczuk uposażają kościół w Litwinowie, a pierwszy potwierdza zarazem zapisy ojca swego Jana Litwinowskiego, starosty trembowelskiego,

temuż kościołowi uczynionej jest między innymi, powiedziano, że Jan Skarbek ze Szarańczuk daje proboszczowi w Litwinowie łąkę graniczącą z Mużyłowem, zaś w dokumencie wydanym w Podhajcach 30 maja 1490 r., którym Jakób z Buczacza, wojewoda i starosta podolski, i Stanisław Skarbek, dziedzic Szarańczuk, potwierdzają i pomnażają uposażenie kościoła parafialnego w Podhajcach, jest M. po dwa kroć wspomniony. *B. R.*

Mużyłowice *Narodowe* i **M.** *kolonia* (rus. *Mużyłowyczi*), wś, pow. jaworowski, 12 klm. na płd.-wsch. od sądu pow. i urz. poczt. w Jaworowie, 12 klm. na płn.-zach. od st. kol. w Kamienobrodzie. Urząd pocztowy w miejscu. Na płn. leżą Berdychów, Podłuby wielkie i Przyłbice, na zach. Ożomla, na płd. Nowosiółki, Laszki i Czarnokońce, na płd.-wsch. Tuczapy, na wsch. Leśniowice (w pow. gródeckim). Wsch. część wsi przepływa mały potok, dopływ Hnojeńca, wpadającego do Szkła. Potok ten wchodzi tu od płd. z Tuczap i płynie na płd.-zach. Na lew. jego brzegu leżą w środku obszaru zabudowania wiejskie. Zach. część lesista. Na płd. mianowicie leży las Krasny Zapust (ze szczytem 272 m. wys.), na płn. Chłopska góra. Własn. więk. ma roli or. 10, łąk i og. 24, past. 1, lasu 628 m.; własn. mn. roli or. 1,445, łąk i ogr. 282, pastw. 157 m. W 1880 było 863 mk. w gm., 40 na obsz. dwor. (między nimi 511 obrz. rzym.-kat.). Kapelania rzym.-kat. w miejscu, dek. jaworowski, dyec. przemyska. Do kapelanii należą: Czarnokońce, Laszki i Nowosiółki. Kościół pod wezw. Nawiedzenia N. M. P., wymurowany w r. 1749, konsekrowany 1854 r. Par. gr.-kat. także w miejscu, dek. Sądowa-Wisznia, dyec. przemyska. Do par. należą Czarnokońce. Ws wsi jest cerkiew pod wezw. św. Michała Archanioła, szkoła niezorganizowana i fundusz ubogich, założony przez ks. Dyzmę Nowotnego, byłego rzym.-kat. kapelana w M., zatwierdzony rozporządzeniem gub. z r. 1841. Celem funduszu jest wsparcie ubogich. Majątek zakładowy składa się z obligacyj w kwocie 50 zł. Wieś tę założyła rodzina Mużyłów. Po jej wygaśnięciu na Mużyle, wojew. podolskim, w XV w. przypadła włość królowi i przyłączono ją do starostwa jaworowskiego. W r. 1604 zapisuje Stanisław Stadnicki ze Żmigrodu jezuitom lwowskim dobra swe Mużyłowicze, Podłuby i inne (ob. Arch. Bernard. we Lwowie, T. I 41, str. 322). Po zniesieniu zgromadzenia jezuitów zajął wieś rząd austryacki i założył na jej gruntach osadę niemiecką *Muschelowitz*. Jest tu dawny, wielki zamek murowany. *Lu. Dz.*

Mużyłowicze, wś, pow. nowogradwołyński, gm. piszczowska, 145 dusz włośc., ziemi włośc 473 dzies. Należy do dóbr piszczowskich z Sanguszków hr. Potockiej.

My... nazwy tak zaczynające się a tu nie zamieszczone, można znaleść pod *Mi*.

Mychów al. *Mnichów*, wś i fol., pow. opatowski, gm. Częstocice, par. Mychów, odl. 22 w. od Opatowa. Posiada kościół par. murowany z XVIII w., kopalnie rudy żelaznej. Ma 24 dm., 200 mk., 663 morg. ziemi dwor. i 187 m. włośc. Istnieje tu wielki piec z dwoma fryszerkami (od 1825 r.). Zakłady te latem z braku wody nieregularnie funkcyonowały, rocznie wydawały do 25,000 cent. surowizny i 5,000 cent. żelaza kutego. M. paraf., dek. opatowski, 487 dusz.

Mychowszczyzna, fol., pow. wilejski, w 1 okr. pol., gm. i okr. wiejski Hermaniszki, o 1 w. od gminy, własność Dworzeckich.

Mycie, grupa domów w Korzelicach, w pow. przemyślańskim.

Mycielowo, wś i gm., pow. szubiński, 3 miejsc.: a) M., wś, b) Zielony Dąb, osada, c) Turzyn, młyn; 9 dm., 92 mk., wszyscy kat., 19 analf. Poczta, gośc. i tel. w Kcyni; st. kol. żel. w Nakle.

Mycielin w dok. *Myczyelino*, wś i fol., pow. kaliski, gm. i par. Kościelec, odl. od Kalisza w. 24; wś ma dm. 11, mk. 206; fol. dm. 8, mk. 20. W 1827 r. 25 dm., 215 mk. Dobra mają rozl. mr. 2,275: grun. or. i ogr. m. 506, łąk m. 174, pastw. m. 78, wody m. 1, lasu m. 790, zarośli m. 570, nieuż. i place m. 156; bud. mur. 9, z drzewa 18; płodozmian 9-polowy. Wś M. os. 34, z grun. m. 116; wś Kozale os. 30 z gr. m. 413; wś Teodorów os. 28, z gr. m. 207. Według regestr. pobor. pow. kaliskiego z 1579 r. M. był własnością Piotra Złotkowskiego i miał 7 łanów kmiecych i 3 zagrodn. (Paw. Wielk., I: 114). Wspomina tę wieś też Lib. Ben. Łask. (II: 10). *Br. Ch.*

Mycielin 1.) wś, pow. szubiński, 4 dm., 44 mk., 21 ew., 23 kat., 7 analf. Poczta i tel. w Szubinie o 6 kil., gośc. o 2 kil.; st. kol. żel. w Nakle o 12 kil. 2.) **M.**, fol., pow. krotoszyński, 3 dm., 41 mk; należy do gm., dom. i st. poczt. Borzęciczek. Dobra Borzęciczki, do których należy M., były w XVI w. własnością Mycielskich. *M. St.*

Mycielinek, wś i fol,, pow. kaliski, gm. i par. Chocz, odl. od Kalisza w. 31; wś dm. 3, mk. 56; folw. dm. 2, mk. 28.

Mycielno, wś włośc., pow. włocławski, gm. i par. Chodecz. Wchodziła w skład dóbr Lubieniec. Ma 32 mk. i 94 mr. ziemi.

Myck, *Mycko* al. *Myczsk*, ob. *Radomyśl*.

Mycki, wś, ob. *Micki*.

Mycolen (dok.), ob. *Makohlen*.

Myców, rus. *Myciw*, wieś, pow. sokalski, 22 klm. na płd.-zach. od Sokala, 7½ klm. na płn. od sądu pow., urz. poczt. i st. kol. ja-

rosławsko-sokalskiej w Bełzie. Na płn. leży Dłużniów, na wsch. Wyżłów i Przemysłów, na płd. Oserdów, na zach Chłopiatyn. Wody płyną do Bugu, za pośrednictwem małej strugi, idącej z Chłopiatyna od zach. na wsch., a wpadającej po za obrębem wsi do Młynówki, zasilającej . Warężanką. Zabudowania wiejskie leżą w środku obszaru. Na płd. od nich wznosi się wzgórze Ostrów do 268 m. wys. Własn. więk. tu i w Wyżłowie ma roli or. 520, łąk i ogr. 120, pastw. 93, lasu 267; własn. mn. roli or. 801, łąk i ogr. 147, past. 14 m. W r. 1880 było 361 mk. w gminie, 59 na obsz. dwor. (między nimi 26 obrz. rzym.-kat.). Par. rzym.-kat. w Żniatyniu, gr.-kat. w Dłużniowie. We wsi jest cerkiew pod wezw. św. Mikołaja, szkoła filialna i kasa pożyczk. gm. z kapit. 2,298 zł. *Lu. Dz.*

Mycowce al. *Micowce*, dawniej *Mijowce*, *Horodyszcze* al. *Trychowce*, wś nad rz. Studzienicą (Studenicą), dopł. Dniestru, pow. uszycki, okr. pol. i st. poczt. Dunajowce, gm. i par. kat. Mukarów, 132 dm., 1200 mk., 1574 dzies. ziemi; cerkiew, 2 małe młyny na Studzienicy. Należała niegdyś do sstwa kamienieckiego, w czasie lustracyi Humięckiego, kaszt. kam., posesorami jej byli bracia Marcin, Maciej i Jakób Garnyszowie. Poddani „dawali czynsz, owies, kury, jaja, dziesięcinę miodową, dań z baranów i wieprzów dwudziestą, powołowszczyznę w trzecin roku; ale teraz żadnych podatków prócz robocizn przez ubóstwo nie dają“. Następnie weszła w skład sstwa mukarowskiego. Podług lustracyi z r. 1629 przynosiła 95 złp. 8 gr. i 11 den. Dziś należy do rządu. *J. Krz.*

Mycyny, niem. *Meitzen*, dok. *Meycz*, *Myecze*, wś na pol. prus. Mazurach, pow. ostródzki, st. p. Olsztynek, urz. stanu cywiln. Olsztynek. Piotr Myc (Meycz) dostaje r. 1410 w Mycynach 16 włók na prawie chełm. W M. mieszkają r. 1599 sami Polacy. W 1856 r. 80 mk. (ob. Kętrz. O ludn. pol., str. 377). *Kś. Fr.*

Myczanie, mieszkańcy okolic Mycka, dzisiejszego Radomyśla.

Myczka al. *Najmowice*, wś, pow. rówieński, w 1753 r. przez Sanguszkę ustąpiona Lubomirskiemu.

Myczki, wś, pow. zwinogródzki, ob. *Miszki*.

Myczków, wś, pow. liski, leży w okolicy górskiej, lesistej, 432 m. npm., nad małym bezimiennym potokiem, uchodzącym z lew. brz. do Sanu; nal. do sądu pow. w Baligrodzie, par. rz.-kat. w Hoczwi. Ma cerkiew drewnianą, przyłączoną do paraf. gr.-katol. w Polańczyku. W 1880 było 303 mk., z których 24 na obszarze więk. pos. Eulalii Zatorskiej. Szematyzmy duchowne podają 58 rzym.-katol. i 280 gr.-kat., a nadto kilku izrael. Obszar więk. pos. wynosi 223 m. roli, 20 m. łąk i ogr., 81 m. past. i 201 m. bukowego lasu; pos. mn. ma 404 m. roli, 20 m. łąk i 88 m. pastw. M. graniczy na płn. z Zabrodziem, na płd. z Polańczykiem a na zach. z Matyaszową wolą. Lasy tej wsi ciągną się aż po ujście Solinki do Sanu. *Mac.*

Myczkowce, wś, pow. liski, odl. od Liska o 7·5 klm., należy do par. rzym.-kat. w Uhercach. Ma cerkiew drewnianą i murowaną kaplicę gr.-kat., należące do par. gr.-kat. w Bóbrce. Wieś jest zabudowana na porzeczu Sanu, z prawego brzegu, 349 m. npm. Dolinę otaczają lesiste góry. Z 498 mk. przebywa 33 na obszarze więk. pos. Wiktora Złockiego. Podług wyznania jest 156 rzym.-kat., 291 gr.-kat. a 51 izrael. Obszar więk. pos. wynosi 301 m. roli, 16 m. łąk i ogr., 31 m. pastw. i 365 m. lasu; pos. mn. 556 m. roli, 26 m. łąk i ogr. i 77 m. past. Kaplicę, mieszczącą obraz cierpiącego Zbawiciela, wybudowała gmina za składek w r. 1858, na pamiątkę zniesienie pańszczyzny w 1848 r. M. graniczą na płn. z Uhercami, na wsch. z Orelcem a na płd.-wsch. z Bóbrką. *Mac.*

Myczsk, ob. *Radomyśl.*

Mydlacz, las, pow. bialski, na praw. brz. Wisły, na gran. szląskiej, na płn. od wsi Pławy, na zach. od Babic i Brzezinki. *Mac.*

Mydlice, kol., pow. będziński, gm. Górnicza, par. Będzin, ma 221 mk., 34 dm., ziemi włośc. 21 morg.

Mydlino, zaśc. rząd. nad rz. Mereczanką, pow. trocki, w 4 okr. pol., o 71 w. od Trok, 1 dm., 3 mk. kat.; nadany proboszczowi kośc. kat. w Mereczu.

Mydlniki, wś, pow. krakowski, leży pod 37° 30′ wschod. długości od F. i 50° 5′ płn. szer. nad Rudawą, przy drodze powiatowej do Aleksandrowic. Rudawa rozdziela się w samej wsi na dwa ramiona, z których północne płynie przez Łobzów i jest przekopem wykonanym w r. 1533 przez rajców krakow. w celu zapełnienia fos miejskich wodą, na co otrzymali od Zygmunta I przywilej. Wieś ma między ramionami rzeki grunta podmokłe, obrócone na łąki, zresztą glebę żytnią, urodzajną. Jest tu piękny dwór i szkoła ludowa. Z 323 mk. rzym. kat. przebywa 18 na obszarze więk. pos. Darowskiego Adama, mającym 269 m. roli, 65 m. łąk i ogr., 21 m. past. i 4 m. lasu; pos. mn. ma 165 m. roli, 21 m. łąk, 49 m. pastw. i 1 m. lasu. Za Długosza (Lib. benef., II, 13 i 16) należały M. do Dobiesława Kurozwęckiego (Castell. rozperyensis fam. Cygnorum, Rosae Albae). M. graniczą na zachód z Balicami, na płn. z Rząską, na płd.-wschód z Chełmem a na płd. z Olszanicą. *Mac.*

Mydłów, wś i fol. i *M. poduchowny*, wś, pow. opatowski, gm. Iwaniska, par. Mydłów, odl.

12 w. od Opatowa. Posiada kościół paraf. drewniany z XVIII w., 28 dm., 173 mk., 155 morg. ziemi dworsk. i 195 morg. włośc. M. poduchowny ma 4 dm., 23 mk., 111 morg. dwor. i 41 m. włośc. Dobra M. składają się z fol.: M., Mydłowiec, Brzeziny; osad młyn. Chrusty; wsi: M. i Mydłowiec; rozl. m. 939: fol. M. grun. orne i ogr. m. 194, łąk m. 6, past. m. 7, nieużytki i place m. 5, razem m. 212; bud. z drzewa 4, płodozmian 4-polowy; fol. Mydłowiec grun. orne i ogr. m. 365, łąk m. 16, past. m. 7, wody m. 4, zarośli m. 13, nieuż. i place m. 19, razem m. 424; bud. mur. 3, z drzewa 15; folw. Brzeziny gr. orne i ogr. m. 81, past. m. 15, lasu m. 25, zarośli m. 121, nieuż. i place m. 15, razem m. 257; bud. mur. 1, z drzewa 5, płodozmian 6-polowy; os. młyn. Chrusty m. 46. W XV w. był tu kościół paraf. drewniany pod wezw. Wniebowzięcia P. Maryi. Dziedzicami wsi byli Jan z Oleśnicy h. Dębno, Piotr Gramatyka i Mikołaj Oziębłowski h. Ostoja. Siedm łanów kmiecych i dwie karczemne role płacą dziesięcinę prebendzie sandomierskiej, która stąd nosiła miano Mydłowskiej. Prawo obsadzania jej miał biskup krakowski. Za Długosza posiadał ją Stanisław z Wojcic h. Szeliga, doktór dekretów. Dwa folwarki i cztery łany przedtem folwarczne, osadzone przez czterech kmieci, dawały dziesięcinę pleban. w Mydłowie. Sołtys (2 łany) i dwaj zagrodnicy płacili w połowie plebanowi swemu a w połowie kanonikowi (Dług., II: 383). Obecny kościół wystawił 1722 r. Hieronim Lipowski, dziedzic M. M. par., dek. opatowski, 1607 dusz. *Br. Ch.*

Mydłowiec, wś i fol.. pow. opatowski, gm. Iwaniska, par. Mydłów, odl. 12 w. od Opatowa; ma 25 dm., 192 mk., 492 mr. ziemi dwor. i 117 m. włośc. W 1827 r. 16 dm., 89 mk. W XV w. dziedzicami są: Mikołaj Chróściel, Stefan, Piotr i Jan przezwiskiem Tuczniowie h. Ostoja. Cztery łany kmiece, karczma i dwaj zagrodnicy płacą dziesięcinę prebendzie mydłowskiej, trzy folw. i grunta dawniej folwarczne dają miejscowemu plebanowi (Dług. II: 384). *Br. Ch.*

Mydsk, mylnie zamiast *Mylsk*. Ob. *Monasterzyszcze*, pow. rowieński.

Mygłany, wś nad rz. Dubną, pr. dopł. Dźwiny, pow. dyneburski, w pobliżu jez. Wyszki; młyn wodny.

Myguszen, (niem.) al. *Miguszen* i *Mygussen*, dobra chełm., pow. welawski, st. p. Gruenhayn, 6 klm. odl., tamże okr. urz. stanu cywiln. Obejmują 138 ha roli orn. i ogr., 45 łąk, 86 past., 57 boru, 5 nieuż., razem 331 ha; czysty dochód z gruntu 2,640 mrk. W 1856 r. 90 mk. *Ks. Fr.*

Myhar, ob. *Myka*.

Myja, struga, w pow. sieradzkim, płynie pod Smardzewem i przez Charłupią wielką, gdzie obraca młyn, zwany także Myja. Wpada podobno do Warty z lew. brzegu.

Myja, nazwa góralska Prutu, przedewszystkiem u Huculów. *Br. G.*

Myje al. *Meja*, niem. *Kamillenthal*, kol., pow. ostrzeszowski, 44 dm., 267 mk., 207 ew., 60 kat., 159 analf. Najbliższa poczta, gośc. i st. kol. żel. w Ostrzeszowie.

Myjomice 1.) w dok. *Miomicze*, wś, i *Ostrowiec*, kol., pow. ostrzeszowski, 55 dm., 389 mk. Poczta w Domaninie o 3 kil., gośc. o 4 kil., st. kol. żelaznej i tel. w Kępnie o 5 klm. Posiada kościół par. z filią w Kierznie. 2.) **M.**, dom., 5896 morg. rozl.; 3 miejsc: a) M., dom.; folwarki: b) Rozalka, c) Węglowice, które się spaliły; 20 dm., 234 mk., 18 ew., 216 kat., 89 analf. Własność Władysława Wężyka. M. par., dek. kępieński, 1290 dusz. *M. St.*

Myka, staw pod Złoczewem, pow. sieradzki.

Myka, rz., poczyna się w pow. berdyczowskim, na t. z. wyżynie machnowieckiej, oblewa wsie: Szeremówkę, Leszczyńce, Starosielce i pod Starościńcami w pow. skwirskim uchodzi do Hopczycy, dopływu rz. Rosi.

Myka, *Myhar* al. *Świniołuszka*, rz., poczyna się w gub. wołyńskiej, we wsi Minejkach tworzy duży staw i połączywszy się z Bystryjówką, koło Mykhorodu, pod Radomyślem wpada do Teterowa. Na brzegach M. rozwinięty siwy granit, podobny do teterowskiego. Oprócz Bystrzyjówki przybiera jeszcze rzeki: Bereźce i Koroboczkę. *E. R.*

Mykałowa, łotew., ob. *Michałowo*.

Mykanów, wś i fol., pow. częstochowski, gm. i par. Mykanów. Leży na prawo od drogi z Częstochowy do Brzeźnicy, o 12 w. od Częstochowy. Posiada kościół par. murowany, urząd gminny, szkołę początkową. Wieś ma 67 dm., 449 mk., 803 morg. i fol., stanowiący majorat gen. Pawłowa ma 7 dm., 30 mk., 1355 mr. ziemi (600 mr. or.). W 1827 r. M. wś, rząd. miał 46 dm., 291 mk. M. był pierwotnie wsią książęcą, którą Bolesław nadał w 1260 r. klasztorowi w Zawichoście (Kod. Małop. 67) wraz w Pławnem i Rybnem. Następnie należał do klasztoru klarysek w Krakowie. Dziesięciny z początku płacono arcybisk. gnieźnieńskiemu, lecz Mikołaj Trąba arcyb. przeznaczył je na uposażenie paraf. w Moskarzowie. Kościół par. drewniany istniał tu już w XV w. (Dług. II: 101 i III: 333). Według Lib. Ben. Łask. (I: 524); paraf. tutejsza miała na uposażenie łan ziemi, łąkę przyległą temu łanowi i dziesięcinę z dwóch łanów folwarcznych i jednego łanu kmiecego. Na miejsce starego kościoła wzniósł tu nowy, Szymon Przypkowicz, mieszczanin i malarz częstochowski, w 1725 r. Wreszcie w 1836 r.

parafianie z pomocą zasiłku rządowego wznieśli nowy murowany kościół. W Cykarzowie wsi pobliskiej, istniał kościół filialny, wzniesiony z drzewa w 1574 r. przez Postępalską, dzierżawczynię Mykanowa. M. gmina, należy do sądu gm. okr. 4 we Mstowie, st. p. Częstochowa, ma 11,654 m. obszaru i 3,558 mk., w tej liczbie 1670 męz. i 1885 kob. Co do wyznania 3,041 katol., 24 ewang. i 130 izrael. W gminie są 4 szkoły początkowe, dwie gorzelnie, pięć młynów wodnych. *Br. Ch.*

Myketniki al. *Myketinki*, ob. *Mekitiuki.*

Mykhorod, przedmieście m. *Radomyśla* (ob.).

Myki, niem. *Miken*, *Micken*, wś na Warmii pol., pow. olsztyński, st. poczt. Olsztyn, okr. urz. cywiln. Nikielkowo; ma 1433·6 morg. obszaru, w tem zaś 318·42 morg. lasu. Par. kat. Dywity, ew. Olsztyn. W 1863 r. 8 dm., 89 mk., 88 kat., 1 ew.; co do narodowości 85 Polaków, 4 Niemców (ob. Gesch. des Kr. Allenstein, Grunenberga, str. 143). M. wspominane już w dok. z r. 1348 pod nazwą Mykendorff (ob. Cod. dipl. Warm., II, str. 130). Według lustracyi z r. 1656 liczyły Myki 20 włók, 7 gburów, 1 sołtysa, 1 karczmę; dawały 36 kur, 18 gęsi i 9 flor. czynszu (ob. Zeitsch. für d. Gesch. Ermlands, 1880, str. 244). *Kś. Fr.*

Mykiczaki, część Wiszenki wielkiej, w pow. gródeckim.

Mykie, wś, pow. rossieński, par. wewirżańska.

Mykietyńce, ob. *Mikityńce.*

Mykitino (w dok. *Mikityńce*), wś cerkiewna, pow. kaniowski (daw. w pow. korsuńskim), na płn.-zach. od Korsunia; ob. Arch. J. Z. R., cz. III, t. I: 698.

Mykitówka, ross. *Nikitowka*, wś nad rz. Kamionką (Kamieńczą), dopł. Dniestru, pow. olhopolski, okr. pol. i gm. Pieszczanka, par. kat. Miastkówka, praw. Kukuły, st. p. Olszanka; w 1868 r. było tu 35 dm.

Mykityńce, myślnie *Nikityńce*, wś, pow. latyczowski, pod Michałpolem, gm., par. i okr. polic. michałpolski; osad 18; własność Bolesława Starzyńskiego w kluczu zahinieckim, dawniej Wisłockich. *Dr. M.*

Mykłasziw, ob. *Mikłaszów.*

Mykołajiw, ob. *Mikołajów.*

Myków, ob. *Mików.*

Mykowice al. *Miękowice*, w 1266 r. *Lamperti Villa*, niem. *Lampersdorf*, wś, pow. oleśnicki, par. ewang. Ellguth. W 1843 r. 55 dm., zamek, 2 folw., 650 mk. (22 kat.), szkoła ew., browar, gorzelnia, olejarnia, warsztaty płócienne. Na folw. owczarnia bogata. Do M. należy Weinberg folw.

Myksy, wś włośc., pow. oszmiański, w 2 okr. pol., gm. Krewo, okr. wiejski Myssa, o 6 w. od Krewa, 8 dusz rewiz.; należy do dóbr rząd. Krewo.

Mylana góra, pod 50° 3′ płn. szer. a 40° 47′ wsch. dług. od F., w płn. stronie Kobylnicy wołoskiej, w pow. cieszanowskim.

Mylcicha, rz., ob. *Milica.*

Myleschau (dok.), ob. *Mileszewy.*

Myleszka, grupa domów w płd. stronie Małnowa, w pow. mościskim.

Myliczyno, zaśc. pryw., pow. dzisieński, w 1 okr. pol., o 50 w. od Dzisny, przy b. dr. poczt. połockiej, 1 dm., 4 mk. żydów. Był tu młyn wodny drew.

Mylin, w dok. *Mielino*, wś blisko jeziora, pow. międzychodzki, 28 dm., 274 mk., 75 ew., 193 kat., 6 żydów, 73 analf. Poczta w Śródce o 4 kil., gośc. o 4 kil, stac. kol. żel. we Wronkach o 19 kil., tel. w Sierakowie o 9 kil. Według reg. pobor. pow. poznań. z 1580 r. Mielino wś, w par. Chrzypsko, miała część Anny Milińskiej 2 łany, 6 zagrod., karczma i część Sędziwoja Milińskiego 1 łan, 5 zagrod. (Pawiń. Wielk. I: 8).

Mylińce, wś, pow. krzemieniecki, na mocy tranzakcyi kolbuszowskiej z 1753 r. odstąpiona przez Sanguszkę Czartoryskiemu.

Mylne, jez. w płd.-wsch. zakątku pow. słonimskiego.

Mylsk 1.) *Stary i Nowy*, dwie wsie, pow. ostrogski. W uzupełnieniu wiadomości podanych pod nazwą Milsk 2.) dodajemy, że leży o 32 w. na płn.-zach. od Ostroga a 2 w. od st. dr. żel. kij.-brzeskiej Zdołbunowo; w M. Nowym jest folwark i cerkiew, a M. Stary stanowi jakoby przysiołek. Grunt czarnoziem 3 kl., lasy zasłaniają od wiatrów północnych. Włościanie trudnią się wyłącznie rolnictwem; hodują konie, bydło rogate i owce na własną potrzebę, trzodę zaś chlewną i ptactwo na zbyt. Jest to starożytna osada, wspomniana w kronikach pod nazw. *Milsk*, *Milesk* i *Mielesk* pod 1156 r., gdy Iziasław ciągnąc od Włodzimierza Wołyńskiego na Pieresopnicę, Zarjeczsk (Zarzeck, na granicy pow. rowieńskiego i dubieńskiego), stanął pod M. W XVI w. M. należał do możnej na Wołyniu rodziny Kierdejów, którzy od majętności tej pisali się Kierdejami Mylskimi (ob. Kustyń). Później przeszedł do Czołhańskich, od tych do Pepłowskich, potem do Wielopolskich margrabiów Myszkowskich, następnie do ssty Turny a w końcu do Augusta Józefa hr. Ilińskiego; dziś jest własnością wnuka jego Aleksandra. 2.) **M.** al. *Mylsko*, wś, pow. rówieński, w 1753 r. ustąpiona przez Sanguszkę Lubomirskiemu. Jestto zapewne ta sama wieś, którą w opisie Monasterzyszcz pod Stepaniem, w pow. rowieńskim, podano mylnie pod nazwą Mydsk. *J. Krz.*

Mylwe (dok.), ob. *Milewo.*

Mylżymiu-Kapaj (litew. grób olbrzymów) wzgórze pomiędzy Szawlami a Kurtowianami, ob. *Girniki*.

Myłatyczi, ob. *Milatycze*.

Mylkiw, ob. *Miłków*.

Mylno, ob. *Milno*.

Myłoszowyczi, ob. *Miłoszowice*.

Mylowanie, ob. *Miłowanie*.

Mymon, przys. do Milczy (ob.), pow. sanocki, ma kasę pożyczk. gminną z kapitałem 344 złr.

Mynin (?), *Myniński*e, dobra, pow. siebieski, w 3 okr. pol., gm. Dołoszczany, 134 dusz rewiz.

Mynnemberg (dok.), ob. *Millenberg*.

Mynte, (niem.), osuszone jez. i kanał, wpływający do Węgorapi, pow. darkiejmski; ob. *Gołdap*.

Myntice (dok. r. 1258), stara miejscowość w Sambii, dziś pod tą nazwą już nieistniejąca (ob. Cod. dipl. Warm., I, str. 24. Regesta).

Myntiw, szczyt karpacki, z wznies. 1042 m., w dziale dukielsko-skolskim, przy dolinie Moczary, nad rz. Solinką.

Mynyen (dok. 1311), stare pole pruskie pod Ornetą, na Warmii; na niem założono wś Migehnen (ob. Cod. dipl. Warm. I, str. 275).

Myrcha stok, wś, pow. siedlecki, gm. Wiszniów, paraf. Zbuczyn, odl. 6 w. od Siedlec Ma 5 dm., 40 mk., 109 morg. obszaru. W 1827 r. Myrchy, wś rząd., 4 dm., 18 mk.

Myrthenhoff (niem.), dobra, pow. kłajpedzki, st. p. Kłajpeda.

Myrzwycza (dok.), ob. *Mierzwica*.

Mysaki (al. *Mesaki*), część Wiszenki wielkiej, w pow. gródeckim.

Myscowa, wś, pow. krośnieński, leży na prawym brzegu Wisłoki, 351 m. npm., w okolicy lesistej i górskiej. Przez wieś spływa kilka potoków z pobliskich gór, jakiemi są od płn. Łazy 640 m., od wschodu Dania 696 m. i Bucznik, od płd. Toczkowa 585 m., a od zach., na lewym brzegu Wisłoki, Kamień 712 m. npm. M. należy do sądu pow. w Dukli a par. rzym.-kat. i urz. poczt. w Żmigrodzie (o 10 klm.), ma zaś par. gr.-kat. z murowaną cerkwią i szkołą ludową jednoklasową. Jest tu 1175 mk., z których 7 na obszarze więk. pos. Jana Rogali Lewickiego. Podług szemat. kościel. ma być 1190 gr.-kat., kilku rzym.-kat. i 6 izrael. Gleba jest górska, mało urodzajna. Pos. więk. zajmuje obszar 58 m. roli, 15 m. łąk, 33 m. pastw. i 1420 m. lasu szpilkowego; pos. mn. 2260 m. roli, 128 m. łąk, 616 m. pastw. i 15 m. lasu. Najbliżej położone wsie są na wschód Chyrowa (4 klm.), na północ Łysa góra (5 klm. l. pow.) a na południe Polany (4 klm. l. pow.). *Mac.*

Mysiadło (?), pow. warszawski, gm. i par. Wilanów.

Mysia dziura, ob. *Mysza dziura*.

Mysiakowiec, wś nad rz. Pilicą, pow. opoczyński, gm. Studzianna, paraf. Brudzewice, odl. 25 w. od Opoczna, ma 10 dm., 57 mk., 426 morg. ziemi włośc. i 126 m. dwor. W 1827 r. (Mysakowice?) 9 dm., 53 mk.

Mysiany, ob. *Kamionka wołoska* (t. III: 788).

Mysiatycze, wś, pow. piński, przy b. dr. z Pińska do Stolina.

Myślachowice z *Gajem* i *Krzem*, wś, pow. chrzanowski, w okolicy piaszczystej, pokrytej sosnowym borem, otaczającym wś od zachodu, północy i wschodu. Zabudowania wiejskie rozsiadły się na wschodnim stoku Ostrej góry (426 m. npm.). Pod względem geologicznym zaliczają Myślachowicką wyżynę do formacyi tryasowej, w której znajdują się gniazda galmanu czerwonego, wydającego 45 do 60% czystego galmanu, w szczelinach zaś między skałami natrafiają i na czystsze odmiany rudy cynkowej, mianowicie krzemian cynkowy (hemimorfit). Kopalnie tego kruszcu należą do Artura hr. Potockiego, zatrudniają 296 górników i znajdują się w Krzu. Przez M. prowadzi gościniec z Trzebini (3 klm.) przez Lgotę do Olkusza. Z tym gościńcem łączy się w M. droga gminna, prowadząca na zachód, koło kopalni w Krzu do Wodny i druga wiodąca na północny zachód do Gaju. Ludność M. wynosi 708, Gaju 157, zatem wraz z ludnością zajętą w kopalni 1161 mk. rzym.-kat. Grunta piaszczyste, nieurodzajne, dla tego pos. więk. uprawia tylko 11 m. roli, 8 m. łąk, 37 m. past. i 990 m. lasu; pos. mn. 804 m. roli, 16 m. łąk, 81 m. past. i 6 m. lasu. Jest tu szkoła ludowa filialna. Od najdawniejszych czasów należały M. do dóbr tęczyńskich i wraz z niemi były własnością rodziny Tęczyńskich (za Długosza Lib. Ben., II, 46 Andrzeja Tęczyńskiego) a po jej wygaśnięciu przechodziły prawem spadku na ks. Lubomirskich, ks. Czartoryskich a wreszcie hr. Potockich. M. graniczą na płn. z Gajem, Czyżówką i Płokami, na wschód z Ostrężnicą, na południe z Trzebinią a na zachód z Siersząi Wodną. Gaj graniczy na zach. z Sierszą, a wschód z Czyżówką. Obydwie osady należą do sądu pow., urz. poczt. i par. rzym.-katol. w Trzebini. *Mac.*

Myślachówka al. *Stoła*, rzka, prawy dopływ pot. Chechło, w pow. chrzanowskim, ob. *Chechło*.

Myślakowice, dok. *Myslochowycze*, wś nad rz. Pilicą, pow. opoczyński, gm. Ossa, paraf. Łęgonice; ma 21 dm., 210 mk. Dobra M. składają się z fol. i wsi M, tudzież z wsi Wielopole; rozl. m. 2,670: grunta orn. i ogr. m. 259, łąk m. 234, pastw. m. 333, lasu m. 1718, nieużytk. i place m. 126; bud. z drzewa 9; wś

M. os. 19, z grun. m. 519; wś Wielopole os. 5, z grun. m. 86. W 1827 r. 17 dm., 145 mk. Według Lib. Benef. Łask. (II: 3 11) kmiecie płacili dziesięcinę arcyb. gniezn., zaś grunta folwarczne zdawna dawały proboszczowi w Łęgonicach, M. miały wtedy dwie części, zkąd je zwą M. duplex. *Br. Ch.*

Myślatycze, rus. *Myszletyczi*, wś, pow. mościski, 10 klm. na płd.-zach. od sądu pow., urz. poczt., st. kol. i tel. w Mościskach. Na płn. leżą Koniuszki nanowskie i Rustweczko, na wsch. Hańkowice, na płd. Tamanowice i Złotkowice, na zach. Moczerady. Wieś leży w dorzeczu Wisły, za pośrednictwem pot. Babicy (ob.), zwanego w dalszym biegu także Riczką, dopływu Wiszni Sanowej. W obrębie wsi zasilają ten potok z obu boków pomniejsze strugi. W dolinie potoku leżą zabudowania wiejskie, na płd. od nich folwark, a na płn. cerkiew. Część wsi zwie się Bzoszczyzną. Do obszaru dwor. należy także folw. Czartowa góra (al. Czortowa góra), leżący na płn. krańcu Hańkowic, na granicy M. W płd.-wsch. stronie obszaru leży na granicy Hańkowic grupa domów Lipki. W stronie płd.-zach. wznosi się wzgórze M. do 306 m. Własn. więk. ma roli or. 500, łąk i ogr. 85, pastw. 7, lasu 156; własn. mn. roli or. 519, łąk i ogr. 80, past. 32, lasu 3 mr. W r. 1880 było 609 mk. w gminie, 28 na obsz. dworskim (między nimi 245 obrz. rzym.-kat.). Par. rzym.-kat. w miejscu, dek. mościski, dyec. przemyska. Rok fundacyi tej par. niewiadomy. W r. 1442 wznowili fundacyą Jan z M. za zgodą swych braci: Marka, plebana w Czyryczu, Lassoty i Piotra, dziedziców M., tudzież Obraskona z Bolanowic. Kościół wzniesiony w r. 1442, odnowiony w r. 1616, konsekrowany w r. 1758 pod wezw. św. apostołów Filipa i Jakóba. Do par. tej należą: Hańkowice, Koniuszki, Rustweczko i Tułkowice. Par. gr.-kat. w miejscu, dek. mościski, dyec. przemyska. Do par. tej należą te same wsie co i do par. rzym.-katol. We wsi jest cerkiew pod wezw. św. Michała Archanioła. W r. 1579 zapisuje Jan Boratyński z Boratyna, chorąży ziemi przemyskiej, i oddaje w posiadanie dobra swe mto Hussaków, tudzież wsie: Złoczkowice, Bojowice, Hościsławice, Homkowice, Rudy, część Myślatycz, Tomanowice, których dzierżawcą, skutkiem obligu, jest Walenty Nieśmieński, Konstantemu Korniaktowi, poborcy ceł ruskich, a to pod zakładem 40,000 złp. (ob. Archiw. Bernard. C., t. 333, str. 618). W M. znajdowano rozmaitemi czasy różne starożytne przedmioty. W muzeum Ossol. przechowują się z tych wykopalisk: 25 guzów srebrnych, 4 połamane szczątki srebrnych zausznic, bransoletka srebrna pleciona, 15 grubych podłużnych paciorków, po części pozłacanych, 6 sztuk połamanych zausznic srebrnych filigranowej roboty i szczątki popielnicy. *La. Dz.*

Myślatyn 1.) wś, pow. zasławski, i folw. należący do zasławskiego klucza dóbr sławuckich. 2.) **M.**, las należący do dóbr *Hałajki* (ob.).

Myślatyn, wzgórze lesiste, miejsce znaku tryan., pod 41° 22′ 40″ wsch. dłg. g. F., a 50° 23′ 41″ płn. sz. g., w obrębie gm. Dynisk, w pow. Rawa Ruska, na płd. od Dynisk. Wzniesienie 241 m. npm. (szt. gen.). *Br. G.*

Myslatyn, niem. *Meislatein*, dok. z r. 1387 *Muslatin*, wś włośc., pow. elbląski, st. p. i dworzec kol. z Tczewa do Królewca prowadzącej w Gueldenboden. Wś ma obszaru 1390·33 morg. prusk., czyli 354 ha i 98 arów, 17 dm., 159 mk., 70 koni, 95 sztuk bydła, 62 owiec. Roli ornej 777 morg., ogr. 12·34, łąk 280·40, pastw. 15·81, lasu 210·66. Okr. urz. stanu cywiln. Przesmark. R. 1387 d. 19 marca nadaje Siegfried von Bassenheim, komtur elbląski, mieszkańcom wsi Muslatin 1 włókę łąk na „Lanziste dempno.“ (ob. Cod. dypl. Warm., III, 167). *Kś. Fr.*

Myślątkowo 1.) w dok. *Myszlyathkowo* i *Myslantkowo*, wś, pow. mogilnicki, 3 dm., 31 mk., 7 ew., 24 kat., 9 analf. Poczta w Orchowie o 3·5 kil., tel. w Gębicach o 8 kil., st. kol. żel. w Mogilnie o 16 kil., gośc. o 9 kil. 2.) **M.**, dom., 2185 mr. rozl., 11 dm., 175 mk., 57 ew., 118 kat., 58 analf. Dobra M. wraz z Rożanną 7,208 morg. obszaru. Stanowiły niegdyś własność Malczewskiego. Według regestr. poborow. pow. gnieźnieńskiego z 1580 r. Miśladkowo (w 1465 r. Myslantkowo), własn. Sew. Pałęckiego, miało 4 łany i jednego zagrodnika. Pierwotnie należała do par. Rękowczyno, lecz już w 1580 r. do paraf. Orchowo (Lib. ben. Łask. I: 196). *M. St. Br. Ch.*

Myślec, wś pow. nowosądecki, wraz z dwoma przys. Popowce i Łazy al. Łaziska ma 178 mk. rzym.-kat., należących do par. w Żeleźnikowy. Leży na prawym brzegu Popradu, u ujścia Żeleźnikowskiego potoku, w dolinie sądeckiej. Popowce są położone na płn. od wsi, między dwoma małymi potokami i Popradem, Łazy zaś na północ. W stronie płd. podnosi się cokolwiek teren pokryty Myśleckim lasem. Gleba na porzeczu jest namulistą i urodzajną, ale dla niskich brzegów rzeki wystawioną na wylewy. Obszar więk. pos. dawniej klasztoru pp. klarysek w Starym Sączu, teraz funduszu religijnego, ma 3 m. roli, 1 m. pastw. i 368 m. lasu, pos. mn. 823 m. roli, 148 m. łąk i ogr., 208 m. pastw. i 217 m. lasu. Jestto bardzo dawna osada, wymieniona już w 1280 r. w dyplomie erekcyjnym klasztoru Starosądeckiego (Morawski, Sądeczyzna, I, 149). Wraz przysiołkami graniczy tu wieś na północ z Bieganicami i Porębą małą, na wschód

z Żeleźnikową wielką i małą a na płn. przez las z Wolą Krogulecką. *Mac.*

Myślenice w dok. *Misslimicze*, nad rz. Rabą przy ujściu Bysinki, z lew. brz., pod 37° 32, wsch. dług. i 49° 49′ płn. szer., miasto powiat. Galicyi zachodniej, odl. 32 klm. od Krakowa. Leży w kotlinie otwartej na wschód, w niewielkiej odległości od Raby, ale w tak wzniesionem położeniu, że największe wezbranie wody na Rabie niemoże mu zagrażać. Do miasta prowadzą trzy bite gościńce, przy których zabudowały się ulice, mianowicie gościniec rządowy do Izdebnika, łączący się z drogą powiatową, prowadzącą do Krakowa, gościniec wojskowy wzorowy z Myślenic do Nowego Targu i rządowy z Bochni. Gościńce stykają się w rynku zabudowanym w czworobok. Gościńcem z Krakowa i Izdebnika zjeżdża się koło piętrowego szkolnego budynku, zbudowanego w r. 1869 za kwotę 30,000 zł. w. a. Ten budynek mieści w sobie oprócz ośmiu sal wykładowych i pomieszkania dla stróża, piękną salę promocyjną na piętrze, zajmująca prawie cały front. Wygodny chodnik z płyt kamiennych okrąża rynek i ciągnie się ulicą Stradomską, położoną przy gościńcu do Nowego Targu. Tę ulicę przecina Bysinka, a za jej korytem podnosi się znacznie poziom. Trzecia ulica Kościelna prowadzi do kościoła farnego, czwarta Kręta z rynku na wschód wykręca się koło folwarku w Dolnej wsi, którego ogród dotyka domów blisko rynku położonych, piąta ulica prowadzi z płn.-wsch. kąta rynku do ogrodu publicznego, założonego w r. 1876, a szósta ze środka wschodniej połaci rynku, powstała przy gościńcu bocheńskim. Te ulice są porządnie zabudowane, brukowane i mają chodniki płytowe. Oprócz nich jest jeszcze kilka małych i ciasnych uliczek, zabudowanych drewnianemi domami, o wielkich sieniach i wysokich, częścią gątami krytych dachach. Podnoszenie się terenu ze wszystkich stron zamyka dalszy widok. Najwyżej wznoszą się w stronie płn.: góra Dalin 513 m. npm. (ob. Górna wieś), a w płd.-wschod., po prawej stronie Raby, góra Stróża 685 m. i bliżej miasta Oklejna 677 m. npm. Wraz z gruntami miejskiemi mają M. powierzchni 786 morg. i podług spisu z 1881 r. było 2,455 mk., mianowicie 2,179 rzym.-kat., 1 gr.-kat., 8 akat. i 267 izraelitów. Stan czynny majątku wynosi 234,246 zł. w. a., a dochód roczny 20,680 zł. w. a. Do r. 1820 znajdował się tutaj urząd cyrkularny, przeniesiony następnie do Wadowic. Teraz są w tem mieście następujące urzędy: c. k. starostwo, z którem jest połączony urząd podatkowy, budowniczy, katastralny i cechowniczy z probierczym, sąd powiatowy, notaryat, rada powiatowa, rada szkolna okręgowa dla powiatu myślenickiego i nowotarskiego, urząd pocztowy, połączony z telegraficznym i szkoły: czteroklasowa męska i dwuklasowa żeńska. W M. przebywa trzech lekarzy i adwokat, jest apteka, kilka korzennych sklepów, kilka domów zajezdnych małych i jeden większy, zwany hotelem. Najbardziej ożywia się miasto w poniedziałki, w ten dzień bowiem ściąga ludność z okolicznych wsi na targi i jarmarki, co drugi bowiem tydzień jest jarmark. Prócz tego we wtorki i piątki wieczór przeciąga przez miasto wiele wozów góralskich, powracających z Krakowa, dokąd odstawiają deski wyrabiane w górach. Celom przemysłowym służy kasa oszczędności, założona 10 czerwca 1882, która w końcu roku miała wkładek 22,817 zł. w. a. na 103 książeczkach, a rozporządzała kapitałem 31,930 zł. 59 cent., humanitarnym zaś Instytut ubogich, założony przez Grzegorza Rogalę Zawadzkiego, skarbnika nurskiego, dziedzica dóbr Stojowice, w r. 1742 w celu utrzymania 12 ubogich miejscowych, posiadający dom murowany, 14 morg. gruntu i 16,260 zł. kapitału. Ten instytut zostaje pod zarządem gminy i posiada rocznego dochodu 1620 zł. w. a. Dla rozbudzenia życia towarzyskiego założono resursę. Bezpieczeństwa mienia strzeże ochotnicza straż pożarna. Ludność trudni się przeważnie garbarstwem i szewstwem, liczą bowiem około 300 szewców; dawniej kwitnęło płóciennictwo i miasto utrzymuje dotychczas magiel poruszany siłą koni. Inne rękodzieła, jako to: kapelusznictwo, sukiennictwo, rymarstwo, mydlarstwo i kowalstwo mają po kilku przedstawicieli. W M. utrzymuje się podanie, że pierwotnie aż do r. 1458 stało miasto w położeniu wyższem, mianowicie w tem miejscu, gdzie dziś stoi murowany kościół M. B. i cmentarz, na przedmieściu zwanem Stradomiem. Historycznie można stwierdzić, że to był dawny parafialny kościół. Pierwotnie był drewniany (Długosz Lib. Ben. II, 144 i 178). W r. 1443 wyposażył w nim bogato wielki ołtarz Bożego ciała wójt myślenicki Jan, dziedzic Zakliczyna, żupnik wielicki (dypl. Zbigniewa Oleśnicniego), a tę dotacyą potwierdził w r. 1465 Jan Lutek, biskup. krak. Jestto piękna, chociaż niewielka budowla w stylu ostrołukowym, obwiedziona murem. Teraz odprawia się w tym kościele nabożeństwo w dnie powszednie i święta N. P. M. i św. Jakóba. Na cmentarzu kościelnym znajduje się kilkanaście pomników zamożniejszych rodzin myślenickich; naprzeciw zaś bramy kościoła rozciąga się po drugiej stronie gościńca otoczony sztachetami powszechny cmentarz. Około r. 1475 wymurowali mieszczanie (per consules et cives, Długosz l. c.) drugi kościół w dolinie, który uległ zniszczeniu, albowiem w r. 1543, o czem świad-

czy napis umieszczony nad bramą, wymurowano teraźniejszy w stylu odrodzenia (dr. Łepkowski, Rocz. Tow. n. Krak., 1861, str. 275) Później dobudowano doń dwie boczne kopulaste kaplice. Pierwsza z nich Koniecpolskich, wzniesiona 1633 r. dla umieszczenia cudownego obrazu N. P. M., przywiezionego przez Jerzego ks. Zbaraskiego w r. 1590 z Wenecyi. Ten obraz dostał się Marcinowi Gabryszowi, mieszczaninowi myślenickiemu, słudze książęcemu, który go kościołowi, darował w 1633 r., zaś Stanisław Koniecpolski, wojew. sandom., hetm. w. kor. i kasztelan krak., w umyślnie wzniesionej kaplicy umieścił. Drugą kaplicę zbudował 1794 r. Oboński. O obrazie N. P. M. czytać można w dziełach Pruszcza, Kretkowskiego, Ofirowicza i ks. Józefa z Olbrachcic Bielskiego p. t. Obrona pewna w potrzebach wszelakich N. P. M. myślenicka. Kraków 1752. Kościół parafialny otoczony murem, obejmującym także plebanią piętrową, ma na zewnątrz ogrojec i jest kryty blachą. Prócz tych kościołów są w Górnej wsi dwie kaplice; M. B. Śnieżnej większa i Trzeciego Upadku mniejsza, mała kapliczka w Dolnej wsi. Wszystkie murowane. Parafia należy do dyec. tarnowskiej, dek. myślenickiego, została erygowana 1342 r. i obejmuje Górną wieś, Dolną wieś, Bysinę, Polankę, Borzętę, Chełm i Stróżę, z ogólną liczbą 8,697 rzym.-kat., 6 gr.-kat., 8 ewang. i 800 izrael. Po prawym brzegu Raby, prawie naprzeciw kościoła N. P. M. na obszarze przysiołka Chełmu, znajdują się rozwaliny starego zamczyska. Zalegają one niewielką przestrzeń wśród lasu, na stoku górskim, prawie w połowie wysokości góry i są tak zarosłe, że z trudnością można ich kształt zbadać. Jestto niższe piętro czworobocznej baszty, bez śladu okien lub otworn na drzwi, przypominające basztę w Czchowie. Mury niezmiernie grube, złożone z nieobrobionego kamienia, gruzu i wapna. Zapewne była to strażnica nad rzeką, podobna Rytrowi i pierwotnej Melszcie, co potwierdza nazwa pobliskiej wsi: Stróża. Kto zbudował tę warownię i jakie przeszła koleje niewiadomo; w XVI w. był zamek już w gruzach. Miasto posiada przywileje w oryginale i generalnem potwierdzeniu z r. 1766. Podług nich zostało założone w r. 1342. Przywilej podług tłumaczenia z r. 1766 (ks. kancler. 28, str. 583), drukowany w Balińskiego Starożytnej Polsce (II, str. 230) ma następującą osnowę: „Zeznawamy, iż mężom opatrznym i uczciwym Hinkowi Wilhelma mistrza gór i drugiemu Hinkowi Pawła synom, mieszczanom z Wieliczki, sołtystwo we wsi Miślimicze ze wszystkiem prawem, nic zgoła prawa pożytku sobie niezachowując, przedaliśmy za ..... grzywien ... gr. praskich. W tychże Myślimiczach prawo polskie na prawo niemieckie przenosząc, dajemy tymże sołtysom zupełną władzę i moc lasy kopać i osadzać z obydwu stron rzeki Raby i Bysinki z łanami frankońskiemi sto albo i więcej. Uwalniamy obywatelów od płacenia czynszów na 20 lat na twardym lesie, na chruście 16, a na orzy 2, która wolność gdy wynijdzie, obywatele albo kmiecie na każdy rok z łanu swego będą powinni dać 9 szkotów groszy za czynsz, jednę miarę żyta i owsa drugą. Przydajemy sołtysowi i ich potomkom dom rzeźniczy i wszystkie jatki rzeźnicze, stoły szewskie i piekarskie, komory, kramice i chlebne ławy, ogrody, dom myśliwczy a drugi rybitwy, także wszelkie myśliwstwo ptaków, z barćmi pszczół, żołądź i bukiew na własny użytek będą mieć, jezioro pod górą, które zwią Borzętą (obecnie nie ma jeziora, ale jest wieś tego nazwiska) i wszystkie łąki około niego leżące. Nadto jeżeliby kiedy przerzeczeni sołtysi albo ich potomkowie miasto na sołtystwie budować chcieli z przyzwoleniem naszym, będą mieć w niem wszystkie prawa miejskie i kupieckie i skład z obwołaniem targu. Chcemy też aby żaden z wojewodów, kasztelanów i innych sędziów kmieci wsi przerzeczonej o sprawy wielkie i małe sądzić nie mają, jedno ciż sołtysi i ich potomkowie prawem niemieckiem, t. j. magdeburskiem. Dajemy tymże sołtysom i ich dzieciom szósty denar czynszowy a trzeci rzeczy osądzonej. Chcemy też aby ci sołtysi i ich potomkowie po wyjściu wolności na każdą wyprawę królestwa w lekkiem ubraniu zbrojnem, w pancerzu, z oszczepem, w przyłbicy żelaznej a na koniu 6 grzywien kosztującym, pod chorągwią kasztelana nam i naszym potomkom służyć będą powinni. Ustawujemy też, iż kasztelan krakowski człowieka swego do wielkiego sądu, który sołtysi wedle obyczaju mieć mają trzykroć na każdy rok, posyłać ma, któremu kmiecie na tych sądziech, za dwa obiady jednę tylko grzywnę a sołtysi za trzeci obiad pół grzywny na każdy rok dawać mają, po wyjściu wolności. „Z tego przywileju zrobili sołtysi niebawem użytek, gdyż już w r. 1365 postanowił Kazimierz W., aby M. posełały ławników do sądu prowincyonalnego prawa niemieckiego na zamku w Krakowie. Miasto rozwijało się zapewne przemysłem i handlem, gdyż w owym czasie grunta były uważane za tak nieurodzajne, że Władysław Jagiełło przez umowę z Zawiszą, bisk. krak., zawartą, włościan od dziesięciny snopowej uwolnił i tylko 3 grosze z łanu płacić kazał. Tenże król witał w M. cesarza Zygmunta luksemburskiego, jadącego z Barbarą żoną na koronacyą królowej Zofii do Krakowa w r. 1424, ośmielając niedowierzającego mu cesarza oddaniem się za zakładnika. W r. 1457 opanowali to miasto żołdacy z Czech i Szląska

pod wodzą Kawki i Swieborowskich, domagając się zaległego żołdu za wyprawę przeciw Krzyżakom. Do nich przyłączył się Janusz ks. Oświecimski, pragnąc w ten sposób wymusić na królu oddanie nabytego księstwa. Król nakazał pospolite ruszenie i zebrało się 60,000 (Janota, Żywieczczyzna, str. 25) szlachty pod wodzą Jana Tęczyńskiego, ale oblężenie szło powoli. Oblężonym zbywało w końcu na środkach obrony. Ponieważ poległo około 40 szlachty, przeto ku wieczorowi zawarto rozejm. Z tego skorzystali oblężeni, rozebrali kościół, a rzucając kamieniami przetrzymali pierwszy zapał wojska królewskiego, które się około ś. Mateusza rozjechało. Tak tutaj, jak na Żebraczej górze koło Oświecima i na Wapiennej koło Dobczyc trzymali się ci żołdacy prawie rok, pustosząc okolice. Gdy im w r. 1458 odmówił sejm w Korczynie zapłacenia żołdu, spalili i złupili M., zostali jednak przez dworzan królewskich rozbici. Część z nich, trzymająca się na Żebraczej i Wapiennej, ustąpiła jednak dopiero po otrzymaniu zaległego żołdu. Zapewne niedługo potem podniosło się miasto, gdyż w 1465 r. wymurowano nowy kościół, w 1502 r. potwierdził miejskie przywileje król Aleksander i nakazał, aby od mieszczan myślenickich żadnych ceł nie wybierano. W XV i XVI w. istniała tu huta szklana, wyrabiająca wspominane przez Reja „szklenice". Dotychczas były M. własnością Jordanów, potomków Hinka, który je założył. Gdy atoli ta rodzina rozrosła się i spadkiem po Melsztyńskich zbogaciła, przyjęła nazwisko Spytków Jordanów Melsztyńskich. Ostatni potomek tej linii Jordanów Spytek na Zakliczynie i Melsztynie, wojew. sandomirski, ssta przemyski i kamioniecki, darował dobra myślenickie wraz z wsiami Łagiewniki (pow. wielicki), Pierzchowe, Borzęta, Bysina, Polanka, Stróża, Pcim, Lubień, Krzeczów, Dolna i Górna wieś, Rudnik i Trzebonia w r. 1557 kasztelanii krakowskiej, chętnie tu jednak przebywał i dla siebie na mieszkanie tak zw. nowy zamek wymurować kazał. Od tego czasu nie mamy, blisko przez sto lat, wiadomości o M. Za Władysława IV złupili je górale pod wodzą Napierskiego a następnie Szwedzi. Lustratorowie z r. 1664 powiadają: Mieszczanie wyprawują na okazyą wojenną podczas pospolitego ruszenia pachołków 4, z wozem i rynsztunkiem. Dawali sprawę, że ab immemorabili tempore nie był usus żaden, aby mieli pieniądze coronationis wydawać, ani się go od skarbu upominano. Względem pokłonu według zwyczaju starodawnego JWpp. krakowscy dignitatem castellaniam auspicantes pewną kwotę składają. Łaźni nie masz a ks. proboszcz grunt, na którym consistebat zabrał i sobie przywłaszczył. Płacono z blechu 250 zł., teraz cale spustoszał. Za zniszczeniem miasta ubyło rzeźników, jeno jeden rzeź bije. Cech kowalski ukazał kopią listu godnej pamięci Jp. Koniecpolskiego, kasztelana krak., którym utwierdza i nadaje consuetudines braciej cechu służące i rzemiosł innych, t. j. ślusarzów, mieczników, bednarzów, kotlarzów, nożowników, rymarzów, stolarzów, złotników, stelmachów, kołodziejów, siodlarzów, powroźników. Cech szewski i garncarski zanosi skargę, iż wielu przychodniów czyli partaczów przybywa i znaczną im szkodę wyrządza. Rybaków jest 6; powinni we dni postne i maślne dostarczać ryb do wójtostwa i płacić czynszu po gr. 15. W r. 1766 potwierdził Stanisław August przywileje dla miasta i przedmieść Górnej i Dolnej wsi, jako też ustawy cechu krawieckiego i piwowarskiego, inne zaś cechy objęto razem, ponieważ miały niewielu przedstawicieli. Do r. 1772 było miasto drewniane i jako starostwo, zwane także krzeczowskiem (ob. Krzeczów), należące z 13 wsiami do kasztelanii krak., opłacało kwarty 6859 złp. Po zajęciu Galicyi przeszły te dobra na własność Franciszki z Krasińskich, żony ks. Karola, syna Augusta III, a następnie dziedzicznie na ks. sabaudzkiego Carignan-Sachsen-Kurland. Około r. 1874 dziedziczka M. ks. Augusta Montléart-Carignan ustąpiła księżnie Cecylii Lubomirskiej te dobra, składające się z jedenastu wsi: Dolnej i Górnej, Stróży, Pcimia, Lubnia, Krzeczowa, Borzęty, Bysiny, Polanki, Rudnika i Trzeboni. W herbie miasta znajdują się na niebieskiej tarczy trzy drzewa i dwie siekiery na krzyż złożone. Starowolski i Rzączyński zapisują podług Długosza, że w górach Kotoń i Szczebel (nad Lubniem) dobywano złoto. Gleba na stokach górskich kamienista, gdyż pokładem gór jest piaskowiec gruboziarnisty ławicowy, na porzeczu zaś, gdzie się rozciągają grunta mieszczan i obszaru więk. pos. Dolnej wsi jest namulista, lekka, znaczną jednak część obszaru zajmują nieużyteczne kamieńce. Mimo to czynsze dzierżawne są wysokie, dochodzą bowiem do 11 zł. w. a. z morga; robotnicy do uprawy roli przybywają przeważnie ze wsi Borzęty za zapłatą dzienną w czasie żniw do 80 ctów od sierpa. W r. 1820 miało miasto 286 dm. i 1985 mk.; Siarczyński (rkp. Bibl. Ossol. № 1825) nazywa je lichem i niepozornem, tylko te domy były porządniejsze, w których się mieściły urzędy. Ponieważ żydom nie było w tem mieście wolno mieszkać, dla tego mieszczanie byli zamożniejsi, a nawet dziś jest tu mniej izraelitów, jak w innych miastach galicyjskich. Zapewnia także Siarczyński, że w r. 1800 posiano w pobliżu miasta 4 morgi sosny wirginijskiej (pinus strobus). Por. dokumenta w Mo-

rawskiego Sądeczczyźnie, I, 220 i in. i Kod. Małopols., str. 401. Miasto otacza od płn. Dolna wieś i Jawornik, od zach. Górna wieś a za nią Bysina, od płd. duże lasy na górach a od wsch. Osieczany. Na płn. jest kraina podgórska, zamieszkała przez lud krakowski, używający zwykłego temu szczepowi stroju, mianowicie sukmany lub płótnianki, wysokich butów i kapelusza filcowego wysokiego albo tkanej czapki, włosy noszą krótko strzyżone, twarz goła. Na płd. od miasta jest kraj górski, lud należy do szczepu górskiego kliszczaków, nosi długie włosy, kapelusz filcowy z szerokiem rondem, opasany czerwonym sznurkiem lub nawleczonemi na tasiemce muszlami, gunię, zwaną tutaj hazuką, zrobioną z wełny tabaczkowego koloru, obcisłe wełniane spodnie i chodaki czyli kierpce. Zbójów z dawnych podań, które przechowuje, uważa za bohaterów. Górale nazywają mieszkańców Dolnej wsi i Jawornika Lachami, siebie Góralami. Widok miasta M. zamieścił Tygodnik Illustr. № 1133. *Powiat myślenicki* zajmuje 11·3366 kw. miriam., t j. 19 mil kw. i ma 80·654 mk.. rozdzielonych na 68 gmin i 44 obszarów większej posiadłości. Znajdują się tutaj trzy miasta: Myślenice, Jordanów i Maków, mające sądy powiatowe, mianowicie pierwszy dla 36 gmin, 21 obszarów dworskich i 38,462 mk.; drugi dla 22 gmin i 17 obszarów dworskich z 23,951 mk.; trzeci dla 10 gmin i 6 obszarów dwors. z 18,241 mk. Podług dat z r. 1869 było 80,930 mk., w tej liczbie 38,916 męż. i 42,014 kobiet, zatem 74 osób na klm. kwadr. Powiat ten graniczy na płn. i płn.-wschód z pow. wielickim, na płd.-wschód z pow. limanowskim, na zach. z wadowickim i żywieckim a na płd. z nowotarskim i królestwem węgierskiem. Pod względem układu pionowego tylko mała płn. część należy do okolic podgórskich, reszta do górskich. Miasto powiatowe leży prawie na krańcu północnym powiatu; najbardziej ku środkowi zbliżonem miastem jest Jordanów. Powiat M. zajmuje górny bieg Raby, Skawy i źródłowiska Skawiny. Żadna z tych rzek nie jest w tym powiecie spławną, a z powodu szerokich koryt, które po każdem wezbraniu zmieniają, utrudniają wielce budowę dróg. Mostów prawie nie ma, rzeki przebywa się w bród a dla komunikacyi pieszej służą ławy. Obecnie przerzynają powiat następujące gościńce: południowy albo karpacki z Żywca przez Jordanów do Limanowy, wiedeński z Biały przez Myślenice do Bochni, wojskowy z Myślenic do Nowego Targu, wysełający ramię z Jordanowa w dolinę Czarnej Orawy na Węgrzech. Gościniec południowy i obydwa ramiona wojskowego przecinają się w pustem miejscu na terytoryum wsi Skomielna Biała, gdzie zbudowano dom dla urzędu pocztowego. Gleba na płn. od M. jest urodzajną, glinkową, na płd. zaś tylko na porzeczach namulistą, przepuszczalną, wydająca przy starannej uprawie żyto, pszenicę i jęczmień; ale postępując tu korytem Raby i jej dopływów, zaczyna się od Krzeczowa kraj zimny, owsiany, z powodu znacznej wysokości. Role na działach górskich są wszędzie trudne do uprawy i nieurodzajne. Oprócz tartaków nie ma w tym powiecie prawie żadnych fabryk. Jedyny młyn amerykański mniejszych rozmiarów znajduje się w Stróżach a browar piwny w M. (Dolnej wsi). Głównem bogactwem powiatu są przeważnie świerkowe lasy, które dostarczają głównego sposobu zarobkowania dla ludności. Rozdział ziemi jest następujący: z ogólnej liczby 91,928 mr. roli przypada na pos. więk. 7,235 mr., na pos. mn. 84,693 mr., to znaczy, że włościanie uprawiają dla wyżywienia dziesięć razy więcej roli ornej niż dwory, którym plon nie zapłaciłby nakładu; na 6786 mr. łąk ma pos. więk. 614 mr., mniejsza 6,172 mr., pozostaje zatem ten sam stosunek, z 30,625 mr. pastwisk przypada na więk. pos. 1687, na mniejszą 28,938 mr., zatem włościanie mają prawie szesnaście razy tyle pastwisk co obszary dworskie. To pochodzi stąd, że do pastwisk zaliczają zbocza górskie, będące w rzeczywistości nieużytkami, które powstały przez zniszczenie lasów. Lasy są prawie równo podzielone między dwory, posiadające 27,480 mr., t. j. trzy razy tyle co ról, łąk i pastwisk razem, i włościan mających 25,550 mr. Na obszarach dworskich prowadzą w dobrach makowskich, dawniej St. Genois teraz arcyks. Albrechta i myślenickich ks. Cecylii Lubomirskiej gospodarstwo wrębowe, o ile poręby dadzą się orać, zresztą gospodarstwo dzikie (plądrujące); włościanie mają przeważnie gminne, nierozdzielone lasy i nie prowadzą w nich żadnego gospodarstwa, ale wyrębują drzewo stosownie do potrzeby. Od r. 1870 podniosła się cena drzewa w tym powiecie, ale i lasy znacznie przetrzebiono. Podług dat statystycznych z r. 1871 przyniósł podatek gruntowy ordyn. z dodatkami $^1/_3$ i $^1/_3$ pobieranemi na rzecz państwa w całym powiecie 47,338 zł. 68 cnt. Ślub wypadał 1 na 60 par, urodziny na 26 par, zgon 1 na 44 mk. Lud wiejski jest w ogóle rosły, trzeźwy i przemysłowy, górale odznaczają się inteligencyą, prawie wszyscy umieją czytać. W okolicy Rabki często pojawia się u ludu rozdęcie gardła, wola. Lud nigdzie nie kopie studzien, ale czerpie wodę z naturalnych źródeł lub z potoków. Urodzajność gleby, niemniej jak stosunki klimatyczne wywierają znaczny wpływ na ludność obydwóch części tego powiatu. Lud na północy jest zamiłowanym w koniach rosłych i oddaje

się szczególniej uprawie roli, a głównem jego narzędziem przy zbiorach jest sierp. Do roboty na większych obszarach najmuje się za gotówkę, na dnie, a do pracy, przy której śpiewa pieśni wesołe o szybkim takcie, przychodzi ze wschodem słońca. Kobieta nie pali fajki i końmi się nie zajmuje. Góral oddaje się uprawie roli tylko z konieczności, najmuje się zazwyczaj tylko na odrobek, t. j. za ziarno wzięte w zimie i na przednówku, które dwory w znacznej części na miejscu spieniężają, albo za paszę dla bydła; przychodzi do roboty późno i robi powoli; pieśni mają smętną nutę a także taniec jest odmienny; często kobiety powożą i jeżdżą konno po męsku, a nawet palą zarówno z mężczyznami krótką, okutą blachą lulkę, której góral nigdy z ust nie wypuszcza. Konie chowają starannie, są małe, ale nie dla osobnej rasy, lecz dla wczesnego zaprzęgania do ciężkich wozów. Te u podgórzan są wielkie, często o żelaznych osiach, u górali długie, wązkie i całe drewniane. *Mac.*

Myślewicze, wś włośc., pow. wilejski, w 1 okr. pol., gm. Mołodeczno, okr. wiejski Rajewszczyzna, o 3 w. od gminy a 25 w. od m. Wilejki, przy b. dr. poczt. z Mołodeczna do granicy pow. mińskiego, 6 dm., 57 mk.

Myślewo al. *Myśliwy*, wś i fol., pow. słucki, przy drodze nieświeskiej, pomiędzy ws. Rakowicze i Sławków, o 1 milę na płn. od Nieświeża, ma 10 osad; miejscowość bezleśna, płaska, grunta dobre. Folw. należy do ordynacyi nieświeskiej, ma przeszło 153 mr. obszaru.

Myślewszczyzna, wś, pow. klimowicki, gm. rodniańska, 17 dm., 115 mk.

Myślęcin, dawniej *Myślęcina*, wś, pow. gnieźnieński, 9 dm., 58 mk., 10 ew., 48 kat., 20 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Gnieźnie o 8 kil., gośc. o 3 kil. Według regest. pobor. z 1580 r. M. należał do dóbr Jerzego Latalskiego, wojewodzica poznańskiego, i miał 3 łany kmiece. W skład tych dóbr wchodziły prawie wszystkie wsie składające par. Dębnica, a mianowicie Dębnica (Wielka i Mała), Owieczki, Brzozogaj, Opieczyce, Pempice, Nowa Wieś, Sulino, Strzychowo (Paw., Wielk., I, 144).

Myślęcinek, dom., pow. bydgoski, 1429 mr. rozl., 12 dm., 195 mk., 88 ew., 107 kat., 54 analf., browar i młyn. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Bydgoszczy o 5 kil., gośc. na miejscu. W 1881 r. rozkopano tu cmentarzysko przedhistoryczne. Według regestrów pobor. z 1583 r. wś Mislęczino miała dwóch właścicieli Stanisława Myślęckiego (1 łan, 2 zagr.) i Trzebieńskiego (3 zagr.). *Br. Ch.—M. St.*

Myślęta, niem. *Meischlitz*, dok. *Meuslitz*, dobra ryc., na pol.-prus. Mazurach, pow. niborski, st. p. Uzdowo, 3 kil. odl., okr. urz. stanu cywil. Uzdowo, mają obszaru 893 ha, mianowicie: 726 ha roli or. i ogr., 33 łąk, 49 past., 68 boru, 12 nieuż. W miejscu jest gorzelnia i cegielnia. W 1856 r. 61 mk. M. istniały już r. 1544 (ob. Kętrz., O ludn. pol., str. 302). R. 1544 odstąpił Albrecht Fink z Zybułtowa, sędzia ziemski, Fryderykowi v. Olsnitz, marszałkowi nadwornemu, W. Turzę z 80 włókami i puste majątki Myślęta i Prusy z 32 włókami za Frygnowo z 60 i Korsztyn z 2 wł. (Kętrz., str. 299). *Kś. Fr.*

Myśli 1.) zaśc. szl., pow. dzisieński, w 3 okr. pol., o 9 w. od Dzisny, 1 dm., 2 mk. kat. 2.) **M.**, zaśc. na praw. brz. rz. Wyni, pow. słucki, w okr. pol. kopylskim, par. dawniej Bobownia, dziś Kopyl, przy dr. ze wsi Rżawki do fol. Leonowa, ma 15 osad; miejscowość dość leśna, grunta dobre. *A. Jel.*

Myśliborskie Holendry, kol. nad rz. Wartą, pow. koniński, gm. Golina, par. Konin (ewang.), odl. od Konina w. 13, dm. 8, mk. 64, obszaru 142 mr.; ludność niemiecka.

Myślibory, wś szlach. i włośc. nad rz. Bugiem, pow. ostrowski, gm. i par. Nur. W 1827 r. 8 dm., 46 mk.

Myślibory, przys. nad rz. Uszycą, pow. uszycki, okr. pol. Dunajowce, gm., par. i st. p. Mińkowce, przy drodze z Minkowic do Kruszkowiec, 68 mk., 120 dz. ziemi; kamieniołomy. Należał do klucza mińkowieckiego Ignacego ze Ściborów Marchockiego, dziś rządowy.

Myśliborz 1.) wś i os. młyn. nad odnogą Warty, pow. koniński, gm. Golina, par. Myśliborz, odl. 15 w. od Konina, 3 w. od szosy poznańskiej i 3 w. od rz. Warty. Posiada kościół par. mur., dom schronienia dla 4-ch ubogich (?), 37 dm., 359 mk. W 1827 r. było tu 30 dm. i 344 mk. Obszar wynosi 781 mr., gleba pszenna. Folwark był tu poprzednio, lecz został rozparcelowany. Przed parcelacyą wś miała 42 os. i 212 mr.; folw. 555 mr., 17 bud. mur. i 11 drewn. Do M. należały Holendry Myśliborskie, wś, os. 8 i 141 mr. gruntu. Akta konsystorskie z 1438 r. wspominają kościół M. jako dawno istniejący z powodu układu o dziesięciny z Pątnowa między plebanem z M. a Janem z Lichenia, wojew. brzesko-kujawskim. W XVI i XVII w. M. był własnością Żychlińskich, wtedy to na miejsce drewnianego wzniesiono obecny murowany kościół, który przez Rocha Żychlińskiego, dziedzica M., został obrócony na zbór protestancki i oddany kaznodziei luterańskiemu. Wizyta w 1608 r. odbyta świadczy, iż zmiana ta zaszła przed 30 laty. Kiedy powrócono kościół katolikom, niewiadomo. Według Lib. Ben. Łask. (t. I, 292) do kościoła należały trzy place: jeden z ogrodem dla proboszcza, drugi dla wikarego, trzeci dla zakrystyana. a prócz tego grunta w trzech częściach, dodatkowe kawałki (przymiarki) i łąka w lesie. M. par., dek. koniński, 960 dusz. 2.) **M.**, wś i folw.

pow. opoczyński, gm. Machory, par. Żarnów, odl. 21 w. od Opoczna. Ma 25 dm., 175 mk., 1253 mr. ziemi dwors. i 214 mr. włośc. Folw. należy do dóbr bar. Frenkla. Są tu pokłady kamienia piaskowca i rudy żelaznej. W 1827 r. 12 dm., 163 mk. Do dóbr M. należała kol. wieczysto-czynsz. Władysławów (310 mr.) i wś Widuch al. Buhaj (8 os. i 74 mr.). W XV w. dziedzicem Jan Giżycki h. Gozdawa. Z 4-ch łanów kmiecych pobiera dziesięcinę arcyk. gnieźnieński, z innych łanów idzie na prebendę turebską przy katedrze sandomierskiej, folwark zaś, karczemny łan i zagrodnicy oddają miejscowemu plebanowi (Dług. I, 350). Według Lib. Ben. Łask. (I, 624) dziesięcina ta szła dla wikaryuszów i miała 6 gr. wartości.

Myśliborzyce, wś nad rz. Wisłą, pow. lipnowski, gm. Brudzeń, par. Rokicie, odl. o 37 w. od Lipna. Posiada szkołę początkową, ma 12 dm., 192 mk., 75 mr. gruntu. W 1827 r. 13 dm., 96 mk. W 1789 r. M. wraz z wsiami Ostrowo i Więcławice należały do Piotra Paprockiego.

Myślicz, jez. na odludnem Polesiu pow. mozyrski, śród rozlanych wód rzeki Świnowoda, wąskie ale długie na $^3/_4$ wiorsty. *A. Jel.*

Myśliki al. *Frelichy*, niem. *Miszlicken* al. *Frölichen*, wś na pol.-prus. Mazurach, pow. jańsborski, st. p. Biała, okr. urz. stanu cywil. Belczące. R. 1471 nadaje Zygfryd Flach v. Schwarzburg, komtur baldzki, Jakubowi Myślikowi na prawie magd. 12 wł. w M., wolnych od dziesięcin i tłoki, z obowiązkiem 1-ej służby. Dan w Piszu (ob. Kętrz., O ludn. pols., str. 431). *Kś. Fr.*

Myślikowszczyzna, fol. szl., pow. oszmiański, w 2 okr. pol., o 68 w. od Oszmiany, 1 dm., 11 mk. katol.

Myślin 1.) *Dzwierżno*, wś nad rz. Lutą, pow. sierpecki, gm. Stawiszyn, par. Poniatowo, odl. o 23 w. od Sierpca. Ma 3 dm., 30 mk., 96 mr. gruntu dobr., 20 nieuż. 2.) **M.**-*Kocewo*, wś nad rz. Działdówką, pow. sierpecki, gm. Stawiszyn, par. Poniatowo, odl. o 22 w. od Sierpca. Posiada wiatrak, 9 dm., 114 mk., 486 mr. gruntu dobr., 48 nieuż. W 1827 r. 2 dm., 21 mk. 3.) **M.**-*Wątróbki*, wś i fol. nad rz. Działdówką, pow. sierpecki, gm. Stawiszyn, par. Poniatowo, odl. o 23 w. od Sierpca. Posiada urząd gm., liczy 31 dm., 357 mk., 871 mr. gruntu dobr., 152 nieuż. W 1827 r. 27 dm., 200 mk. *Br. Ch.*

Myślin al. *Myśliwy*, wś cerkiewna, pow. włodzimierski, w pobliżu rz. Lipy, na płd.-wsch. od Horochowa; ob. Pamiat. Kij. Arch. Kom., t. IV, cz. 2: 183.

Myślina, część wsi Krasiejów, w pow. opolskim.

Myśliny, rzka, wpada do rz. Buczy pod wsią Rubieżówką, pow. kijowski. *E. R.*

Myśliszewka huta, pow. radomski, gm. Gzowice, par. Radom. W 1827 r. 9 dm., 97 mk. Spis wsi z 1881 r. nie wymienia już tej miejscowości.

Myśliszowice, wś włośc., pow. radomski, gm. Gzowice, par. Radom, odl. 10 w. od Radomia. Posiada szkołę początkową, 43 dm., 334 mk., 707 mor. W 1827 r. 19 dm., 250 mk. Wspomina tę wieś Długosz (t. III: 264). Folw. istniejący przy tej wsi i mający 1728 mor. obszaru, został przed 1866 r. rozprzedany na części 72 kolonistom.

Myśliwce 1) wś rządowa, pow. dzisieński, w 1 okr. pol., o 6 w. od Dzisny, 2 dm., 24 mk. praw. 2.) **M.**, ob. *Mysłowce.*

Myśliwczów, dok. *Myslyczow*, wś i folw., pow. noworadomski, gm. i par. Wielgomłyny. Leży na drodze z Przedborza do Sielnicy. Wś ma 12 dm., 208 mk. W 1827 r. 15 dm., 175 mk. Istnieje tu źródło wody mineralnej. Wspomina tę wieś Lib. Ben. Łask. (II: 207 i 208) jako leżącą w par. Wielgomłyny i tamże dającą dziesięcinę. Fol. M. z nomenk. Józefów, wsie: M, Bogusławów i Maksymów, rozl. mr. 1898, gr. gr. or. i ogr. mr. 751: łąk mr. 90, pastwisk mr. 22, lasu mr. 977, nieuż. i place mr. 56, bud. mur. 9, z drzewa 13. Wś M. os. 17, z gr. mr. 181; wś Bogusławów os. 25, z gr. mr. 262; wś Maksymów os. 12, z gr. mr. 70. Dobra M. należały dawniej do Chłapowskich i miały 5,300 mr. obszaru. *Br. Ch.*

Myśliwiec, niem. *Mislewitz*, dok. *Meselwitz*, *Metzelbitz*, *Miselwitz*, dok. 1667 *Myschling*, wś, pow. chełmiński, st. p. Wąbrzeźno, tamże par. kat. i ew., o $^1/_2$ mil odl., szkoła ew. w miejscu. M. ma 2588, mr. obszaru, 113 bud., 69 dm., 537 mk., 238 kat., 289 ew. Tutejszy okr. urz. stanu cywiln. liczył w 1880 r. 1279 dusz. M. był najprzód domeną krzyżacką, potem własnością bisk. chełmińskich. Według ksiąg szkodowych z r. 1414 został M. w wojnie całkiem zniszczony. Wizytacya Strzesza z r. 1667 donosi, że tu dawniej było 12 gburów (cmethones), którzy według starego zwyczaju płacili każdy 1 korzec żyta i tyleż owsa od każdej posiadłości (ex quolibet agro cmethonali). Ale obecnie wieś ta spustoszona, lasem zarosła (modo desolatus locus et silvis impeditus). Niektóre wykarczowane części dzierżawili mieszczanie na uprawę. Z inwentarza biskupstwa chełmińskiego, w r. 1731 spisanego dowiadujemy się, że M. liczył wtedy 12 włók. Gospodarze mieszkają za prawem na lat 40 od r. 1725 14 czerw. licząc. Płacą rocznie czynszu 300 złotych. Te pieniądze powinni płacić na święty Marcin bez wszelkiej trudności pod utratą prawa. Szarwarkują o swej strawie we żniwa z każdej włóki sierpem i kosą po dni dwa, gnój wożą z włóki dzień jeden. Do Torunia albo do Grudziądza powinni wywieźć

zboża korcy 90 wąbrzeskiej miary, piwo na wesela, chrzciny, żniwa, pogrzeby i podczas stawiania budynków z wiadomością dworską warzyć wolność mają. Wódkę zaś tylko zamkową brać powinni, tak jak karczmarze (ob. manuskrypt w Pelplinie). Po sekularyzacyi dóbr kościelnych wydał rząd pruski wś tę dotychczasowym dannikom i zagrodnikom na własność. *Kś. Fr.*

Myśliwstwo al. *Budy* (ob.), niem. *Jagdhaus*, pow. wałecki. Dla uzupełnienia dodajemy, że wś ta obejmuje 8062 mr. i że 1868 r. liczyła 517 mk., 454 ew., 59 kat., 149 bud., między tymi 53 dm.; szkoła w miejscu, par. kat. Sypniewo, ew. Zamborst; podatek od gruntu 163 tal., od bud. 41 tal. Okr. urz. stanu cywiln. Brzeźnica. *Kś. Fr.*

Myśliwszczyzna, ob. *Łuczniki.*

Myślniew 1.) wś, pow. ostrzeszowski, 44 dm., 368 mk., 9 ew., 359 kat., 157 analf. Poczta i tel. w Kobylejgórze o 2 kil.; gośc. i st. kol. żel. w Ostrzeszowie o 8 kil. Posiada kościół filialny par. w Kobylejgórze, do którego należy 514 dusz. 2.) M., dom., 3324 morg. rozl.; 3 miejsc.: a) M., dom.; folwarki: b) Dąbrowa, c) Ferdinandshof; 11 dm., 121 mk., 51 ew., 70 kat., 55 analf. Dobra M. były dawniej własnością B. Dębskiego *M. St.*

Myslowitz, niem., ob. *Mysłowice.*

Mysłaków, wś, folw. i os. młyn nad rz. Skierniewką, przy ujściu jej do Bzury, pow. łowicki, gm. Nieborów, par. Bednary, odl. 4 w. od Łowicza, 3 w. od Bednar. Posiada szkołę począt. ogólną, 96 dm., 683 mk. Folw., stanowiący wieczystą dzierżawę należącą do dóbr Nieborów, ma 9 dm., 635 morg. obszaru (253 mr. roli, 131 mr. lasu). Wś ma 94 osad, 907 mr. ziemi, 87 dm. i 663 mk. Do szkoły uczęszcza 76 dzieci. M. został nabyty przez kapitułę łowicką wraz ze wsią Łupia (dziś Arkadya) za nieoznaczoną w akcie sumę (emptas per ipsum capitulum pro certa summa pecuniarum, Lib. ben. Łask., II: 545). Kmiecie M. płacili kapitule 6 marek czynszu rocznego, młyn dawał cztery do pięciu marek dochodu. Tak podaje dokument, zamieszczony w zbiorze Łaskiego sród przywilejów i nadań kolegiaty łowickiej. Przy opisie par. Bednary powiedziano znowu (II: 269), iż sołtys z M. daje na mocy postanowienia arcyb Jakóba z Sienna jedną markę zamiast dziesięciny, kmiecie zaś zamiast mesznego i kolendy po 2 grosze z łanu i daniny zbożowe (maldratae) na stół arcybiskupi. *Br. Ch.*

Mysłakówko al. *Mysłakowo małe*, wś, pow. lipnowski, gm. Osiek, par. Ligowo, odl. o 23 w. od Lipna. Ma 12 dm., 131 mk., 416 mr gr. dobr. i 172 mr. nieuż. Należy do drobnej szlachty. W 1827 r. 17 dm., 119 mk. W 1789 r. wysiewano tu 92 korcy żyta. Właścicielami byli Mysłakowscy i Ligowscy. Propinacya przynosiła 60 złp.

Mysłakowo (*Wielkie*), wś nad rz. Czernicą, pow. lipnowski, gm. Osiek, par. Ligowo, odl. o 23 w. od Lipna. Ma 19 dm., 149 mk., 419 mr. gr. dobr., 12 nieuż. (w tem 20 mr. włośc). W 1827 r. 15 dm., 100 mk. Fol. M. Wielkie lit. B. w gm. Skępe ma 261 mr. obszaru, 7 bud.; pokłady torfu.

Mysławczyce, wś i fol. nad rz. Szreniawą, pow. pińczowski, gm. i par. Kościelec, odl. 28 w. od Pińczowa. W 1827 r. wś duch., 19 dm., 128 mk. Wś ta stanowiła posiadłość prepozytury ś. Michała w Krakowie i płaciła dziesięcinę na rzecz archidyakona katedry krakowskiej. W XV w. było tu 5 łanów kmiecych. Szczegóły ob. u Długosza, t. I: 75 i 536. Por. też Kod. dypl. Małop., 47. Fol. poduchowny, mający 281 mr. obszaru, został niedawno przez rząd sprzedany za 26,764 rs.

Mysłoboże, ob. *Misłoboże.*

Mysłonin, wś, ob. *Stara-Huta.*

Mysłów 1.) wś i kol., pow. będziński, gm. Koziegłowy, par. Koziegłówki. Ma 650 mk., 64 dm., ziemi 620 mr. W 1827 r. było 65 dm., 401 mk. W XV w. M. miał 27 łanów kmiecych, z których dziesięcinę dawano kościołowi w Targoszycach. Dziedzicem był Jan Koziegłowski (Dług. II, 193). W ostatnich czasach obszar fol. rozdzielony był na kilka drobnych części. 2.) **M.**, wś, pow. łukowski, gm. Mysłów, par. Wilczyska, odl. 28 w. od Łukowa. Ma 41 dm., 420 mk., 457 mr. Dobra M. przed 1882 r. miały 4674 mr. obszaru, lecz w skutek działów uległy rozdrobnieniu. Obecnie dobra te składają się z wsi: M., Ksawerynów, Wola-Mysłowska, Osiny, Kamień i Gródź, rozl. mr. 1198, a mianowicie: gr. or. i ogr. mr. 545, łąk mr. 264, past. mr. 7, lasu mr. 333, nieuż. i place mr. 49; bud. mur. 6, z drz. 31; płodozmian 12-polowy; jest młyn wodny, pokłady torfu. Wś M. os. 53, z gr. mr. 483; wś Ksawerynów os. 12, z gr. mr. 269; wś Wola Mysłowska os. 35, z gr. mr. 106; wś Osiny os. 17, z gr. mr. 388; wś Kamień os. 33, z gr. mr. 225; wś Gródź os. 22, z gr. mr. 461. M. gm. graniczy z gm. Prawda i Miastków, ma 3844 mk., rozl. 17,854 mr.; sąd gm. okr. 1 w Miastkowie o 11 w., st. p. Żelechów, urząd gm. we wsi Ciechominie, od Łukowa $30^3/_4$ w., od Siedlec $44^3/_4$ w. odl. W skład gm. wchodzą: Baczków, Bronisławów, Celej, Ciechomin, Ciechomska-Wólka, Górka, Gózdek, Gródź, Guzówko, Jagodne, Kamień, Kamionka, Krupa, Ksawerynów, Lisikierz, Ludwinów, Łomnica, Mysłów, Mysłowska-Wola, Osiny, Powały, Świder, Wilczyska i Wnętrzne. *Br. Ch.*

Mysłów, rus. *Mysliw*, wś, pow. kałuski, 10 kil. na wsch. od sądu pow., urz. poczt., st. kol. i tel. w Kałuszu. Na płd.-zach. leży Rypian-

ka, na płn.-zach. Wistowa, na płn. Bednarów, na wsch. Majdan, na płd.-wsch. Zagwoźdź (3 ostatnie miejscowości w pow. stanisławowskim). M. leży w dorzeczu Dniestru za pośrednictwem Łukwi. Wchodzi ona tu z Rypianki a płynie przez środek zach. części obszaru na płn.-wsch. do Bednarowa i przyjmuje w obrębie wsi małe strugi z obu boków. Wzdłuż granicy wsch. płynie dopływ Łukwi, Łukawica, w tym samym kierunku i wchodzi do Majdanu przyjmując z lew. brz. w obrębie wsi małe strugi. W dolinie Łukwi leżą zabudowania wiejskie (cerkiew na praw. brz. rzeki). Płd.-wsch. część obszaru lesista (las Paryszcze na płd.-wsch.). Własn. więk. rząd.; własn. mn. ma roli or. 630, łąk i ogr. 1233, past. 215 mr. W r. 1880 było 760 mk. w gm. (między nimi 15 obrz. rz.-kat.). Par. rz.-kat. w Kałuszu, gr.-kat. w Rypiance. We wsi jest cerkiew pod wez. ś. Mikołaja, szkoła filialna i kasa pożycz. gm. z kapit. 180 zł. w. a. Za czasów Rzpltej należała wś do dóbr koronnych i starostwa kałuskiego, w ziemi halickiej. W lustracyi z r. 1765 (rkp. Ossol. № 1892, str. 15) czytamy: „Wś M. według produkowanego inwentarza importuje na rok intraty 1287 złp. 6 gr. 3 den. Arendy karczemnej z porękawicznem wypłaca zł. 805, która suma do powyższej generalnej wchodzi. W tej wsi są ludzie nazwiskiem kniazie. Według opisu inwentarzów na łanach 2 siedzą. Prawa swego nam nie pokazywali, twierdząc, że im per hostilitatem zginęły. Jednak z tychże łanów płacą, podwody odbywają, brogowszczyznę i inne podatki płacą". *Lu. Dz.*

Mysłowa (w dok. *Miałowa*), wś po obu brzegach rz. Zbrucza, w pow. starokonstantynowskim, na płd. wsch. od Zbaraża a na płd. w pobliżu Wołoczysk. Druga połowa tej wsi, oddzielona od pierwszej przez kordon graniczny, leży w pow. skałackim w Galicyi. Ob. Arch. J. Z. R., cz. VI, t. 1: 235.

Mysłowa, wś nad Zbruczem, pow. skałacki, leży w okręgu granicznym, nad samą granicą od Podola rossyjskiego, 4·5 klm. na płd. od Podwołoczysk, których jest prawie przedmieściem. Graniczy na płd. z Orzechowcem, Czernielówką i Kaczanówką, na zach. z Mołczanówką a na płn. z Zadnieszówką. Obszar dwor. gr. or. 24, łąk 330, pastw. 1, lasu 74 mr.; włośc. gr. or. 502, łąk 127, past. 176 mr.; ludn. rz.-kat. 247, par. Kaczanówka, gr.-kat. 324, izr. 13, par. Staromiejszczyzna, szkoła filialna, kasa pożyczk. z kap. 1332 zł. w. a.,; sąd pow. Nowe Sioło, urząd poczt. i tel. na st. kolei żel. Karola Ludwika w Podwołoczyskach. *B. R.*

Mysłowce al. *Myśliwce*, wś włośc., pow. dzisieński, w 4 okr. pol., gm. Jazno, okrąg wiejski Kuryłowicze, 8 dusz rewiz.

Mysłówek, wś, pow. łęczycki, ob. *Mysłówka.*

Mysłowice, niem. *Myslowitz*, mko nad rz. Przemszą, przy ujściu Brynicy, pow. katowicki, dawniej bytomski. Leży na samej granicy królestwa polskiego, naprzeciwko Modrzejowa (w pow. będzińskim), z którym łączy się przez most drewniany, długi 840 stóp, przechodzący po nad Przemszą i nadrzeczną doliną. Odl. 10 klm. od Katowic, 23 klm. od Oświecimia, a 197 od Wrocławia. Posiada kościół par. kat. murowany i drugi św. Krzyża, synagogę, szkołę katol., ewang. i żydowską, stacyą pograniczną kolei żel. górno-szląskiej, połączoną ze stacyą kolei północnej w Szczakowie (w Galicyi), komorę celną, stac. poczt., tel., szpital na 20 łóżek, młyn, tartak i liczne zakłady górnicze i fabryczne, na obszarze miejskich gruntów. Ludność M. wynosiła 312 dusz w 1775 r., w 1825 r. wzrosła do 1,205, w 1850 r. liczono 2,759, w r. 1861 r. 5,331, w 1875 r. 6,657 mk. Obszar miasta wynosi 70 morg., a terytoryum do miasta należące 2160 morg. M. leżą śród wyżyny (792 stóp npm.), bogatej w płody mineralne, jak węgiel, rudy żelazne, piaskowiec i nieco gliny ogniotrwałej. Obszar miejski dzieli się na sześć części: Koziniec, Zabłocie, Żabolina, Ostatki, Kamieniec i Miejskie i składa się z 118 oddzielnych posiadłości. Gleba nieurodzajna, wydaje kartofle, żyto i owies. Handel jest dość ożywiony skutkiem połączenia M. drogami żelaznemi z Oświecimem, Krakowem, Katowicami. Przemsza służy za drogę wodną do spławu drzewa, desek, glinki i węgli. Drogi bite łączą M. z Tarnowicami i Brzezinką. Na obszarze gruntów miejskich znajdują się liczne kopalnie węgla, rudy żelaznej i piaskowca. Według dokumentu, którego oryginał znajduje się w archiwum hr. Mieroszewskich w Krakowie, M. otrzymały przywilej miejski w 1360 r. od Mikołaja, ks. opawskiego i raciborskiego, na prośbę dziedzica tej wsi Ottona z Pilcy. W 1483 r. przeszły M. w posiadanie ks. cieszyńskich, a w r. 1517 Kazimierz II, ks. cieszyński, sprzedał je wraz z Pszczyną Aleksemu Turzonowi z Bethlenfalva. Dobra M. obejmowały wtedy miasto M. i wsie: Rozdzień, Bogucice, Kuźnica, Załazy, Brzezinki, Brzęczkowice, Dzienkowice z trzema pustkami: Jazwiec, Koziniec i Szopienice. Jan Turzo sprzedał w 1536 r. M. z częścią dóbr Stanisławowi Salomonowi z Benedyktowa, a druga część przeszła w ręce Kamińskich. Po różnych kolejach M. dostają się Mieroszewskim. Krzysztof Mieroszewski zjednoczywszy drogą spadku i kupna dobra mysłowskie, a niemając potomstwa, chciał założyć szkołę rycerską, lecz, gdy napotkał trudności, założył w dobrach tych ordynacyą, na

którą otrzymał zezwolenie cesarza Leopolda w 1679 r. Pierwszym ordynatem był Jan Krzysztof Mieroszewski, od 1679 do 1755 r., sędzia ziemski i starosta grodzki ks. siewierskiego, od 1740 r. hrabia na Mysłowicach. Ordynacya ta trwała do 1839 r., w którym M., na mocy uchwały familijnej, sprzedane zostały Maryi v. Winkler. Z zabytków przeszłości przechowały się tylko dwa kościoły, parafialny istniejący już w 1395 r., w stylu romańskim, z czworoboczną dzwonnicą i drugi kościół św. Krzyża, istniał już w 1669 r. Szkoła katolicka wybudowaną została w 1827 r. Uczęszczało do niej w 1860 r. 498 dzieci. Par. M., dek. t. n., miała 1869 r. 12,130 kat., 868 ewang.. 1040 izr. Dek. mysłowiecki dyec. wrocławskiej miał tegoż roku 54,709 kat., 5,182 ew., 2,709 izr. w 7 parafiach: Boguczyce, Chorzów, Dzieckowice, Katowice, Królewska-Huta, Mysłowice, Rozdzien. Co do przeszłości M. por. kod. Małop. (402), Długosz (Lib. ben. II: 203) i niem. monografią dr. J. Lustig'a: „Geschichte der Stadt Myslowitz" (1867 r.). M. dobra składają się z zamku, obszaru wiejskiego, zakładów fabrycznych i lasów. Zamek, stanowiący rezydencyą właścicielki dóbr, leży w pięknej okolicy, o $2^3/_4$ mili od miasta. Do zamku należy 64 mr. roli, 96 m. łąk, 15 m. ogrodu, 57 m. zagajn. i 1104 m. lasu. Gospodarstwo folwarczne nie istnieje. Na obszarze wiejskim, mającym 623 m. roli, 253 m. łąk, 110 m. ogrodów, mieści się 31 zagrodników i 68 komorników. Gleba licha, stąd ludność biedna. Na obszarze dóbr istniały już w 1861 r. liczne zakłady fabryczne, huty cynkowe i żelazne, a śród lasów dominialnych (1104 morg.) powstawały liczne kopalnie węgla. Dziś przemysł górniczy i fabryczny rozwinął się tu niezmiernie. Ogniskiem przemysłu górniczego jest miasto *Królewska huta*, niem. *Koenigshuette*, o której tu podamy niezamieszczone we właściwem miejscu szczegóły. Kuźnice tutejsze zostały założone przez rząd pruski w 1802 r. Około 1840 r. była to os. górnicza, mająca 41 dm. i 778 mk. Mieścił się tu wtedy królewski zarząd górniczy. Kilka wielkich pieców i kuźnic wyprodukowało w r. 1840 r. 69,549 centn. surowca i 10,386 centn. odlewów żelaznych. Cynkowa huta w pobliskich Łodygowicach wydała 14,680 centn. cynku. Miejscowe pokłady węgla dostarczyły 232,000 tonny na użytek zakładów. Istniała wtedy tu szkoła ewang., szpital na 100 łóżek i zakład kąpieli mineralnych Amalienbad zwany. Rozszerzająca się i wzmagająca w ludność osada wciągała w swój obręb terytorya sąsiednich wiosek, jak: Łagiewniki i Świętochlowice, w których powstawały coraz to nowe kopalnie węgla i zakłady fabryczne. W 1850 r. na gruncie wsi Łagiewnik powstaje kościół par. kat. i parafia otrzymuje nazwę Królewskiej Huty. Istnieje wtedy już kościół ewang., dwie szkoły ewang., synagoga. Gdy w 1855 r. Królewska Huta ma 779 mk., Łagiewniki górne 897, Łagiewniki dolne i średnie 2099, Świętochlowice 2,006 mk., to już w 1861 r. wzrosła ludność w K. Hucie na 1076 mk., w Łagiewnikach górnych na 2,805, dolnych i średnich 2,875 a w Swiętochlowicach na 3,508 mk. W osadach i koloniach, należących do nowoutworzonej par. w Królewskiej Hucie, a powstałych na świeżo wyciętych lasach, jak: Pniaki, Lipiny, Chropaczów, Górny Hajduk, Charlottenhof, ludność z 4 222 w 1855 r. wzrosła na 7,443 w 1861 r. W 1869 r. wprowadzano w Król. Hucie zarząd miejski. W 1870 r. Król. Huta miała 19,596 mk., a w 1875 r. 26,032 mk. Szybki ten wzrost zawdzięcza miasto najpotężniejszemu na Szląsku pokładowi węgla (Koenigsgrube), nad eksploatacyą którego pracuje do 3,000 robotników, wydobywających przeszło 16,000,000 centn. rocznie. Tutejsze olbrzymie zakłady hutnicze, ze 7 wielkiemi piecami, wyrabiają szyny kolejowe, walcowane i kute żelazo i stal systemem Bessemera. Zakłady te są własnością towarzystwa akcyjnego. Boczna linia kolei żelaznej łączy Król. Hutę ze Świętochlowicami, st. dr. żel. górnoszląskiej, która dzięki hutom i kopalniom urosła z wioski na miasto, liczące do 6,000 mk. Parafia Król. Huta, dek. mysłowicki, miała w 1860 r. 22,000 kat., 2,400 ew. i 640 izrael. *Br. Ch.*

Mysłówka, wś, pow. łęczycki, gm. Piątek, par. Góra św. Małgorzaty, odl. od Łęczycy w. 25, dm. 13, mk. 162. Wspomina tę wieś Lib. Ben. Łask. (t. II: 415).

Mysłownia, folw, pow. gostyński, gm. Lucień, par. Gostynin. Ma 5 dm., 138 mk., ogólnej przestrzeni 1,297 m., w tem ziemi żytniej m. 589, lasu m. 538, łąk m. 37, uwłaszczonych m. 123. Własność hr. Littichau. W 1827 r. było tu 15 dm., 263 mk. Wieś ta istniała już w XV w. (ob. *Mazowsze*, VI, 190).

Mysłowo, niem. *Mislowo* (Kętrz.), pow. złoczowski. W spisach urzędowych nie ma tej miejscowości. *Ks. Fr.*

Mysłowska Wola, wś, pow. łukowski, gm. Mysłów, par. Wilczyska. Ma 26 dm., 240 mk., 354 mr. obszaru.

Mysota, folw., podany w opisie dóbr Mołodeczno, jest to właściwie *Miasota* (ob.).

Mysów al. *Mysowo*, wś, pow. lucyński, w 2 okr. pol., gm. rudańska, przy trakcie z Siebieża do Lucyna, 68 dusz rewiz.; należy do dóbr Bniemujże.

Myssa, wś, pow. oszmiański, w 2 okr. pol., gm. Krewo, okr. wiejski M., par. kat. Daniszewo, o 28 w. od Oszmiany, o 21 w. od Da-

niszewa, o półtorej wiorsty od stac. dr. żel. Smorgonie. Dobra M. z folw. Mała M. i Uliana, mają ogółem 1650 morg. rozl., z tej liczby 515 m. gruntów ornych, 1010 m. boru (sosna), 80 m. sianożęci; położenie górzyste; jest tu gorzelnia, fabryka olejku terpentynowego, dziegciu, duży młyn wodny. Gospodarstwo 5-polowe. Dobra M. od r. 1796 są własnością Bukatych. Wś ma 69 dusz rewiz. Ludność wiejska wyzn. prawosł. W skład okr. wiejskiego wchodzą wsie: M., Łancichy, Glinna, Bazary, Ponary, Pleszyszki, Tatarszczyzna, Michnicze, Myksy i zaśc. Sawońki; w ogóle 284 dusz włościan uwłaszczonych i 8 włośc. skarbowych. *A. B.*

Mystki 1.) w dok. z 1536, 1580 i 1583 r. *Myslki*, dom., pow. średzki, 1629 morg. rozl., 16 dm., 198 mk., 8 ew., 190 kat., 82 analf. Poczta w Targowej górce o 4 kil., gośc. o 6 kil., st. kol. żel. we Wrześni o 9 kil., w Miłosławiu o 9 kil. Własność Tekli Karśnickiej. Według regestr. pobor. pow. pyzdrskiego z 1578 r. wś Myslki, w par. Mileszna Górka, była własnością Jędrzeja Goreckiego i miała 3 łany kmiece, 1 zagrodn. i 1 łan sołtysi (Paw. Wielk. I: 205). 2.) **M.**, niem *Rehthal*, kol., pow. gnieźnieński, 9 dm., 90 mk., 75 ew., 15 kat., 9 analf., 29 osób o których niewiadomo czy umieją pisać i czytać. Poczta i gośc. w Nekli o 3 kil., tel. i stac. kol. żel. w Czerniejewie o 8 kil. *M. St.*

Mystki-Rzym, wś szlach, pow. mazowiecki, gm. Wysokie-Mazowieckie, par. Dąbrowa-Wielka; wiatrak. W 1826 r. 28 dm., 152 mk.

Mystków, wś, pow. grybowski, leży na wzgórzu, 506 m. npm., u źródłowisk Jamnicy, wpadającej do Kamienicy z prawego brzegu po płd. str. gościńca z Nowego Sącza (9·8 klm) do Grybowa. Należy do sądu pow. w Nowym Sączu, ma kościół par. rzym.-kat., 767 mk., a według szem. kośc. 727 rzym.-kat. i 54 izrael. (razem 781). Więk. pos. Karola br. Brunickiego ma 39 m. roli, 5 m. łąk, 20 m. past. i 112 m. lasu; pos. mn. 719 m. roli, 94 m. łąk, 267 m. pastw. i 316 m. lasu. M. powstał przed r. 1364 jako sołtystwo na prawie niemieckiem. W dyplomie erekcyjnym wsi Mszalnicy z tegoż roku jest już wsią parafialną. Teraźniejszy kościół jest murowany. Parafia należała pierwej do dyec. krakowskiej (Długosz Lib benef. II, 305), teraz do tarnowskiej, dek. nowosądeckiego, obejmuje Mszalnicę, Królową polską, Cieniawę i Kamionkę małą, z ogólną liczbą 2,460 rzym.-kat., 3 gr.-kat., 3 ewang. i 54 izrael. Graniczy na północ z Paszynem, na zach. z Falkową, na wschód z Mszalnicą, a na płd. z Wolą wyżną. *Mac.*

Mystkowice, dok. *Mislkowice*, *Mystkowicze*, wś, pow. łowicki, gm. Dąbkowice, par. Chruślin. Leżą na prawo od drogi z Łowicza do Bielaw; odl. 11 w. od Łowicza. Mają 35 dm., 279 mk.; w 1827 r. 21 dm., 156 mk. Ziemi włośc. 902 morg. (86 m. nieużytków) i 36 osad. Mikołaj Kurowski, arcyb. gnieźn., 1406 r. zastawił M., należące do dóbr stołowych arcybiskupich i osadzone na prawie niemieckiem, za 50 grzywien niejakiemu Borszy z Chruślina i Ryjczy (Rygcza) z Mystkowic, którzy w 17 lat później dopożyczyli jeszcze 40 grzywien. W 1456 r. kapituła łowicka spłaciła 90 grzywien i zatrzymała wieś za pozwoleniem arcyb. Jana Sprowskiego, dopóki arcybiskup nie zwróci im powyższej sumy. Kapituła posiadała już dawniej sołtystwo w M., które Mikołaj z Kiełkowic podarował kapitule wraz z ciążącym na tej posiadłości długiem, który został spłacony przez tęż kapitułę (Lib. Ben. Łask., t. II: 247, 248. *Br. Ch.*

Mystkowiec *stary* i *nowy*, wś i fol., pow. pułtuski, gm. Wyszków, par. Pniewo, odl. 14 w. od Pułtuska. W 1827 r. 14 dm., 106 mk. Dobra M. *stary* składają się z fol.: Mystkowiec stary i M. nowy, wsi: M. stary, rozl. m. 753: folw. M. stary grun. orn. i ogr. m. 306, łąk m. 50, nieuż. i place m. 6, razem m. 362; bud. mur. 1, z drzewa 13; płodozmian 10-polowy; fol. M. nowy grun. orn. i ogr. m. 200, past. m. 48, lasu m. lasu m. 126, zarośli m. 15, nieuż i place m. 2, razem m. 391; bud. z drzewa 3; płodozmian 5-polowy. Wś M. stary osad 33, z grun. m. 130.

Mystkowo szczucin, wś i fol., pow. pułtuski, gm. Somianka, par. Pniewo, odl. 18 w. od Pułtuska. W 1827 r. 22 dm., 136 mk. Dobra M. Szczucin składają się z folw.: M. Szczucin i Józefowo i wsi M. Szczucin. Rozl. m. 760; fol. M. Szczucin grun. or. i ogr. m. 349, łąk m. 74, nieuż. i place m. 17, razem m. 440; bud. mur. 7, z drzewa 10; fol. Józefowo gr. orn. i ogr. m. 219, lasu m. 98, nieużyt. i place m. 3, razem m. 320; bud. z drzewa 3. Wieś M. Szczucin os. 28, z grun. m. 117. *Br. Ch. A. Pal.*

Mystkowo grzymki, wś, pow. płoński, gm. Stróżęcin, par. Baboszewo, odl. o 13 w. od Płońska. Posiada wiatrak, 22 dm., 205 mk., 713 mr. grun.

Mystkowska Wola, wś, pow. pułtuski, gm. Somianka, par. Pniewo. W 1827 r. 16 dm., 111 mk.

Mystkowyczi, rus., ob. *Mistkowice*.

Mystok, potok górski, ob. *Seneczyn*.

Mystyczi, rus., ob. *Mistycze*.

Myswałd, ob. *Mieszwald*.

Mysz 1.) *Nowa*, mko nad rz. Myszanką, niegdyś w wojew. nowogródzkim, po rozbiorze Rzplitej w gub. słonimskiej, (1801 r.) a od 1842 r. w pow. nowogródzkim, o 54 w. od Nowogródka, ma zarząd gm., zarząd 13-go okr. pol

około 250 osad, przeważnie z drzewa budowanych, do 1,000 mk. płci ob., przeważnie żydów, cerkiew, szkółkę wiejską, szpital wiejski, kościół kat. paraf. murow., pod wezw. Przemienienia Pańskiego, wzniesiony w 1825 r. przez ks. Sapiehę, kaplicę katol. na cmentarzu, synagogę żydowską. Gmina składa się z 6 starostw wiejskich, 40 wiosek i około 3,400 włościan płci męskiej; okr. pol. obejmuje gminy, oprócz miejscowej: stołowicką, czernichowską i zachowicką. Do XVI w. była własnością Korony; w 1568 r. król Zygmunt August w nagrodę zasług wojennych nadał M. z przyległościami Janowi Hieronimowi Chodkiewiczowi, staroście żmudzkiemu, gubernatorowi Inflant, pozwalając mu nosić rzymski tytuł hrabi (comitis S. R. Imperii), który otrzymał dla siebie i potomstwa ojciec jego Hieronim, wysłany będąc w poselstwie do cesarza Karola V. Odtąd Chodkiewiczowie zaczęli się pisać hrabiami na Myszy, Szkłowie, Bychowie i Hłusku. Jan Karol Chodkiewicz fundował tu szkoły. Eufrozyna, córka Aleksandra Chodkiewicza, wojew. trockiego, zaślubiwszy Prokopa Sieniawskiego, chorążego koronnego, wniosła w pierwszej połowie XVII w. dobra te w dom Sieniawskich. Z kolei M. przeszła do Judyckich, Massalskich i Niesiołowskich. Wszyscy oni z tego powodu rościli pretensye do tytułu hrabstwa. Był tu zamek warowny chodkiewiczowski, lecz dziś zaledwo pozostały resztki okopów, gdyż Mysz kilkakrotnie uległa zniszczeniu podczas wojen kozackich i odtąd miasto już powstać nie mogło. W 1660 r. Mikołaj Judycki, kasztelan nowogródzki, fundował tu jezuitów, lecz fundacyi tej pozostały tylko wspomnienia bez śladu. Ostatnią świetną chwilą dla mka był 1784 r., którym król Stanisław August, jadąc z Pińszczyzny do Nieświeża, nawiedził tu d. 14 września znakomitego obywatela Józefa Niesiołowskiego, wojew. nowogródzkiego. Odbywa się tu kilka do roku targów na produkta wiejskie i bydło. Gleba okolicy piękna, sama miejscowość w promieniu na milę bezleśna. Par. katol., dek. słuckiego, ma 3,860 wiernych; kaplice znajdują się w Łohozwie, Piotrowiczach i Nowosadach. 2.) **M.** *Stara*, folw. nad rz. Myszanką, pow. nowogródzki, okr. pol. i par. kat. Nowa Mysz, o 5 w. na płn.-zach. od N. Myszy, w miejscowości ze wszech miar dogodnej, w glebie wybornej położony. Niegdyś własność Korony, został wraz z mkiem N. Myszą i przyległościami przez Zygmunta Augusta nadany Janowi Hieronimowi Chodkiewiczowi, należał odtąd do dóbr myszańskich. *A. Jel.*

Mysza, zaśc., pow. miński, w 2 okr. pol. rakowskim, w pobliżu gościńca z Wołmy do Iwieńca, na pół odległości pomiędzy tymi miasteczkami, 3 osady pełnonadziałowe; miejscowość mocno falista, bezleśna, grunta mierne.

Myszadła al. *Myszadły*, wś włośc., pow. radzymiński, gm. i par. Jadów. Ma 299 mk., 55 os. i 925 mr. ziemi. W 1827 r. 57 dm., 352 mk. Wchodziła w skład dóbr Jadów, a poprzednio w skład dóbr starostwa kamienieckiego (Kamieńczyk), utworzonego z części sstwa nurskiego. *Br. Ch.*

Mysza dziura, kaszub., *Meszódzura* al. *Mysia dziura*, niem. *Baerwalde*, kol., pow. świecki, st. p. Terespol, par. kat. i ew. Świecie, szkoła Konopat niem. W 1868 r. 6 bud., 36 mk. ew.; kol. ta należy do Drozdowa. *Kś. Fr.*

Myszagóra, niem. *Maeuseberg*, fol. dóbr Nieborowice, pow. rybnicki. Leży na granicy pow. gliwickiego, ma 3 dm., 15 mk. polaków.

Myszaki, w dok. *Myschaki* i *Mysyaki*, kol., pow. piotrkowski, gm. Bełchatówek, paraf. Bogdanów. Ma 30 dm., 298 mk., 506 morg. Wchodziła w skład dóbr Dobrzelów. Wspomina tę wieś Lib. Ben. Łask. (II: 219).

Myszaków, w dok. *Myszyakowo*, wś, folw. i młyn. i *Myszakówek*, wś, pow. słupecki, gm. Trąbczyn, paraf. Zagórów, odl. od Słupcy 20 w. Obie wsie dm. 29, mk. 380; folw. dm. 3, mk. 39, młyn dm. 1, mk. 2. Wspomina M. Lib. Ben. Łask. (I: 282). Fol. K. wchodzi w skład dóbr Łuków (ob.). *Br. Ch.*

Myszanka 1.) al. *Myszenka*, rzeka, pr. dopł. Szczary, bierze początek w pow. nowogródzkim, na wzgórzach w okolicy wsi Krutowce i Nowinki, płynie długo w kierunku południowym około folw. Nieczruszka i Dolewo, wsi Kuźminowce i tu ma pierwszy młyn; przeciąwszy gościniec stołowicki ma młyn pod wsią Horodniki, dalej płynie około folw. Czeszewla i Zamosze, wsi Durniewicze, folw. Stara Mysz, przeciąwszy gościniec stołowicko-połoński ma młyny pod Piotrowiczami, kędy się rozlewa w kilkomorgowe jeziorko; odtąd zwraca się na płn.-wsch., pod wsią Koźlakowicze zatacza szeroko łuk na południe, pod mkiem Nowa Mysz ma stawy i młyny, po za nim rozdziela się na dwa koryta, które kończąc się tworzą kilko morgowe jezioro, tu są młyny, a po za niemi M. znowu rozgałęzia się na kilka odnóg. Pod folw. Jaroszuki tworzy jeziorka i ma młyny, za wsią Borowce przyjmuje z pr. str. rzkę Mogilankę, nieco dalej ma młyn, zwraca się w krzywych zakrętach na wschód, przecina dr. żel. brzesko-smoleńską na 6-ej w. od st. Baranowicze, dalej płynie około folw. Suchorzewszczyzna, Gincewicze, wsi Kuncewicze i Skwarczyce, po za którą przyjmuje w siebie z lew. str. rz. Wołochwę. Następnie zwraca się na południe, tu pomiędzy wzgórzami ma lesiste błonia, pod wsią Małachowce ma staw i młyn, płynie około wsi Zamosze, równolegle do gościńca wiodą-

cego z Wołochwy do Bohusz, przyjmuje rzkę Mytwicę z lew. str., pod Bohuszami ma młyn, dalej płynie koło folw. Hajkowce, wsi Rogożna i tu się zasila rzką Pieregonką. Pod mkiem Ostrów ma duży staw, młyny i krupiarnię, niżej płynie coraz bardziej lesistemi okolicami około wsi Trzeciakowo i Rogacze, poczem zwraca się na zachód w odludne bagna i ostępy, wpływa w powiat słonimski, zasila się z pr. brz. rzeką Mołotówką i wpada do Szczary w pobliżu wsi Sielec. Długość biegu wynosi 79 w., z czego przypada 66 w. na pow. nowogródzki. Liczba młynów wynosi 12, wszystkie znajdują się powyżej Ostrów. Począwszy od wsi Rogacze na wiosnę spławia się drzewo do Szczary. Oprócz wymienionych przyjmuje jeszcze z lew. brz. Studenkę, Dziadówkę i Żerabiłówkę z Wietrynką. 2.) **M.**, ob. *Myszница*. *A. Jel.*

Myszanka, wś i duże dobra, nad rz. Tremlą, lew. dopł. Prypeci, pow. mozyrski, przy granicy pow. rzeczyckiego, w 2 okr. pol. petrykowskim, wieś ma 2 osady; dobra dziedzictwo Kirchnerów, około 661 wł. w glebie lekkiej, łąki obfite. Propinacya, folusze, rybołóstwo i młyny przynoszą rocznie przeszło 1,000 rubli. *A. Jel.*

Myszanowe góry, wyniosłości koło wsi Łyse, w pow. kolneńskim, w obrębie straży leśnej Łyse.

Myszany, grupa domów w Kamionce wołoskiej, pow. Rawa ruska.

Myszarówka, wś nad rz. Moczułką, dopł. Udycza, pow. hajsyński, okr. pol. Teplik, gm. Miahkohody, paraf. Tarnówka, 140 dm., 700 mk., 865 dzies. ziemi włośc., 914 dz. dwor.; cerkiew drewniana, zamek i wały; ziemia dobra. Dziedzictwo dawniej Potockich, w kluczu teplickim, później chorążego Michała Ostaszewskiego, dziś spadkobierców Filipskiego.

Myszczów, jezioro kilomorgowe na odludnem Polesiu pow. mozyrskiego, o milę na płn.-zachód od wsi Rudnia Simonowicka. *A. Jel.*

Myszczykosy, wś, pow. żytomierski, na mocy tranzakcyi kolbuszowskiej w 1753 r. przez Sanguszkę, odstąpiona Lubomirskiemu.

Myszczyn, wś włośc., pow. błoński, gm. Radzików, par. Borzęcin. Ma 110 mk., 248 m. obszaru. W 1827 r. 8 dm., 90 mk.

Myszczyno, folw. pryw. nad rz. Dzisienką, pow. dzisieński, w 1 okr. pol., o 15 w. od Dzisny, 1 dm., 10 mk. kat.

Myszecy, niem. *Muschelwitz* al. *Maeuselwitz*, wś na saskich Łużycach, pow. budyszyński.

Myszejki, wś, pow. poniewieski, należała do dóbr Powirczów.

Myszeniec 1.) *Stary*, wś nad rz. Rozogą, pow. ostrołęcki, gm. i par. Myszeniec Nowy. Leży śród piaszczystej i bagnistej okolicy istanowiła zdawna główną siedzibę ludzką śród obszaru puszczy myszynieckiej. W 1789 r. było tu 53 gospodarzy, płacących 1330 złp. czynszu i 371 złp. propinacyi. M. należał do sstwa ostrołęckiego. Ludność tutejsza od 1752 r. wolną była od pańszczyzny i danin w naturze, zamiast których płaciła czynsz pieniężny. Pomimo ubogiej gleby, ludność odznaczała się dobrobytem, jaki osięgała z zarobku na furmankach i handlu trzodą chlewną. W 1827 r. M. był wsią należącą do ekonomii ostrołęckiej dóbr rząd. i miał 70 dm. i 394 mk. Obecnie jest 1019 mk., którzy mają 3020 mr. ziemi. 2.) **M.** *Nowy*, osada, do 1867 r. miasteczko nad rz. Rozogą, pow. ostrołęcki, gm. i par. M. Nowy. Leży pod 53° 22′ 8″ szer. płn. i 38° 58′ 7″ dłg. geogr., o 2 w. na płd. od wsi M. Stary a 5 w. od granicy pruskiej i poster. pogr. we wsi Dąbrowa. Odl. 38 w. od Ostrołęki, 147 w. od Warszawy. Obecnie posiada M. kościół par., synagogę, szkołę początkową, urząd gm., st. poczt., około 200 dm. i do 2000 mk. Do miasta należy 1733 mr. ziemi. W 1828 r. miał 152 dm. (3 mur.) i 1380 mk. (312 żyd.). Były wtedy w mieście garbarnie i warsztaty płóciennicze, tudzież fabryka wyrobów z bursztynu. Do miasta należało 80 włók ziemi a dochód kasy miejskiej wynosił 2351 złp. W 1862 r. było 126 dm. (5 mur.), 1788 mk. (756 żyd.), browar i 3 wiatraki. Dochód kasy miejskiej wynosił około 700 rs. a budynki ubezpieczone były od ognia na sumę 32,730 rs. Początkiem tej osady była kaplica wystawiona tu przez jezuitów na mocy przywileju Jana Kazimierza z 1654 r. Przy kaplicy tej kolegium jezuickie łomżyńskie osadziło dwóch księży dla odprawiania misyi śród na pół dzikiej leśnej ludności puszczy. Osada ta otrzymała nazwę Misyi myszynieckiej. Jan III potwierdził przywilej dawniejszy i dozwolił jezuitom wykarczować 3 włóki lasu, wystawić szkołę, karczmę, browar i sprzedawać trunki. Podczas walki ze Szwedami, którzy w 1702 r. ponieśli tu porażkę od Kurpiów, spłonął kościołek, na miejsce którego Jan Koss, ssta ostrołęcki, wystawił w 1716 r. nowy obszerny kościół z drzewa na podmurowaniu, dotąd istniejący. Przy kościele i istniejących tu zakładach zaczęła się tworzyć osada. August II w 1719 r. dał przywilej na jarmarki i targi niedzielne. Starostowie ostrołęccy założyli przy osadzie jezuickiej osadę zwaną M. Nowy al. Martuny (od Martuna rusina, który tu osiadł po wojnie szwedzkiej i pędził smołę). Budy wystawione przez niego i dwóch synów były zawiązkiem osady, do której starostowie przenieśli targi i jarmarki z osady kościelnej po kasacyi jezuitów. Wtedy to (1774 r.) kościół misyjny zamieniono na paraf. i król oddał na uposożenie probostwa fundusze misyi. Lustra-

cya sstwa ostrołęckiego z 1789 r. takie podaje szczegóły: „Zaczyna się od strugi Rożoga zwanej, na której jest staw zarosły zielskiem i krzewiną, na stawie tym jest młyn, lecz dla zaróśnięcia stawu a przeto niedostatku wody, rzadko mielący, i ledwie na potrzebę browaru mlewa wydołać mogący. Za browarem i gruntami do niego przyłączonymi, piasczystymi i bagnistymi, o staj kilka wyżej rzeczona wieś Myszyniec Nowy czyli Martuny, na kształt w kwadrat wybudowana, w środku której stawiają teraz dom, komorę celną. Grunta ta wieś ma piasczyste i bagniste, borów żadnych, prócz zarośli mniej zdatnych. Gospodarzy w tej wsi 23, z rzemieślników zaś piekarzy 8, garncarzów 8, szewców 2, garbarzów 4. Gospodarze płacą czynsz złotych 354 gr. 20, rzemieślnicy płacą gajowego zł. 188. Z browaru wyżej wzmiankowanego i karczmy w tej wsi będącej za propinacyą tudzież za mieszkalne od rzemieślników i inne przychody, za świadectwem złożonego kontraktu, płaci Jp. Zaleski dzierżawca złotych 4000. Wś ta będąc o milę tylko od granicy pruskiej odległą, ma nadanych jarmarków trzy, za przywilejem N. Stanisława Augusta w Warszawie d. 5 września 1782 r. wydanym: pierwszy nazajutrz po święcie Ś. Trójcy, drugi na ś. Marcin, trzeci nazajutrz po Wniebowzięciu N. Maryi Panny, a targi co tydzień w każdy poniedziałek. Wieś ta Martuny, do starostwa należąca, przedzielona jest parkanem od Poświętnego, które się zaczyna od kaplicy drewnianej ś. Jakóba na lewej stronie będącej, w swoim okręgu zabudowane, i to Poświętne należy do kościoła parafialnego Myszenieckiego, który był przed tym missyi ks. jezuitów; zawiera w sobie Poświętne domów kilkadziesiąt, które posiedli różni rzemieślnicy i mieszkańcy, także karczmę wjezdną, w której propinacya, jako i innych domach na Poświętnym należy do proboszcza“. M. par., dek. ostrołęcki, 17,200 dusz. M. gm. ludn. 7,730, rozl. 22,042 mr., sąd gm. okr. I Kadzidło. W skład gm. wchodzą następujące miejscowości: os. M. i 12 wsi włośc.: Antonia, Browary, Cięck, Cyk, Dąbrowa, Krysiaki, Maciejowa szyja, M. Stary, Niedźwiedź, Pełty, Świdwiborek i Wołkowe. Dzieje M. i Myszenieckiej puszczy podał W. Gawarecki w Pam. Płockim z 1830 r. *Br. Ch.*

Myszeniecka al. *Myszyniecka* puszcza, zwana także *Ostrołęcką* lub *Skwańską* (od rzeki Skwy) ma granice naturalne: od płd. koryto Narwi, od zach. rz. Omulew a od wsch. Skwę. Od płn. zamyka puszczę granica pruska. Rozległy ten obszar przedstawia równinę pokrytą bagnami, bagnistymi lasami i wzgórkowatymi obszarami lotnych piasków. Trzy powyżej wymienione rzeki: Omulew, Rozoga i Skwa prowadzą wody tego obszaru i zlewają je do Narwi z praw. brz. Ujścia ich schodzą się w niewielkich odstępach, w okolicy Ostrołęki. Małe pochylenie poziomu wywołuje leniwy bieg tych rzek i wytwarzanie się szerokich bagnistych dolin po brzegach. Prócz tego opodal dolin rzecznych znajdują się częste i rozległe bagniste obszary, niemające zwykle odpływów. Z bagien tych największe Karaska, pomiędzy wsiami: Kierzek i Piaseczna, Kopaczyska, mające około 1 mili długości i do $^1/_4$ mili szerokości. Cała ta puszcza należała do sstwa ostrołęckiego, a następnie do ostrołęckiej ekonomii dóbr rządowych. Zarząd ekonomii mieścił się w Dylewie, jedynym folwarku w obrębie puszczy. Drugi folw. Omulew leży przy Ostrołęce. W puszczy zaś mieszczą się same wsie należące do dwóch parafii: Myszeniec i Kadzidło. Ludność tej puszczy stanowią przeważnie tak zwani Kurpie, którzy jeszcze w XVII w. żyli wyłącznie z polowania, rybołóstwa, chodowli pszczół i bydła. Rolnictwo późno bardzo się tam upowszechniło. Ciekawy obraz życia i stosunków tej ludności przedstawia przywilej Zygmunta III, dany bartnikom ostrołęckim w 1630 roku: „Suplikowali Nam bartnicy Nasi starostwa ostrołęckiego przez urzędniki Nasze koronne, abyśmy dawne zwyczaje, ich wolności, których z dawnych lat zażywają i sobie od przodków swoich z rąk podane mają, z łaski Naszej Królewskiej przywilejem potwierdzili, i onych przy nich zachowali, którą prośbę ich My łaskawie przyjąwszy one ile prawu nie są przeciwne utwierdzić umyśliliśmy, jakoż tym listem Naszym utwierdzamy. A najprzód wiedząc z relacyi komissarza Naszego urodzonego Jakóba Maksymiliana, Fredra stolnika lwowskiego, sekretarza Naszego, któregośmy tam umyślnie posłali, iż i z dawnego zwyczaju i lustracyi skarbnej żaden z nich niepowinien nad jedną rączkę miodu zwyczajną tamże w Ostrołęce oddawać od znamienia boru swego staroście łomżyńskiemu, nadto za kunę groszy piętnaście oddawać, a przytym dzierżawcy Naszemu ostrołęckiemu siana stożek, w którym dwie drabek powinno być, przy stawisku swym dla przejazdu strzelców postawić, albo za nie groszy 15 dawać, i onych przy tym dawnym prawie i zwyczaju zachowujemy, iżby więcej nad rączkę miodu zwyczajną i za kunę groszy 15, starostowie łomżyńscy od nich niewymagali i do pudłaka miodu, do którego nigdy nie byli powinni onych nieprzymuszali, mieć chcemy, względem czego wolno im ma być jak z dawna bywało każdemu bartnikowi, jakie chcieć drzewo dzienić, albo drożyć do barcia sposobne, tak w dębinie jako i w sośninie żadnego niewyjmując, stanowiska swoje albo domeczki albo więc budy w puszczy miewać, które spokojnie stać po-

winny, i żaden ani z bartników, ani z luźnych ludzi palić i znosić ich niepowinien, a ktoby się ważył ma być prawem leśnym, którego z dawna zażywają, przez bartników sądzony, i karany, nadto łąkę albo knieje miewać, w których jako z dawna zwyczaj był, wolno im sidła stawiać na jarząbki i rozmaite ptaki, tak i na kuny, okrom wielkiego zwierza, także żaki albo więczerze stawiać na rzece Narwi i Omulwi, gdzie się któremu podoba, jazy miewać na rzekach albo strugach w zagajni Ostrołęckiej, i w nich ryby łowić do roboty swojej bartniczej, a gdzieby który nie miał jazu pewnego powinien będzie starosta bartny naznaczyć i zapisem obwarować, i miejsce wymierzyć, póki go powinien zażywać, do tego podług starego używania przy zastawiskach, albo więc rzeki Narwi okręgach pewnych albo krzewinie dolistej, wolno im być ma krzewiną albo polem zastawiać, siecie swe tam stawiać, w tym zastawku krzewinę wyprzątać i wychędażać, ryby łowić, a osobliwie na wiosnę kiedy ryba z wodą zajdzie, póty jednak póki woda na wiosnę trwa, w czym im żaden rybak ostrołęcki, albo kto inny przeszkadzać i w tym zastawisku ryb wyławiać niepowinien, także ani żaków ani sieci ich trząść, a ktoby się tego ważył, taki ma być karany, gwoli czemu pozwalamy im czołny swoje mieć ze wszystkiemi potrzebami, tak do łowienia ryb w stawiskach swoich, jako i do opatrywania drzewa bartnego na wiosnę, gdy wody rozleią. A ciż dekretem komisarzów Naszych w roku 1599 mają przysądzoną sobie wolność wożenia drzewa suchego z zagajni ostrołęckiej, tak sosnowych jako i leśnych trzy dni w tydzień, we wtorek, w czwartek i w sobotę, dla tego i przy tej wolności onych, podług tego dekretu zachowujemy, i jeżeliby w ten dzień które święto przypadało, aby mu nazajutrz furę wolno uciąć podług decyzyi komisarskiej pozwalamy, wszakże z tych swoich które kupują, każdego im dnia wolno i surowe rąbać i wozić bez wszelakiej przeszkody dworskiej, więc że i łąki mają sobie należące do tychże borów z dawna wymierzane, które miernik przy komisarzach Naszych wymierzył, i tych im żadnej kosić gwałtem nie ma, ani żadnej przeszkody czynić w zbieraniu siana z tych łąk, które jeżeliby na trawę nie sposobne były, wolno każdemu z nich poorać i posiać, z tego żadnego niedając podatku, ponieważ te są borowe łąki; nadto żołądź zbierać, łyka drzeć na powrozy do barci swych, i insze potrzeby do barci sobie należące obmyślać bez gajenia się i wszelakiej od strzelców i innych leśnych przeszkody, tak sośnie albo pszczoły suche wywrotne złomane, i jakimkolwiek poruszeniem zepsowane z barciami swojemi do domów swoich albo miejsca na to sposobne brać, mieć i stawiać, gdzie się komu podoba wolno im być ma, za opowiedzeniem się jednak staroście ostrołęckiemu, od tego jednak nic dawać nie powinni, ponieważ od tego wszystkiego dań miodową oddają, które zwyczaje i wolności aby tym lepiej w swej klubie zostawać mogły, będą powinni mieć zawsze, tak jak i dotąd miewali, starostę swego bartnego, także podsędka i pisarza przysięgłych, i na to obranych, których starosta łomżyński ma konfirmować, gdy od nich obrani będą, którzy między niemi wszelakie różnice sądzić mają, od nich jednak apelacya do starosty łomżyńskiego iść ma, a od niego w poważniejszych sprawach do sądu Naszego. Co do wiadomości wszystkich przywodząc, a osobliwie starostów Naszych łomżyńskiego i ostrołęckiego, teraz i napotym będących chcemy to mieć i rozkazujemy, aby pomienieni bartnicy nad rączkę miodu zwyczajną więcej miodu oddawać nie byli powinni, i przy dawnych wolnościach i zwyczajach swoich, których z dawnych lat zażywają, i które teraz tym przywilejem Naszym one utwierdzamy i nadajemy wcale zachowane były i od nikogo przeszkody w nich żadnej nie mieli, niedyrygując jednak powinnościami podatków, które starostwom Naszym łomżyńskiemu i ostrołęckiemu powinni".

Myszenka, rz., ob. *Myszanka.*

Myszenki, fol. 1-włókowy, pow. szawelski, gm. poszwytyńska, własność Marcelego Elzbuta. *J. G.*

Myszewko al. *Mniszewko Garwackie*, ob. *Miszewko Garwackie.*

Myszewko al. *Mniszewko*, 1717 r. *Mniszewo Małe*, niem. *Kl. Mischau*, wraz z Dąbrówką, dobra, pow. kartuski, 1436 mr.; według nowszych pomiarów 366·66 ha, i to: roli or. i ogr. 254·18 ha, łąk 6·06, past. 96·61, nieuż. 5·76, wody 4·05. Par. ew. i kat. i st. p. Myszewo. W 1868 r. 56 mk., 54 kat., 12 ew. Dobra te miały za czasów krzyżackich prawo polskie, leżały w obwodzie sulmińskim i płaciły 1 grzywnę. Według taryfy na symplę z r. 1717 płacił Marcin Mniszewski 8 gr., N. Mniszewski 8 gr. *Ks. Fr.*

Myszewo, wś, pow. sierpecki, gm. Lisiewo, par. Kurowo, odl. o 11 w. od Sierpca. Ma 6 dm., 54 mk., 92 mr. gruntu dobrego, 3 nieuż.

Myszewo al. *Mniszewo Wielkie* (1717), niem. *Gr. Mischau*, dawniej *Mnischau*, dobra ryc., pow. kartuski, st. p. Żukowo, obejmują jeden większy udział, 12 gburskich posiadł. i 3 zagrody, 1679 mr. W 1868 r. 216 mk., 193 kat., 23 ew., 23 dm., par. kat. Żukowo $^3/_4$ mili odl., ew. Przyjaźń, okr. urz. stanu cywil. Tokary, tamże szkoła kat. odl., od m. pow. 2 mile. Dobra te osadzone były na prawie chełm.

Przywilej krzyżacki pochodzi z r. 1339. Płaciły 2 korce, 1 pszenicy i 1 żyta, pewnie na uznanie zwierzchnictwa i od radła 1 korzec pszenicy (necnon... cum quo aratur mensuram tritici; ob. Zeitsch. des Westpreuss. Gesch. Ver., VI, 39 i 60). Woskowe tablice w bibliotece gdańskiej z r. 1400 i 1414 r. wykazują, że Mikołaj Solowicz był skazany na 1 grzywnę kary, a potem na 24 grzywien. Z wizyt. Rozdrażewskiego z r. 1583 dowiadujemy się jeszcze, że 3 posiadłości (curiae) płaciły wtedy 6 korcy żyta i tyleż owsa (mesznego). Według taryfy na symplę z r. 1717 płacił Jerzy Mniszewski 4 gr., Fabian Brona 4 gr., Miszewski 8 gr. *Ks. Fr.*

Myszka, ob. *Mniszek.*

Myszki 1.) folw., pow. włocławski, gm. i par. Kłóbka, o 21 w. od Włocławka, ma 3 dm., 28 mk., 175 mr. ziemi żytniej, piaszczystej, jezioro 60 mr. rozległe. Folw. ten oddzielony został w 1873 r. od dóbr Szewo. 2.) **M.**, wś i folw. nad rz. Wartą, pow. turecki, gm. Skotniki, par. Wilamów, odl. od Turka w. 25; wś ma dm. 2, fol. dm. 1, mk. 7 (ob. *Góry*). 3.) **M.**, w dok. *Myski*, właściwa nazwa dzisiejszej wsi Mniszki w pow. łęczyckim. 4.) **M.**, os. górnicza, pow. iłżecki, gm. Błaziny, par. Iłża, odl. 22 w. od Iłży. Ma 5 dm., 22 mk. i 56 mr. 5.) **M.**, wś, pow. sierpecki, gm. Lisewo, par. Kurowo, odl. o 10 w. od Sierpca, posiada wiatrak, ma 3 dm., 23 mk., 147 mr. gr. dobr., 2 nieuż. 6.) **M.**, ob. *Grochy M.* *Br. Ch.*

Myszki 1.) wś włośc. nad jez. Worowszczyzną, pow. wilejski, w 3 okr. pol., gm. Duniłowicze, okr. wiejski Pachowszczyzna, o 5 w. od gm. a 81 w. od Wilejki, 18 dusz rew.; należy do dóbr rząd. Pachowszczyzna. 2.) **M.**, wś, tamże, okr. wiejski Krzykały, 7 dm., 91 mk., w tej liczbie 21 prawosł. i 70 katol. (54 dusz rew.); należy do dóbr Krzykały, Abramowiczów. 3.) **M.**, dwór, pow. brzesko-litewski, na płd. od Brześcia, przy szosie do Kowla. 4.) **M.**, wś, pow. sieński, gm. Zamoczek, 2 dm., 11 mk., z których 2-ch zajmuje się krawiectwem. *J. Krz.*

Myszki, dok. *Myschky*, wś i dom., pow. gnieźnieński, 2 miejsc.: a) wś, b) dom., 17 dm., 217 mk., wszyscy kat., 130 analf. Poczta i tel. w Kiszkowie o 4 kil., gośc o 4 kil., st. kol. żel. Chwałkowo o 13 kil., st. kol. żel. Pobiedziska o 14 kil. Własność Emilii Jańczakowskiej. Wś tę, położoną w par. Sławno, wspomina Lib. Ben. Łask. (t. I, 53 i 54).

Myszki, niem. *Misken* i *Miszken*, wś na pol.-prusk. Mazurach, pow. jańsborski, st. p. i okr. urz. stanu cywil. Drygały. R. 1449 nadaje Eberhard v. Wesenthau, komtur baldzki, Klimkowi Myszce (Klimke Miszka) na prawie magdebur. 13 wł. w dąbrowie zapiskiej, między Boguszami, Janikami i Dmusami (Demussen) z obowiązkiem jednej służby. Dan w Piszu. Jerzy v. Kolbitz, wójt piski, sprzedaje Jakubowi Myszce i jego 4-m synom Mikołajowi, Janowi (Ihaen), Jędrzejowi (Jendersey) Stańkowi, oraz Stańkowi Myszce (Myszky), bratu Jakubowemu, 15 wł. położonych obok owych 13, na które Jakub Myszka już posiada przywilej. Dan w Piszu w poniedziałek po św. Dyonizym r. 1505. W M. znajdujemy r. 1539 samych tylko Polaków. Pod tą wsią leżały r. 1449 nieistniejące dziś osady Bogusze i Janiki (ob. Kętrz., O ludn. pol., str. 426).

Myszkiewicze, ob. *Myszkowicze.*

Myszkin al. *Myszków*, wś, pow. mścisławski, par. Mścisław, około 1720 r. własność Jana Święcickiego.

Myszkin, m. pow. gub. jarosławskiej, na lew. brz. Wołgi, przy ujściu do niej rz. Radiłowki i Huszczyna, o 617·75 w. od Petersburga a 124 od Jarosławia, 2640 mk., 3 cerkwie, szkoła, szpital, 10 fabryk, znaczny handel, ożywiona przystań, st. poczt. *Myszkiński powiat* ma na przestrzeni 2218·4 w. kwadr. 83,836 mk., zajmujących się przeważnie rolnictwem. Powierzchnia wzniesiona, grunta urodzajne, lasy zajmują 6% obszaru. Zrasza go Wołga z dopływami. *J. Krz.*

Myszków, wś nad rz. Wartą, Łęką i Wierzchowizną, pow. będziński, gm. i par. Żarki, st. dr. żel. warsz.-wied., odl. 245 w. od Warszawy, st. poczt., połączona drogami bitemi z Żarkami i Siewierzem; ma 64 dm., 615 mk., 621 mr. ziemi włośc. W 1827 r. 47 dm., 274 mk. Wś ta wchodziła w skład dóbr Żarki. Na gruntach M. nad rz. Wartą jest fabryka wyrobów żelaznych, mająca 5 dm., 119 mk. i 5 mr. obszaru i papiernia Miszta nad Czarną strugą, 1 dm., 6 mk., 40 mr. *Br. Ch.*

Myszków, ob. *Myszkin.*

Myszków 1.) wś nad rz. Seret, pow. zaleszczycki, o 12 klm. na płd.-wsch. od Tłustego i 12 klm. od Zaleszczyk. Wieś ta otoczona przez lasy i koryto rz. Seret, graniczy na płd. z Błyszczanką, na zach. z Uhryńkowcami, Chartanowcami i Hińkowcami, na płn. z Worwolińcami i Muszkarówką. Obszar dwor. gr. or. 347, łąk 15, past. 286, lasu 1330 mr.; włośc. gr. or. 759, łąk 116, past. 65, lasu 1 mr. Ludn. rz.-kat. w M. 178, w Teklówce 24, par. Tłuste; gr.-kat. w M. 997, par. w miejscu, fil. Teklówka 40 i fil. Muszkarów 451, razem 1488 gr.-kat. Cerkiew Narodz. Chr. Pana, dek. Skałat dyec. Lwów. Sąd pow. Uscieczko, urz. poczt. Tłuste. Właścicielka pos. więk. Marya Baraniecka. Co do przeszłości dziejowej M. ob. Archiw. J. Z. R., cz. VI, t. I, dod.: 460. 2.) **M.**, rus. *Myszkiw*, grupa domów w Bielawcach, pow. brodzki. *B. R.*

Myszków potok, wypływa kilku strugami z lasu Jaworca w zachodniej stronie gm.

Rożniowa, w pow. tłumackim; płynie lasem, a następnie łąkami rożniowskiemi na lekki, północny wschód i w Rożniowie uchodzi od lew. brz. do Korosilny, dopływu Olszanickiego potoku. Długość biegu 3700 m. *Br. G.*

Myszków wierch, góra lesista, wznosząca się na zachodniej granicy gm. Rykowa z gm. Jabłonowem, w pow. turczańskim, pod 40° 46′ 22″ wsch. dłg. g. F. a 49° 2′ 48″ płn. sz. g. Od zachodu spływają wody do Stryja, a od wschodu i płn.-wschodu do Zawadki, praw. dopływu Stryja. Wzn. 835 m. npm. (szt. gen.). *Br. G.*

Myszkowa, folw. do Glin małych, pow. mielecki, leży w pasie granicznym celnym, na praw. brz. Wisły, na zachód od Glin małych, na płn.-zach. Glin wielkich, 18 kil. od Mielca, w par. rz.-kat. Borowa. *Mac.*

Myszkowce, wś, pow. piński, własność ks. Ogińskich.

Myszkowce, wś wymieniona w XVIII w. jako należąca do klucza nowowiśniowieckiego na Wołyniu.

Myszkowce, wś nad pot. Tajno, pow. husiatyński, o 15 klm. na płn.-zach. od Husiatyna, graniczy na płd. z Niżborgiem starym i nowym, na zach. z Kopyczyńcami i Suchostawem, na płn. Celejowem, na wschód z Samołuskowcami i Horodnicą. Posiada bardzo urodzajną glebę, klimat jednak ostrzejszy niż w okolicach więcej na płd. położonych koło Jagielnicy i Zaleszczyk. Obszar dwor. grun. or. 547, łąk 80, pastw. 19, lasu 309; włośc. gr. or. 692, łąk 93, pastw. 8. Ludność rzym.-kat. 56, par. Kopeczyńce, gr.-kat. 502, paraf. Celejów, szkoła; właśc. więk. pos. Marya hr. Gołuchowska. *B. R.*

Myszkowice 1.) wś i kol., pow. turecki, gm. i par. Tokary, odl. 19 w. od Kalisza. Wś M. ma 7 dm., kol. 12 osad i 12 dm. Kolonie te powstały na gruntach folw. oddzielonego w 1876 r. od dóbr Tokary i mającego 215 mr. obszaru. 2.) **M.**, dok. *Myszłkowice*, wś, kol., dwa folw., pow. będziński, gm. Ożarowice, par. Sączów, odl. 14 w. od Będzina. Posiada pokłady rudy żelaznej, wapna i glinki ogniotrwałej. Wś ma 24 dm., 261 mk., 98 morg.; kol. 4 dm., 28 mk., 21 mr. Dwa folw. i os. 5 dm., 22 mk., 348 mr. W 1827 r. 24 dm., 116 mk. W XV w. wieś ta nosi nazwę *Myszłkowice* i leży w par. Siemonia, dziedzicem jest Jan Mysłkowski h. Pilawa. Z dziesięciu łanów kmiecych pięć daje dziesięcinę bisk. krakowskiemu (Dług. II, 191). 3.) **M.**, wś, pow. konstantynowski, gm. Łysów, par. Niemójki, sąd i poczta Łosice, rozległa mr. 289; dm. 17, ludn. 154. M. wschodziły w skład dóbr Łysów. *Br. Ch., Rz.*

Myszkowice, wś nad Seretem, pow. tarnopolski. Leży w pięknej okolicy, nad rzeką wijącą się śród stromych gór, częścią lasem pokrytych, częścią przedstawiających poszarpane skaliste ściany z czerwonego piaskowca. Graniczy od wsch. z Zaścianką, Baworowem i Proszową, na płd. z Czartoryą, na zach. z Nastasowem, na płn. z Łuką wielką i Ostrowem. Leży przy gościńcu rząd., prowadzącym z Tarnopola do Trębowli. Obszar dwor. grun. or. 1078, łąk 79, pastw. 43, lasu 425; włośc. gr. or. 1358, łąk 107, pastw. 22 mr. kwadr. Ludność rzym.-kat. 321, par. Mikulińce; gr.-kat. 1000, cerkiew parafialna w miejscu, fil. Łuka wielka i Czartorya, razem 1,200, ogółem 2,200 gr.-kat., dek. Tarnopol, dyec. Lwów, sąd pow., notar., urząd poczt. Mikulińce. Kasa pożyczk. z kapitałem 433 złr. Dwór otoczony pysznym angielskim ogrodem, rozciągającym się nad Seretem; pałac nowy, blachą kryty stoi na pagórku. Po drugiej stronie rzeki idzie gościniec, poniżej dworu na rzece młyn o kilku kamieniach. Wzdłuż gościńca stoją liczne schludne murowane dworki, zamieszkałe przez oficyalistów dworskich. Dobra te bowiem obejmują kilka folwarków i obszerne lasy. Właśc. pos. więk. Wiktor hr. Baworowski, tłumacz Kalderona, ma znaczną bibliotekę, którą zamyśla przeznaczyć na publiczny użytek i przeznacza na zakład swego imienia cały majątek, około 2 milionów wynoszący. *B. R.*

Myszkowicze 1.) wś i zaśc. nad rz. Ołą, przy ujściu do niej Dobrycy, pow. bobrujski, gm. koczerycka; wś ma 23 osad pełnonadziałowych, zaśc. 1 osadę; młyny na Ole; grunta piaszczyste, łąki obfite, miejscowość mało ludna, poleska, drogi w okolicy opuszczone. 2.) **M.**, wś nad rzką Mysznicą, lew. dopł. Ilii, w zach. str. pow. borysowskiego, przy gran. pow. wilejskiego, w okr. pol. łohojskim, gm. hajeńska, ma 9 osad, grunta i łąki dobre, miejscowość wzgórzysta, lasu dostatek. 3.) **M.** al. *Myszkiewicze*, królewszczyzna, w pow. rzeczyckim wojew. mińskiego, wspomniana w lokacyi wojskowej z 1717 r., płaciła wtedy hyberny, czopowego i podymnego 22 złp. (ob. Vol. Leg., VI, str. 188). *A. Jel.*

Myszkowicze, wś, cerkiewna, pow. czerykowski, gm. Malatycze, 31 dm., 154 mk., z których 6 zajmuje się stolarstwem, jako przemysłem domowym, 2 zaś krawiectwem.

Myszkowiec, wś; pow. chełmski, gm. Turka, par. Dorohusk.

Myszkówka, wś, pow. horecki, gm. Niczyporowicze, 20 dm., 143 mk.

Myszkówka, polana nad Czarnym Dunajcem, w obrębie gm. Witowa, na Podhalu, w pow. nowotarskim.

Myszkówka, przys. do Czarnej Woli, pow. jarosławski, na lew. brz. Lubatówki, przy drodze z Jarosławia do Sieniawy, graniczy na

płd. z Manasterem, a na płn. z Czerwoną Wolą. *Mac.*

Myszkowo, wś pryw., pow. dzisieński, w 1 okr. pol., o 23 w. od Dzisny, 3 dm., 27 mk. prawosł.

Myszkowo, dok. *Miszkowo*, dom., pow. szamotulski, 3,501 mr. rozl.; dwie miejs.: a) M., dom., b) Emilianowo, folw.; 16 dm., 259 mk., 17 ew. 242 kat., 120 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Szamotułach (Samter) o 6 kil., gosc. na miejscu. Własność Edmunda Żółtowskiego, w którego rodzinie pozostaje od 1786 r. Według regestr. pobor. z 1580 r. M. wś, w pow. poznańskim, par. Kazimierz, była własnością Mateusza Rosworowskiego i miała 4 łany kmiece, 3 zagrodnik., karczmę z ćwiercią łanu i owczarnię z 45 owcami (Paw. Wielk. I, 16). *M. St.*

Myszkowo, niem. *Mischkowo*, wybud. do Osusznicy należące, pow. człuchowski, st. p. Zielona, par. kat. Borzyszkowy, ew. Schwessin (niem.), szkoła kat. Borowy młyn. W 1866 r. 8 bud., 3 dm., 27 mk. kat. *Ks. Fr.*

Myszkowszczyzna, wś i folw. nad bezim. strumykiem, pow. wilejski, w 3 okr. pol., gm. Żosno, okr. wiejski N. Żosno, o 7 w. od gminy a 49 w. od Wilejki; wś ma 10 dusz rew., folw. zaś, własność Kamińskich, 1 dm., 4 mk. katol.

Mysznica al. *Myszanka*, rzeka w zach. str. pow. borysowskiego, bierze początek w krynicach w okolicy folw. Oskryszyno, płynie ciągle w kierunku płn. około wsi Myszkowicze, zaśc. Ciecierewo, Poczuliszcze i Wierciejki; za ostatnim przyjmuje z lew. str. małą rzkę Wierciejkę, i odtąd płynąc lesistemi moczarami prawie 1 milę, wpada od lew. brz. do Ilii, dopł. Wilii. Miała dawniej gony bobrowe. Długość biegu około 2 mil, nie ma na niej młynów. *A. Jel.*

Myszny, ob. *Miśnia*.

Myszołówka, wś nad Dnieprem, pow. kijowski, o 3 w. od Pirohowa (par. praw.), niedaleko od Demijówki (przedm. Kijowa), ma 447 mk. (350 prawosł., 42 katol., 25 rozkoln. i 30 żydów). Na lesistych wzgórzach ponad M. znajdują się pustelnie: Kitajów i Hołosiejew. Wzdłuż rzeki ciągnie się szereg cegielni, należących do rady dobr. publ. w Kijowie, do monasteru wydubickiego i do osób prywatnych. Cegielnie, zwłaszcza porą letnią, zatrudniają znaczną liczbę robotników.

Myszorka i *M. Zagrody*, os. leś., pow. brzeziński, gm. Mikołajów. M. ma 3 dm., 16 mk., 456 morg. lasu należącego do majoratu gen. Czernickiego. M. *zagrody*, ma 1 dm., 5 mk. i 208 mr. lasu do major. gen. Szczerbackiego.

Myszory, wś, pow. sochaczewski, gm. Tułowice, paraf. Brochów. W 1827 r. 21 dm. 165 mk.

Myszów, wś cerkiewna, pow. włodzimierski, na płd. od m. pow., kapl. katol. paraf. Poryck; ob. Pamiat. Kij. Arch. Kom., t. IV, cz. 2: 17, 116.

Myszowice, niem. *Mauschwitz*, wś i folw., pow. niemodliński, par. kat. Hennsdorf. Ludność katolicka. Do M. należy Maliński młyn.

Myształy, część Lisich Jam w pow. cieszanowskim, zajmująca płd. stronę obszaru wiejskiego.

Myszy potok, potok podgórski, powstaje w obrębie gm. Dychtenicy, w pow. wyżnickim, w zach. jej stronie, u płn. stóp góry bezleśnej Semakowej (981 m. szt. gen.); płynie przez obszar Dychtenicy na płn.-wschód, a potem na wschód i we wsi Dychtenicy zlewa swe wody do Putylli z lew. brz. Długość biegu 6 kil. *Br. G.*

Myszyca, wś, pow. wilejski, w 1 okr. pol., gm. Chotenczyce, okr. wiejski Krzemieniec, o 7 w. od gminy, 52 dusz rew.

Myszyca, szczyt i dział górski w paśmie Mogilicy, w Beskidach zachodnich, między dolinami górnego biegu Mszany i Kamienicy, w obr. gm. Lubomirza, w pow. limanowskim. Od południa M. łączy się za pomocą przełęczy (752 m.), którędy przechodzi droga z doliny Mszany do dol. Kamienicy, z płn. stokami Gorców i bieży wprost na płn. szczytami 877 m., 974 m. i 1062 m. npm. W ostatnim tym szczycie grzbiet M. rozdziela się na ramię zachodnie, kończące się nad ujściem pot. Wierzbanicy do Mszany, i na ramię wschodnie ze szczytem Krzystonowem. Wzn. Myszycy 877 m. npm. (szt. gen.). Stoki M. pokryte przeważnie lasami cetyniastymi. *Br. G.*

Myszyce, wś włośc., pow. wilejski, w 1 okr. pol., gm. Chotenczyce, okr. wiejski Daszki, o 8 w. od gminy, 4 dusz rew.; należy do dóbr rząd. Kołaczewo.

Myszyn al. *Emerytka*, folw., pow. sieradzki, gm. Zduńska wola, par. Borszewice, odl. od Sieradza w. $21\frac{1}{2}$, dm. 2, mk. 5.

Myszyn, wś nad rzką Łuczką, dopływem Prutu, pow. kołomyjski. Leży o 8 klm. na płd. od Kołomyi, a 7·5 klm. na płn. od Jabłonowa. Graniczy na wsch. z Ispasem, na płd. z Kowalówką, na zach. z Kluczowem wielkim, na płn. z Wierzbiązem. Przez M. przechodzi gościniec z Kołomyi do Pistynia. Wieś to górska, ciągnie się nad potokiem śród gór, na których są rozległe pastwiska. Obszar dwor. grun. or. 33, łąk i pastw. 678; włośc. grun. or. 728, łąk 1209, pastw. 100. Ludność rzym. kat. 10, par. Jabłonów, gr.-kat. 1870, cerkiew par. w miejscu, pod wezw. św. Parascewy, dek. Pistyń, dyec. Lwów, szkoła o 1 naucz. Jest tu kopalnia brunatnego węgla, która w r. 1870 zatrudniała 4 robotników przez dni

90 po 12 godzin dziennie, za dziennem wynagrodzeniem po 30 cent. a. w. Należy do dóbr rządowych. *B. R.*

Myszyn, niem. *Mischen*, wś na dolnych Łużycach, w pow. chociebuskim, par. ew. Wjerbna. W r. 1880 mk. 393, Serbów 388, Niemców 5. *A. J. P.*

Myszyna, rzeka, bierze początek na granicy pow. owruckiego i pińskiego, za wsią Olmany, płynie w pow. pińskim równolegle do granicy pow. mozyrskiego, w kierunku płn., około 2 mil, poczem zwróciwszy się przy granicy pow. mozyrskiego na wschód, łączy się z rz. Lwą i odtąd przybiera nazwę *Mostwa* (ob.); przepływa całkiem odludne miejscowości południowego Polesia pińskiego; bardzo rybna. *A. Jel.*

Myszyniec. wś, pow. radzymiński, gm. Radzymin, par. Serock ma 25 mk. i 44 mr.

Myt, karczma, pow. kamieniecki, par. Kutkowce, przy trakcie z Kuźmińczyka do Uwsia, należy do wsi Kuźmińczyka.

Myta, wś, pow. turczański, 26 klm. na płd.-wsch. od Turki, 20 klm. na płd.-wsch. od sądu pow. i urz. poczt. w Boryni. Na płd.-zach. leży Krywe, na zachodzie. Dołżki i Rosochacz, na płn.-zchd Rosochacz, płn. narożnik przypiera do Majdanu w powiecie drohobyckim, na płn.-wsch. leży Tysowiec (w powiecie stryjskim), na wsch. Suchy Potok (w powiecie turczańskim), a na płd.-wsch. Orawczyk (w pow. stryjskim). W płd.-wsch. stronie wsi powstaje dopływ Stryja, pot. Zawadka, i dąży na płn.-zach. do Rosochacza, przyjmując w obrębie wsi od praw. brz. Suchy potok, nadpływający od wschodu ze wsi tej nazwy. W dolinie Zawadki leżą zabudowania wiejskie. Na płn. (738 m.) cerkiew. Wzdłuż granicy płd.-zach. ciągnie się pasmo górskie Zwinin od płn.-zach. na płd. wsch., a w niem wznosi się szczyt Zwinin II do 1102 m. (znak tryang.). Płd.-wsch. część wsi zajmuje las Osowina, dochodzący na granicy wsch. 1018 m. Na płn. od Zwinina leżą Roztoki. Własn. więk. (Tow. dla prod. leśnych w Wiedniu) ma roli or. 66, łąk i ogr. 77, pastw. 54, lasu 789; własn. mn. roli or. 501, łąk i ogr. 153, pastw. 294, lasu 227 morg. W r. 1880 było 306 mk. w gminie, 5 na obsz. dwor. (obrz. gr.-kat., górskiego rodu Bojków). Par. rzym.-kat. w Turce, gr.-kat. w Rosochaczu. We wsi jest cerkiew pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela. Za czasów Rzplitej należała wieś do dóbr koronnych, ekon. samborskiej, a krainy Haickiej. W inwentarzu dokumentów (Rkp. Ossol. № 2837, str. 55 i 56) czytamy: „A. 1567, fer. secunda post Dominicam Conductae Paschae, Samboriae. Facultas Magnifici Starzechowski, Joanini Zawadzki, locandi villam in rivulo dicto Myta, eodem nomine appellandam, additis ad eundem rivulum sommitatibus, dictis Sucha et Smerek, nec non campo in Płonina, dicto Dolskie, jacente inter rivulos Olchowatka et Krosne, adjunctoque campo dicto Płoniny, aliter vocitato Strzemaminezali et Nieslisz, necnon rivulo dicto Bramowiec, usque ad Płoninam dictam Dźwinow, a graniciebus Capitaneatus Stryensis. In qua villa ad Scultetiam tres laneos argis, et quartum pro Poponatu locando, nec non molendinum et rotam torquatilem, in ostio fluvii Myta cum taberna, tertia parte dationum assignat. Incolis vero villanis, dicto Sculteto quotannis triduum laborare, ac strennas tortasque cum ceteris utilitatibus praestare mandat. Cujus per Sigism. Aug. facta approbatio Lublini 1569. Quae utraque Stephanus rex pro parte Joanni Chłopowicz Jurisquaesitoris a Tymkone Komarnicki, Cessionario Zawadzki in curia Samborrensi post festum nativitatis divi Joannis Baptistae 1576 subsecutam transactionem approbat, cum adjecta ad fluvium Suchapotok parte fundi, dicti Obszar, dat. Leopoliae die 31 julii 1578.“ W extr. inwentarza z r. 1760 (Rkp. Ossol. № 1632, str. 180) czytamy: „Ta wś osiadła na łanach 7, Videlicet sianych $3^3/_4$, koszonych 2, pustych $1^1/_2$; z osobna wójtowskich łanów 3, popowski 1. Chlebnika ad praesens znajduje się in № 16. Czynsze tej wsi (wymienione szczegółowo) czynią rocznie 165 złp. $9^1/_2$ gr. Wójtostwa posesorem Jmp. Faustyn Wojciech Dwernicki, na które prawo produxit, vigore którego płacić powinien do kasy ekonomii samborskiej czynszu na rok złp. 7. Ad haec hybernę na gardekurów JKr. M. i inne onera fundi ponosić tenetur. Las między granicami wsi Myty, nazwany Bereźnica, Smerekowy. Żaliła się gromada, że wolnicy Rosochaccy gruntu jej na pół łanu odebrali, w co wejrzeć ma juryzdykcya zamkowa.“ *Lu. Dz.*

Mytarka, wś, pow. jasielski, na lew. brz. Wisłoka, przy gościńcu ze Żmigroda (1·5 klm.) do Osieka. Ze wsi oddziela się ramię gościńca do Gorlic. M. ma 173 mk., w tem 164 rzym.-kat., należących do parafii w Żmigrodzie i 9 izraelitów. Kasa pożyczkowa gminna ma tylko 63 zł. w. a. Pos. więk. ma obszaru 190 m. roli, 27 m. łąk i ogrodu i 9 m. pastw.; pos. mn. 88 m. roli, 12 m. łąk i 18 pastw. Na północ od M. leży Osiek, na zachód Samoklęski, na wschód za Wisłoką Żmigród, a na płd. Mytarz. *Mac.*

Mytarz, wś, pow. jasielski, na lewym brzegu Wisłoki, 313 m. npm. Ma grunta namuliste na porzeczu i 499 mk., z których 22 na obszarze więk. pos. ks. Sanguszków. Podług wyznań jest 491 rzym.-kat. (paraf. Żmigród) i 8 izraelitów. Pos. więk. ma 122 m. roli, 3 m. ogrodu, 7 m. pastw. i 84 m. lasu,

pos. mn. 357 m. roli, 23 m. łąk i 129 m. past. Wymienia tę wieś Długosz (Lib. Benef. II, 289). Graniczy na północ z Mytarką, na zachód oddziela ją od Samoklęsk lesista góra zwana Krzyżową, na płd. od wsi Brzezowy las Gamracz, a na wschód Wisłoka od Żmigroda. *Mac.*

Myczenki, ob. *Mitczenki.*

Mytelno, ob. *Metelno.*

Mytki, wś, pow. mohylowski gub. podolskiej, gm. Maryanówka, par. Bar, 110 dm., 580 mk., ziemi włośc. 651 dz., dwor. 1336 dz. Cerkiew pod wez. N. P. Rożańcowej liczy 800 wiernych i ma 39 dz. ziemi; była tu kaplica katol. dek. mohylowskiego; zamek i wały. Należała do sstwa barskiego, do wsi bojarskich. W lustracyi Humieckiego, kaszt. kamienieckiego, z 1616 r. czytamy: „Wsi: Nowe Mytkowcze, Wereszczatyncze, Kosaryncze, Przymoszczanica, Drobiszowce. Na te wsi pokazali przywilej panowie Mytkowie od ś. p. króla Aleksandra de data in conventu regni Lublinensi, sabbatho, ante festum S. Priscae anno 1506, wieczny, na wś Wereszczatyńcze za świadectwem pewnem na to. Ukazali i mandat ś. p. króla Stefana do ssty barskiego Mikołaja Buczackiego, aby według tego przywileju króla Aleksandra na wś Wereszczatyncze danego, angaryowani (sic!) nie byli: opowiadając się z tem, jako i te wsi drugie, Nowe Mytkowce alias Wereszczatyncze, Drobiszowce i t. p. Przeciwko czemu tamże zarazem szlachetny Michał Karbot opowiadał się imieniem Jp. Stanisława Żółkiewskiego, hetm. poln. ssty barskiego, o to, iż tylko na jednę wieś Wereszczatyncze stare to prawo wieczne ściąga się. Ale te inne wsi, Wereszczatyncze wyjąwszy, osadzone są na gruncie Króla JM. sstwa barskiego, czego dowodząc pokazał authenticae przywilej, gdzie Jurkowi, Waśkowi i Aleksiowi Mytkom, także i żonom swym, na te drugie wsi, Wereszczatyncze wyjąwszy, dożywocia wyprawowane były i trzymali ich zawsze za dożywociem, jako dobra J. K. M. i z nich onera i służbę powinną do Baru odprawowali, jakoż i z dawnej lustracyi i z regestrów skarbowych to się pokazuje" (ob. Jabłonowski, Lustracye, str. 34—5). W ostatnich czasach wś ta należała do Delfina Komara, marsz. szl. gub. podolskiej, potem do Dzierzków, dziś Rakowskich. 2.) **M.**, mylnie, ob. *Mytków.*

Mytków, mylnie *Mytki*, wś, pow. hajsyński, gm. Ładyżyn, par. Granów, na płn.-wsch. od Kiblicza, przy drodze z Ćwilichówki do Słobódki Tyszkowieckiej, 138 dm., 508 dusz męs., 808 dz. ziemi włośc.; cerkiew. Powierzchnia płaska, grunt urodzajny czarnoziem. Należała do klucza kiblickiego Jaroszyńskich; ob. Arch. J. Z. R., cz. VI, t. 1: 26. Por. *Ładyżyńskie futory.* *X. M. O.*

Mytkowce, wś rząd. nad bezim. rzką, pow. latyczowski, gm. i par. Międzybóż, przy drodze z Mołomoliniec do Zołotarenki, 112 osad, 724 mk., 1846 dz. ziemi; cerkiew. Należała do klucza międzyboskiego ks. Adama Czartoryskiego. *Dr. M.*

Mytkowicze, wś i dobra, pow. połocki, z cerkwią, 719 dz. ziemi; b. własność Piadziewiczów, dziś Czupichina.

Mytlińce, *Mietlińce*, ob. *Mieklińce.*

Mytnica al. *Barachcianka*, rz., dopływ rz. Stuhny z prawej strony.

Mytnica, wś, pow. wasylkowski, na płd.-zach. od m. powiat., ma 601 mk.; położona w równinie otwartej, ziemia wyborna. M. Aksakowska (Aksakowa) była przyległością dóbr motowidłowskich, należących niegdyś do Aksaków, potem Rulikowskich. Za Aksaków nie było tu wsi, ale stała tu jeno w polu karczma czyli „mytnica", w której przebywał urzędnik dla pobierania myta od przejeżdżających gościńcem kupców. I dopiero od 1783 r. właściwie, kiedy granica Rzpltej od Rossyi przez osobną komisyą została tędy wytkniętą (ob. Andrejewskij, Istor. mater. iz archiwa Kiew. guber. prawlenja, zeszyt IV, str. 52—3) wyrosła tu spora osada, w połowie na białocerkiewskim a w połowie na motowidłowskim gruncie, przy splocie dwóch walnych gościńców, t. j. tak zw. drogi Białocerkiewskiej i tak zw. traktu Karawańskiego. Odtąd była tu rogatka polska i przykomórek. Również i na przeciwnej rossyjskiej stronie urządzoną też została rogatka, jako na przejeździe do Kijowa, a przytem i kwarantanna, którą krajowcy w swojem narzeczu na „kałantyr" przekręcili. W Kałantyrze stał słup graniczny rossyjski z № 194, a w M. słup polski z № 196 (ob. Andrejewskij, Istor. mater. IV, str. 52). Przykomórek mytnicki zależał od głównej komory w Trylisach. Przejazd graniczny, przykomórek, gościniec krzyżowy, wszystko to było niemałą przynętą dla osiedlających się tu, tak że w niedługim czasie M. z Kałantyrem zamieniła się w rodzaj niewielkiego miasteczka. W 1768 r., pamiętnym tak zw. Koliszczyzną, pułkownik kozaków białocerkiewskich szlachcic Kopytkiewicz, namówiwszy ze swej komendy do buntu tylko 40 kozaków, bo reszta w powinnej dla Rzpltej stała wierności, z tymi tedy wyruszył kryjomo z Białejcerkwi, i najpierw skierował swój napad na przykomórek mytnicki, ale urzędnicy tutejsi, jak ekspedytor Liszko, Rzepecki, Wojciechowski i Sadowski obronną ręką do Kałantyru za granicę się schronili; Kopytkiewicz zaś zasłyszawszy o zbliżającym się oddziale wojsk polskich, pobiegł ku Barachtom, ale w galopie koń się mu spotknął, on spadł i zabił się na śmierć (Raptularzyk

Stanisława Kruszelnickiego w zbiorze Konst. Swidz.), W 1787 r. miejsce to zaszczycił swym pobytem król Stanisław August podczas swojej podróży do Kaniowa. „Dnia 22 marca — pisze Plater w swoim Dzienniku — króla Stan. Augusta, przed miasteczkiem M. na pół do sstwa białocerkiewskiego Branickiego hetmana, a przez pół do Rulikowskiego należącem, spotkał Potocki, generał lejtenant, dowodzący dywizyą ukraińską, z eskortą przygotowaną, i salutując po żołniersku pałaszem, tak prowadził, przodem jadąc przed karetą, aż do stacyi, gdzie konie dla popasu wyprzężono. Podanemu śniadaniu największy honor uczynili cudzoziemcy". Około 1820 r. Józef Rulikowski, dziedzic Motowidłowszczyzny, przeniósł swoją połowę w M. na inne, o kilka wiorst odległe miejsce i tę nową wieś przezwał Poradowem. Cerkiew w M. p. t. ś. Mikołaja, była wybudowaną w przeszłym wieku przez urzędników przykomórka Teodora Liszkę i Aleksandra Rzepeckiego. Mieszkał tu na starość i umarł stary żołnierz kresowy Stanisław Kruszelnicki, autor ciekawego raptularzyka o rzezi Humańskiej i Koliszczyźnie. Na gruntach wsi W. Sołtanówki i M. przewija się wał zwany Rumiańcowskim, który służył za granicę Rossyi z Polską, na mocy delimitacyi w 1783 r. dokonanej. W pobliżu wsi znajdują się dwie stare mogiły. Porów. Arch. J. Z. R., cz. III, t. 3: 693. *Edward Rulikowski.*

Mytnica Magdalowiecka, ob. *Magdalowiecka Mytnica.*

Mytnica 1) fol. do Karsów, pow. dąbrowski, na pr. brz. Wisły, w granicznym pasie celnym. Wisła, od której wylewów jest zabezpieczony wałami, oblewa go od płn. i zach., na płd. graniczy, z Karsami a na wsch. z Boruszową. Osobnego ciała tabularnego nie stanowi. 2.) **M.** *Mietnica, Metnica,* rus. *Mytnycia,* grupa domów i folw. w Korsowie, w pow. brodzkim. 3.) **M.** *Sorocka* al. *Metnica,* część Sorocka w pow. skałackim. *Mac.*

Mytnica 1.) karczma, na obszarze dworskim mstka Bojanu, w pow. czerniowieckim, przy gościńcu z Sadogóry do Nowosielicy, na płd.-zach. granicy Bojanu. 2.) **M.** al. *Mytnycia,* karczma na obszarze dwor. Kisielowa, w pow. kocmańskim. *Br. G.*

Mytniczek, ob. *Mytnik Mały.*

Mytnik 1.) *Wielki* (*Mytyniec*), wś, pow. lityński, gm. i par. Chmielnik, przy trakcie poczt. z Chmielnika do Ułanowa, o 33 w. od Lityna, 175 osad, 900 mk., 851 dzies. ziemi włośc., 1029 dzies. dworskiej, 70 cerkiewnej. Cerkiew p. w. ś. Michała: 1500 paraf. Czarnoziem; cegielnia. Należała do Tomasza Szadkowskiego, dziś Adolfa Mostowskiego, komedyopisarza spółczesnego, ożenionego z Mazarakówną z Machnówki. Wieś dobrze zagospodarowana, leży nad obszernym stawem, pośród którego wznosi się statua św. Jana Nepomucena. 2.) **M.** *Mały* al. *Mytniczek,* wś tamże, nad bezim. rzką do Bohu wpadającą, 43 osad, paraf. praw. M. Wielki, 242 mk., 533 dzies. ziemi włośc., czarnoziem, należy do spadkobierców hr. Kuszelew-Bezborodki, dożywotniego właściciela ststwa chmielnickiego.

Mytniki ob. *Gawry.*

Myto, mko i folw. nad rz. Dzitwą, pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm. i okr. wiejski Myto (dawniej gm. Wawiorka), o 14 w. od Lidy, 21 w. od Wasiliszek a 84 w. od Wilna. Mko ma 101 mk. (54 męż. i 47 kob.), cerkiew murowaną i zarząd gminy, folw. zaś 51 mk. (1 prawosł., 45 kat. i 5 żydów). Dawniej dziedzictwo Paców, później Mirona Rossudowskiego, dziś pułk. Kondratjenki. W 1415 r. Władysław Jagiełło, jadąc z Podola do Litwy, przybył tu z Kobrynia i czas jakiś spocząwszy, pojechał do Wołkowyska. W 1662 r., dla zniszczenia Lidy, odbywał się tu sejmik. Paraf. praw. ma 828 wiernynh (395 męż. i 433 kob.). Gmina Myto (mytlańska) dzieli się na 3 okr. wiejskie: Myto, Wawiorka i Papiernia, i liczy 39 wsi, 251 dm. i 2650 mk. (1149 dusz rewiz., mianowicie 999 włościan uwłaszczonych i 150 skarbowych). Należy ona do 1 okr. pol. do spr. włośc. w m. Lidzie, oraz do 1-go rew. powołanych do służby wojskowej z pow. lidzkiego w m. Lidzie. W skład okr. wiejskiego M. wchodzą wsie: Rulewicze, Górzańce, Mieszkały, M., Kasiłówce, Nowosiołki, Janowlany, zaśc. Kadziszki i okolice Gradowszczyzna i Radziwiłłowce, razem 223 dusz rewiz. włośc. uwłaszczonych i 34 skarbowych. *J. Krz.*

Mytwa, rzeka w powiecie mozyrskim, zaczyna się w moczarach za wsią Bierezówką, płynie w kierunku płd.-wsch. około wsi Michałki; pod zaśc. Baszyński ma pierwszy młyn na stawie; pod wsią Mały-Boków rozlewa się w jeziorko i ma młyn; pod Rudnią-Saniukowską młyn trzeci; płynie koło wsi Starosiele, pod zaśc. Mazury, młyn na stawie; dalej płynie koło wsi Pierężniwka, Saniuki, fol. Tożyłówka, wsi Bobrujki; pod wsiami Dinowo i Buda zasila się kilku dopływami i płynie rozdzielona na dwa koryta około 5 w.; pod wsią Smoligowicze rozlewa się w jeziorko, a pod Rudnią - Smolgowicką tworzy znaczny staw i obraca dwa młyny, dotyka wsi Bułhaki i Niedzieicze; za wsią Wierzbowicze zwraca się pod prostym kątem na płn., płynie koło wsi Grydzień i pod wsią Konotopy wpada z praw. str. do Prypeci. Długość biegu przeszło 7 mil; rybna. *A. Jel.*

Mytwica 1.) mała rzka w płd.-zch. krań-

cu pow. ihumeńskiego, zaczyna się na granicy pow. słuckiego, przy zaśc. Jaźwiny i ubiegłszy w kierunku zachodnim i południowym około 4 w., wpada z lew. str. do Niemna poniżej Turyi. 2.) **M.**, odnoga Prypeci w pow. rzeczyckim, w okolicy Narowli, łączy koryto Prypeci z jez. Łomot. 3.) **M.** al. *Mutwica*, rzka, prawy dopływ. rz. Uszy.

Mytwica, karczma na granicy pow. proskirowskiego i kamienieckiego, przy trakcie ze wsi Uwsia do Satanowa, par. Satanów.

Mytyńce, ob. *Mityńce*.

Mytyniec, ob. *Mytnik Wielki*.

Mytyszcze, wś włośc., pow. wilejski, w 1 okr. pol., o 46 w. od m. Wilejki, przy b. dr. poczt. z m. Ilii do m. Radoszkowic, 12 dm., 103 mk. katol.

Mytyszcze, wś, pow. łucki; ob. Arch. J. Z. R., cz. VI, t. 1: 110, 112.

Myza, os. fabr., pow. płoński, gm. Pomiechowo, par. Zakroczym, odl. o 32 w. od Płońska. Jest tu fabryka odlewów żelaznych. Osada ma 8 dm., 33 mk. i 84 mr. ziemi.

Myzany, dobra, pow. rzeżycki, w 1 okr. pol., gm. Wielona, 61 dusz rew.

Myziuryńce, ob. *Miziureńce*.

Myzowo al. *Mizów*, w dok. *Mezow*, *Mezowa*, *Mezewo*, *Miezowo*, wś cerkiewna, pow. kowelski, gm. St. Konary, na płd. od Konar Nowych, st. dr. żel. kijowsko-brzeskiej, między Krymnem (o 21 w.) a Kowlem (o 20 w.), o 97 w. od Brześcia a 511 od Kijowa. Por. Arch. J. Z. R., cz. I, t. I: 400, 413; cz. VI, t. I: 217, 219. *J. Krz.*

Mzurki, w dok. *Mschurky*, ws i fol., pow. piotrkowski, gm. Woźniki, par Drużbice. Leży 2 m. na zach. od Piotrkowa, na trakcie do Widawy. Pod tą wsią z licznie zbiegających się strumieni powstaje rzeczka Grabia. Wś ma 19 dm., 117 mk., fol. 7 dm., 8 mk. Fol. M. rozl. mr. 450: gr. or. i ogr. mr. 361, łąk mr. 59, wody mr. 4, nieuż. i place mr. 26; bud. z drzewa 19. Wś M. os. 27, z gr. mr. 114. Wspomina tę wś Lib. Ben. Łask (I, 460 i II, 224) jako posiadającą zdawna grunta folwarczne i łany uprawiane przez zagrodników. Według regest. pobor. ziemi sieradzkiej z 1553 istniały dwie wsie *Mssurki major* i *M. minor*. Pierwsza należała do Stanisława i Walentego Garnyszów, miała młyn, karczmę, 3 łany kmiece, druga do Jana Gomolińskiego, miała 6 łanów (Pawiń. Wielk. II, 258). *Br. Ch.*

Mzurów, wś i fol., pow. będziński, gm. i par. Niegowa, odl. 49 w. od Będzina, ma 360 mk., 42 dm. W 1827 r. 36 dm., 210 mk. W XV w. M. był wsią królewską, dziesięcinę dawał plebanowi w Niegowy (Dług., II, 220); obecnie fol. M. rozl. mr. 457, a mianowicie: gr. or. i ogr. mr. 239, łąk mr. 42, lasu mr. 116, nieuż i place mr. 60; bud. mur. 3, z drz. 8. Wś M. os. 37, z gr. mr 428.

Mzurowa, wś, pow. jędrzejowski, gm. Mnichów. W 1827 r. 24 dm., 107 mk.

Mzwierzuty al. *Dzwierzuty*, wś, pow. szczycieński, 18 klm. od Szczytna, dokąd droga bita prowadzi, w pobliżu jeziora Sasek, w okolicy pagórkowatej i lesistej. Wś ma 1200 mk. ewang., mówiących po polsku. Kościół na wzgórzu z wieżą. St. poczt. i tel. i poczty osobowe do Szczytna, Rothfliess, Wielborka i Niborka. Dwa jarmarki do roku w czerwcu i grudniu. Por. *Dzwierzuty*. *Z, B.*

Mzyki, os. włośc., pow. będziński, gm. Rudnik Wielki, par. Koziegłowy. Ma 4 dm., 26 mk., 56 mr.

Mzyki, grupa domów w Babińcu, pow. lubliniecki.

Mżeń, wś, pow. owrucki, o 3 w. od Owrucza

N.

Na-Antonach, os. młyn., pow. żółkiewski, gm. Fuina. Osadę tę stanowi młyn o 2-ch kamieniach, w płd. stronie wsi Fuiny, na lew. brz. pot. Młynówki, oraz trzy chaty wieśniacze i kilkanaście morgów gruntu, za które posiadacze opłacali niegdyś czynsze emfiteutyczne i inne ciężary do skarbu krechowskiego. Nazwę swą otrzymała ta osada od pierwotnych właścicieli, Antonami zwanych, osiedlonych tu za czasów dzierżawy dóbr krechowskich przez królewicza Jakóba, około r. 1735. *Br. G.*

Naasdorf, 1358 r. *Nadsicsdorf*, wś i dobra, pow. nissański, par. Koeppering. Dobra ryc. N., własność katolickiego domu kapłańskiego (Priesterhaus) w Nissie, nadane królewskim rozkazem gabinetowym w 1812 r. Wś ma 21 zagrodników, 13 komorników i 96 mr. ziemi. Do gminy N. należy kol. Steinberg, ma 10 zagrodn. i 4 komorn. z 56 mr. ziemi. Obszar gminy ma 1257 mr. ziemi, z nędzną glebą, o piaszczystym lub skalistym spodzie.

Naasewitt, ob. *Nasewitt.*

Na Bagnie al. *Bagno*, *Bahno*, część Matkowa w pow. turczańskim.

Nabba, rzka w gub. inflanckiej, ma źródła w okolicy Hochrozen i pod Turajdą uchodzi od lew. brzegu do rz. Bresel (Brasel), praw. dopł. Gaui (Aa).

Nabbe, rz. przymorska w Kurlandyi, w par. piltyńskiej, płynie z płd. ku płn. i po krótkim biegu wpada do Baltyku; łączy się kanałem z Wielką Irbą.

Nabben, wś pryw. w Kurlandyi, w okr., pow. i par. goldyngskiej.

Na Bahnach, góra pod 40° 53′ wsch. dłg. a 49° 15′ płn. szer., w płd. stronie Bystrzycy, w pow. drohobyckim. Szczyt 742 m. Na płn. jej stoku bierze początek dopływ Dniestru Bystrzyca Tyśmienicka.

Na Bajkach al. *Bajki*, część przedmieścia Krakowskiego we Lwowie.

Na-Bani, wzgórze lesiste w obrębie gm. Kropiwnika Nowego, w pow. drohobyckim, na prawym (wsch.) brzegu Stryja, na płd. od tejże wsi, pod 40° 59′ 25″ wsch. dłg. g. F., a 49° 12′ 29″ płn. szer. Od zach. i płd. opada stromo do doliny Stryja. Wzniesienie wzgórza 737 m., wznies. zaś doliny Stryja u stóp jego 483 m. Ob. *Bania.* *Br. G.*

Na-Baszty, turnia w Tatrach spiskich. Ob. *Basta.*

Na-Batogach, wzgórze polne, na płd. wsch. od Podkamienia, w pow. rohatyńskim, nad granicą czerczańską, pod 42° 10′ 30″ wsch. dłg. g. F. a 49° 25′ 20″ płn. szer. Od płn. i płd. opływają je dwie strugi, które u zach. podnóża tej wyniosłości się łączą i tworzą pot. Podkamień, uchodzący do rz. Świrza z lew. brzegu. Wznies. 328 m. npm. *Br. G.*

Na-Beńki, szczyt w paśmie górskiem Żełemiance, w Karpatach wschodnich, w dziale skolsko-delatyńskim, na granicy gm. Tuchli (pow. stryjski), Sukiela i Kamionki (pow. doliński), pod 41° 14′ wsch. dłg. g. F., a 48° 58′ 43″ płn. sz. g. Wznies. 1233 m. npm. U płd.-wsch. stóp tej góry biją źródła rzeki Sukiela. *Br. G.*

Nabentine (dok.), jez., ob. *Niewocin* al. *Lewientyn.*

Na Berezi, część Zawadki w pow. turczańskim.

Na Berezku, grupa domów w Łomnej, w pow. turczańskim.

Na-Bereżnyci, część wsi Wilawcza, w pow. wyżnickim, nad pot. Bereżnicą. Ob. *Wilawcze.*

Na Beskidzie, grzbiet w Beskidzie zachodnim. Ob. *Krzeszów Dolny* i *Leskowiec.*

Nabet, nad pot. Łazanka, grupa domów w płn.-wsch. stronie Kobylnicy Ruskiej, w powiecie cieszanowskim.

Na Białej 1.) grupa domów w Podhorcach, w pow. złoczowskim. 2.) **Na B.**, karczma koło Nowosiółki Liskiej, pow. Kamionka Strumiłowa.

Na Blichu 1) część wsi Nawsia Kołaczyckiego, w pow. jasielskim. 2.) **Na B.**, karczma na obszarze gm. Dobczyc, w pow. wielickim. 3.) **Na B.**, podmokłe pastwisko w płd.

stronie Zboisk i Malechowa, w pow. lwowskim, nad Pełtwią, nad którą stoi młyn tej nazwy. 4.) **Na B.**, góra lesista w pow. limanowskim, na płnrz. rz. Łososiny (ob.). Wznies. 541 m. b.

Na Błocie 1.) podmokłe pastwisko w Uhnowie, pow. Rawa ruska, na płn.-wsch. od zabudowań wiejskich, nad Sołokiją. 2.) **Na B.**, rozległe, podmokłe pastwisko, zajmujące zach. część Hołoskowic, płn.-wsch. część Kadłubisk i płn. część Dubia, w pow. brodzkim. 3.) **Na B.**, podmokłe pastwisko w płd. stronie Turzego, w pow. brodzkim. 4.) **Na B.**, grupa domów w Starzawej, w pow. mościskim. 5.) **Na B.**, młyn i domy na obsz. dwor. Ożydowa, w pow. złoczowskim. 6.) **Na B.**, grupa domów w Snowiczu, w pow. złoczowskim. 7.) **Na B.**, część doliny Seretu. 8.) **Na B.**, nazwa łąk we wsi Potutory. Ob. *Lipa złota*, rz. (V, 250—2). *Lu. Dz.*

Na Błoniach 1.) karczma na obsz. dworskim Głęboki, w pow. samborskim. 2.) **Na B.**, karczma w Starej Soli, w pow. staromiejskim.

Nabłonice al. *Na błoniu*, karczma i grupy zabudowań, w obr. gm. Niedzielisk, w pow. brzeskim. *Br. G.*

Na Błoniu 1.) grupa zabudowań w gm. Trzebowniska, pow. rzeszowski, na prawym brz. Wisłoka, nieopodal przewozu. 2.) **Na B.**, część wsi Lubienie, w pow. jaworowskim. 3.) **Na B.**, osady i kuźnia w Brylińcach, w pow. przemyskim. 4.) **Na B.** (al. *Suszyca*, *Suszycia na Bołoniu*) część Suszycy wielkiej, w pow. staromiejskim. *Br. G.* i *Lu. Dz.*

Na Błotach 1.) podmokłe pastwisko w płn. stronie Zielowa i Żornisk, w pow. gródeckim, nad t. zw. Starą rzeką (317 m.). 2.) **Na B.**, podmokłe pastwisko w płn. stronie Zniesienia, w pow. lwowskim. 3.) **Na B.**, podmokłe pastwisko, w płn.-zach. stronie Kałusza nad Kropiwnikiem. 4.) **Na B.**, młyn na obsz. dwor. Lackie wielkie, w pow. złoczowskim. 5.) **Na B.** al. *Ścianka*, dwór i folwark w Ściance, w pow. złoczowskim. *Lu. Dz.*

Na Boboniówce al. *Boboniówka*, gajówka, na obsz. dwor. Karowa, pow. Rawa ruska.

Na Bodostowie, pastwisko w płn. stronie Wojniłowa, w pow. kałuskim.

Nabołocie al. *Folwarkowce*, 7 osad, pow. słucki, o 3 w. ku płn. od mczka Nieświeża, nad błoniami, w płaszczyznie położone.

Naborki 1.) wś nad rz. Niesetą, pow. ihumeński, w 3 okr. pol. berezyńskim, 14 osad; miejscowość poleska, odludna. 2.) **N.**, dobra nad rz. Niesetą, dopł. Olsy, pow. ihumeński, w 3 okr. pol. berezyńskim, dawniej obywatelskie, w 1873 r. rozparcelowane i nabyte przez włościan; kupili dwaj Korolowie, każdy po 129 morg., dwaj Mieleszkiewiczowie, każdy prawie po 10 wł., Gierajewski, Wojciechowski, Rucki, Koziełło i Karaczan, każdy około 116 morg., Szamko około 106 morg., Suprunkiewicz około $15^1/_2$ włók. Miejscowość poleska, małoludna, grunta lekkie, nizinne.

Naborowiec, wś i folw., pow. płoński, gm. Załuski, par. Kamienica, odl. o 16 w. od Płońska; ma 19 dm., 201 mk. W 1827 r. 13 dm., 128 mk. Folw. i wś N. rozl. m. 486: grun. orn. i ogr. m. 389, łąk m. 4, pastw. m. 7, lasu m. 66, nieuż. i place m. 20; bud. mur. 1, z drzewa 11, płodozmian 11-polowy. Wieś N. os. 29, z grun. m. 115. *Br. Ch.*

Naborówka, rzeczka w pow. radzymińskim, wypływa z lasów Świętochowskich, niedaleko wsi Bale i granicy pow. węgrowskiego, płynie w stronę płn.-zach. przez Warmiaki i pod Wójtami, na płn. Jadowa, wpada z praw. brz. do Ossownicy. Długa 5 w. (m. hydr.). Podług Bokiewicza (Opis pow. radzymiń, str. 22) „wpada do Ossownicy, połączona z Mostówką.“ *J. Bliz.*

Naborówka, pot. górski, powstaje w obr. gm. Koniny, w pow. limanowskim, z pod Fraczki gronia, wzgórza polnego; płynie na płn.-wsch. i po 2 kil. biegu uchodzi z lew. brz. do Koniny. *Br. G.*

Naborowo, wś i folw., pow. płoński, gm. Załuski. par. Kamienica, odl. o 17 w. od Płońska Ma 7 dm., 74 mk. W 1827 r. 14 dm., 114 mk. Folw. N. z wsią t. n., wsią Dłutowo i częścią Kamienicy Kościelnej, rozl. m. 973: grun. orn. i ogr. m. 873, łąk m. 60, past. m. 10, nieuż. i place m. 30; bud. mur. 1, z drzewa 24; płodozmian 13-polowy; wiatrak. Wś M. os. 26, z grun. m. 24; wś Dłutowo os. 33, z grun. m. 114; część Kamienicy Kościelnej os. 6, z grun. m. 136. *Br. Ch.*

Naborowszczyzna 1.) folw. i wś, pow. trocki, w 1 okr. pol., gm. Jewie, okr. wiejski Jarmoliszki, o 6 w. od gminy a 10 w. od Trok; wś ma 5 dusz rewiz.; własność Strawińskich. 2.) **N.**, wś w zach. stronie pow. mińskiego, kaplica katol. par. Kamień, dawniej filia par. Wołma. *J. Krz.*

Naborz, karczma przy gościńcu z Zatora do Gierałtowiczek, we wsi Rudze, pow. wadowicki. *Mac.*

Naborze, nazwa zabudowań wiejskich w gm. Piotrowice, pow. wadowicki. *Br. G.*

Na Bożemce, młyn i karczma na obsz. dwor. Karowa, pow. Rawa ruska.

Nabrany, wś w gub. kowieńskiej, miejsce urodzenia Macieja Kazimierza Wołonczewskiego, biskupa żmudzkiego, syna włościanina.

Na Brońce, fabryka terpentyny w Wierzbianach, w pow. jaworowskim.

Nabróż, wś i folw., pow. tomaszowski, gm. Czerkasy, par. Nabróż. Leży o kilka wiorst na lewo od drogi z Tyszowiec do Łaszczowa,

śród wyżyny, odl. 7 w. od Tyszowiec a 5 mil od Zamościa i Tomaszowa. Posiada kościół par. murowany, cerkiew parafialną rusińską, szkółkę początkową ogólną, cegielnię i 72 dm. Dwór z pięknym ogrodem, młyn i wiatrak. Gleba żyzna, czarnoziem. W 1827 r. było tu 53 dm., 312 mk. Kościół i par. założył tu w 1411 r. Jan Szompnik; obecny kościół został wzniesiony z muru w 1684 r. przez Samuela Łaszcza. W kościele tym znajduje się ołtarz P. Jezusa z kościoła kolegiaty lubelskiej, przez Leszka Białego wystawionego, przeniesiony tu w 1845 r. Przy tym ołtarzu są dwie rzeźbione starożytne figury. Kościół jest pod wezw. Wniebowzięcia M. Panny. Par. składa się z wsi: N., Tuczępy, Lipowiec, Małożów, Miętkie z Adelinką Jędrzejówką, Mircze, Stara wieś, Wereszczyn, Wiszniów, Radostów, Łykoszyno, Dutrów, Dobużek, Kryszyn, Kmiczyn, z ludnością ogólną 2,703 dusz. Folw. N. z wsią t. n. i Mołożony, rozl. m. 1001: grun. or. i ogr. m. 507, łąk m. 118, lasu m. 346, nieuż. i place m. 30. Gospodarstwo leśne staranne; obszary wycięte zasiewane. Bud. mur. 14, z drzewa 22; płodozmian 6-polowy. Do dóbr powyższych należał folw. Mołożów z obszarem m. 1170, który w r. 1884 oddzielony został. Wś N. os. 62, z gr. m. 681; wś Mołożany os. 47, z gr. m. 600. Dobra N. były własnością Drohojewskich, Rakowskich, obecnie należą do Wincentego Rulikowskiego. *X. S. S.* i *Al. Pal.*

Na Brynowie, podmokłe pastwisko w zach. stronie Peratyna, pow. Kamionka Strumiłowa.

Na Brzegach, podmokłe pastwisko, w płd.-zach. str. Srok przy Laszkach, pow. lwowski.

Na-Brzegu 1.) grupa zabudowań wiejskich w obrębie gm. Dąbrowy, w pow. krakowskim. 2.) **Na B.**, grupa domów w Miłoszowicach, w pow. lwowskim.

Nabrzegu, część wsi Dzierzgowice, pow. kozielski.

Na Brzezinie al. *Szajnowska*, karczma i gajówka na obsz. dworskim Juśkowic, w pow. złoczowskim.

Nabrzuska, wś, pow. kowelski, st. p. Kowel; kościół. paraf. katol. św. Piotra i Pawła, wzniesiony w 1727 r. z drzewa przez Dorotę Rzeczycką. Parafia katol., dek. kowelskiego, 849 dusz. Kaplica w Czersku.

Na-Buczkach, północny czubek pasma górzystego, ciągnącego się na granicy gm. Rabego i Bandrowa, w pow. lisieckim, a tworzącego północne rozgałęzienie działu Żukowa; Czubek ten wznosi się w płd.-wsch. stronie wsi Moczarów, na wschodnim brzegu pot. Głuchego, dopływu Jasienki, pod 40° 20′ 25″ wsch. dłg. g. F., a 49° 22′ 18″ płn. sz. g. Z płn. stoku zlewają się wody do Głuchego potoku, z płn.-wsch. zaś do Królówki. Wzniesienie 726 m. npm. Miejsce znaku tryang.

Na Buczyszczu kilka zabudowań wiejskich w Bukowinie, w pow. bobreckim, na praw. brz. Dniestru, w płd.-zach. stronie wsi.

Na-Budkach, karczma w Radgoszczy, pow. dąbrowski. *Br. G.*

Na Budzie 1.) część wsi Koziarni, pow. Nisko. 2.) **Na B.**, leśniczówka na obsz. dwor. Baczyny, w pow. staromiejskim.

Nabutów, wś na lew. brz. rz. Rosi, pow. kaniowski, paraf. praw. Neterebki (o 2 w.), o 45 w. od Kaniowa i Bohusławia, gdzie najbliższa st. poczt. i telegr., naprzeciwko wsi Derenkowiec, na praw. brz. Rosi, w pow. czerkaskim leżącej, 423 mk.; od 1850 r. fabryka cukru. Wchodziła niegdyś w skład sstwa korsuńskiego, dziś należy do klucza korsuńskiego ks. Łopuchina. *J. Krz.*

Nabyszyce, dok. *Nabisicze*, niem. *Nabyschitz*, wś i gm., pow. odolanowski, 2 miejsc: a) N., wś; b) Kuroch, pustkowie; 61 dm., 484 mk., wszyscy kat., 94 analf. Poczta, gośc., st. tel. w Odalanowie, stac. kol. żel. w Ostrowie o 11 kil. Według regestr. pobor. z 1579 r. wś N., w par. Odolanów, była własnością Feliksa Kurowskiego, miała 4 łany, 4 zagrod., 3 komorników i 3 rzemieślników (Pawiński, Wielk., t. I, str. 124.) *M. St.*

Na Bugaju, folw. na obszarze dworskim w obr. gm. Stryszowa, pow. wadowicki.

Na Caryni, młyn na obszarze dworskim Miliowa Bohosiewicza, pow. wyżnicki, nad pot. Młyńskim. *Br. G.*

Naceliszki, ob. *Dowmontyszki*.

Nacesławice, w dok. *Naczeslavycze*, wś nad strum. Olszyną, i folw., pow. kaliski, gm. Staw, par. Chlewo, odl. od Kalisza w. 24; wś dm. 7, mk. 53; folw. dm. 3, mk. 19. W 1827 r. 11 dm., 93 mk. Wspomina tę wieś Lib. Ben. Łask. (t. II: 60) w opisie par. Chlewo. Według regestr. pobor. z 1579 r. wś N. (par. Chlewo) była własnością Naczesławskich, do których należało 5 części i Laurent. Desczyńskiego, posiadającego $1/4$ łana, oraz Jakóba Osczeklińskiego, posiad. $1/2$ łana (Pawiński, Wielkop. t. I: 111). Obecnie folw. i wieś N. rozl. m. 456: grun. or. i ogr. m. 388, łąk m. 44, past. m. 7, nieuż. i place m. 17; bud. mur. 4, z drzewa 8; płodozmian 4 i 10-polowy. Wś N. os. 17, z grun. m. 20. *Br. Ch.*

Nachaczów, ob. *Nahaczów*.

Na Chapanicy, leśniczówka na obsz. dwor. w Nisku, w pow. Nisko, nieopodal wsi Kamienia. *Br. G.*

Na Chmielarni al. *Chmielarnia*, leśniczówka, koło Rudek nieznanowskich, obsz. dwor. Busk, pow. Kamionka Strumiłowa.

Nachów, mała wś i folw. lenny, pow. rzeczycki, gm. wasilewicka; wś ma 7 osad, folw.,

dziedzictwo Rudziewskich, $2\frac{3}{4}$ włóki; odludne Polesie. *A. Jel.*

Na Chyżkach al. *Chyżki*, pasieka koło Werchobuża, obsz. dworski Kołtów, pow. złoczowski.

Naciany 1.) dwór, pow. rossieński, paraf. kielmeńska, własność Reutta. 2.) **N.**, ludna wś nad rz. Nacianką, pow. telszewski, o 42 w. od Telsz. Kościół kat. św. Katarzyny, w 1789 r. drzewa wzniesiony przez obyw. Pocieja, filialny par. Gintyliszki. Na cmentarzu kaplica.

Nacina Wes, węg. *Natafalwa*, wś, hr. ziemneńskie, stacya węgiersko-galicyjskiej kol. żel. Kościół katol. filial., zbudowany w 1413 r.; uprawa roli; 1042 mk.

Nacisławice 1.) *Wielkie*, niem. *Gross Nimsdorf*, wś i dobra nad rz. Stradunią, pow. kozielski. Odl. 2 mile od Koźla, leży na granicy pow. prądnickiego, posiada kościół paraf. poklasztorny, przez cystersów wzniesiony. Folw. należał do dóbr klasztornych, ma obecnie 223 morg. Wś z przyległością Mierzęcin ma 3166 morg., w tem 2,699 morg. roli. Szkoła katolicka dwuklasowa. W 1843 r. był tu zamek z kaplicą, 108 dm., 808 mk. kat. Młyn wodny. N. par. ma 1065 dusz. Należy do par. wś Grodzisko. 2.) **N.** *Małe*, ob. *Nacisławki*. *Br. Ch.*

Nacisławki al. *Małe Nacisławice*, niem. *Klein Nimsdorf*, wś i dobra, pow. kozielski, paraf. i szkoła Gierałtowice. Dobra ryc. mają 1,544 morg. (925 m. roli i 492 m. lasu), wś 493 m. W 1843 r. 37 dm., 284 mk. katol.

Naciuny al. *Naczuny*, wś i gm., pow. poniewieski, w 2 okr. pol. Klawany, w 1 okr. pokoju do spraw włościańskich, składa się z 10 okr. wiejskich, 59 wsi i liczy 2,583 mk. ob. płci włościan.

Nackel (niem.), ob. *Nakło* i *Nakielno*.

Nacki w dok. *Naczky*, fol., pow. turecki, gm. Bartochów, par. Tubądzin, odl. od Turka w. $44\frac{1}{2}$; dm. 1, mk. 5. Według Lib. Ben. Łask. (I; 413) była to wieś niemająca łanów kmiecych już w początku XVI w. Istniał tu tylko dwór z gruntami folwarcznymi, dający dziesięcinę prob. w Tubądzinie.

Nackiewicze 1.) okolica szlach. nad rz. Wersoczką, pow. lidzki, w 5 okr. pol., o 39 w. od Lidy a 15 w. od Ejszyszek, 19 mk. kat. 2.) **N.**, wś włośc., pow. oszmiański, w 3 okr. pol., o 48 w. od Oszmiany a 18 w. od Dziewieniszek, 10 dm., 72 mk. kat. *A. T.*

Nackowa, wś w płn.-zach. stronie pow. słonimskiego.

Nacław w dok. *Naczlaw*, wś i folw., pow. kościański; fol. ma 569 mr. rozl.; gm. ma 40 dm., 315 mk., 29 ew., 49 kat., 33 analf, cegielnia; poczta, tel., st. kol. żel. w Kościanie o 3 kil., gośc. o 2 kil. Według regestr. pobor. z 1580 i 1581 r. wś Naczlaw, w par. Kościan, miała $16\frac{1}{4}$ łanów i 4 zagrod. (Pawiński Wielk., t. I, 61). *Br. Ch.*

Nacpolsk, wś, pow. płoński, gm. Naruszewo, par. Żukowo, odl. o 14 w. od Płońska. Ma szkołę pocz. ogólną, cegielnię, gorzelnię, wiatrak i karczmę, 37 dm., 442 mk. W 1827 r. było tu 33 dm. i 294 mk. Gmina N. przeniesioną została do Naruszewa. N. wymieniony jest w bulli Innocentego IV z 1254 r. w rzędzie wsi dających dziesięciny klasztorowi w Czerwińsku (ob. t. I, 837). Obecnie dobra N., własność Tytusa Dembowskiego, składają się z fol. N., Sosenkowo, Skarzyn i Srebrna, wsi: N., Srebrna, Sosenkowo i Skarzyno. Rozl. mr. 3865; fol. N. gr. or. i ogr. mr. 728, łąk mr. 42, pastwisk mr. 147, wody mr. 3, lasu mr. 533, zarośli mr. 68, nieuż. i place mr. 76, razem mr. 1599; bud. mur. 15, z drzewa 15; płodozmian 7° polowy; fol: Sosenkowo gr. or. i ogr. mr. 419, łąk mr. 42, past. mr. 24, wody mr. 1, lasu mr. 120, nieuż. i place mr. 23, razem mr. 629; bud. mur. 1, z drzewa 14; płodozmian 8 i 11° polowy; fol. Skarzyn gr. or. i ogr. mr. 404, łąk mr. 11, pastw. mr. 27, wody mr. 1, zarośli mr. 2, nieuż. i place mr. 22, razem mr. 467; bud. mur. 1, z drzewa 6; fol. Srebrna, gr. or. i ogr. mr. 369, pastw. mr. 46, wody mr. 3, lasu mr. 721, nieuż. i place mr. 31, razem mr. 1170; bud. z drzewa 10. Wieś N. os. 56, z gr. mr. 332; wś Srebrna os. 20, z gr. mr. 188; wś Sosenkowo os. 33, z gr. mr. 200; wś Skarzyno, os. 19, z gr. mr. 15. *Br. Ch.* i *A. Pal.*

Nacuny, po lit. *Nocunaj*, wś pryw. i dwór nad rz. Abelą, pow. kowieński, par. Kiejdany, o 35 w. od Kowna a 8 w. od Kiejdan, b. dziedzictwo Szuksztów, którzy w 1805 r. wnieśli tu z drzewa kapl. kat. pod wezw. WW. ŚŚ. i mieli przy niej groby rodzinne. *J. Krz.*

Nacz 1.) al. *Nacza*, rzeka w pow. borysowskim, pr. dopł. rz. Bóbr; bierze początek na płn.-zach. od m. Chołopienicz, między wsiami Borki i Izaszki, płynie ciągle lesistemi moczarami w kierunku południowym koło: zaśc. Podgaj, fol. Kazimierów, Haldeberg, wsi Halki i Prudziec, gdzie porusza pierwszy młyn; pomiędzy Prudźcem i Kociuchami obraca młyn drugi a w Kociuchach trzeci. Za Kociuchami przyjmuje rzkę Moczulnę z lew. str., płynie dalej koło wsi Kozubiec al. Kozubedz, zaśc. Kołodzież, wsi Krestenowszczyzna al. Krestopowszczyzna, gdzie ma młyn czwarty, koło zaścianka Zanacz, wsi Żabierycz, zaśc. Kusznierówka i Szyjałówka, za którym zasila się rzką Niewiarowszczyzną z pr. str., dalej z lewej str. przyjmuje rzki Mieżnicę i Dubiesznię i przecina tor dr. żel. moskiewsko-brzeskiej pomiędzy st. Bojary i Krupka; pod wsią Naczą rozlewa się w jezioro i ma dwa młyny,

naprzeciwko wsi Kołpynicy al. Kołpienicy zasila się z pr. str. rzką Kołpynicą, płynie koło wsi: Zapole, Zabrodzie, Smorki, gdzie zasila się bezim. strumieniem; dalej płynie koło wsi Rudnia i tu ma młyn szósty na jeziorze, koło wsi Wielatycze (młyn siódmy) i ubiegłszy 53 w. uchodzi do Bobra po za zaść. Pierewoz. Dość rybna. Spławna na przestrzeni około 10 w. 2.) **N.**, rzka w pow. borysowskim, lewy dopływ Berezyny; bierze początek w okolicy zaśc. Dubowik, płynie w kierunku płn.-zach. około wsi Kiszczyna-Słoboda, fol. Wilanów, gdzie ma młynek i zasila się kilku małemi strugami, dalej przepływa około wsi Cheteholice, gdzie porusza młynek, poczem zwróciwszy się bardziej ku zachodowi, za fol. Nieżeńcy, ubiegłszy około 14 w., wpada do Berezyny. W dolnym biegu dość rybna. 3.) **N.**, rzeka w pow. słuckim, prawy dopływ Łani. Zaczyna się pod wsią Koniuchy, płynie w kierunku południowym koło kilku fol. tegoż nazwiska, wsi Chomowicze, mczka Sieniawki, gdzie przecina dawną szosę brzesko—moskiewską. Do Sieniawki obraca 4 młyny. Za Sieniawką przepływa około wsi: Naruszewicze i Panacza (młyn), Słobódka, Rudki (młyn), pod zaśc. Bojany przyjmuje od lew. brz. rzkę Suszenkę, płynie dalej koło wsi: Bobki, Hołynki, zaśc. Stasiewszczyzny (młyn), pod Kryszyłowiczami przecina gośc. wiodący z Karacka do Krugowicz i zwraca się bardziej ku wschodowi; płynie koło wsi Ostrów, fol. Łachowszczyzna (młyn), Nacza-Płoska, wsi Nacza, na przeciwko której łączy się z Łanią za pośrednictwem strugi zw. Starucha, a po za nią, przyjąwszy w siebie z pr. str. rzkę Miertwę al. Martwy Bród, pod wsią Łoktysze uchodzi do Łani, przebiegłszy około 6 mil. Od Sieniawki aż do końca prawie płynie miejscowościami poleskiemi, zwłaszcza brzeg prawy jest nizki i odludny; łąk wszędzie obfitość. Oprócz wymienionych przyjmuje jeszcze kilka drobnych bezimiennych dopływów. *Al. Jel.*

Nacz 1.) al. *Nacza*, wś, nad rz. t. n., pow. borysowski, w 1 okr. pol. chołopienickim, gm. Nacza, w pobliżu dr. żel. moskiewsko-brzeskiej, na pół drogi pomiędzy st. Bojary i Krupki, ma 56 os. pełno-nadziałowych; cerkiew paraf. drewniana, zbudowana 1817 r., uposażona 6 włókami ziemi, ma około 700 parafian; duchowieństwo miało do 60 włościan poddanych. Gmina składa się z 3 wiejskich starostw, 27 wsi i liczy do 1120 włościan pł. męzkiej; miejscowość lesista, nizinna, łąk obfitość, młyny i rybołóstwo na rzece. Dawniej przechodził tędy trakt pocz. z Borysowa na Tołoczyn do Orszy, którym odbył się w 1812 r. odwrót Francuzów z Rossyi. 2.) **N.**, wś, pow. słucki, w 2 okr. pol. kleckim, gm. krugowicka, w pobliżu rz. Naczy, o kilka wiorst od jej ujścia do Łani, ma 11 osad; miejscowość całkiem poleska, nizinna. 3.) **N.**, kilka fol. i zaśc. nad rz. Naczą, dopł, Łani, pow. słucki, w 2 okr. pol. kleckim, w par. kat. Kleck: a) *N. Bryndzowska*, dziedzictwo Czarnockich, przeszło 65 włók, piękna rezydencya, gospodarstwo wzorowe, propinacye; b.) *N.*, własność Falskich, około 7 włók; c.) *N.*, własność Rejtanów, przeszło 13 włók d.) *N. Glebowska*, własność Święcickich, przeszło 20 włók, dochód z młynów, gospodarstwo piękne; e.) *N.*, własność Płaskowickich, około 9 włók; f.) *N.*, własność Iwaszkiewiczów, 2 włóki 18 morg.; g.) *N. Lubaczewska* od 1850 r. własność Hrehorowiczów, około 6½ włók; k.) N., zaśc. w pobliżu fol. Hatlewszczyzna, ma 1 os.; miejscowość lekko falista, małoleśna, grunta wyborne pszenne. W wieku XVI N. były własnością Hlebowiczów; Ignacy Daniłowicz pod 1533 r. wspomina dokument Bony, nakazujący satysfakcyą Hlebowiczom z powodu sprawy granicznej z jej dobrami Sieniewlanami (ob. Skarbiec, t. II: 305). O Naczy wspomina w swych pamiętnikach Ewa Felińska, z powodu, że odbył się w niej 26 listopada 1840 r. ślub jej córki Pauliny, z malarzem i obywatelem Adamem Szemeszem. 4.) **N.** *Stara*, fol., pow. słucki, własność polskiej rodziny Voigtów, około 14 włók. *A. Jel.*

Nacza 1.) rzeka w pow. bielskim gub. smoleńskiej, bierze początek w okolicy wsi Naczynki, płynie w kierunku płn.-zach. i powyżej m. Biełyj wpada od lew. brz. do rz. Obszczy, lew. dopł. Meży. Siemionow w Słowniku mylnie nazywa ją Nową. 2.) **N.**, rz. w pow. lepelskim, poczyna się blisko dóbr Orzechówna, długa 35 w., wpada od lew. brzegu do Dźwiny, koło wsi Ujście Nackie. Od wsi Ostrowszczyzny spławiają po niej czasem drzewo towarowa. 3.) **N.** al. *Naczka*, rz. w pow. lidzkim, dopł. jez. Pielasy, właściwie wierzchowina rz. Kotry (ob.), bierze początek w bagnach po za dworem Gołodówką i wsią Krzywile (Krywele), płynie podmokłą doliną w kierunku od płn. ku płd.-wsch. około wsi Melechańce, Michalczuny, Ponacze, Koniawo, Michańce, Puzole, Kucewicze, Nacza, Kowalki i Sołtanówka, odkąd przybiera raptownie kierunek zachodni. Długa 25 w.; największ. szerokość dochodzi 5 saż. *J. Krz.*

Nacza 1.) wś kośc. paraf., zwana mkiem, nad rz Naczką, pow. lidzki, w 2 okr. pol., gm. Koniawo, odległa o 8 w. od gminy, o 74 w. od Wilna a 38 w. od Lidy, ma 176 mk. (86 męż. i 90 kob.). Należała niegdyś do Kościewiczów (Kostewiczów), z których Janusz, wojewoda podlaski, fundował tu około 1529 r. kościół i przeniósł parafię z Dubicz. Później była własnością Kiszków a następnie Radzi-

wiłłów. Kościół drewniany dziś istniejący, zbudował na miejscu dawnego kś. Józef Kuczewski, proboszcz miejscowy, w 1756 r. W kościele znajduje się słynąca z cudów statua Jezusa Nazareńskiego. Folwark rozległy na miarę nowopolską wogóle 1000 mr., z tych 540 lasu, 360 ziemi or., 80 łąk, 10 mr. ogr. Przy nim na rzece Naczce jest młyn i folusz. Do parafii nackiej, dekanatu raduńskiego, należy 60 wsi i osad włościańskich, 21 okolic zamieszkanych przez drobną szlachtę i 26 fol., w ogóle 8086 wiernych. Dawniej znajdowała się filia w Dubiczach. Niegdyś N., jak widać z rewizyi dóbr tatarskich, dopełnionej w 1631 r. przez Jana Kierdeja, pisarza ziemskiego Oszmiańskiego, była osiedlona przez Tatarów, ślady czego zachowały się w cmentarzysku tatarskim (ob. Muchliński, Zdanie sprawy o Tat. litewskich, i Tygod. ilustr. z 1885 r. № 113). W skład okręgu wiejskiego wchodzą wsie: N., Ginele, Kudojańce, Królewszczyzna, Bieżaniszki, Puzele, Kowalki, Mieżańce, Jurańce,, Mickańce, zaśc. Buda i okolica Talmonty, razem 131 dusz włośc. uwłaszczonych 135 b. włośc. skarbowych i 49 jednodworców. Powierzchnia zaklęsła, bory, błot i łąk mało, jeziór dużo, grunt gliniasty i żwirowaty, zraszają rzki Raduńka, Przedel, Kotra, Czepiełunka, Koniawka i Naczka. 2.) N., wś włośc., tamże, 34 dusz rewiz., własność skarbu, stanowiła dawniej uposażenie proboszcza nackiego. *J. Krz.*

Nacza, nazwa kilku wsi szlacheckich nad rz. Naczą, pow. lepelski, w 4 okr. pol., 4 okr. sąd.: 1) **N.**, własność Tekli Grzymajłowskiej, 314 dzies. ziemi. 2) **N.**, własność Tomasza Kłodnickiego, 200 dzies. ziemi. 3) **N.**, własność Juliana Korsaka, 142 dzies. ziemi dworskiej. 4) **N.**—*Ostrowszczyzna*, dawniej Obrąpalskich, dziś Maryi Koszkowej, 762 dzies. ziemi dworskiej. 5.) **N.**, dobra pojezuickie, w 1842 r. własność Stanisława Ksawerego Kaweckiego, w drodze licytacyi nabyta przez Macieja Lubieńskiego, przeszła po jego śmierci w 1883 r. do jego siostry Adeli Sielawiny i siostrzeniec Mikulskich; 332 dzies. ziemi dworskiej. 6.) **N.**—*Sipowszczyzna*, własność Artura i Heleny Obrąpalskich, 658 dzies. ziemi. 7.) **N.**, własność Jana Świrszczewskiego, 39 dzies. 8.) **N.**, własność Anny Swirszczewskiej, 49 dzies. 9.) **N.**—*Hołubiewszczyzna* al. *Dworzyszcze*, 1200 dzies. ziemi dworskiej. W 1569 r. dziedzictwo Jacka Hołubiewicza, po jego śmierci przeszło do jego siostrzenicy Anny Hlebówny Tymofiejowej Hurkowej, podsędkowej witebskiej, wziętej przez nieprzyjaciół do niewoli. Na prośbę jej męża Timofieja Hurki król Zygmunt August polecił w 1570 r. Barkałabowi Korsakowi, sscie dzisieńskiemu, ażeby N., którą nieprawnie dzierżył Michał Kozika (?), zwróconą było Hurkom. Co nastąpiło w 1582 r. po przeprowadzeniu procesu. Andrzej Hurko, syn Tymofieja, części swe w Wietrzynie i N. sprzedał za 200 kóp groszy Piotrowi Misopadowi Kunińskiemu. W 1600 r. Piotr Piotrowicz Misopad Kuniński zapisał żonie swej siało Ozierie i Daniewo, córce Marochnie 400 kóp groszy, synowi Stanisławowi Wietrzyn, Piotrowi N., Andrzejowi majątek Żołodkówkę. Od Kunińskich N. drogą wiana jako posag Jadwigi, córki Aleksandra, przeszła na własność Michała Szpakowskiego. Jadwiga Szpakowska włożyła obowiązek na syna swego Daniela, ażeby fundował kościół w N. Od Szpakowskich N. drogą wiana przeszła do rodziny Hrebnickich, w których posiadaniu do dziś pozostaje. 10.) **N.**, w 1606 r. własność Maryny Mitkowiczówny Nackiej, 1-mo voto Adamowej Sipowiczowej, 2-do Abramowej Leszczyńskiej, która N., Łoszkowo i Drożdżyn sprzedaje za 200 kóp gr. lit. Reginie z Sipowiczów Hrehorowej Szypilinie. W 1628 r. Hawryło Wasilewicz Turczyn sprzedał N., Biedrzycę i Nowy Dwór na Kniażynie Waleryanowi Jawgiellowi. W 1637 r. Albrycht Haraburda, odłączywszy od majętności swej Wietrzyno grunta za rz. Naczą leżące, sprzedał Kniażyńsk Aleksandrowi Jawgiellowi. W 1682 r. Michał i Helena z Bujnowskich Jawgiellowie ustępują N., Biedrzycę i dwór Turczynowo synowi swemu Janowi. W 1684 r. Michał Jawgiell sprzedał część N. Michałowi i Jadwidze z Kunińskich Szpakowskim za 1000 złp. W 1702 r. Kazimierz Waleryanowicz Jawgiell funduje cerkiew w N. W 1713 r. Michał Jawgiell, podczany połocki, sprzedał N. Biedrzycę za 1000 złp. Danielowi Szpakowskiemu. 11.) **N.** *Biedrzyca-Swaraszczyzna*, później *Butwiłowszczyzna*, dziś własność Obrąpalskich, 231 dzies. ziemi. W 1582 r. Jan Stefanowicz Wojno wraz z żoną Zofią Brzezińską sprzedali dwór N. z młynem Janowi i Zofii z Psarskich Swarackim za 2000 kóp gr. lit. W 1599 r. Hrehory Biedrzycki zapisał żonie swej Marynie i synom majątek Biedrzycę nad rz. Biedrzycą. W 1605 r. Stefan i Fiedora z Haraburdów Korsakowie sprzedali część swą w Biedrzycy Samochowi i Barbarze z Korsaków Swarackim za 500 kóp gr. lit. W 1605 r. bracia Jan Krzysztof, Aleksander Hrehory i Piotr Swaraccy, na równe części pomiędzy sobą podzielili majętność N. Biedrzycę, Ujście nad rz. Dźwiną, młyn i jez. Łuniczne. W 1661 r. Jan Wincenty Swaracki zapisał N. testamentem synom swoim Bogusławowi i Maciejowi. W 1669 r. Hrehory, Helena z Ruckich Piotrowa Swaracka i Hieronim Swaracki sprzedali 4 place w mku Biedrzycy Mikołajowi i Felicyannie z Swarackich Butwiłowskim. W 1671 r. Ma-

ciej i Konstancya z Petrzyszczów Swaraccy sprzedają N. Michałowi Szpakowskiemu za 500 złp. W 1682 r. Hrehory Swaracki sprzedał N. Wojtkowszczyznę Janowi Różańce (?) za 3000 złp. W t. r. Samuel i Kazimierz Swaraccy i Helena z Szypiłłów Kazimierzowa Swaracka sprzedają N. Michałowi Szpakowskiemu, mostowniczemu połockiemu, za 1000 złp. W 1688 r. Samuel Swaracki sprzedał trzy części N. i dworzysko starodawne Mikołajowi Butwiłowskiemu za 1000 złp. z wstępem na wieczne czasy do jez. Łuniczno. W 1696 r. Hieronim Swaracki sprzedał część N., Aleksandrowszczyznę z jez. Łunicznem Danielowi Szpakowskiemu, cześnikowi trockiemu, ze wstępem do młyna na rz. N. pod starym Dworem, za 500 złp. W 1698 r. Kazimierz Swaracki i Helena z Szypiłłów sprzedali część swą w N. Mikołajowi Butwiłowskiemu za 1000 złp. W 1702 r. Jan Butwiłowski sprzedał część swą w N., Swarowszczyznę i Aleksandrowszczyznę Danielowi Szpakowskiemu za 500 złp. W t. r. Mikołaj Butwiłowski sprzedaje N. Biedrzycę, z dworem, stawem, młynem, wstępem do jez. Łunieczno i 4 place w mku Biedrzycy Danielowi Szpakowskiemu za 10000 złp. W 1705 r. Hieronim Swaracki i Konstancya z Sadowskich sprzedali N. za 1500 złp. Danielowi Szpakowskiemu, sscie kuszlickiemu, który ufundował w 1715 r. cerkiew w Biedrzycy pod wezw. św. Mikołaja. Znajduje się tu kapl. kat. par. Zahacze. Gmina nacka, z zarządem w Paludowiczach, składa się z 8 starostw i liczy 85 wsi, 377 chat i 928 dusz. *A. K. Ł.*

Naczachowo wXVI w. *N. wielkie i małe*, oraz *Naczachówko wielkie*, wś i fol., pow. kolski, gm. i par. Izbica, odl. 25 w. od Izbicy. Wś ma 5 dm., 109 mk.; folw. 2 dm., 11 mk. Ogólny obszar wynosi 516 mr. W XVI w. mieszkali tu sami częściowi właściciele, gdyż według regestr. pobor. z 1557 i 1566 r. istniały wtedy wsie N, *małe*, własność Jana Dobieckiego, mającego 2 łany i 1 zagrod., oraz Stanisł. Wietrzychowskiego, do którego należał 1 zagrod. N. *wielkie* miało też częściowych właścicieli: Grzybowski posiadał tu $1^1/_2$ łana, Cieplikowski $^1/_2$ łana 1 i zagrod. i Jan Wietrzychowski 1 łan. i 1 zagrod. Naczachówko, wielkie (par. Izbica) należało do Jana Obalkowskiego który miał tu 8 łanów i 2 zagrod. (Pawiński, Wielk., II: 21, 23, 25). *Br. Ch.*

Naczala, rz., lewy dopływ Wilii, uchodzi między Rykontką a Wombą.

Nacze, zaśc. szl. nad rz. Pobierże, pow. wileński, w 5 okr. pol., o 45 w. od Wilna, 1 dm., 6 mk. kat.

Na Czerninci, wzgórze 684 m. wys., pod 49°17′ płn. szer. a 40°42′20″ wsch. dług., w zach. stronie Turzego, w pow. staromiejskim.

Na Czerwonem, karczma, przy Wyciążach, w pow. krakowskim, należy do Kościelnik

Na Czobotatie, młyny w obrębie gm. Słobódki czyli Szerowiec dolnych, pow. czernioviecki. *Br. G.*

Naczuny, wś, pow. poniewieski, ob. *Naciuny*.

Naczwa, rzeka, dopływ rz. *Łować* (ob.).

Naczynna, kol., pow. rybnicki, odl. $^2/_5$ mili od Rybnika.

Na Czysle, cegielnie w m. powiatowem Jaworowie.

Na Dahanach al. *Dahany*, część Werchraty, pow. Rawa-ruska. Zajmuje płn.-zach. część obszaru, przypierającą do Huty starej w pow. cieszanowskim.

Nadarzyce, wś i dobra nad rz. Wrześnią, pow. wrzesiński, należą do dóbr wrzesińskich hr. Edwarda Poninskiego, 1287 mr. rozl., 7 dm., 129 mk., 5 ew., 124 kat., 59 analf. Poczta, tel., st. kol. żel. i gośc. we Wrześni o 4 kil. W XVI w. istniały tu dwie części: Nadarzyce (Nadarzicze) Wielkie i Małe. Według regestrów pobor. z 1578 r. N. Wielkie (par. Gozdawa) były własnością Anny Gałczyńskiej, miały pół łana i 3 zagr. (Pawiński, Wielk. I, 200), zaś N. Małe, własność Nadarzyckich nie miały wcale łanów kmiecych, tylko 1 osadę i 3 zagrod. (Pawiń., Wielk. I, 200, 215).

Nadarzyn, os. miejska nad rz. Utratą, pow. błoński, gm. Młochów, par. Nadarzyn. Leży w stronie płd.-zach. od Warszawy, w odl. 21 w., przy drodze bitej oddzielającej się za Falentami od szosy prowadzącej na Tarczyn do Radomia. Posiada kościół par. murowany, synagogę, szkołę począt. ogólną, 1176 mk., 1115 mr. ziemi do mieszczan należącej. W 1827 r. było tu 74 dm., 738 mk.; w 1862 r. 65 dm. (5 mur.), 939 mk. (516 żydów). N. należał w XV w. do szlacheckiej rodziny h. Radwan, siedzących w sąsiednim Ruścu. Herb tej rodziny, nazwisko siedziby, w zestawieniu z dość licznymi śladami kolonizacyi malopolskiej w ziemi rawskiej, pozwala domyślać się w tych Radwanach małopolskiego pochodzenia. W r. 1453 na prośbę Tomasza z Ruśca, Bolesław IV, ks. mazowiecki, wydaje przywilej na lokacyą miasta na prawie chełmińskiem we wsi Nadarzynie. Wtedy to zapewne powstał tutejszy kościół parafialny, mający swą filią w Ruścu. W 1554 r. Zofia z Mrokowa Nadarzyńska, żona Walentego, kasztel. wiskiego, zakłada w N. szpital i szkołę. Wizyta Wawrzyńca Goślickiego, bisk. poznańskiego, świadczy, iż w 1603 r. kościół par. w M. był w dobrym stanie i miał mansyonarzy, utrzymujących się z zapisu kasztelana Walentego Nadarzyńskiego. W 1678 r. N. stał się własnością kolegium jezuitów płockich, którzy nie zważając na swobody zapewnione mieszkańcom przez pra-

wo miejskie i przywileje, traktowali ich jako ludność rolniczą. Gdy po kasacyi zakonu N. w 1774 r. dostał się hetmanowi Branickiemu a następnie Ogińskiemu, ludność została pociągnięta do powinności włościańskich. Dopiero gdy N. przeszedł w posiadanie Tomasza Ostrowskiego, późniejszego senatora, wojewody i prezesa senatu król. polskiego, los ludności poprawił się znacznie. Nałożone na nią robocizny zamieniono na czynsze. Nowy dziedzic wzniósł na miejsce starego zrujnowanego kościoła nowy, murowany (w 1806 r.), przyozdobiony trzema obrazami pędzla Bacciarellego. W 1867 r. N. zamieniony został na osadę i wcielony do gminy Młochów. W N. urodził się Ludwik Hirszfeld, uczony anatom, profesor b. szkoły głównej warszawskiej. Dobra N. składają się z fol. N., Walendów, Paszków, Czarny las, Cesin, Kajetany, os. N., wsi: Wolica, Kajetany, Lipnik i Walendów. W 1866 r. rozl. wynosiła mr. 1522: gr. or. i ogr. mr. 663, łąk mr. 243, past. mr. 117, lasu mr. 434, nieuż. i place mr. 65. Os. Nadarzyn os. 106, z gr. mr. 1110; wś Wolica os. 14, z gr. mr. 567; wś Kajetany os. 15, z gr. mr. 481; wś Lipnik os. 2, z gr. mr. 6; wś Walendów os. 29, z gr. mr. 231. N. par., dek. grodziski, dawniej piaseczyński, 2572 dusz.

Nádasd al. *Nádasfalva*, ob. *Trzciana* al. *Trstena*.

Nadawki, niem. *Nadawken*, fol., pow.ządzborski, st. p. Ządzbork.

Na-Dąbrowach, fol. w Marcówce, pow. wadowicki. *Br. G.*

Na Dąbrowie 1.) gajówka na obsz. dwors. Winnik, w pow. lwowskim. 2.) **Na D.** al. *Chałupy na Dąbrowie*, grupa domów i fol. w Dołhomościskach, w pow. mościskim. 3.) **Na D.**, nazwa niwy i lasu w płd. stronie Skniłowa, w pow. lwowskim.

Na Dąbrówkach, łąki we wsi Kopanka, pow. kałuski.

Nadbaltyckie gubernie cesarstwa rossyjskiego, zwane zwykle Ostzejskimi, są to gubernie przytykające do morza Baltyckiego: kurlandzka, inflancka, estlandzka al. estońska i stanowiące oddzielne generał-gubernatorstwo i oddzielny okrąg wojskowy. Zostały one utworzone z dawnych polskich i szwedzkich prowincyi. Obejmują 1692 mil kwadr. obszaru i mają do 2 milionów ludności. Szczegółowe wiadomości podane są przy opisie każdej z tych prowincyi.

Nadbaniste, kopalnia rudy żelaznej powyżej Ornaku, w dolinie Kościeliskiej, w Tatrach Nowotarskich, dziś zaniechana. Doły i gruzy świadczą o istnieniu kopalni. Por. *Bania*.

Nadbiel, wś, pow. radzymiński, gm. Ręczaje, par. Cygów. Ma 232 mk. i 602 mr. obszaru.

Nadborówko, niem. *Clarashof*, fol., pow. wągrowiecki, 1 dm., 19 mk., należy do gm. i dom. Nadborowa.

Nadborowo, niem. *Birkholz*, dom. i gm., pow. wągrowiecki, 2 miejsc.: a) N. dom.; b) Nadborówko, fol., 1841 mr. rozl, 6 dm., 132 mk., 39 ew., 93 kat., 70 analf. Poczta w Wapnie o 4 kil., gośc. o 4 kil., tel. w Kcyni o 11 kil., st. kol. żel. Nakło o 27 klm. Według Lib. Ben. Łask. (I, 156) Nadborowo dwojakie (duplex), t. j. dzisiejsze N. i Nadborówko, leżało w par. Gorzyce i dawały dziesięcinę lnianą po 2 gr. i kolendę po 1 gr. z łanu. W 1434 r. Stanisław, pleban z Gorzyc, sprzedaje tę dziesięcinę za 8 grzywien (akta w Arch. kapit. gniezn.). Według regestr. pobor. z 1577 i 1579 r. Nadborowo miało 7 łanów kmiecych i 2 zagrod., a w 1577 r. 12 łanów, zaś Nadborówko miało w 1579 r. 1 zagr., a w 1577 r. 3 zagrod. (Pawiń., Wielk. I, 184).

Nadbory 1.) wś, pow. ostrołęcki, gm. i par. Piski. W 1827 r. było tu dm. 16, mk. 114. 2.) **N.**, wś, pow. kolneński, gm. Jedwabno, par. Burzyn. W 1827 r. było tu dm. 29, mk. 157. *Br. Ch.*

Nadbrożeło, zaśc., pow. wileński, w 2 okr. pol., gm. Mejszagoła, okr. wiejski Rostyniany, o 16 w. od gminy, 2 dusze rew.

Nadbrzeska Kępa (na Wiśle), ob. *Nadbrzeż*.

Nadbrzeż i *Nadbrzeska Kępa*, wś nad Wisłą, pow. nowomiński, gm. Otwock, par. Karczew. Jest tu 223 mk. i 218 mr. obszaru. W 1827 r. było dm. 30, mk. 270. Należały do dóbr Otwock.

Nadbrzeż, fol., pow. święciański, w 4 okr. pol., gm. Niestaniszki, okr. wiejski Dubrowlany, o 49 w. od Święcian; należy do dóbr Dubrowlany gen. Stanisława Chomińskiego.

Nadbrzeże 1.) al. *Kłopotów*, kol., pow. warszawski, gm. Jeziorna, par. Słomczyn. Ma 10 mk., 80 mr. 2.) **N.**, attyn., pow. kozienicki, gm. Oblasy, par. Janowiec. Ob. *Janowiec* (t. III, str. 430). *Br. Ch.*

Nadbrzezie z *Dębiną*, wś, pow, tarnobrzeski. Leży w nizinie nad Wisłą, zaledwie 4 m. nad zwykły stan wody wzniesiona, na praw. brz. Wisły, 152 m. npm., naprzeciw Sandomierza, odl. 57 klm. od Dębicy. Posiada st. poczt., przykomórek cłowy i przewóz do Sandomierza. Na płn. od N. znajduje się przys. Dębina, otoczony od zach. wodami Wisły a ku płn. i wschodowi niżej położone podmokłe pastwiska u ujścia Trześni. Wś należy do par. rz.-kat. w Trześni, a do sądu pow. i urz. notaryalnego w Tarnobrzegu; ma 553 mk., z których 5 na obszarze więk. pos. bar. Horocha. Mieszkańcy Polacy; podług szematyzmu duch. dyec. przemyskiej z r. 1879 należy 423 do kościoła rz.-kat. a 130 żyd. Role namuliste, urodzajne, ale wystawione na częste wylewy

Wisły i Trześni, łąki i pastwiska podmokłe. Pos. więk. ma 4 mr. roli, 27 łąk i 3 mr. past.; pos. mn. 125 mr. roli or., 11 łąk i ogr. i 53 mr. past. Kasa pożyczk. gminna posiada 385 zł. w. a. kapitału. Szkoły nie ma. Według tradycyi miejscowej w początku XVII w. była N. przedmieściem Sandomierza a Wisła płynęła pod Wielowsią, dalej niż o pół mili od Sandomierza. *Mac.*

Nadbużna-Wólka, wś, pow. sokołowski, gm. Sterdyń, par. Ceranów. Ma 6 dm., 41 mk., 393 mr. obszaru. Ob. *Długie Wszebory.*

Naddatki, fol. pryw. nad rz. Berezyną, pow. wilejski, w 3 okr. pol., gm. Porpliszcze, o 83 w. od m. Wilejki, 1 dm., 3 mk. kat.

Naddawki, os., pow. augustowski, gm. Kolnica, par. Bargłów, odl. od Augustowa 6 w. Ma dm. 3, mk. 29. W 1827 r. było tu dm. 2, mk. 13.

Nad Dąbrową, lesiste wzgórze w płd stronie Synowudzka wyżnego, w pow. stryjskim.

Naddej, uroczysko na obszarze sioła Rużyna, w pow. kowelskim.

Naddniestrzańska droga żelazna, ob. *Dniestrzańska* dr. żel.

Naddniestrzańska Siwka, ob. *Siwka Naddniestrzańska* i *Siwka Wojniłowska.*

Naddniestrzańskie Bortniki, ob. *Bortniki.*

Nad Dolinką Kociego, las w płd. stronie Żubrzy, w pow. lwowskim.

Na Debrach, grupa domów na przedmieściu łyczakowskiem we Lwowie.

Nadegule, wś różnych właścicieli, pow. wiłkomierski, par. Sudejki.

Nadelitz (niem.), dobra ryc. na Rugii, st. p. i tel. Putbus, st. kol. Bergen, wraz z Posewald i Vierkenhof obejmują 421·75 ha obszaru. Właściciel ks. Putbus.

Na Demankowie, wzgórze w płd. stronie Rakowa i płn.-zach. stronie Swaryczowa, w pow. dolińskim, nad Czaczawą, przy gościńcu dolińsko-kałuskim.

Nadeyn, las wymieniony w dok. z r. 1388, na Warmii, w pow. olsztyńskim (ob. Cod. dipl. Warm. I, str. 178).

Nadeżew, wś, ob. *Nedeżów.*

Na-Dębinie 1.) leśniczówka przy Mystkowie, w pow. grybowskim; należy do Cieniawy. 2.) **Na D.**, al. *Dębina*, rus. *Dubyna*, grupa domów w Dołhem, koło Podbuża, w pow. samborskim.

Nadfö (węg.), ob. *Nadwej.*

Nadgłoszczyzna, grupa domów w Radgoszczy, w pow. dąbrowskim. *Br. G.*

Nadgórkami, wierzchołek pasma górzystego, na dziale wodnym między pot. Cichym (od zach.) a Ratułowskim (od wsch.), na granicy Cichego i Ratułowa, pow. nowotarski, pod 37° 32′ 14″ wsch. dłg. g. F., a 49° 22′ 5″ płn. sz. g. Z pod tego szczytu, z głębokiego parowu, wypływa pot. Górka, prawy dopływ Cichego pot. Wzniesienie 844 m. npm. Miejsce znaku triang. *Br. G.*

Nadgórki, pasmo wyniosłości w obrębie gm. Dzianisz, nad pot. t. n., w pow. nowotarskim.

Nadgórze, wś, pow. pułtuski, gm. i par. Wyszków. Część wsi N. wchodziła w skład klucza Wyszków, dóbr biskupich Leszczydół, druga zaś należała do plebanii wyszkowskiej. W 1819 r. na części rządowej, dawniej biskupiej, siedział 1 pańszczyźniany włościanin, wysiewający 3 korce jarzyny i 5 oziminy, opłacający 1 zł. 8 gr. czynszu, 6 złp. subsidium charitativum, 2 kur, 15 jaj, 2 kapłony, odrabiający 78 dni pieszych i tyleż sprzężajnych, 20 dni tłuki; 1 czynszownik, wysiewający 4 korce jare i tyleż ozim., opłacający 67 złp. czynszu i 6 złp. subsidium. Obydwaj zaś razem płacili 42 złp. 5 gr. dziesięciny proboszczowi w Wyszkowie. Na części plebańskiej było 5 włościan, 2 osad pustych i 16 chałupników; włościanie wysiewali po 3 korce jarz. i 3 ozim. Razem 12 mk. na rządowej i 87 na plebańskiej (z ogólnej liczby 99 mk. było 28 męż., 22 kob., 12 synów i 16 córek młodszych i 2 syn., 10 cór. starszych na 10 lat; 10 parob., 4 dziewek). Na rządowej 8 koni, 3 woły, 3 krowy, 2 jałówki, 6 świń, 2 owiec. Na plebańskiej 11 koni, 14 wołów, 13 krów, 1 jałowica, 17 świń i 12 owiec. W 1827 r. było tu 19 dm., 172 mk. *Lud. Krz.*

Nadgrodzenie, wzgórze 389 m. wys. (znak triang.), pod 49° 50′ 30″ płn. sz. a 40° 20′ 30″ wsch. dłg. od F., nad potokiem Łętownianką, w zach. stronie Ujkowic, w pow. przemyskim.

Nad Haty, szczyt górski w hr. orawskiem, w pow. niżnio-kubińskiem. Ob. *Malacina.*

Nadhoriłyj, wzgórze na obsz. wsi Krywka, w pow, turczańskim.

Nadhraniczny wierch, szczyt pod 40° 55′ 11″ wsch. dłg. g. F., a 49° 13′ 11″ płn. sz. g., na granicy Kropiwnika starego a Łastówki, pow. drohobycki, wzn. 810 m. npm. Las pokrywający stok, który opada nagle do doliny Stryja, zwie się Słotwiną. *Br. G.*

Nadiatycze, *Nadatycze* al. *Nadytycze*, wś, pow. żydaczowski, odl. 8·4 klm. na płd. od Mikołajowa, na praw. brz. Dniestru, przy ujściu Brydnicy. Graniczy na wsch. z Krupskiem, na płd. z Piaseczną, na zach. z Rudnikami, na płn. z Werynem. Obszar dwor. 557 mr. w tem 457 mr. lasu, włośc. 918 mr. Par. gr.-kat. w miejscu, dek. Rozdół, dyec. Lwów, 424 dusz; par. rz.-kat. Mikołajów. Szkoła niezorganizowana, kasa pożyczk. z kapit. 2695 złr. Właśc. więk. pos. fundacya hr. Skarbka.

Nadjaz, grupa domów w obrębie gm. Szymbarku, w pow. gorlickim. *Br. G.*

Na Diduwcze, grupa domów we wsi Laszki, w pow. przemyślańskim.

Nadjezierze Grabiny al. *Grabiny*, wś, pow. węgrowski, ob. *Grabiny* i *Kołodziąż*.

Nad Jeziernią, wzgórze 284 m. wys. (znak triang.), pod 41° 48′ wsch. dług. od F. a 50° 1′ 30″ płn. szer., w płd. stronie Dzibułek, w pow. żółkiewskim.

Nad-Jeziorcy, ob. *Nadjeziorze*.

Nadjezioro, os. nad strum. bezim., pow. kolski, gm. Lubotyń, par. Sompolno, odl. od Koła w. 22, dm. 1, mk. 7.

Nadjeziory czyli *Zastawem*, niem. *Hintermteich*, kol., pow. szubiński, 4 dm., 35 mk., należy do wsi Skórzewa.

Nadjeziorze 1.) al. *Nadjeziorcy* (*Nadozierje*), wś nad jez. Sto, pow. dzisieński, w 1 okr. pol., gm. Plissa, okr. wiejski Justyanowo, o 20 w. od gminy a 44 w. od Dzisny, 12 dm., 130 mk. (44 dusz rew.). 2.) **N.**, folw. pryw. nad jez. Kołowo, pow. wilejski, w 3 okr. pol., gm. Duniłowicze, okr. wiejski N., o 78 w. od m. Wilejki, 1 dm., 8 mk. kat. Własność Chońskich. Okrąg wiejski N. stanowi wś Piotrowicze, mająca 44 dusz rew. *J. Krz.*

Nadjeżda, ob. *Nadzieja*.

Nadieżda 1.) wś włośc., pow. lidzki, w 2 okr. pol., gm. Ejszyszki, okr. wiejski Hornostaiszki, o 5 w. od gminy, 1 dusza rew.; należy do dóbr skarbowych Ejszyszki. 2.) **N.**, uroczysko leśne, w pobliżu wsi cerk. Czarna, na brzegu Dniepru, pow. homelski, w gm. czebotowickiej, niedaleko od m. Rzeczycy (gub. mińskiej); wielka fabryka parowa posadzek i wyrobów stolarsko-budowlanych, założona w 1873 r., zatrudniająca 80 ludzi, wyrabiająca rocznie do 3750 saż. kw. posadzki, z wartością produkcyi do 60,000 rs. *J. Krz.*

Nadijew, rus., ob. *Nadziejów*.

Na Dilu 1.) grupa domów w Stynawie Górnej, w pow. stryjskim. 2.) **Na D.** (t. j. *Na dziale*), góra 844 m. wys., pod 40° 38′ 40″ wsch. dłg. od F. a 49° 3′ 30″ płn. szer., w płn. wsch. stronie Butelki wyżnej, na granicy Boryni, w pow. turczańskim.

Nad-Kamieniem 1.) góra i szczyt w Beskidach wschodnich, na granicy Roztoki Małej, Barnowic i Łomnicy, w pow. nowosądeckim, pod 38° 27′ 50″ wsch. dłg. g. F. a 49° 29′ 10″ płn. sz. g. Od płn.-wsch. wypływa potok Roztoka, podążający ku płn. do Kamienicy, a od płd. pot. Łomnica, dopływ Popradu. Stoki pokryte gęstymi lasami. Na wierzchołku polana. Wzniesienie 1083 m. npm. 2.) **N.-K.**, tę nazwę szczytu spotykamy na mapie monarchii austr.-węg. (pos. 9, kol. 22), w paśmie Tatr, na płd. od Świnicy; jest to Walentkowa (ob.). *Br. G.*

Nad Kiernicami, grupa domów w Lubyczy Kameralnej, pow. Rawa Ruska.

Nad-Kińskim, wzgórze, w pow. drohobyckim, nad Bystrzycą Tyśmienicką (ob. t. II, 155).

Nadkole a może i *Nadpole*, wś, pow. węgrowski, gm. i par. Kamieńczyk. Ma 8 dm., 106 mk., 254 mr. ziemi. W 1827 r. było tu 12 dm., 69 mk. Wchodziła w skład dóbr starostwa Kamieńczyk, a następnie wchodziła w skład dóbr Jadów.

Nadkościelny, fol. w Lipnicy Wielkiej, pow. grybowski. *Br. G.*

Nadkościołem, karczma w Trzemeśni, pow. myślenicki.

Nad-Kotliną, szczyt Wierchu Cichego, ku płn.-zach. w potężnem ramieniu górskiem, łączącem Świnnicę z Beskidem (1977 m.), a przełęczą Lilijowem przedzielonem na dwie połaci. W połaci między Lilijowem a Świnnicą wznoszą się szczyty Skrajnia i Pośrednia Turnia (2013 i 2139 m.). Między nimi, nad doliną Wierch-Cichy, oznaczany bywa na mapach tak dawniejszych jak najnowszych szczyt Nad-Kotliną. Miejsce znaku triang. Wznies. 1981 m. npm. (szt. gen.). *Br. G.*

Nad Krupką, las we wsch. stronie Gołogór w pow. złoczowskim, ze szytem 425 m. wysokim.

Nadlesie, ob. *Kowalewszczyzna*, pow. mazowiecki.

Nadlice 1.) *Wielkie*, niem. *Gross Naedlitz*, 1250 *Nadlic*, 1291 *Magnum Nadlicz*, 1368 *Nadlicz* al. *Wyslanowicz*, wś i dobra, pow. wrocławski, par. Swojec. W 1843 r. 59 dm, zamek, 453 mk. (90 kat.). Szkoła ew. Na folwarku owczarnia. 2.) **N.** *Małe*, niem. *Klein Naedlitz*, 1292 *Nadlicz Parvum*, wś. W 1843 r. 35 dm., 195 mk. (92 kat.). Sołtystwo. *Br. Ch.*

Nad-Lipowem, wzgórze, na płn. od wsi Łaz Dębowieckich, pow. jasielski, pod 39° 6′ 10″ wsch. dłg. g. F. a 49° 42′ 8″ płn. szer. Na płn. jego zboczu leżą Bajdy, przys. Niegłowic, u płd. zach. zaś wś Łazy; od wsch. i płd. opływa je pot. Iwina, lewy dopływ Wisłoki. Wznies. wzgórza 318 m. npm. Miejsce znaku triang. *Br. G.*

Nadłapojnie, zaśc., pow. trocki, w 2 okr. pol., o 48 w. od Trok, 1 dm., 14 mk. kat.

Nadłomiany, dwa zaśc. nad rz. Łomianą, pow. trocki, w 2 okr. pol., o 44 i 45 w. od Trok, pierwszy ma 1 dm., 20 mk. kat., drugi zaś 2 dm. i 17 mk. (11 kat. i 6 w. ross.).

Nadłomnickie błota, moczary w pow. dolińskim, nad rz. Dubą i Łomnicą.

Nad-Łopatą, szczyt tatrzański, nad doliną Tomanowską. *Br. G.*

Na Długiem, wzgórze, 255 m. wys., pod 41° 56′ wsch. dłg. od F. a 49° 56′ płn. szer., w płn. stronie Jaryczowa starego, w pow. lwowskim.

Nadłunajcie, zaśc. szl. nad jez. Makajcie,

pow. trocki, w 1 okr. pol., o 10 w. od Trok, 2 dm., 18 mk. kat.

Nadłużnia, uroczysko około mka Tuczyna, w pow. rówieńskim.

Nadma al. *Nodma*, wś, pow. radzymiński, gm. Radzymin, par. Kobyłka. W 1827 r. wś rząd., dm. 41, mk. 328, obecnie 540 mk., 1025 mr. ziemi włośc. i 20 mr. dwor.

Nadmierzyce, zaśc. nad rz. Mierzycą, pow. dzisieński, w 3 okr. pol., gm. i okr. wiejski Leonopol, o 9 w. od gm., a 49½ od Dzisny, 1 dm., 15 mk. prawosł. (9 dusz rew.); należy do dóbr Leonopol, Łopacińskich.

Nadmłyńce, grupa domów na obsz. dwors. Konotopów, w pow. sokalskim.

Nad-Moczarem, grupa chat w gm. Świdnik pow. limanowski. *Br. G.*

Nad Mońkową Pasieką, nazwa niw w płn. stronie Leszczyna i w płn. stronie Hrusiatycz, w pow. bobreckim.

Nadmraj, wś włośc. na lew. brz. rz. Mraj, pow. borysowski, gm. Mściż, przeszło 69 mr. ziemi włośc. *T. S.*

Nadmusa, zaśc. nad jez. Musa, pow. wileński, w 3 okr. pol., gm. Podbrzeź, okr. wiejski Glinciszki, o 27 w. od gm. a 30 w. od Wilna, 1 dm , 9 mk. kat. (3 dusze rew.); należy do dóbr Glinciszki, Jeleńskich.

Nadniemen, wś, pow. ihumeński, u zbiegu Łoszy z Usą, czyli początkiem Niemna, o ½ w. od mka Piaseczna a o 1 milę od Mohilny, piękny pałac, wystawiony przez Ottona Narkiewicza Jodkę; ob. „Kłosy“, № 882.

Nadniemeńska, gmina, pow. kalwaryjski, ma 4,572 mk., rozl. 9,227 mr., należy do sądu gm. okr. IV i st. pocz. w Olicie. W skład gm. wchodzą: Bondary, Dębówka, Dowiatyszki, Dubie, Dubianka, Dubiany, Grażyszki, Jaciuńskie, Jawojszany, Junowicze, Kiederyszki, Kiełmonańce, Kiże wś i folw., Krewniszki wś i folw., Madziuki, Margierowo, Mikasa, Mikutyszki, Mordasiki, Mordasy wś i folw , Narkuny wś i folw., Nowa-straż, Nowickie, Podagle, Pokłopskie, Poniemoniki, Proniuny wś i folw., Raudoniki, Rumbowicze, Rutka wś i folw., Smolnica, Soboliszkany, Soboliszki wś i folw., Strażyszki, Tołkaczyszki, Uliszki-Ponganisa, U.-Wiszniewskiego, U.-Zabite, Witowtyszki, Żaltynie i Żołnierzyszki.

Nadniemeński (dekanat), ob. *Mińsk*.

Nadnieprski powiat, ob. *Bohusław*.

Nadnotecki obwód, niem. *Netzdistrict*, ob. *Bydgoszcz* (p. 500, t. I).

Nadobol 1.) dobra, pow. horodecki, 1 okr. pol., 6 okr. sąd. (witebski), nad rz. Obol, własność Kossowów, 1153 dzies. ziemi. 2.) **N.**, wś, pow. połocki, własność Tekli Budźkowej, 119 dzies. ziemi dworskiej. 3.) **N.**, wś, tamże, własność Rutkowskich, 493 dzies. ziemi dworskiej.

Nadolany z *Wygnanką*, wś, pow. sanocki, nad rz. Pielnicą, dopł. Wisłoka z praw. brz., w okolicy podgórskiej, stanowi niejako północne przedmieście Nowotańca. Przys. Wygnanka, oddzielony rolami od głównej grupy chat, leży na zach. na płn. stoku Wysokiej góry (432 m.), który tworzy poboczny dział wodny Pielnicy i Odrzechowskiego potoku. Ta wś nal. do sądu pow. i notaryatu w Budzanowie, par. rzym.-kat. w Nowotańcu a gr.-kat. w Seńkowy woli i ma 583 mk., z których 44 na obsz. więk. pos. W. Półniaka. Ludność polska i katolicka przeważnie. Pos. więk. ma obszaru 410 m., mianowicie 367 m. roli, 12 m. łąk i ogr. i 28 m. pastw.; pos. mn. 705 m., a to 570 m. roli, 64 m. łąk i ogr. i 71 m. past. Szkoły ani kasy pożyczk. gm. niema. N. graniczą na płd. z Nowotańcem a na płn. z Pielnicą. *Mac.*

Nadolce, folw., pow. tomaszowski, gm. Czerkasy, par. Łaszczów. Należy do dóbr Łaszczów, ma 6 dm., 2,188 m. gruntu, 292 m. lasu. Własność Szeptyckich. Dwór murowany, obszerny ogród. *X. S. S.*

Nadole 1.) wś nad rz. Węglanką, pow. opoczyński, gm. Białaczów, par. Żarnów, odl. od Opoczna w. 12. Ma dm. 12, mk. 106 mr., ziemi folw. 378 m., ziemi włośc. 171 mr. Wspomina tę wś Lib. Ben. Łask. (I: 622). Wartość dziesięciny z tej wsi wynosiła w początku XVI w. 1 grzyw. W 1827 r. było tu dm. 11, 74 mk. 2.) **N.**, wś oddzielna czy też tylko część wsi Kościelnica, w pow. tureckim, nad Wartą, w par. Uniejów. Wspomina tę miejscowość, dziś nieznaną, Lib. Benef. Łask. (I: 340). 3.) **N.**, wś i folw., pow. stopnicki, gm. i par. Busk. Folw. N. należy do zakładu kąpielowego. W 1827 r. było tu 34 dm., 225 mk. *Br. Ch.*

Nadole 1.) wś, pow. krośnieński, leży w okolicy górzystej i lesistej, 374 m., npm. nad bezim. potokiem, dopływem Jasiela, przy gościńcu z Dukli do Żmigrodu. Od płn. otacza wś lesiste wzgórze (403 m.), w którem się znajduje zaniechane źródło nafty, N. ma 381 mk. rzym.-kat., paraf. rzym.-kat. w Dukli, odl. o 1·5 klm. Więk. pos. Cez. hr. Męcińskiego ma 27 m. roli, 1 m. łąk, 3 m. pastw. i 192 m. lasu; mn. pos. 246 m. roli, 27 m. łąk i 40 m. pastw. N. graniczy na wschód z Iwią, na zachód z Duklą, na płd. z Teodorówką a na płn. z Łękami, odl. o 5 klm. 2.) **N.**, folw. na praw. brz. Olszynki, uchodzącej z lewego brz. do Ropy, należy do Szerzyn, w pow. jasielskim, i leży na południe od tej wsi. 3.) **N.** część wsi Bytomska, pow. bocheński, 4.) **N.**, część Królówki, w tymże pow. 5.) **N.**, część Łąkty Dolnej, w tymże pow. 6.) **N.**, część Rzegociny, pow. bocheński. 7.) **N.**, część Lubli, pow. jasielski; 8.) **N.**, część Czermny,

pow. jasielski. 9.) **N.**, grupa domów w Żmijowiskach, pow. jaworowski. *Mac.*, *Br. G.*

Nadole, niem. *Nodolle*, wś włośc. nad jez. żarnowieckiem Piaśnicą zwanem, u podnóża wyniosłego brz. jeziora, pow. wejherowski st. p. Mierzyno (pow. lęborski), paraf. kat. Żarnowiec $1/2$ mili odl., ew. Gniewino, szkoła ew. Mrzezin, okr. ur. stanu cywiln. Kolkowo. N. obejmuje 7 gburskich posiadłości, 15 zagród, 25 włók 16 mr. obszaru, 155 mk., 126 kat., 29 ew., 15 dm., odl. od m. pow. $3^1/_2$ mili. Za czasów krzyżackich była ta wieś zobowiązana do jednej służby zbrojnej. R. 1375 nabyły ją panny cysterki w Żarnowcu od braci Michała i Stefana Knostowiczów, co potwierdza w. m. Henryk v. Kniprode tegoż samego roku po św. Andrzeja. Aż do tego czasu składała stary pomorsko-polski podatek, świnię i krowę; mistrz krzyżacki darował ten czynsz cysterkom, które wydawały potem N. na czynsz osadnikom. Takimi byli r. 1766: Marcin Piłat, sołtys, Paweł Piłat, Benedykt Kur, Michał Ladach, Benedykt Piłat, Jan Tomkowic i Marcin Radziejewski. Zboże mleli w Wierzchucinie. Do wsi należał obszerny las klasztorny. Wizyt. Gniewosza z r. 1649 wylicza 8 posiadł. R. 1807 zostało N. przez rząd pruski dotychczasowym 7 czynszownikom oddane na własność (Gesch. d. Kr. Neustadt, von Prutz, str. 56, 170 i Fankidejski: Klasztory żeńskie, str. 9 i 166). *Kś. Fr.*

Na Doliniakach, domy w płn. stronie wsi Zabłotce, w pow. brodzkim, tuż przy kolei żelaznej.

Na Dolinie 1.) leśniczówka koło Dzikowa, obsz. dwor. Cewków, pow. Cieszanów. 2.) **N. d.**, gajówka koło Chodnowic, w pow. przemyskim.

Nadolle, niem., ob. *Nadole.*

Nadolna 1.) wś i folw., pow. brzeziński, gm. i par. Dmosin, odl. 19 w. od Brzezin. Wś dm. 7, mk. 140; folw. dm. 7, mk. 50. W 1827 r. 13 dm., 96 mk. Według Lib. Ben. Łask. (II: 341) w początku XVI w. był tu folwark odrębny, dający dziesięcinę prob. w Dmosinie, kmiecie zaś ze swych łanów dawali na rzecz stołu arcybiskupiego w Gnieźnie. Obecnie dobra N. składają się z folw. N. Kraszewo, wsi: N. Kraszewek i kol. Janów. Rozl. m. 1072: folw. N. grun. or. i ogr. m. 464, łąk m. 5, pastw. m. 25, lasu m. 246, nieuż. i place m. 15, razem m. 755; bud. mur. 4, z drzewa 13; płodozmian 10-polowy: folw. Kraszewo grun. or. i ogr. m. 253, łąk m. 8, pastw. m. 18, lasu m. 87, nieuż. i place m. 1, razem m. 317; bud. z drzewa 6; wiatrak. Wieś N. os. 13, z grun. m. 92; wś Kraszewek os. 5, z grun. m. 51; kol. Janów os. 20, z grun. m. 210. 2.) **N.** al. *Kurowice*, os. karcz., pow. łódzki. 3.) **N.** wś, pow. konecki, gm. Chlewiska, par. Wysoka, odl. od Końskich w. 35. Ma dm. 32, mk. 255, ziemi dwor. 15 mr., włośc. 230 mr. W 1827 r. było tu 11 dm., 90 mk. Wielki piec wzniesiony tu w 1837 r. zajmował (około 1870 r.) 24 robotników i produkował żelaza za 16,800 rs. N. należy do dóbr i zakładów żelaznych w Chlewiskach. 4.) **N.**, wś, istniała w XVI w. w par. Koło i według regestr. pobor. z 1579 r. miała 13 łanów kmiecych (Pawiński, Wielkop., t. I: 224). Obecnie nie istnieje. *Br. Ch.*

Nadólne, jez., pow. kościerski.

Nadolnik 1.) os., pow. włoszczowski, gm. Secemin, par. Czarnca. Jest to przysiołek wsi Żelisławice. 2.) **N.**, folw. nad rz. Skrwą, pow. sierpecki, gm. i par. Rościszewo, odl. o 6 w. od Sierpca. Ma 2 dm., 23 mk., 65 mr. grun. dobr., 28 nieuż. Jest tu tartak i młyn wodny, należący do wsi Wrześni *Br. Ch.*

Nadolnik I.) młyn, pow. poznański, 4 dm., 49 mk.; należy do gm. i wsi Główna (ob.). 2.) **N.**, młyn, pow. szamotulski, 2 dm., 20 mk.; nal. do gm. i wsi Obelżanek. 3.) **N.**, os., pow. wschowski, 1 dm., 22 mk.; nal. do dom. i gm. Oporówka. 4.) **N.**, kol. i gm., pow. chodzieski. 2 miejsc.: a) N., kol., b) N., młyn, 13 dm., 86 mk., 69 ew., 17 kat. Poczta, gośc. i tel. w Szamocinie, st. kol. żel. w Białośliwiu. 5.) **N.**, młyn, pow. chodzieski, 5 dm., 36 mk. *M. St.*

Nadolnik, niem. *Niedermuehl*, os. młyn. nad jez. i rzeczką do Brdy uchodzącą (niem. Reetzer-Flies), niedaleko granicy pow. chojnickiego; par. kat. i okr. urz. stanu cywiln. Raciąż $^3/_4$ mili odl., par. ew. Tuchola $1^3/_4$ mili odl.; st. tel., pocz. i kol. Rytel, 9 klm. odl; szkoła Lutomski most. Ma 14 bud., 5 dm., 41 mk., 34 kat., 7 ew. (1868). Wraz z folw. także N. zwanym obejmuje ten majątek 269 ha i to 150 ha roli orn. i ogr., 40 łąk, 20 pastw., 50 lasu, 3 nieużyt., 6 wody; czysty dochód z roli 420 mrk.; młyn wodny o 5 gankach, tartak. Właśc. 1871 r. Kopischke, obecnie Adam Pełczyński na Wysoce. N. jest starą osadą. Według krzyżackich ksiąg czynszowych z początku XV w. płacił czynszu 3 łaszty żyta. Później należał do sstwa tucholskiego; według taryfy z r. 1648, w którym uchwalono podwójny pobór, płacił młynarz od 2 kół 4 flor. (ob. Roczniki Tow. Przyj. Nauk w Poznaniu, 1871, str. 185). R. 1648 d. 20 grudnia nadaje ssta tucholski Albert Michał Radziwiłł, Nadolnik Wawrzyńcowi Karolowi wraz z Stobińskiemi łąkami, tak jak je był dał Samuel Żaliński, a Władysław IV potwierdził i 6 włók w Stobnie, które już dawno do młyna są dołączone; między niemi jest jedna wybraniecka, za którą co rok 10 zł. do wsi się płaci i kawał „klin" zwany, między Komorzą a Stobnem. W stawie może dla siebie łowić, co rok będzie dawał $1\frac{1}{2}$ łasztu żyta,

2 wieprze utuczy, i będzie czynił to, co inni młynarze. Konfirmacya tego przywileju ze strony króla nastąpiła r. 1652 w Warszawie, (ob. Księgi gruntowe w Kwidzynie, III, str. 162). Według wizytacyi Trebnica z r. 1653 płacił młynarz Nadolny od młyna 1 korzec żyta i tyleż owsa proboszczowi, a od nieosadzonych włók, które dzierżył, 2 korce żyta i tyleż pszenicy (str. 112). To samo donosi wizytacya Mathego z r. 1766 co do młyna.

Nadolny Młyn, niem. *Nadmuehle*, młyn, pow. wągrowiecki, 4 dm., 48 mk., 5 ew., 43 kat., 23 analf. Poczta, tel. i gośc. w Skokach, st. kol. żel. najbliższe w Gnieźnie i w Obornikach.

Nadolsie, wś, pow. rossieński, par. widuklewska.

Nad Olszowem Błotem, wyb. do Sokolej góry należące, pow. brodnicki, st. pocz., paraf. kat. i ew. Golub, szkoła kat. Lipnica, ew. Gałczewo, 3 bud., 1 dm., 10 kat. mk. (1868 r.).

Nadołek, os., pow. grójecki, gm. i paraf. Belsk.

Na Dołhim, domy w Prałkowcach, w pow. przemyskim.

Na Dołkach, grupa zabudowań w gm. Sepnicy, pow. ropczycki. *Br. G.*

Nadołki, *Nadółki*, ob. *Nadułki*.

Na Domach, przedmieście Krystynopola, w pow. sokalskim.

Nadomanów al. *Na Dumanowie*, grupa domów w płd. stronie Karaczynowa, w pow. gródeckim. Na zach. od niej leży podmokłe pastwisko, a na wschód las.

Nadorożna, wś, pow. tłumacki, odl. o 3·6 klm, na płn.-zach. od Tłumacza, nad pot. Chrustów, dopł. Tłumacza, Graniczy na wschód z Brzeziną i Tłumaczem, na płd. leżą Kolińce i Czarnołożce, za zach. Przeniczniki, Pohonia i Tyśmienica, na płn. Kłubowce, Taborzyska i Pałahicze. Okolica urodzajna, obfita w lasy. Obsz. dwor. gr. or. 206. łąk i ogr. 38, pastw. 15, lasu m. 572; włośc. gr. or. 1,045, łąk i ogr. 275, past. 40, lasu 31 m. Ludn. rz.-kat. 170, par. Tłumacz, gr.-kat. 624, paraf. w miejscu, we filii Kłubowce 580, w Przenicznikach 902, razem 2106. Grek.-kat. dek. tłumacki. Szkoła filialna. Sąd pow., urząd poczt. i tel. w Tłumaczu; kasa pożyczk. z kap. 548 zł. N. należy do dóbr Tłumacz, dawniej Potockich, Dzieduszyckich, w końcu towarzystwa akcyj. fabr. cukru w Tłumaczu, które zbankrutowawszy, rozprzedaje te dobra pojedyńczymi folwarkami. *B. R.*

Nadorożniów, wś, pow. brzeżański, odl. 7·5 klm. na płd.-zach. od Brzeżan, nad potokiem, który tu bierze początek a o 7 klm. w Rybnikach wpada do Złotej Lipy. W ślicznej okolicy, w śród lasów, gór i parowów położona, wioska ta tylko od południa jest otwartą, przeto doskonale tu dojrzewają wszelkie owoce. Sławne są sady nadorożniówskie tak włościańskie, jakoteż i dworskie. Zarząd dóbr Brzeżany utrzymuje tu szkółkę drzew owocowych, z której co roku rozdaje szczepy między 27 folwarków, stanowiących dobra Brzeżańskie. Gleba licha, czerwona glina, grunta wilgotne, pomimo iż teren mocno spadzisty, sama dolinka, w której wieś leży po nad potokiem, urodzajna. Obszar dwor. grun. or. 172, łąk i ogr. 95, past. 54, lasu 1310 mr.; włośc. gr. or. 195, łąk i ogr. 270, pastw. 14 kwadr. m. Graniczy od wsch. z Olchowcem, od płd. z Mieczyszczowem, od zach. z Kurzanami, od płd. z Leśnikami. Lud. rzym.-kat. 5, par. Brzeżany, gr.-kat. 623, par. Leśniki. Na płn. od N. w kierunku ku Brzeżanom jest góra zwana Kurmańska, 232·1 m. nad poz. morza. Właściciel pos. więk. Stanisław hr. Potocki.

Nad Ostrowem, grupa domów w Kobylnicy ruskiej, w pow. cieszanowskim.

Nadorzyce al. *Rodrzyca*, niem. *Rederitz* 1.) wś, pow. wałecki, st. p., par. kat. i ew. Sypniewo, szkoła w miejscu. Ma 17167·59 mr. obszaru, 343 bud., 145 dm., 1083 mk., 700 kat., 362 ew. Tutejszy kościół ew., zbudowany kosztem związku Gustawa Adolfa, został poświęcony d. 24 sierp. 1883 r.; dwa jarmarki do roku. 2.) N., leśn. królewskie, tamże, 2 bud., 7 ew. mk. *Kś. Fr.*

Nad Owieczkowem Jeziorem, kol., do Sokolej góry należąca, pow. brodnicki, st. pocz., par. kat. i ew. Golub, szkoła kat. Lipnica, ew. Gałczewo, 4 bud., 1 dom, 10 katol. mk. (1868 r.). *Kś. Fr.*

Nadowo, jezioro w zachodniej stronie Kijowa, około rz. Łybedi, w pobliżu Łybedi Suchej.

Nadpale, os., pow. maryampolski, gm. Michaliszki, par. Igłówka, odl. od Maryampola w. 28, dm. 1, mk. 4. W 1827 r. było tu dm. 1, mk. 8.

Nad Pawłową, grzbiet lesisty, w dziale Krywania, w Tatrach liptowskich; wzn. 1509 m. npm. Ob. *Krywań*. *Br. G.*

Nadpawłówka, os., pow. sejneński, gm. i par. Krasnopol, odl. od Sejn w. 11, dm. 1, mk. 12. W 1827 r. było dm. 1, mk. 9.

Nadpojesie, pow. maryampolski, gm. Jaworowo, par. Igłówka, odl. 17 w. od Maryampola, ma 1 dm., 13 mk.

Nadpole, wś, ob. *Nadkole*.

Nad Rajem, wzgórze, pod 42° 20′ wsch. dłg. g. F., a 49° 21′ płn. sz. g., we wschodniej części gm. Łuczyniec, pow. rohatyński. Wzn. 362 m. npm. Miejsce znaku tryang. *Br. G.*

Nadratowo, wś i folw. (lit. B. C.), pow. mławski, gm. Mostowo, par. Szreńsk, odl. o 28 w. od Mławy, ma 18 dm., 257 mk. Do wsi należą Budy nadratowskie. W 1827 r. 9 dm.,

50 mk. Folw. i wś N. rozl. m. 605: grun. or. i ogr. m. 265, łąk m. 126, pastw. mr. 73, lasu mr. 64, zarośli mr. 20, nieuż. i place mr. 57; bud. mur. 3, z drzewa 5; pokłady torfu. Wś N. os. 16, z grun. mr. 46. Folw. N. lit. B. rozl. mr. 139; folw. ten w r. 1872 oddzielony od dóbr Nadratowo. Folw. lit. C. rozl. mr. 90, w r. 1872 oddzielony od dóbr Nadratowo.

Nadrau 1.) niem., dobra ryc. w Prusach wschod., pow. rybacki, st. p. Grünhof, okr. urz. stanu cywiln. Kirschnehnen. 2.) **N.** niem. ob. *Nadrowo*. *Kś. Fr.*

Nadrauen (niem.), ob. *Nadrowia*.

Nadreczie, dwa zaśc. pryw., pow. dzisieński, w 2 okr. pol., o 58 w. od Dzisny, jeden z nich ma 2 dm., 13 mk. starow., drugi zaś 1 dm., 11 mk. starow.

Nadrezie, wś włośc., pow. dzisieński, w 3 okr. pol., gm. i okr. wiejski Przebrodź, o 25 w. od gminy.

Nadrowia al. *Nadrawia*, niem. *Nadrauen*, dok. *Nadrow*, *Nadrowen*, *Nadrowerlandt*, *Nadower*, jedno z starych terytoryów pruskich. Według Toeppena (ob. Hist. comp. Geogr. von Preussen, str. 23) graniczyła N. na zachód z zatoką Kurońską, ze Sambią, Natangią i z ziemią barcką (Barten), na płd. z Galindyą i Sadowią, okalającą ją i ze strony wschodniej; na płn. wreszcie, gdzie sięgała aż do Gilii, z Skalowią (Schalauen) i Karsowią. Jak inne terytorya tak i N. dzieliła się na mniejsze ziemie, z których kronikarze wymieniają Rethow i Kattow (Dusburg, III, c. 171—172); ostatnie przypominają jeszcze dziś góra i wś Kattenau, w pow. stołupiańskim. W Kattow leżała też warownia Otholichien. Z innych grodów zasługują na wzmiankę: Welawa i Kaminiswika; jeszcze dziś zowie się jedna góra pod Georgenburg: Kamswikus. Większej sławy jak inne terytorya zażywała N. dla tego, że w niej leżało sławne Romowe; bo chociaż zwykle utrzymują, że owego R. szukać raczej trzeba w Sambii, to jednakowoż Toepen słusznie temu przeczy, opierając się na wiarogodnem świadectwie Dusburga, piszącego wyraźnie: „Fuit autem in medio nationis hujus perversae, scilicet in Nadrowia, locus quidam dictus Romow“ (III, cap. 5). N. zawojowali Krzyżacy dopiero r. 1274, za czasów mistrza prowincyonalnego Konrada von Thierberg. Zajęli najprzód niedawno zbudowany gród Welawę, wydany im przez Tirskona, który przyjął wiarę chrześciańską; za jego przykładem poszło wielu przedniejszych panów tej ziemi. Służyli oni wiernie zakonowi. Mistrz prowincyonalny wysłał tam Teodoryka von Liedelau, wójta prowincyi sambijskiej, z wojskiem, w towarzystwie szlachty tamecznej, która znała dobrze położenie miejsc. Liedelau wkroczył w ziemię zwaną Rethowi, gdzie spotkawszy opór, zdobył i zburzył dwa grody i uprowadził wiele koni i bydła; drugą razą wyprawił swą piechotę rzeką Węgorapią aż ku ziemi Catthow, dokąd się udał lądem z kilku rycerzami i 150 jeźdzcami, zdobył tam zamek Olholichia i zamienił go w perzynę. Tem zachęcony mistrz prowincyonalny wystąpił z potężnem wojskiem. Twierdza Cameniswika nad Węgorapią zatrzymała go przez czas długi, lubo jej broniło tylko 200 ludzi; Thierberg z ziemią ją zrównawszy, przebiegł z orężem w ręku całe terytoryum, a Nadrowianie, chociaż posiadali nie mało jeszcze ludu zdolnego do noszenia broni i wiele grodów (munitiones), zniewoleni byli poddawać się zakonowi i przyjęli chrześciaństwo. Pewna część jednak wolała opuścić ojczyznę i przeniosła się do Litwy. Wojna ta ciągnęła się przez dwa lata, a kraj przedtem ludny, zamienił się, jak świadczy Dusburg (Scriptor. rer. Prus. I, str. 132), prawie w pustynię. *Kś. Fr.*

Nadrowo, niem. *Nadrau*, dok. *Nadrawen*, *Nadrawsdorf*, wś i dobra ryc., pow. ostródzki, st. pocz. i okr. urz. stanu cywiln. Olsztynek. N. istniało już r. 1411. W 1419 r. odnawia Michał Kuechmeister, w. Janowi Schottner w uznaniu wierności okazanej podczas ostatniej wojny, przywilej na 40 włók w N., nadanych prawem chełmińskiem (ob. Kętrz. O ludn. pol., str. 378). *Kś. Fr.*

Nadrowsie, wś, pow. wyłkowyski, gm. Pojeziory, par. Wyłkowyszki, odl. od Wyłkowyszek 14 w., 9 dm., 76 mk. W 1827 r. było 6 dm., 48 mk.

Nadróż, wś, folw. i rum., pow. rypiński, gm. i par. Żałe, odl. o 8 w. od Rypina. Posiada sąd gm. IV okr., cegielnię, karczmę, wiatrak, 58 dm., 375 mk. W 1827 wś r. N. ma 32 dm., 303 mk., os. zaś 20 dm., 196 mk. Według regestr. pobor. z 1564 r. wś N., w par. Żałe, należała do częściowych posiadaczy, którzy płacą 9 flor. 3 gr. 1 sold. (Pawiński, Wielkop., t, I: 292). W 1780 było tu 8 części szlacheckich, na których wysiewano 70 korcy żyta. Obecnie folw. N. z wsią t. n., Rumunki Nadróż, Huta i os. Reszki rozl. m. 1633: grun. orne i ogr. m. 1018, łąk mr. 154, pastw. mr. 40, lasu m. 320, wody mr. 74, nieuż. i place m. 27; bud. mur. 12, z drzewa 15; płodozmian 7 i 10-polowy; są pokłady torfu. Wś N. os. 46, z grun. mr. 104; wś Rumunki Nadroż os. 11, z grun. mr. 380; wś Huta os. 18, z grun. mr. 130; os. Reszki os. 1, z grun. mr. 42.

Nadrożna, os. młyn., pow. noworadomski, gm. Kobiele, par. Kobiele Wielkie, ma 1 dm., 150 mr. ziemi; należy do dóbr Cadów.

Nadrożno, młyn, pow. średzki, 2 dm., 41 mk.; nal. do gm. Jerzyna.

Nadrybie 1.) wś i dobra, i *Nadrybska Wola*, wś, pow. chełmski, gm. Cyców, par. Pucha-

czów, odl. 35 w. od Chełma, posiada gorzelnię, wiatrak, cegielnię, poprawną oborę rasy szwajcarskiej i znaczną pasiekę. W dobrach tych są cztery jeziora: Nadrybek, Uściwierz, Ciesacin i Uściwierzyk, mające 596 mr. obszaru. Największa głębokość 4 do 5 sążni ma jez. Uściwierz. Dobra N. składają się z folw. N. i Józefina, wsi: N., Majdan, Przymiarki, Ostrów, Zarobna, kol. N., Janowiec i Wólka, Rozl. mr. 3048: folw. N. grun. orne i ogr. mr. 539, łąk mr. 270. pastw. m. 351, lasu mr. 455, wody mr. 478, w wieczystych dzierżawach mr. 473, nieuż. i place mr. 183, razem mr. 2749; bud. mur. 3, z drzewa 35; płodozmian 10-polowy; folw. Józefin grun. orne i ogr. mr. 286, łąk mr. 4, nieuż. i place mr. 9, razem mr. 299; bud. z drzewa 5; płodozmian 11-polowy. 2.) **N.** al. *Potyrała*, nomenklatura dóbr Janowice, w pow. stopnickim.

Nadrybska Wólka, wś, pow. chełmski, ob. *Nadrybie.*

Nadrzecz 1.) pow. dzisieński, attyn. dóbr Leonpol, Stanisława Łopacińskiego. 2.) **N.** al. *Luny*, folw. szl. nad rz. Szyrwinczą, pow. wileński, w 2 okr. pol., o 56 w. od Wilna, 1 dm., 14 mk. kat.

Nadrzecze, wś, pow. zamojski, gm. i par. Frampol. Ma 35 dm., 153 mk., 190 mr. ziemi. Ludność rolnicza. Wś N. założył b. dziedzic Antoni Wisłocki. *X. S. S.*

Nadrzecze 1.) zaśc. nad pot. Zanozną, pow. dzisieński, w 3 okr. pol., o 50 w. od Dzisny, 1 dm., 7 mk., z tego 6 prawosł. i 1 kat. 2.) **N.**, folw. szl. nad rzeczką Mierzycą, pow. dzisieński, w 3 okr. pol., o $48^1/_2$ w. od Dzisny, 1 dm., 4 mk. prawosł.

Nad Sędziówką, wzgórze polne, w gm. Polanki, pow. krośnieński, na zach. od wsi, między pot. bezimiennym (od wsch.) a drożyną wiodącą ze Szczepańcowej do Polanki (od zach.). Wznies. 291 m. npm. Miejsce znaku tryan. *Br. G.*

Nadsolna, folw. na obszarze wsi Przecieszyna, w pow. bialskim, leży na praw. brz Soły i graniczy na płn. z Wilczkowicami, a na płd. ze Skidzinem. *Mac.*

Nad Stawem 1.) grupa domów w Toporowie, pow. brodzki. 2.) **N. s.**, niwy w Skomorochowie, pow. sokalski, na praw. brz. Bugu. Najwyższe wzniesienie 211 m. 3.) **N. s.**, część Zaszkowa, pow. w złoczowskim, zajmuje płn.-zach. część obszaru nad stawem, przez Złotą Lipę utworzonym, *Lu. Dz.*

Nad Stawem al. *Nadstawy*, niem. *Nadstawen*, wś, pow. krobski, 17 dm., 146 mk., 138 ew., 8 kat., 29 analf. Poczta, gośc. i tel. w Jutrosinie, stac. kolei żel. Zduny o 10 kil.

Nadstawki, pustkowie, pow. odalanowski, 10 dm., 162 mk.; nal. do Przygodzic (ob.).

Nadstawnica, skała w Tatrach nowotarskich, w dolinie Pięciu Stawów polskich, na wschód od nich. „Tak nazywają górale oddzielne najwyższe skał szczyty" (Staszic, O Ziemior. Karp., 120). *Br. G.*

Nadstruże, os. leś., pow. płocki, gm. i par. Brwilno.

Nadstynga, zaśc. szl. nad jez. Styngie, pow. wileński, w 3 okr. pol., o 51 w. od Wilna, 1 dm., 2 mk. kat.

Nad Szeroką, szczyt tatrzański, ob. *Tomanowa polska.*

Nadszunie, wś, pow. rossieński, par. taurogowska.

Nadtaczejówka al. *Nadtoczyjówka*, wś, w płd. str. pow. rzeczyckiego, nad zatokami Prypeci, w 2 okr. pol. jurewickim, gm. dernowicka, ma 20 osad; miejscowość obfitująca w ryby i łąki. Lud trudni się rybołówstwem, flisactwem i rolnictwem. Niegdyś majętność metropolii kijowskiej, ob. Arch. J. Z. R., cz. I, t. 4: 643. *A. Jel.*

Nadtoczyjówka 1.) wś nad rz. Taszłykiem, pow. czerkaski, o 7 w. od Matusowa, ma 840 mk. ob. płci. Cerkiew drewniana pod wezw. św. Jana Złotoustego, wzniesiona w r. 1773. Na mocy umowy wykupnej włościanie nabyli 560 dzies. ziemi za 27,788 rs. Grunta stanowią wzniesioną równinę, bardzo urodzajną lecz zupełnie bezleśną. Pokrywa ją mnóstwo mogił. Pomiędzy włościanami przeważa nazwa Nadtoczyjew, ród których ma pochodzić od pierwotnego założyciela sioła. 2.) **N.** ob. *Nadtaczejówka.* *J. Krz.*

Nad Tysowym, szczyt w Beskidach wschodnich, na granicy gm. Ożenny (w pow. jasielskim) a Ciechania (w pow. krośnieńskim); pod 39° 10′ wsch. dłg. g. F. a 49° 26′ 15″ płn. sz. g. Wznies. 713 m. Miejsce znaku tryang. Przez płn.-zach. stok tej góry przechodzi gościniec ze Żmigrodu do Zborowa (na Węgrzech). *Br. G.*

Na Dubeckim, nazwa łąk w Kołtowie, pow. złoczowski.

Nadubie, mały zaśc., pow. mozyrski, o 5 w. na płd. od wsi Żytkowicz, w 4 okr. pol. lenińskim; ma 3 osady. *A. Jel.*

Nadubie, potok na obszarze wsi Kołpiec, w pow. drohobyckim, dopł. Słonicy.

Na Dubowej, pastwisko w Jabłonówce, pow. Kamionka Strumiłowa.

Naduchy, uroczysko w Nalewajkówce, pow. kijowski.

Nadukowo, wś, pow. sieński, gm. kakowczyńska, 16 dm., 50 mk., z których 1 zajmuje się garbarstwem.

Na Dukowym, os. wiejska w Podhorcach, w pow. złoczowskim.

Nadułki (może *Nadołki*), wś i folw., pow. płocki, gm. Łubki, par. Daniszewo, odl. o 30 w. od Płocka, ma 51 dm., 286 mk. W 1827 r.

7 dm., 48 mk. Folw. i wieś N. rozl. mr. 660, grun. orne i ogr. 399, łąk mr. 18, pastw. mr. 42, wody mr. 1, lasu mr. 39, zarośli mr. 132, nieuż. i place mr. 29; bud. mur. 8, z drzewa 4; wiatrak. Wś N. os. 22, z grun. mr. 118.

Na Dumanowie, ob. *Nadomanów.*

Nad Upustem, nazwa niw we wsch. stronie Kropiwnika w pow. kałuskim, na lew. brz. pot. Kropiwnika.

Nadwa 1.) rzeka w gub. orłowskiej i smoleńskiej, lewy dopływ rz. Ipuci (Iput'), lew. dopł. Soży; uchodzi w powiecie rosławskim gub. smoleńskiej na wprost wsi Szyrkówki. Przybiera od lew. brz. Drahiń i Woprytʻ. Wraz z dopływami odlewa 6 stawów. 2.) N. al. *Orleja*, rzka w gub. smoleńskiej, uchodzi od pr. brz. do Dniepru pomiędzy rz. Wop' a Chmost.

Nadwej, węg. *Nadfő*, mała wioska w hr. szaryskiem (Węg.), śród lasów, 82 mk.

Nad Weselówką, lesista płn. część Woli Krzywieckiej i Weselówki, w pow. przemyskim. Wody z tego obszaru spływają strugami na płd.-zach. i płd-wsch. do Sanu.

Nad Wielką Łąką, os. do Mokrego lasu należąca, pow. brodnicki, par. kat. i ew., szkoła i st. poczt. Golub, ½ mili odl., 4 bud., 1 dom, 9 kat. mk. (1867 r.). *Fr. Ks.*

Nadwilejski (dekanat), ob. *Wilejka.*

Nadwilia, zaśc. włośc. nad rz. Wilią, pow. wileński, w 1 okr. pol., gm. Rzesza, okr. wiejski Krzyżaki, o 9 w. od gminy, 4 dusze rewiz.

Nadwiślanka, wś, pow. garwoliński, gm Pawłowice, par. Stężyca. Ma 4 dm., 32 mk. i 261 mr. ziemi.

Nadwiślańska droga żelazna całą swą długością przecina przeważnie królestwo polskie; w skład jej wchodzą następujące części: 1) linia główna Mława-Kowel, długa 429·76 w., łączy drogę żelazną z malborsko-mławską z siecią dróg południowo-zachodnich. Rozpoczyna się właściwie po za granicą kraju; bowiem już od Iłowa, krańcowej stacyi drogi malborsko-mławskiej, obok wąskiego jej toru biegnie szeroki tor drogi nadwiślańskiej. Przekroczywszy granicę w kierunku południowo-wschodnim, przebiega pow. mławski i ciechanowski, oraz stacye: Mława, Konopki, Ciechanów i Gąsocin. Po za tą ostatnią zwraca się ku południowi łagodnym łukiem, wchodzi do pow. pułtuskiego, przecina zachodni kraniec takowego, mijając przystanek Swiercz i st. Nasielsk i pod Modlinem zjawia się znowu na terytoryum gub. płockiej, pow. płońskiego. Po za twierdzą i st. Nowo-Gieorgiewsk przebiega most żelazny na Narwi, u samego ujścia jej do Wisły, wkracza do pow. warszawskiego i zwróciwszy się prawie pod kątem prostym ku wschodowi, podąża w górę Wisły, nieopodal prawego jej brzegu, przez Nowy-Dwór, Jabłonnę, Płudy do Pragi, w pierwotnym płd.-wsch. kierunku. Minąwszy Pragę, okrąża jej przedmieścia po nad liniami dróg: warszawsko-petersburskiej i terespolskiej, biegnie przez pow. warszawski i nowomiński przez stacye: Otwock, Wawer, Celestynów i wkracza do pow. garwolińskiego gub. siedleckiej. Przechodzi środkiem takowego, pozostawiwszy za sobą stacye: Pilawa, Wilga, Sobolew, Żyrzyn i zjawia się w pow. nowo-aleksandryjskim gub. lubelskiej na st. Iwangród (Dęblin). Tutaj łączy się z dr. żel. iwangrodzko-dąbrowską i wysławszy na lewo odnogę do Łukowa, przechodzi po moście żelaznym na Wieprzu pomiędzy fortami twierdzy, podąża dalej ku Lublinowi przez Gołąb, Nowo-Aleksandryą (Puławy), Klementowice, Nałęczów (dawniej Miłocin) i wkracza do pow. lubelskiego. Na terytoryum takowego mija: Konopnicę, Lublin, Minkowice, Trawniki, przebiega powiat chełmski ze st.: Rejowiec, Chełm, Dorohusk i zaraz po za nim, opuściwszy granicę królestwa, wkracza przez Bug do pow. włodzimierskiego gub. wołyńskiej, przechodzi st. Lubcml, Maciejów i w Kowlu łączy się z brzesko-kijowską linią dróg południowo-zachodnich. Główna linia drogi nadwiślańskiej otwartą została d. 15 lipca 1877 r., lecz dopiero w końcu sierpnia tegoż roku rozpoczął się ruch prawidłowy. 2) Odnoga Iwangród (Dęblin)-Łuków, długa 56·78 w., łączy drogę warsz.-terespolską z drogą iwangrodzko-dąbrowską i nadwiślańską. Od st. linii głównej Iwangród dąży w kierunku płn.-wschodnim, przeciąwszy kilkowiorstową przestrzeń pow. nowo-aleksandryjskiego wchodzi do gub. siedleckiej i przez pow. garwoliński i łukowski dobiega kolei warsz.-terespolskiej. Posiada 3 stacye: Leopoldów (pierwotnie Rososz), Krzywda i Łuków-Towarowy, odl. $1^1/_2$ w. od st. Łuków drogi terespolskiej, która jest zarazem st. pasażerską drogi nadwiślańskiej. Odnoga łukowska otwarta dla ruchu d. 2 grudnia 1876 r. jest linią mającą czysto militarne znaczenie i dla handlu miejscowego. 3) kolej obwodowa, długa wraz z bocznicami 17·32 w. łączy drogi żelazne prawego brzegu Wisły z drogą warsz.-wiedeńską. Począwszy od st. towarowej drogi warsz.-wiedeńskiej na Czystem, okrąża Warszawę z płn.-zach. strony, przecina drogę bitą kaliską, przechodzi po pod murem cmentarza Powązkowskiego, po za którym skręciwszy na płn.-wschód, wkracza na esplanadę warszawskiej cytadeli, mija stacyą główną Warszawa-Nadwiślańska i przebiega Wisłę po moście żelaznym kratowym długim 1659 stóp. Po za nim rozgałęzia się na dwie odnogi, z których jedna na lewo dąży do dworca Praga-Nadwiślańska, druga zaś na prawo do dworców kolei petersburskiej i terespolskiej, odczepiwszy po drodze gałąź do

warszawskiej fabryki stali. Zbudowana wraz z mostem pod cytadelą przez rząd, a następnie oddana do eksploatacyi towarzystwu dr. nadwiślańskiej, otwartą została w d. 28 listopada 1876 r. Ze względu na znaczne oddalenie od miasta pierwotnej głównej stacyi Praga na Pelcowiźnie, towarzystwo dr. nadwiślańskiej postarało się o urządzenie stacyi Warszawa-Nadwiślańska, na której ruch towarowy i osobowy otwarty został d. 13 lutego 1878 r. Ogólna długość wszystkich linii dr. nadwiślańskiej wynosi 507·08 w., w tem krzywych 96·29 w., najmniejszy promień łuku 300 sażeni. Ilość wiorst poziomych wynosi 218, pochyłych 289·08; najmniejszy spadek 0·001, największy 0·008. Tor pojedyńczy, z wyjątkiem dystansu Iłowo-Mława oraz kolei obwodowej, które posiadają 2 tory, wąski i szeroki. Szyny na linii głównej i odnodze łukowskiej stalowe, takiemiż zastępują się stopniowo żelazne drogi obwodowej. Mostów na całej przestrzeni 181, w tej liczbie żelaznych na murowanych fundamentach 76. Z tych znaczniejsze: 1) Na Wiśle pod Warszawą, światło 236·74 sażeni, waga konstrukcyi żelaznej 168,455 pudów, pomost kolejowy biegnie po wierzchu, spodem odbywa się komunikacya wozowa. 2) Na Narwi pod Nowo-Gieorgiewskiem (Modlinem), światło 105 saż., waga konst. żel. 46,650 pud., pomost kolejowy zawieszony u samego dołu, górą przejazd dla wozów. 3) Na Wieprzu pod Iwangrodem, światło 79 saż., waga konst. żel. 25,700 pud. 4) Na Bugu pod Dorohuskiem, światło 75 saż., waga konst. żel. 25,500 pud. 5) Na Wieprzu pod Trawnikami, światło 60 saż., waga konst. żel. 23,360 pud. 6) Na rz. Turwi, światło 40 saż., waga konst. żel. 11,500 pud. 7) Wiadukt nad dr. petersb., światło 30·96 saż., waga konst. żel. 8,508 pud. 8) Przez Wkrę pod Iwangrodem, światło 25·00 saż., waga konst. żel. 8,500 pud. 9) Na Bystrzycy, światło 20·00 saż., waga konst. żel. 5,200 pud. 10) Wiadukt nad dr. terespolską, światło 14·80 saż., waga konst. żel. 2,350 pud. Długość linij rozjazdowych na 29 stacyach i 10 przystankach wynosi 104·77 w.; dworce murowane posiada tylko Mława i Lublin, reszta drewniane. Tabor drogi składają: 114 parowozów, 136 powozów osobowych i 1700 wagonów ładunkowych. Kolej nadwiślańska stanowi ważną drogę dla handlu tranzytowego. Najważniejszym artykułem przewozowym na linii głównej jest zboże, idące od Kowla z dróg południowo-zachodnich do portu gdańskiego przez drogę malborsko-mławską; na drodze zaś obwodowej węgiel w kierunku z dr. warsz.-wiedeńskiej na drogi prawego brzegu Wisły. W pierwszym roku prawidłowej eksploatacyi, t. j. 1878 r., przewieziono na wszystkich liniach 920,075 pasażerów i 40,744,580 pudów ładunku, w tem zboża 13,591,692, węgla zaś 5,613,968 pud.; dochodu osiągnięto 2,663,052 rs. $7^1/_2$ kop., przy wydatkach 2,339,703 rs. 16 kop. Sprawozdanie dyrekcyi za 1884 r. wykazuje: dochodu 3,294,950 rub. $55^1/_2$ kop., kosztów eksploatacyi 2,911,481 rubli $73^1/_2$ kop.; przewieziono pasażerów 854,938, ładunku 72,770,005 pud., a mianowicie: w komunikacyi wewnętrznej 16,999,447, bezpośredniej 28,766,698 i tranzytowej 27,003,860 pud., w tem węgla 13,449,103 pud., zboża 13,260,073, produktów zbożowych (mąka, kasza, otręby) 3 898,655, surowca 3,172,721, olei mineralnych 2,861,407, soli 2,852,636, drzewa opałowego 2,803,190, drzewa budulc. 2,735,523, żelaza kutego 1,752,255, cegły, dachówki i sączek 1,740,828, wyrobów żelazn. 1,330,530, cementu 1,178,177, szyn 1,146,147, buraków 1,002,999, wyrobów jedwabnych i bawełnianych 936,089, cukru 901,677, śledzi 898,751, lnu i pakuł 768,469, wapna 628,393, kartofli 618,679, nasion 511,570, makuchów i wytłoczyn 508,803, żelaza starego (szmelc) 503,809 pud.; przewóz żadnego z pozostałych artykułów nie dosięgnął 500,000 pud. Najruchliwszemi stacyami na drodze nadwiślańskiej są: Warszawa, z dochodem rocznym około 1 miliona rubli, Lublin około 300,000 rub., Praga-Nadwiślańska 200,000 rub., Praga-Stalownia i Iwangród każda po 130,000 rub., Nowo-Aleksandrya (Puławy), Mława, Chełm i Rejowiec po 100,000 rub., Ciechanów i Kowel po 70,000 rub., Nowy-Dwór i Nowo-Gieorgiewsk (Modlin) po 50,000, Nasielsk, Pilawa, Jabłonna, Maciejów i Sobolew po 20,000 rub., Nałęczów, Iłowo, Dorohusk, Łuków pasażerski, Gąsocin, Luboml i Trawniki po 15,000 rub., Otwock i Minkowice po 10,000 rub., Krzywda, Łuków-towarowy i Konopnica po 6,000 rub. Dochód pozostałych, jako to: Konopek, Celestynowa, Wawra, Leopoldowa, Wilgi, Klemontowic, Płud, Żyrzyna, Świecza, Warszawy-Obwodowej i Gołębia nie przenosi razem 30,000 rub. Komunikacye tranzytowe dają przecięciowo około 650,000 rubli. przychodu. Droga nadwiślańska należy do dróg gwarantowanych, kapitał jej zakładowy wynosi: w akcyach 6,588,125 rub. kredytowych, w obligacyach 18,003,700 rubli metalicznych. Z tytułu gwarancyi po 1 stycznia 1884 r. dopłacił rząd akcyonaryuszom i właścicielom obligacyi 5,948,246 rub. 88 kop. metalicznych i 1,620,681 rub. 37 kop. kredyt. *St. W.*

Nadwitne, wś i fol., pow. radzyński, gm. Biała, par. Radzyń, dm. 3, mk. 18, ziemi 220 m.

Nad-Wodą 1.) karczma, nieopodal Królowej Polskiej, należąca do Cieniawy, w pow. grybowskim. 2.) **N.-W.**, część Zabierzowa, pow. krakowski. *Br. G.*

Nadworna, miasto powiatowe w Galicyi wschodniej, nad rz. Bystrzycą Czarną, pod 48° 37′ płn. szer. i 42° 12′ wsch. dłg. F. Leży na wsch. brzegu rz. Bystrzycy i przy gościńcu rząd. ze Stanisławowa na Bohorodczany, Kołomyję, Śniatyn do Czerniowiec. Graniczy na wsch. z wsiami: Weleśnica Leśna, Majdan Górny i Majdan, na płd. z Strymbą i Pniowem, na zach. z Bitkowem i Hygą, na płn. z Mołotkowem, Hwozdem, Nazawizowem i Tarnowicą Leśną. Przez samo miasto przepływa w kierunku z płd. ku płn. pot. Strymba, a na wsch. od N. w tymże kierunku pot. Worona. Na zach. od N. na granicy od Bitkowa i Hygi wznosi się góra zwana Zadkiwka (608 m.). Na wsch. i płn.-wsch. od N. rozciąga się płaszczyzna moczarowata, przecięta niezliczoną ilością potoków i rzeczek; od płd. w odległości 7 klm. piętrzą się Karpaty, które w Pasiecznej (10 kil. od płd. zach. od N.) pod ostrym kątem zwracają się ku płn., a wschodnia ich ściana przechodzi prawie po pod samem miastem, leżącem na płaszczyźnie między rz. Bystrzycą Czarną a pot. Worona. W pobliżu N. leżą słynne z piękności miejscowości karpackie: Delatyn (o 1·7 mili) i Dora (2·7 mili). N. ma obszaru 2259 ha, 6705 mk. (w 1880 r.), z tych: 709 obrz. rz.-kat., 1762 gr.-kat., 41 akat., 4193 izrael. Majątek miasta wynosi 402·4 ha pastwiska i 2350 zł. r. w obligacyach. Dochód w r. 1883 wynosił 7040 złr. Par. rz.-kat., należąca do dek. stanisławowskiego, dyec. lwowskiej, fundowana w r. 1609 przez braci Pawła i Mikołaja Kuropatwów. Kościół obecny mur., poświęcony 1838 r. pod wez. N. M. M. Par. ta obejmuje 16 miejscowości: Cucyłów o 15 klm. z 45, Fitków o 7·5 klm. z 44, Hwozd o 7·5 kil. z 3, Majdan Górny o 15 klm. z 114, Majdanhuta o 10 klm. z 111, Nazawizów o 4 klm. z 6, Pasieczna o 10 klm. z 100, Pniów o 2 klm. z 142, Przerośl o 7·5 klm. z 144, Strymba o 4 klm. z 8, Tarnawica o 7·5 klm. z 85, Tyśmieniczany o 20 klm. z 83, Weleśnica o 15 klm. z 103, Wołosów o 15 klm. z 68, Zabereże o 19 klm. z 2, Zielona o 22 klm. z 158 rz.-kat. Ogólna liczba katolików 2330, akat. 74, izrael. 3260. W Majdanhucie jest kaplica publiczna. Gr.-kat. par. należy do dek. N., dyec. lwowskiej, ma cerkiew pod wez. N. P. M., do której należy 2354 dusz, w filii Nazawizów z cerkwią ś. Jana 808 dusz, w filii Strymba z cerkwią ś. Mikołaja 653, w filii Łojowa z cerkwią Przemienienia Pańskiego 738, razem 4553 gr.-kat. Oprócz proboszcza jest tu wikary. Szkoły: 4-klas. męska o 4-ch naucz. i 2-klas. żeńska o 3 naucz. W r. 1870 była tu fabryka zapałek Simona Huebnera i browar piwny Wilhelma Buchmuellera. Hipolit Stupnicki w dziełku: „Galicya pod względem topograficzno-geograficzno-historycznym“ pisze: „Nadwórna z szczątkami niegdyś warownego zamku, który od najezdników często napadany, ale nigdy nie był zdobytym. W pobliżu tego znajdująca się mogiła ma pokrywać zwłoki pobitych Tatarów. Nazwisko N. pochodzi od licznej służby nadwornej możnych Potockich, która w zamku nie mając miejsca, około tego w przyrządzonych domach została osadzona, z których poźniej miasteczko powstało. Hr. Kuropatnicki w „Geografii Galicyi“ (z 1786) zalicza N. do cyrkułu stanisławowskiego i pisze: Miasto i wielka włość JW. Ignacego hrabi Cetnera, arcymarszałka Galicyi, obfite ma solne źródła, z których sól warzą i wielka tu jest plantacya naddniestrzańskich tytoniów“. Obecnie jest N. siedzibą c. k. starostwa powiat. i połączonych z niem urzędów, oraz władz autonomicznych, tudzież c. k. sądu pow., notaryusza, urzędu poczt., i telegr. Dobra N. należą do Fryderyka Buchmueller i Gustawa hr. Rohan.

Nadworniański powiat w płd.-wsch. części Galicyi, graniczy od wsch. z kołomyjskim i kossowskim, od płd. z Węgrami, od zach. z pow. bohorodczańskim, od płn. z pow. tłumackim. Ma obszaru 19·50 kw. miryam. albo 33·80 mil kw., 60,040 mk., w 38 osadach i 41 gminach, między temi 2 miasteczka: Delatyn i Nadworna. Jedna gmina zajmuje w przecięciu 3561 mr., jeden obszar dworski 5894 mr. przestrzeni. Rzym.-katol. parafii ma powiat dwie: w Nadwornie z 2330 i w Delatynie z 1100 duszami.; należą do dek. stanisławowskiego. Gr.-kat. dek. nadworniański obejmuje 20 par.: Białe Osławy, Bitków (pow. bohorodczański), Cucyłów, Delatyn, Dora, Fitków, Glinki, Hwozd, Jabłonica, Krasna, Łanczyn, Mikuliczyn, Nadworna, Paryszcze, Pasieczna, Pniowie, Przerośl, Sadzawka, Zarzycze i Zełena, z ogólną liczbą 44,445 wiernych. Dekanat ten zalicza się obecnie do dyec. lwowskiej, należy jednak do liczby tych, które w moc patentu cesarskiego z 8 maja 1850 r. mają stanowić w przyszłości dyecezyą stanisławowską. Sądów powiat. jest 2: w Nadwornie i Delatynie. Rada szkolna okręgu nadworniańskiego obejmuje powiaty: nadworniański i bohorodczański. Szkoły: a) etatowe męskie: 4-klas. w Nadwornie; 1-klas.: Delatyn, Hawryłówka, Jabłonica, Kamienna, Krasna, Łanczyn, Mikuliczyn, Paryszcze, Pniów, Sadzawka i Zarzecze; filialne: Cucyłów, Dobrotów, Dora, Fitków, Majdan Górny, Nazawizów, Pasieczna, Przerost, Skopówka, Strupków, Tarnowica Leśna, Weleśnica, Wołosów, Zelona. Niezorganizowane: Glinki z Majdanem Średnim, Hwozd i Hołosków. Ewangielickie: Neudorf kol. niem. b) Etatowa zeńska 2-klasowa w Nadwornie. Kasy pożyczkowe

gminne: Dora 2,700 zł., Hołosków 900 zł., Majdan Średni 2,367 zł., Mikuliczyn 2,940 zł., Przerośl 1276 zł., Strupków 690 zł., Zarzycze 1,200 zł. a. w. Gościńce: rządowy idący z Bohorodczan w płd.-wsch. kierunku przez Nadworną do Delatyna i tu skręca ua płn.-wsch. ku Kołomyi. Krajowy, jabłonowsko-delatyński przecina ten pow. od Delatyna zacząwszy w płd.-wsch, kierunku do granicy kołomyjskiego. Górzysty obszar powiatu przecina wielką ilość potoków i strumieni, dopływów Dniestru. Główną rzeką między tymi dopływami jest Bystrzyca Czarna, której liczne źródła mieszczą się na samej granicy węgierskiej, w płd.-zach. kącie powiatu. Drugą ważną rzeką jest Prut, przepływający ten pow. z płd. ku płn. aż do Delatyna, gdzie się skręca na wsch. ku Kołomyi. Prut ma swoje źródła w płd.-wsch. cyplu powiatu. Na płd. od Nadworny i Delatyna, aż ku granicy Węgier, rozsiadły się szeroko Karpaty, które tu przedstawiają znaczne wzniesienia. W paśmie idącym z płn. ku płd. a potem z płn.-zach. ku płd.-wsch. są następujące szczyty: Kizieski Gorgan 1616, Poleński Gorgan 1697, Piekun 1647, Doboszanka 1757 m. npm. Na płn.-wsch. od tego pasma wznosi się Toustki Gorgan 1805 m. npm., tuż koło tego na płd.-wsch. Ilemski Gorgan 1589 m., tuż koło tego na płd.-wsch. znowu pasmo gór ze szczytami: Mały Gorgan 1367, Jawornik Gorgan 1413 i Jawornik 1772 m. Z Jawornikiem łączy się Nóżeczka i Kliwa, rozdzielone potokiem Nóżeczka, 1153 m. Na płd.-zach. od tych pasm ciągnie się z nimi równolegle pasmo ze szczytami: Wesnarka Gorgan 1595 m., Bahina Temna 1875·9 m., Seniek Gorgan 1664 m., Chomiaków 1540 m., Chomiak 1820·5 m., Hreble, Bukowinka i Czertes 1255 m. npm., dochodzące do zach. brzegu Prutu, po którego brzegu wsch. wznosi się Łyszniów 1256 m. npm. Według sprawozdań izby handl. lwowskiej z lat 1866 do 1870 istniały wtedy w pow. N. następujące zakłady przemysł: hamernia żelaza Gustawa hr. Rohana i Fryderyka Buchmuellera w Pasiecznej, poruszana siłą wody, trzy cegielnie wyrabiające rocznie 144,000 sztuk cegieł, wartości 1624 zł., huta szklana dra Lazara Dubsa w Majdanie Średnim, o jednem kole wodnem, zatrudniająca 31 mężczyzn, 3 kobiet i 18 dzieci przez 160 dni w roku, huta szklana Zygmunta Piwko w Majdanie Górnym, o 10 piecach i warsztacie do szlifowania, poruszanym siłą konia, zatrudniająca 32 męż., 3 kob. i 5 dzieci przez 200 dni w roku; Huta szklana G. hr. Rohana i Fryd. Buchmuellera w Mikuliczynie, zatrudniająca 22 męż., 4 kob. i 6 dz. Wapna wypalają w 3 miejscowościach 408 korcy rocznie. Warzelnia soli w Łanczynie, o 10 klm. na wsch. od Delatyna nad Prutem, spotrzebowała w 1866 roku 1838 sągów drzewa i przerobiła 327,754 sześciennych stóp ropy solnej, w 1869 roku 1427 sążni drzewa i 250,105 s. sz. ropy sol., w 1870 roku 2,886 s. sz. drzewa i przerobiła 459,801 s. sz. ropy solnej, i dostarczyła w 1866 r. 39,155 cetn. soli kuchen. i 7,667 soli bydlęcej, w 1869 r. 36,795 cetn. soli kuch. i 320 cetn. soli nawozowej, w 1870 r. 66,050 c. soli kuch. i 829 c. soli nawozowej. Sprzedano w 1866 r. soli kuchennej 36,423, soli szarej 983, soli bydlęcej 7,529 wied. cetnarów. W 1869 r. soli kuch. 38,458, soli szarej 784·25, soli bydlęcej 7,514 cetn. W tej salinie było 4 czeruny czyli panwy, każda 300 stóp kwadr., objętości, dostarczająca w 24 godzinach 95 cetn. soli. Fabryka zapałek Szymona Hubnera w Nadwornie, zatrudniała 3 męż., 4 kob., 6 dzieci przez 200 dni w roku, przez 6 godzin dziennie, za opłatą 25 do 50 cent. dziennie. W roku 1870 wydobyto w powiecie 575 cetn. węgla kamiennego, wartości 230 zł. a. w. Amerykański młyn parowy Franciszka Kunza w Strupkowie, z maszyną parową o sile 8 koni. Młynów wodnych 21 o 36 kamieniach, które w 1870 r. zmełły 25,700 korcy zboża i dostarczyły 26,725 cetn. mąki, wartości 167,442 zł. a. w. Browar piwny jeden na cały pow. w Nadwornie Wilhelma Buchmuellera, zajmujący 5 ludzi przez 22 dni w roku po 24 godzin dziennie. Gorzelni 3, a to: Jeanetty Dubs w Glinkach, zajmująca 15 ludzi przez 251 dni po 24 godzin, Rudolfa hr. Stadiona w Przerośle, zajmująca 13 ludzi przez 101 dni po 24 godzin i Franciszka Kunza w Strupkowie, o maszynie parowej, zatrudniająca 22 ludzi przez 249 dni po 24 godzin dziennie. W 1870 dostarczył ten powiat 3,500 wied. cetn. ordynacyjnej wełny, wartości 140,000 zł. a. w., wyprodukował 5,000 łokci sukna „Halina“ zwanego, wartości 9,000 zł. a. w. Warsztatów tkackich w tymże roku było 460, które przerobiły 1,000 wied. cetn. przędzy konopnej i lnianej i dostarczyły 170,000 łokci płótna, wartości 35,000 zł. a. w.; kuśnierzy było 14, którzy zużyli 5,000 skór i sporządzili 800 ordynaryjnych kożuchów, wartości 8,000 zł. a. w. Tartaków 3 same wodne, i wszystkie będące własnością G. hr. Rohana i F. Buchmuellera, mianowicie: 1) w Mikuliczynie, któren ściera rocznie 5,000 kloców na 25,000 sztuk rozmaitego materyału, zajmuje 10 ludzi przez 160 dni, 2) w Pasiecznej, zużywający 8,000 kloców, rocznie na 45,000 sztuk rozmaitego materyału tartego, zajmuje 13 ludzi przez 160 dni, 3) w Pniowie o 2 kołach wodnych, 8 piłach, w 2 budynkach, przerabiający rocznie 20,000 kloców na 100,000 sztuk rozmaitego materyału tartego, zajmuje 80 ludzi przez 160 dni rocznie po 12

godzin dziennie. Te trzy tartaki ogołociły góry nadworniańskie z ich lasów i zwiększyły gwałtowność corocznych prawie powodzi. W roku 1870 dostarczył powiat 62,079 sztuk materyału budowlanego, wartości 125,000 zł. a. w., 20,000 n. a. sągów drzewa opałowego twardego i 40,000 n. a, sągów drzewa miękkiego, wartości 260,000 zł. a. w. Na 19 piłach w tartakach wodnych wyrobiono 44,190 sztuk podkładów kolejowych, 166,914 sztuk desek, 34,320 sztuk łat, wartości 99,257 zł. a. w., 24,400 kóp gontów, wartości 7,550 zł., 2,528 kóp kory drzewnej, wartości 1,540 zł. a. w. W roku 1870 wyprodukował ten powiat następującą ilość ziemiopłodów: pszenicy 3,500 korcy, żyta 15,000 k., jęczmienia 5,000 k., owsa 50,000 k., kukurydzy 4,000 k., bobu 500 k., grochu 1,000 k., ziemniaków 100,000 k., kapusty 50,000 kóp główek, chmielu 40 cetnarów, słomy 200,000 cetn., siana 400,000 cetn., potrawu 5,000 cetn., owoców 4,000 korcy, mleka 10,000 n. a. wiader, masła 600 cetnarów, sera 900 cetn., wełny owczej 3,500 cetn., drzewa opałowego twardego 20,000 n. a. sąg., miękkiego 40,000 n. a. sąg., materyału budowlanego drzewnego 900,000 stóp sześciennych, węgli drzewnych 1,250 korcy. Inwentarza żywego było w powiecie ogierów 24, klaczy 934, wałachów 1,439, źrebiąt do skończonego 3-go roku 332, muł 1, osłów 3, byków 515, krów, 9,628, wołów 6,905, jałowizny nie mającej jeszcze 2-ch lat 8,001, bawołów 3, owiec 15,207, kóz 2,458, świń 12,662, ulów pszczelnych 1,635. Przemysłowcy i rzemieślnicy byli następujący: aptekarzy 2, golarzy 4, murarzy 2, cieśli 2, piekarzy 2, mekler 1, bednarzy 6, pędzących gorzelnie 7, tartaków 3, szczotkarz 1, druciarzy 5, rzeźników 23, furmanów 12, oberżystów 8, szklarzy 4, fabrykantów szkła 3, handlarzy skórami 26, handlarzy drzewem 14, handlarz miodem 1, kramarzy 97, krupiarzy 13, handlarzy owocami 4, handlarzy końmi 2, handlarzy produktami 24, handlarzy bydłem 18, greszlerów 4, handlujących zwierzyną 2, mydlarzy 4, kotlarz 1, kuśnierzy 7, malarz pokojowy 1, fabryka wyrobów metalowych 1, młynów 38, kominiarz 1, rymarz 1, szynkarzy 121, ślusarz 1, kowali 16, krawców 6, szewców 14, powroźników 9, blacharzy 2, stolarzy 5, garncarzy 2, kołodziejów 2, tkaczy 6, fabrykant zapałek 1. Służbę zdrowia przedstawiali w powiecie: 2 lekarzów, jeden w Nadwornie, drugi w Delatynie, dwóch chirurgów, 4 egzaminowane akuszerki, z tych 3 żydówki, 2 apteki, jedna w Nadwornie, druga w Delatynie. Zakłady dobroczynne: Fundusz ubogich w Nadwornej założony w r. 1667 przez Zofię ze Stanisławowic, żonę Pawła Kuropatwy, dziedziczkę z Pasieczyny, z kwotą 200 zł. a. w., powiększony przez inne datki, mianowicie przez schedę po ś. p. zmarłym bez testamentu rz.-kat. proboszczu Swobodzie w Nadwornej. Majątek zakładowy 800 zł. a. w., dochód z 1883 r. 40 zł.; przełożony: rzym.-kat. proboszcz. Kasy pożyczkowe gminne: Dora 2,700 zł., Hołosków 900 zł., Majdan Średni 236 zł., Mikuliczyn 2,940 zł., Przerośl 1,276 zł., Strupków 690 zł., Zarzecze 1,200 zł. a. w. *B. R.*

Nadworów, wś i os. leśna, pow. konecki, gm. Grodzisko, par. Radoszyce, odl. od Końskich w. 22. Wś ma 28 dm., 169 mk., ziemi włośc. 257 m.; os. leśna 1 dm., 4 mk. i 800 m. lasu. W 1827 r. było tu dm. 10, mk. 65.

Na Dworzyszczy al. *Dworzyszcze*, osada w Dobrohostowie, pow. drohobycki.

Nadyby, wś, pow. samborski, 10 klm. (14 klm. koleją żelazną) na płn-zach. od sądu powiat. w Samborze, 3 klm. na zachód od stac. poczt. w Wojutyczach, w miejscu stac. kolei naddniestrzańskiej Nadyby-Wojutycze. Na płn. i wsch. leżą Wojutycze, na płd. Humieniec, na płd.-zach. Czaple, na zach. Sąsiadowice. Płd. część wsi przepływa Strwiąż, dopływ Dniestru, płynący od płd. na płn.-wsch. a potem na wsch. do Wojutycz. Środkiem wsi płynie mały potok, lewoboczny dopływ Strwiąża, od płn., gdzie powstaje, na płd.-wsch. Płd.-zach. narożnik wsi przepływa mała struga, wchodząca od zach. z Sąsiadowic, i wpadająca od lew. brz. do Strwiąża. Płn.-wsch. część wsi przepływa pot. Piekliska, wpadający również do Strwiąża. W dolinie środkowego potoku leżą zabudowania wiejskie (322 m.). Płd. część wsi przerzyna kolej naddniestrzańska. Idzie ona lewym brzegiem Strwiąża i ma tu stacyą, której dworzec leży na granicy Nadyb i Wojutycz. Płd. część wsi wznosi się średnio do 304 m. Ku płn. wznosi się obszar stopniowo. Na płd.-zach. leżą niwy „Szubieniczyska“, a na krańcu płn. las wzniesiony po nad 340 m. Przez wieś idzie także, równolegle prawie z koleją, droga wiodąca z Sambora do Chyrowa. Własn. więk. (Tchórznickich) ma roli or. 496, łąk i ogr. 34, past. 10, lasu 93; własn. mn. roli ornej 537, łąk i ogr. 96, past. 66 mr. W r. 1880 było 694 mk. w gminie, 116 na obsz. dwor. Nadyby i Wojutycze (między nimi 550 obrz. rzym.-kat., 260 gr.-kat.). Par. rzym. i gr.-kat. w Wojutyczach. We wsi jest prywatna kaplica, w której się niekiedy mszę odprawia, i cerkiew. W cerkwi tej była, wedle zapisków wizytatorskich z r. 1732, starożytna pisana ewangelia i minia. Należała też do niej z dawien dawna, od ruskich kniaziów jeszcze nadana ćwierć pola, to jest 24 zagonów bez 8 staj. Jest tu także dwór, folw., gorzelnia i karczma „Budy“. Wieś należała dawniej do Leona hr. Stadnickiego i słynęła wzorowym gospodarstwem. Stadnic-

ki założył tutaj piękną chmielarnię na wzór czeskich (Rkp. Ossol. № 2865, str. 45). W r. 1446 nadał Piotr, biskup przemyski, kanonikom kapituły przemyskiej dziesięcinę w Nadybach (ob. A. G. Z., t. 8, str. 122). *Lu. Dz.*

Nadycze, rus. *Nadyczi*, wś, pow. żółkiewski, 14 klm. na płd.-wsch. od Żółkwi, tuż na wsch. od sądu pow. i urz. poczt. w Kulikowie. Na płn. leżą Mohilany, na wsch. Hrebeńce, na płd. Nowesioło, na zach. Kulików. Wody uchodzą do Pełtwi za pośrednictwem Kulikówki, nadpływającej od zach. z Kulikowa a płynącej na wsch. do Hrebeniec przez płd. część obszaru. W tej części obszaru podmokłej przeważnie, leżą zabudowania wiejskie i karczma „Krakowianka“. W części płn., wyżej wzniesionej, leży karczma „Zabawa“. Własn. więk. ma roli or. 217, łąk i ogr. 69, past. 1; własn. mniej. roli or. 298, łąk i ogr. 59, past. 2 mr. W r. 1880 było 204 mk. w gminie, 63 na obsz. dwor. *Lu. Dz.*

Nadyszeń, uroczysko i cmentarzysko przedhistoryczne z epoki krzemienia, na obszarze wsi Korytne, pow. ostrogski.

Nad Zaleczą al. *Olszyńki*, domy w Jabłonicy ruskiej, pow. dobromilski.

Nad Zamkiem, turnia nad doliną Kościeliską, po nad polaną Pisaną, w szeregu skał tworzących wschodnią ścianę doliny. *Br. G.*

Nadżanecy, niem. *Nadelwitz*, wieś serbska, na Saskich Łużycach, pow. budyszyński. W r. 1880 było 12 dm., 94 mk., w tem 59 Serbów.

Na Dziale 1.) folw. i os. leśn., na obszarze dworskim Posadowy, pow. grybowski. 2.) **Na D.**, karczma na obsz. dworskim w Woli Rafałowskiej, pow. rzeszowski. 3.) **Na D.**, propinacya na obszarze dworskim w Łodygowicach, pow. żywiecki. 4.) **Na D.**, karczma na obszarze dworskim w Brzezowie, pow. wielicki.

Nadzianka, rzka w pow. czerkaskim, ob. *Miedzianka.*

Nadzieja 1.) wś, pow. rawski, gm. i par. Boguszyce. Wś dm. 2, mk. 52, ziemi 5 mr.; os. dm. 1, mk. 3, ziemi 15 mr.; os. karcz. dm. I, mk. 4, $^1/_2$ mr. ziemi. 2.) **N.**, wś, pow. konecki, gm. Ruda Maleniecka, par. Lipa, odl. od Końskich w. 20, dm. 12, mk. 64, ziemi włośc. 55 mr. 3.) **N.**, wś, pow. opoczyński, gm. i par. Niekłań, odl. 20 w. od Opoczna, ma 41 dm., 253 mk., 175 mr. ziemi włośc. i 10 mr. dwor., nal. do dóbr Niekłań. 4.) **N.**, urzęd. *Nadjeżda*, wś, pow. opoczyński, gm. Owczary, par. Błogie, odl. od Opoczna w 24. Ma 13 dm., 73 mk., 61 mr. ziemi włośc.; utworzona przy uwłaszczeniu włościan po 1864 r. 5.) **N.**, kol., pow. radzyński, gm. Siemień, par. Parczew, dm. 35, mk. 228, mr. ziemi 341. 6.) **N.**, wś, pow. węgrowski, gm. Ossowno, par. Czerwonka, 12 dm., 90 mk., 244 morg. ziemi.

Nadzieja 1.) zaśc. pryw. nad rz. Dzisienką, pow. dzisieński, w 1 okr. pol., o 6 w. od Dzisny, 1 dm., 6 mk. kat. 2.) **N.**, fol., pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Żyrmuny, okr. wiejski Apolin, o 10 w. od Lidy, 23 mk.; własność Żebrowskich. 2.) **N.**, os. karcz., pow. wileński, w 5 okr. pol., o 25 w. od Wilna, 1 dm., 5 mk. żydów. 4.) **N.**, os. karcz., pow. nowogródzki, przy drodze ze wsi Podbory do folw. Wierzbowo, o 4 w. na płd. od mka Walówki. 5.) **N.**, wś, pow. lepelski, w 2 okr. pol., 2 okr. sąd., o 8 w. od Lepla, 340 stóp npm. wzniesiona. Własność niegdyś Świackich, Kuścińskich, Sosnowskich, obecnie Reuttów; 81 dzies. ziemi dworskiej. 6.) **N.**, wś, pow. radomyski, właściwie *Domanówka* (ob.).

Nadzieja, grupa domów w gm. Kwaczały, pow. chrzanowski. *Br. G.*

Nadzieja Ludwikowa, kopalnia węgla kamien., pow. będziński, na obszarze wsi Sielce, na pół drogi od Będzina do Modrzejowa, nad rz. Przemszą Czarną. Wydaje od 30 do 60,000 korcy węgla.

Nadziejewki 1.) al. *Nadziejewskie Olędry*, kol. o 4 kil. na płn. od Warty, pow. międzychodzki, 12 dm., 82 mk., 58 ew., 23 kat., 17 analf. Poczta we Wiejcach o 5 kil., gośc., st. tel. w Międzychodzie o 15 kil, st. kol. żel. Drezdenko o 28 k. 2.) **N.** niem. *Hoffnung*, leśnictwo.

Nadziejewo, gm. i dom., nad rz. Muskawą, pow. średzki, 1758 morg. rozl.; 2 miejsc.: a) N., dom., b) Mądre, folw. proboszczowski, dm. 9, 116 mk., wszyscy kat., 62 analf. Poczta, gośc., tel. i st. kol. żel w Środzie o 6 kil., st. kol. żel. Sulencin o 4 kil. Własność duchownego seminaryum w Poznaniu. Pod wsią odkryto rozległe cmentarzysko. Groby były płaskie, otoczone kamieniami, zawierały najrozmaitsze naczynia, od największych do najmniejszych (wielkość naparstka prawie). Zebrano już bogate żniwo, chociaż rozkopano ledwie połowę Pomiędzy naczyniami znajdują się jasne, pomalowane miseczki, inne naczynia opatrzone we wnętrzu najrozmaitszemi kreseczkami, podobnemi prawie do pisma runiczego, są nadto naczynia do kadzenia, lampy jak w Manieczkach, urny pękate, małe tak nazwane dwojaki i trojaki, brązowe sprzączki, spilki, igły do szycia, rodzaj stilusa, z małym brązowym listkiem, pierścienie, paciorki (całe sznury) z masy szklannej i gliny, także z bursztynu; w wielkiej urnie kamienna siekierka, osełka, brązowy naramiennik z haczykami i żelazny. Wykopalisko nadziejowskie opisał Domaradzki w VI tomie Roczników Tow. Przyj. Nauk. Poznańskiego p. 205 i st. Jego staraniem dokonano dzieła; rozkopano około jednego morgu i 171 prętów, odkryto na tej przestrzeni 300 grobów i wydobyto przeszło 800 naczyń. Wykopalisko to jest bogatsze od manieckiego i dobieszowskiego. Według

regestr. pobor. z 1578 r. N., w par. Mądre, było własnością Dąbkowskiego, miało 5 łanów (Pawiński, Wielkop., t. I, 204). *M. St.*

Nadziejki, wś nad rz. Mytwą, dopł. Prypeci, pow. rzeczycki, gm. narowlańska, przy dr. z Rudni-Smolikowskiej do Wierzbowicz, 17 os.; miejscowość poleska. *A. Jel.*

Nadziejkowicze 1.) wś cerkiewna, pow. klimowicki, gm. w miejscu, 57 dm., 449 mk., wchodziła niegdyś w skład sstwa mścisławskiego. Gmina Nadziejkowicze ma 6,086 mk. (1415 męż., 1476 kob. i 3195 dzieci), z których 100 zajmuje się ścinaniem, obróbką i wywozem drzewa, używając do tego 200 koni; w gminie jest 2,407 dzies. lasów prywatnych i 2,368 włośc. 2.) **N.**, wś, pow. rohaczewski, gm. Ciechinicze, 33 dm., 329 mk. *J. Krz.*

Nadziejów, wś, pow. konecki, gm. i par. Niekłań, odl. od Końskich w. 20, dm. 41, mk. 252, ziemi dwor. 10 mr., włośc. 175.

Nadziejów, rus. *Nadijew*, z niem. kol. *Hoffnungsau*, wś, pow. doliński, 7 klm. na płn.-wsch. od sądu pow. i urz. poczt. w Dolinie. Na zach. i płd. Rachiń, na wsch. Raków, na płd.-wsch. Strutyn Niżny, na płd. i płd.-zach. Dolina. Przez wś płynie Siwka, dopł. Dniestru. Wchodzi ona tu od zach. i płynie zrazu na wsch., potem na płn.-wsch. do Rakowa i zabiera wody z całego obszaru za pośrednictwem małych dopływów, z których znaczniejsze wpadają od lew. brz. Najwyższe wzniesienie w tej stronie 421 m. blisko granicy płn. Na praw. brz. Siwki wznosi się punkt najwyższy do 415 m. (w płd. stronie obszaru, zwanej „W okniszczach"). Płd. część wsi przebiega gościniec dolińsko-kałuski, część płn. linia dr. żel. arcyks. Albrechta. Własn. więk. (rządowa) ma roli or. 9, łąk i ogr. 27 mr. (ob. Kameralny las); własn. mn. roli or. 1187, łąk i ogr. 810, past. 230 mr. W r. 1880 było w Nadziejowie 1210 a w Hoffnungsau 109 mk. (między nimi 198 obrz. rz.-kat.). Par. gr.-kat. w Rakowie, rz.-kat. w Dolinie. We wsi jest cerkiew pod wez. św. Mikołaja i szkoła etatowa 1-klas. Za czasów Rzpltej wś ta należała do dóbr koronnych, do ststwa dolińskiego. W lustracyi z r. 1662 (rkp. Ossol № 2834, str. 134) czytamy: „Ta wś zasiadła na łanach 15; teraz osiadłych łanów 2. Poddanych w tej wsi bywało 120, teraz tylko 8. Czynszu z łanu dają po złp. 7, żyta z łanu półtory macy, facit z łanów dwu mac 3 po zł. 1, facit zł. 3; pszenicy z łanu po 3 ćwierci, facit z łanów 2 mac $1\frac{1}{2}$ po 1 zł. 15 gr.; owsa z łanu po mac 6 po gr. 15; serów z łanu po 6; drzew z łanu wozów 6; jałowicę 1, za nią zł. 7; wieprza jednego; gęsi z łanu po 2 po gr. 6, trzecia na pana podstarościego; jajec z łanu po kopie; sarnę jednę. Siana zrobić powinni stóg, a kiedy nie zrobią powinni dać zł. 15, które się w prowent skarbowy nie kładą. Powóz powinni odprawić za mil 20. Dziesięciny pszczelnej dziesiąty pień dawać powinni; teraz się dostało pniów 5 po złp. 2. Dziesięcinę owczą 20-stą owcę, teraz ich nie mieli. Dziesięciny świnnej, kiedy się żer zrodzi, wieprza 10 tego, a kiedy się nie zrodzi od wieprza po gr. 3, dostało się teraz od wieprzów 30 zł. 3. Za stróżę i hajduka dają zł. 60. Kolendy z łanu po gr. 24, przychodzi ze dwu łanów 1 zł. 18 gr. Z młyna zł. 50. Pop daje zł. 2. Suma prowentu z tej wsi facit 161 zł. 4 gr. 9 den." Inwentarz ststwa dolińskiego z r. 1758 (rkp. Ossol. № 1419, str. 7 do 10, 34, 40, 41 i 43) podaje następujące szczegóły: Najprzód wymienia po nazwisku 73 osadników i podaje ile każdy z nich posiada wołów, krów, koni, świń. Inwentarz tak się przedstawia: wołów było 125, byków 5, krów 65, koni 6, świń 32. Między nazwiskami osadników znajdujemy: Karmazyn, Czyłów, Jacyszyn, Biłasz, Bahajowski, Fedor Rakoczy (ataman), Lolków, Bakujów, Mycak, Cypiak, Smereka, Małeta, Boyczub, Korolik, Wołarczyn, Lesiow, Uhrynowski, Bararaba, Weretka, Grabowski, Welko, Łopanecki, Komoniowski, Mizuński, Arycyszyn, Curhać, Teliha, Hodowauiec i t. p. Powinności tej wsi: Czynszu daje wieś na rok ogółem dwoma ratami zł. 500, hyberny zł. 150, pogłównego zł. 24, świątecznego zł. 18, smolackiego (nie podano, zostawiono wolne miejsce), wieprzowego zł. 18, stróżczyzny zł. 30; owsa osepu osmaczek 16. Soli furnej wywożą do Lwowa beczek 330. Stróżę, robotę do folwarku z drugimi wsiami jako i do kieratu odbywa. Część gruntu na tym folwarku zorać, zasiać, zebrać i zmłócić powinni. Sianożęć inwentarską skosić, zgromadzić i zwieźć, tudzież drwa do folwarku tego według zwyczaju wozić powinni. Młyn w tej wsi o 2 kamieniach słomą pokryty. Karczma w N. na gościńcu wieźna, z drzewa budowana, dach gontami pobity. Do sieni drzwi wielkich w perspektywę dwoje; do izby drzwi na biegunach; w izbie okien dwie w drzewo oprawnych, komin z gliny lepiony i piecyk piekarski, piec kaflowy prosty, z izby komora, drzwi do niej takież jak w izbie i okno jedne. Niedaleko karczmy szpichlerz nowy z drzewa budowany, drzwi do niego nowe na biegunach; połap i pomost tudzież sąsieki nowe; słomą ten szpichlerz nakryty. Winnica z drzewa starego; kocioł potażowy skarbowy oddany do skarbu być powinien. Krescencyi na folwarku nadziejowskim: żyta ozimego kóp 210, pszenicy ozimej kóp 2 snopów 30, jęczmienia kóp 3, owsa kóp 333, prosa kóp 10. Siana zrobiła gromada nadziejowska na łące prowentarskiej wzdłuż 5, w czole 2 sążni, na łące błotnej wzdłuż $3\frac{1}{2}$, w czole 2 sążni, na łą-

ce kupnej Tepeckiej wzdłuż 4, w czole 2 sążni. Na folwarku nadziejowskim zrobiono siana brogów 2, z tych byłoby sążni 9. Nareszcie na str. 43 podany jest kontrakt na arendę nadziejowską, następującej osnowy: „Daję ten kontrakt od skarbu JW. Jmp. Wacława na Rzewuskach, Olesku, Podhorcach, Rejowcu Rzewuskiego, wojew. podolskiego, hetm. pol. kor., chełmskiego, drohobyckiego, dolińskiego etc. starosty, starozakonnemu Herszowi Szmujłowiczowi na arendę wsi Nadziejowa ze wszystkiemi należytościami i gruntem do niej należącym, a to za sumę 1500 złp., którą sumę dwiema ratami do skarbu wypłacić powinien, pierwszą na dzień 14 grudnia w r. 1758, t. j. złp. 750, bez żadnej defalki, drugą takowąż sumę na dzień 1 czerwca roku da Bóg 1759, złotem ważnem czyli monetą, rachując każdy czerwony złoty po złotych 18. Ten kontrakt zaczynać się ma od dnia piewszego sierpnia 1758, a kończyć się powinien o takowymże dniu i czasie r. 1759. Do tejże arendy przydaje się młyn z miarką zwyczajną, w którym ludzie wszyscy z tej wsi mleć zboże powinni, nie gdzie indziej. Ten młyn według zwyczaju gromada zawsze reparować powinna. Myto do karczmy tejże należące arendarz na siebie wybierać ma, jednak bez extorcyi żadnej. Trunki dobre, ceną i miarą sprawiedliwą z zamku wydaną i cechowaną szynkować arendarz powinien. Wspomnionej wsi wzajemnie poddani trunków podnosić ani podwozić nie powinni, pod grzywnami i karą od zwierzchności zamkowej ferowaną, za dowiedzeniem im tego. Ludziom trunków proporcyonalnie borgować powinien, to jest pocięźnemu na zł. 6, pieszemu na zł. 3, nie więcej, które długi za wiadomością i exekucyą zamkową przy porachowaniu się co kwartał z gromadą arendarskim oddawać powinni, co strzymać i ziścić obiecuję się, arendarz zaś pod wielkim rygorem i wolnem wszędzie postąpieniem powinien. Działo się w zamku dolińskim 31 julii 1758“. A. G. i Z. zawierają w t. IV, str. 187 dokument, wydany we Lwowie w r. 1469, w którym Kazimierz Jagiellończyk odnowił i potwierdził uposażenie kościoła. W dokumencie tym zwie się wieś „Nyadzeow“. *Lu. Dz.*

Na Dziobie, lesista góra, pow. limanowski, na płn. brzegu rzeki Łososiny. Wznies. 602 m.

Nadzów, wś i fol., pow. miechowski. Posiada cegielnię, pokłady gipsu i kamienia. W XV w. należy do Mikołaja Słupskiego h. Lis (Dług. I: 130). W 1827 r. było tu 29 dm. i 218 mk. Dobra N. składają się z fol. i wsi N. i Bolów, rozl. mr. 793: fol. N., gr. or. i ogr. mr. 440, łąk mr. 55, pastwisk mr. 8; lasu mr. 44, nieuż. i place mr. 18, razem mr. 565; bud. mur. 4, z drzewa 8; płodozmian 12 polowy; fol. Bolów gr. or. i ogr. mr. 189, pastwisk mr. 28, nieuż. i place mr. 11, razem mr. 228; bud. mur. 1, z drzewa 4. Wś N., os. 43, z gr. mr. 174; wś Bolów os. 18, z gr. mr. 87. *Br. Ch.*

Nadźwin, wś, pow. rzeczycki, w 4 okr. pol. rzeczyckim, gm. Chołmecz, o 10 w. ku zach. od mka Chołmcza, w miejscowości mającej od zachodu bezludne Polesie; 25 osad. *Al. Jel.*

Naeglack al. *Naegelack* (niem.), dobra ryc. w Starych Prusach, pow. morąski, st. p. Libsztat 7 klm. odl., okr. urz. stanu cywiln. Waltersdorf; mają roli orn. i ogr. 169 ha, łąk 19, pastw. 6, nieuż. 3, wody 8, razem 205 ha; właśc. Piotrowska. *Ks. Fr.*

Naehrschuetz, 1310 *Nehersitz*, wś i fol., pow. stynawski, szkoła ewang., cegielnia, owczarnia. W 1843 r. 56 dm., 502 mk. (41 kat.), Par. kat. i ewang, Koeben. Do N. należy przyl. Loeskau i folw. Wilhelminenthal.

Na Fajkę, turnia w połud.-wschod. boku polany Smytni, w dolinie Kościeliskiej, ponad lasem Żarem, w Tatrach nowotarskich.

Na Fenikach, grupa domów w Olszanach, w pow. przemyskim.

Na Frankach al. *Franki*, domy w Bordulakach, w pow. brodzkim.

Naftałówka al. *Naftułówka*, na mapie Chrzanowskiego *Nastołówka*, wś nad rz. Pisią, pow. proskirowski, w 2 okr. pol., gm. i paraf. Fulsztyn, o kilka wiorst na płd. od niego odległa; 58 osad, 312 mk., w tej liczbie 62 jednoworców, 202 dzies. ziemi włościań., 100 dzies. dworskiej. Dziedzictwo dawniej Grabianków, jako wiano Teresy Grabianczanki wraz z klucza Fulsztyńskim przeszła do Czarneckich, następnie własność Mysłowskich, obecnie, sprzedana na publ. licytacyi, przeszła w obce ręce. *J. Krz.*

Na Gaciach, karczma, w Monowicach, pow. bialski. *Br. G.*

Na Gaciskach, os. leśn., w płn. stronie Kołodrub, w pow. rudeckim, we wsch stronie lasu zwanego Rubaniem, niedaleko pot. Kożusznego.

Nagadów, wś, mylnie podana w t. II, str. 749, za Nagodów.

Na Gaju 1.) al. *Gaje*, karczma na obsz. dwor. Kosienic, w pow. przemyskim. 2.) **Na G.**, pole na obszarze wsi Łuka, w pow. buczackim.

Na Garbach, lesiste wzgórze w płd. stronie Rakowej, w pow. samborskim.

Nagawczyna, wś, pow. pilzneński, nad Zawadzkim pot., dopływem Wielopolki (praw. dopływ Wisłoki), przy gościńcu z Dębicy (9·5 klm.) do Ropczyc, w okolicy równej, lesistej, 232 m. npm. Na obszarze tej wsi w stronie połd. zaczynają się przedgórza Karpat

i sięgają do 332 mr. wzniesienia. Z 555 mk. rzym. kat., (par. w Zawadzie) przebywa 5 na obszarze więk. pos. A. hr. Raczyńskiej, wynoszącej 221 mr. roli, 20 mr. łąk, 8 mr. past. i 193 mr. lasu; pos. mn. ma: 405 mr. roli, 44 mr. łąk i ogr., 79 mr. past. i 31 mr. lasu. N. graniczy na południe z Gawrzyłową i Stobiczną, na zach. z Dębicą; na płn. z Zawadą a na wschód z Sopotnią. *Mac.*

Nagawki, dok. *Nogawki*, wś nad rz. Mrogą, pow. brzeziński, gm. i par. Dmosin, odl. 8 w. od Brzezin i 9 w. od Rogowa, st. dr. żel. warsz.-wied. Rzeka Mroga odgranicza N. na północ od Kamienia, Janowa i Grodziska. Na zach. struga Pęcherek, która wpada do Mrogi, odgranicza grunta włościańskie wsi N. od wsi Dmosina i Lubowidzy. W 1827 r. było w N. 13 dm., 88 mk., obecnie wś ma 6 dm., 49 mk., folw. 4 dm., 96 mk. Obszar ziemi włośc w N. wynosi 100 mr., między 15 osad rozdzielony. Obszar dworski ma mr. 685 prętów 189, w tem ogrodu 4 mr. 97 prętów, gr. or. 544 mr. 203 pr., łąk 32 mr. 173 pręty, zagajn. 90 mr., wód, które składają się z 6 sadzawek, mr. 4 pr. 168, rowów i wygonów mr. 7 pr. 101, pod zabudowaniami mr. 2 pr. 47. Według Lib. Ben. Łask. (II: 342) wś Nogawki, w par. Dmosin, miała w początku XVI w. folwark, dający dziesięcinę miejscowemu proboszczowi, zaś łany kmiece płaciły kanonii i prebendzie łęczyckiej. *Nap. Prz.*

Nagawki, wś nad jez. t. n., pow. wilejski, w 3 okr. pol., gm. Miadzioł, okr. wiejski Posopowo, o 12 w. od gminy a 63 w. od Wilejki, 15 dm., 247 mk., w tej liczbie 210 praw. i 37 katol. (105 dusz rewiz.); należy do dóbr Posopowo hr. Tyzenhauzenów. *J. Krz.*

Nagawszczyzna, wś nad jeziorem Kojdanowo i Wierecejką, powiat wilejski, w 3 okr. pol., gm. Miadzioł, okr. wiejski Posopowo, o 12 w. od gminy a 66 od Wilejki, 2 dm., 18 mk., w tej liczbie 10 prawosł. i 8 katol. (9 dusz rewiz.); należy do dóbr Posopowo hr. Tyrzenhauzenów. *J. Krz.*

Na Gąsiorawem, młyn w Pękowicach, pow. krakowski. *Br. G.*

Naggen (niem.), wś, pow. wystrucki, st. p. i okr. urz. stanu cywiln. Aulowoehnen.

Nagie, dwór, pow. rossieński, par. szydłowska, własność Korewy.

Nagiertławki, wś, pow. rossieński, par. szyłalska.

Naglady, niem. *Nagladen* al. *Nagladden*, dok. *Naglanden*, wś na Warmii pol., pow. olsztyński, st. p. i kol. Bieżele, par. kat. i okr. urz. stanu cywiln. Gietrzwałd, par. ew. Olsztyn, 2334,51 mórg obszaru, 35 dm., 257 mk. tylko katolików i Polaków (1864 r.). Wś tę założyła r. 1383 kapituła warminska (ob. Cod. dipl. Warm. I: str. 424) na 25 włókach; sołtys dostaje 3 wł. na prawie chełm., mniejsze sądownictwo i $1/3$ kar od większych sądów, od reszty włók będą posiedziciele płacili po 9 skojców i po 2 kury od włóki. List nadawczy na karczmę tutejszą został wystawiony r. 1594 (ob. Cod. dipl. Warm. III, str. 110). Według lustr. z r. 1656 N. obejmowały 25 włók, 8 gburów, 2 sołtysów, 1 karczmę; czynszu płacili 5 flor. 15 gr., i 28 kur i 14 gęsi (ob. Zeitschr. fuer d. Gesch. Ermlands, 1880, str. 245.).

Na Glinie, przesmyk górski nad pot. Krzyżówka, przez który idzie gościniec prowadzący z Orawy do Galicyi. Ob. *Krzyżówka.*

Naglus, ob. *Lammsfeld.*

Nagłowice, wś i fol. nad rz. Nidą, pow. jędrzejowski, gm. i par. Nagłowice, leży przy drodze bitej z Jędrzejowa do Szczekocin, o 6 w. na połud. od Okszy a 14 w. od Jędrzejowa. Posiada kościół par. drewniany, 45 dm., gorzelnię, tartak parowy i wodny, młyn, gąciarnię, pokłady kamienia wapiennego i torfu. W 1827 r. było tu dm. 33, mk. 364. N. należą do rzędu starożytnych osad małopolskich. W 1269 r. ks Bolesław nadaje Sulkowi, woj. krak., trzy łany ziemi w N. i Łątczynie (dziś w pow. jędrzejowskim, gm. Raków). Sulko zamienia te łany z klasztorem jędrzejowskim na części w Krzesławicach (Piekosiński Cod. dipl. min. Poloniae, 79). Kazimierz W. porucza w 1369 r. założenie miasta Przyrowa niejakiemu Jakóbowi Rechickiemu „de Naglowycz haeres“ (tamże 361). Z początkiem XV w. N. przechodzą w posiadanie Rejów, Długosz w liczbie rycerzy walczących pod Grunwaldem wymienia Jana Reja (Johannes Rey de Naglowycze de armis Okscha, Lib. IX: 294). W 1434 r. N. posiada Jan Rej, sędzia sandomirski (Paprocki Herby, 564). Syn tego Jana, Mikołaj pisze się na N. i Topoli, bierze w zastaw za 1000 czerw. złot. wsie Żerniki i Brzeźno w 1464 r. Umiera on przed 1497 r., zostawia wdowę Barbarę i synów: Piotra i Stanisława „haeredes de Bobyn.“ Piotr ów żyje jeszcze w 1537 r. i pisze się „haeres de Naglowicze et Novawysz.“ Brat jego Stanisław przenosi się na Ruś i tam się żeni z Buczacką i osiedla się w Żurawnie nad Dniestrem, posiada przytem jednak w krakowskiem Topolą, dla której nawiedza te strony. Syn jego Mikołaj, głośny reformator i poeta, zapisuje się w 1518 r. do akademii krakowskiej: „Nicolaus, Stanislai Rey de Topola diocesis Cracoviensis“, widocznie więc ojciec jego uważał Ruś za miejsce czasowego pobytu jedynie. W dokumencie z 1532 r. Mikołaj pisze się tylko z Topoli. Dopiero w aktach od 1545 występuje jako dziedzic Nagłowic. Siedziba ta staje się centrem działalności gospodarczej i kolonizatorskiej Reja w tych stro-

nach. Skupuje on w okolicy wsie i zakłada miasto Okszę w 1554 r. na gruntach wsi Tworowa, w pobliżu N. Po śmierci Mikołaja (1569 r.) mieszkają w N. synowie (Krzysztof Rej). Jak długo Rejowie byli dziedzicami N. niewiadomo. Folw. leśny Rejowiec upamiętnił ich gospodarstwo. Kościół i parafia powstały w N. zapewne w drugiej połowie XV wieku. Przedtem N. należały do par. w przyległych Sęcicach. Długosz w Lib. Ben. nie opisuje parafii nagłowickiej. Wizyta biskupia Jerzego Radziwiłła w latach 1596 do 1598 r. odbyta powiada o tutejszym kościele: „Przez tegoż Mikołaja Reja z Nagłowic, kacerza, od 50 lat sprofanowany, na użytek heretycki zabrany, odarty ze wszelkich przyborów uposażenia. Zarządza nim jakiś Kacerz Marcin“ (Bukowski, Dzieje Reformacyi, 641 str.). Zamiana ta na zbór nastąpiła widocznie między 1540 a 1550 r. Kiedy przywrócony został katolikom niewiadomo. W 1734 r. wzniesiono nowy kościół z drzewa. Od roku 1784 N. zostały własnością Walewskich. Antoni Walewski, podprefekt jędrzejowski, następnie gubernator kielecki, ożeniony z Maryą Dambską, wojewodzianką brzesko-kujawską, wybudował w r. 1798 dwór nowy i założył park okazały. W ogrodzie owocowym są dotąd ślady wspaniałych lip rejowskich, słynnych dawniej w tej okolicy. W pierwszych trzech dziesięcioleciach obecnego wieku dwór tutejszy stanowił jedno z najprzyjemniejszych ognisk towarzyskiego życia okolicy. Od Walewskich przeszły dobra do Kosickich. Szczegóły historyczne i dokumenta odnoszące się do N. podali w pracach o Reju i jego rodzinie Fel. Rybarski w Ateneum z 1880 r. i S. Ptaszycki w rossyj. rozprawie o Mikołaju Reju (Petersburg 1883 r.), Obecnie dobra N. składają się z fol.: N., Sęcin, Maryanów, os. Syberya, wsi: N., Sęcin, Rejowiec i Kuźnica, roz. mr. 3987: fol. N. gr. or. i ogr. mr. 681, past. mr. 11, łąk mr. 59, lasu mr. 2455, nieuż. i place mr. 114, razem mr. 3329; płodozmian 10 polowy; fol. Sęcin gr. or. i ogr. mr. 335, pastwisk mr. 1, nieuż. i place mr. 14, razem mr. 350; płodozmian 10 polowy; fol. Maryanów gr. or. mr. 41, łąk mr. 108, pastwisk mr. 1, lasu mr. 79, nieuż. i place mr. 16, razem mr. 245; os. Syberya gr. or. mr. 4, łąk mr. 60, lasu mr. 7, nieuż. mr. 2, razem mr. 73. We wszystkich folwarkach bud. mur. 8, z drzewa 28. Wś N. os. 58, z gr. z mr. 564; wś Sęcin os. 26, z gr. mr. 203; wś Rejowiec os. 9, z gr. mr. 110; wś Kuźnica os. 9, z gr. mr. 37. N. par., dek. jędrzejowski, 989 dusz. N. gmina należy do sądu gm. okr. III w Węgleszynie, st. poczt. Jaronowice, ma 3149 mk i 12837 mr. obszaru (1867 r.). *Br. Ch.*

Nagnajów, wś nad Wisłą, pow. tarnobrzeski, w pasie granicznym. Leży w nizinie 161 m. npm. na prawym brz. Wisły, przy gościńcu z Baranowa (6 klm.) do Tarnobrzegu. Z 399 mk. należących do par. rzym. kat. w Miechocinie przebywa 65 na obszarze więk., własności (Hindla Ratlera), 231 rzym. kat. a 69 izraelitów. Grunta namuliste i sapowate są często wystawione na wylewy Wisły. N. niema ani szkoły ani kasy pożyczkowej gminnej. Przypiera wschodnią stroną do obszernego lasu zwanego Borkiem chmielowskim 181 m. bezwzględnej wysokości, południową i płd.-zachodnią graniczy z Siedliszczanami, płn.-wsch. z Miechocinem a wschodnią przez lasy z Chmielowem. *Mac.*

Na Gnójnem, po rusku *Hnijno*, grupa domów w Bruchnalu, w pow. jaworowskim.

Nagodów dok. *Nagodowo*, wś, pow. kutnowski, gm. Krzyżanówek, par. Łąkoszyn, dm. 10. mk. 118. Mieszka tu drobna szlachta. Obszar wynosi 225 mr., w tem gruntu pszennego 150 mr., łąk i pastwisk 75 mr. W 1827 r. 12 dm., 68 mk. Według Lib. Ben. Łask (II: 482) M. w początku XVI w. miał fol. dający dziesięcinę wikaryuszom w Łęczycy, ale łany kmiece dawały miejscowej parafii. Zaś według regestr. poborów z 1557 r. N. w par. Lankossino było własnością Stanisława Wojciechowskiego, który miała $1^1/_2$ łana kmiecego i 4 kolonistów, oraz Łucyi Wojciechowskiej, mającej tu 2 łany i 4 kolon. (Pawiński Wielk. II: 84). *Br. Ch.*

Nagodowice niem. *Ludwigsdorf*, 1402 *Ludwigissdurff* wś i dobra rząd. pow. kluczborski, odl. 9 klm. od Kluczborka przy drodze z Byczyny do Oleszna. Posiada kościół ewang. filialny, szkołę ewang., par. Bęk, katol. par. Kluczbork. Młyn, karczma, kopalnie rudy żelaznej, glinki, królewskie podleśnictwo należące do Bodlandu. Wraz z fol. Wrzosa, ma 112 dm., 866 mk. (741 ewang). Wś ma 2300 morg. W 1843 r. 118 dm., 894 mk. (164 kat.). Część wsi o ćwierć mili odległa zwie się Biadacz. Do N. należą: Buddenbruk kol. 31 dm. 186 mk., Prytwice kol. 19 dm., 138 mk. i Steinberg. *Br.. Ch.*

Nagodowo, wś, pow. gostyński, gm. Rataje, par. Gostynin. Ma 131 mk., 466 mr. obszaru ziemi włość. W 1827 r. było tu dm. 12, mk. 140; ob. Gostynin (II: 749).

Nagóra, wzgórze, w pow. staromiejskim, nad rz. Lenina.

Na Górach 1.) grupa domów w gm. Zagórze, pow. chrzanowski; 2.) **Na. G.** grupa domów w Sepnicy, pow. ropczycki. *Br. G.*

Na Górach 1.) część Kobylnicy ruskiej, w pow. cieszanowskim; 2) **Na. G.** rus. *Na horach*, grupa domów w Bokszycach, w pow. przemyskim.

Na Górce, przysiołek Pobitna, w pow. rzeszowskim.

Na Górkach, 1.) karczma, w Kobiernicach, pow. bialski; 2.) **Na. G.** grupa domów w Rajbrocie, w pow. bocheńskim; 3.) **Na. G.** karczma przy Białej wyżniej, należąca do Grybowa, pow. grybowski. *Br. G.*

Nagórki 1.) wś i folw., pow. nieszawski, gm. Osięciny, par. Byczyna. Odl. 12 w. od Radziejowa. Ma 166 mk. W 1827 r. było dm. 8, mk. 87. Fol., wś i N. Rozl. mr. 460; gr. or. i ogr. mr. 359; łąk mr. 7; pastwisk mr. 57; wody mr. 25; w osadach mr. 36; nieużytki i place mr. 11; bud. mur. 8; z drzewa 6, wiatrak. Wś N., os. 19, z gr. mr. 24. 2.) **N.**, wś i fol., nad rz. Ner, pow. łęczycki, gm. i par. Grabów, odl. od Łęczycy 12 w. Wś ma dm. 6, mk, 75; fol. dm. 6, mk. 60. W 1827 r. 15 dm., 176 mk. Według Lib. Ben. Łask. (II: 437) zdawna tu istniał dwór i folw. szlachecki płacący dziesięcinę do Grabowa, kmiecie zaś dawali kollegiacie uniejowskiej, w wartości dwóch grzywien. Według regestr. pobor. z 1576 r. we wsi Nagorky posiadał własność Leonard Trzebiecki, $^1/_2$ łan., 2 zagrod., Stanisław Nagorski syn Mateusza Piątka, po 2 łany kmiece i 3 zagrod. i Jan Nagorski $^1/_2$ łana, (Pawiński, Wielkop. II: 132). Obecnie fol. N. z wsią t. n. i wś Teofilki, rozl. mr. 737; gr. or. i ogr. mr. 307; łąk mr. 20; wody mr. 2; lasu mr. 137; zarośli mr. 150; nieuż. i placu mr. 21; bud. mur. 3; z drzewa 13. Wś N., os. 17, z gr. mr. 19; wś Teofilki, os. 13, z gr. mr. 98. 3.) **N.** *Dobrskie*, wś i fol., pow. Płocki, gm. Drobin, par. Rogotworsk, odl. o 28 w. od Płoc., mają 9 dm., 168 mk. Rozl. mr. 613; gr. or. i ogr. mr. 520; łąk mr. 11; lasu mr. 57; nieuż. i place mr. 25; bud. mur. 4; z drzewa 9, płodozmian 4 i 14 polowy, wiatrak. Wś N. Dobrskie, os. 23, z gr. mr. 58. 4.) **N.** *Judyce* al. *Sędziowskie*, wś i fol., nad rz. Karszenicą, pow. Płocki, gm. Drobin, par. Rogotworsk, odl. o 28 w. od Płocka, ma 8 dm., 67 mk. Rozl. mr. 319; gr. or. i ogr. mr. 288; past. 17; nieuż. i place mr. 20; bud. mur. 2; z drzewa 5, płodozmian 11 polowy, Wś N. Judyce, os. 6, z gr. mr. 8. 5.) **N.** *Olszyny*, wś i fol. nad rz. Karszenicą, pow. Płocki, gm. i par. Drobin, odl. o 20 w. od Płocka, Ma 6 dm., 84 mk. Rozl. mr. 243; gr. or. i ogr. mr. 181; łąk mr. 12; past. mr. 42; nieuż. i place mr. 8; bud. mur. 1; z drzewa 6. Wś N. Olszyny, os. 12 z gr. mr. 100. 6.) **N.**, wś szlach., pow. Kolneński, gm. Rogienice, par. Piątnica. 1827 r. 25 dm., 105 mk. 7.) **N.** *Jabłoń*, wś szlach., pow. łomżyński, gm. i par. Zambrowo. W 1827 r. 17 dm. 122 mk. Jestto gniazdo rodowe Nagórskich wspominane w dokum. z XVI w. (Gloger.) *Br. Ch.*

Nagórna wieś, w dok. *Nagorna wyesch*, wś, fol., pow. kolski, gm. Czołowo, par. Koło, odl. od Koła w. 2; wś dm. 19; fol. dm. 1, mk. 5. N. wś poduchowna 2 dm., 14 mk. N. należała do dóbr rządow. Koło. Według Lib. Ben. Łask. (I, 251) płaciła dziesięciny kościołowi szpitalnemu w Kole, zaś według regestr. poborow. z 1578 r. miała 13 łanów kmiecych (Pawiński, Wielk., I, 224).

Nagórki, zwykle *Górki*, niem. *Gurken* al.. *Nagurken*, wś na pol.-prus. Mazurach, pow. jańsborski, st. p. Biała. N. istniały już r. 1471. R. 1480 nadaje Ziegfried Flach von Schwarzburg, komtur baldzki, Mikołajowi Nagórze, Mik. Zełzułce (Szelszolka) Janowi Maternie, Krawcowi, Jędrzejowi, Stanisławowi i Tomkowi na prawie magd. 12 wł. w N. w dąbrowie między granicą Danowskiego, Rolkami (Rollkoff) i Brzózkami z sądownictwem wyższem i niższem i z obowiązkiem jednej służby zbrojnej. Dan w Balde (ob. Kętrz., O ludn. pol., str. 431). *Kś. Fr.*

Nagorna al. *Nahorna* 1.) wś, pow. nowogródzki, gm. horodyszczańska o 4 w. na płd. od mka Horodyszcza, 6 osad, miejscowość bezleśna, falista, grunta dobre. 2.) **N.**, wś nad rzką Chmarką dopł. Miejki, pow. wowogródzki. gm. Czernichow, ma 13 osad; miejscowość bezleśna, grunta wyborne. 3.) **N.**, wś nad bezim. rzką, pow. słucki, w 2 okr. pol. kleckim, gm. hrycewicka, przy drodze z Płaskowicz do wsi Bałwan; ma 23 osad pełnonadziałowych, miejscowość lekko falista. *A. Jel.*

Nagórne al. *Nahirny*, grupa domów w gm. Cieplice, w pow. jarosławskim. *Br. G.*

Nagórnik, wś, pow. kozienicki, gm. i par. Sieciechów, odl. od Kozienic w. 18, dm. 33, mk. 249, ziemi włośc. 402 mr. W 1827 r. było tu dm. 25, mk. 184.

Nagórnik al. *Nagorny*, młyn, pow. mogilnicki, 2 dm., 22 mk. Należy do wsi i gm, Niestronna (ob.). Wspomina ten młyn Lib. Ben. Łask. (I, 171).

Nagorya, st. drogi żel. pińsko-żabińskiej, o 66 w. od Pińska, między st. Śnitowem (o 22 w.) a Dnieprowsko-buską (o 23 w.).

Nagórzanka 1.) wś, pow. buczacki, o 2 klm. na płn. od Buczacza, właściwie przedmieście tego miasta. Graniczy na wsch. i płd. z Buczaczem, na zach. z Jezierzanami, na płn. z Rakomyszem. Obszar dworski gr. or. 960, łąk i ogr. 80, past. 39, lasu 145 mr.; włośc. gr. or. 2292, łąk i ogr. 186, past. 149, lasu 31 mr. kw.; ludn. rz.-kat. 800, gr.-kat. 1041, obydwie par. w Buczaczu; kasa pożycz. z kapitałem 5000 złp. Właśc. więk. pos. Artur i Emil hr. Potoccy. 2.) **N.**, wś, pow. czortkowski, stanowi niejako przedmieście Jagielnicy, od której ją dzieli tylko głęboki jar, spodem którego płynie pot. Czerkieski zwany. Gra-

niczy od wsch. z Sosołówką i Ułaszkowcami, na płd. z Muchawką, na zach. z Chomiakówką, na płn. z Jagielnicą Nową. Przestrzeń dwor. 936 mr.; włośc. 1196 mr. kw.; ludn. 921. Par. rz.-kat. i gr.-kat. Jagielnica, urząd poczt. tamże, kasa pożycz. z 300 złr. kapitału. Należy wraz z Jagielnicą do dóbr Ułaszkowce; własność Karola hr. Lanckorońskiego. *B. R.*

Nagorzanki, wś i fol., pow. pińczowski, gm. Nagorzany, par. Gorzków, odl. 35 w. od Pińczowa. W 1827 r. było tu dm. 7 mk. 51. Obecnie rozl. mr. 190: gr. or. i ogr. mr. 158, łąk mr. 12, lasu mr. 12, nieuż. i place mr. 8, bud. z drz. 7, płodozmian 9-polowy. Wś N. os. 10, z grun. mr. 35.

Nagorzany, wś i fol., pow. pińczowski, gm. Nagorzany, par. Kościelec, odl. 35 w. od Pińczowa. W 1827 r. 9 dm., 79 mk. Obecnie fol. N. z wsią N., Wielgus i Łękawy rozl. mr. 506: gr. or. i ogr. mr. 441: łąk mr. 33, lasu mr. 19, nieuż. i place mr. 13, bud. mur. 4, z drz. 5. Wś N. os. 12, z gr. mr. 41; wś Wielgus os. 5, z gr. mr. 27; wś Łękawy os. 19, z gr. mr. 106. N. gmina należy do sądu gm. okr. IV w Kazimierzy Wielkiej, st. p. w Proszowicach, ma 2286 mk. i 6386 mr. obszaru.

Nagórzany 1.) wś rząd. nad rz. Surzą, dopł. Zwańca, pow. kamieniecki, w 1 okr. pol. Zwaniec, gm. Dłużek, par. Kamieniec, podominikańska, 132 osad, 780 mk., w tej liczbie 11 jednodworców, 813 dz. ziemi włośc., 32 dz. cerkiewnej; cerkiew pod wez. N. M. P., liczy do 1000 parafian. Skonfiskowana po 1831 r. przez rząd Wacławowi Rzewuskiemu. 2.) **N.**, wś nad Dniestrem przy ujściu Ladawy, pow. mohylowski, gm. Berezówka, par Jaryszew, 86 dm., 520 mk., ziemi włośc. 781 dz., dworskiej wraz z Chońkowcami 1924 dz., w tem 91 nieuż.; cerkiew paraf. posiada 34 dz. Grunt opoczysty. Dziedzictwo niegdyś Humieckich, później Czackich, dziś, wraz z Chońkowcami, Berezowskich. *Dr. M.*

Nagórzany 1.) rus. *Nahiriany*, pow. lwowski, 14 klm. na płd.-zach. ode Lwowa. 15 klm. na płn.-wsch. od sądu pow. w Szczercu, 4 klm. na wsch. od urz. poczt. i st. kol. w Nawaryi. Na wsch. leży Sołonka, na płd. Porszna, na na zach. Nawarya, na płn.-zach. Maliczkowice. Wzdłuż granicy zach. płynie pot. Szczerek, od płn. na płd., a wzdłuż granicy płd. pot. Kower, lewoboczny dopływ Szczerka od wsch. na zach., i tworzy w pobliżu ujścia mały stawek; wzdłuż granicy płn.-zach. nakoniec płynie pot. sołonecki, również lewoboczny dopływ Szczerka, od płn. wsch. na płd. zach., a potem na zach. Zabudowania wiejskie leżą na płn. zach. w pobliżu pot. Sołoneckiego; na płd. zach. grupa domów i młyn „Kowyrek“ (al. Kower, Kowyr). Na płd. wsch. leżą niwy „Obszar“ ze szczytem 339 m. wysokim. Własn, więk. ma roli or. 468, łąk i ogr. 32, past. 21, lasu 65 mr.; własn. mn. reli or. 341, łąk i ogr. 50, past. 16 mr. W r. 1880 było 264 mk. w gminie, 68 na obsz. dwors. (między nimi 114 obrz. rz.-kat., 140 gr.-kat.). Par. rzym.- i gr.-kat. w Nawaryi. Za czasów Rzpltej należały N. do dóbr koronnych, do dzierżawy szczerzeckiej. Lustracya z r. 1662 (rkp, Ossol. № 283. str. 155) podaje o niej następujące szczegóły: Posesorem wsi jest WJP. Jerzy Wandalin Mniszek z Wielkich Kończyc starosta sanocki i dębowiecki; za tymże przywilejem, którym i dzierżawę szczerzecką trzyma w posesyi swojej. Na którą także jus communicativum WJPannie Annie Chodkiewiczównie małżonce JMci de privilegio sacrae regiae Majestatis jest collatum. W tej wsi juxta lustrationem a. 1616 kmieci osiadłych było na półłankach 2, którzy płacili czynszu z półłanku po gr. 24 = 1 zł. 18 gr.; owsa po pół kłody z półłanku po gr. 3 = 1 zł. 10 gr.; kapłonów po 2, kapłon gr. 3 = 12 gr.; kur po 2, po 12 gr. = 6 gr.; jajec po 20, kopa gr. 4 = 2 gr. Podsadków 2 było, płacili czynszu po gr. 6 = 12 gr. Kmiecie robić byli powinni dwa dni z poranku do wieczora z półłanku w tydzień, orać z łanu pługiem 2 dni. Z poranku w tydzień do żniwa po dwoje z półłanku. Podsadkowie robią po 2 dni od południa. Z młynka czynszu i z ogrodu marcas sex facit zł. 9 gr. 18. Suma prowentów tej wsi faciebat zł. 13 gr. 18. Folwark był na 3 łanach juxta lustratione a. 1616. Krescencya: żyta kop 18, kłód $4^1/_2$ (na zasiew $1^1/_2$, na wikt 1, reszta 2 po zł. 3 gr. 6 = 6 zł. 12 gr.); pszenicy kop 16, kłód 3 (1 na zasiew reszta 2 po zł. 4 gr. 8 = 8 zł. 16 gr.), owsa kop 20, kłód 5 (1 na zasiew. 1 na wikt, reszta 3 po zł. 2 gr. 20 = 8 zł.); tatarki kop 10, kłód $1^1/_2$ ($^1/_2$ na zasiew, 1 za 2 zł. 20 gr.); jęczmienia kop 6, kłód $1^1/_4$ ($^1/_4$ na zasiew, 1 za 2 zł. 20 gr.); grochu kop 4, kłoda 1 = 3 zł. 6 gr. Suma za urodzaj folwarkowy 31 zł. 14 gr. Suma wszystkich dochodów tej wsi i z urodzajem czyniła 45 zł. 2 gr. Defalkowawszy na urzędnika zł. 2 gr. 6, restat 42 zł. 28 gr. Teraz po spustoszeniu nieprzyjacielskiem i Kozakach ta wieś zniesiona, tylko sam folwark bywał“. Pod względem geologicznym zajął się szczegółowem badaniem tej wsi radca p. Nechaj, który zebrał skamieniałości w łomach tutejszych (ob. Pol, „Dzieła wszystkie“, t. 10, str. 262). W r. 1843 umieścił Kronenthal w Gaz. Lwow. (№ 48, str. 317 i 318) artykuł p. t.: „Kamieniołomy w N. pod względem geologicznym“. W artykule tym opisał głównie skamieliny w tem miejscu znalezione. Czytaj także „Die Kreidefossilien von N. bei Lemberg“, v. Hauer, 1877. 2.) **N.** z *Lipnikami*, *Ludwikówką* i *Węglarzyskami*, wś, pow. sanoc-

ki, leży na płd. od Nowotańca, przy gościńcu do Bukowska (3·7 klm.), w okolicy górzystej 390 m. npm., na dziale wodnym Pielnicy (dopł. Wisłoka) i Sanoczka (dopł. Sanu). Tworząc niejako przedmieście Nowotańca, nosi nazwę przeciwstawną do Nadolan, leżącej na płn. od miasteczka. Ludność r. 1880 wynosiła 446 osób, szematyzmy duch. podają 927 rz.-kat. należących do par. w Nowotańcu i 55 gr.-kat. do par. w Seńkowy Woli. Ozdobą wsi jest murowana cerkiew p. t. Apost, Piotra i Pawła, do której należy 16 mr. pola i 16 mr. karczunków na opał. N. graniczą na płd. z Jaworową Wolą i Bukowskiem. 3.) **N.**, wś, pow. zaleszczycki o 6 klm. na płn. od st. poczt. w Uścieczku. Graniczy od wsch. ze Słonem i Torskiem, na płd. z Uścieczkiem, na zach. i płn. z Czerwonogrodem. Obszar dwor. gr. or., łąk i past. 732, lasu 733 mr.; włościańskiej 1581 mr. kw.; ludn. rz.-kat. 209, par. Czerwonogród, gr.-kat. 580, par. Nyrków. Ziemia bardzo urodzajna, klimat łagodny; tytoń, kukurydza i kawony w polu dojrzewają. Malownicze brzegi Dniestru pokryte lasem. Posiadłość więk. należy do dóbr Czerwonogród (o 2 klm. odl.) będących własnością Kaliksta ks. Ponińskiego. *Lu. Dz.—Mac.—B. R.*

Nagórze 1.) część wsi Bytomska, w pow. bocheńskim. 2.) **N.**, część wsi Królówki, w tymże pow. 3.) **N.**, część wsi Łąkty Dolnej, w tymże pow. 4.) **N.**, część wsi Rzegociny, w tymże pow. 5.) **N.**, karczma na obszarze dwor. w Olszynach, pow. gorlicki. 6.) **N.**, fol. w Szerzynach, pow. jasielski. 7.) **N.**, fol. w Czermnie, pow. jasielski. *Br. G.*

Nagorzyce 1.) nad rz. Pilicą, kol., 3 leś. os., karcz., pow. piotrkowski, gm. Golesze, par. Wolbórz. Kol. dm. 58, mk. 361, ziemi 855 mr.; 3 leś. os. rząd. dm. 3, mk. 24; karcz. dm. 1, mk. 5. Obszar leśny 4489 mr. lasu rząd. W 1827 r. było tu dm. 27, mk. 198. N. stanowiły zdawna posiadłość (dobra stołowe) bisk. kujawskich. Była to wś na prawie niemieckiem osadzona. W XV, co najpóźniej, wieku założyli tu biskupi parafią i zbudowali drewniany kościół. Na uposażenie probostwa nadano mu miejscowe wójtostwo. W XVI w. bisk. Hieronim Rozrażewski wcielił to probostwo do kolegium wikaryuszów koleg. w Wolborzu. Gdy w XVIII w. kościół jako zrujnowany, został zamknięty, parafją (do której należały N., Wiaderno, Swolszewice Wielkie i Małe) wcielono do par. w Wolborzu. Szczegółowy dość opis N. i uposażenia parafii tutejszej podaje Lib. Ben. Łask. (II, 184, 185). Według regestr. pobor. z 1518 r. N. miały 6 łanów i 12 kolonistów (Pawiński, Wielk. II, 268). 2.) **N.**, fol., pow. opatowski, gm. Boksice, par. Waśniów, odl. od Opatowa w 14, ma 36 mk. Według Lib. Ben. Długosza (II, 474) N. były własnością Nagórskiego h. Ostoja, miały łany kmiece, zagrodników i fol., które płaciły dziesięcinę do Waśniowa. Obecnie wś przestała istnieć a fol. N. ma rozl. mr. 365: gr. or. i ogr. mr. 231, łąk mr. 21, lasu mr. 104, nieuż. i place mr. 9, bud. z drzewa 14, płodozmian 13-polowy, młyn. Fol. ten w r. 1870 oddzielony od dóbr Witosławice.

Nagórzynek, wś włoś., pow. lipnowski, gm. Jastrzębie, par. Karnkowo odl. o 5 w. od Lipna. Ma 2 dm., 12 mk., 27 mr. gr. Ob. *Kolankowo.*

Na Gościńcu, przys. Poręby Spytkowskiej, pow. brzeski. *Br. G.*

Na Gościńcu, rus. *Na Hostyńcu* 1.) karczma na obsz. dwor. Milatyna Starego, pow. kamionecki. 2.) **Na G.**, karczma na obszarze dwor. Rzepniowa, pow. kamionecki. 3.) **Na G.**, karczma na obsz. dwor. Horbacza, pow. rudecki. 4.) **Na G.**, karczma w Dąbrówce, pow. samborski. 5.) **Na G.**, karczma w Kaisersdorfie, pow. samborski.

Nagoszewo al. *Naguszewo*, wś u źródeł rz. Tuchełki, pow. ostrowski, gm. Poręby, par. Brok, przy szosie z Ostrowia do Wyszkowa. Ma 110 dm., 714 mk. Szkółka począt., urząd gminny. W 1827 r. było 65 dm., 407 mk. Wchodziła jako wś czynszowa w skład dóbr biskupów płockich. Po zabraniu dóbr tych na rzecz skarbu, za czasów pruskich, włączono ją do dóbr narodowych Brok. Na mocy przywileju z 16 lipca 1746 r. od biskupów płockich, włościanie mieli wolność dobywania i krudowania gruntów leśnych na pola i łąki, wyrabiania barci we wszystkich lasach biskupczyzny, również otrzymali prawo własności na grunta; za to byli zobowiązani płacić 48 zł. czynszu od włóki chełmińskiej, lecz przytem wolni od dziesięciny z nowo wydobytych gruntów. Przywilej ten został wydany na imię włościan Jakóba i Wojciecha Lipko, Jakóba Fidora, Adama Kozła i t. d. i potwierdzony 11 lipca 1753 r. przez bisk. Szembeka. Podług pomiaru z czasów pruskich wś liczyła 1686 mr., w tej liczbie 853 mr. lasów rząd. Na początku obecnego stulecia ciągłe zachodzą zatargi z urzędami leśnemi i proboszczem z Broku. z pierwszemi o korzystanie z lasów, jako to: karczunek lasów i t. d., z drugim o szkołę. Utrzymywali bowiem włościanie swoim kosztem nauczyciela, ale proboszcz obawiając się o zmniejszenie dochodów, z powodu ubytku pewnej ilości uczniów ze szkółki na plebanii, postarał się o usunięcie takowego. W 1819 r. proszą włościanie urząd ekonomiczny o pozwolenie na utrzymywanie swoim kosztem we wsi nauczyciela. W 1819 r. spotykamy tu 1 kolonistę na gruntach leśnych, opłacającego czynsz do urzędu leśnego, 67 gospodarzy opłacających 1989 zł. $4\frac{1}{2}$ gr.

czynszu i hyberny, kowala i strażnika leśnego, tudzież 65 dm., 230 mk. (70 męż., 59 kob.. 83 syn., 78 cór., 22 parobków, 18 dziewek), 119 koni, 106 krów, 123 wołów, 90 jałowic, 97 świń. Wysiew wynosił 201$^3/_4$ korcy jarzyny i tyleż oziminy; siana zbierano 406 fur. W 1827 r. 65 dm., 407 mk. *Lud. Krz.*

Nagoszówka, rzka, ob. *Tuchełka.*

Nagoszyn, wś, pow. ropczycki. Szeroko rozłożona w równinie, otoczonej od płn. szpilkowym lasem (wznies. 221 m.). Leży nad bezim. potokiem uchodzącym z lew. brz. do Wisłoka. Ztąd rozchodzą się drogi: na płd. do Bobrowy, gdzie się łączy z gościńcem rządowym z Pilzna do Przecławia i na zach. do Zassowa (0·7 klm.), dokąd wiedzie znowu gościniec z Pilzna. Na płd.-wsch. krańcu wsi, na rozdrożu stoi kościół drewniany filialny do par. rz.-kat. w Przecławiu; szkoła ludowa 2-klasowa i zabudowania większej posiadłości. Teraźniejszy kościół zbudowany w r. 1790 p. t. ś. Barbary został dopiero w r. 1862 odłączonym od parafialnego. Z 1740 mk. przebywa 58 na obszarze więk. pos., 1670 należy do wyznania rz.-kat. a 70 do mojżesz. Pos. więk. (687 roli, 19 łąk, 41 past. i 156 mr. lasu, jest własnością spółki izraelitów; pos. mn. ma obszaru 1773 roli, 206 łąk i ogr., 399 past. i 441 mr. lasu. Ta wieś graniczy na zach. z Mokrem, na płd. z Górą Motyczną i Wolą Żyrakowską, na wsch. z Bobrowem i Korzeniowem a na płn. z lasami. *Mac.*

Na Grabinie, las w płn.-zach. stronie Żuratyna, pow. kamionka strumiłowa.

Nagradowice, dom., pow. średzki, 1712 mr. rozl., 8 dm., 133 mk., 10 ew., 123 kat., 59 analf. Gorzelnia parowa i młyn. Poczta we Węgierskiem, o 7 kil., gośc. o 7 kil., tel. i stac. kol. żel. w Gądkach o 7 kil.

Na Granicach, 1.) karczma, na obszarze dworskim w Gosprzydowy, w pow. brzeskim. 2.) **Na G.** część wsi Poręby spytkowskiej, w pow. brzeskim. 3.) **Na G.** karczma, na obszarze dworskim w Lipnikach, w pow. gorlickim.

Na Granicy, 1.) przysiołek Ubrzeża, w pow. bocheńskim. 2.) **Na G.** karczma, na obszarze dworskim Czelatyc, w pow. jarosławskim. 3.) **Na G.** karczma, na obszarze dworskim w Horodku, w pow. Lisko. 4.) **Na G.** grupa zabudowań w gm. Cyranki, w pow. mieleckim. 5.) **Na G.** podleśniczówka przy Lachowicach, należąca do Stryszawy, w pow. żywieckim. *Br. G.*

Na Granicy 1.) leśniczówka na obsz. dwor. Hujcza, pow. Rawa ruska. 2.) **Na G.** al. Prybytka gajówka i karczma na obsz. dwor. Karowa, pow. Rawa ruska. 3.) **Na G.**, poszczególne domy w Mitulinie, pow. złoczowski. 4.) **Na G.** poszczególne domy i młyn w Remizowcach, pow. złoczowski. 5.) **Na G.** poszczególne domy w Kupiczwoli, pow. żółkiewski.

Nagrobla, młyn nad strum. Pichną, pow. sieradzki, gm. i par. Szadek, odl. od Sieradza w. 24$^1/_2$; dm. 1, mk. 8.

Na Grobli 1.) młyn w płd. stronie Sokolnik, w pow. lwowskim. 2.) **Na G.**, karczma na obsz. dwor. Czerlan, w pow. gródeckim.

Nagroda karczemna, os., pow. włocławski, gm. Kłóbka, leży przy szosie z Kowala do Lubienia, ma 3 dm., 7 mk., 4 mr. ziemi.

Na Groniu, grupa zabudowań w obrębie gm. Jeleśni, pow. żywiecki. *Br. G.*

Nagruntowska, rola w obr. gm. Szlachtowy, pow. nowotarski. *Br. G.*

Nagurren, niem. 1.) dobra ryc., pow. welawski, st. p. Alembork 8 klm. odl., okr. urz. stanu cywiln. Eiserwagen; 397 ha roli orn. i ogr., 50 łąk, 23 past., 43 lasu; 14 nieużyt., razem 527 ha; czysty dochód z gruntu 3,876 mrk. 2.) **N.**, cegielnia tamże. *Kś. Fr.*

Naguszewo, ob. *Nagoszewo.*

Naguszewo (dok. *Naguszowo* 1667), wś, pow. lubawski, st. p. Dąbrówno, par. kat. Rumian $^1/_4$ mili odl., ew. Lubawa, szkoła kat. w miejscu; do niej uczęszczają dzieci z Lesiaka, okr. urz. stanu cywiln. Rybno; ma 2060,79 mr. obszaru; 80 bud., 18 dm., 278 mk., 265 kat., 13 ew. (1868 r.); Z wizytacyi Strzesza z r. 1667 dowiadujemy się, że N. było wówczas wsią szlachecką, obejmującą 30 włók w 9 częściach. Kościołowi byli w Naguszowie winni: Mikołaj Naguszowski 63 fl. 10 gr., Barbara Kruszyńska, wdowa 80 fl., Jakób Rynkowski 50 fl., Wawrzyniec Draszewski 100 fl., Jan Leliwa Naguszowski 64 fl., Anna Naguszowska 44 fl., Lewalska 93 fl. 10 gr. i Albert Naguszowski 90 fl. Były to same szlacheckie familie (tamże, str. 244). R. 1706 byli jeszcze winni Jan Naguszewski, spadkobierca Mikołaja 76 fl., Jerzy Lewalski 75 fl., Jan Leliwa Naguszewski 50 fl., Jan Konigowski 50 fl., wdowa Jana Naguszewskiego z Napierszczyzny 100 fl. Mesznego pobierał probosz 14$^1/_2$ korcy żyta i tyleż owsa. (ob. Wizyt. Potockiego, str. 459 i 460). Inwentarz biskupstwa chełmińskiego z r. 1731 wykazuje, że N., obejmujące 10 posiadeł na 30 włókach, płaciło do kasy biskupiej 5 pieniążków, 1 funt wosku, 10 korcy pszenicy i tyleż żyta (str. 73). Wś tutejsza wzięła swoje nazwisko pewnie od Siecisława Nagusza z Radzyna, który r. 1278. podpisuje statut polski między reprezentantami szlachty polskiej. (ob. Kętrz. O ludn. pol., str. 114). *Ks. Fr.*

Nagy (węg.), znaczy wielki.

Nagy, prawy dopł. Cissy, lewego dopływu Dunaju.

Nagy Bereg, ob. *Brehy.*

Nagy Bisterecz, ob. *Bisterec.*

Nagy Bobrocz, węg., ob. *Bobrowec welki.*

Nagy Borowe, ob. *Borowe.*

Nagy Dobrony, ob. *Dobronowo.*

Nagyfalu al. *Arva Nagyfalu*, ob. *Wielkawieś* (hr. orawskie).

Nagy Frankowo, ob. *Frankowa wielka.*

Nagy Hnilecz, ob. *Hnilec wielki.*

Nagy Ladno, ob. *Łocina.*

Nagy Laz, ob. *Łazy* 2.) (V: 627).

Nagy Magyoros, ob. *Kopinówce.*

Nagy Mihaly, ob. *Mihałowce.*

Nagy Poljana, ob. *Krojna Poljana.*

Nagy Saros (węg.). Stac. dr. żel. na linii Preszów-Orló, o 9 klm. od Preszowa.

Nagy Selmec, słow. *Velka Stiawnica*, ob. *Szczawnica Wielka.*

Nahaczów al. *Nachaczów*, rus. *Nahacziw*, wś, pow. jaworowski, 12 klm. na płn.-zach. od urz. poczt. w Jaworowie, 12 klm. na płn.-wsch. od sądu pow. w Krakowcu. Na wschód leży Semerówka, na płd. Czernilawa i Huki, na zach. Kochanówka, Wilcza góra, Boża Wola i Żmijowiska, na płn. Lindenau (kol. niem.) Drohomyśl. Wzdłuż całej granicy płynie pot. Retyczyn, dopływ Szkła, od wsch. na zach. Środkiem obszaru płynie prawoboczny dopływ Retyczyna, pot. Lipowiec (ob.). W środku obszaru, na lew. brz. Lipowca, leżą zabudowania wiejskie (227 m., cerkiew), na zach. od nich folwark Ryczywół, na płd. grupa domów Kilerówka, w stronie płd. niwa Sucha Kosa (247 m.): na płd.-wsch. wznosi się pukt jeden do 248 m. Na praw. brz. Lipowca leży część wsi Zarzycze, na płd. od niej część wsi Fulmesy (al. Folmes), a na płd.-zach. fol. Werbcze. Najwyższe wzniesienie 261 m. Własn. więk. ma roli orn, 1112, łąk i ogr. 293, past. 24, lasu 258; wł. mn. roli orn. 2,070, łąk i ogr. 383, pastw. 73, lasu 2 mr. W r. 1880 było 1,465 mk. w gm., 55 na obsz. dwor. (między nimi 8 obrz. rzym.-kat., 1,300 gr.-kat.). Par. rzym.-kat. w Krakowcu, gr.-kat. w miejscu, dek. jaworowski, dyec. przemyska. Do parafii należy Semerówka. We wsi jest cerkiew pod wezw. św. Szymona i szkoła etatowa jednoklasowa. Gruntu ornego ma parafia 61 mr., 1,175 sążni, łąk 16 mr., 856 sążni. *Lu. Dz.*

Nahajew, rzka w pow. czehryńskim, uchodzi od pr. brz. do Dniepru pomiędzy Olszanką a Taśminą.

Nahajna Łuka, wś w pow. zwinogródzkim, w XVII w. wchodziła w skład dóbr Łysianka (ob. *Lisianka*, t. 5: 304—2).

Na Hańkówce, karczma, na obsz. dwor. Warzyc, pow. jasielski.

Na Hatkach al. *Hatki*, karczma koło Bożej Woli, na obsz. dwor. Wielkie Oczy, pow. jaworowski.

Na Hawlińcu, grupa domów w Rudzie, pow. Kamionka Strumiłowa.

Nahirci, rus. ob. *Nahorce.*

Nahirczany, rus. ob. *Nahorczany.*

Nahiriany, rus. *Nagórzany.*

Na Hirkach al. *Górki*, rus. *Hirki*, część Potylicza, pow. Rawa ruska.

Nahmheist, niem., pow. prusko-holądzki, st. pocz. i tel. Reichenbach 4·5 klm. odl., okr. urz. stanu cywiln. Kanthen; 375·6 ha roli orn. i ogr., 70·4 łąk, 3 pastw., 118·2 lasu, 11 nieużyt., 1·4 wody, razem 579·6.

Na Horajcu, os. w Czerniłowej, pow. jaworowski.

Nahorany, wś, niedaleko źródeł rz. Jasieńca, pow. owrucki, dawniej w gm. Welednik (na płn.-wsch.); ob. Arch. J. Z. R., cz. VI, t. I, dodatki: 191, 192.

Na Horbie, lesiste wzgórze w płd. stronie Strutyna niżnego, w pow. dolińskim. Wody jego spływają na płn. do Czeczwy.

Na Horbku, grupa domów w Żmijowiskach, pow. jaworowski.

Nahorbne, wzgórze 270 m. wys. w zach. stronie Dźwinogrodu, w pow. bobreckim, pod 49° 44′ płn. szer., a 41° 53′ wsch. dług. od F. Dokoła niego nizina podmokła, którą przepływa na płd.-wsch. pot. Wodniki (252 m.), a na płn. pot. Horożanka. *Lu. Dz.*

Nahorby, część Isajów, w pow. turczańskim.

Nahorce, wś nad rz. Prypecią, pow. radomyski, par. prawosł. Kopacze (o 2 w.), 118 mk.; nal. do klucza czarnobylskiego, hr. Chodkiewiczów.

Na Horce 1.) al. *Dąbrowa*, grupa domów i poster. straży skarbowej w Sieńkowie, pow. Kamionka Strumiłowa. 2.) **Na H.** *Małe*, rus. *Nahirci małyi*, z Jamnem i z Łodyną, pow. kamionecki, 14 klm. na płd. od sądu pow. i urz. poczt. w Kamionce Strumiłowej. Na płd. leżą Tadanie, na wsch. Streptów i Żelechów mały, na płd. Sokołów. na płd.-zach. Wyrów, na zach. Horpin. Wzdłuż granicy zach. płynie pot. Horpinka (al. Ostrówka), lewy dopł. Bugu, od płd. na płn., i przepływa w końcu płn.-zach. część obszaru. N. małe zajmują płd. część obszaru (zabudowania wiejskie w środku, na zach. od nich grupa domów Krasota). Na płd. od N. leży Łodyna nowa i stara a na płn.-wsch. od Łodyny część wsi Jamne z folw. Własn. wiek. ma roli or. 438, łąk i ogr. 91, pastw. 67, lasu 155, własn. mniej. roli orn. 248, łąk i ogr. 73, pastw. 8, lasu 7 mr. W r. 1880 było 731 mk. w gminie (w N. 37), między nimi 600 obrz. gr.-kat., 215 rz.-kat. Par. gr.-kat. w Horpinie, rzym.-kat. w Żelechowie. W N. jest cerkiew pod wezw. św. Michała i szkoła filialna. 3.) **Na H.** *Wielkie* z *Dernówką* i *Kozowem*, wś, pow. żółkiewski,

11 klm. na płd.-wsch. od Żółkwi, 5 klm. na płd.-wsch. od sądu pow. i urz. poczt. w Kulikowie. Wś zajmuje obszar na 1 do $1^1/_2$ klm. szeroki, ciągnący się od płd. ku płn. na przestrzeni przeszło 7 klm. i przypiera płn. narożnikiem do Dzibułek. Na tym narożniku stoi karczma Brod. Na wschód leżą Dzibułki i Artasów, na płd. Mohylany, na zach. Przedrzymiechy. W płd. stronie, na granicy Mohylan, nastaje pot. Żołtańce (al. Dołhy), zwany w dalszym biegu Kamionką, dopływ Bugu, i płynie wzdłuż granicy od zach. na wsch. W płd. stronie obszaru leżą zabudowania wiejskie, na płd. od nich. grupa domów „Kozowe“, a jeszcze dalej na płn. „Darnówka.“ to jest karczma i kilka domów. Płd. część obszaru wyżej wzniesiona (Belszów góra 277 m.), płn. opada niżej. Własn. więk. (Prob. łaciń. w Żółkwi) ma roli or. 202, łąk i ogr. 88, pastw. 13, lasu 326; własn. mn. roli or. 428, łąk i ogr. 244, pastw. 10 mr. Gleba na płn. a po części na wsch. i zach. sucha, na płn. wsch. glinkowata, na płd. czarna, pszenna. Las przeważnie sosnowy. W r. 1880 było 419 mk. w gm., 34 na obsz. dwor. (między nimi 25 obrz. rzym..kat., 389 gr.-kat.). Par. rzym.-kat. w Kulikowie, gr.-kat. w miejscu, dek. kulikowski, dyec. przemyska. Do tej parafii należą Przedrzymiechy i Mohylany. Dotacya parafii wynosi 25 mr., 134 sążni ornego pola, 4 mr. 142 sąż. kw. sianożęci, 1 mr. 978 sąż. kw. lasu w Nahorcach, a 5 mr. 1254 sąż. kw. ornego pola i 1488 sążni kw. sianożęci w Przedrzymiechach. Erekcya pochodzi od Floryana Józefa Byka, protonotaryusza apostolskiego, prob. gródeckiego, żółkiewskiego i kulikowskiego, sekret. król. z r. 1629. Erekcyą tę potwierdził w r. 1729 Jerzy Mocki, kanonik kat. płockiej, a po raz trzeci Jerzy hr. Laskarys, biskup zenopolitański, opat żółkiewski, łaciński proboszcz żółkiewski, i patron nahorecki. We wsi jest cerkiew drewniana zbudowana w kształcie krzyża z trzema kopułami, na miejsce starej, spalonej, w r. 1757 przez hr. Laskarysa i gromadę. Jest także szkoła, a do niej należy 6 mr. gruntu wedle erekcyi z r. 1629, cytowanej wyżej, przeznaczonych „dla diaka a oraz dla pomocnika szkolnego.“ Strój włościan tutejszych: kożuch, opończa czarna albo siwa do stanu, płótnianka do stanu, kamizelka (od niedawna) niebieska przeważnie, z guzikami metalowymi, pas szeroki czerwony, czapka czarna na zawiasach, albo siwa, buty czerwone na obcasach. Kobiety noszą kożuchy, świty, zamożniejsze: niebieskie jupki z szerokim, czerwonym kołnierzem i mankietami, albo popielate jupki, podbite barankami popielatymi, korale na szyi, chustki na głowie. Dziewczęta noszą na głowie bukiety, a do ślubu i na święta wielkie korony z różnych kwiatów i barwinku złoconego, a z tyłu przy koralach lub kwiatach różnokolorowe spinki. W r. 1403 potwierdził Władysław Jagiełło Iwaszkowi Kapliczowi darowiznę tej wsi nadanej od Lwa, ks. ruskiego i wolne jej posiadanie potomkom Iwaszka z zachowaniem służby wojennej obwarował. Przywilej ten nadany był w Medyce, i znajduje się w Petersburgu w archiwum metr. lit. № 102. Żółkiewscy nadali wieś łacińskiemu probostwu żółkiewskiemu. Jan III pisał w r. 1685 do Konst. Wapowskiego, mieczn. przemyskiego, aby egzaktorom bronił pobierać z tej wsi podatek karczemny.

Nahorczany al. *Nahurczany*, rus. *Nahirczany*, część Śliwnicy, w pow. przemyskim. Zajmuje ona płd.-zach. część obszaru, nad samym Sanem. Ob. *Śliwnica.*

Nahordy, góra i szczyt w paśmie Gołogór, na wsch. granicy gm. Hanaczowa, w pow. przemyślańskim, pod 42° 7′ 20″ wsch. dłg. F., a 49° 43′ płn. sz. g. Wznies. 407 m. npm. Od południa płynie pot. Młynówka lasowa, źródlane ramię Hanaczówki (ob.).

Nahorecka, karczma około Korszewa, pow. łucki.

Nahoreckie al. *Horka*, wś nad rzką Połonką, pow. łucki; w 1 okr. pol., gm. Połonka, pomiędzy wsią Połonne a siołem Połonką, na płd.-zach. od Łucka; liczne wzmianki znajdują się w Pam. kij. Arch. Kom. w t. III, cz. 2.

Na Hori, część Podlipiec, w pow. złoczowskim.

Nahorna al. *Hlinki*, wś na pr. brz. rz. Burty, pow. taraszczański, na granicy pow. humańskiego, 644 mk., par. prawosł. Pobojna (w pow. humańskim); należy do klucza krasiłowskiego, hr. Branickich. Na okolicznych polach znajduje się wiele starych mogił.

Nahorynie al. *Nahorynia*, *Nahoryn*, część wsi Oryszkowiec w pow. bobreckim. W t. 7 A. G. i Z., str. 167, znajduje się dokument wydany w Krakowie 15 kwietnia 1489 r., w którym Kazimierz Jagiellończyk zatwierdza dokonaną przez rajców lwowskich zamianę wsi Łuczan, Nahorzan czyli Piotrowej Góry i Bolszowa w powiecie żydaczowskim położonych, a do szpitala św. Ducha należących na wieś Melechów. Otóż wieś *Nahorzany* al. *Piotrowa Skała* nazywa się w r. 1457 *Mohyłyszcze*, a dziś zwie się *Nahoryniem. Lu. Dz.*

Na Hreble, wzgórze 551 m. wys. pod 49° 18′ 40″ płn. szer., a 40° 57′ w. dłg. od F., w płd.-wsch. strony Podbuża, w pow. drohobyckim. Od zach. opływa je Bystrzyca, od płd. i płn. jej dopływy: pot. Opaka i Wielki potok. *Lu. Dz.*

Na Hryćkach al. *Hryćki*, młyn w Fajnie, pow. żółkiewski.

Na Hucisku 1.) leśniczówka koło Huciska

na obsz. dwor. Remenowa, w pow. bobreckim. 2.) **Na H.**, karczma na obsz. dwor. Rażniowa, w pow. brodzkim.

Nahujewicze, wś, pow. słonimski, na płn.-wschód od Słonima.

Nahujowice *niżne* i *wyżne*, rus. *Nahujewyczy* z *Swobodą* al. *Słobodą*, wś, pow. drohobycki, 14 klm. na zach. od sądu pow. i urz. poczt. i tel. Drohobyczu. Na płn.-wsch leży Niedźwiedza, na wsch. Uniatycze; na płd.-wsch. Jasienica solna, na płd.-zach. Podbóż, na zach. Uroż, na płn.-zach. Winniki i Mokrzany, na płn. Słupnica (dwie ostatnie w pow. samborskim). Na płn.-wsch. stoku Kruhelnicy, lasu zajmującego płd.-zach. część wsi (wznies. 628 m.), nastają liczne potoki, jak np.: Sadnej, Zbór, Szyszowa i inne, płyną na płn.-wsch., łączą się pod ogólną nazwą Zboru, który przybiera liczne strugi od lew. brz. z płn. części obszaru i płynie na wsch. do Uniatycz, a następnie podąża pod nazwą Baru do Tyśmienicy dniestrzańskiej. W dolinie najznaczniejszego z tych potoków, Zboru (Zbiru), leżą zabudowania wiejskie (364 do 376 m.) Na płd.-wsch. granicy, wznoszą się wzgórza: Mahello horby, (szczyt 389 m. znak tryang.), na płn.-wsch. las Trosnyki, a na płd. od niego Krasny las ze szczytem 393 m. wysokim. Własn. więk. (rządowa) ma roli or. 3, łąk i ogr. 32, pastw. 1, lasu 1725; własn. mn. roli orn. 2162, łąk i ogr. 466, pastw. 434, lasu 2 mr. W N. jest zarząd lasów i domen, szk. etat. 1 kl,, kasa pożyczk. gm. z kapit. 1,108 zł. i fundusz ubogich założony przez radę gminną z kapit. 208 zł. W r. 1880 było 1,638 mk. w gm., a 14 na obsz. dwor., między niemi 1,614 obrz. gr.-kat. Par. rzym.-kat. w Drohobyczu, gr.-kat. w miejscu, dek. mokrzański, dyec. przemyska. W N. niżnych jest cerkiew drewniana pod wezw. św. Mikołaja, w N. wyżnych kaplica. Dotacya parafii: pola ornego 95 mr., sianożęci 9 mr. Wieś ta należała do do dobr biskup. przemyskiego (ob. „Staats und Kirchensetzungen v. Malinowski, str. 461, i Historische Skizze ueber die Dotation der ruthenischen Klerus in Galizien, str. 25). Za czasów Rzplitej należała wieś do dóbr koronnych, do krainy podbuskiej, w ekonomii samborskiej. Lustracya z r. 1686 (Rkp. Ossol. № 1255, str, 34, 165 do 197) zawiera następujące szczegóły o wsi i żupie nahujowskiej: „W żupie nahujowskiej wież 3 skarbowych, gdzie tołpy robią, wieża czwarta, gdzie beczkową sól robią. Panewka nie doszła. Półpanwia o kluczach 46 jeszcze nie zła, wydaje beczek 5 i pół. W tych wieżach 3 znajduje się czerynów 3 nie bardzo dobrych; jednego czeryna nie masz. Remanentem zostaje soli beczek 225. Czeryn jeden wydaje beczek soli 2. Te wszystkie. Drugi beczek 3, nie dobre. Trzeci beczek nie wydaje, bo na nim tołpy robią.“ „Wieś N. ma łanów 24½, z osobna wójtowskich łanów 2, wolniczy 1, popowski 1, hajducki 1. Powinności i czynsze tej wsi. Ta wieś dawała przedtem z każdego łanu drew do żupy wozów 190, ale że potem odmieniono te powinności i na czynszu ich ustawiono, kiedy za te drwa kazano z każdego łanu płacić 50 zł. Przytem prosili, aby byli zachowani, tedy przy tem onych zachowujemy, dają do tego z każdego łanu 2 pół miarki owsa, gęsi 2, kury 4, jajec 16, kuchennego od chlebnika każdego po 2½; hajducznego gromada ogółem daje zł. 8; pop czynszu płaci zł. 2 gr. 22; od pustych łanów koszonych płacą z każdego zł. 40. Wolnik według dawnej rewizyi nie daje z łanu, tylko w żupie służy i lasu pilnować powinien. Ta wieś żadnych innych powinności nie pełni, ani drzewa daje, tylko powinna żupę oprawiać i w porządku dobrym zachować, gdzie potrzeba. Dawniejsze rewizye opisowały na tej wsi łan plebański, z którego rewizya A. 1653 nakazała płacić gromadzie czynszu na rok zł. 50. Teraz, że ten łan plebański nie jest osadzony, tedy od płacenia tego czynszu z łanu plebańskiego gromada nahujowska uwalnia się do dalszej ordynacyi J. Kr. M. Jest żupa w tej wsi, w której jest panewka mała i 3 czehryny. Budynki tameczne są wyżej opisane. Poddani tameczni mają czehrynów 6 swoich, z których prowent do arendy tamecznej solnej należy. Ma także wójt swój czehryn, w którym tylko tołpy robić powinien, a teraz już i sól beczkową robi i przedaje, co jest wielką przeszkodą J. Kr. M. Skarbowi. Ciż poddani wożą sól, za którą im płacą od każdej beczki po 24 gr. Jest pod tą wsią łan jeden roli, Mosty vel Mościki nazwany, który niniejsza komisya ZMP. Teodorowi Jaworskiemu, jako prawo pierwsze nad Jmp. Stanisława Krzywieckiego mającemu przysądziła i w zupełną oddała posesyą. Z tego łanu dotąd żaden prowent do skarbu J. K. M. nie wschodził, lubo w pierwszym konsensie Imp. administratora samborskiego, dołożono salvo censu do zamku samborskiego. według rewizyi z tego łanu praesolvent. Teraźniejsza jednak komisya na teraźniejszego i następujących włożyła posesorów tego łanu, aby co rok na św. Marcin płacili do dalszej ordynacyi J. K. M. po zł. 15. Pokazali ciż poddani nahujowscy privilegium locationis Vladislai IV de dto Cracovia feria quarta post festum Innocentii A. 1424. Pokazali i oblatę ex testibus premisliensibus de data feria tertia post Dominicam Conductus Paschae A. 1678 confirmationis przywileju pewnego, per Serenissimum Sigismundum datum de dat. Cracovie 21 Augusti (roku nie położono) nadanego, a potem per Serenissimum Joannem III de dto we

Lwowie 25 czerwca 1673 potwierdzonego, prosząc, aby przy tych prawach i wolnościach sobie nadanych zachowani byli; przytem onych zachowaliśmy. Pokazał prawo Michał Ihnatow na łan hajducki de dat. w Janowie die 12 stycznia 1682, w którym, że ma pewną rolę gromadzką do łanu hajduckiego przyłączoną, tedy aby wszystkie podatki z tej roli co będzie należało wedle rewizyi do gromady płacić nakazujemy, a łan hajducki wolny ma zostawać od tych podatków.“ Inwentarz z r. 1760 (Rkp. Ossol. 1632, str. 11, 13, 14), podaje następujące szczegóły o żupie: „Z przyjazdu od Podbuża most z dylów na ligarach aż do bramy ułożony. Brama alias wrota w słupach podwójne, z wierzchu na kunach żelaznych, u spodu na biegunach daszkiem pokryte, przy nich komora z drzewa łupanego, do której drzwi na biegunach z wrzeciądzem i skoblem, pomost i pułap z dylów, żłób i drabiny dobre, dach tak nad komorą jako i stajnią gontowy, dobry; koło tej stajni suszarnia nowa z drzewa łupanego, do sieni drzwi na biegunach z wrzeciądzem i skoblem; z sieni do izby drzwi niemasz tylko odrzwi; w izbie okien 3 bez szyb, trzecie małe, pułap dobry; z izby do komory drzwi na zawiasach z wrzeciążem i skoblem, podłoga i pułap z dylów dobry, dalej idąc budynek stary, przed nim ganek na słupach 8 jodłowych, dach nad nim gontowy zły, z ganku drzwi do sieni na biegunach z zakrętkiem drewnianym, w sieni pomost z dylów zły, na prawej stronie izdebka stara, wcale zrujnowana, po lewej stronie izba, do niej drzwi na zawiasach i hakach intus z haczykiem żelaznym, okien 3 w drewno oprawnych, pod nimi ławy 2, piec kaflowy nie zły, komin z gliny lepiony, piec piekarski dobry, pułap dobry, podłoga zła. Dalej idąc ku drugiej bramie wieża mała na czehryn, z drzewa w słupy budowana, częścią dachem gontowym częścią dranicami pokryta, drzwi do niej dwoje na biegunach z zasuwami drewnianemi. Czehryna dobra o kluczach 8 niezałożona i nic w niej ad praesens nie robią. Kadź przy tymże czehrynie surowiczna, dobra, denkiem nakryta; przy tej wieży szopka na 5 słupach i przypusnicach pod dachem gontowym, przy tej wieży wrota ku wsi podwójne z tarcic, nowe, w słupach starych, od dołu na biegunach, od wierzchu na kunach żelaznych, z poręczą i kuną żelazną do zamknięcia, przy nich furtka od spodu na biegunie, od wierzchu na kunie żelaznej z wrzecężem i skoblem, te wrota z furtką daszkiem gontowym przykryte; od tych wrót niedaleko kierat stary z drzewa budowany, do niego drzwi na biegunach drewnianych z zasuwą intus drewnianą i okno surowiczne, nad którem rusztowanie złe, koła kieratu, lina i kosze dwa niezłe, dach nad całym kieratem gontowy dobry; dalej idąc wieża stara drewniana, dachem drewnianym po części dranicami pokryta, w której izdebka, gdzie przedtem pisarz mieszkiwał, zrujnowana, tylko ściany i te walą się w tej wieży. Panew nowa o kluczach 100, z wieży komora na sól, z drzewa bndowana, dachem gontowym pokryta, do niej drzwi na biegunach z wrzeciążem i skoblem, pomost z dylów dobry; z komory, na dwór wyszedłszy, komórka mała, pusta, do wieży przybudowana, podle tej komórki przypustnica na słupach, dachem gontowym pokryta. Wieża druga nowa, w roku przeszłym postawiona, z drzewa łupanego jodłowego, w słupy na podwalinach, dachem gontowym zakryta, do której drzwi dwoje, jedne od wieży starej, drugie ku szopie na sól, na biegunach drewnianych, z zasuwami drewnianemi. Panew o kluczach 100 od półtora roku zażywana. Kadzi surowicznych dwie, z wieży komora na sól z drzewa, wraz z wieżą budowaną, drzwi do niej na bieguuach drewnianych, z wrzeciążem i skoblem, w tej komorze pomost z dylów dobry na wieżę, szopa na sól na słupach jodłowych, wzdłuż łokci 65, wszerz 4, dachem gontowym pokryta. Do tejże żupy kierat drugi na wsi drewniany, gontem kryty, do niego drzwi na biegunach, z zasuwą drewnianą i okno surowiczne dobre, koła kieratu cum omnibus requisitis z koszami dwoma i lina nie złe. Podsadkowie tej żupy wymienieni po nazwisku w liczbie 33 (nazwiska niektóre: Petak, Kałmuk, Czerepowski, Haczkiewicz, Gudziula, Dzidacz, Kaweczka, Kaziuta, Glinka, Parteka, Halików, Dumir, Sopotnicki, Sudoryk), między nimi 3 żydów. Powinności tych podsadków: Na oczeretkę, kiedy potrzeba w interesie skarbowym, chodzą, a którzy mają woły, tedy do innej żupy po żelaza jechać powinni. Ciż pogłównego seu czynszyku płacą zł. 50, z kupnicy sztukowe i kupne al. targowe zł. 40.“ O wsi samej czytamy tamże (str. 59 i 60): „Wieś osiadła na łanach $24^1/_2$ (videlicet sianych łanów 14, koszonych 7, pustych $3^1/_2$). Z osobna wójtowskich łanów 2, wolniczy 1, sołtyski 1, popowski 1. Chlebnika ad praesens znajduje się in N-ro 141. Czynsze tej wsi (wymienione szczegółowo) wynoszą 1058 zł. 7 gr. 3 den., ad haec wolniczy in N-ro 5, to jest: Stefan i Iwan Kimakowicz, Wasyl Drohobycki, Stefan Steniuków, Kość Łaniów. Ci wszyscy pół łanu trzymają, z którego lasów pilnować powinni i żupie tamecznej nadsługować, jednak hybernę i expenszczyznę płacić mają. Drugie pół łanu wolniczego zakontraktowali Michał Drohobycki i z innymi in N-ro 8, z którego do kary w jesieni co rok płacić mają zł. 40, tudzież hybernę i expenszczyznę i do pilnowania lasów być pomocnymi powinni. Z gruntu Mostów vel

Mościsków czynszu zł. 15, na które nikt prawa niepokazał. Plebański łan pod górną cerkwią leżący, do tejże cerkwi należy, podług dekretu komisarskiego, który ks. Stefan Kimakowicz, pleban tejże cerkwi coram praesenti comissione reproduxit. Powinności gromady Nahujowskiej: żadnych innych powinności ta wieś nie pełni, tylko żupę nahujowską oprawia i reperuje, inne budynki nowe w tejże żupie, jeśli potrzeba, stawia, i sama materyały na budynki z lasów wywozi, żelaza jednak, okna, piece, sam skarb prowiduje. Drew każdy chlebnik, który ma woły, do żup tamecznych nahujowskich co tydzień po fur 2. Wójtostwa w tej wsi cum jurisdictione posessorem ImP. Eliasz Turkuł, pułkownik JKM. za przywilejem, który produxit, vigore którego onera fundi, hybernę na gardekurów JKM. płacić tenetur. Lasy przy tej wsi: Las duży jodłowy, czarny nazwany, do budynku zgodny, który w konserwacyi być powinien, jakoż i teraz w dobrej sytuacyi zostaje. Zapust od Podbóża jodłowy. Chaszcze drobne od granicy uniatyckiej i jasienickiej, oraz i uruskiej.“ Wedle wykazu kwarty na r. 1770 wynosiła prow. z wójtowstwa nahujowskiego 1886 złp., z czego kwarta 471 złp. 15 gr. Wówczas było jeszcze wójtowstwo w posiadaniu Eliasza Turkuła, zaś przy zajęciu w r. 1779 w posiadaniu Piotra Turkuła. Zajęte wójtowstwo przyłączono do dóbr drohobyckich. W r. 1580 zabronił król Stefan Stanisławowi Herburtowi z Felsztyna, kasztelanowi lwowskiemu, staroście samborskiemu, przełożonemu żup, przeszkadzać Wiktorowi Kowalskiemu, dzierżawcy sołtystwa we wsi Nahojowice, w pobieraniu należnych mu danin (Arch. Bernard. we Lwowie, T. t. 73, str. 652). W r. 1656 zatwierdza król Jan Kazimierz Stanisława i Aleksandrę Drogockich w posiadaniu sołtystwa we wsi Nahojowice (ib. C. t. 405, str. 1091 do 1094). W r. 1735 nadaje August III Józefowi Skrzetuskiemu wójtowstwo we wsi N. (ib. C. t. 541, str. 345 do 348). Wr. 1556 pozwolił Zygmunt August Stanisławowi z Kuszelowa warzyć sól w N. O żupie tej pisze Siarczyński (Rkp. Ossol. N. 1826): Jest tu studnia wody słonej, dwie w gorszem położeniu zarzucone. Głębokość tej studni 30, a wysokość wody 15 sążni. Sto funtów surowicy daje 11 do 16 funtów soli. Na 2 panwiach wywarza się rocznie 14,000 ctn. soli. Surowica tu słabsza niż w innych miejscach dla znacznej przymieszki cząstek ziemnych.“ Wspomina także Siarczyński o fabryce oleju ziemnego znajdującej się tutaj, jako w okolicy obfitującej w źródła podobne. Obecnie jest tu parę szybów nafty, pogłębionych do 20 sążni. O nafcie w N. czyt. Jhrb. der geol. Reich., 1881, str. 161. O salinie czyt. Jahrb. dr. geol. Reich., t. 26, str. 173. Z N. pochodzi rodzina Nahujowskich. W N. istniał klasztor bazylianów, który posiadał część tej wsi na uposażenie, na mocy przywileju jakoby przez Lwa Daniłowicza w 1244 wydanego a potwierdzonego w 1566 r. przez Zygmunta Augusta. W przywileju tym, wątpliwej autentyczności, N. noszą nazwę Baszewo. Część N., która stanowiła dawniejszą fundacyą klasztoru, należała później do biskupstwa przemyskiego. Biskup Ryno wydzierżawiał ja ludziom świeckim (Hał. istor. Sbornyk, Lwiw, 1854—1860, II, str. 84, 153 do 155; Peremyszlianym, misiacosłow na rik 1853, str. 23; na rik 1854 str. 39. Szematyzm monastyrów bazyliańskich, Lwiw, 1872, str. 174 i 175.). W N. spalono jeszcze w 1764 r. jedną z ostatnich zapewne czarownic. Warzelnie soli zostały zaniechane w 1788 r. *Lu. Dz.*

Na-Hukiwci al. *Hukiwka, Hukeu*, młyn i gajówka na obszarze Czarnawki, pow. czerniowiecki, nad stawkiem, z którego wypływa pot. bezimienny wpadający do Hukowa.

Na Hulaku, al. *Na-Holaku*, os. leśn. w Kociubie, w obrębie gminy Dobronowiec, pow. czerniowiecki. *Br. G.*

Nahurczany, ob. *Nahorczany*.

Na-Hutach, grupa domów w gm. Juszczyna, pow. myślenicki.

Na Jaczuchach al. *Jaczuchy*, młyn i karczma na obszarze dwor. Żurawiec, pow. Rawa Ruska.

Na Jankowie al. *Jankowa*, na mapie szt. gen. *Najankowiec*, grupa domów w płd. stronie Stawczan, pow. gródecki.

Na-Jasieniu, os. leśn. na obszarze dwors. Suchy, pow. żywiecki. *Br. G.*

Najatki, niem. *Najettken* al. *Steinborn*, pow. morąski, st. p. Kiszpork, okr. urz. stanu cywilnego Liebwalde.

Najdecka Hora, szczyt w paśmie Magóry Spiskiej, na płd. pochyłości, pod 38° 2′ wsch. dłg. g. F., a 49° 15′ 12″ płn. sz. g. Wznies. 976 m. npm. *Br. G.*

Najdek, fol., ob. *Neudeck*.

Najdki, os., pow. ostrzeszowski, należy do wsi i gm. Weronikenpol.

Najdy *1-wsze* i *2-gie* 1.) dwa zaśc. włośc. nad jez. t. n., pow. wileński, w 2 okr. pol., gm. Szyrwinty, okr. wiejski Rubikańce, o 11 w. od gminy a 58 w. od Wilna, razem 3 dm., 18 mk. kat. (9 dusz rew.); należą do dóbr skarbowych Szesule. 2.) **N.**, zaśc. rząd. nad jez. Żuśle, pow. wileński, w 2 okr. pol., o 60 w. od Wilna, 2 dm., 22 mk. kat. *J. Krz.*

Najdyszew, pow. będziński, ob. *Nowa wieś*.

Najdymowo, niem. *Neidims*, wś dziś już nieistniejąca na Warmii, w dawniejszym kameracie jeziorańskim; obejmowała według lu-

stracyi z r. 1656 włók 50, gburów 15, sołtysa; czynszu płacono 216 flor. 19 gr., dalej 60 kur i 2 gęsi (ob. Zeitschr. fuer d. Gesch. Ermlands, 1880, str. 278). *Ks. Fr.*

Najdzienowicze, wś i folw. nad rz. Sułą, pow. miński, w 3 okr. pol. kojdanowskim, gm zasulska; wś ma 17 osad pełnonadziałowych, Folwark, do niedawna własność Sobolewskich, przeszło 40 $1/2$ włók; grunta i łąki dobre, miejscowość dość leśna; dochód z propinacyi, młynów i arendy od dzierżawców. *A. Jel.*

Najettken (niem.), ob. *Najatki.*

Na Jeziorach, staw w zach. stronie Dytkowiec, w pow. brodzkim.

Najki, wś, pow. władysławowski, gm. Zyple, par. Łuksze, odl. od Władysławowa w. 30; dm. 19, mk. 189. W 1827 r. 6 dm., 47 mk.

Najkowice *Stare* i *Nowe*, mylnie podane za *Majkowice* w opisie Krzeczowa, w pow. bocheńskim.

Najmówko, fol., ob. *Najmowo.*

Najmowo, niem. *Naymowo*, dok. 1414 *Neyme*, dobra ryc., pow. brodnicki, st. p. i par. ew. Brodnica 8 klm. odl., par. kat. Bobrowo $1/2$ mili odl., okr. urz. stanu cywil. Grzybno, szkoła Sumowo. W 1868 r. 22 bud.. 9 dm., 135 mk., 130 kat., 5 ew. Razem z fol. Najmówkiem obejmuje 419 ha roli or. i ogr., 45 łąk, 75·74 boru, 10·35 nieuż., 0·26 wody, razem 550·35 ha. Czysty dochód z gruntu 4457 mrk. Właściciel Feliks Ossowski. Według krzyżackich ksiąg szkodowych z r. 1414 poniosły N. i Kruszyny 1000 grzywien szkody (ob. Schultz, Gesch. d. Stadt Kulm, II, str. 160). W 1667 r. dzieliło się N. na dwie części: jednę, szlachecką, posiadał Czecholewski, dawniej byli w niej i gburzy (cmethones); druga była królewską, w niej siedziało 10 czynszowników, którzy byli zobowiązani i do mesznego według zwyczaju (ob. Wizyt. Strzesza z r. 1667, str. 330 b). *Ks. Fr.*

Najmusy, ob. *Nejmusy.*

Najsie, dwór, pow. szawelski; niegdyś należał do dóbr stołowych królewskich na Żmujdzi, obecnie wchodzi w skład dóbr ekonomii szawelskiej hr. Mikołaja Zubowa, marsz. szl. gub. kowieńskiej; gleba urodzajna. *K. Ger.*

Na Jutrzni *od Tomaszowic*, młyn na obsz. dwor. Dołha Wojniłowska, pow. kałuski.

Na Iwankach, leśniczówka i karczma na obsz. dwor. Karowa, pow. Rawa Ruska.

Na Kamień, wzgórze w pow. żółkiewskim, na obszarze wsi Macoszyn. Wznies. 360 m.

Na Kamieńce, grupa domów w Trościańcu Małym, pow. złoczowski.

Na-Kamieńcu 1.) karczma na obsz. Klucznikowic, pow. bialski. 2.) **Na-K.**, karczma w gminie Biały Dunajec, pow. nowotarski. 3.) **Na-K.**, karczma w Starym Sączu, pow. nowosądecki. *Br. G.*

Na Kamienicznem, wzgórze 642 m. wys., pod 48° 50′ 40″ płn. szer. a 41° 43′ 40″ wsch. dłg. od F., w płd. stronie Podsuchego, w gm. Spas, pow. doliński.

Na-Kamieniu 1.) góra i szczyt, wznoszący się na granicy gm. Jawornika Ruskiego (pow. dobromilski) a Dylągowej (pow. brzozowski), pod 39° 38′ 52″ wsch. dłg. g. F. a 49° 45′ 19″ płn. szer. g. Wzniesienie 504 m. npm. Od płn. biją źródła pot. Dylągówki (ob.), a od zach. Kruszelnicy. 2.) **Na K.**, góra i szczyt, wznoszący się na płd.-zach. wsi Radziejowy, w pow. Lisko, pod 39° 59′ 38″ wsch. dłg. g. F., a 49° 16′ 37″ płn. szer. g.; wznies. 979 m. npm. Miejsce znaku triang. Od płd.-zach. spływają wody, między niemi pot. Zukra, do pot. Jabłonki. *Br. G.*

Na Kamiennej, wzgórze w pow. rohatyńskim, nad doliną Narajówki, we wsi Lipica Dolna. Wznies. 358 m.

Na-Kamyku, grupa domów w gm. Brzoskwini, pow. krakowski. *Br. G.*

Nakanowizna al. *Minkowizna*, ob. *Dąbrowa* (I, 922).

Nakanowo al. *Nakonowo*, al. *Nakijonowo*, wś i fol. nad rz. Lubienką, pow. włocławski, gm. Smiłowice, par. Kruszyn, odl. 10 w. od Włocławka a 3 w. od Kowala, st. dr. żel. warszaw.-bydgoskiej. Jest tu kaplica ś. Marka, młyn wodny, cegielnia, osad 44 i 305 mk. W 1827 r. było 20 dm. i 149 mk. Według regestr. pobor. z 1557—1566 r. wś Nakonowo w par. Crossino (w 1582 Kruszino), własność Krzysztofa Kostki, miała 11 łanów, 4 zagrod. i 2 komor. (Pawiński, Wielk., II, 8). Obecnie fol. i wś N. z os. Smolarka rozl. mr. 1051: gr. or. i ogr. mr. 566, łąk mr. 106, past. mr. 222, lasu mr. 91, nieuż. i place mr. 67; bud. mur. 3, z drz. 12; płodozmian 8-polowy. Wś N. os. 44, z gr. mr. 417; os. Smolarka gr. mr. 75. Co do przeszłości dziejowej ob. Kod. Dypl. Mucz. Rz., II, 179. *Br. Ch.*

Na Karasiowym, niwy w środkowej części Dzikowa Nowego, pow. cieszanowski.

Na Karb, przełęcz, tuż pod Lodowym szczytem w Tatrach spiskich, tworząca przejście z doliny Jaworowej przez dolinę zimnowodzką (Klein-Kaltbach) do Szczaw sławkowskich (Szmecksu). Legła ona na płn. od przełęczy Lodowej (2383 m.), którędy również przejście z doliny Jaworowej do Zimnej Wody nad Pięć Stawów spiskich. Czyt. Lorenz V., Einige Uebergaenge ueber die Tatra (w Jahr. d. ung. Karpathen-Vereines, Bd. VI, 347).

Na Karwatach, nazwa pól w płd.-zach stronie Dublan, w pow. lwowskim.

Nakaźne, wś nad rzką Kojanką al. Kożą, pow. berdyczowski, okr. pol. Pohrebyszcze, gm. Dziunków (o 5 w.), 700 mk. płci ob.; cerkiew drewn. na mur. fundamencie pod wez.

Narodz. N. M. P., wystawiona w 1771 r. Włościanie na mocy umowy wykupnej nabyli na własność w 1863 r. 722 dz. ziemi za 34,365 rs. N. należy do klucza pohrebyszczańskiego hr. Adama Rzewuskiego, poprzednio dzielił losy Dziunkowa (ob.). *J. Krz.*

Na Kącie 1.) fol. we wsi Rydoduby, pow. czortkowski, u źródeł rz. Dzuryń. 2.) **Na K.**, młyn na obsz. dwor. Kabarowce, w pow. złoczowskim.

Na-Kątach 1.) karczma w Lipniku, pow. wielicki 2.) **Na K.**, niwy w płn.-wsch. stronie Winniszek, pow. lwowski. 3.) **Na K.**, podmokłe pastwisko w płn.-wsch. stronie Srodopolec i w płd.-zach. str. Niemiłowa, w pow. kamioneckim. 4.) **Na K.**, leśniczówka na obsz. dwor. Dydiatycze, w pow. mościskim. 4.) **Na K.**, fol. koło Dzieduszyc Małych, w pow. stryjskim. *Lu. Dz.*

Nakel al. *Nackel* (niem.), ob. *Nakło* i *Nakielno.*

Na-Kępce, karczma w Kobiernicach, pow. bialski. *Br. G.*

Na-Kępie, karczma przy Rybarzowicach, w Łodygowicach, pow. bialski. *Br. G.*

Na Kiczerce, wzgórze 520 m. wys., pod 48° 52′ 30″ płn. szer. a 41° 44′ 40″ wsch. dłg. od F., w Pohorylcu, przyległ. Spasa, w pow. dolińskim. *Lu. Dz.*

Nakielec, fol., pow. słupecki, gm. Ciążeń, par. Kowalewo, odl. od Słupcy w. 9, dm. 2, mk. 5.

Nakielnica, w dok. *Nakyelnicza*, wś i fol. nad rz. Bzurą, pow. łódzki, gm. Nakielnica, par. Bełdów. Leży na prawo od drogi bitej z Aleksandrowa do Poddębic, o 14 w. od Łodzi. Wś ma dm. 15, mk. 263; fol. dm. 10, mk. 22. Jest tu gorzelnia z produkcyą na 28,000 rs. i młyn wodny. W 1827 r. było tu dm. 25, mk. 153. Wś tę wspomina w opisie par. Bełdów Lib. Ben. Łask. (II, 371, 378). Fol. dawał dziesięciny do Bełdowa, kmiecie na stół arcybiskupi. Według regestr. pobor. z 1576 r. wś Nakielnicza, własność prob. łęczyckiego, miała 6 łanów, 4 zagrod., 1 karczmę, młyn, 2 łany puste, 12 osadn., 3 łany wójtowskie (Pawiń., Wielk., II, 52). Dobra N. składają się: z fol. N. z wsią t. n., wsi Brużyczka Mała i Karolewo, rozl. mr. 1826: gr. or. i ogr. mr. 620, łąk mr. 40, past. mr. 2, wody mr. 5, lasu mr. 295, zarośli mr. 724, nieuż. i place mr. 132; os. karcz. mr. 3; bud. mur. 1, z drz. 24; płodozmian 12-polowy. Wś N. os. 27, z gr. mr. 219; wś Brużyczka Mała os. 25, z gr. mr. 540. wś Karolewo os. 10, z gr. mr. 160. N. gmina należy do sądu gm. okr. V w Proboszczowicach, st. p. w Aleksandrowie. Ma 5759 mr. obszaru i 1929 mk. (1867). *Br. Ch.*

Nakielno, niem. *Nakel* al. *Nackel*, wś z kat. kościołem paraf. i dobra ryc., pow. wałecki, st. p., kol. i tel. Wałcz, 11·5 kil. odl., bliżej jest st. p. w Stręcznie 6 klm. odl., par. ew. Lubno, szkoła w miejscu, 2093 mr. obsz. W 1868 r. 96 bud., 34 dm., 470 mk., 352 kat., 113 ew. Tutejszy okr. urz. stanu cywil. liczył 1880 r. 1286 dusz. Dobra ryc. N. w 1868 r. 59 bud., 19 dm., 178 mk., 65 kat., 113 ew., 2591·41 ha obszaru: 1010·06 ha roli orn. i ogr., 79·34 łąk, 97 past., 1360·47 lasu, 43·86 nieuż., 0·68 wody; czysty dochód z gruntu 12716 mrk.; gorzelnia, cegielnia. W 1736 r. był tu dwór, sołtys, 13 gburów, 4 zagrodników, kowal, karczmarz i pastuch. Przy okupacyi pruskiej należało do hr. Skórczewskiego. Podwładni siedzieli na dzierżawach, dostawali od pana każdy 2 konie, 2 woły, 1 pług, 1 wóz, 1 kosę, 9 mr. roli oziminy, a zboża jarego 6 korcy jęczmienia i 6 korcy owsa, dostali także korzec żyta w snopkach. Karczmarzowi było zakazane brać piwo z Tuczna. Tylko jeden syn mógł objąć karczmę po ojcu; drudzy zostawali czynszownikami, byli zobowiązani do tłoki. W 1805 r. nakielskie dobra, oszacowane na 38,000 tal., posiadał v. Borne. Według regestr. pobor. z 1579 r. wś Nakielno, własność Anny z Rosnowa Tuczyńskiej, miała 7 śladów (łanów), 6 zagrod., 5 komor., 2 owczarzy i kowala, młyn o 2 kołach, zagrod. bez roli 1 (Pawiński, Wielkop., I, 104). Kościół par. nowo tu zbudowany otrzymał od Leona XIII kielich w ofierze. Do par. N. z fol. Dykowo należą: Harmelsdorf, Prusinowo, Stręczno. Par. N., dek. wałecki, archid. gnieźnieńska, ma 2300 dusz. *Ks. Fr.*

Nakieł 1.) wś, pow. przasnyski, gm. Jednorożec, par. Krasnosielc, odl. o 21 w. od Przasnysza. Ma 8 dm., 65 mk., 71 mr. gruntu dobrego, 7 mr. nieużytków. Należała do dóbr Krasnosielc. 2.) **N.** al. *Nakło*, os. nad Bugiem, pow. ostrowski, gm. i par. Brańszczyk. Wchodziła w skład dóbr narodowych Brańszczyk; pierwotna osada młynarska, składająca się z 2 młynów pływaków na Bugu. Po skasowaniu pływaków w budzie od jednego założono szynk, zwany Folwarkiem. W 1820 r. oprócz szynkarza żyda, znajdujemy tu 1-go czynszownika, płacącego 120 złp. rocznie czynszu i wysiewającego 5 korcy ozim. i 2 jarzyny; nadto na gruntach Nakieł, należących do obszaru gruntów dworskich dóbr Brańszczyk, wysiewano 7 korcy żyta, 6 owsa, 1 jęczmienia, 1 gryki i zbierano 25 fur siana. W 1821 r. było tu 13 mk. (7 męż., 6 kob.).

Na Kieszkowej, grupa domów w Podlipcach, pow. złoczowski.

Na-Kiju, wzgórze pod 42° 54′ 39″ wsch. dłg. g. F., a 48° 57′ 8″ płn. sz. g., na granicy Koropca i Ostrej, w pow. buczackim, na dziale wodnym między Dniestrem (od zach.) a

Koropcem (od wsch.). Wznies. 360 m. npm. Miejsce znaku triang. Leśniczówka. *Br. G.*

Na Kińskim, wzgórze 362 m. wys. (znak triang.), pod 49° 25′ 20″ płn. sz. a 41° 3′ 20″ wsch. dłg. od F., w płn. stronie Niedźwiedzy, w pow. drohobyckim. *Lu. Dz.*

Nakiszki, wś, pow. poniewieski.

Nakiszyńce, wś, wchodziła niegdyś w skład dóbr korotkowskich, w pow. hajsyńskim, ob *Ładyżyn*.

Na Klasztornym, grupa domów w Podhorcach, pow. złoczowski.

Na-Kleni, gajówka, na obszarze Toporowiec, w pow. czerniowieckim. *Br. G.*

Naklik, wś i fol., pow. biłgorajski, gm. i par. Potok Górny. Fol. N. wraz z przyl. fol. Łazy Naklickie ma 1398 mr. obszaru i należy do klucza Księżpol w dobrach ordynacyi Zamoyskich.

Na Klinach 1.) al. *Sielecki młyn*, młyn w Sielcu, pow. samborski. 2.) **Na K.**, karczma we wsi Miłocin, pow. rzeszowski.

Nakład, szczyt tatrzański nad jez. Szczyrbskiem, przy drodze prowadzącej na Podhalu liptowskiem z Hochwaldu, st. dr. żel. koszycko-bogumińskiej, do hotelu stojącego po nad jeziorem. Wznies. szczytu 1344 m.

Nakło, w dok. *Nakyel*, wś i dobra, pow. włoszczowski, gm. Irządze, par. Nakło. Leży przy drodze ze Szczekocin do Lelowa, odl. 4 w. od Szczekocin. Posiada pokłady kamienia (opoka kredowa). Kościół par. mur. z 1712 r., szkoła począt., dom schronienia dla starców i kalek, cegielnia, młyn wodny i tartak. W 1827 r. było dm. 53, mk. 584. Według Lib. Ben. Dług. (II, 218 i 219) N. miało w połowie XV w. kościół drewn. pod wez. ś. Mikołaja. Dziedzicami wsi byli: Jakubik, mający 14 łanów kmiecych i Prandota, mający 8 łanów. Były też dwa łany folwarczne, dwie karczmy dające plebanowi dwie grzywny, jeden zagrodnik niemający roli. Ów Jakubik posiadał w tej parafii jeszcze wsie: Witów i Wąsosze. Obecny kościół wzniesiony został w 1712 r. staraniem ks. And. Szychowskiego. N. par., dek. włoszczowski (dawniej lelowski), ma 2646 dusz. Dobra N. składają się z fol.: N., Odpadki al. Mostki i Szyszki, wsi: N., Grudek, Szyszki, Łąkietka i Stara Owczarnia, rozl. mr. 3028: fol. N. gr. or. i ogr. mr. 619, łąk mr. 118, past. mr. 78, lasu mr. 589, nieuż. i place mr. 350, razem mr. 1754; bud. mur. 17, z drz. 11; płodozmian 10 i 13-polowy. Fol. Odpadki al. Mostki gr. or. i ogr. mr. 208, łąk mr. 89, nieuż. i place mr. 4, razem mr. 301; bud. z drz. 7. Fol. Szyszki gr. or. i ogr. mr. 36, łąk mr. 49, lasu mr. 830, nieuż. i place mr. 58, razem mr. 973; bud. z drz. 11. Wś N. os. 106, z gr. mr. 1045; wś Grudek os. 12, z gr. mr. 163; wś Szyszki os. 6, z gr. mr. 72; wś Łąkietka os. 3, z gr. mr. 53; wś Stara Owczarnia os. 2, z gr. mr. 29. *Br. Ch.*

Nakło, wś, pow. przemyski, 19 kil. na płn.-wsch. od sądu pow. w Przemyślu, 9 kil. na płn. od urz. poczt. i st. kol. w Medyce. Na płd. leży Buców i Pozdziacz, na zach. Walawa, na płn.-zach. Dusowskie chałupki (część Dusowiec), na płn. Stubno, na wsch. Starzawa (pow. mościski). Wschodnia część obszaru bagnista. Przepływa ją dopływ Wiszni Sanowej, przychodzący z Bucowa a płynący na płn.-zach. do Stubna. Bieg tego potoku pogłębiono (stąd nazwa Bucowski kanał), celem łatwiejszego odpływu wód. Zachodni kraniec wsi oddalony o 1 kil. od praw. brz. Sanu. W środkowej części, bliżej granicy płn., leżą zabudowania wiejskie, na płd.-zach. od nich fol. Adamówka przy drodze gminnej ze wsi Pozdziacza do Barycza nad Sanem. Fol. ten jest pamiątką dziedzictwa Adama Węglińskiego, który w 1803 r. w części swej ten nowy folwark założył. Średnia wyniosłość obszaru czyni 195 m. Własn. więk. ma roli or. 446, łąk i ogr. 144, past. 345 mr.; własn. mn. roli or. 443, łąk i ogr. 124, past. 25 mr. W 1880 r. było 549 mk. w gminie, 104 na obsz. dwor. (między nimi 32 obrz. rz.-kat.). Par. rz.-kat. w Stubnie, gr.-kat. w Pozdziaczu. We wsi jest cerkiew pod wez. ś. Szymona i szkoła etatowa 1-klasowa. *Lu. Dz.*

Nakło, niem. *Nakel*, miasto nad rz. Notecią i kanałem Bydgoskim, pow. bydgoski. Leży śród płaszczyzny, w glebie gliniastej. W 1881 r. miało 6035 mk., z których 2945 ew., 2157 kat. i 910 żyd.; blisko 2000 Polaków. W 1871 r. było: 328 dm., 5454 mk., 2785 ew., 1677 kat., 9 chrześcian innego wyznania, 982 żyd., 1024 analf. Głównem zatrudnieniem mieszkańców jest handel zbożem, drzewem, masłem. Siedziba komisarza obwodowego, urzędu poborowego. Sąd okręgowy należy do sądu ziemiańskiego w Pile. Kościół ewang. należy do dyec. łobżenickiej; kościół katol. par. do dek. nakielskiego; synagoga, gimnazyum filologiczne, kilka szkół elementarnych, towarzystwo pożyczkowe, młyn parowy, fabryka kamieni młyńskich, kiszek, odlewnia żelaza, fabryka maszyn, fabryka serów, 2 cegielnie parowe, 2 piece do wypalania wapna, zakład gazowy. Urząd poczt. 1-szej klasy, st. tel. w mieście, st. kolei żel. na linii Piła-Bydgoszcz i Toruń Wystruć; poczthalterya, poczta osobowa z N. do Sempelborka, z N. do Wągrowca i z N. do Gniezna; poczta listowa do Mroczy, do Dębionka i do Ślesina. Gościniec prowadzący z Królewca do Berlina przerzyna N.; 2) gośc. z N. do granicy pow. szubińskiego ku Kcyni; 3) gośc. N. do Mroczy. N. w r. 1811 miało 260 dm., 1172 mk.; w r. 1831 było 234 dm., 2138 mk., 920 kat., 610 ew., 608

żyd.; w r. 1837 było 2320 mk., 1533 chrześc., 787 żyd. Jest to osada starożytna, dawny gród Słowian pomorskich. W XI i XII w. była groźną dla Polski, gdyż Pomorzanie, mając tu punkt oparcia, najeżdżali granice Wielkopolski. Władysław Herman postanowił zniszczyć tę niebezpieczną kryjówkę, podstąpił r. 1092 pod N., przypuścił szturm, ale doznawszy dzielnego oporu, próbował głodem zmusić załogę do poddania. Pomorzanie zaś podstępem wywiedli hufce królewskie z obozu, wpadli do niego, bogate łupy zdobyli, a machiny do nowego szturmu przygotowane spalili. Zima nadchodząca i waleczność Pomorzan zmusiły nakoniec Władysława Hermana do odwrotu. Bolesław Krzywousty odbył szczęśliwszą wyprawę; jakkolwiek N. było już wówczas ludną osadą, przez położenie i sztukę nader obronne. Król z pod Kruszwicy wyruszył i otoczył N. Pomorzanie prosili o dwutygodniowy rozejm, na co Bolesław się zgodził. Skorzystali z tego czasu, zebrali do 40,000 ludu, który skrycie gromadził się pod Nakłem. Nagle, w dzień ś. Wawrzyńca r. 1109, gdy Polacy byli zajęci nabożeństwem, a czas rozejmu jeszcze nie upłynął, ujrzano zewsząd nieprzyjaciół. Popłoch ogarnął wojska królewskie, ale Pomorzanie nie umieli z tej szczęśliwej dla siebie chwili korzystać i dali czas do zebrania szyku hufcom Bolesława. Król stanął na czele jednego i uderzył z czoła, Skarbimir obszedł z tyłu; Pomorzanie zwróciwszy całą uwagę na chorągwie Bolesława, przez Skarbimira zostali złamani. Poczęła się straszliwa rzeź, gdy hufce polskie do grodu się wdarły. Do niewoli zabrano przeszło 8000 ludu z żonami i dziećmi i rozsiedlono ich następnie po kraju. Długosz wspomina, że za jego czasów wyniosła mogiła przypominała krwawą bitwę. Król oddał Pomorze Świętopełkowi, który się był odznaczył w tym boju; ale ten zapragnął dla krainy niezależności i wypowiedział królowi posłuszeństwo. Bolesław obległ N. i trzy miesiące napróżno szturmował. Świętopełk obawiając się nareszcie, że ulegnie przemocy, prosił o pokój, przysłał bogate dary i syna swego w zakład oddał. Król przyjął podane warunki, ale Świętopełk ich nie dopełniał. Dla czego Bolesław powtórnie r. 1156 ruszył pod gród i wtedy obrońcy po długiem jeszcze oporze się poddali. Odtąd N. należało do państwa polskiego i przeszło na własność książąt kujawskich. W XIII w. ponowiła się walka książąt wielkopolskich z książętami pomorskimi o zamek nakielski. Przez czas niejaki nawet książęta pomorscy go znowu opanowali, a nawet r. 1255 Wielkopolanie odstąpili od oblężenia nie mogąc zdobyć warowni. „Było to, jak się Bielski wyraża, miejsce twarde ku zdobyciu“. Władysław Łokietek nadał miastu r. 1299 prawo magdeburskie jako książę sieradzki, kujawski, łęczycki i pomorski. Gdy został królem, zawarł w N. dnia 18 czerwca 1325 r. przymierze z Warcisławem, Ottonem i Barnimem, książętami pomorskimi, przeciw Krzyżakom i wszelkim nieprzyjaciołom. W r. 1330 Krzyżacy zdobyli i spalili N.; wkrótce potem Kazimierz Wielki zamek przebudował i opasał murem i wałem. Według regestr. pobor. z 1578 r. N. miało: 25 łanów kmiecych, 3 sołtysich, 4 wójtowskich, 4 puste, 5 osadników (inquilini), 3 dzierżawców propinacyi, 4 młyny (Rudki, Bielowski, Zagrobki i Zabrany o 2 kołach), 29 rzemieślników, 13 rybaków, folusz. Za panowania Jana Kazimierza, Szwedzi miasto opanowali i w gruzy zamienili. Odtąd miasto chociaż było powiatowem i grodowem, już się nie podźwignęło. Powiat nakielski należał do województwa kaliskiego, miał starostę grodowego i kasztelana miejscowego. Pierwszym kasztelanem mniejszym nakielskim od czasu Augusta II był Kąsinowski r. 1737 a ostatnim, Zakrzewski Władysław r. 1788. Część powiatu za Notecią, stykająca się z województwem pomorskiem, nosiła nazwę „Krainy“, część zaś południowa od wieków nazywała się i nazywa dotąd „Pałukami“. W XVI w. powiat nakielski miał 56 mil kw. obszaru i posiadał 10 miast, 41 parafii i 173 wsi. Od 13 września 1772 r. przeszedłszy pod panowanie pruskie, powiat nakielski stanowił osobny okrąg (Kreisamt). Dek. nakielski, archidyec. gnieźnieńskiej obejmował (1873 r.) w parafiach Dębowo, Glesno, Kosztowo, Krostkowo, Miasteczko, Morzewo, N., Sadki, Śmiełowo, Wyrzysk i Wysoka 16714 dusz. Parafia N. 2525 dusz. Nakielskie starostwo grodowe podług lustracyi z r. 1662 obejmowało: msto N. z wójtostwem i wsie: Olszówka, Szadki, Lubaszcz, Karniowo, Cietrzewica i Polikno. W r. 1771 posiadał je Kacper Rogaliński, opłacając zeń kwarty złp. 58 gr. 19. a hyberny złp. 1225 gr. 22. *M. St.*

Nakło 1.) niem. *Naclo*, 1532 *Nackel*, dobra i wś, pow. bytomski, odl. 2 mile od Bytomia, a $1/2$ m. na wschód od Tarnowic. Wznies. 948 stóp npm. Na obszarze dworskim mieści się okazały zamek, wzniesiony około 1860 r. przez hr. Hugona Henckel von Donnersmark na letnią rezydencyą. Posiadał on tu sławną stajnię koni wyścigowych i urządzał główne na Szląsku wyścigi konne. Obszar dworski ma 850 morg. ziemi. Wś ma 11 gospod., 9 zagrod., 57 komorn. 611 mr. ziemi i szkołę katol. Już w XVI w. (od 1540) istniały tu liczne kopalnie rudy ołowianej a obecnie dobywa się ruda żelazna. 2.) **N.**, niem. *Nackel*, w 1361 r. *Nakel*, wś, pow. opolski, par. Raschau, odl. 2 $1/4$ mili od Opola, przy drodze bi-

tej do Wielkich Strzelców, posiada szkołę kat., 14 gospodarzy, 7 komorn. i 16 innych kategoryi mieszkańców, do których należy 882 mr. roli, 56 mr. łąk, 31 mr. ogrodów i dróg, 183 mr. nieuż. *Br. Ch.*

Nakło 1.) niem. *Nakel*, według wizyt. Gniewosza z r. 1649 *Maklia*, według Madalińskiego z r. 1686 *Nakła*, wś włośc., pow. kartuski, st. p. Wygoda, par. kat. i okr. urz. stanu cywiln. Parchowo o 1 milę odl., par. ew. Wielki Pomejsk, w pow. bytowskim. Szkoła kat. w miejscu. Odl. od m. pow. 6 $^1/_4$ mili, od. Kościerzyny 3 mile, zawiera 16 gburskich posiad. 14 zagród, 5050 mr. obszaru. W 1868 r. było 424 mk., 356 kat., 43 ew., 3 żydów, 21 dysydentów, 51 domów. W 1253 roku potwierdza biskup kujawski Wolimir kościołowi w Parchowie dziesięciny ze wsi Nakła (ob. Perlbach: P. U. B., stronica 127). Od 1381 r. należało N. do wójtostwa mirachowskiego; było za czasów krzyżackich osadzone na prawie polskiem, płaciło czynszu 12 skojców (ob. Zeitschs. des Westpreuss. Gesch. Veveins 1882, str. 130, zeszyt VI). Za czasów Rzplitej należało N. do starostwa mirachowskiego. W 1649 r., gdy Gniewosz wizytował tę okolicę, było 12 poddanych i 2 sołtysów; dawali mesznego po 1 korcu żyta i tyleż owsa, a na gwiazdkę po $1\frac{1}{2}$ grosza. 2.) **N.**, niem. *Nackel*, miejscowość w pow. słupskim. 3.) **N.**, niem. *Anclam* al. *Anklam*, mto powiatowe w Pomeranii, w pobliżu lewego brz. Odry, nad spławną Pienią (Peene), pod 53° 51′ płn. szer. i 31° 22′ wsch. dług. Gleba w okolicy gliniasta i piaszczysta, spoczywa na mulistym gruncie; wskutek wody zanieczyszczonej przez szczątki gnijących roślin, panują tu często epidemie. Wieczorami po nad miastem często tworzy się mgła, nieprzyjemną woń wydająca, po niem Seedaag zwana. W 1885 r. 12,341 mk. prawie wyłącznie wyzn. ew. Trudnią się handlem zbożowym, rolnictwem i żeglarstwem; Niemcy nazywają nawet N. Małym Szczecinem (Kl. Stettin). Wywóz zboża do Anglii i Ameryki, liczne browary, rozległe kopalnie torfu. N. jest st. kolei berlińsko-stralsundzkiej, ma gimnazyum, wyższą szkołę dla chłopców i dziewcząt, 2 konsulaty: duński, portugalski, filią banku państwowego, szkołę wojskową, batalion wojska, landraturę, budowniczego powiatowego, urzędnika katastrowego, urząd nadbrzeżny, dyrekcyą ziemstwa kredytowego, zakład karny dla niewiast. Poczty osobowe idą do Lassan i Treptow. Ozdobą miasta są starożytne domy i dwa kościoły: św. Mikołaja i N. M. Panny w stylu ostrołukowym, w drugiej połowie XIII w. zbudowane. N. jest starożytnem, przez Słowian założonem miastem. W wojnach pomorsko-polskich wiele ucierpiało. Między r. 1184 a 1191 osiadło tu wielu sukienników z dolnej Saksonii, przez co miasto przyszło do znacznego dobrobytu. W 1319 r. należy do związku hanzeatyckiego. W 1384 r. zniszczył pożar większą część miasta; w r. 1387 zamordowali zbuntowani rybacy wszystkich radnych miasta na ratuszu. W 30-letniej wojnie oblegało N. wojsko cesarskie; w 1620 r. zdobyli je Szwedzi, a generał Gallas r. 1637 daremnie usiłował ich stąd wyprzeć. W wojnie północnej zajęli je Sasi r. 1715. Tutejsze fortyfikacye zostały r. 1762 zniszczone. Powiat nakielski ma 12 mil kw. obszaru i 31,231 mk. (1885 r.). *Ks. Fr.*

Nakły, wś szlach., pow. ostrołęcki, gm. Nakły, par. Ostrołęka. Posiada urząd gminny i 489 morg. obszaru. W 1827 r. 18 dm., 96 mk. N. gm. ma 2,225 mk., rozl. 7,326 mr.; sąd gm. II okr. i st. pocz. Ostrołęka o 5 w. W skład gm. wchodzą następujące miejscowości: 12 wsi czysto szlacheckich: Białobrzeg-Dalszy (Sopoty), Dobrołęka-Maćki, Żebry-Grzymki, Ż.-Ostrowy, Ż.-Pieczyska, Ż.-Sławki, Ż.-Starawieś, Ż.-Żabin, Kruki Nakły, Olszewo-Borki i Stępna-Stara; 4 wsie z ludnością mieszaną szlachecką i włościańską: Białobrzeg-Bliższy (Kieble), Dobrołęka Stara, Drężewo i Żebry-Wierzchlas, oraz 3 wsie włościańskie: Grabowo, Kordowo i Nożewo.

Na Kobyli, wzgórze lesiste, pod 48° 56′ 40″ płn. sz. a 41° 9′ wsch. dłg. od F., na płd. graniczy Hrebenowa, w pow. stryjskim, na lew. brz. rz. Oporu i na lew. brz. dolnego biegu Kobylca, dopływu Oporu. Wznies. 693 m.

Na Kogutach, ob. *Koguty*.

Nakol, wś nad rz. Wisłą, pow. sandomierski, gm. Tursko, pow. Niekrasów, odl. 33 w. od Sandomierza; ma 23 dm., 116 mk., 130 mr. ziemi włośc.

Na Kolanie, podmokłe pastwisko (225 m. npm.) w zach. stronie Machnowa, pow. Rawa ruska.

Na Kołtonie, karczma w Toporzysku, pow. myślenicki. *Br. G.*

Nakomiady al. *Nakomady* niem. *Eichmedien* 1.) wś i dobra ryc. ze st. p. na Mazurach, pow. ządzborski, nad rz. Guber, 10 klm. na płd. wsch. od Rastemborka, w górzystej okolicy; w pobliżu duże bory. Ma 625 mk. ew., trudniących się rolnictwem i hodowlą bydła; 3 cegielnie. Do Rastemborka dochodzi poczta posłańcowa. Dobra ryc. obejmują 956·13 ha, mianowicie 450·9 ha roli orn. i ogr., 230·3 łąk, 19·1 pastw, 266.4 lasu, 17·43 nieuż.; czysty dochód z gruntu 9,200 mrk. Tutejszy okr. urz. stanu cywiln. liczył 1880 r. 1552, 1882 mk., urodziło się 59 dzieci, umarło 54 osób, zawarto 8 małżeństw. Za czasów krzyżackich r. 1402 dawali dannicy w N. od każdej włóki czynszu $^1/_2$ grzywny i 2 kury i czynili tłokę (ob. Kętrz. O ludn. pol., str. 274 i 276). Dawniej

siedzieli tu Prusacy (tamże, str. 235). R. 1402 odnawia Ulryk v. Jungingen, komtur baldzki, Tylowi Lew (Tyle Lewe) przywilej na 70 włók w Nakomiadach, który wystawił ś. p. Konrad hr. Kiburg (1392—96) i wyznacza dla sołtysa dziesiątą włókę, a dla prob. 4 wł. W 1539 r. mieszkają w N. nieomal sami Polacy (ob. Kętrz. O ludn. pol.). 2.) **N.**, wś, pow.ządzborski, st. p. Rastembork. *Kś. Fr.*

Na Komin, szczyt w płn.-zach. ramieniu Hawrania, w Tatrach bielskich, od strony Żdżaru, ma 1,999 m.

Na Końcu 1.) grupa domów w Arłamowskiej Woli, pow. mościski. 2.) **Na K.**, fol. na obsz. dwor. Czyszki, pow. samborski.

Na Kończy, lesiste wzgórze (263 m. wzn., znak tryang.), pod 49° 53′ 30″ płn. szer. a 40° 53′ wsch. dłg. od F., w płd.-zach. stronie wsi Lubienie, pow. jaworowski.

Nakonowska Wola, w spisie urzęd. *Nakijonowska Wola*, wś, pow. włocławski, gm. Smiłowice, par. Kowal. Ma 183 mk., 710 mr. ziemi dwor. i 194 mr. włośc.

Nakoneczne, przedm. miasta pow. Jaworowa, zajmuje zach. część obszaru.

Na Kontach, ob. *Na Kątach*.

Na Kopaniach, grupa domów w Turzem, pow. brodzki.

Na Kopaniu, folw. w Liszni, pow. drohobycki.

Na Kopany, grupa domów w Reniowie, pow. brodzki.

Na Kopcach 1.) podmokłe pastwisko w płn. stronie Ponikowic, w części wsi Kołpino, pow. brodzki. Na płn. od niego leży Czarny las. 2.) **Na K.**, ob. *Kopcy*.

Na Kopcu, karczma w Kleczy Dolnej, pow. wadowicki. *Br. G.*

Nakory, wś, pow. siedlecki, gm. Krześlin, par. Suchożebry, odl. 12 w. od Siedlec; dm. 28, mk. 307. W 1827 r. było dm. 25, mk. 173. Fol. i wś N. rozl. mr. 925: grun. orn. i ogr. mr. 424, łąk mr. 146, lasu mr. 278, past i zarośli mr. 103, nieuż. i place m. 26. Wś os. 33, z grun. mr. 431. *Br. Ch.*

Na Koszarach, grupa domów w gm. Brzoskwini, pow. krakowski.

Nakot', rzka w gub. czernihowskiej, lew. dopł. Desny, lew. dopł. Dniepru; płynie od Byłki i ramieniem przy ujściu łączy się z rzeką Sejmem; odlewa trzy stawy.

Na Kowalowej, ob. *Kowalowa*.

Na Kozaczyznie al. *Krasna*, karczma na obsz. dworskim Ponikowicy Małej, pow. brodzki.

Nakrasów al. *Nekraszów*, potok, powstaje z połączenia się dwóch strug podleśnych, w płd. stronie wsi Kobyłowłók, pow. trębowelski; płynie na płd. śródleśną łąką, mija Papiernię, a przyjąwszy od praw. brz. bezimienny potok z pod Młynisk, uchodzi na granicy Skomorosza i Tudorowa do Seretu z lew. brzegu. Od zach. rozpościera się Czarny las (316 m.) a od wsch. Zaryzy las (372 m.). Długość biegu $6^3/_4$ kil. *Br. G.*

Na Kruszynie, karczma koło Turzy Wielkiej, na obsz. dworskim Rachinia, pow. doliński.

Na Krzywuli, ob. *Krzywula*.

Na Krzywym 1.) wzgórze 365 m. wys., pod 41° 50′ wsch. dłg. od F. a 49° 43′ płn. szer., w płn.-zach. stronie Starego Sioła, pow. bobrecki. 2.) **Na K.**, leśniczówka koło Starego Sioła, na obsz. dwor. Romanowa, pow. bobrecki. 2.) **Na K.**, grupa domów w Starem Siole, pow. bobrecki. *Lu. Dz.*

Naksztyszki 1.) wś, pow. wileński, w 3 okr. pol., gm. Podbrzeź, okr. wiejski Glinciszki, o 7 w. od gminy, 11 dusz rewiz.; należy do dóbr Glinciszki, Jeleńskich. 2.) **N.**, zaśc. szlach., pow. wileński, w 3 okr. pol., o 35 w. od Wilna, 1 dm., 6 mk. katol. *J. Krz.*

Na Kuccoch, grupa domów w Olszanach, pow. przemyski.

Na Kudzie; karczma na obsz. dwor. Smolina, pow. Rawa ruska.

Na Kuziem 1.) karczma koło Birczy Starej, pow. dobromilski. 2.) **Na K.**, ob. *Leśniówka Jarzca*.

Nakwascy, zaśc. nad bezim. dopł. Pierekałki, pow. miński, w 3 okr. pol. kojdanowskim, ma 5 osad; miejscowość mocno falista, małoleśna. *A. Jel.*

Nakwasin 1.) dwie kol., fol. i wś, pow. kaliski, gm. i par. Koźminek, odl. od Kalisza w. 12; kol. dm. 23, mk. 187; wś dm. 22, mk. 285; kol. dm. 20, mk. 55. W 1827 r. 20 dm., 208 mk. Według Lib. Ben. Łaskiego (II: 9 i 63) N. należało już w początku XVI w. do par. Koźminek, lecz z łanów kmiecych i folwarcznych płaciło dziesięciny kościołowi w Rajsku, a proboszczowi własnemu tylko po groszu z łanu. Była to wieś na prawie niemieckiem; istniało w niej sołtystwo. Według regestr. pobor. z r. 1579 N. było własnością M. Lipskiego i miała 6 łanów kmiecych, 1 zagrod. i 1 komornika (Pawiń. Wielk, I: 112). Później, zapewne w XVII w., wznieśli tu dziedzice N. kościół filialny, drewniany, pod wezw. św. Rocha, który obecnie już nie istnieje. Fol. N. z wsią t. n. i wś Bogdanów miał w 1866 r. rozl. mr. 1342: grun. orn. i ogr. mr. 480, łąk mr. 343, pastw. mr. 163, lasu mr. 143, zarośli mr. 142, nieuż. i place mr. 71. Wś N. os. 82, z grun. mr. 516; wś Bogdanów os. 49, z grun. mr. 442. 2.) **N.** al. *Nakwasino*, wś i folw., pow. płocki, gm. Święcice, par. Orszymowo, odl. 30 w. od Płocka, ma 25 dm., 396 mk. Na łące wsi Wilkanowa, należącej do dóbr Nakwasin, jest kopiec

mający 286 stóp obwodu a 9 wysokości. Zdaje się, że to było miejsce palenia ciał zmarłych w epoce pogańskiej (ob. Bibl. Warsz. 1871, III: 103, 5). Folw. N. z wsią t. n. i Główczynem rozl. mr. 813: grun. orn. i ogr. mr. 539, łąk mr. 40, pastw. mr. 34, wody mr. 3, lasu mr. 162, nieuż. i place mr. 33; bud. mur. 6, z drzewa 11; płodozmian 5 i 14-polowy; wiatrak. Wś N. os. 35, z grun. mr. 180; wś Główczn os. 18, z grun. mr. 27. *Br. Ch.*

Nakwasy, os. młyn. nad rz. Skierniewką, pow. łowicki, gm. Nieborów, par. Bednary, odl. 3 w. od Nieborowa. Młyn ten należał do dóbr nieborowskich, leży w pobliżu tak zwanego młyna Kapitulnego. *R. Ocz.*

Nakwasza, wś, pow. brodzki, 18 klm. na płd.-wsch. od sądu pow. w Brodach, 3 klm. na płn. od urz. poczt. w Podkamieniu koło Brodów. Na wsch. leżą Popowce, na płd.-wsch. Tetylkowce, na płd. Podkamień, na zach. Czernica, na płn.-zach. Suchowola, na płn. Buczyna, na płn.-wsch. gran. rossyj. (pow. kamieniecki). Płd. część wsi przepływa Ikwa, lewy dopływ Styru. Płynie ona zrazu od zach. na wsch. tworząc granicę między N. a Podkamieniem i odlewając dwa stawki, a potem skręca na płn.-wsch., płynie między zabudowaniami w N. i skręcając na płd.-wsch. wchodzi do Tetylkowiec. Od lew. brz. przyjmuje Ikwa w obrębie wsi maleńką strugę. Z płn.-zach. krańców obszaru płyną małe strugi na płn.-zach. od Suchowólki. Zabudowania wiejskie leżą w płd. stronie nad Ikwą. Na zach. od nich leży grupa domów Lugasza al. Łogaszi, na płn.-wsch. leśniczówka i karczma Mykitynki, dalej na płn. blisko granicy leży folw. i karczma Wałowska. Do obszaru dworskiego należy jeszcze Młyn pod Dworem, Szabasowa dolina (folw. i karczma) i Bindas (młyn na płd.-wsch. krańcu, nad Ikwą, na granicy Tetylkowiec). W zach. stronie wsi, blisko granicy, na płn.-zach. od zabudowań wiejskich wznosi się wzgórze Mogiła do 361 m. W stronie płn.-wsch. leżą na płn. od Mykityńków obszary zwane Zmarzcie (368 m.), Zwaryla (301 m. na wsch., 309 m. na zach.), a na płn. od nich Wałowska, lesista przestrzeń na wsch. i zach. krańcu (szczyt 373 m.). Własn. więk. ma roli orn. 581, łąk i ogr. 138, pastw. 228, lasu 612; własn. mn. roli orn. 2,539, łąk i ogr. 274, pastw. 278 mr. Gleba przeważnie gliniasta. Są tu pokłady żółtej glinki farbiarskiej. W r. 1880 było 1,237 mk. w gminie, 62 na obsz. dwor. (między nimi 460 obrz. rzym.-kat., 820 gr.-kat., 19 wyzn. mojż.). Par. rzym.-kat. w Podkamieniu, gr.-kat. w miejscu (dek. brodzki, arcydyec. lwowska). Do parafii należą Tetylkowce. We wsi jest cerkiew pod wezw. św. Jerzego. Jestto starożytny drewniany budynek, podmurowany. Wedle podań miejscowych i napisu wyrytego na oddrzwiach wzniesiono tę cerkiew jeszcze w 1,000 (?) r. Jest także szkoła etat. jednoklasowa, założona w r. 1859, z językiem wykładowym ruskim, do której związku należą sąsiednie Tetylkowce i kasa pożyczk. gminna z kapit. 116 zł. a. w. Ludność wyrabia piękne koce z wełny owczej, farbowanej na czerwono, niebiesko i żółto. Na Ikwie są 3 młyny wodne o 6 kamieniach, 2 foluszach do bicia sukna i 2 stępach do prosa. W obrębie wsi wznoszą się trzy nagie wzgórza, kształtu piramidalnego, a na szczycie jednego z nich usypana mogiła (ob. Trudy perwago archeolog. zjezda w Moskwie, 1869, t. I, Moskwa, 1871, str. 241). Wzgórza te noszą nazwę Makutry (ob. Stupnicki, Geogr. Gal.), a według podania obozował na Średniej z nich han Tatarów, rozsyłając stamtąd dzicz na rabunek. W Bielowskiego Dzienniku podróży z r. 1838 (Rkp. Ossol. № 2,389, str. 52) czytamy: „Był w N. zamek, w którego jednej cząstce mieszka dzisiejszy właściciel. Lochy wszędy widać pozawalane. Od wsch. i płd. warowała go Ikwa, z innych stron wały i fosa. W zach. stronie jadąc od Brodów widać t. zw. mogiłę tatarską (w której wedle podania pochowano hana tatarskiego). Przez pole nakwaskie ciągnie się rów szeroki aż do rossyjskiej granicy. Pochodzi on z bardzo dawnych czasów i tworzył zapewne miedzę graniczną. W podkamienieckich papierach fundacyjnych ma być wzmianka o Nakwaszy. Zamek należał niegdyś do Cetnerów i był podobno przez nich założony.“ Według Siarczyńskiego (Rkp. Ossol. № 1826) stoczono tu bitwę w r. 1709 między wojskiem rosyjskiem a polskiem pod wodzą Sapiehy, trzymającego za Stanisławem Leszczyńskim. Obie strony przypisywały sobie zwycięztwo. W. N. znalazł pewien włościanin, dobywając studni medalik mosiężny, wielkości talara, z napisem na jednej stronie: „B (eatus) Joannes de Britto M (artyr) S (ocietatis) J (esu); z drugiej sfrony; „B (eatus) Andreas Bobola M (artyr) S (ocietatis) J (esu)“. Pod ręką, na której oparta jest hostya, podpisano: „Alcan“. (Przegląd bibliograficzno-archeologiczny, 1881, t. I str. 415). *Lu. Dz.*

Nalaben, ob. *Nallaben.*

Na Lasowych, *Lasowa.*

Nalegau al. *Nallgau*, niem., wś, pow. welawski, st. p. Taplacken, okr. urz. stanu cywiln. Weissensee.

Nalenz (niem.), ob. *Nałęcz.*

Na Lenii 1.) szczyt górski lesisty, w pow. wadowickim, na obszarze Łękawicy. 2.) **Na L.**, leśniczówka na obszarze dworskim Strzelisk Nowych, pow. bobrecki.

Nalepa, kol., pow. wieluński, gm. i par.

Czastary, odl. od Wielunia w. 22; dm. 6, mk. 51.

Nalepki, grupa domów w gm. Straszydło, pow. rzeszowski. *Br. G.*

Nalepy z *Sokalem*, dwie małe grupy domów, na samej granicy królestwa polskiego, w pow. niskim, z których pierwsze naprzeciw Momot w król. polsk. skupiają się na lewym brzegu potoku Bukowego, drugie od nich o 6·5 klm. na płd.-wsch., także na granicy, między Majdanem Jarocińskim, Jerzem i Mostkami. Obydwie grupy chat otacza do około szpilkowy las, zwany dawniej puszczą Sandomierską. Obydwie osady leżą w pogranicznym pasie cłowym i należą do par. rzym.-kat. w Kurzynie, a urz. poczt. w odl. o 16 klm. Ulanowie. Szemat. duch. podaje w N. wraz z Mostkami, Deputatami i Jerzem 597 rzym.-kat. *Mac.*

Nalesie, ob. *Lasowce.*

Naleśniki, wzgórze lesiste, we wsch. stronie Koniuszek Sieniawskich, w pow. rudeckim, nad granicą chłopczycką, między Strwiążem (od płd.) a Łącznym pot. (od płn.), pod 41° 4′ wsch. dłg. g. F., a 49° 39′ 7″ płn. sz. g. Wznies. 319 m. npm. Miejsce znaku tryang.

Na Leszczynie, karczma na obsz. dwor. Dalnicy, pow. żółkiewski.

Nalewajka, wś nad rz. Taszłykiem, pow. bałcki, gm. Trojanka, par. Hołowaniewskie, o kilka w. odległa; 57 dm., 761 mk., 1172 dzies. ziemi włośc., 892 dzies. dworskiej, 52 dzies. cerkiewnej; cerkiew pod wezw. św. Michała. Własność niegdyś Potockich (scheda Włodzimierza syna Szczęsnego), dziś Hudym-Lewkowicza. *Dr. M.*

Nalewajki, zaśc., pow. święciański, w 2 okr. pol., gm. Zabłociszki, okr. wiejski Szwinta, o 3 w. od gminy, 10 dusz rewiz.; należy do dóbr skarbowych Konciarzyn.

Nalewajków, ob. *Naliwajków.*

Nalewajkówka, wś u źródeł pot. Poczepino, pow. kijowski, o 5 w. na zachód od Makarowa, ma 766 mk., 4,872 dzies. ziemi; cerkiew drewniana pod wezw. św. Mikołaja, wzniesiona w r. 1845 przez dziedziczkę Soroczyńską, na miejsce dawnej, o której wzmiankowano w wizycie dziekana chwastowskiego z 1746 jako o świeżo odnowionej. Osada starożytna, o czem świadczą mogiły dawne, znajdujące się na polach, oraz kilka uroczysk, z niezrozumiałemi nazwami, jak: Kidnica, Naduchy, Demianowskie. Siedziba niegdyś rodziny małoruskiej Naliwajków, należała do dóbr Makarowskich. W 1830 r. sprzedana przez Ksawerego Pawszę, Soroczyńskiemu, przez tego zaś w 1845 pułk. Czesnok, który w 1861 r. ustąpił ją Sinielnikowowi. *J. Krz.*

Nalewajkowszczyzna, dobra w połockiem, około 1682 r. należały do Jana i Katarzyny z Stabrowskich Podbipiętów, sędz. ziem połockich.

Nalewitz (niem.), ob. *Naliwiec.*

Naliboki, mko, wś i dobra nad rz. Łebieżadą, pow. oszmiański, w 4 okr. pol., gm. i okr. wiejski w miejscu, o 106 w. od Oszmiany a 156 w. od Wilna. Podług Pamiat. kniżki mko N. ma 233 mk. (100 męż. i 133 kob.), podług Korejwy 111 dm., 2342 mk., według nowszych spisów miejscowości 115 dm., 2465 mk. (12 prawosł., 2358 katol. i 95 żydów); znajduje się w niem kościół kat. paraf. drewniany, pod wezw. Wniebowzięcia N. M. P., szkoła żydowska, zarząd gminy, sąd gminny i szkoła ludowa. Położone wśród obszernych lasów, w których znajdują się wielkie pokłady wybornej rudy żelaznej, N. słynęły na całą Litwę hutą żelazną. Obecnie znajduje się w dobrach nalibockich duża fabryka maszyn oraz fabryka wyrobów żelaznych kutych i lanych na folw. Kletyszcze al. Kleciszcze (ob.), dochód roczny której wynosi około 44,000 rs. Dobra N. nabył w 1555 r. od Szemiottów i Zawiszów Mikołaj Czarny Radziwiłł. Należały one później do ordynacyi nieświeskiej i drogą wiana przeszły do ks. Wittgensteinów; od r. 1881 własność ks. Hohenlohe Schillingsfuerst. Zanim wybudowano kościół w N. była tu kaplica, przy której przez ordynatów nieświeskich utrzymywany był kapłan obrz. łacińskiego. Pierwszy kościół z drzewa zbudował w r. 1636 Albrecht Stanisław Radziwiłł, kanclerz. Pleban oprócz pensyi pobieranej z ordynacyi nieświeskiej, miał sobie początkowo wydzielone pola i łąki, jako tymczasowy fundusz. W 1655 r. ks. Albrecht uczynił wieczysty zapis dla kościola nalibockiego. Pierwotny ten kościół, z niewiadomych przyczyn zrujnowany został i na jego miejsce w 1699 r. wzniesiony został przez Radziwiłłów teraźniejszy kościół, który w 1704 r. konsekrował biskup wileński Konstanty Kazimierz Brzostowski. Kościół ten kilkakrotnie był odnawiany i restaurowany kosztem ks. Radziwiłłów, ostatni raz w r. 1829; obecnie kościół a zwłaszcza plebania wymagają gruntownego odnowienia. Paraf. kat., dek. wiszniewskiego, ma 4,344 wiernych (2,113 męż. i 2231 kob.). Gmina N. należy do 3 okr. pokoju do spraw włośc. w Wiszniewie i do 4 rewiru powołanych do służby wojskowej z pow. oszmiańskiego w m. Wołożynie, składa się z 3 okr. wiejskich (Naliboki, Prudy i Pilnica) i liczy 23 wsie, 404 dm. i 3,628 włościan. W skład okr. wiejskiego wchodzi mko N. i wsie: N., Nestorowicze, Jankowicze, Kreczety i Jurydyka, razem 784 dusz włośc. uwłaszczonych i 14 b. włośc. skarbowych. Wś N. ma 14 dusz rewiz. *J. Krz.*

Nalibówka, rzeka w pow. nowogródzkim i

lidzkim, bierze początek w lasach okolicy wsi Małe Korpysze, płynie w kierunku zach. koło wsi Zdanowicze, Zieniewszczyzna, Krywonogi, Nalibówka, gdzie ma młynek, po za Nalibówką toczy swe wody przez lesiste odludne moczary i wkroczywszy w pow. lidzki, łączy się z Krzemieszówką, a za wsią Pudzin wpada do Niemna od lew. brz.; długość biegu około 28 w.. W czasie wód wiosennych z okolicznych lasów Nalibówką spławiano drzewo do Niemna. *A. Jel.*

Nalibówka, wś nad rz. t. n., pow. nowogródzki, w 1 okr. pol. niehniewickim, gm. Wsielub; ma 19 osad pełnonadziałowych; młynek; miejscowość od zachodu równa, od płd. lesista; grunta wyborne, wzgórkowate.

Nalidziszki 1.) wś, pow. wileński, w 5 okr. pol., gm. Rukojnie, okr. wiejski Broskowszczyzna, o 8 w. od gminy, 8 dusz rewiz.; należy do dóbr skarb. Świrany. 2.) **N.**, zaśc.. pow. wileński, w 6 okr. pol., gm. Góra, okr. wiejski Lajbiszki, o 28 w. od gminy, 3 dusz rewiz. (żydzi rolnicy); należy do dóbr skarb. Świrany.

Na Linii, leśniczówka na obsz. dwor. Bołożynowa, pow. brodzki.

Nalińka, jezioro w pow. dzisieńskim, na obszarze folw. Miory 2-gie, Doboszyńskich.

Na Lipach, grupa domów na obsz. dwor. Mielnicznego, pow. turczański.

Na Lipowcu, karczma w płn. stronie Pukienicz, w pow. stryjskim; przy gościńcu wiodącym ze Stryja do Mikołajowa.

Na Lisie, część Olszanicy, pow. jaworowski.

Na Lisku, grupa domów w Jazowie Nowym, pow. jaworowski.

Naliszeczki, folw. do dóbr Degul, pow. wiłkomierski, par. Uciany, własność hr. Platerowej.

Naliszki 1.) dwór, pow. wiłkomierski, par. Uciany, o 14 w. od st. poczt. Uciany, a o 2 w. od szosy warszawsko-petersburskiej odległy. Należał niegdyś do klucza uciańskiego hr. Strutyńskich, w r. 1849 został oddany Kuchcińskiemu, który w 1850 r. testamentem zapisał Antoniemu Hoppen, ten zaś w 1854 r. sprzedał Konstantemu Mingielewiczowi, od r. 1863 zostaje prawem sukcesyi w posiadaniu braci jego Stanisława, Adama i Mikołaja, z których dwaj ostatni, po rozdziale nastąpionym w 1868 r., części swoje w 1879 r. sprzedali włościanom; w posiadaniu Stanisława Mingielewicza zostaje 8 włók ziemi w glebie pszennej, łąk obfitość. Pod nadział włościanom odeszło 400 dzies. ziemi. 2.) **N.** *Murowane*, dwór nad jeziorem, pow. wiłkomierski, par. Uciany; własność Ottona Łukaszewicza. 3.) **N.** *Drewniane*, w spisie urzęd. *Naniszki*, dwór nad jeziorem, pow. święciański, w 2 okr. pol., gm. Kukuciszki, okr. wiejski Galiniszki, o 17 w. od gminy a 68 od Święcian, 1 dm., 15 mk. katol.; dawniej Broniszów, obecnie własność Sylwijusza Łukaszewicza. *J. Ming.*

Na Litwińcu, pole, w obrębie wsi Kopanka, pow. kałuski.

Naliwajków, wś włośc., pow. konecki, gm. Grodzisko, par. Radoszyce, odl. od Końskich w. 20; dm. 31, mk. 201, ziemi 309 mr. W r. 1827 było dm. 13, mk. 85.

Naliwiec, niem. *Nalewitz*, dawniej folw. do Sumin należący, $1/2$ mili od Pol. Cekcyna, pow. tucholski. W 1848 r. 7 kat. mk. Dziś nie istnieje.

Nallaben (niem.), wś w Warmii niem., pow. brunsberski, st. p. Melzak, okr. urz. stanu cywiln. Peterswalde.

Nallgau, ob. *Nalegau.*

Na Lutowiskach, karczma na obsz. dwor. Rudawki, pow. dobromilski.

Na Łanach, karczma koło Kupczego, na obsz. dwor. Milatyna Starego, pow. Kamionka Strumiłowa.

Na Łanie, część Sielca, pow. sokalski.

Nałanie, ob. *Łana.*

Nałany, wś nad jeziorem Dawiłas i Dawiwiłelis, pow. wiłkomierski, par. Sudejki.

Na Łazach, szczyt na obszarze Magóry spiskiej, na płd. granicy wsi Folwark na Spiżu. Wznies. 1086 m.

Nałazy, zaśc. poleski, pow. ihumeński, w 3 okr. pol. berezyńskim, o 4 w. na płd. od wsi Brodziec, ma 3 osady; grunta lekkie, miejscowość mało ludna. *A. Iel.*

Na Łąkach 1.) al. na *Tukach*, grupa domów w Jazowie Nowym, pow. jaworowski. 2.) **Na Ł.**, grupa domów w Jazowie Starym, pow. jaworowski.

Nałęcin al. *Nalencin*, kol., pow. gostyński, gm. Duninów, par. Gostynin, ma dm. 12, mk. 58, gruntu żytniego mr. 96. *W. W.*

Nałęcz, folw. i młyn, pow. częstochowski, gm. Mykanów, par. Borowno; folw. dm. 3, mk. 14, ziemi 375 mr.; młyn dm. 1, mk. 8, ziemi 15 mr. W 1827 r. było dm. 1, mk. 8.

Nałęcz, także *Nałęż*, niem. *Nalensch*, miejscowość wchodząca w skład gminy miasta Jaworza (niem. Ernsdorf), w pow. bielskim, odl. od miasta $1\frac{1}{2}$ godziny, liczy 198 mk. (1880 r.). Jest tu piękna kaplica pod wezw św. Jana Nepomucena. Ob. *Jaworze* (t. III: 531). *Br. G.*

Nałęcz, folw. do dóbr Żydowo, pow. gnieźnieński, nowozałożony w r. 1884.

Nałęcz, niem. *Nalenz*, wś, pow. chełmiński, st. p. i szkoła M. Czyste, par. kat. W. Czyste, $1/4$ mili odl., ew. Chełmno; 427·92 mr. obszaru. W 1868 r. 15 bud., 6 dm., 45 mk., 3 kat., 42 ew. N. należał dawniej do panien benedyktynek w Chełmnie. W 1761 r. płacił Blar aren-

dy klasztorowi 208 zł. (ob. Fankidejski: Klasztory żeńskie, str. 115). *Ks. Fr.*

Nałęcza, niem. *Nalentscha*, kol.,pow. chodzieski, 23 dm., 188 mk., wszyscy ew., 20 analf. Poczta i gośc. Szamocin, tel. i st. kol. żel. w Białośliwiu i w Chodzieżu. *M. St.*

Nałęcze, wś, pow. przasnyski, gm. Chojnowo, par. Przasnysz, odl. o 6 w., od Przasnysza, ma 7 dm., 50 mk., 215 mr. grun. dobrego, 5 nieuż.

Nałęczów, st. kol. żel. nadwiślańskiej, zakład kuracyjny i folw., pow. nowoaleksandryjski (puławski), gm. Wąwolnica, par. Bochotnica. Stacya zwana początkowo Miłocin, od wsi, na której gruntach się mieści, odl. 142 w. od Warszawy, 21 w. od Lublina i 172 w. od Kowla. W odległości $3^1/_2$ wiorst od stacyi leży zakład kąpielowy N., mieszczący się na gruntach folwarku stanowiącego dawniej główny centr obszernych dóbr, należących do Małachowskich, którzy wzniosłszy w końcu XVIII w. we wsi Szadurki okazały pałac, nazwali nową rezydencyą wraz z założonym przy niej folwarkiem Nałęczowem (od herbu swego). Jeszcze za Małachowskich w początkach obecnego stulecia zwrócono uwagę na źródła żelazistej wody, wypływające z pokładów wapiennych wzgórz tutejszych. W 1816 r. Józef Celiński, prof. uniwersytetu warszawskiego, dokonał rozbioru obu źródeł i rezultaty swej pracy odczytał na posiedzeniu Tow. Przyjaciół Nauk, a następnie ogłosił drukiem w Roczniku Towarzystwa (t. XII z 1818 r.). Zachęcona przez to polecenie publiczność, zaczęła przybywać tu dla kuracyi. Wzniesiono wtedy przy źródle łazienki i zbudowano dom, w którym przez dwa lata z rzędu ówczesny biskup chełmski Cieciszowski przebywał dla kuracyi. Po 1830 r. goście przestali tu uczęszczać i o źródłach zapomniano zupełnie. Dobra N. przechodziły od Małachowskich (w 1840 r.) przez coraz to inne ręce i uległy w końcu podziałowi na pięć części. Dział obejmujący pałac i folw. Nałęczów pozostał w ręku inżeniera Górskiego, który około 1878 r. wydzierżawił na 36 lat pałac, park i przyległy obszar ze źródłami spółce lekarzy, utworzonej z inicyatywy dra Fortunata Nowickiego, dla urządzenia w N. zakładu hydropatycznego i kąpieli żelazistych. Warunki położenia i klimatu są tu przyjazne dla takiego zakładu. N. leży śród wyżyny lubelskiej, wznoszącej się tu na 500 do 600 stóp nad poziom morza i poprzerzynanej dolinami i jarami wyżłobionymi przez strumienie dążące do pobliskiej Wisły Jedną z najpiękniejszych części tej nadwiślańskiej okolicy stanowi dolina Strypy al. Trypy, ciągnąca się od Bochotnicy Kościelnej, sąsiadującej z N., do ujścia rzeczki do Wisły, pod drugą Bochotnicą, leżącą przy drodze z Puław do Kazimierza i posiadającą ruiny zamku Esterki. Lesiste wyniosłości, tworzące ściany tej doliny, nadają okolicy górski charakter; wielka liczba strumieni, zdrojów, piękna roślinność lasów, obfitujących w drzewa liściaste, podnosi jeszcze malownicze warunki położenia. Otworzony w 1880 r. zakład wodny szybko się rozwinął i pozyskał sobie licznych gości, zapełniających w miesiącach letnich wszystkie mieszkania, tak zakładowe, jak i prywatne. Pod względem wygody i elegancyi, tak w samym kurhauzie, urządzonym w dawnym pałacu, jak i w licznych willach, zakład ten należy do rzędu pierwszych w naszym kraju. Wspaniała sala balowa, czytelnia, gabinety dla dam, restauracya mieszczą się wygodnie i okazale w dawnym pałacu, posiadającym prócz tego 22 pokoi gościnnych. Piękny cienisty park otacza dokoła pałac. Przy parku tym nad stawem mieszczą się inne budowle zakładowe: hotel o 50 pokojach, dom hydropatyczny o 32 pokojach i kilka innych. Wogóle zakład ma 146 oddzielnych pokoi. W oficynie pałacowej mieści się sala, służąca dla gimnastycznych ćwiczeń i przedstawień teatralnych. U stóp góry, zwanej Armatnią, w najniższej części parku, stoją okazałe łazienki dla żelazistych kąpieli, z urządzeniem dla hydroterapii. Do kąpieli żelaznych dostarcza wody zdrój Celińskiego, dający do 100,000 garncy wody na dobę. Ciepłota wody wynosi 7° R. Główne jej części składowe są: węglan tlenku żelaza 0,034 grm., węglan wapna 0,256, węglan magnezyi 0,075, chlorek sodu 0,017, chlorek potassu 0,010 i krzemionka 0,034. Słabą stronę zdroju stanowi brak kwasu węglowego. Obok domów zakładowych, głównie na terytoryum sąsiedniej Bochotnicy, powstał cały szereg pięknych willi prywatnych. W 1827 r. N. miał 50 i 278 mk. Dziś liczba zabudowań i stałych mieszkańców, niewiele wzrosła zapewne, gdyż w epoce Małachowskich mieścił się tu zarząd dóbr, liczna służba dworska i folwarczna. Następnie istniała tu jakiś czas cukrownia i gorzelnia. Obecnej cyfry ludności nie znamy. Szczegółów bliższych o zakładzie, środkach i warunkach kuracyi dostarczyć może: „Przewodnik po N.“, wydany przez zarząd zakładu (Warszawa 1881 r.). Prócz tego opisy N. i widoki podały: Tygod. Ilust. (t. III z 1882 r.), Kłosy (№ 825) i Tygod. Powsz. O wodach w N. pisali: dr. Talko (Gaz. lekar., 1878), Nowicki (Medycyna, 1881). *Br. Ch.*

Nałęczów 1.) wś, pow. konecki, gm. i par. Końskie, odl. od Końskich 7 w., dm. 10, mk. 76, ziemi dwors. 34 mr., włośc. 101 mr. Wchodzi w skład dóbr Końskie. W 1827 r. było dm. 6, mk. 39. 2.) **N.**, folw., pow. kielec-

ki, gm. i par. Piekoszów, odl. 6 w. od Kielc. Ma pokłady kamienia wapiennego, piaskowca i rudy ołowianej. Folw. N. rozl. mr. 205: grunta orne i ogr. mr. 56, łąk mr. 18, zarośli mr. 121, nieuż. i place mr. 10; bud. z drzewa 3. Folw. ten oddzielony od dóbr Podzamcze Piękoszowskie. *Br. Ch.*

Nałęczyn, folw., pow. wągrowiecki, 4 dm., 46 mk.; nal. do dom. i gm. Wiatrowa.

Na Łęgach 1.) młyn w Cisowie, pow. doliński. 2.) **Na Ł.**, ob. *Łęgi*.

Nałęż, ob. *Nałęcz*.

Nałężewo, os., pow. inowrocławski, 1 dm., 15 mk., wszyscy kat., 4 analf. Poczta, gośc., tel. i st. kol. żel. w Inowrocławiu.

Na Łominach, folwark w Dzikowie starym, pow. cieszanowski, na płd.-zach. od zabudowań wiejskich, na granicy Cewkowa.

Na Łucznikowskiem, moczarzyste pastwiska wśród lasu w Wolicy, pow. żółkiewski, wznies. 208 m.

Na Łuczuhach, niwy i podmokłe pastwisko w płd.-wsch. stronie Poździmierza, pow. sokalski.

Naług, część wsi Szczedrzyk, w pow. opolskim.

Na Ługach 1.) lesiste wzgórze w płd.-zach. stronie Świdnika, pow. drohobycki, pod 49°13'30" płn. szer. a 40°50' wsch. dług. od F. Wznosi się ono na samej granicy Łastówki a szczyt jego dochodzi 716 m. 2.) **Na Ł.**, grupa domów w Łastówce, pow. drohobycki.

Na Łukach, ob. *Na Łąkach*.

Nałuże, wś nad Seretem, pow. trębowelski, 8 kil. na płn.-zach. od Trębowli, o 4·5 klm. na płn. od Strusowa. Obsz. dwor. 95, włośc. 794 m.; mieszk. rzym.-kat. 288, par. Strusów, gr. kat. 262 par. w miejscu, obejmuje filię Warwaryńce z 782 dusz, razem 1044 dusz, dekanat trębowelski, dyec. lwow. Szkoła fil. o 1 naucz. Są tu łomy kamienia wapiennego oraz ciosu piaskowego i piaskowca tak zwanego trębowelskiego, który się daje łatwo w płyty łupać i w kostki obrabiać. Browar należący równie jak pos. więk. do dóbr Strusów, własność Włodzimierza hr. Baworowskiego. *B. R.*

Na Łysej górze 1.) niwy w płn.-wsch. stronie Wólki Rosnowskiej, pow. jaworowski. Tędy idzie droga z Jaworowa do Krakowca. 2.) **Na Ł. g.**, niwa w pow. buczackim, w obrębie wsi Leszczańce.

Na Magorcu dawny las na górze, w pow. turczańskim, na obszarze Łomny.

Na Makierkach, pastwisko w płd. stronie Bortnik, pow. bóbrecki.

Na Malinniku, nazwa niw i lasu, w płd.-wsch. stronie Wrocowa, pow. gródecki.

Na Maniukach, karczma na obsz. dwor. Załoziec, pow. brodzki.

Namasterski potok, potok górski, wytryskający w obrębie gm. Boryni, w pow. turczańskim z pod działu górskiego Jasiowca (863 m.); płynie lasem Jasiowcem na północ i we wsi Boryni zlewa swe wody do potoku Boryni, dopływu Stryja. Długość biegu 3 klm. *Br. G.*

Namejkście, wś, pow. wiłkomierski, par. Uciany, należała do dóbr uciańskich, ma 15 dm., 72 mk., 365 dzies. ziemi włośc. *J. M.*

Nameszke, pustka, w gm. Ordzowiany, hr. spiskie (Węgry). *Br. G.*

Námesztó, ob. *Namiestów*.

Namety 1.) *Liseckie*, karczma na obsz. dwor. Liska, pow. kamionecki. 2.) **N.** *Niesłuchowskie*, karczma na obsz. dwor. Niesłuchowa, pow. kamionecki.

Na Mielniczkach, część wsi Manasterek, w pow. brodzkim.

Na Mielnikach, grupa domów we wsi Laszki Królewskie, pow. przemyslański.

Namierów, potok, wypływa na płd. stoku wzgórza Brzeziny (407 m.) miejsce znaku triang.), w wsch. części obszaru Złotego Potoku, w pow. buczackim; płynie przez tenże obszar na płd., następnie przez część wschod. obszaru gm. Kościelnik, wreszcie tworzy granicę gm. Kościelnik i Hubina z Mikołajówką; po 6 kil. biegu uchodzi do Dniestru z lewego brzegu. *Br. G.*

Namiestów, węg. *Námesztó*, mto powiatowe, w hr. orawskim, na lewym brzegu Orawy Białej, która od strony płd.-zach. z obszaru Jasienicy wpływa na obszar namiestowski, przerzyna płd. jego część w kierunku płn., a potem wschodnim i wchodzi, przyjąwszy od pr. brz. Półhorankę, na obszar gm. Ślanicy. Północne ramię tej rzeki podpływa pod samo miasto. Obszar płn. górzysty i po części lesisty. Wznoszą się tutaj najdalej na północ wierchy: Radykalnów (934 m.), Redykanowo (926 m.), Pełkówka (921 m.), Ślepczanka (925 m.). Zraszają go liczne potoki, spływające na płd.-wsch. do Orawy Białej, między nimi najważniejszy Klimiec. Część granicy płn.-wschodniej tworzy potok Mihalówka, prawy dopływ Półhoranki. Wznies. rynku 614 m. npm. Od wschodu leżą włości Klinik czyli Klin Namiestowski, Stanica, od płd.-zach. Wawreczka, Tapeszów i Lokcza, od zach. Breza i Benedyków. Obszar N. obejmuje 5673 kwadr. sążni katastr. (1880 r.). Dm. 286, mk. 1911 (Słowacy). W miejscu parafia łać. Kościół p. w. św. Szymona i Judy Apost., fundowany r. 1612. Metryki poczynają się r. 1711. Liczy w miejscu dusz rz.-kat. 1499, ewang. 10, nieun. 156, żyd. 393, razem 2058 (Szem. dyec. spiskiej z r. 1878). Do parafii należą Ślanica, Jasienica i Wawreczka. W ca-

łej parafii było r. 1878 dusz rz.-kat. 3879, ewang. 19, nieun. 469, żyd. 618, razem 4985.

Namiot, po łotew. *Namoti*, wś w pow. rzeżyckim, parafii Kownata, własność Karpińskiego.

Namirowo, dziś *Mały Bągart*, niem. *Klein Baumgart*, *Baumgarth*, 1499 *Bomgarten*, 1527 *Bomgartt* 1) dobra ryc. w Pomezanii, pow. sztumski, st. p., tel. i kol. Mikołajki. 5 klm. odl., par. kat. Postolin, ew. Gdakowo, okr. urz. stanu cywiln. Cierpięta, szkoła Pierzchowice. W 1868 r. 8 bud., 3 dm., 52 mk. kat. Obszar 236·11 ha, mianowicie roli ornej i ogr. 128·65 ha, łąk 24·12, pastw. 29·06, lasu 50·25, nieuż. 4·03, M. należało w XV w. do dóbr Białodworskich w pow. grudziądzkim, w ich skład wchodziło i Wilczewo, a Schmitt. (Gesch. des Sthuhmer Kreises, str. 240) przypuszcza, że wymienione między dobrami Białodworskiemi Nemerau (1527) i Nehmern (1528) jest identyczne z Wilczewem, które roku 1406 posiadał Prusak Namir; podług niego zwano te dobra i Namirowem. W 1527 r. nadaje Maciej Trebnicz z Pomorza Namirowo zwemu szwagrowi Piotrowi Piecewskiemu (Pietczewski, ob. Kętrz. O ludn. pol., str. 200). W 1804 r. posiadał te dobra Łyskowski, (Ob. Schmitt l. c., str. 240). 2.) N., wś z kat. kośc. filialnym, tamże, st. p. i paraf. ew. Kiszpork, szkoła w miejscu; tutejszy okr. urz. stanu cywiln. liczył 1880 r. 1646 dusz; tntejszy kośc. filialny należy do Kiszporka. Obszar wynosi 6646·34 morg. W 1868 r. 205 bud., 98 dm., 1143 mk., 306 kat., 822 ew. *Kś. Fr.*

Namitny, potok, dopływ Kamionki, w pow. stryjskim, ma swe źródła na stokach Magóry.

Na Młakaeh, nazwa niw w płd.-zach. stronie Jaworowa, na granicy Sianek i na granicy węgierskiej, w pow. turczańskim, przy gościńcu wiodącym przez przełom użocki, na wsch. od źródeł Sanu. Przy gościńcu stoi tutaj słup graniczny i dwie karczmy.

Na Młotkach, część wsi Manasterek, w pow. brodzkim.

Na Młyńcu, karczma na obsz. dwor. Dydiatycz, pow. mościski.

Namłyniska, grupa domów w gm. Wojaszówka, pow. jasielski. *Br. G.*

Na Młyniskach, grupa domów i młyn w Dublanach, pow. lwowski.

Na Młynisku, młyn i podmokłe pastwisko w płn.-wsch, stronie Dublan, w pow. lwowskim, nad rz. Młynówką.

Na Młynkach, ob. *Młyniec* 1).

Na Moczaru, podmokłe pastwisko w płn.-zach. stronie Strutyna Wyższego, pow. doliński, na lew. brz. Czeczwy.

Namoczydła, os., pow. wągrowiecki, 1 dm., 9 mk., należy do wsi i gm. Sienna (ob.).

Na Mogielnicy, wzgórze 255 m. wys., pod 50⁰ płn.-szer. a 41⁰59′ wsch. dług. od F., w płd. stronie Pieczychwostów, na granicy Kłodna Wielkiego, w pow, żółkiewskim.

Na Mogile, wzgórze polne, na płd.-wsch. od wsi Zubrzca, w pow. buczackim, pod 42⁰ 58′ 30″ wsch. dłg. g. F. a 48⁰ 58′ 37″ płn. sz. g. Wody spływają jużto na płn.-zachód do Zubrzanki, już też na płd.-zach. do Baryszki. Wznies. 402 m. npm. *Br. G.*

Na Mogile 1.) fol. na obsz. dwor. Cieląża, pow. sokalski. 2.) **Na M.**, pole niedaleko wsi Łąka, w pow. samborskim.

Na Mostkach 1) karczma na obsz. dwor. Snowicza, w pow. złoczowskim. 2) **Na M.**, ob. *Mostki.*

Namslau, niem., ob. *Namysłów.*

Na Mszance, ob. *Pszanec.*

Namule 1.) wś, pow. tomaszowski, gm. Krynice, par. Łabunie. Jest tu browar wyrabiający za 7740 rs. rocznie. 2.) **N.**, pow. krasnostawski, gm. i par. Krasnystaw.

Namutowa, mylnie *Namułowa* (ob. *Krzeczkowo*), góra na północ wsi Krzeczkowy, w pow. przemyskim, pod 40⁰ 14′ 32′, wsch. dłg. g. F., a 49⁰ 44′ 35″ płn. sz. g., od płd. opływa ją pot. Krzeczkówka; wzn. 423 m. npm. Od płn. i zach. pokrywa ją las. *Br. G.*

Namylna, podług Kopernickiego, (Tekst objaśn. do mapy hydrogr. dawnej Słowiańszczyzny) ob. *Niemylna.*

Namyślaki, niem. *Deutschhof*, gm. i królewszczyzna, pow. ostrzeszowski, 1646 mr. rozl., 5 dm., 112 mk., 24 ew., 88 kat., 70 analf. Poczta i tel. w Mikstacie o 7,5 kil., gośc. o 11 kil., st. kol. żel. w Antoninie o 15 kil. *M. St.*

Namysłów, niem. *Namslau*, nad rz. Wejdą al. Widawą, mto powiatowe na Szląsku pruskim, w obw. wrocławskim, leży pod 51⁰4′5″ szer. płn. i 53⁰ 23′ 26″ wschod. dług., na wzniesieniu 507 stóp npm. a 20 stóp nad poziom Wejdy, na lewym jej brzegu Posiada kościół par. katolicki i dwie kaplice, kościół par. ewang., szkołę katolicką i ewang., szpital. Stac. dr. żel. z Oleśnicy do Kluczborka, odl. 54 klm. od Wrocławia. Główną gałęź przemysłu stanowi szewstwo. Miasto w 1880 r. miało 5767 mk. W 1843 r. było 300 dm., 3785 mk., w tej liczbie 2562 ewang., 1049 kat. i 174 żydów. Ludność w parafiach polska, ztąd w kościołach obu wyznań istniały dwie oddzielne gminy polska i niemiecka, mające swyeh duchownyeh i swe odrębne nabożeństwo. Jedno z trzech przedmieść nosi nazwę Krakowskiego al. Polskiego, toż samo jeden z trzech mostów. Początkiem miasta był gród warowny, pod osłoną którego powstała osada miejska. Najdawniejszemi dokumentami są: akt sprzedaży wójtowstwa w 1270 i

nowe urządzenia miasta i wójtowstwa w 1278 przez ks. Henryka IV wrocławskiego i wreszcie w 1333 r. akt sprzedaży wójtostwa. W 1374 r. wzniesiono ratusz a w 1401 zbudowano na miejscu dawnego obecny ostrołukowy kościół par. katolicki, wsparty na 8 filarach, z 6-u kaplicami. Zamek od 1560 do 1810 r. należał do zakonu maltańskiego. W 1741 roku został zdobyty przez ks. Leopolda Dessauskiego. Od 1675 do 1810 r. istniał tu klasztor i kościół franciszkanów. Par. N., w dekanacie t. n., miała 1869 r. 2600 katol., 10100 ewang., 220 izr., 6 dyss. Dek. namysłowski, dyec. wrocławskiej, miał w 1869 roku 11,141 kat., 22,392 ew., 604 izr., 6 dyss., w 5 par.: Bąkowice, Biestrzykowice, Karlsruhe, N. i Strzelce. Namysłowski powiat na Dolnym Szląsku ma $10^1/_2$ mil. kwadr. i 37,293 mk. Ludność w połowie większej polska i katolicka. Gleba piaszczysta, rozległe lasy, obfite w zwierzynę. Liczne stawy, uprawa lnu i hodowla owiec. *Br. Ch.*

Na Nazarówce, ob. *Szczodrów*.

Nanczułka al. *Nanczółka* 1.) *Mała* al. *Królewska*, wś w pow. staromiejskim, 18 klm. na płd.-zach. od sądu powiat. i urz. poczt. w Staremmieście. Na płn. leżą Wołoszynowa i Nanczułka Wielka, na wsch. Nanczułka Wielka i Potok Wielki, na płd. Płoskie, na płd.-zach. Gałówka, na zach. Tycha. Płn. część wsi przepływa pot. Lenina, od zach. z Tychej na wsch. i przyjmuje w obrębie wsi od praw. brzegu znaczniejszy dopływ, nastający w płd. stronie wsi. W lesistej płd. części obszaru wznosi się grzbiet Orowy od płn.-zach. na płd.-wsch. wzdłuż granicy od Gałówki. Szczyt jego wynosi 763 m. (znak triang.) a leży na samej granicy Gałówki. Płn.-wsch. stoczystość lesista (szczyt 644 m.). Zabudowania wiejskie leżą w dolinie Leniny (540 m.). Na praw. brz. Leniny leży część wsi Koszlieny. Własn. więk. ma roli or. 62, łąk i ogr. 14, past. 46, lasu 527 mr.; własn. mn. roli or. 545, łąk i ogr. 47, past. 94 mr. W r. 1880 było 320 mk. w gminie (obszar dworski należy do Spasa), obrz. gr.-kat. Par. rz.-kat. w Staremmieście, gr.-kat. w Potoku Wielkim. We wsi jest cerkiew pod wez. ś. Michała Archanioła. Do probostwa należy tutaj ornego pola 15 mr. 731 kw. sążni, łąk 1 mr. 707 kw. sąż., past. 2 mr. 191 kw. s. Za czasów Rzpltej należała wś do dóbr koronnych, do krainy gwoździeckiej, w ekonomii samborskiej a ziemi przemyskiej. W metryce koronnej (ob. rkp. Ossol. № 2837, str. 59) czytamy: A. 1553 die 10 octob. Cracoviae. Privilegium Bonae Reginae, provido Iliae Nanczuł, locandi villam circa fluvium Nanczulow a graniciebus Capitaneatus Premisliensis, eodem nominae appellandam. In qua ad scultetiam duas areas integras, in ipsa villa, tertiam vero in solitudine emensurandam cum tertia parte dationum, cum facultate extruendi molendinum, datum. Cui Coloni quotannis, uno arare, altero falcastrare die obligantur. Quod Sigismundus Augustus Rex confirmavit cum facultate extruendae tabernae ac aedificandae Ecclesiae rit. gr., ad quam terrae incultae unum laneum cum ceteris emolumentis applicat, unumque ex filiis ejus idoneum in Poponem constituit. A. 1558, die 4 Julii, Krasnystaw". Lustracya z r. 1683 (rkp. Ossol. № 1255, str. 207) podaje następujące szczegóły: „Ta wieś ma łanów 16, z osobna kniazkich łanów 2, popowski 1. Czynsze na ś Marcin: żyrowszczyzną, stróżne, kuchenne, za sądy zborowe, owies półmiarek z łanu, gęś, kurę tak płacą jako wieś Strzelbice. Z pustych koszonych płacą z każdego łanu po zł. 6. Myto gromada daje ogółem po gr. 12. Wójtowie za pokłon i stacyą dają zł. 2 gr. 24; ciż z domów kniazkich, wiele ich będzie płacą, po gr. 24. Pop z popostwa płaci czynszu zł. 2 gr. 6. Czynsze na ś. Wojciech: kuchenne, stróżne, za jagnię i jarząbki, owsa półmiarek z łanu, gęś jednę, kur 2, kuchennego barana albo za niego zł. 3, tak daje ta wieś, jako inne wsie, także owczą dziesięcinę. Drew z łanu dają wozów 100. Dranic gromada daje kopę jednę. Pług posyłają z łanu jeden, brona z łanu jedna, kosiarz i żeniec z łanu jeden. Baranka wielkanocnego i kopę jajec gromada daje". W inwentarzu z r. 1760 (rkp. Ossol., № 1632, str. 229 i 330) czytamy: „Ta wieś osiadła na łanach 16, videlicet sianych łanów $4^1/_2$, koszonych 4, pustych $7^1/_2$. Z osobna kniazkich 2, popowski 1. Chlebnika ad praesens znajduje się in № 17. Czynsze tej wsi (wymienione szczegółowo) czynią 199 zł. 18 gr. Wójtostwa w tej wsi posesor JWP. Siemiński, referendarz kor., prawa nie pokazał, z którego płacić ma za pokłon, stacyą i z domów do kasy ekonomicznej zł. 18, tudzież hybernę na gardekurów J. Kr. Mości i inne onera fundi ferre tenetur. Powinności tej wsi: Drzewa rokowego z każdego łanu sianego do żupy starosolskiej dawać mają, kostkowe jedno, łupanego dwoje, krokiew jednę, łat dwie, gontów kóp dwie. Do kopania i chędożenia rowów w żupie starosolskiej czasem posyłają pieszych. Do folwarkn starosolskiego dają robocizny na rok pługów 4, bron 4, żeńców 4, lub za nich płacić mają zł. 14 gr. 12. Dranic gromada daje kopę jednę. Lasy tej wsi; las od wsch. słońca nazwany „Stolec", bukowy; las od płd. nazwany „Orowy", bukowy i smerekowy; las od płn. nazwany „Zozuliński", jodłowy. Skarżyła się gromada tej wsi, że do wójtostwa niezwyczajne powinności muszą pełnić, także też wójtostwo drzewo, które gromada do żupy wiezie, na swą potrzebę za-

biera. Da na to animadwersyą administracya". We wsi jest kasa pożyczk. gminna z kapit. 519 zł. 2.) **N.** *Wielka* al. *Władyczna*, także *Dolna*, rus. *Nanczowka Wełyka*, wś, pow. staromiejski, 15 klm. na płd.-zach. od sądu pow. i urz. poczt. w Staremmieście. Na płn. leży Wołoszynowa, na wsch. Ławrów, na płd.-wsch. Lenina Mała, na płd. Potok Wielki, na zach. Nanczułka Mała. Przez wieś płynie pot. Lenina, od zach. z Nanczułki Małej, na wsch. do Ławrowa i przyjmuje w obrębie wsi kilka strug małych, z których najznaczniejsza od praw. brz. Potok Wielki, nadpływająca ze wsi tej nazwy. Zabudowania wiejskie leżą w dolinie Leniny (503 m. na zach.). Na płn.-zach. dochodzi najwyższy punkt 624, na płn.-wsch. 615, na płd.-wsch. 602 m. Własn. więk. (konwentu oo. bazylianów w Ławrowie) ma lasu 421 mr.; własn. mn. roli or. 521, łąk i ogr. 68, past. 175 mr. W r. 1880 było 365 mk. w gminie (obrz. gr.-kat.). Par. rz.-kat. w Staremmieście, gr.-kat. w Potoku Wielkim. We wsi jest cerkiew pod wez. Zmartwychwstania Chrystusa. Królowa Bona nadała wś Nanczułową Wolę klasztorowi bazyliańskiemu w Ławrowie. We wsi stanął klasztor bazyliański ś. Onufrego, który jednak zostawał pod zarządem klasztoru ławrowskiego. Nadanie Bony zatwierdziła ustawa sejmowa z r. 1641 (ob. Vol. Leg., t. IV, str. 966). W r. 1667 przyznano ją dyzunitom. *Lu. Dz.*

Nanic, według Kętrz. *Naniec*, według wizyt. Gniewosza z r. 1649 *Nanicz*, niem. *Nanitz*, dok. *Nanetze*, dobra ryc. nad Redą, pow. wejherowski, st. p., tel. i kol., par. kat. i ew., okr. urz. stanu cywil. i szkoła Wejherowo (Neustadt, Schloss), 1 klm. odl. W 1868 r. 157 mk., 106 kat., 51 ew., 15 dm. Ma 403 ha obszaru, mianowicie 211·92 roli or. i ogr., 18·64 łąk, 32·68 past., 132·77 lasu, 7·6 nieuż.; czysty dochód z gruntu 1840 mrk. W 1343 r. 7 paźdz. nadaje w. mistrz Ludolf König v. Weitzau zasłużonym około zakonu braciom Maciejowi i Nasudzie (Nassuda) dobra Nanic, za co będą czynili jednę służbę zbrojną (ob. Prutz: Gesch. des Kreises Neustadt, str. 47). Wizytacya Gniewosza z r. 1649 donosi, że w Naniczu (sic) płaciło 7 poddanych (subditi) mesznego po 1 korcu żyta i tyleż owsa (str. 91). N. należał wtedy do par. górskiej, stanowiącej dziś filią par. wejherowskiej. *Ks. Fr.*

Naniec, ob. *Nanic*.

Naniszki 1.) prawdopodobnie *Naliszki*, zaśc., pow. święciański, w 2 okr. pol., gm. Kukuciszki, okr. wiejski Galiniszki, o 17 w. od gminy, 1 dusza rew. 2.) **N.**, fol. i dobra tamże, ob. *Naliszki* 3).

Nanitz (niem.), ob. *Nanic*.

Nanniheutte, fryszerka we wsi Rowin, pow. rybnicki, 3 bud., 24 mk.

Nannyhuette, huta szklanna w kol. Neudorf, pow. toszycko-gliwicki, założona 1842 r.

Nanosy 1.) wś nad jez. Narocz, pow. święciański, w 4 okr. pol., gm. i okr. wiejski Zaporocz, o 10 w. od gminy a 53 w. od Święcian, 4 dm., 37 mk. prawosł. (28 dusz rew.); należy do dóbr Augustów, Świąteckich. 2.) **N**, os. karcz., tamże, 1 dm., 4 mk. żyd.

Nanowa, wś, pow. dobromilski, 18 klm. na płd.-płd. zach. od sądu pow. w Dobromilu, 8 klm. na płd.-wsch. od urz. poczt. w Krościenku, koło Chyrowa. Na płn. leży Rudawska, na płn.-zach. Krościenko (st. kol. żel.), na zach. Steinfels, na płd.-zach. Stebnik. Płd. narożnik wsi przypiera do Gałówki, wsch. część przypiera do Tychej, Wołoszynowej i Rosochów (4 ostatnie miejscowości leżą w pow. staromiejskim). Wś leży w dorzeczu Dniestru. W płd.-wsch. stronie wsi mianowicie nastaje na stoku zach. granicznej Magóry (728 m.) potok płynący w kierunku zrazu płd.-zach., potem płn.-zach. a w końcu zach. i płd.-zach. do Steinfelsu, gdzie wpada od praw. brz. do potoku Stebnika, prawobocznego dopływu Strwiąża. Potok ten zabiera wodę z przeważnej płd. części obszaru. Z części płn. podążają wody również do Strwiąża. Nastają tam dwie znaczniejsze strugi (pot. Zahajków) i płyną na płn. do wsi Rudawki, gdzie wpadają do jednego z dopływów Strwiąża. W płd. części wsi, w dolinie potoku, leżą zabudowania wiejskie (551 m. na płd.-wsch. a 519 na płn.-zach.). W tej części wsi wznoszą się prócz wspomnionej Magóry: Wisiwnia (733 m., znak triang.) na płn. od Magóry i Średnia (700 m.), na granicy Stebnika. Płn. rąbek wsi zajmują lasy, na płn.-wsch. mianowicie las Jacynin. Własn. więk. (rządowa) ma roli or. 21, łąk i ogr. 10, past. 3, lasu 732 mr.; własn. mn. roli or. 911, łąk i ogr. 125, past. 464, lasu 2 mr. W r. 1880 było 426 mk. w gm. (obszar dwor. należy do Berehów Dolnych). Mieszkańcy są religii gr.-kat. Par. gr.-kat. w miejscu, dek. ustrzycki, dyec. przemyska. Do par. należą: Stebnik z Steinfelsem i Rudawką. We wsi jest cerkiew drewn. p. wez. ś. Michała Archan., postawiona w r. 1754. Par. rz.-kat. w Jasieniu. Za czasów Rzpltej należała wś do dóbr koronnych, do stwa przemyskiego. Przywilej osadniczy i nadawczy wójtostwa w N., wydany przez Zygmunta I w r. 1532, tak opiewa: „Nos Sigismundus etc. Significamus tenore presentium quibus expedit universis et singulis presentibus et futuris harum notitiam habituris: Quia nos bona castri nostri et Capitaneatus Premisliensis augere cupientes: Torrentem dictum *Sthebnijczek* cum silvis ipsi torrenti adjacentibus, una cum mericis, alias *z obschari*, ad locandum et erigendum illic villam *juris-valachici* more aliarum villarum valachicarum ad

ipsum capitaneatum pertinentium, nobili Michailo jam pridem dedimus et assignavimus: Cujus villae granicies erunt incipiendo a laneo vulgariter *Camijenni Dijel* transibuntque *Dijelom wirchom hrelowim*, per torrentem, qui *Seredni* nuncupatur: *Dijelom Serednim* na *werch Stebnika ad Samborienses* granicies: et exinde ad *Pochorela Kijczara*: tunc *Smolnikom* potokom usque ad *polijanam Zachaijcam* et *Nanow dijel*: ex inde que pervenient ad Camieni dijel unde ortum habent. Ita tamen ut limites seu granicies ville ipsius non noceant neque obesse debeant, villis aliis illic in posterum locandis: Quia vero Incolis in eadem villa prefata locandis dederamus libertatem viginti annorum, ab omnibus Dacijs et censibus nostris, quorum viginti annorum, sedecim anni jam effluxerunt et expiraverunt, restantibus duntaxat quatuor annis ejusdem libertatis, ideo prefatos incolas ejusdem ville per hos residuos quatuor annos a data presentium computandos, conservandos duximus, et harum serie conservamus in primeva eorum libertate: ita ut post demisum dictorum quatuor annorum, omnes jam tandem et singuli incole ejusdem ville, nobis et successoribus nostris censuare omnesque datias dare, quas ville alie regales solvere antiquitus consueverunt, solvere et dare tenebuntur et erunt astricti, temporibus perpetuis. Cujus quidem ville advocatiam seu Scultetiam cum duabus areis, alias *dworziszcza*, agri, quem ipsi ad culturam eorundem arearum, alias na *wzor seu predium* (piękną nazwę „wzór“ zatracono później ze szkodą języka i zastąpiono przez niemiecki „folwark“) adjungimus: ac etiam cum *Obschari* qui non essent agris kmetonum nocivi. Domus etiam medium laneum agri pro ecclesia alias na Czerkew in quo agro *Baijtko* (tak jest nazwany paroch ruski) residens solvet nobis et successoribus nostris, prout solvunt alii *Baitkones.* Poterit etiam ipse Scultetus pro sua utilitate construere et edificare in eadem hereditate molendinum, tabernam et hortulanos. Ita tamen quod ipsi hortulani non noceant agris et areis, alias Dworziszczom kmetonum seu incolarum ville. Habebit etiam ipse Scultetus libera sua mellificia: Prensuras piscium et aucupationes, atque tertiam partem omnium et singulorum proventuum, obventionum de hac villa provenientium more aliorum Scultetorum. Que omnia et singula hic descripta iste Scultetus, et ejus successores, cum hoc ipsa Scultetia tenebit, habebit possidebitque perpetue et in evum, ac commutare vendereque poterit, consensu tamen nostro, vel successorum nostrorum ad hoc speciali... .... (w miejscu tem dokument uszkodzony, domyślać się jednak można, że winno tu być „specialiter obtento“). Scultetus tamen ville ipsius qui libet tenebitur et erit astrictus pro Coquina Castri nostri Premisliensis annuatim solvere duodecim agnos. Temporeque belli serviet in uno equo bono cum arcu et sagittis bene ornatus, nobis successoribusque nostris, Capitaneisque Premisliensibus temporibus perpetuis. Damus insuper eidem Sculteto et successoribus ejus labores post Incolas ville ipsius tres dies, ac etiam obventiones alias *Poczastka*, que aliis Scultetis dari solita est ab antiquo. Insuper pollicemur, quod incolle ville ejusdem non alio jure nisi ipso *valachico* a nobis et successoribus nostris Capitaneisque Premisliensibus judicabuntur in eoque conservabuntur temporibus perpetuis sicut alii kmetones in aliis villis nostris regiis conservantur. Nec coram ullo Judice respondebunt, nisi coram ipso advocato suo, aut coram Capitaneo Premisliensi, vel ejus vices gerentibus, perpetuo et in evum. In cujus rei testimonium sigillum nostrum presentibus appensum. Dat. Cracovie, feria sexta die Scti Francisci A. D. 1532“ (Czyt. Czasopismo naukowe zakł. im. Ossol., rok 1832, zesz. II, str. 114 do 126). Według inwentarza z r. 1768 było wójtostwo w posiadaniu Macieja Fedorowicza i Heleny ze Strzeleckich, z prow. 502 złp., z czego kwarta 125 złp. 15 gr. Byli to ostatni dożywotni posiadacze tego wójtostwa, za przywilejem Augusta III, danym w Warszawie d. 5 grudnia 1752 r. Wójtostwo zajął rząd austryacki w r. 1778 i przyłączył do dóbr dobromilskich. *Lu. Dz.*

Na Nowach, niwy w płn. stronie wsi Ottenhausen, pow. gródecki, na granicy Wielkopola (311 m.). Na wschód podmokłe pastwisko.

Nanowszczyzna, dwór w Rolowie, pow. drohobycki.

Nanóżki, niem. *Kl. Leid*, według Kętrz. miejscowość w pow. szczycieńskim; w spisach urzędowych nie wymieniona.

Nanzau (niem.), fol. do dóbr ryc. Gruenhof należący, pow. rybacki.

Na Obszarach, niwy w płd. stronie Dobrzan, pow. lwowski (309 m.).

Na Olszynie, część Sielca, pow. sokalski.

Na Opalonem, las w płd. stronie Netrebki i Jureczkowej i w zach. stronie Kwaszeniny, w pow. dobromilskim. Na płd. od niego leży las Hniła, a na płn. las Braniów.

Na Osie, część wsi Radruża, pow. Rawa Ruska.

Na Osmalonej, grupa domów w Zazulach, pow. złoczowski.

Na Ostrowie, podmokłe, krzakami porosłe pastwisko, w zach. stronie Pawłowa, pow. Kamionka Strumiłowa, na wsch. krańcu lasu. Obszar ten przepływa pot. Popereczny od zach. na wschód. *Lu. Dz.*

Na Ostrówkach, moczarzyste pastwisko,

krzakami porosłe, w zach. stronie Ponikowicy, pow. brodzki. *Lu. Dz.*

Napachanie 1.) wś, pow. poznański, 11 dm., 124 mk., 11 ew., 107 kat., 7 żydów, 48 analf. Poczta, tel., st. kol. żel. w Rokitnicy o 4 kil., gośc. o 4 kil. 2.) **N.**, dom., 3,072 mr. rozl.; 2 miejsc: a) N., dom., b) Dalekie, folw., 13 dm., 203 mk., 40 ew., 163 kat., 78 analf. Dawniej własność Węsierskich. N. było wsią natprawie niemieckiem urządzoną. Syn sołtysa utejszego Antoni z Napachania, zwany często mylnie z Napachanic, był głośnym teologiem i kaznodzieją w XVI w. Zajmował stanowisko profesora i dziekana akademii krakowskiej i kapelana króla Zygmunta Augusta. Według regestr. poborow. z 1580 r. wś N., w par. Czerqwicza (Cerekwica), własność Andrzeja Przecławskiego, miała 12 łanów, 2 zagrod., 3 komorn., 1 kolonistę, 1 łan nieosadzony (Pawiński, Wielk. I: 9).

Napacz al. *Napadź*, niem. *Nappatsch*, wś serbska na pruskich Górnych Łużycach, pow. rozborski, w paraf. ew. Rychwałd. W r. 1884 razem ze wsią stary Lubolń. 138 mk., w tem 129 Serbów. *A. J. P.*

Napadówka al. *Budkiewka*, rzka w pow. lipowieckim, ma źródła pod wsią Oczeretnią, przepływa około Napadówki i ubiegłszy około 13 w. pod Lipowcem uchodzi od lew. brz. do rz. Sobu.

Napadówka 1.) wś nad rz. Horyniem, pow. krzemieniecki, par. Łanowce, przy trakcie z Łabunia do Borsukowa; filia par. kat. Łanowce. 2.) **N.**, wś nad rz. t. n. al. *Budkiewką*, lew. dopł. Sobu, pow. lipowiecki, par. kat. Lipowiec (o 8 w.), 203 dm., 1,316 mk. ob. płci, w tej liczbie 18 kat., 2,919 dzies. ziemi, wtem 1221 dzies. włośc. Cerkiew drewniana Pokrowska, wzniesiona w 1740 r., ma 72 dzies. ziemi; kaplica kat., par. Lipowiec. Poprzednio N. należała do Przyłuskiego, marsz. szl., pow. lipowieckiego, znanego ze swej ekscentryczności; po jego śmierci w 1853 r. kupiona na licytacyi przez Protopopowa. 3.) **N.**, wś nad rzką Postołową, pow. winnicki, okr. pol. Pików, gm. Kutyszcze, par. praw. Mączyńce (Monczyńce), kat. Pików, 86 dm., 257 dusz męz., 461 dzies. ziemi włośc., 649 dzies. ziemi dwor.. Kaplica kat. par. Pików. Należała niegdyś do Kornelowskich, dziś Cypryana Spasowicza. 4.) **N.**, wś, pow. zasławski, w 2 okr, pol., gm. i par. kat. Butowce, par. praw. Lisińca, na płd. od Sulżyna; należała do Lassotów. Ob. Arch. J. Z. R., cz. VI, t. I: 290. 5.) **N.**, wś, wymieniana w XVIII w. jako należąca do klucza Daniłowszczyzna Wiśniowieckich, na Wołyniu. *J. Krz.*

Na Paluchach al. *Paluchy*, grupa domów w płd.-wsch. stronie Chotylubia, pow. cieszanowski. *Lu. Dz.*

Na Papierni, karczma na obsz. dwor. Sądowej Wiszni, pow. mościski.

Na Pasiecznej, pole ze śladami cmentarzyska przedhistorycznego, w pow. zaleszczyckim, na obszarze wsi Latacz.

Napatki, folw. do Wilkowic Wielkich, pow. bytomski.

Na Perelisku, leśniczówka i gajówka w zach. stronie Zabłociec, nad Styrem, pow. brodzki. *Lu. Dz.*

Na Perełomach, las i wzgórze, na płn.-zachód od Sławętyna, pow. podhajecki, 422 m. npm. *Br. G.*

Napertowo, według Kętrz. miejscowość w pow. gołdapskim; w spisach urzędowych nie pomieszczona.

Napęków, zapewne *Napęchow*, na co naprowadzają nazwy wsi Pęchów i Pęchowiec, wś i folw., pow. kielecki, gm. Daleszyce, par. Bieliny, leży o 17 w. od Kielc, przy trakcie z Kielc do Łagowa; posiada młyn i tartak. W 1827 r. było tu dm. 28, mk. 168. Fol. N., stanowiący majątek poduchowny i mający 449 mr. obszaru, został przez rząd sprzedany około 1880 r. za 18,000 rs.

Na Piasku 1.) młyn w Rabce, pow. myślenicki. 2.) **Na P.**, grupa domów w Głogowie, pow. rzeszowski. 3.) **Na P.**, karczma w Suchy, pow. żywiecki. 4.) **Na P.**, karczma na obsz. dwor. Drohomyśla, pow. jaworowski.

Na Piasku, kol. do Kosięcina, pow. lubliniecki.

Napiekło, pow. będziński, gm. Olkusko-Siewierska, par. Zagórze.

Napierki, niem. *Napierken*, dok. *Nepirk*, pierwotnie *Dąbrówka*, dok. *Dombroffky*, *Damerofski*, *Dawbrowken*, wś na pol. pruskich Mazurach, pow. niborski, tuż nad granicą król. pol., 15 klm. na płd. od Niborka, nad bitym traktem przez Mławę do Warszawy wiodącym, we wzgórzystej i kamienistej okolicy; gleba piaszczysta i nieurodzajna. Ma 459 mk. (1877 r.); katolicy tworzą 41·2 %. Są to Mazurzy, trudniący się rolnictwem. Jest tu i przykomorek urzędu celnego pierwszej klasy; st. p. Białuty. W 1371 r. nadaje Winryk v. Kniprode Pieciowi (Petze, Peter) i Maciejowi 22 wł. roli i $^1/_2$ włóki łąk w Dąbrówce, w ziemi saskiej, na prawie chełm., z obowiązkiem jednej służby w lekkiej zbroi. Dano w Brodnicy. Po pokoju toruńskim ponieśli szkodę od Polaków Szymon 2 wołów i 2 konie, Piotr 1 maciorę, Bartłomiej 2 wołów, Henryk 1 konia, Andrzej 3 koni, Wielisław (Wilslao) 1 surdut; szkodę tę stwierdzają swojem świadectwem, oprócz poszkodowanych, Piotr Bartko i Bolesław (Bolislaus). Ze zmianą nazwiska musiała nastąpić nowa lokacya, bo r. 1484 Napierki mają 40 wł. R. 1499 trzyma tam karczmę Marcin Duszota. N, posiadają w 1542

r. tylko polskich mieszk. R. zaś 1643 mieszkają tam Marcin Napierski, Wojciech, Andrzej, Marcin Kanigowscy i t. d. (ob. Kętrz. O ludn. pol., str. 318). *Kś. Fr.*

Na Pierożkach, las i leśniczówka w płd.-wsch. stronie Ułazowa, pow. cieszanowski. Wsch. część lasu przepływa pot. Kaflewa i oddziela go od lasu Na Suchorzyznie.

Na Piłach, płd.-wsch. część Rudy Rożanieckiej, pow. cieszanowski, nad pot. Lubówką.

Na Piłce, grupa domów w płn.-zach. stronie Sałaszowa, pow. Rawa ruska.

Napiórki, okolica szlach, pow. makowski, gm. Sielc, par. Różan. W obrębie jej mieszczą się wsie: 1.) N. *Ciężkie*, w 1827 r. dm. 19, mk. 110. 2.) N. *Gardziołki*, w 1827 r. dm. 11, mk. 63. 3.) N. *Kmotry*. 4.) N. *Żadne*, w 1827 r. dm. 4, mk. 15.

Na Pirce, młyn na obsz. dwor. Swaryczowa, pow. doliński.

Napiwoda, dok. *Napiwodde* 1.) wś na polsko-pruskich Mazurach, pow. niborski, st. p. Nidbork. Tutejszy okr. urz. stanu cywiln. liczył 1880 r. 747 mk. 2.) N. królewskie nadleśnictwo, tamże, st. poczt. i kol. żel. i tel. Nidbork, 8 klm. odl.; obejmuje 524 ha roli orn. i ogr., 64 łąk, 55 pastw., 7,346 lasu, 192 nieuż., 158 wody, razem 8,171 ha; czysty dochód z gruntu 8,799 mrk. 3.) N., dobra tamże. N. była pierwotnie tylko strażnicą myśliwą (ob. Die Ordensstadt Neidenburg, von Gregorovius, 1883, str. 31). O tej osadzie wspominają już księgi czynszowe z r. 1436/37. R. 1506 odnawia w. mistrz Fryderyk, książę saski, list nadawczy 12 mieszkańcom napiwojskiem i zatwierdza im prawo chełmińskie. W borach pod N. znajdują się t. zw. szańce szwedzkie. R. 1600 mieszka w N. sama ludność polska (ob. Kętrz. O ludn. pol., str. 347). R. 1812 d. 13 czerwca obozowało tu wojsko włoskie pod wodzą generała Pino, przy czem zgorzało 9 zabudowań gburskich (ob. Toeppen Gesch. Masurens, str. 428).

Naplatek, kol. w Lisowicach i pustkowie w Pawonkowie, pow. lubliniecki.

Naplatken, ob. *Napłatki.*

Na Płacie, płd. część Starzawy, pow. mościski.

Napłat i *Napłaty*, w dok. *Naplath* i *Naplathy*, nazwa łanów kmiecych we wsi Baszkowie, pow. krotoszyński (ob. Lib. Ben. Łask., II: 16) i we wsi Kłomnicach (Naplathky), pow. noworadomski, od granicy wsi Nieznanic (tamże, I: 520). *Br. Ch.*

Napłatki, niem. *Naplatken*, folw. do Swiebia, (Schwieben), pow. toszycko-gliwicki.

Na Płaśni, szczyt w Pieninach, w wschodniej ich połaci, w dziale między pot. Leśnickim (od płn.) a Lipnikiem (od płd.), po nad wsią Haligowcami, na zachód od Aksamitki. Wznies. 891 m. npm. Miejsce znaku triang.

Na Podwornym, os. w Suchej Woli, pow. gródecki.

Na Pohary, nazwa niw w Łopiance, pow. gródecki.

Na Polaniu, os. śród lasu, w płn. stronie Zabłociec, pow. brodzki.

Na Polankach 1.) podmokłe pastwisko w płn.-wsch. stronie Wrocowa, pow. gródecki. 2.) **Na P.**, ob. *Polanki.*

Napole, wzgórze 393 m. wys. pod 49°16′ płn. szer. a 41° 18′ wsch. dług. od F., w płd.-wsch. stronie Dobrohostowa, na granicy Stebnika i Uliczna, w pow. drohobyckim. Znak tryang.

Napole 1.) niem. *Napolle*, dok. *Nobel*, dobra ryc., pow. chełmiński, st. poczt. i tel. Jeleniec 5 klm. odl., st. kol. Stolno 8·5 klm. odl., par. kat. i szkoła Kijewo 1/2 mili odl., par. ew. Chełmno. W 1868 r. 6 dm., 79 mk., 66 kat., 12 ew.; 192 ha obszaru, mianowicie 190·78 ha roli orn. i ogr. 1·12 nieuż.; czysty dochód z gruntu 1,323 mrk,; hodowla bydła holenderskiej rasy. Za czasów krzyżackich należało N. do komturstwa papowskiego (ob. Schultz: Gesch. d. Stadt Kulm, I: 200). W r. 1440 mieszka tu Toruńczanin Herman Rewsob. R. 1450 wymieniają dok. Jenchen vom Feldchen, t. j. Janka z N. (ob. Kętrz. O ludn. pol., str. 172 i 133). R. 1667 dawało N. mesznego 2 korce żyta i tyleż owsa (ob. Wizyt. Strzesza). R. 1707 posiadał te dobra Andrzej Orłowski; mesznego płacił jak wyżej (ob. wizyt. Potockiego). Z tejże wizyt. dowiadujemy się nadto, że dawniej już owczarz (opilio) z N. darował kościołowi w Kijewie 30 owiec, z tem przeznaczeniem, aby za nie kupić monstrancyą; ponieważ jednak tęż sprawił swym kosztem Jakób Borowski, dla tego zatrzymał proboszcz te owce na inne potrzeby kościoła. W pobliżu N., na płn.-wsch. ze sto kroków od szosy z Golubia do Kowalewa wiodącej, znajduje się dobrze zachowany szaniec czworoboczny. Wizytacya Strzesza z r. 1667 donosi, że N. dzieliło się na trzy części szlacheckie. Paweł Orłowski posiadał 8 włók, płacił mesznego tylko 1 korzec żyta i tyleż owsa; Jan Pilski od 2 włók tylko pół korca żyta i tyleż owsa; Marcin Jaworski wzbraniał się od swych 2 włók dawać meszne (str. 3516). Z wizyt. Potockiego z r. 1706 dowiadujemy się, że N. miało ówczas już tylko 2 posiedzicieli. Marcin Orłowski płacił 2 półkorcze żyta i tyleż owsa, Paweł Orłowski zaś 3 półkorcze żyta i tyleż owsa ex tribus sortibus. 2.) N., dok. *Weldichin*, *Feldchen*, folw. do dóbr ryc. Gajewa należący, pow. brodnicki, par. kat. i szkoła Pluskowęsy 1/8 mili odl.,

par. ew. i st. poczt. Kowalewo. W 1868 r. 12 bud., 5 dm., 99 mk. kat. *Kś. Fr.*

Napoleon, kol., pow. częstochowski, gm. Lipie, par. Parzymiechy, 11 dm., 142 mk., 74 mr. ziemi włośc. W 1827 r. było dm. 1, mk. 5.

Napoleonów, kol. i os. nad jez. Parzniewickiem, pow. piotrkowski, gm. Parzniewice, par. Kamieńsk; kol. dm. 20, mk. 148, ziemi włośc. 320 mr.; os. dm. 1, mk. 6, ziemi włośc. 35 mr. W 1827 r. 11 dm., 80 mk.

Napoleonowo, wś, pow. gnieźnieński, 11 dm., 104 mk., 1 ew., 103 kat., 32 analf. Poczta w Modliszewku, gośc. o kilka kil.; st. kol. żel. i tel. w Gnieźnie.

Napoleońska góra, o 3 w. powyżej Kowna, między dr. żel. a Niemnem, pod Poniemuniem w pow. maryampolskim, gdzie się Napoleon przez Niemen przeprawiał. Podobna do dawnych nasypów pogańskich.

Na Pomiarkach, ob. *Medynia*, pow. kałuski.

Na Ponikłem, wzgórze 584 m. wys., pod 48° 52′ płn. szer., a 41° 44′ 40″ wsch. dłg., w Spasie, pow. doliński.

Naporce, myślnie podana nazwa (ob. *Kozowe*), zamiast *Nahorce*.

Na Potaszni, wiejskie zabudowania i leśniczówka w Cholowicach, pow. przemyski.

Napotkanie, karczma w pow. ropczyckim, przy drodze z Dembicy do Rzochowa, w miejscu, gdzie od drogi rządowej na obszarze Woli Pustkowskiej oddziela się droga gminna, wiodąca przez las do Woli Osieckiej. *Mac.*

Na Potoku, młyny na obsz. dwor. Nowosiółek Zahalczynych, pow. złoczowski.

Na Pożarach, grupa domów w Ożydowie, pow. złoczowski.

Nappern (niem.), ob. *Napromki.*

Naprasniki, część wsi *Piszczyki* (ob.), leżąca na lew. brzegu rz. Kamianki.

Napratten (niem.), dok. *Waldow, Napratyen*, wś na Warmii niem., pow. licbarski, st. poczt., par. kat. i okr. urz. stanu cywiln. Rogóźno. W 1337 r. nadaje Henryk von Lutir, syndyk bisk. warmińskiego, czcigodnym Napratien, Glande i jego braciom, dalej Mokil, jego braciom i synom, 50 włók in campo Waldio prawem dziedzicznem, 5 włók należących do sołectwa, w którem wszyscy trzej będą mieli udział po równej części, tak samo i co do karczmy. Od reszty włók będą posiedziciele płacili każdy pół grzywny od każdej włóki na św. Marcin; lokatorom nadajemy jeszcze mniejsze sądownictwo, większe zaś, quod est colli et manus amputatio, będzie przysługiwało naszemu wójtowi. Trzecią część kar pieniężnych będą pobierali lokatorzy, resztę nasz wójt (advocatus). Wś ta ma należeć do par. rogozińskiej; proboszczowi będą dawali mesznego 1 korzec żyta i tyleż owsa od każdej włóki. Sołtysowie mają 16 grzw. pogłównego z szczególnej łaski, osadnicy 8 grz. Jeżeli kto ze sołtysów lub osadników przez kradzież lub zabójstwo zasłuży na karę śmierci, może się wykupić jeżeli na to wójt zezwoli. Wolność od czynszu będzie trwała lat 12. Świadkiem jest nasz podkomorzy Pomyre. Datum in castro Heilsberg (ob. Cod. dipl. Warm. 1, str. 472). Okazało się później, że wieś miała 18 mr. nadmiaru; bisk. Henryk III pozostawił je wsi mocą przywileju z r. 1379. Według lustr. z 1656 r. N., należące wtedy do kameratu licbarskiego, miało 50 włók, 15 gburów, 2 sołtysów; czynszu dawali 1 łaszt 24 k. owsa, 90 kur, 30 gęsi i 323 fl. 6 gr. 12 fen. (ob. Zeitsch. fuer d. Gesch. Ermlands, 1880, str. 287). *Kś. Fr.*

Naprawa, wś, pow. myślenicki, leży przy gościńcu myślenicko-nowotarskim i tymbarsko-jordanowskim, nad pot. Naprawką, dopływem Skawy. Od Myślenic na płd. 22 kil., od Jordanowa na wsch. 4 kil. Graniczy od płn. z Łętownią, od wsch. z Krzeczowem i Skomielną Białą, od płd. ze Skawą, a od wsch. z Malejową. Wzdłuż płd.-wsch. granicy płynie pot. Stachorówka, a część granicy zach. tworzy pot. Malejów. Zabudowania legły w dolinie pot. Naprawki lub po zboczach tejże doliny. Na płn. granicy gminy tejże wznosi się Szyszkowa (600 m.); od niej na zachód szczyt bezimienny, 554 m. npm. wysoki; od tego na płd.-zach., nieopodal granicy zach., szczyt Kowalówka, 597 m. wys. Południowa część wsi, na zachodnim brzegu pot., leży 487 m. npm. Część wschodnia podnosi się ku granicy i na gościńcu myślenickim dochodzi największej wysokości, 619 m. npm. Obszar większej posiadłości obejmuje roli ornej 12, łąk i ogr. 3, pastw. 2, lasu 54; mniejszej zaś posiadł. roli ornej 1498, łąk i ogr. 92, pastw. 153, lasu 512 mr. austr. (1869 r.). Dm. 166, mk. na obsz. dwor. 6, w gminie 959, razem 965, między nimi 456 męż., 509 kob. (1869). Według spisu ludności z r. 1880 było mk. 907. Paraf. łac. w Łętowni. Okolica górska, lesista, gleba zimna, owsiana. Własność Kaliksta hr. Borowskiego. Mają się tu znajdować źródła solne, podobne do rabczańskich (ob. Roczn. wydz. lek. krak. t. 4, oddz. 2). St. p. Jordanów. *Br. G.*

Naprawka, pot. górski, wypływa z pod Szyszkowej góry (600 m.), na płn. krańcu wsi Naprawy, w pow. myślenickim; płynie przez wieś na płd., zabrawszy strugi z pod Kowalówki (597 m.), zwraca się na zachód, zrasza obszar Malejowej, gdzie od pr. brz. zasila się wodami pot. Malejowego; w końcu wygina się na płd. i tworząc na tym biegu granicę między Malejową i Jordanowem, u za-

chodniego podnóża Hajdówki (534 m.) wpada do Skawy z pr. brz. Długość biegu 7 kil.

Naprezi, nazwa nadana przez Konstantego Porfirogenitę porohowi dnieprowemu Liszny, ob. *Dniepr* (t. 2: 47).

Napromek Wielki al. *Naprom*, według Fankidejskiego *Napromki Wielkie*, niem. *Gross Nappern*, dok. *Napro*, wś i dobra ryc., pow. ostródzki, st. p. Brzydowo 6 klm. odl., okr. urz. stanu cywiln. Ruszkowo. Dobra ryc. mają 537 ha obszaru, mianowicie 489 ha roli orn. i ogr., 30 łąk, 8 pastw., 10 nieuż.; czysty dochód z gruntu około 3,500 mrk. R. 1334 nadaje Naprom Gaylin z przyjacielem swym Jakóbem, Janowi (Jane) i jego potomkom dobra, obejmujące 32 włók, celem założenia wsi dannickiej. Świadkami są: Jan, pleban z Lipowa, Adam i Mikołaj z Lipowa, Krystyan z Iławy. Dan w niedzielę starozapustną (ob. Kętrz O ludn. pol., str. 361). 2.) **N.** *Mały*, niem. *Klein Nappern*, dobra ryc. i wś tamże, st. poczt. Lubawa, 7 klm. odl., okr. urz. stanu cywiln. Glaznoty. Dobra obejmują 518 ha roli orn. i ogr., 10 łąk, 76 pastw., 223 lasu, 13 nieuż., razem 840 ha; czysty dochód z gruntu 4,313 mrk. Gorzelnia parowa, młyn parowy, cegielnia; hodowla bydła i owiec. R. 1351 nadaje Gunter v. Hohenstein, komtur ostródzki, słudze swemu Naprobe 17 włók w Nowym czyli Małym Napromku. Dan w dzień św. Procera i Martyniana (ob. Kętrz. O ludn. pol., str. 361). Z szlachty pol. mieszkali tu r. 1620—1 na 17 włókach Jerzy i Zygmunt Witramowscy, w innych czasach zaś Białobłoccy, Czeradzcy, Domagaliczowie, Kosowscy, Lescy, Małowiescy, Pilchowscy—Biberstein, Szarzewscy, Szczuplińscy i Uzdowscy (ob. Kętrz., tamże, str. 368—371).

Napromki Wielkie, ob. *Napromek*.

Naprószewo, ob. *Napruszewo*.

Napruny, wś włośc., pow. święciański, w 2 okr. pol., gm. Kukuciszki, okr. wiejski Puczkaryszki, o 11 w. od gminy, 32 dusz rewiz.; należy do dóbr skarbowych Inturki.

Na Pruskach al. *Na Pryskach*, pole, dawne cmentarzysko we wsi Medwedówce, pow. buczacki.

Napruszewo al. *Naprószewo*, wś i folw. nad jez. Napruszewskiem, pow. słupecki, gm. Ostrowite, par. Giwartów, odl. od Słupcy w. 15; folw. dm. 9, mk. 146; wś dm. 10, mk. 73. W 1827 r. 26 dm., 197 mk. Według Lib. Ben. Łask. (I: 302) w początkach XVI w. były tu grunta folwarczne, dające dziesięcinę proboszczowi w Giewartowie, zaś z łanów kmiecych pobierał proboszcz tylko meszne, po dwie miary (coros) owsa i dwie pszenicy z łanu, od zagrodników zaś po jednej mierze owsa. Według regestr. pobor. z 1580 r. N. było własnością Sebastyana Napruszewskiego i miało 2 łany kmiece, 2 zagrod., 2 komorn. (Pawiński, Wielkop. I: 146). Dobra N. składają się z folw. N., Starawieś i Tomiszew, wsi N., rozl. mr. 1,453; folw. N. grunta orn. i ogr. mr. 773, łąk mr. 61, pastw. mr. 42, wody mr. 162, lasu mr. 11, nieuż. i place mr. 41, razem mr. 1.090; bud. mur. 16, z drzewa 10; płodozmian 11-polowy; folw. Starawieś grun. orn. i ogr. mr. 87, łąk mr. 26, pastw. mr. 34, nieuż. i place mr. 3, razem mr. 150; bud. mur. 2, z drzewa 2; folw. Tomiszew grun. orn. i ogr: mr. 160, łąk mr. 2, lasu mr. 44, nieuż. i place mr. 7, razem mr. 213; bud. mur. 5; wiatrak i pokłady torfu. Wś N. os. 21, z grun. mr. 57. *Br. Ch.*

Napruszewskie jezioro, zwane także *Kosiewskiem* od wsi Kosiewo al. Kossewo, do której gruntów dotyka, leży we wsch. stronie od jez. Powidzkiego, w pow. słupeckim, gminie Ostrowite, na płn. od wsi Kossewo i Napruszewo. Nad jez. leży fol. Stara Wieś, należący do Napruszewa. Wąski, zaledwie dwuwiorstowy pas ziemi oddziela to jezioro od Powidzkiego, z którem łączy się za pośrednictwem strumienia. Szerokość jeziora w kierunku od wsch. do zach. wynosi do 2 wiorst, od płn. zaś ku płd. przeszło wiorstę.

Na Przedsielu, podmokłe pastwisko w płn.-wsch. stronie Zaborza i płn.-zach. stronie Hujcza, pow. Rawa Ruska.

Napty, wś na praw. brz. Bugu, pow. brzesko-litewski, wprost Nepli.

Na Puharach, las z leśniczówką w płd.-wsch. stronie Czołhan, pow. doliński.

Na Pułku, szczyt w Beskidzie zachodnim, między Policą a Babią Górą. Wznies. 1235 m.

Naradziszki, zaśc. szl., pow. święciański, w 2 okr. pol., o 51 w. od Święcian, 1 dm., 8 mk. katol.

Naragiele, wś, pow. sejneński, gm. i par. Sereje, odl. od Sejn w. 40, dm. 31, mk. 223. W 1827 r. było dm. 20, mk. 120.

Naragiszki, wś włośc., pow. wileński, w 3 okr. pol., gm. i okr. wiejski Malaty, o 6 w. od gminy, 10 dusz rewiz.; należy do dóbr skarbowych Roupiszki.

Narajewo, wś, pow. mogilnicki, 6 dm., 46 mk., 4 ew., 42 kat., 19 analf. Poczta, gośc., tel. w Gąsawie, st. kol. żel. w Mogilnie.

Narajów, mczko i wś, pow. brzeżański, nad pot. Narajówką, przy gościńcu rząd. brzeżańsko-lwowskim, o 15 klm. na płn.-zach. od Brzeżan, w górzystej, zimnej okolicy; grunt gliniasty mokry, nieprzepuszczalny, tylko dla dzikich drzew odpowiedni. N. graniczy na wsch. z Wierzbowem, Łapszynem i Leśnikami, na płd. z Narajowem wsią, na zach. z Podusilną i Błotnią, na płn. z Nowosiółką i Rekszynem. Przestrzeń wraz z N. wsią dwor. gr. or. 1132, łąk i ogr. 511, past. 92, lasu 3833

mr.; włość. gr. or. 2570, łąk i ogr. 160, past. 238, lasu 31 mr. Ludności rz.-kat. 230, par. w miejscu, fundowana 1705 r. przez Adama Mikołaja z Granowa Sieniawskiego, woj. bełskiego, kościół drewn., poświęcony 1771 r. pod wez. N. M. P. Snieżnej. Do par. należą: Rohaczyn mko z Hutą o 7·5 klm. (332 dusz), Narajów wś o 2 klm. (92), Rohaczyn wś o 10 klm. (73), ogólna ilość kat. 727, akat. 19, izrael. 948; gr.-kat. 1395, par. w miejscu, dek. narajowski, dyec. Lwów, obejmuje filią Narajów wś (715) i ma 2110 gr.-kat. Szkoła etatowa o 2 nauczyc., kasa pożyczk. z kapit. 1728 złr., gorzelnia, młyn wodny. W lasach stada dzików, zwierzyny pod dostatkiem. Wedle Kuropatnickiego należał N. do dóbr stołowych arcybiskupstwa lwow. rz.-kat. obrządku, razem z dobrami Dunajów; ze względu jednak, że już w r. 1705 Adam Mik. Sieniawski erygował rz.-kat. par., należy przypuszczać, że dobra te jeszcze w XVII w. przeszły w posiadanie Sieniawskich, właścicieli Brzeżan, do których to dóbr, będących własnością Stanisława hr. Potockiego, obecnie N. należy. Miasteczko nędzne, licho zabudowane domkami i karczmami z drzewa, mieszkańcy ubodzy tak izraelicy jak i chrześcianie, trudnią się wyłącznie rolnictwem. W aktach grodzkich i ziemskich archiwum Bernardyńskiego we Lwowie znajduje się najdawuiejsza wzmianka o N., mianowicie: C. t. 347, str. 175—179 i 179—184. We Lwowie 14 lipca 1589 r. przebieg procesu w obec sądu ziemskiego lwowskiego między Janem Siemiginowskim i Stanisławem Narajowskim, właścicielami części N. (Zbiór Akt grodz. i ziem., t. X, str. 158). W inwentarzu klucza brzeżańskiego z r. 1698 (rkp. w Bibl. Ossol. № 2122, str. 77 do 83) czytamy o mieście Narajowie: „Parkanem gontami pobitym dokoła oparkanione, którego jest dzielnic № 240. Bramy dwie: jedna brzeżańska, na tej wierzchu budynek z drzewa budowany, w którym okna w drewnie, drzwi na żelaznych zawiasach, skobel i wrzeciąż do zamykania, ta gontami pobita, do której i schody, wrota na dole do zamykania; druga brama dunajowska, na tej na wierzchu baszta z drzewa budowana, drzwi na biegunach, skobel z wrzeciążem do zamykania, gontami pobita. Wrota do bramy nowe z zakładką; wycieczek dwie, jedna do stawu, druga do błotni. Amunicya: działo 3-funtowe żelazne na lawetach okowanych, do tego szufla i stempel z wiszurem. Do tejże kul armatnych 20. Hakownic z zamkami krzosowymi na kształt okowanych 5. Do tych stempel i krajcar. Organki na koźle okowanym o 5 rurach. Kul muszkietowych 80, glutów 40, prochu kamieni 2. Naczynia różne: pił trackich 2, ręczna 1, klamra 1, topór 1, świder 1, heblów 2. Ślusarskie naczynia porządne u ślusarza tamże. Następuje potem opis stada czerkieskiego, obejmującego 23 sztuk. Bydła podaje inwentarz sztuk 15, owiec 93, świń 31, drobiu folwarcznego 64 (kur 30, kaczek 15, kapłonów 17, gęsi 2). Łanów dworskich wymienia 22 (oto niektóre nazwy: Łan nad stawem, Ł. nad białym brzegiem, Ł. koło figurnego sadu, Ł. u Łużek we środku, Ł. na wysokiej górze, Ł. na Gniłej, Ł, na Lipicy, Ł. na Stupniku, Ł. na Rakowicy, Ł. nad Piotrem Wołosem, Ł. na Krągłym); ogrodów 2: za starym folwarkiem i pod winnicą; z jarzyn uprawiano: marchwi zagonów 14, buraków 3, kapusty 17, pietruszki 5, pasternaku 20, rzepy 2, maku 1, cebuli zag. 40; sianożęci było 4: na Kadłubiskach na 2 styrty siana, na Lipicy na 2 st., pod folwarkiem na błocie i na Pomirki. Następnie wymieniono powinności mieszczan narajowskich: Mieszczanie, zarówno przedmieszczanie, którykolwiek z nich trzyma ćwierć, płacić powinni czynszu rocznego zł. 1 gr. 6, kur 2; ci zaś, którzy ćwierci nie mają, tylko na ogrodach mieszkają, dają rocznie po gr. 15, kurę 1. Ćwierć zaś pustą ktoby siał, płacić z niej powinien czynszu zł. 1, lub skupszczyzny na dwór dziesiątą kopę, zarówno jednak wszyscy robić powinni według wyraźnego samego Jm. Dobrodzieja postanowienia i podpisania inwentarza anno praesenti, latem po dni 3, zimą po 2, szarwark osobliwie do stawów tylko do naprawienia grobli, robienia upustu, chwytania wody, a osobliwie na gwałt do stawów tak ciągle jechać, jako i piesi iść powinni. Parkany każdy mieszczanin swoją dzielnicę koło miasta reparować powinien, i rusznicę tak dla siebie jako i parobka mieć powinien. Na pług do orania po 2 sprzęgać się powinno. Dziesięcina pszczelna ul 10-ty, świnna wieprz 20-ty, i owcza 20-ta owca z jagnięciem. Powozów 2 do Lwowa za pańszczyznę odprawują i jak wiele dni im pańszczyzny wytrącić się powinno. Następuje spis imienny mieszczan narajowskich w liczbie 86. Oto niektóre nazwiska: Taras, Woskres, Wołos, Wrobec, Skreba, Makarewicz, Turczyn, Labur, Kimak, Nahurny, Kohut, Lewczyszyn, Manijło, Tepkow, Horien, Bezuszko, Muc, Kliszczoweński, Dewa, Paszko, Drabik, Janczyński, Haszczyn, Deyneka, Rad, Buben, Wolanik, Baczewski, Paliwoda, Wołoszyn, Podolec, Haryley, Krzyszał (wataman). Kozaków wymieniono 4, ci trzej mają po ćwierci pola i są wolni. Wójt Stanisław na ćwierci i dworzystko wójtowskie pod nim, ten do dozoru gumna pańskiego, liber. Popi narajowscy: ociec Danilej na ćwierci cerkiewnej; ociec Bazyli na ćwierci cerkiewnej za wałem; Paweł Popowiez na cerkiewszczyznym gruncie, liber. Ci dziesięcinę dają wszelką i po-

mocy odprawują. Poddani nowoprzyszli i osiedli nic nie dają (wymieniono ich 4). Ogrodów pustych za pańskiem gumnem leżało tego roku 4. Gumno pańskie i stadnicę postawiono na ogrodach 12. Ćwierci puste miejskie narajowskie kto sieje, płacić powinien po 1 zł. 6 gr. Ćwierci takich wymieniono 19. We wsi Raju, w pow. brzeżańskim, jest kilkanaście inwentarzów, a w nich znajdują się także szczegóły odnośne do Narajowa. W inwentarzu z r. 1666 znajdujemy często przy nazwiskach gospodarzów dopisek zrobiony obcą ręką „Tatarowie go wzięli", skądby przypuszczać można, że około tego czasu Tatarzy Narajów zniszczyli. Inwentarz z r. 1696 zawiera mniej więcej te same szczegóły, któreśmy podali wyżej według inwentarza z r. 1698. W inwentarzu z r. 1709, str. 38, czytamy: „Miasto dokoła parkanem wprawdzie oparkanione, ale przez inkursye wojsk partyj szwedzkich podczas spalenia miasta i parkany miejscami porozbierane, osobliwie od błotni dużo nadwerężone. Budynek pański, drewniany, w tyle za kościołem w rogu miasta". Na str. 41 zaś czytamy pod napisem „Powinności": W tym roku na wiosnę będąc zrujnowani i spaleni, gdzie niektórzy za pogorzeniem całego miasta od ludzi Jm. Pana Szmigielskiego (ten dowodził przeciw Augustowi II za Leszczyńskim, podczas gdy Sieniawski stał przy Auguście II), tu z partyą swoją przez tydzień stojącego, za danem sobie prawem i słobodą od JW. Jmci Dobrodzieja znowu na lat 3 zupełnych, przez któreby straconą swoję recuperowali i restaurowali chudobę, wolni od wszelkich danin i robocizn być mają". Herb miasteczka: w niebieskiem polu we środku róża biała, srebrzysta. N. wś, odl. 1·5 klm. na płd. od miasta, którego stanowi przedmieście, ma 871 mk. i należy do dóbr N. Inwentarz klucza brzeżańskiego z r. 1698 (rkp. Ossol. № 2122, karta 84—87) podaje następujące o tej wsi szczegóły: „Powinności poddanych: Ci którzy siedzą na tretynach robić powinni latem na każdy tydzień po dni 3, zimą po 2, zagrodnicy zaś latem po 2 dni, zimą po dniowi. Zażen, obżen, zakos, obkos i tłuk 3 odprawić powinni bez pańszczyzny. Dziesięcinę pszczelną, owczą i świnną tak jako w innych włościach tego klucza dają. Przędzę ze swego przędziwa po łokciu 1, a z pańskiego po 1 prząść powinni. Czynszu dają tretennicy po gr. 19, zagrodnicy po gr. 5, jajec 6, kurę 1, owsa półmacek 1 miary brzeżańskiej, z sadów gdy zrodzą 10-te drzewo zawiązuje się. Przędziw moczyć i międlić bez pańszczyzny powinni; szarwarek do stawu, do naprawienia grobli, robienia upustu, zastawienia wody, a osobliwie na gwałt do stawu, tak ciągli jechać, jako i piesi iść powinni. Imion poddanych i zagrodników podano 46 (np. Bilica, Łuczka, wataman, liber, Didowiec, Przyszlak, Błaszczuk, Kindrat, Miciurak, Warycz). Pop ociec Iwan na gruncie popowskim, powozy odprawować i dziesięcinę wszelką dawać powinien. Mielnik Wasyl, pod nim dworzysko całe, tenże trzyma młynów 2, w jednym kamieni 2, stęp 2 i folusz, w drugim młynku pod miastem kamień 1. Ten powinien co kwartał ukarmić wieprzów 2, a jeżeliby którego kwartału nie dokarmił wieprza, powinien płacić za każdego po gr. 15. Robić z siekierą powinien, co rozkażą we dworze, na tydzień po 2 dni. Powozy odprawuje. Czynszu ma dać zł. 2. Stawy: 1) staw Gniłokucki na lat 3 (nie wymieniono ile przynosi); 2) stawek na Skupniku mniejszy; 3) stawek pod miastem, narybku potrzebujący. Dworzyszcze jedno, Przyszlak osiadł, parę wołów mający. Łan po nieboszczyku Dylewskim pan Kolnarski trzyma, toż samo dworzysko Sumironyskie. Ogrodów pustych 2. Arenda ma poddanych 2 w mieście. Dworzysko Sobka Mazura bednarza z ogrodem i sianożęcią, do tej pola łanek, za młynem drugi. Karczma z drzewa budowana. Izba wielka z komorą, druga izdebka mała, z izdebki komora, w sieniach piwnica. Winnica z gliny lepiona, tam kocieł gorzałczany, kadek nowych 9, starych 3, konwi 7, beczek piwnych 4. Browar: w tym kadzi 3, kocieł wielki piwny, słodownia nad stawem, młynów do niejże 3. Dworzyszcz pustych sielskich wymieniono 16. Z nich mieszczanie, co najmowali, płacić powinni". *Lu. Dz.*

Narajówka 1.) wś nad rz. Soroką, dopł. Sobu, pow. hajsyński, w 2 okr. pol. Teplik, gm. Krasnopółka, par. Granów, na pograniczu gub. kijowskiej, o 25 w. od Hajsyna, na płd.-wsch. krańcach dawnej Bracławszczyzny, ma 158 dm., 1118 mk., w tej liczbie 30 jednodworców, 1,410 dzies. ziemi włośc., 1650 dzies. ziemi dworskiej, w tem 128 nieuż., ziemia dobra. Cerkiew paraf. pod wezw. N. M. P., ma 30 dzies. ziemi. Gorzelnia założona w 1860 r. z aparatem Pistoryusza. Dawniej dziedzictwo ks. Czartoryskich, później Rzewuskich, od których przed kilku laty, jako wiano Ernestyny z hr. Rzewuskich, synowicy autora „Listopada," przeszła w posiadanie Feliksa Meleniewskiego, obecnego jej właściciela. Zasługuje tu na szczególną uwagę z gustem i komfortem urządzona wiejska rezydencya. Pałac ten, w stylu starych gotyckich zamków, zbudowany przez Gelicha, architekta z Berlina, z rzadkiem u nas na wsi sztuki mularskiej wykończeniem; wnętrze jego zaleca się wykwintnem umeblowaniem, mnóstwem najrozmaitszych przedmiotów sztuki, obrazów, porcelany sewrskiej i dość sporą a starannie utrzymaną biblioteką. W parku,

do którego się schodzi marmurowemi schodami, z takimże przez całą długość gmachu tarasem, oraz szeregiem mniejszych i większych urn marmurowych, spotyka się nie mało piękności: fontanny, rabaty kwiatowe, najświetniej pielęgnowane, kanały z wyspą, mostkami i w maurytańskim guście altaną, dalej olbrzymie drzewa, oranżerya na wzgórzu, obok niej kaplica, oraz na krańcach pałacowego terytoryum wytwornie po nad stawem zbudowana letnia łazienka. Widok pałacu podały Kłosy w № 822. 2.) **N.**, wś, pow. nowogradwołyński, okr. pol. i gm. Emilczyn, 91 dusz włośc., ziemi włośc. 671 dzies. Należy do dóbr Emilczyńskich, dawniej ks. Lubomirskich, dziś własność Uwarowych. 3.) **N.**, wś, pow. ostrogski, o 25 w. na wsch. od Ostroga, rozłożona na płaszczyznie, z płd.-zach. i płn. osłonięta lasem, nazwanym Kurasz. Ziemia wszędzie czysty czarnoziom, urodzajny, pomieszany z torfem. Ludność przeważnie trudni się rolnictwem, włościanki również zajmują się przędzeniem konopi, lnu i wełny na domowe potrzeby, tkają pasy, oraz wyszywają w rozmaite wzory kołnierze u koszul mężkich i żeńskich, mankiety, i po niżej ramion. W zeszłym stuleciu N. należała do ks. Ostrogskich, następnie przeszła do ks. Jabłonowskich, w 1850 r. sprzedana za długi, dostała się Ossowieckiemu, Pileckiemu i Krasowskiemu; ci zaś w rozmaitych latach odprzedali Leńkiewiczowi. Obecnie należy do jego córki Oktawii Walewskiej. 4.) **N.**, mała wioska, pow. ostrogski, przy szosie brzesko-kijowskiej, własność Wład. Jełowieckiego.

Narajówka, rzeka, wypływa w zach. stronie wsi Nowosiółki, w pow. przemyślańskim, płynie na wschód pomiędzy domostwami Nowosiółki, następnie zwraca się na południe i wkrótce jako znaczny pot. przechodzi na obszar miasta Narajowa. Zrazu płynie śródleśnymi łąkami a zabrawszy pod Bojkową (380 m. wznies.), pot. bezimienny od lew. brz., wpływa między domostwa Łan, przysiołka Narajowa, które opływa od wschodu. Zasiliwszy się od praw. brz. wodami Rakowicy, zrasza wschodnią część wsi Narajowa, gdzie przy ujściu Hrabowicy rozlewał się niegdyś rozległy staw narajowski (299 m. npm.); kilkaset metrów dalej przepływa N. znowu staw, nad którym od zach. i płd. legły zabudowania i młyn, „Na Stupniki“ zwane. W dalszym swym biegu płd. przepływa obszary wsi Miasteczka z Rohaczynem, Kurzan, gdzie zasilała N. stawy, dziś rozległe sianożęcia, następnie Demnię z Huciskiem i Podwysokie, poniżej którego zabiera od pr. brz. Zielony potok. Opłynąwszy na wsch. granicy gm. Łopusznią, przepływa zach. część Lipicy Górnej (pow. rohatyński), następnie środkiem Lipicę Dolną, Świstelniki, zachodnią granicę Podszumlaniec, Skomorochy Stare, Herbutów. Zabrawszy od pr. brz. znaczny stromień Ujazdki, wchodzi na obszar Bołszowiec, gdzie poniżej zabudowań, od strony połud. Bołszowiec zlewa swe obfite wody do Lipy Gniłej. Długość biegu 50 kil. Spad wód wskazują następujące liczby: 380 m. (źródło); 318 m. (ujście potoku pod Bojkową); 299 m. (ujście Hrabowicy); 294 m. (pod Hutą Szklaną); 286 m. (nieopodal płn. granicy Kurzan); 265 m. (ujście Zielonego pot.); 246 m, (poniżej Lipicy Dolnej); 227 m. (pod mostem w Skomorochach starych); 223 m. (półn. brzeg Bołszowiec); 221 m. (ujście do Lipy Gniłej). Dopływy są przeważnie krótkie i nieznaczne. Uwagi godniejsze są z praw. brz.: Rakowica, Zielony potok i Ujazdki potok, z lew. brz. Hrabowica. W dolinie tego potoku legły liczne stawy, wiele z nich dziś już osuszono i zamieniono na sianożęcia. Istnieją jeszcze następujące: w Narajowie wsi, na Stupniki (jeden), w Kuszanach (jeden), w Demni (jeden), Podwysockiem (jeden), Świstelnikach (jeden), razem 5. Wśród swego biegu rozdziela się częstokroć na liczne ramiona, zalewając łąki i tworząc moczary i trzęsawiska, w skutek czego musiano sprowadzać wodę N. osobnymi uregulowanymi rowami, jak w Lipicy Dolnej, w Podszumlańcach, Skomorochach Starych i Bołszowcach. W Bołszowcach był dawniej rozległy staw, dziś już osuszony; błota rozległe przemienione w urodzajne łany. Należy do powiatu brzeżańskiego i rohatyńskiego. Pod względem ryb rzeka ta niezbadana. Pod względem geologicznym badał dolinę tej rzeki od źródeł po ujście prof. Łomnicki (Kosmos, V. 131—133). W okolicy źródeł, tj. na południowym końcu Nowosiółki, odsłaniają się zielone wapienie okruchowcowe, z licznymi mszywiołami, łatwo usypujące się gruboziarniste piaskowce. Dopiero od Łanów, przysiołka Narajowa, na lewem zboczu doliny N. dołuje kreda senońska, a nad nią rozwinęły się wyraźniej warstwy trzeciorzędne. Na przeciw dworu w Ł. odsłonięto celem wydobywania kamienia materyałowego kilkusążniową ścianką gruboziarnistego piaskowca, pod którym leży wapień piaskowaty, popielatoszary, zielonkowato-wietrzejący. Zawiera on białoskorupkowe ośrodki. Owe pokłady kredy senońskiej w samym Narajowie występują dosyć wysoko ponad dno doliny rzeki (317 m.). Nad kredą rozwinęły się nasamprzód piaskowate, jasnoszare wapienie z przewiertkami u dołu, a ku górze z Turitella bicarinata Eichw. i Panopaea Menardi. Ponad tymi warstwami rozwinął się potężnie wapień litotamniowy aż po zwały gliny, zawierającej jako przybłędy z górnych poziomów, wapień jasnoszary, zbity, złożony z samych drobnych mał-

żek. Poza ujściem potoku Hrabowicy znajduje się o niespełna 1½ kil. od gościńca głównego piękny kamieniołom w wapieniu litotamniowym, dającym się doskonale na płyty obrabiać. Jest on białawy a uderzony młotkiem odznacza się pięknym dźwiękiem. W sąsiednich łanach, dalej na południe, wapień ten jest barwy żółtawej i jeszcze bardziej zwięzły. Używają go również za materyał budowlany. Wapień tén litotamniowy sięga dalej na południe aż do Kurzan, gdzie samą wierzchownią lesistą, wzniesioną do 400 m. przeszło, obficie się rozciąga. Używają go tu do wypalania wapna. Na wschodnim końcu Kurzan, po lewem zboczu doliny, odsłaniają się potężne zwały czystych, białych piasków sypkich, do kilkunastu metrów miąższych. Zawierają one nieprzebrane mnóstwo bardzo dobrze zachowanych mszywiołów wraz z otwornicami. Tuż pod piaskami pokazuje się w najniższym poziomie szara kreda senońska. Tuż przed Demnią aż do dna doliny sięgają żółtawe piaski i bryły piaskowca litotamniowego, stoczone z warstw wyżej ległych. Aż do Lipicy Górnej ma dolina ten sam charakter. Po obu stronach lesista wierzchowina wielokrotnie załamała się w pagóry, sięgające do 430 m. npm. Poniżej Lipicy Górnej zbocza są połogie; dopiero o 2 do 3 kil. obustronnie wznosi się płaskowyżyna lecz tylko do 350 m. npm. Prócz szarej kredy senońskiej, dołującej aż do Skomoroch, nie widać nigdzie odkrytych warstw trzeciorzędnych, które tu słabo są rozwinięte. Rzeka ta pędzi liczne młyny. W okolicy Kuszar zowią ją *Lipicą* lub *Lipą*. *Br. G.*

Narama, wś i fol., pow. miechowski, gm. Iwanowice, par. Korzkiew, odl. 30 w. od Miechowa. Według Lib. Ben. Długosza (I, 61) były tu w XV w. $3^1/_2$ łany kmiece i karczma z rolą, dające dziesięcinę prebendzie Łątkowskiej przy katedrze krakowskiej. Dziedzicem wsi był Andrzej Naramski h. Nowina. Dwór i łany folwarczne dawały dziesięcinę plebanowi wsi Kokrzwi. Folw. ten został później posiadłością duchowną a z przejściem dóbr kościelnych w ręce rządu, został sprzedany około 1880 r. za 13005 rs. W 1827 r. było tu dm. 22, mk. 116. Obecnie fol. N. rozl. mr. 262: gr. or. i ogr. mr. 242, past. mr. 5, nieuż. i place mr. 15; bud. z drz. 12; płodozmian 7 i 12-polowy; pokłady kamienia wapiennego.

Naramice al. *Naramnice*, w dok. *Naramycze*, wś, fol. i os., pow. wieluński, gm. i par. Naramnice, odl. 12 w. od Wielunia. Posiada kościół par. drewn., urz. gm. W 1827 r. było tu 53 dm., 483 mk.; obecnie 101 dm. i 778 mk. Istniejąca tu od XVIII w. stacya pocztowa została przeniesiona do wsi Walichnowy. N. były dawniej posiadłością licznych cząstkowych właścicieli. Według Lib. Ben. Łask. (II, 153 i 154) jest tu 20 łanów osiadłych, z których proboszcz otrzymuje po miarce owsa i pszenicy, są zagrodnicy i komornicy, dający po groszu mesznego, 4-ch karczmarzów, 2-ch po 6 gr. i 2-ch po fertonie dziesięciny dających, 4-ch kmieciów osiadłych na łanach folwarku szlacheckiego, dających dziesięcinę na równi z folwarkiem. Parafia tutejsza, którą od początku stanowiła sama wieś N., powstała zapewne dość dawno, skoro na początku XVI w. już zabudowania probostwa były w stanie upadku. Kościół sam pod wez. ś. Wojciecha, drewniany, mały, stąd kaplicą zwany. Kolatorami byli częściowi posiadacze szlacheccy z N. Uposażenie kościoła stanowił zdawna łan, na którym mieszkało 2-ch kmieci, płacących 40 gr. czynszu i obowiązanych do zbierania jałmużny i składek na utrzymanie kościoła (mendicationes faciunt et elecomosynam quaerunt pro sustentatione ecclesiae). Prócz tego proboszcz miał plebanią z placem i 2 łany roli z łąkami. Według regestr. pobor. z 1580 r. N. miały 7 łanów, 7 zagrodn. i 6 komorników (Pawiń., Wielk., I, 43). Różnicę tę w cyfrach z podanymi w Lib. Ben. Łask. wytłómaczyć można albo umyślnem zatajeniem prawdziwej ilości łanów dla umniejszenia podatku, albo też tem, że na pozostałych łanach siedziała szlachta, owi częściowi posiadacze, noszący nazwisko Naramowskich, jak ich wspominają księgi poborowe. Jeden z tych Naramowskich czy Naramskich Jan, proboszcz brzeźnicki i oficyał radomski, zapisał w 1727 r. tysiąc złotych na rzecz kościoła w swej rodzinnej wsi. Obecny kościół ma ołtarz wielki z 1765 r., dzwonnicę z 1720; data wzniesienia samej budowli nieznana. Zdaje się, że później te cząstki zostały wykupione stopniowo przez jednego właściciela i utworzyły jeden znaczniejszy obszar. W drugiej połowie XVIII w. N. należą do Głębockich (Dykc. Echarda). W ostatnich czasach były własnością Karońskiego. Obecnie dobra N. składają się z fol.: N., Smiechoń i Zabłocie, wsi N. Rozl. mr. 1681: fol. N. gr. or. i ogr. mr. 409, łąk mr. 46, lasu mr. 106, nieuż. i place mr. 15, razem mr. 576; bud. mur. 3, z drzewa 14; płodozmian 11 polowy; fol. Smiechoń gr. or. i ogr. mr. 390, łąk mr. 22, nieuż. i place mr. 15, razem mr. 427; bud. z drzewa 7; płodozmian 8 polowy; fol. Zabłocie gr. or. i ogr. mr. 246, łąk mr. 10, pastwisk mr. 15, lasu mr. 165, nieuż. i place mr. 95, razem mr. 531; bud. z drzewa 3; płodozmian 10 polowy. Wś N, os. 114, z gr. mr. 927. N. par., dek. wieluński, 860 dusz. N. gmina należy do s. gm. okr. VII w os. Lututów, urząd gm. w miejscu st. poczt. Walichnowy, ma 3 szkoły początkowe, 6 wiatraków, 14,460 mr. obszaru i 5625 mk. *Br. Ch.*

Naramów, wś, pow. konecki, gm. Pijonów, par. Mnin, odl. od Końskich 30 w., dm. 7, mk. 44, ziemi włośc. 78 mr. W 1827 r. było dm. 3, mk. 24.

Naramowice 1.) wś i gm., i *Naramowickie Olędry*, wś nad Wartą, pow. poznański, 3 miejsc.: a) N., wś, osady: b) Wolfsmuehle; c) Rosenmuehle; 19 dm., 177 mk., 18 ew., 159 kat., 66 analf. 2.) N., dom., 2602 mr. rozl., 14 dm., 175 mk., 8 ew., 167 kat., 64 analf. Cegielnia, poczta, tel. i st. kol. żel. w Poznaniu o 6 kil., gośc. o 4 kil. Dawniejsza własność Moraczewskich, obecnie właścicielką jest Jadwiga z Grabowskich Szczaniecka. Na polu odkryto urny, nóż krzemienny i ostrza lanc. Dr. Koehler posiada znaleziony tamże w glinie młotek granitowy, surowy, obrobiony w kształcie grzyba, 3.) *Naramowickie Olędry*, gm., 2 miejsc.: a) Stare Olędry Naramowickie, b) Nowe Olędry Naramowickie (Alt-Naramowitz-Hauland i Neu-Naramowitz-Hauland), 5 dm., 40 mk., 23 ew., 17 kat., 15 analf. *M. St.*

Naranka, rzeczka, także *Garliczką* zwana, a nie *Górecką* (ob.), wypływa w królestwie polskiem, w okolicy wsi Narany, w pow. miechowskim, płynie popod Górną Wieś ku południowi; minąwszy Garlicę duchowną, wchodzi pod Garlicą Murowaną do Galicyi; tutaj podąża dalej krętym biegiem ku południowi, przepływa wieś Zielonki, wpada w tejże wsi do Prądnika, tu Białuchą zwanego. Długa w królestwie polskiem 7, w Galicyi 6, razem 13 klm. *Br. G.*

Naraty, wś, pow. święciański, w 4 okr. pol., o 57 w. od Swięcian, 10 dm., 81 mk. katol.

Narawkiele, wś, pow. maryampolski, gm. Chlebiszki, par. Preny, odl. od Maryampola w 32. Dm. 6, mk. 54. W 1827 r. było dm. 2, mk. 23.

Narawy wś, pow. maryampolski, gm. Balwierzyszki, par. Preny. Odl. od Maryampola w. 42. Dm. 22, mk. 189. W 1827 r. było dm. 7, mk. 82.

Narbgallen, ob. *Narpgallen*.

Narbuciszki 1.) zaśc. włośc., pow. wileński, w 4 okr. pol., gm. Bystrzyca, okr. wiejski i dobra skarb. Bujwidy, o 12 w. od gminy a 31 w. od Wilna, 2 dm., 10 mk. kat. (? 19 dusz rewiz.). 2.) N., wś, pow. nowoaleksandrowski, w 1 okr. pol., gm. i par. Sołoki, st. dr. żel. Dukszty o 18 w. odległa, 788 dzies. ziemi dworskiej. Dawna własność rodu Pietkiewiczów, od których nabyli Mazurkiewiczowie; do 1878 r. własność Ign. Mazurkiewicza, w t. r. sukcesyjnie przeszła na syna jego Justyna. 3.) N., wś, pow. wiłkomierski, par. Kowarsk, własność Dydżula. 4.) N., wś włośc., pow. wiłkomierski, par. Swiadoście, należy do dóbr Drabczuny. *A. K. Ł.*

Narbut, z tatarskiego, *nar*-ogień i *put* al. *but*-bałwan, imię dynastyi tatarskiej, która panowała w chanacie kokańskim, prawdopodobnie źródłosłów rodziny Narbutów oraz wsi od tego wyrazu pochodzących, jak Narbuty, Narbuciszki, Narbutowszczyzna. *J. Krz.*

Narbutowo, zaśc., pow. borysowski, w 2 okr. polic. łohojskim, 4 osady; na płn. leżą lesiste bagna, południowe okolice wzgórzyste, grunta lekkie, kamieniste, miejscowość nieludna. *A. Jel.*

Narbutowszczyna 1.) os. karcz. nad rz. Oszmianką, pow. oszmiański, w 1 okr. pol., o 15 w. od Oszmiany, 1 dm., 9 mk. żydów. 2.) N., futor żydowski nad rz. Oszmianką, pow. oszmiański, w 1 okr. pol., o 14 w. od Oszmiany, 1 dm., 11 mk., w tego 2 kat., 9 żydów.

Narbutowszczyzna 1.) fol. nad rz. Oszmianką, pow. oszmiański, w 1 okr. pol., gm. Soły, okr. wiejski Kuszelewszczyzna, własność Czernickich; w 1751 r. własność Wołkowej. 2.) N., fol., tamże, okr. wiejski Kuszlany, własność Klukowskich. 3.) N., część włośc., tamże, o 4 w. od gminy, 3 dusz rewiz. należy do dóbr skarbowych N. 4.) N., wś, tamże, gm., okr. wiejski i dobra Soły, o 4 w. od gminy, 51 dusz rewiz., własność Klukowskich. W N. była poprzednio st. poczt. na trakcie wileńsko mińskim, między Oszmianą (o 15 w.) a Smorgoniami. Stacya miała 1 dm. i 26 mk., w tej liczbie 21 katol. i 5 prawosł. 5.) N., wś, pow. trocki, par. Sumiliszki, w 1850 r. własność Strawińskich, 200 dz. rozl. *J. Krz.*

Narbuty 1.) wś, pow. oszmiański, w 3 okr. pol., gm. Subotniki, okr. wiejski Zaleś, o $3^1/_2$ w. od gminy, 17 w. od Dziewieniszek a 45 od Oszmiany, 10 dm., 61 mk. (16 dusz rewiz.?); należy do dóbr Żemłosław, Umiastowskich. 2.) N., zaśc., pow. kowieński, okr. pol. Janów, par. Skorule, należy do dóbr Marywil.

Narć, niem. *Nardt*, wieś serbska, na pruskich górnych Łużycach, w pow. wojereckim, w parafii ewang. wojereckiej. W 1884 r. 296 mk., wyłącznie Serbów; w 1840 r. było 268 mk., w 1860 r. 238 mk. Szkoła elemen.

Narcuki, wś włośc., nad rz. Korablą, pow. oszmiański, w 1 okr. pol., o 24 w. od Oszmiany, 4 dm., 45 mk., katol.

Narcyzówka, dawniej *Sadowskie futory*, fut. nad bezim. rzeczką wpadającą do Skakunki, pow. lipowiecki, o 3 w. na płn. od Lipowca, 22 os., 231 mk., 493 dzies. ziemi Wincentego i 355 dzies. Antoniego Sadowskich.

Narcyzowo, wś, pow. sieński, gm. Zarzeczny Tołoczyn, 4 dm., 24 mk., z których 2 zajmuje się garbarstwem.

Narcze, wś, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. i okr. wiejski Możejków Wielki, o 15 w. od

Szczuczyna, 8 dm., 71 mk. (36 dusz rewiz.); własność Grabowskich.

Narczyszki, wś, mylnie podana za *Margiszki*, w pow. władysławowskim. Ob. *Jotyja*.

Narejki I.) fol. i os. wiejska nad rz. Swisłoczą, pow. miński, o 4 w. od st. Ratomki dr. żel. lipawo-romeńskiej; łąki piękne, grunta dobre, miejscowość bezleśna. 2.) **N.**, ob. *Ernestowszczyzna*. *A. Jel.*

Narejkiszki, fol., pow. wileński, w 3 okr. pol., gm. Malaty, okr. wiejski Biebrusy, własność Brzozowskich.

Narejsze 1.) wś, pow. święciański w 4 okr. pol., gmina Swir, okręg wiejski Olszewo, o 7 w. od gminy, 26 dm., 171 mk. katol. (92 dusz rewiz.); należy do dóbr Olszewo, Chomińskich. 2.) **N.**, wś, pow. oszmiański, w 4 okr. pol., gm. Wołożyn, okr. wiejski Kibudźce, o 59 w. od Oszmiany, 8 dm., 85 mk., w tej liczbie 80 prawosł. i 5 kat. (50 dusz rewiz.). *J. Krz.*

Narejszyszki, zaśc., pow. wileński, w 4 okr. pol., gm. Worniany, okr. wiejski Podworańce, o 8 w. od gminy, 4 dusze rewiz.; należy do dóbr Kacienowicze, Krassowskich.

Narejty 1.) niem. *Narayten* al. *Naraythen*, wś na pol. prusk. Mazurach, pow. szczycieński, st. p. i okr. urz. stanu cywiln. Pasym. N. istniały już r. 1414. R. 1429 odnawia Paweł v. Rusdorf w. mistrz, Andrzejowi, synowi Michała, Dytrykowi, synowi Nasuty, i Mikołajowi, synowi Stefana z Narejt, przywilej na 30 włók chełm. wraz z obowiązkiem 3 służb. Dan w Szczytnie przed ś. Przyską (Ob. Kętrz. O ludn. pol., str. 397.). 2.) **N.**, niem. *Nareiten*, dok. *Narayte* al. *Norrayte* jezioro na pol. prusk. Mazurach, pow. szczycieński, na płudnie od Pasymia, dawniej własność biskupów warmińskich (ob. Script. rer. Warm., I, str. 29). R. 1388 nadaje w. m. Konrad Zoelner v. Rothenstein wiernemu Bertuszowi z Waplewa (Bertusch von Waplitz) 10 włók nad jez. N. (ob. *Toeppen*: Gesch. Masurens, str. 93).

Narew, niekiedy zwana *Narwa*, rzeka, prawy dopływ Wisły, bierze początek na wschd. krańcu puszczy białowiejskiej, w bagnach zwanych Orłowo (Orchowo), o $1/2$ m. powyżej wsi Borki, o $1 1/2$ od mczka Nowydwór, a o $3 1/2$ od wsi Białowieży, niedaleko od źródeł Jasiołdy. W okolicy tej stykały się dawniej z sobą trzy wdztwa: trockie, nowogródzkie i brzesko-litewskie a czwarte podlaskie, o kilka mil na zachód się poczynało. Dziś źródło N. leży w gub. grodzieńskiej przy zatknięciu się pow. wołkowyskiego z prużańskim. Linia prosta przeprowadzona do źródła N. do jej ujścia, przecina wś Białowieżę, mczka Boćki i Sterdyń a jest długa 30 m. Rzeka zaś, płynąc kręto łukiem dość silnie ku północy wydanym przebiega przeszło 50 m. do (400 w., z czego na król. polskie wypada 285 w.). Szerokość wynosi od 8—50 sążni, głęb. od 7—20 stóp; dno iłowate. N., od źródła swego podążając w kierunku płn.-zchd., na długości 4 m. rozgranicza puszczę białowieską od świsłockiej, z której przypływa do Narwi rzka Rudawka. N., rozgraniczająca tu dawne wdztwa trockie i brzesko-litewskie a w szczególności pow. grodzieński i brzeski, w okolicy wsi Siemionówki porzuca leśną krainę dwóch puszcz i zwróciwszy się więcej na zachód, przybiera z lewego brzegu rz. Narewkę, która płynie przez Białowieżę i wody puszczy do N. przynosi. Przy ujściu tej rzeczki N. z dawnych granic w. ks. litewskiego wchodzi w granice b. wdztwa podlaskiego, którego przecina ziemię bielską. W tej to ziemi na kilkunasto - milowej przestrzeni napotyka mczka: Narew, Suraż, Choroszcz i Tykocin, przybiera z prawego brzegu Rudnię, Czarną, Turośl, Gniłę, Horodnię al. Gorodnię, Supraśl, Kulikówkę, Jaskrzankę i Nereśl, a z lewego Łoknicę, Orlankę i Lizę. Z tych wszystkich dopływów dwie tylko rzki przydatne są do spławu drzewa, mianowicie Narewka i Supraśl. Nereśl wypływa ze stawu w okolicy Knyszyna, zwanego Czechowskim lub jeziorem Zygmunta Augusta, za którego to króla staw ten przez zatrzymanie wód rzki Nereśli pod wsią Czechowizną utworzony został. O 1 m. poniżej m. Tykocina a o ćwierć mili od N. znajduje się bardzo wąskie ale dość długie i głębokie jeziorko Jenklerz (Jęklerz), tem szczególne, że jest niżej od N. położone i woda sączy się strumykiem z N. do tego jeziora. Od ujścia rzki Śliny pod wsią Targoniami brzeg lewy, a od ujścia Biebrzy pod wsią Samborami, oba brzegi N. należą już do Mazowsza. N. litewska u źródła, a raczej na Rusi litewskiej (Czarnej) poczęta, dalej podlaska, staje się tu rzeką mazowiecką, aby w sercu Mazowsza połączyć się z Wisłą. Pod tym względem podobny jest do niej Bug, który z Rusi Czerwonej płynąc, przecina również Podlasie i część Mazowsza. N. podlaska wielce się różni od mazowieckiej. Na Podlasiu N. jest dziwnie bagnista i powolna; płynie ona po szerokiej, obfitującej w łąki nizinie, tworząc wielkie mnóstwo odnóg i błotnistych malenkich jeziorek, zarosłych trzciną, sitowiem, miętą wodną i rozmaitem wodnem zielskiem. Roślinność jej jest tu bujna i bogata a dotąd przez botaników należycie nie zbadana. Błota najszerzej rozciągają się w tak zwanych widłach N. i Biebrzy, gdzie kilka mil kw. zajmują, mianowicie pasmo błot ciągnie się od m. Wizny, około Tykocina, Złotoryi aż do wsi Topielec, oraz pod Rudą Osowiecką, powyżej Drozdowa. Na Podlasiu w pow. białostockim i bielskim gub. grodzieńskiej styka-

ją się z sobą nad N. dwa dyalekty ludowe: polski z rusińskim. Przez Białystok i Brańsk, z płn. na płd. biegnie pas, w którym lud mówi dyalektem mieszanym polsko-ruskim. Pas ten przechodzi przez N. powyżej Suraża. N. na Mazowszu od granic podlaskich, czyli od ujścia Śliny i Biebrzy, zmienia dość szybko swój charakter. Spadek ma tu znacznie większy, dlatego płynie bystrzej, koryto ma jedno, brzegi suche i przystępne a lubo od Wizny do Nowogrodu koryto jej wije się po dość szerokiej płaszczyźnie, zwanej „polwami“ to przecież nie są to już moczary podlaskie ale raczej błonia, stanowiące jakby dno olbrzymiego jaru, którego obie krawędzie piętrzą się w malownicze, lasami przystrojone wzgórza. Na krawędziach tych leży Wizna, Łomża i Nowogród oraz kilkanaście wiosek i dworów, śród których odznacza się położeniem Kalinowo i Drozdowo. Podług dawnego podziału kraju, N. od Wizny do Łomży rozgraniczała ziemię wiską od łomżyńskiej. Od Łomży po obu jej brzegach ciągnęła się ziemia łomżyńska, dopiero $^1/_2$ m. poniżej Ostrołęki na pr. brz. zaczynała się od wsi Nożewko ziemia rożańska a na lewym, od ujścia rz. Orz i wsi Szarłat, ziemia nurska. Dalej aż do wsi Kleszewa pod Pułtuskiem stanowiła N. granicę ziemi rożańskiej z nurską a od Kleszewa do Serocka granicę z. nurskiej z zakroczymską, od Serocka zaś i ujścia Bugu do połączenia się z Wisłą odgraniczała ziemię warszawską od zakroczymskiej. Podług dzisiejszego podziału N. od msta Suraż stanowi w górę granicę pomiędzy pow. białostockim i wołkowyskim od bielskiego i prużańskiego, w dół zaś gub. łomżyńskiej od grodzieńskiej i pow. białostockiego od mazowieckiego, a od Tykocina łomżyńskiego. O 5 w. za Łomżę stanowi granicę pow. kolneńskiego od łomżyńskiego, poczem przepłynąwszy środkiem pow. ostrołęcki, oddziela pow. makowski od ostrołęckiego; dalej płynie środkiem pow. pułtuskiego a od Serocka wraz z Bugiem oddziela gub. warszawską od łomżyńskiej i płockiej. Na Mazowszu N. przybiera z pr. brz., oprócz granicznej Biebrzy czyli Bobry, strugę Kopciowską, Bronowską, rz. Pissę, Skwę, Rozogę, Omulew, Sikorkę, Orzyc, Peltę, Bursaczkę i Wkrę, z lew. zaś: Gać czyli Jabłonkę, inaczej strugę Pniewską, Ruż, Orz, Bug, Rządzę i Długą. Z rzek powyższych Długosz wymienia: Pissę, Orzyc, Wkrę, Biebrzę i Omulew. Wymienia także rzkę Rynię, której ujście naznacza do N. przy Serocku. Podług map dzisiejszych nazwisko to nosi istotnie mała struga, będąca dopływem rz. Rządzy, wpadającej w okolicy Serocka do N. z lewego brzegu. Wpadające do N. z pr. brz. Pissa, Skwa, Rozoga, Omulew, Orzyc i Wkra mają źródła na Mazowszu pruskiem, w przepełnionych jeziorami Prusach wschodnich czyli książęcych. Starożytna kolonizacya mazowiecka w tych stronach północnych ma niewątpliwie ścisły związek z owemi rzekami, których brzegami postępowała ona z serca Mazowsza ku północy. Mazurowie, rozradzając się, posunęli się w tym przyrodzonym kierunku północnym nawet poza źródła dopływów narwianych, gdzie nęciły ich bogate jeziora i pusta kraina. Z leśnych mazowieckich osadników nad Pissą, Skwą, Rozogą, Omulewem i Orzycem, którzy zostali w granicach Polski, utworzyła się bartniczo-łowiecka rzesza Kurpiów. Woda N. w pobliżu jej źródeł ma kolor nieco mętny i płowy; przeciwnie na Podlasiu i Mazowszu odznacza się dziwną przezroczystością i sinem zabarwieniem. Bug nie zmienia tego koloru N., który uderza szczególniej przy połączeniu się jej z Wisłą pod Modlinem, gdzie mętna i płowa Wisła na dość znacznej przestrzeni poniżej ujścia N. płynie przy lew. brz. a ciemno-sina lecz przejrzysta woda Narwi przy prawym. Długosz w opisie rzek polskich nie pomija tego zjawiska, ale łatwowierny w rzeczach przyrody dotyczących, powtarza za prawdę, iż woda N. „tę ma jeszcze własność, że jej gady jadowite znieść nie mogą; widać to na wężach, które do tratew przyczepione spokojnie czas długi się ukrywają, jak tylko zaś do N. się przybliżą, natychmiast z sykiem cofają się, stroniąc od jej wód, jakoby zgubnych dla siebie, i od statków żeglownych pierzchają: co nie tylko w obcych ludziach ale i w miejscowych podziwienie sprawia.“ Sinawa, a jak Długosz zowie czarniawa (atras) barwa N., pochłaniająca barwę Bugu, jest zdaje się powodem, dla którego ustaliło się przekonanie w narodzie, że nie N. do Bugu ale Bug do N. wpada. N. i Bug, łącząc się pod Serockiem, mają jednakową prawie szerokość i ilość wody; zdawałoby się więc, że ponieważ Bug jest znacznie od N. dłuższy, powinien utrzymać swoją nazwę aż do połączenia z Wisłą. Tymczasem stało się przeciwnie. Czy to Długosz w XV w. czy minister Mostowski w XIX, czy prosty wieśniak z okolic poblizkich, wszyscy mówią, że Bug wpada do N. a N. do Wisły. Dwie są tego przyczyny dość zasadne. Pierwszą jest powyższa okoliczność zewnętrzna, że płowy kolor Bugu ginie w falach N., która właściwą sobie barwę zachowuje aż do połączenia się z Wisłą. Drugą przyczyną jest może ta, że w lata suche Bug daleko więcej traci wody, niż N. i bez porównania gęstszemi prześwieca mieliznami, dopływy bowiem jego nie zabierają tylu wód z lasów, gdzie wieczna panuje wilgoć. A wtedy to wody N. są widocznie obfitsze niż Bugu. N. służy do spławu drzewa prawie od samego

swojego źródła; to też część puszczy białowieskiej w pobliżu N. i prawie cała puszcza świsłocka przedstawia dziś opłakany obraz spustoszenia. Statki większe a mianowicie berlinki dopływały dawniej corocznie aż do Tykocina, przywożąc sól a zabierając zboże, głównie pszenicę i żyto; ale od czasu zbudowania kolei petersbursko-warszawskiej ruch ten ustał. Za pośrednictwem N., Biebrzy, Netty, kanału Augustowskiego i Hańczy, Wisła połączona jest wodną komunikacyą z Niemnem, ale także po przeprowadzeuiu kolei żelaznych droga powyższa straciła resztę swojego znaczenia. N. należy do rzek dość rybnych, a byłaby bardzo rybną, gdyby jakieś przepisy gospodarcze ograniczały w praktyce dzisiejsze rybołóstwo, które nosi na sobie wszystkie cechy zwykłego niszczycielstwa. Trucizna i ość należą tu do pospolicie używanych. Rybacy mają oddzielne sieci do wyławiania młodego zarybku, a nawet nie przepuszczają ikrze złożonej w wodzie przez ryby, którą gotują i spożywają. Do najpospolitszych ryb w N. należy: szczupak, okoń, jaź, lin, miętus, karaś, płotka, kiełb, i piskorz. Poławia się także: węgorz, leszcz, bieluga czyli bielizna, jazgarz, uklej i kilka gatunków innych. Sum, karp, i jesiotr nie przypływają prawie nigdy na Podlasie. Najrybniejszą jest Narew na Podlasiu, bo rozlewa się na setki odnóg i jeziorek. Rybołóstwo też jest tu przemysłem niektórych wiosek, a rybacy podlascy posiadają najwięcej sposobów do łowienia. Oprócz rozmaitego gatunku sieci, najważniejszą rolę w tutejszem rybołóstwie odgrywa tak zwany jaz al. grobla grodzona w poprzek rzeki. Jaz grodzą rybacy z pali, faszyny, kamieni i darniny, zostawiając w nim dla przepływu wody kilka otworów zwanych oknami lub uwodami. Jazy na spławnych rzekach są zabytkiem barbarzyństwa i od wieków były przez prawodawstwo polskie surowo zakazywane. W sposób bowiem najszkodliwszy zanieczyszczają koryto rzeki i opóźniają opadanie wód wiosennych, które z tego powodu do końca maja zalewają rozległe łąki narwiane w Tykocińskiem. I dziś istnieją wprawdzie przepisy wzbraniające budowania jazów i władza prawie rokrocznie wydaje polecenia, żeby zburzone zostały, ale pomimo to rybacy naprawiają ciągle i budują jazy nowe, a niedawno w jednej gminie stelmachowskiej naliczono ich całą setkę. Gdy zima bywa długa i surowa, następuje w N. podlaskiej tak zwane „psucie się wody.“ Jest-to naturalne zjawisko w bagnistej rzece, której woda, ściśnięta lodami, zostaje pozbawiona otwartego zetknięcia się z powietrzem. W N. przepełnia się ona wtedy drobnemi żyjątkami, a ryby cisną się tak gromadnie i gwałtownie do nadbrzeżnych zdrojowisk, że bywają tam w wielkiej ilości bez trudu i zachodu chwytane. Pomimo, że N. podlaska wszędzie jest błotnista i jednakowy ma charakter zewnętrzny, ale tylko niektóre miejscowości obfitują w raki. Najciekawszą pod tym względem jest kilkowłókowa przestrzeń naprzeciw wsi Złotoryi, w okolicy ujścia rz. Supraśli. Do czasu zbudowania kol. petersb.-warszawskiej miejscowość ta dostarczała raków dla całej okolicy, żyła niemi w lecie ludność dużej wioski. Po utworzeniu pomienionej drogi, przedsiębiorcy zaczęli dostawiać raki złotoryjskie do Warszawy, w skutek czego nastąpiło takie ich wyniszczenie, że dziś stary, duży rak należy w Złotoryi do osobliwości. Błota narwiańskie obfitowały również w wielką ilość i rozmaitość dzikiego wodnego i błotnego ptactwa. W ostatnich jednak kilkunastu latach, t. j. od czasu kiedy śród okolicznego ludu wzrosła znacznie liczba myśliwych i posiadaczów broni palnej, dawna obfitość tego ptactwa zaczęła należeć do tradycyi. Ostatnie bobry, które wyginęły tu od lat 50-ciu, utrzymywać się miały w Tykocińskiem, koło kępy Lipnickiej, na stawie Trąckowskiem, nad Nereślą i na błotach klucza Zakątkowskiego. Nad N. istniały w zamierzchłych czasach użytku krzemienia stałe osady krajowców, czyli tak nazwane dziś przez starożytników stacye krzemienne. Z. Gloger wyszukał takowe w pobliżu wsi Łuki na Litwie, dalej na gruntach: Pajewa, Radul, Złotoryi, Pogorzałk, Kulesz, Herman i na kępie Giełczyńskiej na Podlasiu, tudzież koło Targoń i Łasi na Mazowszu. W czasach późniejszych wiele miejscowości nadnarwiańskich posiadało swoje znaczenie lub upamiętnione były wypadkami historycznemi, jak Narew, Suraż, Choroszcz, Złotorya, Tykocin, Wizna, Łomża, Nowogród, Ostrołęka, Rożan, Pułtusk, Serock i Nowydwór. W ogóle leży nad N. 12 mczek i około 200 wsi. Najznaczniejsze miasta są Łomża i Pułtusk; Wizna, Łomża i Rożan były stolicami ziem mazowieckich. Przecinają N. dr. żel. brzesko-grajewska pomiędzy Białostokiem a Bielskiem i warsz.-petersb. około Łap. Pod obu drogami są mosty żelazne. Oprócz tego w granicach gub. grodzieńskiej znajduje się 27 mostów drewnianych i w 14 miejscach przeprawa za pomocą promów. Opisy N. podali: Wucke w Beitraege zur Kunde Preussens, przekład w Dzienniku Warszawskim (1826 r.); Lud. Wolski w Bibl. Warszawskiej (1849) i Z. Gloger w Wędrowcu (1881 r.). Praca ostatniego stanowi podstawę niniejszego artykułu.

Narew, mko na lew., wyniosłym brzegu rz. Narwi, pow. bielski gub. grodzieńskiej, przy b. trakcie handlowym z Białostoku do Pińska,

o 28 w. od Bielska, 1612 mk. (804 męż. i 808 kob.), w tem 571 prawosł., 461 katol. i 580 żyd., 466 dm.; podług innych danych 353 dm., a nawet 191 dm. W 1845 r. było w N. 108 dm. i 725 mk.; w 1857 r. ludność wzrosła do 984 dusz płci ob. Cerkiew, kościół kat. par. pod wez. Wniebowzięcia N. M. P. i ś. Stanisława, z drzewa w 1728 r. wzniesiony, kapl. na cmentarzu grzeb., synagoga, szkoła, st. poczt. Do miasta należy 1722 dz. ziemi, do duch. prawosł. 65 dz., katol. 55 dz., razem 2875 dz., w tem 94 dz. pod sadybami, 1231 gr. or., 303 łąk, 827 lasu i 427 nieuż.; do przedmieści należy 2573 dz., w tem 944 gr. or., 442 łąk, 195 lasów i 750 nieuż. Grunt piaszczysty, łąki błotniste. Mieszkańcy trudnią się rolnictwem, dawniej zajmowali się uprawą chmielu. Targów i jarmarków miasto nie posiada. Następujące wsie, zwane przedmieściami, otaczają miasto: Waniów, Arendowszczyzna, Ordynki Małe i Wielkie, Tyniewicze, Skaryszew i Makówka. Par. prawosł., dek. (błahoczynia) bielskiego, ma 1 cerkiew paraf., 1 fil., 2 kapl. cment. i liczy 2392 wiernych (1178 męż. i 1214 kob.). Par. kat., dek. bielskiego, ma 2209 wiernych. Dawniej znajdowały się kaplice w Leniewie i Hornej. Miasto N. założone zostało w początkach XVI w. przez Olbrachta Marcinowicza Gasztowta (Gasztolda), woj. płockiego, sstę bielskiego, później kanclerza w. lit. i woj. wileńskiego, jak widać z przywileju Zygmunta I, wydanego d. 27 czerwca indyktu 2-go 1514 r. w Wilnie, mocą którego dozwala osadzić miasto na 300 włókach, nadaje mieszczanom prawo chełmińskie, przyczem zwalnia ich od wszelkich powinności, dawania podwód pod dwór, posłów i gońców cudzoziemskich, oraz od wszelkich podatków, stacyi, zastrzegając tylko, że mają z każdej karczmy dawać co rok na ś. Marcin po złotemu „czelenomu" kapszczyzny, oraz czynszu z włóki po pół kopy groszy litewskich i po 2 kury, po 2 beczki owsa i po wozie siana, w razie zaś przyjazdu króla do miasta mają go mieszczanie podejmować. Gdy zbudowany został kościół paraf. uposażył go Zygmunt, jak świadczy przywilej z 1528 r., przywilejem wydanym w Wilnie we wtorek po Przewodniej niedzieli 1529 r. Zygmunt obdarzył miasto prawem magdeburskiem, ustanowił opłatę od karczem miodowych i piwnych po 30 gr. lit., dochód zaś z woskobojni i z propinacyi gorzałki przeznaczył na użytek i potrzeby miejskie. Musiał tu być zamek lub dogodny dwór, skoro zatrzymywał się w N. po dni kilka Zygmunt August w przejeździe do Litwy. Podług lustracyi z 1576 r. znajdowało się tu 178 dm., opłacających po 2 gr. podwodnego, a 58 dm. ról niemających po 6 gr.; z 2-ch młynów o 2-ch kołach, od każdego po kopie gr. lit.; winy czyniły razem 8 kóp; rzemieślników było: 12 karczmarzów piwnych, 2 miodowych, 5 piekarzów, 12 kołodziejów, 2 kowalów, bednarz, 2 przekupniów, 7 rybaków, 2 szewców, 2 rzeźników. Król Stefan potwierdził d. 5 grudnia 1576 r. w Toruniu mieszczanom wolny spław po rzece. Lustracya z 1660 r. po wojnie szwedzkiej podaje: „miasto zasiadło originaliter na włókach 60, w gruncie podłym. Bywało przedtem osiadłych domów 300, natenczas nie masz tylko 24, z tych dają czynszu z każdego po gr. 10. Mieszczanie mają wolne warzenie piw, gorzałek palenie i innych likworów, a każdy piwowar powinien dać kapszczyzny na rok fl. 1 gr. 7 den. 9. Targi według przywileju powinny bywać we wtorek i w piątek, jarmarki na ś. Trójcę, Podniesienie ś. Krzyża i na środopoście. Z dawnego zwyczaju woza wojennego nie wyprawują. Pieniędzy coronationis dawać powinni fl. 2". Stanisław August d. 11 marca 1767 r. surowo wzbronił mieszkańcom sprzedawać lasy i drzewa wywozić za granicę, lecz używać go tylko na swoję potrzebę na opał i budowę. Baliński w Star. Polsce a poprzednio Echard w Dykc. geogr. podają, że około 1514 r., przed utworzeniem wojew. podlaskiego, Jan Sapieha pisał się wojewodą narewskim, Wolff jednak (Senatorowie i Dygnitarze w. ks. lit.) nic o tem nie wspomina i opierając się na Metr. lit. podaje, że Iwan Semenowicz Sapieha wprost z wojewody witebskiego mianowany został w lutym 1514 r. wojew. podlaskim. Narewskie starostwo niegrodowe, leżało w wojew. podlaskiem, w ziemi bielskiej. Podług lustracyi z 1660 r. powstało z dawniejszego sstwa nieckiego przez odseparowanie zeń: miasta N. nad rz. Narwią z wójtostwem i dwu wsi: Kamień i Wólka. Wedle przywileju królowej Bony z r. 1544 było połączone wówczas z stwem bielskiem. W 1771 r. posiadał je Stanisław Karwowski, który zeń opłacał kwarty złp. 1516 gr. 15, a hyberny złp. 383 gr. 10. Na sejmie z r. 1773—1775 stany Rzpltej nadały to stwo w emfiteutyczne posiadanie Stanisł. Karwowskiemu, stolnikowi bielskiemu. Wójtostwo do 1788 r. wnosiło do skarbu 359 złp. 20 gr. *J. Krz.*

Narewka 1.) rzka w gub. grodzieńskiej, lewy dopł. Narwi. Wypływa z błot Nikorskich w puszczy Białowieskiej (tam gdzie była straż Okolnicka), przepływa puszczę w kierunku płn.-zach., rozdzielając ją na dwie prawie równe części, płn.-wsch. i płd.-zach. i ubiegłszy około 60 w. przez topieliska leśne łączy się z rz. Narwią powyżej m. Narwi. Do żeglugi niezdatna, spławna na przestrzeni 35 w. Na 5 w. od ujścia stanowi granicę pomiędzy pow. bielskim a prużańskim. Przyjmuje od praw. brz.: Krynicę, Jelonkę, Orłówkę, Hwo-

źnię (Gwoźnię al. Hrywdę), Praszczę i Dąbrówkę, od lew. zaś Kliczyniówkę, Łutowię, Jelonkę, Wakuszankę, Jabłonówkę i Wieliczkówkę. 2.) **N.**, rz., lewy dopływ Szczary, ma ujście poniżej Hrywdy. *J. Krz.*

Narewka, mko nad rz. t. n., pow. prużański, w 5 okr. pol., o 60 w. od Prużany a 140 w. od Grodna, 863 mk. (448 męż. i 418 kob.), w tem 778 żydów (?); cerkiew, synagoga, st. poczt., przystań. Zarząd okr. pol. dla trzech gmin: białowicsko-aleksandryjskiej (Zastawa), masiewskiej i suchopolskiej. Par. prawosł., dek. (błahoczynie) Szereszów, 2344 wiernych (1115 męż. i 1229 kob.). Oprócz cerkwi paraf. znajduje się cerkiew fil. i kaplica na cmentarzu grzebalnym. Dawniej była tu filia b. par. katol. Jałówka. *J. Krz.*

Nargiełowo, fol. szlach., pow. oszmiański. w 2 okr. pol., o 26 w. od Oszmiany, 1 dm., 13 mk., w tem 1 prawosł., 12 katol.

Nargolz (niem.), dobra, pow. wałecki, st. pocztowa Klaudynów (ob.), najbliższa st. kol. Wałcz, o 7 klm. odl.

Narien-See (niem.), jezioro w pow. morąskim, z licznemi odnogami; leży na wsch. od miasta Morąga; nad jego brzegami rozłożyły się osady: Ponarien, Bobauden, Willenaw, Kl. Luzeinen, Krantau, Gueldenboden, Golbitten i Narienmuehle. *Ks. Fr.*

Narienmuehle (niem.), os. młyn., pow. morąski, st. p. Libsztat; leży nad jez. Narien.

Narkajcie, wś, pow. rossieński, par. taurogowska.

Narkiszki 1.) wś, pow. rossieński, par. iławkowska. 2.) **N.**, wś, pow. rossieński, par. rossieńska. 3.) **N.**, dwór, pow. rossieński, par. skawdwilska, własność Rakowskiej.

Narkot-Zuotkogen, ob. *Kraudleiszen.*

Narkowicze, wś, pow. święciański, w 3 okr. pol., gm. Komaje, okr. wiejski Jarzewo, o 9 w. od gminy, 161 dusz rew.; należy do dóbr Jarzewo ks. Druckich Lubeckich.

Narkowszczyzna 1.) fol., pow. oszmiański, w 4 okr. pol., gm. Wiszniów, okr. wiejski Bohdanowo, własność Snadzkich. 2.) **N.**, fol., tamże, własność Kosackich. 3.) **N.**, wś, pow. słonimski, własność Adama Brońskiego; włościanie zapłacili 7267 rs. 66 kop. wykupu za ziemię. *J. Krz.*

Narkowy, niem. *Narkau*, wieczysta dzierżawa, pow. starogardzki, st. p., kol., tel. i par. kat. Subkowy $1/2$ mili odl., ew. Tczew, szkoła Czarlin; odl. od m. pow. $2 3/4$ mili. W 1868 r. 158 mk., 137 kat., 21 ew., 7 dm. Obszar wynosi 144·29 ha: roli or. i ogr. 128·9 ha, łąk 10·03, nieuż. 5·36 ha; czysty dochód z gruntu 2490 mrk. Jest tu gorzelnia parowa, hodowla owiec rasy Rambouillet. Dawniej były N. własnością cysterów w Pelplinie. Część wsi leżąca pół mili od Subkowy, dawnego majątku biskupów kujawskich, nabył konwent od Jana i Dytryka z Frący r. 1419, a resztę r. 1444. Dziesięć włók narkowskich należało r. 1353 razem z Lunowem czyli Suchostrzydzem i połową Małej Turzy do Arnolda z Lunowa i Piotra, brata jego. Obaj posiedziciele mieli stawić jednego zbrojnego na koniu do każdej potrzeby i dawać jeden duży funt wosku i jeden koloński albo pięć chełmińskich fenigów na uznanie zwierzchności. Mistrz Kuechmeister dał zakonowi te włóki na wieczne czasy, lecz zastrzegł sobie że konwent te same służby wojenne pełnić będzie, jakie przypadały na Jana z Frący. R. 1431 zniósł opat Piotr z Honigfeld przywilej mieszkańców narkowskich, wystawiony przez dawniejszych panów, i wystawił nowy za jednę grzywnę czynszu od włóki i jeden wiardunek (2 marki 24 fenigów) za opuszczenie zaciągów. Sołtysa niebyło tu; czynności jego poruczył opat jednemu z gospodarzy; dziesięciny biskupie mieli dawać jak zwykle. R. 1526 puścił N. opat Stenort gospodarzom subkowskim na 40 lat za pozwoleniem biskupa Macieja Drzewickiego, bawiącego właśnie w Subkowach Transumpt dokumentu biskupiego, sporządzony przez notaryusza prob. Lenckowskiego w Garcu, wylicza następujących gospodarzów: Michał Praroski, inaczej Piec i Maciej Heine sołtysi; Michał Borkow (ma być M. z Borkowa), Maciej Reckow (M. z Rakówca, albo z Rajków), Ludwik Hundertmark, Stefan Sielik, ławnicy; Jędrzej Kobus, Jędrzej Rayman, Piotr Sprengel, Walenty Klikenberg, Stanisław Piec, inaczej Żak, Mikołaj Kapusta, Michał Grzybowski, Jerzy Tył (tak), Jan Szczeba, Mikołaj Pług (phluk) i Marcin Gleza, gospodarze. Dzierżawcy przyrzekli płacić klasztorowi 27 grzywien lżejszej monety (88 marek 29 f.; grzywnę po 3 m. 27), jak płacili gospodarze i chałupnicy w Narkowach. Biskupich dziesięcin przypadało od włóki po jednym wiardunku (82 fl.). R. 1570 doniósł Jędrzej Swarożyński, dworzanin Zygmunta Augusta, królowi, że konwent przeciw prawom krajowym posiada N. i włóki w Kaldeling, o których później mówić będziemy. Na jakie prawa Swarożyński się odwołał, niewiemy, ale potrącił też o owe przedawnione już obowiązki, w których udział miały N. razem z innemi majątkami według przywileju z roku 1353. Król dał się namówić i pozwolił Swarożyńskiemu objąć oba majątki a klasztorowi wrócić kupno. Już donosiciel miał posiąść grabież, gdy niespodzianie umarł, wręczywszy dekret wojewodzie pomorskiemu Achacemu Czemie, który wyznaczył sędzią Fabiana Bystrama i Wojciecha Dulskiego, ławnika ziemstwa tczewskiego, na spełnienie wyroku. Deputaci wprowadzili więc brata nieboszczyka,

pana Mikołaja, do majątków. Opat Leonard Rembowski bynajmniej się nie sprzeciwiał, a nawet podziękował za wypłaconą sumę pierwotnego kupna. Bo też złośliwe języki ludu, mówi kronikarz, głosiły, że wszystko było sprawką ojca Leonarda, który chciał koniecznie wyposażyć pana Jędrzeja, syna siostry swej. Mikołaj umarł pewnie r. 1608, zostawiając tylko córkę, która była za Janem Czapskim z linii bękowskiej. Ten widząc niesłuszność nabytku, zgodził się r. 1609 z opatem Kostką i ustąpił z N. za 1000 zł. Według ugody spisanej miał Czapski wyrobić na sejmie potwierdzenie tej zmiany, lecz albo zapomniał, albo niechciał poświęcić zachodów, bo choć opat Kos nawet przed sejm go pozwał o spełnienie, sprawa poszła w zapomnienie. R. 1636 wzięli N. gospodarze z Lubków za 100 zł. i kopę kur za prostą tylko umową po polsku spisana między przeorem Fulgrawem a sołtysem Bartłomiejem Handrzyckim i gospodarzami Krzysztofem Lęgą i Stanisławem Nurem. R. 1646 dostali od Leonarda Rembowskiego nowy kontrakt na 13 lat za 130 zł. czynszu; zamiast kur mieli płacić 20 zł., a za tłustego wołu, którego byli przyrzekli dać miasto dziesiątego grosza wkupnego, dali 50 zł. R. 1669 wystawił opat Ciecholewski Subkowianom kontrakt na 10 lat. W pierwszym roku mieli dać łaszt (60 korcy) jęczmienia, w następnym 90 zł., a dalej po 100 zł. dzierżawy. R. 1668 wzięła N. pani Koelmerowa z Czarlina za 100 zł. i pół kopy kur rocznie na 4 lata. Kontrakt jej został przedłużony na dalsze 4 lata za 120 zł. i obowiązek wystawienia potrzebnych chałup dla robotników. Ale już w lecie r. 1673 zawarł klasztor nową ugodę z owczarzem Janem Schulz za 120 zł. rocznie. R. 1730 zawarł opat Tomasz Czapski ugodę z Maciejem Hartman na 3 lata za 360 zł.; po jego śmierci przyjęła wdowa i syn Michał dzierżawę na dalsze 3 lata. Z r. 1741 zachował się ciekawy opis gospodarstwa w N. Nowy dom mieszkalny był w pruski mur z altanką, cały dachówką pokryty. W izbie stał piec formowy zielony, na podstawie murowanej. Obok była komora z oknem w ołów oprawnem, bez podłogi. Po prawej wchodziło się do komina murowanego i kuchni także murowanej. Na drugim końcu była izba tak wielka jak pierwsza i komora, obie bez pieca i podłogi. Trzecia izba z piecem była na górze. Do sprzętów inwentarskich należał stół lipowy na nogach sosnowych z podnóżkami, dwie ławy około stołu, jedna przy piecu i dwie w sieni. Tu była też spora szafa sosnowa. Do budynków gospodarskich należała szopa z trzech przegródek, dwie stodoły, owczarnia i spichlerz, pod którym trzy chlewy. Dla robotników była jedna chałupa już stara, druga zaś nowa, o dwu izbach z komorami i kaflowemi piecami. Wysiew dochodził w każdem polu do stu korcy, a inwentarz klasztorny składał się z ośmiu młodych wołów, czterech młodych koni, jednej dobrej krowy, dwu starych a trzech rocznych świń i pięciu wieprzków przychówków, jednego dobrego pługa, jednego woza bosego z całym przyrządem, trzech bron, półkorca z żelaznemi obręczami, lady na sieczkę z kosą i siedmiu dzierzek do mleka. Obecnie mają N. 25 włók chełmińskich (ob. Kujot: Opactwo pelplińskie, str. 362—366.). *Kś. Fr.*

Narkuńce, wś rząd. nad jez. t. n., pow. trocki, w 2 okr. pol., gm. i okr. wiejski Kronie, o 50 w. od Trok, 7 dm., 72 mk. katol., (47 dusz rewiz.)

Narkuńcy, wś, pow. sejneński, gm. Kopciowo, par. Lejpuny, odl. od Sejn w. 36, dm. 5 mk. 41.

Narkuny, 1.) wś i fol., pow. kalwaryjski, gm. Nadniemeńska, par. Balwierzyszki, odl. od Kalwaryi w. 38, dm. 1, mk. 87 W 1827 r. było dm. 10, mk. 71. 2.) **N.**, wś i fol., pow. władysławowski, gm. i par. Giełgudyszki, odl. od Władysławowa 38 w., dm. 17, mk. 248. W 1827 r. było dm. 19, mk. 277. Wchodziły w skład dóbr Giełgudyszki Dolne.

Narkuny, 1.) wś włośc. nad rz. Dzitwą, pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Żyrmuny, okr. wiejski Apolin, o 8 w. od gminy a 12 w. od Lidy, 8 dm., 65 mk. (37 dusz rewiz.) 2.) **N.**, okolica szlachecka nad rz. Wersoką, pow. lidzki, w 5 (?) okr. polic., o 39 w. od Lidy'a 15 w. od Ejszyszek, 5 dm., 34 mk. katol.

Narkuny, wś, pow. wiłkomierski, w 4 okr. pol., gm. i par. Uciany, 20 dm., 135 mk. pł. ob., 492 dzies. ziemi nadziałowej, dobrego czarnoziemu; należała do dóbr Uciańskich. Podług Balińskiego (Star. Polska, III: 277) nazwa N. pochodzi od wyrazów lit. *nar*-choć i *kunas*-ciało i ma być nadana z tego powodu, że kiedy ks. Witenes udawszy się do Nowogrodu, w powrocie swoim pojmany przez Inflantczyków i więziony, umarł w niewoli, zdradliwi nieprzyjaciele choć ciało zwrócili Litwinom. Wywód ten zdaje się potwierdzać mogiła sypana, znajdująca się niedaleko od wsi, a kształtem przypominająca mogiły Wandy i Krakusa pod Krakowem, nazwana przez miejscowych mieszkańców *Kopa Kunigajksztisa*, t. j. mogiłą księcia, choć bynajmniej nie twierdzą, żeby pod tą mogiłą spoczywał ks. Witenes. Na polach narkuńskich wyorywują częstokroć szczątki starożytnego uzbrojenia. O 1 w. od wsi znajduje się góra zwana *Pilekalnia*, t. j. góra zamkowa, mająca na wierzchu kwadratową powierzchnię, ze śladami obronnego niegdyś zamku ks. Witenesa, do którego należał cały obszar około Uciany. Las zale-

gający niegdyś górę został wycięty a miejsce po nim pozostało zamienione na rolę orną.

Narkuszki 1.) zaśc., fol. i dwór nad rz. Narkuszką, pow. lidzki, w 2 okr. pol., gm. aleksandrowska, okr. wiejski N., o 36 w. od Lidy a 13 w. od Ejszyszek, 25 mk. katol.; młyn wodny. Należy do dóbr horodeńskich, dawniej Tyszkiewiczów, dziś hr. Potockich, (ob. *Horodno*). W skład okr. wiejskiego N., wchodzą wsie: Hudakempia, Jundziliszki, Mackiszki, Ausztokolnia, Drabiszuny, Podworczany, Kuże, Poleckiszki, Nowosady, Dojlidy, Janiańce, Zamojciszki, w ogóle 425 dusz rewiz. włościan uwłaszczonych i 14 włośc. skarbowych (we wsi Zamojciszki). 2.) **N**, zaśc., pow. wileński, w 3 okr. pol., gm. Malaty, okr. wiejski Szylniki, o $12^1/_2$ w. od gminy a 73 w. od Wilna, 2 dm., 14 mk. kat. (6 dusz rewiz.); należy do dóbr skarb. Białodwór. *J. Krz.*

Narmojnie, wś, pow. wiłkomierski, par. Szaty, własność Jasiukowicza.

Narocz, mylnie *Norocz*, niekiedy zwane *Miadziolskiem, Zanaroczą* lub *Zanarockiem* jeziorem, po Łubaniu największe z jezior litewskich, leży na wsch. od jez. Świrskiego, w pow. święciańskim, mniejszą połową zachodząc w pow. wilejski. Przez rz. Narocz spływa do Wilii. Obszar jego wynosi 72·4 w. kw. ($1^1/_2$ m. = 82.4 klm. kw.); największa długość z płn.-zach. ku płd.-wsch. $12^1/_3$ w. a największa szerokość, licząc od wsi Niesłucza do punktu połączenia N. z jez. Miastro $9^1/_2$ w. Jezioro, cyplem na którym leżą Nanosy, przedzielone jest na dwie części, z których płn.-zach. mniejsza. Wybrzeże od cyplu, na którym leżą Nanosy, do wsi Niesłusza stanowi jakby umyślnie usypany wał z głazów narzutowych, który w tem miejscu ma pozór wału ochronnego; podobne nagromadzenie kamieni, znacznie większych wymiarami, spostrzega się w płd.-wsch. stronie jeziora, w okolicy przesmyku oddzielającego jez. Blado. Nakoniec z takichże kamieni złożony jest zach. brzeg wyspy położonej na jeziorze. Na dnie jeziora, niedaleko wsi Nanosów, o kilkaset kroków od brzegu, ciągnie się równie wał kamieni, nakształt grobli, w kierunku płn.-wsch., długi do 2 w., dający się widzieć w czasie spokojnym. Cypel, na którym leżą Nanosy, wrzyna się blisko na parę wiorst w głąb jeziora, opada on urwisto ku płd., łagodniej ku płn. i zniżając się stopniowo ku wsch., przechodzi w oczerety, znamionujące małą głębię jeziora na jego końcu. Najwyższe brzegi posiada jezioro na stronie płn.-wsch., tu bowiem ciągną się wzgórza, dzielące jezioro N. od Miadziolskiego i stanowiące dział wodny pomiędzy Niemnem a Dźwiną. Najwyższy punkt leży 776′ npm. Przeciwnie brzeg płd. od wypływu rz. N. ku zach. aż za mko Zanarocze jest bagnisty i płaski. Na płd.-zach. stronie wzgórza leżą w pewnej od jez. odległości a po za niemi leżą obszerne bagna, ciągnące się w kierunku jez Wiszniewskiego i Świrskiego. Brzegi mniejszej części jeziora bardziej malownicze. Jezioro w ogóle ma dno twarde, pokryte kępkami mchu wodnego. Gdzieniegdzie dno jest piaszczyste. Woda jeziora niezmiernie czysta. Najgłębsze miejsca mają się znajdować naprzeciw przesmyku oddzielającego jez. Blado i zagłębienie to ma wynosić do 34 a nawet 45 mt. Największa głębokość wymierzona za pomocą ołowianki prof. Dybowskiego przez Witolda Wróblewskiego wynosi 18·5 mt. (t. j. 60.7 st. ang.) i znajduje się o 3 w. wprost ku wsch. od Nanosów. W płn.-wsch. stronie jeziora, o kilka wiorst od brzegu, na wprost wsi Pasienki znajduje się wyspa, zajmująca koło 5 mr.; roślinność na niej jest bujna i urozmaicona. Podług Korejwy (Opis gub. wileńskiej, po ross.) na wyspie tej stał niegdyś zamek i istniała grobla w kierunku ku jez. Miadzioł, usypana z kamieni i służąca do połączenia wyspy z brzegiem, z której obecnie pozostały tylko ślady. Za wsią Pasienkami brzeg jeziora staje się wysoki. Wzgórza te stanowią wododział Wilii i Dzisny; za niemi leży jez. Miadziolskie. Zbliżające się do punktu, w którym jez. N. łączy się z Miastrą, barwa wód zmienia się nagle z niebieskiej w zieloną a razem z tem jezioro staje się płytkie i ma nie więcej nad 1—1·5 mt. Przesmyk dzielący N. od Miastry ma zaledwie kilkaset kroków szerokości; struga łączy oba jeziora. Brzegi Miastry ogołocone są zupełnie z lasów, kształt jego nieregularny, głębokość nieznaczna. Za wsią Hatowiczami brzeg jez. N. porasta lasem i usłany jest wielkiemi głazami. Przybrzeżna mielizna ciągnie się tu wszędzie, porasta ona rzadką trzciną i sitowiem. W okolicy skąd wypływa rz. Narocz jezioro jest bardzo płytkie, sam brzeg bagnisty, dno jednak wszędzie twarde. U mczka Zanaroczy brzeg wysłany jest jasno zieloną masą wodorostów. Opis jez. N. podał Witold Wróblewski w Pamiętniku Fizyograficznym (t. III: 77—79). *J. Krz.*

Narocz, rzeka w gub. wileńskiej, odlewająca wody jez. Narocz i połączonych z nim jezior Miastro i Batoryn do Wilii. Wypływa z jez. Narocz, płynie w kierunku z płn. ku płd. około wsi Halinka, Słoboda, mczka Iża, wsi Korolewce, Lubki, Przełyk, Popowce, Reutki, Kosacze, Kuźmyszki, mczka Hanuta, wsi Ruczyca i Kraśnica, w pobliżu której uchodzi od praw. brz. do Wilii. Długość biegu wynosi około 52 w., głębokość do 2 arsz., szerokość dochodzi do 8 saż. Przybiera od lew. brzegu rzkę Uzłę (Usleję), od ujścia której poczyna być spławną. Mająca wpadać do N. od praw.

brz. rzka Sniahlica al. Spiahlica, wypływająca według mapy szt. gen. z jez. Wiszniewskiego, nie istnieje w rzeczywistości. Na praw. brz. N. około mczka Iża, ciągną się bagna, do 2 mil długie a do $1\frac{1}{2}$ mili szerokie, dochodzące do jez. Wiszniewskiego. Na lew. brz. N. są bagna, pokryte lasem, które prawie bez przerwy ciągną się do źródeł Wilii i Berezyny. Rz. N. po drugim rozbiorze Rzpltej stanowiła granicę między Polską a Rossyą, później między gub. wileńską a mińską, dziś między pow. święciańskim a wilejskim. *J. Krz.*

Narocz, wś nad rz. t. n., pow. wilejski, w 2 okr. pol., gm. Iża, okr. miejski Narocz, o 11 w. od gminy, 157 od Wilejki, 19 od Żodziszek a 22 od Smorgoń, przy. b. dr. poczt. świrskiej, 26 dm., 331 mk. (123 dusz rewiz.), cerkiew paraf. drewn. i młyn wodny. Należy do dóbr Lubań—Lubańskich. Paraf. praw., dek. (błahoczynia) wilejskiego, ma 1264 wiernych (610 męż. i 654 kob.). Oprócz cerkwi są dwie kapl. na cment. grzeb. W skład okr. wiejskiego wchodzi jedyna wś N. Echard w Dykc. nazywa N. mkiem, i dodaje: źle zbudowane i biedne, lecz mające porządne młyny i tartaki. *J. Krz.*

Naroczne al. *Narożne*, *Narozsne* (dok. t. z. łowicki z r. 1222; w dok. z r. 1223 zaś „villa Tuschino, quae *Naroschinik* dicitur"), miejscowość dziś już nieistniejąca, leżała w ziemi chełmińskiej. Książę Konrad Mazowiecki nadał ją Chrystyanowi, pierwszemu bisk. pruskiemu, co r. 1223 poświadczają Światopełk i Wracisław (ob. Kętrz.: O ludn. pol. str. 49 i 56; Philippi: Preuss. Urk. B., I, str. 29 i Perlbach: P. U B., str. 19). *Kś. Fr*

Na Roczynie, część Sielca, pow. sokalski.

Narodycze, mko u zbiegu rz. Żerew z Uszą, pow. owrucki, w 1 okr. pol., gmina Narodycze, o $19\frac{1}{2}$ w. na płd.-wschd. od Owrucza, 306 dm., 2727 mk., w tem 34% żydów, cerkiew pod wez. św. Mikołaja, kościół kat. drew. pod w. św. Tekli, wzniesiony 1857 r. ze składek, synagoga, szkółka, fabryka wosku, 5 garbarni, cegielnia, 2 młyny wodne, 3 jarmarki. W XVII w. własność Potockich, następnie dziedzictwo Pawszów, w 1794 r. skonfiskowane, dziś rządowe. Paraf. kat., dek. owruckiego, istnieje od 1748 r. i ma 1666 wiernych. Kaplice znajdują się w Ksawerówce, Meżylisiu, Rudni Bazarskiej, Wazowie i Chrystynowie. Do gminy należały wsie: Jażbaryn, Kleszcze, Kuchary, Nozdry, Narodycka Rudnia, Sarny al. Szarny, Stupiszcza, Zarudzie i Zwiedajska Rudnia. O N., znajdują się liczne wzmianki w Arch. J. Z. R., w których rozróżniają się N. Stare i Nowe.

Na Rogatce, karczma w Krechowicach, pow. doliński.

Narojewszczyzna, okolica szlach., pow. mozyrski, o 4 w. na płd. od Mozyrza, ma 17 osad; miejscowość wzgórkowata, grunta piękne.

Narok 1.) wś, nieistniejąca dziś, w par. Godziesze, pow. kaliski. Wspomina ją Lib. Ben. Łask. (II: 89). 2.) **N.**, wś, w ziemi sieradzkiej, w sąsiedztwie Lichawy, gm. Krokocice, obecnie nieistniejąca, oddana w 1285 r. przez Mszczuga, podkomorzego król., w zamian za inne dobra biskupowi kujaws. Wisławowi (Kod. Dypl. Muczk. II, 108). *Br. Ch.*

Narol, rus. *Naril* 1.) z *Krupcem* i *Pawelcami*, mko, zwane niegdyś *Floryanowew*, pow. cieszanowski, 19 klm. na płn.-wsch. od sądu pow. w Cieszanowie, 16 klm. na płn.-zach. od st. kol. jarosławsko-sokalskiej w Werchracie a 64 klm. od Jarosławia, pod 50° 19′ płn. szer. i 40° 56′ wsch. dłg. Na płn.-wsch. leży Narol Stary, na wsch. Lipie i Lipsko, na płd. Łówcza, na zach. Płazów i Banachy (część Huty Różanieckiej). Płn.-zach. część przytyka do pow. tomaszowskiego w król. polskiem. N. i Pawelce zajmują płn. 1 klm. szeroką część obszaru, od granic Lipska na płn.-zach. na przestrzeni 5 klm. Wzdłuż płd.-zach. granicy N. płynie Tanew. Na praw. jej brzegu, tuż koło Lipska, leżą zabudowania miasteczka samego (276 m.), a na zach. od nich, w odległości 2 klm., przysiołek Pawelce al. Pawełce. Na płd. od N. leży część mczka Krupiec i zajmuje obszar przeszło 3 klm. długi, szeroki $\frac{1}{2}$ klm. na płn. Zabudowania leżą w stronie płn. Płn.-wsch. część obszaru wznosi się po nad dolinę Tanwi do 305 m., w płd. stronie wznosi się wzgórze Krupiec do 347 m. (znak triang.). W okolicy N. występują niewielkie wzgórza, najczęściej lasem sosnowym pokryte (na krańcu płd. las Mochnata dół). Dokoła piaski jakby na Mazowszu; są tu także pokłady torfu. Własn. więk. sukc. Maryi Puzyniny z hr. Łosiów ma roli or. 7, łąk i ogr. 50, past. 2, lasu 18 mr.; własn. mn. roli or. 555, łąk i ogr. 86, past. 146, lasu 14 mr. W r. 1880 było 1603 mk. w gminie, 100 na obsz. dwor. (między nimi 770 obrz. rz.-kat., 27 gr.-kat.). Par. gr.-kat. w Krupcu (ob. t. IV, str. 730), par. rz.-kat. w miejscu, dek. lubaczowski, archidyec. lwowska. Parafia ta erygowana w r. 1505, fundacyi Floryana Łaszcza Nieledewskiego. Do tej parafii należą wsie: Chyże, Kadłubiska, Narol i Podleśna. Jest w N. kościół murowany, konsekrowany w r. 1847 pod wez. Narodzenia N. M. P. Są także dwie kaplice, jedna prywatna, druga publiczna. W miasteczku jest urząd poczt. i szkoła etat. 2-klas. Pierwotny kościół założony w N. przez Floryana Łaszcza Nieledewskiego, stał po spustoszeniu N. przez Kozaków w r. 1648 przez długi czas opustoszały. Dopiero około r. 1700 dźwignął go Michał Łoś, kaszt. lwowski, i syn jego Feliks Antoni, wojew. pomorski, a Tadeusz Łoś

wraz z swą małżonką z domu Kownacką wewnątrz upiększył. Kościół ten mieści rodzinne groby z Grotkowa Łosiów. W kaplicy po prawej stronie jest 5 popiersi na płótnie malowanych; pod czterema na marmurowych tablicach są takie napisy: 1) Michaeli de Grotkow Łoś Castellano Leopol., Ord. Aquil. Albae Equiti, Patri optimo, Religionis et Patriae Senator. Felix Ant. Comes Łoś, Filius Beneficiorum memor Lapidem Hunc Poni Curavit ejus meritorum et Grati sui animi monumentum 1800. Obiit die 20 Julii 1758. 2) Felic. Ant. Comti de Grotkow a Krzynowloga Łoś, Palat. Pomer. Reg. Gal. et Lodom. supremo Architrictino, ord. aq. Albae et S. Stanisl. Equit. Religione Omnigena exculto morum, Benevolentiae conspicuo Patri suo Charissimo, Mauritius Thomas Comes Łoś, et Fratri ejus Germano, Joachimo, Filius et Bonorum haeres monumentum hoc perenis Gratitudinis posuit die 5 Novem. 1804. Obiit 27 octobris 1804. 3) Mariannae Ursulae Nałęcz Moszczeńskie Comitissae Łoś Conjugi Carissimae Pietate in Deum morum Svavitate Integritate vitae et candore animi Incompara ab. ili. Quae in aede Hac mortale Deposuit Immortale. Caelo Restituit. Felix Ant. Comes Łoś etc. etc. Maeritus sponsus hoc monumentum fieri fecit 1800. Obiit A. D. 1798. 4) Helennae de Comitibus Skarbek Comitissae Łoś, matri amantissimae in Pauperes Libertati in Aedes sacras munific. Felix Ant. Comes Łoś. Hunc Lapidem posuit 1764. Miasteczko N. założył w 1585 r. Floryan Łaszcz Nieledewski, syn Stanisława, wojskiego horodelskiego, a dziedzic sąsiedniej wioski Narola Starego, za przywilejem Stefana Batorego i nazwał *Floryanowem*. Zygmunt III przywilejem swym z d. 2 październ. 1592 r. w Warszawie wydanym, na rzecz tegoż Łaszcza Nieledewskiego, jarmarki w miasteczku utwierdza, prawem teutońskiem i magdeburskiem sądzić się przykazuje. Jarmarki w tym przywileju zastrzeżone były częstym powodem kłótni i procesów między Floryanowem a sąsiednim Lipskiem, lecz sąd grodzki bełski w r. 1647, przytaczając przywilej Zygmunta III wydany na jarmarki i utwierdzający sąd miejski według prawa magdeburskiego dla Floryanowa, temuż miasteczku przed Lipskiem pierwszeństwo daje. Floryan Łaszcz Nieledewski założył obok N. na wysepce zameczek drewniany, który tworzył miejsce obronne. W zameczku tym zgromadziła się w r. 1620 szlachta kalwińska i naradzała się nad utrzymaniem drukarni w Łaszczowie. Szczęśliwe okoliczności w przeciągu pół wieku nadały miasteczku tyle znaczenia, że kupcy tameczni katoliccy i żydowscy z Gdańskiem handel prowadząc, szybko się bogacili. Ale nadszedł rok 1648 i zniszczył wszystko. Chmielnicki w pochodzie pod Zamość obległ N., gdzie się schroniły tysiące szlachty, włościan i żydów. Żydzi chcieli wprawdzie z początku uciekać, ale dziedzic miasta nie dopuścił. Dziedzic N. opór stawiał przez trzy dni, ale gdy Chmielnicki przysłał jeszcze nowe oddziały, miasto zostało zdobyte. Naprzód zamordowano Łaszcza, potem rozpoczęła się rzeź żydów. Wielu z nich utonęło, kilkuset zamknęło się w bóżnicy, ale Kozacy wyłamawszy drzwi, wymordowali tam wszystkich a potem spalili bóżnicę wraz z trupami. Reszta ludu poszła w niewolę. Opowiadała jedna niewiasta, która została przy życiu między trupami, iż kilkaset kobiet i dzieci i kilku mężczyzn kryjących się między trupami, nie mając żywności, przez 6 dni żywili się ciałem ludzkiem. Składy towarów i całe mienie mieszczan zrabował nieprzyjaciel i dopiero dnia 4 go wyruszył na Zamość. W rozwalinach zamku, zniszczonego wówczas, znaleziono przed kilkudziesiąt laty stare monety i inne zabytki (ob. Trudy perwago archeolog. zjezda w Moskwie, Moskwa 1871, I, str. 242). Ulryk Werdum, podróżujący w Polsce między r. 1670 a 1672, pisze o N.: „Dawniej było to wcale nieszpetne miasteczko, ale teraz zupełnie puste, bo w wojnie kozackiej schroniła się tu cała ludność sąsiednia, zwłaszcza dużo żydów. Miasto zaś obległ z Kozakami swymi Bohdan Chmielnicki od północy, Tatarzy od południa. Kiedy zaś o zapłacie kontrybucyi zbyt powoli decydowano, przepłynęli Tatarzy konno przez jezioro, napadli niespodziewanie miasto i wymordowali tu przeszło 20,000 ludzi, pomiędzy nimi więcej jak 12,000 żydów. Od południa zamyka miasto jezioro, resztę otaczają wały z ziemi (Liske „Cudzoziemcy w Polsce“, str. 113). W r. 1672 odniósł pod N. zwycięstwo Jan Sobieski. W strasznej chwili upadku i upokorzenia, kiedy posłowie króla Michała układali się w Buczacu o haniebny pokój z sułtanem Mahometem IV, zebrał Jan Sobieski, wówczas marszałek i wielki hetman kor., 7000 konnicy, ruszył z obozu pod Krasnymstawem komunikiem, ścierając się ciągle z chmurami Tatarów, do Krasnobrodu i rozpoczął stąd dnia 6 października jednę z najświetniejszych kampanii. Z Krasnobrodu zawiadomił króla o pierwszych potyczkach krótkim listem, przepraszając „że na takim pisze papierze, bo to się dzieje w polu, na bębnie, bez taboru i pod nieprzyjacielem“; gonił potem Tatarów po lasach i niemało trupem położył, a następnie kazawszy pozbierać porzucone dzieci i odesłać do Zamościa, puścił się dalej w pogoń ku Narolowi, gdzie płonące wsie zdradzały obecność nieprzyjaciela. Pod N., który także stał w ogniu, spotkał dwa zago-

ny, rozbił je i ścigał aż do nocy, siekąc i w Tanwi topiąc. Nasławszy trupami Tatarów szlak ich na dobrych dwie mil podolskich i odbiwszy około 2000 ludzi, dał kilka godzin wytchnienia znużonemu wojsku i przed północą ruszył dalej w pochód ku Niemirowu, kierując znowu drogę na płonące wsie (Grabowski, Ojczyste Spominki, I, 190; Dyaryusz expedycyi wojska kor. przeciwko Tatarom grasującym, t. II, 361; List Sobieskiego do króla z pod Narola, Kluczycki, Pisma do wieku i spraw Jana Sobieskiego, t. I, cz. II, str. 1090; Dziennik pogromu Tatarów od Krasnobrodu do Kałuszy). N. przez związek małżeński przeszedł najpierw w dom Gabryela (Stefana) z Silnic Silnickiego, ssty bucniowskiego, żonatego z Katarzyną, córką Jana Drużbica, podkomorzego bełzkiego, i Zofii Łaszczówny, obożnianki koronnej. Z domu Silnickich przeszedł N. w dom Potockich. Około r. 1798 dziedziczył te dobra Franciszek Sależy Potocki, krajczy koronny. Potem sprzedał je Dziewałtowskiemu, sście teraczyńskiemu, a od tego kupił Ludwik Michał z Grotkowa Łoś, kaszt. lwowski; po nim wziął w drodze spadku syn jego Felix Antoni hr. Łoś, woj. pomorski, wielki kuchmistrz królestw Galicyi i Lodomeryi. Feliks Antoni hr. Łoś wzniósł za miastem, na wzgórzu, piękny pałac, zbudowany w kształcie podkowy (herbu Łosiów), na wzór włoski (szczegółowy opis tego pałacu podał Lwowianin z r. 1842, str. 47). Przed bramą pałacu stały dwie kolumny. Na jednej z nich umieszczono następujący sześciowiersz: „Wdzięcznie przyjmij dziedzicu te dane prze strogi, Wszak wiesz dobrze, wiadomy pyta jeszcze drogi, W cnoty więcej obfitszy, a niżeli w złoto, Rządź łaskawie i ustąp następcy z ochotą. Krótkotrwały jest człowiek, prędko w mecie stawa, Nie przyczyni nic życia, tylko z cnoty sława". Na drugiej kolumnie położono napis: „Antonius Felix in Narol etc. Comes Łoś etc. quod ditionem hanc et Domum Commodidati Tranquilitati Hilaritatique Grato Successori Ampliavit Exornavit et Restituit ab exteris Nationibus in Patriam Redux monumentum hoc fieri. Curavit 24 Maj 1776 Beneficium dando accepit qui diano dedit." Nad bramą ładnego kształtu, którą u góry w polu kolorowem herb Dąbrowa ozdobił, umieszczono napis: „Deum Colle, Hominibus Succurre: Veritatem Sustineto: Legibus Pareto", a po drugiej stronie: „Ordine et Justitia". Na przyczołku pałacu umieszczono nazwisko założyciela i rok 1781. Pałac zawierał 50 pokojów, z tych salon do tańców zdobiło piękne malowidło al fresco, wyobrażające wieżę Leandra na Bosforze i rybołówstwo. W sali familijnej umieszczono 15 olejnych portretów, wyobrażających członków rodziny Łosiów. Za czasów wojewody pomorskiego była w N. w pałacu szkoła dramatyczna i muzyczna. Tu przebywał Sagatyński, Bojanowicz, jen. wojsk pols., i Jodko, pułk. inżynieryi. Wojewoda otaczał się ludźmi wykształconymi, wspierał sztuki i na swym dworze młódź szlachecką w naukach kształcił. W N. szkółkę trywialną założył, w pałacu piękny księgozbiór utrzymywał. Było tu niegdyś ciekawe archiwum, obejmujące różne korespondencye, stare akta i rękopisy, piękne obrazy szkół włoskich i holenderskiej. W r. 1870 uległ pałac zniszczeniu w skutek pożaru. Zbiory muzealne i bibliotekę przeniesiono do Brzeżan. W „Lwowianinie" 1842 r. znajdują się dwie ryciny. Jedna z nich przedstawia widok miasteczka, a druga widok pałacu. Dokoła miasta są ślady okopów. Znaleziono tu około r. 1840 pieczęć Hieronima Radziwiłła. Wspomina o tem Bielowski (rkp. w Bibl. Ossol. № 2389, str. 26). 2.) **N.** *Stary* al. *N. wieś*, rus. *Naril Staryj*, *N. selo*, z *Zugrodami*, wś, pow. cieszanowski, 20 klm. na płn.-wsch. od sądu pow. w Cieszanowie, tuż na płn. od urz. poczt. w Narolu. Na płn. leżą Kadłubiska, na wsch. Kadłubiska i Lipie, na płd. i płd.-zach. Narol mczko, płn.-zach. część obszaru przypiera do pow. tomaszowskiego. Płd. część wsi przepływa mały potok, uchodzący stąd do Narola mka, a wpadający do Tanwi. Zabudowania wiejskie leżą w płd.-zach. stronie obszaru. Na płn.-zach. od nich wznosi się na granicy wzgórze Narol do 306 m. wys. (znak triang.). W płn. stronie obszaru wznosi się najwyżej, do 315 m., wzgórze „Wielki dół" (znak triang.). Własn. więk. ma roli or. 400, łąk i ogr. 59, past. 64, lasu 12; własn. mn. roli or. 1172, łąk i ogr. 80, past. 133 mr. W r. 1880 było 612 mk. w gminie, 2 na obsz. dwor. (między nimi 7 obrz. gr.-kat.). Par. rz.-kat. w Narolu, gr.-kat. w Krupcu. *Lu. Dz.*

Na Romańcach, kilka zabudowań i młyn, w płn.-zach. stronie Koniuszkowa, w pow. brodzkim.

Naropińska Wola, w dok. *Narapyenyska* al. *Naropyenska Wola*, wś, os. fabr. i os. karcz. nad rz. Rawką, pow. rawski, gm. Żelechlin, par. Żelechlinek. Wś ma 5 dm., 85 mk., ziemi włośc. 327 mr.; os. fabr. 2 dm. i 80 mr.; os. karcz. 1 dm. i 1 mr. Według Lib. Ben. Łask. (II, 327) w XVI w. były tu same role kmiece płacące dziesięcinę probosz. w Głuchowie, zaś miejscowemu w Żelechlinie dawali tylko po groszu z łanu.

Naropno, kol. i os. karcz. nad rz. Rawką (?), pow. rawski, gm. Żelechlin, par. Żelechlinek. Kol. 10 dm., 82 mk., ziemi włośc. 307 mr.; os. karcz. 1 dm., 2 mk., ziemi 2 mr. W 1827 r. było 10 dm., 79 mk. Według Lib. Ben. Łask. (II, 327) rzeka dzieli obszar N. na dwie czę-

ści. Obszar od strony wsi Łochowo płaci z łanów kmiecych i ról dworskich nowych dziesięcinę do Głuchowa, zaś dawne łany folwarczne i cały obszar gruntów kmiecych i folwarcznych z drugiej strony rzeki daje dziesięcinę do Żelechlina. N. i Naropińska Wola stanowiły w ostatnich czasach dobra rządowe, sprzedane w 1869 r. i oddzielone od dóbr Tomaszów. Weszły następnie w skład dóbr Kopiec (ob.). *Br. Ch.*

Na Roskółach, grupa domów w Mizuniu, pow. doliński.

Narosze, wś, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. Dubicze, okr. wiejski Głębokie, zarząd gminy, o 28 w. od Szczuczyna, 11 dm., 93 mk. prawosł. (40 dusz rew.); należy do dóbr Głębokie, Mikulskich.

Naroty 1.) wś włośc., pow. oszmiański, w 2 okr. pol., gm. Smorgonie, okr. wiejski Łyczniki, o 4 w. od gminy a 28 w. od Oszmiany, 12 dm., 98 mk., w tem 72 prawosł., 26 katol. (47 dusz rew.); należy do dóbr skarbowych Smorgonie. 2.) **N.**, posiadł. duchow., tamże, 1 dm., 10 mk. prawosł.

Narowa, wś rząd., pow. trocki, w 2 okr. pol., o 33 w. od Trok, 12 dm., 140 mk., w tem 133 katol., 7 żydów.

Narowa, także *Narwa* i *Narow*, rz. w gub. petersburskiej i estlandzkiej, stok jeziora Czudzkiego do zatoki Fińskiej, długa 68 w., szeroka do 100 saż. Poczyna się na płn.-wsch. zakończeniu jeziora Czudzkiego, około mczka Nyslot (Nowy Zamek) i płynie w kierunku od płd. ku płn. „W szerokiem łożu N., mówi W. Pol w Hydrogr. Polski, znajdują się ostrowy częste, z których ostatnie, leżące powyżej m. Narwy, czynią skaliste progi na poprzek rzeki. Progi te są wysokie na 25 stóp i stoją na zawadzie żegludze, bo za ich sprawą dzieje się, że ani statki Czuchońskiego (Czudzkiego) jeziora nie mogą się dostawać do morza, ani większe statki przystani nie idą wyżej w górę jak tylko do m. Narwy. Samo jej ujście jest nadto zasute ławami ruchomego piasku, stąd też rzucają kotwice większe okręty na otwartem morzu, opodal jej ujścia i są narażone na wypadki burzy morskiej“. Do N. wpada od praw. brzegu Plusa, która płynie od płd. ku płn., jest bardzo rozgałęziona i uprowadza wody jeziorne. Przy samem ujściu łączy się z N. mała odnoga rz. Ługi, zwana Rasoną. Od lew. brzegu uchodzą do N. drobne tylko strugi. Zdaje się, że rz. Wielika (al. Muldowa), największa z dopływów jez. Czudzkiego, nosiła niegdyś nazwę Narwy. Zdanie to popiera osada Narowa, leżąca na płd. zakończeniu jeziora Niewiedra, odlewającego swe wody do rzeki Wielikiej.

Narowczat, m. pow. gub. penzeńskiej, nad rz. Szełdaisą i Łanyzewką, o 138 w. od Penzy a 1197¾ w. od Petersburga, 4712 mk.: 3 cerkwie, szkoła pow. i paraf., szpital, st. pocztowa. W 1627 r. miejscowość warowna, od 1780 r. m. powiatowe. *Narowczacki powiat* ma na przestrzeni 2293·7 w. kw. 94,445 mk.; powierzchnia równa, grunt urodzajny, znaczniejsza rzeka Moksza z dopływami; lasy zajmują 38% przestrzeni. Ludność trudni się głównie rolnictwem.

Na Rówieniach, grupa domów w Żupaniu, pow. stryjski.

Narowla, mko z zarządem gminnym i wielkie dobra na praw. brz. rz. Prypeci, przy ujściu do niej rz. Narowlanki, pow. rzeczycki, w 2 okr. pol. jurewickim, par. kat. Kimbarówka, o 124 w. od Rzeczycy. Niegdyś N. była królewszczyzną w pow. mozyrskim, którą trzymali długo prawem lennem Oskierkowie; w 1764 r. nadaną została N. na własność bezwzględną Rafałowi Aloizemu Oskierce, marsz. pow. mozyrskiego, wraz ze wsiami i dobrami Antonowo, Muchojedy, Uhły, Hołowczyce i Karpowicze z przyległościami (ob. Vol. Leg., t. VII, str. 87). W pierwszej połowie b. stulecia N. nabyli Horwatowie, w których posiadaniu dotychczas pozostaje. Mko ma kilkadziesiąt osad, 452 mk., cerkiew paraf. wzniesioną około 1760 r. przez Rafała Al. Oskierkę, uposażoną 2-ma włókami ziemi i mającą około 900 parafian płci obojga. Kaplica w Obuchowszczyźnie. Dalej znajduje się w N. kaplica kat. również fundacyi Oskierków, gorzelnia, przystań i zarząd gminy, składającej się z 19 starostw wiejskich, 22 wsi i do 2350 włościan płci męs. Dobra mają 19,210 dzies. obszaru, przeważnie w lasach i błotach. Wspaniała rezydencya z muru, z niezmiernym kosztem wzniesiona przez Daniela Horwata. zgoła nie odpowiada odosobnionemu poleskiemu położeniu. Wzniesioną została w czasach pańszczyźnianych, w których N. miała bardzo smutną sławę ze względu na ubóstwo ludu, przeciążonego pracą. Znaczny dochód z propinacyi, młynów i rybołówstwa. To ostatnie odbywa się na rzece Sławacznej, pod osadą młynarską zwana Tartak-Hana, w czasie tak zwanych *przyduch* wiosennych, wtedy bowiem nagromadzoną tu rybę z Prypeci łowią dziesiątkami tysięcy pudów. Połowy te musiały trwać od wieków, bo zdaje się o nich, jak twierdzi Jaroszewicz, wspomina kronikarz Michalon, mówiąc o Prypeci pod Mozyrzem. *A. Jel.*.

Narowlanka, rzeka, bierze początek we wsch. stronie pow. mozyrskiego, pomiędzy Michałkami i Rudnią-Saniukowską, niedaleko od źródeł przecina gościniec owrucko-mozyrski i płynie początkowo na przestrzeni 4 w. granicą pow. mozyrskiego i rzeczyckiego; minąwszy wś szl. Kustowszczyznę wpływa w pow. rzeczycki, przepływa około wsi Płowski-Młyn

(młyn), Zarokitne i pod mkiem Narowlą, ubiegłszy przeszło 3 m., wpada do Prypeci od prawego brzegu, połączywszy się wprzódy z rzką Bród. *A. Jel.*

Narowszczyzna, wś, pow. dzisieński, w 2 okr. pol., o 50 w. od Dzisny, 3 dm., 29 mk. prawosł.

Narowy 1.) wś nad rz. Zadicą, pow. dzisieński, w 4 okr. pol., gm. Jazno, okr. wiejski Puciatyn, o 4 w. od Jazna a 14 w. od Dzisny, 5 dm., 36 mk. (15 dusz rew.); należy do dóbr Puciatyn, Korzeniowskich. 2.) **N.**, futor szl., pow. dzisieński, w 1 okr. pol., o 14 w. od Dzisny, 1 dm., 14 mk. kat. 3.) **N.**, wś na lew. brz. Wilii, niżej Ponar, pow. wileński, w 6 okr. pol., gm. Rudomino, okr. wiejski Ponary, o 12 w. od gminy a 9 w. od Wilna, 4 dm., 33 mk. kat. (17 dusz rew.); należy do dóbr skarbowych Jaczuny.

Na Rozdrożu, karczma w Żelechowie Wielkim, pow. Kamionka Strumiłłowa.

Narożlana, zaśc., pow. wileński, w 1 okr. pol., gm. Niemenczynek, okr. wiejski Padziuny, o 8 w. od gminy, 1 dusza rew.; należy do dóbr skarbowych Jęczmieniszki.

Narożnik 1.) folw. w Sieklówce Górnej, pow. jasielski. 2.) **N.**, leśniczówka w Hruszowicach, pow. jaworowski.

Narożnik 1.) folw., pow. wągrowiecki, 2 dm., 39 mk., należy do dom. i gm. Pawłowo pod Skokami. Ob. *Pawłowo pod Skokami.* 2.) **N.**, wś i gm., pow. babimostski, 2 miejsc.: a) N. Wielki; b) N. Mały, 27 dm., 163 mk., 146 ew., 17 kat., 56 analf. Poczta, tel. i gość. w Rakoniewicach, st. kol. żel. w Grodzisku.

Narożniki, os. leś., pow. iłżecki, gm. Pętkowice, par. Bałtów, odl. od Iłży w. 40. Dm. 1, mk. 5, ziemi 2 morg. Jest tu smolarnia. W 1827 r. było dm. 1, mk. 8.

Narożniki, fol. i przys. Radgoszcza, pow. dąbrowski, odl. 10 klm. od urz. poczt. w Dąbrowy. Graniczy na północ z fol. Laborówką, na zach. z lasem i folwarkiem Podlesiem, na wschód z Dolczą a na płdn z dużym sosnowym borem zwanym Wielkim lasem. *Mac.*

Narożynka, potok, wypływa na granicy gm. Wróblowy i Lipnicy Górnej, w pow. jasielskim; płynie w kierunku wschodnim przez Wróblową i uchodzi do Wisłoki z lew. brz. Długość biegu 3 klm. *Br. G*

Narpe (niem.), rzeczka, lewy dopływ Pisy, do której wpada nieco na zachód od Gąbina, w pow. gąbińskim. *Ks. Fr.*

Narpgallen al. *Narbgallen*, majątek chełmiński, pow. gąbiński, st. p. i kol. Gąbin, 3 klm. odl., okr. urz. stanu cywiln. Pruszeschken. Obejmuje 208 2 ha roli orn. i ogr., 40·6 łąk, 45·8 pastw., 1·6 lasu, 14·74 nieużyt., 3·09 wody, razem 314·03 ha; czysty dochód z gruntu 3261 mrk. *Ks. Fr.*

Narsuciszki, wś włośc., pow. święciański, w 2 okr. pol., gm. i okr. wiejski Zabłociszki, o 6 w. od gminy a 28 w. od Święcian, 4 dm., 36 mk. katol. (22 dusz rewiz.); należy do dóbr skarbowych Swięciany.

Nart 1.) os., pow. radzymiński, gm. Rudzienko, par. Wiśniew. 2.) **N.**, straż leśna (czwarta) w leśnictwie Kampinos, w pow. sochaczewskim. 3.) **N.**, fol., pow. iłżecki, gm. i par. Krzyżanowice, odl. od Iłży 6 w., 1 dm. i 70 mr. ziemi. 4) **N.**, os., pow. przasnyski, gm. Dzierzgowo, par. Pawłowo, odl. o 15 w. od Przasnysza, wiatrak, 1 dm., 8 mk., 85 mr. gr. dob., 5 nieuż. Wchodziła w skład dóbr Kosmowo. *Br. Ch.*

Nart, lasek należy do kościoła par. w Wielkich Piaskach, w pow. wielickim (Dług. Lib. Ben. II, 420, habet gayum in eadem villa dictum Narth).

Nart *Nowy* i *Stary*, dwie poblizkie wsie, pow. kolbuszowski. Leżą w piaszczystej, borami dawnej puszczy sandomierskiej pokrytej równinie, 205 m. npm., przy drodze z Raniżowa przez Cholewianą górę do Niska. Obydwie wsie mają glebę piaszczystą. Należą do sądu pow. w Nisku a urz. pocztowego w Bojanowie (10·5 klm.). Pos. więk. Leona Rylskiego składa się z 610 mr. roli, 272 mr. łąk, 139 mr. past. i piasków i 3241 mr. sosnowego boru; pos. mn. 609 mr. roli, 174 mr. łąk, 104 mr. pastwisk i wydm. piaszczystych. W 1880 r. ma N. Nowy 515 mk., Stary 370 mk., pos. więk. dwór 88 i fol. Wiatrówka 27, razem 1000 mk. Szematyzm duch. wymienia 928 rzym. kat.; reszta przypada na ewang. i żydów. Szkoły niema, kasa pożyczk. gm. posiada w N. Nowym 352, w N. Starym 668 zł. w. a. kapitału. W N. Nowym, w którym się znajduje dwór, leśniczówka i wiatrak, zagina się droga z kierunku płn.-wschodniego na wschód. Obydwie gminy graniczą na płn. z Gwoździcem, na zachód z Wilczą Wolą, na płd. z Mazgajówkami a na wschód z Cholewianą górą. Duże bory są ku północy i wschodowi przetrzebione, ku zachodowi i południowi zasłaniają zupełnie widok. *Mac.*

Nartele, wś, pow. maryampolski, gm. Kwieciszki, par. Maryampol, odl. od Maryampola 4 w. Ma 29 dm., 259 mk. W 1827 r. było 19 dm., 185 mk.

Nartoki, folw. szl., pow. wileński, w 2 okr. pol., o 58 w. od Wilna, 1 dm., 13 mk. katol.

Nartuny, wś, pow. wileński, w 5 okr. pol., gmina Ilino, okręg wiejski Onżadowo, o 5 w. od gminy a 39 w. od Wilna, 13 dm., 93 mk., w tem 8 prawosł., 85 katol. (32 dusz rewiz.); należy do dóbr Onżadowo, Mączyńskich. *J. Krz*

Narty 1.) os., pow. sochaczewski, gm. i

par. Iłów. W 1827 r. os. rząd., 1 dm., 8 mk. 2.) **N.**, wś i fol., pow. skierniewicki, gm. Grzymkowice, par. Biała, odl. 14 w. od Skierniewic, ma 214 mk., 829 mr. ziemi dwor. i 86 mr. włośc. Obszar dworski rozdzielony na kilka osobnych folwarków. W 1827 r. było dm. 26, mk. 200. 3.) **N.**, fol., pow. kutnowski, gm. i par. Plecka Dąbrowa. Ma 2 dm., 13 mk., 200 mr. ziemi. 4.) **N.**, wś, pow. włocławski, gm. i par. Lubień, odl. 28 w. od Włocławka, 10 w. od Ostrów i 8 w. od cukrowni w Łaniętach. Dwór, ogród i zabudowania folwarczne leżą nad jeziorem, mającem 17 mr. obszaru. Pokłady torfu na obszarach 25 mr., grubości 5 do 10 stóp. W 1827 r. było 12 dm., 121 mk. Według regestr. poborów z 1557—1566 wś Nartii, w par. Liubien, własność S. Stempczyńskiego i Lucyana Lubieńskiego, miała 6 łan., 3 zagr. i 1 rzemieślnika (Pawiński, Wielkop. II, 17). Obszar gruntów dworskich podług pomiaru z r. 1880 wynosi morgów 810 wraz folwarkiem N. Cegielnia (208 m.), w tem znajduje się gruntów ornych mr. 604, łąk 45, lasu 106, wód zarybionych 17, granic, dróg i t. p. mr. 30, nieużytków 3, pod zabudowaniem 5, budynków murowanych 10, drewnianych 5. Wieś posiada 6 dworów i 25 mr. gruntu. 5.) **N.** *Duże* i **N.** *Małe*, wś, pow. włocławski, gm. Przedecz, par. Dąbrowice, ma 7 dm., 68 mk. i 160 mr. ziemi. 6.) **N.** pust., pow. sieradzki, gm. Godynice, par. Wojków, odl. od Sieradza 26½ w., dm. 2; ob. *Brąszewice*. 7.) **N.**, attyn. dóbr Górki, w pow. stopnickim. Została odłączoną od tych dóbr i sprzedaną. Ob *Górki* 20). 8.) **N.**, rum., wś włośc., pow. rypiński, gm. Szczutowo, par. Gujsk, odl. o 17 w. od Rypina. Ma 17 dm., 143 mk., 253 mr. gr. dobr., 13 nieuż. 9.) **N.**, kol. włośc., pow. rypiński, gm. Szczutowo, par. Łukome, odl. o 24 w. od Rypina. Ma 5 dm., 20 mk., 129 mr. gr. 10.) **N.**, pow. sierpecki, gm. Borkowo, ob. *Rydzewo-Narty*. 11.) **N.**, al. *Milewskie Budy* (ob.). 12.) **N.**, wś, pow. maryampolski, gm. Kwieciszki, par. Maryampol, odl. od Maryampola 4 w. Ma 29 dm., 297 mk. W 1827 r. było 25 dm. 170 mk. Os. N. i Trabiszki, rozl. mr. 98: gr. or. i ogr. mr. 84, łąk mr. 12, nieuż. i place mr. 2; bud. z drzewa 7; są pokłady torfu. 13.) **N.** al. *Mosto*, os. leś., pow. kalwaryjski. 14.) **N.**, wś., pow. władysławowski, gm. Szyłgale, par. Syntowty, odl. od Władysławowa 22 w. Ma 3 dm., 30 mk. W 1827 r. było 3 dm., 28 mk. *Br. Ch.*

Narty niem. *Nahrten*, 1310 *Narathow*, 1463 *Narthen*, wś i fol., pow. Góra (Guhrau), par. Guhrau, szkoła ewang. w miejscu. W 1843 r. gorzelnia, browar, owczarnia, 69 dm., 395 mk. (167 kat.), dwa folwarki.

Narty, niem. *Narthen*, wś na pol.-prusk. Mazurach, pow. niborski, st. p. i okrąg urz. stanu cywiln. Jedwabno. W N. był 1571 r. sołtysem Stanisław Witowski (Itowski), a w 1600 mieszkają tu sami Polacy (ob. Kętrz. O ludn. pol., str. 350.). *Ks. Fr.*

Narty, niem. dok. *Narusz*, wś nad rz. Narusą, pow. brunsberski, st. p. Frombork, okr. urz. stanu cywiln. Sonnenberg. Przed r. 1328 była ta wś w posiadaniu jakiegoś Stańka, Polaka (ob Kętrz. O ludn. pol., 574). R. 1394 odnawia w. m. Konrad v. Jungingen zapis dla Mikołaja (Claus) Brun von der Narusz na 5½ wł. we wsi Narusz, które dawniej już w. m. Werner v. Orselen nadał był jakiemuś Henneken von Helpede. Do tej posiadłości należy jeszcze 40 morgów łąk i bagnisk i wolne rybołówstwo w zatoce Świeżej małemi narzędziami. Za to jest zobowiązany do 1 służby na koniu i do dawania dziesięciny, wynoszą 1 korzec pszenicy i tyleż żyta. Przy oznaczenie granic jest i rz. Narusz wymieniona. Dan w Brandenburg (ob. Cod. dipl. Warm. III, str. 269.). Później kupili Hans Geyr i Hartwigk Strawbe von der Narus od Bertolda von der Narus 6 włók, leżących między ich posiadłościami. R. 1417 nadaje w. m. Michał Kochmeister 3 z tych włók Janowi Geyr bez wszelkiej służby. Dan w Malborku (tamże, str. 530). R. 1449 odebrała Anna, wdowa po Hartwichu, i jej synowie Mikołaj, Krzysztof, Tomasz i Kacper od m. w. Konrada v. Erlichhausen jeszcze 1 wł., „an der Wieke.“ R. 1485 posiada większą część tej osady wójt bisk. Tomasz v. Baysen (Bażyński), mniejszą Leonard von der Lawte albo Prewke z Regitten, który ją odziedziczył z wdową po Mik. Sraube. Ostatni odstąpił tę posiadłość za czynszem na niej ciężącym i pewną kwotę pieniędzy wikaryuszom tumskim w Fromburku r. 1489, którzy ją jeszcze dziś pod nazwą Straubenhof posiadają (ob. Script. rer. Warm., I, str. 238.). Z szlachty pol. mieszkali tu dawniej Swiedliccy (ob. Kętrz. O ludn. pol., str. 565.). *Ks. Fr.*

Naruca, wś, pow. słucki, ob. *Kukowicze*.

Narucewicze, dobra nad bezim dopł. Uszy, w płd.-wschod. str. pow. nowogródzkiego, na granicy pow. słuckiego, w 3 okr. pol. snowskim; około 75 w. w glebie dobrej; miejscowość małoleśna. Propinacye dają do 400 rubli. Dziedzictwo i rezydencya Czapskich. W okolicach znajduje się kamień narzutowy.

Naruciany, jezioro, w pow. trockim, leży nad nim wś Matukiszki.

Naruciany 1.) okol. szlach. między jez. Draganiszki i Łowie, pow. trocki, w 1 okr. pol., o 14 w. od Trok, 8 dm., 74 mk. katol. 2.) **N.**, zaśc., pow. trocki, par. Sumiliszki, 29 dz. rozl.; w 1850 r. własność Jurewiczów.

Narucie, wś włośc. nad jez. Czetwerć, pow. święciański, w 3 okr. pol., o 49 w. od Święcian, 7 dm., 48 mk. katol.

Na Rudach, leśniczówka w Żurawicy, pow. przemyski.

Na Rudkach, wzgórze, 279 m. wys., pod 49° 58′ 20″ płn. szer. a 41° 49′ wsch. dług. od F., w płd. stronie Udnowa, na granicy Nowego Sioła, pow. żółkiewski.

Narudna, grupa domów w Wołowinie, pow. sokalski.

Narulańce, wś włośc. nad rz. Werszeradówką, pow. trocki, w 4 okr. pol., gm. Merecz, okr. pol. Radówka, o 5 w. od gminy a 101 w. od Trok, 9 dm., 98 mk. katol. (39 dusz rewiz.?); należy do dóbr skarbowych Merecz.

Narule Wysokie, wś, wchodziła w skład dóbr Lisianka, na mocy paktów hadziackich nadanych, w nagrodę zasług, Konstantemu Wyhowskiemu; ob. *Lisianka* (t. 5: 304—2).

Naruniszki, zaśc., pow. wileński, w 3 okr. pol., gm. Podbrzeź, okr. wiejski Glinciszki, o $5^1/_2$ w. od gminy a 35 w. od Wilna, 1 dm., 7 mk. katol. (3 dusze rewiz.); w spisie urzęd. nazwany *Narupiszki.*

Naruny, wś, pow. sejneński, gm. i par. Mirosłów, odl. od Sejn 50 w. Dm. 17, mk. 170. W 1827 r. wś rząd., 14 dm., 102 mk., należały do par. Sereje.

Naruny 1.) dobra, pow. wiłkomierski, gm. Subocz, par. Kupiszki, 740 dzies. ziemi dworskiej, własność Henryka Węcławowicza. 2.) **N.**, dobra, tamże, własność Komara.

Narus 1.)-*Lappallen*, ob. *Lapallen*. 2.) **N.**-*Potrimpen* al. *Narus-Tallut* i *Norkaiten* (niem.), dobra na Litwie prusk., st. p. Kukoreiten, okr. urz. stanu cywiln. Lapienen. Nazwa Potrimpen przypomina bożka starych Prusaków Potrymposa. *Kś. Fr.*

Narusa, niem. *Nartz*, dok. *Narussa, Narusse, Narossa*, mała rzeczka w pow. brunsberskim, wpada do zatoki fryskiej, niedaleko Fromborka. Odgrywa w hist. bisk. warm. o tyle ważną rolę, że stanowiła jego zachodnią granicę na przestrzeni $1^1/_2$ milowej aż do zatoki. Wś Nartz, nad nią leżąca, ma od niej swe miano. Jeden z jej prawych dopływów zowie się Beber (dok. Bewer ob. Cod. dipl. Warm., I, str. 128.). *Kś. Fr.*

Na Rusnakowi, gajówka, na obszarze dworskim Toporowiec, pow. czerniowiecki.

Narussa, rz., ob. *Frombork* (Frauenburg), msto w Prusach i *Narusa.*

Naruszańce, folw., pow. kowieński, par. opitołocka, b. własność Zawiszów, później Raczkowskich. *J. K. G.*

Naruszczki, wś szlachecka, pow. łomżyński, gm. i par. Szczepankowo.

Narusze 1.) wś włośc., pow. święciański, w 2 okr. pol., gm. Łyngmiany, okr. wiejski Antolkieniany, o 5 w. od gminy a 28 w. od Święcian, 3 dm., 23 mk. katol., (? 24 dusz rewiz.); należy do dóbr skarbowych Łyngmiany. 2.) **N.**, wś, pow. rossieński, par. kielmeńska. 3.) **N.**, dwór, pow. rossieński, par. szydłowska, własność Przyjałgowskich.

Naruszewicze 1.) zaśc. rząd. nad jez. Pruta, pow. święciański, w 2 okr. pol., o 26 w. od Święcian, 1 dm., 8 mk. katol. 2.) **N.**, wś nad rz. Nacią, pow. słucki, w 2 okr. pol. kleckim, gm. sieniawska, o parę wiorst na płd. od mka Sieniawki, ma 14 osad, młyny; miejscowość lekko falista, dość leśna, grunta piękne. *Al. Jel.*

Naruszewka, struga w pow. płońskim, biorąca nazwę i początek od wsi Naruszewa, wpada do Wkry pod Gadowem. Na długości 20 wiorst porusza młyny w Krysku, Słotwinie, Szczytnie, Wrońskach i Proboszczewicach. Płynąc łąkami, przy małym spadzie, tworzy mokradle. *J. Z.*

Naruszewo, wś i kol. nad rz. Naruszewką, pow. płoński, gm. i par. Naruszewo, odl. o 10 w. od Płońska, Posiada kościół par. drewniany z 1786 r., urząd gminny, 2 wiatraki i karczmę; ma 46 dm., 503 mk., 1230 mr. gr. dob., 15 nieuż. W 1827 r. wś rząd., 20 dm., 134 mk. Kościół i parafia, erekcyi niewiadomej. N. należało do Norbertanek w Płocku. Obecny drewniany kościół wystawił 1786 r. proboszcz Konst. Wolicki. N. par., dek. płoński, dawniej zakroczymski, 1257 dusz. N. gmina, należy do s. gm. II okr., ma 565 dm., 6476 mk. i obszaru 24,530 mr., w tem nieuż. 552 mr. W gm. znajduje się: urząd gminny, sąd gminny, 3 szkoły, ewang. dom modlitwy, 1 gorzelnia, 3 cegielnie, 12 wiatraków, tartak, 10 karczem. W skład gminy wchodzą następujące wsie: Beszyno, Bogusławice, Cholewy, Chrościn, Cumino, Drochowo, Drochówko, Grąbczewo, Gumino, Kozarzewo, Krysk, Krysk-Wola, Krysk, kol., Kutaszewo, Nacpolsk, Naruszewo, Niwa, Osieczek, Piotrowo, Potyry, Postruże-Duże, Postruże-Małe, Radzymin, Radzyminek, Rąbierz (Krysk), Skarżyn, Skarboszewo, Skwary-Dąbrowe, Skwary-Troski, Sosienkowo, Srebrna, Wichorowo, Woźniki, Wronino, Wroninko, Wróblewo, Zastawy, Zagajem, Zaborowo, Żukowo, Żukowo-Poświętne. *Br. Ch.*

Naruszewo, wś, pow. dzisieński, w 1 okr. pol., gm. Zalesie, okr. wiejski Nowydwór, o 5 w. od gminy a 48 w. od Dzisny, 5 dm., 49 mk. prawosł. (25 dusz rewiz.).

Naruszowce 1.) wś, pow. oszmiański, w 1 okr. pol., gm. Holszany, okr. wiejski góreckowski, o 4 w. od gminy, 31 dusz rewiz.; należy do dóbr Hołoblewszczyzna, Bronowskich. 2.) **N.**, wś, tamże, okr. wiejski Siewierniki, o

4 w. od gminy, 17 dusz rewiz.; należy do dóbr Małyszkowszczyzna, Pożarskich.

Narwa, u kronikarzy małoruskich także *Ruhodiew*, m. portowe, dawniej twierdza nad rz. Narową (Narwą), o 2 1/2 w. od ujścia jej do zatoki fińskiej, w pow. jamburskim gub. petersburskiej, o 151 w. od Petersburga, 7953 mk., 5 cerkwi, 2 kośc. ewang., szkoła pow., towarz. archeol., zakłady dobroczynne, teatr, ratusz, bank miejski, st. poczt. i st. dr. żel. baltyckiej, odległa 151 w. od Petersburga a 197 w. od Rewla. Pod miastem znajdują się liczne fabryki (zwłaszcza sukna) i zakłady przemysłowe. Znaczny handel krajowy i zagraniczny; port, do którego zawija rocznie przeszło 400 statków; wartość przywozu i wywozu wynosi około 2 mil. rubli rocznie. Pierwotnie twierdza, założona po 1223 r. przez Duńczyków, zniszczona w 1291 r. przez Nowogrodzian. Wielokrotnie ulegała dotkliwym klęskom, skutkiem walk stoczonych pod jej murami. Przechodziła z rąk do rąk, ostatecznie wcieloną została w 1704 r. do Rossyi. Pamiętna zwycięstwem odniesionem d. 30 list. 1700 r. przez Karola XII nad Rossyanami. W obozie pod N. zawarte zostało pomiędzy Rossyą a Polską d. 20 sierpnia 1704 r. przymierze zaczepno-odporne przeciwko Karolowi XII. Twierdza, straciwszy poprzednie znacznie po wzniesieniu Kronsztadu i Sweaborgu, została od 1864 r. opuszczoną, chociaż warownie pozostały w całości. Wprost m. N., po drugiej stronie rz. Narwy, wznosił się fort ross. Iwangród, zwany też N. rossyjską. Opis N. wydał Hunsen (Geschichte der Stadt. N., Dorpat 1858). *J. Krz.*

Narwa, rz., ob. *Narew* i *Narowa*.

Narwejsze 1.) wś włośc., pow. wiłkomierski, par. sudejska, należała do dóbr Dekszniany. 2.) **N.**, wś rząd., pow. wiłkomierski, par. uszpolska.

Narwidziszki, 1.) dwa folw. nad jez. Pojedzie, pow. trocki, w 1 okr. pol., par. Olkieniki, o 35 w. od Trok, 1036 dz. rozl., wł. Kulwiński i Krymów (w 1850 r.); jeden z nich ma 1 dm., 6 mk., drugi zaś 1 dm. i 15 mk. katol. 2.) **N.**, zaśc. szlach. nad rz. Wersznią, pow. trocki, w 3 okr. pol., par. Wysokidwór, o 36 w. od Trok, 1 dm., 21 mk. katol., 28 dz. ziemi; w 1850 r. właściciel Narwid. 3.) **N.**, folw., pow. wileński, w 2 okr. pol., gm. Muśniki, okr. wiejski N., o 49 w. od Wilna, 1 dm., 22 mk. katol., gorzelnia; własność Jasińskich. W skład okręgu wiejskiego wchodzą wsie: Kajmince (al. Kajlfince), Wisznopol, Rustejkiszki, Markucie, Pobiarże, Ładokut, Nowiny, Podworzańce, Brozele, Pomusze, Lapielańce, Strozdzie, Pogańce, Mińczuki, Bartosuniszki, i zaśc. Igła i Skruzdziele, razem 255 dusz rewiz. *J. Krz.*

Narwiliszki, mko, w dawnym pow. oszmiańskim, w pięknym położeniu na wyniosłej górze. W 1617 r. Dorota z Zenowiczów Szorcowa wymurowała tu mały klasztor i kościół drewniany dla franciszkanów, pod wezw. św. Franciszka, który w gotyckiej strukturze wymurowali później zakonnicy w 1745 r. Dołączono parafię w 1698 r., przy której było 2 księży zakonnych (podł. Balińskiego, Star. Polska i Encykl. kośc., t. V: 578). Spisy urzędowe nie podają tej miejscowości. Będą to zapewne *Karwiliszki* al. *Karwieliszki*, albowiem katalog prowincyi litewskiej franciszkanów z 1833 roku (Capitulum electivum provincionale, Vilnae 1833) w liczbie klasztorów suprymowanych w 1832 r. wylicza między innymi *Conventus Karviliscensis*, niepomieszczony w dawniejszych opisach. *J. Krz.*

Narwojciszki, zaśc., pow. wileński, w 5 okr. pol., gm. Szumsk okr. wiejski i dobra skarb. Kosina, o 4 w. od gminy, 6 dusz rewiz.

Narwojnie, wś, pow. rossieński, par. szyłelska.

Narwojsze, pow. władysławowski, ob. *Norwajsze*.

Narwojsze 1.) wś włośc., pow. wileński, w 5 okr. pol., gm. Szumsk, okr. wiejski i dobra skarbowe Kosina, o 3 w. od gminy, 4 dusze rewiz. 2.) **N** *1-sze*, wś, tamże, o 5 w. od gminy, 12 dusz rewiz.; należą do dóbr skarb. Działuny. 3.) **N.** *2-gie*, wś, tamże, o 7 1/2 w. od gminy, 4 dusze rewiz.; należą do dóbr skarb. Kiena.

Narwoty, *Narwaty*, ob. *Damięta-Narwoty*.

Nary, wś, pow. poniewieski.

Naryca, rzka w pow. wilejskim, ob. *Norzyca*.

Naryłów, w dok. *Norylów*, wś nad Horyniem, pow. krzemieniecki, na granicy pow. ostrogskiego, naprzeciw Jampola, nadana w 1646 r. przez ks. Wiśniowieckiego na uposażenie kościoła jampolskiego; ob. Pamiat. Kij. Arch. Kom., t. IV, cz. 2: 200, 202.

Na Ryni, młyn i karczma w Sierakowicach, pow. przemyski.

Na-Rzece 1.) grupa domów w Tylmanowej, w pow. nowotarskim. 2.) **Na R.** karczma w Dąbiu, pow. wielicki. *Br. G.*

Na Rzece 1.) leśniczówka koło Seneczowa, w Wełdzirzu, pow. doliński. 2.) **Na R**, młyn koło Dzieduszyc Małych, obsz. dwor. Balicze Podróżne, pow. stryjski.

Narzecz, rz., mylnie podana pod wsią Kosacze zm. *Narocz*.

Na Rzekach, młyn w Bystrem, w pow. staromiejskim.

Na Rzepnisku, moczarzyste pastwisko w płn.-stronie Biłohorszcza, w pow. lwowskim. Przepływa je pot. Biłohorski od wsch. na zach.

Narzycé, tak, według Zarańskiego, miało się nazywać mto *Frombork* (ob.).

Narzym al. *Narzymie* (dok. *Menczelsdorf*, *Narzim* 1437, *Narzymsky*), wś i dobra chełm. na pol. prusk. Mazurach, pow. niborski, st. p., kol. i tel. Działdowo, 8 klm. odl., tamże kościół paraf.; szkołę kat. w miejscu utrzymuje stowarz. św. Bonifacego i Wojciecha, które r. 1884 wydało na komorne, pensyą nauczyciela i opał 1137 mrk., na drobniejsze potrzeby 130·30 mrk. Tutejszy okr. urz. stanu cywiln. liczył 1880 r. 2180 dusz. R. 1351 mieszkał pan Mieczysław (Mantzel, Menczel, Menczelinus) niedaleko Wierzbowa pomiędzy Działdówką a granicą mazowiecką. Była to osobistość znana w Prusiech, zwano go zwykle „Menczelinus prope Soldow, de prope Soldow miles, Menczil bi Solda ritter" (Voigt: Cod. dipl., III. № 103, 111, 114). Pochodził, jak polska nazwa jego posiadłości pokazuje, z Narzymia w Polsce. R. 1371 nadaje w. m. Winryk v. Kniprode Mieczysławowi (Mantzel) i jego spadkobiercom w ziemi saskiej za Działdówką 40 wł. chełm. z obowiązkiem jednej służby w lekkiej zbroi. Granica zaczyna się od Działdówki, gdzie też jest początek granicy pana Krokowskiego, i idzie wzdłuż granicy pana Krokowskiego (Krocofsky) do dóbr Białuty (Bayluthi), potem wzdłuż granicy mazowieckiej około granic Adama Kulawego (sinkende Adam) i panów z Proszkowic i wzdłuż granic brodowskich do Nidy. Dan w Brodnicy r. 1371 w dzień Zwiast. N. M. P. Jest to obszar, na którym dziś Wola i Purgałki leżą. Kilkanaście lat później nadał tenże wielki mistrz wiernym swym Mieczysławowi, Hankowi, Guntrowi i Janowi, braciom, w ziemi saskiej 100 włók chełm., położonych między Kisinami a mazowiecką granicą. Z tych 100 wł. otrzymał Mieczysław 40 z obowiązkiem służby; inni bracia zaś, każdy po 20 włók, również z obowiązkiem 1 służby. Prócz tego przekazał im w. mistrz jeszcze 3 wł. łąk nad Działdówką, dla Mieczysława 1, dla innych braci dwie. Działo to się w Przesmarku 1384 r. we wtorek po niedzieli wstępnej. Na tem terytoryum stanął Narzym czyli Narzymie. Że zaś Mieczysław z r. 1371 a 1384 jest jedną osobą, pokazuje liczba włók jemu nadanych, oraz wyszczególnienie, które go spotkało, że dobra sobie przekazane, pod korzystniejszemi otrzymał warunkami aniżeli bracia. Kętrzyński jest tego zdania, że przywilej z r. 1384 jest tylko rozszerzeniem przywileju z r. 1371, że do pierwotnych 40 wł. dodano jeszcze 60 wł. a do nich odnoszą się tylko granice podane w ostatnim dokumencie. Nazwa Mentzelsdorf odtąd znika a w początku XV w. zjawia się nazwa Narzym w księgach czynszowych (ob. Kętrz. „O ludn. pol.", str. 316.). Obecnie obejmują dobra narzymskie 263 ha roli orn. i ogr., 42 łąk, 39 pastw., 6 nieuż., razem 350 ha; czysty dochód, według którego oszacowano podatek gruntowy, wynosi 2136 mrk. Właśc. Teodor Heinrich. Kościół tu istniejący był dawniej katolicki ale następnie przeszedł w ręce protestantów; patronat przysługuje rządowi (ob. Fankidejski: Utracone kościoły, str. 149.). *Kś. Fr.*

Nasale, ob. *Drwalewo-Nasale*, pow. łęczycki.

Nasale, niem. *Nassadel*, 1393 r. *Nossadil*, wś i dobra, pow. kluczborski, par. Roszkowice, odl. 2 mil od Kluczborka. Starożytna osada, stanowiąca dobra lenne, została w 1588 roku dziedziczną posiadłością i rozpadła się na cztery części. Część I, fol. Rybnik, 587 mr., stanowi część majoratu Turawa. Wś ma kościół ewang. filialny, szkołę ewang., 300 mr. ziemi. Część II, III i IV stanowią osobne dobra, mające 1800 mr. gleby ciężkiej; gmina wiejska tych części ma 865 mr. Ludność trudni się rolnictwem, dobywaniem rudy, garncarstwem. Do N. należą kolonie: Karlsthal, Erdmannshain (Grobek), Barkhausen (Kliszowa kolonia), Adolphsthal (Chałupki), Gusenau (Guzanów), Karlsthal al. Aulokowa kol., Pohlwitz (Polowice) i Nasale Dolne. Kolonie te założył w drugiej połowie zeszłego stolecia (1770 do 1778) von Woisky, dziedzic Nasal. Ob. *Gosław*.

Nasalowa, przys. do Jodłówki, pow. jasielski, w okolicy pagórkowatej, 277 npm. N. leży na płn.-wschód od wsi, nad górnym biegiem Rostoki, pot. uchodzącego do Biały. W stronie północnej odgranicza N. od Lubaszowy Wielki las, pokrywający wzgórza, sięgające 428 m. npm., na południe otaczają ją Rzepienniki: Marciszewski i Strzyżewski, na wschód zaś Kozłówek. *Mac.*

Na Sargach, grupa domów w Rzeszotarach, pow. wielicki. *Br. G.*

Na Sauczenie, leśniczówka, w Dobronowcu, pow. czerniowiecki

Naściszowa, z *Brzeziem, Grabową, Kwieciszową i Rościszową*, wś, pow. nowosądecki. Leży w okolicy górzystej i lesistej, 422 m. npm., na płn.-wschód od Nowego Sącza (6·6 klm.), z kąd prowadzi droga gminna przez tę wieś do Wielogłów. Od wschodu zasłania N. góra Dział 485 m. Kwieciszowa leży na płn. wschód od N., Grabowa na połdn., nad małyn potokiem wpadającym do Lubinki a Brzezie na płd. od Januszowy. Te wszystkie osady zawdzięczają powstanie swoje mieszczanom sądeckim, którzy sobie prawa sołtysów w różnych czasach wyrabiali. Część N. należy do par. w Nowym Sączu, mianowicie 220 z Kwieciszowy i 200 z Naściszowy a

część do Wielogłów. Cała ludność wynosi podług ostatniego spisu 347 mk. Obszar więk. pos. F. Holeni składa się z 6 mr. roli, 1 mr. łąk i 3 mr. pastw.; mniejszej pos. z 250 mr. roli, 25 mr. łąk, 135 mr. past. i 91 mr. lasu. N. graniczy na płn. z Wielogłowami, na wschód z Januszową, na płd. z Roszkowicami a na zachód z Zabełczem. N. stanowiła, według nadania Władysława Jagiełły z 1409 r., własność klasztoru norbertanów w Sączu (ob. *Dąbrówka*, I, 936). *Mac.*

Naseband (niem.), dobra ryc. w Pomeranii, pow. szczecinkowski, st. p. Villnow 4 klm. odl. Mają 821·03 ha roli orn. i ogr., 133·47 łąk, 151·23 pastw., 583·55 boru, 10 wody, razem 1699·28; czysty dochód z gruntu 7386 mrk. Gorzelnia, tartak i młyn.

Naselwitz, 1312 *Nazlowicz*, wś i dobra, pow. niemczyński. Kościół katol. filialny, kościół ewang. parafialny, z dawnego katolickiego paraf. przerobiony w 1740 r. Szkoła kat. od 1766 r., szkoła ewang. Zamek dziedzica, gorzelnia, browar, owczarnia. W 1843 r. 55 dm., 469 mk. (92 ewang.).

Naseńce, niem. *Wiesendorf*, wś na Dolnych Łużycach, w pow. chociebuzkim, par. ewang. Krzyszow. W 1880 r. ma 107 mk., 101 Serbów i 6 Niemców. *A. J. P.*

Na Seredni Rohatce, gajówka w Toporowcach, pow. czerniowiecki. *Br. G.*

Nasery al. *Nosyry*, wś, pow. dzisieński, w 1 okr. pol., gm. i okr. wiejski Zalesie, o 5 w. od gminy a 47 w. od Dzisny, 4 dm., 31 mk. prawosł. (?, 31 dusz rewiz.).

Nasiadki al. *Nasiadka*, wś, pow. ostrołęcki, gm. Nasiadki, par. Kadzidło. Ma szkołę początkową ogólną, 1332 mr. obszaru. Ludność trudni się płóciennictwem. W 1827 r. było dm. 29, mk. 140. N. gm., z urzędem gm. we wsi Tatary, ma 5615 mk., rozległości 18,737 mr., s. gm. okr. II i st. p. m. Ostrołęka. W skład gm. wchodzi 23 wsi włościańskich; Brzozówka, Dąbrówka, Długi-Kąt, Durlasy, Gibałka, Golanka, Grale, Jazgarka, Klimki, Krobia, Kurpiewskie, Lelis, Łęk Starościński, Nasiadki, Płoszczyce, Przewrotna-Góra, Rossosz, Siedliska, Sól, Szafarczyska, Szkwa, Tatary i Todzia.

Nasiczne al. *Nasiczna*, wś, w pow. liskim, leży w zwartej dolinie Nasiczniańskiego potoku, który dalej jako Dwernik uchodzi z praw. brzegu do Sanu. Dolina potoku 620 m., otoczona górami, których szczyty tworzą niejako kopce graniczne nieregularnego czworoboku, obejmującego obszar wsi: na północy Dwernik (1100), na południo-zachodzie niższy szczyt Połoniny Wetlińskiej (1228), na płd.-wschodzie niższy szczyt Połoniny Caryńskiej (1244) a na płn.-wschód stok Magury Stuposiańskiej, dochodzący do 834 m. Przy zimnej i kamienistej glebie praca w lasach stanowi główny zarobek ludu. Z całego obszaru wsi przypada na więk. pos. Wikt. Wiryta 1456 m. (17 roli, 8 łąk, 9 pastw. i 1422 lasu) a mn. pos. 754 mr. (400 roli, 27 łąk, 164 past. i 103 lasu). Na obszarze więk. pos. przebywa 58, na obszarze mn. pos. 244 mk., razem 302 osób, z których 189 gr.-kat. (parafia w Caryńskiem), 13 rzym.-kat. (par. w Polanie). Wś graniczy na południe z Berehami Górnemi, na północ z Dwernikiem, na wschód z Caryńskiem. *Mac.*

Nasiczniański Potok, potok górski, powstaje w Berehach Górnych, w pow. lisieckim, ze zlewu kilku strug, na płd.-wsch. pochyłości Działu, w którym wznoszą się wierchy Myntiw (1042 m.), Rawka Mała (1269 m.) i Rawka (1303 m.). Potoki zlewają się poniżej kościoła w jedno łożysko, dając początek N. pot., który w kierunku płn. przepływa śród lasów obszar Berehów i Nasicznego, a dostawszy się na obszar Dwernika, łączy się od pr. brz. z Caryńskim pot. i tworzy Dwernik (ob.). Długość biegu blisko 10 klm. *Br. G.*

Nasiechowice, w dok. *Nassanchowicze*, *Naszyanchowycze*, *Naszanchowycze*, wś, pow. miechowski, gm. Kacice, par. Nasiechowice. Posiada kościół par. murowany, szkołę początkową. W 1827 r. było tu 54 dm. i 380 mk. Obszar dworski N. stanowi obecnie rządową donacyą. Według Lib. Ben. Długosza (II, 81) N. w połowie XV w. miały kościół murowany pod wezw. św. Wita. Wieś należała do Mikołaja h. Janina, Stanisława Słupowskiego h. Leliwa, Jakóba h. Oksza. Było tu 20 łanów kmiecych, karczma do plebana należąca, dająca mu grzywnę czynszu. Wartość dziesięciny z łanów kmiecych wynosiła 15 marek. Trzy folwarki szlacheckie tak jak i kmiecie dawały dziesięcinę miejscowemu plebanowi, który miał swą rolę i łąki. W skład parafii wchodziły wsie: Miechowice, Dziewiątle, Połajowice, Piotrowice. Kościół w N. miał dwa ołtarze z uposażeniami. Ołtarz Maryi Magdaleny, mający dwa łany w Janikowicach, na których siedziało 4 kmieci, płacących po dwie marki i odrabiających tylko jutrzyny, jednego zagrodnika, dającego pół marki, dom własny z ogrodem i dziesięcinę folwarczną w Rożejowicach, wartości dwóch marek. Drugi ołtarz ś. Jakóba ma dom własny z ogrodem przy kościele i łan ziemi w Nasiechowicach a w Jankowicach karczmę, dającą markę czynszu, dziesięciny z Kobierzyna, Borku i Jankowic wartości ogólnej 11 marek. Kościół w N. miał być założony w XI jeszcze wieku. N. par., dek. miechowski, 1474 dusz. *Br. G.*

Nasiegniewo, w dok. *Nassignew*, wś, pow. lipnowski, gm. Oleszno, par. Zaduszniki i Spethal-Górny. Położone nad stawem. Do

N. należą wsie Pustki, Nasiegniewo, osada Nasiegniewo, Umiechowo i Płaczek. Gruntów włośc. 211 mr., w tej liczbie 205 mr. ziemi ornej, 61 osad, 24 dm., 269 mk. We wsi jest młyn i karczma. Gruntów folwarcznych, 960 mórg, w tem 540 mórg ornych, 5 bud. mieszk., 36 mk. Uniechowo ma 3 bud. mieszk., 12 mk. i karczmę. W 1827 r. było tu 22 dm., 219 mk. Wieś tę wymienia akt rozgraniczenia dyecezyi kujawskiej od płockiej w 1321 r. (ob. Kod. dypl. M. Rz., II, 232.). Według regestr. poborow. z 1564 r. wieś Nasiegniewo, w par. Zadusniki, była własnością częściowych posiadaczy, którzy płacili 10 złot. 14 gr. 1 sold. (Pawiński, Wielkop. I, 284). W 1789 r. właścicielem był Wojciech Łempicki. *Br. Ch.*

Nasiejki, dwa fol., pow. nowogródzki, w 2 okr. pol. horodyńszczaskim, o 3 w. na płd. od mka Poruczyna, od 1838 r. własność Czeczotów, 12 włók, w glebie wybornej, miejscowość bezleśna, falista. *A. Jel.*

Nasielany, wś włośc. nad jez. Kwaterka, pow. święciański, w 1 okr. pol., o 40 w. od Święcian, 12 dm., 96 mk. kat., 9 żyd.

Nasielna, rzka, ma początek w pow. pułtuskim, pod wsią Skorosze, płynie ku zachodowi pod Nasielskiem, i pod Cieksynem, w pow. płońskim, wpada z lew. brz. do Wkry. Długa 13 w. Podług Enc. Org. (t. 19, str. 227) tak zwana w aktach i dawnych geografiach, obecnie bez nazwy. *J. Bliz.*

Nasielsk, w dok. *Nosielsk* (Nowosielsk?), *Nosselia*, mto nad strum. Nasielna, pow. pułtuski, odl. 3 w. od st. dr. żel. Nadwiślańskiej także Nasielsk zwanej, choć położonej na gruntach wsi Czajki, 21 w. od Pułtuska a 50 w. od Warszawy. Leży śród płaszczyzny, nad obszernym stawem, przez który przepływa rzeczka Nasielna. Drogi bite łączą N. z Pułtuskiem, Płońskiem i Zakroczymem. Obecnie N. posiada kościół par. murowany, filialny dom modlitwy ewang. i synagogę, murowaną, szkołę początkową miejską, urząd miejski, stacyą pocztową, 229 dm. (16 mur.), 4824 mk. stałych i do 600 niestałych (1885 r.), w tej liczbie 3551 żydów. W 1827 r. było w N. 216 dm i 3050 mk.; w 1860 r. 212 dm. (2 mur.) i 3788 mk. (758 chrześcian). Z zakładów fabrycznych istnieją tu: 9 garbarni, z prod. roczną na 17,555 rs. (1877 r.), fabryka octu z prod. na 4427 rs., 2 młyny wodne z prod. 4000 rs., 2 wiatraki z prod. 1960 rs., 9 zdunów z prod. 4000 rs., 91 szewców katolików, należących do cechu i mających warsztaty i 30 szewców żydów. Zaledwie kilku mieszczan trudni się rolnictwem. N. jest niewątpliwie wielce starożytną osadą. Zabytkiem przeddziejowej przeszłości jest grodzisko, mieszczące się w północnej stronie o kilkaset kroków za miastem, śród bagien, zajmujących obszar około 90 morgów, porosłych w części olszyną a w części trawą. Śród drzew, w miejscu dotąd niedostępnem przez większą część roku, mieści się tak zwany przez mieszkańców kopiec, stanowiący wielki nasyp kolisty, z zagłębieniem w środku. O istnieniu warowni w N. świadczy wyraźnie dokument Bolesława Kędzierawego z 1155 r. (ob. t. VI, str. 200). Pierwotne nazwisko tej starożytnej osady brzmi w kronikach *Nosselia*, a jeszcze w dyplomie Stanisława Augusta, któryśmy w oryginale oglądali, występuje nazwa *Nosielsk*. O starożytności N. świadczy fakt, że już Bolesław Smiały ufundowawszy klasztor benedyktynów w Mogilnie w r. 1065, przeznaczył im ztąd pewne dochody. Ziemowit, ks. mazowiecki, darował 1257 r. trzecią część N. klasztorowi czerwińskiemu, pozostałe zaś dwie trzecie części miasta, wówczas do ziemi zakroczymskiej zaliczanego, nadaje 1386 r. Jan starszy książe mazowiecki, wieczyście w nagrodę wiernej służby walecznemu i ulubionemu Januszowi, dziedzicowi Radzanowa, przyczem mieszkańców przenosi z prawa polskiego za chełmińskie, oddaje ich pod juryzdykcyą nowego dziedzica, zapewniając im rozmaite ulgi a dziedzicom dozwalając zaprowadzić jarmarki. W tych to czasach na wysepce wśród stawu, wedle ustnej tredycyi, istnieć tu miał zameczek, z którego obecnie tylko znaczne jeszcze fundamenta, przy spuszczaniu stawu tego, widzieć się dają. Przywileje powyższe, po wcieleniu Mazowsza do Korony, potwierdza w r. 1532 Zygmunt I-y na rzecz Jana Nosielskiego, podskarbiego ziemi zakroczymskiej, a dziedzica, wraz z bratem Jędrzejem, Nosielska, przyczem ustanawia stałe termina jarmarków i targów. W r. 1647 już na prośbę Jana Wessla, starosty ostrowskiego, a ówczesnego dziedzica Nasielska, oba te nadania potwierdza Władysław IV. Wszystkie powyższe przywileje na żądanie mieszczan miejscowych potwierdza oryginalnym dyplomem Stanisław August w r. 1779, powołując w nim wszystkie uprzednie nadania książąt i królów. Własnością Wesslów N. pozostawał lat dwieście przeszło, gdyż tenże król w r. 1781 przychylając się do prożby Stanisława Wessla, starosty golubskiego, a ówczesnego dziedzica N., i kahału tamecznego, z powodu klęski w tym roku poniesionej od pożaru przez to drewniane miasteczko, ustanowił komisyą w celu obmyślenia środków do podźwignięcia mieszkańców z biedy. W 1806 r. w dniu 23 grudnia stoczoną została pod N. walka między wojskami francuskiemi pod wodzą Lestocqu'a a rossyjskiemi, dowodzonemi przez Kaminskogo. Za czasów Pruskich, jak świadczy dotąd prze-

chowany kontrakt wieczystej dzierżawy młyna miejskiego, z daty 18 października 1795 r., N. był własnością Stanisława hrabiego z Lubrańca Dambskiego, wojewody brzesko-kujawskiego. Do niego też należały liczne włości okoliczne. Ustne miejscowe podania do dziś dnia opowiadają o zbytkach i ekscentrycznych fantazyach tego magnata, który podobno żywota dokonał w niedostatku. Wówczas to, w czasach porozbiorowych, N. wraz z dobrami tego nazwiska zastawiony został w banku berlińskim, od którego prawa w roku 1834 dopiero odkupił bank polski i w roku 1838 sprzedał N. Józefowi Koźmińskiemu a ten w r. 1845 odstąpił go Aleksandrowi Kurtzowi, którego dziedzictwem pozostał aż do usamowolnienia miast prywatnych w r. 1866. Miasto to do owej pory oprócz kościoła murowanego, wyłącznie z drzewa zabudowane, w r. 1868 nawiedził wielki pożar, który zniszczył do 180 domów. Kościół parafialny tutejszy powstał niewątpliwie w odległej epoce, fundatorami parafii byli zapewnie kanonicy lateraneńscy z Czerwińska, którzy otrzymawszy w 1155 r. uposażenie w N., zatwierdzone przez Adryana IV, mieli następnie parafią pod swoim zarządem. Obecny kościół wystawiony został z cegły w 1421 r. przez Andrzeja, opata czerwińskiego, a odnowiony i przebudowany został przez proboszcza ks. Milewskiego w latach 1759—1751; ks. Milewski odnowił też oddzielnie przy kościele stojącą dzwonnicę, posiadającą trzy dzwony, z których jeden lany w r. 1521. W ostatnich latach kościół znowuż uległ odnowieniu staraniem obecnego proboszcza ks. Józefa Dynakowskiego. Oryginalnej struktury synagoga drewniana, którą obszernie opisuje Sobieszczański (Encykl. Orgelbr.), około 1880, r. jako grożąca niebezpieczeństwem, rozebraną została. W to miejsce kahał wznosi obszerną synagogę murowaną z cegły, której wiązania mają być wyłącznie żelazne. Dobra N. składają się z folw. Chrzczynno, wsi: Chrzczynno, Góra Pniewska, Pniewo i Bronin. Rozl. mr. 1212: gr. or. i ogr. mr. 539, łąk mr. 87, past. mr. 56, lasu mr. 412, nieuż. i place mr. 50, w osadach wieczysto-czynszowych mr. 68; bud. mur. 11, z drzewa 5; płodozmian 5, 6 i 9° polowy. Dobra powyższe miały większą rozległość, lecz w skutek rozdziału i częściowej parcelacyi obszar ich został znacznie uszczuplony. Miasto N. ma os. 238, z gr. mr. 547; wś Chrzczynno ma os. 31, z gr. mr. 73; wś Góra Pniewska ma os. 7, z gr. mr. 140; wś Pniewo ma os. 15, z gr. mr. 253; wś Bronin ma os. 5, z gr. mr. 117. N. par., dek. pułtuski. N. gm. należy do s. gm. okr. II, ma urzędowe siedlisko we wsi Chrzczynno. Do gminy należą nast. folw. i wsie: Chrzczynno, Żabiczyn, Siennica, Czajki, Pieściorogi, Kossewo, Mokrzyce, Lelewo, Słustowo, Jaskułowo, Smogorzewo, Błędostowo, Bronin, Lorcin, Nuna, Adamowo, Dąbrowa, Krzyczki, Głodowo, Pniewo, Chmielewo, Kowalewice, Szpice, Mazewo, Kątne, Winniki, Popowo, Heknówka, Kucharzewo, Mogowo, Dembinki, Goławice, Miękoszyn, Psucin, Budy Siennickie, Wągrodno, Studzianki, Krogule i Młodzianowo. *Dr. J. B.*

Nasierdzie, os. nad rz. Wartą, pow. kolski, gm. Koźmin, par. Dobrów, odl. od Koła w. 11; dm. 1, mk. 8. Należy do dóbr Kwiatków.

Nasierowo 1.) *Górne* i *N. Dolne*, dwie wsie nad rz. Soną, pow. ciechanowski, gm. Sońsk, par. Ciemniewko, odl. o 7 w. od Ciechanowa. N. Górne ma 17 dm., 175 mk., 287 mr., N. Dolne zaś 10 dm., 98 mk., 551 mr. W 1827 r. N. Górne 14 dm., 107 mk. a N. Dolne 20 dm., 124 mk. Fol. i wś N. Dolne lit. B rozl. mr. 205: gr. or. i ogr. mr. 186, łąk mr. 17, nieuż. i place mr. 2; budowli z drz. 9. Wś N. Dolne os. 7, z gr. mr. 12. 2.) N.-*Dziurawieniec*, wś i fol. nad rz. Sonią, pow. ciechanowski, gm. Gołymin, par. Ciemniewko, odl. o 9 w. od Ciechanowa; posiada wiatrak, 12 dm., 133 mk. W 1827 r. 12 dm., 93 mk. Fol. i wś N.-Dziurawieniec rozl. mr. 511: gr. or. i ogr. mr. 423, łąk mr. 45, past. mr. 24, wody mr. 3, nieuż. i place mr. 16; bud. mur. 5, z drz. 12; wiatrak. Wś N.-Dziurawieniec os. 19, z gr. mr. 27.

Nasiewałka, pot. w pow. wileńskim, leży nad nim wś Krewny.

Nasikówka al. *Nosikówka*, wś przy ujściu Muszkałówki do Moraszki (Muraszki), pow. mohylowski, w 3 okr. pol., gm. i par. kat. Szarogród, na płn. od Szarogrodu, na granicy pow. jampolskiego. Ma 178 dm., 1154 mk., 1423 dz. ziemi włośc., 1287 dz. dwors. Cerkiew par. pod wez. ś. Mikołaja posiada 44 dz. Należała do klucza szarogrodzkiego ks. Lubomirskich, dziś Czarneckich. *Dr. M.*

Nasiłów 1.) wś nad rz. Wisłą, pow. kozienicki, gm. Góra Puławska, par. Góra Jaroszyn, odl. 44 w. od Kozienic, ma 39 dm., 248 mk., 422 mr. ziemi włośc. i 994 folw., stanowiącej majorat gen. Reinthala i senatora Milutyna. W 1827 r. było 24 dm., 159 mk. Były tu łomy kamienia, należące do benedyktynów w Sieciechowie. Stąd brano w 1623 r. kamień do budowy zamku warszawskiego. Położenie nadrzeczne ułatwiało spław materyału (ob. *Małopolska*, t. VI, 71). 2.) N., wś, pow. siedlecki, gm. Tarków Wielki, par. Paprotna, 18 dm., 98 mk., 546 mr. ziemi. W 1827 r. było 12 dm., 86 mk. *Br. Ch.*

Nasiłowo, fol., pow. nieszawski, gm. i par. Bytoń; posiada kopalnią torfu. W 1827 r. było 12 dm., 54 mk.

Nasiłowo, wś, pow. wilejski, w 1 okr.

pol., gm. Lebiedziew, okr. wiejski Nosiłowo, o 5 w. od gminy a 27 w. od Wilejki, przy b. drodze poczt. z Wilna do Mińska, 106 dusz rewiz. (w części Poznańskiego 3 dusze, Jankowskich 60 dusz, Chądzyńskich 39 dusz i jednodworców 4 dusze). Była tu cerkiew prawosł. i szkoła. Echard nazywa N. miastem i mieści w pow. oszmiańskim, o 2 m. od Krewa. W skład okr. wiejskiego wchodzą wsie: Wierchówka, Saki, Ciurle, Zasteńki, Domasze, Bojary, N., Kukłowszczyzna i Wytoropowszczyzna i zaśc. Zabołoć; razem 386 dusz rewiz. i 23 jednodworców. *J. Krz.*

Na-Sitach, karczma w Jugowicach, pow. wielicki. *Br. G.*

Na Sitniku, grupa domów w Turynce, w pow. żółkiewskim.

Naskańce, wś, pow. wileński, w 5 okr. pol., gm. Ilino, okręg wiejski bolejkowski, o 6 w. od gminy, 15 dusz rew.; należy do dóbr Taboryszki, Ważyńskich.

Na Składzie, karczma w Bułowicach, pow. bialski. *Br. G.*

Na-Skwirowie, podmokłe pastwisko nad Styrem, w Czechach, pow. brodzki.

Nasławice, wś i fol., pow. sandomierski, gm. Klimontów, par. Goźlice, odl. od Sandomierza w. 25. Ma 26 dm., 198 mk., ziemi dwors. 287 mr. i włośc. 234 mr. W 1827 r. było 22 dm., 60 mk. Fol. N. i Krzeczkowice z wsią N. rozl. mr. 419: gr. or. i ogr. mr. 359, łąk mr. 22, past. mr. 25, zarośli mr. 2, nieuż. i place mr. 11; bud. mur. 6, z drz. 17; płodozmian 6 i 9-polowy; są pokłady kamienia. Wś N. os. 24, z gr. mr. 219. *Br. Ch.*

Na-Sławszczyźnie, ob. *Sławszczyzna.*

Na-Smerdy, podmokłe pastwisko (239 m. npm.) w płd. stronie Siwki Naddniestrzańskiej, na granicy Dołżki, w pow. kałuskim. Przepływa je pot. Dołżka.

Na-Śmiątkowej, las w płn. stronie Rakowa, w pow. dolińskim. Wody jego płyną strugami na płd. do Siwki.

Na-Snozie, przysiołek gm. Tokarni, w powiecie myślenickim. *Br. G.*

Na Sołtystwie 1.) fol. w Kojszówce, należący do Makowa, pow. myślenicki. 2.) **Na S.**, karczma przy Porębie, należąca do Trzemeśni, pow. myślenicki. 3.) **Na S.**, karczma przy Grywałdzie, należąca do Krościenka, pow. nowotarski. *Br. G.*

Na Sośninach , grupa domów w Wójtowy, pow. gorlicki. *Br. G.*

Naspa, wś i fol., pow. rohaczewski; fabr. smoły zatrud. 6 rob. i produk. do 2600 pudów rocznie, oraz dziegciu z 3 robot. i 600 pudów rocznej produkcyi. Na fol., stanowiącym własność Jołszyna, znajduje się stadnina, licząca 3 ogierów i 33 klaczy.

Na Spalonce, karczma i gajówka, przy Widaczowie, na obszarze dwors. Hadla Szklarskiego, w pow. rzeszowskim. *Br. G.*

Nassadel (niem.), pow. namysłowski, ob. *Jastrzębie.*

Nassawen (niem.), wś na Litwie prus., pow. stołupiański Mehlkehmen, okr. urz. stanu cywil. Jaegersthal. Leży nad granicą polską. *Kś. Fr.*

Nasse Gaerte, pol. *Mokre Ogrody* al. *Janiszewo*, folw., 1 dm., 19 mk., należy do dom. i gm. Lwówka.

Nassenheide (niem.), dobra ryc. w Pomeranii, pow. Randow, st. p. Stolzenburg, st. tel. i kol. Grambow 13 klm. odl. Obszar wynosi 2052·25 ha: rola or. i ogr. 359·25, łąki 343, past. 130·5, bór 838·25, wody 381·25; czysty dochód z gruntu 15,162 mrk.; cegielnia, gorzelnia parowa, browar i fabryka krochmalu. *Kś. Fr.*

Nassenhof (niem.), ob. *Mokry dwór.*

Nassenhuben (niem), ob. *Mokry dwór.*

Nassenreuter (niem.), fol,, pow. welawski, st. p. Taplacken.

Nassenthal (niem.), maj. chełm., pow. nizinowski, st. p. Jędrzychowo, 3 klm. odl., okr. urz. stanu cywil. Linkuhnen; obejmują 76·04 ha roli ornej i ogr., 2 nieuż., razem 78·04 ha. *Kś. Fr.*

Nassewiese (niem.), ob. *Mokre łąki.*

Nasse Wiesen (niem.), ob. *Mokra Luka.*

Nass-Glinke (niem.), dobra ryc. w Pomeranii, pow. szczecinkowski, st. p. Lottin, 4 klm. odl.; obejmują 270·2 ha roli or. i ogr., 11·2 łąk, 51·5 past., 5·1 boru, razem 338 ha.

Nassiedel, wś i dobra ryc., pow. głupczycki, par. Nassiedel. Obszar dóbr tworzy z dobr. Krastillau, fol. Neuhof i Annahof jednę całość mającą 4500 mr., w tem 3680 roli, 330 łąk, 300 lasu i 200 mr. nieuż. Owczarnie miały (1860) 4822 owiec; gorzelnia, browar. Wś ma kościół starożytny (dzwon jeden nosi datę 1260 r.), który wraz z siedzibą dziedziców został zniszczony w czasie rozruchu ludowego w 1753 r. Do wsi należy 1240 mr. roli i 60 mr. łąk. Ludność mówi po morawsku i niemiecku.

Nasslettel (niem.), ob. *Mokry Lutolek.*

Nassole, niem. *Nassadel*, 1452 *Nossale*, wś i fol., pow. sycowski. par. kat. Nowa wieś.

Nassow (niem.), wś i dobra ryc. w Pomeranii, pow. koszalinski; st. p. i kol. koszalinsko-starogrodzkiej, 14 klm. na płd.-zach. od Koszalina. Leży w równinie, gleba piaszczysta; 100 mk. ew. (1877 r.). Dobra ryc. mają 968·71 ha obszaru i to 228·6 roli or. i ogr. 100·66 łąk, 41·62 past., 596·88 boru, 0·95 wody; czysty dochód z gruntu wynosi 3243 mrk. Jest tu gorzelnia, fabryka krochmalu, piły, cegielnie i hamernia; w dalsze strony wywożą drzewo i torf. *Kś. Fr.*

Nasswald (niem.), ob. *Mokry las.*

Nastajki al. *Nastejki*, niem. *Nasteiken*, dok. *Nestakyn*, *Anastaigk*, fol. i młyn, pow. ostródzki, st. p. Brzydowo. Fol. wchodzi w skład dóbr ryc. szmykwałdzkich, obejmuje 267 ha roli or. i ogr., 28 łąk, 19 boru, 9 nieuż., 1 wody, razem 324 ha. N. istniały już r. 1347. R. 1503 nadaje Melchior Kechler v. Schwansdorf, komtur ostródzki, Janowi z Toporowa (Ihane Thoperoue) 10 wł. w majątku N. pod Turznicą na prawie chełm. Dan w Ostródzie w dzień ś. Michała (ob. Kętrz., O ludn. pols., str. 362). Z szlachty pol. znajdujemy w N. Nastejskich i Rochów (tamże, str. 370 i 371).

Na Starych piecach, las i leśnicz. w płn. stronie Hołoska Wielkiego, pow. lwowski.

Nastasów, wś (mko?), pow. tarnopolski, odl. 16 kil. na płd. od Tarnopola, leży na wznies. 195 m. npm., graniczy na wsch. z Łuką, Myszkowicami, Czartoryą i Mikulińcami, na płd. z Zazdrością, na zach. z Bohatkowcami i Kupczyńcami, na płn. z Chodaczkowem, Draganówką i Buczniowem, leży nad potokiem Świniucha zwanym, który wypływa na polach tej wsi i w Strusowie wpada do Seretu. Gleba urodzajna, czarnoziem podolski, okolica bezleśna, obszary ogromne. W tej części, która należy do głównego folwarku we wsi położonego, grunt pszenny, zaś folw. Ludwikówka, na płd. od wsi ku granicy od Zazdrości graniczy ze stepami tak zwanymi Strusowskimi, w których jednak wszystkie okoliczne wsie mają po sporym kawale, to też i grunt tu stepowy pomimo, że czarnoziem głęboki ale wilgotny i zimny, bagnisty i na wpływ wschodnich wiatrów wystawiony, przeto żytni. Przestrzeń pos. więk. gr. or. 1250, łąk i ogr. 146, past. 15, lasu 20 mr.; włośc. gr. or. 4928, łąk i ogr. 244, past. 119 mr. Ludn. rz.-kat. 439, par. w miejscu. Początek kościoła niepewny, z aktów jednakże wypływa, że już w r. 1701 istniał; w r. 1729 Stanisław Potocki powiększył dotacyą. Franciszek Potocki założył tu w r. 1748 rezydencyą dla jezuitów; kościół mur. z cudownym obrazem N. P. M., poświęcony w 1839 r. pod wez. Niepokalanego Poczęcia N. P. M. Do tej parafii należą: Bohatkowce o 7 klm. z 65, Buczniów z Seredynkami o 7 klm. z 685, Chodaczków o 7 klm. z 1527, Józefówka o 4 klm. z 279, Kalasantówka o 10 klm. z 47, Kupczyńce o 10 klm. z 262, Maryanka o 5 klm. z 169 rz.-kat.; ogólna liczba katol. 3468. Gr.-kat. 2056, par. w miejscu, dek. Trębowla, dyec. Lwów. Szkoła etat. o 2-ch naucz.; druga szkoła etat. o 1-m naucz. w przysiołku Ludwikówka; kasa pożycz. z kapit. 1950 złr. w. a.; stawek na potoku i młyn przy stawie. Wynik obliczenia ludności z 31 grudnia 1880 r. następujący: ludności ogółem 2944, w tem 1471 mężczyzn, 1475 kobiet, 1619 stanu wolnego, 1155 żonatych i zamężnych, 441 rz.-kat., 2400 gr.-kat., 103 izrael.; wedle zatrudnienia 6 kupców, 60 rzemieślników, 1703 rolników, 54 sług. Wedle spisu zwierząt, sporządzonego równocześnie, było w N. ogierów 18, klaczy 397, wałachów 331, łosząt 85, mułów 49, osieł 1, byków 9, krów 364, wołów 12, cieląt 193, bawołów 19, owiec 838, świń 340, pszczół pni 521. W tymże czasie było w N. rzeźników 5, kupiec zbożowy 1, dzierżawca prop. 1, szynkarzy 3, kupiec drobiazgowy 1, kramarzy 3, spekulantów 2. Wś ta leżała dawniej w wojew. ruskiem, ziemi halickiej. Kuropatnicki w swej Geografii wspomina o niej mówiąc: „Wieś to bardzo osiadła". Po Potockich przeszła w rodzinę hr. Jabłonowskich, z tych ostatni Ludwik po śmierci jedynego syna Stanisława w r. 1882 oddał ją na własność swojemu bratankowi, zamieszkałemu pod Tarnowem. *B. R.*

Nastaszka, rzka, bierze początek w pow. wasylkowskim, we wsi Czupira, przepływa przez wś N., poczem połączywszy się z rz. Czernicz al. Czerną wpada z praw. str. do rz. Rosi dwoma ramionami, tworząc wyspę, na której wś Ostrów. Według podania ludu rzka ta miała pierwotnie nazywać się Żygałką, ale od chwili gdy się kąpiąc w niej utopiła śliczna dziewczyna Nastaszka (Anastazya), żałowana od całej gromady, poprzednią nazwę zastąpiono Nastaszką, ku wiecznej pamięci dla nieszczęsnej pięknej topielicy. *E. R.*

Nastaszka, rozległa i żyzna wś nad rzką t. n., pow. wasylkowski, na płd.-wsch. od Białejcerkwi, o 7 w. od wsi Ostrowa, ma 2644 mk. prawosł., 3 katol. i 197 żyd.; cerkiew paraf., kaplica kat. na cmentarzu grzebalnym. par. Rokitno. Mieszkańcy z powieści przodków utrzymują, że miejsce to w dawnej lecz nieoznaczonej bliżej dobie nosiło nazwę Kitajhorodu. Atoli już w owych czasach nieokreślonych okolice tutejsze były ustawicznie napastowane przez Tatarów. Puszczali oni z dymem wsie i horody. Jakoż pewnego razu potężny zastęp ordyńców wpadł i tu z głównią i mieczem, ulice osady tej krwią zalał i tak spustoszył, że wśród zgliszczy i rumowisk z pięciu istniejących jedna tylko cerkiew Uspeńska ocalała. Ludność w części była wytępioną, w części rozpierzchła się na wsze strony, tak, że z całej gromady jeden tylko człowiek pozostał: ten we dnie ukrywał się w oczeretach, a w nocy jedynie z kryjówki swej wychodził i nad samotną i opustoszałą cerkwią czuwał i jak źrenicę w oku strzegł. Skaszał on do koła niej chwasty i zielska suche, aby nie dopuścić pożaru. W końcu atoli gromady utajone przed Tatarami po okolicznych lasach zaczęły znowu powoli na zgli-

szcza wioski zaginionej powracać. „Sobrałaś wsia hromada, I była u nich takaja rada, Stały oni dumat', hadaty Jak nowomu sełu nazwanje daty...." Ale podczas, gdy tak radzą, nagle dają im wiedzieć, że dziewczę sielskie, rzadkiej urody, nazwiskiem Nastaszka (Anastazya), kąpiąc się, znalazła śmierć w nurtach rwistego potoku. „Nechajże bude riczka i seło Nastaszka", jednogłośnie zawołała gromada. Taki początek N. naznacza gminna tradycya; my zaś według śladu akt miejscowych wiemy, że w 1577 r. założył ją był kniaź Dymitr Bułyha Kurcewicz, podstarości białocerkiewski (Dawny Summar. akt grodz. i ziems. kijow.). Jednakże zanadto w owych czasach wkorzenieni Tatarzy, pilnie jassyrami przetrząsający kraj ten cały, niebawem, bo około 1590 r., tak tę okolicę straszliwie spustoszyli, iż się ta w doszczętne obróciła pustkowie (Vol. Leg. II, 318). Wsie nowopozakładane w puste zamieniały się uroczyska, a w tych rzędzie prawdopodobnie znalazła się i N., albowiem ją w lustracyach sstwa białocerkiewskiego z 1612 i 1622 r., w poczcie wiosek do tegoż sstwa należących już nie napotykamy. Atoli nadszedł czas, w którym z gorączkowym pośpiechem wzięto się do osadownictwa stepów ukrainnych. Toć i tak zwana „pustynia za Białocerkwią" osiedliła się teraz na nowo, pokryło się osadami, a w liczbie tychże i N. Mamy ślad, że około 1630 r. wieś ta była już znaczną osadą. Król Władysław IV uwolnił szlachtę nastaską (sic), t. j. bojarów, od wypraw wojennych; co następnie zatwierdzili Bohdan Chmielnicki w 1649 i Doroszenko w 1676 r. N. trzymała z Doroszenkiem, ale gdy ten zaczął pracować nad wprzężeniem Ukrainy w hołdownictwo Turcyi, mieszkańcy N. i innych „horodów" wypowiedzieli mu posłuszeństwo. Wszakże nie długo to trwało. Doroszenko sprowadziwszy Turków i Tatarów na Ukrainę, zajął mocą oporne „horody", t. j. N., Rokitnę i Bohusław, a naczelników, którzy lud przeciwko niemu podburzali, w kajdany zakuł (Kostomarow: Ruina, str. 48). Atoli tak zwana „Ruina" dotknęła i N. stanowczo. Ludność jej, o ile ta nie wyginęła poprzednio w morderczych bojach, została całkiem przepędzoną za Dniepr. Wszakże, gdy to pogranicze odzyskało nareszcie spokojność i na nowo zostało wskrzeszonem tu życie, toć wtedy i N. ponownie się zasiedliła. Pierwsze też ślady jej bytu spotykamy pod 1717 r. Roku 1722 stanęła tu już cerkiew. Ale po tak długich i zgubnych wojnach i zamieszkach, jakie kraj ten dotknęły, gdy pierwotni posiadacze do dóbr swoich opuszczonych przed laty wrócili, znaleźli oni w stosunkach swych majątkowych jak największy zamęt. Toć zapanowało wiele niepewności i sporów, bo wszędzie granice dóbr od dóbr były pozatracane: żadna z nich prawie na swojem miejscu nie została. Stało się to też powodem nieprawnych zaborów nie tylko granic samych, ale częstokroć i dóbr całych. Toć sąsiednią z sobą Rokitnę pochłonęła była Białocerkiewszczyzna. Ale do Rokitnej mieli pretekst i prawo Surynowie, którzy rozpocząwszy proces o te dobra ze sstą Jabłonowskim, wygrali go, i do tychże dóbr w 1717 r. zostali zaintromitowani (Arch. J. Z. R., cz. VI, t. 2, str. 51—3). Po śmierci wszakże ssty Jabłonowskiego, gdy Jerzy August Mniszech, marszałek nadw., otrzymał sstwo białocerkiewskie, pomimo dekretu trybunalskiego zajechał on zbrojnie Rokitnę, albowiem mienił ją attynencyą swojego sstwa. Właścicielem Rokitnej był wtedy Józef Jakubowski, jako ożeniony z Surynówną, ale ten widząc że musi iść na ostre z tak mocnym adwersarzem, jakim był Mniszech, wszedł w układ z Józefem Duninem Karwickim, regentem kor., i temuż do Rokitnej praw swoich odstąpił. Szło tu nie tylko o Rokitnę ale i o N., którą sobie Rokitna przywłaszczała. Sprawa ta zaś z natury swojej należała do sądów zadwornych, którym przewodniczył Stanisław Małachowski, kanclerz w. kor., i gdy przeto tenże kazał ustąpić z dóbr zajechanych Mniszchowi, nastąpiło pamiętne zajście, już nie między Karwickim a Mniszchem, ale pomiędzy Małachowskim, kanclerzem w. kor., a Mniszchem, marszałkiem nadwor. Zrazu małoznaczący spór przeistoczył się w kolizyą dwóch władz, dwóch juryzdykcyj. Poruszono też niebo i ziemię i sprawa ta w następstwie do tak ogromnych rozrosła się rozmiarów, iż wszystkie partye, sejmy, sejmiki, trybunały, jednem słowem niemal całą Rzplitę poruszyła (ob. w Pism. zbior. wileń. na r. 1862 „Sprawa Karwickiego", przez Jul. Bartoszewicza, str. 312). Widać jednak, że ta tak głośna w swoim czasie sprawa musiała też niemniej mocno utkwić i w pamięci miejscowego ludu, który dziś jeszcze opowiada o jednym z tegoż zajścia epizodzie, powikławszy jednak dziwnie osoby i role. Małachowski, hetman berszadzki (?), mówi tradycya, przyszedł do N. na czele konnych pocztów kozackich z Berszady i Umania, i zainstalował się w niej. Władca Białejcerkwi Mniszech, zebrawszy też kilkutysięczny zastęp kozaków i czerni podstąpił pod N. i rozłożył się obozem. Małachowski z wieczora jeszcze rozkazał hufcom swym, aby stały w pogotowiu do bitwy, a ludowi, aby się modlił, i do południa ani jadł, ani pił. Z rozkazu też jego, w nocy, ataman Peńko z dwoma kozakami podkradłszy się pod obóz Mniszcha, doniósł że białocerkwianie przeważają liczbą, lud zaś Małachowskiego bitniej-

szy. Rozpoczął się tedy bój krwawy i białocerkwianie szukali pierwsi ocalenia w ucieczce. Jakkolwiek co do szczegółu, że Małachowski bił się się tu z Mniszchem, tradycya ta jest nieprawdziwą, bo Małachowski nigdy tu nogą nie postał, jednakże daje nam pojęcie, w jakiem świetle lud to zajście przedstawiał sobie i widział. Sprawa ta jednak na tem się skończyła, iż Karwicki w Rokitnej się osiedział, a co do N., to ta przez komisyą wyznaczoną przez sejm w r. 1768 i 1778 do rozgraniczenia Rokitnej z Białocerkwią, została „ad corpus sstwa białocerk.“ powróconą (Vol. Leg., t. VII, str. 357—381). W 1773 r. wraz z Białocerkwią posiadł N. Fr. Ksaw. Branicki, het. w. kor. Około tego czasu przebywała tu misya jezuitów białocerkiewskich. Cerkiew tutejsza Uspeńska była wzniesioną w 1722 r. Z dawnego zamku został ślad we wałach, w części zniszczonych. Dziś N. stanowi folwark bardzo zamożny w Białocerkiewszczyźnie. W 1740 r. było tu 50 sadyb i do 500 dusz płci ob. Włościanie na mocy umowy wykupnej nabyli w 1863 r. 2592 dzies. ziemi za 102,793 rs. *Edward Rulikowski.*

Nastaszyn al. *Nastaszczyn*, wś, pow. rohatyński, nad rz. Zgniłą Lipką o 4·5 klm. od Bursztyna. Przez tę wś przechodzi gościniec rząd. lwow.-bursztyński. Graniczy na wsch. z Junaszkowem, na płd. z Kuropatnikami i Bursztynem, na zach. z Czahrowem, na płn. z Koniuszkami i Obelnicą. Obszar dwor. 692 mr., włośc. 1283 mr.; ludn. rz.-kat. 12, par. Bursztyn, gr.-kat. 806, par. w miejscu, dek. Rohatyn, dyec. Lwów. Sąd pow., urząd poczt. i tel. Bursztyn; szkoła filialna, kasa pożycz. z kap. 130 złr., młyn wodny. Właściciel pos. więk. Stanisław ks. Jabłonowski. *B. R.*

Na Stawkach 1.) pasieka na obsz. dwor. Litowiska, w pow. brodzkim. 2.) **Na S.**, moczarzyste pastwisko we wsch. stronie Ponikowicy, w pow. brodzkim.

Nasteriten (dok. z r. 1315), wś zaginiona, w pow. licbarskim, pod Klotainem (ob. Cod. dipl. Warm., I, str. 301).

Nastol al. *Nastoł*, wś poleska, pow. rzeczycki, w 2 okr. pol. jurewickim, gm. Chojniki, o parę w. ku zach. od Chojnik, 6 osad. Niegdyś stanowiła sstwo niegrodowe w pow. mozyrskim. Podług spisów podskarbińskich z 1766 r. posiadał je Paweł Kołło, opłacając zeń kwarty złp. 100 gr. 3, a hyberny złp. 15.

Nastole, fol. i kol., pow. sochaczewski, gm. Rybno, par. Giżyce (ob.).

Nastranani, węg. *Nasztraj*, wś, hr. gömorskie; chów bydła, garncarstwo, 252 mk.

Nastrehnen (niem.), wś, pow. rybacki, st. poczt. Drugehnen, okrąg urz. stanu cywil. Kumehnen.

Na Stryjskim, grupa domów w Sokolnikach, w pow. lwowskim.

Na Stupach, młyn w Glińsku, pow. żółkiewski.

Na Sturach al. *Stury*, grupa domów w Olszanicy, w pow. jaworowskim.

Nastyrówka, mały zaśc., pow. mozyrski, o kilka w. ku zach. od Mozyrza, przy gośc. skryhałowskim, ma 3 osady; miejscowość nieco falista. *A. Jel.*

Na Suchorzyźnie, las w płd. stronie Niemstowa, w pow. cieszanowskim. Na płn.-zach. łączy sie on z lasem „Na Pierożkach“.

Na-Sugrewach, nazwa zabudowań wieśniaczych w obrębie gm. Mołdawicy Ruskiej, w pow. kimpoluńskim, w płn. stronie wsi, na płn. granicy Mołdawicy Ruskiej, śród rozległych lasów, na wys. 1088 m. npm. *Br. G.*

Nasutów, wś i fol. u źródeł rz. Mininy, pow. lubartowski, gm. Niemce, par. Dyss. Fol. N. należy do dóbr Kozłowka. Założono tu w 1881 r. tartak parowy. Wś N. posiada szkołę początkową ogólną. W 1827 r. było dm. 62, mk. 427. Ob. *Kozłówka* 1).

Nasuty, wś, pow. sejneński, gm. i par. Kopciowo, odl. od Sejn w. 22, dm. 5, mk. 44. W 1827 r. było dm. 4, mk. 23. Wchodziła w skład dóbr Justyanów.

Na Suwałach al. *Suwały*, grupa domów w Porudeńku, pow. jaworowski.

Naswa, rzka na wyspie Ozylii (Oesel), właściwie kanał $^1/_2$ w. długi, łączący zatokę Wielką al. Einwick (po est. Suur-Lacht), 7 w. od Arensburga, z przystanią arensburską.

Naswitale, wś, pow. rossieński, par. teneńska.

Nasy, niem. *Nassen* al. *Salwin*, dobra ryc. na Warmii, pow. reszelski, st. p. i tel. Biskupiec, 6 kil. odl., okrąg urz. stanu cywil. Rasząg; obejmują 234 ha roli or. i ogr., 30 łąk, 23 past., 98 boru, 7 nieuż., razem 392 ha. W 1526 r. nadaje Maurycy, biskup warmiński, na prawie magdeb. ad utrumque sexum Jerzemu Troszce 12 włók w Katrejnach i w Salwinie. R. 1702 mieszkała w Nasach Helena Lukrecya Troszkówna, żona Jana Hozyusza (ob. Kętrz., O ludn. pol., str. 561). Dobra należały dawniej do kameratu jeziorańskiego.

Na Synyczowie, osada w Turzem, pow. brodzki.

Nasza al. *Naszys*, jezioro w pow. nowoaleksandrowskim gub. kowieńskiej, w dobrach Antonosz. Siedm jezior: Sortis, Żyrneje, Salinis, Kieleżeris, Iłgiebis, N. i Bałtis, mają razem 1703 mr. przestrzeni; zarybione przez Girdwojna. Z jezior tych najgłębsze Sortis, ma 12 sążni $4^1/_8$ stóp pol. (22 mt.); ob. Gaz. roln. № 32 z 1884 r. Od jeziora N. biorą nazwę dobra Antonosz. *J. Krz.*

Naszacowice ze *Starzęcinem*, wś, pow. no-

wosądecki, u ujścia rz. Słomki z lew. brz. do Dunajca. Wś sama leży częścią w równinie, 327 m. npm., częścią na płd. stoku wzgórza Łazy (436 m.) a Starzęcin w widłach rzek Słomki i Dunajca. Szczęsny Morawski przypuszcza (Sądeczyzna), że w tem miejscu było grodzisko sądeckie, przeniesione następnie w dogodniejsze miejsce. Pewną jest rzeczą, że 1293 r. otrzymała wieś, dyplomem Gryfiny, przechowanym w arch. ces. wiedeńskiem, prawo magdeburskie (por. Sąd., I, 181) a 1448 r. dziesięciny z niej oddał bisk. krak. Zbigniew Oleśnicki archidyakonowi kolegiaty nowosądeckiej, znosząc równocześuie probostwo w Podegrodziu. Teraz N. należą do par. w Podegrodziu a do sądu pow. i urz. poczt. w Starym Sączu, odl. o 9·5 kil. Posiadłość więk., dawniej pp. klarysek w Starym Sączu, jest obecnie własnością funduszu religijnego i wynosi 11 mr. roli, 11 past. i 52 lasu: pos. mn. 356 mr. roli, 18 łąk, 87 past. i 46 lasu. Słomka oblewa tę wieś od zach. i płd., na płn. graniczy z Rogami a na wsch. z Podegrodziem.

Na Szańcach, wiatrak na obsz. dwor. Rożubowic, pow. przemyski.

Naszedziszki, wś rząd., pow. wileński, w 5 okr. pol. o 26 w. od Wilna, 4 dm., 24 mk. kat.

Na Szemelowie, grupa domów w Zabłotcach, w pow. brodzkim, nad Styrem.

Naszkorajcie, zaśc. nad rz. Niedzingą i jez Łopszukos, pow. trocki, w 4 okr. pol., gm. i okr. wiejski Niedzingi, o $3^1/_2$ w. od gminy a 61 w. od Trok, 1 dm., 8 mk. kat. (4 dusze rew.); należy do dóbr Niedzingi, Żylińskich.

Naszkuńce 1.) wś włośc., pow. lidzki, w 2 okr. pol., gm. i okr. wiejski Koniawa, o 6 w. od gminy, 58 dusz rewiz.; należy do dóbr skarbowych Koniawa. 2.) **N.**, okolica szl. nad rz. Utą, tamże, o 55 w. od Lidy a 26 w. od Ejszyszek, 33 mk. kat.

Naszkunele, wś nad jez. Wojsieck, pow. trocki, w 2 okr. pol., gm. Sumiliszki, okr. wiejski Naszkuny, o 8 w. od gminy, 10 dusz b. włościan i 21 b. ludzi dworskich,

Naszkuny 1.) wś włośc. nad jez. Wojsieck, pow. trocki, w 2 okr. pol., gm. Sumiliszki, okr. wiejski Naszkuny, o 5 w. od gminy a 25 w. od Trok, 71 dusz rewiz. W skład okręgu wiejskiego wchodzą wsie: Cyruliszki, Nowosiołki, Stelmaszyszki, N., Warkolce, Sumiliskie Łajcy, Windziuliszki, Warkolska Buda, zaśc. Onufrzyszki 1 i 2, Stelmaszyszki, Naszkunele, Gumbrany i okolice: Ejtulany, Galenpole i Podgalanpol; w ogóle 43 włośc. uwłaszczonych, 215 właśc. skarbowych, 21 b. ludzi dworskich, 13 b. ludzi wolnych, 31 jednodworców, 3 b. szlachty, 3 osadników w. ross. i 2 żołn. dym. 2.) **N.**, zaśc. nad rz. Pokempie, pow. trocki, w 4 okr. pol., gm. Merecz, okr. wiejski Soleniki, o 21 w. od gminy a 91 w. od Trok, 10 mk. kat. (5 dusz rew.). 3.) **N.**, zaśc., tamże, o 81 w. od Trok, 2 dm., 11 mk. katol. *J. Krz.*

Na Szlachcie, młyn i tartak w Korczynie, pow. stryjski.

Naszlany, fol., pow. trocki, w 2 okr. pol., gm. Żośle, okr. wiejski Nerowy, o 28 w. od Trok, 1 dm., 10 mk., w tem 6 kat. i 4 żyd.; dawniej własność Syruciów, następnie Gawrońskich, dziś Żylińskich. Dobra N. składały się z 2 fol., 4 wsi i 8 zaśc. i miały 1077 dzies. rozl. (w 1850 r.). *J. Krz.*

Na Sznurkach, nazwa niw w płd. stronie Seredca, w pow. brodzkim.

Nasztraj, ob. *Nastranani.*

Naszuny, wś, pow. wileński, w 3 okr. pol., gm. Giedrojcie, okr. wiejski Janowo, o 19 w. od gminy, 25 dusz rewiz.; własność hr. Tyszkiewiczów.

Naszys, jezioro, ob. *Nasza.*

Naszyszki, wś, pow. wyłkowyski, gm. i par. Wyłkowyszki, odl. od Wyłkowyszek 8 w. Ma 2 dm., 30 mk. W 1827 r. było 3 dm., 23 mk. Os. N. i Mazucie rozl. mr. 169: gr. or. i ogr. mr. 93, łąk mr. 64, pastw. mr. 6, nieuż. i place mr. 6; bud. z drzewa 7; płodozmian 5 polowy.

Naszyszki, fol. szl. nad jez. Żwernie, pow. wileński, w 3 okr. pol., gm. Gedrojcie, okr. wiejski Janowo, o 51 w. od Wilna, 1 dm, 23 mk. katol.; własn. hr. Benedykta Tyszkiewicza.

Natafalva, ob. *Nacina Wes.*

Natalеńsk, ob. *Natalewsk.*

Natalewsk al. *Natalеńsk* 1.) dobra, pow. ihumeński, nad bezim. dopł. Ihumenki, prawie o 3 w. ku płn. od m. Ihumenia, par. kat. Ihumeń. Niegdyś wchodziły w skład dóbr Baksztańsko-ihumeńskich, należących do biskupów wileńskich; następnie, gdy dobra te po 1795 r. zabrano na skarb, otrzymał N. gen. Maszłykinow, od sukcesorów którego w 1852 r. nabyli Bułhakowie i do dziś dnia trzymają. Obszar wynosi 7325 dzieś., w glebie lekkiej; łąk i lasów obfitość. W N. znajduje się gorzelnia i wiatrak. 2.) **N.**, mały zaśc., pow. ihumeński, w okolicy wsi Drachczy-Dolnej, ma 2 osady; miejscowość odludna. *A. Jel.*

Natalia, al. *Natalin* 1.) wś, i os. karcz., pow. koniński, gm. Władysławów, par. Rusocice, odl. od Konina w. 17; wś ma 28 dm. i 197 mk.; os. karcz. 1 dm. 2.) **N.**, pow. lubartowski, gm. Chudowola. par. Rudno.

Natalienhof (niem.), fol., pow. węgoborski; ob. *Przytuły.*

Natalin 1.) fol., pow. łaski, gm. Wola-Wężykowa, par. Grabów, odl. 12 w. od Łasku. Rozl. mr. 225: gr. or. i ogr. mr. 190, łąk mr. 11, lasu mr. 22, nieuż. i place mr. 3; bud. mur. 1, z drzewa 4. 2.) **N.**, kol. i os. karcz., pow.

częstochowski, gm. Lipie, par. Danków. Posiada szkołę początkową ogólną; kol. dm. 46, mk. 279, mk. 279, ziemi włość 466 mr.; karcz. 1 dm., 4 mr. 3.) **N.**, fol., pow. radomski, gm. i par. Radom, odl. od Radomia w. 5. Dm. 19, mk. 131, ziemi włośc. 320 mr. 4). **N.**, fol., pow. lubelski, gm. Jaszczów, par. Milejów. Folw. ten wchodzi w skład dóbr Jaszczów (ob.) 5.) **N.**, wś, pow. łukowski, gm. Łysobyki, par. Gułowska-Wola. Ma 17 dm., 131 mk., 234 mr. ziemi; wchodziła w skład dóbr Lendo (ob.). 6.) **N.**, pow. ostrowski, gm. Brańszczyk, par. Wyszków. 7.) **N.**, ob. *Natalia*. *Br. Ch.*

Natalin, folw., pow. ihumeński, $13^3/_4$ wł. obszaru, własn. Korbutów. *A. Jel.*

Natalino, wś, pow. dzisieński, w 3 okr. pol., gm. i par. Miory, okr. wiejski Staniulew, o 3 w. od gminy a 31 w. od Balbinowa, 15 dm., 69 mk. (35 męż. i 34 kob.), 117 mr. ziemi włośc.; należy do dóbr Staniulew, Mirskich. Włościanie są bardzo zamożni. *M. Dob.*

Natangia, niem. *Natangen*, dok. *Nathangia, Nattanginland, Notangia*, stare terytoryum pruskie, miało kształt trójkąta ku płd. zwróconego. Graniczyło na zach. z Warmią, na płn. z Sambią, od którego ją oddzielała Pregoła i z Nadrowią, na płd.-wsch. zaś z ziemią bardzką. Wschodni kąt tej ziemi zwano także Wohnsdorf. Oprócz tego leżały w N. mniejsze terytorya, mianowicie Labegow, pewnie Labrawa, tam gdzie dziś leżą dobra ryc. Labehnen, Tummone (Tumpne?), tam gdzie dziś mto Domnau i Sutwiert (Sucwiert), na które wskazuje wś Sausgarten; dalej Solidow, gdzie dziś leży wś Sollau i Sclumen, którego nazwę przechowały dobra Glomen. Najsławniejszym grodem w N. był Beselede, pod Bartoszycami, którego nazwę przypomina po dziśdzień wś Beisleiden. Z dzisiejszych powiatów należałyby do N. iławski, frydlądzki i południowa część welawskiego i królewieckiego. Przez Krzyżaków została N. podbita jedenastego roku po ich przybyciu do Prus, jak powiada Dusburg, a więc około r. 1239—40. Podbój dokonany został z pomocą jakiegoś Pomandy, zażywającego niegdyś wielkiej sławy u Prusaków. Ten przeszedłszy na stronę Krzyżaków i przyjąwszy chrzest, postanowił i ziomków swoich pozyskać dla wiary chrześciańskiej. Wróciwszy tedy do nich z Balgi, udawał jakoby był poganinem i nieprzyjacielem Krzyżaków. Za jego staraniem złączyli się więc Warmiacy, Natangianie i Barcianie i oblegli zamek krzyżacki Balgę. Ale Krzyżacy byli już poprzednio o wszystkiem uwiadomieni, przyszli więc załodze na odsiecz pod wodzą ks. brunszwickiego Ottona. Przez niego zostali Prusacy na głowę pobici, w skutek czego już r. 1241 poddali się zakonowi („fecerunt de necessitate virtutem, powiada Dusburg, et datis obsidibus se fidei et fratrum imperio subdiderunt“, Script. rer. Pruss., I, str. 65). Krzyżacy tedy, aby mieszkańcom uniemożebnić wszelkie zachcianki wyzwolenia się z pod narzuconego jarzma, zbudowali nad rzeczką Kauxte („Caustere“) zamek Kreuzburg zwany. Pomimo to chwycili Nadrowianie już r. 1249 znów za broń, zabili 54 rycerzy i wiele chrześcian, lecz wkrótce zostali znów zwyciężeni. Krwawe zapasy trwały jeszcze kilkadziesiąt lat, ale były daremne, zakon i tu wyszedł z boju zwycięzko (Töppen: Hist. comp. Geogr., str. 18—18; Voigt: Gesch. Preussens, I, str. 488—490; Script. rer. Pruss., I; Cod. dipl. Warm., I, str. 386, gdzie jest dokładnie opisana linia graniczna między N. a ziemią bardzką). Później utworzył zakon w komturstwie baldzkim osobny kamerat, także N. zwany. Z spisów wsi do niego należących wynika, że się ciągnął od Balgi aż do bisk. warmińskiego, a w stronę m. Brandenburga aż do Packerau i Windkeim. W dok. wymieniają także często dwór natangski (Curia Natanginensis, Curia Natangyn 1341 r., natangischer Hof, Natangen), ale jego położenia nie można dokładnie oznaczyć (ob. Töppen: Hist. comp. Geogr. v. Preussen, str. 200—201). Voigt wylicza także 2 komturów natangskich: Wernera v. Grunowen (1257 — 1258) i Fryderyka v. Holdenstäte (1276). Później wymieniają już tylko wójtów. Takimi byli: Kuno (1276—78), Helwig v. Goldbach (1284 — 1285), Henryk v. Zuckschwert (1288—1291). Odtąd zwinięto pewnie ten kamerat i przyłączono go do komturstwa baldzkiego, chociaż na dok. dopiero Henning Schindekopf (1354) mianuje się komturem baldzkim i zarazem wójtem natangskim (ob. Voigt: „Namen Codex“, str. 40 i 72). Że, jak utrzymuje Mülverstedt, w terytoryum N. leżała jeszcze ziemia Natangią zwana, temu przeczy Toeppen stanowczo (ob. Hist. comp. Geogr., str. 201, przyp. 890). Za czasów książęcych istniał także pow. natangski, liczący 13 głównych wójtostw i 2 dziedziczne (str. 262). *Kś. Fr.*

Na Tartaku 1.) leśniczówka na obsz. dwor. Cewkowa, pow. cieszanowski. 2.) **Na T.**, karczma koło Turzy-Wielkiej, pow. doliński.

Natary al. *Hałay*, grupa domów w Zameczku, pow. żółkiewski.

Na Tatarowej, nazwa niwy w płn stronie Krechowic i w płn. stronie Rakowa, pow. doliński. Szczyt dochodzi 381 m. Przepływa ją mały potok, dopływ Siwki.

Natelfitz *A.* i *B.* (niem.), dobra ryc. w Pomeranii, pow. Regenwalde. Obejmują 520·18 ha roli orn. i ogr., 79·33 łąk, 81·65 pastw., 282·75 boru, 1·72 wody. Gorzelnia parowa i cegielnia; hodowla owiec. *Kś. Fr.*

Naterki, niem. *Nattern*, dok. 1349 r. *Naturs-*

dorff, wś na Warmii pol., pow. olsztyński, st. p. Olsztyn, par. kat. i okr. Schoenbrueck. R. 1349 d. 20 st. nadaje kapituła warm. wiernemu Natur 26 włók nad jez. Swyntheynen na prawie chełm., lokator dostaje 3 wolne włóki; mniejsze sądownictwo i 1/3 większego, rybołówstwo w jez. Wulping małemi narzędziami dla własnego stołu, drudzy mają 15 lat wolności, potem będą płacili 1/2 grzywny od włóki i po 2 kury. Wszystkim razem dodajemy jeszcze 1 włókę w pobliskiej puszczy naszej. Dan we Fromborku (ob. Cod. dipl. Warm., II, str. 131). R. 1608 był tu sołtysem Franciszek Materna (ob. Kętrz. „O ludn. pol", str. 557). Dziś obejmują N. 1904·68 mr. obszaru; 143·37 boru; w 1863 r. 17 dm., 145 kat., 4 ew.; co do narodowości 130 Polaków, 19 Niemców. *Kś. Fr.*

Na Teutulówce, folw. w Kuczurmiku, pow. kocmański. *Br. G.*

Nathalienhof (niem.) dobra, pow. gierdawski, st. p. Gierdawy.

Nathalwethen (niem.) 1.) folw., pow. piłkałowski, st. p. Schillehnen, 8 km. odl. Należy do dóbr ryc. Nowischken. 2.) **N.**, ob. *Nathollischen*; okr. urz. st. cywiln. Wisborienen.

Natiowce, wś, pow. owrucki; była tu kapl. kat. parafii Wieledniki.

Natkischen al. *Nattkischken* (niem.), wś na Litwie prusk., pow. tylżycki, st. p. Robkojen. Tutejszy okr. urz. stanu cywiln. miał 1880 r. 2450 dusz.

Natkowice, dawna nazwa dzisiejszych Hnatkowic, pow. przemyski, ob. A. G. Z. t. 7, str. 55 i 66.

Natoki, zaśc. włośc., pow. trocki, w 1 okr. pol., gm. Jewie, okr. wiejski Aleksandryszki, o 6 w. od gminy, 27 dusz rewiz.

Natolin 1.) park, pałac i os., pow. warszawski, gm. Wilanów, par. Powsin. Leży na wyniosłości, stanowiącej krawędź lewego brzegu doliny Wisły, po za Wilanowem na prawo od drogi do Powsina. W 1827 r. było dm. 4, mk. 23. N. założony został na obszarze dóbr a właściwie lasów wilanowskich. Obszar ten służył pierwotnie za bażantarnią, kiedy Wilanów należał do Lubomirskich. W 1780 r. ks. August Czartoryski, woj. ruski, zostawszy właścicielem tego obszaru, przeciął las pięcioma alejami, schodzącymi się na wzgórzu, i w punkcie zejścia wybudował pałacyk z piękną salą owalną, przez dwa piętra sięgającą, z dachem kopulastym. Po śmierci wojewody w 1782 r. córka jego ks. Elżbieta Lubomirska i hr. Anna z Tyszkiewiczów Potocka pracowały nad dalszem urządzeniem parku i pałacu. Stanisław Potocki, przebudowawszy pałac, nazwał miejscowość Natolinem na pamiątkę zmarłej córki (w 1830 r.), której wzniósł tu pomnik kamienny dłuta Kaufmanna. Odtąd N. pozostaje w posiadaniu Potockich i stanowi wraz z Wilanowem przyjemne miejsce wycieczek wiosennych i letnich dla Warszawian. 2.) **N.**, fol., pow. nowomiński, gm. i par. Mińsk, odl. 3 w. od Mińska. Rozl. mr. 300: gr. or. i ogr. mr. 192, łąk mr. 74, zarośli mr. 22, nieuż. i place mr. 11; bud. z drzewa 5; płodozmian 12° polowy. Fol. ten w r. 1881 oddzielony od dóbr Niedziałka. 3.) **N.**-*Kiernozki* i 4.) **N.**-*Osiński*, pow. gostyński, gm. i par. Kiernozia. N. Kiernozki ma 7 dm., 68 mk., 180 mr. roli żytnej. N. Osiński ma 9 dm., 59 mk., 164 mr. 5.) **N.**, kol., pow. brzeziński, gm. Lipiny, par. Brzeziny. Dm. 40, mk. 261, ziemi włośc. 655 mr. 6.) **N.**, kol. i os. leśna, pow. częstochowski, gm. Lipie, par. Danków, o 35 w. na płn. od Częstochowy. 7.) **N.**, wś, pow. garwoliński, gm. i par. Osieck. Posiada szkołę początkową, 41 dm., 368 mk., 618 mr. 8.) **N.**, wś, pow. węgrowski, gm. Ossowno, par. Czerwonka. Ma 11 dm., 75 mk., 197 mr. *Br. Ch.*

Natona czy *Natopa* (?) 1.) *Czarna*, rz. w gub. mohylewskiej, pr. dopływ Soży. 2.) **N.** *Biała*, rz. tamże, lewy dopływ N. Czarnej.

Natopa (*Czarna*), ob. *Natona*.

Na Towarnici, karczma na obsz. dwor. No wosiółek Gościnnych, pow. rudecki.

Natritis 1.) zaśc., pow. święciański, w 2 okr. pol., gm. i okr. wiejski Kukuciszki, o 7 w. od gminy, 3 dusze rewiz. 2.) **N.** al. *Pogolnie*, zaśc., tamże, o 9 w. od gminy, 3 dusze rewiz. *J. Krz.*

Natschke, *Natschkau*, wś i dobra, pow. nissanski, odl. 1 1/2 mili od Nissy. Dobra mają 420, wś 516 mr. Par. i szkoła kat. w Reinschdorf.

Nattasch *Gross* i *Klein*, al. *Nattatsch* (niem.), dwie wsie na pol. prusk. Mazurach, pow. niborski, st. p. Jedwabno, okręg urz. stanu cywiln. Hartigswalde.

Nattermuehle, młyn wodny, do Beitsch należący, pow. kożuchowski.

Nattern (niem.), ob. *Naterki*.

Natt-on-Dreg, *Gross* i *Klein* (niem.) t. j. Mokre i Suche, wyb., pow. malborski, wchodzą w skład wsi Stobbendorf (ob.), st. p. Nowy dwór.

Natura, karczma nad rz. Piną, pow. piński, na przeciwko wsi Bezchlebicy.

Naturycze 1.) część Jaśnisk, w pow. gródeckim. 2.) **N.**, grupa domów w Rokitnie, pow. gródecki.

Na Tuziakach al. *Tuziaki*, grupa domów i młyn w Rzęśnie Ruskiej, pow. lwowski.

Natygała, błoto w pow. nowoaleksandrowskim, na płd. od mka Ponedel (Panedelis), mające do 10 w. kw.; głębokie, porosłe karłowatą sośniną. Śród niego znajduje się 6 jezior, z których ważniejsze: N., mające 3 w.

obwodu, Kulis długie $1/_2$ w. i Małdejki $3/_4$ w. obwodu. *J. Krz.*

Natyszki, wś włośc., pow. dzisieński, w 3 okr. pol., gm. i okr. wiejski Przebrodź, o 13 w. od gminy, 31 dusz rewiz.

Natzevitz (niem.), dobra ryc. na Rugii, st. p., tel. i kol. Samtens 1·5 klm. odl. Razem z Surrvitz obejmują 423·25 ha roli orn. i ogr., 51·5 łąk.

Natzlaff (niem.), dobra ryc. w Pomeranii, pow. sławiński (Schlawe), ze st. p. i tel.; obszar wynosi 2666·42 ha, i to roli orn. i ogr. 1389·09 ha, łąk 67·21, pastw. 23, boru 1171·36 ha, wody 15·77; czysty dochód z gruntu 12682 mrk. Przędzalnia wełny, młyn wodny, tartak i cegielnia. *Kś. Fr.*

Natzmersdorf (niem.), dobra ryc. w Pomeranii, pow. Regenwalde, st. p. Premslaff 2·2 klm. odl., mają obszaru 665·8 ha, i to 556·76 roli orn. i ogr., 33·18 łąk, 13·53 past., 24·13 boru, 38·2 wody; czysty dochód z gruntu 7662 mrk. Mleczarnia, hodowla owiec.

Natztow, (niem.), dobra ryc. w Pomeranii, pow. białogrodzki, st. p. i kol. żel. Białogród 8·4 klm. odl.; mają 290 ha roli orn. i ogr., 77 łąk, 44 pastw., 137 boru, razem 548 ha. Okr. Standemin. *Kś. Fr.*

Nauchowicze, wś, pow. rohaczewski, gm. Dudzicze, 105 dm., 589 mk.

Nauda-Baltrum-Matz (niem.), ob. *Jacken.*

Naudaja, rzka w Kurlandyi, dopł. rz. Abawy, pr. dopł. Windawy.

Naudisch-Mertin, niem., ob. *Grabuppen.*

Naudwarischken, ob. *Dwaryszki*, pow. tylżycki, okr. Pokraki.

Naudyskołus (po łotewsku góra pieniędzy), jedno z najwyższych wzgórz na Łotwie katolickiej, w Inflantach polskich, w pow. lucyńskim, położone nieopodal wsi włośc. Wernele, na lewo od traktu łączącego mko i st. dr. żel. petersb.-warszawskiej Korsówkę z historyczną osadą Maryenhauzem, ob. art. Inflanty, (t. III, str. 280). *G. M.*

Naudzie 1.) wś, pow. maryampolski, gm. Gudele, par. Sapieżyszki, odl. od Maryampola 36 w., ma 11 dm., 148 mk. 2.) **N.**, wś, pow. władysławowski, gm. Szyłgale, par. Syntowty, odl. od Władysławowa 17 w. Dm. 11, mk. 139. W 1827 r. było dm. 12, mk. 120. *Br. Ch.*

Naudziechy, zaśc., pow. wilejski, w 1 okr. pol., gm. Krasne al. Krasnesioło, okr. wiejski Ułanowszczyzna, 5 dusz rewiz.: należy do dóbr Leutowszczyzna, Surynów. 2.) **N.**, wś, tamże, okr. wiejski Usza, o 6 w. od gminy, 8 dusz rewiz., jednodworcy.

Naudziele, wś, pow. wilejski, w 1 okr. pol., gm. Krasne (Krasnesioło), okr. wiejski Usza, o 6 w. od gminy, 8 dusz rewiz.; należy do dóbr Jakubowo, Koralkiewiczów.

Naudziszki, wś, pow. wyłkowyski, gm. Pojeziory, par. Wyłkowyszki, odl. od Wyłkowyszek 11 w. Dm. 6, mk. 49. W 1827 r. było dm. 6, mk. 69.

Nauenpille al. *Naujepile*, t. j. nowy zamek, Nowogródek; ob. *Kiernów* i *Liszków.*

Naugard (niem.), według „Starożytności polskich" Starogród(?), mto pow. w Pomeranii, w obw. reg. szczecińskiej, 16 mil na wschód od Szczecina, pod 53° 41′ płn. szer. a 32° 48′ wschód. dł., w równej, piaszczystej okolicy. Na płd.-zach. ciągnie się znaczne jezioro, na płn. i wschód pokłady torfowe z rudą żelazną. W 1884 r. było tu 4885 mk., po większej części ewang.; trudnią się głównie roln. i hodowlą bydła. Do Szczecina odstawiają zboże, wełnę, spirytus i bydło. Ozdobą miasta jest kościół N. M. Panny z wspaniałą kopułą. W starym, z XIV w. pochodzącym zamku, po części przebudowanym, znajduje się zakład karny i poprawczy, z 580 więźniami, zajmującymi się wyrabianiem cygar, płóciennictwem, szewctwem i tkactwem. Jest tu także wyższa szkoła miejska i zakład dla dzieci pozbawionych opieki, prócz tego urząd ziemski czyli landratura, komenda landwery, urząd poborczy i superintendent. Dla strzeżenia zakładu karnego przebywa tu stale oddział wojska. Tutejszy urząd poczt. I kl. wysyła poczty osobowe do Dębia i Treptow nad Regą i do Freienwalde. Jarmarków odbywa się ośm rocznie. Tutejszy okr. urz. stanu cyw. miał w 1880 r. 5170 mk. R. 1699 zgorzało N. do szczętu. D. 19 marca 1807 zaszła tu potyczka między Francuzami i Prusakami. Naugardzki powiat leży między 53° 20′ i 53° 50′ płn. sz. a 32° 19′ i 33° 4′ wsch. dł. Graniczy na płn. z pow. kamieńskim i greifenberskim, na wschód leży pow. Regenwalde, na płd. Saazig i Greifenhagen, na zchd. Randow. Ma $22^1/_4$ mili kw. rozl. i 57,500 mk. (1884 r.) Rola orn. zajmuje 49·1 proc. całego obszaru i przynosi 9·3 mrk. czystego zysku z hektaru; ogrody 0·2 (20·7 mrk.), łąki 11·8 (16·5 mrk.), past. 9·6 proc. (2·7 mrk.), bory 25·4 proc. (3 mrk.), przeciętnie przynosi każdy hektar 7·8 mrk. czystego zysku. Prócz miasta pow. są jeszcze trzy: Daber (2284 mk.), Golinowo (8648) i Massow (2796). Największą rzeką w pow. jest spławna Ihna, która aż do Golinowa płynie w płn. kierunku. Odtąd płynie na zachód i uchodzi pod karczmą Ihna-Krug zwaną do jez. Damskiego, łączącego się z zatoką szczecińską. Z innych rzek zasługuje na wzmiankę Zampel, Völzer, wreszcie wymieniają jeszcze Dieckbach, Hammerbach i Gubenbach. W jeziora obfituje powiat, zwłaszcza wschodnia część; tu leży jez. Wothschwin i Naugard; pierwsze znajduje się na granicy pow. Regenwalde, do którego też

wschod. część należy. Bite trakty łączą miasta Daber z Naugardem, Naugard z Golinowem, Golinowo z Massowem, Naugard z Massowem. Długość dróg bitych w powiecie wynosi 125 klm. Południowy kąt pow. przecina kol. berlińsko-szczecińsko-słupska na przestrzeni 13 klm., ze st. w Carolinenhorst. Kol. kołobrzesko-dębska przerzyna środek pow. z płd.-zach. na północ.-wsch. i mija Golinowo i Naugard; stacye jej są Gr. Christinenberg, Golinowo, Speck, Schönhagen, Naugard i Gr. Sabow. Przystanki znajdują się w Burow i Wismar. Projektowana jest wreszcie kolej z Golinowa do Wismaru. Sądy okr. są w Naugardzie, Massow i Golinowie; sąd ziemiański w Starogrodzie. *Kś. Fr.*

Naugardyszki, fol., pow. maryampolski, gm. Aleksota, par. Godlewo, odl. od Maryampola 47 w., dm. 4, mk. 48. W 1827 r. było dm. 13, mk. 91.

Naugeningken (niem.), fol., pow. ragnecki, st. p. Lengwethen, 4 klm. odl., zawiera 58·72 ha roli orn. i ogr., 1 nieuż. Należy do dóbr ryc. Gerskullen.

Na Uhirskim, las i gajówka w płd. stronie Skniłowa, pow. lwowski.

Naujehnen, pewnie *Naujeny* al. *Nowinnen* (niem.), wś, pow. gołdapski, st. p. i okr. Boćwinka. 2.) **N.**-*Albrecht* (niem.), ob. *Mamu*, okr. Wisborienen. 3.) **N.** *Gross* (niem.), wś, pow. piłkałowski, st. p. Schirwindt, okr. Lindicken.

Naujems-Pillkallen al. *Gross Pillkallen* i *Skumbern* (niem.), wś na Litwie prusk., pow. ragnecki, st. p. Krupiszki, okr. Girrehnen.

Naujeningken (niem.), 1.) wś na Litwie prusk., pow. ragnecki, st. p. i okr. urz. stanu cywiln. Budwethen. 2.) **N.**, ws, pow. darkiejmski, st. p. Darkiejmy, okr. Gudwallen. 3.) **N.**, wś, pow. gąbiński, st. p. Gąbin, okr. Stulgen. 4.) **N.**, wś, pow. piłkałowski, st. p. Malwiszki, okr. urz. stanu cywiln. Stimbern. 5.) **N.** al. *Neuteich*, wś, pow. stołupiański, st. p. Mehlkehmen, okr. Jaegersthal. 6.) **N.** al. *Kruselauken* i *Plicklauken*, wś, pow. piłkałowski, st. p. Schillehnen. 7.) **N.** al. *Usztamsen* (niem.), wś, pow. ragnecki, st. p. Wischwill, okr. Szugken. 8.) **N.** *Ant.* al. *Brandwethen* i *Brandtwethen*, wś, pow. ragnecki, st. p. Budwethen, okr. Lengwethen.

Naujepile al. *Pilokalnis* góra w pow. sejneńskim, ob. *Liszków*.

Naujocken (niem.), ob. *Grablauken*, okr. urz. stanu cywiln. Gudwallen.

Naujok *Gross* i *Klein* (niem.), leśn. i nadleśn., pow. labiawski, st. p. Labiawa.

Naukacz, fol., pow. ihumeński, własność Konopasewiczów, około 5 włók.

Nau-Kajmis (po litew. Nowa wieś), wś, pow. rossieński, ob. *Justynów*.

Nauke, wś i fol., pow. oleśnicki, par. ewang. Wabnitz.

Naukelischken (niem.), os. leśna, pow. welawski, st. p. Taplacken, okr. Leipen.

Naukritten (niem.), fol., pow. frydlądzki, st. p. Domnau, należy do dóbr ryc. Boegen.

Naulin (niem.), wś i dobra ryc. w Pomeranii, pow. Pyritz, ze st. kol. starogrodzko-kostrzyńskiej, st. p. Pyritz. Dobra obejmują 735·2 ha roli orn. i ogr., 78·12 łąk, 9.31 wody, razem 822·63; czysty dochód z gruntu 17,627 mrk. *Kś. Fr.*

Naulsza, jezioro na Warmii pruskiej, w pow. olsztyńskim, w pobliżu wsi Marcinkowo (ob. t. VI, 107).

Naumany, niem. *Naumannshof*, kol., pow. ostrzeszowski, 21 dm., 175 mk., 59 ew., 116 kat., 55 analf. Poczta, gośc., tel. i st. kol. żel. w Ostrzeszowie.

Naumburg nad *Kwissą* (niem. am Queis) mto nad rz. Kwissą, z praw. brzegu, pow. bolesławski, odl. 8½ mil od Lignicy a 16¾ od Wrocławia. Posiada kościół par. katol., trzy kaplice, kościół par. ewang., dwie szkoły (kat. i ewang.), 2000 mk. i liczne zakłady garncarskie. Początkiem osady był klasztor, założony w 1217 r. przez Henryka Brodatego a w 1383 r. oddany zakonnicom magdalenkom (z reguły benedyktynek). Osada otrzymała w 1233 r. prawo niemieckie i nosiła wtedy nazwę Nuenburg. Kościół par. założony był 1203 r., odbudowany 1788. W 1810 r. klasztor został zniesiony i dobra przeszły na własność rządu. W XVIII w. zaraza morowa wyludniła miasto. Pamiątką jej jest kaplica przed jedną z bram miejskich stojąca. W 1745 r. dnia 23 listopada miała tu miejsce bitwa między wojskami pruskiemi i austryackiemi. *Br. Ch.*

Naumburg nad *Bobrem* (niem. am Bober), miasto nad rzeką Bobrem, powiat żegański. W XIII wieku nosi nazwę Numburch. W 1530 roku w obu kościołach miejscowych wprowadzono obrządek protestancki. Obecnie miasto posiada dwa kościoły: ewang. i katol., zamek dziedziców na wzgórzu po nad rzeką, dwie szkoły, ratusz, około 900 mk. i fabryki wyrobów z niklu i nowego srebra. Przy mieście, pod górą zamkową, znajdują się dwa mineralne siarczysto-żelaziste źródła, przy których w 1827 r. urządzono zakład kąpielowy. N. probostwo, wś i dobra tuż pod miastem położone, stanowiły do 1810 r. własność klasztoru augustyanów w Żeganiu. Klasztor ten założony był pierwotnie tu przez Henryka Brodatego w 1217 r. lecz Przemysłow w 1284 r. przeniósł go do Żegania. Pozostały kościół był parafialnym, obsadzonym przez augustyanów. *Br. Ch.*

Naumenka, wś, pow. dzisieński, w 4 okr.

pol., gm. Prozoroki, okr. wiejski Błoszniki, o 8 w. od gminy, 12 dusz rewiz.; należy do dóbr Józefów Racewicza.

Naumenki 1.) wś pryw., pow. dzisieński, w 1 okr. pol., o 25 w. od Dzisny, 5 dm., 29 mk. 2.) **N.**, zaśc., tamże, o 27 w. od Dzisny, 1 dm., 2 mk. kat.

Naumka, rzka, w gm. Mścibów, pow. wołkowyski.

Naumowce 1.) wś, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. Szczuczyn, okr. wiejski Iszczołna, 26 dusz rewiz.; należy do dóbr Lebioda, Rossudowskich. 2.) **N.**, wś, tamże, w 4 okr. pol., gm. Wasiliszki, okr. wiejski Szejbakpol, o $44\frac{1}{2}$ w. od Lidy a 9 w. od Wasiliszek, 5 dm., 1 mk. prawosł. i 64 katol. *J. Krz.*

Naumowicze, wś, pow. augustowski, gm. Łabno, par. Adamowicze (praw. Łabno), odl. od Augustowa 54 w.; ma 59 dm., 459 mk. i 1538 mr. obszaru. W 1827 r. było 44 dm. i 267 mk. N. wchodziły wskład dóbr rządowych Łabno.

Naumowka, wś, pow. sośnicki gub. czernihowskiej, nad strugą Turyą, o 36 w. od Sośnicy. Ma 160 dm., 958 mk.; cukrownia.

Nauść, zaśc. rząd nad rz. Isłocz, pow. oszmiański, w. 4 okr. pol., gm. i okr. wiejski Bakszty, o 82 w. od Oszmiany a 53 w. od Dziewieniszek, 11 mk.; należy do dóbr skarbowych Bakszty. *A. T.*

Nausedehlen (niem.), wś, pow. ragnecki, st. p. Nausseden.

Nauseney, pow. kładzki, kol. do Passendorf i część Gross Karlsbergu.

Naussed - Chatoull 1.) I i II część, dwie wsie, pow. szyłokarczemski, st. p. Szyłokarczma. 2.) **N.-Ch.** al. *Pagrienen*, wś, pow. szyłokarczemski, st. p. Szyłokarczma, okr. Gaidellen.

Nausseden (niem.) 1.) maj. chełm. i hamernia, pow. świętosiekierski, st. p. i tel. Zinten, okr. Kukehnen. Majątek ten obejmuje 108 ha roli orn. i ogr., 8 łąk, 5 pastw., 11 boru, 4 nieuż., 1 wody, razem 137 ha. 2.) **N.** *Erbfrei*, wś ze st. p., pow. ragnecki, okr. Weszeningken. 3.) **N.** *Jacob* al. *Birbinschen*, wś, pow. kłajpedzki, st. p. i okr. Dawile. 4.) **N.** i *Nausseeden*, wś, pow. stołupiański, st. p. Ejtkuny, okr. Bilderweitschen. 5.) **N.**, wś i dobra, pow. wystrucki, st. p. Karalene, okr. Kummetschen. 6.) **N.**, leśn., pow. szyłokarczemski, st. Schakuhnen. 7.) **N.**, wś, pow. tylżycki, st. p. Kallwen, okr. Winge. 8.) **N.** al. *Balischken*, wś, pow. ragnecki, st. p. i okr. Wischwill. 9.) **N.** *Bauerlich*, wś, pow. i st. p. jak wyżej. 10.) **N.** *Erbfrei*, wś, pow. i st. p. jak wyżej. 11.) **N.** *Koellmisch* al. *Stiegeln*, maj. chełmiński, pow. ragnecki, st. p. Willkischken, obejmuje 106·1 ha roli orn. i ogr., 34·18 łąk, 2·05 pastw., 1·03 boru, 3 nieuż., razem 146·36 ha. 12.) **N.** *Loebardt*, wś, pow. kłajpedzki, st. p. i okr. Dawile. 13.) **N.**-*Matz*, ob. *Matz-Hans-Sanden*. 14.) **N.**-*Paul*, ob. *Maeding Paul*. 15.) **N.** *Schaeferei*, wś, pow. ragnecki, st. p. Schustern. *Kś. Fr.*

Nauszeden al. *Nausseden* (niem.), wś, pow. nizinowski, st. p. i okr. Lappienen.

Na Ustroniu al. *Dubyna*, gajówka w Sieміginowie, pow. stryjski.

Nauszuty, *Nauschutten* (dok. z r. 1293), tak zwała się dawniej Dąbrówka szlachecka pod Radzynem, w pow. grudziądzkim, niem. Adl. Dombrowken (ob. Froehlich, Gesch. des Graudenzer Kreises, I, str. 66). *Ks. Fr.*

Nauten (niem.), dobra ryc., pow. holądzki, st. p. Goettchendorf, 3 klm. odl., zawiera 198 ha roli or. i ogr., 26·9 łąk, 3·3 nieuż., 2·1 wody, razem 230·6 ha; do nich doliczyć jeszcze należy fol. Canditten, zawierający 82·1 ha roli or. i ogr., 20·9 łsk, 0·9 nieuż. i Einhöfen, obejmujący 108·6 ha roli or. i ogr., 15 łąk, 1·3 past. W Einhöfen jest także wodny młyn, mleczarnia i owczarnia. Właśc. jest hr. Dönhoff. Tutejszy okrąg urz. stanu cywil. liczył 1880 r. 1660 dusz. *Kś. Fr.*

Nautzken (niem.), wś, pow. labiawski, st. p. Bendiesen, okrąg Wulfshoefen.

Nautzwinkel (niem.), wś, pow. rybacki, st. p. Metgenthen, okrąg Kaporn.

Nauzau al. *Nautzau*, ob. *Nanzau*.

Nawa al. *Nowa*, rz. w pow. władysławowskim, bierze początek w leśnictwie Gryszkabuda, pod wsią Kura, 12 w. na zach. od Sapieżyszek. Płynie w kierunku płd.-zach. przez Pokalniszki, Szedwigi, Szukiele, stąd ku zach. przez Bluwiszki, Rygiszki, Galinie, Żegle, Wowory, Bukszniе i za Kasiukianami wprost Wojszwił, wpada z lew. brz. do Penty a z nią do Szeszupy (lew. dopływu Niemna). Przyjmuje z praw. brzegu pod Szedwigami, Bluwiszkami, Galiniami i Werpikami cztery strumienie bez nazw; z lewej powyżej Szedwig jeden, pod Szukielami dwa strumienie bez nazw, a pod Bukszniami rzeczkę Nopaitis. Długa przeszło 36 wiorst. *J. Bliz.*

Nawajcie, niegdyś królewszczyzna w ks. żmujdzkiem (ob. Vol. Leg., t. VI: 375).

Na Wałach *nad Myszowką*, fol. koło Dzieduszyc Małych, we wsi Balicze Podróżne, pow. stryjski.

Nawałek, karczma w Radgoszczy, pow. dąbrowski. *Br. G.*

Na Warawie al. *Na Warywi*, las w Kołtowie, pow. złoczowski.

Nawarówka *Niżnia* i *Wyżnia*, dwie grupy domów wieśniaczych w Olszówce, pow. limanowski. *Br. G.*

Nawarya al. *Nawaria*, mko w pow. lwowskim, 15 klm. na płd.-zach. ode Lwowa, 13 klm. na płn.-płn.-wsch. od sądu pow. w Szczer-

cu, pod 49° 45′ 20″ płn. szer. a 41° 37′ 20″ wsch. dłg. Urząd pocztowy w miejscu. Dworzec kolei żeląznej Glinna-Nawarya leży na gruncie Glinny, prawie 3 klm. na płd.-zach. od rynku nawaryjskiego. Na płn. leżą Hodowice, na wsch. Maliczkowice i Nagórzany, na płd.-wsch. Porszna, na płd. Pustomyty, na zach. Glinna. N. leży w dorzeczu Dniestru za pośrednictwem Szczerka. Rzeczka ta wypływa na płn.-wsch. granicy ze stawu, tworzącego granicę od Hodowic i Maliczkowic, płynie na płd. wzdłuż granicy wsch., a potem rozlewa się w staw na granicy Nagórzan, z którego wypłynąwszy, biegnie dalej w kierunku płd. W płn. stronie obszaru rozłożyły się zabudowania (305 m. na wsch. w dolinie Szczerka, a 340 m. na zach. blisko granicy). W płd. stronie obszaru leży na zach. brzegu stawu grupa domów Kower al. Kowyr, na płd.-wsch. narożniku nad stawem grupa domów Papiernia; na płd.-zach. granicy fol. Harajec. Jest tu jeszcze drugi fol., zwany Kuska. Własn. więk. ma roli or. 180, łąk i ogr. 52, past. 11, lasu 129 mr.; wł. mn. roli or. 347, łąk i ogr. 66, past. 14 mr. W r. 1880 było 888 mk. w gminie, 67 na obsz. dwor., między nimi 498 obrz. rz.-kat., 36 obrz. gr.-kat. Par. rz.-kat. w miejscu, dek. szczerzecki, archidyec. lwowska. Fundatorką par. w 1627 r. była Elżbieta z Zimnowody, żona Jerzego Humnickiego. Kościół mur., konsekrowany w r. 1774. Do tej par. należą wsie: Glinna, Liśniowice, Malinówka, Mostki, Nagórzany, Podsadki, Polanka, Porszna i Wolica. Par. gr.-kat. również w miejscu, dek. szczerzeczki, archidyec. lwowska. Do par. należą wsie: Glinna, Hodowica, Maliczkowice, Nagórzany i Wolica. W tutejszej nowej, murowanej, małej cerkiewce znajduje się ikonostas nader pięknej roboty, pochodzący z cerkwi ks. bazylianów w Dobromilu, fundacyi Herburtów z w. XVI. OO. bazylianie ikonostas ten jako stary wyrzucili. Szczęśliwym przypadkiem dostał się on około r. 1870 w ręce miejscowego proboszcza ks. Paczowskiego, zapatrującego się inaczej na ten szacowny zabytek. M. Potocki, konserwator dawnych pomników we wsch. Galicyi, postarał się o gruntowną jego restauracyą, której dokonano funduszem krajowym. W kościele znajdują się dwa uwagi godne obrazki, własność obecnie ks. Motyla, proboszcza rz.-kat., przedstawiające Chrystusa i Bogarodzicę w srebrnych koszulkach, malowane na górze Athos w pierwszej połowie w. XVIII, i wielka chorągiew kościelna, również własność ks. Motyla. Na aksamicie wykonany nitką srebrną haft ręczny przedstawia Matkę Boską, a u spodu wyhaftowany rok 1755. We wrześniu r. 1885 znajdowały się te przedmioty na polsko-ruskiej wystawie archeologicznej i etnograficznej we Lwowie. W N. jest szkoła etat. 2-kl., kasa pożycz. gm. z kapit. 1299 zł. i fundusz ubogich, założony przez Rocha Winiawskiego, właściciela dóbr w r. 1771, w celu zaopatrywania miejscowych ubogich. Majątek zakładowy tego funduszu składa się z 472 zł. a przełożonym zakładu jest rz.-kat. pleban w N. W początkach obecnego wieku była tu papiernia. Siarczyński (rkp. w Bibl. Ossol., № 1826) nazywa N. osadą tkaczów. Wyrabiano tu mianowicie grube żaglowe płótno, przeważnie z przędzy udzielanej tkaczom przez żydów, którzy też główną część zysku z tego przemysłu pobierali. Według Schneidera (rkp. w Muzeum Ossol.) jest N. osadą czeską, założoną przez Niwerów czyli Nawarów. Dokumentem, w r. 1627 w Glinnej wydanym, uposażyła Elżbieta z Zimnejwody Humnicka kościół w N. (Arch. Bernar. we Lwowie, C. t. 112, str. 1873). W r. 1638 potwierdził Władysław IV przywilej Stanisława Bonifacego Mniszcha, ssty ziem ruskich, wydany we Lwowie 6 maja z 1638 r. kościołowi w N. (ib. T. t. 65, str. 653—655). W r. 1758 pozwolił August III na odbywanie jarmarków w N. 9 razy do roku (ib. C. t. 581, str. 490—492). Czytaj także „Inwentarz Żydów“, w celu pogłównego, znajdujących się między innemi także w N. Inwentarz ten pochodzi z r. 1764—1765 a znajduje się w Arch. Bernard. (C. t. 959, cały tom). *Lu. Dz.*

Nawarzyce, wś i fol. nad rz. Mierzawą, pow. jędrzejowski, gm. i par. Nawarzyce, odl. 15 w. od Jędrzejowa. Posiada kościół paraf. mur., szkołę począt. Ludność trudni się płóciennictwem. Obszerne lasy stanowią własność rządu. W 1827 r. było 34 dm., 226 mk. Według Długosza (Lib. Ben. III, 368) N. stanowiły pierwotnie posiadłość kapituły krakowskiej, która tu miała swe łany folwarczne i pobierała dziesięciny. Następnie przeszły na własność klasztoru cystersów w Jędrzejowie, drogą zamiany za wś Grębałów, w 1247 r. odstąpioną kapitule przez opata Jana. W XV w. były tu łany kmiece, dające, prócz czynszu pieniężnego, jaja, kury, sery i robociznę (labor, powaba, osszyep), zagrodnicy, karczmy, młyn i folwark klasztorny. Ze wszystkich szła dziesięcina do klasztoru. Wtedy istniał już drewniany kościół par. pod wez. ś. Andrzeja, zapewne fundacyi klasztornej. Obecny murowany wzniósł w 1748 r. Bernard Luszowski, opat jędrzejowski. N. par., dek. jędrzejowski, 2143 dusz. N. gmina należy do sądu gminnego okr. II w Wodzisławiu, gdzie też i stacya poczt. Ma 14,633 mr. obszaru i 3731 mk. *Br. Ch.*

Nawast, rzka, ob. *Nawwast*.

Nawazy 1.) zaśc. szl. nad jez. Ejsiaty, pow. święciański, w 2 okr. pol., o 36 w. od

Święcian, 2 dm., 15 mk. kat. 2.) **N.**, zaśc., tamże, 2 dm., 16 mk. żydów (?).

Nawdki, niem. *Neu Usdau*, młyn, pow. niborski, st. p. i okr. Uzdowo.

Nawdziuny, wś i fol., pow. trocki, w 3 okr. pol., gm. Jezno, okr. wiejski Birsztaty, o 11 w. od gminy, 64 dusz rewiz.

Na Wełykim Prawyczu, las we wsi Lolin i Niagryn, w pow. dolińskim.

Na Wełyniu, grupa domów w Zabłotcach, pow. brodzki.

Na Werbce, lesiste wzgórze, 284 m. wys., pod 49° 56′ 30″ płn. szer. a 41° 52′ wsch. dłg. od F., w płd.-zach. stronie Remenowa, na granicy Wisłoboków, w pow. lwowskim.

Na Weselczyźnie, las w płn. stronie Gajów Dytkowieckich, w pow. brodzkim. Przypiera do granicy rossyjskiej, do Gajów Radziwiłłowskich.

Na Werstawach, młyn i tartak na obsz. dwor. Horyńca, w pow. cieszanowskim.

Na Wetlu, grupa domów w Suchodole, w pow. bobreckim.

Na Węglarzyskach, niwa i grupa zabudowań w płd. str. Gnojnicy, pow. jaworowski.

Nawiady, niem. *Aweyden* al. *Weiden*, targowisko, na pol.-prus. Mazurach, ze st. p., pow. ządzborski. Co rok odbywają się tu 2 jarmarki na bydło, konie i kramny. W 1397 r. zakłada Jan Schoenfeld, komtur ryński, wś bartnicką Nawiady na 60 wł., żądając od bartników nie czynszu pieniężnego, lecz dani w miodzie. R. 1665 Jurek Eischer jest tu karczmarzem (ob. Kętrz. O ludn. pol., str. 410). N. mają według Kętrz. pruskie nazwisko. Każdy gospodarz otrzymał po 3 włóki, wszystek miód musieli oddawać do zamku za 1 grzywnę od beczki, co było bardzo tanio (ob. Toeppen, Gesch. Masurens, str. 132). Proboszcz w Nawiadach posiadał 6 włók i dostawał mesznego 2 łaszty (str. 164). *Kś. Fr.*

Nawiazki, wś, pow. sieński, gm. Moszkany, 25 dm., 161 mk., z których 5 zajmuje się garncarstwem.

Nawicz al. *Nawcz* (1648), niem. *Nawitz*, dok. *Nawfftcze*, *Nawtze*, dobra ryc., pow. lęborski, st. p. Dzięcielec, 2·3 klm. odl. R. 1437 miały te dobra jeszcze prastare polsko-pomorskie urządzenie, a właściciel odstawiał jako podatki na zamek świnię na ś. Mikołaj, krowę na ś. Jan i stawiał przewód na M. B. Gromniczną (ob. Cramer, Gesch. der Lande Lauenburg und Buetow, II, str. 293). Ciężary te zmieniono r. 1437 na czynsz w gotówce. N. zachodzi jednak już r. 1392 w tablicach woskowych w Kopenhadze zachowanych. Według taryfy z r. 1648, gdzie uchwalono pobór podwójny i akcyzę potrójną, płacił w N. Warszewski od 1 włóki folw. i za 1 ogrodnika 1 flor. 8 gr. (ob. Rocznik Tow. Prz. Nauk w Pozn., 1871, str. 197). Obszaru obejmują te dobra 492·5 ha i to 379·75 ha roli or. i ogr., 22·13 łąk, 63·17 past., 27·2 boru, 0·25 wody; czysty dochód z gruntu wynosi 2030·52 mrk. Właściciel Niemiec. W połowie XVIII w. nabyli N. wraz z Brętowem cystersi w Oliwie za 10,000 złp. od Paleskiego. *Kś. Fr.*

Na Widłach al. *Widły*, osada w Krasnosielcach, pow. złoczowski.

Na Wielkim Stawie, młyn w Winnikach, pow. lwowski.

Nawiery, ob. *Budzyno.*

Nawieśniakówka, zabudowania wiejskie w Olszówce, pow. limanowski. *Br. G.*

Nawiesy, fol., pow. mohylewski, własność Bartoszewicza. Młyn parowy, zatrudniający 2-ch ludzi i przerabiający rocznie około 500 czetw. zboża.

Nawiłówka, wś w pow. rohaczewskim, poprzednio w rzeczyckim, stanowiła starostwo niegrodowe, podług metryk litewskich obejmujące w XVII i XVIII w. wsie: N., Babicze, Strumień, Malinik, które posiadali kolejno: Terebessowie, Borejszowie, Michałowscy, Kiełczewscy (około 1744 r.), Wyszczyńscy, Pokorszański, Szemiotowie. W końcu, z mocy przywileju króla St. Augusta z d. 20 grudnia 1764 r., nadane Franciszkowi Szelutowi, cześnikowi rzeczyckiemu, który z nich opłacał kwarty złp. 359 gr. 9.

Nawipól, wś nad dopł. Sawranki, pow. bałcki, w 3 okr. pol., gm. Pieszczana.

Na Wiśniowej Niwie, obszar lesisty w płn. stronie Raźniowa i płn.-zach. stronie Ponikowicy Małej, pow. brodzki.

Nawiteńska ziemia, uroczysko około Malina, mka w pow. radomyskim; ob. Arch. J. Z. R., cz. IV, t. 1: 47.

Nawitz (niem.) 1.) dok. *Nantz*, wyb., pow. gdański, należy do wsi Brentowa. Wspomnione w kronice gdańskiej (ob. Script. rer. Pruss. V, 614). N. należał do klasztoru oliwskiego. 2.) **N.** (niem.), ob. *Nawicz.* *Kś. Fr.*

Nawiuny, os. karcz., pow. władysławowski, ob. *Giełgudyszki Górne* i *Dolne.*

Nawla al. *Nawlija*, lewy dopływ Desny, lewego dopływu Dniepru. Wpada w okolicach Gliniewa.

Nawlica, jez. w płn.-zach. stronie pow. lepelskiego, należy do dóbr N., 3·5 w. długie, 3·5 w. kw. rozl. *M. K.*

Nawlica, dobra, pow. lepelski, 4 okr. pol., 4 okr. sąd., nad jez. t. n., o 60 w. od Lepla a 25 od Połocka, 566 dz. rozl., własność Obrąpalskich. *M. K.*

Nawłok, fol. i dobra nad jez. t. n., pow. dzisieński, w 3 okr. pol., gm. Woropajszczyzna, okr. wiejski Ikaźń, o 58 w. od Dzisny; folw. ma 2 dm. i 19 mk., w tem 3 kat. i 16 starow., dobra zaś 87 dusz rewiz. (we wsi So-

bolewszczyzna 61 d. i Owsianka 25 d.). Dawne dziedzictwo Nohyszków, którzy od dóbr tych pisali się Nohyszko-Nawłockimi. W 1693 r. Jan Albrecht Klott kupił dwie części N. od Jana i Michała braci Nohyszków, później nabył i resztę dóbr od Lubochińskich, Dłuskich i Gilewskich, sukcesorów Nohyszków. Następnie własność Adama Klotta; po bezpotomnem jego zejściu N. przeszła do pułk. Felicyana Klotta, potem na jego syna Stanisława, po śmierci którego przechodzi w posiadanie brata jego Benedykta; dziś Szczęsnowiczów. Klottowie fundowali w N. kaplicę kat., należącą do parafii Ikaźń, dziś obróconą na prawosławną. *A. K. Ł.*

Nawodnicki, jar i potok w Kijowie, pomiędzy Pieczerskiem a Zwierzyńcem, wpada do Dniepru na przystani Niewodnickiej.

Na-Wodonkach, karczma w Modlniczce, pow. krakowski. *Br. G.*

Nawody, łąka nad rz. Roztoką, dawniej Kleśnicą zwana, w pow. lęborskim, należała do panien w Żarnowcu (ob. Fankidejski, Klasztory żeńskie, str. 195). *Ks. Fr.*

Nawodzice, wś i fol. nad rz. Koprzywianką, pow. sandomierski, gm. Górki, par. Olbierzowice, odl. od Sandomierza 24 w. Ma 71 dm., 546 mk., ziemi dwor. 522 mr., włośc. 607 mr. W 1827 r. było 56 dm., 504 mk. Wchodziła w skład dóbr Klimontów. Według Długosza (Lib. Ben. II, 348) dziedzicami N. byli Paweł Dersław ze Zborzenny z braćmi h. Łabędź, Jan Dołuski h. Trzy trąby i Mikołaj Trzebieński h. Szrzeniawa. Było tu 14 łanów kmiecych, młyn z rolą, dające dziesięcinę wartości 15 grzywien mansyonarzom od Panny Maryi w Sandomierzu. Prócz tego 13 karczem z rolami, 4 zagrodn., 3 folwarki szlach. (militaria), dające dziesięcinę naprzemiany: jednego roku do Olbierzowic, drugiego do Kiełczyny. Według Lib. Ben. Łask. (1, 709) prob. z Białaczowa posiadał tu jednę karczmę z rolą i ogrodem, wydzierżawianą za grzywnę na rok. *Br. Ch.*

Nawojewo, folw. dóbr Gułtowy, powiat średzki.

Nawojowa, wś, pow. nowosądecki, leży na lewym brzegu Kamienicy, 365 m. npm., przy gościńcu z Nowego Sącza (8·3 klm.) do Tylicza. Posiada kościół paraf. drewn. z r. 1440, konsekrowany 1638 p. t. Nawiedzenia M. P., odbudowany r. 1878 i piękny pałac hr. Stadnickich, wzniesiony w XVIII w., ozdobiony wyniosłą wieżą (opis i rysunek pałacu zamieścił M. Stęczyński w „Okolicach Galicyi“). Ta piękna wielkopańska rezydencya jest środkowym punktem nawojowskiego klucza. Założona przez Nawoja z Tęczyna, kaszt. krak. († 1325 r.), przeszła następnie w dom ks. Ostrogskich i była częścią ordynacyi ostrogskiej, ale około r. 1600 otrzymali ją na mocy ugody ks. Lubomirscy. Należały wówczas do tego klucza: Szlachtowa, Czarnawoda, Jaworki, Białawoda, Kunina, Bończa, Łany, Popradowa, Margoń, Rybień, Chomrzyska, Złotne, Czaczów, Barnowiec, Rostoka, Składziste, Maciejowa, Łabowa, Lachowiec, Kotów, Młyn, Nowa wieś, Łosie, Krzyżówka i Frycowa, w ogóle 25 osad, po większej części w górach położonych. W ugodzie Kolbuszowskiej (1753 r.), przy rozbiorze ordynacyi, otrzymał ten klucz ks. Lubomirski, ssta olsztyński, a w końcu spadkiem przeszedł na teraźniejszych dziedziców. Morawski w Sądeczyźnie (I, 49) wspomina, że lud miejscowy utrzymuje, jakoby z Nawojowy prowadziły podziemia aż do Rytra, 9·3 klm., a to ze wzgórza już po części podmytego przez Kamienicę, wznoszącego się za kościołem, gdzie miał stać zamek Nawoja (t. II, 79). Lud dorodny i odważny, odznaczył się w czasie wojen szwedzkich 1656 r. napadem pod wodzą Kochowskiego na załogi szwedzkie w Nowym Sączu. Gleba w N. jest iło-piaskową, dosyć urodzajną, w kamieniu zaś trafiają się żyły wapienia i szpatu, znajduje się tutaj także marglo-kamienna ruda żelazna. Z 742 mk. rz.-kat. przebywa 185 na obszarze więk. posiadł., składającej się z 423 mr. roli, 35 łąk i ogr., 41 past. i kamieńców i 67 mr. lasu; pos. mn. z 534 roli, 83 łąk i ogr., 157 past. i 2 mr. lasu. Jest tu szkoła ludowa 1-klas. i kasa pożycz. gminna z kapit. 419 zł. w. a. Do par. rz.-kat. (dyec. tarnowska, dek. nowosądecki) należy 15 miejsc.: Łęg, Kamionka Mała, Popradowa Niżna i Wyżna, Margoń, Kunina, Bącza, Frycowa, Rybień, Czaczów, Barnowice, Chomrzyska, Złotne, Maciejowa, Łabowa i Nowa Wieś, z ogólną liczbą 3541 rz.-kat., 3440 gr.-kat., 15 ew. i 101 izraol. Pomiędzy pałacem w N. i mieszczanami Nowego Sącza panuje tradycyjnie rzadki stosunek, objawiający się w udziale jaki biorą tak w radosnych jak i smutnych wydarzeniach rodziny właścicieli, a z drugiej strony w poparciu, które sami w N. znajdują. N. graniczy na płd. z Łęgiem i Żeleźnikową Małą, na zach. z Żeleźnikową Wielką a na płn. z Porębą Małą. Od wsch. zasłaniają widok malownicze wzgórza, pokryte szpilkowemi lasami, ze szczytem Skolnik (672 m.). *Mac.*

Nawojowa Góra z *Gwoździcem*, wś w pow. chrzanowskim, założona w XII w. przez Nawoja z Tęczyna (podług studyum St. Smolki gniazdo Tęczyńskich), leży na płd. stronie gościńca z Krakowa do Krzeszowic, na prawym brzegu Krzeszówki, 317 m. npm., w okolicy pagórkowatej i lesistej i jest od zach. i płd. otoczona przez lasy, stanowiące zwierzyniec hr. Potockich. Gwoździec ma wyższe położenie (362 m.), nad samą Krzeszówką, blisko

stacyi kolei cesarza Ferdynanda w Krzeszowicach. Ludność rz.-kat. (985 mk.: w N. G. 874, w G. 111), należy do par. w Rudawie. Pos. więk. hr. Potockich ma 18 roli i 309 mr. lasu; pos. mn. 645 roli, 49 łąk i ogr., 101 past. i 2 mr. lasu. Odl. od st. poczt. w Krzeszowicach 6·3 klm. W spisach miejscowości spotykamy często mylnie pisaną nazwę „Nowojowa Góra". Ta wś graniczy na płn. z Pisarami i Żbikiem, na wsch. z Nielepicami, na zach. z Tęczynkiem a na płd. z Frywałdem.

Nawojówka, przys. do Zawady, pow. nowosądecki, leży w dolinie nowosądeckiej, przy gościńcu z Nowego Sącza do Tylicza, na lew, brz. Kamienicy i składa się z folwarku (23 mk. rz.-kat.) i kilkunastu chat zaliczonych do Nawojowy. Gleba piaskowo-iłowa, piaskowce miękie z obfitym wapieniem, tworzą po prawej stronie Kamienicy olbrzymie bryły, dodające okolicy malowniczości (Kosmos 1884, str. 450). Istniała tu osada już w XV w., bo w dyplomie z r. 1459 nadał bisk. krak. dziesięcinę wytyczną z tej wsi wikarym nowosądeckiej kolegiaty (por. Morawski, Sądec. II, 224). Graniczy na płd. z Nawojową, na zach. z Porębą Małą a na płn. z Zawadą. Na północnym i południowym końcu przysiołka przy gościńcu stoją dwie karczmy. *Mac.*

Na Wójtowszczyźnie, lasy i niwy we wsch. stronie Płazowa i w płn.-wsch. stronie Łówczy, w pow. cieszanowskim. Najwyższe wzniesienie 332 m. na płn. wsch. w Łówczy.

Na Woli, część Nowosiółki, pow. jaworowski.

Nawołoka, puszcza, wchodziła w skład dóbr Kublicze, w pow. lepelskim (ob. t. IV: 833—1).

Nawołoki, wś nad Chałujcą al. Chałwicą, dopł. Uświacy, pow. siebieski, w 2 okr. pol., gm. Hebuczyn, 14 dusz rew.

Nawoły, część Uherec Niezabitowskich, pow. gródecki.

Nawow, wś nad Dnieprem, pow. czernihowski, o 53 w. od Czernihowa, 193 dm., 1525 mk.

Nawóz, wś i fol. pow. zamojski, gm. i par. Nielisz, przy ujściu rz. Poru do Wieprza, odl. 24 w. na płn.-zach. od Zamościa. Starożytna ta wieś ma 2 dm. dwor., 48 włośc., 452 mk. kat., obszaru 785 mr. urodzajnej popielatki i czarnoziemu, łąki obfite nad rz. Wieprzem i Porem. Fol. należy do dóbr ordyn. Zamoyskich, Kulików (ob.). St. poczt. Chomęciska. W 1827 r. było tu 51 dm., 312 mk. *Tiro.*

Nawoz, wś na pr. brz. Dniepru, w płd. części pow. rzeczyckiego, niegdyś własność monasteru Pieczerskiego w Kijowie; ob. Arch. J. Z. R., cz. I, t. I: 386.

Nawóz, wś nad Styrem, pow. łucki, na płn.-wsch. od Sokula, kapl. kat. par. Sokul; ob. Arch, J. Z. R., cz. VI, t. 1, dod.: 21.

Nawoz, wś cerkiewna na lew. brz. Dniepru, pow. czernihowski, na gran. pow. osterskiego, na płd.-zach. od Czernihowa, własność niegdyś monasteru Pieczerskiego w Kijowie ob. Arch. J. Z. R., cz. I, t. 1: 386.

Nawoznica, rz. w gub. mohylewskiej, lewy dopł. Resty, pr. dopł. Proni.

Nawozy 1.) wś, pow. bobrujski, gm. Nowe-Stepy, o kilka wiorst na płn.-zach. od mczka Szczedryno, ma 12 osad; zapadłe, nizinne Polesie. 2.) **N.**, dobra, pow. bobrujski, 3723 dzies. ziemi dwor., dawniej własność Ignacego Pruszanowskiego, od 1873 r. Jerafieja Czernikowa. 3.) **N.**, pow. słucki, w 2 okr. pol. kleckim, przy drodze ze wsi Czaszy do Łoktysz, pomiędzy dwoma równolegle płynącemi tu rz. Nacz i Łań, ma 36 osad pełnonadziałowych; miejscowość nizinna, bogata w łąki i rybę. *A. Jel,*

Nawra, dok. *Neber*, *Eber*, 1667 *Naffren*, *Ever*, dobra ryc. i folw. proboszcz. z kat. kość. paraf., pow. toruński, st. p. i kol i par. ew., Chełmża, 7 klm. odl.; okr. urz. st. cyw. Kończewice, ale siedziba urzędnika w N. Do tutejszej szkoły kat. uczęszczają dzieci z N., Bogusławek, Izabelina, Wymysłowa, Orzeszna i Dębów. W 1868 r. było tu 48 bud., 22 dm., 345 mk., 332 kat., 13 ew. W skład tutejszych dóbr ryc. wchodzą także Bogusławki i fol. Izabelin, które razem obejmują 883·75 ha, i to roli orn. i ogr. 857·02, łąk 13·18, boru 4·06, nieużyt. 7·47, wody 2·02; czysty dochód wynosi 14544 mrk. Co rok odbywają się 4 jarmarki na konie, bydło i kramne. Tutejszy kościół, tytułu św. Katarzyny, jest zbudowany r. 1618; patronat przysługuje właścicielce dóbr ryc. Przy kościele jest bractwo trzeźwości, założone 2 kw. 1855 r. Do par. tutejszej, należącej do dekan. chełmżyńskiego, są przyłączone Nawra, Bogusławki i Izabelin. Dusz liczono w 1866 r. 463, zaś w 1884 r. 600. N. wypada zaliczyć do najstarszych osad tutejszej okolicy, czego dowodem różne zabytki. I tak wznosi się w płn.-wsch. stronie wsi, niespełna o 1 klm., szaniec, jedyny w kraju, o wale podwójnym; leży nad wąwozem dziś suchym służącym za łożysko tylko wiosennym i jesiennym potokom. Wąwozem tym jeszcze w niedawnym czasie płynęła rzeczułka, oznaczona na mapach geograficznych, wydanych w początkach bieżącego wieku. W pobliżu tego szańca stykają się trakty komunikacyjue z Nawry do Falęcina i w stronę Trzebcza (Ob. Ossowski: Objaśn. mapy archeol. Prus Zach., str. 6), R. 1875 zbadał tu tenże archeolog grób skrzynkowy, który się znajdował w trójkącie z kamieni ustawianych. W płd. stronie wsi rozorano także cmentarzy-

sko grobów skrzynkowych. Muzeum tow. nauk. w Toruniu posiada ztąd jednę urnę i pokrywę, ocalone przez właściciela tej wsi p. M. Sczanieckiego. Druga urna znajduje się w muz. archeol. uniwersyt. Jagiell. w Krakowie (№ 622). Kamienie zaś ustawiane uprzątano od czasu do czasu z pól, tak że dziś wszelkie ściślejsze o nich wiadomości są zatracone. Jak gęsto okolica Nawry zaludniona być musiała, okazuje się z wielkiej ilości cmentarzysk pogańskich, po większej części zburzonych, częściowo zaś jeszcze istniejących. I tak nieprzerwanym ciągiem idą te cmentarzyska na polach Trzebcza, ku Grzybnu położonych, przez pola Nawry, Wypcza, Dębin, Wymysłowa, okalając wielką łąkę „Śledź" na polach Warszewic, a kończą się na probostwie w Nawrze. Z dok. wynika, że N. istniała już w XIII w., a wizytacya Strzesza z r. 1667 powiada, że była dawniej własn. bisk. chełm. („villa quondam episcopalis, sed dudum alienata et praescripta in haereditatem possesionis nobilitaris"), później jednak stała się majątkiem szlacheckim. R. 1297 wymieniają dokumenta Jana z N., który funduje w Trzcianku wś na prawie chełm. (ob. Kętrz.: O ludn. pol., str. 66). Ów Jan jako i Fryderyk (Johannes de Ever miles i Fridericus de Ever), zachodzący w r. 1294, należeli obaj do szlachty pol. (tamże, str. 188). R. 1340 otrzymuje Clauko de Jura, t. j. Klawko (Kleofas) z Jaworza dobra N., Kantylę, Małki i Chojno (str. 123). R. 1407 wspomniany jest Pilgerim von Nefer, t. j. Pielgrzym z Nawry (str. 127). W rozporządzeniu bisk. chełm. Jana, dotyczącego synodów laików z r. 1444, nakazano parafianom nawrzyńskim (parochiani de Eber) udać się do Trzebcza (ob. Urk. B. des Bist. Culm, I, str. 463). A więc parafia tutejsza istniała już w owym roku. Na początku XVII w. miała N. dwóch właścicieli, Macieja Wedelszteda, ożenionego z Chrystyną Wypczyńską, i Szczepana Leskiego, ożenionego z Giertrudą Wolską; od Leskiego jedna część Nawry otrzymała nazwę Leszczyzna. Córkę Macieja Wedelszteda Annę pojął za żonę Bernard Kruszyński, posiadacz części Bolimina, sędzia ziemski chełmiński, a kupiwszy Leszczyznę stał się właścicielem całej N. r. 1635. Odznaczył się on w wojnach moskiewskich i inflanckiej wyprawie, po siedmioletniej niewoli w Moskwie wrócił do kraju i przyniósł ze sobą obraz Matki Boskiej. Po śmierci Bernarda K. w r. 1660 objął N. syn jego Jan, ożeniwszy się z Konstancyą Wedelsztedówną. Po Janie, który umarł około r. 1690, nastąpił syn jego Waleryan, herbu Prawdzic, później kasztelan gdański, który jako miecznik ziemi pomorskiej brał udział w wyprawie wiedeńskiej, jak wykazują dokumenty przez króla Jana III podpisane i w N. zachowane, mocą których tenże nadaje pewne prawa N. i ówczesnemu jej dziedzicowi za wierne usługi, położone w walkach z Tatarami i Turkami. Przez małżeństwo z Teresą Konopacką, kasztelanką chełmińską, a wnuczką Guldensterna, pozyskał znaczne majątki. Po nim odziedziczył N. syn jego Antoni, ożeniony z Ludwiką Kochanowską, świątobliwą panią, dbającą wielce o kościół. Po śmierci Antoniego 1771 r. nastąpił Konstanty, a po nim Józef, który utracił cały znaczny majątek, przez co i kościół nie mały poniósł uszczerbek. Józef był potem księgarzem w Szwajcaryi, gdzie umarł 1853 r. Dobra N. kupił opiekun Mateusz Ślaski z Trzebcza na subhaście dla pozostałego syna Władysława, ożenionege z Izabelą Kalkstein. Jego jedyną córką jest Bogusława z Kruszyńskich, małżonka posła do parlamentu niem., Michała Sczanieckiego, właściciela Łaszczyna z przyległościami, w których posiadaniu majątek ten zostaje od r. 1855. Probostwo tutejsze z objęciem N. przez Kruszyńskich, więcej jak 100 lat różne przechodziło koleje. Po proboszczu Adamie Wińskim, za którego czasów wielki ołtarz został zbudowany 1618 r., i jego następcy Mateuszu Sławskim, znajdujemy od r. 1631 już tylko komendarza ks. Kaspra Goszkę, który ten urząd około 20 lat sprawował. Z 4 włók do probostwa należących pozostały r. 1647 już tylko 3, a później nawet tylko jedna, tak że N., nie mogąc utrzymać proboszcza, obsługiwaną bywała przez sąsiednich kanoników z Chełmna, Chełmży lub Torunia. Przed pierwszą wojną szwedzką był w N. sołtys i 3 kmieci, którzy dawali po korcu żyta i tyleż owsa; w miejscu była i szkoła; dusz zaś liczyła cała parafia tylko 50. Ale po wojnie gburów już tu nie było, a ich ziemia przyłączona została do dworu. Że się Kruszyńscy nosili z myślą tak samo postąpić sobie z rolą plebańska, a za to trzymać na swój koszt nadwornego kapelana, wynika z testamentu Walerego z r. 1715, w którym wyraźnie nadmienia, że do włóki należącej do kościoła w Trzebczu, któręjto wsi był częściowym właścicielem, dołączył 3 włóki, z warunkiem, że proboszcz N. będzie mieszkał w Trzebczu, a przy kościele w N. będzie mieszkał tylko kapelan na stole pańskim. Z późniejszych proboszczów godzien pamięci ks. Maksymilian Gapiński, który od 1867—1879 r. spełniał te obowiązki. O kościele tutejszym wspomina wizytacya Strzesza z r. 1667, że są ślady murowanego sklepienia, które podczas pierwszej wojny szwedzkiej uległo zniszczeniu. Jan Kruszyński, asesor ziemskiego sądu chełmińskiego, odnowił własnym nakładem zewnątrz i wewnątrz, pokrył go nowym dachem i dał sufit z desek. Patronem

kośc. był wtedy św. Maciej. Odpusty odbywały się na uroczystość Bożego Narodzenia, w Wniebowz. N. M. P,, w ur. św. Macieja, Jakóba i św. Katarzyny, obecnie pozostał tylko na uroczystość św. Katarzyny. Między latami 1778—86 został kościół wraz z wieżą kosztem Konstantego Kruszyńskiego przebudowany, a cmentarz murem otoczony. Obraz Matki Boskiej w wielkim ołtarzu się znajdujący, przyniósł z niewoli Bernard Kruszyński, który miał szczególne nabożeństwo do N. M. P. Widział on ten obraz na lipowej okiennicy więzienia, a wypuszczony z 7 letniej niewoli, wyprosił go sobie. Cudownych uzdrowień dużo przy tym obrazie zaszło, o czem świadczą wota na pamiątkę tych uzdrowień przed obrazem złożone, których jest 44. Powyższe szczegóły zaczerpnęliśmy z rozprawy odczytanej na posiedzeniu tow. nauk. w Toruniu przez ś. p. ks. Gapińskiego, dawniejszego prob. nawrzyńskiego i współpracownika niniejszego „Słownika". W końcu nadmieniamy jeszcze, że w N. znajduje się bogate, przez Kętrzyńskiego starannie uporządkowane, archiwum, zawierające drogocenne materyały historyczne, zwłaszcza dokumenty dotyczące głośnej sprawy toruńskiej z r. 1724, dotychczas nieznane. *Kś. Fr.*

Nawra, wś, pow. lubawski, par. ew. i kat. i st. p. Nowe-Miasto, okr. Mikołajki, szkoła w miejscu. Obejmuje 2912·5 obszaru, ma 84 bud., 38 dm., 368 mk., 320 kat., 48 ew. Wizytacya Strzesza z r. 1667 donosi, że dwór w N. dawał proboszczowi 8 korcy żyta i tyleż pszenicy od 12 posiadłości włościańskich (str. 263). Księgi szkodowe z r. 1414 świadczą, że w wojnie ówczesnej spaliło się 25 gburstw wraz z żywym inwentarzem i zbożem, przez co wś poniosła stratę wynoszącą 1000 grzywien. *Kś. Fr.*

Nawry, wś włośc. nad rz. Izlą i małem jeziorem, pow. wilejski, w 3 okr. pol., gm. Kniahinin, okr. wiejski Marcyanów, o 13 w. od gm. a 50 w. od Wilejki, 17 dm., 158 mk. (63 dusz rewiz.); należy do dóbr Marcyanów, Oskierków.

Nawrycze, las w środkowej części Korczmina, pow. Rawa Ruska. Płn. część lasu przypiera do podmokłej niziny nad Rzeczycą, płd. łączy się z wielkim lasem.

Nawsia, wś, pow. włoszczowski, gm. Rokitno-Rządowe, par. Szczekociny. W 1827 r. było dm. 19, mk. 114.

Nawsie, potok, powstaje w Rudzie-Kameralnej, pow. brzeski; przepływa Rudę-Kameralną i obszar Filipowiec, gdzie zlewa swe wody do Dunajca z praw. brzegu. Długość biegu $7^1/_2$ kilm. *Br. G.*

Nawsie 1.) *Kołaczyckie* z *Budziszem*, wś, pow. jasielski, na praw. brzegu Wisłoki, w malowniczej dolinie, otoczonej górami przy drodze z Jasła do Kołaczyc (0·9 klm.), na płd. od tego miasta, 232 npm. Ma glebę namulistą, urodzajną i jest od południa otoczoną lasem na wzgórzu zw. Podzamcze, należącym do Krajewic. Na wschód graniczy z Bezdziedzą. Z 856 mk. rzym. kat. (par. Kołaczyce) przebywa 69 na obszarze więk. pos. Józefa Nowotnego, mającego 159 mr. roli, 22 mr. łąk i ogrodów, 13 mr. pastw. i 122 mr. lasu; pos. mn. wynosi 486 mr. roli, 29 mr. łąk, 52 mr. pastw. i 105 mr. lasu. Głównem zajęciem ludności jest, obok uprawy roli, tkactwo. Dawniej N. należał jako przys. Brzyska do opactwa benedyktynów w Tyńcu a po jego zniesieniu krótki czas do rządu, który sprzedał N. w początkach b. stulecia spółce Friese i Eder. Nabywcy, spostrzegłszy zręczność mieszkańców do tkactwa, sprowadzili z Frankfurtu nad Menem Achillesa Johannotta i założyli wielką fabrykę płótna. Z razu rozwijała się fabryka nadspodziewanie świetnie, robotnicy miejscowi uczyli się w kilku miesiącach tkać na ulepszonych warsztatach, tak że niebyło potrzeba sprowadzać zagranicznych robotników. Już zatrudniano dziennie 541 osób i wyrabiano rocznie 6 tysięcy tuzinów chustek, wielką ilość sztuk płócienek, perkalów naśladujących wyroby indyjskie, 500 sztuk obrusów i do 15 tysięcy sztuk nankinu. Założono faktoryą w Dębowcu i utrzymywano w ruchu 206 warsztatów. Świetny rozwój sprawił nawet zamianę nazwy wsi na Ederów. Z nieznanego powodu rozwiązała się spółka w r. 1811 i jedynym właścicielem dóbr i fabryki został Johannotte. I jemu powodziło się jeszcze jakiś czas, zbudował piękny pałac, założył park i zwierzyniec na górze Podzamczu a przytem pomnożył zakłady fabryczne, do których sprowadził stalowe magle i angielskie parowe machiny. Najwięcej podziwiano farbiarnią turecką, nadającą bawełnie trwały czerwony kolor, machinę parową, poruszającą cztery warsztaty, po dwie sztuki wyrabiające a obsługiwane przez jednego człowieka i chemiczny angielski blich z kotłem parowym i walcem. Zatamowanie zbytu do Rossyi zniszczyło odrazu pomyślność fabryki. W braku pieniędzy otrzymał Johannotte od rządu pozwolenie na loteryą 31 sierpnia 1827, na którą puszczano całe dobra, składające się z Nawsia, Krajowic, Brył, Wróblowy, i m. Kołaczyc, wraz z zakładami fabrycznymi, pałacem, ogrodem angielskim, zwierzyńcem i gorzelnią. W krótce potem umarł Johannotte, a z dawnej świetności pozostał tylko pałac i park. Przyrządy fabryczne rozprzedano częściowo a budynki obrócono na cele gospodarcze lub rozebrano. Nawet w niedalekim Jaśle utrzymała się tylko słaba pamięć przed-

siębiorczego Francuza (por. Siarczyński Rps. bib. Ossol. № 1826 i ogłoszenie loteryi z d. 31 sierp. 1827.). 2.) **N.**, przys. Dobrociesza, w pow. brzeskim, par. rzym. kat. w Wojakowy, leży w okolicy pagórkowatej, lesistej, na północny zachód od Dobrociesza, u źródeł małego dopływu Wojakowskiego potoku, wpadającego do Biały a z nią do Łososiny. Chaty zbudowane 462 m. mnp., są zasłonięte od północy górą Kamicą (514 m.), od płd.-wschodu stokami góry Kobylej (618) a od płd. Wierzchowiną (641). Na wschód graniczy z Drużkowem Pustym i Dobrocieszem. 3.) **N.** *Brzosteckie*, wś, pow. pilzneński, leży na lewym brz. Słony, uchodzącej pod Brzostkiem do Wisłoki, 292 m. npm., 0·2 klm. na południe od Brzostka, gdzie ma par. rzym.-kat. i urząd pocztowy. Z 755 mk. przebywa 29 na obszawięk. pos.; 701 rzym. kat. a 54 żydów. Pos. więk., funduszu relig., składa się z 247 mr. roli, 25 mr. łąk, 18 mr. pastw. i 212 mr. lasu; pos. mn z 801 mr. roli, 49 mr. łąk i ogr., 117 mr. pastw. i 19 mr. lasu. Kasa pożyczkowa gm. ma kapitału 400 zł. w. a. Ta wś graniczy na wschód z Wolą Brzostecką, na zachód z Wisłoką a na południe z Kleciem i Opanówką. 4.) **N.**, al. *Newsie*, przys. Kąkolówki, pow. rzeszowski. 5.) **N.**, koło Wielopola Skrzyńskiego, wś, pow. ropczycki, 5 klm. od urz poczt. i par. rzym.-kat. w Wielopolu. Leży na praw. brzegu Wielopolki, 265 m. npm., w okolicy pagórkowatej i lesistej. Na zachód granicy z Wielopolem, od północy zaś i wschodu ma duży las zw. Budziszem, z górą Wielopolską, 449 m. npm. sięgającą przez który poprowadzono granicę pow. rzeszowskiego, ropczyckiego i jasielskiego. Na płdnie styka się kopcami z Zawadką. Duża wieś ma 2023 mk. rzym.-kat. (prócz kilku rodzin izraelickich), z których 38 na obszarze więk. pos. Wikt. Wojciechowskiego, mającego 158 m. roli, 11 mr. łąk, 12 mr. pastw. i 756 mr. lasu; pos. mn. ma 2299 mr. roli, 122 mr. łąk, 267 mr. past. i 513 mr. lasu. Jest tu szkoła lud. jednoklasowa. *Mac.*

Nawsie al. *Nawsy*, *Nawsi*, wś nad rz. Olszą (Olzą), pow. jabłonkowski, przy gościńcu jabłonkowsko cieszyńskim i drodze żel. koszycko-bogumińskiej, tuż na płn.-zach. od m. pow. Jabłonkowa a 18 kil. na płd.-wsch. od Cieszyna. Graniczy od płd.-wsch. z Boconowicami (Bozonowitz), Jabłonkowem i Pioskiem, od wsch. z obsz. gm. Wisły, od płn. z obsz. gm. Nidka, Gródka (Grudka), Milikowa (Millikau), a od płd.-zach. z obsz. gm. Łomny. Zabudowania wiejskie legły przeważnie w dol rzeki Olszy, po prawym jej brzegu, między nią a drogą żel. i gościńcem. Wznies. doliny 378 m. npm. Rzeka Olsza wpływa w obszar N. od płd.-wsch. z obsz. Jabłonkowa i przechodzi w kierunku północnym, w krętym biegu, na przestrzeni 3¾ kil., tworząc obszerne kamieńce i przyjmując kilka górskich potoków, tak od wschodu jak i zachodu. Dzieli ona obszar N. na dwie połacie, płn.-wschodnią i płd.-zachodnią. Obszar płn.-wschodni znacznie spiętrzony stokami płd.-wschodnich szczytów beskidzkich, Wielkiego Stożka (975 m.) i Krkawicy (973 m.), wznoszących się na granicy N. i Wisły. Z stoków tych spływają wody potoków Radwanowa i Kostkowa. Pierwszy z nich okrążywszy od płn. górę lesistą Groniczek (833 m.) przechodzi w płd.-zach. kier. na obszar Jabłonkowa, gdzie wpływa do Olszy. Drugi w tym samym kierunku płynąc uchodzi w N. do Olszy. Między nimi, na ich dziale i koło źródeł, wśród lasów legły polanki z zabudowaniami, jak Legery, Zimny, Skupień, Dzielec (606 m. npm.). Tęż połać płn.-wsch. zrasza jeszcze potok Rogowiec, nadpływający z pod góry Łączki (835 m.), z obszaru Gródka. Na płn. granicy N. przy gościńcu karczma Harczów. O wiele łagodniejszy jest naziom płd.-zachodniej połaci obszaru N. Dopiero w samym połudn.-zach. zakątku, na granicy, wznosi się szczyt Kikuła (785 m.) i Kiczera (742 m.). Obszar ten zrasza potok Czerny al. Czarny, przybywający z pod góry Kozubowej (976 m.) z obsz. Milikowa, i zabierający przed ujściem potok, powstający w Boconowicach. Wzdłuż granicy płn.-zach., na przestrzeni 1½ kil., płynie Milikowski pot., który na obsz. N. uchodzi do Olszy z lew. brz., podobnie jak pot. Czarny. Na płn. od p. Milikowskiego rozlega się lasek Włoski (417 m. npm.). Na obszarze tej gminy leży stacya Jabłonków drogi żel. bog.-koszyckiej. Należy do par. łać. w Jabłonkowie. St. poczt. i sąd pow. w Jabłonkowie. Ma 1412 mk. (1880 r.), 3434 mr. obszaru, szkołę ludową, tartak parowy arcyks. Albrechta, właściciela większej posiadłości. Kościół ewang. parafialny od 1791 r. w miejscu.

Nawunsden, starożytna nazwa pola, na którem r. 1350 powstała wś Wosseden pod Licbarkiem na Warmii (ob. Cod. dipl. Warm. II, str. 162—163). *Ks. Fr.*

Nawwast al. *Nawast*, rzka w okr. parnawskim gub. inflanckiej (ryskiej), dopływ Parnawy, bierze początek w parafii Pillistfer, nosi początkowo różne nazwy, poczem, połączywszy się z rzką Soar, przechodzi do par. Gr. Johannis, gdzie przybiera rzeki Muddis i Lemjoeggi, w końcu, przyjąwszy pot. Felin, uchodzi w par. Torgel do Parnawy. *J. Krz.*

Na Wydrze al. *Wydra*, karczma na obsz. dwor. Kątów, pow. brodzki.

Na Wygodzie 1.) karczma na obsz. dwor. Żornisk, w pow. gródeckim. 2.) **Na W.**, karczma w Brzezowy, pow. wielicki.

Na Wygonie 1.) karczma na obsz. dwor. Chłopczyc, w pow. rudeckim. 2.) **Na W.**, karczma na obsz. dwor. Bereźnicy, w pow. samborskim. 3.) **Na W.**, gajówka na obsz. dwor. Nuszcza, w pow. złoczowskim.

Na Wyliniu, niwy w płn. stronie Popowiec, w pow. brodzkim, na granicy rossyjskiej. W tem miejscu stoi strażnica graniczna.

Na Wysokiem, szczyt, 590 m. wys. (znak tryang.), lesistego obszaru (t. zw. lasu Rawieńskiego na płn. a Radnówka na płd.), pod 49° 38′ 40″ płn. szer. a 40° 1′ wsch. dług. od F., w płd.-wsch. stronie Dobrej, w pow. dobromilskim. Wody płyną małemi strugami na zach. do Sanu.

Na Wyżarach al. *Wyżary*, młyn koło Trędowacza, obsz. dwor. Olszanica, pow. złoczowski.

Naymowo (niem.), ob. *Najmowo.*

Na Zabawie 1.) wzgórze, w pow. bialskim, gm. Halcniów, nad pot. Kromporek. Wznies. 316 m. 2.) **Na Z.**, leśniczówka, na obsz. dwor. Winnik, w pow. lwowskim,

Na Zabłotni, część Sielca, w pow. sokalskim.

Na Zadach al. *Zady*, fol. w Krysowicach, pow. mościski.

Na Zadubyczu, osada w Rychcicach, pow. drohobycki.

Na Zagrodach, leśniczówka koło Żukowa, obsz. dwor. Gorajec, pow. cieszanowski.

Na Zagrodzie, grupa domów w gm. Wołowice, pow. krakowski. *Br. G.*

Na Zakuciu, las w płd. stronie Dzikowa Starego, pow. cieszanowski.

Nazale, fol., pow. łęczycki, ob. *Drwalewo-Nasale.* Stanowił on jedną całość z dobrami Idzikowice.

Na Zalesiu 1.) grupa domów w Gołkowicach, pow. wielicki. 2.) **Na Z.** al. *Rudie*, część Zuchorzyc, pow. lwowski.

Na Zamościu, niwy w płd. stronie Lublińca Nowego, pow. cieszanowski. Szczyt dochodzi 220 m.

Nazar, młyn na obsz. dwor. Majdana Starego, pow. Kamionka Strumiłowa.

Nazarat, potok górski, wytryska ze źródeł leśnych, z pod Wywozów (586 m.), lesistego wzgórza, w płd. części Jabłonowa, w pow. kołomyjskim, nieopodal granicy łuczańskiej. Płynie zrazu na północ śródleśnymi łąkami, potem zwraca się na Carynie na wschód i w tym kierunku wpłynąwszy na obszar Utoropa i przerznąwszy gościniec Jabłonów-Pistyń, u płd.-wsch. stóp wzgórza Iwanówki (447 m.) zlewa swe wody do Korzelówki z lew. brzegu. Przyjmuje od praw. brzegu pot. Kujawę (ob.). Długość biegu 6 klm. *Br. G.*

Na Zarębkach, nazwa płn. części Nowosiółek, w pow. złoczowskim.

Nazarowa, szczyt w paśmie Miodogór, na płn.-wschód od wsi Okna, w pow. skałackim, pod 43° 45′ 41″ wsch. dłg. g. F., a 49° 21′ 25″ płn. sz. g. Wzniesienie 402 m. Miejsce znaku triang. *Br. G.*

Nazarówka, siedm osad nad rz. Berezyną, pow. bobrujski, o 3 w. ku płn. od Bobrujska położone. *A. Jel.*

Nazarówka al. *Szczodrów*, karczma na obsz. dwor. Przyłbic, w pow. jaworowskim.

Na Zarynkach, grupa domów w Czerchawej, w pow. samborskim.

Nazawizów, wś, pow nadworniański, o 4 klm. na płn. od Nadwornej, na wsch. brzegu Bystrzycy Czarnej, między tą rzeką a potokiem Strymba. Na wsch. leżą Paryszcze, na płd. Nadwórna, zach. Hwozd, na płn. Fitków i Targowica Leśna. Grunta tej wsi przecinają od płd. ku płn. kilka pasm pagórków, a na zach., tuż za Bystrzycą, piętrzą się Karpaty. Obszar dwor.: gr. or. 10, łąk i ogr. 62, past. 5, lasu 287 mr.; gmin. gr. or. 558, łąk i ogr. 1094, pastw. 319 mr. Ludn. rz.-kat. 6, par. Nadwórna; gr.-kat. 808, par. Nadworna. Szkoła fil. w miejscu. Właśc. pos. więk. Fryderyk Buchmüller i Gustaw hr. Rohan. *B. R.*

Na Zhumorach, las w płn.-wsch. stronie Oleszyc Starych, w pow. cieszanowskim.

Na Zrębach, po rus. *Na Zrubach* 1.) al. *Zręby*, fol. koło Zalesia, obszar dwor. Lackie Małe, w pow. złoczowskim. 2.) **Na Z.**, znak triang., pod 49° 39′ 15″ płn. szer. a 42° 31′ wsch. dłg. od F., w płd.-wsch. stronie Wicynia, w pow. złoczowskim.

Nazurna, wś, pow. kołomyjski, nad pot. Turka, przy linii kolei żel. lwow.-czerniow. o 12 klm. na wsch. od Kołomyi, w urodzajnej bezleśnej okolicy; kukurydza i tytuń stanowią tu główne produkta obok pszenicy. Graniczy na wsch. z Kobylcem, na płd. z Zamulińcami, na zach. z Cieniawą, na płn. z Zahajpolem. Przestrzeń dwor. 66, włośc. 668 mr. Ludn. rz.-kat. 4, par. Kołomyja, gr.-kat 601, par. w miejscu, obejmuje filie: Zahajpole z 667, Kobylec z 105, razem 1373 gr.-kat., dek. Kołomyja, dyec. Lwów, poczta Gwoździec o 12 kil. na płn., kasa pożycz. z kapit. 1640 zł. w. a. Właśc. pos. więk. Grzegorz Zadurowicz.

Na Zwalisku, grupa domów w gm. Szczyrka, w pow. bialskim. *Br. G.*

Nażejece, niem. *Nehsdorf bei Finsterwalde*, wś w zniemczonej części Dolnych Łużyc, w pow. łukawskim. *A. J. P.*

Na Żukowinach, osada w Opace, w pow. cieszanowskim.

Na Żupaniu, gajówka na obsz. dwor. Winnik, w pow. lwowskim.

Nądnia, niem. *Naudel*, gm. i wś nad wiel-

kiem jeziorem, przez które Obra przepływa, pow. międzyrzecki, 2 miejsc.: a) wś N. i b) domy należ. do kolei żel. marchijsko-poznańskiej, 65 dm., 428 mk., 63 ew., 365 kat., 103 analf. Poczta, tel., gośc. i st. kol. żel. w Zbąszyniu o 8 klm. Według regest. pobor. z 1580 r. wś Nądnie, w par. Zbąsin, miała $3^1/_2$ łanów, 4 zagrod., 1 komornika (Pawiński, Wielkop., t. I, 89).

Ne..., nazwy tu niewymienione mogą się mieścić pod *Nie*....

Neaset, u Konstantego Porfirogenity nazwa piątego porohu Dnieprowego, t. z. Nienasyteckiego, ob. *Dniepr* (II: 46—2).

Nebel, prawy dopływ Warnawy, dopływu morza Bałtyckiego, pomiędzy Elbą a Odrą.

Nebelica, wś rząd., pow. radomyski, przy b. trakcie poczt. kijowsko-brzeskim, o 8 w. na zach. od wsi Sitniaki a 4 w. od mka Rożew, 544 mk., cerkiew drewn. pod wez. św. Mikołaja, wzniesiona w 1851 r. na miejsce dawniejszej, posiada 35 dzies. ziemi. We wsi znajduje się zarząd lasów skarbowych. Do par. prawosł. należą wsie: Borówka (o 6 w.) i Komarówka (o 12 w.), śród lasów położone.

Nebelówka al. *Nebelewka*, rzka w pow. humańskim, ma źródło pod wsią Teklijówką (Stanisławczykiem), mija wsie Oksaninę, Nebelówkę i pod wsią Ostrowiec wpada od lew. brz. do rzki Jatrani, praw. dopł. Siniuchy.

Nebelówka, *Nebylówka* al. *Nebelewka*, wś nad rz. t. n., pow. humański, par. Humań, o 36 w. od Humania, 5 w. od wsi Oksaniny, 221 dm., 1482 mk., w tem 30 kat., 4001 dz. ziemi; cerkiew Bogosławska drewniana, wzniesiona w 1745 r. Należy do klucza podwysoczańskiego Maryi z hr. Potockich Czetwertyńskiej.

Neberg (niem.), ob. *Nibory*.

Nebescyn (dok.), ob. *Niewieścin*.

Nebiża, wś, pow. żytomierski, nad jednym z prawych dopływów Irszy. Grunty składa czerwony granit i gnejs.

Nebliny, niem. *Neblin*, wś nad jeziorem t. n., w Pomeranii, pow. szczecinkowski, st. p. i okr. urz. stanu cywil. Lubowo.

Neblisch, wioska, pow. ządzborski, st. p. Sorkwity.

Neboczka al. *Nieboszka*, nazwa górnego biegu rz. Sydołówki, dopł. Styru; ob. *Kulików*.

Nebothkehmen al. *Klein Uszballen* (niem.), os. leśna, pow. piłkałowski, st. p Lasdeny.

Nebrat, wś, pow. kijowski, par. prawosł. Szybenne (o 6 w.), w niskiej i błotnistej polanie, śród lasów położona, ma 176 mk. i 1000 dzies. ziemi. Włościanie na mocy umowy wykupnej w 1863 r. nabyli 356 dzies. za 8753 rub. W 1856 r. sprzedana przez Dym. Iskrę Krzysztofowi Jackowskiemu, od którego w 1859 r. kupił ją urzęd. Bardowskij. *J. Krz.*

Nebrowo 1.) *Wielkie*, dok. *Ebere*, niem. *Gr. Nebrau*, wś nad Wisłą, naprost Nowego, pow. kwidzyński, st. p. Rundewiese, par. kat. Nowe, $^1/_2$ mili odl., szkoła i par. ewang. w miejscu; N. ma 1735·97 magd. mr. obszaru, 73 bud., między tymi 27 dm., 262 mk., 39 kat., 221 ew. Tutejszy okr. urz. stanu cywil. miał w 1880 r. 2240 dusz. Teraźniejszy kościół ew. jest z rzędu już czwarty. Najstarszy bowiem został r. 1570 rozebrany, drugi, w pobliżu tamy zbudowany, spalił się r. 1624; trzeci został r. 1746 zniesiony, bo już się zapadał; dopiero potem stanęła dzisiejsza murowana świątynia (ob. Brandstäter: „Die Weichsel", Marienwerder, 1855, str. 246). Już r. 1303 występuje Jan z N. (Johannes de Ebere) jako świadek (ob. Perlbach: Pom. Urk. B., str. 546, № 616). W 1396 r. 5 lutego w dzień ś. Agaty, nadaje bisk. pomezański Jan wsi Nebrowu 4 włóki łąk na prawie chełm.; czynsz ma wynosić 150 korcy owsa, a winien być płacony 16 paźdz. w dzień św. Galla. Dan w Prabutach (Resinburg; ob. Cramer: „Gesch. d. Bist. Pomesaniens", 1885, str. 110). R. 1547 sprzedaje bisk. pomezański Speratus sołectwo w N., obejmujące 3 wł., za 90 grzywien Szymonowi Kusch na prawie chełm. 2.) **N.**-*Małe*, niem. *Kl. Nebrau*, wś tamże, szkoła ew. w miejscu, st. p. i par. kat. i ew. jak wyżej. Ma 1548·8 mr. obszaru, 86 bud., 22 dm. (1868 r.), 247 mk., 12 kat., 235 ew. Odl. od Nowego $^3/_4$ mili. W 1543 r. wystawia ks. Albrecht wsi N. nowy list, nadając jej 43 wł. na prawie chełm. Sołtys Szymon ma posiadać 3 wolne wł. i małe sądy „über Blut und blaw". Za to ma służyć na dobrym koniu. Kościół ma mieć 3 wł.; od reszty 37 wł. mają posiedziciele czynszować rocznie 70 grzywien na św. Marcin i tłokę czynić jak inne wsie osadzone na prawie chełm. Co do graniczących 4 wł., ma ugoda później nastąpić, gdy te przyjdą pod pług. Dan w Królewcu (ob. tamże, str. 246). Zdaje się, że na tym obszarze powstało M. Nebrowo (Por. także: Script. rer. Pruss, III, str. 227 i V, 428 i 433). *Ks. Fr.*

Nebudovo al. *Sebandovo*, wś zaginiona pod Oksywiem, pow. wejherowski. R. 1245 nadaje bisk. kujawski Michał klasztorowi w Żukowie dziesięciny z tej wsi (ob. Perlbach: Pom. Ukr. B., str. 79), co r. 1249 potwierdza ks. Światopełk (str. 109). R. 1253 rozporządza bisk. kujawski Wolimir, że Sebandovo ma należeć do par. oxywskiej. Dan w Gdańsku (str. 132). R. 1205 potwierdza król Przemysław klasztorowi wszelkie posiadłości, między niemi jest wymienione i Sebandovo (str. 475). *Ks. Fr.*

Nebyliw, ob *Niebyłów*.

Nebylówka, ob. *Nebelówka*.

Nechlau, 1310 *Nechlau*, wś i folw., pow. Guhrau (Góra), par. ewang. Schlichtingsheim (w w. ks. poznańskiem), par. kat. Seitsch.

Nechor, dok., jaz pod Szwornigacem na Brdzie. R. 1275 nadaje go ks. Mestwin kośc. św. Jana Chrzciciela w Szornigacu (ob. Perlbach. Pom. Urk. B., str. 230).

Nechwarz (kok.), struga, pow. chojnicki, na obsz. dóbr Małacin (ob. V, 939).

Nechworoszcz, ob. *Niechworoszcz* i *Niechoroszcza.*

Necki 1.) zaśc., pow. święciański, w 4 okr. pol., gm. i okr. wiejski Świr, o 3 w. od gminy, 1 dusza rewiz. 2.) **N.**, folw. szlach., tamże, o 39 w. od Święcian, 1 dm., 13 mk. kat. 3.) **N.**, wś, tamże, okr. wiejski Bolkowo, o 4 w. od gminy a 39 w. od Święcian, 10 dm., 100 mk., w tej liczbie 93 katol., 7 starow. (w części Czechowiczów 25 dusz rewiz., dawniej Suchockich 17 dusz i Świrszczewskich 14 dusz). *J. Krz.*

Necko (*Netsko*), jezioro, w pow. augustowskim, w odl. 1 w. na płn. od mta Augustowa, leży wśród równin wzgórkowatych, wznoszących się 420 do 450 stóp n. p. m., podczas gdy brzeg jeziora przedstawia około 400 stóp wznies. Ciągnie się ono w kierunku od płd.-zachodu ku wschodowi, na długości około 6 w., przy szerokości $^1/_2$ do $^3/_4$ wiorsty. Obszar jego wedle jednych danych urzędowych wynosi 4 w. kwadr., czyli 0·08 mili kwadr., według innych obliczeń ma 691 mr. obszaru, przy głębokości do 60 stóp dochodzącej. Brzegi ma wyniosłe, okryte zaroślami. Należy ono do obszaru posiadłości miejskich Augustowa. Przez to jezioro przechodzi kanał Augustowski, łączy je z jeziorami Białe i Studzieniczne, tworzącymi niejako dalszy ciąg jeziora N. w kierunku ku wschodowi. Trzy te jeziora tworzą 14 wiorstowy pas drogi wodnej. Nad brzegami jeziora niema żadnych wsi, jedna tylko osada leśna Ślepek, przy której wpływa do jez. rzka Gołka. Od południa w stronie płd.-wsch. od msta, wchodzi do jeziora kanał Augustowski, stanowiący zarazem na znacznej przestrzeni koryto rz. Netty, tworzącej odpływ jeziora. *Br. Ch.*

Neclade (niem.), dobra ryc. na Rugii, st. p. Bergen.

Neclatz (niem.), dobra w Pomeranii, pow. Greifenberg, st. p. tamże, 2 klm. odl., 324·73 ha obszaru; 3045 mrk czystego dochodu z gruntu.

Necrinitza, dok., bagno wymienione w dok. z r. 1345, pow. bytowski; leżało pod Ciemnem (ob. Cramer: „Gesch. d. Land Lauenburg und Buetow, II, str. 173).

Nectainen al. *Nektainen*, niem., wś, pow. holądzki, st. p. Göttchendorf, okr. urz. stanu cywiln. Podangen.

Neczajów, wś nad rz. Tykiczem Gniłym, pow. czehryński, na zach. od Złotopola, o 5 w. poniżej wsi Lipianki, ma 718 mk., 1900 dzies. ziemi; cerkiew p. w. św. Mikołaja, drewniana, wzniesiona w 1880 r., na miejscu dawniejszej. Włościanie na mocy ugody wykupnej nabyli w 1863 r. 590 dzies. za 27320 rs. Wś należy do Neczajów. Na obszarze wsi znajduje się uroczysko Sulimin bajrak. Porów. Arch. J. Z. R., cz. VI, t. 2: 248, 330. *J. Krz.*

Neczajówka 1.) w dok. *Nieczujewka*, wś, pow. czerkaski, na lew. brzegu rz. Taśminy, tworzącej tutaj obszerny staw, długi do 3 w. a szeroki około 1 w.; ma 936 mk. Na przeciwnym brzegu Taśminy leży wś Hulajgorod. Cerkiew pod wez. Narodzenia N. M. P., drewniana, wzniesiona w drugiej połowie zeszłego wieku. N. należała niegdyś do sstwa czerkaskiego, obecnie wchodzi w skład klucza czerkaskiego dóbr koronnych. 2.) **N.**, wś nad rz. Trościańcem, pow. jampolski, par. Jampol (o 6 w.), o 40 w. od st. dr. kij.-żel. odeskiej Wapniarki, 28 dm., 142 mk.; 196 dzies. ziemi włośc., 600 dz. dwor. (z Halsbijówką); własność Sarneckich. 3) **N.**, wś cerkiewna, pow. zasławski, dawniej w pow. krzemienieckim, na płd.-wsch. od Zasławia; ob. Arch. J. Z. R., cz. VI, t. 1: 291. *J. Krz.*

Nedajwoda, u Pola w Hydr. *Nodajwoda*, pr. dopływ Ingułu (ob.).

Nedec, *Nedec-Váralja*, *Nédec-váz* (węg.), ob. *Niedzica.*

Nedełkowa al. *Nedełkowce*, wś rząd. u źródeł strum. Gedryłów jar, pow. bałcki, w 3 okr. pol., gm. Baksza, par. Krzywe jezioro, na płd. od Sawrania, 114 osad, 922 mk., w tej liczbie 32 jednodw., 1055 dzies. ziemi włośc., 98 dz. cerkiewnej; cerkiew pod wez. N. M. P. Wś ta należała do klucza sawrańskiego, dziedzictwa niegdyś Koniecpolskich, potem Lubomirskich, od których całą Sawrańszczyznę nabył rząd za 8 milionów rubli. Cesarz Paweł darował N. hr. Janowi Sołtykowowi, a syn tegoż sprzedał ją hetm. Rzewuskiemu, poczem przeszła do jego syna Wacława. Po 1831 r. skonfiskowana przez rząd wraz z całą Sawrańszczyzną. Z drugiej części N., wraz z wsiami Budce, Francuzka, Serby i Smolaki utworzono oddzielny klucz budziański, nadany w 1816 r. prawem emfiteutycz. na lat 50 ks. Ypsylantemu. Obecnie utworzono z gruntów rządowych fermę, mająca 189 dzies., którą nadano urzędnikowi Sabuniejewowi. W końcu XVIII w. dochód z N. oznaczony był na 662 złp. *Dr. M.*

Neden (dok.), jezioro w pow. jansborskim (ob. III, 436).

Nedezów, wś, pow, tomaszowski, gm. Majdan Górny, par. katol. Gródek. Leży śród wyżyny sięgającej od 800 do 1000 stóp npm., pomiędzy Majdanem Górnym a Gródkiem, odl. 10 w. od Tomaszowa. Posiada cerkiew filialną, drewnianą, do par. Typin należącą, i 40

dm. Data erekcyi cerkwi nieznana. W 1827 r. par. kat. Krasnobród, 50 dm., 290 mk. Fol. i wś N. lit A. rozl. mr. 550: gr. or. i ogr. mr. 307, łąk mr. 27, past. mr. 3, lasu mr. 207, nieuż. i place mr. 7; budowli z drz. 8. Wś N. lit. A. os. 18, z gr. mr. 207. Dobra te miały prawo wolnego wrębu i pastwiska w lasach wsi Łaszczówki i Przeorska. *Br. Ch.*

Nedilna, ob. *Niedzielna.*

Nedlin (niem.), dobra ryc. w Pomeranii, pow. koszaliński, st. p. Seeger, kol. Thunow; mają obszaru 961·38 ha; czysty dochód z gruntu 2355·96 mrk.

Nedorów, potok górski, wypływa z płd.-wsch. stoków Gorganu, z pod szczytu Małego (1516 m.), na obszarze Perehińska (pow. doliński), płynie na wsch. doliną górską, nad którą od płn. wznosi się szczyt Za Todorem (1053 m.) a od płd. dział górski Luty (1032 m.). Wpada do Łomnicy od lew. brz. Długość biegu 5 kil. *Br. G.*

Nedrygajłow, mto nadet. nad rz. Sułą i Nedrygajłówką, pow. lebiedyński gub. charkowskiej, 1279 w. od Petersburga a 203 od Charkowa, 5081 mk., 2 cerkwie, st. p., jarmarki; mieszkańcy zajmują się uprawą tytoniu, cebuli i czosnku. Założone w XVII w., warowne, od 1780—1796 r. powiatowe.

Nedwedyś, grupa domów w Niemiłowie, pow. Kamionka Strumiłowa.

Nedze hory, ob. *Karpaty* (III, 857).

Nedziecha, wzgórze 237 m. wys. (znak triang.), pod 50° 11′ płn. szer. a 41° 28′ wsch. dłg. od F., w Kamionce Lasowej, pow. Rawa Ruska.

Neeberg (niem.), ob. *Niborg.*

Needau (niem.), wś, pow. labiawski, st. p. Labiawa, okr. urz. stanu cywil. Pareyken.

Needern, dobra pryw., w okr. i pow. goldyńskim, par. frauenburskiej, w Kurlandyi.

Neetzelkow (niem.), dobra ryc. w Pomeranii, pow. usedomsko-wieluński, st. p. Zinnowitz, 551·27 ha obszaru; 9029 mrk. czystego dochodu. *Kś. Fr.*

Neetzow (niem.), dobra ryc. w Pomeranii, pow. nakielski (Anclam), st. p. i tel. Voelschow, 515·52 ha obszaru; 11572 mrk. czystego dochodu. *Kś. Fr.*

Nefedowce, wś, pow. uszycki, w 3 okr. pol., gm. Kitajgród, par. Żwańczyk, o 7 w. od Żwańczyka, przy trakcie z Przylasek do Kitajgrodu, 151 osad, 868 mk., w tem 89 jednodw., 842 dz. ziemi włośc., 53 dz. cerkiewnej; cerkiew drewn. pod wez. N. M. P. Do N. należy przysiołek Nefedowiecki Jar i lasy Czerhiczyn i Przylaski. Wś należy do klucza studenickiego, dawniej Kalinowskich (Niesiecki), następnie Potockich, Hieronima Sadowskiego, starosty rzeczyckiego, i Moszyńskich. Józefa Moszyńska wniosła N. w dom Szembeków, od których w ostatnich czasach nabył gen. Lüders; córka jego odprzedała obecnemu właścicielowi Haraszczenieckiemu. Por. Arch. J. Z. R., cz. I, t. 4: 573; cz. III, t. 2: 503, 505—6. *J. Krz*

Nefedowiecki Jar, przys. nad rz. Studenicą, pow. uszycki, gm. Kitajgród, par. Żwańczyk, ma 7 dm., młyn wodny. Należał do Potockiej, potem do Szembeków, gen. Lüdersa, dziś Haraszczenieckiego. *X. M. O.*

Negast (niem.), dobra w Pomeranii, pow. Franzburg, st. p. Stralsund, 6·5 klm. odl.

Negast (niem.), fol. na Rugii, st. poczt. Samtens.

Negeln, wś na mierzei kurońskiej, ob. *Karwaiten.*

Negenmark (niem.), dobra ryc. w Pomeranii, pow. gryfijski, st. p. Buddenhagen.

Negentin *Neu* i *Alt* (niem.), dobra i dobra ryc. w Pomeranii, pow. gryfijski, st. p. Gryfia.

Negenvichten, t. j. *Dziewięć Sosen*, miejscowość na mierzei świeżej, wymieniona w dok. Mestwina z r. 1292 (ob. Perlbach, Pom. Urk. B. str. 442 i Kujot, Opactwo Pelplińskie, str. 69).

Negliniańce, zaśc., pow. trocki, w 1 okr. pol., gm. i okr. pol. Dekszuie, 4 dusze rewiz.

Negoć, szczyt w Karpatach siedmiogrodzkich, ma 2543 m. wznies. (III, 874).

Negostyna al. *Negostina, Negustina*, dawniej *Negurczyna* al. *Negryczyna*, wś, pow. serecki; leży w pasie pogranicznym celnym, graniczy od płn. z obszarem Seretu i Św. Onufrego, od zach. z Hadikfalva, od płd. z Balkowcami al. Laudonfalva, od płd.-wsch. z Rudestie al. Gropana, od wsch. wreszcie przytyka do ziemi multańskiej. Leży na płd. od Seretu, w odl. 2 klm., przy gościńcu z Seretu do Botuszanicy. Część wschodniej granicy tworzy pot. Soloniec (prawy dopływ Seretu), w tejże wsi nastający. W płd.-zach. obszarze legły dwa stawki, dające początek Horajcowi, lew. dopł. Suczawy. Nad większym płd. stawkiem legły zabudowania folwarczne, gorzelnia, mieszkania urzędników i służby pogranicznej; ta część wsi zowie się Odają Negostyńską. Oprócz powyższego gościńca przerzyna obszar N. główny trakt serecko-suczawski. Na płd. granicy wsi, przy tymże trakcie, karczma Ratusz. Wzgórze nad granicą multańską 389 m.; wzgórze Horaica na płn. granicy obszaru 384 m.; krzyż na zach. granicy 412 m. Obszar gminy wynosi 1534 ha 52 ar. 4 m. kw.; dm. 192, mk. 1260, t. j. 676 męż., 584 kob. (1869 r.); w r. 1880 na obszarze dwor. było 187, na obszarze włośc. 1139 mk., razem 1326 mk. W miejscu parafia gr.-wsch., z cerkwią drewn. pod wez. ś. Demetryusza. Patronem cerkwi baronowa Antonia Kapri. Do par. tej należy 279 rodzin nieun. czyli 601 męż., 575 kob.,

t. j. razem 1176 dusz nieun. (1885 r.). Rz.-katolicy, których liczba wynosi 18 (1885 r.) i gr.-katolicy mają swe parafie w Serecie. Dzieci obowiązanych uczęszczać do szkoły było 140, t. j. 69 chł., 71 dziew. Sąd powiat. i st. poczt. w Serecie. *Br. G*

Negra, potok, wypływa na wsch. obszarze gm. Stupki, w pow. suczawskim, płynie na wsch. wzdłuż granicy między Stupką a Dragojestie, poczem na obszarze Joseffalvy wpływa z pr. brz. do Stupki, dopływu Hranicy czyli Somusza Wielkiego. Długość biegu 5 klm. Por. *Niagra*, *Negryszora*. *Br. G.*

Negrepp (niem.), dobra w Pomeranii, pow. Regenwalde, st. p. Labes, 380·59 ha obszaru; 2905 mrk dochodu.

Negriowo, węg. *Maszamfalva*, wś w hr. beregskiem (Węg.). Kościół paraf. gr.-kat., 818 mk.

Negrischoara, rz., ob. *Negryszora*.

Negrowa, szczyt górski w Bieskidzie lesistym, w górach sołotwińskich, nad doliną Bystrzycy, wznosi się wraz z Bojarynem na 1679 m.

Negryczyna al. *Negostyna*, dawniejsza nazwa granicznego potoku bukowińskiego, dziś Sołoniec zwanego, jako też wsi Negostyny. Ob. *Sołoniec* i *Negostyna*. *Br. G.*

Negrylassa al. *Negrilasa*, *Negrileasa*, rz. bukowińska, wypływa na Multanach i wkrótce wkracza na obszar wsi Negrylassy, w pow. kimpoluńskim; przepływa Schwarztal, Negrylassę i obszar Stulpikan, gdzie od praw. brz. wlewa się do Suchej, dopływu Mołdawy. Długość biegu w obrębie Bukowiny 12 klm. Od pr. brz. przyjmuje potoki Rangul i Kassilor. Pędzi kilka młynów i traczów. *Br. G.*

Negrylassa albo *Negrileasa*, *Nigriliasa*, z *Schwarztalem* (al. *Czornyj dil*, *Valea neagra*), wś. pow. kimpoluński, w pasie pogranicznym celnym; obszar jej od płd.-wsch. i wsch. przytyka do ziemi multańskiej, od płn. do obszaru Plotonicy, od zach. do obszaru Stulpikan i Ostrej. Zabudowania wiejskie legły w dolinie potoku Negrilassa. Wzdłuż granicy wschodniej wznoszą się szczyty Cladita mare (1072 m.), Gainoasa (940 m.), Rangul (1021 m.). Wzdłuż zach. granicy, w części jej płn., ciągnie się lesisty grzbiet górski Matieuscul, z szczytami Paltyn (984 m.) i Brusturoasa (1025 m.); połudn. zaś tejże granicy tworzy potok Ostra aż do połączenia się z pot. bezimiennym, spływającym z Arszycy Bajaszeskul. Między pot. Ostrą a tymże bezimiennym legł las Bajaszeskul; w nim szczyty 1298 m., 1300 m. (nad granicą multańską), 1190 m., 1138 m., 1026 m. Wioska Schwarztal tworzy wraz z N. jednę gminę katastralną. Obszar obu miejsc. wynosi 4039 ha 14 ar. W N. dm. 77, w Schw. 44, razem 121; w N. mk. 410 (203 męż., 207 kob.), w Schw. 301 (161 męż., 140 kob.), razem 711 (1869 r.). Według obliczenia z r. 1880 w N. było 507 mk., w Schw. 343, razem 850. W N. jest cerkiew nieun., drewniana, pod wez. archaniołów śś. Michała i Gabryela, zbudowana staraniem gminy w latach 1876—1882. Przedtem należała N. do par. nieun. w Stulpikanach. Par. ta nieun. obejmuje 72 rodzin czyli 333 dusz nieun. (177 męż., 156 kob.). Dzieci obowiązanych uczęszczać do szkoły jest 45. Rz.-katolicy, w liczbie 100 (1885) zamieszkujący N., należą do parafii łac. w Gurahumorze, dokąd należą wszyscy mieszkańcy Schwarztalu, w liczbie 349 (1885 r.). W Schwarztal jest kaplica łac. pod wez. N. P. Maryi, w której niekiedy odprawia się msza. Jest tu także szkoła ludowa 1-klas. W N. są dwa tracze; w Schw. 1 tracz, 1 młyn. Wzniesienie N. w dolinie potoku 630 m., Schw. przy kaplicy N. P. Maryi 704 m. npm. Tak N. jak Schw. są własnością funduszu religijnego nieun. *Br. G.*

Negryszora al. *Negra*, *Niagra*, *Negrischoara*, rz. bukowińska, wypływa na granicy Bukowiny i Siedmiogrodu, z połonin rozpościerających się na płn. stokach góry Pietrile Rosii (1632 m.), a płd. góry Butea Negrisorii (1555 m.); płynie na płn.-zach. wzdłuż granicy bukowińsko-siedmiogrodz. na przestrzeni 1500 m., poczem zwraca się wprost na płn. przez rozległe lasy, zajmujące płd. obszar Dorna-Kandreny, w pow. kimpoluńskim, a od ujścia pot. Pinti do N., zwraca się cokolwiek na płn. wsch., i w Dorna-Kandreny, zlewa swe wody do Dorny. Oprócz pot. Pinti zabiera z pr. brz. jeszcze Piatrę, Izwor Gligli, Piatrę Dolną. Długość biegu 18 kil. Służy do spławiania drzewa. W dolinie tego strumienia górskiego, pod Pojaną Niagrą, znajdują się obfite szczawy żeleziste, znane pod nazwą Burkuta. Ich ciepłota wynosi 13·4° C. przy ciepł. pow. 7° C.; wydają one 786 funtów wied. wody na godzinę. Na ścianach zdrojów osadza się żelazo.

Negustina, ob. *Negostyna*.

Nehiwci (rus.), ob. *Niegowce*.

Nehmen *Gross* i *Klein* (niem.), os. i fol. nad jez. t. n., pow. morąski, st. p. Zalewo, przy bitym trakcie z Zalewa do Seegerswalde.

Nehne (niem.), prawy dopływ Pregla; powstaje między wsią Gr. Peremtienen i leśn. Kl. Peremtienen w pow. labiewskim: pod Damerau wpada do niego mała struga Ring. Potem płynie N. dalej koło wsi Nehne i uchodzi pod Taplacken, w pow. welawskim, do Pregla.

Nehne (niem.), wś nad rz. tej samej nazwy, pow. welawski, st. p. Taplacken, okr. urz. stanu cywil. Parnehnen.

Nehnis Abbau (niem.), wyb., pow. wystrucki, st. p. Wystruć.

Nehrasze, w dok. *Nekrasze*, wś nad bezim.

dopł. Irpenia, pow. kijowski, na wsch. od Jasnohorodki, o 4 w. od wsi Muzycze (par. prawosł.), 206 mk. W 1820 r. sprzedana przez hr. Izabelę Leduchowską urzęd. Noskowowi, sukcesorowie którego posiadają dotychczas część wsi, pozostałą zaś część sprzedali urzęd. Kaleniusowi i Sochańskiemu. W 1865 r. mieli w N.: Kalenius 367 dz., Nosacz-Noskowowie 283 dz. i Pawołocki 192 dz. Por. Arch. J. Z. R., cz. VI, t. 2: 43, 177. *J. Krz.*

Nehre, rzka, ob. *Strażka.*

Nehrebowka, wś, pow. radomyski, na płd.-wsch. od Radomyśla, przy b. dr. poczt. radomyskiej, o 3 w. od Zabiełocza, 200 mk., w tem 100 prawosł., 72 kat. i 28 żyd.: własność Sikstela. Zasługuje na uwagę wał, zaczynajacy się około stawu, wysoki na 3 a szeroki na 6 saż.; po obu jego stronach znajduje się rów, głęboki do 2 a szeroki do $1^1/_3$ saż. Wał ten przechodzi lasem do uroczyska Chomówki, przerywa się potem na wiorstę przy wsi Zabiełockiej Hucie, zaczyna znowu w pobliżu uroczyska Hruzdowa i kończy przy uroczysku Sobolówce, Obrośnięty jest staremi drzewami. Por. Arch. J. Z. R., cz. 1, t. 4: 642. *J. Krz.*

Nehring, ob. *Nierzeja.*

Nehringen (niem.), dobra ryc. w Pomeranii, pow. Grimmen, st. p. Tribsees.

Nehringswalde, dom., pow. wrzesiński, 889 mr. rozl., 6 dm., 103 mk., 6 ew., 97 kat., 47 analf. Poczta, tel., st. kol. żel. we Wrześni, gośc. o 4 klm. *M. St.*

Nehrung (niem.), ob. *Nierzeja.*

Nehrung 1.) *Frische* (niem.), ob. *Nierzeja fryska.* 2.) N. *Kurische*, ob. *Kurońska Mierzeja.*

Nehrungscher Weg (niem.), wybudowania nad Wisłą. Należy tu cała grupa pod nazwami: Stary dwór, Kalkofen, Gaensekrug, Stagnetergraben i Weishoff. Wszystkie wchodzą w skład wsi Strohteich i zamieszkane są przez flisaków i robotników. Zatrzymują się tu tratwy i berlinki ze zbożem, które tu przerabiają. *Kś. Fr*

Nehrybka, wś, pow. przemyski, 4 klm. na płd.-wsch. od sądu pow., urz. poczt., st. kol. i tel. w Przemyślu. Na płn. leży Sielec, na płn.-wsch. Krowniki, na wsch. Łuczyce i Rozubowice, na płd. Hermanowice, na zach. Pikulice i Podgórze (przedmieście Przemyśla). Wschodnią część wsi przepływa Wiar, dopływ Sanu, tworząc na znacznej przestrzeni granicę i przybierając w obrębie wsi od lew. brzegu znaczniejszy dopływ od Pikulic. W dolinie tego potoku leżą zabudowania wiejskie. Średnie wzniesienie obszaru wynosi 210 m. Przez wieś idzie kolej galicyjsko-węgierska i gościniec przemysko-dobromilski. Włas. więk. ma roli or. 261, łąk i ogr. 44, past. 4 mr.; wł. mn. roli or. 534, łąk i ogr. 39, past. 103 mr. W r. 1880 było 610 mk. w gminie, 141 na obsz. dwor., między nimi 15 obrz. rz.-kat. Par. rz.-kat. w Przemyślu, gr.-kat. w miejscu, dek. i dyec. przemyska. Do tej par. należą Pikulice i Sielec. We wsi jest cerkiew i szkoła etat, 1-kl. Za czasów Rzpltej należała N. do dóbr koronnych, do sstwa przemyskiego. W dokumencie wydanym w r. 1389, którym Władysław Jagiełło nadał Przemyślowi prawo magdeburskie i 100 łanów frankońskich (A. G. Z., t. 5, str. 23—25) zowie się wieś „Nehrzebka“. Szematyzm gr.-kat. dyec. przemyskiej z r. 1879 str. 61 i 62 podaje następujące szczegóły: „Nehrybka sedet in jure ruthenico, unus est Thiwon seu Landwoyt, habent agros posrebrne, habent libertatem in sylvis versus Hermanowice et versus Prałkowce. Sunt in hac villa Nobiles tres, qui habent agros proprios et nullam penitus datiam dant. Pop est in hac villa, synagoga Ruthenica, ad quam Pop habet laneum medium agri, habet quoque prata, in aequali mensura cum aliis hominibus, et tantum contributionem regalem solvit, per unum florenum et pro adventu Regio juvencam dat (Arch. Premisl. № 293. Regestrum Proventuum Capitaneatus Premisl. anni 1542, pag. 41). Wasko inter eos ditior habet cmetones suos tres, qui ei serviunt, habet molendinum. (A. 1756, Archiv. Premisl. Tom. 415, pag. 422). Venerabilis Anczakowski, Parochus villae Nehrybka, pag. 417. Joannes Anczakowski Ecclesiae ritus grae. unitorum Nehrebecensis Parochus, produxit privilegium serenissimi Michaelis regis super Poponatum in eadem villa Nehrybka, veneralibus Stefano et Theodoro et Joanni filiis, in juribus generalibus ad Poponatum eorum servientem, in Capitaneatibus Premislien. et Medicensi existentibus, circa jura eorum, conservando, ex antiquo circa privilegia eisdem cum agris et pascuis, pratis et piscinis et libera incesione in sylvis capitanealibus in necessitates eorum domesticas ac aedificia, cerevisiae pro usu suo domestico coctione, cum omnibus libertatibus ab omnibus datiis, stationibus, stipendiis, censibus, contributionibus, subsidiis charitativis et fumalibus, ac contributionibus ad communitatem spectantibus, aliisque exactionibus contributionibus et oneribus. Varsaviae 12 Febr. 1672 collatum, ad acta castri Premisl. fer. 6ta in crastino f. S. Corpor. Chr. a. 1672 per oblatam porrectum p. 416. Communitas Nehrebcensis respondit: Privilegium Serenissimi Augusti II confirmationis privilegiorum Sereniss. Sigismundi II, Joannis Casimiri, Michaelis Regum Poloniae, quo privilegium injunctum est Bojaris Nehrebecensibus, equitare cum literis in uno equo, et vigore lustrationis, avenam dare ad Curiam Bakonczyce“. *Lu. Dz.*

Neida, ob. *Nydeja.*

Neidberg, przyległ. do Vogelsdorf, w pow. lubańskim.

Neidchen, 1337 *Nidenchin*, 1434 *Neidchen* wś i folw., pow. strzeliński, par. ew. Grossburg (Borek).

Neide (niem.), ob. *Nida.*

Neidenburg, ob. *Niborg.*

Neides (niem.), dobra ryc. w Pomeranii, pow. Greifenberg, st. p. Zitzmar, 547·25 ha obszaru; 5885 mrk. czystego dochodu.

Neidhardt, kol. i fol. do Langenau, pow. szprotowski.

Neidims (niem.), ob. *Najdymowo.*

Neidmuehle 1.) młyn wodny w Nowej-Wsi, pow. stynawski. 2.) **N.**, młyn wodny, do Polgsen należący, pow. wołowski.

Neidtkeim, (niem.), wś, pow. królewiecki, st. p. Neuhausen, tamże urz. stanu cywilnego.

Neissbach *Stary* i *Nowy* (*Alt* i *Neu*), wś, pow. bystrzycki, nad rz. Nissą, wypływającą na płn. od wsi ze stoków Schneebergu. Par. kat. Schoenfeld. W 1843 N. *Alt* miał 70 dm., 343 mk., młyn, gorzelnią, piec wapienny, warsztaty tkackie. N.-*Neu* 60 dm., 259 mk. Do N. należy kol. Hasengraben. *Br. Ch.*

Neisse (niem.), ob. *Nissa.*

Neissmuehle, młyn wodny, należy do Mużakowa, pow. rozborski.

Neitzkow (niem.), ob. *Nieckowo.*

Nejborn, *Neu-Born*, po łot. *Janna-Koplawa*, wś w okr. iłłuksztańskim, (Kurlandya). Kościół kat. Znal. św. Krzyża, wzniesiony 1859 przez obyw. Juliana Siwickiego, filialny elerneński.

Nejbrow, kol, pow. brzeski gub. grodz., par. ew. Nejdorf, 558 mk. ew. (w 1857 r.).

Nejdacka-Wola, niem. *Neudeckisch-Wolla*, według Kętrz. miejscowość w pow. suskim, w spisach urzędowych nie zamieszczona.

Nejdak, niem. *Neudeck*, dobra ryc., pow. suski, st. p. i par. ew. Kisielice 3·7 klm. odl., kat. Szwarcenowo, okr. urz. stanu cywiln. Łęgnowo; szkoła ew. w miejscu; 32 bud., 18 dm., 272 mk., 13 kat., 259 ew. Obszar wynosi 600·3 ha: roli orn. i ogr. 287·04 ha, łąk 118·08, pastw. 27·96, boru 137·76, nieuż. 21·35, wody 8·11. Czysty dochód 6154 mrk. Właściciel v. Hindenburg na Łęgnowie. Dawniej należał N. do kapituły Pomezańskiej (ob. Cramer: „Gesch, des Bist. Pomesanien", Marienwerder, 1885, str. 232). R. 1572 posiadają te dobra bracia Stanisław, Franciszek, Jan i Kasper Borowscy, oraz ich siostry Katarzyna i Krystyna Borowskie (ob. Kętrz. „O ludn. pol.", str. 201). Później mieszkali tu Białochowscy (str. 203). *Kś. Fr.*

Nejdorf, kol., pow. brzeski gub. grodz., 382 mk. ew., Holendrów, trudniących się rolnictwem. Par. ew. miała w 1857 r. 1113 dusz.

Nejdorf, wś włość. nad bezim. rzką, pow. wilejski, w 2 okr. pol., o 58 w. od m. Wilejki; 18 dm., 95 mk.

Nejdyki, niem. *Neuguth*, wś, pow. suski, st. p. Ząbrowo, par. kat. Iława, ew. Rycwałd, szkoła Stradomno; ma 1074·53 mr. obszaru, 57 bud., 29 domów, 233 mk., 225 ewang., 8 kat. *Kś. Fr.*

Nejmus al. *Najmusy*, niem. *Neumuss*, fol. do Klonówki należący, pow. starogardzki, st. p. Pelplin. W 1867 r. 73 mk. kat.; odl. od Klonówki $^1/_8$ mili.

Nekienen al. *Nekiehnen*. (niem.), wś, pow. welawski, st. p. Iława nad Preglem, okr. urz. stanu cywiln. Gruenlinde, urz. stanu cywiln. Poppendorf.

Nekistern (niem.) al. *Nackystern*, dobra, dziś pod tą nazwą już nie istniejące, pod Dobrem mstem, w pow. licbarskim, na Warmii. R. 1376 oznacza biskup Henryk III dokładnie ich granice, bo zachodziły często spory, „propter quas etiam homicidia et alia mala contigerunt" między miastem a pruskimi właścicielami tych dóbr, które wówczas posiadali bracia Tedncke i Tomasz, bracia Grasutthe i Sanyome, bracia Wopole i Maciej i Nodawe i Henryk. Następuje dokładny opis granic, ciągnących się od Łyny do Schoenwiese, ztamtąd do Heidemuehle i ztąd znów do Łyny. Dobra te nadał był nasz poprzednik Henryk, poprzednikom obecnych właścicieli, na prawie chełm., wraz z mniejszem sądownictwem. Za to mieli służyć na jednym zbrojnym koniu na każde zawołanie, od każdego pługa zaś mieli płacić 1 korz. pszenicy i tyleż żyta, a od każdego radła korzec pszenicy, a na uznanie naszego zwierzchnictwa 1 f. wosku wartości 2 grzywien i 6 denarów na św. Marcin. Datum in Heilsberg (ob. Cod. dipl. Warm., III, str. 17—18). R. 1418 posiadali te dobra Wawrzyniec, Jan i Herman de Nackystern (ob. tamże, str. 534). *Kş. Fr.*

Nekla 1.) wś i fol., pow. bydgoski. Fol. ma 1822 mr. rozl.; 2 miejsc.: a) wś, b). fol.; 12 dm., 145 mk., 31 ew., 114 kat., 29 analf. Poczta, tel. i st. kol. żel. w Maksymilianowie o 4 klm., st. kol. w Kotomierzu o 8 klm , od Bydgoszczy o 10 klm., gośc. o 4 klm. 2.) **N.** wś, pow. średzki, 61 dm., 701 mk., 225 ew., 428 kat., 48 żydów, 170 analf. Kościół kat. paraf., nal. do dek. kostrzyńskiego. Poczta i gośc. na miejscu, tel. i st. kol. żel. we Wrześni o 11 klm. 3.) **N.**, olędry, 2 miejsc.: a) N., olędry, b) Wygoda, karczma; 51 dm., 484 mk., 392 ew., 92 kat., 193 analf. 4.) **N.**, dom. i gm.; dom. z folw. Altanią, Rajmundowem, Stroszkami i Starczanowem, ma 8742 mr. rozl. Gm. składa się z 3 miejsc.: a) N., dom. i fol. b) Rajmundowa i c) Stroszek; gm. ma 14 dm., 362 mk., 29 ew., 333 kat., 113 analf. Własność Teodora Żółtowskiego. N. w XVI w.

była wsią. Według regest. poborow. z 1578 r. N. w par. Neklia, własn. Janusza Grudzińkiego, kaszt. krzywińskiego, miała 3 osadn. i 1 zagrod., 1 komorn., 1 kraw. (Pawiński, Wielkop., t. I, str. 207). W XVII i XVIII w. N. była miasteczkiem. Data założenia kościoła nieznana, istniał zaś już w pierwszej połowie XVI w., gdyż Liber. benef. z r. 1510 o nim wspomina. Pierwotnie był drewniany, kolacyı Mikołaja Zdzychowskiego, podczaszego kaliskiego. W r. 1749 Franciszek Odrowąż Wilkoński, kasztelan krzywiński, ówczesny dziedzic N., wystawił nowy kościół w połowie XVIII w. Z dawniejszych pamiątek kościół tylko zawiera portret Okęckiego, bisk. poznańskiego, i Jana Lemańskiego, plebana nakielskiego. W księdze chrztów pod r. 1703 znajduje się metryka Stanisława Skaławskiego, syna Franciszka Skaławskiego, podczaszego poznańskiego, którego podawał do chrztu Stanisław Leszczyński, natenczas wojewoda poznański, z Anną Leszczyńską, podskarbiną w. koronną. N. par., dek. kostrzyński, 1212 dusz (1873 r.). *M. St.*

Nekrasowski ostrów, uroczysko około msta Hostomla, pow. kijowski, niegdyś majętność dominikańskiego konwentu w Kijowie.

Nekrasza, wś, pow. żytomierski, na płd.-wsch. od Trokowicz.

Nekraże, wś, pow. wilejski, ob. *Widewszczyzna*.

Nektainen, ob. *Nectainen*.

Nekuda, rzeczka w pow. czerkaskim, nazwana z tego powodu, że zacząwszy się na jednym końcu wsi Burt, wpada na drugim do małego jeziorka, niemającego odpływu. *E. R.*

Nelamischken (niem.), wś na Litwie prusk., pow. tylżycki, st. p. i okr. urz. stanu cywiln. Szameitkehmen, urz. stanu cywiln. Heydeberg.

Nelberg (niem.), ob. *Nielbark*.

Neledew, wś i młyn, pow. hrubieszowski, gm. Moniatycze, par. Trzeszczany, odl. 6 w. od Hrubieszowa. Posiada młyn wodny i pokłady torfu; fol. wś N. rozl. mr. 2159: gr. orn. i ogr. mr. 945, łąk mr. 340, pastw. mr. 2, lasu mr. 834, nieuż. i place mr. 39; bud. mur. 4, z drzewa 47. Wś N. lit. A i lit. B. os. 60, z gr. mr. 342

Nelep (niem.), dobra ryc. w Pomeranii, pow. Schivelbein, odl. od msta pow. 8·5 klm., tamże najbliższa st. p.

Nelewiec, według Kętrz. miejscowość w pow. świeckim, w spisach urzęd. nie zamieszczona.

Nelisz, ob. *Nielisz*.

Neluba, dawna nazwa, ob. *Nilbau*.

Neluda, jezioro w pow. szawelskim, ob. *Dyrwiany*.

Nemcowce, ob. *Kapi-Nemcowce*.

Nemecka Lupcsa al. *Német-Lipcse*, ob. *Lupcza Niemiecka*.

Nemeczyńce al. *Niemeczyńce*, wś u źródeł str. Bołocisty, dopływu Smotrycza, pow. proskurowski, gm. i par. kat. Fulsztyn (o 4 w.), o 18 w. od Proskurowa a 12 w. od Czarnego Ostrowia, przy drodze z Fulsztyna do Klimkowiec, 143 osad, 740 mk., ziemi włośc. 880 dzies., ziemi dworskiej, należącej do Czuwaszów 470 dzies., Szaszkiewiczów 290 dzies., Ostrowickiego 37 dzies. Dawniej własność Grabińskich, Grocholskich i Niedźwiedzkich. Cerkiew par. pod wezw. św. Dymitra, posiada 41 dzies. ziemi; paraf. wraz z Rezolińcami, 1230 wiernych. *Dr. M.*

Nemenka, w dokum. *Rośka Nemińska*, rzeczka w pow. lipowieckim, dopł. rz. Sobu, uchodzi pod wsią Nemenką. *E. R.*

Nemenka, wś przy ujściu rzki t. n. do Sobu, pow. lipowiecki, 734 mk., w tej liczbie 31 kat.; cerkiew Pokrowska drewniana, wzniesiona w 1742 r., posiada 58 dzies. ziemi. N. właściwie można uważać za płd.-wsch przedmieście mka Liniec, od którego oddzieloną jest niewielką polaną.

Nemericzany, ob. *Nemeryczeny*.

Nemeryczeny, *Nemericzany* al. *Nimiriczeny*, część wsi Boszaniec, pow. suczawski; komora celna. Dla uzupełnienia opisu wsi Boszańce dodajemy następne daty: obszar B. liczy 6840 ha, 84 ar., 54 m. kw.; dm. 823, mk. 3966, t. j. 1961 mężcz., 2005 kob., według obl. z r. 1869, a według obl. z r. 1880 było na obsz. dworsk. 118 mk., włośc. 3969 mk., razem 4087 mk. Ma par. gr.-nieunicką w miejscu. Cerkiew drewniana p. w. św. Grzegorza, zbudowana r. 1774 przez Boszańczan. Par. ta liczy rodzin gr.-nieun. 791 czyli 3860 (1951 mężcz., 1909 kob.) dusz. Dzieci obowiązanych do uczęszczania do szkoły 361, t. j. 162 chł., 199 dz.; uczęszcza zaś do miejscowej szkoły jednoklasowej 84 (ob. szem. duch. dyec. gr. or. z r. 1885). Rz.-kat. dusz 31 (1885 r.), par. łac. w Suczawie. Gr.-katolicy, których liczba dochodzi do 200, mają swą par. również w Suczawie. St. p. w miejscu. Właścicielami są spadkobiercy ks. Michała Sturdzy i Leibuka Barber. *Br. G.*

Nemes (węg.), znaczy „szlachecki".

Nemes-Ludrova (węg.), ob. *Ludrowa*.

Nemeszany, węg. *Nemessán*, wieś słow., w hr. spiskiem (Węgry), pow. lewocki, w dystrykcie kapituły spiskiej (Szepes-hely), na zachód od Spiskiego Zamku czyli Podhradu (Kirchdrauf), przy gościńcu do Lewoczy, po połudn. jego stronie. Wzniesienie 482 m. Obszar obejmuje 697 kwadr. sążni katastr.; dm. 44, mk. 238 (1880 r.). Należy do par. łać. w Spiskiej Kapitule. Według szem. dyec. spiskiej z r. 1878 było tu dusz rz.-kat.

207, nieun. 21, żyd. 7, razem 235. Sąd pow. w lewoczy, st. p. Podhrad. *Br. G.*

Nemet (węg.), znaczy „niemiecki.“

Nemeth Jakub-Vagas, ob. *Jakubowjani.*

Nemiacz, ob. *Niemiacz.*

Nemija, rzeka i wś, w pow. mohylowskim, ob. *Niemija.*

Nemilnia, uroczysko pod siołem Hadyczew, pow. homelski, cegielnia, wyrabiająca rocznie do 30,000 sztuk cegły.

Nemireńce, wś, u źródeł rzki Hopczycy, pow. berdyczowski; część wsi leżąca na dolnym biegu rzeczki i oddzielona jarem nazywa się *Kniażykami.* W N. jest 774 mk. i 2860 dzies. ziemi, w Kniażykach 501 mk. i 1964 dz. ziemi. W 1741 r. było w N. 26 osad, w Kniażykach 40 osad. Cerkiew p. w. Podwyższenia Krzyża, murowana, wzniesiona w 1827 r. przez właściciela Abramowicza. O poprzedniej cerkwi mówi wizyt. dziekana pohrebyszczańskiego z 1741 i 1746 r., że jest „drewniana, z trzema wierzchami, gontem pobita, cmentarz częstokołem ogrodzony, dzwonnica nad babińcem z 4 dzwonkami.“ W Kniażykach była oddzielna cerkiew, wzniesiona w 1790 r. z okrąglaków dębowych przy księdzu Michale Demidowiczu. Zamknięta w końcu zeszłego wieku. W zeszłym stuleciu N. należały do dóbr ks. Lubomirskich, potem do Jana Sanguszki, w 1793 r. kupione przez Józefa Abramowicza, pozostają w jego rodzie.

Nemirówka al. *Nemirów*, wś, pow. owrucki, na płd.-wschód od m. Noryńska; ob. Arch. J. Z. R., cz. III, t. 3: 474; cz. VI, t. I, dodat.: 207.

Nemitz (niem.), dobra ryc. ze st. p. w Pomeranii, pow. kamieński, 15 klm. na połud. wschód od Kamienia, 316 mk. ew. Poczta idzie z Kamienia przez N. do Guelzow. N. ma 363·74 ha obszaru; 5932·41 mrk. czystego dochodu. *Kś. Fr.*

Nemitz (niem.), w dok. *Nemce, Nemecz*, dobra ryc. ze st. p. w Pomeranii, pow. sławiński, na lew. brzegu rz. Grabow, u stóp góry Heidberg, 100 metr. wysokiej, przy bitym trakcie z Koszalina do Słupska, 20 klm. na płn.-wschód od Koszalina. Dobra mają żyzną glebę, duże lasy i znaczne pokłady torfowe. W 1877 było r. 268 mk. ewang., cegielnia, przędzalnia młyn i tartak. Ozdobą dóbr jest piękny park ze zwierzyńcem, mieszczącym liczne stada jeleni i danielów. Obszar dóbr wynosi 942·91 ha i to 411 roli orn. i ogr., 129·19 łąk, 88·03 pastw., 311·13 lasu, 3·56 wody. Czysty dochód z gruntu 9994 mrk. Okr. urz. stanu cywiln. Soldekow. Ztąd idzie poczta jednokonna do Carwitz. N. są bardzo starą osadą. Już r. 1250 poświadcza Szczepan z N. stolnik (dapifer), że patronat nad kośc. w N., nadał klasztorowi bukowskiemu (ob. Perlbach. Pom. Urk. B., str. 114.). R. 1267 podaje bisk. kamieński Herman do wiadomości, że na prośby opata bukowskiego rekoncyliował kośc. w N. i że do parafii tutejszej mają należeć wsie następ.: N. i Bartholin (dziś Bartlin), które dawniej jednę wś tworzyły, dalej Solchowe (Soldekow), Borhowe (Borkow), Lechowe (Leickow), Siracowe (Zirchow), Cusitz (Kuhtz) i Pankonin (Panknin); mieszkańcy tych wsi mają prob. w N. dawać mesznego od każdego radła (de quolibet unco) 2 miary (duas mensuras, quae pochowe dicuntur Slavice), 1 żyta 1 i owsa. Datum in Zyrauen (ob. tamże, str. 183). R. 1268 potwierdza książe pomorski Wracisław klasztorowi bukowskiemu wszystkie posiadłości, także patronat nad kośc. w N. i 4 wł. tamże jako i dziesięciny ztąd (str. 191. Datum in Gedanck). Toż samo czyni r. 1269 książę Mestwin (str. 195), a r. 1271 książę Wisław na Rugii (str. 201 i 222.). Dokładny opis granic zawiera dok. wystawiony przez Mestwina r. 1275 (str. 227.). R. 1277 nadaje książę Mestwin rycerzowi swojemu Mirosławowi (dicto Roswarouiz) Strzelno na północ od Słupska i dostaje zato N. (Nemce) pod Sławnem. Actum in Slupzk (str. 244). R. 1308 potwierdzają margrabiowie brandenburscy Otto i Waldemar klasztorowi bukowskiemu wszystkie posiadłości, także N. Actum juxta lacum Chlop (według Perlbacha nad jez. raduńskiem, str. 586). *Kś. Fr.*

Nemmersdorf, niem., 1.) wś, pow. gąbiński. Posiada kościół paraf. ewang. i st. p. Leży w uroczej dolinie Węgorapii, wijącej się wśród spadzistych, borami okolonych brzegów. Odl. 11 klm. na płd.-zach. od m. pow., przy trakcie gąbińsko-darkiejmskim. Gleba żyzna. W 1878 r. 479 mk. Trudnią się rolnictwem, hodowlą bydła i koni. Zboże, wełnę i okowitę wywożą ztąd do Królewca i Gąbina, ztamtąd zaś sprowadzają towary kolonialne. W pobliżu znajduje się cmentarzysko przedhistoryczne, góra zamkowa (Schlossberg) i ślady starej osady nawodnej. Poczta osobowa dochodzi z Gąbina przez N. do Węgoborka. W 1877 r. nadeszło do tutejszej poczty 30,700 listowych przesyłek, wysłano zaś 16,200. Tutejszy okr. urz. stanu cywiln. miał w 1880 r. 1855 dusz. Tutejszy kościół ew. został zbudowany 1589 r. 2.) **N.** al. *Moskau*, majątek chełm. z dwoma folw., tamże, zawiera 466·61 ha roli orn. i ogr., 56·5 łąk, 2·4 pastw., 15 boru, 18·18 nieuż., 5·92 wody, razem 564·61 ha; czysty dochód wynosi 3261 mrk. Jest tu gorzelnia, browar i młyn; hodowla koni wschodnio-fryskiej rasy. *Kś. Fr.*

Nemmin (niem.), dobra ryc. w Pomeranii,

pow. szczecinkowski, st. p. Pielburg., st. kol. Eulenburg.

Nemmuns, litewska nazwa *Niemenka* (ob.).

Nemondje al. *Nemonge* (niem.), fol. fiskalny, pow. ragnecki, st. p. Ragneta, ma 1 ha roli orn. i ogr., 44·11 łąk, 105·07 past., 29·38 boru, 8·10 nieuż., razem 187·66 ha; czysty dochód wynosi 4207 mrk.

Nemonien (niem.), wś, nadleśn. i rz., ob. *Niemenica*.

Nemonin, rz., zwana jest także Dauchne a na wierzchowinie Argiel, uchodzi do Zatoki Kurońskiej. Dopływy jej są: Budup z Oseatem, na wierzchowinie także Budup zwany, następnie Ossa. *W. Pol.*

Nemoroż, rzeczka w pow. zwinogródzkim, bierze początek pod wsią Wodianiki, mija Mezynówkę i pod wsią Nemoroż wpada do Tykicza Gniłego.

Nemoroż, wś przy ujściu rzki Nemoroż do Tykicza Gniłego, pow. zwinogródzki, w 2 okr. pol. (Kalnibłoto), par. kat. Zwinogródka (o 5 w.), 1300 mk., 2214 dzies. ziemi; cerkiew drewniana św. Mikołaja, wzniesiona w 1722 r. Wieś ta należała dawniej do sstwa korsuńskiego i zwinogródzkiego, później własność Madejskich i Monasterskich, od których w 1832 r. kupiona za 200,000 rub. as. przez gen. Longina Rotha, po jego śmierci przeszła na własność jego żony. Obecnie miasto Zwinogródka ma zamiar zakupić dobra N., graniczące z gruntami miejskiemi. Podług wizyt. dziekana korsuńskiego z 1741 r. było w N. 50 osad. *J. Krz.*

Nemrin, fol. do dóbr Neu-Collatz należący, pow. białogrodzki, na Pomorzu niemieckiem.

Nemritten (niem.), wś, pow. świętosiekierski, st. p. Zinten, okr. urz. stanu cywiln. Kukehnen.

Nemyliw (rus.), ob. *Niemiłów*.

Nemylnia, wś, pow. nowogradwołyński, gm. Chulsk, 129 dusz włośc., ziemi włośc. 1119 dzies. Należy do dóbr chulskich, własność ks. Jabłonowskiej, z domu Tyszkiewiczówny. *L. R.*

Nemyriw (rus.), ob. *Niemirów*.

Nen..., ob. *Nę...*

Nenadiwskie Hutysko (rus.), ob. *Hucisko Nienadowskie*.

Nenadowa, ob. *Nienadowa*.

Nenadycha, wś nad bezim dopł. rz. Mołoczny, pow. taraszczański, o 3 w. od m. Piatyhor, ma 1263 mk. pł. ob. i 2226 dzies. Niegdyś wchodziła w skład klucza Tetijowskiego i należała z kolei do ks. Sanguszków, Denhoffów, Leduchowskich i Ostrowskich, którzy sprzedali ją Ignacemu Sarneckiemu, a od tego drogą kupna przeszła na własność Eustachego Iwanowskiego. Znajduje się tu cerkiew pod wezw. św. Michała, zbudowana jeszcze za unii w 1746 r. Jest tu też kaplica katolicka. N. nazwaną została od osadczego kozaka Nenady. Przed rzezią 1768 r. stał w N. z wojskiem i trzymał ją w dzierżawie oberszlejtenant Tomaszewski. Był to stary żołnierz kresowy; dom w którym mieszkał, zrzucony przed niedawnemi laty, stał tam gdzie dęby na dziedzińcu domu dzisiejszego właściciela. Włościanie nazywali go Beszteleman od oberszlejtenanta. Owoż niesie tradycya, że w tym domu w sieniach zakopał wielkie skarby, bo był skąpy i sporo pieniędzy uzbierał. Przed rzezią rzucił Nenadychę. Potem ze swą brygadą konsystował tu brygadyer Dzierżek „Tryusem" nazywany; trzymał też w dzierżawie N. Dzisiejszy właściciel, znany w literaturze pod pseud. E. Heleniusza, wzniósł tu kształtny letni wiejski dom i pięknym przyozdobił ogrodem. Wychowaniec niegdyś liceum krzemienieckiego, zgromadził w swym domu cenną galeryę portretów wybitniejszych profesorów tego naukowego zakładu. *E R.*

Nendrupie, fol., pow. wyłkowyski, gm. Wojtkobole, par. Grażyszki. W 1827 r. os. rząd., 1 dm., 9 mk.

Nendry, wś, pow. rossieński, par. lalska.

Nendrya, jezioro i dobra, pow. nowoaleksandrowski, par. Dawgiele.

Nendrynie, wś nad rz. Szeszupą, pow. maryampolski, gm. Antonowo, par. Pilwiszki, odl. od Maryampola w. 15, leży przy drodze bitej z Maryampola do Pilwiszek, ma 56 dm., 393 mk. i szkołę początkową ogólną. W 1827 roku było 20 dm., 183 mk.

Nendrynie, zaśc. rząd., pow. trocki, w 4 okr. pol., o 64 w. od Trok, 2 dm., 12 mk. kat.

Nendryniszki, wś, pow. maryampolski, gm. Kwieciszki, par. Maryampol. Odl. od Maryampola 5 w., ma 14 dm., 111 mk. W 1827 r. było dm. 7, mk. 61.

Nendzyn, mylnie wydrukowana nazwa zamiast *Nendrynie* (t. VI, str. 147).

Nenkau (niem.), ob. *Jasień*.

Nenkauberg (niem.), fol do Nynków należący, pow. gdański.

Nenkauerberg (niem.), wyb., ob. *Jasień*.

Nenkersdorf, wś i fol., pow. kożuchowski, par. Bytom nad Odrą. W 1843 r. 38 dm., 315 mk. (147 kat.), folwark i owczarnia.

Nenkowo, ob. *Nynkowy*.

Nenndorff (niem.), wś, może dzisiejsze Neuendorf, w pow. licbarskim. Według lustr. z r. 1656 leżała w kameracie licbarskim i obejmowała 36 włók, 12 gburów, 1 sołtysa, była tu i karczma, w której siedział sołtys, czynszu płacili 211 flor. 11 gr. 12 fen., dalej 56 korcy owsa, 72 kur, 28 gęsi (ob. Zeitsch. fuer d. Gesch. Ermlands, 1880 r., str. 287.).

Nenndrinnen (niem.), fol., pow. wystrucki, st. p. Bokellen.

Nennenburg, dobra w pow. tukumskim (Kurlandya), mylnie, ob. *Neuenburg*.

Nenoksa, osada nad rz. t. n., pow. i gub. archangielska, o 1177 w. od Petersburga a 73 od Archangielska, 1341 mk., 4 cerkwie, szkoła paraf., 10 warzelni soli, znanych już w XV w. i dostarczających rocznie przeszło 25,000 pudów soli; stacya pocztowa.

Neobschuetz, 1278 r. *Necwicz*, 1300 *Necowicz*, 1396 *Nobeschicz*, wś i fol., pow. ziębicki. Kaplica ewang., szkoła ewang. W 1843 r. 68 dm., 397 mk. (28 kat.), młyn wodny, gorzelnia, browar i owczarnia.

Neoforum (łac.), ob. *Nowytarg*.

Neo-Sandecia (łac.), ob *Nowy Sącz*.

Neparmitz (niem.), dobra ryc. na Rugii, st. p. Poseritz.

Nepedówka, wś u źródeł rzki Widła, dopł. Hujwy, pow. berdyczowski, par. Machnówka, przy drodze z Białopola do Machnówki, o 10 w. od obu mczek, 90 dm., 846 mk. prawosł., 7 kat. i 8 żydów, 1794 dzies. ziemi; cerkiew drewniana pod wezw. św. Mikołaja, wzniesiona w 1736 r., posiada 47 dzies. ziemi. Własność Mazarakich.

Neplachowitz, wś, pow. opawski, na Szląsku austr. dolnym, w księstwie opawskiem, po zachodniej stronie gościńca opawsko-karniowskiego, jakoteż drogi żel. opawsko-karniowskiej, nad pot. Herliczką, który przeciąwszy tak gościniec jak drogę żel., tuż za nimi, na wsch. granicy gm. N. zlewa się do Opy z lew. brzegu. Wzniesienie 291 m. npm. Z przys. Sadky al. Johannisfeld liczy gm. N. mk. 722, z czego na Sadky przypada 114 (1880 r.). W miejscu kościół par. kat. i szkoła ludowa. St. p. Skrochowice, sąd pow. Opawa. *Br. G.*

Neple, wś, fol. i pałac nad rz. Bugiem, przy ujściu rz. Krzny, pow. konstantynowski, gm. Bohukały, par. Pratulin (wschod. obrz. Neple), st. poczt. Terespol. W malowniczem położeniu nad Bugiem, w stronie płn-zach. od Brześcia litewskiego, o 21 w. od Janowa, posiadają cerkiew par. pounicką, kaplicę murowaną katolicką, pałac, park, cieplarnie, młyn wodny, 39 dm., 234 mk. Cerkiew tutejsza erygowana w 1686 r. przez Adama Skaszewskiego, obecna murowana z 1769 r., fundacyi ówczesnych dziedziców Niemcewiczów, posiadała zbiór portretów tej rodziny. Kaplica katolicka, w stylu gotyckim, wzniesiona została w 1829 r. Na początku bieżącego stulecia przebywał tu często jako gość Julian Ursyn Niemcewicz, o czem wspomina w swych „Podróżach historycznych.“ Od Niemcewiczów drogą spadku przeszły N. do Orzeszków. W posagu wniosła te dobra w dom Mierzejewskich Julia z Orzeszków 1° voto Niepokojczycka, drugiemu małżonkowi swemu Kalikstowi Mierzejewskiemu, marszałkowi. Był on synem strażnika w. kor. i miał jedną siostrę Emilię za hr. Uruskim. N. zasłynęły szeroko z chwilą gdy stały się siedzibą Kaliksta Mierzejewskiego, posiadacza ogromnych dóbr w pow. brzeskim, ciągnących się od Brześcia aż do Prużany, i klucza Rudzkiego na Polesiu litewskim. Założył on w N. głośną w całym kraju cieplarnią, złożoną z 4000 krzewów, przeważnie olbrzymich kamelii, których hodowli oddawał się z zamiłowaniem. Część zbioru zakupił on na sprzedaży po zmarłym królu saskim i takową końmi z Drezna do N. sprowadził. Założył on również specyalną ananasarnią, zwierzyniec, w którym znajdowały się żubry z puszczy Białowiezkiej i daniele oraz prowadzona była hodowla bażantów. Pałac murowany otoczony był w półkole amfiteatrem, w którym mieściły się kwiaty. Dawniejszy pałac, z wieloma pamiątkami, zgorzał w r. 1854. W kaplicy spoczywają zwłoki Kaliksta Mierzejewskiego i syna jego Aleksandra, jedynaka, zgasłego w 15 r. życia w skutek wypadku na polowaniu. W N. dwukrotnie gościł cesarz Aleksander I, dla którego Mierzejewski zbudował okazały pawilon murowany z okien, którego otwierał się widok na okolicę, miasto Brześć i fortecę. Do dziś dnia znajduje się na tej budowli tablica marmurowa z francuzkim napisem, przypominającym pobyt monarszy. Wszystkie te budynki były stawiane według planów Franciszka Jaszczołda. N. w 1861 r. sprzedane zostały przez wdowę po Mierzejewskim generałowi Korniłowicz, następnie przeszły na własność Rudnickiego a obecnie są w posiadaniu gen. Kierbedzia. Pałac przerobiono, amfiteatr zniesiono, pawilon przebudowano, najpyszniejsze drzewa wycięto. N. straciły obecnie swój poprzedni charakter. Ze sławnej oranżeryi pozostały tylko szczątki, zaledwie 1000 drzew kameliowych, przechowanych w złym stanie. Dobra N., złożone z fol. N. z wsiami: N., Samowicze, i Kużawka rozl. mr. 969: gr. or. i ogr. mr. 375, łąk mr. 115, past. mr. 33, wody mr. 34, lasu mr. 388, zarośli mr. 16, nieuż. i place mr. 8; bud. mur. 15, z drzewa 13; płodozmian 6-polowy. Wieś N. os. 26, z gr. mr. 390, wś Samowicze os. 18, z gr. mr. 305, wś Kużawka os. 18, z gr. mr. 350.

Neplecken (niem.), wś i leśn., pow. rybacki, st. p. Powayen, okr. urz. stanu cywiln. Kallen.

Nepolokontz, ob. *Niepołokowce*.

Nepomucenów al. *Nepomucynów*, wś, pow. rawski, gm. i par. Budziszewice, odl. 25 w. od Rawy, a 9 w. od Budziszewic. Ma szkołę początkową ogólną, 14 dm., 124 mk., ziemi

włośc. 132 mr. W 1827 r. było dm. 10, mk. 47.

Nepomucenówka, wś, pow. nowogradwołyński, gm. kurneńska, 35 dusz włościan, ziemi włośc. 119 dzies. Należała niegdyś do dóbr Sokołowskich hr. Ilińskich, obecnie ma kilku właścicieli. *L. R.*

Nepomucenowo 1.) al. *Nepomucynowo*, fol., pow. poznański, 1 dm., 10 mk., należy do dom. i gm. Gołęczewo (ob.). 2.) N., osada, pow. krotoszyński, 19 dm., 113 mk., należy do gm. i dom. Kromolice (ob.).

Neposolowitz (niem.), ob. *Niepoczołowice*.

Neppertlauken (niem.), wś na Litwie prusk., pow. tylżycki, st. p. Willkischken. Tutejszy okr. urz. stanu cywiln. miał 1880 r. 1352 mk.

Nepro, zaśc, pow. święciański, w 4 okr. pol., gm. Dubotówka, okr. wiejski Tupalszczyzna, o 10 w. od gm., 4 dusze rewiz.

Nepromacha, mogiła w pobliżu wsi Kalnika, pow. lipowiecki.

Nepryszka, rzeczka, ob. *Niepryska*.

Nepzin (niem.), dobra ryc. w Pomeranii, pow. gryfijski, st. p. Zuessow.

Ner, w dok. *Nyr*, *Nir*, rzeka, bierze początek na łódzko-zgierskiem płaskowzgórzu (800 do 950 st. wznies.), pokrytem niegdyś przez obszerne lasy. Źródła N. mieszczą się w lasach wsi Wiskitna (pow. łódzki), na wschód od Rzgowa, w pobliżu źródeł Wolborki i o kilka mil na płd. od źródeł Bzury, której początek dają wody leśne tegoż płaskowzgórza. Powstrzymane, przez zastępującą im drogę północną część wyżyny, w swym biegu ku północy, rzeki te zwracają się w przeciwnych kierunkach, Bzura ku wschodowi, N. ku zachodowi północnemu. N. wchodzi w pow. łaski i stanowi granicę od pow. łódzkiego, płynie pod Lutomierskiem i Kazimierzem, za wsią Małyń odgranicza pow. sieradzki od łęczyckiego, wchodzi na obszar pow łęczyckiego, płynie pod Poddębicami, Gostkowem w kierunku płd.-wsch. Tu zbliża się dolina N. do doliny Bzury tak, że niewielka przestrzeń i bardzo niewyraźna linia działu wodnego oddziela oba dorzecza, co pozwala przypuszczać, iż N. zlewał kiedyś swe wody do Bzury w okolicy Łęczycy. Obecnie po za wsią Parski zwraca się ku zachodowi, zakreślając łuk na granicy pow. tureckiego i łęczyckiego, po za Zbylczycami wchodzi w pow. kolski, płynie pod Dąbiem i po za Rzuchowem wpada z praw. brzegu do Warty. Długość biegu podawaną bywa rozmaicie, przez jednych na 78 a przez innych na 100 do 105 w. Dopływy N. z prawego brzegu są: Łódka (pod Zabicami), Bałdówka i Gnida (pod Lisicami); z lewego brzegu: Dobrzynka (pod Prusinowicami), strumień bezimienny i Pisia. Niskie brzegi rzeki sprowadzają częste wylewy, zatapiające nadbrzeżne role i łąki i utrudniające osuszenie rozległych mokradli. Wskutek tego posiadacze nadrzecznych folwarków wraz z włościanami przyległych wsi, zawiązali w 1881 r. komitet dla dokonania wspólnymi siłami regulacyi koryta i osuszenia mokradli nadbrzeżnych. Zakupiono w tym celu młym pod Chełmnem dla zniesienia takowego i zamierzono osuszyć około 4000 mr. łąk, kosztem 54000 rs. O postępie tych robót nie posiadamy wiadomości. Te błotniste a pierwotnie i lesiste brzegi były niegdyś siedliskiem bobrów, jak o tem świadczy przywilej, którym w 1233 r. Bolesław, ks. sieradzki, nadaje cystersom sulejowskim „aquam de Baldricow (Bałdrzychów) que Nyr vocitur, cum castoribus in utraque ripa manentibus“ w obrębie od kępy na rzece, aż do Bałdrzychowa (Kod. dypl. Muczk: Rz. I: 37). Później rz. Ner stanowiła granicę woj. sieradzkiego i łęczyckiego. *Br. Ch.*

Ner, w Lib. Ben. Łask. *Nyr*, wś i fol nad rz. Ner, pow. łęczycki, gm. Gostków, par. Wartkowice, odl. od Łęczycy 16 w.; wś ma 27 dm., 161 mk.; fol. 5 dm., 6 mk. W 1827 r. 16 dm., 179 mk. Według Lib. Ben. Łask. grunta folwarczne szlacheckie dawały dziesięcinę plebanowi w Wartkowicach, kmiece zaś kolendę tylko, po miarze zboża z łanu, dziesięcinę zaś kanonii i prebendzie uniejowskiej (I, 368). Wartość tej ostatniej dochodziła dwóch grzywien (I, 350). Ztąd owa prebenda i kanonia nosiły nazwę Nyr. Według regestr. poborow. z 1511 i 1518, wś Ner, w par. Wartkowicze, miała 3 łany i 7 kolon. (Pawiński, Wielk., II, 234). Obecnie fol. N. z wsią Ner, Zarada i Kłódno rozl. mr. 1082: gr. or. i ogr. mr. 413, łąk mr. 119, pastw. mr. 120, lasu mr. 403, nieuż. i place mr. 27; bud. mur. 10, z drzewa 6; płodozmian 7^{0} polowy. Wś N. os. 32, z gr. mr. 211, wś Zawada os. 8, z gr. mr. 131; wieś Kłódno osad 16, z gruntem mr. 145. *Br. Ch.*

Neraż, wś, pow. dzisieński, w 2 okr. pol., gm. Bohiń, okr. wiejski Czerniewicze, o 5 w. od gminy, 20 dusz rewiz. *A. K. Ł.*

Nerbekiten, ob *Norkitten.*

Nebreliszki (? czy nie *Wierbieliszki*), wś, pow. trocki, w 3 okr. pol., gm. i okr. wiejski Jezno, o 3 w. od gm., 85 dusz rew.; należy do dóbr Wierbieliszki, Giejsztorów.

Nerbothin, wś, pow. kładzki, par. Lewin.

Nerce, rzeczka w pow. łaskim, bierze początek pod Wolą Zytowską, płynie ku płn. przez Prusinowice, Prusinowiczki i pod Lutomierskiem wpada z lew. brz. do Neru. Długa 5 wiorst. *J. Bliz.*

Nerczyńsk, mto okr. w okr. zabajkalskim, nad rz. Nerczą, 3774 mk., cerkiew, kościół kat. pod wez. św. Piotra i Pawła, szpital i więzienie. Założone w 1654 r., od 1690 twier-

dza, pamiętna traktatem, zawartym 1689 r z Chinami. Okrąg górniczy nerczyński obejmuje wszystkie zakłady, kopalnie i złotodajne pokłady, będące własnością prywatną korony. Istnieje od 1704 r., należy do niego 764,000 dzies. ziemi, w tem 300,000 dzies. lasu. Składa się z mnóstwa kopalni rudy żelaznej, ołowiu i srebra; zatrudnia 7120 robot., w tem do 3800 zesłańców. Oprócz tego są osobne zakłady huty srebrnej, osada mająca 2000 mk. Paraf. katol., archidyecezyi mohylewskiej, ma 1247 wiernych. *J. Krz.*

Nerdin (niem.), domena fiskalna w Pomeranii, pow. nakielski (Anclam), st. p. Wegezin, 461·04 ha obszaru; 5151 mrk. czystego dochodu.

Nerdingi (dok.), jez. w wójtostwie szczycieńskiem, w Prusach wschodnich (ob. Script. rer. Warm. I, str. 67.).

Nerechta, m. pow. gub. kostromskiej, nad rz. t. n., lew. dopł. Sołomicy, o $709^3/_4$ w. od Petersburga a 42 od Kostromy, 5803 mk., 7 cerkwi z soborem Kazańskim, wzniesionym w 1709 roku przez Piotra W., z obrazem N. M. P., słynącym cudami, szkoła powiat. i paraf., szpital, wielka fabryka płótna. Niegdyś warzelnie soli, dziś zaniedbane; od 1778 r. mto powiat. Powiat nerechocki ma na przestrzeni 9506·3 w. kw. 145,109 mk.; powierzchnia pagórkowata, grunta urodzajne, lasów mało, główna rzeka Wołga z dopływami.

Nereja, ob. *Nierzeja* i *Mierzeja.*

Nerejkupis, rzeczka w pow. władysławowskim, ma początek pod wsią Kaliny, z bagna Ragowino, płynie w kierunku zach.-płd. przez Filipy, Budę i za wsią Degucie wpada z praw. brzegu do Wysokiej. Długa około 8 wiorst. *J. Blcz.*

Nerejsza, wś cerkiewna, pow. sieński, własność Majewskiej, młyn wodny i folusz, zatrudn. 1 robotn.

Nereśl, rzeka w pow. białostockim, wypływa ze stawu w okolicach Knyszyna, zwanego jez. Czechowskim al. Zygmunta Augusta, około wsi Czechowizna, płynie w licznych zakrętach zrazu w kier. zach., następnie zwraca się coraz bardziej ku płd., mija wsie Lewonie, Ramian, Bohusze, Bajki, Białobrzeżki, gdzie rozlewa się w staw, Franki, Duchny, Łażuki i powyżej wsi N. Łazy uchodzi od pr. brzegu do Narwi. Długa około 20 w.

Nereta, po niem. *Nerft*, rzeka w Inflantach polskich, prawy dopływ Dźwiny, bierze swój początek w pow. rzeżyckim, koło majętności hr. Józefa Borcha Mariensee, następnie zrasza zchd. część pow. dyneburskiego i wpada do Dźwiny w pobliżu st. dr. żel. rysko-dyneburskiej Trepenhofu. Przy ujściu skaliste brzegi zwracają na siebie uwagę. W czasie wiosennego wezbrania wód znaczny spław drzewa do Rygi uskutecznia się na wielkiej części tej w ciągu lata nie wszędzie spławnej rzeki (ob. Stuckenberga Hydr. I: 282, VI: 110 i Manteuffel „Inflanty polskie“, str. 26).

Nereta, niem. *Nerft*, łotew. *Narrata*, wś i duże dobra, w pow. frydrychsztackim okr. zelburskiego (Kurlandya); parafia t. n. obejmuje ważniejsze dobra: Szussei, Memelhof, Isenberg, Pilkaln, Salwen, Daudsewas i in. W N. odbywają się jarmarki, dowóz na które w 1880 r. wynosił 12,000 rs. Do dóbr należą folw.: Szussei, Friedrichshof i Altona.

Neretka, podług Pola (Hydrografia) *Nerfut*, rzeka na pograniczu gub. kowieńskiej z Kurlandyą, uchodzi od prawego brzegu do Niemenka na płn. od mka Kwietki.

Neretwa, rzeczka w gub. wołyńskiej, wypływa ze stawu pod wsią Owłoczym, płynie śród moczarów w kierunku wschodnim a następnie płn.-wschod. koło wsi Pustynka, Zamłynie, gdzie rozlewa się w staw, Bałtuny, Rakowiec, Terechy i na przeciwko wsi Husynne (w pow. hrubieszowskim) uchodzi od pr. brz. do Bugu. Długa przeszło 30 w.

Nerezny, potok, wypływa w płn.-wsch. stronie obszaru gm. Mikuliczyna, w pow. nadworniańskim, tuż nad granicą tejże gm. z Osławem białym, na wysokości 1010 m. npm. Płynie na płd.-zachód i w Mikuliczynie zlewa swe wody do Prutu od pr. brzegu. Długość biegu 6 kil. Ujście 600 m. npm. *Br. G.*

Nerfken (niem.), dobra ryc., pow. iławski, st. p. Liebark 7·5 klm. odl., mają obszaru 365·86 ha, i to roli orn. i ogr. 148·5, łąk 67, pastw. 15·5, boru 104, nieuż. 14, wody 6·8. czysty dochód wynosi 2310 mrk. W miejscu jest młyn wodny. Tutejszy okr. urz. stanu cywiln. miał w 1880 r. 1122 mk.

Nerft (niem.), ob. *Nereta.*

Nerfut, ob *Neretka.*

Nergienort (dok. z r. 1258), las albo pagórek (silva vel acumen) pod Balgą, w Prusach Wschodnich (ob. Cod. dipl. Warm. I, str. 24.).

Neribne (dok. z r. 1259), może jez. pod wsią Petznich, w Nowej Marchii, na płn.-zach. od m. Choczna (Arnswalde; ob. Cod. dipl. Pol. Dok. 377.).

Neriedów, ob. *Nerydów.*

Nerige, taką nazwę w aktach krzyżackich nosi rz. Wilia.

Neris, *Nerys*, litewska nazwa rz. Wilii, pochodzi prawdopodobnie od wyr. *nèrti*-nurzyć, *nèras*-nurek. Od tego samego źródłosłowu pochodzą także nazwy: Narty, Nartele, Ponary. Pokrewny pierwiastek słowiański *nur* służy za źródłosłów nazw Nur, Ner, Narew. *J. Krz.*

Nerki al. *Nyrki*, wś nad rz. Wartą, pow. turecki, gm. Niemysłów, par. Siedlątków, odl. od Turka w. $33^1/_2$, dm. 4 (ob. *Siedlątków*).

Neroda, grupa zabudowań wiejskich w o-

obrębie gminy Przyszowa Kameralnego, w powiecie Nisko. *Br. G.*

Nerówka, fol. szlach. nad bezim. potokiem, pow. oszmiański, w 2 okr. pol., gm. Krewo, okr. wiejski Rakowce, o 3 w. od gminy a 34 i pół w. od Oszmiany, 1 dm., 10 mk. mahometan (5 dusz rew.), własność Sulkowiczów.

Nerowo, wś włośc., pow. trocki, w 4 okr. pol., gm. Merecz, okr. wiejski N., o 20 w. od gminy a 112 od Trok, 19 dm., 176 mk., w tem 1 prawosł. i 175 katol. (77 dusz rew.); należy do dóbr skarbowych Wiesiołowo. W skład okręgu wiejskiego N. wchodzi mko Rotnica, wsie: N., Hruta, Nowosiółka, Wieciuny, Mosznica i zaśc. Kiermuszeja.

Nerowy 1.) wś nad rz. Berezyną, pow. oszmiański, w 4 okr. pol., gm. Wiszniewo, okr. wiejski i dobra Nerowy, o 6 w. od gminy a 47 w. od Oszmiany, 22 dm., 205 mk., w tem 100 prawosł., 90 katol., 15 żyd. (94 dusz rewiz.); własność hr. Chreptowiczów. W skład okręgu wiejskiego wchodzą wsie: N., Słankowszczyzna, Kiby, Adamowo, Oleszczenięta, Zanurze, Kalwarya i Klimy, w ogóle 342 dusz rew. włośc. uwłaszczonych i 66 włośc. skarbowych we wsi Klimy. 2.) **N.**, zaśc. włośc., tamże, w 4 okr. pol., gm. Bakszty, okr. wiejski Grabowo, 3 dusze rewiz. 3.) **N.**, wś nad rz. Berezyną, pow. oszmiański, w 3 okr. pol., o 77 w. od Oszmiany a 56 od Dziewieniszek, 3 dm., 17 mk. katol. 4.) **N.**, wś włośc., pow. trocki, w 2 okr. pol. gm. Żośle, okr. wiej. Nerowy, o 12 w. od gminy, 63 dusz rewiz.; należy do dóbr rząd. Poporcie. W skład okr. wiejskiego wchodzą wsie: N., Pokalniszki, Szetany, Lelany, Szeszany, Podwarańce, Miciuny i zaśc. Kmity, Ponary i Kartuniszki, razem 164 włościan uwłaszczonych i 131 b. włościan skarbowych.

Nerubaj, futor, pow. czehryński, do wsi Bołtyszki należący. Las N. w początkach zeszłego wieku służył za przytulisko i miejsce zbierania się hajdamaków (ob. *Gard bohowy*, t. II: 489—2).

Nerubajka, rzeczka w pow. czehryńskim, przepływa przez las Nerubaj i wpada do rz. Żabotyna. Inna N., zwana też *Małomużew*, wypływa na obszarze wsi t. n. w pow. humańskim, mija Nerubajkę, Lewkówkę, poniżej której uchodzi od praw. brz. do Siniuchy.

Nerubajka 1.) wś nad strum. t. n., dopł. Siniuchy, pow. humański, par. kat. Humań, na wsch. od m. Targowicy, o 8 w. ku płn. od wsi Podwysockie, na 760 mk. prawosł., 25 katol. i 7 żyd., 4098 dz. ziemi, 3 stawy; cerkiew mur., pod wez. ś. Jerzego, wzniesiona w 1837 r., posiada 64 dz. ziemi. Lud zamożny. Należy do klucza podwysoczańskiego Maryi z Potockich Czetwertyńskiej. Por. Arch. J. Z. R., cz. III, t. 3: 244, 353, 376 i 377. 2.) **N.**, wś, pow. czehryński, ob. *Omelgorod.*

Nerueke (dok. r. 1357), łąka do wsi Wuslack należąca, pod Bisztynkiem, pow. reszelski (ob. Cod. dipl. Warm. II, str. 258).

Nerusa, rz. w gub. orłowskiej, płynie od Dmitrowska i wpada od lew. brz. do Desny naprzeciw Trubczewska; długa 130 w., szeroka do 6 saż.; spławna.

Neruse, wś pomorska, ob. *Netuse.*

Nerwekethen, ob. *Norkitten.*

Nerwik, niem. *Nerwigh*, dok. *Nerueke*, *Nerwyken* al. *Nerwicken* 1.) wś na Warmii pol., nad rz. Piszą, pow. olsztyński, st. p. Purda, okr. urz. stanu cywil. Pryłowo; par. kat. i ew. Wartembork; obejmuje 1206·31 mr. obszaru, między tymi 67·63 boru, ma 17 dm. (1863 r.), 145 kat., 4 ew., co do narodowości zaś 130 Polaków, 19 Niemców. W pobliżu jest szaniec szwedzki (ob. Grunenberg: Gesch. d. Kr. Allenstein, str. 38). 2.) **N.**, leśn., tamże, okr. urz. stanu cywil. Bartołty, 6 mk., 2 kat., 4 ew. Przy oznaczeniu granic posiadłości biskupów warm. a zakonu r. 1374 przypadł Krzyżakom (ob. Cod. dipl. Warm., II, str. 525). R. 1392 d. 3 lut. nadaje biskup warm. Henryk jakiemuś Nerweken i sukcesorom płci obojej 12 włók nad jez. Nerdingyn na prawie pruskiem, na tych włókach powstała wś Nerwik. Po 9 latach czynić będzie 2 służby konne, będzie płacił zwykły czynsz i pomagał przy budowlach; nadaje mu także rybołówstwo w jez. N. małemi narzędziami dla własnej potrzeby i prawo sprzedaży; zagłówne ma wynosić 30 grzywien (ob. Cod. dipl. Warm., III, str. 227 i Script. rer. Warm., I, str. 59). R. 1515 nabył znów N. bisk. Fabian drogą zamiany (ob. Cod. dipl. Warm., I, str. 486) za dobra Moldyty (ob.). Według lustracyi z r. 1666 było tu 13 włók, 3 gburów, 1 sołtys, dawali 18 korcy owsa, 18 kur i 77 flor. 2 gr. i 12 fen. czynszu (ob. Zeitsch. für d. Gesch. Ermlands 1880, str. 260). *Kś. Fr.*

Nerwicken (dok. z r. 1475), łąka pod wsią Wuslack, pow. licbarski (ob. Cod. dipl. Warm., II, str. 258).

Nerwigk (niem.), ob. *Nerwik.*

Nery, wś, pow. łódzki, gm. i par. Nowosolna. Ma 15 dm., 121 mk., ziemi włościań. 207 mr.

Nerya (dok.), ob. *Nierzeja.*

Nerydów al. *Neriedów*, szczyt w paśmie górskiem Gorganu, czyli Arszycy (ob. II, 707), w płd. części tego pasma, pod 41° 37′ 45″ wsch. dłg. g. a 48° 41′ 31″ płn. sz. g. Od płd.-zach. stoki spadają do doliny rz. Mszawy, dopływu Mołody, od płn. zaś wytryskują źródła pot. Czeczwy, Nerydówki i Męciwki. Na płd.-wsch. od N. wznosi się szczyt Mały (1516 m.). Wzniesienie N. 1557 m. npm. Miejsce znaku triang. *Br. G.*

Nerydówka al. *Czeczwa*, potok górski, wy-

pływający w obr. gm. Suchodołu, w pow. dolińskim, z pod szczytu Nerydowa (ob.); płynie górskim parowem, śród rozległych lasów na płn., zabierając liczne strugi górskie, z płn.-wsch. stoków Gorganu. Wpływa do Czeczwy od pr. brz. u stóp wschodnich polany, Neryedową al. Nerydową zwanej. Długość biegu 5 klm. Wody N. przedstawiają krainę pstrąga. *Br. G.*

Neryedów, szczyt górski, ob. *Neriedow* i *Nerydów.*

Nerygorce al. *Nerigorce*, gajówka na obsz. dworskim w Stupce, pow. suczawski. *Br. G.*

Nerymdajcie, dobra, pow. telszewski, gm. Gadonów, 87½ dzies. ziemi dwor., własność Franciszka Przyjałgowskiego. *A. K. Ł.*

Nerza al. *Nerzyńskie*, jezioro w pow. lucyńskim, należało niegdyś do sstwa lucyńskiego i podług lustracyi poławiano w niem szczupaki i sielawy.

Neściuki, ob. *Nestiuki.*

Nesebanz (niem.), dobra na Rugii, st. p. Altefaehr.

Nesekow (niem.), dok. *Necekono*, *Necekovo* i *Neztic*, wś i dobra ryc. w Pomeranii, pow. słupski, st. p., tel. i kol. Charnowo, 1 klm. odl., okr. urz. stanu cywiln. Machowino; dobra ryc. obejmują 147 ha obszaru, i to 99 roli orn. i ogr., 9 łąk, 8 pastw., 31 lasu; czysty dochód z roli 1706 mrk. R. 1227 nadają książe pomorski Barnim i matka jego Mirosława klasztorowi Belbuk (Belboch) pod Trzebiatowem wś Neztic, t. j. Nesekow. Actum in Choleberg, t. j. w Kołobrzegu (ob. Perlbach: P. U. B., str. 33). *Kś. Fr.*

Nesepitul al. *Nesipitul*, ob. *Sepitul.* *Br. G.*

Neseta, ob. *Niesieta.*

Nesitovce, ob. *Nieżytowce.*

Neslowitz (niem.), ob. *Niesiołowice.*

Nesnachow (niem.), ob. *Nieznachowo.*

Nesołoń, wś nad rz. Tenią, pow. nowogradwołyński, gm. Romanówka, na wsch. od mta powiat., przy dawnym trakcie poczt. z Żytomierza do Zwiahla. Liczy 108 dusz włośc., ziemi włośc. 1125 dzies. Należy do klucza Nowo-Zwiahelskiego, własność z Uwarowych Miezieńcowej. O przeszłości dziejowej N. ob. Arch. J. Z. R., cz. I, t. 4: 617 i cz. VI, t. I: 147. *L. R.*

Nespest, wś węgier., ob. *Kuczany.*

Nessau (niem.), ob. *Nieszawa.*

Nessaule-Kalns, góra w Inflantach, w okr. wendeńskim, pod Ohlenhof, 934 st. wys.

Nesselbeck (niem.), maj. chełm. i cegielnia, pow. królewiecki, st. p. i okr. urz. stanu cywiln. Quednau 3·5 klm. odl., obejmuje 350 ha roli orn. i ogr., 50·8 łąk, 51·8 pastw., 30·4 boru, 23·6 nieuż., razem 506·6 ha; czysty dochód wynosi 4439 mrk.

Nessel-Bloesse, stanowisko na płd. stoku Faix-Bloesse, cz. Poremby Faix (1489·7 m.), w Tatrach bielskich, o którem Wahlenberg (t. III) powiada: „extimum promontorium alpinae naturae in alpibus accessoriis“. Wzniesienie 1419.87 m. (Wahlenberg), 1443] m. (Oesfeld). *Br. G.*

Nesselbruch (niem.), kol. do Dubielna należąca, pow. świecki, st. p. Laskowice, par. kat. Jeżewo, ew. Grupa, szkoła Dubielno. W 1868 r. 5 dm., 5 mk. ewang.

Nesselgrund 1.) część Pohldorfu, pow. bystrzycki. 2.) N., część Steingrundu, pow. walbrzyski.

Nesselwitz 1.) wś i dobra, pow. mielicki, par. Mielice. Należą do dóbr Mielice. Szkoła ewang. z początku XVIII w. 2.) N. (niem.), ob. *Pokrzywnica.*

Nessin, dok. *Nesin*, dobra w Pomeranii, pow. kołobrzeski, st. p. Gervin, okr. urz. stanu cywiln. Neurese. R. 1289 oświadcza Wichard, opat bukowski, że w sporze klasztoru Dargun z kapitułą kołobrzeską o 3 włóki w N., ostatnia przysięgą stwierdziła prawność swych pretensyi. Actum in Colbergh (ob. Perlbach: P. U. B., str. 409). Dargun leżał w dzisiejszej Meklemburgii. *Kś. Fr.*

Nessupe al. *Essupe*, u Konstantego Porfirogenity nazwa 1-go porohu Dnieprowego, t. z. Kodackiego al. Kudaku, ob. Dniepr (t. II: 46—2).

Nest, rz., uchodzi do Baltyku między Persantą a Wipper, odprowadzając przy ujściu wody jeziora Jamundzkiego (Win. Pol).

Nest (niem) 1.), wś z kąpielami morskiemi na Pomorzu, pow. koszaliński, leży nad Baltykiem. 2.) N., gród starożytny (castrum) pod Ruegenwald w Pomeranii, pow. koszaliński, istniał już r. 1281. R. 1309 sprzedali go bracia Mikołaj, Jan, Gerlaus i Elerus, synowie Mikołaja de Wakenbeke, biskupowi kamińskiemu (ob. Perlbach: P. U. B., str. 278 i 579). Jeszcze dziś jest tam wieś tejże nazwy. *Kś. Fr.*

Nestanyczi (rus.), ob. *Niestanice.*

Nestarowa, wś, pow. staro konstantynowski, należała niegdyś do dóbr Kuźmińskich; ob. Pamiat. Kij. Arch. kom. t. IV, cz. 2: 228.

Nestau (niem.), dobra w Pomeranii, pow. Greifenberg, st. p. Dargislaff., mają 256·13 ha obszaru; 3239 mrk. czystego dochodu z gruntu. *Ks. Fr.*

Nestempohl (niem.), ob. *Niestępowo.*

Nesterakie, grupa domów w płn.-zach. stronie Werchraty, pow. Rawa Ruska.

Nesterbach (niem.), rz. w pow. koszalińskim.

Nesterki al. *Nestorki* 1.) wś, pow. wilejski, w 1 okr. pol., gm. Wiazyń, okr. wiejski Łotyhoł, o 5 w. od gminy a 22 w. od Wilejki, 12 dm., 110 mk. prawosł. (51 dusz rewiz.);

należy do dóbr Lewkowo, Umiastowskich. 2.) N., wś włośc., pow. wilejski, w 2 okr. pol., gm. i okr. wiejski Rabuń, o 5 w. od gminy a 16 w. od Wilejki, 14 dm., 155 mk. (53 dusz rewiz.); należy do dóbr skarb. Rabuń.

Nesterów, uroczysko około wsi Sorokoduby, w pow. st.-konstantynowskim.

Nesterowce al. *Nestorowce*, wś, rząd., pow. uszycki, okr. pol. i gm. Dunajowce, par. kat. i st. poczt. Tynno, przy dr. z Dunajowiec do Tynny, o 40 w. od Kamieńca, ma 205 dm., 1416 mk., 2030 dzies. ziemi; cerkiew pod wezw. św. Mikołaja z 54 dz. ziemi, oraz kapliczka prawosł. (czasownia), wśrodku wsi pobudowana przez włościanina. Założona na gruntach sstwa barskiego, początkowo należała do tegoż sstwa, następnie do mukarowskiego. W czasie lustracyi Humieckiego, kasztelana kamienieckiego, z 1615—16 r. dzierżawił N. Andrzej Górski, kasztelan halicki, opłacając fl. 175, od czego przypadało kwarty fl. 35. Podług lustracyi odbytej w 1628—9 r. pod przewodnictwem Słupeckiego, kaszt. radomskiego, trzymał N. Gabryel Święcki, za opłatą fl. 229 gr. 8 den. 11. Następnie N. z wsią Hanówką utworzyły oddzielne sstwo nesterowieckie, dające kwarty 10,497 złp., które w ostatnich czasach trzymał Gozdzki, wda podolski, a po nim odziedziczyła córka jego Karolina ks. de Nassau Siegen. Gozdzki wybudował tu pałac i założył ogród z których zaledwo ślady pozostały. W 1817 roku sstwo nesterowieckie nadane zostało urzędnikowi Ławińskiemu-Tawryczewskiemu na 12 lat, za opłatą rocznie po 796 rs., przez niego zaś ustąpione Ottonowi Czajkowskiemu, chorążemu uszyckiemu. Pod wsią N. znajduje się jezioro, wysychające latem i mające prawdopodobnie podziemny wodozbiór. O jeziorze tem pisze Szewicz w Gazecie Warsz. № 330 z 1855 r. „Według podań miejscowych, niegdyś ono słynęło wielką obfitością ryby, ale później na kilka lat przepadło, nie wiedzieć dla czego, i zamiast sieci pług po niem chodził, a zbiory na tym gruncie były najobfitsze w całym powiecie. Dziś odpływ wody w tem jeziorze nierównie częstszy. Od 1850 r. do dziś (1855 r.) dnia Nesterowieckie jezioro stale się zjawia na początku wiosny, a w lipcu łożysko jego całkiem wysycha. Zaszła też wielka zmiana i w objętości jego; bo jak powiadają starzy, onego czasu miało z półtory wiorsty długości, a dziś ledwie trzysta sążni wynosi. Zmianę tę można tem tylko tłumaczyć, że z laty woda, znajdując coraz nowe w ziemi rozpadliny, spływała w inne rezerwoary podziemne; co tem pewniejsza, że ostatniemi czasy liczba okolicznych źródeł znacznie się powiększyła. Stan atmosfery zawsze wielki wpływ na to jezioro wywiera; tak np. 1853 r. mieszkańcy nestorowieccy zauważyli, że skutkiem słoty w okolicach ich wioski, znacznie się ono powiększyło, chociaż w N. przez cały czas ten trwała piękna pogoda". *Dr. M.*

Nesterowce, rus. *Nesteriwci*, wś, pow. złoczowski, 45 klm. na płd.-wsch. od Złoczowa, 21 klm. na płn.-wsch. od sądu pow. w Zborowie, 7 klm. na płn. od urzędu poczt. i st. kol. w Jeziernie. Na wschód leżą Pleszkowce i Czernichów (pow. tarnopolski), na zach. Białkowce i Serwyry, na płn. Bzowica i Neterpińce. Z moczarów na północnym obszarze wsi powstaje potok bez nazwy i płynie na płd. do Kokułkowic, stąd przybiera kierunek płd.-wsch., a płynąc przez Isypowce, Seredyńce, Worobijówkę, Kurowce i Hłuboczek Wielki, wpada (między Płotyczą a Czystyłowem) z praw. brzegu do Seretu. Zabudowania wiejskie leżą przeważnie na prawym brzegu w dolinie potoku. Część wsi po lewym brzegu zwie się „Kostyszyny gaj". Zachodnią i północną część obszaru wsi pokrywają mokre, miejscami bagniste łąki i torfowiska; we wschodniej części leży las „Za gajem" zwany, o drzewostanie dębowym z przymieszką brzozy i grabu. Grunta orne leżą przeważnie na płd. obszarze wsi; ziemia czarna, z pokładem gliniastym, zimna i wilgotna, wydaje obficie słomę, mniej ziarno. Okolica pagórkowata, najwyższe wzniesienie we wschodniej części obszaru sięga wys. 394 m. npm. Własn. więk. wraz z fol. „Jędrzejówka" ma roli orn. 281 ha, łąk i ogr. 24, pastw. 8, lasu 223 ha; własn. mniej. roli orn. 704, łąk i ogr. 20, pastw. 45, lasu 222 ha. W r. 1880 było w gminie 970 mk. (z tych 398 rzym.-kat., a 25 izraelitów, reszta obrz. gr.-kat.). Par. rzym.-kat. w Jeziernie; gr.-kat. w miejscu, dek. złoczowski, archidyec. lwowska. We wsi jest cerkiew murowana pod wezw. św. Łukasza, szkoła etatowa od 1859 i gminna kasa pożyczkowa z kap. zakł. 262 złr. W r. 1628 pozwala Zygmunt III Mikołajowi Stogniewowi przelać swe prawo dożywocia do wsi N. na małżonków Gabryela i Reginę z Polanowskich Święcickich (Arch. Bernard. we Lwowie, C. t. 114, str. 241—2). *Br. S.*

Nesterowicze al. *Nestorowicze*, wś rząd., pow. dzisieński, w 1 okr. pol., gm. Głębokie, okr. wiejski Korolewicze, o 11 w. od gminy a 63 w. od Dzisny, 13 dm., 141 mk. prawosł. (76 dusz rewiz.). 2.) N., wś, pow. oszmiański, w 4 okr. pol, gm., okr. wiejski i dobra Naliboki, o 4 w. od gminy a 110 w. od Oszmiany, 20 dm., 188 mk. katol. (92 dusz rewiz.); dawniej własność Radziwiłłów, później Wittgensteina. *J. Krz.*

Nesterówka 1.) fol., pow. wilejski, w 3 okr. pol., gm. Parafianów, okr. wiejski Anku-

dowo, o 3 w. od gminy a 70 w. od Wilejki, 4 mk. kat. (2 dusze rewiz.); własność Rodziewicza. 2.) **N.**, wś, pow. rohaczewski, ma folusz, zatrudniający 1 robot.

Nesterówka, wś rząd., pow. humański, o 6 w. od Sokołówki, 1209 mk. pł. ob; cerkiew drewniana p. w. św. Dymitra, posiada 33 dzies. ziemi.

Nesterówka, al. *Nestorówka*, rzeczka, powstaje w obr. Nesterowiec, w pow. złoczowskim, przepływa wieś Nesterowce i podąża w kierunku płd.-wsch. przez Kokutkowce, Isypowce, Seredyńce i Worobijówkę; odtąd zwraca się przez Kurowce na wschód a pod Hłuboczkiem Wielkim zlewa swe wody do Seretu od pr. brzegu Od Isypowiec po Kurowce przepływa cztery znaczniejsze stawy. W wodach jej żyją ryby: czerwinka, kobłyk, lin, oklij, okoń, płotycia, szczupak i wijun (nazwy ludowe). Długość biegu 18 kil. Źródło 380 m., ujście 307 m. npm. *Br. G.*

Nesterwar, ob. *Tulczyn*.

Nesterwarka, wś nad rz. Sielnicą, dopł. Bohu, pow. bracławski, gm. Chołodowce, par. Tulczyn, przy dr. z Tulczyna do Bracławia, ma 205 dm., 937 mk., 2077 dzies. ziemi włośc.; cerkiew pod wezw. N. M. P. z 90 dz. ziemi. Należy do klucza tulczyńskiego, dawniej Szczęsnego Potockiego. Marya Potocka wniosła ją jako wiano w dom Strogonowych; obecnie dobra koronne. *J. Krz.*

Nesteryanowa Łuka, wś, w pow. zwinogródzkim (?), należała niegdyś do dóbr Lisianka al. Łysianka, które otrzymał w 1645 roku Samuel Kalinowski.

Nestiuki al. *Neściuki*, część Pomorzan, w pow. złoczowskim.

Nestoita al. *Nestoit*, duża wś nad rz. Trościańcem, pow. bałcki, okr. pol. i gm. N., par. katol. Rybnica, st. poczt. Krute, o 14 w. od st. Birzuły dr. żel. Odesko-Kijow. tyleż od st. Borszcze, ma 205 dm., 1324 mk., ziemi włośc. 3271 dz., dwor. 7332 dz., w tem 7217 dz. używalnej. Cerkiew pod wez. Wniebowzięcia, do której należy około 2000 wiernych i 74 dzies. ziemi. Jest tu zarząd policyjny (stan), st. pocz. wiejska, zarząd gminy, do której należy 12 starostw: N., Borszcze, Domnica, Dykory, Gawinosy, Hłubocze rządowe, Honorata, Kosiańska słobódka, Kosy, Księdzówka, Kulna i Lubomirka, razem 1613 osad, włościan 3555 męż., 3481 kob., ziemi należącej do włośc. 15,543 dz., w tej liczbie 9431 dz. ornej, wypada więc na 1 włośc. 2·20 dz. Oprócz tego w obrębie gminy mieszka innych stanów 1025 męż., 865 kob., ziemi należącej do rządu i prywatnych włośc. 34·576 dz., w tem 16·463 dz. ornej. W ogóle więc w obrąb gminy wchodzi 50·119 dz. ziemi, w tem ornej 25·893 z ludnością 4580 męż. 4346 kob. Dziedzictwo niegdyś Koniecpolskich, następnie Lubomirskich (Klucz Jahorlicki), Moszyńskich, obecnie Jurjewiczów. Grunt górzysty, miejscami równy, ziemia czarna z piaskiem i gliną pomieszana.

Nestonkehmen (niem.), wś nad rz. Romintą, pow. gąbiński, st. p. Gąbin, urz. stanu cywiln. Kulligkehmen.

Nestonwethen, wś na Litwie prusk., pow. ragnecki, st. p. Budwethen, okr. urz. stanu cywiln. Raudonatschen.

Nestorówka, wś cerkiewna, pow. aleksandryjski gub. chersońskiej, na płd. od Czehrynia, około lasu Czuty, osada kozacka, założona w pierwszej połowie XVII w. przez wychodźców z Małej Rusi; ob. Arch. J. Z. R., cz. I, t. 3: 815; cz. III, t. 3: 607, 610.

Nestorowo 1.) wś, pow. mścisławski, własność Brodowskiej; cegielnia, wyrabiająca rocznie do 12,000 sztuk, oraz gorzelnia, przerabiająca w ciągu 50 dni po 70 pud. mąki żytniej i produkująca 142,176 $\frac{1}{2}$° spirytusu rocznie. 2.) **N.**, wś, pow. siebieski, należała do dóbr Świerzno.

Nestorowszczyzna, zaśc., pow. borysowski, pomiędzy fol. Tumiłowicze i zaśc. Czernica, w 3 okr. pol. dobszyckim, gm. Tumiłowicka, miejscowość wzgórkowata, dość leśna.

Nesulino al. *Nessolino*, (dok.), łacha Wisły („tractura in N.“) w gdańskich nizinach, wymieniona w dok. z r. 1308 i 1310, (ob. Perlbach: P. U. B. str. 582 i 600.).

Neswatków, wś, pow. czehryński, o 6 w. na zach. od mka Aleksandrówki, pod lasem położona, ma 442 mk. i 859 dzies. ziemi, w glebie dobrej; własność Naumowa. Par praw. Aleksandrówka.

Neswicz, w dok. *Neswiec* al. *Neswiecz*, wś cerkiewna nad rz. Połonką, pow. łucki, na płd.-zach. od mta pow. O N. znajdują się liczne wzmianki w Arch. J. Z. R. i w Pamiat. Kij. Arch. Kom. *J. Krz.*

Neswicza, rzka, stanowiąca granicę pow. radomyskiego od gub. mińskiej, przepływa około wsi Michałowo, Zalborz, Horodczany, Choromne i Czyhałowicze, w pobliżu których uchodzi od praw. brz. do Brahinki, lew. dopł. Prypeci; długa około 24 w. Przy opisie wsi Horodczany mylnie nazwana *Neświeżą*.

Neświeża, ob. *Neswicza*.

Neszczerów, wś na praw. brz. rz. Stuhny, pow. kijowski, o 13 w. od Hermanówki, naprzeciw sioła Beradycze, położona śród głębokich jarów, między któremi płyną strugi Szpil i Arszynka, uchodzące do Stuhny. Ma 617 mk., 1278 dz. ziemi, po większej części pokrytej lasami. Cerkiew mur. p. wez. Przemienienia Pańskiego, wzniesiona w 1794 r. przez dziedzica Hudym-Lewkowicza, posiada 36 dz. ziemi. Dawniej własność Hudym-Lew-

kowiczów, obecnie drogą wiana Brakkera. Do par. praw. należy wś Hudymówka. *J. Krz.*

Netecza al. *Niecie*cza 1.) potok bagnisty w pow. berdyczowskim, wypływa z t. z. jez. Świętego na obszarze wsi Łebedyńce (Lebiedyńce) i uchodzi od praw. str. do rz. Hujwy. 2.) **N.**, niewielki pot. bagnisty w pow. skwirskim, prawy dopływ Rosi, do której uchodzi koło wsi Sawarce; długi około 5 wiorst. 3.) **N.**, ob. *Netesza.*

Netecza 1.) rzeczka, w średnim i dolnym biegu *Wyrową* al. *Wirową* zwana, powstaje we wsi Cewkowie, pow. cieszanowskim, z dwóch strug. Jedna wypływa na zachod. krańcu wsi, a druga z pól, na płn.-zach. od wiejskich zabudowań. Płynie na płn.-wsch. przez środek wsi; poniżej folwarku, na wsch. krańcu wsi, zasila się od praw. brzegu wodami pot. Jasienicy, a nieco poniżej wodami pot., od Dzikowa napływającego. Na granicy Cewkowa z gm. Ułazowa przyjmuje pot. Podstawie od lew. brz. i przechodzi na obszar Ułazowa; płynie moczarowatymi łąkami popod Koziówkę, przysiołek Ułazowa (łąki czerteckie), następnie popod Ułazów, gdzie od lew. brz. zabiera Wiejski pot. Od ujścia pot. Kaflewy przyjmuje miano Wyrowy al. Wirowy; odtąd tworzy granicę między Lublińcem starym a Niemstowem. Pod Mielnikami, fol. Niemstowa, zabrawszy od pr. brz. Brusienkę zwraca się ku płn. łukiem na wsch. wygiętym, oddzielając z początku Lubliniec stary od nowego, poczem płynąc obszarem L. starego ku płn.-zach. nieopodal ujścia Otwiernicy, przechodzi na obszar Królestwa Polskiego, gdzie uchodzi do Tanwi z lew. brz. Od Koziówki począwszy aż niemal po Lubliniec płynie kanałem ku osuszeniu łąk moczarowatych w nowszych czasach wykopanym. Przyjmuje liczne strugi, mianowicie od pr. brz. Jasienicę, Dzikowski pot., Kaflewę, Brusienkę, Gnojnik, Różaniecki pot., Otwiernicę i Panczę, od lew. zaś brz.: Podstawie i Wiejski pot. Spad wód podają następujące liczby: 229 m. (wschodnie zabudowanie wsi Cewkowo); 215 m. (pod Koziówka); 210 m. (powyżej ujścia Brusienki); 209 m. (na granicy galicyjskiej). Długość biegu 26 klm., z czego na Galicyą przypada 21 klm. Wody N. przedstawiają krainę leszcza. Według W. Pola zwie się *Lubnicą.* 2.) **N.**, potoczek, powstaje na płn. obszarze gm. Ostrej, w pow. buczackim; zrazu płynie na płd.-zach., wkrótce atoli zwraca się na płd.-wsch., płynąc granicą Ostrej i Niżniowa, jakoteż granicą pow. buczackiego i tłumackiego, aż do ujścia swego do Dniestru, z lew. brz. Długość biegu 3750 mtr. *Br. G.*

Netercza, potok w połd.-wsch. części pow. żytomierskiego, w pobliżu mka Kotelni, prawdopodobnie dopływ rz. Hujwy.

Neterebka, ob. *Netrebka.*

Neterpińce, rus. *Neterpinci*, wś, pow. złoczowski, na rozgraniczu pow. złoczowskidgo, brodzkiego i tarnopolskiego, 41 klm. na płd.-wsch. od Złoczowa, 19 klm. na płn.-wsch. od sądu pow. i st. kol. w Zborowie, 10 klm. na wsch. od urz. poczt. Olejowie. Na płn.-wsch. leżą Nosowce (pow. tarnopolski), na płn.-zach. Białogłowy, na płn. Reniów (pow. brodzki), na płd. Nesterowce. Z płn.-zach., od Białogłów, płynie płn. krańcem obszaru w kierunku płd.-wsch. potok Łopuszanka, rozlewając się na staw, po przepłynięciu którego wpływa w pow. tarnopolski i odlawszy w Nosowcach dwa podłużne stawy, wpada za wsią Horodyszczem do Seretu. Zabudowania wsi leżą na płn. pochyłości wzgórza; w stronie płd.-zach. zabudowań leży fol. dworski i grupa chat, „Dębina“ zwana. Okolica równa, bezleśna, położenie wysokie; grunta orne: glinka nieprzepuszczalna, zimna. Par. obrz. rz.-kat. w Olejowie; gr.-kat. w sąsiednich Białogłowach. We wsi jest cerkiew drewniana, zbudowana kosztem gminy; gminna kassa pożyczkowa z kap. zakł. 303 złr. i szkółka niezorganizowana. Obszar wsi ma 496 ha. Własność większa wraz z fol. „Dębina“ ma roli orn. 30 ha, łąk i ogr. 18 ha, pastw. 1·2 ha; własn. mniej. roli orn. 363 ha, łąk i ogr. 27 ha, pastw. 39 ha. W r. 1880 liczono 524 mk. (z tych 139 rz.-kat., 10 izrael., reszta obrządku grecko-katol. *Bronisław Sokalski.*

Netesza (?), prawdopodobnie *Netecza* (Niecieczа), rz. w gub. mohylewskiej, pr. dopł. Choropuci, lew. dopł. Ipuci.

Netreba 1.) wś, pow. zbaraski, leży w okręgu cłowo granicznym o 12·1 klm. od Zbaraża, obszar dwor. 68, włośc. 308 mr.; ludn. rz.-kat. 202, par. w Opryłowcach, gr.-kat. 280, par. w Dobrowodach. Sąd pow. notar, urz. poczt. i tel. Zbaraż. Właśc. pos. więk. Daniel Aschkerazy. 2.) **N.**, grupa domów w Czernicy, w pow. brodzkim. 3.) **N.**, grupa domów w Lubyczy kameralnej, pow. Rawa Ruska. 4.) **N.** *Żurawiecka*, grupa domów w Żurawcach, pow. Rawa Ruska.

KONIEC TOMU SZÓSTEGO.